

Chief Reporter
1913

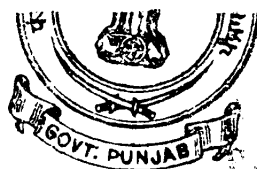

1956

Vol. II Nos. 1-12 = 13

Punjab Vidhan Sabha
Chandigarh

CONTENTS

Monday, 20th August, 1956

	Pages
Starred Questions and Answers	.. 1—48
Unstarred Questions and Answers	.. 48—49
Adjournment Motions	.. 49—52
Reference to the death of late Dr. H. C. Mukerjee	.. 52—53
Announcements re—	
Panel of Chairmen	.. 54
House Committee	.. 54
Leave of Absence	.. 54
Papers Laid on the Table	.. 54—55
Presentation of Excess Demands	.. 55
Bill(s)— (introduced)—	
The Punjab Municipal (Amendment)—1956	.. 56
The Punjab District Boards (Amendment)—1956	.. 56
Bill(s)—	
The Punjab Instruments (Control of Noises)—1956	.. 56—69
The Punjab Village Common Lands (Regulation) (Amendment)—1956 (consideration postponed)	.. 69
The Punjab Excise (Amendment)—1956	.. 70—107
The East Punjab Improved Seeds and Seedlings (Amendment)— 1956	.. 107—115

CHANDIGARH :

Printed by the Controller of Printing and Stationery, Punjab

1957

81

= 85-1

11

Punjab Vidhan Sabha Debates

20th August, 1956

Volume II No. 1

OFFICIAL REPORT

Punjab Vidhan Sabha
Chandigarh

CONTENTS

Monday, 20th August, 1956

	Pages
Starred Questions and Answers	.. 1—48
Unstarred Questions and Answers	.. 48—49
Adjournment Motions	.. 49—52
Reference to the death of late Dr. H. C. Mukerjee	.. 52—53
Announcements re—	
Panel of Chairmen	.. 54
House Committee	.. 54
Leave of Absence	.. 54
Papers Laid on the Table	.. 54—55
Presentation of Excess Demands	.. 55
Bill(s)— (introduced)—	
The Punjab Municipal (Amendment)—1956	.. 56
The Punjab District Boards (Amendment)—1956	.. 56
Bill(s)—	
The Punjab Instruments (Control of Noises)—1956	.. 56—69
The Punjab Village Common Lands (Regulation) (Amendment)—1956 (consideration postponed)	.. 69
The Punjab Excise (Amendment)—1956	.. 70—107
The East Punjab Improved Seeds and Seedlings (Amendment)— 1956	.. 107—115

CHANDIGARH :

Printed by the Controller of Printing and Stationery, Punjab
1957

ERRATA

PUNJAB VIDHAN SABHA DEBATE, VOL. II—NO. 1,
DATED 20TH AUGUST, 1956

<i>Put</i>	<i>After</i>	<i>on page</i>	<i>Line</i>
'ceremony	'opening'	(1)5, column 5	39
Abohar'	'Tehsil'	(1)7, column 4	6
<i>Read</i>	<i>for</i>	<i>on page</i>	<i>line</i>
I	R	(1)8	10
purpose	place	(1)19	1
officials	officialy	(1)21, column 4	5
ਜ਼ਿਲ੍ਹਾ	ਜ਼ਿਲ	(1)50	3
ਭਾਰੀ	ਭਰੀ	(1)50	15
ਆਏ	ਅਏ	(1)50	16
ਲਈ	ਲਏ	(1)50	20
ਤਬਾਹੀ	ਤਬਹੀ	(1)51	4
ਦੇਣਗੇ	ਦਣਗ	(1)51	6
ਮਤਵਾਤਰ	ਮਤਵਤਰ	(1)51	13
ਸਾਲ	ਸਲ	(1)51	13
ਉਨ੍ਹਾਂ	ਉਨਾਂ	(1)59	5
ਵਧੇਰੀ	ਵਧੇਹੀ	(1)63	27
ਉਧਰ	ਉਪਰ	(1)66	34
ਸੁਣ	ਸੁਣਿਆ	(1)68	14
Council	Counci	(1)95	11
bailable	balable	(1)96	8 (para 3)
bail	b al	(1)98	17 (para 3)
ਸੈਂਕਰੀ	ਸੈਂਕਰੰ	(1)98	19 (para 3)
ਢੱਟ	ਢੱਟ	(1)103	22
ਹਾਯਸ	ਹਾਯ	(1)104	9
prohibition	prohibtion	(1)105	37
ਕੈਸੇ	ਕੈਰੇ	(1)106	14
ਨੇ	ਨ	(1)107	31
ਭੁੱਲੇ	ਭੁੱਲੇ	(1)109	5
ਮਾੜਾ	ਮਾੜ	(1)109	7
ਦੇਹ	ਦੇ	(1)111	28
ਜੇ	ਤੇ	(1)115	23

to 56
Amr
Amr
Chm
Alwa

Hou

Amr

Amr

Amr

Amrit

**Am

—
**

PUNJAB VIDHAN SABHA

Monday, 20th August, 1956

The Vidhan Sabha met in the Assembly Hall, Sector 10, Chandigarh Capital at 2 p. m. of the Clock. Mr. Speaker (Sardar Gurdial Singh Dhillon) in the Chair.

STARRED QUESTIONS AND ANSWERS

INCOME FROM GOVERNMENT BUSES PLYING ON VARIOUS ROUTES IN THE STATE

*6671. Maulvi Abdul Ghani Dar : Will the Chief Minister be pleased to state the total income accrued to or loss sustained by Government on the Amritsar-Delhi, Amritsar-Jullundur, Amritsar-Moga, Amritsar-Ferozepur, Amritsar proper, Amritsar-Chandigarh, Hoshiarpur-Chandigarh, Ferozepur-Chandigarh, Delhi-Chandigarh, Delhi-Karnal, Rohtak-Chandigarh, Delhi-Alwar, Delhi-Gurgaon transport routes separately during the year 1955-56?

Sardar Partap Singh Kairon.—A statement is laid on the Table of the House.

STATEMENT SHOWING INCOME FROM GOVERNMENT BUSES PLYING ON VARIOUS ROUTES IN THE STATE

DURING THE YEAR 1955-56.

Name of the Route	Total Receipt	Total expenditure	Total Income (i. e. profit)
	Rs	Rs	Rs
Amritsar-Delhi ..	2,00,384	1,21,278	79,106
Amritsar-Jullundur ..	14,38,063	9,10,552	5,27,511
Amritsar-Moga ..	5,11,370	3,40,366	1,71,004
Amritsar-Ferozepur ..	2,39,074	1,51,657	87,417
** Amritsar proper ..	..	..	..

** No route by this name.

[Chief Minister]

Name of the Route	Total Receipt	Total expenditure	Total Income (i.e. profit)
Amritsar-Chandigarh ..	1,38,600	78,374	60,226
Hoshiarpur-Chandigarh ..	1,24,832	72,255	52,577
Ferozepur-Chandigarh ..	1,08,048	64,626	43,422
Delhi-Chandigarh ..	2,72,875	1,58,161	1,14,714
*Delhi-Karnal ..	3,75,156	2,29,427	1,45,729
Rohtak-Chandigarh ..	1,30,290	76,742	53,548
Delhi-Alwar ..	2,41,117	1,53,387	87,730
***Delhi-Gurgaon ..	20,764	16,993	3,771

TOURS BY MINISTERS AND DEPUTY MINISTERS

*6678. **Shri Teg Ram:** Will the Chief Minister be pleased to state the names of Ministers and Deputy Ministers who toured the State after the 23rd January, 1956 to date along with the dates of the tours, their object and the names of the tehsils visited by each one of them separately?

Sardar Partap Singh Kairon: A statement containing the requisite information is laid on the Table.

STATEMENT SHOWING THE NAMES OF PLACES WITH TEHSILS VISITED
BY EACH MINISTER/DEPUTY MINISTER SINCE THE 23RD
JANUARY 1956 TOGETHER WITH DATES OF VISIT AND
THE OBJECT OF VISIT.

Name of Minister/ Deputy Minister	Date of visit	Place visited (with tehsil)	Purpose of visit
1	2	3	4
Sardar Partap Singh Kairon, Chief Minister, Punjab	JANUARY, 1956 24th to 27th	Amritsar, Tarn Taran, Jullundur	Official discussion at Delhi and official tour for public contacts.
	27th to 30th	Hoshiarpur, Amritsar	To address a rural conference at Naldon.
	FEBRUARY, 1956 1st to 3rd ..	Amritsar ..	To inspect arrangements for the 61st Congress Session on the official side, especially from the traffic and law and order point of view.
	5th to 13th	Amritsar ..	Private visit for the Congress Session.

*Route extended upto (i) Ambala City (ii) Kalka (iii) Patiala.

***Route commenced with effect from 21st October, 1955

Name of Minister/ Deputy Minister.	Date of visit.	Place visited (with tehsil).	Purpose of visit.
1	2	3	4
Chief Minister— (<i>contd.</i>)	FEBRUARY— (<i>CONTD.</i>) 14th to 17th	Hissar ..	(i) Visit to Hissar was private (ii) Official business at Delhi
	19th ..	Dhuri (Pepsu). ..	Opening ceremony of a Sugar Mill at Dhuri.
	19th to 21st	Una (Nangal) ..	In connection with the visit of the Shah of Iran to Nan- gal.
	21st to 26th	Jullundur. ..	Official discussions at Delhi, a Community mela at Mehrampur and a Harijan Conference at Randhawa Masandan (Jullundur).
	MARCH, 1956 3rd to 6th ..	Pathankot. ..	Convocation of S. D. College, Pathankot.
	6th ..	Dhindsan (Pepsu)	To inaugurate Pepsu Farmers' Convention.
	8th ..	Ambala ..	75th Anniversary Celebra- tions of the Tribune.
	8th to 11th	Ambala, Jullundur, Amritsar	Convocation of S. D. College Ambala ; prize-giving to Consolidation staff at Jullun- dur; and meeting with Amrit- sar citizens regarding S.R.C. Report.
	25th to 29th	Una, Ludhiana, Batala	To address a public meeting at Anandpur Sahib, meet the public of Panjgarain (in Gurdaspur district).
	29th to 30th	Jullundur, Amritsar	Rural meeting at Mehta. Official work at Jullundur.
	APRIL, 1956 7th to 9th	Ludhiana, Patiala	Foundation stone laying cere- monies by President at Ludhiana and Patiala of Engineering Colleges.
	12th to 16th	Jullundur, Amrit- sar, Nawanshahr, Rupar.	To address public meetings at Chohla Sahib and Ratewal and other official work.
	17th to 19th	Jullundur, Ludhiana	To address public meetings at Kang and Ludhiana
	19th to 22nd	..	To meet Central Ministers at Delhi.

[Chief Minister]

Name of Minister/ Deputy Minister	Date of visit	Place visited (with tehsil)	Purpose of visit
1	2	3	4
Chief Minister— (contd.)	APRIL, 1956	(concl'd)	
	23rd to 27th	Jullundur, Amritsar	To address public meetings at Jullundur. and Khambra and to inspect the Kirtowal Minor
	29 th April to 4th May, 1956	Karnal, Rohtak	To address a public meeting at village Butana and to meet Central Ministers at Delhi.
	MAY, 1956 6th to 8th ..	..	Official discussions at Patiala and Delhi.
	10th to 16th	Naraingarh, Ludhiana, Amritsar	To address rural meetings at Badauli, Gadhauli, Jatwar and Laha ; to discuss law and order situation with Ludhiana officers, to address a meeting in Amritsar on Regional Formula and distribute prizes at Sathiala College.
	17th ..	Una ..	To inspect a site for the proposed fertilizer factory at Nangal.
	18th ..	..	To perform the inaugural ceremony of Pepsu Roadways Workshop.
	20th to 23rd	Rohtak, Ludhiana, Jullundur	To address a public meeting at Rohtak, official discussions at Delhi and to meet a deputation of the Punjab Arya Pratinidhi Sabha at Jullundur.
	24th to 30th	Una, Palampur, Kulu	To attend meetings of the Punjab Tribes Advisory Council at Manali. Stayed at Nangal, enroute, for the night.
	30th to 31st	Simla ..	..
	JUNE, 1956 1st to 6th ..	..	On private visit to Bombay to attend the meeting of the AICC.
	9th to 10th	Una, Hoshiarpur	Inauguration of Kotla Power-House by Home Minister, India, and to address a meeting at Bhekhawal organised by the Kashtry, Ghrit Bahti Chhang Baradri.

Name of Minister/ Deputy Minister	Date of visit	Place visited (with tehsil)	Purpose of visit
1	2	3	5
Chief Minister— (contd.)	12th ..	Rupar ..	To address a rural meeting at Kheri
	14th ..	Rohtak ..	To receive the Prime Minister of India on his visit to Rohtak.
	15th to 17th	Simla ..	Official discussion with the Governor, Punjab.
	20th to 22nd	..	To attend meeting of the Central Flood Control Board and other official business at Delhi.
			To address the Pepsu Panchayat Conference at Patiala
	27th to 30th	Simla ..	Meeting of the Punjab Integration Council and other official meetings at Simla
	30th June to 3rd July, 1956	Amritsar ..	To address a rural meeting at Wadala near Rayya and discussions on official matters with the Union Home and Education Ministers.
	JULY, 1956 3rd to 4th ..	..	Private visit to Patiala.
	12th to 15th	Simla ..	Meetings of the Punjab Red Cross Executive at Simla and to hold official discussions with the Governor.
	16th ..	..	Meeting of the Joint Advisory Council for Punjab, PEPSU and Himachal Pradesh at Patiala.
	18th to 20th	Muktsar, Amritsar, Una	To attend a rural conference at Malout and official work.
	23rd ..	..	To attend opening ceremony of Patiala Public Library.
	24th to 27th	..	To see the Prime Minister and other Ministers of the Government of India.
	28th July, to 1st August, 1956	Ambala, Simla ..	To perform the opening of the New India Motor Branch at Ambala ; attend inauguration of Indira Gandhi Holiday Home Camp and meetings of the Postwar Services Reconstruction Fund at Simla.

[Chief Minister]

Name of Minister/ Deputy Minister	Date of visit	Place visited (with tehsil)	Purpose of visit
1	2	3	4
Chief Minister— (concl'd.)	AUGUST, 1956 5th to 7th ..	Gurgaon ..	To hand over prizes given by U. N. O. to villagers of the Faridabad Community Project area ; and official work at Delhi.
Shri Sher Singh, Irrigation and Power Minister	JANUARY, 1956 25th to 26th	Rohtak ..	Taking of salute in connection with Republic Day Celebrations.
	FEBRUARY, 1956 5th ..	Panipat ..	To address public meeting.
	6th ..	Amritsar ..	Received the Prime Minister of India at Amritsar.
	7th ..	Ambala ..	Received public deputation and heard the complaints.
	8th ..	Beri Tehsil Jhajjar	Addressed public meetings.
	9th ..	Amritsar ..	Addressed the public meeting.
	10th ..	Madhopur head-works	Inspection of headworks.
	11th to 12th	Amritsar ..	To attend cabinet meeting.
	14th ..	Nangal (tehsil Una)	To inspect the preliminary arrangements in connection with the visit of Shah of Iran.
	19th ..	Balabhgarh and Pataudi, district Gurgaon	In connection with the visit of Shah of Iran and attended Harijan Conference at Pataudi.
	20th ..	Nangal, tehsil Una	In connection with the visit of Shah of Iran to Nangal.
	26th	Rohtak, Karautha, and Dighal in district Rohtak, tehsil Jhajjar	Addressed public meetings and joined the Guru Ravidas Procession at Rohtak.
	28th ..	Amritsar ..	Inspected the Assistant Registrars' offices.
	MARCH 1956— 2nd ..	Jagadhri (tehsil Jagadhri)	Inspected the Western Jamuna Canal.
	4th ..	Bhainswal Kalan, Tehsil Jhajjar	Addressed public meetings.

Name of Minister/ Deputy Minister	Date of visit	Place visited (with tehsil)	Purpose of visit
1	2	3	4
Irrigation and Power Minister—(contd.)	MARCH, 1956—CONTD		
	9th ..	Rohtak ..	Met the Co-operative Sugar Mill Representative and addressed Gurukul, Jhajjar.
	10th ..	Jhajjar ..	
	11th ..	Hoshiarpur, Jullundur	Awarded prizes to Kanungos and Patwaries and inspected the electrification arrange- ments at Garhshankar
	13th ..	Malaut Mandi Tehsil	Discussed the Malout Mandi Municipal Commit- tee affairs.
	17th ..	Ludhiana ..	Discussed the Ludhiana Maternity case.
	20th ..	Morinda, Tehsil Kharar	Attended the closing day ceremony of the A.C.C. Camp.
	22nd ..	Kharar ..	Attended the Tehsil Panchayat tournament and awarded the prizes.
	24th ..	Rohtak ..	Addressed public meetings.
	25th ..	Sanghi, Tehsil, Rohtak	Ditto
	26th ..	Raiya, Tehsil Jhajjar	Ditto
	28th ..	Ambala ..	Ditto
	30th ..	Sonepat ..	Delivered a convocation address of Chhotu Ram Arya College.
	30th ..	Ganaur Mandi, Tehsil Sonepat	Addressed public meeting.
	APRIL, 1956		
	10th ..	Nangal Tehsil Una	In connection with the Bhakra Control Board meeting.
	13th ..	Rupar ..	Addressed public meeting.
	15th ..	Panipat ..	Addressed the convention of the Divisional Inspector of Schools and Headmasters of Ambala Division.

[Chief Minister]

Name of Minister/ Deputy Minister	Date of visit	Place visited (with tehsil)	Purpose of visit
1	2	3	4
Irrigation and Power Minister—(contd.)	APRIL, 1956— CONTD		
	18th ..	Tajewala, Tehsil Jagadhri	Inspected headworks.
	22nd ..	Rohtak ..	Addressed public meeting.
	24th ..	Jullundur ..	Ditto
	25th ..	Amritsar ..	Attended meeting of the Local Government Urban En- quiry Committee.
	26th ..	Pathankot ..	Ditto
	26th ..	Jullundur ..	Delivered a broadcast at A. R. Radio at Jullundur.
	30th ..	V. Butana, Tehsil Gohana	Attended the annual func- tion of the Janta High School, Butana.
	30th ..	Sonepat ..	Addressed public meeting.
	MAY, 1956		
	1st ..	Jamni-khera, Tehsil Hansi	Performed the inauguration ceremony of Jamni-khera. minor
	1st ..	Bhiwani and Tigrana, Tehsil Bhiwani, Hansi	Addressed public meeting.
	2nd ..	Gorakhpur, Tehsil Sirsa	Heard the grievances of the people of the surrounding villages
	3rd ..	Dabwali, Tehsil Sirsa and Chau- tala, Tehsil Sirsa	Ditto
	4th ..	Village Kurana, Tehsil Panipat	Addressed public meeting.
	5th ..	Village Bahujholri, Tehsil Jhajjar	Ditto
		Village Boria, Tehsil Jhajjar	Ditto
	6th ..	Gurgaon ..	Addressed the Punjab Revenue Patwaris Association.
	6th ..	Village Janauli, Tehsil Palwal	Addressed public meeting.
	12th ..	Nangal, Tehsil Una	Received the Mazdoor Sangh Deputation.

Name of Minister/ Deputy Minister	Date of visit	Place visited (with tehsil)	Purpose of visit
1	2	3	4
Irrigation and Power Minister—(contd.)	MAY, 1956—	(CONTD)	
	14th ..	Ludhiana ..	Addressed public meeting.
	16th ..	Kirmara , Tehsil Hissar	Heard public grievances.
	17th ..	Tohana, Tehsil Hissar	Addressed public meeting.
	18th ..	Shahbad ..	Ditto
	19th ..	Rohtak ..	Heard public grievances.
	20th ..	Kilawar, Tehsil Rohtak	Addressed public meeting.
	21st ..	Kalo, Gorakhpur, Saimana Tehsil and Rohtak	Ditto
	22nd ..	Butana, Tehsil Gohana	Addressed public meeting at Butana.
	23rd ..	Jullundur ..	Addressed the workers meeting and heard public grievances.
	29th ..	Simla ..	Attended the Bhakra Control Board Meeting.
	31st ..	Village Mandhatri, Tehsil Jhajjar	Addressed public meeting.
	JUNE, 1956		
	4th ..	Amritsar ..	Heard the public grievances and inspected the Irrigation Research Institute.
	5th ..	Kotla, Tehsil Una	Inspection of arrangement in connection with Pandit Pant's visit.
	9th ..	Nangal ..	Ditto
	10th to 11th	Rohtak ..	Received public deputation and heard public grievances.
	12th ..	Sonepat ..	Addressed public meeting.
	13th ..	Jhangirpur, Baghan, Tehsil Jhajjar	Addressed public meeting.
	17th ..	Ambala ..	Addressed the Clerks of Irrigation Branch Association.
	20th ..	Samri, Tehsil Gohana	Addressed a public meeting.

[Chief Minister]

Name of Minister/ Deputy Minister	Date of visit	Place visited (with tehsil)	Purpose of visit
1	2	3	4
Irrigation and Power Minister—(concl'd.)	JUNE, 1956—	(CONTD)	
	23rd ..	Mullanpur, Dis- trict Ludhiana	Performed the opening ceremony of Co-operative Ginning Factory.
	25th ..	Ludhiana ..	Addressed public meeting.
	28th ..	Simla ..	Attended the cabinet meeting.
	JULY, 1956		
	3rd ..	Jagadhri ..	Attended the public meeting.
	6th	Nangal, Tehsil Una	Accompanied the Defence Minister, Government of India.
	7th ..	Gochi, Baghpur, Wazirpur and Beri (Tehsil Jhajjar)	Performed the switch on ceremony in these villages.
	8th ..	Sisana and Garchi Bohar and Sanghi, Tehsil Rohtak	Ditto
	11th ..	Ludhiana ..	Addressed the students of Arya College.
	16th ..	Malout, Tehsil Abohar, District Ferozepur	Addressed public meeting and heard public grievances.
	17th ..	Abohar, Kabul- shah and Rajan- wali in District Ferozepore, Tehsil Abohar	Ditto
	19th ..	Nangal, Tehsil Una	Attended Bhakra Control Board Meeting.
	24th ..	Kaithal, Karnal,	Addressed workers meeting.
	25th ..	Sirsa, Hissar ..	Heard public grievances and performed the switch on ceremony.
	26th ..	Lohari, Tehsil Bhiwani	Addressed public meeting.
	27th ..	Bhiwani ..	Ditto
	28th ..	Palwal, Hodel Tehsil Palwal	Performed the switch on cere- mony at Hodel.
	30th ..	Jullundur ..	Addressed workers meeting.

Name of Minister/ Deputy Minister	Date of visit	Place visited (with tehsil)	Purpose of visit
1	2	3	4
S. Gurbachan Singh Hajwa, Revenue, Education and Re- habilitation Minister	JANUARY, 1956	..	No place was visited from 23rd January to 31st January, 1956.
	FEBRUARY, 1956		
	6th to 13th	Amritsar ..	Inspection work and to attend Conferences and public meetings.
	18th ..	Jullundur ..	
	19th ..	Gurdaspur Pathankot	
	20th	Nangal	
	22nd to 25th	Delhi	
	27th	Jullundur	
	28th ..	Batala and return to Jullundur	
	MARCH, 1956		
	10th ..	Ludhiana ..	Inspection work and to attend meetings.
	11th ..	Jhajjar and Am- bala	
	17th ..	Ludhiana and Amritsar	
	24th ..	Rohtak ..	
	25th ..	Jullundur and Qadian	
	26th ..	Gurdaspur ..	
	30th ..	Naraina, Kaithal and Ambala	
	31st ..	Jullundur and Amritsar	
	APRIL, 1956		
	1st ..	Batala and back to Amritsar Tanda and Jullundur	Inspection work and other official duties such as attending public meetings, functions of Schools and Colleges.
	4th ..	Delhi ..	
	7th ..	Ludhiana and Jullundur	

[Chief Minister]

Name of Minister/ Deputy Minister	Date of visit	Place visited (with tehsil)	Purpose of visit
1	2	3	4
Revenue, Education and Rehabilitation Minister—(contd.)	8th ..	Halwara and Ludhiana	Inspection work and other official duties such as attending public meetings, functions of Schools and Colleges.
	9th ..	Patiala ..	
	14th ..	Panipat, Amritsar	
	15th ..	Baba Bakala ..	
	16th ..	Bassi ..	
	21st ..	Ludhiana and Jullundur	
	22nd ..	Amritsar ..	
	24th ..	Jullundur ..	
	24th and 25th	Delhi ..	
	27th ..	Ludhiana, Gur- sar Sadhar	
	28th ..	Jullundur and Qadian	Inspection work and other official duties such as attending public meetings, functions of schools and Colleges.
	29th ..	Batala ..	
	30th ..	Delhi ..	
	MAY, 1956		
	1st ..	Kadirabad (U.P.)	
	2nd ..	Nainital ..	
	3rd to 5th ..	Ranikhet ..	
	6th ..	Delhi ..	
	11th ..	Jullundur ..	
	12th ..	Delhi ..	
	18th ..	Moga ..	Inspection work and other official duties such as attending meetings etc.
	19th ..	Zeera ..	
	22nd ..	Fatehgarh Chu- rian and Amritsar	
	23rd ..	Jullundur, Amritsar	
	25th ..	Panipat ..	
	26th to 29th	Simla ..	

Name of Minister/ Deputy Minister	Date of visit	Place visited (with tehsil)	Purpose of visit
1	2	3	4
Revenue, Education and Rehabilitation Minister—(contd.)	30th ..	Kurali and Barog	Inspection work and other official duties such as attending meetings etc.
	31st ..	Simla ..	
	JUNE, 1956		
	2nd ..	Jullundur ..	
	3rd ..	Qadian, Batala and Amritsar	
	4th ..	Batala and Jullundur	
	9th ..	Kotla Power House	
	13th to 16th	Simla ..	
	21st ..	Ambala ..	
	22nd to 23rd 27th to 28th	Simla .. Simla ..	
	30th ..	Rupar, Jullundur	
	JULY, 1956		
	1st ..	Qadian, Batala and Amritsar	
	2nd ..	Batala ..	
	13th ..	Barog ..	
	14th ..	Solan, Kalka, Barog	
	15th ..	Solan and back to Barog	
	18th ..	Amritsar ..	
	19th ..	Batala and back to Amritsar	
	27th ..	Amritsar ..	Inspection work
	28th ..	Batala, Gurdaspur and Pathankot	
	28th ..	Srinagar ..	Private journey.
	29th		

Name of Minister/ Deputy Minister	Date of visit	Place visited (with tehsil)	Purpose of visit
1	2	3	4
Revenue, Education and Rehabilitation Minister—(concl'd.)	AUGUST, 1956 7th ..	Pathankot, Gur- daspur and Am- ritsar	Inspection work.
	8th ..	Ludhiana ..	
Shri Mohan Lal, Finance Minister	JANUARY, 1956		
	25th ..	Batala (Via Amrit- sar)	Journeys performed in con- nection with Relief, and Rehabilitation, Industry, Labour and Jail matters.
	26th ..	Dinanagar, Pathan- kot, Sujampur, Batala	
	27th ..	Amritsar ..	
	FEBRUARY, 1956		
	4th ..	Ambala ..	Visited Infirmiry Centre.
	4th ..	Khanna ..	
	5th ..	Batala (Via Amrit- sar)	Visited Vanita Ashram at Jullundur.
	6th to 7th	Amritsar ..	Journeys performed in con- nection with Relief and Rehabilitation, Industry, Labour and Jails matters.
	8th ..	Batala ..	
	9th to 10th	Amritsar ..	
	11th ..	Batala ..	
	12th ..	Amritsar ..	Journeys were performed in connection with Relief and Rehabilitation, Industry, Labour and Jails matters.
	13th ..	Batala ..	
	17th and 18th	Delhi (Via Ambala) ..	Meeting with C. M. Delhi regarding Sales Tax on Luxury goods.
	19th ..	Kalka ..	Inauguration of Handloom week at Ambala.
		Nangal ..	In connection with the Shah of Iran's visit.
	24th ..	Hoshiarpur ..	Visited National Institute of Engineering.
			(ii) Prize Distribution of D. A. V. High School.

Name of Minister/ Deputy Minister	Date of visit	Place visited (with tehsil)	Purpose of visit
1	2	3	4
Finance Minister— (<i>contd.</i>)	25th ..	Pathankot ..	Journeys were performed in connection with Relief and Rehabilitation, Industry Labour and Jails matters.
	26th ..	Gurdaspur, Batala	
	27th ..	Delhi ..	
	MARCH, 1956		
	3rd ..	Batala ..	
	4th ..	Dehra Baba Nanak, Pathankot	S. D. College, Convocation. Journeys were performed in connection with the Relief and Rehabilitation, Industry, Labour and Jails matters. Visited A. C. C. and Social Service Camp. Journey performed in connection with the Relief and Rehabilitation, Industry Labour and Jails Work. Ditto Visited Government Sericulture Grainage. Visited Vocational Training Centre. Journey performed in connection with Relief and Rehabilitation, Industry, Labour and Jails matters.
	10th ..	Ambala Cantt, .. Batala ..	
	12th ..	Bhagowal .. Fatehgarh Churian	
	16th ..	Pathankot ..	
	17th ..	Dalhousie ..	
	18th ..	Pathankot .. Sujanpur ..	
	25th ..	Batala (Via Amritsar) ..	
	26th ..	Dhariwal .. Gurdaspur ..	
		1. Visited District Jail, Amritsar. 2. Addressed Labour Workers meeting at Chheharta.	
		Journey performed in connection with Relief and Rehabilitation, Industry, Labour and Jails matters.	
		Visited District Jail, Gurdaspur.	

[Chief Minister]

Name of Minister/ Deputy Minister	Date of visit	Place visited (with tehsil)	Purpose of visit
1	2	3	4
Finance Minister— (<i>contd.</i>)		Batala ..	Journey performed in connection with Relief and Rehabilitation, Industry, Labour and Jails matters.
	29th March,	Batala ..	Discussed matters relating to the visit of Secretary to the Government of India, Industries and Commerce.
	30th March to 3rd April, 1956	Halt	
	APRIL, 1956		
	7th to 8th	Ludhiana Halwara	In connection with the visit of Rashtrapati.
	9th ..	Patiala ..	Journey performed in connection with Relief and Rehabilitation, Industry, Labour and Jails matters.
	13th ..	Amritsar ..	
	14th ..	Dera Baba Nanak	Addressed Rural Conference.
		Batala ..	Journey performed in connection with Relief and Rehabilitation, Industry, Labour and Jails matters.
		Pathankot ..	
	18th ..	Amritsar ..	Deputation of various associations met F. M. Ditto
	19th ..	Batala ..	
	20th to 22nd	Delhi ..	In connection with Relief and Rehabilitation, Industry, Labour and Jails matters.
	MAY, 1956		
	1st and 2nd	Ludhiana ..	
	10th ..	Batala ..	To meet Finance Minister Government of India.
	11th ..	Fatehgarh Churian, Batala	
	13th ..	Pathankot, Madhopur,	In connection with Relief and Rehabilitation Industry, Labour and Jails matters
		Amritsar ..	
	16th ..	Jullundur ..	Broadcast talk on labour welfare work in Punjab.

Name of Minister/ Deputy Minister	Date of visit	Place visited (with tehsil)	Purpose of visit
1	2	3	4
Finance Minister— (<i>contd.</i>)	17th ..	Banga ..	In connection with Relief and Rehabilitation, Industry, Labour and Jails matters.
	23rd ..	Jullundur ..	
	24th ..	Fatehgarh Churian	
	27th ..	Patiala ..	
	29th to 31st	Simla ..	
	JUNE, 1956		
	2nd and 3rd	Batala ..	In connection with Relief and Rehabilitation, Industry, Labour and Jails matters.
	6th ..	Ludhiana ..	
	9th ..	Kotla ..	
	13th ..	Jagadhri ..	
	16th ..	Karnal ..	
	17th ..	Panipat, Delhi ..	
	18th ..	Sonepat ..	Visited Atlas Cycles Factory.
	19th ..	Gurgaon ..	In connection with the Relief and Rehabilitation, Industry, Labour and Jails matters.
	20th and 21st	Delhi ..	Conference with Minister for Production, Government of India, regarding development of cottage industries.
	24th ..	Bhuta ..	In connection with the Relief and Rehabilitation, Industry, Labour and Jails matters.
	27th June to 3rd July, 1956	Simla ..	Meeting of the Rules Committee of the Punjab Legislative Council.
	JULY, 1956		B. M. College Function on 1st July, 1956.
	12th ..	Jullundur ..	Radio Talk.
	13th and 14th	Delhi ..	Meeting of the All-India Council for Technical Education.

[Chief Minister]

Name of Minister/ Deputy Minister	Date of visit	Place visited (with tehsil)	Purpose of visit
1	2	3	4
Finance Minister— (concl.)	18th ..	Batala ..	Journeys were performed in connection with Relief and Rehabilitation, Industry, Labour and Jails matters.
	19th ..	Dhariwal ..	
	20th and 21st	Gurdaspur, Amritsar	
	22nd ..	Ludhiana ..	
	28th ..	Jullundur ..	
	31st ..	Nangal ..	
	AUGUST, 1956 5th and 6th	Nangal ..	Function of Youth Congress.
	9th ..	Ambala Cantt ..	
	APRIL, 1956		Attended Mahavir Jyanti Celebrations.
	23rd ..	Ambala ..	
Shri Mool Chand Jain, Public Works Minister	24th ..	Karnal ..	Addressed public meetings.
	25th ..	*Smalkha to Delhi and back (Tehsil Panipat)	
	29th ..	Karnal, Village Mor Majra, *Jind (Pepsu), Gohana (Tehsil)	
	30th ..	Village Sikandar Majra, Butana (Karnal) Gohana Sonepat (Tehsil)	
	MAY, 1956		
	1st ..	Village Fazalpur, Karnal	
	7th ..	Karnal, Tarori (Karnal)	Addressed public meetings.
	8th ..	Panipat, Naultha (Panipat)	
	9th ..	Panipat ..	Interviewed officers and attended Conference of Excise and Taxation Officers at Jullundur.
	11th ..	Ludhiana ..	
	12th and 13th	Jullundur ..	

*Private visit.

Name of Minister Deputy Minister	Date of visit	Place visited (with tehsil)	Place of visit
1	2	3	4
Public works Minister —(contd.)	MAY, 1956— CONTD		
	16th ..	Ambala Cantt, Sonepat	Attended founder's day celebrations at Sanatan Dharam College.
	17th ..	Sonepat, Hissar Faridabad(Tehsil)	Addressed public meetings.
	18th ..	Fatehabad, Tohana	
	19th ..	Tohana (Hissar), Bathhu (Fatehabad), Fatehabad (Tehsil), Karnal	
	*20th ..	*Karnal, Katalheri (Karnal)	
	27th ..	Rupar ..	To inaugurate the annual Conference of Banckward Classes League.
	28th ..	Rupar ..	
	30th and 31st	Simla ..	Official tour.
	JUNE, 1956		
	1st ..	Shahabad (Thanesar)	Addressed public meetings.
	2nd ..	Amin (Karnal), Deoban (Kaithal), Assandh (Kaithal) Karnal	
	3rd ..	Karnal, Smalkha (Panipat)	
	4th ..	Smalkha (Panipat), Kiwani (Panipat), Panipat, (tehsil)	
	9th ..	Kotla, Nangal ..	Inauguration ceremony by the Union Home Minister
	10th and 11th	Jullundur ..	Met a deputation of Punjab Beopar Mandal etc.
	11th ..	Karnal ..	Addressed public meetings
	12th ..	Panipat, Jattol, Rohtak (Panipat)	
	13th ..	Bahadurgarh (Jhajjar) Rohtak	

*Private visit.

[Chief Minister]

Name of Minister/ Deputy Minister	Date of visit	Place visited (with tehsil)	Purpose of visit
1	2	3	4
Public Works Minister--(contd.)	JUNE, 1956— CONTD 14th ..	Rohtak—halt ..	Met departmental Officers and deputations of Beoparis and of Labour Construction Co-operative Societies.
	15th ..	Delhi, Rohtak ..	Discussions with Ministers of the Government of India.
	16th ..	Delhi, *Narora (U.P.)	
	17th ..	Narora, Delhi ..	
	18th ..	Delhi ..	
	22nd and 23rd 24th ..	Karnal, Gohana, Panipat Gohana, Bhainsawal (Gohana), Panipat, Seemal-gojra (PNP)	Addressed public meetings.
	25th ..	Panipat ..	
	28th ..	Simla ..	Cabinet meeting.
	29th and 30th	Karnal, Delhi ..	Addressed public meetings.
	JULY, 1956 1st ..	Delhi, Gurgaon V. Wazirabad (GGN)	
	2nd ..	Gurgaon, Panipat, V. Asan (Panipat), Karnal, V. Satana (PNP)	
	3rd ..	Karnal ..	
	7th ..	Ambala Cantt ..	
	8th ..	Bhiwani (Tehsil), village Jui, Kallan (Bhiwani)	
	9th ..	Hissar, Uklana Mandi (Hissar) Karnal	
	10th ..	Karnal ..	Addressed public meeting.

*Private visit

Name of Minister/ Deputy Minister	Date of visit	Place visited (with tehsil)	Purpose of visit
1	2	3	4
Public Works Minister—(concl'd.)	11th ..	Ludhiana, Jullundur ..	To address Youth Congress and attend political Conference at Adampur.
	12th ..	Adampur (JLR), Jullundur	
	13th ..	Karnal ..	Addressed public meetings.
	14th ..	Rohtak ..	
	15th ..	Rewari ..	
	16th ..	V. Palawas, Kharagwas, Bawal (Rewari tehsil)	
	17th ..	Delhi, Gharaunda (Karnal tehsil)	
	21st ..	Ambala Cantt ..	Addressed meeting of officialy of B. and R. Branch.
	23rd ..	Patiala, Ambala City	In connection with the open- ing ceremony of Public Library, Patiala.
	27th ..	Moga ..	Addressed public meetings.
	28th ..	Ferozepore, Fazilka, V. Jatian- wali (Fazilka)	
	29th ..	Jullundur ..	To meet deputation of Motion Pictures Association and to address public meetings.
	30th ..	Ludhiana, V. Ghuman (Ludhiana)	
Shri Gurbanta Singh Agriculture and Panchayats Minister	APRIL, 1956		
	23rd to 25th	Jullundur ..	To attend public function.
	26th to 28th	Nakodar and Phillaur	To attend 5 year-Plan publicity week Mela.
	May, 1956—		
	1st ..	Ludhiana ..	To visit Agriculture Farm.
	2nd ..	Dhogri Farm ..	To visit potato seed farm.
		Jullundur ..	To attend public function.
	3rd ..	..	To address Panches' meetings.
		Langeri ..	Ditto
		Hoshiarpur ..	Ditto

[Chief Minister]

Name of Minister/ Deputy Minister	Date of visit	Place visited (with tehsil)	Purpose of visit.
(1)	(2)	(3)	(4)
Agriculture and Panchayats Minister (<i>contd.</i>)	MAY, 1956— CONTD.		
	4th ..	Adampur ..	} To address Panches' meet- ings.
		Pandori Nijjar, Jullundur ..	
	5th ..	Banga ..	Ditto
	6th ..	Bhogpur, Jullundur Jandusingha ..	Private To attend public meeting.
	11th to 14th	Jullundur ..	To attend public function.
	12th ..	Ambala, Delhi, Gurgaon	To address District and Tehsil Panchayats Officers and to to visit Barley Breeding Farm.
	14th ..	Patiala ..	To attend public function.
	21st ..	Ludhiana ..	Addressed Agricultural Officers.
		Jullundur ..	Meeting with Marketing Com- mittee.
	22nd ..	Amritsar ..	Inspected Forest Plantation.
	25th ..	Jullundur ..	Addressed Panchayats of Tehsil Nakodar and Jullundur.
	26th ..	Gurdaspur ..	Meet members of Panchayats.
		Dinanagar ..	Meet members of Aryanagar.
		Amritsar ..	..
	28th ..	Rohtak ..	..
		Hissar ..	..
	29th ..	Dabwali, Hissar Delhi	To visit site for Mandi.
	30th ..	Simla ..	To attend a meeting.
	JUNE, 1956		
	5th ..	Rupar ..	To attend public function.
	6th to 14th	Srinagar ..	To attend meeting of the Central Forestry Board.
	15th ..	Jullundur ..	To attend public function.
	20th ..	Chhachrauli ..	To visit forest plantation.
	22nd ..	Jullundur ..	To attend Harijan Conference.

Name of Minister/ Deputy Minister	Date of visit	Place visited (with tehsil)	Purpose of visit
(1)	(2)	(3)	(4)
Agriculture and Panchayats Minister— (concl'd.)	23rd ..	Kartarpur ..	To attend Harijan Conference.
	24th ..	Jagraon ..	To attend the foundation stone laying ceremony.
	27th June to 1st July, 1956	Mussourie. (H.Qrs. at Deradun)	To attend Agriculture Ministers Conference.
	JULY, 1956		
	3rd	Jullundur, Bilga, Hussainipur, Nakodar.	To attend public meetings.
	5th	Muktsar, Rupana	To attend Harijan Conference
	8th	Bhatinda	To attend public function.
	9th	Cudhiana Raho	Ditto
	10th	Jullundur	Ditto
	12th	Adampur	Attended political conference.
	21st	Jullundur	Inspection of Fantonganj Mandi.
	23rd	Sirsa	Visited Government Live-Stock Farm.
	24th	Hissar, Rohtak	To attend a public meeting.
	25th	Delhi	
	26th	Rewari	To address Panches.
	29th	Jullundur	To visit Agriculture Farm.
	APRIL, 1956		
Shri Ram Kishan, Deputy Minister, Local Government and Community Projects	27th	Jullundur	No tour programme was issued on these dates and hence no information relating to object of visit is available.
	28th	Amritsar	
	29th	Jullundur	
	MAY, 1956—		
	3rd	Ambala and back	To address a public meeting.
	6th	Shahbad	Discussion of affairs of the Shahbad Municipal Committee.
	6th	Gurgaon	Discussion of affairs of the Bawal and other Municipal Committees with the D. C. and other Local body officials.

[Chief Minister]

Name of Minister/ Deputy Minister	Date of visit	Place visited (with tehsil)	Purpose of visit
(1)	(2)	(3)	(4)
Deputy Minister, Local Government and Community Projects—(contd.)	7th	Panipat	Discussion of the affairs of the Municipal Committee, Panipat.
	8th	Sonepat	Discussion of the affairs of the Municipal Committee, Sonepat.
	9th	Bhatgaon (Sonepat)	Visit to the Community Project Centre.
	9th	Rohtak	Discussion of the affairs of the M. C. Rohtak, and addressed a public meeting.
	11th	Hoshiarpur	Addressed a public meeting.
	12th	Jullundur, Ludhiana and Amritsar:	Discussion of cases with the Chief Minister and addressed public meeting.
	19th	Banga (Nawanshahr)	Addressed a public meeting and visited Community Project Centre.
		Nawanshahr	Met Local Municipal Commissioners and Community Project Officers and discussed with them their problems.
	20th	Jullundur (Sunday)	Discussion with local Municipal Commissioners regarding Committee affairs.
	23rd	Jullundur	Discussion of municipal affairs with the Deputy Commissioner and President Municipal Committee, Jullundur.
	24th	Ambala Cantt	Discussion of the municipal affairs with the D. C. and the President.
	24th	Ladwa (Karnal)	Discussion of Municipal affairs.
	Ditto	Jagadhri	Discussion of municipal affairs and addressed a public meeting (Budh Jayanti).
	25th & 26th	Tohana (Fatehabad)	Discussion of municipal affairs with the General Assistant and Officer-in-Charge, Local Bodies. Discussion of Bhivani municipal affairs.

Name of Minister/ Deputy Minister	Date of visit	Place visited (with tehsil)	Purpose of visit
(1)	(2)	(3)	(4)
Deputy Minister, Local Government and Community Projects—(concl'd.)	28th	Jullundur	Inspection of Municipal Committee Office. Meeting with officers of the Improvement Trust, Jullundur.
	29th	Batala	Discussion of municipal affairs.
	31st	Simla	Meeting with the Governor.
	JUNE, 1956		
	1st to 5th	Delhi and then to Bombay	To attend meeting of the A.I.C.C. (Private tour).
	6th	Delhi	Disposal of Government Dak, and seeing certain officers of the Government of India.
	7th	Nilokheri (Karnal)	Meeting A.P.O., there and inspection of Community Project Centre. Addressed a meeting of the Community Project Officers.
	9th	Kotla and back	Opening Ceremony of Kotla Power House.
	12th	Jullundur	Discussions with D. C. and Municipal Commissioners.
	14th	Rohtak	Visit of the Prime Minister of India.
	15th	Karnal	Discussion of municipal affairs in the Town Hall.
	16th	Nakodar	Discussion of affairs of Nakodar Municipality.
	17th	Jullundur	Presentation of books to the Municipal Committee, Jullundur by American Embassy-ceremony connected therewith.
	21st & 22nd	Faridabad	Discussion of Municipal affairs and inspection of Municipal Committee, Faridabad.
	22nd	Palwal	Discussion of affairs of Palwal Municipal Committee.

[Chief Minister]

Name of Minister/ Deputy Minister	Date of visit	Place visited (with tehsil)	Purpose of visit
(1)	(2)	(3)	(4)
Deputy Minister, Local Government and Community Projects—(contd.)	23rd	Ballabgarh, Tigaon, Kurali, Machhgarh, etc. (Tehsil Ballabh- garh)	Inspection of Community Centres and discussion of municipal affairs of Ballab- garh.
	28th & 29th	Simla	Cabinet meeting and discus- sion of municipal affairs of Simla.
	JULY, 1956		
	1st	Saharanpur	Discussion of Community Project Works in U. P. with the Deputy Minister Plan- ning.
	3rd	Jullundur	Discussion of local bodies elections and meeting a de- putation of the important citizens in the Circuit House Jullundur.
	10th	Ludhiana	Addressing Municipal Com- missioners of Ludhiana.
	12th	Adampur	Addressing a Political Con- ference.
	13th	Ambala	Disposal of Dak.
	14th	Jullundur	Discussing communal situa- tion with various officers and municipal Commissioners of Jullundur.
	20th	Nangal and back	To receive Shri U. N. Dhebar Congress President.
	23rd	Patiala	Opening Ceremony of the Central Library.
	24th	Jullundur.	To discuss communal situation at Jullundur with D.C., S.P., D. I. G. and Commissioner.
	29th	Jullundur.	Pb. Pradesh Congress Commit- tee meeting and discussion of communal situation with the authorities and Municipal Commissioners.
	30th	Amritsar.	To attend a meeting of the Political Sufferers Relief and Rehabilitation Board.
	AUGUST, 1956 4th	Delhi and back	To make arrangements for going abroad, passport visas etc.

Name of Ministers/ Deputy Minister	Date of visit	Place visited (with tehsil)	Purpose of visit
1	2	3	4
Deputy Minister, Local Government and Community Projects—(concl'd.) Shri Amar Singh, Deputy Minister Development	7th	Delhi	Left for abroad.
	MAY, 1956 2nd	Hoshiarpur	Addressed workers in the office of the District Con- gress Committee.
	2nd	Haryana (Hoshiarpur)	Addressed Workers meeting.
	2nd	Garhdiwala (Hoshiarpur)	Ditto
	3rd	Mahilpur (Garhshankar)	Addressed Conference of Panches and Sarpanches along with A.P.M.
	3rd	Langeri (Garhshankar)	Visited Panchayat.
	3rd	Garhshankar	Addressed workers' meeting. Met Directors, Posi Co- operative Union.
	5th	Hoshiarpur	Inspected Central Co-op. Bank and District Wholesale Co-op. Society.
	7th	Sham Chaurasi (Hoshiarpur)	Addressed workers' meeting.
	10th	Ludhiana	Addressed meeting of Tehsil Panches and Sarpanches.
	11th	Ludhiana	Meeting with Directors of the Central Co-op. Bank and District Wholesale Co-op- Society.
	12th ..	Garget (Una) ..	Addressed meeting of Circle Panches and Sarpanches. (ii) Addressed meeting of Co-operative Societies (iii) Addressed Workers' meet- ing.
	13th ..	Langeri (Garh- shankar)	Foundation-stone laying cere- mony of Model Village Tan- neries and distribution of grants and loans to Indus- trial co-operatives.
	13th ..	Bassi Kalan (Hoshiarpur)	Addressed workers' meeting and distribution of grants and loans to the Industrial Co-operatives.
	14th .. 16th ..	Sus (Hoshiarpur) Bassi Ghulam Hussain	Addressed Public Meeting. Addressed Workers' Meeting.

[Chief Minister]

Name of Minister/ Deputy Minister	Date of visit	Place visited (with tehsil)	Purpose of visit
1	2	3	4
Deputy Minister, Development— (contd.)		Hoshiarpur	Addressed meeting of Panches and Sarpanches of Hoshiarpur Tehsil.
		Mal Majara (Hoshiarpur)	Addressed Workers' Meeting.
	17th ..	Tanda Urmur (Dassuya)	Addressed meeting of Panches of Thana Tanda Urmur. (ii) Addressed members of Co-operative Societies of Thana Tanda Urmur. (iii) Addressed Workers of Thana Tanda Urmur.
	18th ..	Nangal Town (Una)	Distribution of grants and loans to Industrial Co-operatives and dividends to the shareholders of Co-operative societies.
	19th ..	Anandpur Sahib (Una)	Addressed Workers meeting.
	19th ..	Una (Una) ..	Addressed Panches and Sarpanches of Thana Anandpur Sahib. Addressed Panches and Sarpanches of Thana Una. Addressed Workers' meeting.
	23rd ..	Jullundur (Jullundur)	Attending meeting of P.P. C.C.
	24th ..	Mehli (Nawanshahr)	Visited Mehli Thrift and Credit Society and Mehli Tube-well and Irrigation Society.
		Jassomuzara (Nawanshahr)	Visited Jassomuzara Large sized society.
		Banga (Nawanshahr)	Visited Banga Cotton Ginning Factory. (ii) Laid foundation stone of Banga House Bldg. Society. (iii) Visited Banga Marketing Society.
		Daulatpur (Nawanshahr)	Addressed meeting.
		Nawanshahr (Nawanshahr)	Met members of Nawanshahr Doaba Sugar Mill and visited Nawanshahr Marketing Society.

Name of Minister/ Deputy Minister	Date of visit	Place visited (with tehsil)	Purpose of visit
1	2	3	4
Deputy Minister, Development— (contd.)	25th ..	Reru (Jullundur)	Visited Reru Th. and Cr. Society.
		Beas Pind (Jullundur)	Visited Beas Pind Th. and Cr. Society.
		Bhogpur (Jullundur)	Visited Bhogpur Sugar Mills.
		Nakodar .. (Nakodar)	Visited Nurmahal Union and Nurmahal Industrial Society. Nurmahal Weavers Society.
	28th ..	Mahilpur (Garhshankar)	Visited Mahilpur Co-operative Union.
	JUNE, 1956—		
	9th ..	Kotla (Una)	Attended opening ceremony of Power House.
	10th ..	Dehriwala (Hoshiarpur)	Laid foundation stone of Panchayat High School.
		Bekhowal (Hoshiarpur)	Rural Conference attended.
	12th ..	Balachaur (Garhshankar)	Addressed Panches and Sarpanches Thana Balachaur.
			(ii) Addressed Worker's meeting.
		Dadial (Garhshankar)	Performed opening ceremony of Gram Panchayat Girls School.
		Akaul Gaur (Garhshankar)	Visited Village Panchayat.
		Ajnoha (Garhshankar)	Addressed meetings.
	13th ..	Mand Bheder (Dasuya)	Performed opening ceremony of Panchayat School.
		Mukerian (Dasuya)	Addressed Panches and Sarpanches of Thana Hajipur and Mukerian.
			(ii) Addressed Workers Meeting.
	16th ..	Kotla Sultan Singh (Amritsar) Amritsar ..	Held enquiry against Sarpanch
			Addressed Panches and Sarpanches of Tehsil Amritsar and members of Co-operative and Labour Construction Societies.
	19th ..	Kali Sari (Amritsar)	Inauguration ceremony of construction of link Road.

[Chief Minister]

Name of Minister/ Deputy Minister	Date of visit	Place visited (with tehsil)	Purpose of visit
1	2	3	4
Deputy Minister, Development— (concl'd.)	23rd ..	Shamchurasi (Amritsar)	Attended Rural Harijan Conference.
	28th & 29th	Simla (Simla) ..	Meeting of Council of Ministers.
	JULY, 1956 1st to 3rd ..	Mussourie (Mussourie)	Meeting of States Co-operation Ministers.
	12th ..	Adampur (Jullundur)	Harijan Conference attended.
	18th ..	Hoshiarpur (Hoshiarpur)	Addressed Workers' Meeting.
	20th ..	Nangal Township (Una)	In connection with the visit of Shri U. N. Dhebar.
	23rd ..	Patiala (Patiala)	In connection with the opening ceremony of Central Public Library.
	28th ..	Hoshiarpur ..	Attended workers' meeting.
	29th ..	Bhogpur (Jullundur)	(i) Inspection of Janta Co-operative Sugar Mills, Bhogpur. (ii) Attended meeting of P. P. C. C.
	30th & 31st	Amritsar (Amritsar)	Attended meeting of Sub-Committee of the State National Workers' (Relief and Rehabilitation) Board.
	AUGUST, 1956 7th ..	Meharban (Ludhiana)	Visited the Villager Meharban and surrounding villages.
	7th ..	Mullanpur (Ludhiana) Dakha (Ludhiana)	Inspection of Cotton and Ginning Co-operative Factory. Inspection of Dakha Co-operative Societies.
		Mullanpur (Ludhiana)	Inspected village Panchayat and addressed meeting of Panches and Sarpanches.
	8th ..	Roomi (Jagraon)	Addressed Panches and Sarpanches of village Roomi.
Shri Balwant Rai Tayal, Deputy Minister, Labour	APRIL, 1956 27th ..	Fatehabad ..	To address public meeting.

Name of Minister/ Deputy Minister	Date of visit	Place visited (with tehsil)	Purpose of visit
1	2	3	4
Deputy Minister, Labour—(contd.)	MAY, 1956		
	3rd ..	Hissar ..	To meet district officers and hear problems of political sufferers.
	12th ..	Delhi ..	To meet Deputy Minister Labour, Government of India.
	13th ..	Hissar ..	To address workers' meeting.
	14th ..	} Fatehabad ..	To address rural conferences.
	16th ..		
	27th ..	} Sonapat ..	To hear labour problems.
	31st ..		
	JUNE, 1956—		
	6th ..	Rewari ..	To hear labour problems.
	9th ..	Nangal ..	Opening ceremony of Kotla Power House.
	10th ..	Hissar ..	To address labour meeting.
	11th ..	Hansi ..	To address public meeting in Hansi, and conferences in rural areas of Hansi Tehsil.
	12th ..	..	..
	13th ..	..	..
	14th ..	Rohtak ..	To receive Prime Minister of India.
	15th ..	Hissar ..	To address public meeting.
	23rd ..	Abohar ..	To address citizens of Abohar and Fazilka and hold meetings in rural areas.
	24th ..	Fazilka ..	
		Hissar ..	Discussion of problem of drinking water facilities in Political Sufferers Blocks.
	28th and 29th	Simla ..	Cabinet meeting.
	JULY, 1956—		
	2nd ..	Ghasera, Nuh and Malab (Tehsil Nuh)	To see Social Welfare work.
	8th ..	Bhiwani ..	To address labour conference.
	9th ..	Oklana Mandi	To address Kisan Conference.

[Chief Minister]

Name of Minister/ Deputy Minister	Date of visit	Place visited (with tehsil)	Purpose of visit
1	2	3	4
Deputy Minister, Labour—(concl'd.)	10th ..	Hissar ..	To visit Political sufferers Blocks, with D. C., Hissar to hear grievances of political sufferers.
	11th ..	Bhiwani and Lo- haru in tehsil Bhiwani	Visited rural areas in Tehsil Bhiwani to hear local grievances.
	12th } 13th }	Bhiwani and Lo- haru Tehsil Bhi- wani	Visited rural areas in Bhiwani tehsil to hear local grievances.
	14th ..	Rohtak ..	To visit training Centre.
	15th ..	Ambala ..	Selection of site for Beggars' Home.
	20th ..	Nangal ..	To receive Shri U. N. Dhebar, Congress President and for other official business.
	23rd ..	Patiala ..	Opening ceremony of Central Library.
	26th and 27th	Simla ..	Meeting of Labour Legis- lation Amendment Board.
	30th and 31st	Amritsar ..	Meeting of Sub-Committee of National Workers Re- lief and Rehabilitation Board.
	AUGUST, 1956 1st and 2nd	Hissar ..	To hear labour problems.
	9th ..	Smalkha Mandi (Tehsil Panipat)	To address public meeting.

POPULATION OF TEHSIL FAZILKA, DISTRICT FEROZEPORE.

*6679. Shri Teg Ram : Will the Chief Minister be pleased to state—

- the total population of Tehsil Fazilka, District Ferozepore, at present together with the number of Hindus, Sikhs, Mohammedans and Christians separately amongst them ;
- the total number of villages in the said Tehsil, along with their names ;
- the total population of each village referred to in part (b) above together with the number of Hindus, Sikhs, Mohammedans and Christians amongst them separately ?

Shri Balwant Rai Tayal (Deputy Minister) : The information is being collected and will be communicated to the member as soon as ready.

RELIEF TO THE FLOOD-AFFECTED PERSONS IN DISTRICT FEROZEPORE

*6688. Sardar Gurcharan Singh : Will the Minister for Revenue, Education and Rehabilitation be pleased to state—

- (a) whether it is a fact that a sum of Rs 10 lakhs was sanctioned by the Government for providing relief to the flood-affected persons in Ferozepore District during the last floods ;
- (b) whether the sanction of the amount referred to in part (a) above was later withdrawn by the Government ; if so, the reasons therefor ;
- (c) whether any representation was recently received by the Government against the withdrawal ; if so, the action, if any, taken or proposed to be taken thereon ?

Sardar Gurbachan Singh Bajwa : (a) Yes.

(b) Yes.

(c) Yes. The matter is under consideration of Government.

RECRUITMENT IN THE POLICE DEPARTMENT FROM DISTRICT GURGAON

*6673. Maulvi Abdul Ghani Dar : Will the Chief Minister be pleased to state the total number of persons recruited in the Police Department from District Gurgaon, during the year 1955-56 together with the number of Harijans and Muslims amongst them ?

Sardar Partap Singh Kairon :	Total	..	48
	Harijans	..	22
	Muslims	...	Nil.

ISSUE OF ARMS LICENCES

*6689. Sardar Gurcharan Singh : Will the Chief Minister be pleased to state—

- (a) whether it is a fact that arms licences in the names of Shri Raja Singh Brar of Moga and Shri Kartar Singh of village Gajiana, tehsil Moga, District Ferozepore, were cancelled by the authorities concerned last year ;

[Sardar Gurcharan Singh]

(b) whether it is a fact that the persons referred to in part (a) above are entered in Register B of the Police ;

(c) whether it is also a fact that arms licences have been granted to the said persons recently ; if so, the reasons therefor ?

Sardar Partap Singh Kairon : (a) The arms licences of Shri Raja Singh Brar of Moga and Shri Kartar Singh of village Gajiana, were cancelled in February, 1954, and October, 1952 respectively, and not last year.

(b) No.

(c) Arms licences of Shri Raja Singh were restored by the District Magistrate, Ferozepore, on 4th May, 1956, as Government found that Shri Raja Singh's public spirited actions justified such a course. The licence of Shri Kartar Singh has not been restored.

NOMINATIONS TO DISTRICT BOARDS IN THE STATE

*6680. Shri Teg Ram : Will the Chief Minister be pleased to state—

(a) whether in April, 1956, Government nominated members of various District Boards in the State ; if so, the names of persons nominated, the basis on which they were nominated and the qualifications of each of them ;

(b) whether the number of nominated members of District Boards has been increased or decreased from what it was before ;

(c) whether before making nominations the Government invited the recommendations of its Subordinate Officers in the Districts ; if so, the extent to which such recommendations were kept in view at the time of nomination by Government ?

Shri Balwant Rai Tayal (Deputy Minister) : (a) *Part I.*—Yes.

Part II.—A statement containing the names of the persons nominated and their qualifications wherever available is placed on the table of the House. They were appointed on the basis of their overall suitability in terms of local leadership, interest in civic affairs, village development and national service, etc., for being associated with official members of the District Board concerned.

(b) The District Boards as constituted under the Punjab District Boards (Temporary Constitution) Act, 1954, consist of *ex-officio* members only. The nominations made in April, 1956, have since been cancelled and no fresh nominations have been made.

(c) *Part I.* No.

Part II. Does not arise.

STATEMENT

I. DISTRICT KARNAL

1. Ch. Jhanda Singh, son of Ch. Hem Raj (Ror), village Khandra, Tehsil Panipat.
2. Shri Samar Singh, M.L.A., Village Sink, Tehsil Panipat.
3. Shri Chuhan Singh, Sarpanch and Member Pradesh Congress Committee, village Narana, Tehsil Panipat.
4. Shri Jai Ram Sarup (Harijan), Village Mandi, Tehsil Panipat.
5. Sardar Angrej Singh, Village Ram Nagar, Tehsil Thanesar.
6. Ch. Khushi Ram, Mehndiratta, Jarailly Kothi, Civil Lines, Karnal.
7. Shri Jagdish Chander, M.L.A., Village and Post Office Thol, District Karnal.
8. Shri Badan Singh, Village Katwal, Tehsil Kaithal.
9. Thakar Ram Chander, Village Rajond, Tehsil Kaithal.
10. Shri Baru Ram, B.A., LL.B., Village Kithana, Tehsil Kaithal.
11. Shri Mai Ram (Harijan), Ex-Member, District Board, Village Naguran, Tehsil Kaithal.
12. Ch. Telu Ram, President, Mandal Congress Committee, Village Taraori, Tehsil Karnal.
13. Thakur Molar Singh, son of Shri Munshi Ram, Village Gonder, Tehsil Karnal.
14. Shri Chandan Singh, Congress President, Village Butana, Tehsil Karnal.
15. Shri Multan Singh, B.A., LL.B., Village Kutail, Tehsil Karnal.

II. DISTRICT ROHTAK

1. Ch. Mauji Ram, son of Ch. Daryao Singh, Sarpanch, Village Jharli, Tehsil Jhajjar.
2. Sub. Chandgi Ram, Ex-District Board Member, Village Gorla, Tehsil Jhajjar, Sub-Tehsil Nahar.
3. Major Chandan Singh, Village Badli, Tehsil Jhajjar.
4. Jamadar Sanwal Singh, Village Dubaldhan, Tehsil Jhajjar.
5. Shri Hargopal Sharma, Village Talao, Tehsil Jhajjar. (President Haryana Backward Classes, Federation).
6. Ch. Badlu Ram, M.L.A., Village and Post Office Sanghi, Tehsil Rohtak.
7. Ch. Maru Singh Malik, M.L.A., Advocate, Rohtak.
8. Shri Satram Dass Pahwa, son of Shri Bhawani Dass, Village Anwal, Tehsil Rohtak.
9. Shri Jage Ram, Harijan Lambardar, Village Sumpal, Post Office Kalanaur, Tehsil Rohtak.
10. Shri Hari Singh, son of Shri Maidhon, Harijan, (President, Mandal Congress Committee, Gohana No. 1), Village Mahara, Tehsil Gohana.
11. Shri Khushi Ram, son of Shri Udmi Ram, Member, Panchayat, Village Bahalba, Tehsil Gohana.
12. Pt. Ramdhari Gaur, B.A., Member, Pradesh Congress Committee, Village Bali Brahman, Tehsil Gohana.
13. Shri Pratap Singh Tyagi, President Janta High School, Ganaur, Tehsil Sonapat.
14. Shri Rattan Singh, son of Murlidhar, Village Patla, Post Office Murthal, Tehsil Sonapat.
15. Shri Maman Singh, son of Shri Devi Singh, Village Thana Khurd, Tehsil Sonapat.

[Deputy Minister for Labour]

III. DISTRICT GURGAON

1. Ch. Mohd. Yasin, M.L.A., Nuh.
2. Ch. Ghasita Singh, ex-District Board Member, Village Janauli, Tehsil Palwal.
3. Shri Gurdatt Singh, M.L.A., Palwal.
4. Shri Shib Lal, Sarpanch, Village Teharki, Tehsil Palwal.
5. Shri Abhai Singh, M.L.A., Rewari.
6. Ch. Bhup Singh, Panch, Village Kahri, Tehsil Rewari.
7. Shri Ramu, Harijan Member Panchayat, Village Tigaon, Tehsil Ballabgarh.
8. Ch. Roshan Lal, Harijan, Ferozepur-Jhirka.
9. Sub. Ram Narain, Sarpanch, Village Zainabad, Tehsil Rewari.
10. Rao Narendra Singh, Pleader, son of Rao Gajraj Singh, M.L.A., Gurgaon.
11. Capt. Rao Birinder Singh, M.L.C., Village and Post Office Rampura, Tehsil Rewari.
12. Ch. Ganga Jiwan, Lambardar, Gurgaon, ex-Safadposh, and ex-Member District Board, son of Ch. Ramji Lal, Village Gurgaon.
13. Shri Mool Chand, ex-District Board Member, Village Ujina, Tehsil Nuh.
14. Th. Amar Singh, Sarpanch, Village Gumina, Tehsil Rewari.

IV. DISTRICT HISSAR

1. Ch. Sahib Ram, M.L.C., Village Chautala, Tehsil Sirsa.
2. Ch. Mansa Ram, son of Shri Jagmal, Village Dhani Shera, Post Office Allanabad, Tehsil Sirsa.
3. Shri Ramdayal, son of Shri Chuhan, President, Mandal Congress Committee, Sirsa, Village Rampuria Dhillanwala, Tehsil Sirsa.
4. S. Bachittar Singh, Sarpanch Panchayat, Village Subakhera, Tehsil Sirsa.
5. Shri Ran Singh, son of Shri Thandi Ram, Village Daulatpur, Tehsil Hissar.
6. Ch. Ram Pratap Jajuja, son of Shri Chetan, Village Sadalpur, Tehsil Fatehabad.
7. Shri Gulab Singh, son of Shri Mehar Chand, Village Nahla, Tehsil Fatehabad.
8. S. Sarjit Singh, son of S. Naunihal Singh, Village Dabra, Tehsil Hissar.
9. Shri Harphul Singh, President Congress Committee, Village Rakhi Shahpur, Tehsil Hansi.
10. Ch. Bansilal, B.A., LL.B., son of Shri Mohar Singh, Village Golagarh, Tehsil Bhiwani.
11. Ch. Jograj, son of Shri Siri Ram, Village Bajana Khera, Tehsil Hansi.
12. Shri Dalbir Singh, son of Shri Kanhi Ram, Village Parbhuwala, Tehsil Hissar.
13. Ch. Lajpatrai, M.L.A., Village Alakhpura, Tehsil Hansi.
14. Ch. Harish Chandra, son of Shri Kumbha Ram, ex-District Board Member, Village Daryapur, Tehsil Fatehabad.

V. DISTRICT FEROZEPORE

1. Shri Radha Kishan, President, District Congress Committee, Khuri Khera, Tehsil Fazilka.
2. Ch. Bal Ram Jakhar, B.A., Panchkosi, Tehsil Fazilka.
3. Sardar Amar Singh, Deon Khara, Ex-District Board Member, Fazilka.
4. Shri Pehlad Kumar, son of Ch. Surja Ram, Village Malout, Tehsil Fazilka.
5. S. Narinder Singh, son of S. Pratap Singh, Jhindwali, Tehsil Muktsar.
6. S. Harkishan Singh, son of S. Harnam Singh, Sherewala, Tehsil Muktsar.
7. S. Harcharan Singh, son of S. Balwant Singh Ji, Sarai Nanga, Tehsil Muktsar.
8. S. Ujagar Singh, Harijan, Village Kotlisangar, Tehsil Muktsar.
9. Bawa Bhag Singh, M.L.A., Muktsar.
10. S. Gurbakhsh Singh, son of S. Ajmer Singh, Kanianwali, Tehsil Ferozepore.
11. S. Gurdutt Singh, Village Talwandi, Tehsil Zira.
12. S. Partap Singh, M.L.A., Ratta Khera, Tehsil Zira.
13. S. Basant Singh, Moga.
14. S. Ajaib Singh, Kokri, Tehsil Moga.

ENQUIRY AGAINST SOME EMPLOYEES OF DISTRICT BOARD, FEROZEPORE,

*6692. Sardar Darshan Singh : Will the Chief Minister be pleased to state whether Government recently directed the District Board, Ferozepore to institute an enquiry into the alleged charges against some employees of the said District Board ; if so, the names and designations of the persons involved and the results of the enquiry, if any ?

Shri Balwant Rai Tayal (Deputy Minister) : Government had ordered an enquiry into the various irregularities alleged to have been committed by certain officials of the District Board, Ferozepore. The report of the Inquiry Officer, has been received by Government recently. It is a lengthy report and is still under examination by Government. It is, therefore, not possible at this stage to disclose the result of the inquiry or the names of the persons involved.

NATIONAL EXTENSION SERVICE BLOCKS

*6708. Shri Mohan Lal Datta : Will the Chief Minister be pleased to state :—

- (a) the names of places in the State where National Extension Service Blocks are expected to be started in the year 1956-57 ;
- (b) whether any area in the Sub-Division of Una in Hoshiarpur District has been selected for starting the National Extension Service Blocks or Community Projects ; if not, the reasons therefor ?

Sardar Partap Singh Kairon : (a) 18 National Extension Service Blocks have been allotted to this State by Community Project Administration during 1956-57. Of these 12 blocks have already been started with effect from 1st April, 1956 and are located at Sampla, Nuh, Khol, Hissar I, Narnaund, Ladwa, Pragpur, Lambagraor, Balachaur, Zira, Jagraon, and Naushehra Panuan. The remaining 6 blocks are to be opened with effect from October, 1956.

(b) The question of the selection of sites for the 6 blocks to be started from 1st October, 1956 is under the consideration of Government. It cannot be said exactly at this stage as to whether a block will come to the share of this or that Sub-Division.

ਪੰਡਿਤ ਮੋਹਨ ਲਾਲ ਦੱਤ : ਬਾਕੀ ਜੋ 6 ਬਲਾਕ ਜਾਰੀ ਕੀਏ ਜਾਣੇ ਹਨ ਕੀ ਮੈਂ ਪੁੱਛ ਸਕਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਉਸ ਸਿਲਸਿਲੇ ਵਿੱਚੋਂ ਕਿਹੜੀਆਂ ਥਾਵਾਂ ਨੂੰ ਧਿਆਨ ਦਿੱਤਾ ਜਾਵੇਗਾ ਜਾਂ ਨਹੀਂ। ਇਹ ਇੱਕ ਬੇਮੁੜ **backward area** ਹੈ।

ਮੁਖ ਮੰਤਰੀ : ਅਸੀਂ ਸਾਰੇ backward areas ਨੂੰ ਹੀ ਧਿਆਨ ਵਿੱਚ ਰੱਖ ਰਹੇ ਹਾਂ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਹੀ ਇਹ ਬਲਾਕ ਦੇਣ ਦੀ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਕਰ ਰਹੇ ਹਾਂ। ਇਸ ਨੂੰ ਵੀ ਦੂਜਿਆਂ ਦੇ ਨਾਲ ਹੀ ਵੇਖਿਆ ਜਾਵੇਗਾ।

SCHEMES FOR ELECTRIFICATION OF RURAL AREAS IN THE STATE

*6706. Shri Mohan Lal Datta : Will the Minister for Irrigation and Power be pleased to state—

- (a) the names of the schemes for electrification of rural areas in the State approved by Government district-wise during the last two years ;
- (b) the factor, if any, taken into consideration for determining the priorities in regard to the schemes referred to in part (a) above ;
- (c) whether any of the Schemes mentioned in part (a) above are proposed to be implemented during the year 1956-57 ?

Professor Sher Singh : (a) A list is placed on the table of the House.

(b) Priority is determined on the basis of demand on which depends the financial justification of the Project, and proximity to a Grid Sub-station from where supply is to be taken.

(c) The schemes in progress during 1956-57 are marked with asteriks in the list.

(SOUTH ZONE)

List of the Local Distribution Schemes sanctioned by the Government during the years 1954-55 and 1955-56 (District Rohtak)

Serial No.	Name of Scheme
	1954-55
*1	Sampla Local Distribution Project Estimate.
	1955-56
*2	Jhajjar Local Distribution Project.
*3	Dighal Beri Local Distribution Project.
*4	Electrification of Kalanaur Rural Area.
*5	Kharkhoda Local Distribution Project Estimate.
*6	Project Estimate for the electrification of Bhaproda and Chhara Village.
*7	Gohana Local Distribution Project.
*8	Sisana village electrification scheme.
*9	Electrification of Hassongarh, Samchana and other villages around Sampla.
*10	Electrification of Bhoohar Bhalout and surrounding villages.

(SOUTH ZONE)

List of the Local Distribution Schemes sanctioned by the Government during the years 1954-55 and 1955-56.

Serial No.	Name of the Local Distribution Project Scheme
	1954-55
*1	Hissar Township Local Distribution Project.
	1955-56
*1	Uklana Local Distribution Project Estimate.
*2	Tohana Local Distribution Project Estimate.
*3	Electrification of village Dabra near Model Town, Hissar.
*4	Fatehbad Local Distribution Project Estimate.
*5	Jakhal Local Distribution Project, Estimate.
*6	Sisai, Narnaul, Petwar, Lohari, Raghu and surrounding Rural Area Electrification Scheme.

[Minister for Irrigation and Power]

A (ii) NANGAL HYDEL SCHEME

(SOUTH ZONE)

List of the Local Distribution Schemes sanctioned by the Government during the years 1954-55 and 1955-56 (District Ambala)

Serial No.	Name of the Local Distribution Scheme
	1954-55
*1	Buria-Chhachhrauli Local Distribution Scheme, 1955.
	1955-56
*2	Shahzadpur Local Distribution Estimate.
*3	Manimajra Local Distribution Project Estimate.
*4	Sadhaura Local Distribution Project Estimate.
*5	Naraingarh Local Distribution Project Estimate.
*6	Kalka Local Distribution Project.
*7	Barara Mustfabad Local Distribution Project.
*8	Project Estimate for the electrification of Rural area of Chamkor Sahib and adjoining villages.

List of Schemes sanctioned by Government during 1954-55 and 1955-56

A (1) UHL RIVER SCHEME

I—Amritsar District

- *1. Nurdin-Chabhal-Sur Singh etc. Electric Supply Project.
- *2. Raya-Beas-Butari Electric Supply Project.
- *3. Attari-Wagha Electric Supply Project.
- *4. Ram Dass-Lopoke etc., Electric Supply Project.
- *5. Kathu Nangal, Chawinda, Rupowali etc., Electric Supply Project.
- *6. Electrification of Sarahali, Naushehra, Kairon, Lauka, Chola, Shron, Mano Chabal and other villages.

II—Gurdaspur District

- *1. Sujanpur-Tira Electric Supply Project.
- *2. Behrampur-Durangala Electric Supply Project.
- *3. Kahnuwan-Tibber-Sheikhwan etc., Electric Supply Project.
- *4. Mukandpur-Tung Kot-Santokh Rai etc., Electric Supply Project.
- *5. Sarangdev, Jaffarkot, Jasraur etc., Electric Supply Project.
- *6. Shri Gobindpur, Ghuman, Kishan Kot, Behrampur etc., Electric Supply Project.
- *7. Dera Baba Nank, Kala Naur Electric Supply Project.
- *8. Fatehgarh Churian Electric Supply Project.

III—Kangra District

- *1. Electrification of Shahpur and villages *en route*.
- *2. Pathankot, Kandori, Indpur, Sudaira etc., Electric Supply Project.

IV—Jullundur District

- *1. Apra Mandi Electric Supply Project.
- *2. Rurka Kalan and surrounding villages Electric Supply Project.

V—Ludhiana District

- *1. Sahnewal Electric Supply Project.

(SOUTH ZONE)

List of the Local Distribution Schemes sanctioned by Government during the year 1954-55 (District Karnal)

Serial No.	Name of the Local Distribution Scheme
*1	Electrification of Pehowa and surrounding villages.

List of the Local Distribution Schemes sanctioned by the Government during the year 1955-56 (District Karnal)

Serial No.	Name of the Local Distribution Scheme
*1	Radaur Local Distribution Project Estimate.
*2	Electrification of Ladwa and surrounding villages Local Distribution Project.
*3	Electrification of Amin and Raipur Rural Area.

**A (ii) NANGAL SCHEME
(NORTH ZONE)**

List of Schemes sanctioned during the years 1954-55 and 1955-56

I—Jullundur District

- *1. Shankar Local Distribution Project.
- *2. Banga Local Distribution Project Estimate.
- *3. Nurmahal Local Distribution Project Estimate.
- *4. Rahon Local Distribution Project Estimate.
- *5. Mehatpur Local Distribution Project Estimate.
- *6. Behram-Mukandpur Rural area Project Estimate around Banga.

[Minister for Irrigation and Power]

II—Hoshiarpur District

- *1. Dasuya Local Distribution Project.
- *2. Urmar Tanda Local Distribution Project.
- *3. Mukerian Local Distribution Project.
- *4. Hariana Local Distribution Project.
- *5. Anandpur Sahib Local Distribution Project.
- *6. Bhogpur and surrounding villages Electric Supply Project.
- *7. Garhndhiwala Local Distribution Project.
- *8. Miani Local Distribution Project.
- *9. Local Distribution Project Estimate of Pir Hiran, Pandori Bibi and Rural area.
- *10. Local Distribution Project Estimate of Nasrula, Sham Chaurasi, Daruli Kalan and 33 villages in surrounding area.
- *11. Mahalpur Local Distribution Project.

REPRESENTATION FROM THE RESIDENTS OF VILLAGE BHOJIAN, DISTRICT AMRITSAR

*6693. Sardar Darshan Singh : Will the Minister for Irrigation and Power be pleased to state whether any representation was recently received by the Irrigation Department from the residents of village Bhojian, Police Station Jhabhal, District Amritsar, regarding the breaches that occurred in the canal Rajbah between village Bhojian and Mirpur resulting in heavy losses to them ; if so, the action, if any, taken in the matter ?

Professor Sher Singh : The information is being collected and it will be supplied to the Member when it becomes available.

DAMAGE CAUSED TO NANGAL DAM BRIDGE

*6704. Shri Dev Raj Sethi : Will the Minister for Irrigation and Power be pleased to state—

- (a) whether it is a fact that several massive piers supporting the newly constructed bridge over the Nangal Dam have recently been damaged ;
- (b) whether it is also a fact that large chunks of cement plaster at the base of some of the downstream piers have been washed away ;
- (c) whether any expert has been appointed by the Government to make enquiries about the nature and the extent of damage referred to in parts (a) and (b) above, if so, his name together with the result of his enquiry ?

Professor Sher Singh : (a) No.

(b) No.

(c) Does not arise.

श्री देव राज सेठी : क्या गवर्नमेंट की त्वज्जुह इरीगेशन डिपार्टमेंट की पब्लिक रीलेशंस आफिसर श्री विष्णु दत्त के उस बयान की तरफ दिलाई गई है जिस में उन्होंने कहा कि बाकई पलस्तर उतर गया है और बाकई **enquiry** की गई है ? अगर ध्यान खींचा गया है तो क्या **action** लिया गया है ?

अध्यक्ष महोदय : आप खुद सूचना दे रहे हैं। यह सवाल तो यहां पर पैदा ही नहीं होता।
[The hon. Member is himself giving information. This question does not arise here.]

श्री देव राज सेठी : जनाव, इन्होंने जवाब में फरमाया है कि कुछ नहीं हुआ। लेकिन श्री विष्णु दत्त, P.R.O., ने जो बयान दिया है उस में बताया है कि नुकसान हुआ है। मैं पूछना चाहता हूं कि इन दोनों में से कौन सी बात ठीक है—उन की **statement** या कि गवर्नमेंट का यह जवाब ? Which of the two statements is correct? The Government should be called upon to clarify the position.

मुख मंत्री : इस विषय की कुछ समझ दी लें है कि बिगड़ा बिआन दरुसत है ?

श्री देव राज सेठी : क्योंकि Irrigation Department का जो P.R.O. है वह भी गवर्नमेंट का ही अपना आदमी है इसलिए इस बात को वाजिह कर देने की जरूरत है।

मुख मंत्री : डीपार्टमेंट ना लें सरकार दंडी है। इस का बिआन सही समझा जाये।

APPOINTMENT OF BHAKRA-NANGAL HIGH POWERED COMMITTEE

*6705. **Shri Dev Raj Sethi :** Will the Minister for Irrigation and Power be pleased to state—

- the date on which the three man High Powered Committee was appointed by Government to enquire into the cases of corruption and malpractices in connection with the construction of certain works like the Narwana Canal, etc;
- the time by which the enquiry is likely to be completed by the said committee ;
- the total number of sittings held and the number of witnesses so far examined by the said Committee;
- the details of places so far visited by the said Committee and the results of their enquiry ; if any, made on the spot ;
- whether any special steps have been taken to expedite the completion of the enquiry ; if so, what ?

S. Partap Singh Kairon : (a) The three-man High Powered Committee was appointed by the Government on 14th May, 1956.

(b) Six months.

[Chief Minister]

(c) 55. No witnesses, as such, have been examined.

(d) The Committee has visited the Hydel Canal, Bhakra Main Line, Head Reach of Bhakra Main Branch, Narwana Branch, Fatehabad Branch, the offices at Nangal, Rupar, Patiala, Hissar and Delhi, and the Irrigation Secretariat at Simla. It is premature to say about the result of the enquiry.

(e) Every endeavour is being made to complete the enquiry as expeditiously as possible and time limit has been indicated.

COMPLAINT FROM LAMBARDAR VILLAGE DINA, TEHSIL MOGA, DISTRICT
FEROZEPUR

*6658. Pandit Shri Ram Sharma : Will the Minister for Revenue, Education and Rehabilitation be pleased to state—

(a) whether any complaint against the Consolidation Staff engaged in the Consolidation work of Village Dina, Tehsil Moga, District Ferozepore, was received sometime back by the Government from Gamdur Singh, Lambardar of the said village ; if so, the action, if any, taken thereon ;

(b) whether the complaint referred to in part (a) above was also referred to the police during the last year ; if so, with what result ?

Sardar Gurbachan Singh Bajwa : (a) Yes, necessary enquiries were made but the complaint could not be substantiated. It was, therefore, filed.

(b) Yes. As in (a) above.

ਪੰਡਿਤ ਸ਼੍ਰੀ ਰਾਮ ਸ਼ਰਮਾ : ਕਥਾ ਸੋਂ ਪੁੱਛ ਸਕਦਾ ਹੂੰ ਕਿ ਕਹ ਕਥਾ complaint ਥੀ ਐਰ police officer ਨੇ ਕਥਾ enquiry ਕੀ ?

ਮੰਤ੍ਰੀ : Complaint ਇਹ ਸੀ ਕਿ ਕੁਝ ਆਦਮੀਆਂ ਨੇ ਇਕ ਬੇਗਸ ਕਾਰਵਾਈ ਬਣਾ ਲਈ—ਇਕ ਬੇਗਸ resolution ਕਰਕੇ consolidation ਕਰਵਾ ਲਈ—ਅਤੇ ਕੁਝ ਰੁਪਿਆ ਇਕੱਠਾ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਜਿਹੜਾ ਨਾਜਾਇਜ਼ ਤੌਰ ਤੇ ਇਸਤੇਮਾਲ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਅਤੇ ਰਿਸ਼ਵਤ ਦੇ ਤੌਰ ਤੇ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ। ਉਸ ਆਦਮੀ ਨੂੰ ਜਿਸਨੇ ਇਹ ਦਰਖਾਸਤ ਕੀਤੀ ਨੁਕਸਾਨ ਵੀ ਪਹੁੰਚਾਇਆ ਗਿਆ। ਜਿਹੜੀ ਸ਼ਿਕਾਇਤ ਸੀ ਉਹ D. C. ਨੂੰ ਭੇਜੀ ਗਈ ਸੀ ਅਤੇ ਉਸ ਨੇ ਪੁਲਿਸ ਵਲ ਭੇਜ ਦਿੱਤੀ। ਉਧਰੋਂ ਜਿਹੜਾ ਸਾਡਾ Settlement Officer ਸੀ ਉਸ ਨੂੰ ਭੇਜੀ ਗਈ ਇਹ ਵੇਖਣ ਲਈ ਕਿ ਕੀ ਵਾਕਈ ਉਸ ਨੂੰ ਕੋਈ ਨੁਕਸਾਨ ਪਹੁੰਚਾਇਆ ਗਿਆ ਹੈ। ਸੋ ਜਿਹੜੀ ਪੁਲਿਸ ਦੀ ਰਿਪੋਰਟ ਆਈ ਉਹ ਇਹ ਦਸਦੀ ਹੈ ਕਿ ਇਹ ਚੀਜ਼ ਗਲਤ ਹੈ ਕੋਈ ਅਜਿਹੀ ਗੱਲ ਨਹੀਂ ਹੋਈ। Settlement Officer ਦੀ ਵੀ ਇਹ ਹੀ ਰਿਪੋਰਟ ਹੈ ਕਿ ਕੋਈ ਨੁਕਸਾਨ ਨਹੀਂ ਹੋਇਆ।

ਪੰਡਿਤ ਸ਼੍ਰੀ ਰਾਮ ਸ਼ਰਮਾ : ਕਥਾ ਮਿਨਿਸਟਰ ਸਾਹਿਬ ਕਹਿ ਸਕਦੇ ਹਨ ਕਿ ਸ਼ਿਕਾਯਤ ਕਰਨੇ ਵਾਲਾ ਕੌਨ ਥਾ ਐਰ ਕਿਸ ੨ ਸੇ ਅਫਸਰ ਕੇ ਖਿਲਾਫ ਕਹ ਸ਼ਿਕਾਯਤ ਥੀ ?

ਮੰਤ੍ਰੀ : ਗਮਦੁਰ ਸਿੰਘ—ਇਸ ਨਾਂ ਦਾ ਕੋਈ ਆਦਮੀ ਸੀ। ਚਾਰ ਪੰਜ ਐਮ. ਐਲ.ਏ. ਸਾਹਿਬਾਨ ਨੇ ਉਸ ਦੀ ਦਰਖਾਸਤ ਭੇਜੀ ਸੀ ਕਿ ਇਸ ਤੇ ਗੌਰ ਹੋਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ। ਇਹ ਦਰਖਾਸਤ ਉਨ੍ਹਾਂ ਚੀਫ ਮਿਨਿਸਟਰ ਸਾਹਿਬ ਨੂੰ ਭੇਜੀ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਮਹਿਕਮੇ ਨੂੰ ਭੇਜ ਦਿੱਤੀ ਤੇ ਉਸ ਨੇ ਅਗੇ D. C. ਦੇ ਪਾਸ ਭੇਜ ਦਿੱਤੀ। ਦੁਨਾਂਹ ਪੁਲਿਸ ਦੀ ਮਾਰਫਤ ਉਸ ਤੇ ਕਾਰਵਾਈ ਕਰਵਾਈ।

ਪੰਡਿਤ ਸ਼੍ਰੀ ਰਾਮ ਸ਼ਰਮਾ : ਕਥਾ ਵਜ਼ੀਰ ਸਾਹਿਬ ਬਤਾਓਗੇ ਕਿ ਸ਼ਿਕਾਯਤ ਕਿਨ ਕੇ ਖਿਲਾਫ਼ ਥੀ ?

ਮੰਤ੍ਰੀ : ਇਹ ਸ਼ਿਕਾਇਤ ਕੁਝ ਤਾਂ ਪੰਚਾਇਤ ਦੇ ਤੇ ਕੁਝ ਲੋਕਾਂ ਦੇ ਖਿਲਾਫ਼ ਸੀ, ਕੁਝ ਪਟਵਾਰੀਆਂ ਦੇ ਤੇ ਕੁਝ ਗਿਰਦਾਵਰ ਦੇ ਖਿਲਾਫ਼ ਸੀ।

ਸ਼੍ਰੀ ਬਾਬੂ ਦਯਾਲ : ਕਥਾ ਵਜ਼ੀਰ ਸਾਹਿਬ ਬਤਾਓਗੇ ਕਿ ਜਦ ਚਾਰ ਯਾ ਪਾਂਚ ਏਮ. ਏਲ. ਏਜ਼. ਨੇ ਵਹ ਲਿਖ ਕਰ ਉਨ ਕੇ ਪਾਸ ਭੇਜਾ ਥਾ ਤੋ ਕਥਾ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਉਸ ਮੇਂ ਯਹ ਭੀ ਜ਼ਾਹਿਰ ਕੀਆ ਥਾ ਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਉਸ ਮਾਮਲੇ ਮੇਂ enquiry ਕਰ ਲੀ ਹੈ ਐਰ ਉਨ ਕੀ ਯਹ ਰਾਏ ਹੈ ?

ਮੰਤ੍ਰੀ : ਉਹ M. L. As. ਇਕ ਥਾਂ ਦੇ ਨਹੀਂ ਸੀ। ਕੋਈ ਤਾਂ ਕਰਨਾਲ ਦਾ ਸੀ, ਕੋਈ ਕਾਂਗੜੇ ਅਤੇ ਕੋਈ ਹੋਰਨਾਂ ਥਾਵਾਂ ਦੇ ਸਨ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਕੇਵਲ ਉਸ ਸ਼ਿਕਾਇਤ ਤੇ ਦਸਖਤ ਕਰ ਕੇ ਭੇਜ ਦਿੱਤੇ ਸਨ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਕੋਈ report ਨਹੀਂ ਕੀਤੀ ਸੀ।

(At this time, Shri Babu Dayal rose to ask a supplementary question.)

ਅਧਿਕਸ਼ ਮਹੋਦਯ : ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਤੋ ਕਹਾ ਹੈ ਕਿ M. L. As. ਨੇ ਕੋਈ report ਨਹੀਂ ਭੇਜੀ ਥੀ। (He has stated that M. L. As. had not made any report.)

ਸ਼੍ਰੀ ਬਾਬੂ ਦਯਾਲ : ਮੇਰਾ ਸਵਾਲ ਯਹ ਹੈ ਕਿ ਕਥਾ ਉਨ M. L. As. ਨੇ ਉਸ ਮਾਮਲੇ ਕੀ enquiry ਕਰ ਕੇ ਅਪਨੀ ਕੋਈ report ਉਸ ਕੇ ਸਾਥ ਭੇਜੀ ਥੀ ਯਾ ਨਹੀਂ ?

ਮੰਤ੍ਰੀ : ਉਨ੍ਹਾਂ ਉਸ ਬਾਰੇ ਕੋਈ ਰਿਪੋਰਟ ਨਹੀਂ ਸੀ ਕੀਤੀ ਅਤੇ ਨਾਹੀ ਕੋਈ ਰਿਪੋਰਟ ਦਾ ਸਵਾਲ ਪੈਦਾ ਹੀ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਤਾਂ ਸਿਰਫ਼ ਇਹ ਕਿਹਾ ਸੀ ਕਿ ਇਸ ਦਰਖਾਸਤ ਤੇ ਗੌਰ ਹੋਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ।

ਸ਼੍ਰੀ ਬਾਬੂ ਦਯਾਲ : ਰਿਪੋਰਟ ਦਾ ਸਵਾਲ ਤੋ ਪੈਦਾ ਹੋ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਮੇਰਾ ਸਵਾਲ ਹੈ ਕਿ ਕਥਾ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਉਸ ਮਾਮਲੇ ਪਰ ਅਪਨੀ ਰਾਏ ਜ਼ਾਹਿਰ ਕੀ ਥੀ ਕਿ ਯਹ ਮਾਮਲਾ ਕੈਸਾ ਹੈ ਐਰ ਇਸ ਪਰ ਹਮਾਰੀ ਰਾਏ ਯਹ ਹੈ। ਕਥਾ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਅਪਨੀ ਰਾਏ ਉਸ report ਮੇਂ ਜ਼ਾਹਿਰ ਕੀ ਥੀ ਜੋ ਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਪੇਸ਼ ਕੀ ਥੀ ?

ਮੰਤ੍ਰੀ : ਮੈਨੂੰ ਸ਼ਾਇਦ ਸਮਝਾਉਣ ਵਿਚ ਗਲਤੀ ਲਗੀ ਹੈ ਜਾਂ ਮੇਰੇ ਦੋਸਤ ਸਮਝ ਨਹੀਂ ਸਕੇ। ਇਸ ਮਾਮਲੇ ਵਿਚ report ਦਾ ਤਾਂ ਸਵਾਲ ਹੀ ਪੈਦਾ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦਾ ਅਤੇ ਨਾ ਹੀ ਉਨ੍ਹਾਂ ਕੋਈ ਰਿਪੋਰਟ ਪੇਸ਼ ਕੀਤੀ ਸੀ। ਨਾ ਹੀ ਉਨ੍ਹਾਂ ਕੋਈ enquiry ਕੀਤੀ ਸੀ ਅਤੇ ਨਾ ਹੀ ਉਹ ਕਰ ਸਕਦੇ ਸਨ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਸਿਰਫ਼ ਗੌਰ ਕਰਨ ਲਈ ਉਹ ਦਰਖਾਸਤ ਭੇਜੀ ਸੀ। That is the only thing.

ਸ਼੍ਰੀ ਬਾਬੂ ਦਯਾਲ : ਜਦ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਕੋਈ ਰਾਏ ਜ਼ਾਹਿਰ ਨਹੀਂ ਕੀ ਤੋ ਕਥਾ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਏਸੇ ਹੀ ਅਪਨੇ ਦਸਤਖਤ ਕਰ ਕੇ ਭੇਜ ਦਿਏ ਥੇ ?

ਮੰਤ੍ਰੀ : ਇਸ ਬਾਰੇ ਮਾਨਯੋਗ ਮੈਂਬਰ ਆਪ ਬੇਹਤਰ ਜਾਣਦੇ ਹਨ।

UNTRAINED TEACHERS IN THE STATE

*6694. Sardar Darshan Singh : Will the Minister for Revenue, Education and Rehabilitation be pleased to state—

- (a) whether any orders have been passed by the Government for the termination of the services of untrained teachers employed in schools in the State ; if so, the total number of teachers affected as a result of these orders along with the number of teachers actually removed so far ;
- (b) whether Government has recently received any representations from the Union of untrained teachers against the orders referred to in part (a) above in connection with the starting of emergency courses to provide training to such teachers ; if so the action, if any, taken in the matter ?

Sardar Gurbachan Singh Bajwa : (a) Yes, this is in accordance with the policy of the Education Department to replace untrained teachers by trained teachers as soon as the latter become available. Information regarding the number of teachers affected is being collected and will be supplied as soon as available.

(b) Yes. Deputations of untrained teachers also saw the Director of Public Instruction and Revenue, Education and Rehabilitation Minister and requested for facilities for their training. On considering these representations, the marks which are allowed for teaching experience while making admissions to the training institutions have been increased. In general, leaving aside some third class matriculates, all untrained teachers who applied for admission to training institutions have been able to secure such admission.

ਸਰਦਾਰ ਹਰਕਿਸ਼ਨ ਸਿੰਘ ਸੁਰਜੀਤ : ਕੀ ਵਜ਼ੀਰ ਸਾਹਿਬ ਦਸਣਗੇ ਕਿ ਕੀ ਪਿੱਛੇ ਜਿਹੇ ਹਕੂਮਤ ਨੇ ਇਹ ਹਦਾਇਤਾਂ ਜਾਰੀ ਨਹੀਂ ਕੀਤੀਆਂ ਸਨ ਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ teachers ਨੂੰ trained teachers ਦੀਆਂ degrees ਦੇ ਦਿੱਤੀਆਂ ਜਾਣ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੇ recognised ਸਕੂਲਾਂ ਵਿਚ ਦੋ ਸਾਲ ਤੋਂ ਵਧ ਕੰਮ ਕੀਤਾ ਹੋਵੇ ?

ਮੰਤਰੀ : ਮੇਰੇ ਇਲਾਮ ਵਿਚ ਇਹੋ ਜਿਹੀ ਕੋਈ ਚੀਜ਼ ਨਹੀਂ ਆਈ ।

IMPLEMENTATION OF SACHAR FORMULA IN THE STATE

*6672. Maulvi Abdul Ghani Dar : Will the Minister for Revenue Education and Rehabilitation be pleased to state the extent to which the 'Sachar Formula' has been implemented in Ambala and Jullundur Divisions of the State respectively during the years 1954-55, 1955-56 and 1956-57 (up-to-date) respectively ?

Sardar Gurbachan Singh Bajwa : The 'Sachar Formula' has been implemented in all recognised schools in the State. The number of schools where the terms of the formula were not implemented was 4 in 1954, nil in 1955 and nil in 1956.

DEARNESS ALLOWANCE TO GOVERNMENT PENSIONERS

*6659. Pandit Shri Ram Sharma : Will the Minister for Finance be pleased to state whether any class of pensioners is given any dearness allowance ; if so, which, and the amount thereof ?

Shri Mohan Lal : All civil pensioners whose pensions do not exceed Rs 106 per mensem and are debitable to the revenues of the Punjab Government are entitled to temporary increase (dearness allowance) in pensions, at the following rates :—

Pensions not exceeding Rs. 20 per mensem	Temporary increase of Rs 4 per mensem
--	---------------------------------------

Pensions exceeding Rs 20 per mensem but not exceeding Rs 60 per mensem	Temporary increase of Rs 5 per mensem
--	---------------------------------------

Pensions exceeding Rs 60 per mensem, but not exceeding Rs 100 per mensem	Temporary increase of Rs 6 per mensem
--	---------------------------------------

Pensions exceeding Rs 100 per mensem but not exceeding Rs 106 per mensem receive such increase as brings the total to Rs 106 per mensem.

2. The above rates of temporary increase in pensions are also admissible on small-scale special pensions sanctioned in favour of ex-Government servants who were penalized for their patriotic activities during the British regime.

REPAIRS TO MOGA-KOTKAPURA ROAD

*6690. Sardar Gurcharan Singh : Will the Minister for Public Works be pleased to state—

(a) whether any side track was laid down on the Moga-Kot Kapura Road where the road was damaged due to rains in October, 1955, if not, the reasons therefor ;

(b) whether the portion of the road damaged, referred to in part (a) above, has been repaired, if not, the reasons therefor ?

Shri Mool Chand Jain : (a) Yes. Reply to second part does not arise.
(b) Yes. Reply to second part does not arise.

CONSTRUCTION OF NURPUR-GARHSHANKAR ROAD IN HOSHIARPUR DISTRICT

*6707. Shri Mohan Lal Datta : Will the Minister for Public Works be pleased to state—

(a) whether it is a fact that funds were sanctioned during 1955-56 and 1956-57 for the construction of the Nurpur-Garhshankar Road in the Hoshiarpur District.

(b) whether it is also a fact that construction work on the said road has not yet started ;

(c) if the answer to parts (a) and (b) above be in the affirmative, the reasons for not starting the said work and the time by which this work is expected to be started ?

Shri Mool Chand Jain : (a) Yes.

(b) Yes.

(c) The original proposal was to construct the road between Nurpur and Balachaur, but in view of the demand of the residents of this Ilaqa for a direct road between Nurpur and Garhshankar, the work could not be started. The direct road will cost more and therefore, the matter is under consideration of Government.

ARTIFICIAL INSEMINATION CENTRE AT PALAMPUR, DISTRICT KANGRA

*6687. **Shri Kanhaya Lal Butail :** Will the Minister for Agriculture and Panchayats be pleased to state—

- (a) the date from which the staff for the artificial Insemination Centre at Palampur, District Kangra, was employed together with their number and the total expenditure so far incurred thereon ;
- (b) the date from which the artificial insemination process was started in the area referred to in part (a) above ;
- (c) the total number of cattle so far inseminated at the Centre referred to in part (a) above together with the results of such insemination ?

Sardar Gurbanta Singh : (a)—

(i) *Designation of staff appointed.*

Date of appointment.

(1) One Veterinary Assistant Surgeon since	27th March, 1955.
(2) Six Stock Assistants—	
Four since	.. February, 1955.
Two since	.. April, 1955.
(3) One Chawkidar-cum-Sweeper since	.. 1st October, 1954.

Note—The appointment of a Research Officer in P.V.S., Class II, who would be the incharge of the scheme has yet to be made through the Punjab Public Service Commission.

- (ii) Expenditure of Rs 55,285 has been incurred so far.
- (b) Not yet started.
- (c) No cattle inseminated so far.

ਸ਼੍ਰੀ ਕਨ੍ਹਾਇਆ ਲਾਲ ਬੂਟੈਲ : ਕੀ ਵਜ਼ੀਰ ਸਾਹਿਬ ਬਤਾਏਗੇ ਕਿ ਯਹ ਕਾਮ ਕਥ ਤਕ, ਸ਼ੁਰੂ ਹੋ ਜਾਏਗਾ ?

ਮੁਖ ਮੰਤਰੀ : ਮੈਂ ਜਦੋਂ ਕਾਂਗੜੇ ਵਿਚ ਪਿਛੇ ਜਿਹੇ ਦੌਰੇ ਤੇ ਗਿਆ ਸਾਂ ਤੇ ਉਥੇ ਜਾ ਕੇ ਮੈਂ ਕਿਹਾ ਸੀ ਕਿ ਇਸ staff ਨੂੰ ਹਟਾ ਦਿੱਤਾ ਜਾਏ ਤਦ ਤਾਂ ਮਾਨਯੋਗ ਮੈਂਬਰ ਕਹਿੰਦੇ ਸਨ ਕਿ ਉਸ ਨੂੰ ਨਾ ਹਟਾਇਆ ਜਾਏ ਕਿਉਂ ਜੋ ਉਹ ਬੜਾ ਕੰਮ ਕਰ ਰਹੇ ਹਨ ਅਤੇ ਕੰਮ ਸ਼ੁਰੂ ਕਰਨ ਤੋਂ ਪਹਿਲੇ ਸਰਵੇ ਵਗੇਰਾ ਕਰਨਾ ਪੈਂਦਾ ਹੈ। ਪਰ ਹੁਣ ਇਹ ਪੁਛ ਰਹੇ ਹਨ ਕਿ ਇਹ ਕੰਮ ਕਦ ਤੋਂ ਸ਼ੁਰੂ ਕੀਤਾ ਜਾਏਗਾ।

UN-STARRED QUESTIONS AND ANSWERS

PLOUGHING OF BET AREAS IN JULLUNDUR DISTRICT

838. **Sardar Gurbachan Singh Atwal :** Will the Minister for Agriculture and Panchayats be pleased to state whether the Government has taken any steps for the ploughing of the Bet areas in Tehsil Nawanshar, District Jullundur, through Government tractors after the floods in October, 1955 ; if not, the reasons therefor ?

Sardar Gurbanta Singh : No steps were taken by Government for ploughing the Bet Areas in Tehsil Nawanshar (District Jullundur) through Government tractors after the floods in October, 1955, as no requisition for this purpose was received from any source.

POLICE FIRING IN THE STATE

839. Shri Balu Ram : Will the Chief Minister be pleased to state—

- (a) the number of times the Police have had to resort to firing in the State since 15th August, 1947, up-to-date, together with the circumstances in each case and the total number of persons killed and wounded separately during each firing ;
- (b) whether there was any mob violence anywhere in the State, if so the nature thereof and the number of police men or other persons injured or killed as a result of mob violence together with the number of victims of the subsequent police firing ;
- (c) whether any judicial enquiry into the cases referred to in part (a) above was held ; if so, the action, if any, taken as a result of judicial findings ;
- (d) whether any action was taken against any officer connected with the police firing even before the completion of the judicial enquiry into the cases referred to in part (a) above ?

Sardar Partap Singh Kairon : Information in respect of this question is being collected and will be supplied shortly.

ADJOURNMENT MOTIONS

अध्यक्ष महोदय : एक यह adjournment motion सरदार सरूप सिंह की तरफ से आई है। इस में उन्होंने ने कहा है—

(One adjournment motion has been given notice of by Sardar Sarup Singh. He has stated therein that—)

“ to ask for leave to make a motion for the adjournment of the business of the House to discuss a definite matter of urgent public importance, namely, the failure of the Government to provide effective drainage system in the districts of Amritsar and Gurdaspur resulting in loss of crops, damage to property, mental anguish and physical injury to a vast number of inhabitants of these districts ”.

यह जो दूसरी *adjournment motion है इस का notice सरदार अक्षर सिंह छिना और सरदार चनन सिंह धूत ने दिया है। इन दोनों motions का मतलब एक सा ही है सिवाये इस के कि इस में एक फिकरा ज्यादा बढ़ा दिया गया है। [The second adjournment motion has been given notice of by Sardar Achhar Singh Chhina and Sardar Chanan Singh Dhut. Both these motions are similar in nature except that one more sentence has been added to the latter.]

*Sardar Achhar Singh China, M.L.A.]

Sardar Chanan Singh Dhut, M.L.A.] to ask for leave to make a motion for the adjournment of the business of the House to discuss a definite matter of urgent public importance namely, the situation arising out of recent floods in the districts of Amritsar, Gurdaspur and Hoshiarpur resulting in the huge damage of property and crops.

ਸਰਦਾਰ ਸਰੂਪ ਸਿੰਘ (ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ ਪੁਰਬ) : ਸਪੀਕਰ ਸਾਹਿਬ, ਮੈਂ ਇਹ ਅਰਜ਼ ਕਰਨੀ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਇਹ ਜਿਹੜੀਆਂ ਬੜੀਆਂ ਮੁਸਲਾਧਾਰ ਬਾਰਸ਼ਾਂ ਹੋਈਆਂ ਹਨ ਇਨ੍ਹਾਂ ਨਾਲ ਜ਼ਿਲਾ ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ ਅਤੇ ਜ਼ਿਲਾ ਗੁਰਦਾਸਪੁਰ ਵਿਚ ਬੜਾ..

ਅਧਿਕਾਰ ਸਹੋਦਯ : ਆਪ ਧੜ ਕਯਾ ਕਹ ਰਹੇ ਹੋ। ਆਪ ਇਸ motion ਦੀ admissibility ਦੇ ਸੁਤਅਲਿਕ ਕਹੋ। ਧੜ ਜੋ ਆਪ ਕਹ ਰਹੇ ਹੋ ਧੜ ਜੋ ਇਸ ਸੋਂ ਲਿਖਾ ਹੁਯਾ ਹੈ। [What is the hon. Member saying ? He should say something about the admissibility of this motion. What he is stating is already given in this motion]

Sardar Sarup Singh : This matter is of recent occurrence. It is urgent and sufficiently important to warrant the attention of the House.

ਅਧਿਕਾਰ ਸਹੋਦਯ : (Addressing Sardar Achhar Singh Chhina) ਅਚਰਾ ਅਕ ਆਪ ਨੇ ਅਪਨੀ ਸੋਸ਼ਨ ਦੇ ਸੁਤਅਲਿਕ ਕਯਾ ਕਹਨਾ ਹੈ ? [Now what has he to say about his motion?]

ਸਰਦਾਰ ਅਚਰ ਸਿੰਘ ਛੀਨਾ : ਸਪੀਕਰ ਸਾਹਿਬ, ਮੈਂ ਇੰਨਾ ਹੀ ਕਹਿਣਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਇਹ ਬੜਾ ਅਹਿਮ ਮਾਮਲਾ ਹੈ। ਇਹ ਹੁਣ ਜੇਹੜੇ ਭਰੀ floods ਆਏ ਹਨ ਇਨ੍ਹਾਂ ਨਾਲ public ਦਾ ਬੜਾ ਨੁਕਸਾਨ ਹੋਇਆ ਹੈ। ਸੋ ਇਹ ਬੜਾ ਜ਼ਰੂਰੀ ਅਤੇ public importance ਦਾ matter ਹੈ ਇਸ ਲਈ ਇਹ motion admit ਹੋਣੀ ਚਹੀਦੀ ਹੈ।

ਮੁਖ ਮੰਤ੍ਰੀ : ਸਪੀਕਰ ਸਾਹਿਬ, ਜਿਥੇ ਤਕ ਪਰਜਾ ਦੇ ਨੁਕਸਾਨ ਦਾ ਤਅੱਲਕ ਹੈ ਉਸ ਲਈ ਮੈਨੂੰ ਹਰ ਸਮੇਂ ਖਿਆਲ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਇਸ ਦਾ ਕੁਝ ਅਜ਼ਾਲਾ ਕੀਤਾ ਜਾਏ। ਅਲਬੱਤਾ ਇਸ ਸਮੇਂ ਮੇਰੇ ਪਾਸ ਕੁਝ ਨਹੀਂ ਹੈ, ਹਾਂ ਇੰਨਾ ਮੈਂ ਕਹਿ ਸਕਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਅਸੀਂ ਇਸ ਵਿਚ ਕੋਈ ਕਸਰ ਨਹੀਂ ਰਖੀ ਅਤੇ ਲੋਕਾਂ ਦੀ ਪੂਰੀ ਮਦਦ ਕਰ ਰਹੇ ਹਾਂ, ਸਰਵੇ ਆਦਿ ਸਭ ਫੁੱਝ ਕਰ ਰਹੇ ਹਾਂ। ਜਿਥੇ ਤਕ ਬਾਰਸ਼ਾਂ ਦਾ ਸੰਬੰਧ ਹੈ.....

ਸਰਦਾਰ ਚੰਨਣ ਸਿੰਘ ਧੂਤ : ਗਵਰਨਮੈਂਟ ਕੀ ਕਰ ਰਹੀ ਹੈ ?

ਮੁਖ ਮੰਤ੍ਰੀ : ਗਰੀਬਾਂ ਦੀ ਮੁਸੀਬਤ ਨੂੰ ਦੂਰ ਕਰਨ ਲਈ ਅਸੀਂ ਸਭ ਬੁੱਝ ਕਰ ਰਹੇ ਹਾਂ। ਲੋਕਾਂ ਦੇ ਨੁਕਸਾਨ ਦਾ ਸਾਨੂੰ ਬੜਾ ਦੁਖ ਹੈ, ਸਭ ਨੂੰ ਹੈ।

ਸਰਦਾਰ ਚੰਨਣ ਸਿੰਘ ਧੂਤ : ਗਵਰਨਮੈਂਟ ਕੀ ਕਦਮ ਉਠਾ ਰਹੀ ਹੈ ?

ਅਧਿਕਾਰ ਸਹੋਦਯ : ਅਗਰ Chief Minister ਸਾਹਿਬ ਅਪਨੀ statement ਦੇ ਵੋਂ, Government ਕੀ policy ਬੱਤਾ ਦੇਂ ਜੋ ਕਯਾ ਆਪਨੀ satisfaction ਹੋ ਜਾਯੀ। (Will the hon. Member be satisfied if the Chief Minister makes a statement regarding Government's policy in the matter ?)

ਸਰਦਾਰ ਸਰੂਪ ਸਿੰਘ : ਜੀ ਨਹੀਂ । ਇਸ ਲਈ ਕਿ ਪਿਛਲੇ ਤਿੰਨ ਸਾਲ ਤੋਂ ਹੜ੍ਹ ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਤਬਾਹੀ ਲਿਆ ਰਹੇ ਹਨ ਅਤੇ ਇਸ ਦਾ ਜੋ ਇੰਤਜ਼ਾਮ ਕਰਨਾ ਹੈ ਉਸ ਦੀਆਂ schemes ਬਦਸਤੂਰ ਚਲੀਆਂ ਆਉਂਦੀਆਂ ਹਨ ਅਤੇ ਕੋਈ ਕੰਮ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦਾ । ਇਹ ਤਬਾਹੀ ਹਰ ਸਾਲ ਆਉਂਦੀ ਹੈ ਮਗਰ ਕੋਈ ਇਲਾਜ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ । ਜੇ ਕੁੱਝ ਸਰਕਾਰ ਕਰ ਰਹੀ ਹੈ ਉਸ ਤੋਂ ਮੇਰੀ ਤਮੱਲੀ ਨਹੀਂ ਅਤੇ ਇਸ ਲਈ ਜੇ statement Chief Minister ਸਾਹਿਬ ਦੇਣਗੇ ਉਸ ਤੋਂ ਮੇਰੀ ਤਸੱਲੀ ਨਹੀਂ ਹੋ ਸਕਦੀ ।

Mr. Speaker: Are you satisfied with the assurance given by the Chief Minister or should I ask the House for leave ?

Sardar Harkishan Singh Surjit : There is no concrete assurance.

ਸਰਦਾਰ ਸੋਹਣ ਸਿੰਘ (ਬਿਆਸ) : ਸਪੀਕਰ ਸਾਹਿਬ, ਜਦ ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ ਤੋਂ ਮਾਧੋਪੁਰ ਤਕ ਜਾਣੀਏ ਤਾਂ ਰਸਤੇ ਵਿਚ ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ ਤੋਂ ਬਣਾਏ ਤਕ ਬਹੁਤ ਪਾਣੀ ਆਉਂਦਾ ਹੈ । ਇਹ ਪਾਣੀ ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ ਦੇ ਕਈ ਹਿੱਸਿਆਂ ਵਿਚ ਸੜਕਾਂ ਤੇ ਵਗਦਾ ਹੈ । ਮਤਵਤਰ ਤਿੰਨ ਸਾਲ ਤੋਂ, ਪਿਛਲੇ ਸਾਲ, ਪਿਛਲੇ ਤੇ ਐਤਕੀ ਵੀ ਨਾਲਿਆਂ ਵਿਚ ਪਾਣੀ ਆ ਰਿਹਾ ਹੈ । ਉਥੇ ਦੇ ਲੋਕ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦੀਆਂ ਘਰੀਨਾਂ ਇਨ੍ਹਾਂ ਨਾਲਿਆਂ ਦੀ ਮਾਰ ਥਲੇ ਆਉਂਦੀਆਂ ਹਨ, ਇਹ ਸੋਚ ਰਹੇ ਹਨ ਕਿ ਆਪਣੀਆਂ ਪੈਲੀਆਂ ਨੂੰ ਛੱਡ ਕੇ ਕਿਤੇ ਹੋਰ ਜਾ ਵਸਣ । ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀਆਂ ਫਸਲਾਂ ਕਪਾਹ, ਮੱਕੀ ਆਦਿ ਨਸ਼ਟ ਹੋ ਗਈਆਂ ਹਨ । ਪਿਛਲੇ ਸਾਲ.....

ਅਧ്യਕਸ਼ ਸਹੋਦਯ : ਜਥੇਦਾਰ ਸਾਹਿਬ, House ਦੀ ਇਜਾਜ਼ਤ ਹੋ ਜਾਨੇ ਦੋ, ਤੁਸੀਂ ਕੇ ਕਾਦ ਕਹਿਸ ਕਰੋ । (Jathedar Sahib, let the House grant leave to move it. Then you may discuss it).

ਸਰਦਾਰ ਸੋਹਣ ਸਿੰਘ : ਮੈਂ ਸਿਰਫ ਇਹ ਕਹਿਣਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਇਸ ਪਾਣੀ ਦਾ ਪ੍ਰਬੰਧ ਜ਼ਰੂਰ ਹੋਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ।

Mr. Speaker : I hold the motion in order. It is for the House to grant leave for moving the adjournment motion. The Chief Minister has stated that everything possible is being done to meet the situation. At the same time he has promised that he will look into the matter. If the hon. Member is not satisfied with the assurance given by the hon. Chief Minister, then I would enquire from the House whether it is prepared to grant him leave for moving the motion. If he is satisfied with it.....

Sardar Chanan Singh Dhut : No, no.

ਅਧ്യਕਸ਼ ਸਹੋਦਯ : Chief Minister ਸਾਹਿਬ ਨੇ ਕਹਾ ਹੈ ਕਿ ਸਭ ਕੁਝ ਕਰ ਰਹੇ ਹਨ । (The Chief Minister has stated that everything is being done.)

(At this stage the hon. Speaker asked the Members in favour of the motion to rise in their places. The number being less than thirty the Speaker declared that the leave was refused). (Interruptions from Opposition Benches.)

अध्यक्ष महोदय : Order please. आप की तादाद 30 से कम है अगर यह 30 होती ..... (*Interruptions*).

(Order please. The number is less than 30. If it had been 30 in number.....(*Interruptions*). So the leave to move the motion is not granted.

जैसा के मैं ने पहले कहा कि दूसरी adjournment motion भी इसी तरह की है । वह भी इसी सिलसिले में है इस लिए वह take up नहीं की जा सकती ।

तीसरी *adjournment motion out of order है ।

As I have already stated, (the second adjournment motion is also of a similar nature and deals with the same subject. Therefore, it cannot be taken up. The *third adjournment motion is out of order.]

Water-logging is a continuous disease. The disease of crop viz., "Tela" cannot form the subject matter of an adjournment motion.

REFERENCE TO THE DEATH OF THE LATE DR. H. C. MUKERJEE

मुख्य मंत्री : स्पीकर साहिब, मुझे निहायत अफसोस के साथ आज आप को और इस House को इस बात में शामिल करना पड़ता है कि डाक्टर ऐच.सी. मुकर्जी, West Bengal के Governor अचानक इस संसार को छोड़ गये । आप बहुत विद्वान आदमी थे । बनारस यूनिवर्सिटी में आप की बड़ी महत्ता थी । आप ने किताबें भी लिखी हैं । आप की simplicity, लोगों के साथ मिलने और जनता से प्यार और उन दूसरी चीजों में जिन का कि एक Governor को अस्तित्व होता है, उन में लोगों की इमदाद करने की वजह से आप की सारे देश में बहुत सराहना थी । एक ऐसे बजुर्ग की मौत पर मैं अपनी तरफ से और House की तरफ से अफसोस प्रकट करता हूं ।

अध्यक्ष महोदय : Chief Minister साहिब ने Dr. Mukerjee की मृत्यु पर जो ख्यालात जाहिर किये हैं मैं उन ख्यालात में पूरी तरह शामिल हूं । वह हिंदुस्तान की एक मायानाज हस्ती थे और उन का हमारे दरमियान से एक ऐसे वक्त पर उठ जाना जब कि उन का सारे देश को बहुत जरूरत थी एक नाकाबिले तलाफी नुक्सान है । जाती तौर पर मुझे उन से मिलने का मौका पिछले साल मिला और उन के साथ रहने का भी । आप एक शरीफ और नेक तर्बियत इनसान थे । उन का पिछला record हमारे लिये मिसाल पैदा करता है । City College, Calcutta में वह एक lecturer के तौर पर 1899

*Sardar Achhar Singh Chhina M.L.A.
Sardar Chanan Singh Dhut M.L.A.
Shri Wadhawa Ram, M.L.A.

to ask for leave to make a motion for the adjournment of the business of the House to discuss a definite matter of urgent public importance, namely, the failure of Agricultural Department to protect from large scale destruction the cotton crops by 'Tela' disease and water-logging.

में शामिल हुए, और फिर वह **Calcutta University** में **English** के **Head of the Department** हो गए। कई तरह के **cultural**, सामाजिक और आर्थिक कामों की मसरूफियत में उन्होंने अपना वक्त व्यतीत किया। बतौर एक **Christian** के, वह **Council of Indian Christians** के प्रधान रहे 1937 से 1939 तक। बहैसीयत एक **teacher** के वे **Bengal University** के **teachers** की **Association** के **President** रहे। 1937 में वे बंगाल असेम्बली के मੈम्बर चुने गये और 1947 से 1950 तक वह **Constituent Assembly** में बहैसीयत **Vice President** के काम करते रहे। उन्होंने अनथक मेहनत की और फिरकादाराना इत्तहाद के लिये प्रचार किया। वे एक बड़े दानी सज्जन थे और आप सभी को पता है कि वे अपनी तनखाह में से थोड़ा सा बकाया रख कर बाकी सारी तनखाह **Calcutta University** को देते रहे। जब वे गवर्नर बने तो अपनी 5500 रुपये तनखाह में से 500 रुपया अपने पास रख कर 5,000 रुपये **University** को दान देते रहे। वे 1951 में बंगाल के गवर्नर बने और अपनी मौत तक इसी पद पर रहे। आज सारे देश में उन की याद में शोक मनाया जा रहा है। आप इजाजत दें तो मैं सारे **House** की तरफ से आप की हमदर्दी उन के परिवार तक पहुंचा दूँ। अब मैं आप को दरखास्त करूँगा कि आप दो मिनट के लिये खामोशी से उन के एहताराम में खड़े हो जाएं।

(I fully associate myself with the sentiments expressed by the Chief Minister on the death of Dr. Mukerjee. He was a person of whom India can be proud and his passing away from amongst us at a time when the country needed him very much is an irreparable loss. I had an opportunity to meet and stay with him last year. He was a good natured and a noble gentleman. His record of life serves as an example for us. He joined the City College, Calcutta in 1899 as a lecturer and rose to the position of a Head of the English Department in the Calcutta University. He devoted his time to various cultural, social and economic activities. As a Christian he was the President of the Council of Indian Christians from 1937 to 1939 and as a teacher he was the President of the Teachers' Association of Bengal. In 1937 he was returned to the Bengal Legislative Assembly and from 1947 to 1950 he served as a Vice President of the Constituent Assembly of India. He was an indefatigable worker and always preached communal harmony. He was a great philanthropist and as the hon. Members are aware he used to contribute to the Calcutta University practically the whole of his salary after keeping a small amount for his personal use. After his appointment as Governor he used to contribute Rs 5000 to the Calcutta University and retained only Rs 500 out of his pay of Rs 5,500. He became the Governor of Bengal in 1951 and held that exalted office till his death. Today the whole country is mourning his loss. If the hon. Members permit I may convey the heartfelt sympathy of the whole House to the bereaved family. Now I would request the hon. Members to rise in their seats and stand for two minutes in silence as a mark of respect to his memory.)

(The House then stood up in silence for two minutes).

ANNOUNCEMENTS

PANEL OF CHAIRMEN

Mr. Speaker : Under Rule 13 (1) of the Rules of Procedure and Conduct of Business in the Punjab Legislative Assembly, I have nominated the following four members as members of the Panel of Chairmen—

- (1) Shrimati Parkash Kaur.
- (2) Dewan Jagdish Chandra.
- (3) Khan Abdul Ghaffar Khan.
- (4) Principal Iqbal Singh.

यह पिछला panel है जो renominate किया है। (This is the old panel which has been renominated).

HOUSE COMMITTEE

Mr. Speaker : Under Rule 267 of the Rules of Procedure and Conduct of Business in the Punjab Legislative Assembly, I have nominated the following members as members of the House Committee for the year 1956-57 to consider and advise upon matters connected with the comfort and convenience of members of the Assembly—

- (1) Chaudhri Sarup Singh, Deputy Speaker. Ex-Officio—*Chairman*
- (2) Shri Kesho Dass.
- (3) Shri Chandan Lal Jaura.
- (4) Chaudhri Samar Singh.
- (5) Sardar Achhar Singh Chhina.

LEAVE OF ABSENCE

अध्यक्ष महोदय : इस हाऊस के मेंबर श्री डी. डी. पुरी देश से बाहर गये हुए हैं उन्होंने यह चिट्ठी लिखी है—

(One of the members of this House, Shri D.D. Puri has gone abroad and he has sent the following letter)

"I was deputed by the Government of India to attend the United Nations Sugar Conference at New York. The Conference has adjourned to meet again at Geneva on October 1.

I am, therefore, unable to attend the Session of the Punjab Vidhan Sabha commencing on the 20th instant".

Question is—

That permission be granted to the hon. Member to remain absent from the sittings of the Assembly in the current Session.

The permission was granted.

PAPERS LAID ON THE TABLE

Secretary : Sir, I beg to lay on the Table a statement showing the Bills which were passed by the Punjab State Legislature during its Twelfth Session (Budget Session) and assented to by the Governor/President.

Statement showing the Bills which were passed by the Punjab State Legislature during its 12th session (Budget Session 1956, and assented to by the Governor/President.

1. The Punjab Land Revenue (Special Assessments) Bill, 1955.
2. The Punjab Prohibition of Cow Slaughter Bill, 1955.
3. The Kuruksetra University Bill, 1956.
4. The Punjab Registration Validating Bill, 1956.
5. The Punjab Debtors' Protection Bill, 1956.
6. The Punjab Court of Wards (Repeal) Bill, 1956.
7. The Court Fees (Punjab Amendment) Bill, 1956.
8. The Land Acquisition (Punjab Amendment) Bill, 1956.
9. The Punjab Land Revenue (Amendment) Bill, 1956.
10. The Punjab Revenue Appeals and Proceedings (Disposal and Restoration) Bill, 1956.
11. The Punjab Industrial Housing Bill, 1956.
12. The East Punjab University (Amendment) Bill, 1956.
13. The Punjab Professions, Trades, Callings and Employments Taxation Bill, 1956.

Chief Minister (Sardar Partap Singh Kairon) : Sir, I beg to lay on the Table Ordinances Nos. 1—4 of 1956, promulgated since the prorogation of the last Session of the Assembly, as required by clause 2 (a) of Article 213 of the Constitution.

Chief Minister (Sardar Partap Singh Kairon) : Sir, I beg to lay on the Table the Third Annual Report and Accounts of the Punjab Financial Corporation for the year ended 31st March, 1956.

Chief Minister (Sardar Partap Singh Kairon): Sir, I beg to lay on the Table the amendment made in the Punjab Requisitioning and Acquisition of Immovable Property Rules, 1954, as required under section 22(3) of the Punjab Requisitioning and Acquisition of Immovable Property Act, 1953.

Chief Minister (Sardar Partap Singh Kairon) Sir, I beg to lay on the Table the amendment made in the Chandigarh (Sale of Sites) Rules, 1952, as required under section 22(3) of the Capital of Punjab (Development and Regulation) Act, 1952.

Chief Minister (Sardar Partap Singh Kairon): Sir, I beg to lay on the Table the Punjab Entertainments Duty Rules, 1956, as required under section 20(3) of the Punjab Entertainments Duty Act, 1955.

Chief Minister (Sardar Partap Singh Kairon): Sir, I beg to lay on the Table the additions made by the Governor to Schedule "A" referred to in regulation 3(b) of the Punjab Public Service Commission (Limitation of Functions) Regulations, 1955, as required by clause (5) of Article 320 of the Constitution.

PRESENTATION OF EXCESS DEMANDS

Minister for Finance (Shri Mohan Lal): Sir, I beg to present the Excess Demands for the year 1951-52. These demands have been made on the recommendation of the Governor.

BILL(s) (introduced)

THE PUNJAB MUNICIPAL (AMENDMENT) BILL, 1956

Deputy Minister (Shri Balwant Rai Tayal): Sir, I beg to move for leave to introduce the Punjab Municipal (Amendment) Bill.

Mr. Speaker : Motion moved—

That leave be granted to introduce the Punjab Municipal (Amendment) Bill.

Mr. Speaker : Question is—

That leave be granted to introduce the Punjab Municipal (Amendment) Bill.

The leave was granted.

Deputy Minister : Sir, I beg to introduce the Punjab Municipal (Amendment) Bill.

 THE PUNJAB DISTRICT BOARDS (AMENDMENT) BILL, 1956

Deputy Minister (Shri Balwant Rai Tayal): Sir, I beg to move for leave to introduce the Punjab District Boards (Amendment) Bill.

Mr. Speaker : Motion moved—

That leave be granted to introduce the Punjab District Boards (Amendment) Bill.

Mr. Speaker : Question is—

That leave be granted to introduce the Punjab District Boards (Amendment) Bill.

The leave was granted.

Deputy Minister : Sir, I beg to introduce the Punjab District Boards (Amendment) Bill.

 THE PUNJAB INSTRUMENTS (CONTROL OF NOISES) BILL, 1956

Chief Minister (Sardar Partap Singh Kairon): Sir, I beg to move—

That the Punjab Instruments (Control of Noises) Bill, as passed by the Punjab Legislative Council, be taken into consideration.

Mr. Speaker : Motion moved—

That the Punjab Instruments (Control of Noises) Bill, as passed by the Punjab Legislative Council, be taken into consideration.

ਸਰਦਾਰ ਸਰੂਪ ਸਿੰਘ (ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ ਸ਼ਹਿਰ ਪੁਰਬੀ ਖੇਤਰ) : ਸਪੀਕਰ ਸਾਹਿਬ, ਮੈਨੂੰ ਇਸ ਬਿਲ ਦੇ ਮੁੱਦੇ ਨਾਲ ਕੋਈ ਇਖਤਲਾਫ ਨਹੀਂ ਪਰ ਮੈਂ ਤੁਹਾਡੀ ਰਾਹੀਂ ਆਪਣੇ ਗੈਰ ਮਨਿਸਟਰ ਸਾਹਿਬ ਦੀ ਸੇਵਾ ਵਿਚ ਬੇਨਤੀ ਕਰਨਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਇਹ ਬਿਲ ਨਵੀਂ ਕਿਸਮ ਦਾ ਬਿਲ ਹੈ ਅਤੇ ਇਸ ਦਾ ਮਕਸਦ ਹੈ ਕਿ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਜੇਕਰ ਕਿਸੇ ਵੱਡੇ ਨਾਲ ਤੰਗ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇ ਜਾਂ ਲਊਡ ਸਪੀਕਰ ਲਾ ਕੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਅਰਾਮ ਵਿਚ

ਵਿਅਨ ਪਾਇਆ ਜਾਏ ਤਾਂ ਇਨ੍ਹਾਂ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਅਜਿਹੇ ਕੰਮ ਤੋਂ ਹਟਾਇਆ ਜਾਵੇ ਪਰ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਡਿਸਟਰਬ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਲਈ ਜੋ ਛੇ ਮਹੀਨੇ ਦੀ ਕੈਦ ਦੀ ਸਜ਼ਾ ਰਖ ਦਿੱਤੀ ਗਈ ਹੈ ਇਹ ਇਕ ਭਾਰੀ ਸਜ਼ਾ ਹੈ ਅਤੇ ਮੈਂ ਸਮਝਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਇਹ ਇਕ ਛਲਾਂਗ ਮਾਰਨ ਵਾਲੀ ਗੱਲ ਹੈ। ਅਸੀਂ ਇਸ ਚੀਜ਼ ਤੇ ਕੰਟਰੋਲ ਚਾਹੁੰਦੇ ਹਾਂ ਕਿ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੇ ਲਾਊਡ ਸਪੀਕਰਾਂ ਨਾਲ ਡਿਸਟਰਬ ਨਾ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇ ਇਸ ਲਈ ਜੁਰਮਾਨੇ ਦੀ ਸਜ਼ਾ ਹੀ ਕਾਫੀ ਹੈ। ਕੈਦ ਦੀ ਸਜ਼ਾ ਦੇ ਪ੍ਰਬੰਧ ਕਰਨ ਦੀ ਕੋਈ ਲੋੜ ਨਹੀਂ। ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਇਹ ਰਾਹ ਦਸ ਦੇਣਾ ਕਿ ਇਹ ਕਹਿ ਦੇਣ ਨਾਲ ਕਿ ਨਾਲ ਦੇ ਗੁਆਂਢੀ ਨੇ ਐਮਪਲੀਫਾਇਰ ਡੇਜ਼ ਰਖ ਦਿੱਤਾ ਹੈ ਕੈਦ ਕਰਵਾਇਆ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ ਮੈਂ ਸਮਝਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਹਾਈ-ਪੈਂਡਿਡਨੈਸ ਹੈ। ਇਸ ਦੇ ਨਾਲ ਹੀ ਇਕ ਗੱਲ ਹੋਰ ਵੀ ਹੈ ਕਿ ਐਮਪਲੀਫਾਇਰ ਨੂੰ ਐਡਜਸਟ ਕਰਨ ਲਈ ਕੋਈ ਪੈਮਾਨਾ ਨਹੀਂ ਰਖਿਆ ਜਾ ਸਕਦਾ। ਇਸ ਦੀ ਆਵਾਜ਼ ਕਿੰਨੀ ਵੀ ਮਧਮ ਰਖਣ ਤੇ, ਨਾਲ ਦੇ ਘਰ ਨੂੰ ਸੁਣਾਈ ਦੇ ਸਕਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਉਸ ਨੂੰ ਡਿਸਟਰਬ ਕਰ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਅਤੇ ਕਈ ਨਜ਼ਾਕਤ ਵਾਲਿਆਂ ਨੂੰ ਇਸ ਦੀ ਮਧਮ ਤੋਂ ਮਧਮ ਆਵਾਜ਼ ਵੀ ਡਿਸਟਰਬ ਕਰ ਸਕਦੀ ਹੈ ਭਾਵੇਂ ਇਸ ਮਧਮ ਆਵਾਜ਼ ਨਾਲ ਐਵਰੇਜ ਆਦਮੀ ਡਿਸਟਰਬ ਨਾ ਵੀ ਹੋਣ ਅਤੇ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਐਮਪਲੀਫਾਇਰ ਨੂੰ ਵਰਤਣ ਬਦਲੇ ਉਸ ਤੇ ਮੁਕੱਦਮਾ ਚਲਾਇਆ ਜਾਵੇ ਅਤੇ ਕੈਦ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇ ਇਹ ਬਹੁਤ ਜ਼ਿਆਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਲਈ ਸਜ਼ਾ ਇਕ ਮਹੀਨਾ ਦੇ ਮਹੀਨੇ ਜਾਂ ਛੇ ਮਹੀਨੇ ਨਹੀਂ ਹੋਣੀ ਚਾਹੀਦੀ। ਇਹ ਇਕ ਜ਼ਿਆਦਤੀ ਹੈ। ਇਸ ਲਈ ਸਿਰਫ ਜੁਰਮਾਨੇ ਦੀ ਸਜ਼ਾ ਹੀ ਕਾਫੀ ਹੈ ਅਤੇ ਇਸ ਨਾਲ ਇਸ ਬਿਲ ਦਾ ਮਕਸਦ ਪੂਰਾ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਸ਼ੁਰੂ ਵਿਚ ਮੈਂ ਬੇਨਤੀ ਕਰਾਂਗਾ ਕਿ ਕੇਵਲ ਜੁਰਮਾਨੇ ਦੀ ਸਜ਼ਾ ਹੀ ਰਖੀ ਜਾਵੇ ਅਤੇ ਜੇਕਰ ਇਹ ਬਾਅਦ ਵਿਚ ਵੇਖਿਆ ਗਿਆ ਕਿ ਇਸ ਬਿਲ ਦੇ ਮਕਸਦ ਦੀ ਪੂਰਤੀ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦੀ ਤਾਂ ਕੈਦ ਦੀ ਸਜ਼ਾ ਨੂੰ ਵੀ ਇਸ ਵਿਚ ਲਿਆ ਸਕਦੇ ਹਾਂ। ਇਸ ਲਈ ਮੈਂ ਸਮਝਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਇਸ ਬਿਲ ਵਿਚ ਕੈਦ ਦੀ ਪ੍ਰੋਵੀਜ਼ਨ ਗਲਤ ਹੈ ਅਤੇ ਇਹ ਨਹੀਂ ਹੋਣੀ ਚਾਹੀਦੀ।

ਸਰਕਾਰ ਚੰਨਣ ਸਿੰਘ ਧੂਤ (ਟਾਂਡਾ) : ਸਪੀਕਰ ਸਾਹਿਬ ਹੁਣ ਲਾਊਡ ਸਪੀਕਰ ਦੇ ਨਾਲ ਜਿਹੜੀ ਤਕਲੀਫ਼ ਹੁੰਦੀ ਹੈ ਉਸ ਨੂੰ ਦੂਰ ਕਰਨ ਲਈ ਇਹ ਬਿਲ ਜਿਹੜਾ ਇਥੇ ਪੇਸ਼ ਹੈ, ਲਿਆਂਦਾ ਗਿਆ ਹੈ। ਇਹ ਗੱਲ ਠੀਕ ਹੈ, ਕਿ ਇਸ ਕਿਸਮ ਦੇ ਸ਼ੋਰ ਸ਼ਰਾਬੇ ਦੇ ਨਾਲ ਬੜੀ ਤਕਲੀਫ਼ ਹੁੰਦੀ ਹੈ। ਇਸ ਉੱਤੇ ਪਾਬੰਦੀ ਲਗਾਉਣੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ ਅਤੇ ਮੈਂ ਇਸ ਪਰਿਸੀਪਲ ਨਾਲ ਇਤਫਾਕ ਕਰਦਾ ਹਾਂ ਪਰ ਜਿਸ ਢੰਗ ਨਾਲ ਇਹ ਸਾਰਾ ਬਿਲ ਸਾਡੇ ਸਾਹਮਣੇ ਆਇਆ ਹੈ ਉਸ ਤੇ ਵਿਚਾਰ ਕਰਨ ਦੀ ਲੋੜ ਹੈ। ਜਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੀ ਪਰੈਕਟਿਸ ਹੈ, ਅਤੇ ਪਹਿਲਾਂ ਵੀ ਜਿਹੜੀ ਚਲ ਰਹੀ ਹੈ ਉਹ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਲਾਊਡ ਸਪੀਕਰ ਬਗ਼ੈਰ ਇਜਾਜ਼ਤ ਤੋਂ ਨਹੀਂ ਵਜ ਸਕਦੇ ਅਤੇ ਇਜਾਜ਼ਤ ਲੈਣੀ ਪੈਂਦੀ ਹੈ। ਲੇਕਿਨ position ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਸਾਡੇ ਪੰਜਾਬ ਦੇ ਸ਼ਹਿਰਾਂ ਦੇ ਅੰਦਰ ਲਾਊਡ ਸਪੀਕਰਾਂ ਤੇ ਤਾਂ ਪਾਬੰਦੀ ਲਗ ਜਾਂਦੀ ਹੈ ਪਰ ਢੋਲਾਂ ਵਾਲੇ ਘੜਿਆਲਾਂ ਵਾਲੇ ਅਤੇ ਸਨਿਮਿਆਂ ਵਾਲੇ ਖੂਬ ਵਾਜੇ ਗਾਜੇ ਲੈ ਕੇ ਸ਼ੋਰ ਪਾਏ ਫਿਰਦੇ ਹਨ। ਇਹ ਸ਼ੋਰ ਬਹੁਤ ਜ਼ਿਆਦਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਪਰ ਇਸ ਉੱਤੇ ਕੋਈ ਪਾਬੰਦੀ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਅਤੇ ਉਹ ਖੁਲ੍ਹੇ ਖੇਲਦੇ ਹਨ। ਸਰਕਾਰ ਸ਼ਾਇਦ ਇਸ ਨੂੰ ਸ਼ੋਰ ਨਹੀਂ ਸਮਝਦੀ ਅਤੇ ਉਹ ਇਹ ਨਹੀਂ ਸਮਝਦੀ ਕਿ ਇਸ

[ਸਰਦਾਰ ਚੰਨਣ ਸਿੰਘ ਧੂਤ]

ਨਾਲ ਵੀ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ, ਬੀਮਾਰਾਂ ਨੂੰ ਅਤੇ ਪੜ੍ਹਨ ਲਿਖਣ ਵਾਲਿਆਂ ਨੂੰ ਨੁਕਸਾਨ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਖਰਾਬੀ ਹੁੰਦੀ ਹੈ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਪੂਰੀ ਅਤੇ ਖੁਲ੍ਹੀ ਛੁੱਟੀ ਹੈ। ਮੈਂ ਵੇਖਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਇਸ ਬਿਲ ਵਿਚ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੇ ਸ਼ੋਰ ਸ਼ਰਾਬੇ ਨੂੰ ਬੰਦ ਕਰਨ ਦਾ ਕੋਈ provision ਨਹੀਂ ਹੈ।

ਦੂਜੀ ਗੱਲ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਲਾਊਡ ਸਪੀਕਰਾਂ ਦਾ ਇਸਤੇਮਾਲ ਪੁਲੀਟੀਕਲ ਪਾਰਟੀਜ਼ ਵੀ ਕਰਦੀਆਂ ਹਨ। ਜਿਸ ਵੇਲੇ ਪੁਲੀਟੀਕਲ ਪਾਰਟੀਆਂ ਨੇ ਜਲਸਾ ਕਰਨਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਉਸਦੀ announcement ਕਰਨ ਲਈ ਇਜਾਜ਼ਤ ਮੰਗਦੀਆਂ ਹਨ ਤਾਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਬੜੀ ਮੁਸ਼ਕਲਾਂ ਨਾਲ ਇਜਾਜ਼ਤ ਮਿਲਦੀ ਹੈ ਪਰ ਦੂਜੀ ਤਰਫ਼ ਅਜਿਹੇ ਕੰਮਾਂ ਲਈ ਅਤੇ ਸਿਨੇਮੇ ਵਾਲਿਆਂ ਤੇ ਇਸ ਢੇਲ ਢਮੱਕੇ ਦੀ ਕੋਈ ਪਾਬੰਦੀ ਨਹੀਂ ਅਤੇ ਇਹ ਸਾਰਾ ਸਾਰਾ ਦਿਨ ਵਜਦੇ ਹਨ। ਮੈਂ ਸਮਝਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਮਜ਼ਹਬੀ ਅਦਾਰਿਆਂ ਨੂੰ ਹਕ ਹੈ ਅਤੇ ਮੈਂ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਪਰਚਾਰ ਲਈ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਇਸ ਕਿਸਮ ਦੇ ਲਾਊਡ ਸਪੀਕਰ ਵਜਾਉਣ ਦਾ ਹਕ ਹੋਵੇ ਪਰ ਜਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਅਜ ਕਲ੍ਹ ਜਿਹੜਾ ਰਿਵਾਜ ਹੈ ਕਿ ਪੁਲੀਟੀਕਲ ਪਾਰਟੀਆਂ ਤੇ ਪਾਬੰਦੀ ਲਾਈ ਜਾਂਦੀ ਹੈ ਉਹ ਇਕ ਧੱਕੇ ਵਾਲੀ ਗੱਲ ਹੈ ਅਤੇ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਨਹੀਂ ਹੋਣਾ ਚਾਹੀਦਾ। ਅਸੀਂ ਵੇਖਦੇ ਹਾਂ ਕਿ ਮਜ਼ਹਬ ਦੇ ਨਾਂ ਤੇ ਮੰਦਰਾਂ ਅਤੇ ਗੁਰਦਵਾਰਿਆਂ ਵਿਚ ਸਾਰਾ ਸਾਰਾ ਦਿਨ ਅਤੇ ਸਾਰੀ ਸਾਰੀ ਰਾਤ ਇਹ ਵਜਦੇ ਰਹਿੰਦੇ ਹਨ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਰੋਕਣ ਲਈ ਕੋਈ ਪਾਬੰਦੀ ਨਹੀਂ ਲਗੀ। ਇਸ ਕਰਕੇ ਸ਼ਕ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਦਰ ਅਸਲ ਗਵਰਨਮੈਂਟ ਨੂੰ ਹੀ ਇਹ nuisance ਪੈਦਾ ਹੁੰਦੀ ਹੈ ਅਤੇ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਨਹੀਂ। ਲੋਕਾਂ ਦਾ ਤਾਂ ਬਹਾਨਾ ਹੀ ਹੈ ਦਰ ਅਸਲ ਇਹ ਪੁਲੀਟੀਕਲ ਜਮਾਤਾਂ ਨੂੰ ਹੀ ਦਬਾਉਣਾ ਚਾਹੁੰਦੇ ਹਨ ਅਤੇ ਇਸ ਬਿਲ ਦੇ ਪਿਛੇ ਪੁਲੀਟੀਕਲ ਮਕਸਦ ਛੁਪਿਆ ਹੋਇਆ ਹੈ। ਸਾਡੇ ਸਾਹਮਣੇ ਵੇਖਣ ਦੀ ਗੱਲ ਹੈ ਕਿ ਕਾਂਗਰਸ ਪਾਰਟੀ ਅਤੇ ਇਸ ਦੇ ਮਨਿਸਟਰ ਜਦੋਂ ਜਾਂਦੇ ਹਨ ਅਤੇ ਜਲਸੇ ਕਰਦੇ ਹਨ ਤਾਂ ਪਬਲਿਕ ਰੀਲੇਸ਼ਨਜ਼ ਵਾਲਿਆਂ ਦੀ ਲਾਰੀ ਲਾਊਡ ਸਪੀਕਰ ਲੈ ਕੇ ਪੁਜ ਜਾਂਦੀ ਹੈ ਅਤੇ ਪਰਚਾਰ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਇਸ ਤੇ ਕੋਈ ਪਾਬੰਦੀ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਇਕ ਤਾਂ ਲਾਊਡ ਸਪੀਕਰ ਇਸਤੇਮਾਲ ਕਰਦੇ ਹਨ ਦੂਜੇ ਖਾਸ ਇਕ ਪੁਲੀਟੀਕਲ ਪਾਰਟੀ ਦਾ ਪਰਚਾਰ ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ ਇਹ ਤਾਂ ਸਰਕਾਰੀ ਜਲਸੇ ਦੀ announcement ਕੀਤੀ ਜਾ ਰਹੀ ਹੈ ਪਰ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਸਾਰਾ ਕੰਮ ਕਾਂਗਰਸ ਪਾਰਟੀ ਦਾ ਪਰ ਦੂਜੇ ਪਾਸੇ ਦੂਜੀ ਪੁਲੀਟੀਕਲ ਪਾਰਟੀਆਂ ਨੂੰ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਉਹ ਇਸ ਦਾ ਇਸਤੇਮਾਲ ਨਹੀਂ ਕਰ ਸਕਦੇ। ਕਿੰਨਾ ਬੜਾ ਭੇਦ ਭਾਵ ਰਖਿਆ ਜਾ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਦੂਜੀਆਂ ਪਾਰਟੀਆਂ ਨੂੰ ਬਹੁਤ ਥੋੜਾ time ਜਲਸੇ ਲਈ ਦਿੱਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਲਈ ਅਸੀਂ ਸਮਝਦੇ ਹਾਂ ਕਿ ਜਿਸ ਟਾਈਮ ਤੇ ਅਤੇ ਜਿਸ ਢੰਗ ਨਾਲ ਇਹ ਬਿਲ ਲਿਆਂਦਾ ਗਿਆ ਹੈ ਉਸ ਤੋਂ ਜਾਹਿਰ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਚੁੰਕਿ election ਨਜ਼ਦੀਕ ਆ ਰਹੇ ਹਨ ਇਸ ਲਈ ਮੁਖਾਲਿਫ਼ ਪਾਰਟੀਆਂ ਲਈ ਮੁਸ਼ਕਲਾਤ ਪੈਦਾ ਕਰਨ ਦੇ ਯਤਨ ਕੀਤੇ ਜਾ ਰਹੇ ਹਨ। ਇਸ ਹਥਿਆਰ ਨੂੰ ਇਹ ਦੂਜਿਆਂ ਨੂੰ ਦਬਾਉਣ ਲਈ ਇਸਤੇਮਾਲ ਕਰਨਾ ਚਾਹੁੰਦੇ ਹਨ। ਅਸੀਂ ਇਸ ਚੀਜ਼ ਦੀ ਪੂਰ ਜ਼ੋਰ ਮੁਖਾਲਿਫ਼ਤ ਕਰਦੇ ਹਾਂ। ਪਾਰਟੀਆਂ ਸਭ ਇਕੋ ਜਿਹੀਆਂ ਹੁੰਦੀਆਂ ਹਨ ਅਤੇ ਸਭ ਨਾਲ ਇਕੋ ਜਿਹਾ ਸਲੂਕ ਹੋਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ। ਮੈਂ ਇਸ ਗੱਲ ਨਾਲ ਇਤਫ਼ਾਕ ਕਰਦਾ

ਹਾਂ ਕਿ ਲਾਉਡ ਸਪੀਕਰ ਵਜਣ ਨਾਲ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਤਕਲੀਫ਼ ਹੁੰਦੀ ਹੈ ਪਰ ਮੈਂ ਪੁਛਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਸਿਨਮਿਆਂ ਵਾਲਿਆਂ ਅਤੇ ਦੂਜੀਆਂ ਜਗ੍ਹਾਂ ਜਿਥੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਸ਼ੌਰ ਅਤੇ ਵੋਲ ਵੱਲੋਂ ਵਜਦੇ ਹਨ ਅਤੇ ਸਾਰਾ ਸਾਰਾ ਦਿਨ ਲਾਉਡ ਸਪੀਕਰ ਵਜਦੇ ਰਹਿੰਦੇ ਹਨ ਉਨ੍ਹਾਂ ਤੇ ਕਿਉਂ ਪਾਬੰਦੀ ਨਹੀਂ ਲਾਈ ਜਾਂਦੀ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਕਿਉਂ ਖੁਲ੍ਹੀ ਛੁਟੀ ਦਿੱਤੀ ਹੋਈ ਹੈ। ਦੂਜੀ ਪੁਲੀਟੀਕਲ ਪਾਰਟੀਆਂ ਨੂੰ ਵੀ announcement ਕਰਨ ਦਾ ਉਨ੍ਹਾਂ ਹੀ ਹਕ ਹੈ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਕਿ ਕਾਂਗਰਸ ਵਾਲਿਆਂ ਨੂੰ ਹੈ। ਡੈਮੋਕਰੇਸੀ ਵਿਚ ਸਭ ਨੂੰ ਹਕ ਹੈ ਕਿ ਉਹ ਜਲਸੇ ਕਰਨ ਅਤੇ ਆਪਣੇ ਖਿਆਲਾਤ ਦਾ ਇਜ਼ਹਾਰ ਪਬਲਿਕ ਅਗੇ ਕਰਨ। ਪਬਲਿਕ ਰੀਲੇਸ਼ਨ ਦੀ ਲਾਰੀ ਲਾਉਡ ਸਪੀਕਰ ਲਾ ਕੇ ਕਾਂਗਰਸ ਪਾਰਟੀ ਦੇ ਜਲਸੇ ਦੀ announcement ਕਰਦੀ ਹੈ। ਦਸਣ ਨੂੰ ਤਾਂ ਉਹ ਸਰਕਾਰੀ ਜਲਸਾ ਬਣ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਪਰ ਦਰ ਅਸਲ ਕਾਂਗਰਸ ਦਾ ਪਰਾਪੇਗੰਡਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਅਸੀਂ ਚਾਹੁੰਦੇ ਹਾਂ ਕਿ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੀ ਪਾਬੰਦੀ ਪਬਲਿਕ ਰੀਲੇਸ਼ਨ ਦੀ ਲਾਰੀ ਤੇ ਵੀ ਹੋਣੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ। ਹਰ ਇਕ ਪਾਰਟੀ ਨਾਲ ਇਕੋ ਜਿਹਾ ਸਲੂਕ ਹੋਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਇਹ ਭੇਦ ਭਾਵ ਖਤਮ ਕਰਨਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ।

ਦੂਸਰੇ ਜਿਹੜੀ ਸਜ਼ਾ ਰਖੀ ਗਈ ਹੈ ਉਸ ਦੇ ਬਾਰੇ ਵੀ ਮੈਂ ਕੁਝ ਕਹਿਣਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹਾਂ। ਮੈਂ ਸਮਝਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਛੇ ਮਹੀਨੇ ਦੀ ਕੈਦ ਅਤੇ ਇਕ ਹਜ਼ਾਰ ਰੁਪਿਆ ਜੁਰਮਾਨਾ ਬਹੁਤ ਜ਼ਿਆਦਾ ਸਜ਼ਾ ਹੈ। ਵੇਰ ਜਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੀ ਇਜ਼ਾਜ਼ਤ ਦਿੱਤੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ ਉਹ ਵੀ ਵੇਖਣ ਵਾਲੀ ਗੱਲ ਹੈ। ਇਹ ਸਭ ਕੁਝ ਕਰਨ ਕਰਾਨ ਦੀ ਗੱਲ ਡੀ. ਸੀ. ਦੇ ਹੱਥਾਂ ਵਿਚ ਹੈ। ਅਤੇ ਉਸ ਦੀ ਮਰਜ਼ੀ ਹੈ ਕਿ ਕਿਸੇ ਪਾਰਟੀ ਨੂੰ ਘੱਟ ਸਮਾ ਦੇ ਦੇਵੇ ਅਤੇ ਕਿਸੇ ਦੂਜੀ ਪਾਰਟੀ ਨੂੰ ਵਧ ਦੇਵੇ। ਮੁਖਾਲਿਫ਼ ਪਾਰਟੀਆਂ ਨੂੰ ਅਜਿਹਾ ਟਾਈਮ ਦਿੱਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਜਿਹੜਾ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ suit ਨਾ ਕਰਦਾ ਹੋਵੇ। ਸਭ ਵਜੇ ਦਾ ਟਾਈਮ ਦਿੱਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਫੇਰ ਹੁਕਮ ਹੈ ਕਿ ਦਸ ਵਜੇ ਖਤਮ ਕਰ ਦਿਉ। ਦੂਜੀ ਤਰਫ਼ ruling ਪਾਰਟੀ ਨੂੰ ਯਾਨੀ ਕਾਂਗਰਸ ਪਾਰਟੀ ਨੂੰ ਉਸ ਦੇ ਹਾਲਾਤ ਅਤੇ ਉਸਦੀ ਚਾਹ ਮੁਤਾਬਿਕ ਦਿੱਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ।

ਤੀਜੀ ਗੱਲ ਮੈਂ ਇਹ ਕਹਿਣਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ cultural ਡਰਾਮੇ ਕੀਤੇ ਜਾਂਦੇ ਹਨ ਅਤੇ ਅਜਿਹੀਆਂ ਚੀਜ਼ਾਂ ਘੰਟੇ ਦੇ ਘੰਟੇ ਵਿਚ ਨਹੀਂ ਹੋ ਸਕਦੀਆਂ ਪਰ ਹੁਣ ਦਸ ਵਜੇ ਤਕ ਦੀ ਪਾਬੰਦੀ ਲਗ ਰਹੀ ਹੈ। ਮੈਂ ਜਾਣਨਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਜਦੋਂ ਸਿਨਮੇ ਬਾਰਾਂ ਵਜੇ ਤਕ ਚਲ ਸਕਦੇ ਹਨ ਅਤੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਜਲਸੇ ਵੀ ਬਾਰਾਂ ਵਜੇ ਤਕ ਚਲ ਸਕਦੇ ਹਨ ਤਾਂ ਫਿਰ ਇਸ ਉੱਤੇ ਕਿਉਂ ਪਾਬੰਦੀ ਹੈ। ਇਸ ਕਿਸਮ ਦੀ ਜਿਹੜੀ ਪਾਬੰਦੀ ਰਖੀ ਗਈ ਹੈ ਮੈਂ ਸਮਝਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਇਹ ਲੋਕਾਂ ਦੀਆਂ ਤਕਲੀਫ਼ਾਂ ਨੂੰ ਸਾਹਮਣੇ ਰਖ ਕੇ ਨਹੀਂ ਰਖੀ ਗਈ ਬਲਕਿ ਇਸ ਦੇ ਵਿਚ ਪੁਲੀਟੀਕਲ ਮਕਸਦ ਜ਼ਿਆਦਾ ਛੁਪਿਆ ਹੋਇਆ ਹੈ। ਇਸ ਦੀ ਰਾਹੀਂ ਪੁਲੀਟੀਕਲ ਮੁਖਾਲਿਫ਼ਾਂ ਨੂੰ ਸਜ਼ਾ ਦੇਣ ਅਤੇ ਦਬਾਉਣ ਦਾ ਰਸਤਾ ਕਢਿਆ ਗਿਆ ਹੈ। ਸਜ਼ਾ ਦੇਣ ਦੇ ਪਹਿਲਾਂ ਵੀ ਕਾਫੀ ਕਾਨੂੰਨ ਮੌਜੂਦ ਹਨ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਰਾਹੀਂ ਪੁਲੀਸ ਵਾਲਿਆਂ ਨੂੰ ਕਾਫੀ ਮਦਾਖਲਤ ਕਰਨ ਦਾ ਮੌਕਾ ਦਿੱਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਹੁਣ ਫਿਰ ਸਜ਼ਾ ਦੇ ਪਹਾੜ ਖੜੇ ਕੀਤੇ ਜਾ ਰਹੇ ਹਨ। ਇਸ ਦੇ ਨਾਲ ਡੈਮੋਕਰੇਸੀ ਨੂੰ ਤਕਵੀਅਤ ਨਹੀਂ ਮਿਲ ਰਹੀ ਬਲਕਿ ਇਹ ਕਮਜ਼ੋਰ ਹੁੰਦੀ ਜਾ ਰਹੀ ਹੈ। ਪੁਲੀਟੀਕਲ ਪਾਰਟੀ ਖਾਹ ਕੋਈ ਵੀ ਹੋਵੇ ਹਰ ਇਕ ਨੂੰ ਇਕ ਜੈਸਾ ਹਕ ਮਿਲਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ। ਅਸੀਂ ਸਮਝਦੇ ਹਾਂ ਕਿ ਇਹ ਜਿਹੜਾ ਬਿਲ ਲਿਆਂਦਾ ਗਿਆ ਹੈ ਇਸ ਦੇ ਵਿਚ ਲੋਕਾਂ ਦੇ ਮਫ਼ਾਦ ਦੀ ਕੋਈ ਗੱਲ ਨਹੀਂ ਬਲਕਿ ਪੁਲੀਟੀਕਲ ਮਕਸਦ ਛੁਪਿਆ ਹੋਇਆ ਹੈ।

ਮੁਖ ਮੰਤਰੀ : ਸਪੀਕਰ ਸਾਹਿਬ ਮੈਂ ਅਰਜ਼ ਕਰਨੀ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਮੈਂਬਰ ਸਾਹਿਬ ਨੂੰ relevant ਹੋਣ ਦੀ ਤਕਲੀਫ਼ ਕਰਨੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ। ਜਿਹੜੀਆਂ ਗੱਲਾਂ ਉਹ ਕਰ ਰਹੇ ਹਨ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਇਸ ਬਿਲ ਨਾਲ ਕੋਈ ਤਾਲੁਕ ਨਹੀਂ। ਉਹ ਚਾਰ ਸਾਲ ਤੋਂ ਮੈਂਬਰ ਚਲੇ ਆ ਰਹੇ ਹਨ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ relevant ਗੱਲ ਕਰਨੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ। ਇਸ ਬਿਲ ਵਿਚ ਮੈਨੂੰ ਦਸੋ ਕਿਹੜਾ ਅਜਿਹਾ provision ਹੈ ਜਿਸ ਦੀ ਰਾਹੀਂ ਕਿਸੇ ਖਾਸ ਪਾਰਟੀ ਨਾਲ ਭੇਦ ਭਾਵ ਕੀਤਾ ਜਾ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਜਿਹੜੀ ਕੋਈ relevant ਗੱਲ ਹੋਵੇ ਉਹ ਹੀ ਕਰਨੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ। ਖਾਹ ਮਖਾਹ ਇਧਰ ਉਧਰ ਦੀਆਂ ਗੱਲਾਂ ਮਾਰਨ ਦਾ ਕੀ ਫਾਇਦਾ? ਕੋਈ ਕੰਮ ਦੀ ਗੱਲ ਕਰੋ।

ਸ਼੍ਰੀ ਵਧਾਵਾ ਰਾਮ (ਫ਼ਾਜ਼ਿਲਕਾ) : ਪਰਧਾਨ ਜੀ, ਮੈਂ ਇਸ ਬਿਲ ਨੂੰ ਚੰਗੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਪੜ੍ਹਿਆ ਹੈ ਪਰ ਮੈਨੂੰ ਇਹ ਪਤਾ ਨਹੀਂ ਲਗਾ ਕਿ ਸ਼ੌਰ ਪਾਣ ਵਾਲਾ ਆਲਾ ਕਿਹੜਾ ਹੈ। ਇਸ ਬਿਲ ਦੇ ਵਿਚ ਇਸ ਬਾਰੇ ਕੁਝ ਨਹੀਂ ਦਸਿਆ ਗਿਆ। ਇਹ ਢੋਲ ਦਮਕੇ ਵਾਲੀ ਕਿਹੜੀ ਚੀਜ਼ ਹੈ ਜਿਸ ਨੂੰ ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਸ਼ੌਰ ਪਾਣ ਵਾਲਾ ਆਲਾ ਕਰਾਰ ਦਿੱਤਾ ਹੈ।

ਸ਼੍ਰੀ ਸਪੀਕਰ : ਇਹ ਜਿਹੜਾ ਮਾਈਕਰੋਫ਼ਨ ਤੁਹਾਡੇ ਸਾਹਮਣੇ ਪਿਆ ਹੈ ਉਹ ਹੀ ਸ਼ੌਰ ਪਾਣ ਵਾਲਾ ਆਲਾ ਹੈ। (This microphone which is in front of you is a noise producing instrument.)

ਸ਼੍ਰੀ ਵਧਾਵਾ ਰਾਮ : ਜੇਕਰ ਇਹ ਚੀਜ਼ ਸ਼ੌਰ ਪਾਣ ਵਾਲੀ ਹੈ ਅਤੇ ਤੁਸੀਂ ਇਸ ਦੀ ਇਜਾਜ਼ਤ ਨਾਂ ਦਿਉ ਤਾਂ ਮੈਂ ਇਸ ਤੋਂ ਬਗ਼ੈਰ ਵੀ ਗੁਜ਼ਾਰਾ ਕਰ ਸਕਦਾ ਹਾਂ। ਤੁਸੀਂ ਬੇਸ਼ਕ ਇਸ ਨੂੰ ਬੰਦ ਕਰਾ ਦਿਉ। ਮੈਂ ਜਨਾਬ ਅਰਜ਼ ਕਰ ਰਿਹਾ ਸੀ ਕਿ ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਇਸ ਸ਼ੌਰ ਪਾਣ ਵਾਲੀ ਚੀਜ਼ ਦੀ ਚੰਗੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਤਫ਼ਸੀਲ ਦੇਣੀ ਚਾਹੀਦੀ ਸੀ। ਫੇਰ ਸਪੀਕਰ ਸਾਹਿਬ ਜਿਹੜੇ ਵਡੀਆਂ ਵਡੀਆਂ ਸਿਗਰਟ ਬੀੜੀਆਂ ਦੀਆਂ ਫਰਮਾਂ ਵਾਲਿਆਂ ਦੀ ਬੀੜੀਆਂ ਦਾ ਪਰਚਾਰ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਫਿਰਦੇ ਹਨ ਛੇ ਸਤ ਢੋਲ ਅਤੇ ਹੋਰ ਕਈ ਵਾਜੇ ਗਾਜੇ ਲੈ ਕੇ ਪੰਜਾਂ ੨ ਅਤੇ ਸਤਾਂ ੨ ਦੀਆਂ ਟੋਲੀਆਂ ਬਣਾ ਕੇ ਗਾਉਂਦੇ ਫਿਰਦੇ ਹਨ ਅਤੇ ਚੌਖਾ ਸ਼ੌਰ ਪਾਉਂਦੇ ਹਨ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਕੋਈ ਨਹੀਂ ਰੋਕਦਾ। ਕੋਈ ਸੁਰੈਈਆ ਬੀੜੀ ਅਤੇ ਕੋਈ ਪਾਨ ਬੀੜੀ ਵਾਲੇ ਸਾਰਾ ਦਿਨ ਜਦੋਂ ਤਕ ਥਕ ਨਹੀਂ ਜਾਂਦੇ ਭਾਵੇਂ ਦਿਨ ਹੋਵੇ ਭਾਵੇਂ ਰਾਤ ਬਾਜ਼ਾਰਾਂ ਵਿਚ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਕਠੇ ਕਰ ਲੈਂਦੇ ਹਨ, ਨਾਚ ਗਾਣੇ ਕਰਦੇ ਹਨ ਅਤੇ ਸ਼ੌਰ ਪਾਉਂਦੇ ਫਿਰਦੇ ਹਨ। ਇਕ ਪਾਸੇ ਤਾਂ ਉਹ ਸ਼ੌਰ ਪਾਕੇ ਅਮਨ ਨੂੰ ਖਰਾਬ ਕਰਦੇ ਹਨ ਅਤੇ ਦੂਜੇ ਪਾਸੇ ਬੁਰੀਆਂ ਅਤੇ ਨਸ਼ੇ ਵਾਲੀਆਂ ਚੀਜ਼ਾਂ ਦਾ ਪਰਚਾਰ ਕਰਦੇ ਹਨ ਪਰ ਇਨ੍ਹਾਂ ਉਤੇ ਕੋਈ ਪਾਬੰਦੀ ਨਹੀਂ। ਦੂਜੇ ਗੱਲ ਇਹ ਹੈ ਕਿ area ਵੀ ਗਵਰਨਮੈਂਟ ਖੁਦ ਮੁਕਰਰ ਕਰੇਗੀ। ਇਸ ਦਾ ਮਤਲਬ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਜਿਥੇ ਵੇਖਿਆ ਕਿ ਕਿਸੇ ਪਾਰਟੀ ਦਾ ਜਲਸਾ ਹੋ ਰਿਹਾ ਹੈ ਉਥੇ ਕਹਿ ਦੇਣਗੇ ਕਿ .....

ਸ਼੍ਰੀ ਵਧਾਵਾ ਰਾਮ : ਯਹ ਸਭ ਕੁਝ ਲਿਖਾ ਹੈ (Where is all this written?)

ਸ਼੍ਰੀ ਵਧਾਵਾ ਰਾਮ : ਇਸ ਬਿਲ ਦੇ ਵਿਚ ਹੀ ਲਿਖਿਆ ਹੋਇਆ ਹੈ ਮੈਂ ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਨਹੀਂ ਆ ਗਿਆ ਚੰਗੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਪੜ੍ਹ ਕੇ ਆਇਆ ਹਾਂ। ਇਸ ਵਿਚ ਲਿਖਿਆ ਹੋਇਆ ਹੈ ਕਿ—

“Instrument” means a loud speaker, an amplifier and such other apparatus for the play of sounds as may be declared to be an instrument under this Act by the State Government.

अध्यास महोदय : Areas का जिक्र कहां किया गया है ?

[Where is the mention about areas?]

ਸ਼੍ਰੀ ਵਧਾਵਾ ਰਾਮ : ਪ੍ਰਧਾਨ ਜੀ, areas ਦੇ ਸੰਬੰਧ ਵਿਚ ਕਲਾਜ਼ 1 ਵਿਚ ਜ਼ਿਕਰ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ । ਇਸ ਵਿਚ ਲਿਖਿਆ ਹੈ ਕਿ—

“It shall come into force in such areas and on such dates as the State Government may, by notification in the official Gazette, direct.”

ਪ੍ਰਧਾਨ ਜੀ ਇਹ ਸਾਡੀ ਜ਼ਰੂਰਤ ਨਹੀਂ ਕਿ ਅਸੀਂ ਇਸ ਬਿਲ ਤੇ irrelevant ਬੋਲੀਏ । ਇਹ ਜ਼ਰੂਰਤ ਕੇਵਲ ਉਨ੍ਹਾਂ ਮੈਂਬਰਾਂ ਦੀ ਹੈ ਜਿਹੜੇ Treasury Benches ਤੇ ਬੈਠੇ ਹੋਏ ਹਨ । ਮੈਂ ਇਹ ਗੁਜ਼ਾਰਿਸ਼ ਕਰਨੀ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਸਾਰੀ ਪਬਲਿਕ ਚਾਹੁੰਦੀ ਹੈ ਕਿ ਖਾਹ ਮਖਾਹ ਕੋਈ ਰੋਲਾ ਨਾਂ ਪਾਵੇ । ਪਰ ਮੈਂ ਪੁਛਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਇਹ ਸਰਕਾਰ ਕਿਥੇ ਸੀ ਜਦੋਂ ਪਿੰਡਾਂ ਵਿਚ ਸ਼ਾਮ ਤੋਂ ਲੈਕੇ ਸਵੇਰੇ ਤਕ ਗੰਦੇ ਰਿਕਾਰਡ “ਆ ਜਾ ਬਲੇ ਬੋਹੜ ਦੇ” ਵਜਦੇ ਰਹਿੰਦੇ ਸਨ । ਹੁਣ ਸਰਕਾਰ ਇਹ ਕਹਿਣ ਲਗ ਪਈ ਹੈ ਕਿ ਲਾਊਡ ਸਪੀਕਰ ਵਜਾਣ ਤੇ ਸਜ਼ਾਵਾਂ ਦਿੱਤੀਆਂ ਜਾਣ ਗੀਆਂ । ਮੈਂ ਹੈਰਾਨ ਹਾਂ ਕਿ ਸਰਕਾਰ ਦਾ Publicity Department ਕੀ ਕਰਦਾ ਹੈ । ਇਹ ਉਸ ਦਾ ਫਰਜ਼ ਹੈ ਕਿ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਸਮਝਾਏ ਕਿ loud speakers ਦਵਾਰਾ ਪਬਲਿਕ ਦੇ ਆਰਾਮ ਵਿਚ ਖਲਲ ਨਾ ਪਾਇਆ ਜਾਏ । ਇਸ ਵਿਚ ਕੋਈ ਸ਼ਕ ਨਹੀਂ ਕਿ ਅੰਗਰੇਜ਼ ਸਾਨੂੰ ਡੰਡੇ ਨਾਲ ਪਿੱਕੀ ਫਿਰਦੇ ਸਨ ਪਰ ਅੱਜ ਸਾਡੀ ਆਪਣੀ ਸਰਕਾਰ ਇਸ ਸੰਬੰਧ ਵਿਚ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਸਜ਼ਾਵਾਂ ਦੇਣ ਤੇ ਉਤਰ ਆਈ ਹੈ । ਇਹ ਕਾਰਵਾਈ ਬੱਚਿਆਂ ਤੇ ਬੁਢਿਆਂ ਦੀ ਸੇਹਤ ਦੀ ਭਲਾਈ ਲਈ ਨਹੀਂ ਕੀਤੀ ਜਾ ਰਹੀ, ਇਹ ਬਿਲ ਲਿਆਉਣ ਦਾ ਇਕ ਖਾਸ ਸਿਆਸੀ ਮਕਸਦ ਹੈ ਤੇ ਸਰਕਾਰ ਨੂੰ ਇਨ੍ਹਾਂ ਇਖਤਿਆਰਾਂ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਮਕਸਦ ਲਈ ਵਰਤਣਾ ਹੈ । ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੀਆਂ ਰਵਾਇਤਾਂ ਸਰਕਾਰ ਨੇ ਬੜੇ ਚਿਰ ਤੋਂ ਕਾਇਮ ਕੀਤੀਆਂ ਹੋਇਆਂ ਹਨ ।

(At this stage Mr. Speaker rang the bell indicating that the hon. Member should resume his seat.)

ਪੰਡਿਤ ਸ਼੍ਰੀ ਰਾਮ ਸ਼ਰਮਾ (ਸੀਨੀਐਟ) : ਸਪੀਕਰ ਸਾਹਿਬ, ਧੰਨਵਾਦਾਂ, ਯਹ ਬਿਲ ਜੋ ਇਸ ਵਕਤ ਹਾਊਸ ਮੈਂ ਪੇਸ਼ ਹੈ ਇਸ ਮੈਂ ਪਾਂਚ ਸੰਕਸ਼ਪਤ ਹੈਂ । Definition ਮੈਂ ਧੰਨਵਾਦ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ ਕਿ loud speaker, amplifier ਯਾ ਕੋਈ ਆਰ apparatus ਹੋ ਜਿਸ ਸੇ ਆਵਾਜ਼ ਬੜਾ ਕਰ ਨਿਕਾਲੀ ਜਾਏ ਯਾ ਨਿਕਲੇ ਤੋ ਇਸ ਕੇ ਸੁਰਅਲਿਕ ਗਵਰਨਮੈਂਟ declare ਕਰੇਗੀ ਕਿ ਧੰਨ ਕੌਨਸਾ instrument ਹੈ । ਮੇਰੇ ਖ਼ਿਆਲ ਮੈਂ ਕੇਹਤਰ ਹੋਤਾ ਕਿ ਗਵਰਨਮੈਂਟ ਏਸੇ ਅਖ਼ਤਿਆਰਾਤ ਅਪਨੇ ਪਾਸ ਨ ਲੇਤੀ । ਇਸ ਬਿਲ ਕੀ ਕਲਾਜ਼ 2 ਮੈਂ ਲਿਖਾ ਹੁਆ ਹੈ ਕਿ—

“Instrument” means a loud-speaker, an amplifier and such other apparatus for the play of sounds as may be declared to be an instrument under this Act by the State Government.

ਆਮ ਤੌਰ ਪਰ Loud-speakers ਆਰ amplifiers ਹੀ ਇਸ ਕਾਮ ਆਤੇ ਹੈਂ ਲੇਕਿਨ ਅਗਰ ਗਵਰਨਮੈਂਟ ਕੇ ਖ਼ਿਆਲ ਮੈਂ ਇਸ ਕੇ ਅਲਾਵਾ ਕੋਈ ਆਰ ਸ਼ੀਨ ਮੀਂ ਇਸ ਕਾਮ ਮੈਂ ਆ ਸਕਤੀ ਹੈ ਆਰ ਇਸ ਕਾ ਜ਼ਿਕਰ ਮੀਂ ਇਸ ਕਲਾਜ਼ ਮੈਂ ਕਰ ਦਿਤਾ ਜਾਤਾ ਤੋ ਕੇਹਤਰ ਹੋਤਾ । ਅਪਨੀ ਸਜ਼ੀਂ ਪਰ ਓਹੋ ਦੇਨਾ ਕਿ ਆਰ ਮੀਂ apparatus ਹੋ ਸਕਤੇ ਹੈਂ ਯਯਾਦਾ ਅਚਲਾ ਮਾਲੂਮ ਨਹੀਂ ਦੇਤਾ ।

[पंडित श्री राम शर्मा]

दूसरी बात यह है कि दिन के वक्त पाबन्दी इस बात की लगाई जायेगी कि जहां कहीं भी **loud-speaker** इस्तेमाल हो और अगर वह किसी खास हद से ज्यादा आवाज निकाले तो उस के लिये जिला के अफसरान से इजाजत लेनी पड़ेगी। रात के दस बजे से लेकर सुबह के छः बजे तक **loud-speakers** काम में नहीं लाए जा सकते जब तक कि इस गर्ज के लिये पहले मंजूरी हासिल न की गई हो। आखिर में इस हुक्म की खिलाफ वर्जि करने वालों के लिये बिल में छः महीने कैद या एक हजार रुपया जुर्माना तक की सजा का प्रबन्ध किया गया है। इस सिलसिले में मैं यह अर्ज कर देना चाहता हूं कि वैसे तो इस बिल को पास करने की कोई खास जरूरत भी नहीं थी क्योंकि जो अख्तियारात इस बिल को पास कर के लिये जा रहे हैं वे पहले ही जिला के डिप्टी कमिश्नरों को दफा 144 जाबता फौजदारी के तहत हासिल है लेकिन खैर अगर इन की जरूरत है भी तो कोई हर्ज वाली बात नहीं।

इस सिलसिले में मैं दो तीन बातें गवर्नमेंट के गोश गुजार करनी जरूरी समझता हूं। आजकल जिस तरह से पाबन्दियां लग रही हैं मेरे ख्याल में यही हालत इस बिल के पास करने के बाद रहेगी। हमारी स्टेट में मजहब या फिर्क का कोई लिहाज नहीं। यह एक **secular State** है। हम देखते हैं कि धार्मिक **functions** में ऐसी चीजों की आम तौर पर इजाजत है और रहेगी। गुरुद्वारों में, शब्द कीरतन और मन्दिरों में आरतियां बाकायदा तौर पर होती हैं। अगर **secular State** में जलसों वगैरह के इन्तजाम में कोई पाबन्दी आयद कर दी जाये तो इस तरह से **civil liberties** में एक तरह से मداخلत हो जाती है। मैं तजरूबे की बिना पर कह सकता हूं कि यह डिप्टी कमिश्नरों की मर्जी पर हो जाता है कि जहां चाहें जलसा करने की इजाजत दें या न दें। जहां गवर्नमेंट की नीयत नहीं होती वहां बाज अफसर अपने आप को **more loyal than the king himself** समझते हैं और दूसरी पार्टियों के जलसों पर पाबन्दी लगा कर खुशी महसूस करते हैं। इस लिये मैं समझता हूं कि इस बिल के पास हो जाने पर गवर्नमेंट को इन बातों की तरफ खास ध्यान देना चाहिये। इस **secular State** में जहां मजहब के आधार पर नहीं बल्कि **political** तरीके से काम चलता है वहां इस बिल के पास हो जाने पर ऐसे काम नहीं होने चाहियें जो **secularism** की **spirit** के कतई **reverse** हों। मन्दिरों में बारह बजे रात तक घड़याल बजते रहते हैं लेकिन जो पार्टी **political** जलसा करना चाहे खाह वह कांग्रेस पार्टी ही क्यों न हो तो उसे **loud-speaker** के इस्तेमाल की इजाजत लेनी पड़ेगी। इस लिये मैं अर्ज करूंगा कि गवर्नमेंट को इस बात का खास तौर पर ख्याल रखना चाहिये कि इस बिल में जो प्रबन्ध किया जा रहा है वह उसी हद तक रहे जितनी कि उस की मनशा है। सच बात तो यह है कि मैं तजरूबे की बिना पर कह सकता हूं कि अंग्रेज के राज्य में **political parties** को अपने जलसों में **loud speaker** का इस्तेमाल करने की ज्यादा आजादी थी। लेकिन अब जब कि हमारा अपना राज्य हो गया है तो दूसरी पार्टियों पर **loud speakers** के इस्तेमाल पर पाबन्दी तो दरकिनार कांग्रेस पर भी ऐसी पाबन्दी लगाई जा रही है। यह कह दिया जाता है कि **loud-speakers** का इस्तेमाल न करो।

इसके बरअक्स हम हर रोज देखते हैं कि बाजारों और गलियों में शोरोगुल मचा रहता है—कहीं कारखानों की चिमनियों की आवाज़, कहीं आटे की मशीन की खट खट की आवाज़ सुनाई देती है लेकिन जब **political** जलसा करने के लिये **loud-speaker** को इस्तेमाल की इजाज़त तलब की जाये तो उससे साफ इनकार कर दिया जाता है। हाल ही का वाक्या है कि गुड़गांव के डिप्टी कमिशनर ने जल्से करने के सिलसिले में **loud-speaker** के इस्तेमाल की मनाही कर दी और कहा कि अगर **loud-speaker** के जरिये जलसे का एलान करोगे तो बच्चों और बूढ़ों की सेहत पर बुरा असर पड़ेगा और मरीज लोग सो नहीं सकेंगे। गवर्नमेंट को चाहिये कि ऐसी गलत बातों की तरफ अपनी तबज्जुह दे क्योंकि ऐसी कार्रवाइयों की जिम्मेदारी तो आखिर गवर्नमेंट पर आ जाती है। मैं समझता हूं कि गुड़गांव और हिसार में **loud-speakers** के जरिये जल्सों का एलान करने से न तो बूढ़ों की सेहत पर कोई असर पड़ता है और न ही मरीजों को कोई बेचैनी पैदा होती है। और फिर इससे भी दस गुना ज्यादा शोर बाजारों में बराबर मचता रहता है। लेकिन पुलिटीकल कामों के ऊपर अफसरों को यह एक हंडल दिया हुआ है जिस से वह मदाखलत कर सकते हैं। ए. डी. ऐम. या डिप्टी कमिशनर को बाज़ औकात फुरसत नहीं होती कि वह इजाज़त दे सकें। जो मदाखलत पुलिटीकल कामों की **liberty** में आज हो रही है वह, मैं समझता हूं कि अंग्रेज़ के राज में भी नहीं होती थी। यह चीज़ नहीं होनी चाहिये। इस बात का खयाल हमारे लीडर को और हमारी गवर्नमेंट को रखना चाहिये कि चाहे मौजूदा 144 दफा हो और चाहे यह बिल हो जो हम पास कर रहे हैं, इन को सही स्पिरिट में चलाना चाहिये। किसी पुलिटीकल पार्टी को या आदमी को यह इजाज़त नहीं होनी चाहिये कि वह इस बिल को **misuse** कर सकें।

3 p. m.

ਮੁਖ ਮੰਤ੍ਰੀ (ਸਰਦਾਰ ਪ੍ਰਤਾਪ ਸਿੰਘ ਕੈਰੋ) : ਸਪੀਕਰ ਸਾਹਿਬ, ਗੁਸਤਾਖੀ ਨਾ ਸਮਝੀ ਜਾਏ ਜੇਕਰ ਮੈਂ ਪੂਰਾ ਸਾਹਿਬ ਜਾਂ ਸ਼੍ਰੀ ਵਧਾਵਾ ਰਾਮ ਦੀਆਂ ਸਪੀਚਾਂ ਦਾ ਜਵਾਬ ਨਾ ਦਿਆਂ ਕਿਉਂਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਕੋਈ ਅਜਿਹੀ ਗਲ ਨਹੀਂ ਕਹੀ ਜਿਸ ਵਲ ਇਸ ਚੰਗੇ ਹਾਉਸ ਦਾ ਧਿਆਨ ਦਵਾਇਆ ਜਾਵੇ। ਉਹ ਜਦੋਂ ਗਲ ਕਰਦੇ ਹਨ ਬਸ ਐਸਾ ਵਿਖਿਆਨ ਕਰਦੇ ਹਨ ਜਿਸ ਦਾ ਨਾ ਸਿਰ ਨਾ ਪੈਰ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਜਿੱਥੋਂ ਤਕ ਪੰਡਿਤ ਸ਼੍ਰੀ ਰਾਮ ਦਾ ਸੰਬੰਧ ਹੈ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਬੜੇ ਤਹੱਮਲ ਨਾਲ ਕੁਝ ਗਲਾਂ ਪੇਸ਼ ਕੀਤੀਆਂ ਹਨ।

ਸਰਦਾਰ ਚੰਨਣ ਸਿੰਘ ਪੂਤ : ਹੁਣ ਹੀ ਇਹ ਕਹਿਣ ਲੱਗੇ ਹੋ।

ਮੁਖ ਮੰਤ੍ਰੀ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਕਿਹਾ ਹੈ ਕਿ ਅੰਗਰੇਜ਼ ਦੇ ਵਕਤ ਵਿਚ ਵਧੇਰੀ ਖੁਲ੍ਹ ਸੀ। ਅੰਗਰੇਜ਼ ਦੇ ਵਕਤ ਵਿਚ ਤਾਂ ਲਾਉਡ ਸਪੀਕਰ ਦਾ ਰਵਾਜ ਹੀ ਘਟ ਚਲਿਆ ਸੀ। ਪਰ ਹੁਣ ਦਿੱਤੇ ਦਿਨ ਅਸੀਂ ਇਸ ਰਵਾਜ ਨੂੰ ਵਧੇਰਾ ਅਪਣਾਉਂਦੇ ਜਾਂਦੇ ਹਾਂ। ਹੁਣ ਤਾਂ ਅਸੀਂ ਰੇਡੀਓ ਤੇ ਐਂਪਲੀਫਾਇਰ ਲਾ ਕੇ ਨਾਲ ਵਾਲਿਆਂ ਨੂੰ ਸੁਣਾਉਂਦੇ ਹਾਂ ਚਾਹੇ ਉਹ ਸੁਨਣਾ ਨਾ ਚਾਹੁਣ। ਫੇਰ ਲਾਉਡ ਸਪੀਕਰ ਨਾਲ ਜਟੀਅਲ ਤੋਂ ਜਟੀਅਲ ਬੋਲੀਆਂ ਅਤੇ ਗਾਨੇ ਬਦੇ ਬਦੀ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਸੁਣਾਏ ਜਾਂਦੇ ਹਨ। ਮੇਰੀ ਅਰਜ਼ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਇਹ ਰਵਾਜ ਵਧ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਮੈਂ ਪੰਡਿਤ ਜੀ ਦੇ ਨਾਲ ਜੇ ਰੋਹਤਕ ਵਰਗੇ ਸ਼ਹਿਰ ਵਿਚੋਂ

[ਮੁਖ ਮੰਤ੍ਰੀ]

ਲੰਘ ਰਿਹਾ ਹੋਵਾਂ ਅਤੇ ਦੁਕਾਨਾਂ ਵਿਚ ਲਾਉਡ ਸਪੀਕਰਾਂ ਦਾ ਸ਼ੋਰ ਪੈ ਰਿਹਾ ਹੋਵੇ ਤਾਂ ਸਾਨੂੰ ਉੱਚੀ ਉੱਚੀ ਗਲ ਕਰਨੀ ਪਵੇਗੀ ਅਤੇ ਪੰਡਿਤ ਜੀ ਕੰਨ ਤੇ ਹੱਥ ਰੱਖਣਗੇ। ਐਸੇ ਮੌਕੇ ਤੇ ਉਹ ਕਹਿਣਗੇ ਕਿ ਇਸ noise ਨੂੰ ਕਿਉਂ ਨਾ ਹਟਾਇਆ ਜਾਏ।

ਇਸ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ ਇਹ ਚੀਜ਼ ਕੇਵਲ ਦਸ ਬਜੇ ਸ਼ਾਮ ਤੋਂ ਲੈਕੇ 6 ਬਜੇ ਸਵੇਰ ਤਕ ਲਾਗੂ ਹੋਵੇਗੀ। ਉਸ ਵੇਲੇ ਨਾਂ ਢੋਲ ਢਮਾਕੇ ਵਜਦੇ ਹਨ ਜਿਹੜੇ ਸ਼੍ਰੀ ਵਧਾਵਾ ਰਾਮ ਦੇ ਸਿਰ ਵਿਚ ਖੜਕਦੇ ਹਨ ਨਾ ਕੋਈ ਖੜਤਾਲਾਂ ਵੱਜਦੀਆਂ ਹਨ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਧੂਤ ਸਾਹਿਬ ਨੇ ਜ਼ਿਕਰ ਕੀਤਾ ਹੈ। ਮੇਰੀ ਅਰਜ਼ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਇਹ ਸਾਰਾ sound ਰੋਕਣ ਵਾਲਾ ਸਿਲਸਿਲਾ 10 ਬਜੇ ਤੇ 6 ਬਜੇ ਦੇ ਦਰਮਿਆਨ ਹੈ। ਇਸ ਸਮੇਂ ਵਿਚ ਗੁਰਦੁਆਰਿਆਂ ਅਤੇ ਮੰਦਰਾਂ ਵਾਲਿਆਂ ਨੂੰ ਵੀ ਸੋਚਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ਕਿ ਨਾਲ ਵਾਲੇ ਘਰਾਂ ਵਾਲਿਆਂ ਨੂੰ ਖਾਮਖਾਹ ਤਕਲੀਫ਼ ਨਾ ਹੋਵੇ ਅਤੇ ਉਹ ਸੌ ਸਕਣ। ਇਹ ਨਹੀਂ ਹੋਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਕਿ ਇਕ ਆਦਮੀ ਕਿਸੇ ਸੰਤ ਨੂੰ ਬੁਲਾਕੇ ਰਾਤ ਵੇਲੇ ਸਾਰੇ ਸ਼ਹਿਰ ਨੂੰ ਜਗਾਈ ਰੱਖੇ। ਇਸ ਨਾਲ ਤੁਹਾਡੀ ਨੀਂਦ ਖਰਾਬ ਹੁੰਦੀ ਹੈ। ਤੁਸੀਂ ਬੰਬਈ ਚਲੇ ਜਾਉ ਤਾਂ ਤੁਸੀਂ ਵੇਖੋਗੇ ਕਿ ਇਕ ਖਾਸਾ area ਹੈ ਜਿਥੇ ਮੋਟਰ ਦਾ ਹੋਰਨ ਵਜਾਉਣ ਦੀ ਇਜਾਜ਼ਤ ਨਹੀਂ।

ਸ਼੍ਰੀ ਵਧਾਵਾ ਰਾਮ : ਫੇਰ ਉਥੇ ਹੀ ਚਲੇ ਜਾਉ।

ਮੁਖ ਮੰਤ੍ਰੀ : ਮੈਂ ਓਥੇ ਵੀ ਰਹਾਂ ਪਰ ਅਖੌਤੀ ਪਿੰਡ ਦੇ ਮੁੰਡੇ ਦੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਤੇਰਾ ਐਥੇ ਕਦੇ ਦਾਅ ਨਹੀਂ ਲਗਣਾ। (ਹਾਸਾ) ਮੇਰੀ ਅਰਜ਼ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਧੂਤ ਸਾਹਿਬ ਢੰਗ ਢੰਗ ਨਾਲ ਇਹ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਧਰਮ ਵਾਲਿਆਂ ਨੂੰ ਵੀ ਇਜਾਜ਼ਤ ਨਾ ਦਿਉ ਇਹ ਗਲ ਖੁੱਲ ਕੇ ਕਿਉਂ ਨਹੀਂ ਕਹਿੰਦੇ। ਮੇਰੀ ਅਰਜ਼ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਜੇ ਇਹ ਦੋਸਤ ਜਲਸਿਆਂ ਨੂੰ ਦਸ ਬਜੇ ਤੋਂ ਵਧੇਰੇ ਲੇ ਜਾਣ ਲਈ ਕਹਿਣਗੇ ਤਾਂ ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਇਜਾਜ਼ਤ ਦੇ ਦਿਆਂਗੇ।

ਮੇਰੀ ਅਰਜ਼ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਧੂਤ ਸਾਹਿਬ ਨੂੰ ਅਤੇ ਵਧਾਵਾ ਰਾਮ ਨੂੰ ਉਹ ਗਲ ਕਹਿਣੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ ਜਿਹੜੀ ਬਿਲ ਵਿਚ ਹੋਵੇ। ਢਾਹੇ ਗਲ ਕੁਝ ਹੋਵੇ ਇਹ ਫਾਜ਼ਲਕਾ ਅਤੇ ਸਰਹਾਲੀ ਦਾ ਜ਼ਿਕਰ ਛੇੜ ਲੈਂਦੇ ਹਨ। ਇਹ ਬਿਲ ਇਸ ਲਈ ਲਿਆਂਦਾ ਗਿਆ ਹੈ ਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਜਿਹੜੇ ਸ਼ਹਿਰਾਂ ਵਿਚ ਲਾਉਡ ਸਪੀਕਰ ਲਾ ਕੇ ਗੰਦੀਆਂ ਗੱਲਾਂ ਕਰਦੇ ਹਨ, ਰੋਕਿਆ ਜਾਵੇ। ਆਪ ਵਰਗੀਆਂ ਚੰਗੀਆਂ, ਸੱਭਯ ਅਤੇ ਜੁੱਸੇਵਾਰ ਸੋਸਾਇਟੀਆਂ ਨੂੰ ਕੌਣ ਰੋਕਦਾ ਹੈ? ਜੇ ਕੋਈ ਗਲਤੀ ਕਰਦਾ ਹੈ ਤਾਂ ਉਸਨੂੰ ਰੋਕਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਕਦੇ ਕਾਂਗਰਸ ਨੂੰ ਤਾਂ ਰੋਕਿਆ ਹੋਵੇਗਾ ਪਰ ਹੋਰ ਕਿਸੇ ਨੂੰ ਨਹੀਂ। ਮੈਨੂੰ ਪਤਾ ਹੈ ਕਿ ਕਾਂਗਰਸ ਵਾਲਿਆਂ ਨੂੰ ਕਰਨਾਲ ਵਿਚ ਇਜਾਜ਼ਤ ਨਹੀਂ ਦਿੱਤੀ ਗਈ ਸੀ। ਕੋਈ ਹੋਰ ਮਿਸਾਲ ਨਹੀਂ ਹੈ ਜਿਸ ਤੇ ਮੈਂਬਰਾਂ ਨੇ ਇਤਰਾਜ਼ ਕੀਤਾ ਹੋਵੇ। ਮੈਂ ਤਾਂ ਕਹਿੰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਦਸ ਬਜੇ ਰਾਤ ਤੋਂ 6 ਬਜੇ ਸਵੇਰ ਤਕ ਕਿਸੇ ਸ਼ਹਿਰ ਵਿਚ ਮੋਟਰਾਂ ਦੇ ਹੋਰਨ ਵੀ ਨਹੀਂ ਸੁਣਨੇ ਚਾਹੀਦੇ।

ਬਾਕੀ ਜੇ ਕੁਝ ਸਰਦਾਰ ਸਰੂਪ ਸਿੰਘ ਨੇ ਕਿਹਾ ਹੈ ਉਹ ਸਿਰਫ਼ ਸਜ਼ਾ ਦੀ ਗਲ ਹੈ। ਇਹ ਮੈਂ ਸਮਝਦਾ ਹਾਂ ਜ਼ਿਆਦਾ ਨਹੀਂ ਰੱਖੀ। ਜਿਹੜੇ ਵੀ ਕਾਨੂੰਨ ਬਣਨ ਉਹ effective ਹੋਣੇ ਚਾਹੀਦੇ ਹਨ। ਅਜ ਕਲ ਵਿਆਹ ਦੀ ਵੱਡੀ ਖੂਬੀ ਇਹ ਆਈ ਹੈ ਕਿ ਜੇ ਆਪ

ਚੰਡੀਗੜ੍ਹ ਦੀ ਸੜਕ ਤੇ ਚਲੇ ਆਉ ਤਾਂ ਦੂਰ ਮੌੜ ਤੋਂ ਹੀ ਲਾਉਡ ਸਪੀਕਰ ਦੀ ਆਵਾਜ਼ ਤੁਹਾਨੂੰ ਸੁਣਨ ਲਗ ਪੈਂਦੀ ਹੈ। ਇਹ ਆਵਾਜ਼ ਇਕ nuisance ਹੈ। ਇਸ ਲਈ ਇਹ ਬਿਲ ਬੜਾ ਚੰਗਾ ਅਤੇ ਸਵਾਦਲਾ ਹੈ। ਸਾਨੂੰ ਇਕ ਦੂਜੇ ਨਾਲ ਕਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਰਹਿਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਸਾਡੇ ਅੰਦਰ ਕੀ ਗੱਲਾਂ ਹਨ, ਇਹ ਇਸ ਬਿਲ ਤੋਂ ਪਤਾ ਲਗਦਾ ਹੈ। ਇਸੇ ਲਈ ਇਹ ਬਿਲ ਲਿਆਂਦਾ ਗਿਆ ਹੈ।

Mr. Speaker : Question is—

That the Punjab Instruments (Control of Noises) Bill, as passed by the Punjab Legislative Council, be taken into consideration.

The motion was carried.

Mr. Speaker : Now the House will proceed to consider the Bill clause by clause.

SUB-CLAUSE (2) OF CLAUSE 1

Mr. Speaker : Question is—

That sub-clause (2) of Clause 1 stand part of the Bill.

The motion was carried.

CLAUSE 2

Mr. Speaker : Question is—

That Clause 2 stand part of the Bill.

The motion was carried.

CLAUSE 3

Sardar Chanan Singh Dhut (Tanda) : Sir, I beg to move—

At the end, add—

“Provided that it does not apply to the public meetings organised by the political parties and cultural performances and their announcements”.

ਸਪੀਕਰ ਸਾਹਿਬ, ਇਸ ਕਲਾਜ਼ ਵਿਚ ਇਸ ਗਲ ਦੀ ਪਾਬੰਦੀ ਲਗਾਈ ਗਈ ਹੈ ਕਿ ਡਿਸਟ੍ਰਿਕਟ ਮੇਜਿਸਟ੍ਰੇਟ ਤੋਂ ਇਜਾਜ਼ਤ ਲੈਕੇ ਹੀ ਲਾਉਡ ਸਪੀਕਰ ਇਸਤੇਮਾਲ ਕੀਤੇ ਜਾਣ। ਮੇਰੀ ਤਰਜੀਹ ਦਾ ਮਤਲਬ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਪੁਲਿਟੀਕਲ ਪਾਰਟੀਆਂ ਮਹਿਜ਼ ਸ਼ੋਰ ਲਈ ਲਾਉਡ ਸਪੀਕਰ ਇਸਤੇਮਾਲ ਨਹੀਂ ਕਰਦੀਆਂ। ਆਪਣੇ ਆਪਣੇ ਹੱਕਾਂ ਲਈ ਜਾਂ ਆਪਣੇ ਖਿਆਲਾਤ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਦੱਸਣ ਲਈ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਖਿਆਲਾਂ ਦਾ ਬਨਾਉਣ ਲਈ ਜਾਂ ਮੁਲਕ ਦੇ ਹਾਲਾਤ ਲੋਕਾਂ ਦੇ ਸਾਮ੍ਹਣੇ ਰੱਖਣ ਲਈ ਪਾਰਟੀਆਂ ਲਾਉਡ ਸਪੀਕਰਾਂ ਦੀ ਮਦਦ ਲੈਂਦੀਆਂ ਹਨ। ਤਾਕਿ ਵੱਧ ਤੋਂ ਵੱਧ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਸੁਣਾਇਆ ਜਾ ਸਕੇ। ਇਹ ਇਸ ਲਈ ਇਸਤੇਮਾਲ ਨਹੀਂ ਕੀਤੇ ਜਾਂਦੇ ਕਿ ਕਾਲਜ ਦੇ ਨੇੜੇ ਮੁੰਡਿਆਂ ਦੀ ਪੜ੍ਹਾਈ ਖਰਾਬ ਕੀਤੀ ਜਾਵੇ ਜਾਂ ਮਰੀਜ਼ਾਂ ਨੂੰ ਤੰਗ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇ। ਜਿਹੜੇ ਵੀ ਮੈਂਬਰ ਸਾਹਿਬਾਨ ਐਥੇ ਬੈਠੇ ਹਨ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਲਾਉਡ ਸਪੀਕਰ ਨਾਲ ਇਲੈਕਸ਼ਨਾਂ ਲੜੀਆਂ ਹਨ ਅਤੇ ਹੁਣ ਵੀ ਲੜਦੇ ਹਨ।

[ਸਰਦਾਰ ਚੰਨਣ ਸਿੰਘ ਧੂਤ]

ਇਸ ਕਰ ਕੇ, ਸਪੀਕਰ ਸਾਹਿਬ, ਮੈਂ ਅਰਜ਼ ਕਰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ political parties ਉਪਰ ਇਹ ਪਾਬੰਦੀ ਲਗਾਉਣੀ ਕਿ ਜਦ ਵੀ ਉਹ ਕੋਈ ਜਲਸਾ ਕਰਨ ਅਤੇ ਉਸ ਵਿਚ loud speaker ਵਰਤਣ ਤਾਂ ਉਹ District Magistrate ਕੋਲੋਂ ਇਜਾਜ਼ਤ ਲੈ ਕੇ ਵਰਤਨ, ਇਹ Civil liberty ਉਪਰ ਪਾਬੰਦੀ ਲਗਾਉਣ ਦੇ ਬਰਾਬਰ ਹੈ ਅਤੇ ਜਮਹੂਰੀਅਤ ਨੂੰ, ਜਿਸ ਦਾ ਕਿ ਉਹ ਬਹੁਤ ਦਾਵਾ ਕਰਦੇ ਹਨ curb ਕਰਨ ਦਾ ਇਕ ਤਰੀਕਾਕਾਰ ਹੈ। ਜਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਸਾਡੇ ਚੀਫ ਮਿਨਿਸਟਰ ਸਾਹਿਬ ਨੇ ਕਿਹਾ ਹੈ ਕਿ ਬਾਜ਼ਾਰਾਂ ਵਿਚ ਰਿਕਾਰਡ ਵਜਦੇ ਹਨ ਅਤੇ ਸ਼ੌਰ ਪੈਂਦਾ ਹੈ ਮੈਂ ਉਸ ਗਲ ਦੇ ਹਕ ਵਿਚ ਨਹੀਂ ਹਾਂ ਲੇਕਿਨ ਛੋਟਿਆਂ ਨੂੰ ਅਤੇ ਘੜਿਆਲਾਂ ਨੂੰ control ਕਰਨ ਦਾ ਤਾਂ ਇਸ ਬਿਲ ਵਿਚ ਕੋਈ ਜ਼ਿਕਰ ਨਹੀਂ ਆਇਆ ਹੈ। ਸਰਕਾਰ ਕੋਲ ਅਜਿਹਾ ਕੋਈ ਤਰੀਕਾ ਨਹੀਂ ਹੈ ਕਿ ਉਸ ਰੋਲ ਨੂੰ ਬੰਦ ਕਰ ਸਕੇ ਜਾਂ ਉਸ ਉਪਰ ਕੋਈ ਰੋਕ ਲਗਾਏ।

ਇਸ ਦੇ ਅਗੇ ਮੈਂ ਇਹ ਅਰਜ਼ ਕਰਨੀ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਜਿਹੜੀਆਂ ਸਕੂਲਾਂ ਗਵਰਨਮੈਂਟ ਪਾਰਟੀ ਕੋਲ ਹਨ ਉਹ ਦੂਸਰੀਆਂ political parties ਕੋਲ ਨਹੀਂ ਹਨ। ਜਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਗਵਰਨਮੈਂਟ ਪਾਰਟੀ loud speakers ਨੂੰ ਵਰਤਦੀ ਹੈ ਉਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੂਸਰੀਆਂ ਪੁਲੀਟੀਕਲ ਪਾਰਟੀਆਂ ਨਹੀਂ ਵਰਤ ਸਕਦੀਆਂ.....

Mr. Speaker : How do the political parties come in? Please speak on your amendment.

ਸਰਦਾਰ ਚੰਨਣ ਸਿੰਘ ਧੂਤ : ਜਨਾਬ ਮੇਰੀ ਅਰਜ਼ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਸਾਡੇ ਨਾਂ ਉਪਰ discrimination ਵਰਤੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਗਵਰਨਮੈਂਟ ਪਾਰਟੀ ਦੀਆਂ ਮੁਖਾਲਿਫ ਪਾਰਟੀਆਂ ਨੂੰ ਲਾਊਡ ਸਪੀਕਰ ਵਰਤਨ ਦਾ ਪੂਰਾ ਮੌਕਾ ਨਹੀਂ ਮਿਲਦਾ। ਹੁਸ਼ਿਆਰਪੁਰ ਵਿਚ ਜਿਹੜੇ ਹੁਣ ਹਾਲਾਤ ਹੋਏ ਹਨ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਬੇਹਤਰ ਬਣਾਉਣ ਦੀ ਖਾਤਰ ਅਸੀਂ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਕੀਤੀ ਕਿ ਹਿੰਦੂ ਸਿਖ ਇਤਹਾਦ ਲਈ ਲਾਊਡ ਸਪੀਕਰ ਇਸਤੇਮਾਲ ਕੀਤਾ ਜਾਏ ਅਤੇ ਅਸੀਂ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਮਿਲੇ ਪਰ ਸਾਨੂੰ ਇਜਾਜ਼ਤ ਨਹੀਂ ਮਿਲੀ। ਅਸੀਂ ਸਮਝਦੇ ਸਾਂ ਕਿ....

Mr. Speaker : Be relevant please.

ਸਰਦਾਰ ਚੰਨਣ ਸਿੰਘ ਧੂਤ : ਜਨਾਬ ਮੇਰੀ ਅਰਜ਼ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਪੰਜਾਬ ਵਿਚ ਹਿੰਦੂ ਸਿਖ ਇਤਹਾਦ ਕਾਇਮ ਕਰਨ ਲਈ ਉਥੇ ਲਾਊਡ ਸਪੀਕਰ ਵਰਤਣ ਦੀ ਜ਼ਰੂਰਤ ਸੀ ਪਰ ਇਜਾਜ਼ਤ ਨਹੀਂ ਮਿਲੀ ਕਿ ਅਸੀਂ ਦਿਨ ਦੇ ਸਮੇਂ ਵੀ ਲਾਊਡ ਸਪੀਕਰ ਵਰਤ ਸਕੀਏ। Political parties ਉਪਰ ਅਜਿਹੀਆਂ ਪਾਬੰਦੀਆਂ ਲਗਾਉਣੀਆਂ ਕਿ ਉਹ loud-speaker ਨਾਂ ਵਜਾ ਸਕਣ ਇਹ discrimination ਹੈ। ਗਵਰਨਮੈਂਟ ਪਾਰਟੀ ਤਾਂ loud-speaker ਵਰਤ ਸਕਦੀ ਹੈ ਪਰ ਦੂਸਰੀਆਂ ਪਾਰਟੀਆਂ ਨੂੰ ਲੋਕਾਂ ਦੀ ਭਲਾਈ ਦੇ ਕੰਮਾਂ ਵਾਸਤੇ ਵੀ loud-speaker ਵਰਤਨ ਦੀ ਇਜਾਜ਼ਤ ਨਹੀਂ ਮਿਲਦੀ। ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦਿਨਾਂ ਵਿਚ Deputy Commissioner ਸਾਹਿਬ ਬਾਹਰ ਗਏ ਹੁੰਦੇ ਹਨ ਅਤੇ ਉਹ ਹੋਰ ਕਿਸੇ ਅਫਸਰ ਨੂੰ powers delegate ਕਰ ਜਾਂਦੇ ਹਨ ਤਾਂ ਉਸ ਅਫਸਰ ਨੂੰ limits ਤੋਂ ਐਧਰ ਉਪਰ ਹੋ ਕੇ ਇਜਾਜ਼ਤ ਦੇਣ ਦਾ ਹੋਸਲਾ ਨਹੀਂ ਪੈਂਦਾ ਅਤੇ ਨਾ ਹੀ ਉਹ ਇਜਾਜ਼ਤ ਦੇ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਹਾਲਾਤ ਵਿਚ political parties ਵਾਸਤੇ ਆਪਣੇ ਵਿਚਾਰ ਲੋਕਾਂ ਸਾਹਮਣੇ

ਪੇਸ਼ ਕਰਨ ਵਿਚ ਬੜੀ ਮੁਸ਼ਕਿਲ ਬਣਦੀ ਹੈ। ਇਸੇ ਲਈ ਮੈਂ ਇਹ ਤਜਵੀਜ਼ ਪੇਸ਼ ਕੀਤੀ ਹੈ।
ਮੈਂ ਸਮਝਦਾ ਹਾਂ ਕਿ Chief Minister ਸਾਹਿਬ ਨੂੰ ਮੇਰੀ ਤਜਵੀਜ਼ ਮਨ ਲੈਣ ਵਿਚ
ਕੋਈ ਹਿੱਚ ਨਹੀਂ ਹੋਣੀ ਚਾਹੀਦੀ ਅਤੇ ਖਾਸ ਕਰ ਕੇ ਇਸ ਕਰ ਕੇ ਵੀ ਕਿ ਨਵੇਂ Elections
ਆ ਰਹੇ ਹਨ। Political parties ਉਪਰ ਪਾਬੰਦੀਆਂ ਨਹੀਂ ਲਗਣੀਆਂ ਚਾਹੀਦੀਆਂ ਹਨ
ਹੋਰਨਾਂ ਥੀਜ਼ਾਂ ਉਪਰ ਚਾਹੇ ਪਾਬੰਦੀਆਂ ਲਗਾ ਦਿਤੀਆਂ ਜਾਣ।

Mr. Speaker : Motion moved—

At the end, add—

“ Provided that it does not apply to the public meetings organised by the political
parties and cultural performances and their announcements ”.

Mr. Speaker : Question is—

At the end add—

“ Provided that it does not apply to the public meetings organised by the political
parties and cultural performances and their announcements ”.

The motion was lost.

Mr. Speaker : Question is—

That Clause 3 stand part of the Bill.

The motion was carried.

CLAUSE 4

Sardar Chanan Singh Dhut (Tanda): Sir, I beg to move—

In line 2,—

for “ ten o’ clock ” substitute “ twelve o’ clock ”.

ਸਪੀਕਰ ਸਾਹਿਬ, ਇਸ ਬਿਲ ਦੇ ਰਾਹੀਂ ਜਿਹੜੀ ਖੁਲ੍ਹ 10 ਵਜੇ ਰਾਤ ਤਕ ਦਿਤੀ ਗਈ
ਹੈ ਉਹ 12 ਵਜੇ ਤਕ ਹੋਣੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ ਕਿਉਂ ਜੋ 10 ਵਜੇ ਤਕ ਸਮਾਂ ਬਹੁਤ ਥੋੜ੍ਹਾ ਹੈ।
ਆਮ ਤੌਰ ਤੇ ਜਲਸੇ ਅੱਠ ਵਜੇ ਸ਼ੁਰੂ ਹੁੰਦੇ ਹਨ ਅਤੇ 10 ਵਜੇ ਤਕ ਦੋ ਘੰਟਿਆਂ ਵਿਚ ਖਤਮ
ਨਹੀਂ ਹੋ ਸਕਦੇ। Hon. Members ਨੂੰ ਪਤਾ ਹੈ ਕਿ ਸ਼ਹਿਰਾਂ ਅਤੇ ਦੂਸਰੀਆਂ ਥਾਵਾਂ
ਉਪਰ ਜਲਸੇ ਸ਼ੁਰੂ ਹੁੰਦਿਆਂ ਹੀ ਘੰਟਾ ੨ ਦੇ ਦੋ ਘੰਟੇ ਲਗ ਜਾਂਦੇ ਹਨ ਅਤੇ ਐਡੀ ਜਲਦੀ ਕਾਰਵਾਈ
ਖਤਮ ਨਹੀਂ ਹੋ ਸਕਦੀ। ਮੇਰੀ ਇਹ ਤਜਵੀਜ਼ ਮਨ ਲਈ ਜਾਏ ਤਾਂ ਇਸ ਦੇ ਨਾਲ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ
ਕੋਈ ਫਰਕ ਨਹੀਂ ਪੈਂਦਾ।

Mr. Speaker : Motion moved—

In line 2,—

for “ ten o’ clock ” substitute “ twelve o’ clock ”.

Mr. Speaker : Question is—

In line 2,—

for “ ten o’ clock ” substitute “ twelve o’ clock ”.

The motion was lost.

Mr. Speaker : Question is—

That Clause 4 stand part of the Bill.

The motion was carried.

CLAUSE 5

Sardar Sarup Singh (Amritsar City, East) : Sir, I beg to move—

In lines 2—4,—

delete “with imprisonment . . . .six months or”.

In line 5,—

delete “or with both”.

ਸਪੀਕਰ ਸਾਹਿਬ, ਮੈਂ ਪਹਿਲੇ ਵੀ ਅਰਜ਼ ਕੀਤੀ ਸੀ ਅਤੇ ਮੁਖ ਮੰਤਰੀ ਸਾਹਿਬ ਨੇ ਜਵਾਬ ਦੇਣ ਦੀ ਵੀ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਕੀਤੀ ਹੈ ਪਰ ਮੇਰੀ ਉਹਦੇ ਨਾਲ ਤਸੱਲੀ ਨਹੀਂ ਹੋਈ। Clause 3 ਵਿੱਚ ਲਿਖਿਆ ਹੈ ਕਿ—

“No person shall use or operate any instrument in or upon any premises at such pitch or volume as to be audible beyond the precincts thereof except under the written permission of the District Magistrate.....”

ਸਪੀਕਰ ਸਾਹਿਬ, ਜੇ ਕਰ ਮੇਰੇ ਘਰ ਵਿਚ radio ਜਾਂ gramophone ਲਗਾਇਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਉਹ ਨਾਲਦੇ ਘਰ ਵਾਲੇ ਨੂੰ ਸੁਣਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਤਾਂ ਇਹ ਜ਼ਰੂਰੀ ਨਹੀਂ ਕਿ ਉਹ ਉਸ ਦੀ ਆਵਾਜ਼ ਨਾਲ disturb ਹੋਵੇ। ਅਗਲਬ ਹੈ ਕਿ ਉਹ ਉਸ ਨੂੰ like ਕਰਦਾ ਹੋਵੇ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਹਾਲਾਤ ਵਿਚ ਇਸ ਗਲ ਨੂੰ offence ਬਣਾ ਕੇ 6 ਮਹੀਨਿਆਂ ਦੀ ਸਜ਼ਾ ਦੇ ਦੇਣਾ ਬਿਲਕੁਲ ਗ਼ੈਰ ਵਾਜਬ ਹੈ। ਜੇ ਕੋਈ ਅਜਿਹਾ ਨਵਾਂ ਕਾਨੂੰਨ ਪਾਸ ਕਰਨਾ ਹੈ ਤਾਂ ਆਹਿਸਤਾ ਕਰਨਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ। ਪਹਿਲੇ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਥੋੜੇ ਥੋੜੇ ਜੁਰਮਾਨੇ ਹੋਣੇ ਚਾਹੀਦੇ ਹਨ ਅਤੇ ਜੇ ਕਰ ਉਹ ਨਾਕਾਫੀ ਸਮਝੇ ਜਾਣ ਤਾਂ ਕੇਂਦ ਤਕ ਨੋਬਤ ਆਉਣੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ। ਇਕ ਦਮ 3 ਮਹੀਨਿਆਂ ਜਾਂ 6 ਮਹੀਨਿਆਂ ਦੀ ਕੇਂਦ ਕਰ ਦੇਣਾ ਠੀਕ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਇਹ offence ਬੜਾ light ਹੈ। Radio ਦੀ ਆਵਾਜ਼ ਵੀ ਸੁਣੀ ਜਾਵੇ ਤਾਂ offence ਗਿਣਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਕਰ ਕੇ ਇਹ ਸਜ਼ਾ ਬਹੁਤ ਜ਼ਿਆਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਗ਼ੈਰ ਵਾਜਬ ਹੈ। ਇਹ ਲਫਜ਼ delete ਕੀਤੇ ਜਾਣੇ ਚਾਹੀਦੇ ਹਨ ਫਿਰ ਇਹ ਬਿਲ ਪਾਸ ਹੋਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ।

Mr. Speaker : Motions moved—

In lines 2—4,—

delete “with imprisonment . . . .six months or”.

In line 5,—

delete “or with both”.

Mr. Speaker : Question is—

In lines 2—4,—

delete “with imprisonment . . . .six months or”.

The motion was lost.

Mr. Speaker : Question is—

In line 5,—

delete “or with both”.

The motion was lost.

Mr. Speaker : Question is—

That Clause 5 stand part of the Bill.

The motion was carried.

SUB-CLAUSE (1) OF CLAUSE 1

Mr. Speaker : Question is—

That sub-clause (1) of Clause 1 stand part of the Bill.

The motion was carried.

TITLE

Mr. Speaker : Question is—

That Title be the Title of the Bill.

The motion was carried.

Chief Minister (Sardar Partap Singh Kairon): Sir, I beg to move—

That the Punjab Instruments (Control of Noises) Bill, as passed by the Punjab Legislative Council, be passed.

Mr. Speaker : Motion moved—

That the Punjab Instruments (Control of Noises) Bill, as passed by the Punjab Legislative Council, be passed.

मौलवी अब्दुल ग़नी डार : स्पीकर साहिब, में महसूस करता हूं कि गवर्नमेंट ने यह बिल लाकर बड़ा खिदमत की है। आखिर कोई वजह नहीं कि जब हम आज़ाद मुल्क के हैं तो वह बातें जिन से हमारा कदम आगे की तरफ बढ़ता हो, उन की तरफ क्यों तबज्जुह न दी जाए।

मेरे भाई सरदार सरूप सिंह जी ने कहा है कि 6 महीने की कैद बहुत ज्यादा है। मेरा ख्याल था कि सरदार प्रताप सिंह जी कैरों जो कि मज़बूत कदम इन्सान हैं, काफी मज़बूत बातें लायेंगे ताकि दुनिया याद रखे कि मज़बूत आदमी मज़बूत कदम उठाया करते हैं जिन से सब के साथ इन्साफ होता है। यह बहुत अच्छी बात है कि जिस चीज़ से मरीजों बूढ़ों और बीमार आदमी को तकलीफ हो उन को रोका जाए। दफा 332, 25 और 24 में तो हर रोज सज़ाएं होती रहती हैं। खैर, जिस से सारी कौम को, सारी nation को और पब्लिक को तकलीफ हो उस की सज़ा तो होनी ही चाहिये लेकिन मेरा ख्याल था कि जो कुछ सरदार सरूप सिंह जी ने कहा, मुख्य मंत्री इस को मान लेंगे और सरदार अच्छर सिंह जी के ख्याल को भी नज़र अन्दाज़ न करेंगे। उन्होंने कहा क्या? यह कि सदियों में तो 10 बजे तक ठीक है लेकिन गर्मियों में एक घंटा और बढ़ा दें। सरदार साहिब कोई ज़िद्दी थोड़े ही हैं कि कोई अच्छी बात आए और वह न मानें। मेरा ख्याल है कि सरदार प्रतापसिंह जी चीफ मिनिस्टर की कतअन खाहिश नहीं है कि उन की पार्टी को ही इजाज़त मिले और दूसरी पार्टी को इजाज़त न मिले। हां अगर कहीं कोई ऐसी बात नज़र आएगी कि जिसमें कोई डिप्टी कमिश्नर कोई नावाजिब हिमायत या मुखालिफत करेगा तो नुक्ताचीनी भी हो सकती है और ठीक भी किया जा सकता है। मेरा ख्याल है कि जो भी आदमी इस अथारिटी का गलत इस्तेमाल करेगा; गवर्नमेंट उस के खिलाफ सख्त कदम उठाएगी। इस लिये में उम्मीद करता हूं कि यह बिल अच्छी नीयत के साथ पेश किया गया है और इस की spirit नेक है, इस लिये इसे unanimously पास किया जाना चाहिये।

Mr. Speaker : Question is—

That the Punjab Instruments (Control of Noises) Bill, as passed by the Punjab Legislative Council, be passed.

The motion was carried.

**THE PUNJAB VILLAGE COMMON LANDS (REGULATION) (AMENDMENT)
BILL, 1956. (CONSIDERATION POSTPONED)**

Minister for Revenue, Education and Rehabilitation (Sardar Gurbachan Singh Bajwa): Sir, I request that the consideration of the Punjab Village Common Lands (Regulation) (Amendment) Bill, 1956 be postponed to some other date during the Session.

Mr. Speaker : I agree.

THE PUNJAB EXCISE (AMENDMENT) BILL, 1956

Minister for Public Works (Shri Mool Chand Jain) : Sir, I beg to move—

That the Punjab Excise (Amendment) Bill, as passed by the Punjab Legislative Council, be taken into consideration.

स्पीकर साहिब, Excise Act को amend करने के लिये यह जो बिल मैंने पेश किया है यह सिर्फ सज़ाएं बढ़ाने के लिये है। इस का और कोई मकसद नहीं है। सारा हाऊस जानता है कि हमारे देश की policy prohibition की है। लेकिन पिछले कुछ वर्षों से illicit distillation ज्यादा बढ़ गई है जिस से जनता के स्वास्थ्य और अखलाक पर बुरा असर पड़ रहा है और Excise Revenue भी घटता है। इस लिये इस को रोकने के लिये जरूरी है कि सज़ाओं की मिकदार भी इस कानून के अन्दर बढ़ाई जाये। इस लिये इस Act की जो penal clauses हैं उन में तरासीम करने के लिये यह बिल पेश किया गया है।

Mr. Speaker: Motion moved—

That the Punjab Excise (Amendment) Bill, as passed by the Punjab Legislative Council, be taken into consideration.

ਸਰਦਾਰ ਅੱਫਰ ਸਿੰਘ ਛੀਨਾ (ਅਜਨਾਲਾ) : ਪ੍ਰਧਾਨ ਜੀ, ਵਜ਼ੀਰ ਸਾਹਿਬ ਨੇ ਜਿਹੜਾ ਬਿਲ ਲਿਆਂਦਾ ਹੈ ਉਸ ਨਾਲ ਸ਼ਾਇਦ ਇਹ ਸਮਝਦੇ ਹਨ ਕਿ ਇਸ ਦੇ ਪਾਸ ਕਰ ਲੈਣ ਨਾਲ ਨਾਜਾਇਜ਼ ਸ਼ਰਾਬ ਦਾ ਕੰਮ ਘਟ ਜਾਏਗਾ ਅਤੇ ਸ਼ਰਾਬ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਘਟ ਹੋ ਜਾਏਗੀ। ਮੇਰਾ ਖਿਆਲ ਹੈ ਕਿ ਵਜ਼ੀਰ ਸਾਹਿਬ—ਚੀਫ ਮਿਨਿਸਟਰ ਸਾਹਿਬ—ਨੂੰ ਚੰਗੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਤਜਰਬਾ ਹੋਵੇਗਾ . .

ਮੁਖ ਮੰਤ੍ਰੀ : ਨਾ, ਨਾ, ਮੈਨੂੰ ਕੋਈ ਤਜਰਬਾ ਨਹੀਂ।

ਸਰਦਾਰ ਅੱਫਰ ਸਿੰਘ ਛੀਨਾ : ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਪਤਾ ਹੋਵੇਗਾ ਕਿ ਜਦੋਂ ਅਸੀਂ ਅਮਰੀਕਾ ਵਿਚ ਸਾਂ ਤਾਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਕਿੰਨੀਆਂ ੨ ਸਜ਼ਾਵਾਂ ਸ਼ਰਾਬ ਬੰਦ ਕਰਨ ਲਈ ਮਿਲਦੀਆਂ ਸਨ। ਮੇਰਾ ਖਿਆਲ ਹੈ ਕਿ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਇਹ ਵਿਸ਼ਵਾਸ ਗਲਤ ਹੈ ਕਿ ਸਿਰਫ ਸਜ਼ਾਵਾਂ ਦੇ ਵਧਾ ਦੇਨ ਨਾਲ ਸ਼ਰਾਬ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਘਟ ਹੋ ਜਾਵੇਗੀ। ਜਦ ਗਵਰਨਮੈਂਟ ਖੁਦ ਸ਼ਰਾਬ ਕਢਾ ਰਹੀ ਹੈ ਤਾਂ ਉਹ ਗਵਰਨਮੈਂਟ ਸ਼ਰਾਬ ਬੰਦੀ ਦੇ ਹਕ ਵਿਚ ਬਿਲਕੁਲ ਨਹੀਂ ਹੋ ਸਕਦੀ। ਠੀਕੇ ਦੇ ਕੇ ਸਰਕਾਰ ਖੁਦ ਸ਼ਰਾਬ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਜ਼ਿਆਦਾ ਕਰ ਰਹੀ ਹੈ। ਰੋੜੀ ੨ ਗੁੜ ਪਾ ਕੇ ਦਸ ਦਸ ਰੁਪੇ ਦੀ ਬੋਤਲ ਬਿਕ ਰਹੀ ਹੈ। ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਨਾਲ ਸ਼ਰਾਬ ਬੰਦੀ ਕਦੇ ਵੀ ਨਹੀਂ ਹੋ ਸਕਦੀ। ਸਾਰਿਆਂ ਤੋਂ ਵਡਾ ਤੇ ਚੰਗਾ ਤਰੀਕਾ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਇਸ ਦੇ ਲਈ ਪਰਚਾਰ ਕੀਤਾ ਜਾਏ ਤੇ ਲੋਕਾਂ ਵਿਚ ਇਸ ਦੇ ਐਗਣਾ ਸੰਬੰਧੀ ਚਾਨਣਾ ਪਾਇਆ ਜਾਏ। ਇਸ ਵੇਲੇ ਤਾਂ ਇਹ ਗਵਰਨਮੈਂਟ ਖੁਦ ਠੀਕੇਦਾਰਾਂ ਨੂੰ ਖਟਾ ਰਹੀ ਹੈ ਅਤੇ ਆਪ ਵੀ ਖਟ ਰਹੀ ਹੈ।

अध्यक्ष महोदय : तो आपका ख्याल है कि इसे सस्ते दाम पर बेचा जाए ?

(Then does the hon. Member mean to say that it should be sold at a cheaper rate?)

ਸਰਦਾਰ ਅੱਛਰ ਸਿੰਘ ਛੀਨਾ : ਸਸਤੀ ਕਰਨ ਦਾ ਸਵਾਲ ਨਹੀਂ। ਜਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਠੇਕੇ ਵਧਾਏ ਜਾ ਰਹੇ ਹਨ ਉਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਇਹ ਸ਼ਰਾਬਬੰਦੀ ਨਹੀਂ ਹੋ ਸਕਦੀ। ਕਈ ਅਜਿਹੀਆਂ ਮਿਸਾਲਾਂ ਵੇਖਨ ਵਿਚ ਆ ਰਹੀਆਂ ਹਨ। ਅਸੀਂ ਆ ਰਹੇ ਸਾਂ। ਬਟਾਲੇ ਤੋਂ ਜ਼ਰਾ ਅਗੇ ਵਧੋ ਤਾਂ ਇਸ ਪਾਸੇ ਦੇ ਠੇਕੇ ਦੀ ਸ਼ਰਾਬ ਸ਼ਹਿਰ ਵਿਚ ਨਹੀਂ ਸੀ ਜਾ ਸਕਦੀ ਤਾਂ ਸ਼ਹਿਰ ਵਾਲੇ ਠੇਕੇ ਦੀ ਸ਼ਰਾਬ ਇਥਰ ਨਹੀਂ ਸੀ ਆ ਸਕਦੀ। ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਨਾਲ ਠੇਕਿਆਂ ਦੀ ਤਾਦਾਦ ਜ਼ਿਆਦਾ ਕਰਨ ਨਾਲ ਕੀ ਸ਼ਰਾਬ ਬੰਦ ਹੋ ਸਕਦੀ ਹੈ। ਨਾ ਤੇ ਸ਼ਰਾਬ ਪੀਣੀ ਬੰਦ ਹੋ ਸਕਦੀ ਹੈ ਅਤੇ ਨਾ ਹੀ ਨਾਜਾਇਜ਼ ਸ਼ਰਾਬ ਕਢਨੀ ਬੰਦ ਹੋ ਸਕਦੀ ਹੈ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੋਵਾਂ ਵਿਚ ਬੜਾ ਫਰਕ ਹੈ। ਚਾਹੇ ਤੁਸੀਂ ਕਿੰਨੀ ਜ਼ਿਆਦਾ ਸਜ਼ਾ ਕਰ ਦਿਓ ਇਹ ਨਿਕਲਨੀ ਬੰਦ ਨਹੀਂ ਹੋ ਸਕਦੀ। ਹਾਂ ਇਹ ਕਾਨੂੰਨ ਪਾਸ ਹੋ ਜਾਣ ਨਾਲ ਪੁਲਿਸ ਅਤੇ ਉਸ ਦੇ ਕਾਰਿੰਦਿਆਂ ਲਈ ਇਕ ਜ਼ਰੀਆ ਹੋਰ ਬਣ ਜਾਏਗਾ—ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਮੈਕਾ ਮਿਲ ਜਾਏਗਾ ਕਿ ਕਿਸੇ ਨੂੰ ਵੀ ਇਹ ਕਹਿਣ ਕਿ ਇਕ ਬੋਤਲ ਲਿਆ ਨਹੀਂ ਤਾਂ ਦੋ ਸਾਲ ਕੈਦ ਕਰਾ ਦਿਆਂਗਾ ਜਾਂ ਏਨਾ ਜੁਰਮਾਨਾ ਕਰਾ ਦਿਆਂਗਾ। ਪਿਸਤੌਲਾਂ ਦੇ ਲਾਈਸੈਂਸਾਂ ਬਾਰੇ ਇਕ ਅਗੇ ਹੀ ਸੀ ਤੇ ਇਹ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਇਕ ਹੋਰ ਮੈਕਾ ਦੇ ਦਿਤਾ ਜਾਵੇਗਾ ਕਿ ਉਹ ਆਪਣੀ ਮਨਮਾਨੀ ਕਰ ਸਕਨ। ਕੀ ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਪਿਛਲੇ ਤਜਰਬੇ ਤੋਂ ਪਤਾ ਨਹੀਂ ਲਗਾ? ਤਾਂ ਕੀ ਇਸ ਸਜ਼ਾ ਦੇ ਵਧਾਉਣ ਨਾਲ ਸ਼ਰਾਬ ਨਿਕਲਨੀ ਬੰਦ ਹੋ ਜਾਵੇਗੀ? ਮੇਰਾ ਖਿਆਲ ਹੈ ਕਿ ਬਿਲਕੁਲ ਨਹੀਂ। ਤਜਰਬਾ ਇਸ ਗਲ ਦੀ ਪਰੋੜਤਾ ਕਰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਜਿਥੇ ਵੀ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਨਾਲ ਇਸ ਤੇ ਪਾਬੰਦੀ ਲਾਉਣ ਦੀ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਕੀਤੀ ਗਈ ਉਥੇ ੨ ਇਹ ਸ਼ਰਾਬ ਕਸ਼ੀ ਹੋਰ ਜ਼ਿਆਦਾ ਵਧੀ। ਮੈਂ ਇਹ ਅਰਜ਼ ਕਰਨੀ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਤੁਸੀਂ ਹੁਣ ਪੁਲਿਸ ਦੇ ਹੱਥ ਇਹ ਹਥਿਆਰ ਨਾ ਦਿਓ ਕਿ ਉਹ ਭਲੇ-ਮਾਨਸਾਂ ਨੂੰ ਵੀ ਤੰਗ ਕਰਨਾ ਸ਼ੁਰੂ ਕਰ ਦੇਣ।

ਹਾਂ ਜੇ ਤੁਸੀਂ ਸਚਮੁਚ ਆਪਣੇ ਇਸ ਅਸੂਲ ਤੇ ਪੱਕੇ ਹੋ ਤਾਂ ਇਸ ਲਈ ਇਕ ਹੋਰ ਵੀ ਤਰੀਕਾ ਹੈ ਜਿਸ ਦਾ ਮੈਂ ਪਹਿਲੇ ਵੀ ਜ਼ਿਕਰ ਕੀਤਾ ਹੈ। ਉਹ ਹੈ ਪਰਚਾਰ ਰਾਹੀਂ। ਤੁਹਾਨੂੰ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ਕਿ ਪਬਲੀਸਿਟੀ ਦੀਆਂ ਜਿਹੜੀਆਂ ਤੁਹਾਡੀਆਂ ਲਾਰੀਆਂ ਹਨ ਉਹ ਹਰ ਪਿੰਡ ਵਿਚ ਜਾ ਕੇ ਇਸ ਦੇ ਖਿਲਾਫ ਪਰਚਾਰ ਕਰਨ। ਇਹ ਤਰੀਕਾ ਤਾਂ ਫਾਇਦੇਮੰਦ ਹੋ ਸਕਦਾ ਹੈ; ਇਹ ਬਿਲ ਕਿਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਵੀ ਫਾਇਦੇਮੰਦ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਸਗੋਂ ਇਹ ਪੁਲਿਸ ਨੂੰ ਹੋਰ ਇਖਤਿਆਰ ਦੇਣ ਵਾਲਾ ਹੈ ਜਿਸ ਦਾ ਉਹ ਨਾਜਾਇਜ਼ ਇਸਤੇਮਾਲ ਕਰਨਗੇ।

ਪ੍ਰੋਫੈਸਰ ਸੋਮਾ ਸਿੰਘ ਆਨੰਦਪੁਰੀ (ਆਦਮਪੁਰ) : ਸਪੀਕਰ ਸਾਹਿਬ, ਇਸ ਬਿਲ ਦਾ ਜੋ ਮਕਸਦ ਹੈ ਵਫ਼ਾਦਾਰੀ ਹੀ ਅੰਤ ਹੈ। ਲੇਕਿਨ ਹੁਕੀਕਤ ਯਹ ਹੈ ਕਿ partition ਦੇ ਬਾਦ ਯਹਾਂ ਪਰ illicit distillation ਇਤਨੀ ਵਧਾਵਾ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦਾ ਜਿਤਨੀ ਕਿ ਪੁਲਿਸ ਦੀ ਰਿਪੋਰਟਾਂ ਅਤੇ ਮੁਕਦਮਾਤਾਂ ਸੇ ਜ਼ਾਹਿਰ ਕੀ ਜਾ ਰਹੀ ਹੈ। ਮੈਂ ਮਿਨਿਸਟਰ ਸਾਹਿਬ ਕੋ ਯਕੀਨ ਦਿਲਾਨਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹੂੰ ਕਿ ਮੈਂ ਨੇ ਦੇਹਾਤ ਮੇਂ ਕਾਫੀ ਇਸ ਬਾਤ ਕੀ ਤਹਕੀਕਾਤ ਕੀ ਹੈ ਕਿ ਆਯਾ ਯਹ ਲੋਗ ਜੋ ਨਾਜਾਯਜ਼ ਸ਼ਰਾਬ ਨਿਕਾਲਤੇ ਹੂੰ ਅਤੇ ਬੇਚਤੇ ਹੂੰ ਦਰਹਕੀਕਤ ਵਹੁਤੀ ਹਾਲਤ ਮੇਂ ਪਕੜੇ ਜਾਤੇ ਹੂੰ ਜੈਸੇ ਕਿ ਰਿਪੋਰਟ ਮੇਂ ਦਰਜ ਕੀ ਜਾਤੀ ਹੈ ਯਾ ਝੂਠੇ ਮੁਕਦਮਾਤ ਅਦਾਲਤਾਂ ਮੇਂ ਦਾਯਰ ਕੀਏ ਜਾਤੇ ਹੂੰ। ਸਪੀਕਰ ਸਾਹਿਬ, ਮੈਂ ਆਪ ਕੋ ਅਤੇ ਆਪ ਕੀ ਮਾਰਫ਼ਤ House ਕੋ ਬਤਾ ਦੇਨਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹੂੰ ਕਿ ਵਹੁ ਮੁਕਦਮਾਤ 70 per cent ਝੂਠੇ ਹੋਤੇ ਹੂੰ। ਮੈਂ ਯਹ ਬਾਤ ਅੰਗੀ ਕਹੁਨੇ ਕੋ ਤੈਯਾਰ ਹੂੰ ਕਿ ਮੁਝੇ ਇਲਮ ਹੈ ਅਤੇ ਮੈਂ ਨੇ ਇਸ ਕਾਮ ਮੇਂ ਕਾਫੀ ਹਿਸਸਾ ਲਿਆ ਹੈ ਅਤੇ ਏਕ ਦੋ ਕਾਨਫ਼ੈਂਸਾਂ ਮੇਂ ਇਸ ਸਤਲਬ ਕੇ resolutions ਅੰਗੀ ਪਾਸ ਕੀਏ ਗਏ ਹੂੰ ਕਿ ਪੁਲਿਸ ਇਸ ਤਰਹ ਕੇ ਝੂਠੇ ਮੁਕਦਮਾਤ ਬਨਾਯਾ ਕਰਤੀ ਹੈ। ਮੁਝ ਸੇ ਪਹਲੇ ਬੋਲ ਰਹੇ

[प्रोफेसर मोता सिंह आनन्दपुरी]

मेरे साथी ने भी इस बात का जिक्र किया है कि ऐसे कानूनों से पुलिस को काफी मौका मिल जाता है लोगों को दबाने का और उन को अपने मकसद के लिये इस्तेमाल में लाने का । मैं कहता हूँ कि अगर हुकूमत सही मानों में चाहती है कि यहां **prohibition** सही मायनों में हो तो जितने यह शराब के ठेके गवर्नमेंट के हैं वे सब बन्द हो जाने चाहियें । जब तक यह बन्द नहीं होते तब तक कोई **radical change** नहीं हो सकती । अगर गवर्नमेंट यह चाहे कि उस के ठेके की शराब तो बिकती रहे और गुड़ से तैयार की हुई शराब न निकाली जाये तो मैं समझता हूँ कि यह इस का **business point of view** है । इससे **prohibition** का मतलब हल नहीं हो सकता । अगर **prohibition** को लाना है तो मैं आप से कहूँगा कि जैसा उस का सही मकसद है कि शराब नोशी बन्द हो जाए इसे बन्द करना चाहिये । आप को सही मायनों में **prohibition** लानी चाहिये, और यह नहीं कहना चाहिये कि ठेके की शराब अमृत है और जो लोग गुड़ की तैयार करेंगे वह ठीक नहीं होगी । इस तरह के ज्यादा अख्तियारात संभालना हमारी मौजूदा हुकूमत के लिये जो एक **progressive** हुकूमत है अच्छी बात नहीं है । इस वास्ते मैं यह बात कहूँगा कि अब **penalization** का वक्त नहीं रहा । **Penal laws** बहुत बनाए गए और लोगों को फांसी तक की सजाएं हुईं लेकिन **crime** बढ़ता ही जा रहा है । ज्यों ज्यों **penal laws** ज्यादा बनाए गए त्यों २ क्राइम बढ़ता गया है । अगर आप क्राइम को घटाना चाहते हैं और जरायम को कम करना चाहते हैं तो आप को **penal laws** और सख्त बनाने की बजाए उन लोगों को **psychologically** समझाना चाहिये कि यह बुरी चीज़ है ।

फिर, स्पीकर साहिब, गांव के लोग जो शराब निकालते हैं वह अपने लिये नहीं निकालते, वे बेचते हैं शहरी व्यापारियों के पास । वे तो खुद गरीब होते हैं और अपने लिये गुड़ की शराब नहीं बना सकते क्योंकि गुड़ काफी महंगे दामों पर मिलता है । वे शहरी व्यापारियों के पास पुलिस वालों के जरिये बेचते हैं । बहुत से पुलिस अफसर **illicit** शराब बिकवाते हैं । मुझे ऐसे कई अफसरों का पता है और मैं उन के नाम भी बता सकता हूँ । मैंने **D. I. G.** जालन्धर को इत्तलाह भी दी है कि फलां फलां पुलिस अफसर शराब बिकवाने में कमिशन लेते हैं और नाजायज़ शराब निकलवाते भी हैं । मुझे उम्मीद है कि मिनिस्टर **incharge** इस बात का नोटिस लेंगे । मैं उन की नियत पर शक नहीं करता । हुकूमत को इस मामले में ठोस कदम उठाने चाहियें । इस मर्ज़ का यह इलाज ठीक नहीं है । इस का **radical cure** यह है कि हुकूमत अपनी दुकानें बन्द करे और बड़े बड़े **reformers** की तरह सामने आए और जो गरीब लोग **illicit distillation** करते हैं उन्हें बताना चाहिये कि यह बुरी चीज़ है और इस से सोसाइटी को नुकसान पहुंचता है । उन्हें बताना चाहिये कि शराब सिर्फ एक **evil** पैदा नहीं करती बल्कि यह **chain of evils** पैदा करती है और गरीबों को इस से दूर रहना चाहिये । सरकार को इस किस्म का प्रचार करना चाहिये और यह प्रचार **Public Relations Department** के जरिये होना चाहिये । अगर यह प्रचार अच्छे

तरीके से किया जाये और जुर्म करने वालों को सजाएं दी जाएं तो मेरा ख्याल है कि यह बिल लाने के लिये हमारी गवर्नमेंट सचमुच मुबारकबाद की हकदार होगी।

श्री मोहन लाल दत्त (आनन्दपुर) : अध्यक्ष महोदय, देश के आजाद होने के बाद शराब पीने की बुरी आदत पहले से ज्यादा बढ़ गई है और इस में अफसोस की बात यह है कि हमारे सूबे की गवर्नमेंट ऐसे हाथों में है जो जा बजा शराबखाने खोल रहे हैं। इस के अलावा यहां गैर कानूनी शराब भी बनती है। यहीं नहीं कि यह देहात में ही इस्तेमाल की जाती है बल्कि अच्छे पढ़े लिखे लोग जो अपने आप को **modern** कहते हैं हम देखते हैं कि वह भी शराब के बगैर नहीं रह सकते। जब पढ़े लिखे लोग शराब पीते हैं तो देहात वालों का कहना ही क्या है। बड़े बड़े अफसर क्लबों में शराब नोशी करते हैं और उन की नकल दूसरे लोग करते हैं और इस तरह से यह शराब नोशी की आदत बढ़ती जा रही है। जब से देश आजाद हुआ है नशे को बन्द करने के बारे में हकूमत ने कोई सही प्रयत्न नहीं किये। यह जो **penal laws** जारी किये गये हैं, इस तरह से यह जुमाने और सजाएं बढ़ाने से शराब नोशी की आदत बन्द नहीं की जा सकेगी। पहले तो हमारे भाई **temperance** के बारे में बड़े प्रचार किया करते थे। गांवों और शहरों में जाकर **magic lantern** द्वारा **slides** दिखा कर प्रचार किया जाता था कि शराब नोशी बुरी आदत है लेकिन आज हम देखते हैं कि हकूमत के बड़े बड़े जिम्मेदार अफसर और वज्जीर साहिबान देहात में जाते हैं और लोगों से शराबबन्दी के बारे में एक लफ्ज तक भी नहीं कहते कि भाई शराब नोशी बुरी चीज है इस लिये शराब पीना बन्द करो। इस बारे में जोर से कोई प्रचार नहीं होता और नहीं सरकार ने इस काम के लिये प्रचारक रखे हैं और न ही बजट में कोई रुपये का प्रबन्ध किया गया है। लोगों को इस बारे में कोई अच्छी तालीम भी नहीं दी जाती, बल्कि देश की आजादी के बाद इस मामले में कोई प्रयत्न नहीं किया गया।

इस के अलावा मैं अर्ज करता हूं कि यह जो महकमा **Excise** का है या जो महकमा पुलिस का है इन दोनों महकमों के हाथ में इतने अस्त्रियारात दे दिये गये हैं कि वह लोगों पर झूठे मुकदमे बना कर पेश करते हैं। ये लोग देहात में चालाक आदमियों के साथ मिले होते हैं और उन की मदद से किसी के घर नाजायज शराब की बोतल रख दी या शराब का सामान रख दिया और इस तरह से झूठा मुकदमा बना दिया। इस तरीके से लोगों पर झूठे मुकदमे बनाये जाते हैं। इस लिये मैं अर्ज करता हूं कि सजाएं बढ़ाने से यह बुरी आदत बन्द न होगी। मैं मंत्री महोदय से सुझावना अर्ज करूंगा कि वह ऐसे कदम उठाये जिस से शराब नोशी की बुरी आदत बन्द हो और गांवों में शराब नोशी की वजह से जो बद इस्लाकी और जुर्म की रफ्तार बढ़ रही है इस को बन्द करने के लिये जल्दी से जल्दी कदम उठाये।

श्री दयाल राम (बाग़लवा) : पूछान नी, ਇਹ ਬਿਲ ਤਾਂ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਮਲੂਮ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਜਿਵੇਂ ਗਵਰਨਮੈਂਟ ਇਸ ਨੂੰ ਲਿਆ ਕੇ ਕੋਈ ਬਹੁਤ ਚੰਗਾ ਕੰਮ ਕਰਨ ਲਗੀ ਹੈ ਅਤੇ ਸੋਚਦੀ ਹੈ ਕਿ ਇਸ ਨਾਲ ਜੰਤਾ ਦਾ ਅਤੇ ਸੂਬੇ ਦਾ ਬੜਾ ਭਲਾ ਹੋ ਜਾਵੇਗਾ। ਅਜ ਆਮ ਪੇਂਡੂ ਲੋਕ ਸਮਝਦੇ ਹਨ ਕਿ ਗਵਰਨਮੈਂਟ ਦਾ ਅਸਲ ਮਨਸਾ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਠੇਕੇ ਦੀ ਸ਼ਰਾਬ ਤਾਂ ਸੁਆਬ ਹੈ ਅਤੇ ਆਪ ਕੱਢ ਕੇ ਪੀਣੀ ਗੁਨਾਹ ਹੈ। ਇਹ ਕੀ ਤਮਾਸ਼ਾ ਹੈ ? ਇਕ ਪਾਸੇ ਹੋਟਲ ਹਨ, restaurants ਹਨ। ਪੁਲਿਸ ਦੇ ਅਤੇ ਦੂਸਰੇ ਵੱਡੇ ੨

[ਸ੍ਰੀ ਵਧਾਵਾ ਰਾਮ]

ਅਫਸਰ ਉਥੇ ਜਾ ਕੇ ਪੀਂਦੇ ਹਨ। ਵਜ਼ੀਰ ਅਤੇ ਵਡੇ ੨ ਸਰਕਾਰਦਾ ਆਦਮੀ ਉਥੇ ਜਾਂਦੇ ਹਨ ਅਤੇ ਉਥੇ whisky ਉਡਦੀ ਹੈ ਅਤੇ, ਪ੍ਰਧਾਨ ਜੀ, ਆਪ ਹੋਰਾਨ ਹੋਵੋਗੇ . . .

ਅਧ്യਕਸ਼ ਸਹੋਦਯ : ਇਸ ਕਾ ਇਸ ਕਿਲ ਕੇ ਸਾਥ ਕਯਾ ਸੰਬੰਧ ਹੈ ? (How is this relevant to this Bill ?)

ਸ੍ਰੀ ਵਧਾਵਾ ਰਾਮ : ਮੈਂ ਇਹ ਕਹਿ ਰਿਹਾ ਹਾਂ ਕਿ ਇਹ ਕਾਨੂੰਨ ਦਿਖਾਵੇ ਮਾਤਰ ਹੈ। ਸਜ਼ਾ ਸਿਰਫ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਮਿਲਦੀ ਹੈ ਜੋ ਮਜ਼ਬੂਰ ਹੋ ਕੇ ਗਰੀਬੀ ਕਰਕੇ ਕਢਦੇ ਹਨ। ਮੈਂ ਇਹ ਨਹੀਂ ਕਹਿੰਦਾ ਕਿ ਸ਼ਰਾਬ ਕਢਨੀ ਕੋਈ ਚੰਗੀ ਗਲ ਹੈ, ਬੁਰੀ ਗਲ ਹੈ . . .

ਅਧ്യਕਸ਼ ਸਹੋਦਯ : ਆਪ relevant ਹੋਣੇ ਦੀ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਕਰੋ ਕਿਰ ਜੀ ਸਨ ਮੈਂ ਆਏ ਨਹੀਂ। (Please try to be relevant and then you may say anything.)

ਸ੍ਰੀ ਵਧਾਵਾ ਰਾਮ : ਜਨਾਬ ਮੈਂ relevant ਹਾਂ। ਸਜ਼ਾ ਬਾਰੇ ਕਹਿ ਰਿਹਾ ਹਾਂ। ਸਪੀਕਰ ਸਾਹਿਬ, ਜੇ ਪੁਲਿਸ ਵਾਲੇ ਸਾਡੇ ਨਾਲ frankly ਗਲ ਕਰਦੇ ਹਨ ਉਹ ਮੰਨਦੇ ਹਨ—Professor ਸਾਹਿਬ ਨੇ ਤਾਂ 70 ਵੀਂ ਸਦੀ ਹੀ ਦੱਸਿਆ ਹੈ—ਉਹ ਕਹਿੰਦੇ ਨੇ ਕਿ ਅਸੀਂ 99 ਵੀਂ ਸਦੀ ਬੂਠੇ ਚਲਾਨ ਕਰਦੇ ਹਾਂ। ਪਹਿਲਾਂ ਮੁਖਬਰ ਇਤਲਾਹ ਦਿੰਦਾ ਹੈ। ਉਹ ਵੀ ਤਾਂ ਕਿਉਂਕਿ ਗਰੀਬ ਜੋ ਸ਼ਰਾਬ ਕਢਦਾ ਹੈ ਵੇਚਦਾ ਹੈ। ਫਿਰ ਜਿਵੇਂ ਤੁਹਾਡੇ ਵਿਚ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਕੋਈ ਹੋਰ ਠੇਕਾ ਨਾ ਲੈ ਜਾਵੇ ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਪਿੰਡਾਂ ਵਿਚ ਵੀ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਮੈਂ ਜੰਜ ਲੈ ਜਾਣੀ ਹੈ ਜਾਂ ਆਪਣੇ ਬਚਾ ਲਈ ਦੂਸਰੇ ਨੂੰ ਫੜਾ ਦਿੰਦਾ ਹੈ। ਜਦ ਮੁਖਬਰ ਇਤਲਾਹ ਦਿੰਦਾ ਹੈ ਤਾਂ ਪੁਲਿਸ ਉਥੇ ਪਹੁੰਚਦੀ ਹੈ ਤਦ ਤਕ ਭੱਠੀ ਖਤਮ ਹੋ ਚੁਕੀ ਹੁੰਦੀ ਹੈ। ਜਦ ਉਸ ਤੋਂ ਪੁਛਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਕਿ ਇਥੇ ਕੋਈ ਭੱਠੀ ਹੈ ਤੇ ਉਹ ਦਸਦਾ ਹੈ ਕਿ ਇਥੇ ਕੋਈ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਪਿੰਡ ਵਾਲਿਆਂ ਨੂੰ ਕਸਮ ਖਾਣ ਲਈ ਕਿਹਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਉਹ ਨਹੀਂ ਖਾਂਦੇ ਤਾਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਪਕੜ ਲਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਪੁਰਾਣੇ ਘੜੇ ਚੁਕ ਕੇ ਲੈ ਜਾਂਦੇ ਹਨ। ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਕਸਮ ਖਾਉ ਕਿ ਇਸ ਨੇ ਪਿਛਲੇ 15 ਦਿਨਾਂ ਦੇ ਅੰਦਰ ਸ਼ਰਾਬ ਕਈ ਹੈ ਜਾਂ ਨਹੀਂ। ਉਹ ਕਹਿੰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਕਈ ਸੀ ਪਰ ਹੁਣ ਨਹੀਂ ਤੁਸੀਂ ਐਨ ਮੈਕੇ ਤੇ ਫੜੋ, ਪੂਰੀ ਤਰ੍ਹਾਂ case ਬਣਾਉ, ਅਦਾਲਤ ਵਿਚ ਲਿਆਉ ਤਾਂ ਠੀਕ ਹੈ। ਹੁਣ ਸਾਰੇ ਗਵਾਹ ਬੂਠੇ ਹੋਣਗੇ। ਮੈਂ ਪੁਛਦਾ ਹਾਂ ਲੋਕ ਸ਼ਰਾਬ ਕਢਦੇ ਕਿਉਂ ਨੇ ? ਕਿਉਂਕਿ ਉਹ ਗਰੀਬ ਹਨ। ਜਿੰਨੇ ਇਹ ਕੰਮ ਕਰਦੇ ਹਨ ਉਹ ਸ਼ਰਾਬ ਵੇਚਦੇ ਹਨ, ਪੀਂਦੇ ਨਹੀਂ। ਅਮੀਰ ਲੋਕ ਹੋਟਲਾਂ ਵਿਚ ਜਾਕੇ ਅਯਾਸ਼ੀ ਕਰਦੇ ਹਨ, ਇਹ ਵਿਭਾਗ ਪੇਟ ਪਾਲਨ ਖਾਤਰ ਕਢ ਕੇ ਸ਼ਰਾਬ ਵੇਚਦੇ ਹਨ। ਜੇਕਰ ਪਾਬੰਦੀ ਲਾਉਣੀ ਹੈ ਤਾਂ ਸਜ਼ਾ ਦੇਣ ਦੀ ਕੀ ਜ਼ਰੂਰਤ ਹੈ। ਮੈਂ ਦਾਵੇ ਨਾਲ ਕਹਿੰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਇਹ ਤਦ ਬੰਦ ਹੋ ਸਕਦੀ ਹੈ ਜਦ ਕਿ ਸ਼ਹਿਰਾਂ ਦੇ ਸ਼ਰੀਫ ਆਦਮੀ ਜੋ ਸਾਰੀ ਦੀ ਸਾਰੀ ਬੇਤਲ ਚੜ੍ਹਾ ਕੇ ਵੀ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਕੁਝ ਨਹੀਂ ਬਣਿਆ . . .

ਅਧ്യਕਸ਼ ਸਹੋਦਯ : ਆਪ ਕਹਨਾ ਕਯਾ ਚਾਹੁੰਦੇ ਹੋ ? (What do you want to say ?)

ਸ੍ਰੀ ਵਧਾਵਾ ਰਾਮ : ਠੇਕੇਦਾਰ ਉਸ ਦਾ ਨਾਸ ਕਰਦੇ ਹਨ। ਉਸ ਵਿਚ 5, 5 ਛਟਾਕ ਪਾਣੀ ਭਰਾਉਂਦੇ ਹਨ (ਹਾਸਾ)। ਲੋਕ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਠੇਕੇਦਾਰਾਂ ਦੇ ਮਕਾਨ ਪਾਣੀ ਦੇ ਬਣੇ ਹੋਏ ਹਨ। ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਉਹ ਮੁਨਾਫਾ ਕਮਾ ਰਹੇ ਹਨ। ਜੇ ਸਰਕਾਰ ਇਸ ਕਿਸਮ ਦਾ ਮੁਨਾਫਾ . . .

अध्यक्ष महोदय : आप किस बिल पर बहस कर रहे हैं ? सवाल तो यह है कि जो amendment है वह की जाए या न ? सभा की provision रखनी चाहिये या नहीं ? [Which Bill is the hon. Member discussing ? The question is whether this amendment be carried or not. Should the provision relating to punishment be retained or not ?]

ਸ਼੍ਰੀ ਵਧਾਵਾ ਰਾਮ : ਮੈਂ ਕਹਿ ਰਿਹਾ ਹਾਂ ਕਿ ਸਜ਼ਾ ਨਹੀਂ ਚਾਹੀਦੀ। ਜਨਾਬ, ਮੈਂ ਇਹ ਕਹਿ ਰਿਹਾ ਹਾਂ ਕਿ ਇਹ ਜੋ ਸਜ਼ਾ ਨੂੰ ਸਖਤ ਕਰ ਰਹੇ ਹਨ ਅਤੇ ਗਰਿਫਤਾਰੀਆਂ ਤੇ ਯਕੀਨ ਰਖਦੇ ਹਨ ਅਤੇ ਸਮਝਦੇ ਹਨ ਕਿ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਇਹ ਰੋਕਕਾਨੂੰਨੀ ਸ਼ਰਾਬ ਦਾ ਕੱਢਣਾ ਬੰਦ ਕਰ ਸਕਣਗੇ ਇਹ ਗਲਤ ਚੀਜ਼ ਹੈ। ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਇਹ ਚੀਜ਼ ਬੰਦ ਨਹੀਂ ਹੋ ਸਕਦੀ। ਮੈਂ ਬੰਦ ਕਰਨ ਦੇ ਤਰੀਕੇ ਦੱਸ ਰਿਹਾ ਹਾਂ ਅਤੇ ਜੇਕਰ ਤੁਸੀਂ ਇਜਾਜ਼ਤ ਦਿਉ ਤਾਂ ਮੈਂ ਇਹ ਦੱਸਾਂ।

अध्यक्ष महोदय : मैं तरीके नहीं पूछना चाहता। आप relevant रहें। (I do not want to ask about the methods. Please be relevant.)

ਸ਼੍ਰੀ ਵਧਾਵਾ ਰਾਮ : ਸਪੀਕਰ ਸਾਹਿਬ, ਇਹ ਤਾਂ ਆਪ ਨੇ ਵੇਸਲਾ ਕਰਨਾ ਹੈ। ਜਦੋਂ ਆਪ ਆਖੋਗੇ ਮੈਂ ਬੈਠ ਜਾਵਾਂਗਾ। ਮੈਂ ਆਪ ਨੂੰ ਹਕੀਕਤ ਦੱਸ ਰਿਹਾ ਹਾਂ। ਗਵਰਨਮੈਂਟ ਆਪਣੀ ਦੁਕਾਨ ਚਲਾਉਣ ਖਾਤਰ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੀਆਂ ਗੱਲਾਂ ਕਰ ਰਹੀ ਹੈ। ਠੇਕੇਦਾਰ ਚੁੱਪ ਕਰਕੇ 500 ਰੁਪਏ Excise Inspector ਦੀ ਜੇਬ ਵਿਚ ਪਾਉਂਦਾ ਹੈ। ਜੇਕਰ ਉਹ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਨਾ ਕਰੇ ਤਾਂ ਉਹ ਆਪਣੀ ਤਨਖਾਹ ਲੈ ਕੇ ਸੌਂ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ ਤੇ ਠੇਕੇਦਾਰ ਦੀ ਦੁਕਾਨ ਬੰਦ ਹੋ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਮੇਰੀ ਇਹ ਗੁਜ਼ਾਰਿਸ਼ ਹੈ ਕਿ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਸਖਤ ਸਜ਼ਾਵਾਂ ਕਰ ਕੇ ਸਰਕਾਰ ਇਸ ਵਿਚ ਕਾਮਯਾਬ ਨਹੀਂ ਹੋ ਸਕਦੀ ਬਲਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਸ਼ਹਿਰੀ ਸ਼ਰੀਫਾਂ ਦਾ ਪ੍ਰਬੰਧ ਕਰੇ ਜਿਹੜੇ ਬੇਰੋਕ ਟੋਕ ਪੀਂਦੇ ਰਹਿੰਦੇ ਹਨ। ਸਰਕਾਰ ਸਮਝਦੀ ਹੈ ਕਿ ਅਜਿਹੇ measures ਅਖਤਿਆਰ ਕਰਨ ਨਾਲ ਇਹ ਮਸਲਾ ਹਲ ਹੋ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਹਰ ਵੇਲੇ ਗਰੀਬਾਂ ਨੂੰ ਮੁਜਰਮ ਕਰਾਰ ਦੇਣਾ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਤੇ ਸੱਟ ਤੇ ਦੇਹ ਸੱਟ ਮਾਰਨਾ ਅਤੇ ਆਪਣੇ ਆਪ ਨੂੰ ਕਹਿਣਾ ਕਿ ਅਸੀਂ ਤਾਂ ਸਾਫ਼ ਹਾਂ, ਇਹ ਗੱਲ ਵੱਢਦੀ ਨਹੀਂ। ਇੰਨਾ ਕਹਿ ਕੇ ਮੈਂ ਬੈਠ ਜਾਂਦਾ ਹਾਂ।

ਸਰਦਾਰ ਸਰੂਪ ਸਿੰਘ (ਅਮ੍ਰਿਤਸਰ ਸ਼ਹਿਰ ਪੂਰਬੀ) : ਸਪੀਕਰ ਸਾਹਿਬ, ਸਾਨੂੰ ਇਸ ਬਿਲ ਤੇ ਵਿਚਾਰ ਕਰਦੇ ਸਮੇਂ ਇਹ ਗੱਲ ਨਹੀਂ ਭੁੱਲਣੀ ਚਾਹੀਦੀ ਕਿ ਸੂਬੇ ਵਿਚ prohibition ਜਾਰੀ ਨਹੀਂ। (ਇਕ ਮੈਂਬਰ : ਇਕ ਜ਼ਿਲ੍ਹੇ ਵਿਚ ਹੈ।) ਜਨਾਬੇ ਵਾਲਾ, ਜਦ ਤੱਕ prohibition ਦਾ ਕਾਨੂੰਨ ਨਹੀਂ ਬਣ ਜਾਂਦਾ ਤਦ ਤੱਕ illicit distillation ਸਿਰਫ Excise Revenue ਦਾ evasion ਹੈ। ਸਿਰਫ ਇਸ evasion ਨੂੰ ਸਾਹਮਣੇ ਰਖਕੇ ਸਜ਼ਾ ਤਜਵੀਜ਼ ਹੋਣੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ ਨਾ ਕਿ ਇਹ ਸਜ਼ਾ vindictive level ਤੇ ਹੋਵੇ, ਬਲਕਿ ਇਹ prohibition level ਤੇ ਹੋਵੇ।

Mr. Speaker : How can you say that this amendment is vindictive ?

ਸਰਦਾਰ ਸਰੂਪ ਸਿੰਘ : ਮੈਂ ਦਲੀਲ ਦਿੱਤੀ ਹੈ ਅਤੇ ਉਸ ਨੂੰ explain ਕਰ ਰਿਹਾ ਹਾਂ। Prohibition ਜਾਰੀ ਨਹੀਂ ਇਸ ਲਈ ਅਗਰ ਕੋਈ ਸ਼ਰਾਬ ਕਢਦਾ ਹੈ

[ਸਰਦਾਰ ਸਰੂਪ ਸਿੰਘ]

ਤਾਂ ਉਹ ਇਕ offence ਕਰਦਾ ਹੈ ਕਿਉਂਕਿ ਜੋ excise ਦੇ revenues ਆਉਣੇ ਸਨ ਉਹ ਨਹੀਂ ਆਉਣ ਲੱਗੇ । ਇਸ ਲਈ ਉਸ ਨੂੰ ਜ਼ਿਆਦਾ ਸਖਤ ਸਜ਼ਾ ਦੇਣੀ ਠੀਕ ਨਹੀਂ ਜਦ ਤੱਕ ਕਿ prohibition ਇਕ ਕਾਨੂੰਨ ਨਹੀਂ ਬਣਦਾ । ਸੂਬੇ ਵਿਚ . . . . .

Mr. Speaker : This is too far-fetched an argument.

ਸਰਦਾਰ ਸਰੂਪ ਸਿੰਘ : ਦੂਸਰੀ ਚੀਜ਼ ਜੋ ਮੈਂ ਕਹਿਣਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹਾਂ ਉਹ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਵਜ਼ੀਰ ਸਾਹਿਬ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਇਹ Bill ਬਣਾਇਆ ਹੈ ਅਤੇ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੇ pilot ਕਰਨਾ ਹੈ ਉਹ ਵੀ ਵਕੀਲ ਹਨ । ਉਹ ਆਪਣੀ practice ਦਾ ਜ਼ਮਾਨਾ ਯਾਦ ਕਰਨ ਜਦ ਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਬੇਸ਼ੁਮਾਰ ਦਫ਼ਾ ਕਿਹਾ ਹੋਵੇਗਾ ਕਿ ਇਹ ਬੁਠਾ ਕੇਸ ਬਣਾਇਆ ਗਿਆ ਹੈ । ਪੁਲਿਸ ਨੂੰ direction ਹੁੰਦੀ ਹੈ ਕਿ ਇਕ ਮਹੀਨੇ ਵਿਚ ਇਕ ਥਾਨੇਦਾਰ ਨੇ 50 case excise ਦੇ ਫੜਨੇ ਹਨ । ਪੁਲਿਸ ਕੀ ਕਰਦੀ ਹੈ ? ਆਮ ਤੌਰ ਤੇ ਇਕ ਥਾਂ ਦੇ ਚਾਰ ਥਾਂ ਅਤੇ ਇਕ ਕੇਸ ਦੇ ਚਾਰ ਕੇਸ ਬਣਾਏ ਜਾਂਦੇ ਹਨ । ਇਕ ਬੇਤਲ ਦੇ ਚਾਰ ਹਿੱਸੇ ਅਤੇ ਇਕ ਮੁਕੱਦਮੇ ਦੇ ਚਾਰ ਮੁਕੱਦਮੇ ਬਣਾਏ ਜਾਂਦੇ ਹਨ । ਇਹ ਹੈ ਪੁਲਿਸ ਦੀ integrity । ਇਸ ਲਈ ਜੇ ਕਰ ਇਹ Bill House ਨੇ ਪਾਸ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਤਾਂ ਇਹ ਇਕ ਨਾਜਾਇਜ਼ ਗਲ ਹੋਵੇਗੀ । ਇਨ੍ਹਾਂ ਚੀਜ਼ਾਂ ਦਾ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਬੜਾ ਦੁਖ ਹੈ । ਮੈਂ ਸਮਝਦਾ ਹਾਂ ਕਿ illicit distillation ਦੀ ਰੋਕ ਥਾਮ ਲਈ ਇਸ ਚੀਜ਼ ਨੂੰ ਪਾਸ ਕਰਨਾ, ਜਦ ਕਿ ਪੁਲਿਸ ਦੀ ਇਹ ਹਾਲਤ ਹੋਵੇ, ਜਾਣ ਬੁਝਕੇ ਇਕ ਬੱਚੇ ਨੂੰ ਤਲਵਾਰ ਪਕੜਾਉਣ ਵਾਲੀ ਗੱਲ ਹੈ, ਜੋ ਆਪਣੇ ਆਪ ਨੂੰ ਜ਼ਖਮੀ ਕਰੇਗਾ ।

ਫਿਰ penal legislation ਵਿਚ ਇਕ ਨਵੀਂ ਗੱਲ ਇਹ ਹੈ ਕਿ minimum sentence six months ਲਈ prescribe ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ । ਹਮੇਸ਼ਾ maximum ਸਜ਼ਾ prescribe ਕੀਤੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ । ਉਸ ਵਿਚ ਇਹ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਕਿ court ਦੇਖ ਲੈਂਦੀ ਹੈ ਕਿ ਕਿੰਨੀ ਸਜ਼ਾ ਦਿੱਤੀ ਜਾਵੇ । ਕੋਈ extenuating circumstances ਹੁੰਦੇ ਹਨ ਜਾਂ ਕਈ ਵਾਰੀ ਕੋਈ ਹੋਰ considerations ਹੁੰਦੀਆਂ ਹਨ ਜਿਸ ਕਰਕੇ ਮੈਜਿਸਟ੍ਰੇਟ ਕੁੱਝ ਘੱਟ ਸਜ਼ਾ ਦੇਣਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹੈ, ਉਸ ਨੂੰ ਅਖਤਿਆਰ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ।

ਇਸ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਇਕ ਹੋਰ ਨਵੀਂ ਚੀਜ਼ ਹੈ । Clause 6 ਵਿਚ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ :

“Whoever, having been convicted of an offence under sub section (1) of section 61 of this Act shall be guilty of a similar offence, shall be subject for every such subsequent offence to twice the sentence of imprisonment, etc. . . . .”

ਜੇਕਰ ਕਿਸੇ ਨੂੰ ਇਕ ਬਾਰ ਇਕ ਸਾਲ ਦੀ ਸਜ਼ਾ ਹੋਵੇਗੀ ਤਾਂ ਦੂਸਰੀ ਬਾਰ ਦੋ ਸਾਲ ਹੋਵੇਗੀ ਅਤੇ ਤੀਸਰੀ ਬਾਰ ਚਾਰ ਸਾਲ ਹੋਵੇਗੀ ਮਗਰ ਕਿਹਾ ਹੈ ਕਿ 3 ਸਾਲ ਤੋਂ ਨਹੀਂ ਵਧ ਸਕਦੀ । ਇਹ ਇਕ ਨਵੀਂ ਕਿਸਮ ਦੀ penal legislation ਹੈ । ਮੈਂ ਸਮਝਦਾ ਹਾਂ ਇਹ ਬਿਲਕੁਲ ਗਲਤ ਹੈ ਅਤੇ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੀ ਸਜ਼ਾ prescribe ਨਹੀਂ ਕਰ ਸਕਦੇ । ਇਹ Criminal Procedure Code ਦੇ ਖਿਲਾਫ ਹੈ ਅਤੇ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਨਹੀਂ ਹੋਣਾ ਚਾਹੀਦਾ । ਇਸ ਲਈ ਇਸ ਨੂੰ ਸੋਚ ਲਵੋ ਤੇ ਜੇਕਰ ਹੋਰ time ਦੀ ਲੋੜ ਹੋਵੇ ਤਾਂ ਲੇ ਲਉ । ਜੇਕਰ ਇਸ ਨੂੰ ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਪਾਸ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਤਾਂ ਇਹ ਨਾਜਾਇਜ਼ ਹੋਵੇਗਾ ਅਤੇ ਨਾਵਾਜਿਬ ਹੋਵੇਗਾ ।

ਸਰਦਾਰ ਰਾਜਿੰਦਰ ਸਿੰਘ ਗਿਆਨੀ (ਰੋਪੜ) : ਸਪੀਕਰ ਸਾਹਿਬ, ਇਸ ਅਮੈਂਡਮੈਂਟ ਬਿਲ ਦੇ ਬਾਰੇ ਵਿਚ ਜੋ ਮੈਂ ਖਾਸ ਬੇਨਤੀਆਂ ਕਰਨਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਸਾਂ ਉਹ ਮੇਰੇ ਫਾਇਲ ਦੋਸਤ ਸਰਦਾਰ ਸਰੂਪ ਸਿੰਘ ਜੀ ਕਹਿ ਚੁਕੇ ਹਨ। ਸਪੀਕਰ ਸਾਹਿਬ, ਆਪ ਖੁਦ ਵੀ ਵਕੀਲ ਰਹਿ ਚੁਕੇ ਹੋ ਅਤੇ ਆਪ ਨੂੰ ਚੰਗੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਪਤਾ ਹੈ ਕਿ ਕੋਈ ਵੀ ਪੀਨਲ ਲੈਜਿਸਲੇਸ਼ਨ ਅਜਿਹੀ ਨਹੀਂ ਜਿਸ ਵਿਚ ਸਜ਼ਾ ਮਿਨੀਮਮ ਪ੍ਰੋਵਾਈਡ ਕੀਤੀ ਗਈ ਹੋਵੇ, ਹਮੇਸ਼ਾਂ ਪੀਨਲ ਕੋਡ ਵਿਚ ਵੱਧ ਤੋਂ ਵੱਧ ਸਜ਼ਾ ਪ੍ਰੋਵਾਈਡ ਕੀਤੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ ਅਤੇ ਵੱਧ ਤੋਂ ਵੱਧ ਸਜ਼ਾ ਹੋਣ ਦੇ ਨਾਲ ਮੈਜਿਸਟ੍ਰੇਟ ਜਿਤਨੀ ਸਜ਼ਾ ਕਿਸੇ ਕੇਸ ਵਿਚ ਮੁਨਾਜ਼ਿਬ ਸਮਝੇ ਇਸ ਵੱਧ ਤੋਂ ਵੱਧ ਹੱਦ ਦੇ ਅੰਦਰ ਦੇ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਇਹ ਮੈਜਿਸਟ੍ਰੇਟ ਦੀ ਡਿਸਕਰੀਸ਼ਨ ਤੇ ਛੱਡਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਮੇਰੀ ਨਜ਼ਰ ਵਿਚ ਇਹ ਪਹਿਲੀ ਲੈਜਿਸਲੇਸ਼ਨ ਹੈ ਜਿਸ ਵਿਚ ਘੱਟ ਤੋਂ ਘੱਟ ਸਜ਼ਾ ਪ੍ਰੋਵਾਈਡ ਕੀਤੀ ਗਈ ਹੈ। ਮੈਂ ਇਹ ਤਾਂ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਇਲਿਸਿਟ ਸ਼ਰਾਬ ਕੱਢਣ ਤੋਂ ਰੋਕਿਆ ਜਾਵੇ ਪਰ ਇਸ ਬਿਲ ਵਿਚ ਪਨਿਸ਼ਮੈਂਟ ਦਾ ਮਿਨੀਮਮ ਪ੍ਰੋਵੀਜ਼ਨ ਬਿਲਕੁਲ ਹਟਾ ਦਿੱਤਾ ਜਾਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ, ਅਤੇ ਜੁਰਮਾਨੇ ਦੀ ਸਜ਼ਾ ਘੱਟੋ ਘੱਟ ਨੀਅਤ ਕਰਨੀ ਜਾਇਜ਼ ਨਹੀਂ। ਸਗੋਂ ਮੈਕਸੀਮਮ ਕਰਨੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ। ਬਾਕੀ ਕੰਮ ਮੈਜਿਸਟ੍ਰੇਟ ਦੀ ਡਿਸਕਰੀਸ਼ਨ ਤੇ ਛੱਡ ਦਿੱਤਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ਤਾਂ ਜੋ ਉਹ ਕੇਸ ਵੇਖ ਕੇ ਸਜ਼ਾ ਦੇ ਸਕੇ। ਫਰਜ਼ ਕੀਤਾ ਇਕ ਕੇਸ ਵਿਚ ਕੋਈ ਨਾਬਾਲਗ ਲੜਕਾ ਫਸ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਮੈਜਿਸਟ੍ਰੇਟ ਇਹ ਸਮਝਦਾ ਹੈ ਕਿ ਇਸ ਨੂੰ ਕੇਵਲ ਵਾਰਨਿੰਗ ਹੀ ਕਾਫੀ ਹੈ ਤਾਂ ਉਹ ਦਫ਼ਾ 562 ਅਧੀਨ ਜ਼ਮਾਨਤ ਲੈਕੇ ਉਸ ਨਾਬਾਲਗ ਨੂੰ ਛੱਡ ਸਕਦਾ ਹੈ ਪਰ ਜੇ ਕਰ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦਾ ਮਿਨੀਮਮ ਪ੍ਰੋਵੀਜ਼ਨ ਇਸ ਬਿਲ ਵਿਚ ਰਹਿਣ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਤਾਂ ਮੈਜਿਸਟ੍ਰੇਟ ਆਪਣੀ ਡਿਸਕਰੀਸ਼ਨ ਨਹੀਂ ਵਰਤ ਸਕਣ ਲੱਗਾ। ਬਾਕੀ ਇਸ ਬਿਲ ਵਿਚ ਜੋ ਸਜ਼ਾਵਾਂ ਇਨਹਾਂਸ ਕੀਤੀਆਂ ਗਈਆਂ ਹਨ ਇਕ ਸਾਲ ਤੋਂ ਦੋ ਸਾਲ ਤੇ ਇਕ ਹਜ਼ਾਰ ਤੋਂ ਦੋ ਹਜ਼ਾਰ ਰੁਪਏ ਜੁਰਮਾਨਾ ਆਦਿ ਮੈਂ ਇਸ ਸੰਬੰਧੀ ਕੁਝ ਨਹੀਂ ਕਹਿਣਾ। ਮੈਂ ਤਾਂ ਕੇਵਲ ਇਹ ਬੇਨਤੀ ਕਰਾਂਗਾ ਕਿ ਇਹ ਮਿਨੀਮਮ ਸਜ਼ਾ ਦੀ ਥਾਂ ਮੈਕਸੀਮਮ ਕਰ ਦੇਣੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ ਅਤੇ ਮਿਨੀਮਮ ਦਾ ਪ੍ਰੋਵੀਜ਼ਨ ਨਹੀਂ ਹੋਣਾ ਚਾਹੀਦਾ।

ਅਧ୍ୟਕਸ਼ ਸ਼ਹੀਦਯ : यह minimum तो पहली बार ही देखा गया है।

(I have noticed the provision of minimum limit for the first time.)

ਲੋਕ ਕਾਯੰ ਸੰਤਰੀ (ਸ਼੍ਰੀ ਮੂਲ ਚੰਦ ਜੈਨ) : जनाब स्पीकर साहिब यह मूल ऐक्ट की दफा 61 में पहले ही मौजूद है।

ਅਧ୍ୟਕਸ਼ ਸ਼ਹੀਦਯ : (मौलवी अब्दुल ग़नी डार को संबोधित करते हुए)

मुझे तो वही पुराना ख्याल आ रहा था मगर अब आप कांग्रेस में आ गये हैं इस लिये कांग्रेस पार्टी को दिये गये टाइम में से आप की कांग्रेसी मेंबरों के साथ टाइम दिया जाएगा। आप को ख्याल होना चाहिये कि पुरानी बातें अब बदल चुकी हैं। (हंसी)
(Addressing Maulvi Abdul Ghani Dar) (I had the old impression about the hon. Member. Now that he has joined the Congress Party, he will get time along with other Congress members out of the time allotted to the Congress Party. Please remember that the old order has changed now.) [Laughter]

मौलवी अब्दुल गनी डार (नूह) : जनाब, मैं अब वैसे बातें नहीं कहूंगा (हंसी)।

स्पीकर साहिब, बाज़ बातें ऐसी होती हैं जिन में कुछ न कुछ कहना ही पड़ता है। यह जो **amending measure** लाया जा रहा है कि गरीब लोगों की इमदाद की जाए इस के बारे में मिनिस्टर साहिब ने बताया है कि तकसीम मुल्क के बाद यह बीमारी बहुत बढ़ गई है और इस का असर न सिर्फ सरकारी **revenue** पर पड़ता है बल्कि **State** की ग्राम इस्लाकी हालत पर भी पड़ता है; लोगों की सेहत पर बहुत बुरा असर पड़ता है और इस से जराइम बढ़ जाते हैं। अगर यह बात है तो, स्पीकर साहिब, आप के पीछे खड़े हिंदुस्तान के महान नेता महात्मा गांधी की तरफ इशारा करके कहता हूँ कि उन्होंने इस के बारे में क्या कुछ कहा था। मैं अपने साथियों से और अपने दोस्तों से कहता हूँ कि वह बार बार क्या कहा करते थे। उन के नज़दीक ठेका की और नाजाइज़ शराब दोनों ही पाप थीं। हमें उन के इशारे पर अमल करना चाहिए वरना वह पुकार रहे हैं—

“वाबस्ता मेरी याद से कुछ तलखियां भी थीं।

अच्छा किया जो आपने मुझ को भुला दिया।”

महात्मा जी इस लानत को खत्म करना चाहते थे। कितना अच्छा होता अगर नशेबन्दी का कानून लाया गया होता। हम जिस बात को बर्सी कहते रहे मुझे और साथियों का तो पता नहीं, मैं अपने बारे में कह सकता हूँ कि मैं कहता रहा और हम इस तरह के विचार सालहा साल अपने मुल्क को और अपनी **nation** को देते रहे कि हम जब **power** में आयेंगे तो शराब बन्दी कर देंगे। मगर आज 9 बरस की आज़ादी के बाद हम जिस नतीजे पर पहुंचे हैं वह हमारे सामने है और हम इस बात पर जोर दे रहे हैं कि नाजाइज़ शराब खिलाफ कानून करार दी जाए, इस के लिये सज़ा मुकरर की जाए और सख्त सज़ा दी जाये। अब देखना यह है कि क्या हमारा यह रास्ता महात्मा गांधी जी के विचारों की तर्जुमानी करता है? क्या हम इस तरह से शराब बन्दी करने जा रहे हैं? सोचने की बात है कि क्या हमारे **hon. Minister** साहिब को यकीन है कि इस तरह के **amending Bill** लाने से शराब नोशी का गुनाह कम हो जायेगा और क्या इस एक गुनाह से पैदा होने वाले बाकी सब गुनाह कम हो जायेंगे। मेरी राय में इस तरह की लानत का यह इलाज नहीं। इसका इलाज वह है जो हम लोगों को और कौम को मुदत्तों से बताते चले आ रहे हैं। और हमने इकरार किया था महात्मा जी के आगे कि हम देश से शराब नोशी की लानत को खत्म कर देंगे। हमने बहुत कुछ कहा था। हम समझते थे कि ऐसा रास्ता पैदा किया जाएगा जिससे शराब में कमी वाक्या होगी और यह ऐसे ढंग से हो जिसे महात्मा गांधी जी ने माना था। हमने महात्मा जी के वक्त में **picketing** की। मेरे साथियों ने शराब की दुकानों पर **picketing** की लेकिन मुझे हैरानी है इस बिल को देख कर कि इस में यह **provision** है कि जो शराब किसी ठेके से ली उसे तो जायज़ करार दे दिया और वह शराब जो घर में तैयार की गई उसे नाजायज़ बना दिया। इसके मायने यह हुए कि यह है कसीटी जायज़ और नाजायज़ के परखने की। और इस तरह जिस शराब पर सरकार को टैक्स अदा कर दिया गया वह तो जायज़ हो गई और दूसरी जिस पर यह टैक्स न दिया जाए वह नाजायज़ करार दी गई। शराब एक लानत है और इस को कतई बन्द

कर देने पर कोई दो राय नहीं हो सकती। हमारे जो **hon. Minister** साहिब हैं या चीफ मिनिस्टर साहिब हैं जो कोई भी कांग्रेस का नाम लेता है, जो कोई भी महात्मा गांधी जी का नाम लेता है उनमें कोई दो राय नहीं हो सकती और नहीं होनी चाहिये। इस बात पर इमतियाज करना कि यह ठेके की शराब है और यह शराब खुद साख्ता है ठीक नहीं। शराब चाहे ठेके की हो या खुद साख्ता दोनों से गुनाह पैदा होता है और दोनों ही बुराईयां हैं। दोनों से पैदा होने वाली बुराई में इमतियाज करना, स्पीकर साहिब, बहुत मुश्किल है। मैं इस बात से इत्तफाक करता हूँ कि शराब से **crime** बढ़ जायेगा मगर यह कैसे पता लगेगा कि यह **crime** ठेके की शराब से बढ़ा है या घर में तैयार की गई शराब से गुनाह में इजाफा हुआ है। अच्छा तो यह है कि अगर हमारी सरकार जो देश और कांग्रेस की नाम लेवा है, जो महात्मा गांधी जी का नाम लेवा है वह गांधी जी के आदर्शों पर चले और वह ठेके की शराब और घर पर तैयार की गई शराब में इमतियाज न करे। इस की बजाए **prohibition** का एक ऐक्ट लाए ताकि शराब की लानत को खत्म किया जा सके। इस बात से कोई फर्क नहीं पड़ता कि सजा एक साल की बजाए 6 साल की दी जाए या 6 महीने की। फिर सजा के बारे में कम से कम पाबन्दी रख दी गई है और जब जानी राजिन्दर सिंह जी ने इस बात का जिक्र किया तो चौधरी लहरी सिंह और वर्जीर मुतअल्लिक ने जवाब दिया कि यह शर्त पहले भी थी लेकिन मुश्किल यह है कि ऐसा बिल कोई नहीं देखा गया जहां कम से कम शर्त रखी गई हो। वहां तो ज्यादा से ज्यादा सजा दर्ज होती है और मैजिस्ट्रेट को इस्तिथार होते हैं कि वह मुकद्दमा की नौइयत को देख कर **judgement** करे। इस लिये इस कम से कम सजा वाली तरमीम को दुरुस्त किया जाये। हम पहले भी तो कई ऐसी बातों की तरमीम करते हैं और हमने अंग्रेजों के जमाना की कई गलत बातों को दुरुस्त किया है और आहिस्ता आहिस्ता उनकी गलतियों को निकालते चले आ रहे हैं। अगर पहले बिल में “कम से कम” इलफाज है तो इन्हें अब तरमीम किया जा सकता है। इस बारे में मैं जानी राजिन्दर सिंह और सरदार सरूप सिंह से इत्तफाक करता हूँ। यह कम से कम छः माह की पाबन्दी लगा कर किसी मैजिस्ट्रेट के फंसला और उस की राय पर

4 p. m.

खाहमखाह असर अन्दाज होते हैं, जब कि वह जुर्म को कम समझता है, जैसा कि आप के सामने शिकायतें आती हैं।

मुझे भी पता है और कुछ तजुर्बति भी है कि **Excise** वाले काफी नाजायज कार्रवाइयां करते हैं। आज जगह जगह पर उन के मुतअल्लिक चर्चा है, जैसा कि पहले कभी **P.W.D.** के बारे में था और पुलिस के बारे में था। **Excise** वालों की अब बहुत चर्चा है कि ये काफी नावाजिब कार्रवाइयां करते हैं। अगर सिनेमा वालों से जरा कभी पास न मिला तो हत्ला-गुल्ला किया जाता है। अगर वाकई हमारी मिनिस्ट्री, हमारे मिनिस्टर साहिबान और खास कर हमारे चीफ मिनिस्टर साहिब और हमारी **official party** का यह मनशा है कि जराइम में कमी हो और जब यह सब इस नतीजा पर पहुंचते हैं कि शराब नोर्शी की वजह से यह जराइम बढ़ गए हैं तो फिर तो इस की बंदिश का ही बिल आना चाहिए था। जब शराब ही इस सारे फितना की जड़ है तब तो बिल्कुल ही बंदिश होनी चाहिये खवाह आला सोसाइटी में हो, क्लबों में हो या **restaurants** में हो मगर सब

[मौलवी अब्दुल गनी डार]

जगह सब पर पाबन्दी लगे और शराब नोर्श कतई बन्द हो। अगर आप करें तो शायद लोग इस की ताईद करें और खुश हों कि अच्छा काम किया है। मगर दरअसल यहाँ आम जनता का कहां सवाल आता है, और आम जनता कहां इसे निकालती है और पीती है। पाबन्दी लगी होती है, शराब निकलती है पुलिस के जरिये और उस की मदद से निकलती है और पी जाती है। मैं आम जनता को ऐसा नहीं समझता। क्या ही अच्छा होता कि हमारे गुरु साहिबान तम्बाकू की तरह इस पर भी कोई पाबन्दी लगा देते। जनता से कोई बे-इन्साफी नहीं हो रही है। अगर होती है तो यह हमारे अपने दिमाग से बे-इन्साफी चलती है। क्या जिस आदर्श पर चलने का हम दम भरते हैं, क्या वाकई उस की पैरवी करते हैं, अगर करते हैं तो मैं सरकार से कहूंगा कि वह ऐसी बातों में न उलझे। मजबूत मिनिस्ट्री को मजबूत कदम ही उठाना चाहिये। ऐसा कदम नहीं उठाना चाहिये। मजबूत कदम यह है कि गांधी जी कुछ पुकार रहे हैं उन की बातों को सुनना चाहिये। ऐसे बिल जो हैं वे कोई वजन नहीं रखते। जुर्म में कभी इस तरह नहीं होता कि कहें कि ठेका की शराब अच्छा है और बाकी दूसरी बुरी है।

चौधरी लहरी सिंह (गनौर) : साहिबे सदर, इस बिल में जो सजा रखी गई है उस के बारे में मैं इतना तो कहना नहीं चाहता कि सजा बढ़ा रहे हैं मगर एक अर्ज जरूर करनी चाहता हूं कि ऐसे मुकद्मात के अन्दर बाज्र दफा ऐसे हालात में सजा हो जाती है कि घर से आधी छटांक शराब निकलती है मगर चूंकि इन्होंने कम से कम सजा रखी है इस लिये उतनी उसे जरूर ही होगी। अगर दूसरी दफा फिर ऐसे जुर्म का मुर्तकब होता है तो यह जो तरफ़ाम लाई गई है इस के मुताबिक तो फिर उसे डबल सजा देनी ही होगी। यह तो **magistrate** को **compel** कर देना है कि वह सजा जरूर डबल दे चाहे वह ऐसा करना ठीक न समझता हो। यह तो उस पर **binding** हो जाता है कि वह डबल सजा ही दे। ऐसा कानून तो कभी नहीं बना। मैं यह नहीं कहता कि सजा न हो और कम हो; जहां जरूरत हो डबल भी हो, ज्यादा हो और जहां जरूरत हो वहां कम भी हो और **offence** के मुताबिक हो। यह नहीं कि हर हालत में जरूरी डबल ही हो और कम से कम इतनी हो। इस लिये मैं चाहता हूं कि यह जो 'shall' का लफज़ आपने लगाया है इस की जगह 'may' को रखा जाये। **Magistrate** अगर **convince** हो जाता है तो सजा को बढ़ा दे और जुर्माना की बजाए कैद भी कर दे मगर यह उस पर लाज़मी कर देना कि सजा इतनी हो और डबल हो वाजिब नहीं। लेकिन **day-to-day** हालात में अक्सर देखा है और मैंने रोहतक के अन्दर खुद कई ऐसे **cases** किये हैं कि **offence** मामूली सा होता है और बाज्र दफा तो वह कहते हैं कि पांव के जरूम पर डालने के लिये लाया था। मगर यह जो **amendment** लाये हैं जो कि **section 68-A** है उस में तो हरेक को **full dose** सजा की मिलेगी खाह जुर्म थोड़ा हो या ज्यादा। मैं पढ़ कर सुनाता हूं। इस में लिखा है:—

Whoever having been convicted of an offence under sub-section (1) of section 61 of this Act, shall be guilty of a similar offence, shall be subject

for every such subsequent offence to twice the sentence of imprisonment.....”

इस में magistrate को ज़रा भी discretion नहीं छोड़ा। पहली दफा सज़ा हो सकती है लेकिन यह जो shall का लफज़ है इस के मुताबिक तो दूसरी दफा magistrate को डबल सज़ा की पूरी dose देनी होगी। यह तो लोगों से बहुत बड़ी hardship होगी। Cases आपके पास आएंगे, लोग हाई कोर्ट तक पहुँचेंगे और litigation बढ़ेगी। ‘shall’ का जो लफज़ है वह magistrate को ज़रा भी discretion नहीं देता कि वह offence के मुताबिक सज़ा दे बल्कि उसे तो law के मुताबिक पूरी dose ही देनी होगी। मैं मिनिस्टर साहिब से अर्ज़ करूंगा कि अगर ‘shall’ की बजाए ‘may’ का लफज़ हो जाए तो magistrate को कुछ discretion होगी कि वह offence के मुताबिक सज़ा दे। तो इस के बारे में मेरी यही दरखास्त है कि it will be the greatest hardship अगर दूसरी दफा छटांक आध छटांक शराब निकलने पर भी उसे सज़ा की full dose दी जाये। इस पोजीशन को मिनिस्टर साहिब explain करें। इसका क्या मतलब है कि एक बोतल और एक छटांक शराब निकलने पर एक जैसी सज़ा यांनी डबल हो और magistrate को कोई discretion नहीं कि वह offence को देख कर छः महीने या साल की सज़ा दे। मैं कहता हूँ कि it is a great hardship जो कि किसी law में नहीं है। इस लिये मैं यही कहता हूँ कि या तो मिनिस्टर साहिब इस hardship को दूर करें या इस चीज़ को clear करें।

ਸਰਦਾਰ ਬਚਨ ਸਿੰਘ (ਬਾਬਾ ਪੁਰਾਣਾ) : ਪਰਧਾਨ ਸ਼੍ਰੀ, ਇਹ ਜਿਹੜਾ ਬਿਲ ਹੈ ਜਿਸ ਉੱਤੇ ਹੁਣ ਬਹਿਸ ਹੋ ਰਹੀ ਹੈ ਬੜਾ ਅਜੀਬ ਹੈ। ਇਸ ਵਿਚ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਸ਼ਰਾਬ ਪੀਓ ਪਰ ਠੰਕੇ ਦੀ ਪੀਓ ਦੂਜੀ ਨਾ ਇਸਤੇਮਾਲ ਕਰੋ। ਬਜਾਏ ਇਸ ਦੇ ਕਿ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਇਹ ਕਿਹਾ ਜਾਏ ਕਿ ਇਸ ਚੀਜ਼ ਨੂੰ ਨਾ ਪੀਓ ਅਤੇ ਇਹ ਬੁਰੀ ਹੈ ਇਸ ਗਵਰਨਮੈਂਟ ਨੇ ਸ਼ਹਿਰ ਸ਼ਹਿਰ ਅਤੇ ਪਿੰਡ ਪਿੰਡ ਵਿਚ ਠੰਕੇ ਖੋਲ੍ਹੇ ਹੋਏ ਹਨ ਕਿ ਸੰਤਰੇ ਦੀ ਚੰਗੀ ਹੈ ਤੇ ਮਾਲਟੇ ਦੀ ਅਛੀ ਹੈ ਅਤੇ ਇਸਦਾ ਪਰਾਪੇਗੰਡਾ ਕਰਦੇ ਹਨ। ਇਸ ਨਾਲ ਪਹਿਲਾਂ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਸ਼ਰਾਬ ਪੀਣ ਦੀ ਆਦਤ ਪਾਉਂਦੇ ਹਨ ਫੇਰ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੇ ਕਾਨੂੰਨ ਬਣਾਉਂਦੇ ਹਨ। ਅੰਗਰੇਜ਼ਾਂ ਦੇ ਵੇਲੇ ਵੀ ਸ਼ਰਾਬ ਨਿਕਲਦੀ ਸੀ ਅਤੇ ਉਹ ਪਕੜਦੇ ਸਨ। ਸ਼ਰਾਬ ਜਿਸ ਕੋਲੋਂ ਨਿਕਲਦੀ ਸੀ ਉਸੇ ਨੂੰ ਹੀ ਪਕੜਿਆ ਜਾਂਦਾ ਸੀ। ਪਰ ਹੁਣ ਜਿਹੜਾ ਸ਼ਰਾਬ ਕਢਦਾ ਹੈ ਉਸਨੂੰ ਕੁੱਝ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦਾ ਕਿਸੇ ਦੂਜੇ ਨੂੰ ਜਿਸ ਨਾਲ ਲੱਗ ਚੁੱਕ ਹੁੰਦੀ ਹੈ ਧਰ ਲਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਅਜ ਕਲ ਕੀ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ? ਜਿਸ ਦੇ ਨਾਲ ਦੁਸ਼ਮਣੀ ਹੁੰਦੀ ਹੈ ਉਸ ਦੇ ਕਮਾਦ ਵਿਚ ਸ਼ਰਾਬ ਰੱਖ ਆਉਂਦੇ ਹਨ ਉਸਨੂੰ ਉਥੋਂ ਬਰਾਮਦ ਕਰਕੇ ਕਮਾਦ ਵਾਲੇ ਨੂੰ ਪਕੜ ਲੈਂਦੇ ਹਨ। ਉਹ ਕਹਿੰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਕਮਾਦ ਤਾਂ ਮੇਰਾ ਜ਼ਰੂਰ ਹੈ ਪਰ ਸ਼ਰਾਬ ਮੇਰੀ ਨਹੀਂ। ਪਰ ਕੋਣ ਸੁਣਦਾ ਹੈ। ਉਸ ਨੂੰ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਬੱਚੂ ਜਦੋਂ ਤੱਕ ਨਹੀਂ ਕਹੇਗਾ ਕਿ ਇਹ ਮੇਰੀ ਹੈ ਚੰਗੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਕੁਟਾਪਾ ਕਰਾਂਗੇ। ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੇ ਤਿੰਨ ਘੰਟੇ ਉਸਨੂੰ ਕੁੱਟ ਢਾਂਟ ਕਰਕੇ ਉਸ ਵਿਚਾਰੇ ਤੋਂ ਕਹਾ ਲਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਜਾਨ ਬਚਾਉਣ ਲਈ ਉਸ ਨੂੰ ਕਹਿਣਾ ਪੈਂਦਾ ਹੈ ਕਿ ਮੇਰੀ ਹੈ। ਭਿੰਨ ਮੀਲ ਤੇ ਉਸਦੇ ਘਰ ਤੋਂ ਕਮਾਦ ਹੈ ਪਰ ਉਥੋਂ ਸ਼ਰਾਬ ਨਿਕਲਦੀ ਹੈ। ਦਰਅਸਲ

[ਸਰਦਾਰ ਬਚਨ ਸਿੰਘ]

ਜਿਸਨੂੰ ਵਫ਼ਾਨਾ ਹੋਵੇ ਉਸ ਦੇ ਖੇਤ ਵਿਚ ਖੁਦ ਰਖਵਾ ਦਿੰਦੇ ਹਨ। ਪੁਲਿਸ ਵਾਲੇ ਸਿਪਾਹੀ ਅਤੇ ਥਾਨੇਦਾਰ ਪਿੰਡਾਂ ਵਿਚ ਜਾਂਦੇ ਹਨ, ਖੁਦ ਸ਼ਰਾਬਾਂ ਪੀਂਦੇ ਹਨ। ਚਾਲੂ ਭੱਠੀਆਂ ਅਤੇ ਘੜੇ ਪਕੜੇ ਜਾਂਦੇ ਹਨ ਪਰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਕੁੱਝ ਨਹੀਂ ਕਿਹਾ ਜਾਂਦਾ, ਕਿਉਂਕਿ ਉਥੋਂ ਕੁੱਝ ਮਿਲ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਪਰ ਜਿਸਨੂੰ ਸਜ਼ਾ ਦੇਣੀ ਹੁੰਦੀ ਹੈ ਉਸਦੇ ਕਮਾਦ ਵਿਚ ਜਾਂ ਦੂਜੇ ਖੇਤ ਵਿਚ ਬੋਤਲ ਜਾਂ ਘੜਾ ਰਖਵਾ ਦਿੰਦੇ ਹਨ ਫਿਰ ਮੈਂਕੇ ਤੇ ਜਾ ਕੇ ਕਢਾ ਲੈਂਦੇ ਹਨ ਕਿਉਂਕਿ ਪਾਰਟੀ ਬਾਜ਼ੀ ਜੋ ਚਲਦੀ ਹੈ। ਫੇਰ ਉਸਨੂੰ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਦੱਸ ਤੇਰੀ ਹੈ, ਨਹੀਂ ਤਾਂ ਕੁੱਟਾਂਗੇ। ਅਸੀਂ ਖੁਦ ਇਕ ਕੇਸ ਵੇਖਿਆ ਹੈ। ਖੂਹ ਤੇ ਸ਼ਰਾਬ ਰੱਖੀ ਗਈ। ਨਾ ਕਿਸੇ ਪੰਚ ਪੰਚਾਇਤ ਨੂੰ ਬੁਲਾਇਆ ਅਤੇ ਨਾ ਲੰਬਰਦਾਰ ਨੂੰ ਹੀ ਬੁਲਾਇਆ, ਆਪਣੇ ਆਪ ਜਾਕੇ ਕਿਹਾ ਗਿਆ ਕਿ ਸ਼ਰਾਬ ਖੂਹ ਤੋਂ ਪਕੜੀ ਗਈ ਹੈ। ਨਾ ਉਥੇ ਪੰਚ ਗਿਆ ਨਾ ਪੰਚਾਇਤ ਗਈ ਅਤੇ ਨਾ ਹੀ ਕੋਈ ਲੰਬਰਦਾਰ ਹੀ ਗਿਆ ਸਿਰਫ ਜਿਹੜੇ ਪੱਕੇ ਗਵਾਹ ਸਨ ਉਹੋ ਸੱਦੇ ਹੋਏ ਸਨ ਅਤੇ ਉਹ ਹੀ ਮੈਂਕੇ ਤੇ ਗਏ। ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੀ ਧੱਕੇ ਸ਼ਾਹੀ ਚਲ ਰਹੀ ਹੈ। ਕੁੱਟ ਮਾਰ ਕੇ ਹੀ ਇਕਬਾਲ ਕਰਵਾ ਲੈਂਦੇ ਹਨ। ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਹੋਣਾ ਨਹੀਂ ਚਾਹੀਦਾ।

ਮੈਂ ਸਮਝਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਇਹ ਸਜ਼ਾ ਕਾਫੀ ਹੈ। ਆਮ ਤੌਰ ਤੇ ਇਹ ਵੇਖਿਆ ਗਿਆ ਹੈ ਕਿ ਲੋਕਾਂ ਦੇ ਝੂਠੇ ਚਾਲਾਨ ਕੀਤੇ ਜਾਂਦੇ ਹਨ ਤੇ ਕਿਸੇ ਬੋਤਲ ਵਿਚ ਪਾਣੀ ਪਾ ਕੇ ਬੇਗੁਨਾਹ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਗਿਰਫਤਾਰ ਕਰ ਲਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਮੈਂ ਗਵਰਨਮੈਂਟ ਨੂੰ ਇਸ ਲਈ ਚੇਤਾਵਨੀ ਦੇਣਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਉਹ ਆਪਣਿਆਂ ਅਫਸਰਾਂ ਨੂੰ ਇਸ ਕਿਸਮ ਦੀਆਂ ਮਨ ਮਾਨੀਆਂ ਕਾਰਵਾਈਆਂ ਕਰਨ ਦੀ ਇਜਾਜ਼ਤ ਨਾ ਦੇਵੇ। ਜੇ ਇਸਦਾ ਵਤੀਰਾ ਇਹੋ ਜਿਹਾ ਰਿਹਾ ਤਾਂ ਇਹ ਤਬਾਹ ਹੋ ਜਾਏਗੀ। ਹੁਣ ਨਾਜਾਇਜ਼ ਸ਼ਰਾਬ ਪੇਟੀਆਂ ਭਰ ਭਰ ਕੇ ਤਿਆਰ ਕੀਤੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਜੇ ਸਰਕਾਰ ਸ਼ਰਾਬ ਦੀ ਕੀਮਤ ਘਟਾ ਕੇ ਦੋ ਰੁਪਏ ਛੇ ਬੋਤਲ ਕਰ ਦੇਵੇ ਫੇਰ ਨਾਜਾਇਜ਼ ਸ਼ਰਾਬ ਕੱਢਣ ਦੀ ਬੇਸ਼ਕ ਉਮਰ ਕੈਦ ਦੀ ਸਜ਼ਾ ਰੱਖ ਦੇਵੇ ਤਾਂ ਮੈਨੂੰ ਕੋਈ ਇਤਰਾਜ਼ ਨਹੀਂ ਹੋਣ ਲੱਗਾ।

ਲੋਕ ਕਾਰਜ ਮੰਤਰੀ (ਸ਼੍ਰੀ ਸੂਲ ਚੰਦ ਜੈਨ) : ਅਬ Punjab Excise (Amendment) Bill ਦੇ ਬਾਰੇ ਮੈਂ ਜੋ speeches ਇਸ ਏਵਾਨ ਮੈਂ ਹੁੰਦੇ ਹਾਂ ਇਕ ਤਰ੍ਹਾਂ ਤੋਂ ਮੈਂ ਤੁਹਾਨੂੰ ਸਵਾਗਤ ਕਰਦਾ ਹਾਂ। ਮੈਂ ਮੁਅਜ਼ਿਜ਼ ਮੈਂਬਰਾਨ ਕੋ ਬਧਾਇ ਦੇਂਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਕਮ ਤੋਂ ਕਮ ਤੁਹਾਨੂੰ ਹਰ ਇਕ ਨੇ ਸ਼ਰਾਬ ਕਸ਼ੀ ਦੇ ਖ਼ਿਲਾਫ਼ ਅਪਣੀ ਆਵਾਜ਼ ਉਠਾਈ ਹੈ ਅਤੇ ਤੁਹਾਨੂੰ ਇਸ ਆਵਾਜ਼ ਤੋਂ ਗਵਰਨਮੈਂਟ ਕੋ ਟਾਕਤ ਮਿਲੇਗੀ ਕਿ ਵਹ ਸ਼ਰਾਬ ਬੰਦੀ ਕੀ ਪਾਲਿਸੀ ਕੀ ਤਰਫ਼ ਜ਼ਯਾਦਾ ਸਜ਼ਬੂਤੀ ਤੋਂ ਕਦਮ ਉਠਾਏ। ਯਹ ਕਹਨੇ ਕੇ ਲਿਯੇ ਮੈਂ ਮੁਆਫੀ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਚੰਦ ਮੁਅਜ਼ਿਜ਼ ਮੈਂਬਰਾਨ ਕੀ speeches ਤੋਂ ਕੁਝ confusion ਟਪਕਤਾ ਹੈ। ਯਹ ਕਹਾ ਗਯਾ ਹੈ ਕਿ ਸ਼ਰਾਬ ਕੇ ਸੁਤਅਲਿਕ ਗਲਤ ਮੁਕਦਮੇ ਬਨਤੇ ਹਨ। ਯਹ ਬਿਲਕੁਲ ਅਲਗ ਬਾਤ ਹੈ ਅਤੇ ਇਸ ਕੀ ਤਹ ਮੈਂ administrative ਨਕਾਯਸ ਹੋ ਸਕਤੇ ਹਨ। ਇਸ ਬਿਨਾ ਪਰ ਯਹ ਦਲੀਲ ਨਹੀਂ ਦੀ ਜਾ ਸਕਤੀ ਕਿ ਨਾਜਾਯਜ਼ ਸ਼ਰਾਬ ਕੀ ਕਸ਼ੀਦ ਬਢ ਰਹੀ ਹੀ ਤੋ ਮੈਂ ਇਸ ਜੁਮ ਕੀ ਸਜ਼ਾ ਨ ਬਢਾਇ ਜਾਏ। ਸਜ਼ਾ ਕਾ ਬਢਾਨਾ ਅਲਗ ਬਾਤ ਹੈ ਅਤੇ ਕਾਨੂੰਨ ਪਰ ਅਮਲ ਕਰਨੇ ਵਾਲੀ ਮੈਂ ਕੋਈ ਨੁਕਸ ਹੋਨਾ ਇਕ ਅਲਗ ਬਾਤ ਹੈ। ਅਗਰ ਇਸ ਸਿਲਸਿਲੇ ਮੈਂ ਕਹੀਂ ਗਲਤ ਮੁਕਦਮੇ ਬਨਤੇ ਹਨ ਤੋ ਯਹ ਬਾਤ District Magistrates ਕੇ ਨੋਟਿਸ ਮੈਂ ਲਾਇ ਜਾ ਸਕਤੀ ਹੈ ਅਤੇ ਗਵਰਨਮੈਂਟ ਕੇ ਨੋਟਿਸ ਮੈਂ ਮੈਂ ਲਾਇ ਜਾ ਸਕਤੀ ਹੈ। ਏਸੀ ਸ਼ਿਕਾਯਤੀ ਪਰ ਗੈਰੀ ਖ਼ਾਯ ਕੀਆ ਜਾ ਸਕਤਾ ਹੈ ਅਤੇ ਮੁਨਾਸਿਬ ਕਾਰੰਵਾਇ ਕੀ ਜਾ ਸਕਤੀ ਹੈ ਲੇਕਿਨ ਝੂਠੇ ਮੁਕਦਮੀ ਕੀ ਦਲੀਲ ਸਜ਼ਾ ਬਢਾਨੇ ਕੇ ਖ਼ਿਲਾਫ਼ ਹਰਗਿਜ਼ ਇਸਤੇਮਾਲ ਨਹੀਂ ਕੀ ਜਾ ਸਕਤੀ, ਜਬ ਕਿ ਨਾਜਾਯਜ਼ ਸ਼ਰਾਬ ਕਸ਼ੀ ਬਢ ਰਹੀ ਹੀ ਅਤੇ

उसे रोकना सब का ध्येय हो। यह कहा गया है कि नाजायज़ शराब पर गवर्नमैण्ट पाबन्दी लगा रही है लेकिन जायज़ शराब बन्दी की तरफ कोई कदम नहीं उठाया जा रहा। इस सिलसिले में मैं अर्ज़ करना चाहता हूँ कि शराब नोशी को बन्द करने में दोनों बातों की तरफ ध्यान देना जरूरी है अर्थात् जायज़ शराब नोशी को कम किया जाये और नाजायज़ शराब को कतई बन्द कर दिया जाये। इस एवान के मुअज़िज़ मैम्बरान को मालूम होगा कि **Planning Commission** की तरफ से एक **Prohibition Enquiry Committee** बिठाई गई थी। उस कमेटी ने एक शानदार रिपोर्ट दी है। इस रिपोर्ट पर **Government of India** ने गौर किया है और इस रिपोर्ट में जो **recommendations** की गई हैं वे सूबाई सरकारों को पहुंच गई हैं। मैं इस एवान के मुअज़िज़ मैम्बरान से निवेदन करना चाहता हूँ कि इन सिफारिशों पर अच्छी तरह से गौर हो रहा है और जल्द ही हाऊस के सामने सारी तजवीज़ गवर्नमैण्ट की तरफ से आयेंगी, जिन तजवीज़ पर अमल कर के पंजाब सरकार प्रोग्राम के अनुसार ज़िलों के अंदर हिंद सरकार की तजवीज़ के मुताबिक मुकम्मल तौर पर शराब बन्दी लागू करेगी। मुअज़िज़ मैम्बरान को यह बात माननी चाहिये कि अगर नाजायज़ शराब की कशीद के खिलाफ कोई मुअस्सर कदम न उठायेंगे तो जायज़ शराब नोशी बंद करने में बहुत रुकावट पड़ेगी।

इस के अलावा कुछ मैम्बर साहिबान ने कहा कि कम से कम सज़ा जो तजवीज़ की गई है वह बहुत ज्यादा है। मैं उन की इत्तलाह के लिये अर्ज़ करना चाहता हूँ कि कई ऐसे केस नोटिस में आये हैं जिन में मैजिस्ट्रेट साहिबान ने **ridiculously low** सज़ा दी। दफा 409 के मातहत एक **embezzlement** के केस में एक मैजिस्ट्रेट ने महज़ कैद की सज़ा दी। यह एक मज़ाक की बात है। हमारी **Constitution** में **Directive Principles** में साफ तौर पर लिखा है कि शराब नोशी बन्द करना है। जिस वक्त महात्मा गांधी आज़ादी की लड़ाई लड़ रहे थे—जिन का ज़िक्र मेरे मोहतरिम दोस्त मौलवी अब्दुल गनी ने किया है—तो उन्होंने भी शराब नोशी के खिलाफ तहरीक चलाई थी। इस लिये हम ऐसे कदम क्यों न उठाएँ कि जिन से जायज़ शराब कशी आम तौर पर और नाजायज़ शराब कशी खास तौर पर बन्द होने में मदद मिल सके।

फिर, इस बात पर भी जोर दिया गया है कि इसके मुतअल्लिक प्रचार किया जाना चाहिये। कौन कहता है कि प्रचार न हो। मैं मैम्बर साहिबान से दरखास्त करूंगा कि वे शराब बन्दी के बारे में अपने हलकों में प्रचार करें। गवर्नमैण्ट उन की शुक्र गुज़ार होगी। मेरे सार्थी चौधरी लहरी सिंह ने कहा कि दफा छः में इस हद तक तरमीम की जाये कि पहले सज़ा होने के बाद दूसरी बार सज़ा दुगनी न दी जाये। मैं इस बारे में उन से इत्फाक नहीं रखता। मुझे ताज़्जुब हुआ जब उन्होंने यह दलील पेश की कि अगर इस सिलसिले में नाबालग पकड़ा जाये या बेवा या कोई यतीम पकड़ा जाये तो यह बेइन्साफी की बात होगी। मैं कहूंगा कि जुर्म का इरतकाब चाहे बेवा करे चाहे नाबालग या यतीम करे तो कानून शिकनी करने वालों के खिलाफ कोई रहम का सवाल पैदा नहीं होता। अगर कोई आदमी पहली सज़ा के बाद दूसरी दफा जुर्म करता है तो ताज़ीराते हिन्द में इस के मुतअल्लिक दफा 73 में **provision** किया गया है कि पहली **conviction** के बाद दूसरी बार अगर कोई

[लोक कार्य मंत्री]

आदमी convict हो जाये तो उसे ज्यादा सज़ा दी जायेगी। इस लिये इस क्लॉज़ में मुझे कोई गलत बात दिखाई नहीं देती।

चौधरी लहरी सिंह : मैं मिनिस्टर साहिब से दरखास्त करता हूँ कि वह इस बात को clarify करें कि अगर किसी लड़के के कब्जे से आधी छटांक ही शराब बरामद हो तो दूसरी बार उसे जरूरी तौर पर सज़ा की double dose दी जायेगी।

लोक कार्य मंत्री : जो अलफाज़ क्लॉज़ 6 में है वह बिल्कुल साफ है। मैजिस्ट्रेट इस मामले में अपनी discretion इस्तेमाल नहीं कर सकता। जो आदमी दूसरी बार offence commit करता है और उस के खिलाफ वह इलज़ाम साबित हो जाता है तो मैजिस्ट्रेट को ऐसी हालत में लाज़मी तौर पर double सज़ा देनी पड़ेगी।

इस के अलावा, साहिबे सदर, मेरे लायक दोस्त सरदार सरूप सिंह ने एक बात कही कि जब तक शराब बन्दी पर अमल नहीं किया जाता तब तक नाजायज़ शराब कशीदगी के लिये सज़ा का बढ़ाना गलत बात है। मैं समझता हूँ कि इस दलील में काफी वज़न नहीं। इस में महज़ excise duty का असूल involved नहीं। हमें यह भी देखना है कि अगर लोग नाजायज़ शराब पीएं तो न सिर्फ़ इस से उन की सेहत पर बुरा असर पड़ता है बल्कि उन के अखलाक में बेहद गिरावट आ जाती है। बुनियादी चीज़ यह है कि हमारे विधान में भी यह provide किया गया है कि हमने हिंदुस्तान में prohibition enforce करनी है। मैं कहूंगा कि यह हमारे हाऊस के मैम्बर साहिबान को महज़ गलतफहमी है जो यह समझते हैं कि पंजाब सरकार जायज़ शराब नोशी पर कोई कंट्रोल नहीं कर रही। जायज़ शराब के इस्तेमाल में कमी लाने के लिये गवर्नमेंट मुनासिब कदम उठा रही है।

रोहतक एक ऐसा ज़िला है जहां पर कतई शराबबन्दी है। बाकी ज़िलों में भी जो ठेकेदारों को शराब दी जाती है उस में हर साल कमी की जा रही है। मिसाल के तौर पर एक साल एक ठेकेदार को अगर 100 गैलन दी जाती है तो अगले साल उस से कम और उस से अगले साल और कम दी जाती है। इस के इलावा Prohibition Enquiry Committee की रिपोर्ट के मुताबिक इस बारे में ज्यादा अच्छा अमल किया जाएगा। फिर मैम्बरों का जो एतराज़ है कि जाइज़ शराब पर पाबन्दी ज्यादा हो, दूर किया जाएगा। इस लिये मैं अर्ज करता हूँ कि यह तरमीमी बिल इसी तरह पास होना चाहिये।

Mr. Speaker. Question is—

That the Punjab Excise (Amendment) Bill, as passed by the Punjab Legislative Council, be taken into consideration.

The motion was carried.

Mr. Speaker : Now the House will proceed to consider the Bill clause by clause.

CLAUSE 2

Mr. Speaker : Question is—

That Clause 2 stand part of the Bill.

The motion was carried.

ਸਰਦਾਰ ਚੰਨਣ ਸਿੰਘ ਧੂਤ : ਕਲਾਜ਼ 2 ਤੇ ਮੇਰੀ ਇਕ amendment ਹੈ ।

ਸ਼੍ਰੀ ਸਪੀਕਰ : ਇਹ ਆਪ ਨੂੰ ਕਲਾਜ਼ ਦੇ ਪਾਸ ਹੋਣ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਕਹਿਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਸੀ । (He should have said this before the clause was carried.)

ਸਰਦਾਰ ਚੰਨਣ ਸਿੰਘ ਧੂਤ : ਆਪ ਨੂੰ ਇਹ ਕਹਿਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਸੀ ।

ਸ਼੍ਰੀ ਸਪੀਕਰ : ਮੇਰਾ ਇਹ ਫਰਜ਼ ਨਹੀਂ ਹੈ ਕਿ ਮੈਂ ਤੁਹਾਡੀ ਤਵਜ਼ੂਹ amendment ਵਲ ਦੁਵਾਵਾਂ । ਇਹ ਤੁਹਾਡਾ ਫਰਜ਼ ਹੈ । (It is not my duty that I should draw the attention of the hon. Member to his amendment. This is his own duty)

CLAUSE 3

Sardar Chanan Singh Dhut (Tanda) : Sir, I beg to move—

In line 4,—

for “one thousand” substitute “two hundred”.

ਸਪੀਕਰ ਸਾਹਿਬ, ਇਸ ਕਲਾਜ਼ ਵਿਚ ਮੇਰੀ ਇਹ ਤਰਮੀਮ ਹੈ ਕਿ 1,000 ਰੁਪਏ ਦੀ ਥਾਂ 200 ਰੁਪਏ ਜੁਰਮਾਨਾ ਹੋਵੇ । ਗੱਲ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਇਸ ਬਿਲ ਵਿਚ ਸਾਰੀਆਂ ਕਲਾਜ਼ਾਂ ਇਸ ਢੰਗ ਨਾਲ ਲਿਆਂਦੀਆਂ ਗਈਆਂ ਹਨ ਕਿ ਸਜ਼ਾ ਵਧਾਈ ਜਾਏ । ਜਿੱਥੇ ਪਹਿਲਾਂ may ਸ਼ਬਦ ਹੈ ਉਸ ਦੀ ਥਾਂ shall ਹੋ ਗਿਆ ਹੈ ਜਾਂ up to ਹੋ ਗਿਆ ਹੈ । ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਇਹ ਬਿਲ ਬਹੁਤ ਸਖਤ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਹੈ ਤਾਂ ਜੋ ਸ਼ਰਾਬ ਕੱਢਣ ਵਿਚ ਕਮੀ ਹੋਵੇ । ਪਿਛਲੇ ਸਾਲ ਮੈਂ ਜੇਲ੍ਹ ਵਿਚ ਇਕ ਆਦਮੀ ਵੇਖਿਆ ਜਿਸਨੂੰ ਮੁਕਦਮਿਆਂ ਤੋਂ ਬਾਅਦ 6 ਸਾਲ ਦੀ ਕੈਦ ਦੀ ਸਜ਼ਾ ਹੋਈ ਸੀ । ਆਪਣੀ 20 ਸਾਲਾਂ ਦੀ ਪੁਲਿਟੀਕਲ life ਵਿਚ ਪਹਿਲੀ ਵਾਰ ਮੈਂ ਵੇਖਿਆ ਕਿ ਉਹ ਆਦਮੀ ਜੇਲ੍ਹ ਦੇ ਅੰਦਰ ਵੀ ਸ਼ਰਾਬ ਕੱਢ ਰਿਹਾ ਸੀ । ਉਸ ਆਦਮੀ ਨੂੰ ਸ਼ਰਾਬ ਕੱਢਣ ਦੇ ਜੁਰਮ ਵਿਚ ਸਜ਼ਾ ਹੋਈ ਸੀ ਤੇ ਉਹ ਜੇਲ੍ਹ ਵਿਚ ਸ਼ਰਾਬ ਕੱਢ ਰਿਹਾ ਸੀ । ਉਸ ਨੇ ਗੱਲ ਸੁਣਾਈ ਕਿ ਜਦੋਂ ਮੈਂ ਬੰਬਈ ਜੇਲ੍ਹ ਵਿਚ ਆਇਆ ਤਾਂ ਸ਼ਰਾਬ ਨਾਲ ਫੀਸਟ ਕੀਤੀ ਗਈ । ਦਾਰੋਗਾ ਆ ਗਿਆ । ਉਹ ਬੋਤਲਾਂ ਚਲੀਆਂ ਗਈਆਂ ਅਤੇ ਹੋਰ ਆ ਗਈਆਂ । ਇਸ ਲਈ ਮੈਂ ਕਹਿੰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਸਜ਼ਾ ਵਧਾਉਣ ਨਾਲ ਸਵਾਏ ਇਸ ਦੇ ਕਿ ਪੁਲਿਸ ਅਤੇ ਦੂਜੇ ਅਫ਼ਸਰਾਂ ਦੇ ਹੱਥ ਮਜ਼ਬੂਤ ਕਰੇ, ਇਸ ਨਾਲ ਨਾਜਾਇਜ਼ ਸ਼ਰਾਬ ਦੀ ਕਸ਼ੀਦ ਵਿਚ ਫਰਕ ਨਹੀਂ ਪਵੇਗਾ । ਸਜ਼ਾ ਘੱਟ ਤੋਂ ਘੱਟ ਹੋਣੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ । ਇਸ ਤੋਂ ਵਧੇਰੇ ਨਾਂ ਕਹਿੰਦਾ ਹੋਇਆ ਮੈਂ ਕਹਿੰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਇਹ ਜੋ ਇਕ ਹਜ਼ਾਰ ਰੁਪਏ ਰੱਖਿਆ ਗਿਆ ਹੈ ਇਹ ਬਹੁਤ ਜ਼ਿਆਦਾ ਹੈ ; ਇਸ ਲਈ ਇਸ ਦੀ ਥਾਂ 200 ਰੁਪਏ ਕਾਫੀ ਹਨ ।

Mr. Speaker : Motion moved—

In line 4,—

for “one thousand” substitute “two hundred”.

ਸ਼੍ਰੀ ਵਧਾਵਾ ਰਾਮ (ਭਾਜ਼ਿਲਕਾ) : ਸਪੀਕਰ ਸਾਹਿਬ, ਮੈਂ ਅਰਜ਼ ਕਰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਸਾਡੀ ਸਰਕਾਰ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਇਸ ਗੱਲ ਦੀ ਕਰੇ ਕਿ ਲੋਕਾਂ ਦੇ ਜ਼ਿਹਨ ਬਦਲੇ ਜਾਣ। ਜ਼ਿਹਨ ਬਦਲ ਕੇ ਹੀ ਸੁਧਾਰ ਹੋ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਡੰਡੇ ਨਾਲ ਕੁੱਝ ਨਹੀਂ ਹੋਵੇਗਾ। ਮਰੀਜ਼ ਮਰ ਜਾਵੇਗਾ ਅਤੇ ਡਾਕਟਰ ਦੀ ਬਦਨਾਮੀ ਹੋਵੇਗੀ। ਸਾਡੀ ਸਰਕਾਰ ਦਾ ਇਹ ਰਵੱਈਆ ਗ਼ਲਤ ਹੈ। ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਮਾਰ ਕੇ ਡਾਕਟਰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਤਕਲੀਫ਼ ਦੂਰ ਨਹੀਂ ਕਰ ਸਕਦਾ। ਇਸ ਸਰਕਾਰ ਦਾ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਮਾਰਨ ਵਾਲਾ ਰਵੱਈਆ ਹੈ। ਇਹ ਆਪਣੀ ਹੱਟੀ ਚਮਕਾ ਰਹੀ ਹੈ। ਸਰਕਾਰ ਦੀ ਸ਼ਰਾਬ ਬਾਰੇ ਇਸ ਪਾਲਿਸੀ ਨਾਲ ਸਰਕਾਰ ਨੂੰ ਅਤੇ ਠੇਕੇਦਾਰਾਂ ਨੂੰ ਛਾਇਦਾ ਹੋ ਰਿਹਾ ਹੈ, ਬਾਕੀ ਸਭ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਕਾਫੀ ਨੁਕਸਾਨ ਹੋ ਰਿਹਾ ਹੈ।

Mr. Speaker : Question is—

In line 4,—

for “one thousand” substitute “two hundred”.

The motion was lost.

Mr. Speaker : Question is—

That Clause 3 stand part of the Bill,

The motion was carried.

CLAUSE 4

Sardar Chanan Singh Dhut (Tanda) : Sir, I beg to move—

In line 4,—

for “five” substitute “one”.

ਸਪੀਕਰ ਸਾਹਿਬ, ਮੇਰੀ ਤਰਮੀਮ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਇਸ ਕਲਾਜ਼ ਵਿਚ ਵੀ ਸਜ਼ਾ 500 ਰੁਪਏ ਦੀ ਥਾਂ ਇਕ ਸੌ ਰੁਪਿਆ ਹੋਣੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ।

Mr. Speaker : Motion moved—

In line 4,—

for “five” substitute “one”.

Mr. Speaker : Question is—

In line 4,—

for “five” substitute “one”.

The motion was lost.

Mr. Speaker : Question is—

That Clause 4 stand part of the Bill.

The motion was carried.

CLAUSE 5

Mr. Speaker : I rule the amendment given notice of by Sardar Chanan Singh Dhut and Sardar Harkishan Singh Surjit to clause 5 out of order. Now I will put this clause to the vote of the House.

Question is—

That Clause 5 stand part of the Bill.

The motion was carried.

CLAUSE 6

Mr. Speaker : The amendment given notice of by S. Chanan Singh Dhut is out of order as it has merely the effect of a negative vote. However, if the hon. Member desires to speak on or oppose the clause, he may do so.

ਸਰਦਾਰ ਚੰਨਣ ਸਿੰਘ ਧੂਤ (ਟਾਂਡਾ) : ਸਪੀਕਰ ਸਾਹਿਬ, ਇਸ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਵੀ ਚੋਧਰੀ ਸਾਹਿਬ ਨੇ ਇਸ ਗੱਲ ਵੱਲ ਧਿਆਨ ਦਿਵਾਇਆ ਸੀ ਕਿ ਇਹ ਨਵਾਂ ਤਰੀਕਾ ਕੱਢਿਆ ਗਿਆ ਹੈ ਜਿਸ ਦੇ ਮੁਤਾਬਿਕ ਪਹਿਲਾਂ ਸਜ਼ਾ ਵਧਾਈ ਗਈ ਫੇਰ ਦੁੱਗਣੀ ਅਤੇ ਫੇਰ ਤਿੱਗਣੀ ਹੋਵੇਗੀ। ਮੈਂ ਨਹੀਂ ਸਮਝਦਾ ਕਿ ਇਹ ਕੌਸੀ ਆਜ਼ਾਦੀ ਆਈ ਹੈ ਕਿ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਗੁਨਾਹ ਤੋਂ ਰੋਕਿਆ ਜਾ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਇਹ ਸਜ਼ਾਵਾਂ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੇਂਦੇ ਹਨ ਜਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਇਹ ਆਪ super men ਹੁੰਦੇ ਹੋਣ ਅਤੇ ਦੂਜੇ ਲੋਕ ਨਿਕਮੇ ਹਨ। ਹੋਣਲਾਂ ਵਿਚ ਤਾਂ ਸ਼ਰਾਬ ਪੀਤੀ ਜਾ ਸਕਦੀ ਹੈ ਪਰ ਓਥੇ ਨਹੀਂ। ਜੇ ਸਰਕਾਰ ਦੇ ਮੁਲਾਜ਼ਮ ਪੀਂਦੇ ਹਨ ਤਾਂ ਕੋਈ ਵਜ੍ਹਾ ਨਹੀਂ ਕਿ ਦੂਜੇ ਨਾ ਪੀਣ। ਪਰ ਸਜ਼ਾ ਛੋਟੇ ਤਬਕੇ ਵਾਲਿਆਂ ਨੂੰ ਦੇਣ ਲੱਗੇ ਹਨ। ਪਹਿਲੀ ਵਾਰ ਐਨੀ ਫੇਰ ਦੁੱਗਣੀ ਅਤੇ ਫੇਰ ਤਿੱਗਣੀ ਹੋਵੇਗੀ। ਦੁਨੀਆਂ ਦੇ ਦੂਜੇ ਦੇਸ਼ਾਂ, ਖਾਸ ਤੌਰ ਤੇ ਅਮਰੀਕਾ ਨੇ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਕੀਤੀ ਕਿ ਕਤਾਨ ਸ਼ਰਾਬ ਬੰਦੀ ਹੋਵੇ। ਪਰ ਉਹ ਇਸ ਨਤੀਜੇ ਤੇ ਪਹੁੰਚੇ ਕਿ ਜਿੰਨੀ ਸ਼ਰਾਬ ਲੋਕ ਪੇਹਿਲਾਂ ਪੀਂਦੇ ਸਨ ਉਸ ਤੋਂ ਦੁਗਣੀ ਚੋਗਣੀ ਪੀਣ ਲੱਗ ਪਏ। ਰੋਹਤਕ ਦੇ ਜ਼ਿਲੇ ਵਿਚ ਸ਼ਰਾਬ ਬੰਦੀ ਹੈ। ਓਥੇ ਦੇ ਮਿਨਿਸਟਰ ਸਾਹਿਬ ਬੈਠੇ ਹਨ। ਉਹ ਦੱਸਣ ਕਿ ਰੋਹਤਕ ਵਿਚ ਸ਼ਰਾਬ ਨਿਕਲਦੀ ਹੈ ਜਾਂ ਨਹੀਂ। ਇਹ ਮਿਸਾਲਾਂ ਦੇਂਦੇ ਹਨ ਕਿ ਸਾਡੇ revenues ਵਿਚ ਕਮੀ ਹੋ ਗਈ ਹੈ।

ਸਪੀਕਰ ਸਾਹਿਬ, ਮੈਂ ਕਹਿਣਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਆਦਮੀਆਂ ਨੂੰ ਸ਼ਰਾਬ ਦੇ ਠੇਕੇ ਦਿੱਤੇ ਜਾਂਦੇ ਹਨ ਪੁਲਿਸ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਮਦਦ ਸ਼ਰਾਬ ਕੱਢਣ ਵਿਚ ਕਰਦੀ ਹੈ ਅਤੇ ਖੁਦ ਵੀ ਵਰਤਦੀ ਹੈ। ਮੈਂ ਪੁੱਛਣਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਜਿਹੜਾ ਠੇਕਾ 2,000 ਰੁਪਏ ਤੋਂ ਵਧਾ ਕੇ 5,000 ਰੁਪਏ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਠੇਕੇਦਾਰ ਉਸ ਨੂੰ ਕਿਵੇਂ ਪੂਰਾ ਕਰਦਾ ਹੈ? ਉਸ ਦਾ ਤਾਂ ਸ਼ਰਾਬ ਦਾ quota ਮੁਕੱਰਰ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਉਹ ਜ਼ਿਆਦਾ ਸ਼ਰਾਬ ਹਾਸਲ ਕਰਨ ਲਈ ਖੁਦ ਭੱਠੀ ਲਗਾਉਂਦਾ ਹੈ ਜਾਂ ਭੱਠੀ ਵਾਲਿਆਂ ਨਾਲ ਦੋਸਤੀ ਗੰਢਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਉਹ ਸ਼ਰਾਬ ਠੇਕੇ ਦੇ ਰਾਹੀਂ ਬੇਚਦਾ ਹੈ। ਗਵਰਨਮੈਂਟ ਜਿਹੜਾ ਠੇਕਾ ਲੈਂਦੀ ਹੈ ਠੇਕੇਦਾਰ ਉਸ ਨੂੰ ਪੂਰਾ ਨਹੀਂ ਕਰ ਸਕਦੇ। ਮੈਨੂੰ ਦੋ ਤਿੰਨ ਅਜਿਹਿਆਂ ਠੇਕਿਆਂ ਦਾ ਪਤਾ ਹੈ ਜਿਥੇ ਕਿ ਕੁਝ ਵੀ ਸ਼ਰਾਬ ਨਹੀਂ ਵਿਕਦੀ ਪਰ ਉਹ ਠੇਕੇ ਪੰਜ ਪੰਜ ਅਤੇ ਛੇ ਛੇ ਹਜ਼ਾਰ ਰੁਪਏ ਨੂੰ ਵਿਕੇ ਹਨ। ਉਥੇ 10 ਰੁਪਏ ਦੀ ਬਜਾਏ ਭਾਵੇਂ 11 ਰੁਪਏ ਵੀ ਬੋਤਲ ਕਰ ਦਿੱਤੀ ਜਾਵੇ ਤਾਂ ਵੀ ਠੇਕਾ ਪੂਰਾ ਨਹੀਂ ਹੋ ਸਕਦਾ। ਹੈਰਾਨੀ ਦੀ ਗੱਲ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਉਹ ਠੇਕੇਦਾਰ ਬੋਤਲ ਦਸ ਰੁਪਏ ਦੀ ਥਾਂ ਤੇ ਨੌਂ ਰੁਪਏ ਵੇਚ ਕੇ ਵੀ ਠੇਕਾ ਪੂਰਾ ਕਰ ਲੈਂਦੇ ਹਨ। ਉਹ ਕਿਵੇਂ ਕਰਦੇ ਹਨ? ਸ਼ਰਾਬ ਦਾ ਤਾਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ quota ਮੁਕੱਰਰ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਉਹ ਖੁਦ ਸ਼ਰਾਬ ਕੱਢ ਕੇ ਵੇਚਦੇ ਹਨ। ਮੇਰੀ ਅਰਜ਼ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਗਵਰਨਮੈਂਟ ਖੁਦ ਇਨ੍ਹਾਂ ਚੀਜ਼ਾਂ ਦਾ ਮੌਕਾ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਦਿੰਦੀ ਹੈ। ਗਵਰਨਮੈਂਟ ਖੁਦ ਅਜਿਹੇ ਕੰਮ ਕਰਵਾਉਂਦੀ ਹੈ। ਉਹ ਹਾਲਾਤ ਹੀ ਅਜਿਹੇ ਪੈਦਾ ਕਰ ਦਿੰਦੀ ਹੈ।

ਮੇਰੇ ਇਕ ਸਾਥੀ ਨੇ ਕਿਹਾ ਹੈ ਕਿ Government ਨੇ Magistrates ਨੂੰ ਇਹ instructions ਜਾਰੀ ਕੀਤੀਆਂ ਹਨ ਕਿ ਉਸ ਆਦਮੀ ਨੂੰ ਸਜ਼ਾ ਦਿਉ ਜਿਸ ਦੇ

[ਸਰਦਾਰ ਚੰਨਣ ਸਿੰਘ ਧੂਤ]

ਖੇਤ ਵਿਚੋਂ ਸ਼ਰਾਬ ਪਕੜੀ ਜਾਵੇ । ਮਕਾਨਾਂ ਵਿਚ ਸ਼ਰਾਬ ਨਹੀਂ ਮਿਲਦੀ ਤਾਂ ਪੁਲਿਸ ਬਾਹਰੋਂ ਪਕੜਦੀ ਹੈ । . . . . . (ਆਵਾਜ਼ਾਂ : ਇਹ ਗਲਤ ਹੈ) ਇਹ fact ਹੈ ।

Mr. Speaker: But how is it relevant to the clause under consideration ?

ਸਰਦਾਰ ਚੰਨਣ ਸਿੰਘ ਧੂਤ : ਜਨਾਬ, ਮੈਂ ਅਰਜ਼ ਕਰਨੀ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਬਾਹਰ ਖੇਤਾਂ ਵਿਚ ਲੋਕ ਦੁਸ਼ਮਨੀ ਨਾਲ ਸ਼ਰਾਬ ਰੱਖ ਕੇ ਪਕੜਵਾ ਦਿੰਦੇ ਹਨ । ਜੇਕਰ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਕੋਈ ਇਕ ਦਫਾ ਪਕੜਿਆ ਜਾਵੇ ਅਤੇ ਫਿਰ ਦੂਸਰੀ ਵਾਰ ਅਤੇ ਤੀਸਰੀ ਵਾਰ ਪਕੜਿਆ ਜਾਵੇ ਤਾਂ ਸਜ਼ਾ ਦੁਗਣੀ ਅਤੇ ਤਿਗਣੀ ਹੁੰਦੀ ਜਾਵੇਗੀ । ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਲੋਕਾਂ ਦਾ ਕੋਈ ਗੁਨਾਹ ਨਹੀਂ ਹੋਵੇਗਾ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਸਜ਼ਾ ਹੋ ਜਾਇਆ ਕਰੇਗੀ ।

Mr. Speaker: It is a question of principle which has been set out in the clause under discussion. The hon. Member need not go into the background.

ਸਰਦਾਰ ਚੰਨਣ ਸਿੰਘ ਧੂਤ : ਜਨਾਬ, ਮੈਂ principle ਦੀ ਹੀ ਗੱਲ ਕਰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਸਜ਼ਾਵਾਂ ਕਿਵੇਂ ਦਿੱਤੀਆਂ ਜਾਂਦੀਆਂ ਹਨ । ਕਿਸ ਢੰਗ ਨਾਲ ਦੁਗਣੀ ਅਤੇ ਫਿਰ ਤਿਗਣੀ ਹੋ ਜਾਇਆ ਕਰੇਗੀ । ਇਸ ਬਿਲ ਦੇ ਜ਼ਰੀਏ ਬੇਗੁਨਾਹ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਸਜ਼ਾਵਾਂ ਹੋ ਜਾਇਆ ਕਰਨਗੀਆਂ ਅਤੇ ਜਿਹੜੇ ਲੋਕ ਸ਼ਰਾਬ ਕਢਦੇ ਹਨ ਉਹ ਬਚ ਜਾਇਆ ਕਰਨਗੇ । ਜਿਹੜੇ ਠੇਕੇਦਾਰ ਸ਼ਰਾਬ ਕਢਦੇ ਹਨ ਜਾਂ ਕਢਵਾਉਂਦੇ ਹਨ ਅਤੇ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਪੁਲਿਸ ਵਾਲੇ ਮਦਦ ਕਰਦੇ ਹਨ ਉਹ ਬਚ ਜਾਇਆ ਕਰਨਗੇ । ਫੜੇ ਉਹ ਲੋਕ ਜਾਇਆ ਕਰਨਗੇ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਕਮਾਦਾਂ ਦੇ ਖੇਤਾਂ ਵਿਚ ਦੁਸ਼ਮਨੀ ਨਾਲ ਸ਼ਰਾਬ ਰੱਖੀ ਜਾਇਆ ਕਰੇਗੀ । ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਲੋਕਾਂ ਦੇ ਅੰਦਰ ਸ਼ਰਾਬ ਹੁੰਦੀ ਹੈ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਸਜ਼ਾ ਨਹੀਂ ਮਿਲੇਗੀ । ਨਤੀਜਾ ਇਹ ਹੋਵੇਗਾ ਕਿ ਜਿਹੜੇ ਲੋਕ ਸ਼ਰਾਬ ਕੱਢਣਗੇ ਅਤੇ ਵੇਚਣਗੇ ਉਹ ਉਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਕਰਦੇ ਰਹਿਣਗੇ ਅਤੇ ਨਾਜਾਇਜ਼ ਸ਼ਰਾਬ ਨਹੀਂ ਰੁਕੇਗੀ । ਬੇਗੁਨਾਹਾਂ ਨੂੰ ਕੈਦ ਅਤੇ ਜੁਰਮਾਨੇ ਹੁੰਦੇ ਰਹਿਣਗੇ । ਜਿਹੜਾ ਕਾਨੂੰਨ ਪਹਿਲੀ ਵਾਰ ਆਵੇ ਉਸ ਦੇ ਵਿਚ ਐਨੀ ਸਖਤ ਸਜ਼ਾ ਨਹੀਂ ਰੱਖਣੀ ਚਾਹੀਦੀ । ਨਾਲੇ ਇਸ ਦੇ ਵਿਚ judiciary ਦੀ independence ਵੀ ਨਹੀਂ ਪਾਈ ਜਾਂਦੀ । ਇਸ ਦੇ ਵਿਚ minimum ਸਜ਼ਾ ਰੱਖੀ ਗਈ ਹੈ ਕਿ ਐਨੀ ਹੋਣੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ । ਨਾਲੇ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ ਕਿ Magistrates ਅਗੇ ਪਿੱਛੇ ਵੀ ਹੋ ਸਕਦੇ ਹਨ । ਅਸੀਂ ਕਿਵੇਂ judiciary ਨੂੰ independent ਕਹਿ ਸਕਦੇ ਹਾਂ ?

Mr. Speaker : Order, order. Judiciary is independent.

ਸਰਦਾਰ ਚੰਨਣ ਸਿੰਘ ਧੂਤ : Magistrates ਦੀ ਮਰਜ਼ੀ ਹੋਣੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ ਕਿ ਕਿੰਨਾ ਜੁਰਮਾਨਾ ਕਰਨਾ ਹੈ ਅਤੇ ਕਿੰਨੀ ਕੈਦ ਕਰਨੀ ਹੈ । ਪਰ ਇਸ ਦੇ ਨਾਲ ਤਾਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ discretion ਵੀ ਖਤਮ ਹੋ ਜਾਂਦੀ ਹੈ । ਇਸ ਕਰਕੇ ਮੈਂ ਕਹਿਣਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਇਹ judiciary ਦੀ independence ਉਪਰ ਛਾਪਾ ਹੈ । Judiciary ਦੇ ਹਕੂਕ ਉਪਰ ਛਾਪਾ ਹੈ । ਇਹ ਨਹੀਂ ਹੋਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ।

चौधरी लहरी सिंह (गनौर) : स्पीकर साहिब, अभी clause 2 की सब-क्लाज एक पेश की गई है। इस का मतलब यह है कि हर एक आदमी को, जो शराब निकाले या जो नाजायज़ शराब रखता है या भट्टी चढ़ाता है, कैद की सज़ा जरूर हो। इस से हमें इत्तफाक है कि जो आदमी नाजायज़ शराब में deal करता है भट्टी चढ़ा कर शराब निकालता है उस को सज़ा होनी चाहिये। हम इस बात को welcome करते हैं। इस सिलसिले में मैं एक मिसाल आप के सामने रखना चाहता हूँ कि एक आदमी के पास नाजायज़ शराब की 60 बोतलें हैं और उस को इस Act में amendment के अनुसार डेढ़ साल या दो साल कैद की सज़ा होती है। उस के बाद दोबारा उस के पास से एक छटांक या आधी छटांक शराब निकल आती है तो उस हालत में उसे दो या तीन साल की सज़ा होती है। उस हालत में चाहे Magistrate यह महसूस भी करे कि यह सज़ा उस के लिये ज्यादा है लेकिन उसे 3 साल के लिये भेजना ही पड़ेगा। तो उस आदमी पर greatest hardship होगी। 60 बोतलों के लिये तो एक साल या डेढ़ साल की कैद हो और एक छटांक के लिये उसे दो साल या तीन साल की कैद हो जाए तो ठीक नहीं होगा। और फिर गांव में तो लोगों की आपस में कई कई तरह की दुश्मनी होती है। मैं कैद की provision को तो welcome करता हूँ लेकिन ऐसा भी न हो कि कल courts हमारे हाऊस का मज़ाक उड़ाएं कि कैसा measure पास कर दिया है। मैं पुलिस पर तो हमला नहीं करता लेकिन हाई कोर्ट के नोटिस में कई ऐसे केस आए हैं जहां कि पुलिस के द्वारा किये हुए चालान झूठे निकले हैं। इस लिये उन कोर्ट्स की तसल्ली करवानी पड़ेगी। इस लिये मैं लाला मूल चन्द जी से यह कहना चाहता हूँ कि अगर एक छटांक शराब के बदले 3 साल की कैद होगी तो यह बहुत hardship होगी। वह यह न समझें कि मैं किसी ज़िद् की वजह से यह बात कह रहा हूँ। अगर 'shall' की जगह पर 'may' का लफज़ कर दिया जाए तो ठीक होगा। जब आप ने ला में provision की होगी तो Magistrate की क्या ताकत है कि वह ऐसे आदमी को माफ कर दे। एक छटांक शराब के बदले किसी को 3 साल के लिये जेल में भेज दिया जाए, यह बात आज तक किसी ने नहीं सुनी। यह आज for the first time सुनने में आई है। इस लिये मैं खास तौर पर लाला मूल चन्द जी से अपील करता हूँ कि वह "shall" की बजाए "may" कर दें। उन को Magistrate के खिलाफ action लेने का हर वक्त इख्तियार होगा। बल्कि यह तो ऐसा मालूम होगा कि हाऊस ने सोच समझ कर फैसला किया है। वरना बाद में ऐसे केस उन के नोटिस में आएंगे जहां पर लोग एक दूसरे को दुश्मनी की वजह से शराब रख कर पकड़वा दिया करेंगे और एक छटांक रख कर तीन साल की कैद करवा दिया करेंगे। उस वक्त कुछ नहीं हो सकेगा। आज वक्त है कि वह मान जाएं।

सरदार सरूप सिंह (अमृतसर सिंह पुरबी) : सपीकर साहिब ! मेरे काबल ਦੇਸ਼ ਦੇ ਪਰੀ ਲਹਿਰੀ ਸਿੰਘ ਸਾਹਿਬ ਨੇ ਇਹ ਜਿਹੜਾ ਕਲਾਜ਼ 6 ਦਾ ਮਸਲਾ ਹੈ ਇਹ ਬੜੇ ਸੋਹਣੇ ਲਫਜ਼ਾਂ ਵਿਚ ਸਾਹਮਣੇ ਰਖਿਆ ਹੈ। ਸਪੀਕਰ ਸਾਹਿਬ, ਜਿਹੜਾ ਵੀ ਕੇਸ ਕਿਸੇ court ਪਾਸ ਆਉਂਦਾ ਹੈ, ਉਸ ਤੇ ਵਿਚਾਰ ਕਰਨ ਲਈ court ਨੂੰ ਦੋ ਗੱਲਾਂ ਤੇ ਲਾਜ਼ਮੀ ਤੌਰ ਤੇ

[ਸਰਦਾਰ ਸਰੂਪ ਸਿੰਘ]

ਧਿਆਨ ਰੱਖਣਾ ਪੈਂਦਾ ਹੈ, ਯਾਨੀ—

(1) ਕਾਨੂੰਨ, law ਅਤੇ

(2) facts.

ਮੈਨੂੰ ਹੈਰਾਨੀ ਹੋਈ ਹੈ ਸਾਡੇ ਵਕੀਲ ਮਨਿਸਟਰ ਸਾਹਿਬ ਨੇ ਇਹ ਅਜਿਹਾ ਬਿਲ sponsor ਕੀਤਾ ਹੈ ਜਿਸ ਵਿਚ facts ਨੂੰ ਬਿਲਕੁਲ ਨਜ਼ਰਅੰਦਾਜ਼ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਹੈ। ਇਸ ਕਲਾਜ਼ ਦੇ ਮੁਤਾਬਿਕ ਜਿਹੜਾ ਆਦਮੀ ਦੂਜੀ ਵਾਰ ਜੁਰਮ ਕਰਦਾ ਹੈ, ਚਾਹੇ facts ਉਸ ਦੇ ਕੇਸ ਦੇ ਕਿੰਨੇ ਹੀ ਨਰਮ ਹੋਣ, ਉਸ ਨੂੰ ਪਹਿਲੀ conviction ਨਾਲੋਂ ਦੁੱਗਣੀ ਸਜ਼ਾ ਮਿਲੇਗੀ। ਮੈਂ ਸਮਝਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਇਹ ਇਕ ਬਹੁਤ iniquitous ਅਤੇ ਭਾਵੇਂ provision ਹੈ। ਇਸ ਵਿਚ ਦੁਬਾਰਾ ਗ਼ੌਰ ਕਰਨ ਲਈ ਜੋ ਕਿਹਾ ਗਿਆ ਹੈ ਉਸ ਲਈ ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ prestige ਦਾ ਸਵਾਲ ਨਹੀਂ ਬਣਾਉਣਾ ਚਾਹੀਦਾ।

ਫੇਰ, ਸਪੀਕਰ ਸਾਹਿਬ, ਇਹ ਭੁੱਲ ਗਏ ਹਨ ਕਿ lower court ਜਿਹੜਾ ਫੈਸਲਾ ਕਰਦੀ ਹੈ ਉਸ ਦੀ appeal Sessions Court ਪਾਸ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਅਤੇ ਕਈ ਵਾਰੀ Sessions Court ਇਹ ਮਹਿਸੂਸ ਕਰਦੀ ਹੈ ਕਿ ਕੇਸ ਦੀ ਸਜ਼ਾ ਜ਼ਿਆਦਾ ਦਿੱਤੀ ਗਈ ਹੈ, ਘੱਟ ਹੋਣੀ ਚਾਹੀਦੀ ਸੀ। ਇਥੇ ਹੀ ਮਾਮਲਾ ਖਤਮ ਨਹੀਂ ਹੋ ਜਾਂਦਾ। High Court ਵਿਚ cases revision ਲਈ ਵੀ ਜਾਂਦੇ ਹਨ। ਅਤੇ ਕਈਆਂ cases ਵਿਚ ਖੁਦ High Court ਵੀ ਸਮਝਦੀ ਹੈ ਕਿ ਫੈਸਲਾ ਗਲਤ ਹੋਇਆ ਹੈ। ਹੁਣ ਇਸ ਬਿਲ ਵਿਚ ਕੀ ਹੋਵੇਗਾ? ਇਕ ਛੋਟਾ ਮੈਜਿਸਟ੍ਰੇਟ ਤਿੰਨ ਸਾਲ ਦੀ ਸਜ਼ਾ ਦਿੰਦਾ ਹੈ ਪਰ ਹਾਈ ਕੋਰਟ ਅਤੇ Sessions Court ਇਸ ਵਿਚ ਬਿਲਕੁਲ ਨਿਕੰਮੀ ਹੋ ਗਈ ਹੈ ਕਿ ਇਸ ਸਜ਼ਾ ਨੂੰ ਘੱਟ ਕਰ ਸਕੇ। ਮੈਂ ਸਮਝਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਇਸ handle ਨਾਲ ਬੇਗੁਨਾਹਾਂ ਨੂੰ ਮਜ਼ਰੂਬ ਕੀਤਾ ਜਾਏਗਾ। ਸ਼ਹਿਰਾਂ ਵਿਚ ਕੋਈ ਸ਼ਰਾਬ ਨਹੀਂ ਬਣਾਉਂਦਾ। ਜਿੰਨੀ ਵੀ ਨਾਜਾਇਜ਼ ਸ਼ਰਾਬ ਬਣਦੀ ਹੈ ਉਹ ਸਾਰੀ ਪਿੰਡਾਂ ਵਿਚ ਬਣਦੀ ਹੈ। ਸ਼ਹਿਰਾਂ ਵਿਚ ਤਾਂ ਲੋਕੀ 11, 12 ਰੁਪਏ ਦੀ ਬੋਤਲ ਲੈ ਕੇ ਪੀਣ ਭਾਵੇਂ ਜਨਾਹ ਕਰਨ ਸਭ ਕੁਝ ਜਾਇਜ਼ ਹੈ। ਪਰ ਪਿੰਡਾਂ ਵਿਚ ਅਜਿਹੇ ਹਾਲ ਹੋਣ ਕਿ floods ਆਏ ਹੋਏ ਹੋਣ, ਸਾਰੀ ਫਸਲ ਤਬਾਹ ਹੋ ਗਈ ਹੋਵੇ ਤੇ ਕੋਈ ਆਦਮੀ ਚਾਰ ਰੁਪਏ ਦੀ ਨਾਜਾਇਜ਼ ਸ਼ਰਾਬ ਕੱਢ ਵੀ ਲੈਂਦਾ ਹੈ ਤਾਂ ਮੈਂ ਸਮਝਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਕੋਈ ਵੀ ਮੈਜਿਸਟ੍ਰੇਟ ਉਸ ਦੀ confession ਕਰ ਲੈਣ ਤੇ ਜ਼ਰੂਰ ਘੱਟ ਸਜ਼ਾ ਦੇਣੀ ਪਸੰਦ ਕਰੇਗਾ। ਇਸ ਲਈ ਜੇ ਇਸ ਕਾਨੂੰਨ ਵਿਚ ਤੁਸੀਂ ਮਨਮਾਨੀ ਸਜ਼ਾ ਦਾ provision ਕਰ ਲੈਂਦੇ ਹੋ ਤਾਂ ਉਸ ਲਈ ਇਸ ਨੂੰ ਘੱਟ ਕਰਨਾ ਇਕ ਮਜ਼ਬੂਰੀ ਹੋ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਸਾਨੂੰ ਉਸ ਆਦਮੀ ਦੀ ਹਾਲਤ ਨੂੰ ਨਜ਼ਰਅੰਦਾਜ਼ ਕਰਨਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ। ਜਿਸ ਦੀ ਪੈਲੀ ਰੁੜ੍ਹ ਗਈ ਹੋਵੇ ਤੇ ਬਾਲ ਬੱਚਿਆਂ ਦੀ ਰੋਟੀ ਦਾ ਇੰਤਜ਼ਾਮ ਕਰਨ ਲਈ ਜਿਸ ਨੇ ਚਾਰ ਰੁਪਏ ਦੀ ਸ਼ਰਾਬ ਕੱਢ ਹੀ ਲਈ ਹੋਵੇ, ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੀ ਸਜ਼ਾ ਦਾ provision ਕਰਨਾ ਬਿਲਕੁਲ ਲੈਜ਼ਲੇਚਰ ਦੀ ਤੱਪੜ ਘਸੀਟੀ ਕਰਨ ਦੇ ਤੁਲ ਹੈ।

ਲੋਕ ਕਾਰਜ ਮੰਤਰੀ (ਸ਼੍ਰੀ ਮੂਲ ਚੰਦ ਜੈਨ): ਸਪੀਕਰ ਸਾਹਿਬ, clause 6 ਦੇ ਬਾਰੇ ਮੈਂ ਬਹੁਤ ਜ਼ੋਰਦਾਰ ਤਕਰੀਰਾਂ ਫੁੜੀਆਂ ਹਨ। ਮੇਰੇ ਸਾਥੀ ਚੌਥਰੀ ਲਹਰੀ ਸਿੰਘ ਜੀ ਨੇ ਖਾਸ ਤੌਰ 'ਤੇ ਏਕ ਮਿਸਾਲ ਮੰਗੀ ਹੈ ਕਿ ਲੇਕਿਨ ਵਧੇਰੇ ਭਾਗਤ ਕੀ ਮੂਲ ਗਏ ਕਿ ਚਾਹੇ ਪਹਿਲੇ ਸੀਕੇ ਪਰ ਨਾਜਾਇਜ਼ ਸ਼ਰਾਬ ਦੀ ਮਿਕਦਾਰ ਜ਼ਿਆਦਾ ਹੀ ਐਂਡ ਦੂਸਰੀ ਬਾਰ ਕਮ ਫਿਰ ਮੰਗੀ ਦੂਸਰੇ ਸੀਕੇ 'ਤੇ ਧਰ ਭਾਗਤੀ ਸਾਬਿਤ ਕਰਦੀ ਕਿ ਵਧੇਰੇ ਕਾਨੂੰਨੀ ਆਦੀ ਹੈ। ਅਬ ਇਨ ਹਾਲਾਤ ਮੇਰੇ ਸਾਥੀ ਦੇ ਦਿਲ ਮੇਂ ਤੁਸ ਕੇ ਲਿਯੇ ਕੋਈ soft corner ਹੈ ਤੋ ਹੀ, ਮੇਰੇ ਦਿਲ ਮੇਂ ਨਹੀਂ ਹੈ।

ਮੈਂ ਸਮਝਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਜੈਸਾ ਮੈਂ ਪਹਲੇ ਕਹਾ, ਮੇਰੇ ਦੋਸਤ ਇਸ ਬਾਤ ਨੂੰ ਭੁੱਲ ਜਾਣੇ ਨੂੰ ਕਿ ਇਸ ਨੂੰ ਕੁਝ confusion ਹੈ। ਇਸ ਲੈਜਿਸਲੇਚਰ ਦੀ ਦਿਲਚਸਪੀ ਇਸ ਬਾਤ ਨੂੰ ਹੈ ਕਿ ਜਦ ਜੁਰਮ ਸਾਬਿਤ ਹੋ ਜਾਵੇ ਤਾਂ ਉਸ ਦੀ ਸਜ਼ਾ ਮੁਜਰਿਮ ਨੂੰ ਮਿਲਣੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ। ਆਰ ਜਦ ਜੁਰਮ ਸਾਬਿਤ ਹੋ ਜਾਵੇ ਤਾਂ ਉਸ ਹਾਲਤ ਨੂੰ ਵੀ ਧਿਆਨ ਨਾਲ ਦੇਖਿਆ ਜਾਵੇ ਕਿ ਸੁਫ਼ਰਾ ਭੁੱਲਾ ਜਾਵੇ ਤਾਂ ਇਸ ਨੂੰ confusion ਨਹੀਂ ਕਹਾ ਜਾਵੇ ਤਾਂ ਸੁਫ਼ਰਾ ਨਹੀਂ ਹੋਵੇਗਾ। ਹਮ ਜਾਜਾਯਜ਼ ਸ਼ਰਾਬ-ਕਰੀ ਨੂੰ ਇਕ ਸੰਗੀਨ ਜੁਰਮ ਕਰਾਰ ਦੇਣੇ ਨੂੰ। ਆਰ ਇਸ ਲਿਯੇ ਇਸ ਬਿਲ ਨੂੰ ਇਕ section ਏਸੀ ਰੱਖੀ ਹੈ ਜਿਸ ਨੂੰ ਇਸ ਨੂੰ non-bailable ਕਰਾਰ ਦਿੱਤਾ ਹੈ। ਜਦ ਸ਼ਰਾਬ-ਬੰਦੀ ਦੀ ਹਮਾਰੀ ਇਕ declared national policy ਹੈ ਤਾਂ ਫਿਰ ਇਸ ਦੇ ਮੁਜਰਿਮਾਂ ਦੇ ਲਿਯੇ ਕਿਸੀ ਕਿਸਮ ਦਾ soft corner ਨਹੀਂ ਹੋਣਾ ਚਾਹੀਦਾ।

ਮੇਰੇ ਫਾਜ਼ਲ ਦੋਸਤ ਵਕੀਲ ਨੂੰ ਆਰ ਦੂਸਰੇ lawyers ਨੂੰ ਪਤਾ ਹੋਵੇਗਾ ਕਿ ਜਾਜੀਰਾਤ ਹਿੰਦ ਨੂੰ ਕੌਣ ਏਸੀ ਸਜ਼ਾ ਦੇਣ ਨੂੰ ਜਦ ਪਰ ਕਿ ਦੋਬਾਰਾ ਜੁਰਮ ਪਰ ਸਜ਼ਾ ਵਧਾਈ ਜਾਵੇਗੀ।

ਚੌਧਰੀ ਲਹਰੀ ਸਿੰਘ : Enhanced ਹੈ, double ਨਹੀਂ।

ਸੰਤਰੀ : ਇਸ ਲਿਯੇ ਤਾਂ ਮੇਰਾ ਧਿਆਨ ਇਹ point ਹੈ ਕਿ ਜਦ ਆਦਮੀ ਮੁਜਰਿਮ ਨੂੰ ਉਸ ਦੀ ਸਰਕਾਰੀ ਦੇ ਲਿਯੇ ਇਹ provision ਦਿੱਤਾ ਹੈ। ਆਰ ਇਹ ਕਮ ਤੋਂ ਕਮ ਸਜ਼ਾ ਹੈ ਜਦ ਜਦ ਹਮਨੇ ਰੱਖੀ ਹੈ।

Mr. Speaker : Question is—

That Clause 6 stand part of the Bill.

(After ascertaining the votes of the House by voices, Mr. Speaker said "I think the Ayes have it". This opinion was challenged. The question was put again and carried by a voice vote).

The motion was declared carried.

CLAUSE 7

Mr. Speaker : The amendment given notice of by S. Chanan Singh Dhut is out of order as it has merely the effect of a negative vote. The hon. Member may, if he so wishes, speak on or oppose the Clause.

ਸਰਦਾਰ ਚਨਣ ਸਿੰਘ ਧੂਤ (ਟਾਂਡਾ) : ਪ੍ਰਧਾਨ ਜੀ! ਇਹ ਜੋ ਕਲਾਜ਼ ਹੈ ਇਸ ਬਾਰੇ ਮੇਰੀ amendment ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਇਸ ਕਲਾਜ਼ ਨੂੰ delete ਕੀਤਾ ਜਾਵੇ। ਇਸ ਕਲਾਜ਼ ਦੇ ਮਤਲਬ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਜੇਕਰ ਇਕ ਆਦਮੀ ਜਿਹੜਾ ਕਿ ਪਹਿਲੇ ਇਕ ਵਾਰ ਇਹੋ ਜਿਹੇ ਜੁਰਮ ਹੇਠ ਕੈਦ ਕੱਟ ਬੈਠਾ ਹੈ ਅਤੇ ਫਿਰ ਉਸ ਕੋਲੋਂ ਭੱਠੀ ਪਕੜੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ ਤਾਂ ਉਸ ਦੀ ਜਮਾਨਤ ਨਹੀਂ ਹੋਵੇਗੀ। ਇਸ ਗੱਲ ਦਾ ਸਾਡੇ ਮਿਨਿਸਟਰ incharge ਨੂੰ ਚੰਗੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਪਤਾ ਹੈ ਕਿ ਜੁਰਮ ਇਥੇ ਕਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਸਾਬਤ ਕੀਤੇ ਜਾਂਦੇ ਹਨ ਅਤੇ ਇਹ ਸਾਬਤ ਕੌਣ ਕਰਾਉਂਦਾ ਹੈ। ਇਹ ਕਿਸੇ ਕੋਲੋਂ ਵੀ ਛਿਪੀ ਹੋਈ ਗੱਲ ਨਹੀਂ ਹੈ ਕਿ ਜਿਹੜੇ ਛੋਟੀਆਂ ਅਦਾਲਤਾਂ ਦੇ ਮੈਜਿਸਟ੍ਰੇਟ ਹੁੰਦੇ ਹਨ ਉਹ ਪੁਲਿਸ ਦੇ ਕਹਿਣ ਤੇ ਮੁਕਦਮਿਆਂ ਦਾ ਫੈਸਲਾ ਕਰਦੇ ਹਨ ਜਾਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਤੇ ਪੁਲਿਸ ਦਾ ਅਸਰ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਤੱਕੀ ਪੁਲਿਸ ਦੀਆਂ ਰਿਪੋਰਟਾਂ ਤੇ ਹੀ ਨਿਰਭਰ ਹੁੰਦੀ ਹੈ। ਇਸ ਲਈ ਜਦ ਤੱਕ ਇਹ ਗੱਲਾਂ ਹਨ ਤਦ ਤੱਕ ਜੁਰਮ ਤਾਂ ਪੁਲਿਸ ਦੀ ਮਰਜ਼ੀ ਨਾਲ ਹੀ ਸਾਬਤ ਹੁੰਦਾ ਰਹੇਗਾ ਅਤੇ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਬੜੇ ਬੇਗੁਨਾਹ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਸਜ਼ਾ ਹੁੰਦੀ ਰਹੇਗੀ। ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਇਸ clause ਦੇ ਬਿਲ

[ਸਰਦਾਰ ਚੰਨਣ ਸਿੰਘ ਧੂਤ]

ਵਿਚ ਰਹਿਣ ਨਾਲ ਉਨ੍ਹਾਂ ਲੋਕਾਂ ਦੀ ਜ਼ਮਾਨਤ ਵੀ ਨਹੀਂ ਹੋ ਸਕੇਗੀ। ਪਹਿਲੇ ਹੀ ਪੁਲਿਸ ਚਲਾਨ ਪੇਸ਼ ਕਰਦਿਆਂ ਬੜੀ ਦੇਰ ਲਾਉਂਦੀ ਹੈ ਅਤੇ ਚਲਾਨ ਪੇਸ਼ ਹੋ ਜਾਣ ਦੇ ਬਾਅਦ ਸਾਲ ਸਾਲ ਤਾਂ ਮੁਕਦਮਿਆਂ ਦਾ ਫੈਸਲਾ ਹੋਣ ਵਿਚ ਹੀ ਲੱਗ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਦਾ ਮਤਲਬ ਇਹ ਹੋਏਗਾ ਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਮੁਕਦਮੇ ਦਾ ਫੈਸਲਾ ਹੋਣ ਤੋਂ ਪਹਿਲੇ ਹੀ ਇੰਨੀ ਵੱਡੀ ਸਜ਼ਾ ਮਿਲ ਜਾਇਆ ਕਰੇਗੀ ਭਾਵੇਂ ਮੁਕਦਮਾ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਖਿਲਾਫ਼ ਸਾਬਤ ਹੋ ਵੀ ਸਕੇ ਜਾਂ ਨ ਹੋ ਸਕੇ। ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਨਾਲ ਮਹਿਜ਼ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਸਜ਼ਾ ਦਿੱਤੀ ਜਾਏਗੀ। ਮੈਂ ਸਮਝਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਜੇਲ੍ਹ ਦੀ ਕੈਦ ਨਾਲੋਂ ਹਵਾਲਾਤ ਦੀ ਮਹਿਜ਼ ਇਹ ਸਜ਼ਾ ਕਣਕੀ ਐਖੀ ਹੁੰਦੀ ਹੈ ਕਿਉਂਕਿ ਜੇਲ੍ਹ ਵਿਚ ਜਿਹੜੀਆਂ ਕਈ ਸਹੂਲਤਾਂ ਕੈਦੀਆਂ ਨੂੰ ਮਿਲੀਆਂ ਹੋਈਆਂ ਹੁੰਦੀਆਂ ਹਨ ਉਹ ਹਵਾਲਾਤ ਵਿਚ ਨਹੀਂ ਮਿਲਦੀਆਂ। ਹਵਾਲਾਤ ਵਿਚ ਇਕ ਕੈਦੀ ਨੂੰ ਆਪਣਾ ਖਰਚ ਵੀ ਆਪ ਹੀ ਕਰਨਾ ਪੈਂਦਾ ਹੈ ਜਿਹੜਾ ਕਿ ਜੇਲ੍ਹ ਵਿਚ ਉਸਨੂੰ ਨਹੀਂ ਕਰਨਾ ਪੈਂਦਾ। ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਇਸ ਜ਼ੁਰਮ ਵਿਚ ਪਕੜੇ ਹੋਏ ਮੁਲਜ਼ਮ ਨੂੰ ਦੁੱਗਣੀ ਜਾਂ ਤਿੰਗਣੀ ਸਜ਼ਾ ਮਿਲ ਜਾਇਆ ਕਰੇਗੀ। ਜੇਕਰ ਉਸ ਨੂੰ ਅਦਾਲਤ ਵਿਚੋਂ ਸਜ਼ਾ ਹੋ ਜਾਂਦੀ ਹੈ ਤਾਂ ਉਸ ਦੀ ਉਹ ਸਜ਼ਾ ਲਗਾਤਾਰ ਹੋ ਜਾਵੇਗੀ ਜਿਹੜੀ ਕਿ ਉਸ ਨਾਲ ਇਕ ਵੱਡੀ ਵਧੀਕੀ ਹੋਏਗੀ। ਵੇਰ, ਸਪੀਕਰ ਸਾਹਿਬ, ਇਕ ਕਤਲ ਦੇ ਕੇਸ ਵਿਚ ਤਾਂ ਇਸਦੇ ਮੁਲਜ਼ਮ ਦੀ ਜ਼ਮਾਨਤ ਹੋ ਸਕਦੀ ਹੈ ਪਰ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ excise ਦੇ ਕੇਸਾਂ ਵਿਚ ਨਹੀਂ ਹੋ ਸਕੇਗੀ। ਮੈਂ ਕਹਿੰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੇ ਕਾਨੂੰਨ ਬਨਾਉਣ ਨਾਲ ਇਥੇ ਸ਼ਰਾਬ ਬੰਦੀ ਨਹੀਂ ਹੋ ਸਕਣ ਲੱਗੀ। ਜੇਕਰ ਸਾਡੀ ਸਰਕਾਰ ਚਾਹੁੰਦੀ ਹੈ ਕਿ ਇਥੇ ਸ਼ਰਾਬ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਬਿਲਕੁਲ ਬੰਦ ਹੋ ਜਾਏ ਤਾਂ ਇਸ ਨੂੰ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ਕਿ ਇਥੇ ਬਿਲਕੁਲ ਮੁਕੰਮਲ prohibition ਲਾ ਦੇਵੇ ਅਤੇ ਵੇਰ ਵੇਖੋ ਕਿ ਕੀ ਇਹ ਬਿਲਕੁਲ ਬੰਦ ਹੋ ਜਾਂਦੀ ਹੈ ਜਾਂ ਨਹੀਂ। ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਨਾਲ ਸਖਤ ਸਜ਼ਾ ਕਰ ਦੇਣ ਨਾਲ ਇਹ ਬੰਦ ਨਹੀਂ ਹੋਣ ਲੱਗੀ ਬਲਕਿ ਇਸ ਦਾ ਨਤੀਜਾ ਇਹ ਹੋਵੇਗਾ ਕਿ ਇਥੇ ਲੋਕਾਂ ਵਿਚ ਦੁਸ਼ਮਣੀਆਂ ਵਧ ਜਾਣਗੀਆਂ ਜਿਸ ਦੇ ਨਤੀਜੇ ਦੇ ਤੌਰ ਤੇ ਕਤਲਾਂ ਦੀਆਂ ਵਾਰਦਾਤਾਂ ਵਧ ਜਾਣਗੀਆਂ ਅਤੇ ਲੋਕਾਂ ਦਾ ਭਾਰੀ ਨੁਕਸਾਨ ਹੋਵੇਗਾ। ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਪੁਲਿਸ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਜ਼ਿਆਦਾ ਦੰਗ ਕਰ ਸਕੇਗੀ। ਇਸ ਵੇਲੇ ਜਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਪਹਿਲੇ ਹੀ ਕਤਲ ਜ਼ਿਲਾ ਫਿਰੋਜ਼ਪੁਰ ਅਤੇ ਜ਼ਿਲਾ ਹੋਰਵਕ ਵਿਚ ਬੜੇ ਹੁੰਦੇ ਹਨ ਉਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਇਹ ਹੋਰਨਾ ਜ਼ਿਲਿਆਂ ਵਿਚ ਵੀ ਵਧ ਜਾਣਗੇ। (ਸਿੱਚਾਈ ਸਾਜ਼ੀ : ਰੀਵਨਕ ਸੇਂ ਵਸ ਕਯਹੁ ਸੇ ਕਤਲ ਨਹੀਂ ਹੋਵੇ) ਉਹ ਹੁਣ ਹੋਇਆ ਕਰਨਗੇ। ਮੈਂ ਸਮਝਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਸਜ਼ਾਵਾਂ ਦੁੱਗਣੀਆਂ ਤਿੰਗਣੀਆਂ ਕਰਨ ਨਾਲ excise ਦੀ ਆਮਦਨੀ ਤਾਂ ਵਧੇਗੀ ਨਹੀਂ ਲੇਕਿਨ ਲੋਕਾਂ ਵਿਚ ਦੁਸ਼ਮਣੀਆਂ ਤੇ ਕਤਲ ਵਧ ਜਾਣਗੇ। ਇਸ ਨਾਲ ਨਾ ਹੀ ਸੋਸਾਇਟੀ ਤੇ ਕੋਈ ਚੰਗਾ ਅਸਰ ਹੀ ਪਵੇਗਾ ਬਲਕਿ ਉਸ ਦਾ ਬੜਾ ਨੁਕਸਾਨ ਹੀ ਹੋਵੇਗਾ। ਇਸ ਲਈ ਇਹ ਫੈਲੀ ਠੀਕ ਤਰੀਕਾ ਨਹੀਂ ਜਿਸ ਦੇ ਜ਼ਰੀਏ ਸ਼ਰਾਬ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਘੱਟ ਕੀਤੀ ਜਾ ਸਕੇ। ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਜੇਲ੍ਹ ਵਿਚ ਭੇਜ ਕੇ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਸ਼ਰਾਬ ਪੀਣ ਤੋਂ ਨਹੀਂ ਹਟਾਇਆ ਜਾ ਸਕਦਾ। ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੇ vindictive attitude ਅਪਨਾਉਣ ਨਾਲ ਇਸ ਦਾ ਹੋਰ ਕੋਈ ਨਤੀਜਾ ਨਹੀਂ ਨਿਕਲ ਸਕੇਗਾ ਸਿਵਾਏ ਇਸ ਦੇ ਕਿ ਸਮਾਜ ਦੇ ਅੰਦਰ ਹੋਰ ਗੜਬੜੀ ਪੈਦਾ ਹੋਵੇ। ਇਸ ਵੇਲੇ ਤਾਂ ਸਾਡੇ ਵਜ਼ੀਰ ਸਾਹਿਬ ਜਿਹੜੇ ਕਿ ਇਕ ਵਕੀਲ ਹਨ ਬੜੇ ਜ਼ੋਰ ਨਾਲ ਇਸ ਬਿਲ ਨੂੰ ਪਾਸ ਕਰਵਾ ਰਹੇ ਹਨ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਉਸ ਵੇਲੇ ਪਤਾ ਲਗੇਗਾ ਕਿ ਇਹ ਕਿੰਨਾ ਵੇੜਾ ਕਾਨੂੰਨ ਹੈ ਜਦੋਂ ਉਹ ਵਜ਼ੀਰ ਨਹੀਂ ਹੋਣਗੇ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਅਪਣੀ

ਵਕਾਲਤ ਦਾ ਕੰਮ ਕਰਨਾ ਪਵੇਗਾ। ਇਸ ਵੇਲੇ ਤਾਂ ਉਹ ਵਜ਼ਾਰਤ ਦੇ ਨਸ਼ੇ ਵਿਚ ਹਨ ਅਤੇ ਉਹ ਇਸ ਦੀਆਂ ਬੁਰਾਈਆਂ ਨੂੰ ਮਹਿਸੂਸ ਨਹੀਂ ਕਰ ਰਹੇ।

ਇਨ੍ਹਾਂ ਸ਼ਬਦਾਂ ਨਾਲ ਮੈਂ ਕਹਿੰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਇਹ ਕਲਾਜ਼ delete ਕਰ ਦਿੱਤੀ ਜਾਵੇ।

ਸਰਦਾਰ ਰਾਜਿੰਦਰ ਸਿੰਘ ਗਿਆਨੀ (ਰੋਪੜ) : ਸਪੀਕਰ ਸਾਹਿਬ, ਜਿਥੇ ਤਕ ਮੇਰੇ ਫਾਜ਼ਲ ਦੋਸਤ ਸਰਦਾਰ ਚੰਨਣ ਸਿੰਘ ਧੂਤ ਦੀ speech ਦਾ ਤਾਅਲੁਕ ਹੈ ਮੈਂ ਸਮਝਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਸ਼ਾਇਦ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ non-bailable ਸ਼ਬਦ ਨੂੰ ਗਲਤ ਸਮਝਿਆ ਹੈ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਇਹ ਕਿਹਾ ਹੈ ਕਿ ਜਦ ਤਕ ਕਿਸੇ ਕੇਸ ਦਾ ਫੈਸਲਾ ਨਹੀਂ ਹੋ ਜਾਵੇਗਾ ਇਸ ਕਲਾਜ਼ ਦੇ ਮਤਹਿਤ ਉਸ ਨੂੰ ਜੇਲ੍ਹ ਵਿਚ ਹੀ ਰਹਿਣਾ ਪਵੇਗਾ। ਮੈਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਦਸਣਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਇਸ ਦਾ ਇਹ ਮਤਲਬ ਨਹੀਂ ਹੈ ਕਿਉਂਕਿ ਇਹ magistrate ਦੀ discretion ਤੇ ਹੈ ਕਿ ਉਹ ਮੁਲਜ਼ਮ ਨੂੰ ਜਦ ਉਹ ਉਸ ਅੱਗੇ ਪੇਸ਼ ਕੀਤਾ ਜਾਏ ਉਸ ਦੀ ਜ਼ਮਾਨਤ ਲੈ ਕੇ ਉਸ ਨੂੰ ਛੱਡ ਦੇਵੇ। ਇਹ ਉਸ ਦੀ ਮਰਜ਼ੀ ਤੇ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਚਾਹੇ ਉਸ ਨੂੰ ਜ਼ਮਾਨਤ ਤੇ ਛੱਡ ਦੇਵੇ ਜਾਂ ਨਾ ਛੱਡੇ। ਇਸ ਦਾ ਇਹ ਮਤਲਬ ਨਹੀਂ ਕਿ ਪੁਲਿਸ ਜਿਸ ਵੇਲੇ ਉਸ ਨੂੰ ਪਕੜੇਗੀ ਉਸ ਨੂੰ ਉਸ ਵੇਲੇ ਤਕ ਜ਼ਮਾਨਤ ਤੇ ਨਹੀਂ ਛੱਡਿਆ ਜਾਵੇਗਾ ਜਦ ਤਕ ਕਿ ਉਸ ਦੇ ਕੇਸ ਦਾ ਅਦਾਲਤ ਵਿਚੋਂ ਫੈਸਲਾ ਨਹੀਂ ਹੋ ਜਾਂਦਾ। ਪਹਿਲੇ ਜਦ ਇਹ offence bailable ਸੀ ਤਾਂ ਇਹ ਹੁੰਦਾ ਸੀ ਕਿ ਜੇਕਰ ਪੁਲਿਸ ਕਿਸੇ ਆਦਮੀ ਨੂੰ ਪਕੜੇ ਤਾਂ ਉਸੇ ਵੇਲੇ ਜੇਕਰ ਕੋਈ ਆਦਮੀ ਉਸ ਦੀ ਜ਼ਮਾਨਤ ਪੇਸ਼ ਕਰਦਾ ਹੈ ਤਾਂ ਪੁਲਿਸ ਨੂੰ ਉਸ ਦੀ ਜ਼ਮਾਨਤ ਲੈਣੀ ਪੈਂਦੀ ਸੀ। ਇਸ ਦਾ ਇਹ ਫਾਇਦਾ ਹੁੰਦਾ ਸੀ ਕਿ ਜੇਕਰ ਕਿਸੇ case ਵਿਚ ਕਿਸੇ ਸ਼ਰੀਫ ਆਦਮੀ ਦਾ ਚਲਾਨ ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ ਸੀ ਤਾਂ ਉਸ ਹਾਲਤ ਵਿਚ ਉਸ ਦੀ ਜ਼ਮਾਨਤ ਹੋ ਜਾਣ ਨਾਲ ਉਸ ਦੀ ਇਜ਼ਤ ਬਚ ਜਾਂਦੀ ਸੀ ਕਿਉਂ ਜੋ ਉਸ ਦੀ ਜ਼ਮਾਨਤ ਉਸੇ ਪਿੰਡ ਵਿਚ ਹੀ ਹੋ ਜਾਂਦੀ ਸੀ ਜਿਥੇ ਉਹ ਪਕੜਿਆ ਜਾਂਦਾ ਸੀ। ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੇ ਜਾਂ ਤਿਨ ਮਹੀਨਿਆਂ ਮਗਰੋਂ ਜਦ ਉਸ innocent ਆਦਮੀ ਦੇ ਕੇਸ ਦਾ ਫੈਸਲਾ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਸੀ ਅਤੇ ਉਹ ਬਰੀ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਸੀ ਤੇ ਉਸ ਦੀ ਬੇਇਜ਼ਤੀ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦੀ ਸੀ। ਲੇਕਿਨ ਇਸ offence ਨੂੰ non-bailable ਕਰ ਦੇਣ ਨਾਲ ਉਸ ਦੀ ਇਜ਼ਤ ਨਹੀਂ ਬਚ ਸਕੇਗੀ। ਹੁਣ ਪੁਲਿਸ ਉਸ ਦੀ ਜ਼ਮਾਨਤ ਨਹੀਂ ਲੈ ਸਕੇਗੀ ਤੇ ਉਸ ਨੂੰ ਹਵਾਲਾਤ ਵਿਚ ਸੁਟੇਗੀ। ਫਿਰ ਉਸ ਦਾ ਵਕੀਲ magistrate ਪਾਸ ਜਾ ਕੇ ਉਸ ਦੀ ਜ਼ਮਾਨਤ ਕਰਾਵੇਗਾ। ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਉਸ ਦੀ ਜ਼ਿਆਦਾ ਬੇਇਜ਼ਤੀ ਹੋਵੇਗੀ ਜਿਹੜੀ ਕਿ ਪਹਿਲੇ ਉਸ ਦੇ innocent prove ਹੋ ਜਾਣ ਤਕ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦੀ ਸੀ। (ਇਕ ਆਵਾਜ਼ :— ਹੁਣ ਵਕੀਲਾਂ ਨੂੰ ਫਾਇਦਾ ਹੋ ਜਾਵੇਗਾ।) ਇਹ ਠੀਕ ਹੈ ਕਿ ਵਕੀਲਾਂ ਨੂੰ ਫਾਇਦਾ ਹੋ ਜਾਏਗਾ ਕਿਉਂ ਜੋ ਹੁਣ ਉਨ੍ਹਾਂ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਜ਼ਮਾਨਤ ਕਰਾਨ ਲਈ ਫੇਰੀ ਤੌਰ ਤੇ ਵਕੀਲ ਕਰਨਾ ਪਵੇਗਾ।

(At this stage Shri Bhim Sen Sachar entered the House and he was given a great ovation by thumping of the tables.)

ਜਦੋਂ ਵੀ ਗਵਰਨਮੈਂਟ excise week ਮਨਾਉਂਦੀ ਹੈ ਤਾਂ ਉਸ ਦਾ ਖਿਆਲ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਜ਼ਿਆਦਾ ਤੋਂ ਜ਼ਿਆਦਾ cases ਉਸ week ਵਿਚ excise ਦੇ ਪਕੜੇ ਜਾਣ ਅਤੇ ਅਸੀਂ ਦੇਖਦੇ ਹਾਂ ਕਿ ਉਸ ਵੇਲੇ ਅਕਸਰ ਬੂਠੇ cases ਬਣਾਏ ਜਾਂਦੇ ਹਨ ਅਤੇ ਲੋਕੀ ਪਿੰਡਾਂ ਵਿਚ ਆਪਣੀ ਦੁਸ਼ਮਣੀ ਕਢਣ ਦੀ ਖਾਤਰ excise ਵਾਲਿਆਂ ਅਤੇ ਪੁਲਿਸ ਵਾਲਿਆਂ ਨਾਲ ਮਿਲ ਕੇ ਕਈ ਬੇਗੁਨਾਹ ਲੋਕਾਂ ਦੇ ਘਰਾਂ ਵਿਚ ਜਾਂ ਖੇਤਾਂ ਵਿਚ ਜਾਂ ਖੁਹਾਂ ਤੇ ਸ਼ਰਾਬ ਦੀ ਬੋਤਲ ਜਾਂ ਕੋਈ

[ਸਰਦਾਰ ਰਾਜੇਂਦਰ ਸਿੰਘ ਗਿਆਨੀ]

ਬਰਤਨ ਛਿਪਾ ਕੇ ਰਖ ਦਿੰਦੇ ਹਨ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਪਤਾ ਵੀ ਉਸ ਵੇਲੇ ਲਗਦਾ ਹੈ ਜਦ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਇਹ ਆਖਦੇ ਪਕੜ ਲਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਖੂਹ ਤੋਂ ਸ਼ਰਾਬ ਨਿਕਲਦੀ ਪਕੜੀ ਗਈ ਹੈ। ਇਸ ਲਈ ਮੈਂ ਸਮਝਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਇਹ offence bailable ਹੀ ਰਹਿਣ ਦੇਣਾ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ। ਇਸ ਜੁਰਮ ਦੀ ਪਹਿਲੇ ਅਸੀਂ punishment provide ਕਰ ਚੁਕੇ ਹਾਂ ਕਿ ਪਹਿਲੀ ਵਾਰ ਦੇ ਸਾਲ ਤਕ ਦੀ ਕੈਦ ਹੋਏਗੀ ਅਤੇ ਦੋਬਾਰਾ ਜੁਰਮ ਕਰਨ ਤੇ ਤਿੰਨ ਸਾਲ ਤਕ ਹੋਏਗੀ ਇਸ ਲਈ ਜੇਕਰ ਇਸ ਨੂੰ bailable ਹੀ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਜਾਏ ਤਾਂ ਚੰਗਾ ਹੋਏਗਾ।

ਲੋਕ ਕਾਰਜ ਮੰਤਰੀ (ਸ਼੍ਰੀ ਸੂਲ ਚੰਦ ਜੈਨ) : ਸਪੀਕਰ ਸਾਹਿਬ, ਜੈਸਾ ਕਿ ਜ਼ਾਨੀਂ ਜੀਂ ਨੇ ਹਾਊਸ ਦੇ ਸਾਮਨੇ ਫਰਮਾਇਆ ਹੈ ਕਿ ਇਸ ਕਲਾਜ਼ ਦੀ ਰੂ ਸੇ ਹਮਨੇ ਇਸ offence ਕੋ non-bailable ਕਰਾਰ ਦੇ ਦਿਯਾ ਹੈ ਐਂਦਰ ਉਨ੍ਹਾਂਨੇ ਕਹਾ ਹੈ ਕਿ ਯਦਿ ਕਿਸੀਂ ਦੀ ਸ਼ਰਾਬ ਦੀ ਮਟਰੀ ਚਲ ਰਹੀ ਹੋ ਐਂਦਰ ਵਹ ਪਕੜਾ ਜਾਏ ਤੋ ਉਸ ਦੀ ਜ਼ਮਾਨਤ ਨਹੀਂ ਹੋ ਸਕੇਗੀ। ਇਸ ਕੇ ਲਿਯੇ ਯਹ ਦਲੀਲ ਦੀ ਗਈ ਹੈ ਕਿ ਏਸਾ ਕਰਨੇ ਸੇ ਕਈ ਸ਼ਰੀਫ਼ ਆਦਮਿਯੋਂ ਦੀ ਬੇਇਜ਼ਤੀ ਹੋਗੀ ਕਥੋਂਕਿ ਪੁਲਿਸ ਉਨ ਦੀ ਜ਼ਮਾਨਤ ਨਹੀਂ ਲੇਗੀ। ਜੈਸਾ ਕਿ ਮੈਂ ਪਹਲੇ ਭੀ ਕਹ ਚੁਕਾ ਹੂੰ ਐਂਦਰ ਅਬ ਦੋਹਰਾਨੇ ਦੀ ਜ਼ਰੂਰਤ ਸਮਝਤਾ ਹੂੰ ਕਿ ਇਸ ਬਾਤ ਮੇਂ ਬੜਾ confusion ਪੈਦਾ ਕੀਯਾ ਜਾ ਰਹਾ ਹੈ। ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਤੋ ਚੋਰੀ ਕੇ ਮੁਕਦਮੇ ਭੀ ਝੂਠੇ ਬਨ ਸਕਦੇ ਹਨ ਐਂਦਰ Indian Penal Code ਮੇਂ ਪਚਾਸ ਕੇ ਕਰੀਬ ਜੋ ਏਸੇ non-bailable offences ਹਨ ਤੋ ਉਨ ਕੇ ਬਾਰੇ ਮੇਂ ਭੀ ਯਹੀ ਦਲੀਲ ਦੀ ਜਾ ਸਕਦੀ ਹੈ ਕਿ ਵਹ ਜੁਰਮ ਭੀ ਨਾਕਾਬਲੇ ਜ਼ਮਾਨਤ ਨਹੀਂ ਬਨਾਨੇ ਚਾਹਿਏ, ਇਸ ਲਿਯੇ ਇਸ ਦਲੀਲ ਕੋ ਮਾਨ ਲਿਯਾ ਜਾਨਾ ਚਾਹਿਏ। ਲੇਕਿਨ ਮੈਂ ਸਮਝਤਾ ਹੂੰ ਕਿ ਨ ਉਸ ਦਲੀਲ ਮੇਂ ਵਜ਼ਨ ਹੈ ਐਂਦਰ ਨ ਇਸ ਦਲੀਲ ਮੇਂ। ਬਾਰ ਬਾਰ ਮੁਅਜ਼ਿਜ ਮੈਂਬਰਾਨ ਨੇ ਇਸ ਬਾਤ ਦੀ ਤਰਫ਼ ਇਸ਼ਾਰਾ ਕੀਯਾ ਹੈ, ਜਹਾਂ ਕੋਈ ਝੂਠਾ ਮੁਕਦਮਾ ਹੋ ਜਾਤਾ ਹੈ ਤੋ ਬਰਾਏ ਮੇਹਰਬਾਨੀਂ ਉਸ ਕੋ District Magistrate ਕੇ ਨੋਟਿਸ ਮੇਂ ਲਾਏ ਕਿ ਯਹ ਝੂਠਾ case ਹੈ। ਮਗਰ ਏਸਾ ਤੋ ਕੀਯਾ ਨਹੀਂ ਜਾਤਾ ਐਂਦਰ ਯਹਾਂ ਇਸ ਕੇ ਖਿਲਾਫ਼ ਯਹ ਦਲੀਲ ਦੀ ਜਾਤੀ ਹੈ। ਇਸੇ unscientific thinking ਕਹਾ ਜਾ ਸਕਤਾ ਹੈ।

5 p.m.

ਫਿਰ ਜੈਸੇ ਜ਼ਾਨੀਂ ਜੀਂ ਫਰਮਾ ਚੁਕੇ ਹਨ ਨਾਕਾਬਲੇ ਜ਼ਮਾਨਤ ਕੇ ਮਾਧਨੇ ਯਹ ਹੈ ਕਿ ਪੁਲਿਸ ਗਿਰਫ਼ਤਾਰ ਕਰਕੇ ਫੌਰਨ ਜ਼ਮਾਨਤ ਨਹੀਂ ਲੇ ਸਕੇਗੀ। ਮਗਰ ਚੂੰਕਿ ਮੁਲਜ਼ਿਮ ਕੋ 24 ਘੰਟੇ ਕੇ ਅੰਦਰ 2 ਕਿਸੀ ਮੈਜਿਸਟ੍ਰੇਟ ਕੇ ਸਾਮਨੇ ਪੇਸ਼ ਕਰਨਾ ਹੈ, ਇਸ ਲਿਯੇ ਵਹ remand paper ਵਗੈਰਹ ਦੇਖ ਕਰ ਵਕੀਲ ਦੀ ਬਹਸ ਸੁਨਕਰ ਜ਼ਮਾਨਤ ਲੇ ਸਕਤਾ ਹੈ ਜੈਸਾ ਕਿ ਵਹ ਚੋਰੀ ਕੇ ਯਾ ਦੂਸਰੇ ਏਸੇ ਮੁਕਦਮੇ ਮੇਂ ਕਰਤਾ ਹੈ। ਫਿਰ ਜੋ ਸਖ਼ਤੀ ਕੇ ਬਾਰੇ ਮੇਂ ਕਹਾ ਗਯਾ ਹੈ ਤੋ ਯਹ ਵਹੀਂ ਬਾਤ ਹੈ ਕਿ ਨਾਜਾਯਜ਼ ਸ਼ਰਾਬ-ਕਸ਼ੀਂ ਕੋ ਬੰਦ ਕਰਨਾ ਹੈ। ਯਹ ਏਕ social evil ਹੈ ਜਿਸੇ ਕਿ ਦਬਾਨੇ ਮੇਂ ਕਿਸੀਂ ਮੈਂਬਰ ਕਾ ਜੋਸ਼, ਉਤਸਾਹ ਕਮ ਨਹੀਂ ਹੋਨਾ ਚਾਹਿਏ ਬਲਕਿ ਜ਼ਯਾਦਾ ਹੋਨਾ ਚਾਹਿਏ ਐਂਦਰ ਅਗਰ ਕਿਸੀਂ ਕੋ ਥੋੜੀਂ ਬਹੁਤ ਤਕਲੀਫ਼ ਹੋਤੀ ਹੈ ਤੋ ਉਸ ਕੋ ਭੀ ਬਰਦਾਸ਼ਤ ਕਰਨਾ ਚਾਹਿਏ!! ਨ ਇਲਫਾਜ਼ ਕੇ ਸਾਥ ਮੈਂ ਚਾਹਤਾ ਹੂੰ ਕਿ House ਇਸ ਕੋ support ਕਰੇ।

Mr. Speaker : Question is—

That Clause 7 stand part of the Bill.

The motion was carried.

CLAUSE 1

Mr. Speaker : Question is—

That Clause 1 stand part of the Bill.

The motion was carried.

TITLE

Mr. Speaker : Question is—

That Title be the Title of the Bill.

The motion was carried.

Minister for Public Works (Shri Mool Chand Jain) : Sir, I beg to move—

That the Punjab Excise (Amendment) Bill, as passed by the Punjab Legislative Council be passed.

Mr. Speaker : Motion moved—

That the Punjab Excise (Amendment) Bill, as passed by the Punjab Legislative Council be passed.

ਸਰਦਾਰ ਖੇਮ ਸਿੰਘ (ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ) : ਸਪੀਕਰ ਸਾਹਿਬ, Minister-in-charge Shri Mool Chand Jain ਨੇ ਜੋ Punjab Excise (Amendment) Bill, 1956 ਪੇਸ਼ ਕੀਤਾ ਹੈ ਇਹ ਮੈਂ ਸ਼ੁਰੂ ਤੋਂ ਅਖੀਰ ਤਕ ਪੜ੍ਹਿਆ ਹੈ। ਇਸ ਵਿਚ ਕੋਈ ਅਜਿਹੀ ਚੀਜ਼ ਨਹੀਂ ਹੈ ਕਿ ਜਿਸ ਨਾਲ ਕੋਈ ਖੁਸ਼ੀ ਹੋਵੇ। ਖਿਆਲ ਇਹ ਸੀ ਕਿ ਨਵਾਂ session ਹੋ ਰਿਹਾ ਹੈ, ਨਵੇਂ ਵਜ਼ੀਰ ਸਾਹਿਬਾਨ ਹੋਣਗੇ ਅਤੇ ਜਨਤਾ ਦੇ ਲਾਭ ਲਈ ਨਵੇਂ bills ਲਿਆਉਣਗੇ ਜਿਸਤੇ ਅਸੀਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਮੁਬਾਰਕਬਾਦ ਪੇਸ਼ ਕਰ ਸਕਾਂਗੇ। ਮਗਰ ਅਫਸੋਸ ਦੀ ਗੱਲ ਹੈ ਕਿ ਇਹ ਜੋ Bill ਹੈ ਇਹ ਜਨਤਾ ਲਈ ਬਹੁਤ ਹੀ ਦੁਖਦਾਇਕ ਹੈ। Minister ਸਾਹਿਬ ਜਦ ਸਾਡੇ ਨਾਲ back bench ਤੇ ਬੈਠਦੇ ਸਨ ਤਾਂ ਉਸ ਵੇਲੇ ਕਿਹਾ ਕਰਦੇ ਸਨ ‘ਦੇਖੋ ਜੀ ਇਨ ਕਾ ਦਿਮਾਗ ਕੈਸਾ ਹੈ, ਕੈਸੇ ੨ ਬਿਲ ਲਾਤੇ ਹੈਂ’ (ਹਾਸਾ) ਹੁਣ ਜਦ ਕਿ House ਨੇ ਕਿਹਾ ਕਿ word ‘shall’ ਦੀ ਥਾਂ word ‘may’ ਕਰ ਦਿਉ ਤਾਂ ਜੋ Magistrate ਨੂੰ full powers ਹੋ ਜਾਣ ਕਿ ਉਹ ਆਪਣੀ ਮਰਜ਼ੀ ਨਾਲ ਸਜ਼ਾ ਦੇ ਸਕੇ, 6 ਮਹੀਨੇ ਦੇਵੇ ਜਾਂ ਮਾਫ਼ ਕਰ ਦੇਵੇ, ਉਸ ਤੇ restriction ਨਾ ਲਾਵੇ ਕਿ ਜਿਸ ਨਾਲ Magistrate ਮਜਬੂਰ ਹੋਵੇ, ਪਰ ਨਹੀਂ ਮੰਨਦੇ। Throughout Punjab ਪਿੰਡਾਂ ਵਿਚ ਲੋਕਾਂ ਦੀਆਂ ਦੁਸ਼ਮਣੀਆਂ ਹੁੰਦੀਆਂ ਹਨ। ਅਖੀਰ ਅਤੇ ਜ਼ਮੀਦਾਰ ਲੋਕ ਗਰੀਬਾਂ ਤੋਂ ਕੰਮ ਲੈਣਾ ਚਾਹੁੰਦੇ ਹਨ, ਅਤੇ ਪੁਲਿਸ ਨਾਲ ਮਿਲ ਮਿਲਾ ਕੇ ਕਿਸੇ ਗਰੀਬ ਦੇ ਘਰ ਬੋਤਲ ਰਖਾ ਦਿੱਤੀ ਤੇ ਉਸ ਤੇ ਝੂਠਾ ਕੇਸ ਬਣਾ ਦਿੱਤਾ। Minister-in-charge ਨੂੰ ਪਤਾ ਹੈ ਕਿ ਅਜਿਹੇ ਸੈਂਕੜੇ cases ਹਾਲੇ pending ਪਏ ਹਨ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚ ਹਾਲੇ ਵੈਸਲੇ ਨਹੀਂ ਹੋਏ। ਪੁਲਿਸ ਕਹਿੰਦੀ ਹੈ ਚਲੋ ਛੱਡੋ ਐਵੇਂ ਮਾਮੂਲੀ ਜਿਹਾ ਜੁਰਮਾਨਾ ਕਰਾ ਦਿਆਂਗੇ। 50 ਜਾਂ 100 ਰੁਪਏ ਜੇ ਜੁਰਮਾਨਾ ਹੋਵੇ, ਦੇਣ ਨਾ ਤਾਂ ਸਜ਼ਾ ਕਟਣ। ਇਹ ਪਿੰਡ ਦੇ ਗਰੀਬ labourers ਹੁੰਦੇ ਹਨ। ਰੋਟੀ ਜਾਂ ਰਹਿਣ ਦੀ ਥਾਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਨਸੀਬ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦੀ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਘਰਾਂ ਵਿਚ ਅਖੀਰ ਤੇ ਜ਼ਮੀਦਾਰ ਲੋਕ ਘੜੇ ਰਖਵਾ ਦਿੰਦੇ ਹਨ। ਦੂਸਰੀ ਗੱਲ ਇਸ ਵਿਚ ਗਰੀਬ ਨੂੰ

[ਸਰਦਾਰ ਖੇਮ ਸਿੰਘ]

ਰੋਟੀ ਦਾ ਲਾਲਚ ਵੀ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਸਭ ਕੁਝ ਆਪਣੇ ਪਾਸੋਂ ਦੇ ਕੇ ਉਸ ਨੂੰ ਕਿਹਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਤੂੰ ਇਹ ਕੰਮ ਕਰ ਮਗਰ ਪੁਲਿਸ ਦੇ touts ਦੇ ਜ਼ਰੀਏ ਪੁਲਿਸ ਨੂੰ ਪਤਾ ਚਲ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਤਾਂ ਉਹ ਪਕੜੇ ਜਾਂਦੇ ਹਨ ਹਾਲਾਂਕਿ ਇਹ ਸਾਬਤ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਕਿ ਘੜਾ ਕਿਸ ਦਾ ਹੈ, house ਕਿਸਦਾ ਹੈ। ਮਗਰ ਪਕੜ ਉਸ ਨੂੰ ਲਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਜਿਸ ਦਾ ਕੋਈ ਕਸੂਰ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦਾ ਅਤੇ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਉਸ ਤੇ ਝੂਠਾ ਕੇਸ ਬਣਾਇਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਫਿਰ ਕਈ ਵਾਰੀ ਗਰੀਬ ਆਦਮੀ ਆਪਣੇ ਖੇਤ ਵਿਚ ਹਲ ਚਲਾਉਂਦਾ ਹੈ ਜਾਂ ਮਜ਼ਦੂਰੀ ਕਰਦਾ ਹੈ। ਜ਼ਮੀਂਦਾਰ ਨਾਲ ਉਸ ਦੀ ਕਿਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਅਣਬਣ ਹੋ ਜਾਂਦੀ ਹੈ ਤਾਂ ਉਸ ਨੂੰ ਦਬਾਉਣ ਦੀ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਕੀਤੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਉਹ ਹਲ ਚਲਾਉਂਦਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਤਾਂ ਉਸ ਦੇ ਘਰ ਸ਼ਰਾਬ ਰਖਾ ਕੇ ਕਿਹਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਕਿ ਉਸ ਦੇ ਘਰ ਭੱਠੀ ਹੈ ਅਤੇ ਉਹ ਨਾਜਾਇਜ਼ ਸ਼ਰਾਬ ਬਣਾਉਂਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਲਈ ਮੈਂ ਸਮਝਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਇਸ ਬਿਲ ਨਾਲ ਦੇਸ਼ ਦਾ ਭਲਾ ਨਹੀਂ ਹੋਣਾ, ਇਸ ਦੀ ਜ਼ਰੂਰਤ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਜਿੰਨੀ ੨ ਸਜ਼ਾ ਉਪਰ ਨੂੰ ਜਾਵੇਗੀ ਦੇਸ਼ ਉਨ੍ਹਾਂ ਹੀ down ਹੋਵੇਗਾ। ਚਾਰ ਸਾਲ ਪਹਿਲਾਂ ਜਦ ਮਨਿਸਟਰ ਸਾਹਿਬ ਸਾਡੇ ਨਾਲ ਬੈਠਦੇ ਸਨ ਤਾਂ ਕਿਹਾ ਕਰਦੇ ਸੀ ਕਿ ਗਵਰਨਮੈਂਟ ਕੈਸੇ ੨ ਕਾਨੂੰਨ ਲਿਆ ਰਹੀ ਹੈ। ਇਸ ਨਾਲ ਵਕੀਲਾਂ ਨੂੰ ਜ਼ਰੂਰ income ਹੋ ਜਾਵੇਗੀ। ਗਵਰਨਮੈਂਟ ਨੂੰ ਤਿੰਨ ਸਾਲ....

ਸ਼੍ਰੀ ਕਸ਼ਤੂਰੀ ਲਾਲ : On a point of order, Sir. ਥੋਂ ਧਨ ਪ੍ਰਭੂ ਨਾ ਚਾਹੁੰਗਾ ਤੂੰ ਕਿ ਕਸ਼ਾ ਗਰੀਬਾਂ ਕਾ ਧਨ ਹੀ ਖੋਹਾ ਰਹੁ ਗਯਾ ਹੈ ?

Mr. Speaker : This is no point of order.

ਸਰਦਾਰ ਖੇਮ ਸਿੰਘ : ਗਰੀਬ ਆਦਮੀਆਂ ਦੇ ਪੈਸੇ ਦਾ ਸਵਾਲ ਨਹੀਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਤੇ ਨਾਜਾਇਜ਼ ਅਤੇ ਝੂਠੇ case ਬਣਾਏ ਜਾਂਦੇ ਹਨ। ਪੁਲਿਸ ਨੂੰ ਪਤਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਇਹ ਕੇਸ ਝੂਠਾ ਬਣਾ ਕੇ Magistrate ਪਾਸ ਪੇਸ਼ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ। ਮਗਰ ਇਹ ਜੇ ਜੇਲ੍ਹਾਂ ਤੇ ਇਤਨਾ ਰੁਪਿਆ ਖਰਚ ਹੁੰਦਾ ਹੈ, ਕੈਦੀਆਂ ਨੂੰ ਖਿਲਾਉਣ ਵਗੈਰਾ ਤੇ, ਤਾਂ ਕੀ ਸਰਕਾਰ ਪਾਸ ਜ਼ਿਆਦਾ ਪੈਸਾ ਹੈ ਜਿਸ ਨਾਲ ਲੋਕਾਂ ਤੇ ਝੂਠੇ cases ਬਣਾਏ ਜਾਣ। ਉਸੇ ਪੈਸੇ ਨੂੰ ਚੰਗੇ ਪਾਸੇ ਤਾਲੀਮ ਵਗੈਰਾ ਤੇ ਖਰਚ ਕੀਤਾ ਜਾਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ। ਮੈਂ ਸਮਝਦਾ ਹਾਂ ਇਹ ਤਿੰਨ ਸਾਲ ਦੀ ਸਜ਼ਾ ਜ਼ਿਆਦਾ ਹੈ। ਫਿਰ ਇਸ ਨੂੰ non-bailable ਬਣਾਇਆ ਗਿਆ ਹੈ। ਜੇਕਰ ਕੋਈ ਕੇਸ 6 ਮਹੀਨੇ ਚਲਦਾ ਰਹੇਗਾ ਤਾਂ ਉਸ ਗਰੀਬ ਦੇ ਬੱਚੇ ਉਨੀ ਦੇਰ ਭੁਖੇ ਮਰਦੇ ਰਹਿਣਗੇ। ਪਹਿਲਾਂ ਸਾਨੂੰ ਆਪਣਾ ਚੰਗਾ ਸਮਾਜ ਬਣਾਉਣ ਦੀ ਲੋੜ ਹੈ, ਤਾਕਿ ਦੇਸ਼ ਤਰੱਕੀ ਦੇ ਸ਼ਿਖਰ ਤੇ ਪੁੱਜ ਸਕੇ ਅਤੇ ਗਰੀਬੀ ਖਤਮ ਹੋ ਸਕੇ। ਸਰਕਾਰ ਦੀ ਪਾਲਿਸੀ ਹੈ ਕਿ ਦੇਸ਼ ਵਿਚ ਸੋਸ਼ਲਿਸਟਿਕ ਪੈਟਰਨ ਆਫ ਸੋਸਾਈਟੀ ਕਾਇਮ ਕੀਤੀ ਜਾਵੇ ਜਿਸ ਨਾਲ ਦੇਸ਼ ਦਾ ਦੂਜਿਆਂ ਦੇਸ਼ਾਂ ਵਾਂਗ ਭਲਾ ਹੋ ਸਕੇ। ਇਸ ਲਈ ਇਸ Bill ਦੀ ਜ਼ਰੂਰਤ ਨਹੀਂ ਅਤੇ ਇਸ ਨੂੰ Minister-in-charge ਵਾਪਿਸ ਲੈ ਲੈਣ। Chief Minister ਸਾਹਿਬ ਨਾਲ ਸਲਾਹ ਮਸ਼ਵਰਾ ਕਰ ਲੈਣ ਸ਼ਾਇਦ ਪਹਿਲਾਂ ਇਹ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਨੋਟਿਸ ਵਿਚ ਨਾ ਆਇਆ ਹੋਵੇ। ਇਸ ਨੂੰ ਪਾਸ ਨਾ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇ। (ਤਾੜੀਆਂ)।

ਚੌਧਰੀ ਸੁੰਦਰ ਸਿੰਘ (ਗੁਰਦਾਸਪੁਰ) : ਪ੍ਰਧਾਨ ਜੀ, ਮੈਂ ਆਪ ਦੀ ਮਾਰਫਤ ਮਿਨਿਸਟਰ ਮੁਤਲਿਕਾ ਨੂੰ ਮੁਬਾਰਕਬਾਦ ਦਿੰਦਾ ਹਾਂ। (ਤਾੜੀਆਂ) ਇਹ ਇਕ ਬੜਾ ਸ਼ਾਨਦਾਰ

ਬਿਲ ਹੈ ਜਨਤਾ ਨੂੰ ਉਚਾ ਕਰਨ ਲਈ। ਖਾਸਕਰ ਉਸ ਬਿਲ ਵਿਚ ਜਿਸ ਨਾਲ ਕਿ ਸਰਦਾਰ ਖੇਮ ਸਿੰਘ ਤਲਵਾਰ ਰਖਦੇ ਹਨ, ਉਥੇ ਤਾਂ ਇਤਨੀ ਸ਼ਰਾਬ ਕਈ ਜਾਂਦੀ ਹੈ ਕਿ ਜਿਸ ਦਾ ਹਦ ਬੰਨਾ ਹੀ ਕੋਈ ਨਹੀਂ। ਪਿਛਲਾ ਐਕਟ ਕਮਜ਼ੋਰ ਸੀ। ਜੇਕਰ ਕੋਈ ਪਕੜਿਆ ਜਾਂਦਾ ਸੀ ਤਾਂ ਕੀ ਹੁੰਦਾ ਸੀ ਬਸ ਸਵੇਰੇ ਪਕੜੇ ਗਏ, ਜ਼ਮਾਨਤ ਦਿੱਤੀ ਅਤੇ ਸ਼ਾਮੀ ਵਾਪਸ ਆ ਕੇ ਫੇਰ ਸ਼ਰਾਬ ਕਢਣ ਲਗ ਪਏ। ਉਹ ਕਹਿੰਦਾ ਸੀ ਪਕੜੇ ਗਏ ਤਾਂ ਕੀ ਹੋਇਆ। ਜ਼ਮਾਨਤ ਤੇ ਰਿਹਾ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਸੀ ਤਾਂ ਮੁਲਜ਼ਮ ਦੂਣੇ ਪੈਸੇ ਕਮਾ ਲੈਂਦਾ ਸੀ। ਵਕੀਲ ਦੀ ਵੀਸ ਵੀ ਸ਼ਰਾਬ ਕੱਢ ਕੇ ਬਣਾ ਲੈਂਦਾ ਸੀ। ਅਸੀਂ ਚਾਹੁੰਦੇ ਸਾਂ ਕਿ ਇਸ ਨੂੰ ਅਸੀਂ ਪਹਿਲਾਂ ਲਿਆਈਏ ਮਗਰ ਨਹੀਂ ਲਿਆ ਸਕੇ। ਹੁਣ ਜੋ Bill ਆਇਆ ਹੈ ਕਿ ਸਜ਼ਾ ਵੀ ਲਿਆਂਦਾ ਹੋਵੇਗੀ ਅਤੇ non-bailable offence ਵੀ ਹੋਵੇਗਾ ਇਹ ਹਰ ਤਰ੍ਹਾਂ ਸੂਬੇ ਦੇ ਇਖਲਾਕ ਨੂੰ ਉਚਾ ਕਰਨ ਲਈ ਹੈ। ਸਰਦਾਰ ਖੇਮ ਸਿੰਘ ਦੀ ਇਸ ਦੀ ਬਰਖਿਲਾਫੀ ਨਾਭ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਕੋਈ ਫਾਇਦਾ ਨਹੀਂ ਹੋਣਾ। ਪਹਿਲੇ ਐਕਟ ਦੀ ਵਜ੍ਹਾ ਨਾਲ ਪਿੰਡਾਂ ਵਿਚ ਸ਼ਰਾਬ ਬਹੁਤ ਨਿਕਲਦੀ ਸੀ ਜਿਸ ਕਰਕੇ ਲੜਾਈਆਂ ਹੁੰਦੀਆਂ ਸਨ। ਸ਼ਰਾਬ ਕਰਕੇ ਲੋਕਾਂ ਵਿਚ ਮੇਲ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦਾ ਅਤੇ ਲੋਕ ਕਾਰੋਬਾਰ ਜਾਂ ਖੇਤੀ ਨਹੀਂ ਸੀ ਕਰਦੇ। ਦੋ ਚਾਰ ਬੋਤਲਾਂ ਕਈਆਂ ਅਤੇ ਮਿਹਨਤ ਤੋਂ ਬਚ ਗਏ। ਇਸ ਲਈ ਇਹ ਬੜਾ ਸ਼ਾਨਦਾਰ ਬਿਲ ਹੈ ਅਤੇ ਆਮ ਜਨਤਾ ਦੇ ਫਾਇਦੇ ਲਈ ਹੈ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਸ਼ਬਦਾਂ ਨਾਲ ਮੈਂ ਮਨਿਸਟਰ ਸਾਹਿਬ ਦਾ ਧੰਨਵਾਦ ਕਰਦਾ ਹਾਂ।

ਅੰਮ੍ਰਿਤੀ ਸੀਤਾ ਦੇਵੀ (ਜਾਲੰਧਰ ਸ਼ਹਰ ਦੱਖਿਣ ਪੂਰਬ) : ਸਪੀਕਰ ਸਾਹਿਬ ! ਮੈਂ ਨੇ ਇਸ ਬਿਲ ਦੀ ਸ਼ੁਰੂ ਤੋਂ ਆਖਿਰ ਤਕ ਪੜ੍ਹਾ ਹੈ। ਇਸ ਮੈਂ ਜੋ ਸਜ਼ਾ ਬਢਾਈ ਗਈ ਹੈ ਵਹ ਚੰਗੀ ਤੋਂ ਅਚਲੀ ਹੈ ਕਿਉਂਕਿ ਧਰ ਸਜ਼ਾ ਜ਼ਿਆਦਾ ਹੋਗੀ ਤੋਂ ਕਸੂਰ ਕਰਨੇ ਵਾਲੇ ਦੀ ਡਰ ਰਹੇਗਾ ਅਤੇ ਧਰ ਸਜ਼ਾ ਜਿਤਨੀ ਜ਼ਿਆਦਾ ਬਢੇਗੀ ਉਤਨਾ ਜ਼ਿਆਦਾ ਡਰ ਬਢੇਗਾ ਜਾਏਗਾ; ਪਰੰਤੂ ਮੁਝੇ ਏਕ ਚੰਗੀ ਦੀ ਮਾਨਨੀਯ ਮਿਨਿਸਟਰ ਸਾਹਿਬ ਤੋਂ ਵਕਫ਼ੇ ਨ ਥੀ ਕਿ ਵਹ ਜੋ socialistic pattern of society ਦਾ ਨਾਰਾ ਲਗਾਏ ਹੈ ਅਤੇ ਅਪਨੇ ਆਪ ਦੀ progressive ਬਣਾਏ ਹੈ, ਵਹ ਏਸਾ ਬਿਲ ਲਾਏਗੇ। ਧਰ ਬਿਲ ਉਨ ਦੇ ਇਸ ਨਾਰੇ ਦੇ ਮੁਤਾਬਿਕ ਨਹੀਂ। ਮੁਝੇ ਆਸ਼ਾ ਥੀ ਕਿ ਸ਼ਰਾਬ-ਨੋਸ਼ੀ ਕਰਤਬੰਦ ਕਰਦੀ ਜਾਏਗੀ, ਜਬ ਹਮਾਰੇ ਫਾਈਨਾਂਸ ਮਿਨਿਸਟਰ ਇਸ ਬਾਤ ਦੀ ਤਰਫ਼ ਧਿਆਨ ਕਰੇਗੇ ਅਤੇ ਚੰਗੀ ਆਏਗੀ ਅਚਲੀ ਹੋਗੀ ਅਤੇ ਅਗਰ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦਾ ਬਿਲ ਲਾਯਾ ਜਾਵੇ ਜਿਸ ਤੋਂ ਸ਼ਰਾਬ-ਨੋਸ਼ੀ ਦੀ ਖ਼ਤਮ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇ ਤੋਂ ਅਚਲਾ ਹੋਵੇ।

ਇਸ ਬਿਲ ਮੈਂ, ਸਪੀਕਰ ਸਾਹਿਬ, ਮੈਂ ਏਕ ਬਾਤ ਤੋਂ ਵਿਰੋਧ ਕਰਤੀ ਹੂੰ ਵਹ ਧਰ ਹੈ ਕਿ ਇਸ ਦੇ ਅਨੁਸਾਰ bail ਨਹੀਂ ਹੋ ਸਕੇਗੀ। ਆਪ ਦੀ ਸਪੀਕਰ ਸਾਹਿਬ, ਪਤਾ ਹੈ ਕਿ ਹਮਾਰਾ ਸਮਾਜ ਅੰਚਾ ਨਹੀਂ ਗਯਾ। ਹਮਾਰੇ ਸਮਾਜ ਮੈਂ ਗਾਂਵ ਦੇ ਰਹਨੇ ਵਾਲੇ ਤਥਾ ਮਜ਼ਦੂਰ ਅਧਿਕ ਹੈ ਅਤੇ ਫਿਰ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੇ legislation ਤੋਂ ਬਦਲਾ ਲੈਨੇ ਦੇ ਲਿਯੇ ਬਨਾਏ ਜਾਏ ਹੈ। ਜਿਸ ਤੋਂ ਬਦਲਾ ਨਿਕਾਲਨਾ ਹੋ ਉਸ ਦੇ ਘਰ ਮੈਂ ਚੋਰੀ-ਚੁਪਕੇ ਸ਼ਰਾਬ ਰਖ ਦੀ ਅਤੇ ਉਸ ਤੇ ਮੁਕਦਮਾ ਬਨਵਾ ਦਿਤਾ। ਧਰ democratic ਸਿਧਾਂਤਾਂ ਦੇ ਖ਼ਿਲਾਫ਼ ਹੈ ਕਿ ਕਿਸੀ ਦੀ bail ਨਹੀਂ ਹੋ ਸਕਤੀ। ਸਪੀਕਰ ਸਾਹਿਬ, ਇਸ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾ ਕਾਨੂੰਨ ਏਸਾ ਨਹੀਂ ਜਿਸ ਮੈਂ bail ਨ ਦੀ ਜਾ ਸਕੇ। ਕੁਝ ਦਿਨਾਂ ਦੀ ਬਾਤ ਹੈ ਜਾਲੰਧਰ ਮੈਂ ਆਪਸੀ ਬੇ ਇਤਫਾਕੀ ਅਤੇ ਆਪਸੀ ਵਿਰੋਧ ਹੋਨੇ ਦੇ ਕਾਰਨ ਏਕ ਨੇ ਦੂਸਰੇ ਦੇ ਘਰ ਜਾਕਰ ਸ਼ਰਾਬ ਰਖਵਾ ਦੀ ਅਤੇ ਪੁਲਿਸ ਮੈਂ ਜਾ ਕਰ ਰਿਪੋਰਟ ਕਰ ਦੀ। ਜਬ ਮੁਝੇ ਪਤਾ ਲਗਾ ਤੋਂ ਮੈਂ ਨੇ ਉਨ੍ਹਾਂ bail ਤੇ ਛੁਡਵਾਯਾ। ਮੁਝੇ ਇਸ ਬਾਤ ਤੇ ਇਤਫਾਕ ਹੈ ਕਿ ਸਜ਼ਾ ਤੀਨ ਸਾਲ ਦੀ ਜਗਹ ਛੇ ਸਾਲ ਰਖ ਦੀ ਜਾਏ; ਪਰੰਤੂ ਧਰ undemocratic ਹੈ ਕਿ ਕਿਸੀ ਦੀ bail ਨ ਹੋ ਸਕੇ।

अध्यक्ष महोदय : यह जो bail का सवाल है इस पर फैसला तो पहले ही हो चुका है। अब तो Bill की third reading है। (The question of bail has already been decided. Now it is the third reading of the Bill before the House.)

श्रीमती सीता देवी : स्पीकर साहिब, यह ठीक है कि बिल की 3rd reading हो रही है इसी लिये तो मेरा सुझाव है कि इस decision को जो पहले लिया गया है reconsider किया जाए।

फिर मेरा एक और सुझाव है। शायद हमारे मिनिस्टर इंचार्ज को पसन्द आए या न आए वह यह कि जिस तरह हमारी लेबर के आपस में झगड़े होते हैं तो उन का Tribunal के सामने कोई भी वकील पेश नहीं होता इसी तरह इस बिल के तहत झगड़े के निपटारे के लिये किसी वकील को पेश होने की आज्ञा न दी जाए (हंसी)। यह वकील लोग तो ग़लत को सही और सही को ग़लत बना देते हैं और फिर एक और बात है कि बड़े बड़े शराबी इन वकीलों की मदद से रिहा कर दिये जाते हैं। मुझे इसी तरह के एक शराबी का पता है जिस पर 15 दफा शराब के केस चले। उसने अर्जेंट साइंग बनाया हुआ था कि जब किसी ने रिपोर्ट की और पुलिस search के लिये गई तो उसने लाल बत्ती जला दी जिस से घर पर पता चल गया और शराब की पीछे की मोरी से उलट दिया और इस तरह बच निकला। मैंने पहले चीफ मिनिस्टर सचचर साहिब को मौका भी दिखाया था पर वकील लोग लोगों की जेब काट कर अपनी जेबें भरते हैं और इस तरह के कानूनों के होते भी सही दोषियों को छुड़वा लेते हैं। यह वकील लोग तो जेबें भरने वाले हैं (हंसी) मुझे ज़ाती तौर पर पता है कि वकील कैसे काम करते हैं। इस लिये मैं इस का विरोध करती हूँ कि warrant non-bailable हों। वैसे आप जो चाहें पास कर सकते हैं; परन्तु इस बिल से गरीब जनता को मुसीबत में डाल दिया जायगा। यह तो गरीब जनता को रगड़ा देने के लिये है। इस का लोग स्वागत नहीं करेंगे क्योंकि बड़े बड़े शराबी तो bail ले ही सकते हैं। उन के पास धन है, वह हाई कोर्ट या सुप्रीम कोर्ट से bail ले लेंगे। इस का असर तो गरीब जनता पर पड़ेगा। मुझे तो समझ नहीं आती कि इस बिल को बनाते समय हमारे वकील साहिब busy थे या मिनिस्टरों के नशे में थे या मंबरी की फिक्र में थे इस लिये वह ध्यान नहीं दे सके।

अध्यक्ष महोदय : आप अब मिनिस्टरों के नशे तक आ पहुँची हैं। आप को ऐसा कहना शोभा नहीं देता। (Now she has started talking about a Minister being intoxicated with his power. This does not become of her.)

श्री बाबू दयाल (सोहना) : अध्यक्ष महोदय ! यह amending बिल जो पेश किया गया है इसे देख कर मुझे एक बात याद आ गई है—

औरों को नर्सीहत, खुद मियां फसीयत।

लोगों का खयाल था कि हमारी सरकार कोई अच्छा खयाल पेश करेगी और एक अच्छी मिसाल set करेगी जिससे राज्य से शराब की लानत को खत्म किया जा सकेगा। और जहाँ जहाँ शराब निकालने की फैक्टरियां हैं उन्हें बन्द करदेगी। यह बात तो उन्होंने

ਦੇਖੀ ਨਹੀਂ ਆਰ ਗਰੀਬੀ ਦੀ ਸਜ਼ਾ ਵਧਾ ਦੇਂ। ਮੁਝੇਂ ਤੋਂ ਤਾਜ਼ਜੂਬ ਹੋਤਾ ਹੈ ਕਿ ਬਾਬੂ ਸੂਲ ਚੰਦ ਜੀ ਨੇ ਕਥਾ ਸੋਚਾ ਇਸ ਬਿਲ ਕੋ ਲਾਨੇ ਮੇਂ। ਹੈਰਾਨੀ ਤੋਂ ਇਸ ਬਾਤ ਕੀ ਹੈ ਕਿ ਜੋ ਭੀ ਵਜ਼ਾਰਤ ਕੀ ਕੁਰਸੀ ਪਰ ਬੈਠ ਜਾਤਾ ਹੈ ਵਹ ਅਪਨੀ ਆਂਖੇਂ ਬਦਲ ਲੇਤਾ ਹੈ ਆਰ ਉਸ ਕੋ ਪਬਲਿਕ ਕੀ ਤਕਲੀਫ਼ਾਂ ਕੋ ਅਹੁਸਾਸ ਨਹੀਂ ਰਹੁਗਾ। ਫੈਕਟਰਿਆਂ ਬਨ ਰਹੀਂ ਹੈਂ ਆਰ ਟੈਕਸ ਲਗਾਏ ਜਾ ਰਹੇ ਹੈਂ; ਪਰੰਤੂ ਬਾਰਾਕ ਕੀ ਜਾਨਤ ਕੋ ਖਤਮ ਕਰਨੇ ਕੇ ਲਿਯੇ ਕੋਈ ਪ੍ਰਯਤਨ ਨਹੀਂ ਕਿਆ ਜਾ ਰਹਾ।

ਸਪੀਕਰ ਸਾਹਿਬ, ਆਪ ਜਾਨਤੇ ਹੀਂ ਹੈਂ ਕਿ ਜੋ ਭਾਈ ਕਤਲ ਕਰਤੇ ਹੈਂ ਜਿਨ ਕੋ ਫਾਂਸੀ ਕੀ ਸਜ਼ਾ ਹੋ ਜਾਤੀ ਹੈ ਵਹ ਭੀ bail ਪਰ ਰਿਹਾ ਹੋ ਜਾਤੇ ਹੈ। ਯਹ ਅਧਿਕਾਰ ਤੋਂ ਮੈਜਿਸਟ੍ਰੇਟ ਕੀ discretion ਪਰ ਹੈ; ਪਰੰਤੂ ਯਹਾਂ ਪਰ ਯਹ non-bailable offence ਕਰਾਰ ਦੇ ਦਿਆ ਹੈ। ਅਸਲ ਮੇਂ ਯਹ ਤੋਂ ਕਿਸੀ ਸੇ ਦੁਸ਼ਮਣੀ ਨਿਕਾਲਨੇ ਕੇ ਹਥਕਛੇ ਹੈਂ। ਇਸ ਤਰਹ ਕੇ ਹਥਕਛੇ ਨਹੀਂ ਹੋਨੇ ਚਾਹਿਯੇ। ਹੈਰਾਨੀ ਆਰ ਤਾਜ਼ਜੂਬ ਹੈ ਕਿ ਯਹ non-bailable offence ਕਥੋਂ ਰਖਾ ਹੈ। ਇਸ ਲਿਯੇ ਮੈਂ ਦਰਖਾਸਤ ਕਰਤਾ ਹੂੰ ਕਿ ਕਾਂਗਰੇਸ ਗਵਰਨਮੈਂਟ ਕੋ ਕਾਂਗਰੇਸ ਕੀ ਪਾਲਿਸੀ ਕੀ ਹਿਮਾਯਤ ਕਰਤੇ ਹੁਏ ਇਸ ਬਿਲ ਕੋ ਵਾਪਸ ਲੇ ਲੇਨਾ ਚਾਹਿਯੇ ਆਰ ਯਦਿ ਬਿਲ ਕੋ ਵਾਪਸ ਲੇਨਾ ਸੰਭਵ ਨਹੀਂ ਤੋਂ non-bailable offence ਕੋ bailable ਬਨਾ ਦਿਆ ਜਾਏ।

ਸ਼੍ਰੀ ਵਾਧਾਵਾ ਰਾਮ (ਵਾਜ਼ਿਲਕਾ) : ਪ੍ਰਧਾਨ ਜੀ, ਇਸ ਬਿਲ ਤੇ ਕੁਝ ਮੈਂਬਰਾਂ ਨੇ ਬੋਲਦੇ ਹੋਏ ਇਹ ਕਿਹਾ ਹੈ ਕਿ ਪਤਾ ਨਹੀਂ ਜੇਨ ਸਾਹਿਬ ਨੇ ਵਜ਼ਾਰਤ ਦੇ ਨਸ਼ੇ ਵਿਚ ਜਾਂ ਕਿਸੇ ਖੁਮਾਰ ਵਿਚ ਇਹ ਬਿਲ ਲਿਆਂਦਾ ਹੈ ਮੈਂ ਜ਼ਾਤੀ ਤੌਰ ਤੇ ਇਸ ਗੱਲ ਨਾਲ ਸਹਿਮਤ ਨਹੀਂ। ਮੈਂ ਤਾਂ ਇਹ ਕਿਹੰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਗੱਲ ਪਿਆ ਢੇਲ ਵਜ਼ਾਣਾ ਹੀ ਪੈਂਦਾ ਹੈ। ਗੱਲ ਪਈ ਜੇ ਹੋਈ ਇਸ ਲਈ ਵਜ਼ੀਰ ਸਾਹਿਬ ਵੀ ਕੀ ਕਰਨ। ਭਾਵੇਂ ਇਹ ਢੇਲ ਕੁਵੇਲੇ ਹੀ ਪਿਆ ਹੈ। ਇਸ ਬਿਲ ਨੂੰ ਪੇਸ਼ ਕਰਨ ਬਾਰੇ ਦੋ ਮਕਸਦ ਦਸੇ ਗਏ ਹਨ ਇਕ ਤਾਂ ਇਹ ਕਿ ਇਸ ਨਾਲ ਨਾਜ਼ਾਇਜ਼ ਸ਼ਰਾਬ ਦੀ ਕਸ਼ੀਦ ਬੰਦ ਹੋ ਜਾਵੇਗੀ ਅਤੇ ਦੂਜਾ ਇਹ ਕਿ ਸਰਕਾਰ ਦੀ ਆਮਦਨ ਵੀ ਵਧੇਗੀ। ਮੈਂ ਇਹ ਸਮਝਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਇਸ ਬਿਲ ਰਾਹੀਂ ਇਹ ਦੋਵੇਂ ਹੀ ਮਕਸਦ ਹਲ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦੇ। ਕਿਉਂਕਿ ਸ਼ਰਾਬ ਦੇ ਖਾਣ ਜਾਂ ਵਧਣ ਦੇ ਕਾਰਣ ਹੋਰ ਨਹੀਂ ਹਨ। ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੀਆਂ ਸਜ਼ਾਵਾਂ ਨਾਲ ਇਹ ਲਾਹਨਤ ਕਦੀ ਖਤਮ ਨਹੀਂ ਹੋ ਸਕਦੀ। ਫਿਰ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੀ ਸਜ਼ਾ ਰਖ ਕੇ ਇਕ ਆਦਮੀ ਨੂੰ ਫੜ ਕੇ ਲੈ ਗਏ ਅਤੇ ਉਸ ਨੂੰ ਜੇਲ੍ਹ ਵਿਚ ਸੁਟ ਦਿੱਤਾ ਇਸ ਨਾਲ ਕੀ ਹੋਣਾ ਹੈ। ਜੇਲ੍ਹ ਤੋਂ ਬਾਹਰ ਤਾਂ ਉਹ ਆਪਣੀ ਕਮਾਈ ਕਰ ਕੇ ਜਾਂ ਹੋਰ ਕੰਮ ਕਰਕੇ ਕੁਝ ਕਮਾ ਸਕਦਾ ਹੈ ਪਰ ਜੇਲ੍ਹ ਵਿਚ ਤਾਂ ਕੁਝ ਕਮਾਈ ਨਹੀਂ ਕੀਤੀ ਜਾਂਦੀ। ਮੈਂਨੂੰ ਆਪ ਜੇਲ੍ਹ ਦਾ ਤਜਰਬਾ ਹੈ। ਮੈਂ ਇਕ ਵੇਰ 1½ ਸਾਲ ਜੇਲ੍ਹ ਵਿਚ ਰਿਹਾ ਹਾਂ। ਮੈਂ ਉਥੇ ਕੰਮ ਮੰਗ ਕੇ ਲੈਂਦਾ ਹੁੰਦਾ ਸਾਂ ਅਤੇ ਜੇਲ੍ਹ ਅਧਿਕਾਰੀਆਂ ਨਾਲ ਲੜਦਾ ਹੁੰਦਾ ਸਾਂ ਕਿ ਮੈਨੂੰ ਕੰਮ ਦਿੱਤਾ ਜਾਵੇ ਪਰ ਇਸ ਸਾਰੇ ਅਰਸੇ ਵਿਚ ਪ੍ਰਧਾਨ ਜੀ, ਮੈਂ ਕੇਵਲ 14 ਰੁਪਏ ਦਾ ਕੰਮ ਕੀਤਾ। ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਕਮਾਈ ਨਹੀਂ ਵਧ ਸਕਦੀ। ਅਤੇ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਜੁਰਮਾਨੇ ਕਰਕੇ ਜਾਂ ਵਡੀਆਂ ਸਜ਼ਾਵਾਂ ਦੇਕੇ ਕਮਾਈ ਵਿਚ ਵਾਧਾ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ ਜਾ ਸਕਦਾ। ਅਤੇ ਦੂਜਾ ਮਕਸਦ ਵੀ ਪੂਰਾ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦਾ ਕਿ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਕਰਨ ਨਾਲ ਨਾਜ਼ਾਇਜ਼ ਸ਼ਰਾਬ ਦੀ ਕਸ਼ੀਦ ਬੰਦ ਹੋ ਜਾਵੇਗੀ। ਮੈਂ ਤਾਂ ਇਹ ਸਮਝਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੇ ਬਿਲ ਪੁਲਿਸ ਲਈ ਹਥਿਆਰ ਹਨ ਕਿਸੇ ਨੂੰ ਦਬਾਣ ਲਈ ਅਤੇ ਕਿਸੇ ਨਾਲ ਵੇਰ ਕਮਾਣ ਲਈ ਇਹ ਇਕ ਸਾਧਨ ਹੈ, ਜਿਥੇ ਜ਼ਰਾ ਕਿਸੇ ਨਾਲ ਵੇਰ ਹੋਇਆ ਇਸ ਕਾਨੂੰਨ ਹੇਠ ਲਿਆਕੇ ਆਪਣਾ ਵੇਰ ਕਮਾ ਲਿਆ। ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਇਸ ਦਾ ਕੋਈ ਲਾਭਦਾਇਕ ਸਿੱਟਾ ਨਹੀਂ

[ਸ੍ਰੀ ਵਧਾਵਾ ਰਾਮ]

ਨਿਕਲੇਗਾ ਅਤੇ ਨਾ ਹੀ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਸਰਾਬ ਬਣੇ ਲਗੇ ਹੋ ਅਤੇ ਨਾ ਹੀ ਆਮਦਨ ਵਧਣ ਲਗੇ ਹੋ। ਇਹ ਤਾਂ ਸਰਕਾਰ ਦੇ ਸੁਪਨੇ ਹੀ ਹਨ ਜੋ ਕਦੀ ਪੂਰੇ ਨਹੀਂ ਹੋਣ ਲਗੇ, ਅਗੇ ਵੀ ਕਦੀ ਹਨ ਅਤੇ ਅਗੇ ਵੀ ਰਹਿਣਗੇ। ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦਾ ਕਾਨੂੰਨ ਆਮ ਲੋਕਾਂ ਤੇ ਇਕ ਵਾਰ ਹੋ।

ਸ਼੍ਰੀ ਚੀਫ਼ ਜਸਟਿਸ ਰਾਮ ਸ਼ਰਮਾ (ਹਮੀਰਪੁਰ) : ਅਧ്യਕਸ ਮਹੋਦਯ, ਕਾਂਗਰੇਸ਼ ਦਾ ਯਹ ਪਹਲੇ ਸੇ ਹੀ ਅਸੂਲ ਸ਼ਾਹਿਦ ਹੈ ਕਿ ਨਸ਼ਾ-ਬੰਦੀ ਕੀ ਜਾਏ ਆਰ ਇਸ ਬੁਰੀ ਚੀਜ਼ ਦਾ ਖਾਤਮਾ ਕੀਆ ਜਾਏ ਕਿਯੋਂਕਿ ਯਹ ਜੋ ਜੁਰਾਯਮ ਹੈ ਆਰ ਜੋ ਦੂਸਰੀ ਬਿਸ਼ਯਤੋਂ ਆਜ਼ ਸੋਸਾਇਟੀ ਮੇਂ ਫੈਲ ਰਹੀਂ ਹੈ ਵਹ ਸ਼ਰਾਬ ਹੀ ਕੇ ਕਾਰਣ ਹੈ। ਗਵਰਨਮੈਂਟ ਨੇ ਪਹਲੇ ਭੀ ਕਈ ਕਾਨੂੰਨ ਬਨਾਏ ਕਿ ਕਿਸੀਂ ਤਰ੍ਹਾਂ ਯਹ ਨਾਜਾਯਜ਼ ਸ਼ਰਾਬ ਕੀ ਕਸ਼ੀਦ ਜੋ ਹੋਰੀਂ ਹੈ, ਬੰਦ ਹੋ ਜਾਏ। ਮਗਰ ਸ਼ਾਯਦ ਉਨ ਮੇਂ ਕੁਝ ਖਾਮੀਆਂ ਥੀਂ, ਇਸ ਲਿਯੇ ਯਹ ਨਵਾ ਕਾਨੂੰਨ ਇਸ amendment ਕੇ ਰੂਪ ਮੇਂ ਲਾਨਾ ਪੜਾ। (*At this stage Mr. Deputy Speaker occupied the Chair.*) ਲੇਕਿਨ ਮੈਂ ਸਮਝਤਾ ਹੂੰ ਕਿ ਯਹ ਤੋ ਵਹ ਹਾਲ ਹੈ ਕਿ “ਮਰਜ਼ ਬਢਤਾ ਗਯਾ ਜਯੋਂ ੨ ਦਵਾ ਕੀ” ਜਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਯਹ ਕਾਨੂੰਨ ਕੀ ਸ਼ੁਰੂਤ ਕਰਤੇ ਗਯੇ ਯਹ ਨਾਜਾਯਜ਼ ਸ਼ਰਾਬ ਜ਼ਯਾਦਾ ਹੀਂ ਬਢਤੀ ਗਈ ਆਰ ਬਨਤੀ ਹੈ। ਸਵਾਲ ਯਹ ਹੈ ਕਿ ਬਨਤੀ ਕਿਯੋਂ ਹੈ? ਅਰਥਾਤ ਮਿਨਿਸਟਰ ਸਾਹਿਬ ਨੇ ਭੀ ਫਰਮਾਯਾ ਥਾ ਕਿ ਅਦਾਲਤੋਂ ਮੇਂ ਜ਼ਯਾਦਾ ਸ਼ੁਰੂਆਤ ਸ਼ਰਾਬ ਕੇ ਹੀਂ ਹੋਤੇ ਹੈ। ਲੇਕਿਨ ਮੈਂ ਅਰਜ਼ ਕਰਤਾ ਹੂੰ ਕਿ ਇਸ ਚੀਜ਼ ਕੀ ਰੋਕਨੇ ਕੇ ਲਿਯੇ ਹੁਪਤੇ ਤੋ ਵਹੀਂ ਮਨਾਏ ਜਾਤੇ ਹੈ। ਯਹਾਂ ਤੋ ਏਕਸਾਇਜ਼ ਹੁਪਤੇ ਮਨਾਏ ਜਾਤੇ ਹੈ ਆਰ ਪੁਲਿਸ ਕੀ ਤਰਫ਼ ਸੇ ਮਨਾਏ ਜਾਤੇ ਹੈ। ਫਿਰ ਤੋ ਪੁਲਿਸ ਕੀ ਉਸ ਹੁਪਤਾ ਮੇਂ ਕੋਈ ਨ ਕੋਈ ਕਾਰਨਾਮਾ ਦਿਖਾਨਾ ਪੜਤਾ ਹੈ। ਯਾ ਤਾਂ ਵਹ ਆਵਾਰਾ-ਗਦੀਂ ਕੇ ਇਨਜ਼ਾਮ ਮੇਂ cases ਬਨਾਏਗੇ ਆਰ ਯਾ ਫਿਰ ਨਾਜਾਯਜ਼ ਸ਼ਰਾਬ ਕੇ ਝੂਠੇ ਕੇਸ ਖੜੇਗੇ। ਯਹ ਜੋ ਹੁਪਤੇ ਮਨਾਏ ਜਾਤੇ ਹੈ ਉਨ ਮੇਂ ਲਾਜ਼ਮੀਂ ਤੌਰ ਪਰ ਪੁਲਿਸ ਕੀ ਕੋਈ ਨ ਕੋਈ ਗਿਰਫ਼ਤਾਰ ਕਰਕੇ ਲਾਨਾ ਪੜਤਾ ਹੈ ਆਰ ਅਧੀਨੀ ਕਾਰਗੁਜ਼ਾਰੀ ਕੀ list ਦੇਨੀ ਪੜਤੀ ਹੈ। ਮਗਰ ਜੋ ਨਾਜਾਯਜ਼ ਸ਼ਰਾਬ ਨਿਕਾਲਨੇ ਵਾਲੇ ਹੈ ਉਨ ਕੇ ਹਾਂ ਪੁਲਿਸ ਵਾਲੇ ਖੁਦ ਸ਼ਰਾਬ ਪੀਤੇ ਹੈ ਇਸ ਲਿਯੇ ਉਨ ਕੀ ਵਹ ਕੈਸੇ ਪਕੜ ਸਕਤੇ ਹੈ। ਆਖਿਰ ਯਹੀਂ ਹੋਤਾ ਹੈ ਕਿ ਮਾਸੂਮ ਆਦਮੀ ਪਕੜੇ ਜਾਤੇ ਹੈ। ਜੋ ਆਦਮੀ ਨਾਜਾਯਜ਼ ਸ਼ਰਾਬ ਕੀ patronise ਕਰਤੇ ਹੈ ਵਹ ਖਾਸ ਆਦਮੀ ਹੈ ਉਨ ਕੀ ਕੋਈ ਕੁਝ ਨਹੀਂ ਕਹਤਾ ਮਗਰ ਜੋ ਆਦਮੀ innocent ਹੋਤੇ ਹੈ ਆਰ ਯਾ ਖਿਨ ਕੇ ਸਾਥ ਦੁਸ਼ਮਣੀ ਹੋਤੀ ਹੈ ਉਨ ਕੀ ਫਾਂਸੀ ਲਿਆ ਜਾਤਾ ਹੈ। ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਕੇ cases ਹੁਏ ਹੈ ਨਾਜਾਯਜ਼ ਸ਼ਰਾਬ ਕੇ ਭੀ ਆਰ ਦਫ਼ਾ 109 ਕੇ ਭੀ। ਜਹਾਂ ਸ਼ਰਾਬ ਨਿਕਲਤੀ ਹੈ ਵਹਾਂ ਕੋਈ ਪੁਛਤਾ ਨਹੀਂ। ਬਤਾ ਦੇਤੇ ਹੈ ਕਿ ਮਰ੍ਹੀਂ ਲਗੀ ਹੈ ਮਗਰ ਪੁਲਿਸ ਵਾਲੇ ਵਹਾਂ ਸ਼ਰਾਬ ਪੀਤੇ ਹੈ ਆਰ ਪਕੜਤੇ ਨਹੀਂ ਕਿਯੋਂਕਿ ਉਨ ਕੀ patronise ਕਰਨੇ ਵਾਲੇ ਖਾਸ ਆਦਮੀ ਹੋਤੇ ਹੈ। ਇਸ ਲਿਯੇ ਜੋ ਕੀਮਾਰੀਂ ਕੀ ਅਸਲ ਜੜ੍ਹ ਹੈ ਉਸ ਪਰ ਕੋਈ ਗਿਰਫ਼ਤ ਨਹੀਂ ਆਤੀ, ਅਗਰ ਆਤੀ ਹੈ ਤੋ ਗਰੀਬੋਂ ਪਰ। ਕਿਸੀਂ ਕੇ ਘਰ ਮੇਂ ਬੋਤਲ ਰਖਵਾ ਦੀ ਆਰ ਫਿਰ ਖਰ ਲਿਆ ਗਯਾ।

ਦੂਸਰੀ ਚੀਜ਼ ਹੈ ਕਿ ਆਪਨੇ ਇਸ offence ਕੀ non-bailable ਕਰੀਅਰ ਦਿਯਾ ਹੈ ਮੈਂ ਸਮਝਤਾ ਹੂੰ ਕਿ ਸ਼ੁਰੂਆਤ ਹਾਲਾਤ ਮੇਂ ਯਹ ਸੁਨਾਹਿਤ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਤੋ ਬਹੁਤ ਜ਼ਯਾਦਾ ਸ਼ੁਰੂਤੀ ਹੋਗੀ। ਏਸੇ cases ਮੇਂ innocent ਲੋਗੋਂ ਕੀ ਬਹੁਤ ਜ਼ਾਦਾਦ ਹੋਤੀ ਹੈ ਕਿਯੋਂਕਿ ਬਡੇ ਆਦਮੀਯੋਂ ਕੀ ਤੋ ਪਕੜਤੇ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਉਨ ਕੀ ਸ਼ਹਾਦਤੋਂ ਮਿਲ ਜਾਤੀ ਹੈ ਆਰ ਉਨ ਕੀ ਬਜਾਏ ਗਰੀਬੋਂ ਕੀ ਹੀ ਪਕੜਾ ਜਾਤਾ ਹੈ। ਇਸ ਲਿਯੇ ਸ਼ੁਰੂਆਤ ਹਾਲਾਤ ਮੇਂ ਯਹ ਜ਼ਰੂਰੀ ਥਾ ਕਿ ਇਸੇ bailable ਹੀ ਰਹਨੇ ਦਿਯਾ ਜਾਤਾ। ਜੋ ਸਜ਼ਾ ਹੈ ਵਹ ਵਾਕਈ ਜ਼ਯਾਦਾ ਸੇ ਜ਼ਯਾਦਾ ਹੋਨੀ ਚਾਹਿਯੇ ਮਗਰ Magistrate ਕੀ ਭੀ ਕੁਝ discretion ਹੋਨਾ ਚਾਹਿਯੇ। ਆਪ ਨੇ ਅਰਥਾਤ ਤਥ

Western Democracy का तजर्बुबा किया है और अब Eastern Democracy का भी करने लगे हैं। रूस में भी यही है कि जो मर्जी आए सजा दे दो, कोई limit नहीं रखी है। आपने भी छै महीने की minimum limit रखी है और उस के बाद हरेक subsequent offence पर डबल होती जावेगी। यह तो सारी jurisprudence को ही आपने change करके रख दिया है। मैं अर्ज करूंगा कि फिर भी इस पर विचार किया जाये और Magistrate को भी discretion दी जाये कि वह offence के मुताबिक maximum or minimum सजा दे; यह नहीं होना चाहिये कि बगैर किसी discretion के डबल होती चली जाए। Magistrate जो होते हैं काफी sane आदमी होते हैं। इसके इलावा खास तौर पर मैं यह अर्ज करूंगा कि इस को bailable ही रहने दिया जाये, जो सजा हो वह हालात के मुताबिक ही हो। excise वाले और पुलिस वाले जो हफ्ते मनाते हैं वह बन्द कर देने चाहिये। पुलिस वालों का जो हफ्ता होता है उस में उन को कोई न कोई शिकार जरूर लाना ही पड़ता है वरना तरक्की रुक जाती है, और तरक्कियां इस कारगुजारी से ही पाई जाती हैं; इसी लिये यह cases बढ़ रहे हैं। इस सिलसिले में मैं यह अर्ज भी करूंगा कि इस काम के लिये एक अलहदा स्टाफ रखें जिस का यह काम हो और हफ्ते न मनाए जायें। आखिर में मैं बिनय करता हूं कि उस को bailable offence करार दें।

सरदार सरूप सिंह (अंमृतसर शहिर पुरखी) : डिपटी सपीकर साहिब criminal jurisprudence ਵਿਚ ਹਮੇਸ਼ਾ crime and punishment ਦਾ relationship ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਜੇ ਵੀ ਸਜ਼ਾ ਮਿਲੇ ਉਸਦਾ ਤਰੀਕਾ ਇਹ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਵੇਖਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਕਿ ਕੀ crime ਹੈ ਜੁਰਮ ਹੈ ਅਤੇ ਜੇਕਰ ਹੈ ਤਾਂ ਕੀ ਹੈ ਅਤੇ ਕਿੰਨਾ ਹੈ? ਜਦੋਂ ਤਕ ਇਹ relationship ਨਹੀਂ ਰਹੇਗਾ ਅਤੇ proportion ਨਹੀਂ ਰਹੇਗਾ ਸਜ਼ਾ iniquitous ਹੋ ਜਾਵੇਗੀ। ਪਹਿਲੀ ਗਲ ਤਾਂ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਕੀ ਸ਼ਰਾਬ ਪੀਣਾ ਗੁਨਾਹ ਅਤੇ ਜੁਰਮ ਹੈ? ਕੋਈ law ਨਹੀਂ ਕਿ ਸ਼ਰਾਬ ਪੀਣਾ ਜੁਰਮ ਹੈ ਜਦੋਂ ਤਕ ਕਿ ਉਸ ਨੂੰ ਪੀਕੇ offence ਨਾ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇ। ਮੈਂ ਸਮਝਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਇਸ ਬਾਰੇ ਜਿਹੜੀ ਸਜ਼ਾ ਤਜਵੀਜ਼ ਕਰ ਰਹੇ ਹੋ ਉਸਦਾ genesis evasion of excise duty ਹੈ ਜਿਨੀ ਵੀ ਸਜ਼ਾ ਤੁਸੀਂ ਤਜਵੀਜ਼ ਕੀਤੀ ਹੈ ਇਹ ਗਲਤ ਫਹਮੀ ਨਾਲ ਅਤੇ ਗੁੱਸੇ ਨਾਲ ਇਸ factor ਨੂੰ ਸਾਹਮਣੇ ਰਖ ਕੇ ਕੀਤੀ ਜਾ ਰਹੀ ਹੈ। ਜੇ offence ਹੈ ਉਸਦਾ ਇਸ ਨਾਲ ਕੋਈ ਤਾਲੁਕ ਨਹੀਂ। ਜਾਂ ਤਾਂ State ਨੂੰ ਇਸ ਬਾਰੇ legislation ਲਿਆਣੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ ਕਿ ਸ਼ਰਾਬ ਪੀਣਾ ਪੰਜਾਬ ਵਿਚ ਮਨਾਹ ਹੈ ਪਰ ਜੇਕਰ evasion of excise duty ਨੂੰ ਮੁਖ ਰਖ ਕੇ ਦੋ ਹਜ਼ਾਰ ਰੁਪਿਆ ਜੁਰਮਾਨਾ ਅਤੇ ਦੋ ਸਾਲ ਦੀ ਕੈਦ ਜਿਹੜੀ ਹਰ subsequent offence ਤੇ ਦੁਗਣੀ ਹੁੰਦੀ ਜਾਣੀ ਹੈ ਰਖੀ ਗਈ ਹੈ ਤਾਂ ਮੈਂ ਸਮਝਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਕਰਨ ਨਾਲ crime ਅਤੇ punishment ਵਿਚ ਕੋਈ relationship ਨਹੀਂ ਰਖੀ ਗਈ ਬਲਕਿ ਉਸਨੂੰ ਅਲਹਿਦਾ ਅਲਹਿਦਾ ਕਰ ਦਿਤਾ ਹੈ। ਜੇਕਰ ਦਫ਼ਾ 326 ਜਾਂ 307 ਨੂੰ ਮੁਖ ਰਖ ਕੇ ਇਹ ਸਜ਼ਾ ਦਿਤੀ ਜਾ ਰਹੀ ਹੈ ਤਾਂ ਇਹ intelligible ਮਲੂਮ ਦਿੰਦੀ ਹੈ ਪਰ evasion of excise duty ਨੂੰ ਰੋਕਣ ਲਈ ਇਹ ਸਜ਼ਾ ਰਖਣਾ justifiable ਨਹੀਂ। ਇਹ ਤੁਹਾਡਾ conception of minimum sentence ਬਿਲਕੁਲ ਗਲਤ

[ਸਰਦਾਰ ਸਰੂਪ ਸਿੰਘ]

ਹੈ। ਹਰੇਕ case ਦੇ ਬਾਰੇ law and facts ਹੁੰਦੇ ਹਨ। ਜਿਹੜੀ ਤੁਸੀਂ minimum ਸਜ਼ਾ ਮੁਕਰਰ ਕਰ ਦਿਤੀ ਹੈ ਇਸ ਦਾ ਮਤਲਬ trial court ਦੇ ਬਾਬੇ extenuating circumstances ਵਿਚ discretion ਵਰਤਣ ਦੇ ਇਖਤਿਆਰ ਵਿਚ ਦਖਲ ਅੰਦਾਜ਼ ਹੋਣਾ ਹੈ ਅਤੇ ਉਸਨੂੰ ਤੁਸੀਂ ਖਤਮ ਹੀ ਕਰ ਰਹੇ ਹੋ। ਇਹ ਇਕ administration of justice ਨਾਲ ਧੱਕਾ ਕਰਨ ਵਾਲੀ ਗਲ ਹੈ। ਤੁਸੀਂ ਇਕ abstract law ਬਣਾ ਦਿਤਾ ਹੈ ਅਤੇ court ਦੇ discretion ਨੂੰ ਕਢ ਦਿਤਾ ਹੈ। ਹਰੇਕ case ਦੇ ਜੁਦਾ ਜੁਦਾ ਹਾਲਾਤ ਹੁੰਦੇ ਹਨ। ਇਸ ਦੇ ਮੁਤਾਬਿਕ ਤਾਂ ਜਿਹੜਾ ਸਠ ਸਾਲ ਦਾ ਬੁੱਢਾ ਹੈ ਜੇਕਰ ਉਸਦੇ ਕੋਲੋਂ ਸ਼ਰਾਬ ਨਿਕਲਦੀ ਹੈ ਤਾਂ ਉਸਨੂੰ ਵੀ ਉਹੀ ਸਜ਼ਾ ਮਿਲੇਗੀ ਜਿਨੀ ਕਿ 25 ਸਾਲ ਦੇ ਨੌਜਵਾਨ ਕੋਲੋਂ ਸ਼ਰਾਬ ਨਿਕਲਨ ਤੋਂ ਮਿਲੇਗੀ ਹਾਲਾਂਕਿ ਬੁੱਢੇ ਨੂੰ ਘਟ ਮਿਲਣੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ ਇਸ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ ਜੇਕਰ subsequently ਫੇਰ ਉਸੀ offence ਨੂੰ ਕਰਦਾ ਹੈ ਤਾਂ ਉਹ ਦੁਗਣੀ ਹੁੰਦੀ ਜਾਵੇਗੀ। ਹਾਲਾਂਕਿ ਕਾਇਦਾ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਪਹਿਲੀ offence ਸੰਗੀਨ ਹੈ ਅਤੇ ਦੂਜੀ trivial ਅਤੇ ਮਮੂਲੀ ਹੈ। ਲੇਕਿਨ law ਜਿਹੜਾ ਹੈ ਉਹ court ਨੂੰ ਮਜ਼ਬੂਰ ਕਰ ਦਿੰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਸਜ਼ਾ ਡਬਲ ਕਰ ਦਿਤੀ ਜਾਵੇ ਪਰ facts ਜੋ ਹਨ ਉਹ warrant ਕਰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਸਜ਼ਾ nominal ਕੀਤੀ ਜਾਵੇ।

ਇਸ ਬਿਲ ਦੇ ਸੰਬੰਧ ਵਿਚ ਇਹ ਜੋ basic ਇਤਰਾਜ਼ ਹੈ ਇਸ ਦਾ ਕੋਈ ਜਵਾਬ ਨਹੀਂ ਦਿਤਾ ਗਿਆ ਤੇ ਇਹ ਬਿਲ ਇਕ ਬੇਹੁਦਾ ਬਣਾ ਕੇ ਰਖ ਦਿਤਾ ਗਿਆ ਹੈ। ਇਸ ਲਈ ਮੈਂ ਫਿਰ ਮਿਨਿਸਟਰ ਸਾਹਿਬ ਦੀ ਖਿਦਮਤ ਵਿਚ ਅਰਜ਼ ਕਰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਉਹ ਇਹੋ ਜਿਹਾ ਬਿਲ ਨਾ ਪਾਸ ਕਰਨ ਜਿਸ ਉਪਰ ਬਾਹਰ ਦੀ ਦੁਨੀਆਂ ਸਾਡੇ ਤੇ ਮਜ਼ਾਕ ਉੜਾਏ ਤੇ ਜਿਹੜਾ ਸਾਡੇ ਸਾਰਿਆਂ ਲਈ ਨਮੋਸ਼ੀ ਦਾ ਕਾਰਣ ਬਣੇ।

ਸ਼੍ਰੀ ਚਾਨ੍ਦ ਰਾਮ ਅਹਲਾਵਤ (ਜ਼ਰਜਰ) : ਯਹ ਜੋ ਬਿਲ ਹਮਾਰੇ ਸਾਮਨੇ ਪੇਸ਼ ਹੈ ਮੈਂ ਇਸ ਦੀ ਜ਼ੋਰਦਾਰ ਸ਼ਬਦਾਂ ਮੇਂ ਟਾਇਦ ਕਰਨੇ ਕੇ ਲਿਯੇ ਖੜਾ ਹੁਆ ਹੂੰ। ਯਹਾਂ ਪਰ ਗਰੀਬਾਂ ਕਾ ਬਹਾਨਾ ਬਨਾ ਕਰ ਕਈ ਬਾਤੋਂ ਕਹੀਂ ਗਈ ਹੈ ਅਰਿ ਕਹਾ ਗਯਾ ਹੈ ਕਿ ਇਸ ਤਰਹ ਸੇ ਗਰੀਬ ਆਦਮਿਯੋਂ ਕੋ ਫਾਂਸਾਯਾ ਜਾਯੇਗਾ। ਇਸ ਮੇਂ ਕੋਈ ਸ਼ਕ ਨਹੀਂ ਕਿ ਆਮਤੀਰ ਪਰ ਏਸੇ ਸੁਕਦਮੇ ਗਰੀਬ ਆਦਮਿਯੋਂ ਪਰ ਬਨਾਯੇ ਜਾਤੇ ਹੈਂ। ਜਹਾਂ ਤਕ ਨਾਜਾਯਜ਼ ਸ਼ਰਾਬ ਨਿਕਾਲਨੇ ਕੇ offence ਕਾ ਤਾਲਲੁਕ ਹੈ ਅਗਰ ਇਨ ਕੋ ਜਾਕਾਬਿਲੇ ਜਮਾਨਤ ਬਨਾਯਾ ਜਾਯੇਗਾ ਤੋ ਇਸ ਕਾ ਲਾਜ਼ਮੀ ਤੀਰ ਪਰ ਗਰੀਬ ਆਦਮਿਯੋਂ ਪਰ ਅਸਰ ਪਏਗਾ ਲੇਕਿਨ ਇਸ ਕੇ ਸਾਥ ਸਾਥ ਅਮੀਰ ਆਦਮਿਯੋਂ ਪਰ ਭੀ ਯਹ ਬਾਤ ਕ੍ਰਾਫ਼ ਤਾਰੀ ਕਰੇਗੀ ਕਿ ਕਹੀਂ ਕੇ ਫਾਂਸ ਗਏ ਤੋ ਜਮਾਨਤ ਨ ਹੋ ਸਕੇਗੀ। ਆਮਤੀਰ ਪਰ ਸ਼ਰਾਬ ਪੀਨੇ ਕਾ ਰਿਵਾਜ ਸਰਕਾਰੀ ਅਫਸਰੋਂ ਅਰਿ ਪੁਲਿਸ ਕੇ ਅਫਸਰੋਂ ਮੇਂ ਹੈ। ਕੇ ਤੋ ਗਰੀਬ ਲੋਗੋਂ ਕੇ ਜੁਮਰੇ ਮੇਂ ਸੁਮਾਰ ਨਹੀਂ ਕੀਏ ਜਾ ਸਕਤੇ ਹੈ। ਸ਼ਰਾਬ ਕੋ ਬਨਦ ਕਰਨੇ ਵਾਲੇ ਅਫਸਰ ਹੈਂ ਰਾਜਾ ਦੇਨੇ ਵਾਲੇ ਮੈਜਿਸਟ੍ਰੇਟ ਹੈਂ ਅਗਰ ਕੇ ਯਹ ਬਾਤ ਸਮਝ ਲੇਂ, ਸ਼ਰਾਬ ਬਨਦੀ ਕੇ ਅਸੂਲ ਕੋ ਸਮਝ ਲੇਂ, ਅਰਿ ਇਸ ਕਾਨੂਨ ਕੀ ਵਾਖਾਨੀ respect ਕਰੇਂ ਤੋ ਮੈਂ ਸਮਝਤਾ ਹੂੰ ਕਿ ਗਰੀਬ ਆਦਮੀ ਕੁਦਰਤੀ ਤੀਰ ਪਰ ਡਰੇਗਾ। ਮੈਂ ਜਾਨਤਾ ਹੂੰ ਕਿ ਰੋਹਤਕ ਮੇਂ ਅਫਸਰਾਨ ਨੇ ਕਿਸ ਤਰਹ ਨਾਜਾਯਜ਼ ਸ਼ਰਾਬ ਕਸ਼ੀਦਗੀ ਕਾ ਕਿਸਾਨੋਂ ਕੋ ਬਾਕਾਯਦਾ licence ਦੇ ਰਖਾ ਹੈ। ਗੁਡਗਾਂਵ ਮੇਂ ਸਬ ਅਫਸਰੋਂ ਕੋ ਅਰਿ ਡਿਪਟੀ ਕਮਿਸ਼ਨਰ ਕੋ ਭੀ ਇਸ ਬਾਤ ਕਾ ਇਲਮ ਹੈ ਕਿ ਸ਼ਰਾਬ ਬਾਕਾਯਦਾ jeep ਅਰਿ ਡੱਟੋਂ ਪਰ ਲਦ ਕਰ ਆਤੀ ਹੈ। ਮੈਂ ਏਕ ਦਫਾ ਅਪਨੇ ਗਾਂਵ ਬਸ ਮੇਂ ਜਾ ਰਹਾ ਥਾ ਤੋ ਬਸ ਕਾ ਡਰਾਈਵਰ ਸ਼ਰਾਬ ਕੇ ਨਸ਼ੇ ਮੇਂ ਸਖਸ਼ੂਰ ਥਾ। ਮੈਂ ਹੈਰਾਨ ਹੁਆ ਕਿ ਯਹ ਬਸ ਕੈਸੇ ਸਹੀਂ ਸਲਾਮਤ ਵਹਾਂ ਪਹੁੰਚੇਗੀ।

लेकिन बाद में मुझे पता लगा कि आम तौर पर हर घर में लोगों ने शराब छिपा कर रखी हुई है और दादरी से आती है। ऐसी शराब बाकायदा थानों के आस पास से गुजरती है और थानेदार और सिपाहों यह शराब जो ऊंटों पर लद कर आती है अपने घरों में खपा लेते हैं और यह शराब थानों के जरिये बिकती है। अब जब कि कानून ज्यादा सख्त बन जायेगा और यह offence non-bailable हो जायेगा तो हो सकता है कि कुछ गरीब आदमी फंस जायें; लेकिन अमीर और रसूल वाले लोग भी इस की जद से बच नहीं सकेंगे। क्योंकि कहावत है कि सौ दिन चोर का तो एक दिन बाह का भी आ जाता है। मैं समझता हूँ कि हाऊस में जो नुकताचीनी की गई है वह Excise Act की working पर की गई है न कि इस बात पर कि सजा ज्यादा न हो। इस से कोई इन्कार नहीं कर सकता कि शराब कर्शद करना बुरी चीज है और इस से कई vices पैदा होती हैं। कई गरीब आदमी शराब की वजह से ही कत्ल हो जाते हैं। इसी लिये ऐसे offences की सजाएं सख्त कर दी गई हैं। मैं वजीर साहिब से दरखास्त करूंगा कि वह इस Act की working को ज्यादा तेज करें और अफसरान के ऊपर कोई न कोई CID की एजेंसी जरूर कायम करें जो उनके actions को watch कर सके। अफसर खुले तौर पर शराब पीते हैं, नाच गाने होते हैं और एक दूसरे को cheerio कह कर शराब के पैगज उड़ाए जाते हैं। खैर मैं इन बातों की details में जा कर हाऊस का time waste नहीं करना चाहता। लेकिन मैं यह जरूर कहूंगा कि जैसा कि मेरे भाई हरि सिंह ने कहा है कि गरीब मजदूरों और हरिजनों की अगर ऐसे offences में जमानत न हुई तो उन्हें बहुत मुसीबत का सामना करना पड़ेगा। इस सिलसिले में मैं अपने दोस्त की वाक्फ्रियत के लिये इतना अर्ज कर दूँ कि अब्बल तो गरीब आदमी को आसानी से रोटी नसीब नहीं होती। अगर वह बेचारा जेल में रहेगा तो उसे यकीनी तौर पर रोटी तो मुयस्सर हो सकेगी। हो सकता है कि ज्यादा देर जेल में रहने से अमीर और गरीब लोगों की शराब-नोशी की आदत छूट जाये। अगर वाकई गरीबों को सजा होती भी रहे और उन के साथ बेइन्साफियां होती भी रहें तो इस से उन के दिल में discontentment पैदा होगी और एक वक्त ऐसा आयेगा कि वे अपनी opinion से गवर्नमेंट को तबदील कर सकेंगे। गवर्नमेंट को चाहिये कि जो पुलिस अफसर गरीब लोगों पर ज्यादातियां करते हैं उन के खिलाफ मुनासिब कार्रवाई करे। मैं इन अलफाज के साथ इस बिल की लाईद करता हूँ और वजीर साहिब को यह बिल पेश करने पर मुबारकबाद देता हूँ।

श्री फगू राम (बुटाना) : डिप्टी स्पीकर साहिब, मैं शराब के मामले में अपने इलाके की तकलीफें मिनिस्टर साहिब की खिदमत में पेश करना चाहता हूँ और उम्मीद करता हूँ कि वह इस की तरफ अपनी तबज्जुह देंगे।

उपाध्यक्ष महोदय : मैं मैम्बर साहिब से कहूंगा कि वह इस बिल पर बोलें। [I would ask the hon. Member to speak on the Bill.]

श्री फगू राम : पिछले हफ्ते जब मेरे जिले में शराब-बन्दी का हफ्ता मनाया जा रहा था तो मैं ने महसूस किया कि असल में हर एक गांव में नाजायज शराब कर्शद होती है लेकिन कागजों में जरूर गवर्नमेंट इस बात का दावा करती है कि शराब-नोशी बिल्कुल मम्नूह है।

[श्री फगू राम]

बड़े बड़े जमींदार खेत में शराब कशीद करने की भट्टियां लगाए बैठे हैं। शराब यह लोग खुद कशीद करते हैं लेकिन उन के बदले हरिजन-बाल्मीक, चमार पकड़े जाते हैं और किसी बड़े जमींदार का चालान नहीं होता। हमारे जिले के एक गांव में हरिजनों का चालान किया गया और पुलिस अफसर उन से रुपये रिश्वत के तौर पर मांगते रहे। इस बारे में मैं ने एक दरखास्त दी और वह दरखास्त Superintendent of Police से हो कर थाने में आई हुई है। इस बारे में अगर कोई गलत फहमी हो तो बजीर साहिब इस मामले में enquiry करा लें। जिन लोगों ने अपने घरों में शराब के डेके खोल रखे हैं उन को तो कोई पूछने वाला नहीं लेकिन हरिजन बेचारे बेकसूर मारे जाते हैं।

मैं यह मिनिस्टर साहिब से और हाऊस से दरखास्त करूंगा कि शराब पीने वाला हरिजन हो चाहे कोई और हो उस की इनक्वायरी हो और फिर चालान हो। चाहे हरिजन हो चाहे बड़ा जमींदार हो उस की इनक्वायरी हो। हर जगह से मेरे पास हरिजनों की पार्टियां आती हैं। वे कहते हैं कि पुलिस उन्हें तंग करती है। मैं आप के द्वारा मिनिस्टर साहिब से सच्चे दिल से दरखास्त करता हूं कि वह खुद इनक्वायरी करें। अगर यह बात गलत होगी तो मैं मुआफ़ी मांगूंगा और अगर सही होगी तो शराब पीने वाले मारे जायें।

लोक कार्य मंत्री (श्री मूल चन्द जैन): डिप्टी स्पीकर साहिब ! इस बिल की **third reading** पर मुझे खयाल था कि इस ऐवान के मुअज्जिज मैम्बरान इस बिल के कानून बन जाने पर इस की **working** पर अपनी राए जनी करेंगे। कुछ मैम्बरान ने इस तरफ सरकार की तवज्जुह दिलाई है। पहले मैं उन बातों का जवाब देता हूं जिन का इस बिल की **working** से ताल्लुक है। पिछले दिनों में **Excise weeks** मनाए जाते रहे हैं। यह पुलिस या **Excise Department** वाले मनाते हैं। इन के बारे में काफी नुक्ताचार्नी हुई है। हकूमत इस बात पर विचार करेगी कि कहां तक इन को बन्द करना चाहिये। इस के इलावा दूसरी बात जो इस की **working** पर कही गई है वह यह है कि झूठे मुकदमे बनाए जाते हैं। इस बात को यहां पर दुहराया गया है। अगर वाकई ऐसी बात है और झूठे मुकदमे बनते हैं तो फिर इस मुअज्जिज ऐवान के मैम्बरान से ज्यादा बड़ी हस्ती जिलों में कौन सी है जो इस खराब रवईये के खिलाफ **fight** दे सकती है। यह हाऊस **authority** है, जहां कहीं इस के मैम्बरान के नोटिस में ऐसे वाक्यात आए, उन को उन के खिलाफ लड़ना चाहिये। और उन को जहां कहीं **authorities** के नोटिस में लाया जा सकता है, लाएं। हर जिला में **General Administration** पर **Advisory Committees** हैं जिन के मैम्बरान **M.L.A.** साहिबान हैं। उन के नोटिस में यह चीज लाई जा सकती है। वहां अगर मैम्बर साहिबान ऐसी बातें न लाएं और इस हाऊस में उन का जिक्र करें तो यह उन को शोभा नहीं देता। अगर यह सच है तो इस के खिलाफ मैम्बर साहिबान की तरफ से मुहिम होना चाहिये। अगर ऐसा होगा तो यह शिकायत दूर हो जायगी। आखिर पुलिस के जिम्मे और काम भी हैं जिन के बारे में कोई शिकायत नहीं है। इस काम में भी शिकायत दूर हो सकती है। जहां तक हकूमत का ताल्लुक है इस ने इस ऐवान के मैम्बरान की **feeling** को नोट किया है और इस पर ध्यान दिया है। इस बात पर गौर होगा कि कैसे यह शिकायत दूर हो सकती है।

वैसे तो इस बिल की **merits** पर जो बहस इस रीडिंग पर हुई है उस से मुझे ताज्जुब हुआ है। यह कहा गया है कि अगर कोई आदमी भट्टी चलाता है और उस का जुर्म नाकाबले जमानत कर दिया जाता है तो यह जमहूरियत के खिलाफ हो जाता है। अगर हम चोरी को या किसी दूसरे जुर्म को नाकाबले जमानत बनाएं तो वह जमहूरियत के खिलाफ नहीं होता। लेकिन अगर हम भट्टी चलाना एक नाकाबले जमानत जुर्म बनाएं तो यह जमहूरियत के खिलाफ हो जाता है। यह बात बिल्कुल **irrational** है और गलत है और इस हाऊस के सामने नहीं आनी चाहिये।

इस के इलावा यह कहना कि बिल गरीबों के लिये दुखदाई साबित होगा, बिल्कुल ठीक नहीं है। मैं तो कहता हूं कि खुदा ऐसे दोस्तों से गरीबों को बचाए। जो लोग ऐसी बातें करते हैं वे इस देश के इतिहास को भूलते हैं। जो भी इस देश के नेता हुए हैं और खास तौर पर गांधी जी, जब वे गुलामी की जंजीरों को काटने की कोशिश कर रहे थे तो शराब-बन्दी उन के प्रोग्राम का एक बड़ा **item** था। इस काम के लिये न सिर्फ लोगों ने, बल्कि बहनों ने भी कुरबानियां दीं। इस लिये आज यह कहना है कि शराब-बन्दी गरीबों के साथ बेइन्साफी है, गलत बात है। फिर मैं इस ऐवान के मैम्बरान की तवज्जुह हमारे देश की **Constitution** की दफा 47 की तरफ दिलाता हूं। यह **Constitution** हमारे देश के लिये एक **sacred document** है। इस में हमारे देश की पालिसी की झलक है। वह **directive principles** और दूसरी हिदायतें जो **Constitution** में दर्ज हैं, वे हमारे लिये धर्म का दर्जा रखती हैं। अब मैं आप का ध्यान **Article 47** की तरफ दिलाता हूं। इस में दर्ज है—

“The State shall regard the raising of the level of nutrition and the standard of living of its people and the improvement of the public health as among its primary duties and, in particular, the State shall endeavour to bring about prohibition of the consumption except for medical purposes of intoxicating drinks and of drugs which are injurious to health.”

डिप्टी स्पीकर साहिब, यह **directive principle** है। हमें यह हिदायत है कि हम कोशिश करें कि शराब पीना और शराबवर्षी बन्द हो। इस के दो पहलू हैं—जो जायज शराब है, जो ठेकों के जरिये बिकती है उस को बन्द किया जाए। दूसरा पहलू यह है कि जो शराब नाजायज निकलती है उस को बन्द किया जाए। यह नाजायज शराब बड़ी सस्ती निकलती है। यह एक **nefarious activity** तो है मगर यह मुनाफे वाली है। इस नाजायज शराब को बन्द करने के लिये सज्जा दी जा रही है और जाइज शराब को रोकने के लिये कदम उठाए जा रहे हैं। जैसा कि पिछले साल अगर एक ठेकेदार को 100 गैलन मिलते थे अगले साल 80 और उस से अगले साल और कम दिये जायेंगे। लेकिन जू जू जाइज शराब बन्द होती है तू तू नाजायज शराब वालों की तजारत और चमकती है। इस लिये जो पालिसी हमारे **sacred document** में दर्ज है उस पर अमलदरामद के लिये न सिर्फ हमारे लोग तवक्कुह रखते हैं बल्कि सारी दुनिया के लोग हमारे देश की तरफ देख रहे हैं। यह काम अमरीका में फेल हुआ है। हिंदुस्तान जो कि ऋषियों मुनियों का देश है, एक ऐसा देश है जहां यह **prohibition** कामयाब हो सकती है क्योंकि बुनयादी तौर पर हमारे लोग शराब के खिलाफ हैं और इसे बुरा समझते हैं। चुनांचि इस **nefarious**

[लोक कार्य मन्त्री]

activity को रोकने के लिये यदि सरकार कार्यवाही न करे तो यह कोताही होगी। यह जरूरी है कि जहां सरकार शराबबन्दी करे वहां नाजायज शराब के खिलाफ भी कदम उठाए। यह कहा गया है कि इस जुर्म को नाकाबले जमानत न बनाया जाए और गरीबों की दुहाई दी गई है। दरअसल साहिबेसदर, बात यह है कि वह लोग जो शराब खंचते हैं वे सरमाएदार और जोरदार होते हैं। जब भी उन की शराब पकड़ी जाती है वह किसी सारी-सांझी को आगे खड़ा कर देते हैं और उसे कह देते हैं कि जुर्माना मैं दे दूंगा। और जमानत हो ही जाती है। यह गरीब कहता है कि मेरा क्या हरज होता है, अगर मुझे जुरमाना हो भी गया तो वह मालिक दे देगा।

तो इस तरह से गरीब मजदूर अमीर आदमियों के झांसे में आ जाता था। लेकिन अब जब कि हम ने सजा को सख्त कर दिया है और नाकाबिल जमानत बना दिया है, तो वह गरीब आदमी भी जुर्म को मानने से पहले पच्चास दफा सोचेगा। जब उसे मालूम होगा कि जमानत नहीं होगी तो वह सरमायेदार के झांसे में नहीं आयेगा। स्पीकर साहिब, मालूम ऐसे होता है कि जो तबदीली हम **present Act** में कर रहे हैं इस का अध्ययन (**study**) कई मمبرान ने गौर से नहीं किया। तबदीली तो केवल यह है कि जहां पहले **Magistrate** को ऐसे जुर्म की सजा में कैद की सजा का अख्तियार था वहां कैद के साथ या जुर्माना या दोनों, यानी तीनों किस्म की सजा का **Magistrate** को अख्तियार होता था। **Magistrate** कैद की सजा भी देता था, कैद छोड़ कर जुर्माने की सजा भी और दोनों सजाएं भी दे सकता था। अब यह बहुत बड़ी तबदीली की जा रही है कि **Magistrate** पर पाबन्दी होगी कि वह सिर्फ जुर्माने की सजा नहीं दे सकेगा। उस को कैद और जुर्माने दोनों सजाएं देनी होंगी। चाहे जुर्माने की सजा तो वह न दे लेकिन कैद की सजा उसे जरूर देनी होगी। रुपयों की तादाद में फर्क नहीं किया गया। जो पहले मांग थी वह अब भी है और हाऊस के सामने यह मांग रखी गई है। पहले **Magistrate** को यह अख्तियार था कि वह कैद की बजाए जुर्माने की सजा भी दे सकता था। इधर जमानत हुई और उधर जुर्माना हुआ और नतीजा यह होता था कि जो सरमायादार **nefarious activities** में लगे होते थे वे लगे रहते थे। वे लोग खुद तो सजा से बच जाते थे और गरीब मजदूर उन के झांसे में आ जाता था उस को भी जुर्माना भर कर छोड़ा लेते थे। अब यह गरीब आदमी कैद की सजा से डर कर उन के झांसे में नहीं आएगा। एक और तबदीली इस में यह की गई है कि पहले जहां भट्ठी पकड़ी जाती थी वहां पर कम से कम कोई सजा नहीं रखी हुई थी। लेकिन अब जिस आदमी के पास से भट्ठी पकड़ी जाया करेगी अब उस के लिये कम से कम 6 महीने की सजा रखी गई है। मेरे दोस्त सरदार सरूप सिंह ने कहा है कि जुर्म और सजा में कोई **proportion** (निस्बत) होती है। इस को कौन नहीं मानता कि रेशो (**ratio**) होती है, यह ठीक है। इसी लिये हम ने जो मांग सजा की है वह जुर्म की निस्बत में ही की है। हमारी **Constitution** में लिखा हुआ है कि हम इस देश में शराब-बन्दी (मद्य निषेध) चाहते हैं। इस लिये अगर कोई आदमी इस किस्म की **nefarious activities** में **indulge** करता है तो उसे अवश्य सजा मिलनी चाहिये। जहां तक भट्ठी वालों का तात्लुक है उन के लिये भी कम से कम सजा नहीं

ਰਾਖੀ ਹੁੰਦੀ ਥੀ। ਉਨ ਸੇ ਜੁਮਾਨੇ ਲੇ ਕਰ ਉਨ ਕੋ ਛੋੜ ਦਿਯਾ ਜਾਤਾ ਥਾ। ਉਸ ਹਾਲਤ ਮੇਂ ਸ਼ਰਾਬ ਕੌ ਬੰਦ ਹੋ ਸਕਤੀ ਥੀ। ਵਹ ਲੋਗ ਇਤਰਾਫ਼ ਤੋ ਜੁਮਾਨਾ ਭਰਤੇ ਥੇ ਆਰ ਉਥਰ ਫਿਰ ਮਟੀ ਚੜਾ ਦੇਤੇ ਥੇ। ਉਨ੍ਹੋਂ ਨੇ ਕਹਾ ਹੈ ਕਿਸੀ ਜੁਮੇਂ ਮੇਂ ਕਮ ਸੇ ਕਮ ਸਜ਼ਾ ਸੁਕਰੇਰ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦੀ। ਮੈਂ ਉਨ ਕੀ ਇਤਿਲਾਹ ਕੇ ਲਿਯੇ ਕਹਨਾ ਚਾਹਤਾ ਹੂਕਿ ਤਾਜੀਰਾਤੇ ਹਿੰਦ ਕੀ ਦਫਾ 396 ਹੈ ਉਸ ਮੇਂ ਕਮ ਸੇ ਕਮ ਸਜ਼ਾ ਫਾਂਸੀ ਕੀ ਸੁਕਰੇਰ ਕੀ ਹੁੰਦੀ ਹੈ। 396 ਦਫਾ ਤਾਜੀਰਾਤੇ ਹਿੰਦ ਮੇਂ Sessions Judge ਕੋ ਕਮ ਸੇ ਕਮ ਫਾਂਸੀ ਕੀ ਸਜ਼ਾ ਦੇਨੇ ਕੀ ਹਿਦਾਯਤ ਹੈ। ਵਹ ਸਜ਼ਾ ਵਹਾਂ ਸੁਕਰੇਰ ਹੈ। ਇਸੀ ਤਰਹ ਆਰ ਆਰ ਮੁਖ਼ਤਲਿਫ਼ ਜੁਮੇਂ ਮੇਂ ਕਮ ਸੇ ਕਮ ਸਜ਼ਾਏਂ ਸੁਕਰੇਰ ਹੈ। ਇਸ ਲਿਯੇ ਮੈਂ ਅਰਜ਼ ਕਰਤਾ ਹੂੰ ਕਿ ਯਹ ਬਿਲ ਗੈਰ-ਜ਼ਮ੍ਹੂਰੀ ਨਹੀਂ ਹੈ, ਗੈਰ-ਤਰਕਕੀ ਪਸੰਦ ਨਹੀਂ ਹੈ ਆਰ ਮੈਂ ਉਨ ਦੋਸਤੋਂ ਕੋ ਯਕੀਨ ਦਿਲਾਨਾ ਚਾਹਤਾ ਹੂੰ, ਜਿਨ੍ਹੋਂਨੇ ਯਹ ਕਹਾ ਕਿ ਮੈਂ ਵਜ਼ਾਰਤ ਕੀ ਜਿੰਮੇਦਾਰੀ ਮਿਲਨੇ ਸੇ ਪਹਲੇ ਤਰਕਕੀ-ਪਸੰਦ ਥਾ ਆਰ ਅਬ ਨਹੀਂ ਰਹਾ, ਕਿ ਯਹ ਕਾਨੂੰਨ ਲਾ ਕਰ ਹਮਾਰੀ ਗਵਰਨਮੈਂਟ ਨੇ ਏਕ ਨਿਹਾਯਤ ਤਰਕਕੀ-ਪਸੰਦ ਕਦਮ ਉਠਾਯਾ ਹੈ, ਸੁੰਦਰ ਕਦਮ ਉਠਾਯਾ ਹੈ। ਯਹ ਕਦਮ ਬਾਪੂ ਕੇ ਸੰਦੇਸ਼ ਕੋ, ਜੋ ਕਿ ਉਨ ਕੀ ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਮੇਂ ਥਾ ਆਰ ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਕੇ ਬਾਦ ਭੀ ਥਾ ਦੇਸ਼ ਕੋ ਆਗੇ ਲੇ ਜਾਨੇ ਵਾਲਾ ਹੈ। ਯਹ ਸੇਰਾ ਯਕੀਨ ਹੈ ਆਰ ਇਸੀ ਲਿਯੇ ਯਹ ਏਵਾਨ ਕੇ ਸਾਮਨੇ ਪੇਸ਼ ਕਿਯਾ ਗਯਾ ਹੈ। ਇਸ ਲਿਯੇ ਮੈਂ ਸਮਝਤਾ ਹੂੰ ਕਿ ਹਾਊਸ ਕੀ ਇਸੇ ਇਤਿਫਾਕ ਰਾਯ ਸੇ ਪਾਸ ਕਰਨਾ ਚਾਹਿਯੇ।

Mr. Deputy Speaker : Question is—

That the Punjab Excise (Amendment) Bill, as passed by the Punjab Legislative Council, be passed.

After ascertaining the votes of the House by voices, Mr. Deputy Speaker said "I think the Ayes have it". This opinion was challenged and division was claimed. Mr. Deputy Speaker after calling upon those Members who challenged his decision and supported the claim for a division, to rise in their places declared that the Division was unnecessarily claimed.

The motion was declared carried

THE EAST PUNJAB IMPROVED SEEDS AND SEEDLINGS (AMENDMENT) BILL, 1956

Minister for Agriculture and Panchayats (Sarfar Gurbanta Singh) :
Sir, I beg to move—

That the East Punjab Improved Seeds and Seedlings (Amendment) Bill as passed by the Punjab Legislative Council be taken into consideration.

ਪ੍ਰਧਾਨ ਜੀ, ਮੇਰਾ ਇਹ ਬਿਲ ਛੋਟਾ ਜਿਹਾ ਤਰਮੀਮੀ ਬਿਲ ਹੈ। ਜੰਗ ਦੇ ਪਹਿਲਾਂ European vegetables ਦੇ ਬੀ ਬਾਹਰੋਂ ਮੰਗਵਾਏ ਜਾਂਦੇ ਸਨ। ਪਰ ਜੰਗ ਦੇ ਬਾਅਦ ਸਾਡੀ ਸਰਕਾਰ ਨੇ ਉਹ ਬੀ ਐਬੇ ਹੀ ਉਗਾਉਣ ਦਾ ਤਜਰਬਾ ਕੀਤਾ ਅਤੇ ਉਹ ਤਜਰਬਾ ਕੁੱਲ ਫਾਰਮ ਵਿਚ ਕਾਮਯਾਬ ਰਿਹਾ ਅਤੇ ਵਧੀਆ ਬੀ ਉਗਾਏ ਗਏ। ਪਰ ਕੋਲ ਹੀ ਬਹੁਤ ਸਾਰੇ ਲੋਕ ਮਾੜੇ ਬੀ ਉਗਾਉਣ ਦੀ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਕਰਦੇ ਹਨ ਅਤੇ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਸਾਡੇ ਚੰਗੇ ਬੀ ਵੀ ਖਰਾਬ ਹੋ ਜਾਂਦੇ ਹਨ। ਇਸ ਕਰ ਕੇ ਅਸੀਂ ਇਹ ਬਿਲ ਲਿਆਏ ਹਾਂ ਕਿ ਜਿਹੜੇ ਆਦਮੀ ਖਰਾਬ ਬੀ ਕਾਸ਼ਤ ਕਰਦੇ ਹਨ ਉਨ੍ਹਾਂ ਉਪਰ control ਕੀਤਾ ਜਾਵੇ ਤਾਂ ਜੋ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਵਧੀਆ ਬੀ ਮਿਲਣ। ਪਹਿਲੇ ਵੀ ਇਹ ਬਿਲ ਪਾਸ ਹੋਇਆ ਸੀ ਪਰ ਉਸ ਵਿਚ ਸਬਜ਼ੀ ਅਤੇ ਫੁੱਲਾਂ ਦੇ ਬੀਆਂ ਦਾ ਨਾਂ ਛੱਡ ਗਏ ਸਾਂ। ਫਿਰ ਹੁਣ ਇਹ ਬਿਲ ਲਿਆਂਦਾ ਗਿਆ ਹੈ ਤਾਂ ਜੋ ਅਛੇ ਫੁੱਲ ਅਤੇ ਸਬਜ਼ੀਆਂ ਪੈਦਾ ਕੀਤੀਆਂ ਜਾਣ।

Mr. Deputy Speaker : Motion moved—

That the East Punjab Improved Seeds and Seedlings (Amendment) Bill as passed by the Punjab Legislative Council be taken into consideration.

ਸਰਦਾਰ ਚੰਨਣ ਸਿੰਘ ਧੂਤ (ਟਾਂਡਾ) : ਪ੍ਰਧਾਨ ਜੀ, ਮੇਰਾ ਖਿਆਲ ਸੀ ਕਿ ਸਾਡੀ ਗਵਰਨਮੈਂਟ ਪਿਛਲੇ ਤਜਰਬੇ ਤੋਂ ਛਾਇਦਾ ਉਠਾਵੇਗੀ ਪਰ ਇਥੇ ਕੁਝ ਹੋਰ ਵੀ ਦਿਸਦਾ ਹੈ। ਮੈਨੂੰ ਪਤਾ ਹੈ ਕਿ ਮਿਨਿਸਟਰ ਸਾਹਿਬ ਨੂੰ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਇਹ ਬਿਲ ਪੇਸ਼ ਕੀਤਾ ਹੈ, ਖੁਦ ਵੀ ਇਨ੍ਹਾਂ ਫੁੱਲਾਂ ਦੇ ਨਾਂ ਨਹੀਂ ਪਤਾ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਬਾਰੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਇਹ ਬਿਲ ਪੇਸ਼ ਕੀਤਾ ਹੈ। ਕਮ ਸੇ ਕਮ ਨਾਂ ਤਾਂ ਦਸਦੇ। ਤਜਰਬਾ ਇਹ ਦਸਦਾ ਹੈ ਕਿ ਇਹ ਬਿਲ ਵੀ ਬਿਲ ਹੀ ਰਵੇਗਾ, ਇਹ ਕਾਨੂੰਨ ਬਸ ਕਾਨੂੰਨ ਹੀ ਰਵੇਗਾ, ਵਰਤੋਂ ਵਿਚ ਸੂਬੇ ਨੂੰ ਇਸ ਤੋਂ ਕੋਈ ਛਾਇਦਾ ਨਹੀਂ ਹੋਵੇਗਾ।

ਗਵਰਨਮੈਂਟ ਦੂਜੀਆਂ ਫਸਲਾਂ ਬਾਰੇ ਵੀ ਇਹ ਕਹਿੰਦੀ ਹੈ ਕਿ ਅਸੀਂ ਕਿਰਸਾਨਾਂ ਨੂੰ ਚੰਗੇ ਬੀ supply ਕਰਾਂਗੇ ਪਰ ਵਕਤ ਸਿਰ ਕਦੇ ਵੀ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਬੀ ਨਹੀਂ ਮਿਲਿਆ। ਕਣਕ, ਬਾਜਰਾ, ਜੌਂ ਕਪਾਹ ਕਿਸੇ ਵੀ ਫਸਲ ਲਈ ਜ਼ਮੀਂਦਾਰਾਂ ਨੂੰ ਵੇਲੇ ਸਿਰ ਬੀ ਨਹੀਂ ਮਿਲਿਆ।

ਇਕ ਆਵਾਜ਼ : ਤੁਸੀਂ ਖਾ ਜਾਂਦੇ ਹੋਵੋਗੇ।

ਸਰਦਾਰ ਚੰਨਣ ਸਿੰਘ ਧੂਤ : ਅਸਾਂ ਕੀ ਖਾਣਾ ਹੈ ? ਸਾਡੇ ਕੋਲ ਹੈ ਕੀ ਏ ? ਇਹ ਸਭੇ ਕੁਝ ਤਾਂ ਤੁਸੀਂ ਖਾਂਦੇ ਹੋ ਜਿਹੜੇ ਕਹਿੰਦੇ ਹੋ ਕਿ ਵੰਡਦੇ ਹਾਂ। ਖੈਰ, ਮੈਨੂੰ ਤਜਰਬਾ ਹੈ ਹੁਸ਼ਿਆਰਪੁਰ ਦਾ ਕਿ ਜਿਸ ਵੇਲੇ ਦੁਬਾਰਾ ਚਰੀ ਵਗੇਗਾ ਬੀਜਣੀ ਸੀ ਤਾਂ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਬਹੁਤ ਮਹਿੰਗਾ ਬੀ ਲੋਕੇ ਪਾਣਾ ਪਿਆ।

ਇਕ ਮੈਂਬਰ : ਕਿਥੇ ਚਰੀ ਤੇ ਕਿਥੇ ਸਬਜ਼ੀ।

ਸਰਦਾਰ ਚੰਨਣ ਸਿੰਘ ਧੂਤ : ਮੈਂ ਤਾਂ ਇਹ ਦਸ ਰਿਹਾ ਹਾਂ ਕਿ ਇਹ ਕੰਮ ਕੀ ਕਰਦੇ ਹਨ। ਜਿਥੋਂ ਤੀਕਰ ਸਬਜ਼ੀਆਂ ਅਤੇ ਫੁੱਲਾਂ ਦਾ ਤਾਲੁਕ ਹੈ ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ, ਪ੍ਰਧਾਨ ਜੀ, ਖੁਦ ਵੀ ਪਤਾ ਨਹੀਂ ਕਿ ਯੂਰਪ ਵਿਚ ਕਿਹੜੇ ਫੁਲ ਤੇ ਕਿਹੜੀਆਂ ਸਬਜ਼ੀਆਂ ਹੰਦੀਆਂ ਹਨ। ਮੈਂ ਮੰਨਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਚੰਗੇ ਬੀਜਾਂ ਦੀਆਂ ਗਵਰਨਮੈਂਟ ਵਲੋਂ ਦੁਕਾਨਾਂ ਖੁਲਣੀਆਂ ਚਾਹੀਦੀਆਂ ਹਨ ਤਾਂ ਜੋ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਵੀ ਪਤਾ ਲਗੇ ਕਿ ਇਹ ਬੀ ਇਸ ਮੌਕੇ ਤੇ ਬੀਜਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਪਰ ਜਦੋਂ ਮੋਟੀਆਂ ਮੋਟੀਆਂ ਫਸਲਾਂ ਦੀਆਂ ਬੀਜਾਂ ਦੀ supply ਦੀ ਕੋਈ ਗਾਰੰਟੀ ਨਹੀਂ ਤਾਂ ਕਿਵੇਂ ਕਿਹਾ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ ਕਿ ਇਹ ਬੀਜ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਲਈ ਹੁਣ ਸਰਦਾਰ ਸਾਹਿਬ ਬਿਲ ਲਿਆਏ ਹਨ, ਬਹੁਤ ਮਿਲਨਗੇ ?

ਮੈਂ ਅਰਜ਼ ਕਰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਅਸੀਂ ਬੜੇ ਖੁਸ਼ ਹੋਵਾਂਗੇ ਜੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਜਿਹੜੇ ਕਿ mixture ਕਰਦੇ ਹਨ adulteration ਕਰਦੇ ਹਨ ਸਜ਼ਾਵਾਂ ਦਿੱਤੀਆਂ ਜਾਣ। ਪਰ ਜਿਥੋਂ ਤੀਕਰ ਗਵਰਨਮੈਂਟ ਦਾ ਸਵਾਲ ਹੈ ਜਦ ਇਹ ਖੁਦ ਹੀ ਫਸਲ ਦੇ ਮੌਕੇ ਤੇ ਬੀ ਮੁਹਿੰਦਿਆ ਨਹੀਂ ਕਰਦੀ ਤਾਂ ਦੂਜਿਆਂ ਨੂੰ ਕੀ ਕਿਹਾ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ ? ਜਿਵੇਂ ਇਸ ਦਾ ਇੰਤਜ਼ਾਮ ਹੜਾਂ ਨੂੰ ਰੋਕਨ ਦਾ ਹੈ ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਹੀ ਸਾਰੇ ਕੰਮ ਹਨ। ਹਮੇਸ਼ਾ ਹੀ ਕਿਹਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਕਿ ਗਵਰਨਮੈਂਟ ਹਰ emergency ਲਈ ਤਿਆਰ ਹੈ ਪਰ ਜਦ ਵਕਤ ਆਉਂਦਾ ਹੈ ਤਾਂ ਫਿਰ ਉਹੀ ਹਾਲ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਜੋ ਪਹਿਲੇ ਸੀ। ਇਸ

ਲਈ ਜੇ ਵਜ਼ੀਰ ਸਾਹਿਬ ਨੇ ਇਸ ਚੀਜ਼ ਦੀ ਜ਼ਰੂਰਤ ਮਹਿਸੂਸ ਕੀਤੀ ਹੈ ਤਾਂ ਸਹੀ ਤੌਰ ਤੇ ਇਸ ਖਿਆਲ ਤੇ ਅਮਲ ਵੀ ਹੋਵੇ ਤਾਂ ਤੇ ਕੋਈ ਛਾਇਦਾ ਵੀ ਹੈ ਨਹੀਂ ਤਾਂ ਚੁਪ ਰਹਿਣਾ ਹੀ ਚੰਗਾ ।

ਸਰਦਾਰ ਸਰੂਪ ਸਿੰਘ (ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ ਸ਼ਹਿਰ ਪੁਰਬੀ) : ਡਿਪਟੀ ਸਪੀਕਰ ਸਾਹਿਬ, ਇਸ ਬਿਲ ਦੁਆਰਾ ਹਕੂਮਤ ਇਹ power ਲੈ ਰਹੀ ਹੈ ਕਿ ਜੇ ਕੋਈ ਅਜਿਹਾ ਬੀਜ ਬੀਜਿਆ ਗਿਆ ਹੋਵੇ ਜਿਹੜਾ ਕਿ ਹਕੂਮਤ ਪਸੰਦ ਨਾ ਕਰਦੀ ਹੋਵੇ ਤਾਂ ਉਸ crop ਨੂੰ ਉਖਾੜਾ ਦਿੱਤਾ ਜਾਵੇਗਾ । ਮੈਨੂੰ ਹੈਰਾਨੀ ਹੋਈ ਹੈ ਕਿ ਜੇ ਕਿਸੇ ਭੱਲੇ ਭਟਕੇ ਕਿਸਾਨ ਨੂੰ ਕੋਈ ਮਾੜਾ ਬੀਜ ਹੀ ਮਿਲ ਗਿਆ ਹੈ ਅਤੇ ਉਸ ਨੇ ਉਹੀ ਬੀਜ ਦਿੱਤਾ ਹੈ ਤਾਂ ਉਸ ਦੀ ਫਸਲ ਨੂੰ ਉਸ ਵੇਲੇ ਕਟ ਸੁਟਨਾ ਜਿਸ ਵੇਲੇ ਕਿ ਉਸ ਨੂੰ ਆਪਣੀ ਮੋਹਨਤ ਦਾ ਕੁਝ ਨਾ ਕੁਝ ਫਲ ਮਿਲਣ ਵਾਲਾ ਹੋਵੇ, ਉਸ ਨਾਲ ਬੜਾ ਭਾਰੀ ਧੱਕਾ ਹੋਵੇਗਾ । ਉਸ ਫਸਲ ਨੂੰ destroy ਕਰਨ ਦੀ ਕੋਈ justification ਨਹੀਂ । ਮੈਨੂੰ ਆਸ ਹੈ ਕਿ ਮਿਨਿਸਟਰ ਸਾਹਿਬ ਇਸ point ਤੇ ਕੁਝ ਰੋਸ਼ਨੀ ਪਉਣ ਦੀ ਕਿਰਪਾ ਕਰਨਗੇ ।

ਰਾਮੋ ਗਜਰਾਜ ਸਿੰਘ (ਗੁਡਗਾਂਵ) : ਜਨਾਬ ਡਿਪਟੀ ਸਪੀਕਰ ਸਾਹਿਬ, ਧੰਨ ਬਿਲ ਜੋ ਹੈ ਧੰਨ ਲਫਜ਼ਾਂ ਮੇਂ ਖੂਬਸੂਰਤ ਹੋ ਤੋ ਹੋ ਲੇਕਿਨ ਅਸਲਿਯਤ ਮੇਂ ਕਯਾ ਹੈ ਉਸ ਕੇ ਬਾਰੇ ਮੈਂ ਮੈਂ ਚੰਦ ਲਫਜ਼ ਅਰਜ਼ ਕਰਨਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹੂੰ । Agriculture ਕਾ department ਕਯਾ claim ਕਰਤਾ ਹੈ ? ਵਹ ਕਹੁੰਦੇ ਹੇਂ ਕਿ ਜਮੀਂਦਾਰੋਂ ਆਰ ਕਿਸਾਨੋਂ ਕੇ ਮੁਕਾਬਿਲੇ ਮੇਂ ਉਸੀ ਜਮੀਨ ਪਰ ਅਚਲੇ ਬੀਜ ਪੈਦਾ ਕਰ ਸਕਤੇ ਹੇਂ । ਲੇਕਿਨ ਮੈਂ ਦਾਵੇ ਕੇ ਸਾਥ ਕਹ ਸਕਤਾ ਹੂੰ ਕਿ ਚਾਹੇ ਵਹ ਉਨ ਸੇ ਦਸ ਗੁਨਾ ਝਯਾਦਾ ਕੀਮਤ ਕੇ ਬੀਜ ਡਾਲੇਂ ਲੇਕਿਨ ਕਿਸਾਨੋਂ ਕੇ ਮੁਕਾਬਿਲੇ ਮੇਂ ਆਪ ਕੇ ਡਿਪਾਰਟਮੈਂਟ ਕੀ farms ਕਾ ਜੋ ਹਾਲ ਹੈ ਵਹ ਮੈਂ ਜਾਨਤਾ ਹੂੰ । ਆਪ ਕਿਸਾਨੋਂ ਕੋ ਕਯਾ ਬੀਜ ਦੇਂਗੇ ? ਵਹ ਤੋ ਖੁਦ ਅਚਲੇ ਸੇ ਅਚਲਾ ਆਰ ਬਢਿਆ ਸੇ ਬਢਿਆ ਬੀਜ ਡਾਲ ਕਰ ਫਸਲ ਬੀਜੇ ਕੀ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਕਰਤਾ ਹੈ । ਜੋ ਆਦਮੀ ਮੋਹਨਤ ਕੇ ਸਾਥ ਅਪਨੀ ਫਸਲ ਬੀਜਤਾ ਹੈ ਵਹ ਬੇਕਰੂਫੀ ਨਹੀਂ ਕਰ ਸਕਤਾ । ਇਸ ਲਿਯੇ ਇਸ ਖ਼ਿਆਲ ਸੇ ਅਗਰ ਆਪ ਇਸ ਬਿਲ ਕੋ ਲਾਏ ਹੇਂ ਕਿ ਵਹ ਬੇਕਰੂਫੀ ਕਰਤਾ ਹੈ, ਉਸੇ ਬੀਜ ਕੀ ਪਹਚਾਨ ਨਹੀਂ, ਤੋ ਆਪ ਕਾ ਖ਼ਿਆਲ ਬਿਲਕੁਲ ਗਲਤ ਹੈ । ਆਪ ਕੋ ਧੰਨ ਬਿਲ ਵਾਪਸ ਲੇ ਲੈਨਾ ਚਾਹਿਯੇ । ਆਰ ਕਿਸੀ ਚੀਜ਼ ਕੇ ਲਿਯੇ ਤੋ ਬੇਕਰੂਫੀ ਕਰ ਸਕਤਾ ਹੈ ਲੇਕਿਨ ਜਹਾਂ ਤਕ ਬੀਜ ਕੇ ਖਰੀਦਨੇ ਕਾ ਸਵਾਲ ਹੈ ਗਾਂਵ ਕਾ ਕਿਸਾਨ ਕਮੀ ਗਲਤੀ ਨਹੀਂ ਕਰ ਸਕਤਾ ।

ਮੁਝੇ ਖੁਦ ਅਪਨੇ ਆਰ ਪਾਸ ਕੇ ਜ਼ਿਲ੍ਹੇ ਕਾ ਤਜਰਬਾ ਹੈ । ਮੈਂ ਵਹਾਂ ਕੀ agricultural farms ਆਰ ਉਨ ਕੀ ਪੈਦਾਵਾਰ ਕੋ ਬਖ਼ੂਬੀ ਜਾਨਤਾ ਹੂੰ । ਜਿਤਨਾ ਖਰਚਾ ਵਹਾਂ ਕੀ ਫਾਰਮੋਂ ਮੇਂ ਆ ਰਹਾ ਹੈ ਅਗਰ ਕਿਸਾਨ ਲੋਗ ਉਸੀ ਹਿਸਾਬ ਸੇ ਖਰਚ ਕਰੇਂ ਤੋ ਦੋ ਹੀ ਸਾਲ ਮੇਂ ਉਨ ਕਾ ਦੀਵਾਲਾ ਨਿਕਲ ਜਾਏ । ਤੋ ਫਿਰ ਇਸਕਾ ਕਯਾ ਮਤਲਬ ਹੈ ? ਮੁਝੇ ਤੋ ਏਸੇ ਹੀ ਮਾਲੂਮ ਦੇਤਾ ਹੈ ਜੈਸੇ ਜੰਗਲਾਤ ਕਾ ਮਹਕਮਾ ਹੈ । ਗੁਡਗਾਂਵ ਏਸੀ ਜਗਹ ਹੈ ਜਹਾਂ ਜੰਗਲ ਤੋ ਹੇਂ ਨਹੀਂ ਲੇਕਿਨ ਲੋਗੋਂ ਕੋ provide ਕਰਨੇ ਕੇ ਲਿਯੇ ਵਹਾਂ ਰਖਵਾਲੇ ਰਖੇ ਟੁਏ ਹੇਂ ਜੋ ਬੀਸ ਬੀਸ, ਪਚੀਸ-ਪਚੀਸ ਆਦਮਿਯੋਂ ਕੋ ਧੋਰ ਕਰ ਲੇ ਆਤੇ ਹੇਂ । ਸ਼ਾਯਦ ਅਬ ਵਹੀ ਅਖ਼ਤਿਆਰਾਤ Agriculture ਕੇ Inspectors ਕੋ ਦਿਯਾ ਚਾਹੁੰਦੇ ਹੇਂ ਉਨ੍ਹੇਂ ਭੀ ਹਾਕਿਮੋਂ ਮੇਂ ਸ਼ੁਮਾਰ ਕਰਨੇ ਕੇ ਲਿਯੇ ਮੈਂ ਹੈਰਾਨ ਹੂੰ ਕਿ ਸਹੀ ਮਾਯਨੋਂ ਮੇਂ ਜਨਤਾ ਕੇ ਸੇਵਕ ਬਨਨੇ ਕੀ ਨੀਯਤ ਹੀ ਕਿਸੀ ਮੇਂ ਨਹੀਂ ਹੈ । ਜੋ ਉਠਤਾ ਹੈ ਹਾਕਿਮ ਹੀ ਬਨ ਬੈਠਤਾ ਹੈ । ਇਸ ਲਿਯੇ ਮੈਂ ਫਿਰ ਅਰਜ਼ ਕਰਤਾ ਹੂੰ ਕਿ ਪਹਲੇ ਤੋ ਆਪ ਧੰਨ ਗ਼ੌਰ ਕਰ ਲੇਂ ਕਿ ਅਮਲਨ ਆਪ ਕੇ

[ਰਾਸ਼ੀ ਗਜਰਾਜ ਸਿੰਘ]

department ਮੈਂ ਧਨ ਚੀਜ਼ ਹੋ ਸਕਦੀ ਹੈ ਜਾਂ ਨਹੀਂ। ਦੂਸਰੀ ਚੀਜ਼ ਜੋ ਆਪ ਕੋ ਦੇਖਣੀ ਚਾਹੀਏ
 ਵਹ ਧਨ ਹੈ ਕਿ ਕਿ ਆਪਣੀ locality ਦੇ ਕਿਸਾਨ ਖੁਦ ਬੇਹਤਰ ਕਾਮ ਕਰ ਸਕਦੇ ਹਨ ਵਹ ਬੇਹਤਰ
 ਕਿਸਮ ਦਾ ਬੀਜ ਪੈਦਾ ਕਰ ਸਕਦੇ ਹਨ ਜਾਂ ਆਪ ਦੇ ਪਾਸ ਤੋਂ ਹੀ ਲੈਕਰ। ਤੀਸਰੀ ਚੀਜ਼ ਧਨ ਕਿ ਆਪਣੀ
 ਕੋਈ ਕਿਸਾਨ ਜਾਨ ਬੁਝ ਕਰ ਖਰਾਬ ਕਿਸਮ ਦਾ ਬੀਜ ਲੈ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਕੀਨ ਏਸੇ ਆਦਮੀ ਹੈ ਜੋ
 ਖੁਦ ਹੀ ਆਪਣੀ ਫਸਲ ਕੋ ਖਰਾਬ ਹੋਣੇ ਦੇਖ ਸਕੇ ਜਾਂ ਖਰਾਬ ਕਰ ਦੇ? ਮੈਂ ਖੁਦ ਕਿਸਾਨਾਂ ਤੋਂ ਤੋਂ ਏਕ
 ਹਾਂ। ਮੈਨੇ ਕਦੀ ਏਸੇ ਆਦਮੀ ਕੋ ਨਹੀਂ ਦੇਖਾ। ਏਨ ਚੀਜ਼ਾਂ ਦਾ ਖਿਆਲ ਨ ਕਰ ਅਗਰ ਸਿਰਫ਼ ਹਕੂਮਤ
 ਦਾ ਡੰਡਾ ਹੀ ਆਪਣੇ ਆਪਣੇ ਕਾਰਿਨਦਾਂ ਕੋ ਹਾਥ ਤੋਂ ਦੇਨਾ ਹੈ ਤੋਂ ਫਿਰ ਆਪ ਕੋ ਕੀਨ ਰੋਕ ਸਕਦਾ
 ਹੈ। ਆਪ ਜੋ ਚਾਹੁੰ ਕਰ ਸਕਦੇ ਹਨ। ਆਪੇ ਆਪੇ ਤੋਂ ਸਰਸਰੀ trial ਏ. ਡੀ. ਏ. ਮ. ਕੀ ਕਚਹਰੀ
 ਤੋਂ ਹੋਦੀ ਹੈ। ਦੋ ਚਾਰ ਸੀ ਆਦਮੀਆਂ ਕੋ ਭੇਡ ਬਕਰੀਆਂ ਕੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਪਕੜ ਕਰ ਲੈ ਆਂਦੇ ਹਨ ਆਰ
 ਕਿਸੀ ਕੋ ਪਾਂਚ ਕਿਸੀ ਕੋ ਦਸ ਰੁਪਯਾ ਜੁਮਾਨਾ ਕਿਆ ਜਾਤਾ ਹੈ। ਏਸ ਲਿਯੇ ਅਗਰ ਏਸੀ ਨੀਯਤ
 ਤੋਂ ਧਨ ਬਿਲ ਪੇਸ਼ ਕਿਆ ਹੈ ਫਿਰ ਤੋਂ ਬਹੁਤ ਅਚਲਾ, ਨਹੀਂ ਤੋਂ ਮੈਂ ਸਮਝਤਾ ਹਾਂ ਕਿ ਏਸੇ ਵਾਪਸ ਲੈ ਲੈਨਾ
 ਚਾਹੀਏ। ਸੀਜ਼ੂਦਾ ਹਾਲਾਤ ਤੋਂ ਏਸ ਕੀ ਕੋਈ ਜ਼ਰੂਰਤ ਨਹੀਂ।

ਸ਼੍ਰੀ ਵਧਾਵਾ ਰਾਮ (ਭਾਗਲਕਾ) : ਪ੍ਰਧਾਨ ਜੀ, ਸਾਡੀ ਸਰਕਾਰ ਕਈ ਅਜਿਹੇ
 ਬਿਲ ਲਿਆਂਦੀ ਹੈ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਕੋਈ ਖਾਸ ਲੋੜ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦੀ। ਏਹ ਜਿਹੜਾ ਬਿਲ ਲਿਆਂਦਾ
 ਗਿਆ ਹੈ ਏਹ ਯੂਰੋਪੀਅਨ ਫੁੱਲਾਂ ਦਾ ਹੈ ਜਿਹੜੇ ਬਿਨਾ ਖੁਸ਼ਬੂ ਦੇ ਹੁੰਦੇ ਹਨ। ਏਸ ਦੇ
 ਮੁਕਾਬਲੇ ਵਿਚ ਸਾਡੇ ਹਿੰਦੁਸਤਾਨੀ ਫੁੱਲਾਂ ਵਿਚ ਬਹੁਤ ਖੁਸ਼ਬੂ ਹੁੰਦੀ ਹੈ, ਕੋਈ ਰਾਤ ਵੇਲੇ ਖੁਸ਼ਬੂ
 ਦਿੰਦਾ ਹੈ ਤੇ ਕੋਈ ਦਿਨ ਵੇਲੇ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀਆਂ ਬੜੀਆਂ ਸੋਹਣੀਆਂ ਸ਼ਕਲਾਂ ਹੁੰਦੀਆਂ ਹਨ।
 ਮੈਂ ਹੈਰਾਨ ਹਾਂ ਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਫੁੱਲਾਂ ਦੀ ਤਰੱਕੀ ਦਾ ਕੋਈ ਖਿਆਲ ਨਹੀਂ। ਪਤਾ ਨਹੀਂ
 ਕਿਸੇ ਯੂਰੋਪੀਅਨ ਵਰਮ ਨਾਲ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਕੋਈ ਸਾਜ਼ ਬਾਜ਼ ਹੋਈ ਹੋਈ ਹੈ।

ਮੁਖ ਮੰਤ੍ਰੀ : ਜੇ ਸਾਡੇ ਬਾਜ਼ ਹੋਈ ਹੁੰਦੀ ਤਾਂ ਆਪਣੇ ਦੇਸ਼ ਵਿਚ ਪੈਦਾ ਨਾ
 ਕਰਦੇ।

ਸ਼੍ਰੀ ਵਧਾਵਾ ਰਾਮ : ਏਸੇ ਤਾਂ ਬੀਜੇ ਨਹੀਂ ਜਾ ਰਹੇ।

ਮੁਖ ਮੰਤ੍ਰੀ : ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ improvement ਲਈ ਹੀ ਤਾਂ ਏਹ ਕਾਨੂੰਨ ਲਿਆਂਦਾ
 ਗਿਆ ਹੈ।

ਸ਼੍ਰੀ ਵਧਾਵਾ ਰਾਮ : ਪ੍ਰਧਾਨ ਜੀ, ਮੈਂ ਅਰਜ਼ ਕਰਾਂਗਾ ਕਿ ਵਕੀਲ ਸਾਹਿਬ ਸਿੰਘ
 ਇੰਜ ਨਾ ਟੋਕਣ, ਉਹ ਵਕਤ ਲੈ ਕੇ ਬੋਲਣ ਤਾਂ ਚੰਗੀ ਗਲ ਹੋਵੇਗੀ।

ਮੈਂ ਬੇਨਤੀ ਕਰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਤੁਸੀਂ ਵਨ ਮਹੋਤਸਵ (Van Mahotsava) ਮਨਾਏ।
 ਪਰ ਹੁਣ ਬਰਖਾ ਪਿਛਲੇ ਤਿੰਨਾਂ ਸਾਲਾਂ ਤੋਂ ਸਾਡੇ ਲੋਕਾਂ ਦਾ ਕਚੁਮਰ ਕਢ ਰਹੀ ਹੈ। ਤੁਸੀਂ
 ਵਨ ਮਹੋਤਸਵ ਏਸ ਲਈ ਮਨਾਏ ਕਿ ਬਰਖਾ ਆਏ ਪਰ ਹੁਣ ਅਕਲ ਨਾਲ ਕੰਮ ਲਓ ਏਸ
 ਤਰ੍ਹਾਂ ਨਾ ਕਰਦੇ ਜਓ ਕਿ ਸਾਰਾ ਸੂਬਾ ਹੀ ਏਸ ਪਾਣੀ ਵਿਚ ਡੁਬ ਜਾਏ। ਏਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਮੈਂ
 ਅਰਜ਼ ਕਰਨੀ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਲਕੀਰ ਦੇ ਵਕੀਲ ਨਹੀਂ ਬਣਨਾ ਚਾਹੀਦਾ ਕੁਝ ਤਾਂ ਵਿਚਾਰ
 ਕਰੋ ਕਿ ਸਾਡੇ ਆਪਣੇ ਮੁਲਕ ਵਿਚ ਵੀ ਬੜੇ ਸੋਹਣੇ, ਤੇ ਖੁਸ਼ਬੂਦਾਰ ਫੁੱਲ ਹਨ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ

ਤਰੱਕੀ ਦੇਣ ਵਲ ਵੀ ਖਿਆਲ ਕਰੇ ਜਿਵੇਂ ਬਨਵਸ਼ਾ, ਹੈ, ਰੁਲਾਬ ਹੈ ਗੈਂਦਾ ਹੈ ਤੇ ਹੋਰ ਵੀਹ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੇ ਫੁਲ ਹਨ ਜਿਹੜੇ ਸਾਡੇ ਲੋਕਾਂ ਦੀ ਸਿਹਤ ਵੀ ਚੰਗੀ ਬਣਾਉਂਦੇ ਹਨ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਤਾਂ ਇਕ ਪਾਸੇ ਸੁਣ ਦਿੱਤਾ ਹੈ ਤੇ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਯੋਰੋਪੀਅਨ ਫੁਲ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚ ਨਾ ਚੰਗਾ ਹੈ ਅਤੇ ਨਾ ਰੂਪ ਅਤੇ ਨਾ ਹੀ ਕੋਈ ਖੁਸ਼ਬੂ ਹੈ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਤਰੱਕੀ ਵਲ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਧਿਆਨ ਗਿਆ ਹੈ।

ਬਾਕੀ ਜਿਥੋਂ ਤੀਕਰ ਸਬਜ਼ੀਆਂ ਦਾ ਤਾਲੁਕ ਹੈ ਮੈਂ ਸਮਝਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਖਿਆਲ ਆਪਣੇ ਕਿਸੇ ਖਾਸ ਆਦਮੀ ਦੇ ਹਥ ਵਿਚ ਤਾਕਤ ਦੇਣ ਦਾ ਹੈ ਕਿ ਉਹ ਭਾਵੇਂ ਜਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੇ ਚਾਹੇ ਬੀਜ ਲੈ ਕੇ ਵੇਚੇ। ਜਿਹੜਾ ਗਰੀਬ ਆਦਮੀ ਕਿਸੇ ਹੋਰ ਥਾਂ ਤੋਂ ਬੀਜ ਲਵੇਗਾ ਉਹ ਮਾਰਿਆ ਜਾਵੇਗਾ ਤੇ ਫਿਰ ਉਹ ਦੁਕਾਨਦਾਰ ਉਸ ਨੂੰ ਕਹੇਗਾ ਕਿਉਂ ਭਾਈ ਹੁਣ ਦਸ ? ਪਤਾ ਲਗਾਈ ? ਮੈਂ ਤਾਂ ਇਸ ਭਾ ਦਵਾਂਗਾ, ਲੈਣਾ ਹੀ ਤਾਂ ਲੈ ਨਹੀਂ ਤਾਂ ਔਸ਼ ਕਰ। ਸਾਰੇ ਜਾਣਦੇ ਹਨ ਕਿ ਕਿਸਾਨ ਕਦੇ ਵੀ ਮੰਦਾ ਬੀ ਨਹੀਂ ਖਰੀਦੇਗਾ। ਉਸਦੀ ਹਮੇਸ਼ਾ ਇਹੋ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਹੋਵੇਗੀ ਕਿ ਮੰਡੀ ਵਿਚੋਂ ਚੰਗੇ ਤੋਂ ਚੰਗਾ ਬੀ ਖਰੀਦੇ। ਉਹ ਚੰਗਾ ਛੱਡ ਕੇ ਮਾੜਾ ਬੀ ਕੀਉਂ ਲਵੇ ? ਬਦਕਿਸਮਤੀ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਸਾਡੀ ਸਰਕਾਰ ਚੰਗੇ ਬੀ ਖੁਦ ਹੀ ਨਹੀਂ ਬੀਜਦੀ। ਜੇ ਇਸ ਪਾਸ ਚੰਗੇ ਬੀ ਹੋਣ ਤਾਂ ਕੋਈ ਕਿਉਂ ਨਾ ਲਵੇ ? ਉਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚ ਹਮੇਸ਼ਾ ਮਿਲਾਵਟ ਹੁੰਦੀ ਹੈ। ਕੋਈ ਚੀਜ਼ ਅਜਿਹੀ ਨਹੀਂ ਜਿਸ ਵਿਚ ਮਿਲਾਵਟ ਨ ਹੋਵੇ। ਦੁਧ, ਘਿਰੇ, ਹਲਦੀ ਕੋਈ ਸ਼ੈ, ਸਪੀਕਰ ਸਾਹਿਬ, ਲੈ ਲਓ, ਓਸ ਵਿਚ ਮਿਲਾਵਟ ਹੁੰਦੀ ਹੈ। ਤੁਸੀਂ ਕਣਕ ਦਾ ਬੀਜ ਹੀ ਲੈ ਲਓ, ਉਸ ਵਿਚ ਵੀ ਮਿਲਾਵਟ ਹੋਵੇਗੀ ਰੋੜੀ ਤੇ ਹੋਰ ਮਮਣੀ ਵਰਗੇ।

ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਉਹ ਕਣਕ ਵਿਚ ਚੋੜੇ ਰਾੜੇ ਪਾ ਕੇ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਦੇ ਦੇਣਗੇ। ਉਹ ਉਸ ਵਿਚ ਦੇ ਪੇਸੇ ਸੇਰ ਦਾ ਨਿਭ ਸ਼ੁਕ ਖਰੀਦ ਕਰ ਕੇ ਉਸ ਵਿਚ ਮਿਲਾ ਕੇ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਦੇਣਗੇ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਪਤਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਕਮਾਈ ਕਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਕੀਤੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਜਿਹੜੇ ਦੋ ਦੋ ਚਾਰ ਚਾਰ ਲੱਖ ਰੁਪਏ ਕਮਾਂਦੇ ਹਨ ਉਨ੍ਹਾਂ ਤੇ ਇਹ ਸਰਕਾਰ ਟੈਕਸ ਲਗਾ ਨਹੀਂ ਸਕਦੀ ਪਰ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਦੋ ਪੇਸੇ ਦੀ ਵੀ ਕਮਾਈ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦੀ ਉਨ੍ਹਾਂ ਤੇ ਇਹ ਟੈਕਸ ਲਗਾਉਂਦੀ ਹੈ ਭਾਵੇਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀਆਂ ਫਸਲਾਂ ਖਰਾਬ ਹੀ ਹੋ ਗਈਆਂ ਹੋਣ।

ਬਾਕੀ ਰਹੀ ਵਲਾਇਤੀ ਫੁਲਾਂ ਦੀ ਗਲ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਬੀਆਂ ਦੀ। ਮੈਂ ਕਹਿੰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ (ਵਜ਼ੀਰ ਸਾਹਿਬ ਨੂੰ) ਬਰਾਇਤ ਦੀ ਵਾਕਫੀਅਤ ਤਾਂ ਹੈ ਨਹੀਂ। ਇਹ ਤਾਂ ਮਾਸਟਰ ਰਹੇ ਹਨ। ਉਹ ਤਾਂ ਮੁੰਡਿਆਂ ਨੂੰ ਪੜ੍ਹਾਂਦੇ ਰਹੇ ਹਨ ਜਿਹੜਾ ਕਿ ਇਕ ਚੰਗਾ ਕੰਮ ਸੀ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਬਰਾਇਤ ਦਾ ਕੀ ਪਤਾ ? ਮੈਂ ਇਨ੍ਹਾਂ ਕੋਲੋਂ ਪੁਛਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਕੀ ਲੋੜ ਪੈ ਗਈ ਸੀ ਇਹੋ ਜਿਹੇ ਬਿਲ ਲਿਆਉਣ ਦੀ।

ਪ੍ਰਧਾਨ ਜੀ, ਇਹ ਠੀਕ ਹੈ ਕਿ ਇਹ ਬਿਲ ਨੁਕਸਾਨ ਦੇ ਤਾਂ ਨਹੀਂ ਲੇਕਿਨ ਇਸ ਦੀ ਬਰੂਰਤ ਵੀ ਨਹੀਂ ਹੈ।

ਸ਼੍ਰੀ ਖਰਮ ਕੀਰ ਕਾਸਿਠ (ਹੁਸ਼ਨ ਪੁਰ) : ਤਪਾਧਿਯਕ ਸਹੀਦਯ, ਅਮੀਂ ਜਿਸ ਬਿਲ ਕੋ ਕੁਧਿ ਸੰਤੀ ਜੀ ਨੇ ਪੇਸ਼ ਕਿਆ ਹੈਂ ਤਸ ਮੇਂ ਦੋ ਬਾਤੀਂ ਕੀ ਖਾਸ ਤੌਰ ਪਰ ਜ਼ਿਕਰ ਕਿਆ ਗਿਆ ਹੈ। ਏਕੁ ਤੀ ਧਹੁ ਹੈਂ ਕਿ improved seeds ਕਧਾ ਹੋਂਗੇ ? ਤਨ ਕੀ definition ਇਸ ਤਰੀਕੇ ਸੇ ਦੀ ਗਈ ਹੈਂ ਕਿ ਕਹੁ true to type ਹੋਂਗੇ ਐਰ quality ਤਕ ਪਹੁੰਚੋਂਗੇ। ਦੂਸਰੀ

[श्री धर्म वीर वासिष्ठ]

बात यह रखी गई है कि **control** किसी **area** को **declare** कर के किया जा सकेगा और इस तरह से **improved seeds** पैदा किये जाएंगे और **sowing** का सारा **process** किया जायगा। मैं बतौर एक **practical farmer** के यह अर्ज करना चाहता हूँ कि बार बार सब्जी के बीजों के लिये सरसा बीज फार्म से और महकमा कृषि से मेरी मांग होती रहती है और वह मुझे नहीं मिलते। उनका जवाब आता है कि बीजों की **shortage** है। 591 और C 288 की गंदम के बीज और कई **quality** की कपास के बीजों की मांग तो अक्सर उन से रहती है पर उन के पास **shortage** होने की वजह से वे लोगों को नहीं दे सकते। जब गवर्नमेंट यह बीज सपलाई नहीं कर सकती और **semi-Government agency** के जरिये भी इनकी **supply** न हो सकती हो तो उस पर **rigid control** लाने की बात मुझे ज़रा भी मौजूमालूम नहीं देती। अगर किसी इलाके को यह **declare** करेंगे कि फलां इलाका **improved seeds** पैदा करेगा और उस पर **control** रहेगा तो मैं समझता हूँ कि ऐसा करने से उस वक्त तक कोई फायदा न होगा जब तक कि **adequate quantity** में बीज पैदा नहीं किये जा सकते और उन्हें सपलाई नहीं किया जाता। आजकल के हालात में हम देखते हैं कि **improved seeds adequate quantity** में मिल नहीं सकते तो फिर इस **control** का क्या फायदा होगा। मैं यह अर्ज करना चाहता हूँ और जैसा कि मेरे कई साथियों ने भी बताया है कि हर जमींदार या काश्तकार यह चाहता है कि वह अच्छे से अच्छे बीज बोए। इस लिये अच्छे बीज पैदा करने के लिये **control** लागू नहीं होना चाहिये जब तक कि **producers** को अच्छे **seeds supply** न किये जा सकते हों। इस से पहले **control** लगाना मुनासिब नहीं मालूम होता। **On the whole** गवर्नमेंट **farms** में जो बीज इस वक्त पैदा किये जाते हैं वह सारे पंजाब के जमींदारों की **demand** का **one per cent** भी नहीं होते। और जो गवर्नमेंट **procurement** के जरिये गंदम हासिल करती है वह नाकिस होती हैं। इस लिये मैं इस बिल की जो **policy** है उस पर **general** तौर पर यह अर्ज करना चाहता हूँ कि हमारी सरकार को चाहिये कि वह **improved seeds** पैदा करने के लिये लोगों को **encourage** तो करे और उनकी **production** को **regulate** भी करे लेकिन इस पर किसी तरह का **rigid control** लागू करना ठीक न होगा। इस लिये मैं वजीर साहिब से अर्ज करना चाहता हूँ कि वह मेरी तरफ़ीम को मंज़ूर कर लें।

प्रोफ़ेसर मोता सिंह आनन्दपुरी (आदमपुर) : डिप्टी स्पीकर साहिब, इस बिल का जो **object** है वह बड़ा **radical** है। आप की और हरेक की खाहिश है कि इस काश्तकारी देश के अन्दर काश्तकारों की हालत अच्छी हो और जमींदारी तरक्की पाये। यह **motive** बहुत अच्छा है। मैं इसे **sincerity of motive** कहूँगा। इस **control** पर ज़्यादा जोर देना मुझे पसन्द नहीं है। लेकिन इसे कुछ **practical shape** देने के लिये आप इसे **improve** करें। आपने जो **rules and regulations**

बनाने हैं वह ऐसे बनें कि जो इस की खराबियां हैं वह दूर हो जायें। आप का जो महकमा **Agriculture** है उस की तरफ से कोशिश हो रही है **improved seeds** लाने की और कुछ कामयाबी भी हुई है। लेकिन एक चीज मुझे हैरान करने वाली नजर आती है और वह यह है—आप का जो **control** लगना है उस में यह लिखा है—

It dwindles into insignificance when compared with other countries

मकसद ठीक है लेकिन आप को कैसे पता हो सकता है कि अगर फसल खराब हो गई है तो क्या ज़मीन खराब थी जिस में कि अच्छा बीज डाला गया था, क्या उस की **sowing** में नुक़स था या बीज का ही नुक़स था। आप कैसे कह सकते हैं कि यह **crop** आप को **destroy** करनी ज़रूरी है क्योंकि अच्छी नहीं हुई। इस की तहकीकात करने के लिये बड़ा झमेला पड़ जायेगा। तो मैं यह कहूंगा कि जहां तक बिल के इस हिस्से का ताल्लुक है यह आप अभी **drop** करें। अभी तो आप को **improved seeds supply** करने की कोशिश करनी चाहिये जैसा कि आप का **Agriculture Department** कर रहा है। इस डिपार्टमेंट ने चरी और बाजरा के बड़े अच्छे बीज पैदा किये हैं। हांसी और सरसा में उस के **stores** हैं। इन **stores** के इंचार्ज को मैं ने बीज **supply** करने के लिये बड़ी दफा लिखा है लेकिन सदा यही जवाब मिलता है कि बीज थोड़ी मिकदार में **supply** नहीं किये जा सकते। इस लिये आप को अच्छे बीज काफी मिकदार में **provide** करने के लिये इन्तजाम करना चाहिये। बीज अच्छे हों, काफी मिकदार में हों और हर जगह **available** हों। गरीब जमींदार वहां के किराये से डरता है, सस्ते बीज ले लेता है। **Railway** का **freight** ही इतना हो जाता है कि बीज महंगा पड़ता है। इस लिये गरीब जमींदार वह **seed** नहीं ले सकता और मंगवा भी नहीं सकता। इस लिये कहूंगा कि इस **clause** को **delete** कर दें या कम से कम कुछ अरसा तक इसे **enforce** न करें जब तक कि आप के पास काफी **seeds** नहीं होते। और फिर गवर्नमेंट अपना **control** रखे, आप ज़िम्मेदारी लें **distribution** की। मगर जब दुकानदारों पर इस काम को छोड़ दिया जाता है तो यह ठीक नहीं होता। आप चाहते हैं कि **unadulterated food** लोगों को मिले, आप चाहते हैं कि **purity of food** हो, **purity of seed** हो। आप की कोशिश अच्छी है मगर जब आप किसी आदमी पर यह काम छोड़ देते हैं जो इस चीज को **monopolise** करता है, तो आप का सारा मुद्दा ही खत्म हो जाता है। इस लिये इस चीज को खुद आप का **Department** ही अपने हाथ में रखे। हम देखते हैं कि जब तक बीज **Department** वाले **supply** करते रहे, बीज अच्छे रहे मगर जब यह चीज दुकानदार के हाथ में चली गई तो उस ने बढ़यानती शुरू कर दी। हम ने इन चीजों को देखना है यानी इस चीज को **workable** बनाना है और जो जमींदारों की भलाई का आप का इरादा है उस को पूरा करना है। तो मैं जोरदार शब्दों में कहूंगा कि आप कम से कम इस **destroy** करने वाली **clause** को ज़रूर निकाल दें। इस पर फिर गौर करें। हमें **soil** को **improve** करना है, **fertilizers** देने हैं। वह भी काफी नहीं हैं। आप के पास इस की एक **factory** है और बहुत थोड़ी मिकदार में यह तैयार होते हैं।

[ਪ੍ਰੋਫੈਸਰ ਸੋਨਾ ਸਿੰਘ ਆਨੰਦਪੁਰੀ]

ਤੋਂ ਧਨ ਮੈਂ ਕਹੂੰਗਾ ਕਿ ਅਸੀਂ ਤਾਂ ਹਮੇਂ ਜਰਮਨੀ ਦੀ ਅਚਲਾ ਬਨਾਨਾ ਹੈ, seed ਦੀ ਅਚਲਾ ਬਨਾਨਾ ਹੈ। ਤੁਸਕੇ ਕਿਸੇ ਆਰ ਭਾਵਾ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਕੀਂ ਭਰੂਰਤ ਹੈ, ਕੌੜੇ ਗੁਨਾ ਭਰੂਰਤ ਹੈ ਆਰ ਅਗਰ ਆਪ ਧਨ ਕਰੇਂਗੇ ਤਾਂ ਆਪ ਕਾ ਸਕਸਦ ਪੂਰਾ ਹੋਗਾ।

ਜ਼ਰਾਇਤ ਅਤੇ ਪੰਚਾਇਤ ਮੰਤ੍ਰੀ (ਸਰਦਾਰ ਗੁਰਬੰਤਾ ਸਿੰਘ) : ਮੇਰੇ ਵੀਰ ਵਧਾਵਾ ਰਾਮ ਜੀ ਨੇ ਕਿਹਾ ਕਿ ਸ਼ਾਇਦ ਵਜ਼ੀਰ ਸਾਹਿਬ ਨੂੰ ਇਹ ਪਤਾ ਹੀ ਨਹੀਂ ਕਿ ਕਿਹੜੀਆਂ ੨ vegetables ਦੇ ਬੀਜ ਹੁੰਦੇ ਹਨ। ਖੈਰ ਇਹ ਤਾਂ ਮੈਨੂੰ ਪਤਾ ਹੈ ਕਿ ਇਹ ਪਟਵਾਰੀ ਰਹੇ ਹਨ ਅਤੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਗਿਰਦਾਵਰੀਆਂ ਦਾ ਪਤਾ ਹੈ। (Interruptions from Communist Benches) ਮਗਰ ਮੈਂ ਆਪਣੇ ਸਾਥੀ ਮੈਂਬਰ ਨੂੰ ਯਕੀਨ ਦਿਵਾਉਣਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਮੈਂ ਜ਼ਰਾਇਤ ਦੇ ਮਹਿਕਮੇ ਦਾ ਵਜ਼ੀਰ ਹਾਂ ਅਤੇ ਮੈਨੂੰ ਸਭ ਕੁਝ ਪਤਾ ਹੈ ਕਿ ਇਹ ਬੀਜ ਵਲਾਇਤੀ ਮੂਲੀ ਦਾ ਹੈ, ਇਹ ਵਲਾਇਤੀ ਗਾਜਰ ਦਾ ਹੈ, ਚਕੰਦਰ ਜਾਂ ਸ਼ਲਗਮ ਦਾ ਹੈ। ਇਹ ਅਸੀਂ ਪਹਿਲਾਂ ਵਲਾਇਤੀ ਮੰਗਾਇਆ ਕਰਦੇ ਸੀ। ਮਗਰ Central Government ਨੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਬੀਜਾਂ ਲਈ ਕੁੱਲ ਵਿਚ ਨੱਗਰ ਦੇ ਮਕਾਮ ਤੇ ਇਕ farm ਕਾਇਮ ਕੀਤਾ ਅਤੇ ਇਹ ਬੜਾ ਕਾਮਯਾਬ ਰਿਹਾ ਅਸੀਂ ਚਾਹੁੰਦੇ ਹਾਂ ਕਿ ਇਸ farm ਦੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਹੋਰ ਵੀ ਅਜਿਹੀ ਜਗ੍ਹਾ ਹੋਵੇ ਜਿਥੇ ਅਸੀਂ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੇ ਖਾਲਸ ਬੀਜ ਪੈਦਾ ਕਰੀਏ ਅਤੇ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਵੰਡੀਏ। ਹੁੰਦਾ ਕੀ ਹੈ ਕਿ ਲੋਕ ਰੀਸ ਕਰਦੇ ਹਨ ਅਤੇ ਬੀਜ ਪੈਦਾ ਕਰਨ ਦੀ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਕਰਦੇ ਹਨ ਮਗਰ ਗਲਤੀ ਜਾਂ ਨਾਤਜਰਬੇਕਾਰੀ ਕਰਕੇ ਖਰਾਬ ਬੀਜ ਪੈਦਾ ਕਰ ਲੈਂਦੇ ਹਨ। ਜਦ ਜ਼ਮੀਂਦਾਰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਬੀਜਾਂ ਨੂੰ ਲੈਂਦੇ ਹਨ ਤਾਂ ਖੇਤੀ ਖਰਾਬ ਹੋ ਜਾਣ ਕਰਕੇ ਬੇਹੋਸਲਾ ਹੋ ਜਾਂਦੇ ਹਨ ਅਤੇ ਅਗੇ ਲਈ ਬੀਜ ਨਹੀਂ ਖਰੀਦਦੇ।

ਫਿਰ ਇਕ ਦੋਸਤ ਨੇ ਕਿਹਾ ਕਿ ਸਾਡੇ ਆਪਣੇ ਦੇਸ਼ ਵਿਚ ਬੜੀਆਂ ਚੰਗੀਆਂ ਸਬਜ਼ੀਆਂ ਅਤੇ ਫਲਾਂ ਦੇ ਬੀਜ ਮਿਲਦੇ ਹਨ ਪਰ ਮੈਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਕਹਾਂਗਾ ਕਿ ਜ਼ਰਾ ਦੇਸੀ ਅਤੇ ਵਲਾਇਤੀ ਕਿਸਮਾਂ ਦਾ ਮੁਕਾਬਲਾ ਕਰਕੇ ਦੇਖਣ ਕਿ ਵਲਾਇਤੀ ਬੀਜ ਦੇਸੀ ਨਾਲੋਂ ਕਿੰਨੀ ਢਿੱਲਾ ਪੈਦਾਵਾਰ ਦਿੰਦੇ ਹਨ। ਆਪ ਨੇ ਦੇਖਿਆ ਹੋਵੇਗਾ ਕਿ ਦੇਸੀ ਗੰਨਾਂ ਜੋ ਅਸੀਂ ਅੱਜ ਤੋਂ 20 ਸਾਲ ਪਹਿਲਾਂ ਬੀਜਿਆ ਕਰਦੇ ਸੀ ਉਹ ਕਿੰਨੀ ਫਸਲ ਦਿੰਦਾ ਸੀ ਅਤੇ ਹੁਣ ਜੋ ਚੰਗਾ ਗੰਨਾ ਬੀਜਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਉਸ ਦਾ ਕਿੰਨਾ ਫਰਕ ਹੈ। ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਅਸੀਂ ਚਾਹੁੰਦੇ ਹਾਂ ਕਿ ਜਿੰਨੇ ਸਬਜ਼ੀਆਂ ਦੇ ਬੀਜ ਹਨ ਉਹ ਚੰਗੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਉਗਾ ਕੇ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਵੰਡੀਏ।

ਫਿਰ ਇਕ ਦੋਸਤ ਨੇ ਕਿਹਾ ਕਿ ਸਾਨੂੰ ਕਿਸੇ area ਤੇ control ਨਹੀਂ ਕਰਨਾ ਚਾਹੀਦਾ। ਇਸ ਬਾਰੇ ਬੇਨਤੀ ਹੈ ਕਿ ਇਨ੍ਹਾਂ ਵਲਾਇਤੀ ਸਬਜ਼ੀਆਂ ਦੇ ਬੀਜ ਸਾਡੇ ਦੇਸ਼ ਵਿਚ ਸਭ ਜਗ੍ਹਾ ਨਹੀਂ ਪੈਦਾ ਹੋ ਸਕਦੇ ਇਹ ਸਿਰਫ ਸਰਦ ਆਬੋਹਵਾ ਵਿਚ ਹੀ ਪੈਦਾ ਹੁੰਦੇ ਹਨ। ਇਸ ਲਈ ਇਹ ਤਜਰਬਾ ਕੁੱਲ ਦੇ ਪਹਾੜਾਂ ਤੇ ਕਰਨਾ ਹੈ ਅਤੇ ਜੇਕਰ ਉਥੇ ਨਜ਼ਦੀਕ ਹੀ ਲੋਕ ਆਪ ਵੀ ਬੀਜ ਪੈਦਾ ਕਰਨ ਦੀ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਕਰਨਗੇ ਤਾਂ ਚੰਗੇ ਬੀਜ ਵੀ ਖਰਾਬ ਹੋ ਜਾਣਗੇ। ਇਸ ਲਈ ਅਸੀਂ ਚਾਹੁੰਦੇ ਹਾਂ ਕਿ ਜਿਥੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਬੀਜਾਂ ਨੂੰ ਪੈਦਾ ਕਰਨਾ ਹੋਵੇ ਉਸ ਨੂੰ controlled area ਕਰਾਰ ਦੇਈਏ। ਉਥੇ ਦੇ ਜ਼ਮੀਂਦਾਰਾਂ ਨੂੰ ਅਸੀਂ ਸਰਕਾਰੀ certified ਬੀਜ ਦਿਆਂਗੇ ਤਾਂ ਜੋ ਚੰਗੇ ਬੀਜ ਪੈਦਾ ਹੋਣ। ਸਪੀਕਰ ਸਾਹਿਬ ਮੈਂ ਦਸਣਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਅੱਜ ਤੋਂ 5, 7 ਸਾਲ ਪਹਿਲਾਂ ਅਸੀਂ ਆਲੂ ਦਾ ਬੀਜ ਬੰਗਾਲ ਜਾਂ ਬਿਹਾਰ

ਵਗੈਰਾ ਤੋਂ ਮੰਗਾਇਆ ਕਰਦੇ ਸੀ। ਮਗਰ ਅੱਜ ਸਾਡੇ ਪਾਸ ਜਾਲੰਧਰ ਦੇ ਨੇੜੇ ਧੋਗੜੀ ਵਿਚ 50 ਏਕੜ ਦਾ ਇਕ farm ਹੈ ਅਤੇ ਮੇਰੇ ਦੋਸਤਾਂ ਨੂੰ ਪਤਾ ਹੈ ਕਿ ਜਿੰਨਾ ਆਲੂ ਸਾਰੇ ਪੰਜਾਬ ਵਿਚ ਪੈਦਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਉਸ ਦਾ ਚੋਬਾ ਹਿਸਾ ਜਾਲੰਧਰ ਅਤੇ ਧੋਗੜੀ ਦੀ locality ਵਿਚ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਧੋਗੜੀ ਦਾ Potato Farm ਆਲੂ ਦਾ ਬੀਜ ਪੈਦਾ ਕਰਕੇ ਇਰਦ ਗਿਰਦ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਦਿੰਦਾ ਹੈ। ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦਸਰੀਆਂ ਸਬਜ਼ੀਆਂ ਵੀ ਅਸੀਂ ਪੈਦਾ ਕਰਨਾ ਚਾਹੁੰਦੇ ਹਾਂ ਅਤੇ ਸਾਰੇ ਪੰਜਾਬ ਵਿਚ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਬੀਜ ਪਹੁੰਚਾਉਣਾ ਚਾਹੁੰਦੇ ਹਾਂ।

ਫਿਰ ਇਕ ਦੋਸਤ ਨੇ ਕਿਹਾ ਕਿ ਇਹ ਸਕੀਮ ਤਾਂ ਚੰਗੀ ਹੈ ਪਰ ਬੀਜ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਮਿਲਦਾ ਨਹੀਂ, ਮੈਂ ਤੇ ਨਹੀਂ ਮਿਲਦਾ। ਮੈਨੂੰ ਇਸ ਬਾਰੇ ਪਤਾ ਹੈ ਕਿ ਬੀਜ ਭਾਵੇਂ ਚਰੀ ਦਾ ਹੋਵੇ ਜਾਂ ਬਾਜਰੇ ਦਾ ਹੋਵੇ, ਉਹ ਜੋ Agriculture ਮਹਿਕਮੇ ਦੇ Farms ਪਾਸ ਹੁੰਦਾ ਹੈ, ਲੋਕ ਉਹ ਲੈਣ ਨਹੀਂ ਆਉਂਦੇ। ਤੇ ਜਿਹੜੇ ਆਉਂਦੇ ਹਨ ਉਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚੋਂ ਕਈ ਅੱਗੇ ਉਧਾਰ ਦੇ ਦਿੰਦੇ ਹਨ ਅਤੇ ਬੀਜਾਂ ਤੇ ਫਾਇਦਾ ਉਠਾਉਂਦੇ ਹਨ। ਕਈਆਂ ਨੇ ਵੇਚ ਦਿੱਤਾ, ਕਈਆਂ ਨੇ ਖਾ ਲਿਆ। (ਸਰਦਾਰ ਚੰਨਣ ਸਿੰਘ ਧੂਤ : ਗਵਾਰਾ ਖਾ ਲਿਆ ?) ਮੈਨੂੰ ਨਹੀਂ ਪਤਾ ਕਿ ਧੂਤ ਸਾਹਿਬ ਨੇ ਕੋਈ ਬੀਜ ਲਏ ਸਨ ਜਾਂ ਨਹੀਂ ਪਰ ਮੈਨੂੰ ਯਕੀਨ ਹੈ ਕਿ ਜੇ ਕਰ ਲੈ ਵੀ ਆਏ ਹੋਣਗੇ-ਅਵਲਾਂ ਤਾਂ ਇਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚ ਹੋਸਲਾ ਨਹੀਂ—ਪਰ ਜੇ ਲੈ ਆਏ ਹੋਣ ਤਾਂ ਬੀਜ ਨਹੀਂ ਹੋਣੇ। ਮੈਨੂੰ ਅਜਿਹੇ ਲੋਕਾਂ ਦਾ ਪਤਾ ਹੈ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੇ 20 ਰੁਪਏ ਦੇ ਭਾ ਤੇ ਸਰਕਾਰ ਤੋਂ ਬੀਜ ਲੈਕੇ ਅੱਗੇ 15 ਰੁਪਏ ਤੇ ਵੇਚ ਦਿੱਤੇ। ਸੋਚਿਆ ਕਿ ਜੇ ਮਿਲਦਾ ਹੈ ਵੱਟ ਲਉ ਅਸੀਂ ਸਰਕਾਰ ਨੂੰ ਤਾਂ ਉਧਾਰ ਵਾਪਸ ਦੇਣਾ ਹੀ ਨਹੀਂ। (interruptions) ਮੈਂ ਕਹਿੰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਅਸੀਂ ਸਭ ਨੂੰ ਬੀਜ ਦਿੰਦੇ ਹਾਂ, ਤੁਸੀਂ (Communist Members) ਬੀਜ ਲੈਣ ਦੀ ਤਕਲੀਫ ਨਹੀਂ ਕਰਦੇ। (ਮੁਖ ਮੰਤ੍ਰੀ : ਤੁਹਾਨੂੰ (Communist Members) ਪ੍ਰਾਪੇਗੈਂਡ ਤੋਂ ਫੁਰਸਤ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦੀ) ਅਸੀਂ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਕਰਦੇ ਹਾਂ ਕਿ ਕਿਸ ਨਾ ਕਿਸੇ ਤਰੀਕੇ ਨਾਲ ਜ਼ਿਆਦਾ ਬੀਜ ਪੈਦਾ ਕਰੀਏ। ਅਸੀਂ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਚੰਗੇ ਬੀਜ ਦੇਵਾਂਗੇ ਇਹ ਦੇਖ ਭਾਲ ਕਰਾਂਗੇ ਕਿ ਕੋਈ ਭੈੜੇ ਬੀਜ ਨਾ ਬੋ ਲਵੇ। ਮੁਨਾਦੀ ਕਰਾਵਾਂਗੇ ਅਤੇ ਸਰਕਾਰੀ ਮੁਹਰ ਵਾਲੇ, ਸਾਫ ਕੀਤੇ ਹੋਏ ਬੀਜ ਦੇਵਾਂਗੇ ਤੇ ਜੇਕਰ ਕੋਈ ਖਰਾਬ ਬੀਜ ਬੀਜੇਗਾ ਤਾਂ ਤੇ ਅਸੀਂ ਸਖਤੀ ਨਾ ਕਰਾਂਗੇ ਤਾਂ ਚੰਗੀਆਂ ਸਬਜ਼ੀਆਂ ਨਹੀਂ ਪੈਦਾ ਕਰ ਸਕਾਂਗੇ। ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਸਰਕਾਰ ਚੰਗੇ ਬੀਜ ਦਿੰਦੀ ਹੈ ਜੇਕਰ ਉਹ ਲੋਕ ਭੈੜੀ ਪਨੀਰੀ ਬੀਜਣਗੇ ਤਾਂ ਬਿਨਾ ਸਖਤੀ ਕੀਤੇ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਪਨੀਰੀ ਨੂੰ ਉਖਾੜੇ ਅਸੀਂ ਚੰਗੇ ਬੀਜ ਪੈਦਾ ਨਹੀਂ ਕਰ ਸਕਾਂਗੇ। (ਏਕ ਸ਼ਾਕਾਭ : ਅਸੀਂ stage ਨਹੀਂ ਆਈ) ਮੇਰੇ ਵੀਰ ਨੇ ਕਿਹਾ ਹੈ ਕਿ ਹਾਲੇ stage ਨਹੀਂ ਆਈ। ਮੈਂ ਪੁਛਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਜੇਕਰ ਹਾਲੇ stage ਨਹੀਂ ਆਈ ਤਾਂ ਇਹ stage ਕਦ ਆਵੇਗੀ.....

Mr. Deputy Speaker. Tomorrow the Sabha will meet at 9 A. M. and adjourn at 1. 30 P. M.

(The Sabha then adjourned till 9 A. M.
on Tuesday the 21st August, 1956)

[illegible]

Punjab Vidhan Sabha

DEBATES

21st August 1956

Vol. II—No. 2

OFFICIAL REPORT

CONTENTS

Tuesday, 21st August 1956.

	Page.
Starred Questions and Answers.	1
Committee on Petitions.	46
Presentation of the Third Preliminary Report of the Joint Select Committee on the Punjab State Medical Practitioners Registration Bill, 1953.	47
Resolution— regarding ratification of amendments of the Seventh Schedule, Article 269 and Article 286 of the Constitu- tion of India, proposed to be made by the Constitu- tion (Sixth Amendment) Bill, 1956, as passed by the two Houses of Parliament.	47
Bill (s) (introduced) —	
1. The Punjab State Legislature (Prevention of Disqualification) (Amendment)—1956.	51
2. The Punjab Medical Registration (Amendment) —1956.	52
3. The East Punjab Utilization of Lands (Amend- ment)—1956.	52
Bill (s) —	
The East Punjab Improved Seeds and Seedlings (Amendment)—1956 (Resumption of considera- tion of)	3
The Punjab Betterment Charges and Acreage Rates (Amendment)—1956... ..	67

Price : Rs. 1.50 N.P.

PUNJAB VIDHAN SABHA

Tuesday, 21st August, 1956.

The Vidhan Sabha met in the Assembly Hall, Sector 10, Chandigarh Capital at 9 a. m. of the Clock. Mr. Speaker (Sardar Gurdial Singh Dhillon) in the Chair.

STARRED QUESTIONS AND ANSWERS

RECRUITMENT OF DISTRICT AND SESSIONS JUDGES IN THE STATE

*6660. Pandit Shri Ram Sharma: Will the Chief Minister be pleased to state :—

- (a) the total number and the names of District and Sessions Judges appointed by the Government from amongst the lawyers since 15th August, 1947 ;
- (b) the number of District and Sessions Judges referred to in part (a) above belonging to the Ambala Division, Jullundur Division and places other than these separately ?

Sardar Partap Singh Kairon :

- (a) Only six District/Additional District and Sessions Judges have been appointed from amongst the lawyers since the 15th August, 1947.

Their names are as below :—

1. Shri Harbans Singh.
2. Shri Shamsheer Bahadur.
3. Shri Bhagwan Das Mehra.
4. Shri Gurdev Singh.
5. Shri Hans Raj Khanna.
6. Shri Prem Chand Pandit.

- (b) Ambala Division ... Nil
- Jullundur Division ... 1
- Other places ... 5 (One belonging to Delhi and 4 to places now in Pakistan).

पण्डित श्री राम शर्मा : क्या मैं पूछ सकता हूँ कि इन दूसरी जगहों के अन्दर कौन २ सी जगह शामिल हैं ?

मुख मंत्री : ਇਹ ਨਾ ਹੀ ਮੈਂਨੂੰ ਪਤਾ ਹੈ ਅਤੇ ਨਾ ਹੀ ਆਪ ਨੇ ਇਹ ਪੁਛਿਆ ਸੀ ।
ਆਪ ਨੇ ਪੁਛਿਆ ਸੀ.....

“the total number and the names of District and Sessions Judges.....”

ਪਰਿਭਟ ਸ਼ਰੀ ਰਾਮ ਸ਼ਰਮਾ : ਤੋ ਕਧਾ ਇਸ ਕਾ ਧਹ ਸਤਲਬ ਹੈ ਕਿ ਸੁਲਕ ਕੀ ਦੂਸਰੀ ਸਟੇਟਸ ਸੇ ਭੀ ਧਹ ਲਿਏ ਗਏ ਹੈਂ ਜੈਸਾ ਕਿ ਦੇਹਲੀ ਸੇ ਏਕ ਲਿਧਾ ਗਧਾ ਹੈ ।

ਮੁਖ ਮੰਤਰੀ : ਇਹ ਤਾਂ ਮੈਂ ਕਹਿ ਸਕਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਉਹ ਸਾਰੇ ਹੋਣਗੇ ਤਾਂ ਇਥੇ ਦੇ ਹੀ । ਇਹ ਉਨ੍ਹਾਂ ਲੋਕਾਂ ਵਿਚੋਂ ਹੋਣਗੇ ਜਿਹੜੇ ਪੱਛਮੀ ਪੰਜਾਬ ਵਿਚੋਂ ਆਏ ਹੋਏ ਹਨ । ਇਹ ਮੈਂ ਨਹੀਂ ਦਸ ਸਕਦਾ ਕਿ ਉਧਰੋਂ ਉਹ ਕਿਹੜੀ ੨ ਥਾਂ ਤੋਂ ਆਏ ਹੋਏ ਹਨ ।

ਪਰਿਭਟ ਸ਼ਰੀ ਰਾਮ ਸ਼ਰਮਾ : ਕਧਾ ਮੁਖਧ ਮੰਤਰੀ ਜੀ ਬਤਾਏਗੇ ਕਿ ਇਨ ਸੰਸ਼ਨ ਜਜ਼ੋਂ ਕੀ appointment ਕਰਨੇ ਸੇਂ ਕਿਸ ਕਿਸ ਬਾਤ ਕੋ ਦੇਖਾ ਗਧਾ ਹੈ ? ਕਿਸ ਬਿਨਾ ਪਰ ਤਨ ਕੀ appointments ਕੀ ਗਈ ਹੈਂ ਔਰ ਕਧਾ ਤਰੀਕਾ ਬਰਤਾ ਗਧਾ ਹੈ ਤਨ ਕੀ recruitment ਸੇ ਔਰ ਕਿਨ basis ਪਰ ਤਨਕੀ appointments ਕ ਲਿਏ recommendations ਕੀ ਗਈ ਹੈ ?

ਅਧਯਕ ਮਹੋਦਧ : ਆਪ ਨੇ ਤੋ ਸਿਰਫ਼ number ਔਰ persons ਕੇ ਨਾਮ ਪੁੱਛੇ ਹੇ, ਧਹ ਸਵਾਲ ਕੰਸੇ ਪੰਦਾ ਹੋਤਾ ਹੈ ? (How does this question arise ? The hon. Member has only asked the number and the names of the persons.)

ਪਰਿਭਟ ਸ਼ਰੀ ਰਾਮ ਸ਼ਰਮਾ : ਮੈਂ ਧਹ ਧੁਜ਼ਾਰਿਸ਼ ਕਰਨਾ ਚਾਹੁਤਾ ਹੂੰ ਕਿ.....

ਅਧਯਕ ਮਹੋਦਧ : ਇਸ ਸਵਾਲ ਕਾ scope ਭੀ ਨਹੀਂ ਹੈ । (There is no scope for this supplementary.)

ਪਰਿਭਟ ਸ਼ਰੀ ਰਾਮ ਸ਼ਰਮਾ : ਮੈਂ ਧਹ ਪੁੱਛਨਾ ਚਾਹੁਤਾ ਹੂੰ ਕਿ ਧਹ appointments ਕਿਸ ਬਿਨਾ ਪਰ ਹੁੰਦੇ ਹੈ ?

Mr. Speaker : He cannot be expected to furnish such details.

ਪਰਿਭਟ ਸ਼ਰੀ ਰਾਮ ਸ਼ਰਮਾ : ਅਗਰ ਆਪ ਚਾਹੇਂ ਔਰ ਚੀਫ ਮਿਨਿਸਟਰ ਸਾਹਿਬ ਚਾਹੇਂ ਤੋ ਇਸ ਕਾ ਜਵਾਬ ਸੁਭੇ ਦਿਧਾ ਜਾ ਸਕਤਾ ਹੈਂ ।

ਅਧਯਕ ਮਹੋਦਧ : ਧਹ ਕੰਸੇ ਪੰਦਾ ਹੋਤਾ ਹੈ ? (How does this arise ?)

ਪਰਿਭਟ ਸ਼ਰੀ ਰਾਮ ਸ਼ਰਮਾ : ਚੀਫ ਮਿਨਿਸਟਰ ਸਾਹਿਬ ਨੇ ਬਤਾਧਾ ਹੈ ਕਿ ਇਨ appointments ਕੇ ਲਿਏ ਅੰਬਾਲਾ ਡਵੀਜ਼ਨ 'nil' ਰਹੀ ਹੈ । ਤੋ ਮੈਂ ਪੁੱਛਨਾ ਚਾਹੁਤਾ ਹੂੰ ਕਿ ਕਹ ਕਧਾ ਕਜੁਹਾਤ ਹੈ ਧਾ ਕਿਨ ਬਾਤੋਂ ਕੀ ਕਜਹ ਸੇ ਅੰਬਾਲਾ ਡਵੀਜ਼ਨ ਕਾ ਏਕ ਭੀ ਆਦਸੀ Sessions Judge ਨਹੀਂ ਲਿਧਾ ਗਧਾ ?

ਮੁਖ ਮੰਤਰੀ : ਇਸ ਦਾ ਜਵਾਬ ਮੈਂ ਕੀ ਦੇਵਾਂ । High Court ਵਾਲੇ ਨਾਮ recommend ਕਰਦੇ ਹਨ ਅਤੇ High Court ਇਕ Judicial Body ਹੈ । ਨਾ ਤਾਂ ਉਸ ਤੇ ਸਾਡਾ ਅਸਰ ਹੈ ਤੇ ਨਾ ਹੀ ਅਬ । ਉਹ ਜਿਹੜੇ ਨਾਮ recommend ਕਰਦੇ ਹਨ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ appoint ਕਰਨਾ ਪੈਂਦਾ ਹੈ । ਫੇਰ ਵੀ ਮੈਂ ਮਾਨਯੋਗ ਮੈਂਬਰ ਨੂੰ ਕਹਿੰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਉਹ ਦਫਤਰ ਵਿਚ ਆ ਜਾਣ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਸਭ ਕਝ ਦਸ ਦਿਤਾ ਜਾਵੇਗਾ ।

ਪਰਿਭਟ ਸ਼ਰੀ ਰਾਮ ਸ਼ਰਮਾ : ਮੈਂ ਕਹਾਂ ਆ ਜਾਊਂ ?

ਮੁਖ ਮੰਤ੍ਰੀ : ਮੇਰੇ ਦਫਤਰ ਵਿਚ । ਕੀ ਆਪ ਮੇਰਾ ਦਫਤਰ ਨਹੀਂ ਜਾਣਦੇ । ਹੁਣ ਤਾਂ ਆਪ ਸਾਡੀ ਪਾਰਟੀ ਵਿਚ ਵੀ ਆ ਗਏ ਹੋ ਇਸ ਲਈ ਹੁਣ ਵੀ ਉਥੇ ਆਉਣ ਤੋਂ ਕਿਉਂ ਘਬਰਾਉਂਦੇ ਹੋ ?

ਸ਼੍ਰੀ ਬਾਬੂ ਦਯਾਲ : ਇਸ ਸਵਾਲ ਦੇ ਜਵਾਬ ਮੈਂ ਚੀਫ ਮਿਨਿਸਟਰ ਸਾਹਿਬ ਨੇ ਬਤਾਇਆ ਹੈ ਕਿ ਇਨ ਦੀ recruitment ਮੈਂ ਗਵਰਨਮੈਂਟ ਕਾ ਕੋਈ ਫਕਲ ਨਹੀਂ ਹੈ । ਤੇ ਨੌਂ ਪ੍ਰਭਾਵ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਕੀ ਵਜ੍ਹਾ ਹੈ ਕਿ ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ ਡਵੀਜ਼ਨ ਦੇ ਇਕ ਮੈਂਬਰ.....

ਅਧਿਕਾਰੀ ਮਹੋਦਯ : ਛੋਡਿਓ ਜੀ ! ਯਹ ਆਪ ਕੀ ਲੈ ਕੇ ਬੈਠੇ ਹੋ ? (Leave it please. What subject have you taken up ?)

REPRESENTATIONS FROM RESIDENTS OF VILLAGE MAHWA, DISTRICT AMRITSAR

*6696. Sardar Darshan Singh : Will the Chief Minister be pleased to state whether the Government has recently received any representation from the residents of village Mahwa, Police Station Garinda, District Amritsar asking for the Police Post for the village being stationed outside the village boundary ; if so, the action, if any, taken thereon ?

Sardar Partap Singh Kairon : No representation from the residents of village Mahwa, P.S. Garinda, District Amritsar regarding shifting of P.A.P. picket building outside the village boundry has been received. However, the Speaker Vidhan Sabha had suggested this change in April, 1955. He was informed that a Government building was constructed on the present site inside the village in 1951, as no other site was then available for this purpose ; and that if the villagers were prepared to meet the cost of a new building, the picket building will be shifted outside the village after obtaining necessary sanction. This question was further examined on receipt of another communication from the Speaker, Vidhan Sabha in January, 1956, and it was found that the proposed change was not possible, as the area around the village was low-lying.

REMUNERATION OF BELDARS OF AMRITSAR DISTRICT BOARD

*6695. Sardar Darshan Singh : Will the Chief Minister be pleased to state :—

- (a) whether the District Board, Amritsar has recently passed any resolution increasing the remuneration of beldars working under the Board ; if so, the extent of increase ;
- (b) whether the resolution referred to in part (a) above has been implemented ; if not, the reasons therefor ?

Shri Balwant Rai Tayal (Deputy Minister) :

- (a) Not yet.
- (b) Does not arise.

**COMMUNITY PROJECTS AND NATIONAL EXTENSION SERVICE
BLOCKS IN TEHSIL FAZILKA, DISTRICT FEROZEPORE**

*6681. Shri Teg Ram : Will the Chief Minister be pleased to state —

- (a) the details of Community Projects and National Extension Service Blocks proposed to be started in Tehsil Fazilka, District Ferozepore, during the Second Five Year Plan together with the amount of expenditure likely to be incurred thereon separately ;
- (b) the names of villages proposed to be included in each of the Community Projects and Blocks referred to in part (a) above ?

Sardar Partap Singh Kairon :

Part (a)

Name of the National Extension Service Block.	Expenditure likely to be incurred.
1. Abohar	4 lacs in three years.
2. Khuian Sarwar	—do—
3. Fazilka	—do—
4. Jalalabad	—do—

*Note :—*40% of the National Extension Service Blocks to be started each year during the 2nd Five Year Plan will be converted into Community Development Blocks of intensive type. A National Extension Service area may be taken up for intensive development at any time. The Community Development Block will be entitled to spend Rs. 12 lacs (including Rs. 4 lacs). It cannot be said at this stage as to how many out of the four National Extension Service Blocks will be converted into Community Development Blocks.

Part B.

A list showing the names of the villages which will form part of the above 4 blocks is laid on the Table.

Block No. 14.

ABOHAR BLOCK

S. No.	Name of Police Station	Name of village.	Hadbast No.	Population	Remarks.
1	Abohar	Burj Hanuman Garh —	178	1173	
2	„	Muradwala Dal Singh —	146	1062	
3	„	Dharangwala —	135	831	
4	„	Pati Tejewala —	133	569	
5	„	Kundal —	134	1445	
6	„	Bhangalan —	149	1128	
7	„	Gaddan Dob —	151	1128	
8	„	Ram Garh —	150	407	
9	„	Chanan Khera —	118	1125	
10	„	Gobind Garh —	119	1856	
11	„	Burj Maharwala —	120	552	
12	„	Balluana —	115	2017	
13	„	Bassian —	113	1304	
14	„	Alam Garh —	109	2054	
15	„	Azim Garh —	110	2185	
16	„	Kala Tibba —	111	1062	
17	„	Raipur —	112	1381	
18	„	Dhaban Kokerian —	63	1162	
19	„	Bahadur Khera —	61	653	
20	„	Jodhpur —	59	679	
21	„	Malukpur —	60	976	
22	„	Gulab Garh <i>alias</i> Kiker Khera. —	81	1623	
23	„	Ram Sara —	80	1405	

(Chief Minister) :

S. No.	Name of Police Station	Name of village.	Hadbast No.	Population	Remarks.
24	Abohar	Rajanwali —	64	1735	
25	„	Dotaranwali —	65	1005	
26	„	Sardarpura —	62	782	
27	„	Mehrana <i>alias</i> Mehrajpora —	42	1225	
28	„	Sukh Chain —	66	903	
29	„	Sitto Gunno —	41	2136	
30	„	Khera Khera —	114	1369	
31	„	Himmatpura —	40	996	
32	„	Baizdpura —	21	1982	
33	„	Narainpura —	70	1310	
34	„	Rampura —	71	1197	
35	„	Dina Nagar <i>alias</i> Kularan —	72	1769	
36	„	Dodewala —	74	1199	
37	„	Rajpura —	75	1488	
38	„	Ahmadpur <i>alias</i> Wahabwala —	76	1456	
39	„	Amarpura —	79	1282	
40	„	Bhagsar —	67	889	
41	„	Bhagu —	73	1467	
42	„	Bishanpura —	69	637	
43	„	Khairpura —	68	685	
44	„	Dharampura —	82	1201	
45	„	Gurusar —	58	757	
46	„	Paki Tibbi —	116	834	
47	„	Roharianwali —	132	1077	

S. No.	Name of Police Station	Name of village.	Hadbast No.	Population.	Remarks.
48	Abohar	Jhuminnwali	—	136	1524
49	„	Ghuriana	—	177	1063
50	„	Sham Kot	—	177	1498
Total ...				61247	

Block No. 15

KHUYAN SARWAR BLOCK

S. No.	Name of Police Station	Name of village.	Hadbast No.	Population.	Remark
1	Khuyan Sarwar.	Gamjal	—	99	1002
2	„	Panniwala	—	98	1212
3	„	Bhanger Khera	—	97	1603
4	„	Sher Garh	—	88	715
5	„	Waryam Khera	—	87	1139
6	„	Patti Sadiq <i>alias</i> Patti Umra.	86	866	
7	„	Aruwala <i>alias</i> Sherewala	—	77	1047
8	„	Sujanpur <i>alias</i> Khatwan	—	78	739
9	„	Azim Abad <i>alias</i> Jhurar Khera	85	1255	
10	„	Dhinganwali	—	89	1315
11	„	Jandwala Hanwanta	—	96	1911
12	„	Kallar Khera	—	100	1257
13	„	Usman Khera	—	101	517
14	„	Tootwala	—	109	714
15	„	Maujgarh	—	95	950

(Chief Minister) :

S. No.	Name of Police Station	Name of village.	Hadbast No.	Population	Remarks.
16	Khuyan Sarwar	Dalmir Khera —	100	1139	
17	„	Khuhi Khera <i>alias</i> Rukanpura.	84	846	
18	„	Kandhwala Amarkot —	83	2077	
19	„	Patti Bela —	91	641	
20	„	Sappanwali —	92	1026	
21	„	Daulatpur —	93	525	
22	„	Gidderranwali —	94	1091	
23	„	Panjawa —	103	718	
24	„	Dewan Khera —	104	908	
25	„	Koel Khera —	105	761	
26	„	Haripura —	106	1306	
27	„	Khuyan Serwar —	107	1371	
28	„	Sayadwala —	108	1894	
29	„	Bakainwala —	125	1518	
30	„	Deanewala Satkosi —	184	1428	
31	„	Panjkoshi —	123	1691	
32	„	Killinanwali —	122	1519	
33	„	Roop Nagar —	126	883	
34	„	Jandwala Miran Sangla —	127	1232	
35	„	Patrewala —	128	1756	
36	„	Chuhriwala Dhanna —	129	1863	
37	„	Danger Khera —	131	1636	
38	„	Bazidpur —	137	44	
39	„	Nihal Khera —	130	1508	

Na
Police
Kh
S

S. No.	Name of Police Station	Name of village.	Hadbast No.	Population.	Remarks.
40	Khuyan Sarwar	Ghallu —	138	1274	
41	„	Khippanwali —	139	1171	
42	„	Azamwala —	140	1728	
43	„	Ram Kot —	141	521	
44	„	Bodiwala Pitha —	142	785	
45	„	Katehra —	143	771	
46	„	Lakhewali —	252	518	
47	„	Kheowali —	253	782	
48	„	Bareka —	254	591	
49	„	Muradwala —	255	168	
50	„	Sehtirwala —	256	782	
51	„	Tillanwali —	257	327	
52	„	Bandiwala —	258	706	
53	„	Sawana —	259	487	
54	„	Sabuana —	250	1253	
55	„	Kaboolshah Khuban —	251	1107	
	„	Khuhi Khera —	241	995	
Total ...				62998	

(Chief Minister) :

Block No. 16

FAZILKA BLOCK

S. No.	Name of Police Station	Name of village.	Hadbast No.	Population	Remarks.
1	P. S. Saddar Fazilka	Khanwala <i>alias</i> Khanpur —	260	423	
2	„	Keryan —	261	722	
3	„	Muthianwali —	262	612	
4	„	Chuhriwala Chisti. —	263	935	
5	„	Pakka Chisti. —	264	402	
6	„	Ganj Bux Sani —	265	...	
7	„	Jhanger. —	266	403	
8	„	Mohd. Yar Chisti —	267	...	Deserted village
9	„	Kanderke —	268	173	
10	„	Noor Mohd. —	269	...	Do
11	„	Kutab Din <i>alias</i> Beriwal —	270	191	
12	„	Gharuma —	271	169	
13	„	Asafwala —	272	459	
14	„	Qader Rux —	273	96	
15	„	Membeka —	274	386	
16	„	Jiwanpur —	275	...	Do
17	„	Khokhar —	276	42	
18	„	Mahar Sona <i>alias</i> Nakike —	277	...	Do
19	„	Mauzam —	278	1484	
20	„	Mohd. Pira —	279	711	
21	„	Mohd. Usman —	280	...	Do
22	„	Chak Mohd. Usaman —	281	...	Do

S. No.	Name of Police Station	Name of village.	Hadbast No.	Population.	Remarks.
23	P. S. Saddar Fazilka	Lakho Shah ...	282	260	
24	„	Kabool Shah Hithar. ...	283	365	
25	„	Kotha <i>alias</i> Lukmanpura ...	284	265	
26	„	Mohd. Pira ...	285	253	
27	„	Mohd Islam ...	286	49	
28	„	Gul Shah ...	287	19	
29	„	Alam Shah ...	288	752	
30	„	Awa <i>alias</i> Waryampura ...	289	541	
31	„	Sultanpura —	290	—	Deserted village.
32	„	Badha —	291	111	
33	„	Killi —	292	—	Do
34	„	Miani Basti <i>alias</i> Abdul Khaliq	293	333	
35	„	Salim Shah —	294	472	
36	„	Gaganke —	295	107	
37	„	Ganjuana —	296	778	
38	„	Kanwanwali <i>alias</i> Shikarpur—	297	146	
39	„	Hasta Kalan —	298	641	
40	„	Rana —	299	789	
41	„	Ram Nagar <i>alias</i> Jatwali —	300	158	
42	„	Ram Ghanianillas —	301	62	
43	„	Saidoke Autar —	302	435	
44	„	Saidoke Hithar. —	303	345	
45	„	Naulan —	304	220	
46	„	Gulam Rasulwala —	305	—	Do

(Chief Minister) :

S. No.	Name of Police Station	Name of village.	Hadbast No.	Population	Remarks.
47	Saddar Fazilka	Behak Khas	—	306	1523
48		Behak Hasta Autar	—	307	194
49		Ladhuka	—	308	2699
50		Lakheke Autar	—	309	589
51		Jamalke	—	310	184
52		Lakheke Hithar	—	311	—
53		Lakhewali Assli	—	312	25
54		Ghurka	—	314	—
55		Waleshah Autar	—	316	125
56		Waleshah Hithar	—	317	—
57		Behak Hasta Hithar	—	318	—
58		Mehtam Nagar	—	319	422
59		Dona Sikundari	—	320	—
60		Chak Rohela	—	321	427
61		Rohela Tejeka	—	322	—
62		Mahar Khiwa	—	325	—
63		Mahar Jamsher	—	326	—
64		Liani Basti <i>alias</i> Mamum Khera	144	1183	
65		Koharianwali	—	145	934
66		Kandhwala Hazar Khan	—	179	1331
67		Kamalwala	—	180	1343
68		Islamwala	—	181	898
6		Tahliwala Jattan	—	182	839
70		Dabwala Kalan	—	183	1386
71		Dhippanwali	—	184	1229

S. No.	Name of Police Station	Name of village.	Hadbast No.	Population.	Remarks
72	Saddar Fazilka	Moolianwali —	198	1387	
73	„	Arniwala Seikh Subhan —	199	1566	
74	„	Bannanwala <i>alias</i> Jammurewala	200	1180	
75	„	Pakan —	202	1078	
76	„	Jandwala Beme Shah —	203	1338	
77	„	Jhotianwali —	204	1919	
78	„	Mahuana ⁵ Bodla —	205	1232	
79	„	Ghatianwali Jattan —	206	432	
80	„	Ghatianwali Bodla —	207	827	
81	„	Aliana —	208	966	
82	„	Nokeryan —	209	1389	
83	„	Roranwala —	210	460	
84	„	Halimwala —	211	1301	
85	„	Saiwala —	212	205	
86	„	Chak Pakhiwala —	213	541	
87	„	Chak Kheowala —	214	694	
88	„	Jaurki Andhewali —	215	450	
89	„	Ojhanwali —	216	749	
90	„	Jorejand <i>alias</i> Chimnewala —	217	503	
91	„	Hauz Khas —	218	923	
92	„	Hauz Cander —	219	621	
93	„	Chak Kiryanwala —	220	454	
94	„	Trobri —	221	1886	
95	„	Ahal —	222	818	

(Chief Minister) :

S. No.	Name of Police Station	Name of village.	Hadbast No.	Population.	Remarks.
96	Saddar Fazilka	Dippulana —	223	883	
97	„	Theh Qalander —	224	338	
98	„	Shama Khanka —	225	943	
99	„	Chak Banwala —	226	427	
100	„	Chak Dabwala —	227	587	
101	„	Chahlanwali —	228	557	
102	„	Tahliwala Bodla —	229	1002	
103	„	Patti Puran —	230	298	
104	„	Abhun —	231	723	
105	„	Jaurki Kankerwali —	232	521	
106	„	Lalanwali —	233	1207	
107	„	Panchanwali —	234	438	
108	„	Koranwali —	235	564	
109	„	Chwarianwali —	236	655	
110	„	Kikerwala Roopa —	237	322	
111	„	Singhpura —	238	291	
112	„	Shajrana —	239	1200	
113	„	Beganwali —	240	721	
114	„	Hiranwali —	242	464	
115	„	Jandwala Kharta —	243	600	
116	„	Banwala Hanwanta —	244	551	
117	„	Rampura Keruwala —	245	271	
118	„	Sureshwala —	247	572	
119	„	Karni Khera —	248	1036	
120	„	O dian —	249	303	
Total				68634	

Block No. 17

[Jallabad Block]

Serial No	Name of villages.	Hadbast No.	Popula- tion.	Remarks .
1	Sammewali —	47	1373	
2	Madrasa —	50	842	
3	Chak Madrasa —	117	501	
4	Lakewali —	49	2109	
5	Janisar —	116	186	
6	Chak Janisar —	118	1020	
7	Chak Solewaler —	100	1051	
8	Ladhawala —	125	398	
9	Ratta Khera —	48	735	
10	Chak Ramwala —	201	304	
11	Arainwala —	190	435	
12	Chak Arainwala —	203	604	
13	Chak Arainwala —	194	661	
14	Chak Maniwala —	195	393	
15	Jallabad —	196	2572	
	T. C. Jallabad —	—	6283	
16	Mahnawala —	259	358	
17	Bahmmwala —	199	1707	
18	Chak Mayaldiawala —	200	588	
19	Chak Totianwala —	198	449	
20	Dhal Khusal Jaya —	206	586	
21	Chak Qaharwala —	209	397	
22	Chak Ghulam Rasul —	208	287	

(Chief Minister) :

[Villages of P.C. Jallabad]

Serial No.	Name of villages.	Hadbast No.	Population.	Remarks.
23	Chak Panj Kohi —	210	201	
24	Chak Dhal Khusal Joyia —	205	197	
25	Jandwala —	211	205	
26	Aruiwala —	204	324	
27	Chak Balochanwala —	602	984	
28	Dhal Karyal —	202	416	
29	Chak Gherowala —	216	—	
30	Chak Rorwala —	213	159	
31	Chak Khnanj —	214	249	
32	Kath Karh —	219	1307	
33	Chak Rohriwala —	217	—	
34	Roranwala —	218	385	
35	Chak Jandwala —	212	374	
36	Khuranj —	215	467	
37	Chak Pohwala —	221	404	
38	Palewala —	220	710	
39	Chak Domal —	227	522	
40	Chak Sarin —	222	115	
41	Sarian —	223	278	
42	Chak Kharewala —	226	539	
43	Chak Paunanwali —	230	228	
44	Lakhowali —	225	595	
45	Singhwala —	231	301	
46	Chak Singhwala —	231	301	
47	Chak Sotria —	232	300	

Serial No.	Name of Villag		Hadbast No.	Popula- tion	Remarks
48	Chak Chapriwala	—	224	210	
49	Chak Lakhewali	—	228	775	
50	Chak Bhabr	—	233	265	
51	Chak Bhana Wattu	—	235	318	
52	Khanduwala	—	234	246	
53	Chak Mochanwala	—	240	218	
54	Chak Hamid Sudeka	—	236	130	
55	Chak Mohdiwala	—	241	396	
56	Bhamha Watta Hattin	—	371	—	
57	Chak Lamochar	—	246	337	
58	Chak Sukhera	—	247	392	
59	Bhamha Watta	—	239	314	
60	Chak Khiwa	—	368	409	
61	Lakheke Hithan	—	238	536	
62	Jalle Lakeke Hittan	—	370	474	
63	Hamid Saidke	—	237	219	
64	Ghohaja	—	242	10000	
65	Chak Bajeda	—	367	188	
66	Chak Talhiwala	—	36661	729	
67	Guth Hasa	—	330	183	
68	Lamocharkhurd	—	243	214	
69	Sukhwna Bodal	—	248/360	697	
70	Mojewala	—	362	210	
71	Chak Gurchansaudin	—	363	170	
72	Lamocharkalanuttar	—	245	976	

Chief Minister

Serial No.	Name of Village	Hadbast No.	Population	Remarks
73	Lamochar Kalan Hittu —	361	—	
74	Fattuwala —	354	920	
75	Chak Sarkar No. 1 —	350	234	
76	Chak Sarkar No. 2 —	351	—	
77	Mohar Singhwala Attor —	249	504	
78	Chak Sohana Jhar —	252	579	
79	Sohana Sauder —	357/358	379	
80	Ladhuwala —	249/359	352	
81	Chak Pauniwala —	197	333	
82	Ram Singhwala —	355	290	
83	Mohan Singhwala Hittar —	250/356	—	
84	Chak Sokar —	254	281	
85	Parbhal Singhwala Uttar —	256	768	
86	Parbhat Singhwala Hittar —	347	759	
87	Alamke —	253/348	272	
88	Santokh Singhwala —	349	70	
89	Bagheke Uttar —	253	557	
90	Bagheke Hittar —	357	—	
91	Chak Sarkar —	346	—	
92	Dandi Qudam —	257	674	
93	Dhandi Khur 253 —	258	486	
94	Mokan Arain —	260	424	
Total Population :—			— — —	
No. of villages		94	42088	

श्री तेगू राम : सवाल के जवाब में यह बताया गया है कि फाज़िलका तहसील में N.E.S. Blocks चार थानों में शुरू होंगे। क्या मुख्यमंत्री जी यह बताने की कृपा करेंगे कि इन ब्लॉक्स पर काम शुरू हो गया है या नहीं? यदि नहीं हुआ तो यह किस date से शुरू होना है?

मुख मंत्री : ਇਹ ਹਾਲੇ ਨਹੀਂ ਪਤਾ ਹੋ ਸਕਦਾ। ਇਹ ਕੰਮ ਅਗਲੇ ਪੰਜਾਂ ਸਾਲਾਂ ਵਿਚ ਹੋਣਾ ਹੈ। ਇਸ ਲਈ ਕਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦਸਿਆ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ ਕਿ ਉਥੇ ਇਹ ਕੰਮ ਸ਼ੁਰੂ ਹੋ ਜਾਏਗਾ।

श्री तेगू राम : इन ब्लॉक्स में काम शुरू होने की तारीख का कैसे पता लग सकता है ?

मुख मंत्री : ਇਹ ਪਤਾ ਲਗ ਹੀ ਨਹੀਂ ਸਕਦਾ।

श्री तेगू राम : क्या मुख्य मंत्री जी बताएंगे कि यह जो चार N. E. S. Blocks में फाज़िलका तहसील में काम शुरू होना है क्या इस से सारी तहसील के गांव में यह काम शुरू हो जायेगा या कई गांव बाकी रह जाएंगे ?

मुख मंत्री : ਇਹ ਚਾਰ blocks ਸਾਰੀ ਤਹਿਸੀਲ ਨੂੰ ਕਵਰ ਕਰ ਜਾਣਗੇ।

CLERKS EMPLOYED IN CONNECTION WITH THE BHAKRA— NANGAL PROJECT.

*6661. Pandit Shri Ram Sharma : Will the Minister for Irrigation and Power be pleased to state :—

- (a) whether it is a fact that the Subordinate Services Selection Board have recently announced that the services of those clerks who have been working in the Bhakra-Nangal Project for the last three years would be terminated, if they do not pass the test to be held by the Board ; if so, the reasons therefor ;
- (b) the circumstances that led to the recruitment of clerks referred to in part (a) above without test even after the Subordinate Services Selection Board was constituted ?

Professor Sher Singh :

- (a) Yes. The clerks so recruited are appointed against the posts which are specifically created for the Bhakra Nangal Project and as such their appointments are required to be regulated through the Subordinate Services Selection Board (under government orders), when they are transferred outside the Project.
- (b) In view of the paramount importance of the work on Bhakra Nangal Projects and Government orders for its completion by target date it was decided to exclude posts created in connection with the Project from the purview of the Subordinate Services Selection Board.

पंडित श्री राम शर्मा : क्या वजीर साहिब बताएंगे कि क्या यह शर्त सिर्फ इन्हीं क्लर्कों के लिए है कि तीन साल काम करने के बाद उन्हें कहा जा रहा है कि इम्तहान qualify करो या भाखड़ा डैम के अन्दर और जो दूसरी services हैं उन के लिए भी यह असूल बरता गया है ?

मन्त्री : Subordinate Services Selection Board के बगैर नौकरियां करने का अख्तियार केवल इस project को ही दिया गया है। इस लिए यह किया गया है कि जब यह क्लर्क इस जगह से किसी दूसरी जगह पर जाएंगे तो उन्हें इस बोर्ड का इम्तहान पास करना पड़ेगा। यह test न लेने का तो केवल इस project की services को concession दिया गया है।

पंडित श्री राम शर्मा : इस का मतलब क्या यह है कि अगर उनका तबादला वहां से न हो तो उन के लिए test पास करना जरूरी नहीं है।

मन्त्री : उस हालत में इस test के पास करने की जरूरत नहीं होगी।

पंडित श्री राम शर्मा : क्या वजीर साहिब बताएंगे कि यह क्लर्क्स जिस काम पर लगे हुए हैं, क्या गवर्नमेंट का यह ख्याल है कि अब चूंकि वह काम खत्म हो गया है और उन सब को वहाँ से transfer करना पड़ेगा, इसी लिये इन को test qualify करने को कहा जा रहा है ?

मन्त्री : जब भाखड़ा पर काम खत्म हो जाएगा तो उन्हें दूसरी जगह लगाएंगे तो उस वक्त उन्हें इम्तहान पास करना पड़ता है।

पंडित श्री राम शर्मा : जो clerks यह पसन्द कर कि जब तक यह काम चले तो वह काम वहीं करते रहें तो क्या उन के लिए test पास करना जरूरी नहीं है ?

मन्त्री : यह तो उन के अपने भले की बात है कि वह test pass कर लें। जब दूसरी जगह लगेंगे तो उन के लिए अच्छा होगा।

पंडित बाबू दयाल शर्मा : क्या मन्त्री महोदय यह बतलाने की कृपा करेंगे कि क्या उन लोगों की उम्र का लिहाज रखा जाएगा क्योंकि उनका उम्र test पास करते करते ज्यादा हो जाएगी ?

Mr. Speaker : This question does not arise.

MALOOKPUR DISTRIBUTARY OF ABOHAR BRANCH OF SIRHIND CANAL.

*6683. **Shri Teg Ram :** Will the Minister for Irrigation and Power be pleased to state :

- (a) the total estimated daily discharge of water in cusecs at the "Gum Jal" tail of Malookpur Distributary of the Abohar Branch of Sirhind Canal ;

- (b) the daily flow of water in cusecs in Malookpur Distributary during the period from 1st January 1956 to 30th April, 1956 ;
 (c) the daily flow of water at the "Gum Jal" tail during the period mentioned in part (b) above ?

Professor Sher Singh :

(a), (b) & (c)

Necessary information is contained in the four statements which are laid on the Table of the House.

2. Tail gauge statements show that there was no shortage of supply at tail except on a few occasions before January, 1956. This was due to the fact that the distributary got silted up due to its continuous running from April, 1955 to January, 1956 and because of slack demand.

The distributary was got silte cleared and berm trimmed at the first available opportunity during closure of January, 1956 and shortage at tail was removed. Thereafter the tail gauge generally remained above its authorized gauge.

Statement for the month of January 1956,

Date and Month	Authoris Discharge at Head Mulukpur Distributary	Acharge disctual	Authorised Tail G. Discharge	Actual G. Discharge
1-1- 56	299 Cs	303	1·01 4·93 Cs.	·8 3·52
2-1-56	"	"	" "	·8 3·52
3-1-56	"	"	" "	·8 3·52
4-1-56	"	"	" "	·65 2·57
5-1-56	"	"	" "	·7 2·88
6-1-56	"	"	" "	·5 1·74
7-1-56	"	"	" "	·5 1·74
8-1-56	"	"	" "	·5 1·74
9-1-56	"	Closed	" "	— —
10-1-56	"	"	" "	— —
11-1-56	"	"	" "	— —

Minister for Irrigation and Power

Date and Month	Authorised Discharge at Head Malukpur Distributary.	Actual discharge	Authorised Tail G. Discharge		Actual G. Discharge	
12-1-56	299	Closed	1.01	4.93	—	—
13-1-56	"	"	"	"	—	—
14-1-56	"	"	"	"	—	—
15-1-56	"	"	"	"	—	—
16-1-56	"	"	"	"	—	—
17-1-56	"	"	"	"	—	—
18-1-56	"	"	"	"	—	—
19-1-56	"	"	"	"	—	—
20-1-56	"	"	"	"	—	—
21-1-56	"	"	"	"	—	—
22-1-56	"	"	"	"	—	—
23-1-56	"	"	"	"	—	—
24-1-56	"	"	"	"	—	—
25-1-56	"	"	"	"	—	—
26-1-56	"	"	"	"	—	—
27-1-56	"	"	"	"	—	—
28-1-56	"	"	"	"	—	—
29-1-56	"	303	—	—	—	—
30-1-56	"	303	—	—	—	—
31-1-56	"	303	—	—	1.1	5.68

Note :—Tail gauge remained short from 1 to 7-1-56 only, as the channel needed silt clearance which could not be done earlier as the disty. continued running without any closure since April, 1955. .

— — —

[Ministret for Irrigation and Power]

Statement for the Month of March, 1956

Date and Month	Authorised discharge at Head Malukpur Distributary	Actual discharge	Authorised Tail G. Discharge		Actual G. Discharge	
1-3-56	299 cs	303	1.0	4.93	1.3	7.29
2-3-56	„	303	„	„	1.2	6.46
3-3-56	„	303	„	„	1.5	9.04
4-3-56	„	303	„	„	0.70	2.88
5-3-56	„	303	„	„	1.20	6.46
6-3-56	„	303	„	„	0.70	2.88
7-3-56	„	303	„	„	0.50	1.74
8-3-56	„	303	„	„	1.50	9.04
9-3-56	„	303	„	„	0.5	1.74
10-3-56	„	303	„	„	1.15	6.07
11-3-56	„	303	„	„	0.5	1.74
12-3-56	„	303	„	„	0.5	1.74

Statement for the Month of April, 1956

1-4-56	299 Cs	303	1.0	4.93	1.2	6.46
2-4-56	„	316	„	„	1.2	6.46
3-4-56	„	316	„	„	1.2	6.46
4-4-56	„	316	„	„	1.3	7.29
5-4-56	„	316	„	„	1.25	6.88
6-4-56	„	316	„	„	1.25	6.88
7-4-56	„	316	„	„	1.3	7.29

Statement for the Month of April 1956. (Contd.)

Date and Month	Authorised discharge at head Malukpur Distributary.	Actual discharge	Authorised Tail G. Discharge	Actual G. Discharge
8-4-56	„	Nil	„ „	0·7 2 88
9-4-56	„	Nil	„ „	Nil —
10-4-56	„	Nil	„ „	Nil —
11-4-56	„	Nil	„ „	Nil —
12-4-56	„	296	„ „	Nil —
13-4-56	„	296	„ „	1·2 6·46
14-4-56	„	296	„ „	1·5 9·04
15-4-56	„	296	„ „	1·5 9·04
16-4-56	„	296	„ „	1·15 6·07
17-4-56	„	179	„ „	0·65 2·59
18-4-56	„	296	„ „	0·4 —
19-4-56	„	296	„ „	1·25 6·88
20-4-56	„	179	„ „	1·25 6·88
21-4-56	„	Nil	„ „	— —
22-4-56	„	Nil	„ „	— —
23-4-56	„	190	„ „	— —
24-4-56	299	316	„ „	1·0 4·92
25-4-56	„	296	„ „	1·3 7·29
26-4-56	„	303	„ „	1·2 6·46
27-4-56	„	303	„ „	1·3 7·29
28-4-56	„	310	„ „	1·3 7·29
29-4-56	„	337	„ „	1·3 7·29
30-4-56	„	337	„ „	1·35 29

Date	Month	Authorised discharge at Head Malukpur Distributary.	Actual discharge	Authorised Gauge	Tail Discharge	Actual Gauge	Discharge
1	Feb. 56	299 Cs.	310	1.01	4.93 Cs.	1.3	7.29
2		...	316	...	...	1.3	7.29
3		...	316	...	...	1.3	7.29
4		...	316	...	...	1.25	6.88
5		...	316	...	...	1.25	6.88
6		...	310	...	...	1.25	6.88
7		...	310	...	...	1.25	6.88
8		...	147	...	...	0.70	2.88
9		...	...	...	...	...	...
10		...	303	...	...	...	...
11		...	303	...	...	0.50	1.74
12		...	303	...	...	0.60	2.28
13		...	...	...	...	...	...
14		299 Cs.	...	...	...	...	...
15		...	...	...	...	...	...
16		...	...	...	...	...	...
17		...	...	...	...	...	...
18		...	...	...	...	...	...
19		...	...	...	...	...	...
20		...	11	...	...	...	...
21		...	8	...	...	...	...
22		...	...	...	...	...	...
23		...	...	...	...	...	...
24		...	...	...	...	...	...
25		...	...	...	...	...	...
26		...	...	...	...	...	...
27		...	34	...	...	...	...
28		...	238	...	...	...	...
29		...	303	...	...	1.30	7.29

ESCAPE LAND IN GOVERNMENT SEED FARM,
ABOHAR, DISTRICT FEROZEPUR.

*6682. **Shri Teg Ram :** Will the Minister for Irrigation and Power be pleased to state —

- (a) the area of escape land in acres belonging to the Irrigation Department under the Government Seed Farm Abohar, District Ferozepur ;
- (b) whether the Irrigation Department auctioned the land referred to in part (a) above to Harijans ; if so, the area auctioned out, the names of the officer who auctioned the land, the names of the Harijans to whom it was auctioned together with the area

[Shri Teg Ram]

auctioned out to each and the price charged therefor ;

- (c) whether any advance money was deposited with the Government by the Harijans referred to in part (b) above; if so, the amount thereof and the date of such deposits in each case ;
- (d) whether it is a fact that the persons whose bids were accepted on the 5th January, 1956, have not so far been given possession of the land referred to in part (b) above ; if so, the reasons therefor ;
- (e) whether it is also a fact that the Harijans referred to in parts (b) and (c) above are being asked to take the refund of their advance deposits ; if so, the reasons therefor ?

Professor Sher Singh :

- (a) 296 acres.
- (b) & (c) Yes ; Information required is given in the statement laid on the Table.
- (d) The old lessees have refused to vacate the areas and continue in forcible possession thereof. Request has since been made to Legal Remembrancer, Punjab, to take legal proceedings for ejectment.
- (e) Earnest monies deposited by Harijans have been refunded in all cases where request for the same was made.

STATEMENT SHOWING PARTICULARS OF ESCAPE AREA

S. No.	Square No. of Escape land	Area in acres	Officer who conducted the auction	Date of auction	Name of the successful bidder (Harijans)	Highest bid offered	Earnest money deposited	REMARKS
1	2	3	4	5	6	7	8	
1	27	25	Sh. Amar Singh S. D. O. Gobindgarh.	5-1-56	Sh. Harcharan Singh S/o Jaswant Singh	3700/-	926/-	
2	28	25	-do-	5-1-56	Sh. Mukhtiar Singh S/o Karam Singh	2325/-	582/-	
3	29	25	-do-	5-1-56	Sh. Gurmukh Singh S/o Kheta Singh	2850/-	588/-	
4	30	25	-do-	5-1-56	Sh. Puran Singh S/o Kheta Singh	2350/-	588/-	
5	35	35	-do-	5-1-56	Sh. Milkhi Ram S/o Boota Ram	1100/-	275/-	
6	36	25	-do-	5-1-56	Sh. Parma Nand S/o Ganpat Rai	2850/-	713/-	
7	37	25	-do-	5-1-56	Sh. Panna Lal S/o Durga Ram	2800/-	700/-	
8	38	20	-do-	5-1-56	Sh. Tulsi Ram S/o Ram Chand	2400/-	600/-	
9	48	20	-do-	5-1-56	Sh. Khiali Ram S/o Mehnga Ram	2250/-	563/-	
10	49	25	-do-	5-1-56	Sh. Mehar Singh S/o Amar Singh	3250/-	813/-	
11	50	25	-do-	5-1-56	Sh. Gurdas Singh S/o Puran Singh	2765/-	692/-	
12	58	17	-do-	5-1-56	Sh. Bakhshish Singh S/o Arjan Singh	690/-	173/-	
13	59	14	-do-	5-1-56	Sh. Nathu Ram S/o Khian Ram	750/-	188/-	
Total		306	-do-	5-1-56		29580/-	7401/-	

श्री तेग राम : यह जो लिखित वक्तव्य है यह मेज़ पर नहीं रखा गया ?

अध्यक्ष महोदय : यह मेज़ पर ज़रूर रखा गया होगा ।

(It must have been placed on the Table.)

श्री तेग राम : जी नहीं रखा गया । क्या मन्त्री महोदय यह बताएंगे कि जब लोगों ने यह ज़मीन पिछले साल ली थी तो उस वक्त सरकार ने अपने कानूनी मशीनों से सलाह क्यों नहीं ली ? कानूनी मशीनों को कब सलाह देने के लिए कहा गया ?

मन्त्री : जब मैं फाज़िलका गया था तो उस के बाद यह सवाल सामने आया था । मगर यह सरकार के हाथ में नहीं है । जब तक बैठे हुए मुज़ारों को अदालत बेदखल न कर दे, पुलिस भी दखल नहीं दे सकती । इस लिए कानूना सलाह ले रहे हैं ।

श्री तेग राम : जब 5 जनवरी, 1956 को हरिजनों को ज़मीन दी गई और उन से चौथाई कीमत पेशगी ली गई तो क्या यह बात उस वक्त सरकार के सामने नहीं थी ?

मन्त्री : यह तो गवर्नमेंट का फैसला है कि जितनी waste land है, वह सब पुरानी lease पूरी होने पर हरिजनों को देनी है। इसी लिए सिर्फ हरिजनों को ही बोली का मौका दिया गया।

श्री तेग राम : वह तो waste land नहीं, बढ़िया ज़मीन है।

अध्यक्ष महोदय : यह सवाल तो पैदा नहीं होता। आप information दे रहे हैं।
(This question does not arise. The hon. Member is giving information.)

श्री तेग राम : मन्त्री महोदय ने फरमाया है कि जब वह अबोहर गए थे जुलाई के महीने में तो उस वक्त उन के सामने यह बात आई और तब उन्होंने ने अपने कानूनी मशीरों से सलाह ली। यह ज़मीन हरिजनों के नाम जनवरी से थी। क्या इन 7 महीनों में कानूनी मशीरों की सलाह की ज़रूरत नहीं पड़ी ?

मन्त्री : यह सवाल May या June में सामने आया और May से पहले ज़मीन खाली नहीं करवाते। उस के बाद जब सवाल आया तो सलाह ली।

श्री तेग राम : जो ज़मीन जनवरी से खाली पड़ी थी उस का कब्ज़ा हरिजनों को दिया कि नहीं ?

मन्त्री : इस के लिए नोटिस दें।

अध्यक्ष महोदय : प्रोफ़ेसर साहिब, (सिंचाई मन्त्री) आप के जवाब मेरे पास नहीं आते। इस लिए आप ज़रा अपने Department को warn कर दें। (To Irrigation Minister) (Professor Sahib, replies relating to your department are not supplied. Please warn them.)

मन्त्री : बहुत अच्छा जी।

IRRIGATION FACILITIES IN GURGAON DISTRICT.

*6675. Maulvi Abdul Ghani Dar : Will the Minister for Irrigation and Power be pleased to state the steps, if any, proposed to be taken by the Government for providing irrigation facilities in Gurgaon district during the year 1956-57 and the amount of expenditure proposed to be incurred there on ?

Professor Sher Singh : A project for utilising 510 cusecs in the Gurgaon District by constructing off-taking channels from the existing Agra Canal has been prepared and sent to the Government of India for sanction. The U.P. Government have agreed to give 510 cusecs from Okhla for this canal and final arrangements are to be discussed by our Chief Engineer with the Chief Engineer U. P. on 21/8/56 at Delhi.

The estimated cost of the Project is Rs. 1.17 crores out of which Rs. 48 lacs have been provided during the year 1956-57.

श्री धर्म वीर वासिष्ठ : क्या मन्त्री महोदय बताने की कृपा करेंगे कि U. P. गवर्नमेंट से जो ओखला से 510 cusecs पानी मिलने की बात तय हुई है क्या उस में किसी की priority भी तय हुई है या नहीं ?

मन्त्री : अभी तो यह बरसात के 4 महीने पानी मिलेगा । बरसात में पानी काफी होता है, इस लिए priority का सवाल पैदा नहीं होता । बाद में priority की बात तय होगी ।

श्री धर्म व र वासिष्ठ : क्या सिंचाई मन्त्री बताने का कृपा करेंगे कि जो channel आप निकाल रहे हैं क्या इस के निकलने पर पानी मिलेगा ?

मन्त्री : U. P. की आगरा कैनाल को ही इस्तेमाल करेंगे क्योंकि जहां इस की पहले capacity 2 हजार cusecs थी अब इस को remodel किया गया है और capacity 3250 cusecs हो गई है । अब हमारा और उन का पानी चल सकेगा । इस लिए वह 16 मील चलाने की ज़रूरत नहीं ।

राओ गजराज सिंह : क्या वजीर साहिब बताएंगे कि हाऊस में जो assurance दी जाती है कि सारे गुड़गांव को tube well schemes से पानी दिया जाएगा और कुओं को बिजली दी जाएगी, उस के मुतालिक क्या हो रहा है ?

मन्त्री : जिन exploratory tube-wells का जिक्र किया गया है उन पर काम दिसम्बर, 1956 में शुरू होगा । आज कल rigs C. P. में काम कर रहे हैं वहां से आने पर पंजाब में आने पर गुड़गांव जिले में काम शुरू किया जाएगा ।

राओ गजराज सिंह : क्या tunnel scheme के मुतालिक कोई steps लिए जा रहे हैं ?

मन्त्री : Tunnel Scheme की investigation हो रही है और इस महीने के आखिर तक scheme तैयार हो जाएगी । उस के बाद Planning Commission के पास भेजी जाएगी ।

श्री धर्म वीर वासिष्ठ : क्या यह दुरुस्त है कि जो exploratory tube wells के bore थे उन में से ज्यादा गुड़गांव जिले को दिए गए थे लेकिन tube wells.....

अध्यक्ष महोदय : यह इस से पैदा नहीं होता । जो details आप पूछ रहे हैं उस के लिए अलग सवाल का notice दें ।

(This supplementary does not arise out of this. You may give notice of a separate question for the details you are asking for.)

श्री धर्म वीर वासिष्ठ : क्या मन्त्री महोदय बताने की कृपा करेंगे कि जो गुड़गांव प्रोजेक्ट नहर के इलावा और irrigation की facilities propose की गई हैं क्या उन का पानी मिल रहा है ?

मन्त्री : कुछ तो लोकल बान्ध हैं उन के लिए कोई 14 लाख रुपया खर्च किया है और भी खर्च करना है । गवर्नमेंट चाहती है कि कुछ dams बना दें और गुड़गांव को पानी दें । इस के इलावा Western Jamuna Canal से भरती की तरह रिवाड़ी को भी पानी देना है उधर फरखनगर वगरह को दुलेहड़ा distributary से पानी देना है । रिवाड़ी,

[सिंचाई तथा विद्युत मन्त्री]

फरखनगर को जमुना के ऊपर बांध के जरिए और बल्लभगढ़, पलवल, फिरोजपुर ज़िरका को गुड़गांव प्रोजेक्ट के जरिए और जहां नहर का पानी न पहुँचे वहां tube wells के जरिए पानी देना है। Exploratory tube wells का काम जल्दी ही होगा। जहां पर Western Jumna के अन्दर नहर का पानी पहुँच सका वहां Tube well के जरिए काम जारी करने का विचार है। काम शुरू होने के बाद अगर कामयाबी हुई तो tube well लगा दिए जाएंगे।

श्री धर्म वीर वासिष्ठ : क्या मन्त्री महोदय बताने की कृपा करेंगे कि Exploratory bores के बाद दूसरी पांच साला प्लान में Tube Wells लगाने के लिए कोई provision किया गया है ?

मन्त्री : अगर Exploratory bore कामयाब हुए तो ट्यूब वेल लगाए जाएंगे। इन के लिए अगली पंच वर्षीय योजना में रुपया सुरक्षित किया गया है।

श्री बाबू दयाल : क्या मन्त्री महोदय बताएंगे कि यह खर्च जो उन्होंने ने कहा है कहां से पूरा किया जाएगा ? (हन्सी)।

वित्त मन्त्री : आप के खजाने से।

पंडित श्री राम शर्मा : क्या मिनिस्टर साहिब बताएंगे कि Gurgaon में जो Exploratory Tube-well लगाने का काम हो रहा है इसमें कोई कामयाबी हुई है या नहीं और किस इलाके में यह काम कामयाबी से चल जाने का ख्याल है ?

सिंचाई तथा विद्युत मन्त्री : अभी तो Exploratory Tube-wells का काम शुरू ही नहीं किया। ख्याल है कि रिवाड़ी के आसपास कामयाबी हो सकेगी।

श्री धर्म वीर वासिष्ठ : क्या सिंचाई मन्त्री महोदय बताने की कृपा करेंगे कि जो exploratory bores के लिए कुछ रुपया रखा हुआ है वह अन्दाज़न कितना है ?

अध्यक्ष महोदय : इस के लिए आप अलहदा सवाल करें।

(Please ask a separate question for it.) It does not arise out of main question.

CONTROL OF FLOOD MENACE IN CHOS OF SUB-DIVISION UNA DISTRICT HOSHIARPUR

*6710. **Shri Mohan Lal Datta :** Will the Minister for Irrigation and Power be pleased to state —

- (a) the measures, if any, so far taken by Government to control the flood menace in the chos of Sub-Division Una, District Hoshiarpur ;
- (b) whether any scheme for the training of the chos in Thana Nurpur Bedi in Una Sub Division was

recently approved by the Irrigation Department ; if so, the steps, if any, taken by the Government to implement the scheme ?

Professor Sher Singh :

(a) The schemes are under investigation.

(b) Only preliminary investigations have been carried out so far.

श्री मोहन लाल दत्त : क्या मन्त्री महोदय बताने की कृपा करेंगे कि chos को train करने का काम कब से शुरू किया गया ?

मन्त्री : इस बारे में मेरा यह निवेदन है कि chos को train करने का निश्चय 23-4-56 को Flood Control Board की meeting में किया गया। इस के लिए पहले हम तजर्खा करेंगे और तजर्खा के काम को पहले नसराला चो से शुरू करना है और देखना है कि कामयाबी होती है या नहीं। इसी सफलता के आधार पर आगे चलना है। यह सोचा गया है कि बजाए इसके हम ऊपर से चलें हम काम नीचे से शुरू करें तो फायदा होगा क्योंकि कि यहां land का erosion कम होता है। नसराला चो पर काम की सफलता के आधार पर हम ने योजना बनानी है कि किस ढंग से चो को train किया जाए और जहां तक काम का सम्बन्ध है drainage की वजह से तकलीफ होती है इस के लिए local development के आधार पर काम किया जाएगा। Chos को train करने का कार्य केवल महकमा नहर से सम्बन्ध नहीं रखता। Community Projects और Development विभाग से भी सम्बन्ध रखता है। इस के मुताबिक एक एक गांव को बचाने की स्कीमों पर local Development works के ज़रिए काम हो सकता है और बड़े chos का काम महकमा नहर कर रहा है। अगर नसराला चो का तजर्खा कामयाब हुआ तो फिर दूसरा जगहों पर भी इसी ढंग से कार्य किया जाएगा।

श्री मोहन लाल दत्त : क्या मन्त्री महोदय बताएंगे कि नसराला चो पर कब से काम शुरू है और क्या उन्हें पता है कि जब से काम शुरू है कई बार छोटी छोटी breaches होती रही हैं इन को रोकना चाहिए ? क्या इस तरीके से काम हो रहा है ?

अध्यक्ष महोदय : यह सवाल नहीं है। (It is not a supplementary question)

श्री मोहन लाल दत्त : क्या नसराला चो पर जो काम हो रहा है वह कामयाब हो रहा है या नहीं ?

अध्यक्ष महोदय : इसका जवाब पहले दिया जा चुका है। (It has already been replied to.)

ਸਰਦਾਰ ਚੰਨਣ ਸਿੰਘ ਧੂਤ : ਕੀ ਵਜ਼ੀਰ ਸਾਹਿਬ ਦਸਤਗੇ ਕਿ ਜੇ ਸਰਵੇ ਅਜ ਤਕ ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਕੀਤੀ ਹੈ ਅਤੇ ਤਜਰਬਾ ਕੀਤਾ ਹੈ ਉਸ ਤੋਂ ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਇਹ ਪਤਾ ਨਹੀਂ ਲਗਾ ਕਿ ਇਸ ਇਲਾਕੇ ਵਿਚ ਹਰ ਮੀਲ ਤੇ ਦੋ ਦੋ ਚੇ ਹਨ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਸਾਰਿਆਂ ਨੂੰ train ਕਰਨ ਲਈ ਕਿੰਨਾ ਵਕਤ ਲਗੇਗਾ ?

मन्त्री : Chos की training का काम दो महकमे कर रहे हैं। एक Forest Department और दूसरे नहर का महकमा। Forest Department वाले वहां पर सब्जी और दरखत लगवा रहे हैं ताकि इलाका erosion से बच सके और chos के दोनों तरफ vegetation कर रहे हैं। उनके साथ ही नहर का महकमा काम कर रहा है। यह दोनों मिल कर काम कर रहे हैं। बहुत सारी जगहों पर नहर के महकमा को ज्यादा काम नहीं करना पड़ता। Forest Department ही काम करता है जिस से erosion से बचाव हो जाता है परन्तु जहां जरूरत होगी नसराला चो के तजरुबे के बाद नहर का महकमा वहां पर काम करेगा।

मुख्य मन्त्री : इस के बारे में सपीकर साहिब, मैं अर्ज करूं कि नसराला चो का काम revolutionary type का है। हम नहर को खोदते हैं और पानी को नदी तक ल जाते हैं। जितना काम अभी तक किया गया है उस में कामयाबी हुई है और कामयाबी हो रही है। लेकिन इतनी जल्दी मुकम्मल तौर पर नहीं कहा जा सकता कि कितनी कामयाबी हुई है क्योंकि जब बारिशें जोर से होती हैं तो किसी न किसी जगह breaches हो ही जाती हैं। फिर उन breaches को सम्भालना पड़ता है। हमने पहाड़ों पर vegetation की growth की है और इस तरह के और भी इन्तजाम कर रहे हैं। नसराला चो नहर को channelise किया जा रहा है। जब यह चैनेलाईज हो जाएगी तो छोटे छोटे सारे चो खत्म हो जाएंगे जिन की तरफ धूत साहिब ने इशारा किया है और जो बड़े 2-4 चोज़ होशियारपुर में हैं और एक दो अम्बाला के, अगर हम बन्द कर लें तो मेरे ह्याल में पजाब को और हमारी सरकार को फख हासिल होगा।

सरदार चैन्ट सिंघ पुड : की वज्जीर साहिब दमटगे कि नहें चोआं ठाल नहें टुट दी भउम कर चिंते जाटगे ?

मुख मंत्री : एह उगडी एडलाह है, साडी ठगीं।

पंडित श्री राम शर्मा : क्या यह बतलाया जा सकता है कि जंगलात के महकमा और नहर के महकमा का experience एक ही है ? क्या दोनों एक ही हिस्सा पर अपना तजरुबा कर रहे हैं और कहां तक काम नसराला चो पर हो गया है ?

मुख्य मन्त्री : नसराला चो पर काम Hoshiarpur और जालन्धर रेलवे का लाइन तक हम कर चुके हैं और इसके आगे काम किया जा रहा है।

श्री मोहन लाल दत्त : क्या तहसील ऊना में भी काम किया जाएगा या केवल नसराला चो पर ही ?

सिंचाई तथा विद्युत मन्त्री : नसराला चो पर जब काम मुकम्मल हो जाएगा और अगर सफलता होगी तो और जगहों पर experiment किया जाएगा।

सरदार चैन्ट सिंघ पुड : की वज्जीर साहिब दमटगे कि जिहड़े दे भगिक्मे जंगलात अउ नहरि दे नसराला चो ते कर्म कर रगे हन, की एिनुं दा आपस विच हर ठल ते एडटाक है जां किउे एिनुं विच मउ डेव दी है ?

Mr. Speaker : Does not arise.

ਸਰਦਾਰ ਚੰਨਣ ਸਿੰਘ ਧੂਤ : ਜਨਾਬ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਮਤ ਭੇਦ ਦੇ ਕਾਰਨ ਉਥੇ ਕੰਮ ਵਿਗੜ ਰਿਹਾ ਹੈ।

ਸ਼੍ਰੀ ਬਾਲੂ ਰਾਮ : ਕੀ ਸਾਨੂੰ ਜੀ ਬਤਾਏਗੇ ਕਿ ਨਸਰਾਲਾ ਚੋ ਪਰ ਜੋ experiment ਹੋ ਰਿਹਾ ਹੈ ਕੀ ਵਧ ਜ਼ਿਲ੍ਹੇ ਦੇ ਸਭ ਚੌਕਾਂ ਪਰ ਲਾਗੂ ਹੋ ਜਾਵੇਗਾ ?

ਅਧਿਕਾਰ ਸ਼੍ਰੀਮਤੀ : ਵਧ ਤਾਂ ਇਸ ਬਾਰੇ ਪਹਿਲੇ ਹੀ ਕਹਿ ਚੁੱਕੇ ਹਾਂ ਆਪ ਨੇ ਸੁਣਾ ਨਹੀਂ ਹੋਗਾ।

(He has already replied ; you may not have heard.)

ਸ਼੍ਰੀ ਬਾਲੂ ਰਾਮ : ਜਨਾਬ ਮੈਂ ਧਰ ਜਾਨਨਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਜੋ ਨਸਰਾਲਾ ਚੋ ਪਰ experiment ਹੋ ਰਿਹਾ ਹੈ ਕੀ ਵਧ ਦੂਸਰੀ ਸਭ ਚੌਕਾਂ ਪਰ ਭੀ ਹੋਵੇਗਾ ਯਾ ਤਿਫ਼ ਵਧ ਉਸੀ ਚੋ ਕੇ ਲਿਏ ਹੀ ਹੈ ?

ਮੁਖ ਮੰਤਰੀ : ਨਹੀਂ। ਜਿਹੜੇ ਵੱਡੇ ੨ ਚੋ ਹਨ ਉਨ੍ਹਾਂ ਤੇ ਹੀ ਨਸਰਾਲੇ ਵਾਲੇ ਚੋ ਦੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੇ ਤਰੀਕੇ ਨਾਲ ਚਲਣ ਦਾ ਫ਼ੈਸਲਾ ਹੈ। ਵੈਸੇ ਪਹਿਲਾਂ ਉਥੇ ਕਾਮਯਾਬੀ ਹੋ ਲੈਣ ਦਿਓ ਫੇਰ ਬਾਕੀਆਂ ਬਾਰੇ ਵੀ ਵੇਖਾਂਗੇ।

ਸਰਦਾਰ ਚੰਨਣ ਸਿੰਘ ਧੂਤ : ਕੀ ਵਜ਼ੀਰ ਸਾਹਿਬ ਦਸਣਗੇ ਕਿ Survey Department ਜਿਸ ਨੇ survey ਕੀਤਾ ਹੈ ਨੇ ਰਿਪੋਰਟ ਕੀਤੀ ਹੈ ਕਿ Forest Department ਵਾਲੇ ਦਸੂਹਾ ਸੜਕ ਦੇ ਨਾਲ ਨਾਲ ਜਿਹੜਾ ਕੋਈ 5 ਮੀਲ ਦਾ ਟੁਕੜਾ ਹੈ ਉਥੇ ਦਰਖਤ ਲਗਾਣਾ ਚਾਹੁੰਦੇ ਹਨ ਪਰ.....।

ਅਧਿਕਾਰ ਸ਼੍ਰੀਮਤੀ : ਸਵਾਲ ਤਾਂ ਚੌਕਾਂ ਦੇ ਬਾਰੇ ਸੋ ਹੈ ਸਗੋਂ ਆਪ ਸੜਕਾਂ ਦੀ ਗੱਲ ਕਰ ਰਹੇ ਹੋ। This does not arise.

(The question is about the chos but you are talking about the roads. This does not arise.)

ਸਰਦਾਰ ਚੰਨਣ ਸਿੰਘ ਧੂਤ : ਮੈਂ ਸੜਕਾਂ ਦੀ ਗੱਲ ਨਹੀਂ ਕਰ ਰਿਹਾ ਹਾਂ, ਮੈਂ ਇਹ ਪੁਛਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਹੁਸ਼ਿਆਰਪੁਰ ਦਸੂਹਾ ਰੋਡ ਦੇ ਦਰਖਿਆਨ ਦਾ ਜਿਹੜਾ ਇਲਾਕਾ ਹੈ ਉਥੇ Forest Department ਵਾਲੇ ਦਰਖਤ ਲਗਾਣਾ ਚਾਹੁੰਦੇ ਸੀ ਪਰ Irrigation Department ਵਾਲਿਆਂ ਨੇ ਇਹ ਕਿਹਾ ਕਿ ਦਰਖਤ ਨਹੀਂ ਲਗਣੇ ਚਾਹੀਦੇ। ਕੀ.....

Mr. Speaker : No. This does not arise.

ਸਰਦਾਰ ਹਰੀ ਸਿੰਘ : ਕੀ ਮੰਤਰੀ ਜੀ ਦਸਣਗੇ ਕਿ ਕੀ ਉਥੇ ਇਕ ਹੋਰ division ਸਰਕਾਰ ਖੋਲ੍ਹਣ ਦਾ ਫ਼ੈਸਲਾ ਰਖਦੀ ਹੈ ਕਿਉਂ ਜੋ ਉਹ ਬਹੁਤ ਵੱਡਾ ਹੈ ?

ਸਿੱਧਾਂਤਕ ਤਥਾ ਵਿਦੁਤ ਮੰਤਰੀ : ਅਜੇ ਤਾਂ ਕੋਈ ਫ਼ੈਸਲਾ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਅਗਰ ਜ਼ਰੂਰਤ ਹੋਵੇਗੀ ਤਾਂ ਖੋਲ੍ਹ ਭੀ ਦੇਂਗੇ।

ਸਰਦਾਰ ਚੰਨਣ ਸਿੰਘ ਧੂਤ : ਕੀ ਵਜ਼ੀਰ ਸਾਹਿਬ ਦਸਣਗੇ ਕਿ ਜਿਹੜਾ ਚੌਕਾਂ ਦਾ ਸਿਲਸਿਲਾ ਚਲ ਰਿਹਾ ਹੈ ਉਹ ਕਿਸ ਮਹਿਕਮੇ ਦੇ ਮਾਤਹਿਤ ਹੈ ?

ਮੁਖ ਮੰਤਰੀ : Irrigation Department ਦੇ ਮਾਤਹਿਤ ਹੈ।

SCHOOLS AT NANGAL TOWNSHIP.

*6716. Sardar Gurcharan Singh : Will the Minister for Revenue, Education and Rehabilitation be pleased to state —

- (a) the dates on which High Schools, Girls' Middle Schools and Boys' Primary Schools were started at Nangal Township ;
- (b) whether it is a fact that the schools referred to in part (a) above are run by the Irrigation Department; if so, the reasons therefor ;
- (c) the condition of service of the teachers employed in the schools referred to in part (a) above along with their grades of pay ;
- (d) the total number of teachers in the schools mentioned above who have so far been confirmed ?

Sardar Gurbachan Singh Bajwa :

- (a) A co-educational school was started in November, 1947. This was split up into a Boys High School and a Girls Middle School on 1.4.49. The Boys Primary School remained under the Girls Middle School upto 1.4.53. whence this was also separated.
- (b) Yes, the schools are run by the Irrigation Department because these were started mainly for the children of the employees of that department working on the Bhakra Dam Project.
- (c) The teachers of these schools are governed by the Punjab Civil Service Rules and are treated as regular temporary employees. Their grades are :—
Junior Teachers :—	Rs. 47½-2-67½/3-97½/4-117½
	Rs. 50-3-80/4-100
	Rs. 105-7-140
	Rs. 140-10-190/10-220.
Lady Teachers :—	Rs. 70-5-90/5-150.
Senior Teachers.	Rs. 90-5-150.
Second Master.	Rs. 150-10-190/10-220.
Headmaster.	Rs. 230-10-270/10-300.
- (d) No teacher has so far been confirmed as the posts in these schools are temporary.

**SURPLUS AREAS OF LAND UNDER THE PUNJAB
SECURITY OF LAND TENURES
(AMENDMENT) ACT, 1955.**

*6711. Shri Mohan Lal Datta : Will the Minister for Revenue, Education and Rehabilitation be pleased to state —

- (a) whether the work of determining the surplus areas of land under the Punjab Security of Land Tenures (Amendment) Act, 1955 has commenced;
- (b) whether it is a fact that the holders of agricultural land have not so far been supplied with the requisite prescribed forms for giving the necessary information to the authorities concerned; if so, the reasons therefor ?

Sardar Gurbachan Singh Bajwa :

- (a) The work of determining the surplus area will commence as soon as the requisite declaration forms are submitted by the owners and tenants.
- (b) There has been some unavoidable delay in the printing of the prescribed forms but these have since been supplied to the Deputy Commissioners for making them available to the needy people. In view of the late supply of forms, the date of submitting the declaration forms has been extended.

श्री तेग राम : क्या मंत्री सहोदय बताएंगे कि यह जो सारे पंजाब राज्य में surplus area की सूची तैयार होनी है, उस को कितना वक्त लगेगा ?

ਮੰਤਰੀ : Data ਇਕੱਠਾ ਹੋਣ ਦੀ ਦੇਰ ਹੈ । ਜਦੋਂ ਉਹ ਆਵੇਗਾ ਤਿਆਰ ਹੋ ਜਾਵੇਗੀ ।

श्री तेग राम : तो वह data कब तक आ जायेगा ?

ਮੰਤਰੀ : Declaration forms ਪੁਰ ਕਰਨ ਲਈ ਭੇਜੇ ਹੋਏ ਹਨ, ਜਦੋਂ tenants ਅਤੇ ਦੂਜੇ ਲੋਕ ਭੇਜ ਦੇਣਗੇ ।

श्री तेग राम : Forms कब भेजे थे ?

अध्यक्ष महोदय : आपको बताया जा चुका है। आप फिर वही सवाल कर रहे हैं। Relevant सवाल किया करें। (You have already been told and still you are putting the same question. Please try to put relevant supplementaries.)

सरदार चंनू सिंह : की वज़ीर साहिब दसलगे कि ਉਹ ਜੁਨ ਤਕ ਆ ਜਾਣਗੇ ?

ਮੰਤਰੀ : ਮੈਂ ਅਰਜ਼ ਕੀਤੀ ਹੈ ਕਿ ਫਾਰਮ ਭੇਜੇ ਹੋਏ ਹਨ ਅਤੇ ਜਿੰਨੀ ਜਲਦੀ ਉਹ ਭੇਜਣਗੇ ਉਨੀ ਜਲਦੀ ਹੀ ਆ ਜਾਣਗੇ।

ਸ਼੍ਰੀ ਤੇਗ ਰਾਮ : क्या मंत्री जी बताएंगे कि rules छपने के बाद सब जगह फार्म तो भेज दिए और दो महीने भी बीत चुके हैं मगर अब कब आएंगे ?

ਮੰਤਰੀ : ਤੁਹਾਨੂੰ ਪਤਾ ਹੋਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਦਸਿਆ ਜਾ ਚੁਕਿਆ ਹੈ ਕਿ date extend ਕਰ ਦਿੱਤੀ ਗਈ ਹੈ।

ਸ਼੍ਰੀ ਤੇਗ ਰਾਮ : वह तारीख कब तक बढ़ा दी गई है ?

ਮੰਤਰੀ : ਚਾਰ ਮਹੀਨਿਆਂ ਲਈ ਵਧਾਈ ਗਈ ਹੈ।

ਸ਼੍ਰੀ ਤੇਗ ਰਾਮ : क्या मंत्री महोदय बताएंगे कि वह कब से बढ़ाई गई है ?

ਮੰਤਰੀ : ਜਿਸ ਤਰੀਕ ਤੋਂ ਖਤਮ ਹੋਈ ਸੀ ਉਸ ਦਿਨ ਤੋਂ ਹੀ ਅਗੇ ਲਈ ਵਧਾਈ ਗਈ ਹੈ।

ਸ਼੍ਰੀ ਰਾਮ ਚੰਦਰ : स्पीकर साहिब, हम आप की protection seek करते हैं। मंत्री जी कुछ ऐसे जवाब देते हैं जो बिल्कुल indefinite हैं। आप ने फरमाया जब से मयाद खत्म हुई। मगर बहुत से साहिबान को यह भी नहीं पता कि मयाद कब खत्म हुई थी। उनको definite जवाब देना चाहिए और definite मयाद बतानी चाहिए।

अध्यक्ष महोदय : वह भी indefinite सवाल ही कर रहे हैं। (He, too, is asking an indefinite question.)

DEATH OF A PRISONER IN CENTRAL JAIL, AMBALA.

*6662. Pandit Shri Ram Sharma : Will the Minister for Finance be pleased to state —

- (a) whether it is a fact that one Mangal a prisoner in the Central Jail, Ambala has recently died ; if so, the circumstances in which his death took place ;
- (b) the result of the post-mortem examination, if any, of the deceased referred to in para (a) above ?

Shri Mohan Lal :

- (a) Prisoner Mangal died in the T. B. ward of the Jail, Ambala on the 13th February, 1955, after remaining in the hospital from the 14th January, 1953 ;

(b) The postmortem was not necessary as the deceased was a T. B. case and died in the hospital.

पंडित श्री राम शर्मा : क्या मिनिस्टर साहिब बताएंगे कि यह जो prisoner मरा है क्या जेल के अन्दर इस की hard labour की duty लगी हुई थी ?

मन्त्री : यह तो जनाब इस सवाल से arise नहीं होता ।

अध्यक्ष महोदय : आपका सवाल क्या है ? (What is your supplementary?)

पंडित श्री राम शर्मा : जनाब मेरा सवाल यह था कि जेल में एक prisoner मरा है । यह कहते हैं कि वह T. B. से मरा है, मगर मेरा ख्याल है कि वह T. B. से नहीं मरा बल्कि उसे ठोकरें मारी गईं और वह उनकी वजह से मरा । क्या यह ठीक है ?

मन्त्री : मैं ने यह कहा है कि वह बंदी 14 जनवरी, 1953 से लेकर 13 फरवरी 1955 तक यानी दो साल तक जेल हस्पताल के T.B. ward में रहा और वहां उसकी मौत हुई ।

सरदार चैन्ट सिंघ घुत : की वजीर साहिब कौल इस बारे में कोई representation आधी है अउ जेक्टर आधी है तां की enquiry कीजी गਈ है ?

अध्यक्ष महोदय : उन्होंने ने तो कहा है कि हस्पताल में रहा और वहीं मरा है । तो फिर representation का कहां सवाल पैदा होता है ?

(He has stated that the prisoner remained in the hospital and died there. Then how does the question of representation arise ?)

सरदार चैन्ट सिंघ घुत : मेरी अरज है कि representation मरन तें घाट ही होनी सी पहिलां तां नहीं होनी सी । इस लयी में पुढेदा हां कि की वजीर साहिब कौल कोई अनिगी representation आधी है कि उस मरस दी में T. B. नाल नहीं होनी किसे हेर उतुं होनी है । की उनुं इस बारे enquiry कीजी है ?

मन्त्री : मेरी information के मुताबिक तो कोई representation नहीं आई ।

पंडित श्री राम शर्मा : जब जेल में कोई कैदी मर जाता है तो जैसा कि आम कायदा है उस death की magisterial enquiry होती है । तो मैं पूछना चाहता हूं कि क्या इस केस के बारे में ऐसी कोई ज़रूरत महसूस नहीं की गई ?

मन्त्री : दो साल तक वह T. B. के हस्पताल में रहा और वहां ही उस की मौत हुई तो इस में enquiry कराने का सवाल कैसे पैदा होता है ?

सरदार चैन्ट सिंघ घुत : की वजीर साहिब हुन enquiry कराउण लयी तਿਆर हन ?

Mr. Speaker : This question does not arise.

श्री धर्मवीर वासिष्ठ : क्या मन्त्री महोदय बताने की कृपा करेंगे कि जिस समय वह मरा वह जेल की precincts में था या हस्पताल में ?

अध्यक्ष महोदय : हस्पताल में । (In the hospital.)

DEVELOPMENT OF INDUSTRIES IN THE STATE

*6676. Maulvi Abdul Ghani Dar : Will the Minister for Finance be pleased to state :—

- (a) the total amount incurred by the Government on the development of various industries in the State during the year 1955-56 and the expenditure incurred in Gurgaon District separately and the particulars of the industries on which it was spent ;
- (b) the extent of development of industries in tehsils Nuh and Ferozepur Jhirka in district Gurgaon and the expenditure incurred by Government in this connection during the period referred to in part (a) above ?

Shri Mohan Lal : (a) An amount of Rs. 20,26,112 was incurred in 1955-56 on the development schemes of various industries in the State. During the year 1955-56 and expenditure of Rs. 1,04,950 was incurred in Gurgaon District on giving loans under the State Aid to Industries Act. A decision for the establishment of an experimental station for salt manufacture in Gurgaon District involving an aggregate cost of Rs 10,000/- was sanctioned in 1955-56 and its part implementation was undertaken in that year. Loans advanced in Gurgaon District covered various industries namely piggery, soap making, utensil making, pearl barely, tanning, wood working, shoe making, weaving, oilseed crushing, agricultural implements, motor spare parts, trunks and baltis, dairy farming, flour milling, khandsari, ban-making, button making, furniture, ribbon making, thread balls, pharmaceuticals, wire, drawing, printing and leather works.

- (b) Detailed information in regard to development of industries, in tehsils, Nuh and Ferozepur Jhirka of Gurgaon District is not yet available. A comprehensive survey of the industries in the State is at present in progress and is expected to be completed by the end of this year. Information in regard to expenditure incurred in the Nuh and Ferozepur Jhirka tehsils of Gurgaon District for the development of industries is not readily available.

मौलवी अब्दुल गनी डार : मंत्री जी ने फरमाया है कि सारे सूबा में development के लिये कोई 20 लाख 26 हजार के करीब खर्च हुए और उस में से गुडगांव पर सिर्फ एक लाख चार हजार नौ सौ पचास रुपये खर्च हुए हैं। तो क्या मंत्री जी फरमाएं गे कि पसमान्दा जिला जो है उस पर इतना कम क्यों खर्च किया गया है ?

मंत्री : जो figure आप ने कही है हकीकत में उस से ज्यादा खर्च हुआ है।

Rs. 1,04,950 तो loan की शकल में और इस के इलावा जैसा कि statement में दिया गया है दस हजार रुपए और भी खर्च किए गए। तो मैं आप से अर्ज करूँ कि इस की detail इस तरह से है कि Rs. 1,04,950 State Aid to Industries Act के तहत लोन की शकल में दिए गए हैं। जहाँ तक कर्जा देने का ताल्लुक है यह applications के basis पर दिया जाता है। जो industrialists apply करते हैं उनको consider करके लोन दिया जाता है। इस से मालूम होता है कि उस ज़िला में ज्यादा applications नहीं आई इस लिए ज्यादा खर्च लोन की सूरत में नहीं हुआ।

मौलवी अब्दुल गनी डार : क्या मंत्री जी बताएंगे कि कुल कितना कर्जा लोगों ने मांग जिसमें से कि उनको इतना दिया गया ?

अध्यक्ष महोदय : यह इस से कैसे पैदा होता है। इस के लिये अलहदा नोटिस दें।

(How does it arise out of it. Please give a separate notice for it.)

मौलवी अब्दुल गनी डार : जनाब, इन के जवाब से पैदा होता है। उन्होंने ने कहा है कि दरखास्तें कम दी जाती हैं इस लिए मैं.....: .....

अध्यक्ष महोदय : आप तो facts and figures पूछ रहे हैं। वह off hand कैसे जवाब दे सकते हैं ? (You are asking for facts and figures. How can he reply off hand ?)

मौलवी अब्दुल गनी डार : सपीकर साहिब, मेरी अर्ज यह है कि मैं ने पूछा था कि तहसील फ़िरोज़पुर भिरका पर कितना खर्च हुआ है इन्होंने जवाब में कहा है कि इन्फ़रमेशन नहीं मिल सकती है। क्या ऐसा तो नहीं है कि वहाँ पर एक पैसा भी खर्च नहीं हुआ जो कि यह बताने से हिचकिचाते हैं ?

मन्त्री : सारी स्टेट की बाबत तो मैं ने बता दिया है मगर तहसील वार information collect नहीं हो सकी है। Industrial survey का staff लगा हुआ है। थोड़े अरसे में रिपोर्ट तयार हो जाएगी। उस के बाद यह सारी information बता दूँगे।

श्री बाबू दयाल : क्या मंत्री जी बताएंगे कि यह जो लोन दिया गया है क्या इस बारे में उनके पास कोई शिकायतें आई कि undeserving लोगों को लोन दे दिया गया और deserving रह गए ? अगर आई हैं तो क्या action लिया गया है ?

Mr. Speaker : This does not arise.

राओ गजराज सिंह : स्पीकर साहिब, सवाल यह था कि development की रकम और various industrial loans जो थे उनकी बकाया रकम जो स्टेट की तरफ़ से खर्च होनी थी उस के बारे क्या हुआ है ?

मन्त्री : दर असल यह जो information दी गई है उन schemes के सिलसिले में नहीं है जो कि permanent schemes हों। जो permanent schemes हैं और जो उनका खर्च है वह इस के इलावा है जैसा कि Industrial schools and institutions हैं, textile marketing and emporia वगैरह हैं वह इस में शामिल नहीं हैं।

राओ गजराज सिंह : क्या Five Year Plan में पहले साल में technical schools के लिए, development of industries के सिलसिले में स्कीम थी और उस रुपये को खर्च करने के लिए या स्कीम तैयार करने के लिए कोई प्रबन्ध हुआ ?

मन्त्री : इस के लिए अलहदा नोटिस दें तो बताया जा सकता है।

श्री धर्म वीर वासिष्ठ : क्या मन्त्री महोदय कृपा कर के बताएंगे कि जो एक लाख और कुछ हजार रुपये की रकम गुड़गांव जिला में industries की development पर खर्च हुई उस में non-loan schemes भी शामिल हैं या loans वाली हैं ?

मन्त्री : 1,04,950 रुपये loans की शक्ल में हैं और 10,000 रुपए का प्रबन्ध नमक industry के लिए कर दिया गया है जिस की बाबत मेरे माननीय मित्र श्री बाबू दयाल जिक्र किया करते हैं। नमक के मुतमल्लिक investigation की जा रही है और यह रुपया उस काम के लिए रखा गया है।

BRICK KILNS IN FEROZEPUR DISTRICT

*6691. Sardar Gurcharan Singh : Will the Minister for Finance be pleased to state —

- (a) whether it is a fact that Government have recently sanctioned twenty one brick kilns for the flood affected areas in district Ferozepur; if so, the names of the places where these are located;
- (b) whether he is aware of the fact that a number of brick kilns referred to in para (a) above have been sanctioned at places where there were no floods; if so, the action proposed to be taken in the matter ?

Shri Mohan Lal :

- (a) Yes. These were sanctioned for the following places :—

Sl. No.	Places.
1.	Jalalabad, Tehsil Zira.
2.	Abohar, Tehsil Fazilka.
3.	Mehraj, Tehsil Ferozepore.
4.	Bodiwala Pitha, Tehsil Fazilka.
5.	Panjgraeen Khurd, Tehsil Moga.

6. Theraj, Tehsil Moga.
7. Chak Fatehsinghwala, Tehsil Ferozepur.
8. Muktsar.
9. Charik, Tehsil Moga.
10. Rohan Chhaper, near Muktsar,
11. Sarai Naga, Tehsil Muktsar.
12. Ferozeshah, Tehsil Ferozepur.
13. Kanianwali, Tehsil Muktsar,
14. Kishanpura, Tehsil Zira.
15. Jaimalwala, Tehsil Moga.
16. Saidoke, Tehsil Moga.
17. Ajitwal Tehsil Moga.
18. Nilewala, Tehsil Zira.
19. Dina, Tehsil Zira.
20. Fattanwala, Tehsil Muktsar.
21. Abohar, Tehsil Fazilka.

(b) All the brick kilns sanctioned were either in the flood affected areas or close to such areas which had suffered from flood or rains and accordingly no action is proposed to be taken.

A note is appended

NOTE : The Government sanctioned 21 emergency brick kilns for Ferozepore district. The brick kilns were sanctioned by District Magistrate Ferozepur, for the following places :—

Serial No.	Place.
1.	Jalalabad, Tehsil Zira.
2.	Abohar, Tehsil Fazilka.
3.	Mehraj, Tehsil Ferozepur.
4.	Bodiwala Pitha, Tehsil Fazilka.
5.	Panjgraeen Khurd, Tehsil Moga.
6.	Theraj, Tehsil Moga.
7.	Chak Fatehsinghwala, Tehsil Ferozepur.
8.	Muktsar.
9.	Charik, Tehsil Moga.
10.	Rohan Chapper, near Muktsar.
11.	Sarai Naga, Tehsil Muktsar.
12.	Ferozeshah, Tehsil Ferozepur.
13.	Kanianwali, Tehsil Muktsar.
14.	Kishanpura, Tehsil Zira.

[Minister for Finance]

15. Jaimalwala; Tehsil Moga.
16. Saidoke, Tehsil Moga.
17. Ajitwal, Tehsil Moga.
18. Nilewala, Tehsil Zira,
19. Dina, Tehsil Moga.
20. Fattanwala, Tehsil Muktsar.
21. Abohar, Tehsil Fazilka.

2. Damage was caused by floods in all the five tehsils of the district and the allocation of 21 brick kilns was made in various tehsils keeping in view the extent of damage caused by floods and rains. The applications were invited through the Tehsildars, under instructions of District Magistrate, Ferozepur and wide publicity was given. The names of places for applications received were duly announced in the monthly meeting for General Administration held under the chairmanship of the Deputy Commissioner, Ferozepur, early in January, 1956 at which the M. L. A's. and other public representatives were also present. The suggestions made at this meeting were duly noted and these were kept in view while sanctioning the brick kilns. The decision in some cases was arrived at by drawing lots. In fact, this work was done strictly in accordance with Government instructions. All the brick kilns sanctioned were either in the flood affected areas or close to such areas which had suffered flood or rains. The worst affected areas in the district lie in Ferozepur, Moga, and Zira Tehsils, particularly the belt of the land along river Sutlej. Most of this land is water-logged for major part of the year, and the earth is unfit for moulding bricks. For this reason very few applications were received from such areas that were badly flooded during October, 1955.

3. In view of the above position explained by the district authorities, no action is called for.

ਸਰਦਾਰ ਦੁਰਚਰਨ ਸਿੰਘ : ਕੀ ਇਹ ਸਚ ਹੈ ਕਿ ਗਵਰਨਮੈਂਟ ਨੇ ਇਹੋ ਜਿਹੀਆਂ ਥਾਵਾਂ ਤੇ ਭੱਠੇ ਲਾਣ ਦੀ ਮਨਜ਼ੂਰੀ ਦਿਤੀ ਹੈ ਜਿਥੇ floods ਨਹੀਂ ਆਏ ਤੇ ਨਾ ਹੀ ਬਾਰਸ਼ ਨਾਲ ਉਥੇ ਕੋਈ ਨੁਕਸਾਨ ਹੋਇਆ ਹੈ ?

ਮੰਤਰੀ : ਧਰ੍ਹ ਜੋ ਮਢ੍ਰੇ sanction ਕੀਏ ਗਏ ਹੁੰਨ ਤਨ ਜਗਹੁੰ ਕੇ ਲਿਏ ਕੀਏ ਗਏ ਹੁੰਨ ਜਹਾਂ floods actually ਆਏ ਹੁੰਨ ਧਾ ਤਨ ਜਗਹੁੰ ਕੇ ਲਿਏ ਜੋ flood affected area ਸੇ ਬਿਲਕੁਲ ਨਜ਼ਦੀਕ ਹੁੰਨ ।

समस्या गुरुचरन सिंह : नजदीक का मतलब वज़ीर साहिब की लैन्डिंग ?

मन्त्री : फिरोजपुर ज़िले में तीन ऐसी तहसीलें हैं जहां floods की वजह से water-logging हो गयी थी इसलिए वहां भट्टे नहीं लग सकते थे और न ही इन हालात में ईंटे तैयार हो सकती थीं। गवर्नमेंट ने इस लिए contiguous areas में भट्टे लगाने की इजाजत दी है।

मुख्य मन्त्री : नजदीक का यह मतलब है कि जो जगहें ऐसे area से पांच मील के फासले पर हों।

समस्या गुरुचरन सिंह : अबोधर डांगिलका उं 20 मील दूर है। मर डांगिलका बिच flood आगिया है उं एघे बिछे डेठे sanction कीते गये हन ?

वित्त मन्त्री : इस के मुतअल्लिक information हासिल करनी पड़ेगी।

पंडित श्री राम शर्मा : मिनिस्टर साहिब ने बताया है कि भट्टों के लिए जगहें दी गई हैं—जहां floods आये हैं या ऐसी जगहों पर जो flood affected places से पांच मील के फासले पर हैं। जिन जगहों में करीब होने की वजह से भट्टे sanction किये गये हैं वे जगहें कौन कौन सी हैं और उन का फासला flood affected places से कितना है ?

मन्त्री : इस के मुतअल्लिक information लेनी पड़ेगी। इसलिए माननीय मੈਂबर नोटिस दें तो बता दिया जायेगा।

पंडित श्री राम शर्मा : कई जगहें भट्टों के लिए ऐसे मुकामों पर sanction की गई हैं जो flood-affected places से 20 मील दूर के फासले पर हैं लेकिन जवाब में बताया गया है कि यह जगहें बिल्कुल नजदीक हैं।

मन्त्री : अगर ऐसी जगहों के नाम मेरे नोटिस में लाए जायें तो enquiry की जायेगी।

मुख्य मन्त्री : स्पीकर साहिब, मुझे ऐसा मालूम होता है कि मੈਂबर साहिबान floods का मतलब यह ले रहे हैं कि जिन जगहों पर सैलाब का पानी जमा हो गया हो। लेकिन इस दफा जो floods आये हैं या बारिशें हुई हैं उन की वजह से पानी एक गांव को तबाह कर के दूसरे गांव की तरफ बह गया और इस वजह से दूसरे गांव के कच्चे मकानों को भी नुकसान पहुंचा है। इसलिए जहां जहां मकान बारिशों की वजह से गिरे हैं उन्हें flood वाला इलाका ही तसव्वर करना चाहिये।

श्री बाबू दयाल : क्या वज़ीर साहिब के नोटिस में यह बात आई कि कई ऐसी जगहों पर जहां floods की वजह से कोई नुकसान नहीं हुआ भट्टे जारी करने के licence दिये गये हैं ? ऐसे cases में क्या action लिया गया है ?

वित्त मन्त्री : यह information अभी २ मिली है इसलिए action का सवाल ही पैदा नहीं होता।

श्री बाबू दयाल : क्या गुडगांव जिला के मुतअल्लिक यह शिकायत अभी तक आप के पास नहीं पहुंची ? [Laughter]

Mr. Speaker : This question does not arise.

सरदार गुतरचरन सिंघ : कਈ डेठे ਇਹੋ ਜਿਹੀਆਂ ਥਾਵਾਂ ਤੇ sanction ਕੀਤੇ ਗਏ ਹਨ ਜਿਥੇ 20/20 ਮੀਲ ਤਕ ਕੋਈ flood ਨਹੀਂ ਆਇਆ। ਮਿਸਾਲ ਦੇ ਤੌਰ ਤੇ ਅਬੋਹਰ, ਮੁਕਤਸਰ, ਮਹਰਾਜ਼, ਰਾਹ ਬਬਲ, ਇਨ੍ਹਾਂ ਥਾਵਾਂ ਤੇ ਬਿਲਕੁਲ ਬਾਰਸ਼ ਤਕ ਨਹੀਂ ਹੋਈ।

मुख्य मन्त्री : दरियाफ्त कर के बता दिया जायेगा कि यहां बारिश की वजह से कच्चे मकानों को नुकसान तो नहीं हुआ।

CONSTRUCTION OF ROADS IN GURGAON DISTRICT.

*6674. Maulvi Abdul Ghani Dar : Will the Minister for Public Works be pleased to state the details of roads proposed to be constructed during the Second Five Year Plan in Gurgaon District ?

Shri Mool Chand Jain : The details of roads is given as under :—

STATE PLAN.

- (1) Ballabgarh Gurgaon Jhajjar.
- (2) Sohna Dhauj.
- (3) Hodal Nuh Pataudi Patauda.
- (4) Hodal Pinhana Nagina.
- (5) Reconditioning Pali Dhauj Road.

NATIONAL HIGHWAYS.

- (1) Bye-pass at Palwal.
- (2) Bye-pass at Hodal.
- (3) Bye-pass at Sohna.
- (4) Bye-pass at Nuh.
- (5) Bye-pass at Ferozepur Jhirka.
- (6) Dual Carriaging on Delhi Mathura Road.

श्री धर्म वीर वासिष्ठ : क्या यह अमर वाक्या नहीं है कि जो note circulate किया गया था उस में Sohna Dhauj की बजाए Hodal की सड़क थी ?

मन्त्री : माननीय मੈਂबर इस के लिए नोटिस दें।

श्री धर्म वीर वासिष्ठ : जो मन्त्री महोदय ने सड़कें बताई हैं अगर वह उन को एक दफा फिर पढ़ें तो उन को पता लगेगा कि Sohna Dhauj की बजाए Hodal propose हो चुका है।

मन्त्री : इस के मुतअल्लिक सिफारिश हुई है और उस पर गौर हो रहा है ।

श्री धर्म वीर वासिष्ठ : क्या गौर और approve करने के बगैर ही circulate कर दिया था ?

मन्त्री : इस के मुतअल्लिक अभी आखिरी फैमला नहीं हुआ ।

राओ गजराज सिंह : क्या इन में से किसी का काम पहले साल में शुरू हो गया है ?

मन्त्री : Details के मुतअल्लिक पूछा गया था, मैं ने details दे दी हैं । इस के लिए नोटिस चाहिए ।

श्री धर्म वीर वासिष्ठ : क्या मन्त्री महोदय यह बताने की कृपा करेंगे कि क्या details में यह शामिल नहीं हो सकता कि इस के मुतअल्लिक काम शुरू किया गया है या नहीं ?

मन्त्री : इस के लिए नोटिस चाहिए ।

CONSTRUCTION OF BRIDGE OVER SOWAN NADI

*6709. **Shri Mohan Lal Datta :** Will the Minister for Public Works be pleased to state whether the Government has recently approved any Scheme for the construction of a bridge over the Sowan Nadi in Tehsil Una, District Hoshiarpur ; if so, the details thereof and the time by which the work of construction of the bridge is expected to be started ?

Shri Mool Chand Jain : Yes. The work of the bridge is likely to cost Rs. 20.00 lakhs and its construction is expected to be started after Monsoons.

श्री धर्म वीर वासिष्ठ : क्या मन्त्री महोदय इस उत्तर का हिन्दी में अनुवाद करेंगे ?

मन्त्री : पुल का काम 20 लाख रुपए में होगा और इस की तामीर मौनसून के बाद शुरू होगी ।

श्री बाबू दयाल : यह कब तक पूरा होगा ?

मन्त्री : इस के लिए नोटिस चाहिए ।

श्री धर्म वीर वासिष्ठ : क्या यह काम शुरू हो गया है ?

मन्त्री : मैं ने जवाब दिया है कि monsoon के बाद शुरू होगा ।

SCHEDULED RATES FOR EARTH WORK IN THE PUBLIC WORKS DEPARTMENT (BUILDINGS AND ROADS BRANCH)

*6697. **Sardar Darshan Singh :** Will the Minister for Public Works be pleased to state —

[Sardar Darshan Singh]

- (a) the scheduled rates fixed for earth work by the Public Works Department (Buildings and Roads Branch) before the formation in the State of Labour Co-operative Societies in the year 1952 and thereafter in 1954 and 1956 respectively ;
- (b) the highest tender accepted for earth work in the Public Works Department (Buildings and Roads Branch) during the period referred in the para (a) above ?

Shri Mool Chand Jain :

- (a) The rate for earth work was 300% above the scheduled rates.
- (b) The highest tender accepted in the case of Ambala and Hissar Circles was at 300% premium.

अध्यक्ष महोदय : आप के डिपार्टमेंट के सवालोंने जवाब नहीं आते ।

(The answers to questions pertaining to your department are not being received.)

मन्त्री : जरूर आएंगे ।

ਸਰਦਾਰ ਚੰਨਣ ਸਿੰਘ ਧੂਤ : ਕੀ ਮਨਿਸਟਰ ਸਾਹਿਬ ਨੂੰ ਪਤਾ ਹੈ ਕਿ ਕੁਆਪਰੇਟਿਵ ਸੋਸਾਇਟੀਆਂ ਪੁਰਾਣੇ ਠੇਕੇਦਾਰਾਂ ਨੇ ਬਣਾ ਲਈਆਂ ਹਨ ਅਤੇ ਉਹ schedule ਦੇ ਮੁਤਾਬਕ ਮਜ਼ਦੂਰਾਂ ਨੂੰ wages ਨਹੀਂ ਦੇਂਦੇ ?

Minister : The hon. Member is giving information.

ANNOUNCEMENT BY THE SPEAKER COMMITTEE ON PETITIONS.

Mr. Speaker : Under Rule 293 (1) of the Rules of Procedure and Conduct of Business in the Punjab Legislative Assembly, I have nominated the following members as members of the Committee on Petitions.

1. Chaudhri Sarup Singh, Deputy Speaker.
Ex-officio Chairman.
2. Shri Sadhu Ram.
3. Sardar Partap Singh Rattakhera.
4. Rao Abhai Singh.
5. Sardar Darshan Singh.

PRESENTATION OF THE THIRD PRELIMINARY REPORT OF
THE JOINT SELECT COMMITTEE ON THE PUNJAB STATE
MEDICAL PRACTITIONERS' REGISTRATION BILL 1953

Minister for Revenue, Education and Rehabilitation
(Sardar Gurbachan Singh Bajwa) : Sir, I beg to present the
third preliminary report of the Joint Select Committee on the
Punjab State Medical Practitioners' Registration Bill, 1953.

ਸ਼੍ਰੀ ਸਪੀਕਰ : ਤੁਸੀਂ ਇਸ Report ਦੇ ਪੇਸ਼ ਕਰਨ ਦੇ ਕੋਈ reasons ਤਾਂ ਦੱਸੇ ਨਹੀਂ ।
(No reasons have been given for presenting this report.)

ਮਾਲ, ਵਿਦਿਆ ਤੇ ਮੁੜ ਵਸਾਊ ਮੰਤਰੀ : : ਸਪੀਕਰ ਸਾਹਿਬ reason ਇਹ ਹੈ ਕਿ
integration ਹੋ ਰਹੀ ਹੈ ਪੰਜਾਬ ਅਤੇ ਪੈਪਸ ਦੀ । ਜੇ ਇਹ ਬਣਾ ਦਿੱਤੀ ਜਾਵੇ ਤਾਂ ਸ਼ਾਇਦ
loophole ਰਹਿ ਜਾਣ । ਇਸ ਲਈ integration ਤੋਂ ਬਾਦ ਸਾਰੀ ਚੀਜ਼ ਵੇਖਣੀ ਚਾਹੁੰਦੇ ਹਾਂ ।

RESOLUTION

REGARDING RATIFICATION OF AMENDMENTS OF THE
SEVENTH SCHEDULE, ARTICLE 269 AND ARTICLE 286
OF THE CONSTITUTION OF INDIA, PROPOSED TO BE
MADE BY THE CONSTITUTION (SIXTH AMENDMENT)
BILL, 1956, AS PASSED BY THE TWO HOUSES
OF PARLIAMENT.

Chief Minister (Sardar Partap Singh Kairon) : Sir I beg
to move—

That this House ratifies the amendments of the Seventh Schedule,
Article 269 and Article 286 of the Constitution of India, pro-
posed to be made by the Constitution (Sixth Amendment)
Bill, 1956, as passed by the two Houses of Parliament.

ਜਨਾਬ ਜ਼ਰਾ ਇਸ ਨੂੰ ਮੈਂ ਸਾਧਾਰਨ ਜਿਹੀ ਚੀਜ਼ ਕਰ ਦਿਆਂ । Constitution ਤੋਂ ਇਸ ਗਲ ਦਾ
ਪਤਾ ਲਗਦਾ ਹੈ ਕਿ ਯੂਨੀਅਨ ਗਵਰਨਮੈਂਟ ਜੇ ਕੋਈ ਚੀਜ਼ ਪਾਸ ਕਰਨੀ ਚਾਹੇ ਤਾਂ ਉਹ ਯੂਨੀਅਨ ਦੀ
ਲਿਸਟ ਵਿਚ ਦਰਜ ਚੀਜ਼ਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਹੀ ਕਰ ਸਕਦੀ ਹੈ । ਜੇ ਕਰ ਉਹ ਕੋਈ ਐਸੀ ਚੀਜ਼ ਪਾਸ ਕਰਨੀ
ਚਾਹੇ ਜਿਹੜੀ ਸਟੇਟ ਲਿਸਟ ਵਿਚ ਹੋਵੇ ਤਾਂ ਉਸ ਲਿਸਟ ਵਿਚ ਤਰਮੀਮ ਕਰਨੀ ਪੈਂਦੀ ਹੈ ਅਤੇ
ਫੇਰ ਇਹ ਜ਼ਰੂਰੀ ਹੈ ਕਿ ਉਸ ਨੂੰ 50/- % ਏ ਅਤੇ ਬੀ ਸਟੇਟਾਂ ਪਾਸ ਕਰਨ । ਇਕ ਤਾਂ ਇਹ
ਕਲਾਜ਼ ਹੈ ਜਿਸ ਅਨੁਸਾਰ ਸੂਬਿਆਂ ਦੀ ਮਨਜ਼ੂਰੀ ਲੈਣੀ ਜ਼ਰੂਰੀ ਹੈ । ਪਾਰਲੀਮੈਂਟ ਨੇ ਹੁਣ ਇਕ ਦੋ
amendments ਕੀਤੀਆਂ ਹਨ । ਇਕ Article 269 ਦੀ ਹੈ । ਉਹ ਟੈਕਸੇਸ਼ਨ ਦੇ ਸਬੰਧ ਵਿਚ ਹੈ।
ਆਪ ਨੂੰ ਯਾਦ ਹੋਵੇਗਾ ਕਿ ਭਾਰਤ ਸਰਕਾਰ ਨੇ ਪਿਛਲੇ ਸਾਲ ਇਕ ਟੈਕਸੇਸ਼ਨ ਐਨਕਵਾਇਰੀ ਕਮੇਟੀ

[ਮੁਖ ਮੰਤਰੀ]

ਬਣਾਈ ਸੀ। ਸੇਲਜ਼ ਟੈਕਸ ਬਾਰੇ ਸਾਰੇ ਹਿੰਦੁਸਤਾਨ ਦਾ ਮਸਲਾ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਸਾਮ੍ਹਣੇ ਆਇਆ ਸੀ। ਇਕ ਸਟੇਟ ਤੋਂ ਜਦੋਂ ਦੂਜੀ ਵਿਚ ਮਾਲ ਜਾਂਦਾ ਸੀ ਤਾਂ ਦੂਜੀ ਵਾਲੇ ਉਸ ਤੇ ਸੇਲਜ਼ ਟੈਕਸ ਲੈਂਦੇ ਸਨ। ਇਹ ਮਾਮਲਾ ਸੁਪਰੀਮ ਕੋਰਟ ਵਿਚ ਵੀ ਗਿਆ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਇਤਰਾਜ਼ ਕੀਤਾ। ਇਸ ਲਈ ਪਾਰਲੀਮੈਂਟ ਨੇ ਇਹ ਪਾਸ ਕੀਤਾ ਕਿ ਸੇਲਜ਼ ਟੈਕਸ ਦਾ ਸਾਰਾ ਮਾਮਲਾ ਯੂਨੀਅਨ ਗਵਰਨਮੈਂਟ ਆਪਣੇ ਹੱਥ ਵਿਚ ਲੈ ਲਵੇ ਅਤੇ ਫੇਰ ਇਕ ਐਸੇ ਤਰੀਕੇ ਨਾਲ ਟੈਕਸ ਦੀ ਰਕਮ ਨੂੰ proportionately ਵੰਡ ਦੇਵੇ ਕਿ ਦੋਵਾਂ ਸਟੇਟਾਂ ਨੂੰ ਪੈਸਾ ਮਿਲੇ। ਇਹ ਵੀ ਖਿਆਲ ਰੱਖਿਆ ਜਾਵੇ ਕਿ ਚੀਜ਼ ਦੀ cost of production ਵਿਚ ਵੀ ਫਰਕ ਨਾ ਆਵੇ ਅਤੇ consumer ਨੂੰ ਵੀ ਤਕਲੀਫ਼ ਨਾ ਹੋਵੇ। ਪਾਰਲੀਮੈਂਟ ਦੇ ਦੋਵਾਂ ਹਾਊਸਾਂ ਨੇ ਇਹ ਤਰਮੀਮ ਪਾਸ ਕਰ ਦਿੱਤੀ ਹੈ। ਇਸ ਦੇ ਪਾਸ ਕਰਨ ਨਾਲ Article 286 ਵਿਚ consequential amendment ਕਰਨੀ ਪੈਂਦੀ ਹੈ। ਸਟੇਟਾਂ ਨੇ ਯੂਨੀਅਨ ਗੋਰਮਿੰਟ ਨੂੰ ਇਕ ਅਧਿਕਾਰ ਦਿੱਤਾ ਹੈ। ਇਸ ਲਈ ਇਸ ਦੇ ਪਾਸ ਕਰਨ ਨਾਲ ਜਿਹੜੀ ਤਬਦੀਲੀ ਅਸੀਂ ਕਰਨਾ ਚਾਹੁੰਦੇ ਹਾਂ ਉਹ ਵੀ ਹੋ ਜਾਵੇਗੀ। Nutshell ਵਿਚ ਗਲ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਸੇਲਜ਼ ਟੈਕਸ ਦੇ ਮਾਮਲੇ ਵਿਚ ਯੂਨੀਅਨ ਸਰਕਾਰ ਨੇ ਸਾਰੀ ਤਾਕਤ ਆਪਣੇ ਹੱਥ ਵਿਚ ਲੈ ਲਈ ਹੈ ਤਾਂ ਜੋ ਸਾਰੀ ਚੀਜ਼ ਯਕਸਾਂ ਹੋਵੇ, ਸਟੇਟਾਂ ਨੂੰ ਇਸ ਬਾਰੇ ਅਧਿਕਾਰ ਨਾ ਹੋਵੇ ਅਤੇ ਟੈਕਸ ਦੀ evasion ਨਾ ਹੋਵੇ। ਇਹ ਤਰਮੀਮ ਪਾਰਲੀਮੈਂਟ ਦੇ ਦੋਵਾਂ Houses ਨੇ ਪਾਸ ਕੀਤੀ ਹੈ ਅਤੇ ਅਸੀਂ ਇਸ ਨੂੰ ratify ਕਰਨਾ ਹੈ।

Mr. Speaker : Motion moved :

That this House ratifies the amendments of the Seventh Schedule, Article 269 and Article 286 of the Constitution of India, proposed to be made by the Constitution (Sixth Amendment) Bill 1956, as passed by the two Houses of Parliament.

ਸਰਦਾਰ ਸਰੂਪ ਸਿੰਘ (ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ ਸ਼ਹਿਰ ਪੂਰਬੀ) : ਸਪੀਕਰ ਸਾਹਿਬ, ਇਹ ਇਕ ਬੜਾ ਅਹਿਮ ਮਸਲਾ ਹੈ। ਹਿੰਦੁਸਤਾਨ ਦੇ ਆਈਨ ਵਿਚ ਪਾਰਲੀਮੈਂਟ ਨੇ ਜੋ ਤਰਮੀਮ ਕੀਤੀ ਹੈ ਉਸ ਨੂੰ ਅਸੀਂ ratify ਕਰਨਾ ਹੈ। ਹਿੰਦੁਸਤਾਨ ਦੀ ਇਕ written Constitution ਹੈ ਅਤੇ ਇਸ ਵਿਚ ਅਖਤਿਆਰ ਯੂਨੀਅਨ ਅਤੇ States ਵਿਚ ਵੰਡੇ ਹੋਏ ਹਨ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਅਖਤਿਆਰਾਂ ਵਿਚ ਤਬਦੀਲੀ ਹੋ ਰਹੀ ਹੈ। States ਆਪਣਾ ਇਕ ਅਖਤਿਆਰ List ਵਿੱਚੋਂ ਘੱਟ ਕਰਕੇ ਯੂਨੀਅਨ ਨੂੰ ਦੇ ਰਹੀਆਂ ਹਨ। ਜਿਥੋਂ ਤਕ ਸੇਲਜ਼ ਟੈਕਸ ਦੀਆਂ ਪੈਚੀਦਗੀਆਂ ਅਤੇ ਮੁਸ਼ਕਲਾਤ ਨੂੰ ਹਲ ਕਰਨ ਦਾ ਸਬੰਧ ਹੈ ਇਸ ਤੇ ਕਿਸੇ ਨੂੰ ਇਤਰਾਜ਼ ਨਹੀਂ ਹੋ ਸਕਦਾ ਜੇਕਰ uniform taxation ਹੋਵੇ ਅਤੇ multiplicity of taxation ਦਾ ਖਤਰਾ ਹਟਾਇਆ ਜਾਵੇ ਤਾਂ ਚੰਗੀ ਗਲ ਹੈ। ਪਰ ਨਾਲ ਹੀ ਸਾਨੂੰ ਯਾਦ ਰਖਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ਕਿ ਹਿੰਦੁਸਤਾਨ ਦੇ ਆਈਨ ਦੇ ਇਕ Schedule ਵਿਚ ਤਬਦੀਲੀ ਹੋ ਰਹੀ ਹੈ ਅਤੇ ਅਸੀਂ ਇਕ ਹਕ ਛੱਡ ਰਹੇ ਹਾਂ। ਸਵਾਲ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਜਿੱਥੋਂ ਤਕ ਸਾਨੂੰ ਦਿਸਦਾ ਹੈ ਮਤਲਬ ਉਤਨਾਂ ਹੀ ਹੈ ਜਾਂ ਵੱਧ ਹੈ। ਮੈਂ ਸਮਝਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਇਸ ਤਰਮੀਮ ਦਾ ਮਤਲਬ ਵਧ ਵੀ ਹੈ। ਪਾਰਲੀਮੈਂਟ ਨੇ ਜੋ ਤਬਦੀਲੀ Constitution ਵਿਚ ਕੀਤੀ ਹੈ ਉਸ ਦਾ ਮਤਲਬ Inter state sales ਨੂੰ ਟੈਕਸ ਕਰਨ ਬਾਰੇ ਅਖਤਿਆਰ ਲੈਣਾ ਹੈ। ਪਰ Inter State trade ਨੂੰ define ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ ਗਿਆ। ਇਹ ਇਕ ਪੈਚੀਦਗੀ ਹੈ ਜਿਹੜੀ ਸਮਝਣ ਯੋਗ ਹੈ।

ਇਹ ਜਿਹੜੀ Inter State Trade ਦੀ ਫਿਕਸੇਸ਼ਨ ਯੂਨੀਅਨ ਨੇ ਆਪਣੇ ਹੱਥ ਵਿਚ ਲਈ ਹੈ, ਠੀਕ ਹੈ, ਪਰ ਇਸ ਨੂੰ define ਕਰਨ ਦਾ ਕੰਮ Constitution ਨਹੀਂ ਕਰੇਗਾ। ਇਹ ਕੰਮ ਪਾਰਲੀਮੈਂਟ ਕਰੇਗੀ।

ਕੀ ਇਸਦੇ ਵਾਸਤੇ ਆਈਨ ਵਿਚ ਤਬਦੀਲੀ ਦੀ ਜ਼ਰੂਰਤ ਨਹੀਂ ਹੋਵੇਗੀ? ਪਾਰਲੀਮੈਂਟ ਖੁਦ ਹੀ Inter State Trade ਅਤੇ Commerce ਨੂੰ define ਕਰਨਾ ਚਾਹੇ ਤਾਂ ਉਹ ਕਰ ਸਕੇਗੀ। ਮੈਂ ਸਮਝਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਇਹ ਆਈਨ ਦੇ ਮੁਤਾਬਿਕ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਹਿੰਦੁਸਤਾਨ ਦੇ ਆਈਨ ਦਾ fundamental principle ਹੈ enumerated distribution of powers and legislative competence ਦਾ। ਆਈਨ ਨੇ powers ਨੂੰ enumerate ਕੀਤਾ ਹੋਇਆ ਹੈ। ਉਨ੍ਹਾਂ powers ਨੂੰ ਪਾਰਲੀਮੈਂਟ ਹੋਰ ਵਧਾਉਣ ਦਾ ਹੱਕ ਲੈ ਰਹੀ ਹੈ ਬਿਨਾਂ ਆਈਨ ਵਿਚ ਕਿਸੇ ਹੋਰ ਤਬਦੀਲੀ ਦੀ ਲੋੜ ਦੇ। ਦੂਸਰੇ ਲਫਜ਼ਾਂ ਵਿਚ ਇਹ ਕਿਹਾ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ ਕਿ Parliament State ਦੇ rights ਉਪਰ ਹੋਰ encroachment ਦਾ ਸਾਮਾਨ ਪੈਦਾ ਕਰ ਰਹੀ ਹੈ। ਜਿੱਥੋਂ ਤੱਕ ਇਸ ਚੀਜ਼ ਦਾ ਤਅੱਲੁਕ ਹੈ ਮੈਂ object ਕਰਦਾ ਹਾਂ ਅਤੇ ਚੀਫ਼ ਮਨਿਸਟਰ ਸਾਹਿਬ ਦੇ ਇਹ ਗੱਲ ਗੋਸ਼ਗੁਜ਼ਾਰ ਕਰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਜਿਹੜੇ rights States ਨੂੰ ਆਈਨ ਵੱਲੋਂ ਮਿਲੇ ਹਨ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਰਾਖੀ ਕਰਨੀ ਸਾਡਾ ਫਰਜ਼ ਹੈ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਹਕੂਕ ਦੇ ਸਬੰਧ ਵਿਚ ਫਰਜ਼ ਸ਼ਨਾਸੀ ਨਾ ਕਰਨਾ ਕੋਈ ਅੱਡੀ ਗੱਲ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਜਦ ਤੱਕ ਨਵਾਂ ਹੱਕ ਇਹ define ਨਾ ਹੋ ਜਾਏ ਕਿ Inter-State Trade and Commerce ਕੀ ਹੈ, ਯੂਨੀਅਨ ਨੂੰ ਇਹ powers ਨਹੀਂ ਦੇਣੀਆਂ ਚਾਹੀਦੀਆਂ। ਨਹੀਂ ਤਾਂ ਯੂਨੀਅਨ ਇਸ ਨਵੀਂ ਪਾਵਰ ਨੂੰ ਬਹੁਤ ਵਧਾ ਲਵੇਗੀ ਅਤੇ ਆਪ ਦੀ ਆਮਦਨੀ ਬਦਸਤੂਰ ਅਤੇ ਬਤਦਰੀਜ਼ ਘਟਦੀ ਚਲੀ ਜਾਏਗੀ ਅਤੇ Inter State Trade ਵਿਚ intra state tax ਲਗਾਉਣ ਦੀਆਂ powers ਬਿਲਕੁਲ ਖਤਮ ਹੋ ਜਾਣਗੀਆਂ ਕਿਉਂਕਿ ਸਾਨੂੰ ਪਤਾ ਨਹੀਂ inter-state tax ਕਿਥੋਂ ਸ਼ੁਰੂ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਅਤੇ Intra-state tax ਕਿਥੇ ਖਤਮ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਅਤੇ Article 269 ਵਿਚ ਜਿਹੜੀ ਤਬਦੀਲੀ ਹੈ ਉਹ ਵੀ ਆਪ ਦੇ ਸਾਹਮਣੇ ਹੈ।

“Any law of a State shall, in so far as it imposes, or authorises the imposition of, a tax on the sale or purchase of goods declared by Parliament by law to be of special importance in inter-State trade or commerce, be subject to such restrictions and conditions in regard to the system of levy, rates and other incidence of the tax as Parliament may by law specify.”

ਮੇਰੀ ਅਰਜ਼ ਹੈ ਕਿ this is a thin end of the wedge. ਇਸ ਦੇ ਨਾਲ powers of the state will be gradually and progressively eliminated। ਇਸ ਕਰ ਕੇ ਮੈਂ ਇਸ ਨੂੰ ਬੜਾ serious ਕਦਮ ਸਮਝਦਾ ਹਾਂ। ਆਪ ਦੇ finances ਪਹਿਲੇ ਹੀ ਬਿਲਕੁਲ ਅਛੇ ਨਹੀਂ ਅਤੇ ਇਸ measure ਨਾਲ ਹੋਰ ਵੀ ਘੱਟ ਹੋਣ ਦਾ ਇਮਕਾਨ ਹੈ। ਅਗਰ ਕੱਲ੍ਹ ਨੂੰ Centre ਕਹੇ ਕਿ ਫਲਾਣੀ state ਬੜੀ backward ਹੈ ਅਤੇ ਇਸ ਕਰ ਕੇ sales tax ਦਾ ਰੁਪਿਆ ਉਸ ਨੂੰ ਦੇਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ਤਾਂ ਮੈਂ ਪੁਛਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਤੁਹਾਡੇ ਕੋਲ ਕੀ guarantee ਹੈ ਕਿ ਤੁਸੀਂ ਉਸ ਨੂੰ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਕਰਨ ਤੋਂ ਰੋਕ ਸਕੋਗੇ। ਇਹ ਵਿਚਾਰ ਦੀ ਚੀਜ਼ ਹੈ। ਇਸ ਲਈ ਕੋਈ ਤਰੀਕਾ, ਕੋਈ principle ਅਤੇ ਕੋਈ system ਹੋਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ। ਕਿ ਜਦੋਂ sales tax ਦੀ proceeds central fund ਦਾ ਹਿੱਸਾ ਬਣ ਜਾਣਗੀਆਂ ਤਾਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ

[मरणात् मरुप म्रिय]

विद्वे distribute वीडा नगदेगा । धिनुं देगं वातनं वतवे भें धिम ratification ठू oppose वतरा गं ।

वित्त मन्त्री (श्री मोहन लाल) : स्पीकर साहिब, जो एतराजात मेरे भाई सरदार सरूप सिंह ने उठाए हैं मालूम होता है कि उन्हें दरहकीकत गलतफहमी हुई है । पहला एतराज जो उन्होंने ने उठाया है वह यह है कि हम पार्लियामेंट को अख्तियार दे रहें हैं इस बात के define करने का कि Inter State Sales Tax क्या होगा । दर असल यह Constitution की amendment का natural consequence है । उस से किसी State को घबराने की जरूरत नहीं है । चूंकि Inter State Sales Tax को सैंटर की लिस्ट में लाया जा रहा है इस लिये इस बात को define करने का कि Inter State Sales Tax क्या होगा—naturally पार्लियामेंट को ही हक हो । और चूंकि उन्होंने ने इस को by law define करना है यह बात कहनी कि किसी state के हकूक में फर्क पड़ेगा, दुरुस्त बात नहीं है ।

दूसरी बात उन्होंने ने यह कही है कि Intra State sales के बारे में state को कुछ powers हैं और हो सकता है कि उन की पावर्ज को कुछ नुकसान पहुंचे और उन के हकूक पर कुछ छापा हो । यह बात भी उन्होंने ने गलतफहमी की बिना पर कही है । यह बात तो बिल्कुल साफ है कि Inter States Sales Tax और Intra State Sales Tax दोनों अलहदा चीजें हैं । इस लिये Inter State sales पर अधिकार के बारे में छापे का तो सवाल ही पैदा नहीं होता और इस में किसी शक की गुंजाइश नहीं है । जहां तक Inter State Sales Tax का ताल्लुक है मुझे मालूम होता है कि मेरे दोस्त ने उस की background जरूर देवी होगी । पिछले तीन वर्ष में Supreme Court की दो judgments ऐसी हुई कि जिन की वजह से Constitution में amendment करनी पड़ी । पहली judgment यह थी कि Inter State sales पर importing State Sales Tax लेने की मजाज है । लेकिन बाद में पह judgment reverse हुई । उस का नतीजा यह हुआ कि जो Inter State sales होती रहीं उन में Sales Tax की evasion हुई । न तो importing State और न ही exporting State sales Tax लेने की मजाज रही । इसी लिये इस lacuna को दूर करना जरूरी समझा गया है । और वह बात उसी सूरत में हो सकती है जब कि Inter State Sales पर sales Tax का अधिकार पार्लियामेंट द्वारा Constitution amend करके केन्द्रीय सरकार को सौंप दिया जाए और यह बात बड़ी fair basis पर है । इस में शक वाली कोई बात नहीं है । इस के बावजूद जो टैक्स इस तरह से लिया जाएगा वह पार्लियामेंट के ला (law) के लिए ही Centre लेगा परन्तु वह इसको स्वयं appropriate नहीं करेगा । इस tax की distribution State में ही होगी । वह Tax States को ही मिलेगा । इस बात की assurance Centre की ओर से Parliament में दी गई है । अगर मेरे दोस्त गौर से Parliament की कार्रवाई को पढ़ते तो वह यह एतराज न उठाते । यह Tax Centre के consolidated fund में नहीं जाएगा बल्कि जिन States में से यह realize किया जाएगा यह वहीं पर जाएगा । लेकिन किस basis पर जाएगा, यह basis अभी determine की जानी है । इस बात का निर्णय करने के लिये Parliament कानून के द्वारा ऐसे सिद्धान्त भुकरर करेगी जिन के मुताबिक

यह Tax States में तकसीम किया जाएगा। मैम्बर साहिबान जानते हैं कि पहले भी Centre के टैक्सों की proportion मुकरर करने के लिये Finance Commission मुकरर हुआ है। मेरा मतलब यह है कि जो टैक्स Centre वसूल करता है उन की distribution की basis बाकायदा investigation कर के मुकरर की जाती है। उसी तरह Inter State Sales Tax की भी investigation हो कर fair distribution की basis मुकरर होगी। Finance Commission पहले भी मुकरर हुई और उस ने investigation कर के Tax Funds की distribution की basis मुकरर की। अब वह फिर investigation कर रही है कि आया उस allocation में revision की ज़रूरत है कि नहीं।

इसी तरह अब Inter-State Sales Tax की भी बाकायदा तौर पर investigation होगी और जो revenues की distribution होगी वह बिलकुल equitable basis पर होगी। पार्लियामेंट की debate में कुछ इशारा भी मिलता है कि जो importing और exporting States हैं उन के revenues की क्या percentage होनी चाहिए। बहरहाल investigation होगी और हो सकता है कि interested States को भी confidence में लिया जाए। इस लिए मैं समझता हूँ कि शक की कोई गुंजायश नहीं है। किसी स्टेट के साथ किसी किसम की ज्यादाती नहीं की जाएगी। यह तो कानून की interpretation की वजह से complication पैदा हो गई थी। इस लिए यह amendment निहायत ज़रूरी है और States के बेहतरी के लिए भी ज़रूरी है। जैसा कि मैं ने अर्ज किया States के finances पिछले कुछ सालों से seriously suffer कर रहे हैं। इसलिए यह resolution भलाई का है। यह tax collect करने की Centre पर एक additional liability और ज़िम्मेदारी आ जाएगी जिसे वह बड़ा fairly distribute करेगा। लिहाज़ा मैं अर्ज करता हूँ कि यह जो amendment है यह निहायत ज़रूरी है जिसे हमें बिला भिन्नक तस्दीक करना चाहिए।

Mr. Speaker : Question is—

That this House ratifies the amendments of the Seventh Schedule, Article 269 and Article 286 of the Constitution of India, proposed to be made by the Constitution (Sixth Amendment) Bill, 1956, as passed by the two Houses of Parliament.

The motion was carried.

—————
BILLS (Leave to introduce)

THE PUNJAB STATE LEGISLATURE (PREVENTION OF DISQUALIFICATION) (AMENDMENT) BILL, 1956.

Chief Minister (Sardar Partap Singh Kairon) : Sir, I beg to move for leave to introduce the Punjab State Legislature (Prevention of Disqualification) (Amendment) Bill.

Mr. Speaker : Motion moved—

That leave be granted to introduce the Punjab State Legislature
(Prevention of Disqualification) (Amendment) Bill.

Mr. Speaker : Question is —

That leave be granted to introduce the Punjab State Legislature
(Prevention of Disqualification) (Amendment) Bill.

The leave was granted.

Chief Minister (Sardar Partap Singh Kairon) : Sir, I beg to introduce the Punjab State Legislature (Prevention of Disqualification) (Amendment) Bill.

— — — — —
**THE PUNJAB MEDICAL REGISTRATION (AMENDMENT)
BILL, 1956.**

Minister for Revenue, Education and Rehabilitation
(Sardar Gurbachan Singh Bajwa) : Sir, I beg to move for leave to introduce the Punjab Medical Registration (Amendment) Bill.

Mr. Speaker : Motion moved—

That leave be granted to introduce the Punjab Medical Registration
(Amendment) Bill.

Mr. Speaker : Question is :—

That leave be granted to introduce the Punjab Medical Registration
(Amendment) Bill.

The leave was granted

Minister for Revenue, Education and Rehabilitation
(Sardar Gurbachan Singh Bajwa) : Sir, I beg to introduce the Punjab Medical Registration (Amendment) Bill.

— — — — —
**THE EAST PUNJAB UTILIZATION OF LANDS
(AMENDMENT) BILL, 1956.**

Minister for Revenue, Education and Rehabilitation
(Sardar Gurbachan Singh Bajwa) : Sir, I beg to move for leave to introduce the East Punjab Utilization of Lands
(Amendment) Bill.

Mr. Speaker : Motion moved—

That leave be granted to introduce the East Punjab Utilization of
Lands (Amendment) Bill, 1956.

Mr. Speaker : Question is—

That leave be granted to introduce the East Punjab Utilization of Lands (Amendment) Bill.

The leave was granted.

Minister for Revenue, Education and Rehabilitation
(Sardar Gurbachan Singh Bajwa) : Sir, I beg to introduce the East Punjab Utilization of Lands (Amendment) Bill.

BILLS

THE EAST PUNJAB IMPROVED SEEDS AND SEEDLINGS (AMENDMENT) BILL.

(RESUMPTION OF CONSIDERATION OF—)

Mr. Speaker : The House will now resume discussion on the motion that the Bill, as passed by the Council be taken into consideration.

ਜ਼ਰਾਇਤ ਅਤੇ ਪੰਚਾਇਤ ਮੰਤ੍ਰੀ (ਸਰਦਾਰ ਗੁਰਬੰਤਾ ਸਿੰਘ) : ਸਪੀਕਰ ਸਾਹਿਬ, ਮੈਂ ਕਲ ਦੱਸ ਰਿਹਾ ਸੀ ਕਿ ਜੋ improved seeds ਹਨ ਇਨ੍ਹਾਂ ਬਾਰੇ ਸਾਡੇ ਕੁਲੂ ਵਿਚ ਇਕ Vegetable Seeds Growers Association ਬਣੀ ਹੋਈ ਹੈ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਵੀ ਗਵਰਨਮੈਂਟ ਪਾਸ ਕਈ ਵਾਰੀ request ਕੀਤੀ ਕਿ ਇਸ ਕਿਸਮ ਦਾ ਕੋਈ ਤਰਮੀਮੀ ਬਿਲ ਲਿਆਂਦਾ ਜਾਏ ਕਿ seeds ਜਿਹੜੇ ਹਨ ਉਹ ਖਰਾਬ ਨਾ ਹੋਣ। ਸਾਡੀ Growers Association ਇਸ ਗੱਲ ਤੋਂ ਵੀ ਘਬਰਾਉਂਦੀ ਹੈ ਕਿ ਕਸ਼ਮੀਰ ਸਰਕਾਰ ਨੇ ਅਜਿਹਾ ਹੀ ਬਿਲ ਪਿਛਲੇ ਚਾਰ ਸਾਲਾਂ ਤੋਂ ਪਾਸ ਕੀਤਾ ਹੋਇਆ ਹੈ। ਕੋਇਟੇ ਵਿਚ ਵੀ ਸੀ। ਪਰ ਕੋਈ ਤਾਂ ਹੁਣ ਪਾਕਿਸਤਾਨ ਵਿਚ ਚਲਾ ਗਿਆ ਹੋਇਆ ਹੈ। ਕਸ਼ਮੀਰ ਗਵਰਨਮੈਂਟ ਨੇ ਜਿਹੜਾ ਬਿਲ ਅੱਜ ਤੋਂ ਚਾਰ ਸਾਲ ਪਹਿਲੋਂ ਦਾ ਪਾਸ ਕੀਤਾ ਹੋਇਆ ਹੈ ਇਸ ਦਾ ਨਤੀਜਾ ਇਹ ਹੈ ਜਿਹੜੇ ਸਾਡੇ ਸਬਜ਼ੀਆਂ ਬੀਜਣ ਵਾਲੇ ਜ਼ਿਮੀਂਦਾਰ ਹਨ.....।

ਅਧਯਕਸ਼ ਮਹੋਦਯ : ਆਪ ਨੇ ਤਾਂ ਕਲ ਅਪਨੀ ਤਕਰੀਰ ਖਾਧਕ ਖਤਮ ਕਰ ਦੀ ਥੀ, (The hon. Minister had perhaps concluded his speech yesterday).

ਜ਼ਰਾਇਤ ਅਤੇ ਪੰਚਾਇਤ ਮੰਤ੍ਰੀ : ਮੈਂ ਦੋ ਚਾਰ ਲਫਜ਼ ਹੋਰ ਕਹਿਣਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹਾਂ। ਜੋ ਜਿਹੜੇ ਸਾਡੇ ਜ਼ਿਮੀਂਦਾਰ ਹਨ ਉਹ ਬਜਾਇ ਕੁਲੂ ਤੋਂ ਬੀਜ ਲੈਣ ਦੇ ਕਸ਼ਮੀਰ ਤੋਂ ਚੰਗੇ ਬੀ ਵਾ ਲੈਂਦੇ ਹਨ। ਇਸ ਲਈ Growers ਦੀ ਇਹ demand ਹੈ ਕਿ ਕੋਈ ਅਜਿਹਾ ਬਿਲ ਪਾਸ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇ ਤਾਂ ਜੋ ਅਸੀਂ ਚੰਗੇ ਬੀ ਪੈਦਾ ਕਰੀਏ। ਇਹ ਹੀ ਨਹੀਂ ਸਾਰੀ ਹਿੰਦ ਸਰਕਾਰ ਨੇ ਵੀ ਇਹ ਕਿਹਾ ਹੈ ਕਿ ਕੋਈ ਅਜਿਹਾ ਹੀ ਬਿਲ ਪਾਸ ਕਰੋ ਕਿ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਸਾਫ਼, ਸੁਥਰੇ ਤੇ ਚੰਗੇ ਬੀ ਮਿਲਣ।

ਕਲ ਮੇਰੇ ਕਈ ਦੋਸਤਾਂ ਨੇ ਇਹ ਸ਼ਿਕਾਇਤ ਕੀਤੀ ਸੀ ਕਿ ਬਾਕੀ ਚੀਜ਼ਾਂ ਦੇ ਬੀਜ ਵੀ ਚੰਗੇ ਨਹੀਂ ਮਿਲਦੇ। ਮੈਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਵਾਕਫ਼ੀਅਤ ਲਈ ਦੱਸਣਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਇਸ ਚੀਜ਼ ਲਈ ਅਸੀਂ ਕੀ ਕਦਮ ਚੁੱਕਣਾ ਚਾਹੁੰਦੇ ਹਾਂ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਪੰਜਾਂ ਸਾਲਾਂ ਵਿਚ ਅਸੀਂ ਸੂਬੇ ਵਿਚ 182 National Extension Service Blocks ਖੋਲ੍ਹੇ ਹਨ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚ ਹਰ ਇਕ ਬਲਾਕ ਵਿਚ ਇਕ ਇਕ

[ਜਰਾਇਤ ਅਤੇ ਪੰਚਾਇਤ ਮੰਤ੍ਰੀ]

seed farm ਹੋਵੇਗੀ ਅਤੇ ਇਕ ਇਕ farm ਵਿਚ ਦੋ ਦੋ ਜਗ੍ਹਾਂ ਤੇ ਬੀਜਾਂ ਦਾ ਇਕ ਇਕ store ਬਣਾਇਆ ਜਾਵੇਗਾ। ਇਹ ਹੀ ਨਹੀਂ ਬਲਕਿ ਇਨ੍ਹਾਂ ਪੰਜਾਂ ਸਾਲਾਂ ਵਿਚ ਹਰ 20 ਪਿੰਡਾਂ ਵਿਚ ਇਕ ਇਕ seed ਰੱਖਣ ਵਾਲਾ store ਖੋਲ੍ਹਣਾ ਚਾਹੁੰਦੇ ਹਨ। ਵੈਸੇ ਤਾਂ ਇਹ ਬਿਲ ਪਹਿਲਾਂ ਹੀ ਪਾਸ ਹੋ ਚੁੱਕਿਆ ਹੋਇਆ ਹੈ ਪਰ ਇਸ ਵਿਚ vegetable seed ਅਤੇ flowers ਨੂੰ ਸ਼ਾਮਿਲ ਕਰਨ ਲਈ ਇਹ amendment ਲਿਆਂਦੀ ਗਈ ਹੈ। ਮੈਂ, ਸਪੀਕਰ ਸਾਹਿਬ, ਆਪ ਦੀ ਮਾਰਫਤ ਉਮੀਦ ਰਖਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਇਸ ਨੂੰ ਬਗੈਰ ਕਿਸੇ ਮੁਖਾਲਫਤ ਦੇ ਪਾਸ ਕੀਤਾ ਜਾਏਗਾ।

Mr. Speaker : Question is—

That the East Punjab Improved Seeds and Seedlings (Amendment) Bill, as passed by the Punjab Legislative Council, be taken into consideration.

The motion was carried

Mr. Speaker : Now the House will proceed to consider the Bill clause by clause.

CLAUSE 2.

Sardar Partap Singh Rattakhera (Mallanwala) : Sir, I beg to move :—

In the proposed sub-clause (vi), line 1, for “European”, substitute “Foreign”.

ਮੈਂ ਇਹ ਅਰਜ਼ ਕਰਨੀ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਅਸੀਂ ਚੰਗੇ ਬੀ ਸਿਰਫ ਯੋਰਪ ਤੋਂ ਹੀ ਨਹੀਂ ਮੰਗਵਾਂਦੇ ਬਲਕਿ ਹੋਰ ਵੀ ਕਈ ਦੂਜੇ ਮੁਲਕਾਂ ਯਾਨੀ ਅਮਰੀਕਾ ਤੋਂ ਵੀ ਮੰਗਵਾਉਂਦੇ ਹਾਂ। ਇਸ ਲਈ “European” ਦੀ ਥਾਂ ‘Foreign’ ਰੱਖਣ ਦੀ ਮੋਰੀ ਤਜਵੀਜ਼ ਹੈ।

Mr. Speaker : Motion moved —

In the proposed sub-clause (vi), line 1, for “European” substitute “Foreign”.

ਜ਼ਰਾਇਤ ਅਤੇ ਪੰਚਾਇਤ ਮੰਤ੍ਰੀ (ਸਰਦਾਰ ਗੁਰਬੀਤਾ ਸਿੰਘ) : ਪ੍ਰਧਾਨ ਜੀ, ਮੈਂ ਇਸ amendment ਨੂੰ ਨਹੀਂ ਮੰਨਦਾ। ਮੇਰੇ hon. ਦੋਸਤ ਨੇ ਆਪਣੀ amendment ਵਿਚ “European” ਦੀ ਥਾਂ “Foreign” ਦਾ ਲਫਜ਼ ਰੱਖਣ ਦਾ ਸੁਝਾਵ ਦਿੱਤਾ ਹੈ, ਕਿਉਂਕਿ ਜਿਹੜੇ ਬੀਜਾਂ ਲਈ ਅਸੀਂ ਇਹ ਬਿਲ ਲਿਆਂਦਾ ਹੈ ਉਹ ਸਿਰਫ European Countries ਦੇ ਹਨ। ਇਸ ਲਈ ਜੇ Foreign Countries ਲਿਖ ਦਿੱਤਾ ਜਾਵੇ ਤਾਂ ਝਗੜਾ ਪੈ ਸਕਦਾ ਹੈ ਕਿਉਂਕਿ ਹੋਰਾਂ ਮੁਲਕਾਂ ਦੇ ਬੀਜ ਕੁਝ ਚੰਗੇ ਨਹੀਂ ਹਨ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਨਾਲੋਂ ਸਾਡੇ ਆਪਣੇ ਦੇਸ਼ ਦੇ ਬੀਜ ਚੰਗੇ ਹਨ। ਇਸ ਲਈ ਇਸ ਤਜਵੀਜ਼ ਨੂੰ ਮੈਂ ਨਹੀਂ ਮੰਨਦਾ।

Mr. Speaker : Question is —

In the proposed sub-clause (vi), line 1, for “European”, substitute “Foreign”.

The motion was by leave withdrawn.

Mr. Speaker : Question is—

That Clause 2 stand part of the Bill.

The motion was carried.

CLAUSE 3.

Mr. Speaker : Question is —

That Clause 3 stand part of the Bill.

The motion was carried.

Clause 1 and Title.

Mr. Speaker : Question is —

That Clause 1 and Title stand part of the Bill.

The motion was carried.

Minister for Agriculture and Panchayats (Sardar Gurbanta Singh) : Sir, I beg to move :—

That the East Punjab Improved Seeds and Seedlings (Amendment) Bill as passed by the Punjab Legislative Council be passed.

Mr. Speaker : Motion moved —

That the East Punjab Improved Seeds and Seedlings (Amendment) Bill as passed by the Punjab Legislative Council be passed.

प्रोफेसर मोता सिंह आनन्दपुरी (आदम पुर): स्पीकर साहिब, मैंने कल भी आनरेबल मिनिस्टर साहिब की तबज्जुह इस अमर की तरफ दिलाई थी और जो बहुत ज़रूरी महसूस होती है वह है crops की destruction की, ruination की। मैं समझता हूँ कि अब भी इन्हें इस पर गौर करना चाहिए और कोई ऐसे लफ़्ज़ रखने चाहिए कि अगर उसकी bona-fides साबित न हों और यह कि अगर उसकी sincerity साबित हो जाए कि उस से अच्छे बीज हासिल करने के लिए पूरी कोशिश की लेकिन बावजूद इसके उसे अच्छा बीज नहीं मिला जिसके नतीजे के तौर उसे मजबूर होकर दूसरा बीज डालना पड़ा, उन्हें कुछ allowance दिया जाए। इस तरह whole sale destruction से लोगों में बेचैनी पैदा हो जाने के अन्देश को नज़रअन्दाज़ नहीं किया जा सकता। इसलिए इसमें से यह दो सतरे निकाल देनी चाहिए, इसके स्थान पर कुछ ऐसे लफ़्ज़ रखे जाएं कि,

Provided that he has made earnest efforts to find out the improved seed.

तो इस का मतलब है ..... ।

अध्यक्ष महोदय : अब इस बात के कहने का क्या फायदा ? अब बिल की third reading चल रही है और यह कलाज़ पास हो चुकी है। अब तो आप बिल की implementation के बारे में कुछ कह सकते हैं। (What is the use of suggesting this thing now ? This clause has already been passed and the third reading of the Bill is going on. Now he may say something in regard to the implementation of the provisions of the Bill.)

प्रोफ़ेसर मोता सिंह आनन्दपुरी : मैं ने कल कहा था कि हमारी गवर्नमेंट इस बात की तरफ तबज्जुह दे। यह बात तो छोटी सी है लेकिन इस के नतीज बड़े अहम हैं। अब मैं सरकार से दोबारा कहना चाहता हूं यह इस मामले को seriously consider करे।

दूसरी चीज जो मैं कहना चाहता हूं वह यह है कि Agriculture Department जो seeds supply करता है उस के बारे में मैं आप को यकीन दिलाता हूं कि दर असल यह बात गलत है कि यह Department लोगों को seeds supply करता है। अगर अब उस ने storage करने शुरू कर दिये हों तो मैं नहीं कह सकता। लेकिन मैं ने पहले खुद वहां जा कर देखा है और उन से बीज मांगे हैं। मुझे उन्होंने ने कहा था कि अब हम ने यह इन्तज़ाम छोड़ दिया है। इस लिये मैं सरकार से कहूंगा कि गवर्नमेंट का बीजों को store करने का जो पुराना system था उसे फिर से शुरू कर दिया जाए। मैं ने खुद अपने खेतों के लिए चरी और बाजरे के बीज मांगे थे और उन्होंने ने कहा कि यह हमारे पास नहीं होते। उधर हिसार के ज़िले से मंगाए। लेकिन वहां से मंगाने में charges बढ़ जाते हैं। इस गवर्नमेंट को अच्छे बीज supply करने की responsibility अपने ऊपर लेनी चाहिए। अगर यह जिम्मेदारी डिपार्टमेंट अपने ऊपर ले ले कि सब को अच्छे बीज supply किये जाएंगे तो ज़मींदारों को क्या शिकायत हो सकती है, क्योंकि जो बीज उन को गवर्नमेंट की तरफ से सपलाई होंगे वह अच्छे होंगे और उन्हें वह सस्ते मिलेंगे। क्योंकि उन को गवर्नमेंट की तरफ से supply नहीं होते इस लिए वह मजबूरी में आ कर अपने बीज बीजते हैं। इस लिए उन की इस मजबूरी को सामने रख कर यह कलाज़ delete कर देनी चाहिए।

सरदार चिन्त सिंह पट्ट (टांडा) : सपीकर साहिब, इस बिल के principle के ताल में एडिट कर रहा हूं। सानू कंसिडर करनी चाहीदी है कि चिन्त ब्रीज मुहंसीआ हेंड अंडे जेकर इस मंडलब लਈ कृष पाबंदीआं दी लाउटिआं पैड उं दी कौदी हरज नही। लेकिन मैं समझदा हूं कि जिस उतुं एह धिआल कीता जा रिहा है कि एह control कलू के एडिआके उे लागू कीता जायेगा अंडे उधे ब्रीज पैदा करन लਈ उजरबे लीते जाणगे, एह उजरबे कामजाब नही हेंडगे किउं जे उह ब्रीज इस उतुं मुखतलिफ आबे हवा विच पैदा कीते जाणगे। हर फसल दी पैदावार अंडे उनुं के फलं लਈ आबे-हवा एह बडा अहिम असर रखदी है। डेर एह उजरबे एनी जलदी कामजाब नही हेंड वाले। पहिले एह उतुं एडिआके विच कीते जाणगे डेर एह मैदानं दी आबे हवा विच कीते जाणगे। अंडे ना ही सांडे पास एज वेले उनुं ब्रीजं के stock ही हन उे ना ही हालं उतुं एडिआके नू एनूं ने controlled area declare कीता है। एनूं सारीआं चीजं के पूरे करन विच हालं कांढी वकत लगेगा। पर एह पाबंदीआं हंड उें ही लगानीआं जा रहीआं हन। डेर सानू इस गोल दी पूरा विस्वास नही कि एनूं ब्रीजं दी distribution दी ठीक रीग ताल हेंडगी जं नही किउं जे पहिले जिस किसे दी चीज दी distribution सरकार दी agencies राहीं कीती जांदी है उह ठीक नही हुंदी। आप देब लवे बाद दी distribution सिगडी अस कल हें रही है। एह चीजं सरकार नू आपणें

department ਦੀ ਰਾਹੀਂ ਜਾਂ Co-operative Societies ਦੀ ਰਾਹੀਂ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਦੇਣੀਆਂ ਚਾਹੀਦੀਆਂ ਹਨ ਤਾਂ ਜੋ ਉਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚ ਮਿਲਾਵਟ ਨਾ ਕੀਤੀ ਜਾ ਸਕੇ । ਮਿਨਿਸਟਰ ਸਾਹਿਬ ਨੇ ਕਿਹਾ ਸੀ ਕਿ ਜਦੋਂ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਗੰਦਮ ਦਾ ਬੀ ਦਿਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਤਾਂ ਉਹ ਖਾ ਜਾਂਦੇ ਹਨ । ਮੈਂ ਸਮਝਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਇਹ ਗਲ ਠੀਕ ਨਹੀਂ ਕਿਉਂ ਜੋ ਹਰ ਕੋਈ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਚੰਗੇ ਬੀਜ ਵਰਤੇ ਜਾਣ । ਇਸ ਲਈ ਉਹ ਉਸੇ ਮਤਲਬ ਲਈ ਹੀ ਵਰਤੇ ਜਾਣਗੇ ਜਿਸ ਮਤਲਬ ਲਈ ਉਹ ਹੋਣਗੇ । ਆਪ Agriculture Department ਦੇ ਬੀਜ ਵੰਡਣ ਦੇ ਢੰਗ ਵੇਖੋ । ਉਹ ਕਾਫ਼ੀ ਭੈੜੇ ਹਨ । ਜੇਕਰ ਕੋਈ seeds ਦੀ ਸ਼ਿਕਾਇਤ ਕਰਦਾ ਹੈ ਤਾਂ ਉਸ ਦੀ ਸ਼ਿਕਾਇਤ ਵਲ ਕੋਈ ਧਿਆਨ ਨਹੀਂ ਦਿਤਾ ਜਾਂਦਾ । ਆਪ ਖਾਦ ਵੀ ਵੰਡ ਨੂੰ ਵੇਖ ਲਵੋ । ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਇਹ ਵੀ ਨਹੀਂ ਦਸਿਆ ਜਾਂਦਾ ਕਿ ਉਸ ਖਾਦ ਦੇ ਪੈਸੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਕਿਥੇ ਜਮਾਂ ਕਰਾਏ ਹਨ । ਉਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚਾਰਿਆਂ ਨੂੰ ਇਹ ਵੀ ਨਹੀਂ ਪਤਾ ਹੁੰਦਾ ਕਿ ਉਹ ਪੈਸੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਪਾਸੋਂ ਨੰਬਰਦਾਰ ਨੇ ਲੈਣੇ ਹਨ ਜਾਂ ਪਟਵਾਰੀ ਨੇ ਲੈਣੇ ਹਨ । ਉਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚਾਰਿਆਂ ਨੂੰ ਇਹ ਪਤਾ ਨਾ ਹੋਣ ਕਰ ਕੇ ਤਵਾਨ ਪਾ ਦਿਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਨਾਲ ਸੂਦ ਵੀ ਦੇਣਾ ਪੈਂਦਾ ਹੈ । ਜਿਸ ਤਰੀਕੇ ਨਾਲ ਇਹ Agriculture Department ਚਲ ਰਿਹਾ ਹੈ, ਉਹ ਸਭ ਨੂੰ ਪਤਾ ਹੈ । ਉਹ ਪੁਰਾਣਾ ਢੰਗ ਜਿਸ ਨਾਲ ਇਹ ਮਹਿਕਮਾ ਕੰਮ ਕਰਦਾ ਹੈ ਕਿਸ ਕੋਲੋਂ ਛੁਪਿਆ ਹੋਇਆ ਨਹੀਂ । ਇਸ ਦੀ working ਦਾ ਤਤਕਾਲ ਬੜਾ ਗਲਤ ਹੈ ਹਾਲਾਂ ਕਿ ਇਸ ਦੇ ਕੰਮ ਕਰਨ ਦਾ ਢੰਗ ਬੜਾ ਚੰਗਾ ਹੋਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ, ਕਿਉਂ ਜੋ ਇਸ department ਦੀ ਚੰਗੀ working ਨਾਲ ਹੀ ਸਾਡਾ ਅਗਲਾ ਪੰਜ ਸਾਲਾ ਪਲਾਨ ਕਾਮਯਾਬ ਹੋ ਸਕਦਾ ਹੈ । ਇਸ ਮਹਿਕਮੇ ਦੀ working ਦਾ ਹਰ ਥਾਂ ਤੇ ਜ਼ਿਕਰ ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਪਰ ਇਸ ਦੀ actual working ਜਾ ਕੇ ਵੇਖੋ ਤਾਂ ਆਪ ਨੂੰ ਪਤਾ ਲਗੇਗਾ ਕਿ ਇਸ department ਦਾ ਕੰਮ ਤਾਂ ਜ਼ਿਆਦਾ ਤਰ ਇਸ ਦੇ farms ਤਕ ਹੀ ਮਹਿਦੂਰ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਬੇਨਾ ਕੰਮ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦਾ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਕੋ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਲਿਖਾ ਪੜ੍ਹੀ ਹੁੰਦੀ ਹੈ । ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ public ਨੂੰ ਕੋਈ ਫਾਇਦਾ ਨਹੀਂ ਹੈ । ਜਿਹੜੀ ਉਹ ਖੇਤੀ ਬਾੜੀ ਦੇ ਕੰਮ ਦੀ research ਕੀਤੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ ਅਤੇ ਪੈਦਾਵਾਰ ਨੂੰ ਤਰੱਕੀ ਦੇਣ ਲਈ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਕੀਤੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ ਉਸ ਬਾਰੇ ਆਪ ਕਿਸਾਨਾਂ ਨੂੰ ਜਾ ਕੇ ਪੁਛੋ ਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਤੋਂ ਕੀ ਕੋਈ ਫਾਇਦਾ ਵੀ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਜਾਂ ਨਹੀਂ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਇਸ ਮਹਿਕਮੇ ਤੋਂ ਕੋਈ ਫਾਇਦਾ ਨਹੀਂ ਹੋ ਰਿਹਾ । ਮੈਂ ਸਰਕਾਰ ਨੂੰ ਇਹ ਦਸਣਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਮਹਿਕਮੇ ਕਾਨੂੰਨ ਦੇ ਜ਼ੋਰ ਨਾਲ ਇਹ ਚੀਜ਼ਾਂ ਨਹੀਂ ਹੋਣੀਆਂ ਚਾਹੀਦੀਆਂ । ਇਹ ਆਮ ਸ਼ਕਲ ਵਿਚ ਹੋਣੀਆਂ ਚਾਹੀਦੀਆਂ ਹਨ । ਲੋਕ ਚਾਹੁੰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਚੰਗੇ ਬੀ ਮਿਲਣ । ਲੇਕਨ ਜਿਸ ਢੰਗ ਨਾਲ ਇਹ department ਕੰਮ ਕਰਦਾ ਹੈ ਉਸੇ ਢੰਗ ਕਰ ਕੇ ਹੀ ਗਵਰਨਮੈਂਟ ਦੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਕੰਮਾਂ ਦੀ criticism ਹੁੰਦੀ ਹੈ । ਇਸ ਬਿਲ ਤੋਂ ਸਾਨੂੰ ਇਹ ਵੀ ਡਰ ਹੈ ਕਿ ਜਿਹੜੇ ਅਖਤਿਆਰਤ ਇਸ ਦੀ ਰਾਹੀਂ ਇਸ department ਨੂੰ ਦਿਤੇ ਜਾ ਰਹੇ ਹਨ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਵਰਤੋਂ ਵਿਚ ਲਿਆ ਕੇ ਕਿਧਰੇ ਇਹ department ਵੀ ਪੁਲਿਸ ਵਾਲੇ ਰਾਹ ਨਾ ਪਕੜ ਲਵੇ । ਇਸ ਲਈ ਮੈਂ ਵਜ਼ੀਰ ਸਾਹਿਬ ਨੂੰ ਕਹਿੰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਇਸ ਦੀ working ਚੰਗੇ ਤਰੀਕੇ ਨਾਲ ਕਰੋ । ਇਸ ਦਾ ਫਾਇਦਾ ਤਦ ਹੀ ਹੋਵੇਗਾ ਜਦੋਂ ਇਸ ਦੀ working ਬੇਹਤਰ ਹੋ ਜਾਏਗੀ ।

श्री गोपी चन्द गुप्ता (पुण्डरी) . स्पीकर साहिब, यह जो बिल हमारे सामने आया है यह एक बड़ी अहमियत का बिल है । काश्तकारी के लिये और चीजों पैदा करने के लिये इस बिल की बड़ी जरूरत है जो अब खेती बाड़ी के नये तरीकों के जरिये हा रही हैं । उन

[श्री गोपी चन्द गुप्ता]

के लिये यह ज़रूरी है कि हम अच्छे बीज मुहैया करें। यह ठीक है। मुझे एक मिसाल याद आई है। Indonesia ने कुछ onions का बीज मंगाने के लिए एक Foreign Country को order place किया था। आप यह सुन कर हैरान होंगे कि उस country का नाम वहां बदनाम हुआ। क्योंकि जो बीज वहां भेजा गया था उस के 80 per cent की germination नहीं हुई थी।

तो यह जो vegetation के सिलसिले में बिल आया है इस पर काफ़ा एतराज़ किए गए हैं लेकिन जो पाबन्दी है वह सिर्फ़ बीज पैदा करने पर है। आप यदि market में consumption के लिए बेचना चाहो तो उस पर किसी किसिम की पाबन्दी नहीं है। इस बिल में बताया गया है कि जो controlled areas होंगे जहां पर यह बीज पैदा किए जाएंगे वह गवर्नमेंट के पास registered होंगे। यह तो एक बड़ी ज़रूरी चीज़ है और अच्छी बात है। अगर हर आदमी बीज पैदा करे और बेचने लगे तो हमारे मुल्क में, जहां के किसान इस बात से बेबहरा हैं और उन्हें जांच नहीं है कि बीज कहां से लिए जाएं, तो वह कहीं से भी जहां उन्हें एक दो रुपए सस्ते मिलगे, खरीद लेंगे। इस तरह production में improvement नहीं होती। जिस area के लिए गवर्नमेंट जिम्मेदारी लेगी उस को बढ़िया बीज मुहैया करे। जहां लोग बढ़िया बीज पैदा करेंगे। यह बीज कौम की बड़ी भरी दौलत हैं। इस में किसी को तकलीफ़ नहीं होगी बल्कि जो किसान इन चीज़ों से बेबहरा हैं जिन्हें मालूम नहीं कि कहां से बीज लूँ और कैसे बीज लूँ तो यह उस की मदद है। और अगर registered area में कोई गलत ढंग से बीज पैदा करता है तो लाज़मी तौर पर उस की crop destroy होनी चाहिए। इस के लिए कानून का होना ज़रूरी है। इस लिए मैं इस बिल की सराहना करता हूँ।

एक और बात है जो मैं आगे कहना चाहता हूँ। वह यह है कि सरकार इन बीजों को किसानों को मुहैया करने के लिए Depots और co-operative societies मुक़र्रर करती हैं और किसानों को कहा जाता है कि वहाँ से बीज लें। मगर जो बीज not approved by the Government यह दुकानदार या co-operative societies supply करती हैं उस से किसान की उतनी germination नहीं होती जितनी कि उस बीज से होती है जो उसे गवर्नमेंट supply करती है। इस की वजह यह है कि वह बीज certified होता है। इस लिए हमें बीज की supply की तरफ़ ख़ास ध्यान देना पड़ेगा। इतना कह कर मैं Bill की सराहना करता हूँ।

ਸਰਦਾਰ ਪਰਤਾਪ ਸਿੰਘ ਰਤਾਖੇੜਾ (ਮੱਲਾਂ ਵਾਲਾ) : ਸਪੀਕਰ ਸਾਹਿਬ, ਇਹ ਜੋ Bill ਇਸ ਸਮੇਂ House ਸਾਹਮਣੇ ਪੇਸ਼ ਹੈ, ਬਾਜ਼ ਮੈਂਬਰ ਸਾਹਿਬਾਨ ਨੇ ਇਸ ਦੀ ਕੁਝ ਮੁਖਾਲਫ਼ਤ ਕੀਤੀ ਹੈ। ਪਰ ਮੈਂ ਸਮਝਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਇਹ ਜਾਂ ਤਾਂ ਮੁਖਾਲਫ਼ਤ ਕਰਨ ਲਈ ਮੁਖਾਲਫ਼ਤ ਕੀਤੀ ਗਈ ਹੈ ਤੇ ਜਾਂ ਜ਼ਰਾਇਤ ਤੇ ਨਾਵਾਕਿਫ਼ ਹੋਣ ਕਰਕੇ ਕੀਤੀ ਗਈ ਹੈ।

ਕਲ ਇਕ ਕਾਬਿਲ ਦੋਸਤ ਨੇ ਕਿਹਾ ਸੀ ਕਿ ਸਾਡੇ ਆਪਣੇ ਦੇਸ਼ ਵਿਚ ਬੜੇ ਚੰਗੇ ੨ ਸਬਜ਼ੀਆਂ ਦੇ

ਬੀਜ ਹਨ। ਠੀਕ ਹੈ ਅਤੇ ਬੜੀ ਚੰਗੀ ਗਲ ਹੈ। ਚੰਗੇ ਬੀਜਾਂ ਦਾ ਹੋਣਾ ਬੜਾ ਜ਼ਰੂਰੀ ਹੈ। ਇਹ ਠੀਕ ਹੈ ਕਿ ਸਾਡੇ ਦੇਸ਼ ਵਿਚ ਵੀ ਸਬਜ਼ੀਆਂ ਅਤੇ ਫਲਾਂ ਦੇ ਚੰਗੇ ਬੀਜ ਹਨ। ਇਸ ਬਿਲ ਦਵਾਰਾ ਉਨ੍ਹਾਂ ਬੀਜਾਂ ਦੀ ਕਾਸ਼ਤ ਕਰਨੀ ਹੈ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਤੋਂ ਜ਼ਿਲਾਵਾ ਹੋਰ ਦੇਸ਼ਾਂ ਤੋਂ ਵੀ ਚੰਗੇ ਬੀਜ ਇਥੇ ਲਿਆ ਕੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਜ਼ਿਆਦਾ ਮਿਕਦਾਰ ਵਿਚ ਪੈਦਾ ਕਰਨਾ ਹੈ। ਜੇਕਰ ਅਸੀਂ ਨਾਕਸ ਬੀਜ ਖਤਮ ਨਹੀਂ ਕਰਾਂਗੇ ਤਾਂ ਚੰਗੇ ਬੀਜ ਪੈਦਾ ਨਹੀਂ ਕਰ ਸਕਾਂਗੇ। ਅਸੀਂ ਅਮਰੀਕਾ ਤੋਂ hybrid ਮੱਕੀ ਦੇ ਬੀਜ ਅਤੇ ਦੂਸਰੇ ਵੀ ਲੈਣ ਦੀ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਕਰ ਰਹੇ ਹਾਂ ਕਿਉਂਕਿ improved ਬੀਜ ਆਮ ਬੀਜ ਨਾਲੋਂ ਤਿੰਨ ਗੁਣਾ ਜਾਂ ਜ਼ਿਆਦਾ ਪੈਦਾਵਾਰ ਦਿੰਦੇ ਹਨ। ਇਸ ਸਿਲਸਲੇ ਵਿਚ ਕਿਸੇ sentiment ਵਿਚ ਨਹੀਂ ਜਾਣਾ ਚਾਹੀਦਾ। ਬਾਹਰ ਦੇ ਦੇਸ਼ਾਂ ਤੋਂ ਚੰਗੇ ਬੀਜ ਲਿਆ ਕੇ ਇਥੇ ਜ਼ਿਆਦਾ ਪੈਦਾਵਾਰ ਕੀਤੀ ਜਾਣੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ।

ਇਕ ਮੈਂਬਰ ਸਾਹਿਬ ਨੇ clause 4 ਵਿਚ destruction ਦੇ provision ਤੇ ਇਤਰਾਜ਼ ਕੀਤਾ। ਮੈਂ ਕਹਿੰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਇਹ clause ਬਿਲਕੁਲ ਠੀਕ ਹੈ। Controlled area ਵਿਚ, ਜਿਥੇ ਕਿ ਸਰਕਾਰ improved seed ਦੀ supply ਦੀ ਜ਼ਿੰਮੇਵਾਰੀ ਲਵੇਗੀ ਤਾਂ ਜੋ ਉਨ੍ਹਾਂ ਚੰਗੇ ਬੀਜਾਂ ਦੀ ਹੋਰ ਜ਼ਿਆਦਾ ਪੈਦਾਵਾਰ ਕਰਕੇ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਵੇਚੇ ਜਾਣ, ਉਥੇ ਕੋਈ ਵੀ ਆਦਮੀ ਖਰਾਬ ਬੀਜ ਬੀਜ ਕੇ ਸਾਰੇ ਬੀਜਾਂ ਨੂੰ ਖਰਾਬ ਕਰ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਲਈ ਇਹ clause ਬੜੀ ਜ਼ਰੂਰੀ ਹੈ ਅਤੇ ਜੇ ਕਰ ਇਹ ਹਟਾ ਦਿਤੀ ਜਾਵੇ ਤਾਂ ਕਿਸੇ ਪਾਬੰਦੀ ਦੇ ਨਾ ਹੋਣ ਕਰਕੇ improved seeds ਪੈਦਾ ਕਰਨੇ ਮੁਸ਼ਕਿਲ ਹੋ ਜਾਣਗੇ। ਇਸ ਲਈ ਇਹ clause ਜ਼ਰੂਰੀ ਹੈ।

ਇਕ ਸਾਹਿਬ ਨੇ ਫਰਮਾਇਆ ਕਿ seeds ਮੁਹਈਆ ਕਰਨ ਦਾ ਢੰਗ ਠੀਕ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਮੈਂ ਇਸ ਗਲ ਨੂੰ ਨਹੀਂ ਮੰਨਦਾ। ਮੈਨੂੰ ਜ਼ਰਾਇਤ ਦੇ ਕੰਮ ਨਾਲ ਵਾਕਫ਼ੀਅਤ ਹੈ ਅਤੇ ਤਜਰਬਾ ਹੈ। ਜ਼ਰਾਇਤ ਦਾ ਮਹਿਕਮਾ improved seed ਦੀ supply ਦੀ ਬੜੀ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਕਰ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਇਹ ਕਹਿਣਾ ਕਿ ਇਹ seeds ਮਿਲਦੇ ਨਹੀਂ ਠੀਕ ਨਹੀਂ। ਪਿਛਲੇ ਸਾਲ ਫਿਰੋਜ਼ਪੁਰ ਜ਼ਿਲੇ ਵਿਚ 591 ਜੋਧਪੁਰ ਨੰਬਰ ਦੀ ਕਣਕ registered ਦੁਕਾਨ ਤੇ ਪਈ ਰਹੀ, ਜ਼ਿੰਮੀਂਦਾਰ ਲੈਣ ਨਹੀਂ ਆਏ। ਆਮ ਜ਼ਿੰਮੀਂਦਾਰ ਸਮਝਦਾ ਹੈ ਕਿ ਕਿਸੇ ਕਿਸਮ ਦੇ ਉਹ ਬੀਜ ਲਵੇ ਫਸਲ ਤਾਂ ਚੰਗੀ ਹੋ ਹੀ ਜਾਵੇਗੀ। ਇਹ ਤਕਲੀਫ਼ ਨਹੀਂ ਕਰਦਾ ਕਿ improved seeds ਲੈ ਆਵੇ। ਜੇ ਕਰ ਅਸੀਂ improved seeds ਇਸਤੇਮਾਲ ਨਹੀਂ ਕਰਾਂਗੇ ਤਾਂ ਖੇਤੀ ਦੀ ਤਰੱਕੀ ਨਹੀਂ ਹੋ ਸਕਦੀ।

ਇਕ ਹੋਰ ਸਾਹਿਬ ਨੇ ਕਿਹਾ ਕਿ ਇਸ Bill ਦੀ ਹਾਲੇ ਜ਼ਰੂਰਤ ਨਹੀਂ ਕਿਉਂਕਿ ਹਾਲੇ ਸਰਕਾਰ ਨੇ ਵਸੀਹ ਪੈਮਾਨੇ ਤੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਬੀਜਾਂ ਦੀ ਵੰਡ ਲਈ steps ਨਹੀਂ ਲਏ। ਮਗਰ ਇਸੇ ਲਈ ਤਾਂ ਇਹ Bill ਬਣਾਇਆ ਗਿਆ ਹੈ ਕਿਉਂਕਿ ਇਸ ਦੇ ਬਗ਼ੈਰ ਅਜਿਹੇ ਕਦਮ ਨਹੀਂ ਚੁਕੇ ਜਾ ਸਕਦੇ ਕਿ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨਾਲ ਨਾਕਸ ਬੀਜ ਨੂੰ ਖਤਮ ਕਰਕੇ ਚੰਗੇ ਬੀਜ ਦੀ ਜ਼ਿਆਦਾ ਪੈਦਾਵਾਰ ਕਰ ਕੇ ਜ਼ਿਆਦਾ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ improved seeds ਦਿਤੇ ਜਾ ਸਕਣ। ਇਹ ਇਖਤਿਆਰ ਹੋਣਗੇ ਤਾਂ ਹੀ ਇਹ ਚੀਜ਼ ਦਰਜਾ ਬਦਰਜਾ ਕੀਤੀ ਜਾ ਸਕੇਗੀ। ਇਸ ਲਈ ਇਹ Bill ਬੜਾ ਜ਼ਰੂਰੀ ਹੈ। ਇਸ ਤੇ ਹੋਰ ਜ਼ਿਆਦਾ ਨਾ ਕਹਿੰਦਾ ਹੋਇਆ ਇਹ ਕਹਾਂਗਾ ਕਿ ਜ਼ਰਾਇਤ ਦਾ ਮਹਿਕਮਾ ਚੰਗੇ seeds ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਸਪਲਾਈ ਕਰਨ ਦੀ ਹੋਰ ਜ਼ਿਆਦਾ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਕਰੇ। ਮੈਂ ਇਸ ਬਿਲ ਨੂੰ support ਕਰਦਾ ਹਾਂ।

ਸਰਦਾਰ ਖੇਮ ਸਿੰਘ (ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ) : ਸਪੀਕਰ ਸਾਹਿਬ, ਸਾਡੇ ਸਾਹਮਣੇ ਜੋ Punjab Improved Seeds and Seedling Bill 1956 ਕਲਾਂ ਤੋਂ ਪੇਸ਼ ਹੈ ਇਸ ਨੂੰ ਪੇਸ਼ ਕਰਨ ਲਈ ਮੈਂ ਮਿਨਿਸਟਰ ਸਰਦਾਰ ਗੁਰਬੀਤਾ ਸਿੰਘ ਨੂੰ ਵਧਾਈ ਪੇਸ਼ ਕਰਦਾ ਹਾਂ ਕਿਉਂਕਿ ਸਾਡੇ ਦੇਸ਼ ਵਿਚ

[ਸਰਦਾਰ ਬੇਮ ਸਿੰਘ]

ਸਬਜ਼ੀਆਂ ਦੀ ਅਤੇ ਵਲੈਂਟੀ ਫੁਲਾਂ ਦੀ ਬਹੁਤ ਕਮੀ ਹੈ। ਸਰਕਾਰ ਦਾ ਇਹ ਫ਼ਰਜ਼ ਹੈ ਕਿ ਦੇਸ਼ ਵਿਚ ਜਿਸ ਚੀਜ਼ ਦੀ ਕਮੀ ਹੋਵੇ ਉਸ ਤੇ control ਕਰੇ। ਸੋ ਜੇ ਸਰਕਾਰ ਦੀ policy ਹੈ ਬੜੀ ਚੰਗੀ ਹੈ ਅਤੇ ਇਹ ਸਕੀਮਾਂ ਬੜੀਆਂ ਚੰਗੀਆਂ ਹਨ ਕਿਉਂਕਿ ਸਾਡੇ ਦੇਸ਼ ਵਿਚ ਸਬਜ਼ੀਆਂ ਬਹੁਤ ਖਰਾਬ ਹੁੰਦੀਆਂ ਹਨ। ਆਮ ਤੌਰ ਤੇ ਜਦ ਕੋਈ ਆਦਮੀ ਬੀਮਾਰ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਤਾਂ ਡਾਕਟਰ ਉਸ ਨੂੰ ਸਬਜ਼ੀਆਂ ਜਾਂ ਸਬਜ਼ੀਆਂ ਦਾ ਵਸਾ ਪੀਣ ਨੂੰ ਆਖਦਾ ਹੈ। ਸੋ ਇਹ ਬੜੀ ਚੰਗੀ ਗਲ ਹੈ ਕਿ ਸਰਕਾਰ ਸਬਜ਼ੀਆਂ ਦੇ ਬੀਜ supply ਕਰੇਗੀ। ਇਹ ਹੋਰ ਵੀ ਚੰਗਾ ਹੁੰਦਾ ਜੇ ਕਰ ਇਹ ਚੀਜ਼ ਅਜ ਤੋਂ 10 ਸਾਲ ਪਹਿਲਾਂ ਹੁੰਦੀ। ਦੇਸੀ ਸਬਜ਼ੀਆਂ ਅਤੇ ਵਲਾਇਤੀ ਸਬਜ਼ੀਆਂ ਵਿਚ ਬਹੁਤ ਫ਼ਰਕ ਹੈ। ਸਾਡੀਆਂ ਸਬਜ਼ੀਆਂ ਵਿਚ vitamin ਬਹੁਤ ਘਟ ਹੁੰਦੇ ਹਨ ਅਤੇ ਖੂਬਸੂਰਤੀ ਵੀ ਬਹੁਤ ਕਮਜ਼ੋਰ ਹੁੰਦੀ ਹੈ। ਅਜ ਸਰਕਾਰ ਬੜਾ ਚੰਗਾ ਇੰਤਜ਼ਾਮ ਕਰ ਰਹੀ ਹੈ, ਜੋ ਇਸ ਲਈ area control ਕਰੇਗੀ।

ਇਕ ਗਲ ਮੈਂ ਸਰਕਾਰ ਨੂੰ ਕਹਿਣਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਸਰਕਾਰ Bill ਤੇ ਬੜੇ ਬਣਾਇਆ ਕਰਦੀ ਹੈ ਪਰ ਅਮਲ ਬਹੁਤ ਘਟ ਹੋਇਆ ਕਰਦਾ ਹੈ। ਜਦੋਂ ਕਦੇ ਮਾਰਕਿਟ ਰੇਟ ਹਾਈ ਹੋਵੇ ਤਾਂ ਕਿਸਾਨ ਨੂੰ ਫਾਇਦਾ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦਾ ਸਗੋਂ ਨੁਕਸਾਨ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਕਿਉਂਕਿ ਕੰਟ੍ਰੋਲ ਰੇਟ ਤੇ ਬੀ ਨਹੀਂ ਸੀ ਮਿਲਦਾ। ਇਹ ਬੜੀ ਖੁਸ਼ੀ ਦੀ ਗਲ ਹੈ ਕਿ ਸਰਕਾਰ ਬੀ ਕੰਟ੍ਰੋਲ ਰੇਟ ਤੇ ਸਪਲਾਈ ਕਰਨ ਦਾ ਪ੍ਰਬੰਧ ਕਰੇਗੀ ਪਰ ਇਕ ਗਲ ਵਲ ਮੈਂ ਆਪਣੀ ਸਰਕਾਰ ਦਾ ਧਿਆਨ ਦਿਵਾਉਣਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਇਸ ਬਿਲ ਤੇ ਅਮਲ ਪੂਰੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਅਤੇ ਪ੍ਰਭਾਵਸ਼ਾਲੀ ਢੰਗ ਨਾਲ ਅਮਲ ਕਰਵਾਇਆ ਜਾਏ ਐਵੇਂ ਪਾਸ ਕਰ ਕੇ ਧਰਿਆ ਹੀ ਨਾ ਰਹਿ ਜਾਏ। ਇਹ ਇਕ ਚੰਗੀ ਗਲ ਹੈ ਕਿ ਬਿਲ ਪਾਸ ਕਰਨ ਨਾਲ ਬੀ ਚੰਗੇਰਾ ਮਿਲ ਜਾਵੇਗਾ। ਸਰਕਾਰ ਵੀ ਇਸ ਗਲ ਦਾ ਪਰਚਾਰ ਕਰੇਗੀ ਅਤੇ ਅਸੀਂ ਵੀ ਕਰਾਂਗੇ ਕਿ ਬਲੈਕ ਵਿਚ ਚੰਗਾ ਬੀਜ ਲੈਣ ਦੀ ਲੋੜ ਨਹੀਂ ਸਰਕਾਰ ਪ੍ਰਬੰਧ ਕਰ ਰਹੀ ਹੈ। ਇਹ ਇਕ ਬਹੁਤ ਚੰਗੀ ਸਕੀਮ ਹੈ ਅਤੇ ਨਾ ਕੇਵਲ ਮੈਂ ਹੀ ਸਗੋਂ ਸਾਰੀ ਹੀ ਕਿਸਾਨ ਸ਼੍ਰੇਣੀ ਇਸ ਸਕੀਮ ਨੂੰ ਐਪ੍ਰੀਸ਼ੀਏਟ ਕਰਦੀ ਹੈ ਅਤੇ ਮਹਿਸੂਸ ਕਰਦੀ ਹੈ ਕਿ ਇਹ ਇਕ ਉਨਤੀ ਦੇ ਰਾਹ ਵਲ ਚੰਗਾ ਕਦਮ ਹੈ। ਮੈਂ ਆਸ ਕਰਦਾ ਹਾਂ ਅਤੇ ਆਪਣੇ ਬਾਕੀ ਮੈਂਬਰਾਂ ਪਾਸ ਬੇਨਤੀ ਕਰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਇਸ ਬਿਲ ਨੂੰ ਛੇਤੀ ਤੋਂ ਛੇਤੀ ਪਾਸ ਕਰ ਦਿਤਾ ਜਾਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ। ਇਹ ਕਹਿ ਕੇ ਮੈਂ ਆਪਣੇ ਵਿਚਾਰ ਖਤਮ ਕਰਦਾ ਹਾਂ।

ਸਰਦਾਰ ਸਰੂਪ ਸਿੰਘ (ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ ਸ਼ਹਿਰ, ਪੂਟਬੀ) : ਸਪੀਕਰ ਸਾਹਿਬ, ਬਹੁਤ ਸਾਰੀਆਂ ਸਪੀਚਾਂ ਇਸ ਬਿਲ ਤੇ ਕੀਤੀਆਂ ਗਈਆਂ ਹਨ ਪਰ ਮੈਂ ਮੁਤਾਸਰ ਨਹੀਂ ਹੋਇਆ। ਇਸ ਬਿਲ ਵਿਚ ਸਾਰਿਆਂ ਤੋਂ ਪਹਿਲੀ ਚੀਜ਼ ਚੋਣੇ ਰਖਣ ਵਾਲੀ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਬੀਜ ਚੰਗਾ ਮਿਲੇ ਤਾਂ ਹੀ ਕਾਸ਼ਤਕਾਰ ਇਸ ਸਕੀਮ ਤੋਂ ਲਾਭ ਉਠਾ ਸਕਦਾ ਹੈ ਪਰ ਇਸ ਬਿਲ ਵਿਚ ਜਿਵੇਂ ਕਿ ਕਈ ਮੈਂਬਰਾਂ ਨੇ ਧਿਆਨ ਦਿਵਾਇਆ ਹੈ ਚੰਗੇਰਾ ਬੀਜ ਮੁਹਈਆ ਕਰਨ ਦੀ ਕੋਈ ਜ਼ਿੰਮੇਵਾਰੀ ਇਸ ਬਿਲ ਵਿਚ ਸਰਕਾਰ ਵਲੋਂ ਨਹੀਂ ਲਈ ਗਈ। ਸਗੋਂ ਕੰਨਡੀਸ਼ਨਜ਼ ਇਮਪੋਜ਼ ਕਰ ਦਿਤੀਆਂ ਗਈਆਂ ਹਨ ਕਿ ਬੀਜ true to type ਹੋਵੇ ਅਤੇ ਕੰਟ੍ਰੋਲ ਏਰੀਆ ਮੁਕਰਰ ਕਰਨਾ ਆਦਿਕ। ਪਰ ਬੀਜ ਕਿਵੇਂ ਮੁਹਈਆ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇਗਾ? ਜੇਕਰ ਚੰਗੇਰਾ ਬੀਜ ਮੁਹਈਆ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇ ਤਾਂ ਕੌਣ ਕਾਸ਼ਤਕਾਰ ਹੈ ਜੋ ਇਸ ਤੋਂ ਲਾਭ ਨਹੀਂ ਉਠਾਣਾ ਚਾਹੇਗਾ, ਇਸ ਦੇ ਹੁੰਦਿਆਂ ਹਰ ਕੋਈ ਚੰਗਾ ਬੀਜ ਵਰਤਨ ਦੇ ਯਤਨ ਕਰੇਗਾ। ਇਸ ਲਈ ਇਸ ਦੀ ਜ਼ਿੰਮੇਵਾਰੀ ਸਰਕਾਰ ਨੂੰ ਲੈਣੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ। ਫਿਰ ਇਸ ਦੇ ਨਾਲ ਹੀ ਇਕ ਮੁਸ਼ਕਿਲ ਇਹ ਵੀ ਹੈ ਕਿ ਇਸ ਬਿਲ ਵਿਚ ਇਹ ਸ਼ਰਤ ਰਖ ਦਿਤੀ ਗਈ ਹੈ

ਕਿ ਸਰਕਾਰ ਕਾਸ਼ਤਕਾਰ ਦੀ ਖੜੀ ਫਸਲ ਨੂੰ ਵੀ ਤਬਾਹ ਕਰ ਸਕਦੀ ਹੈ। ਮੈਂ ਸਮਝਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੀ ਕਰਤੀ ਸ਼ਰਤ ਲਗਾਣ ਲਈ ਕੋਈ ਜਸਟੀਫੀਕੇਸ਼ਨ ਨਹੀਂ। ਕਿਉਂਕਿ ਦੁਕਾਨਦਾਰ ਜਿਸ ਪਾਸੋਂ ਕਾਸ਼ਤਕਾਰ ਨੇ ਬੀਜ ਲਿਆਣਾ ਹੈ ਇਹ ਕਹਿ ਕਿ ਇਹ ਬੀਜ ਚੰਗਾ ਹੈ ਕਾਸ਼ਤਕਾਰ ਨੂੰ ਦੇ ਸਕਦਾ ਹੈ ਇਸ ਵਿਚ ਕਾਸ਼ਤਕਾਰ ਦਾ ਇਨਾ ਕਸੂਰ ਨਹੀਂ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਕਿ ਦੁਕਾਨਦਾਰ ਜਾਂ ਸਟਾਕਿਸਟ ਦਾ ਹੈ ਪਰ ਸਜ਼ਾ ਕੇਵਲ ਕਾਸ਼ਤਕਾਰ ਲਈ ਹੀ ਰਖੀ ਗਈ ਹੈ। ਮੈਂ ਇਹ ਸਮਝਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਇਸ ਬਿਲ ਤੋਂ ਜਿਨ੍ਹੇ ਲਾਭ ਦੀ ਆਸ ਕੀਤੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ ਉਸ ਦੀ ਥਾਂ ਨੁਕਸਾਨ ਵਧੇਰੇ ਹੋਣ ਦੀ ਸੰਭਾਵਨਾ ਹੈ, ਇਸ ਦੇ ਨਾਲ ਹੀ ਜੇ area ਕੰਟਰੋਲ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇਗਾ ਉਥੇ ਹਰ ਵਕਤ ਆਫੀਸਲ ਅਤੇ ਕਾਨੂੰਗੋ ਆਦਿਕ ਕਾਸ਼ਤਕਾਰ ਦੇ ਸਿਰ ਤੇ ਬੈਠੇ ਰਹਿਣਗੇ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚਾਰਿਆਂ ਨੂੰ ਇਹ ਕਹਿ ਕੇ ਕਿ ਇਹ ਬੀਜ true to type ਨਹੀਂ ਤੰਗ ਕਰਿਆ ਕਰਨਗੇ ਅਤੇ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਮੈਂ ਸਮਝਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਇਹ ਇਕ ਚੰਗਾ ਸਾਧਨ ਸਾਬਤ ਹੋਣ ਦੀ ਥਾਂ ਰਿਸ਼ਵਤ ਦਾ ਜ਼ਰੀਆ ਬਣ ਜਾਵੇਗਾ ਅਤੇ ਇਸ ਬਿਲ ਦਾ ਅਸਰ ਜ਼ਾਇਆ ਹੋ ਜਾਵੇਗਾ। ਇਹ ਠੀਕ ਹੈ ਕਿ ਬੀਜ ਚੰਗੇਰਾ ਵਰਤਿਆ ਜਾਵੇ ਤਾਂ ਕਾਸ਼ਤਕਾਰਾਂ ਨੂੰ ਲਾਭ ਹੋ ਸਕਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਸਰਕਾਰ ਨੂੰ ਵੀ ਫਾਇਦਾ ਹੋ ਸਕਦਾ ਹੈ ਪਰ ਹਰ ਵਕਤ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਸਿਰ ਤੇ ਡੰਡਾ ਰਖਿਆ ਜਾਣਾ ਮੈਂ ਸਮਝਦਾ ਹਾਂ ਉਚਿਤ ਨਹੀਂ। ਕਿਉਂਕਿ ਬੀਜ ਚੰਗਾ ਨਾ ਸਪਲਾਈ ਕਰਨ ਵਿਚ ਕਾਸ਼ਤਕਾਰ ਦਾ ਕੋਈ ਕਸੂਰ ਨਹੀਂ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਗਲਾਂ ਦੇ ਹੁੰਦਿਆਂ ਮੈਂ ਇਸ ਬਿਲ ਨੂੰ ਸਪੋਰਟ ਨਹੀਂ ਕਰ ਸਕਦਾ।

ਸ਼ਾਇਕਾ ਅਬਦੁਲ ਗ਼ਨੀ ਡਾਰ (ਨੂਹ): मैं इस बिल को लाने के लिए अपने मुअज़िज़ दोस्त मास्टर गुरबन्ता सिंह और उनके स्टाफ को बधाई देता हूँ।

अध्यक्ष महोदय : स्टाफ से आपका क्या मतलब है ? (What does he mean by the staff ?)

The hon. Member has nothing to do with the staff.

ਸ਼ਾਇਕਾ ਅਬਦੁਲ ਗ਼ਨੀ ਡਾਰ : जनाब डाइरेक्टर ज़रायत व दीगर मैक्रेटी वगैरह जिन की मदद से काम चलता है। मैं इस मौका पर अपना फर्ज समझता हूँ कि कुछ गुज़ारशात इसके बारे में यहाँ करूँ। कुछ बातों की तरफ मेरे भाई सरदार सरूप सिंह ने तबज़्जुह़ दिलाई है। यह ज़रूरी है कि हम किसानों में बीज पहुंचायें मगर किसानों में भी मुस्तलिफ़ तबके हैं। कुछ किसान तो सरदार प्रताप सिंह रत्ताखेड़ा की तरह हैं जिन के लिये यह ज़रूरी नहीं कि वह बीज को मांगें। वह बहुत बड़े ज़मींदार हैं और बीज खुद मुहैया कर सकते हैं। दूसरे तबका के लोग ऐसे हैं जो दरमियाना दर्जे के हैं। इन ज़मींदारों के लिए भी बीज की कोई दिक्कत नहीं। यह भी आला किसम का बीज दूर दराज़ से मंगवा सकते हैं अक्सरियत तो उस किसान की देखनी है जो गाँव में रहता है और जो किसी दुकान से बीज लेता है। ऐसे बहुत से किसान हैं। उनके पास तो खाने को नहीं होता और सब जानते हैं कि वह किस तरह अपना पेट भरते हैं। वह या तो सरदार प्रताप सिंह जी जैसे बहुत बड़े ज़मींदारों से बीज माँग लेते हैं या गाँव की दुकान से लाते हैं। इस लिये सरकार अगर इस काम में पूरी तबज़्जुह़ न दे तो अच्छा बीज इन किसानों को नहीं मिल सकता। इस लिये यह बिल इस काम में मदद करने के लिये एक अच्छा तरीका है।

जहाँ तक फसल को डेस्ट्राए करने का ताल्लुक है मैं समझता हूँ कि यह अच्छा नहीं और मुनासिब नहीं क्योंकि बीज की सपलाई की ज़म्मेदारी सरकार ने नहीं ली। यह देख

[मौलवी अब्दुल ग़नी डार]

कर मुझे ऐसा लगता है कि हमारे मुल्क में दलेरी आ रही है। हमारी स्टेट में जो दलेरी आ रही है इस से जल्द ही तमाम नुक्स दूर हो जाएंगे। मगर इस में यह देखना जरूरी है कि फसल को डैस्ट्राए करते समय कोई खास निशाना सामने होना चाहिए क्योंकि ऐसा न हो कि true to type या true to health के निशाना के न होने से किसी का नुकसान कर दिया जाये। यह हम मास्टर गुरबन्ता सिंह पर छोड़ते हैं। वह गरीबों के हितैषी हैं। गरीब है, गरीबों के हमदर्द हैं और मुझे उम्मीद है कि वह इस बात का ख्याल रखेंगे कि गरीब किसान का बिला-वजह नुकसान न हो जाए और फिर यह महफ़ल भी कहीं बदनाम न हो जाए या मैं यह समझ लूँ कि यह भी एकसाईज के बिल की तरह एक रास्ता निकाला गया है किसी खास काम का। मगर मेरा ख्याल है कि ऐसी बात की तबक्को नहीं।

मैं सरदार खेम सिंह जी का मश्कूर हूँ कि जिन्होंने इशारा किया है चाहे साधारण तौर पर या खास तौर पर कि सब्जियों में कीड़ा होता है। आम तौर पर पूरा पानी किसानों को नहीं मिलता और बीज अच्छा नहीं मिलता जिससे गोबी, बैंगन और दीगर सब्जियों में कीड़ा पड़ जाता है। उनकी फसल को ऐसी वैसी बात से डैस्ट्राए कर देना अच्छा तो होगा मगर किसानों को ruin करना इनका मकसद न होना चाहिए। मैं समझता हूँ कि सरकार इस बिल पर अमलदरामद करते वक्त इस बात का इन्तज़ाम करे कि उन गरीब किसानों के लिए जो बीज खुद नहीं खरीद सकते, कर्ज़ा लेते हैं और बीज के बदले गल्ला अदा करते हैं उन्हें कर्ज़ा वापिस करने में आसानी हो। मेरा ख्याल है कि आला किसम का बीज अगर पंचायतों के पास हो जो कि हर गांव में मौजूद हैं तो बेहतर होगा। वहाँ से वह बीज खरीद सकेंगे और फसल तैयार होने पर कीमत अदा कर सकेंगे। इसमें शक नहीं कि सरकार की नीयत यह बिल लाने में नेक है। अच्छी स्परिट में यह बिल लाया गया है और सरकार का मनशा नहीं कि किसी किसम की खराबी हो। इस लिये मैं अर्ज़ करना चाहता हूँ कि कोशिश की जाये कि जिन के पास बीज नहीं उन्हें बीज अच्छा मुहैया किया जाये और इस तरह मुहैया किया जाये जिस तरह कि कर्ज़ा या तफ़ावी दी जाती है और फसल की तैयारी पर ले ली जाती है। यह बिल लाने में मैं समझता हूँ कि जुरअत की बात है। मैं फिर एक बार मास्टर गुरबन्ता सिंह को मुबारकवाद देता हूँ। इस तरह की सज़ा रख कर मैं कहूँगा कि आप हमें नर्क न दिखाओ। हमें स्वर्ग न दिखाओ जिस तरह के भाखड़ा डैम के स्वर्ग हैं पहले चौधरी लहरी सिंह और अब प्रोफ़ेसर शेर सिंह दिखा रहे हैं और वह स्टेज न आये कि नसले इनसानी को सुधारने के नाम पर कमज़ोर मिनिस्टर्स या मुखालिफों को ख़त्म कर दिया जाये।

ਸਰਦਾਰ ਹਰੀ ਸਿੰਘ (ਦਸੂਆ) : ਸਪੀਕਰ ਸਾਹਿਬ, ਮੈਂ ਇਸ ਬਿਲ ਦੇ ਲਿਆਣ ਤੇ ਸਰਦਾਰ ਗੁਰਬੰਤਾ ਸਿੰਘ ਜੀ ਨੂੰ ਵਧਾਈ ਦਿੰਦਾ ਹਾਂ। ਮੈਂ ਸਮਝਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਇਸ ਮਹਿਕਮੇ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ ਹੋਰ ਵੀ ਮਹਿਕਮੇ ਸਨ ਪਰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਇਸ ਪਾਸੇ ਉਚੇਚਾ ਧਿਆਨ ਦਿਤਾ ਹੈ ਅਤੇ ਇਹ ਬਿਲ ਲਿਆਂਦਾ ਹੈ ਜਿਸ ਰਾਹੀਂ ਕਾਸ਼ਤਕਾਰਾਂ ਨੂੰ ਚੰਗੇਰਾ ਬੀਜ ਮਿਲ ਸਕੇਗਾ। ਸੂਬੇ ਦਾ ਧਨ ਵਧੇਗਾ ਅਤੇ ਪੈਦਾਵਾਰ ਵੀ ਵਧੇਗੀ। ਇਸ ਬਿਲ ਸਬੰਧੀ ਮੇਰੇ ਕੁਝ ਦੋਸਤਾਂ ਨੇ ਜੋ ਵਿਚਾਰ ਪਰਗਟ ਕੀਤੇ ਹਨ ਉਨ੍ਹਾਂ ਤੋਂ ਇਹ ਪ੍ਰਤੀਤ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਕੁਝ ਤੋਖਲੇ ਪੈਦਾ ਹੋ ਗਏ ਹਨ। ਇਕ ਤਾਂ ਇਹ

ਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਇਸ ਬਿਲ ਦੀ ਧਾਰਾ ਵਿਚ ਦੋ ਸ਼ਬਦ “ਯੂਰੋਪੀਅਨ” ਤੇ ਇਤਰਾਜ਼ ਹੋ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਜੇਕਰ ਇਹ ਇਤਰਾਜ਼ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦਾ ਹੈ ਤਾਂ ਮੇਰਾ ਖਿਆਲ ਹੈ ਕਿ ਇਸ ਇਤਰਾਜ਼ ਨੂੰ ਦੂਰ ਕੀਤਾ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਜੇਕਰ “ਯੂਰੋਪੀਅਨ” ਦੀ ਥਾਂ ਸ਼ਬਦ “ਫ਼ਾਰਿਨ” ਰਖ ਦਿਤਾ ਜਾਵੇ। ਇਸ ਸ਼ਬਦ ਵਿਚ ਯੂਰਪ, ਰੂਸ ਅਤੇ ਹੋਰ ਸਾਰੇ ਬਾਹਰਲੇ ਦੇਸ਼ ਸ਼ਾਮਲ ਕੀਤੇ ਜਾ ਸਕਦੇ ਹਨ ਅਤੇ ਮੈਂ ਇਹ ਸਮਝਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਇਹ ਸ਼ਬਦ ਇਤਰਾਜ਼ ਕਰਨ ਵਾਲਿਆਂ ਨੂੰ ਸੁਖਾਂਦਾ ਹੋਵੇਗਾ ਇਸ ਲਈ ਇਸ ਨੂੰ ਰਖ ਲੈਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ।

ਦੂਜਾ ਤੌਖਲਾ ਇਹ ਪਰਗਟ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ ਕਿ ਸਰਕਾਰ ਆਪਣੇ ਆਦਮੀਆਂ ਨੂੰ ਚੰਗੇਰਾ ਬੀਜ ਸਪਲਾਈ ਕਰਨ ਲਈ ਡਿਪੋ ਦੇ ਦੇਵੇਗੀ। ਇਸ ਬਾਰੇ ਅਰਜ਼ ਹੈ ਕਿ ਜਿਹੜੇ ਆਦਮੀ ਪਹਿਲਾਂ ਇਸ ਕੰਮ ਵਿਚ ਲਗੇ ਹੋਏ ਹਨ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਵੀ ਖਿਆਲ ਰਖਿਆ ਜਾਵੇ ਜਦੋਂ ਕਿ ਡਿਪੋ ਦਿਤੇ ਜਾਣ ਅਤੇ ਇਸ ਬਿਲ ਤੇ ਅਮਲ ਸ਼ੁਰੂ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇ। ਅਤੇ ਡਿਪੋ ਕੁਝ ਦੂਜੇ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਦੇ ਕੇ ਵੀ ਇਸ ਤੌਖਲੇ ਨੂੰ ਹਟਾ ਦੇਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ।

ਅਖੀਰ ਵਿਚ ਮੈਂ ਤੀਜੀ ਗਲ ਇਹ ਕਹਿਣਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਮੇਰੇ ਕੁਝ ਦੋਸਤਾਂ ਨੇ ਇਸ ਬਿਲ ਤੇ ਇਤਰਾਜ਼ ਕੀਤੇ ਹਨ। ਇਹ ਇਤਰਾਜ਼ ਸੁਣ ਕੇ ਬੜੀ ਹੈਰਾਨੀ ਹੁੰਦੀ ਹੈ। ਬੀਜ ਜੇਕਰ ਖੇਤਾਂ ਵਿਚ ਚੰਗਾ ਪਵੇਗਾ ਤੇ ਫਸਲ ਵੀ ਚੰਗੀ ਹੋਵੇਗੀ। ਪੈਦਾਵਾਰ ਵਧੇਗੀ ਅਤੇ ਸਭ ਨੂੰ ਫ਼ਾਇਦਾ ਹੋਵੇਗਾ। ਇਸ ਲਈ ਸਾਨੂੰ ਤਾਂ ਇਸ ਬਿਲ ਦੀ ਪ੍ਰਸ਼ੰਸਾ ਕਰਨੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ। ਪਰ ਮੈਨੂੰ ਅਫਸੋਸ ਹੈ ਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਨਹੀਂ ਕੀਤੀ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਸ਼ਬਦਾਂ ਨਾਲ ਮੈਂ ਵਜ਼ੀਰ ਸਾਹਿਬ ਦਾ ਇਸ ਬਿਲ ਦੇ ਪੇਸ਼ ਕਰਨ ਲਈ ਧੰਨਵਾਦ ਕਰਦਾ ਹਾਂ।

ਸ਼੍ਰੀ ਬਾਕੂ ਦਯਾਲ ਸ਼ਰਮਾ (ਸੋਹਨਾ): ਸਪਾਕਰ ਸਾਹਿਬ, ਯਹਾਂ ਇਸ ਬਿਲ ਦੀ State-ment of Objects and Reasons ਮੈਂ ਲਿਖਾ ਹੈ ਕਿ The East Punjab Improved Seeds and Seedlings Act, 1949 का scope ਥੋੜਾ ਥਾ ਤਸ ਕੀ ਅਬ improve ਕਰ ਰਹੇ ਹੁੰ। ਇਸ ਸੇ ਪਹਲੇ ਕਿ ਕੁਝ ਘੋਰ ਕਹੂੰ ਮੈਂ ਯਹ ਅਭੀ ਕਰਨਾ ਚਾਹੁਤਾ ਹੂੰ ਕਿ ਮੁਝੇ ਯਹੀ ਜੀ ਪਹਲੇ ਮੇਂਬਰ ਬੋਲੇ ਹੁੰ ਤਨਕੀ ਤਕਰੀਰੋਂ ਸੁਨ ਕਰ ਗਲਤਫਹਮੀ ਸੀ ਲਗੀ ਕਯੋਂਕਿ ਬਿਲ ਤੀ initiate ਕਿਆ ਹੈ Legislative Council ਨੇ ਸਗਰ ਲੋਗੋਂ ਨੇ ਸੁਭਾਰਿਕਬਾਦ ਦੇਨੀ ਯਹਾਂ ਸ਼ੁਰੂ ਕਰ ਦੀ ਹੈ ਕੈਸੇ ਇਸ ਹਾਤਸ ਕੀ ਹੈ ਭੀ ਠੀਕ ਇਸ ਮੈਂ ਹਮਾਰੇ ਯਹਾਂ ਕੇ ਏਕ ਸ਼੍ਰੀਮਾਨੁ ਮੇਂਬਰ ਸਾਹਿਬ ਕਾ ਨਾਮ ਲਿਖਾ ਹੈ। ਤੀ ਮੈਂ ਯਹ ਅਭੀ ਕਰਨਾ ਚਾਹੁਤਾ ਹੂੰ ਕਿ ਯਹ ਜੀ ਬਿਲ Council ਨੇ initiate ਕਿਆ ਹੈ ਇਸਕੀ ਇਸ ਵਕਤ ਕੋਈ ਜ਼ਰੂਰਤ ਨਹੀਂ ਥੀ। ਤਨਹੀਂ ਨੇ ਲਿਖਾ ਹੈ ਕਿ ਯਹ ਜੀ Amending Bill ਪਾਸ ਕਰ ਰਹੇ ਹੁੰ ਕਹ ਇਸ ਲਿਏ ਪਾਸ ਕਰ ਰਹੇ ਹੁੰ ਕਿ 1949 ਕਿ ਏਕਟ ਕੇ ਅਨਦਰ ਯਹ provision ਨਹੀਂ ਥਾ ਕਿ “does not bring in its scope a large number of European type of vegetable and flower seeds and there is no provision regarding its production.....” ਮਾਲੂਮ ਤੀ ਯਹ ਹੀਤਾ ਹੈ ਕਿ ਇਨਕੇ ਕੋਈ ਦੋਸਤ ਡੀਲਰਜ਼ ਹੀਂਗੇ ਘੋਰ ਤਨਕੀ ਫਾਯਦਾ ਪਹੁੰਚਾਨਾ ਹੀਂਗਾ। ਇਨਹੀਂ ਨੇ ਸਮਝ ਲਿਆ ਕਿ ਲਗੇ ਹਾਥੀਂ ਇਨਕੀ ਭੀ ਸਰਵੇਂਸੇਂਟ ਸੇ ਫਾਯਦਾ ਹੀ ਜਾਏ ਤੀ ਕਹੁਤ ਅਚਲੀ ਬਾਤ ਹੈ ਕਰਨਾ ਮੈਂ ਤੀ ਸਮਝਤਾ ਹੂੰ ਕਿ ਇਸ ਸਮਧ ਇਸ ਬਿਲ ਕੀ ਜ਼ਰੂਰਤ ਨਹੀਂ। ਜ਼ਰੂਰਤ ਹੈ ਤੀ ਏਸੇ ਬਿਲ ਕੀ ਹੈ ਜੀ ਕਭਾ ਸੁਫਸਲ ਹੀ। ਇਸ ਬਾਤ ਕੀ ਜ਼ਰੂਰਤ ਹੈ ਕਿ ਘਰੀਬ ਕਿਸਾਨੀਂ ਕੀ ਕੀਜ ਆਰ ਅਚਲਾ ਤੀ ਕਯਾ ਸਾਮੂਲੀ ਭੀ ਨਹੀਂ ਮਿਲਤਾ। ਤਸਕਾ ਪਰਬੰਧ ਹੀ। ਮੁਝੇ ਪਤਾ ਹੈ, ਸ ਦੇਹਾਤ ਕਾ ਰਹਨੇ ਵਾਲਾ ਹੂੰ ਕਿ ਪਿਛਲੇ ਦਿਨੀਂ ਚਰੀ ਕਾ ਕੀਜ

[श्री बाबू दयाल शर्मा]

नहीं मिला। बड़ी भाग दौड़ से आसपास के इलाके से लिया गया मगर वह इतना निकम्मा था कि germinate ही नहीं हुआ—खेतों में उगा ही नहीं। उस डीलर पर लोगों ने बड़े २ मुकदमे करने चाहे तो उस बेचारे ने आधी कीमत वापिस दे कर अपना पीछा छुड़ाया। अच्छे बीज की वाकई बड़ी जरूरत है और इसे हमारी सरकार ने महसूस भी किया है। अगर आप 2nd Five Year Plan को देखें तो उसके अन्दर तीस seeds farms गवर्नमेंट ने provide किए हैं और.....

अध्यक्ष महोदय : मालूम होता है आप ने उसे पढ़ा है और आप दूसरों को बताना चाहते हैं कि आप ने पढ़ा है (It appears that the hon. Member has read it and he wants to tell this fact to others.)

श्री बाबू दयाल शर्मा : स्पीकर साहिब, मेरा कहने का मतलब यह है कि जब plan में इस चीज का जिक्र है और जब सरकार उस पर पहले ही ध्यान दे रही है तो फिर इस ऐक्ट की क्या जरूरत है। उस में लिखा है कि सरकार बहुत बड़ी तादाद में बीज पैदा करेगी और seeds पैदा करने वालों को register करेगी। इसलिए.....

अध्यक्ष महोदय : आप फिर वही बातें करने लग पड़े हैं। relevant रहें।
(The hon. Member is again talking in the same way. He should be relevant.)

श्री बाबू दयाल शर्मा : स्पीकर साहिब, मेरे लिए मुश्किल यह है कि मैं अपनी बात को detail से कहता हूँ मगर आप मेरी बात सुनने से पहले ही रोक देते हैं और मैं अपनी असली बात जाहिर नहीं कर पाता। दरअसल.....

अध्यक्ष महोदय : आप मेरे साथ भी argue करने लग जाते हैं और मेरी बात सुनते ही नहीं। आप बिल्कुल irrelevant हैं।

(The hon. Member starts arguing with me also and does not listen to what I say. He is totally irrelevant.)

श्री बाबू दयाल शर्मा : जनाब मैं तो relevancy की तरफ ही आ रहा हूँ मगर अपनी बात समझाने के लिए detail भी देनी पड़ती है। पहले आप मेरी पूरी बात तो सुन लिया करें। बदकिस्मती यह है कि मैं आपका वफादार हूँ हुकम मानता हूँ और बैठ जाता हूँ मगर.....

अध्यक्ष महोदय : आप अब कोई relevant बात करें। (Please say something relevant now.)

श्री बाबू दयाल शर्मा : स्पीकर साहिब, मैं यह कहना चाहता था कि इस बिल की इस समय जरूरत नहीं की और यह जिस शकल में यहां पेश हुआ है काफी नहीं है।

मैं चाहता हूँ, इस से अच्छी सूरत में पेश हो। प्रस्ताव होना चाहिए कि state बीज किस तरह से पदा करेगी, यह किस से मुहैया किया जाएगा और अगर खराब निकले तो उसका कौन ज़िम्मेदार होगा वगैरा वगैरा। यह कोई सौ पचास मन तो नहीं चाहिए। हजारों और लाखों मन का तादाद चाहिए। आप पहले plan में इस चीज़ का तजर्ज़ा करें। उसको practice में लाएं। जब उसकी कमियां जाहिर हो जाएं और आपको तजर्ज़ा हो जाए तब इस बिल को लाएं। खाह मखाह ज़्यादा से ज़्यादा Act और amending बिल पास करते रहने से फिर उन पर implementation न होने से और लोगों की तकलीफें जूँ की तूँ बनी रहने देने से कोई फायदा नहीं। मैं ने देखा है और मैं मिसालें दे कर बता सकता हूँ कि जितने Act पास किए जाते हैं उतनी ही उनकी खिलाफ़वर्ज़ी होती है। इन्होंने Tenancy Act पास किया मगर आज तक पंजाब की history में इतनी बेदखलियाँ नहीं हुईं जितनी कि इस के पास होने के बाद हुई। इस के इलावा.....

अध्यक्ष महोदय : आप क्या बातें कर रहे हैं, आप बैठ जाएं।

(What is he speaking about? He may resume his seat.)

श्री बाबू दयाल शर्मा : जनाब मेरे कहने का मतलब यह है कि यह बिल इस शकल में मुकम्मल नहीं है और इसे अच्छा सूरत में पेश किया जाए। मैं तो सिर्फ अपनी बात बताने के लिए मिसाल ही दे रहा हूँ।

अध्यक्ष महोदय : देखिए थोड़ा बहुत तो relevant रहने की तकलीफ़ करें। आप जो कुछ कह रहे हैं उस में तो 10, 20 फीसदी भी relevancy नहीं है। आप बिल्कुल off the point बोल रहे हैं। ऐसा बातें कर के आप हाउस के साथ शुगल कर रहे हैं। आप बैठ जाएं।

(The hon. Member should try to be relevant. There is not 10 or 20 per cent relevancy in what he is saying. He is wholly irrelevant. In this way he is making fun of the House. He may resume his seat.)

श्री बाबू दयाल शर्मा : मैं सच्ची बातें कर रहा हूँ और सही कह रहा हूँ।

अध्यक्ष महोदय : मगर बगैर बिल को पढ़े ही ?

(But without even reading the Bill?)

श्री बाबू दयाल शर्मा : जनाब मैं ने तो बिल को अच्छी तरह पढ़ा है। शायद और किसी ने पढ़ने की कोशिश भी न की हो और.....

Mr. Speaker : Order, Order. The hon. Member may resume his seat.

ਜ਼ਰਾਇਤ ਅਤੇ ਪੰਚਾਇਤ ਮੰਤਰੀ (ਸਰਦਾਰ ਗੁਰਬੰਤਾ ਸਿੰਘ) : ਪ੍ਰਧਾਨ ਜੀ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦੋਸਤਾਂ ਨੇ ਇਸ ਬਿਲ ਦੀ third reading ਤੇ ਵਿਚਾਰ ਪਰਗਟ ਕੀਤੇ ਹਨ ਮੈਨੂੰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀਆਂ

[ਜ਼ਰਾਇਤ ਅਤੇ ਪੰਚਾਇਤ ਮੰਤਰੀ]

ਤਕਰੀਰਾਂ ਸੁਣ ਕੇ ਮਾਲੂਮ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਕੁਝ ਗੱਲਾਂ ਫਿਕਿਰੀਆਂ ਹੋ ਗਈਆਂ ਹਨ। ਜਿਥੋਂ ਤਕ ਨਿਕੰਮੇ ਪੈਂਦੇ destroy ਕਰਨ ਦਾ ਸਵਾਲ ਹੈ ਜਿਹੜੇ ਜਿਮੀਂਦਾਰ ਭਰਾ ਹਨ ਉਹ ਚੰਗੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਜਾਣਦੇ ਹਨ ਕਿ ਜਿਸ ਵੇਲੇ ਕਿਸੇ ਨੇ ਚੰਗਾ ਬੀਜ ਬੀਜਿਆ ਹੋਵੇ ਅਤੇ ਉਸ ਨੂੰ ਫੁਲ ਆਇਆ ਹੋਵੇ ਅਤੇ ਉਸ ਦੇ ਨੇੜੇ ਹੀ ਸਰੋਂ ਫੁਲੀ ਹੋਈ ਹੋਵੇ ਤਾਂ ਭੁੰਡ ਇਕ ਬੂਟੇ ਦੇ ਫੁਲ ਤੋਂ ਉਠ ਕੇ ਦੂਜੇ ਬੂਟੇ ਦੇ ਫੁਲ ਤੇ ਜਾ ਬੈਠਦੇ ਹਨ। ਇਸ ਕਾਰਨ ਬੀਜ ਜਿਹੜਾ ਹੈ ਉਹ ਦੇਗਲਾ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਖਰਾਬ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਲਈ ਜਿਥੋਂ ਤਕ ਬੂਟੇ ਪੈਂਦੇ ਜਿਹੜੇ ਕਿ ਬੀਜ ਨੂੰ ਨਿਕੰਮਾ ਕਰ ਦਿੰਦੇ ਹਨ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ destroy ਕਰਨ ਦਾ ਤਾਲੁਕ ਹੈ ਅਤੇ ਇਸ ਚੀਜ਼ ਨੂੰ control ਕਰਨਾ ਹੈ ਇਹ ਕੋਈ ਬੂਟੀ ਗਲ ਨਹੀਂ ਅਤੇ ਗਰੀਬ ਕਿਸਾਨਾਂ ਦੇ ਭਲੇ ਦੀ ਹੀ ਗੱਲ ਹੈ। ਕੁੱਲ ਦੇ ਇਲਾਕੇ ਵਿਚ ਜਿਥੇ ਕਿ ਚੰਗੇ ਬੀਜ ਉਗਾਉਣ ਦੇ ਫਾਰਮ ਬਣੇ ਹੋਏ ਹਨ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਸਾਨੂੰ request ਕੀਤੀ ਹੈ ਕਿ ਉਥੇ ਕਈ ਸਜਣਾਂ ਨੇ ਬੂਟੀਆਂ ਚੀਜ਼ਾਂ ਬੀਜ ਦਿਤੀਆਂ ਹਨ ਅਤੇ ਬੀਜ ਦਿੰਦੇ ਹਨ ਜਿਸ ਦੇ ਨਾਲ ਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਸਾਰਾ ਬੀਜ ਹੀ ਖਰਾਬ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਜਦੋਂ ਉਹ ਉਸ ਬੀਜ ਨੂੰ ਸਪਲਾਈ ਕਰਦੇ ਹਨ ਤਾਂ ਉਸ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਲੋਕਾਂ ਦੀਆਂ ਸ਼ਕਾਇਤਾਂ ਆਉਂਦੀਆਂ ਹਨ ਕਿ ਬੀਜ ਚੰਗੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਉਗਿਆ ਨਹੀਂ ਅਤੇ ਚੰਗਾ ਨਹੀਂ ਨਿਕਲਿਆ। ਇਸ ਲਈ ਜ਼ਰੂਰੀ ਹੈ ਕਿ ਭੇੜੇ ਪੈਂਦੇ destroy ਕੀਤੇ ਜਾਣ ਤਾਕਿ ਚੰਗਾ ਬੀਜ ਪੈਦਾ ਹੋ ਸਕੇ।

ਇਕ ਗੱਲ ਸਰਦਾਰ ਸਰੂਪ ਸਿੰਘ ਹੋਰਾਂ ਬੜੀ ਅਜੀਬ ਕੀਤੀ ਹੈ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਕਿਹਾ ਕਿ ਫਰਜ਼ ਕਰੋ ਕੋਈ ਜਿਮੀਂਦਾਰ ਕਿਸੀ ਦੁਕਾਨਦਾਰ ਤੋਂ ਬੀਜ ਲੈ ਕੇ ਬੀਜ ਦਿੰਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਦੁਕਾਨਦਾਰ ਬੀਜ ਖਰਾਬ ਦੇ ਦਿੰਦਾ ਹੈ ਤਾਂ ਜਿਸ ਵੇਲੇ ਉਹ ਬੀਜ ਉਗੇਗਾ ਤਾਂ ਸਜ਼ਾ ਜਿਮੀਂਦਾਰ ਨੂੰ ਹੋਵੇਗੀ। ਇਸ ਦੇ ਵਿਚ ਉਸ ਦਾ ਕੀ ਕਸੂਰ? ਮੈਂ ਆਪਣੇ ਦੋਸਤ ਨੂੰ ਦਸਣਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਜੇ controlled area ਬਣੇ ਗਾ ਅਤੇ ਜਿਥੇ ਇਹ ਸਾਡੇ ਬੀਜ ਉਗਾਉਣ ਦੇ ਫਾਰਮ ਹੋਣਗੇ ਉਥੇ ਜਿਹੜਾ ਬੀਜ ਉਗਾਉਣਗੇ ਉਹ certified ਬੀਜ ਦਿਆਂਗੇ ਜਿਹੜਾ ਕਿ ਜ਼ਰੂਰੀ ਤੌਰ 'ਤੇ ਮਹਿਕਮੇ ਵਲੋਂ certified ਕੀਤਾ ਹੋਇਆ ਹੋਵੇਗਾ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਇਲਾਕਿਆਂ ਵਿਚ ਜਿਥੇ ਇਹ ਬੀਜ ਉਗੇਗਾ ਉਥੇ ਦੁਕਾਨਦਾਰਾਂ ਤੋਂ ਲੈ ਕੇ ਬੀਜ ਨਹੀਂ ਬੀਜਣ ਦਿਆਂਗੇ। ਫਿਰ ਮੇਰੇ ਦੋਸਤ ਨੇ ਕਿਹਾ ਹੈ ਕਿ .....

ਸਰਦਾਰ ਸਰੂਪ ਸਿੰਘ : ਫੇਰ destroy ਕਿਹੜੀ ਚੀਜ਼ ਕਰਨੀ ਹੈ ਜਦੋਂ ਬੀਜ ਚੰਗਾ ਹੋਣਾ ਹੈ?

ਜ਼ਰਾਇਤ ਅਤੇ ਪੰਚਾਇਤ ਮੰਤਰੀ : ਮੇਰੇ ਦੋਸਤ ਨੂੰ ਪਤਾ ਹੋਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ਕਿ ਜੇਕਰ ਚੰਗਾ ਬੀਜ ਵੀ ਬੀਜ ਦਿਤਾ ਜਾਵੇ ਫੇਰ ਵੀ ਬਹੁਤ ਸਾਰੇ ਖੁਦ ਰੋ ਬੂਟੇ ਉਗ ਜਾਂਦੇ ਹਨ। ਕਈ ਜਿਮੀਂਦਾਰ ਅਜਿਹੇ ਹੁੰਦੇ ਹਨ ਜਿਹੜੇ ਖਰਾਬ ਬੀਜ ਬੀਜ ਦਿੰਦੇ ਹਨ ਇਸ ਲਈ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ destroy ਕਰਨਾ ਜ਼ਰੂਰੀ ਹੁੰਦਾ ਹੈ।

ਫਿਰ ਮੇਰੇ ਇਕ ਵੀਰ ਸ਼੍ਰੀ ਬਾਬੂ ਦਿਆਲ ਜੀ ਨੇ ਕਿਹਾ ਹੈ ਕਿ ਸ਼ਾਇਦ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਕੁਝ ਦੋਸਤ dealer ਹਨ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਇਹ ਫਾਇਦਾ ਪਹੁੰਚਾਣਾ ਚਾਹੁੰਦੇ ਹਨ। ਮੈਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਦਸਣਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਸਾਰੇ ਪੰਜਾਬ ਨੂੰ ਹੀ controlled area ਨਹੀਂ ਕਰਨਾ ਹੈ ਅਤੇ.....

ਅਧ୍ୟਕਸ਼ ਸ਼੍ਰੀਮਤੀ : ਤੁਸੀਂ ਨੇ ਇਸ ਬਿਲ ਦੀ ਪੜ੍ਹਨ ਦੀ ਤਕਲੀਫ਼ ਨਹੀਂ ਕੀਤੀ ਹੈ ਇਸ ਲਈ ਇਸ ਨੂੰ ਨੋਟਿਸ ਨ ਲੋ।

(He has not taken the trouble of studying this Bill. Please do not take notice of what he has said.)

ਜ਼ਰਾਇਤ ਅਤੇ ਪੰਚਾਇਤ ਮੰਤਰੀ : ਚੰਗਾ ਜੀ। ਇਸ ਕੰਮ ਲਈ ਤਿੰਨ ਇਲਾਕੇ ਚੁਣੇ ਹਨ

ਜਿਸ ਵਿਚ ਕੁੱਲ ਦਾ ਇਲਾਕਾ ਵੀ ਆਉਣਾ ਹੈ। ਕਈ ਸਜਣਾਂ ਨੇ ਕਿਹਾ ਹੈ ਕਿ ਬਿਲ ਤਾਂ ਪਾਸ ਕਰ ਦੇਣਾ ਹੈ ਪਰ ਇਸ ਤੇ ਅਮਲੀ ਜਾਮਾਂ ਵੀ ਪਹਿਨਾਉਣ ਦਾ ਯਤਨ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇ। ਮੇਰੀ ਅਰਜ਼ ਹੈ ਕਿ ਜਿਹੜਾ ਬੀਜ ਇਥੇ ਪੈਦਾ ਹੋਵੇਗਾ ਉਸ ਨੂੰ ਬਾਕਾਇਦਾ ਲਫਾਫਿਆਂ ਵਿਚ ਬੰਦ ਕਰਕੇ ਅਤੇ ਮਹਿਕਮਾ ਜ਼ਰਾਇਤ ਦੀ ਮੁਹਰ ਲਾ ਕੇ ਭੇਜਾਂਗੇ। ਫਿਰ ਕੋਈ ਇਹ ਵੀ ਨਹੀਂ ਕਹਿ ਸਕੇਗਾ ਕਿ ਦੁਕਾਨਦਾਰ ਨੇ ਖਰਾਬ ਬੀਜ ਦੇ ਦਿਤਾ ਹੈ ਕਿਉਂ ਜੋ ਉਸ ਉਤੇ ਜ਼ਰਾਇਤੀ ਮਹਿਕਮੇ ਦੀ ਮੁਹਰ ਲਗੀ ਹੋਈ ਹੋਵੇਗੀ। ਹੁਣ ਤਕਲੀਫ਼ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਚੰਗਾ ਬੀਜ ਨਹੀਂ ਮਿਲਦਾ ਹੈ। ਸਾਡਾ ਫਾਰਮ ਹੈ ਨਹੀਂ। ਜਿਹੜੇ ਫਾਰਮ ਬਣੇ ਹੋਏ ਵੀ ਹਨ ਉਨ੍ਹਾਂ ਤੇ control ਨਹੀਂ।

ਮੇਰੇ ਇਕ ਦੋਸਤ ਗੁਪਤਾ ਜੀ ਨੇ ਕਿਹਾ ਹੈ ਅਤੇ ਦਸਿਆ ਹੈ ਕਿ ਇੰਡੋਨੇਸ਼ਿਆ ਤੋਂ ਕੁਝ ਬੀਜ ਮੰਗਾਇਆ ਗਿਆ ਸੀ ਪਰ ਉਹ 80 ਫੀ ਸਦੀ ਤਕ ਨਹੀਂ ਉਗਿਆ। ਮੈਂ ਅਰਜ਼ ਕਰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਅਸੀਂ ਚੰਗਾ ਬੀਜ ਦਿਆਂਗੇ ਅਤੇ ਇਸ ਗੱਲ ਦਾ ਖਿਆਲ ਰਖਾਂਗੇ ਕਿ ਉਹ ਸੌ ਫੀ ਸਦੀ ਹੀ ਉਗੇ ਜਿਹੜਾ ਇਸ ਤੋਂ ਘਟ ਉਗੇਗਾ ਅਸੀਂ ਉਸ ਨੂੰ ਨਹੀਂ ਵੰਡਾਂਗੇ।

ਮੇਰੇ ਮਾਨਯੋਗ ਮਿਤ੍ਰ ਸਰਦਾਰ ਚੰਨਣ ਸਿੰਘ ਧੂਤ ਨੇ ਦਸਿਆ ਹੈ ਕਿ ਸਰਕਾਰ ਨੇ fertilizers ਦੀਆਂ agencies ਦੁਕਾਨਦਾਰਾਂ ਨੂੰ ਦਿੱਤੀਆਂ ਹਨ। ਪਰ fertilizers ਨਹੀਂ ਮਿਲਦੇ। ਸਪੀਕਰ ਸਾਹਿਬ ਮੈਂ ਆਪ ਦੁਆਰਾ ਵਜ਼ੀਰ ਸਾਹਿਬਾਨ ਨੂੰ ਦਸਣਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਜਿਹੜੀਆਂ ਏਜੰਸੀਆਂ ਪਿਛਲੇ ਸਾਲ ਦੁਕਾਨਦਾਰਾਂ ਨੂੰ ਦਿੱਤੀਆਂ ਗਈਆਂ ਸਨ .....

Mr. Speaker : The hon. Minister need not refer to those things which do not come within the scope of this Bill.

ਜ਼ਰਾਇਤ ਅਤੇ ਪੰਚਾਇਤ ਮੰਤਰੀ : ਮੈਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਸਜਣਾਂ ਦਾ ਧੰਨਵਾਦ ਕਰਦਾ ਹਾਂ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਇਸ ਬਿਲ ਦਾ ਸਵਾਗਤ ਕੀਤਾ ਹੈ ਤੇ ਮੈਂ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਇਹ ਮੁਤਫਿਕਾ ਰਾਇ ਨਾਲ ਪਾਸ ਹੋ ਜਾਵੇ।

Mr. Speaker : Question is—

That the East Punjab Improved Seeds and Seedlings (Amendment) Bill as passed by the Punjab Legislative Council be passed.

The motion was carried.

THE PUNJAB BETTERMENT CHARGES AND ACREAGE RATES (AMENDMENT) BILL, 1956.

Minister for Irrigation and Power (Professor Sher Singh) :

Sir, I beg to move—

That the Punjab Betterment Charges and Acreage Rates (Amendment) Bill be taken into consideration at once.

[सिचाई तथा विद्युत मंत्री]

सिचाई मन्त्री : (प्रेफ़ेसर शेर सिंह) अध्यक्ष मोहदय 1952 में जो इस सदन में Betterment Charges and Acreage Rates Bill पास किया गया था उस के अनुसार जो Betterment Charges लगाने का निश्चय किया गया था उस का आधार योजना के उत्पादन और अनुत्पादन (productiveness and unproductiveness) पर था। जो योजना अनुत्पादक समझी गई उस पर Betterment fee नहीं लगनी चाहिए थी। जिस योजना पर खर्च करने से productiveness बढ़ी, जिस हद तक वह बढ़ी उस हद तक betterment charges वसूल कर सकते थे। 1952 के ऐक्ट के अनुसार उस आधार पर betterment charges लगते रहे हैं। जितनी भी देश में उन्नति हुई है या विकास के काम हुए हैं या सिचाई की योजनाओं द्वारा ज़मीन की कीमत बढ़ी है वह केवल एक व्यक्ति के परिश्रम से नहीं बढ़ी बल्कि सारे समाज-और इस समाज के मेम्बर होने के नाते से सरकार के संयुक्त प्रयत्नों का फल है। सारे समाज के प्रतिनिधियों के नाते इस सरकार की मुश्तर्क मेहनत के नतीजे के तौर पर ज़मीन की बेहतरी हुई थी। अब जब कि हम समाजवादी ढंग की व्यवस्था लाना चाहते हैं तो हमें productive और unproductive स्कीमों में तमीज़ कर के betterment charges नहीं लगाने चाहिये बल्कि जितनी सिचाई की योजनाएं 1947 के बाद प्रांत में बनी हैं और उन के द्वारा जितना लाभ कृषि करने वालों को या दूसरे लोगों को पहुँचा है उन सबमे हम betterment charges वसूल करें। इसलिए हम ने पहले आधार को बदलना है। पहले यह आधार था कि स्कीमों productive हैं या नहीं। अब जो amendment लाई गई है उस के अनुसार आधार यूँ बन जाएगा कि चूँकि सारे समाज ने ज़मीन की बेहतरी के लिए परिश्रम किया है इसलिए जितनी भी योजनाएं 1947 के बाद बनी हैं चाहे वे productive हैं या unproductive इन सब से हम betterment charges ले लें। ज़मीन की बेहतरी एक आदमी की मेहनत से नहीं हुई बल्कि समाज की मेहनत से हुई है। यह unearned income है जबकि ज़मीन की कीमत ज्यादा बढ़ गई है। यह बात नहीं कि किसान ने इस के लिए कोई खास कोशिश की हो बल्कि सारे समाज के प्रयत्नों से ऐसा हुआ है। ज़मीन की कीमत पानी मिलने की वजह से बढ़ी है। चाहे ज़मीन productive हो या unproductive हम betterment charges ले सकेंगे। Clauses 2 और 3 में जो संशोधन किया गया है, उस का मकसद यह है कि जितनी भी योजनाएं हैं उन में तमीज़ न की जाए। हमारी सरकार का यह उद्देश्य है कि समाजवादी व्यवस्था कायम की जाए और एक व्यक्ति और दूसरे व्यक्ति में, एक इलाके और दूसरे इलाके में कोई भेद न रहे। इन सब को एक समान समझा जाये। इस वजह से इस बिल में संशोधन लाने की ज़रूरत महसूस हुई है। मैं उम्मीद करता हूँ कि सदन इस बिल का स्वागत करेगा और इसे पास करेगा।

Mr. Speaker : Motion moved—

That the Punjab Betterment Charges and Acreage Rates (Amendment) Bill be taken into consideration at once.

ਸਰਦਾਰ ਅੱਛਰ ਸਿੰਘ ਛੀਨਾ (ਅਜਨਾਲਾ) : ਸਪੀਕਰ ਸਾਹਿਬ ਪ੍ਰੋਵੀਸਰ ਸਾਹਿਬ ਨੇ ਜਿਹੜਾ ਇਹ ਬਿਲ ਪੇਸ਼ ਕੀਤਾ ਹੈ ਉਸ ਨੇ ਇਕ ਬੜੇ ਅਹਿਮ ਅਸੂਲ ਦੀ ਉਲੰਘਣਾ ਕੀਤੀ ਹੈ। ਜਦੋਂ 1952 ਵਿਚ

BILL

Betterment Charges and Acreage Rates Bill ਪੇਸ਼ ਹੋਇਆ ਤਾਂ ਉਸ ਵੇਲੇ ਪ੍ਰੋਫੈਸਰ ਸਾਹਿਬ ਨੇ ਉਸ ਬਿਲ ਤੇ ਬਹਿਸ ਦੇ ਦੌਰਾਨ ਵਿਚ ਇਸ ਅਸੂਲ ਨੂੰ ਮੰਨਿਆ ਸੀ ਕਿ ਜਿਸ ਸਕੀਮ ਤੇ ਜ਼ਿਆਦਾ ਪੈਸਾ ਲਗ ਜਾਏ ਤੇ ਉਹ productive ਨਾ ਹੋਵੇ ਤਾਂ Betterment Charges ਨਹੀਂ ਲਾਏ ਜਾ ਸਕਦੇ ਹਨ। ਅਸੀਂ ਉਸ ਵੇਲੇ ਇਸ ਦੀ ਜ਼ੋਰਦਾਰ ਮੁਖਾਲਫਤ ਕੀਤੀ ਸੀ ਇਸ ਬਿਨਾਂ ਤੇ ਕਿ ਨਹਿਰ ਕਵਰੇਜ ਪਾਣੀ ਦੇਣਾ public utility ਦੇ ਕੰਮ ਹਨ ਇਸ ਲਈ Betterment Charges ਲੋਕਾਂ ਤੇ ਨਾ ਮੜ੍ਹੇ ਜਾਣ। ਉਸ ਵੇਲੇ ਪ੍ਰੋਫੈਸਰ ਸਾਹਿਬ ਨੇ ਕਿਹਾ ਸੀ ਕਿ ਸਾਨੂੰ ਪਾਣੀ ਨਹੀਂ ਮਿਲਦਾ, ਪਾਣੀ ਆਉਣ ਦਿਉ ਜਿੰਨਾ ਮਰਜ਼ੀ ਹੋਵੇ Betterment Charges ਲੈ ਲੈਣਾ। ਉਸ ਵੇਲੇ ਕਈ ਮੈਂਬਰਾਂ ਨੇ ਇਹ ਕਿਹਾ ਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀਆਂ ਜ਼ਮੀਨਾਂ ਪਿਆਸੀਆਂ ਹਨ, ਪਾਣੀ ਲੈ ਲੈਣ ਦਿਉ, ਉਸ ਦੇ ਬਾਅਦ agitation ਕਰਾਂਗੇ ਕਿ ਇਹ ਟੈਕਸ ਨਹੀਂ ਲੈਣਾ ਚਾਹੀਦਾ। ਪਰ ਮੈਨੂੰ ਅਫਸੋਸ ਨਾਲ ਕਹਿਣਾ ਪੈਂਦਾ ਹੈ ਕਿ ਸਰਕਾਰ ਮੁਨਾਫਾ ਖੋਰੀ ਕਰ ਰਹੀ ਹੈ ਤੇ ਇਸ ਨੂੰ ਪਬਲਿਕ ਦਾ ਕੋਈ ਇਹਸਾਸ ਨਹੀਂ। ਉਸ ਵੇਲੇ ਇਸ ਅਸੂਲ ਨੂੰ ਮੰਨਿਆ ਗਿਆ ਸੀ ਕਿ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ Betterment Charges ਨਹੀਂ ਲੱਗ ਚਲੇ। ਜਿਹੜੇ ਸੂਏ ਹੁਣ ਅਜਨਾਲਾ ਤਹਿਸੀਲ ਅਤੇ ਗੁਰਦਾਸਪੁਰ ਜ਼ਿਲ੍ਹੇ ਵਿਚ ਨਹਿਰ ਅਪਰ ਬਾਰੀ ਦੁਆਬ ਵਿੱਚੋਂ ਕੱਢੇ ਗਏ ਹਨ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਖਰਚ ਘਟ ਹੈ। ਮੈਂ ਸਮਝਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਉਹ ਇਕ ਸਾਲ ਵਿਚ ਹੀ ਆਪਣਾ ਖਰਚ ਕੱਢ ਲੈਣਗੇ। ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਇਹ ਕਰਨਾ ਕਿ ਜਿੱਥੇ ਵੀ ਪਾਣੀ ਦਿੱਤਾ ਉਥੇ ਹੀ ਖੁਸ਼ ਹੋਸੀਅਤੀ ਟੈਕਸ ਲਾ ਦਿੱਤਾ ਜਾਵੇ, ਠੀਕ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਪਹਿਲਾਂ ਹੀ ਇਹ ਅਸੂਲ ਕਾਇਮ ਹੈ ਕਿ ਜਿੱਥੇ ਨਹਿਰੀ ਪਾਣੀ ਦਿੱਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਉਥੇ ਅਸਲ ਮਾਮਲਾ ਜ਼ਿਆਦਾ ਹੈ। ਜਿੱਥੇ ਅਸਲ ਮਾਮਲਾ ਦਸ ਬਾਰਾਂ ਆਨੇ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਨਹਿਰੀ ਪਾਣੀ ਮਿਲਣ ਨਾਲ ਇਕ ਰੁਪਿਆ ਦੋ ਰੁਪਏ ਅਤੇ 2½ ਰੁਪਏ ਵਿਘੇ ਤਕ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਹੁਣ ਪ੍ਰੋਫੈਸਰ ਸਾਹਿਬ ਨੇ ਇਹ ਕਹਿ ਦਿੱਤਾ ਹੈ ਕਿ ਜਿਹੜੇ ਸੂਏ ਅਪਰ ਬਾਰੀ ਦੁਆਬ ਨਹਿਰ ਵਿੱਚੋਂ ਕੱਢੇ ਗਏ ਹਨ ਉਨ੍ਹਾਂ ਤੇ ਵੀ Betterment ਟੈਕਸ ਲਾਇਆ ਜਾਵੇਗਾ। ਇਹ ਮੁਨਾਫਾ ਖੋਰੀ ਦੀ ਰੁਚੀ ਹੈ। ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਜਿਹੜਾ ਵੀ public utility ਦਾ ਕੰਮ ਹੋਵੇਗਾ ਉਸ ਤੇ ਇਹ ਟੈਕਸ ਲਾਇਆ ਜਾਵੇਗਾ ਅਤੇ public utility ਦਾ ਮਤਲਬ ਹੀ ਖਤਮ ਹੋ ਜਾਵੇਗਾ। ਹੈਰਾਨੀ ਦੀ ਗਲ ਹੈ ਕਿ ਜਿਹੜੇ ਸੂਏ ਅਪਰ ਬਾਰੀ ਦੁਆਬ ਨਹਿਰ ਵਿੱਚੋਂ ਕੱਢੇ ਗਏ ਹਨ ਅਤੇ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਖਰਚ ਇਕ ਸਾਲ ਵਿਚ ਪੂਰਾ ਹੋ ਜਾਣਾ ਹੈ ਉਨ੍ਹਾਂ ਤੇ ਵੀ ਇਹ ਟੈਕਸ ਲਾਇਆ ਗਿਆ ਹੈ। ਜਦੋਂ ਪਹਿਲਾ ਐਕਟ ਪਾਸ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਸੀ ਤਾਂ ਹਰਿਆਨਾ ਪ੍ਰਾਂਤ ਦੇ ਮੈਂਬਰ ਕਹਿੰਦੇ ਸਨ ਕਿ ਉਹ ਇਸ ਵਿਰੁਧ ਲੜਨਗੇ। ਹੁਣ ਉਹ ਮੈਂਬਰ ਕੁਰਸੀ ਤੇ ਬੈਠ ਗਏ ਹਨ ਤਾਂ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਜਿਹੜਾ ਟੈਕਸ ਅਸੀਂ ਦਿੰਦੇ ਹਾਂ ਤੁਸੀਂ ਵੀ ਦਿਉ। ਹੁਣ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਇਹ ਖੁਸ਼ ਹੋਸੀਅਤ ਟੈਕਸ ਵਾਲਾ ਅਸੂਲ ਅਪਰ ਬਾਰੀ ਦੁਆਬ ਨਹਿਰ ਤੇ ਲਾਗੂ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਹੈ। ਇਸ ਚੀਜ਼ ਦੇ ਖਿਲਾਫ ਇਹ ਆਪਣੀਆਂ ਸਪੀਚਾਂ ਵਿਚ ਵੀ ਕਹਿੰਦੇ ਰਹੇ ਹਨ।

ਜੰਡਿਆਲਾ ਦੇ ਕਿਸਾਨ, ਮਾਰਚ ਤੋਂ ਬਾਦ, ਮਾਰਚ ਕਰਕੇ ਚੰਡੀਗੜ੍ਹ ਵੀ ਆਉਣ ਲੱਗੇ ਸਨ ਪਰ ਉਸ ਵੇਲੇ ਮਨਿਸਟਰੀ ਹਟ ਗਈ। ਗੁਰਦਾਸਪੁਰ ਵਿਚ ਵੀ ਕਿਸਾਨ ਮਾਰਚ ਹੋਇਆ। ਇਹ ਖਤਰਾ ਮਹਿਸੂਸ ਕਰਕੇ ਮਨਿਸਟਰੀ ਨੇ ਇਹ ਟੈਕਸ ਰੋਕ ਦਿੱਤਾ। ਹੁਣ ਪ੍ਰੋਫੈਸਰ ਸ਼ੇਰ ਸਿੰਘ ਹਰਿਆਨੇ ਦੇ ਵਜ਼ੀਰ ਆਏ ਹਨ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਆਉਂਦਿਆਂ ਹੀ ਕਹਿ ਦਿੱਤਾ ਹੈ ਕਿ ਕਿਉਂ ਤਾਂ ਅਪਰ ਬਾਰੀ ਦੁਆਬ ਤੇ ਵੀ ਇਹ ਟੈਕਸ ਲਾਇਆ ਜਾਵੇ। ਵੇਖਣ ਵਾਲੀ, ਸਪੀਕਰ ਸਾਹਿਬ, ਇਹ ਗਲ ਹੈ ਕਿ ਇਸ

[ਸਰਦਾਰ ਅਫ਼ਰ ਸਿੰਘ ਛੀਨਾ]

ਨਹਿਰ ਤੇ ਕੀ ਖਰਚ ਆਇਆ ਹੈ। ਸੂਦ ਤੇ ਇਕ ਪਾਸੇ ਰਿਹਾ, ਅਸਲ ਵੀ ਹੁਣ ਤਕ ਦਿੱਤਾ ਜਾ ਚੁਕਾ ਹੈ। ਅਸੀਂ ਤਾਂ ਹੁਣ ਤਕ ਇਹ ਕਹਿੰਦੇ ਆਏ ਹਾਂ ਕਿ ਨਹਿਰ ਤੇ ਜ਼ਿੰਨਾਂ ਖਰਚ ਆਏ ਉਨ੍ਹਾਂ ਆਬਿਆਨਾ ਲਵੋ। ਪਰ ਹੁਣ ਪ੍ਰੋਫੈਸਰ ਸਾਹਿਬ ਆਏ ਹਨ ਜਿਹੜੇ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਖੁਸ਼ ਹੈਸੀਅਤ ਟੈਕਸ ਵੀ ਦਿਉ। ਇਹ ਰੁਚੀ ਠੀਕ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਮੇਰਾ ਖਿਆਲ ਹੈ ਕਿ ਵਜ਼ੀਰ ਸਾਹਿਬ ਇਹ ਬਿਲ ਵਾਪਸ ਲੈ ਲੈਣਗੇ। ਇਹ ਨਹੀਂ ਚਾਹੀਦਾ ਕਿ ਹਰ ^{utility} utility ਦੇ ਕੇਮ ਵਿਚ ਮੁਨਾਫ਼ਾ ਖੋਰੀ ਕੀਤੀ ਜਾਵੇ। ਮੈਂ, ਸਪੀਕਰ ਸਾਹਿਬ, ਆਪ ਰਾਹੀਂ ਵਜ਼ੀਰ ਸਾਹਿਬ ਪਾਸ ਅਪੀਲ ਕਰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਉਹ ਇਹ ਬਿਲ ਵਾਪਸ ਲੈ ਲੈਣ।

ਸਰਦਾਰ ਸਰੂਪ ਸਿੰਘ (ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ ਸ਼ਹਿਰ, ਪੂਰਬ) : ਸਪੀਕਰ ਸਾਹਿਬ, ਇਹ ਲਗਦਾ ਤਾਂ ਛੋਟਾ ਜਿਹਾ ਬਿਲ ਹੈ ਪਰ ਹੈ ਨਹਾਇਤ ਖਤਰਨਾਕ। ਮਨਿਸਟਰ ਸਾਹਿਬ ਨੇ ਇਸ ਨੂੰ ਹਸਦਿਆਂ ਹਸਦਿਆਂ ਪੇਸ਼ ਕੀਤਾ ਹੈ। ਇਸ ਬਿਲ ਰਾਹੀਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ Capital Account ਅਤੇ Revenue Account ਦੀ distinction ਉੜਾ ਦਿੱਤੀ ਹੈ। ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ ਦਾ ਜ਼ਿਲਾ ਪਹਿਲਾਂ ਹੀ 99 ਲੱਖ ਰੁਪਏ ਦਾ surplus revenue ਦੇ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਬਾਵਜੂਦ ਇਸ ਗਲ ਦੇ ਇਸ ਜ਼ਿਲੇ ਨੂੰ ਬਤਦਰੀਜ਼ ਇਕ backward ਜ਼ਿਲਾ ਬਣਾਇਆ ਜਾ ਰਿਹਾ ਹੈ। 1953 ਵਿਚ ਨਹਿਰ ਅਪਰ ਬਾਰੀ ਦੁਆਬਾ ਦਾ ਹੈਡ ਵਰਕਸ damage ਹੋਇਆ ਸੀ। ਉਸ ਦੀ repair ਲਈ 56 ਹਜ਼ਾਰ ਰੁਪਏ ਦੀ sanction ਦੀ ਮੰਗ ਕੀਤੀ ਗਈ। ਪਰ ਉਹ sanction ਨਾ ਮਿਲੀ। ਇਸ ਦਾ ਨਤੀਜਾ ਇਹ ਹੋਇਆ ਕਿ 1955 ਵਿਚ ਹੜ੍ਹਾਂ ਵਿਚ ਅਜਨਾਲੇ ਅਤੇ ਦੂਜੀਆਂ ਥਾਵਾਂ ਦੀ ਤਬਾਹੀ ਹੋਈ। ਇਕ ਜ਼ਿਲਾ 99 ਲੱਖ ਦਾ ਸਰਪਲਸ revenue ਦਿੰਦਾ ਹੈ, ਪਰ ਉਸ ਲਈ 56 ਹਜ਼ਾਰ ਰੁਪਏ ਵੀ sanction ਨਹੀਂ ਹੁੰਦੇ। ਜਿਹੜੀਆਂ ਸਕੀਮਾਂ surplus revenue ਨਾਲ ਚਲਦੀਆਂ ਹਨ ਉਨ੍ਹਾਂ ਤੇ ਵੀ betterment charges ਲਾਉਣੇ ਕਿੱਥੋਂ ਦਾ ਖਿਨਸਾਫ਼ ਹੈ। ਜੇ ਤੁਸੀਂ ਇਹ distinction ਉੜਾ ਦਿਉਗੇ ਤਾਂ ਇਸ ਦਾ ਮਤਲਬ ਇਹ ਹੈ ਕਿ 1947 ਤੋਂ ਲੈ ਕੇ 1956 ਤਕ ਜਿਹੜੀਆਂ ਵੀ ਨਹਿਰਾਂ, ਨਾਲੇ ਅਤੇ distributaries ਖੋਦੀਆਂ ਗਈਆਂ ਹਨ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ demand notices ਭੇਜੇ ਜਾਣਗੇ। ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਜਿਹੜੇ ਹਾਲਾਤ ਪੈਦਾ ਹੋਣਗੇ ਤਸਵੀਰ ਵਿਚ ਜ਼ਿਆਦਾ ਲਿਆਏ ਜਾ ਸਕਦੇ ਹਨ ਕਹੇ ਨਹੀਂ ਜਾ ਸਕਦੇ। ਇਸ ਲਈ ਦਫ਼ਾ 3 ਦੀਆਂ provisos ਨੂੰ ਉੜਾ ਕੇ productive ਅਤੇ unproductive ਸਕੀਮਾਂ ਤੇ ਟੈਕਸ ਲਾਇਆ ਜਾ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਜੇਕਰ ਐਥੇ understanding ਵੀ ਦਿੱਤੀ ਜਾਵੇ ਉਹ ਸਿਰਫ਼ ਜ਼ਬਾਨੀ ਜ਼ਬਾਨੀ ਹੋਵੇਗੀ, ਉਸ ਦੀ law ਵਿਚ ਕੋਈ value ਨਹੀਂ ਹੈ। ਇਸ distinction ਨੂੰ ਉੜਾ ਕੇ ਉਸ ਜ਼ਿਲ੍ਹੇ ਤੇ betterment ਟੈਕਸ ਲਾਉਣਾ ਜਿਹੜਾ 99 ਲੱਖ ਦਾ surplus revenue ਦਿੰਦਾ ਹੈ, ਉਸ ਨਾਲ ਸਰਾਸਰ ਧੱਕਾ ਹੈ। ਜਿਹੜੀਆਂ ਸਕੀਮਾਂ Capital Account ਵਿਚੋਂ ਨਾ ਬਣਨ ਉਨ੍ਹਾਂ ਤੇ ਇਹ ਟੈਕਸ ਲਾਉਣਾ ਨਾਇਨਸਾਫ਼ੀ ਹੈ। ਪਹਿਲਾਂ ਇਹ betterment charges ਲਗਦੇ ਸਨ “on the difference between the investment on the scheme and such part of it as may make it productive.” ਪਹਿਲੇ ਐਕਟ ਅਨੁਸਾਰ ਇਹ ਟੈਕਸ unproductive ਹਿੱਸੇ ਤੇ ਲਗਦਾ ਸੀ, ਹੁਣ productive ਅਤੇ unproductive ਦੋਹਾਂ ਤੇ ਲਗੇਗਾ। ਇਸ ਨਾਲ ਜੇ burden ਲੋਕਾਂ ਤੇ ਪਵੇਗਾ ਉਸ ਦਾ ਸੁਮਾਰ ਲਾਉਣਾ ਮੁਸ਼ਕਲ ਹੈ। Section 3 ਦੀਆਂ provisos ਉੜਾ ਦੇਣ ਨਾਲ ਉਨ੍ਹਾਂ ਲੋਕਾਂ ਨਾਲ ਭਾਰੀ ਧੱਕਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ 1947 ਤੋਂ ਬਾਦ ਪਾਣੀ ਮਿਲਿਆ ਹੈ ਅਤੇ ਫੇਰ ਉਹ ਸਕੀਮਾਂ ਵੀ Revenue Account ਵਿਚੋਂ ਬਣੀਆਂ ਹਨ। ਇਹ ਬਿਲ ਬਹੁਤ ਖਤਰਨਾਕ ਹੈ। ਇਸ ਲਈ ਮਨਿਸਟਰ ਸਾਹਿਬ ਨੂੰ ਇਹ ਵਾਪਸ ਲੈ ਲੈਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ।

ਸ੍ਰੀ ਸਪੀਕਰ : ਮੈਂ ਵੀ ਗੌਰਮਿੰਟ ਨੂੰ ਇਕ ਨੋਟ ਭੇਜਿਆ ਹੈ ਕਿ border districts ਨੂੰ exempt ਕਰ ਦਿਉ ।

(I have also sent a note to the Government in which I have pleaded for the exemption of the border districts.)

ਸ਼੍ਰੀ ਰਾਜੀਤ ਸਿੰਹ ਕੈਪਟਨ (ਹਿਸਾਰ ਸਦਰ) : ਇਸ betterment fee ਦੇ levy ਕਰਨੇ ਦੀ ਹਿਸਟਰੀ ਮੈਂ ਜਨਾਬ ਦੇ ਸਾਮਨੇ ਥੋੜੀ ਸੀ ਰਖਣਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹਾਂ । ਜਿਸ ਵਕਤ ਭਾਕੜਾ ਨਹਰ ਪੰਜਾਬ ਗਵਰਨਮੈਂਟ ਨੇ ਬਨਾਨੀ ਸ਼ੁਰੂ ਕੀ partition ਦੇ ਵਾਦ ਉਸ ਵਕਤ ਉਸ ਦੇ ਲਿਏ loan ਲੈਣਾ ਪੜਾ । ਗਵਰਨਮੈਂਟ ਆਫ ਇੰਡੀਆ ਦੀ Finance Ministry ਨੇ ਯਹ ਸ਼ਰਤ ਲਗਾ ਦਿ ਕਿ ਯਦਿ ਆਪ limited period ਦੇ ਅੰਦਰ ਕਰਜ਼ਾ ਵਾਪਿਸ ਨਹੀਂ ਕਰੇਂਗੇ ਤੋ ਹਮ ਆਰ ਨਹੀਂ ਦੇ ਸਕੇਂਗੇ । ਅਗਰ loan ਨ ਮਿਲਤਾ ਤੋ ਹਮਾਰੀ ਯਹ ਸਕੀਮ ਧਰੀ ਕੀ ਧਰੀ ਰਹ ਜਾਤੀ । ਇਨ ਹਾਲਾਤ ਮੇਂ ਪੰਜਾਬ ਗਵਰਨਮੈਂਟ ਨੇ on principle ਮੰਜ਼ੂਰ ਕਿਆ ਕਿ ਹਮ betterment fee ਲਗਾ ਲੇਂਗੇ । ਆਗੇ ਜਬ ਯਹ ਟੈਕਸ ਲਗਾਨੇ ਕਾ ਸਵਾਲ ਆਯਾ ਤੋ ਯਹ ਮਾਨਾ ਗਯਾ ਕਿ ਕਿਸੀ ਜ਼ਮੀਨ ਕੋ ਪਾਨੀ ਮਿਲਨੇ ਸੇ ਉਸ ਕੀ ਵੱਡੀ ਹੁੰਦੀ ਕੀਮਤ ਕਾ ਜ਼ਿਆਦਾ ਸੇ ਜ਼ਿਆਦਾ ਆਧਾ ਹਿੱਸਾ ਗਵਰਨਮੈਂਟ ਲੇ ਸਕੇਂਗੀ । ਮੈਂ ਖੁਦ ਏਸੇ ਇਲਾਕੇ ਸੇ ਸੰਬੰਧ ਰਖਤਾ ਹਾਂ ਜਹਾਂ ਪਰ ਭਾਖੜਾ ਨਹਰ ਕਾ ਪਾਨੀ ਮਿਲਨੇ ਕੇ ਕਾਰਣ betterment fee ਵਸੂਲ ਕੀ ਜਾ ਰਹੀ ਹੈ ।

ਸਪੀਕਰ ਸਾਹਿਬ, ਉਨ੍ਹੋਂ ਨੇ ਕਹਾ ਕਿ ਯਦਿ ਕੋਈ ਤਰੀਕਾ ਹੋ ਸਕਤਾ ਹੈ ਆਰ ਯਹ ਫੀਸ ਕਮ ਹੋ ਜਾਏ ਤੋ ਹਮ ਚੰਡੀਗੜ੍ਹ ਚਲਨਾ ਚਾਹੁੰਦੇ ਹਾਂ । ਮੈਂ ਨੇ ਕਹਾ ਕਿ ਚੰਡੀਗੜ੍ਹ ਚਲੋ ਯਾ ਦਿੱਲੀ ਚਲੋ, ਯਹ ਪੈਸੇ ਕਾ ਮਾਮਲਾ ਹੈ ਫੀਸ ਤੋ ਮਾਫ ਹੋਤੀ ਨਹੀਂ ਹੈ; ਬਾਕੀ ਆਪ ਕੀ ਮਰਜ਼ੀ ਹੈ ਆਪ ਕੇ ਸੰਦੇਸ਼, ਅਰਜ਼ੀ ਆਰ ਚਿਠੀ ਭੇਜੀ ਜਾ ਸਕਤੀ ਹੈ । ਹਮਾਰਾ ਵਿਚਾਰ ਥਾ ਕਿ ਯਹ ਕਾਨੂੰਨ ਬਨ ਚੁਕਾ ਹੈ, ਅਬ ਇਸ ਮੇਂ ਕੁਝ ਤਬਦੀਲੀ ਹੋਨੇ ਵਾਲੀ ਨਹੀਂ ਹੈ । ਲੇਕਿਨ ਅਬ ਜਬ ਦੋਬਾਰਾ ਏਜੰਡੇ ਪਰ ਯਹ ਨਯਾ ਵਿਲ ਆ ਗਯਾ ਹੈ ਤੋ ਇਸ ਕੋ ਦੇਖ ਕਰ.....

ਸਿੰਘਾਈ ਤਥਾ ਵਿਦਯੁਤ ਮੰਤਰੀ : ਆਪ ਇਸ ਕੋ ਸਮਝਨੇ ਕੀ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਕਰ ।

ਸ਼੍ਰੀ ਰਾਜੀਤ ਸਿੰਹ ਕੈਪਟਨ : ਇਸ ਕੇ ਲਿਏ ਆਪ ਕਾ ਸ਼ੁਕਰਿਆ । ਮੈਂ ਜ਼ਰੂਰ ਇਸੇ ਸਮਝਨੇ ਕੀ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਕਰੂੰਗਾ । ਸਪੀਕਰ ਸਾਹਿਬ, ਮੈਂ ਅਰਜ਼ ਕਰ ਰਹਾ ਥਾ ਕਿ ਜਿਸ ਵਕਤ ਪਹਲੀ ਬਾਰ ਬੈਟਰਮੈਂਟ ਫੀਸ ਕਾ ਬਿਲ ਆਯਾ ਤੋ ਸਰਕਾਰ ਕੀ ਤਰਫ ਸੇ ਕਹਾ ਗਯਾ ਕਿ ਹਮ ਬੈਟਰਮੈਂਟ ਫੀਸ ਹਮੇਸ਼ਾ ਕੇ ਲਿਏ ਨਹੀਂ ਲਗਾ ਰਹੇ, ਇਸੇ ਅਸੂਲ ਕੇ ਤੌਰ ਪਰ ਨਹੀਂ ਲਗਾ ਰਹੇ ਬਲਕਿ ਇਸ ਵਕਤ ਚੂੰਕਿ ਏਕਸਟਰਾ ਆਰਡੀਨਰੀ ਹਾਲਾਤ ਹਨ, ਬਹੁਤ ਵੱਡਾ ਪ੍ਰੋਜੈਕਟ ਬਨਾ ਰਹੇ ਹਨ ਜਿਸ ਪਰ ਬਹੁਤ ਜ਼ਿਆਦਾ ਖਰਚ ਕੀ ਜ਼ਰੂਰਤ ਹੈ ਆਰ ਉਸ ਖਰਚ ਕੋ ਸਟੇਟ ਗਵਰਨਮੈਂਟ ਅਪਨੇ ਪਾਸ ਸੇ ਨਹੀਂ ਦੇ ਸਕਤੀ, ਇਸ ਲਿਏ ਹਮ ਯਹ ਬੈਟਰਮੈਂਟ ਫੀਸ ਲਗਾ ਰਹੇ ਹਨ । ਦੂਸਰੇ ਉਨ੍ਹੋਂ ਨੇ ਕਹਾ ਕਿ ਨਹਰ ਕਾ ਪਾਨੀ ਆਨੇ ਸੇ ਜੋ ਜ਼ਮੀਨਾਂ ਕੀ ਕੀਮਤਾਂ ਵੱਧ ਜਾਏਂਗੀ ਉਸ ਮੁਨਾਫੇ ਕਾ 50 ਪ੍ਰਤਿਸ਼ਤ ਹਮ ਲੇ ਲੇਂਗੇ । ਸਿੰਘਾਈ ਮੰਤਰੀ ਸਾਹਿਬ ਨੇ ਜੋ ਸੁਭਾਵ ਦਿਆ ਹੈ ਕਿ ਮੁੜੇ ਇਸ ਬਿਲ ਕੋ ਸਮਝਨੇ ਕੀ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਕਰਨੀ ਚਾਹਿਏ, ਇਸ ਕੋ ਸਮਝਨੇ ਕੇ ਲਿਏ ਮੈਂ ਯਹ ਮਤਲਬ ਸਮਝਤਾ ਹਾਂ ਕਿ ਹਰਿਆਣੇ ਕੇ ਲੋਗਾਂ ਕੇ ਉਪਰ ਤੋ ਲਗਾ ਹੁਆ ਹੀ ਹੈ, ਅਬ ਮੈਂ ਇਸ ਕੋ ਸਪੋਰਟ ਕਰੂੰ ਤਾਕਿ ਦੂਸਰੇ ਭਾਈ ਜੋ ਚੀਖ ਰਹੇ ਹਨ ਉਨ ਪਰ ਯਹ ਲਗਾ ਦਿਆ ਜਾਏ । ਤੋ ਇਸ ਮੇਂ ਸਪੋਰਟ ਕਾ ਸਵਾਲ ਨਹੀਂ ਹੈ : ਸਪੋਰਟ ਕਿਸੀ ਕੋ ਹੋ ਯਾ ਨ ਹੋ, ਕਿਸੀ ਪਰ ਬੈਟਰਮੈਂਟ ਫੀਸ ਲਗੇ ਯਾ ਨ ਲਗੇ । ਇਸ ਮੇਂ ਅਸਲ ਕਾ ਸਵਾਲ

[श्री रणजीत सिंह कैप्टन]

है सारी स्टेट पर एक ही असूल लागू होना चाहिये । मैं अर्ज करना चाहता हूँ कि आज इस को बदला जा रहा है । पहले कहा गया था कि नान प्रोडक्टिव स्कीमें जो हैं उन का घाटा पूरा करने के लिये यह बैटरमेंट फीस लगाई जा रही है । अगर हमारे पास फंड होते और घाटे की स्कीमें न होती तो हम बैटरमेंट फीस न लगाते । अब वह प्रिंसीपल क्यों बदला जा रहा है ? मैं प्रोवीजो को आप के सामने पढ़ देना चाहता हूँ.....

“Provided that no betterment charges shall be levied in relation to an irrigation scheme where the charges ordinarily leviable under other laws for the time being in force are sufficient to cover the cost of the scheme.

Provided further that the amount of the betterment charges recoverable from any scheme will be limited to the difference between the investment on the scheme and such part of it as may make it productive”.

और इसके लिये दूसरी अमेंडमेंट जो इस सैक्शन दो की है वह उड़ाई जा रही है । पहले तो यह कहा कि घाटे को पूरा करने के लिये और खर्च को पूरा करने के लिये यह बैटरमेंट फीस लगा रहे हैं । अगर उस में यह लिखा होता कि चाहे स्कीम घाटे की हो या बाधे की हो लेकिन चूंकि किसान को अपने हाथ से काम नहीं करना पड़ता और केवल सरकार के पानी पहुँचाने से ही ज़मीन की कीमत बढ़ जाती है इस लिये बैटरमेंट फीस लगाई जा रही है तो और बात थी । दूसरी बात मैं यह कहना चाहता हूँ कि अगर आप कहो कि किसी आदमी की ज़मीन की कीमत सौ रुपया बढ़ जाती है तो पच्चास रुपया हम लेंगे और अगर किसी की ज़मीन की कीमत सौ रुपया बढ़ जाती है तो हम उस में से पांच सौ लेंगे क्योंकि हर साल पैदावार हो जाया करेगी । तो मैं समझता हूँ कि किसी गवर्नमेंट को भी मुनाफेखोरी की तरफ नहीं जाना चाहिये । अगर अब इस बिल को हाऊस पास कर देता है तो बाद में कहा जाएगा कि अब तो पच्चास फीसदी से हमारा गुज़ारा नहीं होता इस लिए अब हम सौ फीसदी बैटरमेंट फीस लेंगे । इस में कोई शक नहीं है कि इस से स्टेट का काम अच्छा चल रहा है लेकिन मैं उन किसानों की तरफ से बोलना चाहता हूँ जिन पर कि बैटरमेंट चार्जस लगे हुए हैं, उन से 180 रुपया फी एकड़ चार्ज किये जा रहे हैं और उन में हाहाकार मची हुई है । अगर आप लोग एरियाज़ की फिगरज़ लें तो यह मालूम होगा कि पच्चास फीसदी ही नहीं बल्कि सौ फीसदी से भी ज्यादा वसूली की जा रही है । ज़मीन, नहर आने से पहले सौ रुपया फी एकड़ या डेढ़ सौ रुपया फी एकड़ के हिसाब से मिलती थी लेकिन अब पता नहीं कि नहर का पानी लगने से या बैटरमेंट फीस लगने से ज़मीन की कीमतें गिर गई हैं । बेचने वाली दुनिया है और खरीदने वाला कीर्ई नहीं है । गवर्नमेंट का याद होगा कि पिछले सेशन में उन्होंने ने कहा था कि एक कमेटी बनाई जाएगी जो यह देखेगी कि जहां पर ज्यादा बैटरमेंट फीस चार्ज का जा रही है वहां पर कम कर दी जाए । इस लिये मैं मिनिस्टर इनचार्ज से यह अपील करूंगा कि वह इस मामले पर गौर करें और एक कमेटी बनाएं जो यह देखे कि जहां पर बैटरमेंट फीस ज्यादा ली जा रही है वहां कम कर

(AMENDMENT) BILL

ਦੀ ਜਾਏ। ਜਿਥੇ ਪਰ ਆਜਕਲ 180 ਰੁਪਏ ਬੈਟਰਮੈਂਟ ਚਾਰਜਿਸ ਫੀ ਏਕੜ ਲਿਏ ਜਾ ਰਹੇ ਹਨ ਉਨ ਨੂੰ ਕਮ ਕੀਤਾ ਜਾਣਾ ਚਾਹੀਏ। ਧਰ ਠੀਕ ਹੈ ਕਿ ਅਬ ਆਪ ਨੂੰ ਖੁਸ਼ੀ ਹੋਵੇਗੀ ਕਿ ਹਮਾਰੇ ਫੰਡ ਮੇਂ ਇਜ਼ਾਫਾ ਹੋ ਰਹਾ ਹੈਂ ਲੇਕਿਨ ਹਮੇਂ ਬੇਸਿਕ ਚੀਜ਼ ਨੂੰ ਦੇਖਣਾ ਹੈ ਕਿ ਪਹਲੇ ਤੋ ਆਪ ਨੇ ਅਨਪ੍ਰੋਡਕਟਿਵ ਸਕੀਮਾਂ ਪਰ ਬੈਟਰਮੈਂਟ ਚਾਰਜਿਸ ਲਗਾਏ ਥੇ ਲੇਕਿਨ ਆਜ ਆਪ ਨੇ ਪ੍ਰੋਡਕਟਿਵ ਸਕੀਮਾਂ ਪਰ ਭੀ ਲਗਾ ਦਿਏ ਹੈਂ। ਲੋਗ ਸੋਚੇਗੇ ਕਿ ਇਸ ਗਵਰਨਮੈਂਟ ਨਾ ਕੀ ਠੀਕਾਨਾ ਹੈ ਧਰ ਕਹਿੰਦੀ ਕੁਝ ਹੈ ਕਰਦੀ ਕੁਝ ਹੈ। ਜਬ ਲੋਗਾਂ ਨੂੰ ਗਵਰਨਮੈਂਟ ਦੇ ਬਾਰੇ ਮੇਂ ਧਰ ਖ਼ਿਆਲ ਹੋ ਜਾਏ ਕਿ ਗਵਰਨਮੈਂਟ ਕੌਲੋ ਕਰਾਰ ਨੂੰ ਪੂਰਾ ਕਰਨੇ ਵਾਲੀ ਨਹੀਂ ਹੈ ਓਰ ਪੈਸੇ ਦੇ ਪੀਛੇ ਬਿਕ ਜਾਣੇ ਵਾਲੀ ਹੈ ਤੋ ਮੈਂ ਸਮਝਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਕਿਸੀ ਭੀ ਗਵਰਨਮੈਂਟ ਨੂੰ ਸ਼ੋਮਾ ਨਹੀਂ ਦੇਣਾ। ਇਸ ਲਿਏ ਮੈਂ ਜਨਾਬ ਦੇ ਦੁਆਰਾ ਹਾਊਸ ਨੂੰ ਅਪੀਲ ਕਰਨਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਇਸ ਬਿਲ ਨੂੰ ਬਿਲਕੁਲ ਪਾਸ ਨ ਕੀਤਾ ਜਾਏ ਓਰ ਨ ਹੀ ਇਸ ਨੂੰ ਪ੍ਰੋਵੀਜ਼ੋ ਨੰਬਰ ਦੋ ਨੂੰ ਉਡਾਇਆ ਜਾਏ। ਉਸੀ ਪੁਰਾਨੇ ਕਾਨੂੰਨ ਨੂੰ ਪੁਰਾਨਾ ਕੀਤਾ ਜਾਏ, ਪੁਰਾਨਾ ਕਹਿਣਾ ਗਲਤੀ ਹੈ, ਅਜੇ ਤੋ ਵਰਤਣਾ ਹੀ ਕਾਨੂੰਨ ਹੈ, ਧਰੀ ਚਲਨੇ ਦਿਤਾ ਜਾਏ। ਹਮ ਤੋ ਸਮਝਦੇ ਥੇ ਕਿ ਹਮਾਰੀ ਅਪਨੀ ਗਵਰਨਮੈਂਟ ਕਾਯਮ ਹੁੰਦੀ ਹੈ ਖੁਸ਼ੇ ਲੋਗਾਂ ਨੂੰ ਖਾਣੇ ਨੂੰ ਅਨਨ ਮਿਲੇਗਾ ਓਰ ਨਨੇ ਨੂੰ ਕਪੜਾ ਮਿਲੇਗਾ। ਲੇਕਿਨ ਸਪੀਕਰ ਸਾਹਿਬ, ਧਰ ਤੋ ਵਰੀ ਵਾਤ ਹੁੰਦੀ ਕਿ ਬਨਿਆ ਹਾਕਿਮ ਬਾਹਮਨ ਸ਼ਾਹ, ਜਟ ਸੁਹਾਸਿਬ, ਗਜ਼ਬ ਖੁਦਾ। ਖੁਸ਼ੇ ਕਿਸਾਨਾਂ ਨੂੰ ਅਨਨ ਦੇਣਾ ਤੋ ਏਕ ਟਰਫ ਰਹਾ ਓਰ ਗਰੀਬ ਲੋਗਾਂ ਨੂੰ ਰਿਲੀਫ ਦੇਣਾ ਤੋ ਦਰਕਿਨਾਰ ਮਿਨਿਸਟਰ ਸਾਹਿਬ ਪਹਲੇ ਤੋ ਭੀ ਸਲਤ measure ਲੇ ਆਏ ਹੈਂ। ਉਨ ਨੂੰ ਤਵਕੁ ਕਰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਵਰ ਇਸ ਬਿਲ ਨੂੰ ਵਿਦਭਾ ਕਰੇਗੇ। ਇਤਨਾ ਕਹ ਕਰ ਮੈਂ ਅਪਨੀ ਸਪੀਚ ਨੂੰ ਸਮਾਪਤ ਕਰਦਾ ਹਾਂ।

ਸਰਦਾਰ ਪਰਤਾਪ ਸਿੰਘ ਰਤਾਖੇੜਾ (ਮਲਹਾਂਵਾਲਾ) ਪ੍ਰਧਾਨ ਜੀ ਮੇਰੇ ਦੋਸਤ ਕੈਪਟਨ ਰਣਜੀਤ ਸਿੰਘ ਜੀ ਨੇ ਜਿਹੜੀ ਤਕਰੀਰ ਕੀਤੀ ਹੈ ਮੈਂ ਉਸ ਦੀ ਤਾਈਦ ਕਰਦਾ ਹਾਂ। ਇਸ Amending Bill ਦੇ ਜ਼ਰੀਏ ਜ਼ਮੀਦਾਰਾਂ ਨਾਲ ਬੜੀ ਭਾਰੀ ਬੇਇਨਸਾਫ਼ੀ ਕੀਤੀ ਜਾ ਰਹੀ ਹੈ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਮਹਿਕਮਾ public utility ਦਾ ਹੈ। ਸੰਨ 1947 ਤੋਂ ਬਾਦ ਇਥੋਂ ਜਿਹੜੀਆਂ ਨਹਿਰਾਂ ਕਵੀਆਂ ਗਈਆਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨਾਲ ਸਾਰੇ ਪੰਜਾਬ ਦੇ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਫਾਇਦਾ ਪਹੁੰਚਿਆ ਹੈ। ਇਸ ਨਾਲ ਅਨਾਜ ਦੀ ਪੈਦਾਵਾਰ ਵਧੀ ਹੈ ਅਤੇ ਹੋਰ ਵਧੇਗੀ, ਕਪੜਾ ਆਮ ਜਨਤਾ ਨੂੰ ਸਸਤਾ ਮਿਲੇਗਾ, ਅਨਾਜ ਤੇ ਹੋਰ ਸਾਰੀਆਂ ਚੀਜ਼ਾਂ ਸਸਤੀਆਂ ਮਿਲਣਗੀਆਂ। ਇਸ ਵੇਲੇ ਸਾਡੇ ਸੂਬੇ ਵਿਚ ਅਨਾਜ ਦੀ ਜਿਹੜੀ ਮਹਿਗਾਈ ਹੈ ਉਹ ਇਸ ਲਈ ਹੈ ਕਿ ਇਥੇ ਅਜੇ ਵੀ ਇਹ ਘਟ ਪੈਦਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਅਨਾਜ ਦੀ ਜਿਨੀ ਤਕਲੀਫ਼ ਸ਼ਹਿਰਾਂ ਵਿਚ ਰਹਿਣ ਵਾਲਿਆਂ ਨੂੰ ਹੈ ਉਤਨੀ ਦਿਹਾਤ ਵਿਚ ਵਸਣ ਵਾਲਿਆਂ ਨੂੰ ਨਹੀਂ। ਇਸ ਲਈ ਨਹਿਰਾਂ ਨਿਕਲਣ ਨਾਲ ਜਿਹੜੀ ਅਨਾਜ ਦੀ ਪੈਦਾਵਾਰ ਵਿਚ ਵਾਧਾ ਹੋਵੇਗਾ ਉਹ ਦਿਹਾਤੀਆਂ ਨਾਲੋਂ ਸ਼ਹਿਰ ਵਿਚ ਰਹਿਣ ਵਾਲਿਆਂ ਨੂੰ ਹੋਣਾ ਹੈ।

ਪ੍ਰਧਾਨ ਜੀ ! ਇਸ ਵੇਲੇ ਜ਼ਮੀਦਾਰ ਟੈਕਸਾਂ ਦੇ ਭਾਰ ਹੇਠ ਦਬੇ ਹੋਏ ਹਨ। ਹਰ ਕਿਸਮ ਦੇ ਟੈਕਸ ਉਨ੍ਹਾਂ ਤੇ ਲਗੇ ਹੋਏ ਹਨ। ਜੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਟੈਕਸਾਂ ਨੂੰ ਗਿਣਿਆ ਜਾਵੇ ਤਾਂ ਦਰਜਨ ਤੋਂ ਘਟ ਨਹੀਂ ਹੋਣਗੇ। ਫਿਰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਤੇ ਇਹ Betterment Charges ਹਨ। ਇਸ ਦੀ ਰਾਹੀਂ ਗਵਰਨਮੈਂਟ ਨੂੰ ਜ਼ਮੀਦਾਰਾਂ ਕੋਲੋਂ ਕਰੋੜਾਂ ਰੁਪਿਆਂ ਹਰ ਸਾਲ ਵਸੂਲ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਇਹ ਨਹੀਂ ਕਿ ਥੋੜਾ ਬਹੁਤ ਹੋਵੇ ਚਾਰ ਆਨੇ ਜਾਂ ਅਠ ਆਨੇ ਹੋਵੇ—ਕਰੋੜਾਂ ਰੁਪਿਆਂ ਇਸ ਬਿਲ ਦੀ ਸ਼ਕਲ ਵਿਚ ਸਰਕਾਰੀ revenues ਵਿਚ ਆਉਂਦਾ ਹੈ।

ਇਸ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ, ਪ੍ਰਧਾਨ ਜੀ, ਪੰਜਾਬ ਦੇ ਜ਼ਮੀਦਾਰਾਂ ਦੇ ਸਾਹਮਣੇ ਸਭ ਤੋਂ ਵੱਡਾ ਮਾਮਲਾ

[ਸਰਦਾਰ ਪਰਤਾਪ ਸਿੰਘ ਰਤਾਖੇੜਾ]

ਭਾਖੜਾ ਨੰਗਲ ਦੀ ਬਿਜਲੀ ਦਾ ਹੈ। ਇਨ੍ਹਾਂ power houses ਤੇ 16 ਕਰੋੜ ਰੁਪਿਆ ਖਰਚ ਹੋਣਾ ਹੈ। ਇਸ ਦਾ ਵੀ ਸਾਰਾ ਖਰਚਾ ਪੰਜਾਬ ਦੇ ਜ਼ਿਮੀਂਦਾਰਾਂ ਤੇ ਪਵੇਗਾ। ਮੈਂ ਪੁਛਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਇਸ ਤਰਾਂ ਦੀਆਂ ਬੇਇਨਸਾਫ਼ੀਆਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨਾਲ ਕਿਉਂ ਕੀਤੀਆਂ ਜਾ ਰਹੀਆਂ ਹਨ ? ਇਹ ਬਿਜਲੀ ਪੰਜਾਬ ਦੇ industrialists ਤੇ ਹੋਰ ਦੂਜੇ ਕਾਰਖਾਨੇਦਾਰ ਵੀ ਇਸਤੇਮਾਲ ਕਰਨਗੇ ਤੇ ਸ਼ਹਿਰਾਂ ਵਿਚ ਰਹਿਣ ਵਾਲਿਆਂ ਅਖੀਰ ਲੋਕਾਂ ਲਈ ਐਸ਼ਿਓਸਰਤ ਅਤੇ ਅਰਾਮ ਦੇ ਸਾਧਨ ਵੀ ਇਹ ਬਿਜਲੀ ਮੁਹੱਯਾ ਕਰੇਗੀ। ਅਖੀਰ ਵਿਚ ਇਨ੍ਹਾਂ ਸਾਰਿਆਂ ਦੀਆਂ ਜ਼ਰੂਰਤਾਂ ਤੋਂ ਵਧਕੇ ਜਿਹੜੀ ਬਿਜਲੀ ਵਧੇਗੀ ਉਹ ਪਿੰਡਾਂ ਵਿਚ ਖੂਹਾਂ ਨੂੰ ਦਿਤੀ ਜਾਵੇਗੀ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਹਾਲਾਤ ਵਿਚ ਮੈਂ ਪੁਛਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਕਿਉਂ ਸ਼ਹਿਰ ਦੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਵੱਡਿਆਂ ੨ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ Betterment Tax ਤੋਂ ਮੁਥੌਰਾ ਰਖ ਕੇ ਸਾਰੇ ਦਾ ਸਾਰਾ ਭਾਰ ਪਿੰਡਾਂ ਦੇ ਜ਼ਿਮੀਂਦਾਰਾਂ ਤੇ ਪਾਇਆ ਜਾ ਰਿਹਾ ਹੈ ? ਇਹ ਸਰਾਸਰ ਬੇਇਨਸਾਫ਼ੀ ਨਹੀਂ ਤਾਂ ਹੋਰ ਕੀ ਹੈ ?

ਪ੍ਰਧਾਨ ਜੀ ! ਸ਼ਹਿਰਾਂ ਵਿਚ ਸੜਕਾਂ ਬਣਦੀਆਂ ਹਨ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਸੜਕਾਂ ਦੇ ਕਿਨਾਰੇ ੨ ਬੜੇ ਬੜੇ ਦੌਲਤਮੰਦਾਂ ਦੀਆਂ ਕੋਠੀਆਂ ਬਣਦੀਆਂ ਹਨ। ਮੈਂ ਪੁਛਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਜਦ ਉਨ੍ਹਾਂ ਸੜਕਾਂ ਦੇ ਹੋਣ ਨਾਲ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਜਿਹੜਾ ਫਾਇਦਾ ਪਹੁੰਚਦਾ ਹੈ ਜਾਂ ਪਹੁੰਚੇਗਾ ਉਸ ਲਈ ਸਰਕਾਰ ਨੇ ਕੋਈ Betterment Fee ਲਗਾਈ ਹੈ ਜਾਂ ਲਗਾਏਗੀ ? ਇਸੇ ਤਰਾਂ ਕੀ ਬਿਜਲੀ ਦੇ ਪੈਦਾ ਹੋਣ ਨਾਲ ਕਾਰਖਾਨੇਦਾਰਾਂ ਨੂੰ ਸਹੂਲਤਾਂ ਨਹੀਂ ਦਿੰਦੀਆਂ ਜਿਹੜਾ ਉਨ੍ਹਾਂ ਤੇ ਇਹ Betterment Charges ਨਾ ਲਗਾਏ ਜਾਣ ? ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਮੁਨਾਫ਼ਾ ਵਧ ਰਿਹਾ ਹੈ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ trade ਬਿਜਲੀ ਮਿਲ ਜਾਣ ਨਾਲ ਬਹੁਤ ਜ਼ਿਆਦਾ ਹੋ ਗਈ ਹੈ। ਕੀ ਤੁਸੀਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਤੇ Betterment Fee ਲਗਾਈ ? ਕੋਈ ਨਹੀਂ।

ਪ੍ਰਧਾਨ ਜੀ, ਜਦ ਸਨ 1952 ਵਿਚ Betterment Charges ਦਾ ਬਿਲ ਪੇਸ਼ ਹੋਇਆ ਤਾਂ ਮੈਂ Finance Minister ਸਾਹਿਬ ਪਾਸੋਂ ਪੁਛਿਆ ਕਿ ਤੁਸੀਂ ਕਿਉਂ ਨਹੀਂ ਸ਼ਹਿਰੀਆਂ ਤੇ ਵੀ ਇਹ Tax ਲਗਾਉਂਦੇ ? ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਦਸਿਆ ਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਤੇ ਇਸ ਲਈ ਨਹੀਂ ਲਾਇਆ ਜਾਂਦਾ ਕਿਉਂ ਜੋ ਉਹ agitation ਕਰਨਗੇ। ਇਸ ਦਾ ਮਤਲਬ ਤਾਂ ਇਹ ਹੋਇਆ ਕਿ ਜਿਹੜਾ ਜ਼ੋਰਦਾਰ ਤਬਕਾ ਹੈ ਉਸ ਤੋਂ ਗਵਰਨਮੈਂਟ ਡਰਦੀ ਹੈ ਅਤੇ ਜਿਹੜਾ ਤਬਕਾ ਗਵਰਨਮੈਂਟ ਦਾ ਵਫ਼ਾਦਾਰ ਹੈ, ਕੋਈ agitation ਨਹੀਂ ਕਰਦਾ, ਕੋਈ propaganda ਨਹੀਂ ਕਰਦਾ, ਕਿਸੇ ਤਰਾਂ ਦਾ ਰੋਲਾ ਨਹੀਂ ਪਾਉਂਦਾ ਉਸ ਤੇ ਨਜ਼ਾਇਜ਼ ਟੈਕਸ ਵੀ ਠੋਕੇ ਜਾ ਰਹੇ ਹਨ ਪਰ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਤੇ ਜਾਇਜ਼ ਟੈਕਸ ਵੀ ਲਗਾਇਆ ਜਾ ਸਕਦੇ ਹਨ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਟੈਕਸਾਂ ਤੋਂ ਮੁਆਫ਼ ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਜ਼ਿਮੀਂਦਾਰ ਹਲਕੇ ਉਤੇ ਇਹ ਇਕ ਬੜੀ ਭਾਰੀ ਬੇਇਨਸਾਫ਼ੀ ਹੈ।

ਇਸ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ, ਸਪੀਕਰ ਸਾਹਿਬ, ਜਿਹੜੀਆਂ ਨਹਿਰਾਂ ਨਿਕਲੀਆਂ ਹਨ ਉਹ ਬਗੈਰ ਸੌਚੇ ਸਮਝੇ ਕਢੀਆਂ ਗਈਆਂ ਹਨ, ਜਿਵੇਂ ਜ਼ੀਰਾ, ਫਿਰੋਜ਼ਪੁਰ ਅਤੇ ਫਾਜ਼ਿਲਕਾ ਤਹਿਸੀਲਾਂ ਦੀਆਂ ਨਹਿਰਾਂ ਹਨ। ਉਹ ਉਥੇ ਬਜਾਇ ਕੋਈ ਫਾਇਦਾ ਕਟਨ ਦੇ ਉਲਟਾ ਨੁਕਸਾਨ ਕਰ ਰਹੀਆਂ ਹਨ। ਇਸ ਵੇਲੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਤਹਿਸੀਲਾਂ ਵਿਚ ਰਹਿਣ ਵਾਲੇ ਲੋਕਾਂ ਦੀ ਹਾਲਤ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਉਹ ਆਪਣੀਆਂ ਫਸਲਾਂ, ਅਤੇ ਘਰ ਬਾਰ ਛੱਡਨ ਲਈ ਤਿਆਰ ਬੈਠੇ ਹਨ। ਨਹਿਰਾਂ ਦਾ ਪਾਣੀ ਉਥੇ ਬੇ ਤਹਾਸ਼ਾ ਵਗ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਇਤਨੀਆਂ ਬਾਰਸ਼ਾਂ ਹੋ ਰਹੀਆਂ ਹਨ ਕਿ ਮੱਘਿਆਂ ਦੀ ਕੋਈ ਸ਼ਕਲ ਨਹੀਂ ਰਹੀ; ਅਤੇ ਨਾ ਹੀ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਕੋਈ ਬੰਦ ਕਰ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਉਥੋਂ ਦੇ ਲੋਕੀ deputation ਲੈਕੇ ਵੱਡੇ ਅਫ਼ਸਰਾਂ ਕੋਲ ਗਏ ਅਤੇ ਕਿਹਾ ਕਿ ਨਹਿਰਾਂ ਨੂੰ ਬੰਦ ਕਰੋ, ਉਹ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਡਬੋ ਰਹੀਆਂ ਹਨ। ਕੀ ਇਸੇ ਤਰੀਕੇ ਨਾਲ ਤੁਸੀਂ ਨਹਿਰਾਂ ਬਨਾਉਣਾ

ਚਾਹੁੰਦੇ ਹੋ ਜਿਸਦੇ ਨਾਲ ਬਜਾਇ ਫਾਇਦਾ ਹੋਣ ਦੇ ਲੋਕਾਂ ਦੇ ਜਾਨ ਮਾਲ ਦੇ ਖਤਰੇ ਦਾ ਕਾਰਨ ਬਣਨ ?

ਇਤਨਾ ਹੀ ਨਹੀਂ ਸੋਮ ਨਾਲ ਵੀ ਸਾਡੇ ਫੀਰੋਜ਼ਪੁਰ ਦੇ ਜ਼ਿਲੇ ਦਾ ਬੁਰਾ ਹਾਲ ਹੈ। ਸਨ 1947 ਯਾਨੀ Partition ਤੋਂ ਬਾਦ ਘਟ ਤੋਂ ਘਟ 10,00,000 ਏਕੜ ਜ਼ਮੀਨ ਸੋਮ ਨਾਲ ਖਰਾਬ ਹੋ ਗਈ ਹੈ। ਜੇ ਕਿਸੇ ਅਫਸਰ ਨੂੰ ਇਸ ਤੇ ਕੋਈ ਸ਼ਕ ਹੋਵੇ ਤਾਂ ਉਹ ਖੁਦ ਮੌਕੇ ਤੇ ਜਾ ਕੇ ਵੇਖ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਲੋਕੀ ਆਪਣੀਆਂ ਜ਼ਮੀਨਾਂ ਛੱਡਣ ਨੂੰ ਤਿਆਰ ਬੈਠੇ ਹਨ; ਉਥੇ ਕੋਈ ਪੈਦਾਵਾਰ ਨਹੀਂ ਹੋ ਰਹੀ।

ਇਨ੍ਹਾਂ ਹਾਲਤਾਂ ਵਿਚ ਮੈਂ ਬੜੇ ਅਦਬ ਨਾਲ ਬੇਨਤੀ ਕਰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਜਿਥੇ ਜਿਥੇ ਇਸ ਭਾਖੜਾ ਨੰਗਲ ਦੀਆਂ ਨਹਿਰਾਂ ਦਾ ਫਾਇਦਾ ਪਹੁੰਚਣਾ ਹੈ ਕੇਵਲ ਉਥੇ ਹੀ ਇਹ Betterment Charges ਲਗਾਏ ਜਾਣੇ ਚਾਹੀਦੇ ਹਨ। ਨਾਲ ਹੀ ਮੈਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਪਾਸੋਂ ਇਹ ਪੁਛਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਟੈਕਸ ਤਾਂ ਤੁਸੀਂ ਲਗਾ ਦਿਤੇ ਪਰ ਕੀ ਜਿਥੇ ਜਿਥੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਨਹਿਰਾਂ ਨਾਲ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਨੁਕਸਾਨ ਹੋਇਆ ਜਾਂ ਹੋਵੇਗਾ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਮੁਆਵਜ਼ਾ ਦੇਣ ਲਈ ਵੀ ਤੁਸੀਂ ਤਿਆਰ ਹੋ? ਇਸ ਬਿਲ ਵਿਚ ਇਹ provision ਵੀ ਕਰਨਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ਕਿ ਜਿਥੇ ਨਹਿਰਾਂ ਨਾਲ ਕਿਸੇ ਤਬਕੇ ਨੂੰ ਨੁਕਸਾਨ ਹੋਵੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ compensate ਵੀ ਕੀਤਾ ਜਾਏ। ਜੇ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦਾ ਕੋਈ provision ਕਰ ਦੇਣ ਫਿਰ ਤਾਂ ਮੈਂ ਇਸ ਕਲਾਜ਼ ਨੂੰ ਬੜੇ ਜ਼ੋਰ ਨਾਲ support ਕਰਾਂਗਾ। ਪਰ ਸਿਰਫ਼ ਜ਼ਮੀਂਦਾਰਾਂ ਉਤੇ ਰਗੜਾ ਲਾਈ ਜਾਣਾ, ਇਹ ਇਕ ਬੜੀ ਭਾਰੀ ਬੇਇਨਸਾਫ਼ੀ ਹੈ। ਗਵਰਨਮੈਂਟ ਦਾ ਫਰਜ਼ ਹੈ ਕਿ ਹਰ ਇਕ ਫਿਰਕਾ ਚਾਹੇ ਉਹ ਸ਼ਹਿਰੀ ਹੋਵੇ ਜਾਂ ਦਿਹਾਤੀ, ਜ਼ਮੀਂਦਾਰ ਹੋਵੇ ਜਾਂ ਕਿਸਾਨ ਇਕੋ ਜਿਹਾ ਸਮਝ ਕੇ ਸਾਰਿਆਂ ਦੀ ਬਿਹਤਰੀ ਦਾ ਖਿਆਲ ਰਖਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ। ਸਾਰਿਆਂ ਨੂੰ ਇਕੋ ਨਿਗਾਹ ਨਾਲ ਵੇਖਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਇਹ ਵੀ ਵੇਖਨਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ਕਿ ਕਿਸੇ ਨੂੰ ਇਸ ਨਾਲ ਨੁਕਸਾਨ ਤਾਂ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦਾ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਲਫੜਾਂ ਨਾਲ ਮੈਂ ਇਸ Amending Bill ਦੀ ਸਖਤ ਮੁਖਾਲਿਫ਼ਤ ਕਰਦਾ ਹਾਂ।

ਸਰਦਾਰ ਚੰਨਣ ਸਿੰਘ ਧੂਤ (ਟਾਂਡਾ) ਸਪੀਕਰ ਸਾਹਿਬ ! ਜਿਹੜਾ ਬਿਲ ਸਾਡੇ ਨਹਿਰਾਂ ਦੇ ਵਜ਼ੀਰ ਲਿਆਏ ਹਨ ਉਸ ਦੀਆਂ ਦੋ ਦਫਾ ਹਨ। ਉਸ ਵਿਚ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਆਪਣੇ ਵਲੋਂ ਸਿਰਫ਼ ਇਹ ਦਸਿਆ ਹੈ ਕਿ ਇਸ ਵਿਚ ਕੋਈ ਖਾਸ ਗਲ ਨਹੀਂ, ਇਹ ਬੜਾ innocent ਜਿਹਾ ਬਿਲ ਹੈ। ਸਪੀਕਰ ਸਾਹਿਬ ! ਪਹਿਲੇ ਕਾਨੂੰਨ ਵਿਚੋਂ ਜਿਹੜੀਆਂ ਦੋ ਦਫਾਂ ਕਢੀਆਂ ਜਾ ਰਹੀਆਂ ਹਨ ਉਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚੋਂ ਪਹਿਲੀ ਦਾ ਤਾਂ ਮਤਲਬ ਹੀ ਇਹ ਹੈ ਕਿ definition ਹੀ ਬਦਲੀ ਜਾ ਰਹੀ ਹੈ। ਇਸ ਵਿਚ ਜਿਹੜੀ cost of irrigation ਹੈ ਉਸ ਦੀ definition ਨੂੰ ਮੂਲੋਂ ਹੀ ਬਦਲਿਆ ਜਾਣ ਦਾ ਵਿਚਾਰ ਹੈ।

ਸਿੱਚਾਓ ਸਕੀਮੀ : ਤਾਂ ਕਿਰ ਕਧਾ definition ਬਨਾਨਾ ਚਾਹੁੰਦੇ ਹੋ ?

ਸਰਦਾਰ ਚੰਨਣ ਸਿੰਘ ਧੂਤ : ਇਸ ਦਾ ਮਤਲਬ ਬਿਲਕੁਲ ਇਹ ਹੈ ਕਿ cost of scheme ਦੇ ਅਰਥਾਂ ਨੂੰ ਬਦਲਿਆ ਜਾਵੇ ਤਾਂ ਜੋ ਅਗੋਂ ਲਈ ਜਿਸ ਵੰਗ ਨਾਲ ਚਾਹੁਣ ਇਹ ਗਰੀਬਾਂ ਤੇ ਹੋਰ ਟੈਕਸਾਂ ਦਾ ਭਾਰ ਪਾ ਸਕਣ ਇਸ cost of scheme ਹਨ ਇਹੀ ਕਾਰਨ ਹੈ ਕਿ ਪਹਿਲੇ Act ਦੀ ਇਸ definition ਨੂੰ ਬਦਲਣਾ ਚਾਹੁੰਦੇ ਹਨ।

Act ਵਿਚ ਜਿਹੜਾ proviso ਸੀ ਉਸ ਦਾ ਮਤਲਬ ਇਹ ਸੀ ਕਿ ਇਸ ਤੋਂ ਅਲਾਵਾ ਹੋਰ ਕੋਈ ਖਰਚ ਨਹੀਂ ਪਾਇਆ ਜਾਵੇਗਾ। ਉਸ ਨੂੰ ਹੁਣ ਬਿਲਕੁਲ ਉੜਾ ਦੇਣਾ ਚਾਹੁੰਦੇ ਹਨ। ਮੈਂ ਹੋਰਾਨ ਹਾਂ ਕਿ ਇਹ ਸਾਰੀ ਚੀਜ਼ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਹੁਕਮ ਹੇਠ ਹੋ ਰਹੀ ਹੈ ਜਿਹੜੇ ਕਿ ਅਜ ਤੋਂ ਯਾਨੀ ਮਿਨਿਸਟਰ ਬਣਨ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਇਸੇ ਮਾਮਲੇ ਤੇ ਸਰਕਾਰੀ ਬੈਚਾਂ ਨਾਲ ਲੜਦੇ ਹੁੰਦੇ ਸਨ। ਜਦੋਂ ਖੁਸ਼ ਹੈਸੀਅਤੀ

[ਸਰਦਾਰ ਚੰਨਣ ਸਿੰਘ ਧੂਤ]

ਟੈਕਸ ਸਭ ਤੋਂ ਪਹਿਲੋਂ ਲਗਿਆ ਤਾਂ ਇਹ ਖੁਦ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਲੰਡਰ ਸਨ ਜਿਹੜੇ ਕਿ ਇਹ ਕਹਿੰਦੇ ਸਨ ਕਿ ਇਹ ਨਹੀਂ ਲਗਣਾ ਚਾਹੀਦਾ। ਪਰ ਮੈਂ ਹੈਰਾਨ ਹਾਂ ਕਿ ਜਿਹੜੇ ਖੁਦ ਹੀ ਪਹਿਲੋਂ ਅਜਿਹੀਆਂ ਚੀਜ਼ਾਂ ਦੀ ਮੁਖਾਲਫਤ ਕਰਦੇ ਸਨ ਜਦੋਂ ਆਪ ਵਜ਼ਾਰਤ ਦੀ ਹੁਰਸੀ ਤੇ ਬੈਠ ਜਾਂਦੇ ਹਨ ਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਹੋਰ ਟੈਕਸ ਲਗਾਉਣ ਦੀ ਲੋੜ ਪੈ ਜਾਂਦੀ ਹੈ।

ਸਪੀਕਰ ਸਾਹਿਬ ! ਪਿਛਲੀਆਂ ਦੋ ਵਾਰਾਂ ਵਿਚ ਹੁਣ ਜਿਹੜੇ ਸਾਡੇ ਚੀਫ ਮਿਨਿਸਟਰ ਹਨ; ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਕਾਮਯਾਬੀ ਦਾ ਮੁਨਿਆਰੀ ਰਾਗ ਹੀ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਉਹ agitation ਸੀ ਜਿਹੜੀ ਕਿ ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਆਬਿਆਨੇ ਦੇ ਖਿਲਾਫ ਕੀਤੀ। Anti-abiana agitation ਕੀਤੀ ਤੇ ਇਸੇ ਮਸਾਲੇ ਤੇ elections ਲੜੀਆਂ ਤੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਪੁਰਾਨੀ ਮਿਨਿਸਟਰੀ ਨੂੰ ਹਰਾਇਆ। ਉਸ ਵੇਲੇ ਇਹ ਕਹਿੰਦੇ ਸਨ ਕਿ ਅਸੀਂ ਇਸ ਨੂੰ ਘਟ ਕਰ ਦਿਆਂਗੇ ਪਰ ਉਸ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਨਾ ਕੇਵਲ ਇਸ ਅਬਿਆਨੇ ਨੂੰ ਵਧਾਇਆ ਬਲਕਿ ਨਹਿਰੀ ਪਾਣੀ ਤੇ ਹੋਰ ਇਕ ਨਵਾਂ ਟੈਕਸ ਲਗਾ ਦਿੱਤਾ। ਮੈਂ ਹੈਰਾਨ ਹੁੰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਵਾਇਦਿਆਂ ਨਾਲ ਇਹ elections ਵਿਚ ਕਾਮਯਾਬ ਹੋਏ ਮਿਨਿਸਟਰ ਬਣਦਿਆਂ ਉਹ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਕਿਉਂ ਭੁਲ ਗਏ। ਇਹ ਉਹੀ ਲੋਕ ਹਨ ਜਿਹੜੇ ਜਨਤਾ ਵਿਚ ਇਨ੍ਹਾਂ ਟੈਕਸਾਂ ਵਿਰਧ ਪ੍ਰਚਾਰ ਕਰਦੇ ਰਹੇ ਹਨ ਪਰ ਹੁਣ ਖੁਦ ਹੀ ਨਿਤ ਨਵੇਂ ਟੈਕਸ ਲਗਾਈ ਜਾਂਦੇ ਹਨ।

ਸਪੀਕਰ ਸਾਹਿਬ ! ਅਜ ਸਾਨੂੰ ਇਥੇ ਇਹ ਦਸਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਕਿ ਸਾਡੀ ਅਜ ਦੀ ਸਰਕਾਰ Socialistic Pattern of Society ਦੀ ਮੰਜ਼ਿਲ ਵਲ ਜਾ ਰਹੀ ਹੈ। ਇਸ ਸੰਬੰਧ ਵਿਚ ਬੜੀਆਂ ਮਿਸਾਲਾਂ ਦਿਤੀਆਂ ਜਾਂਦੀਆਂ ਹਨ ਕਿ ਵੇਖੋ ਅਸਾਂ Imperial Bank of India ਨੂੰ nationalise ਕਰ ਲਿਆ ਹੈ। ਪਰ ਇਹ ਨਹੀਂ ਦਸਿਆ ਜਾਂਦਾ ਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ share holders ਨੂੰ ਚਾਰ ਗੁਣਾ ਤੇ ਪੰਜ ਗੁਣਾ ਮੁਆਵਜ਼ਾ ਵੀ ਦਿੱਤਾ ਹੈ। ਜੇ ਅਜ ਜਿਸ ਰਫਤਾਰ ਨਾਲ ਕਿਸਾਨਾਂ ਤੇ ਟੈਕਸ ਲਗਾਏ ਜਾ ਰਹੇ ਹਨ ਉਸ ਦੇ ਬਦਲੇ ਜੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀਆਂ ਜ਼ਮੀਨਾਂ ਲੈਕੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਇਸੇ ਹੀ basis ਤੇ compensation ਦਿੱਤਾ ਜਾਵੇ ਤਾਂ ਮੇਰਾ ਖਿਆਲ ਹੈ ਕਿ ਉਹ ਬੜੀ ਖੁਸ਼ੀ ਨਾਲ ਆਪਣੀਆਂ ਜ਼ਮੀਨਾਂ ਛੱਡਣ ਨੂੰ ਤਿਆਰ ਹੋ ਜਾਣਗੇ। ਘਟ ਤੋਂ ਘਟ ਟੈਕਸਾਂ ਦੀ ਮੁਸ਼ੀਬਤ ਤੋਂ ਤਾਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚਾਰਿਆਂ ਦੀ ਜਾਨ ਬਚੇਗੀ।

ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ ਸਰਕਾਰ ਨੇ Land Revenue ਪੈਦਾਵਾਰ ਦਾ ਚੌਥਾ ਹਿੱਸਾ ਰੱਖਿਆ। ਜਿਸ ਜ਼ਮੀਨ ਦਾ local rate ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਵੇਲੇ ਤਿਨ ਆਨੇ ਸੀ ਉਹੀ ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਨੌ ਆਨੇ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਹੈ। ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੂਜੇ ਟੈਕਸਾਂ ਦਾ ਹਾਲ ਹੈ। ਅੰਗਰੇਜ਼ਾਂ ਵੇਲੇ ਜਿਨ੍ਹਾਂ measures ਦੀ ਮੁਖਾਲਫਤ ਕੀਤੀ ਜਾਂਦੀ ਸੀ ਉਨ੍ਹਾਂ sources ਤੋਂ ਹੀ ਇਹ leader ਹੁਣ ਕਈ ਗੁਣਾ ਆਮਦਨੀ ਸਰਕਾਰੀ revenues ਵਿਚ ਸ਼ਾਮਲ ਕਰ ਰਹੇ ਹਨ। ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨਹਿਰਾਂ ਦੇ ਪਾਣੀ ਤੇ ਇਹ charges ਲਗਾਏ ਜਾਂਦੇ ਹਨ ਉਹ ਲੋਕਾਂ ਦੇ ਖੇਤਾਂ ਨੂੰ ਨਹੀਂ ਬਲਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਘਰਾਂ ਦੀਆਂ ਜੜਾਂ ਵਿਚ ਪਾਣੀ ਦੇ ਰਹੀਆਂ ਹਨ।

ਸੋ ਮੈਂ ਇਹ ਕਹਿਣਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਇਸ ਢੰਗ ਨਾਲ ਇਹ ਸਾਰਾ ਸਿਲਸਿਲਾ ਚਲ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਇਹ ਨਵੇਂ ਨਵੇਂ ਟੈਕਸ ਲਗਾਉਣ ਦਾ ਤਰੀਕਾ ਜਿਹੜੇ ਕਿ ਗਵਰਨਮੈਂਟ ਕਾਨੂੰਨ ਦੀ ਸ਼ਕਲ ਵਿਚ ਲਗਾਉਂਦੀ ਹੈ ਇਹ ਠੀਕ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਉਹ ਜ਼ਮੀਨਾਂ ਜਾਂ ਉਹ ਨਹਿਰਾਂ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦੀਆਂ ਸ਼ਕੀਮਾਂ ਪੂਰੀਆਂ ਹੋ ਚੁਕੀਆਂ ਹਨ ਬਲਕਿ ਸਰਕਾਰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਤੋਂ ਆਮਦਨੀ ਵੀ ਲੈ ਚੁਕੀ ਹੈ ਉਨ੍ਹਾਂ ਤੇ ਇਹ ਟੈਕਸ ਲਗਾਣਾ ਕਿਥੋਂ ਦਾ ਇਨਸਾਫ ਹੈ। ਇਹ ਜਿਹੜਾ ਖੁਸ਼ ਹੈਸੀਅਤੀ ਟੈਕਸ ਸਾਡੀ ਸਰਕਾਰ ਜ਼ਮੀਨਾਂ ਤੇ ਲਗਾਉਂਦੀ ਹੈ ਕੀ ਇਹ ਜਾਇਜ਼ ਹੈ, ਕੀ ਕਿਸਾਨ ਉਨ੍ਹਾਂ ਜ਼ਮੀਨਾਂ ਵਿਚ ਮੇਹਨਤ ਨਹੀਂ ਕਰਦੇ, ਕੀ ਉਹ ਉਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚ ਖਾਦ ਨਹੀਂ ਪਾਂਦੇ ਅਤੇ ਕੀ ਉਹ ਉਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚ ਬੀ ਨਹੀਂ ਪਾਂਦੇ। ਫੇਰ ਸਰਕਾਰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਕੋਲੋਂ ਖੁਸ਼ ਹੈਸੀਅਤੀ

ਟੈਕਸ ਕਿਉਂ ਲੈਂਦੀ ਹੈ ਕਿ ਖੇਤੀ ਬਾੜੀ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਲੋਕਾਂ ਦੇ ਅਲਾਵਾ ਹੋਰ ਕੋਈ ਲੋਕ ਨਹੀਂ ਹਨ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਆਮਦਨ ਗਵਰਨਮੈਂਟ ਦੀਆਂ ਨਵੀਆਂ ਸਕੀਮਾਂ ਦੇ ਨਾਲ ਵਧੀ ਹੈ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਖੁਸ਼ਹਾਲੀ ਹੋਣੀ ਹੈ; ਕੀ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ black market ਤੋਂ ਲਖਾਂ ਰੁਪਏ ਨਹੀਂ ਕਮਾਏ? ਸਰਕਾਰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਤੇ ਕਿਉਂ ਖੁਸ਼ਹਾਲੀ ਟੈਕਸ ਨਹੀਂ ਲਾਉਂਦੀ? ਅਸੀਂ ਦੇਖਦੇ ਹਾਂ ਕਿ ਇਹ tax ਕੇਵਲ ਕਿਸਾਨਾਂ ਤੇ ਲਗਾਇਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਭਾਵੇਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਜ਼ਮੀਨ ਵਿਚੋਂ ਹੋਈ ਆਮਦਨ ਨਾਲ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਘਰਾਂ ਦਾ ਗੁਜ਼ਾਰਾ ਵੀ ਹੋ ਸਕਦਾ ਹੈ ਜਾਂ ਨਹੀਂ ਹੋ ਸਕਦਾ। ਟੈਕਸ ਲਗਾਣ ਦਾ ਸਹੀ ਤਰੀਕਾ ਇਹ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਟੈਕਸ ਉਸ ਆਮਦਨ ਤੇ ਲਗਾਇਆ ਜਾਏ ਜੋ ਉਸ ਆਮਦਨ ਨੂੰ ਛੱਡ ਕੇ ਲਗਾਇਆ ਜਾਵੇ ਜਿਸ ਨਾਲ ਉਸ ਦੇ ਘਰ ਦਾ ਗੁਜ਼ਾਰਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਇਥੇ Socialistic Pattern of Society ਦਾ ਬੜਾ ਜ਼ਿਕਰ ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਅਸੀਂ ਇਸ ਲਈ ਚੀਨ ਦੀ ਮਿਸਾਲ ਸਾਹਮਣੇ ਰਖਦੇ ਹਾਂ। ਕੋਈ ਮੁਲਕ ਜਿਸ ਦੀ ਗਵਰਨਮੈਂਟ ਦਾ ਬੱਜਟ ਜ਼ਮੀਨ ਤੇ ਲਗਾਏ ਗਏ ਟੈਕਸਾਂ ਦੀ ਆਮਦਨ ਤੇ ਅਤੇ excise ਤੇ ਹੋਈ ਆਮਦਨ ਤੇ ਨਿਰਭਰ ਕਰਦਾ ਹੈ ਉਹ ਗਵਰਨਮੈਂਟ ਇਕ democratic ਗਵਰਨਮੈਂਟ ਨਹੀਂ ਕਹੀ ਜਾ ਸਕਦੀ ਉਹ ਤਾਂ ਇਕ bureaucratic ਸਰਕਾਰ ਹੁੰਦੀ ਹੈ। ਅਸੀਂ ਚੀਨ ਵਿਚ ਵੇਖਦੇ ਹਾਂ ਕਿ ਉਥੇ ਜ਼ਮੀਨ ਤੇ ਲਗੇ ਟੈਕਸਾਂ ਨੂੰ ਉਥੇ ਦੀ ਸਰਕਾਰ ਹਰ ਸਾਲ ਘਟਾ ਰਹੀ ਹੈ। ਲੇਕਿਨ ਇਥੇ ਅਸੀਂ ਇਸ ਦੇ ਬਿਲਕੁਲ ਉਲਟ ਵੇਖਦੇ ਹਾਂ। ਇਥੇ ਪੰਜਾਬ ਵਿਚ ਲੋਕਾਂ ਦੀ ਬਹੁਤ ਬੜੀ ਤਾਦਾਦ ਦਾ ਗੁਜ਼ਾਰਾ ਜ਼ਮੀਨ ਤੇ ਹੈ ਲੇਕਿਨ ਸਾਡੀ ਸਰਕਾਰ ਦਾ ਟੈਕਸ ਲਗਾਣ ਦਾ ਤਰੀਕਾ ਕਾਰ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਇਹ ਨਹਿਰਾਂ ਦੇ ਪਾਣੀ ਤੇ ਆਬਿਆਨਾ ਤਾਂ ਵਧਾ ਰਹੀ ਹੈ ਪਰ ਪਾਣੀ ਘਟਾ ਰਹੀ ਹੈ ਅਤੇ Local Rate ਤੇ ਖੁਸ਼ਹਾਲੀ ਟੈਕਸ ਲਗਾ ਰਹੀ ਹੈ। ਇਹ ਕਿਥੋਂ ਦਾ ਇਨਸਾਫ਼ ਹੈ ਕਿ ਆਬਿਆਨਾ ਤਾਂ ਵਧਾਇਆ ਜਾਵੇ ਪਰ ਪਾਣੀ ਘਟਾ ਦਿਤਾ ਜਾਵੇ। ਫੇਰ ਜ਼ਮੀਨਾਂ ਵਿਚ ਹੋ ਰਹੀ ਸ਼ੇਮ ਨੂੰ ਹਟਾਣ ਲਈ ਕੋਈ ਸਕੀਮ ਨਹੀਂ ਬਣਾਈ ਜਾ ਰਹੀ। ਗੁਰਦਾਸਪੁਰ ਜ਼ਿਲੇ ਤੇ ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ ਜ਼ਿਲੇ ਦੇ ਲੋਕੀ ਹੁਣ ਮਸ਼ੂਸ ਕਰ ਰਹੇ ਹਨ ਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀਆਂ ਜ਼ਮੀਨਾਂ ਸ਼ੇਮ ਨਾਲ ਖਰਾਬ ਹੋ ਰਹੀਆਂ ਹਨ ਅਤੇ ਇਸ ਕਰ ਕੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਆਮਦਨੀ ਘਟ ਰਹੀ ਹੈ। ਪਰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਤੇ ਖੁਸ਼ਹਾਲੀ ਟੈਕਸ ਲਗਾਇਆ ਜਾ ਰਿਹਾ ਹੈ, ਮੈਂ ਕਹਿੰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਮਹਿਜ਼ ਇਨ੍ਹਾਂ ਸਕੀਮਾਂ ਦੇ ਬਨਾਣ ਨਾਲ ਜਾਂ ਪੰਜ ਸਾਲਾਂ ਪਲਾਨ ਬਨਾਣ ਨਾਲ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਕੋਈ ਫਾਇਦਾ ਨਹੀਂ ਹੋਣਾ। ਜਿਸ ਢੰਗ ਨਾਲ ਇਹ ਚੀਜ਼ਾਂ ਕੀਤੀਆਂ ਜਾ ਰਹੀਆਂ ਹਨ ਉਹ ਢੰਗ ਠੀਕ ਨਹੀਂ। ਦਰਅਸਲ ਇਹ ਸਕੀਮਾਂ ਤਾਂ ਠੀਕ ਹਨ ਪਰ ਇਹ ਢੰਗ ਠੀਕ ਨਹੀਂ ਹਨ। ਇਸ ਵਾਸਤੇ ਸਪੀਕਰ ਸਾਹਿਬ, ਇਹ ਜਿਹੜਾ ਨਵਾਂ ਭਾਰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਲੋਕਾਂ ਤੇ ਪਾਇਆ ਜਾ ਰਿਹਾ ਹੈ ਇਹ ਠੀਕ ਨਹੀਂ। ਜਿਥੇ ੨ ਪੁਰਾਣੀਆਂ ਨਹਿਰਾਂ ਵਗਦੀਆਂ ਹਨ ਜਿਹੜੇ ਉਥੇ ਦੇ ਵਸਨੀਕ ਹਨ ਯਾਨੀ ਜ਼ਿਲਾ ਗੁਰਦਾਸਪੁਰ ਅਤੇ ਜ਼ਿਲਾ ਫੀਰੋਜ਼ਪੁਰ ਦੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਕਾਨਫਰੰਸਾਂ ਕੀਤੀਆਂ ਹਨ ਅਤੇ demand ਪੇਸ਼ ਕੀਤੀ ਹੈ ਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਇਲਾਕਿਆਂ ਵਿਚੋਂ ਸ਼ੇਮ ਨੂੰ ਦੂਰ ਕਰਨ ਦਾ ਪ੍ਰਬੰਧ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇ। ਉਹ ਪਰੋਫੈਸਰ ਸਾਹਿਬ ਨੂੰ ਵੀ ਮਿਲੇ ਹਨ ਅਤੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਵੀ ਕਿਹਾ ਹੈ ਕਿ ਸ਼ੇਮ ਨੂੰ ਰੋਕਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ਪਰ ਆਪ ਦੇਖੋ ਇਹ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ protests ਦਾ ਨਤੀਜਾ ਹੈ, ਇਹ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਮਤਾਲਬਿਆਂ ਦਾ ਨਤੀਜਾ ਹੈ ਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਤੇ ਹੋਰ ਨਵਾਂ ਟੈਕਸ ਲਗਾਇਆ ਜਾ ਰਿਹਾ ਹੈ ਜਿਹੜਾ ਕਿ ਹਾਊਸ ਦੇ ਸਾਹਮਣੇ ਇਸ ਵੇਲੇ ਬਿਲ ਦੀ ਸ਼ਕਲ ਵਿਚ ਲਾਇਆ ਗਿਆ ਹੈ। ਮੈਂ ਸਪੀਕਰ ਸਾਹਿਬ ਆਪਣੀ Communist Party ਦੀ ਤਰਫੋਂ ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਕਹਿੰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਜੇਕਰ ਸਰਕਾਰ ਕੋਈ ਵੀ ਇਹੋ ਜਹੀ ਸਕੀਮ ਲੈ ਆਵੇ ਜਿਸ ਨਾਲ ਉਨ੍ਹਾਂ ਲੋਕਾਂ ਤੇ ਟੈਕਸ ਲਗਾਇਆ ਜਾਏ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦੀਆਂ ਆਮਦਨੀਆਂ ਬੜੀਆਂ ਵਧ ਗਈਆਂ ਹਨ ਤਾਂ ਸਾਡੀ ਪਾਰਟੀ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੀ support ਕਰੇਗੀ। ਲੇਕਿਨ ਇਹ ਟੈਕਸ ਉਨ੍ਹਾਂ ਤੇ

[ਸਰਦਾਰ ਚੰਨਣ ਹਿੰਘ ਧੂਤ]

ਹੀ ਮੁੜ ਮੁੜ ਕੇ ਲਾਵੰਦੀ ਹੈ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਤੇ ਪਹਿਲੇ ਹੀ ਬੜੇ ਟੈਕਸ ਲਗੇ ਹੋਏ ਹਨ । ਇਹ ਉਨ੍ਹਾਂ ਲੋਕਾਂ ਤੇ ਟੈਕਸ ਲਗਾਣਾ ਨਹੀਂ ਚਾਹੁੰਦੀ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਤੇ ਪਹਿਲੇ ਟੈਕਸ ਨਹੀਂ ਲਗੇ ਹੋਏ । ਇਹ ਆਮ ਲੋਕਾਂ ਦੀ income ਤੇ tax ਲਗਾਣਾ ਚਾਹੁੰਦੀ ਹੈ । ਇਹ ਤਰਮੀਮੀ ਬਿਲ ਬਿਲਕੁਲ ਜੰਤਾ ਦੇ ਮੁਫਾਦ ਦੇ ਖਿਲਾਫ ਹੈ ਅਤੇ ਕਿਸਾਨਾਂ ਦੇ ਮੁਫਾਦ ਦੇ ਖਿਲਾਫ ਹੈ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਨਾਂ ਤੇ ਸਰਕਾਰ ਸਕੀਮਾਂ ਬਣਾਂਦੀ ਹੈ ਅਤੇ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਲਈ ਇਹ ਨਹਿਰਾਂ ਬਣਾਉਂਦੀ ਹੈ । ਮੈਨੂੰ ਪਤਾ ਨਹੀਂ ਲਗਦਾ ਕਿ ਸਾਡੇ Irrigation ਮਿਨਿਸਟਰ ਸਾਹਿਬ ਕਿਸ ਲਿਹਾਜ਼ ਨਾਲ ਇਹ ਰੁਪਿਆ ਲੈਣਾ ਚਾਹੁੰਦੇ ਹਨ । ਮੇਰੇ ਇਕ ਮਾਥੀ ਨੇ ਠੀਕ ਕਿਹਾ ਹੈ ਕਿ ਜਿਹੜੇ ਰੋਲਾ ਪਾਣਾ ਜਾਣਦੇ ਹਨ ਅਤੇ ਪਾ ਦੇਂਦੇ ਹਨ ਉਨ੍ਹਾਂ ਤੇ ਸਾਡੀ ਸਰਕਾਰ ਟੈਕਸ ਨਹੀਂ ਲਗਾਉਂਦੀ ਪਰ ਜਿਹੜੇ ਚੁਪ ਕਰ ਰਹਿੰਦੇ ਹਨ ਉਨ੍ਹਾਂ ਤੇ ਇਹ tax ਲਗਾਉਂਦੀ ਹੈ । ਮੈਂ ਇਹੀ ਫੇਰ ਕਹਿੰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਇਹ ਬਿਲ ਆਮ ਲੋਕਾਂ ਦੇ ਮੁਫਾਦ ਦੇ ਸਖਤ ਖਿਲਾਫ ਹੈ ।

ਸ਼੍ਰੀ ਲਾਜਪਤ ਰਾਏ (ਹਾਂਸੀ) : ਸਪੀਕਰ ਸਾਹਿਬ, यह जो Betterment Charges and Acreage Rates (Amendment) Bill अब हमारे सामने आया है मैं समझता हूँ कि एक तरह से यह ठीक है । जौ गवर्नमेंट पब्लिक के लिए कुछ आमदनी बढ़ाने के ज़राये मुहैया करती है और जब आमदनी बढ़ाने के ज़राये मुहैया किये गए हों तो यह बाज़ब भी हो सकता है कि वह उन से कुछ आमदनी भी करे । जब किसान की या ज़मींदार की आमदनी बढ़ती है तो वह अपनी बड़ी हुई आमदनी में से कुछ हिस्सा उसे दे । लेकिन जब हम देखते हैं कि क्या 14 आगस्त, 1947 से पहले की यह बढ़ गई हुई थी या जब से हमारा देश आज़ाद हुआ है तब से यह सारा मिलसिला आमदनी बढ़ाने की तरफ हुआ है तो हम देखते हैं कि पहले भी बड़ी बड़ी नहरें पंजाब के अन्दर निकाली गई थी । मैं समझता हूँ कि हमारा यह पंजाब प्रदेश हिन्दुस्तान में नहरों के नाम से मशहूर रहा है और इतनी बड़ी नहरें पहले किसी दूसरे प्रदेश में नहीं थीं । इतनी बड़ी बड़ी नहरें और इतनी बड़ी बड़ी स्कीमों में पहले भी कामयाब हुई थी तो अब उसी तरीके की तह पर और उसी तरीके से वे क्यों नहीं कामयाब की जा सकतीं । क्या ज़मींदार या किसान जो ज़मीनों पर काम करते हैं अब पहले की निसबत ज़्यादा मालदार हो गए हैं या उस वक़्त की जो हकूमत थी वह उन के साथ जितनी हमदर्द थी क्या आज की हमारी हकूमत उन के साथ उतनी हमदर्द नहीं है जो यह नई चीज़ें उठाती है ? हमारी यह हकूमत पहली हकूमत से कम हमदर्द है ।

आप यह देखेंगे कि पहले आबयाना कम था यह बढ़ाया गया है । यह ठीक है कि पहले भाव कम थे अब ज़्यादा हैं तो यह माना जा सकता है कि भाव के हिसाब से चीज़ों के Rates के हिसाब से हम आबयाना बढ़ा चुके हैं । मगर Betterment Charges तो उस से पहले कभी थे ही नहीं । उसे एक दम बना कर ज़मीन से पैदा करने वाले पर बोझ लाद दिया गया ।

इस के अलावा एक और बात है जो Minister साहब तक आप के द्वारा पहुंचाना चाहता हूँ । इस के अन्दर दिया है :—“whether schemes are productive or un-productive” आम तौर पर यह देखते हैं कि productive चीज़ पर tax लगाया जाता है । यानी जब किसी की आमदनी बढ़ती है तब गवर्नमेंट उस से tax ले । मगर यह तो unproductive के ऊपर भी लगाया जा रहा है । यह बेइन्साफी है ।

(AMENDMENT) BILL

(सिंचाई मन्त्री : आप क्या मतलब निकाल रहे हैं ?) इस का मतलब यह है । मुझे एक बात याद आगई । राजस्थान में एक ठाकुर के पास एक लाला रहते थे । कुछ देर बाद लाला चले गए कलकत्ते कारोबार करने और उस गांव में 25, 30 वर्ष बाद वैसे ही ठाकुर से मिलने चले आए । ठाकुर को रुपए की ज़रूरत पड़ा करती थी जैसे सरकार को रहती है, वह भी सरकार ही थे । उन्होंने ने सारे लोगों से 5,5 रुपए लिए । उसी मौके अचानक लाला भी आ पहुंचे मिले तो ठाकुर ने सोचा इन से 500 रु० लिए जाएं । मांगे तो लाला जी ने कहा मैं तो ज़मीन बेच गया हूं यह तो ज़मीन वालों पर आप ने tax लगाया है । ठाकुर ने कहा मकान वालों पर भी है तो लाला जी ने कहा मैं मकान भी बेच गया हूं मुझे तो यहां से कोई आमदनी नहीं तो ठाकुर ने कहा कि आप जिस रास्ते पर चलकर आए हैं उसी का टैक्स दे दें आने और जाने का (हंसी) यह मतलब है । आप चाहते हैं ज़मीन चाहे productive हो चाहे un-productive, ज़मीन तो है हा, इस लिए टैक्स लेना चाहिए । वही बात है कि गरीब किसान ने चलते २ ठाकुर को राम २ करली उसने कहा टैक्स दीजिए । तो इस तरह गवर्नमेंट यह नहीं देखती कि चाहे किसी को आमदनी है या नहीं, पहले यह चीज़ थी या नहीं चाहे इस से हमारी सरकार को credit मिले या न मिले मगर यह तो टैक्स बढ़ाएगी । आप ने आबयाना बढ़ाया और भी बढ़ाया जा सकता है मगर यह उस के भी ऊपर क्या चीज़ है । जिन को आप ने पानी दिया उन से आप आबयाना लेंगे और आगे के लिए लेते भी रहेंगे मगर यह Betterment Charges Acreage Rates क्या चीज़ है । मैं कहना चाहता हूं कि यह जनता के साथ, खेती करने वालों के साथ इन्साफ नहीं होगा । तो मैं उम्मीद करता हूं कि आप इसे हटाकर वापिस ले लेंगे ।

सरदार ਉਤਮ ਸਿੰਘ (ਸਿਰੀ ਗੋਬਿੰਦ ਪੁਰ) : ਸਪੀਕਰ ਸਾਹਿਬ, ਇਹ ਜੋ ਬਿਲ ਸਾਡੇ ਸਾਹਮਣੇ Betterment Charges ਦਾ ਪੇਸ਼ ਹੈ, ਇਸ ਬਾਰੇ ਅਰਜ਼ ਕਰਾਂਗਾ ਕਿ ਭਾਵੇਂ ਦੇਖਣ ਨੂੰ ਤਾਂ ਇਹ ਛੋਟਾ ਜਿਹਾ ਬਿਲ ਹੈ ਮਗਰ ਜ਼ਿੰਮੀਦਾਰਾਂ ਨੂੰ ਖਾਸ ਤੌਰ ਤੇ ਨੁਕਸਾਨਦੇਹ ਸਾਬਤ ਹੋਵੇਗਾ । ਪਿਛਲੀ ਵੇਰ ਜਦ Betterment Charges ਦਾ Bill ਪੇਸ਼ ਹੋਇਆ ਸੀ ਤਾਂ ਉਸ ਸਮੇਂ ਮੁਤਲਿਕਾ ਵਜ਼ੀਰ ਸਾਹਿਬ ਨੇ ਕਿਹਾ ਸੀ, assurance ਦਿਤੀ ਸੀ ਕਿ ਇਹ Bill ਉਨ੍ਹਾਂ ਨਹਿਰਾਂ ਤੇ Betterment ਲਗਾਵੇਗਾ ਜਿਹੜੀਆਂ ਖਾਸ ਤੌਰ ਤੇ ਭਾਖੜਾ ਡੈਮ ਦੀਆਂ ਨਹਿਰਾਂ ਹਨ ਜਾਂ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਤੇ ਲਾਗਤ ਜ਼ਿਆਦਾ ਹੁੰਦੀ ਹੈ । ਪੁਰਾਣੀਆਂ ਨਹਿਰਾਂ ਤੇ ਅਸਰ ਨਹੀਂ ਹੋਵੇਗਾ । ਪਰ ਹੁਣ ਭਾਖੜੇ ਡੈਮ ਤੋਂ ਅਲਾਵਾ ਵੀ ਜੋ ਨਹਿਰਾਂ ਬਣੀਆਂ ਹੋਈਆਂ ਹਨ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਤੇ ਵੀ ਲਾਇਆ ਜਾ ਰਿਹਾ ਹੈ ਭਾਵੇਂ ਉਹ ਕਿਸੇ ਵੀ ਕਾਰਨ ਕਢਣੀਆਂ ਪੈ ਰਹੀਆਂ ਹੋਣ । ਮਿਸਾਲ ਦੇ ਤੌਰ ਤੇ Upper Bari Doab ਵਿਚੋਂ ਨਵੇਂ ਰਜਵਾਹੇ ਕਢੇ ਜਾ ਰਹੇ ਹਨ । ਉਹ ਇਸ ਲਈ ਕਿ 1947 ਤੋਂ ਬਾਦ ਜੋ ਪਾਣੀ ਬਾਰੇ ਪਾਕਿਸਤਾਨ ਅਤੇ ਹਿੰਦੁਸਤਾਨ ਵਿਚ international ਫੈਸਲਾ ਹੋਇਆ ਹੈ ਉਸਦੇ ਮੁਤਾਬਕ 40 % ਪਾਣੀ ਪਾਕਿਸਤਾਨ ਨੂੰ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਅਤੇ 60% ਪਾਣੀ .....

अध्यक्ष महोदय : इस को avoid ही करें । मेरा खयाल है यह बातें असेम्बली में नहीं करनी चाहिए । (Better avoid this. I think that such things should not be discussed in the Assembly.)

ਸਰਦਰ ਉਤਮ ਸਿੰਘ : ਬਹੁਤ ਔਛਾ ਜੀ । ਮੈਂ ਸਮਝਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਜੋ ਨਹਿਰਾਂ ਪੁਰਾਣੀਆਂ Heads ਵਿਚੋਂ ਕੱਢੀਆਂ ਜਾ ਰਹੀਆਂ ਹਨ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਖਰਚ ਗਵਰਨਮੈਂਟ ਪਹਿਲਾਂ ਹੀ ਵਸੂਲ ਕਰ ਚੁਕੀ ਹੈ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚੋਂ ਜੋ ਨਵੀਆਂ channels ਕੱਢੀਆਂ ਜਾ ਰਹੀਆਂ ਹਨ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ Betterment Charges ਤੇ ਅਸਰ ਨਹੀਂ ਹੋਣਾ ਚਾਹੀਦਾ । ਮੈਂ ਸਮਝਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਇਹ ਹਰ ਇਕ ਸਰਕਾਰ ਦਾ ਜ਼ਰੂਰੀ ਫਰਜ਼ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਉਹਨਾਂ ਜ਼ਮੀਨਾਂ ਲਈ ਜਿਹੜੀਆਂ State ਅੰਦਰ ਚੰਗੀ ਪੈਦਾਵਾਰ ਨਹੀਂ ਕਰਦੀਆਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ irrigation ਦੇ ਜ਼ਰੀਏ ਮੌਜੂਦਾ ਨਹਿਰਾਂ ਜ਼ਰੀਏ ਤੇ ਭਾਵੇਂ ਬਿਜਲੀ ਦੇ ਜ਼ਰੀਏ । ਇਨ੍ਹਾਂ ਜ਼ਰੀਆਂ ਦੇ ਨਾਲ ਹੀ ਸਰਕਾਰ ਦੀ ਆਮਦਨ ਵੀ ਲਾਜ਼ਮੀ ਹੀ ਵਧਦੀ ਹੈ ਅਤੇ ਉਸ State ਦੇ ਕਿਸਾਨਾਂ ਨੂੰ ਫਾਇਦਾ ਪਹੁੰਚਦਾ ਹੈ । ਇਸ ਲਈ ਇਹ ਗਵਰਨਮੈਂਟ ਦੀ ਜ਼ਿੰਮੇਵਾਰੀ ਹੈ ਕਿ ਜ਼ਮੀਨ ਨੂੰ ਪਾਣੀ ਦੇਣ ਲਈ, ਜ਼ਮੀਨ ਨੂੰ ਚੰਗਾ ਬਣਾਉਣ ਲਈ ਜ਼ਰੀਏ ਮੁਹੱਈਆ ਕਰੇ ਨਾ ਕਿ ਕਿਸਾਨਾਂ ਤੋਂ ਹੋਰ ਖਾਹਿਸ਼ ਰਖੇ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਤੇ ਭਾਰ ਪਾ ਕੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਹਾਲਤ ਖਰਾਬ ਕਰੇ । ਮੇਰੀ ਅਰਜ਼ ਦਾ ਮਕਸਦ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਜਿਹੜੀਆਂ ਪੁਰਾਣੀਆਂ distributaries, ਜਾਂ main lines ਵਿਚੋਂ ਜੋ ਨਵੇਂ ਰਸਵਾਹੇ ਕਢੇ ਜਾਣੇ ਹਨ ਉਨ੍ਹਾਂ ਤੇ Betterment Charges ਨਹੀਂ ਲਗਣੇ ਚਾਹੀਦੇ ਕਿਉਂ ਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਤੇ ਲਾਗਤ ਹੋ ਚੁਕੀ ਹੈ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਜ਼ਮੀਨ ਦੀ development ਤੇ ਗਵਰਨਮੈਂਟ ਦਾ ਖਰਚ ਨਹੀਂ ਹੋ ਰਿਹਾ । ਇਸ ਲਈ ਉਨ੍ਹਾਂ ਤੇ Betterment Charges ਲਗਾਉਣ ਦਾ ਸਰਕਾਰ ਨੂੰ ਹਕ ਨਹੀਂ । ਹਾਂ ਜਿਨ੍ਹਾਂ dams ਵਜ਼ੇਰਾ ਤੇ ਕਰੋੜਾਂ ਰੁਪਿਆ ਖਰਚ ਆ ਰਿਹਾ ਹੈ, Central Government ਤੋਂ ਕਰਜ਼ ਲੈ ਕੇ ਖਰਚ ਕੀਤਾ ਜਾ ਰਿਹਾ ਹੈ, ਕਿਹੜੀ ਚੀਜ਼ ਸਦਨ ਸਾਹਮਣੇ ਪੇਸ਼ ਕੀਤੀ ਜਾ ਚੁਕੀ ਹੈ, ਉਥੇ Betterment Charges ਲਗਾਏ ਜਾ ਸਕਦੇ ਹਨ । ਸਰਕਾਰ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਇਕਰਾਰ ਦੇ ਅਨੁਸਾਰ Ordinary Heads ਵਿਚੋਂ ਕੱਢੀਆਂ ਮਾਮੂਲੀ ਨਹਿਰਾਂ ਤੇ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਖਰਚ ਆ ਚੁਕਾ ਹੈ, Betterment Charges ਨਹੀਂ ਲਗਾਉਣੇ ਚਾਹੀਦੇ । ਇਸ ਲਈ ਮੈਂ ਸਮਝਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਸਰਕਾਰ ਨੂੰ ਇਹ Bill ਵਾਪਿਸ ਲੈਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ।

ਸ਼੍ਰੀ ਬਾਲੂ (ਫੁਰਹਾਬਾਦ) : ਸਪੀਕਰ ਸਹਿਬ, ਮੈਂ Punjab Betterment Charges and Acreage Rates (Amendment) Bill ਦੇ ਬਾਰੇ ਮੈਂ ਕੁਝ ਬਾਤਾਂ ਕਹਨਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹਾਂ । ਇਸਦੇ ਆਬਿਆਨਾ ਬਢਾਇਆ ਜਾ ਰਿਹਾ ਹੈ । ਮੈਂ ਇਹ ਅਰਜ਼ ਕਰਨਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਪਿਛਲੇ ਕਈ ਸਾਲਾਂ ਤੋਂ ਨਹਿਰਾਂ ਦਾ ਆਬਿਆਨਾ ਬਢਦਾ ਚਲਾ ਜਾ ਰਿਹਾ ਹੈ । ਪਹਿਲੇ ਦੁਗੁਣਾ ਫਿਰ ਤੀਨ ਗੁਣਾ ਅਤੇ ਇਸਦੇ ਬਾਦ ਪਾਂਚ ਗੁਣਾ । ਅੱਜ ਸੁਣਦੇ ਜਾ ਰਹੇ ਹਾਂ ਕਿ ਇਸੇ ਆਮ ਜਨਤਾ ਨੂੰ ਬਹੁਤ ਨੁਕਸਾਨ ਹੈ । ਛੋਟੇ ਛੋਟੇ ਮੁਜ਼ਾਰੇ ਹਨ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਬਹੁਤ ਹਾਨੀ ਹੋ ਰਹੀ ਹੈ । ਜੋ ਮਾਲਗੁਜ਼ਾਰ ਹੈ ਜ਼ਮੀਨਾਂ ਦੇ ਮਾਲਿਕ ਹਨ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਇਸਦੇ ਕੋਈ ਨੁਕਸਾਨ ਨਹੀਂ ਪਹੁੰਚਦਾ । ਇਸ ਲਈ ਮੈਂ ਸਮਝਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਅੱਗਰ ਆਬਿਆਨਾ ਬਢਾਇਆ ਜਾਵੇ ਤਾਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਲੋਗਾਂ ਤੋਂ ਲਿਆ ਜਾਵੇ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਪਾਸ ਵੱਡੀ ਵੱਡੀ ਜ਼ਮੀਨਾਂ ਹਨ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਮੁਜ਼ਾਰਿਆਂ ਤੋਂ ਵਸੂਲ ਨ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਪਹਿਲੇ ਹੀ ਨੁਕਸਾਨ ਪੜਦਾ ਹੈ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਮੁਜ਼ਾਰਾ ਪਹਿਲੇ ਹੀ ਮੁਸ਼ਕਲ ਤੋਂ ਹੋ ਰਿਹਾ ਹੈ ਅਤੇ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਪਾਸ ਵੱਡੀ ਥੋੜੀ ਜ਼ਮੀਨ ਹੈ । ਇਕ ਮੁਜ਼ਾਰਾ ਦੇ ਪਾਸ ਦਸ ਬਿਘਾ ਜਾਂ ਪੰਦਰਹ ਬਿਘਾ ਜ਼ਮੀਨ ਹੋ ਰਹੀ ਹੈ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਪਾਸ ਵੱਡੀ ਜ਼ਮੀਨ ਵੀ ਮਾਲਿਕ ਦੀ ਪਰੰਤੂ ਆਬਿਆਨਾ ਉਨ੍ਹਾਂ ਤੋਂ ਵਸੂਲ ਨ ਕੀਤਾ ਜਾ ਰਿਹਾ ਹੈ । ਫਿਰ ਮਾਲਿਕ ਨੂੰ ਬਟਾਈ ਵੀ ਦੇਣੀ ਪੜਦੀ ਹੈ । ਆਬਿਆਨਾ ਮਾਲਿਕ ਨੂੰ ਨਹੀਂ ਦੇਣਾ ਪੜਦਾ ਇਸ ਮੁਜ਼ਾਰੇ ਦੇ ਬੇਚਾਰੇ ਨੂੰ ਦੇਣਾ ਪੜਦਾ ਹੈ । ਇਸ ਦੀ ਆਮਦਨ ਦਾ ਸਭ ਤੋਂ ਜ਼ਿਆਦਾ ਹਿੱਸਾ ਤਾਂ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਕਮ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਬਹੁਤ ਨੁਕਸਾਨ ਹੋ ਰਿਹਾ ਹੈ । ਇਸ ਲਈ ਜਿਤਨਾ ਵੀ ਆਬਿਆਨਾ ਹੋ ਮਾਲਿਕ ਨੂੰ ਵੀ ਦੇਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ।

अध्यक्ष महोदय : देखिए मैं आप को बन्द तो नहीं करना चाहता आप जितना चाहें बोलें। परन्तु यह पूछना चाहता हूं कि क्या आपने बिल को सुना ही है या पढ़ा भी है ?

(Please listen. I do not want to stop the hon-Member. He may speak to his heart's content. But I wish to know if he has heard about the Bill only or has actually read it himself ?)

श्री बालू : जनाब मैं ने सुना भी है और देखा भी है । (हंसी)

अध्यक्ष महोदय : तो यह बिल Betterment Charges और Acreage Rates के बारे में है यह अबियाना का बिल नहीं है। आप इस बिल पर बोलिए ।

(This bill relates to Betterment Charges and Acreage Rates. It does not relate to Abiana. Please speak on the Bill.)

श्री बालू : मैं भी जनाब इसी बिल पर बोल रहा हूँ कि खुशहाली टैक्स नहीं लेना चाहिये क्योंकि न तो उन लोगों को पानी मिलता है। एक दफा सरकार उन्हें पानी दे देती है और फिर कह देती है कि पानी दिया जायगा लेकिन पानी दिया नहीं जाता और टैक्स लगा दिया जाता है ।

अध्यक्ष महोदय आप श्री बाबू दयाल जी के साथ रहे हैं इस लिए मालूम होता है उनसे training ली है (हंसी) (He has remained in close company with Shri Babu Dayal. It appears that he has received training from him.)
(laughter)

श्री बालू : जनाब मैं आज तक अकेला ही रहा हूँ किसी के साथ नहीं रहा। तो मैं कह रहा था कि इन लोगों से जो अबियाना लिया जाता है उससे आम तौर पर मालगुजारों को फायदा होता है । इस लिये यह टैक्स छोटे मुजारों पर नहीं लगाना चाहिए । इसके साथ ही मैं यह भी कहूंगा कि छोटे मुजारों को मुकम्मल तौर पर पानी दिया जाना चाहिए ताकि वह अच्छी तरह काश्त कर सकें क्योंकि पानी की कमी की वजह से उन्हें काफी नुकसान होता है । स्पीकर साहिब, मोरियां और मोघे आगे से छोटे कर दिये गये हैं इससे भी गरीब लोगों को नुकसान हो रहा है । फिर इन लोगों को दूसरी तरफ अबियाना देना पड़ता है । इस को कम कर देना चाहिए । इस टैक्स को बिल्कुल नहीं लगाना चाहिए क्योंकि इस से गरीब जनता को कोई फायदा नहीं पहुंचता ।

12 noon

(Mr. Speaker called upon Shri Mani Ram to speak.)

Mr. Speaker. It is for the first time Shri Mani Ram Bagri is speaking in the House.

(As Shri Mani Ram rose to speak all the members in the House cheered him.)

अध्यक्ष महोदय : मुआफ करना मुझे पिछले नाम का ही ख्याल रहा क्योंकि इसी सीट पर पहले श्री मनी राम बागड़ी थे ।

[अध्यक्ष महोदय]

(I am sorry to call the Hon-member as Shri Mani Ram 'Bagri'. I had the old impression in mind. Shri Mani Ram 'Bagri' used to occupy this seat previously.)

श्री देवी लाल : स्पीकर साहिब यह भी बागड़ी ही हैं (श्री मनीं राम को संबोधन करके) आप बागड़ी में ही बोलिए ।

श्री मनी राम : समझेगा कौन ।

अध्यक्ष महोदय: आप पहली दफा हमारी ज़बान में ही बोलिये ।

(Please make your maiden speech in our language.)

श्री मनी राम [फतहबाद] : स्पीकर साहिब, आज इस हाऊस में Betterment Charges and Acreage Rates (Amendment Bill) पेश है । मेरे हलका में इस बिल पर लोगों के जो ख्यालात हैं वह मैं चाहता हूं कि आप की मार्फत मिनिस्टर साहिब के सामने पेश करूं । जहां भी नहर, सड़कें और बहुत सी public utility की चीजें होती हैं वह एक Welfare State कहलाती हैं । और Welfare State public की भलाई को अपना फर्ज समझती है । यह भी जरूरी होता है कि लोगों के standard of living को ऊंचा किया जाए । उनकी जरई पैदावार बढ़ाने के लिये और उन्हें इस तरीका से सहायता देने के लिये सड़कें, नहरें और बहुत सी दूसरी चीजें स्टेट के अन्दर बनती हैं । लेकिन public utility के अन्दर किसी भी ऐसे शरूस् पर जो इन चीजों से direct फायदा उठाता हो उस पर कभी direct टैक्स नहीं लगता । यह तो ऐसी चीज़ हो जाती है जैसे दुकानदारी यानी जैसे किसी दुकान से चीज़ खरीदी और पैसे दे दिए । यह एक Welfare State को कायम करने के तरीके नहीं । Betterment Charges जो आज लगाए गये हैं वह उन ज़मीनों पर हैं जिन पर भाखड़ा नहर से पानी दिया गया है परन्तु वहां के लोग महसूस करते हैं कि यह Betterment Charges किसी भी public utility की चीज़ पर नहीं लगाया गया सिवाय ज़मीन के । इसकी क्या वजह है । फिर स्पीकर साहिब, जिन इलाकों को भाखड़ा नहर से पानी दिया गया वहाँ पर 180 रु० फी एकड़ पर charge लगाया गया । आज आप देखते हैं कि आज भी वहाँ पर ज़मीन की कीमत वही है जो नहर के आने से पहले थी । एक माननीय मेम्बर ने ठीक फरमाया है कि आज हिसार ज़िला के अन्दर जहां भाखड़ा नहर का पानी लगता है वहां ऐसी ज़मीन भी है जिस की कीमत 180 रु० एकड़ नहीं है । कुछ गांव के अन्दर ऐसी ज़मीन भी है जिसकी कीमत कहीं पर 60 रु० कहीं पर 40 रु० तक और कहीं पर 100 रु० तक है । मैं, स्पीकर साहिब, आपको यकीन दिलाता हूं कि 180 रु० एकड़ किसी भी जगह पर कीमत नहीं । इस लिये इतना ज्यादा Betterment Charge कहां से अदा किया जायगा । वहां तो 100 रु० बिघा का मुश्किल से मिलता है ।

फिर मैं समझता हूं कि public utility के तौर पर सरकार ने एक agency बना दी है और इस से काम लेना चाहती है कि agency से काम लिया और पैसे दे दिये । अंग्रेज़ की हकूमत के अंदर ऐसी बहुत सी agencies थी जैसे Railway companies थीं । वह अपने हालात के मुताबिक काम करती थीं और हमेशा अपना फायदा सोचती थीं और public का फायदा कम सोचती थीं । यह भी एक agency बनाई जा रही है । भाखड़ा नहर

से पानी लो और पैसे agency को अदा कर दो। इस पर भी पूरी सहूलतें नहीं दी जानीं। आज भाखड़ा नहर का पानी दिया जाता है। लेकिन आप देखेंगे कि बेचारे किसान हर जगह अपने इलाके के Executive Engineer के दफ्तर के बाहर सैंकड़ों की तादाद में ठोकरें खाते फिरते हैं। कहीं मौघे का झगड़ा है, कहीं tail पर पानी कम पहुंचता है, कहीं जमीन के दूर होने से नहीं पहुंचता। इन के नकशे के ऊपर जो इलाके कमांड में आ जाते हैं वहां पर Betterment Tax लगाया जाता है। अब आप बताएं, स्पीकर साहिब, कि इन लोगों पर टैक्स लगाना कहां तक जायज़ है ?

कुछ लोगों के साथ तो इतनी भारी बे इनसाफी हो रही है कि उनको पानी तो पहुंचा वहीं सकते, उन्हें इस पानी का कोई फायदा नहीं पहुंचता लेकिन उन पर Betterment Tax लगता है। अगर मेहनत करके और ज्यादा वक्त लगा कर पानी पहुंचता है तो आबियाना तो लग जाता है जब कि फसल नहीं पकती। पहले दिनों असाढ़ी की फसल पर लोगों ने एक पानी दे कर चने बो दिए मगर उसके बाद पानी नहीं आया। सरदियों में तो पानी देना नहीं मगर टैक्स पूरे का पूरा लगाया गया। अगर सरकार ने पूरा आबियाना लगाना था तो उसका भी यह फर्ज था कि वह पूरा पानी देती और उस वक्त तक देती जब तक कि फसल नहीं पकती। उस तरह तो कोई ध्यान न दिया मगर टैक्स पूरा इकट्ठा कर लिया। यह क्या किसी Welfare State का काम है ? मेरा यह सारी चीजें कहने का मतलब यह है कि अगर हम public utility के काम और एक Welfare State के काम करने का दावा करते हैं तो ऐसे बिल न लाएं। इस के इलावा लोगों को जलसे करके बताएं और एलान करें कि भाखड़ा डैम बना कर हम ने public के लिए क्या २ फायदे कर दिए हैं। मगर ऐसे बिल लाना तो Welfare State का काम नहीं। Welfare State का यह मतलब नहीं कि कोई और नफा उठा कर बेचे। अगर हम पूरे गिन कर पैसे चार्ज करते हैं तो हमें कोई हक नहीं है यह कहने का कि देखो हम ने गांव २ में नहरें पहुंचा दी हैं या घर घर में बिजली जला दी है, सड़कों के जाल बिछा दिए हैं और खेतों में जहां पहले बाजरा नहीं होता था वहां अब गन्ना और नरमा हो रहा है क्यों कि वहां खुद पैसे देते हैं मेहनत करते हैं और चीजें पैदा करते हैं। 180 रुपए दे कर तो हर कोई हर एजेंसी, दुकानदार और contractor से भी चीजें पैदा कर सकता है। यह तो सौदा बाज़ी की चीज है पैसे दिए और खरीद ली। इस लिए मैं आप की मार्फत मंत्री जी से अर्ज करना चाहता हूं कि यह बिल पहले तो बन ही चुका है और यह Amendment भी पास की जा रही है और Betterment Tax लगाया जा रहा है मगर यह काम public utility का नहीं है और Welfare State का नहीं है, एक अच्छी सरकार का नहीं है बल्कि एक एजेंसी का काम है। अगर यह एजेंसी का ही काम है तो मैं अर्ज करूंगा कि फिर यह एजेंसी उन लोगों को ही क्यों न सौंप दी जावे जो उनको पैसे देते हैं। क्योंकि वह लोग फिर इस से ज्यादा फायदा उठा सकते हैं। उनकी आज पैसे देने के बावजूद कोई हैसियत नहीं है फिर उनकी कुछ हैसियत तो होगी। आज किसानों को अफसरों के पीछे मारे मारे फिरना पड़ता है। वह अपने पैसे का फिर पूरा पूरा फायदा उठा सकते हैं। आज तो यह हाल है कि ठेकेदार सिर्फ एक मिट्टी की टोकरी डालकर पैसे ले जाता है आर सरकारी अफसर भी ऐसा ही करते हैं। किसान बेचारे को जो पैसे देता है, काई

[श्री मनी राम]

हैसीयत नहीं है। टैक्स लगे गा और उनको देना पड़ेगा। क्यों कि वह लोग agitation करना नहीं जानते, लड़ना नहीं जानते और सिर्फ रोना ही जानते हैं या किसान उन तक पहुंचते हैं या जो यहां पहुंचते हैं उनकी भी कोई नहीं सुनता क्यों कि फैसला वोटों से होता है। इस लिए वह चुप करके बैठ जाते हैं। इस बिल के अन्दर जो Amendment हो रही हैं इस के जरिये उन नहरों पर ही टैक्स लगता है जो पुरानी बनी हैं और उन लोगों पर ही टैक्स लगता है जो पहले ही से देते आ रहे हैं। मेरे ख्याल में तो जो लोग पहले ही तकलीफ में थे या Betterment Tax की वजह से जिन को पहले ही नुकसान था इस टैक्स के साथ उन की तकलीफ में और ज्यादा इजाफा हो जाता है। पुरानी नहरें जो हैं उन पर पहले से ही है। पुल बने हुए हैं। इस लिए उन पर ऐसी कोई नई चीज नहीं हुई जिस की वजह से टैक्स लगे। उन पर यह टैक्स लगा कर भारी ज्यादाती की जा रही है। मेरी आपके द्वारा मंत्री जी से अपील है कि इस Amendment को वापिस ले लें बल्कि जो पहले ही भारी टैक्स लगे हैं वह सारे उड़ाने के लिए बिल लाए ताकि यह Welfare State बन सके और लोग भी आप को दुआएं दें। नहीं तो Welfare State का नारा लगाना फजूल है।

श्रीमती सीता देवी : (जालंधर शहर, दक्षिण पूर्वी) : स्पीकर साहिब, किसी भी स्टेट की तरक्की के लिए यह जरूरी है कि टैक्स वसूल किए जाएं। इस से पहले एक बिल पास हो चुका है जो कि Betterment Charges and Acreage Rates Bill था। यह अब एक amendment आई है। चूंकि पंजाब गवर्नमेंट ने Central Government से नहरों के लिए काफी कर्ज लिया हुआ था इस लिए पहले वह बिल पास किया गया था। और अब यह उस में amendment की जा रही है। किसी ने पूछा कि गवर्नमेंट क्या होती है। जवाब मिला कि गवर्नमेंट का मतलब है कि जो मिनट २ के बाद गौर करे और यही हाल यहां पर है एक बिल पिछले सेशन में पास कर चुके हैं। वह तो किसी हद तक ठीक था और टैक्स लगाना लाजमी था। मगर इस वक्त यह amendment लाना बिल्कुल नामुनासिब है। यह दो तरह से नामुनासिब है (interruptions) मैं आपके द्वारा कहना चाहती हूं कि सरकार ने टैक्स वसूल करने हैं तो सारी प्रजा से एक जैसे वसूल किए जाने चाहिए। मगर यहां तो यह होता है कि जो गरीब किसान और मजदूर हैं, जो local नहीं हैं शोर नहीं डाल सकते, जिन में कपट और धोखा नहीं है और धोखा करना नहीं आता उनपर ज्यादा लगाए जाते हैं। जो मुकाबले में बड़े २ कारखानादार हैं और बड़ी २ ट्रांसपोर्ट कंपनियों के मालिक हैं उनको कोई नहीं पूछता। इस लिए कि वह duplicate हिसाब रखते हैं और दिखा सकते हैं और इस तरह टैक्स नहीं देते? जब से हमारी हकूमत बनी है और जब से हम ने Socialistic Pattern का नारा लगाया है मुझे अफसोस के साथ कहना पड़ता है कि हमारी सरकार इस ध्येय को हासिल करने का कोई ऐसा बिल नहीं लाई। इस लिए मैं कहूंगी कि आप इस बिल को वापिस ले लें। इस की बजाए अगर दूसरा बिल ले आते कि जो बड़े २ कारखानेदार हैं, सरमायेदार हैं और ट्रांसपोर्ट की companies के मालिक हैं उनकी जितनी आमदनी बढ़ी है और बढ़ रही है, उस पर टैक्स लगेगा तो हम सब इसका स्वागत करते और तारीफ करते। आखिर आसमान से तो रुपया नहीं

आयेगा जो खर्च किया जाये। हम चाहते हैं कि स्कूल हों, नहरें हों, सड़कें हों, हस्पताल हों मगर इन सब के लिए कोई आसमान से तो थैली नहीं आएगी। यह तो जनता ही देगी। मगर सवाल यह है कि सब के साथ एक जैसा सलूक क्यों न हो। यह नहीं कि एक सैक्शन के साथ तो मैं जैसा और एक के साथ सोतेली मां जैसा सलूक हो। किसान और मजदूर देश की रीढ़ की हड्डी हैं। इन से अच्छा सलूक होना चाहिए। मगर एक सैक्शन जो मालिक मकानों, कारखाने-दारों और ट्रांसपोर्ट वाला का है उस को यह touch नहीं करते। इस की क्या वजह है? इस में क्या खास बात है? दरअसल बात यह है कि वह इनको dupe कर सकते हैं। मुझे इस सम्बन्ध में एक बात याद आई है कि किसी ने किसी से पूछा कि आप की क्या उमर है। जबाब मिला कि आप किस सिलसिले में पूछ रहे हैं क्योंकि हर एक काम के लिए अलग-अलग उमर बताई जाती है। शादी के लिए और उमर बताई जाती है और दूसरे कामों के लिए और।

(हंसी)

यही हाल इन बड़ों २ की आमदनी का है। बच्चों की पढ़ाई के लिए आमदनी और है खुद बिलायत सँभालने जाना है तो आमदनी ओर, लेबर को तनखाह देनी हो तो और सरकार को टैक्स देना हो तो आमदनी और है। जुदा २ हिसाब होते हैं। इनको कोई नहीं पूछता अगर आप यह amendment लाते कि यह टैक्स जो है वह बड़े जमींदारों पर लगेगा तो मुझे grouse न होता। आपने कोई भी भेद नहीं रखा है कि जिसकी दस बीघे या इससे कम जमीन है उन पर यह टैक्स नहीं लगेगा। मुझे इन मिनिस्टर साहिब से कभी यह तबक्कुह नहीं थी कि वह ऐसा बिल लाएंगे। क्योंकि वह हमेशा कहा करते थे कि मैं किसान मजदूर का बेटा हूँ इस लिए हमें उम्मीद थी कि यह जो भी बिल लाएंगे किसान और मजदूरों के भले का ही लाएंगे। अन्त में मैं यही कहना चाहती हूँ कि जब तक आप बड़े २ कारखानेदारों, मालिक मकानों, transport companies वालों की आमदनी पर टैक्स का बिल न लाएं तब तक आप इस amendment को पास न करें कि यह छोटे २ जमींदारों पर लागू नहीं होंगे बल्कि बड़े ही देंगे।

Chief Parliamentary Secretary (Shri Devi Lal) : Sir, I beg to move—

That question be now put.

Mr. Speaker : There are so many members who are anxious to speak and Shri Wadhawa Ram has been rising for a number of times? Let him speak.

श्री वधावा राम (ढाँसिलबा) : ਪ੍ਰਧਾਨ ਜੀ, ਇਹ ਜਿਹੜਾ ਬਿਲ ਪੇਸ਼ ਹੋਇਆ ਹੈ ਇਸ ਵਿਚ ਇਹ ਲਿਖਿਆ ਹੈ ਕਿ ਇਹ Tax 1947 ਤੋਂ ਬਾਦ ਜ਼ਿੰਨੀਆਂ ਦੀ productive or un-productive ਸ਼ਕੀਮਾਂ ਹਨ ਉਨ੍ਹਾਂ ਤੇ ਲਗਾਇਆ ਜਾ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਮਤਲਬ ਇਹ ਕਿ ਜ਼ਿੰਨੀਆਂ ਦੀ ਪਹਿਲੀਆਂ ਬਣੀਆਂ ਨਹਿਰਾਂ ਹਨ ਉਨ੍ਹਾਂ ਤੇ ਲਗਦਾ ਹੈ। Productive ਅਤੇ unproductive ਦੇ ਲਫਜ਼ ਤਾਂ ਵਾਧੂ ਹੀ ਜੋੜ ਲਏ ਹਨ। ਇਕ ਤਾਂ ਲਗਦਾ ਹੈ ਇਨ੍ਹਾਂ ਤਿਨਾਂ ਨਹਿਰਾਂ ਤੇ ਜ਼ਿਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਸਮਝਦੇ, ਅਪਰ ਬਾਰੀ ਅਤੇ ਈਸਟਰਨ ਕੈਨਲ ਕਿਹਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ ਗਿਆਰਾਂ ਨਹਿਰਾਂ ਹੋਰ ਹਨ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ Grey Canals ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ ਜਿਹੜੀਆਂ ਕਿ flood ਅਤੇ ਹੜ੍ਹਾਂ ਦੇ ਪਾਣੀ ਨਾਲ ਭਰੀਆਂ

[ਸ੍ਰੀ ਵਧਾਵਾ ਰਾਮ]

ਫਿਰਦੀਆਂ ਹਨ ਅਤੇ uncontrolled ਹਨ। ਚੋਹੀਂ ਪਾਸੀਂ ਨੁਕਸਾਨ ਕਰਦੀਆਂ ਰਹੀਆਂ ਹਨ। ਅਸੀਂ ਨਹਿਰਾਂ ਵਾਲਿਆਂ ਨੂੰ ਕਹਿੰਦੇ ਹਾਂ ਕਿ ਘਟੋ ਘਟ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਮੱਘੇ ਹੀ ਬੰਦ ਕਰ ਦਿਉ ਜੇਕਰ ਹੋਰ ਕੁਝ ਨਹੀਂ ਹੋ ਸਕਦਾ ਪਰ ਉਹ ਵੀ ਬੰਦ ਨਹੀਂ ਕਰਦੇ।

ਅਧਿਕਾਰੀ ਸਹੀਦਯ : ਆਪ ਇਸ ਬਿਲ 'ਤੇ ਹੀ ਥੋਲੋ (Please confine yourself to this Bill only)

ਸ੍ਰੀ ਵਧਾਵਾ ਰਾਮ : ਦੂਜੇ ਮੈਂ ਇਹ ਅਰਜ਼ ਕਰਨੀ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ 1947 ਦਾ ਸਾਲ ਭਾਵੇਂ ਖੂਨ ਖਰਾਬੇ ਦਾ ਸਾਲ ਸੀ ਪਰ ਫੇਰ ਵੀ ਅਸੀਂ ਇਸ ਨੂੰ ਚੰਗਾ ਸਮਝਦੇ ਹਾਂ ਕਿਉਂਕਿ ਇਸ ਸਾਲ ਅਸੀਂ ਅੰਗ੍ਰੇਜ਼ਾਂ ਦੀਆਂ ਗੁਲਾਮੀ ਦੀਆਂ ਜ਼ਿੰਜੀਰਾਂ ਤੋਂ ਆਜ਼ਾਦ ਹੋਏ ਸਾਂ। ਅਸੀਂ ਹਰ ਸਾਲ ਬੜੀ ਧੂਮ ਧਾਮ ਨਾਲ ਆਜ਼ਾਦੀ ਦਾ ਦਿਨ ਮੰਨਾਂਦੇ ਹਾਂ। ਸਾਡੀ ਸਰਕਾਰ ਨੇ ਜਦੋਂ ਵੀ ਕੋਈ ਮਜ਼ਬੂਤ ਕਾਨੂੰਨ ਬਣਾਉਣਾ ਹੋਵੇ ਉਸ ਦਾ ਸੰਬੰਧ ਇਸ ਸਾਲ ਨਾਲ ਜ਼ਰੂਰ ਰਖਦੀ ਹੈ। ਪਰ ਇਹ ਸਾਡੀ ਸਰਕਾਰ ਦੇ ਨਨ ਵਿਚ ਕਦੀ ਨਹੀਂ ਆਇਆ ਕਿ ਜੇ ਭਾਜ਼ੀਰੀ ਚੋਕੀਆਂ ਦਾ ਟੈਕਸ ਹਟਾਣਾ ਹੈ ਤਾਂ ਉਹ 1947 ਤੋਂ ਵਾਪਸ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇ। 14 ਅਗਸਤ 1947 ਦੀ ਥਾਂ 15 ਅਗਸਤ 1947 ਲਿਖ ਦੇਣ ਤਾਂ ਚੰਗਾ ਹੁੰਦਾ। ਇਸਤਰ੍ਹਾਂ ਘਟੋ ਘਟ ਦੋ ਦਿਨ ਤਾਂ ਇਹ ਕਾਨੂੰਨ ਪਿਛੇ ਪੈ ਜਾਂਦਾ। ਜਦੋਂ ਵੀ ਸਾਡੀ ਸਰਕਾਰ ਨੇ ਲੋਕਾਂ ਦੀ ਫਿੱਲ ਖੁਰਚਨੀ ਹੋਵੇ ਤਾਂ ਸਾਲ 1947 ਨੂੰ ਇਸ ਕੰਮ ਲਈ ਚੰਗਾ ਸਮਝਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਭਾਵੇਂ ਇਸ ਸਾਲ ਬੜੇ ਫਸਾਦ ਹੋਏ, ਖੂਨ ਖਰਾਬੇ ਹੋਏ ਪਰ ਜਦੋਂ ਵੀ ਲੋਕਾਂ ਤੇ ਟੈਕਸ ਮੜ੍ਹਨੇ ਹੁੰਦੇ ਹਨ ਉਹ ਇਸ ਸਾਲ ਤੋਂ ਲਾਗੂ ਕੀਤੇ ਜਾਂਦੇ ਹਨ। ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦਿਆਂ ਕਾਨੂੰਨਾਂ ਦਾ ਇਕ ਅੰਨ੍ਹਾਂ ਬਬਾ ਹੈ। ਇਸ ਬਾਰੇ ਕੋਈ ਦਲੀਲ ਨਹੀਂ ਦਿਤੀ ਗਈ, ਨਹਿਰਾਂ ਦੇ ਕੋਈ Head Works ਨਹੀਂ ਬਣਾਏ ਗਏ, ਸਿਰਫ ਰਾਜਬਾਹ ਬਣਾਏ ਗਏ ਹਨ। ਮੈਂ ਤਾਂ ਕਹਾਂਗਾ ਕਿ ਜਿੰਨਾ ਪਾਣੀ ਦਿਤਾ ਉਹ ਵਾਪਸ ਲੈ ਲੈ। ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਜ਼ਮੀਨ ਸੇਮ ਦੇ ਕਾਰਨ ਖਰਾਬ ਹੋ ਗਈ ਹੈ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਮੁਤਲੱਕ ਸਰਕਾਰ ਨੇ ਇਹ ਨਹੀਂ ਕਿਹਾ ਕਿ ਕਿਉਂਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਨੁਕਸਾਨ ਮਹਿਸੂਸ ਨਹਿਰ ਦੀ ਗਫ਼ਤਾਰ ਦੀ ਵਜ੍ਹਾ ਨਾਲ ਹੋਇਆ ਹੈ ਇਸਲਈ 1947 ਤੋਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਨੁਕਸਾਨ ਦਾ ਮੁਆਵਜ਼ਾ ਦੇਂਦੇ ਹਾਂ। ਪ੍ਰਧਾਨ ਜੀ! ਤੁਸੀਂ ਇਹ ਮੁੱਠ ਕੇ ਹੈਰਾਨ ਹੋਵੋਗੇ ਕਿ ਨਹਿਰ ਦੇ ਪਾਣੀ ਤੇ ਜਿਹੜੇ ਟੈਕਸ ਲਗਦੇ ਹਨ ਉਹ ਦੋ ਕਿਸਮ ਦੇ ਹੁੰਦੇ ਹਨ-ਇਕ ਮੁਸਤਕਿਲ ਤੇ ਦੂਜੇ ਗੈਰ ਮੁਸਤਕਿਲ। ਅੰਗ੍ਰੇਜ਼ਾਂ ਦੇ ਵਕਤ ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਖੁਸ਼ਹੋਸ਼ੀਅਤੀ ਟੈਕਸ ਕਿਹਾ ਜਾਂਦਾ ਸੀ। ਗੱਲੇ, ਨਰਮੇ ਤੇ ਧਾਨ ਤੇ ਆਬਿਆਨਾ ਵਖਰੇ ਵਖਰੇ rates ਤੇ ਵਸੂਲ ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਕਈਆਂ ਫਸਲਾਂ ਦਾ ਆਬਿਆਨਾ ਮੁਸਤਕਿਲ ਹੈ ਕਈਆਂ ਦਾ ਗੈਰ ਮੁਸਤਕਿਲ। Eastern Canal ਤੋਂ ਨਵੇਂ ਰਾਜਬਾਹ ਕਢੇ ਗਏ ਤੇ ਉਸ ਸਿਲਸਿਲੇ ਵਿਚ 22/22 ਰੁਪਏ Betterment Charges ਦੇ ਤੌਰ ਤੇ ਜ਼ਿੰਨੀ ਦਾਰਾਂ ਤੋਂ ਵਸੂਲ ਕੀਤੇ ਗਏ ਹਨ। ਮੈਂ ਵਜ਼ੀਰ ਸਾਹਿਬ ਦੀ ਤਵਜ਼ੋਹ ਇਸ ਪਾਸੇ ਦਿਵਾ ਰਿਹਾ ਹਾਂ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਯਾਦ ਹੋਵੇਗਾ ਕਿ ਜਦੋਂ ਉਹ ਉਥੇ ਤਸ਼ਰੀਫ ਲੈ ਗਏ ਸਨ ਤਾਂ ਚੌਧਰੀ ਰਾਜਬਾਹ ਦੇ ਕਿਸਾਨ ਉਨ੍ਹਾਂ ਕੋਲ ਆਏ ਸਨ ਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਦੁਹਾਈ ਦਿਤੀ ਸੀ ਕਿ ਅਸੀਂ ਪਾਣੀ ਨਹੀਂ ਲੈਣਾ ਚਾਹੁੰਦੇ, ਆਪ lifts ਬੇਸ਼ਕ ਚੁਕ ਕੇ ਲੈ ਜਾਉ। ਸਾਨੂੰ Betterment Charges ਦੇ ਕੇ ਘਾਟਾ ਪੈਂਦਾ ਹੈ। ਲੋਕ ਪਾਣੀ ਨਹੀਂ ਚਾਹੁੰਦੇ ਪਰ ਫੇਰ ਵੀ ਅਜੀਬ ਗਲ ਹੈ ਕਿ ਸਰਕਾਰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਤੇ Betterment Charges ਮੜ੍ਹਨਾ ਚਾਹੁੰਦੀ ਹੈ। ਲੋਕਾਂ ਦੀਆਂ ਜ਼ਮੀਨਾਂ Eastern Canals ਤੇ Grey Canals ਦਾ ਪਾਣੀ uncontrolled ਹੋਣ ਨਾਲ ਸੇਮ ਹੋ ਜਾਣ ਦੇ ਕਾਰਨ ਬਿਲਕੁਲ ਖਰਾਬ ਹੋ ਗਈਆਂ ਹਨ। ਜਦੋਂ ਤੁਸੀਂ ਇਹ Betterment Charges ਵਸੂਲ ਕਰਨ ਵਾਸਤੇ ਜਾਊਗੇ ਤਾਂ ਤੁਹਾਨੂੰ ਪਤਾ ਲਗੇਗਾ ਕਿ ਕਿਸ ਭਾ ਮੌਦਾਂ ਵਿਕਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਬਿਲ ਤੇ ਕਾਂਗਰਸੀ ਮੈਂਬਰਾਂ ਨੇ ਵੀ ਮੁਖਾਲਫਤ ਕੀਤੀ ਹੈ ਪਰ

ਘੋਸ਼ਣਾ ਦੀ ਗਲ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਜਦੋਂ ਵੀ ਇਸ ਤੋਂ ਵੋਟਾਂ ਲੈਣ ਦਾ ਸਮਾਂ ਆਵੇਗਾ ਤਾਂ ਉਹ ਇਸ ਦੇ ਹਕ ਵਿਚ ਆਪਣੀ ਰਾਇ ਦੇਣਗੇ । ਹਰਿਆਨਾ ਪ੍ਰਾਂਤ ਵਿਚ 180 ਰੁਪਿਆ ਵੀ ਕਿਲੋ ਆਬਿਆਨਾ ਹੈ ਜਿਹੜਾ ਕਿਸਤਾਂ ਵਿਚ ਵਸੂਲ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਪਰ ਉਥੇ 100 ਰੁਪਿਆ ਘੁਮਾਂ ਜ਼ਮੀਨ ਦੀ ਕੀਮਤ ਨਹੀਂ । ਉਸ ਵੇਲੇ ਲੋਕ ਕਹਿੰਦੇ ਸਨ ਕਿ Betterment Charges ਦਾ ਫੇਰ ਵਿਰੋਧ ਕਰਨਗੇ ਪਰ ਹੁਣ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਮਾਲੂਮ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਜਿਥੋਂ ਵੇਲਣੇ ਵਿਚ ਆਪਣਾ ਸਿਰ ਫਸਾ ਬੈਠੇ ਹਨ । ਜਦੋਂ ਬੋਟ area ਵਿਚ floods ਆਉਂਦੇ ਹਨ ਤਾਂ ਸਾਉਣੀ ਕਤਕੀ ਮਾਰ ਕੇ ਲੈ ਜਾਂਦੇ ਹਨ ਤੇ ਨਹਿਰ ਦੇ ਮਹਿਕਮੇ ਦੇ ਅਫਸਰ ਆਪਣੇ records ਵਿਚ “ਰਾਓਣੀ” ਲਿਖ ਕੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਜ਼ਮੀਨਾਂ ਦਾ ਆਬਿਆਨਾ ਵਸੂਲ ਕਰ ਲੈਂਦੇ ਹਨ : ਇਸ ਵੇਲੇ ਪੋਜ਼ੀਸ਼ਨ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਨਹਿਰ ਦਾ ਮਹਿਕਮਾ $2\frac{1}{2}$ ਕਰੋੜ ਰੁਪਏ ਦੇ ਕਰੀਬ ਮੁਨਾਫ਼ਾ ਖਾ ਬੈਠਾ ਹੈ ਪਰ ਫੇਰ ਵੀ ਸਰਕਾਰ ਹੋਰ ਟੈਕਸ ਲਾਣ ਦੀ ਸੋਚ ਰਹੀ ਹੈ । ਆਬਿਆਨਾ ਕਦੇ ਵੀ ਟਲਣਾ ਨਹੀਂ ਪਰ ਮੈਂ ਸਮਝਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਹਰਯਾਨੇ ਦੇ ਲੋਕ ਇਕੱਠੇ ਹੋ ਕੇ ਸਰਕਾਰ ਨੂੰ ਇਸ ਦਾ ਕਰੜਾ ਜਵਾਬ ਦੇਣ ਗੇ ਤੇ ਸਾਫ਼ ਕਹਿਣਗੇ ਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਕੋਲ ਇਹ Betterment Charges ਦੇਣ ਲਈ ਪੈਸੇ ਨਹੀਂ । ਮੈਂ ਇਨ੍ਹਾਂ ਸ਼ਬਦਾਂ ਨਾਲ ਇਸ ਬਿਲ ਦਾ ਕਰੜਾ ਵਿਰੋਧ ਕਰਦਾ ਹਾਂ ਤੋਂ ਗਵਰਨਮੈਂਟ ਅਗੇ ਬੇਨਤੀ ਕਰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਉਹ ਇਸ ਬਿਲ ਨੂੰ ਵਾਪਸ ਲਏ ।

ਸਰਦਾਰ ਬਚਨ ਸਿੰਘ (ਬਾਘਾ ਪੁਰਾਣਾ): ਪ੍ਰਧਾਨ ਜੀ, ਪਹਿਲਾਂ ਜਿਹੜਾ Betterment Charges and Acreage Rates Bill ਪਾਸ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਸੀ ਹੁਣ ਉਸ ਦੀ ਤਰਮੀਮ ਕਰਨ ਲਈ ਸਰਕਾਰ ਨੇ ਇਹ ਬਿਲ ਲਿਆਂਦਾ ਹੈ । ਜਿਹੜੀ ਕਸਬ ਪਹਿਲੇ ਬਿਲ ਵਿਚ ਕਿਸਾਨਾਂ ਦਾ ਖੂਨ ਨਰੋੜਨ ਵਿਚ ਰਹਿ ਗਈ ਸੀ ਉਹ ਇਸ ਬਿਲ ਰਾਹੀਂ ਪੂਰੀ ਕੀਤੀ ਜਾ ਰਹੀ ਹੈ । ਇਸ ਬਿਲ ਦੁਆਰਾ ਸਰਕਾਰ ਚਾਹੁੰਦੀ ਹੈ ਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਬਚਿਆ ਖੁਰਿਆ ਖੂਨ ਵੀ ਇਸ ਨਾਲ ਕਢ ਲਿਆ ਜਾਏ ।

ਦੂਜੀ ਗਲ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਮੇਂਨੂੰ ਬੜੀ ਹੈਰਾਨੀ ਹੁੰਦੀ ਹੈ ਕਿ ਇਹ ਨਹਿਰ ਦਾ ਮਹਿਕਮਾ ਸਰਕਾਰੀ ਮਹਿਕਮਾ ਹੈ ਜਾਂ ਮੁਨਾਫ਼ੇ ਖੋਰੀ ਦੀ ਦੁਕਾਨ । ਕਿਸਾਨਾਂ ਤੋਂ Betterment Charges ਵਸੂਲ ਕਰ ਕੇ ਸਰਕਾਰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਖਲੜੀ ਉਧੇੜਨ ਲਗੀ ਹੈ । ਜਿਹੜੀ ਹਾਲਤ ਜ਼ਮੀਨਾਂ ਦੀ 80 ਸਾਲ ਪਹਿਲਾਂ ਸੀ ਉਹ ਹੁਣ ਨਹੀਂ ਰਹੀ । ਇਸ ਵੇਲੇ ਹਾਲਤ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਜਦੋਂ ਤਕ ਜ਼ਮੀਨ ਵਿਚ ਖਾਦ ਨਾ ਪਾਈਏ ਉਹ ਫਸਲ ਨਹੀਂ ਦੇਂਦੀ ਪਰ ਫੇਰ ਵੀ ਸਰਕਾਰ ਇਨ੍ਹਾਂ ਗਰੀਬਾਂ ਤੇ Betterment Charges ਦਾ ਭਾਰ ਪਾ ਰਹੀ ਹੈ । ਮੈਂ ਸਰਕਾਰ ਨੂੰ ਪੁਛਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਕੀ ਉਹ ਜ਼ਿੰਮੀਦਾਰਾਂ ਨੂੰ ਪਾਣੀ ਘਿਓ ਦੇ ਭਾ ਦੇਣਾ ਚਾਹੁੰਦੀ ਹੈ ? ਪਿਛਲੇ ਸਾਲ ਵੀ ਫਸਲ ਹੜ੍ਹ ਆਉਣ ਨਾਲ ਰੁੜ੍ਹ ਗਈ ਸੀ ਜਾਂ ਉਸ ਨੂੰ ਤੇਲ ਖਾ ਗਿਆ ਸੀ । ਇਨ੍ਹਾਂ ਹਾਲਾਤ ਦੇ ਬਾਵਜੂਦ ਸਰਕਾਰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਤੋਂ Betterment Charges ਵਸੂਲ ਕਰਨ ਤੋਂ ਸ਼ੈਂਕੋਚ ਨਹੀਂ ਕਰਦੀ । ਮੈਂ ਸਮਝਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਸਰਕਾਰ ਨੇ ਇਨ੍ਹਾਂ Charges ਦਾ ਨਾਂ ਗਲਤ ਰਖਿਆ ਹੈ । ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਜੇ “ਤਬਾਹੀਮੈਂਟ ਚਾਰਜਿਜ਼” ਕਿਹਾ ਜਾਵੇ ਤਾਂ ਠੀਕ ਹੋਵੇਗਾ । ਸਰਕਾਰ ਦੀ ਵਧੀਕੀ ਦਾ ਫਿਰ ਇਸ ਗਲ ਤੋਂ ਪਤਾ ਲਗਦਾ ਹੈ ਕਿ ਇਹ Charges 1947 ਤੋਂ ਜ਼ਿੰਮੀਦਾਰਾਂ ਤੇ ਲਾ ਦਿਤੇ ਗਏ । ਇਹ ਪਾਣੀ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਘਿਓ ਤੋਂ ਮਹਿੰਗਾ ਪੈ ਰਿਹਾ ਹੈ ।

ਮੇਰਾ ਮਤਲਬ ਹੈ ਕਿ ਕਿਸਾਨ ਤਬਾਹ ਹੋ ਗਿਆ ਹੈ, ਉਸ ਤੇ ਰਹਿਮ ਕਰੋ । ਪਹਿਲਾਂ Betterment Tax ਲਾਇਆ ਤਾਂ 84 ਲਖ ਰੁਪਏ ਦਾ ਘੰਦਾਜ਼ਾ ਸੀ । ਹੁਣ ਤਰਮੀਮੀ ਬਿਲ ਲਿਆ ਕੇ ਕਿਸਾਨ ਦਾ ਬੋੜਾ ਬਹੁਤ ਰਹਿੰਦਾ ਪੂਨ ਵੀ ਕੱਢਣ ਦੀ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਕਰਨ ਲੱਗੇ ਹੋ । ਜੇ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਕਿਸਾਨ ਤਬਾਹ ਹੋਗਿਆ, ਜੇ ਮੁਜ਼ਾਰੇ ਤਬਾਹ ਹੋ ਗਏ ਤਾਂ ਇਹ ਲਾਲ ਮੂੰਹ ਵੀ ਨਹੀਂ ਰਹਿਣਗੇ । ਕਿਸਾਨ ਪਹਿਲਾਂ ਹੀ ਹੜ੍ਹਾਂ ਨਾਲ ਤਬਾਹ ਹੋਏ ਪਏ ਹਨ । ਅਸੀਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਘਰਾਂ ਲਈ ਤਖਤੋ ਚੁੱਕੀ ਜਾਂਦੇ ਵੇਖਦੇ ਹਾਂ । ਹੁਣ ਉਨ੍ਹਾਂ ਗਰੀਬਾਂ ਤੇ ਇਹ ਨਵਾਂ ਟੈਕਸ ਲਾਇਆ ਜਾ ਰਿਹਾ ਹੈ । ਇਹ ਟੈਕਸ ਨਹੀਂ ਲਗਣਾ ਚਾਹੀਦਾ । ਇਹ ਭੇੜਾ ਹੈ, ਭੇੜਾ ਹੈ, ਭੇੜਾ ਹੈ ।

श्री बाबू दियाल (सोहना) : स्पीकर साहिब, Betterment Charges Act जिस को amend करने के लिए अब यह बिल लाया गया है, 1953 में पास किया गया था। उस समय प्रोफेसर शेर सिंह ने जो तकरीरें की थीं उन को निकाल कर आप देखें तो पता लगेगा कि उन्होंने उस बिल की कितनी मुखालिफत की थी। मगर इस कुर्सी पर बैठ कर पता नहीं क्या हो गया है कि इस ऐक्ट में जो कुछ कसर रह गई है उस को पूरा करना चाहते हैं। पहले तो यह चाहते हैं कि उस बिल के जरिए clause को omit किया जाए। कलाज में यह लिखा है :—

“Cost of an irrigation Scheme means the total financial liability accruing from the loan contracted or the investment made, the interest thereon, the cost of maintenance and operation of the Scheme or of any extension as a result thereof with reference to the period during which the said liability has to be discharged.”

असल ऐक्ट में तो यह था कि जो total financial liability है यानी जो investment और interest बगैरह होगा उस पर टैक्स लगाया जाएगा। अब यह clause omit कर दी गई है। फिर उस ऐक्ट में यह provision भी था कि कुछ हालतों में टैक्स नहीं लगाया जायगा। वह provision यह था :—

“Provided that no betterment charges shall be levied in relation to an irrigation Scheme where the charges ordinarily leviable under other laws for the time being in force are sufficient to cover the cost of the Scheme.

Provided further that the amount of the betterment charges recoverable from any Scheme will be limited to the difference between the investment on the Scheme and such part of it as may make it productive.”

आप देखें कि वहां तो उन्होंने betterment charge के levy करने पर यह शर्त लगा दी कि जो कुछ हमारी cost होगी कर्ज पर या interest पर उस पर यह टैक्स लगेगा और फिर यह केवल उस investment पर लगेगा जिस से स्कीम को productive बनाया जा सके। इन दोनों बातों को अब यह इस बिल में omit करना चाहते हैं। यह एक फरेब है। वह लोग जो पहले किसानों की हमायत करते थे आज यह बिल पेश कर रहे हैं। वे कहते हैं कि इन दोनों बातों का मलिया मेट कर दो। यह betterment क्या केवल किसानों की होगी? क्या यह betterment मिनिस्ट्रों की नहीं होगी? मण्डियों की नहीं होगी? ताज़ुब की बात है कि उन लोगों को यह टैक्स नहीं देना पड़ेगा। अगर आप उन बातों से जो चार साल पहले आप ने कहीं मुकर जाना चाहते हैं तो मुकर जाओ। मगर किसान देखता है कि यह क्या काम हो रहा है। अगचें मैं कांग्रेस पार्टी के अन्दर शामिल हो गया हूं मगर ऐसी बातें देख कर मेरा दिल बहुत दुखता है। (विरोधी पक्ष की तरफ से तालियां)। अगचि यह लोग महात्मा गांधी को मानते हैं जिन की तसवीर आपके पीछे लगी हुई है, मगर यह उन के असूलों पर नहीं चल रहे। वह तो किसानों और मजदूरों के हमदर्द थे और यह लोग उन का इस तरह मलियामेट कर रहे हैं।

अध्यक्ष महोदय : अभी कल तो आप कांग्रेस में आए हैं और यह बिल एक महीना पहले circulate किया गया था। आपको पता था कि यह बिल आ रहा है फिर भी आप कांग्रेस में शामिल हो गए।

[The hon. Member joined the Congress party just yesterday and this Bill was circulated a month back. In spite of the fact that he knew that this Bill was coming, he joined the Congress Party.]

श्री बाबू दयाल : स्पीकर साहिब, मैं यह सब कुछ जानता हूँ और कहता भी हूँ मगर इन के कानों पर जूँ तक नहीं सरकती। दुनिया का तरीका है कि आदमी जब ताकत अर्थात् हकूमत में अंधा हो जाता है तो वह बहरा भी हो जाता है, उसको सुनना भी बन्द हो जाता है। यह लोग चार साल पहले क्या कहते थे और अब क्या कर रहे हैं। Betterment Charges 180 रुपये की एकड़ होंगे हालाँकि आप किसी भी जिले में चले जाएं आपको इस से कम कीमत पर जमीन मिल सकती है। जब यह आव्याना भी लेते हैं तो फिर यह Betterment Charge क्यों लिया जा रहा है, स्पीकर साहिब अजीब बात है कि लोग तकावी कर्जें लेकर कुएं लगाते हैं और फिर यह उन पर चाही टैक्स लगा देते हैं। इन को ऐसा करते शर्म नहीं आती है क्या? यह जो betterment टैक्स किसान पर लगाया जा रहा है इससे उसकी betterment क्या होगी? वह तो 180 रुपये की एकड़ से कम कीमत में किसी और जगह जमीन ले सकता है। जिनकी betterment असल में होगी वे हैं मंडियों वाले और दूसरे businessmen. उनके ऊपर क्या टैक्स लगाया गया है। महात्मा गांधी ने लंडन कान्फ्रेंस में कहा था कि मैं गुंगे आदमियों का नुमाइन्दा हूँ। अरे अगर आप भी गुंगे आदमियों के नुमाइन्दे हों तो बड़े २ सरमायेदारों और मकान मालिकों पर आपने क्या टैक्स लगाये हैं? गवर्नमेंट ने जो कुछ थोड़ी बहुत पहले बिल में अच्छी बात रखी थी अब उसे इस बिल के जरिये withdraw कर लिया है। अगर इस को withdrawal of betterment bill कहा जाए तो ठीक होगा।

It is withdrawal of something which was a better part of the Bill and the good of the people, which you are now going to withdraw.

स्पीकर साहिब मैं आपके जरिये इन से गुजारिश करता हूँ कि भाई शर्म करो, महात्मा गांधी की तसवीर का ख्याल करो और इस amending Bill को वापिस ले लो।

अध्यक्ष महोदय : आप बहुत irrelevant रहे हैं।

(The hon. member has been very irrelevant.)

श्री बाबू दयाल : जनाब मैं तो बिल्कुल relevant बोला रहा हूँ। मैं तो ऐक्ट से quote करता रहा हूँ।

(At this stage Mr. Deputy Speaker occupied the Chair.)

सिंचाई तथा विद्युत मन्त्री (प्रोफेसर शेर सिंह) : उपाध्यक्ष महोदय, इस बिल के साथ हमारे सदन के बहुत सारे सदस्यों ने जो अन्याय किया है उस के लिए मुझे खेद भी है और अफसोस भी है। उन्होंने कहा कि यह बहुत छोटा सा बिल है और इसमें केवल दो ही क्लार्जे हैं। लेकिन उन्होंने ने उन दो क्लार्जों को भी ठीक ढंग से पढ़ा नहीं है इसी लिए उन्होंने इसके साथ बे इनसाफी की है। हर एक माननीय सदस्य ने productive और non-productive schemes का मतलब अपने ही ढंग से निकाला है। एक साहिब ने productive का मतलब यह लिया है कि सिंचाई की वह स्कीम जिस के अन्दर ऐसी जमीन आ जाय जो बहुत

[सिंचाई तथा विद्युत मन्त्रो]

उपजाऊ हो और unproductive का यह अर्थ लिया है कि जिस स्कीम में ऐसी जमीन आ जाए जिस में कि पैदावार कम होती हो। एक और साहिब ने productive का मतलब यह लिया कि जिस स्कीम पर हम जितना पैसा खर्च करें तो उस से ज्यादा जमींदार से वसूल होता हो। ऐसी स्कीम को प्रोडक्टिव समझा और जिस स्कीम में government को कम पैसा वसूल होता हो उस को unproductive समझा। इस ढंग से हर एक माननीय सदस्य ने अपनी ही परिभाषा और अपनी ही तारीफ शब्दों के साथ लगाई।

डिप्टी स्पीकर साहिब, इस बिल में केवल दो ही क्लॉज़ हैं। एक का मतलब यह है कि जब कोई बिल बनता है तो उसके अन्दर जितनी terms आती हैं या जितने शब्द आते हैं, उन सब की परिभाषा करनी पड़ती है। Act के अन्दर आगे चलकर जिन जिन शब्दों का प्रयोग होना होता है और जो जो terms आनी होती है उन की definition करते हैं कि इस का अर्थ यह है, इस का मतलब यह है और फलाने term का मतलब बिल में आगे जाकर यह रहेगा। इस के अन्दर एक क्लॉज़ के पार्ट 'D' में जो 'cost of irrigation' है उस को define किया गया था कि 'cost of irrigation' का मतलब क्या होगा। जहाँ पर irrigation का जिक्र आया वहाँ उसका क्या मतलब समझा जाएगा। हमारे एक भाई ने कहा है कि definition ही बदल दी गई है। लेकिन हम ने किसी शब्द की definition नहीं बदली है। Cost of irrigation की कोई नई definition नहीं बनाई है। पहले इस term से कोई और मतलब लिया गया हो और अब कोई और मतलब लगाना है ऐसी बात नहीं है। बल्कि बात तो यह है कि cost of irrigation का इस बिल के अन्दर जिक्र ही नहीं आना है, amendment होने के बाद definition की जरूरत नहीं रहेगी और अगर की गई तो उस में से निकाल देना चाहिए। इस लिए clause 2 में से Part 'D' निकालना है क्योंकि आगे चलकर cost of irrigation की जरूरत नहीं है। बहुत से माननीय सदस्यों ने इसको समझने की कोशिश नहीं की। मैं हैरान था कि मेरे communist भाइयों ने भी, जोकि दुहाई देते हैं कि अलहदा २ कोई काम नहीं करना चाहिए, देश में सब काम collectively करने चाहिए, इस बात पर ध्यान नहीं दिया वैसे तो वह कहते हैं कि देश तभी आगे बढ़ सकता है जब कि देश की हर एक चीज़ का राष्ट्रीयकरण हो सब काम मिल कर किया जाय, लेकिन उन्होंने ने भी इस बात को समझने की कोशिश नहीं की। हम देश में Socialistic Pattern of Society कायम करना चाहते हैं और देश को आगे ले जाना चाहते हैं इसका मकसद यही है कि हम ने cost of irrigation किस योजना पर कितनी आई है, इस चीज़ पर ध्यान नहीं दिया। हम तो सारे प्रान्त को एक ही समझते हैं। इस प्रान्त के अन्दर जितनी भी स्कीमें बनी हैं, चाहे वह प्रोडक्टिव हैं और सरकार को बहुत सा पैसा देने वाली हैं और चाहे वह unproductive हैं और ऐसे इलाके के लिए बनी हैं जिन के अन्दर पानी ले जाना हो, जहाँ पर रेगिस्तान हो, ऊँचे २ टीले हों और पानी चढ़ाना मुश्किल हो, आप को पक्की नहरें बना कर वहाँ ले जानी पड़ें, कच्ची नहरें न चल सकें और इस तरह cost ज्यादा हो, ज्यादा खर्च हो, हम तो उन सब को पंजाब के लाभ के लिये लेते हैं। पंजाब के अन्दर बहुत से इलाके हैं। गरीब भी और साहूकार इलाके भी हैं जिन के लोग

पसमान्दा लोगों और पिछड़े हुए लोगों की निस्वत अकछे हैं। और जब हम उन इलाकों को सुविधाएं देने वाले हैं और उन के लिये पानी का इन्तजाम करना है तो दोनों तरह के इलाकों के अन्दर खर्च का फर्क होगा। आप अगर रिवाड़ी के इलाके बाहू बेड़ू हे में पानी ले जाना चाहें तो ज्यादा खर्च करना पड़ेगा। लिफ्टें लगानी पड़ेंगी, वहां पर कच्ची नहर नहीं चल सकती इस लिये पक्की नहर ले जानी पड़ेगी ताकि पानी की absorption जमीन में कम हो, रास्ते में इंटे न हों और वह आगे जा सके। इन हालात में खर्चा ज्यादा आएगा। सिरसे की तहसील और फतहबाद की तहसीलों में जिनको आठ महीने पीने का पानी नहीं मिला उन को हम पीने का पानी भी और आबपाशी करने का पानी भी देना चाहते हैं तो कास्ट उतनी नहीं आएगी जितनी कास्ट लुधियाने, जालन्धर अमृतसर, करनाल या रोहतक के इलाके में आएगी बल्कि उन इलाकों से ज्यादा कास्ट आएगी। पहले जो ऐक्ट सन 1952 में पास किया गया था उसका यही मतलब था कि जितना खर्च ऐसी स्कीमों पर किया जाता है और उन्हें प्रोडक्टिव स्कीम बनाने में जितनी कसर रह जाती है वह पैसा उन किसानों से वसूल करना है जिनको पानी दिया जा रहा है। उस ऐक्ट के अन्दर यही असूल था कि जो अनप्रोडक्टिव स्कीम होगी उस का हिसाब लगा कर प्रोडक्टिव स्कीम बनाने में जितना रुपया लगता है वह चाहे बेटरमेंट फीस की शकल में चाहे किसी और शकल में किसानों से वसूल किया जाए। उस ऐक्ट में यही असूल था। अगर हम उसी असूल के पेशेनजर हर एक इलाके के किसानों से पैसे वसूल करने लगे तो कई ऐसे इलाके हैं पंजाब में जहां के लोग कास्ट बरदाश्त नहीं कर सकते और इस प्रकार से उनको पानी भी नहीं मिल सकता। फतेहाबाद का इलाका, सिरसे का इलाका, भठिंडे के आसपास का दादरी का इलाका और रिवाड़ी के इलाके सब ऐसे हैं जहां के लोग कास्ट बरदाश्त नहीं कर सकते। इन स्कीमों पर 110 रुपया फी एकड़ और कहीं पर 130 रुपया फी एकड़ खर्च आएगा। कांगड़े के इलाके में पानी देना चाहते हैं तो वहाँ पर कूहलों का इन्तजाम करना पड़ेगा। कूहलों की व्यवस्था करने के लिए एक एकड़ के पीछे तीन सौ रुपये तक खर्च बैठता है। अगर हम उसी असूल पर अमल करें और सारी कास्ट उन गरीब किसानों से ही वसूल करें जिन को पानी देना चाहते हैं तो मेरा विश्वास है कि कांगड़े के लोगों को सदियों तक पानी नहीं मिल सकेगा। वे लोग वैसे ही रहेंगे। इसी प्रकार रिवाड़ी तहसील, झज्जर तहसील, भिवानी तहसील, सिरसे और फतेहाबाद के इलाके में जहां कि कहीं नजदीक पानी नहीं है, अगर हमने डिस्ट्रीब्यूटरीज बनानी हैं पानी पहुंचाना है ओर उनके लिए आबपाशी का इन्तजाम करना है तो उस पुराने असूल को बदलना होगा और अगर हमने उस पुराने असूल पर अमल करना है तो उन गरीब लोगों को पानी देने से इनकार करना होगा। कारण यह है कि उन के पास इतना रुपया ही नहीं है कि वे कास्ट को पूरा कर सकें। मेरे एक भाई ने कहा है कि जो लोग बहुत गरीब हैं और जो लोग बरदाश्त नहीं कर सकते सरकार ने कानून के ज़रिए से उन से पैसा वसूल करने जा रही है। मैं उनकी सूचना के लिए कहना चाहता हूं कि यदि हम सन 1952 के कानून को ही रखते हैं तो उस से वास्तविक गरीब लोगों को कोई लाभ होने वाला नहीं है। जिन इलाकों में पानी पहुंचाने के लिए ज्यादा कास्ट आनी थी वहां के लोगों को गरीब होने के कारण पानी नहीं पहुंचना था और न ही उनको कुछ फायदा पहुंचना था। इसलिए मैं उनसे यह निवेदन

[सिंचाई तथा विद्युत मन्त्री]

करना चाहता हूं कि वे प्रोडक्टिव और अनप्रोडक्टिव स्कीमों के प्रश्न को छोड़ दें। मैं उन की सूचना के लिए यह भी कहना चाहता हूं कि हमारी सब योजनाएं भारत सरकार द्वारा नियुक्त प्लानिंग कमिशन के पास जाती हैं। वह हमारी सब योजनाओं का निरीक्षण करती और दरियाफत करती है कि आप किस योजना पर कितना रुपया खर्च करना चाहते हैं और कितना लोगों से वसूल किया जाएगा। बाकी जो रुपया बचेगा उसका क्या बनेगा। चुनांचि इस के दो ही तरीके हैं। एक तो यह कि आप उसी आदमी से वह रुपया वसूल कर लें जिस को कि आप सुविधा देने जा रहे हैं और दूसरा यह कि आप उस एक ही आदमी से तमाम रुपया वसूल न करें बल्कि कास्ट का थोड़ा बहुत रुपया उस आदमी से वसूल कर लें और बाकी रुपया दूसरे भाइयों से वसूल कर लें जिन को किसी ढंग का आराम पहुंचता है, पानी मिलता है और उसके कारण उन की जमीन बेहतर होती है। और यदि आप इस सिद्धांत को अपना लें तो गरीब आदमी को पानी मिल सकता है। अगर ऐसी सहायता गरीब आदमियों को न दी जाए तो उन को पानी नहीं मिल सकता। यह प्रोवीज़न पहले बिल में नहीं है और जो संशोधन मैं लाया हूं अगर आप उसको ना मंजूर करें तो उसका यह अर्थ होगा कि आप नहीं चाहते कि ऐसे इलाकों को भी पानी दिया जाय जिन् को अभी तक पानी नहीं मिला। आप उन लोगों को उनके अधिकार से वंचित रखना चाहते हैं और उन का रास्ता हमेशा के लिए बंद कर के उन को पानी की सुविधा से वंचित रखना चाहते हैं। यदि आपकी यही मनशा है तो बेशक इस बिल को नामंजूर कर दो। जिन गरीब आदमियों को सैंकड़ों वर्षों से पानी नहीं मिला, जिन के साथ अंगरेजों के जमाने में भी सैंकड़ों बहाने बनाये जाते रहे हैं। अगर आप भी उन के साथ वैसे ही बहाने बनाना चाहते हो और उनको पानी नहीं देना चाहते तो इस संशोधन को अस्वीकार कर दो और पुराने ऐक्ट को ही बहाल रखो। अगर आप चाहते हैं कि गरीब किसान को पानी न मिले जो कि इतने दिनों से इस इन्तज़ार में था कि जब हमारे देश में राष्ट्र पिता महात्मा गान्धी द्वारा चलाई हुई जमायत का राज आएगा तो पिछड़े हुए, पसमान्दा और गरीब लोगों को भी जीवन की आम सुविधाएं मिलेंगी, अगर आप ऐसे आदमियों की आशाओं पर पानी फेरना चाहते हैं तो इस कानून को reject कर दो। यदि आप उस बिल के मिद्धान्त से सहमत नहीं हैं तो इसका मतलब यह हुआ कि आज आप उन देश वामियों को जवाब देना चाहते हैं, उनको मदद देने से इनकार करना चाहते हैं। इस का नतीजा यह होगा कि वे लोग यह मोवगे कि कांग्रेस का वर्तमान राज गरीब आदमियों को सहायता देने वाला राज नहीं है। यह तो साहूकार आदमियों के लाभ के लिये राज है और जो लोग पहले ही आगे बढ़े हुए हैं उनके लाभ के लिए है। पसमान्दा लोगों और गरीब आदमियों की सहायता करने के लिए यह राज नहीं है। अगर आप इस संशोधन को reject करते हैं तो इसका तात्पर्य यह होगा कि आप राष्ट्रपिता महात्मा गाँधी के स्वपनों का राष्ट्र नहीं बनाना चाहते। राष्ट्रपिता पिछड़े हुए और पसमान्दा लोगों को भी आगे बढ़ते देखना चाहते थे। वे चाहते थे कि उन लोगों को भी ऐसी सुविधाएं दी जाएं जिससे कि उनका भी उत्थान हो। परन्तु यदि आप यह संशोधन नहीं पास करते तो इसका यह तात्पर्य होगा कि आप उन लोगों को इन सुविधाओं से वंचित रखना चाहते हैं।

हमारे बहुत से भाई हैं जी वास्तव में प्रेम तो रखते हैं सरमायादारों से लेकिन आज

इस बिल पर बोलते हुए बहुत कुछ सरमायादारों के खिलाफ कह गए हैं और उन्होंने भी सरकार पर इस बात का आरोप लगाया है कि यह टैक्स गरीब किसानों पर है। मैं इस सम्बन्ध में ज्यादा विस्तार में नहीं ले जाना चाहता क्योंकि मैं पहिले ही इस विषय पर काफी कह चुका हूँ। मैं तो केवल इसी बात पर जोर देना चाहता हूँ कि इस समय हमारे सामने जो समस्या है वह एक असूल तय करने का सवाल है। सवाल केवल यह है कि आप इस सिद्धान्त को स्वीकार करते हैं अथवा नहीं। जो व्यक्ति बिना कोई परिश्रम किए आमदनी हासिल करता है, उसके ऊपर आप टैक्स लगाना चाहते हैं या नहीं। यही असूल है जो इस के अन्दर रखा गया है। यह तो एक साधारण सी बात है कि जहां पानी जायेगा वहां अनाज की उपज अधिक होगी और जहां जहां अनाज अधिक पैदा होगा वहां पर मंडियां बनेंगी, दुकानें बनेंगी। यदि आप इस सिद्धान्त को मान लेते हैं तभी उन लोगों पर टैक्स लगाया जा सकेगा और अगर आप इस बिल को अस्वीकार कर देते हैं और इस बात को मानने के लिये तैयार नहीं कि जिस आदमी ने बगैर परिश्रम किये, बिना किसी प्रकार की मेहनत किए आमदनी हासिल की है, उस पर टैक्स लगाया जाए तो आप उन पर कैसे टैक्स लगा सकेंगे जिन्होंने मंडियों के द्वारा अपनी आमदनी हासिल करनी है? एक तरफ तो यह मांग की जा रही है कि गरीब किसानों पर से टैक्स कम किए जाएं ओर जिन लोगों को जिन दूसरे लोगों को मंडियों के बन जाने से फायदा पहुंचने वाला है उन से भी टैक्स वसूल किया जाये और दूसरी तरफ आप इस बिल का विरोध कर रहे हैं। आप को अवश्य इस सिद्धान्त पर विचार करना है और इसी वक्त कोई न कोई निर्णय करना है। बहुत से व्यक्ति इनडायरेक्टली इन योजनाओं से लाभ उठा रहे हैं और उठायेंगे। वह बगैर ज़मीनों के हैं, उन को पानी या बिजली से सीधे तौर पर तो कोई लाभ नहीं पहुंचता लेकिन फिर भी उन्हें आमदनी होने वाली है। आपका जो सन 1952 का पहला कानून है, उस की रू से सीधे तौर पर उसे कोई लाभ नहीं पहुंचता। लेकिन दूसरे ढंग से ऐसे व्यक्तियों को फायदा पहुंचता है। उन्हें unearned income होती है जिम के लिए उन्हें किसी प्रकार का कोई यत्न नहीं करना पड़ता। जैसा कि मैंने आप से कहा यह जो बिजली और पानी की योजनाएं हैं इन से हमारे खेतों की पैदावार में बृद्धि होगी। पैदावार ज्यादा होने से मंडियों में अनाज ज्यादा आएगा, कच्चा माल आएगा। इससे मंडियों में व्यापारियों की आमदनी अधिक होगी। ज़मीन की कीमतें बढ़ जायेंगी। इसी लिए तो मैं आप से अनुरोध कर रहा हूँ कि यदि आप इस सिद्धान्त को मान लेंगे तभी आप उन लोगों की जो अनअर्नड इनकम है उस पर टैक्स लगा सकेंगे। यह इस प्रकार के व्यक्तियों पर टैक्स लगाने के फलस्वरूप ही सम्भव हो सकेगा कि आप गरीब किसानों पर से टैक्सों का बोझ हलका कर सकेंगे। सिरसा, रिवाड़ी, फतेहवाद और झज्जर आदि इलाकों के गरीब किसानों को तभी आप सुविधाएं दे सकते हैं यदि उस अनअर्नड इनकम पर टैक्स लगाने वाले असूल को मान लें। गरीब किसान को सहारा देने के लिए ही यह असूल है जो हम आप की स्वीकृति के लिए इस सदन में लाए हैं। मैं यह सुनकर हैरान हुआ कि बहुत से साथी यह बात बड़े जोरदार शब्दों में कह गए कि अब यह फांसी एक आदमी को नहीं बल्कि बहुत से आदमियों को लगने जा रही है। कईयों ने इस बिल पर बोलते हुए यह कहा कि इस के द्वारा आबियाना को दुगना, चारगुणा और छः गुणा किया

[सिंचाई तथा विद्युत मन्त्री]

जा रहा है। किसी ने यह समझा कि यह बैटरमेंट फीस पहले नहीं थी, अब नई लगाई जा रही है। कई भाई यह अनुरोध करते रहे कि यह बैटरमेंट फीस बिल्कुल नहीं लगनी चाहिए। बाज भाई यह कहते हैं कि इस सुविधा और आराम देने पर जब सरकार ने उन लोगों पर टैक्स भी लगा दिए तो उसने कौन सा बड़ा एहसान उन पर किया। लेकिन, उपाध्यक्ष महोदय, मुझे बड़े दुःख के साथ कहना पड़ता है कि शायद उन्होंने इस बिल को पढ़ने का प्रयत्न ही नहीं किया। यदि उन्होंने इसे गौर से पढ़ा होता तो उन को पता चल जाता कि इसमें बढ़ाने का तो कोई सवाल ही नहीं था। इसमें तो केवल एक सिद्धान्त को आप के सामने रखा गया है जिस पर आप की गवर्नमेंट आप की मंजूरी लेना चाहती हैं।

आप ने अपने सूबे का विकास करना है। आप ने इसे उन्नति के शिखर पर ले जाने के लिए आगे कदम बढ़ाने हैं। तो यह सब कुछ कैसे सम्भव हो सकता है? किसी भी योजना को कायँ रूप में लाने के लिए पैसे की जरूरत होती है। सरकार के पास पैसा कहां से आता है? पैसा कोई आममान से तो नहीं आ जाता। वह लोगों से वसूल होता है और उन्हीं के विकास और उन्नति की योजनाओं पर खर्च किया जाता है। हां, आप गवर्नमेंट पर नुक्ताचीनी कर सकते हैं यदि यह रुपया लोगों की उन्नति और भलाई पर ठीक ढंग से खर्च न किया जाए। कई भाइयों ने कहा कि मज्जा तब है अगर सरकार बगैर लोगों से टैक्स वसूल किए उन की उन्नति करे। फिर तो वे सरकार को बधाई देंगे! लेकिन अब वे उसे क्या बधाई दें, मैं उन की इस दलील को सुनकर केवल हैरान ही हुआ हूं।

तो, उपाध्यक्ष महोदय, मेरा कहने का मतलब यह है कि इस बिल के अन्दर केवल एक ही बात है और वह यह कि इस के द्वारा पुराने ऐक्ट के सिद्धान्त को हम बदल रहे हैं। पुराने अमूल के अन्तर्गत केवल उन्हीं लोगों से टैक्स वसूल किया जाता था जिन्हें सिंचाई की योजनाओं में फायदा पहुंचा हो। लेकिन जिन लोगों को अप्रत्यक्ष रूप से फायदा पहुंचा हो उन से यह टैक्स वसूल नहीं किया जाता रहा। अब इस बिल का मनशा यह है कि उस स्कीम पर जितना रुपया खर्च हुआ और बैटरमेंट फीस के जरिए जितना रुपया इकठा हुआ उस को छोड़ कर बाकी का रुपया भी इकठा किया जाय और उन लोगों से भी किया जाए जिन्हें बिना किसी परिश्रम किए आमदनी हुई है।

इस बिल को पेश करने में जिस दूसरे सिद्धान्त को दृष्टिगत रखा गया है वह यह है कि हम केवल गरीब किसान से ही यह रकम वसूल न करें क्योंकि उसके अन्दर हिम्मत नहीं कि वह तीन तीन सौ चार चार सौ रुपया फी एकड़ इस फीस के रूप में दे सके। इसलिए हम ने यह निर्णय किया है कि उसको सुविधा पहुंचाने के लिए उन सब से यह टैक्स वसूल किया जाए जिन्हें प्रत्यक्ष या अप्रत्यक्ष रूप में इन योजनाओं से लाभ हुआ है। जब सिंचाई की योजनाओं के उपलब्ध होने से जमीन की कीमत बढ़ जाती है तो यह अनअर्नड इनकम बन जाती है। और यह बगैर परिश्रम के आमदनी होती है; इस प्रकार जब किसी को कोई आमदनी होती है और सरकार उसमें से थोड़ा बहुत हिस्सा ले लेती है तो मैं समझता हूं कि यह सरकार का अधिकार है। यह आमदनी उसे उस योजना से ही हुई है जो कि सरकार ने बनाई थी। इसलिए मैं समझता हूं कि यह किसी तरह से कोई अनाधिकृत चेष्टा नहीं। मैं समझता हूं

कि इस से बढ़कर टैक्सेशन का और अच्छा कोई असूल नहीं हो सकता। जब किसी को अपने शरीर से कोई परिश्रम नहीं करना पड़ा तो उस तरह उपाजित की हुई आमदनी से यदि सरकार कुछ हिस्सा ले लेती है तो कोई बुरी बात नहीं। इसलिए मैं किसी किस्म की आलोचना की गुञ्जाईश नहीं समझता। इस लिए अब निर्णय इस सदन में इस बात का करना है कि जो असूल इस बिल में रखा गया है वह सही है या गलत। इस बात को छोड़ कर कि किस को कितना फायदा हुआ हो, या किस को कितनी मेहंगी चीजें मिली हैं, हमें इस बात पर विचार करना है कि क्या हम ने उस आदमी को आराम पहुंचाना है, सुविधाएं पहुंचानी हैं जिस को प्रकृति ने कोई ऐसा साधन नहीं दिया कि जिसके फलस्वरूप उसे भी कोई सुविधा मिले जैसी कि दूसरों को है? एक तो यह दृष्टिकोण है। और दूसरा दृष्टिकोण यह है कि नहीं, उसी पर टैक्स पर टैक्स लगते जाएं बिना इस बात पर विचार किए कि उसमें यह टैक्स देने की ताकत है भी या नहीं। यह समय हमारी परीक्षा का समय है। एक तरफ तो यह है कि गरीब आदमी है, उस में सामर्थ्य है या नहीं उसकी चमड़ी उतरती रहे। और दूसरी तरफ है हमारा यह फर्ज कि हम देखें कि उस व्यक्ति को सुविधाएं पहुंचाएं जिसमें टैक्स देने की शक्ति नहीं—उसकी उन्नति में सहायता करें, उसका विकास हो। मैं समझता हूं कि पददलित और पिछड़े हुए लोगों के विकास का मार्ग पर आगे ले जाना सरकार का, लोगों की अपनी सरकार का धर्म है। हमारा फर्ज है कि जो लोग पीछे रह गए हैं उन को भी अपने बराबर का समर्थ और यह समझें कि हम भी तभी अपना मस्तक ऊंचा उठा कर चल सकते हैं जब उनकी भी उन्नति हो, उनकी भी तरक्की हो। इस प्रकार आवश्यक है कि उसको भी तरक्की करने का मौका मिले।

मेरे कहने का तात्पर्य यह है कि आप ने इन दोनों असूलों में से एक के पक्ष मैं आज फैसला करना है। भारत के लोग उस दिन की प्रतीक्षा कर रहे थे जब कि देश में स्वराज्य होगा। हमें लोगों को यह विश्वास कराना है कि आज यहां पर वाकई कांग्रेस सरकार का राज है और जो स्वप्न राष्ट्रपिता महात्मा गांधी देखा करते थे उन्हें पूरा करना है। हमें आज एक ऐसे समाज को स्थापित करना है जिसमें हर एक को उन्नति के एक जैसे साधन मिलें, हर एक को विकास का पूरा और बराबर का मौका मिले। यह स्वप्न तभी पूरा हो सकता है यदि हम इस बिल को पास करें। इसलिए सदन से निवेदन करूंगा कि इस सारी स्थिति पर गम्भीरता पूर्वक विचार करते हुए इस बिल को सर्व सम्मति से पास किया जाए।

1 P. M.

Mr. Deputy Speaker : Question is -

That the Punjab Betterment Charges and Acreage Rates (Amendment) Bill be taken into consideration at once.

The Assembly then divided.

Ayes: 52

Noes: 8

The motion was declared carried.

A Y E S

1. Abhai Singh, Shri.	27. Mam Raj, Shri.
2. Babu Dayal, Shri.	28. Mani Ram, Shri.
3. Badlu Ram, Shri.	29. Mehar Singh, Thakar.
4. Baloo Ram Shri.	30. Mohan Lal Dutt, Shri.
5. Balwant Rai Tayal, Shri.	31. Mohd. Yasin Khan, Chaudhri.
6. Bhim Sen Sachar, Shri.	32. Nanhu Ram, Shri.
7. Bishna Ram, Shri.	33. Partap Singh, Bakhshi.
8. Chandan Lal Jaura, Shri.	34. Partap Singh Kairon, Sardar.
9. Chuni Lal, Shri.	35. Partap Singh Rai, Sardar.
10. Darbara Singh, Sardar.	36. Phaggu Ram Shri.
11. Daulat Ram Sharma, Shri.	37. Raghuvir Singh, Rai.
12. Devi Lal, Shri.	38. Rajinder Singh Gyani, Sardar.
13. Dev Raj, Anand, Shri.	39. Rala Ram, Shri.
14. Dev Raj, Sethi, Shri.	40. Ram Chandra Comrade, Shri.
15. Dharam Vir Vasisht, Shri.	41. Ram Dayal Vaid, Shri.
16. Gopi Chand, Shri.	42. Ram Kumar Bidhat, Shri.
17. Guran Das Hans, Bhagat.	43. Ram Parkash, Shri.
18. Gurcharan Singh, Sardar.	44. Samar Singh, Shri.
19. Gurdial Singh, Sardar.	45. Shanno Devi, Shrimati.
20. Harbhajan Singh, Principal.	46. Sher Singh, Professor.
21. Hari Singh, Sardar.	47. Shib Singh, Sardar.
22. Joginder Singh, Sardar.	48. Sita Devi, Shrimati.
23. Kartar Singh, Sardar.	49. Som Dutt Bahri, Shri.
24. Kasturi Lal Goel, Shri.	50. Sunder Singh, Chaudhri.
25. Khushi Ram Gupta, Shri.	51. Teg Ram, Shri.
26. Lajpat Rai, Shri.	52. Waryam Singh, Sardar.

N O E S

1. Achhar Singh Chhina, Sardar.
2. Bachan Singh, Sardar.
3. Balu, Shri.
4. Chanan Singh Dhut, Sardar.
5. Mota Singh Anandpuri, Professor.
6. Partap Singh, Master.
7. Sarup Singh, Sardar.
8. Wadhawa Ram, Shri.

Mr. Deputy Speaker : Now the House will proceed to consider the Bill clause by clause.

CLAUSE 2.

Mr. Deputy Speaker : There is an amendment to clause 2 in the name of Sardar Chanan Singh Dhut and Sardar Harkishan Singh Surjit. This is out of order as it negatives the clause. The hon Member can, however, oppose the clause, as a whole.

ਸਰਦਾਰ ਚੰਨਣ ਸਿੰਘ ਧੂਤ (ਟਾਂਡਾ) ਡਿਪਟੀ ਸਪੀਕਰ ਸਾਹਿਬ, ਇਹ clause ਕੁਝ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੀ ਰਖੀ ਗਈ ਹੈ ਕਿ ਸਮਝ ਨਹੀਂ ਆਉਂਦੀ ਕਿ ਕੋਈ ਇਸ ਵਿਚ ਸ਼ਿਵਾਏ ਇਸ ਨੂੰ delete ਕਰਾਉਣ ਦੇ ਹੋਰ ਕਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਤਰਮੀਮ ਕਰਾਵੇ।

ਖੈਰ ਵਜ਼ੀਰ ਸਾਹਿਬ ਨੇ ਦਸਿਆ ਹੈ ਕਿ ਇਸ ਚੀਜ਼ ਨੂੰ ਬਹੁਤ ਸਾਰੇ ਦੋਸਤ ਸਮਝੇ ਹੀ ਨਹੀਂ। ਸ਼ਾਇਦ ਨਾ ਹੀ ਸਮਝੇ ਹੋਵਾਂਗੇ ਪਰ ਅਸੀਂ ਜੋ ਸਮਝੇ ਹਾਂ ਉਹ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਇਹ ਜੋ definition ਹਟਾਈ ਗਈ ਹੈ ਇਸ ਵਿਚ ਜਿਹੜੀ ਇਕ ਪਾਬੰਦੀ ਸੀ ਕਿ ਜਿਹੜਾ ਰੁਪਿਆ ਖਰਚ ਹੋਇਆ ਹੈ ਉਹ ਵਸੂਲ ਕਰ ਲਿਆ ਜਾਵੇ ਉਸ ਨੂੰ ਹਟਾ ਦਿੱਤਾ ਹੈ ਅਤੇ ਹੁਣ ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਖੁਲ੍ਹ ਹੋ ਗਈ ਹੈ ਕਿ ਜਿੰਨਾ ਮਰਜ਼ੀ ਰੁਪਿਆ ਵਸੂਲ ਕਰ ਲਓ। ਨਤੀਜਾ ਇਹ ਹੋਵੇਗਾ ਕਿ ਮਰਜ਼ੀ ਮੁਤਾਬਕ ਇਸ business ਚੋਂ ਇਹ ਮੁਨਾਫ਼ਾ ਕਮਾ ਸਕਣਗੇ। ਪਹਿਲਾਂ ਇਹ ਪਾਬੰਦੀ ਸੀ ਕਿ ਜੋ ਕਰਜ਼ ਲਿਆ ਹੈ, ਉਸ ਦਾ ਸੂਦ ਹੈ ਜਾਂ ਹੋਰ ਜੋ ਖਰਚ ਕੀਤਾ ਹੈ, ਉਹ ਵਸੂਲ ਕਰ ਲਓ ਮਗਰ ਹੁਣ ਇਹ ਜਿੰਨੀ ਮਰਜ਼ੀ cost Irrigation ਤੇ ਪਾ ਸਕਦੇ ਅਤੇ ਨਵਾ ਕਮਾ ਸਕਦੇ ਹਨ। ਦਲੀਲ ਇਹ ਦਿੱਤੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ ਕਿ ਅਸੀਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਪਾਣੀ ਦੇਣਾ ਹੈ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਪੀਣ ਨੂੰ ਪਾਣੀ ਨਹੀਂ ਮਿਲਦਾ। ਇਹ ਗੱਲ ਤਾਂ ਚੰਗੀ ਹੈ ਮਗਰ ਮੈਂ ਫਿਰ ਕਹਾਂਗਾ ਕਿ ਆਪ ਜਿਸ ਢੰਗ ਨਾਲ ਇਹ ਕਰਨਾ ਚਾਹੁੰਦੇ ਹੋ ਉਹ ਚੰਗਾ ਨਹੀਂ। ਲੋਕਾਂ ਤੇ ਕਿਸਮ ਕਿਸਮ ਦੇ tax ਲਗਾ ਰਹੇ ਹੋ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਲੋਕਾਂ ਤੇ ਟੈਕਸ ਲਾਓ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦੀ income ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਗੁਜ਼ਾਰੇ ਤੋਂ ਵਧ ਹੈ ਜਾਂ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦੀ unearned income ਹੈ। ਮਗਰ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਪਾਸ 4, 4 ਜਾਂ 6, 6 ਏਕੜ ਜ਼ਮੀਨ ਹੈ ਅਤੇ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਗੁਜ਼ਾਰਾ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦਾ ਉਨ੍ਹਾਂ ਤੇ ਨਾ ਲਾਓ। ਜ਼ਿਆਦਾ income ਵਾਲਿਆਂ ਤੇ ਟੈਕਸ ਲਾਓ ਤਾਂ ਅਸੀਂ support ਕਰਨ ਨੂੰ ਤਿਆਰ ਹਾਂ ਇਸ Bill ਨੂੰ ਵੀ ਅਤੇ ਫਿਰ ਸਾਨੂੰ ਇਸ definition ਦਾ ਮਤਲਬ ਵੀ ਸਮਝ ਆ ਜਾਵੇਗਾ ਮਗਰ ਜਿਸ ਢੰਗ ਨਾਲ ਤੁਸੀਂ ਗਰੀਬ ਦਾ ਨਾਂ ਲੈਂਦੇ ਹੋ ਤੇ ਕਰਦੇ ਉਸ ਤੇ ਜ਼ੁਲਮ ਹੋ, ਉਸ ਤੇ ਭਾਰ ਪਾਉਂਦੇ ਹੋ, ਇਹ ਠੀਕ ਨਹੀਂ। ਇਹ ਜੋ Amendment ਹੈ ਇਸ ਨੇ ਸਾਰੇ ਦੇ ਸਾਰੇ ਐਕਟ ਦੀ ਸ਼ਕਲ ਬਦਲ ਦਿੱਤੀ ਹੈ। ਜੇਕਰ ਟੈਕਸ ਲਾਉਣਾ ਹੀ ਹੈ ਤਾਂ Betterment Charges ਵਾਂਗ ਲਗਾ ਲਉ ਪਰ ਘਟੋ ਘਟ definition ਨਾ ਬਦਲੋ ਤਾਂ ਜੋ ਉਹ ਪਾਬੰਦੀ ਰਹੇ। ਇਸ ਲਈ ਇਸ Clause ਨੂੰ delete ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਜਾਵੇ।

ਸਰਦਾਰ ਸਰੂਪ ਸਿੰਘ (ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ ਸ਼ਹਿਰ ਪੂਰਬੀ) ਡਿਪਟੀ ਸਪੀਕਰ ਸਾਹਿਬ, ਇਹ ਜੋ Clause ਹੈ ਜੇਕਰ ਇਹ ਪਾਸ ਹੋ ਗਈ ਤਾਂ ਸਰਕਾਰ ਲਈ ਦਰਵਾਜ਼ੇ ਖੁਲ੍ਹ ਜਾਣੇ ਹਨ ਕਿ ਜਿੰਨੇ ਮਰਜ਼ੀ Betterment Charges ਲੈ ਲੈਣਾ। ਇਹ ਜੋ rider ਹੈ cost of irrigation scheme. ਇਸ definition ਨੂੰ ਉੜਾਉਣ ਦਾ ਮਤਲਬ ਇਹ ਹੈ ਕਿ arbitrarily ਜਿੰਨਾ ਮਰਜ਼ੀ Betterment Charge ਜਾਂ Acreage rate ਵਗੇਰਾ ਵਸੂਲ ਕਰ ਲੈਣ ਉਸ ਤੇ ਕੋਈ ਪਾਬੰਦੀ ਨਹੀਂ ਹੋਵੇਗੀ। ਇਸ ਚੀਜ਼ ਨੂੰ regulate ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਇਕ ਦੋ ਹੋਰ ਵੀ provisions ਹਨ ਮੈਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ discuss ਕਰਨ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਜੋ ਅਸੀਂ delete ਕਰਾਉਣਾ ਚਾਹੁੰਦੇ ਹਾਂ ਉਹ ਮੈਂ ਪੜ੍ਹਨਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹਾਂ।

“Cost of an irrigation scheme” means the total financial liability accruing from the loan contracted or the investment made, the interest thereon, the cost of maintenance and operation of the scheme or of any extension thereof or of an extension as a result thereof, with reference to the period during which the said liability has to be discharged;”

Betterment Charges ਵਗੇਰਾ ਇਸ ਚੀਜ਼ ਨੂੰ ਹੀ ਸਾਹਮਣੇ ਰਖ ਕੇ ਲਗਾਏ ਜਾ ਸਕਦੇ

[ਸਰਦਾਰ ਸਰੂਪ ਸਿੰਘ]

ਹਨ ਕਿ ਜਿਥੇ ਕੋਈ loan ਵਗੇਰਾ ਲਿਆ ਗਿਆ ਹੋਵੇ, ਜਿਹੜੀਆਂ ਸਕੀਮਾਂ regular account ਵਿਚੋਂ ਬਣਾਈਆਂ ਗਈਆਂ ਹਨ ਉਹ ਇਸ ਜ਼ਮੀਨ ਵਿਚੋਂ ਕਢ ਦਿਤੀਆਂ ਜਣ । ਜਿਥੇ ਟੈਕਸ ਲਗਾਇਆ ਜਾਵੇ ਉਥੇ ਵੀ investment ਨੂੰ ਸਾਹਮਣੇ ਰਖਿਆ ਜਾਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਉਦੋਂ ਤਕ ਹੀ ਜਦ ਤਕ ਉਸ ਦੀ liability discharge ਨਹੀਂ ਹੁੰਦੀ । ਜੇਕਰ ਕੋਈ ਨਹਿਰ 1947 ਵਿਚ ਬਣੀ ਅਤੇ ਆਪਣੀ cost ਕਢ ਚੁਕੀ ਹੈ ਤਾਂ ਉਸ ਦੀ liability subsisting ਨਹੀਂ ਹੈ । ਇਹ rider ਉੜਾ ਕੇ ਜੋ ਨਹਿਰ ਆਪਣੀ ਕੀਮਤ ਦੇ ਚੁਕੀ ਹੈ ਉਸ ਤੇ ਵੀ ਤੁਸੀਂ Betterment Charges ਵਗੇਰਾ ਲਗਾਉਣਾ ਚਾਹੁੰਦੇ ਹੋ । ਇਸ ਲਈ ਮੈਂ ਸਮਝਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਇਹ Bill unfair ਹੈ ।

ਫਿਰ ਮੁਹਤਰਿਮ ਵਜ਼ੀਰ ਸਾਹਿਬ ਨੇ increment ਜਾਂ unearned income ਦਾ ਲਫਜ਼ ਵਰਤਿਆ ਹੈ । ਮੇਰਾ ਖਿਆਲ ਹੈ ਕਿ ਇਸ ਲਫਜ਼ ਦਾ use ਗਲਤ ਹੈ; ਇਸ ਦੀ ਥਾਂ capital gain ਹੋਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ । ਜੇਕਰ ਉਹ ਇਸ ਨੂੰ capital gain ਸਮਝਦੇ ਹਨ ਤਾਂ ਮੈਂ ਕਹਾਂਗਾ ਕਿ ਇਹ ਹਰ ਕਿਸਮ ਦੀ property ਤੇ ਲਗਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ । ਮਿਸਾਲ ਦੇ ਤੌਰ ਤੇ ਸ਼ਹਿਰਾਂ ਦੇ ਮਕਾਨ ਹਨ । ਜੇਕਰ ਮਕਾਨਾਂ ਦੀ ਕੀਮਤ ਬਿਨਾਂ ਮਾਲਿਕ ਦੀ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਦੇ 10 ਤੋਂ 15 ਹਜ਼ਾਰ ਰੁਪਏ ਹੋਜਾਂਦੀ ਹੈ ਤਾਂ ਉਸ ਤੇ ਕੋਈ ਟੈਕਸ ਨਹੀਂ ਹੈ । ਇਸ ਲਈ ਇਹ ਚੀਜ਼ universal ਨਹੀਂ ਹੈ । ਅਤੇ ਸਰਕਾਰ ਇਸ ਨੂੰ ਸਿਰਫ ਜ਼ਮੀਨ ਤੇ ਲਗਾਉਣ ਦੀ ਹਕਦਾਰ ਨਹੀਂ ਹੈ । ਫਿਰ ਜੇਕਰ ਇਹ ਗੱਲ ਮੰਨ ਵੀ ਲਈ ਜਾਵੇ ਕਿ ਨਹਿਰਾਂ ਦੇ ਆਉਣ ਕਰਕੇ ਜ਼ਮੀਨਾਂ ਦੀਆਂ ਕੀਮਤਾਂ ਵਿਚ ਵਾਧਾ ਹੋਇਆ ਹੈ ਤਾਂ ਨਾਲ ਹੀ ਇਹ ਗੱਲ ਵੀ ਹੈ ਕਿ ਹੋਰ Legislation ਕਰਕੇ-ਜਿਵੇਂ Tenancy legislation ਹੈ ਜ਼ਮੀਨਾਂ ਦੀਆਂ ਕੀਮਤਾਂ ਘਟੀਆਂ ਵੀ ਹਨ । ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਜੇਕਰ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦਾ cumulative effect ਦੇਖੀਏ ਤਾਂ ਜ਼ਮੀਨਾਂ ਦੀਆਂ ਕੀਮਤਾਂ ਵਧੀਆਂ ਨਹੀਂ । ਇਸ ਲਈ ਇਹ ਨਹੀਂ ਕਿਹਾ ਜਾ ਸਕਦਾ ਕਿ ਜ਼ਮੀਨਾਂ ਤੋਂ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਬੜਾ ਭਾਰੀ ਫਾਇਦਾ ਹੋਇਆ ਹੈ ਜਿਸ ਕਰਕੇ ਇਹ Betterment Charges ਲਗਾਉਣਾ ਹੈ । ਇਸ ਲਈ ਇਹ ਲਗਾਉਣਾ ਠੀਕ ਨਹੀਂ ਅਤੇ Section 2 ਦੇ Part (d) ਦੇ ਉੜਾਉਣ ਨਾਲ ਤਾਂ Betterment Charges ਦੀ Assessment ਤੇ control ਹੀ ਨਹੀਂ ਰਹਿ ਜਾਂਦਾ । ਸਾਨੂੰ ਡਰ ਹੈ ਕਿ ਆਪ ਉਨ੍ਹਾਂ ਸਕੀਮਾਂ ਤੇ ਵੀ Tax ਲਗਾਉਣਾ ਚਾਹੁੰਦੇ ਹੋ ਜੋ ਆਪਣੀ ਕੀਮਤ ਅਦਾ ਕਰ ਚੁਕੀਆਂ ਹਨ । ਮਗਰ ਇਸ ਸਿਲਸਿਲੇ ਵਿਚ ਆਪਨੂੰ ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ ਦਾ ਖਿਆਲ ਰਹਿਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ਜਿਥੇ ਪਿਛਲੇ ਸਾਲ Water Advantage Rate ਲਗਾਇਆ ਗਿਆ ਤਾਂ ਇਤਨਾਂ ਤੁਫਾਨ ਖੜ੍ਹਾ ਹੋਇਆ ਕਿ ਉਸ ਨੂੰ ਵਾਪਿਸ ਲੈਣਾ ਪਿਆ । ਕਿਸੇ Bill ਨੂੰ ਪਾਸ ਕਰ ਦੇਣਾ ਇਕ ਗੱਲ ਹੈ ਤੇ ਉਸ ਤੇ ਅਮਲ ਕਰਨਾ ਦੂਸਰੀ ਗੱਲ ਹੈ । ਮੈਂ ਸਮਝਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਦੂਸਰੇ ਪਹਿਲੂ ਤੇ ਵਿਚਾਰ ਬਹੁਤ ਘਟ ਹੋਇਆ ਹੈ । ਮੇਰੇ ਖਿਆਲ ਮੁਤਾਬਕ ਜੋ ਸਕੀਮ Capital Account ਵਿਚੋਂ ਬਣੇ ਉਸ ਤੇ Betterment Charges ਲਗਾਉਣਾ ਵਾਜਿਬ ਹੈ ਪਰ ਜੋ Revenue Account ਵਿਚੋਂ ਬਣੇ ਉਸ ਤੇ ਇਸ ਦਾ ਲਗਾਣਾ ਨਾਵਾਜਿਬ ਅਤੇ ਇਹ ਜੋ ਆਪ ਇਸ Clause ਨੂੰ ਪਾਸ ਕਰਕੇ cost ਲੈ ਰਹੇ ਹੋ ਇਸ ਦਾ ਨਤੀਜਾ ਸਿਵਾਏ ਬੁਰੇ ਅਸਰ ਦੇ ਹੋਰ ਕੁਝ ਨਹੀਂ ਹੋਣਾ ।

ਮੁਖ ਮੰਤਰੀ (ਸਰਦਾਰ ਪਰਤਾਪ ਸਿੰਘ ਕੈਰੋਂ) : ਡਿਪਟੀ ਸਪੀਕਰ ਸਾਹਿਬ, ਮੈਨੂੰ ਇਸ ਬਿਲ ਬਾਰੇ ਕੁਝ ਕਹਿ ਲੇਣ ਦੇਵੋ । ਇਸ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਜੋ ਬਿਲ ਬੈਟਰਮੈਂਟ ਚਾਰਜਜ਼ ਦਾ ਆਇਆ ਹੈ ਉਸ ਦਾ ਤਾਂ ਮੈਂ ਨੂੰ ਪੂਰਾ ਗਿਆਨ ਹੈ । ਉਸ ਰਾਹੀਂ ਇਹ ਪ੍ਰਬੰਧ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਸੀ ਕਿ ਜੋ ਖਰਚ

ਸਕੀਮਾਂ ਤੇ ਆਏਗਾ ਇਸ ਵਿਚੋਂ ਕੁਝ ਸਾਲਾਂ ਲਈ ਅਸੀਂ ਹੈਵਿਨਿਯੂ ਅਤੇ ਆਇਆਨੇ ਨਾਲ ਪੂਰਾ ਕਰਨਾ ਹੈ ਬਾਕੀ ਜੋ ਬਚੇ ਉਹ ਬੈਟਰਮੈਂਟ ਦੀ ਸ਼ਕਲ ਵਿਚ ਲਿਆ ਜਾਵੇ । ਇਸ ਗੱਲ ਨਾਲ ਸਾਰੇ ਸਹਿਮਤ ਸਨ ਅਤੇ ਇਹ ਪਾਸ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਸੀ । ਅਜ ਮੈਂ ਅਪਣੇ ਪਿਛਲੇ ਕਾਰਜ਼ ਫਰੇਲੇ ਹਨ ਅਤੇ ਇਹ ਪਤਾ ਲਗਾ ਹੈ ਕਿ ਇਸ ਬਿਲ ਦੀ ਅਪਰੂਵਲ 21-7-1955 ਨੂੰ ਕੌਂਸਲ ਆਫ-ਮਿਨਿਸਟਰਜ਼ ਨੇ ਦਿਤੀ ਸੀ । ਇਹ ਅਪਰੂਵਲ ਕਿਸੇ ਮੈਂਬਰਾਂਡਮ ਨੂੰ ਪੇਸ਼ ਕਰ ਕੇ ਨਹੀਂ ਸੀ ਲਈ ਗਈ । ਇਸ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਮੈਨੂੰ ਯਾਦ ਨਹੀਂ ਕਿ ਕੀ ਹੋਇਆ ਪਰ ਮੈਂ ਇਹ ਅਰਜ਼ ਕਰ ਦੇਣੀ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਜੇਕਰ ਕਿਸੇ ਵੀ ਹਾਲਤ ਵਿਚ ਕੋਈ ਖਾਸ ਕਮੀ ਇਸ ਪੱਖ ਵਿਚ ਵੇਖੀ ਗਈ ਤਾਂ ਅਸੀਂ ਝਕਾਂਗੇ ਨਹੀਂ ਇਸ ਕਮੀ ਨੂੰ ਦੂਰ ਕਰਨ ਲਈ ਹੁਣ ਐਸ ਵੇਲੇ ਜੋ ਬੁਧੀ ਨਾਲ ਮੈਂ ਸਮਝਦਾ ਹਾਂ ਉਹ ਇਹ ਹੀ ਹੈ ਕਿ ਬਹੁਤ ਸਾਰੀਆਂ ਅਨਪ੍ਰੋਡਕਟਿਵ ਸਕੀਮਾਂ ਵੀ ਹੁੰਦੀਆਂ ਹਨ ਉਨ੍ਹਾਂ ਲਈ ਕੁਝ ਨਾ ਕੁਝ ਚਾਰਜ਼ ਕੀਤਾ ਜਾਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ । ਅਤੇ ਮੈਂ ਸਮਝਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਤੁਸੀਂ ਵੀ ਇਸ ਗੱਲ ਨਾਲ ਸਹਿਮਤ ਹੋਵੋਗੇ । ਕੀ ਤੁਹਾਡਾ ਖਿਆਲ ਹੈ ਕਿ ਇਹ ਚਾਰਜ਼ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ ਜਾਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ । ਫਿਰ ਤੁਸੀਂ ਆਖਦੇ ਹੋ ਕਿ ਚਾਰਜ਼ ਮੈਕਸੀਮਮ ਹੈ । ਇਹ ਆਖਣ ਨੂੰ ਹੀ ਮੈਕਸੀਮਮ ਹੈ ਕਿ ਅਧੇ ਤਕ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ ਪਰ ਉਸਤੋਂ ਥਲੇ ਵੀ ਤਾਂ ਹਦਾਇਤਾਂ ਹਨ । ਇਕ ਰੁਪਿਆ, ਦੋ ਰੁਪਏ, ਤੀਜਾ ਹਿਸਾ, ਚੌਥਾ ਹਿਸਾ ਤਕ ਵੀ ਤਾਂ ਕਰ ਸਕਦੇ ਹਨ । ਇਸ ਲਈ ਇਹ ਨਾ ਕਹੋ ਕਿ ਮੈਕਸੀਮਮ ਰਖਿਆ ਗਿਆ ਹੈ । ਇਹ ਕਹੋ ਕਿ ਤੁਸੀਂ ਇਹ ਨਹੀਂ ਚਾਹੁੰਦੇ ਕਿ ਅਨਪ੍ਰੋਡਕਟਿਵ ਸਕੀਮਾਂ ਲਈ ਇਹ ਚਾਰਜ਼ ਕੀਤਾ ਜਾਏ । ਜੇਕਰ ਤੁਸੀਂ ਇਸ ਖਿਆਲ ਦੇ ਹੋ ਕਿ ਇਹ ਚਾਰਜ਼ ਅਜਿਹੀਆਂ ਸਕੀਮਾਂ ਤੇ ਬਿਲਕੁਲ ਨਹੀਂ ਹੋਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਤਾਂ ਮੈਂ ਇਹ ਕਹਿਣ ਵਿਚ ਸੰਕੋਚ ਨਹੀਂ ਕਰ ਸਕਦਾ ਕਿ ਕੋਈ ਵੀ ਦੇਸ਼ ਉਸਾਰੀ ਦੀ ਸਕੀਮ ਵਰਤੋਂ ਵਿਚ ਨਹੀਂ ਆ ਸਕੇਗੀ, ਮੈਂ ਤਾਂ ਸਮਝਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਜੇਕਰ ਅਨਪ੍ਰੋਡਕਟਿਵ ਸਕੀਮਾਂ ਲਈ ਥੋੜਾ ਚਾਰਜ਼ ਲਗਾ ਕੇ ਅਸੀਂ ਅਪਣੇ ਘਾਟੇ ਨੂੰ ਪੂਰਾ ਕਰ ਸਕੀਏ ਤਾਂ ਕੋਈ ਬੁਰੀ ਗੱਲ ਨਹੀਂ । ਫਰਜ਼ ਕਰੋ ਕਿ ਨਹਿਰ ਅਪਰ ਬਾਰੀ ਰੁਆਬ ਹੈ ਇਸ ਨੂੰ ਅਸੀਂ ਚੋੜਾ ਕਰਦੇ ਹਾਂ ਅਤੇ ਇਸ ਵਿਚ ਨਵਾਂ ਪਾਣੀ ਆਉਂਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਇਸ ਨਾਲ ਜਿਥੇ ਇਸ ਨਹਿਰ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਪਾਣੀ ਜਾਂਦਾ ਸੀ ਉਥੇ ਤਾਂ ਇਹ ਟੈਕਸ ਨਹੀਂ ਲਗੇ ਗਾ ਪਰ ਜਿਸ ਨਵੀਂ ਧਰਤੀ ਤੇ ਇਹ ਪਾਣੀ ਲਗੇਗਾ ਉਥੇ ਜੇਕਰ ਥੋੜਾ ਬੈਟਰਮੈਂਟ ਚਾਰਜ਼ ਦਿੱਤਾ ਜਾਵੇ ਤਾਂ ਕੀ ਹਰਜ਼ ਹੈ ਅਤੇ ਇਸ ਤੋਂ ਅਸਾਨੂੰ ਇਨਕਾਰ ਨਹੀਂ ਕਰਨਾ ਚਾਹੀਦਾ । ਅਸੀਂ ਫਿਰ ਵੀ ਇਸ ਵਿਚ ਸਹੂਲਤ ਕਰਨ ਲਈ ਤਿਆਰ ਹਾਂ । ਜਿਥੇ ਕਾਸਟ ਆਫ਼ ਪ੍ਰੋਡਕਸ਼ਨ ਥੋੜਾ ਹੈ ਅਤੇ ਜਿਥੇ ਨਵੀਆਂ ਪੈਲੀਆਂ ਨੂੰ ਪਾਣੀ ਜਾਣਾ ਹੈ ਉਥੇ ਜੇਕਰ ਥੋੜਾ ਖਰਚ ਹੈ ਤਾਂ ਇਹ ਜ਼ਰੂਰੀ ਨਹੀਂ ਕਿ ਅਸੀਂ ਉਸ ਦੇ ਅਧ ਤਕ ਹੀ ਚਾਰਜ਼ ਕਰੀਏ ਕਿਉਂਕਿ ਅਸੀਂ ਸਾਰੇ ਪਾਸਿਆਂ ਨੂੰ ਵੇਖਣਾ ਹੈ । ਇਸ ਤੋਂ ਘਟ ਵੀ ਚਾਰਜ਼ ਕੀਤਾ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ । ਮੈਂ ਇਸ ਬਾਰੇ ਵੇਖਾਂਗਾ ਅਤੇ ਪੜਤਾਲ ਕਰਾਂਗਾ ਕਿ ਅਗੇ ਕਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਇਸ ਨੂੰ ਉਮਿਟ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਸੀ । ਜੇਕਰ ਕੋਈ ਖਾਸੀ ਅਤੇ ਘਾਟਾ ਨਜ਼ਰ ਆਇਆ ਤਾਂ ਮੈਂ ਕਦੀ ਵੀ ਇਸ ਨੂੰ ਦੂਰ ਕਰਨ ਤੋਂ ਨਹੀਂ ਸੰਗਾਂਗਾ ਅਤੇ ਮੈਂ ਤਾਂ ਸਮਝਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਕਿਸੇ ਨੂੰ ਵੀ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੀ ਹਾਲਤ ਵਿਚ ਸੰਗਣਾ ਨਹੀਂ ਚਾਹੀਦਾ ।

ਸਰਦਾਰ ਸਰੂਪ ਸਿੰਘ : ਤਾਂ ਫਿਰ ਇਸ ਨੂੰ ਸੀਲੈਕਟ ਕਮੇਟੀ ਨੂੰ ਸੌਂਪ ਦੇਉ ।

ਮੁਖ ਮੰਤਰੀ : ਸੀਲੈਕਟ ਕਮੇਟੀ ਨੂੰ ਸੌਂਪਣ ਦੀ ਥਾਂ ਮੈਂ ਆਪ ਇਸ ਨੂੰ ਵੇਖਾਂ ਗਾ । ਇਸ ਵਕਤ ਇਸ ਨੂੰ ਪਾਸ ਕਰ ਦਿਉ । ਇਹ ਪੁਰਾਣੀ ਕੈਬੀਨਟ ਨੇ ਪਾਸ ਕੀਤਾ ਹੋਇਆ ਹੈ, ਜੇਕਰ ਇਸ ਨੂੰ ਅਸੀਂ ਹੋਰ ਦਰੁਸਤ ਕਰ ਸਕਦੇ ਹੋਈਏ ਤਾਂ ਜ਼ਰੂਰ ਕਰ ਦੇਵਾਂਗੇ ।

ਫਰਜ਼ ਕਰੋ ਸ਼ਰਹਿੰਦ ਨਹਿਰ ਹੈ; ਇਸ ਵਿਚ ਨਵਾਂ ਪਾਣੀ ਦਿੱਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਇਹ ਪਾਣੀ

[ਮੁਖ ਮੰਤਰੀ]

ਨਵੀਆਂ ਪੈਲੀਆਂ ਨੂੰ ਲਗਦਾ ਹੈ ਜਿਥੇ ਕਿ ਅੱਗੇ ਪਾਣੀ ਨਹੀਂ ਲਗਾ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਪੈਲੀਆਂ ਵਾਲਾ ਅਗੇ ਮਾਲੀਆ ਵੀ ਨਹੀਂ ਦਿੰਦਾ ਤਾਂ ਕੀ ਇਸ ਤੇ ਬੈਟਰਮੈਂਟ ਚਾਰਜ ਲੈਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ਜਾਂ ਨਹੀਂ ਅਤੇ ਉਸ ਨੂੰ ਇਹ ਦੇਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ਜਾਂ ਨਹੀਂ? (ਸਰਦਾਰ ਅਫ਼ਰ ਸਿੰਘ ਛੀਨਾ: ਨਹਿਰੀ ਪੜਤਾ ਜੁ ਲੈਂਦੇ ਹੋ) ਮੇਰੇ ਵੀਰ ਨਹਿਰੀ ਪੜਤੇ ਦੀ ਗੱਲ ਕਰਦੇ ਹਨ। ਜੇਕਰ ਅਠ ਆਨੇ ਨਹਿਰੀ ਪੜਤਾ ਲੈ ਲਿਆ ਤਾਂ ਕੀ ਮਲ ਮਾਰ ਲਈ? ਨਹਿਰੀ ਪੜਤਾ ਇਸ ਨਾਲੋਂ ਬਿਲਕੁਲ ਵੱਖਰੀ ਚੀਜ਼ ਹੈ। ਉਸ ਨੂੰ ਇਸ ਵਿਚ ਨਹੀਂ ਲਿਆਉਣਾ ਚਾਹੀਦਾ। ਮੈਂ ਇਹ ਸਮਝਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਅੰਗ੍ਰੇਜ਼ੀ ਦਾ ਇਕ ਲਫਜ਼ ਹੈ ਬੈਟਰਮੈਂਟ, ਇਸ ਦੇ ਹੋਣ ਨਾਲ ਕਈ ਗਲਾਂ ਇਸ ਵਿਚ ਸ਼ਾਮਲ ਕਰ ਦਿਤੀਆਂ ਗਈਆਂ ਹਨ। ਅਸੀਂ ਇਸ ਵਿਚ ਨਹਿਰੀ ਪੜਤੇ ਦਾ ਜ਼ਿਕਰ ਨਹੀਂ ਕਰ ਸਕਦੇ। ਨਵੇਂ ਪ੍ਰਾਜੈਕਟਾਂ ਨੂੰ ਲੈ ਕੇ ਤਿੰਨ ਰੁਪਏ ਜਾਂ ਦੋ ਰੁਪਏ ਜਾਂ ਅੱਠ ਆਨੇ ਏਕੜ ਇਹ ਪੜਤਾ ਹੋਵੇਗਾ ਪਰ ਇਹ ਹੋਰ ਸਵਾਲ ਹੈ। ਅਸਾਨੂੰ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ਕਿ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੇ ਸਾਰੇ ਟੈਕਸਾਂ ਨੂੰ ਇਸ ਨਾਲ ਕਨਫਿਊਜ਼ ਨਾ ਕਰੀਏ। ਕੋਈ ਇਸੇ ਨੂੰ ਖੁਸ਼ ਹਸੀਅਤ ਵੀ ਕਹਿੰਦਾ ਹੈ ਪਰ ਇਹ ਇਕ ਵੱਖਰੀ ਚੀਜ਼ ਹੈ ਇਹ ਤਿੰਨ ਰੁਪਏ ਏਕੜ ਦਾ ਮਸਲਾ ਹੈ। ਇਸ ਨੂੰ ਅਸੀਂ ਅਲਗ ਵੇਖਾਂਗੇ। ਨਹਿਰ ਦੇ ਨੁਕਤੇ ਨਾਲ ਅਸੀਂ ਇਸ ਨੂੰ ਨਹੀਂ ਵੇਖਾਂਗੇ। ਬਦਕਿਸਮਤੀ ਨਾਲ ਇਸ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਜੋ ਬਿਲ ਪਾਸ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਸੀ ਉਸ ਦਾ ਨਾਮ ਵੀ ਵਾਟਰ ਐਡਵਾਂਟਿਜ ਰੇਟ ਹੈ। ਮੈਂ ਅਰਜ਼ ਕਰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਤੁਸੀਂ ਉਸ ਐਕਟ ਨੂੰ ਭੁਲ ਜਾਓ, ਉਸ ਦਾ ਜ਼ਿਕਰ ਅਸੀਂ ਨਹੀਂ ਕਰ ਰਹੇ। (ਇਕ ਮਾਨਯੋਗ ਮੈਂਬਰ! ਤੁਸੀਂ ਕਿਸ ਐਕਟ ਦੀ ਤਰਮੀਮ ਕਰ ਰਹੇ ਹੋ?) ਅਸੀਂ ਪੰਜਾਬ ਐਕਟ 2 ਆਫ 1953 ਅਤੇ ਪੰਜਾਬ ਬੈਟਰਮੈਂਟ ਚਾਰਜਿਜ਼ ਐਂਡ ਏਕਰੇਜ ਰੇਟਸ ਐਕਟ 1952 ਵਿਚ ਤਰਮੀਮ ਕਰ ਰਹੇ ਹਾਂ। ਜੇਕਰ ਅਸੀਂ ਨਵੀਆਂ ਸਕੀਮਾਂ ਤੇ ਇੰਨਾਂ ਰੁਪਿਆ ਖਰਚ ਕਰਦੇ ਹਾਂ ਅਤੇ ਭਾਖੜਾ ਦੀ ਨਹਿਰ ਤੇ ਜੋ ਖਰਚ ਹੋ ਰਿਹਾ ਹੈ ਤੇ ਫਿਰ ਬੰਨ੍ਹ ਲਾ ਕੇ ਜੋ ਬਿਜਲੀ ਤਿਆਰ ਕੀਤੀ ਜਾ ਰਹੀ ਹੈ ਅਤੇ ਨਹਿਰ ਤੇ ਜੋ ਖਰਚ ਕੀਤਾ ਜਾ ਰਿਹਾ ਹੈ ਉਸ ਤੇ ਜੋ ਆਬਿਆਨਾ ਲਾਇਆ ਜਾ ਰਿਹਾ ਹੈ ਉਸ ਨੂੰ ਡੀਡਕਟ ਕਰ ਲਵੋ ਤੇ ਜੋ ਬਾਕੀ ਬਚੇ ਉਸ ਨੂੰ ਚਲਣ ਲਈ ਬੈਟਰਮੈਂਟ ਚਾਰਜ ਦੇਵੋ।

ਸਰਦਾਰ ਸਰੂਪ ਸਿੰਘ : ਤੁਸੀਂ ਅਸਾਡੇ ਪੁਆਇੰਟ ਨੂੰ ਨਹੀਂ ਸਮਝਿਆ।

ਮੁਖ ਮੰਤਰੀ : I followed it ਮੈਂ ਚੰਗੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਸਮਝਿਆ ਹੈ। ਹਾਲੇ ਇਸ ਹਦ ਤਕ ਪਾਸ ਕਰ ਦੇਵੋ ਬਾਕੀ ਗੱਲਾਂ ਨੂੰ ਬਾਅਦ ਵਿਚ ਵੇਖ ਲਵਾਂਗੇ। ਇਕ ਪ੍ਰਚਾਣੀ ਚਲਦੀ ਨਹਿਰ ਹੈ, ਉਸ ਰਾਹੀਂ ਜੇਕਰ ਨਵੇਂ ਪਾਣੀ ਦੇ ਆਉਣ ਨਾਲ ਨਵੀਂ ਖੇਤੀ ਨੂੰ ਪਾਣੀ ਮਿਲੇ ਤਾਂ ਉਸ ਤੇ ਕੀ ਲੈਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ। ਲੈਣਾ ਤਾਂ ਜ਼ਰੂਰ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ਇਹ ਤੁਸੀਂ ਸਾਰੇ ਮੰਨਦੇ ਹੋ। ਇਹ ਮੈਂ ਤੁਹਾਨੂੰ ਵਿਸ਼ਵਾਸ ਦਿਵਾਉਂਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਅਸੀਂ 1/2 ਤਕ ਨਹੀਂ ਜਾਵਾਂਗੇ ਅਤੇ ਬਾਅਦ ਵਿਚ ਇਸ ਦੀਆਂ ਕਮੀਆਂ ਜੇਕਰ ਕੋਈ ਹੋਈਆਂ ਤਾਂ ਵੇਖ ਲਵਾਂਗੇ। ਇਸ ਸਿਲਸਿਲੇ ਵਿਚ ਫਰਜ਼ ਕਰੋ ਮੇਰੀ ਜ਼ਮੀਨ 100 ਏਕੜ ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ ਵਿਚ ਹੈ, ਇਸ ਨੂੰ ਪਾਣੀ ਜਾਣ ਲਗ ਪਿਆ ਹੈ ਉਨ੍ਹਾਂ ਸਕੀਮਾਂ ਬਦਲੇ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਲਈ ਸਰਕਾਰ ਕਰਜ਼ਾ ਲੈ ਰਹੀ ਹੈ ਅਤੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਖਰਚ ਕਰ ਰਹੀ ਹੈ ਤਾਂ ਕੀ ਮੈਨੂੰ ਇਸ ਗਲ ਦਾ ਇਵਜ਼ਾਨਾ ਕੁਝ ਨਹੀਂ ਦੇਣਾ ਚਾਹੀਦਾ, ਅਧਾ ਨਾ ਸਹੀ ਤੀਜਾ ਸਹੀ ਚੌਥਾ ਹਿਸਾ ਸਹੀ। ਕੀ ਕੁਝ ਵੀ ਨਹੀਂ ਦੇਣਾ ਚਾਹੀਦਾ? ਜੇਕਰ ਇਹ ਆਖੀਏ ਕਿ ਕੁਝ ਨਹੀਂ ਦੇਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਤਾਂ ਸਾਟੀਆਂ ਨਹਿਰਾਂ ਤੋਂ ਪਾਣੀ ਬੰਦ ਹੋ ਜਾਵੇਗਾ। ਅਸਾਨੂੰ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੀ ਸਹੂਲਤ ਮਿਲਣ ਬਦਲੇ ਇਸ ਤੇ ਕੀਤੇ ਗਏ ਖਰਚ ਦਾ ਭਾਰ ਲੈਣ ਤੋਂ ਸੰਕੋਚ ਨਹੀਂ ਕਰਨਾ ਚਾਹੀਦਾ। ਮੈਂ ਇਸ ਨੂੰ ਫਿਰ ਵੀ ਵੇਖਣ ਲਈ ਤਿਆਰ ਹਾਂ। ਮੈਂ ਇਹ ਸਮਝਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਤੁਸੀਂ ਇਸ ਗੱਲ ਨੂੰ ਨਹੀਂ ਸੋਚਿਆ ਕਿ ਕਲਾਜ਼ ਡੀ ਨੂੰ ਹਟਾ ਕੇ ਕੀ ਲਾਭ ਹੋਣਾ ਹੈ।

(The Chief Minister was in possession of the House when it adjourned.)

1-50 P. M.

(The Sabha then adjourned till 9 a. m. on Tuesday, 22nd August, 1956.)

ERRATA

Punjab Vidhan Sabha Debate Vol. II No. 2.
dated the 21st August, 1956.

<i>Read</i>	<i>For</i>	<i>On page</i>	<i>Line</i>
Chief	hieif	(2) 18	1.
authorised	authoris	(2) 21	18.
Irrigation	Irrigafion	(2) 22	Top margin.
कानूनी	कानूना	(2) 27	Last Line
पानी	पाना	(2) 29	2.
दूसरी	दूसरा	(2) 31	22.
चौओं	चाऔ	(2) 33	19.
Government	Novernment	(2) 38	4.
मांगा	मांग	(2) 39	9.
permanent	permament	(2) 40	2.
पैपसु	पैपस	(2) 47	11.
कॅडिट	कॅटा	(2) 53	21.
मँगवा	वा	(2) 53	8th from below.
मोता	माता	(2) 56	1.
पैस	पैस	(2) 57	9.
ਜੇ	ਜ	(2) 57	14.
ਹੋ	ਹ	(2) 57	15.
ਕੋਈ	ਕਏਾ	(2) 57	19.
हो	ह	(2) 57	Last.
काफी	काफा	(2) 58	6.
ਦੁਵਾਰਾ	ਦਵਾਰ	(2) 59	2.
Seed	Se d	(2) 59	12.
ਅਮਲ	ਅਲ	(2) 63	10.
ਲੋਕਾਂ	ਲਕਾਂ	(2) 63	10.
स्पीकर	स्पाकर	(2) 63	18.
शर्मा	शर्	(2) 64	2nd from below.
पैदा	पदा	(2) 65	2.
में	म	(2) 65	8.
अच्छी	अच्छा	(2) 65	15.

ਦੋਗਲਾ	ਦਗਲਾ	(2) 66	5.
ਨਾ	ਾ	(2) 69	2nd from below.
ਸਿਚਾई	सिवाई	(2) 71	22.
ਚਾਰਜਿਤ	चारजस	(2) 72	10.
ਔਰ	और	(2) 73	9.
ਹੇਠ	ਹठ	(2) 75	6th from below.
ਮਾਮਲੇ	ममाले	(2) 76	7.
ਤੇ	उँ	(2) 76	7.
Punjab	Puejab	(2) 78	Head line.
ਦੁਆਰਾ	दारा	(2) 84	24.
ਸਠ	ਹठ	(2) 86	10.
ਅਤੇ	उँ	(2) 87	12.
ਕਿਸਾਨਾਂ	किमानो	(2) 93	2.
ਅਪ੍ਰਤ੍ਯਕਸ਼	अप्रत्यक्ष	(2) 94	21.
ਸਾਡੀਆਂ	सांटीਆं	(2) 100	7th from below.
1.30	1-50	(2) 100	2.

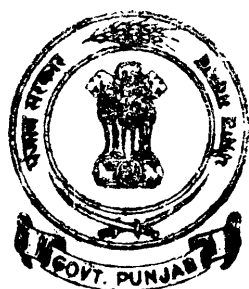

Punjab Vidhan Sabha Debates

250
22nd August, 1956

Vol II—No. 3

OFFICIAL REPORT

CONTENTS

Wednesday, 22nd August, 1956

	PAGE
Starred Questions and Answers ..	1
Bill(s) introduced—	
1. The Land Acquisition (Punjab Amendment)—1956..	22
2. The Good Conduct Prisoners' Probational Release (Amendment)—1956 ..	23
3. The East Punjab Holdings (Consolidation and Prevention of Fragmentation) (Amendment)—1956..	23
Bill(s)—	
The Punjab Betterment Charges and Acreage Rates (Amendment)—1956 (Clause by clause—Consideration of—postponed) ..	24
The Indian Lunacy (Punjab Amendment)—1956 ..	24
The Ambala District Board Tax Validating—1956 ..	39
The Punjab Municipal (Tax Validating)—1956 ..	43
The Punjab Gram Panchayat (Amendment)—1956 ..	49—82

CHANDIGARH :

Printed by the Controller of Printing and Stationery, Punjab
1958

Price : Re 3.80 N. P.

ERRATA

PUNJAB VIDHAN SABHA DEBATE, Vol. 11 No. 3
DATED THE 22ND AUGUST, 1956

<i>Read</i>	<i>For</i>	<i>On page</i>	<i>Line</i>
ਹੋਈਆਂ	ਹੋਇਆਂ	(3)5	6th from below
ਹੁੰਦਾ	ਹੁੰਦਾ	(3)6	16
irrelevant	irrelevant	(3)17	2
ਮਾਭੀਆ	ਮਾਭਿਆ	(3)69	25

PUNJAB VIDHAN SABHA

Wednesday, 22nd August, 1956

The Vidhan Sabha met in the Assembly Hall, Sector 10, Chandigarh Capital, at 9 a. m. of the Clock. Mr. Speaker (Sardar Gurdial Singh Dhillon) in the Chair.

STARRED QUESTIONS AND ANSWERS

CONSTRUCTION OF ROAD PASSING THROUGH VILLAGE LADRAWN, DISTRICT ROHTAK

*6665. Pandit Shri Ram Sharma : Will the Chief Minister be pleased to state—

- (a) whether any road passing through village Ladrawn, Tahsil Jhajjar, District Rohtak, is at present being constructed under the Community Project Scheme ;
- (b) if the answer to part (a) above be in the affirmative, whether any representation regarding the change in the alignment of the said road has recently been received by the Government from the residents of the said village ; if so, the action, if any, taken thereon ?

Sardar Partap Singh Kairon : (a) Jhajjar Tahsil is not in the Community Project area and no such road is being constructed under the Community Project Scheme.

(b) Does not arise.

HANDICRAFTS ETC. IN THE COMMUNITY PROJECT BLOCK, TARN TARAN

*6700. Sardar Darshan Singh : Will the Chief Minister be pleased to state—

- (a) the total number of persons so far given training in the handicrafts and village industries in the Community Project Block, Tarn Taran, district Amritsar ;
- (b) the total number of persons who have engaged themselves in handicrafts and village Industries in the said Block area after the starting of the Community Project, along with the nature of the handicrafts and village industries being carried on therein at present ?

Sardar Partap Singh Kairon : (a) Number of persons trained up to 31st July, 1956, in the following crafts is indicated below against each :—

(i) Soap making ..	478
(ii) Home Craft Centre for Women ..	52
(iii) Tanning and glue and flaying ..	205-116 (Flaying). 30 (Gluing). 59 (Tanning).

[Chief Minister]

(b) —

		<i>Whole-time No. of persons</i>	<i>Part-time No. of persons</i>
(i) Soap making	..	40	438
(ii) Home Craft Centre	..	20 (Women)	32
(iii) Tanning, Glue and Flaying	Training has mainly been imparted to hereditary tanners, who are now carrying on their trade on modern improved technique taught to them.		

CONSTRUCTION OF ROADS IN KANGRA DISTRICT

*6720. Shri Ram Chandra Comrade: Will the Chief Minister be pleased to state whether the Government has received any reports from the Block Development Officers and district authorities in Kangra District to the effect that the roads built under the Community Project Scheme have been cut by the Railway authorities who are pressing for the payment for the construction of gates and building of the track by the people or the District Board or the Block Development Organisations if so, the action, if any, taken or proposed to be taken in the matter ?

Sardar Partap Singh Kairon : No reports have been received by Government.

PLYING OF GOVERNMENT BUSES ON ABOHAR-BIKANER ROAD

*6684. Shri Teg Ram : Will the Chief Minister be pleased to state—

(a) whether it is a fact that the Government has decided to ply only Government buses on the new roads construction of which was taken in hand during the First Five-Year Plan ; if so, the names of the roads completed during the Plan period along with the names of the roads where Government buses have started plying ;

(b) the date by which the Government buses are likely to start plying on the 14-mile completed portion of Abohar-Bikaner Road ?

Sardar Partap Singh Kairon : (a) *First Part*,—No.

Second Part,—Does not arise. It is, however, added that operation on Morinda-Chamkaur-Bela route was taken in hand by Government.

(b) There is no proposal yet for operating Government Transport Services on Abohar-Bikaner route.

श्री तेग राम : क्या मंत्री महोदय बतायेंगे कि जब सड़कें तैयार हो जाएं तो उन पर कब तक बसें चलने लगेंगी ?

ਮੁੱਖ ਮੰਤਰੀ : ਤੁਸੀਂ ਭੁਲ ਜਾਂਦੇ ਹੋ ਕਿ ਇਹ ਸਾਰਾ ਮਾਮਲਾ Regional Transport Authority ਦੇ ਹੱਥ ਵਿਚ ਹੈ ਅਤੇ ਸਰਕਾਰ ਨੇ ਇਸ ਵਿਚ ਕੁਝ ਨਹੀਂ ਕਰਨਾ।

ਸ਼੍ਰੀ ਜੋਗ ਰਾਮ : ਕੀ ਸਾਂਝੀ ਸਹਿਯੋਗ ਕਰਾਏਗੇ ਕਿ Regional Authority ਜਦੋਂ ਸੜਕਾਂ ਤੈਧਾਰ ਹੋ ਜਾਣੀਂ ਹੈਂ ਤੋਂ ਕਦ ਤਕ ਕਸੇਂ ਚਲਾਨਾ ਜਾਰੀ ਕਰਤੀ ਹੈ ।

ਮੁਖ ਮੰਤਰੀ : ਤੁਸੀਂ ਮੇਰਾ ਜਵਾਬ ਸਮਝਿਆ ਨਹੀਂ ਹੈ । ਇਸ ਵਿਚ ਸਭ ਕੁਝ Regional Transport Authority ਨੇ ਕਰਨਾ ਹੈ ਉਸ ਤੋਂ ਪੁਛ ਕੇ ਇਹ ਚੀਜ਼ ਦਸ ਸਕਦਾ ਹੈ ।

ਸ਼੍ਰੀ ਜੋਗ ਰਾਮ : Regional Transport Authority ਭੀ ਤੋਂ ਸਰਕਾਰ ਕੇ ਹੀ ਅਧੀਨ ਹੈ ?

ਮੁਖ ਮੰਤਰੀ : ਆਪ ਭੀ ਤਾਂ ਸਰਕਾਰ ਦੇ ਹੀ ਹੋ ।

TRANSPORT ROUTES

*6677. Maulvi Abdul Ghani Dar : Will the Chief Minister be pleased to state—

- (a) the total mileage of each of the following routes : Delhi-Chandigarh, Delhi-Gurgaon and Delhi-Panipat ; together with the fare at present being charged by the Government per mile of these routes ;
- (b) Whether there is any difference in the fares mentioned in part (a) above ; if so, the reasons, therefor ?

Sardar Partap Singh Kairon :

(a) Delhi-Chandigarh	..	156	6 pies per mile.
Delhi-Gurgaon	..	19	7 pies per mile.
Delhi-Panipat	..	53	5.5 pies per mile.

(b) Yes. The fares have been fixed within the maximum and minimum limits prescribed.

ਮੇਲਵੀ ਅਬਦੁਲ ਗਨੀ ਡਾਰ : ਜਨਾਬ ਮੈਂ ਤੇ ਇਹ ਪੁਛਿਆ ਸੀ ਕਿ ਆਇਆ ਕਿਰਾਏ ਵਿਚ ਫਰਕ ਹੈ ਜੇਕਰ ਹੈ ਤਾਂ ਕਿਉਂ ਹੈ? ਮੈਂ ਇਹ ਨਹੀਂ ਸੀ ਪੁਛਿਆ ਕਿ maximum ਤੇ minimum ਕੀ ਹੈ । ਮੈਂ ਤਾਂ ਇਹ ਜਾਨਣਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਗੁੜਗਾਵਾਂ ਤੋਂ 7 ਪਾਈ ਤੇ ਪਾਣੀਪਤ ਤੋਂ 5½ ਪਾਈ ਕਿਉਂ ਹੈ ।

ਮੁਖ ਮੰਤਰੀ : ਮੈਨੂੰ ਪਤਾ ਤਾਂ ਨਹੀਂ, ਹਾਂ ਮੈਂ ਆਪਣੀ ਬੁੱਧੀ ਅਨੁਸਾਰ ਦਸ ਸਕਦਾ ਹਾਂ ਜੇ ਆਖੇ ਤੇ ਪੁਛ ਕੇ ਦਸ ਦਿਆਂਗਾ । (ਇਕ ਅਵਾਜ਼: ਪੁਛ ਕੇ ਦਸ ਦੇਣਾ ।) ਚੰਗਾ ਪੁਛ ਕੇ ਦਸ ਦਿਆਂਗਾ ।

ਸ਼੍ਰੀ ਵੇਕ ਰਾਜ ਸੋਠੀ : Minimum ਕਿਰਾਧਾ ਇਸ ਕੇ ਲਿਧੇ ਕਿਤਨਾ ਸੁਕਰੰਰ ਹੈ....

ਮੁਖ ਮੰਤਰੀ : ਮੇਰੇ ਇਕ ਟ੍ਰਾਂਸਪੋਰਟ ਅਪਰੇਟਰ ਸਾਥੀ ਜੋ ਮੇਰੇ ਪਾਸ ਬੈਠੇ ਹਨ ਨੇ ਦਸਿਆ ਹੈ ਕਿ ਸਰਕਾਰ maximum ਤੇ minimum ਮੁਕੱਰਰ ਕਰ ਦਿੰਦੀ ਹੈ ਅਗੇ ਇਹ ਕੰਪਨੀਆਂ ਦਾ ਅਖਤਿਆਰ ਹੈ ਕਿ ਕਿੰਨਾ ਕਿਰਾਇਆ ਲੈਣਾ ਹੈ ।

ਮੇਲਵੀ ਅਬਦੁਲ ਗਨੀ ਡਾਰ : ਕੀ ਚੀਫ ਮਨਿਸਟਰ ਸਾਹਿਬ ਦਸਣਗੇ ਕਿ ਪੰਜਾਬ ਸਰਕਾਰ ਦੀਆਂ ਬੱਸਾਂ ਜੋ ਇਕ ਥਾਂ ਤੋਂ ਚਲਦੀਆਂ ਹਨ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਦੂਸਰੇ ਥਾਂ ਤੋਂ ਚਲਣ ਵਾਲੀਆਂ ਸਰਕਾਰੀ ਬੱਸਾਂ ਦੇ ਕਿਰਾਏ ਨਾਲੋਂ ਕਿਉਂ ਫਰਕ ਹੈ ? ਸਰਕਾਰ ਦੀ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੀ ਪਾਲਿਸੀ ਕਿਉਂ ਹੈ ਕਿ ਸਰਕਾਰ ਦੀ ਬੱਸ ਪਾਣੀਪਤ ਤੋਂ 5 ਪਾਈ ਲਵੇ ਤੇ ਗੁਡਗਾਂਵ ਤੋਂ 7 ਪਾਈ ?

ਮੁੱਖ ਮੰਤਰੀ : ਮੇਰੇ ਦੋਸਤ ਨੇ ਬੜਾ ਵਧੀਆ ਸਵਾਲ ਕੀਤਾ ਹੈ । ਜਿਥੇ ਸਰਕਾਰ ਬੱਸਾਂ ਚਲਾਉਂਦੀ ਹੈ ਉਥੇ ਪਹਿਲਾਂ ਹੀ ਚਲ ਰਹੀਆਂ ਪ੍ਰਾਈਵੇਟ ਕੰਪਨੀਆਂ ਦਾ ਖਿਆਲ ਰਖਣਾ ਪੈਂਦਾ ਹੈ । ਜੇਕਰ ਸਰਕਾਰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀਆਂ ਬੱਸਾਂ ਨਾਲੋਂ ਘਟ ਕਿਰਾਇਆ ਲਵੇ ਤਾਂ ਲੋਕ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ ਆਹੋ ਜੀ ਸਰਕਾਰ ਰੁਪਏ ਦੀ ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਬਰਬਾਦੀ ਕਰਦੀ ਹੈ ਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ charges ਤੋਂ ਬਿਆਦਾ ਅਸੀਂ ਲੈਣਾ ਨਹੀਂ ਚਾਹੁੰਦੇ । ਇਸ ਲਈ ਅਸੀਂ ਜਿਸ ਵੇਲੇ ਵਿਚ ਆਉਂਦੇ ਹਾਂ ਤਾਂ ਸਾਨੂੰ ਇਸ ਢੰਗ ਦਾ ਖਿਆਲ ਰਖਣਾ ਪੈਂਦਾ ਹੈ ।

ਮੇਲਵੀ ਅਬਦੁਲ ਗਨੀ ਡਾਰ : ਕੀ ਸਰਦਾਰ ਪ੍ਰਤਾਪ ਸਿੰਘ ਜੀ ਦਸਣਗੇ . . .

Mr. Speaker : Please say the Chief Minister.

ਮੇਲਵੀ ਅਬਦੁਲ ਗਨੀ ਡਾਰ : ਕੀ ਚੀਫ ਮਨਿਸਟਰ ਸਾਹਿਬ ਦਸਣਗੇ ਕਿ ਪਾਣੀਪਤ ਅਤੇ ਦਿਲੀ ਦੇ ਦਰਮਿਆਨ ਜੋ ਪ੍ਰਾਈਵੇਟ ਕੰਪਨੀਆਂ ਦੀਆਂ ਬੱਸਾਂ ਚਲਦੀਆਂ ਹਨ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਕਿਰਾਏ ਵਿਚ ਅਤੇ ਸਰਕਾਰੀ ਬੱਸਾਂ ਦੇ ਕਿਰਾਏ ਵਿਚ ਕੋਈ ਫਰਕ ਹੈ ਜਾਂ ਨਹੀਂ । ਜੇਕਰ ਹੈ ਤਾਂ ਕਿਉਂ ਹੈ ?

ਮੁੱਖ ਮੰਤਰੀ : ਪੁਛ ਕੇ ਦਸ ਸਕਾਂਗਾ ।

ਰਾਮੋ ਗਜਰਾਜ ਸਿੰਘ : ਕਥਾ ਸੰਤੀ ਸਹੋਦਯ ਬਤਾਯੋਗੇ ਕਿ ਦਿਲੀ ਐਂਡ ਗੁਡਗਾਂਵ ਕੇ ਬੀਚ ਜੋ ਕਿਰਾਏ ਮੇਂ difference ਰਖਾ ਗਯਾ ਥਾ ਕਹੁ ਇਸ ਕਥਾ ਸੇ ਨਹੀਂ ਥਾ ਕਿ private Companies ਕੀ ਕਸੇਂ ਕਹੁਤ ਰਹੀ ਹੈਂ . . . . .

ਅਧਯਕਸ ਸਹੋਦਯ : ਯਹੁ ਸਵਾਲ ਨਹੀਂ ਹੈ, ਆਪ ਜੀ information ਦੇ ਰਹੇ ਹੈਂ । (This is not a supplementary question. The hon. Member is giving information.)

ਪੰਡਿਤ ਭੀ ਰਾਮ ਭਸਮ : ਕਥਾ ਯਹੁ ਬਤਾਯਾ ਜਾ ਸਕਤਾ ਹੈ ਕਿ ਯਹੁ ਜੋ ਸਵਾਲ ਕੇ part (b) ਮੇਂ difference in the fares ਪੂਛਾ ਗਯਾ ਹੈ ਯਹੁ ਸਿਫ ਇਸ ਲਿਯੇ ਹੈ ਕਿ ਜੋ ਕਸੇਂ ਪ੍ਰਾਈਵੇਟ ਕੰਪਨੀਜ਼ ਪਹਲੇ ਚਲਾ ਰਹੀ ਥੀਂ ਤਨ੍ਹੋਂਨੇ ਅਪਨੀ ਮਜ਼ੀਂ ਸੇ ਕਿਰਾਏ ਮੁਕਰੰਰ ਕਰ ਲਿਯੇ ਥੇ ? ਕਥਾ ਸਰਕਾਰ ਨੇ ਸਿਫ ਇਸੀ ਲਿਯੇ ਕਿਰਾਏ ਅਪਨੀ ਕਸੇਂ ਕੇ ਜਯਾਦਾ ਰਖੇ ਹੈਂ ਯਾ ਕੋਈ ਐਂਡਰ ਮੀ ਕਥਾ ਹੈ ?

ਮੁੱਖ ਮੰਤਰੀ : ਮੈਨੂੰ ਐਸ ਵੇਲੇ ਪਤਾ ਨਹੀਂ ਮੈਂ ਤਾਂ ਆਪਣੀ ਸਮਝ ਮੁਤਾਬਕ ਜਵਾਬ ਦੇ ਰਿਹਾ ਹਾਂ । ਹੋਰ ਕੋਈ ਵਜਹ ਤਾਂ ਮੈਂ ਪੁਛ ਕੇ ਹੀ ਦਸ ਸਕਦਾ ਹਾਂ ।

ਭੀ ਬਸੰਤ ਕੀਰ ਕਾਸਿਠ : ਕਥਾ ਸੰਤੀ ਸਹੋਦਯ ਬਤਾਨੇ ਕੀ ਕੁਧਾ ਕਰੋਗੇ ਕਿ ਜੋ ਕਿਰਾਯਾ 5 ਐਂਡ 7 ਪਾਈ ਕੇ ਦਰਮਿਆਨ ਹੈ ਤਸ ਮੇਂ ਸਰਕਾਰ ਨੇ ਕਸ ਸੇ ਕਸ ਕਿਰਾਯਾ ਲੇਨੇ ਕੀ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਕੀ ?

ਮੁੱਖ ਮੰਤਰੀ : ਕਿਉਂ ਨਹੀਂ । ਸਰਕਾਰ ਤਾਂ ਆਪ ਇਹੀ ਚਾਹੁੰਦੀ ਹੈ ਅਤੇ ਉਸਨੇ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਕਈ ਥਾਂ ਕੀਤਾ ਹੈ ।

ਸ਼੍ਰੀ ਥਰਸ ਥੀਰ ਕਾਸਿਠ : ਕਥਾ ਮੰਤਰੀ ਸਹੋਦਯ ਬਤਾਨੇ ਦੀ ਕ੍ਰਪਾ ਕਰੋਗੇ ਕਿ ਜੈਸੇ ਆਰ routes ਪਰ ਧਰੁ ਕਿਆ ਗਯਾ ਤੋ ਕਥਾ ਏਸਾ ਕਰਨੇ ਕਾ ਵਿਚਾਰ ਗੁਡਗਾਂਵ-ਦਿਲੀ route ਪਰ ਮੀ ਹੈ ਧਾ ਨਹੀਂ ?

ਮੁੱਖ ਮੰਤਰੀ : ਦੇਖ ਕੇ ਦਸ ਸਕਾਂਗਾ ।

ਰਾਸ਼ੀ ਗਜਰਾਜ ਸਿੰਹ : ਮੁਖ਼ ਮੰਤਰੀ ਜੀ ਨੇ ਫਰਮਾਧਾ ਹੈ ਕਿ ਸਰਕਾਰੀ ਬਸਾਂ ਕੇ ਕਿਰਾਏ ਕੇ ਸੁਤਅਲਲਿਕ ਤਹਕੀਕਾਤ ਫਰਮਾਯੋਗੇ ਤੋ ਕਥਾ private Companies ਕੇ ਸੁਤਅਲਲਿਕ ਮੀ ਗੁਡਗਾਂਵ ਕੇ case ਮੇਂ ਤਹਕੀਕਾਤ ਫਰਮਾਯੋਗੇ ?

ਮੁੱਖ ਮੰਤਰੀ : ਇਹ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਅਧਿਕਾਰ ਹੈ ਕਿ ਉਹ 5 ਪਾਈ ਤੋਂ ਲੈ ਕੇ 7 ਪਾਈ ਤਕ ਜੋ ਚਾਹੁਣ ਕਿਰਾਇਆ ਲੈ ਸਕਦੇ ਹਨ । ਜਿਵੇਂ ਕਿ ਮੇਰੇ ਸਾਥੀ Deputy Minister ਨੇ ਕਿਹਾ ਹੈ ਕਿ ਇਸ ਵਿਚ ਸਰਕਾਰ ਦਾ ਹੱਥ ਨਹੀਂ ਹੈ । ਮੈਂ ਆਪਣੀ ਸਮਝ ਮੁਤਾਬਕ ਦਸ ਰਿਹਾ ਹਾਂ ਬਾਕੀ ਮੈਂ ਪੁਛ ਕੇ ਹੀ ਦਸ ਸਕਦਾ ਹਾਂ ।

ਪੰਡਿਤ ਸ਼੍ਰੀ ਰਾਮ ਸ਼ਰਮਾ : ਕਥਾ ਮੁਖ਼ ਮੰਤਰੀ ਬਤਾਯੋਗੇ ਕਿ ਜੋ maximum ਆਰ minimum ਕਿਰਾਧਾ ਸਰਕਾਰ ਨੇ ਸੁਕਰੰਰ ਕਿਆ ਹੈ, ਉਸ ਕੇ ਦਰਮਿਆਨ ਕੰਪਨਿਯੋਂ ਕਾ ਬਿਲਕੁਲ ਹਕ ਹੈ ਕਿ ਕਹੁ ਜਿਤਨਾ ਚਾਹੋਂ ਕਿਰਾਧਾ ਸੁਕਰੰਰ ਕਰ ਲੋਂ ਧਾ ਗਵਰਨਮੇਂਟ ਕੁਝ ਦਖਲ ਮੀ ਦੇ ਸਕਤੀ ਹੈ ?

ਮੁੱਖ ਮੰਤਰੀ : ਮੇਰੇ ਸਾਥੀ ਨੇ ਇਹੀ ਗਲ ਦਸੀ ਹੈ ਅਤੇ ਬਾਰ ੨ ਇਹੀ ਗਲ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ ਸ਼ਾਇਦ ਇਹੀ ਗਲ ਹੋਵੇ ।

ਮੈਲਵੀ ਅਬਦੁਲ ਗਨੀ ਡਾਰ : ਵਜ਼ੀਰ ਸਾਹਿਬ ਨੇ ਦਸਿਆ ਹੈ ਕਿ maximum ਕਿਰਾਇਆ 7 ਪਾਈ ਮੁਕਰੰਰ ਕੀਤਾ ਹੈ । ਕੀ ਉਹ ਉਨ੍ਹਾਂ ਸਰਕਾਰੀ ਬਸਾਂ ਬਾਰੇ action ਲੈਣਗੇ ਜਿਨ੍ਹਾਂ 7 ਪਾਈ ਤੋਂ ਜ਼ਿਆਦਾ ਚਾਰਜ ਕੀਤਾ ਹੋਵੇ ।

Chief Minister: Why not? Why did they exceed the limit? Do bring such cases to my notice.

ਮੈਲਵੀ ਅਬਦੁਲ ਗਨੀ ਡਾਰ : ਜਨਾਬ ਅਰਬ ਇਹ ਹੈ ਤੇ ਮੈਂ ਆਪ ਦੁਆਰਾ Chief Minister ਸਾਹਿਬ ਨੂੰ ਦਸਣਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਗੁਡਗਾਂਵ ਤੋਂ ਬੜੀਆਂ requests ਹੋਇਆਂ ਹਨ . . . .

Mr. Speaker: Order please.

ਸ਼੍ਰੀ ਥਰਸ ਥੀਰ ਕਾਸਿਠ : ਕਥਾ ਮੁਖ਼ ਮੰਤਰੀ ਸਹੋਦਯ ਬਤਾਨੇ ਦੀ ਕ੍ਰਪਾ ਕਰੋਗੇ ਕੀ nationalisation of transport ਕੇ ਪੇਸ਼ੇਨਜ਼ਰ ਪਾਂਚ ਆਰ ਸਾਤ ਪਾਈ ਫੀ ਮੀਲ ਕੇ ਕਿਰਾਧਾ ਕੋ revise ਕਰਨੇ ਕਾ ਵਿਚਾਰ ਹੈ ?

ਮੁਖ਼ ਮੰਤਰੀ : ਜੀ ਨਹੀਂ ।

ਸਰਦਾਰ ਚੰਨਣ ਮਿੰਘ ਧੂਤ : ਕੀ ਚੀਫ ਮਨਿਸਟਰ ਸਾਹਿਬ ਦਸਣਗੇ ਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਇਹ reason ਦਿਤਾ ਹੈ ਕਿ ਬਸਾਂ ਦੇ ਉਨੇ ਹੀ ਕਿਰਾਏ ਹਨ ਤਾਂ ਜਲੰਧਰ—ਅਮ੍ਰਿਤਸਰ ਰੂਟ ਤੇ ਕਿਰਾਇਆ ਕਿਉਂ ਵਧਾਇਆ ਗਿਆ ਹੈ ?

ਅਧ୍ୟਕਸ਼ ਸ਼ਹੀਦਯ : यह सवाल अमृतसर—जालंधर का नहीं। (This question does not relate to the Amritsar-Jullundur route.)

ਮੌਲਵੀ ਅਬਦੁਲ ਗਨੀ ਡਾਰ : ਕੀ ਚੀਫ ਮਨਿਸਟਰ ਸਾਹਿਬ ਦਸਣਗੇ ਕਿ ਜੇਕਰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਇਸ ਗਲ ਲਈ ਤਸੱਲੀ ਹੋ ਜਾਵੇ ਕਿ 5 ਤੋਂ 7 ਪਾਈ ਦਾ ਫਰਕ ਰਖਣ ਵਾ ਕੋਈ ਰੀਜ਼ਨ ਨਹੀਂ ਤਾਂ ਕੀ ਗੁੜਗਾਵਾਂ ਰੂਟ ਤੇ ਇਸ ਰੇਟ ਨੂੰ ਘਟ ਕਰ ਦਿਤਾ ਜਾਵੇਗਾ ?

ਮੁਖ ਮੰਤਰੀ : ਮੈਂ ਇਕਰਾਰ ਤਾਂ ਨਹੀਂ ਕਰ ਸਕਦਾ ਪਰ ਇਹ ਵੇਖਣਾ ਪਏਗਾ ਕਿ ਕਿਨਾ ਟਰੇਫਿਕ ਦਿਲੀ ਤੋਂ ਗੁੜਗਾਵਾਂ ਤੇ ਕਿਨਾ ਗੁੜਗਾਵਾਂ ਤੋਂ ਦਿਲੀ ਲਈ ਚਲਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਖਾਸ ਕਰਕੇ ਇਸ ਤੇ ਕਿਨਾ ਖਰਚ ਆਉਂਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਦੇ ਆਪ੍ਰੋਟ ਕਰਨ ਤੇ ਕੀ ਖਰਚ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਸਵਾਰੀਆਂ ਦੀ ਗਿਣਤੀ ਕਿੰਨੀ ਹੁੰਦੀ ਹੈ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਮਾਰੀਆਂ ਗਲਾਂ ਦੀ ਲਾਈਟ ਵਿਚ ਜੇਕਰ ਸਮਝਿਆ ਗਿਆ ਕਿ 5 ਤੋਂ 7 ਪਾਈ ਦਾ ਫਰਕ ਠੀਕ ਨਹੀਂ ਤਾਂ ਵੇਖ ਲਵਾਂਗੇ। ਮੈਂ ਇਥੇ ਇਹ ਕਹਿਣਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਅਸੀਂ ਬਹੁਤ ਤੇ ਘਟ ਮੁਨਾਫੇ ਦੀ ਗਲ ਨਹੀਂ ਸੋਚ ਰਹੇ ਪਰ ਜੇਕਰ ਨੁਕਸਾਨ ਹੁੰਦਾ ਵੇਖਿਆ ਗਿਆ ਤਾਂ ਮੌਲਵੀ ਸਾਹਿਬ ਦੇ ਕਹੇ ਅਨੁਸਾਰ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ ਜਾ ਸਕੇਗਾ।

ਮੌਲਵੀ ਅਬਦੁਲ ਗਨੀ ਡਾਰ : ਬਹੁਤ ਤੇ ਘਟ ਮੁਨਾਫੇ ਤੋਂ ਕੀ ਭਾਵ ਹੈ। ਮੇਰੇ ਇਕ ਸਵਾਲ ਦੇ ਜਵਾਬ ਵਿਚ ਕਲ ਹੀ ਦਸਿਆ ਗਿਆ ਹੈ ਕਿ 40 ਤੋਂ 35% ਮੁਨਾਫਾ ਹੋਇਆ ਹੈ ਤਾਂ ਕੀ ਇਹ ਵੇਖ ਕੇ ਕਿ ਇਹ ਇਲਾਕਾ ਪਸਮਾਂਦਾ ਹੈ ਸਰਕਾਰ ਦਾ ਵਿਚਾਰ ਹੈ ਕਿ 7 ਪਾਈ ਦੇ ਰੇਟ ਨੂੰ ਹਟਾ ਦਿਤਾ ਜਾਵੇ?

ਅਧ୍ୟਕਸ਼ ਸ਼ਹੀਦਯ : आप कैसे सवाल करते हैं। यह supplementary करने का तरीका नहीं है। (What sort of questions does the hon. Member put? This is not the way to ask supplementaries.)

POLICE ENCOUNTER WITH DACOITS IN SONEPAT, DISTRICT ROHTAK

*6663. Pandit Shri Ram Sharma : Will the Chief Minister be pleased to state—

(a) the brief account of the encounter between the Police and the dacoits in the jungle of Sonapat, district Rohtak, during the last fortnight ;

(b) whether any magisterial enquiry has already been held into the incident referred to in part (a) above ; if so, the details thereof ;

- (c) whether the relations of the persons killed in the encounter referred to in part (a) above have been allowed to appear as witnesses in the enquiry referred to in part (b) above ?

Sardar Partap Singh Kairon : This question concerns an occurrence of March, 1956.

(a) On receiving information on the evening of 16th March, 1956 about the movement of four armed outlaws led by Manphool—a notorious bad character of village Gochhi, on the outskirts of village Revli, S. I. Gurtej Singh, S.H.O., Sonapat organised a raiding party consisting of Police and some respectables and gun licensees of the ilaqa. The whole area was combed and on 17th March, 1956 at about 5.30 a. m. the outlaws were located in Murthal forest. They were challenged to surrender with their fire-arms but instead of doing so, they took up positions and fired at the Police party. The Police party returned the fire. As a result of the exchange of fire the following four outlaws were killed :—

- (1) Manphul B. C. of village Gochhi, Police Station Beri, district Rohtak.
- (2) Jai Lal, alias Jaila, son of Surat Singh, Jat of Mandothi, Police Station Bahadurgarh, District Rohtak.
- (3) Mir Singh, son of Nathwa, Bharbhunja of Ismaila, Police Station Sampla, district Rohtak.
- (4) Zile Singh, son of Dharma, Brahman of Desawar Kheri, Police Station Sampla, district Rohtak.

One. 303 bore darra made rifle, one foreign made DBBL gun and 2 C.M. guns and a large quantity of ammunition were recovered from the deceased.

(b) A magisterial enquiry was started on the very day after the encounter. At first the enquiry was undertaken by Shri D. P. Kapur, M.I.C, Sonapat, who on inspection of the spot recovered some bullets leading to the evidence of exchange of fire and encounter. In view of it, the enquiry was later conducted by the S D.M., Sonapat, who held the Police firing to be justified in self-defence.

(c) The relations of the deceased were informed by the Police immediately after the incident. Some of them visited the scene of encounter and saw the dead bodies. All facilities were afforded to them to appear before the enquiring Magistrate but none of them came forward to make a statement. The Magisterial enquiry was open to the public and in fact, wide publicity was given under the orders of the Magistrate, intimating that anybody could appear in this inquiry.

Note.— 1. Manphul B. C. of Village Gochhi, Police Station Beri, District Rohtak, was a three times previous convict, one of which was for dacoity and had been prosecuted in three other cases of dacoity and three of murder.

2. Jai Lal, *alias* Jaila, son of Surat Singh, Jat of Mandothi, Police Station Bahadurgarh, was a seven times previous convict and had been prosecuted in five other cases, three of which were murder cases and one of dacoity.

3. Mir Singh, son of Nathwa, Bharbhunja of Ismaila, Police Station Sampla, was convicted under the Arms Act in 1948. He was tried for murder in 1947 but acquitted, and was detained under section 3 of the P. D. Act for harbouring criminal gang.

4. Zile Singh, son of Dharma, Brahman of Desawar Kheri, Police Station Sampla was a two times previous convict for vagrancy and an absentee bad character.

पंडित श्री राम शर्मा : क्या चीफ मिनिस्टर साहिब बतायेंगे कि जो इस मामले में पुलिस की version है क्या इस के इलावा गवर्नमेंट तक इस सम्बन्ध में कोई और भी शिकायत आई है कि दरअसल यह चार आदमी outlaw नहीं थे बल्कि चार आदमियों को घेर कर मारा गया ?

मुख्य मंत्री : नहीं। अगर मेरे पास इतलाह आती तो मैं और ज्यादा हुशियारी से काम करता।

पंडित श्री राम शर्मा : क्या मुख्य मंत्री साहिब बतायेंगे कि जिस आदमी ने पुलिस वालों को इस सिलसिले में इतलाह दी वह आदमी एक murder केस में पकड़ा गया है ?

अध्यक्ष महोदय : यह सवाल कैसे पैदा होता है। (How does this supplementary arise?)

Chief Minister: I know nothing about it.

पंडित श्री राम शर्मा : क्या चीफ मिनिस्टर साहिब बतायेंगे कि जो पुलिस को इतलाह मिला कि वे वहां के outlaw हैं तो यह इतलाह पुलिस को देने वाला कौन था ? और क्या उन के इल्म में है कि इतलाह देने वाला किसी का murder करने पर पकड़ा गया है ?

मुख्य मंत्री : मुझे नहीं पता। मैं इतना बतला दूँ कि मक्तूल पहले तीन बार convict था।

पंडित श्री राम शर्मा : मैं तो यह पूछना चाहता था कि जो इतलाह देने वाला था वह माजरा गांव का नहीं था और क्या वह murder केस में पकड़ा नहीं गया ?

मुख्य मंत्री : आप ने पूछा नहीं था। यह पूछ कर बतलाया जा सकता है।

पंडित श्री राम शर्मा : क्या यह बतलाया जा सकता है कि यह जो चार outlaws थे इन्हें absconder करार दिया गया था ?

अध्यक्ष महोदय : outlaw का मतलब यह होता है कि वह absconder है। (An outlaw means absconder.)

पंडित श्री राम शर्मा : अगर स्पीकर साहिब के कहने के मुताबिक outlaw को ही absconder कहते हैं तो क्या गवर्नमेंट को यह यकीन था कि वे absconder थे ?

मुख्य मंत्री : मुझे नहीं पता कि किस तरह से उन पर शक बना। आप जब मुझे वहां मिलें तो आप कागजात देख सकते हैं।

पंडित श्री राम शर्मा : क्या यह अमरेवाकया नहीं है कि इन्हीं कारनामों और बदनामियों की वजह से वहां के थानेदार को तबदील किया गया।

अध्यक्ष महोदय : यह सवाल कैसे पैदा होता है ? (How does this question arise?)

मुख्य मंत्री : किसी ऐसी बदनामी पर थानेदार की तबदीली नहीं की गई।

पंडित श्री राम शर्मा : क्या इस बिना पर कि मैं हाऊस में यह कहूँ कि वह चार outlaws नहीं थे और यह एक झूठा encounter था सरकार दुबारा enquiry करवाना चाहेगी ।

मुख्य मंत्री : देखिए बात यह है कि एक तो इस केस में magisterial enquiry हो चुकी है और इस के बाद legal position क्या होती है इस का मुझे पता नहीं । मैं इस बारे में इतना बता दूँ कि मैं जब दिल्ली जा रहा था तो रास्ते में मुरथल के अड्डे पर मेरी कार खड़ी हुई । और जैसे के आम होता है नम्बर 1 की कार देख कर आस पास 10-15 आदमी इकट्ठे हो गए यह कोई encounter से पांच छः रोज़ बाद की बात है । मैं ने उन से पूछा कि क्या इस जंगल में पुलिस का मुकाबला हुआ था । फिर मैं ने नीचे उतर कर सब से पूछा कि सच्ची बात क्या है तो उन्होंने बताया कि असल बात यह है कि वह पुलिस से लड़ाई में मारे गए । मैं क्योंकि enquiry के लिये नहीं गया था इस लिये खुद enquiry नहीं की । मैं उन आदमियों को नहीं जानता जिन्होंने मुझे यह बताया था । मैं सिर्फ पांच मिनट वहां पर ठहरा । अगर आप मुझे पूरी information दें और मज़बूत सबूत दें तो certainly I will try to see what I can do in the matter.

पंडित श्री राम शर्मा : इस बात के पेशे नज़र कि चीफ मिनिस्टर साहिब खुद वाकया के चार रोज़ बाद वहां पहुंचे और personal interest लिया, क्या वह C.I.D. के निहायत efficient और ईमानदार अफसर लगा कर मज़ीद enquiry के लिए तैयार हैं ?

मुख्य मंत्री : सारी ज़ांच पज़ताल तें बाद ज़रूर देख लवंगे ।

TRAVELLING ALLOWANCE AND DAILY ALLOWANCE DRAWN BY DEPUTY MINISTERS

*6712. Shri Mohan Lal Datta : Will the Chief Minister be pleased to state the amount of travelling allowance and daily allowance so far drawn by each of the Deputy Ministers in the State since their appointment ?

Sardar Partap Singh Kairon : The Deputy Ministers have not been able to draw any Travelling Allowance/Daily Allowance so far as the rules governing their Travelling Allowance are still under consideration of the Finance Department/Accountant-General, Punjab.

श्री बंके राज सेठी : क्या मंत्री सहोदय बतायेंगे कि जो उन का पटरोल पर खर्च होता है या ड्राइवर पर खर्च होता है वह उन को दिया जा रहा है या नहीं ?

मुख्य मंत्री : मैਨੂੰ ਬੜਾ ਅਫਸੋਸ ਹੈ ਕਿ ਅਜਿਹੇ ਪੁਰਾਣੇ parliamentary ਹੋ ਕੇ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੀ ਗਲ ਕਰਨ । ਹੋਰ ਕੋਈ ਕਰਦਾ ਤਾਂ ਮਨ ਵੀ ਲੇਂਦਾ । ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਇਹ ਨਹੀਂ ਪਤਾ ਕਿ ਇਹ ਕਾਰਾਂ ਗਵਰਨਮੈਂਟ ਦੀਆਂ ਹੀ ਚਲ ਰਹੀਆਂ ਹਨ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਪਰਾਈਵੇਟ ਤੌਰ ਤੇ ਕਿਨ ਪਟਰੋਲ ਦੇਣਾ ਹੈ ।

REPRESENTATION FROM THE RESIDENTS OF VILLAGE SIHOTI, DISTRICT ROHTAK

*6666. Pandit Shri Ram Sharma : Will the Minister for Irrigation and Power be pleased to state—

- (a) whether the Government is aware of the fact that village Sihoti in Tehsil and District Rohtak remains surrounded by rain-water for a major part of the year ;
- (b) whether any representation from the residents of the village referred to in para (a) above has recently been received by the Government ; if so, the action, if any, taken or proposed to be taken in the matter ?

Professor Sher Singh : (a) No. Government are not aware of the fact that the village Sihoti in Tehsil and District Rohtak remains surrounded by rain-water for a major part of the year. Investigations, however, disclose that during the heavy rains of October, 1955, rain-water from adjoining villages flowing towards Sihoti village, flooded this area.

(b) No representation against flooding of Sihoti village during October, 1955 has so far been received by the Department.

पंडित श्री राम शर्मा : क्या यह बतलाया जा सकता है कि जब गवर्नमेंट के नोटिस में आ गया कि पिछले साल बहुत ज्यादा बारिश होने की वजह से उन गांवों में बहुत पानी इकट्ठा हो गया था तो फिर उस ने यह नहीं सोचा कि ऐसा कोई इन्तजाम किया जाए जिस से कि आगंदा साल मुश्किल न आए ?

मंत्री : यह ठीक है कि अक्टूबर 1955 की बारिशों में उधर पानी जरूर गया और वह फिर drain off कर दिया गया। यह तो information मिली है मगर उस के बाद कोई शिकायत नहीं मिली है।

SCHEDULED RATES FOR EARTHWORK IN THE IRRIGATION DEPARTMENT

*6698. Sardar Darshan Singh : Will the Minister for Irrigation and Power be pleased to state—

- (a) the scheduled rates fixed for earthwork by the Irrigation Department before the formation of Labour Co-operative Societies in the year 1952 and thereafter, in 1954 and 1956 respectively;
- (b) the highest tender accepted for earthwork in the Irrigation Department during the period referred to in part (a) above ?

Professor Sher Singh : (a) A copy each of the rates fixed for earthwork before 1952 and thereafter in 1954 and 1956 is laid on the table ;

(b) The highest tender accepted for earthwork is as under :—

- (i) Before 1952, 325 per cent premium above Basic Scheduled Rates giving rate equivalent to Rs 13-5-0 % 0 c.ft., for the main item of earthwork, excavation within 50 feet lead.

- (ii) In 1954, 100 per cent premium above the Basic Scheduled Rates, giving rate equivalent to Rs 13 per cent c.ft. for main item of earthwork, excavation within 50 feet lead.
- (iii) In 1956, 90 per cent premium above Basic Scheduled Rate, giving rate equivalent to Rs 12-6-0 per cent c.ft. for the main item of earthwork.

Rates fixed for Earthwork before 1952

Serial No.	Description	Unit	Rate	Premium	REMARKS
1	Earthwork of silt clearance of Channels—		Rs. A. P.	Rs. A. P.	
	(a) Kassi work—	Per 1,000 Cft.			
	(i) Undressed ..	„	2 0 0	..	
	(ii) Dressed ..	„	2 6 0	..	
	(b) Basket work with combined lead up to 25 feet—				
	(i) Undressed ..	„	2 6 0	..	
	(ii) Dressed ..	„	2 12 0	..	
	(c) Extra for every 25 feet additional lead	„	0 2 0	..	
2	Earthwork excavation—				
	(a) Kassi work undressed ..	„	2 10 0	..	
	(b) With combined lead up to 50 feet undressed	„	3 2 0	..	
	(c) Extra for every 25 feet additional lead	„	0 2 0	..	
	(d) (i) Extra for wet earthwork	„	1 0 0 to 2 0 0	..	
	(ii) Extra for slush or daldal ..	„	2 0 0 to 4 0 0	..	
	(iii) Extra for hard soil ..	„	1 0 0 to 2 0 0	..	
	(iv) Extra for puddling ..	„	3 0 0 to 4 0 0	..	
	(v) Extra for admixture of shingle up to 10 per cent	„	Nil		
	10 per cent to 20 per cent ..	„	1 0 0	..	
	20 per cent to 30 per cent ..	„	2 0 0	..	
	30 per cent to 40 per cent ..	„	3 0 0	..	
	Above 40 per cent ..	„	31 14 0 to 6 6 0	..	

[Minister for Irrigation and Power]

Rates for Earthwork fixed in 1954

Serial No.	Description	Unit	Rate		Premium
1	Earthwork of silt clearance of Channels—	per 1,000 C.ft.	Rs. A. P.		
	(a) Kassi work undressed ..	„	3 8 0		100 per cent
	(b) Basket work with combined lead up to 25 feet undressed	„	4 4 0		„
	(c) Dressing for (a) and (b) supra	„	0 11 0		„
	(d) Extra for every 25 feet additional lead	„	0 3 6		„
			For Main Canal and Branches and buildings	For Distys. Minors and Roads	
2	Earthwork excavation—				
	<i>Note.</i> —For work on running Canals rates of permium will be 10 per cent less.				
			Rs. A. P.	Rs. A. P.	
	(a) Kassi work undressed ..	„	5 8 0	5 3 0	„
	(b) With combined lead up to 50 feet undressed	„	6 8 0	6 2 0	„
	(c) Extra for every 25 feet additional lead	„	0 4 0	0 4 0	„
	(d) (i) Extra for wet earthwork	„	2 0 0 to 4 0 0	1 14 0 to 3 12 0	„
	(ii) Extra for slush or daldal ..	„	4 0 0 to 8 0 0	3 12 0 to 7 8 0	„
	(iii) Extra for hard soil ..	„	2 0 0 to 4 0 0	1 14 0 to 3 12 0	„
	(iv) Extra for puddling ..	„	6 0 0 to 8 0 0	5 10 0 to 7 8 0	„
	(v) Extra for admixture of Shingle or kanker up to 10 per cent	„	Nil	Nil	

Description	Unit	Rate		Premium
10 per cent to 20 per cent ..	„	1 8 0	1 7 0	100 Per cent
20 per cent to 30 per cent ..	„	3 0 0	2 13 0	„
30 percent to 40 percent ..	„	4 8 0	4 4 0	„
For admixture above 40 per cent rates for gravel work under item 10 will apply				

*Note:—*Rate of premium over Basic Schedule of Rates was reduced from 100% percent to 90 % percent with effect from 15th April, 1955.

मौलवी अब्दुल गनी डार : हिन्दी में भी बता दें ।

अध्यक्ष महोदय : जिस ने जवाब हिन्दी में सुनना हो तो वह जब मिनिस्टर साहिब जवाब देने लगे तो उस वक्त शुरू में कह दिया करें । पहले तो अंग्रेजी में सुनते रहते हैं फिर बाद में आहिस्ता से कह देते हैं कि हिन्दी में भी बता दो । ऐसा शुरू में ही कह दिया करें ।

(Those hon. Members who wish to have the answers in Hindi should say so at the outset. It is not right to hear the answer first in English and then ask for it to be given in Hindi.)

मौलवी अब्दुल गनी डार : स्पीकर साहिब अगर कोई आदमी कह दे कि उसे अंग्रेजी समझ नहीं आई तो इस में क्या गुनाह है । आप ने भी तो यह right हमें दिया हुआ है ।

अध्यक्ष महोदय : यह कैसे हो सकता है कि वह पहले अंग्रेजी में बताएं और फिर हिंदी में तरजमा करें ? इस तरह तो हाऊस का बहुत टाईम waste होगा ।
(How can this be done that the answer should first be given in English and then translated into Hindi. This wastes a lot of time of the House).

मौलवी अब्दुल गनी डार : जनाब जवाब इतने लम्बे होते हैं कि अंग्रेजी में follow नहीं हो सकते ।

अध्यक्ष महोदय : तो क्या वह बार बार पढ़ा करें । (Should the replies be read again and again?)

श्री मोहन लाल दत्त : मैं पूछना चाहता हूं कि जब सरकार ने वह Schedule rates सही अंदाज़ा लगा कर बनाए हैं तो फिर गरीब मज़दूरों ने जो Societies बनाई हैं उन से tender क्यों काल किये जाते हैं । उन को Schedule rates पर क्यों काम नहीं दिया जाता है ?

मंत्री : Society अगर एक हो तब तो ऐसा करना आसान है मगर जब Societies ज्यादा हों तो मुश्किल पड़ जाती कि किसे काम दें ।

श्री मोहन लाल दत्त : Earth work जो है वह ग्राम ठेकेदारों को क्यों दिया जाता है जब कि Societies बनी हैं ?

मंत्री : अर्ज यह है कि earthwork के लिये हिदायत है और अमल हो रहा है कि किसी ठेकेदार को जब तक कि Labour Co-operative Societies tender देने के लिये तैयार हों काम न दिया जावे। अगर कोई Society सामने नहीं आती तो उस के बाद ठेकेदार को मौका मिलता है वरना नहीं।

पंडित श्री राम शर्मा : ठेका देने की दो सूरतें होती हैं। एक तो Schedule rates पर अफसर ही ठेका दे देते हैं और दूसरे tender मांगे जाते हैं। तो मैं पूछना चाहता हूं कि क्या यह सही है कि Schedule rate पर ठेकेदारों को ठेके दिये हुए हैं। क्या यह Societies को नहीं दिये जा सकते थे। उन के लिये क्या रियाइत रखी है अगर उन से भी tender मांगे जाते हैं ?

मंत्री : मैं ने पहले भी अर्ज किया है कि Society अगर एक ही हो तो दिक्कत नहीं होती। अगर Societies एक से ज्यादा हों तो मुश्किल पड़ती है कि किस को दें और किस को न दें। इस लिये उन को मौका दिया जाता है कि tender दें। पहले मौका societies को ही दिया जाता है बाद में अगर वह न लें तो ठेकेदारों को।

पंडित श्री राम शर्मा : चौधरी लहरी सिंह शायद इस पर कुछ रौशनी डाल सकें।

चौधरी लहरी सिंह : मुझे इस का इल्म है। मैं बता सकता हूं।

ਜਥੇਦਾਰ ਮੋਹਨ ਸਿੰਘ : ਕੀ ਮੰਤਰੀ ਜੀ ਦਸਣਗੇ ਕਿ ਕੀ ਵਜ੍ਹਾ ਹੈ ਕਿ Societies ਨੂੰ ਠੇਕੇ ਮਹਿੰਗੇ ਭਾਉ ਉਤੇ ਦਿਤੇ ਜਾਂਦੇ ਹਨ ਅਤੇ ਠੇਕੇਦਾਰਾਂ ਨੂੰ ... .

अध्यक्ष महोदय : इस का जवाब मिल ही चुका है। (This has been replied to.)

चौधरी लहरी सिंह : मेरी अर्ज यह है कि चूंकि यह सवाल important बन गया है इस लिये मैं भी कुछ कहना चाहता हूं। पोजीशन यह है कि यह बात नहीं है कि चूंकि Societies ज्यादा हैं और इसी लिए tender call किए जाते हैं। मगर इस की वजह यह है कि Finance Department की तरफ से यह चीज है कि lowest से lowest tender पर यह.....

अध्यक्ष महोदय : Order, order आप सवाल कर रहे हैं या जवाब दे रहे हैं। (Order, order. Are you questioning or answering?)

चौधरी लहरी सिंह : मैं तो सही पोजीशन बता रहा था।

अध्यक्ष महोदय : मगर आप कोई ऐसी चीज न कह दें जिस पर यह गवर्नमेंट committed न हो। (But he may not say anything to which the present Government is not Committed.)

चौधरी लहरी सिंह : चूंकि मैं इस पोजीशन को जानता हूं इस लिये बता रहा हूं कि असल बात यह है कि lowest से lowest tender पर काम दिया जावे।

श्री मनी राम : क्या अफसरों ने ऐसे हालात पैदा कर दिये हैं कि जिन की वजह से Societies इन कामों को नहीं ले सकतीं क्योंकि बहुत सी Societies को payments नहीं हुई हैं।

Mr. Speaker : The hon. member should ask a definite question.

श्री मनी राम : बात यह है कि Societies को payment नहीं होती और अफसर ऐसे हालात पैदा कर देते हैं।

पंडित मोहन लाल बत्त : क्या मंत्री महोदय अनुभव नहीं करते कि जब Societies का आपस में मुकाबला होता है.....

Mr. Speaker : Disallowed.

पंडित श्री राम शर्मा : क्या मिनिस्टर साहिब बतायेंगे कि क्या उन्हें कोई शिकायत मौसूल हुई है कि Societies को payments बहुत देर से मिलती हैं ?

मंत्री : मेरे पास शिकायत आई और मैं ने एक meeting बुलाई जिस में Co-operative Societies के नुमायंदों और Co-operative Department के अफसरों, महकमा नहर के अफसरों, बिजली और सड़कों के महकमों के अफसरों को बुलाया जहां कि काम दिया जाता है। उन अफसरों को इस बारे में हिदायतें दी गईं और यह तै हुआ कि हर महीने Assistant Registrar, Co-operative Societies और Executive Engineer मिल कर बैठें और शिकायतों पर गौर कर के पड़ताल किया करें।

पंडित श्री राम शर्मा : यह meeting बुलाने के बाद और हिदायतें जारी करने के बाद यह हालत कहां तक दुरुस्त हुई है, क्या गवर्नमेंट को इत्तलाह मौसूल हुई है कि उन्हें payments जल्दी होने वाली हैं ?

मंत्री : मैं ने Societies के मैम्बरों से कहा था कि अगर उन्हें कोई शिकायत है तो बताएं ताकि उस के मुतअल्लिक तफतीश की जाये लेकिन उन की कोई शिकायत मेरे पास नहीं पहुंची।

श्री केशो दास : यह काम ठेकेदारों को इस लिये दिया जाता है ताकि उन से सस्ते Rates लिये जायें। इस तरह से सीमेंट की चोरी होती है और इसी वजह से काम ज्यादा ठेके पर दिया जाता है।

अध्यक्ष महोदय : आप ने तो तकरीर करनी शुरू कर दी (हंसी) (You have begun to make a speech [laughter])

चौ० रिजक राम : क्या ऐसी meeting करने के बाद इस पर कोई अमल भी हुआ ?

मंत्री : जी हां ।

चौ० रिजक राम : क्या यह ठीक है कि बहुत से ठेकेदारों ने काम पूरा कर दिया है लेकिन उन्हें payments नहीं हुई ?

मंत्री : यह सवाल पैदा नहीं होता ।

श्री धर्म बीर वासिष्ठ : क्या मंत्री महोदय कृपा करके बतायेंगे कि क्या ठेकेदार Co-operative Societies में शामिल हो सकते हैं ?

मंत्री : जो पुराने ठेकेदार किसी वजह से इन Societies में शामिल हो गये थे उन्हें अब बाहर निकाला जा रहा है ।

श्री राम कुमार बिढाट : क्या वजीर साहिब को Bhiwani Co-operative Society की तरफ से payment के बारे में कोई शिकायत मौसूल हुई है ?

अध्यक्ष महोदय : यह सवाल पैदा नहीं होता । अगर माननीय मੈम्बर इस का जवाब चाहते हैं तो अलहदा नोटिस दें ।

[This question does not arise. If the hon. Member wants to have an answer to this question, he should give a fresh notice.]

श्री राम कुमार बिढाट : स्पीकर साहिब, वजीर साहिब ने फरमाया है कि उन के पास कोई शिकायत ही नहीं आई । दरअसल उन के पास शिकायत आई है ।

महोदय चंनू सिंह : ਮਨਿਸਟਰ ਸਾਹਿਬ ਨੇ ਦਸਿਆ ਹੈ ਕਿ ਜਿਹੜੇ ਠੇਕੇਦਾਰ Societies ਵਿਚ ਸ਼ਾਮਲ ਹਨ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਬਾਹਰ ਕੱਢ ਦਿਤਾ ਜਾਏਗਾ । ਮੈਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਦਸਣਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਹਾਲੇ ਵੀ ਕਈ ਠੇਕੇਦਾਰ ਇਨ੍ਹਾਂ Societies ਵਿਚ ਸ਼ਾਮਲ ਹਨ ।

मंत्री : मेरे नोटिस में कोई ऐसी मिसाल नहीं । अगर आप के इल्म में कोई है तो मुझे बताएं । उसे निकाल दिया जायेगा ।

श्रीमती सीता देवी : क्या मिनिस्टर साहिब को इस बात का इल्म है कि कई ठेकेदार bogus नामों से Societies बना लेते हैं ?

मंत्री : Bogus नाम का आदमी मज़दूरी कैसे कर सकता है ।

अध्यक्ष महोदय : यह सवाल irrelevant था जिस का आपने जवाब दे दिया है । आप सवालों की relevancy को judge न किया करें इस का फैसला

करना मेरा काम है (This question which the hon. Minister has replied was irrelevant. He need not judge the relevancy of the questions; it is for the Chair to decide that.)

श्रीमती सीता देवी : ठेके सारे प्राईवेट ठेकेदारों को दिये जाते हैं और वे bogus नामों से Society register करा लेते हैं ।

अध्यक्ष महोदय : यह supplementary question इस सवाल से कैसे पैदा हो गया । (How does this supplementary question arise out of this question.)

श्रीमती सीता देवी : यह उन के जवाब से पैदा हुआ है ।

अध्यक्ष महोदय : न आप का यह सवाल relevant है और न ही मिनिस्टर साहिब का पहला जवाब । (Neither is this question relevant nor was the previous reply of the Minister.)

EXPLORATORY TUBEWELLS IN TEHSIL UNA, DISTRICT HOSHIARPUR

*6713. Shri Mohan Lal Datta : Will the Minister for Irrigation and Power be pleased to state with reference to reply to starred question No. 6039, whether the work on exploratory tubewells in the area of Thana Nurpur Bedi, tehsil Una, district Hoshiarpur, has started ; if not, the approximate date by which it is expected to be started ?

Professor Sher Singh : The work on construction of exploratory tubewells in the Punjab State has not been started by the Government of India so far. The Government of India will be in a position to start this work by January, 1957, but they have not intimated the programme of drilling individual tubewells. Therefore, no exact date for taking up the exploratory tubewells in the area of Thana Nurpur, Tehsil Una, district Hoshiarpur, can be given at present

श्री धर्मवीर वासिष्ठ : क्या मंत्री महोदय कृपा करके बतायेंगे कि इस के लिये गवर्नमेंट औफ इण्डिया ने कोई तारीख मुकरर की है या अंदाजे के तौर पर बताया जा सकेगा कि कब काम शुरू किया जायेगा ?

मंत्री : जनवरी 1957 में वह काम शुरू कर देंगे । यह नहीं कहा जा सकता कि कौन सी तारीख को काम शुरू होगा क्योंकि तारीख अभी मुकरर नहीं हुई ।

APPLICATIONS FROM HARIJANS FOR DIGGING WELLS IN AMRITSAR DISTRICT

*6699. Sardar Darshan Singh : Will the Minister for Revenue, Education and Rehabilitation be pleased to state the total number of applications received by the District Welfare Officer, Amritsar from Harijans for the digging of new wells and the carrying out repairs to old wells for providing drinking water during the years 1955 and 1956, together with the number of wells actually dug or repaired, tehsil-wise in Amritsar district ?

Sardar Gurbanta Singh : The requisite information is as follows :

[Minister for Revenue, Education and Rehabilitation]

Tehsils	TOTAL NUMBER OF APPLICATIONS FOR SINKING NEW WELLS AND REPAIRS TO OLD WELLS RECEIVED DURING—		TOTAL NUMBER OF NEW AND REPAIRABLE WELLS SANCTIONED DURING—			
	1956	1956	1955 New	Old	1956 New	Old
1. Amritsar ..	32	68	2	7	5	2
2. Ajnala ..	6	26	..	5	2	4
3. Patti ..	9	9	..	6	1	6
4. Tarn Taran	22	20	..	5	1	5
Total ..	69	123	2	23	9	17

DISPUTE BETWEEN THE MANAGEMENT OF TECHNOLOGICAL INSTITUTE OF TEXTILES BHIWANI AND THE CLERICAL STAFF

*6717. Shri Ram Kumar Bidhat : Will the Minister for Finance be pleased to state the circumstances under which order No. 2, dated the 28th November, 1955 of the Labour Appellate Tribunal of India, in the matter of an appeal No. III-141 of 1955, namely, the Technological Institute of Textiles, Bhiwani *versus* their Clerical Staff was published in part II of the Punjab Government Gazette, dated the 1st June, 1956 and the reasons for the delay ?

Shri Balwant Rai Tayal : (Deputy Minister) The awards of the Labour Appellate Tribunal of India, concerning this State are published, as they are, in the Government Gazette in the interest of the parties concerned. The award in question was received in the end of February, 1956, and there was delay in its publication as copies of the award supplied for publication by the Labour Appellate Tribunal were illegible. There was some delay in our office also and the matter is being looked into with a view to taking action against the official responsible for the delay. The Appellate Tribunal of India has been requested to supply legible copies of the awards in future so as to avoid delay in their publication in the State Government Gazette.

IMPLEMENTATION OF ORDER OF LABOUR APPELLATE TRIBUNAL OF INDIA

*6718. Shri Ram Kumar Bidhat : Will the Minister for Finance be pleased to state whether the Technological Institute of Textiles, Bhiwani has implemented order No. 2, dated the 28th November, 1955 of the Labour Appellate Tribunal of India, published on page 135 of Punjab Government Gazette, Part II, dated the 1st June, 1956 ; if not, the action, if any taken by the Government in the matter ?

Shri Balwant Rai Tayal (Deputy Minister) : No complaint about non-implementation of Order No. 2, dated the 28th November, 1955, of the Labour Appellate Tribunal of India, published on page 135 of Punjab Government

Gazette, Part II, dated the 1st June, 1956, has been received by the State Labour Department. It is, therefore, presumed that the said order has been implemented.

CONSTRUCTION OF ROADS IN FAZILKA TEHSIL, DISTRICT FEROZEPUR, UNDER THE SECOND FIVE-YEAR PLAN

*6686. Shri Teg Ram : Will the Minister for Public Works be pleased to state the names of roads proposed to be constructed in Tehsil Fazilka, District Ferozepur, during the Second Five-Year Plan together with the date by which it is proposed to undertake the construction work on each of them ?

Shri Mool Chand Jain : The following works are proposed to be constructed in Tehsil Fazilka, District Ferozepur during the Second Five-Year Plan :—

- (1) Abohar-Sitgano-Dabwali.
- (2) Abohar to Macleod Ganj on Pakistan Boundary.
- (3) Fazilka-Muktsar-Kotkapura-Moga.

They will be taken up as soon as funds can be arranged out of provision in the Plan.

श्री तेग राम : यह funds कब तक मिल सकेंगे ?

मंत्री : इस साल के funds जल्दी ही निश्चित हो जायेंगे। अगले साल के funds का provision बजट में हो जायेगा।

श्री तेग राम : फाज़िलका तहसील में जो सड़कें दूसरी पंच-वर्षीय योजना के मातहत बनाई जा रही हैं क्या उन सड़कों में कोई तबदीली की जा रही है ?

मंत्री : नोटिस दें तो बता दिया जायेगा।

श्री तेग राम : क्या मंत्री महोदय बताने की कृपा करेंगे कि अबोहर से डबवाली तक जो सड़क बननी है क्या उस का रास्ता बदला जा रहा है ?

मंत्री : इस के लिये नोटिस चाहिये।

श्री तेग राम : क्या महकमा सड़क की तरफ से S.D.O. और दूसरे मुलाज़मों को ऐसी हिदायात गई है जिन में कहा गया है कि अबोहर से सीतो और अबूब शहर जाने वाली सड़क नहीं बनेगी ?

अध्यक्ष महोदय : यह supplementary सवाल नहीं है। (This is not a supplementary question.)

CONSTRUCTION OF BRIDGE NEAR KOTLA

*6719. Shri Ram Chandra Comrade : Will the Minister for Public Works be pleased to state the total amount sanctioned by Government for the construction of a bridge on Donadi near Kotla and the time by which the work of construction of the bridge is expected to be completed ?

Shri Mool Chand Jain : Construction of a temporary Suspension bridge over Donadi near Kotla has been sanctioned at a cost of Rs 20,900. The work has been completed except decking of the bridge which will be finished within the next two months.

PROHIBITION IN THE STATE

*6685. Shri Teg Ram : Will the Minister for Public Works be pleased to state—

- (a) the names of districts, if any, where prohibition is proposed to be introduced, and the date from which it is proposed to be introduced by Government under the Second Five-Year Plan ;
- (b) whether any directive or suggestion regarding prohibition has been received by Government from the Planning Commission ; if so, a copy thereof be laid on the Table ;
- (c) whether Government has prepared any scheme for the enforcement of total prohibition in the State ; if so, a copy thereof be laid on the Table ?

Shri Mool Chand Jain : (a) On the lines laid down by the Planning Commission, a phased programme for the entire State of Punjab has been formulated, which is still under the consideration of Government. It has not yet been decided to introduce prohibition in any particular district or districts from a particular date.

(b) Yes. An extract copy of Chapter XIII of the draft outline of the Second Five-Year Plan regarding prohibition, received from the Planning Commission, is laid on the table.

(c) Yes. The scheme is yet under the consideration of Government.

Extracts of Chapter XIII of a Draft Outline of the Second Five-Year Plan (pages 180-182)

PROHIBITION

For many years a considerable section of public opinion has urged that prohibition of consumption of intoxicating drinks and of drugs injurious to health should be carried out as an essential item of social policy. In Article 47 of the Constitution this has been already accepted as a directive principle. Since progress in this respect had been on the whole meagre, the Planning Commission set up a special Committee to examine the experience gained regarding measures adopted by State Governments and to make recommendations for a programme of prohibition on a national basis, indicating the manner and stages in which and the machinery through which this programme should be carried out. The report of the Committee which has been recently received is under consideration in consultation with State Governments and the Central Ministries. Here it will be sufficient to indicate the general approach to the subject.

2. In the consideration of any basic social policy, financial considerations, although of great practical importance, are not to be treated as decisive in character. What is important is that the programmes should be so formulated that they can be implemented successfully over a period. For the country as a whole there is need for a common approach towards prohibition, but detailed programmes have to be drawn up by States. Some States will be able to proceed ahead of others and to the extent they do so, they will show the way and provide experience on which other States can base their detailed programmes.

3. A national policy like prohibition has to be approached from different directions such as enforcement measures, growth of the sanction of public opinion, voluntary work of social service agencies and of social workers and the provision of alternative interests and recreations. While the direction will be common, there is room for a degree of variation in the steps to be taken in different parts of the country according to local conditions and circumstances. Each State could formulate a series of specific tasks to be undertaken by it in the various directions mentioned above. The prohibition Enquiry Committee has suggested April, 1958 as the target date for the enforcement of prohibition uniformly throughout the country. We consider that there is practical advantage in each State Government approaching the problem in terms of phased programmes setting out specific targets to be achieved over the whole field of social and administrative action. While there should be general agreement on the main directions of the programme to be pursued with provision for constant review and assessment, it would not be necessary to insist upon identical steps or identical dates for all the States in the Union. On balance this appears to us to be the best way of advancing towards the objective of prohibition.

4. The Prohibition Enquiry Committee has recommended the setting up of a Central Committee to review the progress of prohibition programmes and to co-ordinate activities in different States and to keep in touch with their practical difficulties. The Central Committee should, it has been suggested, make a report to the National Development Council once a year. We are in agreement with these recommendations. We also think that it will be useful, as the Committee has proposed, that Prohibition Boards and district prohibition committees, should be set up in the States and there should be Administrators of Prohibition to implement the programme.

5. Several of the proposals made by the Committee will need detailed examination by Ministries and States. We suggest that as a first step State Government may take action in the following general directions :—

- (1) discontinuance of advertisements and public inducements relating to drink ;
- (2) stoppage of drinking in public premises (hotels, hostels, restaurants, clubs) and at public receptions.

In applying rules to this effect, care must of course be taken to ensure that the rights of foreign missions are not affected and foreign visitors and tourists are not put to inconvenience or harassment ;

- (3) setting up of technical committees to draw up phased programmes with the object of—
  - (a) reducing progressively the number of liquor shops both in rural and urban areas ;
  - (b) closing liquor shops for an increasing number of days during the week ;
  - (c) reducing quantities supplied to liquor shops ;
  - (d) progressively reducing the strength of distilled liquor produced by distilleries in India ;
  - (e) closing of shops in and near specified industrial and other development projects areas ;
  - (f) removal of shops to places away from main streets and living quarters in towns and villages ;
- (4) taking active steps to encourage and promote the production of cheap and healthy soft drinks ;
- (5) assisting voluntary agencies in organising recreation centres ; and
- (6) including prohibition as an item of constructive work in national extension and community project areas and social welfare extension projects.

6. This approach has been generally approved by the National Development Council .

श्री तेग राम : क्या मंत्री महोदय बताने की कृपा करेंगे कि यह जो पलैनिंग कमिशन ने सिफारशात भेजी है उन के मुताबिक कहां तक अमल शुरू कर दिया गया है ?

अध्यक्ष महोदय : वह कह रहे हैं कि वे सिफारशात ज़ेर गौर हैं। (He says that the recommendations are under consideration.)

श्री तेग राम : क्या मंत्री महोदय बतायेंगे कि क्या उन जगहों पर जहां N.E.S. बलाक है या समाज कल्याण केंद्र हैं शराब बन्दी हो गई है ?

अध्यक्ष महोदय : वे कह रहे हैं कि अभी ज़ेर गौर है।
(He says that it is still under consideration.)

श्री देव राज सेठी : क्या मंत्री महोदय बताने की कृपा करेंगे कि वह मजबूजा phased programme क्या है ?

मुख्य मंत्री : क्या यह हिंदी है ?

मंत्री : वह अभी गवर्नमेंट के ज़ेर गौर है।

श्री तेग राम : क्या मंत्री महोदय बतायेंगे कि गवर्नमेंट को यह तजावीज़ कब मिलीं और कब से उन पर गौर हो रहा है ?

मंत्री : मार्च, 56 में यह चिट्ठी आई थी। महकमे ने अपनी तजावीज़ बना ली हैं। अब उन पर गौर हो रहा है।

श्री धर्मवीर वासिष्ठ : क्या मंत्री महोदय मुखत्सर तौर पर बतायेंगे कि जो phased programme Planning Commission ने भेजा है वह क्या है ?

अध्यक्ष महोदय : इस को मेज़ पर रखा हुआ है। इस को पढ़ने की कोशिश करें।

(It is laid on the table. Please try to read it.)

श्री तेग राम : इस प्रोग्राम पर सरकार कितने दिनों तक गौर करेगी और इस पर कब अमल होगा ?

अध्यक्ष महोदय : इस का आप को कई दफ़ा जवाब दिया जा चुका है। फिर आप पूछ रहे हैं।

(The hon. Member has got reply to this question several times. But still he is repeating it.)

BILL (S)

(introduced)

THE LAND ACQUISITION (PUNJAB SECOND AMENDMENT) BILL, 1956

Minister for Irrigation and Power (Professor Sher Singh) : Sir, I beg to move for leave to introduce the Land Acquisition (Punjab Second Amendment) Bill.

Mr. Speaker : Motion moved—

That leave be granted to introduce the Land Acquisition (Punjab Second Amendment) Bill.

Mr. Speaker : Question is—

That leave be granted to introduce the Land Acquisition (Punjab Second Amendment) Bill.

The leave was granted

Minister for Irrigation and Power (Professor Sher Singh) : Sir, I beg to introduce the Land Acquisition (Punjab Second Amendment) Bill.

THE GOOD CONDUCT PRISONERS' PROBATIONAL RELEASE (AMENDMENT) BILL, 1956

Minister for Finance (Shri Mohan Lal) : Sir, I beg to move for leave to introduce the Good Conduct Prisoners' Probational Release (Amendment) Bill.

Mr. Speaker : Motion moved—

That leave be granted to introduce the Good Conduct Prisoners' Probational Release (Amendment) Bill.

Mr. Speaker : Question is—

That leave be granted to introduce the Good Conduct Prisoners' Probational Release (Amendment) Bill.

The leave was granted

Minister for Finance : Sir, I beg to introduce the Good Conduct Prisoners' Probational Release (Amendment) Bill.

THE EAST PUNJAB HOLDINGS (CONSOLIDATION AND PREVENTION OF FRAGMENTATION) (AMENDMENT) BILL, 1956

Minister for Irrigation and Power (Professor Sher Singh) : Sir, I beg to move for leave to introduce the East Punjab Holdings (Consolidation and Prevention of Fragmentation) (Amendment) Bill.

Mr. Speaker : Motion moved—

That leave be granted to introduce the East Punjab Holdings (Consolidation and Prevention of Fragmentation) (Amendment) Bill.

Mr. Speaker : Question is—

That leave be granted to introduce the East Punjab Holdings (Consolidation and Prevention of Fragmentation) (Amendment) Bill.

The leave was granted

Minister for Irrigation and Power : Sir, I beg to introduce the East Punjab Holdings (Consolidation and Prevention of Fragmentation) (Amendment) Bill.

**THE PUNJAB BETTERMENT CHARGES AND ACREAGE RATES
(AMENDMENT) BILL, 1956.**

Chief Minister (Sardar Partap Singh Kairon): Sir, I request that the consideration of the Punjab Betterment Charges and Acreage Rates (Amendment) Bill, clause by clause, be postponed. I hope you will kindly accept my request.

Mr. Speaker : I have got no objection. I do agree. I hope the House also has no objection.

(Voices : No, No)

THE INDIAN LUNACY (PUNJAB AMENDMENT) BILL, 1956

Minister for Irrigation and Power (Professor Sher Singh) : Sir, I beg to move—

That the Indian Lunacy (Punjab Amendment) Bill be taken into consideration at once.

अध्यक्ष महोदय, इस समय जिन लोगों के मस्तिष्क में किसी वजह से कुछ फ़र्क आ जाता है उन के लिये इलाज के तीन तरीके हैं। एक यह कि वह आदमी खुद अपने इलाज के लिये अपने आप को पेश करे और खर्चा बरदाश्त करे। दूसरा यह कि उस की तरफ़ से कोई उस का रिश्तेदार या कोई और उसे पेश करे और उस के इलाज का खर्चा बरदाश्त करे। तीसरा तरीका यह है कि जो आदमी पहले से ज्यादा हद तक पागल हो जाए और वह समाज के लिये खतरा बन जाए उस को सरकार अपने आप हस्पताल में दाखल कर के उस का खर्चा बरदाश्त करती है। अभी तक सरकार के पास कोई ऐसा तरीका नहीं जिस से किसी ऐसे आदमी को जिस के दमाग़ में फ़र्क आ गया हो और बीमारी अभी शुरुआत में हो परन्तु उस के पास इलाज के लिये साधन न हो, हस्पताल में दाखल करा कर उस का इलाज हो सके। ऐसे लोगों के पास अपने साधन नहीं और सरकार भी उन की सहायता नहीं कर सकती। इस लिये यह बिल लाया गया है कि अगर किसी ऐसे आदमी को यह बीमारी हो जाए और वह शुरुआत में हो तो सरकार उस का इलाज करवा सके। इस विचार से यह बिल एवान के सामने पेश किया जा रहा है।

Mr. Speaker : Motion moved—

That the Indian Lunacy (Punjab Amendment) Bill be taken into consideration at once.

ਸਰਦਾਰ ਸਰੂਪ ਸਿੰਘ (ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ ਸ਼ਹਿਰ, ਪੂਰਬ) : ਸਪੀਕਰ ਸਾਹਿਬ, ਬੜੀ ਖੁਸ਼ੀ ਦੀ ਗਲ ਹੈ ਕਿ ਸਾਡੀ ਹਕੂਮਤ ਨੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਗ਼ਰੀਬ ਆਦਮੀਆਂ ਦੀ ਦੇਖ ਭਾਲ ਲਈ ਕਦਮ ਉਠਾਇਆ ਹੈ ਜਿਹੜੇ ਵਿਚਾਰੇ ਪਾਗਲ ਹੋ ਜਾਂਦੇ ਹਨ ! ਇਹ ਵਾਕਈ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਬੜੀ ਸਿਆਣਪ ਹੈ। ਲੇਕਿਨ ਹਾਲਾਤ ਇਹ ਹਨ ਕਿ ਹਸਪਤਾਲ ਵਿਚ ਮਰੀਜ਼ਾਂ ਨੂੰ ਜਗਹ ਨਹੀਂ ਮਿਲਦੀ ਅਤੇ ਉਹ ਗ਼ਰੀਬ ਵਾਲਦੇਨ ਅਤੇ ਸਰਪ੍ਰਸਤ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਨਾਲ ਇਹ ਵਾਪਰਦੀ ਹੈ ਕਈ ਤਰ੍ਹਾਂ ਨਾਲ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਕਰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਪੁਲਿਸ ਪਕੜ ਕੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਕਿਸੇ ਨਾ ਕਿਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਪਾਗਲ ਖ਼ਾਨੇ ਭਿਜਵਾ ਦੇਵੇ। ਇਸ ਬਿਲ ਦਾ ਮਨਸ਼ਾ ਤਾਂ ਬੜਾ ਅੱਛਾ ਹੈ ਲੇਕਿਨ ਹਸਪਤਾਲ ਵਿਚ seats available ਨਾ ਹੋਣ ਕਰਕੇ ਉਹ ਵੇਤ ਹੋ ਜਾਏਗਾ। ਇਸ ਕਰਕੇ ਮੈਂ ਆਪ ਦੇ ਰਾਹੀਂ ਬੜੀਰ ਸਾਹਿਬ ਦਾ ਧਿਆਨ ਇਸ ਗਲ ਵਲ ਦਿਵਾਉਣਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਜਿਥੇ ਉਨ੍ਹਾਂ

ਨੇ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਕਰ ਕੇ ਇਹ ਕਰਮ ਉਠਾਇਆ ਹੈ, ਉਥੇ ਜਦੋਂ ਤਕ ਉਹ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਕਰ ਕੇ ਹਸਪਤਾਲ ਵਿਚ beds ਦਾ ਪ੍ਰਬੰਧ ਨਹੀਂ ਕਰਨਗੇ ਇਸ ਬਿਲ ਦਾ purpose ਹਲ ਨਹੀਂ ਹੋਵੇਗਾ।

ਸ਼੍ਰੀ ਭਰਮ ਬੀਰ ਕਾਸਿਠ (ਹੁਸਨਪੁਰ) : ਅਧ്യਕਸ਼ ਸਹੋਦਯ, ਮੈਂ ਮਨਤੀ ਜੀ ਨੂੰ ਇਸ ਮਾਮਲੇ ਵਿੱਚ ਬਥਾਈਂ ਦੱਸਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਵੇਂ ਇੱਕ ਵੱਡਾ ਖੁਬਸੂਰਤ Amending Bill ਲਾਏ ਹਨ ਜਿਸ ਦੇ ਦੁਆਰਾ ਏਸੇ ਗਰੀਬ ਆਦਮੀ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ mental disorder ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਜੋ ਪਾਗਲ ਹੋ ਜਾਂਦੇ ਹਨ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਹਸਪਤਾਲ ਵਿੱਚ ਦਾਖਲ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇਗਾ ਅਤੇ ਗਵਰਨਮੈਂਟ ਦੀ ਆਗੋਸ਼ਤੀ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਫ੍ਰੀ ਟ੍ਰੀਟਮੈਂਟ ਦੇਵੇਗੀ। ਇਸ ਬਿਲ ਵਿੱਚ ਮੈਂ ਇੱਕ ਅੰਤਰ ਕਰਨਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਇਸ ਬਿਲ ਦੀ Statement of Objects and Reasons ਵਿੱਚ ਲਿਖਿਆ ਹੈ ਕਿ preliminary stages ਵਿੱਚ ਗਰੀਬ ਆਦਮੀ ਦੀ ਸਹਾਇਤਾ ਕੀਤੀ ਜਾਵੇਗੀ। ਗਰੀਬ ਆਦਮੀ ਦੀ ਸ਼ੁਰੂ ਵਿੱਚ, preliminary stages ਵਿੱਚ ਮਦਦ ਕੀਤੀ ਜਾਵੇਗੀ। ਮੈਂ ਇਹ ਆਗੋਸ਼ਤੀ ਕਰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਜੇਕਰ ਉਸ ਨੂੰ ਗਰੀਬ ਆਦਮੀ ਮੰਨ ਲਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਤਾਂ ਜਦੋਂ ਤਕ ਉਸ ਦੀ health ਦੀ restoration ਨਹੀਂ ਹੋ ਜਾਂਦੀ ਤਦੋਂ ਤਕ ਉਸ ਨੂੰ free ਮਦਦ ਦਿੱਤੀ ਜਾਵੇਗੀ। ਇਹ ਨਹੀਂ ਹੋਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਕਿ ਸਿਰਫ preliminary stages ਵਿੱਚ ਹੀ ਉਸ ਨੂੰ ਇਲਾਜ ਦਿੱਤਾ ਜਾਵੇ ਬਲਕਿ complete recovery ਤਕ ਉਸ ਦੀ ਸਹਾਇਤਾ ਹੋਣੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ।

ਇਸ ਦੇ ਨਾਲ ਹੀ ਮੈਂ ਇੱਕ ਆਗੋਸ਼ਤੀ ਕਰਨਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹਾਂ। ਕਿਉਂਕਿ ਜੇਕਰ ਮੇਰੇ ਮੁਅਜ਼ਿਜ਼ ਸਾਥੀ ਨੇ ਫਰਮਾਇਆ ਹੈ ਕਿ ਹਸਪਤਾਲ ਵਿੱਚ seats available ਨਹੀਂ ਹਨ ਤਾਂ ਉਸ ਹਾਲਤ ਵਿੱਚ ਇਸ ਬਿਲ ਦੀ ਪ੍ਰਭਾਵਸ਼ਾਲੀਤਾ ਬਹੁਤ ਵੱਡਾ ਲਾਭ ਹੋਣੇ ਵਾਲਾ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਇਸ ਲਈ ਇਸ ਕਿਸਮ ਦੇ patients ਜੋ ਗਰੀਬ ਹਨ ਅਤੇ ਇਸ amendment ਦੇ ਮਾਮਲੇ ਵਿੱਚ ਰੱਖੇ ਜਾਣਗੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਲਈ seats ਦੀ reservation ਰੱਖੀ ਜਾਵੇ। ਇਹ ਮੇਰਾ ਸੁਝਾਵ ਹੈ। ਇੰਨਾ ਕਹਿ ਕੇ ਮੈਂ ਇੱਕ ਵਾਰ ਫਿਰ ਇਸ ਬਿਲ ਨੂੰ ਲਾਉਣ ਦੇ ਲਈ ਮਨਤੀ ਸਹੋਦਯ ਨੂੰ ਸੁਭਾਕਸ਼ਾਹੀ ਦਿੰਦਾ ਹਾਂ।

ਸਰਦਾਰ ਪਰਤਾਪ ਸਿੰਘ ਰੱਤਾਖੇੜਾ (ਮੱਠੂ ਵਾਲਾ) : ਪਰਧਾਨ ਜੀ, ਇਸ ਮੌਜੂਦਾ ਬਿਲ, ਜਿਸ ਦੇ ਰਾਹੀਂ ਸਰਕਾਰ ਨੇ ਪਾਗਲਪਨ ਦੇ ਗਰੀਬ ਮਰੀਜ਼ਾਂ ਦੇ ਇਲਾਜ ਕਰਵਾਉਣ ਦੀ ਜ਼ਿੰਮੇਵਾਰੀ ਖੁਦ ਲੈ ਲਈ ਹੈ, ਦੇ ਸੰਬੰਧ ਵਿੱਚ ਮੈਂ ਮਿਨਿਸਟਰ ਸਾਹਿਬ ਦੀ ਸੇਵਾ ਵਿੱਚ ਇਹ ਬੇਨਤੀ ਕਰਨਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਅੱਗੋਂ ਜਾਂ ਤਾਂ ਇਹ ਬਿਲ ਕਿਸੇ dead letter ਨਾ ਬਣ ਕੇ ਰਹਿ ਜਾਵੇ ਇਸ ਲਈ ਇਸ ਦੇ ਮਕਸਦ ਨੂੰ ਪੂਰੀ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਨਾਲ ਪੂਰਾ ਕਰਨਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ। ਅਜ ਕਲ ਹਾਲਾਤ ਅਜਿਹੇ ਹੋ ਗਏ ਹਨ ਕਿ prices of commodities concerning daily life ਬਹੁਤ ਜ਼ਿਆਦਾ ਵਧ ਗਈਆਂ ਹਨ ਅਤੇ ਨਾਲ ਹੀ ਪਾਗਲਾਂ ਦੀ ਤਾਦਾਤ ਵਿੱਚ ਇੱਕਾਵਾ ਹੋ ਰਿਹਾ ਹੈ ਅਤੇ ਹਾਲਾਤ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਰੇਲਵੇ ਸਟੇਸ਼ਨਾਂ ਤੇ, ਬਸਾਂ ਦੇ ਅਡੀਆਂ ਵਿੱਚ, ਸ਼ਹਿਰਾਂ ਦੀ ਗਲੀਆਂ ਅਤੇ ਮੁਹੱਲਿਆਂ ਵਿੱਚ ਫਿਰ ਰਹੇ ਪਾਗਲ nuisance ਸਾਬਤ ਹੋ ਰਹੇ ਹਨ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਮੌਜੂਦਗੀ ਨਾਲ public ਨੂੰ ਹਰ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੀ ਤਕਲੀਫ਼ ਹੋ ਰਹੀ ਹੈ। ਇਹ ਲੋਕ ਔਰਤਾਂ ਦੇ ਸਾਹਮਣੇ ਬੜੀਆਂ ਫੁਰਸ਼ ਗੱਲੀਆਂ ਕਰਦੇ ਹਨ ਅਤੇ ਬੜੀਆਂ ਗੰਦੀਆਂ ਗੱਲਾਂ ਕਰਦੇ ਹਨ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਮੌਜੂਦਗੀ traffic ਦੇ ਇੰਤਜ਼ਾਮ ਵਿੱਚ ਵੀ ਰੁਕਾਵਟ ਪੈਦਾ ਕਰਦੀ ਹੈ। ਇਸ ਸਮੇਂ ਜਦੋਂ ਕਿ ਸਰਕਾਰ ਗਰੀਬ ਪਾਗਲਾਂ ਦੇ ਇਲਾਜ ਦੀ ਜ਼ਿੰਮੇਵਾਰੀ ਲੈ ਰਹੀ ਹੈ ਤਾਂ ਬੇਨਤੀ ਕਰਨੀ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ

[ਸਰਦਾਰ ਪਰਤਾਪ ਸਿੰਘ ਰੱਤਾਖੇੜਾ]

ਇਸ ਬਿਲ ਵਿਚ ਇਹੋ ਜਿਹੀ ਪ੍ਰੋਵੀਜ਼ਨ ਹੋਣੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ ਜਿਸ ਦੇ ਨਾਲ ਕਿ ਸਟੇਸ਼ਨਾਂ ਤੇ, ਅਡਿਅਾਂ ਤੇ ਅਤੇ ਬਾਗ਼ਾਂ ਵਿਚ ਫਿਰਨ ਵਾਲਿਆਂ ਲਾਵਾਰਸ ਪਾਗਲਾਂ ਦਾ ਵੀ ਬਾਕਾਇਦਾ ਇਲਾਜ ਹੋ ਸਕੇ। ਫਾਰਨ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਇਹ ਲੋਕ public ਲਈ ਬੜੀ ਤਕਲੀਫ਼ ਦਾ ਸਬੱਬ ਹਨ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਪਾਗਲਖਾਨੇ ਖੁਦਾਇਆ ਜਾਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਉਥੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਇਲਾਜ ਕੀਤਾ ਜਾਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਵਿਚ ਕਿਸੇ ਪਰਕਾਰ ਦੀ ਹਮਦਰਦੀ ਜਾਂ sentiments ਦੀ ਜ਼ਰੂਰਤ ਨਹੀਂ ਹੋਣੀ ਚਾਹੀਦੀ। ਮੈਂ ਅਖੀਰ ਵਿਚ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਇਕ ਵਾਰ ਫਿਰ ਵਧਾਈ ਦਿੰਦਾ ਹਾਂ ਅਤੇ ਅਰਜ਼ ਕਰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਮੇਰੀ ਤਜਵੀਜ਼ ਉਪਰ ਅਮਲ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇ।

ਸ਼੍ਰੀ ਸੋਮ ਬਲ ਬਾਹੁਰੀ (ਸਿਮਲਾ) : ਮੇਰੇ ਸਾਥੀ ਸ਼੍ਰੀ ਵਾਸਿਥ ਜੀ ਨੇ ਧੁੰਦਲਾਪਟ ਕੀਤਾ ਹੈ ਇਸ ਬਿਲ ਦੀ ਪ੍ਰੋਵੀਜ਼ਨ ਤੋਂ ਕਿ ਗਵਰਨਮੈਂਟ ਜੋ ਇਲਾਜ ਪਾਗਲਾਂ ਕਾ ਕਰੇਗੀ ਵਹ ਕੇਵਲ ਪ੍ਰੀਲਿਮਿਨਰੀ ਸਟੇਜਿਜ਼ ਮੇਂ ਹੀ ਕਰੇਗੀ ਆਰ ਬਾਦ ਮੇਂ ਨਹੀਂ ਕਰੇਗੀ। ਉਨ੍ਹੋਂਨੇ ਕਹਾ ਹੈ ਕਿ ਜਬ ਤਕ ਮਰੀਜ਼ ਮੁਕਮਲ ਤੌਰ ਪਰ ਰਾਜੀ ਨ ਹੋ ਜਾਏ ਉਸ ਵਕਤ ਤਕ ਫੀ ਟ੍ਰੀਟਮੈਂਟ ਹੋਨਾ ਚਾਹਿਏ। ਮੈਂ ਸਮਝਤਾ ਹੂੰ ਕਿ ਧੁੰਦਲਾਪਟ ਜੋ ਵਾਸਿਥ ਜੀ ਨੇ ਕੀ ਹੈ ਧੁੰਦਲਾਪਟ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਬਿਲ ਕੇ ਆਬਜੈਕਟ ਤੋਂ ਧੁੰਦਲਾਪਟ ਜਾਹਿਰ ਹੋਤਾ ਹੈ ਕਿ ਹਰ ਏਸਾ ਮਰੀਜ਼ ਜਿਸ ਕਾ ਮੈਂਟਲ ਡਿਸ-ਆਰਡਰ ਹੋ ਜਾਏ, ਜੋ ਪਾਗਲ ਹੋ ਜਾਏਗਾ ਆਰ ਜਿਸ ਕੀ ਤਾਕਤ ਇਲਾਜ ਕਰਵਾਨੇ ਕੀ ਨਹੀਂ ਹੈ ਗਵਰਨਮੈਂਟ ਤੋਂ ਫੀ ਟ੍ਰੀਟਮੈਂਟ ਲੇ ਸਕੇਗਾ। ਧੁੰਦਲਾਪਟ ਨਹੀਂ ਲਿਖਾ ਧੁੰਦਲਾਪਟ ਕਿ ਕੇਵਲ ਪ੍ਰੀਲਿਮਿਨਰੀ ਸਟੇਜਿਜ਼ ਮੇਂ ਹੀ ਉਸ ਕਾ ਇਲਾਜ ਫੀ ਕੀਤਾ ਜਾਏਗਾ ਆਰ ਬਾਦ ਮੇਂ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ ਜਾਏਗਾ। ਆਬਜੈਕਟ ਆਰ ਰੀਜ਼ਨਜ਼ ਕੀ ਸਟੇਟਮੈਂਟ ਮੇਂ ਏਕ ਫਿਕਰਾ ਹੈ...

"This Bill will help the poor mental patients in the preliminary stages of their disease, thus affording them greater chances of speedy recovery."

ਮੇਰਾ ਆਲੋਚਨਾ ਹੈ ਕਿ ਇਸ ਫਿਕਰੇ ਕਾ ਮਤਲਬ ਉਨ੍ਹੋਂਨੇ ਨਿਕਾਲਾ ਹੈ ਕਿ ਕੇਵਲ ਪ੍ਰੀਲਿਮਿਨਰੀ ਸਟੇਜ ਮੇਂ ਹੀ ਗਵਰਨਮੈਂਟ ਉਸ ਗਰੀਬ ਆਦਮੀ ਕਾ ਇਲਾਜ ਕਰੇਗੀ ਆਰ ਬਾਦ ਮੇਂ ਨਹੀਂ ਕਰੇਗੀ। ਅਸਲ ਮੇਂ ਇਸ ਕਾ ਮਤਲਬ ਧੁੰਦਲਾਪਟ ਹੈ ਕਿ ਜਬ ਗਰੀਬ ਆਦਮੀ ਪ੍ਰੀਲਿਮਿਨਰੀ ਸਟੇਜ ਮੇਂ ਬੀਮਾਰ ਹੋਤਾ ਹੈ ਤੋਂ ਗਰੀਬੀ ਕੇ ਕਾਰਣ ਆਮ ਤੌਰ ਪਰ ਉਸੇ ਹਸਪਤਾਲ ਮੇਂ ਨਹੀਂ ਭੇਜਾ ਜਾਤਾ। ਕਯੋਂਕਿ ਉਸ ਕੇ ਪਾਸ ਪੈਸਾ ਨਹੀਂ ਹੋਤਾ ਇਸ ਲਿਏ ਜਬ ਤਕ ਬੀਮਾਰੀ ਬਹੁਤ ਬੜ ਨਹੀਂ ਜਾਤੀ ਉਸ ਕੋ ਹਸਪਤਾਲ ਮੇਂ ਨਹੀਂ ਭੇਜਾ ਜਾਤਾ। ਜਬ ਬੀਮਾਰੀ ਬਹੁਤ ਬੜ ਜਾਤੀ ਹੈ ਤੋਂ ਉਸੇ ਹਸਪਤਾਲ ਮੇਂ ਭੇਜਾ ਜਾਤਾ ਹੈ। ਲੇਕਿਨ ਉਸ ਵਕਤ ਉਸ ਕਾ ਇਲਾਜ ਹੋਨਾ ਮੁਸ਼ਕਿਲ ਹੋ ਜਾਤਾ ਹੈ। ਚੁਨਾਚਿ ਇਸ ਬਿਲ ਕਾ ਮਨਸ਼ਾ ਧੁੰਦਲਾਪਟ ਹੈ ਕਿ ਗਰੀਬ ਆਦਮੀ ਕਾ ਇਲਾਜ ਬੀਮਾਰੀ ਸ਼ੁਰੂ ਹੋਤੇ ਹੀ ਕੀਤਾ ਜਾਏ, ਉਸ ਕੋ ਸ਼ੁਰੂ ਮੇਂ ਹੀ ਹਸਪਤਾਲ ਮੇਂ ਭੇਜ ਦਿਤਾ ਜਾਏ, ਇਸ ਲਿਏ ਮੈਂ ਸਮਝਤਾ ਹੂੰ ਕਿ ਧੁੰਦਲਾਪਟ ਬਿਲ ਬਿਲਕੁਲ ਠੀਕ ਹੈ ਆਰ ਵਾਸਿਥ ਸਾਹਿਬ ਕੋ ਤਸਲਲੀ ਦੇਤਾ ਹੂੰ ਕਿ ਇਸ ਬਿਲ ਕਾ ਮਨਸ਼ਾ ਧੁੰਦਲਾਪਟ ਹੈ ਕਿ ਸ਼ੁਰੂ ਹੀ ਤੋਂ ਲੇ ਕਰ ਗਰੀਬ ਆਦਮੀ ਕਾ ਇਲਾਜ ਫੀ ਕੀਤਾ ਜਾਏ। ਉਨ੍ਹੋਂ ਇਸ ਕੀ ਚਿੰਤਾ ਨਹੀਂ ਕਰਨੀ ਚਾਹਿਏ।

ਸਰਦਾਰ ਚੰਨਣ ਸਿੰਘ ਧੂਤ (ਟਾਂਡਾ) : ਸਪੀਕਰ ਸਾਹਿਬ, ਮੈਂ ਇਹ ਬਿਲ ਲਿਆਉਣ

ਤੇ ਵਜ਼ੀਰ ਸਾਹਿਬ ਨੂੰ ਵਧਾਈ ਦਿੰਦਾ ਹਾਂ ਕਿਉਂਕਿ ਇਸ ਦੇ ਨਾਲ ਗਰੀਬ ਆਦਮੀਆਂ ਨੂੰ ਆਸਾਨੀ ਨਾਲ ਇਲਾਜ ਦੀ ਸਹੂਲਤ ਮਿਲ ਜਾਏਗੀ ਅਤੇ ਇਹ ਬੜਾ ਚੰਗਾ ਬਿਲ ਹੈ। ਬਾਹਰੀ ਸਾਹਿਬ ਨੇ ਕਿਹਾ ਹੈ ਕਿ ਇਸ ਬਿਲ ਦੇ ਰਾਹੀਂ ਗਰੀਬ ਲੋਕਾਂ ਦਾ ਇਲਾਜ ਸ਼ੁਰੂ ਤੋਂ ਲੈ ਕੇ ਅਖੀਰ ਤਕ ਚੰਗੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਹੋ ਜਾਏਗਾ। ਇਸ ਬਿਲ ਦਾ ਮਕਸਦ ਤਾਂ ਠੀਕ ਹੈ ਲੇਕਿਨ ਜਦੋਂ ਵੀ ਕਿਸੇ ਪਾਗਲ ਨੂੰ ਪਾਗਲਖਾਨੇ ਭੇਜਣਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਤਾਂ ਕਾਫੀ ਦਿਕਤਾਂ ਪੇਸ਼ ਆਉਂਦੀਆਂ

ਹਨ। ਉਹ ਕਾਫੀ ਦੇਰ ਤਕ ਜੇਲ੍ਹ ਵਿਚ ਪਿਆ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ, ਕਾਫੀ ਅਰਸਾ ਪੁਲਿਸ ਦੇ ਹਵਾਲੇ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ ਪਰ ਕੋਈ ਪਰਵਾਹ ਨਹੀਂ ਕਰਦਾ। ਪਹਿਲਾਂ ਤਾਂ ਪੁਲਿਸ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਕਰਕੇ ਪਕੜ ਕੇ ਉਸ ਨੂੰ ਜੇਲ੍ਹ ਵਿਚ ਭੇਜ ਦਿੰਦੀ ਹੈ ਪਰ ਉਸ ਦੇ ਬਾਅਦ ਉਹ 6, 6 ਮਹੀਨੇ ਜੇਲ੍ਹ ਵਿਚ ਪਿਆ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਕਿੰਨੀ ੨ ਦੇਰ ਤਕ Civil Surgeon report ਹੀ ਨਹੀਂ ਕਰਦਾ। ਉਹ ਜੇਲ੍ਹ ਵਿਚ ਹੀ ਪਿਆ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ, ਉਸ ਦਾ ਬੁਰਾ ਹਾਲ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਪਰ ਕੋਈ ਪਰਵਾਹ ਨਹੀਂ ਕਰਦਾ। ਇਸ ਕਰਕੇ ਮੈਂ ਅਰਜ਼ ਕਰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਇਸ ਬਿਲ ਦਾ ਨੇਕ ਮਕਸਦ ਪੂਰਾ ਨਹੀਂ ਹੋਵੇਗਾ ਜਦੋਂ ਤਕ ਕਿ ਇਸ ਵਿਚ ਇਹ ਪ੍ਰੋਵੀਜ਼ਨ ਨਾ ਕੀਤੀ ਜਾਵੇ ਕਿ ਇਕ ਬੀਮਾਰ ਆਦਮੀ ਕਿੰਨੇ ਅਰਸੇ ਵਿਚ ਹਸਪਤਾਲ ਵਿਚ ਪਹੁੰਚਾ ਦਿਤਾ ਜਾਵੇਗਾ। ਜਦ ਤਕ ਇਹ provision ਨਹੀਂ ਕੀਤੀ ਜਾਵੇ ਉਸ ਵਕਤ ਤਕ ਇਸ ਦਾ ਅਸਲੀ ਮਕਸਦ ਪੂਰਾ ਨਹੀਂ ਹੋਵੇਗਾ। ਇਹ ਬੀਲ ਬਿਲ ਵਿਚ ਨਹੀਂ ਆਈ ਇਸ ਕਰਕੇ Rules ਵਿਚ ਜ਼ਰੂਰ ਆਉਣੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ ਤਾਂ ਜੋ ਇਸ ਬਿਲ ਦਾ ਨੇਕ ਮਕਸਦ ਪੂਰਾ ਹੋ ਸਕੇ।

ਸ਼੍ਰੀ ਗੋਪੀ ਚੰਦ (ਪ੍ਰਭਾਸੀ) : ਸਪੀਕਰ ਸਾਹਿਬ, ਠੀਕ ਬਾਤ ਤਾਂ ਧਰ੍ਹ ਹੈ ਕਿ ਇਸ ਬਿਲ ਮੇਂ ਸ਼ਰੀਫ ਆਦਮੀ ਕੇ ਇਲਾਜ ਕੇ ਲਿਯੇ ਜੋ ਪ੍ਰੋਵੀਜ਼ਨ ਕੀਆ ਗਯਾ ਹੈ ਵਹੁ ਤੋਂ ਬਹੁਤ ਆਖ਼ਰਾ ਹੈ ਲੇਕਿਨ, ਜੈਸਾ ਕਿ ਮੇਰੇ ਸਾਥੀ ਸਰਦਾਰ ਪ੍ਰਤਾਪ ਸਿੰਘ ਜੀ ਨੇ ਕਹਾ ਹੈ, ਜਿਨ ਲੋਗੋਂ ਕੇ ਵਾਲੀ ਵਾਰਿਸ ਨਹੀਂ ਹੋਤੇ ਆਰ ਕੇ ਪਾਗਲਪਨ ਕੀ ਹਾਲਤ ਮੇਂ ਗਲਿਯੋਂ ਮੁਹਲਲੋਂ ਮੇਂ ਆਰ ਰੇਲਵੇ ਸਟੇਜ਼ਨੋਂ ਪਰ ਫਿਰਤੇ ਰਹਤੇ ਹੈਂ ਉਨ ਕੇ ਲਿਯੇ ਭੀ ਸਟੇਟ ਕੀ ਤਰਫ਼ ਸੇ ਕੋਈ ਵਯਵਸਥਾ ਹੋਨੀ ਚਾਹਿਯੇ। ਧਰ੍ਹ ਸਟੇਟ ਕੀ ਜਿੰਮੇਦਾਰੀ ਹੋਨੀ ਚਾਹਿਯੇ ਕਿ ਏਸੇ ਲੋਗੋਂ ਕੋ ਏਸਾਇਲਮ, ਪਾਗਲਖਾਨੇ ਮੇਂ ਲੇ ਜਾ ਕਰ ਉਨ ਕਾ ਇਲਾਜ ਕਰਵਾਯਾ ਜਾਏ। ਧਰ੍ਹ ਨਿਹਾਯਤ ਜ਼ਰੂਰੀ ਬਾਤ ਹੈ। ਕੋਈ ਲੋਗ ਏਸੇ ਭੀ ਹੋਤੇ ਹੈਂ ਕਿ ਜਿਨ ਕੇ ਵਾਲਦੈਨ ਯਾ ਰਿਸ਼ਤੇਦਾਰ ਸ਼ਰੀਫ ਹੋਨੇ ਕੇ ਕਾਰਣ ਆਰ ਇਲਾਜ ਨ ਕਰਵਾ ਸਕਨੇ ਕੇ ਕਾਰਣ ਉਨ ਕੋ ਛੋਡ ਦੇਤੇ ਹੈਂ। ਮੈਂ ਨਿਬੇਦਨ ਕਰਨਾ ਚਾਹੁਤਾ ਹੂੰ ਕਿ ਏਸੇ ਪਾਗਲੋਂ ਕਾ ਭੀ ਸਟੇਟ ਕੋ ਖ਼ਾਲ ਰਖਨਾ ਚਾਹਿਯੇ ਆਰ ਉਨ ਕੋ ਪਾਗਲਖਾਨੇ ਤਕ ਪਹੁੰਚਾ ਕਰ ਉਨ ਕਾ ਠੀਕ ਇਲਾਜ ਕਰਵਾਨਾ ਚਾਹਿਯੇ। ਸਾਥ ਹੀ ਸਾਥ ਇਸ ਬਾਤ ਕਾ ਖ਼ਾਲ ਭੀ ਰਖਾ ਜਾਏ ਕਿ ਉਨ ਆਦਮਿਯੋਂ ਕੋ ਵਹਾਂ ਪਰ ਬੰਡ੍ਰ ਭੀ ਮਿਲ ਜਾਏਂ ਤਾਕਿ ਉਨ ਕਾ ਠੀਕ ਇਲਾਜ ਹੋ ਸਕੇ।

ਸ਼੍ਰੀਮਤੀ ਸ਼ਯੋ ਦੇਵੀ (ਅਮ੍ਰਿਤਸਰ ਸ਼ਹਰ, ਦਕਿਣ) : ਸਪੀਕਰ ਸਾਹਿਬ, ਧਰ੍ਹ ਬਹੁਤ ਆਖ਼ਰਾ ਬਿਲ

10. 00 a.m.

ਇਸ ਹਾਊਸ ਮੇਂ ਆਯਾ ਹੈ। ਸਾਥਿਯੋਂ ਨੇ ਇਸ ਕੇ ਮੁਤਅਲਲਿਕ ਬਹੁਤ ਕੁਝ ਕਹਾ ਹੈ। ਮੈਂ ਭੀ ਆਪ ਕੀ ਵਿਸਾਤਤ ਸੇ ਏਕ ਅਰਜ਼ ਕਰਨਾ ਚਾਹੁਤੀ ਹੂੰ।

ਆਪ ਭੀ ਅਮ੍ਰਿਤਸਰ ਕੇ ਰਹਨੇ ਵਾਲੇ ਹੈਂ। ਬਦ-ਕਿਸਮਤੀ ਸੇ ਕਹਿਯੇ ਯਾ ਖੁਸ਼ ਕਿਸਮਤੀ ਸੇ, ਪੰਜਾਬ ਮੇਂ ਏਕ ਹੀ ਪਾਗਲਖਾਨਾ ਹੈ ਆਰ ਵਹੁ ਅਮ੍ਰਿਤਸਰ ਮੇਂ ਹੈ।

ਸਰਦਾਰ ਚੰਨਣ ਸਿੰਘ ਧੂਤ : ਤੁਹਾਡੇ ਹਲਕੇ ਵਿਚ ਹੀ ਹੈ।

ਸ਼੍ਰੀਮਤੀ ਸ਼ਯੋ ਦੇਵੀ : ਆਪ ਕੋ ਜੋ ਕਹਨਾ ਹੋ ਕਹ ਲੋਜਿਯੇ। ਸਪੀਕਰ ਸਾਹਿਬ, ਮੈਂ ਆਪ ਕੀ ਵਿਸਾਤਤ ਸੇ ਧਰ੍ਹ ਅਰਜ਼ ਕਰਨਾ ਚਾਹੁਤੀ ਹੂੰ ਕਿ ਵਹਾਂ ਜਗਹ ਇਤਨੀ ਕਮ ਹੈ ਕਿ ਅਗਰ ਆਪ ਧਰ੍ਹ ਨਿਯਮ ਪਾਸ ਕਰ ਲੈਂ ਆਰ ਲੋਗੋਂ ਕੋ ਵਹਾਂ ਜਗਹ ਨ ਮਿਲੇ ਤੋ ਧਰ੍ਹ ਏਕ ਬਡੀ ਹਾਸੋਹੀਨੀ ਬਾਤ ਹੋਗੀ। ਮੈਂ ਖੁਦ ਭੀ ਥੋਡੀ ਦੇਰ ਕੇ ਲਿਯੇ ਲਾਲਾ ਜਗਤ ਨਾਰਾਯਣ ਜੀ ਕੀ ਮੇਹਰਬਾਨੀ ਸੇ ਵਹਾਂ ਕੀ Advisory Body ਕੀ ਮੈਂਬਰ ਰਹੀ ਹੂੰ। ਮੁਝੇ ਮਾਲੂਮ ਹੈ ਕਿ ਵਹਾਂ ਪਾਂਚ ਸੀ ਕੇ ਕਰੀਬ ਏਸੇ ਲੋਗ ਹੈ ਜਿਨ

[ਸ਼੍ਰੀਮਤੀ ਗੁਜਰੀ ਦੇਵੀ]

ਕਾ ਕੋਈ ਇਲਾਜ ਨਹੀਂ। ਉਨ ਕਾ ਇਲਾਜ ਹੋ ਹੀ ਨਹੀਂ ਸਕਤਾ। ਧਹੁ ਭੀ ਏਸੀ ਬੀਮਾਰੀ ਹੈ ਜਿਸ ਕਾ ਇਲਾਜ ਹੋ ਭੀ ਸਕਤਾ ਹੈ ਅਗਰ ਪੰਜਾਬ ਗਵਰਨਮੈਂਟ ਏਸਾ ਪ੍ਰਬੰਧ ਕਰੇ। ਲੇਕਿਨ ਚੂੰਕਿ ਹਮ ਦੂਸਰੇ ਸੁਟਕੀਂ ਕੀ ਟਰਹ ਇਤਨਾ ਬਡਾ ਇਲਾਜ ਨਹੀਂ ਕਰ ਪਾ ਰਹੇ ਇਸ ਲਿਯੇ ਜਬ ਤਕ ਵਹ ਲੋਗ ਜ਼ਿੰਦਾ ਹੈ, ਜਬ ਤਕ ਉਨ ਕੀ ਮੂਟ੍ਯੁ ਨਹੀਂ ਹੋ ਜਾਤੀ, ਜਬ ਤਕ ਕੇ ਇਸ ਸੰਸਾਰ ਸੇ ਚਲੇ ਨਹੀਂ ਜਾਤੇ ਤਬ ਤਕ ਵਹ ਪਾਗਲ ਕੇ ਪਾਗਲ ਹੀ ਰਹਤੇ ਹੈ। ਇਸ ਲਿਯੇ ਮੈਂ ਸਮਝਤੀ ਹੂੰ ਕਿ ਅਗਰ ਏਸੇ ਲੋਗੀਂ ਕੇ ਲਿਯੇ, ਜਿਨ ਕਾ ਇਲਾਜ ਹੋ ਹੀ ਨਹੀਂ ਸਕਤਾ, ਕੋਈ ਅਲਗ ਇਨਤਜ਼ਾਮ ਕਰ ਦਿਯਾ ਜਾਏ ਤੋ ਉਨ ਲੋਗੀਂ ਕੋ ਜਿਨ੍ਹੇ ਪਾਗਲਪਨ ਕੀ ਸਿਕਾਇਤ ਹੈ, ਧਹਾਂ ਹਸਪਤਾਲ ਮੇਂ admission ਮਿਲ ਸਕੇਗੀ। ਇਸਕੇ ਅਲਾਵਾ ਲੋਗੀਂ ਕੋ ਪਾਗਲਖਾਨੇ ਮੇਂ ਦਾਖਿਲ ਕਰਨੇ ਕਾ ਭੀ ਏਕ ਬਡਾ ਲੰਬਾ ਚੌਡਾ ਸਿਲਸਿਲਾ ਬਨਾ ਹੁਆ ਹੈ। ਪੁਲਿਸ ਜਬ ਲੋਗੀਂ ਕੋ ਪਾਗਲੀਂ ਕੀ ਸੀ ਹਾਲਤ ਮੇਂ ਦੇਖਤੀ ਹੈ ਤੋ ਤਬ ਤਕ ਉਨ੍ਹੇਂ ਜਗਹ ਨਹੀਂ ਮਿਲਤੀ ਜਬ ਤਕ ਕਿ Civil Surgeon ਆਰ ਇਸੀ ਟਰਹ ਕੀ ਤਸਦੀਕੀਂ ਨ ਮਿਲ ਜਾਏ। ਤੋ ਇਸ ਟਰਹ ਵਹ ਲੋਗ ਸਮਾਜ ਮੇਂ ਬਡੀ nuisance create ਕਰਤੇ ਹੈ ਜਿਸ ਸੇ ਜਨਤਾ ਕੋ ਬਡੀ ਤਕਲੀਫ਼ ਹੋਤੀ ਹੈ। ਇਸ ਲਿਯੇ ਪੇਸ਼ਟਰ ਇਸ ਕੇ ਕਿ ਹਮ ਧਹੁ ਬਿਲ ਪਾਸ ਕਰ ਕੇ ਨਿਕਲੇਂ ਹਮੇਂ, ਜੈਸਾ ਕਿ ਮੈਂ ਨੇ ਊਪਰ ਕਹਾ, ਇਸ ਪ੍ਰਕਾਰ ਕੇ provision ਕੋ ਭੀ ਇਸ ਮੇਂ ਲਾਨਾ ਹੈ। ਜਬ ਤਕ ਹਮ ਏਸਾ ਨ ਕਰੇਂਗੇ ਤਬ ਤਕ ਧਹੁ ਬਿਲ ਏਕ ਮਜ਼ਾਕ ਹੀ ਬਨਾ ਰਹੇਗਾ। ਧਹੁ ਬਿਲ ਅਛਲਾ ਹੈ ਲੇਕਿਨ ਇਸ ਮੇਂ ਉਨ ਲੋਗੀਂ ਕੋ ਸੁਵਿਧਾਏ ਪਹੁੰਚਾਨੇ ਕੇ ਲਿਯੇ ਆਰ ਜ਼ਯਾਦਾ ਇਨਤਜ਼ਾਮ ਕਰਨੇ ਕੀ ਜ਼ਰੂਰਤ ਹੈ।

ਸ਼੍ਰੀ ਵਧਾਵਾ ਰਾਮ (ਭਾਇਲਕਾ) : ਪ੍ਰਧਾਨ ਜੀ, ਇਹ ਬਿਲ ਬੜਾ ਚੰਗਾ ਹੈ। ਮੈਂ ਇਸ ਦੇ ਪੇਸ਼ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਵਜ਼ੀਰ ਸਾਹਿਬ ਨੂੰ ਮੁਬਾਰਕਬਾਦ ਦੇਂਦਾ ਹਾਂ ਪਰ ਜਿਥੇ ਤਕ ਇਸ ਉੱਤੇ ਅਮਲ ਦਾ ਸਵਾਲ ਹੈ ਅਸਾਂ ਵੇਖਣਾ ਹੈ ਕਿ ਕੀ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਇਕ ਗਰੀਬ ਆਦਮੀ ਨੂੰ ਇਹ ਸਾਬਤ ਕਰਨ ਲਈ ਕਿ ਵਾਕਈ ਉਹ ਗਰੀਬ ਹੈ ਬੜੀ ਦੇਡ਼ ਪੁਪ ਕਰਨੀ ਪੈਂਦੀ ਹੈ। ਜਿੰਨੇ ਵੀ ਆਸੀਂ ਪਾਸੀਂ ਲੋਕਲ ਅਫਸਰ ਹੁੰਦੇ ਹਨ ਉਨ੍ਹਾਂ ਸਾਰਿਆਂ ਕੋਲ ਜਾਣਾ ਪੈਂਦਾ ਹੈ। ਅੱਗੇ ਹੀ, ਪ੍ਰਧਾਨ ਜੀ, ਤੁਹਾਨੂੰ ਪਤਾ ਹੋਵੇਗਾ ਕਿ ਇਕ ਹਰੀਜਨ ਦੇ ਬੱਚੇ ਨੂੰ ਸਕੂਲ ਦਾਖਲ ਕਰਾਣਾ ਹੋਵੇ ਤਾਂ ਉਸ ਨੂੰ ਇਹ ਸਾਬਤ ਕਰਨ ਲਈ ਕਿ ਸੱਭਮੁਖ ਉਹ ਹਰੀਜਨ ਹੀ ਹੈ ਕਿੰਨਾ ਤਰੱਦਦ ਕਰਨਾ ਪੈਂਦਾ ਹੈ। ਤਾਂ ਕਿਧਰੇ ਜਾਕੇ ਉਸ ਨੂੰ ਫੀਸ ਦੀ concession ਮਿਲਦੀ ਹੈ। ਹਾਲਾਂਕਿ ਮਾਸਟਰਾਂ ਨੂੰ ਅਤੇ ਪੰਚਾਇਤ ਦੇ ਪੰਚਾਂ ਨੂੰ ਪਤਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਉਹ ਪਿੰਡ ਦਾ ਹਰੀਜਨ ਹੀ ਹੈ ਪਰ ਫੇਰ ਵੀ ਕਾਨੂੰਨ ਵਿਚ ਅਮਲਨ ਗਲਤੀਆਂ ਅਤੇ ਨੁਕਸ ਹੋਣ ਕਰਕੇ ਉਸ ਵਜ਼ਾਰੇ ਨੂੰ ਬੇਧਰ ਓਧਰ ਨਠਣਾ ਭਜਣਾ ਪੈਂਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਲਈ ਮੈਂ ਇਹ ਅਰਜ਼ ਕਰਨੀ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਇਸ ਬਿਲ ਦੇ ਕਾਨੂੰਨ ਬਣ ਜਾਣ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਜਦੋਂ ਹੁਲਾਰਾ ਬਣਾਏ ਜਾਣ ਤਾਂ ਇਹ ਰਖਿਆ ਜਾਏ ਕਿ ਜੇ ਉਸ ਦੇ ਗਰੀਬ ਹੋਣ ਦੀ ਤਸਦੀਕ ਦੀ ਲੋੜ ਹੋਵੇ ਤਾਂ ਉਸ ਦੀ ਮਾਫ਼ੀ ਹੋਸੀਅਤ ਬਾਰੇ ਪੰਚਾਇਤ ਦੇ ਸਰਟੀਫਿਕੇਟ ਨੂੰ ਹੀ ਕਾਫ਼ੀ ਸਮਝਿਆ ਜਾਏ।

ਦੂਜੀ ਗੱਲ, ਪ੍ਰਧਾਨ ਜੀ, ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਜਦ ਇਹੋ ਜਿਹੇ ਕਾਨੂੰਨ ਬਣ ਜਾਏ ਹਨ ਤਾਂ ਅਮੀਰ ਲੋਕੀ ਵੀ ਮੁਫਤ ਇਲਾਜ ਕਰਾਣ ਲਈ ਕਈ ਤਰੀਕੇ ਕੱਢ ਲੈਂਦੇ ਹਨ। ਚਾਹੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਕੋਈ ਹੋਰ ਹੀ ਬੀਮਾਰੀ ਹੋਵੇ, ਕਾਰਜਾਂ ਵਿਚ ਪਾਗਲਪਨ ਲਿਖਾ ਕੇ ਆਪਣਾ ਕੰਮ ਕੱਢ ਲੈਂਦੇ ਹਨ। ਅਮੀਰ ਹੁੰਦਿਆਂ ਹੋਇਆਂ ਵੀ ਆਪਣੇ ਆਪ ਨੂੰ ਗਰੀਬ ਹੀ ਦਸਦੇ ਹਨ। ਇਸ ਦਾ ਨਤੀਜਾ ਇਹ ਹੁੰਦਾ

ਹੈ ਕਿ ਜਿਹੜੇ ਸੱਚ ਮੁੱਚ ਪਾਗਲ ਹੁੰਦੇ ਹਨ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਕੋਈ ਇਲਾਜ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦਾ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਜੇਲ੍ਹਾਂ ਵਿਚ ਸੁਟਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਆਮ ਤੌਰ ਤੇ ਜੇਲ੍ਹ ਦਾ ਸਟਾਫ ਅਤੇ ਮੈਡੀਕਲ ਵਾਲੇ ਇਹ ਸਮਝਦੇ ਹਨ ਕਿ “ਭਲੇ ਇਹ ਪਾਗਲ ਹੀ ਤਾਂ ਹੋ ਇਥੇ ਹੀ ਪਿਆ ਰਵੇ”। ਨਤੀਜਾ ਇਹ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਉਹ ਕਈ ਮਹੀਨੇ ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਜੇਲ੍ਹ ਵਿਚ ਰੁਲਦਾ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਲਈ ਇਹ ਜ਼ਰੂਰੀ ਹੈ ਕਿ ਇਸ ਬਿਲ ਵਿਚ ਕੋਈ ਦਸ ਜਾਂ ਪੰਦਰਾਂ ਦਿਨਾਂ ਦੀ ਮਿਆਦ ਰਖੀ ਜਾਵੇ ਜਿਸ ਦੇ ਅੰਦਰ ਅੰਦਰ ਸਾਰੀ ਕਾਰਵਾਈ ਖਤਮ ਕਰ ਕੇ ਉਸ ਗਰੀਬ ਨੂੰ ਵੀ ਪਾਗਲਖਾਨੇ ਇਲਾਜ ਲਈ ਭੇਜਿਆ ਜਾਵੇ। ਇਹ ਨਾ ਹੋਵੇ ਕਿ ਉਹ ਉਥੇ ਹੀ ਸੜਦਾ ਰਹੇ। ਲੋਕਾਂ ਦੀ ਦਰੁਸਤੀ ਵਲ ਹੀ ਸਾਡਾ ਰੁਖ ਹੋਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ। ਜਿਸ ਚੰਗੇ ਕੰਮ ਵਲ ਸਰਕਾਰ ਨੇ ਇਸ ਬਿਲ ਦੀ ਰਾਹੀਂ ਆਪਣਾ ਰੁਖ ਥੀਤਾ ਹੈ ਉਸ ਨੂੰ ਮੱਥੇ ਦਿਲ ਨਾਲ ਪੂਰਾ ਥੀਤਾ ਜਾਵੇ। ਕਿਧਰੇ ਇਹ ਨਾ ਹੋਵੇ ਕਿ ਫਿਰ ਇਸ ਵਿਚ ਨੌਕਰਸ਼ਾਹੀ ਵਲੋਂ ਤੇ ਇਹ ਬਿਲ ਉਥੇ ਦਾ ਉਥੇ ਹੀ ਪਿਆ ਰਹੇ ਤੇ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਕੋਈ ਫਾਇਦਾ ਹੀ ਨਾ ਹੋਵੇ।

ਅਧਿਕਾਰ ਸਹੋਦਯ : ਕਧਾ ਅਜੀ ਤਕ ਨੀਕਰ ਗਾਹੀ ਹੀ ਹੈ ? (Is it still bureaucracy ?)

ਸ਼੍ਰੀ ਬਧਾਵਾ ਰਾਮ : ਨੌਕਰਸ਼ਾਹੀ ਨਾ ਸਹੀ ਅਫਸਰਸ਼ਾਹੀ ਹੀ ਕਹਿ ਲਓ।

ਸ਼੍ਰੀ ਮੁਲਕੀ ਅਬਦੁਲ ਹਨੀ ਡਾਰ (ਨੂਹ) : ਸਪੀਕਰ ਸਾਹਿਬ, ਇਸ ਮੈਂ ਕੋਈ ਦੋ ਰਾਏ ਨਹੀਂ ਹੋ ਸਕਦੀ ਕਿ ਧਹ ਬਿਲ ਬਹੁਤ ਅਚਛਾ ਹੈ ਐਰ ਜੋ ਇਸ ਬਿਲ ਕੀ ਮੁਕਾਲਿਫਤ ਕਰਤਾ ਹੈ ਵਹ ਧਕੀਨਨ ਪਾਗਲ ਹੈ ਐਰ ਉਸ ਕੇ ਦਿਮਾਗ ਮੈਂ ਜ਼ਰੂਰ ਕੋਈ ਖਰਾਬੀ ਹੈ।

ਸਪੀਕਰ ਸਾਹਿਬ, ਤਕਸੀਮੇ ਮੁਲਕ ਕੇ ਬਾਦ ਰਾਜਕੁਮਾਰੀ ਅਮ੍ਰਿਤ ਕੌਰ ਜੀ ਨੇ, ਜੋ ਮਰਕਜ਼ ਕੀ ਹੈਲਥ ਮਿਨਿਸਟਰ ਹੈ, ਫਰਮਾਧਾ ਕਿ ਹਮਾਰੇ ਮੁਲਕ ਮੈਂ ਪਾਗਲਪਨ ਬਹੁਤ ਧਧਾਦਾ ਬਫ਼ ਰਹਾ ਹੈ। ਖਾਸ ਤੌਰ ਸੇ ਇਸ ਸਟੇਟ ਕੇ ਜੋ ਲੋਗ ਮੁਤਹਿਦਾ ਪੰਜਾਬ ਸੇ ਉਭਰ ਕਰ ਆਏ ਉਨ ਕੋ ਕਾਫੀ ਮੈਂਟਲ ਟਾਰਚਰ ਐਰ ਪਰੇਸ਼ਾਨੀ ਹੁੰਦੀ। ਇਸ ਲਿਧੇ ਅਗਰ ਅਜ ਭੀ ਹਮਾਰੇ ਮਿਨਿਸਟਰ ਸਾਹਿਬ ਧਹ ਬਿਲ ਲਾਏ ਹੈਂ ਤੋ ਵਹ ਮੁਬਾਰਿਕ ਕੇ ਮੁਸ਼ਤਹਕ ਹੈਂ। ਅਗਰਚਿ ਦੇਰ ਸੇ ਲਾਏ ਫਿਰ ਭੀ ਜਬ ਲਾਏ ਅਚਛੀ ਚੀਜ਼ ਲਾਏ ਹੈਂ।

ਲੇਕਿਨ ਇਸ ਕੇ ਸਾਥ ਸਾਥ ਮੈਂ ਧਹ ਅਜ਼ ਕਰਨਾ ਚਾਹੁਤਾ ਹੂੰ ਕਿ ਇਸ ਸਿਲਸਿਲਾ ਮੈਂ ਉਨ ਕੋ ਕਾਫੀ ਬਾਤੌਂ ਪਰ ਧਧਾਨ ਦੇਨਾ ਹੋਗਾ। ਧਹ ਗਰੀਬੌਂ ਕੀ ਇਮਦਾਦ ਕਾ ਬਿਲ ਹੈ। ਵਹ ਇਸ ਕੋ ਭੀ ਬਫ਼ੀ ਏਹਤਿਧਾਤ ਸੇ ਲੈਂ ਕਧੌਂਕਿ ਦੂਧ ਕਾ ਜਲਾ ਛਾਛ ਕੋ ਭੀ ਫੁੱਕ ਫੁੱਕ ਕਰ ਪੀਤਾ ਹੈ। ਕਹੀਂ ਏਸਾ ਨ ਹੋ ਕਿ ਇਸ ਕਾ ਨਾਜਾਇਜ਼ ਇਸ਼ਤੇਮਾਲ ਕਿਧਾ ਜਾਏ। ਜੈਸੇ ਕਿ ਮੈਂ ਨੇ ਪਹਲੇ ਭੀ ਏਕ ਮਿਸਾਲ ਦੀ ਥੀ, ਸਪੀਕਰ ਸਾਹਿਬ, ਆਪ ਕੋ ਧਾਦ ਹੋਗਾ ਕਿ ਸਨ 1953 ਮੈਂ ਏਕ ਐਵਰਸਿਧਰ ਨੇ ਸ਼ਿਕਾਧਤ ਕੀ ਕਿ ਅਰਧ-ਵਰਕ ਕੀ ਬਜਾਧ ਹਿਲਲੀ ਵਰਕ ਬਤਾ ਕਰ 80 ਰੁਪਧਾ ਸੇ ਦਸ ਦਸ ਗੁਨਾ ਧਧਾਦਾ ਰੁਪਧਾ ਲੇਂਦੇ ਰਹੇ ਲੇਕਿਨ ਜਬ ਸ਼ਿਕਾਧਤ ਊਪਰ ਪਹੁੰਚੀ ਤੋ ਧਹ ਬਤਾਧਾ ਗਧਾ ਕਿ ਵਹ ਪਾਗਲ ਹੈ। ਇਸ ਲਿਧੇ ਮੈਂ ਇਸ ਬਾਤ ਪਰ ਜ਼ੌਰ ਦੇਨਾ ਚਾਹੁਤਾ ਹੂੰ ਕਿ ਜਿਸ ਅਚਛੀ ਸਪਿਰਿਟ ਸੇ ਧਹ ਬਿਲ ਲਾਧਾ ਗਧਾ ਹੈ ਉਸ ਕਾ ਨਾਜਾਇਜ਼ ਇਸ਼ਤੇਮਾਲ ਨ ਹੋ। ਕਧੌਂਕਿ ਅਮ ਤੌਰ ਪਰ ਧਹ ਸ਼ਕ ਪੈਦਾ ਹੋਤਾ ਹੈ ਕਿ ਹਰ ਏਕ ਜੋ ਅਚਛਾ ਕਦਮ ਹੋਤਾ ਹੈ ਉਸ ਕੋ ਇਸ਼ਤੇਮਾਲ ਕਰਨੇ ਵਾਲੇ ਗਲਤ ਤਰੀਕਾ ਸੇ ਭੀ ਇਸ਼ਤੇਮਾਲ ਕਰ ਲੇਂਦੇ ਹੈਂ ਜੈਸਾ ਕਿ ਆਪ ਕੋ ਪਤਾ ਹੋਗਾ ਕਿ ਏਕ ਸ਼ਕਸ਼ ਬਫ਼ਾ ਰਾਸ਼ੀ ਥਾ। ਰਾਜਾ ਨੇ ਉਸ ਕੋ ਫੁਕਮ ਦਿਧਾ ਕਿ ਤੁਮ ਸਮੁਦਰ ਕੀ ਲਹਰੌਂ ਕਾ ਸ਼ੁਮਾਰ ਕਰੋ। ਜਬ ਏਕ ਜਹਾਜ਼ ਆਧਾ ਤੋ ਉਸ ਸ਼ਕਸ਼ ਨੇ ਕਹਾ ਕਿ

[मौलवी अब्दुल गनी डार]

एक जाग्रो क्योंकि मैं लहरें गिन रहा हूँ, मेरे गिनने में फर्क पड़ जाएगा। बड़ी मुश्किल से जहाज वालों ने कुछ पैसा दिया और अपनी खलासी करवाई। जब राजा को पता लगा तो उसने कहा कि क्या किया जाए, यह लाचार है।

मुझे खुशी है कि यह बिल एक अच्छी स्पिरिट को सामने रख कर लाया गया है और यह बीमार गरीबों का इलाज करना चाहते हैं। मैं उम्मीद करता हूँ कि यह इस स्पिरिट को आगे बढ़ायेंगे और खामखाह किसी को पागल बनाने की कोशिश नहीं करेंगे जैसा कि श्री तुलसीराम खुल्लर ओवरसियर को बनाया गया था गो अब उन अफसरों का राज फाश हो रहा है। कइयों की गिरफ्तारियां हो रही हैं और कई अफसरों के खिलाफ केस चल रहे हैं। स्पीकर साहिब, इन दिनों काफी स्यासी कलाबाजियां लग रही हैं। इस लिये पार्टीबाजी की बिना पर किसी को पागलखाना में न भिजवाएं। अगर कोई वजीर पागल हो जाए तो उसे जरूर इलाज के लिये पागलखाना भिजवाना चाहिए।

सिद्धार्थ मंत्री : बड़ी दूर की सूझी ।

अध्यक्ष महोदय : आपोजीशन को खामखाह खतरा पैदा हो जाना है। (The Opposition Members get panicky for nothing.)

मौलवी अब्दुल गनी डार : मुझे तो किसी तरह का खतरा न हुआ है और न होगा।

श्री लाजपत राय (हांसी) : स्पीकर साहिब, इस में दो राएं नहीं हो सकतीं कि यह बिल जो सरकार अब लाई है एक बहुत अच्छा बिल है। इस पर मैं इन्हें मुबारिकबाद पेश करता हूँ। इस के साथ साथ मैं आप के द्वारा दो तीन तजवीजें भी सरकार तक पहुंचाना चाहता हूँ।

पहली बात तो इलाज के खर्च के सम्बन्ध में है। कोई मरीज गरीब हो या अमीर, इलाज सब का गवर्नमेंट के खर्च पर होना चाहिए। अगर अमीर है और खर्च करने की उस की हैसियत है तो उस से खर्चा इलाज के नाम से नहीं बल्कि किसी दूसरे तरीके से लेना चाहिए। इलाज के खर्च की जिम्मेदारी सरकार की ही होनी चाहिए। इस के अलावा सिर्फ शुरू का ही नहीं बल्कि जहां तक उस का इलाज हो सकता है आखिर तक किया जाए।

दूसरी चीज, स्पीकर साहिब, यह है कि इस प्रदेश में बहुत सी जगह ऐसी है जहां पुलिस पहुंच नहीं सकती। शहरों में तो पुलिस पहुंच सकती है लेकिन देहात के अन्दर बहुत दिन बाद पुलिस का जाना होता है और जब तक कोई काम न हो तब तक पुलिस का वहां जाना होता भी नहीं। इस लिये सरकार की तरफ से पंचायतों को या लम्बरदारों को यह हिदायत होनी चाहिये कि जब कभी कोई आदमी किसी गांव में पागल हो जाये या इस बिमारी का शिकार हो जाये तो उस की इतलाह फौरन पुलिस को दी जाए ताकि उसे जल्दी वहां से ले जाया जाये और गांव वालों को या उस के घर वालों को ज्यादा तकलीफ न उठानी पड़े और सरकार उन को उस तकलीफ से बचाये।

इस के अलावा जैसा कि मेरी बहन शम्शो देवी जी ने कहा है कि इस बिमारी का सिर्फ एक ही हस्पताल है जो अमृतसर में है और वहां भी मरीजों के लिये जगह नाकाफी है।

इस लिए, स्पीकर साहिब, मैं आप के द्वारा मन्त्री महोदय तक यह तजवीज पहुंचाना चाहता हूँ कि चाहे इस बीमारी के मरीज बहुत कम होते हैं लेकिन ऐसे मरीजों के इलाज के लिये नज्ददीक जगह पर हस्पताल होने चाहियें ताकि उन लोगों को आसानी से वहां ले जाकर उन का इलाज कराया जा सके। [सिंचाई मंत्री:—यह कौन सी जगह पर होना चाहिये ? आप जगह का नाम भी ले दें।] यह रोहतक में होना चाहिये।

इन शब्दों के साथ मैं सरकार को फिर मुबारिकबाद देता हूँ जो यह बिल लाई है।

ठाकुर मेहर सिंह (हरिपुर) : अध्यक्ष महोदय, इस बिल को लाने के लिये मैं मिनिस्टर महोदय को बधाई देने के लिये खड़ा हुआ हूँ। पहले यह अमूमन देखा जा रहा था कि जब कोई गरीब पागल हुआ करता था तो वह मारा मारा शहरों की गलियों में फिरा करता था और उस को कोई पूछता ही नहीं था। जब लोग उस से तंग आ कर शिकायत करते थे तो उसे पुलिस की मारफत ले जाया जाता था और उस का इलाज कराया जाता था। लेकिन जब वह ठीक हो कर घर लौट आता था तो उस की बीमारी पर हुए खर्च के लिये उस के खिलाफ डिग्री होती थी और उस के घर की कुर्की होती थी। इस लिये अब इस बिल के आने से हमें बहुत खुशी हुई है कि आखिर यह अपनी सरकार है, इसे यह सोचना है कि मुल्क की बेहतरी, बहसूदी और तरक्की किस तरीके से होनी है और यह गरीबों का भला कैसे कर सकती है। पिछले दिनों जब मैं Public Relations Committee की meeting पर जा रहा था तो मैं ने डेरा गोपीपुर में एक पागल औरत देखी थी जो बड़ी दुखी थी। वह बेचारी रात को भी नहीं सो सकती थी और बेचारी मारी मारी फिरती थी। मुझे उस की हालत को देखकर बड़ा दुख हुआ इस लिये मैं ने वहां के relief fund में से पांच सौ रुपये ऐसे पागलों की मदद के लिये recommend कराये जो कि गवर्नमेंट की sanction के लिये यहां भेज दिये गये थे। अब मुझे यह बिल देख कर बड़ी खुशी हुई है और इस बिल को लाने के लिये मैं गवर्नमेंट का धन्यवाद करता हूँ। अब इस बिल के पास हो जाने से जिन गरीब पागलों की कोई पूछ ताछ नहीं हुआ करती थी अब उन की पूछ होने लगेगी। लेकिन इस के साथ ही मैं गवर्नमेंट से यह request भी करता हूँ कि अगर ऐसे पागलों को पुलिस द्वारा फौरन इलाज के लिये ले जाने का प्रबन्ध किया जायेगा तो यह होगा कि अगर कोई ऐसा आदमी होगा जिस के आसान खता हो गये होंगे तो उस को फौरन mental hospital में दाखिल कर लिया जायेगा।

इन शब्दों के साथ मैं मंत्री महोदय को बधाई देता हूँ।

श्री तेग राम (खूईयां सरवर) : अध्यक्ष महोदय, यह बिल है जिस के द्वारा गरीब लोग जो पागल हो जाते हैं वे अपना इलाज मुफ्त करा सकेंगे। मैं इस अच्छी बात के लिये सरकार को बधाई देता हूँ। लेकिन इस सदन में पहले भी बहुत से अच्छे अच्छे कानून पास हो चुके हैं परन्तु जितने वे अच्छे थे और उन से जितना लाभ जनता को होना चाहिये था उन पर अमल किये जाने से उतना फायदा जनता को आम तौर से नहीं हो सका। इस बिल के बारे में भी हमें यह शक है कि उन गरीबों को जो पागल हो गए हैं, मुफ्त में इलाज कराने की जो सहूलतें इस बिल के द्वारा दी गई हैं क्या सच मुच ऐसे गरीब पागलों को वह सहूलतें दी जायेंगी। अभी पन्द्रह तारीख को मैं अपने हलके में एक गांव में गया था।

[श्री तेग राम]

वहां मैं एक गरीब किसान के घर पर गया। उस किसान की झौपड़ी के दरवाजे के साथ एक गाय बन्धी हुई थी और उस गाय के पैरों के पास ही एक बच्ची 7-8 वर्ष की लड़की बैठी हुई थी जो कि हाथ हिला रही थी। उस का एक हाथ और एक पैर रस्से से बन्धे थे। वह बन्दर की तरह आवाज कर रही थी। मैं वहां छप्पर के सामने बैठ गया। लड़की की यह दयनीय हालत देख कर मेरा दिल भर आया। जब वह किसान आया तो मैं ने उस से पूछा कि यह लड़की किस की है। उस ने बताया कि वह लड़की उस की है, सात आठ साल से पागल हो गई हुई है। उस लड़की के हाथ और पाओं दोनों बन्धे हुए थे। किसान ने उस के हाथ पैर खोल दिये जिन के खुलते ही वह घुटनों के बल चल कर हमारे पास आ कर बैठ गई क्योंकि उस से सीधा चला नहीं जाता था। यह देख कर मेरा दिल भर आया। मैं ने अन्दाजा किया कि अगर इस का इलाज किया जाये तो यह पागल नहीं रहेगी। अभी तो उस की थोड़ी उमर है और उस में कोई बड़ा नुकस दिखाई नहीं दिया। मैं ने उस गरीब किसान से कहा कि आप इस का इलाज क्यों नहीं कराते, जो पागलों का सरकारी हस्पताल है आप इसे वहां ले जाइये और इस का इलाज कराइये। इस पर वह किसान रो पड़ा और बड़े दर्द भरे दिल से कहने लगा कि वहां हम गरीबों के लिये कहां जगह है, मैं ने पहले कोशिश कर के देख लिया है वहां गरीबों को कोई दाखिल नहीं करता। इसी तरह इस बिल से जिस बात का मुझे डर है वह यह है कि जो सहूलतें इस में गरीबों को दी गई हैं यानी उन के पागलों का इलाज वहां गवर्नमेंट मुफ्त करवाया करेगी, वह सहूलतें तो गरीबों तक पहुंचने भी नहीं दी जायेंगी। सारे पंजाब में सब से बड़ा हस्पताल अमृतसर में है। जब लोग अपना इलाज तहसील या जिले के हस्पतालों में करा चुकते हैं और उन्हें आराम नहीं आता तो वह अमृतसर के बड़े हस्पताल में इलाज कराना चाहते हैं पर वहां उन्हें जगह नहीं मिलती क्योंकि वहां इलाज कराने के लिये उन्हें सिफारिश चाहिये। इस लिए वह हमारे पास दौड़ते आते हैं कि आप का कोई M.L.A. साथी वहां हो या कोई अफसर वाकिफ हो तो उस से हमारी सिफारिश कर बीजिये क्योंकि इसके बगैर वह हमें दाखिल नहीं करते और पागलों के हस्पताल में खास तौर पर यह बात है। बहुत से मरीज गांवों में ऐसे होते हैं जिन को वहां जगह नहीं मिलती। इस लिए मैं मंत्री महोदय से प्रार्थना करता हूं कि वह सब से पहले इस बात का प्रबन्ध करें कि जो ऐसे गरीब हों जिन को इस बिल के जरिये लाभ पहुंचना है वह बिना किसी सिफारिश के, बिना किसी कोशिश के और बिना किसी खर्च के वहां दाखिल हो सकें।

इसके अलावा एक ही हस्पताल पंजाब में है और उस में जगह थोड़ी है और बिसतर थोड़े हैं और उस हस्पताल में मकान भी थोड़े हैं जिन के मुकाबले में मरीजों की संख्या ज्यादा है। यह ज्यादा होनी चाहिये ताकि यह जो बिल पास हो रहा है उस का फायदा सब गरीब लोग उठा सकें और मुफ्त इलाज करा सकें। बिसतरों की गिनती बढ़नी चाहिये ताकि गरीबों को वहां दाखिल कर के उन का ठीक इलाज हो सके।

प्रोफेसर मोता सिंह आनन्दपुरी (आदमपुर) : स्पीकर साहिब, इस बिल पर लम्बी चौड़ी तकरीरों की जरूरत नहीं है लेकिन कुछ suggestions हैं जो मैं समझता

हूं कि इस बिल को पास करने वाले मिनिस्टर साहिब की खिदमत में पेश करूं ताकि वह इस स्टेज पर या उस वक्त जब कि इंसीडेंटल रूल बनाएं तो इन मुजेशनज को दर्ज करने की कृपा करें।

फिर बात यह है कि जिस देश में ल्युनेटिक ऐंसाईलमज और जैल्ज ज्यादा होती हैं वह उस देश की डीजैनरेशन की निशानी होती है और जिस देश में जेलें और यह ऐंसाईलमज कम होते हैं वह देश उतना ही अच्छा समझा जाता है। इस वक्त अमरीका के बाद इंडिया ही ऐसा देश है जिसमें यह सब से ज्यादा पाए जाते हैं। अमरीका हमारे देश से हर पहलू में आगे है और ल्युनेसी की बीमारी भी वहां सब से ज्यादा है। जहां यह हालत इंडिया में गरीबी की वजह से है वहां अमरीका में डीमौरैलिटी की वजह से है। आज इस बीमारी का फ्री इलाज कराने के लिये बिल लाया जा रहा है मगर इस का कोई रैंडीकल क्योर होना चाहिए कि यह बीमारी बढ़े न और यह रैंडीकल क्योर भी फ्री होना चाहिए। मैटल डिसऑर्डर से हमारे देश में फिजीकल डिसऑर्डर बहुत ज्यादा है और उस का रिऐक्शन अब यह है कि मैटल डिसऑर्डर बढ़ रहा है। तो इन गरीब लोगों के इलाज के लिए फ्री ट्रीटमेंट का प्रोवियन बड़ा अच्छा है। मगर जहां फ्री ट्रीटमेंट किया जा रहा है वहां ईजी ऐडमिशन का भी प्रबन्ध किया जाए। ऐडमिशन के वक्त लोगों को बहुत तकलीफ होती है। बाज मेम्बरों की तरफ से कहा गया है कि पंचायत वगैरह भी रिकमैंड कर सकें। मैं इस में एक इजाफा करता हूं कि शहरों की जो म्युनिसिपल कमेटियां हैं वह भी रिकमैंड करें, साथ ही उन के मैडीकल आफीसर्स की भी रिकमैंडेशन चाहिए ताकि लोगों को ऐडमिशन के वक्त दिक्कत न हो। आम आफीसर फरऊन मिजाज होते हैं, कई बातें करेंगे कि साहिब सीट ही नहीं है, वगैरह वगैरह। तो इस तरह दाखिल होने वालों को तकलीफ होगी। इस लिए आप को इस बात का ख्याल करना पड़ेगा कि लोगों को इस किस्म की दिक्कतें न हों।

दूसरी बात जो मैं कहूंगा वह यह है कि जहां फ्री ट्रीटमेंट का आप प्रबन्ध कर रहे हैं तो वहां ईजी ऐडमिशन की बात मैंने कही है मगर इस के साथ २ हमें एक और बात का भी ख्याल रखना है कि बहुत से ऐसे गरीब आदमी भी हैं जो कि दाखला मिलने के बावजूद भी खर्च की कमी की वजह से हस्पताल तक न पहुंच सकें, उन की कैरेज का भी इन्तजाम होना चाहिए। एक गरीब आदमी ऐसा तो है कि उस की सिफारिश तो कर दी जाती है लेकिन वहां तक पहुंचने का खर्च उस के पास नहीं है। इस लिये इस का भी प्रोवियन होना चाहिए। तो मैं समझता हूं कि डैलीगेटिड लैजिसलेशन का इस्तिथार तो आप को मिल गया है इस लिये रूल बनाते समय मरीजों के पहुंचाने के लिये फैसिलिटीज हासिल की जाएं।

एक बात मैं आप की खिदमत में और अर्ज करना चाहता हूं और वह यह है कि बाज हालतों में डिटैन्शन ल्युनेसी को बढ़ा देती है। ल्युनेटिक्स के लिये खुली हवा की जरूरत होती है। इस लिये डिटैन्शन उन्हीं लोगों की होनी चाहिए जो मरडर करके बहाने करते हैं कि वह पागल हैं बाकी जिन को पुलिस, स्टेशन वगैरह से पकड़ कर ले जाती है उन की हालत में डिटैन्शन उन की बीमारी को बढ़ा देती है। इस लिये अगर किसी को

[प्रोफ़ेसर मोता सिंह आनन्दपुरी]

जेल में भेजने का मौका भी आए तो वहां भी जेल के अन्दर एक ऐसी जगह होनी चाहिये कि जो ऐंसाईलम का काम दे ।

यह दो चार तजवीजें हैं जो मैं उम्मीद करता हूं कि सरकार इन की तरफ ध्यान देगी ।

प्रिंसिपल रत्ना राम (मुकरियां) : अध्यक्ष महोदय, यह जो बिल हमारी सरकार द्वारा पेश किया गया है इस की वाकई आवश्यकता थी क्योंकि सरकार के अनुभव में यह बात आती थी कि जो गरीब पागल होते थे उन को मैटल हस्पताल में भेजने में दिक्कत होती थी । यह बात तो प्रत्येक पंजाबी जानता है कि अमृतसर का जो मैटल हस्पताल है उस के जो डायरेक्टर हैं वह बड़े ही सहानुभूति रखने वाले हैं बड़े ऐक्सपर्ट हैं । कई एक केस तो मुझे भी वहां पिछले ५ या ६ महीनों में दाखिल कराने का अवसर प्राप्त हुआ है । वहां उन्हें एक बड़ी भारी दिक्कत पेश आती रही कि वहां उन के पास जगह की कमी है । जैसे कि अभी प्रोफ़ेसर साहिब ने कहा कि किसी देश में मानसिक रोगियों की संख्या का बढ़ना अच्छी बात तो नहीं है और हमारे देश में इन की संख्या कम रही है । यह बड़े ही गौरव की बात है । परन्तु अब जब कि पश्चिमी सभ्यता इस देश में काफी बढ़ रही है, हमारे देश में भी जीवन की गति, टेम्पो तेज हो रही है जिस के कारण इस बीमारी के केसिज़ हमारे देश में भी बढ़ रहे हैं इस लिये यह अत्यन्त आवश्यक है कि जो गरीब लोग हैं उन के इलाज के लिये सुविधाएं दी जाएं । यह सुविधाएं हमारी सरकार ने इस बिल द्वारा उपलब्ध कराने का प्रयत्न किया है । जहां इस के लिये मैं उन की इलाधा करता हूं वहां यह भी आवश्यक है कि सरकार और अधिक बैडज़ बढ़ाने का भी प्रयत्न करे ताकि जो दिक्कत हम प्रतिदिन महसूस करते हैं यह कुछ घट जाए । यह एक ऐसी बीमारी है कि रोगी के घर वाले घबरा जाते हैं और उन्हें पता नहीं होता कि इस रोग का इलाज कैसे किया जाये इस लिये मारे मारे फिरते हैं । एक ऐसे केस में मैं डिप्टी कमिश्नर से मिला तो उन्होंने बताया कि इस में सारी कार्यवाही करने में तो दो महीने लग जाएंगे । यह रोग भी दूसरे रोगों की तरह देर में इलाज होने से खतरनाक हो जाता है । इस लिए जहां मैं मंत्री महोदय को बधाई देता हूं कि उन्होंने इस बड़ी भारी कमी को दूर करने का प्रयत्न किया है वहां साथ ही यह भी आवश्यक है कि अमृतसर में beds की संख्या भी बढ़ा दें ।

एक और बात, अध्यक्ष महोदय, मैं यह कहना चाहता हूं कि अभी तक इस Act का नाम Lunacy Act ही चला आता है । परन्तु मनुष्य के पागल होने की धारणा तो बड़ी पुरानी धारणा है । अब जब कि मनोविज्ञान बढ़ा है तथा Science of Psychology ने तरक्की की तो इन लोगों को यह अपनाम देने से गुरेज़ किया जाता है । यह तो मानसिक रोग है और यह अच्छी बात है कि हस्पताल का नाम Mental Hospital है तो इसी तरह इस बिल का नाम भी इसी प्रकार संशोधित कर देते तो यह आधुनिक मनोविज्ञान के अनुसार हो जाता । इस ओर भी मैं मंत्री महोदय का ध्यान आकर्षित करूंगा । इस के Title के अन्दर भी ऐसा सुधार आवश्यक है । इन शब्दों के साथ, यह जो बड़ी भारी कमी को दूर करने का प्रयत्न किया गया है, इस के लिए मैं माननीय मंत्री महोदय तथा सरकार को बधाई

देता हूँ। यह बिल बहुत जरूरी था जिस को पेश किया गया है और लोगों की आवश्यकता को पूरा करने का प्रयत्न किया गया है।

सिंचाई तथा विद्युत मंत्री (प्रोफेसर शेर सिंह) : अध्यक्ष महोदय, इस छोटे से विधेयक पर बहुत से माननीय सदस्यों ने भाग लिया है और अपने विचार प्रकट किये हैं, मैं उन का धन्यवाद करता हूँ। जहाँ तक इस बिल के शीर्षक (Title) का सम्बन्ध है इस के बारे में प्रार्थना है कि यह बिल संशोधन के रूप में है और इस का नाम वही रखा गया है जो मूल ऐक्ट में पुराना चला आता है। इस अवसर पर इस का शीर्षक बदलना हमारे इस्तियार से बाहर की बात है। यह ठीक है कि इस का नाम आज कल की आधुनिक विचारधारा के समक्ष बदलना चाहिए। आजकल मनोविज्ञान का युग है और यह बिल मानसिक रोगों के बारे में है। इस के कई कारण हैं। किन्हीं कारणों से मन के अन्दर कुछ विचार पैदा हो जाते हैं। इच्छाओं की पूर्ति न होने के कारण या उन इच्छाओं में कोई बाधा आ जाने के कारण यह मानसिक रोग पैदा होते हैं इस लिए यह आवश्यक है कि आजकल के मनो-विज्ञान के युग में इस बिल का नाम बदल दिया जाए परन्तु हम संशोधन बिल ला रहे हैं इस लिए आज तक जो पुराना नाम चला आ रहा है उस का नाम न रखने से संशोधन नहीं किया जा सकता इस लिए वही नाम रखना जरूरी है।

पिछले दिनों संसार में मानसिक रोग अथवा पागलपन की बीमारी काफी बढ़ गई है। इस के कारण स्पष्ट हैं। संसार में भागा-दौड़ मची हुई है आदमी के मन को शान्ति नहीं। मनुष्य का मन अशांत है, मनुष्य ने अपने जीवन की आवश्यकताएं बहुत बढ़ा ली हैं और जीवन को कृत्रिम (मसनूई) बना लिया है इस से मनुष्य के मन के अन्दर विकार पैदा हो जाते हैं और मानसिक रोग पैदा हो जाते हैं। मुझे इस बात की खुशी है कि कुछ माननीय सदस्यों ने सुझाव पेश किए हैं कि इन का प्रबन्ध करना चाहिए और यह माना है कि इस बिल को लाने की आवश्यकता थी। हमारे देश के अन्दर ऐसे गरीब आदमियों की तादाद बहुत ज्यादा है जो इस रोग में ग्रस्त हैं परन्तु उन का प्रबन्ध नहीं होता। इस के बारे में जिन्होंने interest लिया है और माननीय सदस्यों ने सुझाव दिया है मैं उन का धन्यवाद करता हूँ। यहां मैं यह बताना चाहता हूँ कि अगर सरकार गरीब आदमी के इलाज का प्रबन्ध न करे तो इस बिल का मकसद फौत हो जाता है। मैं सभा को यह भी बता दूँ कि इस कार्य के लिये अगली पंच वर्षीय योजना में काफी रुपया रखा गया है। इस एक साल में भी रुपया खर्च किया जा रहा है। इस रकम से अमृतसर में हमारे mental hospital के विस्तार के लिये काफी रकम रखी गई है और यह रुपया अगली पंच वर्षीय योजना पर खर्च होगा। मैं यह भी बता दूँ कि अगली पंच वर्षीय योजना में पैप्सू के लिये एक mental hospital की योजना रखी गई थी परन्तु अब पैप्सू और पंजाब को मिला कर एक प्रांत बनाया जा रहा है और दोनों प्रान्त मिल कर एक बन जायेंगे इस लिये बजाय इस के कि पटियाला में भी hospital बनाया जाए यह ज्यादा अच्छा होगा कि एक ही जगह पर hospital रखा जाए। इस लिए आशा है कि इस फैसला के अनुसार और भी अधिक खर्च हम इस सम्बन्ध में कर सकेंगे क्योंकि इस हस्पताल में आने वाले रोगियों का इलाज ऐसा नहीं कि कोई डाक्टर दो दवाइयां ला कर बैठ जाए और इलाज शुरू कर दे।

[सिंचाई तथा विद्युत मंत्री]

यहां पर तो मनुष्यों का मनोविश्लेषण करना होता है Psycho-analysis करना होता है। धीरे धीरे रोगी की मनोवृत्ति को बदला जाता है इस लिए यह उचित है कि एक ही hospital हो और उस के अन्दर काफी अच्छा प्रबन्ध हो और उचित ढंग से मन का विश्लेषण होना चाहिए ताकि रोगी के complexes दूर हो सकें। इस लिये यह अच्छा है कि एक ही hospital पंजाब और Pepsu का अमृतसर में होगा और जितना रुपया अगली पंच वर्षीय योजना में Patiala Mental Hospital पर खर्च होना था वह Amritsar के Mental Hospital पर खर्च होगा। हमारे पैप्सू के सदस्य तथा मंत्री-गण को भी इस बात का अहसास है कि पंजाब के अन्दर एक ही स्थान पर हस्पताल हो। फिर माननीय सदस्य जानते हैं कि हमारे सरकारी हस्पतालों में गरीब आदमियों को दाखल नहीं किया जाता क्योंकि वहां पर स्थान नहीं होता और फिर रोगी को उस समय तक दाखल नहीं किया जाता जब तक कि वह समाज के लिए खतरा न बन जाए। इस के लिये मैं आप को विश्वास दिलाता हूं कि इन रोगियों के लिये इलाज का काफी प्रबन्ध होगा और काफी beds का प्रबन्ध भी किया जाएगा, जरूरी सामान दिया जाएगा और fully equip किया जाएगा। इस बिल को लाने के वास्तव में दो मकसद हैं। एक तो यह कि जो आदमी लावारिस हैं और जिन की देखभाल करने वाला कोई नहीं और वह मानसिक रोग से बीमार हो जाएं और उन का सरपरस्त कोई न हो और वह समाज के लिये खतरा बन जाएं उन का इलाज किया जा सके और दूसरे उन आदमियों का इलाज किया जा सके जिन का खर्च शुरू में उन के रिश्तेदार या Local Bodies या District Boards अदा करने की ज़िम्मेदारी लेते हैं और bond भर देते हैं कि हम खर्च बरदाश्त करेंगे। अगर ऐसा bond न हो तो उन रोगियों को अस्पताल में दाखल नहीं मिलता। ऐसी हालत में कई ऐसे केस होते हैं जहां इस ख्याल से bond भर दिये जाते हैं कि इस तरह दाखल तो हो ही जाएगा और इलाज भी शुरू कर दिया जाएगा फिर देखा जाएगा। और फिर यह भी वे सोचते हैं कि कर्ज लेकर काम चला लिया जाएगा परन्तु कई दफा ऐसी अवस्था आ जाती है और सरकार के सामने केस आए हैं जिन में कि किसी गरीब आदमी ने अपने बेटे को या किसी अन्य रिश्तेदार को दाखल करवा दिया इलाज शुरू करवा दिया बाद में कर्जा न मिल सका या खर्च पूरा न हो सका, अब सरकार के पास दो रास्ते रह जाते थे कि या तो उस से जबरदस्ती खर्चा वसूल करे या ऐसे आदमी को निकाल दे। परन्तु ऐसी हालत में जिस में कि रोगी को अस्पताल से निकाल दिया जाए वह समाज के लिये खतरा बन सकता था और यह समाज के हित में नहीं था कि ऐसे रोगी को निकाल दिया जाए। इस लिए यह सोचा गया कि गरीब आदमी अगर दाखले के बाद खर्च अदा न कर सके और Mental Hospital के मुन्तिजमान, जिन से उस ने खर्च देने का वादा किया था, यह देखें कि इस में अब खर्च अदा करने की ताकत नहीं रही तो यह इस खर्च को मुआफ़ कर सकें, एक तो यह है मनशा, और दूसरा यह है कि गरीब आदमी जो इधर उधर घूमते फिरते हैं और समाज के लिये खतरा बन सकते हैं ऐसे आदमियों को दाखल किया जा सके ताकि वे समाज के लिये खतरा न बन सकें।

ਜੋ ਸੁਝਾਵ ਮਾਨਨੀਯ ਪ੍ਰੋਫੈਸਰ ਰਲਾ ਰਾਮ ਆਰ ਫ਼ੂਸਰੇ ਸਾਥਿਯੋਂ ਨੇ ਦਿਏ ਹਨ ਕਿ ਪੰਚਾਇਤਾਂ ਨੂੰ ਇਸ਼ਤਿਯਾਰ ਹੋਣ ਆਰ ਯਹ ਦੇਖਾ ਜਾਏ ਕਿ ਕਿਤਨੇ ਵਿਅਕਤਿ ਗਰੀਬ ਹਨ ਫਿਰ ਯਹ ਕਿ ਇਸ ਕਾ ਨਿਸ਼ਚਯ ਕਰਨਾ ਕਿ ਕਿਤਨਾ ਖਰਚ ਕੀਯਾ ਜਾਏ ਇਨ ਕੇ ਸੰਬੰਧ ਮੇਂ ਮੈਂ ਅਰਜ਼ ਕਰਨਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹੂੰ ਕਿ ਸਰਕਾਰ ਨੂੰ ਜੋ ਅਧਿਕਾਰ ਆਪ ਇਸ ਬਿਲ ਕੇ ਫ਼ਾਰਾ ਨਿਯਮ ਬਨਾਨੇ ਕੇ ਦੇਂਗੇ, ਇਨ ਸੁਝਾਵਾਂ ਨੂੰ ਨਿਯਮ ਬਨਾਨੇ ਸਮਯ ਸਾਮਨੇ ਰਖੇਂਗੇ ਆਰ ਹਰ ਵਿਅਕਤਿ ਨੂੰ ਏਸੀ ਸਹੂਲਤਾਂ ਦੇੀ ਜਾਏਂਗੀ ਜਿਨ ਸੇ ਉਸ ਕਾ ਉਚਿਤ ਇਲਾਜ ਹੋ ਸਕੇ ।

Mr. Speaker : Question is—

That the Indian Lunacy (Punjab Amendment) Bill be taken into consideration at once.

The motion was carried.

Mr. Speaker : Since no amendment to any clause has been received, I suggest that if the House agrees, all the clauses and the title be together put to the vote of the House.

Members : No objection.

CLAUSES 2 AND 1 AND TITLE

Mr. Speaker : Question is—

That Clauses 2 and 1 and Title stand part of the Bill.

The motion was carried.

Minister for Irrigation and Power (Professor Sher Singh) : Sir, I beg to move—

That the Indian Lunacy (Punjab Amendment) Bill be passed.

Mr. Speaker : Motion moved—

That the Indian Lunacy (Punjab Amendment) Bill be passed.

ਸਰਦਾਰ ਸਰੂਪ ਸਿੰਘ (ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ ਸਾਹਿਬ, ਪੂਰਬੀ) : ਸਪੀਕਰ ਸਾਹਿਬ, ਇਸ ਬਿਲ ਦੀ consideration motion ਤੇ ਮਨਿਸਟਰ ਸਾਹਿਬ ਨੇ ਦਸਿਆ ਹੈ ਕਿ ਇਕ ਹੀ ਬਜ਼ਾ ਹਸਪਤਾਲ maintain ਕਰਨਾ ਹੈ ਜਿਥੇ ਕਿ ਅਜਿਹੇ ਮਰੀਜ਼ਾਂ ਦਾ ਇਲਾਜ ਕਰਨਾ ਹੈ। ਇਹ ਬਜ਼ੀ ਚੰਗੀ ਗਲ ਹੈ ਪਰ ਮੇਰੀ ਇਕ ਹੋਰ ਤਜਵੀਜ਼ ਹੈ। ਇਹ ਜੋ ਕਲਾਜ਼ ਤੁਸੀਂ ਪਾਸ ਕਰਾਈ ਹੈ ਇਸ ਵਿਚ ਤੁਹਾਨੂੰ ਉਸ ਲਈ ਗੁੰਜਾਇਸ਼ ਵੀ ਹੈ। ਉਹ ਇਹ ਕਿ ਤੁਸੀਂ ਸਾਰੇ District Headquarters ਤੇ psycho-analysts appoint ਕਰ ਦਿਉ ਜਿਹੜੇ ਕਿ ਬੀਮਾਰੀ ਦੀ preliminary stage ਤੇ ਹੀ ਉਸ ਦਾ ਇਲਾਜ ਕਰ ਸਕਣ। ਤੁਹਾਡੇ ਇਹ ਆਪਣੇ ਲਫਜ਼ ਹਨ ਅਤੇ ਇਸ ਕਲਾਜ਼ ਵਿਚ ਤੁਸੀਂ ਕਿਹਾ ਹੈ ਕਿ “authorise the reception, detention or treatment of any lunatic”। ਇਸ ਦਾ ਮਤਲਬ ਹੈ ਕਿ ਸਾਰਾ treatment ਤੁਸੀਂ ਕਰਨਾ ਹੈ। ਕਰੋ, ਬਜ਼ੀ ਚੰਗੀ ਗਲ ਹੈ ਪਰ detain ਕਰ ਕੇ ਜੋ ਬਾਅਦ ਵਿਚ ਤੁਸੀਂ treatment ਕਰਨਾ ਹੈ ਪਹਿਲਾਂ ਹੀ

[ਸਰਦਾਰ ਸਰੂਪ ਸਿੰਘ]

district level ਤੇ ਥੋੜ੍ਹਾ ਬਹੁਤ ਇਲਾਜ ਮੁਹਈਆ ਕਰੇ। ਤੁਹਾਡਾ ਬਹੁਤ ਸਾਰਾ ਖਰਚ ਵੀ ਬਚ ਜਾਵੇਗਾ ਅਤੇ ਬੀਮਾਰੀ ਵੀ preliminary stage ਤੇ ਹੀ ਰੋਕੀ ਜਾ ਸਕੇਗੀ। ਜਿਹੜੇ ਡਾਕਟਰ ਅਤੇ ਸਿਵਲ ਸਰਜਨ ਵਗੈਰਾ ਹਨ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਇਕ special course psychology ਦਾ ਕਰਾ ਦਿਉ ਤਾਂਕਿ ਜਿਹੜਾ ਮਰੀਜ਼ ਆਵੇ ਉਸਦਾ ਉਹ ਸ਼ੁਰੂ stage ਤੇ ਹੀ ਇਲਾਜ ਕਰ ਸਕਣ ਅਤੇ ਅਗਲੀ stage ਆਵੇ ਹੀ ਨਾ। ਜਦੋਂ ਤਕ ਤੁਸੀਂ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਨਹੀਂ ਕਰੋਗੇ ਉਸ ਵੇਲੇ ਤਕ ਤੁਸੀਂ ਇਸ ਚੀਜ਼ ਨੂੰ control ਨਹੀਂ ਕਰ ਸਕੋਗੇ। ਇਹ ਤੁਹਾਡੀ wishful thinking ਹੀ ਹੋਵੇਗੀ ਕਿ ਤੁਸੀਂ ਸਾਰੇ ਸੂਬੇ ਦੇ ਪਾਗਲਾਂ ਦਾ ਇਲਾਜ ਕਰ ਦਿਉਗੇ। ਇਕ ਹਸਪਤਾਲ ਵਿਚ ਤੁਸੀਂ ਕਿੰਨੇ ਕੁ ਮਰੀਜ਼ਾਂ ਦਾ ਇਲਾਜ ਕਰ ਸਕੋਗੇ। ਇਲਾਜ ਨੂੰ centralise ਕਰਨ ਦਾ ਨਤੀਜਾ ਇਹ ਹੋਵੇਗਾ ਕਿ ਤੁਸੀਂ 80 ਫੀ ਸਦੀ ਮਰੀਜ਼ਾਂ ਦਾ ਵੀ ਇਲਾਜ ਨਹੀਂ ਕਰ ਸਕੋਗੇ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਬੀਮਾਰੀ ਵਧਦੀ ਚਲੀ ਜਾਵੇਗੀ। ਮੇਰੀ ਅਰਜ਼ ਹੈ ਕਿ ਇਹ provision ਤੁਸੀਂ ਇਕ ਨਈਂ ਕਲਾਜ ਦੇ ਜ਼ਰੀਏ ਵੀ ਕਰ ਸਕਦੇ ਹੋ। ਪਹਿਲਾਂ mental hospital ਦਾ ਕੋਈ ਜ਼ਿਕਰ ਨਹੀਂ ਹੈ, ਇਹ ਤੁਹਾਨੂੰ ਗੁੰਜਾਇਸ਼ ਹੈ ਕਿ ਇਸ ਕਲਾਜ ਦੀ light ਵਿਚ ਤੁਸੀਂ ਇਲਾਜ ਨੂੰ decentralise ਕਰੋ। ਜੇਕਰ ਨਹੀਂ ਕਰੋਗੇ ਤਾਂ ਇਸ ਬਿਲ ਦਾ ਸਾਰਾ ਮਕਸਦ ਫੇਤ ਹੋ ਜਾਵੇਗਾ। ਮੇਰੀ ਇਹੋ ਰਾਇ ਹੈ ਕਿ ਰੂਲਜ਼ ਜਿਹੜੇ ਤੁਸੀਂ prescribe ਕਰਨੇ ਹਨ ਉਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚ ਇਹ provision ਕਰ ਦਿਉ ਕਿ psychic ਇਲਾਜ ਪਹਿਲਾਂ district level ਤੇ ਹੋਵੇ। ਬੰਗਲੌਰ ਵਿਚ ਇਸ ਦਾ ਛੇ ਮਹੀਨੇ ਦਾ ਕੋਰਸ ਹੈ। ਤੁਸੀਂ ਉਥੇ ਆਪਣੇ ਡਾਕਟਰ ਭੇਜੋ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ scholarship ਦਿਉ। ਉਥੋਂ ਉਹ ਸਿਖ ਕੇ ਆਉਣ ਅਤੇ district headquarters ਵਿਚ ਜਾ ਕੇ ਮਰੀਜ਼ਾਂ ਦਾ ਇਲਾਜ ਕਰ ਸਕਣ। ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ ਜਾਣ ਦੀ ਵੀ ਜਿਹੜੀ ਤਕਲੀਫ਼ ਹੈ ਉਹ ਵੀ ਘਟ ਸਕੇਗੀ।

ਸਿਚਾਈ तथा विद्युत मंत्री (प्रोफੈसਰ शेर सिंह) : अध्यक्ष महोदय, मैं ने जो पहले निवेदन किया कि एक ही बड़ा हस्पताल होगा इस का मतलब यह नहीं था कि district headquarters में शुरू २ में इस का इलाज न हो सके। अब भी यह चीज़ मौजूद है। शुरू २ में जब बीमारी शुरू ही होती है कई को physical कामों से हो जाती है और चक्कर वगैरह आने शुरू हो जाते हैं तो उस का इलाज डाक्टर लोग जो psychologist नहीं हैं करते हैं। इन चीज़ों का यानी preliminary stage का इलाज तो वह डाक्टर जिन को psychology नहीं आती वह भी करते हैं, गांव में जो ब्रैक लोग हैं वह भी करते हैं। तो यह इलाज rule out तो नहीं हो जाता है। जो अपने psycho-analysis की training डाक्टरों को देने के सम्बन्ध में suggestion दी है वह भी अच्छी है और गौर करने के काबिल है मगर इस बिल का मतलब यह नहीं है कि शुरू stages के जो cases हैं उन को डाक्टर treat नहीं करेंगे वह भी होगा, इस के साथ २ जो ऐसे cases होंगे जो खतरनाक हो गए हों जिनका दाखला करना ज़रूरी हो गया हो और वहीं इलाज हो सकता हो उन का प्रबन्ध उस बड़े हस्पताल में भी होगा। शुरू २ के जो cases होते हैं उन में psycho-analysis की ज़रूरत नहीं होती क्योंकि यह cases physical ailment

के होते हैं और इन का इन्तज़ाम और इलाज तो आम डाक्टर ही कर लेते हैं। वैसे आप की suggestion कि छे महीने का psycho-analysis का course भी कराया जावे यह भी काफी अच्छी है और सरकार इस पर गौर करेगी।

Mr. Speaker : Question is—

That the Indian Lunacy (Punjab Amendment) Bill be passed.

The motion was carried.

THE AMBALA DISTRICT BOARD TAX VALIDATING BILL, 1956.

Deputy Minister (Shri Balwant Rai Tayal) : Sir, I beg to move—

That the Ambala District Board Tax Validating Bill be taken into consideration at once.

स्पीकर साहिब, यह जो बिल सदन के सामने रखा है अम्बाला डिस्ट्रिक्ट बोर्ड के बारे में है। चूंकि इस की माली हालत ठीक नहीं थी इस लिये बोर्ड ने इसे ठीक करने के लिए 1953 में professional tax लगाया था। उस के बाद गवर्नमेंट ने इस का गज़ट नोटिफिकेशन किया। गज़ट नोटिफिकेशन में इस के लागू होने की मयाद एक महीना रखी गई मगर Act की section 31(6)a के मुताबिक तीन महीने होनी चाहिए थी। बोर्ड ने टैक्स वसूल कर लिया क्योंकि उस की माली हालत खराब थी। मगर वह टैक्स invalid करार दिया गया। इस लिये अब यह बिल उस को validate करने के लिये सदन के सामने रख रहे हैं। इस में कोई controversial चीज़ नहीं, सिर्फ मामूली सी technical गलती है, जो दूर करनी है, इस लिये उमीद है कि सदन इसे पास करेगा।

Mr. Speaker : Motion moved—

That the Ambala District Board Tax Validating Bill be taken into consideration at once.

ਸਰਦਾਰ ਚੰਨਣ ਸਿੰਘ ਧੂਤ (ਟਾਂਡਾ) : ਸਪੀਕਰ ਸਾਹਿਬ, ਵੇਖਣ ਨੂੰ ਤਾਂ ਇਹ ਇਕ ਬੜੀ ਮਸ਼ੂਲੀ ਗਲ ਹੈ ਕਿ ਇਕ ਨਿੱਕੀ ਜਿੰਨੀ technical ਗਲਤੀ ਹੈ ਅਤੇ ਉਸ ਨੂੰ ਦੂਰ ਕਰਨਾ ਹੈ। ਪਰ ਮੈਂ ਸਮਝਦਾ ਹਾਂ ਕਿ 15 ਮਈ 1953 ਤੋਂ ਲੈ ਕੇ ਅਜ ਤਕ ਜਾਂ ਜਿਸ ਦਿਨ ਇਹ Act repeal ਕੀਤਾ, ਤਿਨ ਸਾਲ ਹੋ ਜਾਂਦੇ ਹਨ ਅਤੇ ਤਿੰਨ ਸਾਲਾਂ ਦੇ ਟੈਕਸ ਦਾ ਰੁਪਿਆ ਹੁਣ ਹਾਸਲ ਕਰਨਾ ਚਾਹੁੰਦੇ ਹਨ।

ਅਧ്യਕਸ਼ ਸਹੋਦਯ : ਵਹੁ ਤੋ ਕਰ ਚੁਕੇ ਹੈਂ। (They have done it.)

ਸਰਦਾਰ ਚੰਨਣ ਸਿੰਘ ਧੂਤ : ਜੇਕਰ ਕਰ ਚੁਕੇ ਹਨ ਤਾਂ ਉਹ ਗਲਤ ਤਰੀਕੇ ਨਾਲ ਵਸੂਲ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ ਅਤੇ ਕਾਨੂੰਨ ਦੇ ਅਨੁਸਾਰ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ ਗਿਆ। ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਲੋਕਾਂ ਨੇ courts ਵਿਚ ਜਾ ਕੇ case ਲੜੇ ਅਤੇ ਉਥੇ ਸਾਬਤ ਕੀਤਾ ਕਿ ਇਹ ਗਲਤ ਤਰੀਕਾ ਇਖਤਿਆਰ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ ਅਤੇ court ਨੇ ਇਸ ਨੂੰ invalid ਕਰਾਰ ਦਿਤਾ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਹਕ ਵਿਚ ਫੈਸਲਾ ਹੋ ਜਾਣਾ ਹੈ ਲੇਕਿਨ ਇਸ ਦੇ ਬਾਵਜੂਦ ਵੀ ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਉਸਦੀ ਵਸੂਲੀ ਦਾ

[ਸਰਦਾਰ ਚੰਨਣ ਸਿੰਘ ਧੂਤ]

ਕੰਮ ਜਾਰੀ ਰਖਿਆ ਅਤੇ ਉਸ ਫੇਸਲੇ ਨੂੰ ਨਹੀਂ ਮੰਨਿਆ। ਇਹ ਤਾਂ ਹੋਰ ਵੀ ਇਕ ਬੜੀ ਭਾਰੀ ਗਲਤੀ ਹੈ ਕਿ ਗਵਰਨਮੈਂਟ ਖੁਦ ਕਾਨੂੰਨ ਬਣਾ ਕੇ ਖੁਦ ਹੀ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਖਿਲਾਫ਼ ਵਰਤੀ ਕਰਦੀ ਰਹੀ ਹੈ। ਇੰਨੀ ਦੇਰ ਗਲਤੀਆਂ ਕਰਨ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਹੁਣ ਉਸ ਨੂੰ ਠੀਕ ਕਰਾਉਣ ਲਈ ਇਥੇ ਆਏ ਹਨ। ਜੇਕਰ ਹੋਰ ਕੋਈ ਆਵਾਜ਼ੀ ਕਾਨੂੰਨ ਦੇ ਖਿਲਾਫ਼ ਕੰਮ ਕਰੇ ਤਾਂ ਉਸ ਨੂੰ ਜੇਲ੍ਹ ਹੁੰਦੀ ਹੈ ਪਰ ਜੇਕਰ ਗਵਰਨਮੈਂਟ ਅਤੇ ਇਸ ਦੇ ਅਫ਼ਸਰ ਨਾਜਾਇਜ਼ ਕੰਮ ਕਰਦੇ ਹਨ ਤਾਂ ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਕਿਉਂ ਸਜ਼ਾ ਨਹੀਂ ਮਿਲਦੀ ਜਿਹੜੀ ਕਿ ਆਮ ਆਵਾਜ਼ੀ ਨੂੰ ਮਿਲਦੀ ਹੈ? ਅਦਾਲਤਾਂ ਦੇ ਫੇਸਲੇ ਹੋ ਜਾਂਦੇ ਹਨ ਪਰ ਇਹ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਜ਼ਰਾ ਵੀ ਪਰਵਾਹ ਨਹੀਂ ਕਰਦੇ ਅਤੇ ਫੇਰ ਵੀ ਆਪਣੇ ਹੀ ਕੰਮ ਕਰਦੇ ਹਨ। ਇਸ ਤੋਂ ਸਾਬਤ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਇਹ ਗਵਰਨਮੈਂਟ ਕਿੰਨਾ ਕੁ ਅਦਾਲਤਾਂ ਦੇ ਫੇਸਲਿਆਂ ਦਾ ਇਹਤਰਾਮ ਕਰਦੀ ਹੈ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਤੇ ਇਜ਼ਤ ਦੇ ਫੁਲ ਚੜ੍ਹਾਂਦੀ ਹੈ।

ਦੂਜੀ ਗਲ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਇਸੇ ਹਾਊਸ ਨੇ 21 ਕਿਸਮ ਦੇ professional taxes ਲਾ ਦਿਤੇ ਹਨ ਪਰ ਹੁਣ ਵੀ.....

ਅਧ୍ୟਕਸ਼ ਸਹੋਦਯ : Recovery ਕਾ ਕਿਲ੍ਹਾ ਤੋ ਆਭੀ ਆ ਸਕਤਾ ਹੈ। ਧਹ੍ਹ ਤੋ ਕਸੂਲ ਕਰ ਚੁਕੇ ਹੈਂ ਆਰ ਆਭੀ ਤਸੇ validate ਕਰ ਰਹੇ ਹੈਂ। ਏਕ ਸਾਮ੍ਹਲੀ ਸੀ technical ਗਲਤੀ ਕੋ ਠੀਕ ਕਰ ਰਹੇ ਹੈਂ। (The Bill regarding the recovery can be brought even now. They have recovered the amount and now they are validating it. They are rectifying a minor technical mistake.)

ਸਰਦਾਰ ਚੰਨਣ ਸਿੰਘ ਧੂਤ : ਕਨੂੰਨ ਦੇ ਖਿਲਾਫ਼ ਇਹ ਗੱਲਾਂ ਕਰ ਕੇ ਇਥੇ ਇਸ ਹਾਊਸ ਵਿਚ ਕਿਉਂ ਸਾਥੋਂ ਠੀਕ ਕਰਾਣ ਲਈ ਲੈ ਆਉਂਦੇ ਹਨ ?

ਅਧ୍ୟਕਸ਼ ਸਹੋਦਯ : ਆਖਿਰ ਧਹ੍ਹ ਤੋ ਧਹ੍ਹਾਂ ਹੀ ਪੇਸ਼ ਹੋਨਾ ਹੈ ਹਾਊਸ ਮੈਂ। (After all this has to be brought here before the House.)

ਸਰਦਾਰ ਚੰਨਣ ਸਿੰਘ ਧੂਤ : ਪਰ ਇਸ ਦਾ ਮਤਲਬ ਇਹ ਤਾਂ ਨਹੀਂ ਕਿ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੀਆਂ ਗਲਤੀਆਂ ਨੂੰ ਹਾਊਸ ਠੀਕ ਕਰਦਾ ਫਿਰੇ।

ਅਧ୍ୟਕਸ਼ ਸਹੋਦਯ : Amendment ਤੋ Legislature ਮੈਂ ਹੀ ਆਏ ਧੀ। ਆਪ ਕਹ ਸਕਤੇ ਹੈਂ ਕਿ ਧਹ੍ਹ wrong step ਆ ਸਗਰ ਧਹ੍ਹ ਨ ਕਹੇਂ ਕਿ ਧਹ੍ਹ ਧਹ੍ਹਾਂ Legislature ਮੈਂ ਨਹੀਂ ਆ ਸਕਤਾ ਹੈ। (An amendment is to come before the Legislature. The hon. Member can say that it was a wrong step but he cannot say that it cannot be brought before the Legislature.)

ਸਰਦਾਰ ਚੰਨਣ ਸਿੰਘ ਧੂਤ : ਸਪੀਕਰ ਸਾਹਿਬ, ਆਪਣੀ ਪਾਲੀਸੀ ਦੇ ਮੁਤਾਬਿਕ ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਇਸੇ legislature ਵਿਚ ਪਾਸ ਕੀਤਾ ਕਿ 21 ਕਿਸਮ ਦੇ professional tax ਮੁਆਫ਼ ਕਰ ਦਿਤੇ ਹਨ ਉਸੀ ਪਾਲੀਸੀ ਨੂੰ ਮਦਨਜ਼ਰ ਰਖਦੇ ਹੋਇਆਂ ਕਿ ਇਹ ਇਥੇ ਅਜਿਹਾ ਤਰਮੀਮੀ ਬਿਲ ਲਿਆਂਦੇ ਕਿ ਜਿੰਨਾ ਰੁਪਿਆ ਤਿਨਾਂ ਸਾਲਾਂ ਵਿਚ ਵਸੂਲ ਕੀਤਾ ਹੈ ਉਹ ਸਾਰਾ ਵਾਪਸ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇਗਾ। ਜੇ ਸਰਕਾਰ ਇਸ ਟੈਕਸ ਨੂੰ ਵਾਪਸ ਕਰਨ ਦਾ ਬਿਲ ਹਾਊਸ ਦੇ ਸਾਹਮਣੇ ਲਿਆਉਂਦੀ ਤਾਂ ਅਸੀਂ ਸਾਰੇ ਸਰਕਾਰ ਦੀ ਇਸ ਕਾਰਵਾਈ ਦੀ ਸਲਾਘਾ ਕਰਦੇ ਤੇ ਉਸ ਨੂੰ ਮੁਬਾਰਕਬਾਦ

ਦੇਂਦੇ ਕਿ ਸਰਕਾਰ ਆਪਣੀਆਂ ਗਲਤੀਆਂ ਨੂੰ ਮੰਨਣ ਵਿਚ ਸੰਕੋਚ ਨਹੀਂ ਕਰਦੀ ਤੇ ਲੋਕਾਂ ਦੀ ਤਲਾਈ ਦਾ ਖਿਆਲ ਰਖਦੀ ਹੈ। ਪਰ ਇਸ ਦੇ ਵਿਪਰੀਤ ਸਰਕਾਰ 21 ਕਿਸਮ ਦੇ professional tax ਲੋਕਾਂ ਤੇ ਲਾ ਰਹੀ ਹੈ, ਜਿਹੜੇ ਉਹ ਅਦਾ ਨਹੀਂ ਕਰ ਸਕਦੇ। ਮੈਂ ਸਮਝਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਇਹ ਵਸੂਲ ਕੀਤਾ ਹੋਇਆ ਰੁਪਿਆ ਗਵਰਨਮੈਂਟ ਨੂੰ ਵਾਪਸ ਕਰਨਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ਤੇ ਇਹ ਬਿਲ ਵਾਪਸ ਲੈ ਲੈਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ। ਗਵਰਨਮੈਂਟ ਨੂੰ ਬਜਾਏ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦਾ ਬਿਲ ਲਿਆਉਣ ਦੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਅਫਸਰਾਂ ਨੂੰ ਸਜ਼ਾ ਦੇਣੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ ਜਿਹੜੇ ਇਸ ਗਲਤੀ ਦੇ ਜਿੰਮੇਦਾਰ ਹਨ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਗਲਤੀ ਦੇ ਕਾਰਨ ਗਵਰਨਮੈਂਟ ਨੂੰ ਅਦਾਲਤ ਵਿਚ ਸ਼ਰਮਿੰਦਾ ਹੋਣਾ ਪਿਆ ਹੈ ਤੇ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਹਾਊਸ ਦੇ ਮੈਂਬਰਾਂ ਨੂੰ ਖਾਹ ਮਖਾਹ bother ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਲਈ ਮੈਂ ਸਰਕਾਰ ਨੂੰ ਕਹਾਂਗਾ ਕਿ ਉਹ ਇਹ ਬਿਲ ਵਾਪਸ ਲੈ ਲੈਣ ਤੇ ਵਸੂਲ ਕੀਤੇ ਹੋਏ ਰੁਪਏ ਦੀ ਵਾਪਸੀ ਲਈ ਬਿਲ ਇਸ ਹਾਊਸ ਦੇ ਸਾਹਮਣੇ ਪੇਸ਼ ਕਰਨ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਸ਼ਬਦਾਂ ਨਾਲ ਮੈਂ ਇਸ ਬਿਲ ਦੀ ਮੁਖਾਲਫਤ ਕਰਦਾ ਹਾਂ।

ਸਰਦਾਰ ਵਜ਼ੀਰ ਸਿੰਘ (ਡੇਲ੍ਹੀ): ਸਪੀਕਰ ਸਾਹਿਬ, ਜਦੋਂ ਵੀ District Board ਜਾਂ Municipal Committee ਕੋਈ ਟੈਕਸ ਲਾਂਦੀ ਹੈ ਤਾਂ ਉਸ ਦੇ ਮੁਤੱਲਕ ਪਹਿਲਾਂ ਇਕ resolution ਪਾਸ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਉਹ resolution ਡਿਪਟੀ ਕਮਿਸ਼ਨਰ ਤੇ ਕਮਿਸ਼ਨਰ ਕੋਲੋਂ ਹੋ ਕੇ ਗਵਰਨਮੈਂਟ ਪਾਸ ਪਹੁੰਚਦਾ ਹੈ। ਗਵਰਨਮੈਂਟ ਦੇ ਅਫਸਰ ਉਸ ਤੇ ਗੌਰ ਕਰਦੇ ਹਨ ਤੇ ਆਪਣਾ ਮਸ਼ਵਰਾ ਦੇਂਦੇ ਹਨ ਕਿ ਇਹ ਟੈਕਸ ਲਗ ਸਕਦਾ ਹੈ ਜਾਂ ਨਹੀਂ ਲਗ ਸਕਦਾ। ਮੈਂ ਮਾਨਯੋਗ ਮਨਿਸਟਰ ਇਨਚਾਰਜ ਕੋਲੋਂ ਪੁਛਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਅਦਾਲਤ ਦੇ ਫੈਸਲੇ ਦੇ ਪੇਸ਼ਨਜ਼ਰ ਕੀ ਇਹ ਟੈਕਸ ਕਾਨੂੰਨੀ ਤੌਰ ਤੇ ਨਾਜਾਇਜ਼ ਹੈ? ਕੀ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਆਪਣੇ ਕਾਨੂੰਨੀ ਮਸ਼ੀਰਾਂ ਦੀ ਜਵਾਬ ਤਲਬੀ ਕੀਤੀ ਹੈ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਇਸ ਸੰਬੰਧ ਵਿਚ ਗਲਤ ਰਾਏ ਦਿਤੀ ਸੀ? ਗਵਰਨਮੈਂਟ ਦੇ ਇਸ ਕਾਨੂੰਨ ਦੇ ਖਿਲਾਫ ਇਕ ਆਦਮੀ ਨੇ ਪੇਸ਼ੇ ਖਰਚ ਕੇ ਅਦਾਲਤ ਦੇ ਦਰਵਾਜ਼ੇ ਖਟਖਟਾਏ ਤੇ ਮੁਸ਼ਕਿਲ ਨਾਲ ਅਦਾਲਤ ਦੀ decree ਹਾਸਲ ਕੀਤੀ ਪਰ ਇਹ ਗਵਰਨਮੈਂਟ ਅਦਾਲਤ ਦਿਆਂ ਫੈਸਲਿਆਂ ਨੂੰ ਨੁਕਰਾ ਕੇ ਦੁਬਾਰਾ legislation ਦੁਆਰਾ ਉਸ ਹੁਕਮ ਨੂੰ undo ਕਰਨਾ ਚਾਹੁੰਦੀ ਹੈ। ਮੈਂ ਪੁਛਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਕੀ ਇਹ contempt of court ਨਹੀਂ? ਜੇ ਅਦਾਲਤ ਦਾ ਇਹ ਫੈਸਲਾ ਹੈ ਕਿ ਇਹ ਟੈਕਸ ਨਾਜਾਇਜ਼ ਹੈ ਤਾਂ ਗਵਰਨਮੈਂਟ ਨੂੰ ਇਹ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ਕਿ ਇਹ ਰੁਪਿਆ ਉਨ੍ਹਾਂ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਵਾਪਸ ਕਰ ਦੇਵੇ। ਮੈਂ ਸਮਝਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਇਸ ਬਿਲ ਰਾਹੀਂ ਪਿਛਲੇ ਟੈਕਸ ਨੂੰ validate ਕਰਨਾ ਗਵਰਨਮੈਂਟ ਦਾ ਜਾਇਜ਼ action ਨਹੀਂ। ਅਦਾਲਤ ਦੇ ਫੈਸਲੇ ਦੀ respect ਕੀਤੀ ਜਾਣੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ ਤੇ ਇਹ ਫੈਸਲੇ legislation ਦੁਆਰਾ undo ਨਹੀਂ ਕੀਤੇ ਜਾਣੇ ਚਾਹੀਦੇ ਬਲਕਿ ਉਸ ਫੈਸਲੇ ਦੇ ਮੁਤਾਬਿਕ ਵਸੂਲ ਕੀਤੀ ਹੋਈ ਰਕਮ ਗਵਰਨਮੈਂਟ ਨੂੰ ਵਾਪਸ ਕਰ ਦੇਣੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ ਤੇ ਅਗੋਂ ਲਈ ਪੂਰੀ ਇਹਤਿਆਤ ਕਰਨੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ ਕਿ ਇਹੋ ਜਿਹੇ ਟੈਕਸ ਲੋਕਾਂ ਤੇ ਨਾ ਲਾਏ ਜਾਣ। ਹੁਣ elections ਜਦੋਂ ਨੇੜੇ ਆ ਰਹੇ ਹਨ ਗਵਰਨਮੈਂਟ ਨੂੰ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ਕਿ ਲੋਕਾਂ ਦੀ ਮਾਲੀ ਹਾਲਤ ਵਲ ਧਿਆਨ ਦੇ ਕੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਤੇ ਟੈਕਸ ਲਾਉਣ ਦਾ ਵਿਚਾਰ ਛੱਡ ਦੇਵੇ। ਜੇ ਸਰਕਾਰ ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੀ ਪਾਲੀਸੀ ਤੇ ਅੜੀ ਰਹੀ ਤਾਂ ਮੈਂ ਉਸ ਨੂੰ ਚੇਤਾਵਨੀ ਦੇਣਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਉਸ ਦਾ ਵੀ ਉਹ ਹੀ ਹਸ਼ਰ ਹੋਵੇਗਾ ਜਿਹੜਾ ਅਜ ਫਲ ਪਾਕਿਸਤਾਨ ਵਿਚ ਹੋ ਰਿਹਾ ਹੈ।

उपमंत्री (श्री बलवन्त राय तायल) : स्पीकर साहिब, इस सदन में मेरे कुछ साथियों ने tax validate करने के सिलसिले में कुछ ऐसी बातें कहीं हैं जो मैं समझता हूँ कि ठुस्त नहीं हैं। मेरे साथियों ने मांग की है कि उन अफसरों के खिलाफ जिन्होंने notification करते वक्त इस चीज़ को नहीं देखा और उन की ग़लती के कारण यह बिल सदन में लाना पड़ा है, कार्रवाई की जाये। मैं उन्हें यकीन दिलाता हूँ कि इस के मुतअल्लिक जांच पड़ताल की जायेगी और जो कार्रवाई की जा सकती है वह की जायेगी।

Mr. Speaker : Question is—

That the Ambala District Board Tax Validating Bill be taken into consideration at once.

The motion was carried.

Mr. Speaker : No amendment to any clause has been received. I will, therefore, put the clauses and the Title together to the vote of the House.

CLAUSES 2 AND 1 AND TITLE

Mr. Speaker : Question is—

That clauses 2 and 1 and Title stand part of the Bill.

The motion was carried.

Deputy Minister (Shri Balwant Rai Tayal) : Sir, I beg to move—

That the Ambala District Board Tax Validating Bill be passed.

Mr. Speaker : Motion moved—

That the Ambala District Board Tax Validating Bill be passed.

ਸਰਦਾਰ ਸਰੂਪ ਸਿੰਘ (ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ ਸ਼ਹਿਰ, ਪੂਰਬੀ) : ਸਪੀਕਰ ਸਾਹਿਬ, ਇਸ ਸਭਾ ਵਿਚ ਮੁਸ਼ਕਲ ਨਾਲ ਕੋਈ ਇਨ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਜਦੋਂ ਕੋਈ Validating Bill ਨਾ ਪੇਸ਼ ਕੀਤਾ ਜਾਏ। ਇਹ ਇਕ special remedy ਹੈ ਜਿਹੜੀ ਬੜੀ rarely ਇਸਤੇਮਾਲ ਕੀਤੀ ਜਾਣੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ, ਜਦੋਂ ਖਾਸ ਤੌਰ ਤੇ ਕੋਈ ਪੇਸ਼ੀਦਾ ਕਾਨੂੰਨ ਹੋਵੇ ਜਿਸ ਨੂੰ ਅਫਸਰ ਨਾ ਸਮਝ ਸਕਦੇ ਹੋਣ। ਇਹ ਤਾਂ ਇਕ ਸਾਧਾਰਨ ਗਲਤੀ ਹੈ। ਜਿਹੜੀ ਤਾਰੀਖ ਦੇਣੀ ਸੀ ਉਹ ਗਲਤ ਦਿਤੀ ਗਈ ਹੈ। ਇਹ ਬੜੀ ਅਜੀਬ ਜਿਹੀ ਗਲ ਹੈ ਕਿ ਇਹੋ ਜਿਹੀ ਮਾਮੂਲੀ ਤੇ ਨਿਕੱਮੀ ਗਲਤੀ ਲਈ ਹਾਊਸ ਵਿਚ ਬਿਲ ਲਿਆਂਦਾ ਜਾਏ ਤੇ ਹਾਊਸ ਦਾ ਵਕਤ ਜ਼ਾਇਆ ਕੀਤਾ ਜਾਏ। ਮਾਲੂਮ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਇਹ administration ਬੜੀ lax ਹੈ। ਜਦੋਂ ਇਕ ਜਾਂ ਦੋ Validating Bills ਪਾਸ ਕਰਾ ਲਏ ਜਾਣ ਤਾਂ ਗਵਰਨਮੈਂਟ ਨੂੰ ਖਬਰਦਾਰ ਹੋ ਜਾਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ਤੇ ਅਫਸਰਾਂ ਨੂੰ ਹਿਦਾਇਤਾਂ ਜਾਰੀ ਕਰ ਦੇਣੀਆਂ ਚਾਹੀਦੀਆਂ ਹਨ ਕਿ ਇਹੋ ਜਿਹੀਆਂ ਗਲਤੀਆਂ ਦੁਬਾਰਾ ਨਾ ਹੋਣ। ਪਰ ਅਸੀਂ ਵੇਖਦੇ ਹਾਂ ਕਿ ਇਹੋ ਜਿਹੇ ਬਿਲ ਪੇਸ਼ ਕਰਨਾ ਗਵਰਨਮੈਂਟ ਦਾ ਦਸਤੂਰ ਹੋ ਗਿਆ ਹੈ ਤੇ ਹਰ ਸੈਸ਼ਨ ਵਿਚ ਅਫਸਰਾਂ ਤੇ ਮਨਿਸਟਰਾਂ ਦੀ laxity ਨੂੰ condone ਕਰਾਉਣ ਲਈ ਦੋ ਤਿੰਨ ਬਿਲ ਹਾਊਸ ਵਿਚ ਲਿਆਏ ਜਾਂਦੇ ਹਨ। ਮੈਂ ਸਮਝਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਇਹ ਪ੍ਰੋਕਟਿਸ ਬਿਲਕੁਲ ਬੰਦ ਹੋ ਜਾਣੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ।

उप मंत्री (श्री बलवन्त राय तायल) : स्पीकर साहिब ! यह जो बिल सदन के सामने है इस के मुतअल्लिक जो कहा जा सकता है वह कह दिया गया है। डिस्ट्रिक्ट बोर्डज के जो टैक्स लगे हुए हैं वह पहले से ही लगे हुए हैं। इन टैक्सों का रुपया जनता के काम ही आना है। इन शब्दों के साथ मैं उम्मीद करता हूं कि सदन इस बिल का समर्थन करेगा।

Mr. Speaker : Question is—

That the Ambala District Board Tax Validating Bill be passed.

The motion was carried.

THE PUNJAB MUNICIPAL (TAX VALIDATING) BILL, 1956

Deputy Minister (Shri Balwant Rai Tayal) : Sir, I beg to move—

That the Punjab Municipal (Tax Validating) Bill be taken into consideration at once.

स्पीकर साहिब ! शाहबाद और रोहतक म्युनिसिपल कमेटियों ने जो cycle tax और House tax लगाया था उन के मुतअल्लिक notification करते वक्त दफ्तर की गलती की वजह से dates नहीं दी गई थीं। रोहतक म्युनिसिपल कमिटी के बारे में ऐसा हुआ कि एक महीने में टैक्स वसूल करने की तारीख न दी गई और टैक्स की वसूली हुए काफी दिन हो गये थे। इस लिये tax की imposition को validate करने के लिये यह बिल सदन के सामने लाया गया है। टैक्स जो वसूल हुआ है वह जनता की भलाई के कामों में खर्च होगा। मैं उम्मीद करता हूं कि यह सदन इस बिल को पास करेगा।

11 a. m.

(At this stage Mr. Deputy Speaker Occupied the Chair.)

Mr. Deputy Speaker : Motion moved—

That the Punjab Municipal (Tax Validating) Bill, be taken into consideration at once.

ਸਰਦਾਰ ਵਜ਼ੀਰ ਸਿੰਘ (ਡੇਲੋਂ) : ਸਪੀਕਰ ਸਾਹਿਬ, ਮਨਿਸਟਰ ਸਾਹਿਬ ਨੇ ਆਪਣੀ ਸਪੀਚ-ਵਿਚ ਇਹ ਮੰਨਿਆ ਹੈ ਕਿ ਸਾਡੇ ਦਫਤਰ ਦੀ ਗਲਤੀ ਸੀ ਕਿ ਤਰੀਕ ਠੀਕ ਨਹੀਂ ਦਿੱਤੀ ਅਤੇ ਕੁਝ ਹੋਰ formalities ਪੂਰੀਆਂ ਨਹੀਂ ਕੀਤੀਆਂ ਗਈਆਂ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ validate ਕਰਨ ਲਈ ਇਹ ਬਿਲ ਲਿਆਂਦਾ ਗਿਆ ਹੈ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਖੁਦ ਇਹ ਬਿਲ half hearted ਤਰੀਕੇ ਨਾਲ ਪੇਸ਼ ਕੀਤਾ ਹੈ। ਉਹ ਇਹ ਮੰਨਦੇ ਹਨ ਕਿ ਦਫਤਰ ਦੀ ਗਲਤੀ ਨਾਲ ਹਾਊਸ ਦਾ ਵਕਤ ਅਤੇ ਗਵਰਨਮੈਂਟ ਦਾ ਪੈਸਾ ਭਾਇਆ ਕਰਨਾ ਪਿਆ ਹੈ। ਹਾਊਸ ਵਿਚ ਗਵਰਨਮੈਂਟ ਨਾਲ ਭਾਰੀ majority ਹੈ। ਇਸ ਲਈ ਜਿਹੜਾ ਬਿਲ ਇਹ ਚਾਹੇ ਪਾਸ ਕਰ ਸਕਦੀ ਹੈ। ਜਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਆਪ ਨੂੰ ਪਤਾ ਹੈ ਪਿਛਲੇ Betterment charges Bill ਦੀ ਹਰੇਕ ਮੈਂਬਰ ਨੇ ਸਵਾਏ ਮਨਿਸਟਰ ਇਨਚਾਰਜ ਦੇ ਮੁਖਾਲਫਤ ਕੀਤੀ। ਪਰ ਜਿਸ ਵੇਲੇ ਵੋਟਾਂ ਦਾ ਸਵਾਲ ਆਇਆ ਸਰਕਾਰੀ ਪਾਰਟੀ ਦੇ ਮੈਂਬਰਾਂ ਨੇ ਬਿਲ ਨੂੰ support ਕੀਤਾ। ਤਕਰੀਰਾਂ ਤਾਂ ਹਾਊਸ ਵਿਚ ਇਹ ਮੈਂਬਰ ਕੁਝ ਕਰਦੇ ਹਨ ਅਤੇ ਵੋਟ ਕਿਸੇ ਹੋਰ ਤਰ੍ਹਾਂ ਕਰਦੇ ਹਨ। ਬਾਹਰ ਜਾਕੇ ਉਹ ਤਕਰੀਰਾਂ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਵਖਾ ਕੇ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਅਸੀਂ ਤਾਂ ਇਸ ਬਿਲ ਦੀ ਮੁਖਾਲਫਤ ਕੀਤੀ ਸੀ। ਇਹ political dishonesty ਹੈ।

[ਸਰਦਾਰ ਵਜ਼ੀਰ ਸਿੰਘ]

ਇਹ ਜਿਹੜੀ ਦਫ਼ਤਰ ਦੀ ਗਲਤੀ ਹੋਈ ਹੈ ਇਸ ਬਾਰੇ ਕੀ ਮਨਿਸਟਰ ਸਾਹਿਬ assurance ਦੇਣਗੇ ਕਿ ਇਨਕੁਆਇਰੀ ਕੀਤੀ ਜਾਵੇਗੀ ਅਤੇ ਜਿਸ ਕਿਸੇ ਕਲਰਕ ਜਾਂ ਹੋਰ ਆਦਮੀ ਨੇ ਇਹ ਗਲਤੀ ਕੀਤੀ ਹੈ, ਉਸ ਦੇ ਖਿਲਾਫ action ਲਿਆ ਜਾਵੇਗਾ। ਜੇ ਇਹ ਚੀਜ਼ ਹੋਵੇ ਤਾਂ ਇਸ validating bill ਦਾ ਮਤਲਬ ਹਲ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਦਫ਼ਤਰ ਵਾਲਿਆਂ ਨੂੰ ਵੀ ਅੱਗੇ ਲਈ ਕੰਨ ਹੋ ਜਾਣਗੇ। ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਅੱਗੇ ਲਈ ਹਾਊਸ ਦਾ ਵਕਤ ਵੀ ਬਚ ਜਾਵੇਗਾ। ਇਸ ਲਈ ਮੈਂ ਮਨਿਸਟਰ ਸਾਹਿਬ ਨੂੰ request ਕਰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਇਸ ਮਾਮਲੇ ਵਿਚ ਜਿਸ ਜਿਸ ਆਦਮੀ ਨੇ ਗਲਤੀ ਕੀਤੀ ਹੈ, ਇਨਕੁਆਇਰੀ ਕਰਕੇ ਉਸ ਦੇ ਵਿਰੁਧ action ਲਿਆ ਜਾਵੇ।

ਸਰਦਾਰ ਚੰਨਣ ਸਿੰਘ ਧੂਤ (ਟਾਂਡਾ) : ਸਪੀਕਰ, ਸਾਹਿਬ, ਇਹ ਆਪਣੀ ਕਿਸਮ ਦਾ ਦੂਜਾ ਬਿਲ ਹੈ। ਪਿਛਲੇ ਪੰਜ ਸਾਲਾਂ ਵਿਚ ਕਾਫੀ ਬਿਲ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੇ ਆ ਚੁਕੇ ਹਨ। ਹਰ ਸੈਸ਼ਨ ਵਿਚ ਮਨਿਸਟਰ ਇੰਨਚਾਰਜ ਵਾਅਦਾ ਕਰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਅਸੀਂ ਗਲਤੀ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਆਦਮੀਆਂ ਦੇ ਖਿਲਾਫ action ਲਵਾਂਗੇ। ਮੈਂ ਇਹ ਪੁਛਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਪਹਿਲਾਂ ਜਿਹੜੇ ਵਾਹਦੇ ਮਨਿਸਟਰ ਕਰਦੇ ਰਹੇ ਹਨ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਤੇ ਕਦੇ ਉਹ ਪਾਬੰਦ ਰਹੇ ਹਨ? ਫੇਰ ਹੋ ਸਕਦਾ ਹੈ ਕਿ ਅਗਲੇ ਸੈਸ਼ਨ ਤਕ ਹੋਰ ਮਨਿਸਟਰ ਹੋਵੇ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਵਾਹਦਿਆਂ ਦਾ ਕੋਈ ਫਾਇਦਾ ਨਹੀਂ। ਮਨਿਸਟਰ ਸਾਹਿਬ ਦੱਸਣ ਕਿ ਇਸ ਅਸੈਂਬਲੀ ਦੀ ਖਿੰਦਗੀ ਵਿਚ ਕਿਸ ਮਿਊਂਸਪੈਲਿਟੀ ਦੇ ਖਿਲਾਫ action ਲਿਆ ਗਿਆ ਹੈ। ਮੈਨੂੰ ਪਤਾ ਹੈ ਕਿ ਇਸ ਹਾਊਸ ਨੇ ਇਕ Assurance Committee ਬਣਾਈ ਹੈ। ਬਾਕੀ ਮਹਿਕਮਿਆਂ ਬਾਰੇ ਤਾਂ ਸਾਨੂੰ ਇਤਲਾਹ ਆਉਂਦੀ ਹੈ ਪਰ ਮਿਊਂਸਪੈਲਿਟੀਆਂ ਬਾਰੇ ਦਿੱਤੇ ਗਏ ਵਾਹਦੇ ਕਦੇ ਪੂਰੇ ਨਹੀਂ ਹੋਏ। ਇਹ ਚੰਗਾ ਨਹੀਂ ਲਗਦਾ ਕਿ ਅਵਸਰ ਮਨਿਸਟਰਾਂ ਨੂੰ ਕਹਿਣ ਕਿ ਇਹ ਬਿਲ ਪਾਸ ਕਰ ਦਿਉ ਅਤੇ ਬਿਲ ਲੈ ਆਂਦਾ ਜਾਵੇ। ਇਸ ਲਈ ਮਨਿਸਟਰ ਸਾਹਿਬ ਨੇ ਜਿਹੜਾ ਵਾਹਦਾ ਕੀਤਾ ਹੈ—

उपाध्यक्ष सहायक : अभी तक तो कहीं नहीं किया। (It has not been done so far.)

ਸਰਦਾਰ ਚੰਨਣ ਸਿੰਘ ਧੂਤ : ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੇ ਪਹਿਲੇ ਅੰਬਾਲਾ ਡਿਸਟ੍ਰਿਕਟ ਬੋਰਡਾਂ ਦੇ ਬਿਲ ਬਾਰੇ ਤਾਂ ਕੀਤਾ ਹੈ। ਮਨਿਸਟਰ ਇੰਨਚਾਰਜ ਸ਼ਾਇਦ ਇਸ ਬਿਲ ਦੇ ਹਕ ਵਿਚ ਨਹੀਂ ਹਨ; ਉਹ ਤਾਂ ਮਜ਼ਬੂਰ ਹੋਕੇ ਇਕ ਡਿਊਟੀ ਔਖੇ ਸੌਖੇ ਪੂਰੀ ਕਰ ਰਹੇ ਹਨ। ਜੇਕਰ ਉਹ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੀਆਂ ਗਲਤੀਆਂ ਕਰਨ ਵਾਲਿਆਂ ਦੇ ਖਿਲਾਫ ਐਕਸ਼ਨ ਲੈਣ ਤਾਂ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੀ ਚੀਜ਼ ਦੇਬਾਰਾ ਨਹੀਂ ਹੋਵੇਗੀ।

ਸਰਦਾਰ ਸਰੂਪ ਸਿੰਘ (ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ ਸ਼ਹਿਰ, ਪੂਰਬੀ) : ਸਪੀਕਰ ਸਾਹਿਬ, ਪਹਿਲਾਂ ਕੇਸ ਰੋਹਤਕ ਮਿਊਂਸਪੈਲਿਟੀ ਵਲੋਂ ਜ਼ਮੀਨ ਅਤੇ ਮਕਾਨਾਂ ਤੇ ਲਾਏ ਗਏ ਟੈਕਸ ਬਾਰੇ ਹੈ। ਪਹਿਲਾਂ ਇਹ ਟੈਕਸ 4/11/- per cent on their annual value ਸੀ। ਫੇਰ ਕਮੇਟੀ ਨੇ ਇਹ ਟੈਕਸ ਵਧਾ ਕੇ 7 ਰੁਪਏ 6 ਪਾਈਆਂ ਵੀ ਸਦੀ ਕਰ ਦਿਤਾ। ਪਰ ਇਸ ਵਧੇ ਹੋਏ ਟੈਕਸ ਦੀ notification illegal ਹੋ ਗਈ। Tax payers ਨੇ ਸਮਝਿਆ ਕਿ ਉਹ ਟੈਕਸ ਤੋਂ ਬਚ ਜਾਣਗੇ। ਇਹ ਸਾਰਾ ਫੈਸਲਾ ਹੋਣ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਸਾਡੀ

ਸਰਕਾਰ ਹੁਣ ਇਥੇ ਆਈ ਹੈ। ਉਹ ਜਿਹੜੇ tax payers ਗਲਤੀ ਹੋਣ ਨਾਲ ਬਚ ਗਏ ਸਨ ਹੁਣ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਫੇਰ ਟੈਕਸ ਦੇਣ ਲਈ ਮਜਬੂਰ ਕੀਤਾ ਜਾ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਇਹ ਮਸਲਾ ਸਪੀਕਰ ਸਾਹਿਬ ਪਹਿਲੇ ਨਾਲੋਂ ਜ਼ਿਆਦਾ ਅਹਿਮ ਹੈ ਕਿਉਂਕਿ ਇਸ ਵਿਚ rate of tax ਵਧਾਇਆ ਜਾ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਨੋਟੀਫੀਕੇਸ਼ਨ ਦੇ illegal ਸਾਬਤ ਹੋਣ ਨਾਲ ਬਹੁਤ ਸਾਰੇ tax payers ਟੈਕਸ ਦੇਣ ਤੋਂ ਬਚ ਗਏ। ਹੁਣ ਉਨ੍ਹਾਂ ਸਾਰਿਆਂ ਨੂੰ ਮੁੜ ਲਪੇਟਿਆ ਜਾ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਜੇ ਸਰਕਾਰ ਗਲਤੀ ਕਰਦੀ ਹੈ ਤਾਂ ਇਸ ਨੂੰ ਉਸ ਦੇ consequences suffer ਕਰਨੇ ਚਾਹੀਦੇ ਹਨ ਬਜਾਏ ਇਸ ਦੇ ਕਿ tax payers ਨੂੰ 'ਤੰਗ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇ। ਇਸ ਲਈ ਇਸ ਕੇਸ ਵਿਚ validation unjust ਹੈ। ਅਤੇ ਫਿਰ courts of adjudication ਦਾ ਫਾਇਦਾ ਹੀ ਕੀ ਹੈ ਜੇ ਇਕ ਵਾਰ ਹਾਰ ਜਾਣ ਪਿਛੋਂ ਫੇਰ ਐਥੇ ਬਿਲ ਪਾਸ ਕਰ ਲਿਆ ਜਾਏ। ਇਹ ਠੀਕ ਨਹੀਂ ਹੈ।

उप मंत्री (श्री बलवन्त राय तायल) : स्पीकर साहिब, यह बिल रोहतक और शाहबाद म्युनिसिपल कमेटियों की तरफ से लगाए गए दो टैक्सों को validate करने के लिये लाया गया है। शाहबाद म्युनिसिपल कमिटी ने साईकल टैक्स लगाया था। यह तो थोड़ी सी रकम है। अगर हम इस को validate करें तो जनता का नुकसान नहीं करते। जो रुपया आएगा जनता के काम पर खर्च किया जाएगा। इस के इलावा मुझे अफ़सोस है कि जिन लोगों ने notification करना था उन्होंने पूरा ध्यान नहीं दिया। उन के बारे में लिख भी दिया गया है और आगे के लिये हम कोशिश करेंगे कि ऐसे बिल हाऊस में न आएँ।

Mr. Deputy Speaker : Question is—

That the Punjab Municipal (Tax Validating) Bill be taken into consideration at once.

The motion was carried.

Mr. Deputy Speaker : Now the House will proceed to consider the Bill clause by clause.

CLAUSE 2

Mr. Deputy Speaker : There is no amendment to this clause.

Question is—

That clause 2 stand part of the Bill.

Shri Dev Raj Sethi : Sir, what about my amendment of which I had given a notice.

Mr. Deputy Speaker : There is no amendment given notice of by the hon. Member to this Clause. It is to the Schedule.

Question is—

That clause 2 stand part of the Bill.

The motion was carried.

SCHEDULE

Shri Dev Raj Sethi (Rohtak) : Sir, I beg to move—

Delete the entry relating to Rohtak District.

[Shri Dev Raj Sethi]

अध्यक्ष महोदय, रोहतक म्युनिसिपैलटी काफी अरसा से सुप्रसीड्ड है। जब यह नया टैक्स बढ़ाया गया तो उस वक्त वहां पर जनता के नुमाइंदे नहीं थे बल्कि अकेला ऐडमिनिस्ट्रेटर ही था जिस ने कि बगैर जनता की राय लिये वहां पर टैक्स डबोड़ा कर दिया। नतीजा यह हुआ कि इस के खिलाफ काफी आन्दोलन हुआ। रोहतक में पहले से ही इम्यूनेबल प्रापर्टी टैक्स है जो कि दस फी सदी है। रोहतक कोई इंडस्ट्रियल टाऊन नहीं है। अम्बाला डिवीजन वैसे ही बहुत पिछड़ा हुआ है और रोहतक शहर की हंसीयत बहुत उन्नति वाले शहरों में नहीं है। इस वक्त टैक्सेशन इनक्वायरी कमेटी की सिफारिश भी पंजाब गवर्नमेंट के जेरे गौर है। मेरा मतलब यह है कि इन दोनों टैक्सों को हटा कर एक टैक्स कर दिया जाए। उन्होंने भी इस बात को महसूस करते हुए कि शायद उन शहरों में जहां पर टैक्सों का बोझ बहुत ज्यादा है हलका किया जाए, टैक्सों की डुप्लीकेशन न हो और शहर के हालात को देखते हुए यह फैसला किया है। चूंकि वहां की जनता की राय के खिलाफ अकेले ऐडमिनिस्ट्रेटर ने यह टैक्स लगाया है मैं इस विचार से गवर्नमेंट से सिफारिश करता हूं कि रोहतक के केस में इस को डिलीट किया जाए।

Mr. Deputy Speaker : Motion moved—

Delete the entry relating to Rohtak District.

Deputy Minister (Shri Balwant Rai Tayal) : Sir, I accept the amendment moved by Shri Dev Raj Sethi. But in regard to Municipal Committee Shahabad, District Karnal, I beg to move—

Against the entry "Shahabad, District Karnal" under the heading "Date of enforcement" for "No date" substitute "10th December, 1954".

शाह आबाद म्युनिसिपैलटी ने जिस तारीख से इस टैक्स को validate करना है उसे mention नहीं किया। मैं उस के मूतअल्लिक एक amendment पेश करता हूं कि उस की date 10-12-54 कर दी जाए।

Mr. Deputy Speaker : Motion moved—

Against the entry "Shahabad, District Karnal" under the heading "Date of enforcement" for "No date" substitute "10th December 1954".

Mr. Deputy Speaker : Question is—

Delete entry relating to the Rohtak District.

The motion was carried.

Mr. Deputy Speaker : Question is—

Against the entry "Shahabad, District Karnal", under the heading "Date of enforcement", for "No date" substitute "10th December, 1954".

The motion was carried.

Mr. Deputy Speaker : Question is—

That the Schedule, as amended, stand part of the Bill.

The motion was carried.

CLAUSE 1

Mr. Deputy Speaker : Question is—

That clause 1 stand part of the Bill.

The motion was carried.

TITLE

Mr. Deputy Speaker : Question is—

That the Title be the Title of the Bill.

The motion was carried.

Deputy Minister (Shri Balwant Rai Tayal) : Sir, I beg to move—

That the Punjab Municipal (Tax Validating) Bill as amended be passed.

Mr. Deputy Speaker : Motion moved—

That the Punjab Municipal (Tax Validating) Bill as amended be passed.

ਸਰਦਾਰ ਸਰੂਪ ਸਿੰਘ (ਅਮ੍ਰਿਤਸਰ ਸ਼ਹਿਰ, ਪੂਰਬੀ) : ਸਪੀਕਰ ਸਾਹਿਬ, ਮੈਨੂੰ ਇਸ ਗਵਰਨ-ਮੈਂਟ ਦੇ ਫੰਮ ਕਰਨ ਦੇ ਤਰੀਕੇ ਦੀ ਸਮਝ ਨਹੀਂ ਆਈ। ਇਕ Validating Bill ਲਿਆਏ ਹਨ। ਉਸ ਵਿਚ 90 ਵੀਂ ਸਦੀ ਹਿਸਾ ਰੋਹਤਕ ਦਾ ਸੀ। ਹੁਣ ਉਹ delete ਹੋ ਗਿਆ ਹੈ। ਇਹ ਕਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਹੋਇਆ ਹੈ ਮੈਨੂੰ ਸਮਝ ਨਹੀਂ ਆਈ। ਜੇਕਰ ਇਹ ਬਿਲ ਨਾ ਲਿਆਉਂਦੇ ਅਤੇ Court of law ਦਾ verdict ਹੀ ਮਨ ਲੈਂਦੇ ਤਾਂ ਜ਼ਿਆਦਾ gracefull ਹੁੰਦਾ। ਬਿਲ ਲਿਆਏ ਹਨ, ਮਨਿਸਟਰ ਸਾਹਿਬ ਨੇ ਉਸ ਨੂੰ support ਕੀਤਾ ਹੈ। ਘੋੜਾ ਨਿਕਲ ਗਿਆ ਅਤੇ ਪੁਛਲ ਰਹਿ ਗਈ। ਇਹ procedure ਕੀ ਹੈ? Day to day ਅਤੇ minute to minute ਫੇਸਲਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਮੈਂ ਬੇਨਤੀ ਕਰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਹਾਊਸ ਦੇ ਨਾਲ ਮਜ਼ਾਬ ਨਹੀਂ ਕਰਨਾ ਚਾਹੀਦਾ।

ਪ੍ਰੋਫੈਸਰ ਸੋਨਾ ਸਿੰਘ ਆਨੰਦਪੁਰੀ (ਆਦਮਪੁਰ) : ਸਪੀਕਰ ਸਾਹਿਬ, ਮੇਰੇ ਕਾਬਿਲ ਦੋਸਤਾਂ ਨੇ Validating Bill ਦੇ ਸੁਤਅਲਿਕ ਕਾਫੀ ਕੁਝ ਕਹਾ ਹੈ। ਮੈਂ ਕੁਝ ਆਰ ਇਜ਼ਾਫਾ ਨਹੀਂ ਕਰਨਾ ਚਾਹੁੰਦਾ। ਕਥੋਂਕਿ ਧਰੁ ਤੌਜੀਹ ਆਕਾਤ ਤੌ ਜ਼ਰੂਰ ਹੈ ਇਸ ਕੇ ਅਲਾਵਾ ਧਰੁ ਏਕ evil ਹੈ ਜੌ ਕਿ legislature ਦੇ ਅੰਦਰ introduce ਕੀ ਗਈ ਹੈ। ਮੈਂ ਇਸ ਕੌ evil ਇਸ ਵਾਸਤੇ ਕਹੁੰਦਾ ਹੂੰ ਕਿ ਕਈ ਵਾਰੋਂ ਬਗੈਰ ਸੋਚੇ ਸਮਝੇ ਲਾਈ ਜਾਤੀ ਹੈ ਆਰ ਬਾਦ ਮੈਂ ਅਗਰ ਉਨ੍ਹੇਂ ਸਮਝ ਆ ਜਾਤੀ ਹੈ ਤੌ ਕਿਸੀ ਹੁਦ ਤਕ ਸਜ਼ਬੂਰ ਹੋ ਕਰ ਉਨ ਕੌ ਧਰੁ ਕਹੁੰਦਾ ਪੜਤਾ ਹੈ ਕਿ ਹੁਸ ਨੇ ਗਲਤੀ ਕੀ। ਲੇਕਿਨ ਕਲ ਜਿਸ ਤਰਹ Betterment Fee Bill ਪਰ ਕਾਫੀ ਸਮਧ ਜਾਧਾ ਕਰਨੇ ਕੇ ਬਾਦ ਆਜ ਵਾਪਸ ਲਿਧਾ ਗਧਾ ਹੈ, ਮੈਂ ਬੁਰਾ ਤੌ ਨਹੀਂ ਕਹੁੰਦਾ, ਧਰੁ ਉਨ ਕੇ ਤਦਬਰ ਕੀ ਨਿਸ਼ਾਨੀ ਹੈ, ਅਗਰ ਕੇ ਪਹਲੇ ਸੋਚ ਲੇਤੇ ਤੌ ਹਾਊਸ ਉਤਨੇ ਵਕਤ ਮੈਂ ਕੌਈ ਆਰ ਬਿਲ ਪਾਸ ਕਰ ਲੇਤਾ। ਮੈਂ ਨੇ ਇਸ ਬਿਲ ਕੀ ਇਬਾਰਤ ਕੌ ਦੇਖਾ ਹੈ। ਏਕ ਦਫਾ ਹੈ। Judgement order ਆਰ decree ਕਿਸੀ competent civil court ਕੀ ਹੈ ਉਸ ਕੌ ਗਲਤ ਕਰਾਰ ਦਿਧਾ ਗਧਾ ਹੈ। ਆਰ validate ਕਿਧਾ ਜਾਤਾ ਹੈ ਅਗਰ ਇਸ ਕੌ ਕੌਈ competent authority validate ਕਰ ਦੇ ਤੌ। Competent Civil Court ਆਰ competent

[प्रोफेसर मोता सिंह आनन्दपुरी]

authority यह कुछ technique हैं, legality की। हम समझना चाहते हैं कि वह competent authority कौन है। इस की कोई definition नहीं है, vague सी रखी गई है। लेकिन court के फैसले को ग़लत करार देना यह High Court का काम है। आज तो चाहिये था कि इस का procedure जो legal है वह पूरा होता उसके बाद इस को Legislature के अन्दर लाया जाता। लेकिन यहां पर जब किसी Minister का दिल करता है तो वह उठ कर ग़लती को validate कर देता है। यह कोई मामूली बात नहीं है। जिस तरह रोहतक के दोस्त ने amendment पेश की, उस की reason में cogency थी। उस को आप ने मान लिया, अच्छा किया। लेकिन जो आप की ग़लती है उस को मैं अच्छा नहीं कहूंगा। इस वास्ते मैं कहता हूं कि इस किस्म के बिल जो vague हैं और ज़्यादा consideration का तकाज़ा करते हैं कि उन को ज़्यादा ग़ौर से पढ़ा जाए, देखा जाए, उन को इतनी जल्दी हाऊस में पेश नहीं करना चाहिये। हम नहीं कहते कि ऐसा बिल आप को L. R. ने कैसे उठा कर दे दिया है कि हाऊस में पेश कर दो। मेरा इरादा किसी पर aspersions cast करने का नहीं है। लेकिन कहना चाहता हूं कि ऐसी चीज़ें हाऊस की कदरो मन्ज़लित को नीचा करती हैं, हाऊस के prestige को नीचा करती हैं और हमारे तदब्बर के बारे में भी लोगों को उंगली उठाने का मौका देती हैं। इस लिये आप आइंदा ऐसा न किया करें।

श्री बाबू दयाल (सोहना) : स्पीकर साहिब, इस से पहले कि मैं इस बिल पर कुछ अर्ज करूं, मैं गवर्नमेंट को मुबारकबाद देता हूं कि कल जो उन्होंने अहिम ग़लती की थी उस बिल को postpone कर के उन्होंने उस को दुरुस्त कर दिया है। मेरा ख्याल है कि आज भी उन्होंने यह बिल पेश कर के जो ग़लती की है इस बिल को postpone करके शायद इस ग़लती को भी ठीक कर लेंगे। मुझे आज ऐसे हालात नज़र आ रहे हैं क्योंकि कोई भी hon. Member इस हाऊस का इस बिल के हक में नहीं बोल रहा है।

जैसे कि एक hon. Member ने फरमाया, इस बिल की statement of objects and reasons में दिया हुआ है कि एक sub-judge ने इस को invalidate कर दिया था अब उस को validate करने के लिये हाऊस में पेश किया गया है। यही बात गवर्नमेंट की बड़ी ना-अहलीयत का सबूत है। जो invalidated बातें हैं उन को validate करने के लिये हाऊस में बिल पेश किये जाने से पहले भली भांति सोच समझ कर क्यों न पेश किया जाये। दूसरी बात उन्होंने यह कही है कि tax के रेट को ४-११-० रुपये से बढ़ा कर ७-०-६ रुपये कर दिया है यह भी कोई अच्छी बात नहीं है। क्योंकि आजकल लोगों का पहले ही यह ख्याल है कि टैक्स बहुत ज़्यादा बढ़ गए हैं। पिछले दिनों रोहतक ज़िले में सोनीपत म्यूनिसिपल कमेटी की हद की ज़मीनों में इतना टैक्स बढ़ गया है जिस से कि लोगों को बहुत गिला हुआ है। वहां पर तो जिस कीमत पर ज़मीन बिकती थी उस से भी ज़्यादा टैक्स लोगों को साल में pay करना पड़ता है। लोग तो यह सोचते हैं कि अगर ज़मीन बिक जाए तो अच्छा है टैक्स तो न देना पड़ेगा।

जनाब मैं अर्ज कर रहा था कि टैक्सों की भरमार कर दी है। जहां चार रुपये ग्यारह आने फ्रीसदी टैक्स था वहां सात रुपये छः पाई कर दिया है। यह एक ऐसा बिल है कि जो invalid को valid करार देने के दृष्टिकोण से पेश किया गया है। इस का नतीजा यह होता है कि लोगों में गवर्नमेंट की बड़ी भारी बदनामी होती है और सब से बड़ी बात तो यह है कि कांग्रेस सरकार जिस के बनाने के लिये बहुत से लोग शहीद हुए उस को भी discredit जाता है। इस से न केवल कांग्रेस संस्था की बदनामी होती है बल्कि महात्मा गांधी जिन का कद आदम बुत आप के पीछे लगा हुआ है उन की भी बदनामी होती है। इस लिये मैं इस गवर्नमेंट से गुजारिश करूंगा कि इस तरह के बिलों को पेश न किया करें जो भी बात करनी हो उसे सोच समझ कर किया करें। इस लिये बेहतर तो यह है कि कल की तरह आज भी या तो इस बिल को withdraw कर लिया जाए या postpone कर दिया जाए तो अच्छी बात होगी।

उप मंत्री (श्री बलवन्त राए तायल) : डिप्टी स्पीकर साहिब ! जहां तक रोहतक म्युनिसिपल कमेटी का इस बिल से तअल्लुक है, उस के बारे में वहां के इस सदन के सदस्य ने जो amendment पेश की उसे मान लिया गया है। शहर की हालत को देखते हुए उन की बात को मान लिया है।

जहां तक शाहाबाद म्युनिसिपल कमेटी का सम्बन्ध है; उन्होंने cycle पर टैक्स लगाया है। यह टैक्स आवाम के ऊपर नहीं कहा जा सकता। जिस के पास cycle होगा वही इस tax को देगा। इस लिये यह आम लोगों पर न हो कर सिर्फ कुछ लोगों पर है। फिर यह टैक्स है भी उन लोगों पर यानी उस हल्के पर जो उस म्युनिसिपल कमेटी की हद्द के अन्दर आएगा। इस का फायदा शहर वालों को ही होगा, उन्हीं के काम आएगा। इस लिये इन हालात के अन्दर मैं यह चाहता हूं कि आप इसे पास कर दें।

Mr. Deputy Speaker : Question is—

That the Punjab Municipal (Tax Validating) Bill as amended be passed.

The motion was carried.

THE PUNJAB GRAM PANCHAYAT (AMENDMENT) BILL, 1956

Deputy Minister (Sardar Amar Singh) : Sir, I beg to move—

That the Punjab Gram Panchayat (Amendment) Bill be taken into consideration at once.

जनाब डिप्टी स्पीकर साहिब ! यह जो ग्राम पंचायत के बारे में Amending Bill पेश किया गया है इस में तीन बातें आप के सामने रखी गई हैं। पहले ऐक्ट के मुताबिक पंचायत सिर्फ उसी गांव में बनाई जा सकती थी जहां कि आबादी 500 हो। जिस गांव में पांच सौ नहीं होती थी वहां पंचायत नहीं बनाई जा सकती थी।

ਸਰਦਾਰ ਚੰਨਣ ਸਿੰਘ ਧੂਤ : ਪੰਜਾਬੀ ਵਿਚ ਬੋਲੇ । ਨਹੀਂ ਤਾਂ ਭੁਲ ਜਾਓਗੇ ।

(ਆਵਾਜ਼ : ਹਾਂ, ਹਾਂ ਪੰਜਾਬੀ ਵਿਚ ਹੀ ਬੋਲੋ ।)

ਉਪ ਮੰਤਰੀ (ਸਰਦਾਰ ਅਮਰ ਸਿੰਘ) : ਇਸ ਬਿਲ ਦੇ ਮੁਤਾਬਿਕ ਜਿਸ ਪਿੰਡ ਵਿਚ ਘਟ ਤੋਂ ਘਟ ਪੰਜ ਸੌ ਦੀ ਆਬਾਦੀ ਹੁੰਦੀ ਸੀ ਉਥੇ ਹੀ ਪੰਚਾਇਤ ਬਣਾਈ ਜਾ ਸਕਦੀ ਸੀ । ਜਿਥੇ 499 ਦੀ ਆਬਾਦੀ ਹੋਵੇ ਉਥੇ ਵੀ ਪੰਚਾਇਤ ਨਹੀਂ ਸੀ ਬਣਾਈ ਜਾ ਸਕਦੀ । ਇਸ ਲਈ ਕਈਆਂ ਪਿੰਡਾਂ ਦੇ ਗਰੁੱਪ ਬਣਾਕੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚ ਸਾਂਝੀਆਂ ਪੰਚਾਇਤਾਂ ਬਣਾਈਆਂ ਹੋਈਆਂ ਹਨ । ਗਵਰਨਮੈਂਟ ਪਾਸ ਕਈ ਅਜਿਹੇ ਇਤਰਾਜ਼ਾਂ ਆਏ ਹਨ ਅਤੇ ਕਈ ਪਿੰਡਾਂ ਵਿਚੋਂ ਸ਼ਿਕਾਇਤਾਂ ਆਈਆਂ ਹਨ ਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਪੰਚਾਇਤਾਂ ਵਿਚ ਪੰਚਾਇਤ area ਦੀ ਸਾਂਝੀ ਭਲਾਈ ਮੁਖ ਨਾ ਰਖਦਿਆਂ ਹੋਇਆਂ ਕਈ ਪੰਚ ਪਾਰਟੀ ਬਾਜ਼ੀ ਵਿਚ ਪੈ ਕੇ ਛੋਟਿਆਂ ਪਿੰਡਾਂ ਦਾ ਕੋਈ ਖਿਆਲ ਹੀ ਨਹੀਂ ਕਰਦੇ । ਇਹ ਵੀ ਪਤਾ ਲਗਿਆ ਹੈ ਕਿ ਵਡੇ ਪਿੰਡਾਂ ਵਾਲੇ ਛੋਟੇ ਪਿੰਡਾਂ ਦੇ interests ਨੂੰ ignore ਕਰਦੇ ਹਨ ਅਤੇ ਪੰਚਾਇਤਾਂ ਆਪਣੀ ਮਨਮਾਨੀ ਕਰਦੀਆਂ ਹਨ । ਇਹ ਵੀ ਸਰਕਾਰ ਦੇ ਨੋਟਿਸ ਵਿਚ ਆਇਆ ਹੈ ਕਿ ਜਿਹੜੇ ਸੁਧਾਰ ਦੇ ਕੰਮ ਵੀ ਹੋਏ ਹਨ ਯਾਨੀ ਚੰਗੀਆਂ ਚੀਜ਼ਾਂ, ਜਿਵੇਂ ਆਪਣੀਆਂ ਗਲੀਆਂ ਪਕੀਆਂ ਕਰਨੀਆਂ ਅਤੇ ਹੋਰ ਖੂਹ ਤੇ ਹੋਰ ਚੀਜ਼ਾਂ ਬਣਾਉਣ ਵਿਚ ਵੀ ਛੋਟਿਆਂ ਪਿੰਡਾਂ ਨੂੰ ਨਜ਼ਰ ਅੰਦਾਜ਼ ਕੀਤਾ ਗਿਆ । ਜਿਹੜੀ ਗਵਰਨਮੈਂਟ ਪਾਸੋਂ aid ਜਾਂਦੀ ਸੀ ਉਸ ਨੂੰ ਵੀ ਪੰਚਾਇਤ ਵਡੇ ਪਿੰਡਾਂ ਲਈ ਹੀ ਖਰਚ ਕਰਦੀ ਰਹੀ ; ਛੋਟਿਆਂ ਦਾ ਕੋਈ ਖਿਆਲ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ । ਇਸ ਲਈ ਪਹਿਲੇ ਐਕਟ ਵਿਚ ਤਰਮੀਮ ਕਰਨ ਦੀ ਲੋੜ ਪਈ ਹੈ ਕਿ ਜਿਥੇ ਪੰਜ ਸੌ ਦੀ ਆਬਾਦੀ ਨ ਹੋਵੇ ਉਥੇ ਵੀ ਪੰਚਾਇਤ ਬਣਾਈ ਜਾ ਸਕੇ ।

ਇਸ ਤੋਂ ਅਲਾਵਾ ਦੂਜੀ ਕਲਾਜ਼ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਪੰਚਾਇਤ ਦੇ ਜਿਹੜੇ funds ਹਨ ਉਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚੋਂ ਪੰਚਾਇਤਾਂ ਈਲੈਕਸ਼ਨਾਂ ਲਈ ਖਰਚਾ ਕਰ ਸਕਣ । ਜਿਥੋਂ ਤਕ ਪੰਚਾਇਤਾਂ ਦੀ ਗਿਣਤੀ ਦਾ ਤਾਲੁਕ ਹੈ ਸਾਰੇ ਪੰਜਾਬ ਵਿਚ 9,000 ਪੰਚਾਇਤਾਂ ਹਨ ਅਤੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਆਮਦਨ ਜਿਹੜੀ ਅਸੀਂ ਮਾਮਲੇ ਦਾ 10% ਦਿੰਦੇ ਹਾਂ ਉਸ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ ਤਕਰੀਬਨ 17 ਲਖ ਹੈ । ਜੇ ਸਾਰੀਆਂ ਪੰਚਾਇਤਾਂ ਈਲੈਕਸ਼ਨਾਂ ਲਈ ਆਪਣੇ ਕੋਲੋਂ ਖਰਚ ਕਰਨ ਤਾਂ ਕੋਈ ਇਕ ਲਖ ਦੇ ਕਰੀਬ ਸਾਰਾ ਖਰਚ ਪਵੇਗਾ । ਜੇ ਫ਼ੀ ਪੰਚਾਇਤ ਹਿਸਾਬ ਲਗਾਈਏ ਤਾਂ ਹਰ ਇਕ ਪੰਚਾਇਤ ਦੀ ਆਮਦਨ ਸਾਲ ਵਿਚ ਐਸਤਨ 556 ਰੁਪਏ ਤੇ ਖਰਚ 333 ਰੁਪਏ ਨਿਕਲਦਾ ਹੈ । ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਜੇ ਹਰ ਪਿੰਡ ਵਿਚ ਈਲੈਕਸ਼ਨ ਦਾ ਖਰਚ ਗਿਣੀਏ ਤਾਂ 12 ਰੁਪਏ ਨਿਕਲਦਾ ਹੈ । ਇਸ ਲਈ ਇਕ provision ਇਹ ਖਰਚ provide ਕਰਨ ਲਈ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ ।

ਤੀਜੀ ਕਲਾਜ਼ ਪੰਚਾਇਤਾਂ ਨੂੰ ਕੁਝ ਹਕੂਕ ਦੇਣ ਦੀ ਹੈ । ਅਸੀਂ ਇਹ ਚਾਹੁੰਦੇ ਹਾਂ ਕਿ Common land ਪੰਚਾਇਤ ਦੇ ਹਕੂਕ ਵਿਚ ਆਏ । ਜਿਥੇ ਪੰਚਾਇਤ ਨੂੰ ਇਹ ਹੱਕ ਹੈ ਕਿ ਜੇ ਕੋਈ ਛਜਾ ਵਧਾ ਲਵੇ, ਗਲੀ ਤੇ ਕਬਜ਼ਾ ਕਰ ਲਏ ਜਾਂ ਪਰਨਾਲਾ ਲਾ ਲਵੇ ਤਾਂ ਉਸ ਨੂੰ ਇਖਤਿਆਰ ਹੈ ਕਿ action ਲੈ ਸਕਦੀ ਹੈ, ਉਥੇ Common land ਤੇ ਕੋਈ ਦਰੱਖਤ ਜਾਂ ਘਾ ਵਗੇਰਾ ਪੁਟ ਲਵੇ ਉਸ ਤੇ action ਲੈਣ ਦਾ ਇਸ ਨੂੰ ਹੱਕ ਨਹੀਂ ਸੀ । ਇਸ ਲਈ ਤੀਜੀ ਕਲਾਜ਼ ਰਾਹੀਂ ਪੰਚਾਇਤ ਨੂੰ ਇਹ ਇਖਤਿਆਰ ਦਿਤਾ ਜਾ ਰਿਹਾ ਹੈ ਕਿ ਬਗੈਰਾ

ਉਸ ਦੀ ਇਜਾਜ਼ਤ ਤੋਂ ਉਸ Common land ਵਿਚੋਂ ਕੋਈ ਵੀ ਆਦਮੀ ਘਾ ਜਾਂ ਦਰਖਤ ਨਹੀਂ ਕਟ ਸਕਦਾ ।

ਇਨ੍ਹਾਂ ਹਾਲਾਤ ਵਿਚ ਇਹ ਇਕ ਬੜਾ ਮੁਖਤਸਿਰ ਜਿਹਾ ਬਿਲ ਹੈ ਅਤੇ ਮੈਂ ਆਸ ਕਰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਹਾਊਸ ਇਸ ਨੂੰ ਮਨਜ਼ੂਰ ਕਰੇਗਾ ।

Mr Deputy Speaker : Motion moved—

That the Punjab Gram Panchayat (Amendment) Bill be taken into consideration at once.

ਸਰਦਾਰ ਚੰਨਣ ਸਿੰਘ ਧੂਤ (ਟਾਂਡਾ) : ਸਪੀਕਰ ਸਾਹਿਬ, ਸਾਨੂੰ ਬੜੀ ਖੁਸ਼ੀ ਹੋਈ ਹੈ ਕਿ ਸਾਡੇ ਜ਼ਿਲੇ ਦੇ ਵੀ ਸੱਜਣ ਵਜ਼ੀਰ ਬਣੇ ਹਨ । ਸਾਨੂੰ ਇਨ੍ਹਾਂ ਪਾਸੋਂ ਇਹ ਉਮੀਦ ਸੀ ਕਿ ਚੰਗੇ ਕਾਨੂੰਨ ਲਿਆਉਣਗੇ ਜਿਵੇਂ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੀਆਂ ਤਕਰੀਰਾਂ ਤੋਂ ਮਲੂਮ ਹੁੰਦਾ ਸੀ ਇਨ੍ਹਾਂ ਲੋਕਾਂ ਨਾਲ ਕਾਫ਼ੀ ਵਾਅਦੇ ਕੀਤੇ ਹਨ । ਪਰ ਅਫਸੋਸ ਇਸ ਗਲ ਦਾ ਹੈ ਕਿ ਜਿਹੜੇ ਵਾਅਦੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਲੋਕਾਂ ਨਾਲ ਕੀਤੇ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਇਸ ਬਿਲ ਵਿਚ ਨਹੀਂ ਲਿਆਂਦਾ ਗਿਆ ।

ਉਪ ਮੰਤਰੀ (ਸਰਦਾਰ ਅਮਰ ਸਿੰਘ) : ਹੋਰ ਬਿਲ ਆ ਰਹੇ ਹਨ ।

ਸਰਦਾਰ ਚੰਨਣ ਸਿੰਘ ਧੂਤ : ਫਿਰ ਅਸੀਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਤਾਈਦ ਕਰ ਦਿਆਂਗੇ । ਹੁਣ ਇਸ ਬਿਲ ਵਿਚ ਦੋ ਤਿੰਨ ਹਿੱਸੇ ਹਨ । ਪਹਿਲਾ ਤਾਂ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਜਿਥੇ ਪੰਜ ਸੇ ਤੋਂ ਘਟ ਆਬਾਦੀ ਹੈ ਉਸ ਪਿੰਡ ਵਿਚ ਵੀ ਪੰਚਾਇਤ ਬਣਾਈ ਜਾਵੇ । ਇਹ ਚੀਜ਼ ਦਰੁਸਤ ਹੈ । ਮੈਂ ਸਮਝਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਇਹ ਤਰਮੀਮ ਠੀਕ ਹੈ । ਪਰ ਨਾਲ ਹੀ ਜਿਹੜੀ ਦੂਜੀ ਤਰਮੀਮ ਹੈ ਜਿਹੜੀ ਪੰਚਾਇਤਾਂ ਨੂੰ ਇਹ ਇਖਤਿਆਰ ਦਿੰਦੀ ਹੈ ਕਿ ਉਹ ਇਲੈਕਸ਼ਨ ਲਈ ਆਪਣੇ funds ਵਿਚੋਂ ਖਰਚ ਕਰਨ, ਮੈਂ ਇਸ ਦੇ ਹਕ ਵਿਚ ਨਹੀਂ ਹਾਂ । ਆਪਣੇ ਬਿਲ ਦੀ ਪਰੋੜਤਾ ਕਰਨ ਲਈ ਮਨਿਸਟਰ ਸਾਹਿਬ ਨੇ ਪੰਚਾਇਤਾਂ ਦਾ ਹਿਸਾਬ ਕਿਤਾਬ ਦਸਿਆ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਆਮਦਨ ਤੇ ਖਰਚ ਦਾ ਲੇਖਾ ਦਸਿਆ ਅਤੇ ਇਹ ਵੀ ਦਸਿਆ ਕਿ ਇਲੈਕਸ਼ਨ ਵਿਚ ਇਕ ਪੰਚਾਇਤ ਦਾ ਸਿਰਫ ੧੨ ਰੁਪਏ ਖਰਚ ਆਏਗਾ ।

ਸਪੀਕਰ ਸਾਹਿਬ, ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਕਾਫ਼ੀ ਚੀਜ਼ਾਂ ਕਹੀਆਂ । ਵਜ਼ੀਰ ਸਾਹਿਬ ਦੀਆਂ ਤਕਰੀਰਾਂ ਮੈਂ ਵੀ ਸੁਣੀਆਂ । ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਇਸ ਚੀਜ਼ ਦਾ ਵੀ ਵਾਅਦਾ ਕੀਤਾ ਕਿ ਪੰਚਾਇਤਾਂ ਨੂੰ 25 ਤੇ 30 per cent ਆਬਿਆਨੇ ਦਾ ਹਿੱਸਾ ਦੇਵਾਂਗੇ । ਪਰ ਇਸ ਬਿਲ ਵਿਚ ਇਹ ਕੋਈ ਚੀਜ਼ ਵੀ ਸ਼ਾਮਿਲ ਨਹੀਂ ਕੀਤੀ ਗਈ । ਜਿਹੜੇ finances ਇਸ ਵੇਲੇ ਪੰਚਾਇਤਾਂ ਕੋਲ ਹਨ, ਬਹੁਤ ਥੋੜ੍ਹੀਆਂ ਪੰਚਾਇਤਾਂ ਹੋਣਗੀਆਂ ਜਿਹੜੀਆਂ ਕਿ ਆਪਣੇ ਸੈਕਟਰੀਆਂ ਦੀਆਂ ਤਨਖਾਹਾਂ ਵੀ ਆਪਣੇ funds ਵਿਚੋਂ ਦੇ ਸਕਦੀਆਂ ਹੋਣਗੀਆਂ । ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਆਮਦਨ ਦੇ ਜ਼ਰੀਏ ਬੜੇ ਮਹਿਦੂਦ ਹਨ । ਬਾਵਜੂਦ ਇਸ ਗਲ ਦੇ ਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਤੇ ਐਨੇ ਵਡੇ ਟੈਕਸ ਲਗੇ ਹੋਏ ਹਨ, ਪੰਚਾਇਤਾਂ ਦੇ funds ਕੁਝ ਵੀ ਨਹੀਂ । ਮੇਰਾ ਖਿਆਲ ਹੈ ਕਿ ਜਿੰਨੇ ਇਸ ਬਿਲ ਦੇ ਵਰਕੇ ਹਨ ਜੋ ਸਾਰਿਆਂ ਟੈਕਸਾਂ ਦੇ ਨਾਂ ਜਿਹੜੇ ਕਿ ਪਿੰਡਾਂ ਵਾਲਿਆਂ ਨੂੰ ਦੇਣੇ ਪੈਂਦੇ ਹਨ, ਇਨ੍ਹਾਂ ਤੇ ਲਿਖੀਏ ਤਾਂ ਉਹ ਵੀ ਇਨ੍ਹਾਂ ਕਾਗਜ਼ਾਂ ਤੇ ਪੂਰੇ ਨਹੀਂ ਆਉਂਦੇ । ਬਹੁਤ ਜ਼ਿਆਦਾ ਹਨ । ਉਨ੍ਹਾਂ ਟੈਕਸਾਂ ਰਾਹੀਂ ਉਗਰਾਹਿਆ ਰੁਪਿਆ ਕਿਸੇ ਢੰਗ ਨਾਲ ਪੰਚਾਇਤਾਂ ਨੂੰ ਦੇਣ ਦਾ ਯਤਨ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਤਾਂ ਜੋ ਉਹ ਆਪਣੀ ਹਦ ਵਿਚ ਕੋਈ develop-ment ਦੇ ਕੰਮ ਕਰ ਸਕਣ ।

[ਸਰਦਾਰ ਚੰਨਣ ਸਿੰਘ ਧੂਤ]

ਦਰ ਅਸਲ ਪੰਚਾਇਤਾਂ ਬਣਾਉਣ ਦਾ ਮਕਸਦ ਇਹ ਸੀ ਕਿ ਪੰਚਾਇਤਾਂ ਰਾਹੀਂ ਪਿੰਡਾਂ ਦਾ ਵਿਕਾਸ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਬਿਹਤਰੀ ਕੀਤੀ ਜਾਵੇ। ਜਿਹੜੀ taxes ਦੀ collection ਸਰਕਾਰ ਕਰਦੀ ਹੈ। ਕੀ ਉਸ ਵਿਚੋਂ ਪਿੰਡਾਂ ਵਾਲੇ ਕੁਝ ਵੀ ਲੈਣ ਦੇ ਹਕਦਾਰ ਨਹੀਂ? ਉਸ ਵਿਚੋਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ development ਦਾ ਹਿੱਸਾ ਤੁਸੀਂ ਕਿਉਂ ਨਹੀਂ ਕਢਦੇ?

ਸਪੀਕਰ ਸਾਹਿਬ, ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਇਸ ਵਿਚ ਇਹ ਕਿਹਾ ਹੈ :—

“Charges on election and other suitable purposes which the Government shall prescribe.”

ਤਾਂ ਇਸ ਦਾ ਮਤਲਬ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਹਾਲਾਂ ਉਹ ਖਰਚ ਇਹ ਖੁਫ਼ੀਆ ਹੀ ਰਖਣਾ ਚਾਹੁੰਦੇ ਹਨ ਜਿਹੜੇ ਕਿ ਪੰਚਾਇਤਾਂ ਨੂੰ ਕਰਨੇ ਪੈਣਗੇ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਖਰਚਾਂ ਵਿਚ ਹੋਵੇਗਾ ਉਹ ਖਰਚ ਵੀ ਜਿਹੜਾ ਮਨਿਸਟਰਾਂ ਦੀ ਆਉ ਭਗਤ ਤੇ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇਗਾ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਖਰਚਾਂ ਦਾ ਪੰਚਾਇਤਾਂ ਨੂੰ ਪਤਾ ਵੀ ਨਹੀਂ ਹੋਵੇਗਾ ਅਤੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਖਰਚਾਂ ਬਾਰੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਗਵਰਨਮੈਂਟ ਦਸੇਗੀ। ਇਸ ਲਈ ਮੈਂ ਸਮਝਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੀ provision ਕਾਫ਼ੀ ਨੁਕਸਾਨ ਦਿਹ ਹੁੰਦੀ ਹੈ ਕਿਉਂ ਜੋ ਜਿਹੜਾ ਰੁਪਿਆ development ਦੇ ਕੰਮਾਂ ਲਈ ਖਰਚ ਹੋਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ਉਹ ਹੁਣ ਇਨ੍ਹਾਂ ਕੰਮਾਂ ਤੇ ਖਰਚ ਹੋ ਜਾਵੇਗਾ। ਮੈਂ ਕਹਿੰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਮਨਿਸਟਰਾਂ ਨੂੰ ਇਹੋ ਜਿਹਾ ਕੋਈ ਕੰਮ ਨਹੀਂ ਕਰਨਾ ਚਾਹੀਦਾ ਜਿਹੜਾ ਕਿ ਪਿੰਡਾਂ ਦੀ ਪੰਚਾਇਤਾਂ ਦੇ development ਦੇ ਕੰਮਾਂ ਵਿਚ ਰੁਕਾਵਟ ਪਾਏ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਸਗੋਂ development ਦੇ ਕੰਮਾਂ ਵਿਚ ਮਦਦ ਦੇਣੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ, ਜਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਪੰਜ-ਸਾਲਾ ਪਲਾਨ ਤੇ ਖਰਚ ਕਰਨਾ ਹੈ। ਜੇ ਕਰ ਉਸ ਤੇ ਵੀ ਪੰਚਾਇਤਾਂ ਨੂੰ ਸਾਰਾ ਖਰਚ ਕਰਨਾ ਪਏ ਤਾਂ ਉਹ ਕਿਥੋਂ ਉਹ ਖਰਚ ਪੂਰਾ ਕਰ ਸਕਦੀਆਂ ਹਨ। ਉਹ tax ਤਾਂ ਲਾ ਨਹੀਂ ਸਕਦੀਆਂ ਕਿਉਂ ਜੋ ਜੇਕਰ ਉਹ tax ਲਗਾਣ ਤਾਂ ਉਹ ਚਲ ਹੀ ਨਹੀਂ ਸਕਦੀਆਂ। ਮੈਂ ਸਮਝਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਖਰਚ ਵਧਾ ਕੇ ਉਹ ਸਾਰਾ ਮਤਲਬ ਖਤਮ ਹੋ ਜਾਵੇਗਾ ਜਿਸ ਲਈ ਕਿ ਇਹ ਬਣਾਈਆਂ ਗਈਆਂ ਹਨ ਯਾਨੀ ਉਹ development ਦੇ ਕੰਮ ਨਹੀਂ ਕਰ ਸਕਣਗੀਆਂ। ਪੰਚਾਇਤਾਂ ਨੂੰ ਜਿਹੜਾ ਹਾਊਸ ਟੈਕਸ ਲਗਾਉਣ ਵਾਸਤੇ ਕਿਹਾ ਜਾ ਰਿਹਾ ਹੈ ਮੈਂ ਸਮਝਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਇਹ ਬਿਲਕੁਲ ਗਲਤ ਤਰੀਕਾ ਹੈ ਅਤੇ ਇਸ ਨਾਲ ਉਹ ਬਿਲਕੁਲ ਖਤਮ ਹੋ ਜਾਣਗੀਆਂ। ਮੈਂਨੂੰ ਆਪਣੇ ਪਿੰਡ ਦੀ ਪੰਚਾਇਤ ਦਾ ਤਜਰਬਾ ਹੈ। ਅਸੀਂ ਉਥੇ ਆਪੋ ਵਿਚ ਹੀ ਰੁਪਏ ਇਕੱਠੇ ਕਰਕੇ ਆਪਣੇ ਪਿੰਡ ਦੀਆਂ ਗਲੀਆਂ ਪਕੀਆਂ ਕੀਤੀਆਂ ਹਨ, ਸੜਕਾਂ ਬਣਾਈਆਂ ਹਨ ਅਤੇ ਸਕੂਲ ਖੋਲ੍ਹਿਆ ਹੈ। ਘਟੇ ਘਟ ਦਸ ਰੁਪਏ ਵੀ ਥਰ ਅਸੀਂ ਇਕੱਠੇ ਕੀਤੇ ਹੋਣਗੇ ਪਰ ਫੇਰ ਵੀ ਸਾਡੀ ਪੰਚਾਇਤ ਦਾ ਪੰਚਾਇਤ ਅਫਸਰ ਸਾਡੇ ਤੇ ਬੋਰ ਪਾ ਰਿਹਾ ਹੈ ਕਿ ਤੁਸੀਂ ਹਾਊਸ ਟੈਕਸ ਲਗਾਉ ਪਰ ਅਸੀਂ ਇਹ ਸਮਝਦੇ ਹਾਂ ਕਿ ਜਿਹੜੀ ਪੰਚਾਇਤ tax ਲਗਾਂਦੀ ਹੈ ਉਹ ਆਪਣੇ ਕੰਮ ਵਿਚ ਕਾਮਯਾਬ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦੀ ਕਿਉਂ ਜੋ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਪੰਚਾਇਤ ਦੇ development ਦੇ ਕੰਮਾਂ ਵਿਚ ਰੁਕਾਵਟ ਪਾਏਗੀ। Election ਦਾ ਖਰਚ ਉਨ੍ਹਾਂ ਤੇ ਪਾਉਣਾ ਕੋਈ ਚੰਗੀ ਗਲ ਨਹੀਂ। ਪਹਿਲੇ ਵੀ ਉਨ੍ਹਾਂ ਉੱਤੇ Secretaries ਦੀ ਤਨਖਾਵਾਂ ਦਾ ਬੋਝ ਪਾ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਹੈ। ਉਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਤਾਂ

ਪਿੰਡ ਦੇ ਲੋਕ ਹੋਰ ਵੀ ਕਈ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੇ ਖਰਚ ਆਪਣੇ ਆਪ ਕਰਦੇ ਹਨ । ਜੇਕਰ ਕੋਈ ਅਫਸਰ ਉਥੇ ਦੌਰੇ ਤੇ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਤਾਂ ਉਹ ਉਸ ਦੀ ਰੋਟੀ ਪਾਣੀ ਦਾ ਇੰਤਜ਼ਾਮ ਆਪਣੇ ਕੋਲੋਂ ਹੀ ਕਰਦੇ ਹਨ ਅਤੇ ਇਹ ਤਾਂ ਉਹ ਆਪਣਾ ਫਰਜ਼ ਹੀ ਸਮਝਦੇ ਹਨ । ਡਿਪਟੀ ਮਨਿਸਟਰ ਸਾਹਿਬ ਨੇ ਕਿਹਾ ਹੈ ਕਿ ਪੰਚਾਇਤਾਂ ਦੀ election ਦਾ ਖਰਚ ਕੇਵਲ 12 ਰੁਪਏ ਵੀ ਪੰਚਾਇਤ ਆਏਗਾ । ਮੈਂ ਸਮਝਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਇਹ ਗੱਲ ਗ਼ਲਤ ਹੈ ਕਿਉਂ ਜੋ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਇਸ ਵਿਚ ਉਹ ਛੋਟੇ ਮੱਟੇ ਖਰਚ ਨਹੀਂ ਗਿਣੇ ਜਿਹੜੇ ਕਿ election ਵਿਚ ਕੀਤੇ ਜਾਂਦੇ ਹਨ, ਮਿਸਾਲ ਦੇ ਤੌਰ ਤੇ ਵੋਟਾਂ ਪਾਣ ਦੇ ਡਬੇ ਹੋਣਗੇ ਜਾਂ ਹੋਰਨਾ ਕਈ ਚੀਜ਼ਾਂ ਤੇ ਖਰਚ ਕਰਨਾ ਪਏਗਾ । ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ Original Act ਦੀ ਇਸ ਕਲਾਜ਼ ਵਿਚ amendment ਲਿਆਉਣਾ ਮੈਂ ਸਮਝਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਪੰਚਾਇਤਾਂ ਦੇ ਕੰਮ ਵਿਚ ਮਦਾਖਲਤ ਕਰਨਾ ਹੈ । ਇਹ ਉਨ੍ਹਾਂ ਤੇ ਖਾਹ ਮਖਾਹ ਦਾ ਬੋਝ ਪਾਇਆ ਜਾ ਰਿਹਾ ਹੈ ਹਾਲਾਂ ਕਿ ਸਾਡੇ ਡਿਪਟੀ ਮਨਿਸਟਰ ਸਾਹਿਬ ਲੋਕਾਂ ਨਾਲ ਕਈ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੇ ਵਾਹਦੇ ਕਰਦੇ ਆਏ ਹਨ ਪਰ ਹੁਣੇ ਹੀ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਖਿਲਾਫ ਚਲ ਰਹੇ ਹਨ । ਅਸਲ ਵਿਚ ਸਰਕਾਰ ਨੂੰ ਚਾਹੀਦਾ ਤਾਂ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਇਹ ਮਾਲੀਏ ਦਾ 25 per cent ਹਿੱਸਾ ਪੰਚਾਇਤਾਂ ਨੂੰ ਦੇਵੇ ਤੇ ਫੇਰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਕਹੇ ਕਿ ਤੁਸੀਂ development ਦੇ ਕੰਮ ਕਰੋ । ਜੇਕਰ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਕੀਤਾ ਜਾਏ ਤਦ ਤਾਂ ਗੱਲ ਬਣਦੀ ਹੈ । ਲੇਕਿਨ ਇਸ ਗੱਲ ਦੀ ਸਾਨੂੰ ਸਮਝ ਨਹੀਂ ਆ ਰਹੀ ਕਿ ਕਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਇਹ ਉਨ੍ਹਾਂ ਤੇ election ਦਾ ਖਰਚ ਪਾ ਰਹੀ ਹੈ ਜਦੋਂ ਮਾਲੀਏ ਦਾ 25 per cent ਹਿੱਸਾ ਤਾਂ ਇਸ ਨੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਦਿੱਤਾ ਨਹੀਂ ਅਤੇ ਫੇਰ elections ਕਰਾਉਣਾ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਖਰਚ ਬਰਦਾਸ਼ਤ ਕਰਨਾ ਗਵਰਨਮੈਂਟ ਦੀ duty ਹੈ ਨਾ ਕਿ ਪੰਚਾਇਤਾਂ ਦੀ । ਮੈਂ ਸਰਕਾਰ ਕੋਲੋਂ ਪੁਛਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਇਹ ਕਿਸ rule ਦੇ ਮਾਤਹਿਤ elections ਦਾ ਖਰਚ ਇਸ ਬਿਲ ਰਾਹੀਂ ਪੰਚਾਇਤਾਂ ਤੇ ਪਾ ਰਹੀ ਹੈ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਨਵੇਂ ਨਵੇਂ tax ਲਗਾਉਣ ਲਈ ਕਹਿ ਰਹੀ ਹੈ ? Original Act ਦੇ objects and reasons ਵਿਚ ਕਿਥੇ ਇਹ ਚੀਜ਼ ਦਿਤੀ ਹੋਈ ਹੈ ? ਬੁਨਿਆਦੀ ਅਸੂਲ ਜਿਸ ਤੇ ਇਹ Act ਬਣਾਇਆ ਗਿਆ ਸੀ, ਜਿਹੜਾ ਪੰਚਾਇਤਾਂ ਬਣਾਉਣ ਦਾ ਅਸਲੀ ਮਤਲਬ ਸੀ ਉਸ ਨੂੰ ਬਿਲਕੁਲ ਛੱਡਿਆ ਜਾ ਰਿਹਾ ਹੈ । ਇਨ੍ਹਾਂ ਸ਼ਬਦਾਂ ਨਾਲ ਮੈਂ ਇਸ ਦੀ ਮੁਖਾਲਫਤ ਕਰਦਾ ਹਾਂ ।

ਸ਼੍ਰੀ ਫੇਕ ਰਾਜ ਸੇਠੀ (ਰੋਹਤਕ ਸ਼ਹਰ) : ਅਧ്യਕਸ਼ ਸਹੀਦਯ ! ਜਿਸ ਵਕਤ ਧਰ ਪੰਚਾਯਤ ਏਕਟ ਪਾਸ ਹੁਆ ਥਾ ਉਸ ਵਕਤ ਸਾਰੇ ਪੰਜਾਬ ਕੇ ਅੰਦਰ ਇਸ ਕਾ ਸਵਾਗਤ ਕਿਆ ਗਿਆ ਥਾ । ਉਸ ਵਕਤ ਕਹਾ ਗਿਆ ਥਾ ਕਿ ਅਬ ਇਸ ਕੇ ਫ਼ਾਰਾ ਜੋ ਪੁਰਾਨਾ Village Republics ਕਾ system ਥਾ ਹੁਸ ਇਸ ਕੋ ਫਿਰ ਧਰਾਂ ਪਰ ਰਾਯਜ ਕਰ ਸਕੇਂਗੇ । ਲੇਕਿਨ ਪਿਛਲੇ ਦੋ ਫਾਈ ਸਾਲੋਂ ਕੇ ਤਜਰਬੇ ਨੇ ਲੋਗੋਂ ਕੇ ਦਿਲੋਂ ਸੋਂ ਸਾਧੂਸੀ ਪੈਦਾ ਕਰ ਦੀ ਹੈ ਐਂਦਰ ਇਸ ਕੀ ਕਜਹ ਧਰ ਹੈ ਕਿ ਪੰਚਾਯਤੋਂ ਕੀ elections ਸੋਂ ਜਹਾਂ ਮੀ ਉਜ਼ਰਦਾਰਿਆਂ ਕੀ ਗਈ ਥੀ ਐਂਦਰ ਕਹ ਉਜ਼ਰਦਾਰਿਆਂ ਸਨ੍ਜ਼ੂਰ ਮੀ ਹੋ ਗਈ ਥੀ ਲੇਕਿਨ ਕਹਾਂ ਦੋਬਾਰਾ elections ਨਹੀਂ ਕਰਾਏ ਗਏ । ਇਸ ਕੇ ਬਾਰੇ ਸੋਂ ਹੁਸ ਕਬ ਮੀ ਪੁਛਤੇ ਥੇ ਕਿ ਦੋਬਾਰਾ elections ਕਧੋਂ ਨਹੀਂ ਹੋਤੇ ਕਧੋਂਕਿ 6 ਉਜ਼ਰਦਾਰਿਆਂ ਸਨ੍ਜ਼ੂਰ ਹੁਏ ਛ: ਛ: ਯਾ ਆਠ ਆਠ ਸਹੀਨੇ ਹੋ ਗਏ ਥੇ ਐਂਦਰ elections ਨਹੀਂ ਕਰਵਾਏ ਗਏ ਥੇ ਤੋ ਹਰ ਬਾਰ ਪੰਚਾਯਤ ਅਫਸਰ ਯਾ ਤਹਸੀਲ ਪੰਚਾਯਤ ਅਫਸਰ ਸੇ ਧਰੀ ਜਵਾਬ ਮਿਲਤਾ ਥਾ

[श्री देव राज सेठी]

कि election कराने के लिये हमारे पास funds नहीं हैं और पंचायतों को अपने funds में से elections पर खर्च करने का इस्तिहार नहीं है। सरकार D.P.O. को fund देती नहीं जिस से वह जा कर इन्तखाब करा सके। नतीजा यह हुआ कि वह ज़िम्मेनी इन्तखाब cold storage में जा पड़े और उन पंचायतों की हालत बिगड़ने लग गई। इस लिये मैं कहता हूँ कि elections के लिये funds की provision करना बहुत ज़रूरी है और इस बारे में सरकार को पहले सोचना चाहिये था कि इस काम के लिये भी कोई इन्तज़ाम किया जाये। यह बहुत अच्छा होता यदि इस बिल को पहले लाया जाता क्योंकि यह बहुत ज़रूरी बिल है। अब सवाल यह है कि आया पंचायतों की जो कलिल आमदनी होती है क्या उसी पर इन की election के खर्च का बोझ डाला जाये या और कोई इन्तज़ाम किया जाये। क्या वह अपना काम efficiently कर सकती हैं जब उनके हाथ में purse strings न हों। फिर यह elections पंचायतों के रहम पर होंगी जब उन के लिये कोई provision न की गई होगी। वह पंचायतें जो कि मुअ्तल हो चुकी हुई हैं और उन के जो थोड़े से साबिका मेम्बर हैं वह न चाहते हों कि उन की दोबारा election कराई जाये तो इस तरह से दिक्कत पैदा हो सकती है। जो पंचायतें उज़रदारों के नतीजे के तौर पर ख़त्म हो चुकी हैं क्या वह यह खर्च कर सकती हैं? इस मतलब के लिये खास provision होने के बग़ैर कई कानूनी सुक्कम भी पैदा हो सकते हैं। वैसे भी जैसा कि मेरे से पूर्व वक्ता ने जो कुछ कहा है उस में वज़न भी है कि यह बोझ चाहे 12 रुपये का हो यह बड़े गांव के case में काफी ज़्यादा भी हो सकता है। खैर यह खर्च जितना भी हो इस का इन्तज़ाम ज़रूर होना चाहिये और यह Provincial Budget में से किया जाये और इस मतलब के लिये अगर rules के अन्दर कोई provision हो सकती हो तो वह की जाये या इन के लिये कोई amendment लाने की ज़रूरत हो तो वह लानी चाहिये जिस से यह खर्च पंचायतों पर न डाल कर State के बजट पर डाला जा सके।

नम्बर दो provision जो इस बिल में की गई है वह है गांवों की जायदाद के बारे में। हर गांव में उस के बारे झगड़े चलते ही रहते हैं। गांव के जो लोग होते हैं वह पंचायत की जो ज़मीन हो या जायदाद हो या द्रख्त हों या और किसी तरह की movable या immovable property हो उस पर काबज़ होने की कोशिश करते हैं। हर पंचायत में दो धड़े होते हैं। दो तीन उस के साथ हो जाते हैं, दो तीन खिलाफ हो जाते हैं और पंचायत में unity करने की कोई फिकर नहीं करता। नतीजा यह होता है कि जो जायदाद पंचायत को कानून के ज़रिए मिली हुई होती है, इस पर वह अपना मुअ़स्सर अस्तिहार exercise नहीं कर सकती। इस तरह पंचायतों के assets कागज़ों में तो रहते हैं मगर अमली तौर पर नहीं होते। इस लिये दफा 109 की तरमीम मुनासिब है और जो पंचायतों की मुश्किलात हैं उन का सही जायज़ा लिया गया है और इस बात की ज़रूरत है कि इस दफा को और ज़्यादा मुअ़स्सर बनाया जाए ताकि पंचायतों की जो movable और immovable property है वह सही मायनों में और

effective तरीके से पंचायत की proprietorship में आए और सिर्फ बराए नाम न हो ताकि कोई भी व्यक्ति उस को अपने लिये इस्तेमाल न कर सके। किन्हीं एक दो आदमियों की मदाखलत का नतीजा यह होता है कि बेबस लोग पंचायत की उस मुशतर्का चीज का फायदा नहीं उठा सकते और पंचायत ठीक तरह से काम नहीं कर पाती। इस लिये मैं गवर्नमेंट की इस तरमीम का स्वागत करता हूँ और अर्ज करूँगा कि जो elections का खर्च है वह बजाए पंचायत के गवर्नमेंट पर डालना चाहिए।

श्री श्री चन्द (बहादुरगढ़) : Deputy Speaker साहिब, House में जो Bill पेश किया गया है उस पर जो कुछ अभी सेठी साहिब ने फरमाया है मैं उस की हरफ बहरफ ताईद करता हूँ और इस के इलावा दरखास्त करना चाहता हूँ कि आज शायद 10 फीसदी भी पंचायतें ऐसी नहीं हैं जिन से गांव वाले खुश हों। कोई गांव ऐसा नहीं होगा जहां पंचायत में धड़ेबन्दी से काम नहीं हो रहा। कोई पंचायत ऐसी नहीं और चूंकि मैं वकील हूँ इस लिये बहुत सारे फैसले देखता हूँ—जो फैसला करने के अहल है और अगर अहल है तो party बाजी को छोड़ कर कोई फैसला करती है। अब यह विधत 500 या 500 से भी कम आबादी वाले गांवों में भी ले जाना चाहते हैं। पहले जिस को पंजाब ने अमृत समझता था, अगर मैं exaggerate नहीं करता तो आज उस को लाअनत समझता है। आज अगर पंजाब के देहातियों की राए ली जाए तो मेरा ख्याल है कि 5 फीसदी भी ऐसे नहीं होंगे जो इस बात के हक में होंगे कि उन के गांव में पंचायत बनाई जाए। अभी सरदार साहिब ने बताया है कि औसतन एक पंचायत की आमदन 500 रुपये और खर्च 333) रुपये है। यह खर्च किस बात पर होता है यह तो मालूम नहीं लेकिन अगर बहुत ही थोड़ा खर्च किया जाए तो किसी भी पंचायत पर 1200 रुपये सालाना से कम खर्च नहीं हो सकता। पहले तो पंचायत का staff है Secretary है, चपड़ासी है, सामान है, मकान का किराया है। तो पंचायत का अपनी आमदन से काम चलना नामुमकिन है। यह कोई standard है जिस से कि अब पंचायतें चलाई हुई हैं? न किसी को पता है कि पंचायत का दफतर कहां है, न किसी को यह पता होता है कि meeting कहां होगी। जब meeting होती है तो न किसी के पास कलम न स्याही, न सम्मन न कुछ और। बस किसी की पैड़ी में बैठे और जो फैसला लिखना हुआ लिख दिया, कोई देख भाल नहीं है। अगर पंचायतों का फायदा हुआ है तो वह पुलिस वालों को हुआ है। हरेक पंचायत वाला यह समझता है कि अब वह सरकारी आदमी है और पुलिस वाला जो हुक्म दे उसे बजा लाना उस का काम है। नम्बरदार तो अब कुछ समझ गए हैं शायद हाज़िर नहीं होते लेकिन जब पुलिस का हुक्म हो जाए कि हरेक पंच हाज़िर मिले तो उन्हें हाज़िर होना पड़ता है। तो मैं अर्ज कर रहा हूँ कि पुलिस वाले उन्हें किस तरह treat करते हैं—बतौर एक चौकीदार या नौकर के इस्तेमाल करते हैं। यह मेरा ज़ाती तजरूबा है exaggeration नहीं है। पंचायत वाले शिकायत करते हैं कि पुलिस वाले आते हैं और कहते हैं हम घी भी खायेंगे और बूरा भी खायेंगे कोई ऐसी वैसी रोटी नहीं खायेंगे तू कैसी रोटी पकाता है.....

Minister for Finance: This is too much. Sir, he is going beyond the scope of the Bill.

ਸ੍ਰੀ ਸ੍ਰੀ ਚੰਦ : ਪੰਡਿਤ ਜੀ ਨੇ ਏਰਾਜ਼ ਕੀਆ ਹੈ ਕਿ ਮੈਂ beyond the scope of the Bill ਜਾ ਰਹਾ ਹੂੰ। ਆਪ ਇਸ ਮੈਂ ਪੰਚਾਇਤੋਂ ਨਵੀਂ ਬਨਾਨਾ ਚਾਹੁੰਦੇ ਹੋ ਮਗਰ ਮੈਂ ਆਪ ਕੋ ਜਾਤੀ ਤਜਰਬੇ ਬਤਾ ਕਰ ਕਹ ਰਹਾ ਹੂੰ ਕਿ ਜੋ ਪਹਲੇ ਹੀ ਹੋਏ ਉਨ੍ਹਾਂ ਹੀ ਸੁਧਾਰਨੇ ਦੀ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਕਰੋ। ਇਸ ਕੇ ਇਲਾਵਾ ਆਪ ਕਹੁੰਦੇ ਹੋ ਕਿ elections ਪਰ 12 ਰੁਪਏ ਖਰਚੇ ਹੋਣਗੇ। ਮੈਂ ਨਹੀਂ ਸਮਝਦਾ ਕਿ ਕੌਨ ਸਾ accountant ਥਾ ਜਿਸ ਨੇ ਹਿਸਾਬ ਲਗਾਇਆ ਕਿ 12 ਰੁਪਏ ਖਰਚੇ ਹੋਣਗੇ। ਮਗਰ ਵਹਾਂ ਪਰ officers ਹੋਣਗੇ ਇੰਜਤਜ਼ਾਮ ਕਰੋਗੇ, voters ਦੀ ਫਹਰਿਸਤੋਂ ਹੋਵੇਗੀ ਐਰ ਕਾਮ ਹੋਵੇਗਾ 12 ਰੁਪਏ ਲਾਗਤ ਕੈਸੇ ਹੋਵੇਗੀ, ਸੁਝੋ ਸਮਝ ਨਹੀਂ ਆਤੀ। ਥੋੜੇ ਦਿਨ ਬਾਦ ਅਫਸਰੋਂ ਕੇ T.A. Bill ਆ ਜਾਏਗੇ। ਕਹ ਭੀ ਆਪ ਕਹੋਗੇ ਕਿ ਯਹ ਭੀ election ਕਾ ਹੀ ਖਰਚਾ ਹੈ ਐਰ ਕਹੋਗੇ ਕਿ ਅੰਦਾਜ਼ੇ ਦੀ ਗਲਤੀ ਹੋ ਗਈ। ਦਰਅਸਲ election ਮੈਂ 200 ਰੁਪਏ ਸੇ ਕਮ ਖਰਚ ਨਹੀਂ ਹੋਤਾ। ਯਹ ਖਰਚ ਪੰਚਾਇਤ ਕਾ ਨਹੀਂ ਹੋਨਾ ਚਾਹਿਏ। ਜੈਸੇ Legislature ਐਰ Parliament ਦੀ elections ਕਾ ਜੋ ਖਰਚ ਹੋਤਾ ਹੈ ਕਹ ਸਰਕਾਰ ਦੇਤੀ ਹੈ, ਕਹ ਸਾਰੇ ਦੇਸ਼ ਕਾ ਹੋਤਾ ਹੈ। ਐਰ ਅਗਰ ਯਹ 12 ਰੁਪਏ ਹੀ ਹੈ ਤੋ ਕਹੁੰਦਾ ਥੋੜਾ ਹੈ ਮੋਹਰਬਾਨੀ ਕਰਕੇ ਇਸੇ ਅਪਨੇ ਬਜਟ ਮੈਂ ਸੇ ਦੇਂ। ਐਰ ਗਵਰਨਮੈਂਟ ਕੋ ਸਿਫ਼ ਵਹੀਂ ਪਰ ਨਵੀਂ ਪੰਚਾਇਤ ਬਨਾਨੀ ਚਾਹਿਏ ਜਹਾਂ ਸੇ ਦਰਖਾਸਤ ਆਏ ਕਿ ਹਮਾਰੇ ਯਹਾਂ ਬਨਾ ਦੋ ਐਰ ਜਗਹ ਲੋਗ ਯਹ ਵਿਧਾਨ ਨਹੀਂ ਚਾਹੁੰਦੇ, ਤੋ ਉਮੀਦ ਹੈ ਕਿ ਸਰਦਾਰ ਸਾਹਿਬ ਪਹਲੀ ਪੰਚਾਇਤੋਂ ਕਾ working ਦੇਖੋਗੇ ਕਿ ਕਹ ਕਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਸੇ ਚਲ ਰਹੀ ਹੈ।

ਸਰਦਾਰ ਅੱਛਰ ਸਿੰਘ ਛੀਨਾ (ਅਜਨਾਲਾ) : ਸਪੀਕਰ ਸਾਹਿਬ, ਵਜ਼ੀਰ ਸਾਹਿਬ ਜੋ Bill ਲਿਆਏ ਹਨ ਅਸੀਂ ਸਮਝਿਆ ਕਿ ਜੋ ਕਮੀਆਂ ਪਹਿਲੇ Bill ਵਿਚ ਰਹਿ ਗਈਆਂ ਸਨ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਇਸ ਨਾਲ ਦੂਰ ਕਰਨਾ ਹੋਣਾ ਹੈ। ਇਹ ਕਮੀਆਂ ਅਸੀਂ ਵੀ ਕਈ ਵਾਰੀ deputation ਲਿਆ ਲਿਆ ਕੇ ਦਸੀਆਂ ਹਨ। ਇਹ ਠੀਕ ਹੈ ਕਿ ਇਹ ਇਕ ਕਮੀ ਸੀ ਕਿ 500 ਦੀ ਆਬਾਦੀ ਤੋਂ ਘੱਟ ਵਾਲੇ ਪਿੰਡ ਕਰਿੰਦੇ ਸਨ ਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਜੋ ਇਕ ਨੁਮਾਇੰਦਾ ਦੂਸਰੇ ਪਿੰਡ ਦੀ ਪੰਚਾਇਤ ਤੋਂ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਉਸ ਦੀ ਕੋਈ ਸੁਣਾਈ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦੀ, ਜੋ ਇਹ ਗਲ ਚੰਗੀ ਹੈ ਕਿ ਉਥੇ ਹੀ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀਆਂ ਪੰਚਾਇਤਾਂ ਬਣਾਈਆਂ ਜਾ ਰਹੀਆਂ ਹਨ।

ਦੂਸਰੀ ਗਲ elections ਦੇ ਖਰਚ ਦੀ ਹੈ। ਕਈ ਵਾਰੀ deputations ਰਾਹੀਂ ਅਰਜ਼ ਕੀਤੀ ਹੈ ਕਿ ਕਈਆਂ ਪਿੰਡਾਂ ਦਾ ਜੋ ਬਿਆਦਾ ਮਾਲੀਆ ਹੈ ਉਹ ਜਾਗੀਰ ਹੈ। ਇਕ ਜਾਗੀਰ 13,000 ਰੁਪਏ ਦੀ ਹੈ ਦੂਸਰੀ 22 ਪਿੰਡਾਂ ਦੀ 50,000 ਦੀ ਜਾਗੀਰ ਹੈ ਅਤੇ ਉਸ ਦਾ ਦਸਵਾਂ ਹਿੱਸਾ 5,000 ਵੀ ਨਹੀਂ ਮਿਲਦਾ। ਕਈ ਦਫ਼ਾ ਆਏ ਹਾਂ ਤਾਂ ਜਵਾਬ ਦਿਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਕਿ ਇਹ private ਜਾਇਦਾਦ ਹੈ ਇਸ ਨੂੰ ਹੱਥ ਨਹੀਂ ਲਾ ਸਕਦੇ, ਨਹੀਂ ਤਾਂ Constitution ਟੁੱਟ ਜਾਵੇਗੀ, ਬੜੀ ਖਰਾਬ ਗਲ ਹੋ ਜਾਵੇਗੀ। ਉਹ ਇਕ ਆਦਮੀ 50,000 ਲੈਂਦਾ ਹੈ ਸ਼ਾਇਦ ਉਹ ਕਾਂਗਰਸ ਦਾ ਮੈਂਬਰ ਹੋਣਾ ਹੈ ਅਤੇ ਉਸ ਨੇ election ਲੜਨੀ ਹੋਣੀ ਹੈ ਇਸ ਲਈ ਉਸ ਨੂੰ ਰੁਪਏ ਦੀ ਬੜੀ ਲੋੜ ਹੈ। ਤਦ ਤਾਂ ਮੰਨਿਆ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ ਕਿ ਇਸ ਵਿਚ ਬੜੀ ਸਿਆਣਪ ਹੈ।

ਫਿਰ Secretaries ਬਾਰੇ ਵੀ ਕਈ ਵਾਰੀ ਕਿਹਾ ਹੈ ਕਿ ਕਈ ਪੰਚ Secretaries ਨਾਲੋਂ ਚੰਗਾ ਲਿਖ ਲੈਂਦੇ ਹਨ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਕੰਮ ਕਰਨ ਦਿਉ ਮਗਰ

ਮਜ਼ਬੂਰ ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਕਿ Secretary ਜ਼ਰੂਰ ਰੱਖੇ ਅਤੇ ਜਿੰਨੀ ਮਦਦ ਮਿਲਦੀ ਹੈ ਉਸ ਵਿਚ ਕੁਝ ਪੱਲਿਉਂ ਪਾਕੇ ਹੀ ਉਸ ਦੀ ਤਨਖਾਹ ਪੂਰੀ ਹੁੰਦੀ ਹੈ। ਹੁਣ ਕਿਹਾ ਜਾ ਰਿਹਾ ਹੈ elections ਦਾ ਖਰਚ ਵੀ ਦਿਉ। ਅਜ ਇਹ 12 ਹੈ ਤਾਂ ਇਹ Bill ਪਾਸ ਹੋਣ ਬਾਅਦ 24, 48 ਜਾਂ 100 ਰੁਪਏ ਹੋ ਜਾਵੇਗਾ। ਸੋ ਮੈਂ ਇਹ ਅਰਜ਼ ਕਰਨੀ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਆਦਤ ਤਾਂ ਹੋ ਹੀ ਗਈ ਹੈ ਬਿਲ ਵਾਪਿਸ ਲੈਣ ਦੀ, ਇਸ ਨੂੰ ਵੀ ਵਾਪਿਸ ਲੈਕੇ ਇਸ ਤੇ ਫੇਰ ਵਿਚਾਰ ਕਰੋ ਅਤੇ ਇਸ ਦੀਆਂ ਕਮੀਆਂ ਪੂਰੀਆਂ ਕਰੋ, ਤਾਂ ਜੋ ਇਸ ਨਾਲ ਜੰਨਤਾ ਨੂੰ ਫਾਇਦਾ ਹੋਵੇ।

ਸ਼੍ਰੀ ਰਲਾ ਰਾਮ (ਸੁਕੇਰਿਆਂ) : ਅਧ୍ୟਕਸ਼ ਮਹੋਦਯ, ਗਰਾਮ ਪੰਚਾਯਤ ਏਕ ਏਸੀ ਸੰਸਥਾ ਹੈ ਜਿਸੇ ਹਮਾਰੀ ਸਰਕਾਰ ਨੇ ਪੁਨਰਜੀਵਿਤ ਕਰਨਾ ਅਪਨਾ ਬਡਾ ਭਾਰੀ ਕਰਤਵਯ ਸਮਝਾ ਹੈ। ਅਧ୍ୟਕਸ਼ ਮਹੋਦਯ, ਆਪ ਜਾਨਨੇ ਏਂ ਕਿ ਹਮਾਰੇ ਵਿਧਾਨ ਸੇਂ ਭੀ ਏਕ ਓਸ ਟਰਹ ਕਾ ਨਿਰ್ದੇਸ਼ ਕਿਆ ਗਯਾ ਹੈ, ਫਿਸ਼ਾਰਾ ਕਿਆ ਗਯਾ ਹੈ ਕਿ ਹਮੇਂ ਗਾਂਵ ਸੇਂ ਬਹੁਤ ਜਲਦੀ ਗਰਾਮ ਪੰਚਾਯਤ ਰਾਜ system ਕੋ ਲੇ ਜਾਨਾ ਚਾਹਿਏ। ਓਸ ਕੋ ਪੂਰਾ ਕਰਤੇ ਹੁਏ ਗਰਾਮ ਪੰਚਾਯਤ ਬਿਲ ਓਸੀ ਸਦਨ ਨੇ ਪਾਸ ਕਿਆ ਥਾ। ਧਹ ਠੀਕ ਹੈ ਕਿ ਓਸ ਪਰ ਬਹੁਤ ਨੁਕਤਾ ਚੀਨੀ ਹੋ ਰਹੀ ਹੈ ਆਰ ਓਸ ਸੇਂ ਦੋਸ਼ ਹੈ ਭੀ ਪਰਨਤੁ ਧਹ ਕਹਨਾ ਕਿ ਧਹ ਗਰਾਮ ਪੰਚਾਯਤ ਬਿਲ ਬਿਲਕੁਲ fail ਹੁਆ ਹੈ ਆਰ ਅਪਨੇ ਉਦੇਸ਼ ਕੋ ਬਿਲਕੁਲ ਪੂਰਾ ਨਹੀਂ ਕਰ ਸਕਾ ਧਹ ਭਾਤ ਸਰਵਥਾ ਠੀਕ ਨਹੀਂ ਹੈ।

ਮੈਂ ਅਪਨੇ ਅਨੁਭਵ ਸੇ ਅਪਨੇ ਹਲਕਾ ਕੀ ਗਰਾਮ ਪੰਚਾਯਤੋਂ ਕੋ ਦੇਖ ਕਰ ਕਹ ਸਕਤਾ ਹੂੰ ਕਿ ਕਮ ਸੇ ਕਮ 40% ਪੰਚਾਯਤੋਂ ਏਸੀ ਹੈਂ ਜੋ ਠੀਕ ਟਰੀਕੇ ਸੇ ਕਾਮ ਕਰਨੇ ਕਾ ਪਰਯਤਨ ਕਰਤੀ ਹੈਂ ਆਰ 60% ਕੇ ਲਗਭਗ ਪੰਚਾਯਤੋਂ ਏਸੀ ਹੈਂ ਜਹਾਂ ਖਡੇਬੰਦੀਓਂ ਕੇ ਕਾਰਣ ਆਰ ਜਲਥੇਬੰਦੀਓਂ ਕੇ ਕਾਰਣ ਜ਼ਗਡੇ ਫਸਾਦ ਕਾਫੀ ਹੋਤੇ ਹੈਂ ਧਹ ਠੀਕ ਹੈ ਕਿ ਨੁਕਸ ਹੈ ਪਰਨਤੁ ਧਹ ਕਹਨਾ ਕਿ 10% ਭੀ ਪੰਚਾਯਤੋਂ ਠੀਕ ਕਾਰਯ ਨਹੀਂ ਕਰ ਰਹੀਂ ਧਹ ਸੁਬਾਲਗਾ ਹੈ। ਮੈਂ ਬਿਨਾ ਸੁਬਾਲਗਾ ਕਹ ਸਕਤਾ ਹੂੰ ਕਿ ਕਰੀਬ 40% ਪੰਚਾਯਤੋਂ ਠੀਕ ਟਰਹ ਸੇ ਕਾਰਯ ਕਰ ਰਹੀ ਹੈਂ ਆਰ 60% ਕੇ ਅਨਦਰ ਕੁਝ ਦੋਸ਼ ਹੈਂ ਓਨ੍ਹੇਂ ਦੂਰ ਕਰਨੇ ਕਾ ਪਰਯਤਨ ਕਰਨਾ ਚਾਹਿਏ।

ਉਪਾਧ੍ਯਕਸ਼ ਮਹੋਦਯ : ਧਹ ਬਿਲ ਕੇ scope ਸੇਂ ਨਹੀਂ ਆਤਾ। (This does not come within the scope of the bill.)

ਸ਼੍ਰੀ ਰਲਾ ਰਾਮ : ਮੈਂ ਸਮਝਤਾ ਹੂੰ ਕਿ ਓਸ ਬਿਲ ਕੇ ਅਨਦਰ ਕਈ ਨੁਕਾਯਸ ਕੋ ਦੂਰ ਕਰਨੇ ਕੇ ਪਰਯਤਨ ਕਿਏ ਗਏ ਹੈਂ। ਧਹ ਠੀਕ ਹੈ ਕਿ ਕਈ ਏਕ ਗਾਂਵ ਕੀ ਆਬਾਦੀ 495 ਹੈ ਆਰ ਵਹ 500 ਕੇ rule ਸੇਂ ਨਹੀਂ ਆਤੇ, ਓਸ ਲਿਏ ਵਹਾਂ ਪੰਚਾਯਤ ਨਹੀਂ ਬਨ ਸਕਤੀ। ਏਸੇ ਗਾਂਵ ਵਾਲੋਂ ਕੋ ਦਿਕਕਤ ਪੇਸ਼ ਆਤੀ ਹੈ ਆਰ ਓਨ੍ਹੇਂ ਦੂਸਰੇ ਗਾਂਵ ਵਾਲੋਂ ਕੇ ਸਾਥ ਮਿਲਨਾ ਪਡਤਾ ਹੈ ਧਹ ਏਕ ਅਹਮ defect ਥਾ ਜਿਸੇ ਓਸ ਬਿਲ ਕੇ ਜ਼ਰਿਏ ਦੂਰ ਕਰਨੇ ਕਾ ਪਰਯਤਨ ਕਿਆ ਗਯਾ ਹੈ। ਓਸ ਬਿਲ ਦੁਵਾਰਾ ਕਿਏ ਜਾਨੇ ਵਾਲਾ ਸੰਸ਼ੋਧਨ ਏਕ ਬਹੁਤ ਬਡੀ ਜ਼ਰੂਰਤ ਕੋ ਪੂਰਾ ਕਰਤਾ ਹੈ। ਵਾਕਈ ਗਵਰਨਮੇਂਟ ਕੋ ਓਸ ਭਾਤ ਕਾ ਅਧਿਕਾਰ ਹੋਨਾ ਚਾਹਿਏ ਕਿ ਵਹ ਜਹਾਂ 500 ਕੀ ਆਬਾਦੀ ਕੀ limit ਰਖੀ ਗਈ ਹੈ ਓਸੇ relax ਕਰ ਸਕੇ ਆਰ ਧਹ ਸੰਸ਼ੋਧਨ ਬਿਲਕੁਲ ਸਹੀ direction ਸੇਂ ਹੈ। ਮੈਂ ਸਮਝਤਾ ਹੂੰ ਕਿ ਓਸ ਕੀ ਆਵਸ਼ਯਕਤਾ ਥੀ। ਫਿਰ ਜੋ Gram fund ਕਾਯਮ ਕੀਏ ਗਏ ਹੈਂ ਵਹ ਟੋ ਏਕ ਪਰਕਾਰ ਸੇ ਪਹਲੇ ਹੀ ਮੌਜੂਦ ਹੈਂ ਕਯੋਂਕਿ ਜੋ ਕੀਸੀ ਗਰਾਮ ਪੰਚਾਯਤ ਕੀ ਆਯ ਹੋਤੀ ਹੈ, ਆਮਦਨ ਹੋਤੀ ਹੈ ਓਸੇ ਗਰਾਮ ਫੰਡ ਕਾ ਨਾਮ ਦਿਆ ਜਾ ਸਕਤਾ ਹੈ। ਪਰਨਤੁ ਓਸ ਫੰਡ ਸੇਂ ਸੇ ਕਿਨ ਕਿਨ ਭਾਤੋਂ ਪਰ ਖਰਚ ਹੋਨਾ ਚਾਹਿਏ। ਓਸ ਸੰਸ਼ੋਧਨ ਕੇ ਅਨਦਰ ਧਹ ਰਖਾ ਗਯਾ ਹੈ ਕਿ ਜਬ ਕਭੀ ਇਲੇਕਸ਼ਨ ਆਏਂਗੇ ਟੋ ਜੋ

[श्री रला राम]

खर्च हो वह इस फंड से पूरा होना चाहिए। इस के सम्बन्ध में जैसा कि अन्य माननीय वक्ताओं ने कहा है यह खर्च जाइज नहीं है। ग्राम पंचायतें जो हैं उन की वसूली के साधन सीमित होते हैं महदूद होते हैं उन पर किसी चीज का जबरदस्ती बोझ डालना यह ग्राम पंचायतों को unpopular बना देगा। गवर्नमेंट को इस बात का ज्यादा से ज्यादा प्रयत्न करना चाहिए कि ग्राम पंचायतें इस फंड से ज्यादा से ज्यादा अपने welfare के नाम पर खर्च कर सकें। जितनी भी आमदन किसी ग्राम पंचायत को हो वह ग्राम के हित के कामों पर खर्च कर सकें ताकि यह जो संशोधन हैं, ग्राम पंचायतों को लोक प्रिय बना सकें, popular बना सकें। इन पर election का खर्च डालना उचित नहीं। इसमें भ्रष्टाचार भी आ सकता है, रिश्वत भी आ सकती है और embezzlement भी। फिर कहे जाना कि गवर्नमेंट का मनशा पंचायतों पर बोझ डालने का नहीं यह बात सर्वथा अनुचित है। माननीय अध्यक्ष महोदय, मैं आपके द्वारा मन्त्री महोदय से कहूंगा कि जो election व्यय का बोझ ग्राम पंचायतों पर डाला गया है यह अनुचित है। और प्रार्थना करूंगा कि कृपया इस का अनुसरण किया जाए और इस शब्द को निकाल दिया जाए बाकी बात ठीक है। ग्राम फंड जो है वह ग्राम के हित के लिये खर्च किया जाना चाहिए। इस लिये मैं यह कहता हूं कि यह संस्थाएं बहुत पुरानी हैं हमें प्रयत्न करना चाहिए कि इन संस्थाओं को सफलता हो और सफलता तभी हो सकती है यदि हम village welfare को कायम करें। इस लिए इन पंचायतों के फंड पर और वसीलों पर नाजायज बोझ नहीं डालना चाहिए। यदि चुनाव वाली बात को निकाल दिया जाए तो मैं समझता हूं कि यह संशोधन खामियों को दूर करने का प्रयत्न करता है और मैं इस का स्वागत करता हूं। मैं एक बार फिर मन्त्री महोदय से आप के द्वारा प्रार्थना करता हूं कि यह बोझ अनुचित है और कृपया ग्राम पंचायत को इस से मुक्त किया जाए और उन पर यह बोझ न रहे। इन शब्दों के साथ मैं इस संशोधन का स्वागत करता हूं।

श्री चान्द राम अहलावत (झज्जर) : अध्यक्ष महोदय, हमारे देश की तकरीबन सब विधान सभाओं में बहुत से कानून पास होते हैं उन के मुतअल्लिक अकसर यह कहा जाता है कि जब कानून उन के सामने आते हैं तब वहां प्रजातांत्रिक तरीके को ध्यान में नहीं रखा जाता। मेरा मतलब यह है कि बहुत से कानून ऐसे होते हैं जिन्हें जो administrative machinery हो bureaucracy हो वह 2-4 laws के अन्दर कानून को सीमित कर देतो है। यह जो तरमीम Gram Panchayat Act में की जा रही है इस main Gram Panchayat Act में खामियां बहुत हैं। बेहतर होता अगर इस को पेश करने से पहले कांग्रेस पार्टी में पेश किया जाता या किसी और तरीके से लोगों से पूछ लिया जाता कि कौन सी खामियां हैं जैसे कि चौधरी सिरि चन्द जी और सेठी साहिब ने कहा है कि इस में खामियां हैं। Gram Panchayat Act के अनुसार ग्रामों में पंचायतें कायम की गईं और कहा गया कि ग्रामों में पंचायत राज कायम हो गया है मगर मैं जोर से कहता हूं और यह कहते हुए ग्राम वालों के विचारों की सही तर्जमानी करता हूं कि इन पंचायतों ने ग्रामों के जीवन और सुख को तबाह किया है। स्पीकर साहिब, इन्होंने क्या किया

है ? पंचायतें पार्टी बाज़ी और communalism का गढ़ बनी हुई हैं और इस बात से मुतासिर हो कर फैसला किया जाता है इस लिये यह तरमीम आई है। फिर इस में यह रखा गया है कि जो ज़मीनें Gram Panchayats में vested हैं उन का इन्तज़ाम करने के लिये पंचायत को अधिकार होगा कि जो कोई property को temper करे, encroach करे या grab करे उस पर जुर्माना कर सके। मैं नहीं समझता कि हमारे जुर्माना वसूल करने से क्या हो जाएगा। अब भी पंचायतें नोटिस देती हैं उन शामलात ज़मीनों के बारे में जो इन के हवाले की गई हैं, मगर कोई कार्यवाही नहीं होती। कई ज़मीनें ऐसी हैं जो अभी तक पंचायतें आज़ाद नहीं करवा सकीं। कई जगहों पर तो ऐसा भी हुआ है कि शामलात की ज़मीन पंचायत में vest कर दी गई मगर पंचों ने ज़िम्मेदार से मिल कर बयान दे दिये कि यह ज़मीन पंचायत को नहीं है। यह बयान पंचों ने अदालत में दिये। इस लिये यह तरमीम नहीं, तरमीम तो यह होनी चाहिए कि अगर कोई encroachment करे, किसी कानून को तोड़े या ऐक्ट के मुस्तलिफ sections की खिलाफवर्ज़ी करे या ग्राम के जीवन को तबाह करे तो इसको रोकने के लिये offence non-bailable हो, या कोई पुलिस ऐक्शन की तरह का इन्तज़ाम हो। मैं नहीं समझता कि पंचायत ऐसे अस्तित्वा-रात को इस्तेमाल कर सकेगी।

इस के इलावा एक और चीज़ है जो इस में कही गई है वह election के फंड का बोझ है। मैं समझता हूँ कि अभी पंचायतें अपने पांव पर खड़ी हुई नहीं हैं उन के पास पैसे नहीं हैं और हाऊस टैक्स वह वसूल नहीं कर सकती हैं तो यह नया रास्ता निकाल देना और इस किस्म का बोझ डाल देना मैं तो समझता हूँ ठीक नहीं है। जैसा कि मैं ने पहले कहा, मैं समझता हूँ कि पंचायत कानून जो है उस में बहुत सी खामियां हैं इस लिये यहां एक बड़ा comprehensive बिल लाना चाहिए जैसा कि कल यहां बिल पास किया गया है। मैं चाहता हूँ कि यह बिल पार्टी मीटिंग में अच्छी तरह discuss किया जाये और thrash out किया जाए और जितनी भी खामियां हैं उन सब को दूर करने के लिये बिल लाया जाये। मैं नहीं समझता कि रोज़ाना इस तरह के दो दो लाईनों के बिल ला कर आप कोई इन्कलाब ला सकेंगे। पंचायतें तो बहुत खराबी की जड़ हैं। मैं तो यह कहने को तैयार हूँ कि आप ने एक दो धारी तलवार बच्चे के हाथ में दे दी है। कोई मयार नहीं रखा कोई qualification नहीं रखी। ऐसे लोगों के हाथ में इतनी ताकत दे देना कोई अच्छी बात नहीं है और नामनासिब है। आप बेशक यहां तारीफें करते फिरें और गांव गांव में प्रचार करें कि देखो हम ने दिहातों में पंचायतें कायम कर दी हैं ; शासन का सारा प्रबन्ध उन के अपने हाथों में दे दिया है ; यह कर दिया है वह कर दिया है। मगर मैं तो यह कहता हूँ कि इन पंचायतों ने गरीब लोगों के लिये जो non-proprietor और गैर-बिसवेदार हैं, इतनी तंगी कर दी है कि जितनी आज तक पहले कभी नहीं हुई थी। पंचायतें पार्टी बाज़ी धड़ेबन्दो और communalism से काम लेती हैं। घरों को मामूली फैसले करने होते हैं कि इस जगह पर इस का कब्ज़ा है और उस पर उस का, तो इसी सिपिट से फैसले होते हैं इन मामूली मामलों में भारी जुरमाने करती हैं। पंचायत अफसर भी इन से ही मिले होते हैं और इन को ही सपोर्ट करते हैं। इन्होंने ने एक २

12 Noon.

[ਸ੍ਰੀ ਚਾਨ੍ਦ ਰਾਮ ਅਹਲਾਕਰ]

case ਮੈਂ ਆਪਣੇ ਹੁਕਮ ਤਕ ਜੁਰਮਾਨਾ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ ਇਸ ਲਿਖੇ ਮੈਂ ਸਮਝਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਅਚਲੀ ਭਾਵ ਹੋ ਅਗਰ ਅਸੀਂ ਇਸ ਕਾਨੂੰਨ ਨੂੰ ਵਾਪਸ ਲੈ ਲਿਆ ਜਾਵੇ ਅਤੇ ਕੋਈ ਸੋਚ ਵਿਚਾਰ ਕੇ ਬਾਦ ਸਾਰੀ ਖਾਸੀਆਂ ਨੂੰ ਧਿਆਨ ਨੂੰ ਰੱਖਦੇ ਹੋਏ, ਇੱਕ comprehensive ਬਿੱਲ ਲਿਆ ਜਾਵੇ।

ਸ੍ਰੀ ਵਧਾਵਾ ਰਾਮ (ਫਾਜ਼ਿਲਕਾ): ਪਰਧਾਨ ਸੀ, ਇਸ ਬਿੱਲ ਵਿੱਚ ਜਿਹੜੀ ਇਹ ਮਦ ਆਈ ਹੈ ਕਿ ਸਰਕਾਰ ਚਾਹੇ ਤਾਂ ਪੰਜ ਸੌ ਤੋਂ ਘੱਟ ਅਬਾਦੀ ਵਾਲੇ ਪਿੰਡ ਵਿੱਚ ਵੀ ਪੰਚਾਇਤ ਕਾਇਮ ਕਰ ਦੇਵੇ ਜਿਹੜੀ ਕਿ ਜੁਦੀ ਪੰਚਾਇਤ ਹੋਵੇਗੀ, ਮੈਂ ਇਸ ਨਾਲ ਇਤਫਾਕ ਨਹੀਂ ਕਰਦਾ। ਮੈਂ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਸੌ, ਪੰਜ ਸੌ ਵਾਲੀ ਕੋਈ ਗਲ ਹੋਣੀ ਨਹੀਂ ਚਾਹੀਦੀ। ਇਕ ਸਿਧੀ ਗਲ ਹੋਵੇ ਕਿ ਹਰ ਪਿੰਡ ਦੀ ਭਾਵੇਂ ਉਹ ਪਿੰਡ ਛੋਟਾ ਹੈ ਤੇ ਭਾਵੇਂ ਵੱਡਾ ਅਤੇ ਚਾਹੇ ਉਸ ਦੀ ਕਿੰਨੀ ਵੀ ਅਬਾਦੀ ਹੈ ਪਰ ਜਿਸ ਦਾ ਨੰਬਰ ਹਦਬਸਤ ਜੁਦਾ ਹੈ, ਉਸ ਦੀ ਜੁਦੀ ਪੰਚਾਇਤ ਹੋਵੇ। ਇਹ ਇਕ ਸਿਧੀ ਜਿਹੀ ਗਲ ਹੈ ਅਤੇ ਇਸ ਵਿੱਚ ਬਹੁਤੇ ਹੋਰ ਫੇਰ ਦੀ ਕੀ ਲੋੜ ਹੈ? ਜਿਸ ਪਿੰਡ ਦਾ ਨੰਬਰ ਹਦਬਸਤ ਜੁਦਾ ਹੈ ਭਾਵੇਂ ਉਥੇ ਦਸ ਬੁਗੀਆਂ ਹਨ ਅਤੇ ਥੋੜ੍ਹੀ ਅਬਾਦੀ ਹੀ ਹੈ ਪਰ ਉਸ ਦੀ ਜੁਦੀ ਹੀ ਪੰਚਾਇਤ ਹੋਵੇ।

ਦੂਜੀ ਗਲ ਇਸ ਬਿੱਲ ਵਿੱਚ ਬਹੁਤ ਹੀ ਬੁਰੀ ਆਈ ਹੈ। ਜਿਹੜਾ ਵਜ਼ੀਰੀ ਦੀ ਕੋਈ ਤੇ ਬੈਠ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਉਸ ਦਾ ਫੇਰ ਇਹੋ ਕੰਮ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਕਿ ਉਹ ਪਿੰਡ ਵਿੱਚ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਉਥੇ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਬੜੇ ਜ਼ੋਰ ਨਾਲ ਕਹਿੰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਵੇਖੋ ਭਰਾਵੇ ਤੁਹਾਨੂੰ ਅਸੀਂ ਪੰਚਾਇਤ ਬਣਾ ਦਿਤੀਆਂ ਹਨ ਤੁਹਾਨੂੰ ਰਾਜੇ ਬਣਾ ਦਿਤਾ ਹੈ। ਸਾਰਾ ਹੀ ਰਾਜ ਭਾਗ ਤੁਹਾਡੇ ਹੱਥ ਦੇ ਦਿਤਾ ਹੈ। ਭਾਵੇਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਪੁਲਿਸ ਵਾਲੇ ਛੱਤਰ ਹੀ ਮਾਰਦੇ ਹੋਣ ਪਰ ਰਾਜੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਜ਼ਰੂਰ ਬਣਾ ਦਿਤਾ ਹੈ ਅਤੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਰਾਜਿਆਂ ਨੂੰ ਪੁਲਿਸ ਤੋਂ ਜੁਤੀਆਂ ਹੀ ਪੈਂਦੀਆਂ ਹਨ। ਹੁਣ ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਇਕ ਹੋਰ ਰਾਜ ਦਾ ਦਾਨ ਇਲੈਕਸ਼ਨ ਦੇ ਖਰਚੇ ਦਾ ਦੇ ਦਿੱਤਾ ਹੈ ਕਿ ਇਲੈਕਸ਼ਨ ਦਾ ਖਰਚਾ ਵੀ ਇਹ ਹੁਣ ਕਰਿਆ ਕਰਨ। ਇਸ ਦੀ ਕੀ ਲੋੜ ਸੀ? ਪਹਿਲਾਂ ਵੀ ਤਾਂ ਉਹ ਇਹ ਖਰਚ ਕਰਦੇ ਹੀ ਸਨ। ਜਦੋਂ ਇਲੈਕਸ਼ਨ ਹੁੰਦੇ ਸਨ ਤਾਂ ਅਸੀਂ ਵੇਖਿਆ ਹੈ ਕਿ ਜਿੰਨੇ ਉਮੀਦਵਾਰ ਖੜੇ ਹੁੰਦੇ ਸਨ ਉਨ੍ਹੇ ਡਬੇ ਮੰਗਾ ਕੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਨਾਮ ਲਿਖ ਲਏ ਜਾਂਦੇ ਸਨ ਅਤੇ ਕੰਮ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਸੀ। ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਕਰਨ ਨਾਲ ਉਹ ਇਕ ਚੀਜ਼ ਤੋਂ ਬਚ ਜਾਂਦੇ ਸਨ, ਪੁਲਿਸ ਵਾਲਿਆਂ ਦੇ ਘੋੜ ਸਵਾਰਾਂ ਤੋਂ ਜਿਹੜੇ ਕਿ ਅਜਿਹੇ ਮੌਕਿਆਂ ਤੇ ਪਹੁੰਚ ਜਾਂਦੇ ਹਨ ਕਿ ਕਿਤੇ clash ਨਾ ਹੋ ਜਾਵੇ। ਅਸੀਂ ਇਲੈਕਸ਼ਨ ਹੁੰਦੇ ਵੇਖੇ ਹਨ। ਜਦੋਂ ਇਲੈਕਸ਼ਨ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਤਾਂ ਸਰਕਾਰ ਦੀ machinery, ਸਾਰੇ ਅਫਸਰ ਭਾਵੇਂ ਡੀ. ਆਈ. ਹੋਵੇ, ਏ. ਡੀ. ਆਈ. ਹੋਵੇ ਅਤੇ ਭਾਵੇਂ ਮੱਛੀਆਂ ਫੜਨ ਵਾਲਾ ਮਹਿਕਮਾ ਹੋਵੇ ਸਭ ਉੱਜ ਜਾਂਦੇ ਹਨ। ਪੁਲਿਸ ਦੇ ਘੋੜ ਸਵਾਰ ਤਾਂ ਸਭ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਕੁੱਕੜ ਖਾਣ ਲਈ ਆ ਜਾਂਦੇ ਹਨ। ਜਦੋਂ ਇਹ ਸਾਰਾ ਅਮਲਾ ਫੇਲਾ ਕੱਠਾ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਤਾਂ ਜਾ ਕੇ ਫੇਰ ਕਿਤੇ ਇਲੈਕਸ਼ਨ ਦਾ ਕੰਮ ਬਣਦਾ ਨੂੰ। ਗਿਣੇ ਤਾਂ ਵੇਰ ਇਹ ਕਿੰਨਾ ਖਰਚਾ ਬਣਦਾ ਹੈ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਇਲੈਕਸ਼ਨ ਤੇ ਵੀ ਹੌਲੀ ਹੌਲੀ ਇਹ ਸਾਰਾ ਕੱਠ ਹੋਇਆ ਕਰਨਾ ਹੈ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਖਰਚਾ ਗਿਣਨਾ ਹੋਵੇ ਤਾਂ ਇਨ੍ਹਾਂ ਸਾਰਿਆਂ ਦੀ ਤਨਖਾਹ ਜਿੰਨੇ ਦਿਨ ਲਗਣੇ

ਹਨ ਓਨੀ ਗਿਣੇ । ਫੇਰ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦਾ T.A. ਗਿਣੇ ਕਿੰਨਾ ਬਣਦਾ ਹੈ । ਇਹ ਸਾਰਾ ਖਰਚਾ ਅਖੀਰ ਵਿਚ ਇਨ੍ਹਾਂ ਪੰਚ ਪੰਚਾਇਤਾਂ ਦੇ ਸਿਰ ਹੀ ਪੈਣਾ ਹੈ । ਜਿਹੜੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੇ 12 ਰੁਪਏ ਦੀ ਗਲ ਕੀਤੀ ਹੈ ਉਹ ਤਾਂ ਇਕ ਨਾਮ ਹੀ ਹੈ । ਇਹ ਚਾਹੁੰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਇਕ ਦਫਾ ਉਂਗਲੀ ਪਾ ਲੈਣ ਦਿਉ ਬਾਹ ਤਾਂ ਬਾਅਦ ਵਿਚ ਖੁਦ ਹੀ ਪਾ ਲਵਾਂਗੇ । ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਇਹ ਉਠ ਵਾਲੀ ਗਲ ਹੈ ਕਿ ਮੈਨੂੰ ਬਰਾ ਆਪਣੀ ਬੁਥੀ ਬੁਥੀ ਦੇ ਅੰਦਰ ਕਰ ਲੈਣ ਦੇ ਪਾਲਾ ਲਗਦਾ ਹੈ । ਪਹਿਲਾਂ ਉਨ ਬੁਥੀ ਅੰਦਰ ਕੀਤੀ, ਫੇਰ ਹੋਲੇ ਹੋਲੇ ਸਿਰ ਘੁਸੜ ਲਿਆ ਫਿਰ ਗਰਦਨ ਵਾੜ ਦਿਤੀ, ਕਰਦੇ ਕਰਦੇ ਫੇਰ ਉਹ ਸਾਰਾ ਹੀ ਅੰਦਰ ਚਲਾ ਗਿਆ ਅਤੇ ਉਸ ਵਿਚਾਰੇ ਦੀ ਬੁਥੀ ਓਤੇ ਢੁਕ ਦਿਤੀ । (ਹਾਸਾ) ਇਹੋ ਹਾਲ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਹੈ । ਪਹਿਲਾਂ ਤਾਂ ਇਨ੍ਹਾਂ 12 ਰੁਪਿਆਂ ਦਾ ਹੀ ਨਾਮ ਰਖਿਆ ਹੈ । 12 ਰੁਪਿਆਂ ਦੇ ਤਾਂ ਉਹ ਡਬੇ ਵੀ ਨਹੀਂ ਆਉਂਦੇ । ਇਹ ਸਾਰਾ ਖਰਚ ਕਿਵੇਂ ਪੂਰਾ ਹੋਵੇਗਾ । ਉਥੇ ਪੁਲਿਸ ਦੇ ਘੋੜ ਸਵਾਰ ਜਾਣਗੇ । ਪੰਚਾਇਤ ਅਫਸਰ ਤੇ ਸੱਕਤਰ ਜਾਵੇਗਾ । ਇਸ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ ਹੋਰ ਕਈ ਮੱਛੀ ਫੜ ਮਹਿਕਮੇ ਪੁੱਜਣਗੇ । ਇਹ ਸਾਰਾ ਖਰਚ ਕੌਣ ਦੇਵੇਗਾ ? ਜੇਕਰ ਇਹ ਨਹੀਂ ਹੋਣਾ ਤਾਂ ਇਨ੍ਹਾਂ 12 ਰੁਪਿਆਂ ਦੀ ਕੀ ਲੋੜ ਸੀ, ਡਬੇ ਤਾਂ ਉਹ ਪਹਿਲਾਂ ਵੀ ਖੁਦ ਲੈ ਆਂਦੇ ਸੀ ਪਰ ਨਹੀਂ ਇਹ ਸਾਰਾ ਖਰਚਾ ਇਲੈਕਸ਼ਨ ਖਾਤੇ ਵਿਚ ਹੀ ਪੈਣਾ ਹੈ । ਜਿਨ੍ਹੇ ਇਲੈਕਸ਼ਨ ਵਿਚ ਖੜਾ ਹੋਣਾ ਹੈ ਫੇਰ ਉਸ ਨੂੰ ਕਹਿਣਗੇ ਕਿ ਤੂੰ ਦੇਹ । ਅਖੀਰ ਤਾਂ ਦੇ ਦੇਣਗੇ ਪਰ ਗਰੀਬ ਕਿਸੇ ਦਿਉ । ਉਹ ਕਹਿਣਗੇ ਕਿ ਪਤਾ ਨਹੀਂ ਵੋਟ ਵੀ ਮਿਲਣੇ ਹਨ ਕਿ ਨਹੀਂ, ਇਹ ਰੁਪਿਆ ਕਿਉਂ ਭਰੀਏ । ਇਹ ਤਾਂ ਫੇਰ ਰੁਪਏ ਦਾ ਹੀ ਖੇਲ ਹੋ ਜਾਵੇਗਾ ਅਤੇ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਲੋਕਾਂ ਵਿਚ ਬਗੜੇ ਫਸਾਦ ਪਾਏ ਜਾਣਗੇ । ਮੈਂ ਕਹਿੰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਇਹ ਪੰਚਾਇਤਾਂ ਦੀ ਬੜੀ ਭਾਰੀ insult ਹੈ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਕਿ ਤੁਸੀਂ ਰੋਲੀ ਪਾਂਦੇ ਫਿਰਦੇ ਹੋ ਕਿ ਸਾਰਾ ਰਾਜ ਭਾਗ ਦੇ ਦਿਤਾ ਹੈ । ਤੁਸੀਂ ਸਭ ਨੇ ਇਲੈਕਸ਼ਨ ਵੇਖੇ ਹਨ ਅਤੇ ਪਤਾ ਹੋਵੇਗਾ ਕਿ ਉਥੇ ਕੀ ਕੁਝ ਹੁੰਦਾ ਹੈ । ਕਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਉਥੇ ਪੁਲਿਸ ਦੇ ਘੋੜ ਸਵਾਰ ਪੁੱਜ ਜਾਂਦੇ ਹਨ । ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਖਾਣ ਲਈ ਕੁੱਕੜ ਨਾਂ ਦਿਉ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਘੋੜਿਆਂ ਨੂੰ ਦਾਣਾ ਤੁੜੀ ਨਾਂ ਦਿਉ ਤਾਂ ਸੋਟੀਆਂ ਪੈਂਦੀਆਂ ਹਨ, ਬੇ'ਤਾਂ ਨਾਲ ਕੁਟਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ । ਪਹਿਲਾਂ ਤਾਂ ਲੋਕ ਦੇਸੀ ਮਝਾਂ ਦਾ ਘਿਉ ਖਾਂਦੇ ਸਨ ਤਾਂ ਤਕੜੇ ਸਨ ਅਤੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਪੁਲਿਸ ਵਾਲਿਆਂ ਦੇ ਸੋਟੇ ਖਾ ਲੈਂਦੇ ਸੀ ਅਤੇ ਬਲ ਜਾਂਦੇ ਸੀ ਪਰ ਹੁਣ ਤਾਂ ਲੋਕ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਹੁਣ ਤਾਂ ਨਹਿਰੂ ਦੀ ਮੱਝ ਦਾ ਘਿਉ ਖਾਂਦੇ ਹਾਂ ਜਿਸ ਨੂੰ ਡਾਲਡਾ ਕਿਹਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਇਸ ਲਈ ਹੁਣ ਪੁਲਿਸ ਦੀ ਸੱਟ ਨਹੀਂ ਖਾ ਸਕਦੇ । ਇਸ ਲਈ ਮੈਂ ਅਭਰ ਕਰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਬਾਕੀ ਤਾਂ ਖਰਚ ਛੱਡੋ ਇਨ੍ਹਾਂ ਕੁਕੜਾਂ, ਦਾਣੇ, ਤੁੜੀ ਦਾ ਹੀ ਖਰਚ ਗਿਣ ਲਵੋ ਕਿੰਨਾ ਬਣ ਜਾਂਦਾ ਹੈ । ਕੀ ਇਨ੍ਹਾਂ 12 ਰੁਪਿਆਂ ਨਾਲ ਇਹ ਸਾਰਾ ਕੰਮ ਹੋ ਸਕਦਾ ਹੈ । ਮੈਂ ਵਜ਼ੀਰ ਸਾਹਿਬ ਨੂੰ ਕਹਾਂਗਾ ਕਿ ਉਹ ਇਨ੍ਹਾਂ 12 ਰੁਪਿਆਂ ਦਾ ਠੇਕਾ ਕਰ ਲੈਣ ਅਤੇ ਇਹੋ ਹੀ ਸਾਰਾ ਖਰਚਾ ਭੁਗਤਾਣ । ਭਾਵੇਂ ਇਹ 12 ਰੁਪਏ ਖਰਚ ਕਰਨ ਭਾਵੇਂ 12 ਮੈਂ, ਭਾਵੇਂ ਇਹ ਕੁਕੜ ਦਾਣਾ, ਤੁੜੀ, ਅਤੇ ਹੋਰ ਖਰਚ ਦੇਣ ਭਾਵੇਂ ਨਾਂ ਦੇਣ । ਇਹ ਠੇਕਾ ਕਰ ਲੈਣ 12 ਰੁਪਿਆਂ ਦਾ । ਬੜੀ ਹੋਰਾਨੀ ਹੈ ਕਿ ਇਹ 12 ਰੁਪਿਆਂ ਨਾਲ ਕੀ ਬਣਨਾ ਹੈ । ਇਸ ਲਈ ਮਿਹਰਬਾਨੀ ਕਰਕੇ

[ਸ੍ਰੀ ਵਧਾਵਾ ਰਾਮ]

ਪੰਚਾਇਤਾਂ ਦੀ ਕੁਝ ਨ ਕੁਝ ਮਾੜੀ ਮੋਟੀ respect ਕਰੋ ਅਤੇ ਇਹ ਖਰਚ ਜੋ ਹੋਣਾ ਹੈ ਆਪਣੇ ਖਜ਼ਾਨੇ ਤੋਂ ਦਿਉ। ਪੰਚਾਇਤਾਂ ਕੋਲ ਇਨ੍ਹਾਂ ਪੈਸੇ ਨਹੀਂ ਹਨ, ਉਥੇ ਤਾਂ ਅਗੇ ਹੀ ਸੈਕਟਰੀ ਭੁੱਖੇ ਮਰਦੇ ਹਨ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਵੀ ਪੈਸੇ ਨਹੀਂ ਮਿਲਦੇ। ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਪੰਚਾਇਤ ਦੇ ਪੰਚ ਅਮੀਰ ਹਨ ਉਥੇ ਤਾਂ ਭਾਵੇਂ ਸੈਕਟਰੀ ਰੋਟੀ ਖਾਂਦਾ ਹੋਵੇ ਬਾਕੀ ਤਾਂ ਕਿਤੇ ਪੈਸੇ ਨਹੀਂ ਮਿਲਦਾ ਅਤੇ ਪਿਛੇ 2 ਜੁਤੀਆਂ ਤੋੜਦੇ ਫਿਰਦੇ ਹਨ। ਸਾਡਾ ਜ਼ਿਲ੍ਹਾ ਜੇਕਰ ਅਧਾ ਨਹੀਂ ਤਾਂ ਤੀਜਾ ਹਿੱਸਾ ਤਾਂ ਜ਼ਰੂਰ ਅਜਿਹਾ ਹੈ ਜਿਥੇ ਸੇਮ ਅਤੇ flood ਹਰ ਸਾਲ ਹੀ ਆ ਰਹੇ ਹਨ ਅਤੇ ਫਸਲਾਂ ਤਬਾਹ ਹੋ ਜਾਂਦੀਆਂ ਹਨ, ਲੋਕ ਪੈਸੇ ਕਿਥੋਂ ਦੇਣ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਤਾਂ ਰੋਲੀ ਗੋਲੀ ਪਾ ਕੇ ਮਾਲੀਆ ਮੁਆਫ਼ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਪਰ ਚੋਕੀਦਾਰ ਵਿਚਾਰਾ ਭੈਂ ਭੈਂ ਕਰਦਾ ਫਿਰਦਾ ਹੈ ਉਸ ਨੂੰ ਤਨਖਾਹ ਨਹੀਂ ਮਿਲਦੀ। ਉਹ ਵਿਚਾਰਾ ਬਾਣੇ ਵਿਚ ਜਾਕੇ ਭਾਂਡੇ ਮਾਂਜਦਾ ਰਿਹਾ ਕੜੀਆਂ ਸਾਫ਼ ਕਰਦਾ ਰਿਹਾ ਅਤੇ ਹੋਰ ਵਗਾਰ ਵੀ ਕੀਤੀ ਪਰ ਉਸ ਨੂੰ ਇਕ ਪੈਸਾ ਨਹੀਂ ਮਿਲਦਾ। ਕਿਉਂ ਮਾਲੀਆ ਜੋ ਮੁਆਫ਼ ਹੋ ਗਿਆ ਅਤੇ ਹੋਰ ਫੰਡ ਹੋ ਨਹੀਂ। ਇਹੋ ਹਾਲ ਪੰਚਾਇਤਾਂ ਦੇ ਸੈਕਟਰੀਆਂ ਦਾ ਹੈ। ਪੰਚ ਸਰਪੰਚ ਦੁਖੀ ਹਨ। ਖੁਦ ਪੈਸੇ ਦੇ ਨਹੀਂ ਸਕਦੇ। ਓਧਰ ਮਾਲੀਆ ਮੁਆਫ਼ ਹੋ ਗਿਆ ਇਸ ਲਈ ਖਜ਼ਾਨੇ ਵਿਚੋਂ ਦਸਵਾਂ ਹਿੱਸਾ ਮਿਲਣ ਦਾ ਕੋਈ ਸਵਾਲ ਹੀ ਪੈਦਾ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦਾ, ਇਸ ਲਈ ਸੈਕਟਰੀ ਨੂੰ ਕਿਥੋਂ ਦੇਣ। ਉਹ ਵੀ ਵਿਚਾਰਾ ਮਗਰ ਮਗਰ ਫਿਰਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਲਈ ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਚਾਹੀਦਾ ਤਾਂ ਇਹ ਸੀ ਕਿ ਜੇਕਰ ਕੋਈ ਮੁਸੀਬਤ ਆ ਜਾਂਦੀ ਹੈ ਅਤੇ ਮਾਲੀਆ ਮੁਆਫ਼ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਤਾਂ ਉਹ ਸਾਰਾ ਖਰਚਾ ਪੰਚਾਇਤਾਂ ਦਾ ਸਰਕਾਰ ਆਪਣੇ ਖਜ਼ਾਨੇ ਵਿਚੋਂ ਦਿੰਦੀ ਅਤੇ ਇਸ ਮਤਲਬ ਦਾ ਬਿਲ ਲਿਆਂਦੀ ਪਰ ਇਹ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ, ਹੋਰ ਹੋਰ ਗਲਾਂ ਵਲ ਟੁਰ ਪਏ। ਸਰਕਾਰ ਨੂੰ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ਕਿ ਉਹ ਇਸ ਬਿਲ ਵਿਚ provision ਕਰੇ ਕਿ ਅਜਿਹੇ ਹਾਲਾਤ ਵਿਚ ਸਰਕਾਰ ਆਪਣੀ ਵਲੋਂ ਜੁਦਾ grant ਦੇਵੇ ਤਾਕਿ ਸੈਕਟਰੀਆਂ, ਚੋਕੀਦਾਰਾਂ ਦਾ ਤਾਂ ਖਰਚਾ ਚਲਦਾ ਰਹੇ, ਉਹ ਤਾਂ ਭੁੱਖੇ ਨਾਂ ਮਰਨ।

ਪ੍ਰਧਾਨ ਜੀ, ਚਾਹੀਦਾ ਇਹ ਸੀ ਕਿ ਪੰਚਾਇਤਾਂ ਜਿਹੜਾ ਜੁਰਮਾਨਾ ਕਰਦੀਆਂ ਹਨ ਉਹ ਰੁਪਿਆ ਉਨ੍ਹਾਂ ਕੋਲ ਹੀ ਰਹੇ ਤੇ ਉਹ ਆਪਣੀ ਮਰਜ਼ੀ ਦੇ ਮੁਤਾਬਿਕ ਖਰਚ ਕਰ ਸਕਣ। ਪਰ ਗਵਰਨਮੈਂਟ ਨੇ ਇਹ ਆਪਣੀ ਆਮਦਨ ਦਾ ਜ਼ਰੀਆ ਬਣਾ ਲਿਆ ਹੈ ਤੇ ਹੁਕਮ ਦਿਤਾ ਹੈ ਕਿ ਜਿਹੜਾ ਜੁਰਮਾਨਾ ਦਾ ਰੁਪਿਆ ਵਸੂਲ ਹੋਵੇ ਉਹ ਸਰਕਾਰੀ ਖਜ਼ਾਨੇ ਵਿਚ ਜਮ੍ਹਾਂ ਕਰਵਾਇਆ ਜਾਏ। ਇਸ ਦੇ ਇਲਾਵਾ ਸੈਕਟਰੀ ਦਾ ਖਰਚ ਵੀ ਉਨ੍ਹਾਂ ਸਿਰ ਪਾ ਦਿਤਾ ਹੈ। ਜੇ ਰਿਜਿਸਟਰ ਰਖਣਾ ਹੋਵੇ ਤਾਂ ਪੰਚਾਇਤਾਂ ਨੂੰ ਕਿਹਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਕਿ ਦੇ ਦਿਓ ਪੈਸੇ। ਜੇ ਕੋਈ ਕਰਜ਼ਾ ਮੰਗੇ ਤਾਂ ਵੀ ਪੰਚਾਇਤਾਂ ਦੇਣ, Radio set ਲਗਾਣਾ ਹੋਵੇ ਤਾਂ ਵੀ ਕਿਹਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਕਿ ਇਹ ਖਰਚ ਪੰਚਾਇਤਾਂ ਬਰਦਾਸ਼ਤ ਕਰਨ। ਜੇ ਦਫਤਰ ਖੋਲਣਾ ਹੋਵੇ ਤਾਂ ਵੀ ਪੈਸਾ ਪੰਚਾਇਤਾਂ ਦੇਣ ਇਹ ਸਾਰਾ ਖਰਚ ਪੰਚਾਇਤਾਂ ਕਿਵੇਂ ਬਰਦਾਸ਼ਤ ਕਰਨ। ਇਥੇ ਕਾਂਗਰਸ ਪਾਰਟੀ ਨੇ ਕੋਈ meeting ਕਰਨੀ ਹੋਵੇ ਤਾਂ ਬੈਂਚ ਤੇ ਕਾਊਚ ਪਏ ਹੁੰਦੇ ਹਨ। ਪਰ ਜੇ ਕਿਸੇ ਮੁਜ਼ਾਹਰੇ ਦੀ ਰਿਪੋਰਟ ਕਰਨੀ ਹੋਵੇ ਤਾਂ ਪੰਚਾਇਤਾਂ ਦੇ ਆਦਮੀ ਗਰਮੀਆਂ ਵਿਚ ਗੋਡੇ ਗੋਡੇ ਮਿੱਟੀ ਤੇ ਧੂੜ ਵਿਚ ਲਗੇ ਫਿਰਦੇ ਹਨ।

Mr. Deputy Speaker : Please confine your discussion to the present Bill.

ਸ਼੍ਰੀ ਵਧਾਵਾ ਰਾਮ : ਡਿਪਟੀ ਸਪੀਕਰ ਸਾਹਿਬ, ਮੈਂ ਪੁਛਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਸਾਰਾ ਖਰਚ ਪੰਚਾਇਤਾਂ ਦੇ ਸਿਰ ਮੜ੍ਹ ਦੇਣਾ ਕਿਥੋਂ ਦਾ ਇਨਸਾਫ਼ ਹੈ ? ਪੰਚਾਇਤਾਂ ਅਗੇ ਹੀ ਦੁਹਾਈ ਪਾ ਰਹੀਆਂ ਹਨ ਕਿ ਸਾਡੇ ਕੋਲ ਪੈਸਾ ਨਹੀਂ ਇਸ ਲਈ ਮਨਿਸਟਰ ਸਾਹਿਬ ਨੂੰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਤੇ ਹੋਰ ਖਰਚ ਦਾ ਭਾਰ ਨਹੀਂ ਪਾਣਾ ਚਾਹੀਦਾ । ਸਾਨੂੰ ਪਤਾ ਹੈ ਕਿ ਵਜ਼ੀਰ ਸਾਹਿਬ ਕਿਸਾਨਾਂ ਨਾਲ ਕੀਤੇ ਹੋਏ ਵਾਅਦਿਆਂ ਨੂੰ ਪੂਰਾ ਕਰਦੇ ਹਨ ਤੇ ਗੱਲਾਂ ਵੀ ਸੱਚੀਆਂ ਕਰਦੇ ਹਨ । ਇਸ ਲਈ ਅਸੀਂ ਆਸ ਰਖਦੇ ਹਾਂ ਕਿ ਉਹ ਇਲੈਕਸ਼ਨਾਂ ਦਾ ਖਰਚ ਪੰਚਾਇਤਾਂ ਤੇ ਨਹੀਂ ਪਾਣਗੇ । ਮੈਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਕਹਾਂਗਾ ਕਿ ਉਹ ਆਪਣੀ ਛਾਤੀ ਤੇ ਹੱਥ ਰਖ ਕੇ ਕਹਿਣ ਕਿ ਇਹ ਗਲ ਚੰਗੀ ਹੈ । ਇਨ੍ਹਾਂ ਸ਼ਬਦਾਂ ਨਾਲ ਮੈਂ ਗਵਰਨਮੈਂਟ ਅਗੇ ਬੇਨਤੀ ਕਰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਉਹ ਇਸ ਤਰਮੀਮੀ ਬਿਲ ਨੂੰ ਵਾਪਸ ਲੈ ਲੇਣ ।

ਸ਼੍ਰੀ ਮੋਹਨ ਲਾਲ ਦੱਤ (ਆਨੰਦਪੁਰ) : ਡਿਪਟੀ ਸਪੀਕਰ ਸਾਹਿਬ ! यह ग्राम पंचायत ऐक्ट का संशोधन बिल पेश किया जा रहा है और इस से मैं पूर्णतः सहमत हूँ । मगर यह संशोधन अधूरा है । इस में यह विधान किया गया है कि यह खर्च पंचायतों करें । लेकिन आमदन का कोई बसोला या साधन उन्हें नहीं दिया गया । जो चित्र महात्मा गांधी ने पंचायत राज्य का देश के सम्मुख रखा था उस के अनुकूल यह पंचायत राज्य कतअन नहीं बना । महात्मा जी गांव को little republic की सूरत में बनाना चाहते थे और उसे पूर्ण गणतंत्र बनाना चाहते थे । इस बिल में पंचायतों के अधिकार भी कम हैं और उन पर funds के सम्बन्ध में बहुत सी पाबन्दियां हैं । मैं समझता हूँ कि गांव में जो District Boards के टैक्स लगते हैं वह रुपया तमाम का तमाम पंचायतों को दिया जाना चाहिये ताकि वे रफ़ाए आम के कामों में सफलता पूर्वक काम कर सकें । इसी तरह से मालिया अराज़ी जो 10 फीसदी दिया गया है यह भी बहुत कम है । इस को बढ़ा कर ज़्यादा किया जायें ताकि ग्राम पंचायतों की माकूल आमदन बने जिस से वे development के काम अच्छी तरह से कर सकें । और कई प्रकार के खर्च पंचायतों के ज़िम्मे डाले गये हैं । Circle Secretary की तनखाह का बोझ पंचायत पर डाला गया है जैसे इस सदन के माननीय मैम्बर ने जिक्र किया है कि यह पंचायतों पर बहुत भारी बोझ है । मैं आम तौर पर देहातों में फिरता रहता हूँ और जानता हूँ कि गांव में अच्छे लिखे पढ़े लोग मौजूद हैं जो मुफ्त काम करने को तैयार हैं । पंचायतें कहती हैं कि Circle Secretary का बोझ उन पर मत डालो, वे खुद अपना काम मुफ्त चला सकती हैं । लेकिन यह कहा जाता है कि Circle Secretary की तनखाह उन्हें ज़रूर देनी पड़ेगी । मैं नहीं समझता कि यह कहाँ की अकलमंदी है कि पंचायतों को मजबूर किया जाये कि वे Circle Secretary की तनखाह का खर्च ज़रूर बर्दाश्त करें, जब कि वे अपना काम मुफ्त चला सकती हैं । मैं मंत्रिमंडल का ध्यान इस ओर आकर्षित करना चाहता हूँ कि जब से पंचायतें बनी हैं उस वक्त से मिनिस्टरों और डिप्टी मिनिस्टरों के दौरे शुरू हो गये हैं । 40—50 मील के फासले पर एक जगह मुक़र्रर की जाती है और पंचों को हिदायतें जारी होती हैं कि वहां हाज़िर हों जहां कि उन्हें उपदेश दिया जायेगा ।

[श्री मोहन लाल दत्त]

उनका तमाम दिन जाया हो जाता है और खामखा खर्च होने के बाद मिलता कुछ भी नहीं। अगर उन्हें समझाना है तो नजदीक नजदीक मुकामात पर उन्हें बुलाना चाहिये न कि दूर दूर के भुकामात पर जहां उन का वक्त जाया हो।

Funds के सम्बन्ध में मैं समझता हूं कि उन के पास बहुत थोड़े funds हैं और expenses बेसुमार बढ़ाई करने पड़ते हैं। इतने मुकद्मात जारी हो गये हैं कि जो भी थोड़ा बहुत रुपया 10 फीसदी मामला की सूरत में उन्हें मिलता है वह मुकद्दमे वाजी पर खर्च हो जाता है। ऐसे कानून बनाए हुए हैं जिन से झगड़े बढ़ते हैं। अपीलें करके उन का सत्यानाश हो गया है। उन के पास कुछ रहा ही नहीं कि वे development के लिये कुछ कर पाएं। अगर अधिकार देने हैं तो उन्हें पूरे देने चाहिये, ताकि अपील दर अपील में उन्हें भटकना न पड़े। संशोधन में एक अच्छी बात है कि पहले Civil Courts में जाना पड़ता था अब Summary powers provide की गई हैं। यह अच्छा step है। इस लिये मैं निवेदन करूंगा कि इस तरह की बातें हैं जहां के पंचायतों को मुकद्दमे-वाजी में मुबतला होना पड़ता है। Common land के संशोधन से अगर मगर कर के पंचायतों की आमदनी को घटाने के प्रयत्न किये जा रहे हैं। Vested interests भी घूम रही हैं कि संशोधन कर दो ताकि Common land कम से कम पंचायतों के पास रहे। अब जागीरदार, नम्बरदार दबाव डाल रहे हैं कि किसी सूरत में Common land का कानून गलती से बन गया है उस की आमदनी और भी घटा दी जाये और पंचायतों के पास कुछ न रहे। कई देहात में मामले का 10 फीसदी रुपया तमाम का तमाम जागीरदारों को चला जाता है और हमें यह आशा दिलाई जाती है कि हमें कुछ न कुछ Compensation दिया जायेगा। इस Compensation को लेने के लिये दो तीन दिन जाया हो जाते हैं और कहा जाता है कि फलां जगह Compensation पड़ा है वहां से ले आओ। कई प्रकार के खर्च हैं पता नहीं गोल मोल सी बात कह दी कि किन मकासद के लिए खर्च कर सकते हैं। पता नहीं कि क्या क्या मकासद आयेंगे और इस से भी ज्यादा बोझ पंचायतों पर पड़ेगा। मकासद की बात गवर्नमेंट अपने हाथ में न रखे। पंचायतों की discretion होनी चाहिये कि कोई खर्च करें या न करें। इस के इलावा elections का बोझ पंचायतों पर डाल दिया गया है। बड़ी २ elections पर गवर्नमेंट खुद खर्च करती है। इस लिये गवर्नमेंट को चाहिये कि यह बोझ पंचायतों पर न डाला जाये जिन की मामूली सी आमदनी है। डिप्टी स्पीकर साहिब ! मैं मंत्रिमंडल से निवेदन करूंगा कि वह कोई बड़ा अच्छा संशोधित बिल लाएं, जिस में इन तमाम बातों को ध्यान में रख कर अच्छा पंचायती राज स्थापित करें जिस का चित्र महात्मा गांधी ने खींचा था।

Shri Samar Singh : Sir I beg to move—

That the Question be now put.

The Assembly divided.

Ayes	.. 55
Noes	.. 10

The motion was declared carried.

AYES

1. Abdul Ghaffar Khan, Khan.	29. Lajpat Rai, Shri.
2. Amir Chand Gupta.	30. Lal Chand Prarthi, Shri.
3. Badlu Ram, Shri.	31. Mam Raj, Shri.
4. Baloo Ram, Shri.	32. Mani Ram, Shri.
5. Balwant Rai Tayal, Shri.	33. Mehar Singh, Shri.
6. Balwant Singh, Thakore.	34. Mehar Singh, Thakur.
7. Benarsi Dass Gupta, Shri.	35. Mohan Lal Dutt, Shri.
8. Bhim Sen Sachar, Shri.	36. Mohan Singh Jathedar, Sardar
9. Bishna Ram, Shri.	37. Mohd. Yasin Khan, Chaudhri
10. Chandi Ram Verma, Shri.	38. Mool Chand Jain, Shri.
11. Darbara Singh, Sardar.	39. Mota Singh Anandpuri,
12. Daulat Ram Sharma, Shri.	Professor.
13. Devi Lal, Shri.	40. Naranjan Dass Dhiman, Shri.
14. Dev Raj Anand, Shri.	41. Partap Singh, Bakshi.
15. Dev Raj Sethi, Shri.	42. Partap Singh Kairon, Sardar.
16. Dharam Vir Vasisht, Shri.	43. Partap Singh Rai, Sardar.
17. Gorakh Nath, Shri.	44. Phaggu Ram, Shri.
18. Guran Das Hans, Bhagat.	45. Rala Ram, Shri.
19. Gurbachan Singh Bajwa,	46. Ram Dayal Vaid, Shri.
Sardar.	47. Ram Parkash, Shri.
20. Gurcharan Singh, Sardar.	48. Ranjit Singh, Captain.
21. Gurdial Singh, Sardar.	49. Samar Singh, Shri.
22. Harbhajan Singh, Principal.	50. Sher Singh, Professor.
23. Hari Singh, Sardar.	51. Sita Devi, Shrimati.
24. Kanhaya Lal Butail, Shri.	52. Sri Chand, Shri.
25. Kartar Singh, Sardar.	53. Sunder Singh, Chaudhri.
26. Kasturi Lal Goel, Shri.	54. Teg Ram, Shri.
27. Khem Singh, Sardar.	55. Waryam Singh, Sardar
28. Lehri Singh, Chaudhri.	

NOES

1. Achhar Singh Chhina, Sardar.
2. Bachan Singh, Sardar.
3. Balu, Shri.
4. Chanan Singh Dhut, Sardar.
5. Gopal Singh, Sardar.
6. Harkishan Singh Surjit, Sardar.
7. Naurang Singh, Sardar.
8. Sarup Singh, Sardar.
9. Wadhawa Ram, Shri.
10. Wazir Singh, Sardar.

ਉਪ ਮੰਤਰੀ (ਸਰਦਾਰ ਅਮਰ ਸਿੰਘ) : ਸਪੀਕਰ ਸਾਹਿਬ, ਜਿਥੋਂ ਤਕ ਇਸ ਬਿਲ ਦਾ ਤਾਲੁਕ ਹੈ ਇਸ ਦੀਆਂ ਦੋ ਕਲਾਸ਼ਾਂ ਨੂੰ ਸਾਰੇ ਹਾਊਸ ਨੇ ਮਨਜ਼ੂਰ ਕੀਤਾ ਹੈ ਪਰ ਜਿਥੋਂ ਤਕ ਇਕ ਕਲਾਸ਼ ਦਾ ਤਾਲੁਕ ਹੈ, ਜਿਹੜੀ ਕਿ elections ਦੇ ਖਰਚ ਦੇ ਬਾਰੇ ਵਿਚ ਹੈ, ਕੁਝ ਮੈਂਬਰ ਸਾਹਿਬਾਨ ਨੇ ਇਤਰਾਜ਼ ਕੀਤਾ ਹੈ। ਉਸ ਦੇ ਬਾਰੇ ਵਿਚ ਸ਼ਾਇਦ ਮੇਰੇ ਦੋਸਤਾਂ ਨੂੰ ਪਤਾ ਨਹੀਂ ਕਿ ਸਾਰੇ ਹਿੰਦੁਸਤਾਨ ਵਿਚ ਸਿਰਫ ਬੰਬਈ ਅਤੇ ਪੰਜਾਬ ਹੀ ਦੋ ਸੂਬੇ ਅਜਿਹੇ ਸਨ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚ ਪੰਚਾਇਤਾਂ ਦੀ ਇਲੈਕਸ਼ਨ ਦਾ ਖਰਚ ਪਹਿਲੇ ਗਵਰਨਮੈਂਟ ਦਿੰਦੀ ਸੀ। ਬਾਕੀ ਸਾਰੇ ਹਿੰਦੁਸਤਾਨ ਵਿਚ ਸਾਰੀਆਂ ਪੰਚਾਇਤਾਂ ਆਪਣਾ ਸਾਰਾ ਖਰਚ ਪਹਿਲੇ ਹੀ ਆਪ ਦਿੰਦੀਆਂ ਸਨ। Municipal Committees, District Boards ਸਾਰੀਆਂ Local Bodies ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦੀ election ਹੁੰਦੀ ਸੀ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਸਾਰਾ ਖਰਚ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਸਿਰ ਹੀ ਪਾਇਆ ਜਾਂਦਾ ਸੀ। ਜਿਥੇ ਪਹਿਲੇ ਗਵਰਨਮੈਂਟ ਖਰਚ ਆਪਣੇ ਕੋਲੋਂ ਦਿੰਦੀ ਹੈ ਉਥੇ ਬਾਅਦ ਵਿਚ ਉਹ ਖਰਚ Municipal Committees ਅਤੇ District Boards ਕੋਲੋਂ ਵਸੂਲ ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਜਿਥੋਂ ਤਕ ਇਸ ਖਰਚ ਦਾ ਤਾਲੁਕ ਹੈ ਕਈ ਮਾਨਯੋਗ ਮੈਂਬਰਾਂ ਨੇ ਕਿਹਾ ਹੈ ਕਿ ਇਹ ਖਰਚ 10, 12 ਰੁਪਏ ਵੀ ਪੰਚਾਇਤ ਨਹੀਂ ਆਏਗਾ, ਇਹ ਕਾਫੀ ਜ਼ਿਆਦਾ ਆਏਗਾ। ਇਸ ਦੇ ਮੁਤਾਲਕ ਮੈਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਅਰਜ਼ ਕਰਨੀ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਜਿਹੜੇ ਅਫਸਰ elections ਕਰਵਾਉਣ ਜਾਣਗੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ T. A. ਦਾ ਖਰਚ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਆਪਣਿਆਂ ਮਹਿਕਮਿਆਂ ਦੇ ਸਿਰ ਉਪਰ ਹੀ ਪਵੇਗਾ। ਉਹ ਖਰਚ ਪੰਚਾਇਤਾਂ ਨੂੰ ਨਹੀਂ ਦੇਣਾ ਪਵੇਗਾ। ਜਿਥੋਂ ਤਕ ਉਨ੍ਹਾਂ ਡਬਿਆਂ ਦਾ ਸੰਬੰਧ ਹੈ ਜਿਹੜੇ ਕਿ election ਵਿਚ ਰਖੇ ਜਾਣਗੇ ਉਹ ਤਾਂ ਇਕ ਵਾਰ ਹੀ ਬਣ ਜਾਣਗੇ ਅਤੇ ਦੂਸਰੀਆਂ ਪੰਚਾਇਤਾਂ ਵਿਚ ਵੀ ਚਲੇ ਜਾਣਗੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਤੇ ਕੋਈ ਜ਼ਿਆਦਾ ਖਰਚ ਨਹੀਂ ਆਏਗਾ। ਇਸ ਦੇ ਅਗੇ ਮੈਂ ਇਹ ਅਰਜ਼ ਕਰਨੀ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਜਿਥੋਂ ਤਕ ਸਾਲਾਨਾ ਖਰਚ ਦਾ ਤਾਲੁਕ ਹੈ, Elections ਤਾਂ ਤਿੰਨਾਂ ਸਾਲਾਂ ਦੇ ਬਾਦ ਹੋਇਆ ਕਰਨਗੀਆਂ ਅਤੇ ਉਹ ਖਰਚ ਵੀ ਤਿੰਨਾਂ ਸਾਲਾਂ ਦੇ ਬਾਅਦ ਹੀ ਹੋਵੇਗਾ। ਉਹ ਖਰਚ 12 ਰੁਪਏ ਦਾ 10 ਰੁਪਏ ਤਾਂ ਹੋ ਸਕਦਾ ਹੈ ਪਰ ਜ਼ਿਆਦਾ ਨਹੀਂ ਹੋ ਸਕਦਾ। ਮੈਂ ਹਾਊਸ ਨੂੰ ਯਕੀਨ ਦਿਵਾਉਣਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਇਹ ਖਰਚ ਘਟ ਹੋ ਸਕਦਾ ਹੈ ਪਰ ਇਸ ratio ਤੋਂ ਜ਼ਿਆਦਾ ਨਹੀਂ ਹੋ ਸਕਦਾ। ਕਈ ਮਾਨਯੋਗ ਮੈਂਬਰਾਂ ਨੇ ਕਿਹਾ ਹੈ ਕਿ ਜੇਕਰ ਇਹ ਖਰਚ 10 ਜਾਂ 12 ਰੁਪਏ ਰਹੇ ਤਾਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਕੋਈ ਇਤਰਾਜ਼ ਨਹੀਂ ਹੋਵੇਗਾ, ਪਰ ਜੇਕਰ ਇਹ ਖਰਚ ਵਧ ਗਿਆ ਤਾਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਇਤਰਾਜ਼ ਹੋਵੇਗਾ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਕਿਹਾ ਹੈ ਕਿ ਗਵਰਨਮੈਂਟ ਨੇ ਅਧਿਕਾਰ ਲੈ ਲਿਆ ਹੈ ਅਤੇ ਪਤਾ ਨਹੀਂ ਕਿ ਕਿੰਨਾ ਕੁ ਖਰਚ ਹੋਵੇਗਾ। ਜੇਕਰ ਜ਼ਿਆਦਾ ਖਰਚ ਹੋਵੇਗਾ ਤਾਂ ਉਹ ਬਰਦਾਸ਼ਤ ਨਹੀਂ ਕਰ ਸਕਣਗੇ। ਮੈਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਫਿਰ ਵਿਚ ਕਹਿਣਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਜੇਕਰ ਜ਼ਿਆਦਾ ਖਰਚ ਹੋਵੇਗਾ ਤਾਂ ਗਵਰਨਮੈਂਟ ਆਪਣੀ ਜੇਬ ਵਿਚੋਂ ਕਰ ਲਵੇਗੀ। ਪੰਚਾਇਤਾਂ ਤੋਂ 10 ਜਾਂ 12 ਰੁਪਏ ਨਾਲੋਂ ਜ਼ਿਆਦਾ ਨਹੀਂ ਵਸੂਲ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇਗਾ। ਮੇਰੇ ਮਾਨਯੋਗ ਦੋਸਤਾਂ ਨੇ ਹੋਰ ਕਈ ਚੀਜ਼ਾਂ ਦਾ ਜ਼ਿਕਰ ਕੀਤਾ ਹੈ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਕਿਹਾ ਹੈ ਕਿ ਜਿਹੜੇ Radio Sets ਪੰਚਾਇਤਾਂ ਨੂੰ ਦਿਤੇ ਗਏ ਹਨ ਜਾਂ ਪਿੰਡਾਂ ਵਿਚ ਲਗਾਏ ਗਏ ਹਨ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਖਰਚ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਆਪਣੇ ਸਿਰ ਉਪਰ ਪਾਇਆ ਗਿਆ ਹੈ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਸ਼ਾਇਦ ਇਹ ਪਤਾ ਨਹੀਂ ਹੈ ਕਿ ਜਿਥੇ 3, 3 ਮੈਂ ਅਤੇ 4, 4 ਮੈਂ ਰੁਪਏ ਦੇ Radio Sets ਅਸੀਂ ਪੰਚਾਇਤਾਂ ਨੂੰ ਦਿਤੇ ਹਨ ਉਥੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਕੋਲੋਂ ਅਸੀਂ ਸਿਰਫ 80 ਰੁਪਏ ਵੀ ਪੰਚਾਇਤ ਲਏ ਹਨ, ਬਾਕੀ ਸਾਰਾ ਖਰਚ ਗਵਰਨਮੈਂਟ ਨੇ ਹੀ ਬਰਦਾਸ਼ਤ ਕੀਤਾ ਹੈ। ਜਿਥੋਂ ਤਕ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਹਕੂਕ ਦਾ ਸੰਬੰਧ ਹੈ ਆਪ ਨੇ ਕਿਹਾ ਹੈ

ਕਿ ਮੈਂ ਕਈ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੀਆਂ ਸਪੀਚਾਂ ਕੀਤੀਆਂ ਸਨ। ਮੈਂ ਅਰਜ਼ ਕਰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਸਪੀਚਾਂ ਨੂੰ ਅਛੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਨਹੀਂ ਪੜ੍ਹਿਆ। ਉਥੇ ਦਸਿਆ ਗਿਆ ਸੀ ਕਿ ਪੰਚਾਇਤਾਂ ਬਣਾਉਣ ਦਾ ਕੀ ਮਕਸਦ ਸੀ, ਪੰਚਾਇਤਾਂ ਕਿਉਂ ਬਣਾਈਆਂ ਗਈਆਂ। ਮੈਂ ਅਰਜ਼ ਕਰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਜੇਕਰ ਲੋਕ ਪੰਚਾਇਤਾਂ ਵਿਚ ਆਪਣੇ ਸਹੀ ਨੁਮਾਇੰਦੇ ਭੇਜਦੇ ਅਤੇ ਉਹ ਪਾਰਟੀਬਾਜ਼ੀ ਅਤੇ ਧੜੇਬੰਦੀ ਤੋਂ ਉਪਰ ਉਠ ਕੇ ਲੋਕਾਂ ਦੀ ਸੇਵਾ ਕਰਦੇ ਤਾਂ ਚੰਗਾ ਹੁੰਦਾ। ਜੇਕਰ ਪੰਚਾਇਤਾਂ ਦੇ ਮੈਂਬਰ ਭਲੇ ਬੁਰੇ ਦੀ ਪਛਾਣ ਕਰਕੇ ਚਲਦੇ ਅਤੇ ਨੇਕ ਨੀਯਤੀ ਨਾਲ ਕੰਮ ਕਰਦੇ ਤਾਂ ਪਿੰਡਾਂ ਦੀ ਹਾਲਤ ਬਹੁਤ ਸੁਧਰ ਜਾਂਦੀ। ਮੇਰੇ ਇਕ ਮਾਨਯੋਗ ਦੋਸਤ ਨੇ ਕਿਹਾ ਹੈ ਕਿ ਪੰਚਾਇਤਾਂ ਨੂੰ ਜਿਹੜਾ 10 ਫੀਸਦੀ ਮਾਮਲਾ ਦਿਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਉਹ ਕਮ ਹੈ। ਅਸੀਂ ਚਾਹੁੰਦੇ ਹਾਂ ਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਜ਼ਿਆਦਾ ਪੇਸ਼ੇ ਦਿਤੇ ਜਾਣ। ਲੇਕਿਨ ਜਦੋਂ ਤਕ ਉਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚ ਪਾਰਟੀਬਾਜ਼ੀ ਹੈ ਉਸ ਸਮੇਂ ਤਕ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਹਾਲਤ ਨਹੀਂ ਸੁਧਰ ਸਕਦੀ। ਧੜੇਬੰਦੀ ਅਤੇ ਪਾਰਟੀਬਾਜ਼ੀ ਨੂੰ ਖਤਮ ਕਰਨ ਲਈ ਹੀ ਤਾਂ ਅਸੀਂ ਇਹ ਬਿਲ ਲਿਆਏ ਹਾਂ। ਇਸ ਬਿਲ ਨਾਲ ਪੰਚਾਇਤਾਂ ਦੀ ਹਾਲਤ ਸੁਧਰ ਜਾਏਗੀ। ਜਿਥੋਂ ਤਕ ਇਸ ਬਿਲ ਦਾ ਤਾਲੁਕ ਹੈ, ਜਿਹੜੇ ਮਾਨਯੋਗ ਮੈਂਬਰਾਂ ਨੇ ਇਸ ਕਲਾਜ਼ ਉਪਰ ਇਤਰਾਜ਼ ਕੀਤਾ ਹੈ ਮੈਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਪਹਿਲੇ ਹੀ ਅਰਜ਼ ਕਰ ਬੈਠਾ ਹਾਂ ਕਿ Local Bodies ਦਾ ਖਰਚ ਸਰਕਾਰ ਪਹਿਲੇ ਹੀ ਲੈ ਰਹੀ ਹੈ। ਜਿਥੋਂ ਤਕ ਪੰਚਾਇਤਾਂ ਦਾ ਤਾਲੁਕ ਹੈ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਖਰਚ ਕੇਵਲ 2 ਸੂਬਿਆਂ ਨੂੰ ਛੱਡ ਕੇ ਬਾਕੀ ਤਕਰੀਬਨ ਸਭ ਸੂਬਿਆਂ ਵਿਚ ਪੰਚਾਇਤਾਂ ਦੇ ਸਿਰ ਉਪਰ ਹੀ ਪਾ ਦਿਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ 10, 12 ਰੁਪਏ ਦਾ ਖਰਚ ਤਾਂ ਮਨਜ਼ੂਰ ਕੀਤਾ ਹੈ ਪਰ ਜ਼ਿਆਦਾ ਖਰਚ ਦਾ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਡਰ ਹੈ। ਮੈਂ ਅਰਜ਼ ਕਰ ਦਿਤੀ ਹੈ ਕਿ ਜ਼ਿਆਦਾ ਖਰਚ ਨਹੀਂ ਲਿਆ ਜਾਏਗਾ। ਸਿਰਫ 10, 12 ਰੁਪਏ ਹੀ ਲਿਆ ਜਾਵੇਗਾ, ਜਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਕਿ ਬਿਲ ਵਿਚ ਦਿਤਾ ਹੋਇਆ ਹੈ। ਮੇਰੇ ਇਕ ਦੋਸਤ ਨੇ ਕਿਹਾ ਹੈ ਕਿ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਪਿੰਡਾਂ ਵਿਚ ਜਗੀਰਦਾਰ ਹਨ ਉਨ੍ਹਾਂ ਪੰਚਾਇਤਾਂ ਨੂੰ ਮਾਮਲੇ ਦਾ 10 ਫੀਸਦੀ ਨਹੀਂ ਦਿਤਾ ਜਾ ਰਿਹਾ। ਇਹ ਗਲ ਹਕੂਮਤ ਦੇ ਨੋਟਿਸ ਵਿਚ ਹੈ ਕਿ ਜਿਥੇ ਜਾਗੀਰਦਾਰੀਆਂ ਹਨ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀਆਂ ਪੰਚਾਇਤਾਂ ਨੂੰ 10 ਫੀਸਦੀ ਮਾਮਲਾ ਨਹੀਂ ਦਿਤਾ ਜਾਂਦਾ। ਅਸੀਂ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਕਰ ਰਹੇ ਹਾਂ ਅਤੇ ਵਿਚਾਰ ਕਰਕੇ ਫੁਝ ਫੈਸਲਾ ਕਰਨ ਦਾ ਜਤਨ ਕਰਾਂਗੇ ਤਾਂ ਜੋ ਪੰਚਾਇਤਾਂ ਨੂੰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਹਿੱਸਾ ਮਿਲ ਸਕੇ। ਜਿਥੋਂ ਤਕ ਪੰਚਾਇਤਾਂ ਨੂੰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਬਾਕੀ ਹਕੂਕ ਦੇਣ ਦਾ ਤਾਲੁਕ ਹੈ ਮੈਂ ਆਪਣੇ ਮਾਨਯੋਗ ਮਿਤਰ ਨੂੰ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਕਿ ਇਹ ਗਲ ਕਹੀ ਹੈ ਅਤੇ ਜਿਹੜੇ ਪਿੰਡਾਂ ਦੇ ਰਹਿਣ ਵਾਲੇ ਹਨ, ਇਹ ਕਹਿਣਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਪੰਚਾਇਤਾਂ ਨੂੰ ਸ਼ਾਮਲਾਤ-ਦਿਹ ਦੇ ਅਤੇ ਦੂਸਰੇ ਸਾਰੇ ਹਕੂਕ ਦੇਣ ਵਾਸਤੇ ਅਸੀਂ ਜਲਦੀ ਹੀ ਦੂਸਰਾ ਬਿਲ ਲਿਆ ਰਹੇ ਹਾਂ। ਸਰਕਾਰ ਜਤਨ ਕਰ ਰਹੀ ਹੈ ਕਿ ਜਿਹੜੇ ਗਰੀਬ ਮੁਜ਼ਾਰੇ ਜ਼ਮੀਨਾਂ ਉਪਰ ਬੈਠੇ ਹਨ ਅਤੇ ਆਪਣੀ ਚੌਫੀ ਕਮਾ ਰਹੇ ਹਨ, ਸਰਕਾਰੀ ਮਾਮਲਾ ਦਿੰਦੇ ਹਨ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਆਪਣੇ ਘਰ ਉਸ ਜ਼ਮੀਨ ਉੱਤੇ ਬਣਾ ਲਏ ਹਨ, ਅਸੀਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਜ਼ਮੀਨ ਅਤੇ ਹਰ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੀਆਂ ਸਹੂਲਤਾਂ ਦੇਣੀਆਂ ਹਨ। ਜਿਹੜੇ ਮੁਜ਼ਾਰੇ ਸ਼ਾਮਲਾਤ ਤੇ ਬੈਠੇ ਆਪਣੀ ਚੌਫੀ ਕਮਾ ਰਹੇ ਸਨ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਬਾਰੇ ਵਿਚ ਵੀ ਤਰਮੀਮ ਲਿਆਵਾਂਗੇ ਤਾਕਿ ਉਹ ਸ਼ਾਮਲਾਤ ਤੇ ਬੈਠੇ ਰਹਿ ਸਕਣ। ਇਸ ਕਰਕੇ ਮੈਂ ਜ਼ਿਆਦਾ ਨਾ ਕਹਿੰਦਾ ਹੋਇਆ ਅਰਜ਼ ਕਰਾਂਗਾ ਕਿ ਜਿਹੜਾ ਬਿਲ ਪੇਸ਼ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ ਉਸ ਦੀ ਤੀਸਰੀ ਕਲਾਜ਼ ਦੇ ਬਾਰੇ ਵਿਚ ਮੈਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਸੇਵਾ ਵਿਚ ਅਰਜ਼ ਕਰ ਦਿਤੀ ਹੈ ਅਤੇ ਮੈਂ ਉਮੀਦ ਕਰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਹਾਊਸ ਉਸ ਨੂੰ ਪਰਵਾਨ ਕਰੇਗਾ।

Mr. Deputy Speaker : Question is—

That the Punjab Gram Panchayat (Amendment) Bill be taken into consideration at once.

The motion was carried.

Mr. Deputy Speaker : Now the House will proceed to consider the Bill clause by clause.

CLAUSE 2

Mr. Deputy Speaker : Question is—

That clause 2 stand part of the Bill.

The motion was carried

CLAUSE 3

Mr. Deputy Speaker : There is an amendment to clause 3 by S. Chanan Singh, Dhut. He may move it.

Sardar Chanan Singh Dhut (Tanda) : Sir, I beg to move—

In proposed Section 80, lines 5—8 for “by this or.....may prescribe”, substitute “under this Act”.

ਸਪੀਕਰ ਸਾਹਿਬ ! ਜਿਹੜੀ ਪਹਿਲੇ ਐਕਟ ਦੀ ਦਫ਼ਾ 80 ਹੈ ਉਸ ਵਿਚ ਦੋ ਤਿੰਨ ਲਾਈਨਾਂ ਵਿਚ ਦਸਿਆ ਹੋਇਆ ਹੈ ਕਿ “There shall be a Gram Fund, vested in each Panchayat, which shall be utilised by the Panchayat to meet charges in connection with its duties under this Act.” ਮੇਰਾ ਖਿਆਲ ਹੈ ਕਿ ਇਹ provision ਕਾਫ਼ੀ ਸੀ, ਜਿਸ ਨਾਲ ਪੰਚਾਇਤਾਂ ਆਪਣੀਆਂ duties ਨਿਭਾਉਣ। ਹੁਣ ਜਿਹੜੀ ਤਰਮੀਮ ਆਈ ਹੈ ਉਸ ਤੇ ਬੋਲਦਿਆਂ ਹੋਇਆ ਸਾਡੇ ਡਿਪਟੀ ਮਨਿਸਟਰ ਸਾਹਿਬ ਨੇ ਇਹ ਦਸਣ ਦੀ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਕੀਤੀ ਹੈ ਕਿ ਜਿਹੜਾ ਇਲੈਕਸ਼ਨਾਂ ਦਾ ਖਰਚਾ ਹੈ ਉਹ ਸਿਰਫ਼ 12 ਰੁਪਏ ਵੀ ਪੰਚਾਇਤ ਹੋਵੇਗਾ। ਇਹ ਨਹੀਂ ਦਸਿਆ ਕਿ ਇਹ 12 ਰੁਪਏ ਸਾਲਾਨਾ ਹੋਵੇਗਾ ਕਿਉਂ ਜੋ ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਹਰ ਸਾਲ 12 ਰੁਪਏ ਪਾ ਕੇ ਤਿੰਨਾਂ ਸਾਲਾਂ ਵਿਚ ਵੰਡ ਦਿੱਤਾ ਹੈ।

ਇਤਨਾ ਹੀ ਨਹੀਂ, Statement of Objects and Reasons ਵਿਚ ਇਹ ਦਸਿਆ ਗਿਆ ਹੈ ਕਿ ਪੰਚਾਇਤਾਂ ਨੂੰ ਇਸਤਿਆਰ ਹੋਵੇਗਾ ਕਿ ਉਹ ਇਸ ਵੰਡ ਵਿਚੋਂ “Elections and other suitable purposes” ਲਈ ਖਰਚ ਕਰ ਸਕਣਗੀਆਂ। ਇਹ ਜਿਹੜੇ “other suitable purposes” ਹਨ ਇਹ ਇਕ ਪੇਸ਼ੀਦਾ ਰਾਸ਼ ਹੈ ਜਿਸ ਤੇ ਵਜ਼ੀਰ ਸਾਹਿਬ ਨੇ ਕੋਈ ਚਾਨਣ ਪਾਉਣ ਦੀ ਲੋੜ ਨਹੀਂ ਸਮਝੀ।

ਪ੍ਰਧਾਨ ਜੀ ! ਮੈਂ ਆਪ ਦੀ ਰਾਹੀਂ ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਦਸਣਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਬੇਸ਼ਕ ਇਹ ਇਸ ਤਰਮੀਮ ਨੂੰ ਹੁਣ ਲਿਆਏ ਹਨ ਪਰ ਇਲੈਕਸ਼ਨਾਂ ਵਿਚ ਪਹਿਲਾਂ ਹੀ ਡਬਿਆਂ ਦਾ ਖਰਚਾ ਖੁਦ ਪੰਚਾਇਤਾਂ ਨੇ ਬਰਦਾਸ਼ਤ ਕੀਤਾ ਹੈ। ਅਫ਼ਸਰਾਂ ਨੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਕੋਲੋਂ ਮੰਗਿਆ ਕਿ ਇਹ ਜਿਹੜਾ ਖਰਚਾ ਹੈ ਇਹ ਤੁਹਾਨੂੰ ਹੀ ਕਰਨਾ ਪੈਣਾ ਹੈ। ਇਹ ਹੀ ਨਹੀਂ, ਪੰਚਾਇਤਾਂ ਨੂੰ ਹੋਰ ਵੀ ਕਈ ਕਿਸਮ ਦਾ ਖਰਚਾ ਕਰਨਾ ਪੈਂਦਾ ਹੈ। ਪੁਲਿਸ ਜਦ ਪਿੰਡਾਂ ਵਿਚ ਜਾਂਦੀ ਹੈ ਤਾਂ ਉਸ ਦਾ ਵੀ ਸਾਰਾ ਖਰਚਾ ਪੰਚਾਇਤਾਂ ਨੂੰ ਕਰਨਾ ਪੈਂਦਾ ਹੈ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਰਹਿਣ ਸਹਿਣ

ਦਾ ਮਰਚ ਵੀ ਪਿੰਡ ਵਾਲਿਆਂ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਕੋਲੋਂ ਕਰਨਾ ਪੈਂਦਾ ਹੈ। ਪਰ ਜਦੋਂ ਇਸ ਚੀਜ਼ ਨੂੰ ਕਾਨੂੰਨ ਦੀ ਸ਼ਕਲ ਦਿੱਤੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ ਤਾਂ ਅਫਸਰ ਇਸ ਨੂੰ ਆਪਣਾ right ਬਣਾ ਲੈਂਦੇ ਹਨ। ਮੇਰੇ ਦੋਸਤਾਂ ਨੂੰ ਪਤਾ ਹੈ ਕਿ ਪੁਲਿਸ ਪਿੰਡਾਂ ਵਾਲਿਆਂ ਨਾਲ ਕਿਸ ਵੰਗ ਦਾ ਸਲੂਕ ਕਰਦੀ ਹੈ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਬਹੁਤ ਤੰਗ ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਕਦੀ ਬਾਣੇ ਬੁਲਾਏ ਹਨ ਤੇ ਕਦੀ ਚੋਕੀ ਤੇ। ਪੰਚਾਇਤਾਂ ਅਤੇ ਪੰਚਾਂ ਨੂੰ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਪੁਲਿਸ ਨੇ ਆਪਣੇ ਠੰਕੇਦਾਰ ਬਣਾਇਆ ਹੋਇਆ ਹੈ। ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਜਿਹੜੀ ਮਦਾਲਖਤ ਪੁਲਿਸ ਅਤੇ ਅਫਸਰ ਹਰ ਰੋਜ਼ ਪੰਚਾਇਤਾਂ ਦੇ ਮਾਮਲਿਆਂ ਵਿਚ ਕਰਦੇ ਹਨ, ਉਸ ਨੂੰ ਰੋਕਣ ਲਈ ਤਾਂ ਕੋਈ ਕਦਮ ਨਹੀਂ ਉਠਾਏ ਪਰ ਇਹ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਚੁੰਕਿ ਪਾਰਟੀਬਾਜ਼ੀ ਵਧ ਗਈ ਹੈ ਇਸ ਲਈ ਇਹ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਜਾਵੇ ਉਹ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਜਾਵੇ। ਪਿੰਡਾਂ ਦੀ ਪਾਰਟੀਬਾਜ਼ੀ ਕਿਸੇ ਕਾਨੂੰਨ ਨਾਲ ਖਤਮ ਨਹੀਂ ਹੋ ਸਕਦੀ। ਜਿੰਨੀ ਦੇਰ ਪੁਲਿਸ ਅਫਸਰ ਅਤੇ ਖੁਦ ਕਾਂਗਰਸੀਆਂ ਦੀ ਮਦਾਲਖਤ ਖਤਮ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦੀ, ਇਹ ਪਾਰਟੀ ਬਾਜ਼ੀ ਚਲਦੀ ਰਵੇਗੀ।

Mr. Deputy Speaker : Please confine yourself to the amendment.

ਸ਼੍ਰੀ ਵਧਾਵਾ ਰਾਮ : ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਆਪਣੀ ਪਾਰਟੀ ਵਿਚ ਵੀ ਤੇ ਧੜੇਬਾਜ਼ੀ ਹੋਈ ਹੋਈ ਹੈ।

ਸਰਦਾਰ ਚੰਨਣ ਸਿੰਘ ਧੂਤ : ਵੰਗਾ ਹੁੰਦਾ ਜੇ ਮਨਿਸਟਰ ਸਾਹਿਬ ਦੂਜੇ ਖਰਚੇ ਬਾਰੇ ਵੀ ਵਜ਼ਾਹਤ ਕਰ ਦਿੰਦੇ।

ਫੇਰ, ਸਪੀਕਰ ਸਾਹਿਬ, ਪੰਚਾਇਤਾਂ ਵੀ ਮੁਖਤਲਿਫ਼ ਕਿਸਮ ਦੀਆਂ ਹਨ। ਕਈ ਪੰਚਾਇਤਾਂ ਦੇ ਇਲਾਕੇ ਜਾਗੀਰਦਾਰਾਂ ਦੇ ਹਨ ਪਰ ਪੰਚ ਮੁਜ਼ਾਰੇ ਬਣੇ ਹੋਏ ਹਨ। ਜਿਸ ਕਰਕੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਆਮਦਨ ਦੇ ਜ਼ਰੀਏ ਮਹਿਦੂਦ ਹਨ। ਕਈਆਂ ਵਿਚ ਤਾਂ ਜਾਗੀਰਦਾਰ ਹੀ ਦਸ ਵੀ ਸਦੀ ਲੈ ਜਾਂਦੇ ਹਨ ਅਤੇ ਹੁਣ ਜਿਹੜੇ ਇਹ ਵਾਅਦੇ ਕਰਦੇ ਹਨ ਕਿ 25% ਤੇ 20% ਕਰ ਦੇਵਾਂਗੇ ਉਹ ਵੀ ਜਾਗੀਰਦਾਰ ਹੀ ਲੈ ਜਾਣਗੇ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਇਹ ਕਿਹਾ ਹੈ ਕਿ ਇਸ ਬਾਰੇ ਅਸੀਂ ਵਿਚਾਰ ਕਰ ਰਹੇ ਹਾਂ, ਸੋਚ ਰਹੇ ਹਾਂ। ਮੇਰਾ ਖਿਆਲ ਹੈ ਕਿ ਸੋਚ ਤਾਂ ਇਹ ਉਸ ਦਿਨ ਤੋਂ ਰਿਹਾ ਹਨ ਜਿਸ ਦਿਨ ਦਾ ਬਿਲ ਬਣਿਆ ਹੈ। ਉਸੇ ਵੇਲੇ deputations ਇਨ੍ਹਾਂ ਪਾਸ ਪਹੁੰਚੇ ਪਰ ਬੜੇ ਅਵਸੋਸ ਦੀ ਗਲ ਹੈ ਕਿ ਸੋਚਦਿਆਂ ੨ ਵੀ ਸਾਲ ਗੁਜ਼ਰ ਗਏ ਹਨ ਪਰ ਅਜੇ ਤਕ ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਕੋਈ ਹਲ ਨਹੀਂ ਸੋਚਿਆ। ਇਸ ਸਾਰੇ ਖਰਚੇ ਨੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਲੋਕਾਂ ਤੇ ਪੈਣਾ ਹੈ ਗਰੀਬ ਹਰੀਜਨਾਂ ਤੇ ਪੈਣਾ ਹੈ। ਜਿਥੇ ਮਾਲਿਆ ਘਟ ਹੈ ਉਥੇ ਵੀ ਇਹ ਖਰਚਾ ਉਨ੍ਹਾਂ ਤੇ ਹੀ ਪੈਣਾ ਹੈ। ਬਹੁਤ ਸਾਰੀਆਂ ਪੰਚਾਇਤਾਂ ਜਿਥੇ ਹਰੀਜਨ majority ਵਿਚ ਹਨ; ਉਥੇ ਜਾਗੀਰਦਾਰ ਦੀ 10% ਆਮਦਨ ਵੀ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਨਹੀਂ ਮਿਲਦੀ ਕਿਉਂ ਜੋ ਉਸ ਨੂੰ ਜਾਗੀਰਦਾਰ ਲੈ ਜਾਂਦੇ ਹਨ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚਾਰਿਆ ਨੂੰ 10% ਨਹੀਂ ਮਿਲਦਾ ਤਾਂ 20% ਕਿਥੋਂ ਮਿਲੇਗਾ ?

ਇਸ ਤੋਂ ਅਲਾਵਾ ਜਿਵੇਂ ਕਿ ਮੇਰੇ ਦੋਸਤ ਨੇ ਦਸਿਆ ਹੈ, ਕਈ ਅਜਿਹੇ ਇਲਾਕੇ ਜਿਥੇ floods ਆ ਜਾਂਦੇ ਹਨ ਅਤੇ ਮਾਲੀਆ ਮੁਆਫ਼ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਉਥੇ ਉਸ ਦਾ 10% ਵੀ ਪੰਚਾਇਤ ਦੇ ਹੱਥਾਂ ਵਿਚ ਨਹੀਂ ਆਉਂਦਾ। ਇਸ ਦਾ ਮਤਲਬ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਆਮਦਨ ਦਾ ਕੋਈ ਵੀ ਬੁਨਿਆਦੀ ਜ਼ਰੀਆ ਨਹੀਂ। ਇਸ ਬਿਲ ਵਿਚ ਵੀ ਮਨਿਸਟਰ ਸਾਹਿਬ ਨੇ ਮਰਚ ਦਾ ਜ਼ਿਕਰ ਕੀਤਾ ਹੈ ਕਿ ਪੰਚਾਇਤਾਂ ਵਲਾਣਾ ਖਰਚ ਵੀ ਕਰ ਲੈਣਗੀਆਂ ਤੇ

[ਸਰਦਾਰ ਚੰਨਣ ਸਿੰਘ ਧੂਤ]

ਫਲਾਣਾ ਵੀ ਪਰ ਆਮਦਨੀ ਦਾ ਕੀ ਕੀ source ਹੋਵੇਗਾ। ਇਸ ਉੱਤੇ ਉਹ ਰੁਪ ਹੀ ਰਹੇ ਹਨ ਜਿਸ ਨਾਲ ਕਿ ਉਹ ਇਸ ਸਾਰੇ ਖਰਚ ਨੂੰ ਪੂਰਾ ਕਰ ਸਕਣ।

ਇਹ ਠੀਕ ਹੈ ਕਿ ਮਨਿਸਟਰ ਸਾਹਿਬ ਬੜੀਆਂ ਸਪੀਚਾਂ ਕਰਦੇ ਹਨ, ਪੰਚਾਇਤਾਂ ਵਿਚ ਜਾਂਦੇ ਹਨ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਬੜੀ ੨ ਦੂਰੋਂ ਆਪਣੇ ਕੋਲ ਬੁਲਾਦੇ ਹਨ ਪਰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਇਹ ਨਹੀਂ ਪਤਾ ਕਿ ਉਹ ਖਰਚ ਕਿਥੋਂ ਕਰਨ। ਕਈ ਪੰਚ ਆਪਣੇ ਆਉਣ ਜਾਣ ਦਾ ਖਰਚਾ ਵੀ ਪੰਚਾਇਤਾਂ ਕੋਲੋਂ ਮੰਗਦੇ ਹਨ ਕਿਉਂ ਜੋ ਉਹ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਅਸੀਂ ਆਪਣੇ ਪਾਸੋਂ ਕਿਵੇਂ ਖਰਚ ਕਰਦੇ ਜਾਈਏ। ਮੈਂ ਸਮਝਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਇਹ ਵੀ ਇਕ ਬੜਾ ਵੱਡਾ ਸਵਾਲ ਹੈ, ਇਸ ਮਸਲੇ ਦਾ ਵੀ ਕੋਈ ਹਲ ਸੋਚਣਾ ਆਪ ਦਾ ਹੀ ਫਰਜ਼ ਹੈ। ਇਸ ਲਈ ਮੈਂ ਸਮਝਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਜਿਤਨੀ ਦੇਰ ਗਵਰਨਮੈਂਟ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦਾ ਕੋਈ ਬਿਲ ਨਹੀਂ ਲਿਆਉਂਦੀ ਕਿ ਪੰਚਾਇਤਾਂ ਦੀ ਆਮਦਨ ਦੇ ਕਿਹੜੇ ਚਰੀਏ ਹੋਣਗੇ, ਉਹ ਇਹ ਖਰਚ ਬਰਦਾਸ਼ਤ ਨਹੀਂ ਕਰ ਸਕਦੀਆਂ।

ਅਜ ਇਹ ਮਿਸਾਲ ਦਿਤੀ ਗਈ ਹੈ ਕਿ ਬੰਬਈ ਤੇ ਪੰਜਾਬ ਦੇ ਇਲਾਵਾ ਬਾਕੀ ਸਾਰਿਆਂ ਸੂਬਿਆਂ ਵਿਚ ਇਹ ਇਲੈਕਸ਼ਨਾਂ ਦਾ ਖਰਚਾ ਪੰਚਾਇਤਾਂ ਦੇਂਦੀਆਂ ਹਨ। ਮੈਂ ਕਹਿੰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਜੇ ਭੁਲੇਖੇ ਨਾਲ ਤੁਸੀਂ ਇਹ ਰਿਆਇਤ ਇਥੇ ਦਿੱਤੀ ਵੀ ਹੈ ਤਾਂ ਉਸ ਨੂੰ ਹੁਣ ਕਿਉਂ ਖੋਹ ਰਹੇ ਹੋ ? ਜੇ ਇਕ ਸੂਬਾ ਕਿਸੇ ਗ਼ਲਤ ਢੰਗ ਉੱਤੇ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਤਾਂ ਚਰਚੀ ਨਹੀਂ ਕਿ ਤੁਸੀਂ ਵੀ ਉਸ ਦਾ ਪਿੱਛਾ ਕਰੋ।

ਨਾਲ ਹੀ ਡਿਸਟ੍ਰਿਕਟ ਬੋਰਡ ਅਤੇ ਮਿਉਨਿਸਿਪਲ ਕਮੇਟੀਆਂ ਦੀਆਂ ਮਿਸਾਲਾਂ ਪੇਸ਼ ਕੀਤੀਆਂ ਗਈਆਂ ਹਨ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਕੋਲ ਟੈਕਸ ਲਗਾਉਣ ਦੇ ਬੜੇ ਚਰੀਏ ਹਨ ਤੇ ਜੇ ਤੁਸੀਂ ਪੰਚਾਇਤਾਂ ਨੂੰ ਟੈਕਸ ਲਗਾਉਣ ਲਈ ਕਹੋ ਤਾਂ ਉਹ ਨਹੀਂ ਲਗਾ ਸਕਦੀਆਂ। ਜੇ ਪੰਚਾਇਤਾਂ ਵੀ ਟੈਕਸ ਲਗਾਣੇ ਸ਼ੁਰੂ ਕਰ ਦੇਣ ਤਾਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਕੰਮ ਹੀ ਨਹੀਂ ਚਲ ਸਕਦਾ। ਪਿੰਡਾਂ ਦੀ position ਮਿਉਨਿਸਿਪਲ ਕਮੇਟੀਆਂ ਤੇ ਡਿਸਟ੍ਰਿਕਟ ਬੋਰਡਾਂ ਨਾਲੋਂ ਮੁਖਤਲਿਫ਼ ਹੈ। ਇਸ ਲਈ ਇਹ ਮਸਾਲਾ ਇਥੇ ਢੁਕਦੀਆਂ ਨਹੀਂ। ਸਾਡੇ ਮਨਿਸਟਰ ਸਾਹਿਬ ਪਿੰਡ ਵਿਚ ਜਾਣ ਵਾਲੇ ਹਨ ; ਇਹ ਪਿੰਡਾਂ ਦੇ ਦੌਰੇ ਕਰਦੇ ਹਨ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਹਾਲਤ ਨੂੰ ਜਾਣਦੇ ਹਨ ਫੇਰ ਪਤਾ ਨਹੀਂ ਕਿ ਇਸ ਸਵਾਲ ਤੇ ਕਿਉਂ ਮਥਲੇ ਹੋਏ ਬੈਠੇ ਹਨ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਹਾਲਤ ਨੂੰ ਚੰਗਾ ਬਣਾਉਣ ਲਈ ਕੋਈ ਸੋਹਣਾ ਜਿਹਾ ਬਿਲ ਲਿਆਉਣ।

ਇਸ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ ਸਪੀਕਰ ਸਾਹਿਬ, ਸਾਨੂੰ ਪਤਾ ਹੈ ਕਿ ਪੰਜ-ਸਾਲਾ ਪਲਾਨ ਵਿਚ ਸਰਕਾਰ ਨੇ ਪਹਿਲੋਂ ਇਹ ਤਜਵੀਜ਼ ਕੀਤੀ ਸੀ ਕਿ 30% ਤਾਲੀਮ ਤੇ ਅਤੇ 25% revenue ਦਾ ਪੰਚਾਇਤਾਂ ਨੂੰ ਖਰਚ ਕਰਨ ਲਈ ਦਿੱਤਾ ਜਾਵੇਗਾ। ਪਰ ਜਦੋਂ ਸੈਂਟ੍ਰਲ ਗਵਰਨਮੈਂਟ ਨੇ ਇਸ ਪਲਾਨ ਵਿਚ reduction ਕਰਨ ਲਈ ਕਿਹਾ ਤਾਂ ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੇ 6 ਕਰੋੜ ਰੁਪਏ ਦੀ ਕਟੌਤੀ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੇਵਾਂ ਮੱਦਾਂ ਵਿਚ ਯਾਨੀ ਤਾਲੀਮ ਅਤੇ ਪੰਚਾਇਤਾਂ ਵਿਚੋਂ ਕਰ ਦਿਤੀ। ਪ੍ਰਧਾਨ ਜੀ, ਇਹ ਹੀ ਦੋ ਅਜਿਹੀਆਂ ਮੱਦਾਂ ਹਨ ਜਿਹੜੀਆਂ ਕਿ ਸਿਧੀਆਂ ਪਿੰਡਾਂ ਦੇ ਲੋਕਾਂ ਦੀ ਭਲਾਈ ਨਾਲ ਸੰਬੰਧ ਰਖਦੀਆਂ ਹਨ ਪਰ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੀ reduction ਦਾ ਕੁਲਹਾੜਾ ਵੀ ਪਿੰਡਾਂ ਦੇ ਲੋਕਾਂ ਤੇ ਪਿਆ। ਬਾਵਜੂਦ ਇਸ reduction ਦੇ ਮੁਥ ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਇਸ

Five-Year Plan ਨੂੰ quote ਕੀਤਾ ਹੈ। ਮੈਂ ਕਹਿੰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਤੁਸੀਂ ਤਾਂ ਇਸ ਵਿਚ ਸਾਰਾ ਖਰਚ ਪਹਿਲਾਂ ਹੀ ਤੈ ਕਰ ਚੁਕੇ ਹੋ ; ਹੁਣ ਕਿਥੋਂ ਦਿਉਗੇ। ਅਸੀਂ ਸਮਝਦੇ ਹਾਂ ਕਿ ਇਹ ਨਿਰੇ ਲਾਰੇ ਹੀ ਹਨ। ਤੁਸੀਂ ਪੰਚਾਇਤਾਂ ਦੀ ਆਮਦਨ ਨਹੀਂ ਵਧਾ ਰਹੇ ਸਿਰਫ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਖਰਚਾਂ ਵਲ ਹੀ ਤੁਹਾਡਾ ਧਿਆਨ ਹੈ। ਇਸੇ ਲਈ ਮੈਂ ਇਹ ਤਰਮੀਮ ਪੇਸ਼ ਕੀਤੀ ਹੈ।

(At this stage Mr. Speaker occupied the Chair)

Mr. Speaker : Motion moved—

In proposed section 80, lines 5—8, for “by this or.....may prescribe,” substitute “under this Act.”

ਰਾਸ਼ੀ ਗਜਰਾਜ ਸਿੰਹ (ਗੁਡਗਾਂਵ) : ਸਪੀਕਰ ਸਾਹਿਬ, ਯਹ ਤਰਮੀਮ ਜੋ ਮੇਰੇ ਦੋਸਤ ਨੇ ਅਸੀਂ ਪੇਸ਼ ਕੀ ਹੈ ਮੈਂ ਇਸ ਦੀ ਮੁਖਾਲਿਫਤ ਕਰਨੇ ਦੇ ਲਿਯੇ ਖੜਾ ਹੁਆ ਹੂੰ। ਮੁਝੇ ਏਸਾ ਮਾਲੂਮ ਹੋਤਾ ਹੈ ਕਿ ਸ਼ਾਇਦ ਗਲਤ ਫਹਮੀ ਕੀ ਵਜਹ ਸੇ ਤੁਨ੍ਹੋਨੇ ਅਪਨਾ ਖ਼ਿਆਲ ਹਾਊਸ ਕੇ ਸਾਮਨੇ ਰਖਾ ਹੈ। ਮਾਲੂਮ ਹੋਤਾ ਹੈ ਕਿ ਤੁਨ੍ਹੇਂ ਇਸ ਦੀ ਸਮਝ ਹੀ ਨਹੀਂ ਆਈ।

ਸਰਦਾਰ ਚੰਨਣ ਸਿੰਘ ਧੂਤ : ਤੁਹਾਨੂੰ ਇਸ ਲਈ ਸਮਝ ਆ ਗਈ ਹੈ ਕਿਉਂਕਿ ਤੁਸੀਂ ਡਿਸਟ੍ਰਿਕਟ ਬੋਰਡ ਦੇ ਚੇਅਰਮੈਨ ਰਹੇ ਹੋ, ਟੈਕਸ ਨੁ ਲਾਉਂਦੇ ਹੋ।

ਰਾਸ਼ੀ ਗਜਰਾਜ ਸਿੰਹ : ਮੁਝੇ ਕਾਨੂੰਨ ਕਾ ਪਤਾ ਹੈ। ਤੁਨ੍ਹੋਨੇ ਯਹ ਤਰਮੀਮ ਪੇਸ਼ ਕੀ ਹੈ ਕਿ ਇਸ ਕਲਾਜ਼ ਮੇਂ ਜੋ ਯਹ ਲਫਜ਼ ਹੈ “ਇਸ ਏਕਟ ਸੇ ਯਾ ਐਂਡਰ ਕਿਸੀ ਦੀਗਰ ਏਕਟ ਕੇ ਮਾਤਹਤ ਯਾ ਕਿਸੀ ਐਂਡਰ ਸਤਲਬ ਕੇ ਲਿਏ ਜਿਸੇ ਕਿ ਗਵਰਨਮੈਂਟ ਜਾਯਜ਼ ਸਮਝੇ” ਨਿਕਾਲ ਕਰ ਸਿਫ਼ “under this Act” ਰਖਾ ਜਾਏ। ਮੈਂ ਅਰਜ਼ ਕਰੁੰਗਾ ਕਿ ਤੁਨ੍ਹੇਂ ਪਤਾ ਹੈ ਐਂਡਰ ਖੁਦ ਜ਼ਿਕਰ ਭੀ ਕਰ ਰਹੇ ਥੇ ਕਿ Punjab Village Common Lands ਕੇ ਮਾਤਹਤ ਕੁਝ ਜ਼ਮੀਨੇਂ ਐਂਡਰ property ਪੰਚਾਯਤੋਂ ਕੋ ਦੀ ਗਈ ਹੈ। ਯਹ ਸਾਥੀ ਬਡੇ ਘਬਰਾ ਗਏ ਕਿ ਇਸ ਕਾ ਜ਼ਿਕਰ ਯਹਾਂ ਨਹੀਂ ਆਯਾ ਤੋ ਖਰਚ ਬਗੈਰਾ ਕਾ ਇਨਤਜ਼ਾਮ ਯਾ ਬਨਦੋਬਸਤ ਕੈਸੇ ਹੋਗਾ। ਤੁਨ੍ਹੋਨੇ ਕਹਾ ਕਿ ਡਿਸਟ੍ਰਿਕਟ ਬੋਰਡੋਂ ਕੇ ਕੁਝ ਅਸ਼ਿ-ਯਾਰਾਤ ਪੰਚਾਯਤੋਂ ਕੋ ਦਿਏ ਜਾਏਂ ਤਾਕਿ ਤਨ ਕੀ ਆਮਦਨੀ ਭੀ ਬਡ ਜਾਏ ਲੇਕਿਨ ਜਬ ਤਨ ਏਕਟੋਂ ਕਾ ਪੰਚਾਯਤ ਮੇਂ ਕਹੀਂ ਜ਼ਿਕਰ ਨਹੀਂ ਆਯਾ ਤੋ ਖਰਚ ਕਹਾਂ ਸੇ ਕੀਯਾ ਜਾਏਗਾ? ਮੈਂ ਅਰਜ਼ ਕਰੁੰਗਾ..

ਸਰਦਾਰ ਚੰਨਣ ਸਿੰਘ ਧੂਤ : On a point of order, Sir. ਇਹ ਤਰਮੀਮ ਹੋਰ ਤੇ ਗਲਾਂ ਹੋਰ ਕਰ ਰਹੇ ਹਨ।

ਅਧਿਕਸ਼ ਮਹੋਦਯ : ਆਪ ਕਾ point of order ਕਿਆ ਹੈ? (What is your point of order?)

ਸਰਦਾਰ ਚੰਨਣ ਸਿੰਘ ਧੂਤ : ਮੇਰਾ point of order ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਇਹ irrelevant ਹਨ।

ਅਧਿਕਸ਼ ਮਹੋਦਯ : ਯਹ ਬਾਤੋਂ ਤੋ ਇਸ ਕਲਾਜ਼ ਮੇਂ included ਹੈ (These things are included in the clause)

ਰਾਸ਼ੀ ਗਜਰਾਜ ਸਿੰਹ : ਖੈਰ, ਸਪੀਕਰ ਸਾਹਿਬ! ਇਨ ਦੋ ਤੀਨ clauses ਕਾ ਇਸ ਬਿਲ ਮੇਂ ਹੋਨਾ ਨਿਹਾਯਤ ਲਾਜ਼ਮੀ ਥਾ। ਦੂਸਰੇ ਏਕਟੋਂ ਕੇ ਅਨਦਰ ਭੀ ਪੰਚਾਯਤੋਂ ਕੋ ਜੋ ਇਸ਼ਤਿਯਾਰ ਹੈਂ ਤਨ ਕਾ

[ਰਾਮੋ ਗਜਰਾਜ ਸਿੰਘ]

ਸਹੀ ਇਸ਼ਤੇਮਾਲ ਹੋ ਯਹੁ ਭੀ ਇਸ ਬਿਲ ਕਾ ਏਕ ਮਨਸ਼ਾ ਹੈ। ਇਸ ਕੇ ਇਲਾਵਾ ਪੰਚਾਇਤਾਂ ਕੋ ਲਿਏ ਆਰ ਅਖ਼ਤਿਆਰਾਤ ਹਾਸਿਲ ਕਰਨੇ ਕਾ ਏਕ ਰਾਸ਼ਟਾ ਖੋਲ ਦਿਯਾ ਗਯਾ ਹੈ ਜਿਸ ਸੇ ਪੰਚਾਇਤਾਂ ਕੋ funds raise ਕਰਨੇ ਮੇਂ ਸਹੂਲਿਯਤ ਹੋ। ਮੈਂ ਸਿਰਫ਼ ਇਤਨਾ ਹੀ ਅਰਜ਼ ਕਰਨਾ ਚਾਹੁਤਾ ਥਾ। ਮੈਂ ਸਮਝਤਾ ਹੂੰ ਕਿ ਮੇਰੇ ਫ਼ਾਜ਼ਲ ਦੋਸਤ ਸਹੀ ਬਾਤ ਕੋ ਸਮਝ ਸਕੇਂਗੇ।

Mr. Speaker : Question is—

In proposed section 80, lines 5—8, for “by this or.....may prescribe”, substitute “under this Act.”

The motion was lost.

Mr. Speaker : Question is—

That clause 3 stand part of the Bill.

The motion was carried

CLAUSES 4 AND 1 AND TITLE

Mr. Speaker : Question is—

That clauses 4 and 1 and Title stand part of the Bill.

The motion was carried

Deputy Minister (Sardar Amar Singh) : Sir, I beg to move—

That the Punjab Gram Panchayat (Amendment) Bill be passed.

Mr. Speaker : Motion moved—

That the Punjab Gram Panchayat (Amendment) Bill be passed.

ਸਰਦਾਰ ਹਰਕਿਸ਼ਨ ਸਿੰਘ ਸੁਰਜੀਤ (ਨਰੋਵਰ) : ਸਪੀਕਰ ਸਾਹਿਬ ! ਆਖਰੀ ਵੇਲੇ ਮੈਂ ਫੇਰ ਆਪ ਦੀ ਰਾਹੀਂ ਵਜ਼ੀਰ ਸਾਹਿਬ ਅਗੇ ਬੇਨਤੀ ਕਰਾਂਗਾ ਕਿ ਉਹ ਇਸ ਗਲ ਤੇ ਮੁੜ ਕੇ ਵਿਚਾਰ ਕਰਨ ਕਿ ਜਦੋਂ ਸਰਕਾਰ ਇਹ ਜ਼ਰੂਰੀ ਸਮਝਦੀ ਹੈ ਕਿ ਇਸ ਸਿਲਸਲੇ ਵਿਚ ਇਕ comprehensive ਬਿਲ ਲਿਆਉਣਾ ਜ਼ਰੂਰੀ ਹੈ ਤਾਂ ਇਸ ਵੇਲੇ ਦੇ ਜਾਂ ਤਿੰਨ ਕਲਾਜ਼ਾਂ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚ ਕੁਝ ਚੰਗੀਆਂ ਗਲਾਂ ਹਨ ਅਤੇ ਕੁਝ ਮਾੜੀਆਂ ਗੱਲਾਂ ਹਨ ਇਥੇ consideration ਲਈ ਲੈ ਆਣਾ ਕੋਈ ਚੰਗੀ ਗਲ ਨਹੀਂ ਜਦੋਂ ਕਿ ਉਹ comprehensive ਬਿਲ ਹਾਲਾਂ ਵੀ ਸਰਕਾਰ ਦੇ ਵਿਚਾਰ ਹੇਠ ਹੋਏ। ਇਸ amending bill ਤੋਂ ਇਹ ਹੀ ਨਜ਼ਰ ਆਉਂਦਾ ਹੈ ਕਿ ਇਸ ਦੇ ਪੇਸ਼ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਦਾ ਮਕਸਦ ਕੇਵਲ ਖਰਚ ਦੇ ਸੰਬੰਧ ਵਿਚ ਪੰਚਾਇਤਾਂ ਨੂੰ ਅਧਿਕਾਰ ਦੇਣਾ ਹੈ। ਇਸ ਦੇ ਇਲਾਵਾ ਇਸ ਸੰਬੰਧ ਵਿਚ ਇਹ ਹਵਾਲਾ ਦਿਤਾ ਗਿਆ ਹੈ ਕਿ ਬੰਬਈ ਅਤੇ ਪੰਜਾਬ ਹੀ ਇਹੋ ਜਿਹੀਆਂ ਦੋ States ਹਨ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚ ਪੰਚਾਇਤਾਂ ਤੇ ਬੜਾ ਬੜਾ ਖਰਚ ਪਾਇਆ ਗਿਆ ਹੈ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਇਸ ਗਲ ਦਾ ਮੁਤਾਲਿਆ ਤਾਂ ਕੀਤਾ ਹੀ ਨਹੀਂ ਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ States ਦੀ ਪੰਚਾਇਤਾਂ ਦੇ revenue resources ਕੀ ਹਨ ਅਤੇ ਇਥੇ ਦੀ ਪੰਚਾਇਤਾਂ ਦੇ ਕੀ ਹਨ। ਜੇਕਰ ਉਹ ਇਸ ਗਲ ਨੂੰ ਸੋਚਣ ਅਤੇ ਦੂਜੀਆਂ ਸਟੇਟਸ ਦੀ ਪੰਚਾਇਤਾਂ ਦੇ

revenue resources ਨਾਲ ਇਥੋਂ ਦੇ resources ਦਾ ਮੁਕਾਬਲਾ ਕਰਨ ਤਾਂ ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਪਤਾ ਲਗੇਗਾ ਕਿ ਅਸਲ ਵਿਚ ਕੀ ਗਲ ਹੈ। ਬਾਕੀ ਕਾਨੂੰਨੀ ਮੁਤਾਲਿਆ ਦੇ ਤੌਰ ਤੇ ਮੈਂ ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਦਸਣਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ All-India Congress Working Committee ਨੇ ਪਿਛਲੇ ਸਾਲ 1954 ਵਿਚ ਇਕ ਕਮੇਟੀ ਸਾਰੇ ਪੰਚਾਇਤ ਐਕਟਾਂ ਦਾ ਮੁਤਾਲਿਆ ਕਰਨ ਲਈ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ working ਲਈ ਤਜਵੀਜ਼ਾਂ ਦੇਣ ਲਈ ਬਣਾਈ ਸੀ। ਉਸ ਕਮੇਟੀ ਨੇ ਆਪਣੀ ਰਿਪੋਰਟ ਵਿਚ ਇਸ ਗਲ ਤੇ ਜ਼ੋਰ ਦਿਤਾ ਹੈ ਕਿ ਜਦੋਂ ਅਸਾਂ ਪੰਚਾਇਤਾਂ ਨੂੰ ਕਾਫੀ ਅਧਿਕਾਰ ਦੇ ਰਹੇ ਹਾਂ, ਤਾਂ ਕਰਕੇ ਲੋੜ ਇਸ ਗਲ ਦੀ ਹੈ ਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ revenue resources ਵੀ ਵਧਾਏ ਜਾਣ। ਉਸ ਕਮੇਟੀ ਨੇ ਕਿਹਾ ਹੈ ਕਿ ਘਟੇ ਘਟ States ਦੇ ਮਾਲੀਏ ਦਾ 25 per cent ਹਿੱਸਾ ਪੰਚਾਇਤਾਂ ਨੂੰ ਦਿਤਾ ਜਾਏ। ਇਕ ਮੈਂਬਰ ਨੇ ਕਿਹਾ ਹੈ ਕਿ ਅਸਾਂ education ਦਾ ਕੰਮ ਵੀ ਪੰਚਾਇਤਾਂ ਦੇ ਹਵਾਲੇ ਕਰ ਰਹੇ ਹਾਂ। ਮੈਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਕੋਲੋਂ ਪੁਛਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ education ਤਾਂ ਦੇਣ ਦਾ ਤੁਹਾਡਾ ਖਿਆਲ ਹੈ ਪਰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ revenue resources ਕਿੰਨੇ ਕੁਝ ਹਨ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚੋਂ ਉਹ education ਤੇ ਖਰਚ ਕਰ ਲੈਣਗੇ। ਅਸੈਂਬਲੀ ਦੇ ਮੈਂਬਰ ਨੇ ਇਹ ਤਾਂ ਕਹਿ ਦਿੱਤਾ ਹੈ ਕਿ ਅਸਾਂ ਪੰਚਾਇਤਾਂ ਦੇ ਹੱਥਾਂ ਵਿਚ education ਦੇਣ ਦੇ ਅਧਿਕਾਰ ਦੇ ਰਹੇ ਹਾਂ ਪਰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਇਸ ਗਲ ਦਾ ਪਤਾ ਵੀ ਨਹੀਂ ਕਿ ਪੰਚਾਇਤ Act ਬਲੇ ਇਹ ਅਧਿਕਾਰ ਪਹਿਲੇ ਹੀ ਪੰਚਾਇਤਾਂ ਪਾਸ ਹਨ। ਉਹ ਪਹਿਲੇ ਹੀ ਸਾਰੀਆਂ welfare ਦੀਆਂ ਸਕੀਮਾਂ ਚਲਾ ਸਕਦੀਆਂ ਹਨ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਪਾਸ ਖਰਚ ਕਰਨ ਦੇ ਅਧਿਕਾਰ ਤਾਂ ਪਹਿਲੇ ਤੋਂ ਹਨ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਇਹ ਗਲ ਤਾਂ ਕਹਿ ਦਿੱਤੀ ਹੈ ਪਰ ਪੰਚਾਇਤ ਐਕਟ ਦਾ ਮੁਤਾਲਿਆ ਹੀ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ। ਹੁਣ ਵੀ ਖਰਚ ਕਰਨ ਦੇ ਅਧਿਕਾਰ ਪੰਚਾਇਤਾਂ ਨੂੰ ਹੋਰ ਦਿੱਤੇ ਜਾ ਰਹੇ ਹਨ। ਇਸ ਬਿਲ ਰਾਹੀਂ ਜਿਹੜੇ ਅਧਿਕਾਰ ਮੰਗੇ ਜਾ ਰਹੇ ਹਨ, ਇਹ ਇਕੱਲਿਆਂ elections ਤੇ ਹੋਣ ਵਾਲੇ ਖਰਚ ਲਈ ਨਹੀਂ ਹਨ ਇਸ ਨਾਲ ਹੋਰ ਵੀ ਕਈ ਚੀਜ਼ਾਂ ਹੋਣਗੀਆਂ। ਤੁਸੀਂ ਗੰਭੀਰਤਾ ਨਾਲ ਸੋਚੋ ਕਿ ਇਹ ਅਧਿਕਾਰ ਦੇਣ ਦੀ ਕੀ ਜਲਦੀ ਪਈ ਹੈ। ਇਸ ਵਿਚ ਇਹ ਦਿੱਤਾ ਹੋਇਆ ਹੈ —

“Panchayats to utilize funds for meeting charges in connection with its duties under this Act and also to meet charges on elections and other suitable purposes which the Government shall prescribe by rules”.

ਇਸ ਬਿਲ ਵਿਚ ਇਸ ਮਸਲੇ ਦਾ ਇਕ ਪਾਸਾ ਲਿਆ ਗਿਆ ਹੈ ਜਿਹੜਾ ਕਿ ਕੇਵਲ ਖਰਚ ਨਾਲ ਸੰਬੰਧ ਰਖਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਇਹ ਵੀ ਕਿਹਾ ਗਿਆ ਹੈ ਕਿ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੇ ਖਰਚ District Boards ਅਤੇ Municipal ਕਮੇਟੀਆਂ ਵੀ ਕਰਦੀਆਂ ਹਨ ਪਰ ਇਹ ਨਹੀਂ ਸੋਚਿਆ ਗਿਆ ਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਪਾਸ ਤਾਂ ਇਹ ਖਰਚ ਪੂਰੇ ਕਰਨ ਨੂੰ ਕਿੰਨੇ ਬੜੇ resources ਹਨ ਲੇਕਿਨ ਪੰਚਾਇਤਾਂ ਪਾਸ ਜਿਹੜੇ resources ਹਨ ਜਿਥੋਂ ਉਹ ਇਹ ਖਰਚ ਪੂਰੇ ਕਰ ਸਕਦੀਆਂ ਹਨ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਖਰਚਾਂ ਨੂੰ ਪੂਰਾ ਕਰਨ ਵਲ ਇਹ ਬਿਲ ਨਹੀਂ ਜਾਂਦਾ। ਜਦ ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਖਰਚ ਕਰਨ ਦੇ ਅਧਿਕਾਰ ਦਿੱਤੇ ਜਾ ਰਹੇ ਹਨ ਤਾਂ ਇਨ੍ਹਾਂ ਖਰਚਾਂ ਨੂੰ ਪੂਰਾ ਕਰਨ ਲਈ funds ਦਾ ਇਨਤਜ਼ਾਮ ਵੀ ਕਰਨਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ। ਇਹ ਕਹਿਣਾ ਕਿ ਇਹ ਦਸ ਜਾਂ ਬਾਰਾਂ ਰੁਪਏ ਦਾ ਹੀ ਸਵਾਲ ਹੈ ਨੀਕ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਸਾਨੂੰ ਪਤਾ ਹੈ ਕਿ ਇਹ ਦਸ ਬਾਰਾਂ ਰੁਪਏ ਦਾ ਹੀ ਸਵਾਲ ਨਹੀਂ। ਅਸਾਂ ਵੇਖਦੇ ਹਾਂ ਕਿ ਜਦੋਂ ਵੀ ਇਸ Assembly ਵਿਚ ਕੋਈ ਕਾਨੂੰਨ ਪਾਸ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਤਾਂ ਉਸ ਦਾ scope ਪੂਰੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਵਰਤਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਲਈ ਮੈਂ ਆਖਰੀ stage ਤੇ ਵੀ ਇਹ ਬੇਨਤੀ ਕਰਾਂਗਾ ਕਿ ਅਸਾਂ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਇਸ Assembly ਦਾ ਮਜ਼ਾਕ

[ਸਰਦਾਰ ਹਰਕਿਸ਼ਨ ਸਿੰਘ ਮੁਰਜੀਤ]

ਨਾ ਬਣਨ ਦਈਏ। ਕੁਝ ਗਲਾਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਤੇ ਲਾਈਆਂ ਗਈਆਂ ਹਨ ਪਰ ਪੰਚਾਇਤਾਂ ਪਾਸ funds ਵੀ ਨਹੀਂ ਬਣਦੇ। ਪਿਛਲੇ ਦੋ ਤਿੰਨ ਸਾਲਾਂ ਦੇ ਤਜਰਬੇ ਨੇ ਸਾਬਤ ਕਰ ਦਿਤਾ ਹੈ ਕਿ ਪੰਚਾਇਤਾਂ ਪਾਸ funds ਨਹੀਂ ਹਨ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਪਾਸ ਇੰਨਾ ਪੈਸਾ ਵੀ ਨਹੀਂ ਹੈ ਕਿ ਇਲੈਕਸ਼ਨ ਦਾ ਖਰਚ ਉਨ੍ਹਾਂ ਤੇ ਪਾਇਆ ਜਾ ਸਕੇ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਪੰਚਾਇਤਾਂ ਦੇ ਪਾਸ revenue ਕਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਆਂਦੇ ਹਨ ਅਤੇ ਕਿਥੋਂ ਆਂਦੇ ਹਨ ਇਹ ਸਾਨੂੰ ਗਵਰਨਮੈਂਟ ਦੀ ਤਰਫੋਂ ਹਾਲਾਂ ਤਕ ਨਹੀਂ ਦਸਿਆ ਗਿਆ। ਹੁਣ ਵੀ ਇਹ ਬਿਲ ਲਿਆਇਆ ਗਿਆ ਹੈ ਪਰ ਇਹ ਨਹੀਂ ਦਸਿਆ ਗਿਆ ਕਿ ਇਹ ਖਰਚ ਕਿਥੋਂ ਪੂਰਾ ਕੀਤਾ ਜਾਏਗਾ। ਪੰਚਾਇਤਾਂ ਨੂੰ ਹਾਲਾਂ 32 ਜਾਗੀਰਦਾਰੀਆਂ ਦੇ ਮਾਮਲੇ ਦਾ ਹਿੱਸਾ ਨਹੀਂ ਮਿਲਿਆ ਅਤੇ ਹਾਲਾਂ ਵੀ ਸਰਕਾਰ ਉਸ ਤੇ ਵਿਚਾਰ ਕਰ ਰਹੀ ਹੈ। ਅਜ ਤਿੰਨ ਸਾਲ ਦੇ ਨੇੜੇ ਤੇੜੇ ਹੋ ਗਏ ਹਨ ਇਸ ਬਿਲ ਨੂੰ ਪਾਸ ਹੋਏ ਅਤੇ 10 per cent ਮਾਲੀਆ ਪੰਚਾਇਤਾਂ ਨੂੰ ਮਿਲਿਆ ਵੀ ਤਿੰਨ ਸਾਲ ਹੋ ਗਏ ਹਨ ਪਰ ਉਹ ਮਾਲੀਆ ਜਿਹੜਾ ਜਾਗੀਰਦਾਰ ਲੈ ਜਾਂਦੇ ਹਨ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਕਿੰਨਾ ਹਿੱਸਾ ਪੰਚਾਇਤਾਂ ਨੂੰ ਮਿਲੇਗਾ ਇਹ ਗਲ ਹਾਲਾਂ ਸਰਕਾਰ ਦੇ ਵਿਚਾਰ ਗੋਚਰੇ ਹੈ ਪਰ ਇਹ ਖਰਚ ਦਾ ਬਿਲ ਪਹਿਲੇ ਹੀ ਲਿਆਇਆ ਗਿਆ ਹੈ। ਚਾਹੀਦਾ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਗਵਰਨਮੈਂਟ ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਪਾਸੋਂ ਪੈਸੇ ਦੇਵੇ। ਪੰਚਾਇਤਾਂ ਨੇ ਕਾਫੀ ਕੰਮ ਕੀਤੇ ਹਨ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਪੈਸੇ ਚਾਹੀਦੇ ਹਨ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਅਧਿਕਾਰ ਦਿਨ ਬਦਿਨ ਵਧਾਏ ਜਾ ਰਹੇ ਹਨ ਪਰ ਇਸ ਦੇ ਨਾਲ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਪੈਸੇ ਲੈਣ ਦੇ ਅਧਿਕਾਰ ਵੀ ਵਧਾਏ ਜਾਣੇ ਚਾਹੀਦੇ ਹਨ ਤਾਂ ਜੋ ਉਹ ਸਕੂਲ ਖੋਲ੍ਹਨ, ਸੜਕਾਂ ਬਣਾਉਣ ਅਤੇ ਹੋਰ welfare ਦੀਆਂ ਸਕੀਮਾਂ ਚਲਾਉਣ। ਲੋਕ ਬੜਾ ਚੰਗਾ ਉਦਮ ਕਰ ਸਕਦੇ ਹਨ ਅਤੇ ਉਹ ਆਪਣੇ ਉਦਮ ਨਾਲ ਸਕੂਲ ਖੋਲ੍ਹ ਰਹੇ ਹਨ, ਗਲੀਆਂ ਪਕੀਆਂ ਕਰ ਰਹੇ ਹਨ, ਸੜਕਾਂ ਬਣਾ ਰਹੇ ਹਨ ਅਤੇ ਹੋਰ development ਦੇ ਕੰਮ ਕਰ ਰਹੇ ਹਨ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਕੋਲੋਂ ਉਦਮ ਦਾ ਘਾਟਾ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਲੇਕਿਨ ਸਪੀਕਰ ਸਾਹਿਬ, ਸਵਾਲ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਲਈ revenues ਮੁਹਈਆ ਕਰਨ ਲਈ ਕੋਈ ਵਸੀਲੇ ਨਹੀਂ ਬਣਾਏ ਜਾ ਰਹੇ, ਜਿਸ ਨਾਲ ਪੰਚਾਇਤਾਂ ਵਿਚ ਜਾਨ ਪੈ ਸਕੇ। ਜਿਥੇ ਇਹ ਇਸ ਬਿਲ ਰਾਹੀਂ ਖਰਚ ਉਨ੍ਹਾਂ ਤੇ ਪਾ ਰਹੇ ਹਨ ਕਿਉਂ ਨਹੀਂ ਇਹ ਇਸ ਵਿਚ ਦੋ ਸਤਰਾਂ ਇਹੋ ਜਿਹੀਆਂ ਲੈ ਆਂਦੇ ਜਿਸ ਨਾਲ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਆਮਦਨੀ ਵੀ ਵਧ ਸਕੇ। ਬੜੀ ਦੇਰ ਹੋਈ ਹੈ ਚੀਫ ਪਾਰਲੀਮੈਂਟਰੀ ਸੈਕਰਟਰੀ ਵਲੋਂ ਗਵਰਨਮੈਂਟ ਦੀ ਪਾਲੀਸੀ ਬਾਰੇ ਇਕ statement ਦਿਤੀ ਗਈ ਸੀ ਕਿ ਉਹ land revenue ਵਿਚੋਂ ਪੰਚਾਇਤਾਂ ਦਾ ਹਿੱਸਾ 10 per cent ਤੋਂ ਵਧਾ ਕੇ 20 per cent ਕਰ ਰਹੇ ਹਨ। ਪਰ ਇਹ ਕਿਉਂ ਨਹੀਂ declare ਕਰਦੇ ਕਿ ਇਹ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਆਮਦਨੀ ਵਧਾ ਰਹੇ ਹਨ ਜਦ ਇਹ ਉਨ੍ਹਾਂ ਤੇ ਵਾਧੂ ਖਰਚ ਪਾ ਰਹੇ ਹਨ। ਇਹ ਗੱਲ ਸਾਡੀ ਸਮਝ ਵਿਚ ਨਹੀਂ ਆਉਂਦੀ।

ਅਜ ਚੀਫ ਮਨਿਸਟਰ ਸਾਹਿਬ ਨੇ ਚੰਗੀ spirit ਦਿਖਾਈ ਹੈ ਜਦੋਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਕਿਹਾ ਹੈ ਕਿ ਜੇਕਰ ਕਿਸੇ ਗਲ ਨਾਲ ਕਾਂਗਰਸੀ ਬੈਂਚਾਂ ਦੇ ਮੈਂਬਰ ਜਾਂ Opposition ਦੀ ਕਿਸੀ ਪਾਰਟੀ ਦੇ ਮੈਂਬਰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨਾਲ ਸਹਿਮਤ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦੇ ਤਾਂ ਉਹ ਫੇਰ ਵਿਚਾਰ ਕਰ ਲੈਣ। ਸੋ ਤੁਸੀਂ ਪੂਰੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਸੋਚ ਵਿਚਾਰ ਕੇ ਇਕ Comprehensive Bill ਲਿਆਉ ਤਾਂ ਅਸੀਂ 100 ਵੀ ਸਦੀ ਆਪ ਦੇ ਨਾਲ ਸਹਿਮਤ ਹੋਵਾਂਗੇ। ਇਹ ਇਕ ਅਜਿਹਾ Bill ਹੈ ਜਿਸਦੀ ਕਿ ਕਾਂਗਰਸ benches ਨੇ ਵੀ ਮੁਖਾਲਫਤ ਕੀਤੀ ਹੈ। ਜਦ ਸਭ ਇਸ

1 p. m.

ਦੀ ਮੁਖਾਲਫਤ ਕਰਦੇ ਹਨ ਤਾਂ ਉਸ ਮੁਤਾਬਕ action ਕਿਉਂ ਨਾ ਲਿਆ ਜਾਵੇ। ਇਸ ਬਾਰੇ ਇਹ ਨਹੀਂ ਕਿਹਾ ਜਾ ਸਕਦਾ ਕਿ ਅਸੀਂ propaganda ਕਰ ਰਹੇ ਹਾਂ ਜਦ ਕਿ ਕਾਂਗਰਸ benches ਨੇ ਵੀ ਮਹਿਸੂਸ ਕੀਤਾ ਹੈ ਕਿ ਇਹ ਇਕ ਜ਼ਿਆਦਤੀ ਹੈ। ਇਸ ਲਈ ਇਹ ਵੀ ਨਹੀਂ ਕਿਹਾ ਜਾ ਸਕਦਾ ਕਿ Communist ਜਾਂ ਅਕਾਲੀ ਪ੍ਰਚਾਰ ਕਰਨ ਲਈ ਇਹ ਤਜਵੀਜ਼ਾਂ ਲਿਆ ਰਹੇ ਹਾਂ। ਇਸ ਲਈ ਬੇਨਤੀ ਹੈ ਕਿ ਆਪ ਦੂਸਰੇ ਸੂਬਿਆਂ ਦੇ Act ਵੇਖ ਲਓ ਜਾਂ All-India Congress Committee ਨੇ ਜੋ ਉਦਮ ਇਸ ਪਾਸੇ ਕੀਤਾ ਹੈ ਉਹ ਦੇਖ ਲਓ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਸਾਰੇ ਸੂਬਿਆਂ ਦੀਆਂ ਕਾਂਗਰਸ ਕਮੇਟੀਆਂ ਦੀਆਂ ਗਵਾਹੀਆਂ ਲਈਆਂ ਹਨ। Funds ਬਾਰੇ ਕੀ ਕਰਨਾ ਹੈ, revenues ਕਿਥੋਂ ਲੈਣੇ ਹਨ ਅਤੇ ਹੋਰ ਕੰਮਾਂ ਬਾਰੇ ਵੀ ਵਿਸਥਾਰ ਨਾਲ ਤਜਵੀਜ਼ਾਂ ਦਿਤੀਆਂ ਹਨ, Planning Commission ਨੇ ਵੀ ਦਿਤੀਆਂ ਹਨ। ਤੁਸੀਂ ਉਹ ਦੇਖ ਲਓ। ਮੁਤਾਲਿਆ ਕਰੋ ਅਤੇ ਜਿਹੜੀ ਗਲ ਸਹੀ ਮਿਲੇ—ਕਾਂਗਰਸ ਪਾਰਟੀ ਦੀ ਹੀ ਹੈ—ਉਸ ਨੂੰ ਇਸ ਵਿਚ ਲਿਆਕੇ ਇਕ Comprehensive Bill ਬਣਾਉ। ਕਦੇ ਇਕ ਸਫੇ ਦਾ ਤੇ ਕਦੇ ਦੋ ਸਫੇ ਦੇ Bill ਲਿਆਕੇ ਅਸੈਂਬਲੀ ਦਾ ਮਜ਼ਾਕ ਨਾ ਬਣਾਉ, ਇਕ ਕਲਾਜ਼ ਹੁਣ ਲੈ ਆਏ, ਦੂਸਰੀ ਅਗਲੇ ਸੈਸ਼ਨ ਵਿਚ, ਇਹ ਗਲ ਸ਼ੋਭਾ ਵਾਲੀ ਨਹੀਂ। ਸਾਰਾ ਕੁਝ ਮੁਤਾਲਿਆ ਕਰੋ ਅਤੇ ਇਸ House ਦੀ ਰਾਏ ਮੰਨੋ ਤੇ ਇਸ Bill ਨੂੰ ਹੁਣੇ ਵਾਪਿਸ ਲੈ ਲਵੋ ਅਤੇ All-India Congress ਦੀ Sub-Committee ਨੇ ਜੋ ੨ ਤਜਵੀਜ਼ਾਂ ਦਿਤੀਆਂ ਹਨ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਬਿਨਾ ਤੇ ਤੁਸੀਂ Bill ਲੈ ਆਉ ਤਾਂ ਅਸੀਂ ਪੂਰੀ 16 ਆਨੇ support ਦਿਆਂਗੇ। ਬਾਕੀ ਜਿਹੜੀਆਂ ਇਥੇ ਇਸ Bill ਦੇ ਹੱਕ ਵਿਚ ਦਲੀਲਾਂ ਦਿਤੀਆਂ ਜਾਂਦੀਆਂ ਹਨ ਕਿ ਕੁਲ 10/-/- ਰੁਪਏ ਦਾ ਤਾਂ ਸਵਾਲ ਹੈ, ਵਗੇਰਾ ਵਗੇਰਾ ਇਹ ਗਲ ਅਸੈਂਬਲੀ ਤੋਂ ਬਾਹਰ ਭਾਵੇਂ ਤਕਰੀਰਾਂ ਵਿਚ ਕਹਿ ਲਿਆ ਕਰੋ ਇਥੇ ਨਹੀਂ ਚੰਗੀਆਂ ਲਗਦੀਆਂ। ਫਿਰ ਤੁਸੀਂ rules ਬਣਾਉਣ ਦੇ ਅਧਿਕਾਰ ਚਾਹੁੰਦੇ ਹੋ, funds for meeting the charges on elections and other suitable purposes which the Government should prescribe..... ਇਹ ਜੋ ਕਾਨੂੰਨ ਹੈ ਇਸ ਦੀ ਬਿਨਾ ਤੇ rule ਬਣਾਉਣੇ ਹਨ। ਇਹ ਜਿਹੜੇ ਤੁਸੀਂ rules ਬਣਾਉਣੇ ਹਨ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਵੀ ਸਾਨੂੰ ਤਜਰਬਾ ਹੈ। Suitable purpose ਦੇ ਵਿਚ ਅਜ 10 ਰੁਪਏ ਹਨ ਕਲ੍ਹ ਨੂੰ ਇਹ ਕੁਝ ਹੋਰ ਹੋ ਜਾਣਗੇ। ਸਾਨੂੰ ਪਹਿਲਾ ਤਜਰਬਾ ਹੈ। Bill ਪਾਸ ਕੀਤਾ ਕਿ 30 ਏਕੜ ਤੋਂ ਜ਼ਿਆਦਾ ਜ਼ਮੀਨ ਲੈ ਲੈਣੀ ਹੈ। Rule ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੇ ਬਣਾਏ ਕਿ ਇਕ ਏਕੜ ਵੀ ਹਥ ਨਹੀਂ ਆਈ। ਇਸ ਲਈ ਮੈਂ ਬੇਨਤੀ ਕਰਾਂਗਾ ਕਿ ਹੁਣ ਜਦ ਇਸ ਦੇ ਵਿਰੋਧ ਵਿਚ ਸਾਰੇ ਇਕ ਹਨ ਤਾਂ ਰੁਕਾਵਟ ਕੀ ਹੈ। ਆਪ ਮੁਤਾਲਿਆ ਕਰਕੇ ਕਾਂਗਰਸ ਦੀਆਂ ਤਜਵੀਜ਼ਾਂ ਦੀ ਰੋਸ਼ਨੀ ਵਿਚ ਇਕ Bill ਲਿਆਉ ਅਸੀਂ ਉਸ ਦੀ ਤਾਈਦ ਕਰਾਂਗੇ Comprehensive Bill ਲਿਆਉ ਉਸ ਦੀ ਪੂਰੀ support ਕਰਾਂਗੇ। ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਇਹ ਕਹਿਣ ਦਾ ਮੌਕਾ ਦਿਉ ਕਿ ਸਾਡੀ Ministry ਸਿਆਣੀ ਹੈ, ਕੋਈ ਵੀ ਚੰਗੀ ਗਲ ਮਿਲੇ ਤਾਂ ਮੰਨ ਲੈਂਦੀ ਹੈ। ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਕਰੋ ਤਾਂ ਅਸੀਂ ਆਪ ਦਾ ਪ੍ਰਚਾਰ ਕਰਾਂਗੇ। ਇਸ ਲਈ ਇਸ Bill ਨੂੰ ਵਾਪਿਸ ਲੈ ਲਿਆ ਜਾਵੇ।

ਸ਼੍ਰੀ ਲਾਜਪਤ ਰਾਏ (ਹਾਂਸੀ): ਸਪੀਕਰ ਸਾਹਿਬ, ਧਨ ਜੋ ਪੰਚਾਯਤ ਬਿਲ ਮੇਂ amendment ਲਾਇ ਗਈ ਹੈ, ਇਸ ਮੇਂ ਕੋਈ ਸ਼ਕ ਨਹੀਂ ਕਿ ਧਨ amendment ਜ਼ਰੂਰੀ ਹੈ ਐਂਡ ਸੀਯੂਥਾ Act ਮੇਂ ਬੇਹਤਰੀ ਕਰਤੀ ਹੈ। 500 ਕੀ ਆਬਾਦੀ ਵਾਲੇ ਧਨ ਤਸ ਸੇ ਮੀ ਕਸ ਆਬਾਦੀ ਵਾਲੇ ਗਾਂਵ ਕੀ ਅਗਰ

[श्री लाजपत राए]

पंचायत बनाने से उस की बेहतरी हो तो बनाई जाए, यह एक माकूल तरमीम है इस के अन्दर ।

दूसरी चीज इस में section 80 में जो election का खर्चा पंचायतों के ही funds में से होना चाहिए तो मैं समझता हूँ कि पंचायतों के पास पहले ही कितने funds होते हैं जो यह खर्चा कर सकें । मैं समझता हूँ कि इस से पहले पंचायतों के लिये funds की फराहमी होनी चाहिए । पहले जो मालियाने का 10 per cent या कोई और जरिए आमदनी दिए गए हैं वह बहुत कम हैं । जब तक पंचायतों की आमदनी के पूरे जरिए नहीं बनाए जाते तब तक पंचायतों पर खर्च का और भार लादना ठीक नहीं । मैं पंचायतों को गणतन्त्र राज्य लाने के लिये जरूरी समझता हूँ लेकिन जिस ढंग से हम ऐक्ट बना सके हैं और जो दो, तीन तरमीमें उस में अब ला रहे हैं, इन को मैं बहुत कम समझता हूँ । हमें इस Act की कमियां दूर करनी चाहिए और पूरे तरीके से ताकि हम अपने देश में गणतन्त्र राज्य पेश कर सकें । हमारे देश में जो Municipalities, District Boards वगैरा हैं उन सब के अन्दर इसी तरह की बहुत कमियां हैं तो मैं, स्पीकर साहिब, आप के द्वारा Minister साहिब से कहना चाहता हूँ कि सिर्फ इन तीन तरमीमों का लाना ही काफी नहीं है बल्कि यह अच्छा हो अगर जितनी भी पहले ऐक्ट में कमियां हैं, उन सब को अलग कर के बाकायदा एक Consolidated Act Bill की शकल में आए । इसके लिये दूसरे सूबों के पंचायत ऐक्ट भी दे लिए जाएं ।

फिर इस Bill में यह चीज भी दी गई है 'penalty for tampering with the property of Gram Panchayats .....'. इस के मुताबिक मैं कहना चाहता हूँ कि Act के अन्दर जो २ चीजें पंचायतों को दी गई हैं वह उन के पास नहीं आई—न जमीन आई है न कोई और चीज आई है । पंच या पंचायत के officials land—lords से मिल कर उन चीजों से जाती फायदा उठाते हैं । दरख्त वगैरा का भी यही हाल है । यह ऐसी चीज है कि जिस के बारे में सारी पंचायतों को पूरी तरह से हिदायतें होनी चाहिए जिस से कि पंचायतों की हर तरह से तरक्की हो । या हिदायतें हर चीज के मुताबिक हों—funds का प्रबन्ध इस तरह हो, गांव की तरक्की इस तरह करनी है, गलियां इस तरह से हों, रास्ते इस तरह हों, जौहड़ यहां हों, वगैरा । आज गांव में धड़े बाजी है, पार्टियां हैं । पंचायत के अफसर भी इन्हीं के अन्दर शामिल हो जाते हैं । इस के इलावा पंचायतों के जो कलील से funds होते हैं उन के accounts पूरी तरह से नहीं देते और झगड़ा चलता है । पार्टीबाजी की वजह से न उस की तहकीकात होती है न कोई और काम । असल में funds के अच्छी तरह से govern न होने की सूरत में माकूल सजा होनी चाहिए ताकि पंचायतों के जो incharge हैं वह उस से सवक लें क्योंकि अगर पंचायत ही ईमानदारी की मिसाल नहीं रखेगी तो गांव में ईमानदारी कैसे होगी . . . . .

मैं यह चन्द suggestions आप के द्वारा स्पीकर साहिब, मनिस्टर साहिब तक पहुंचाना चाहता हूँ और मैं उम्मीद करता हूँ कि जब इस तरमीम के अनुसार नियम बनाए जाएं तो इन सब कमियों को, तमाम की तमाम दूर किया जाए ।

श्री बाबू बयाल (सोहना) : स्पीकर साहिब, यह बिल लाकर हमारी कांग्रेस गवर्नमेंट ने जो काम किया है वह सब से बढ़िया है। उन्होंने Gram Panchayat Act पेश करके बहुत अच्छा काम किया है लेकिन बदकिस्मती यह है कि यह ऐक्ट तो बढ़िया इस basis पर बना कि United Punjab में एक कमेटी बैठी थी इस बात का अन्दाज़ा लगाने के लिए कि पंजाब में litigation पर दिहाती इलाके का कितना रुपया खर्च होता है। इस कमेटी ने यह अनुमान लगाया था कि litigation पर 13 करोड़ रुपया खर्च होता है। इस वक्त भी मेरा ख्याल है स्पीकर साहिब कि कोई कमेटी अगर गवर्नमेंट बठावे तो इस खर्च का अनुमान पहले से दुगना या तीन गुना हो जायगा। इस लिये litigation के खर्च को बचाने के लिये यह इन्होंने इस सूबे के साथ अहसान किया है और Gram Panchayat Act बनाया है कि पंजाब की Litigation बन्द कर के यह बड़ी रकम बचा कर पंजाब के देहातों को माला माल किया जावे। परन्तु बदकिस्मती यह है कि हमारी पंचायतें ठीक काम नहीं कर रही हैं, और मुकदमे बाजी बजाय घटने के बढ़ रही हैं। इस का कारण या तो यह हो सकता है कि यह दर्मियानी अरसा है और इस का प्रबन्ध ठीक नहीं हो सका इस लिए इन्तज़ाम ठीक किया जावे या इन्तेज़ाम ठीक न हो सकता हो तो गवर्नमेंट कुछ और तजवीज़ निकाले वरना ऐक्ट पास कर देना ठीक नहीं है। हरेक काम और उस का अमल democratic बन जाता, जब मिनिस्टर साहिब किसी ग्राम में गए, दस बीस आदमी इकट्ठे हो गए और शिकायत कर दी कि हमारी पार्टी बाजी है हमें अलग कर दिया जाए या हमें मिला दिया जाए तो इन्होंने फौरन यह तरमीम ला कर पेश कर दी।

अब इस बिल की क्लॉज़ें देखिए। इस बिल की क्लॉज़ 2 है। इस में पहले Act की क्लॉज़ 4 की तरमीम की गई है और वह यह कि क्लॉज़ 4 की sub-section 2 के साथ जो proviso है उसे omit कर दिया जाए। इस तरमीम के ज़रिए यह इन्होंने किया है कि 500 की आबादी की तादाद को कम कर दिया है। यह हमारे Hon'ble Minister ने इस clause की तशरीह करते वक्त बताया था। इस के इलावा उन्होंने कहा था कि 500 की तादाद को कम किया गया है। यह उन्होंने लोगों की suggestion से किया है हालांकि उन्हें यह तादाद बढ़ानी चाहिये थी। अफसोस तो इस बात का है कि उन्हें इस बात का ख्याल नहीं आया कि 500 की तादाद कम करने से क्या असर पड़ेगा। उन्हें शायद पता नहीं कि हर गांव को जहां पंचायतें हैं गवर्नमेंट को 10 प्रतिशत मालगुजारी देनी पड़ती है और अगर यह मालगुजारी 25 प्रतिशत या 50 प्रतिशत भी कर दें तो भी मुझे अपने ज़िला का तजर्बुा है पंजाब के जालन्धर डिवीज़न का तजर्बुा नहीं कि अगर 12½ प्रतिशत भी कर दी जाए तब भी पंचायत के Secretary की तनखाह अदा नहीं की जा सकती जो कि 60 रुपया माहवार होती है। मेरा ख्याल है 60 रु. वह मुश्किल से अदा कर सकते हैं। तो उन्होंने इस बात का ख्याल नहीं रखा। इस के साथ ही साथ उन्होंने यह भी नहीं देखा कि पंचायतों की क्या हालत है। मैं स्पीकर साहिब, आप की मारफत उन्हें बताना चाहता हूं कि इस वक्त पंजाब में 9 हज़ार के करीब पंचायतें हैं मगर हालत यह है कि आगे दौड़ पीछे चौड़। कोई भी पंचायत ऐसी नहीं है जो satisfactorily काम कर

[श्री बाबू दयाल]

रही हो। जो फराइज उन के जिम्मे लगाए गए हैं उन्हें वह सरअंजाम नहीं दे रही हैं। फिर समझ नहीं आती कि गवर्नमेंट ने यह amendment कैसे पेश कर दी। अगर amendment पेश करनी बहुत जरूरी थी तो गवर्नमेंट को यह करना चाहिए था कि लोगों की राये लेती। पंचों और सरपंचों को बुलाती और पूछती कि बताओ इन बातों को कैसे implement करना चाहिए और जो खामियां हैं उन्हें कैसे दूर किया जाए बाकी इस तरह की तरमीमें लाने से काम नहीं चल सकता। मैं सरकार को दावे से कहता हूं कि कोई भी पंचायत ऐसी नहीं जिस का काम अच्छा चलता हो मुझे ऐसे भी कसों का इल्म है जहां कि कई किस्म की खराबियां हैं। मैं वजीर साहिब से पूछता हूं कि कौन सी ऐसी पंचायतें हैं जिन के अन्दर गबन नहीं। आज स्पीकर साहिब पांच पांच चार चार साल पंचायतों को बने हो चुके हैं परन्तु वह पंचायतें अपने accounts audit नहीं करवा सकीं। आप ही स्पीकर साहिब देखें कि जिन पंचायतों के अन्दर चार पांच साल से हिसाब audit न किया गया हो वहां पर क्या गबन नहीं हो सकता? आज पंचायतों की क्या हालत है हरेक पंचायत के अन्दर गबन है। हरेक पंचायत के अन्दर झगड़ा है। किसी के चबूतरे गिरवा देते हैं। किसी के आगे बढ़वा देते हैं। गवर्नमेंट समझती है कि यह ठीक है परन्तु मुझे समझ नहीं आती के इन के पास नकशे तो होते नहीं न ही यह साबत कर सकते हैं। इन्तजाम पंचायत का है कोई ज्यादा जबरदस्त आदमी है तो उस ने चबूतरा बढ़ा लिया है। कोई कुछ नहीं कर सकता। वजीर साहिब से पूछें कि आप के पास क्या कोई नकशा है क्या कोई record है कि चबूतरा कहां पर था या नहीं।

अध्यक्ष महोदय : आप relevant होने की कोशिश करें आप फिर उस तरफ जा रहे हैं। (Please try to be relevant. The hon. Member is again going off the point.)

श्री बाबू दयाल : जनाब आज भी मैं irrelevant हूं? (हंसी) मैं ने तो आज तहैया किया है कि मैं आज irrelevant नहीं हूंगा। और अगर आप इजाजत दें तो सारा दिन बोल सकता हूं। मैं तैयार होकर आया हूं।

अध्यक्ष महोदय : इजाजत तो हाऊस ने देनी है। (It is for the House to grant such permission.)

श्री बाबू दयाल : मैं एक लफज भी irrelevant नहीं कहूंगा।

तो मैं यह अर्ज कर रहा था कि यह जो उन्होंने amendments पेश की हैं मेरे ख्याल में यह मौजू नहीं। यह तो वही बात है कि—घड़ना या गड़वा घड़ी गई मेरे यहां तो implementation होती नहीं फिर implementation में difficulty यह है कि funds पंचायतों के पास पूरे नहीं हैं। हर अफसर पंचों और सरपंचों को बुलाता है। जब डिप्टी कमिशनर साहिब दौरे पर जाते हैं तो पंचों

श्री
पंसा

आप
क्या
thi
in
as

फिर
जो व
bill
bet
me

कै
ब
इ
को
इ
या
अ
भ

है

आ
प
५
५
५

और सरपंचों को बुलाते हैं। कमिशनर, वज़ीर साहब ! सब बार २ बुलाते हैं परन्तु बेचारों को पैसा नहीं मिलता अपनी जेब से कब तक खर्च करेंगे।

अध्यक्ष महोदय : मैं फिर याद दिला दूँ कि यह 3rd reading है इस लिये आप relevancy का ख्याल रखें। मैं पहले भी आप को बता चुका हूँ कि 3rd reading पर क्या discuss हो सकता है ? (I may remind the hon. Member again that this is the third reading of the Bill and he should be careful in being relevant to the motion. I have already told him as to what can be discussed at this stage.)

श्री बाबू दयाल : जनाब अब फिर वह फरमा दीजिए। (हंसी)

अध्यक्ष महोदय : वह यह है कि जब आपने बिल की सारी क्लॉजें पास कर दीं तो फिर बेहतर होगा कि आप इस बिल के method of implementation के मतअल्लिक जो वाजब समझें कह दें। (That is that when all the clauses of the bill have been approved by the House then it would be better if something, which he considers proper is said about the method of implementation at this stage.)

श्री बाबू दयाल : जनाब मैं भी तो यही कह रहा था कि implementation कैसे हो। एक तो funds काफी provide करने चाहिए। मैं तो यह कहता हूँ कि बजाए 500 से कम आबादी करने के इसको दस पन्द्रह बीस हजार तक कर देनी चाहिए। इतनी आबादी का एक एक गांव हो या अपने आप ही इतना बड़ा गांव हो या छोटे गांव को मिला कर इतना बड़ा किया जाये, जिस से उस गांव की पंचायत के पास funds ज्यादा हों जिस से काम चल सके। इस के बगैर काम नहीं चल सकता। असल में बात यह है कि पंचायतों में ऊपर से interference बहुत ज्यादा है, कोई कागज़ पंचायत से आता है तो काम ठप्प हो जाता है, छः छः महीने कागज़ वज़ीरों के पास पड़े रहते हैं यह बहुत भारी रुकावट है यह चीज़ नहीं होनी चाहिए।

फिर स्पीकर साहिब एक और बड़े ताज्जुब की बात है। इन्होंने अमला बहुत बिठा दिया है। अब 112 तहसील पंचायत आफीसर और बना रहे हैं।

अध्यक्ष महोदय : मुझे भी बड़ा ताज्जुब हो रहा है कि यह बिल की last stage है और आप ऐसी बातें कर रहे हैं। आप की बहस से तो मालूम हो रहा है कि आप principal Act पर बहस कर रहे हैं। (I am also surprised at the hon. Member saying these things when the Bill is in its final stage. It appears from his speech as if he is discussing the principal Act)

श्री बाबू दयाल : तो क्या यह ऐसा कहना ठीक नहीं। मैं पंचायतों के बारे में ही तो कह रहा हूँ।

अध्यक्ष महोदय : मगर आप यह तो देखें कि इस बिल में provision है जिस पर कि आपने वहस करनी है। (But he should see whether what he is discussing exists in the Bill or not.)

श्री बाबू दयाल : तो जनाब सवाल यह है कि आमदनी तो उन की इतनी कम है मगर यह उन के सिर पर कामों का इतना बोझा लादते जा रहे हैं कि जिस का कोई हिसाब नहीं। फंड का हाल तो यह कि मालगुजारी का 10 फी सदी देते हैं और इस बारे में मुझे दूसरे इलाकों का तो इतना पता नहीं मगर मुझे अपने इलाकों का पता है और हमारे जिला में तो शायद कोई भी ऐसा गांव नहीं जो डेढ़ या दो सौ रुपए से ज्यादा revenue देता हो। जो बड़े से बड़े गांव हैं मैं उन का भी जिक्र करता हूँ वह भी पंचायत को provide नहीं कर सकते। जब फंड इतने कम हैं तो यह कामों की जो गठड़ी है इस को कैसे उठाएंगे। अब यह election का खर्चा भी जोड़ रहे हैं। पिछले दिनों इलैकशन हुए तो बहुत बुरी हालत हुई। पहले कहा कि डब्बे लाओ। पंच बिचारे डब्बे तलाश करते फिरते रहे, जब लाए तो कहा गया कि नहीं, यह ठीक नहीं अब हम लाएंगे, इतने रुपए दाखल कराओ। फिर कहने लगे कि रुपये काफी नहीं। ऐसी २ बातें चलती रही हैं कि जिन की वजह से इलैकशन करना कठिन हो गया। पंचायतों के पास फंड नहीं मगर सैक्रेटरी लगा दिए गए। फंड दिए ही नहीं मगर.....।

अध्यक्ष महोदय : क्या यह कहानी तो नहीं ? (Is it not a story?)

श्री बाबू दयाल : जनाब फंड का ही जिक्र कर रहा हूँ। अगर आप की मर्जी नहीं कि मैं बोलू तो बैठ जाता हूँ, मुझे कोई मर्ज तो नहीं है कि बोलता जाऊं (हंसी) अगर आप इजाजत नहीं देते तो नहीं बोलता।

अध्यक्ष महोदय : जो relevant points हैं उन का ही जिक्र करें। (Please mention only relevant points)

श्री बाबू दयाल : जनाब बदकिसमती से आपको मेरे बारे में गलतफहमी हो गई है कि मैं हमेशा ही irrelevant बोलता हूँ। आप मेरी पहले बात तो सुनते नहीं मगर पहले ही कहने लग पड़ते हैं (हंसी) दरअसल बात यह है....

अध्यक्ष महोदय : मुझे वाकई गलत फहमी हो गई है। (I have had really some misunderstanding.)

श्री बाबू दयाल : मैं तो जनाब और ज्यादा कुछ नहीं कह सकता मगर कुछ न कुछ है जरूर। पता नहीं क्या है। तो मैं गुजारिश कर रहा था कि आखिर सरकार फंड का भी इलाज करे। इतने ज्यादा काम कैसे चल सकते हैं। अगर यह काम नहीं चल सकते तो इतनी amendments और बिल पास करने का क्या फायदा। इस लिए इस बिल को वापिस ले लें जैसा कि इन्होंने कल किया है बहुत अच्छा किया है जो इन्होंने वह बिल वापिस ले लिया। इसे भी उसी तरह withdraw कर लें तो बहुत अच्छा हो...।

अध्यक्ष महोदय : आप कांग्रेस पार्टी में हैं। क्या आप वहां राये नहीं देते ?

(He is now in the Congress Party. Does he not give his views there?)

श्री बाबू दयाल : जनाब कांग्रेस में हूं और पूरा वफादार हूं और इसी लिए अच्छी बातें समझा रहा हूं। आप जानते हैं कि अगर democracy में criticism नुक्ताचीनी न हो तो नाअहलीयत आ जाती है। यह भी तो मैं इन की ही सेवा ही कर रहा हूं। तो अर्ज यह है जब तक यह पंचायतों का फंड नहीं बढ़ाते, उन के जराए नहीं बंसीह करते, तब तक इस amendment को न लाएं। मैं यही कहना चाहता हूं और अगर कुछ और समय है तो कुछ और अर्ज कर दूं। (हंसी)

अध्यक्ष महोदय : मुझे कोई एतराज नहीं मैं ने तो फैसला किया है कि आप को रोकूंगा नहीं। (I have no objection. I have decided not to interrupt you)

श्री बाबू दयाल : तो जनाब बहुत अच्छा चले चलता है (हंसी)।

अध्यक्ष महोदय : यह तो आप का मजाक उड़ा रहे हैं। (They are making fun of you)

श्री बाबू दयाल : यह तो उड़ाते रहें मगर आप न उड़ायें। यदि हाऊस भी किसी चीज को उड़ाता है तो फिर रक्षा कौन करेगा इस का भी कोई ऐक्ट बनवाएं।

अध्यक्ष महोदय : मैं नहीं चाहता कि यह आप की हंसी उड़ायें। (I do not want that they should make a fun of you.)

श्री बाबू दयाल : स्पीकर साहब, जब इन को उड़ाने की ही आदत पड़ गई तो या तो पुलिस इस का इन्तजाम करेगी या मैं इस को संभाल कर रखूंगा, ताकि यह न उड़ा सकें इस लिये बैठ जाता हूं।

ਉਪ ਮੰਤਰੀ (ਸਰਦਾਰ ਅਮਰ ਸਿੰਘ) : ਸਪੀਕਰ ਸਾਹਿਬ! ਮੈਂ ਆਪਣੇ ਦੇਸਤਾਂ ਦੀ ਸੇਵਾ ਵਿਚ ਸ਼ੁਰੂ ਵਿਚ ਹੀ ਕਾਫੀ ਵਜ਼ਾਹਤ ਦੇ ਨਾਲ ਅਰਜ਼ ਕਰ ਦਿਤੀ ਸੀ ਪਰ ਫੇਰ ਵੀ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਉਸ ਨੂੰ ਸਮਝਣ ਦੀ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਨਹੀਂ ਕੀਤੀ ਅਤੇ ਖਾਹਮਖਾਹ ਦੀ ਨੁਕਤਾ ਚੀਨੀ ਸ਼ੁਰੂ ਕਰ ਦਿਤੀ ਕਿ ਪੰਚਾਇਤਾਂ ਦਾ ਫੰਡ ਨਹੀਂ ਵਧਾਇਆ ਜਾਂਦਾ ਅਤੇ ਇਸ ਕਿਸਮ ਦਾ ਕੋਈ ਮਨਸੂਬਾ ਨਹੀਂ ਸੋਚਿਆ ਜਾਂਦਾ ਕਿ ਕਿਸ ਤਰੀਕੇ ਨਾਲ ਬਿਹਤਰੀ ਹੋ ਸਕਦੀ ਹੈ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਤੇ duties ਵਧਾਣ ਦੀ ਹੀ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਕੀਤੀ ਗਈ ਪਰ revenue ਵਲ ਨਹੀਂ ਵੇਖਿਆ ਕਿ ਸਾਡੇ ਕੋਲ ਕਿਨਾ ਕੁ ਹੈ। ਮੇਰੇ ਦੇਸਤਾਂ ਨੂੰ ਪਤਾ ਹੋਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ਕਿ ਹਿੰਦੁਸਤਾਨ ਵਿਚ ਜਿੰਨੀਆਂ States ਹਨ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਨਾਲੋਂ ਜੇਕਰ ਸਾਡੇ ਪੰਜਾਬ ਦਾ revenue ਵਧ ਨਹੀਂ ਤਾਂ ਕਈਆਂ ਨਾਲੋਂ ਘਟ ਵੀ ਨਹੀਂ ਹੈ ਅਤੇ ਅਸੀਂ ਕਿਸੀ ਨਾਲੋਂ ਪਿਛੇ ਨਹੀਂ ਹਾਂ। ਬਾਕੀ ਜਿਹੜਾ ਇਲੈਕਸ਼ਨ ਫੰਡ ਦੇ ਬਾਰੇ ਕਿਹਾ ਗਿਆ ਹੈ ਉਸ ਬਾਰੇ ਅਰਜ਼ ਹੈ ਕਿ ਇਸ ਚੀਜ਼ ਨੂੰ ਵੇਖਦੇ ਹੋਏ ਕਿ ਇਥੇ

[ਉਪ ਮੰਤਰੀ]

ਪਹਿਲਾਂ ਹੀ ਵਾਇਦਾ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਸੀ ਅਤੇ ਦੋਹਾਂ ਪਾਸਿਆਂ ਵਾਲਿਆਂ ਨੇ ਕਿਹਾ ਸੀ ਕਿ ਜੇਕਰ ਦਸ ਬਾਰਾਂ ਰੁਪਏ ਤਕ ਰਹਿਣ ਦਿਉ ਤਾਂ ਸਾਨੂੰ ਕੋਈ ਇਤਰਾਜ਼ ਨਹੀਂ ਇਸ ਲਈ....।

ਸਰਦਾਰ ਚੰਨਣ ਸਿੰਘ ਧੂਤ : ਅਸੀਂ ਬਿਲਕੁਲ ਨਹੀਂ ਕਿਹਾ ।

ਉਪ ਮੰਤਰੀ : ਤੁਸੀਂ ਕਿਹਾ ਸੀ ਕਿ ਦਸ ਬਾਰਾਂ ਰੁਪਏ ਤੋਂ ਵਧ ਨਾ ਹੋਵੇ ਅਤੇ ਇਸ ਲਈ ਮੈਂ ਵੀ ਇਲਾਨ ਕਰ ਦਿਤਾ ਸੀ ਕਿ ਚਲੋ ਬਾਰਾਂ ਰੁਪਏ ਤੋਂ ਵਧ ਚਾਰਜ ਨਹੀਂ ਕਰਾਂਗੇ। ਫੇਰ ਦੂਜੀ ਕਲਾਜ਼ ਨਾਲ ਸਾਰੇ ਮੁਤਫਿਕ ਸੀ। ਮੇਰੇ ਮਿਤਰ ਬਾਬੂ ਦਿਆਲ ਜੀ ਹੁਣ ਆ ਕੇ ਬਗੈਰ ਕੁਝ ਸੁਣੇ ਹੀ ਮੁਖਾਲਫਤ ਕਰਨੀ ਸ਼ੁਰੂ ਕਰ ਦਿਤੀ। (*Interruptions*)। ਚੁੰਕਿ ਹੁਣ ਸਮਾਂ ਥੋੜ੍ਹਾ ਹੈ ਇਸ ਲਈ ਮੈਂ ਹੋਰ ਨਹੀਂ ਕੁਝ ਕਹਿਣਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਪਹਿਲਾਂ ਹੀ ਕਾਫੀ ਕੁਝ ਕਿਹਾ ਜਾ ਚੁਕਿਆ ਹੈ।

ਅਧ്യਕਸ਼ ਸ਼ਹੀਦਯ : ਸ਼੍ਰੀ ਬਾਬੂ ਦਯਾਲ ਜੀ ਨੇ ਸੀਂ ਕੁਝ ਆਖੀ ਬਾਰੇ ਕਹੀਂ ਹੋ। (ਹੰਸੀ)
(Shri Babu Dayal has also said many good things) (*Laughter*)

Mr. Speaker : Question is—

That the Punjab Gram Panchayat (Amendment) Bill be passed.

The motion was carried.

(*The Sabha then adjourned till 9 a. m. on Wednesday the 23rd August, 1956*)

Punjab Vidhan Sabha Debates

23rd August, 1956

Vol. II—No. 4

OFFICIAL REPORT

CONTENTS

Thursday, 23rd August, 1956

	PAGES
Starred Questions and Answers ..	(4)1
Unstarred Questions and Answers ..	(4)61
Report of the Business Advisory Committee regarding fixing of time table for 27th and 28th August, 1956 ..	(4)6
Bill(s) (leave to introduce)—	
The Punjab Legislative Assembly (Allowances of Members) (Amendment)—1956 ..	(4)70
The Punjab Legislative Council (Allowances of Members) (Amendment)—1956 ..	(4)72
The Scheduled Areas Traders, (Facilities for Loans)—1956 ..	(4)73
The Salaries and Allowances of Deputy Ministers, Punjab,— 1956 ..	(4)73

CHANDIGARH :

Printed by the Controller of Printing and Stationery, Punjab
1958

Price : Rs. 5.60 nP.

Resolution(s)—

Point of order raised on the resolution regarding constitution
of certain hilly areas into a separate region with Hindi as its
regional language (Resolution No. 1) .. (4)74

Regarding conferring of proprietary rights on occupancy
tenants of evacuee lands (Resolution No. 2) .. (4)91

Ruling by the Speaker—

Regarding point of order raised on resolution No. 1 .. (4)115

Resumption of discussion on Resolution No. 2 .. (4)117

Regarding putting a stop to the method of raising Government
loans and subscriptions through Government servants ..(4)122—127

ERRATA

PUNJAB VIDHAN SABHA DEBATE, VOL. II, NO. 4,
DATED THE 23RD AUGUST, 1956

<i>Read</i>	<i>for</i>	<i>on page</i>	<i>line</i>
Hoshiarpur	Ho.hiarp	(4)2	6 in column 3.
Delhi	Delh	(4)2	18 in column 4.
meetings	meetin	(4)5	10 in column 4.
मंत्री	म ी	(4)29	3rd from below.
कैसे	ैसे	(4)29	last
छिह	छिह	(4)34	12
गौर	ौर	(4)35	6
performing	performinr	(4)35	2nd from below.
their	theig	(4)35	last
वगैरा	वै रा	(4)36	18
देती	ेती	(4)37	2nd from below.
बारे	वाे	(4)39	22
रिजर्वेशन	रिजर्वेडर	(4)45	7th from below.
reservation	resrv..tion	(4)47	6
देती	ेती	(4)47	17
about	aboue	(4)48	15
अनाज	आनाज	(4)51	6th from below.
Nil	Ni	(4)56	3rd in column 3.
Nil	Ni	(4)56	2nd from below in column 3.
their	heir	(4)62	23
सारे	साे	(S)68	9th from below.
देंगे	देे	(4)68	3rd from below.
the	he	(4)73	25
विद्यु	वद्यि	(4)74	13
cultural	cultuml	(4)74	7th from below.
salutary	salutory	(4)77	4

<i>Read inadmissible Members</i>	<i>for inadmissible Memberd</i>	<i>on page</i>	<i>line</i>
allowed	allowee	(4)79	10
the	ths	(4)79	8th from below.
its	it	(4)79	9th from below.
बारें	बा	(4)79	10th from below.
दूसरे	दूस	(4)82	11th from below.
रेजोल्यूशन	रेजोल्यूशन	(4)84	22
होने	हो	(4)87	20
देने	ने	(4)88	10
प्राइवेट	प्राईेट	(4)89	5th from below.
ਜਲਾਲਾਬਾਦ	ਜਲ ਲਾਬਾਦ	(4)103	14
ਪੁਰੇ	ਪੁਰੇ	(4)108	21
ਹਾਲਤ	ਹ ਲਤ	(4)108	8
ਮਾਲਕਾਂ	ਮਲਕਾਂ	(4)109	13
ਮਾਮਲੇ	ਮ ਮਲੇ	(4)109	27
ਆਕੂਪੈਂਸੀ ਟੈਨੇਂਟਸ	ਆਕੂਪੈਂਸੀ ਟੈਨੇਂਸ	(4)109	30
ਟੈਨੇਂਟਸ	ਟੈਨੇਂਸ	(4)110	33
ਜੁਲਮ	ਜਲਮ	(4)110	22
ਲੇਨੇ	ਲੇਨੇ	(4)113	24
ਚੀਜ਼ੋਂ ਸਾਂਗੀ	ਚਾਜ਼ੋ ਸਾਂਗਾ	(4)115	2nd from below.
some	ome	(4)116	24
ਨਹੀਂ	ਮਿਲਣ	(4)116	16
ਨੇ	ਦੇ	(4)119	30
ਨੂੰ	ਮੈਂਨੂੰ	(4)119	21
ਜਲੂਰੀ	ਜਲੂਰੀ	(4)121	33
ਬੰਦੇ	ਬੰ	(4)126	6
ਬੇਤਾ	ਬੇਤਾ	(4)127	4th from below.
		(4)127	5
			18

PUNJAB VIDHAN SABHA

Thursday, 23rd August, 1956

The Vidhan Sabha met in the Assembly Hall, Sector 10, Chandigarh Capital, at 9 a. m. of the Clock. Mr. Speaker (Sardar Gurdial Singh Dhillon) in the Chair.

STARRED QUESTIONS AND ANSWERS

REPRESENTATION FROM THE PRESIDENT AND MEMBERS OF MUNICIPAL COMMITTEE, TARN TARAN, DISTRICT AMRITSAR

*6702. **Sardar Darshan Singh :** Will the Chief Minister be pleased to state whether the Government has received a representation, dated the 17th March, 1956 from the President and three members of the Municipal Committee, Tarn Taran, district Amritsar against the Executive Officer of the said Committee ; if so, the details thereof and the action, if any, taken thereon ?

Sardar Gurbachan Singh Bajwa :

Part I. No.

Part II. Does not arise.

TOURS BY MINISTERS AND DEPUTY MINISTERS

*6722. **Shri Teg Ram :** Will the Chief Minister be pleased to state the names of places visited by each of the Ministers and Deputy Ministers during the period from the 1st January, 1956 to the 31st July, 1956 along with the particulars of the tours of each Minister and Deputy Minister date-wise and the purpose of each such tour ?

***Sardar Gurbachan Singh Bajwa :** A statement containing the available information is laid on the Table. The rest of the information will be supplied to the Member as early as possible.

---

*The Chief Minister being away the questions standing in his name were replied to by the Minister for education.

[Minister for Education]

Statement showing the names of places visited by each of the Ministers and Deputy Ministers during the period from the 1st January, 1956, to 31st July, 1956 alongwith the particulars of the tours date-wise and purpose of visit.

Minister/ Deputy Minister	Departure		Arrival		Purpose of visit
	Date	Station	Date	Station	
1	2		3		4
Chief Minister, Punjab	January 1956,				
	24th—Chandigarh		24th—Delhi		Official discussions with Central Ministers
	25th—Delhi		26th—Amritsar		
	26th—Amritsar (Via Tarn Taran Amritsar)		26th—Jullundur		Official work on tour
	27th—Jullundur		27th—Chandigarh		
	29th—Chandigarh		29th—Nadalon		To address a rural conference at Nadalon and official work at Hoshiarpur and Amritsar
	29th—Nadalon		29th—Hoshiarpur		
	30th—Hoshiarpur		30th—Amritsar		
	30th—Amritsar		30th—Chandigarh		
	February, 1956				
	1st—Chandigarh		1st—Amritsar		To inspect arrangements for the 61st Congress Session on the official side, especially from the traffic and law and order points.
	2nd		Halt		
	3rd—Amritsar		3rd—Chandigarh		
	5th—Chandigarh		5th—Amritsar		
	6th—12th		Halt		
	13th—Amritsar		13th—Chandigarh		Daily Allowance not charged for duration of the Session & Visit to Hissar private. Extra mileage paid.
	14th—Chandigarh		14th—Hissar		
	15th—Hissar		15th—Delhi 16th—Halt		Official discussions with Central Ministers at Delhi
	17th—Delhi		17th—Chandigarh		
	19th—Chandigarh		19th—Dhuri		Opening a Sugar Mill at Dhuri.
	19th—Dhuri		19th—Chandigarh		
	19th—Chandigarh		19th—Nangal		In connection with the visit of Shah of Iran to Nangal.
	20th—Nangal		21st—Chandigarh		

Minister/ Deputy Minister	Departure		Arrival		Purpose of visit
	Date	Station	Date	Station	
1	2		3		4
Chief Minister Punjab— <i>contd</i>	February, 1956— <i>concl'd</i>		21st—Delhi		Official discussions with Central Government Ministers.
	21st—Chandigarh		22nd—24th Halt at Delhi		
	25th—Delhi		26th—Pipli		To attend a Community Mela at Mehrampur and a Harijan Conference at Randhawa Masandan.
	26th—Pipli (Via Menrampur and Randhawa Masandan in Jullundur district)		26th—Chandigarh		
	March, 1956				
	3rd—Chandigarh		3rd—Delhi		Official discussions at Delhi.
	4th—Delhi		5th—Pathankot		Convocation of S. D. College, Pathankot.
	5th—Pathankot		5th—Chandigarh		
	6th—Chandigarh		6th—Dhindsan		Inaugurated Pepsu Farmers' Convention at Dhindsan
	6th—Dhindsan		6th—Chandigarh		
	8th—Chandigarh		8th—Ambala Cantt.		75th Anniversary celebrations of Tribune and meet Home Minister, India.
	8th—Ambala Cantt.		8th—Chandigarh		
	9th—Chandigarh		9th—Delhi		Official business.
	10th—Delhi		10th—Ambala Cantt.		Convocation of S. D. College, Ambala.
	10th—Ambala Cantt.		10th—Jullundur		
	11th—Jullundur		11th—Amritsar		Prize giving to Consolidation staff at Jullundur, official work and meeting with Amritsar citizens regarding S. R. C. report.
	11th—Amritsar		11th—Jullundur		
	11th—Jullundur		11th—Chandigarh		
	25th—Chandigarh		25th—Ganguwal		
	26th—Ganguwal		26th—Anandpur Sahib		To address a public meeting at Anandpur.
	26th—Anandpur Sahib		26th—Jugiana (Ldn.)		
	27th—Jugiana		27th—Panjgarain		Official business
	27th—Panjgarain		27th—Delhi		To attend a meeting on Small Savings in Delhi.
			28th—Halt		

[Minister for Education]

Minister/ Deputy Minister	Departure		Arrival		Purpose of visit
	Date	Station	Date	Station	
1	2		3		4
Chief Minister, Panjab— <i>contd</i>	March, 1956— <i>concl'd</i>				
	29th—Delhi		29th—Chandigarh		Official work and to attend rural meeting at Mehta.
	29th—Chandigarh		29th—Jullundur		
	30th—Jullundur (visited Amritsar & Mehta also)		30th—Chandigarh		
	April, 1956				
	7th—Chandigarh		7th—Ludhiana 8th—Halt		To attend foundation-stone-laying ceremony of Engineering College.
	9th—Ludhiana		9th—Patiala		To attend foundation-stone-laying ceremony of Engineering College
	9th—Patiala		9th—Chandigarh		
	12th—Chandigarh		12th—Jullundur		
	13th—Jullundur		13th—Amritsar		
	13th—Amritsar		13th—Chohla Sahib		To address public meeting at Chohla Sahib.
	13th—Chohla Sahib		13th—Jullundur		
	14th—Jullundur		14th—Nawanshahr Ratowal		To address public meeting at Ratowal.
	14th—Ratowal		14th—Rupar		
	14th—Rupar		14th—Delhi		
			15th—Halt		
	16th—Delhi		16th—Chandigarh		
	17th—Chandigarh		17th—Jullundur		
	18th—Jullundur		18th—Kang-Ludhiana		To address public meeting at Kang and Ludhiana.
	18th—Ludhiana		18th—Jullundur		
	19th—Jullundur		19th—Chandigarh— Delhi		
			20th-21st—Halt		To meet Home Minister, India
	22nd—Delhi		22nd—Chandigarh		
	23rd—Chandigarh		23rd—Jullundur		To address public meeting.
	24th—Jullundur		24th—Khambra-Amritsar		To address public meeting.

Minister/ Deputy Minister	Departure		Arrival		Purpose of visit
	Date	Station	Date	Station	
1	2		3		4
Chief Minister, Punjab— <i>contd</i>	April, 1956— <i>concl'd</i>				
	25th—Amritsar		25th—Naushera Panuan		To inspect Kirtowal Minor.
	27th—Chandigarh		27th—Jullundur		Official work.
	27th—Jullundur		27th—Chandigarh		
	29th—Chandigarh		29th—Pipli		To address a public meeting at village Butana.
	30th—Pipli		30th—Butana		
	30th—Butana		30th—Delhi		
	May, 1956				
	1st & 2nd—Halt at Delhi				Official discussion
	3rd—Delhi		4th—Pipli		
	4th—Pipli		4th—Chandigarh		
	6th—Chandigarh		6th—Patiala		Official discussions at Patiala and Delhi.
	6th—Patiala		6th—Delhi		
	6th (Evening)— Delhi		6th—Gurgaon— Delhi		Private visit.
	7th—Halt at Delhi				Official work.
	8th—Delhi		10th—Chandigarh		
	10th—Chandigarh		10th—Naraingarh		To address four rural meetin in the Naraingarh Tahsil.
	10th—Naraingarh Badhauri-Gadhauri		10th—Naraingarh		
	11th—Naraingarh (also visited Jatwar and Laha villages in Naraingarh Tahsil en-route)		11th—Ludhiana		To discuss law and order situation with Ludhiana District Officers.
	12th—Halt at Ludhiana				
	13th—Ludhiana		13th—Amritsar		To address public meeting in Amritsar about Regional Formula and distribute prizes at Sathiala College.
			14th and 15th—Halt		
	16th—Amritsar		16th—Sathiala		
	16th—Sathiala		16th—Chandigarh		
	17th—Chandigarh		17th—Nangal		To inspect site for the propos- ed Fertilizer Factory.
	17th—Nangal		17th—Chandigarh		

[Minister for Education]

Minister/ Deputy Minister	Departure		Arrival		Purpose of visit
	Date	Station	Date	Station	
1	2		3		4
Chief Minister, Punjab— <i>contd.</i>	May, 1956— <i>concl'd</i>				
	18th—Chandigarh		18th—Patiala		To perform inaugural ceremony of Pepsu Roadways Workshop.
	18th—Patiala		18th—Chandigarh		
	20th—Chandigarh		20th—Rohtak		To address a public meeting at Rohtak ; official discussions at Delhi and to meet a deputation of Punjab Arya Paratinidhi Sabha at Jullundur.
	20th—Rohtak		20th—Delhi		
			21st—Halt		
	22nd—Delhi		22nd—Jugiana		
	23rd—Jugiana		23rd—Jullundur		
	23rd—Jullundur		23rd—Chandigarh		
	24th—Chandigarh		24th—Nangal		To attend meetings of the Punjab Tribes Advisory Council at Manali.
	25th—Nangal		25th—Baijnath		
	26th—Baijnath		26th—Manali		Do
	29th—Manali		29th—Palampur		Do
	30th—Palampur		30th—Chandigarh		
	30th—Chandigarh		30th—Simla		
	31st—Simla		31st—Delhi		
	31st—Delhi		1st June—Bombay		Visit to Bombay to attend A. I. C. C. meeting was private.
	June, 1956				
	5th—Bombay		6th—Delhi		To meet Prime Minister India.
	7th—Delhi		7th—Chandigarh		
	9th—Chandigarh		9th—Kotla-Nangal Chandigarh		To accompany Home Minister, India for inauguration of Kotla Power House.
	10th—Chandigarh		10th—Bekhowal- Chandigarh		To attend conference arranged by Kashtrya, Ghrit, Bahti, Chhang Baradari.
	12th—Chandigarh		12th—Kheri- Chandigarh		To address rural meeting
	14th—Chandigarh		14th—Rohtak		To receive the Prime Minister of India at Rohtak.
	14th—Rohtak		15th—Chandigarh		
	15th—Chandigarh		15th—Simla		To hold official discussions with Governor at Simla.
			16th—Halt		
	17th—Simla		17th—Chandigarh		

Minister/ Deputy Minister	Departure		Arrival		Purpose of visit
	Date	Station	Date	Station	
1	2		3		4
June, 1956.—concl'd					
Chief Minister, 20th—Chandigarh Punjab.— cont'd			20th—Delhi		To attend meeting of the Central Flood Control Board.
			21st—Halt at Delhi		
	22nd—Delhi		22nd—Patiala		To address Pepsu Panchayat Conference.
	22nd—Patiala		22nd—Chandigarh		Meeting of Punjab Integra- tion Council and other offi- cial discussions at Simla.
	27th—Chandigarh		27th—Simla		
			28th and 29th—Halt		
	30th—Simla		30th—Chandigarh		
	30th—Chandigarh		1st July—Rayya		To address a rural meeting at Wadala (near Rayya).
	July, 1956				
	1st—Rayya		1st—Amritsar		Discussions on official matters with the Union Home Minister and Education Minister
	1st—Amritsar		2nd—Delhi		
	3rd—Delhi		3rd—Chandigarh		Private visit.
	3rd—Chandigarh		3rd—Patiala		
	4th—Patiala		4th—Chandigarh		
	12th—Chandigarh		12th—Simla 13th-14th—Halt		Meeting of Punjab Red Cross Executive at Simla and other official discussions with Governor.
	15th—Simla		15th—Chandigarh		
	16th—Chandigarh		16th—Patiala		Meeting of Joint Advisory Council for Punjab, Pepsu and Himachal Pradesh.
	16th—Patiala		16th—Chandigarh		
	18th—Chandigarh		18th—Malout		To attend a conference at Malout.
	18th—Malout		19th—Amritsar		Official work.
	19th—Amritsar		19th—Chandigarh		
	20th—Chandigarh		20th—Nangal		To receive the Congress President at Nangal and other official work.
	20th—Nangal		20th—Chandigarh		
	23rd—Chandigarh		23rd—Patiala		To attend opening ceremony of Patiala Public Library by Governor, Punjab.
	23rd—Patiala		23rd—Chandigarh		
	24th—Chandigarh		24th—Delhi 25th & 26th—Halt		To see the Prime Minister and other Ministers of the Government of India for official discussions.
	27th—Delhi		27th—Chandigarh		

Minister for Education]

Minister/ Deputy Minister	Departure		Arrival		Purpose of visit
	Date	Station	Date	Station	
1	2		3		4
July 1956.— <i>concl'd</i>					
Chief Minister, Punjab.— <i>concl'd</i>	28th—Chandigarh		28th—Ambala Cantt		To perform opening ceremony of the New Indi Motor Branch at Ambala.
	28th—Ambala Cantt.		29th—Simla		
			30th & 31st—Halt		Discussions with Governor, attend inauguration of Indira Gandhi Holiday Home Camp and meeting of the Punjab Post-War Services Reconstruction Fund at Simla.
January, 1956					
Develop- ment Minister, Punjab	1st—Amritsar		1st—Udho Nangal and back		To attend rural conferece
	2nd—Amritsar		2nd—Chandigarh		Meeting of District Agricturaln Officers at Ludhiana
	5th—Chandigarh		5th—Ludhiana		
	6th—Ludhiana		5th—New Delhi		To see Prime Minister and Home Minister
			6th—Halt at New Delhi		
	7th—New Delhi		7th—Chandi Mandir Jullundur Hamira		
	7th—Hamira		7th—Amritsar		Hear consolidation complaints.
			8th—Halt		
	9th—Amritsar		9th—Jullundur Chandigarh		
	11th—Chandigarh		11th—New Delhi		See Education Minister and to accompany Dr. Bleucher of Germany to Sonapat Block.
	13th—New Delhi		12th—Halt 13th—Chitaur- Chandigarh		
	14th—Chandigarh		15th—Raipur-Rani- Delhi-Amritsar		Attend meeting at Raipur Rani and Amritsar.
	15th—Amritsar		15th—Gurusar- Satlani-Ferozepore- Abohar-Ferozepore		Visit N. C. C. Camp at Guru- sar Satlani.
	16th—Ferozepore		16th—Amritsar- Dera-Palampur		
	17th—Palampur		17th—Chadhiar- Ludhiana.		Attend conference at Chadhiar.

Minister/ Deputy Minister	Departure		Arrival		Purpose of visit
	Date	Station	Date	Station	
1	2		3		4
January 1956.—concl'd					
Development Minister Punjab.— <i>concl'd</i>	18th—Ludhiana		Chandigarh-Chandi- Mandir-Rajpura- Delhi		See Prime Minister, Education Minister and Home Minister, India.
			19th—Halt		
	20th—Delhi		20th—Chandigarh		
	22nd—Chandigarh		New Delhi		See Home Minister and Education Minister.
	23rd—New Delhi		Chandigarh		
January, 1956					
Irrigation and Power Minister, Punjab	25th-26th—Chandi- garh		Rohtak		Taking of salute in connection with Independence Day Cele- brations.
February, 1956					
	2nd		Panipat		Addressed public meeting.
	6th		Amritsar		Receive the Prime Minister of India.
	7th		Ambala		Heard public grievances.
	8th		Beri		Addressed public meeting.
	9th		Amritsar		Addressed public meeting.
	10th		Madhopur		Inspection of Head-works.
	11th to 12th		Amritsar		To attend Cabinet meeting.
	14th		Nangal		To inspect the preliminary arrangements in connection with the visit of Shah of Iran.
	19th		Ballabgarh and Pataudi		In connection with the visit of Shah of Iran and attended Hari- jan Conference at Pataudi.
	20th		Nangal		In connection with the visit of the Shah of Iran.
	26th		Rohtak, Karautha and Dighal		Addressed Public meetings.
	28th		Amritsar		Inspected the Assistant Regis- trar's Office.
March, 1956					
	2nd		Jagadhri		Inspected Western Jumna Canal.
	4th		Bhainswal		Addressed public meeting.
			Kalan		

[Minister for Education]

Minister/ Deputy Minister	Departure		Arrival		Purpose of visit
	Date	Station	Date	Station	
1	2		3		4
	March, 1956.— <i>concl'd</i>				
Irrigation and Power Minister Punjab.— <i>cont'd</i>	9th		Rohtak		Met Co-operative Sugar Mills representatives.
	10th		Jhajjar		Addressed the Gurukul Jhajjar Workers.
	11th		Hoshiarpur-Jullundur		Awarded prizes to Kanungos and Patwaris, and inspected the electrification arrangements at Garhshankar.
	13th		Malout Mandi		Discussion regarding M. C. Malout Mandi Affairs.
	17th		Ludhiana		Discussion regarding M. C. Ludhiana Maternity case.
	20th		Morinda		Attended the closing day ceremony of A. C. C. Camp.
	22nd		Kharar		Attended the Tehsil Panchayat Tournament and awarded the prizes.
	24th		Rohtak		Addressed public meeting.
	25th		Sanghi		Addressed public meeting.
	26th		Raiya		Addressed public meeting.
	28th		Ambala		Addressed public meeting.
	30th		Sonepat-Ganaur		Delivered convocation address and addressed public meeting at Ganaur.
	April, 1956				
	10th		Nangal		Bhakra Control Board Meeting.
	13th		Rupar		Public meeting.
	15th		Panipat		Addressed the convention of the Divisional Inspectors of Schools.
	18th		Tajewala		Inspected the Headworks.
	22nd		Rohtak		Addressed public meeting.
	24th		Jullundur		Ditto
	25th		Amritsar		Attended meeting of the Local Government Urban Enquiry Committee.
	26th		Pathankot		Ditto

Minister/ Deputy Minister	Departure		Arrival		Purpose of Visit
	Date	Station	Date	Station	
1	2		3		4
	April, 1956.— <i>concl'd</i>				
Irrigation and Power Minister.— <i>cont'd</i>	26th		Jullundur		Recorded a talk on A. I. R.
	30th		Butana		Annual Function of the Janta High School.
	May, 1956				
	1st		Jamni-Khera		Opening ceremony of Jamni-khera Minor.
	2nd		Gorakhpur		Public grievances.
	3rd		Dabwali		Ditto
	4th		Kurana		Addressed public meeting.
	5th		Bahukholri		Ditto
	6th		Boria-Gurgaon-Delhi		Addressed public meeting and Punjab Revenue Patwaries Association.
	12th		Nangal		Deputation of Mazdoor Sangh.
	14th		Ludhiana		Addressed public meeting.
	15th		Delhi		Government of India Ministers (to meet).
	16th		Kirmara		Heard public grievances.
	17th		Tohana		Heard public grievance and addressed public meeting.
	18th		Shahabad		Addressed public meeting.
	19th		Rohtak		Public grievances.
	20th		Kaliwas		Public meeting.
			Dalmia Dadri		Public grievances.
			Narnaul		Political Conference.
	21st		Kaloi-Gorakhpur Samna		Addressed public meeting and opening ceremony of Dhaman Minor.
	22nd		Butana		Public meeting.
	23rd		Jullundur		Public grievances and addressed workers meeting.
	24th—26th		Poona-Kharak-wasla		Presented the trophy to the Punjab Batallion by the Punjab Government.
	29th		Simla		Bhakra Control Board.
	30th		Delhi		Sub-Committee Ministers of the Co-ordination Board, Government of India.
	31st		Mandauthi		Addressed public meeting.

[Minister for Education]

Minister/ Deputy Minister	Departure		Arrival		Purpose of visit
	Date	Station	Date	Station	
1	2		3		4
June, 1956					
Irrigation and Power Minister Punjab.— <i>contd</i>	4th		Amritsar		Inspected I. B. Research Insti- tute and heard public griev- ances.
	5th		Kotla		In connection with Pandit Pant's visit.
	9th		Nangal		Ditto
	10th		Rohtak		Heard public grievances.
	12th		Sonepat		Ditto
	13th		Jahangirpur		Public meeting at V. Baghan.
	14th		Delhi		Met the Central Ministers.
	17th		Ambala		Addressed Clerks of I. B. Association.
	20th		Gohana-Delhi		Public meeting at V. Samri.
	21st		Delhi		Meeting of the Central Floods Control Board.
	23rd		Mullanpur		Performed the stone laying ceremony of the Co-op. Ginning Factory.
	25th		Ludhiana		Public meeting at V. Bahadur- ke.
	28th		Simla		Cabinet meeting.
	29th		Delhi		Meeting with the Government of India Ministers.
	30th to 2nd July		Mussoorie		Attended the State Co-opera- tion Ministers' Conference.
July, 1956 ..					
3rd		Jagadhri	..	Public grievances	
6th		Nangal	..	Accompanied Government of India's Defence Minister	
7th		Delhi-Rohtak- Dighal-Go- chhi-Bagh- pur-Wazir- pur-Beri		Performed switching on ceremonies	
8th		Sisana-Garohi Bohar-San- ghi		Ditto	
9th		Delhi	..	Met the Housing and Works Minister, Govern- ment of India	
11th		Ludhiana	..	Address the students of Arya College	
12th		Patiala	..	Opening ceremony of Khanauri bridge	
16th		Patiala- Malout		Meeting of the Joint Ad- visory Council	

Minister/ Deputy Minister	Departure		Arrival		Purpose of Visit
	Date	Station	Date	Station	
1	2		3		4
Irrigation and Power Minister Punjab—concl'd.	July, 1956—concl'd.				
	17th			Abohar-Ka- bulshah	Public grievances
	18th			Rajanwali ..	Ditto
	19th			Nangal ..	Bhakra Control Board
	24th			Kaithal- Karnal	Workers meeting
	25th			Sirsa-Hissar	Performed switching on ceremony
	26th			Loharu ..	Public meeting
	27th			Bhiwani ..	Ditto
	28th			Palwal-Hodal	Performed switch on ceremony
30th			Jullundur ..	Workers meeting	
January, 1956					
Finance Minis- ter, Punjab	25th	Chandigarh	25th	Batala (via Amritsar)	}
	26th	Batala	26th	Dinanagar	
		Dinanagar	26th	Pathankot	
		Pathankot	26th	Sujanpur	
		Sujanpur	26th	Batala	
	27th	Batala	27th	Amritsar	
		Amritsar		Chandigarh	
February, 1956					
	4th	Chandigarh	4th	Ambala	
		Ambala		Khanna ..	Visited Infirmary Centre, Khanna
	5th	Khanna		Batala (via Amritsar)	Visited Vanita Ashram at Jullundur

[Minister for Education]

Minister/ Deputy Minister	Departure		Arrival		Purpose of Visit
	Date	Station	Date	Station	
1	2		3		4
Finance Minister, Punjab— <i>concl.</i>	February, 1956— <i>concl.</i>				
	6th	Batala		Amritsar	}
	7th	Halt at Amritsar			
	8th	Amritsar		Batala and back	
	9th-10th	Halt at Amritsar			
	11th	Amritsar		Batala and back	
	12th	Halt at Amritsar			
	13th	Amritsar		Batala	
	14th	Batala		Chandigarh	}
	17th	Chandigarh		Delhi	.. Meeting with Chief Minister Delhi, regarding Sales Tax on luxury goods
	18th			Halt at Delhi	
	19th	Delhi		Kalka	.. Inauguration of Handloom Week at Ambala
	19th	Kalka		Nangal	.. In connection with the Shah Iqbal's visit
	20th	Nangal		Chandigarh	
	24th	Chandigarh		Hoshiarpur	.. Visited National Institute of Engineering (ii) Prize distribution of D. A. V. High School
	25th	Hoshiarpur		Pathankot	}
	26th	Pathankot		Gurdaspur	
		Gurdaspur		Batala	
	27th	Batala		Chandigarh	
		Chandigarh		Delhi	
	28th	Delhi		Chandigarh	
	March, 1956				
	3rd	Chandigarh		Batala	}
	4th	Batala		Dera Baba Nanak Pathankot	
		Dera Baba Nanak Pathankot			
				Chandigarh	

Minister/ Deputy Minister	Departure		Arrival		Purpose of Visit
	Date	Station	Date	Station	
1	2	3	4		
Finance Minister, Punjab— <i>canld.</i>	March, 1956— <i>contd.</i>				
	10th	Chandigarh	Ambala Cantt.	S. D. College	convoca- tion
		Ambala Cantt.	Batala	*	*
	11th	Batala	Bhagowal	Visit A. C. C. and Social	
		Batala and back	Fatehgarh Churian	Service Camp	
	12th	Batala	Chandigarh	}	
	16th	Chandigarh	Pathankot		
	17th	Pathankot	Dalhousie	Visit Government Sericulture Grainage	
	18th	Dalhousie	Pathankot	Visit Vocational Training Centre	
		Pathankot	Sujanpur and back	*	*
		Pathankot	Chandigarh	}	
	25th	Chandigarh	Batala		
			(via Amritsar)	1. Visited District Jail, Amritsar	
				2. Addressed Labour workers meeting at Chherta	
	26th	Batala	Dhariwal	*	*
		Dhariwal	Gurdaspur	Visited District Jail, Gurdaspur	
	26th	Gurdaspur	Batala	}	
	27th	Batala	Chandigarh (via Pathankot)		
	29th	Chandigarh	Batala (via Jullundur and Amritsar)	Discussed matters relating to the visit of Secretary to Government of India, Industries and Commerce	
	30th to 3rd April		Halt at Batala	}	
	April, 1956				
	4th	Batala	Chandigarh (via Mukerian)	}	
	7th	Chandigarh	Ludhiana		
	8th	Ludhiana-Halwara-Ludhiana		}	In connection with the visit of Rashtrapati
	9th	Chandigarh	Patiala and back		
	13th	Chandigarh	Amritsar	*	*

[Minister for Education]

Minister/ Deputy Minister	Departure		Arrival		Purpose of Visit
	Date	Station	Date	Station	
1	2		3		4
Finance Minister, Punjab— <i>contd.</i>	April, 1956— <i>concl'd.</i>				
	14th	Amritsar		Dera Baba Nanak Batala	Addressed rural Conference
		Dera Baba Nanak Batala		Pathankot ..	Opening ceremony of Model School, Pathankot
	15th	Pathankot		Chandigarh	
	18th	Chandigarh		Amritsar ..	Deputation of various associations met F. M.
	19th	Amritsar		Batala and back	
	20th	Amritsar		Delhi	
	21st & 22nd			Halt at Delhi	
	23rd	Delhi		Chandigarh	
	May, 1956				
	1st	Chandigarh		Ludhiana	
	2nd	Halt at Ludhiana			
	3rd	Ludhiana		Chandigarh	
	10th	Chandigarh		Batala	
	11th	Batala		Fatehgarh Churian	
		Fatehgarh Churian		Batala	
		Batala		Pathankot	To meet Finance Minister, Government of India
		Pathankot		Madhopur and back	
	13th	Pathankot		Amritsar	
	14th	Amritsar		Chandigarh	
	16th	Chandigarh		Jullundur	
	17th	Jullundur		Banga	
		Banga		Chandigarh	
	23rd	Chandigarh		Jullundur	
	24th	Jullundur		Fatehgarh Churian and back	
	25th	Jullundur		Chandigarh	
	27th	Chandigarh		Patiala and back	

Minister/ Deputy Minister	Departure		Arrival		Purpose of Visit
	Date	Station	Date	Station	
1	2	3	4		
Finance Minister, Punjab— <i>conld.</i>	May, 1956— <i>concl'd.</i>				
	30th and 31st		Halt at Simla		
	June, 1956				
	1st	Simla	Chandigarh		
	2nd	Chandigarh	Batala		* *
	3rd	Halt at Batala			
	4th	Batala	Chandigarh		
	6th	Chandigarh	Ludhiana and back		
	9th	Chandigarh	Kotla and back		In connection with Kotla Power-house Opening Ceremony
	13th	Chandigarh	Jagadhri		
	14th	Jagadhri	Chandigarh		* *
	16th	Chandigarh	Karnal		
	17th	Karnal Panipat	Panipat Delhi		
	18th	Delhi	Sonepat and back		Visited Atlas Cycles Factory
	19th	Delhi	Gurgaon and back		* *
	20th and 21st		Halt at Delhi		Conference with Minister for Production, Government of India, regarding development of cottage Industries
	22nd	Delhi	Chandigarh		
	24th	Chandigarh	Bhuta (via Ludhiana and back)		* *
	27th	Chandigarh	Simla		Meeting of the Rules Committee of the Punjab Legislative Council
	28th to 3rd July, 1956		Halt at Simla		
	July, 1956				
	4th	Simla	Chandigarh		B. M. College function on 1st July, 1956

[Minister for Education]

Minister/ Deputy Minister	Departure		Arrival		Purpose of Visit
	Date	Station	Date	Station	
1	2	3	4		
Finance Minister Punjab— <i>concl'd.</i>	July, 1956— <i>concl'd.</i>				
	12th	Chandigarh	Jullundur ..	Radio Talk	
	13th	Chandigarh	and back Delhi	• •	
	14th	Halt at Delhi		Meeting of the All-India Council for Technical Education	
	15th	Delhi	Chandigarh	}	
	18th	Chandigarh	Batala		
	19th	Batala	Dhariwal and back		
	20th	Batala	Gurdaspur		
		Gurdaspur	Amritsar		
	21st	Halt at Am- ritsar			• •
	22nd	Amritsar	Ludhiana		
		Ludhiana	Chandigarh		
	28th	Chandigarh	Jullundur		
	29th	Jullundur	Chandigarh		
	31st	Chandigarh	Nangal and back		
Public Works Minister	April, 1956				
	23rd		Ambala ..	Attend Mahavir Jyanti Celebrations	
	24th		Karnal		
	25th		*Smalkha to Delhi and back (Tehsil Panipat)	Address public meetings	
	29th		Karnal, Village Mor- Majra, *Jind (PEPSU) Gohana (Tehsil)	..	
	30th		Village Sikandar Majra Butana, (Kar- nal) (Gohana), Sone- pat (Tehsil)	Address public meetings	
	May, 1956				
	1st		Village Fazalpur, Karnal		
	7th		Karnal, Tarori (Kar- nal)		

**The journeys marked ** were performed in connection with relief and rehabilitation, industries, labour and jail matters.

*Private visit.

Minister/ Deputy Minister	Departure		Arrival		Purpose of Visit
	Date	Station	Date	Station	
	1	2	3	4	
Public Works Minister— <i>contd</i>	May, 1956— <i>contd</i>				
	8th		Panipat, Naultha (Panipat)		Address public meetings
	9th		Panipat		
	11th		Ludhiana	}	Interview officers and at- tend Conference of Ex- cise and Taxation Offi- cers at Jullundur
	12th and 13th		Jullundur		
	16th		Ambala Cantt., Sone- pat		Attend founder's day celebrations at Sanatan Dharam College
	17th		Sonepat, Hissar, Faridabad (Tehsil)		
	18th		Fatehabad, Tohana	}	Address public meetings
	19th		Tohana (Hissar), Bathhu (Fatehabad), Fatehabad (Tehsil) Karnal		
	20th		Karnal, Katalheri (Karnal)		
	27th		Rupar	}	Inaugurate the annual Conference of Back- ward Classes League
	28th		Rupar		
	30th and 31st		Simla	..	Official tour
	June, 1956				
	1st		Shahabad (Thanesar)	}	Address public meetings
	2nd		Amin (Karnal), Deo- ban (Kaithal), As- sands (Kaithal), Karnal		
	3rd		Karnal, Smalkha (Panipat)		
	4th		Smalkha (Panipat), Kiwani (Panipat), Panipat (Tehsil)		
	9th		Kotla, Nangal	..	Inauguration ceremony by the Union Home Minister
	10th and 11th		Jullundur	..	Meet a deputation of Punjab Beopar Mandal, etc.

[Minister for Education]

Minister/ Deputy Minister	Departure		Arrival		Purpose of Visit
	Date	Station	Date	Station	
1	2	3	4		
Public Works Minister—concl'd	June, 1956—concl'd		Karnal		
	12th		Panipat, Jattol, Roh- tak (Panipat)		Address public meetings
	13th		Bahadurgarh (Jhaj- jar), Rohtak		
	14th		Rohtak halt		
	15th		Delhi, Rohtak		Meet departmental offi- cers and deputations of Beoparies and of Labour Construction Co- operative Societies
	16th		Delhi, *Narora (U. P.)		
	17th		Narora, Delhi		
	18th		Delhi		
	22nd and 23rd		Karnal, Gohana, Panipat		Discussions with Minis- ters of the Government of India
	24th		Gohana, Bhainswal (Gohana), Panipat, Seemalgojra (PNP)		
	25th		Panipat		
	28th		Simla		Address public meetings
	29th and 30th		Karnal, Delhi		
	July, 1956				
	1st		Delhi, Gurgaon, V. Wazirabad (GGN)		Cabinet meeting
	2nd		Gurgaon, Panipat, village Asan (Pani- pat), Karnal, village Satana (PNP)		
	3rd		Karnal		
	7th		Ambala Cantt.		
	8th		Bhiwani (Tehsil), vil- lage Jwi, Kallan (Bhiwani)		
	9th		Hissar, Uklana Mandi (Hissar), Karnal		

*Private Visit

Minister/ Deputy Minister	Departure		Arrival		Purpose of Visit
	Date	Station	Date	Station	
1	2	3	4		
Public Works Minister— contd	July- 1956—contd				
	10th	Karnal	..		Address public meeting
	11th	Ludhiana, Jullundur			Address Youth Congress and attend Political Conference at Adampur
	12th	Adampur (Jullundur), Jullundur			
	13th	Karnal			Address public meetings
	14th	Rohtak			
	15th	Rewari	..		
	16th	Village Ralawas, Kharagwas, Bawal (Rewari Tehsil)			
	17th	Delhi, Gharaunda (Karnal Tehsil)			
	21st	Ambala Cantt.			Address meeting of offi- cials of Buildings and Roads Branch
	23rd	Patiala, Ambala City			In connection with the opening ceremony of Public Library, Patiala
	27th	Moga			Address public meetings
	28th	Ferozepore, Fazilka, village Jatianwali (Fazilka)			
	29th	Jullundur			Meet deputation of Mo- tion Pictures Associa- tion and to address public meetings
	30th	Ludhiana, village Ghunda (Ludhiana)			
Shri Gurbanta Singh, Agri- culture and Panchayats Minister	April, 1956				
	23rd to 25th	Jullundur			To attend public function
	26th to 28th	Nakodar and Phil- laur			To attend 5-Year Plan Publicity Week Mela
	May, 1956				
	1st	Ludhiana			To visit Agriculture Farm
	2nd	Dhogri Farm			To visit potato seed farm
		Jullundur			To attend public function

[Minister for Education]

Minister/ Deputy Minister	Departure		Arrival		Purpose of Visit
	Date	Station	Date	Station	
1	2		3		4
Shri Gurbanta Singh, Agriculture and Panchayats Minister— <i>contd</i>	May, 1956— <i>contd</i>				
	3rd		..		To address Panches meeting
			Langeri	..	Ditto
			Hoshiarpur	..	Ditto
	4th		Adampur	..	Ditto
			Pandori Nijjar, Jullundur		
	5th		Banga	..	Ditto
	6th		Bhogpur, Jullundur		Private
			Jandusingha		To attend public meeting
	11th to 14th		Jullundur	..	To attend public function
	12th		Ambala, Delhi, Gurgaon		To address District and Tehsil Panchayats Officers, and to visit Barley Breeding Farm
	14th		Patiala	..	To attend public function
	21st		Ludhiana	..	Addressed Agricultural Officers
			Jullundur	..	Meeting with Market Committee
	22nd		Amritsar	..	Inspected Forest Plantation
	23rd		Reached Chandigarh		
	25th		Jullundur	..	Addressed Panchayats of Tahsil Nakodar and Jullundur
	26th		Gurdaspur	..	Meet members of Panchayats
			Dinanagar	..	Meet members of Arya-nagar
			Amritsar		
	27th		Reached Chandigarh		
	28th		Rohtak		
			Hissar		

Minister/ Deputy Minister	Departure		Arrival		Purpose of visit
	Date	Station	Date	Station	
1	2		3		4
Shri Gurbanta Singh, Agriculture and Panchayat Minister— <i>contd</i>	May. 1956— <i>concl'd</i>				
	29th		Dabwali	..	To visit site for Mandi
			Hissar		
			Delhi		
	30th		Reached Chandigarh		
	30th		Simla		To attend a meeting
	31st		Reached Chandigarh		
	June, 1956				
	5th		Rupar	..	To attend public function
	6th to 14th		Srinagar	..	To attend meeting of the Central Forestry Board
	15th		Jullundur	..	To attend public function
	20th		Chhachrauli	..	To visit forest plantation
	22nd		Jullundur	..	To attend Harijan Conference
	23rd		Kartarpur		To attend Harijan Conference
	24th		Jagraon		To attend the foundation-stone laying ceremony
	27th to 1st July		Mussoorie (Head-quarter at Dera-dun)		To attend Agriculture Ministers Conference
	July 1956				
	3rd		Jullundur	}	To attend public meetings
			Bilga		
			Hussainipur		
			Nakodar		
	5th		Muktsar Rupana		To attend Harijan Conference
	8th		Bhatinda		To attend public function
	9th		Cudhiana Raho		Ditto
	10th		Jullundur		Ditto
	12th		Adampur		To attend political conference

[Minister for Education]

Minister/ Deputy Minister	Departure		Arrival		Purpose of visit
	Date	Station	Date	Station	
1	2		3		4
July, 1956—concll					
Shri Gurbanta Singh, Agriculture and Panchavats Minister—concll	21st		Jullundur		Inspection of Fantonganj Mandi
	23rd		Sirsa		Visit of Government Live-Stock Farm
	24th		Hissar, Rohtak		To attend a public meeting
	25th		Delhi		..
	28th		Rewari		To address Panches
Deputy Minister, Labour	29th		Jullundur		To visit Agriculture Farm
	April, 1956				
	27th		Fatehabad		To address public meeting
	May, 1956				
	3rd		Hissar		To meet district officers and hear problems of political sufferers
	12th		Delhi		To meet Deputy Minister, Labour, Government of India
	13th		Hissar		To address workers' meeting
	14th		Fatehabad		To address rural conferences
	16th				
	27th				
	31st		Sonepat		To hear Labour Problems
	June, 1956				
	6th		Rewari		To hear Labour Problems
	9th		Nangal		Opening ceremony of Kotla Power House
	10th		Hissar		To address Labour Meeting
	11th		Hansi		To address public meetings in Hansi and conferences in rural areas of Hansi Tehsil
	12th				
	13th				
	14th		Rohtak		To receive Prime Minister of India

Minister/ Deputy Minister	<i>Departure</i>		<i>Arrival</i>		Purpose of visit
	Date	Station	Date	Station	
1	2		3		4
June, 1956—concl'd					
Deputy Minister, Labour—concl'd	15th .		Hissar		To address public meeting
	23rd, 24th		Abohar, Fazilka		To address citizens of Abohar and Fazilka and hold meetings in rural areas
	25th		Hissar		Discussion of Problem of drinking water facilities in Political Sufferers Block
	28th, 29th		Simla		Cabinet meeting
July, 1956					
	2nd		Ghasera, Nuh and Malab		To see Social Welfare Work
	8th		Bhiwani		To address Labour Conference
	9th		Oklana Mandi		To address Kisan Conference
	10th		Hissar		To visit political sufferers Blocks, with Deputy Commissioner, Hissar to hear grievances of political sufferers
	11th, 12th and 13th		Bhiwani and Loharu		Visited rural areas in tehsil Bhiwani to hear local grievances
	14th		Rohtak		To visit the Training Centre
	15th		Ambala		Selection of site for beggars' home
	20th		Nangal		To receive Shri U. N. Dhebar, Congress President, and for other official business
	23rd		Patiala		Opening ceremony of Central Library, Patiala
	26th	} Simla			Meeting of Labour Legislation Amendment Board
	27th				
	30th	} Amritsar			Meeting of Sub-Committee of National Workers Relief and Re-habilitation Board
	31st				

[Minister for Education]

Minister/ Deputy Minister	Departure		Arrival		Purpose of visit
	Date	Station	Date	Station	
1	2	3	4		
Deputy Minister, Development	M.y, 1956 2nd	Hoshiarpur			Addressed workers in the office of the District Congress Committee
	2nd	Haryana (Hoshiarpur)			Addressed workers meeting
	2nd	Garndiwala (Hoshiarpur)			Ditto
	3rd	Mahilpur (Garhshankar)			Addressed Workers meeting Met Directors Post Co-operative Union
	5th	Hoshiarpur			Inspected Central Co-operative Bank and District Wholesale Co-operative Society
	7th	Sham Chaurasi (Hoshiarpur)			Addressed workers meeting
	10th	Ludhiana			Addressed meeting of Tehsil Panches and Sarpanches
	11th	Ludhiana			Meeting with Director of Central Co-operative Bank and District wholesale Co-operative Society
	12th	Garget (Una)			(i) Addressed meeting of Circle Panches and Sarpanches (ii) Addressed meeting of Co-operative Societies (iii) Addressed Workers meeting
	13th	Langeri (Garhshankar)			Foundation-stone laying ceremony of Model Village Tanneries and distribution of grants and loans to Industrial Co-operatives
	13th	Bassi Kalan (Hoshiarpur)			Addressed workers meeting and distribution of grants and loans to the Industrial Co-operatives
	14th	Sus (Hoshiarpur)			Addressed Public meeting
	16th	Bassi Ghulam Hussain (Hoshiarpur)			Addressed Workers' meeting
		Hoshiarpur			Addressed meeting of Panches and Sarpanches of Hoshiarpur Tehsil
		Mal Majra (Hoshiarpur)			Addressed workers meeting

Minister/ Deputy Minister	<i>Departure</i>		<i>Arrival</i>		Purpose of visit
	Date	Station	Date	Station	
1	2		3		4
May, 1956— <i>contd</i>					
Deputy Minister Development— <i>contd</i>	17th		Tanda Urmur (Dassuya)		(i) Addressed meeting of Panches of Thana Tanda Urmur (ii) Addressed members of Co-operative Societies of Thana Tanda Urmur (iii) Addressed Workers of Thana Tanda Urmur
	18th		Nangal Town(Una)		Distribution of grants and loans to Industrial Co-operative and dividends to the share-holders of Co-operative Societies
	19th		Anandpur Sahib (Una)		Addressed Workers meeting Addressed Panches and Sarpanches of Thana Anandpur Sahib
	19th		Una (Una)		Addressed Panches and Sarpanches of Thana Una Addressed workers meeting
	23rd		Jullundur (Jullundur)		Attending meeting of P.P.C.C.
	24th		Mehli (Nawanshahr)		Visited Mehli Thrift and Credit Society and Mehli Tube-well and Irrigation Society
			Jassomuzara (Nawanshahr)		Visited Jassomuzara Large-sized society
			Banga (Nawanshahr)		(i) Visited Banga Cotton and Ginning Factory (ii) Laid foundation-stone of Banga House Building Society (iii) Visited Banga Marketing Society.
			Daulatpur (Nawanshahr)		Addressed meeting
			Nawanshahr (Nawanshahr)		Met members of Nawanshahr Doaba Sugar Mills and visited Nawanshahr Marketing Society

[Minister for Education]

Minister/ Deputy Minister	Departure		Arrival		Purpose of visit
	Date	Station	Date	Station	
1	2		3		4
May, 1956—concl_d					
Deputy Minister Development— <i>cont_d</i>	25th		Reru (Jullundur)		Visited Reru Thrift and Credit Society
			Beas Pind (Jullundur)		Visited Beas Pind Thrift and Credit Society
			Bhogpur (Jullundur)		Visited Bhogpur Sugar Mills
			Nakodar (Nakodar)		Visited Nurmahal Union and Nurmahal Industrial Society, Nurmahal Weavers Society
	28th		Mahilpur (Garhshankar)		Visited Mahilpur Co-operative Union
	9th	June, 1956	Kotla (Una)		Attended opening ceremony of Power House
	10th		Dehriwala (Hoshiarpur)		Laid foundation stone of Panchayat High School
			Bekhowal (Hoshiarpur)		Attended Rural Conference
	12th		Balachaur (Garhshankar)		Addressed Panches and Sarpanches Thana Balachaur (ii) Addressed workers meeting
			Dadial (Garhshankar)		Performed opening ceremony of Gram Panchayat Girls School
			Akaul Ghaur (Garhshankar)		Visited village panchayat
			Ajnoha (Garhshankar)		Addressed meetings
	13th		(Mand Bheder (Dasuya)		Performed opening ceremony of Panchayat School
			Mukerian (Dasuya)		Addressed Panches and Sarpanches of Thana Hajipur and Mukerian (ii) Addressed workers meeting
	16th		Kotla Sultan Singh (Amritsar)		Held enquiry against Sarpanch
			Amritsar		Addressed Panches and Sarpanches of tehsil Amritsar and members of Co-operative and Labour Construction Societies

Minister/ Deputy Minister	Departure		Arrival		Purpose of visit
	Date	Station	Date	Station	
1	2		3		4
June, 1956—concl'd					
Deputy Minister Development— concl'd	19th		Kali Sari (Amritsar)		Inauguration ceremony of Construction of link road
	23rd		Shamchurasi (Amritsar)		Attended Rural Harijan Conference
	28th and 29th		Simla (Simla)		Meeting of Council of Ministers
July, 1956					
	1st to 3rd		Mussourie (Mussourie)		Meeting of State's Co- operation Minister
	12th		Adampur (Jullundur)		Harijan Conference (Atten- ded)
	18th		Hoshiarpur (Hoshiarpur)		Addressed workers' meeting
	20th		Nangal Township (Una)		In connection with the visit of Shri U. N. Dhebar
	23rd		Patiala (Patiala)		In connection with the opening ceremony of Cen- tral Public Library
	28th		Hoshiarpur		Attended workers' meeting
	29th		Bhogpur (Jullundur)		(i) Inspection of Janta Co- operative Sugar Mills, Bhogpur (ii) Attended meeting of P.P.C.C.
	30th and 31st		Amritsar (Amritsar)		Attended meeting of Sub- Committee of the State National Workers' (Relief and Rehabilitation Board)

श्री तेग राम : अनुपूरक प्रश्न : क्या मन्त्री महोदय बताने की कृपा करेंगे—

अध्यक्ष महोदय : इस पर अनुपूरक प्रश्न 'से पैदा हो सकता है। जवाब तो यह है कि the statement is laid on the Table. (How does a supplementary arise out of the answer that the statement is laid on the Table of the House?)

श्री तेग राम : क्या मन्त्री महोदय बताने की कृपा करेंगे कि जो मन्त्रियों का सरकारी दौरा होता है उसके खर्च और उनके प्राईवेट दौरे में क्या अन्तर रहता है?

मन्त्री : आपके सवाल में यह 'से आता है, आप ने तो factual बातें पूछी थीं।

अध्यक्ष महोदय : यह सवाल कैसे पैदा होता है ? आपके सवाल में तो खास अरसी के बारे में पूछा गया है from the 1st of January, 1956 to 31st of July. इस के लिए आप अलहदा सवाल करें। (How does this supplementary arise ? The hon. Member has asked certain information during the period from 1st January to 31st July, 1956. He may ask a separate question for it.)

**INSTRUCTION REGARDING NON-INCLUSION OF OUTSIDERS
IN GOVERNMENT EMPLOYEES UNION**

*6759. Comrade Ram Chandra : Will the Chief Minister be pleased to state whether the Government have recently issued any instructions to Government employees' Union not to have outsiders as their office-bearers; if so, a copy thereof be laid on the table ?

Sardar Gurbachan Singh Bajwa : Yes, but these instructions apply to Associations of Government Servants.

2. A copy of the instructions is placed on the table of the House.

Copy of letter No. 3671-G-56/1386, dated the 13th/14th July, 1956, from the Chief Secretary to Government, Punjab to all Heads of Departments etc. and copy endorsed to all Administrative Secretaries to Government, Punjab.

Subject.—Instructions for the recognition by the Punjab Government of Associations of employees other than Associations of Industrial employees

I AM directed to invite a reference to paragraph 4 of the Instructions cited as subject, a copy of which was forwarded with Punjab Government order No. 6016-G-37/34796, dated the 8th October, 1937, and to say that the question whether non-officials should or should not be allowed to become members or office-bearers of Associations of Government servants, has been engaging the attention of Government for some time past. After a careful consideration of the matter Government have now decided to recognise only those Associations of Government servants whose members or office-holders are either in the active service of Government or are honourably retired Government servants belonging to the same class of Government employees as the Association represents. Paragraph 4 of these instructions has accordingly been amended and a copy of the instructions incorporating this amendment is enclosed. No Association of Government servants which has a non-official, other than the honourably retired Government servants of the type mentioned above, as its members or office-holders, should therefore, be recognised and these orders should be brought to the notice of all the recognised Associations of Government servants in your department. Those which have non-officials as their members or office-holders should be asked to drop them from their membership or office as the case may be, within a specified period and failing that the recognition should be withdrawn.

ENCLOSURES

Instructions for the Recognition by the Punjab Government of Associations of Employees other than Associations of Industrial Employees.

INSTRUCTIONS

Part (a).—Associations of Government Employees serving in the Departments of the Punjab Government other than those in the Police and Prisons Departments.

1. Government is prepared to accord official recognition to associations of its employees which comply with the conditions set out below.

2. The association must ordinarily consist of a distinct class of Government employees.

3. Every Government employee of the same class must be eligible for membership of the association.

4. Only those Associations of Government servants shall be recognised by Government whose members or office-holders are either in the active service of Government or honourably retired Government servants belonging to the same class of Government employees as the association represents.

5. Representations from such associations, whether made orally by deputation, or presented in writing may be received by Government officers notwithstanding anything contained in the rules relating to the submission of petitions and memorials by Government servants:—

Provided that—

(a) No representations or deputation will be received except in connection with a matter which is, or raises questions which are, of common interest to the class represented by the association; and

(b) Nothing in these instructions affects the discretion of the Governor or the Head of a Department to receive or not to receive a deputation from any association.

6. Recognition is accorded solely for the purpose of enabling employees of Government to ventilate their needs to Government direct or to their respective "Heads of Departments". If, therefore, an association adopts other methods, e.g. by approaching members of the Central or Provincial Legislatures to agitate for an improvement in their conditions of service by putting questions and moving resolutions in the legislatures or by other means, Government may forthwith withdraw its recognition of the association.

7. Government may require the regular submission, for its information, of copies of the rules of the association and the annual statement of its accounts and of list of its members.

8. Government may specify the channel through which representation from the association shall be submitted and the authority by whom deputations may be received.

9. The officer who is empowered to grant leave to a Government employee will so far as is possible, grant casual leave to an employee who is a representative of a recognised association to attend duly constituted meetings of the association. The grant of such leave will be subject to the exigencies of the service, of which the officer in question shall be the sole judge.

10. (1) In these instructions, unless the context otherwise requires "Government" means the Punjab Government and includes the Head of a Department subordinate to the Punjab Government to whom powers have been delegated under clause (2) of this rule.

(2) Government may delegate any of its powers under instructions 1 to 9 to any authority subordinate to it.

(3) A Head of department may issue subsidiary instructions regarding the recognition of associations of classes of Government employees subordinate to him.

PART (B) ASSOCIATIONS OF EMPLOYEES IN THE POLICE AND PRISONS DEPARTMENTS

The instructions in part (A) shall be applicable to associations of employees in the Police and Prisons Departments with the addition of the following clauses to instructions 2 and 7 and the substitution of the following proviso for the provisos to instructions 5 and of the following instruction for instruction 4:—

Instruction 2.—The Association shall also consist of such distinct rank or ranks of employees as Government may prescribe provided that Government may accord recognition to particular associations of specified ranks of employees in the Police Department of which specified ranks of employees in the Excise Department are also members.

Instruction 4.—No person who is not in the active service of Government or an honourably retired officer belonging to the same class of Government employees shall be an office-holder of the association.

[Minister for Education]

Instruction 5.—Proviso (a) No representation or deputation will be received on questions of discipline or of promotion affecting individuals.

Instruction 7.—No Rule of the association shall be valid until it has received the approval of Government and Government may from time to time require the modification of a rule or proposed rule in a particular manner.

OUTSIDERS AND UNIONS OF GOVERNMENT SERVANTS

*6738. Shrimati Sita Devi : Will the Chief Minister be pleased to state—

(a) whether Government has recently issued any circular to the effect that no outsiders can become members or office-bearers of the Unions of Government servants ;

(b) if the answer to part (a) above be in the affirmative, whether the Government has received any representation from the I. N. T. U. C, Punjab Branch and Transport Workers Federation, Punjab, to the effect that the said circular is repugnant to the provisions of the Indian Trade Union Act ; if so, the action, if any, taken or proposed to be taken thereon ?

Sardar Gurbachan Singh Bajwa : (a) Yes, but the circular referred to applies to Associations of Government servants.

(b) *1st Part.*—A representation has been received from I.N.T.U.C only, forwarding a copy of a resolution requesting the Punjab Government to reconsider the circular recently issued.

2nd Part.—The decision to disallow outsiders to become members or office-bearers which applies to Associations of Government servants only has been taken after careful consideration of the matter and keeping in view the position obtaining in some other States. Government, therefore, do not propose to revise this decision.

श्रीमती सीता देवी : मिनिस्टर साहिब ने बताया है कि उन्होंने दूसरी स्टेटों से पूछा है और वहां पर भी ऐसा ही होता है तो क्या उनके knowledge में है कि Central Government में जहां Government Servants' Associations हैं उन सब में बाहर के आदमी हैं ?

मंत्रि : सेंट्रल गवर्नमेंट के बारे में पता कर लेंगे। बाकी मध्य भारत, उत्तर प्रदेश, गुजरात आदि में भी पूछा जाएगा।

श्रीमती सीता देवी : क्या आपने सब Governments' से यह पूछा है कि हरेक स्टेट में industries के बारे में जैसे Transport, P.W.D. आदि के सम्बन्ध में जो Associations हैं उन पर यह rule लागू हो गया है ?

मंत्रि : सभी Government Servants' Associations के मुँह पर पूछा है बाकी बाकी नहीं पूछा।

श्रीमती सीता देवी : क्या मिनिस्टर साहिब के knowledge में है कि Trade Union Act में एक clause है जिस की रू से बाहर के आदमी मेम्बर बन सकते हैं ?

अध्यक्ष महोदय : आप लोग legal information दे रही हैं । (The hon. Lady member is giving legal information.)

श्रीमती सीता देवी : क्या मिनिस्टर साहिब बताएंगे कि पहले Trade Union Act को amend करके circular जारी करना चाहिए ।

अध्यक्ष महोदय : यह सवाल कैसे पैदा होता है ? (How does this question arise ?)

श्री देव राज सेठी : क्या मन्त्री महोदय बताने की कृपा करेंगे कि यह circular Trade Union Act को खिलाफवर्जी में जारी किया गया ?

Mr. Speaker : This is asking for an opinion. How does this question arise ?

श्री देव राज सेठी : जनाब मेरा supplementary यह है कि Has it been examined ; if so, the action, if any, taken or proposed to be taken thereon ? तो मैं मिनिस्टर साहिब से यह पूछना चाहता हूँ कि अगर यह Trade Union Act की खिलाफवर्जी में Circular जारी किया गया तो क्यों और किन हालात में ?

अध्यक्ष महोदय : यह तो सवाल करने वाले की राय में खिलाफवर्जी है ? (It infringes in the opinion of the hon. Member.)

श्री देव राज सेठी : क्या गवर्नमेन्ट ने I.N.T.U.C. की representation पर गौर किया ?

भंडारी : I.N.T.U.C. बलों ने representation आये इस उ मरबाब ठे बिबाब बीडा पर गेवमेंट, ने पण्डित देसला बीडा सी इस नुं बडलठ लयी डिआठ नगी ।

श्री देव राज सेठी : क्या Indian Trade Union Act Government Servants Unions पर लागू नहीं ?

भंडारी : जी नहीं ।

श्रीमती सीता देवी : क्या मिनिस्टर साहिब बताएंगे कि एक एक्ट की मौजूदगी में और खास clause को delete किए बिना कोई circular जारी किया जा सकता है ?

अध्यक्ष महोदय : Supplementaries में legal opinion seek नहीं की जा सकती । यह Rules में भी मौजूद है और इन Rules के मुताबिक यह नहीं पूछा जा सकता ।) No legal opinion can be sought through supplementaries. There is a provision regarding this in the Rules of Procedure. Supplementaries are asked according to rules.)

श्रीमती सीता देवी : क्या मिनिस्टर साहिब बताएं कि इस किसम के circular निकालने से वह यह समझते हैं कि काम करने वाले लेबर में शामिल हैं या नहीं ?

अध्यक्ष महोदय : The hon. Lady member is asking for an opinion.

पंडित श्री राम शर्मा : क्या मिनिस्टर साहिब बतायेंगे कि जो circular जारी किया गया है क्या उस पर Central Act लागू नहीं होता ?

मंत्री : ग़ौरमेंट ने अपने legal माहिरों में पुछਿਆ है और उस ने यह दसਿਆ है कि Indian Trade Union Act Government Servants Associations के लागू नहीं होता ।

श्रीमती सीता देवी : क्या मिनिस्टर साहिब बताएंगे कि worker की definition क्या है ।

अध्यक्ष महोदय : यह सवाल कैसे पैदा होता है ? (How does this question arise ?)

सरदार चंनू सिंह पट्ट : की वज़ीर माहिर दसटगे कि बिगड़े ऐक्ट की वृत्त यह circular जारी कीता गਿਆ है ?

मंत्री : यह दसट की लेंड नहीं ।

Mr. Speaker : Strictly speaking legal opinion or personal opinion cannot be asked.

श्रीमती सीता देवी : On a point of information, Sir, स्पीकर साहिब, मैं जानना चाहती हूँ कि मिनिस्टर साहिब जो जवाब देते हैं क्या उनकी legal position का उन्हें पता होना चाहिए या नहीं । जबकि Trade Union Act मौजूद है.....

अध्यक्ष महोदय : आप फिर वहीं पर आ गई । (The hon. lady Member has again come to the same point.)

SHRIMAN NARAIN ENQUIRY COMMITTEE REPORT

*6737. Shrimati Sita Devi : Will the Chief Minister be pleased to state whether the Government have received a copy of the Shriman Narain Enquiry Committee Report on the Hoshiarpur incidents in June, 1956; if so, the details thereof and the action Government have taken or propose to take thereon ?

Sardar Gurbachan Singh Bajwa : The Shriman Narain Enquiry Committee Report on the Hoshiarpur incidents in June, 1956, has been published in full in the Press ; the details are contained in the Report and Government are considering the question regarding action to be taken on the report.

पंडित श्री राम शर्मा : क्या मिनिस्टर साहिब बताएंगे कि इस रिपोर्ट पर गवर्नमेंट की तरफ से गौर जारी है या कुछ अमल भी इस सिलसिले में किया है ?

मंत्री : गौर के बाद अमल होता है ।

पंडित श्री राम शर्मा : क्या अभी तक अमल नहीं हुआ ?

मंत्री : गौर करना भी एक अमल है ।

पंडित श्री राम शर्मा : कितना वक्त गौर करने पर लगेगा ?

मंत्री : जितना वक्त गौर करने पर चाहिए ।

ਸਰਦਾਰ ਚੰਨਣ ਸਿੰਘ ਪੂਤ : ਕੀ ਵਜ਼ੀਰ ਸਾਹਿਬ ਦਸਤਖ਼ਤ ਕਰੇ Shriman Narain Enquiry Committee ਪੰਜਾਬ ਗੇਰਮੇਂਟ ਦੀ ਮਲਾਹ ਠਾਲ ਬਣਾਈ ਗਈ ਸੀ ?

Mr. Speaker : This question does not arise.

ਸ਼੍ਰੀ ਬਾਬੂ ਦਯਾਲ : On a point of order, Sir. ਮੈਂ ਆਪਕੀ ਰੁਲਿੰਗ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਕੀ ਗੈਰ ਐਂਡ ਅਮਲ ਮੈਂ ਕੋਈ ਫਰਕ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਅਜ਼ੀ ਮਿਨਿਸਟਰ ਸਾਹਿਬ ਨੇ ਫਰਮਾਇਆ ਕਿ ਗੈਰ ਕਰਨਾ ਭੀ ਅਮਲ ਕਰਨਾ ਹੀ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਕੀ ਗੈਰ ਐਂਡ ਅਮਲ ਮੈਂ ਫਰਕ ਨਹੀਂ ਹੈ ?

ਅਧਯਕਸ਼ ਮਹੋਦਯ : यह point of order नहीं है। इस में रूलिंग देने की क्या बात है। (This is no point of order. There is no question of giving ruling about it.)

ਸ਼੍ਰੀ ਧਰਮਵੀਰ ਵਸਿਠ : ਕੀ ਮੰਤਰੀ ਮਹੋਦਯ ਬਤਾਨੇ ਦੀ ਕੁਧਾ ਕਰੇਂਗੇ ਕਿ ਸ਼੍ਰੀਮੰਤਰਾਰਧਨ ਕਮੇਟੀ ਦੀ ਜੋ report publish ਹੋ ਚੁਕੀ ਹੈ ਵਹੁਤੋ ਵਹੁਤ ਲੰਬੀ ਚੌੜੀ ਹੈ ਤੋ ਉਸ ਮੈਂ ਕੌਨ ਸੀ ਏਸੀ ਬਾਤੋਂ ਹੈ ਜਿਨ ਪਰ ਗੈਰ ਕਰ ਰਹੇ ਹੈ ?

ਮੰਤਰੀ : ਜੋ ਬਾਤੋਂ ਉਸ ਮੈਂ ਗੈਰ ਕਰਨੇ ਵਾਲੀ ਹੈਂ ਉਨ ਪਰ ਗੈਰ ਹੋ ਰਹਾ ਹੈ।

ਸ਼੍ਰੀਮਤੀ ਸੀਤਾ ਦੇਵੀ : ਕੀ ਮੰਤਰੀ ਜੋ ਬਤਾਨੇ ਦੀ ਕੁਧਾ ਕਰੇਂਗੇ ਕਿ ਉਸ report ਪਰ ਗੈਰ ਕਰਨੇ ਕੇ ਬਾਦ ਜੋ ਉਨ ਮੈਂ ਸਰਕਾਰੀ ਅਧਿਕਾਰੀ ਕਸੂਰਵਾਰ ਹੋਂ ਚਾਹੇ ਵਹੁਤੋ. ਸੀ. ਹੋ ਯਾ ਕੋਈ ਡਿਪਟੀ ਮਿਨਿਸਟਰ, ਹਰੇਕ ਕੇ ਖਿਲਾਫ action ਲਿਆ ਜਾਏਗਾ ਯਾ ਨਹੀਂ ?

ਮੰਤਰੀ : ਜਹਾਂ ਜ਼ਰੂਰਤ ਹੋਗੀ ਲਿਆ ਜਾਵੇਗਾ।

ਸ਼੍ਰੀਮਤੀ ਸੀਤਾ ਦੇਵੀ : ਮੈਂ ਨੇ ਯਹ ਪੁੱਛਾ ਹੈ ਕਿ ਜੋ highest ਸੇ highest ਅਫਸਰ ਭੀ ਹੋਂ ਜਿਨ੍ਹੋਂ ਤਸ਼ਹੁਦ ਕੀਆ ਯਾ ਕਰਾਇਆ ਉਨ ਪਰ ਭੀ ਕੋਈ action ਲੇਂਗੇ ?

ਅਧਯਕਸ਼ ਮਹੋਦਯ : यह जवाब तो वह दे चुके हैं। (He has already replied to this question.)

LATHI CHARGE AT JULLUNDUR

*6739. Shrimati Sita Devi : Will the Chief Minister be pleased to state whether it is a fact that on 23rd April, 1956, the day of the Celebration of Mahabir Jayanti the police resorted to lathi charge and used tear gas at Jullundur ; if so, the circumstances under which these things had to be done ?

Sardar Gurbachan Singh Bajwa : Yes. The requisite information is laid on the Table.

Circumstances under which the police resorted to lathi charge and used tear gas at Jullundur on 23rd April, 1956, the day of the celebration of Mahabir Jayanti.

In pursuance of a decision taken by the Maha Punjab Samiti and B. J. S. workers at a public meeting at Jullundur on 22nd April, 1956 to stage a demonstration against the Chief Minister on his arrival at the venue of the Mahabir Jayanti celebration the following day, about 500 M. P. S. and B. J. S. workers gathered outside Mai Hiran Gate on the 23rd April, 1956 and marched in a procession through various bazars shouting slogans against the Regional Formula and the Chief Minister, and reached where the Chief Minister was expected to arrive. In the course of the procession they raised slogans and performed 'Bhangra' and 'Siapa'. They continued raising slogans and performing Bhangra even after arriving at the site of the Mahabir Jayanti celebration. By then the

[Minister for Education]

number had swelled and they were in an excited mood. On the arrival of the Chief Minister, they created a serious uproar and became rowdy and uncontrollable. They tried to break through the Police cordon to force entry into the Pandal, but were held back. They continued to indulge in this hooliganism for some time. Later, all of a sudden they started throwing mud and brick-bats on the people and the Police on duty, with the result that three members of the public and fourteen police officers received injuries. The District Magistrate declared them an unlawful assembly and ordered them to disperse, but they did not comply. Mild lathi charge had to be resorted to, on which the demonstrators dispersed, retreated and collected again at Adda Bastiat Chowk. Some of the miscreants went on the house tops close to the Pandal, from where they pelted stones and missiles like horse-shoes and heavy pieces of iron on the public in the Pandal resulting in injuries to ten persons and some police officers. The demonstrators also threw brick-bats at a bus carrying a marriage party as a result of which three inmates of the vehicle were injured. It was then necessary to use tear gas to prevent them from acting in a manner in which they were and to secure their dispersal. The use of tear gas had the desired effect.

श्रीमती सीता देवी : यह जो इतलाह आपने दी है बहुत लम्बी-चौड़ी है और अभी मुझे पांच मिनट हुए मिली है आपने इसमें लिखा है कि वह लोग जलूस निकाल रहे थे, नाच रहे थे, भंगड़ा डाल रहे थे, वगैरा वगैरा मगर यह नहीं बताया कि जब पुलिस ने लाठी चार्ज किया टीअर गैस चलाई तो उस से पहले जलूस वालों का क्या ऐक्शन था क्या वह aggressive था जो कि इन को यह सब कुछ चलाना पड़ा ?

माल शिक्षा और पुनःस्थापन मन्त्री : लाठी वगैरा उस वक्त चलाई गई जब कि जिस जगह जलसा हो रहा था वहां उन्होंने शोर शराबा किया, ईंटें पत्थर मारे और मिट्टी फेंकी जिस से कि कुछ लोग जो जलसा में बैठे थे मजरूह हुए ।

श्रीमती सीता देवी : आपने जवाब में लिखा है कि लाठी चलाने से पहले assembly को unlawful करार दिया गया मगर यह नहीं बताया कि warning देने के कितनी देर बाद लाठी चार्ज किया गया । क्या आप अब बताएंगे ?

मन्त्री : यह तो आपने सवाल में पूछा नहीं था इस लिए ऐसे अब कैसे बता सकते हैं।

EXECUTIVE OFFICER, MUNICIPAL COMMITTEE, TARN TARAN

*6703. Sardar Darshan Singh : Will the Chief Minister be pleased to state—

- (a) whether it is a fact that the Executive Officer, Municipal Committee, Tarn Taran, district Amritsar was to be confirmed in his post on the basis of the report of the President of the Committee on his work ;
- (b) if the answer to part (a) above be in the affirmative, whether the Government has received any report from the President in this connection ; if so, the nature of the report and the action taken thereon ?

Shri Balwant Rai Tayal (Deputy Minister) : (a) No.

(b) Does not arise.

CARS IN POSSESSION OF MINISTERS AND DEPUTY
MINISTERS

*6723. Shri Teg Ram : Will the Chief Minister be pleased to state whether the motor cars at present in possession of the Ministers and Deputy Ministers are Government-owned ; if so, the amount spent on the purchase of each car together with the dates when those were purchased and entrusted to each Minister and Deputy Minister, respectively ?

Sardar Gurbachan Singh Bajwa : (a) Yes.

(b) A statement is laid on the Table.

Statement showing the amount spent on the purchase of each car together with the dates when these were purchased and entrusted to each Minister/Deputy Minister

Registration No. of each car	Minister with whom attached	Date of purchase	Cost of car	Date of Allot- ment
1	2	3	4	5
PN-1	Chief Minister	17th Novem- ber, 1955	16,645 11 0	23rd January, 1956
PN-2	Irrigation and Power Minister	18th Novem- ber, 1955	16,645 11 0	24th January, 1956
PN-3	Revenue, Education and Rehabilitation Minister	15th Novem- ber, 1955	16,645 11 0	24th January, 1956
PN-4	Finance Minister	24th Novem- ber, 1955	16,645 11 0	24th January, 1956
PN-5	Public Works Minis- ter	30th August, 1955	16,645 11 0	24th April, 1956
PNS-43/PN-6	Agriculture and Panchayat Minister	16th September, 1955	16,645 11 0	24th April, 1956
PNS-434	Deputy Minister Local Government and Community Projects	22nd April, 1952	18,791 0 0	26th April, 1956
PNS-100/PNS-437	Deputy Minister Development	22nd April, 1952	18,791 0 0	26th April, 1956
PNS-444	Deputy Minister Labour	22nd April, 1952	18,836 0 0	26th April 1956

श्री तेग राम : क्या मंत्री सहोदय बताएंगे कि सरकार द्वारा उप-मंत्रियों को जो कारें दी गई हैं उनकी मुरम्त वगैरा का खर्चा कौन देता है। क्या सरकार ही यह खर्च देती है ?

मन्त्री : जी हां। जब वह चीज ही सरकार की है तो सरकार ने ही वह सब कुछ देना है।

BUS FARES IN DISTRICT GURGAON

*6771. Maulvi Abdul Ghani Dar : Will the Chief Minister be pleased to state—

- (a) whether he is aware of the fact that the rates of fares on Government buses in Gurgaon District are higher than those of the U. P. Government Roadways ;
- (b) whether Government intends to charge the same fare per mile as is being charged by the U. P. Government; if not, the reasons therefor ?

Sardar Gurbachan Singh Bajwa : (a) Yes.

(b) The rates charged by the Punjab Roadways are the same as of private operators of Punjab, Delhi and Rajasthan States, which do not exceed the maximum prescribed rate of 7 pies per mile per passenger on metalled roads. The question of bringing about uniformity in fare rates of U. P., and other States on joint routes is under examination.

मौलवी अब्दुल गनी डार : मंत्री जी ने फरमाया है कि सात पाई से ज्यादा चार्ज नहीं हुआ था तो क्या वह बताएंगे कि अगर चार्ज हुआ हो तो क्या वह ऐक्शन लेंगे जिन्होंने ऐसा किया है?

मन्त्री : जी हां। अगर आप कोई specific cases हमारे नोटिस में लाएंगे तो action भी लेंगे।

मौलवी अब्दुल गनी डार : क्या मंत्री जी के इल्म में है कि सात पाई से ज्यादा चार्ज होता है ?

मन्त्री : हमारे इल्म में तो नहीं है। बताते पर ही पता लगेगा ऐसे जानना मुश्किल है।

मौलवी अब्दुल गनी डार : क्या मंत्री जी बताएंगे कि य. पी. रोडवेज वाले जो किराया चार्ज करते हैं वही हमारी सरकार क्यों चार्ज नहीं करती है ?

मन्त्री : पहले भी बताया जा चुका है कि गौर किया जा रहा है कि किराया एक ही जैसा हो।

मौलवी अब्दुल गनी डार : क्या मंत्री जी फरमाएंगे कि गुड़गांव और देहली रूट पर गुड़गांव जिला में सात पाई क्यों चार्ज किया जाता है जबकि बाकी पंजाब के रूटों पर 6 पाई किया जाता है ?

अध्यक्ष महोदय : आप फिर वही सवाल कर रहे हैं। उन्होंने कहा कि uniform करने के सवाल पर गौर कर रहे हैं। (The hon. Member is again asking the same question. He has stated that the question of making the fares uniform is under consideration.)

RELIEF TO PERSONS WHO SUFFERED DURING HOSHIARPUR INCIDENT

*6772. Maulvi Abdul Ghani Dar : Will the Chief Minister be pleased to state whether any amount by way of relief has been paid by the Government to the heirs of the police constable who died and to the persons who received injuries as a result of the Lathi Charge during the incidents in Hoshiarpur in June, 1956 ?

Sardar Gurbachan Singh Bajwa : Rs 1,400 have been paid to the widow of late F. C. Darbara Singh out of the Police Welfare Fund and District Relief Fund. It is further proposed to grant Rs. 5,000 as special compensatory reward, and in addition special pension and allowance to his dependents as specified below :—

Widow .. Special pension of Rs. 38 per mensem.

Son .. Special pension of Rs. 20 from the age of six years when he joins the school up to the time he passes his school. In case the child does not join the College, this allowance would continue up to the age of 21 or earlier, as soon as he gets a job and starts earning, ; but if he joins college it will be raised to Rs 40 per mensem for a period of 4 years, i.e., till he passes his B.A.

As regards other police officers and men who received injuries during these disturbances, the matter of granting special compensation to them is under consideration. No amounts have been paid to other persons who received injuries as a result of the lathi charge.

पंडित श्री राम शर्मा : क्या गवर्नमेंट ने इस बात पर भी गौर किया कि पब्लिक के जो लोग जख्मी हुए उनमें कुछ तो वह लोग थे जो innocent थे और कुछ वह थे जो झगड़े में थे। तो क्या गवर्नमेंट ने उनमें तमोज्ञ करने के बाद पब्लिक के लोगों को कुछ देने का ख्याल किया है ?

अध्यक्ष महोदय : आप का सवाल तो constable के बारे में है। (But his question is in connection with the constable.)

पंडित श्री राम शर्मा : इस के बारे में भी पूछा हुआ है और इन्होंने भी कहा है कि पब्लिक के जो लोग जख्मी हुए हैं उनके बारे में भी देखा जावेगा। इस लिए मैं जानना चाहता हूं कि क्या गवर्नमेंट ने इस बात का पता लगाया है कि उनमें कुछ बेगुनाह भी जख्मी हुए हैं अगर पता लगाया है तो क्या compensation देंगे ?

मन्त्री : अभी तो कोई छानबीन नहीं की है अगर किसी बेगुनाह को injury आई है तो उसको बताना चाहिए था मगर हमें तो कोई इत्तलाह नहीं आई। अगर आएगी तो गौर भी करेंगे।

श्रीमती सीता देवी : मिनिस्टर साहिब ने जो statement दी है उस में कहा है कि गवर्नमेंट के आदमियों को तो कुछ देने का फैसला किया है मगर दूसरों को नहीं इसका क्या कारण है ?

Mr. Speaker: This does not arise.

श्रीमती सीता देवी : स्पीकर साहिब, यह सवाल इनके जवाब से पैदा होता है। मैं जानना चाहती हूं कि अगर किसी गवर्नमेंट servant को injury आ गई उसको तो compensation दे देंगे मगर जो पब्लिक के हुए हैं उनको नहीं देंगे इसकी क्या वजा है ?

ਸਰਕਾਰ : Government Servants ਜੋ ਹੋਂਦੇ ਹੈਂ ਵੇ public servants ਹੋਂਦੇ ਹੈਂ ਆਰ ਅਗਰ ਤਨ੍ਹੇਂ in the discharge of public duty ਨੁਕਸਾਨ ਹੋਂਦਾ ਹੈਂ ਤੋ compensate ਕਰਿਆ ਜਾਤਾ ਹੈਂ । ਇਸ ਲਿਓਂ ਜੋ in the discharge of public duty ਵਹਾਂ ਜ਼ਰੂਰੀ ਹੁਓਂ ਹੈਂ ਤਨਕੋ compensate ਕਰਿਆ ਹੋ ਜਾਨਾ ਚਾਹਿਓਂ ।

ਅਧਿਕਸ਼ ਸਹੋਦਯ : ਯਹ ਜੋ ਜਵਾਬ ਤਨ੍ਹੋਂਦੇ ਦਿਯਾ ਹੈਂ ਤਸ ਮੇਂ ਲਿਖਾ ਹੈਂ ਕਿ the matter of granting special compensation is under consideration. (It is written in the reply which he has given that the matter of granting special compensation is under consideration.)

Minister : I have said that it is under consideration.

ਸੀਲਕੀ ਅਫ਼ਤੁਲ ਗ਼ਨੀ ਡਾਰ : ਕਯਾ public men ਕੋ compensation ਦੇਨੇ ਕਾ ਸਵਾਲ ਗਵਰਨਮੈਂਟ ਕੇ ਜ਼ੋਰੇ ਗ਼ੈਰ ਨਹੀਂ ਹੈਂ ?

ਸਰਕਾਰ : ਅਗਰ ਆਪ ਕੋਈ ਏਸਾ ਕੇਸ ਮੇਰੇ ਨੋਟਿਸ ਮੇਂ ਲਾਓਂ ਜਿਸ ਮੇਂ ਕਿਸੀ public man ਕੋ ਕਿਲਾ ਕਸੂਰ ਕੇ injury ਪਹੁੰਚੀ ਹੋ ਤੋ ਤਸ ਕਾ case consider ਕਰਿਆ ਜਾਏਗਾ ।

ਸਰਦਾਰ ਚੰਨਣ ਸਿੰਘ ਧੂਤ : ਕੀ ਗਵਰਨਮੈਂਟ ਦੇ ਨੋਟਿਸ ਵਿਚ ਇਹ ਗਲ ਆਈ ਹੈ ਕਿ ਬਹੁਤ ਸਾਰੇ ਬੇਗੁਨਾਹ ਪਬਲਿਕ ਦਿਆਂ ਆਦਮੀਆਂ ਨੂੰ ਚੋਟਾਂ ਆਈਆਂ ਹਨ ?

ਮੰਤਰੀ : ਗਵਰਨਮੈਂਟ ਦੇ ਨੋਟਿਸ ਵਿਚ ਨਹੀਂ ਆਈ ।

ਸਰਦਾਰ ਚੰਨਣ ਸਿੰਘ ਧੂਤ : ਕੀ ਗਵਰਨਮੈਂਟ ਨੇ ਇਸ ਗੱਲ ਦੀ enquiry ਕਰਵਾਈ ਹੈ ?

ਮੰਤਰੀ : ਇਨਕੁਆਇਰੀ ਕਰਵਾਉਣ ਦਾ ਸਵਾਲ ਹੀ ਨਹੀਂ ਪੈਦਾ ਹੁੰਦਾ । ਜਿਸ ਸ਼ਖਸ ਨੂੰ ਚੋਟਾਂ ਲਗੀਆਂ ਹੋਣ ਤੇ ਜੇ ਉਹ represent ਕਰੇ ਤਾਂ ਉਸ case ਤੇ ਗੇਰ ਹੋ ਸਕਦਾ ਹੈ ।

IRRIGATION OF LAND IN VILLAGE BAS AZAM SHAHPUR, DISTRICT HISSAR

*6668. Pandit Shri Ram Sharma : Will the Minister for Irrigation and Power be pleased to state—

- (a) whether it is a fact that the zamindars of village Bas Azam Shahpur, district Hissar, who were previously getting water supply from Chand Canal are now being supplied water for irrigation purposes from the Sundar Branch ;
- (b) whether the Sundar Branch Minor irrigating the village land referred to in part (a) above is not running water; if so, since when and the reasons therefor ;
- (c) the name of the canal from which the Government now intends supplying water to the residents of the said village ?

Professor Sher Singh : (a) No. The area of village Bas Azam Shahpur, District Hissar, is getting supply from Sunder Distributary and Bas Minor of Sundar Distributary. No change is contemplated in the source of supply nor any change has been made.

(b) No. The channels irrigating the village Bas Azam Shahpur are according to rotational programme when the supply in the river is short of the canal indent.

(c) Does not arise.

पंडित श्री राम शर्मा : क्या मिनिस्टर साहिब को इस बात का इल्म है कि जहां तक इस गांव को पानी देने का सवाल है नहर में तबदीली हुई है, पहले किसी ओर नहर से पानी दिया जाता था अब दूसरी नहर से दिया जाने लगा है ।

अध्यक्ष महोदय : माननीय मेम्बर खुद सूचना दे रहे हैं । (The hon. Member is himself giving information.)

सिंचाई मन्त्री : यह बात नहीं है । जिस नहर से पहले पानी मिल रहा था उसी से अब भी मिल रहा है ।

पंडित श्री राम शर्मा : क्या मन्त्री जी यकीनी तौर पर कह सकते हैं कि तबदीली नहीं हुई क्योंकि पहले पानी Chang नहर से मिलता था अब Sundar नहर से मिल रहा है ।

मन्त्री : मेरे पास यही खबर है कि जहां से पानी मिल रहा था उसी से अब भी मिल रहा है ।

LEASE OF LAND IN GOVERNMENT SEED FARM, ABOHAR , DISTRICT FEROZE- PORE

*6721. Shri Teg Ram : Will the Minister for Irrigation and Power be pleased to state—

- (a) the total area of escape land belonging to the Irrigation Department under the Government Seed Farm, Abohar, district Ferozepore at present ;
- (b) the terms on which the said land is being leased out for cultivation each year ;
- (c) the names of persons to whom, together with the rate of rent at which each square of the land referred to in para (a) above was leased out during the current year ;
- (d) the amount of advance money, if any, deposited by each of the lessees of the said land ;
- (e) whether the lessees mentioned in part (c) above have been given possession of the land leased out to them during the current year ;
- (f) if the reply to part (e) above be in the negative , the names of persons who were in possession of each square of the said land till 31st July, 1956 ;

[Shri Teg Ram]

- (g) whether any of the persons mentioned in part (c) above have submitted any representations to the Irrigation and Development Ministers; if so, the dates thereof in each case together with the action taken thereon ?

Professor Sher Singh : (a) 296 acres.

(b) The terms are incorporated in the Stero Irrigation Branch Form No. 458, one copy laid on the Table.

(c) and (d) Information required is given in the statment No. I laid on the Table.

(e) No.

(f) Names of persons who were in illegal possession of the land on 31st July, 1956, are mentioned in statement No. 2 laid on the Table.

(g) Yes ; They are dated 17th May, 1956 and 1st June, 1956. Legal action is being taken to eject the old lessees.

Statement No. 2

List showing names of persons who are in illegal possession of escape area

Serial No.	Sqr No.	Name of Lessee for 1955-56
------------	---------	----------------------------

1	27	Shri Kirpal Singh, son of Shri Bhagat Singh
2	28	Shri Janga Singh, son of Shri Khazan Singh
3	29	Shri Kirpal Singh, son of Shri Bhagat Singh
4	30	Shri Charan Singh alias Karaka Singh
5	35	Jatu Ram, son of Kalla Ram
6	36	Jatu Ram, son of Kalla Ram
7	37	Jangir Singh, son of Khazan Singh
8	38	Puran Singh, son of Rup Singh
9	48	Puran Singh, son of Rup Singh
10	49	Jang Singh, son of Vir Singh
11	50	Kirpal Singh, son of Bhagat Singh
12	58	Sardar Singh, son of Ganda Singh
13	59	Inder Singh, son of Bholu Singh

STARRED QUESTIONS AND ANSWERS

Statement No. 1

Statement showing particulars of escape area

Serial No.	Square No. of Escape land	AREA — acres	Officer who conducted the auction	Date of auction	Name of the successful bidder (Harijans)	Highest bid offered	Earnest money deposited	REMARKS
1	2	3	4	5	6	7	8	9
						Rs	Rs	
1	27	25	Shri Amar Singh S. D. O., Gobindgarh	5-1-56	Shri Harcharan Singh, son of Jaswant Singh	3,700	926	
2	28	25	Ditto	5-1-56	Shri Mukhtiar Singh, son of Karam Singh	2,325	582	
3	29	25	Ditto	5-1-56	Shri Gurmukh Singh, son of Kheta Singh	2,350	588	
4	30	25	Ditto	5-1-56	Shri Puran Singh, son of Kheta Singh	2,350	588	
5	35	35	Ditto	5-1-56	Shri Milkhi Ram, son of Boota Ram	1,100	275	
6	36	25	Ditto	5-1-56	Shri Parma Nand, son of Ganpat Rai	2,850	713	
7	37	25	Ditto	5-1-56	Shri Panna Lal, son of Durga Ram	2,800	700	
8	38	20	Ditto	5-1-56	Shri Tulsi Ram, son of Ram Chand	2,400	600	
9	48	20	Ditto	5-1-56	Shri Khiali Ram, son of Mehnga Ram	2,250	563	
10	49	25	Ditto	5-1-56	Shri Mehar Singh, son of Amar Singh	3,250	813	
11	50	25	Ditto	5-1-56	Shri Gurdas Singh, son of Puran Singh	2,765	692	
12	58	17	Ditto	5-1-56	Shri Bakhshish Singh, son of Arjan Singh	690	173	
13	59	14	Ditto	5-1-56	Shri Nathu Ram, son of Khian Ram	750	188	
Total	296	..	Ditto	5-1-56		29,580	7,401	

श्री तेग राम : क्या मन्त्री महोदय यह बताने की कृपा करेंगे कि ५ जनवरी को पेशगी लेने के बावजूद उन्हें कब्जा नहीं दिया गया।

सिंचाई मन्त्री : 5 जनवरी को lease पर दो गई थी। हरिजनों की बोलियां थीं और Cabinet ने इस बात का फैसला किया था। Superintending Engineer ने कारवाई की लेकिन पुराने lessees ने जमीन खाली न की। पुलिस को रिपोर्ट की गई कि उन को बेदखल किया जाये लेकिन उन्होंने कहा कि हमारे पास अख्तियार नहीं जब तक इस सिलसिले में Revenue Court का order न हो। हम हस्तक्षेप नहीं कर सकते। फिर Legal Remembrancer के पास मामला गया और अब उन को बेदखल करने के लिए कानूनी कार्रवाई हो रही है।

श्री तेग राम : क्या गरीब हरिजन होने की वजह से उन्होंने कब्जा नहीं मिल रहा ?

अध्यक्ष महोदय : यह सवाल पैदा नहीं होता। (This question does not arise.)

श्री तेग राम : जब गवर्नमेंट ने हरिजनों से आठ नौ महीनों से सैंकड़ों रुपये पेशगी के लिये हुए हैं तो अगर उन्हें जमीन नहीं मिली तो उन्हें मुआवजा जरूर मिलना चाहिये।

मन्त्री : उन्हें lease money वापस मिल जायेगी।

श्री तेग राम : मैं यह जानना चाहता हूं कि जो रुपया 8 महीने से सरकार के पास जमा है.....।

अध्यक्ष महोदय : आप बार बार यही सवाल पूछ रहे हैं। (The hon. Member is repeatedly asking the same question.)

श्री तेग राम : मैं पूछना चाहता हूं कि इस का दोष किस पर है ?

CASES RELATING TO COMPENSATION OF OCCUPANCY PROPRIETARY RIGHTS.

*6735. **Shri Babu Dayal Sharma :** Will the Minister for Revenue, Education and Rehabilitation be pleased to state whether he is aware of the fact that cases of assessment of compensation to be paid to proprietors for vesting of occupancy rights in tenants have not so far been disposed of ; if so, the lists of such cases, districtwise, be supplied. ?

Sardar Gurbachan Singh Bajwa : First Part—Yes.

Second Part—

District	No. of cases pending	REMARKS
Rohtak	18	List attached
Ambala	140	List is being called for and will be supplied as soon as it is received from the Deputy Commissioner
Ferozepore	6,567	Ditto

Note.—The information in respect of the other districts is being collected and will be supplied to the Member as soon as it becomes available.

Serial No.	Case No.	Particulars of Case	Village
1	242	Surjit vs. Siri Ram etc.	.. Bhoorthala
2	210	Subh Ram vs. Mam Chand etc.	.. Jhansawa
3	250	Raghbir Singh vs. Bunhhi etc.	.. Pataudha
4	258	Karan Singh vs. Mam Chand etc.	.. ..
5	219	Nihal Singh vs. Ram Jiwan etc.	.. ..
6	254	Nihal Singh vs. Shib Lal etc.	.. ..
7	218	Raghbir vs. Parbhu etc.	.. ..
8	220	Shambhu vs. Harpal etc.	.. ..
9	221	Arisal vs. Ramji Lal etc.	.. ..
10	217	Arisal vs. Girdhari Lal etc.	.. ..
11	195	Sukh Lal vs. Ratia etc.	.. Dadan Pur
12	291	Chet Ram vs. Budhu.	.. Dewan Khana
13	157	Debi Sahai vs. Mam Lal etc.	.. Khurshed Nagar
14	271	Ram Parshad vs. Bharat Singh.	.. Tatar Pur
15	154	Ramji Lal vs. Mangtu etc.	.. Khurshed Nagar
16	123	Jug Lal vs. Har Dutt etc.	.. Machhrauli
17	182	Mangu vs. Ram Jiwan etc.	.. Jhajswa
18	193	Roop Chand vs. Begha etc.	.. Bahadur Garh

श्री बाबु दयाल शर्मा : दूसरे जिलों से replies अभी तक क्यों नहीं आईं ?

मंत्रि : छिड़लाह मंगवा रहे हैं ।

श्री बाबु दयाल शर्मा : जो अफसर गवर्नमेंट के एहकाम को देर से comply with करते हैं उन के खिलाफ गवर्नमेंट action क्यों नहीं लेती ?

मंत्रि : हर एक Court में यह सुचना छिड़ते रहती है इस लयी बरत लेंगे जल्द है ।

EVACUEE JUNGLE IN SHIWALIK HILLS RANGE

*6766. Shri Mohan Lal Datta : Will the Minister for Revenue, Education and Rehabilitation be pleased to state—

(a) the total area of evacuee jungle in the Shiwalik Hills range situated in Hoshiarpur Tehsil ;

[Shri Mohan Lal Datt]

- (b) whether it is a fact that the area referred to in part (a) above used to be auctioned out annually to the highest bidder or leased out on the basis of tenders to the highest tenderer ;
- (c) the annual lease money received by Government in respect of the said area for the years 1954-55 and 1955-56, separately ;
- (d) whether it is also a fact that during the current year 1956-57 the said area has been leased out to the Jagadhri Paper Mills without either on auction or calling tenders ; if so, the reasons therefor, together with the amount of lease money fixed ?

Sardar Gurbachan Singh Bajwa : (a) 13,176 acres.

(b) Yes. It used to be leased out annually, on the basis of tenders, to the highest tenderer.

		Rs.
(c) (i) 1954-55	..	18,649
(ii) 1955-56	..	24,974

(d) Yes. It has been done in pursuance of the policy to help the paper industry. The lease was given to Shri Gopal Paper Mills, Limited, Yamuna Nagar, for Rs 24,974, i.e., the price which these forests fetched last year.

AWARD OF SCHOLARSHIPS

*6667. Pandit Shri Ram Sharma : Will the Minister for Public Works and Education be pleased to state—

- (a) the total number of scholarships annually awarded by the Government to successful candidates in the matriculation examination ;
- (b) whether any reservation in the matter of awarding scholarships referred to in part (a) above for boys and girls is made ; if so, the details thereof and the reasons therefor ?

Sardar Gurbachan Singh Bajwa : (a) 83.

(b) Yes, 71 for boys and 12 for girls. The reservation is roughly in proportion to the number of boys and girls who take the matriculation examination and safeguards the interest of girls who are educationally backward as compared to the boys.

पंडित श्री राम शर्मा : क्या वजीर साहिब बतायेंगे कि यह जो वजीफे लड़कों और लड़कियों को हर साल दिये जाते हैं वह किस असूल की बिना पर दिये जाते हैं ?

मंत्रि : इस उतर का हिसाब है कि जिसे ज़िआदा लड़के हन ऐसे लड़कियां नुं ज़िआदा वज़ीफे मिले हन । लड़कीयां दी उदाद घेरती है इस लड़ी उनुं दे वज़ीफे षट नै ।

पंडित श्री राम शर्मा : क्या वजीफे reserve करते वक्त लड़कों को preference दी जाती है लड़कियों के मुकाबले में ?

ਮੰਤਰੀ : ਵਜ਼ੀਰ ਲੜਕਿਆਂ ਤੇ ਲੜਕੀਆਂ ਦੀ ਤਾਦਾਦ ਦੀ proportion ਦਾ ਲਿਹਾਜ਼ ਰੱਖ ਕੇ reserve ਕੀਤੇ ਗਏ ਹਨ । ਜਿਥੇ ਤਕ ਮੇਰਾ ਖਿਆਲ ਹੈ preference ਕਿਸੇ ਨੂੰ ਨਹੀਂ ਦਿਤੀ ਜਾਂਦੀ ।

ਪੰਡਿਤ ਸ਼੍ਰੀ ਰਾਮ ਸ਼ਰਮਾ : ਕਥਾ ਮੰਤਰੀ ਸਹੋਦਯ ਬਤਾਏਗੇ ਕਿ ਕਹਿ basis ਕਥਾ ਹੈ ਜਿਸ ਪਰ ਧਰ ਵਜ਼ੀਫੇ ਦਿਯੇ ਗਏ ਹੈ ?

ਮੰਤਰੀ : ਤੁਸੀਂ ਵਜ਼ੀਰਿਆਂ ਬਾਰੇ reservation ਸਬੰਧੀ ਸਵਾਲ ਪੁਛਿਆ ਸੀ । ਉਸ ਦਾ ਉਤਰ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਹੈ । ਜੇਕਰ ਤੁਸੀਂ ਇਹ ਜਾਣਨਾ ਚਾਹੁੰਦੇ ਹੋ ਕਿ ਵਜ਼ੀਰੇ ਕਿਸ basis ਤੇ ਦਿੱਤੇ ਜਾਂਦੇ ਹਨ ਤਾਂ ਮੈਂ ਪਤਾ ਕਰਕੇ ਦਸ ਸਕਦਾ ਹਾਂ ।

ਪੰਡਿਤ ਸ਼੍ਰੀ ਰਾਮ ਸ਼ਰਮਾ : ਸਵਾਲ ਕੇ (b) part ਮੇਂ ਧਰ ਪੁਛਾ ਗਏ ਹੈ—

“Whether any reservation in the matter of awarding scholarships referred to in part (a) above for boys and girls is made; if so, the details thereof and the reasons therefor.”

ਮੈਂ ਮਿਨਿਸਟਰ ਸਾਹਿਬ ਕੋ ਧਾਦ ਕਰਵਾ ਫੂੰ ਕਿ ਪਿਛਲੇ ਸਾਲ ਯੂਨਿਵਰਸਿਟੀ ਨੇ 107 ਵਜ਼ੀਫੇ ਦਿਯੇ ਥੇ ਆਰ ਇਸ ਸਾਲ 119 ਇਸ ਮੇਂ ਲੜਕੇ ਆਰ ਲੜਕੀਯੋਂ ਕੋ ਤਮੋਜ਼ ਨਹੀਂ ਹੈ । ਫ਼ੂਸਰੀ category ਮੇਂ 32 ਵਜ਼ੀਫੇ ਹੈ ਜੋ ਲੜਕੀਯੋਂ ਕੋ ਨਹੀਂ ਬਲਕਿ ਲੜਕੋਂ ਕੋ ਮਿਲਤੇ ਹੈ । ਧਰ ਗਵਰਨਮੇਂਟ ਏਤੀ ਹੈ । ਇਸ ਕੇ ਬਾਦ 29 ਵਜ਼ੀਫੇ ਡਿਸਟ੍ਰਿਕਟ ਬੋਰਡਜ਼ areas ਕੇ ਲੜਕੋਂ ਕੋ ਮਿਲਤੇ ਹੈ । ਚੌਥੀ category ਮੇਂ 12 ਵਜ਼ੀਫੇ ਹੈ ਜੋ ਲੜਕੀਯੋਂ ਕੋ ਮਿਲਤੇ ਹੈ । ਮੇਰਾ ਸਤਲਬ ਧਰ ਹੈ ਕਿ ਧਰ ਜੋ ਫ਼ੂਸਰੀ ਤੀਸਰੀ categories ਹੈ ਇਨ ਮੇਂ ਲੜਕੀਯੋਂ ਕੋ ਵਜ਼ੀਫੇ ਕਯੋਂ ਨਹੀਂ ਮਿਲਤੇ ?

ਅਧਯਕਸ਼ ਸਹੋਦਯ : ਆਪ detail ਮੇਂ ਚਲੇ ਗਏ ਹੈ । ਆਪ ਕਾ ਸੀਧਾ ਸਵਾਲ ਹੈ reservation in the matter of awarding scholarships ਕੇ ਬਾਰ ਮੇਂ । ਇਸ ਕਾ ਜਵਾਬ ਦਿਯਾ ਜਾ ਚੁਕਾ ਹੈ ਕਿ “71 for boys and 12 for girls. Reservation is roughly in proportion to the number of boys and girls”. ਆਪ ਇਸ ਕੇ ਇਲਾਵਾ ਅਗਰ ਪੁਛਨਾ ਚਾਹਤੇ ਹੈ ਕਿ ਕਿਸ basis ਪਰ ਵਜ਼ੀਫੇ ਦਿਯੇ ਜਾਤੇ ਹ ਤੋ ਅਲਹਦਾ ਸਵਾਲ ਪੁਛੋਂ ਇਸ ਸੇ ਧਰ ਆਪ ਕਾ supplementary question ਪੈਦਾ ਨਹੀਂ ਹੋਤਾ । (The hon. Member has gone into the details. His question directly relates to reservation in the matter of awarding scholarships. The reply to this part, which has been given, is “71 for boys and 12 for girls. Reservation is roughly in proportion to the number of boys and girls.” If the hon. Member wants to know the basis for the award of Scholarships he should give notice of a separate question. So far as this supplementary question is concerned it does not arise.)

ਪੰਡਿਤ ਸ਼੍ਰੀ ਰਾਮ ਸ਼ਰਮਾ : ਵਜ਼ੀਰ ਸਾਹਿਬ ਨੇ ਬਤਾਯਾ ਥਾ ਕਿ ਲੜਕੇ ਲੜਕੀਯੋਂ ਕੋ ਇਸ ਹਿਸਾਬ ਸੇ ਵਜ਼ੀਫੇ ਦਿਯੇ ਜਾਤੇ ਹੈ । ਮੈਂ ਧਰ ਜਾਨਨਾ ਚਾਹਤਾ ਕਿ ਕਥਾ ਲੜਕੀਯੋਂ ਕੋ ਲੜਕੋਂ ਪਰ ਕੋਈ preference ਦੀ ਜਾਤੀ ਹੈ ਧਾ ਕਿ ਉਨ ਕੋ ਬਰਾਬਰ ਸਮਝਾ ਜਾਤਾ ਹੈ ?

ਮੰਤਰੀ : ਤੁਸਾਂ ਗਵਰਨਮੈਂਟ ਵਲੋਂ ਦਿੱਤੇ ਗਏ ਵਜ਼ੀਫ਼ਿਆਂ ਬਾਰੇ ਪੁਛਿਆ ਸੀ । ਇਸ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ ਹੋਰ institutions ਵੀ ਵਜ਼ੀਫ਼ੇ ਦਿੰਦੀਆਂ ਹਨ । ਕੁਝ ਵਜ਼ੀਫ਼ੇ ਯੂਨੀਵਰਸਿਟੀ ਦਿੰਦੀ ਹੈ । ਗਵਰਨਮੈਂਟ 83 ਵਜ਼ੀਫ਼ੇ ਦਿੰਦੀ ਹੈ ।

ਪੰਡਿਤ ਸ਼ਰੀ ਰਾਮ ਸ਼ਰਮਾ : ਇਸ ਸੇ reservation ਕਿਆ ਹੈ ?

ਮੰਤਰੀ : ਦਸਿਆ ਗਿਆ ਹੈ ਕਿ 71 for boys and 12 for girls.

ਪੰਡਿਤ ਸ਼ਰੀ ਰਾਮ ਸ਼ਰਮਾ : ਕਿਆ ਇਸ ਸੇ ਕੋਈ ਏਸੀ ਤਮੀਜ਼ ਨਹੀਂ ਹੈ ਜਿਸ ਕੀ ਬਿਨਾ ਪਰ ਲੜਕਿਯੋਂ ਕੋ ਜ਼ਿਆਦਾ ਵਜ਼ੀਫ਼ੇ ਮਿਲੇ ?

ਅਧਿਕਸ਼ ਸਹੋਦਯ : ਆਪ ਨੇ reservation ਕੇ ਬਾਰੇ ਸੇ ਸਵਾਲ ਪੁੱਛਾ ਥਾ । ਅਗਰ ਆਪ ਆਰ cases ਕੇ ਬਾਰੇ ਸੇ ਜਾਨਨਾ ਚਾਹੁੰਦੇ ਹੈਂ ਤੋ ਆਰ question ਪੁੱਛੋ । ਆਪਨੇ ਪੁੱਛਾ ਥਾ

"total number of scholarships annually awarded by the Government to successful candidates in the Matriculation Examination ; (b) Whether any reservation in the matter of awarding scholarships referred to in part (a) above for boys and girls is made;" ਇਸ ਕਾ ਜਵਾਬ ਦਿਆ ਜਾ ਚੁਕਾ ਹੈ । (The question of the hon. Member was in respect of reservation. If he wants information about other cases, he should send in a separate question. He had asked the total number of scholarships annually awarded by the Government to successful candidates in the Matriculation Examination ; (b) whether any reservation in the matter of awarding scholarships referred to in part (a) above for boys and girls is made. This has been replied to.)

ਸ਼ਰੀ ਧਰਮਵੀਰ ਬਸਿਠ : ਕਿਆ ਮੰਤਰੀ ਸਹੋਦਯ ਬਤਾਏਂਗੇ ਕਿ ਇਸ ਬਾਤ ਕੇ ਪੇਸ਼ੇ ਨਜ਼ਰ ਕਿ ਆਮ ਤੌਰ ਪਰ reservation ਲੜਕੇ ਲੜਕਿਯੋਂ ਕੋ ਨਹੀਂ ਹੈ ਬਲਕਿ pass percentage ਕੀ ਬਿਨਾ ਪਰ ਹੀ ਕੀ ਗਈ ਹੈ, ਕਿਆ ਲੜਕਿਯੋਂ ਕਾ number ਕਮ ਹੋਨੇ ਕੇ ਪੇਸ਼ੇ ਨਜ਼ਰ ਉਨ ਕੋ ਦਿਏ ਜਾਨੇ ਵਾਲੇ ਵਜ਼ੀਫ਼ਿਆਂ ਕੋ ਬਢਾਨੇ ਕਾ ਖ਼ਿਆਲ ਹੈ ?

ਮੰਤਰੀ : ਜੇ ਕੋਈ ਇਸ ਬਾਰੇ ਕਿਸੇ ਪਾਸਿਉਂ suggestion ਆਵੇਗੀ ਤਾਂ ਉਸ ਤੇ ਗੌਰ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇਗਾ ।

ਸ਼ਰੀ ਬਾਬੂ ਦਯਾਲ : ਕਿਆ ਯਹ suggestion ਨਹੀਂ ਹੈ ?

ਮੰਤਰੀ : ਇਹ ਤਾਂ ਸਵਾਲ ਪੁੱਛ ਰਹੇ ਹਨ।(ਹਾਸ)।

APPOINTMENT OF PHYSICAL EDUCATION DIRECTORS.

*6669. Pandit Shri Ram Sharma : Will the Minister for Revenue Education and Rehabilitation be pleased to state—

- (a) the names and the qualifications of Physical Education Directors at present posted at the Government Colleges, Rohtak and Rupar separately, together with the dates of their appointment in each case ;
- (b) the dates on which the posts referred to in part (a) above were sanctioned and advertised, separately ;
- (c) whether the said posts are temporary ?

Sardar Gurbachan Singh Bajwa : (a) and (b) A statement is laid on the Table.

(c) No.

(a)

Name of the college	Names of Physical Training Supervisors at present working there	Qualifications	Date of appointment in the college
Government College, Rohtak	1. Shri Joginder Singh	B.A., D.P.E. II.	4th June, 1952
	2. Shri Vishwa Mitter Datta	B.A. III, D.P.E. II.	1st October, 1954
Government College, Rupar	1. Shri Bant Singh	M.A. (History) III, M.A. (Pol. Sc.) III, D.P.E.	26th June, 1953
	2. Shri Sudershan Lal Gakhar	M.A. III, D.P.E. II.	1st October, 1954

(b)

Name of the college	Post	Date on which sanctioned	Date on which advertised
Government College, Rohtak	No. 1 above (Shri Joginder Singh)	Sanctioned since the college started functioning	The posts were not required to be advertised
	No. 2 above (Shri Vishwa Mitter)	2nd October, 1951	Requisition sent to Punjab Public Service Commission on 17th July, 1956
Government College, Rupar	No. 1 above (Shri Bant Singh)	Sanctioned since the college started functioning	The posts were not required to be advertised
	No. 2 above (Shri Sudarshan Lal Gakhar)	1st April, 1953	Requisition sent to the Punjab Public Service Commission on 17th July, 1956

SUPPLY OF FOODGRAINS IN KANGRA DISTRICT

*6767. Shri Mohan Lal Datta : Will the Minister for Finance be pleased to state whether the Government is aware of the fact that due to lack of adequate communications, prices of foodgrains in the deficit and backward hilly areas of Una Tehsil in district Hoshiarpur and Kangra District have risen very high ; if so, the measures, Government have adopted or intend to adopt to give relief to the people of these areas in this connection ?

Shri Mohan Lal : Yes. The Deputy Commissioners have been instructed to start distribution of wheat through Fair Price Shops. The authorised distributors would lift the stocks from the Storage/Issue Centres at Rs. 14 per maund and would be allowed to add 0-8-0 to cover incidental charges and to make available wheat at Rs. 14-8-0 to the consumer. In places at a distance from the Storage/Issue centres, however this rate would stand a little higher, to cover additional transport charges. In case of Kangra District, the Deputy Commissioner has specifically been instructed to arrange for immediate lifting of wheat stocks from Hoshiarpur for distribution at Hamirpur-Nadaun-Sujanpur and Jawala Mukhi Road. The retail issue price at these places would also be Rs. 14-8-0 per maund.

A scheme for the issue of wheat and rice at subsidized rates for Lahaul and Spiti areas, Kulu and Parbati Valleys and Outer and Inner Seraj in Kangra District is also under consideration.

श्री मोहन लाल दत्त : क्या यह fair price shops कहीं खोली भी गई हैं या सिर्फ तब वीजें ही अभी हुई हैं?

सन्त्री : इस के बारे में सब डिप्टी कमिश्नरों को हृदायतें जारी कर दी गई हैं। Latest information का तो मुझे पता नहीं। मगर जहां तक मेरा ख्याल है, अमृतसर और होशियारपुर के जिलों में भी खोली गई हैं।

श्री प्रबोध चन्द्र : यह instructions मिनिस्टर साहिब ने कब दी थी ?

सन्त्री : यह date तो इस में नहीं मांगी गई। ऐसी instructions इसी महीने में दी गई थीं।

श्री प्रबोध चन्द्र : कब से गवर्नमेंट के पास ऐसी complaints आ रही हैं कि wheat की prices बढ़ रही हैं ? अगर यह complaints काफ़ी अरसे से आ रही हैं तो ऐसी instructions पहले क्यों नहीं जारी की गई ?

सन्त्री : गवर्नमेंट इस बात की शुरू से conscious रही है। जब मई से wheat की prices rise होने लगी है, तब से गवर्नमेंट इस बात की conscious है और मुनासब steps ले रही है।

श्री देव राज सेठी : क्या यह imported wheat दी जा रही है या यहां की है ?

सन्त्री : यह imported wheat है जो कलकत्ता और बम्बई से आ रही है।

श्री देव राज सेठी : यह जो imported wheat है इस की अच्छी quality के लिए कोई इन्तज़ाम किया गया है ?

सन्त्री : यह Wheat Government of India के जरिये यहां आ रही है। हम ने उन से यह दरखास्त की है कि अच्छी quality की wheat यहां भेजी जाए।

PRICES OF FOODGRAINS IN THE STATE.

*6758. Shri Ram Chandra Comrade : Will the Minister for Finance be pleased to state whether the Government is aware of the rising prices of foodgrains in the State during the last few months causing inconvenience to the middle and the poor classes; if so, the measures adopted by the Government to control the rise in prices of foodgrains ?

Shri Mohan Lal : Yes. Government have issued instructions to all the Deputy Commissioners to start distribution of wheat through Fair Price Shops so as to make wheat available to the consumers at Rs. 14-8-0 per maund. In distant places this rate would stand a little higher, to cover additional incidental charges on transport. This step it is hoped will be a corrective to the rise in prices of wheat. The Government of India have assured the State Government that they would meet our requirements of wheat in full. A quantity of 22,000 tons has already been allocated to us and another 5,000 tons is likely to be allocated within this month.

श्री तेग राम : क्या मन्त्री महोदय कृपया बतायेंगे कि बाहर से गेहूं मंगवाने की क्यों जरूरत पड़ी, क्या पंजाब में इतना गेहूं पैदा नहीं होता जोकि यहां के लोगों का जरूरत को पूरा कर सके ?

मन्त्री : बाहर से गेहूं मंगवाने की जरूरत इस लिये नहीं पड़ी कि यहां पर इतना गेहूं पैदा नहीं होता जो जरूरत के लिये काफी न हो। दरहकाल हमारे पंजाब में गेहूं का प्राइडेशन हमारी needs से एक लाख टन से भी ज्यादा हुई था। लेकिन unfortunately कुछ खास हालात के कारण Prices ने rise करना शुरू कर दिया। उस rise को रोकने के लिये हमें बाहर से wheat मंगवाना पड़ा। यह बात नहीं है कि यहां पर wheat की shortage है। दरहकाल wheat का पदावार हमारी जरूरत से एक लाख टन से भी ज्यादा था।

श्री तेग राम : क्या मन्त्री महोदय कृपया बतायें कि अप्रैल के बाद पंजाब से कोई गेहूं बाहर गया ?

मन्त्री : हां। पंजाब से एक लाख टन से ज्यादा गेहूं बाहर जा चुका है।

श्री तेग राम : क्या मन्त्री महोदय कृपा करके बताएं कि सरकार को पहले से ख्याल नहीं था कि हमें खुद जरूरत पड़ेगी और अगर गेहूं कम हो गया तो बाहर से मंगवाना पड़ेगा, इस लिये पहले ही बाहर न भेजा जाए ?

मन्त्री : मैम्बर साहिब की वाकफीयत के लिये मैं यह अर्ज कर दू कि जहां तक अनाज को बाहर भेजने का ताल्लुक है उसमें पंजाब गवर्नमेंट का बराहोरास्त कोई हाथ नहीं है। Essential Commodities Act के मातहत Government of India ही कोई ऐसी पाबन्दी लगा सकती है जिस से अनाज बाहर न भेजा जाए। जब तक Government of India States Government को अपनी powers delegate नहीं करती तब तक State Government को कोई authority नहीं है कि जिस से वह कोई ऐसी पाबन्दी अनाज की export पर लगा सके। हां, जहां तक State Government का ताल्लुक है हम ने अपना view point Government of India के सामने रख दिया था। लेकिन उन्होंने मुनासिब नहीं समझा कि कोई ऐसी पाबन्दी लगाई जाए।

महोदय चंनू सिंह : बी दबीर माहिब विरधा बर बे दमदती बि पंजाब गवर्नमेंट ने गेहूं का बड़ी stock बीडा है ? नेबर बीडा है उं एउ गेहूं बिम डा छडी सी अउ गूठ एउ गेहूं मरबाब बिम डा दे रयी है ?

मंत्री : कोई स्टोक नहीं किया ।

श्री धर्मवीर बोसिष्ठ : क्या मन्त्री सहोदय कृपा कर के बताएंगे कि imported wheat आने के बाद prices में कुछ फर्क पड़ा है ? कुछ stability आई है ?

मन्त्री : हां, कुछ थोड़ी बहुत stability आई है । लेकिन अब हमें यकीन है कि prices बिल्कुल stabilize हो जाएंगे । Prices की rise पर further check हो जाएगा ।

श्रीमती सांता देवी : क्या मिनिस्टर साहिब कृपा कर के बतायेंगे कि उन्होंने जो यह कहा है कि बद किसमती से हालात ऐसे हो गए थे कि गंदम बाहर से मंगवानी पड़ी, तो क्या उन्होंने कोई ऐसा उपाय किया है जिस से कि आइदा ऐसे हालात न हों ।

मन्त्री : इस बारे में मैं यह अर्ज कर दूँ कि इस सम्बन्ध में दरहकीकत गवर्नमेंट के बस की बात नहीं है । हालात गवर्नमेंट के पैदा किये हुए नहीं हैं । ऐसे factors हैं जो कि गवर्नमेंट के control से बाहर हैं । for example पिछले वर्ष सन् 1955 में जो floods आए उन का इस बात से बहुत ताल्लुक है— Rise of prices में । इस लिए कि उस वक्त काफी अनाज जाया हुआ और उस की वजह से जो फालतू अनाज का स्टोक रखा जाता है, न रहा । स्टोक की कमी हो गई । इसी कारण लोगों की आर बड़े लैंड लार्डज की भी hoarding की tendency बढ़ी । उन्होंने अपने स्टोक मंडियों में न भेजे और अपने लिये सारे साल की requirements जमा रखीं । उन्होंने सारे साल के लिये गंदम रखने की कोशिश की और इस तरह से और भी shortage हो गई । इसी प्रकार के और भी factors हैं । एक लाख टन से ज्यादा गंदम export भी की गई इस से भी prices में rise हुई । यह सब हालात हैं जो कि गवर्नमेंट के बस की बात नहीं है । इन हालात पर गवर्नमेंट बराहिरास्त काबू नहीं पा सकी ।

ਸਰਦਾਰ ਚੰਨਣ ਸਿੰਘ ਪੁਤ : ਵਜ਼ੀਰ ਸਾਹਿਬ ਨੇ ਬਜ਼ਾ ਦੇਲੁ ਕੇ ਦਸਿਆ ਹੈ ਕਿ ਏਕਾ ਨੇ ਕਿਵੇਂ ਕੰਟਰੋਲ ਦੇ stock ਜ਼ਮਾ ਕਰਨ ਦੀ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਕੀਤੀ । ਕੀ ਮੈਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਪੁੱਛ ਸਕਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਇਸ hoarding ਨੂੰ ਟੋਕਣ ਵਾਸਤੇ ਕੀ ਪਰਬੰਧ ਕੀਤਾ ਹੈ ਤਾਂ ਜੋ ਅਗੇ ਵਾਸਤੇ ਇਹੋ ਜਿਹੇ ਹਾਲਤ ਨਾ ਬਣਨ ।

मंत्री : मैं ने अर्ज किया है कि अभी तक कोई ऐसी पालिसी न तो Government of India की है और न ही पंजाब Government की है कि ऐसी पाबन्दी लगा कर किसी किस्म का panic create किया जाए कि कुछ shortage होने की सम्भावना है । दरहकीकत food की shortage है नहीं, इस लिये पाबन्दी लगा कर artificial panic लोगों में नहीं create करना चाहते कि लोग समझें कि food की ऐसी कोई shortage है । हमें confidence है कि production हमारी needs से ज्यादा है । Food की कोई shortage नहीं है, इस लिये न स्टेट गवर्नमेंट और न ही Government of India अनाज पर किसी किस्म की पाबन्दी लगा कर पैनिक फैलाना चाहती है । हमारा मकसद control उठाने का रहा है, इस लिए उठाया गया था । हम कोई restriction नहीं लगाना चाहते ।

ANNUAL REPORT ON ADMINISTRATION OF JAILS

*6734. **Shri Babu Dayal Sharma :** Will the Minister for Finance be pleased to state whether he is aware of the fact that the Annual Report on the Administration of Jails in the State for the year 1953 has been published in June, 1956; if so, the causes of its delayed publication ?

Shri Mohan Lal : Yes, it is correct that the Annual Report on Administration of Jails for the year 1953 was published in June, 1956.

2. The Inspector-General of Prisons submits a draft report to Government. It is then examined, reviewed and approved of by Government before being sent for printing. The writing of the report in question, its examination, review and approval by Government and its printing went up to June, 1956, as administrative formalities and printing consumed this much time.

श्री बाबू दयाल : क्या मन्त्री महोदय कृपा कर के बताएंगे कि रिपोर्ट इतनी देर से क्यों शायी हुई है; अगर इस की इशाइत में delay न हो तो public को फायदा हो सकता है ?

मन्त्री : मैं महसूस करता हूँ कि माननीय मैम्बर की बात में वजन है। रिपोर्ट की Printing में इतनी देर नहीं होनी चाहिये। मैं खुद महसूस करता हूँ कि इस केस में delay हुई है। मैं जांच करूँगा कि यह delay क्यों हुई है। फायदा हो या न हो मैं इत्तफाक करता हूँ, मैम्बर साहिब से कि इतनी delay से रिपोर्ट नहीं शायी होनी चाहिये। इस तरह वह मकसद पूरा नहीं होता जोकि रिपोर्ट शायी होने से होना चाहिये।

श्री बाबू दयाल : इस delay में किस की responsibility है, उन्हें कुछ मालूम है ?

मन्त्री : मैं ने details ली हुई हैं। मुझे मालूम है कि कहां पर delay हुई है। मैं enquiry करूँगा।

पंडित श्री राम शर्मा : क्या मन्त्री जी को यह पता है कि 2, 2 और 3, 3 साल लग जाते हैं annual reports शायी होने में, तो उन को यह सोच question पूछने से ही पैदा हुई है कि पहले भी कुछ ख्याल था।

मन्त्री : यह question होने के बाद इस रिपोर्ट पर खास तौर से मेरा ध्यान गया। वैसे दूसरी रिपोर्ट भी जो आती हैं तो उन पर भी ध्यान जाता है यही अकेली रिपोर्ट ऐसी नहीं है। मैं ने कई बार सोचा है कि रिपोर्ट इतनी देर के बाद नहीं आनी चाहिये।

पंडित श्री राम शर्मा : गवर्नमेंट क्या मुनासिब समझती है कि तीन तीन साल की बजाए कितना अरसा होना चाहिये जोकि procedure को पूरा करने के लिए काफी होगा ?

मन्त्री : मैं टाईम लिमिट के बारे में कुछ नहीं कह सकता। लेकिन जितनी जल्दी हो सके होनी चाहिये।

अध्यक्ष महोदय:- इस हाऊस के छपने वाले debates तीन तीन चार चार साल से pending पड़े हुए हैं (The debates of this House are lying pending for publication for the last three four years).

पंडित श्री राम शर्मा: Health की रिपोर्ट्स भी तीन तीन चार चार साल से pending पड़ी हुई हैं।

अध्यक्ष महोदय: हम ने बहुत से reminders भेजे हैं। (We have reminded them many a time).

पंडित श्री राम शर्मा: तो आप इस गवर्नमेंट का क्या करेंगे?

REGISTRATION OF UNIONS OF MUNICIPAL EMPLOYEES

*6760. Shri Ram Chandra Comrade: Will the Minister for Finance be pleased to state whether the Government have recently directed the Registrar of Trade Unions not to register the Unions of Municipal Employees; if so, a copy of the instructions so issued be laid on the Table?

Shri Balwant Rai Tayal (Deputy Minister): *First Part.—No.*

2nd Part.—Does not arise.

INCREASE OF CESS ON MILL-MADE CLOTH

*6701. Sardar Darshan Singh: Will the Minister for Finance be pleased to state—

(a) whether it is a fact that the Khadi and Village Industries Board has recommended to the Government for an increase in the Cess on the mill-made cloth from annas three a yard to annas five a yard; if so, the action, if any, taken in the matter;

(b) the total yardage of handloom cloth bought by the Government during the years 1955 and 1956, respectively?

Shri Mohan Lal: (a) *First Part.—No.*

Second Part.—Does not arise.

(b) The information is being collected and will be supplied to the Hon'ble Member within a couple of days.

GRANTS-IN-AID TO ENGINEERING COLLEGES

*6770. Maulvi Abdul Ghani Dar: Will the Minister for Public Works be pleased to state—

(a) the name of the Private Engineering Colleges in the State which were given grants-in-aid by the Government during the years 1954-55, 1955-56 and 1956-57, respectively, together with the amount of grant-in-aid given to each;

- (b) the total amount invested in and the assests owned by each of the colleges mentioned in part (a) above ;
- (c) the amount of security demanded from each of the said colléges before they were allowed to start and the amount deposited by each, respectively ;
- (d) the total area of land in the possession of each of the said colléges and the area under its buildings, separately ;
- (e) the number of students studying at each of the said colleges during the periods mentioned in part (a) above together with the details of results shown by each one of them.

Shri Mohan Lal : (a) There are no private degree engineering colléges in the State. There are, however, private engineering institutions which cater for Certificate and Diploma Courses in Engineering, etc.

A statement showing the names of the institutions together with details of grants-in-aid given to each during 1954-55, 1955-56 and 1956-57, is laid on the Table of the House (Statement I).

- (b) The information is not readily available and is being collected.
- (c) Nil.
- (d) The information is not readily available and is being collected.
- (e) A Statement is laid on the Table of the House (Statement II).

[Minister for Finance]

STATEMENT I

S. No.	Name of the Institution	GRANT IN AID		
		1954-55	1955-56	1956-57
1.	National Institute of Engineering, Hoshiarpur	Regular For development of technical education .. Rs. 5,019 Nil Total .. Rs. 5,019	Regular for development of Technical education .. Rs. 8,456 4,56,000/- Total .. 4,64,456 (including contributions of State Government and Government of India) Nil	Regular Not sanctioned so far. For development of technical education Not sanctioned so far.
2.	Guru Nanak Engineering College, Ludhiana	Regular For development of Technical education .. Nil 1,50,000. Total .. Rs. 1,50,000	Regular For development of technical education .. 2,64,300 Total Rs .. 2,64,300 (including contributions of State Government and Government of India.)	Regular Not sanctioned so far. For Development of technical education Not sanctioned so far.
3.	Engineering College, Ludhiana	Regular For development of technical education .. 4,209. Nil Total .. Rs. 4,209	Regular Ad hoc for development of technical education .. 2,000. Nil Total Rs. .. 2,000	Regular Not sanctioned so far. For development of technical education Not sanctioned so far.

STATEMENT II

NATIONAL INSTITUTE OF ENGINEERING, HOSHIARPUR

As on 1st April, 1954	.. 234 students
As on 1st April, 1955	.. 413 students
As on 1st April, 1956	.. 420 students

GURU NANAK ENGINEERING COLLEGE, LUDHIANA

As on 1st April, 1954	.. Not Available
As on 1st April, 1955	.. 115 Students
As on 1st April, 1956	.. 170 Students

ENGINEERING COLLEGE, LUDHIANA

As on 1st April, 1954	.. 128 Students
As on 1st April, 1955	.. 224 Students
As on 1st April, 1956	.. 140 Students

RESULTS

ENGINEERING COLLEGE, LUDHIANA

Year	No. of students appeared	No. of students successful
------	-----------------------------	-------------------------------

ELECTRICAL AND MECHANICAL TRADE

1954	.. 9	8
1955	.. 17	4
1956	.. Results not declared yet	

CIVIL OVERSEERS CLASS

1954	.. 33	31
1955	.. 33	21
1956	.. Results not declared yet	

ELECTRICAL AND MECHANICAL TECHNOLOGY DIPLOMA

1954	.. 37	27
1955	.. 39	29
1956	.. Result not declared yet	

FINAL CERTIFICATE EXAMINATION IN RADIO ENGINEERING TRADE

1954	.. 7	6
1955	.. 12	2
1956	.. Result not declared yet	

[Minister for Finance]

Year	No. of students appeared	No. of students successful
NATIONAL INSTITUTION OF ENGINEERING, FOSHIARPUR		
CIVIL OVERSEER CLASS		
1954	..	No examination was held by the Industries Department
1955	..	Ditto
1956	..	Result not declared yet.
GURU NANAK ENGINEERING COLLEGE, LUDHIANA		
1954	..	No examination was held by the Industries Department
1955	..	Ditto
1956	..	Result not declared yet

मौलवी अब्दुल गनी डार : क्या वजीर साहिब बतला सकेंगे कि जो डिपलोमे हमारे डाइरेक्टर आफ इण्डस्ट्रीज अपने दस्तखत के नीचे देते हैं वह गवर्नमेंट के तसलीम शुदा हैं ?

अर्थ मन्त्री : आप ने बराहेरास्त यह चीज अपने सवाल में नहीं पूछी। इसके लिए अगर positive नोटिस दें तो इत्तलाह इकट्ठी करके बतला सकता हूं।

मौलवी अब्दुल गनी डार : मिनिस्टर साहिब ने फरमाया है कि बाकायदा तौर पर नहीं बल्कि इस तरह की institutions हैं। इसलिए मैं पूछता हूं कि जब ऐसी institutions यहां पर हैं तो उन के लिए अगर डाइरेक्टर आफ इण्डस्ट्रीज अपने दस्तखतों के साथ सर्टिफिकेट देते हैं तो क्या वह सर्टिफिकेट गवर्नमेंट recognise करती है ?

मन्त्री : दरहकीकत मैम्बर साहिब ने जो सवाल किया है वह है "the names of the private Engineering Colleges in the State which were given grant-in-aid by the Government" तो मैंने अर्ज किया है कि Colleges नहीं institutions हैं। Institutions और Colleges में फर्क होता है। इसलिए इन का सवाल directly इस सवाल से arise नहीं होता कि आया इन सर्टिफिकेट्स को गवर्नमेंट की recognition है या नहीं।

मौलवी अब्दुल गनी डार : जो कुछ पार्ट 'सी' के जवाब में इन्होंने बताया है क्या आप की इजाजत से स्पीकर साहिब, मैं मिनिस्टर साहिब से पूछ सकता हूं कि उस जवाब के पेशेनजर गवर्नमेंट उन high officer यानी डाइरेक्टर आफ इण्डस्ट्रीज के सर्टिफिकेट को कबूल करती है या नहीं ? इस चीज का तो इन को पता होना चाहिए। बताएं कि करती है या यह बताएं कि नहीं करती।

अध्यक्ष महोदय : यह सवाल इस सवाल से पैदा ही नहीं होता। इसके लिए आप को अलहदा सवाल करना चाहिए। (This question does not arise out of the main question. The hon. Member should ask a separate question for this).

मौलवी अब्दुल ग़नी डार : जनाब आप ने इजाजत दे रखी है कि मिनिस्टर्स के जवाब में से जो सवाल पैदा हों वह हम पूछ सकते हैं और आप इसमें हमारी मदद भी करते हैं। इसलिए मैं इसमें आप की मदद चाहता हूँ कि आप मिनिस्टर साहिब से दरियाफ्त करें कि आया वह डाइरेक्टर आफ इण्डस्ट्रीज के इस सर्टिफिकेट को कबूल करते हैं या नहीं।

मन्त्री : जनाब यह बात तो इस सवाल से पैदा होती ही नहीं। यह ऐसा matter नहीं जिसका main सवाल से कोई ताल्लुक हो। इस के लिए तो मुझे information collect करनी पड़ेगी।

अध्यक्ष महोदय : ठीक है। यह इससे पैदा नहीं होता। मैंने पहले भी कहा है कि इसके लिए एक concrete सवाल करें तभी वह पता करके बता सकेंगे कि इस certificate की कोई अहमीयत है या नहीं। Off hand कैसे बता सकते हैं कि इसकी recognition है या नहीं। (That is right. This question does not arise out of it. I have already said that the hon. Member should send in a concrete question. It is only then that the Minister would be able to state after enquiries whether any importance is to be attached to this certificate or not. How can he say off hand whether any recognition is to be given to it or not?)

मौलवी अब्दुल ग़नी डार : पार्ट 'सी' के जवाब में वज़ीर साहिब ने फरमाया है "nil" क्या आप यह गौर फरमायेंगे कि आप का यह जवाब सही है? क्योंकि मेरे इल्म में आप का यह जवाब सही नहीं।

मन्त्री : मेरी इत्तलाह के मुताबिक तो यह जवाब सही है। हां, अगर आप के पास कोई information हो तो आप positively बताएं कि security ली गई है। उस हालत में मैं इसे examine कर सकता हूँ।

मौलवी अब्दुल ग़नी डार : क्या वज़ीर साहिब के इल्म में है कि लुधियाना के इंजीनियरिंग कालेज ने गवर्नमेंट के पास security deposit कराई है?

अध्यक्ष महोदय : अगर आप के पास कोई information है तो आप मिनिस्टर साहिब को बतला दें। (If the hon. Member has any information he may give it to the Minister.)

मौलवी अब्दुल ग़नी डार : मुझे मालूम हुआ है कि तीस हजार रुपया उस कालेज ने गवर्नमेंट के पास security का जमा करवाया हुआ है।

Mr. Speaker : That is not a security

वह security का नहीं है। (That is not by way of security.)

मौलवी अब्दुल ग़नी डार : वह security का ही है।

अध्यक्ष महोदय : वह security का नहीं है। (That is not by way of security.)

मौलवी अब्दुल ग़नी डार : मिनिस्टर साहिब जवाब तो दें।

अध्यक्ष महोदय : वह नहीं बताते तो मैं क्या करूं ? (what can I do if he does not reply. ?)

मौलवी अब्दुल ग़नी डार : मिनिस्टर साहिब ने जवाब में बताया कि इन कालेजों को इतनी ग्रांट दी गई है। क्या मैं पूछ सकता हूं कि लुधियाना इंजीनियरिंग कालेज को सब से कम ग्रांट क्यों दी गई ?

मन्त्री : इस के लिए नोटिस चाहिए। ताकि मैं facts and figures को इकट्ठा कर के बता सकूं। यह सवाल बराएरास्त यहां पर arise नहीं होता। Reasons. तो आप ने नहीं पूछे।

PUBLICATION OF ANNUAL REPORT ON THE WORKING OF PANCHAYATS

*6736. Shri Babu Dayal Sharma : Will the Minister for Agriculture and Panchayats be pleased to state whether he is aware of the fact that the Annual Report on the working of Panchayats in the State for the year 1952-53, has been published in June, 1956, if so, the causes of delay in its publication ?

Sardar Amar Singh (Deputy Minister) : The Annual Report on the working of Panchayats in the State is due with Government by the 15th July, every year. For the year 1952-53, however, it was delayed till 5th July, 1954, due to the fact that the staff of the Panchayat Department had been extremely busy with the general elections to the Panchayats and then with the swearing in of the new panches from April, 1952 to September, 1953. The general elections formed a colossal task by themselves. The staff then got busy with the new constructive programme which Government wanted to push forward with a great speed in order to achieve the targets laid in its First Five-Year Plan. That is why the necessary statistical returns by the Tehsil and District Panchayat Staff were delayed till about April, 1954. Government approved of the draft report of the Director of Panchayats on 9th February, 1955, and the printing thereof was completed by the Government Press by the middle of June, 1956. The hands of the Controller of Printing and Stationery, Punjab, have been too full because of the tremendous increase in the activities of the different Departments of Government in connection with the preparation of the Second Five-Year Plan. Steps are being taken to see that the collection of the necessary material in respect of this report is not delayed by the officers of the Panchayat Department and also that the required additions to the machinery and the staff of the Government Press are made.

श्री बाबू दयाल : क्या मैं पूछ सकता हूं कि यह जो चार साल की ढेरी हुई है उसके लिए कोई justification है ?

अध्यक्ष महोदय : उन्होंने तो पहले ही justification के लिए points दे दिए हैं। (He has already given points in justification.)

श्री बाबू दयाल : क्या मैं पूछ सकता हूं कि गवर्नमेंट के ख्याल में यह देरी justified है ? मैं चाहता हूं कि यह "हां" या "नहीं" में जवाब दूं।

उप मंत्री : भैं उां थगिलां गी उढभील रम सिडी है।

श्री बाबू दयाल : स्पीकर साहिब, आप मेरे हर सवाल को आसानी से टाल देते हैं। इसका कुछ इलाज है तो आप ही बता दें।

अध्यक्ष महोदय : इलाज यह है कि आप ठीक सवाल करें। (The remedy is that the hon. Member should put relevant questions.)

श्री बाबू दयाल : मैं ने तो ठीक पूछा है कि आया गवर्नमेंट का यह ख्याल है कि यह देरी ठीक थी ?

अध्यक्ष महोदय : आप गवर्नमेंट का ख्याल न पूछें। मगर concrete सवाल पूछें। (He need not bother about the Government but put a concrete question.)

UNSTARRED QUESTIONS AND ANSWERS

VACANCIES FILLED UP BY MEMBERS OF SCHEDULED CASTES

840. Chaudhri Sunder Singh : Will the Chief Minister be pleased to state the total number of persons belonging to the Scheduled Castes appointed in each category of posts in the State from the 23rd January, 1956, up-to-date ?

Sardar Gurbanta Singh : The required information is being collected and will be supplied to the Member when ready.

REHABILITATION FACILITIES TO VILLAGES IN TEHSILS PATHANKOT AND GURDASPUR DAMAGED BY FLOODS.

841. Chaudhri Sunder Singh : Will the Minister for Revenue, Education and Rehabilitation be pleased to state—

- (a) the names of the villages in tehsils Pathankot and Gurdaspur which were marooned during the last floods ;
- (b) whether the residents of the villages mentioned in para (a) above have been provided with places having a higher elevation according to rules for their rehabilitation ; if not, the reasons therefor ?

Sardar Gurbachan Singh Bajwa : Information is being collected and will be supplied to the Member as early as possible.

RESERVATION OF POSTS FOR SCHEDULED CASTES IN P.C.S.

842. Chaudhri Sunder Singh : Will the Chief Minister be pleased to state—

- (a) whether it is a fact that three posts were reserved for the members of the Scheduled Castes in the last P.C.S. Competitive Examination ;
- (b) whether it is also a fact that only one member of the Scheduled Castes was appointed ;
- (c) if the answers to parts (a) and (b) above be in the affirmative, the steps, if any, Government is intending to take to make up the percentage of members of the Scheduled Castes in the said Service ?

Sardar Gurbachan Singh Bajwa : (a) No.

(b) No. Only one vacancy was reserved and one person has been selected for appointment.

(c) Does not arise.

CONSOLIDATION WORK IN VILLAGES BABOWAL AND LITTAR, DISTRICT
GURDASPUR

843. Chaudhri Sunder Singh : Will the Minister for Revenue, Education and Rehabilitation be pleased to state—

(a) the dates when the consolidation work was completed in villages Babowal and Littar in tehsil and district Gurdaspur ;

(b) whether it is a fact that the tenants of the villages referred to in part (a) above have not so far been given the possession of their land ;

(c) whether the authorities concerned have recently received any representation from the said tenants for being given possession of their lands ; if so, with what results ?

Sardar Gurbachan Singh Bajwa : (a) Final attestation of villages Babowal and Littar was completed on 8th May, 1956 and 30th August, 1956, respectively.

(b) Demarcation of land at the spot was given to the tenants of villages Babowal and Littar on 9th July, 1956. Shri Kirpa Ram, tenant of village Babowal and Shri Bhagat Ram, tenant of village Littar, are in possession of their tenancies while the other tenants applied on 14th July, 1956, that the landowners have not allowed them to till their lands.

(c) Yes. Action is being taken to put the remaining tenants in possession.

REPRESENTATION FROM THE VILLAGERS OF BABOWAL, DISTRICT
GURDASPUR

844. Chaudhri Sunder Singh : Will the Minister of Revenue, Education and Rehabilitation be pleased to state—

(a) whether it is fact that the villagers of Babowal, tehsil Gurdaspur, have applied to the Consolidation Authorities that they should be provided with a straight path joining the Pacca Jail Road leading to Gurdaspur ;

- (b) whether he is aware of the fact that the said villagers have been using the said pathway since long ;
- (c) whether it is a fact that the pathway given to the said villagers during the consolidation passes through the road full of water ;
- (d) if the answers to parts (a), (b) and (c) above be in the affirmative, the steps Government proposes to take to redress the grievances of the residents of the said village ?

Sardar Gurbachan Singh Bajwa : (a) Yes.

(b) The path now wanted by the villagers did not exist in the Revenue papers before consolidation.

(c) No. Only some portion of this path is of low level but there is sufficient path left on some higher level.

(d) As this path was provided in consultation with the villagers and no one raised any objection against this path within the prescribed time limit no action is proposed to be taken at this stage when the consolidation work has since been completed.

REPRESENTATION FROM VILLAGERS OF LAKHOWAL,
DISTRICT GURDASPUR

846. Chaudhri Sunder Singh : Will the Minister for Revenue, Education and Rehabilitation be pleased to state whether it is a fact that the villagers of Lakhwal, district Gurdaspur, have applied for a path passing through their village leading to Gurdaspur; if so, the steps, Government proposes to take in the matter ?

Sardar Gurbachan Singh Bajwa : *First Part.* No. However a path connecting village Lakhwal with the Gurdaspur-Trimmu Metalled Road has already been provided through villages Kala Nangal, Hamrajpur and Ale Chak.

Second part. Does not arise.

ALLOTMENT OF LAND TO HARIJANS FOR EXTENSION OF ABADIS

847. Chaudhri Sunder Singh : Will the Minister for Revenue, Education and Rehabilitation be pleased to state the total number of Harijans, village-wise, in Gurdaspur District, who have not been allotted any land for purposes of extension of their abadis during the Consolidation Operations in the said district ?

Sardar Gurbachan Singh Bajwa : A statement showing the required information is enclosed.

STATEMENT SHOWING THE TOTAL NUMBER OF HARIJANS VILLAGE-WISE IN BATALA AND GURDASPUR TEHSILS WHO HAVE NOT BEEN ALLOTTED ANY LAND FOR PURPOSES OF EXTENSION OF THEIR ABADIS DURING THE CONSOLIDATION OPERATIONS

Serial No.	Name of village.	Name of Tehsil.	Total Number of Harijans who have not been allotted any land.
1.	Maluk Mattu	.. Gurdaspur	27
2.	Anandpur	Do	2
3.	Sehowal	.. Do	5
4.	Sadana	.. Do	4
5.	Sahowal	.. Do	74
6.	Talibpur	.. Do	95
7.	Dhariwal	.. Do	7
8.	Tibri	.. Do	9
9.	Keshopur	.. Do	9
10.	Brila Klan	.. Do	1
11.	Dhidhowal	.. Do	1
12.	Pindi Saidan	.. Do	5
13.	Panwan	.. Do	4
14.	Lakhan Klan	.. Do	7
15.	Lakhan Khurd	.. Do	5
16.	Jogowal	.. Do	9
17.	Bakhatpur	.. Do	7
18.	Bhopar Saidan	.. Do	5
19.	Balagan	.. Do	2
20.	Hardo Chhani	.. Do	50
21.	Waryah	.. Do	2
22.	Kala Nangal	.. Do	3
23.	Hemrajpur	.. Do	10
24.	Sarai	.. Do	5
25.	Chagu wala	.. Do	15
26.	Baupur Afghana	.. Do	11
27.	Littar	.. Do	27
28.	Babowal	.. Do	57
29.	Hardo Bathwala	.. Do	51
30.	Dharo Chak	.. Do	14
31.	Nabipur	.. Do	51
32.	Babri	.. Do	19
33.	Purowal Rajputan	.. Do	2
34.	Salimpur Afghana	.. Do	4
35.	Nurowali	.. Do	3
36.	Bhojraj	.. Do	8
37.	Purowal Jatan	.. Do	25
38.	Langah	.. Do	5
39.	Badechh	.. Do	7
40.	Singhwan	.. Do	4
41.	Heer	.. Do	2
42.	Khan Piare	.. Do	53
43.	Dhariwal Bhoja	.. Do	48
44.	Malia	.. Do	4
45.	Pandori Mayya Singh	.. Do	8
46.	Butter Klan	.. Do	29
47.	Bhangwan	.. Do	6
48.	Beri	.. Do	30
49.	Thakarwal	.. Do	3
50.	Jogi Cheema	.. Do	58

Serial No.	Name of village.	Name of Tehsil.	Total Number of Harijans who have not been allotted any land.
51.	Kihar	.. Gurdaspur	5
52.	Thikriwala	.. Do	65
53.	Sangar	.. Do	10
54.	Dodwan	.. Do	18
55.	Alawal	.. Do	12
56.	Jagowal	.. Do	8
57.	Pindisen	.. Do	4
58.	Chak Baroya	.. Do	4
59.	Khundi	.. Do	2
60.	Sujanpur	.. Do	4
61.	Alawalpur	.. Do	17
62.	Saraspur	.. Do	2
63.	Machhana	.. Do	1
64.	Sidhwan	.. Do	17
65.	Bhangwan	.. Do	32
66.	Baroya	.. Do	15
67.	Chur Chak	.. Do	33
68.	Kotla Chahlan	.. Do	30
69.	Lalowal	.. Do	13
70.	Ghuman Khurd	.. Do	30
71.	Gill	.. Do	10
72.	Shakri	.. Do	33
73.	Johal Nangal	.. Do	10
74.	Waraich	.. Do	7
1.	Kotli Surat Mal	Batala	34
2.	Aima	.. Do	60
3.	Pundar	.. Do	100
4.	Khokhuwal	.. Do	16
5.	Nasirke	.. Do	12
6.	Jangla	.. Do	14
7.	Nanak Chak	.. Do	8
8.	Kohali	.. Do	1
9.	Maman	.. Do	12
10.	Gujjarpura	.. Do	12
11.	Dulat	.. Do	8
12.	Kalar	.. Do	4
13.	Doburji	.. Do	2
14.	Tohan	.. Do	5
15.	Qila Lal Singh	.. Do	45
16.	Shahabpura	.. Do	7
17.	Arli Bhan	.. Do	16
18.	Dalam	.. Do	12
19.	Raliali Klan	.. Do	45
20.	Raliali Khurd	.. Do	40
21.	Bharath wal	.. Do	15
22.	Sandal	.. Do	9
23.	Fazala Abad	.. Do	21
24.	Khokhu wal	.. Do	2
25.	Bagha	.. Do	46
26.	Bhul	.. Do	10
27.	Kapura	.. Do	19
28.	Balarwal	.. Do	50
29.	Bhatiwal	.. Do	200
30.	Piroshah	.. Do	15
31.	Pejo Chak	.. Do	60
32.	Sokala	.. Do	50

[Minister for Revenue, Education and Rehabilitation]

Serial No.	Name of village	Name of Tehsil	Total Number of Harijans who have not been allotted any land
33.	Tanenawal	Batala	4
34.	Kaure	Do	25
35.	Chak Chau	Do	10
36.	Cheema Kala	Do	20
37.	Sindhwan	Do	32
38.	Darewali	Do	58
39.	Bolewal	Do	260
40.	Gandi Key	Do	100
41.	Mandiala	Do	55
42.	Balrampur	Do	10
43.	Attepur	Do	45
44.	Bhagrupura	Do	15
45.	Baryar	Do	40
46.	Shahpur Arian	Do	5
47.	Vhepa Rai	Do	15
48.	Dharamkot	Do	50
49.	Madra	Do	100
50.	Sadarang	Do	25
51.	Badowal	Do	35
52.	Buchianwali	Do	45
53.	Machhi Key	Do	15
54.	Dhiya	Do	20
55.	Dhandoi	Do	100
56.	Moradpur	Do	50
57.	Khokarwal	Do	5
58.	Gulbub	Do	14
59.	Bahadurpur Rajoa	Do	6
60.	Bhet	Do	8
61.	Harchowal	Do	8
62.	Mathola	Do	20
63.	Bhambri	Do	100
64.	Dhapai	Do	50
65.	Nangal Jahawar	Do	30
66.	Dhinda	Do	4
67.	Kandila	Do	50
68.	Natt	Do	5
69.	Mokal	Do	4
70.	Kohali	Do	5
71.	Basrai	Do	25
72.	Nangal Bhaghana	Do	40
73.	Nathpur	Do	20
74.	Mansur Key	Do	20
75.	Kotla Musa	Do	25
76.	Bhite Wadh	Do	10
77.	Cheema	Do	15
78.	Leel Klan	Do	95
79.	Leel Khurd	Do	30
80.	Manohar Pur	Do	40
81.	Dunia Sandhu	Do	10
82.	Rasulpur	Do	25
83.	Daulatpur	Do	10
84.	Khokhar	Do	7
85.	Malu Dwara	Do	3
86.	Gillowani	Do	1
87.	Kotli Phasi	Do	1
88.	Bhure Nangal	Do	20
89.	Chhapian wali	Do	6
90.	Purian Klan	Do	26
91.	Nathwal	Do	22

Serial No.	Name of village	Name of Tehsil	Total Number of Harijans who have not been allotted any land
92.	Batala Sharki	.. Batala	121
93.	Shah Abad	.. Do	7
94.	Bahadur Husan	.. Do	18
95.	Khojewal	.. Do	1
96.	Salo Chahal	.. Do	20
97.	Chahal Khurd	.. Do	12
98.	Partap Garh	.. Do	11
99.	Shekhwan	.. Do	49
100.	Amen Nangal	.. Do	25
101.	Bajuman	.. Do	41
102.	Shekhpur	.. Do	27
103.	Somdalpur	.. Do	20
104.	Kotla Bija Singh	.. Do	10
105.	Kalian	.. Do	10
106.	Dhup Sari	.. Do	19
107.	Harsian	.. Do	20
108.	Kotala Sharaf	.. Do	21
109.	Sarupwali	.. Do	15
110.	Masanian	.. Do	40
111.	Langowal	.. Do	18
112.	Kaluwal	.. Do	1
113.	Ghane Key Bangar	.. Do	150
114.	Langarwal	.. Do	14
115.	Aliwal Jatan	.. Do	22
116.	Parowal	.. Do	40
117.	Qila Desa Singh	.. Do	18
118.	Khokhar	.. Do	12
119.	Chandu Suja	.. Do	3
120.	Kot Khazana	.. Do	7
121.	Panwan	.. Do	5
122.	Malikwala	.. Do	8
123.	Teja Klan	.. Do	50
124.	Teja Khurd	.. Do	10
125.	Mardi Key	.. Do	25
126.	Manjian Wali	.. Do	27
127.	Chhachhrialala	.. Do	2
128.	Chator Garh	.. Do	22
129.	Dhemsherpur	.. Do	29
130.	Khosar Tahli	.. Do	12
131.	Neko Sarai	.. Do	35
132.	Tawlbandi Raman	.. Do	72
133.	Shahpur Jajan	.. Do	33
134.	Paddah	.. Do	5
135.	Dharowali	.. Do	8
136.	Udhowali Klan	.. Do	13
137.	Udhowali Khurd	.. Do	12
138.	Dhianpur	.. Do	7
139.	Dalla Chak	.. Do	42
140.	Chhitha	.. Do	10
141.	Sirah	.. Do	12
142.	Molowali	.. Do	15
143.	Chak Mehma	.. Do	6
144.	Sagtowal	.. Do	2
145.	Gagowali	.. Do	8
146.	Raji kev	.. Do	6
147.	Kahlanwali	.. Do	12
148.	Samrai	.. Do	7

REPORT OF THE BUSINESS ADVISORY COMMITTEE REGARDING FIXING OF
TIME-TABLE FOR 27TH AND 28TH AUGUST, 1956.

अध्यक्ष महोदय : 27 और 28 अगस्त, 1956, को जो कार्यवाही यहां होनी है Supplementary Estimates और Excess Demand पर बहस और उनके Appropriation बिलों को पास करने के लिए उस सम्बन्ध में वक्त अलॉट करने के मकसद से अपनी सिफारिश करने के लिए हमारी Business Advisory Committee को कल meeting हुई। उसमें उन्होंने यह सिफारिश की कि..... (The Business Advisory Committee met yesterday to make recommendations for allocating time for the business to be transacted on the 27th and 28th August, 1956, regarding discussions and passing of Supplementary Estimates and Excess Demands and Appropriation Bills relating to them. They made the following recommendations:—)

10. a.m.

27th August, 1956—

(1) Discussion and passing of Excess Demands	.. First 1½ hours
(2) Discussion and passing of Supplementary Estimates	The rest of the time

28th August, 1956—

(1) Discussion and passing of Appropriation Bill (Excess Demands)	First 10 hours
(2) Discussion and passing of Appropriation Bill (Supplementary Estimates)	The rest of the time

The Committee recommended that the Question Hour at both these sittings be dispensed with. Since Sardar Ajmer Singh, a Member of the Committee, was not present, Sardar Wazir Singh was requested to attend at the meeting of the Committee at which the above recommendations were made."

और यह recommendations unanimous थीं। (and these recommendations were unanimous)

श्री देव राज सेठी : स्पीकर साहिब, क्या आप सां सेशन का प्रोग्राम नहीं बता सकते? क्या यह पांच सितम्बर तक हो जायेगा?

अध्यक्ष महोदय : यह excess demands, Supplementary Estimates और Appropriation Bill के मुतअल्लिक हैं। बाकी legislation के लिये हम ने महसूस किया है कि उस के लिए यह जरूरी नहीं है कि हम कोई time-limit मुकर्रर करें। मेरा ख्याल है कि वह open हो रहने देना चाहिये। अगर आप चाहते हैं कि उस के लिये भी कोई time-limit मुकर्रर कर दी जाये तो हम वह भी कर देंगे। (This time table relates to the Excess Demands, the Supplementary Estimates and the Appropriation Bill therefor,

REPORT OF THE BUSINESS ADVISORY COMMITTEE RE. FIXING OF TIME-TABLE (4) 69
FOR 27TH AND 28TH AUGUST, 1956

As regards the other legislative work, we felt that it is not necessary to fix any time-limit for its disposal. I think that no restriction should be placed on the discussion of the Bills. If, however, the House desires that some time-limit should be fixed in this regard, we would do that also. (*Voices*: The discussion should not be restricted. It should be left open.)

श्री देव राज सेठी : स्पीकर साहिब, मैम्बरज यह जानना चाहते हैं कि आया यह सेशन पांच सितम्बर तक ही जायेगा या उस के बाद भी ।

अध्यक्ष महोदय : यह तो आप की मर्जी पर निर्भर है । (This depends upon the wishes of the Members of the House.)

Chief Parliamentary Secretary (Chaudhri Devi Lal) : Sir, I beg to move—

That this House agrees with the allocation of time proposed by the Business Advisory Committee in regard to the business before the House on the 27th and 28th August, 1956.

Mr. Speaker : Motion moved—

That this House agrees with the allocation of time proposed by the Business Advisory Committee in regard to the business before the House on the 27th and 28 August, 1956.

श्री रत्ना राम (मुकेरियाँ) : अध्यक्ष महोदय, आप की suggestion अच्छी है । आप ने तो फैसला कर दिया है कि Legislation में समय की खुल होगी तो इस motion की क्या जरूरत है ?

अध्यक्ष महोदय : आप ने मुझे अच्छी तरह follow नहीं किया । यह तो Excess Demands, Supplementary Estimates और Appropriation Bill के लिए है ताकि confusion न हो । इन्हें time-limit कर दिया गया है कि इतना वक्त Excess Demands के लिये होगा, इतना Supplementary Demands के लिए और इतना Appropriation Bill के लिये । यह time-limit Legislative measures के लिये नहीं की गई । (The hon. Member has not followed me. This has been done for the disposal of Excess Demands, the Supplementary Estimates and the Appropriation Bills so that there may be no confusion in their discussion. This arrangement only fixes the time-limit i.e., so much time is apportioned for the discussion of the Excess Demands, so much for the Supplementary Estimates and so much for the Appropriation Bills. This time-limit does not apply to the disposal of other legislative measures.)

Mr. Speaker : Question is—

That this House agrees with the allocation of time proposed by the Business Advisory Committee in regard to the business before the House on the 27th and 28th August, 1956.

The motion was carried.

BILLS (LEAVE TO INTRODUCE)

THE PUNJAB LEGISLATIVE ASSEMBLY (ALLOWANCES OF MEMBERS) (AMENDMENT) BILL, 1956

Minister for Revenue, Education and Rehabilitation (Sardar Gurbachan Singh Bajawa) : Sir, I beg to move for leave to introduce the Punjab Legislative Assembly (Allowances of Members) (Amendment) Bill.

ਸਰਦਾਰ ਚੰਨਣ ਸਿੰਘ ਧੂਤ : On a point of order, Sir. ਕੀ non-official day ਤੇ ਕੋਈ official business ਸਭਾ ਦੇ ਸਾਮ੍ਹਣੇ ਲਿਆਇਆ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ ?

ਅਧ്യਕਸ਼ ਮਹੋਦਯ : यह तो formal nature का business है। (This business is of a formal nature.)

ਸਰਦਾਰ ਚੰਨਣ ਸਿੰਘ ਧੂਤ : ਸਪੀਕਰ ਸਾਹਿਬ ਸਵਾਲ time ਦਾ ਨਹੀਂ ਹੈ, ਸਵਾਲ ਤਾਂ ਗਵਰਨਮੈਂਟ business ਦਾ ਹੈ।

ਪੰਡਿਤ ਭੀ ਰਾਮ ਸ਼ਰਮਾ : On a point of order, Sir. ਸਪੀਕਰ ਸਾਹਿਬ, ਮੈਂ ਇਸ ਪਰ ਆਪ ਦੀ ruling ਚਾਹੁੰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਆਯਾ ਏਕ non-official day ਪਰ ਜੇਕਰ rule of procedure and conduct of business ਤੋਂ ਮੁਕੱਰ ਕੀਆ ਗਯਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ, ਕੋਈ official business ਲਾਯਾ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ ? ਆਰ ਅਗਰ ਲਾਯਾ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ ਤੋ ਵਹ ਕਿਸ ਕਾਯਦੇ ਦੀ ਰੂ ਤੋ ਆਰ ਕਿਸ ਦਫ਼ਤਾ ਦੇ ਨੀਚੇ ਲਾਯਾ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ ? ਮੈਂ ਵਹ ਕਾਯਦਾ ਪੁੱਛਨਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹਾਂ।

ਅਧ്യਕਸ਼ ਮਹੋਦਯ : इस में कोई official business नहीं आ रहा (No official business is being brought today.) Only leave for introduction of the Bill is being asked for. No discussion will be held on this item.

ਪੰਡਿਤ ਭੀ ਰਾਮ ਸ਼ਰਮਾ : ਆਪ ਦੀ ਇਸ ਪਰ ruling ਕੀ ਹੈ ? ਕੀ ਕੀਸੀ official Bill ਕੋ introduce ਕਰਨਾ official business ਨਹੀਂ ਹੈ ?

Mr. Speaker : It is of a formal nature.

Pandit Shri Ram Sharma : It may be of a formal nature, but the fact remains that it is about an official Bill.

ਸਰਦਾਰ ਚੰਨਣ ਸਿੰਘ ਧੂਤ : On a point of order, Sir. ਕੀ ਗਵਰਨਮੈਂਟ ਦਾ formal nature ਦਾ business ਇਸ ਦਿਨ ਪੇਸ਼ ਕੀਤਾ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ ?

Mr. Speaker : With the permission of the Speaker, it can be done.

Minister for Revenue, Education and Rehabilitation : Yes, with the permission of the Speaker this can be done.

ਪੰਡਿਤ ਭੀ ਰਾਮ ਸ਼ਰਮਾ : On a point of order, Sir. ਕੀ ਇਹ official Bills ਕੋ agenda ਪਰ ਰਖਣੇ ਸੇ ਪਹਲੇ ਆਪ ਕੋ permission ਲੋ ਗਈ ਥੀ ਯਾ ਇਹੋ agenda ਪਰ ਲਾ ਕਰ ਬਾਦ ਮੇਂ ਆਪ ਕੋ ਇਜਾਜ਼ਤ ਲੀ ਗਈ ਹੈ ?

ਅਧਿਕਸ਼ ਮਹੋਦਯ : ਮੇਰੀ permission ਸੇ ਹੀ ਯਹ agenda ਪਰ ਆਏ ਹੁੰ ਆਰ ਆਇੰਦਾ ਕੇ ਲਿਯੇ ਯਹ convention ਬਨ ਜਾਯੇਗੇ ਕਿ non-official day ਕੋ official bills introduction ਕੇ ਲਿਯੇ ਲਾਏ ਜਾ ਸਕੇਂਗੇ । (These have been placed on the agenda under my orders and for future this would serve as a convention that official bills can be introduced on a non-official day.)

ਪੰਡਿਤ ਭੀ ਰਾਮ ਸ਼ਰਮਾ : ਕੀ ਏਕ official day ਕੋ ਕੋਈ non-official bill ਭੀ ਇਤੀ ਟਰਹ ਸੇ ਲਾਯਾ ਜਾ ਸਕੇਂਗਾ ਆਰ ਉਸ ਪਰ ਕੋਈ ਏਤਰਾਜ਼ ਨ ਹੋਂਗਾ ?

ਅਧਿਕਸ਼ ਮਹੋਦਯ : ਹਾਂ, ਅਗਰ ਵਹ formal nature ਕਾ ਹੋਂਗਾ ਟੀ । (Of course, if that is of a formal nature.)

ਸਰਦਾਰ ਚੰਨਣ ਸਿੰਘ ਧੂਤ : ਜੇਕਰ ਸਪੀਕਰ ਸਾਹਿਬ, ਇਸ leave to introduce ਉਤੇ ਬਹਿਸ ਹੋ ਜਾਏ ਅਤੇ ਇਸ ਬਹਿਸ ਵਿਚ ਹੀ ਸਾਰਾ ਦਿਨ ਰੁਜ਼ਰ ਜਾਵੇ ਤਾਂ non-official ਦਿਨ ਦਾ ਕੀ ਬਣੇਗਾ ?

ਅਧਿਕਸ਼ ਮਹੋਦਯ : ਕਹਿਸ ਕਾ occasion ਹੀ arise ਨਹੀਂ ਹੋਨਾ ਚਾਹਿਯੇ । (No occasion should arise for discussion on this.)

Mr. Speaker : Motion moved—

That leave be granted to introduce the Punjab Legislative Assembly (Allowance of Members) (Amendment) Bill.

Mr. Speaker : Question is—

That leave be granted to introduce the Punjab Legislative Assembly (Allowances of Members) (Amendment) Bill.

The leave was granted.

Minister for Revenue, Education and Rehabilitation (Sardar Gurbachan Singh Bajwa): Sir, I beg to introduce the Punjab Legislative Assembly (Allowances of Members) (Amendment) Bill.

ਸਰਦਾਰ ਚੰਨਣ ਸਿੰਘ ਧੂਤ : On a point of order, Sir. ਕੀ ਇਹ motion of introduction oppose ਵੀ ਹੋ ਸਕਦੀ ਹੈ ਜਾਂ ਨਹੀਂ ?

ਅਧਿਕਸ਼ ਮਹੋਦਯ : ਯਹ consideration stage ਪਰ ਭੀ oppose ਹੋ ਸਕਦੀ ਹੈ । (This can be opposed even at the consideration stage.)

ਸਰਦਾਰ ਹਰਕਿਸ਼ਨ ਸਿੰਘ ਸੁਰਜੀਤ : On a point of order, Sir. ਆਪ ਦੀ ਇਸ ਮਾਮਲੇ ਤੇ ਕੀ ruling ਹੈ ਕਿ ਕੀ ਇਹ motion ਇਸ ਵੇਲੇ oppose ਕੀਤੀ ਜਾ ਸਕਦੀ ਹੈ ਜਾਂ ਨਹੀਂ ?

ਅਧ്യਕਸ਼ ਸਹੋਦਯ : ਹਾਂ, यह oppose ਹੋ सकती है लेकिन इस की और भी stages हैं जबकि आप बिल को oppose कर सकेंगे। इस समय भी यदि कोई इसे oppose करना चाहे तो कर सकता है। (Yes, this can be opposed but there are other stages of the Bill when it can be opposed. Any Member can oppose it, even now if he chooses to do so.)

ਸਰਦਾਰ ਹਰਕਿਸ਼ਨ ਸਿੰਘ ਸੁਰਜੀਤ : ਮੈਂ ਆਪ ਦੀ ruling ਇਸ point ਤੇ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਕੀ ਇਸ ਵੇਲੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਬਿਲਾਂ ਦੇ introduce ਕਰਨ ਦੀ motion ਨੂੰ oppose ਕੀਤਾ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ ਜਾਂ ਨਹੀਂ ?

ਅਧ്യਕਸ਼ ਸਹੋਦਯ : जहाँ तक आप के salaries Bill की introduction की बात है यह आप के लिये ही किया जा रहा है क्योंकि आप के बहुत सारे बिल pending पड़े थे। (So far as the introduction of the Members' Salary Bill is concerned this is being introduced in the interest of the Members, as a large number of their bills have been lying pending.)

THE PUNJAB LEGISLATIVE COUNCIL (ALLOWANCES OF MEMBERS) (AMENDMENT) BILL, 1956

Minister for Revenue, Education and Rehabilitation (Sardar Gurbachan Singh Bajwa) : Sir, I beg to move for leave to introduce the Punjab Legislative Council (Allowances of Members) (Amendment) Bill.

Mr. Speaker : Motion moved—

That leave be granted to introduce the Punjab Legislative Council (Allowances of Members) (Amendment) Bill.

Mr. Speaker : Question is—

That leave be granted to introduce the Punjab Legislative Council (Allowances of Members) (Amendment) Bill.

The leave was granted.

Minister for Revenue, Education and Rehabilitation (Sardar Gurbachan Singh Bajwa) : Sir, I beg to introduce the Punjab Legislative Council (Allowances of Members) (Amendment) Bill.

THE SCHEDULED AREAS TRADERS' (FACILITIES FOR LOANS)
BILL, 1956

Minister for Revenue, Education and Rehabilitation (Sardar Gurbachan Singh Bajwa): Sir, I beg to move for leave to introduce the Scheduled Areas Traders' (Facilities for Loans) Bill.

Mr. Speaker : Motion moved—

That leave be granted to introduce the Scheduled Areas Traders' (Facilities for Loans) Bill.

Mr. Speaker : Question is—

That leave be granted to introduce the Scheduled Areas Traders' (Facilities for Loans) Bill.

The leave was granted.

Minister for Revenue, Education and Rehabilitation (Sardar Gurbachan Singh Bajwa): Sir, I beg to introduce the Scheduled Areas Traders' (Facilities for Loans) Bill.

THE SALARIES AND ALLOWANCES OF DEPUTY MINISTERS,
PUNJAB, BILL, 1956

Minister For Revenue, Education and Rehabilitation (Sardar Gurbachan Singh Bajwa): Sir, I beg to move for leave to introduce the Salaries and Allowances of Deputy Ministers, Punjab, Bill.

Mr. Speaker : Motion moved—

That leave be granted to introduce the Salaries and Allowances of Deputy Ministers, Punjab, Bill.

Mr. Speaker : Question is—

That leave be granted to introduce the Salaries and Allowances of Deputy Ministers, Punjab, Bill.

The leave was granted.

Minister for Revenue, Education and Rehabilitation (Sardar Gurbachan Singh Bajwa): Sir, I beg to introduce the Salaries and Allowances of Deputy Ministers, Punjab, Bill.

ਸਰਦਾਰ ਚੰਨਣ ਸਿੰਘ ਧੂਤ : ਕੀ ਇਹ motion ਹੁਣ oppose ਹੋ ਸਕਦੀ ਹੈ ?

ਮਾਲ ਮੰਤਰੀ : ਜਿਸ ਵੇਲੇ leave to introduce ਮੰਗੀ ਗਈ ਸੀ ਉਸ ਵੇਲੇ ਇਹ oppose ਹੋ ਸਕਦੀ ਸੀ ਹੁਣ ਤਾਂ ਇਹ ਬਿਲ introduce ਵੀ ਹੋ ਚੁਕਾ ਹੈ। ਹੁਣ ਉਹ ਮੋਕਾ ਨਿਕਲ ਗਿਆ ਹੈ।

अध्यक्ष महोदय : यह जो leave to introduce का रूल है वह मੈबरान की सहूलियत के लिये है। पहले जब गवर्नमेंट बिलों की Gazette notification कराती थी तो यह हुआ करता था कि इस ने रात को gazette notification की और अगले दिन बिल ले आई। यह चीज़ आप को शिकायत को दूर करने के लिये की गई है। अगर आप चाहते हैं तो यह provision उड़ा सकते हैं। (The rule relating to leave to introduce is for the convenience of the Members. Formerly the Government would publish a bill and bring it before the House next day. If the hon. Members want the same practice we can do away with the rule requiring the leave of the House to introduce the Bill. If they like, this provision can be got deleted.)

ਸਰਦਾਰ ਹਰਕਿਸ਼ਨ ਸਿੰਘ ਸੁਰਜੀਤ : ਸਪੀਕਰ ਸਾਹਿਬ ਇਹ ਉਤਰਾਨ ਲਈ ਨਹੀਂ ਬਿਰਾ ਜਾ ਰਿਹਾ। ਇਹ ਤਾਂ ਮਹਿਸ਼ oppose ਕਰਨ ਲਈ ਕਹਿ ਜਾ ਰਿਹਾ ਹੈ।

RESOLUTIONS

POINT OF ORDER RAISED ON *RESOLUTION NO. 1

वित्त मंत्री : On a point of order, Sir. Agenda पर जो Resolution* No. 1 दर्ज है उस के पेश करने पर मुझे objection है।

पंडित श्री राम शर्मा : On a point of order, Sir. . . . . (At this stage Sardar Harkishan Singh Surjit also rose on a point of order.)

अध्यक्ष महोदय : जब वह point of order पर खड़े हुए हैं तो आप दूसरा point of order कैसे raise कर सकते हैं। एक point of order सुन लें.....(When he has risen on a point of order, how can the hon. Member raise another point of order. Let me hear his point of order.....) (Interruptions)

वित्त मंत्री : मैं अर्ज करने लगा था कि मेरा point of order यह है कि अगला resolution जो कामरेड रामचन्द्र जी ने पेश करना है, out of order है, inadmissible है और उस पर House में discussion नहीं हो सकती..... (आवाज़ें : वह तो अभी आया ही नहीं) मैं पहले ही point of order raise

---

*Comrade Ram Chandra, M.L.A. : In view of the geographical contiguity, cultural and developmental needs, social customs and general backwardness of the hilly areas comprising Kangra District, Lahaul and Spiti, Pathankot Tehsil, Una Tehsil, Kandi ilaqa in Hoshiarpur District and the District of Simla, this Assembly recommends to the Government to approach the Government of India to take immediate steps to constitute the aforesaid areas into a separate region with Hindi as its regional language and with all the rights and privileges proposed for the two regions in the New State of Punjab.

कर सकता हूँ। मेरा point of order यही है कि यह resolution यहां move ही नहीं हो सकता..... (Interruptions)

(At this stage Sardar Harkishan Singh Surjit and a number of other hon. Members rose on Points of Order.)

अध्यक्ष महोदय : जब तक मैं इस point of order को न सुन लूँ और अच्छी तरह से सोच न लूँ दूसरा point of order न होगा। पहले यह होगा उस के बाद.....(Interruptions) Order please. (So long as I have not heard this point of order and fully considered it, another point of order will not be allowed to be raised. First this will be disposed of, after which.....)

राए रघुवीर सिंह : अध्यक्ष महोदय, जब आप ने यह resolution agenda पर लाना सोच विचार कर accept कर लिया है और यह रेजोल्यूशन in order है तो यह point of order कैसे allow किया जा रहा है।

अध्यक्ष महोदय : पहले आप इन का point of order सुन तो लें। इस के बाद एतराज करें। (Please first listen to his point of order and then raise your objection.)

वित्त मन्त्री : मैं इस बात का भी जवाब दूंगा कि आया point of order इस stage पर हो सकता है या नहीं। पहले मैं अपना point of order इस resolution के मुतअल्लिक अर्ज करूंगा। यह resolution out of order है, business rules के बरखिलाफ है और admit नहीं हो सकता और इस House में move नहीं हो सकता.....(आवाजें : कौन सा resolution ?) This is at serial No. 1 on the agenda and is to be moved by Comrade Ram Chandra.

Sardar Harkishan Singh Surjit : On a point of information, Sir.....

Mr. Speaker : Unnecessary points of information need not be reised. (interruptions)

वित्त मन्त्री : मैं तो अर्ज कर रहा था कि यह जो resolution है यह Rules of Procedure and Conduct of Business के खिलाफ है और इस लिए out of order है। इसके मुतअल्लिक Chapter 18 में resolution से ताल्लुक रखने वाले rules की तरफ मैं आप की तवज्जुह दिलाना चाहता हूँ।

“Subject to the provisions of the Constitution and these Rules, a Member or Minister may move a resolution relating to a matter of general public interest.”

Rule 196 reads as follows :—

“In order that a resolution may be admissible, it shall satisfy the following conditions, namely:—

(a) it shall be clearly and precisely expressed, and shall raise substantially one definite issue ;

[वित्त मंत्री]

(b) it shall not contain arguments, inferences, ironical expressions or defamatory statements, nor shall it refer to the conduct or character of persons except.....

(c) it shall not relate to any matter which is not primarily the concern of the State Government ....”

तो इस के मुताबिक मैं यह कहना चाहता हूँ कि यह जो resolution move किया जा रहा है इस का जो subject matter है वह State Government का primary concern नहीं है। आप ने देखा कि जो resolution है उस में.....

पंडित श्री राम शर्मा : यह तकरीर हो रही है या point of order है ?

Minister for Finance : I am giving reasons.

Mr. Speaker : He is just elucidating his point of order.

Minister for Finance : I am telling you how it is out of order. I am giving reasons and citing the relevant rules in support of my objection that it is inadmissible and out of order.

तो इस से मतलूब है कि असैम्बली के ज़रिए गवर्नमेंट को यह recommend किया जाए कि पंजाब गवर्नमेंट, Government of India को approach करे कि पंजाब में एक third separate region—पहाड़ी—कायम किया जाए। इस पर मेरा एतराज़ यह है कि चूंकि regions मुक़र्रर करना पंजाब गवर्नमेंट का primary concern नहीं है, इस लिए यह resolution move नहीं हो सकता। (Interruptions)

आपने देखा कि यह जो region मुक़र्रर हो रहे हैं यह एक खास बिल के ज़रिये हो रहे हैं। वह बिल House of People से पास हो चुका है और अब Council of States के पास है। मेरी argument यह है कि इस में तो यह भी doubtful है कि इस वक्त Central Government का इस से बराहिरास्त concern है भी या नहीं। इस matter से इस वक्त बराहिरास्त Parliament का concern है और अगर वह यह provision मंज़ूर न करे तो कोई regions मुक़र्रर नहीं होंगे। Parliament जो position regions के मुताबिक लेगी, regions उसी के मुताबिक मुक़र्रर होंगे। इस लिए मैं अर्ज़ करना चाहता हूँ कि इस वक्त इस subject matter से Parliament का primary concern है और इस Bill में कोई ऐसा provision नहीं है कि जिस के ज़रिए गवर्नमेंट पंजाब से यह असैम्बली कहे कि वह Central Parliament से यह recommendation करे। मगर आप जामना चाहेंगे कि मैं explain करूँ कि State Government का इस से क्या concern है। इस के मुताबिक position साफ है। हमारी Constitution में, जिन subjects से State Government का concern है, वह दिए हैं 7th schedule, State List No. 2 में। इस में 66 items हैं। उन को read करने में मैं आप का वक्त नहीं लना चाहता। इस के बाद एक और list No. 3 है concurrent list। यह भी मेरे सामने है मगर यह subject regions का

POINT OF ORDER RAISED ON THE RESOLUTION REG. CONSTITUTION OF (4) 77
CERTAIN HINDI AREAS INTO A SEPARATE REGION WITH HINDI AS ITS
REGIONAL LANGUAGE

कायम करना— न तो पहली list No. 2 में है और न ही concurrent list No. 3 में है । इस लिए यह subject Parliament का है और State Government का किसी किस्म का concern, regions के मुक़रर करने से नहीं है । चूँकि यह resolutions move करने का एक बड़ा salutary provision है, और इस की एक खास sanctity होती है जिसे कि इस House ने बल्कि गवर्नमेंट ने कायम करना है और जो इस House के directive होते हैं उन में एक खास वज़न होता है और गवर्नमेंट का उन्हें मानना फर्ज़ होता है । जो resolution असैम्बली पास करे पंजाब गवर्नमेंट की यह ज़िम्मेदारी है कि वह उस को मुनासिब वज़न दे लेकिन पंजाब गवर्नमेंट इस को उसी हद तक वज़न दे सकती है जिस हद तक resolution की तकमील पंजाब गवर्नमेंट के हाथ में हो । यह तो आप पसन्द नहीं करेंगे और न ही House के members पसन्द करेंगे कि कोई ऐसी recommendation पंजाब गवर्नमेंट से करें जोकि पंजाब गवर्नमेंट के इस्तेयार से बाहर हो । मिसाल के तौर पर अगर हम यह recommendation Central Government से करें तो मुझे इस में शक है कि Central Government इस की किस हद तक तकमील कर सकेगी । मैं ने अर्ज़ किया कि यह Bill Parliament के हाथ में है । अगर हम यह precedent set up करेंगे कि कोई recommendation इस House के ज़रिए, गवर्नमेंट की मारफ़त किसी body से की जानी है तो कभी कोई ऐसा resolution भी आ सकता है कि यह असैम्बली गवर्नमेंट से सिफ़ारिश करे कि वह approach करे किसी private company को, किसी Bank को, किसी Assurance Company को । इसी तरह से अगर आज यह precedent कायम हुआ तो कल को यह कहा जा सकता है कि गवर्नमेंट से सिफ़ारिश की जाए कि वह किसी private individual को approach.....

अध्यक्ष महोदय : आप मुस्तसर में पेश करें, speech न करें । (Please put your point briefly, don't make a speech.)

वित्त मन्त्री : मैं ने अर्ज़ किया.....

पंडित श्री राम शर्मा : On a point of information, Sir. मैं, स्पीकर साहिब, यह पूछना चाहता हूँ कि इतना लम्बा point of order आज तक किसी असैम्बली में आया है ? (हंसी)

वित्त मन्त्री : मैं तो अपना point of order explain करना चाहता था ।

अध्यक्ष महोदय : मगर point of order और तकरीर में फर्क होता है । आप मुस्तसर तौर पर अपने point of order को खत्म करें । (But there is a difference between a point of order and a speech. Please state your point of order briefly.)

वित्त मन्त्री : जनाब, इस resolution पर एक तो एतराज यह है कि इस का subject matter primarily State Government का concern नहीं इस लिए यह Rule 196 Cl. C के मुताबिक पेश नहीं हो सकता। मेरा दूसरा एतराज यह है कि Rule 207 के मुताबिक भी यह resolution पेश नहीं किया जा सकता। मैं मेम्बर साहिबान की वाकफियत के लिए यह अर्ज कर देना चाहता हूँ—

“When a resolution has been moved and has or has not been withdrawn no resolution or amendment raising substantially the same question shall be moved within six months thereof.”

इस के लिए मैं हाऊस का ज्यादा वक्त नहीं लेना चाहता सिर्फ यह अर्ज करना चाहता हूँ कि यह मेरे पास Assembly Debates हैं जिन में States Reorganisation Bill पर जो discussion की गई वह दर्ज है। जब हमने State Reorganisation Bill को discuss किया तो उस दिन discussion शुरू होने से पहले, जनाब स्पीकर साहिब, आपने कुछ observations की थीं वह बहुत महत्तता की हैं अगर आप इजाजत दें तो पढ़ दूँ। आप ने observe किया था कि जो States Reorganisation Bill है और इसके provisions हैं उनके मुताबिक हर एक मेम्बर को इख्तियार होगा कि वह amendment move करे। इस observation के तहत मेम्बर साहिबान ने amendments move कीं फिर बिल को clause by clause consider किया गया और आखिर में बिल को जिस हालत में कि वह Central Government से भेजा गया था मनजूर कर लिया गया। स्पीकर साहिब, इसके बारे में मैं 23 मार्च, 1956 की Assembly Debates Vol. I, No. 19 के page (19)32 की आखरी lines को पढ़ कर सुनाना चाहता हूँ :—

“That the House having considered the draft States Reorganisation Bill agrees with the same so far as it relates to the State of Punjab.”

The motion was carried.”

तो हमने इस बिल के सारे provisions को agree किया। आप सब जानते हैं कि इस बिल में दो regions का पंजाब में provision किया गया। और फिर यह कि कौनसा region Hindi speaking होगा और कौनसा पंजाबी speaking। हमने इस सारे को discuss किया और इसकी मनजूरी की अब इसके बाद Rule 207 के अनुसार जब तक इस बात को 6 महीने न गुजर जाएं हम फिर discuss नहीं कर सकते। अभी 6 महीने नहीं हुए। इसलिए यह सवाल नहीं उठाया जा सकता और यह Resolution पेश नहीं किया जा सकता। इसके लिए अगर आप चाहें तो मैं कुछ और अर्ज कर सकता हूँ।

अध्यक्ष महोदय : आप बिलकुल concrete points दें। (He should give only concrete points.)

श्री राम चन्द्र कामरेड : और लम्बी तकरीर न करें।

Mr. Speaker : No Speech can be made. The point of order may be elucidated.

वित्त मन्त्री : वह मैंने सिर्फ rules का reference दे कर यह अर्ज किया है कि मेरा point of order क्या है और यह resolution नहीं लाया जा सकता। अब मैं, स्पीकर साहिब, इस सवाल को लेना चाहता हूँ कि क्या resolution पर इस वक्त एतराज उठाया जा सकता है जबकि स्पीकर ने इसको admit कर लिया हो।

अध्यक्ष महोदय : इसका already precedent है जब Backward areas के बारे में resolution आया था तो एतराज उठाया गया था। मैं ने इस point पर ruling भी दिया हुआ है कि जब कोई ऐसी item agenda पर आ जाती है तो उसके move होने से पहले कोई भी मेम्बर एतराज उठा सकता है। Point of order raise कर सकता है कि यह out of order है या inadmissible है। (There exists already a precedent on this subject. When a resolution regarding Backward areas was on the agenda of the House. I had held that a Member is competent to an item appearing on the agenda being moved before it is actually moved on the ground of its inadmissibility.)

राए रघुवीर सिंह : अध्यक्ष महोदय, सवाल यह पैदा होता है कि यह resolution इस House के purview में नहीं है। लेकिन जब Parliament ने States Reorganisation Bill पर discussion की और consent दी थी उससे अब तक बहुत सी changes आ गई हैं इसलिए इस resolution को discuss किया जा सकता है।

अध्यक्ष महोदय : आपने उनके point of order को follow नहीं किया। उनका point of order यह है कि एक तो यह कि यह State की Jurisdiction में नहीं है। (The hon. Member has not followed his point of order. His first objection is that this subject does not fall within the jurisdiction of the State.)

His second objection is that this is not admissible on the ground that six months have not elapsed from the date on which the House expressed its opinion on the Draft States Re-organisation Bill, 1956, which contained the same subject matter as that of this Resolution. I had at that time allowed amendments to be moved to that Bill and that was availed of by some Member.

पंडित श्री राम शर्मा : स्पीकर साहिब, मैं इस point of order को oppose करने के लिए खड़ा हुआ हूँ। मेरी गुजारिश यह है कि यह point of order गलत है इस स्टेज पर उठाया नहीं जा सकता। वित्त मंत्री साहिब ने वजूहात दी हैं। उन्होंने बहुत सारा वक्त इसी बात पर ले लिया है कि यह admissible नहीं है। Rule 196 में दर्ज है कि—

“In order that a resolution may be admissible, it shall satisfy the following conditions... .”

[ਪੰਡਿਤ ਭੀ ਰਾਮ ਸ਼ਰਮਾ]

तो यह हमारे स्पीकर साहिब को concern करता है किसी भी resolution को या बिल को admit करना या न करना। वह खुद देखते हैं कि यह rule के मुताबिक है कि नहीं। इस मामले के अन्दर स्पीकर साहिब ने इस को admit किया है और यह agenda की list पर आ गया है इस लिए बहुत सारी चीज़ें जो वित्तमंत्री साहिब ने कही हैं गलत और irrelevant हैं। दूसरी चीज़ जो है वह यह है कि जो चीज़ agenda पर आ जाए और admissible स्पीकर साहिब ने कर ली हो उस पर point of order raise नहीं किया जा सकता है।

अध्यक्ष महोदय : इस पर पहले ही ruling दी जा चुकी है। (A ruling on this point has already been given.)

Before a motion included in the Agenda is moved, an objection on legal or technical or other grounds can be raised against its admissibility. There is a precedent for that.

राओ गजराज सिंह (गुड़गांव) : इस सिलसिले में मैं यह अर्ज करना चाहता हूं कि जो resolution श्री मोहन लाल दत्त जी के नाम पर है इस पर Rule 112 के मुताबिक भी point of order उठाया जा सकता है।

Mr. Speaker : A point of order can be raised at any time.

राओ गजराज सिंह : दूसरी गुज़ारिश यह है कि यह बिल पार्लियामेंट ने भेजा था यह उनकी powers में है। Region बनाने का मामला Central Parliament के competence में है लेकिन state Legislature की competency में नहीं है। Regions बगैरा के मामले को उन्होंने खुद approve करना है इस लिए यह resolution inadmissible है।

ਸਰਦਾਰ ਹਰਕਿਸ਼ਨ ਸਿੰਘ ਸੁਰਜੀਤ (ਨਕੋਦਰ) : ਸਪੀਕਰ ਸਾਹਿਬ, ਪਹਿਲੀ ਗੱਲ ਤਾਂ ਇਹ ਵੇਖਣ ਵਾਲੀ ਹੈ ਕਿ ਕੀ ਇਹ ਸਾਡੇ ਦਾਇਰੇ ਅੰਦਰ ਆਂਦਾ ਹੈ। ਜੇਕਰ. . . .

अध्यक्ष महोदय : He has raised some specific issues. आप उनके बारे में ही बात करें। (Please confine yourself to them only.)

ਸਰਦਾਰ ਹਰਕਿਸ਼ਨ ਸਿੰਘ ਸੁਰਜੀਤ : ਮੈਂ ਸਮਝਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਇਹ ਸਾਡੀ discussion ਦੇ ਦਾਇਰੇ ਵਿਚ ਆਂਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਇਸ ਲਈ ਆਂਦਾ ਹੈ ਕਿ ਇਹ ਸਾਡੀ State ਨੂੰ effect ਕਰਦਾ ਹੈ। ਜਿਹੜੀ ਗੱਲ ਸਾਡੀ State ਨੂੰ effect ਕਰਦੀ ਹੋਵੇ ਅਤੇ ਸਬੰਧ ਰਖਦੀ ਹੋਵੇ ਉਸ ਦੇ ਬਾਰੇ ਅਸੀਂ discussions ਕਰ ਕੇ recommendations ਕਰ ਸਕਦੇ ਹਾਂ। ਮੈਂ ਆਪਣੇ point ਦੀ support ਵਿਚ ਮਿਸਾਲਾਂ ਦੇ ਸਕਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਅਗੇ ਵੀ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਹੁੰਦਾ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਅਸੀਂ Linguistic States ਦੇ ਬਾਰੇ ਬਹਿਸ ਕਰਦੇ ਰਹੇ ਹਾਂ। ਪੰਜਾਬ ਹੀ ਨਹੀਂ ਹਿੰਦੁਸਤਾਨ ਦੀਆਂ ਸਭ ਅਸੈਂਬਲੀਆਂ ਬਹਿਸ ਕਰਦੀਆਂ ਰਹੀਆਂ ਹਨ। ਫੇਰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਕਿਹਾ ਹੈ ਕਿ S.R. Bill ਦੀ discussion ਵੇਲੇ ਇਸ ਉੱਤੇ ਵਿਚਾਰ ਹੋ ਚੁਕਾ ਹੈ ਇਹ ਬਿਲਕੁਲ ਗਲਤ ਹੈ। ਉਸ ਵੇਲੇ ਰਿਜਨਲ ਫਾਰਮੂਲਾ ਅਸੈਂਬਲੀ ਦੇ ਸਾਹਮਣੇ ਨਹੀਂ ਸੀ ਸਿਰਫ ਇਕ proposal ਸੀ ਅਤੇ ਬਿਲ ਵਿਚ ਕੋਈ concrete ਫਾਰਮੂਲਾ ਨਹੀਂ ਸੀ. . . .

Mr Speaker : Two Regions had been proposed in the Draft Reorganisation Bill.

ਸਰਦਾਰ ਹਰਕਿਸ਼ਨ ਸਿੰਘ ਸੁਰਜੀਤ : ਬਿਲ ਦੇ ਵਿਚ ਨਹੀਂ ਸੀ ਇਹੋ ਤਾਂ ਮੈਂ ਕਹਿੰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਮੈਨੂੰ ਦਸੋ ਕਿ ਬਿਲ ਵਿਚ ਕਿਥੇ ਇਸ ਫਾਰਮੂਲੇ ਦਾ ਜ਼ਿਕਰ ਹੈ। ਬਿਲ ਵਿਚ ਤਾਂ ਇਹ proposal ਹੀ ਨਹੀਂ ਸੀ। ਇਹ ਇਕ arrangement ਸੀ ਕਿ internal arrangement ਕੀਤਾ ਜਾਵੇਗਾ। ਬਿਲ ਵਿਚ ਤਾਂ ਅਜਿਹੀ ਕੋਈ ਤਜਵੀਜ਼ ਹੀ ਨਹੀਂ ਸੀ ਅਤੇ ਇਸ ਉੱਤੇ ਬਿਲਕੁਲ discussion ਹੀ ਨਹੀਂ ਹੋਈ ਸੀ। ਚੂੰਕਿ ਇਹ ਚੀਜ਼ ਉਸ ਵੇਲੇ ਬਿਲ ਵਿਚ ਵੀ ਨਹੀਂ ਸੀ ਅਤੇ ਇਸ ਉੱਤੇ ਬਹਿਸ ਵੀ ਨਹੀਂ ਹੋਈ ਇਸ ਲਈ ਇਸ ਉੱਤੇ ਗੁਣ ਬਹਿਸ ਹੋ ਸਕਦੀ ਹੈ। ਇਸ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ ਤੁਸੀਂ ਆਪ ਇਸ ਨੂੰ admit ਵੀ ਕੀਤਾ ਹੈ ਅਤੇ agenda ਉੱਤੇ ਰਖਿਆ ਹੈ।

ਪੰਡਿਤ ਭੀ ਰਾਮ ਸ਼ਰਮਾ (ਸੋਨੀਪਤ) : ਸਪੀਕਰ ਸਾਹਿਬ, ਧਰਮ 196 ਕਾ ਬਡਾ ਜ਼ਿਕਰ ਕਿਆ ਗਏ ਹੈ ਤੋ ਉਸਕੇ ਪਾਰਟੀ ਸੀ ਮੈਂ ਧਰਮ ਲਿਖਾ ਹੈ ਕਿ It shall not relate to any matter which is not primarily the concern of the State. ਜਹਾਂ ਤਕ ਇਸ ਮਾਮਲਾ ਕਾ ਟਾਲਕੁ ਹੈ ਕਿ ਕਿਤਨੀ ਤਹਸੀਲੋਂ ਕਿਤਨੇ ਜ਼ਿਲੇ ਆਰ ਕੌਨ ਸੀ ਤਹਸੀਲ ਧਾ ਜ਼ਿਲਾ ਆਰ ਇਲਾਕਾ ਕਿਸ ਰਿਜਨ ਮੈਂ ਜਾਏ ਧਰਮ ਸਬ State Government ਕਾ ਹੀ concern ਹੈ। ਰਹਾ ਧਰਮ ਸਵਾਲ ਕਿ ਇਸ ਕਾ centre ਸੇ ਭੀ concern ਹੈ ਤੋ ਬਹੁਤ ਸਾਰੇ resolutions ਜੋ ਸਿਰਫ਼ centre ਧਾ ਆਰ ਦੂਸਰੀ ਜਗਹੋਂ ਸੇ concern ਕਰਤੇ ਥੇ ਉਨਕੇ ਬਾਰੇ ਮੈਂ ਭੀ ਧਰਮ ਅਸੈਂਬਲੀ recommend ਕਰਤੀ ਰਹੀ ਹੈ। ਇਸ ਅਸੈਂਬਲੀ ਕਾ ਧਰਮ right ਹੈ ਕਿ ਜਿਸ ਚੀਜ਼ ਕਾ ਪੰਜਾਬ ਕੇ administration ਪਰ effect ਪੜਤਾ ਹੈ ਆਰ ਉਸ ਸੇ State Government ਕਾ ਕਿਸੀ ਟਰਹ ਕਾ ਭੀ direct ਆਰ indirect ਵਾਸਤਾ ਹੈ ਉਸਕੋ discuss ਕਰੇ। ਅਸੈਂਬਲੀ Government ਸੇ ਕਹ ਸਕਤੀ ਹੈ ਕਿ ਹਮਾਰੀ ਸਿਫਾਰਿਸ਼ ਵਹਾਂ ਪਹੁੰਚਾ ਦੋ। ਧਰਮ precedents ਮੌਜੂਦ ਹੈ ਕਿ ਜੋ ਮਾਮਲੇ ਬਿਲਕੁਲ centre ਸੇ concern ਕਰਤੇ ਹੈ ਉਨਕੇ ਬਾਰੇ ਮੈਂ ਭੀ ਇਸ ਸਟੇਟ ਅਸੈਂਬਲੀ ਨੇ resolutions ਪਾਸ ਕੀਏ ਹੈ। ਅਭੀ ਪਿਛਲੇ ਦਿਨੋਂ ਬੰਗਾਲ ਕੇ ਗਵਰਨਰ ਸਾਹਿਬ ਮਰ ਗਏ ਤੋ ਇਸ ਅਸੈਂਬਲੀ ਨੇ resolution ਪਾਸ ਕਿਆ ਆਰ recommend ਕਿਆ ਕਿ ਵਹਾਂ ਪਹੁੰਚਾ ਦਿਆ ਜਾਏ ਹਾਲਾਂਕਿ It was a matter of no primary concern of the State. ਤੋ ਧਰਮ ਮਾਮਲਾ ਤੋ ਧਰਮ ਹੈ। ਅਬ ਦੂਸਰੀ ਬਾਤ ਧਰਮ ਹੈ ਕਿ centre ਕੀ ਟਰਫ਼ ਸੇ ਖੁਦ ਹਮਾਰੇ ਪਾਸ ਭੇਜਾ ਗਏ ਹੈ ਕਿ ਆਪ ਕੀ ਕਥਾ ਰਾਏ ਹੈ ਆਰ ਹਮ ਨੇ ਰਾਏ ਦੇ ਦੀ। ਮਗਰ ਉਸ ਵਕਤ ਧਰਮ ਸਾਰਾ ਫਾਰਮੂਲਾ ਸਾਮਨੇ ਨਹੀਂ ਥਾ ਇਸ ਲਿਏ ਇਸ ਪਰ ਬਹਿਸ ਨ ਹੋ ਸਕੀ ਆਰ ਧਰਮ ਅਬ ਹੋ ਸਕਤੀ ਹੈ।

ਸਿਚਾਈਂ ਤਥਾ ਵਿਦੁਤ ਮੰਤਰੀ : ਆਜ਼ ਤੋ points of orders ਕਾ ਹੀ ਦਿਨ ਬਨ ਗਏ ਹੈ।

ਅਧਿਕਸ਼ ਮਹੋਦਯ : ਮਗਰ points of disorders ਨਹੀਂ ਹੋਨੇ ਚਾਹਿਏਂ। (ਹੰਸੀ)
(But there should be no points of disorders.) (laughter)

श्री रत्ना राम (मुकरियाँ) : अध्यक्ष महोदय, यह जो बिल था जिस के बारे में यहां बहुत जिक्र आया और कहा गया उस पर बहस तो हुई है मगर इस बारे में कि कितने रिजन बनें कोई राय नहीं प्रगट की गई है। यह बिल्कुल गलत है कि इस चीज पर बहस हो चुकी है। बिल के सफा 82 पर इन रिजन का जिक्र आता है। वहां पर सिर्फ **Regional Committees** का ही जिक्र है मगर कितने रिजन होंगे और कितनी **committees** बनेंगी इस बात का कोई जिक्र नहीं है। इस लिए इस **resolution** पर बहस हो सकती है। यह कहना कि हम इस पर अपनी राय प्रगट कर चुके हैं गलत है और इस बिना पर **inadmissible** नहीं हो सकता है। इस लिए यह आना ही चाहिए और **discuss** होना चाहिए।

अध्यक्ष महोदय : क्लोज कौनसी है बिल की ? (Which clause of the Bill is the hon. Member referring to?)

Shri Rala Ram : Clause 14.

श्री देव राज सेठी (रोहतक शहर) : अध्यक्ष महोदय, हमारे वित्त मंत्री जी ने अपनी तरफ से जो **point of order** उठाया उस में इन्होंने असेम्बली के रूल 206 का हवाला दिया कि कोई **identical resolution** या **motion** जो एक दफा हाउस में **discuss** हो जाए वह फिर छः महीने तक नहीं उठाई जा सकती। मगर मैं यह निवेदन करूंगा कि यह **identical** मोशन नहीं है। जो **S. R. Bill** है जिसका यहां बार बार हवाला दिया गया है उस में कोई **Regions** का तफसील के साथ जिक्र नहीं है। उस में तो सारे फॉर्मूले का जिक्र तक नहीं है उस बिल पर जो बहस हुई थी वह इस **Resolution** से बिल्कुल मुक्तलिफ है। बिल में **Committees** का भी जिक्र है। इस के अलावा उस वक्त अगर जिक्र आया था तो वह सिर्फ दो के बारे में था मगर अब इस में तीन **Regions** का जिक्र किया गया है। फिर यह दलील देना कि यह लोक सभा में पास हो चुका है और अब राज्य सभा में पेश है कोई वजन नहीं रखती। खुद लोक सभा ने ऐसे किया है। बिल में बम्बई के बारे में पहले तीन **States** का **provision** था लेकिन लोक-सभा ने बहस के दौरान में ही उस बिल को बदल करके तरमीम कर दी। अब भी इस में तरमीम हो सकती है। जब तक यह लोक सभा में पास हो कर फिर राज्य सभा में पास हो कर और फिर हमारे राष्ट्रपति के दस्तखत होकर **law of the land** नहीं बन जाता तब तक इस में तरमीम हो सकती है। इसलिए यह सब बातें और **objections** जो उठाए गये हैं कोई रुकावट इस **Resolution** में नहीं डालते हैं। फिर स्पीकर साहिब भी इस को **admit** कर चुके हैं। स्पीकर का **ruling challenge** नहीं किया जा सकता है।

Mr. Speaker : There is no question of challenging my ruling.

पंडित श्री राम शर्मा : आप ने यह **admit** तो किया हुआ है या नहीं ?

अध्यक्ष महोदय : वह backward areas वाला भी तो किया गया था ।

चौधरी लहरी सिंह (गर्नौर) : साहिबे सदर, यह एक legal point है अगर इस पर कोई गलत फैसला और ruling हो गया तो यह एक हमेशा के लिए precedent बन जाएगी । यह नहीं देखा जाएगा कि इसके merits और demerits क्या होंगे मगर यह एक precedent की शकल इस्तिथार कर जाएगा । क्या कोई authority हाऊस की powers को limit कर सकती है यह एक बड़ा अहम legal point इस में involved है । अगर हम इस को lightly deal करेंगे तो यह एक किसम का ruling हो जाएगा जिस का हाऊस की आईदा deliberations पर असर होगा और यह quote होगा । रहा अब यह सवाल कि आया इस पर discussion हो सकती है या नहीं इस बारे में मेरी अर्ज है कि जिस शकल में यह पेश किया गया है admissible है । हाऊस का इस बात से कोई ताल्लुक नहीं कि गवर्नमेंट क्या चाहती है मगर हाऊस का फर्ज है कि वह गवर्नमेंट को guide करे और सलाह भइवरा दे । यह नहीं कि अगर गवर्नमेंट किसी बात को न समझे तो उसे न समझाएं । अगर यह objection जो उठाया गया है मान लिया जावे तो इस का मतलब यह है कि हाऊस की powers को limited कर दिया जावे । यह कहना कि हाऊस फलां चीज नहीं discuss कर सकता और recommend नहीं कर सकता गलत है । मैं इन दोस्तों को challenge करता हूं कि कोई authority quote कर के बताएं कि जिस में हाऊस के इस्तिथारात पर limitation हो ।

Rao Gajraj Singh: We accept the challenge.

अध्यक्ष महोदय : आप यह क्या कर रहे हैं ? आप तो तकरीर बाजी में चले गए हैं ।
(What is the hon. Member doing ? He has started delivering a speech.)

चौधरी लहरी सिंह : इस लिए मेरी यह राय है और मैं यह अर्ज करना चाहता हूं कि ऐसा करना इस हाऊस की ताकत को इस हाऊस की authority को limit करना है जो कि नहीं हो सकती है । इस लिए यह resolution रद नहीं हो सकता है और इस पर discussion होनी चाहिए ।

श्री मेहर सिंह (हमीरपुर) : स्पीकर साहिब, यहां यह कहा गया है कि इस पर पहले discussion हो चुकी है और जिस चीज पर पहले discussion और गौर हो चुका हो वह छः महीने के अन्दर फिर नहीं आ सकती है । मगर यह चीज और रूल इस case में लागू नहीं होता है क्योंकि यह बिल्कुल नया मामला है । S. R. Bill में इस चीज का कोई जिक्र नहीं है और इस पर

[श्री मेहर सिंह]

कोई बहस नहीं हुई है। दूसरी बात यह है कि यहां कई precedents मौजूद हैं जिन में कि इस असेम्बली ने resolutions पास किए हैं और recommendations की हैं। यहां इस किसम के precedents हैं कि जिन में कहा है This Assembly recommends to the Government of India.....etc. यानी यह असेम्बली Government of India से कहती है। इस में भी यही लिखा है कि.....

अध्यक्ष महोदय : इसके पढ़ने की जरूरत नहीं है अगर कोई technical ground है तो बताएं। (The hon. Member need not read it out. He should state if there is any technical ground for its discussion.)

श्री मेहर सिंह : यह बात नहीं कि सैंटर को इस के मुतअल्लिक recommendation जा चुकी है। इन अलफाज के साथ मैं कहूंगा कि कोई वजह नहीं कि इस resolution को admissible न समझा जाये।

श्री दीलत रास (कैथल) : स्पीकर साहिब, सदन में इस वक्त जो प्रस्ताव है उस के मुतल्लिक दो रायें नहीं हो सकतीं। किसी स्टेट का जब दूसरी स्टेट के साथ ताल्लुक हो या किसी स्टेट में किसी दूसरी स्टेट का इलाका मिलाने का ताल्लुक हो या किसी स्टेट से कोई इलाका बाहर निकालने का ताल्लुक हो तो इस के मुतअल्लिक legislation बनाने के इख्तियारात पार्लियामेंट को हैं स्टेट गवर्नमेंट्स को नहीं। अलबत्ता जहां तक internal territorial adjustments का ताल्लुक है अर्थात् एक Division से कोई जिला निकाल कर दूसरे Division में शामिल कर देना ऐसा इख्तियारात State Governments को हैं। यह बात बिल्कुल clear है। जो point of order हमारे वजीर खजाना ने उठाया है बिल्कुल सही है। यह Resolution यहां पर discuss नहीं किया जा सकता। States Reorganization Bill इस हाऊस में आया था वह इस हाऊस ने unanimously pass कर दिया था। इसलिए इस हाऊस में इस resolution को discuss करना पार्लियामेंट के इख्तियारात के साथ sheer interference होगी और Punjab Legislature इस के लिए जवाबदेह होगी।

पंडित दीलत रास शर्मा (हमीरपुर) : स्पीकर साहिब, मेरे ख्याल में यह जो point of order उठाया गया है बिल्कुल गलत है। एक तरफ तो यह मानते हैं कि यह पंजाब का अंदरूनी मामला है। अगर reorganisation करनी है तो पंजाब असेम्बली के इख्तियार में है। पंजाब से बाहर का इलाका नहीं मिलाया जा रहा बल्कि पंजाब के ही इलाकों को मिला कर एक separate region बनाने की तजवीज है। दूसरा जो resolution था Regional Committees का उस का कोई झगड़ा नहीं। यह बिल्कुल नई चीज है।

अध्यक्ष महोदय : आप point of order पर ही अपनी बहस महसूस रखें।
[Please confine the discussion to the point of order.]

पंडित दौलत राम शर्मा : It is quite a new thing, Sir. इस का उस resolution के साथ जो छः महीने पहले पास हुआ था कतअन कोई ताल्लुक नहीं है । हम चाहते हैं कि पहाड़ी region अलहदा हो जाये ताकि इस की development बाकायदा तौर पर हो सके ।

श्री धर्मवीर वासिष्ठ (हसनपुर) : अध्यक्ष महोदय, इस सिलसिले में मैं सिर्फ दो बातें कहना चाहता हूँ । पहली तो मेरी गुजारिश यह है कि जो बिल हम ने यहां से पहले पास कर के भेजा है और जिस का reference मेरे साथी श्री रत्ना राम जी ने किया है और Regional set up का जिक्र किया है उस से कोई अलहदा बात अब नज़र नहीं आती ; इस में पंजाब की reorganization कोई नहीं बदली और न ही internal regions बदले हैं । Regions के सवाल पर free scope छोड़ा हुआ है ।

दूसरी मेरी अर्ज यह है कि इस सिलसिले में एक resolution आ जाये सदन के सामने और उस पर आप ने इजाज़त दे दी क्या वह जब पहले move किया गया हो तो बाद में consider नहीं हो सकता । मैं यह जानना चाहता हूँ कि आया resolution admit होने के बाद उस के merits and demerits पर discussion हो सकती है । क्या हाऊस को यह अख्तियार है कि उसे consider किये जाने की इजाज़त दे या न दे या किसी point of order पर उसे postpone कर दे या रद्द कर दे ।

सरदार चंनू सिंह प्युठ (टांडा) : ਪ੍ਰਧਾਨ ਜੀ, ਇਸ ਸਿਲਸਿਲੇ ਵਿਚ ਕਿਹਾ ਗਿਆ ਹੈ ਕਿ ਛੇ ਮਹੀਨਿਆਂ ਦੇ ਅੰਦਰ ਹੋਰ ਕੋਈ recommendation ਨਹੀਂ ਕੀਤੀ ਜਾ ਸਕਦੀ ਤੇ ਇਸ ਸੰਬੰਧ ਵਿਚ ਇਸ ਮਾਮਲੇ ਤੇ ਗੌਰ ਕਰਨ ਦਾ Parliament ਨੂੰ ਇਖਤਿਆਰ ਹੈ । ਮੈਂ ਸਮਝਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਕਿਉਂਕਿ ਇਸ ਵਿਚ ਕੋਈ ਬਾਹਰ ਦੀਆਂ territories ਮਿਲਾਉਣ ਦਾ ਸਵਾਲ ਨਹੀਂ ਇਸ ਲਈ ਇਸ ਮਤੇ ਨੂੰ ਪਾਸ ਕਰਨ ਦਾ Punjab Assembly ਨੂੰ ਹੀ ਇਖਤਿਆਰ ਹੈ । ਇਹ ਪੰਜਾਬ ਦਾ ਅੰਦਰੂਨੀ ਮਸਲਾ ਹੈ ਤੇ ਇਸ ਤੇ ਵਿਚਾਰ ਇਸ ਅਸੈਂਬਲੀ ਵਿਚ ਹੀ ਹੋ ਸਕਦਾ ਹੈ । ਦੂਜੇ, ਬਾਰ ਬਾਰ ਇਹ ਕਿਹਾ ਜਾ ਰਿਹਾ ਹੈ ਕਿ ਜਿਹੜਾ ਬਿਲ Parliament ਵਿਚ ਪੇਸ਼ ਹੈ ਉਸ ਵਿਚ regions ਦਾ ਕੋਈ ਖ਼ਿਕਰ ਨਹੀਂ । ਪੰਜਾਬ ਅਸੈਂਬਲੀ ਨੇ ਕੋਈ ਫੈਸਲਾ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ ਕਿ ਦੋ ਜਾਂ ਤਿੰਨ regions ਬਣਾਏ ਜਾਣ । ਇਹ constitutional point ਜਿਹੜਾ ਉਠਾਇਆ ਗਿਆ ਹੈ ਇਨ੍ਹਾਂ ਹਾਲਾਤ ਵਿਚ ਦਰੁਸਤ ਨਹੀਂ ।

श्रीमती सीता देवी (जालंधर शहर, दक्षिण पूर्व) : स्पीकर साहिब ! यह जो मिनिस्टर साहिब की तरफ से point of order उठाया गया है उस पर मेरा point of order यह है कि कोई question, कोई resolution, कोई Bill स्पीकर साहिब admit करते हैं तो वह Agenda पर आ जाता है । जो किसी rule के मातहत admit नहीं हो सकता तो उसे पहले स्पीकर साहिब ही disallow कर देते हैं । अगर इस तरह से points of order उठाये जायेंगे जैसे यह मिनिस्टर साहिब ने उठाया है तो फिर आइंदा भी स्पीकर साहिब के admit किये हुए resolutions अगर गवर्नमेंट को suit नहीं करेंगे तो उस की तरफ से points of order raise हो जाया करेंगे । मैं समझती हूँ कि यह मैम्बरों के अधिकारों पर छापा है । अगर किसी प्रस्ताव का नोटिस यहां दिया जाता है तो अगर वह किसी कायदे की बिना पर admit नहीं हो सकता तो स्पीकर साहिब उसे disallow करते हैं । मिनिस्टर साहिब ने अपने point of order में फरमाया कि अगर इस तरह का resolution पास कर दिया जाये तो इस का मतलब यह होगा कि कल को ऐसा resolution भी हाऊस के सामने आ सकता है कि किसी मामले पर Oil Company को यह हाऊस सिफारिश कर दे । मैं हैरान हूँ कि मिनिस्टर साहिब ने Oil Company और Central Government को कैसे एक जैसा बना दिया । हम तो कहते हैं कि हमारी गवर्नमेंट सेंट्रल गवर्नमेंट को recommend करे कि इन इलाकों को मिला कर एक separate region बना दिया जाये । मैं नहीं समझ सकी कि मिनिस्टर साहिब ने Oil Company का मुकाबला सेंट्रल गवर्नमेंट से कैसे कर दिया । मिनिस्टर साहिब का point of order गलत है और मैं इस का विरोध करती हूँ ।

श्री श्री चन्द (बहादुरगढ़) : साहिबे सदर । यह इतनी बहस का point तो नहीं है । इस में जनाब ने देखना सिर्फ यह है कि इस से पहले जो छः महीने के अन्दर इस असेम्बली ने unanimous तौर पर तजवीज़ पास कर के भेजी है वह इस point को cover करती है या नहीं । अगर वह discussion या recommendation इस point को cover करती है तो यह resolution हाऊस के सामने नहीं आ सकता और अगर वह cover नहीं करती तो फिर आ सकता है । सिर्फ इतना ही point है । अगर यह कहा जाये कि कांगड़ा का region बढ़ा दिया जाये तो presumption यह है कि इस से पहले हम regions बनाए जाने के मुतअल्लिक बहस कर चुके हैं यानी Hindi-speaking region और Punjabi-speaking region. इस के अलावा यह नया point है जो उस वक्त नहीं उठाया गया और आज उठाते हैं । अगर यह चाहते तो उस वक्त यह point आ सकता था कि कांगड़ा को region बना दिया जाये ।

उस वक्त यह सारा point discuss हो कर यह unanimously पास किया गया था कि एक हिन्दी speaking region हो एक पंजाबी speaking region हो और इन regions की कमेटियां हों। यह point जो आज उठाया गया है उस वक्त उठाया जा सकता था। लेकिन उस रैज़ोल्यूशन की amendment यह आज लाए हैं। बात बिल्कुल clear है। वह यह है कि जो उस वक्त हमने रैज़ोल्यूशन पास किया उस की amendment यह आज लाना चाहते हैं। क्या यह amendment ला सकते हैं? मेरे दोस्त चौधरी लहरी सिंह ने कहा है कि अगर इस रैज़ोल्यूशन को अब rule out कर दिया गया तो इस हाऊस के इस्तियारात आप limit कर देंगे। मैं यह कहना चाहता हूँ कि अगर आप एक रैज़ोल्यूशन पास करते हैं तो छः महीने के अन्दर वैसा रैज़ोल्यूशन यहां नहीं लाया जा सकता। इस के अलावा यह चीज़ पार्लियामेंट भी पास करने वाली है। अब इस late stage पर इसे यहां लाना ठीक नहीं।

दूसरा खवाल यह है कि आया हाऊस को हक है कि आप की तरफ से एक रैज़ोल्यूशन admit होने के बाद यहां move होने की इजाज़त दे या न दे। मेरा ख्याल है कि हाऊस की powers limit नहीं हो जातीं। हाऊस जिस तरह चाहे कर सकता है।

अध्यक्ष महोदय : इस point of order पर बहस ज्यादा नहीं हो सकती। आप concrete तौर पर अपने points बताते जाएं। (There should not be a lengthy discussion on this point of order. The hon. Members should give concrete points.)

सरदार गोपाल सिੰघ (ਜਗਰਾਉ) : ਸਪੀਕਰ ਸਾਹਿਬ, ਇਹ ਰੈਓਰਗਨਿਜ਼ੇਸ਼ਨ clearly reorganization of states ਦੇ ਬਾਰੇ ਹੈ। ਜਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਚੌਧਰੀ ਸਾਹਿਬ ਨੇ ਦੱਸਿਆ ਹੈ, States ਦੀ reorganization ਬਾਰੇ ਬੜੀ ਚੰਗੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਬਹਿਸ ਹੋ ਚੁਕੀ ਹੈ ਅਤੇ ਉਸ ਨੂੰ ਅਜੇ ਛੇ ਮਹੀਨੇ ਨਹੀਂ ਹੋਏ। ਇਹ ਚੀਜ਼ ਜਿਹੜੀ ਹੁਣ ਲਿਆਂਦੀ ਗਈ ਹੈ ਉਸ ਵੇਲੇ ਬੜੀ ਵਜ਼ਾਹਤ ਨਾਲ ਕਹੀ ਜਾ ਸਕਦੀ ਸੀ ਅਤੇ amendment ਵੀ move ਕੀਤੀ ਜਾ ਸਕਦੀ ਸੀ। ਇਸ ਲਈ ਹੁਣ ਇਹ ਮਾਮਲਾ ਦੋਬਾਰਾ ਨਹੀਂ ਉਠਾਇਆ ਜਾ ਸਕਦਾ।

(At this stage Pandit Shri Ram Sharma rose to speak.)

अध्यक्ष महोदय : आप पंडित जी बहुत दफा बोल चुके हैं। (The hon. Member has already spoken a number of times.)

पंडित श्री राम शर्मा : यह point of order है। इस पर तो आप इजाज़त दे सकते हैं।

सिवाई तथा विद्युत मंत्री (प्रोफ़ेसर शेर सिंह) : अध्यक्ष महोदय, छः महीने पहले अप्रैल में जो discussion हुई थी उस में माननीय सदस्यों ने यह चीज नहीं कही थी । कामरेड रामचन्द्र जो इस resolution के mover हैं, ने 23 मार्च, 1956 को बहस में यह कहा था —

"I would therefore, submit that regions should not be formed on the basis of language but they should be formed on the basis of development. There are three regions in the Punjab : (1) Central Punjab which is developed, (2) Haryana which is semi-developed, (3) Mountainous and sub-mountainous areas of Kangra, Simla, Hoshiarpur and Gurdaspur which are under-developed. The people of this ilaqa will gladly welcome the establishment of separate Regional Committees.

महोदय उद्बोधन सिंघ मुरनीत : On a point of order, Sir.

मेरा point यह है कि जिस उस ठूँ विषय का प्रस्ताव है जिसकी अमे'बली दिव उन्नयन की प्रकल दिव पेस रहे । किसे उवरीर दिव दिँती गयी reference ठूँ जिस नगी' विषय का प्रस्ताव । इस लयी यह टैबलिष्ठन पेस बीता का प्रस्ताव है ।

Minister for Irrigation and Power : All that I want to submit is that the question of Regional Committees was already under discussion then.

Sardar Chanan Singh Dhut : No.

Minister for Irrigation and Power : This matter was raised by the hon. Member who has now to move the resolution. He said that three regions on the basis of development should be formed. He recommended this thing then.

(At this stage Shri Ram Chandra Comrade requested that he be given an opportunity to speak.)

अध्यक्ष महोदय : चूँकि यह resolution आप के नाम पर stand करता है इसलिए आपको सब के बाद बोलने का मौका दिया जाएगा । (Since this resolution stands in the name of the hon. Member, he will be given an opportunity to speak after others have spoken.)

श्री रिजक राम (राए) : साहिबे सदर, इस point of order के मुताबिक मैं दो चीजें अर्ज करना चाहता हूँ । पहला सवाल यह है कि अगर स्पीकर साहिब एक दफ़ा किसी रैजोल्यूशन को admit कर लें और उस पर हाऊस में objection हो जाए तो क्या स्पीकर साहिब उस के खिलाफ फैसला देने के मजबूर हैं या नहीं ? जनाब, मैं यह अर्ज करता हूँ कि पिछले सेशन में एक रैजोल्यूशन एक मੈम्बर साहिब की तरफ से admit हुआ था । उस पर चीफ़ मिनिस्टर ने एतराज किया कि यह विधान के खिलाफ जाता है क्योंकि reservation areas की बिना पर नहीं हो सकती । इसलिए वह रैजोल्यूशन disallow हो गया था । यह रूलिंग आप ने दी थी । उस पर objection हाऊस में admit होने के बाद हुआ था । इसलिये अब भी हाऊस इस रैजोल्यूशन पर objection कर सकता है ।

दूसरा सवाल यह है कि पहले यह रैजोल्यूशन आ चुका है ।

(At this stage Shri Prabodh Chandra was seen talking to a Press representative sitting in the Press Gallery.)

Mr. Speaker : No communication with the members of the Press Gallery, please. The hon. Member (Shri Prabodh Chandra) is talking to the Members of the Press from inside the House. This should be avoided.

श्री रिजक राम : क्या यह अमर वाक्या है कि कोई specific motion हाऊस के सामने within six months आई थी ? क्योंकि वह एक specific motion नहीं थी इस वास्ते यह रैजोल्यूशन bar नहीं हो सकता । जहां तक इस रैजोल्यूशन का जो हाऊस में पेश किया गया है, ताल्लुक है, यह पहली motion को explain करता है; उस के conflict में या contradiction में नहीं है । इसलिए यह हो सकता है ।

Mr. Speaker : No further discussion, please.

Shri Ram Chandra Comrade : Sir you will remember that you had stated I would speak last. Now I may be permitted to do so for a few minutes.

अध्यक्ष महोदय : अब मैं कामरेड रामचन्द्र को जवाब देने का मौका देना चाहता हूं ।
(Now I would like to give an opportunity to Comrade Ram Chandra to give a reply.)

श्री राम चन्द्र कामरेड (नरपुर) : स्पीकर साहिब, मेरे सिर पर चोट लगी हुई है । इस लिये अगर आप इजाजत दें तो मैं बैठ कर बोलूंगा । स्पीकर साहिब, मुझे अफसोस है कि आज जो point उठाया गया है उस से इस motion को throttle करने की कोशिश की गई है । कुछ दोस्तों ने कहा है कि यह मामला हमारे इस्तिथार से बाहर का है । मैं अर्ज करता हूं कि जिस तरह हम डिस्ट्रिक्ट और कमिशनरियां बना सकते हैं उसी तरह से यह regions हम ने बनाने हैं । इस लिये यह मामला हमारे इस्तिथार में है और हम इस पर राय दे सकते हैं ।

इस में शक नहीं कि S.R. बिल पर भाषण के समय मैं ने कुछ
11-00 a.m. reference रिजनों का दिया था । वह एक reference था, कोई specific motion नहीं था जिस पर मैं बोला था । अब वह specific motion इस resolution की शबल में है जोकि मैं ने पेश किया है । मुझे मालूम होता है कि हाऊस बिल की वह धारा भूल गया है, इसलिए मैं उस धारा को पढ़ कर सुनाना चाहता हूं जिस में कि जिक्र किया गया है । उन्होंने लिखा है :—

Clause 14 of the Draft States Reorganisation Bill lays down:—

For article 371, the following article shall be substituted, namely:—

“371. Notwithstanding anything in this Constitution, the President may, by order made with respect to the State of Andhra, Telangana or Punjab provide for the constitution and functions of Regional Committees of Legislative Assembly of the State, for the modifications to be made in the rules of business of the Government, etc. etc.”

[श्री राम चन्द्र कामरेड]

वहां पर तो यह दर्ज है कि President को इख्तियार है कि अगर वह चाहे तो Regional Committees बना दे। लेकिन उस के बारे में आखरी फैसला कोई नहीं हुआ। इस लिये मैं अर्ज करता हूं कि चूंकि बाद में हमें मौका नहीं मिलेगा अब चूंकि बिल इख्ततामी मरहले पर है, यही मौका है कि पंजाब लैजिसलेटिव असैम्बली अपने सूबे की तबदीली के मुतअल्लिक अपनी राय जाहिर कर सकती है और comment कर सकती है। इसलिये मेरी अर्ज है कि आप Resolution को पेश करने की इजाजत दें।

वित्त मन्त्री (पंडित मोहन लाल) : स्पीकर साहिब, मैं वाक्यात के मुतअल्लिक कुछ अर्ज करना चाहता हूं . . . . .

Shri Ram Chandra Comrade : On a point of order, Sir. How can he speak when I have already spoken ? You were pleased to say that I would be the last to speak on this resolution. Now the hon. Minister cannot make speech. (Interruptions)

Mr. Speaker : Order, order.

Minister for Finance : I wish to submit for your information that a reference has been made in regard to the provision about the Regional Committees in the Draft States Reorganisation Bill.

(At this stage a number of Members interrupted the hon. Minister.)

Mr. Speaker : Order, please. Let the hon. Minister say what he wants to say.

Minister for Finance : Sir at page 2, para 5 of the Draft States Reorganisation Bill it is stated:—

It is proposed to constitute in the Punjab State two Regional Committees of the Legislative Assembly consisting of the Members belonging to each region.

Mr. Speaker : This has no connection with the resolution.

Minister for Finance : But Sir, if you just read the last two lines of the resolution, you will find, that this is quite relevant.

अध्यक्ष महोदय : इस Resolution पर, जो देखने में बिल्कुल innocent मालूम होता है और जिस को मैं ने admit किया है इस ख्याल से कि इस में कोई ऐसी बात नहीं है जो किसी किस्म की रुकावट का कारण बन सके, बहुत से एतराजात उठाए गए हैं। इस के बारे में बहुत सी पेचीदगी की बातें हमारे नोटिस में आई हैं। पहला point तो यह है कि आया इस के move होने से पहले इस की बाबत point of order उठा कर objection किया जा सकता है या नहीं। इस सिलसिले में हमारे हाऊस का फैसला है। जब पंडित श्री राम शर्मा जी के backward regions के मुतअल्लिक resolution पर एतराजात उठाए गए थे कि यह Constitution के विरोध में है उस समय मैं ने

अपनी राय से यह फैसला किया था कि L. R. और Advocate General से सलाह कर के आखरी फैसला हाऊस को सुना दिया जाएगा। वह precedent हमारे सामने है। इस के अलावा इस Resolution पर constitutional, procedural और factual तीन तरह के एतराजात उठाए गए हैं। इतने ज्यादा एतराजात और points of order उठाए गए हैं कि मेरे लिये उन सब का off hand फैसला करना बड़ा मुश्किल है। ऐसे अहम मसले का फैसला, जिसमें constitutional, factual और procedural points हों, off hand करना बड़ा मुश्किल होता है। इस लिये मैं अपना फैसला reserve रखता हूँ। दूसरे Resolution पर बहस शुरू होती है।

(A number of objections have been raised on this resolution which appears to be quite innocent. I had admitted it under the impression that there was nothing in it which would hamper its discussion. But many objections have been raised and a number of complications involved in this resolution have been brought to my notice by the hon. Members. The first point is whether or not any point of order can be raised before the resolution is moved. In this connection there is a precedent in this House. When Pandit Shri Ram Sharma sought to move his resolution regarding backward regions, objections were taken that it contravened the provisions of the Constitution. At that time I had stated that ruling would be given after consulting the Legal Remembrancer and the Advocate-General on the subject. That precedent is there. Besides this, three kinds of objections, namely, constitutional, procedural and factual have been raised on this resolution. So many objections and points of order have been raised that it has become very difficult for me to give any decision in this matter off hand. You will agree with me that in such an important matter involving constitutional, factual and procedural implications it is not easy to give off hand decisions. I, therefore, reserve my ruling. Now the House would proceed with the discussion of the Second resolution.)

RESOLUTION No. 2

REGARDING CONFERRING OF PROPRIETARY RIGHTS ON OCCUPANCY TENANTS OF EVACUEE LANDS

Shri Mohan Lal Dutt (Anandpur) : Sir I beg to move—

This Assembly recommends to the Government to take steps to confer proprietary rights on occupancy tenants of evancuee lands who have been granted permanent occupancy rights in respect of such lands in the manner provided in the Punjab Occupancy Tenants (Vesting of Proprietary Rights) (Amendment) Act of 1955 in respect of other lands.

स्पीकर साहिब, यह resolution निहायत वाजिब resolution है और मुझे आशा है कि सदन के सब मैम्बरान इस से इत्तफाक रखते होंगे। अर्ज यह है कि गवर्नमेंट ने पहले एक कानून के जरिए से मौखसी मुजारिआ को जमीनों के मालिक बना दिया है। उस कानून में उस वक्त evacuee land

[ਸ਼੍ਰੀ ਮੋਹਨ ਲਾਲ ਦੱਤ]

ਕੋ ਮੁਸ਼ਤਸਨਾ ਰੱਖਾ ਥਾ। ਵਜ੍ਹਾ ਇਹ ਥੀ ਕਿ ਉਸ ਵਕਤ evacuee land ਆਜ਼ੀਂ ਤੌਰ 'ਤੇ ਵੰਡੀ ਹੋਈ ਥੀ। ਅੱਜ ਉਸ ਦੇ ਮਾਲੀਕਾਂ ਨੂੰ Permanent occupancy rights ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੋ ਗਏ ਹਨ ਇਸ ਲਈ ਇਹ ਬਹੁਤ ਜ਼ਰੂਰੀ ਹੈ ਕਿ ਜੋ ਮੁਜ਼ਾਰਿਆਂ evacuee land 'ਤੇ ਕਾਬਜ਼ ਹਨ ਅਤੇ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ Permanent occupancy rights ਮਿਲ ਚੁੱਕੇ ਹਨ ਉਨ੍ਹਾਂ 'ਤੇ proprietary rights ਦੇਣ ਦਿੱਤੀ ਜਾਵੇ। ਇਸ Resolution 'ਤੇ ਜ਼ਿਆਦਾ ਝਗੜਾ ਕਰਨ ਦੀ ਜ਼ਰੂਰਤ ਨਹੀਂ ਸਮਝਦਾ। ਇਹ ਨਿਰਣਾਇਕ Resolution ਹੈ। ਇਸ ਲਈ ਮੈਂ ਮੰਤਰੀ ਮਹੋਦਯ ਨੂੰ ਨਿਵੇਦਨ ਕਰਾਂਗਾ ਕਿ ਜਲਦੀ ਹੀ ਕੋਈ ਕਾਨੂੰਨ ਲਾਕਰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ evacuee lands ਦੇ ਮਾਲੀਕ ਬਣਾ ਦਿੱਤਾ ਜਾਵੇ, ਜੋ ਮੁਜ਼ਾਰੇ ਪਾਕਿਸਤਾਨ ਤੋਂ ਆਏ ਹਨ ਅਤੇ ਮੁਸਲਮਾਨਾਂ ਦੀ ਜ਼ਮੀਨ ਕਾਬਜ਼ ਕਰ ਰਹੇ ਹਨ ਜਿਵੇਂ ਕਿ ਹਿੰਦੁਸਤਾਨ ਦੇ ਮੌਲਵੀ ਮੁਜ਼ਾਰਿਆਂ ਨੂੰ ਪਹਿਲਾਂ ਮਾਲੀਕ ਬਣਾ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਹੈ। ਇਸ ਤੋਂ ਜ਼ਿਆਦਾ ਮੈਂ ਕੁਝ ਨਹੀਂ ਕਹਿਣਾ ਚਾਹੁੰਦਾ।

Mr. Speaker : I hope there will not be many points of order in connection with this resolution.

Motion moved—

This Assembly recommends to the Government to take steps to confer proprietary rights on occupancy tenants of evacuee lands who have been granted permanent occupancy rights in respect of such lands in the manner provided in the Punjab Occupancy Tenants (Vesting of Proprietary Rights) (Amendment) Act of 1955 in respect of other lands.

ਸਰਦਾਰ ਹਰਕਿਸ਼ਨ ਸਿੰਘ ਸੁਰਜੀਤ (ਨਵੇਦਰ) : ਸਪੀਕਰ ਸਾਹਿਬ ! ਇਹ ਇਤਨਾ ਚੰਗਾ ਰੈਜ਼ੋਲਿਊਸ਼ਨ ਹੈ ਜਿਹੜਾ ਸਾਡੀ ਅਸੈਂਬਲੀ ਦੇ ਇਕ ਕਾਂਗਰਸੀ ਮੈਂਬਰ ਵਲੋਂ ਪੇਸ਼ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ ਕਿ ਇਸ ਦੇ ਪੇਸ਼ ਕਰਨ ਉੱਤੇ ਉਹ ਮੁਬਾਰਕਬਾਦ ਦੇ ਮੁਸਤਹਕ ਹਨ। ਇਸ ਤੋਂ ਸਾਨੂੰ ਬੜੀ ਹੰਭੀਰਤਾ ਨਾਲ ਵਿਚਾਰ ਕਰਨਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ।

ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਮੁਜ਼ਾਰਿਆਂ ਨਾਲ ਵਾਹ ਪੈਂਦਾ ਹੈ ਉਹ ਚੰਗੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਜਾਣਦੇ ਹਨ ਕਿ ਜਿਹੜਾ Occupancy Tenants ਦਾ ਕਾਨੂੰਨ ਅਸੀਂ ਪਹਿਲਾਂ ਪਾਸ ਕੀਤਾ ਸੀ ਉਹ ਬੜਾ ਅਧੂਰਾ ਰਹਿ ਗਿਆ ਸੀ। ਉਹ ਇਤਨਾ ਅਧੂਰਾ ਰਹਿ ਗਿਆ ਕਿ ਉਹ ਸਾਡੀ Indian constitution ਦੇ ਮੁਤਾਬਕ ਵੀ ਇਕੋ ਹੀ ਕਲਾਸ ਦੇ ਲੋਕਾਂ ਵਿਚ ਵਿਤਕਰਾ ਪੈਦਾ ਕਰਦਾ ਸੀ। ਉਸ ਦੇ ਮੁਤਾਬਕ ਜੇਕਰ occupancy tenant evacuee land 'ਤੇ ਹੈ ਤਾਂ ਉਸ ਨੂੰ ਉਸ ਕਾਨੂੰਨ ਦੇ ਮੁਤਾਬਕ ਕਿਸੇ ਕਿਸਮ ਦਾ ਹੱਕ ਨਹੀਂ ਮਿਲਦਾ ਭਾਵੇਂ ਉਹ ਕਾਨੂੰਨੀ ਤੌਰ 'ਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਹੀ ਇਖਤਿਆਰ ਦਾ ਹਕਦਾਰ ਹੋਵੇ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ non-evacuee ਰੱਖਦੇ ਸਨ। ਇਹ ਮੌਜੂਦਾ ਕਾਨੂੰਨ evacuee land ਉੱਤੇ ਲਾਗੂ ਹੀ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦਾ।

ਸਪੀਕਰ ਸਾਹਿਬ ! ਸਭਨਾ ਨੂੰ ਪਤਾ ਹੈ ਕਿ evacuee land 'ਤੇ ਜਿਹੜੇ occupancy tenants ਹਨ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਗਿਣਤੀ ਪਹਿਲਾਂ ਹੀ ਬਹੁਤ ਥੋੜੀ ਹੈ। ਕਿਉਂ ਜੋ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਜਾਗੀਰਦਾਰਾਂ ਨੇ ਮੁਖਤਲਿਫ਼ ਤਰੀਕਿਆਂ ਨਾਲ, ਮੁਖਤਲਿਫ਼ ਹਰਬੇ ਇਸਤੇਮਾਲ ਕਰਕੇ revenue records ਵਿਚ ਕਈ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੀਆਂ ਅਦਲਾ ਬਦਲੀਆਂ ਕਰਵਾ ਲਈਆਂ, ਜਿਸਦਾ ਮਿੱਟਾ ਇਹ ਹੋਇਆ ਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਵੱਡੇ ਰਿਆਸਤਦਾਰਾਂ ਨੂੰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਹਕੂਕ ਤੋਂ ਵਾਂਜਿਆ।

ਸੋ ਮੇਰੇ ਕਹਿਣ ਦਾ ਮਤਲਬ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਪੰਜਾਬ ਵਿਚ ਇਕ ਤਾਂ occupancy tenants ਜਿਹੜੇ evacuee lands ਤੇ ਬੈਠੇ ਹੋਏ ਹਨ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਗਿਣਤੀ ਹੀ ਬਹੁਤ ਥੋੜੀ ਹੈ ਤੇ ਦੂਜੇ ਆਪ ਨੂੰ ਪਤਾ ਹੈ ਕਿ ਇਥੇ ਮੁਸਲਮਾਨ ਜਾਗੀਰਦਾਰ ਵੀ ਸਨ ਜੋ ਹਿੰਦੂ ਤੇ ਸਿੱਖ ਜਾਗੀਰਦਾਰ ਵੀ। ਜਿਹੜੇ ਮੁਸਲਮਾਨ ਇਥੋਂ ਪਾਰਟੀਸ਼ਨ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਆਪਣੀਆਂ ਜ਼ਮੀਨਾਂ ਛੱਡ ਗਏ; ਉਨ੍ਹਾਂ ਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਮੌਰੂਸੀ ਮੁਜ਼ਾਰੇ ਕਾਇਮ ਰਹੇ। ਜਿਹੜੇ ਹਿੰਦੂ ਅਤੇ ਸਿੱਖ ਜਾਗੀਰਦਾਰਾਂ ਦੇ occupancy tenants ਸਨ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਤਾਂ ਇਸ ਬਿਲ ਦੇ ਮੁਤਾਬਿਕ ਮਲਕੀਅਤ ਦੇ ਹੱਕ ਦਿੱਤੇ ਗਏ ਸਨ ਜਿਹੜੇ ਮੁਸਲਮਾਨਾਂ ਦੀਆਂ ਜ਼ਮੀਨਾਂ ਉੱਤੇ ਬੈਠੇ ਹੋਏ ਸਨ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਕੋਈ ਇਖਤਿਆਰ ਨਹੀਂ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਕਿ ਉਹ ਵੀ ਮੁਆਵਜ਼ਾ ਦੇ ਕੇ ਉਸ ਜ਼ਮੀਨ ਦੇ ਮਾਲਕ ਬਣ ਸਕਣ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਜ਼ਮੀਨਾਂ ਦੀ ਅਲਾਟਮੈਂਟ ਕਰਨ ਵੇਲੇ ਵੀ ਸਰਕਾਰ ਨੇ ਕੋਈ ਖਿਆਲ ਨਹੀਂ ਰਖਿਆ। ਉਸ ਵੇਲੇ ਹੀ ਇਸ ਸਵਾਲ ਨੂੰ ਕਿਸੇ ਸੁਚੱਜੀ ਤਜਵੀਜ਼ ਨੂੰ ਸਾਹਮਣੇ ਰਖ ਕੇ ਨਬੇੜਿਆ ਜਾ ਸਕਦਾ ਸੀ। ਕਿਹਾ ਚੰਗਾ ਹੁੰਦਾ ਜੇ ਉਸ ਜ਼ਮੀਨ ਨੂੰ ਅਲਾਟ ਕਰਦੇ ਸਮੇਂ ਇਹ ਖਿਆਲ ਰਖਿਆ ਜਾਂਦਾ ਉਹ ਜ਼ਮੀਨ ਜਿਹੜੀ evacuee property ਹੈ ਅਤੇ occupancy tenants ਪਾਸ ਹੈ ਉਹੀ ਮਗਰਬੀ ਪੰਜਾਬ ਵਿਚੋਂ ਆਏ ਉਨ੍ਹਾਂ ਜਾਗੀਰਦਾਰਾਂ ਨੂੰ ਹੀ ਅਲਾਟ ਕੀਤੀ ਜਾਂਦੀ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਉਥੇ ਵੀ occupancy tenants ਕੰਮ ਕਰ ਰਹੇ ਸਨ। ਜੇ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਜਾਂਦਾ ਤਾਂ ਮੈਨੂੰ ਪੂਰਾ ਯਕੀਨ ਹੈ ਕਿ ਬਗ਼ੜਾ ਉਥੇ ਹੀ ਖਤਮ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਅਤੇ ਉਸੇ ਵੇਲੇ ਸੁਚੱਜੇ ਤੌਰ ਤੇ ਚੰਗਾ ਬਿਲ ਇਥੇ ਪਾਸ ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ ਜਿਹੜਾ ਕਿ evacuee ਅਤੇ non-evacuee ਦੋਹਾਂ ਦੇ occupancy tenants ਤੇ ਬਿਨਾਂ ਕਿਸੇ ਵਿਤਕਰੇ ਦੇ ਲਾਗੂ ਹੋ ਸਕਦਾ। ਪਰ ਸਰਕਾਰ ਨੇ ਉਸ ਵੇਲੇ ਇਹ ਗਲ ਨਹੀਂ ਸੋਚੀ।

ਉਸ ਕਾਨੂੰਨ ਦਾ ਮਕਸਦ ਕੀ ਸੀ? ਉਸ ਦਾ ਮਕਸਦ ਇਹ ਸੀ ਕਿ ਜਿਹੜੇ ਲੋਕੀ ਪੰਜਾਹ, ਚਾਲ੍ਹੀ, ਸੌ ਵਰ੍ਹਿਆਂ ਤੋਂ— ਪੁਸ਼ਤਾਂ ਤੋਂ ਜ਼ਮੀਨ ਨੂੰ ਵਾਹੁੰਦੇ ਚਲੇ ਆ ਰਹੇ ਹਨ ਅਤੇ ਖਾਹ ਮਖਾਹ ਇਨ੍ਹੇ ਵਰ੍ਹਿਆਂ ਤੋਂ ਜਾਗੀਰਦਾਰਾਂ ਨੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਕੋਲੋਂ ਮਾਮਲਾ, ਲਗਾਨ ਅਤੇ ਵਾਹੀ ਦਾ ਹਿੱਸਾ ਵਸੂਲ ਕੀਤਾ ਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਤੇ ਬੜੀਆਂ ਜ਼ਿਆਦਤੀਆਂ ਕੀਤੀਆਂ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਪੰਜੇ ਤੋਂ ਛੁਡਾ ਕੇ ਆਜ਼ਾਦ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਉਸ ਜ਼ਮੀਨ ਦੀ ਮਲਕੀਅਤ ਦੇ ਹੱਕ ਦਿੱਤੇ ਜਾਣ। ਇਹ ਹੈ ਸੀ ਉਸ ਬਿਲ ਨੂੰ ਪਾਸ ਕਰਨ ਦਾ ਮਨਸ਼ਾ। ਜਦ ਇਹ ਮਕਸਦ ਸਰਕਾਰ ਦਾ ਆਪਣਾ ਮਕਸਦ ਸੀ, ਉਸ ਦੀ declared policy ਸੀ, ਅਤੇ ਪਹਿਲੀ ਪੰਜ ਸਾਲਾ ਪਲਾਨ ਵਿਚ ਵੀ ਇਹ declare ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਸੀ ਕਿ statutory land-lordism ਨੂੰ ਖਤਮ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਜਾਵੇਗਾ—ਜਿਹੜੀ ਪਹਿਲੀ ਪੰਜ ਸਾਲਾ ਪਲਾਨ ਦੀ ਰੀਪੋਰਟ ਆਈ ਹੈ ਉਸ ਵਿਚ ਇਹ ਵੀ ਕਿਹਾ ਹੈ ਕਿ statutory land-lordism ਨੂੰ ਖਤਮ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਹੈ ਅਤੇ ਪੰਜਾਬ ਬਾਹਰੇ ਖਾਸ ਤੌਰ ਤੇ ਇਹ ਜ਼ਿਕਰ ਕੀਤਾ ਹੈ ਕਿ ਪੰਜਾਬ ਵਿਚ ਜਾਗੀਰਦਾਰੀ ਖਤਮ ਕਰ ਦਿੱਤੀ ਹੈ ਅਤੇ ਮੌਰੂਸੀ ਮੁਜ਼ਾਰਿਆਂ ਨੂੰ ਮਾਲਿਕ ਬਣਾ ਦਿੱਤਾ ਹੈ— ਤਾਂ ਇਸ ਸਵਾਲ ਵਿਚ ਇਹ ਵਿਤਕਰਾ ਕਿਉਂ ਰਖਿਆ ਗਿਆ ਹੈ? ਹਕੀਕਤ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਮੁਜ਼ਾਰਿਆਂ ਨੂੰ ਤਾਂ ਇਖਤਿਆਰ ਦਿੱਤੇ ਗਏ ਹਨ ਜਿਹੜੇ ਹਿੰਦੂ ਅਤੇ ਸਿੱਖ ਜਾਗੀਰਦਾਰਾਂ ਦੇ ਸਨ, ਪਰ ਜਿਹੜੇ ਮੁਸਲਮਾਨਾਂ ਦੇ ਮੁਜ਼ਾਰੇ ਸਨ ਜਿਹੜੇ ਕਿ evacuee property ਹਨ ਆ ਗਏ ਹਨ; ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਕੋਈ ਅਧਿਕਾਰ ਨਹੀਂ ਦਿੱਤੇ ਗਏ। ਇਹ ਬੜੀ ਭਾਰੀ ਬੇਇਨਸਾਫ਼ੀ ਹੈ।

[ਸਰਦਾਰ ਹਰਕਿਸ਼ਨ ਸਿੰਘ ਸੁਰਜੀਤ]

ਫੇਰ ਇਕ ਹੋਰ ਬਗ਼ੜਾ ਹੈ ਜਿਸ ਦਾ ਸਰਕਾਰ ਨੇ ਅਜੇ ਤਕ ਕੋਈ ਹਲ ਨਹੀਂ ਸੋਚਿਆ। ਪਾਰਟੀਸ਼ਨ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਜਿਸ ਮੁਸਲਮਾਨ ਜਾਗੀਰਦਾਰ ਦੀ ਜ਼ਮੀਨ ਤੇ ਮੁਜ਼ਾਰੇ ਬੈਠੇ ਹੋਏ ਸਨ; ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਵੀ ਸਰਕਾਰ ਨੇ ਕੋਈ ਖਿਆਲ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ। ਉਹ ਜ਼ਮੀਨ ਉਧਰੋਂ ਆਏ ਮਾਲਕਾਂ ਨੂੰ ਅਲਾਟ ਕਰ ਦਿੱਤੀ ਗਈ ਹੈ; ਉਨ੍ਹਾਂ ਮਾਲਕਾਂ ਨੂੰ ਨਹੀਂ ਦਿੱਤੀ ਜਿਹੜੇ ਪਾਕਿਸਤਾਨ ਵਿਰੋਧ ਇਧਰ ਆਏ ਹਨ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਹੇਠ ਮੌਰੂਸੀ ਮੁਜ਼ਾਰੇ ਕੰਮ ਕਰਦੇ ਸਨ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਵੀ ਬਗ਼ੜਾ ਪਿਆ ਹੋਇਆ ਹੈ।

ਇਸ ਸੰਬੰਧ ਵਿਚ, ਸਪੀਕਰ ਸਾਹਿਬ, ਪਹਿਲੀ ਗੱਲ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਇਹ ਜਿਹੜਾ ਬਿਲ ਹੈ ਉਹ ਹਰ ਇਕ occupancy tenant ਤੇ ਭਾਵੇਂ ਉਹ ਮੁਸਲਮਾਨ ਜਾਗੀਰਦਾਰ ਦਾ ਹੁੰਦਾ ਜਾਂ ਹਿੰਦੂ ਜਾਂ ਸਿੱਖ ਜਾਗੀਰਦਾਰ ਦਾ; ਸਾਰਿਆਂ ਤੇ ਇਕੋ ਜਿਹਾ ਲਾਗੂ ਹੁੰਦਾ। ਇਹ fundamental rights ਦਾ ਸਵਾਲ ਸੀ। Citizens ਦੇ fundamental rights ਵਿਚ ਜਿਹੜੇ ਕਿ ਸਾਡੀ Constitution ਨੇ ਦਿੱਤੇ ਹੋਏ ਹਨ, ਕੋਈ discrimination ਨਹੀਂ ਹੋਣੀ ਚਾਹੀਦੀ ਸੀ। ਜਿਸ ਵੇਲੇ ਤੁਸੀਂ ਇਹ ਕਹਿੰਦੇ ਹੋ ਕਿ ਸਾਰਿਆਂ ਮੌਰੂਸੀ ਮੁਜ਼ਾਰਿਆਂ ਨੂੰ ਜ਼ਮੀਨ ਦਿੱਤੀ ਗਈ ਹੈ ਤਾਂ ਕੀ ਇਹ ਉਸ ਦਾ ਗੁਨਾਹ ਹੈ ਕਿ ਉਹ evacuee land ਤੇ ਬੈਠਾ ਹੈ ਜਿਸਦੀ ਉਸ ਨੂੰ ਇਹ ਸਜ਼ਾ ਦਿੱਤੀ ਹੈ ਕਿ ਇਹੀ ਹਕ ਉਸ ਦੇ ਦੂਜੇ ਭਰਾ ਨੂੰ ਤਾਂ ਦਿੱਤੇ ਗਏ ਹਨ ਪਰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਹਕਾਂ ਤੋਂ ਉਸ ਨੂੰ ਵਾਂਜਿਆ ਰਖਿਆ ਗਿਆ ਹੈ? ਇਹ fundamental rights ਦੀ ਉਲੰਘਣਾ ਨਹੀਂ ਤਾਂ ਹੋਰ ਕੀ ਹੈ? ਇਸ ਤੇ ਮੁਜ਼ਾਰੇ ਫਿਰੋਜ਼ਪੁਰ ਵਿਚ ਹਨ, ਜਲੰਧਰ ਵਿਚ ਹਨ, ਦੁਸ਼ਿਆਰਪੁਰ ਵਿਚ ਹਨ ਅਤੇ ਰੋਹਤਕ ਤੇ ਹੋਰ ਦੂਜੀਆਂ ਜਗ੍ਹਾਂ ਤੇ ਮੌਜੂਦ ਹਨ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਚੀਜ਼ਾਂ ਵਲ ਅਗੇ ਵੀ ਧਿਆਨ ਦਿਵਾਇਆ ਗਿਆ ਪਰ ਕੋਈ ਖਿਆਲ ਇਸ ਗਵਰਨਮੈਂਟ ਨੇ ਇਸ ਪਾਸੇ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ। ਉਥੇ ਬਗ਼ੜੇ ਤੇ ਹੋਲੇ ਪਏ ਹੋਏ ਹਨ, ਕਿਉਂਕਿ ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਉਹੀ ਜ਼ਮੀਨਾਂ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਤੇ ਅਗੇ ਹੀ ਮੌਰੂਸੀ ਮੁਜ਼ਾਰੇ ਬੈਠੇ ਹੋਏ ਸਨ, refugee ਕਿਸਾਨਾਂ ਨੂੰ ਅਲਾਟ ਕਰ ਦਿੱਤੀਆਂ। Refugees ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਤੁਸੀਂ ਜ਼ਮੀਨ ਖਾਲੀ ਕਰੋ, ਉਹ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਅਸੀਂ ਤਾਂ ਇਥੇ ਪੁਸ਼ਤਾਂ ਤੋਂ ਰਹਿ ਰਹੇ ਹਾਂ, ਕਿਥੇ ਜਾਈਏ। ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਉਥੇ ਬਗ਼ੜੇ ਤੇ ਫਸਾਦ ਹੁੰਦੇ ਹਨ। ਪਰ ਜਦੋਂ ਇਸ ਹਦ ਤਕ ਨੇਬਤ ਪਹੁੰਚ ਜਾਂਦੀ ਹੈ ਤਾਂ ਇਹ ਸਾਡੇ ਉੱਤੇ ਇਲਜ਼ਾਮ ਲਗਾਉਂਦੇ ਹਨ ਕਿ ਤੁਸੀਂ ਇਹ ਬਗ਼ੜੇ ਕਰਵਾਏ। ਮੈਂ ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਦਸ ਦੇਣਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਇਹ ਬਗ਼ੜੇ ਕਾਨੂੰਨ ਵਿਚ ਰਹੇ ਅਧੂਰੇਪਨ ਕਰਕੇ ਹੁੰਦੇ ਹਨ। ਇਕ ਮੁਜ਼ਾਰੇ ਨੂੰ ਜੇਕਰ ਮਲਕੀਅਤ ਦਾ ਹਕ ਮਿਲ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਤੇ ਉਸ ਦੇ ਨਾਲ ਉਸ ਦੇ ਗਵਾਂਢੀ ਨੂੰ ਉਹੀ ਸਹੂਲਤ ਨਾ ਮਿਲੇ ਤਾਂ ਲਾਜ਼ਮੀ ਤੌਰ ਤੇ ਇਸ ਦਾ ਸਿੱਟਾ ਇਹ ਨਿਕਲਦਾ ਹੈ ਕਿ ਉਸ ਦੇ ਮਨ ਵਿਚ ਰੰਜਸ਼ ਰਹੇਗੀ।

ਸਪੀਕਰ ਸਾਹਿਬ, ਇਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਇਹ ਡਰ ਵੀ ਨਿਰਮੂਲ ਹੈ ਕਿ ਜੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਉਥੋਂ ਚੁਕਿਆ ਗਿਆ ਜਿਨ੍ਹਾਂ refugees ਨੂੰ ਉਹ ਜ਼ਮੀਨਾਂ ਅਲਾਟ ਕੀਤੀਆਂ ਹਨ, ਤਾਂ population disturb ਹੋ ਜਾਵੇਗੀ। ਇਹ ਕੋਈ ਮੈਂ, ਪੰਜਾਹ ਲਖ ਏਕੜ ਜ਼ਮੀਨ ਨਹੀਂ ਜਿਸ ਨਾਲ population disturb ਹੋ ਜਾਵੇਗੀ। ਇਤਨੀ ਤਾਦਾਦ ਹੁੰਦੀ ਕਿਥੋਂ? ਮਾਲਕਾਂ ਨੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਮੌਰੂਸੀ ਬਣਨ ਹੀ ਨਹੀਂ ਦਿੱਤਾ। ਹਰ ਸਾਲ ਕਾਗਜ਼ਾਂ ਵਿਚ ਅੰਦਰਾਜ ਬਦਲ ਕੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਇਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚਾਰਿਆਂ ਨੂੰ ਕਿਸੇ ਪਾਸੇ ਜੋਗਾ ਨਹੀਂ ਰਹਿਣ ਦਿੱਤਾ। ਪਰ ਜਿਹੜੇ ਥੋੜੇ ਬਹੁਤ ਹਨ ਵੀ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਤਾਦਾਦ ਬਹੁਤ ਥੋੜੀ ਹੈ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਲਈ ਵੀ ਸਾਡੀ ਸਰਕਾਰ ਨੇ ਕੋਈ ਪ੍ਰਬੰਧ ਅਜੇ ਤੀਕਰ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ।

ਫਿਰ ਇਹ ਗਲ ਵੀ ਨਹੀਂ ਕਿ ਇਹ resolution ਕਿਸੇ opposition ਪਾਰਟੀ ਨੇ ਲਿਆਂਦਾ ਹੈ ਇਹ ਖੁਦ ਕਾਂਗਰਸ ਪਾਰਟੀ ਦੇ ਇਕ ਮੈਂਬਰ ਦਾ resolution ਹੈ। ਜੇ ਅਸੀਂ ਲਿਆਉਂਦੇ ਤਾਂ ਇਹ ਬੇਸ਼ਕ ਇਨਕਾਰ ਕਰਦੇ ਕਿ ਅਸੀਂ ਨਹੀਂ ਮੰਨਦੇ। ਪਰ ਹੁਣ ਇਹ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਆਪਣੀ ਪਾਰਟੀ ਵਲੋਂ ਪੇਸ਼ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ। ਇਸ resolution ਨਾਲ ਉਸ ਧੌਕੇ ਨੂੰ ਦੂਰ ਕੀਤੇ ਜਾਣ ਦੀ ਮੰਗ ਕੀਤੀ ਗਈ ਹੈ ਜਿਹੜਾ ਕਿ ਮੁਸਲਮਾਨ ਦੀ ਜ਼ਮੀਨ ਤੇ ਬੈਠੇ ਮੌਰੂਸੀ ਮੁਜ਼ਾਰੇ ਨਾਲ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ। ਕਿਉਂ ਜੋ ਇਸ ਦੇ principle ਨੂੰ ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਪਹਿਲਾਂ ਹੀ accept ਕਰ ਲਿਆ ਹੋਇਆ ਹੈ ਇਸ ਲਈ ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ਕਿ ਮੁਸਲਮਾਨ ਜਾਗੀਰਦਾਰ ਦੀ ਜ਼ਮੀਨ ਤੇ ਬੈਠੇ ਹੋਏ ਮੌਰੂਸੀ ਮੁਜ਼ਾਰੇ ਨਾਲ ਹੋਈ ਵੇਇਨਸਾਫ਼ੀ ਨੂੰ ਦੂਰ ਕਰਨ ਲਈ ਇਸ resolution ਨੂੰ unanimously support ਕਰਨ। ਮੈਂ ਨਹੀਂ ਸਮਝਦਾ ਕਿ ਇਸ ਨੂੰ ਪਰਵਾਨ ਕਿਉਂ ਨਾ ਕਰਨ ਜਦ ਸਰਕਾਰ ਦੀ ਆਪਣੀ ਪਾਲਸੀ, ਕਾਂਗਰਸ ਦੀ agrarian reforms ਦੀ ਪਾਲਿਸੀ ਅਤੇ ਖੁਦ ਇਸ ਵਿਧਾਨ ਸਭਾ ਦੀ ਪਾਲਸੀ ਦੇ ਮੁਤਾਬਿਕ ਹੈ। ਕੋਈ ਕਾਰਨ ਨਹੀਂ ਕਿ ਇਹ ਇਸ resolution ਦੀ ਮੁਖਾਲਫਤ ਕਰਨ।

ਹਾਂ ਬਲਕਿ ਸਾਨੂੰ ਇਕ ਮਦ ਤੇ ਇਤਰਾਜ਼ ਹੋ ਸਕਦਾ ਹੈ ਕਿ ਇਸ resolution ਨਾਲ ਇਹ ਵੀ ਜੋੜ ਦਿੱਤਾ ਜਾਵੇ ਕਿ compensation ਦਾ ਜਿਹੜਾ rate ਅਗਲੇ ਕਾਨੂੰਨ ਅਨੁਸਾਰ ਤਹਿ ਹੋਇਆ ਹੈ ਉਹ ਬਹੁਤ ਉਚਾ ਸੀ, ਉਹ compensation ਦੂਜੇ ਸੂਬਿਆਂ ਅਤੇ planning commission ਦੀ agrarian reform ਦੀ ਪਾਲਿਸੀ ਨਾਲੋਂ ਬਹੁਤ ਜ਼ਿਆਦਾ ਹੈ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ਕਿ ਉਸਦੇ ਮੁਤਾਬਿਕ ਇਹ compensation ਦਾ rate ਤੇ ਕਰਨ ਤੇ ਪਿਛਲੇ ਕਾਨੂੰਨ ਵਿਚ ਵੀ ਸੁਧਾਰ ਕਰਨ। ਇਸ ਵੇਲੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਸਮਝੇ ਤੌਰ ਤੇ ਆਪਣੀ ਪਾਲਿਸੀ declare ਕਰਨੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ। ਤਾਂ ਜੋ ਕਾਨੂੰਨ ਵਿਚ ਜਿਹੜੀ ਕਮੀ ਰਹਿ ਗਈ ਹੈ ਉਸ ਨੂੰ ਪੂਰਾ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇ। ਮੈਂ ਸਮਝਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਇਸ ਵਿਚ ਕਿਸੇ ਨੂੰ ਕੋਈ ਇਤਰਾਜ਼ ਨਹੀਂ ਹੋਵੇਗਾ ਅਤੇ ਨਾ ਹੀ ਕਿਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੀ point of order raise ਕਰਨ ਦੀ ਗੁੰਜਾਇਸ਼ ਹੈ। ਇਸ ਵਿਚ ਕੋਈ ਉਲਝਨ ਨਹੀਂ। ਜਿਵੇਂ ਮੈਂ ਪਹਿਲੇ ਕਿਹਾ ਹੈ ਸਰਕਾਰ ਦੀ ਆਪਣੀ declared policy, Planning Commission ਦੀ ਪਾਲਿਸੀ ਤੇ ਇਸ ਵਿਧਾਨ ਸਭਾ ਦੀ ਇਸ principle ਤੇ ਮੋਹਰ ਇਹ ਤਿੰਨ ਗੱਲਾਂ justify ਕਰਦੀਆਂ ਹਨ ਕਿ ਇਹ resolution ਜ਼ਰੂਰ ਪਰਵਾਨ ਕੀਤਾ ਜਾਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਜੋ ਆਪਣੇ ਅਫਸਰਾਂ ਜਾਂ Advocate General ਨਾਲ ਸਲਾਹ ਕਰਨੀ ਹੋਵੇ ਤਾਂ ਹੁਣੇ ਕਰ ਲੈਣ ਤੇ ਇਸੇ ਸੈਸ਼ਨ ਵਿਚ ਹੀ ਕੋਈ ਬਿਲ ਲੈ ਆਉਣ ਜਿਸ ਨਾਲ ਗਰੀਬ ਮੌਰੂਸੀ ਮੁਜ਼ਾਰਿਆਂ ਨਾਲ ਹੋਏ ਧੌਕੇ ਨੂੰ ਦੂਰ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇ। ਮੇਰਾ ਖਿਆਲ ਹੈ ਕਿ ਇਸ resolution ਦੀ ਮੁਖਾਲਫਤ ਕਰਨ ਦੀ ਕੋਈ ਜੁਰਅਤ ਨਹੀਂ ਕਰੇਗਾ। ਅਤੇ ਹਾਊਸ ਇਸ ਨੂੰ ਪਰਵਾਨ ਕਰੇਗਾ।

ਸ਼੍ਰੀ ਰਲਾ ਰਾਮ (ਸੁਕੇਰਿਆਂ) : अध्यक्ष महोदय, इसी सदन ने एक प्रस्ताव पास किया था जिस की रू से जो मौखिकी मुज़ारे थे उन्हें मालिक बनाया गया था। उस का इतना अच्छा असर रहा है कि बहुत से झगड़े जो नित्य बढ़ते चले जा रहे थे, वह अब खत्म हो गये हैं और उन लोगों के दिलों के अन्दर जो गावों के अन्दर रहते हैं यह अहसास पैदा हो गया है कि अब उन झगड़ों का फिर पैदा होने का इमकान

[श्री रत्ना राम]

नहीं है। लेकिन यह जो evacuee lands थीं जिन के लिये यह बिल लाया गया है, क्योंकि उस वक्त इन के अभी permanent possessions किसी को मिले नहीं थे और आर्जी तौर पर जमीन allot हुई थी इस लिये इन पर जो मौरूसी थे उन को उसी तरह रहने दिया गया था। परन्तु अब भी जिस हल्के से मैं आया हूँ उस इलाके का मुझे ज्ञान है क्योंकि मैं वहाँ जाता रहता हूँ, वहाँ इस किस्म के मौरूसी हैं जो मुसलमानों के मौरूसी थे और उन की जमीनें evacuee lands करार दी गई हुई हैं। वह तो बड़े उत्साह के साथ और eagerness के साथ यह सवाल पूछते रहते हैं कि उन के मालिक बनने की कब वारी आयेगी। मौरूसी तो सभी हैं चाहे वह local मालिकों के मौरूस हैं चाहे उन के हैं जो पाकिस्तान बनने के बाद पाकिस्तान चले गए थे और मौरूसी की हैसियत जो है वह मौरूस की ही है। अगर हम ने एक तबके के मौरूसी मजूरों को मालकी के हकूक दिये हैं तो कोई बजह मालूम नहीं होती कि दूसरे तबके के जो मौरूसी हैं उनको यह हकूक क्यों न दिये जायें। अगर हम उन को यह हक न देंगे तो यह बात स्पष्ट है कि यह उन के लिए दिल में जलन पैदा करने वाली बात होगी और वह कहते रहेंगे कि हमारे साथ दूसरे मौरूसियों जैसा सलूक क्यों नहीं किया गया। अब जब कि उन जमीनों के permanent possessions उन लोगों को मिल गये हैं तो हमारी गवर्नमेंट को अगर इस बारे में किसी legislation की जरूरत है तो वह legislation ले आये या अगर उसी कानून की बिना पर ऐसा किया जा सकता है तो वह करे। मैं यह फिर कहता हूँ कि जो evacuee lands के मौरूसी हैं उन को भी वही हकूक मिलने चाहियें और उन के साथ भी वही सलूक होना चाहिए जो दूसरे मौरूसियों के साथ हुआ है। अध्यक्ष महोदय, मैं आप के द्वारा यह बात मंत्री मण्डल तक पहुंचाना चाहता हूँ कि जो इस किस्म के मौरूसी हैं उन के दिलों में हमेशा यह भय बना रहता है कि हम को शायद हक मौरूसीयत मिलेगा भी या नहीं। इस लिये वह मालिकों के साथ किसी न किसी तरह रगड़ पैदा करते रहते हैं और यह रगड़ दिन ब दिन बढ़ रही है। यदि उन को भी यह हक दे दिया जाये तो वहाँ के जो रहने वाले हैं उन लोगों के आपसी ताल्लुकात बहुत बेहतर और खुशगवार हो जायेंगे।

अध्यक्ष महोदय, आप को यह पता होगा कि जो उधर से refugee भाई आये हैं वह पाकिस्तान के अन्दर अपनी जमीनों के मालिक थे और उन में से कई आदमियों को यहां वह जमीनें allot नहीं हुईं जो मालिकाना हों बल्कि उन्हें वह जमीनें allot हो गई हैं जो मौरूसियत की जमीनें थीं। यदि इन मौरूसियों को मालिकी के हक दे दिये जायें तो State गवर्नमेंट को इस बात का ध्यान रखना होगा कि मौरूसियत वाली जमीनों के allottee जो उधर अपनी मालिकी की जमीनें छोड़ कर आये हुए हैं और उन की उन जमीनों के बदले उन्हें यहां

मौरूसी जमीनें allot हुई हुई हैं उन से इस तरह अब यह जमीनें छिन जायेंगी। यदि वह इस तरह भूमिहीन हो गये तो यह एक बड़ी भारी समस्या खड़ा हो जायेगी। उधर पाकिस्तान में तो वह जमीनों के मालिक थे और इधर वह इस तरह भूमिहीन हो जायेंगे। इस तरह एक नई problem हमारे सामने बन कर आ खड़ी होगी। तो हमारी सरकार को यह अवश्य करना चाहिये कि जो refugee भाई इस तरह से भूमिहीन हो जायें उन्हें किसी दूसरी जगह मलकीयत वाली जो भूमि हो allot की जाये क्योंकि यह तो हमें मकसूद नहीं है कि एक आदमी की रोटी छोन कर दूसरे आदमी के मुंह में दे दी जाये। मैं इस बात का समर्थन करता हूं कि जो evacuee lands के मौरूसी हैं उन्हें दूसरे लोगों के बराबर लाने के लिये यह legislation पास होनी चाहिये। मेरे हल्के के अन्दर काफी ऐसे गांव हैं जिन के अन्दर इस बिना पर नित झगड़े होते रहते हैं। वह इस बिल के पास हो जाने से खत्म हो जायेंगे। वैसे भी यह जरूरी है कि जो हकूक हमारी सरकार ने लम्बी दृष्टि रखते हुए दूसरे मौरूसियों को दिये हैं वह इन को भी जब इन के permanent possession का सवाल हल हो जायेगा तो इन्हें भी यह हकूक दे दे। जो इस बात के लिये नज़रें लगाये बैठे हैं उन को इच्छायें पूरी होनी चाहियें। इस के साथ ही अध्यक्ष महोदय, मैं आप के द्वारा यह बात मंत्री मण्डल से कहूंगा कि जो refugee भाई इस तरह से भूमिहीन होते हों उन को किसी दूसरी जगह पर मलकीयत वाली जमीन allot होनी चाहिए ताकि वह बे गुज़र हो कर मारे मारे न फिरे। इन शब्दों के साथ, अध्यक्ष महोदय, मैं इस प्रस्ताव का जो सदन के सामने उपस्थित है, समर्थन करता हूं।

राश्रो गजराज सिंह (गुड़गावां): जनाब स्पीकर साहिब, यह resolution जो सदन के सामने है यह इतना सही है कि मैं उन को मुबारिकबाद देता हूं जिन्होंने इसे यहां पेश किया है। यह अपनी लिहाज़ से, कानूनी लिहाज़ से या morality के लिहाज़ से एक सही चीज़ है कि जब हमारी Legislature ने यह देखते हुए कि एक तो वह मौरूसी होने की हैसियत से करीब करीब जमीन के मालिक थे और दूसरे जो रोज़ रोज़ के झगड़े हो रहे थे, यह खत्म हो जायेंगे और वह शान्ति के साथ बैठ जायेंगे, यह कानून पास किया था। इस से अब सवाल यह पैदा होता है कि कौन मुज़ारा किस का मौरूसी है और कौन किस का मौरूसी है। लेकिन आइनी तौर पर यह सवाल पैदा नहीं होता। कानून की निगाह में दोनों मौरूसी ही हैं और दोनों के साथ एक जैसा सलूक होना चाहिये। इस लिये जो सही चीज़ है वह ही होनी चाहिये और वह मौरूसी भी जमीनों के मालिक बनने चाहिये जो evacuee lands के मौरूसी हैं। हमारी स्टेट गवर्नमेंट की policy इस राज्य में इस बारे में एक ही होनी चाहिये चाहे वह लोकल जमींदारों की जमीनों के मौरूसी हों चाहे वह refugee भाईयों के। अब हाऊस को इस चीज़ को इसी बिना पर मंज़ूर करना चाहिए।

[राओ गजराज सिंह]

अब सवाल यह पैदा होता है कि क्या हमारी State गवर्नमेंट evacuee lands में इस तरह के दखल दे सकती है या नहीं दे सकती। स्पीकर साहिब, मैं यह अजुं करूंगा कि अगर आप आईन की subjects lists को देखें तो आप का मालूम होगा कि State में जमीन के मालिकों और मुजारों के ताल्लुकात के ख्याल से कि वह कैसे होने चाहिये ता यह State गवर्नमेंट को अस्तित्व प्राप्त है कि वह इस मामले पर legislation बना सकती है और यह सब मालिकों मुजारों का इस बिना पर हकूक मलकायत दे सकता है चाहे वे लोकल जमींदारों का जमानों के मौरुती हो चाहे evacuee lands के। इस लिये evacuee lands के मालिकों का उन जमानों के मालिकों हकूक उन मौरुतिया के लिये उसी तरह छोड़ने पड़ेंगे जैसा कि दूसरों को छोड़ने पड़े हैं। अगर इस चीज के उल्टे कोई नुकताख्याल समझा भा जायगा तो यह मुश्किल हो जायेगा, ऐसा चीज नहीं है क्योंकि इस सिलसिले में हमारा Parliament को तो पूरे अस्तित्व प्राप्त है। वहां उन से कह कर इस कानून में जरूरत के मुताबिक amendment करवा ला जायेंगे। इस लिये मैं कहूंगा कि यह जो evacuee lands के मुजारे हैं उन के जो preferential rights उन जमानों में है इन का कानूनी तौर पर जांच का जाये और मेरा ख्याल है कि ऐसा करने का स्टेट गवर्नमेंट को अस्तित्व प्राप्त है। गुड़गांव के जिले में बहुत से मुसलमान थे जो वहां से चले गए। तो उन के जो मौरुती मुजारे थे वह आज जब देखते हैं कि उन के पड़ोसों तो मालिक बन गए हैं और वे बेचारे अभी नहीं बने तो इस से एक बड़ी भारी जलन पैदा होती है। फिर उन मुजारों से मालिक तो शायद झगड़ा करता या न करता मगर अब तो Custodian है और दूसरा Custodian है, फिर तहसीलदार वगैरह बहुत से मुलाजिम हैं कि जिन की वजह से झगड़े बढ़ गए हैं और गराबों से ज्यादा हो जाता है। इस लिये मैं गवर्नमेंट से दरखवास्त करूंगा कि यह resolution इस किस्म का है कि उन्हें इसे स्वीकार हो नहीं करना चाहिए बल्कि इस पर जल्दी से अमल करने के लिए गवर्नमेंट को अपने तौर पर एक कमिटी मुकर्रर करके इस चीज के तमाम legal aspects देख कर और Central Government से अगर मदद की जरूरत पड़े तो वह भी ले कर इस को फोरन तकमील कर के उन्हें मलकियत के हकूक देने चाहिए। यह हकूमत का अहम फर्ज है। मैं फिर अपने साथी को बधाई देना चाहता हूं कि वह इस किस्म का resolution लाए और जो दलीलें दी जा चुकी हैं उन्हीं को काफी समझते हुए मैं फिर कहूंगा कि इस प्रस्ताव को हमें इत्तिफाक राये से पास कर देना चाहिए।

ਸਰਦਾਰ ਚੰਨਣ ਸਿੰਘ ਧੂਤ (ਟਾਂਡਾ) : ਸਪੀਕਰ ਸਾਹਿਬ, ਬਹੁਤ ਸਾਰੀਆਂ ਠਲਾਂ ਇਸ resolution ਦੇ ਹਵਾ ਵਿਚ ਬਹੀਆਂ ਠਈਆਂ ਹਨ ਅਤੇ ਮੈਂ ਵੀ ਸਮਝਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਇਸ resolution ਦੀ ਇਸ ਵਕਤ ਲੋੜ ਸੀ। ਇਸ ਥਾਮੇ ਪੰਜਾਬ ਸਰਕਾਰ ਨੂੰ ਆਪ

ਧਿਆਨ ਦੇਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਸੀ ਜੋ ਇਸ ਨੇ ਨਹੀਂ ਦਿਤਾ। ਮੁਜ਼ਾਰਿਆਂ ਨੂੰ ਜਿਸ ਸਮੇਂ ਮਲਕੀਅਤ ਦੇ ਹਕ ਪਹਿਲਾਂ ਦਿਤੇ ਗਏ ਸਨ ਉਸ ਸਮੇਂ ਵੀ ਸਾਡੀ ਇਹ ਹੀ ਰਾਇ ਸੀ ਕਿ ਮਸਲਮਾਨਾਂ ਦੀਆਂ ਜ਼ਮੀਨਾਂ ਦੇ ਜੋ ਮੈਰੂਸੀ ਹਨ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਵੀ ਉਹੀ ਹਕੂਕ ਦਿਤੇ ਜਾਣੇ ਚਾਹੀਦੇ ਹਨ। ਦਰਅਸਲ Evacuee Property Act ਦੀ ਜੋ ਰੁਕਾਵਟ ਸੀ ਉਹ ਇਕ technical ਰੁਕਾਵਟ ਸੀ ਅਤੇ ਇਸ ਚੀਜ਼ ਦਾ ਹਕ ਉਨ੍ਹਾਂ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਪਹਿਲਾਂ ਵੀ ਸੀ ਅਤੇ ਹੁਣ ਤਾਂ ਹੋਰ ਵੀ ਜ਼ਿਆਦਾ ਹੈ।

ਦੂਸਰੀ ਗੱਲ ਮੈਂ ਇਹ ਕਹਿਣੀ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਅੱਜ ਜਦ ਹੋਰ refugees ਜੋ ਇਧਰ ਆਏ ਹਨ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਮਾਲਕ ਬਣਾ ਦਿਤਾ ਗਿਆ ਹੈ—ਇਹ ਚੀਜ਼ ਮੁੱਢਲੀ ਵਿਚ ਆ ਰਈ ਹੈ ਜਿਹੋ ਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਬਾਕੀ ਮਾਲਕਾਂ ਵਾਂਗ consider ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ ਅਤੇ ਪਿਛਲੇ ਤਿੰਨ ਸਾਲਾਂ ਵਾਂਗ standard acres ਵਿਚ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਜ਼ਮੀਨ ਨਹੀਂ ਦਿਤੀ ਗਈ—ਤਾਂ ਹੋਈ ਕਾਰਨ ਨਹੀਂ ਕਿ local ਜ਼ਮੀਨ ਵਾਲਿਆਂ ਵਾਂਗ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਵੀ ਮਲਕੀਅਤ ਦੇ ਹਕੂਕ ਨਾ ਦਿਤੇ ਜਾਣ। ਇਹ ਬੜੀ ਹੈਰਾਨੀ ਦੀ ਗੱਲ ਹੈ ਕਿ ਪੰਜਾਬ ਗਵਰਨਮੈਂਟ ਇਕ ਪਾਸੇ ਕੁਝ ਅਮਲ ਕਰਦੀ ਹੈ ਤੇ ਦੂਸਰੇ ਪਾਸੇ ਕੁਝ ਹੋਰ ਅਮਲ ਕਰਦੀ ਹੈ। ਇਸ ਲਈ ਇਸ ਨੂੰ ਇਸ resolution ਦੇ ਮੁਤਾਬਿਕ ਅਮਲ ਕਰਨਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ਤਾਂ ਜੋ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਹਕ ਠੀਕ ਹੋ ਜਾਣ।

ਤੀਸਰੀ ਗੱਲ ਮੈਂ ਇਹ ਕਹਿਣੀ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹਾਂ, ਕਿ ਜਿਵੇਂ ਕਿ ਸ੍ਰੀ ਰਲਾ ਰਾਮ ਜੀ ਨੇ ਕਿਹਾ ਹੈ ਕਿ ਜੋ ਲੋਕ ਉਸ ਤਰਫੋਂ ਮਾਲਕ ਦੀ ਹੈਸੀਅਤ ਵਿਚ ਆਏ ਅਤੇ ਮੈਰੂਸੀ ਜ਼ਮੀਨ ਤੇ ਬੈਠੇ, ਉਹ ਮੈਰੂਸੀ ਗਿਣੇ ਜਾਂਦੇ ਹਨ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਤੋਂ ਮਾਲਕ ਹਿੱਸਾ ਲੈ ਰਹੇ ਹਨ। ਅਜ ਜਿਹੜੇ ਪਾਰ ਦੇ ਇਲਾਕੇ ਦੇ ਮਾਲਿਕ ਸਨ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਹੈਸੀਅਤ ਮੈਰੂਸੀ ਦੀ ਬਣ ਗਈ ਹੈ ਅਤੇ ਮੈਰੂਸੀ ਦੀ ਹੈਸੀਅਤ ਵਿਚ ਦੂਸਰਿਆਂ ਨੂੰ ਹਿੱਸਾ ਦੇ ਰਹੇ ਹਨ। ਇਹ ਗੈਰ ਕਾਨੂੰਨੀ ਗੱਲ ਹੈ ਅਤੇ ਉਹ ਬਗ਼ੜਿਆਂ ਵਿਚ ਫਸ ਗਏ ਹਨ ਅਤੇ ਇਹ ਬਗ਼ੜੇ ਵਧ ਰਹੇ ਹਨ। ਇਸ ਲਈ ਪਹਿਲੇ ਕਾਨੂੰਨ ਵਿਚ ਤਰਮੀਮ ਕੀਤੀ ਜਾਵੇ ਅਤੇ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਹਾਲੇ ਮਲਕੀਅਤ ਦੇ ਹਕ ਨਹੀਂ ਦਿਤੇ ਗਏ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਇਹ ਦਿਤੇ ਜਾਣ।

ਚੌਥੀ ਗੱਲ ਇਹ ਕਹਿਣੀ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਮੁਆਵਜ਼ਾ ਬਹੁਤ ਜ਼ਿਆਦਾ ਰਖਿਆ ਗਿਆ ਹੈ। ਅਜ ਹੀ ਸਵਾਲਾਂ ਦੇ ਜਵਾਬ ਵਿਚ ਕਿਹਾ ਗਿਆ ਹੈ। ਅਜ ਤਕ ਮੁਆਵਜ਼ੇ ਦੀਆਂ ਫੇਹਰਿਸਤਾਂ ਸਾਰਿਆਂ ਜ਼ਿਲਿਆਂ ਤੋਂ ਨਹੀਂ ਆਈਆਂ ਕਿ ਕਿਥੇ ਕਿਥੇ ਕਿਨ੍ਹਾਂ ਤਿੰਨਾਂ ਦਿਤਾ ਗਿਆ ਹੈ। ਮੈਨੂੰ ਆਪਣੇ ਜ਼ਿਲੇ ਦਾ ਪਤਾ ਹੈ ਕਿ ਇਹ lists ਉਥੇ ਕਿਉਂ ਨਹੀਂ ਆਈਆਂ ਅਤੇ ਹੋਰ ਵੀ ਜ਼ਾਇਦ ਕੁਝ ਹੋਰ ਤਕ ਨਾ ਆਉਣ। ਦਰਅਸਲ ਉਥੇ ਮੁਆਵਜ਼ਾ ਦਿੰਨਾਂ ਜ਼ਿਆਦਾ ਹੈ ਕਿ ਜ਼ਮੀਨਾਂ ਦੀਆਂ ਕੀਮਤਾਂ ਤੋਂ ਵੀ ਜ਼ਿਆਦਾ ਹੈ। ਇਕ ਇਕ ਯੁਮਾਂ ਦਾ ਮੁਲ 500/- ਰੁਪਏ ਪੈ ਰਿਹਾ ਹੈ।

ਮਾਲ, ਸ਼ਿਕਸ਼ਾ ਅਤੇ ਮੁੜ ਵਸਾਊ ਮੰਤਰੀ : ਪਰ ਇਹ ਮੁਆਵਜ਼ਾ ਜ਼ਮੀਨ ਦੀ ਕੀਮਤ ਦੇ $\frac{1}{4}$ ਤੋਂ ਜ਼ਿਆਦਾ ਨਹੀਂ ਹੋ ਸਕਦਾ, ਇਹ ਕਾਨੂੰਨ ਹੈ।

ਸਰਦਾਰ ਚੰਨਣ ਸਿੰਘ ਧੂਤ : ਉਹ ਬਣਾਈ ਬਹੁਤ ਜ਼ਿਆਦਾ ਬਣਦੀ ਹੈ....

ਮਾਲ, ਸ਼ਿਕਸ਼ਾ ਤੇ ਮੁੜ ਵਸਾਊ ਮੰਤਰੀ : ਬਣਾਈ ਦਾ ਸਵਾਲ ਨਹੀਂ। ਕੀਮਤ ਜ਼ਮੀਨ ਦੇ $\frac{1}{4}$ ਹਿੱਸੇ ਤੋਂ ਮੁਆਵਜ਼ਾ ਕਿਸੇ ਸੂਰਤ ਵਿਚ ਜ਼ਿਆਦਾ ਨਹੀਂ ਹੋਵੇਗਾ।

ਸਰਦਾਰ ਚੰਨਣ ਸਿੰਘ ਧੂਤ : ਉਸ ਇਲਾਕੇ ਵਿਚ market price ਜ਼ਿਆਦਾ ਹੈ, ਲੋਕ ਗਰੀਬ ਹਨ—(ਮਾਲ ਮੰਤ੍ਰੀ : 25/- ਰੁਪਏ ਦੇ ਕੇ 75/- ਰੁਪਏ ਐਂਵੇ ਹੀ ਆ ਜਾਣੇ ਹਨ) ਹਿਸਾਰ ਜਾਂ ਰੋਹਤਕ ਦੀਆਂ ਜਾਂ ਉਹ ਜ਼ਮੀਨਾਂ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਪਾਣੀ ਲਗਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਇਥੇ ਦੀਆਂ ਜ਼ਮੀਨਾਂ ਵਿਚ ਫਰਕ ਹੈ। ਛੋਟੇ ਛੋਟੇ ਮੁਜ਼ਾਰੇ ਹਨ ਅਤੇ ਇਹ ਜ਼ਿਆਦਾ ਮੁਆਵਜ਼ਾ ਨਹੀਂ ਦੇ ਸਕਦੇ। ਕਈ deputation ਆ ਕੇ ਦੋਨ ਸਾਰੇ ਪੰਜਾਬ ਤੋਂ ਕਿ ਸਾਨੂੰ ਇਹ ਮੁਆਵਜ਼ਾ ਕੀਤਾ ਜਵੇ ਅਸੀਂ ਇਹ ਨਹੀਂ ਅਦਾ ਕਰ ਸਕਦੇ। ਸਾਡੇ ਪੰਜਾਬ ਦੇ 200 ਆਦਮੀ ਆਏ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚ ਦੂਨੇ ਦੇ ਵੀ ਸਨ। ਉਹ ਗਰੀਬ ਕਿਰਾਇਆ ਖਰਚ ਕੇ ਆਏ। ਤਕਲੀਫ਼ ਸੀ ਤਾਂ ਹੀ ਆਏ ਸਨ। ਆਪ ਦੇ ਪਾਸ ਵੀ ਬਹੁਤ ਸਾਰੀਆਂ ਦਰਖਾਸਤਾਂ ਆਈਆਂ ਹੋਣਗੀਆਂ ਅਤੇ local officers ਪਾਸ ਰਜ਼ਾਰਾਂ ਦਰਖਾਸਤਾਂ ਹਨ ਕਿ ਸਾਡੇ ਇਤਨਾ ਮੁਆਵਜ਼ਾ ਅਦਾ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦਾ। ਆਪ ਦਾ ਜੇ special ਤਸੀਲਦਾਰ ਹੈ ਉਹ ਇਕ ਰੁਕਾਵਟ—(Interruption by Revenue, Education and Rehabilitation Minister) ਮੈਂ ਮਿਨਿਸਟਰ ਸਾਹਿਬ ਨੂੰ ਕਹਿਣਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਤੁਸੀਂ ਜ਼ਰਾ detail ਵਿਚ ਪਤਾ ਕਰਨ ਦੀ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਕਰੋ

ਮਾਲ, ਸ਼ਿਕਸ਼ਾ ਤੇ ਮੁੜ ਵਸਾਉ ਮੰਤ੍ਰੀ : ਮੈਂ ਆਪ ਨੂੰ ਇਹ ਕਹਿੰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਤੁਸੀਂ ਜ਼ਰਾ detail ਵਿਚ ਦੇਖੋ ਕਿ ਕੀ ਕੀ ਸ਼ਰਤਾਂ ਹਨ।

ਸਰਦਾਰ ਚੰਨਣ ਸਿੰਘ ਧੂਤ : ਸਾਡੇ ਵੱਲ 45:55 ਦੀ ਬਣਾਈ ਹੈ ਤਾਂ ਦੇਖੋ ਇਸ ਹਿਸਾਬ ਨਾਲ ਮੁਆਵਜ਼ਾ ਕਿਨਾ ਬਣ ਜਵੇਗਾ।

ਮਾਲ, ਸ਼ਿਕਸ਼ਾ ਤੇ ਮੁੜ ਵਸਾਉ ਮੰਤ੍ਰੀ : ਬਣਾਈ ਕਿੰਨੀ ਹੀ ਹੋਵੇ। It cannot be more than one fourth of the price of the land.

ਮੁਆਵਜ਼ਾ ਕਿਸੇ ਸੂਰਤ ਵਿਚ ਜ਼ਮੀਨ ਦੀ ਕੀਮਤ ਦੇ $\frac{1}{4}$ ਹਿੱਸੇ ਤੋਂ ਜ਼ਿਆਦਾ ਨਹੀਂ ਹੋ ਸਕਦਾ।

ਸਰਦਾਰ ਚੰਨਣ ਸਿੰਘ ਧੂਤ : ਮੰਨ ਲਉ ਮੁਆਵਜ਼ਾ $\frac{1}{4}$ ਕੀਮਤ ਜ਼ਮੀਨ ਤੋਂ ਜ਼ਿਆਦਾ ਨਹੀਂ ਹੋਵੇਗਾ। ਪਰ ਮੈਂ ਕਹਿਣਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਬਾਕੀ ਦੀ ਜ਼ਮੀਨ ਦਾ ਰਕਬਾ ਜ਼ਿਆਦਾ ਹੈ ਪਰ ਇਥੇ ਇਲਾਕਾ ਪਹਾੜੀ ਹੈ, ਜ਼ਮੀਨ ਪੇੜੀ ਤੇ ਮੁਲ ਜ਼ਿਆਦਾ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਲਈ ਚੋਥਾ ਹਿੱਸਾ ਵੀ ਜ਼ਿਆਦਾ ਹੈ। (Interruption by Revenue Minister.)

Mr. Speaker : Order please.

ਸਰਦਾਰ ਚੰਨਣ ਸਿੰਘ ਧੂਤ : ਉਨ੍ਹਾਂ ਗਰੀਬਾਂ ਨੂੰ ਤਾਂ ਰੋਟੀ ਵੀ ਨਹੀਂ ਮਿਲਦੀ। ਮੈਂ ਇਹੀ ਕਹਿਣਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਜਿਸ ਵੰਗ ਨਾਲ ਇਹ ਮੁਆਵਜ਼ੇ ਦਾ ਸਵਾਲ ਹਲ ਕੀਤਾ ਜਾ ਰਿਹਾ ਹੈ ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਇਹ ਨਹੀਂ ਹਲ ਹੋ ਸਕਦਾ। ਜਿੰਨਾਂ ਤੁਸੀਂ ਇਸ ਮਸਲੇ ਨੂੰ simple ਸਮਝਦੇ ਹੋ ਉਨ੍ਹਾਂ simple ਇਹ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਇਸ ਲਈ ਮੈਂ ਇਕ ਤਰਮੀਮ ਪੇਸ਼ ਕਰਦਾ ਹਾਂ।

At the end of the Resolution, add—

“and the conferment shall not exceed 10 times the land revenue”.

ਮੈਂ ਇਹ ਤਰਮੀਮ ਇਸ ਲਈ ਪੇਸ਼ ਕਰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਬਣਾਈ ਦਾ 20 ਗੁਣਾ ਕਰਕੇ ਚੋਥਾ ਹਿੱਸਾ ਕਰਕੇ ਜਿਸ ਵੰਗ ਨਾਲ ਮੁਆਵਜ਼ਾ ਤੇ ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਉਸੇ ਦਾ ਨਤੀਜਾ ਇਹ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਕਿਸਾਨ ਮੁਆਵਜ਼ਾ ਨਹੀਂ ਦੇ ਸਕਦੇ। ਸਾਨੂੰ ਪੰਜਾਬ ਵਿਚ ਵੀ ਬਾਕੀ States ਵਾਂਗ ਅਨੁਲ ਬਣਾਉਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ। ਪੇਪਰ ਵਿਚ land revenue ਦਾ 12 ਗੁਣਾ ਹੈ। ਹੋਰ States ਵਿਚ ਇਸ

ਤੋਂ ਵੀ ਘਟ ਹੈ। ਪੰਜਾਬ ਵਿਚ ਅਜ ਜੋ ਤਰੀਕਾ ਹੈ ਉਹ vague ਹੈ। (*At this stage Mr. Deputy Speaker occupied the Chair.*) ਥਾਂ ਥਾਂ ਦੀਆਂ ਕੀਮਤਾਂ ਮੁਖਤਲਿਫ ਹਨ ਅਤੇ ਨਤੀਜਾ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਬਹੁਤ ਸਾਰੇ ਮੁਜ਼ਾਰੇ ਇਹ ਅਦਾ ਨਹੀਂ ਕਰ ਸਕਦੇ। ਇਸ ਲਈ ਤਰਮੀਮ ਪੇਸ਼ ਕੀਤੀ ਹੈ। Evacuee property ਦੇ ਮੁਜ਼ਾਰੇ ਜੋ ਮੌਰੂਸੀ ਹਨ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਮਾਲਿਕ ਬਣਾਇਆ ਜਾਵੇ। ਮੁਆਵਜ਼ੇ ਦੇ ਮਸਲੇ ਦਾ ਹਲ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਇਹ land revenue ਦੇ 10 ਗੁਣਾ ਤੋਂ ਵਧ ਨਾ ਹੋਵੇ। ਨਹੀਂ ਤਾਂ ਬਗ਼ੌੜੇ ਹੋਣਗੇ, ਮੁਲਕ ਦਾ ਨੁਕਸਾਨ ਹੋਵੇਗਾ। ਮਾਲਕਾਂ ਅਤੇ ਮੌਰੂਸੀਆਂ ਦੇ ਬਗ਼ੌੜੇ ਵਧਣਗੇ। ਇਸ ਦੇ ਨਾਲ ਹੀ ਮੈਂ ਇਹ ਕਹਿਣਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਡਿਗਰੀਆਂ ਕਰਾਈਆਂ ਜਾਂਦੀਆਂ ਹਨ, ਕੁੜਕੀਆਂ ਕਰਾਈਆਂ ਜਾਂਦੀਆਂ ਹਨ। ਜ਼ਮੀਨ ਲਈ ਮੁਆਵਜ਼ਾ ਇਤਨਾ ਜ਼ਿਆਦਾ ਰਖ ਦਿਤਾ ਗਿਆ ਹੈ ਕਿ ਮੁਜ਼ਾਰੇ ਅਦਾ ਨਹੀਂ ਕਰ ਸਕਦੇ ਅਤੇ ਇਸ ਦੇ ਨਾਲ ਹੀ ਐਕਟ ਇੰਤਕਾਲ ਅਰਾਜ਼ੀ ਲਾਗੂ ਨਾ ਹੋਣ ਦੇ ਕਾਰਨ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਬਲਦ ਤੇ ਮਝਾਂ ਵੀ ਕੁੜਕ ਕਰਵਾ ਲਈਆਂ ਜਾਂਦੀਆਂ ਹਨ ਅਤੇ ਡਿਗਰੀਆਂ ਲਈਆਂ ਜਾਂਦੀਆਂ ਹਨ। ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੇ ਹਾਲਾਤ ਪੈਦਾ ਕਰਕੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਮਜ਼ਬੂਰ ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਕਿ ਜ਼ਮੀਨਾਂ ਘਟ ਕੀਮਤ ਤੇ ਖਰੀਦ ਕੀਤੀਆਂ ਜਾਂਦੀਆਂ ਹਨ। ਜੇਕਰ ਅਸੀਂ ਆਮ ਮਾਲਕਾਂ ਲਈ ਸਹੂਲਤਾਂ ਦਿਤੀਆਂ ਹਨ ਤਾਂ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਕੇਸ ਵਿਚ ਜੋ ਨਿਕਾਸੀ ਜ਼ਮੀਨ ਤੇ ਮੁਜ਼ਾਰੇ ਬੈਠੇ ਹਨ ਉਥੇ ਵੀ ਸਹੂਲਤਾਂ ਦੇਣੀਆਂ ਚਾਹੀਦੀਆਂ ਹਨ। ਜੇਕਰ ਅਸੀਂ ਨਿਕਾਸੀ ਜਾਈਦਾਦ ਤੇ ਬੈਠੇ ਮੁਜ਼ਾਰਾ ਮੌਰੂਸੀਆ ਨੂੰ ਹਕੂਕ ਮਲਕੀਅਤ ਨਾ ਦਿਤੇ ਤਾਂ ਡਰ ਹੈ ਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਪਾਸ ਜ਼ਮੀਨਾਂ ਮਹਿਜ਼ੂਜ਼ ਨਹੀਂ ਰਹਿ ਸਕਣ ਲਗੀਆਂ। ਅਜ ਮੈਂ ਤਾਂ ਕਹਾਂਗਾ ਕਿ ਇਸ ਮਤੇ ਨੂੰ ਕਾਨੂੰਨ ਦੀ ਸ਼ਕਲ ਵਿਚ ਪੇਸ਼ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇ ਤਾਂ ਜੋ ਅਸੀਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਹਿਫ਼ਾਜ਼ਤ ਕਰ ਸਕੀਏ। ਅਤੇ ਇਸ ਦੇ ਨਾਲ ਹੀ ਮੈਂ ਬੇਨਤੀ ਕਰਾਂਗਾ ਕਿ ਕਾਨੂੰਨੀ ਤੌਰ ਤੇ ਮੁਜ਼ਾਰਾ ਮੌਰੂਸੀਆਂ ਨੂੰ ਮਾਲਕ ਬਣਾਏ ਜਾਣ ਦਾ ਪ੍ਰਬੰਧ ਕਰਨਾ ਜ਼ਰੂਰੀ ਹੈ। ਜਿਥੇ ਮੁਜ਼ਾਰੇ ਮੁਆਵਜ਼ਾ ਨਹੀਂ ਦੇ ਸਕਦੇ ਉਥੇ ਮੈਂ ਕਹਾਂਗਾ ਕੁੜਕੀਆਂ ਨਹੀਂ ਹੋਣੀਆਂ ਚਾਹੀਦੀਆਂ। ਮੇਰੇ ਕਹਿਣ ਦਾ ਮਤਲਬ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਅਸੀਂ reform ਚਾਹੁੰਦੇ ਹਾਂ। ਅਸਾਡੀ ਸਰਕਾਰ ਵੀ ਸੁਧਾਰ ਚਾਹੁੰਦੀ ਹੈ ਪਲਾਨਿੰਗ ਕਮਿਸ਼ਨ ਨੇ ਆਪਣੀਆਂ ਸਿਫਾਰਸ਼ਾਂ ਵਿਚ ਪਹਿਲੀ ਪੰਜ ਸਾਲਾ ਪਲਾਨ ਤੇ ਦੂਜੀ ਪੰਜ ਸਾਲਾ ਪਲਾਨ ਵਿਚ ਇਹ ਜ਼ੋਰ ਦਿਤਾ ਹੈ ਕਿ ਮੌਰੂਸੀ ਮੁਜ਼ਾਰਿਆਂ ਦੇ ਮਸਲੇ ਨੂੰ ਹਲ ਕਰਨਾ ਜ਼ਰੂਰੀ ਹੈ। ਅਸਾਨੂੰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਸਿਫਾਰਸ਼ਾਂ ਨੂੰ ਲਾਗੂ ਕਰਨ ਲਈ ਵੀ ਜ਼ਰੂਰੀ ਹੈ ਕਿ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੀ legislation ਲਿਆਂਦੀ ਜਾਵੇ। ਅਸਾਡਾ ਮਕਸਦ ਇਹ ਹੋਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ਕਿ ਜ਼ਮੀਨਾਂ ਤੇ ਕੰਮ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਲੋਕਾਂ ਦੀ ਗਿਣਤੀ ਵਧੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਮੁਢਾਦ ਲਈ ਕਾਨੂੰਨ ਪਾਸ ਕੀਤੇ ਜਾਣ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਦਿਲ ਵਿਚ ਇਹ ਭਾਵਨਾ ਨਾ ਪੈਦਾ ਹੋਵੇ ਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਪਿੰਡਾਂ ਵਿਚ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਤੰਗ ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਉਹ ਸ਼ਹਿਰਾਂ ਨੂੰ ਭਜ ਜਾਣ। ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ produce ਨੂੰ ਨੁਕਸਾਨ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਤੇ producer ਨੂੰ ਵੀ। ਅਜ ਜੋ original Act ਵਿਚ ਨੁਕਸ ਹਨ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਦੂਰ ਕਰਨ ਦੀ ਲੋੜ ਹੈ। ਇਸ ਦੇ ਨਾਲ ਹੀ ਜੋ ਮੁਆਵਜ਼ਾ ਰਖਿਆ ਗਿਆ ਹੈ ਇਹ ਬਹੁਤ ਜ਼ਿਆਦਾ ਹੈ ਇਸ ਨੂੰ ਘਟ ਤੋਂ ਘਟ ਕਰਨਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ। ਇਹ ਮੁਆਵਜ਼ਾ ਕਿਸੇ ਵੀ ਹਾਲਤ ਵਿਚ ਮੁਜ਼ਾਰੇ ਨਹੀਂ ਦੇ ਸਕਦੇ।

ਮੰਤ੍ਰੀ : ਮੁਆਵਜ਼ੇ ਦੀ ਹਦ ਤਾਂ ਅਗੇ ਹੀ limited ਹੈ।

ਤੁਹਾਡੇ ਕਹਿਣ ਨਾਲ ਭਾਵੇ limited ਹੋਵੇ ਪਰ ਅਸਾਨੂੰ ਪਤਾ ਹੈ ਕਿ ਵਿਚਾਰੇ ਮੁਜ਼ਾਰਿਆਂ ਦੀ ਕੁੜਕੀਆਂ ਹੁੰਦੀਆਂ ਹਨ ਇਸੇ ਗਲ ਤੇ ਕਿ ਉਹ ਮੁਆਵਜ਼ਾ ਨਹੀਂ ਦੇ ਸਕਦੇ। ਇਹ

[ਸਰਦਾਰ ਚੰਨਣ ਸਿੰਘ ਧੂਤ]

ਮੁਆਵਜ਼ਾ ਘਟ ਤੋਂ ਘਟ ਹੋਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਕਿਸੇ ਵੀ ਹਾਲਤ ਵਿਚ ਮਾਲੀਏ ਦੇ ਦਸ ਗੁਣਾ ਤੋਂ ਵਧ ਨਹੀਂ ਹੋਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ।

ਮੈਂ ਸਮਝਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਪੰਜਾਬ ਸਰਕਾਰ ਦਾ ਵੀ ਇਹ ਮਨਸ਼ਾ ਹੈ ਕਿ ਪੰਜਾਬ ਵਿਚ ਮੁਜ਼ਾਰਿਆਂ ਦੇ ਮਸਲੇ ਨੂੰ ਹਲ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇ ਤਾਂ ਫਿਰ ਕਿਉਂ ਇਸ ਗਲ ਤੋਂ ਸੰਕੋਚ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇ ਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਮੁਜ਼ਾਰਿਆਂ ਨੂੰ, ਜੋ ਮੁਸਲਮਾਨਾਂ ਦੀ ਛੱਡੀ ਜ਼ਮੀਨ ਤੇ ਵੈਠੇ ਹੋਏ ਹਨ, proprietary rights ਨਾ ਦਿੱਤੇ ਜਾਣ । ਇਸ ਨਾਲ ਹੀ ਜਿਥੇ ਬਾਕੀ ਦੇ ਹਿੰਦੂ ਸਿਖ ਮਾਲਕਾਂ ਦੇ ਮੁਜ਼ਾਰੇ ਹਨ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਹਕ ਦਿੱਤੇ ਗਏ ਹਨ ਤਾਂ ਕਿਉਂ ਇਹਨਾਂ ਨੂੰ ਨਾ ਦਿੱਤੇ ਜਾਣ । ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਕਰਨਾ ਇਨ੍ਹਾਂ ਨਾਲ ਜ਼ੁਲਮ ਹੈ । ਤੁਸੀਂ ਇਹ ਤਹਰੀਕ ਚਲਾਉ, ਪਿਛੇ ਜਿਹੇ ਵੀ ਇਨ੍ਹਾਂ ਮੁਜ਼ਾਰਿਆਂ ਵਲੋਂ ਤਹਰੀਕ ਚਲੀ ਸੀ । ਤੁਸੀਂ ਹੁਣ ਮੁਜ਼ਾਰਿਆਂ ਦੀ ਹਾਲਤ ਨੂੰ ਸੁਧਾਰਨ ਦੀ ਤਹਰੀਕ ਚਲਾਉ । ਅਸੀਂ ਵੀ ਤੁਹਾਡੀ ਪੂਰੀ ਮਦਦ ਕਰਾਂਗੇ ਅਤੇ ਉਸ ਸੁਧਾਰ ਦੀ ਤਹਰੀਕ ਵਿਚ ਸ਼ਾਮਲ ਹੋਕੇ ਤੁਹਾਡਾ ਪਰਚਾਰ ਕਰਾਂਗੇ । ਇਨ੍ਹਾਂ ਮੁਜ਼ਾਰਿਆਂ ਦਾ ਕੋਈ ਕਸੂਰ ਨਹੀਂ । ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਪਹਿਲੇ ਕੋਈ ਰਸੀਦ ਪਰਚਾ ਨਹੀਂ ਸੀ ਦਿੱਤਾ ਜਾਂਦਾ । ਲਗਾਨ ਦੀ ਰਸੀਦ ਦਾ ਵੀ ਕੋਈ ਰਿਵਾਜ ਨਹੀਂ ਸੀ । ਇਸ ਲਈ ਜੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਰਕ ਸੀ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਨਹੀਂ ਮਿਲਿਆ, ਇਸ ਲਈ ਇਸ ਪੱਖ ਵਿਚ ਵੀ ਤਰਮੀਮ ਕਰਨੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ । ਜਿਥੇ ਅਸੀਂ ਪੁਰਾਣੇ ਮੁਜ਼ਾਰਿਆਂ ਨੂੰ occupancy rights ਦਿੱਤੇ ਹਨ ਉਥੇ ਬਾਕੀਆਂ ਵਿਚ ਕਿਉਂ ਫਰਕ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇ । ਹੋਰਨਾਂ ਮੁਜ਼ਾਰਿਆਂ ਨੂੰ ਹਕ ਦੇਣ ਵਿਚ ਮੈਂ ਸਮਝਦਾ ਹਾਂ ਕੋਈ ਮੁਸ਼ਕਿਲ ਨਹੀਂ । ਇਸ ਲਈ ਮੈਂ ਸਰਕਾਰ ਪਾਸ ਅਪੀਲ ਕਰਾਂਗਾ ਕਿ ਉਹ ਇਸ ਮਤੇ ਨੂੰ ਜੋ ਸਰਕਾਰੀ ਮੈਂਬਰ ਵਲੋਂ ਹੀ ਪੇਸ਼ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ ਮਨ ਲੇਣ ਅਤੇ ਮੇਰੀ ਇਸ ਤਰਮੀਮ ਨੂੰ ਸਵੀਕਾਰ ਕਰ ਲਿਆ ਜਾਵੇ । ਇਸ ਦੇ ਨਾਲ ਹੀ ਮੈਂ ਇਹ ਕਹਾਂਗਾ ਕਿ ਕੋਈ ਵੀ ਜ਼ਮੀਨ ਮੁਜ਼ਾਰੇ ਦੀ ਰੁੜਕ ਨਹੀਂ ਹੋਣੀ ਚਾਹੀਦੀ ਅਤੇ ਮੂਲ ਐਕਟ ਵਿਚ ਵੀ ਤਰਮੀਮ ਕੀਤੀ ਜਾਣੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ । ਅਜ ਦੇ ਬਦਲੇ ਹੋਏ ਹਾਲਾਤ ਵਿਚ ਇਹ ਜ਼ਰੂਰੀ ਹੈ । ਮੈਂ ਇਕ ਗਲ ਹੋਰ ਵੀ ਕਹਿ ਦੇਵਾਂ ਕਿ ਗੋਰਮੈਂਟ ਦੀ ਪਾਲਸੀ ਅਸਲ ਵਿਚ ਨਹੀਂ ਰਹੀ, ਕਾਗਜ਼ੀ ਕਾਰਵਾਈ ਵਿਚ ਰਹੀ ਹੈ ਇਸ ਲਈ ਹੁਣ ਇਸ ਤੇ ਅਮਲ ਵੀ ਕੀਤਾ ਜਾਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ, ਕਿਤੇ ਇਹ ਕਾਗਜ਼ੀ ਕਾਰਵਾਈ ਹੀ ਨਾ ਰਹਿ ਜਾਵੇ । ਇਨ੍ਹਾਂ ਸ਼ਬਦਾਂ ਨਾਲ ਮੈਂ ਇਸ ਮਤੇ ਦੀ ਪੇਂਡੂਤਾ ਕਰਦਾ ਹਾਂ ਅਤੇ ਆਪਣੀ ਤਰਮੀਮ ਪਰਵਾਨਗੀ ਲਈ ਪੇਸ਼ ਕਰਦਾ ਹਾਂ ।

Mr. Deputy Speaker : Motion moved—

At the end of the Resolution, add—

“and the conferment shall not exceed 10 times the land revenue.”

ਭੀਖਰੀ ਆਰੀ ਆਰ (ਕਾਨਗਰਸ) : ਡਿਪਟੀ ਸਪੀਕਰ ਸਾਹਿਬ, ਮੈਂ ਇਸ ਤਜਵੀਜ਼ ਦੀ ਤਾਇਦ ਕੇ ਲਿਏ ਖੜਾ ਹੁਆ ਹੂੰ । ਤਜਵੀਜ਼ ਹਾਊਸ ਕੇ ਸਾਮਨੇ ਧਰੁ ਹੈ ਕਿ ਜੀ ਜ਼ਮੀਨੇ ਇਸ ਸਟੇਟ ਮੇਂ ਮੁਸਲਮਾਨ ਛੋੜ ਕਰ ਗਏ ਹੈਂ ਤਨਕੇ ਜੀ ਸੁਜ਼ਾਰੇ ਸੀਲੁਸੀ ਹੈਂ ਤਨਹੂੰ ਭੀ ਸਲਕਿਯਤ ਕੇ ਹਕੂਕ ਦਿਏ ਜਾਏਂ ਜੈਸਾ ਕਿ ਹਿੰਦੂਆਂ ਦੀ ਜ਼ਮੀਨਾਂ ਕੇ ਹੈਂ ਧਾ ਤਨ ਲੋਗਾਂ ਕੋ ਦਿਏ ਗਏ ਹੈਂ ਜੀ ਧਰੁ ਪਰ ਆਬਾਦ ਹੈਂ, ਤਨਕੀ ਜ਼ਮੀਨਾਂ ਪਰ ਕੇ ਸੀਲੁਸਿਯੋਂ ਕੋ ਸਲਕਿਯਤ ਕੇ ਹਕੂਕ ਦੇ ਦਿਏ ਗਏ ਹੈਂ । ਧਰੁ ਕਾਂਗਰਸ ਦੀ ਪਾਲਿਸੀ ਹੈਂ ਆਰਿ ਹਮਾਰੀ Central Government ਦੀ ਭੀ ਧਰੁ ਪਾਲਿਸੀ ਹੈਂ । ਕਾਂਗਰਸ ਕਾ manifesto ਭੀ ਧਰੁ ਹੈਂ ।

पिछली election के वक्त भी उन्होंने यह कहा था कि हम उन तमाम आदमियों को जो जमीनें काश्त करते हैं, जो जमाने बोते हैं उन्हें मालिक बनाने की कोशिश करेंगे। अब जो प्राईवेट आदमियों की जमीनें थीं उन पर गवर्नमेंट ने जल्दी से जल्दी मौरूसी मुजारों को मलकियत के हकूक दे दिए और मालिक बना दिया लेकिन जितनी गवर्नमेंट के हाथ में जमीन evacuee land की शक्ल में आई या जायदाद आई उस पर एक पक्के सूद खार की तरह पैर जमाए बैठे हैं। एक पेंसा भी देने के लिए तैयार नहीं। कोई वजह नजर नहीं आती कि जो मुस्लिमों के मुजारा मौरूसी थे और जो यहां पर पहले मुजारा मौरूसी थे उनमें क्यों तफरक का जाए।

फिर यह कहा गया है कि यह property Government of India की है। यह ऐसी property है कि यह असेम्बली कानून पास नहीं कर सकता। लेकिन दरअसल बात यह है कि Government of India को वे हक्क मिले जाकि यहां मुस्लिमान छोड़ कर गए थे। इसके अलावा Government of India को वह हकूक नहीं मिले जोकि यहां के लोगों के थे। मौरूसी मुजारे तो यहां मौजूद हैं उनके मुतालिक कोई technical बात निकाल कर यह कह दिया गया है कि यह property तो Government of India के पास चली गई है इसको हम नहीं कर सकते। यह गलत तरीका है। दरअसल गवर्नमेंट जिस पालिसी पर चलना चाहती है वह यह है कि लोगों पर यह impress किया जाए कि हमारी यह पालिसी है कि इसमें कम से कम पंजाब गवर्नमेंट का ताल्लुक है नहीं तो वह सब से पहले इसे करना चाहेगी। अब हालत यह है कि जो प्राईवेट आदमियों की जमीनें हैं वहां पर तो यह हकूक दे दिए गए हैं और बाकी पर नहीं। इस लिए मैं बड़े जोर से, स्पीकर साहिब, आपकी मारफत सारे हाऊस से कहूंगा कि जो evacuee property के मुजारे मौरूसी हैं उन्हें proprietary rights दिये जाएं। या अगर ऐसा न करना चाहें तो जो Occupancy Tenants का एक्ट पहले पास हुआ है उसमें तीन लफ्ज का इजाफा कर दें यानी "including evacuee property" इन तीन अलफाज के शामिल कर देने से किसी नए कानून की या उस कानून में किसी लम्बी-चौड़ी तरसीम करने की जरूरत नहीं रहेगी। इसके अलावा, साहबे सदर, अगर पंजाब के मुजारों का मसला हल करना है तो सरकार को चाहिए कि जो बड़े बड़े मुस्लिमान इधर जमीनें छोड़ गए हैं उनके मौरूसी मुजारों के मसले को हल किया जाए। नवाब करनाल और नवाब ममदोट जैसे बड़े बड़े मुस्लिमों की जमीनें हैं जिन पर पिछले 100 साल से या 50 साल से हिन्दू मुजारे चले आते हैं। न केवल यही बल्कि उनके बाप दादा और बजुर्ग इन की जमीनें काश्त करते थे लेकिन उन्होंने पटवारियों से मिल कर खातों के नम्बरों में इन्द्राज करवा लिया और हर बार हेर-फेर करते थे जिससे मुजारे मौरूसी के हकूक इन मुजारों को हासिल न होते थे। इस

[चाधरो श्री चन्द]

लिए मेरी दखिस्त है कि जिस तरह Delhi Province में गवर्नमेंट ने इस बारे में तहकीकात के हुक्म दे दिए हैं कि इस तरह का bogus entries का revenue record से देखा जाए ताकि जिन मुजारों के साथ इस तरह के हेरफेर कर के उन्हें मुजारा मीरूसी के हकूक से महसूस रखा गया उन्हें हकूक दिलाए जा सकें। इसी तरह नवाब ममदाट और नवाब करनाल जैसे बड़े बड़े मालिकों के, जो सालम के सालम गांव के मालिक थे, के बारे में भी तहकीकात को जानो चाहिए। अगर सब जगह इस तरह तहकीकात को जाए तो पता चलेगा कि इन मुजारों को आज से कई साल पहले हकूक मारूसियत हासिल करना चाहिए था। वह revenue record को हेर फेर से मुजारा मीरूसी नहीं रहे। फिर अब यह मुजारे जहां आबाद हैं उन के पास उस जमीन के सिवाए और कुछ नहीं है। और कोई जमीन नहीं, रोजगार नहीं अगर इन के साथ इन्साफ कर दिया जाए तो कुछ हद तक पंजाब में मुजारों का मसला हल हो सकता है। वरना नहीं। फिर जहां मालिक सालम मीरों के एक हो हैं वहां के काश्तकारों के साथ बेइन्साफी है। उनके पास जमीन नहीं है उनके पास और कोई जरिया नहीं। उनके साथ हेराफेरी हुई और वह बिचारे मुजारा मीरूसी न रहे, यह उनका कसूर नहीं।

अगर इस बात का तहकीकात करने के बाद या जिन लोगों को हकूक मीरूसियत हासिल हो गए उनको अगर पंजाब में मालिक बना दिया जावे तो यहां इस सूबा में कोई मसला मुजारों का नहीं रहेगा। मगर सवाल यह है कि गवर्नमेंट अभी तक भी अपनी technical हेराफेरी की मदद से यह काम नहीं कर रही है और यह कहती फिरती है कि इस चीज का ताल्लुक तो Central Government से है पंजाब गवर्नमेंट इस में कुछ नहीं कर सकती है। मैं यह अर्ज करूंगा कि यह खाली कहने की बातें हैं अगर यह अपने कानूनी मसलों से पूछे तो वह यही कहेंगे कि Government of India को यह rights vest नहीं हो सकते हैं। इसलिए यह तो महिज इनका बहाना है। इन अलफाज के साथ मैं इस तजवीज को ताइद करता हूं।

श्री तेग राम (खूईयां सर्वर) : उपाध्यक्ष महोदय, यह जो प्रस्ताव इस सदन के सामने उपस्थित है, इस में यह है कि जो मुसलमानों की जमीनों के मीरूसी मुजारे थे, उनको उसी तरह के सालकाना हकूक दिए जाएं जैसे कि दूसरों को मिले हैं जो हिन्दू सिख जमींदारों के थे। हमारे देश में दस साल पहले ऐसे हालात हुए कि इस का दो टुकड़ों में विभाजन हुआ, एक हिन्दुस्तान और दूसरा पाकिस्तान। हमारे बहुत से हिन्दू सिख भाई जो पाकिस्तान में थे उनको इधर आने पर मजबूर होना पड़ा। बहुत सारे वहां जमीनों के मालिक थे, बगैर जमीनों वाले भी थे, शहरी भी थे और दिहाती भी। उन सब को अपने घर जमीनें छोड़ कर इधर आना पड़ा लेकिन जो मुजारे यहां बहुत लम्बे अर्से से मुसलमान जमींदारों की जमीने काश्त कर रहे थे उनके सामने भी बड़ी मुसीबत आई क्योंकि उन बड़े मुसलमान जमींदारों की

जमीनें यहां छोटे अलाटियों को अलाट कर दी गईं। इस तरह से ऐसे मुजारे जो पचास २ साल से उन जमीनों को काशत कर रहे थे उनको उस जमीन के छोटे अलाटियों को अलाट हो जाने से मजबूरन उठना पड़ा। उधर के मुजारे जो पाकिस्तान बनने की वजह से इधर आए उधर मुसलमान मालिकों की जमीनों से उठ कर जो हालत उनकी हुई वही हालत इधर के मुजारों की जोकि यहां के मुजतमान जमींदारों के मौरूसी मुजारे थे, हुई और हो रही है जिनको कि आज तक भी हकूक मालकाना जमीन के नहीं मिले।

हमारी सरकार बड़े २ ऊंचे आदर्श रखती है कि इस देश में समाजवादी ढंग के समाज की स्थापना करनी है और ऐसा निजाम कायम किया जाएगा जहां हर भारत-वासी को विकास का पूरा मौका मिलेगा। सरकार ऐसे कानून बनाएगी जिन से उनके विकास के रास्ते में कोई रुकावट नहीं आएगी। जब हम इस आदर्श को देखते हैं तो बड़े सुन्दर लगते हैं लेकिन मौजूदा कानून जो आ रहे हैं उन से तो मालूम होता है कि यह कानून उस आदर्श तक पहुंचने के लिए एक २ कदम पर रुकावट डालते हैं। हमारी विधान सभा ने दो-तीन साल पहले एक कानून पास करके यहां के हिन्दू सिख जमींदारों के मुजारे मौरूसियों को मुआवजा दे कर मल-कियत के हकूक दे दिए लेकिन उनके पड़ोस में मुसलमानों की जमीनों के मौरूसी मुजारों को आज तक भी वह हकूक नहीं मिल सके हैं और वह ऐसे ही बैठे हुए हैं। वह आज भी मौरूसी हैं और जैसा पुराना कानून था उसी के मुताबिक पांचवा या चौथा हिस्सा बगई देते हैं जो कि पड़ोस से हो दे रहे हैं। अब इस प्रस्ताव के द्वारा जो मांग की गई है वह बहुत पहले ही पूरी हो जानी चाहिए थी। जब अलाटी भाई आवाद हुए तो सरकार ने उनको सब सहुलतें दीं जमीनें भी हिसाब के मुताबिक जितनी उनकी वहां थी उसी लिहाज से दी गई, बहुत से अलाटियों को मौरूसी जमीनें भी मिलीं, क्योंकि उधर वे मौरूसी जमीनें छोड़ कर आये थे। मगर यहां के मुसलमानों के मौरूसी मुजारों की हालत बहुत बुरी है। देश में गरीबों की हालत बेहतर बनाने की कोशिश की जा रही है, सारे देश में इस उद्देश्य के कानून बन रहे हैं। अब जरूरत है कि इन मौरूसी मुजारों को भी उसी जमीन का मालिक बनाया जावे। यह अलाटी और गैर-अलाटी का भेदभाव रखना इतने ऊंचे आदर्शों में शोभा नहीं देता। जहां अलाटियों ने इतना नुकसान उठाया है और इतनी जमीनें उधर छोड़ कर आये हैं इस लिए मैं समझता हूं कि अलाटियों को भी इस बात में हमदर्दी होगी। मैं इस प्रस्ताव का बड़े जोर से समर्थन करता हूं और आशा करता हूं कि यह सदन इसे सर्वसम्मति से स्वीकार करेगा।

श्री शीलत राय शर्मा (हमीरपुर) : उपाध्यक्ष महोदय, यह जो प्रस्ताव अब सदन के सामने है, यह एक बहुत जरूरी और अहिम प्रस्ताव है। यह प्रस्ताव दो बातों से सम्बन्धित है। एक तो यह कि मुसलमान जमींदार थे और उन के हिन्दू सिख मौरूसी मुजारे थे, दूसरे हिन्दू सिख जमींदार थे मगर उनके मुसलमान मुजारे थे।

[श्री दीनत राम शर्मा]

तो यह बात ठीक नहीं कि कुछ लोगों को जो उसी status के मुजारे मौरूसी हैं जिस के कि बाकी सब, उनको तो मालिक बना दिया जाए मगर दूसरे रह जाएं सिर्फ एक technical वजह से कि वह मुसलमानों के मौरूसी मुजारे थे। अगर हिन्दू सिखों की जमीनों के मुजारे मौरूसी मालिक बना दिए हैं तो उनको जो मुसलमानों के थे न बनाना बड़ी सख्त बेइनसाफी है। यह कहना कि वह evacuee property है और Government of India से ताल्लुक रखती है, महिज बहाना है। आखिर जो मुआवजा मिलना है वह evacuee pool में जा सकता है। मुसलमान मौरूसी मुजारों की जमीनों का भी तो मालिकों को मुआवजा मिलना है.....

भाल, सिक्खा उे भुत्र दसाउ मंडरी : ਉਹ ਮੁਆਵਜ਼ਾ ਕੋਈ ਨਹੀਂ ਮਿਲਣਾ।

श्री दीनत राम शर्मा : वह तो आप ही कहते हैं कि नहीं मिलना है मगर....

मंडरी: According to the rules ਉਹ ਨਹੀਂ ਮਿਲੇगा।

श्री दीनत राम शर्मा : न मिले । आखिर गवर्नमेंट से उसी तरह जिस तरह दूसरों को हकूक मलकियत मिले हैं मुसलमान मौरूसी मुजारों की जमीन पर बैठने वालों को हक मलकियत मिलना ही है । जो मालिक बने हैं उन्होंने तो मुआवजा मालिकान को देना है । दोनों के status को लेना है तो वह एक है, एक तरफ हिन्दू सिख मौरूसी हैं और मुसलमान जागीरदार थे और दूसरी तरफ मुसलमान मौरूसी मुजारे थे और हिन्दू सिख मालिक हैं । जो मुसलमान मौरूसी थे उनकी जमीनें उन लोगों को अलाट हुई हैं जो पाकिस्तान से आए हैं । वह यहां तो मौरूसी हैं मगर वहां मलकियत छोड़ कर आए हैं ।

12 noon.

अब वाजिब है कि उन को भी rights दिये जायें । तशखीस शुदा Compensation इस के मुताबिक देंगे तो गवर्नमेंट खुद अदा करेगी और हिन्दू सिख मौरूसी मुजारों से वसूल करेगी । इस की वजह से इन में बहुत resentment फैजी हुई है कि साथ वाले मालिक हो जायें और वे बटाई लेते जायें । यह discrimination और distinction नहीं रहनी चाहिये ।

दूसरी बात यह है कि मुआवजे के मुतअल्लिक मेरे दोस्त ने तरमीम पेश की है। मैं अर्ज करूंगा कि यह तरमीम मंजूर नहीं की जानी चाहिये । इस के मुतअल्लिक हम पहले एक Comprehensive Act पास कर चुके हैं । इस लिए फिर नये सिरे से इसे छेड़ना दुस्त नहीं होगा क्योंकि बहुत सारे मौरूसी मुजारों को compensation दिया जा चुका है और कुछ बाकी रहते हैं । इसलिए नये सिरे से इस बात को छेड़ना उन से बेइनसाफी होगी । मुआवजे के मुतअल्लिक तो हालात यह हैं ।

तीसरी बात जो मेरे माननीय मित्र चौधरी श्री चन्द ने कही है मैं उन से इत्फाक रखता हूं । उन्होंने आधी बात कही और आधी छोड़ दी । उन्होंने कहा कि करनाल

में मुसलमान जागीरदारों के मुजारे बहुत होशियार हैं। वे बहुत देर से काश्त करते चले आये हैं। मालिकों की हेराफेरी की वजह से पटवारियों के साथ मिल कर वे मुस्तकिल काश्त नहीं करते लेकिन दरअसल वे वाकई काश्त करते चले आये हैं। इस तरफ के हिन्दू और सिख जमींदारों ने भी ऐसा किया है। मैं गवर्नमेंट से गुजारिश करूंगा कि इस के मुतअल्लिक enquiry करवाई जाये। इस के अलावा मैं अर्ज करूंगा कि ज़िला कांगड़ा में "वे" किस्म के मुजारों को preferential tenants कहा जाता है। वे हजार साल से जमीन की काश्त करते चले आये हैं—वह जमीन जो बंजर और पहाड़ी थी। उन मुजारों को मौरूसी करार दिया जाना चाहिये। यह प्रस्ताव हमारी सरकार को मंजूर कर लेना चाहिये। कुछ तब के को उन के हकूक से महरूम रखना और उन के साथ discrimination करना unconstitutional बात है। मैं हाऊस के मुअजिज़ मੈम्बरान से अपील करूंगा कि उन्हें यह प्रस्ताव सर्व सम्मिति से पास कर देना चाहिये और इस पर अमलदरामद करने के लिए गवर्नमेंट को एक बिल लाना चाहिये। यह कोई माकूल वजह नहीं है कि इस बिना पर कि यह evacuee property है और इस का ताल्लुक गवर्नमेंट आफ इण्डिया से है, इस resolution को मारजे इलवा में डाल दिया जाये। जब दूसरे मौरूसी मुजारे मालिक बना दिये गये हैं तो evacuee land के मौरूसी मुजारों को भी मालिक बना देना चाहिये। इन शब्दों के साथ मैं इस Resolution का पूरा पूरा समर्थन करता हूँ।

ਸ਼੍ਰੀ ਵਧਾਵਾ ਰਾਮ (ਫਾਜ਼ਿਲਕਾ) : ਪ੍ਰਧਾਨ ਜੀ, ਮੈਂਟਰਸ਼ੀਅਤ ਦਾ ਮਸਲਾ ਬੜਾ ਪੇਚੀਦਾ ਸੀ ਤੇ ਇਸ ਨੂੰ ਸੋਧੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਹੱਲ ਕੀਤਾ ਜਾ ਸਕਦਾ ਸੀ ਜੇਕਰ ਅਸਾਡੀ ਸਰਕਾਰ ਨੂੰ ਗਰੀਬ ਕਿਸਾਨਾਂ ਤੇ ਮੁਜ਼ਾਰਿਆਂ ਦਾ ਬੋਲਾ ਬਹੁਤ ਖਿਆਲ ਹੁੰਦਾ। ਜਿਹੜਾ resolution ਮੇਰੇ ਮਾਨਯੋਗ ਮਿਤ੍ਰ ਸ਼੍ਰੀ ਮੋਹਨ ਲਾਲ ਵੱਤ ਨੇ ਪੇਸ਼ ਕੀਤਾ ਹੈ ਤੇ ਉਸ ਸਬੰਧ ਵਿਚ ਜਿਹੜੀ ਤਰਮੀਮ ਮੇਰੇ ਸਾਥੀ ਸਰਦਾਰ ਚੰਨਣ ਸਿੰਘ ਧੂਤ ਨੇ ਪੇਸ਼ ਕੀਤੀ ਹੈ ਉਸ ਦੀ ਹਿਮਾਇਤ ਲਈ ਮੈਂ ਖੜ੍ਹਾ ਹੋਇਆ ਹਾਂ। ਇਹ ਮਸਲਾ ਸੋਧਾ ਹੋ ਸਕਦਾ ਸੀ ਜੇ ਮੁਸਲਮਾਨ ਮੈਂਟਰਸ਼ੀ ਮੁਜ਼ਾਰੇ ਜਿਹੜੇ ਪਾਕਿਸਤਾਨ ਚਲੇ ਗਏ ਸੀ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਥਾਂ ਜਿਹੜੇ ਮੈਂਟਰਸ਼ੀ ਮੁਜ਼ਾਰੇ ਉਧਰ ਤੋਂ ਆਏ ਸਨ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਬਿਠਾ ਦਿਤਾ ਜਾਂਦਾ। ਜੇ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੇ ਮੁਜ਼ਾਰੇ ਨਾ ਮਿਲਦੇ ਤਾਂ ਉਹ ਵੱਡੇ ਵੱਡੇ ਜਾਗੀਰਦਾਰ ਜਿਹੜੇ ਉਧਰ ਆਏ ਸਨ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਜ਼ਮੀਨ ਅਲਾਟ ਕਰ ਦਿਤੀ ਜਾਂਦੀ। ਇਹ ਮਸਲਾ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਵਿਗੜਿਆ ਕਿ ਹਿੰਦੂ, ਮੁਖ ਮੈਂਟਰਸ਼ੀ ਮੁਜ਼ਾਰਿਆਂ ਦੀ ਬਜਾਏ ਮੈਂਟਰਸ਼ੀ ਮੁਸਲਮਾਨ ਮੁਜ਼ਾਰਿਆਂ ਦੀ ਜ਼ਮੀਨ ਛੋਟੇ ਮਾਲਕਾਂ ਨੂੰ ਅਲਾਟ ਕਰ ਦਿਤੀ ਗਈ। ਬਟਾਲੀ ਦੇ ਸਿਲਸਿਲੇ ਵਿਚ ਅੰਦਰ ਗਰਦੀ ਮਚੀ ਹੋਈ ਹੈ। Mukasar ਤੇ Fazilka ਤਹਿਸੀਲਾਂ ਵਿਚ ਛੋਟੇ ਅਲਾਟੀਆਂ ਦੇ ਖਿਲਾਫ case ਚਲੇ ਹੋਏ ਹਨ। ਉਹ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਅਸੀਂ ਬਟਾਲੀ ਨਹੀਂ ਦੇ ਸਕਦੇ। ਤਕਾਵੀ ਕਰਦੇ ਲੈ ਕੇ ਮੁਸ਼ਕਲ ਨਾਲ ਉਨ੍ਹਾਂ ਹਲਟ ਬਣਾਏ ਹਨ ਤੇ ਫਿਰ ਵੀ ਬਟਾਲੀ ਲੇਣ ਵਾਸਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਮਗਰ ਲੋਕ ਦੌੜਦੇ ਹਨ।

ਉਨ੍ਹਾਂ ਗਰੀਬ ਮੁਜ਼ਾਰਿਆਂ ਕੋਲੋਂ ਉਹ ਅਲਾਟੀ ਬਟਾਲੀ ਮੰਗਦੇ ਹਨ। ਜੇ ਮੁਜ਼ਾਰੇ ਦੇ 60 ਮਨ ਦਾਣੇ ਆਉਣ ਤਾਂ ਅਲਾਟੀ ਕਹਿੰਦਾ ਹੈ ਕਿ 15 ਮਨ ਮੈਨੂੰ ਦੇ ਦਿਉ। ਜੇ ਉਹ ਨਾ

[ਸ੍ਰੀ ਵਧਾਵਾ ਰਾਮ]

ਦੇਵੇ ਤਾਂ ਉਸ ਦੇ ਦਾਅਵਾ ਕਰ ਦਿਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੇ ਬਹੁਤ ਸਾਰੇ ਮੁਕਦਮੇ ਚਲ ਰਹੇ ਹਨ। ਗੈਰਮਿੰਟ ਨੂੰ ਇਸ ਮਸਲੇ ਵਲ ਧਿਆਨ ਦੇਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ। ਦੋਧਰੀ ਸਹਿਬ ਨੇ ਕਿਹਾ ਹੈ ਕਿ ਇਨ੍ਹਾਂ ਮੁਜ਼ਾਰਿਆਂ ਨੂੰ ਵੀ ਮੋਟੂਸ ਦਾ ਹਕ ਮਿਲਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ। ਠੀਕ ਹੈ। ਪਰ ਹੁਸ਼ਿਆਰਪੁਰ ਦੀ ਤਹਿਸੀਲ ਉਨ੍ਹਾਂ ਅਤੇ ਬਿਲਾ ਫਿਰੋਜ਼ਪੁਰ ਵਿਚ ਕਿਤੇ ਕਿਤੇ ਹੀ ਅਜਿਹੇ ਮੁਜ਼ਾਰੇ ਹਨ ਜਿਹੜੇ ਵੱਡੇ ਮਾਲਕਾਂ ਦੇ ਮੋਟੂਸ ਹਨ। ਉਹ ਵੀ ਉਸ ਵੇਲੇ ਹੋ ਰਹੇ ਜਦੋਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਮਾਲਕਾਂ ਨੂੰ ਪਤਾ ਨਹੀਂ ਸੀ। ਜਿਸ ਵਕਤ ਬੰਦਾਰੀ ਆਈ ਉਸ ਵੇਲੇ ਤੋਂ ਲੈ ਕੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨਵਾਬਾਂ, ਬਖਸ਼ੀਆਂ ਜਾਂ ਰਾਏ ਸਹਿਬਾਂ ਨੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਮੁਜ਼ਾਰਿਆਂ ਨੂੰ ਦਾਹੇ ਉਹ ਖਤਰੀ ਸਨ ਚਾਹੇ ਜਟ, ਅਛੂਤ ਬਣਾ ਦਿੱਤਾ। ਸਾਡੇ ਇਲਾਕੇ ਵਿਚ ਜਲ ਲਾਬਾਦ ਵਿਚ ਨਵਾਬ ਦੇ ਮੁਜ਼ਾਰੇ ਸਨ। ਉਹ ਸੌ ਸਾਲ ਤੋਂ ਉਥੇ ਬੈਠੇ ਸਨ। ਪਰ ਉਹ ਮੋਟੂਸੀ ਨਹੀਂ ਬਣੇ ਕਿਉਂਕਿ ਨਵਾਬ ਪਟਵਾਰੀ ਨੂੰ ਕਹਿੰਦੇ ਇਕ ਸਾਲ ਗਿਰਦਾਵਰੀ ਇਕ ਦੇ ਨਾਂ ਕਰਵਾਂਦਾ ਸੀ, ਦੂਜੇ ਸਾਲ ਪੁਤ ਦੇ ਨਾਂ ਤੀਜੇ ਸਾਲ ਦੋਹਤੇ ਦੇ ਨਾਂ। ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਉਹ ਮੁਜ਼ਾਰੇ ਮੋਟੂਸ ਨਾ ਬਣ ਸਕੇ। ਹਾਲਾਂਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਉਸ ਬੰਜਰ ਜ਼ਮੀਨ ਨੂੰ ਆਬਾਦ ਕੀਤਾ ਸੀ, ਨਵਾਬ ਨੂੰ ਪਾਲਿਆ, ਸਰਕਾਰ ਨੂੰ ਜ਼ਰੀਰਾਂ ਭਰੀਆਂ ਸਨ ਅਤੇ ਆਬਾਦੀ ਕੀਤੀ ਸੀ। ਸੌ ਸਾਲ ਪੁਰੇ ਹੋ ਰਹੇ ਹਨ ਪਰ ਉਹ ਗਰੀਬ ਮੁਜ਼ਾਰੇ ਅਜੇ ਤਕ ਮੋਟੂਸ ਨਹੀਂ ਬਣੇ।

ਇਹ ਸਰਕਾਰ ਜਿਹੜੀ ਹੁਣ ਹੈ, ਇਸ ਦੇ ਲੀਡਰ ਪਹਿਲਾਂ ਇਹ ਕਿਹਾ ਕਰਦੇ ਸਨ ਕਿ ਜ਼ਮੀਨ ਕਿਸ ਦੀ ਜਾਇਦਾਦ ਨਹੀਂ ਹੋ ਸਕਦੀ। ਇਹ ਹੁਦੂਦ ਦੀ ਦਾਤ ਹੈ। ਜਿਹੜਾ ਹਲ ਦਲਾਓਗਾ, ਉਸ ਦੀ ਜ਼ਮੀਨ ਹੋਵੇਗੀ। ਇਹ ਕਹਿੰਦੇ ਸਨ ਕਿ ਜ਼ਮੀਨ ਇਕ ਵੰਗ ਹੈ ਅਤੇ ਇਸ ਵਿੱਚੋਂ ਜਸ ਦਾ ਦਿਲ ਚਾਹੇ ਕੜੀ ਮਾਰਦੇ ਕਢ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਇਹੋ ਤਕ ਕਿ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਸ਼ਹਿ ਤੇ ਲੋਕ ਹੱਥੇ ਵੱਡੇ ਜ਼ਮੀਂਦਾਰਾਂ ਅਤੇ ਜ਼ਰੀਰਦਾਰਾਂ ਨੂੰ ਬਣਾਈ ਦੇਣ ਤੋਂ ਮੁਕਰ ਰਹੇ ਸਨ। ਪਰ ਅਜੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਰਾਜ ਅਇਆ ਤਾਂ ਪਤਾ ਨਹੀਂ ਕੀ ਉਲਟ ਪੁਲਟ ਹੋ ਗਿਆ।

Mr. Deputy Speaker: Order, o d r.

ਸ੍ਰੀ ਵਧਾਵਾ ਰਾਮ : ਇਸ ਲਈ ਮੈਂ ਅਵਜ਼ ਕਰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਜਦੋਂ ਇਸ ਮਸਲੇ ਬਾਰੇ ਇਲਾਕਿਆਂ ਦਾ ਜਾਵੇ ਉਸ ਵਿਚ ਇਹ ਪ੍ਰਬੰਧ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇ ਕਿ ਸਭ ਸਾਬਕਾ ਮੁਜ਼ਾਰਿਆਂ ਦੀ ਪੜਤਾਲ ਕੀਤੀ ਜਾਵੇ ਕਿ ਉਹ ਕਦੋਂ ਦੇ ਉਸ ਜ਼ਮੀਨ ਤੇ ਹਨ ਅਤੇ ਗਿਰਦਾਵਰੀ ਦਾ ਖਿਆਲ ਨਾ ਰਖਿਆ ਜਾਵੇ। ਜਿਹੜਾ ਇਲਾਕਿਆਂ ਦਾ ਜਾਵੇ ਉਸ ਵਿਚ ਇਹ ਪ੍ਰਬੰਧ ਰੱਖਿਆ ਜਾਵੇ ਕਿ ਹਰੇਕ ਸਾਬਕਾ ਮੁਜ਼ਾਰੇ ਦੀ ਚਾਹੇ ਉਹ ਕਿਤੇ ਹੋਵੇ ਪੜਤਾਲ ਕੀਤੀ ਜਾਵੇ। ਇਹ ਵੇਖਿਆ ਜਾਵੇ ਕਿ ਉਹ ਕਦੋਂ ਦਾ ਉਸ ਜ਼ਮੀਨ ਤੇ ਬੈਠਾ ਹੈ ਅਤੇ ਜਿਹੜੀਆਂ ਗਿਰਦਾਵਰੀਆਂ ਪੁੱਤਾਂ ਪੋਤਰਿਆਂ ਅਤੇ ਦੋਹਤਰਿਆਂ ਦੇ ਨਾਂ ਹੋਈਆਂ ਹਨ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਖਿਆਲ ਨਾ ਰਖਿਆ ਜਾਵੇ। ਹਕੀਕਤ ਨੂੰ ਵੇਖਿਆ ਜਾਵੇ ਕਿ ਉਹ ਮੁਜ਼ਾਰੇ ਕਦੋਂ ਦੇ ਬੈਠੇ ਹਨ। ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨਵਾਬਾਂ ਅਤੇ ਹਿੰਦੂ ਜ਼ਰੀਰਦਾਰਾਂ ਦੇ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੇ ਮੁਜ਼ਾਰਿਆਂ ਨੂੰ ਵੀ ਮੋਟੂਸੀ ਮੁਜ਼ਾਰਿਆਂ ਵਿਚ ਸ਼ਾਮਲ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇ। ਜੇ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਕੀਤਾ ਗਿਆ, ਤਦ ਹੀ ਇਸ ਰੈਜ਼ੋਲਿਊਸ਼ਨ ਦੇ ਅਧਾਰ 'ਤੇ ਲਿਆਉਣ ਵਾਲੇ ਇਲਾਕੇ ਦਾ ਅਸਰ ਹੋਵੇਗਾ।

ਇਸ ਵਕਤ ਹਾਲਤ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਜਦੋਂ ਜ਼ਮੀਨ ਛੋਟੇ ਅਲਾਟੀਆਂ ਨੂੰ ਅਲਾਟ ਹੋ ਜਾਂਦੀ ਹੈ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਸਨਦਾਂ ਵੀ ਮਿਲ ਜਾਂਦੀਆਂ ਹਨ, ਵੱਡੇ ਅਲਾਟੀ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਪਿੱਛਾ ਫੇਰ ਵੀ ਨਹੀਂ ਛੱਡਦੇ। ਉਹ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਬਟਾਈ ਲਈ ਤੰਗ ਕਰਦੇ ਰਹਿੰਦੇ ਹਨ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਕਸਬੀਆਂ ਤੋਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਛੋਟੇ ਅਲਾਟੀਆਂ ਨੂੰ ਬਚਾਉਣ ਦਾ ਪ੍ਰਬੰਧ ਆਉਣ ਵਾਲੇ ਬਿਲ ਵਿਚ ਕੀਤਾ ਜਾਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਅਲਾਟੀਆਂ ਨੂੰ 15 ਕਿੱਲੋ ਜ਼ਮੀਨ ਜੇ ਅਲਾਟ ਹੋਈ ਹੈ ਤਾਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਕੋਲੋਂ ਬਟਾਈ ਨਾ ਲਈ ਜਾਵੇ। ਸਟੈਲ ਸਰਕਾਰ ਨੂੰ ਜ਼ਮੀਨਾਂ ਦੀ ਅਲਾਟਮੈਂਟ cancel ਕਰਨ ਦਾ ਅਖਤਿਆਰ ਹੈ। ਜਦੋਂ ਅਲਾਟਮੈਂਟ cancel ਹੋ ਜਾਂਦੀ ਹੈ ਤਾਂ ਵੀ ਵੱਡੇ ਅਲਾਟੀ ਨਵੇਂ ਛੋਟੇ ਅਲਾਟੀਆਂ ਨੂੰ ਬਟਾਈ ਲਈ ਤੰਗ ਕਰਦੇ ਹਨ ਅਤੇ ਤਹਿਸੀਲਦਾਰ ਨੂੰ ਲਿਆਕੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਗਰੀਬ ਨਵੇਂ ਅਲਾਟੀਆਂ ਦਾ ਬਟਾਈ ਨਾ ਦੇਣ ਕਰਕੇ ਮਾਲ ਨੀਲਾਮ ਕਰ ਲੈਂਦੇ ਹਨ। ਜੇ ਉਹ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਪੁਰਾਣੀ ਅਲਾਟਮੈਂਟ cancel ਹੋ ਗਈ ਹੈ ਤਾਂ ਤਹਿਸੀਲਦਾਰ ਕਹਿੰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਮੈਨੂੰ ਨਹੀਂ ਪਤਾ। ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਉਹ ਲੋਕ ਬੋਲ ਵੀ ਨਹੀਂ ਸਕਦੇ। ਦੋ ਤਿੰਨ ਮਹੀਨੇ ਰੁਜ਼ਰਦੇ ਹਨ ਤਾਂ allotment cancel ਹੋ ਜਾਂਦੀ ਹੈ।

ਦੋਰ ਸ਼੍ਰੀਮਾਨ ਜੀ ਪਹਿਲਾ ਮੁਜ਼ਾਰਾ ਜੋ ਆਪਣਾ ਮਕਾਨ ਛੱਡ ਆਉਂਦਾ ਹੈ ਤਾਂ ਸਰਕਾਰ ਉਸ ਮਕਾਨ ਦਾ ਅਉਂਤ ਵਾਲੇ ਮੁਜ਼ਾਰੇ ਤੋਂ ਕਿਰਾਇਆ ਲੈਣਾ ਸ਼ੁਰੂ ਕਰ ਦੇਂਦੀ ਹੈ। ਉਸ ਨੂੰ ਪਿਛਲੇ ਸੱਤ ਅੱਠਾਂ ਮਹੀਨਿਆਂ ਦਾ ਕਿਰਾਇਆ ਦੇਣ ਲਈ ਕਿਹਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਤਹਿਸੀਲ ਫਾਜ਼ਲਕਾ ਵਿਚ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਕਿਰਾਇਆ ਲੈਣ ਦਾ rule ਚਲ ਰਿਹਾ ਹੈ ਹਾਲਾਂਕਿ ਨਾ ਸਰਕਾਰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਮਕਾਨਾਂ ਦੀ ਕਦੇ ਮੁਰੰਮਤ ਕਰਵਾਂਦੀ ਹੈ ਨਾ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਕੋਈ ਹੋਰ ਸਹੂਲਤ ਦਿੰਦੀ ਹੈ। ਮੈਂ ਇਹ ਕਹਿ ਰਿਹਾ ਹਾਂ ਕਿ ਸਾਡਾ ਮੌਜੂਦਾ ਦਾ ਮਸਲਾ ਠੀਕ ਤਰੀਕੇ ਨਾਲ ਹਲ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇ। ਵੂਜੇ, ਨਵੇਂ ਅਲਾਟੀਆਂ ਨੂੰ ਹਕ ਮਿਲਣੇ ਚਾਹੀਦੇ ਹਨ। ਤੀਸਰੀ ਗੱਲ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਮੇਰੇ ਸਾਥੀ ਮੈਂਬਰ ਨੇ ਜਿਹੜੀ ਤਰਮੀਮ ਪੇਸ਼ ਕੀਤੀ ਹੈ ਉਸ ਨੂੰ ਮੰਨ ਲਿਆ ਜਾਵੇ। ਸਾਡੇ ਮਨਿਸਟਰ ਸਾਹਿਬ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਮੁਜ਼ਾਰਾ ਮੰਡੀ ਦੀ ਕਮਿਤ ਦਾ ਢੇਥਾ ਹਿੱਸਾ ਦੇ ਕੇ ਜ਼ਮੀਨ ਲੈ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਬਟਾਈ ਤਾਂ ਉਹ ਗਰੀਬ ਦੇ ਨਹੀਂ ਸਕਦਾ ਮੁਆਵਜ਼ਾ ਕਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੇ ਸਕਦਾ ਹੈ? ਜ਼ਮੀਨ ਦੀਆਂ ਕਮਿਤਾਂ ਤਾਂ ਹਜ਼ਾਰ ਬਾਰਾਂ ਸੌ ਰੁਪਏ ਏਕੜ ਤਕ ਹਨ। ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਮੁਆਵਜ਼ਾ ਏਕੜ ਦੇ 400 ਰੁਪਏ ਦੇਣ ਜਾਂਦੇ ਹਨ। ਇਹ ਚੀਜ਼ ਉਨ੍ਹਾਂ ਇਲਾਕਿਆਂ ਵਿਚ ਆਮ ਹੈ ਜਿਥੇ ਜ਼ਮੀਨ ਦੇ ਛੋਟੇ ਛੋਟੇ ਟੋਟੇ ਹਨ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਇਲਾਕਿਆਂ ਵਿਚ ਕਮਿਤ 800 ਰੁਪਏ ਤੋਂ ਹਜ਼ਾਰ ਤੱਕ ਵੀ ਏਕੜ ਹੈ। ਜਿੱਥੇ ਜ਼ਮੀਨ ਬੰਜਰ ਹੈ ਉਥੇ ਸੌ ਰੁਪਏ ਵੀ ਏਕੜ ਵੀ ਹੈ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਹਲਤਾਂ ਵਿਚ ਮੁਜ਼ਾਰੇ ਨੂੰ ਮੰਡੀ ਦੀ ਕਮਿਤ ਦੇ ਚੌਥੇ ਹਿੱਸੇ ਦੀ ਸ਼ਕਲ ਵਿਚ ਵੀ ਕਾਫੀ ਰਕਮ ਦੇਣੀ ਪੈਂਦੀ ਹੈ। ਇਸ ਲਈ ਮਮਲੇ ਦਾ ਕੁਝ ਗੁਣਾ ਮੁਆਵਜ਼ੇ ਲਈ ਰਖਿਆ ਜਾਂਦਾ ਤਾਂ ਢੰਗਾ ਹੋਵੇ ਭਾਵੇਂ ਅਸੀਂ ਤਾਂ ਚਾਹੁੰਦੇ ਹਾਂ ਕਿ ਕੁਝ ਵੀ ਨਾ ਦਿੱਤਾ ਜਾਂਦਾ। ਜੇਕਰ ਛੋਟੇ ਮਾਲਕਾਂ ਨੂੰ ਕੁਝ ਦੇਣਾ ਹੀ ਹੈ ਤਾਂ ਸਰਕਾਰ ਆਪਣੇ ਖਜ਼ਾਨੇ ਵਿੱਚੋਂ ਦਿੰਦੀ। ਆਖਰ ਹੋਰ ਵੀ ਤੇ ਕਈ ਥਾਵਾਂ ਤੇ ਖਰਚ ਹੋ ਰਿਹਾ ਹਨ।

ਜੇਕਰ constitution ਮੁਆਵਜ਼ੇ ਤੋਂ ਇਨ੍ਹਾਂ ਜ਼ਮੀਨ ਲੈਣ ਦੀ ਇਜਾਜ਼ਤ ਨਹੀਂ ਦੇਂਦਾ ਤਾਂ ਜਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਇਸ ਤਰਮੀਮ ਵਿਚ ਲਿਖਿਆ ਹੈ, ਮਮਲੇ ਦਾ ਦਸ ਗੁਣਾ ਕਰ ਦਿਉ। ਹਾਲਤ ਇਸ ਵੇਲੇ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਇਸ ਸਰਕਾਰ ਨਾਲ ਕੋਈ ਵੀ ਖੁਸ਼ ਨਹੀਂ; ਨਾਂ ਮੁਜ਼ਾਰੇ ਖੁਸ਼ ਨਾਂ ਮਾਲਕ ਖੁਸ਼।

Mr. Deputy Speaker: Order please. Try to be relevant.

ਸ਼੍ਰੀ ਵਧਾਵਾ ਰਾਮ : ਅਸੀਂ ਡਿਪਟੀ ਸਪੀਕਰ ਸਾਹਿਬ, ਚਾਹੁੰਦੇ ਹਾਂ ਕਿ ਮੁਆਵਜ਼ਾ ਜ ਇਥੇ ਲਿਆ ਜਾਵੇ। ਜੇ ਕੋਈ ਮੁਜ਼ਾਰਾ ਰਿਹਾ ਤੇ ਬੈਠਾ ਹੋਵੇ ਪਰ ਪਿਛਲੇ ਦੇ ਚਾਰ ਸਾਲਾਂ ਦੀਆਂ ਗਿਰਦਾਵਰੀਆਂ ਉਸ ਦੇ ਨਾਂ ਨਾ ਹੋਈਆਂ ਹੋਣ ਤਾਂ ਪਿੰਡ ਵਿੱਚੋਂ ਪਤਾ ਕਰਕੇ ਉਸ ਨੂੰ ਮੈਂਟ੍ਰਸ ਕਰਾਰ ਦਿੱਤਾ ਜਾਵੇ। ਸਰਕਾਰ ਨੂੰ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ਕਿ ਇਸ ਕਿਸਮ ਦਾ ਬਿਲ ਲਿਆਵੇ। ਮੈਂ ਵੇਖ ਰਿਹਾ ਹਾਂ ਕਿ ਇਸ ਟੈਜ਼ੇਲਿਊਸ਼ਨ ਨੂੰ ਲਿਆਉਣ ਵਾਲਾ ਮੈਂਬਰ ਮਨਿਸਟਰ ਸਾਹਿਬ ਦੇ ਪੰਨ ਵਿਚ ਕੁਝ ਕੱਲਾਂ ਕਰ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਇਹ ਨਾ ਹੋਵੇ ਕਿ ਉਹ ਅਖੀਰ ਵਿਚ ਇਹ ਕਹਿ ਦੇਣ ਕਿ ਮੈਂ ਟੈਜ਼ੇਲਿਊਸ਼ਨ ਵਾਪਸ ਲੈਂਦਾ ਹਾਂ ਅਤੇ ਸਾਡੀਆਂ ਤਰਮੀਮਾਂ ਲਟਕਦੀਆਂ ਰਹਿ ਜਾਣ। ਮੈਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਅਪੀਲ ਕਰਾਂਗਾ ਕਿ ਉਹ ਇਸ ਟੈਜ਼ੇਲਿਊਸ਼ਨ ਨੂੰ ਵਾਪਸ ਨਾ ਲੈਣ।

ਮੈਂ ਕਹਿੰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਜੇ ਸਾਡੀ ਤਰਮੀਮ ਮੰਨ ਲੇ ਤਦ ਵੀ ਚੰਗਾ ਹੈ ਅਤੇ ਜੇ ਨਾਂ ਮੰਨੋ ਤਦ ਵੀ ਚੰਗਾ ਹੈ। ਪਰ ਅਜਿਹੀਆਂ ਰੱਲਾਂ ਨਾ ਕਰੋ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨਾਲ ਹਾਊਸ ਦਾ ਸਮਾਂ ਖਰਾਬ ਹੋਵੇ। ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਇਹ ਕਹਿੰਦੇ ਫਿਰੋ ਕਿ ਵੇਖੋ ਅਸੀਂ ਇਹ ਤਕਰੀਰ ਕੀਤੀ ਸੀ ਤੇ ਇਹ ਨਾ ਦਸੋ ਕਿ ਜਦੋਂ ਡਵੀਜ਼ਨ ਹੋਈ ਸੀ ਤੇ ਮੈਂ ਕਿਥੇ ਸਾਂ। ਇਸ ਕਰਕੇ ਮੈਂ ਅਰਜ਼ ਕਰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਇਹ ਮੁਜ਼ਾਰਿਆਂ ਦਾ ਮਸਲਾ ਚੰਗੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਹਲ ਹੋਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਹਿੰਦੂ ਸਿੱਖ ਮੁਜ਼ਾਰੇ ਜਿਹੜੇ ਮੁਸਲਮਾਨਾਂ ਦੀ ਜ਼ਮੀਨ ਉੱਪਰ ਵੇਠੇ ਹੋਏ ਹਨ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਮਾਲਕੀ ਦੇ ਹਕੂਕ ਦੇਣੇ ਚਾਹੀਦੇ ਹਨ। ਦੂਸਰੇ ਮੁਜ਼ਾਰੇ ਵੀ ਜਿਹੜੇ ਕਿ ਜ਼ਮੀਨਦਾਰਾਂ ਦੀ ਰੋਗਾਫੇਰੀ ਕਰਕੇ ਮਾਲਕ ਨਹੀਂ ਬਣ ਸਕੇ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਮੈਰੂਸੀਆਂ ਨੂੰ ਵੀ ਮਾਲਿਕ ਬਣਾਉਣ ਲਈ ਗਵਰਨਮੈਂਟ ਨੂੰ ਕਦਮ ਉਠਾਉਣੇ ਚਾਹੀਦੇ ਹਨ। ਬਾਕੀ ਜਿਹੜਾ ਅਗਲਾ ਕਾਨੂੰਨ ਬਣਨਾ ਹੈ ਉਸ ਵਲ ਵੀ ਧਿਆਨ ਰਖਣਾ ਜ਼ਰੂਰੀ ਹੈ। ਇੰਨਾ ਕਹਿਕੇ ਮੈਂ ਤੁਹਾਡਾ ਧੰਨਵਾਦ ਕਰ ਕੇ ਬੈਠਦਾ ਹਾਂ।

ਪ੍ਰੋਜੈਕਟਰ ਸੋਜਾ ਸਿੰਹ ਆਨੰਦਪੁਰਾ (ਆਦਮਪੁਰ) : ਡਿਪਟੀ ਸਪੀਕਰ ਸਾਹਿਬ, ਇਸ ਰੈਜ਼ੋਲੂਸ਼ਨ ਮੈਂ ਜੋ ਡ੍ਰਾਫਟਿੰਗ ਕੀ ਗਈ ਹੈ ਉਸ ਕਾ ਜਾਂ ਸਕਸਦ ਹੈ ਕਹ ਪੂਰਾ ਨਹੀਂ ਹੋਇਆ। ਰੈਜ਼ੋਲੂਸ਼ਨ ਮੈਂ ਪ੍ਰੋਪਾਈਟਰੀ ਰਾਈਟਸ ਆਫ ਆਕੂਪੈਂਸੀ ਟੈਨੇਂਸ ਆਫ ਡਵੇਲਰਜ਼ ਲੈਂਡਜ਼..... ਦੇ ਰੱਖਾ ਹੈ। ਪਹਲੇ ਸਵਾਲ ਹੈ ਕਿ ਯਹਾਂ ਪਰ ਆਕੂਪੈਂਸੀ ਟੈਨੇਂਟਸ ਨਹੀਂ ਤੇਨ ਕੀ ਪ੍ਰੋਪਾਈਟਰੀ ਰਾਈਟਸ ਕੰਟੇ ਮਿਲ ਜਾਏਗਾ? ਅਜੇ ਤਕ ਤੇਨ ਕੀ ਆਕੂਪੈਂਸੀ ਰਾਈਟਸ ਨਹੀਂ ਮਿਲੇ। ਦੋ ਕਿਸਮ ਕੇ ਟੈਨੇਂਸ ਹੈ, ਏਕ ਤੇਨ ਕੀ ਯੋ ਕਿ ਪਾਕਿਸਤਾਨ ਸੇ ਡਵਰ ਆਏ ਹੈਂ ਆਰ ਦੂਸਰੇ ਤੇਨ ਕੀ ਪਹਲੇ ਹੀ ਯਹਾਂ ਪਰ ਮੁਸਲਮਾਨਾਂ ਕੇ ਮੁਜ਼ਾਰੇ ਥੇ ਜੈਤੇ ਕਿ ਨਵਾਬ ਸਮਝੋਟ ਕੇ ਮੁਜ਼ਾਰੇ ਕਾ ਜ਼ਿਕਰ ਕੀਆ ਗਯਾ। ਇਸ ਰੈਜ਼ੋਲੂਸ਼ਨ ਮੈਂ ਯਹ ਚੀਜ਼ ਵਾਜ਼ਿਹ ਨਹੀਂ ਹੋਤੀ। ਯਹ ਕਹਾ ਗਯਾ ਹੈ ਕਿ "ਜਿਨ ਕੀ ਪਰਮਾਨੈਂਟ ਆਕੂਪੈਂਸੀ ਰਾਈਟਸ ਗ੍ਰਾਂਟ ਕੀਏ ਗਏ ਹੈਂ", ਯਹ ਆਰ ਭੀ ਮੁਹਮਲ ਚੀਜ਼ ਹੈ। ਮੈਂ ਨੇ ਇਸ ਕਾ ਅਨਲੇਸਿਜ ਕੀਆ ਹੈ ਆਰ ਸੂਰ ਸੇ ਭੀ ਪੂਛਾ ਹੈ ਲੇਕਿਨ ਕੇ ਏਕਸਪਲੇਨ ਨਹੀਂ ਕਰ ਸਕੇ। ਇਸ ਲਿਏ ਮੈਂ ਚਾਹੁਤਾ ਹੈ ਕਿ ਇਸ ਕੇ ਸੁਤਅਲਿਕ ਵਜ਼ਾਹਤ ਸੇ ਸਤਅਲਿਕਾ ਮਿਨਿਸਟਰ ਸਾਹਿਬ ਸੇ ਭੀ ਪੂਛੂੰ। ਰੇਹੰਬਰਲੀਟੇਸ਼ਨ ਡੀਪਾਰਟਮੈਂਟ ਨੇ ਜੋ ਜ਼ਮੀਨੇਂ, ਡਵੇਲਰਜ਼ ਲੈਂਡਜ਼ ਹੈਂ ਕਹ ਕਿਸੀ ਟੈਨੇਂਟਸ ਕੀ ਨਹੀਂ ਦੇਂ। ਕਹ ਭਧਰ ਕੇ ਮਾਲਿਕਾਨ ਕੀ ਦੇ ਦੇਂ ਹੈਂ, ਚਾਹੇ ਕੇ ਛੋਟੇ ਥੇ ਯਾ ਕੁੱਝ ਥੇ। ਮੈਂ ਕਿਸੀ ਬਿਨਾ ਪਰ ਸਹੀ ਤੌਰ ਪਰ ਨਹੀਂ ਕਹ ਸਕਤਾ ਕਿ ਛੋਟੇ ਕੀ ਹੀ ਦੇਂ ਹੈਂ। ਏਸੀ ਭੀ ਹੈਂ ਜੋਕਿ ਛੋਟੇ ਕੀ ਦੇਂ ਹੈਂ ਆਰ ਏਸੀ ਜ਼ਮੀਨੇਂ ਭੀ ਹੈਂ ਜੋਕਿ ਕੁੱਝ ਕੀ ਦੇਂ ਗਈ ਹੈਂ। ਮੈਂ ਰੇਹੰਬਰਲੀਟੇਸ਼ਨ ਡੀਪਾਰਟਮੈਂਟ ਕੇ ਸੁਤਅਲਿਕ ਏਕ ਵਾਤ ਆਰ ਭੀ ਕਹਨਾ ਚਾਹੁਤਾ ਹੈ। ਇਸ ਵਕਤ ਪੰਜਾਬ ਕੀ ਹਕੂਮਤ ਕੇ ਹਾਥ

में कुछ नहीं है कि कोई ऐसा कदम उठाए और कनफर करे राईट्स क्योंकि इस को कनफरमेंट के राईट्स ही नहीं हैं। यह सारी चीजें गवर्नमेंट आफ इंडिया के हाथ में हैं। रीहबिलिटेशन डीपार्टमेंट जो है कुछ टेक्नीकैली, टी.जे. के मुत्तअलिक डील करता है इस को राईट्स नहीं है कि यह कनफर करे राईट्स। यह इस रैजोल्यूशन से स्टेट गवर्नमेंट को ask करना बेमानो है। इस लिये मैं समझता हूँ कि इस में दो-तीन कान्सट्रिब्यूशनल डिफैक्ट हैं, कुछ लाकूना हैं। चाहिए था मूवर को कि इस को सही करता और इस रैजोल्यूशन को वापस ले लेता। ठीक कर के लाता। तब उम्मीद हो सकती थी कि गवर्नमेंट आफ इंडिया को हमारी स्टेट गवर्नमेंट रिक्वेस्ट करती। सही मानों में रीहबिलिटेशन डीपार्टमेंट वहां पर है।

दूसरी बात मैं कहना चाहता हूँ कि वैसे जो आवजैक्ट इस रैजोल्यूशन का है उस से मेरा पूरा इत्तिफाक है और हमदर्दी है कि टैनेन्ट्स की जो हालत है वह बद से बदतर होती जा रही है। जैसे कहा जाता है कि खुदा हाफिज़, उन की वह हालत है। इधर के रहने वालों की हालत भी बहुत खराब है और जो उधर से आये हैं उन की हालत भी परेशानकुन है। इस लिये मैं कहूंगा कि उन का मकसद यह था कि उधर के टैनेन्ट्स की हालत भी अच्छी हो उन को भी आक्यूयन्सी राईट्स मिलें और प्रोप्राइटरों राईट्स भी मिलें और इधर वालों को भी। इस में गलती हमारी भी है और गवर्नमेंट की भी। न हम ने इस को समझाया और न गवर्नमेंट ने ध्यान ही दिया। गवर्नमेंट रीहबिलिटेशन के काम में लगी रही, उस ने इधर कम ध्यान दिया। उन्होंने टैनेन्ट्स के लिये टैनेयर ऐक्ट बना दिया, अच्छा किया लेकिन आक्यूयन्सी राईट्स जो इवैक्यूई लैंड के मुत्तअलिक थे उन की तरफ ध्यान नहीं दिया यह गवर्नमेंट की गलती है और हमारी भी। इस लिये उन को चाहिये कि अभी वक्त है इस गलती को दुरुस्त करें और इवैक्यूई प्रापर्टी के जो टैनेन्ट्स हैं, इधर के या उधर वाले, उन को आक्यूयन्सी राईट्स दें और प्रापर्टी राईट्स दें। अगर यह हो जाए तो फिर इस रैजोल्यूशन का मकसद पूरा हो सकता है।

श्री मनी राम (फतेहगढ़) : प्रधान जी, सब से पहले मैं पंडित जी को इस रैजोल्यूशन को लाने के लिये बधाई देता हूँ क्योंकि उन्होंने इस हाऊस में ऐसा कर के एक ऐसा मसला हल करने के लिये कदम उठाया है जो कि पंजाब में अग्रेरीयन रिफार्मिज़ की राह में भारी रुकावट है। पहले एक बिल occupancy tenants को मालिक बनाने के लिये लाया गया था। उसके जरिये वे मुआविज़ा दे कर जमीन के मालिक बन सकते थे। मेरे अपने इलाके में ही कुछ ऐसे मीरसी मुज़ारे हैं जोकि आठ आने एक बीघे का मालीया अदा करते थे और कुछ ऐसे मीरसी मुज़ारे हैं जोकि $\frac{1}{4}$ हिस्सा बटाई देते हैं। ये दोनों मीरसी मुज़ारे कहलाते हैं। उस बिल के अन्दर यह तो हुआ कि आठ आने सालाना मालीया देने वाले बीस गुना मुआविज़ा देकर उस जमीन के मालिक बन गए। यानी दस रुपये एक बीघा जमीन का अदा कर के वे tenants उस जमीन के मालिक बन गए। परन्तु दूसरी तरफ जो मुज़ारे $\frac{1}{4}$ बटाई देते थे वे अभी तक उसी तरीके से $\frac{1}{4}$ बटाई दे रहे हैं, बेशक वे मीरसी मुज़ारे हैं। उस समय उस बिल का

[श्री मनी राम]

असर सारे पंजाब के मोरूती मुजारों पर एक जैसा होना चाहिये था। लेकिन एक तरफ तो मुजारे सारी जमीनों के मालिक बन गए और दूसरी तरफ नहीं बने। आज भी, उस बिल के पास हो जाने के बावजूद मेरे इलाके में ऐसी मोरूती मुजारे मौजूद हैं जो कि $\frac{1}{4}$ हिस्सा बटाई मालिक को देते हैं। उन में से कई एक के मुकदमे courts में चल रहे हैं। हमें यह बताया गया था कि जो मुजारा market value का $\frac{1}{4}$ जमीन को कीमत दे देता है वह मालिक बन जाता है। लेकिन अभी तक दवानों अदालतों में कंसिज का फैसला नहीं करवा सके कि उसकी $\frac{1}{4}$ के हिसाब से क्या कीमत बनती है। इतना नहीं हो सका कि कीमतों का फैसला कर के उनको मालिक बना दिया जाए। एक और झगड़ा वहां चलता है। यह यह है कि जो allottees मोरूती जमीन के मालिक हैं, जो मोरूती जमीन allottees को allot हुई है उन को उस के मालिक बना दिया जाए। लेकिन खास कर इन हालात के अन्दर वे मालिक बन जाते हैं। यानी जो जमीन landlords की है जिस के हिन्दू मोरूती मुजारे हैं और वह जमीन वे चाहते हैं, कहते हैं कि मुआविजा दे कर मालिक बनने के लिये तैयार हैं। दूसरी तरफ जो जमीन अलाट हो चुकी है मालिक के तीर पर ..... नहीं, मैं गलत कह रहा हूँ। ऐसा नहीं है। इस तरह मालिकान और मुजारों का झगड़ा चल रहा है। जो मुसलमान की जमीन पर मुजारा बैठा हुआ है और जमीन वहां से यानी पाकिस्तान से आए हुए हिन्दुओं को अलाट हो चुकी है उसकी बटाई का भी झगड़ा चल रहा है। इस तरह tenants और landlords का एक मसला चल रहा है। इसके अलावा यहां के मोरूती मुजारों का जोकि मालिकों को बटाई का $\frac{1}{4}$ हिस्सा देते हैं अभी झगड़ा हो चल रहा है कि वह किस मुआविजे पर मालिक बन सकते हैं। जो आठ आने मालिया होता है वह तो इसका बीस गुना देकर मालिक बन सकता है लेकिन बटाई देने वाले का अभी मुआविजा का फैसला ही नहीं हो सका। इसलिए जरूरी है कि उसकी बटाई की कोई कीमत fix की जाए ताकि वह कीमत देकर वह मालिक बन सके। यही बात मैं आप से अर्ज करना चाहता था।

श्री खुतो राम गुप्ता (अम्र) : डिप्टी स्पीकर साहिब, पंडित मोहन लाल दत्त जी ने यह resolution पेश कर के उन मुजारयान पर जो मुस्लिम मतरूका जायदाद पर बतौर मोरूती काम कर रहे थे, बड़ा ऐहसान कर के उनकी सेवा की है।

स्पीकर साहिब, मैं क्योंकि खुद मुजारा क्लास को belong करता हूँ, इस क्लास से ताल्लुक रखता हूँ, इसलिए मुझे इसके बारे में काफी तजरुबा है। मैं अपनी तहर्सील ऊना के बारे में आपके सामने मोरूती मुजारयान की हालत पेश करूंगा। मेरी तहर्सील ऊना के अन्दर दो किस्म के मोरूती मुजारयान हैं। एक तो वह है जो बटाई की शकल में मालिकान को लगान देते हैं और दूसरे वह हैं जो कि नकदों की शकल में मालिकान को लगान अदा करते हैं। जो मुजारयान हिन्दू मालिकान के मातहत थे उन्हें तो इस हाउस को मेहरबानों से मजकूर के हकूक मिल चुके हैं। वह तो आजादी का पूरा फल उठा रहे हैं लेकिन बदकिस्मती से जो मोरूती मुजारयान मुस्लिम मतरूका जायदादों

पर काबज थे उनको वही साबका तकलीफें उठानी पड़ रही हैं। तहसील ऊना के अन्दर आज भी बटाईदार मौरूसी मुजारयान बँडे हैं जोकि पैतालीस फी सदी के हिसाब से मालिकान को गल्ला अदा करते हैं। मैं तो यूँ कहूँगा कि अगर एक फसल में सौ मन गल्ला पैदा हो तो उसमें से 45 मन मालिक को चला जाता है और 55 मन मुजारे के पास रहता है। या यूँ कहिए कि जिस मुजारे की उम्र 60 साल हो गई है और वह दस साल की उम्र से ही खेती बाड़ी के काम में उसकी मदद कराने लगता है, उसने अपनी 60 साल की जिन्दगी में से 50 साल खेती का काम किया और उस 50 साल में अगर उसने 5,000 मन गल्ला पैदा किया तो निसफ़ गल्ला उसने अपने मालिक के सुपुर्द कर दिया। और फिर यह उसकी अपनी ही मेहनत की कमाई नहीं थी क्योंकि खेती का एक ऐसा काम है जिसे एक आदमी अकेला नहीं कर सकता। अगर वह बैलों को आगे लगाकर खेत में हल चलाता है तो घर में उसके लिए रोटी पकाने का काम उस की औरत करती है; मवेशियों को घास काटने व कुतरने व खिलाने वाला आदमी और होता है। इस तरह उसने अपनी जिन्दगी को निसफ़ मेहनत को ही ज़मींदार के घर में नष्ट डाल दिया बल्कि अपने बाल-बच्चों और बीवी को मेहनत का बहुत सा हिस्सा भी उसको भेंट कर दिया। मैं तो यह कहूँगा कि अगर उसने अपनी जिन्दगी में पच्चास साल गल्ला पैदा किया है तो 25 साल उसने अपने मालिक के निमित्त लगा दिए। यानी कि वह 25 साल अपने landlord का बिला दाम गुलाम रहा।

यहाँ नहीं, बल्कि मेरी तहसील के अन्दर जो Law College के students हैं वह जानते हैं कि तहसील ऊना के अन्दर ज़मीन के कानून का कायदा एक घर के लिए कुछ है और दूसरे घर में कुछ, एक गांव में कुछ है और दूसरे गांव के लिए कुछ, (हंसी) एक ही तहसील में यह कानून मख्तलिफ़ तरह से लागू है। बहुत से इलाके मेरी तहसील में ऐसे हैं जहाँ जामन, टाली, आम, तुणी, तुण फलाह वगैरा पांच किसम के पेड़ होते हैं। उनकी परवरिश करने का, पालने का अधिकार तो मुजारों को है लेकिन उन्हें यह हक नहीं कि वह अपने इस्तेमाल के वक्त उन्हें काट सकें। यह कितना जुल्म है! वह सदियों से तकलीफ़ बरदाश्त करते आ रहे हैं। अंग्रेज़ों के ज़माने में भी वह जुल्मोसितम का शिकार बने रहे। यदि आज़ादी मिले आज नौ साल हो चुके हैं मगर मौरूसी मुजारयान को जो मुस्लिम मतरूका ज़मीन पर काबज हैं हक मालिकाना नहीं मिला।

डिप्टी स्पीकर साहिब, मैं आपको क्या बताऊँ? जब मैं तहसील के अन्दर दौरा करता हूँ जो वह हज़ारों मौरूसी मुजारयान जो मुस्लिम मतरूका ज़ायदाद पर काबज हैं, मुझ से पूछते हैं कि तुम तो कहते हो कि मुल्क आज़ाद हो गया, हमारे लिए आज़ादी कैसे आई? अभी तक हम आज़ाद नहीं हैं। यही नहीं हम और भी बहुत सख्त से सख्त जुल्म बरदाश्त करते चले आए हैं। हम सैकड़ों बरसों से landlords की चक्कियों में बराबर पिसते चले आ रहे हैं। जब हम लोग इस पसमान्दा हालत में हैं

[श्री खुशी राम गुप्ता]

तो हम अपने बच्चों को तालीम व तरक्की के रास्ते पर कैसे आगे ले जा सकते हैं। हमें कोई पूछता तक नहीं। कोई परवाह नहीं करता। तमाम key posts पर landlords काबज हैं। अभी तक भी इन की ही चलती है। जहां चाहें अफसरों से मिल कर अपने बच्चों को नौकर करवा लेते हैं। अफसरान वाला तक इनकी शुनवाई है, उनकी ही पहुंच है। अफसरान वाला को यह अपने घरों में बुला कर चाय पिलाते हैं, उनको खाना खिला सकते हैं, उन्हें अपने घरों में सुला सकते हैं क्योंकि गरीब मजदूरों के पास अच्छे मकान भी नहीं हैं। यूँ सरकार ने पटवारियों के लिए तो पटवारखाने भी नहीं बनवाए। पटवारी लोग उनके मकानों में, उनके चबारों में रहते हैं। उनको बैठनों में रिहायश रखते हैं, चाय, दूध, भोजन आदि भी वहाँ से पाते हैं, मंजी बिस्तर गज्जे कि सब कुछ landlords से हासिल करते हैं। जब हालत यह है तो फिर वह कैसे मुजारों से इन्साफ कर सकते हैं? मालिकान क्योंकि पटवारियों से मिलते जुलते रहते हैं इसलिए वह गिरदावरियां भी बदलवा लेते हैं क्योंकि पटवारी जमींदार का ऐहसानमंद होता है।

डिप्टी स्पीकर साहिब, मैं आप को कुछ आप बीती सुनाता हूँ। सन् 1936 में जब मैं अपने गांव के अन्दर किसी दूसरे के मकान में चारपाई पर बैठा हुआ था तो वहाँ एक राजपूत landlord आया। मुझे चारपाई पर बैठा देख कर क्रोध में आ गया और बाजू से पकड़ कर मुझे चारपाई पर से उठा लेता है और कहता है कि “तुम दो कौड़ी के मुजारे हो कर सामने चारपाई पर नहीं बैठ सकते।” इसी तरह ग्रामों में मुजारों को ऊँचे चबारे नहीं बनाने देते थे, पुख्ता कुएं नहीं बनवाने देते थे। मुझे याद है कि बचपन में.....

उपाध्यक्ष महोदय : आप तो resolution से बहुत दूर जा रहे हैं। (The hon. Member is going far beyond the resolution.)

श्री खुशी राम गुप्ता : जनाब, मैं तो बता रहा हूँ कि मौरूसी मुजारान को किन किन मुष्किलों का सामना करना पड़ता है, कौन सी तकालीफ़ात हैं जिन में से गुजरना पड़ता है। उन्हें पुख्ता कुएं नहीं बनाने देते थे, उन्हें चारपाई पर नहीं बैठने देते थे, उन्हें (बाजा) नकारे नहीं बजाने देते थे। जब हम नकारा शादियों में बजाते थे तो वह हम से छीन लिए जाते थे और तोड़ फोड़ दिये जाते थे। सो, मेरे कहने का मतलब यह है कि अति जुल्म हम पर किए जाते थे। जब मैं सोलह सतरह बरस का था तो मेरे एक रिश्तेदार ने एक कुवां पुख्ता तैयार करना चाहा। जब कुएं की चनाई घड़े हुए पत्थरों से शुरू की और सीमेंट लगाना चाहा तो landlord आ सिर पर खड़ा हुआ और कहने लगा कि खबरदार तुम कुआं नहीं पुख्ता कर सकते। क्यों? इसकी वजह यह थी कि अगर मौरूसी मुजारा कुआं पुख्ता कर लेता है तो उस पर उस का मलकियती का हक हो जाता है, बेदखल कराना कठिन होता है। इसलिए वह उन्हें ऐसा नहीं करने देते। तो यह तमाम बातें हैं जो यह जाहिर करती हैं कि यह लोग किन किन सख्तियों को बरदाश्त करते हुए, डेढ़ सौ साल तक इस हालत में पहुंचे

हैं। (At this stage Mr. Speaker occupied the Chair.) इस लिये, स्पीकर साहिब, मैं कहूँगा कि मुसलमानों को मतरूका जायदादें जिन पर मौरूसी मुजारे काबज़ हैं उन का हक मालिका उन को मिलना चाहिये।

मेरे हलके में एक refugee है जिस बेचारे की ज़मीन पाकिस्तान में फ़स्ट ग्रेड की थी लेकिन इस इलाक़ में जब वह आया तो उस को मुसलमानों की मौरूसी ज़मीन allot हो गई। उस ने दो-तीन साल तक तो झगड़ा किया लेकिन आखिरकार हिन्दू मालिक ने उस पर दावा कर दिया और उसे बटाई देनी पड़ी। जिन लोगों के पास उधर पाकिस्तान में first grade की ज़मानें थीं उन्हें यहां आ कर second and third grade का ज़मानों पर इस तरह बटाई देनी पड़ रहा है। मैं गवर्नमेंट के नाट्स में लाना चाहता हूँ कि इस तरह से मुकदमात में इज़ाफ़ा हो रहा है और मालिकों और मुजारों में रोज़ बरोज़ झगड़े बढ़त जा रहे हैं। तहसील ऊना के अन्दर मौरूसी के शब्द को बहुत बुरा माना जाता है। मैं कहता हूँ कि अगर मुमकिन हो तो लफ़्ज़ मौरूसी को ज़मान के अन्दर गहरा गढ़ा खोद कर दबा देना चाहिए। यह इतना बुरा लफ़्ज़ है। मौरूसियों को मालिकी हक़ूक न मिलने से उन के साथ बड़ा अन्याय होगा, इस लिये सरकार को यह resolution स्वीकार कर लेना चाहिए।

इन शब्दों के साथ मैं इस resolution को support करता हूँ और अपनी स्पीच को ख़त्म करता हूँ।

Sardar Harkishan Singh Surjit : Sir, the question be now put.

SPEAKER'S RULING REG. RESOLUTION No. 1

अध्यक्ष महोदय : मैं आप का इस discussion में से थोड़ा सा time लेने के लिये मुआफ़ी चाहता हूँ। वह जो पहला resolution था उस के लिए मैं नहीं चाहता था कि इस को किसी और तारीख़ पर मुलतवा कर दिया जाये। इस लिये मैं उसा वक़्त इस के बारे में कानूनी राय लेते के लिये अपने कमरे में चला गया और वहां कामरेड रामचन्द्र जी भी मौजूद थे और Legal Remembrancer साहिब भी थे और सैक्रेटरी साहिब को भी वहां बुला लिया गया था। तो वहां पर जो राय दी गई उस से कामरेड जी को convince कराया गया है। मैं ने उन से यह कहा था कि वह अपना case उन के सामने रख दें तो उस पर Legal Remembrancer Sahib जो राय दें वह मैं आप के सामने रख दूंगा। वह राय यह है कि यह मामला छः महाने के अन्दर substantially वही point-raise करता है जो हम ने States Reorganisation Bill पर discuss किये थे और उन्होंने ने कहा कि वह तमाम points इस में include होते हैं which were raised or could have been raised there और उस बिल के fourth schedule के अन्दर इस House ने Regional Committees बनाने के लिये तमाम powers President of India को दी हुई हैं और उस वक़्त यह point

[अध्यक्ष महोदय]

हा नहीं उठाया गया था कि वह कितनी कमेटियां हों, एक हो, दो हों या तीन हों। यह तमाम फंक्शन President of India के हाथ में छाड़ा हुआ है। आप देख सकते हैं कि substantially the same matter यह है या नहीं है। उन्होंने जो कहा है वह यह है—

The matter is substantially the same which was raised or which could have been raised.

तो यह जो resolution है इस की अगर आप अच्छी तरह से आखिरी line पढ़ें तो आप का मालूम होगा कि कांगड़ा जिले के लिये इन्होंने दावाते मांगी हैं। यह आप पढ़ कर राय दे सकते हैं whether they are substantially the same which were raised or could have been raised.

उस resolution में यह दिया है

“...this Assembly recommends to the Government to approach the Government of India to take immediate steps to constitute the aforesaid areas into a separate region with Hindi as its regional language....”.

उस Bill में language regions create किये गये थे और इस resolution में एक तीसरा region बनाया जाना मांगा गया है और हिन्दी as its regional language रखा गई है। और वह जो region बने उस के लिये यह चाजें मांगा गई हैं, “all the rights and privileges proposed for the other two regions in the new State of Punjab.” तो यह जो legal राय उन्होंने दी है वह यह है:—

“This is substantially the same matter which was raised or which could have been raised in the discussion on the Draft States Re-organisation Bill by the hon. Members by way of an amendment or amendments. This House actually discussed it. Those Members who did not discuss it could have discussed it within the scope of that Bill. The decision about it is already given in the Fourth Schedule of that Bill, which this House unanimously approved.”

In view of the legal advice given by the Legal Remembrancer and, also, in view of the expression of agreement by the mover of the Resolution with the finding of the Legal Remembrancer in the meeting in which this matter was discussed, I rule the Resolution out of order.

(I may be excused for taking some time out of this discussion. I did not like that the first resolution be postponed to some other date and I, therefore, at once went to my Chamber to obtain legal opinion in this connection. Comrade Ram Chandra and the Legal Remembrancer were both present there. The Secretary of the Sabha was also called in. Comrade Ram Chandra was convinced with the arguments advanced by the latter. I had asked him that he should put his case before the Legal Remembrancer and whatever opinion he gave, would be placed before the House. His opinion is that this matter raises within six months substantially the same points which were discussed by us in connection with the consideration of the States Reorganisation Bill. He was further of the opinion that it covered all those points which were raised or could have been raised at that time. Besides,

in the fourth schedule of that Bill, this House had vested all powers in regard to the formation of regional committees, in the President of India. At that time the point regarding the number of regional committees whether it should be one, two or three, was never raised. The decision regarding this was entirely left to the President of India. The hon. Members can very well see whether this matter is substantially the same or not. Now this is what the Legal Remembrancer has stated:—

“The matter is substantially the same which was raised or which could have been raised”.

If the hon. Members carefully go through the last line of this resolution, they will find that he has demanded two things for the district of Kangra. They can express their opinion after studying it whether they are substantially the same which were raised or could have been raised.

In that resolution it is given:—

“...this Assembly recommends to the Government to approach the Government of India to take immediate steps to constitute the aforesaid areas into a separate region with Hindi as its regional language ....”.

Regions on the basis of language were created in that Bill, whereas in this resolution another region is sought to be constituted with Hindi as its regional language. These things have been demanded for the region thus formed i.e. “all the rights and privileges proposed for the other two regions in the new State of Punjab”.

The legal opinion given by him is as follows :—

“This is substantially the same matter which was raised or which could have been raised in the discussion on the Draft States Re-organisation Bill by the hon. Members by way of an amendment or amendments. This House actually discussed it. Those Members who did not discuss it could have discussed it within the scope of that Bill. The decision about it is already given in the Fourth Schedule of that Bill, which this House unanimously approved.”

In view of the legal advice given by the Legal Remembrancer and, also, in view of the expression of agreement by the mover of the Resolution with the finding of the Legal Remembrancer in the meeting in which this matter was discussed, I rule the Resolution out of order.)

RESUMPTION OF DISCUSSION ON RESOLUTION

Sardar Harkishan Singh Surjit : Sir, I beg to move—

That the question be now put.

Mr. Speaker : Question is—

That the question be now put.

After ascertaining the votes of the House by voices, Mr. Speaker said, “I think the Ayes have it”. This opinion was challenged. The question was put again and passed by a voice vote.

The motion was declared carried.

ਮਾਲ, ਸ਼ਿਕਸ਼ਾ ਤੇ ਮੁੜ ਵਸਾਉ ਮੰਤਰੀ (ਸਰਦਾਰ ਗੁਰਬਚਨ ਸਿੰਘ ਬਾਜਵਾ) : ਸਪੀਕਰ ਸਾਹਿਬ, ਜਿਥੋਂ ਤਕ ਇਸ resolution ਦੀ spirit ਦਾ ਤਅੱਲਕ ਹੈ ਸ਼ਾਇਦ ਕਿਸੇ ਨੂੰ ਵੀ ਇਸ ਨਾਲ ਕੋਈ ਇਖਤਲਾਫ ਨਹੀਂ ਹੋ ਸਕਦਾ ਪਰ ਵਖਣਾ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਕੀ resolution ਦੇ ਲਫਜ਼ ਅਜਿਹੇ ਹਨ ਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਤੇ ਕੰਮ ਹੋ ਸਕਦਾ ਹੈ ਕਿ ਨਹੀਂ। ਕੁਝ ਅਜਿਹੀਆਂ ਤਕਰੀਰਾਂ ਕੀਤੀਆਂ ਗਈਆਂ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦਾ resolution ਨਾਲ ਤਾਂ ਤਅੱਲਕ ਨਹੀਂ—ਰੋਂਦੀ..... ਨੂੰ ਨਾਂ ਲੈ ਲੈ ਭਰਾਵਾਂ ਦਾ—ਵਾਲੀ ਗਲ ਸੀ। ਹੋਰ ਵੀ ਬਹੁਤ ਸਾਰੀਆਂ ਗੱਲਾਂ ਕੀਤੀਆਂ ਗਈਆਂ, ਬਹੁਤ ਵੱਡੀਆਂ ੨ ਗੱਲਾਂ ਕੀਤੀਆਂ ਗਈਆਂ, ਪਰ ਜਿਵੇਂ ਕਿ ਮੈਂ ਪਹਿਲਾਂ ਵੀ ਕਿਹਾ ਹੈ, ਇਹ ਬੜੀ ਚੰਗੀ ਗੱਲ ਹੁੰਦੀ ਜੇਕਰ ਮੇਰੇ ਦੇਸਤ ਪਹਿਲੇ ਕਾਨੂੰਨ ਨੂੰ ਵੀ ਪੜ੍ਹ ਲੈਂਦੇ ਅਤੇ ਇਸ resolution ਨੂੰ ਵੀ ਦੇਖ ਲੈਂਦੇ। ਜੇਕਰ ਇਹ ਤਰਮੀਮ ਵੀ ਲਿਆਂਦੀ ਗਈ ਤਾਂ ਉਸਦਾ ਮਤਲਬ ਇਹ ਹੋਵੇਗਾ ਕਿ ਉਸ ਦਾ ਅਸਰ ਸਿਰਫ evacuee lands ਤੇ ਹੋਵੇਗਾ ਅਤੇ ਇਹ ਇਕ discriminatory ਜਿਹੀ ਗੱਲ ਹੁੰਦੀ। ਜੇਕਰ ਮੇਰੇ ਦੇਸਤ ਇਸ ਮਸਲੇ ਨੂੰ ਚੰਗੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਵੇਖ ਲੈਂਦੇ ਤਾਂ ਤਰਮੀਮ ਲਿਆਉਣ ਦੀ ਖੋਜ਼ਲ ਨਾ ਕਰਦੇ।

ਫਿਰ ਮੇਰੇ ਦੇਸਤ ਸ਼੍ਰੀ ਵਧਾਵਾ ਰਾਮ ਜੀ ਨੇ ਕਿਹਾ ਹੈ ਕਿ ਅਸੀਂ ਇਹ ਚਾਹੁੰਦੇ ਹਾਂ, ਅਸੀਂ ਉਹ ਚਾਹੁੰਦੇ ਹਾਂ। ਪਰ ਜੇ ਕੁਝ ਤੁਸੀਂ ਚਾਹੁੰਦੇ ਹੋ ਜੇ ਕਿਤੇ ਉਹ ਸਾਰੀਆਂ ਗੱਲਾਂ ਹੋ ਜਾਣ ਤਾਂ ਪਤਾ ਨਹੀਂ ਕੀ ਹੋ ਜਾਵੇ। ਐਥੇ ਤਾਂ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਜੇ ਕੁਝ ਤੁਸੀਂ ਚਾਹੁੰਦੇ ਹੋ ਉਹ ਹੁੰਦਾ ਨਹੀਂ। ਤੁਹਾਡੀ ਤਾਂ ਗੱਲ ਹੈ, ਛੰਨਾ ਕਿਸੇ ਦਾ ਛਾਹ ਕਿਸੇ ਦੀ, ਦੁਧ ਕਿਸੇ ਦਾ, ਮਿੱਠਾ ਕਿਸੇ ਦਾ ਤੇ ਉਂਗਲ ਯਾਰਾਂ ਦੀ। (Interruption)। ਤੁਸੀਂ ਤਾਂ ਬਹੁਤ ਗੱਲਾਂ ਚਾਹੁੰਦੇ ਹੋ, ਪਰ ਜੇ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਹਨ ਉਹ ਚੁਪ ਚੁਪੀਤੇ ਕਰ ਰਹੇ ਹਨ। Tenants ਲਈ ਜਿੰਨਾ ਵਧ ਤੋਂ ਵਧ ਕੀਤਾ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ ਕੀਤਾ ਜਾ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਜੇਕਰ ਕੋਈ ਅਜਿਹਾ ਸਮਾਂ ਆਇਆ ਤਾਂ ਤੁਸੀਂ ਵੀ ਇਸ ਤੋਂ ਜ਼ਿਆਦਾ ਨਹੀਂ ਕਰ ਸਕੋਗੇ। ਬੜੀਆਂ ੨ ਗੱਲਾਂ ਕੀਤੀਆਂ ਗਈਆਂ ਹਨ। ਕਿਹਾ ਗਿਆ ਹੈ ਕਿ ਉਸ ਨੂੰ 55 ਫੀਸਦੀ ਦਿੱਤਾ ਮਿਲਦਾ ਹੈ, ਉਸ ਨੂੰ 45 ਫੀਸਦੀ ਦਿੱਤਾ ਮਿਲਦਾ ਹੈ। ਪਰ ਤੁਸੀਂ ਚਾਹੁੰਦੇ ਹੋ ਸਾਰੇ ਹਕ ਸਿਰਫ 55 ਫੀਸਦੀ ਵਾਲੇ ਨੂੰ ਹੀ ਦਿੱਤੇ ਜਾਣ, 45 ਫੀਸਦੀ ਵਾਲੇ ਨੂੰ ਕੁਝ ਨਾ ਦਿੱਤਾ ਜਾਵੇ। ਕੀ ਇਹ ਉਨ੍ਹਾਂ ਲੋਕਾਂ ਨਾਲ ਧੱਕਾ ਨਹੀਂ ਹੋਵੇਗਾ। ਜੇ ਬਣਾਈ ਬਾਰੇ ਕਿਹਾ ਗਿਆ ਹੈ ਉਸ ਬਾਰੇ ਕਹਾਂਗਾ ਕਿ ਜੇਕਰ ਸਿਰਫ ਬਣਾਈ ਦਾ ਹੀ ਖਿਆਲ ਰਖਿਆ ਜਾਂਦਾ ਤਾਂ ਸ਼ਾਇਦ ਮੁਜ਼ਾਰੇ ਮੁਆਵਜ਼ਾ ਨਾ ਦੇ ਸਕਦੇ। ਇਸੇ ਲਈ ਪਿਛਲੇ Session ਵਿਚ ਇਹ ਫੈਸਲਾ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਕਿ ਜ਼ਮੀਨ ਦਾ ਮੁਆਵਜ਼ਾ ਕਿਸੇ ਸੂਰਤ ਵਿਚ ਵੀ ਕੀਮਤ ਜ਼ਮੀਨ ਦੇ ਦੇਖੇ ਹਿੱਸੇ ਤੋਂ ਜ਼ਿਆਦਾ ਨਹੀਂ ਹੋਵੇਗਾ। ਜੇਕਰ ਕਿਸੇ ਜਗ੍ਹਾ ਜ਼ਮੀਨ ਦੀ ਕੀਮਤ ਜ਼ਿਆਦਾ ਹੈ—ਜੇ ਇਹ ਹਜ਼ਾਰ ਰੁਪਿਆ ਹੈ ਤਾਂ ਮੁਜ਼ਾਰੇ ਨੂੰ ਸਿਰਫ 250 ਰੁਪਏ ਦੇਣਾ ਪਵੇਗਾ ਬਾਕੀ ਦਾ ਉਸ ਨੂੰ ਫਾਇਦਾ ਹੈ। ਜੇਕਰ ਇਹ ਸੋਚੀਏ ਕਿ ਸਾਰਾ ਹਕ ਮੁਜ਼ਾਰੇ ਨੂੰ ਮਿਲ ਜਾਵੇ ਅਤੇ ਮਾਲਕ ਨੂੰ ਕੁਝ ਨਾ ਮਿਲੇ ਤਾਂ ਇਹ ਗੱਲ ਠੀਕ ਨਹੀਂ।

ਹੁਣ ਦੇਖਣਾ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਜੇ ਮੌਜੂਦਾ resolution ਹੈ ਉਸ ਤੇ ਅਮਲ ਕਿਵੇਂ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇ। ਹੁਣ ਸ਼ਰਾ ਇਸ ਦੇ working ਬਾਰੇ ਗੌਰ ਕਰੋ ਤਾਂ ਵੇਖੋ ਕਿ ਇਹ ਕਿਵੇਂ ਲਾਗੂ ਹੁੰਦਾ ਹੈ :

“ This Assembly recommends to the Government to take steps to confer proprietary rights on occupancy tenants of evacuee lands ”.

ਯਾਨੀ ਜੇ ਮੁਸਲਮਾਨ ਚਲੇ ਗਏ ਹਨ ਤਾਂ ਜ਼ਮੀਨ ਦੀ ਮਲਕੀਅਤ ਦੇ rights ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ tenants ਨੂੰ ਹੀ ਦਿਉ। (ਆਵਾਜ਼ਾਂ : ਦੂਜਿਆਂ ਨੂੰ ਮਿਲੇ ਹੋਏ ਹਨ)। ਜਿਵੇਂ ਕਿ ਪਰੋਫੇਸਰ

ਸਾਹਿਬ ਨੇ ਦਸਿਆ ਹੈ ਅਤੇ ਮੈਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨਾਲ ਸਹਿਮਤ ਹਾਂ ਕਿ ਜਿਸ ਵੇਲੇ Rehabilitation Department ਨੇ ਇਹ ਜ਼ਮੀਨ ਦਿਤੀ ਸੀ ਤਾਂ ਚੰਗੀ ਗਲ ਇਹ ਹੁੰਦੀ ਜੇਕਰ ਜੋ ਮੁਸਲਮਾਨ landlords ਅਤੇ occupancy tenants ਸਨ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਜ਼ਮੀਨ ਉਧਰੋਂ ਆਉਣ ਵਾਲੇ ਉਹੋ ਜਿਹੇ landlords ਅਤੇ occupancy rights ਰੱਖਣ ਵਾਲੇ ਮੁਜ਼ਾਰਿਆਂ ਨੂੰ ਦਿਤੀ ਜਾਂਦੀ। ਮਗਰ ਕੁਝ ਮੁਸ਼ਕਲਾਂ ਸਨ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਕਰਕੇ ਇਹ ਹੱਲ ਨਹੀਂ ਹੋ ਸਕੀ। ਆਪ ਜਾਣਦੇ ਹੋ ਕਿ ਜੋ ਜ਼ਮੀਨ ਮੁਸਲਮਾਨ ਛੱਡ ਗਏ ਸਨ ਉਹ ਥੋੜੀ ਸੀ ਅਤੇ ਜੋ ਅਸੀਂ ਉਧਰ ਛੱਡ ਆਏ ਉਹ ਜ਼ਿਆਦਾ ਸੀ। ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਇਧਰ ਆਉਣ ਵਾਲੇ ਲੋਕਾਂ ਦੀ ਕੁਝ ਜ਼ਮੀਨ ਬੰਜਰ ਸੀ, ਸ਼ਾਮਲਾਤ ਸੀ। ਕਈ ਥਾਂ ਸਾਰੇ ਦਾ ਸਾਰੇ ਪਿੰਡ ਹੀ ਕਾਗਜ਼ਾਂ ਵਿਚ ਸ਼ਾਮਲਾਤ ਵਿਚ ਦਰਜ ਸੀ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਇਧਰ ਆਕੇ ਕੁਝ ਨਹੀਂ ਮਿਲਿਆ ਕਿਉਂਕਿ ਇਧਰ ਜ਼ਮੀਨ ਥੋੜੀ ਸੀ। ਇਸ ਲਈ ਜ਼ਮੀਨ ਨੂੰ ਪੂਰਾ ਕਰਨ ਲਈ ਜਿਥੇ ੨ ਵੀ ਕੋਈ rights ਮਿਲ ਸਕਦੇ ਸਨ ਉਹ ਲਏ ਗਏ ਪਰ ਫਿਰ ਵੀ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਬਹੁਤ ਥੋੜੀ ੨ ਜ਼ਮੀਨ ਦਿਤੀ ਗਈ ਹੈ। ਇਹ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨਾਲ ਖਾਸਾ ਧੱਕਾ ਸੀ। ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਕਈਆਂ ਨੂੰ ਪੂਰੇ ਹੱਕਾਂ ਦੀ ਜਗ੍ਹਾ ਸਿਰਫ occupancy rights ਮਿਲ ਸਕੇ, ਇਹ ਵੀ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨਾਲ ਧੱਕਾ ਸੀ; ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਜ਼ਮੀਨ ਵਾਲੇ ਮਾਰੇ ਗਏ। ਇਸ ਲਈ ਜਦ ਤਕ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੇ separate interests ਨੂੰ ਅੱਡ ੨ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ, ਇਹ ਮਸਲਾ ਹਲ ਨਹੀਂ ਹੋ ਸਕਦਾ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ separate ਕਰਨਾ ਸਾਡੇ ਇਖਤਿਆਰ ਦੀ ਗੱਲ ਨਹੀਂ। ਇਹ ਚੀਜ਼ Government of India ਦੇ Act ਨਾਲ cover ਹੁੰਦੀ ਹੈ। Evacuee Lands ਵਿਚ ਹਰ ਕਿਸਮ ਦੇ interest Governments of India ਨੇ ਖੁਦ ਹੀ ਲੈ ਲਏ ਹਨ, ਉਹ ਖੁਦ ਸਾਰੀ ਜ਼ਮੀਨ ਦੀ ਮਾਲਿਕ ਬਣ ਗਈ ਹੈ ਅਤੇ Government Lands ਤੇ occupancy rights ਨਹੀਂ ਮਿਲ ਸਕਦੇ। ਇਹ ਕਾਨੂੰਨ ਹੈ ਇਸ ਲਈ ਅਸੀਂ ਮਜਬੂਰ ਹਾਂ। ਇਹ ਗੱਲ ਨਹੀਂ ਕਿ ਅਸੀਂ ਨਹੀਂ ਚਾਹੁੰਦੇ ਕਿ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੇ ਹਕੂਕ ਮਿਲਣ ਮਿਲਣੇ ਚਾਹੀਦੇ ਹਨ, ਪਰ ਹਾਲਾਤ ਅਜਿਹੇ ਹਨ ਕਿ ਅਸੀਂ ਦਖਲ ਨਹੀਂ ਦੇ ਸਕਦੇ। ਸਵਾਲ ਵੇਖਣ ਦਾ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਗਵਰਨਮੈਂਟ ਨੇ ਜੋ property ਲਈ ਹੈ, ਉਸ ਵਿਚ ਉਸ ਦਾ right ਹੈ। ਇਸ ਮਤੇ ਵਿਚ ਇਹ ਸਫ਼ਾਰਸ਼ ਕੀਤੀ ਗਈ ਹੈ ਕਿ

1—00 p.m. | Government should take steps to help those persons. We are already taking steps to do so. In fact we are putting maximum pressure on the Government of India.

ਪਰ ਇਹ ਅਸਾਡੇ ਇਖਤਿਆਰ ਦੀ ਗੱਲ ਨਹੀਂ। ਅਸੀਂ ਹਿੰਦ ਸਰਕਾਰ ਤੋਂ ਤਾਂ ਜ਼ੋਰ ਦੇ ਸਕਦੇ ਹਾਂ ਪਰ ਅਸੀਂ ਇਸ ਗੱਲ ਵਿਚ ਦਖਲ ਨਹੀਂ ਦੇ ਸਕਦੇ। ਜਦੋਂ ਇਹ ਸਾਰੀ ਚੀਜ਼ ਅਸਾਡੇ ਸਾਹਮਣੇ ਆਏਗੀ ਤਾਂ ਅਸੀਂ ਇਸ ਗਲ ਤੇ ਵਿਚਾਰ ਕਰ ਸਕਦੇ ਹਾਂ। (ਵਿਘਨ)। ਤੁਸੀਂ ਤਾਂ ਇਨ੍ਹਾਂ ਐਕਟ ਨੂੰ ਸਾਹਮਣੇ ਰੱਖਿਆਂ ਹੀ ਸਪੀਚਾਂ ਕਰ ਲੈਂਦੇ ਹੋ ਪਰ ਮੇਰੇ ਸਾਹਮਣੇ ਤਾਂ ਐਕਟ ਰੱਖਿਆ ਹੋਇਆ ਹੈ।

ਇਸ ਦੇ ਨਾਲ ਹੀ ਤੀਸਰੀ ਚੀਜ਼ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਜਦੋਂ ਗੋਰਮੈਂਟ ਆਫ ਇੰਡੀਆ ਨੇ ਪਰੋਪ੍ਰਾਇਟਰੀ ਰਾਈਟਸ ਦੇ ਹਕ ਦਿਤੇ ਤਾਂ ਕੁਝ ਰਾਈਟਸ ਰੀਜ਼ਰਵ ਰੱਖ ਲਏ ਗਏ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਜ਼ਮੀਨਾਂ ਨੂੰ ਕੈਂਸਲ ਕਰਨ ਦਾ ਰਾਈਟ ਰੀਜ਼ਰਵ ਰੱਖਿਆ ਕਿ ਉਹ ਜਦੋਂ ਚਾਹੁਣ ਕਿਸੇ ਆਦਮੀ ਦੀ ਜ਼ਮੀਨ ਦੇ ਹਕੂਕ ਕੈਂਸਲ ਕਰ ਸਕਦੇ ਹਨ। ਇਸ ਲਈ ਜਿੰਨਾ ਚਿਰ ਸਾਰਿਆਂ ਨੂੰ ਰਾਈਟਸ ਨਹੀਂ ਦਿਤੇ ਜਾਂਦੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਚਿਰ ਤਕ ਅਸੀਂ ਦਖਲ ਨਹੀਂ ਦੇ ਸਕਦੇ ਤੇ ਜੇਕਰ ਦਖਲ ਹੋਵੇਗਾ ਵੀ ਤਾਂ

[ਮਾਲ, ਸਿਕਸ਼ਾ ਤੇ ਮੁੜ ਵਸਾਉ ਮੰਤਰੀ]

ਸਾਰਾ ਨਹੀਂ ਹੋਵੇਗਾ, ਇਸ ਲਈ ਇਸ ਰੈਜ਼ਲੂਸ਼ਨ ਨੂੰ ਮੰਨਣ ਵਿਚ ਅਸਾਡੀ ਇਹ ਮੁਸ਼ਕਿਲ ਹੈ। ਅਸੀਂ ਤਾਂ ਸਾਰੀ ਚੀਜ਼ ਨੂੰ ਵੇਖਣਾ ਹੈ। ਮੈਂ ਤਾਂ ਆਪ ਵੀ ਉਧਰੋਂ ਆਇਆ ਹੋਇਆ ਹਾਂ ਅਤੇ ਇਕ ਰਿਫਿਊਜੀ ਹਾਂ ਇਸ ਲਈ ਇਸ ਗਲ ਨੂੰ ਚੰਗੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਜਾਣਦਾ ਹਾਂ। ਫਿਰ ਇਕ ਹੋਰ ਗਲ ਵੀ ਹੈ ਕਿ ਪਿਛੇ ਜਿਹੇ ਸ਼ਿਮਲੇ ਵਿਚ ਗੋਰਮੇਂਟ ਆਫ ਇੰਡੀਆ ਦੇ ਰੀਹੈਲਿਟੇਸ਼ਨ ਮੰਤਰੀ ਅਤੇ ਸੈਕਟਰੀ ਦੀ ਕਾਨਫਰੰਸ ਹੋਈ ਸੀ ਅਤੇ ਮੈਂ ਵੀ ਇਹ ਕਾਨਫਰੰਸ ਅਟੈਂਡ ਕੀਤੀ ਸੀ। ਇਸ ਵਿਚ ਵੀ ਇਹ ਸਾਰੀ ਚੀਜ਼ ਪੇਸ਼ ਕੀਤੀ ਗਈ ਸੀ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਨੋਟਿਸ ਵਿਚ ਇਹ ਗਲਾਂ ਲਿਆਂਦੀਆਂ ਗਈਆਂ ਸਨ ਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਲੋਕਾਂ ਨਾਲ ਧੱਕਾ ਹੈ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਇਹ ਹੱਕ ਨਹੀਂ ਦਿੱਤੇ ਗਏ, ਇਹ ਵੀ ਦਸਿਆ ਗਿਆ ਸੀ ਕਿ ਅਸੀਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਤਾਂ ਹੱਕ ਨਹੀਂ ਦਿੰਦੇ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਕੋਸ਼ਾਂ ਵਿਚ ਮਾਲਿਕ ਤਾਂ ਜ਼ਮੀਨਾਂ ਛੱਡ ਕੇ ਚਲੇ ਗਏ ਹਨ ਪਰ ਮੁਜ਼ਾਰੇ ਇਥੇ ਹੀ ਹਨ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਕਿਉਂ ਇਹ ਹੱਕ ਦਿੱਤੇ ਜਾਣ ਜਿਥੇ ਮੁਸਲਮਾਨ ਲੈਂਡ ਲਾਰਡ ਵੀ ਲੋਕਲ ਹਨ ਅਤੇ ਮੁਜ਼ਾਰੇ ਵੀ ਲੋਕਲ ਹਨ। ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੀਆਂ ਸਾਰੀਆਂ ਗੱਲਾਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਨੋਟਿਸ ਵਿਚ ਸ਼ਿਮਲਾ ਕਾਨਫਰੰਸ ਵਿਚ ਪੇਸ਼ ਕੀਤੀਆਂ ਗਈਆਂ ਸਨ। ਇਸ ਤੇ ਸਰਕਾਰ ਆਪ ਵੀ ਜ਼ੋਰ ਦੇ ਰਹੀ ਹੈ। ਅਤੇ ਗੋਰਮੇਂਟ ਆਫ ਇੰਡੀਆ ਵਿਚਾਰ ਕਰ ਰਹੀ ਹੈ ਕਿ ਉਧਰ ਤੋਂ ਆਏ ਹੋਏ ਆਦਮੀਆਂ ਨੂੰ ਇਹ ਹੱਕ ਕਿਉਂ ਨਾ ਦਿੱਤੇ ਜਾਣ। ਅਤੇ ਇਹ ਆਸ ਕੀਤੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ ਕਿ ਗੋਰਮੇਂਟ ਆਫ ਇੰਡੀਆ ਛੇਤੀ ਹੀ ਇਸ ਸਬੰਧ ਵਿਚ ਕਾਨੂੰਨ ਲਿਆਵੇਗੀ, ਪਰ ਇਹ ਉਸ ਸਮੇਂ ਤਕ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ ਜਾ ਸਕੇਗਾ ਜਦੋਂ ਤਕ ਕਿ ਮੁਜ਼ਾਰਿਆਂ ਦੇ ਇੰਟੈਸਟ ਅਤੇ ਇਕੋਕੁਈ ਦੇ ਸੈਪਰੇਟ ਨਹੀਂ ਕੀਤੇ ਜਾਂਦੇ। ਅਤੇ ਉਸ ਕਾਨੂੰਨ ਦੇ ਅਨੁਸਾਰ ਅਸੀਂ ਪੰਜਾਬ ਵਿਚ ਅਮਲ ਕਰਾਂਗੇ। ਇਸ ਦੇ ਨਾਲ ਹੀ ਮੈਂ ਸਭਾ ਨੂੰ ਇਹ ਵਿਸ਼ਵਾਸ ਦਿਵਾ ਦੇਵਾਂ ਕਿ ਜਿਥੋਂ ਤਕ ਅਸਾਡੀ ਸਰਕਾਰ ਦਾ ਸਬੰਧ ਹੈ ਅਸੀਂ ਜ਼ਿਆਦਾ ਤੋਂ ਜ਼ਿਆਦਾ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਕਰਾਂਗੇ ਕਿ ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਰਾਈਟਸ ਦਿੱਤੇ ਜਾਣ, ਨਾ ਕੇਵਲ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਕਰਾਂਗੇ ਸਗੋਂ ਕਰ ਵੀ ਰਹੇ ਹਾਂ। ਗੋਰਮੇਂਟ ਆਫ ਇੰਡੀਆ ਵੀ ਇਸ ਗਲ ਤੋਂ ਅਲਾਈਵ ਹੈ ਅਤੇ ਉਹ ਇਹ ਚੀਜ਼ ਛੇਤੀ ਹੀ ਲਿਆਣ ਦੀ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਕਰੇਗੀ ਅਸੀਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਇਸ ਸਬੰਧ ਵਿਚ ਪੁਛਾਂਗੇ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਇਸ ਨੂੰ ਸਜੈਸਟ ਵੀ ਕਰਾਂਗੇ ਪਰ ਜਿੰਨਾ ਚਿਰ ਤਕ ਕੋਈ ਕਾਨੂੰਨ ਨਹੀਂ ਲਾਗੂ ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ ਅਸੀਂ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਕਿਵੇਂ ਕਰ ਸਕਦੇ ਹਾਂ।

ਫਿਰ ਇਸ ਰੈਜ਼ਲੂਸ਼ਨ ਦੇ ਜੋ ਵਰਡਿੰਗ ਹਨ ਉਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚ ਦਰਜ ਹੈ ਕਿ Govt. should take steps. But we are already taknig steps ਅਤੇ ਅਸੀਂ ਤਾਂ ਪਹਿਲਾਂ ਹੀ ਪਰੈਸ਼ਰ ਪੁਟ ਕਰ ਰਹੇ ਹਾਂ ਕਿ ਜਲਦੀ ਤੋਂ ਜਲਦੀ ਇਹ ਕੰਮ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇ।

ਸਰਦਾਰ ਚੰਨਣ ਸਿੰਘ ਧੂਤ : ਫਿਰ ਇਸ ਵਿਚ ਨਵੀਂ ਗਲ ਕੀ ਹੈ, ਇਸ ਨੂੰ ਮੰਨ ਲਵੋ। ਮੈਂ ਤਾਂ ਇਹ ਸਮਝਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਇਸ ਰੈਜ਼ਲੂਸ਼ਨ ਦੀ ਵਰਡਿੰਗ ਬੜੀ ਮੋਮਲ ਹੈ ਅਤੇ ਇਸ ਨਾਲ ਉਨ੍ਹਾਂ ਮੁਜ਼ਾਰਿਆਂ ਨੂੰ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਲਈ ਤੁਸੀਂ ਹਰੂਕ ਚਾਹੁੰਦੇ ਹੋ ਕੋਈ ਲਾਭ ਨਹੀਂ ਹੋਣ ਲਗਾ ਕਿਉਂਕਿ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਕੋਸ਼ਾਂ ਵਿਚ ਲੈਂਡਲਾਰਡ ਇਵੈਕੁਈ ਹੈ ਤੇ ਟੈਨੰਟ ਲੋਕਲ, ਉਥੇ ਤਾਂ ਇਹ ਹਰੂਕ ਤੁਸੀਂ ਲਾਗੂ ਕਰਵਾ ਲਵੋਗੇ ਪਰ ਦੂਜਿਆਂ ਲਈ ਇਹ ਲਾਗੂ ਨਹੀਂ ਹੋ ਸਕੇਗਾ।

ਸਰਦਾਰ ਹਰਕਿਸ਼ਨ ਸਿੰਘ ਸੁਰਜੀਤ : ਉਨ੍ਹਾਂ ਲਈ ਤਾਂ law is already there,

ਮਾਲ ਮੰਤਰੀ : ਮੈਂ ਤਾਂ ਇਹ ਕਹਾਂਗਾ ਕਿ ਵਰਡ ਬਾਈ ਵਰਡ ਜਾਣ ਨਾਲ ਕੋਈ ਲਾਭ ਨਹੀਂ ਹੋਣ ਲਗਾ। ਅਸੀਂ ਤਾਂ ਇਸ ਮਤੇ ਦੀ ਸਪਿਰਟ ਨੂੰ ਵੇਖਣਾ ਹੈ ਕਿ ਇਸ ਨਾਲ ਕਿਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਲਾਭ ਹੋ ਸਕਦਾ ਹੈ।

ਸਰਦਾਰ ਹਰਕਿਸ਼ਨ ਸਿੰਘ ਸੁਰਜੀਤ : ਕੀ ਵਜ਼ੀਰ ਸਾਹਿਬ ਨੂੰ ਇਲਮ ਨਹੀਂ ਕਿ ਦੂਜਿਆਂ ਲਈ ਪਹਿਲਾਂ ਹੀ ਕਾਨੂੰਨ ਮੌਜੂਦ ਹੈ ਤਾਂ ਹੀ ਤਾਂ ਇਸ ਮਤੇ ਦੀ ਲੋੜ ਪਈ ਹੈ। ਮਾਲ ਮੰਤਰੀ ਮੈਨੂੰ ਤਾਂ ਇਹ ਪਤਾ ਹੈ ਕਿ ਦੂਜਿਆਂ ਲਈ ਕਾਨੂੰਨ ਮੌਜੂਦ ਨਹੀਂ। ਕਿਉਂਕਿ ਮਾਲਿਕ ਤਾਂ ਛੱਡ ਕੇ ਚਲੇ ਗਏ ਤੇ ਜੋ ਟੈਨੈਂਟਸ ਸਨ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਅਕੂਪੈਂਸੀ ਰਾਈਟਸ ਦਿਤੇ ਨਹੀਂ ਸਨ ਗਏ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਦਿਤੇ ਗਏ ਜੋ ਉਧਰ ਮਾਲਕ ਸਨ ਅਤੇ ਇਧਰ ਆ ਗਏ ਤਾਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਇਕ ਇਕ, ਦੋ ਦੋ ਏਕੜ ਦੀ ਥਾਂ ਅਕੂਪੈਂਸੀ ਰਾਈਟ ਦਿਤੇ ਗਏ ਪਰ ਉਹ ਵੀ ਪੂਰੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਨਹੀਂ। ਇਸ ਲਈ ਉਨ੍ਹਾਂ ਆਦਮੀਆਂ ਤੇ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਤੇ ਤੁਸੀਂ ਇਸ ਰੈਜ਼ੂਲੇਸ਼ਨ ਨੂੰ ਲਾਗੂ ਕਰਨਾ ਚਾਹੁੰਦੇ ਹੋ ਉਹ ਲਾਗੂ ਨਹੀਂ ਹੋ ਸਕੇਗਾ। ਮੈਂ ਇਹ ਮੰਨਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਇਸ ਰੈਜ਼ੂਲੇਸ਼ਨ ਨੂੰ ਸਪਾਨਸਰ ਕਰਨ ਵਾਲਿਆਂ ਦੀ ਨੀਅਤ ਇਹ ਨਹੀਂ ਕਿ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਲੋਕਾਂ ਦੇ ਇਥੇ ਆ ਕੇ ਮਲਕੀਅਤ ਦੀ ਥਾਂ ਟੈਨਨਸੀ ਦੇ ਹਕੂਕ ਲਏ ਹਨ ਉਨ੍ਹਾਂ ਤੇ ਇਹ ਲਾਗੂ ਨਾ ਹੋਵੇ। ਇਸ ਲਈ ਮੈਂ ਸਮਝਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਇਸ ਦੀ ਵਰਡਿੰਗ ਮੋਮਲ ਹੈ ਅਤੇ ਇਸ ਤੋਂ ਉਸ ਮਕਸਦ ਦੀ ਪੂਰਤੀ ਨਹੀਂ ਹੋਵੇਗੀ ਜਿਸ ਮਕਸਦ ਲਈ ਇਹ ਪੇਸ਼ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ। ਸਰਕਾਰ ਨੂੰ ਇਸ ਸਬੰਧ ਵਿਚ ਜੋ ਸਟੈਪਸ ਲੈਣੇ ਚਾਹੀਦੇ ਸਨ ਪਹਿਲਾਂ ਹੀ ਲੈ ਰਹੀ ਹੈ। ਮੈਂ ਇਸ ਗਲ ਨੂੰ ਮੰਨਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਮੌਜੂਦਾ ਕਾਨੂੰਨ ਨਾਲ ਉਨ੍ਹਾਂ ਲੋਕਾਂ ਨਾਲ ਧੱਕਾ ਹੈ ਜੋ ਮੁਸਲਮਾਨ ਮਾਲਕਾਂ ਦੀਆਂ ਜ਼ਮੀਨਾਂ ਤੇ ਮੁਜ਼ਾਰੇ ਹਨ। ਇਸੇ ਮਾਮਲੇ ਨੂੰ ਅਸੀਂ ਕੇਂਦਰੀ ਸਰਕਾਰ ਦੇ ਪੁਨਰਵਾਸ ਵਿਭਾਗ ਤੇ ਜ਼ੋਰ ਦੇ ਰਹੇ ਹਾਂ। ਅਤੇ ਅਸਾਡੀ ਸਰਕਾਰ ਪਾਸੋਂ ਇਸ ਸਬੰਧ ਵਿਚ ਸਲਾਹ ਵੀ ਪੁਛੀ ਗਈ ਸੀ ਤਾਂ ਇਹ ਜ਼ੋਰ ਦਿਤਾ ਗਿਆ ਸੀ ਕਿ ਮੁਜ਼ਾਰੇ ਮਰੂਸੀਆਂ ਨੂੰ ਸਹੂਲਤਾਂ ਦਿਤੀਆਂ ਜਾਣ। ਇਹ ਚੰਗਾ ਹੁੰਦਾ ਜੇਕਰ ਰੀਫਿਊਜੀ ਮਾਲਕ ਆਲਾਟੀਆਂ ਨੂੰ ਮੁਸਲਮਾਨ ਮਾਲਕਾਂ ਵਲੋਂ ਛੱਡੀ ਗਈ ਜ਼ਮੀਨ ਦੇ ਦਿਤੀ ਜਾਂਦੀ ਅਤੇ ਪਾਕਿਸਤਾਨ ਤੋਂ ਆਏ ਮੁਜ਼ਾਰਾ ਮਰੂਸੀਆਂ ਨੂੰ ਨਿਕਾਸੀ ਮੁਸਲਮਾਨ ਮੁਜ਼ਾਰਿਆਂ ਦੀ ਵੱਖਰੀ ਜ਼ਮੀਨ ਦਿਤੀ ਜਾਂਦੀ। ਪਰ ਜਦੋਂ ਤਕ ਇਹ ਵਖਰੇ ਨਹੀਂ ਕੀਤੇ ਜਾਂਦੇ ਇਸ ਮਤੇ ਨਾਲ ਮਸਲਾ ਹਲ ਨਹੀਂ ਹੋਣ ਲਗਾ। ਇਸ ਲਈ ਮੈਂ ਇਹ ਸਮਝਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਇਸ ਰੈਜ਼ੂਲੇਸ਼ਨ ਨਾਲ ਅਸੀਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਲੋਕਾਂ ਦੀ ਸੇਵਾ ਨਹੀਂ ਕਰ ਸਕਾਂਗੇ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਲਈ ਇਹ ਪੇਸ਼ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ। ਇਸ ਲਈ ਮੈਂ ਇਸ ਰੈਜ਼ੂਲੇਸ਼ਨ ਦੇ ਮੂਵਰ ਨੂੰ ਕਹਾਂਗਾ ਕਿ ਉਹ ਇਸ ਮਤੇ ਨੂੰ ਵਾਪਸ ਲੈ ਲੈਣ। ਮੈਂ ਵਿਸ਼ਵਾਸ ਦਿਵਾਂਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਸਰਕਾਰ ਆਪ ਹੀ ਇਨ੍ਹਾਂ ਮੁਜ਼ਾਰਿਆਂ ਦੀ ਹਾਲਤ ਨੂੰ ਬਹਿਤਰ ਬਣਾਣ ਲਈ ਹਰ ਸੰਭਵ ਕੰਮ ਕਰ ਰਹੀ ਹੈ ਅਤੇ ਇਸ ਪਾਸੇ ਪਹਿਲਾਂ ਹੀ ਧਿਆਨ ਦੇ ਰਹੀ ਹੈ ਅਤੇ ਜੇ ਕੁਝ ਉਹ ਕਰ ਸਕਦੀ ਹੋ ਪਹਿਲਾਂ ਹੀ ਕਰ ਰਹੀ ਹੈ। ਅਸੀਂ ਇਹ ਵੀ ਵਿਸ਼ਵਾਸ ਨਾਲ ਕਹਿ ਸਕਦੇ ਹਾਂ ਕਿ we will follow it, not only follow it but will press upon the Government of India. ਤਾਂ ਜੇ ਹਰ ਇਕ ਮੁਜ਼ਾਰੇ ਮਰੂਸੀ ਨੂੰ ਇਸ ਨਾਲ ਫਾਇਦਾ ਹੋ ਸਕੇ।

(At this stage Shri Mohan Lal Dattarose to speak, but Chaudhri Lahri Singh asked him to sit down.)

Mr. Speaker : No question of asking him to sit down. It is for me to do so.

श्री मोहन लाल दत्त : अध्यक्ष महोदय, मैं तो केवल इतना कहना चाहता हूँ कि मन्त्रों महोदय को गलतफहमी हुई है और उन्होंने resolution को सही तौर पर नहीं समझा। (interruptions)

Mr. Speaker : Order, please.

पंडित मोहन लाल दत्त : मैं इसे वापिस नहीं लेता। इसमें कोई अड़चन नहीं। इस लिए सरकार इसे मान सकता है।

Mr. Speaker : Now the amendment moved by S. Chanan Singh Dhut will be put to the vote of the House.

Question is—

At the end of the resolution, add,—

“ and the conferment shall not exceed 10 times the land revenue ”.

The motion was lost.

Mr. Speaker : Now the main resolution will be put to the vote of the House.

Question is—

This Assembly recommends to the Government to take steps to confer proprietary rights on occupancy tenants of evacuee lands who have been granted permanent occupancy rights in respect of such lands in the manner provided in the Punjab Occupancy Tenants (Vesting of Proprietary Rights) (Amendment) Act of 1955 in respect of other lands.

The motion was carried.

RESOLUTION NO.

REGARDING PUTTING A STOP TO THE METHOD OF RAISING GOVERNMENT LOANS AND SUBSCRIPTIONS THROUGH GOVERNMENT SERVANTS

Pandit Shri Ram Sharma (Sonepat) : Sir, I beg to move—

This Assembly recommends to the Government to put a stop to the method of raising Government loans and subscriptions through Government Servants.

स्पीकर साहिब, यह मेरा प्रस्ताव बिल्कुल साफ और वाजे है। आजकल हमारे पंजाब में गवर्नमेंट के अफसर और सरकारी मुलाजिम जहां जो उनके फरायज और duties हैं उनके मुताबिक कुछ काम करते हों या न करते हों मगर एक फालतू काम और बढ़ाया जा रहा है और लिया जा रहा है। वह यह कि वह कर्जे जो गवर्नमेंट लेती है या उन कामों के अन्दर चन्दे जहां गवर्नमेंट और गवर्नमेंट के आदमी चाहते हैं कि चन्दे लिए जाएं वह काम सरकारी अफसरों से लिया जा रहा है यह चीज कानून और आम रिवाज के लिहाज से बिल्कुल गलत है। शुरू में जब पहले अंग्रेजों का यहां राज था उस वक्त से यह चीज लोगों के सामने आई और गलत और बेकायदा तौर से आई कि पहली दुनिया की बड़ी जंग जब छिड़ी थी तो अंग्रेज घबराए फिरते थे। उन दिनों उन्होंने ने जंग के नाम पर कर्जे और चन्दे सरकारी अफसरों के जरिये

लोगों से वसूल करने शुरू किए । उस पर लोगों में एक हेजान पैदा हो गया । मुझे याद है कि उन दिनों मैं मदरसे में पढ़ता था कि कैसे सरकारी अफसर और मुलाजिम लोगों को भरती करते थे और चंदे मांगते थे । नाम को तो वह चंदे और कर्जे थे और भरती भी जाबते के मुताबिक की जाती थी कि जिसकी मर्जी हो वह भरती हो मगर जो लोग पुराने हैं उन को पता है कि किस तरह **coerce** करके यह काम किये जाते थे और कितना गदर और अंधेर मचाया गया था । हमें उन दिनों यह चीज बहुत बुरी लगी और इस के खिलाफ आवाज उठाई कि यह कानून और उसकी **spirit** के खिलाफ है । वह दिन तो वह थे मगर अब यह उस वक्त से रिवाज ही पड़ता गया है । मगर अब तो मामला यहां तक बढ़ गया है कि खाह गांधी मैमोरियल फंड और खाह पंडित जवाहरलाल जी की आमद हो इन सरकारी मुलाजिमों को चाय के नाम पर और दूसरे ऐसे नैक कामों के लिए चंदे इकट्ठे करने के लिए इस्तेमाल किया जाता है । मैं कहता हूं कि यह एक बड़ी भारी **corruption** है और कानून की **spirit** के खिलाफ है । अगर सरकारी अफसर और मुलाजिम किसी काम के लिए सरकारी हो या गैर सरकारी हो अगर चंदे मांग सकते हैं कर्जे मांग सकते हैं तो कोई वजह नहीं कि वह सरकारी अफसर किसी के खिलाफ किसी को जब **elections** हों वोट दिलवाने की क्यों कोशिश न करें । वह कोशिश इस लिए नहीं की जाती कि इन **service** के लोगों को पालिटिक्स में दिलचस्पी होती है मगर उन को ऐसा करने के लिए आमादा किया जाता है । वैसे तो कानून है कि सरकारी अफसर **election** के काम के करीब न आएँ और जुर्न करार दिया गया है मगर कुछ लोग तो करते हैं । लेकिन मैं देखता हूं कि कर्जे और चंदे सरकारी या ऐसे कामों के लिए जहां गवर्नमेंट या गवर्नमेंट के आदमी **interested** हों वसूल किए जाते हैं और खुले आम किए जाते हैं यह तो उन के अब फर्ज में शामिल हो गया है । मुझे जहां तक पता है और मैं किसी का नाम लेकर नहीं बताना चाहता कि एक तहसीलदार साहिब से जो **Public Service Commission** के सामने पेश हुए जहां उनका **service record, confidential files** और दीगर कागजात भी आए हुए होंगे और चीजों के इलावा उस **service record** में यह भी लिखा था कि इन साहिब ने सरकार को चंदे कर्जे दिलाने में बड़ी मदद की है तो उन से कमिशन के **chairman** साहिब ने पूछा कि आप बताएं कि यह जो आपने चंदे और कर्जे वसूल कर दिए और इनकी मदद की जिसका जिक्र कि आपके **service record** में भी है यह किस तरह आपने हासिल किए । यह वसूली जो आपने की है वह लोगों की रजामन्दी के मुताबिक की, **oblige** करके या जाती लिहाज से की या डंडे और दबाव डाल कर की । वह तहसीलदार हंस कर कहने लगे जैकि **E. A. C.** के उर्मद-वार थे और इसी लिए वहां गए थे कि जनाब आप मुझ से क्या पूछते हैं आप भी तो **D. C.** रह चुके हैं और आप भी जानते हैं कि किसी अफसर को चंदे या कर्जे मांगने के लिए कहने के मायने ही यही होते हैं कि दबाव और **undue pressure**

[पंडित श्री राम शर्मा]

डाल कर लिए जाएं। अगर न दे तो उसका नतीजा कहीं न कहीं दूसरी शकल में अभी या कुछ देर बाद भुगतना पड़ेगा। यह काम जो कराए जाते हैं इन का तो मतलब ही यही होता है कि ऐसे तो लोग देते नहीं अब ज़रा आप कोशिश कर के देखें और अपने इस्तिमरारत का इस्तेमाल कर के लें.....

वित्त मंत्री : क्या वह E.A.C. बन गया था ? (हंसी)।

पंडित श्री राम शर्मा : अगर पता आपको लग जाता तो शायद इस से भी कुछ ज्यादा बन जाता जैसा कि महकमा नहर में हुआ था। एक दफ़ा मैं महकमा नहर के एक S. E. साहिब को मिला और उसे बताया कि आपके महकमा में ठेकेदारों में इस तरह से बेइमानी चलती है और आपके अफसर इस तरह से उन से मिले रहते हैं। इनको बन्द करो। वह मुझे बड़े आराम से मिले और मुझ से बड़ी मीठी मीठी बातें कर के सब कुछ पूछ लिया। जब मैं वहां से गया तो उन्होंने सब से पहला यह काम किया कि पता लगाओ वह कौनसा ठेकेदार है जिस ने इतने काम की और भेद की बातें श्री राम को बताई। वह बैचारा ठेकेदार ठेकेदारी से बाहर निकाल फेंका गया है। वह तो क्या अब उसकी औलाद भी ठेकेदारी में नहीं आ सकती है (हंसी)। इसी तरह से इनकी नीयत साफ नहीं है। गवर्नमेंट भ्रष्टाचार और corruption को दूर करने का बड़ा ढोल पीटती है। खैर पीटना भी चाहिए मगर पीटे तब अगर कुछ करने कराने का भी मनशा हो। अगर यह इस को बंद कर दें तो हाउस खुश होगा और हाउस की खाहिश है कि यह रिश्वत बंद हो। मगर यह खुद इसे चलाते हैं। क्या अफसरों का यह चंदे इकट्ठे करना रिश्वत नहीं? आखिर रिश्वत और चंदों में फर्क क्या है? अगर कोई अफसर 100 रुपया लेकर जायज़ या नाजायज़ काम करते हैं—हां कई तो काम करके ही पैसे लेते हैं—तो अगर वह उन रुपयों को चंदे में दे देता है तब तो वह फर्ज़ बन गया अगर वह उसी रुपये को अपनी जेब में डाल ले तो वह रिश्वत बन जाती है। अफसर जिस किसी से कोई चंदा लेता है तो उसका पहले थोड़ा बहुत काम कर देता है और उसे oblige करता है और फिर वह भी चंदा देता है तो यह रिश्वत नहीं है तो और क्या है? वह कौनसा licensee है जिसको Arms license मिला हुआ हो और वह अफसर जो license देता है उस ने license देने से पहले चंदा न ले लिया हो? वह कौनसा registrar, तहसीलदार, नायब-तहसीलदार है जिस ने Red cross का चंदा लिए बगैर काम किया है। जब लोगों को कोई काम रजिस्टरी वगैरा का होता है तो जाते ही पहली यह शर्त चंदे वाली लगती है। मैं किसी का नाम ले कर नहीं कहता, रोहतक के अंदर एक Registrar साहिब बैठे थे एक ex-Municipal Commissioner साहिब वहां गए और कहा कि मुझे एक रजिस्टरी करानी है। उस ने कहा बड़ी अच्छी बात है लाओ 72 रुपये Red cross का चंदा। डी. सी. साहिब जो Red cross का मेला कर रहे हैं उस के लिए चाहिए। यह देखो इतनी कापियां मेरी मेज़ पर पड़ी हैं बहुत से पटवारियों वगैरा को दे रखी हैं। इसी तरह कर करा कर इकट्ठा करना है। वह भी लाला साहिब ex-Municipal

Commissioner थे, शहर के रहने वाले थे, पढ़े-लिखे थे, कहने लगे कि ऐसा कोई कायदा चंदा मांगने का नहीं है, वगैरा २ । Registrar साहिब ने कहा अच्छा तो यह बात है तो लो फिर यह रजिस्टरी भी हो गई । उसने मेज से उठाई और वह उठा दूर फेंकी । वह साहिब रजिस्टरी उठा कर लंगड़ाते हुए घर भागे । स्पीकर साहिब, मुकदमों तक नौबत पहुंची । A.D.M. साहिब आठ नौ महीने तक तारीख पर तारीखें डालते चले गए आखिर वह case हाई कोर्ट तक गया और वहां से हुक्म हुआ कि इस केस को रोहतक से करनाल को बदल दो । फिर कहीं मुआफियां वगैरा मांग कर राजी नामा हुआ और यह खत्म हुआ । हर जगह ऐसा ही हो रहा है । हमारी गवर्नमेंट की बदनामी का बहुत बड़ा कारण जो भ्रष्टाचार के बाद दूसरे नंबर पर है वह यही चंदों वगैरा का मांगना है और इन कज्रों का अफसरों और सरकारी मुलाजिमों के जरिये हासिल करना है । मेरे काबिल दोस्त चौधरी लहरी सिंह जी भी जब मिनिस्टर थे रोहतक की Sugar Mill के लिए जब चंदे इकट्ठे करते फिरते थे तो इन के साथ भी पुलिस के सिपाही, थानेशर, consolidation के अफसर और दोगर मुलाजिम सब साथ जाते थे । इसी तरह एक बार..... [अध्यक्ष महोदय : आपको गलती लगी है वह तो ऐसे ही बाड़ी गाड़ होते हैं । (हंसी) (You have made a mistake. They are just body guards.) (Laughter)]

स्पीकर साहिब ! आप अच्छी तरह से जानते हैं कि किस तरह गवर्नमेंट के अफसर सिफारिशों पर काम करते हैं । इस में मेरे दोस्त चौधरी साहिब का कोई कसूर नहीं सारी दुनिया में ऊपर से नीचे तक के अफसर ऐसे कामों में हिस्सा लेते हैं । कुछ अरसा हुआ पंडित जवाहर लाल नेहरू ने हमारे जिले में आना था । वहां के डिप्टी कमिश्नर के इशारे पर जिला के पटवारियों के नाम हुक्म जारी हुआ कि पंडित जी की पार्टी के लिए चंदा जमा करो । आनन फानन चार पांच हजार रुपया इकट्ठा हो गया । जब पंडित जी वहां तशरीफ लाये तो उन के एजाज में एक पार्टी दी गई लेकिन उन्होंने वहां पहुंच कर कहा कि क्यों निकम्मी बातें करते हो । इसलिए, स्पीकर साहिब, मैं कहूंगा कि यह एक आदमी की बीमारी नहीं बल्कि अगर आप और मैं भी ऐसी पोजीशन में हों तो ऐसी हरकतें करने पर मजबूर हो जायेंगे ।

अध्यक्ष महोदय : कम से कम मैं ऐसा नहीं होना चाहता । (At least I would not like to be so.)

पंडित श्री राम शर्मा : जहां तक, स्पीकर साहिब, आप का ताल्लुक है मैं यह अलफ्राज withdraw करता हूं और अपने लिए रहने देता हूं । मैं सिर्फ आदत की बिना पर ऐसा नहीं कह रहा मैं तो यह महसूस करता हूं कि ऐसी मर्ज और बीमारी बबा की सूरत में फैल रही है । पटवारों अगर किसी जमोंदार को पकड़ कर कहें कि फलां काम के लिए चंदे की जरूरत है तो उस की क्या मजाल कि वह हीलोहुज्जत करें । इनकम टैक्स अफसर किसी मंडी में जा कर खड़ा हो कर किसी लाले को कह दे कि चंदा जमा करता है तो उस की क्या हिम्मत है कि इन्कार कर दे । इसी तरह से consolidation के अफसर गांव में जा कर चंदे के लिए अपील करें तो सारे गांव वाले खुशी से मान जाते हैं क्योंकि वे जानते हैं कि अगर नाक भवें चढ़ाई तो उनकी जमीन इधर से उधर हो जायेगी ।

[संजित श्री राम शर्मा]

इस तरह से थानेदार हैं जो समझते हैं कि लोगों की गर्दन उन के हाथ में है जिस वक्त चाहें उन का दम निकाल कर रख दें । ऐसे हालात **corruption** की जड़ों को मजबूत करते हैं । फिर जो अफसर ना-अहल होते हैं वे **corrupt** होते हैं । वे ऐसे मौकों की तलाश में रहते हैं कि किसी तरह से अपने अफसरों और गवर्नमेंट की खुशनूदी हासिल कर सकें । यह आदमी ऐसे मौकों पर गवर्नमेंट का चन्दा इकट्ठा करने में सब से पेश पेश होते हैं और यह काम करने का उन के दिल में मस पैदा हो जाता है । मुझे गुड़गांव के डिप्टी कमिश्नर का पता है वह बेशुमार कापियां बेच बेच कर गुरद्वारों और मन्दिरों के लिए चन्दा इकट्ठा किया करता था । इस वजह से गवर्नमेंट के नोटिस में लाना पड़ा और शायद उसे अपने ओहदे से हाथ धोने पड़े हों । यह गवर्नमेंट इन अफसरों को इस रास्ते पर चलाती है और उस के बाद वे खुद अपनी मर्जी से भी यह काम करने लग जाते हैं । मेरे कहने का मतलब यह है कि अगर गवर्नमेंट अपनी सलामती चाहती है और भ्रष्टाचार को **Administration** से दूर करना चाहती है तो बुनियादी बात यह है कि सरकारी मुलाजमों से वे काम हरगिज न लिये जायें जो उनकी ऐन और बाकायदा ड्यूटी में शामिल नहीं हैं । अगर गवर्नमेंट इस असूल पर कारबंद न रहेगी तो उन्हें लाजमी तौर पर **corruption** करने की आदत पड़ जायेगी और वे अपनी **duty** से गाफ़िल रहेंगे । वे इस बात की इंतज़ार में रहेंगे कि जब भी **promotion** का वक्त आयेगा तो अफसरों को यह कह कर खुश कर लेंगे कि हम ने फलां मौके पर इतना चन्दा जमा कर दिया था । यह सवाल सरकारी अफसरों से कर्जा या चन्दा इकट्ठा करना बंद करने का नहीं है बल्कि **corruption**, भ्रष्टाचार, रिश्त खोरी और इस तरह की गलत बातों की रोक थाम का है । अलवत्ता गवर्नमेंट अगर कर्जा या चन्दा फ़राहम करने के लिए कुछ अफसर अलहदा मुकर्रर कर दे तो मुझे कोई एतराज न होगा । अगर गवर्नमेंट ने डिप्टी कमिश्नरों, **Consolidation Officers**, थानेदारों, इन्कम टैक्स अफसरों की मारफत यह काम लेना है तो इन **agencies** की मारफत आप की **administration** जो बिगड़ रही है इस से ज्यादा बिगड़ जायेगी । मैं यह समझता हूँ कि कि इस असेम्बली की यह जिम्मेदारी है जो दिन रात अपनी आंखों के सामने **Administration** में **corrupt practices** की भयानक तस्वीर देखती है । जब भी कभी **Red Cross** का मेला होता है तो ऐसा चन्दा जमा करने के लिए जो **means** इस्तिहार किये जाते हैं—कापियां छपवा कर तहसीलवार, थानेवार तकसीम की जाती है और हिदायतें जारी की जाती हैं कि फलां तारीख तक इतना चन्दा **collect** किया जाये । इस तरह से **corruption** का एक रास्ता खुला हुआ है और इन लोगों की एक आदत सी बन जाती है । जो सरकारी मुलाजम इस तरह से लोगों को **obligation** लें—कभी किसी को खुशामदाना “लाला जी” किसी को “चौधरी साहिब” कह कर मुखातिब हों तो वे भला अपना काम **independent** रह कर कैसे सरअंजाम दे सकते हैं । यह ज़रूरी है कि गवर्नमेंट अपने मुलाजमों और अफसरों को ऐसी हालत में रखे कि वे किसी के सामने अपना हाथ न फैलाएं और फखर से अपना सिर ऊंचा रख सकें । चंदे मांगना एक किस्म की भीख है यह कह कर कि “दो बाबा—गवर्नमेंट के लिये दो” इस तरह से चंदे मांगने से भला गवर्नमेंट

के अफसरों की कैसे **independence** बरकरार रह सकती है। अगर गवर्नमेंट का काम नहीं चलता तो उसे चाहिये कि इस मकसद के लिए एक नया महकमा खोल दे और जिन अफसरों को **patronise** करना है उन्हें इस महकमे में **depute** कर दे। जिस तरह से कम्पनियों के एजेंट कर्जा **float** करते हैं इसी तरह से यह अफसर भी गवर्नमेंट के लिये कर्ज और चं जमा कर दिया करेंगे। लेकिन अगर, स्पीकर साहिब, गवर्नमेंट ने ऐगजक्टिव अफसरों, मैजिस्ट्रेटों, थानेदारों और डिप्टी कमिश्नरों से यह काम लेना है तो मैं कहूंगा कि वह **Administration** से **corruption** को दूर करने का ख्याल बिल्कुल तरक कर दे। यह कोई भेरा जातो तौर पर या मैम्बरों के नफा नुकसान की बात नहीं है यह पंजाब के 1½ करोड़ लोगों के साथ बेकानुनी चीज चल रही है। बजाय अफसरों को **politics** से अलग थलग रखने के, गवर्नमेंट ने एक तरीके से **corruption** का रास्ता खोल रखा है। कई औकात खेला गया है कि अफसरों की पुश्त पर हाउस के मेम्बरान हो जाते हैं। इसलिए मैं गवर्नमेंट से अपील करूंगा कि इस **corruption** को, इस **open loot** को, इस ज़बर्दस्ती को जोकि एक रास्ता है अफसरों को बिगाड़ने का, **Administration** को सत्यानास करने का, बंद करने के लिए मुअस्सर इकदाम उठाये जायें। इस सिलसिले में मुझे एक वाक्या याद आ गया है कि रोह्तक में एक तहसीलदार छः वर्ष तक तैनात रहा। उस में खूबी यह थी कि लोगों को डंडे मार कर चंदे वसूल किया करता था। वह कहता था कि अगर अफसराने वाला मुझे थानेदारी का काम करने के लिए कहें तो थानेदारी करता हूं और अगर तहसीलदारी का काम लेना चाहें तो तहसीलदारी कर देता हूं। इन वाक्यात के होते हुए मैं चीफ मिनिस्टर साहिब से उम्मीद करता हूं कि वह इन बातों को महसूस करते हुए खड़े हो कर कहेंगे कि वह इस **recommendation** को मानते हैं। अगर वह नहीं मानेंगे तो मैं कहूंगा कि वह गवर्नमेंट का बेड़ा शर्क करने पर तुले हुए हैं।

1-30 p.m.

The Sabha then adjourned till 9-30 a.m. on Friday, the 24th August, 1956.

Punjab Vidhan Sabha Debates

250
24th August, 1956

VOL. II—No. 5

OFFICIAL REPORT

CONTENTS

Friday, 24th August, 1956

	PAGE
Starred Questions and Answers ...	(5)1
Unstarred Question and Answer ...	(5)23
Presentation of the Supplementary Estimates (1st Instalment) 1956-57 ...	(5)23
Presentation of the Report of the Estimates Committee on the Supplementary Estimates (1st Instalment) 1956-57 ...	(5)23
Extension of time for presenting the final report of the Joint Select Committee on the Punjab State Medical Practitioners' Registration Bill ...	(5)24
Bill(s)—	
The Punjab Bhudan Yagna—1955 ...	(5)24—(5)75

CHANDIGARH

Printed by the Controller, Printing and Stationery, Punjab
1958

Price : 4.60 nP.

ERRATA

PUNJAB VIDHAN SABHA DEBATE, VOL. II, NO. 5, DATED
THE 24TH AUGUST, 1956.

<i>Read</i>	<i>For</i>	<i>On page</i>	<i>Line</i>
होशियारपुर	इोशियारपुर	(5)7	2
challaned	challan	(5)8	10
objective	objecttive	(5)35	5th from below
this	th s	(5)36	5th from below
digress	digess	(5)44	5
मुताबिक	बुताबिक	(5)65	22

TABLE

197

197

197

197

197

197

197

infor
to th

PUNJAB VIDHAN SABHA

Friday, 24th August, 1956.

The Vidhan Sabha met in the Assembly Hall, Sector 10, Chandigarh Capital, at 9.30 a. m. of the Clock. Mr. Speaker (Sardar Gurdial Singh Dhillon) in the Chair.

STARRED QUESTIONS AND ANSWERS

TOURS BY MINISTERS AND DEPUTY MINISTERS

*6724. Shri Teg Ram : Will the Chief Minister be pleased to state—

- (a) the total mileage covered on tours by each of the Ministers and Deputy Ministers in the State by road and rail, respectively, during the months of May, June and July, 1956 ;
- (b) the amount of daily allowance drawn by each of the Ministers and Deputy Ministers during each of the months mentioned in part (a) above ;
- (c) the total expenditure incurred on account of petrol consumed in each of the Ministers and Deputy Ministers car and on payment of Travelling Allowance to the staff etc., during the period mentioned in part (a) above ?

Sardar Partap Singh Kairon : A statement containing the available information is laid on the Table. The rest of the information will be furnished to the Member as early as possible.

[Chief Minister]

Statement showing the total mileage covered on tours by each of the Ministers and Deputy Ministers during the months of May, June and July, 1956, the amount of daily allowance drawn by them, expenditure incurred on the petrol consumed in their cars and on payment of Travelling Allowance to their staff.

Minister concerned	Total mileage covered		Amount of Daily Allowance drawn			Expenditure incurred on petrol	Expenditure on payment of Travelling Allowance to the staff
	By Road	By Rail	May, 1956	June, 1956	July, 1956		
	Miles	Miles	Rs A. P.	Rs A. P.	Rs A. P.	Rs A. P.	Rs A. P.
Chief Minister ..	9,556	318	270 0 0	435 0 0	255 0 0	1,686 0 0	2,656 4 0 (This does not include Travelling Allowance drawn by the driver and the gunman.)
Irrigation and Power Minister	12,309	..	367 8 0	303 12 0	367 8 0	2,304 0 0	1,422 14 0
Revenue, Education and Rehabilitation Minister	5,675	..	330 0 0	330 0 0	150 0 0	1,096 12 6	1,016 5 0 (This does not include, Travelling Allowance drawn by the driver and the gunman.)
Finance Minister ..	Information is not yet available						

Public Works Minister	6,666	..	195 0 0	345 0 0	360 0 0	2,034 15 6	335 4 0 (Bills for month of July, 1956, not yet drawn).
Agriculture and Pan-chayats Minister	Information is not yet available						
Deputy Minister Local Government and Community Projects	Ditto						
Deputy Minister, Development	6,683	..	No daily allowance has yet been drawn for these months as the question relating to the Travelling Allowance Rules of Deputy Ministers is still under consideration of Finance Department and Accountant-General, Punjab.			1,408 12 0	No Travelling Allowance has so far been drawn by the staff.
Deputy Minister Labour	5,571 (Information for the period from 27th June, 1956, to 3rd July, 1956 is not available as the journeys were performed in the staff-car of the Punjab Roadways.)	125	No daily allowance has yet been drawn for these months as the question relating to the Travelling Allowance Rules of Deputy Ministers is still under consideration of Finance Department and Accountant-General, Punjab.			1,041 0 0	No Travelling Allowance has so far been drawn by the staff.

श्री तेग राम : क्या मंत्री महोदय बताने की कृपा करेंगे कि मंत्रियों और उपमंत्रियों की जो private visits होती हैं उन का कारों पर पट्रोल बगैरह जो खर्च होता है वह सरकार देती है या वह खुद देते हैं ?

मुख्य मंत्री : क्या होती हैं ? क्या पूछा ?

श्री तेग राम : Private visits यानी दौरो के बारे में पूछा है ।

अध्यक्ष महोदय : क्या आप का मतलब non-official visits से है ? (Does he mean to refer to non-official visits ?)

मुख्य मंत्री : यह तो मुझे पूरा पता नहीं । पूछ कर और पता करके बताया जा सकता है । वैसे मेरा अपना ख्याल यह है कि private दौरो का तो वही देते होंगे ।

LATHI CHARGE AT HOSHIARPUR ON THE 17TH JUNE, 1956

*6740. Shrimati Sita Devi : Will the Chief Minister be pleased to state—

- (a) whether it is a fact that there was a lathi charge by the Police on the morning of 17th June, 1956, at Hoshiarpur ; if so, the number of men, women and children, separately, who received injuries as a result thereof ;
- (b) whether it is a fact that arrests were also made on 17th June, 1956, at Hoshiarpur ; if so, the number thereof ;
- (c) whether it is also a fact that the persons arrested, referred to in part (b) above, were beaten at the Police Station after their arrest ; if so, the number of persons who received injuries as a result of the beating ;
- (d) whether any extra police force was requisitioned from outside Hoshiarpur District for use at Hoshiarpur on 17th June, 1956.

Sardar Partap Singh Kairon : (a) Yes. 38 men received injuries. This number is based on those who were treated in Civil Hospital or were arrested and thus their injuries were known. Any others, who fled and kept away and, if injured, had themselves examined by private doctors, who did not supply information to the authorities, are not included.

No women or children who might have received injuries in the Lathi charge came for treatment at the Civil Hospital nor did they give any information to the authorities about their having been so injured. As such their number is not known and is not included in the above figure.

(b) Yes. 45 persons were arrested.

(c) No. Does not arise.

(d) No. Not particularly for the 17th. Extra Police had, however, been requisitioned from outside to maintain law and order in view of the continuous agitation by the Maha Punjab Samiti and B. J. Sangh workers since 13th June, 1956.

श्रीमती सीता देवी : मंत्री जी ने सवाल के जवाब में बताया है कि 38 आदमी जिन को चोटें आई Civil Hospital में दाखिल हुए, बाकी जिन को चोटें लगीं मगर hospital में admit नहीं हुए उनका पता नहीं। क्या उनके knowledge में है कि वहां Indian Medical Association की तरफ से एक कमेटी बनी थी उस ने भी इलाज किया और रिपोर्ट.....

अध्यक्ष महोदय : आपने यह नहीं पूछा था। This does not arise. (The hon. Lady Member had not enquired about it. This does not arise.)

श्रीमती सीता देवी : मैं ने यह तो नहीं पूछा था कि हस्पताल में कितने admit हुए। मैंने तो यह पूछा कि कुल कितनों को चोटें आईं। तो मैं पूछती हूं कि क्या जो हस्पताल में दाखिल नहीं हुए मगर Indian Medical Association की कमेटी ने treat किए और उस कमेटी ने अपनी report भी दी। क्या वह तादाद भी उन के knowledge में है या नहीं ?

अध्यक्ष महोदय : यह कैसे पैदा होता है ? Private बातों का इन को कैसे पता हो सकता है ? (How does it arise ? How is the hon. Minister expected to know about these private affairs ?)

श्रीमती सीता देवी : स्पीकर साहिब, उन के जवाब से पैदा होता है। उन्होंने कहा है...

अध्यक्ष महोदय : आप तो information दे रही हैं। (The hon. Lady Member is giving information.)

श्रीमती सीता देवी : चलो मैं और पूछ लेती हूं। क्या यह इन के knowledge में है कि श्रीमन्नारायण कमेटी जो enquiry करने गई थी उस के सामने भी Indian Medical Association Committee ने injured लोगों को पेश किया और उस ने उन को examine किया ? इस का जवाब तो दें।

अध्यक्ष महोदय : क्या यह मूल सवाल में आपने पूछा है ? यह इस से पैदा नहीं होता। (Has the hon. Lady Member asked for this information in the main question ? This does not arise.)

श्रीमती सीता देवी : स्पीकर साहिब, मैं ने सब के बारे में पूछा है जिन को चोटें आई थीं मगर इन्होंने सिर्फ यही कहा कि 38 injured हुए जो हस्पताल में दाखिल हुए। इसी लिये मैं पूछती हूं कि जो enquiry report आई है उस से भी इन को पता लगा है या नहीं लगा है ?

Mr. Speaker : I do not allow this question.

श्रीमती सीता देवी : अच्छा तो और पूछ लेती हूं। मंत्री जी ने बताया है कि इतने आदमी arrest हुए हैं मगर मैं ने पूछा था कि जो आदमी arrest किए गए क्या उन को भी चोटें लगी या नहीं ?

माल, शिक्षा तथा पुनरवास मंत्री : वह तो बता दिया है।

श्रीमती सीता देवी : स्पीकर साहिब, क्या दूसरे मंत्रियों को बीच में बोलने का अधिकार है जब कि मुख्य मंत्री जवाब दे रहे हैं। यह क्यों दखल देते हैं (*Interruptions*).

Mr. Speaker: Order, order. He has replied to this question that 38 persons received injuries.

श्रीमती सीता देवी : यह तो (a) part का है, (c) पार्ट का क्या जवाब दिया है ? मैं ने पूछा है कि क्या उन को जो arrest किए गए उन को police station में पीटा गया है ?

Mr. Speaker: He says 'no'.

श्रीमती सीता देवी : क्या इनके knowledge में नहीं है ?

अध्यक्ष महोदय : Knowledge में तो कई बातें होती हैं वह सब कैसे बता सकते हैं ? (They have so many things in their knowledge but how can they tell all of them) ?

MURDERS AND DACOITIES IN THE STATE

*6742. Shrimati Sita Devi : Will the Chief Minister be pleased to state the total number of murders and dacoities committed, district-wise, in the State during the period from 1st January, 1955 to 1st August, 1955 and from 1st January, 1956 to 1st August, 1956, separately ?

Sardar Partap Singh Kairon : A statement is laid on the Table.

Statment showing the total number of murders and dacoities committed, district-wise, in the State during the period from 1st January, 1955 to 1st August, 1955 and from 1st January, 1956 to 1st August, 1956.

District	Number of murders committed		Number of dacoities committed	
	From 1st January, 1955 to 1st August, 1955	From 1st January, 1956 to 1st August, 1956	From 1st January, 1955 to 1st August, 1955	From 1st January, 1956 to 1st August, 1956
Hissar ..	35	30	..	..
Rohtak ..	20	21	..	..
Gurgaon ..	5	14	1	1
Karnal ..	23	26	1	4
Ambala ..	15	15	3	..
Simla ..	..	..	..	..
Kangra ..	3	7	..	..
Hoshiarpur ..	5	14	..	1
Jullundur ..	21	29	..	..
Ludhiana ..	25	28	..	..
Ferozepur ..	54	66	..	2
Amritsar ..	39	32	..	..
Gurdaspur ..	19	20	2	1
Total ..	264	302	7	9

श्रीमती सीता देवी : यह जो statement मुझे मिली है इस में बताया गया है कि 1955 में गुड़गांव में पांच murder हुए और 1956 में 14, इसी तरह डोशियारपुर में 1955 में 5 और 1956 में 14, जालन्धर में 1955 में 21 और 1956 में 29 बर्ग २। तो मैं जानना चाहती हूं कि murders की तादाद इतनी क्यों बढ़ गई है ?

मुख्य मंत्री : मैं कैसे बता सकता हूं कि कैसे बढ़ी है। लोग खुद लड़ पड़ते हैं और एक दूसरे को मार देते हैं। फिर लोग agitation जो कर रहे हैं और सरकार का ध्यान उधर लगा रहता है।

श्रीमती सीता देवी : क्या मुख्य मंत्री जी बतायेंगे कि क्या सरकार कोई इन्तजाम कर रही है कि आगे को इन murders की तादाद न बढ़े और कम हो ?

मुख्य मंत्री : नहीं बढ़ेगी, अगर कुछ hon. Members यह जो agitations हैं इन में कम हिस्सा लिया करेंगे। फिर सरकार का सारा ध्यान इसी तरफ होगा।

श्रीमती सीता देवी : क्या मुख्य मंत्री साफ २ बतायेंगे कि वह कौन से hon. Members हैं जो हिस्सा लेते हैं ?

मुख्य मंत्री : यह तो general appeal है जो समझने वाले हैं वह खुद ही समझ लेते हैं (हंसी)।

श्रीमती सीता देवी : स्पीकर साहिब, क्या चीफ मिनिस्टर साहिब को यह अधिकार है कि वह सवालों के जवाब में पहलियां डालें और साफ साफ न बताएं ?

अध्यक्ष महोदय : बहनों से ऐसे ही बातें करते हैं। (हंसी) (With sisters, the hon. Chief Minister talks in that strain.) (Laughter)

श्रीमती सीता देवी : यहां मैं बहन की हैसियत से नहीं सवाल कर रही मैम्बर की हैसियत से कर रही हूं। इन को साफ जवाब देना चाहिए।

श्री बाबू दयाल : क्या मंत्री जी बताएं कि यह जो dacoities की तादाद दी हुई है वह कौन सी तारीख तक दी है ?

अध्यक्ष महोदय : आप ने तारीख तो नहीं साल पूछा है। (The hon. Member did not ask for the date but the year.)

श्री बाबू दयाल : मैं यह पूछना चाहता हूं कि यह साल भी शामिल है या नहीं ?

अध्यक्ष महोदय : यह पैदा नहीं होता। (This does not arise.)

श्री बाबू दयाल : क्या पैदा नहीं होता ?

अध्यक्ष महोदय : जो आप पैदा करने की कोशिश कर रहे हैं (हंसी)। (Whatever he is trying to raise.) (Laughter)

श्री बाबू दयाल : देखिए स्पीकर साहिब, आप मेरी बात का हमेशा ही मखौल उड़ाते हैं। मेरी बात पूरी सुनते ही नहीं। (हंसी)।

MUKERIAN DACOITY CASE

*6784. Shri Rala Ram : Will the Chief Minister be pleased to state the number of persons implicated in the Mukerian Dacoity case who have been (i) shot dead in Police encounters and (ii) so far arrested and put on trial ?

Sardar Partap Singh Kairon : There were eight culprits responsible for the dacoity in Mukerian Police Station on 1st/2nd April, 1956. Four have been arrested, 3 shot dead in armed encounters with the Police and one was shot dead in U. P. in a brawl with an associate while in a drunken condition. Three accused have been challan'd. The fourth was arrested only very recently in (U. P.) by a party of Punjab Police. He will be challan'd shortly.

श्री प्रबोध चंद्र : क्या वजीरे आजम साहिब बतायेंगे कि जैसा उन्होंने बताया है कि तीन डाकू मारे गये हैं, एक बड़े लीडर ने इलजाम लगाया है कि उन्हें घर से पकड़ कर मारा गया, क्या इस सिलसिले में गवर्नमेंट ने कोई enquiry की है ?

मुख्य मंत्री : स्पीकर साहिब, मैं आप की विसातत से कहना चाहता हूँ कि यह सवाल तो पैदा नहीं होता कि बड़े लीडर ने इलजाम लगाया है। इस सिलसिले में enquiry की गई होगी जो साबित हुआ होगा वही हम ने किया। जहां तक मुझे याद है यह डाकू पुलिस के मुकाबले में मारे गये थे।

श्री प्रबोध चंद्र : वजीरे आजम ने फरमाया है कि मेरा ख्याल है। I want that he should be definite। इस सिलसिले में Prime Minister of India को रिपोर्ट दी गई है। मास्टर तारा सिंह ने definite allegations गवर्नमेंट के खिलाफ लगाए हैं कि इन को गांव से पकड़ कर मारा गया। The Chief Minister should give a definite reply.

Chief Minister : How can I give a definite answer when there is no definite question before the House ?

श्री प्रबोध चंद्र : क्या वजीरे आजम साहिब बतायेंगे कि इस तहकीकात के बाद कोई माल भी बरामद हुआ था ?

मुख्य मंत्री : मैं इस वक्त नहीं बता सकता कि कितने हथियार बरामद हुए, या कितना रुपया बरामद हुआ।

श्री प्रबोध चंद्र : क्या वजीर साहिब बतायेंगे कि चार डाकुओं में से जो जिन्दा हैं किसी को approver भी बनाया गया ?

मुख्य मंत्री : मेरे पास इत्तलाह नहीं।

Mr. Speaker : The hon. Member should give a fresh notice for this question.

DACOITIES IN THE STATE

*6785. Shri Rala Ram : Will the Chief Minister be pleased to state—

(a) the total number of dacoities committed in the State since 1st January, 1956 ;

(b) whether there has been an increase in the number of dacoities as compared with the figures for the half-year ending December, 1955.

Sardar Partap Singh Kairon : (a) None.

(b) Yes. There is an increase of one case of dacoity this year, as compared with the figures for the half year ending December, 1955. But, it may be added that for the five years 1942/46 i. e. immediately before partition, the rate of dacoities for the area which now forms Punjab (I) was 8 per month average i. e. 48 for the half year.

MURDERS IN THE STATE

*6786. Shri Rala Ram : Will the Chief Minister be pleased to state the total number of murders committed in the State in 1955 and 1956, separately?

Sardar Partap Singh Kairon : The number of murders committed during 1955 was 477 ; and during 1956 up to the 31st July the number is 302.

BUS STOPS AND FARE BETWEEN FAZILKA AND FEROZEPUR AND ABOHAR AND FAZILKA

*6725. Shri Teg Ram : Will the Chief Minister be pleased to state the number of bus stops, their distances from each other on the Fazilka-Ferozepur and Abohar-Fazilka routes together with the fares being charged by buses on these routes, respectively ?

Sardar Partap Singh Kairon : A statement is laid on the Table of the House.

Details of bus stops and fares on Fazilka-Ferozepur and Abohar-Fazilka routes

Name of Bus stops	Distance between the stops in miles	Fare charged from the starting Station		
FAZILKA-FEROZEPUR		Rs	A.	P.
Fazilka	..	..		
Ludhiana	..	9	0	5 0
Bhamba Batoo	..	2	0	7 0
Sukhera	..	4	0	9 0
Jalalabad	..	4	0	11 0
Jewo Rayeen	..	9.5	0	15 0
Mohanka Pindi	..	2.5	1	1 0
Hamid Halfuka	..	7	1	3 0
Karian	..	4	1	6 0
Khai	..	5	1	9 0
Ferozepur	..	7	1	12 0
Total	..	54		

[Chief Minister]

Name of Bus stops	Distance between the stops in miles	Fare charged from the starting Station
ABOHAR-FAZILKA		Rs.As.ps.
Abohar	..	..
Dangarkhera	5	0 3 0
Nihalkhera	3	0 5 0
Khuikhera	6	0 8 0
Beganwali	3	0 10 0
Wanwala	2	0 11 0
Fazilka	3	0 13 0
Total	22	

श्री तेग राम : यह जो मंत्री महोदय ने Abohar और Fazilka के मुतअल्लिक बताया है इन में 6,7,9 मील का फासला है।

अध्यक्ष महोदय : यह सवाल नहीं है। माननीय मैम्बर सूचना दे रहे हैं।
(It is not a question. The hon. Member is giving information.)

REPRESENTATION FOR STARTING DIRECT BUS SERVICE FROM ABOHAR TO FEROZEPUR AND BACK

*6726. Shri Teg Ram : Will the Chief Minister be pleased to state whether the Government has recently received any representation from the public and M.L.As. from Abohar to the effect that a direct Government bus service from Abohar to Ferozepore and back be started; if so, the action, if any, taken thereon ?

Sardar Partap Singh Kairon : Yes. The question is under consideration.

श्री तेग राम : यह कब से विचाराधीन है कि Abohar से Ferozepore तक सीधी बस जाया करेगी ?

मुख्य मंत्री : यह मुझे याद नहीं। यह इत्तलाह मिली है जो मैं ने दे दी है।

NATIONALISATION OF TRANSPORT IN THE STATE

*6761. Comrade Ram Chandra : Will the Chief Minister be pleased to state whether Government have decided to give up the policy of nationalisation of road transport in the State ; if so, when, together with its financial and other implications ?

Sardar Partap Singh Kairon : *First Part.* No.

Second Part. Does not arise.

श्री देव राज सेठी : क्या मुख्य मंत्री कृपा करके बतायेंगे कि क्या nationalization का सवाल गवर्नमेंट के ज़ेरे गौर है ?

मुख्य मंत्री : यह Central Government के Planning Commission ਨੂੰ ਮਿਲ ਕੇ ਦਸਿਆ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ ।

श्री देव राज सेठी : क्या पंजाब सरकार ने इस बारे में कोई सिफारिश की है कि nationalization की पालिसी को give up किया जाये ?

मुख्य मंत्री : Nationalization ਦੇ ਸੰਬੰਧ ਵਿਚ ਚਾਰ ਪੰਜ ਸਾਲ ਤੋਂ ਸਾਰਾ ਮਸਲਾ ਖਟਾਈ ਵਿਚ ਪਿਆ ਹੋਇਆ ਹੈ ।

श्री देव राज सेठी : क्या गवर्नमेंट ने nationalization की पालिसी को give up करने या slow करने के बारे में कोई सिफारिश की है; अगर की है तो वह exact क्या है ?

मुख्य मंत्री : ਜੇ ਮਾਨਯੋਗ ਮੈਂਬਰ exact policy ਦੇ ਸੰਬੰਧ ਵਿਚ ਜਾਣਨਾ ਚਾਹੁੰਦੇ ਨੇ ਤਾਂ ਇਸ ਸਵਾਲ ਦਾ ਅਲਹਿਦਾ ਨੋਟਿਸ ਦੇਣ ।

श्री देव राज सेठी : क्या गवर्नमेंट ने Nationalization of Transport का कोई alternative plan भी consider किया हुआ है ?

मुख्य मंत्री : ਉਹ Centre ਵਾਲੇ consider ਕਰ ਰਹੇ ਹਨ ।

सरदार चंनਣ ਸਿੰਘ ਧੂਤ : ਗਵਰਨਮੈਂਟ ਨੇ ਜਿਹੜੀ ਸਿਫਾਰਿਸ਼ ਕੀਤੀ ਹੈ ਉਹ ਇਸ ਦੇ ਹਕ ਵਿਚ ਕੀਤੀ ਹੈ ਜਾਂ ਇਸ ਦੇ ਖ਼ਿਲਾਫ਼ ?

मुख्य मंत्री : ਪੰਜਾਬ ਸਰਕਾਰ ਦੀ ਪਾਲਿਸੀ ਸ਼ੁਰੂ ਤੋਂ ਹੀ ਇਸ ਦੇ ਹਕ ਵਿਚ ਹੈ ।

WORKING HOURS OF DRIVERS OF CARS OF MINISTERS

*6762. Comrade Ram Chandra : Will the Chief Minister be pleased to state whether it is a fact that the Drivers of the cars of Ministers have to work longer hours than others ; if so, the reasons therefor together with the action Government intend to take in the matter ?

Shri Devi Lal (Chief Parliamentary Secretary) : No. Their normal working hours are from 9 a. m. to 7 p. m. with an interval of 1½ hours for lunch. For working longer hours and on sundays and closed holidays they are paid overtime allowance.

श्री देव राज सेठी : मिनिस्टर साहिबान जब कभी रात के वक्त सफ़र करते हैं तो क्या ड्राइवरों को overtime allowance मिलता है ?

चीफ़ पार्लियामेंट्री सैਕ्रेਟरी : जी हां, उन को overtime allowance मिलता है ।

श्री देव राज सेठी : यह allowance कब से मिलना शुरू हुआ है ?

चीफ़ पार्लियामेंट्री सेंक्रेटरी : इस के लिये नोटिस चाहिये ।

श्री धर्म बीर वासिष्ठ : क्या सुबह के 9 बजे से लेकर शाम के 7 बजे तक काम करने का प्रोग्राम strictly adhere किया जाता है ?

चीफ़ पार्लियामेंट्री सेंक्रेटरी : जी हां । Otherwise they get overtime allowance.

श्री धर्म बीर वासिष्ठ : जब डिप्टी मिनिस्टर साहिबान रात को बाहर जाते हैं तो भी ड्राइवरों को overtime allowance दिया जाता है ।

चीफ़ पार्लियामेंट्री सेंक्रेटरी : Deputy Minister साहिब से पूछियेगा ।

मुख मंत्री : उनका पुरी उरुं धिआल रधिया जांदा है ।

श्रीमती सीता देवी : अगर वे सुबह को जायें और रात के 11/12 बजे आयें तो उन्हें night allowance दिया जाता है ?

मुख मंत्री : एह गिसाब किताब दा सवाल है । इस लਈ नोटिस बागीदा है ।

सरदार चंनन सिंह यूत : जदें मनिस्टर कार विच private काम लਈ बाहर जांदे हन तं वी उनका नुं allowance मिलदा है ?

चीफ़ पार्लियामेंट्री सेंक्रेटरी : उन को सिर्फ petrol का खर्च देना पड़ता है और mobil oil का खर्च देना पड़ता है ।

सरदार चंनन सिंह यूत : एह clear नही कीता गिया कि एह खरच केत देंदा है ? एह सरकार देंदा है जं मानजेग मंत्री ?

मुख मंत्री : पहिला मनिस्टर नुं कार रखत लਈ 300 रुपिया माहवार conveyance allowance मिलदा सी । हुत उनका नुं सरकारी कारा provide कीतीआ गयीआ हन । हुत जदें एह private work लਈ आपनी कार बाहर ले जात तं उनका नुं petrol ते mobil oil दा खरच आप देता पेदा है ।

श्री धर्म बीर वासिष्ठ : क्या मुख्य मंत्री महोदय कृपया बतायेंगे कि क्या किसी ड्राइवर से ज्यादा समय तक काम लिये जाने की कोई शिकायत गवर्नमेंट को मौसूल हुई है ?

मुख्य मंत्री : नहीं जी ।

COMPLAINTS AGAINST EXECUTIVE OFFICER, MUNICIPAL COMMITTEE,
TARN TARAN, DISTRICT AMRITSAR

*6714. Sardar Darshan Singh : Will the Chief Minister be pleased to state—

(a) whether the Government has recently received any complaints from the public and members of the Municipality, Tarn Taran, District Amritsar, against the appointment and the functioning

of the Executive Officer of the said Municipality ; if so, the nature of the complaints and the action taken thereon ;

- (b) whether it is a fact that the Executive Officer referred to in part (a) above was removed from the post of Executive Officer, Municipal Committee, Patti, district Amritsar, following adverse remarks against him by the Deputy Commissioner, Amritsar ; if so, the reasons for his transfer to Tarn Taran as an Executive Officer ?

Sardar Partap Singh Kairon : (a) Complaints have been received from certain residents of Tarn Taran only against the Executive Officer regarding the execution of Municipal Works and the creation and the revision of grades of certain posts in the Committee. The Complaints are being inquired into by the Deputy Commissioner, Amritsar, whose report is still awaited.

(b) No. He resigned from the post of Executive Officer, Municipal Committee, Patti. He was not transferred to Tarn Taran by Government as no such power lies with them. He was selected by the Municipal Committee, Tarn Taran, as its Executive Officer and Government accorded approval to this appointment.

ਸਰਦਾਰ ਚੰਨਣ ਸਿੰਘ ਧੂਤ : ਕੀ ਚੀਫ ਮਨਿਸਟਰ ਸਾਹਿਬ ਦੱਸਣਗੇ ਕਿ ਜੇ ਮਿਉਨਿਸਪੈਲਿਟੀ ਨੇ ਉਸ ਐਗਜ਼ੈਕਟਿਵ ਅਫਸਰ ਨੂੰ ਆਪ ਚੁਣਿਆ ਸੀ ਤਾਂ ਫੇਰ ਕਮਿਸ਼ਨਰ ਨੇ ਉਸਦੇ ਖਿਲਾਫ਼ ਸ਼ਕਾਇਤ ਕਿਉਂ ਕੀਤੀ ?

ਮੁਖ ਮੰਤਰੀ : ਇਹ ਗੱਲਾਂ ਤੁਸੀਂ ਵੀ ਅਤੇ ਅਸੀਂ ਵੀ ਭੁੱਲੇ ਹੋਏ ਨਹੀਂ ਹਾਂ । ਪਹਿਲਾਂ ਚੁਣਿਆ ਗਿਆ ਅਤੇ ਫੇਰ ਲੜਾਈ ਹੋ ਗਈ । ਜਿਸ ਕਰਕੇ ਸ਼ਕਾਇਤ ਹੋ ਗਈ ।

SUPPLY OF WATER FROM OKHLA CANAL TO DISTRICT GURGAON

*6773. Maulvi Abdul Ghani Dar : Will the Minister for Irrigation and Power be pleased to state—

- (a) the date by which water is likely to be supplied to district Gurgaon from the Okhla Canal together with the names of the villages likely to be irrigated thereby ;
- (b) the quantity of water which is likely to be supplied to each of the villages referred to in part (a) above from the said canal ?

Professor Sher Singh : (a) The Gurgaon District is likely to get Kharif supplies from the Gurgaon Canal in year 1959. The names of villages likely to get water are given in the statement placed on the Table of the House.

(b) The quantity of water likely to be supplied to any village depends on its culturable commanded area at the rate of 3.5 cusecs per thousand acres.

[Minister for Irrigation and Power]

List of Villages to get supply from Gurgaon Canal

Serial No.	Name of Village	Serial No.	Name of Village
1	Sarayli	31	Chandaka
2	Rajpur Bangar	32	Bighoah
3	Kanauli	33	Milhapur
4	Mandauri	34	Dirainchi
5	Jal Khera	35	Kaunthalka *
6	Narsuli Khera	36	Karam Chandpur
7	Zain pur	37	Jai Singhpur
8	Mand Naka	38	Bibipur
9	Janachauli	39	Kalaryar
10	Kawalka khera	40	Gulesra
11	Chhanesa	41	Malai
12	Malki khera	42	Bajhara
13	Dhundak Khera	43	Husanpur
14	Haunchpuri Khurd	44	Khalilpur
15	Haunchpuri Khurd	45	Dubalu
16	Manakaka	46	Gangauli
17	Kherli Brahman	47	Chlepra
18	Hurithal	48	Kira
19	Dwarani Khera	49	Pundri
20	Lakh naka	50	Mirke
21	Bahupur	51	Baramgaka
22	Dhiranka	52	Kherajitla
23	Kukar Ghat	53	Aindhaka
24	Pahar Pur	54	Kairak
25	Burka Khera	55	Golpur
26	Dhandaaur Khera	56	Ujina
27	Naurangabad	57	Khalilpur
28	Ribar	58	Adalpur
29	Hasanpur Khera	59	Jajuke
30	Akbarpur	60	Shanapur

Serial No.	Name of Village	Serial No.	Name of Village
61	Kandhauti	92	Khiranthala
62	Jairu	93	Kutab Garh
63	Modelpur	94	Chahapera
64	Sakrona	95	Kotle
65	Bhanakpur	96	Bhagwa Khera
66	Karanki	97	Alampur Khera
67	Bhira	98	Hussanpur Nuh
68	Ramka	99	Adbar
69	Udaka	100	Partap Bas
70	Baddak	101	Ganduri
71	Raisike	102	Mahluka
72	Dhirdhaunke	103	Ransike
73	Gajarpur	104	Dahairkli
74	Chapra	105	Jalalpur
75	Barka Alimudinpur	106	Chilaloi
76	Rahna	107	Sultanpur
77	Maheshpur Khera	108	Bhimsike
78	Alampur Khera	109	Bhakalpur
79	Biwan	110	Kherlijila
80	Nuh	111	Bajarpur
81	Kherle	112	Mahukhera
82	Najbuke Bas	113	Baurangabad
83	Murad Bas	114	Kherli Dausa
84	Chapriwala Khera	115	Daurli Khera
85	Mioli Kalan	116	Aldaunka
86	Mohamad Pur	117	Kurthala
87	Guni Bas	118	Gopalpuri
88	Malab	119	Bainsi
89	Rauke	120	Machhrauli
90	Riwasan	121	Sudhaka
91	Ghasera	122	Gund Bas

[Minister for Irrigation and Power]

Serial No.	Name of Village	Serial No.	Name of Village
123	Naushahra	158	Mioli Khurd
124	Sangel	159	Shekhpur
125	Dpani Bus	160	Kotla
126	Ulaite	161	Akaira
127	Kaliake	162	Indri
128	Renbera	163	Mailawas
129	Har Senth	164	Rithaura
130	Shahpur	165	Rasulpur Khera
131	Kail Gaon	166	Salambha
132	Karnera	167	Duraikhera
133	Bangar	168	Khanpur Nuh
134	Khuntpur	169	Maunaki
135	Sailani	170	Dhanduke
136	Manuwas	171	Baburpur Nuh
137	Hilalpur	172	Nangal Shahpur
138	Ata	173	Agar Gaon
139	Kanwari Sike	172	Gohana
140	Baraunte	173	Madhi
145	Rupahaheri	174	Mau
146	Kaurali	175	Sat Putiaka
147	Barwar	176	Raipur
148	Sadain	177	Nazampur Nuh
149	Tapan	178	Jogipur
150	Chandiani	179	Morara
151	Kalan Khera	180	Sehatpur
152	Shahpur	181	Asaltpur
153	Kalari	182	Nurpur
154	Jogipur	183	Salarpur
155	Untake	184	Kiraoli
156	Khori Nuh]	185	Dadsia
157	Fazalpur Khera	186	Bandepur

Serial No.	Name of Village	Serial No.	Name of Village
187	Dhadar	199	Chandeoli
188	Sherpur Khadar	200	Panhera
189	Kiraon	201	Mujeri
190	Pilla	202	Nawada Tigaon. (Sadar pur)
191	Maharajpur	203	Gori
192	Janauli	204	Thanlari
193	Mandhanla	205	Sujwari
194	Khijurka	206	Mandkanla
195	Sotai	207	Jajuan
196	Behbalpur	208	Badraun
197	Ladhauri	209	Juon
198	Fatehpur Biloch		

ਸੀਲਵੀ ਅਬਦੁਲ ਗਨੀ ਡਾਰ : ਕੀ ਮਿਨਿਸਟਰ ਸਾਹਿਬ ਬਤਾਯੋਗੇ ਕਿ ਅਗਰ ਕੋਈ ਗਾਂਵ ਇਨ ਮੇਂ, ਜਿਨ ਕੋ ਪਾਨੀ ਦਿਯਾ ਜਾਨਾ ਹੈ, ਸ਼ਾਮਲ ਨ ਕੀਯਾ ਗਯਾ ਹੋ, ਕੀ ਉਸ ਕੋ include ਕਰ ਲਿਆ ਜਾਵੇਗਾ ?

ਮਾਲ, ਵਿਦਿਆ ਅਤੇ ਮੁੜ-ਵਸਾਉ ਮੰਤਰੀ : 209 ਪਿੰਡਾਂ ਦੀ ਇਹ ਲਿਸਟ ਦਿੱਤੀ ਗਈ ਹੈ। ਜੇ ਕੋਈ ਹੋਰ ਪਿੰਡ ਹੈ ਜਿਸ ਵਿਚ ਪਾਣੀ ਪਹੁੰਚ ਸਕਦਾ ਹੈ ਤਾਂ ਉਸ ਨੂੰ ਵੀ ਲਿਸਟ ਵਿਚ include ਕਰ ਲਿਆ ਜਾਵੇਗਾ।

ਸ਼੍ਰੀ ਖਸ਼ ਫੀਰ ਕਾਸਿਠ : ਕੀ ਮੰਤਰੀ ਜੀ ਬਤਾਯੋਗੇ ਕਿ ਯਹ ਜੋ ਪਾਨੀ ਦਿਯਾ ਜਾਨਾ ਹੈ ਯਹ flow irrigation ਕਾ ਹੈ ਯਾ lift ਕਾ ਮੀ ਹੈ ?

ਮੰਤਰੀ : ਇਹ ਸਭ flow irrigation ਦਾ ਹੈ। ਇਹ ਪਾਣੀ 1 ਲਖ 74 ਹਜ਼ਾਰ ਏਕੜ ਰਕਬੇ ਨੂੰ ਮਿਲੇਗਾ।

EJECTION OF TENANTS IN THE STATE

*6775. Maulvi Abdul Ghani Dar : Will the Minister for Revenue, Education and Rehabilitation be pleased to state the total number of tenants ejected in the State during the year 1956-57, together with the number of those who have again been restored to their lands ?

Sardar Gurbachan Singh Bajwa :

District	Number of tenants ejected during 1956-57	Number of tenants restored to their lands during 1956-57
Gurgaon ..	..	..
Simla ..	..	..
Jullundur ..	7	1

Note.—The information in respect of the other districts is being collected and will be supplied to the Member as soon as it becomes available.

DAMAGE CAUSED BY FLOODS IN VILLAGE KHABLPUR, DISTRICT GURGAON

*6798. Shri Babu Dayal Sharma : Will the Minister for Revenue, Education and Rehabilitation be pleased to state whether he is aware of the fact that village Khablpur, tehsil Rewari, district Gurgaon, was seriously affected by the floods and that there is in it still a lot of stagnant water which has caused the houses to collapse during this year ; if so, the measures adopted by Government to protect the village from the floods and relief, if any, given to the people ?

Sardar Gurbachan Singh Bajwa : The information is being collected and will be supplied to the member as soon as it is collected.

FLOODS IN GURGAON DISTRICT

*6800. Shri Babu Dayal Sharma : Will the Minister for Revenue, Education and Rehabilitation be pleased to state whether he is aware of the fact that Gurgaon District in general and Rewari Tehsil and Railway Station in particular have been the victims of floods; if so, the measures proposed to be taken by Government to save these areas ?

Sardar Gurbachan Singh Bajwa : Yes. About 60 villages of Gurgaon District including Rewari town were affected by a heavy downpour of about 10" rain and movement of accumulated water from the adjoining hills on the 25th and 26th July. There has been no loss of life. The damage caused to crops and houses is being assessed. Relief measures are being taken.

श्री बाबू दयाल शर्मा : क्या मंत्री महोदय बतायेंगे कि यह जो relief measures लिये जा रहे हैं उन में क्या monetary help भी शामिल है ?

ਮੰਤਰੀ : ਡਿਪਟੀ ਕਮਿਸ਼ਨਰ ਨੂੰ ਇਨਾਮਤ ਦਿੱਤੀ ਜਾਵੇਗੀ ਕਿ ਜਿੱਥੇ ਜਿੱਥੇ ਜਿਸ ਕਿਸਮ ਦੀ ਮਦਦ ਦੇਣ ਦੀ ਜ਼ਰੂਰਤ ਹੋਵੇ ਦਿੱਤੀ ਜਾਵੇ ।

श्री बाबू दयाल : यह जो मदद दी जानी है इस का क्या अंदाज़ा है ?

ਮੰਤਰੀ : ਡਿਪਟੀ ਕਮਿਸ਼ਨਰ ਨੂੰ relief ਲਈ ਮਦਦ ਦੇਣ ਦੀ ਇਜਾਜ਼ਤ ਦਿੱਤੀ ਜਾਵੇਗੀ ।

ਸ਼੍ਰੀ ਬਾਕੂ ਕਪਾਲ : ਕੀ ਅਜੇ ਤਕ ਉਸ ਦੀ ਜਾਨੇ ਵਾਲੀ ਮਦਦ ਦਾ ਅੰਦਾਜ਼ਾ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦਾ ?

ਮੰਤਰੀ : ਅਜੇ ਤਕ ਡਿਪਟੀ ਕਮਿਸ਼ਨਰ ਵੱਲੋਂ ਇਤਲਾਹ ਨਹੀਂ ਪਹੁੰਚੀ । ਇਤਲਾਹ ਇਕੱਠੀ ਕੀਤੀ ਜਾ ਰਹੀ ਹੈ । ਉਸਦੇ ਆਉਣ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਅੰਦਾਜ਼ਾ ਲੱਗੇਗਾ ।

ਸ਼੍ਰੀ ਧਰਮ ਥੀਰ ਕਾਸਿਥ : ਇਸ ਸਵਾਲ ਮੇਂ specific ਤੌਰ ਪਰ ਧਿਆਨ ਪੂਰਾ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਕਿ ਕੀ ਰਿਵਾੜੀ ਰੇਲਵੇ ਸਟੇਸ਼ਨ ਪਰ ਭਾਫ਼ ਸੇ ਨੁਕਸਾਨ ਹੁੰਦਾ ਹੈ । ਇਸ ਦਾ ਕੀ ਜਵਾਬ ਹੈ ?

ਮੰਤਰੀ : ਇਸ ਬਾਰੇ ਮੇਰੇ ਪਾਸ specifically ਇਤਲਾਹ ਨਹੀਂ ਆਈ । I have no specific information with regard to the railway station.

ਸ਼੍ਰੀ ਅਮਰ ਸਿੰਘ : ਕੀ ਪਬਲਿਕ ਦੀ ਤਰਫ਼ ਸੇ ਨੁਕਸਾਨ ਦੇ ਸੁਤਅਲਿਕ ਕੋਈ ਇਤਲਾਹ ਸਰਕਾਰ ਦੇ ਪਾਸ ਆਈ ਹੈ ?

ਮੰਤਰੀ : ਮੇਰੇ ਪਾਸ ਕੋਈ written report ਨਹੀਂ ਆਈ । It must have gone to the office, if at all it came.

ਸ਼੍ਰੀ ਬਾਕੂ ਕਪਾਲ : ਕੀ ਮੰਤਰੀ ਮਹੋਦਯ ਬਤਾਯੋਗੇ ਕਿ ਜਦ ਵਜ਼ੀਰ ਸਾਹਿਬ ਕੋਈ ਦੌਰੇ ਪਰ ਗਏ ਤਾਂ ਉਨ੍ਹਾਂਨੇ ਨੁਕਸਾਨ ਦਾ ਕੋਈ ਅੰਦਾਜ਼ਾ ਲਗਾਇਆ ?

ਮੰਤਰੀ : ਮੈਂ ਉਥੇ ਦੌਰੇ ਤੇ ਨਹੀਂ ਗਿਆ ।

ਸ਼੍ਰੀ ਧਰਮ ਥੀਰ ਕਾਸਿਥ : ਕੀ ਡਿਪਟੀ ਕਮਿਸ਼ਨਰ ਕੋ ਏਸੀ ਹੁਦਾਇਤ ਦੀ ਗੱਲ ਹੈ ਕਿ ਕੋਈ information ਮੇਜ਼ੇ ?

ਮੰਤਰੀ : ਉਸ ਨੂੰ telegraphically ਅਤੇ ਟੈਲੀਫੋਨ ਤੇ ਕਿਹਾ ਗਿਆ ਹੈ ਕਿ ਇਸ ਬਾਰੇ information immediately ਮੇਜ਼ੇ ।

ਸ਼੍ਰੀ ਅਮਰ ਸਿੰਘ : ਕੀ ਮੰਤਰੀ ਮਹੋਦਯ ਬਤਾਯੋਗੇ ਕਿ ਜਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਪਿਛਲੇ ਸਾਲ relief ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਸੀ ਉਸੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਅੱਜ ਦਿੱਤਾ ਜਾਵੇਗਾ ?

ਅਧਿਕ ਮਹੋਦਯ : ਆਪ ਕੋ ਜਵਾਬ ਦਿੱਤਾ ਜਾ ਚੁਕਾ ਹੈ, ਆਪ ਬਾਰ ਬਾਰ ਕੋਈ ਸਵਾਲ ਪੁੱਛ ਰਹੇ ਹੋ । (The hon. Member has already got the reply. He is repeating the same question over and over again.)

ਮੰਤਰੀ : ਡਿਪਟੀ ਕਮਿਸ਼ਨਰ ਦੀ ਰਿਪੋਰਟ ਆਉਣ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਗੱਲ ਕੀਤੀ ਜਾਵੇਗੀ ਕਿ ਕਿੰਨਾ relief ਦਿੱਤਾ ਜਾਵੇ ।

NATIONALIZATION OF TEXT BOOKS

*6763. Comrade Ram Chandra : Will the Minister for Revenue, Education and Rehabilitation be pleased to state whether the Government have decided to give up the policy of Nationalisation of text books in the State ; if so, the reasons therefor ?

Sardar Gurbachan Singh Bajwa : No such decision has been taken by Government so far.

श्री देव राज सेठी : क्या text books को denationalise करने का कोई सवाल सरकार के ज़ेरे गौर है ?

मंत्रि : मेरे पास नहीं है ।

श्री देव राज सेठी : क्या मिनिस्टर साहिब के पास ऐसी कोई दरखास्त पहुंची है कि text books को denationalise किया जाए ?

मंत्रि : मेरे पास नहीं पहुंची ।

श्री देव राज सेठी : क्या गवर्नमेंट के पास, मेरा मतलब है सैक्रेटरी के पास कोई ऐसी दरखास्त पहुंची है ?

मंत्रि : मेरे पास नहीं पहुंची ।

श्री देव राज सेठी : क्या सैक्रेटरी गवर्नमेंट का हिस्सा नहीं है ?

मंत्रि : मेरे पास नहीं आती । मेरे पास पता नहीं कि भाग्यल मेशर सरदार के किस हिस्से का हवाला दे रहे हैं ।

श्री देव राज सेठी : जनाब मैं आप की इस बात पर रुलिंग चाहता हूँ कि सैक्रेटरी गवर्नमेंट का हिस्सा है या नहीं ।

अध्यक्ष सहोदय : यह कोई point of order नहीं है । (This is no point of order.)

RELEASE OF PROPERTY OF MUSLIMS IN THE STATE

*6774. Maulvi Abdul Ghani Dar : Will the Minister for Revenue, Education and Rehabilitation be pleased to state—

- (a) the total number of Muslims in the State whose property was released during the years 1954-55, 1955-56 and 1956-57, respectively ;
- (b) whether any conditions are laid down in the release orders releasing the lands referred to above ; if so, the reasons therefor ;
- (c) the number of Muslims who have been restored possession of their properties ;

- (d) the number of Muslims who have not so far been restored possession of their properties together with the reasons therefor ?

Sardar Gurbachan Singh Bajwa : The information is being collected and will be supplied to the member when it is ready.

RISE IN PRICES OF WHEAT AND WHEAT FLOUR

*6741. Shrimati Sita Devi : Will the Minister for Finance be pleased to state—

- (a) whether the Government has recently received any resolution passed by the Mazdur Union, Ludhiana and the INTUC, Punjab Branch, regarding the abnormally high prices of wheat and wheat flour in the State, and their continued upward trend ; if so, the action, if any, taken by Government in the matter ;
- (b) whether Government intend to open cheap grains shops in the State ?

Shri Mohan Lal : (a) Yes. Government have decided to make wheat available to the consumer at reasonable prices and instructions have been issued to all the Deputy Commissioners in the State for starting distribution through Fair Price Shops. The stocks would be issued from the Government godowns at the rate of Rs 14 per maund to the Depot Holders and will be sold from the Fair Price Shops at Rs 14-8-0 per maund. In distant places, however, a small additional charge for transport will be leviable.

- (b) As stated above, instructions have already been issued in the matter.

श्रीमती सीता देवी : क्या मंत्री महोदय बताने की कृपा करेंगे कि गवर्नमेंट ने cheap grains shops खोलने का फैसला किस हिसाब से किया है ? क्या मजदूरों की बसतियों में ज्यादा shops खोली जाएंगी या कि हर एक जगह equal number में ही खोली जाएंगी ?

मंत्री : हम ने Deputy Commissioners को हिदायात जारी की है कि हर एक जगह पर जरूरत के मुताबिक fair price shops खोल दी जाएं।

ਸਰਦਾਰ ਚੰਨਣ ਸਿੰਘ ਧੂਤ : ਕੀ ਵਜ਼ੀਰ ਸਾਹਿਬ ਨੂੰ ਇਸ ਗੱਲ ਦਾ ਇਲਾਮ ਹੈ ਕਿ ਜ਼ਿਲ੍ਹੇ ਦੀਆਂ ਦੁਕਾਨਾਂ ਸਰਕਾਰ ਨੇ ਖੋਲ੍ਹੀਆਂ ਹਨ ਉਥੇ ਕਣਕ ਸਸਤੀ ਹੈ ਅਤੇ ਆਮ ਬਾਦਾ ਉਪਰ ਮਹਿੰਗੀ ਹੈ ? ਉਸ ਸੂਰਤ ਵਿਚ ਸਰਕਾਰ ਨੇ ਐਨੀ ਕਣਕ release ਕੀਤੀ ਹੈ ਕਿ ਜ਼ਿਲ੍ਹੇ ਸਾਰੇ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਮਿਲ ਸਕੇ ਅਤੇ ਕਿਸੇ ਨੂੰ ਮਹਿੰਗੇ ਭਾ ਨਾ ਲੈਣੀ ਪਵੇ ?

मंत्री : मैं ने कल भी अर्ज किया था कि इस महीने में हमें 22 हजार टन गन्दम मिल जाएगी और 5 हजार टन और गन्दम आने की तक्कुह है। पहले हम ने 16 सेंटर खोलने की व्यवस्था की है। उस के बाद भी Plan बना ली है। ज्यों ज्यों हमारे पास गन्दम आती जाएगी त्यों त्यों हम देखेंगे और जिस इलाके में जरूरत होगी वहां पर सेंटर खोलते चले जाएंगे। किसी इलाके में भी गन्दम की कमी नहीं होने दी जाएगी। आप यकीन रखें।

श्री धर्म बीर वासिष्ठ : क्या मंत्री महोदय कृपा करके बतायेंगे कि fair price shops और cheap grains shops में कुछ फर्क है ?

मंत्री : सिर्फ नाम का ही फर्क है ।

श्री धर्म बीर वासिष्ठ : क्या मंत्री महोदय कृपा करके बतायेंगे कि cheap grains shops का मतलब यह नहीं है कि वहां से सस्ते दामों पर grains मिल सके ?

मंत्री : मैं ने अर्ज की है कि दुकानों का नाम आप चाहे कुछ ही रख लें । गन्दम तो हम ने उसी price पर supply करनी है ।

श्री धर्म बीर वासिष्ठ : आप इन shops पर कौन सी wheat supply करेंगे ?

मंत्री : यह wheat Government of India की तरफ से पंजाब गवर्नमेंट को supply हो रही है । यह imported wheat है और कलकत्ते और बम्बई से बराहे रास्त हमारी स्टेट में आ रही है । वही wheat हम लोगों को दे रहे हैं ।

सरदार चंनू सिंह गुप्त : बी बड़ीर साहिब नू इस गल दा इल्लम है कि fair price shops खुल जात दे बाबजूद बी आम बाजार बिच prices बढ़ादीयां जादीयां हन, जे कर है, उा बी उनू ने उस नू check करन लदी बेदी step लिया है ?

मंत्री : मेरी information यह है कि अब prices नहीं चढ़ रहीं ।

सरदार चंनू सिंह गुप्त : ओषे बंढीगड़ बिच ही पडा कर लई कि दुबानां उपर आटे दा बी डा है ?

श्रीमती सीता देवी : क्या मंत्री महोदय कृपा करके बतायेंगे कि उन्होंने कोई ऐसा procedure लिख भेजा है जिस से कि जो गरीब और मजदूर आदमी हैं उन को fair price shops से आसानी से गन्दम मिल सके और ऐसे न हो कि धनी लोग bogus cards बनवा कर नाजायज़ लाभ उठा लें ?

मंत्री : मैं आप को विश्वास दिलाता हूं कि हर एक needy person की ज़रूरत पूरी की जाएगी । अमीर और गरीब में कोई distinction नहीं की जाएगी । एक तबके और दूसरे तबके में किसी प्रकार की distinction करना मुनासिब नहीं है । सब की ज़रूरत पूरी की जाएगी । (Cheers).

BREACH ON PALWAL-REWARI ROAD

*6799. Shri Babu Dayal Sharma : Will the Minister for Public Works be pleased to state whether it is a fact that a two miles breach has occurred on the Road between Palwal and Rewari and that the traffic on the road has remained closed for several weeks ; if so, the reasons for the breach and for the delay in repairing it, separately ?

Shri Mool Chand Jain : No. Only one furlong in mile 34 and one furlong in mile 35 of the road between Palwal and Rewari were breached as a result of heavy floods in Sahibi Nadi which dislocated the traffic for a day or so. Proper diversions at both the places have been provided for the use of traffic.

श्री धर्म चोर वासिष्ठ : क्या मंत्री महोदय बताने की कृपा करेंगे कि कितनी देर में repair होगी ?

मंत्री : Repair तो अभी जारी है । Diversion की गई है ।

UNSTARRED QUESTION AND ANSWER

848. Thakore Balwant Singh : Will the Minister for Finance please refer to the replies to Questions Nos. 5468 and 5469 regarding grant of an industrial loan of Rs 35,000 to a Cold Storage at Jullundur Cantt. and state—

(a) whether the loanee has paid any instalments due from him; if so, their number together with the amount paid in each instalment;

(b) if the answer to part (a) above be in the negative, the steps, if any, taken by the Government to recover the amount ?

Shri Mohan Lal : (a) Yes, one instalment of Rs 3,664 (Rs 2,000 as principal and Rs. 1,664 as interest).

(b) Does not arise.

PRESENTATION OF THE SUPPLEMENTARY ESTIMATES (FIRST INSTALMENT), 1956-57

Minister for Finance (Shri Mohan Lal) : Sir, I beg to present the Supplementary Estimates (1st instalment) 1956-57. The demands have been made on the recommendation of the Governor.

PRESENTATION OF THE REPORT OF THE ESTIMATES COMMITTEE ON THE SUPPLEMENTARY ESTIMATES (FIRST INSTALMENT), 1956-57

Sardar Achhar Singh Chhina : Sir, I beg to present the Report of the Committee on Estimates on the Supplementary Estimates (1st instalment), 1956-57.

EXTENSION OF TIME FOR PRESENTING THE FINAL REPORT OF THE JOINT SELECT COMMITTEE ON THE PUNJAB STATE MEDICAL PRACTITIONERS' REGISTRATION BILL

Mr. Speaker : आज देखिए, मैंने कमी पूरी कर दी है । Official day पर non-official business of a formal nature रख दिया है । (The hon. Members will see that I have made up the deficiency. Today, I have allowed non-official business of a formal nature to be transacted on an official day.)

Shrimati Sita Devi : Sir, I beg to move—

That the time fixed for presenting the final Report of the Joint Select Committee on the Punjab State Medical Practitioners' Registration Bill be extended till the 30th November, 1956.

Mr. Speaker : Motion moved—

That the time fixed for presenting the final Report of the Joint Select Committee on the Punjab State Medical Practitioners' Registration Bill be extended till the 30th November, 1956.

Mr. Speaker : Question is—

That the time fixed for presenting the final Report of the Joint Select Committee on the Punjab State Medical Practitioners' Registration Bill be extended till the 30th November, 1956.

The motion was carried.

THE PUNJAB BHUDAN YAGNA BILL, 1955

Minister for Revenue, Education and Rehabilitation (Sardar Gurbachan Singh Bajwa) : Sir, I beg to introduce the Punjab Bhudan Yagna Bill.

Minister for Revenue, Education and Rehabilitation : Sir, I beg to move—

That the Punjab Bhudan Yagna Bill be taken into consideration at once.

ਸਪੀਕਰ ਸਾਹਿਬ, ਅਭਾਰੀਆ ਵਿਨੋਬਾ ਤਾਵੇ ਦੀ ਉਸ ਤਹਿਰੀਕ ਤੋਂ ਕੋਣ ਜਾਣੁ ਨਹੀਂ ਹੈ ਜਿਸ ਦੇ ਮਾਤਹਿਤ ਉਹ ਉਨ੍ਹਾਂ ਲੋਕਾਂ ਕੋਲੋਂ ਜ਼ਮੀਨਾਂ ਲੈਕੇ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਕੋਲ ਬਹੁਤੀਆਂ ਹਨ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਯਾਗੀਯਾਂ ਨੂੰ ਦੇ ਰਹੇ ਹਨ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਕੋਲ ਜ਼ਮੀਨਾਂ ਨਹੀਂ ਹਨ।

ਇਹ ਜਿਹੜੀ ਤਹਿਰੀਕ ਹੈ ਇਸ ਦੀ ਸਾਰੀਆਂ ਸਟੇਟਸ ਵਿਚ ਅਤੇ Centre ਵਿਚ ਬੜੀ ਸ਼ਲਾਘਾ ਹੋਈ ਹੈ ਅਤੇ ਇਸ ਨੂੰ ਸਿਰੇ ਚੜ੍ਹਾਉਣ ਲਈ ਕਾਫ਼ੀ ਸਹੂਲਤਾਂ ਦਿੱਤੀਆਂ ਗਈਆਂ ਹਨ। ਇਸ ਦਾ ਮਕਸਦ ਕੁਝ ਅਜਿਹੇ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਜ਼ਮੀਨਾਂ ਦਿਵਾਉਣ ਦੀ ਬਹੁਰਤ ਨੂੰ ਪੂਰਾ ਕਰਨਾ ਹੈ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਕੋਲ ਕੋਈ ਜ਼ਮੀਨ ਨਹੀਂ। ਇਸ ਤੋਂ ਹੋਰ ਕੋਈ ਚੰਗਾ ਤਰੀਕਾ ਨਹੀਂ ਕਿ ਉਹ ਦਾਨ ਦੇ ਤੌਰ ਤੇ ਆਪਣੇ ਆਪ ਹੀ ਆਪਣੀਆਂ ਜ਼ਮੀਨਾਂ ਦੇ ਦੇਣ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਲੋੜ ਨੂੰ ਪੂਰਾ ਕਰਨ ਲਈ ਹੀ ਇਹ ਬਿਲ ਲਿਆਂਦਾ ਗਿਆ ਹੈ। ਪੰਜਾਬ ਵਿਚ ਇਸ ਬਾਰੇ ਸਹੂਲਤਾਂ ਦੇਣੀਆਂ ਅਤੇ ਇਸ movement ਦੀ ਮਹੱਤਤਾ ਨੂੰ ਅਗੇ ਵਧਾਉਣਾ ਹੀ ਇਸ ਬਿਲ ਦਾ ਮਨਸਾ ਹੈ। ਅਸੀਂ ਚਾਹੁੰਦੇ ਹਾਂ ਕਿ ਪੰਜਾਬ ਵਿਚ ਵੀ ਇਹ ਤਹਿਰੀਕ ਸਿਰੇ ਚੜ੍ਹੇ ਅਤੇ ਓਨੀ ਚੰਗੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਸਿਰੇ ਚੜ੍ਹੇ ਜਿਵੇਂ ਬਾਕੀ ਰਿਆਸਤਾਂ ਵਿਚ ਹੋ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਇਸ ਲਈ ਇਹ ਬਿਲ ਪੇਸ਼ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ।

Mr. Speaker : Motion moved—

That the Punjab Bhudan Yagna Bill be taken into consideration at once.

ਸ੍ਰੀ ਦੇਵ ਰਾਜ ਸੇਠੀ (ਰੋਹਤਕ) : ਅਧ୍ୟਕਸ਼ ਸਹੋਦਯ ! ਮੈਂ ਪੰਜਾਬ ਸਰਕਾਰ ਕੋ ਐਰ ਵਜ਼ਾਰਤ ਕੋ ਸੁਬਾਰਕਬਾਦ ਦੇਤਾ ਹੂੰ ਐਰ ਸ਼ੁਕਰਗੁਜ਼ਾਰ ਹੂੰ ਕਿ ਤੁਨ੍ਹੋਨੇ ਏਕ ਬਡੇ ਅਹਮ ਬਿਲ ਕੋ ਇਸ ਇਵਾਨ ਮੇਂ ਪੇਸ਼ ਕਿਆ ਹੈ। ਭੂਦਾਨ ਯਜ਼ ਕਾ ਬਿਲ ਪੇਸ਼ ਕਰਨਾ ਅਪਨੇ ਪ੍ਰਾਨਤ ਕੀ ਏਕ ਬਹੁਤ ਬਡੀ ਇਕਤਸਾਦੀ

समस्या को हल करने की तरफ एक मुबारक कदम है। इस समय हमारे पंजाब में और सारे देश में जो इक्तसादी समस्या है वह यह है कि लोगों के बीच ज़मीन की **hunger**, इस की भूख बड़ी तेज़ है। तो सब से बड़ा सवाल उत्पन्न होता है कि किस तरह से इस समस्या को हल किया जाए? यह इस देश में ही नहीं बल्कि सारी दुनिया के सामने हमेशा से ही यह सवाल बना रहा है। इस को हल करने के लिये मुस्लिफ़ देशों में मुस्लिफ़ तरीके इस्तेमाल किए गए। रूस में **expropriation** की गई। कई लोगों को मारा गया, जिस से कई दिक्कतें पैदा हुईं, कई पेचीदगियां पैदा हुईं लेकिन फिर भी यह सवाल खातिरखाह तौर पर हल न हुआ। हिन्दुस्तान में भी कुछ इलाके ऐसे थे जैसे तिलंगाना वगैरा के जहां कि कम्यूनिस्ट पार्टी के कुछ साथियों ने ज़बरदस्ती किसानों को उकसा कर ज़मींदारों से ज़मीनें छीनवाने की कोशिश की। उस से कई जिन्दगियों को नुकसान हुआ, अमने ग्रामा में खतरा पैदा हुआ, कई दिक्कतें पैदा हुईं लेकिन बावजूद इन सब बातों के सवाल का कोई वाहिद हल न मिला।

देश के एक बहुत बड़े महापुरुष, आचार्य विनोबा भावे ने जिन्हें कि राष्ट्रपिता महात्मा गांधी **Individual** सत्याग्रह में अपना उत्तराधिकार, अपना **successor** घोषित किया था, उन्होंने राष्ट्र पिता की राह पर चलते हुए, अदम तशदुद की राह पर चलते हुए, शान्तिमय तरीकों से इस विकट समस्या को हल करने का एक नया तरीका इस देश के सामने और सारी दुनिया के सामने रखा। जैसा कि कोई भी नई तहरीक चले, शुरू शुरू में कई किसम की मुखालिफ़तें होती हैं, कई प्रकार के शक प्रकट किए जाते हैं लेकिन जब उम्मीद से बढ़ कर कामयाबी होती है तो लोग सामूहिक रूप से उस में अपना सहयोग देने लग पड़ते हैं। इसी तरह से इस भू-दान आन्दोलन का भी यह नतीजा हुआ कि पिछले तीन साल के अन्दर इस देश के अन्दर एक अनहोनी बात हुई है, एक आशातीत बात हुई है, एक भारी सफलता प्राप्त हुई है और वह यह कि पच्चास लाख एकड़ से ज्यादा रकबा ज़मीन का लोगों ने खुशी २ आचार्य जी की अपील पर भू-दान यज्ञ में दान दिया है। यह निस्संदेह एक नया नज़रिया है—एक बड़ी विकट समस्या के बारे में जो नाकाबले हल मालूम होती है; एक नई राह उन्होंने दिखाई है। जहां पर गान्धी जी पोलिटिकल **field** में और दूसरे **fields** में शान्तिमय तरीकों की शिक्षा दिया करते थे, वहां उन के उत्तराधिकारी ने भूमि के क्षेत्र में एक नया रास्ता मुल्क को दिखाया है। उसी पर अमल करने के लिए आज हम इस बिल पर विचार कर रहे हैं।

पंजाब में पिछले दो तीन सालों से बर्करी और नेताओं ने इस यज्ञ को चलाया। अपने प्रयत्न से उन्होंने कोई 10,000 एकड़ के करीब रकबा लोगों से प्राप्त किया है जो कि उन्होंने अपनी खुशी से दिया। पंजाब एक **peasant proprietors** का सूबा है। बिहार या दूसरे सूबों की तरह बीस बीस गांव या लाखों एकड़ भूमि के मालिक यहां नहीं हैं। इस लिये ठीक है कि इस सूबे में इतना ज्यादा रकबा नहीं मिला लेकिन फिर भी अभी तक यहां के लोगों ने काफ़ी **contribution** की है।

अब सवाल यह पैदा होता है कि वह ज़मीन जो इस तरीके से हासिल की गई है उस को किस तरह से बांटा जाए उन लोगों में जो ज़मीन के अधिकारी हैं, बेकार हैं, बेबिस्वेदार

[श्री देव राज सेठी]

हैं—भूमि-हीन हैं। उस के लिए सरकार की मदद की जरूरत थी। और पंजाब सरकार ने यह बिल ला कर एक नया कदम उठाया है। इस में जहां बहुत सी अच्छी बातें हैं वहां दो तीन बातों की तरफ मैं पंजाब सरकार का ध्यान दिलाना चाहता हूं।

इस में जो भूदान बोर्ड की व्यवस्था की गई है उस के बनाने के लिये सारा बोझ और जिम्मेदारी आचार्य विनोबा भावे जी पर डाली गई है। यहां तक कि अगर चेयरमैन बनाना हो तो वह भी आचार्य जी खुद बनाएं, उस के जो मैम्बर हैं जिन की तादाद छः या दस से ज्यादा न हो, वह भी आचार्य जी ही *nominate* करेंगे। इस के अलावा अगर कोई इस्तीफा दे तो वह भी आचार्य जी की मंजूरी के बगैर नहीं होगा। इस तरह से उन पर बहुत भारी जिम्मेदारी डाली गई है। लेकिन दूसरी तरफ अगर किसी मैम्बर को मुअत्तल करना हो या हटाना हो कुछ मैम्बरों को बोर्ड से खारिज करना हो तो वह पंजाब सरकार खुद करेगी। मतलब यह है कि जिन मैम्बरों को मुकर्रर करने का इस्तिफार आचार्य जी को दिया गया है उन्हें सरकार बगैर उन की सलाह लिए हटा सकेगी; ऐसी व्यवस्था इस बिल में की गई है। इस का नतीजा यह है कि यह दोनों *provisions* बड़े *extreme* के *provisions* हैं जिनकी तरफ मैं मिनिस्टर्स का ध्यान दिलाना चाहता हूं। मैं यह चाहता हूं कि इस में यह तरमीम होनी चाहिए कि अगर आचार्य जी को फुरसत न हो तो वह अपनी जिम्मेवारी को किसी को भी *delegate* कर सकें। इस के अलावा यह भी तरमीम होनी चाहिए कि अगर किसी को हटाना हो तो वह भी उन की सहमति से हटाया जाए। क्योंकि अगर ऐसा न किया गया तो जिस ध्येय को हम लेकर चले हैं आने वाले समय में उसे धक्का पहुंचने की आशंका भी हो सकती है। हो सकता है कि आगे जो वज्रारत आए, जो सरकार आए या अफसर हों उन की नीति इस बिल के विरुद्ध हो और वे इस के रास्ते में रुकावट डालें। यह ऐसी बातें हैं जिन से खतरा पैदा हो सकता है कि वे लोग इस अच्छी और मुफीद पालिसी को *reverse* कर दें। इस लिए इस चीज का इन्तजाम भी अभी करने की जरूरत है। यह चीजें ऐसी हैं, अध्यक्ष महोदय, कि अगर इन पर तवज्जुह दी जाए तो इस की खामियां दूर हो सकती हैं।

भूदान यज्ञ और भूदान की तहरीक के बारे में कुछ लोगों ने कुछ एतराजात भी किए हैं। एक हमारे बम्बई के गवर्नर हैं जिन्हें यह एतराज है कि जो भूदान की तहरीक है यह दरअसल *distribution of poverty* है, गरीबी की तकसीम करने की तहरीक है। मैं समझता हूं कि यह एतराज *ill-conceived* है, गलत है, बेबुनियाद है। वह शायद इस बात को नहीं समझते कि लोगों में अपनी *prestige* पैदा करने के लिए, लोगों में बेकारी को दूर करने के लिए अगर किसी हरिजन भाई को, बे-बिस्वैदार को पांच एकड़ जमीन भी मिल जाए तो वह *intensive cultivation* से यकीनन अपना और अपने परिवार का गुजारा चला सकता है। जिन के पास हजारों लाखों एकड़ जमीन हो, या *land* जरूरत से ज्यादा हो या खुद काश्त न करते हों—और जैसा कि आचार्य विनोबा भावे जी ने अपील की है—अपनी जमीन का छटा हिस्सा दे दें तो इस से समस्या पूरी तरह तो नहीं काफ़ी हद तक हल हो सकती है। इस वक्त तक जैसा कि मैं ने

ਪਹਲੇ ਬਤਾਏ, ਸਾਰੇ ਹਿੰਦੁਸਤਾਨ ਮੇਂ 50 ਲਾਖ ਏਕੜ ਭੂਦਾਨ ਯਜ਼ ਮੇਂ ਜਮਾ ਹੋ ਗਏ ਹੈਂ ਐਂਦਰ ਪੰਜਾਬ ਮੇਂ ਧਰੁ ਸੰਖਯਾ 10 ਹਜ਼ਾਰ ਏਕੜ ਤਕ ਪਹੁੰਚ ਚੁਕੀ ਹੈ। ਜੈਸਾ ਕਿ ਆਚਾਰਯ ਜੀ ਕਾ ਧਯੇਧ ਹੈ, target ਹੈ, ਸਨ੍ 1957 ਕੇ ਆਖੀਰ ਤਕ ਪਾਂਚ ਕਰੋੜ ਏਕੜ ਰਕਬਾ ਦਾਨ ਮੇਂ ਸ਼ਾਮਲ ਹੋ ਜਾਨੇ ਕੀ ਸੰਭਾਵਨਾ ਹੈ। ਇਸ ਵਕਤ ਦੇਸ਼ ਕੇ ਅੰਦਰ ਜੋ ਜ਼ਮੀਨ ਯੋਰੇ ਕਾਸ਼ਤ ਹੈ ਵਹ ਅੰਦਾਜ਼ਨ 80 ਕਰੋੜ ਏਕੜ ਹੈ। ਅਗਰ 80 ਕਰੋੜ ਮੇਂ ਸੇ ਪਾਂਚ ਕਰੋੜ ਏਕੜ ਭੂਮਿ ਮੀ ਭੂਮਿਹੀਨ ਕਿਸਾਨੋਂ ਮੇਂ ਭਾਂਟੀ ਜਾਏ ਤੋ ਸਮਸਯਾ ਕਾਫ਼ੀ ਹੁਕ ਤਕ ਹਲ ਹੋ ਸਕਤੀ ਹੈ। ਸਹਾਤਮਾ ਜੀ ਕੀ theory of trusteeship ਹੈ। ਉਸ ਕੇ ਸੁਤਾਬਿਕ ਅਗਰ ਧਰੁ ਧਯੇਧ ਪੂਰਾ ਹੋ ਜਾਤਾ ਹੈ ਤੋ ਇਸ ਵਕਤ ਜੋ tension ਚਲ ਰਹੀ ਹੈ, ਜ਼ਮੀਨ ਕੇ ਪ੍ਰਤਿ ਜੋ ਲੋਗੋਂ ਕਾ ਪ੍ਰਯਾਰ ਹੈ, ਸੋਹੁ ਹੈ, ਵਹ ਕਮ ਹੋ ਜਾਏਗਾ ਐਂਦਰ ਦੇਸ਼ ਮੇਂ ਏਕ ਅਚਲਾ ਸਾਹੀਲ ਪੈਦਾ ਹੋ ਜਾਏਗਾ। ਇਸ ਲਿਯੇ ਇਨ ਬਾਤੋਂ ਕੇ ਪੇਸ਼ੇ ਨਜ਼ਰ ਆਚਾਰਯ ਜੀ ਕਾ ਜੋ ਧਯੇਧ ਹੈ ਉਸ ਕੋ ਅਫ਼ਾਜ਼ਲਿ ਪੇਸ਼ ਕਰਤੇ ਹੁਏ ਪੰਜਾਬ ਗਵਰਨਮੈਂਟ ਨੇ ਜੋ ਬਿਲ ਪੇਸ਼ ਕੀਯਾ ਹੈ, ਮੈਂ ਇਸ ਕਾ ਸਵਾਗਤ ਕਰਤਾ ਹੂੰ। ਆਸ਼ਾ ਕਰਤਾ ਹੂੰ ਕਿ ਜੋ ਜੋ ਖਾਸਿਯਾਂ ਮੈਂ ਨੇ ਬਤਾਏ ਹੈਂ ਉਨ ਕੇ ਸੰਬੰਧ ਮੇਂ ਵਹ ਰਾਮੀਸ ਲਾਏਂਗੇ ਐਂਦਰ ਇਸ ਬਿਲ ਕੋ ਏਕ ਸੁੰਦਰ ਰੂਪ ਦੇਂਗੇ।

ਸਰਦਾਰ ਹਰਕਿਸ਼ਨ ਸਿੰਘ ਸੁਰਜੀਤ (ਨਕੋਦਰ) : ਸਪੀਕਰ ਸਾਹਿਬ, ਜ਼ਮੀਨ ਕਿਸੇ ਹੀ ਢੰਗ ਨਾਲ ਕਿਸਾਨਾਂ ਪਾਸ ਪਹੁੰਚ ਜਾਵੇ ਅਸੀਂ ਉਸ ਢੰਗ ਦੀ ਤਾਈਦ ਕਰਾਂਗੇ, ਚਾਹੇ ਉਹ ਜਾਗੀਰਦਾਰਾਂ ਕੋਲੋਂ ਜ਼ਬਰਦਸਤੀ ਹਾਸਲ ਕੀਤੀ ਜਾਵੇ, ਚਾਹੇ ਉਹ ਜ਼ਮੀਨ ਮੰਗ ਕੇ ਹਾਸਲ ਕਰ ਲੀਤੀ ਜਾਵੇ। ਇਸ ਚੀਜ਼ ਲਈ ਜਿਸ ਢੰਗ ਨਾਲ ਸਾਡੀ ਇਸ ਅਸੈਂਬਲੀ ਦੇ ਇੱਕ ਮੈਂਬਰ ਨੇ ਇੱਕ ਗੱਲ ਪੇਸ਼ ਕੀਤੀ ਹੈ ਉਸ ਨਾਲ ਉਸਨੇ ਕਈ ਸਵਾਲ ਖੜੇ ਕਰ ਦਿੱਤੇ ਹਨ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਕਿਹਾ ਹੈ ਕਿ ਇਹ ਨਵਾਂ ਤਰੀਕਾ ਹੈ ਜ਼ਮੀਨ ਨੂੰ ਆਮ ਲੋਕਾਂ ਤਕ ਪਹੁੰਚਾਣ ਦਾ। ਪਹਿਲਾਂ ਤਰੀਕਾ ਬੜਾ ਨਿਕੰਮਾ ਸੀ ਜਿਸ ਵਿੱਚ ਤਸੱਦਦ involved ਹੁੰਦਾ ਸੀ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਮਿਸਾਲਾਂ ਦਿੱਤੀਆਂ ਅਤੇ ਕਿਹਾ ਕਿ ਭੂਦਾਨ ਯੋਗ ਦਾ ਤਰੀਕਾ ਸਭ ਤੋਂ ਬੇਹਤਰੀਨ ਤਰੀਕਾ ਹੈ। ਮੈਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਦੱਸਣਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਉਹ ਇਸ ਗੱਲ ਨੂੰ ਭੁੱਲ ਗਏ ਹਨ ਕਿ ਹਾਲਾਂ ਤਕ ਜਾਗੀਰਦਾਰਾਂ ਵਲੋਂ ਮੁਜ਼ਾਰਿਆਂ ਨਾਲ ਕਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦਾ ਵਰਤਾਉ ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਜਿੱਥੇ ਤਕ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਇਸ ਵਰਤਾਉ ਦਾ ਤਅੱਲੁਕ ਹੈ ਜੇਕਰ ਆਪ ਜ਼ਮੀਨ ਦੀ ਪੁਰਾਣੀ ਹਿਸਟਰੀ ਵਿੱਚ ਜਾ ਕੇ ਦੇਖ ਲਵੋ ਤਾਂ ਆਪ ਨੂੰ ਪਤਾ ਲਗ ਜਾਵੇਗਾ ਕਿ ਜ਼ਮੀਨਦਾਰਾਂ ਨੇ ਜ਼ਮੀਨਾਂ ਕਿਸ ਢੰਗ ਨਾਲ ਲਈਆਂ ਸਨ ਅਤੇ ਉਹ ਉਨ੍ਹਾਂ ਉੱਤੇ ਕਿਸ ਤਰੀਕੇ ਨਾਲ ਕਾਬਜ਼ ਹੋਏ ਸਨ। ਇਸ ਵੇਲੇ ਸਵਾਲ ਕਿਸਾਨਾਂ ਦੀਆਂ ਜ਼ਮੀਨਾਂ ਤੇ ਕਬਜ਼ੇ ਦਾ ਨਹੀਂ। ਸਵਾਲ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਜਿਸ ਵੇਲੇ ਅੰਗ੍ਰੇਜ਼ ਇੱਥੇ ਆਏ ਸਨ ਤਾਂ ਕਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਜ਼ਮੀਨਾਂ ਦੀ ਮਾਲਕੀ ਦੇ ਗ਼ਲਤ ਅੰਦਰਾਜ ਕਰਾ ਲਏ ਸਨ ਅਤੇ ਕਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਕੁਝ ਉਹ ਪਹਿਲੇ ਹੀ ਗ਼ਲਤ ਕਰਾ ਲਏ ਗਏ ਹੋਏ ਸਨ ਅਤੇ ਬਾਕੀ ਉਸ ਵੇਲੇ ਕਰਾਏ ਗਏ ਸਨ। ਕੁਝ ਗ਼ਲਤ ਅੰਦਰਾਜ ਤਾਂ ਕਿਸਾਨਾਂ ਦੀ ਅਨਪੜ੍ਹਤਾ ਦੇ ਕਾਰਨ ਉਨ੍ਹਾਂ ਕੋਲੋਂ ਧੋਖੇ ਨਾਲ ਕਰਾ ਲਏ ਗਏ ਸਨ ਅਤੇ ਕੁਝ ਉਨ੍ਹਾਂ ਉੱਤੇ ਜ਼ਬਰ ਵਰਤਿਆ ਗਿਆ ਸੀ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਦਬਾ ਕੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀਆਂ ਜ਼ਮੀਨਾਂ ਤੇ ਕਬਜ਼ਾ ਕਰ ਲਿਆ ਗਿਆ ਸੀ। ਉਹ ਜਾਗੀਰਦਾਰ ਮੁਖਤਲਿਫ਼ ਤਰੀਕਿਆਂ ਨਾਲ ਹਜ਼ਾਰਾਂ ਏਕੜ ਜ਼ਮੀਨਾਂ ਦੇ ਮਾਲਕ ਬਣ ਗਏ ਸਨ। ਮੈਂ ਇਹ ਗੱਲ ਕਹਿ ਕੇ ਚੋਧਰੀ ਸਾਹਿਬ ਵਲ ਇਸ਼ਾਰਾ ਨਹੀਂ ਕਰ ਰਿਹਾ। ਇਹ ਚੀਜ਼ ਹੋਈ ਨੂੰ ਮੈਂ ਜਾਂ ਡੇਢ ਸੌ ਸਾਲ ਦਾ ਸਮਾਂ ਹੋ ਗਿਆ ਹੈ। ਹੁਣ ਸਵਾਲ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਆਇਆ ਉਹ ਜ਼ਮੀਨਾਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਹਕੀਕੀ ਮਾਲਕਾਂ ਦੇ ਹਵਾਲੇ ਕੀਤੀਆਂ ਜਾਣ ਜਾਂ ਨਾ ਕੀਤੀਆਂ ਜਾਣ। ਸਵਾਲ ਜ਼ਬਰਦਸਤੀ ਖੋਹਣ ਦਾ ਨਹੀਂ। ਇਹ ਗੱਲ ਵੈਕਟਾਰੀ ਕਮੇਟੀ ਦੀ ਰਪੋਰਟ ਵਿੱਚ ਵੀ ਮੰਨੀ ਗਈ ਹੈ

[ਸਰਦਾਰ ਹਰਕਿਸ਼ਨ ਸਿੰਘ ਸੁਰਜੀਤ]

ਅਤੇ ਖੁਦ ਕਾਗਜ਼ਾਤ ਵੀ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਮਾਲਕ ਸਾਬਤ ਕਰਦੇ ਹਨ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਤੋਂ ਇਹ ਗੱਲ ਬਿਲਕੁਲ ਸਾਫ਼ ਹੁੰਦੀ ਹੈ ਕਿ ਜਾਗੀਰਦਾਰਾਂ ਨੇ ਜ਼ਬਰਦਸਤੀ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀਆਂ ਜ਼ਮੀਨਾਂ ਤੇ ਕਬਜ਼ਾ ਕੀਤਾ ਸੀ। ਜੇਕਰ ਉਹ ਆਪਣੀਆਂ ਜ਼ਮੀਨਾਂ ਵਾਪਸ ਲੈਂਦੇ ਹਨ ਤਾਂ ਉਹ ਕਿਸੇ ਦੀ ਹਕ-ਤਲਬੀ ਨਹੀਂ ਕਰਦੇ। ਹੁਣ ਜਿਹੜੀ amendment ਸਾਡੀ Constitution ਦੀ ਦਫ਼ਾ ੩੧ ਵਿੱਚ ਕੀਤੀ ਗਈ ਹੈ ਉਸ ਨਾਲ ਦਫ਼ਾ ੩੧ ਦੀ ਅਹਮੀਅਤ ਘਟ ਗਈ ਹੈ। ਇਹ ਜਾਗੀਰਦਾਰਾਂ ਦੇ ਦਬਾ ਹੇਠ ਆ ਕੇ ਸਾਡੀ ਗਵਰਨਮੈਂਟ ਨੂੰ ਕੀਤੀ ਹੈ। ਇਹ ਤਰਮੀਮ ਇਸ ਲਈ ਕੀਤੀ ਗਈ ਹੈ ਕਿਉਂਜੋ ਕਈ ਸੂਬਿਆਂ ਦੀਆਂ ਸਰਕਾਰਾਂ ਨੇ ਜਾਗੀਰਦਾਰੀਆਂ ਖ਼ਤਮ ਕਰਨ ਦੇ ਕਾਨੂੰਨ ਪਾਸ ਕਰ ਚਿੱਤੇ ਸਨ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ Courts ਵਿੱਚ challenge ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਸੀ। ਹੁਣ ਇਸ ਤਰਮੀਮ ਨਾਲ ਇਹ ਹੋ ਗਿਆ ਹੈ ਕਿ ਜਿਹੜਾ ਮੁਆਵਜ਼ਾ State ਗੋਰਮਿੰਟ ਤੇ ਕਰ ਦੇਵੇ ਉਹ ਕਿਸੇ ਅਦਾਲਤ ਵਿੱਚ challenge ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ ਜਾ ਸਕੇਗਾ। ਮੈਨੂੰ ਸਮਝ ਨਹੀਂ ਆਉਂਦੀ ਕਿ ਹੁਣ ਇਹ ਇਸ ਬਹਿਸ ਵਿੱਚ ਰੂਸ ਨੂੰ ਕਿਉਂ ਘਸੀਟ ਲਿਆਏ ਹਨ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਕਿਹਾ ਹੈ ਕਿ ਹਾਲਾਂ ਤਕ ਵੀ ਰੂਸ ਵਿੱਚ ਇਹ ਮਸਲਾ ਹਲ ਨਹੀਂ ਹੋ ਸਕਿਆ। ਮੈਂ ਦੱਸਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਇਹ ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਭੁਲ ਹੈ। ਉਹ ਦੇਸ਼ ਤਾਂ ਬਹੁਤ ਅੱਗੇ ਵਧ ਚੁੱਕਿਆ ਹੈ। ਇਹ ਗਲ ਬੇਸ਼ਕ ਆਪਣੇ ਆਗੂਆਂ ਕੋਲੋਂ ਪੁੱਛ ਲੈਣ। ਉਹ ਤਾਂ ਹੁਣ industrial ਤਰੱਕੀ ਵਲ ਲਗ ਗਿਆ ਹੈ ਅਤੇ ਦੁਨੀਆਂ ਭਰ ਦੇ industrial ਮੁਲਕਾਂ ਦੇ ਮੁਕਾਬਲੇ ਵਿੱਚ ਆ ਗਿਆ ਹੈ, ਅਤੇ ਉਸ ਦੀ ਜਿਹੜੀ ਛੇਵੀਂ Five-Year Plan ਬਣਾਈ ਗਈ ਹੈ ਉਸ ਦੀ ਰਾਹੀਂ ਉੱਥੇ ਦੀ income per capita ਅਮਰੀਕਾ ਵਰਗੇ ਵੱਡੇ industrial ਦੇਸ਼ ਦੇ ਮੁਕਾਬਲੇ ਵਿੱਚ ਹੋ ਜਾਣੀ ਹੈ। ਆਪ ਬੇਸ਼ਕ ਉੱਥੇ ਜਾ ਕੇ ਦੇਖ ਲਵੋ। ਹੁਣ ਤਾਂ ਉੱਥੇ ਜਾਣ ਦੀ ਖੁਲ੍ਹ ਹੈ। ਹੁਣ ਉੱਥੇ 90 per cent cultivation mechanized ਤਰੀਕਿਆਂ ਨਾਲ ਕੀਤੀ ਜਾ ਰਹੀ ਹੈ, ਬਾਕੀ ਦਸ per cent ਹੀ ਹੱਥਾਂ ਨਾਲ ਰਹਿ ਗਈ ਹੈ। ਹੁਣ ਮੈਂ ਇਸ ਗੱਲ ਨੂੰ ਇੱਥੇ ਹੀ ਛੱਡਦਾ ਹਾਂ। ਮੈਂ ਇਸ ਬਹਿਸ ਵਿੱਚ ਨਹੀਂ ਪੈਣਾ ਚਾਹੁੰਦਾ। [ਸ਼੍ਰੀ ਦੇਵਰਾਜ ਸੇਠੀ : ਲੇਕਿਨ ਫਿਰ ਮੈਂ ਕਹਾਂ ਗੰਦਸ਼ ਕਾ ਮਾਕ 200 ਰੁਪਏ ਸਨ ਹੈ।] ਭਾਵੇਂ ਉਹ ਛੇ ਸੌ ਰੁਪਏ ਵੀ ਕਿਉਂ ਨ ਹੋਏ ਆਪ ਉੱਥੇ ਦੇ ਲੋਕਾਂ ਦਾ ਹਾਲ ਜਾ ਕੇ ਦੇਖੋ ਅਤੇ ਦੇਖੋ ਉਨ੍ਹਾਂ ਲੋਕਾਂ ਦਾ standard of living ਕੀ ਹੈ। ਜਾਂ ਆਪ ਹੀ ਇਹ ਚੀਜ਼ ਪੰਡਤ ਜੀ ਕੋਲੋਂ ਪੁੱਛ ਲਵੋ। ਪੰਡਤ ਜੀ ਹੀ ਆਪ ਨੂੰ ਇਸ ਗੱਲ ਦਾ ਜਵਾਬ ਦੇਣਗੇ। ਮੈਂ ਇਸ ਬਹਿਸ ਵਿੱਚ ਨਹੀਂ ਪੈਂਦਾ।

ਫੇਰ ਤਲੰਗਾਨਾ ਦਾ ਸਵਾਲ ਉਠਾਇਆ ਗਿਆ ਹੈ। ਇਸ ਬਾਰੇ ਮੈਂ ਅਰਜ਼ ਕਰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਜਦੋਂ ਨਿਜ਼ਾਮ ਹੋਦਰਾਬਾਦ ਉੱਥੇ ਬੇਇੰਤਹਾ ਜ਼ਬਰੋ ਤਸ਼ੱਦਦ ਅਤੇ ਜ਼ੁਲਮੇ ਸਿਤਮ ਕਰ ਰਿਹਾ ਸੀ ਅਤੇ ਸਾਰਾ ਹਿੰਦੁਸਤਾਨ ਨਿਜ਼ਾਮ ਹੋਦਰਾਬਾਦ ਦੇ ਖਿਲਾਫ਼ ਸੀ ਤਾਂ ਉਸ ਵੇਲੇ ਕੇਵਲ Communist Party ਹੀ ਉਸ ਦੇ ਜ਼ੁਲਮਾਂ ਦਾ ਮੁਕਾਬਲਾ ਕਰਨ ਲਈ ਕਮਰ ਬਸਤਾ ਹੈ ਕੇ ਖੜੀ ਹੋ ਗਈ ਸੀ ਅਤੇ . . . . .

Mr. Speaker : Order, please. No such propaganda in this House. Please speak on the Bill which is now before the House.

Sardar Harkishan Singh Surjit : Mr. Speaker, you have allowed allegations to be made against the Communist Party in this House.

अध्यक्ष महोदय : वह allegations क्या थीं ? (What were those allegations ?)

ਸਰਦਾਰ ਹਰਕਿਸ਼ਨ ਸਿੰਘ ਸੂਰਜੀਤ : Allegation ਇਹ ਲਗਾਈ ਗਈ ਹੈ ਕਿ Communist Party ਨੇ ਤਲੰਗਾਨਾ ਵਿੱਚ ਜ਼ਮੀਨਾਂ ਦੇ ਮਾਲਕਾਂ ਖਿਲਾਫ ਤਸੱਦਦ ਕਰਨ ਲਈ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਭੜਕਾਇਆ ਸੀ।

Mr. Speaker : I did not hear him.

Shri Dev Raj Sethi : Is that not a fact ?

Mr. Speaker : Order, please.

ਸਰਦਾਰ ਹਰਕਿਸ਼ਨ ਸਿੰਘ ਸੂਰਜੀਤ : ਹੁਣ ਵੀ ਇਸ ਨੂੰ challenge ਕੀਤਾ ਜਾ ਰਿਹਾ ਹੈ।

Mr. Speaker : Order, order.

ਸਰਦਾਰ ਹਰਕਿਸ਼ਨ ਸਿੰਘ ਸੂਰਜੀਤ : ਇਹ ਗੱਲ ਅਸੀਂ ਉਸ ਵੇਲੇ ਵੀ ਕਹਿੰਦੇ ਸਾਂ ਅਤੇ ਹੁਣ ਵੀ ਕਹਿੰਦੇ ਹਾਂ ਕਿ ਜ਼ਮੀਨਾਂ ਤੇ ਜਿਸ ਦਾ ਹਕ ਸੀ ਅਤੇ ਜਿਸ ਕੋਲੋਂ ਉਹ ਬਬਰਦਸਤੀ ਖੋਹ ਕੇ ਕਬਜ਼ਾ ਕਰ ਲਿਆ ਗਿਆ ਸੀ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਵਾਪਸ ਮਿਲਣੀਆਂ ਚਾਹੀਦੀਆਂ ਹਨ। ਉਹ ਆਪਣੀਆਂ ਜ਼ਮੀਨਾਂ ਵਾਪਸ ਲੈਣਾ ਚਾਹੁੰਦੇ ਸਨ ਅਤੇ ਜਦੋਂ ਦੱਸ ਲਖ ਏਕੜ ਜ਼ਮੀਨ ਭੂਦਾਨ movement ਹੇਠ ਉਨ੍ਹਾਂ ਵਿੱਚ ਮੁਫ਼ਤ ਵੰਡੀ ਗਈ ਤਾਂ ਉਹ ਚੁੱਪ ਬੈਠ ਗਏ। ਉਹੀ ਜ਼ਮੀਨ ਪਹਿਲੇ ਕਿਸਾਨਾਂ ਕੋਲੋਂ ਲਈ ਗਈ ਸੀ ਉਹ ਉਨ੍ਹਾਂ ਵਿੱਚ ਫੇਰ ਵੰਡ ਦਿੱਤੀ ਗਈ ਹੈ। ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਜਦ ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਦੇਖਿਆ ਹੈ ਕਿ ਹਿੰਦੁਸਤਾਨ ਭਰ ਦੇ ਕਿਸਾਨ ਆਪਣੀਆਂ ਜ਼ਮੀਨਾਂ ਵਾਪਸ ਲੈਣ ਤੇ ਉਤਰ ਆਏ ਹਨ ਤਾਂ ਇਹ movement ਸਾਰੇ ਦੇਸ਼ ਵਿੱਚ ਜਾਰੀ ਕੀਤੀ ਗਈ ਹੈ। ਇਹ ਜਿਹੜੇ First Five-Year Plan ਅਤੇ Second Five-Year Plan ਸਾਡੇ ਕਾਮਯਾਬ ਹੋ ਰਹੇ ਹਨ ਇਹ ਸਾਰੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਕਿਸਾਨਾਂ ਦੀ ਹਿੰਮਤ ਨਾਲ ਹੋਏ ਹਨ।

ਇਸ ਮਸਲੇ ਨੂੰ ਹਲ ਕਰਨ ਲਈ ਸਾਰੇ ਹਿੰਦੁਸਤਾਨ ਵਿੱਚ ਇੱਕ ਹੀ ਰਿਆਸਤ ਨੇ ਇੱਕ ਤਰੀਕਾ ਵਰਤਿਆ ਹੈ ਅਤੇ ਉਹ ਜੰਮੂ ਅਤੇ ਕਸ਼ਮੀਰ ਰਿਆਸਤ ਵਿੱਚ ਵਰਤਿਆ ਗਿਆ ਹੈ—ਹੁਣ ਨਹੀਂ, ਮੁੱਢ ਤੋਂ। ਉਸ ਤਰੀਕੇ ਨਾਲ ਇਹ ਅਧਿਕਾਰ ਲੈ ਕੇ ਇਹ ਮਸਲਾ ਹਲ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ ਕਿ ਸਾਡੀ Constitution ਦੀ ਦਫ਼ਾ 31 ਉਸ ਰਿਆਸਤ ਤੇ ਲਾਗੂ ਨ ਹੋਵੇ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਖੁਦ ਕਾਨੂੰਨ ਪਾਸ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਅਤੇ ਜਾਗੀਰਦਾਰੀ ਨੂੰ ਬਗ਼ੈਰ ਮੁਆਵਜ਼ੇ ਦੇ ਖਤਮ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਅਤੇ ਉਹ ਜ਼ਮੀਨ ਉਨ੍ਹਾਂ ਮੁਜ਼ਾਰਿਆਂ ਵਿੱਚ ਤਕਸੀਮ ਕਰ ਦਿੱਤੀ ਜਿਹੜੇ ਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਕਾਬਜ਼ ਕਰਦੇ ਸਨ। ਜੇਕਰ ਸਾਡੀ ਸਰਕਾਰ ਵੀ ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਹੀ ਕਰੇ ਤਾਂ ਇਹ ਸਾਰਾ ਸਵਾਲ ਨਿਪਟ ਜਾਏ ਅਤੇ ਇਹ ਨਿਤ ਦਿਹਾੜੀ ਦੇ ਬਗ਼ੈਰ ਖਤਮ ਹੋ ਜਾਣ ਅਤੇ ਇਸ ਬਾਰੇ ਵਿੱਚ ਰੋਜ਼ ਰੋਜ਼ ਨਵੀਂ legislation ਨ ਲਿਆਣੀ ਪਏ। ਹੁਣ ਵਿਧਾਨ ਦੀ ਦਫ਼ਾ 31 ਵਿੱਚ ਤਰਮੀਮ ਕੀਤੀ ਜਾ ਚੁੱਕੀ ਹੈ। ਹੁਣ ਇਸ ਤਰਮੀਮ ਦੇ ਮੁਤਾਬਕ ਪੰਜਾਬ ਸਰਕਾਰ ਨੂੰ ਪੂਰਾ ਅਧਿਕਾਰ ਹੈ ਕਿ ਉਹ ਕੁੱਝ ਮੁਆਵਜ਼ਾ ਮੁਕੱਰਰ ਕਰ ਕੇ ਸਾਰੀ ਜ਼ਮੀਨ ਮਾਲਕਾਂ ਕੋਲੋਂ ਲੈ ਕੇ ਕਿਸਾਨਾਂ ਨੂੰ ਦੇ ਦੇਵੇ। ਜੇਕਰ ਇਹ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਜਾਏ ਤਾਂ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਇਹ ਸਾਰਾ ਬਗ਼ੈਰ ਖਤਮ ਹੋ ਜਾਏਗਾ ਅਤੇ ਨਾਲ ਹੀ Congress Party ਦਾ ਇਸ ਬਾਰੇ ਜੋ aim ਹੈ ਉਹ ਵੀ ਪੂਰਾ ਹੋ ਜਾਏਗਾ।

अध्यक्ष महोदय : इस में फर्क वाली बात है। आप जरा clear हो जायें। इस बिल का fundamental principle यह है कि जो voluntarily surrendered जमीन है उस की administration के सुतन्त्राधिक कया procedure इस्तिथार किया जाये। आप इस चीज़ पर बोलें। (There is some difference in what the hon. Member is saying. He should be a little clear about it. The fundamental principle of this Bill is to adopt certain procedure for the administration of the lands surrendered voluntarily. He should speak on this point.)

ਸਰਦਾਰ ਹਰਕਿਸ਼ਨ ਸਿੰਘ ਸੁਰਜੀਤ : ਮੇਰੀ ਬਦਕਿਸਮਤੀ, ਸਪੀਕਰ ਸਾਹਿਬ, ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਮੈਂ ਇਸ ਤੇ ਪਹਿਲੇ ਇਕ ਗੱਲ ਵੀ ਨਹੀਂ ਕਰਨਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਸੀ ਪਰ ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਇਹ ਗੱਲਾਂ ਕਰ ਦਿੱਤੀਆਂ ਹਨ। ਆਪ ਮੇਰੀ ਕਲ ਦੀ ਤਕਰੀਰ ਵੇਖ ਲਵੋ ਮੈਂ particularly ਇੱਕ ਇੱਕ point ਤੇ ਕੋਵਲ ਤਿੰਨ ਤਿੰਨ ਮਿੰਟ ਹੀ ਲੈਂਦਾ ਰਿਹਾ ਹਾਂ।

Mr. Speaker : It is very unfortunate that the previous speaker touched some irrelevant points. I was seeing some file and did not hear him. I am sorry for that.

ਸਰਦਾਰ ਹਰਕਿਸ਼ਨ ਸਿੰਘ ਸੁਰਜੀਤ : ਮੈਂ ਕਹਿ ਰਿਹਾ ਸੀ ਕਿ ਇਹ ਮਸਲਾ ਤਦ ਹੀ ਹਲ ਹੋ ਸਕਦਾ ਹੈ ਜੇਕਰ ਸਰਕਾਰ ਇਸ ਨੂੰ ਖੁਦ ਆਪਣੇ ਹੱਥ ਵਿੱਚ ਲਵੇ। ਉਸ ਲਈ ਹਾਲਾਤ ਮੌਜੂਦ ਹਨ। ਬਾਕੀ ਇਸ ਸਿਲਸਿਲੇ ਵਿੱਚ ਮੈਂ ਇੱਕ ਗੱਲ facts ਦੇ ਮੁਤਾਬਕ ਕਹਿਣਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹਾਂ। ਇਹ ਗੱਲ ਕਈ ਵਾਰ ਦੁਹਰਾਈ ਵੀ ਗਈ ਹੈ ਕਿ ਪੰਜਾਬ ਇਕ peasant proprietors ਦਾ ਸੂਬਾ ਹੈ। ਹੁਣੇ ਸਰਕਾਰ ਨੇ ਜਵਾਬ ਦਿੱਤਾ ਹੈ ਕਿ ਸੋ ਏਕੜ ਤੋਂ ਜ਼ਿਆਦਾ ਜ਼ਮੀਨ ਵਾਲੇ ਮਾਲਕਾਂ ਪਾਸ ਇਸ ਸਮੇਂ 12 ਲੱਖ 89 ਹਜ਼ਾਰ ਏਕੜ ਜ਼ਮੀਨ ਹੈ। ਹੁਣ ਮੈਂ ਆਪਣੇ ਆਪ ਨੂੰ ਇਸ ਬਿਲ ਤਾਈਂ ਹੀ ਮਹਿਦੂਦ ਰਖਾਂਗਾ।

ਸਪੀਕਰ ਸਾਹਿਬ, ਇਹ ਜੋ ਬਿਲ ਹੈ, ਮੈਨੂੰ ਨਹੀਂ ਪਤਾ ਇਸ ਦੇ legal aspects ਕੀ ਹਨ, ਕਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਲਏ ਹਨ, ਕਿੱਥੋਂ ਲਏ ਹਨ ਪਰ ਮੇਰਾ ਖਿਆਲ ਹੈ ਕਿ ਇਸ ਨੂੰ ਬਣਾਉਣ ਸਮੇਂ ਜਮਹੂਰੀ ਅਸੂਲਾਂ ਦਾ ਕਤਈ ਖਿਆਲ ਨਹੀਂ ਰਖਿਆ ਗਿਆ। ਇਸ ਵਿੱਚ ਅਸੈਂਬਲੀ ਦਾ ਖਿਆਲ ਨਹੀਂ ਰਖਿਆ ਗਿਆ ਹੈ, ਅਤੇ ਮੈਂ ਨਹੀਂ ਕਹਿ ਸਕਦਾ ਕਿ ਇਸ ਵਿੱਚ ਆਈਨ ਦਾ ਕਿਸ ਹਦ ਤਕ ਖਿਆਲ ਰਖਿਆ ਗਿਆ ਹੈ ਕਿਉਂਕਿ ਮੈਂ ਇਸ ਨੂੰ consult ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ। ਮਿਸਾਲ ਦੇ ਤੌਰ ਤੇ ਅਜਿਹਾ ਵਾਕਿਆ ਨਹੀਂ ਹੋਇਆ ਹੋਣਾ ਕਿ ਜਿੱਥੇ ਕਿਸੇ ਮਹਾਪੁਰਸ਼ ਨੂੰ—ਅਸੀਂ ਵੀ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਇਹਤਰਾਮ ਕਰਦੇ ਹਾਂ ਬਜ਼ੁਰਗਾਂ ਦਾ—ਭਾਵੇਂ ਉਹ ਕਿਤਨਾ ਹੀ ਵੱਡਾ ਕਿਉਂ ਨਾ ਹੋਵੇ ਇਕ ਬਿੱਲ ਦੇ ਸਾਰੇ ਅਧਿਕਾਰ ਦੇ ਦਿੱਤੇ ਜਾਣ। ਗਵਰਨਮੈਂਟਸ ਦਾ ਸਾਨੂੰ ਪਤਾ ਹੈ ਕਿ ਉੱਥੇ subjects divided ਹੁੰਦੇ ਹਨ, Centre ਵਿੱਚ, Provinces ਵਿੱਚ ਬਲਕਿ ਪੰਚਾਇਤਾਂ ਤਾਈਂ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਹੈ। ਹੁਣ ਇਹ ਕਿਵੇਂ ਉਮੀਦ ਕੀਤੀ ਜਾ ਸਕਦੀ ਹੈ ਕਿ ਹਿੰਦੁਸਤਾਨ ਜਿਹੇ ਵੱਡੇ ਮੁਲਕ ਵਿੱਚ ਜਿੱਥੇ ਇੰਨਾ ਵੱਡਾ area ਹੋਵੇ, ਉਥੇ ਭੂਦਾਨ ਯੋਗ ਦੇ ਸਿਲਸਿਲੇ ਵਿੱਚ ਇੱਕ ਆਦਮੀ ਇਤਨੀ judgement ਰਖਦਾ ਹੋਵੇ ਕਿ ਇਕ ਇਕ ਆਦਮੀ ਦੀ nomination ਬਾਰੇ ਫੈਸਲਾ ਕਰੇ। ਅਸੀਂ ਇੱਥੇ

ਵੈਸਲਾ ਕਰਦੇ ਹਾਂ, ਗਵਰਨਮੈਂਟ ਵੈਸਲੇ ਕਰਦੀ ਹੈ, ਮਗਰ ਫਿਰ ਵੀ ਇਹੀ ਪਤਾ ਚਲਦਾ ਹੈ ਕਿ ਇਹ ਰਹਿ ਗਿਆ ਉਹ ਰਹਿ ਗਿਆ। ਮਗਰ ਇਸ ਬਿਲ ਰਾਹੀਂ ਇੱਕ ਆਦਮੀ ਨੂੰ ਅਧਿਕਾਰ ਦਿੱਤੇ ਜਾ ਰਹੇ ਹਨ ਕਿ ਸਾਰੇ ਇਸ ਕਾਨੂੰਨ ਦੇ ਸਬੰਧ ਵਿੱਚ ਜੋ ਮਰਜ਼ੀ ਬੋਰਡ ਮੁਕੱਰਰ ਕਰ ਦੇਵੇ ਅਤੇ ਇੱਕ ਬੋਰਡ ਵਿੱਚ ਸ਼ਾਇਦ ਕਈ ਆਦਮੀ ਮੁਕੱਰਰ ਕਰਨੇ ਹਨ, ਅੱਗੇ ਤਹਿਸੀਲ ਕਮੇਟੀਆਂ, ਹੋਰ ਅੱਗੇ Sub-committees ਬਣਾਉਣ ਦਾ ਅਧਿਕਾਰ ਹੈ; ਉਸ ਨੂੰ ਇਸ ਸਿਲਸਿਲੇ ਵਿੱਚ ਜ਼ਮੀਨ ਦੀ ਵੰਡ ਕਰਨ ਅਤੇ control ਦੀ ਸ਼ਕਤੀ ਹੈ। ਸ਼ਾਇਦ ਇਤਨੀ ਵੱਡੀ ਗੱਲ ਤੋਂ ਮਹਾਤਮਾ ਜੀ ਵੀ ਇਨਕਾਰ ਕਰ ਦਿੰਦੇ ਕਿ ਇਹ ਮੇਰੇ ਵਸ ਦੀ ਗੱਲ ਨਹੀਂ ਹੈ ਕਿ ਇੰਨੀ ਵੱਡੀ ਜ਼ਿੰਮੇਦਾਰੀ ਲੈ ਲਵਾਂ। ਸੋ ਪਹਿਲੀ ਗੱਲ ਤਾਂ ਇਸ Bill ਦੇ ਮੁਤੱਲਕ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਆਇਆ ਇਹ Bill ਆਈਨ ਦੇ ਮੁਤਾਬਕ ਹੈ ਜਾਂ ਨਹੀਂ, ਕਿ ਆਇਆ ਹਿੰਦ ਦੇ ਆਈਨ ਵਿੱਚ ਅਜਿਹੀ ਕੋਈ ਮੱਦ ਹੈ ਜਾਂ ਨਹੀਂ ਜਿਸ ਅਨੁਸਾਰ ਇੱਕ ਆਦਮੀ ਦਾ ਨਾਮ ਲੈਕੇ ਅਜਿਹਾ ਕਾਨੂੰਨ ਬਣਾਇਆ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ ਜਾਂ ਨਹੀਂ ਕਿ ਜਿਸ ਅਨੁਸਾਰ ਉਸ ਨੂੰ ਕਿਸੇ ਕਾਨੂੰਨ ਬਾਰੇ ਸਾਰੇ ਅਧਿਕਾਰ ਦਿੱਤੇ ਜਾ ਸਕਦੇ ਹਨ ਜਿਹੜੇ Head of the State ਨੂੰ ਵੀ ਨਹੀਂ ਮਿਲੇ ਹਨ। Head of the State ਨੂੰ ਸਰਕਾਰੀ ਮਸ਼ੀਨਰੀ recommendations ਕਰਦੀ ਹੈ, ਅਤੇ ਉਸ ਦੀ ਬਿਨਾਂ ਤੇ ਉਸ ਨੂੰ ਅਧਿਕਾਰ ਹੁੰਦੇ ਹਨ। ਮਗਰ ਇਹ ਪਹਿਲਾ ਮੌਕਾ ਹੈ ਕਿ ਇੱਕ ਆਦਮੀ ਨੂੰ ਅਧਿਕਾਰ ਦਿੱਤਾ ਜਾ ਰਿਹਾ ਹੈ ਕਿ ਸਾਰੇ ਬਿਲ ਨੂੰ ਅਮਲ ਵਿੱਚ ਲਿਆਉਣਾ ਉਸ ਦੀ ਜ਼ਿੰਮੇਦਾਰੀ ਹੈ। ਪਹਿਲੀ ਗੱਲ ਤਾਂ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਇਸ ਗੱਲ ਲਈ ਕੀ ਪਰਵਾਣਗੀ ਹੈ? ਇਹ ਜ਼ਿਆਦਤੀ ਹੈ ਉਸ ਆਦਮੀ ਨਾਲ ਅਤੇ ਸਾਡੀ commonsense ਨਾਲ ਕਿ ਇੱਕ ਆਦਮੀ ਸਾਰੇ ਪੰਜਾਬ ਵਿੱਚ ਇੱਕ ਇੱਕ ਆਦਮੀ ਨੂੰ ਜਾਣ ਸਕਦਾ ਹੋਵੇਗਾ ਜੇ ਇਸ Bill ਨੂੰ ਠੀਕ ਤਰ੍ਹਾਂ ਨਾਵਜ਼ ਕਰ ਦੇਵੇ।

ਇਸ ਤੋਂ ਅੱਗੇ ਬੋਰਡ ਬਣਾਉਣੇ ਹਨ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਇੰਨੇ ਜ਼ਿਆਦਾ ਅਧਿਕਾਰ ਹਨ। ਬੋਰਡਾਂ ਦੇ ਥੱਲੇ ਤਹਿਸੀਲ ਕਮੇਟੀਆਂ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਥੱਲੇ sub-committees ਹਨ। ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਇਹ ਸਾਰਾ ਸਿਲਸਿਲਾ ਹੈ। ਹੁਣ ਇਹ ਦੇਖਣਾ ਹੈ ਕਿ ਕੰਮ ਕਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਚੱਲੇਗਾ ਅਤੇ ਇਹ ਕਿੱਥੇ ਤਕ ਜਾਇਜ਼ ਅਤੇ ਮੁਨਾਸਬ ਹੈ ਕਿਉਂਕਿ ਸਾਨੂੰ ਤਜਰਬਾ ਹੈ ਅਤੇ ਖੂਬ ਤਜਰਬਾ ਹੈ..... (ਆਵਾਜ਼ : ਮਨਿਸਟਰਜ਼ ਵੀ ਤਾਂ ਕੰਮ ਚਲਾਉਂਦੇ ਹਨ) ਮਨਿਸਟਰਜ਼ ਨਾਲ ਗਵਰਨਮੈਂਟ ਦੀ ਮਸ਼ੀਨਰੀ ਹੁੰਦੀ ਹੈ, ਅਸੈਂਬਲੀ ਹੁੰਦੀ ਹੈ, ਬੋਰਡ ਪਾਸ ਕੁੱਝ ਵੀ ਨਹੀਂ ਹੈ।

ਫਿਰ ਇੱਥੇ ਹੀ ਖਸ ਨਹੀਂ ਕਿ ਇਹ ਸਾਰੇ ਅਧਿਕਾਰ ਇੱਕ ਆਦਮੀ ਨੂੰ ਮਿਲ ਜਾਂਦੇ ਹਨ ਬਲਕਿ ਇਨ੍ਹਾਂ ਅਧਿਕਾਰਾਂ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਦਾ ਜੋ ਢੰਗ ਹੈ, ਜੇਕਰ ਇਸ ਸਾਰੀ ਚੀਜ਼ ਬਾਰੇ ਉਸ ਮਹਾਂਪੁਰਸ਼ ਤੋਂ ਪੁਛਿਆ ਜਾਵੇ ਤਾਂ ਸ਼ਾਇਦ ਉਹ ਇੰਨੀ ਵੱਡੀ ਜ਼ਿੰਮੇਦਾਰੀ ਲੈਣ ਤੋਂ ਨਾਂਹ ਕਰ ਦੇਵੇ ਕਿਉਂਕਿ ਇਸ ਵਿੱਚ ਕਮੀਆਂ ਹਨ। ਫਿਰ ਬੁਰਾਈਆਂ ਦਾ ਤਾਂ ਇਸ ਵਿੱਚ ਵੀ ਜ਼ਿਕਰ ਹੈ। ਕਿਹਾ ਗਿਆ ਹੈ ਕਿ ਸੰਭਵ ਹੈ ਬਹੁਤ ਬੁਰਾਈਆਂ ਆ ਜਾਣ। ਇਹ ਚੀਜ਼ ਬਿਲ ਦੇ ਵਿਚ ਹੀ ਮੰਨੀ ਗਈ ਹੈ। ਇਸ ਵਿੱਚ ਇੱਕ ਹੋਰ ਚੀਜ਼ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਸ਼ਾਨ ਦੇ ਮੁਤਾਬਕ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਇਸ ਵਿੱਚ ਇੱਕ ਮੱਦ ਆਈ ਹੈ ਜਿਸ ਤੇ ਨੁਕਤਾਭੀਨੀ ਮੇਰੇ ਇੱਕ ਦੋਸਤ ਨੇ ਦੂਸਰੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਕੀਤੀ ਹੈ। ਉਹ ਇਹ ਕਿ ਜੇਕਰ ਬੋਰਡ ਵਿੱਚ ਬੁਰਾਈ ਹੋਵੇ ਅਤੇ ਕੰਮ ਨਿਭਾ ਨਾ ਸਕੇ ਤਾਂ ਸਰਕਾਰ ਨੂੰ ਉਸ ਨੂੰ ਤੋੜਨ ਦਾ ਹੱਕ ਹੈ। ਇਹ ਹੱਕ ਜਾਇਜ਼ ਹੈ, ਮੈਂ ਇਸ ਦੀ ਮੁਖਾਲਫ਼ਤ ਨਹੀਂ ਕਰਦਾ। ਮਗਰ ਇਹ ਚੀਜ਼ ਸੰਭਵ ਹੈ ਅਤੇ ਮੰਨ ਲਈ ਗਈ ਹੈ ਕਿ ਬੋਰਡ ਜਿਸ ਨੂੰ

[ਸਰਦਾਰ ਹਰਕਿਸ਼ਨ ਸਿੰਘ ਸੁਰਜੀਤ]

ਇੱਕ ਆਦਮੀ ਨੇ ਚੁਣਨਾ ਹੈ ਉਸ ਵਿੱਚ ਕਮੀਆਂ ਹੋ ਸਕਦੀਆਂ ਹਨ। ਚੁੰਕਿ ਵਿਨੋਬਾ ਜੀ ਸਭ ਜਗਾਹ ਨਹੀਂ ਜਾ ਸਕਦੇ, ਸਾਰੇ ਆਦਮੀਆਂ ਨੂੰ ਨਹੀਂ ਵੇਖ ਸਕਦੇ, ਇਸ ਲਈ ਇਸ ਬੋਰਡ ਵਿੱਚ ਬੜੀ ਭਾਰੀ ਕਮੀ ਹੋ ਸਕਦੀ ਹੈ ਜਿਸ ਕਰਕੇ ਇਸ ਨੂੰ ਤੋੜਨਾ ਪਵੇਗਾ। ਇਹ ਚੀਜ਼ moral value ਦੇ ਲਿਹਾਜ਼ ਨਾਲ ਠੀਕ ਨਹੀਂ। ਉਹ ਬੋਰਡ ਕਾਇਮ ਕਰਨ, ਸਰਕਾਰ ਉਸ ਨੂੰ ਤੋੜ ਦੇਵੇ, ਫੇਰ ਉਹ ਬਣਾਉਣ ਅਤੇ ਸਰਕਾਰ ਫੇਰ ਉਸ ਨੂੰ ਤੋੜ ਦੇਵੇ, ਇਹ ਚੀਜ਼ moral values, ਜਿਸਦਾ ਤੁਸੀਂ ਇੰਨਾ ਜ਼ਿਕਰ ਕਰਦੇ ਹੋ, ਦੇ ਮੁਤਾਬਕ ਠੀਕ ਨਹੀਂ।

ਫਿਰ ਭੂਦਾਨ ਤਹਿਰੀਕ ਦਾ ਸਾਨੂੰ ਕੁਝ ਪਿਛਲਾ experience ਹੈ। ਭੂਦਾਨ ਤਹਿਰੀਕ ਵਿੱਚ ਜੋ ਜ਼ਮੀਨ ਦਾਨ ਦਿੱਤੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ ਸ਼ਾਇਦ ਉਸ ਦਾ ਮੁਤਾਲਿਆ ਕੁੱਝ ਹੋਰ ਦੇਸ਼ਾਂ ਨੇ ਵੀ ਕੀਤਾ ਹੋਵੇ, ਮੈਂ ਵੀ ਉਸ ਨੂੰ ਵੇਖਣ ਦੀ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਕੀਤੀ ਹੈ। ਜਿੰਨੀ ਜ਼ਮੀਨ ਮਿਲੀ ਹੈ ਉਸ ਵਿੱਚ genuine ਕਿਸਮ ਦੀ ਜ਼ਮੀਨ ਤੋਂ ਅਡ ਦੇ ਕਿਸਮ ਦੀ ਹੋਰ ਜ਼ਮੀਨ ਮਿਲੀ ਹੈ। ਇੱਕ ਕਿਸਮ ਤਾਂ ਉਹ ਜ਼ਮੀਨ ਹੈ ਜੋ ਝਗੜੇ ਵਾਲੀ ਹੈ ਜਾਂ ਜਿਸ ਬਾਰੇ false entries ਹਨ ਜਾਂ ਕਿਸੇ tenant ਦੇ ਝਬੜੇ ਵਿੱਚ ਹੈ। ਚੁੰਕਿ ਅੱਠ, ਅੱਠ ਸਾਲ ਤੋਂ ਝਗੜਾ ਚਲਿਆ ਆਉਂਦਾ ਸੀ ਇਸ ਲਈ ਉਹ ਕੁਝ ਭੂਦਾਨ ਤਹਿਰੀਕ ਦੇ ਹਵਾਲੇ ਕੀਤੀ। ਖਹਿੜਾ ਛੱਡੋ ਤੇ ਨੇਕ ਨਾਮੀ ਖੱਟੋ। ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦਾ ਇੱਕ ਵਾਕਿਆ ਪਿੱਛੇ ਜਿਹੇ ਅਖਬਾਰਾਂ ਵਿੱਚ ਵੀ ਨਿਕਲਿਆ ਸੀ। ਕਿਸੇ ਸੱਜਣ ਨੇ ਦੇਬਰ ਭਾਈ ਜੀ ਨੂੰ ਸੋਦਿਆ ਕਿ ਮੈਂ ਇੰਨੀ ਜ਼ਮੀਨ ਦਿੰਦਾ ਹਾਂ। ਮਗਰ ਬਾਅਦ ਵਿੱਚ ਫੈਸਲਾ ਹੁੰਦੇ ਹੁੰਦੇ ਉਹ ਦਸਵਾਂ ਹਿੱਸਾ ਰਹਿ ਗਈ ਅਤੇ ਉਹ ਵੀ ਦਰਿਆ ਦੇ ਕੰਢੇ ਤੇ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੀ ਜ਼ਮੀਨ ਦਿੱਤੀ ਜਾ ਰਹੀ ਹੈ। ਇਸ ਚੀਜ਼ ਬਾਰੇ ਇਹ bill ਕੁੱਝ ਨਹੀਂ provide ਕਰਦਾ ਕਿ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੀ ਜ਼ਮੀਨ ਜਾਂ ਉਹ ਜ਼ਮੀਨ ਜਿਸਤੇ ਮੁਜ਼ਾਰੇ ਦਾ ਹੱਕ ਬਣਦਾ ਹੈ ਜਾਂ ਜਿੱਥੇ ਜਾਗੀਰਦਾਰ ਨੇ ਜ਼ਿਆਦਤੀ ਕਰਕੇ ਜ਼ਮੀਨ ਆਪਣੇ ਹੱਥ ਵਿੱਚ ਰੱਖੀ ਹੈ, ਉਹ ਭੂਦਾਨ ਵਿੱਚ ਨਹੀਂ ਦਿੱਤੀ ਜਾ ਸਕਦੀ। ਇਸ ਬਾਰੇ ਪਿਛਲੇ ਸਾਲ ਵਿਨੋਬਾ ਜੀ ਨੇ ਵੀ ਕਿਹਾ ਸੀ ਅਤੇ ਸਰਬ ਸੇਵਾ ਦਲ ਨੇ ਵੀ ਇੱਕ resolution ਪਾਸ ਕੀਤਾ ਸੀ ਕਿ ਜਿੱਥੇ ਜਾਗੀਰਦਾਰ ਮੁਜ਼ਾਰਿਆਂ ਦੀਆਂ ਬੇਦਖਲੀਆਂ ਕਰ ਰਹੇ ਹਨ, ਮੁਜ਼ਾਰੇ ਉੱਥੇ ਡਟ ਜਾਣ। ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਝਗੜਿਆਂ ਵਿੱਚ ਵਾਧਾ ਹੋ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਇਸ ਚੀਜ਼ ਦੀ ਇਸ ਬਿਲ ਵਿੱਚ provision ਨਹੀਂ ਕਿ ਜਿੱਥੇ ਮੁਜ਼ਾਰੇ ਦਾ ਹੱਕ ਹੋਵੇ ਉਹ ਜ਼ਮੀਨ ਭੂਦਾਨ ਵਿੱਚ ਨਹੀਂ ਦਿੱਤੀ ਜਾ ਸਕਦੀ, ਅਤੇ ਜੇਕਰ ਉਹ ਜ਼ਮੀਨ ਬੋਰਡ ਪਾਸ ਚਲੀ ਜਾਵੇ ਤਾਂ ਇਹ ਕਿਸਨੂੰ ਦੇਣੀ ਹੈ ਅਤੇ ਕਿਸ ਲਿਹਾਜ਼ ਨਾਲ। ਇਹ ਉਨ੍ਹਾਂ ਕਿਸਾਨਾਂ ਨਾਲ ਧੱਕੇ ਦੀ ਗੱਲ ਹੈ ਅਤੇ ਇਸ ਬਿਲ ਵਿੱਚ ਇਸ ਬਾਰੇ ਕੋਈ provision ਨਹੀਂ ਹੈ।

ਫਿਰ, ਸਪੀਕਰ ਸਾਹਿਬ, ਭੂਦਾਨ ਯੋਗ ਵਿੱਚ ਜ਼ਮੀਨਾਂ ਇਹੋ ਜਿਹੀਆਂ ਦਿੱਤੀਆਂ ਜਾਂਦੀਆਂ ਹਨ ਜੋ ਚੱਕੜ ਪਈਆਂ ਹੋਣ ਜਾਂ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਤੇ ਵਾਹੀ ਨਾ ਕੀਤੀ ਜਾ ਸਕਦੀ ਹੋਵੇ। ਵਾਹੀ ਦੇ ਫਾਬਲ ਤਾਂ ਕੋਈ ਵੀ ਜ਼ਮੀਨ ਨਹੀਂ ਮਿਲਦੀ। ਫਿਰ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਇਹ ਵੀ ਪਤਾ ਹੈ ਕਿ ਹੁਣ ਸ਼ਾਮਲਾਤ ਦਾ ਕਾਨੂੰਨ ਆਉਣ ਵਾਲਾ ਹੈ ਅਤੇ ਕਾਮਨ ਲੈਂਡ ਸਬੰਧੀ ਕਾਨੂੰਨ ਆ ਰਿਹਾ ਹੈ ਇਸ ਲਈ ਪਤਾ ਨਹੀਂ ਇਹ ਜ਼ਮੀਨ ਉਨ੍ਹਾਂ ਪਾਸ ਰਹਿਣੀ ਵੀ ਹੈ ਜਾਂ ਨਹੀਂ ਤਾਂ ਉਹ ਇਹ ਜ਼ਮੀਨ ਭੂਦਾਨ ਯੋਗ ਵਿੱਚ ਦੇ ਦਿੰਦੇ ਹਨ। ਮੇਰੇ ਕਹਿਣ ਦਾ ਭਾਵ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੀਆਂ ਝਗੜੇ ਵਾਲੀਆਂ

ਜ਼ਮੀਨਾਂ ਭੂਦਾਨ ਯੋਗ ਵਿਚ ਦਿੱਤੀਆਂ ਜਾਂਦੀਆਂ ਹਨ, ਅਤੇ ਇਸ ਬਿਲ ਵਿੱਚ, ਜੋ ਸਭਾ ਸਾਹਮਣੇ ਪੇਸ਼ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ ਇਸ ਗੱਲ ਲਈ ਕੋਈ ਵੀ ਪ੍ਰੋਵੀਜ਼ਨ ਨਹੀਂ ਦੱਖੀ ਗਈ । ਅਸਾਨੂੰ ਪਤਾ ਹੈ ਕਿ ਸਰਕਾਰ ਦੀ ਨੀਅਤ ਕੀ ਹੈ । ਹੁਣ ਕਾਮਨ ਲੈਂਡ ਬਿਲ ਵੀ ਪੇਸ਼ ਕੀਤਾ ਜਾਣ ਵਾਲਾ ਹੈ । ਇਸ ਤੋਂ ਹੀ ਅਸਾਡੀ ਸਰਕਾਰ ਦੀ ਨੀਅਤ ਇਸ ਪਾਸੇ ਵਲ ਪਈ ਦਿਸਦੀ ਹੈ । ਫਿਰ ਇਹੋ ਜਿਹੀਆਂ ਜ਼ਮੀਨਾਂ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਮਾਲਕੀ ਪਿੰਡ ਵਿੱਚ vest ਹੋਣ ਵਾਲੀ ਹੋਵੇ ਉਹ ਭੂਦਾਨ ਯੋਗ ਵਿੱਚ ਦਿੱਤੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ । ਇਸ ਗੱਲ ਦੀ ਇਸ ਬਿਲ ਵਿੱਚ ਕੋਈ provision ਨਹੀਂ ।

ਤੀਜੇ ਉਹ ਲੋਕ ਜੋ ਆਪਣੀ ਜ਼ਮੀਨ ਵਾਹ ਨਹੀਂ ਸਕਦੇ ਉਹ ਇਸ ਕੰਮ ਲਈ ਦੇ ਦਿੰਦੇ ਹਨ । ਮੈਨੂੰ ਇਹ ਦਿਸਿਆ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ ਕਿ ਕੀ ਕੋਈ ਚੰਗੀ ਜ਼ਮੀਨ ਵੀ ਇਸ ਕੰਮ ਲਈ ਦਿੱਤੀ ਗਈ ਹੈ ? ਚੰਗੀ ਪੈਦਾਵਾਰ ਵਾਲੀ ਜ਼ਮੀਨ ਤੇ ਵਾਹੀ ਕਰਨ ਯੋਗ ਜ਼ਮੀਨ ਨਹੀਂ ਦਿੱਤੀ ਜਾਂਦੀ । ਇਸ ਲਈ ਇਸ ਬਿਲ ਵਿੱਚ ਇਹ ਵੀ ਉਠਤਾਈ ਰਹਿ ਗਈ ਹੈ । ਸਪੀਕਰ ਸਾਹਿਬ, ਮੈਂ ਤਾਂ ਇਹ ਸਮਝਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਇਹ ਬਿਲ ਕਿਸੇ ਹੋਰ ਭਾਵਨਾ ਨੂੰ ਮਨ ਵਿੱਚ ਰਖ ਕੇ ਪੇਸ਼ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ । ਇਸ ਬਿਲ ਰਾਹੀਂ ਮੁਜ਼ਾਰਿਆਂ ਦੀ ਕੋਈ ਪ੍ਰੋਵੀਜ਼ਨ ਨਹੀਂ ਕੀਤੀ ਗਈ । ਇਸ ਬਿਲ ਰਾਹੀਂ ਮਾਲਕ ਜਿਸ ਨੂੰ ਚਾਹੁਣਗੇ ਬੇਦਖਲ ਕਰ ਦੇਣਗੇ । ਜਿੱਥੇ ਮਾਲਕ ਆਪਣੇ ਮੁਜ਼ਾਰਿਆਂ ਨੂੰ ਜ਼ਮੀਨਾਂ ਤੋਂ ਬੇਦਖਲ ਨਹੀਂ ਕਰਾ ਸਕਦੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਮੁਜ਼ਾਰਿਆਂ ਦੀ ਬੇਦਖਲੀ ਲਈ ਇਸ ਬਿਲ ਨੂੰ ਹਥਿਆਰ ਵਜੋਂ ਵਰਤਿਆ ਜਾਵੇਗਾ । ਜ਼ਮੀਨ ਤਾਂ ਇਸ ਪਏਗੀ ਪਰ ਹਕੀਕਤ ਦਾ ਪਤਾ ਨਹੀਂ ਲਗ ਸਕੇਗਾ ਕਿ ਇਹ ਜ਼ਮੀਨ ਕਿਨ੍ਹਾਂ ਮੁਜ਼ਾਰਿਆਂ ਨੂੰ ਉਜਾੜ ਕੇ ਦੇ ਦਿੱਤੀ ਗਈ ਹੈ । ਇਸ ਗੱਲ ਦੇ ਬਚਾਉ ਲਈ ਇਸ ਬਿਲ ਵਿੱਚ ਕੋਈ ਪ੍ਰੋਵੀਜ਼ਨ ਨਹੀਂ ।

ਫਿਰ, ਸਪੀਕਰ ਸਾਹਿਬ, ਇੱਕ ਗੱਲ ਹੋਰ ਹੈ ਕਿ ਇਸ ਬਿਲ ਵਿੱਚ ਇਹ ਵੀ ਪ੍ਰੋਵੀਜ਼ਨ ਨਹੀਂ ਕਿ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਇਕੱਤਰ ਕੀਤੀ ਜ਼ਮੀਨ ਦੀ ਤਕਸੀਮ ਕਿਵੇਂ ਕਰਨੀ ਹੈ । ਇਸ ਜ਼ਮੀਨ ਦੀ ਵੰਡ ਲਈ ਕੋਈ ਪ੍ਰੋਸੀਜਰ ਨਹੀਂ ਰੱਖਿਆ ਗਿਆ ਅਤੇ ਨਾ ਹੀ ਕੋਈ ਸ਼ਰਤਾਂ ਦੱਸੀਆਂ ਗਈਆਂ ਹਨ ਕਿ ਇਨ੍ਹਾਂ ਇੱਕ ਦੇ ਤਿੰਨ ਸ਼ਰਤਾਂ ਨੂੰ ਪੂਰਾ ਕਰਨਾ ਪਏਗਾ, ਸਗੋਂ ਇਸ ਦੀ ਥਾਂ ਇਹ ਰੱਖਿਆ ਗਿਆ ਹੈ ਕਿ ਇਸ ਜ਼ਮੀਨ ਦੀ ਵੰਡ ਦੇ ਅਧਿਕਾਰ ਬੋਰਡ ਪਾਸ ਹੋਣਗੇ । ਬੋਰਡ ਜਿਸ ਨੂੰ ਮੁਨਾਸਬ ਸਮਝੇਗਾ ਉਸ ਨੂੰ ਜ਼ਮੀਨ ਵੰਡ ਦੇਵੇਗਾ । ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੀਆਂ ਗੱਲਾਂ ਲਿਖਣ ਦਾ ਕੀ ਲਾਭ ? ਇਸ ਤੋਂ ਸਰਕਾਰ ਦੀ ਨੀਅਤ ਦਾ ਸਾਫ਼ ਪਿਆ ਪਤਾ ਲਗਦਾ ਹੈ ਕਿ ਜ਼ਮੀਨ ਦੀ ਵੰਡ ਕਿਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਹੋਵੇਗੀ । ਇਹ ਆਪਣੇ ਆਦਮੀਆਂ ਨੂੰ ਕਹਿਣਗੇ ਕਿ ਆਉ ਤੁਹਾਨੂੰ ਜ਼ਮੀਨਾਂ ਦੇਈਏ । ਇਸ ਸਬੰਧ ਵਿੱਚ ਕਿਉਂ ਨਹੀਂ ਸਾਫ਼ ਸ਼ਰਤਾਂ ਰੱਖ ਦਿੱਤੀਆਂ ਜਾਂਦੀਆਂ ਕਿ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੀਆਂ ਜ਼ਮੀਨਾਂ ਇਨ੍ਹਾਂ ਲੋਕਾਂ ਵਿੱਚ ਵੰਡੀਆਂ ਜਾਣਗੀਆਂ :—

੧. ਉਨ੍ਹਾਂ ਬੇਜ਼ਮੀਨ ਖੇਤੀ ਤੇ ਵਾਹੀ ਕਰਨ ਵਾਲਿਆਂ ਮਜ਼ਦੂਰਾਂ ਨੂੰ ਜੋ ਵਾਹੀ ਤਾਂ ਕਰਦੇ ਹਨ ਪਰ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਪਾਸ ਆਪਣੀਆਂ ਜ਼ਮੀਨਾਂ ਨਹੀਂ ;

[ਸਰਦਾਰ ਹਰਕਿਸ਼ਨ ਸਿੰਘ ਸੂਰਜੀਤ]

੨. ਪੰਜ ਏਕੜ ਤੇ ਘੱਟ ਤੇ ਵੱਧੀ ਕਰਨ ਵਾਲਿਆਂ ਵਿੱਚ ਇਹ ਜ਼ਮੀਨਾਂ ਵੰਡੀਆਂ ਜਾਣਗੀਆਂ ?

ਜੇਕਰ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੀਆਂ ਕੋਈ ਸਾਫ਼ ਸ਼ਰਤਾਂ ਨਾ ਦਿੱਤੀਆਂ ਗਈਆਂ ਤਾਂ ਮੈਂ ਸਮਝਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਇਸ ਬਿਲ ਦੇ ਲਿਆਣ ਦਾ ਮਕਸਦ ਫ਼ੌਤ ਹੋ ਜਾਵੇਗਾ। ਇਸ ਰਾਹੀਂ ਇਹ ਨਹੀਂ ਹੋਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਕਿ ਆ ਤੇਨੂੰ ਜ਼ਮੀਨ ਦੇਈਏ ਤੇ ਤੇਨੂੰ ਨਾ ਦੇਈਏ। ਜਿੱਥੋਂ ਤਕ ਤਕਸੀਮ ਦਾ ਸਵਾਲ ਹੈ ਤੁਸੀਂ ਸਾਰਾ ਅਧਿਕਾਰ ਬੋਰਡ ਨੂੰ ਦਿੱਤਾ ਹੈ ਫਿਰ ਇਹ ਕਿਵੇਂ ਹੋ ਸਕਦਾ ਹੈ ਕਿ ਲਿਹਾਜ਼ ਨਾ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇ। ਮੈਂ ਸਮਝਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਲਿਹਾਜ਼ ਚਲੇਗਾ ਅਤੇ ਖਾਹ-ਮਖਾਹ ਧੜੇ ਬਾਜ਼ੀਆਂ ਹੋਣਗੀਆਂ ਕਿ ਇਸ ਨੂੰ ਜ਼ਮੀਨ ਦਿੱਤੀ ਜਾਵੇ।

ਚੌਥੀ ਗੱਲ, ਸਪੀਕਰ ਸਾਹਿਬ, ਇਸ ਬਿਲ ਵਿੱਚ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਇਸ ਬਿਲ ਦੀ ਕਲਾਜ਼ 18 ਵਿੱਚ ਇਹ ਪ੍ਰਬੰਧ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ ਕਿ ਜੇਕਰ ਕੋਈ ਮੁਜ਼ਾਰਾ ਇਤਰਾਜ਼ ਕਰੇ ਕਿ ਇਹ ਜ਼ਮੀਨ ਭੂਦਾਨ ਯੋਗ ਵਿੱਚ ਨਹੀਂ ਜਾਣੀ ਚਾਹੀਦੀ ਤਾਂ ਉਹ ਰੇਵਨਿਊ ਅਫਸਰ ਪਾਸ ਅਪੀਲ ਨਹੀਂ ਕਰ ਸਕਦਾ। ਉਸ 'ਚ ਅਪੀਲ ਲਈ ਉਹ ਸਿਵਲ ਕੋਰਟ ਵਿੱਚ ਜਾਵੇ। ਸਪੀਕਰ ਸਾਹਿਬ, ਇਹ ਸਰਾਸਰ ਗ਼ਿਆਦਤੀ ਹੈ। ਜੇਕਰ ਬੋਰਡ ਇਹ ਕਹਿ ਦੇਵੇ ਕਿ ਮੁਜ਼ਾਰਾ ਜ਼ਮੀਨ ਤੇ ਬੈਠਾ ਹੈ, ਇਸ ਨੂੰ ਕੱਢਿਆ ਜਾਵੇ, ਤਾਂ ਇਸ ਗੱਲ ਦਾ ਫੈਸਲਾ ਤਾਂ ਰੇਵਨਿਊ ਅਫਸਰ ਨੇ ਕਰਨਾ ਹੈ ਤੇ ਜੇਕਰ ਫੈਸਲਾ ਮਾਲ ਅਫਸਰ ਕਰ ਦੇਵੇ ਕਿ ਇਹ ਨਹੱਕੀਂ ਬੈਠਾ ਹੈ ਤਾਂ ਉਸ ਦੀ ਅਪੀਲ ਸਿਵਲ ਕੋਰਟ ਵਿੱਚ ਜਾਵੇਗੀ। ਜ਼ਮੀਨ ਤਾਂ ਉਸ ਨੂੰ ਵਾਪਸ ਮੁੜ ਜਾਊ ਪਰ ਸਿਵਲ ਕੋਰਟ ਦੀ ਦੇਰੀ ਤੋਂ ਤਾਂ ਸਾਰੀ ਜਨਤਾ ਜਾਣੂ ਹੈ। ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਕਰਨਾ ਉਸ ਮੁਜ਼ਾਰੇ ਨਾਲ ਧੱਕਾ ਕਰਨਾ ਹੈ। ਸਿਵਲ ਕੋਰਟਾਂ ਦਾ ਪ੍ਰੋਸੀਜਰ ਤਾਂ ਸਾਰੇ ਜਾਣਦੇ ਹੀ ਹਨ ਕਿ ਕਿੰਨੀ ਕਿੰਨੀ ਦੇਰ ਇੱਕ ਫੈਸਲੇ ਨੂੰ ਲਗਦੀ ਹੈ। ਇਸ ਲਈ ਇਸ ਗੱਲ ਦੀ ਪ੍ਰੋਵੀਜ਼ਨ ਹੋਣੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ ਕਿ ਅਪੀਲਾਂ ਸਿਵਲ ਕੋਰਟ ਵਿੱਚ ਨਾ ਜਾਣ।

ਇਸ ਕਰਕੇ ਜਿੱਥੋਂ ਤਕ, ਸਪੀਕਰ ਸਾਹਿਬ, ਇਸ ਬਿਲ ਦਾ ਸਮੁੱਚੇ ਤੌਰ ਤੇ ਸੰਬੰਧ ਹੈ ਮੈਂ ਇਹ ਸਮਝਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਜੇ ਥੋੜੀ ਬਹੁਤ ਜ਼ਮੀਨ ਭੂਦਾਨ ਯੋਗ ਵਿੱਚ ਮਿਲੇ ਉਸ ਨੂੰ ਵੰਡਣ ਲਈ ਇੱਕ ਖਾਸ procedure ਹੋਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ਜਿਸ ਅਨੁਸਾਰ ਵੰਡ ਨੂੰ ਰੈਗੂਲੇਟ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇ। ਭੂਦਾਨ ਯੋਗ ਲਈ ਜ਼ਮੀਨ ਇਕੱਠੀ ਹੋ ਜਾਣ ਨਾਲ ਕਈ ਟੈਕਨੀਕਲ ਡਿਫਿਕਲਟੀਜ਼ ਆਉਣਗੀਆਂ ਅਤੇ ਕਈ ਪੇਚੀਦਗੀਆਂ ਨੂੰ ਹੱਲ ਕਰਨਾ ਪਏਗਾ ਪਰ ਜੇਕਰ ਕੋਈ ਅਸੂਲ ਤੈ ਕਰ ਲਏ ਜਾਣ ਤਾਂ ਇਨ੍ਹਾਂ ਤੋਂ ਬਚਿਆ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ, ਪਰ ਇਹ ਨਹੀਂ ਹੋਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਕਿ ਜ਼ਮੀਨਾਂ ਨੂੰ ਵੰਡਣ ਲਈ ਰੁਲ ਬੋਰਡ ਤਿਆਰ ਕਰੇਗਾ ਅਤੇ ਬੋਰਡ ਹੀ ਇਸ ਦੀ ਵੰਡ ਕਰੇਗਾ। ਮੈਂ ਸਰਕਾਰ ਨੂੰ ਇਹ ਕਹਾਂਗਾ ਕਿ ਆਪ ਇਸ ਬਿਲ ਵਿੱਚ ਭਾਰਤ ਦੇ ਮਹਾਨ ਨੇਤਾ ਸ਼੍ਰੀ ਵਿਨੋਬਾ ਜੀ ਨੂੰ ਵਿੱਚ ਘਸੀਟ ਰਹੇ ਹੋ, ਅਤੇ ਇਹ ਤਹਿਰੀਕ ਚਲਾ ਰਹੇ ਹੋ, ਇਸ ਲਈ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦਾ ਕੰਮ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇ ਜਿਸ ਨਾਲ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਉਤਸ਼ਾਹ ਮਿਲੇ। ਜੇਕਰ ਵੰਡ ਦੇ ਅਧਿਕਾਰ ਤੁਸੀਂ ਇਸ ਬੋਰਡ ਵਿੱਚ ਰਖ ਦਿੱਤੇ ਤਾਂ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਉਤਸ਼ਾਹ ਘਟ ਹੋ ਜਾਵੇਗਾ।

ਇਸ ਦੇ ਨਾਲ ਹੀ ਮੈਂ ਇਹ ਦਸਣਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਇਸ ਬੋਰਡ ਦੀ ਬਣਤਰ ਦਾ ਢੰਗ ਵੀ defective ਹੈ। ਇਸ ਵਿੱਚ 11 ਜਾਂ 13 ਮੈਂਬਰ ਹੋਣਗੇ। ਇਸ ਦੇ ਪ੍ਰਧਾਨ ਅਤੇ ਸੈਕ੍ਰਟਰੀ ਨੂੰ ਸ਼੍ਰੀ ਵਿਨੋਬਾ ਜੀ ਚੁਣਨਗੇ ਅਤੇ ਇਸ ਬੋਰਡ ਦਾ ਕੋਰਮ 5 ਹੋਵੇਗਾ। ਆਪ ਇਸ ਤੋਂ ਹੀ ਇਸ ਕੰਮ ਲਈ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਆਪਣਾ ਉਤਸ਼ਾਹ ਵੇਖ ਲਵੋ ਕਿ 11 ਜਾਂ 13 ਮੈਂਬਰਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਆਸ ਹੈ ਕਿ 5 ਤੋਂ ਵਧ ਹਾਜ਼ਰ ਨਹੀਂ ਹੋਣਗੇ, ਇਸ ਲਈ ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਕੋਰਮ 5 ਰੱਖਿਆ ਹੈ। ਇਹ ਬਿਲ voluntary surrender ਦਾ ਹੈ ਇਸ ਲਈ ਲੋਕਾਂ ਵਿੱਚ ਉਤਸ਼ਾਹ ਲਿਆਉਣਾ ਵੀ ਸਰਕਾਰ ਦਾ ਕਰਤੱਵ ਹੈ ਪਰ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਆਪਣੇ ਪ੍ਰਵੀਜ਼ਨ ਹੀ ਇਸ ਗੱਲ ਦੀ ਵਿਰੋਧਤਾ ਕਰਦੇ ਹਨ ਅਤੇ ਦਸਦੇ ਹਨ ਕਿ ਇਨ੍ਹਾਂ ਵਿੱਚ ਕਿੰਨਾ ਉਤਸ਼ਾਹ ਇਸ ਕੰਮ ਲਈ ਹੈ।

ਅਰਥ ਮੰਤਰੀ : ਇਸ ਬੋਰਡ ਦੀ ਮੈਂਬਰਸ਼ਿਪ 6 ਹੈ। At least six ਅਤੇ ਜ਼ਿਆਦਾ ਤੋਂ ਜ਼ਿਆਦਾ 10 ਹੈ।

ਸਰਦਾਰ ਹਰਕਿਸ਼ਨ ਸਿੰਘ ਸੁਰਜੀਤ : ਚਲੋ ਦਸ ਹੀ ਮੰਨ ਲਵੋ ਤਾਂ ਵੀ ਭੀ ਹੈ ? ਮੇਰਾ ਤਾਂ ਖਿਆਲ ਹੈ ਕਿ ਬੋਰਡ ਵਿੱਚ ਮੈਂਬਰਾਂ ਦੀ ਤਾਦਾਦ 11 ਹੈ ਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਜੇਕਰ 5 ਹਾਜ਼ਰ ਹੋਣ ਤਾਂ ਆਪ ਹੀ ਜਾਣ ਲਵੋ ਕਿ ਕਿੰਨਾ ਉਤਸ਼ਾਹ ਇਸ ਕੰਮ ਲਈ ਲੋਕਾਂ ਵਿੱਚ ਹੈ।

ਅਰਥ ਮੰਤਰੀ : ਪਰ ਜੇਕਰ ਬੋਰਡ ਦੇ ਮੈਂਬਰਾਂ ਦੀ ਗਿਣਤੀ 7 ਹੋਵੇ ਅਤੇ ਇਸ ਵਿੱਚੋਂ 5 ਹਾਜ਼ਰ ਹੋਣ ਤਾਂ ?

ਸਰਦਾਰ ਹਰਕਿਸ਼ਨ ਸਿੰਘ ਸੁਰਜੀਤ : ਇਸ ਲਈ, ਸਪੀਕਰ ਸਾਹਿਬ, ਮੈਂ ਇਹ ਸਮਝਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਇਸ ਬਿਲ ਨੂੰ ਚੰਗੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਸੋਚ ਸਮਝ ਕੇ ਇਸ ਹਾਊਸ ਵਿੱਚ ਪੇਸ਼ ਕਰਨਾ ਚਾਹੀਦਾ ਸੀ, ਜਿੱਥੇ ਸਰਕਾਰ ਵਿਨੋਬਾ ਜੀ ਵਰਗੀ ਮਹਾਨ ਸ਼ਖਸੀਅਤ ਨੂੰ ਇਸ ਵਿੱਚ ਇਨਵਾਲਵ ਕਰ ਰਹੀ ਹੈ ਇਸ ਵਿੱਚ contradictory ਪ੍ਰਵੀਜ਼ਨ ਨਹੀਂ ਹੋਣੇ ਚਾਹੀਦੇ। ਇਸ ਵਿੱਚ ਕਿਤੇ ਵੀ ਮੁਜ਼ਾਰਿਆਂ ਨੂੰ ਪ੍ਰੋਟੈਕਟ ਕਰਨ ਲਈ ਕੋਈ ਪ੍ਰਬੰਧ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ ਗਿਆ, ਅਤੇ ਇਸ ਗੱਲ ਦਾ ਧਿਆਨ ਨਹੀਂ ਰੱਖਿਆ ਗਿਆ ਕਿ ਮੁਜ਼ਾਰਿਆਂ ਨੂੰ ਡਿਸਟਰਬ ਨਾ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇ। ਇਸ ਲਈ ਮੈਂ ਬੇਨਤੀ ਕਰਾਂਗਾ ਕਿ ਇਸ ਬਿਲ ਤੇ ਸਰਕਾਰ further ਵਿਚਾਰ ਕਰੇ, ਅਤੇ ਇਹ ਚੰਗੀ ਗੱਲ ਹੋਵੇਗੀ ਜੇਕਰ ਇਸ ਨੂੰ ਇਸ ਸੀਲੈਕਟ ਕਮੇਟੀ ਨੂੰ ਸੌਂਪ ਦਿਤਾ ਜਾਵੇ ਜੋ ਇਥੇ ਦੇ ਚਾਰ ਦਿਨਾਂ ਵਿੱਚ ਹੀ ਇਸ ਤੇ ਵਿਚਾਰ ਕਰ ਕੇ ਰਿਪੋਰਟ ਕਰੇ। ਮੈਨੂੰ ਇਹ ਪਤਾ ਹੈ ਕਿ ਸਰਕਾਰ ਦਾ ਕੋਈ declared objective ਨਹੀਂ। ਅਤੇ ਵਿਨੋਬਾ ਜੀ ਵੀ ਇਸ ਗੱਲ ਨੂੰ ਤਸਲੀਮ ਨਹੀਂ ਕਰਨਗੇ ਕਿ ਕਿਸੇ ਨੂੰ ਉਜਾੜ ਕੇ ਜ਼ਮੀਨ ਭੂਦਾਨ ਯੋਗ ਲਈ ਇੱਠੀ ਕੀਤੀ ਜਾਵੇ। ਕਿਉਂਜੋ ਸਰਕਾਰ ਇਸ ਵਿੱਚ ਵਿਨੋਬਾ ਜੀ ਦੀ personality ਇਨਵਾਲਵ ਕਰ ਰਹੀ ਹੈ ਇਸ ਲਈ ਇਸ ਗੱਲ ਦਾ ਖਿਆਲ ਰਖਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ।

Mr. Speaker : Does he think that this is an unwilling act on his part?

ਸਰਦਾਰ ਹਰਕਿਸ਼ਨ ਸਿੰਘ ਸੁਰਜੀਤ : ਇਸ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ ਮੈਂ ਇਹ ਕਹਾਂਗਾ ਕਿ ਅਸਾਡੇ ਪੁਰਾਣੇ Tenancy law ਵਿਚ defects ਹਨ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਬਾਰੇ ਅਸਾਡੀ ਪਲਾਨਿੰਗ ਕਮਿਸ਼ਨ ਨੇ ਆਪਣੀ ਰਪੋਰਟ ਵਿੱਚ ਇਸ ਗੱਲ ਨੂੰ ਮੰਨਿਆ ਹੈ। ਐਗਰੇਰੀਅਨ ਰੀਫਾਰਮ ਪੈਨਲ ਹੈ ਉਸ ਨੇ ਕਿਹਾ ਹੈ ਕਿ Tenancy law ਵਿੱਚ ਕਈ ਨੁਕਸ ਹਨ ਅਤੇ loopholes ਹਨ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ remove ਕਰ ਕੇ ਮੁਜ਼ਾਰਿਆਂ ਨੂੰ ਗਰੰਟੀ ਦਿੱਤੀ ਜਾਣੀ ਜ਼ਰੂਰੀ ਹੈ। ਮੈਂ ਇਹ ਸਮਝਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਵਿਨੋਬਾ ਜੀ ਵੀ ਇਸ ਗੱਲ ਨੂੰ ਕਦੇ ਤਸਲੀਮ ਨਹੀਂ ਕਰਨਗੇ ਕਿ ਮੁਜ਼ਾਰਿਆਂ ਲਈ ਕੋਈ ਗਰੰਟੀ ਇਸ ਬਿਲ ਵਿੱਚ ਨਾ ਰੱਖੀ ਜਾਵੇ। ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਇਸ ਵਿੱਚ supersession ਵੀ ਪੁਰਾਣੀ ਲੋਜਿਸਲੇਸ਼ਨ ਦੀ ਹੋ ਜਾਵੇਗੀ।

Mr. Speaker : Does he presume that this Bill supersedes all Tenancy legislation ?

ਸਰਦਾਰ ਹਰਕਿਸ਼ਨ ਸਿੰਘ ਸੁਰਜੀਤ : ਮੈਂ ਤਾਂ ਇਹ ਅਰਜ਼ ਕਰ ਰਿਹਾ ਸਾਂ ਕਿ ਇਸ ਬਿਲ ਤੇ ਪੂਰੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਵਿਚਾਰ ਹੋਣੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ ਤਾਂ ਜੋ ਇਸ ਵਿੱਚ ਜੋ ਵੀ ਨੁਕਸ ਹਨ ਉਹ ਦੂਰ ਕੀਤੇ ਜਾ ਸਕਣ। ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ, ਮੈਂ ਸਮਝਦਾ ਹਾਂ, ਮੁਜ਼ਾਰਿਆਂ ਨੂੰ ਕੋਢਿਆ ਜਾਵੇਗਾ ਅਤੇ ਮੁਜ਼ਾਰਿਆਂ ਦੀਆਂ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੀਆਂ ਬੇਦਖਲੀਆਂ ਨੂੰ ਜਾਰੀ ਕਰ ਦੇਣਾ ਠੀਕ ਨਹੀਂ। ਇਹ ਤਾਂ ਜਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਵਿਨੋਬਾ ਜੀ ਚਾਹੁਣਗੇ ਜਾਂ ਬੋਰਡ ਚਾਹੇਗਾ....

Mr. Speaker : He is just like an ordinary person. In this case, he will be a juristic person. But he cannot be exempt from the provisions of any other law.

ਸਰਦਾਰ ਹਰਕਿਸ਼ਨ ਸਿੰਘ ਸੁਰਜੀਤ : ਇਸ ਮਾਮਲੇ ਤੇ ਬੜੇ ਸੋਚ ਸਮਝ ਕੇ ਚਲਣ ਦੀ ਲੋੜ ਹੈ।

Mr. Speaker This is a very innocent Bill.

Minister for Revenue, Education and Rehabilitation : Sir, it is a case of a jaundiced eye.

ਸਰਦਾਰ ਹਰਕਿਸ਼ਨ ਸਿੰਘ ਸੁਰਜੀਤ : ਜਨਾਬ ਇਹ ਅਜਬ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦਾ ਜਾਂਡਿਸ ਹੈ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਅੱਖ ਦਾ ਜਾਂਡਿਸ ਚਮੀਨਾ ਲੈਣ ਤੇ ਅਤੇ ਇਧਰ ਚਮੀਨਾ ਦੇਣ ਤੇ ਹੈ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਜਾਂਡਿਸ ਲੈਂਡਲਾਰਡ ਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਮੇਰਾ ਟੈਨੇਂਟ ਦਾ ਹੈ। ਇਹ ਮਾਲਕ ਦੀ ਅੱਖ ਨਾਲ ਵੇਖਦੇ ਹਨ ਅਤੇ ਮੈਂ ਮੁਜ਼ਾਰੇ ਦੀ ਅੱਖ ਨਾਲ ਵੇਖਦਾ ਹਾਂ। ਜਾਂਡਿਸ ਤਾਂ ਹੈ ਹੀ।

Mr. Speaker : But this bill cannot become yellow.

ਸਰਦਾਰ ਹਰਕਿਸ਼ਨ ਸਿੰਘ ਸੁਰਜੀਤ : ਮੈਂ ਵੀ ਤਾਂ, ਸਪੀਕਰ ਸਾਹਿਬ, ਇਹ ਨਹੀਂ ਚਾਹੁੰਦਾ ਕਿ ਇਸ ਬਿਲ ਨੂੰ yellow ਬਣਾ ਦਿੱਤਾ ਜਾਵੇ। ਇਸ ਲਈ ਮੈਂ ਇਹ suggest ਕਰਾਂਗਾ ਕਿ ਇਸ ਨੂੰ ਇੱਕ ਸੀਲੈਕਟ ਕਮੇਟੀ ਨੂੰ ਸੌਂਪ ਦਿੱਤਾ ਜਾਵੇ ਅਤੇ ਪੂਰੀ ਵਿਚਾਰ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਇਸ ਨੂੰ ਲਿਆਂਦਾ ਜਾਵੇ। ਨਹੀਂ ਤਾਂ ਇਹ ਇੱਕ ਹਾਮੋਹੀਟੀ ਗੱਲ

ਬਣ ਕੇ ਰਹਿ ਜਾਵੇਗੀ ਅਤੇ ਭੂਦਾਨ ਯੋਗ ਦਾ ਮਨੋਰਥ ਸਿੱਧ ਨਹੀਂ ਹੋ ਸਕੇਗਾ। ਇਸ ਵਿਚ ਕਾਹਲੀ ਨਹੀਂ ਕਰਨੀ ਚਾਹੀਦੀ। ਮੈਨੂੰ ਆਸ ਹੈ ਕਿ ਸਰਕਾਰ ਇਨ੍ਹਾਂ ਗੱਲਾਂ ਵਲ ਧਿਆਨ ਦੇਵੇਗੀ।

ਸ਼੍ਰੀ ਸਪੀਕਰ : ਪਰ ਤੁਸੀਂ ਇਸ ਬਿਲ ਨੂੰ Select Committee ਨੂੰ refer ਕਰਨ ਲਈ ਕੋਈ regular motion ਤਾਂ ਦਿੱਤੀ ਨਹੀਂ। (The hon. Member has not given any notice of a regular motion that this Bill be referred to a Select Committee.)

ਮੌਲਵੀ ਅਬਦੁਲ ਗਨੀ ਡਾਰ (ਨੂਹ) : ਸਪੀਕਰ ਸਾਹਿਬ, ਕਿਆ ਹੀ ਖ਼ੂਬ ਲਿਖਾ ਹੈ ਕਿ . . . .

ਅਧ୍ୟਕਸ਼ ਮਹੋਦਯ : ਰੋਜ਼ ਹੀ ਆਪ ਏਸਾ ਕਹਿੰਦੇ ਹੋ। (The hon. Member always says that.)

ਮੌਲਵੀ ਅਬਦੁਲ ਗਨੀ ਡਾਰ : ਸਪੀਕਰ ਸਾਹਿਬ, ਕਈ ਕਈ ਕਾਮ ਦੀ ਬਾਤ ਕਹਿ ਹੀ ਦੇਂਦਾ ਹਾਂ। ਆਰ ਜੋ ਸੁਨਣੇ ਵਾਲੇ ਹੋਂ ਵੇ ਸੁਨ ਹੀ ਲੇਂਦੇ ਹੋਂ। ਹਾਂ ਤੋ ਮੇਰੀ ਅਰਜ਼ ਯਹ ਹੈ ਕਿ ਦਾਨੀ ਪੁਰਖ ਦਾਨ ਦੇਂਦੇ ਹੋਂ ਆਰ ਯਹ ਇਕੱਠਾ ਹੋਂਦਾ ਹੈ, ਕਰੋੜਾਂ ਰੁਪਯਾਂ ਦੇ ਫੰਡ ਇਕੱਠੇ ਹੋਂਦੇ ਹੋਂ। ਕਹੀਂ ਪ੍ਰਾਇਮ ਮਿਨਿਸਟਰ ਫੰਡ, ਕਹੀਂ ਕੋਈ ਚੀਫ ਮਿਨਿਸਟਰ ਫੰਡ ਹੈ ਆਰ ਕਹੀਂ ਕੋਈ ਮੈਮੋਰਿਅਲ ਫੰਡ ਹੈ ਮਗਰ ਊਨ ਦੇ ਲਿਯੇ ਕਈ ਕੋਈ ਬਿਲ ਨਹੀਂ ਬਨਦੇ। ਇਸ ਮੇਂ ਕਯੋਂ? ਯਹ ਤਹਰੀਕ ਕਯੋਂ ਸ਼ੁਰੂ ਹੁਈ ਇਸ ਬਾਰੇ ਮੇਂ ਦੋ ਤਰਹ ਦੇ ਖ਼ਿਆਲ ਹੋਂ। ਏਕ ਸ਼੍ਰੀ ਸੇਠੀ ਜੀ ਕਾ ਆਰ ਦੂਸਰਾ ਸ਼੍ਰੀ ਸੁਰਜੀਤ ਜੀ ਕਾ ਮਗਰ, ਸਪੀਕਰ ਸਾਹਿਬ, ਹਕੀਕਤ ਯਹ ਹੈ, ਅਗਰ ਮੇਰੇ ਕਾਬਿਲੇ ਇਜ਼ਤ ਦੋਸਤ ਜਿਨ੍ਹੋਂ ਯਹ ਬਿਲ ਪੇਸ਼ ਕਿਆ ਹੈ ਬੁਰਾ ਨ ਮਾਨੋਂ, ਕਿ ਯਹ censure ਹੈ, ਹਮਾਰੀ ਸਟੇਟ ਗਵਰਨਮੈਂਟ ਕਾ, ਸੈਂਟਰਲ ਗਵਰਨਮੈਂਟ ਕਾ ਆਰ ਬਾਕੀ ਸਟੇਟ ਗਵਰਨਮੈਂਟਾਂ ਕਾ, ਕਯੋਂਕਿ ਇਨ੍ਹੋਂ ਇਸ ਮਸਲਾ ਕੋ ਹਲ ਕਰਨੇ ਕੀ ਕੋਈ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਨਹੀਂ ਕੀ ਆਰ ਤਬ ਯਹ ਤਹਰੀਕ ਚਲੀ। ਥੈਸੇ ਤੋ ਇਨ੍ਹੋਂ ਮਸਲੇ ਹਲ ਕਰਨੇ ਦੇ ਲਿਯੇ ਹਰ ਮੁਮਕਿਨ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਕੀ। ਯਹਾਂ ਇਨ੍ਹੋਂ ਯਹ ਸਮਝਾ ਕਿ ਕੁਝ surgery ਕੀ ਜ਼ਰੂਰਤ ਹੈ, physician ਕੀ ਨਹੀਂ, ਵਹਾਂ ਇਨ੍ਹੋਂ surgery ਭੀ ਕੀ। ਕਿਤਨੀ ਆਮਦਨ ਹੈ, ਕਿਤਨੀ ਇਨਕਮ ਹੈ ਜਿਸ ਪਰ ਟੈਕਸ ਲਗੇ। ਏਕ ਦੇ ਬਾਦ ਦੂਸਰਾ ਆਰ ਦੂਸਰੇ ਦੇ ਬਾਦ ਤੀਸਰਾ ਚਲਤਾ ਹੀ ਗਯਾ, ਯਹਾਂ ਤਕ ਕਿ ਇਨ੍ਹੋਂ 95 ਫੀ ਸਦੀ ਤਕ ਟੈਕਸ ਲਗਾ ਦਿਏ ਹੋਂ। ਇਸੀ ਤਰਹ ਫਿਰ ਰਿਫਯੂਜੀ ਆਏ ਥੇ ਇਨ੍ਹੋਂ ਜੈਸਾ ਮੁਨਾਸਿਬ ਸਮਝਾ ਊਨ ਕੀ ਜ਼ਮੀਨਾਂ ਪਰ cut ਲਗਾਏ, ਇਸ ਖ਼ਿਆਲ ਦੇ ਲਗਾਏ ਕਿ ਹਮਾਰੇ ਮੁਲਕ ਮੇਂ ਜੋ ਸਮਸਯਾ ਹੋਂ ਊਨ ਕੋ ਹਲ ਕਰ ਸਕੋਂ। ਮੈਂ ਹੈਰਾਨ ਹੋਂਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਜਬ ਮੈਂ ਪਹਲੇ ਹੀ ਦਿਨ ਮੈਂਬਰ ਬਨ ਕਰ ਆਯਾ ਥਾ, ਤੋ ਯਹਾਂ ਜ਼ਮੀਨਾਂ ਦੇ ਮਸਲੇ ਕੀ ਬਾਤੋਂ ਚਲਤੀ ਥੀਂ। ਮੁਜ਼ਾਰੋਂ ਦੇ ਜ਼ਿਕਰ ਹੋਂਦੇ ਥੇ। ਦਰਅਸਲ, ਸਪੀਕਰ ਸਾਹਿਬ, ਪੰਜਾਬ ਮੇਂ ਜ਼ਯਾਦਾ ਵੇ ਲੋਗ ਹੋਂ ਜਿਨ ਦੇ ਪਾਸ ਜ਼ਮੀਨ ਬਹੁਤ ਕਮ ਹੈ। ਵੇ ਊਨ ਦੇ ਬਟਾਈ ਪਰ ਜ਼ਮੀਨ ਲੇ ਕਰ ਹਲ ਚਲਾਤੇ ਹੋਂ ਜਿਨ ਦੇ ਪਾਸ ਬਹੁਤ ਜ਼ਮੀਨ ਹੈ। ਇਸ ਲਿਏ ਖ਼ਿਆਲ ਥਾ ਕਿ ਇਸ ਮਸਲੇ ਕਾ ਕੋਈ ਹਲ ਨਿਕਲੇਗਾ। ਨਿਕਲਣੇ ਭੀ ਲਗਾ। ਜ਼ਮੀਨ ਕੀ ceiling ਮੁਕਰਰ ਹੋਨੀ ਸ਼ੁਰੂ ਹੁਈ। ਪਹਲੇ ਪਚਾਸ ਏਕੜ ਕੀ ਬਾਤ ਚਲੀ, 30 ਏਕੜ ਮੁਕਰਰ ਹੁਈ ਫਿਰ ਪਾਂਚ ਕੀ ਬਾਤੋਂ ਕਰਨੇ ਲਗੇ ਮਗਰ, ਜਨਾਬ, ਆਜ ਪਾਂਚ ਸਾਲ ਗੁਜ਼ਰਨੇ ਕੋ ਹੋਂ, ਇਨ੍ਹੋਂ ਕੁਝ ਕਿਆ ਕਰਾਯਾ ਨਹੀਂ ਆਰ ਮਸਲਾ ਜ਼ਯੋਂ ਕਾ ਥਯੋਂ ਹੈ। ਸੈਂਟਰਲ ਗਵਰਨਮੈਂਟ ਕੋ ਭੀ ਮੈਂ ਜ਼ਿੰਮਮਾਵਾਰ ਠਹਰਾਤਾ ਹਾਂ ਕਿ ਊਸ ਨੇ ਨ ਤੋ ਖੁਦ ਕੁਝ ਕਿਆ ਆਰ ਨ ਦੂਸਰੀ ਸਟੇਟਾਂ ਕੀ ਹੀ ਇਸ ਮੁਆਮਲਾ ਮੇਂ ਕੋਈ

[मौलवी अब्दुल गनी डार]

अगवाई की। आखिर एक संत को, एक त्यागी को, जो राष्ट्रपिता महात्मा गांधी के साथी हैं ख्याल आया। मैं इस को बगावत का नाम देता हूँ। उन्होंने बगावत की, पुरअमन बगावत शुरू की कि अच्छा अगर आप कुछ नहीं कर सकते तो मैं ही इस को अपने जिम्मा लेता हूँ। उस ने देखा कि अच्छी तरह स्टेट गवर्नमेंटें और सेंट्रल गवर्नमेंट खुद इस चीज में फेल हुई है। इस लिए.....

अध्यक्ष महोदय : जो श्री विनोबा जी हैं वह तो legislation को नहीं मानते। यह तो movement ही अलहदा है। (Shri Vinoba ji does not recognise such a legislation. This is quite a separate movement.)

मौलवी अब्दुल गनी डार : मैं तो यह कहता हूँ कि चूंकि यह मामला इतना उलझ गया था कि दुनिया में कलोगारत.....

अध्यक्ष महोदय : मैं personal नहीं होना चाहता मगर यह कहूंगा कि जो इस बिल के सिद्धांत हैं आप जो कुछ कह रहे हैं और आप की जो बहस है वह उन के अनुकूल नहीं है। आप पहले इस भूदान बिल की spirit को देखें और तब इस पर बोलें। (I do not want to be personal but I must say that whatever the hon. Member is saying and whatever he is discussing is not in accordance with the principles of this Bill. He should first take into consideration the spirit of this Bill and then speak.)

मौलवी अब्दुल गनी डार : स्पीकर साहिब, मेरे कहने का मतलब यह है, अगर आप कहने की इजाजत देंगे, कि हमारे बाजवा साहिब का दिली इरादा है और सच्चे दिल से इस समस्या को हल करने का है। मगर यह बात तो वह हुई कि हलवाई की दुकान और नाना जी का फातह। ज़मीन तो इकट्ठी करें विनोबा जी और उस के बांटने का फैसला करें ये। क्या खूब है कि ज़मीन तो भूदान में वह इकट्ठी करेंगे मगर उस के तकसीम करने का फैसला हमारी यह पंजाब सरकार करेगी। यह अजीब बात मेरी समझ में नहीं आई है। वैसे ठीक है स्पीकर साहिब, आप बड़े हैं आप को भी बड़ी दिलचस्पी है इन कामों में और सेवक समाज के कामों में। हमारे भी एक और साथी हैं जिन्होंने भी बड़ा बड़-चढ़ कर हिस्सा लिया इस यज्ञ में।

मरदान उतविमल मिथ्य मृतनीउः एव बेट गठ ?

मौलवी अब्दुल गनी डार : हमारे मूल चन्द जी जैन हैं। अब तो वह मिनिस्टर बन गए हैं। जब ये सब इस मसला को हल करने में फेल हुए तो संत विनोबा भावे जी ने यह बीड़ा अपने सिर पर उठाया और यह तहरीक शुरू की। वह legislation नहीं चाहते वह हकूमत नहीं चाहते, वह तो श्रद्धा और प्रेम भाव से काम करते हैं। हकूमत की टांग बीच में अड़ने देना नहीं चाहते। मगर ये इस कोशिश में हैं कि उन की कमाई पर कब्ज़ा करें। कमाते वह हैं और फैसला ये करना चाहते हैं कि उस कमाई को कैसे खर्च करना है।

अध्यक्ष महोदय : ये भी तो उन के काम में मदद कर रहे हैं। (They too are helping him in his task.)

मौलवी अब्दुल गनी डार : मैं भी तो उन की सेवा कर रहा हूँ और बता रहा हूँ कि असली बात क्या है। बात यह है कि इन्होंने अब देखा कि अब तो काम तेज़ हो रहा है और जोर पकड़ गया है इसलिए इस का फ़ायदा उठाना ही चाहिए। इसलिये इन को अब ख्याल आया है नहीं तो पहले यह कहाँ थे। बहरहाल मैं कह रहा था कि इस मसला के काफी गहरे पहलू हैं। पंजाब में मुज़ारों का मसला इतना टेढ़ा नहीं जो हल न हो सके, क्योंकि इस में मुज़ारों का जहाँ तक ताल्लुक है वह दो तीन ज़िलों तक ही महदूद हैं और संभाले जा सकते हैं और मुझे यकीन है कि संभालेंगे भी। मगर मैं एक बात बताना चाहता हूँ जिसे सुन कर आप को बड़ी हैरानी होगी। विनोबा जी को यू. पी. में ज़मीन मिली। हमारे यहाँ मुज़ारों के अलावा मेव भाइयों का भी मसला है। तो, स्पीकर साहिब, वह ज़मीन यू. पी. में मिली। शरणार्थियों ने कहा कि हम खुशी से इस ज़मीन को छोड़ने के लिये तैयार हैं अगर हमें विनोबा जी की यू. पी. वाली ही ज़मीन मिल जावे। विनोबा जी राज़ी हो गए उसे देने के लिए। उन्होंने कहा कि ज़मीन तो इसी लिए है कि दुखियों का दुख दूर हो जावे मगर सरकार ने यह न माना और मामला वहीं खत्म हो गया। इस लिये मैं समझता हूँ कि काफी दिक्कतें हैं। अगर सरकार इस से दुखियों की मदद करना चाहती है तो बड़ी खुशी होगी, हमें भी और विनोबा जी को भी। मगर इस बिल में तो कुछ भी नहीं। इस में क्या सरकार मदद करेगी, वह तो इस में कोई बात भी नहीं है। सिर्फ़ एक बात है कि बोर्ड बनाएगी और नामज़दगियां करेगी। खैर नामज़दगियां तो विनोबा जी से कराएंगे मगर हटाएंगे ये हमारे मंत्री जी। दरअसल विनोबा जी कहाँ २ नामज़दगियां करते फिरेंगे, सब कुछ इन्होंने ही करना है। इस लिये मैं अर्ज़ करूंगा कि इस बिल को वापस ले लेना चाहिए, क्योंकि इस बिल में कोई idea नहीं है। जब इन्होंने किया कराया कुछ नहीं है तो ये अपनी टांग क्यों अड़ाते हैं? यहां इतने दान इकट्ठे होते हैं। हमारे चीफ़ मिनिस्टर साहिब दान इकट्ठा करते हैं, उस पर भी बिल हो, यहां हमारे प्रधान मंत्री जी दान इकट्ठा करते हैं उस पर भी बिल हो। अगर हो तो सब पर हो, एक पर ही क्यों? इसलिये मैं बाजवा साहिब से कहूंगा कि वह दान की हंसी न उड़ाए। यह नामज़दगियों का सिलसिला इतना बुरा है कि तोबा ही भली। अभी पिछले दिनों डिस्ट्रिक्ट बोर्ड में इन्होंने बगैर सोचे समझे नामज़दगियां कर दीं। और वह तूफ़ान उठा कि इन को उस का पता है। बेचारे विनोबा जी पैदल चलते हैं, उन की डाक पैदल चलती है। वह कहाँ २ नामज़दगियां करते फिरेंगे। वह कहाँ इन झगड़ों में फँसेंगे। उन को किसी का personal knowledge नहीं कि कौन अच्छा है, कौन बुरा। इसलिये मेरा ख्याल है कि मिनिस्टर साहिब को यह बिल वापस ले लेना चाहिए और नहीं लेते तो इस पर विचार करना चाहिए, और विचार कर के लाना चाहिए। पंजाब सरकार में यह खूबी भी है और इसने अपनी शान को बरकरार रखा है। क्योंकि Betterment Charges का बिल जो यहां पेश था इस ने समझ लिया कि ठीक नहीं है और इस में बहुत खामियां हैं तो उस को कल वापस ले लिया। अब उसे दोबारा खूबसूरत बना कर लायेंगे। बात भी ठीक है अगर दूसरे के मकान पर कब्ज़ा करना ही है तो वह खूबसूरती से किया जावे। इस लिए मैं फिर इन से कहता हूँ

[मौलवी अब्दुल गनी डार]

कि अगर इस से आप ने फायदा उठाना है तो अच्छी तरह से उठाएं, खूबसूरती से उठाएं, जिस से आप का और स्टेट का नाम पैदा हो और इज्जत पैदा करें। आचार्य जी को भी खुशी हो कि जो काम उन्होंने शुरू किया है वह कामयाब हो रहा है।

श्री मोहन लाल दत्त (आनन्दपुर) : प्रधान जी, भूदान यज्ञ आन्दोलन इतिहास में एक 11-00 a.m. अनोखा तजर्बूबा है। आज तक अन्य देशों में भूमि का मसला तशद्द द्वारा हल किया जाता रहा है; लेकिन भारत में यह आवाज़ उठी कि यह गम्भीर मसला, यह आर्थिक और सामाजिक प्रश्न अहिंसा के द्वारा भी हल किया जा सकता है। जब से यह आन्दोलन चला है—तीन चार साल हो गये हैं—इस कलील अरसे में इस आन्दोलन ने बड़ी भारी कामयाबी प्राप्त की है। पिछले तीन चार सालों में 50 लाख एकड़ के करीब भूमि दान के तौर पर हासिल की गई है। यही नहीं बल्कि 100 से अधिक सालम देहात भी लोगों ने दिये हैं (आवाजें : $\frac{1}{16}$ सौ देहात दिये हैं।) माननीय सदस्य कहते हैं कि $\frac{1}{16}$ सौ देहात इस आन्दोलन में दान के तौर पर लोगों ने दिये हैं। कम्युनिस्ट भाइयों ने कहा है कि यह इस तरीके से हल होने वाला नहीं क्योंकि अहिंसा से काम धीरे २ चलता है। मैं उन्हें बता दूँ कि तशद्द से बेशक मसला जल्दी हल हो जाता है, लेकिन उस में कई पेचीदगियाँ पैदा हो जाती हैं, कुश्ती-खून होता है, इन्सानी जानें तलफ होती हैं—यह बातें भी ख्याल में रख लेनी चाहिए। मैं समझता हूँ कि इस बिल का महद्द scope है। मैं इस सिलसिले में लम्बी चौड़ी तकरीर नहीं करना चाहता जैसे आप ने, स्पीकर साहिब, फरमाया है कि इस का limited scope है। कुछ खदशात जो कम्युनिस्ट भाइयों ने प्रकट किये हैं उन का जवाब देना चाहता हूँ। मेरे माननीय मित्र सुरजीत साहिब ने फरमाया है कि इस बिल में जाहिर नहीं किया गया कि किन असूलों पर दान से प्राप्त की गई ज़मीन तकसीम की जायेगी। इस सम्बन्ध में मैं निवेदन करना चाहता हूँ कि भू-दान यज्ञ चलाने वालों ने कुछ नियम बनाये हुए हैं। इस में ध्यान उन भूमिहीन किसानों की ओर दिया जाता है, जो अपनी रोज़ी नहीं कमा सकते। जिन लोगों का गुज़ारा अराज़ी पर निर्भर है उन्हें प्रथम स्थान दिया जाता है। यह जो खदशा जाहिर किया जाता है कि मौरूसा काबिज़ जो होंगे वे बेदखल हो जायेंगे यह निरर्थक भय है। एक कमेटी होती है वह सारे गांव के लोगों के मशवरे से भूमि का वितरण करती है। वितरण करने वाले बड़े मुअज़िज़ अशखास होंगे। इस सिलसिले में मैं यह भी अर्ज़ कर दूँ कि बिल में provision किया गया है कि जिस भाई को कोई एतराज़ हो वह Land Revenue Officer के पास जा कर एतराज़ कर सकता है। यह अराज़ी transferable नहीं है। यह किसी को दी नहीं जा सकती। इस बिल की क्लॉज़ 31 में यह प्रबन्ध किया गया है कि इस बिल की रू से यह proceedings हर प्रकार से Punjab Land Revenue Act, 1887 के तहत proceedings समझी जायेंगी। इस की रू से हर शख्स को हक हासिल है कि वह अपने हकूक के लिए जद्दोजहद कर सके। इस बिल में पूरी guarantee दी गई है कि किसी की हक तल्फी नहीं की जायेगी। यह कहा गया है कि Shri Vinoba Bhave को मैम्बर बनाने का इस्तिथार दिया गया है—न जाने वह कौन हैं, कौन नहीं। इस में मेरे मित्रों को कोई भय नहीं होना चाहिये। इस में कोई corruption

की बात नहीं, पब्लिक सेवा का काम है एक पवित्र काम है। इस काम में वे लोग आयेंगे ही नहीं जो गड़बड़ करने के आदी हों। जमीन वही देंगे जिन के दिल में लोगों के लिये दर्द है। पवित्र लोग ही इस काम के लिये वक्त निकालेंगे और selfless तरीके से काम कर के सही सही बातें करेंगे। मैं अर्ज कर देना चाहता हूँ कि यह जो भूदान बिल लाया गया है यह अधूरा सा बिल है। इस में सिर्फ distribution of land और ऐसी distribution का अंदराज revenue records में करने का ही provision किया गया है। मैं माननीय मन्त्रियों से प्रार्थना करूँगा कि वे इस पवित्र काम में पूरी दिलचस्पी लें और अपने त्याग द्वारा दूसरों के लिये एक मिसाल पैदा करें। मेरे ख्याल में प्रचार द्वारा इस आंदोलन को तेज करने का कोई provision इस बिल में नहीं। ऐसा प्रबन्ध जरूर किया जाना चाहिये था ताकि प्रचार द्वारा लोगों में जागृति पैदा कर के भूमिहीन किसानों के लिये भूमि प्राप्त की जा सके। अगर हमारी सरकार इस आंदोलन में श्रद्धा रखती है तो मेरे ख्याल में उसे ऐसे प्रयत्न जरूर करने चाहियें। मैं उन्हें बताना चाहता हूँ कि अन्य देशों का ध्यान भी इस आंदोलन की तरफ आकर्षित हुआ है। Thailand की सरकार ने यह काम करने का दायित्व अपने कंधों पर उठाया है। ऐसी भूमि की प्राप्ति एक gift के तौर पर समझी जायेगी जिस का इंतकाल माल के कागजात में हो जायेगा। यह कोई बड़ा कदम नहीं जो सरकार ने इस आन्दोलन को कामयाब बनाने के लिए उठाया है। मैं माननीय मन्त्री से अर्ज करूँगा कि इस महान आन्दोलन को कामयाब बनाने के लिये और भी ज्यादा कोशिश करें। सरकार का मकसद महज जमीन को acquire कर के देना ही नहीं—गो शुरू में मालिकान और मुजारों के झगड़े मिटाने के लिये आचार्य श्री विनोबा भावे ने मुल्क का दौरा किया और लोगों को इस सिलसिले में समझाया, लेकिन अब इस आन्दोलन ने महान लक्ष्य की सूरत इस्तिहार कर ली है। यह बुनियाद क्रांति की शुरुआत है और इस का उद्देश्य देश में और संसार में शासनमुक्त समाज स्थापित करना है। यह जो प्रयत्न किये जा रहे हैं, तशद्द के बगैर और सरकार की मदद के बगैर इन से जीवन के भारी मसले को हल किया जा रहा है। शासन-मुक्त समाज की तरफ यह कदम हमें ले जायेगा। यह आंदोलन एक अच्छी शकल और इनकलाब की शकल इस्तिहार किये हुए है। हमारा यह कर्त्तव्य होना चाहिये कि इस को कामयाबी के लिये पूरे प्रयत्न करें।

अध्यक्ष महोदय : आप ने लम्बी चौड़ी तकरीर करनी शुरू कर दी। आप इस बिल के अमूलों पर बोलें। (The hon. Member has started making a lengthy speech. He may please speak on the principles of the Bill.)

श्री मोहन लाल दत्त : स्पीकर साहिब, मैं ने यह प्रार्थना की थी कि सरकार को इस सम्बन्ध में ज्यादा प्रयत्न करने चाहियें। मैं अनुभव करता हूँ कि इस बिल का scope limited है। मैंने एक दो तरफों में दी हुई है। उन के मुतअल्लिक बिल की क्नाजवार discussion के मौके पर जिक्र करूँगा।

श्री तेग राम (खूईयां सरवर) : प्रधान जी, हमारा यह भारत देश बड़ा अनोखा और अलौकिक है। बहुत बार यह ऊंचा उठा, कई बार यह गिरा और फिर आजाद हुआ। लेकिन एक गुण इस में रहा है। इस ने हमेशा ही जब से दुनिया आबाद हुई है दुनिया को अपने

[श्री तेग राम]

समय में नया संदेश दिया है। आज हमारे जमाने में महात्मा गांधी हुए। उन्होंने संसार को सत्य और अहिंसा का अनोखा संदेश दिया। सारा संसार इस संदेश के सामने झुकता है। हमारे देश में प्राचीनकाल से ऐसे पुरुष हुए हैं, यहां पर ऐसे शास्त्र बने हैं, जिन्होंने हमारे सामने एक उद्देश्य रखा है। वह उद्देश्य है पर-सेवा, दूसरों का दुःख निवारण करना। इस श्लोक से इस बात का पता चलता है—

न तु अहम् कामये राज्यं, न सुखम् न पुनर्भवम् ।

कामये दुःख तप्तानाम् प्राणिनाम् आर्ति नाशनम् ॥

हमारा यह motto है, यह आदर्श है, न सुख की इच्छा है न राज की इच्छा है न फिर से जन्म लेने की। अगर हमारी इच्छा है तो यह है कि देश के दबे हुए पुरुषों का कष्ट निवारण कर सकें। जब से यह देश आजाद हुआ है इस के सामने यही आदर्श रहा है। हम इतिहास को पढ़ें तो पता चलता है कि जिन्होंने ऐसा किया उन के नाम स्वर्ण अक्षरों में लिखे हुए हैं। ऐसे ऐसे सम्राट् और धनी हुए हैं जिन्होंने अपने शरीर के एक एक अंग को दूसरों पर निछावर कर दिया। हमारे इतिहास में राजा शिवि का जिक्र आता है। उन्होंने अपने हाथ से अपने शरीर को काट कर बाज़ को खाने को दिया था। इसी तरह राजा दधीचि ने दान देने के लिये अपने शरीर की हड्डी दे दी।

अध्यक्ष महोदय : इस बिल पर बहस कीजिये। इस के merits, demerits discuss करें। (Please speak on the Bill, and discuss its merits and demerits.)

श्री तेग राम : हमारे इस देश में दान की बहुत महानता है। आज यह हमारे सामने भूदान यज्ञ बिल है। आज तक हमारे यहां यह विचार रहा है कि ज़मीन जैसी चीज़ पर एक २ ओड़े के लिये कतल होते हैं; हाई कोर्ट में मुकदमे आते हैं; और कई कुछ होता है। अब इन को यह ज़मीन दान देने के लिये कहा गया है। इस पर शंका प्रकट की गई। जब यह भूदान यज्ञ शुरू हुआ तो लोगों ने ऐसी बातें कहीं। लेकिन विनोबा एक सच्चे तपस्वी हैं। उन्होंने देखा कि हिन्दुस्तान का सब से बड़ा मसला भूमि का मसला है। इस को हल करने के लिये हमारे देश में और दूसरे देशों में भी बहुत से उपाय किए गये हैं। एक तरीका है कानून का। पंजाब असेम्बली 1947 से अब तक एक दर्जन के करीब Ordinance और कानून भूमि के मसले को हल करने के लिये बना चुकी है। लेकिन कोई कह नहीं सकता कि वह हल हो गया है क्योंकि वह बहुत लम्बा, खर्चीला और पेचीदा है। दूसरा तरीका वह है जो दूसरे देशों में प्रयोग में लाया गया है और यहां भी तैलंगाना में इस की कोशिश की गई थी। यह तरीका है ज़बरदस्ती ज़मीन छीन लेने का। लेकिन वह भी अधूरा है। उस में भी नुक्स हैं। इन सब बातों पर विचार कर के संत विनोबा भावे ने एक नया तरीका निकाला। यह तरीका है प्यार और शान्ति का जिस के ज़रिये देश का, भूमि का मसला हल किया जा रहा है। विनोबा जी ने देश के एक करोड़ भूमि-हीन परिवारों के लिये पांच करोड़ एकड़ भूमि लेने का संकल्प किया है ताकि हरेक परिवार को पांच एकड़ भूमि दी जा सके। 5 स्टेण्डर्ड एकड़ भूमि हमारी सरकार भी हरेक किसान को देना चाहती है।

जो भूमिहीन लोग गांवों में रहते हैं जैसा कि मजदूर, सीरी आदि, उन के पास उस गांव में एक इंच भूमि भी नहीं होती है। गांव का मालिक यदि उस से नाराज हो जावे तो लठ लेकर खड़ा हो जाता है ; और उन गरीबों को टट्टी जाने की, जंगल से लकड़ी लेने की भी इजाजत नहीं देता ।

अध्यक्ष महोदय : क्या यह relevant है ? (Is it relevant ?)

श्री तेग राम : विनोबा जी ने फ़ैसला किया है कि दान में पांच करोड़ एकड़ ज़मीन लेकर ऐसे भूमिहीन लोगों को दी जाए ।

अध्यक्ष महोदय : अगर आप भूदान का इतिहास और इसकी फ़िलास्फी चाहते हैं तो यह बताना बिल्कुल irrelevant है। आखिर आप के सामने बिल है; इस की clauses हैं, इस का principle है। आप इन पर बहस करें। आप जो लैक्चर दे रहे हैं यह सब जानते हैं। भूदान के पीछे जो फ़िलास्फी है इसे भी सब जानते हैं। मैं चाहता हूं कि यह बिल जल्दी पास हो । इस लिये आप इस बिल पर बोलें । (If the hon. Member wishes to relate the history and the philosophy of the Bhudan Movement, then this is quite irrelevant. After all, the Bill is before the House. It has certain clauses and there is a principle underlying it. He should discuss them. Everybody is familiar with the lecture that he is delivering. Again, everybody knows the philosophy underlying Bhudan Movement. I want that this Bill be passed expeditiously. The hon. Member should, therefore, speak on the Bill.)

श्री तेग राम : इस बिल को लाने की आवश्यकता इस लिये पड़ी है कि जो ज़मीन भूदान में दी गई है उस को भूमिहीन लोगों में जल्दी से जल्दी बांटा जाए। कई साथियों ने यहां पर यह कहा कि यह जो अधिकार इस बिल के द्वारा विनोबा जी को दिया जा रहा है, यह ठीक नहीं है। परन्तु मैं यह कहना चाहता हूं कि और सूबों में, जैसा कि उत्तर प्रदेश आदि में, ऐसे बिल पास किये जा चुके हैं जिन में यह अधिकार विनोबा जी को दिये जा चुके हैं। वह अपनी ओर से ऐसे आदमियों को बोर्ड के मੈबर मुकर्रर करते हैं जो भूदान यज्ञ आन्दोलन में श्रद्धा रखते हैं और समय लगा रहे हैं, उन के परखे हुए, खरे-सच्चे आदमी हैं। गवर्नमैट की ओर से जो कानूनी अड़चनें हैं, ज़मीन के बंटवारे के बारे में हैं, उन को दूर करने के लिये यह बिल लाया गया है। इस तरह से यह ज़मीन भूमिहीन लोगों को जल्दी से जल्दी दी जा सकती है। इसलिये इस बिल के पास करने में कोई रुकावट नहीं होनी चाहिये। दूसरे सूबों में भी यह ज़मीन इसी तरह से बांटी जा रही है। मैं इस बिल का स्वागत करता हूं और आशा करता हूं कि दूसरे सदस्य भी इस को स्वीकार करेंगे।

मरदाठ मरुप सिੰਘ (ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ ਸ਼ਹਿਰ, ਪੁਰਬੀ) : ਸਪੀਕਰ ਸਾਹਿਬ, ਇਸ ਬਿਲ ਦਾ ਜੋ principle ਹੈ ਇਸ ਨਾਲ ਕਿਸੇ ਨੂੰ ਇਖਤਲਾਫ਼ ਨਹੀਂ ਹੋ ਸਕਦਾ। ਇਹ voluntary movement ਦੇ ਇਸ ਅਸੂਲ what is mine is thine

[ਸਰਦਾਰ ਸਰੂਪ ਸਿੰਘ]

ਨੂੰ embody ਕਰਦਾ ਹੈ। ਬਰਾਕਸ ਇਸਦੇ ਕਮਿਊਨਿਸਟਾਂ ਦੀ ਫਿਲਾਸਫੀ ਹੈ what is thine is mine. ਇਹ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਜੇ ਕਿਸੇ ਕੋਲ ਕੋਈ ਚੀਜ਼ ਹੈ ਤਾਂ ਉਸ ਨੂੰ ਖੋਹ ਲਵੋ।

ਸ਼੍ਰੀ ਸਪੀਕਰ : ਇਹ ਤੁਸੀਂ mine thine ਵਿੱਚ ਕੀ ਪੈ ਗਏ ਹੋ।
(The Hon. Member need not digress into this business of mine and thine.)

ਸਰਦਾਰ ਸਰੂਪ ਸਿੰਘ : ਜਿੱਥੋਂ ਤਕ ਇਹ movement ਇਸ ਅਸੂਲ ਤੇ based ਹੈ ਕਿ ਜਿਹੜੀ ਚੀਜ਼ ਕਿਸੇ ਕੋਲ ਫ਼ਾਲਤੂ ਹੈ ਉਹ ਦੇ ਦੇਵੇ, ਇਸ ਨੂੰ welcome ਕਰਨਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ।

ਸਪੀਕਰ ਸਾਹਿਬ, ਇਸ movement ਦੇ ਮਾਤਹਿਤ ਤਾਂ ਲੋਕਾਂ ਨੇ voluntarily ਜ਼ਮੀਨਾਂ ਜਾਂ ਦਾਨ ਦੇਣੇ ਹਨ ਇਸ ਕਰਕੇ ਇਸ ਨੂੰ State level ਤੇ Control ਕਰਨਾ ਜਾਂ ਕਾਨੂੰਨ ਵਿੱਚ ਜਕੜਣਾ ਚੰਗੀ ਗੱਲ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਇਸ ਦੇ ਨਾਲ ਇਸ movement ਵਿੱਚ complications ਪੈਦਾ ਹੋਣ ਦਾ ਖਤਰਾ ਹੈ। ਇਸ ਨਾਲ movement ਦੀ ਫੇਕੀਅਤ ਘਟ ਜਾਏਗੀ। ਜਦੋਂ ਤਕ ਇਸ movement ਨੂੰ voluntary ਰਹਿਣ ਦਿੱਤਾ ਜਾਵੇਗਾ ਉਦੋਂ ਤਕ ਇਸ ਦਾ principle ਠੀਕ ਹੈ। ਜੇਕਰ ਤੁਸੀਂ ਇਸ movement ਨੂੰ ਕਿਸੇ ਕਾਨੂੰਨ ਦੀ ਜ਼ਬਦ ਵਿੱਚ ਲਿਆ ਕੇ ਅਤੇ ਗਵਰਨਮੈਂਟ ਨੂੰ support ਦੇ ਕੇ involuntary ਕਰ ਦਿਉਗੇ ਤਾਂ ਇਸ ਦਾ ਅਸਲੀ ਮਕਸਦ ਮਾਰਿਆ ਜਾਏਗਾ। ਮੇਰਾ ਭਾਵ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਜੇਕਰ ਤੁਸੀਂ ਇਹ ਕਾਨੂੰਨ ਪਾਸ ਕਰੋਗੇ ਕਿ ਵਿਨੋਬਾ ਭਾਵੇ ਮੈਂਬਰਾਂ ਨੂੰ nominate ਕਰਨਗੇ ਜਿਹੜੇ ਕਿ 6 ਜਾਂ 10 ਹੋਣਗੇ ਤਾਂ ਮੈਂ ਤੁਹਾਨੂੰ ਇਸ ਸਬੰਧ ਵਿੱਚ ਪੁੱਛਣਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਪੰਜਾਬ ਦੇ ਬਾਰੇ ਵਿੱਚ ਕੀ ਵਾਕਫ਼ੀਅਤ ਹੋ ਸਕਦੀ ਹੈ। ਤੁਹਾਨੂੰ ਐਡੀ ਵਡੀ ਹਸਤੀ ਨੂੰ ਵਿੱਚ ਨਹੀਂ ਲਿਆਉਣਾ ਚਾਹੀਦਾ। Legislative measure ਕਦੇ ਕਿਸੇ individual ਨੂੰ powers ਨਹੀਂ ਦਿੰਦਾ। Person ਨੂੰ ਤਾਂ powers ਦਿੰਦਾ ਹੈ ਅਤੇ office ਨੂੰ ਵੀ powers ਮਿਲ ਜਾਂਦੀਆਂ ਹਨ, ਲੇਕਿਨ ਕਿਸੇ individual ਨੂੰ ਕਾਨੂੰਨ ਦੇ ਰਾਹੀਂ ਤਾਕਤ ਦੇਣਾ ਨਵੀਂ innovation ਹੈ। ਅਸਲ ਗੱਲ ਤਾਂ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਤਾਕਤ ਤਾਂ ਆਪ ਲੈਣਾ ਚਾਹੁੰਦੇ ਹੋ ਪਰ ਨਾਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ drag ਕਰਦੇ ਹੋ ਵਿੱਚ। ਜਿਹੜਾ ਬੋਰਡ ਬਣੇਗਾ ਉਹ ਵੀ ਨਾਮ ਨਿਰਾਦ ਹੀ ਹੋਵੇਗਾ। ਉਹ ਬੋਰਡ ਸੈਕਟਰੀ ਨੂੰ powers ਦੇ ਦੇਵੇਗਾ ਜਿਹੜਾ ਕਿ ਕੋਈ Tehsil worker ਹੋਵੇਗਾ, ਜਿਸ ਨੂੰ ਹੋਰ ਕੋਈ ਕੰਮ ਨਹੀਂ ਹੋਵੇਗਾ। ਮੈਂ ਕਹਿੰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਤੁਸੀਂ ਐਡੀ ਚੰਗੀ movement ਨੂੰ ਕਿਥੇ ਲੈ ਆਏ ਹੋ? (interruptions.) ਸਪੀਕਰ ਸਾਹਿਬ, ਇਹ ਸਬ ਕੁਝ ਬਿਲ ਵਿੱਚ ਹੈ। ਉਹ Secretary ਕਿਸੇ District Board ਦੇ elections ਆਉਣਗੇ ਤਾਂ ਉੱਥੇ ਪਹੁੰਚ ਜਾਵੇਗਾ। ਮੈਂ ਸਮਝਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਕਰਨ ਨਾਲ ਅਜਿਹੀ ਚੰਗੀ movement ਨੂੰ ਤੁਸੀਂ ਮੇਲੀ ਕਰ ਦਿਉਗੇ, ਖਰਾਬ ਕਰ ਦਿਉਗੇ। ਇਸ ਲਈ ਜਿਹੜੀ ਇਹ legislation ਤੁਸੀਂ ਕਰ ਰਹੇ ਹੋ ਅਤੇ ਵਿੱਚ ਬਜ਼ੁਰਗ ਦਾ ਨਾਂ ਵਾਝ ਰਹੇ ਹੋ ਠੀਕ ਨਹੀਂ ਕਰ ਰਹੇ। ਜੇਕਰ ਇਸ movement ਨੂੰ voluntary ਰਹਿਣ ਦਿੰਦੇ ਤਾਂ ਜ਼ਿਆਦਾ ਬੇਹਤਰ ਹੁੰਦਾ। ਚੰਗਾ ਹੁੰਦਾ ਜੇਕਰ ਤੁਸੀਂ

ਖੁਦ ਕੋਈ ਮਿਸਾਲ ਪੇਸ਼ ਕਰਦੇ, ਵਜ਼ੀਰ ਆਪਣੀਆਂ salaries ਵਿਚੋਂ ਕੁਝ ਕਢ ਕੇ ਦਿੰਦੇ ਤਾਂ ਚੰਗਾ ਹੁੰਦਾ। ਲੇਕਿਨ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦਾ ਕਾਨੂੰਨ ਲਿਆ ਕੇ ਅਤੇ ਇਸ movement ਨੂੰ compulsion ਵਿਚ ਜਕੜ ਕੇ ਉਸ ਦੀ essential nature ਨੂੰ ਖਰਾਬ ਕਰ ਰਹੇ ਹੋ। ਇਸ ਦੇ ਵਿਚ ਇਕ delegated legislation ਦਾ ਸਵਾਲ ਹੈ। ਦਫ਼ਾ 15 ਵਿਚ ਲਿਖਿਆ ਹੈ—

The State Government may make such incidental and consequential provisions as may appear to be necessary for this purpose.

ਜੇਕਰ ਤੁਸੀਂ ਕਿਸੇ body of law ਨੂੰ change ਕਰਨਾ ਹੈ ਤਾਂ ਇਹ ਬਹੁਤ ਜ਼ਿਆਦਤੀ ਹੈ। ਅਸੀਂ ਹਰ ਸੈਸ਼ਨ ਵਿਚ ਕਹਿੰਦੇ ਹਾਂ ਕਿ ਇਹ ਗਲਤ ਗੱਲ ਹੈ, ਇਸ ਹਾਊਸ ਨੂੰ Privilege ਹੈ legislation ਕਰਨ ਦਾ, ਤੁਸੀਂ ਉਸ ਨੂੰ ਖਾਹ ਮਖਾਹ ਖੋਹ ਰਹੇ ਹੋ। (*Interruptions.*)

Appeal ਦੇ ਸੰਬੰਧ ਵਿੱਚ ਇਹ ਕਿਹਾ ਗਿਆ ਹੈ ਕਿ ਜੇਕਰ ਕਿਸੇ ਨੂੰ Revenue Officer ਦੇ ਫੈਸਲੇ ਦੇ ਖਿਲਾਫ ਕੋਈ ਸ਼ਿਕਾਇਤ ਹੈ ਤਾਂ ਉਹ Civil Court ਵਿਚ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਜੇਕਰ ਕਿਸੇ ਨੂੰ Civil Court ਦੇ ਫੈਸਲੇ ਦੇ ਵਿਰੁੱਧ ਕੋਈ ਸ਼ਿਕਾਇਤ ਹੈ ਤਾਂ ਉਹ ਕਿੱਥੇ ਜਾਏ, ਇਸ ਦਾ ਕੋਈ Provision ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ ਗਿਆ।

ਮਾਲ, ਵਿਦਿਆ ਤੇ ਮੁੜ-ਵਸਾਉ ਮੰਤਰੀ : Civil cases ਵਿਚ appeals ਪਹਿਲੇ ਤੋਂ ਹੀ provided ਹਨ।

ਸਰਦਾਰ ਸਰੂਪ ਸਿੰਘ : ਲੇਕਿਨ ਇਸ ਵਿੱਚ ਨਹੀਂ ਹੈ।

ਮਾਲ, ਵਿਦਿਆ ਤੇ ਮੁੜ-ਵਸਾਉ ਮੰਤਰੀ : ਇਸ ਵਿਚ ਤਾਂ ਜ਼ਰੂਰਤ ਹੀ ਨਹੀਂ ਹੈ।

ਸਰਦਾਰ ਸਰੂਪ ਸਿੰਘ : ਤੁਸੀਂ ਦੇਖੋ ਤਾਂ ਸਹੀ। provision ਇਹ ਹੈ—

“The decision of such Court shall be binding on the Board and subject to the result of such suit, if any, the order of the Revenue Officer shall be conclusive. ....”

Minister for Revenue, Education and Rehabilitation : Suit means a suit from the lowest to the highest Court.

Sardar Sarup Singh : This is a very contentious matter. It is not clear whether the decision of the Civil Court is conclusive or is still appealable ਇਸ ਕਰ ਕੇ ਮੈਂ ਕਹਿਣਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਇਸ ਬਿਲ ਦੇ ਰਾਹੀਂ ਜਬਰ introduce ਕਰਨ ਨਾਲ ਇਸ movement ਦੀ ਕੋਈ service ਨਹੀਂ ਹੋਵੇਗੀ।

ਚੌਖਰੀ ਲਹਰੀ ਸਿੰਘ (ਗਨੌਰ) : ਸਾਹਿਬੇ ਸਦਰ, ਧੰਨ ਭਾਤ ਹਰ ਏਕ ਸੰਬਰ ਇਸ ਹਾਊਸ ਕਾ ਮਾਨਤਾ ਹੈ ਕਿ ਇਸ ਸੇ ਅਚਲਾ ਬਿਲ ਐਰ ਕੋਈ ਨਹੀਂ ਹੋ ਸਕਤਾ। ਇਸ ਕੋ ਪਾਸ ਕਰਨਾ ਬਹੁਤ ਜ਼ਰੂਰੀ ਥਾ। ਲੇਕਿਨ ਏਕ ਭਾਤ ਮੈਂ ਬਹੁਤ ਜ਼ਰੂਰੀ ਸਮਝਤਾ ਹੂੰ ਐਰ ਵਹ ਮੈਂ ਆਪ ਕੇ ਫ਼ਾਰਾ ਮਿਨਿਸਟਰ ਸਾਹਿਬ ਸੇ ਕਹਨਾ ਚਾਹਤਾ ਹੂੰ। ਮੁਝੇ ਆਸ਼ਾ ਹੈ ਕਿ ਕੇ ਤਸ ਕੋ consider ਕਰੋਗੇ। ਹਮਾਰੇ ਪੰਜਾਬ

[ਚੈਂਬਰੀ ਲਹਰੀ ਸਿੰਹ]

ਕੇ ਅੰਦਰ ਦੋਨੋਂ ਕਿਸਮ ਦੀ holdings ਹੈ—ਛੋਟੀ ਭੀ ਆਰ ਵੱਡੀ ਭੀ। ਛੋਟੀ holdings ਵਾਲੇ ਭੀ ਜ਼ਮੀਨ ਦੇਣਾ ਚਾਹੇਂਗੇ ਆਰ ਵੱਡੀ holdings ਵਾਲੇ ਭੀ ਦੇਣਾ ਚਾਹੇਂਗੇ। ਧਰਮ ਪਰ ਵਹੁਤ ਸੀ consolidation of holdings ਹੋ ਚੁਕੀ ਹੈ ਆਰ ਵਾਕੀ ਦੀ ਤੇਜ਼ੀ ਸੇ ਹੋਤੀ ਜਾ ਰਹੀ ਹੈ। ਅਬ ਇਸ ਮੂਦਾਨ ਮੇਂ ਅਗਰ ਕੋਈ ਜ਼ਮੀਨ ਦੇਗਾ ਤੋ ਵਹ scattered ਹੋਗੀ। ਕਿਸੀ ਨੇ ਏਕ ਬਿਸਵਾ ਦਿਯਾ, ਕਿਸੀ ਨੇ ਦੋ ਬਿਸਵੇ ਜ਼ਮੀਨ ਦੀ ਤੋ ਵਹ ਸਬ scattered land ਹੋਗੀ। ਉਸ ਕੋ ਪਾਨੀ ਦੇਣੇ ਕਾ ਇਨਤਜ਼ਾਮ ਕੈਸੇ ਕੀਯਾ ਜਾਏਗਾ? ਬਿਲ ਕਾ ਅਸਲੀ ਮਕਸਦ ਹਲ ਨਹੀਂ ਹੋਗਾ। ਇਸ ਲਿਯੇ ਮੇਰੀ ਦਰਖਾਸਤ ਹੈ ਕਿ ਜੋ ਜ਼ਮੀਨ ਮੂਦਾਨ ਕੇ ਮਾਤਹਤ ਦੀ ਜਾਏ ਉਸ ਦੀ consolidation ਕੀ ਜਾਏ। ਇਸ ਵਾਤ ਕੋ ਉਨ੍ਹੇਂ ਜ਼ਰੂਰ consider ਕਰਨਾ ਚਾਹਿਯੇ। ਇਸ Act ਮੇਂ ਏਸੀ ਕੋਈ provision ਨਹੀਂ ਹੈ। ਅਗਰ ਉਸ ਜ਼ਮੀਨ ਦੀ consolidation ਨ ਕੀ ਜਾਏ ਤੋ ਨਤੀਜਾ ਧਰਮ ਹੋਗਾ ਕਿ ਵਜਾਧ ਫਾਧਦੇ ਕੇ ਨੁਕਸਾਨ ਹੋਗਾ। ਮੇਰਾ ਮਾਧ ਧਰਮ ਹੈ ਕਿ ਬਿਲ ਕਾ object achieve ਨਹੀਂ ਹੋਗਾ। ਵਹ scattered land waste land ਦੀ ਸ਼ਕਲ ਮੇਂ ਪੜੀ ਰਹੇਗੀ। ਅਖੀਰ ਮੇਂ ਮੈਂ ਫਿਰ ਅਰਜ਼ ਕਰੁੰਗਾ ਕਿ ਇਸ ਬਿਲ ਮੇਂ ਉਸ ਜ਼ਮੀਨ ਦੀ consolidation ਕਰਨੇ ਕੇ ਲਿਯੇ ਜ਼ਰੂਰ provision ਕੀ ਜਾਨੀ ਚਾਹਿਯੇ ਆਰ at the earliest possible ਕੀ ਜਾਏ ਤਾਕਿ ਬਿਲ ਕਾ ਫਾਧਦਾ ਸਹੀ ਮਾਨੀਂ ਮੇਂ ਹੋ ਸਕੇ।

ਮਾਲ, ਵਿਦਿਆ ਤੇ ਮੁੜ-ਵਸਾਉ ਮੰਤਰੀ (ਸਰਦਾਰ ਗੁਰਬਚਨ ਸਿੰਘ ਬਾਜਵਾ) :

ਸਪੀਕਰ ਸਾਹਿਬ, ਇਸ ਬਿਲ ਨੂੰ ਹਰ ਇੱਕ ਮਾਨਯੋਗ ਮੈਂਬਰ ਨੇ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ interpret ਕੀਤਾ ਹੈ ਜਿਵੇਂ ਕਿ ਤਿੱਤਰ ਦੀ ਆਵਾਜ਼ ਦਾ ਮਤਲਬ ਆਪਣੀ ਆਪਣੀ ਮਰਜ਼ੀ ਨਾਲ, “ਸੁਬਹਾਨ ਤੇਰੀ ਕੁਦਰਤ, ਖਾਹ ਘਿਉ ਤੇ ਕਰ ਕਸਰਤ, ਲੂਣ ਤੇਲ ਅਦਰਕ,” ਕਢ ਲਿਆ ਗਿਆ ਸੀ। ਹਰ ਇੱਕ ਨੇ ਆਪਣੀ ਆਪਣੀ ਮਰਜ਼ੀ ਨਾਲ ਇਸ ਨੂੰ interpret ਕੀਤਾ ਹੈ ਅਤੇ ਉਹੋ ਜਿਹੀਆਂ ਦਲੀਲਾਂ ਦਿੱਤੀਆਂ ਹਨ। ਇਸ ਬਿਲ ਵਿੱਚ ਇਹ ਕਿਧਰੇ ਨਹੀਂ ਲਿਖਿਆ ਹੋਇਆ ਕਿ ਜ਼ਮੀਨ ਦਾਨ ਲੈਣ ਲਈ ਕਿਸੇ ਨਾਲ ਜਬਰ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇਗਾ। ਇਸ ਬਿਲ ਦਾ ਅਜਿਹਾ ਕੋਈ ਮਕਸਦ ਨਹੀਂ ਹੈ ਕਿ ਕਿਸੇ ਨਾਲ compulsion ਕੀਤੀ ਜਾਵੇਗੀ। ਫਿਰ ਇਹ ਕਿਹਾ ਗਿਆ ਹੈ ਕਿ ਸਰਕਾਰ ਨੇ ਡਰ ਕੇ ਇਹ ਬਿਲ ਲਿਆਂਦਾ ਹੈ ਕਿ ਸਾਨੂੰ ਦੂਸਰਾ ਬਿਲ ਨਾ ਲਿਆਉਣਾ ਪਵੇ। ਮੈਂ ਇਹ ਕਹਿਣਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਐਸੀ ਕੋਈ ਗਲ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਜਦੋਂ ਕਿਸੇ ਚੀਜ਼ ਦਾ ਵਕਤ ਆਵੇਗਾ ਉਹ ਚੀਜ਼ ਵੇਲੇ ਸਿਰ ਆ ਜਾਵੇਗੀ। ਇਸ ਵਿਚ ਡਰਨ ਡਰਾਣ ਵਾਲੀ ਕੋਈ ਗੱਲ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਮਤਲਬ ਇਸ ਬਿਲ ਦਾ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਜ਼ਮੀਨ ਦੇਣੀ ਹੈ ਅਤੇ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਜ਼ਮੀਨ ਲੈਣੀ ਹੈ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਦੇਣ ਅਤੇ ਲੈਣ ਦੀ ਕਾਨੂੰਨੀ ਪਾਵਰ ਹਾਸਿਲ ਹੋਣੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ ਤਾਕਿ ਕਿਸੇ ਕਿਸਮ ਦੀ ਕਾਨੂੰਨੀ ਰੁਕਾਵਟ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਰਾਹ ਵਿਚ ਨਾ ਆਵੇ ਜਿਸ ਨਾਲ ਦੇਣ ਵਾਲਿਆਂ ਅਤੇ ਲੈਣ ਵਾਲਿਆਂ ਦੀ ਮਲਕੀਅਤ ਵਿੱਚ ਕੋਈ ਕਸਰ ਰਹਿ ਜਾਵੇ। ਸਾਰੀ ਗੱਲ ਐਨੀ ਹੀ ਹੈ। ਇਸ ਦੇ ਵਿੱਚ ਕੋਈ ਸ਼ਕ ਨਹੀਂ ਹੈ ਕਿ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਕੋਲ ਜ਼ਮੀਨਾਂ ਨਹੀਂ ਹਨ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਵੱਡੀ ਖਾਹਿਸ਼ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਜ਼ਮੀਨਾਂ ਦਿੱਤੀਆਂ ਜਾਣ। ਲੇਕਿਨ ਇਹ ਸਾਡੀ ਪਾਲਿਸੀ ਨਹੀਂ ਹੈ ਕਿ ਅਸੀਂ compulsion ਨਾਲ ਕਿਸੇ ਕੋਲੋਂ ਕੰਮ ਲਈਏ। ਸਾਡੀ ਰੋਸ਼ਨੀ ਇਹ ਹੈ ਕਿ society ਅਜਿਹੀ ਹੋਵੇ ਜਿਸ ਦੇ ਵਿੱਚ ਅਮੀਰ ਅਤੇ ਗਰੀਬ ਦਾ ਭੇਦ ਭਾਵ ਬਹੁਤਾ ਨਾ ਰਹੇ। ਲੇਕਿਨ ਨਾਲ ਹੀ ਸਾਡਾ ਮਕਸਦ ਕਿਸੇ ਕੋਲੋਂ ਕੁਝ ਖੋਹਣ ਦਾ ਨਹੀਂ ਹੈ, ਕਿਸੇ ਨੂੰ ਮਜਬੂਰ ਕਰਨ ਦਾ ਨਹੀਂ

ਹੈ ਅਤੇ under compulsion ਕੋਈ ਚੀਜ਼ ਲੈਣ ਦਾ ਇਰਾਦਾ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਸਾਡੀ Constitution ਵਿੱਚ ਵੀ ਇਹ provision ਹੈ ਕਿ ਜੇਕਰ ਕਿਸੇ ਕੋਲੋਂ ਕੋਈ ਚੀਜ਼ ਲੈਣੀ ਹੋਵੇਗੀ ਤਾਂ ਉਸ ਨੂੰ ਵਾਜਬੀ ਕੀਮਤ ਦੇ ਕੇ ਹੀ ਲਈ ਜਾਏਗੀ। ਬਗੈਰ ਕੀਮਤ ਦਿੱਤਿਆਂ ਕਿਸੇ ਕੋਲੋਂ ਕੋਈ ਚੀਜ਼ ਨਹੀਂ ਲਈ ਜਾਵੇਗੀ। ਲੇਕਿਨ ਇਸ movement ਵਿੱਚ ਤਾਂ ਲੋਕਾਂ ਨੇ voluntarily ਦੇਣਾ ਹੈ, ਜੇਕਰ ਉਹ *de facto* entitled ਹੋਣ ਤਾਂ ਵੀ ਅਤੇ *de facto* entitled ਨਾਂ ਹੋਣ ਤਾਂ ਵੀ ! ਇਸ ਦੇ ਵਿੱਚ ਮੁਜ਼ਾਰਿਆਂ ਨੂੰ eject ਕਰਨ ਦੀ ਕੋਈ ਗੱਲ ਨਹੀਂ ਹੈ, ਅਤੇ ਨਾ ਹੀ ਮੁਜ਼ਾਰਿਆਂ ਨੂੰ ਜ਼ਮੀਨ ਦੇਣ ਦੀ ਗੱਲ ਹੈ। ਜੇ ਕੋਈ ਸ਼ਖਸ ਆਪਣੀ ਜ਼ਮੀਨ ਦੇ title ਨੂੰ transfer ਕਰਦਾ ਹੈ ਇਸ ਬੋਰਡ ਨੂੰ ਜਾਂ ਆਵਾਰੀਆ ਵਿਨੋਬਾ ਭਾਵੇਂ ਜੀ ਨੂੰ ਅਤੇ ਉਹ ਉਸੇ title ਨੂੰ ਅੱਗੇ ਕਿਸੇ ਹੋਰ ਲੋਕਵੰਦ ਨੂੰ transfer ਕਰ ਦਿੰਦੇ ਹਨ ਤਾਂ ਇਸ ਵਿੱਚ ਜ਼ਬਰਦਸਤੀ ਦਾ ਸਵਾਲ ਕਿਵੇਂ ਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਕਿ ਗਵਰਨਮੈਂਟ ਨੇ ਕੋਈ ਜ਼ਬਰਦਸਤੀ ਕਰਾਈ ? ਇਸ ਲਈ ਇਹ ਕਹਿਣਾ ਕਿ ਇਸ ਨਾਲ ਕਿਸੇ ਦਾ ਨੁਕਸਾਨ ਕੀਤਾ ਜਾਏਗਾ, ਗਲਤ ਹੈ। ਨੁਕਸਾਨ ਦਾ ਤਾਂ ਇਸ ਬਿਲ ਨਾਲ ਕੋਈ ਤਅੱਲੁਕ ਨਹੀਂ।

ਇੱਕ ਹੋਰ ਗੱਲ ਕਹੀ ਗਈ ਕਿ ਇਸ ਬੋਰਡ ਨੂੰ ਬਣਾਵੇਗਾ ਕੋਈ ਤੇ ਉਸ ਦੇ ਮੈਂਬਰਾਂ ਨੂੰ ਹਟਾਵੇਗਾ ਕੋਈ। ਇਹ ਮੰਗ ਕੀਤੀ ਗਈ ਹੈ ਕਿ ਇਹ ਚੀਜ਼ ਨਹੀਂ ਹੋਣੀ ਚਾਹੀਦੀ। ਸਪੀਕਰ ਸਾਹਿਬ, ਮੈਂ ਇਹ ਗੱਲ ਸੁਣ ਕੇ ਬੜਾ ਹੈਰਾਨ ਹੋਇਆ ਹਾਂ। ਇਹ ਮੁਮਕਿਨ ਹੋ ਸਕਦਾ ਹੈ ਕਿ ਆਵਾਰੀਆ ਜ਼ੀ ਨੂੰ ਐਡੀਟਰ ਬੈਠਿਆਂ ਹੋਇਆਂ ਇਹ ਪਤਾ ਨਾ ਲਗ ਸਕੇ ਕਿ ਬੋਰਡ ਚੰਗਾ ਕੰਮ ਵੀ ਕਰ ਰਿਹਾ ਹੈ ਜਾਂ ਨਹੀਂ। ਸਟੇਟ ਗਵਰਨਮੈਂਟ ਐਥੇ ਬੈਠਿਆਂ ਹੁੰਦਿਆਂ ਇਹ watch ਕਰ ਸਕਦੀ ਹੈ ਕਿ ਬੋਰਡ ਜਾਂ ਬੋਰਡ ਦਾ ਕੋਈ ਮੈਂਬਰ ਕਿਹੋ ਜਿਹਾ ਕੰਮ ਕਰਦਾ ਹੈ। ਇਸੇ ਲਈ ਸਹੀ ਕੰਮ ਨਾ ਹੋਣ ਦੀ ਸੂਰਤ ਵਿੱਚ State Government ਨੇ ਉਸ ਮੈਂਬਰ ਨੂੰ suspend ਕਰਨ ਜਾਂ Board ਨੂੰ dissolve ਕਰਨ ਦਾ ਹੱਕ ਆਪਣੇ ਹੱਥਾਂ ਵਿੱਚ ਰੱਖਿਆ ਹੈ। ਫਿਰ ਸਿਰਫ dissolve ਜਾਂ suspend ਕਰਨ ਦਾ ਹੱਕ ਹੀ ਲਿਆ ਹੈ, appoint ਜਾਂ constitute ਕਰਨ ਦਾ ਹੱਕ ਨਹੀਂ ਲਿਆ। Constitute ਜਾਂ reconstitute ਕਰਨ ਦਾ ਹੱਕ ਤਾਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਕੋਲ ਹੀ ਰਵੇਗਾ। ਸਟੇਟ ਗਵਰਨਮੈਂਟ ਆਪਣੇ ਕੋਲ ਕੋਈ ਚੀਜ਼ ਨਹੀਂ ਰੱਖਣਾ ਚਾਹੁੰਦੀ।

ਸਰਦਾਰ ਸਰੂਪ ਸਿੰਘ ਜੀ ਨੇ ਕਿਹਾ ਹੈ ਕਿ State Government ਨੇ ਆਪਣੇ ਕੋਲ ਇਹ ਕਹਿ ਕੇ ਕਿ “the State Government may make such incidental and consequential provisions as may appear to be necessary for this purpose”, ਬਹੁਤ ਸਾਰੇ ਇਖਤਿਆਰ ਲੈ ਲਏ ਹਨ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਇਹ ਸ਼ੰਕਾ ਬਿਲਕੁਲ ਗਲਤ ਹੈ। Permanent nature ਦੀ ਕੋਈ ਚੀਜ਼ ਅਜਿਹੀ ਨਹੀਂ ਜਿਹੜੀ ਕਿ ਗਵਰਨਮੈਂਟ ਨੇ ਆਪਣੇ ਹੱਥਾਂ ਵਿੱਚ ਲਈ ਹੋਵੇ। ਜੇ ਬੋਰਡ ਨੂੰ dissolve ਕੀਤਾ ਜਾਵੇ ਜਾਂ suspend ਕੀਤਾ ਜਾਵੇ ਤਾਂ ਉਤਨੀ ਦੇਰ ਤੀਕਰ ਜਦੋਂ ਤੀਕਰ ਨਵਾਂ ਬੋਰਡ ਨਹੀਂ ਬਣਦਾ ਉਸ ਦਾ ਕੰਮ ਕੌਣ ਚਲਾਏ ? Naturally State Government ਨੂੰ ਇਸ ਦੇ ਕੰਮ ਵਲ ਵੀ ਵੇਖਣਾ ਪਵੇਗਾ। ਜੇ ਤੁਸੀਂ State Government ਨੂੰ ਇਸ ਅਰਸੇ ਲਈ ਇਹ ਇਖਤਿਆਰ ਨਹੀਂ ਦੇਣਾ ਚਾਹੁੰਦੇ ਤਾਂ ਹੋਰ ਕਿਸ ਨੂੰ ਦੇਣਾ ਚਾਹੁੰਦੇ ਹੋ ? ਜੇ ਸਟੇਟ ਗਵਰਨਮੈਂਟ ਕੋਈ ਕੰਮ ਕਰਦੀ ਹੈ ਤਾਂ ਤੁਸੀਂ ਇਹ

[ਮਾਲ, ਵਿਦਿਆ ਤੇ ਮੁੜ-ਸਾਊ ਮੰਤਰੀ]

ਕਹਿੰਦੇ ਹੋ ਕਿ ਇਸ ਨੇ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਮਾਰ ਦਿੱਤਾ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਲੁੱਟ ਲਿੱਤਾ ਤੇ ਜੇ ਕਿਸੇ institution ਨੂੰ ਇਹ ਕੰਮ ਸੌਂਪਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਤਾਂ ਫਿਰ ਕਹਿੰਦੇ ਹੋ ਇਹ ਹੋ ਗਿਆ, ਉਹ ਹੋ ਗਿਆ। ਐਨਾ ਹੀ ਨਹੀਂ ਸਗੋਂ ਖੁਦ ਆਚਾਰੀਆ ਵਿਨੋਬਾ ਭਾਵੇਂ ਜੀ ਦੀ ਨੀਅਤ ਤੇ ਵੀ ਸ਼ਕ ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਕਿ ਕਿਉਂ ਸਾਰੇ ਅਧਿਕਾਰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਹੱਥ ਵਿਚ ਰਖੇ ਗਏ ਹਨ। ਬੜੀ ਅਜੀਬ ਜਿਹੀ ਚੀਜ਼ ਹੈ। ਮੈਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਯਕੀਨ ਦਿਵਾਉਂਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਇਸ ਵਿਚ ਸਰਕਾਰ ਦੀ interference ਦਾ ਕੋਈ ਸਵਾਲ ਨਹੀਂ। ਇਸ movement ਵਿਚ ਤਾਂ ਲੋਕਾਂ ਨੇ voluntarily gift ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਆਪਣੀ land ਦਾ ਦੇਣਾ ਹੈ ਜਿਸ ਨੂੰ ਕਿ ਅੱਗੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਲੋਕਾਂ ਵਿੱਚ ਵੰਡ ਦੇਣਾ ਹੈ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਕੋਲ ਕੋਈ ਜ਼ਮੀਨ ਨਹੀਂ। ਇਸ ਲਈ ਖੋਹ ਲੈਣ ਦਾ ਸਵਾਲ ਕਿੱਥੋਂ ਆ ਗਿਆ? ਫਿਰ ਆਚਾਰੀਆ ਜੀ ਦੇ ਪਿੱਛੇ ਵੀ ਬੋਰਡ ਬਣਾਉਣ ਜਾਂ ਮੈਂਬਰ ਬਣਾਉਣ ਦਾ ਇਖਤਿਆਰ ਗਵਰਨਮੈਂਟ ਨੇ ਆਪਣੇ ਕੋਲ ਨਹੀਂ ਰਖਿਆ, ਉਹ ਵੀ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਬਣਾਈ institution ਦੇ ਹਵਾਲੇ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਹੈ। ਇਸ ਲਈ ਇਸ ਚੀਜ਼ ਵਿਚ compulsion ਜਾਂ limitation ਦਾ ਕੋਈ ਸਵਾਲ ਨਹੀਂ। ਇਸ ਬਿਲ ਰਾਹੀਂ ਸਿਰਫ ਉਨ੍ਹਾਂ transfers ਨੂੰ ਜਾਇਜ਼ ਕਰਾਰ ਦੇਣ ਦਾ ਪ੍ਰਬੰਧ ਹੈ, ਜਿਹੜੀਆਂ ਕਿ ਕੋਈ ਆਦਮੀ ਆਚਾਰੀਆ ਜੀ ਨੂੰ ਜਾਂ ਬੋਰਡ ਨੂੰ ਦੇਵੇਗਾ ਤੇ ਉਹ ਅਗੇ ਉਸ ਦੇ ਹਕ ਜ਼ਰੂਰਤਮੰਦ ਆਦਮੀਆਂ ਨੂੰ ਦੇਣਗੇ। ਇਸੇ ਗੱਲ ਲਈ ਕਿ ਇਹ ਸਾਰਾ ਕੰਮ ਚੰਗੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਹੋ ਸਕੇ ਜਿਹੜੇ ਇੰਤਕਾਲ ਹੋਣਗੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ registration fee ਅਤੇ stamps ਤੋਂ exempt ਕੀਤਾ ਜਾ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਇਹ ਸਭ ਕੁਝ ਇਸ ਲਈ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ ਤਾਂ ਜੋ ਇਸ movement ਵਿੱਚ ਕੋਈ ਰੋੜਾ ਨਾ ਆਟਕੇ, ਕੋਈ ਰੁਕਾਵਟ ਨਾ ਪਵੇ। ਇਸ ਦਾ ਮਤਲਬ ਇਹ ਨਹੀਂ ਕਿ ਇਸ movement ਵਿੱਚ ਗਵਰਨਮੈਂਟ ਨੇ ਬਦੋਬਦੀ ਜ਼ਮੀਨਾਂ ਖੋਹਣੀਆਂ ਹਨ।

ਚੌਧਰੀ ਲਹਿਰੀ ਸਿੰਘ ਜੀ ਨੇ ਫਰਮਾਇਆ ਹੈ ਕਿ ਇਸ ਵਿੱਚ ਕੋਈ ਅਜਿਹਾ provision ਨਹੀਂ ਰਖਿਆ ਗਿਆ ਕਿ ਲੋਕੀ ਜਿਹੜੇ gift ਦੇਣ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ consolidation ਕੀਤੀ ਜਾਵੇ। ਮੈਂ ਹੈਰਾਨ ਹਾਂ ਕਿ ਇਹ ਗੱਲ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਕਿਵੇਂ ਕਹਿ ਦਿੱਤੀ ਹੈ। ਇਹ ਜ਼ਮੀਨ ਉਨ੍ਹਾਂ ਕੋਈ ਖੋਹ ਕੇ ਤੇ ਲੈਣੀ ਨਹੀਂ। ਉਹ ਜਿੰਨਾ ਹਿਸਾ ਦੇਣਾ ਚਾਹੁਣ ਦੇ ਸਕਦੇ ਹਨ ਤੇ ਜੇ ਹਰ ਟੁਕੜੇ ਦੇ ਦਾਨ ਪਿੱਛੇ ਤੁਸੀਂ ਕਹੋ ਕਿ consolidation proceedings ਸ਼ੁਰੂ ਕਰ ਦਿਓ ਤਾਂ ਇਹ ਕਿਵੇਂ ਹੋ ਸਕਦਾ ਹੈ?

Chaudhri Lahri Singh : In respect of that land only.

ਮਾਲ, ਵਿਦਿਆ ਤੇ ਮੁੜ-ਵਸਾਊ ਮੰਤਰੀ : ਮੈਨੂੰ ਤਾਂ ਕੋਈ ਅਜਿਹੀ ਮਸ਼ੀਨਰੀ ਨਜ਼ਰ ਨਹੀਂ ਆਈ ਕਿ ਉਸ ਜ਼ਮੀਨ ਨੂੰ ਉਥੇ ਚੁਕ ਕੇ ਕਿਸੇ ਹੋਰ ਜਗਾਹ ਰਖ ਦਿੱਤਾ ਜਾਏ।

Chaudhri Lahri Singh : That is not my point.

ਮਾਲ, ਵਿਦਿਆ ਤੇ ਮੁੜ-ਵਸਾਊ ਮੰਤਰੀ : ਫਿਰ ਵੀ ਮੈਨੂੰ ਤਾਂ ਕੋਈ ਤਰਕੀਬ ਨਜ਼ਰ ਨਹੀਂ ਆਉਂਦੀ। ਮੇਰੇ ਦੋਸਤ ਕੋਲ ਕੋਈ ਹੋਵੇ ਤਾਂ ਦੱਸਣ। ਦਾਨ ਦੇਣ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਜੇ ਹਰ ਸ਼ਖਸ ਕਹੇ ਕਿ ਨਵੀਂ ਚਕਬੰਦੀ ਹੋਵੇ ਤਾਂ ਇਹ ਇਕ ਬੜੀ ਮੁਸੀਬਤ ਪੈਦਾ ਹੋ ਜਾਵੇਗੀ।

ਇਕ ਮੈਂਬਰ : ਮੁਸ਼ੀਬਤ ?

ਮਾਲ, ਵਿਦਿਆ ਤੇ ਮੁੜ ਵਸਾਉ ਮੰਤਰੀ : ਹਾਂ, ਬੜੀ ਭਾਰੀ ਮੁਸ਼ਕਿਲ ਹੋ ਜਾਵੇਗੀ। ਇਸ ਦਾ ਮਤਲਬ ਇਹ ਹੋਵੇਗਾ ਕਿ ਜੇ ਇਹ ਚੀਜ਼ ਹੋ ਜਾਵੇ ਤਾਂ ਹਰ ਕੋਈ ਸ਼ਖਸ ਜਿਹੜਾ ਕਿ ਆਪਣੀ consolidation ਤੁੜਾਣੀ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹੋਵੇ ਇਕ ਅੱਧਾ ਬਿਘਾ ਜ਼ਮੀਨ ਦਾਨ ਦੇ ਕੇ ਕਹੇਗਾ ਕਿ ਇੰਝ ਕਰ ਦਿਓ।

ਚੌਖਰੀ ਲਹਰੀ ਸਿੰਘ : ਲੇਕਿਨ ਆਗਰ ਏਸੀ position ਪੈਦਾ ਹੋ ਜਾਏ ਤੇ ਫਿਰ ਆਪ ਕੀ ਕਰੋਗੇ ?

ਮਾਲ, ਵਿਦਿਆ ਤੇ ਮੁੜ-ਵਸਾਉ ਮੰਤਰੀ : ਇਹ ਆਚਾਰੀਆ ਜੀ ਜਾਂ ਬੋਰਡ ਦੀ ਆਪਣੀ ਮਰਜ਼ੀ ਹੋਵੇਗੀ ਕਿ ਜੇ ਕਿਧਰੇ position complicated ਹੋ ਜਾਂਦੀ ਹੈ ਤਾਂ ਉਹ ਉਸ ਦਾਨ ਨੂੰ accept ਕਰਨ ਜਾਂ ਨਾ ਕਰਨ। ਜ਼ਬਰਦਸਤੀ ਦਾ ਤੇ ਕੋਈ ਸਵਾਲ ਹੀ ਨਹੀਂ, ਨਾ ਇਸ ਪਾਸਿਓਂ ਤੇ ਨਾ ਉਸ ਪਾਸਿਓਂ।

ਸੁਰਜੀਤ ਜੀ ਨੇ ਕਿਹਾ ਹੈ ਕਿ ਲੋਕੀ ਬੰਜਰ ਤੇ ਦੱਕੜ ਜ਼ਮੀਨ ਦੇ ਰਹੇ ਹਨ। ਜੇ ਦੇ ਰਹੇ ਹਨ ਤਾਂ ਇਸ ਹਾਲਤ ਵਿੱਚ ਹੀ ਦੇ ਰਹੇ ਹਨ ਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਉਸ ਜ਼ਮੀਨ ਉਪਰ ਕੁਝ rights ਹਨ। ਆਖਿਰ ਉਹ ਕੁਝ ਦੇ ਹੀ ਰਹੇ ਹਨ, ਲੈ ਤੇ ਨਹੀਂ ਰਹੇ, ਭਾਵੇਂ ਰੱਕੜ ਹੀ ਦਿੰਦੇ ਹਨ। ਕਿਸੇ ਦਾ ਕੋਈ ਨੁਕਸਾਨ ਤਾਂ ਨਹੀਂ ਕਰਦੇ। ਫੇਰ ਡਰ ਕਿਸ ਗੱਲ ਦਾ ਹੈ? ਜੇ ਉਸ ਤੇ ਕੁਝ ਖਰਚਾ ਕਰਕੇ ਉਸ ਤੇ ਵਾਹੀ ਕੀਤੀ ਜਾ ਸਕਦੀ ਹੈ ਤੇ ਇਸ ਵਿੱਚ ਕੀ ਨੁਕਸਾਨ ਹੈ ?

ਇਨ੍ਹਾਂ ਹਾਲਤਾਂ ਵਿੱਚ ਮੈਂ ਸਮਝਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਇਸ ਬਿਲ ਵਿੱਚ ਕੋਈ ਅਜਿਹੀ ਚੀਜ਼ ਨਹੀਂ ਜਿਸ ਤੇ ਇਤਰਾਜ਼ ਕੀਤਾ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਮੈਂ ਹੋਰਾਨ ਹਾਂ ਕਿ ਇਸ ਬਿਲ ਨੂੰ ਵੀ ਪਾਸ ਕਰਾਇਆ ਐਨਾ ਵਕਤ ਕਿਉਂ ਲਿਆ ਗਿਆ। ਇਹੋ ਜਿਹੇ ਚੰਗੇ ਕੰਮ ਨੂੰ ਅੱਗੇ ਲੈ ਜਾਣ ਵਾਲੇ ਬਿਲ ਨੂੰ ਪਾਸ ਕਰਾਇਆ ਤਾਂ ਇਕ ਮਿਨਟ ਵੀ ਨਹੀਂ ਸੀ ਲਗਣਾ ਚਾਹੀਦਾ। ਇਸ ਵਿੱਚ ਬਦੋਬਦੀ ਵਾਲੀ ਕੋਈ ਗੱਲ ਨਹੀਂ—ਬਿਲ ਇਸ movement ਨੂੰ ਅੱਗੇ ਵਧਾਉਣ ਵਿੱਚ ਸਹੂਲਤਾਂ ਦੇਣ ਲਈ ਬਣਾਇਆ ਗਿਆ ਹੈ। ਇਕ ਆਦਮੀ ਜਿਹੜੀ ਜ਼ਮੀਨ ਦਾਨ ਦਿੰਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਜਿਸ ਆਦਮੀ ਪਾਸ ਉਸ ਜ਼ਮੀਨ ਨੂੰ ਅੱਗੇ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਹੈ ਉਨ੍ਹਾਂ ਵਿੱਚ ਕੋਈ ਕਾਨੂੰਨੀ ਅੜਚਨ ਨਾ ਰਹਿ ਜਾਵੇ, ਬਸ ਇਸ ਚੀਜ਼ ਦਾ ਹੀ ਬੰਦੋਬਸਤ ਕਰਨਾ ਇਸ ਬਿਲ ਦਾ ਮਨਸ਼ਾ ਹੈ। ਇਸ ਵਿੱਚ ਹੋਰ ਕੋਈ ਵਿੰਗੀ ਟੇਢੀ ਗੱਲ ਨਹੀਂ। ਇਹ movement ਕਿਉਂ ਚਲਾਈ ਗਈ ਹੈ ਇਸ ਦਾ ਗਵਰਨਮੈਂਟ ਨਾਲ ਕੋਈ ਤਅੱਲੁਕ ਨਹੀਂ। ਇਸ ਲਈ ਮੈਂ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਇਸ ਨੂੰ ਛੇਤੀ ਪਾਸ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇ।

Mr. Speaker : Question is—

That the Punjab Bhudan Yagna Bill be taken into consideration at once.

The motion was carried.

Mr. Speaker : Now the House will proceed to consider the Bill clause by clause.

SUB-CLAUSES (2) AND (3) OF CLAUSE 1

Mr. Speaker : Question is—

That sub-clauses (2) and (3) of Clause 1 stand part of the Bill.

The motion was carried.

CLAUSE 2

Mr. Speaker : Now the House will consider Clause 2.

Sardar Chanan Singh Dhut (Tanda) : Sir, I beg to move—

In part (f), lines 3-4,

for “the area.....this behalf” substitute “five acres”.

ਸਪੀਕਰ ਸਾਹਿਬ, ਜਿਵੇਂ ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਇਸ ਬਿਲ ਵਿੱਚ ਇਹ ਕਿਹਾ ਹੈ ਕਿ ਉਹ area prescribe ਕੀਤਾ ਜਾਵੇਗਾ, ਮੇਰੀ amendment ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਉਹ ਇਸੇ ਬਿਲ ਵਿੱਚ ਹੀ ਲਿਖ ਦਿੱਤਾ ਜਾਵੇ। ਇਸੇ ਲਈ ਮੈਂ ਇਹ ਸੁਝਾਵ ਦਿੱਤਾ ਹੈ ਕਿ “the area....this behalf” ਦੀ ਥਾਂ “five acres” ਲਿਖ ਦਿੱਤਾ ਜਾਵੇ ਤਾਂ ਵੰਗੀ ਗੱਲ ਹੈ। ਇਸ ਨਾਲ ਇਸ ਬਿਲ ਦਾ ਮਤਲਬ ਵੀ ਸਾਫ਼ ਹੋ ਜਾਵੇਗਾ।

Mr. Speaker : Motion moved—

in part (f), lines 3-4,

for “the area.....this behalf” substitute “five acres”.

Mr. Speaker : Question is—

In part (f), lines 3-4,

for “the area.....this behalf” substitute “five acres”.

The motion was lost.

Mr. Speaker : Question is—

That Clause 2 stand part of the Bill.

The motion was carried.

CLAUSE 3

Mr. Speaker : Question is—

That Clause 3 stand part of the Bill.

The motion was carried.

CLAUSE 4

Mr. Speaker : Now Clause 4 is before the House.

Sardar Chanan Singh Dhut (Tanda) : Sir, I beg to move—

For sub-clauses (1) and (2), substitute—

“(1) The Board shall consist of eleven members to be nominated by the Punjab Government and approved by Punjab Vidhan Sabha.

(2) The Board shall elect from amongst its members a Chairman and a Secretary of the Board.”

ਸਪੀਕਰ ਸਾਹਿਬ, ਮੇਰੀ ਇਸ ਤਰਮੀਮ ਦਾ ਮਕਸਦ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਜਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਸਾਡੀ ਸਰਕਾਰ ਨੇ ਬੋਰਡ ਦੇ ਚੇਅਰਮੈਨ, ਇਸ ਦੇ ਸੈਕ੍ਰਟਰੀ ਅਤੇ ਮੈਂਬਰਾਂ ਦੀ ਨਾਮਜ਼ਦਗੀ ਨੂੰ ਸੰਤ ਵਿਨੋਬਾ ਭਾਵੇ ਜੀ ਦੇ ਨਾਂ ਨਾਲ ਬੰਨ੍ਹਿਆ ਹੈ ਇਹ ਗੱਲ ਬਿਲਕੁਲ ਹੀ ਉਸੇ ਤਰੀਕੇ ਨਾਲ ਕੀਤੀ ਹੈ ਜਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਸਾਡੇ ਪੰਜਾਬ ਵਿੱਚ ਕਿਸੇ ਆਦਮੀ ਨੂੰ ਸੰਤ ਬਣਾ ਲਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਅਤੇ....

ਅਧ୍ୟਕਸ਼ ਸਹੋਦਯ : ਸੰਤ ਵਿਨੋਬਾ ਭਾਵੇ ਜੀ ਦੀ ਸ਼ਾਨ ਸੋਂ ਕੋਈ ਚੀਜ਼ ਕਹਨਾ ਠੀਕ ਨਹੀਂ।

(It is improper to say anything against Shri Vinoba Bhave.)

ਸਰਦਾਰ ਚੰਨਣ ਸਿੰਘ ਧੂਤ : ਮੈਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਖਿਲਾਫ਼ ਤਾਂ ਕੁਝ ਨਹੀਂ ਕਹਿ ਰਿਹਾ।

ਅਧ୍ୟਕਸ਼ ਸਹੋਦਯ : ਆਪ ਇਸ amendment ਦੇ ਵਿਨੋਬਾ ਭਾਵੇ ਜੀ ਦੇ ਕੋਲ powers deny ਕਰ ਰਹੇ ਹੋ ਜੋ ਕਿ ਇਸ ਬਿਲ ਸੋਂ ਦਿਏ ਗਏ ਹਨ। (By this amendment the hon. Member is denying the powers supposed to be given to Shri Vinoba Bhave in this Bill.)

ਸਰਦਾਰ ਚੰਨਣ ਸਿੰਘ ਧੂਤ : ਨਹੀਂ ਜੀ। ਇਸ ਵਿਚ ਮੈਂ ਇਹ ਨਹੀਂ ਲਿਆ ਰਿਹਾ। ਆਪ ਬੇਸ਼ਕ ਪੜ੍ਹ ਕੇ ਵੇਖ ਲਵੋ।

Mr. Speaker : It reads like this—

The Board shall consist of 11 Members to be nominated by the Punjab Government and approved by the Punjab Vidhan Sabha....

ਸਰਦਾਰ ਚੰਨਣ ਸਿੰਘ ਧੂਤ : ਮੈਂ ਸਿਰਫ਼ ਇਹ ਕਹਿਣਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਜਿੱਥੇ ਤਕ ਸੰਤ ਵਿਨੋਬਾ ਭਾਵੇ ਜੀ ਦਾ ਤਅੱਲਕ ਹੈ ਜਾਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਸ਼ਖਸੀਅਤ ਦਾ ਤਅੱਲਕ ਹੈ ਸਾਨੂੰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਤੇ ਕੋਈ ਸ਼ਕ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਲੇਕਿਨ ਜਦੋਂ ਦੀ ਇੱਥੇ ਇਹ movement ਚਲ ਰਹੀ ਹੈ ਉਹ ਹਾਲਾਤ ਤਕ ਪੰਜਾਬ ਵਿਚ ਇੱਕ ਵਾਰ ਵੀ ਨਹੀਂ ਆਏ ਅਤੇ ਸ਼ਾਇਦ ਉਹ ਆ ਵੀ ਨ ਸਕਣ। ਇਸ ਲਈ ਵਿਨੋਬਾ ਭਾਵੇ ਜੀ ਦਾ ਨਾਂ ਇਸ ਬਿਲ ਨਾਲ ਬੰਨ੍ਹਣਾ ਠੀਕ ਗੱਲ ਨਹੀਂ ਹੋਵੇਗੀ। ਮੈਂ ਸਮਝਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਨਾਂ ਇਸ ਬੋਰਡ ਨਾਲ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਜੋੜਿਆ ਜਾ ਰਿਹਾ ਹੈ ਜਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਪੰਜਾਬ ਵਿਚ ਕਈ ਆਦਮੀ ਇੱਕ ਸ਼ਰੀਫ਼ ਆਦਮੀ ਨੂੰ ਸੰਤ ਬਣਾ ਲੈਂਦੇ ਹਨ ਅਤੇ ਉਸ ਦੇ ਨਾਂ ਤੇ ਸਭ ਕੁਝ ਆਪ ਆਪਣੀ ਮਰਜ਼ੀ ਨਾਲ ਕਰਦੇ ਰਹਿੰਦੇ ਹਨ। ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਇਹ ਜਿਹੜਾ ਬੋਰਡ ਬਣਾ ਰਹੇ ਹਨ ਉਸ ਦੇ ਮੈਂਬਰਾਂ ਦੇ ਨਾਂ ਅਤੇ ਸੈਕ੍ਰਟਰੀ ਅਤੇ Chairman ਦੇ ਨਾਂ ਇਹ ਸੰਤ ਵਿਨੋਬਾ ਭਾਵੇ ਦੇ ਨਾਂ ਤੇ ਆਪ ਨਾਮਜ਼ਦ ਕੀਤਾ ਕਰਨਗੇ।

ਅਧ୍ୟਕਸ਼ ਸਹੋਦਯ : ਕਿਸੀ ਆਦਮੀ ਦੀ movement ਨੂੰ ਚਲਾਨੇ ਦੇ ਲਿਯੇ ਉਸ ਦੇ ਸਿਫ਼ਾਤਾਂ ਨੂੰ adopt ਕਰਨਾ ਪੜ੍ਹਤਾ ਹੈ। ਇਸ ਲਿਯੇ ਧੂਤ ਸਾਹਿਬ ਦੇ ਸਿਫ਼ਾਤਾਂ ਨੂੰ ਅਪਨਾ ਰਹੇ ਹਨ। ਮੈਂ ਤਾਂ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਧੂਤ ਸਾਹਿਬ ਆਜ ਪਾਸ ਹੋ ਜਾਏ। ਆਪ ਜਾਨਦੇ ਹੀ ਹੋ ਕਿ ਧੂਤ ਸਾਹਿਬ ਇੱਕ ਅਚੰਗਾ ਬਿਲ ਹੈ। ਇਸ ਪਰ ਜ਼ਿਆਦਾ ਬੋਲਨੇ ਦੀ ਜ਼ਰੂਰਤ ਨਹੀਂ ਹੈ। (It is necessary

[ਸ਼ਬਦਕ ਸਹੋਦਯ]

to adopt certain principles laid down by a person in order to carry on his movement. So they are trying to adopt those principles. I wish that this Bill should be passed today. The hon. Members are well aware that this is a good legislative measure which does not require lengthy speeches.)

ਸਰਦਾਰ ਚੰਨਣ ਸਿੰਘ ਧੂਤ : ਆਪ ਦੀ ਰਾਏ ਤਾਂ ਠੀਕ ਹੈ। ਜੇਕਰ ਆਪ ਚਾਹੁੰਦੇ ਹੋ ਤਾਂ ਇਸ ਤੇ guillotine ਲਗਾ ਕੇ ਇਸ ਨੂੰ ਪਾਸ ਕਰਾ ਦੇਵੋ। ਅਸੀਂ ਇਸ ਬਿਲ ਦੇ ਖਿਲਾਫ ਨਹੀਂ ਹਾਂ, ਅਸੀਂ ਤਾਂ ਇਸ ਦੀ spirit ਦੇ ਖਿਲਾਫ ਹਾਂ।

ਸ਼ਬਦਕ ਸਹੋਦਯ : ਮੈਂ ਨੇ ਜੋ ਆਪ ਕੋ ਉਸੀ ਵਕਤ remind ਕਰਾਯਾ ਥਾ ਜਿਸ ਵਕਤ ਆਪ ਨੇ ਯਹ motion move ਕੀ ਥੀ। (I reminded him of this when he moved his amendment.)

ਸਰਦਾਰ ਚੰਨਣ ਸਿੰਘ ਧੂਤ : Legally ਇਹ ਗੱਲ ਨਹੀਂ ਹੋ ਸਕਦੀ। ਇਹ ਠੀਕ ਹੈ। ਇਹ ਇਸ ਬਿਲ ਨੂੰ ਇਸੇ ਹਾਲਤ ਵਿਚ ਪਾਸ ਕਰਨਾ ਚਾਹੁੰਦੇ ਹਨ ਜਿਸ ਦੇ ਮੁਤਾਬਕ ਬੋਰਡ ਦੇ Chairman, ਸੈਕਟਰੀ ਅਤੇ ਮੈਂਬਰ ਸੰਤ ਵਿਨੋਬਾ ਭਾਵੇਂ ਜੀ nominate ਕਰਨਗੇ। ਇਸ ਬਿਲ ਨੂੰ ਇਹ ਖਾਹਮਖਾਹ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਨਾਂ ਨਾਲ ਜੋੜ ਰਹੇ ਹਨ। ਇਸ ਦਾ ਮਤਲਬ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਇਹ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਨਾਂ ਤੇ ਬੋਰਡ ਦੇ ਮੈਂਬਰਾਂ ਨੂੰ ਆਪ ਹੀ nominate ਕੀਤਾ ਕਰਨਗੇ। ਅਸੀਂ ਚਾਹੁੰਦੇ ਹਾਂ ਕਿ ਬੋਰਡ ਦੇ ਜਿਹੜੇ ਵੀ ਮੈਂਬਰ ਹੋਣ ਉਹ ਬੜੀ ਇਮਾਨਦਾਰੀ ਨਾਲ ਕੰਮ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਹੋਣ। ਇਸ ਲਈ ਅਸੀਂ ਚਾਹੁੰਦੇ ਹਾਂ ਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ nominate ਤਾਂ ਪੰਜਾਬ ਗਵਰਨਮੈਂਟ ਕਰੇ ਪਰ ਉਹ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਨਾਂਵਾਂ ਦੀ approval ਇਸ ਵਿਧਾਨ ਸਭਾ ਕੋਲੋਂ ਜਿਹੜੀ ਇਸ ਬਿਲ ਨੂੰ ਪਾਸ ਕਰੇਗੀ, ਲੈ ਕੇ ਕਰੇ। ਸੰਤ ਵਿਨੋਬਾ ਭਾਵੇਂ ਜੀ ਨਾ ਤਾਂ ਹਾਲਾਂ ਤਕ ਪੰਜਾਬ ਵਿਚ ਆਏ ਹੀ ਹਨ ਅਤੇ ਨਾ ਹੀ ਉਮੀਦ ਕੀਤੀ ਜਾ ਸਕਦੀ ਹੈ ਕਿ ਉਹ ਇੱਥੇ ਆ ਵੀ ਸਕਣਗੇ। ਇਸ ਤਹਿਰੀਕ ਦੇ ਚਲਣ ਦਾ ਜਾਂ ਨ ਚਲਣ ਦਾ ਇਸ ਬਿਲ ਨਾਲ ਕੋਈ ਸੰਬੰਧ ਨਹੀਂ। ਇਹ ਤਾਂ ਇਕ ਕਾਨੂੰਨੀ ਮਸਲਾ ਹੈ ਅਤੇ ਇਹ ਕਿਸੇ ਦੀ ਜ਼ਾਤ ਨਾਲ ਤਾਲਾਕ ਨਹੀਂ ਰਖਦਾ ਹੈ। ਜੇਕਰ ਇਸ provision ਨੂੰ ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਹੀ ਰਹਿਣ ਦਿੱਤਾ ਜਾਏ ਤਾਂ ਇਸ ਦਾ ਮਤਲਬ ਇਹ ਹੋਵੇਗਾ ਕਿ ਬੋਰਡ ਦੇ ਮੈਂਬਰ ਪੰਜਾਬ ਸਰਕਾਰ ਹੀ nominate ਕਰੇਗੀ; ਪਰ ਇਹ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਕਰੇਗੀ ਸੰਤ ਵਿਨੋਬਾ ਭਾਵੇਂ ਜੀ ਦੇ ਨਾਂ ਤੇ। ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਸਾਨੂੰ ਇਸ ਗੱਲ ਦਾ ਡਰ ਹੈ ਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਇੱਜ਼ਤ ਹੋਣ ਦੀ ਬਜਾਏ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਬਦਨਾਮੀ ਹੋਵੇਗੀ। ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਨਾਂ ਨਾਲ ਇਸ ਨੂੰ ਬੰਨ੍ਹਣਾ ਠੀਕ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਇਸ ਲਈ ਇਹ ਬੋਰਡ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਨਾਂ ਤੇ ਨਹੀਂ nominate ਕੀਤਾ ਜਾਣਾ ਚਾਹੀਦਾ। ਅਸੀਂ ਚਾਹੁੰਦੇ ਹਾਂ ਕਿ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਨਾਂ ਨਾਲ ਇਸ ਨੂੰ ਨ ਜੋੜਿਆ ਜਾਏ ਤੇ ਇਸ ਨੂੰ ਲੀਗਲ ਢੰਗ ਨਾਲ constitute ਕੀਤਾ ਜਾਏ।

(At this stage when Sardar Chanan Singh resumed his seat, Sardar Achhar Singh, Shri Mani Ram and others rose to catch the eye of the speaker.)

ਸਰਦਾਰ ਅੱਛਰ ਸਿੰਘ ਛੀਨਾ : ਸਪੀਕਰ ਸਾਹਿਬ, ਮੇਰੇ ਨਾਂ ਤੇ ਵੀ ਇਹ amendment stand ਕਰਦੀ ਹੈ।

Mr. Speaker : Two persons cannot move one amendment at a time. The amendment has already been moved by Sardar Chanan Singh Dhut. He has explained it.

Motion moved—

For sub-clauses (1) and (2), substitute

“(1) The Board shall consist of eleven members to be nominated by the Punjab Government and approved by the Punjab Vidhan Sabha.

(2) The Board shall elect from amongst its members a Chairman and a Secretary of the Board.”

श्री मनी राम (फतहाबाद) : प्रधान जी, जिस तरीके से इस बिल में यह amendment लाने की कोशिश की गई है जिस का मतलब है कि जो बोर्ड बनाया जाये उस की यह विधान सभा मन्जूरी दे और पहले उसे गवर्नमेंट बनाये, यह ठीक नहीं है। अगर आप संत विनोबा भावे जी की भूदान movement को गौर से देखें तो आप को मालूम होगा कि उस के अन्दर कहीं भी ऐसी चीज़ नज़र नहीं आती कि गवर्नमेंट किसी तरीके से उस के काम में दखल दे, उस के चेअरमैन को या सैक्रेटरी को या किसी मैम्बर को nominate करे क्योंकि उस के अन्दर तो भूदान समिति होती है और उस में जितनी भी चीज़ें बनती हैं वह विनोबा भावे जी के ख्याल के मुताबिक बनती हैं। जो ज़मीनें देते हैं, जो और दान देते हैं और इस मूवमेंट के चलाने में जो वक्त देते हैं या जो और किसी तरीका से इस में हिस्सा लेते हैं उन में से एक समिति बनाई जाती है। गांव में जितने ज़मीन देने वाले होते हैं उन की एक समिति बनाई जाती है और जो ज़मीन मांगने वाले होते हैं उन की दरखास्तें ले कर उन को परची सिस्टम से ज़मीन दी जाती है। इस तरह से अगर पंजाब में बोर्ड बनेगा उस से संत विनोबा भावे जी सहमत नहीं होंगे। इस बिल में यह जो दिया गया है कि बोर्ड के किसी मैम्बर को गवर्नमेंट हटा सकेगी यह उस movement के खिलाफ जाता है क्योंकि उन की जो movement है उन की जो विचारधारा है वह यही है कि समाज को कानूनों के बन्धनों से जितना हो सके दूर ले जाया जाये। उस में तो भाईचारे के बोर्ड बने होते हैं और उस में सारे काम भाईचारे की spirit से किये जाते हैं। इस के अन्दर आज अगर गवर्नमेंट यह सोचे कि इस की तरफ से nominated Board हो या यह सोचे कि असम्बली Board बनाए तो यह चीज़ सन्त विनोबा जी के मकसद में मदद नहीं देती। मेरे विचार में तो इसे विनोबा जी की विचारधारा के मुताबिक समिति पर ही छोड़ दिया जाए जिस तरीके से कि समिति और जगह—गांव के अन्दर, जिलों के अन्दर या प्रदेश के अन्दर—चलती है, जहां कि वही nominate करती है। वह जानती है कि वह nominate उन में से करेगी जो उस के लिये कुछ देता है, जो इस movement के लिये काम करता है। आज अगर इस House के सामने इस Bill में बोर्ड के बारे में यह चीज़ आई हुई है तो हमें इसे यहां लाना ही नहीं चाहिए। न सन्त जी ने किसी को Chairman nominate करना है, न किसी को

[ਸ਼੍ਰੀ ਸਨੀ ਰਾਮ]

ਸੈਂਕਰ nominate करना है । यह सारी चीज़ तो उन्हीं लोगों ने करनी है जो वहीं के कार्यकर्ता हैं। यही मेरे विचार हैं जो मैंने इस बारे में आप के सामने रखने थे।

ਸਰਦਾਰ ਅੱਛਰ ਸਿੰਘ ਛੀਨਾ (ਅਜਨਾਲਾ): ਸਪੀਕਰ ਸਾਹਿਬ, ਇਹ ਇਕ Social Movement ਹੈ। ਇੱਕ ਸਮਾਜਕ movement ਹੈ। ਹੁਣ ਜਦ ਕਿ ਵਜ਼ੀਰ ਸਾਹਿਬ ਇਸ ਚੀਜ਼ ਨੂੰ regulate ਕਰਨ ਦੇ process ਲਈ ਇਥੇ ਇਹ ਬਿਲ ਲਿਆਏ ਹਨ ਤਾਂ ਇਹ ਚੀਜ਼ ਠੀਕ ਤਰ੍ਹਾਂ ਨਾਲ ਕਰਨੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ... (interruptions). ਜਦ ਤੱਕ ਤੁਸੀਂ ਇਹ Bill ਇਥੇ ਨਹੀਂ ਲਿਆਏ ਅਸੀਂ ਕੁਝ ਨਹੀਂ ਕਿਹਾ ਕਿ ਤੁਸੀਂ ਕਿਸੇ ਨੂੰ nominate ਨ ਕਰੋ, ਕਿਸੇ ਨੂੰ ਕੁਝ ਬਣਾ ਦਿਉ, ਨਾ ਬਣਾ ਦਿਉ, ਕਿਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਜ਼ਮੀਨ ਤਕਸੀਮ ਕਰੋ, ਨਾ ਕਰੋ। ਮਗਰ ਜਦ ਇਹ Bill ਇਥੇ ਆਉਂਦਾ ਹੈ ਤਾਂ ਇਹ ਸਾਡੀ ਜ਼ਿੰਮੇਵਾਰੀ ਹੋ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਇਸ ਚੀਜ਼ ਨੂੰ ਹੋਰ ਬਾਹਰ ਦੇ ਲੋਕਾਂ ਨੇ ਵੇਖਣਾ ਹੈ, ਅਗਲੀ generation ਨੇ ਵੇਖਣਾ ਹੈ, ਦੂਜੀਆਂ States ਨੇ ਵੇਖਣਾ ਹੈ। ਇਸ ਲਈ ਇਸ Social Movement ਨੂੰ ਚੰਗੀ ਤਰ੍ਹਾਂ regulate ਕਰਨਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ।

ਭਾਵੇਂ ਕਿੰਨਾ ਹੀ ਵੱਡਾ ਆਦਮੀ ਹੋਵੇ ਉਸ ਨੂੰ ਇਹ ਅਧਿਕਾਰ ਨਹੀਂ ਹੋਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਕਿ ਉਹ nominate ਕਰੇ। ਅਸੀਂ ਇਹ ਚਾਹੁੰਦੇ ਹਾਂ ਕਿ ਗਵਰਨਮੈਂਟ ਕਰੇ। ਸਾਨੂੰ ਇਹ ਨਹੀਂ ਪਤਾ ਕਿ ਤੁਸੀਂ ਵਿਨੋਬਾ ਜੀ ਪਾਸੋਂ ਪੁਛ ਵੀ ਲਿਆ ਹੈ ਕਿ ਅਸੀਂ ਇਹ Bill ਪਾਸ ਕਰ ਰਹੇ ਹਾਂ... (ਚੌਖਰੀ ਲਹਰੀ ਸਿੰਘ : ਪੁਛ ਲਿਆ ਹੈ)। ਸ਼ਾਇਦ ਉਹ ਇਸ ਚੀਜ਼ ਨੂੰ ਮੰਨਦੇ ਹੀ ਨਾ। ਇਸ ਚੀਜ਼ ਦੇ ਹੁੰਦੇ ਹੋਏ ਤੁਸੀਂ ਕਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਇਹ ਅਖਤਿਆਰ ਉਨ੍ਹਾਂ... (interruption by Chaudhri Lahri Singh). ਜੇਕਰ ਵਿਨੋਬਾ ਜੀ ਮੰਨਦੇ ਫਿਰ ਤਾਂ ਤੁਸੀਂ ਇਹ ਬਣਾ ਸਕਦੇ ਸੀ। ਹੁਣ ਜਦ ਤੁਸੀਂ ਇਹ Bill ਇਥੇ ਲਿਆਏ ਹੋ ਤਾਂ ਅਸੀਂ ਕਹਿੰਦੇ ਹਾਂ ਕਿ ਤੁਸੀਂ nominate ਕਰੋ। ਚਲੋ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਕਰ ਲਉ ਕਿ ਵਿਨੋਬਾ ਜੀ appoint ਕਰ ਦੇਣ ਤੁਸੀਂ ਉਸ ਤੇ ਹੀ ਦਸਖਤ ਕਰ ਦਿਆ ਕਰੋ। ਪਰ ਅੱਜ ਵੀਹਵੀਂ ਸਦੀ ਵਿਚ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਕਿਸੇ ਇੱਕ ਆਦਮੀ ਨੂੰ—ਭਾਵੇਂ ਉਹ ਕਿੰਨਾ ਹੀ ਵੱਡਾ ਹੋਵੇ—ਮੁਕੱਰਰ ਕਰ ਦੇਣਾ ਅਸੀਂ ਨਹੀਂ ਮੰਨ ਸਕਦੇ। ਬਾਕੀ ਆਪ ਦੀ majority ਹੈ ਆਪ ਜੋ ਕੁਝ ਕਰਨਾ ਚਾਹੋ ਕਰ ਲਉ। ਮਗਰ ਇਸ ਦਾ misuse ਹੁੰਦਾ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ। ਪਿੱਛੇ ਤੁਸੀਂ ਗੁਰਦੁਆਰਿਆਂ ਦੇ ਬਿਲ ਲੈ ਆਏ, ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਮਜ਼ਹਬੀ ਤਹਿਰੀਕ ਵਿਚ ਦਖਲ ਦਿੱਤਾ। ਹੁਣ ਇਹ ਸਮਾਜਕ ਤਹਿਰੀਕ ਦਾ ਬਿਲ ਆਇਆ ਹੈ ਤਾਂ ਅਸੀਂ ਨਹੀਂ ਚਾਹੁੰਦੇ ਕਿ ਇਸ ਵਿਚ ਕੋਈ ਖਾਮੀ ਰਹੇ। ਅਸੀਂ ਕੋਈ ਬਰਖ਼ਿਲਾਫ਼ ਚੀਜ਼ ਨਹੀਂ ਕਹਿੰਦੇ, ਇਸ ਨਾਲ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਆਤਮਾ ਨੂੰ ਖੁਸ਼ੀ ਹੋਵੇਗੀ। ਮੈਂ ਫਿਰ ਕਹਾਂਗਾ ਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਪੁਛ ਲਿਆ ਜਾਵੇ। ਚੰਗਾ ਕਾਨੂੰਨ ਹੀ ਪਾਸ ਹੋਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ। ਦੂਸਰੀਆਂ States ਵਾਲੇ ਵੇਖਣਗੇ ਕਿ ਇੱਕ undemocratic ਬਿਲ ਲਿਆਂਦਾ ਜਾ ਰਿਹਾ ਹੈ।

ਮਾਲ, ਵਿਦਿਆ ਤੇ ਮੁੜ-ਵਸਾਉ ਮੰਤਰੀ (ਸਰਦਾਰ ਗੁਰਬਚਨ ਸਿੰਘ ਬਾਜਵਾ) : ਮੈਂ ਸਿਰਫ਼ ਇੰਨਾ ਹੀ ਕਹਿਣਾ ਹੈ ਕਿ ਦੂਜੀਆਂ States ਬਾਰੇ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਬਾਰੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਕਿਹਾ ਹੈ ਕਿ ਵੇਖਣਗੇ ਤਾਂ ਕੀ ਕਹਿਣਗੇ, ਮੈਂ ਦਸਣਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਵੀ ਇਹੀ Bill ਪਾਸ ਕੀਤਾ ਹੈ। ਇਸ ਲਈ ਉਨ੍ਹਾਂ ਤੋਂ ਪੁੱਛਣ ਦੀ ਜ਼ਰੂਰਤ ਨਹੀਂ।

ਬਾਕੀ ਇਹ ਜੋ ਆਪ ਕਹਿੰਦੇ ਹੋ ਕਿ ਗਵਰਨਮੈਂਟ ਖੁਦ ਇਸ ਜ਼ਮੀਨ ਦਾ ਪ੍ਰਬੰਧ ਕਰੇ ਤਾਂ ਤੁਸੀਂ ਇਹ ਗੱਲ ਸਮਝ ਲਉ ਕਿ ਚੁੰਕਿ ਲੋਕਾਂ ਨੇ ਜ਼ਮੀਨ ਵਿਨੋਬਾ ਜੀ ਨੂੰ ਦਾਨ ਦੇਣੀ ਹੈ ਇਸ ਲਈ ਉਸ ਨੂੰ regulate ਵੀ ਉਹੀ ਕਰਨਗੇ। (*interruption* by Sardar Achhar Singh Chhina). ਜਿਹੜੀ ਆਪ ਦੀ ਜ਼ਮੀਨ ਹੋਵੇ ਉਸ ਦੇ ਮੁਤੱਲਕ ਆਪ ਨੂੰ ਕਿਵੇਂ ਕਿਹਾ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ ਕਿ ਆਪ ਉਸ ਦਾ ਇੰਤਜ਼ਾਮ ਨਾ ਕਰੋ ਬਲਕਿ ਕੋਈ ਹੋਰ ਕਰੇਗਾ. . (*interruption* by Sardar Achhar Singh Chhina) ਸਮਝਣ ਦੀ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਕਰੋ, ਗੁੱਸੇ ਵਿੱਚ ਨਾ ਆਵੋ. . . .

Mr. Speaker : Order please.

ਮਾਲ, ਵਿਦਿਆ ਤੇ ਮੁੜ-ਵਸਾਉ ਮੰਤਰੀ : ਸਿਰਫ ਉਸ ਜ਼ਮੀਨ ਨੂੰ regularise ਕਰਨ ਲਈ ਬੋਰਡ ਬਣਾਉਣਾ ਹੈ ਜੋ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਮਿਲੇਗੀ। ਤੁਸੀਂ ਕੋਈ ਫਿਕਰ ਨਾ ਕਰੋ।

Mr. Speaker : Question is—

For sub-clauses (1) and (2), substitute

“(1) The Board shall consist of eleven members to be nominated by the Punjab Government and approved by the Punjab Vidhan Sabha.

(2) The Board shall elect from amongst its members a Chairman and a Secretary of the Board.”

The motion was lost.

Mr. Speaker : Question is—

That Clause 4 stand part of the Bill.

The motion was carried.

CLAUSE 5

Minister for Revenue, Education and Rehabilitation (Sardar Gurbachan Singh Bajwa) : Sir, after the passing of Clause 4 by the House, the amendments of the hon. Member to Clause 5 have become redundant. The question of election does not arise because it has been provided in Clause 4, which has just now been passed by the House, that the Chairman and the Members of the Board are to be nominated by Acharya Vinoba Bhave.

So far as their term of office is concerned, it has already been provided in Clause 5 that they shall hold office for a term of four years.

Mr. Speaker: Members nominated in Clause 4 shall hold office for a term . . . . .

Minister for Revenue, Education and Rehabilitation: That is already provided in Clause 5. They will hold office for a term of four years. So the amendments of the hon. Member are redundant.

Mr. Speaker: In clause 4, which has already been passed by the House, it is stated that the Chairman is to be nominated by Shri Acharya Vinoba Bhave.

Minister for Revenue, Education and Rehabilitation : That clause has already been passed by the House. In the amendments of the hon. Member, it is stated that the Chairman and Secretary should be elected. Those amendments are, therefore, redundant.

Mr. Speaker : I agree with the hon. Minister. I am sorry I cannot allow the amendments to be moved.

Question is—

That Clause 5 stand part of the Bill.

The motion was carried.

CLAUSE 6

Sardar Chanan Singh Dhut (Tanda) : Sir, I beg to move—
In sub-clause (1), lines 3-4,

for “Shri Acharya Vinoba Bhave”, substitute “the Board”.

ਸਪੀਕਰ ਸਾਹਿਬ, ਇਸ ਵਿਚ provide ਹੈ ਕਿ ਜਿਸ ਵੇਲੇ ਬੋਰਡ ਦਾ Chairman ਜਾਂ ਹੋਰ ਕੋਈ ਮੈਂਬਰ ਅਸਤੀਫਾ ਦਿੰਦਾ ਹੈ ਤਾਂ ਉਸ ਸਮੇਂ ਵੀ ਵਿਨੋਬਾ ਜੀ ਹੀ ਹੋਰ ਕਿਸੇ ਨੂੰ ਉਸ ਦੀ ਥਾਂ nominate ਕਰਨਗੇ। ਮੇਰੀ ਤਰਮੀਮ ਦਾ ਮਕਸਦ ਹੈ ਕਿ ਇਹ ਅਖਤਿਆਰ ਬੋਰਡ ਨੂੰ ਹੋਣ। ਇਹ ਇਸ ਲਈ ਕਿ ਬੋਰਡ ਨੂੰ ਪਤਾ ਹੋਵੇਗਾ ਕਿ ਕਿਸ ਮੈਂਬਰ ਨੂੰ ਜਾਂ ਅਹੁਦੇਦਾਰ ਨੂੰ ਲਾਉਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ, ਇਸ ਲਈ ਇਸ ਦਾ ਅਖਤਿਆਰ ਵੀ ਬੋਰਡ ਨੂੰ ਹੀ ਹੋਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ। ਇਹ ਗਲ ਕਾਂਨੂੰਨ ਦੇ ਮਨਸ਼ੇ ਦੇ ਖਿਲਾਫ ਨਹੀਂ ਹੈ ਅਤੇ ਕੰਮ ਵਿਚ ਆਸਾਨੀ ਹੋਵੇਗੀ ਅਤੇ ਇਹ ਚੀਜ਼ ਦਰੁਸਤ ਵੀ ਹੋਵੇਗੀ।

Mr. Speaker : Motion moved—

In sub-clause (1), lines 3-4,—

for “Shri Acharya Vinoba Bhave”, substitute “the Board”.

Mr. Speaker : Question is—

In sub-clause (1), lines 3-4—

for “Shri Acharya Vinoba Bhave”, substitute “the Board”.

The motion was lost.

Mr. Speaker : Question is—

That Clause 6 stand part of the Bill.

The motion was carried.

CLAUSE 7

Mr. Speaker : The amendment to Clause 7 given notice of by Sardar Chanan Singh Dhut and Sardar Achhar Singh Chhina is redundant.

Question is—

That Clause 7 stand part of the Bill.

The motion was carried.

CLAUSES 8 TO 11

Mr. Speaker : I think no hon. Member is anxious to speak on Clauses 8 to 11. If there is no objection, I will put them together to the vote of the House.

(Voices : No, no.)

Mr. Speaker : Question is—

That Clauses 8 to 11 stand part of the Bill.

The motion was carried.

CLAUSE 12

Mr. Speaker : Now clause 12 is before the House.

चौधरी लहरी सिंह (गनौर) : मुझे एक ही लफ्ज़ कहना है कि जो loans होते हैं वह accept नहीं किए जाते बल्कि borrow किये जाते हैं...

अध्यक्ष महोदय : आप ने amendment तो कोई नहीं दी। (The hon. Member has not given notice of any amendment.)

चौधरी लहरी सिंह : जी नहीं, मगर अब suggest कर रहा हूं कि loans accept नहीं होते, borrow किये जाते हैं।

Mr. Speaker : Question is—

That Clause 12 stand part of the Bill.

The motion was carried.

CLAUSES 13 AND 14

Mr. Speaker : I think no hon. Member wishes to speak on Clauses 13 and 14. I will, therefore, put them together to the vote of the House.

Question is—

That Clauses 13 and 14 stand part of the Bill.

The motion was carried.

Mr. Speaker : Now Clause 15 is before the House.

12 Noon

Sardar Achhar Singh Chhina (Ajnala) : Sir, I beg to move—

To sub-clause (1), add—

“Provided that a reasonable opportunity is given to the Board to explain its position before its dissolution.”

[ਸਰਦਾਰ ਅੱਛਰ ਸਿੰਘ ਛੀਨਾ]

ਸਪੀਕਰ ਸਾਹਿਬ, ਇਹ ਗਲ contradictory ਬਣ ਜਾਂਦੀ ਹੈ ਕਿ ਬੋਰਡ ਤਾਂ ਵਿਨੋਬਾ ਜੀ ਬਣਾਉਣ ਤੇ ਉਸ ਨੂੰ ਡਿਜ਼ਾਲਵ ਕਰਨ ਦਾ ਅਧਿਕਾਰ ਸਰਕਾਰ ਪਾਸ ਹੋਵੇ। ਇਸ ਨੂੰ ਡਿਜ਼ਾਲਵ ਇਹ ਕਰਨਗੇ। ਜੇਕਰ ਡਿਜ਼ਾਲਵ ਸਰਕਾਰ ਨੇ ਕਰਨਾ ਹੈ ਤਾਂ ਇਸ ਨੂੰ ਬਣਾਉਣ ਦੇ ਅਧਿਕਾਰ ਵੀ ਸਰਕਾਰ ਆਪਣੇ ਹਥ ਵਿਚ ਲੈ ਲਵੇ। ਵਿਨੋਬਾ ਜੀ ਨੂੰ ਕਿਉਂ ਕਿਹਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਕਿ ਉਹ ਇਸ ਬੋਰਡ ਨੂੰ ਬਣਾਉਣਗੇ? ਉਂਵੇਂ ਤਾਂ ਇਹ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਅਸੀਂ ਵਿਨੋਬਾ ਜੀ ਦੀ ਬਜ਼ੀ ਇੱਜ਼ਤ ਕਰਦੇ ਹਾਂ, ਇਹ ਚੰਗੀ ਇੱਜ਼ਤ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਦਿਤੀ ਜਾ ਰਹੀ ਹੈ ਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਵਲੋਂ ਬਣਾਏ ਗਏ ਬੋਰਡਾਂ ਨੂੰ ਇਹ ਡਿਜ਼ਾਲਵ ਕਰਨਗੇ। ਇਸ ਲਈ ਮੇਰੀ ਇਹ ਤਜਵੀਜ਼ ਹੈ ਕਿ ਸਰਕਾਰ ਆਪਣੀਆਂ ਰੀਕਮੈਂਡੇਸ਼ਨ ਭੇਜੇ ਅਤੇ ਬੋਰਡ ਨੂੰ ਡਿਜ਼ਾਲਵ ਕਰਨ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਉਸ ਨੂੰ ਸੁਣ ਲਿਆ ਜਾਵੇ ਅਤੇ ਉਸ ਨੂੰ ਚਾਨਸ ਦਿਤਾ ਜਾਵੇ, ਇਹ ਨਹੀਂ ਕਿ ਬਿਨਾਂ ਕਿਸੇ ਗਲ ਦੇ ਇਕ ਜਾਂ ਦੂਜੇ excuse ਹੇਠ ਲਿਆ ਕੇ ਕਿਸੇ ਬੋਰਡ ਨੂੰ ਸਰਕਾਰ ਡਿਜ਼ਾਲਵ ਕਰ ਦੇਵੇ। ਇਸ ਲਈ ਮੇਰੀ ਇਹ ਤਰਮੀਮ ਹੈ ਕਿ ਡਿਜ਼ਾਲਵ ਕਰਨ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਬੋਰਡ ਨੂੰ ਆਪਣੀ ਪੇਂਸ਼ੀਸ਼ਨ ਸਾਫ਼ ਕਰਨ ਲਈ ਪੂਰਾ ਮੌਕਾ ਦਿਤਾ ਜਾਵੇ।

Mr. Speaker : Motion moved—

To sub-clause (1), add—

“Provided that a reasonable opportunity is given to the Board to explain its position before its dissolution.”

ਮਾਲ, ਵਿਦਿਆ ਤੇ ਮੁੜ-ਵਸਾਉ ਮੰਤਰੀ (ਸਰਦਾਰ ਗੁਰਬਚਨ ਸਿੰਘ ਬਾਜਵਾ): ਸਰਦਾਰ ਅੱਛਰ ਸਿੰਘ ਛੀਨਾ ਦੀ ਇਸ ਤਰਮੀਮ ਬਾਰੇ ਮੈਂ ਇਹ ਕਹਿਣਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਉਹ ਕਲਾਜ਼ ੧੫ ਦੀ ਸਭ ਤੋਂ ਪਹਿਲੀ ਹੀ ਲਾਈਨ ਵੇਖਣ ਜਿਸ ਵਿਚ ਸਾਫ਼ ਦਰਜ ਹੈ :

“If at any time the State Government is satisfied that.....”

ਇਹ ਜਿਹੜਾ “ਸੈਟਿਸਫਾਈਡ” ਦਾ ਲਫਜ਼ ਹੈ ਇਸ ਦਾ ਭਾਵ ਇਹੀ ਹੈ ਕਿ ਇਹ ਸਾਰੀਆਂ ਗਲਾਂ ਕੀਤੀਆਂ ਜਾਣਗੀਆਂ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਜ਼ਿਕਰ ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਕੀਤਾ ਹੈ। ਬੋਰਡ ਨੂੰ ਪੁਛਿਆ ਜਾਵੇਗਾ ਅਤੇ ਉਸ ਨੂੰ ਆਪਣੀ ਪੇਂਸ਼ੀਸ਼ਨ ਦਸਣ ਲਈ ਪੂਰਾ ਮੌਕਾ ਦਿਤਾ ਜਾਵੇਗਾ। ਜੇਕਰ ਵਿਨੋਬਾ ਜੀ ਦੀ ਤਮੱਲੀ ਨਾ ਹੋਈ ਤਾਂ ਬੋਰਡ ਨੂੰ ਡਿਜ਼ਾਲਵ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇਗਾ ਵਰਨਾ ਨਹੀਂ। ਇਸ ਲਈ ਇਸ ਤਰਮੀਮ ਦੀ ਜੋ ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਪੇਸ਼ ਕੀਤੀ ਹੈ ਮੈਂ ਸਮਝਦਾ ਹਾਂ ਕੋਈ ਲੋੜ ਨਹੀਂ। ਇਸ ਗਲ ਦਾ ਪ੍ਰਬੰਧ ਪਹਿਲਾਂ ਹੀ ਇਸ ਕਲਾਜ਼ ਵਿਚ ਹੈ।

Mr. Speaker : Question is—

To sub-clause (1), add—

“Provided that a reasonable opportunity is given to the Board to explain its position before its dissolution.”

The motion was lost.

Mr. Speaker : Question is—

That Clause 15 stand part of the Bill.

The motion was carried.

CLAUSE 16

Mr. Speaker : Question is—

That Clause 16 stand part of the Bill.

The motion was carried.

CLAUSE 17

Sardar Chanan Singh Dhut (Tanda) : Sir, I beg to move—

In sub-clause (9), after part (iii), add

“(iv) that the land is under cultivation of a tenant”.

ਮੇਰੀ ਇਸ ਕਲਾਜ਼ ਤੇ ਜੋ ਤਰਮੀਮ ਹੈ ਉਸ ਦਾ ਭਾਵ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਇਸ ਬਿਲ ਦੀ ਕਲਾਜ਼ 17 ਦੀ ਉਪ-ਕਲਾਜ਼ 9 ਦੇ ਭਾਗ 4 ਰਖੇ ਹਨ ਕਿ ਇਨ੍ਹਾਂ ਹਾਲਤਾਂ ਵਿਚ ਜ਼ਮੀਨ ਨਹੀਂ ਲਈ ਜਾ ਸਕਦੀ, ਇਨ੍ਹਾਂ ਤੋਂ ਇਹ ਗਲ ਕਲੀਅਰ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦੀ ਕਿ ਜ਼ਮੀਨਾਂ ਜੋ ਮੁਜ਼ਾਰਿਆਂ ਹੇਠ ਹਨ ਉਹ ਨਹੀਂ ਲਈਆਂ ਜਾਣਗੀਆਂ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਲਈ ਇਸ ਵਿਚ ਕੋਈ ਪ੍ਰੋਟੈਕਸ਼ਨ ਨਹੀਂ। ਪਿਛਲੇ ਸਾਲ ਵੀ ਇਹ ਗਲ ਆਈ ਸੀ ਅਤੇ ਕਈ ਕਾਂਗਰਸੀ ਮੈਂਬਰਾਂ ਨੇ ਜ਼ਮੀਨਾਂ ਦਿਤੀਆਂ ਸਨ। ਮੈਂ ਬਾਹਰੋਂ ਮਿਸਾਲ ਨਹੀਂ ਦਿੰਦਾ। ਇਹ ਕਹਿ ਦਿੰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਸਾਰੇ ਜ਼ਮੀਦਾਰ ਆਪਣੀ ਜ਼ਮੀਨ ਦਾ $\frac{1}{6}$ ਹਿੱਸਾ ਜ਼ਰੂਰ ਦੇਣ ਪਰ ਮੈਂ ਪੁਛਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਕਿਨਿਆਂ ਨੇ $\frac{1}{6}$ ਦਿਤੀਆਂ ਹਨ। ਫਿਰ ਮੈਨੂੰ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਕਾਂਗਰਸ ਮੈਂਬਰਾਂ ਤੋਂ ਹੀ ਇਸ ਗਲ ਦਾ ਪਤਾ ਲਗਾ ਹੈ ਕਿ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਕਾਂਗਰਸੀਆਂ ਨੇ ਪਿਛਲੇ ਸਾਲ ਜ਼ਮੀਨਾਂ ਦਿਤੀਆਂ ਸਨ ਉਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚੋਂ ਬਹੁਤ ਸਾਰਿਆਂ ਦੇ ਪਿਛਲੇ ਪੰਦਰਾਂ ਸਾਲਾਂ ਤੋਂ ਮੁਜ਼ਾਰਿਆਂ ਨਾਲ ਬਗੜੇ ਚਲੇ ਆਉਂਦੇ ਸਨ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਕਿਹਾ ਕਿ ਚਲੇ ਅਜਿਹੀ ਜ਼ਮੀਨ ਨੂੰ ਮਗਰੋਂ ਲਾਹੇ ਤੇ ਭੂਦਾਨ ਯੋਗ ਵਿਚ ਦੇ ਦੇਵੋ। ਨਾਲੇ ਪੁੰਨ ਨਾਲੇ ਫਲੀਆਂ। ਇਕ ਪਾਸੇ ਦਾਨ ਹੋ ਗਿਆ ਦੂਜੇ ਪਾਸੇ ਮੁਜ਼ਾਰਿਆਂ ਦਾ ਬਗੜਾ ਵੀ ਖਤਮ ਹੋਇਆ। ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਬੇਦਖਲੀਆਂ ਕੀਤੇ ਜਾਣ ਦਾ ਡਰ ਹੈ।

ਸ਼੍ਰੀ ਸਪੀਕਰ : ਇਹ ਚੰਗਾ ਹੁੰਦਾ ਜੇਕਰ ਤੁਸੀਂ “under cultivation” ਦੀ ਥਾਂ ਲਫਜ਼ ‘cultivable’ ਰਖ ਦਿੰਦੇ। (It would have been better if the hon. Member had put the word “cultivable” in place of the words “under cultivation”.)

ਸਰਦਾਰ ਚੰਨਣ ਸਿੰਘ ਧੂਤ : ਸਪੀਕਰ ਸਾਹਿਬ ਇਨ੍ਹਾਂ ਲਫਜ਼ਾਂ ਦੇ ਬਦਲਣ ਨਾਲ ਕੋਈ ਫਰਕ ਨਹੀਂ ਪੈਂਦਾ। ਮੈਂ ਸਮਝਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਜੋ ਵੀ ਜ਼ਮੀਨ ਮੁਜ਼ਾਰੇ ਹੇਠ ਹੋਵੇਗੀ ਉਹ ਕਾਬਲੇ ਕਾਸ਼ਤ ਹੀ ਹੋਵੇਗੀ। ਮੈਂ ਇਸ ਸਬੰਧ ਵਿਚ ਇਹ ਅਰਜ਼ ਕਰਨੀ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਇਹ ਗਲ ਢੀਫ ਮਨਿਸਟਰ ਸਾਹਿਬ ਅਤੇ ਡਿਪਟੀ ਮਨਿਸਟਰ ਸਾਹਿਬ ਨੂੰ ਪਤਾ ਹੈ ਕਿ ਸੈਂਕੜੇ ਏਕੜ ਜ਼ਮੀਨ ਇਸ ਕੰਮ ਲਈ ਦੇਣ ਲਈ ਕਿਹਾ ਗਿਆ ਪਰ ਜਦੋਂ ਮੌਕੇ ਤੇ ਪੁੱਜੇ ਤਾਂ ਕੁਲ 21 ਏਕੜ ਰਹਿ ਗਈ। ਇਸ ਸਮਾਗਮ ਤੇ ਸ਼੍ਰੀ ਧੋਬਰ ਵੀ ਆਏ ਹੋਏ ਸਨ। ਮੈਂ ਇਹ ਸਮਝਦਾ ਹਾਂ ਅਤੇ ਇਹ ਵੀ ਜਾਣਦੇ ਹਨ ਕਿ ਲੋਕਾਂ ਦੇ ਕਿੰਨੇ ਬਗੜੇ ਮੁਜ਼ਾਰਿਆਂ ਨਾਲ ਹਨ। ਕਈ ਵੇਰ ਜ਼ਮੀਨ ਪਹਾੜਾਂ ਤੇ ਦੇ ਦਿਤੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਫਿਰ, ਇਕ ਬੇਵਾ ਔਰਤ ਦਾ ਮੈਨੂੰ ਪਤਾ ਹੈ ਉਸ ਨੇ ਅਸਾਡੇ ਇਲਾਕੇ ਵਿਚ 50 ਏਕੜ ਜ਼ਮੀਨ ਭੂਦਾਨ ਯੋਗ ਵਿਚ ਦੇ ਦਿਤੀ ਤੇ

[ਸਰਦਾਰ ਚੰਨਣ ਸਿੰਘ ਧੂਤ]

ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਉਹ ਜ਼ਮੀਨ ਮੁਜ਼ਾਰਿਆਂ ਪਾਸੋਂ ਖੋਹਣੀ ਸ਼ੁਰੂ ਕਰ ਦਿਤੀ। ਹੋਣਾ ਤਾਂ ਇਹ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ਕਿ ਜ਼ਮੀਨ ਫ਼ੂਮੀਹੀਨ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਦਿਤੀ ਜਾਵੇ ਨਾ ਕਿ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਫ਼ੂਮੀਹੀਨ ਬਣਾਇਆ ਜਾਵੇ। ਇਹ ਨਹੀਂ ਹੋਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਕਿ ਹਲ ਵਾਹੁਣ ਵਾਲਿਆਂ ਪਾਸੋਂ ਭੂਦਾਨ ਦੇ ਨਾਮ ਤੇ ਜ਼ਮੀਨ ਖੋਹ ਲਈ ਜਾਵੇ। ਜਾਗੀਰਦਾਰ ਤੋਂ ਜ਼ਮੀਨ ਲਵੇ ਤੇ ਮੁਜ਼ਾਰਿਆਂ ਨੂੰ ਦੇਵੇ ਇਹ ਹੈ ਸਿਧਾਂਤ ਭੂਦਾਨ ਯੋਜਨਾ ਦਾ। ਪਰ ਕੀਤਾ ਇਹ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਕਿ ਜੇ ਬਗ਼ੜੇ ਵਾਲੀ ਜ਼ਮੀਨ ਹੈ ਉਹ ਜਾਗੀਰਦਾਰ ਇਸ ਪਾਸੇ ਦਾਨ ਕਰ ਦਿੰਦੇ ਹਨ ਅਤੇ ਇਹ ਵਿਚਾਰੇ ਮੁਜ਼ਾਰਿਆਂ ਪਾਸੋਂ ਜ਼ਮੀਨ ਖੋਹ ਲੈਂਦੇ ਹਨ ਤੇ ਫਿਰ ਕਈ ਵੇਰ ਜ਼ਮੀਨ ਤੋਂ ਹੀ ਮੁਨਕਰ ਹੋ ਜਾਂਦੇ ਹਨ। ਮੈਂ, ਸਪੀਕਰ ਸਾਹਿਬ, ਆਪ ਦੀ ਰਾਹੀਂ ਮਨਿਸਟਰ ਸਾਹਿਬ ਨੂੰ ਕਹਿਣਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਜਿਸ ਸਪਿਰਿਟ ਨਾਲ ਇਹ ਬਿਲ ਲਿਆਂਦਾ ਗਿਆ ਹੈ ਅਤੇ ਜਿਸ ਸਪਿਰਿਟ ਵਿਚ ਇਹ ਤਹਿਰੀਕ ਚਲਾਈ ਜਾ ਰਹੀ ਹੈ ਉਸ ਰਾਹੀਂ ਬੇਜ਼ਮੀਨ ਮੁਜ਼ਾਰਿਆਂ ਨੂੰ ਜ਼ਮੀਨ ਵੰਡਣ ਦਾ ਕੰਮ ਇਸ ਯੋਜਨਾ ਦਾ ਹੈ ਪਰ ਇਹ ਨਹੀਂ ਕਿ ਇਸ ਬਿਲ ਨੂੰ ਪਾਸ ਕਰ ਕੇ ਕਾਨੂੰਨੀ ਤੌਰ ਤੇ ਮੁਜ਼ਾਰਿਆਂ ਦੀ ਬੇਦਖਲੀ ਲਈ ਰਾਹ ਖੋਲ੍ਹ ਦਿਤਾ ਜਾਵੇ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਲਫਜ਼ਾਂ ਨਾਲ ਮੈਂ ਆਪਣੀ ਤਰਮੀਮ ਨੂੰ ਪੇਸ਼ ਕਰਦਾ ਹਾਂ ਅਤੇ ਇਸ ਗਲ ਤੇ ਜ਼ੋਰ ਦਿੰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਇਹ ਲਫਜ਼ ਰਖੇ ਜਾਣੇ ਜ਼ਰੂਰੀ ਹਨ ਅਤੇ ਇਸ ਨਾਲ ਇਸ ਤਹਿਰੀਕ ਦੀ ਸਪਿਰਿਟ ਵਿਚ ਕੋਈ ਫਰਕ ਨਹੀਂ ਪੈਂਦਾ।

Mr. Speaker : Motion moved—

In sub-clause (9), after part (iii), add—

“(iv) that the land is under cultivation of a tenant”.

ਮਾਲ, ਵਿਦਿਆ ਤੇ ਮੁੜ-ਵਸਾਉ ਮੰਤਰੀ (ਸਰਦਾਰ ਗੁਰਬਚਨ ਸਿੰਘ ਬਾਜਵਾ) :
ਤੁਹਾਡੀ ਇਸ ਤਰਮੀਮ ਦਾ ਮਤਲਬ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਕੋਈ ਵੀ ਸ਼ਖਸ ਜਿਸ ਦੀ ਦੋ ਚਾਰ ਦਸ ਜਾਂ 30 ਏਕੜ ਜ਼ਮੀਨ ਹੈ ਉਹ ਇਸ ਵਿਚ ਨਾ ਆ ਸਕੇ ਅਤੇ ਜਿਸ ਪਾਸ 30 ਏਕੜ ਤਕ ਵੀ ਹੈ ਉਹ ਵੀ ਇਸ ਲਈ ਨਾ ਦੇਵੇ। ਮੈਂ ਸਮਝਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਇਹ ਨਹੀਂ ਹੋ ਸਕਦਾ। ਜੇਕਰ ਮੁਜ਼ਾਰਿਆਂ ਦੀਆਂ ਜ਼ਮੀਨਾਂ ਨਾ ਦਿਤੀਆਂ ਜਾਣ ਤਾਂ ਕਿਹੜੀਆਂ ਜ਼ਮੀਨਾਂ ਦਿਤੀਆਂ ਜਾਣ? ਇਹ ਕਿੱਦਾਂ ਹੋ ਸਕਦਾ ਹੈ ਕਿ ਕੋਈ ਮੁਜ਼ਾਰਾ 30 ਏਕੜ ਤਕ ਜ਼ਮੀਨ ਵਾਹ ਰਿਹਾ ਹੈ ਤਾਂ ਉਸ ਦੀ ਜ਼ਮੀਨ ਨੂੰ ਭੂਦਾਨ ਵਿਚ ਨਾ ਦਿਤਾ ਜਾਵੇ।

ਸਰਦਾਰ ਚੰਨਣ ਸਿੰਘ ਧੂਤ: ਜੇਕਰ ਵਾਲਤੂ ਹੋਵੇ ਤਾਂ ਬੇਸ਼ਕ ਦੇਵੇ।

ਮਾਲ, ਵਿਦਿਆ ਤੇ ਮੁੜ-ਵਸਾਉ ਮੰਤਰੀ: ਜੇਕਰ ਉਹ ਆਪ ਛੁਡਾ ਸਕਦੇ ਹੋਣ ਤਾਂ ਕਿਉਂ ਨਾ ਦਿਤੀ ਜਾਵੇ?

Mr. Speaker : No interruption, please.

ਸਰਦਾਰ ਚੰਨਣ ਸਿੰਘ ਧੂਤ: ਤੁਸੀਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਕਿਉਂ ਪ੍ਰੋਟੈਕਸ਼ਨ ਨਹੀਂ ਦੇਣਾ ਚਾਹੁੰਦੇ?

ਸ਼੍ਰੀ ਸਪੀਕਰ: ਤੁਸੀਂ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਗੱਲਾਂ ਨਾ ਕਰੋ। (Please do not talk in this manner.)

ਸਰਦਾਰ ਚੰਨਣ ਸਿੰਘ ਧੂਤ: ਮੰਤਰੀ ਸਾਹਿਬ ਤਾਂ ਆਪ ਵੀ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਹੀ ਗੱਲਾਂ ਕਰਦੇ ਹਨ।

Mr. Speaker : Question is—

In sub-clause (9), after part, (iii) add—

“(iv) that the land is under cultivation of a tenant”.

The motion was lost.

ਸ਼੍ਰੀ ਸਪੀਕਰ : ਦੇਖੀਏ, ਮਨਿਸਟਰ ਸਾਹਿਬ, ਕਲਾਜ਼ 17 ਦੀ ਸਬ-ਕਲਾਜ਼ 4 ਦੀ ਤੀਜੀ ਲਾਈਨ ਵਿਚ ਲਵਜ਼ “this court” ਦੀ ਥਾਂ “his court” ਚਾਹੀਦੇ ਹਨ। (I want to draw the attention of the hon. Minister to the words “this court” in line 3 of the sub-clause 4 of this clause 17. These words ought to be “his court”).

Mr. Speaker : Question is—

That Clause 17 stand part of the Bill.

The motion was carried.

CLAUSES 18 TO 21

Mr. Speaker : I think no hon. Member wishes to speak on Clauses 18 to 21. I will, therefore, put these clauses together to the vote of the House.

Question is—

That Clauses 18 to 21 stand part of the Bill.

The motion was carried

CLAUSE 22

Mr. Speaker : Now clause 22 is before the House.

Shri Mohan Lal Datta (Una) : Sir, I beg to move—

In sub-clause (1) (a), lines 1-2,
between “treated as ” and “pasture” insert “ Common land”.

मेरी amendment का मक्सद यह है कि जो a pasture है या grazing land है और किसी की मलकियत में है और common land नहीं है ऐसी pasture और grazing ground के मालिक को भी हक्क हो कि वह अपनी ज़मीन भू-दान में दे सके। इसकी वजह यह है कि भूमिहीन को किसी तरह की चरागाह की ज़रूरत है। क्योंकि ऐसी जगह न होने की खास तौर पर दिक्कत भूमिहीन अनुभव कर रहे हैं। क्योंकि कई sub-mountainous hilly tracts हैं जहां पर fodder crop नहीं हो सकता ज़मीन थोड़ी है। घास भी कम होती है इस लिये यदि यह तरसीम मान ली जाए तो भूमिहीन के मवेशी चर सकते हैं। ऐसी ज़मीन भूमिहीन के लिये निहायत ज़रूरी है। इस के अलावा एक और बात भी है कि मैं अपने ज़िला हौशियारपुर की भूदान समिति

[ਸ਼੍ਰੀ ਮੋਹਨ ਲਾਲ ਦੱਤ]

ਕਾ organiser ਹੂੰ, ਵਹਾਂ ਪਰ ਕੜੀ ਲੋਗੋਂ ਨੇ pasture land donate ਕੀ ਹੁੰਦੈ ਹੈ ਇਸ ਲਿਯੇ ਯਹ ਜ਼ਰੂਰੀ ਹੈ ਕਿ ਇਸ ਕਿਸਮ ਕੇ ਪਹਾੜੀ ਇਲਾਕੇ ਮੇਂ ਜਹਾਂ ਜ਼ਮੀਨੋਂ ਕਮ ਹੂੰ ਚੁਨਾਚਿ ਏਸੇ areas ਹੂੰ ਜਿਨ ਮੇਂ pasture land ਕੇ ਮਾਲਿਕ ਹੂੰ ਐਂਦਰ ਵਹ ਖੁਸ਼ੀ ਖੁਸ਼ੀ ਅਪਨੀ ਜ਼ਮੀਨ ਦੇਨਾ ਚਾਹੋਂ ਤੋ ਦੇ ਸਕੋਂ। ਇਸ ਲਿਯੇ ਮੈਂ ਨੇ ਤਜਵੀਜ਼ ਕੀ ਹੈ ਕਿ ਐਂਗਰ ਕਿਸੀ pasture land ਯਾ common land ਕੀ ਮਲਕੀਯਤ ਹੋ ਐਂਦਰ ਵਹ ਮੁਦਾਨ ਮੇਂ ਖੁਸ਼ੀ ਸੇ ਦੇਨਾ ਚਾਹੋਂ ਤੋ ਦੇ ਸਕੋਂ।

Mr. Speaker : Motion moved—

In sub-clause (1) (a), lines 1-2,
between "treated as" and "pasture" insert "common land".

Sardar Achhar Singh Chhina (Ajnala) : Sir, I beg to move—

In sub-clause (1), after part (a), add—
“(b) lands already under the cultivation of tenants.”

ਸਪੀਕਰ ਸਾਹਿਬ, ਇਹ ਜ਼ਿਹੜੀ ਕਲਾਜ਼ 22 ਹੈ ਇਹ ਬੜੀ clear ਅਤੇ definite ਹੈ ਕਿ ਉਹ ਜ਼ਮੀਨ donate ਨਹੀਂ ਹੋ ਸਕੇਗੀ ਜਿਹੜੀ ਕਿ ਚਰਾਗਾਹ, ਮੜੀਆਂ (burial grounds), pathways ਵਗੇਰਾ ੨ ਬਲੇ ਹੈ। ਇਸ ਲਈ ਅਸੀਂ ਚਾਹੁੰਦੇ ਹਾਂ ਕਿ ਇਸ ਵਿਚ ਇਕ ਹੋਰ definite provision ਕਰ ਦਿਤੀ ਜਾਵੇ ਕਿ ਜਿਹੜੀ ਜ਼ਮੀਨ tenants ਦੇ ਕੋਲ ਹੈ ਅਤੇ ਉਹ ਉਸਨੂੰ cultivate ਕਰਦੇ ਹਨ ਉਹ ਵੀ donate ਨਾ ਹੋ ਸਕੇ।

ਮਾਲ, ਵਿਦਿਆ ਤੇ ਮੁੜ-ਵਸਾਉ ਮੰਤਰੀ : ਇਸ ਦਾ ਕੀ ਅਸਰ ਹੋਵੇਗਾ ? ਇਹ ਤਾਂ implied ਹੀ ਹੈ।

ਸਰਦਾਰ ਅੱਛਰ ਸਿੰਘ ਛੀਨਾ : ਠੀਕ ਹੈ, ਜਦੋਂ tenants ਦਾ ਸਵਾਲ ਆਉਂਦਾ ਹੈ ਤਾਂ ਇਹ implied ਹੀ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਜੇਕਰ ਇਸ ਸਾਰੇ ਨੂੰ ਹੀ ਹਟਾ ਦਿਉ ਤਾਂ ਕੀ implied ਨਹੀਂ ਹੁੰਦਾ ? ਫੇਰ ਜਿਹੜੇ ਇੰਨੇ ਅੱਖਰ ਜੋੜੇ ਹਨ ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਵੀ ਹਟਾ ਦਿਉ ਸਭ ਕੁਝ implied ਹੀ ਹੋ ਜਾਵੇਗਾ। ਫੇਰ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਜਿਹੜੀ ਜ਼ਮੀਨ donate ਹੋਣੀ ਹੈ ਉਹ ਵੀ ਤਾਂ tenants ਨੂੰ ਹੀ ਦੇਣੀ ਹੈ, ਗਰੀਬਾਂ ਨੂੰ ਹੀ ਦੇਣੀ ਹੈ। ਜੇਕਰ ਤੁਹਾਡੀ ਨੀਤ ਸਾਫ਼ ਹੈ ਅਤੇ tenants ਨੂੰ ਹੀ ਦੇਣੀ ਹੈ ਤਾਂ ਫੇਰ ਡਰਦੇ ਕਿਹੜੀ ਗਲ ਤੋਂ ਹੋ ? ਫੇਰ ਤਾਂ ਤੁਸੀਂ ਇਹ definite word ਅਗੇ ਜੋੜ ਦਿਓ ਅਤੇ add ਕਰ ਦਿਉ। ਜੇਕਰ tenants ਕੋਲ ਵਾਧੂ ਜ਼ਮੀਨ ਹੋਵੇਗੀ ਤਾਂ ਉਹ ਖੁਦ ਹੀ ਭੁਦਾਨ ਵਿਚ ਦੇਣਗੇ ਹੀ ਇਸ ਲਈ.....

ਮਾਲ, ਵਿਦਿਆ ਅਤੇ ਮੁੜ-ਵਸਾਉ ਮੰਤਰੀ : ਪਰ ਇਹ ਕਾਨੂੰਨ ਨਾਲ ਹੀ ਗਲ ਬਣੇਗੀ।

ਸਰਦਾਰ ਅੱਛਰ ਸਿੰਘ ਛੀਨਾ : ਠੀਕ ਹੈ, ਕਾਨੂੰਨ ਬਣਾਉਣਾ ਹੈ ਤਾਂ ਇਹ ਵੀ ਕਾਨੂੰਨ ਵਿਚ ਹੀ ਕਰੋ ਕਿ tenants ਜਿਸ ਜ਼ਮੀਨ ਨੂੰ cultivate ਕਰਦੇ ਹਨ ਉਹ donate ਨਾ ਹੋਵੇ। ਇਹ ਕਰ ਦਿਉ ਕਿ 30 ਏਕੜ ਤਕ ਉਸ ਨੂੰ ਜ਼ਮੀਨ ਛੱਡ ਦਿਤੀ ਜਾਵੇ ਯਾਨੀ

30 ਏਕੜ ਤੋਂ ਅੰਦਰ ਦੀ ਜਿਹੜੀ ਜ਼ਮੀਨ ਹੈ ਉਹ donate ਨਾ ਹੋਵੇ। ਫੇਰ ਜੇਕਰ donate ਕਰਨੀ ਹੈ ਤਾਂ ਉਹ 30 ਏਕੜ ਤੋਂ ਜਿਹੜੀ ਛਾਲਤੂ ਹੈ ਉਹ ਹੋ ਜਾਵੇ। 30 ਏਕੜ ਤੋਂ ਉਪਰ ਵਾਲੀ ਨੂੰ ਤੁਸੀਂ ਕਿਉਂ protect ਕਰਦੇ ਹੋ। ਜਿਹੜੀ ਵੀ 30 ਏਕੜ ਤੋਂ ਛਾਲਤੂ ਜ਼ਮੀਨ ਹੈ ਉਹ ਸਭ ਬੇਸ਼ਕ donate ਹੋ ਜਾਵੇ। ਪਰ ਇਹ ਗਲ ਤੁਸੀਂ ਮੰਨਦੇ ਨਹੀਂ। ਹੁਣ ਵੀ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਹੋ ਰਿਹਾ ਹੈ ਕਿ ਜਿਹੜੀ ਜ਼ਮੀਨ tenants ਕੋਲ ਹੁੰਦੀ ਹੈ ਉਹ donate ਕਰ ਦਿਤੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ ਅਤੇ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਹੋ ਰਿਹਾ ਹੈ ਅਤੇ ਦਿਤੀ ਗਈ ਹੈ। ਜਾਂ ਫੇਰ ਜਿਹੜੇ ਬੜੇ ੨ ਜ਼ਮੀਂਦਾਰ ਕੇਸ਼ੋ ਦਾਸ ਜੀ ਵਰਗੇ ਹਨ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਜੰਗਲ ਦੇ ਦਿਤੇ ਹਨ। (Interruptions). ਮੁਆਫ਼ ਕਰਨਾ, ਮੈਂ ਨਾਮ ਲੈ ਬੈਠਾ ਹਾਂ ਜਿਹੜਾ ਕਿ ਮੈਨੂੰ ਨਹੀਂ ਲੈਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਸੀ। ਮੇਰੇ ਕਹਿਣ ਦਾ ਮਤਲਬ ਇਹ ਸੀ ਕਿ ਜਾਂ ਤਾਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਵੱਡਿਆਂ ਵੱਡਿਆਂ ਜ਼ਮੀਂਦਾਰਾਂ ਨੇ tenants ਦੀਆਂ ਜ਼ਮੀਨਾਂ donate ਕਰ ਦਿਤੀਆਂ ਹਨ ਅਤੇ ਜਾਂ ਫੇਰ ਜੰਗਲ ਦੇ ਦਿਤੇ ਹਨ। ਇਸ ਲਈ ਮੈਂ ਇਹ ਤਰਮੀਮ ਪੇਸ਼ ਕੀਤੀ ਹੈ ਕਿ ਇਹ specific land ਜੋ ਹੈ ਜਿਹੜੀ ਕਿ tenants ਕੋਲ ਹੈ ਅਤੇ ਜਿਸ ਜ਼ਮੀਨ ਉਤੇ tenants ਵਾਹੀ ਕਰਦੇ ਹੋਣ ਉਹ ਵੀ donate ਨਾ ਕੀਤੀ ਜਾ ਸਕੇ।

Mr. Speaker : Motion moved—

In sub-clause (1), after part (a), add—

“(b) lands already under the cultivation of tenants”.

ਚੌਧਰੀ ਲਹਰੀ ਸਿੰਹ (ਗਨੌਰ) : ਸਾਹਿਬੇ ਸਦਰ, ਯਹਾਂ ਪਰ ਯਹ ਬੜਾ ਚਰਚਾ ਕਿਆ ਜਾ ਰਹਾ ਹੈ ਕਿ tenants ਦੇ rights ਕਾ ਕੋਈ ਖ਼ਿਆਲ ਨਹੀਂ ਰਖਾ ਜਾ ਰਹਾ ਹੈ ਮਗਰ ਮੇਰੀ ਅਰਜ਼ ਯਹ ਹੈ ਕਿ ਇਸ ਬਿਲ ਸੇ tenants ਦੇ rights ਪਰ ਕੋਈ effect ਨਹੀਂ ਹੋਤਾ ਹੈ। ਜੈਸੇ ਇਨ੍ਹੋਨੇ ਕਹਾ ਹੈ ਕਿ tenants ਦੇ ਪਾਸ ਜੋ ਜ਼ਮੀਨ ਹੈ ਵਹ donate ਨ ਹੋ ਸਕੇ, ਅਗਰ ਇਸ ਬਾਤ ਕੋ ਮਾਨ ਲਿਆ ਜਾਏ ਤੋ ਮੈਂ ਨਹੀਂ ਸਮਝ ਸਕਾ ਕਿ ਏਕ ਮਰਲਾ ਭੀ ਜ਼ਮੀਨ donate ਹੋ ਸਕਤੀ ਹੈ। ਬੜੇ ੨ ਜੋ landlords ਹੈਂ ਤਨ ਕੇ ਅਪਨੇ ਪਾਸ ਤੋ ਕੋਈ ਜ਼ਮੀਨ ਨਹੀਂ ਹੈ ਵਹ ਤੋ ਸਾਰੀ ਕੀ ਸਾਰੀ tenants ਦੇ ਪਾਸ ਹੀ ਹੈ। ਇਸ ਕੇ ਅਲਾਵਾ ਯਹਾਂ ਬੇਦਖਲੀ ਕਾ ਲਫਜ਼ ਕਹਾਂ ਲਿਖਾ ਹੈ ਕਿ ਫ਼ੌਰਨ ਬੇਦਖਲ ਕਿਆ ਜਾਵੇਗਾ.....

ਸਰਦਾਰ ਅੱਛਰ ਸਿੰਘ ਛੀਨਾ : ਪਾਬੰਦੀ ਵੀ ਕਿਏ ਲਾਈ ਹੈ ?

ਚੌਧਰੀ ਲਹਰੀ ਸਿੰਹ : ਅਗਰ ਯਹ ਬਾਤ ਹੋ ਤਬ ਤੋ donation ਕੋਈ ਹੋ ਹੀ ਨਹੀਂ ਸਕਤੀ ਵਹੀ ਹਕ ਜ਼ਮੀਨ ਪਰ tenants ਕਾ ਹੋਗਾ ਜੋ landlord ਕਾ ਥਾ। ਅਗਰ landlord ਕਾ ਹਟ ਸਕਤਾ ਹੈ ਤੋ ਫਿਰ ਇਨਕਾ ਭੀ ਹਟ ਸਕਤਾ ਹੈ। ਇਸ ਲਿਯੇ ਯਹ ਸਬ ਬਹਸ ਫਜ਼ੂਲ ਹੈ। ਅਗਰ ਯਹ ਬਾਤ ਮਾਨ ਲੀ ਜਾਏ ਫਿਰ ਤੋ ਦੇਹਾਤ ਮੇਂ ਭੂਦਾਨ ਮੇਂ ਕੋਈ ਜ਼ਮੀਨ ਥੋੜੀ ਸੀ ਭੀ ਨਹੀਂ ਮਿਲ ਸਕੇਗੀ। ਯਹ ਬਾਤ ਭੀ ਨਹੀਂ ਹੈ ਕਿ ਭੂਦਾਨ ਵਾਲੇ ਦੇਖੇਂਗੇ ਨਹੀਂ। ਵਹ ਸਬ ਬਾਤੋਂ ਦੇਖੇਂਗੇ। ਅਗਰ ਕਿਸੀ tenants ਦੇ ਪਾਸ 50 ਏਕੜ ਜ਼ਮੀਨ ਹੈ ਤੋ ਤਸ ਕਾ case consider ਕਰੇਂਗੇ ਆਰ ਅਗਰ ਕਿਸੀ ਦੇ ਪਾਸ ਦੋ ਚਾਰ ਏਕੜ ਹੀ ਹੈ ਤੋ ਤਸ ਕਾ case ਭੀ consider ਕਰੇਂਗੇ। ਇਸ ਲਿਯੇ ਇਸ ਕਾ ਕੋਈ ਅਸਰ tenants ਪਰ ਨਹੀਂ ਪੜਤਾ ਹੈ। ਆਖਿਰ ਯਹ ਜੋ ਭੂਦਾਨ ਹੈ ਯਹ ਭੀ ਤੋ ਗਰੀਬੋਂ ਆਰ tenants ਦੇ ਲਿਯੇ ਹੀ ਹੈ। ਯਹ ਜੋ tenants ਕਾ ਸਵਾਲ ਪੈਦਾ ਕਿਆ ਜਾਤਾ ਹੈ ਇਸ ਮੇਂ ਕੋਈ sense ਨਹੀਂ ਹੈ।

[चौधरी लहरी सिंह]

फिर पंडित मोहन लाल जी ने फरमाया है कि common land को भी इस से exempt किया जाए नहीं तो pastures नहीं रहेंगे। इस बारे में अर्ज है कि land records के अन्दर जो चरांद लिखे जाते हैं तो उस में यह शर्त होती है कि उन की तकसीम नहीं हो सकती और वह सब की है और चरांद है। अगर मान लिया जाए कि common land एक आदमी की है तो फिर भी कोई असर नहीं पड़ता क्योंकि अगर वह pasture में लिखी है और उस का अंदराज चरागाह का है तो इस में वही शर्त है कि वह चरागाह ही रहेगी। बहुत से गांव हैं और वह चरांद लिखे हुए हैं। फर्ज किया अगर वह उसे donate कर देता है तो pasture तो वह already है और वह donate हो नहीं सकती है। दूसरी बात यह है कि इस Act के अन्दर जो यह क्लॉज़ दी गई है यह बड़ी comprehensive है और इस में common land के लफ्ज़ add करने से कोई फायदा नहीं होगा क्योंकि pasture के लिये तो पहले ही provision है और उसे कोई donate नहीं कर सकता। फिर अगर वह ज़मीन pasture नहीं है तब तो इस से और भी difficulty बढ़ेगी, फायदा नहीं होगा। इस लिये पंडित मोहन लाल जी की amendment जो है उस से तकलीफ़ ज़्यादा होगी और फायदा कम होगा।

श्री मनी राम (फतहाबाद) : प्रधान जी, मेरे साथी कामरेड छीना साहिब ने जो तरमीम रखी है कि यह जो क्लॉज़ है उस में यह provision किया जाए कि यह tenants पर भी लागू न हो मैं इस बारे में कुछ अर्ज करनी चाहता हूं। मेरे ख्याल में भूदान की जो movement है उस की बाबत इन्होंने जानने की कोशिश नहीं की और इस को दिल-ज़स्पी से नहीं पढ़ा होगा। मैं तो जहां तक कहूंगा कि यह जो भूदान यज्ञ है और इस की लोगों से मलकियत के हक छुड़ाने की भावना है और इस की जो थियूरी है उस को समझने की इन्होंने बिल्कुल कोशिश नहीं की है इस लिये इन को कोई पता ही नहीं। संत विनोबा जी कहते हैं कि जहां एक मालिक अपनी ज़मीन के हकूक को छोड़ता है वहां tenants को भी request करेंगे कि वह भी अपने भूमिहीन भाइयों के हक में छोड़ें। जहां donations हो रही हैं वहां यही हो रहा है। यहां tenants के पास ज़मीन है और वह ज़मीन भूदान में मिल चुकी है तो वहां workers tenants के पास जाते हैं और कहते हैं कि आप भी आप के जो tenancy के हकूक हैं उन्हें हमें दान में दे दीजिये और उस की खुशी से लेते हैं। जिस तरह की यह तरमीम रखी गई है इस से मसला हल नहीं होता है। हां, अगर किसी ज़मीन वाले से ज़मीन जबरदस्ती छीनने की कोशिश करते तब तो हमें भी इस तरमीम से हमदरदी होती और इस की तारीफ़ करते लेकिन इस में कोई ऐसी चीज़ नहीं। इस में तो सीधी सी बात है कि जहां एक tenant 100 बीघा ज़मीन पर कब्ज़ा किए हुए है मगर उस के मुकाबले में उसी गांव में 25, 30 घर हैं जिन के पास ज़मीन नहीं है तो अगर वह उस ज़मीन में से कुछ ज़मीन के tenancy rights को अपने भूमिहीन भाइयों के हक में छोड़ दे तो इस में कौन सी अंधेर की बात है। एक तरफ तो बे-ज़मीन हैं और मजदूरी करके अपना पेट पालते हैं और दूसरी

तरफ एक tenant सौ पचास बीघा पर कब्जा जमाए है तो अगर वह अपने tenancy क हक थोड़ी सी जमीन से छोड़ देता है जब कि मालिक खुद उसे donate कर देता है तो इस में कौन सी छापा मारने की बात है। मैं इस लिये कहूंगा कि इन दोस्तों ने जो तरमीम रखी है वह इस लिये रखी है कि इन को पता नहीं और इन्होंने इस भूदान योजना की theory देखी नहीं, पढ़ी नहीं और समझी नहीं। अगर समझते तो यह सवाल ही पैदा न होता। इस बिल में इस के अलावा यह कहा है कि जमीन जबरदस्ती ली जाएगी। संत विनोबा जी कहते हैं कि हर एक गरीब की मदद करनी है। यह सारी movement जो है वह गरीबों के लिये ही है। आज अगर एक tenant इस चीज को कहता है कि यह उस की जमीन है और वह उस में से अपने भूमिहीन भाइयों की मदद के लिये कुछ जमीन के tenancy हक नहीं छोड़ता तो उसे क्या हक है कि बड़े २ सरमायेदारों पर नुक्ताचीनी करे अगर वह इतनी थोड़ी सी कुरबानी भी नहीं कर सकता है।

प्रोफ़ेसर मोता सिंह आनन्दपुरी (आदमपुर) : स्पीकर साहिब, मैं नहीं चाहता था कि इस stage पर इस क्लॉज के मुतअल्लिक अपने ख्यालात का इज़हार करता। इस सिलसिले में कुछ गलत-फहमी सी पैदा हो गयी है जिसे मैं दूर करना चाहता हूं। मेरे दोस्त श्री मनी राम ने जो बात कही है मेरे ख्याल में उन्होंने ज्यादा अलफाज़ इस्तेमाल किये दूसरे साथियों के लिये। जहां उन्होंने इतनी amendments दी हैं तो कुदरती तौर पर उन्होंने इस बिल को अच्छी तरह से study किया होगा। उन्होंने यह कहा है कि tenants से फिर हक्क लिया जाये उन की individualism को खत्म करने के लिये। यह idealistic view है और practical social life में यह काम नहीं चलेगा। ऐसा करना uneconomic holdings को तरक्की देगा। अगर किसी tenant के पास चार बीघे जमीन है और उसे दो बीघे जमीन देने के लिये कहा जाता है तो यह एक किस्म का तमाशा बन के रह जायेगा। हम ने इस मामले को बीसवीं सदी के हालात के बुताबिक सोचना है। बिल के मुतअल्लिक अपने ख्यालात फिर जाहिर करूंगा। अगली क्लॉज 25 है जो contradictory सी हो जाती है। इस में प्रबन्ध किया गया है कि कोई आदमी जमीन के हक्क को transfer नहीं कर सकता। इस वक्त मैं इतना कह कर ही इकतफा करता हूं।

ਸਰਦਾਰ ਚੰਨਣ ਸਿੰਘ ਧੂਤ (ਟਾਂਡਾ) : ਸਪੀਕਰ ਸਾਹਿਬ , ਮੈਂ ਪੁਛਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਕੀ ਮੁਜ਼ਾਰਿਆਂ ਪਾਸ ਬਹੁਤ ਸਾਰੀ ਜ਼ਮੀਨ ਹੈ ਜਿਹੜੀ ਦਾਨ ਦੇ ਤੌਰ ਤੇ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕੀਤੀ ਜਾ ਸਕਦੀ ਹੈ ? ਤੇ landlords ਕੋਲ ਵੀ ਕਿਹੜੀ ਜ਼ਮੀਨ ਛਾਲਤੂ ਹੈ ਜਦੋਂ ਇਥੇ 30 standard acres ਦਾ ਕਾਨੂੰਨ ਪਾਸ ਹੋ ਚੁੱਕਿਆ ਹੈ ? ਮੇਰੇ ਦੋਸਤ ਨੂੰ ਇਹ ਸ਼ੱਕ ਨਹੀਂ ਦੇਂਦਾ ਕਿ ਉਹ ਕਹਿਣ ਕਿ ਅਸੀਂ Bhudan Movement ਦੇ ਮੁਤਲਬ ਚੰਗੀ ਤਰ੍ਹਾਂ study ਨਹੀਂ ਕੀਤੀ । ਇਸ ਦਾਨ ਤੇ ਸਾਨੂੰ ਕੋਈ ਇਤਬਾਰ ਨਹੀਂ । ਹੁਣ ਖਿਆਲਾਤ ਕਾਫੀ ਬਦਲ ਚੁਕੇ ਹਨ । ਬੜੇ ਬੜੇ ਰਾਜੇ .....

अध्यक्ष महोदय : आप इस की philosophy बयान न करें। (Please don't discuss the philosophy underlying this Bill.)

ਸਰਦਾਰ ਚੰਨਣ ਸਿੰਘ ਧੂਤ : ਪ੍ਰਧਾਨ ਜੀ, ਇਹ ਠੀਕ ਨਹੀਂ ਕਿ ਇਹੋ ਜਿਹੀ philosophy ਬਿਆਨ ਕਰ ਕੇ ਮੁਜ਼ਾਰਿਆਂ ਤੋਂ ਜ਼ਮੀਨ ਖੋਹਣੀ ਸ਼ੁਰੂ ਕਰ ਦਿੱਤੀ ਜਾਏ। ਆਮ ਤੌਰ ਤੇ ਉਹ ਹੀ ਦਾਨ ਕਰ ਸਕਦੇ ਨੇ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਜ਼ਮੀਨ ਬਿਨਾਂ ਮਿਹਨਤ ਦੇ ਜਾਂ ਲੁਟ ਦੇ ਮਾਲ ਤੋਂ acquire ਕੀਤੀ ਹੋਵੇ। ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਜ਼ਮੀਨ ਬੜੀ ਮਿਹਨਤ ਤੇ ਤਕਲੀਫ਼ ਨਾਲ ਹਾਸਲ ਕੀਤੀ ਹੋਵੇ ਉਹ ਕਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦਾਨ ਦੇ ਸਕਦੇ ਨੇ? ਅਸੀਂ ਇਸ philosophy ਨੂੰ ਨਹੀਂ ਮੰਨਦੇ। ਜੇ ਜ਼ਮੀਨ ਥੋੜੇ ਬਹੁਤੇ ਪੈਸੇ ਦੇ ਕੇ ਲਈ ਜਾਏ ਤਾਂ ਹੋਰ ਗੱਲ ਹੈ। ਦਾਨ ਦੇ ਤੌਰ ਤੇ ਜ਼ਮੀਨ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰਨ ਦੀ philosophy ਨੂੰ ਮੈਂ ਗਲਤ ਸਮਝਦਾ ਹਾਂ। ਦਾਨ ਦਾ ਨਾਂ ਲੈ ਕੇ ਅਪੀਲ ਕਰਨਾ ਕਿ landlords ਤੇ tenants ਵੀ ਭੁਮੀ ਦੇਣ ਇਹ ਮੁਨਾਸਿਬ ਗੱਲ ਮਲੂਮ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦੀ।

ਮਾਲ, ਵਿਦਿਆ ਤੇ ਮੁੜ-ਵਸਾਉ ਮੰਤਰੀ (ਸਰਦਾਰ ਗੁਰਬਚਨ ਸਿੰਘ ਬਾਜਵਾ) : ਸਪੀਕਰ ਸਾਹਿਬ, ਦਫ਼ਾ 17 ਨੂੰ ਜੇਕਰ ਪੜ੍ਹ ਕੇ ਵੇਖੀਏ ਤਾਂ ਪਤਾ ਲਗੇਗਾ ਕਿ ਹਰ ਸ਼ਖਸ ਜਿਸ ਦਾ ਕਿਸੇ ਜ਼ਮੀਨ ਵਿੱਚ interest ਹੈ ਉਹ ਭਾਵੇਂ landlord ਹੋਵੇ ਜਾਂ tenant ਜ਼ਮੀਨ donate ਕਰ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਜੇ ਕੋਈ tenant ਇਸ ਮਕਸਦ ਲਈ ਆਪਣੀ ਜ਼ਮੀਨ ਦੇਣਾ ਚਾਹੇ ਤਾਂ ਉਹ ਕਿਉਂ ਨਾ donate ਕਰੇ? ਇਹ ਸਿਰਫ਼ ਸਮਝਣ ਦਾ ਫਰਕ ਹੈ। ਜਿਸ ਆਦਮੀ ਕੋਲ 30 ਏਕੜ ਤਕ ਜ਼ਮੀਨ ਹੈ ਉਹ ਜੇ ਜ਼ਮੀਨ ਦੇਣਾ ਚਾਹੇ ਤਾਂ ਦੇ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਮੈਂ ਹੈਰਾਨ ਹਾਂ ਕਿ ਜੇ ਕੋਈ ਆਦਮੀ ਦਾਨ ਕਰਨਾ ਚਾਹੇ ਤਾਂ ਅਸੀਂ ਉਸ ਤੇ restriction ਕਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਲਾ ਸਕਦੇ ਹਾਂ। ਜੇ ਕਿਸੇ tenant ਜਾਂ landlord ਦਾ ਜ਼ਮੀਨ ਵਿੱਚ transferable interest ਹੈ ਤਾਂ ਉਸ ਨੂੰ ਅਧਿਕਾਰ ਹੈ ਕਿ ਉਹ ਆਪਣੀ ਜ਼ਮੀਨ gift ਦੇ ਤੌਰ ਤੇ Board ਨੂੰ ਦੇ ਸਕਦਾ ਹੈ।

Mr. Speaker : Question is—

In sub-clause (1)(a), lines 1-2—
between “treated as ” and “pasture” insert “common land”.

The motion was lost.

Mr. Speaker : Question is—

In sub-clause (1), after part (a), add—
“(b) lands already under the cultivation of tenants”.

The motion was lost.

Mr. Speaker : Question is—

That clause 22 stand part of the Bill. .

The motion was carried.

CLAUSES 23 TO 25

Mr. Speaker : I think no hon. Member is anxious to speak on Clauses 23 to 25. If there is no objection, I will put these clauses together to the vote of the House.

(Voices: No Member wishes to speak.)

Mr. Speaker : Question is—

That clauses 23 to 25 stand part of the Bill.

The motion was carried.

CLAUSE 26

Sardar Chanan Singh Dhut (Tanda) : Sir, I beg to move—

In line 2, delete “any of”.

In line 2, between the words “conditions” and “in” insert “(c) and (d)”.

ਸਪੀਕਰ ਸਾਹਿਬ ਮੇਰੀਆਂ ਇਨ੍ਹਾਂ ਤਰਮੀਮਾਂ ਦਾ ਇਹ ਮਕਸਦ ਹੈ ਕਿ clause 26 ਵਿੱਚ ਇਹ ਪ੍ਰਬੰਧ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ ਕਿ ਜੇ ਕੋਈ ਆਦਮੀ ਕਿਸੇ ਇਕ ਸ਼ਰਤ ਨੂੰ ਜਿਹਦੀ ਤਫਸੀਲ clause 25 ਵਿੱਚ ਦਿੱਤੀ ਗਈ ਹੈ ਤੇਜ਼ਦਾ ਹੈ ਤਾਂ ਉਹਨੂੰ ਜ਼ਮੀਨ ਤੋਂ ਬੇਦਖਲ ਕੀਤਾ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਮੈਂ ਸਮਝਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਕਰਨ ਨਾਲ ਉਸ ਨਾਲ ਜ਼ਿਆਦਤੀ ਹੋਵੇਗੀ। ਜੇ ਕੋਈ ਆਦਮੀ, ਮਿਸਾਲ ਦੇ ਤੌਰ ਤੇ, ਮਾਲੀਆ due date ਤੇ ਕਿਸੇ ਖਾਸ ਵਜ਼ਹ ਨਾਲ ਨਹੀਂ ਦੇ ਸਕਦਾ ਤਾਂ ਉਸ ਦੀ ਜ਼ਮੀਨ ਖੋਹ ਲੈਣਾ ਕਿਥੋਂ ਦਾ ਇਨਸਾਫ ਹੈ ? ਇਸ ਲਈ ਮੈਂ ਇਹ ਤਰਮੀਮ ਪੇਸ਼ ਕੀਤੀ ਹੈ ਕਿ ਜੇ ਕੋਈ ਆਦਮੀ clause 25 ਦੇ ਭਾਗ (c) ਤੇ (d) ਦੀ ਉਲੰਘਣਾ ਕਰਦਾ ਹੈ ਤਾਂ ਉਸ ਨੂੰ ਬੇਸ਼ਬ eject ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਜਾਵੇ। ਲੇਕਿਨ ਬਾਕੀ ਦੀਆਂ conditions ਵੀ ਲਾਗੂ ਕਰ ਕੇ ਉਸ ਨੂੰ ਬੇਦਖਲ ਕਰ ਦੇਣਾ ਉਸ ਨਾਲ ਦੁਸ਼ਮਣੀ ਹੋਵੇਗੀ। ਅੱਜ ਜ਼ਮੀਨ ਦੇ ਕੇ ਕਲ ਨੂੰ ਉਸ ਕੋਲੋਂ ਖੋਹ ਲੈਣਾ ਕਿਥੋਂ ਦੀ ਅਕਲਮੰਦੀ ਹੈ ? ਇਹ ਕਲਾਜ਼ ਮੈਂ ਕਹਾਂਗਾ ਕਿ ਬੜੀ ਖਤਰਨਾਕ ਹੈ। ਇਸ ਕਲਾਜ਼ ਨਾਲ ਤੇ ਕਲਾਜ਼ 25 ਨਾਲ ਇਸ ਬਿੱਲ ਦਾ ਮਕਸਦ ਪੂਰਾ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦਾ। ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਕਿਸੇ ਨੂੰ eject ਕਰ ਦੇਣਾ ਬਿਲਕੁਲ ਨਾਜਾਇਜ਼ ਹੈ।

ਸਪੀਕਰ ਸਾਹਿਬ, ਕਹਿ ਤਾਂ ਇਹ ਜਹੇ ਹਨ ਕਿ ਭੂਦਾਨ movement ਦੀ ਮੱਦਦ ਕਰਨ ਲਈ ਅਸੀਂ ਇਹ ਬਿੱਲ ਲਿਆ ਰਹੇ ਹਾਂ। ਪਰ ਇਸ ਕਲਾਜ਼ ਰਾਹੀਂ ਇਹ ਇਸ movement ਵਿਚ ਮਦਾਖਲਤ ਕਰਨਗੇ। ਉਹ ਲੋਕ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਜ਼ਮੀਨ ਮਿਲੇਗੀ ਸਮਝਣਗੇ ਕਿ ਪਤਾ ਨਹੀਂ ਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਕੋਲੋਂ ਜ਼ਮੀਨ ਕਿਸ ਵੇਲੇ ਛੁੜਾ ਲਈ ਜਾਵੇ। ਮੇਰਾ ਖਿਆਲ ਹੈ ਕਿ ਸਰਕਾਰ ਨੂੰ ਭੂਦਾਨ movement ਨੂੰ ਚਲਾਉਣ ਵਾਲਿਆਂ ਤੇ ਭਰੋਸਾ ਕਰਨਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਇਹ amendment ਮਨਜ਼ੂਰ ਕਰ ਲੈਣੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ।

Mr. Speaker : Motions moved—

In line 2, delete “any of”.

In line 2, between the words “conditions” and “in” insert “(c) and (d)”.

Mr. Speaker : Question is—

In line 2, delete “any of”.

The motion was lost.

Mr. Speaker : Question is—

In line 2, between the words “conditions” and “in” insert “(c) and (d)”.

The motion was lost.

Mr. Speaker : Question is—

That Clause 26 stand part of the Bill.

The motion was carried.

CLAUSES 27-28

Mr. Speaker : Question is—

That Clauses 27 and 28 stand part of the Bill.

The motion was carried.

CLAUSE 29

Mr. Speaker : Now Clause 29 is before the House.

Sardar Chanan Singh Dhut (Tanda) : Sir, I beg to move—

In line 1, between “persons” and “in”, insert “other than a tenant”.

ਸਪੀਕਰ ਸਾਹਿਬ, ਮੈਂ ਇਹ ਅਰਜ਼ ਕਰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਜੇਕਰ ਬੇਦਖਲੀ ਦਾ ਪ੍ਰਬੰਧ ਇਸ ਬਿੱਲ ਵਿਚ ਰੱਖਣਾ ਹੀ ਹੈ ਤਾਂ ਘੱਟ ਤੋਂ ਘੱਟ ਮੁਜ਼ਾਰਿਆਂ ਨੂੰ ਛੱਡ ਲਵੋ; ਹੋਰ ਜੋ ਮਰਜ਼ੀ ਏ ਕਰ ਲਵੋ ।

Mr. Speaker : Motion moved—

In line 1, between ‘persons’ and ‘in’, insert “other than a tenant”.

Mr. Speaker : Question is—

In line 1, between ‘persons’ and ‘in’, insert “other than a tenant.”

After ascertaining the votes of the House by voices, Mr. Speaker said

“I think the Noes have it”. This opinion was challenged.

The bells were then rung. The question was put again and rejected by a voice vote.

The motion was declared lost.

Mr. Speaker : Question is—

That clause 29 stand part of the Bill.

The motion was carried.

CLAUSE 30

Sardar Achhar Singh Chhina (Ajnala) : Sir, I beg to move—

In sub-clause (2), lines 3—11, for—

“the Revenue Officer.....remaining part of the holding”, substitute
“the Board and the Bhudan holder shall not be liable to pay these arrears”.

ਪ੍ਰਧਾਨ ਜੀ, ਮੈਂ ਆਪ ਦੀ ਮਾਰਫਤ ਵਜ਼ੀਰ ਸਾਹਿਬ ਨੂੰ ਕਹਿੰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਤੁਸੀਂ ਕਹਿੰਦੇ ਹੋ ਕਿ ਇਹ ਟੁਕਾਨ ਹੈ, ਇਸ ਵਿੱਚ ਸਭ ਨੂੰ ਦਾਨ ਦੇਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ । ਪਰ ਜੇ ਕੋਈ

ਸਾਂਝੀ ਜ਼ਮੀਨ ਭੂਦਾਨ ਵਿਚ ਦਿੱਤੀ ਜਾਵੇ ਤਾਂ ਗਵਰਨਮੈਂਟ land revenue ਵੀ ਛੱਡਣ ਲਈ ਤਿਆਰ ਨਹੀਂ ਅਤੇ ਨਾ ਹੀ landlord ਦਾ ਲਗਾਨ ਛੱਡਿਆ ਜਾਵੇਗਾ।

ਮੁੱਖ ਮੰਤਰੀ : ਸਰਕਾਰ ਨੂੰ ਮੁਕਤੀ ਦੀ ਲੋੜ ਨਹੀਂ। ਮੁਕਤੀ ਦੀ ਆਦਮੀਆਂ ਨੂੰ ਲੋੜ ਹੁੰਦੀ ਹੈ।

ਸਰਦਾਰ ਅੱਛਰ ਸਿੰਘ ਛੀਨਾ : ਜਦੋਂ ਦਾਨ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ ਤਾਂ ਉਸ ਤੇ land revenue ਅਤੇ landlord ਦਾ ਲਗਾਨ ਨਹੀਂ ਲਿਆ ਜਾਣਾ ਚਾਹੀਦਾ।

Mr. Speaker : Motion moved—

In sub-clause (2), lines 3—11, for—

“the Revenue Officer.....remaining part of the holding”,
Substitute “the Board and the Bhudan holder shall not be liable to pay these arrears”.

ਸਰਦਾਰ ਚੰਨਣ ਸਿੰਘ ਧੂਤ (ਟਾਂਡਾ): ਸਪੀਕਰ ਸਾਹਿਬ, ਇਹ ਕਲਾਜ ਬਹੁਤ ਖਤਰਨਾਕ ਹੈ। ਜਿਹੜੀ ਭੂਦਾਨ ਦੀ ਜ਼ਮੀਨ ਕਿਸਾਨਾਂ ਨੂੰ ਦਿੱਤੀ ਜਾਵੇਗੀ, ਉਸ ਦਾ ਮਾਲੀਆ ਅਤੇ ਲਗਾਨ ਦਾ ਬਕਾਇਆ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਦੇਣਾ ਪਵੇਗਾ। ਸਰਕਾਰ ਹੋਰ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਤੇ ਦਾਨ ਦੇਣ ਲਈ ਕਹਿੰਦੀ ਹੈ ਪਰ ਖੁਦ ਮਾਲੀਆ ਛੱਡਣ ਲਈ ਵੀ ਤਿਆਰ ਨਹੀਂ। ਫੇਰ ਸਭ ਤੋਂ ਬੁਰੀ ਗੱਲ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਲਗਾਨ ਕਈ ਵਾਰੀ ਪਿਛਲੇ ਕਈ ਸਾਲਾਂ ਦਾ ਬਕਾਇਆ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਉਹ ਵੀ ਸਾਰਾ ਜ਼ਮੀਨ ਲੈਣ ਵਾਲੇ ਨੂੰ ਦੇਣਾ ਪਵੇਗਾ। ਇਹ ਬਹੁਤ ਖਤਰਨਾਕ ਗੱਲ ਹੈ। ਕਈ ਵਾਰ ਮਾਲਕ ਦਾ ਮੁਜ਼ਾਰਿਆਂ ਨਾਲ ਝਗੜਾ ਹੋਣ ਕਰਕੇ ਲਗਾਨ ਕਈ ਸਾਲਾਂ ਦਾ ਬਕਾਇਆ ਰਹਿ ਗਿਆ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਉਹ ਹੁਣ ਸਾਰਾ ਭੂਦਾਨ ਦੀ ਜ਼ਮੀਨ ਲੈਣ ਵਾਲੇ ਨੂੰ ਦੇਣਾ ਪਵੇਗਾ।

ਮਾਲ, ਵਿੱਦਿਆ ਤੇ ਮੁੜ-ਵਸਾਉ ਮੰਤਰੀ : ਜੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਨਾ ਪੁੱਗੇ, ਉਹ ਨਾ ਜ਼ਮੀਨ ਲੈਣ।

ਸਰਦਾਰ ਚੰਨਣ ਸਿੰਘ ਧੂਤ : ਇਹ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਵਿਨੋਬਾ ਦੀ movement ਵਿਚ ਮੱਦਦ ਦੇਣ ਲਈ ਇਹ ਬਿੱਲ ਲਿਆਂਦਾ ਗਿਆ ਹੈ। ਪਰ ਇਹ ਕਲਾਜ ਇਸ ਮਕਸਦ ਦੇ ਉਲਟ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਇਸ ਕਲਾਜ ਨਾਲ landlord ਨੂੰ ਮੇਕਾ ਦਿੱਤਾ ਜਾ ਰਿਹਾ ਹੈ ਕਿ ਉਹ ਆਪਣਾ ਲਗਾਨ ਵਸੂਲ ਕਰ ਸਕੇ ਜਿਹੜਾ ਪਿਛਲੇ ਕਈ ਸਾਲਾਂ ਦਾ ਉਸ ਨੂੰ ਨਹੀਂ ਮਿਲਿਆ। ਨਾਂ ਤਾਂ ਇਹ ਲੋਕ ਵਿਨੋਬਾ ਦਾ ਲੋਏ ਹਨ ਪਰ ਕੰਮ ਕਰ ਰਹੇ ਹਨ landlords ਵਾਸਤੇ। ਇਹ ਤਾਂ ਉਹ ਗੱਲ ਹੈ, ਨਾਂ ਭਰਾਵਾਂ ਦਾ ਤੇ ....। Rent ਦਾਨ ਲੈਣ ਵਾਲਾ ਦੇਵੇ, ਇਹ ਬਹੁਤ ਖਤਰਨਾਕ ਗੱਲ ਹੈ।

ਸ਼੍ਰੀ ਸਪੀਕਰ : ਖਤਰਨਾਕ ਨਹੀਂ, unreasonable ਕਹੋ। (Better say ‘unreasonable’ instead of ‘dangerous’.)

ਸਰਦਾਰ ਚੰਨਣ ਸਿੰਘ ਧੂਤ : ਬਹੁਤ ਅੱਛਾ ਜੀ, unreasonable ਹੀ ਸਹੀ। ਮੈਂ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਸਰਕਾਰ ਇਹ ਤਰਮੀਮ ਮੰਨ ਲਵੇ।

Mr. Speaker : Question is—

In sub-clause (2), lines 3—11, for—

“the Revenue Officer . . . . . remaining part of the holding”, *substitute*
“the Board and the Bhudan holder shall not be liable to pay these arrears”.

The motion was lost.

Mr. Speaker : Now I will put clauses 30, 31 and 32 together to the vote of the House.

Question is—

That clauses 30, 31 and 32 stand part of the Bill.

The motion was carried.

CLAUSE 33

Mr. Speaker : The amendment to clause 33 is out of order, because it seeks to negative the whole provision by deleting it. The hon. Member giving notice of it may, however, oppose the clause.

ਸਰਦਾਰ ਚੰਨਣ ਸਿੰਘ ਧੂਤ (ਟਾਂਡਾ): ਸਪੀਕਰ ਸਾਹਿਬ, ਮੈਂ ਕਹਿਣਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਇਸ clause ਦਾ ਮਕਸਦ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਜੇਕਰ ਵਿਨੋਬਾ ਜੀ ਬੀਮਾਰ ਹੋ ਜਾਣ ਜਾਂ ਕੋਈ ਹੋਰ ਗੱਲ ਹੋ ਜਾਵੇ ਜਿਸ ਕਰਕੇ ਉਹ ਕੰਮ ਨਾ ਕਰ ਸਕਣ ਤਾਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਇਹ ਕੰਮ (ਜ਼ਮੀਨ ਸੰਬੰਧੀ) ਅਖਿਲ ਭਾਰਤ ਸਰਵ ਸੇਵਾ ਸੰਘ, ਵਾਰਧਾ, ਨੂੰ ਸੌਂਪ ਦਿੱਤਾ ਜਾਵੇਗਾ। ਮੈਂ ਕਹਿੰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਇਹ ਸਾਡੀ ਆਪਣੀ ਸਟੇਟ ਦਾ ਮਸਲਾ ਹੈ। ਇਸ ਨੂੰ ਬਾਹਰ ਦੀ ਜੱਥੇਬੰਦੀ ਦੇ ਕਿਉਂ ਸਪੁਰਦ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇ? ਪੰਜਾਬ ਸਟੇਟ ਦੀ ਜ਼ਮੀਨ . . . . (interruptions).

Mr. Speaker : No Interruption please.

ਸਰਦਾਰ ਚੰਨਣ ਸਿੰਘ ਧੂਤ : ਇਹ ਕਲਾਜ਼ ਜਿਹੜੀ ਇਥੇ ਰਖੀ ਗਈ ਹੈ ਇਸ ਦਾ ਕੋਈ ਮਤਲਬ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਇਸ ਦੇ ਨਾਲ ਜ਼ਮੀਨ ਜ਼ਿਆਦਾ ਨਹੀਂ ਆਉਣ ਲੱਗੀ। ਪੰਜਾਬ ਦੀ ਸਟੇਟ ਦੀ ਜ਼ਮੀਨ ਉਨ੍ਹਾਂ ਲੋਕਾਂ ਦੀ ਜੱਥੇਬੰਦੀ ਨਾਲ ਕਿਵੇਂ ਜੁੜ ਸਕਦੀ ਹੈ? ਬਾਹਰ ਦੇ ਲੋਕ ਸਾਡੀ ਜ਼ਮੀਨ ਦਾ ਇੰਤਜ਼ਾਮ ਕਰਨ, ਕਾਨੂੰਨੀ ਸ਼ਕਲ ਵਿਚ ਇਸ ਨੂੰ ਲਿਆਉਣਾ ਇਹ ਗਲਤ ਗੱਲ ਹੈ। ਆਪਣੀ State ਦੀ ਜ਼ਮੀਨ ਕਿਸੇ ਹੋਰ ਦੇ ਹਵਾਲੇ ਕਰੀਏ ਇਹ illegal ਹੈ ਅਤੇ un-constitutional ਹੈ। ਅਤੇ ਇਸ ਕਰਕੇ ਮੈਂ ਇਹ amendment ਦਿਤੀ ਹੈ ਕਿ ਇਸ clause ਨੂੰ ਉੜਾ ਦਿੱਤਾ ਜਾਵੇ, ਇਹ ਨਹੀਂ ਰਹਿਣੀ ਚਾਹੀਦੀ।

Mr. Speaker ; Question is—

That clause 33 stand part of the Bill.

The motion was carried.

CLAUSES 34 and 35

Mr. Speaker : There are no amendments to clauses 34 and 35. I will put them to the vote of the House.

Question is—

That clauses 34 and 35 stand part of the Bill.

The motion was carried.

CLAUSE 36

Mr. Speaker : The amendment given notice of by Shri Mohan Lal to clause 36 is out of order as it comes in conflict with the provision of the Administration of Evacuee Property Act of 1950 which is a Central Act.

Question is—

That clause 36 stand part of the Bill.

The motion was carried.

CLAUSE 37

Mr. Speaker : Question is—

That clause 37 stand part of the Bill.

The motion was carried.

Sardar Chanan Singh Dhut : Sir, there is an amendment to clause 37 standing in my name.

Mr. Speaker : But the clause has already been passed by the House. The hon. Member did not rise in time to move it. Probably he was not attentive.

CLAUSE 1, SUB-CLAUSE (1)

Mr. Speaker : Question is—

That sub-clause (1) of clause 1 stand part of the Bill.

The motion was carried.

TITLE

Mr. Speaker : Question is—

That Title be the Title of the Bill.

The motion was carried.

Minister for Revenue, Education and Rehabilitation (Sardar Gurbachan Singh Bajwa) : Sir, I beg to move—

That the Punjab Bhudan Yagna Bill be passed.

Mr. Speaker : Motion moved—

That the Punjab Bhudan Yagna Bill be passed.

ਸਰਦਾਰ ਚੰਨਣ ਸਿੰਘ ਧੂਤ (ਟਾਂਡਾ) : ਸਪੀਕਰ ਸਾਹਿਬ, ਬਹੁਤ ਕੁਝ ਕਿਹਾ ਗਿਆ ਹੈ ਬਿਲ ਦੇ ਮੁਤਅੱਲਕ, ਅਤੇ ਪਰਚਾਰ ਵੀ ਬਹੁਤ ਹੋਇਆ ਹੈ। ਅਤੇ ਇਹ ਦਸਣ ਦੀ ਫੋਸ਼ਸ਼ ਕੀਤੀ ਗਈ ਹੈ ਕਿ ਭੂਦਾਨ ਤਹਿਰੀਕ ਬਹੁਤ ਚੰਗੀ ਹੈ। ਨਾਲ ਹੀ ਇਹ ਕਿਹਾ

[ਸਰਦਾਰ ਚੰਨਣ ਸਿੰਘ ਧੂਤ]

ਗਿਆ ਹੈ ਕਿ ਅਸੀਂ Communists ਦੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਤਸੱਦਦ ਕਰ ਕੇ ਕੁੱਝ ਨਹੀਂ ਲੈਣਾ ਚਾਹੁੰਦੇ ਅਸੀਂ ਦਾਨ ਦੇ ਰਾਹੀਂ ਲੈਣਾ ਚਾਹੁੰਦੇ ਹਾਂ। ਮੈਂ ਅਰਜ਼ ਕਰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਅੱਜ ਹਿੰਦੁਸਤਾਨ ਦੇ ਲੋਕਾਂ ਨੇ political power ਲੈ ਲਈ ਹੈ ਅਤੇ ਆਪਣੀ ਗਵਰਨਮੈਂਟ ਬਣਾ ਲਈ ਹੈ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਰਾਹ ਵਿੱਚ ਕਿਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੀ ਕੋਈ ਰੁਕਾਵਟ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਜਿਹੜੀ ਜ਼ਮੀਨ ਉਪਰ ਲੋਕਾਂ ਨੇ ਅੰਗਰੇਜ਼ਾਂ ਦੇ ਵੇਲੇ ਨਾਜਾਇਜ਼ ਤੌਰ ਤੇ ਕਬਜ਼ਾ ਕੀਤਾ ਸੀ ਅਤੇ ਅਜੇ ਤਕ ਉਹ ਉਸ ਉਪਰ ਕਾਬਜ਼ ਹਨ, ਉਹ ਜ਼ਮੀਨ ਸਾਡੀ ਗਵਰਨਮੈਂਟ ਆਸਾਨੀ ਨਾਲ ਲੈ ਸਕਦੀ ਹੈ ਅਤੇ ਉਸ ਨੂੰ ਗ਼ਰੀਬ ਮੁਜ਼ਾਰਿਆਂ ਅਤੇ ਹੋਰ ਲੋਡਲੈਸ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਲੈ ਕੇ ਦੇ ਸਕਦੀ ਹੈ। ਕੋਈ ਵਜ੍ਹਾ ਨਹੀਂ ਕਿ ਉਹ ਜ਼ਮੀਨ ਉਨ੍ਹਾਂ ਕੋਲ ਰਹਿਣ ਦਿੱਤੀ ਜਾਵੇ। ਸਰਕਾਰ ਦੇ ਰਾਹ ਵਿੱਚ ਕੋਈ ਰੁਕਾਵਟ ਨਹੀਂ ਹੈ।

Mr. Speaker : The Bill deals with those lands which have been donated. It does not go into the validity of other lands.

ਸਰਦਾਰ ਚੰਨਣ ਸਿੰਘ ਧੂਤ : ਸਪੀਕਰ ਸਾਹਿਬ, ਮੈਂ ਤਾਂ ਇਹ ਕਹਿਣਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਜੇਕਰ ਉਹ ਤਸੱਦਦ ਦੇ ਨਾਲ ਜ਼ਮੀਨਾਂ ਨਹੀਂ ਲੈਣਾ ਚਾਹੁੰਦੇ, ਹਿੰਦੁਸਤਾਨ ਦੀ Constitution ਤਸੱਦਦ ਦੀ ਇਜਾਜ਼ਤ ਨਹੀਂ ਦਿੰਦੀ ਤਾਂ ਬਿਹਤਰ ਹੈ ਕਿ ਇਹ ਤਰੀਕਾ ਜ਼ਮੀਨਾਂ ਲੈਣ ਦਾ ਅਖਤਿਆਰ ਕਰਨ। ਅੱਜ ਤਾਕਤ ਸਾਡੇ ਪਾਸ ਹੈ। ਅਸੀਂ ਵਾਰ ਵਾਰ ਕਹਿੰਦੇ ਹਾਂ ਕਿ ਜੇਕਰ 80 ਕਰੋੜ ਏਕੜ ਵਿੱਚੋਂ 50 ਲੱਖ ਏਕੜ ਲੈ ਵੀ ਲਈ ਹੈ ਤਾਂ ਵੀ ਸਾਰੀ ਜ਼ਮੀਨ ਲੈਣ ਲਈ ਇਸ ਹਿਸਾਬ ਨਾਲ ਤਾਂ 1400 ਵਰ੍ਹੇ ਲਗਣਗੇ। ਇਸ ਮਸਲੇ ਦਾ ਹਲ ਇਹ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਤਾਕਤ ਇਨ੍ਹਾਂ ਕੋਲ ਹੈ, ਹਕੂਮਤ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਆਪਣੀ ਹੈ ਇਸ ਕਰਕੇ ਜ਼ਮੀਨ ਆਸਾਨੀ ਨਾਲ ਲਈ ਜਾ ਸਕਦੀ ਹੈ।

ਇਸ ਦੇ ਅੱਗੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਇਹ ਕਿਹਾ ਹੈ ਕਿ Board ਦੇ ਮੈਂਬਰਾਂ ਦੀ nomination ਸ਼੍ਰੀ ਵਿਨੋਬਾ ਭਾਵੇ ਦੇ ਨਾਂ ਦੇ ਨਾਲ ਬੰਨ੍ਹ ਦਿਉ ਕਿ ਬੋਰਡ ਉਹ ਬਣਾਉਣਗੇ, ਸੈਕ੍ਰਟਰੀ ਅਤੇ ਚੇਅਰਮੈਨ ਵੀ ਉਹੋ ਬਣਾਉਣਗੇ ਅਤੇ ਹੋਰ ਵੀ ਸਾਰੀਆਂ ਚੀਜ਼ਾਂ ਉਹੋ ਕਰਨਗੇ। ਇਸ ਸੰਬੰਧ ਵਿੱਚ ਮੈਂ ਆਪਣਾ ਸ਼ਕ ਜ਼ਾਹਿਰ ਕਰਦਾ ਹਾਂ। ਸ਼੍ਰੀ ਵਿਨੋਬਾ ਭਾਵੇ ਦੇ ਨਾਂ ਦੇ ਉਹਲੇ ਕੁਝ ਹੋਰ ਕੰਮ ਹੋਣਗੇ। ਕਿੰਨਾ ਚੰਗਾ ਹੁੰਦਾ ਜੇਕਰ ਸਰਕਾਰ ਕੋਈ ਅਜਿਹਾ ਕਾਨੂੰਨ ਪਾਸ ਕਰਦੀ ਜਿਸ ਦੇ ਰਾਹੀਂ ਮਹਿਕਮਾ ਮਾਲ ਦੀਆਂ ਕੀਤੀਆਂ ਹੋਈਆਂ ਹੋਰ ਫੇਰੀਆਂ ਨੂੰ ਦੂਰ ਕਰ ਕੇ ਗ਼ਰੀਬ ਮੁਜ਼ਾਰਿਆਂ ਨੂੰ ਜ਼ਮੀਨਾਂ ਦਾ ਮਾਲਿਕ ਬਣਾਇਆ ਜਾਂਦਾ। ਜ਼ਮੀਨ ਨੂੰ transfer ਕਰਨ ਦੇ ਸੰਬੰਧ ਵਿੱਚ ਕਾਨੂੰਨ ਪਾਸ ਕਰਨ ਲਈ ਇਨ੍ਹਾਂ ਕੋਈ interest ਨਹੀਂ ਲਿਆ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਰੁਕਾਵਟਾਂ ਨੂੰ ਦੂਰ ਕਰਨ ਦਾ ਕੋਈ ਉਪਾਓ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ ਸਗੋਂ ਬੋਰਡ ਬਣਾਉਣ, Secretaries ਬਣਾਉਣ ਅਤੇ ਦੂਸਰੀਆਂ ਤੀਸਰੀਆਂ ਚੀਜ਼ਾਂ ਉਪਰ ਚੌਰ ਦਿੱਤਾ ਹੈ। ਅਤੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਚੀਜ਼ਾਂ ਦੇ ਨਾਂ ਦੇ ਨਾਲ ਸ਼੍ਰੀ ਵਿਨੋਬਾ ਭਾਵੇ ਨੂੰ ਬੰਨ੍ਹ ਲਿਆ ਹੈ। ਸਾਫ਼ ਤੌਰ ਉਪਰ ਕੋਈ ਗੱਲ ਨਹੀਂ ਕਰਦੇ ਕਿ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦਾ ਕਾਨੂੰਨ ਬਣਾਉਣਾ ਹੈ ਅਤੇ ਇਹੋ ਜਿਹਾ ਬੋਰਡ ਹੋਵੇਗਾ। ਪਰ ਇਸ ਕਾਨੂੰਨ ਵਿੱਚ ਕੋਈ ਅਜਿਹੀ ਚੀਜ਼ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਸਪੀਕਰ ਸਾਹਿਬ, ਇਸ ਕਾਨੂੰਨ ਵਿੱਚ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਅਜਿਹੀਆਂ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਬਿਲਕੁਲ ਨਜ਼ਰ-ਅੰਦਾਜ਼ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਹੈ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਜ਼ਮੀਨਾਂ ਦੀ ਮਾਲਕੀ ਦੇਣ ਦੀ ਬਹੁਤ ਲੋੜ ਹੈ।

ਮੇਂ ਸਿਰਫ਼ ਐਨਾ ਹੀ ਕਹਿਣਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਜਿਹੜੀਆਂ clauses ਵਿਚ ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਤਰਮੀਮਾਂ ਨਹੀਂ ਮੰਨੀਆਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਨਤੀਜਾ ਇਹ ਹੋਵੇਗਾ ਕਿ ਮੁਜ਼ਾਰਿਆਂ ਨੂੰ ਕੋਈ ਮੱਦਦ ਨਹੀਂ ਮਿਲਣ ਲਗੀ, ਸਗੋਂ ਜਿਹੜੀ ਥੋੜੀ ਬਹੁਤ ਸਹੂਲਤ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਮੁਜ਼ਾਰਾ ਐਕਟ ਹੇਠ ਮਿਲੀ ਹੋਈ ਹੈ ਉਸ ਤੋਂ ਵੀ ਵਾਂਝੇ ਜਾਣਗੇ ਤੇ ਮੁਜ਼ਾਰਿਆਂ ਅਤੇ ਜਮੀਂਦਾਰਾਂ ਦੇ ਝਗੜੇ ਹੋਰ ਵਧ ਜਾਣਗੇ। ਜਿਹੜਾ ਵੀ ਮਾਲਕ ਮੁਜ਼ਾਰੇ ਨੂੰ ਤੰਗ ਕਰਨਾ ਚਾਹੇਗਾ ਉਹ ਉਸ ਥੋੜੇ ਜਿਹੇ ਹਿੱਸੇ ਨੂੰ ਦਾਨ ਵਿੱਚ ਦੇ ਦੇਵੇਗਾ ਤੇ ਇਸ ਨਾਲ ਉਸ ਮੁਜ਼ਾਰੇ ਨੂੰ ਨੁਕਸਾਨ ਹੋਵੇਗਾ, ਤੇ ਝਗੜਾ ਵਧੇਗਾ। ਜੇ ਮੋਰੀਆਂ amendments ਮੰਨ ਲਈਆਂ ਜਾਂਦੀਆਂ ਤਾਂ ਇਹ ਸ਼ੰਕਾ ਦੂਰ ਹੋ ਸਕਦੀ ਸੀ। ਅੱਗੇ ਤੇ ਮੁਜ਼ਾਰੇ ਅਤੇ landlord ਦੀ ਸਿੱਧੀ ਲੜਾਈ ਹੁੰਦੀ ਸੀ ਉਸ ਨੂੰ ਹੁਣ ਦੂਜੇ ਤਰੀਕੇ ਨਾਲ ਤੰਗ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇਗਾ। ਇਸ ਨਾਲ landlord ਛਾਇਦਾ ਉਠਾ ਜਾਣਗੇ।

ਇਸ ਤੋਂ ਅਲਾਵਾ rent ਜਾਂ ਮਾਲੀਏ ਦੇ ਸਵਾਲ ਤੇ ਵੀ ਮੁਜ਼ਾਰੇ ਨੂੰ ਬੇਦਖਲ ਕਰ ਦੇਣ ਵਾਲੀ ਕਲਾਸ਼ ਬੜੀ ਸਖਤ ਹੈ। ਇਸ ਬਿਲ ਦਾ ਮਨਸ਼ਾ landless ਨੂੰ ਜ਼ਮੀਨ ਤੇ ਵਸਾਉਣਾ ਹੈ ਨ ਕਿ ਅੱਗੇ ਹੀ ਵਸੇ ਹੋਏ ਨੂੰ ਉਜਾੜਨਾ। Rent ਦੇ arrears ਅੱਗੇ ਹੀ arrears of land revenue ਦੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਪਾਸੋਂ ਵਸੂਲ ਕੀਤੇ ਜਾਂਦੇ ਹਨ। ਹੁਣ ਫੇਰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਉੱਤੇ ਇਹ ਮੁਸ਼ੀਬਤ ਪਾਈ ਜਾ ਰਹੀ ਹੈ। ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਇਹ ਬਿਲ ਵੀ ਮੁਜ਼ਾਰਿਆਂ ਨੂੰ ਬੇਦਖਲ ਕਰਨ ਦਾ ਮੌਕਾ ਦਿੰਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਨਾਲ ਜਥੇਬੰਦੀਆਂ ਦਾ ਵਾਧਾ ਹੋਵੇਗਾ ਅਤੇ ਜਿਹੜੇ ਅੜ ਜਾਣਗੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਜਥੇਬੰਦੀ ਦੇ ਨਾਂ ਹੇਠ ਸੱਟ ਮਾਰਨ ਦਾ ਬੜਾ ਅਸਾਨ ਤਰੀਕਾ ਇਸ ਬਿਲ ਦੀ ਰਾਹੀਂ ਕੱਢਿਆ ਗਿਆ ਹੈ। ਸਾਨੂੰ ਇਸ ਬਿਲ ਦੇ ਮਨਸ਼ਾ ਨਾਲ ਕੋਈ ਇਤਰਾਜ਼ ਨਹੀਂ ਪਰ ਜਿਸ ਤਰੀਕੇ ਨਾਲ ਇਸ ਵਿਚ provisions ਕੀਤੇ ਗਏ ਹਨ ਉਹ ਬੜਾ ਧੱਕਾ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਹਨ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਨਾਲ ਇਸ ਬਿਲ ਦਾ ਜਿਹੜਾ ਮਕਸਦ ਹੈ ਉਹ ਫੌਤ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ।

ਸ਼੍ਰੀ ਚਾਂਦ ਰਾਮ ਅਹਲਾਕਤ (ਭੁਜ਼ਰ) : ਅਬ ਚੂੰਕਿ ਯਹ ਬਿਲ ਪਾਸ ਹੋ ਰਹਾ ਹੈ, ਇਸ ਪਰ ਅਧਿਕ ਵਿਸਤਾਰ ਕੇ ਸਾਥ ਕੁਝ ਨ ਕਹੁਤਾ ਹੁਆ ਮੰਤਰੀ ਸਹੋਦਯ ਸੇ ਏਕ ਤੋ ਯਹ ਪ੍ਰਾਰਥਨਾ ਕਰਨਾ ਚਾਹੁਤਾ ਹੂੰ ਕਿ ਜੈਸਾ ਕਿ ਮੁਜ਼ਾਰਾ ਕਾਨੂੰਨ ਕੇ ਅਮੀਂ ਤਕ ਮੀ rules ਨਹੀਂ ਬਨੇ ਜਿਸ ਕੀ ਕਯਹ ਸੇ ਤਸ ਪਰ implementation ਨਹੀਂ ਹੋ ਸਕੀ, ਇਸ ਕਾਨੂੰਨ ਕਾ ਮੀ ਕਹੀਂ ਕਹੀਂ ਹਾਲ ਨ ਹੋ। ਇਸ ਬਿਲ ਕੇ ਕਾਨੂੰਨ ਬਨ ਜਾਨੇ ਪਰ ਕਹੁਤ ਸੇ rules ਬਨਨੇ ਹੈਂ। ਮੈਂ ਆਸ਼ਾ ਕਰਤਾ ਹੂੰ ਕਿ ਇਸ ਕੀ implemen-tation ਕੋ expedite ਕਰਨੇ ਕੇ ਲਿਯੇ ਸਰਕਾਰ ਇਸ ਬਾਤ ਕਾ ਪ੍ਰਯਤਨ ਕਰੇਗੀ ਕਿ ਜੋ rules ਹੈਂ ਕਹੁ ਬਿਨਾ ਦੇਰੀ ਕੇ ਬਨ ਜਾਯੋਗੇ।

ਏਕ ਬਾਤ ਐਰ ਕਹਨਾ ਚਾਹੁਤਾ ਹੂੰ। ਇਸ ਬਿਲ ਕੀ statement of objects and reasons ਮੇਂ ਮੀ ਯਹ ਲਿਖਾ ਹੁਆ ਹੈ ਕਿ “The object of the movement is to settle the landless workers on land through voluntary donations.” ਐਰ ਇਸ ਬਿਲ ਮੇਂ “Landless persons” ਕੀ definition ਕੋ ਮੀ ਪਾਸ ਕੀਆ ਗਯਾ ਹੈ, ਲੇਕਿਨ ਜਹਾਂ ਇਨ੍ਹੋਨੇ ‘ਭੂਮਿਹੀਨ’ ਕੀ ਯਹ ਕਯਾ ਕੀ ਹੈ ਕਿ “it means a person holding no land” ਕਹਾਂ ਸਾਥ ਹੀ ਯਹ ਮੀ ਲਿਖਾ ਗਯਾ ਹੈ ਕਿ “or land less than the area which may be prescribed in this behalf”. ਇਸ ਕਾ ਮਤਲਬ ਯਹ ਹੈ ਕਿ ਤਯ ਕੀਯੇ ਗਏ area ਕੇ ਅੰਦਰ ਕਾਲੇ ਕੋ ਮੀ ‘ਭੂਮਿਹੀਨ’ ਕੀ ਐਥੀ ਮੇਂ ਸਮਝਾ ਜਾਏਗਾ। ਅਜੀਬ ਚੀਜ਼ ਹੈ ਕਿ ਜਿਨ ਆਦਮੀਯੋਂ ਕੇ ਪਾਸ ਆਗੇ ਹੀ ਜ਼ਮੀਨ ਹੋ, ਦੋ ਚਾਰ-

[श्री चांद राम अहलावत]

या पांच दस बीघे ज़मीन हो—उन को भी landless समझा जाए। मैं नहीं समझता कि इन की कौन सी वह dictionary है जिस में landless का मतलब यह भी लिखा हो कि जिन के पास कुछ ज़मीन हो उन्हें भी इसी category में लिया जा सके। हो सकता है कि कोई खास बात इन के सिर या दिमाग में हो जिसे सम्मुख रखते हुए इन्होंने ऐसा उपबन्ध यहां किया हो। फिर भी अधिक न कहता हुआ, स्पीकर साहिब, आप के द्वारा इतनी बिनती जरूर करना चाहता हूं कि यह बात ठीक नहीं। पहले केवल उन्हीं को ज़मीन मिलनी चाहिए जो कि बिल्कुल बेज़मीन हैं, भूमिहीन हैं।

इस के साथ ही मैं एक और निवेदन करना चाहता हूं। जहां हम भूदान के इस आन्दोलन को लोगों से भूमिदान लेकर सफल बनाना चाहते हैं, वहां क्यों न यह भी किया जाए कि गवर्नमैण्ट के अपने पास भी जो फालतू ज़मीन पड़ी है वह भी इसी में शामिल की जाए? Charity begins at home. क्यों न गवर्नमैण्ट खुद पहले अपने घर से ही इस कार्य को करे? आप के पास लाखों एकड़ ज़मीन पड़ी है जिस को बांटने के लिये—हरिजन भूमिहीनों में बांटने के लिए—पहले ही एक प्रस्ताव यहां पर पास किया जा चुका है। इन्होंने कहा भी था कि after the expiry of the term इन ज़मीनों को हरिजनों में बांट दिया जाएगा। इस सम्बन्ध में मैं खुद कई बार मिनिस्टर साहिब से मिला हूं। लेकिन अभी तक हम इन्तज़ार में ही बैठे हैं। इस लिये अन्त में मैं फिर निवेदन करूंगा कि जब तक सरकार अपने पास से भी यह ज़मीन न देगी भूमिहीनों को आबाद करने की यह समस्या हल न होगी।

(श्री चांद राम जी का भाषण समाप्त होने पर प्रोफ़ेसर मोता सिंह जी और मंत्री महोदय खड़े हुए।)

प्रोफ़ेसर मोता सिंह आनन्दपुरी : स्पीकर साहिब, मैं कहता हूं कि मुझे कुछ बोलने के लिये थोड़ा सा time दिया जाए।

अध्यक्ष महोदय : मैं आनरेबल मैम्बर से दरखास्त करूंगा कि वह मंत्री जी को जवाब देने दें। सिर्फ़ तीन चार मिनट बाकी रह गए हैं और मेरा ख्याल है कि हाऊस के उठने से पहले इस बिल को पास कर दिया जाए। (I would request the hon. Member to let the Minister reply. Only three or four minutes are left and I feel that this Bill should be passed before the House adjourns.)

प्रोफ़ेसर मोता सिंह आनन्दपुरी : बहुत अच्छा, जनाब, जैसी आप की मर्जी।

अध्यक्ष महोदय : शुक्रिया।

ਸਰਦਾਰ ਗੁਰਬਚਨ ਸਿੰਘ ਬਾਜਵਾ (ਮਾਲ, ਵਿਦਿਆ ਤੇ ਮੁੜ-ਵਸਾਉ ਮੰਤਰੀ) :

ਸਪੀਕਰ ਸਾਹਿਬ, ਜਿਵੇਂ ਮੈਂ ਸ਼ੁਰੂ ਵਿੱਚ ਹੀ ਕਿਹਾ ਸੀ, ਇਸ ਬਿਲ ਦਾ ਮਕਸਦ ਨਾ ਕਿਸੇ ਤੋਂ ਕੁੱਝ ਖੋਹਣ ਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਨਾ ਹੀ ਸਰਕਾਰ ਵਲੋਂ ਕਿਸੇ ਨਾਲ ਕੋਈ ਬਦੇ-ਬਦੀ ਕਰਨਾ ਹੈ। ਜਿਹੜੀਆਂ ਚੀਜ਼ਾਂ ਇਸ ਬਿਲ ਨਾਲ ਕੋਈ ਤਔਲਾਕ ਹੀ ਨਹੀਂ ਰੱਖਦਿਆਂ ਜਾਂ ਜਿਹੜੇ ਇਸ ਬਿਲ ਨਾਲ ਵੀ ਸਹਿਮਤ ਨਹੀਂ ਉਹ ਕਹਿਣ ਲਈ ਭਾਵੇਂ ਜੋ ਕੁੱਝ ਮਰਜ਼ੀ ਕਹਿ ਲੈਣ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਜਵਾਬ ਦੇਣ ਲਈ ਮੈਂ ਰੁਪ ਹੀ ਰਹਾਂ ਤਾਂ ਚੰਗਾ ਹੈ। ਮੈਂ ਸਮਝਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਇਸ

movement ਨੂੰ ਅੱਗੇ ਵਧਾਉਣ ਲਈ ਇਸ ਤੋਂ ਚੰਗਾ ਹੋਰ ਕੋਈ ਸਰਕਾਰੀ ਕਾਨੂੰਨ ਹੋ ਹੀ ਨਹੀਂ ਸਕਦਾ। ਇਸ ਵਿੱਚ ਇਹ ਕਹਿਣਾ ਕਿ landlords ਤੇ tenants ਦਾ ਮਸਲਾ ਖਰਾਬ ਹੋ ਜਾਵੇਗਾ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਵਿੱਚ ਲੜਾਈਆਂ ਹੋਣਗੀਆਂ, ਜ਼ਮੀਂਦਾਰ tenants ਨੂੰ ਜ਼ਮੀਨਾਂ ਨ ਦੇਣ ਦੇ ਬਹਾਨੇ ਇਸ ਵਿੱਚ ਦਾਨ ਦੇਣਗੇ, ਇਹ ਦਲੀਲਾਂ ਕੋਈ ਢੁਕਦੀਆਂ ਨਹੀਂ। Tenants ਇਤਨੇ ਭੋਲੇ ਨਹੀਂ ਕਿ ਉਹ ਉਨ੍ਹਾਂ ਸਾਰੀਆਂ ਗੱਲਾਂ ਵਿੱਚ ਆ ਜਾਂਦੇ ਹਨ ਜਿਹੜੀਆਂ ਕਿ ਮੇਰੇ ਸਾਮ੍ਹਣੇ ਵਾਲੇ ਸਾਥੀਆਂ ਨੇ ਕੀਤੀਆਂ ਹਨ। ਇਸ ਵਿੱਚ ਨਾ ਤੇ tenants ਦਾ ਕੋਈ ਤਅੱਲਕ ਹੈ ਅਤੇ ਨ ਹੀ landlords ਦੇ ਵਤੀਰਿਆਂ ਦਾ। ਇੱਕ ਸਿੱਧਾ ਜਿਹਾ ਸਵਾਲ ਹੈ ਕਿ ਜਿਹੜੀਆਂ ਜ਼ਮੀਨਾਂ ਲੋਕੀ ਦਾਨ ਦੇਣ ਤੇ ਬੋਰਡ ਅੱਗੇ ਜਿਹੜੀਆਂ ਜ਼ਮੀਨਾਂ ਉਤੇ landless workers ਨੂੰ ਬਠਾਏ ਉਨ੍ਹਾਂ ਸਾਰੀਆਂ transactions ਨੂੰ legalize ਕੀਤਾ ਜਾ ਸਕੇ—ਉਨ੍ਹਾਂ ਵਿੱਚ ਜਿਹੜੀਆਂ ਕਾਨੂੰਨੀ ਅੜਚਨਾਂ ਸਨ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਦੂਰ ਕਰਨ ਲਈ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਕੁਝ ਸਹੂਲਤਾਂ ਦੇਣ ਲਈ ਇਹ ਬਿਲ ਲਿਆਂਦਾ ਗਿਆ ਹੈ। ਜੇ ਬੋਰਡ ਸਮਝਦਾ ਹੈ ਕਿ ਕੋਈ tenant ਠੀਕ ਨਹੀਂ ਤਾਂ ਉਸ ਨੂੰ ਕੱਢਨ ਦਾ ਹੱਕ ਬੋਰਡ ਨੂੰ ਹੈ, ਉਹ ਵੀ ਤਦ ਜਦ ਕਿ ਉਹ satisfy ਹੋ ਜਾਵੇ ਕਿ ਉਸ ਨੂੰ ਜ਼ਮੀਨ ਤੇ ਰੱਖਿਆ ਨਹੀਂ ਜਾ ਸਕਦਾ। ਇਸ ਵਿੱਚ landlord ਤਾਂ ਆਉਂਦਾ ਹੀ ਨਹੀਂ। ਤੇ ਬਗ਼ੈਰ ਕਿਵੇਂ ਪੈਦਾ ਹੋ ਸਕਦੇ ਹਨ, ਇਹ ਮੇਰੀ ਸਮਝ ਵਿੱਚ ਨਹੀਂ ਆਇਆ। ਜੇ ਮੇਰੇ ਦੋਸਤਾਂ ਦੀ ਸਮਝ ਬਿਆਦਾ ਤੇਜ਼ ਹੋਵੇ ਤਾਂ ਮੈਂ ਕਹਿ ਨਹੀਂ ਸਕਦਾ।

ਸਰਦਾਰ ਚੰਨਣ ਸਿੰਘ ਧੂਤ : Rent ਦਾ ਕੀ ਮਤਲਬ ਹੈ ?

ਮਾਲ, ਵਿਦਿਆ ਤੇ ਮੁੜ-ਵਸਾਉ ਮੰਤਰੀ : Rent ਜਾਂ revenue ? ਜਿਹੜੀ ਜ਼ਮੀਨ ਬੋਰਡ ਨੇ ਦੇਣੀ ਹੈ ਉਹ ਵੇਖੋਗਾ ਕਿ ਇਸ ਦੀਆਂ ਜਿਹੜੀਆਂ terms ਹਨ ਉਹ ਪੂਰੀਆਂ ਹੁੰਦੀਆਂ ਹਨ ਜਾਂ ਨਹੀਂ। ਇਸ ਵਿੱਚ ਵੀ ਬਦੇ-ਬਦੀ ਵਾਲੀ ਕੋਈ ਗੱਲ ਨਹੀਂ। ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਪੁੱਗਦੀ ਹੋਵੇ ਰੱਖੇ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨਾ ਪੁੱਗਦੀ ਹੋਵੇ ਨਾ ਰੱਖੇ।

ਸਰਦਾਰ ਚੰਨਣ ਸਿੰਘ ਧੂਤ : ਤੇ ਵੇਰ ਤੁਸੀਂ ਕਾਨੂੰਨ ਕਿਉਂ ਬਣਾਉਂਦੇ ਹੋ ?

ਮਾਲ, ਵਿਦਿਆ ਤੇ ਮੁੜ-ਵਸਾਉ ਮੰਤਰੀ : ਅਸੀਂ ਇਹ ਕਾਨੂੰਨ ਇਸ ਲਈ ਬਣਾਇਆ ਹੈ ਕਿ ਜਿਹੜੀਆਂ transfers landlord ਵਲੋਂ ਬੋਰਡ ਲਈ ਅਤੇ ਬੋਰਡ ਵਲੋਂ ਮੁਜ਼ਾਰਿਆਂ ਲਈ ਹੋਣ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ legalize ਕੀਤਾ ਜਾਵੇ। ਕੋਈ ਕਿੰਨੀ ਜ਼ਮੀਨ ਦਿੰਦਾ ਹੈ ਕਿੱਥੋਂ ਦਿੰਦਾ ਹੈ ਇਸ ਨਾਲ ਸਾਡਾ ਕੋਈ ਤਅੱਲਕ ਨਹੀਂ। ਇਸ ਲਈ ਇਹ ਇੱਕ ਬੜਾ ਚੰਗਾ ਬਿਲ ਹੈ। ਇਸ ਵਿੱਚ ਤਲਖੀ ਵਾਲੀ ਕੋਈ ਗੱਲ ਨਹੀਂ। ਇਸ ਨੂੰ ਪਾਸ ਕਰ ਦਿਓ।

Mr. Speaker : Question is—

That the Punjab Bhudan Yagna Bill be passed.

The motion was carried.

1 p.m.

(The Sabha then adjourned till 2 p. m. on Monday, the 27th August, 1956.)

2857 PVS—289—17-6-58—C., P. and S. Chandigarh, Punjab

Punjab Vidhan Sabha Debates

27th August, 1956.

Volume II—No. 6
OFFICIAL REPORT

CONTENTS

	PAGES
<i>Monday, 27th August, 1956.</i>	
Adjournment Motion ..	1
Papers laid on the Table ..	1
Bill (leave to introduce)—	
The Prisons (Punjab Amendment)—, 1956 ..	1
Excess Demands—	
Discussion on the Excess Demands charged on the Revenues of the State ..	1-2
Observations by the Speaker regarding delay in the presentation of the Excess Demands ..	2
Voting of the Demands for Excess Grants—	
Charges on the P.W.D., Buildings and Roads Establishment ..	2—8
Charges on Electricity Establishment, etc. ..	8
57—Miscellaneous ..	8
85—A-Capital Outlay on Provincial Schemes, etc. ..	8-9

CHANDIGARH :
Printed by the Controller, Printing and Stationery, Punjab
1957

Price :

Supplementary Estimates (1st Instalment) 1956-57—

(i) Charged items	..	9
(ii) Voting of Demands for Supplementary Grants—		
54—Famine	..	9—19
85-A—Capital Outlay on Provincial Schemes, etc.	..	19—30
25—General Administration	..	30—43
37—Education	..	43—45
50—Civil Works	..	45—49
57—Miscellaneous	..	49—53
68—Construction of Irrigation, etc., Works (Commercial)	..	53—72
81—Capital Account of Civil Works, etc.	..	72
Loans to Municipalities and Advances to cultivators	..	72

ERRATA

PUNJAB VIDHAN SABHA DEBATE, VOL. II, NO. 6, DATED 27TH
AUGUST, 1956.

<i>Read</i>	<i>for</i>	<i>page</i>	<i>line</i>
for	the	(6)2	38
ਨਹੀਂ	ਨਹੀਂ	(6)25	3rd from below
ਹਿੱਥੇ	ਹਿੱਥੇ	(6)49	25
ਸਦਕੇ	ਸਦਕੇ	(6)49	3rd from below
ਐਥੇ	ਐਥੇ	(6)51	18
ਜ਼ਰੂਰੀ	ਜ਼ਰੂਰੀ	(6)51	21
ਧੁੱਸੀ	ਧੁੱਸੀ	(6)57	22
ਆਜ	ਸਾਜ	(6)61	31
ਅਰਜ਼	ਾਰਜ਼	(6)65	6
ਡਿਟੇਲਜ਼	ਡਿਟੇਲਜ਼	(6)65	25
ਇਲਾਕੇ	ਇਲਾਕੇ	(6)66	2

THE HISTORY OF THE PUNJAB

1	1857	1857	1857
2	1858	1858	1858
3	1859	1859	1859
4	1860	1860	1860
5	1861	1861	1861
6	1862	1862	1862
7	1863	1863	1863
8	1864	1864	1864
9	1865	1865	1865
10	1866	1866	1866
11	1867	1867	1867
12	1868	1868	1868
13	1869	1869	1869
14	1870	1870	1870
15	1871	1871	1871
16	1872	1872	1872
17	1873	1873	1873
18	1874	1874	1874
19	1875	1875	1875
20	1876	1876	1876
21	1877	1877	1877
22	1878	1878	1878
23	1879	1879	1879
24	1880	1880	1880
25	1881	1881	1881
26	1882	1882	1882
27	1883	1883	1883
28	1884	1884	1884
29	1885	1885	1885
30	1886	1886	1886
31	1887	1887	1887
32	1888	1888	1888
33	1889	1889	1889
34	1890	1890	1890
35	1891	1891	1891
36	1892	1892	1892
37	1893	1893	1893
38	1894	1894	1894
39	1895	1895	1895
40	1896	1896	1896
41	1897	1897	1897
42	1898	1898	1898
43	1899	1899	1899
44	1900	1900	1900
45	1901	1901	1901
46	1902	1902	1902
47	1903	1903	1903
48	1904	1904	1904
49	1905	1905	1905
50	1906	1906	1906
51	1907	1907	1907
52	1908	1908	1908
53	1909	1909	1909
54	1910	1910	1910
55	1911	1911	1911
56	1912	1912	1912
57	1913	1913	1913
58	1914	1914	1914
59	1915	1915	1915
60	1916	1916	1916
61	1917	1917	1917
62	1918	1918	1918
63	1919	1919	1919
64	1920	1920	1920
65	1921	1921	1921
66	1922	1922	1922
67	1923	1923	1923
68	1924	1924	1924
69	1925	1925	1925
70	1926	1926	1926
71	1927	1927	1927
72	1928	1928	1928
73	1929	1929	1929
74	1930	1930	1930
75	1931	1931	1931
76	1932	1932	1932
77	1933	1933	1933
78	1934	1934	1934
79	1935	1935	1935
80	1936	1936	1936
81	1937	1937	1937
82	1938	1938	1938
83	1939	1939	1939
84	1940	1940	1940
85	1941	1941	1941
86	1942	1942	1942
87	1943	1943	1943
88	1944	1944	1944
89	1945	1945	1945
90	1946	1946	1946
91	1947	1947	1947
92	1948	1948	1948
93	1949	1949	1949
94	1950	1950	1950
95	1951	1951	1951
96	1952	1952	1952
97	1953	1953	1953
98	1954	1954	1954
99	1955	1955	1955
100	1956	1956	1956

M
 this
 given
 to lay
 1940,
 M
 o int
 M
 M
 M
 Amenc
 Di
 (You
 Sarc
 sk for le
 defini
 loods in
 nd cr

PUNJAB VIDHAN SABHA

Monday, 27th August, 1956.

The Vidhan Sabha met in the Assembly Hall, Sector 10, Chandigarh Capital at 2 p.m. of the Clock. Mr. Speaker (Sardar Gurdial Singh Dhillon) in the Chair.

ADJOURNMENT MOTION

ਸਰਦਾਰ ਚੰਨਣ ਸਿੰਘ ਧੂਤ : ਸਪੀਕਰ ਸਾਹਿਬ, ਅਸੀਂ ਇਕ *adjournment motion ਦਾ notice ਦਿੱਤਾ ਹੋਇਆ ਹੈ।

Mr. Speaker : I have told the mover that it is out of order.

ਸਰਦਾਰ ਚੰਨਣ ਸਿੰਘ ਧੂਤ : ਇਸ ਦੇ ਹਲਾਤ ਹੋ ਰਹੇ ਹਨ।

Mr. Speaker : Almost the same subject matter has been repeated in this adjournment motion, as was mentioned in the adjournment motion given notice of on the 20th August, 1956.

PAPERS LAID ON THE TABLE

Minister for Irrigation and Power (Professor Sher Singh): Sir, I beg to lay on the Table the amendment made in the Punjab Motor Vehicles Rules, 1940, as required under Section 133(3) of the Motor Vehicles Act, 1939.

BILL (LEAVE TO INTRODUCE)

THE PRISONS (PUNJAB AMENDMENT) BILL, 1956.

Minister for Finance (Shri Mohan Lal): Sir, I beg to move for leave to introduce the Prisons (Punjab Amendment) Bill.

Mr. Speaker : Motion moved—

That leave be granted to introduce the Prisons (Punjab Amendment) Bill.

Mr. Speaker : Question is—

That leave be granted to introduce the Prisons (Punjab Amendment) Bill.

The leave was granted.

Minister for Finance : Sir, I beg to introduce the Prisons (Punjab Amendment) Bill.

EXCESS DEMANDS

DISCUSSION ON THE EXCESS DEMANDS CHARGED ON THE REVENUES OF THE STATE

अध्यक्ष महोदय : Charged items पर अगर आप बोलना चाहें तो बोल सकते हैं (You can speak on the charged items, if you like).

Sardar Achhar Singh Chhina, M.L.A., Sardar Harkishan Singh Surjit, M.L.A. to ask for leave to make a motion for the adjournment of the business of the House to discuss definite matter of urgent public importance, namely, the situation arising out of recent floods in the districts of Gurdaspur and Amritsar resulting in the huge damage to property and crops.

Minister for Finance : Sir, nobody wants to speak.

OBSERVATIONS BY THE SPEAKER REGARDING DELAY IN THE PRESENTATION
OF THE EXCESS DEMANDS.

Mr. Speaker : I would like to know the reasons for so much delay in the presentation of these Excess Demands.

वित्त मंत्री : Public Accounts Committee की रिपोर्ट 1951-52 के Accounts के मुत्तअल्लिक मार्च, 1956 को present हुई है।

Mr. Speaker : May I know the rule in which it is provided that unless the Public Accounts Committee approves the Excess Demands, they cannot be brought before this House ? In this case, delay of four or five years has taken place.

Minister for Finance : Sir, this has to be done when the Public Accounts Committee goes into it.

Mr. Speaker : This is a very unwholesome procedure. I would request you not to deprive the House of the earliest opportunity to see and discuss the defects and irregularities relating to the Excess Demands. They must be brought to the notice of the House at the earliest possible opportunity. In this case, four years have already passed. You may see the observations made by the Speaker of the Lok Sabha under similar circumstances on Excess Demands. Those observations will throw some light and also give some guidance to your Department.

Minister for Finance : I have not personally gone into this matter and now that the thing has been pointed out, I will go into it.....

Sardar Sarup Singh : Sir, who has to go into the matter ?

Minister for Finance : ....and see that if it is essential to present the Excess Demands at the earliest possible opportunity, that is done.

Mr. Speaker : That is very essential.

Minister for Finance : Sir, I assure you that I will go into the question myself and see that there is no delay.

Mr. Speaker : Thank you very much. On going through these Excess Demands, I find that many omissions and mistakes have occurred. Some amounts which ought to have been provided under the "Charged Heads" were actually provided under the "Voted Heads". Then there are some other budgetary defects. I have gone through the proceedings of the Lok Sabha. I find therefrom that serious objections to irregularities of these types were raised. I hope you will kindly look into this matter.

Minister for Finance : I assure you that I will look into this matter.

VOTING OF THE DEMANDS THE EXCESS GRANTS

CHARGES ON P.W.D., BUILDINGS AND ROADS ESTABLISHMENT

Minister for Finance (Shri Mohan Lal) : Sir, I beg to move—

That a grant of a sum not exceeding Rs 3,24,615 be made to regularize the charges already incurred in excess of the grant voted by the Legislative Assembly for the year ending 31st March, 1952, in respect of Charges on P.W.D., Buildings and Roads Establishment.

Mr. Speaker : Motion moved—

That a grant of a sum not exceeding Rs 3,24,615 be made to regularize the charges already incurred in excess of the grant voted by the Legislative Assembly for the year ending 31st March, 1952, in respect of Charges on P.W.D., Buildings and Roads Establishment.

ਸਰਦਾਰ ਚੰਨਣ ਸਿੰਘ ਧੂਤ (ਟਾਂਡਾ): ਸਪੀਕਰ ਸਾਹਿਬ, ਇਹ ਜਿਹੜੀ demand ਪੇਸ਼ ਕੀਤੀ ਗਈ ਹੈ ਬੜੀ ਮੁੱਦਤ ਦੇ ਬਾਅਦ ਪੇਸ਼ ਕੀਤੀ ਗਈ ਹੈ ਤੇ ਤਿੰਨ ਚਾਰ ਸਾਲ ਇਸ ਹਾਊਸ ਦੇ ਸਾਹਮਣੇ ਨਹੀਂ ਆਈ। ਮੈਂ ਹੈਰਾਨ ਹਾਂ ਕਿ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੀ demand ਅਨੇਕ ਚਾਰ ਬਾਅਦ ਕਿਉਂ ਪੇਸ਼ ਕੀਤੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਦੂਜੀ ਗੱਲ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਪਹਿਲਾਂ general budget ਵਿਚ ਰਕਮ ਮਨਜ਼ੂਰ ਕਰਾਈ ਜਾਂਦੀ ਹੈ ਫਿਰ ਉਸ ਦੇ ਬਾਅਦ Supplementary Demand ਦੁਆਰਾ 17 ਲੱਖ ਰੁਪਏ ਦੀ ਰਕਮ ਮਨਜ਼ੂਰ ਕਰਾਈ ਗਈ ਤੇ ਉਸ ਦੇ ਬਾਅਦ ਤਿੰਨ ਲੱਖ ਰੁਪਏ ਦੀ Excess Demand ਹੁਣ ਸਾਡੇ ਸਾਹਮਣੇ ਪੇਸ਼ ਹੈ। ਮੈਂ ਸਮਝਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਸਾਡੀ ਸਰਕਾਰ ਤੇ ਉਸ ਦੇ ਅਫਸਰ ਜਿਹੜੇ ਸਾਲਾਨਾ ਬਜਟ ਤਿਆਰ ਕਰਦੇ ਹਨ ਉਹ ਇਸ ਕਾਬਿਲ ਨਹੀਂ ਕਿ ਉਹ ਸਹੀ ਢੰਗ ਨਾਲ ਖਰਚ ਦਾ ਅੰਦਾਜ਼ਾ ਲਾ ਸਕਣ। ਬਜਟ ਵਿਚ ਜਿਹੜਾ ਖਰਚ ਪਹਿਲਾਂ provide ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਉਹ ਪੂਰਾ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦਾ ਫਿਰ ਉਸ ਦੇ ਬਾਅਦ Supplementary Demand ਦੁਆਰਾ ਹੋਰ ਰਕਮ ਮਨਜ਼ੂਰ ਕਰਾਈ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਇਹ ਮਾਮਲਾ ਇਥੇ ਹੀ ਖਤਮ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦਾ। ਇਸ ਵੇਲੇ ਹੋਰ ਲੱਖਾਂ ਰੁਪਿਆਂ ਦੀ ਮੰਜ਼ੂਰੀ Excess Demand ਰਾਹੀਂ ਲਈ ਜਾ ਰਹੀ ਹੈ। ਇਸ ਤੋਂ ਵਧ ਗੌਰਮੈਂਟ ਦੀ ਕੀ ਨਾ ਅਹਿਲੀਅਤ ਹੋ ਸਕਦੀ ਹੈ ? ਕੋਈ ਮਹਿਕਮਾ ਆਪਣੇ ਖਰਚਾਂ ਦਾ ਠੀਕ ਅੰਦਾਜ਼ਾ ਨਹੀਂ ਲਾ ਸਕਦਾ ਜਿਸ ਕਰਕੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਇਹੋ ਜਿਹਾ ਗ਼ਲਤ procedure ਇਖਤਿਆਰ ਕਰਨਾ ਪੈਂਦਾ ਹੈ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਹਾਲਾਤ ਦੇ ਹੁੰਦਿਆਂ ਹੋਇਆਂ ਸਾਡੀ ਸਰਕਾਰ ਕਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਕਹਿ ਸਕਦੀ ਹੈ ਕਿ ਸਰਬਾਰੀ ਮਹਿਕਮਿਆਂ ਵਿਚ corruption ਨਹੀਂ ਹੈ ? ਬਜਟ ਪਾਸ ਹੋਣ ਦੇ ਬਾਵਜੂਦ Supplementary Demand ਪਾਸ ਹੋਣ ਦੇ ਬਾਵਜੂਦ ਜੇ Excess Demands ਵੀ ਲਿਆਂਦੀਆਂ ਜਾਣ ਤਾਂ ਇਸ ਦਾ ਮਤਲਬ ਸਿਵਾਏ corruption ਦੇ ਵਧਾਉਣ ਦੇ ਹੋਰ ਕੀ ਹੋ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਇਹ Estimates ਅਸੈਂਬਲੀ ਦੇ ਸਾਹਮਣੇ ਆਉਂਦੇ ਹਨ। ਇਹ ਐਸਟੀਮੇਟ Estimates Committee ਦੇ ਸਾਹਮਣੇ ਆਉਂਦੇ ਹਨ ਅਤੇ Public Accounts Committee ਦੇ ਸਾਹਮਣੇ ਆਉਂਦੇ ਹਨ। ਪਰ ਸਹੀ ਢੰਗ ਨਾਲ ਇਹ ਡਖਾਨੀ ਨਹੀਂ ਲਾਏ ਜਾਂਦੇ।

ਪਬਲਿਕ ਅਕਾਊਂਟਸ ਕਮੇਟੀ ਜਿਹੜੀ ਗੌਰਮੈਂਟ ਦੇ ਸਾਰੇ ਖਰਚਾਂ ਤੇ ਵਿਚਾਰ ਕਰਦੀ ਹੈ, ਦੇ ਸਾਹਮਣੇ ਵੀ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੇ excess ਖਰਚ ਨਹੀਂ ਜਾਂਦੇ। ਇਸ ਲਈ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੀਆਂ Excess Demands ਸਾਨੂੰ ਨਹੀਂ ਮੰਨਣੀਆਂ ਚਾਹੀਦੀਆਂ। ਜਿਹੜੇ ਮਹਿਕਮੇ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੇ ਵਾਧੂ ਖਰਚ ਕਰਦੇ ਹਨ ਉਹ ਅਸੈਂਬਲੀ ਨੂੰ overlook ਕਰਦੇ ਹਨ ਅਤੇ ਪਬਲਿਕ ਅਕਾਊਂਟਸ ਕਮੇਟੀ ਅਤੇ ਅਕਾਊਂਟੈਂਟ ਜਨਰਲ ਦੀਆਂ ਅੱਖਾਂ ਤੋਂ ਦੂਰ ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਪਾਸ ਕਰਵਾਉਣਾ ਚਾਹੁੰਦੇ ਹਨ। ਜਦੋਂ ਅਸੈਂਬਲੀ ਨੇ ਆਪਣੀਆਂ ਕਮੇਟੀਆਂ ਬਣਾਈਆਂ ਹਨ,

[ਸਰਦਾਰ ਚੰਨਣ ਸਿੰਘ ਧੂਤ]

ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ignore ਕਰਨਾ ਠੀਕ ਨਹੀਂ। ਪਹਿਲਾਂ ਵੀ ਪਬਲਿਕ ਅਕਾਊਂਟਸ ਕਮੇਟੀ ਨੇ ਇਸ ਬਾਰੇ remarks ਕੀਤੇ ਹਨ। ਜਿਸ ਵੰਗ ਨਾਲ ਹੁਣ ਇਹ Excess Demands ਲਿਆਂਦੀਆਂ ਗਈਆਂ ਹਨ ਉਹ ਠੀਕ ਨਹੀਂ। ਪਹਿਲਾਂ ਜਨਰਲ ਬਜਟ ਵਿਚ ਮੰਗਾਂ ਪਾਸ ਹੁੰਦੀਆਂ ਹਨ ਫੇਰ ਸਪਲੀਮੈਂਟਰੀ Estimates ਆਉਂਦੇ ਹਨ। ਇਸ ਦੇ ਬਾਵਜੂਦ ਹੁਣ ਇਹ ਤਿੰਨ ਲੱਖ ਤੋਂ ਵਧੇਰੀ ਰਕਮ ਦੀ ਮੰਗ ਪੇਸ਼ ਕੀਤੀ ਗਈ ਹੈ। ਇਸ ਨੂੰ ਪਬਲਿਕ ਅਕਾਊਂਟਸ ਕਮੇਟੀ ਦੇ ਸਾਹਮਣੇ ਨਾ ਰੱਖਣਾ corruption ਜ਼ਾਹਰ ਕਰਦਾ ਹੈ।

Mr. Speaker : The demand under discussion relates to the excess which is chiefly due to provision for *pro rata* share of establishment charges in respect of works of housing schemes having erroneously been made under Grant No. 26. This excess, thus, is due to erroneous entry in another demand.

ਸਰਦਾਰ ਚੰਨਣ ਸਿੰਘ ਧੂਤ : ਮੈਂ, ਸ਼੍ਰੀਮਾਨ ਜੀ, ਇਸੇ demand ਤੇ ਬੋਲ ਰਿਹਾ ਹਾਂ ਅਤੇ ਇਸ demand ਦੇ ਨੁਕਸ ਦੱਸ ਰਿਹਾ ਹਾਂ। ਇਸ ਖਰਚ ਨੂੰ ਦੋਹਵਾਂ ਬਜਟ ਵਿਚ ਅਸੈਂਬਲੀ ਤੋਂ ਓਹਲੇ ਰੱਖਿਆ ਗਿਆ ਹੈ। ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਇਸ ਨੂੰ ਪਬਲਿਕ ਅਕਾਊਂਟਸ ਕਮੇਟੀ ਤੋਂ ਜਿਹੜੀ ਕਿ corruption ਹਟਾਉਣ ਲਈ ਬਣੀ ਹੈ, ਓਹਲੇ ਰੱਖਿਆ ਗਿਆ ਹੈ। ਇਸ ਲਈ ਮਨਿਸਟਰ ਸਾਹਿਬ ਦਸਣ ਕਿ ਇਹ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਕਹਿਣ ਤੇ ਵਾਧੂ ਖਰਚ ਹੋਇਆ ਹੈ ਜਾਂ ਮਹਿਕਮੇ ਨੇ ਇਹ ਵਾਧੂ ਖਰਚ ਕੀਤਾ ਹੈ। ਇਸ ਬਾਰੇ ਅਸੈਂਬਲੀ ਤੋਂ, ਪਬਲਿਕ ਅਕਾਊਂਟਸ ਕਮੇਟੀ ਤੋਂ ਅਤੇ Estimates Committee ਤੋਂ ਕਿਉਂ ਓਹਲਾ ਰੱਖਿਆ ਗਿਆ ਹੈ, ਇਸ ਵੰਗ ਨਾਲ ਖਰਚ ਦੀ ਮੰਗ ਕਰਨੀ ਸਾਡੇ ਤਰੀਕਾਕਾਰ ਵਿਚ ਗਲਤ ਚੀਜ਼ ਹੈ। ਜੇਕਰ Excess Demand ਚੰਦ ਹਜ਼ਾਰਾਂ ਦੀ ਹੋਵੇ ਤਾਂ ਬਰਦਾਸ਼ਤ ਹੋ ਸਕਦੀ ਹੈ। ਪਰ ਜੇ ਕਰ estimates ਵਿਚ ਇੰਨਾ ਫਰਕ ਹੋਵੇ ਅਤੇ ਇਕ ਖਰਚ ਜਨਰਲ ਬਜਟ ਵਿਚ ਨਾ ਆਵੇ ਅਤੇ ਸਪਲੀਮੈਂਟਰੀ estimates ਵਿਚ ਵੀ ਨਾ ਆਵੇ ਤਾਂ ਇਹ ਸਾਫ਼ ਤੌਰ ਤੇ corruption ਦਾ ਹੀ ਤਰੀਕਾ ਹੈ। ਇਕ ਪਾਸੇ ਤਾਂ ਅਸੀਂ anti-corruption ਕਮੇਟੀਆਂ ਅਤੇ ਮਹਿਕਮੇ ਬਣਾਉਂਦੇ ਹਾਂ। ਪਰ ਦੂਜੇ ਪਾਸੇ ਜਦੋਂ ਕੋਈ ਮਹਿਕਮਾ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਖਰਚ ਕਰਦਾ ਹੈ ਤਾਂ ਤੁਸੀਂ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ corruption ਨੂੰ ਰੋਕ ਨਹੀਂ ਸਕਦੇ। ਸਾਡੇ ਬਜਟ ਤੇ ਸਭ ਤੋਂ ਵੱਡਾ ਭਾਰ corruption ਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਨੂੰ ਰੋਕਣ ਲਈ ਅਸੈਂਬਲੀ ਨੇ ਕਮੇਟੀਆਂ ਬਣਾਈਆਂ ਹਨ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਬਾਵਜੂਦ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਜਿਹੜਾ ਖਰਚ ਆਉਂਦਾ ਹੈ ਉਹ genuine ਨਹੀਂ। ਇਸ ਦੇ ਪਿਛੇ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੀਆਂ ਚੀਜ਼ਾਂ ਛੁਪੀਆਂ ਹਨ। ਇਸ ਲਈ ਇਹ demand ਨਹੀਂ ਮੰਨੀ ਜਾ ਸਕਦੀ।

ਅਧ്യਕਸ਼ ਸਹੀਦਯ : ਮੈਂ ਆਨਰੇਬਲ ਮੈਂਬਰ ਸਾਹਿਬਾਨ ਨੂੰ ਆਗਾਹ ਕਰ ਦੇਨਾ ਚਾਹੁੰਗਾ ਹਾਂ ਕਿ Excess Demands ਪਰ ਕੁਝ 3-30 ਕੁਝ ਤਕ ਚਲੇਗੀ ਜੈਸਾ ਕਿ Business Advisory Committee ਨੇ ਫੈਸਲਾ ਕੀਤਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਇਸਲਿਯੇ 3-30 ਤੋਂ ਪਾੰਚ ਸਿਨਟ ਪਹਲੇ ਮੈਂ guillotine apply ਕਰ ਦੂਂਗਾ। ਤੁਸੀਂ ਕੇ ਬਾਦ Supplementary Estimates ਪਰ ਕੁਝ ਹੋਗੀ।

(I would like to inform the hon. Members that, as decided by the Business Advisory Committee, the discussion on the Excess Demands will continue up to 3-30 p.m., I shall, therefore, apply guillotine five minutes before 3-30 p.m. After that, there will be discussion on the Supplementary Estimates).

ਸਰਦਾਰ ਸਰੂਪ ਸਿੰਘ (ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ ਸ਼ਹਿਰ, ਪੂਰਬੀ): ਸਪੀਕਰ ਸਾਹਿਬ ! ਸਾਡੇ ਸੂਬੇ ਦੇ finances ਦੀ ਜੋ ਹਾਲਤ ਹੈ ਉਸ ਵਿਚ ਪੂਰੀ ਇਹਤਿਆਤ ਦੀ ਲੋੜ ਹੈ ਤਾਂ ਜੋ ਸਾਡੇ ਪਾਸ ਜਿਹੜੇ resources ਹਨ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਪੂਰਾ ਇਸਤੇਮਾਲ ਹੋ ਸਕੇ । ਇਸ ਵਾਸਤੇ ਇਹ ਜ਼ਰੂਰੀ ਹੈ ਕਿ ਸਾਡੇ finances ਦੀ handling expert ਅਤੇ efficient ਹੋਵੇ । ਪਰ ਲੋਕਾਂ ਦਾ impression ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਗੌਰਮੈਂਟ ਨੇ ਆਪਣੇ ਅਫਸਰਾਂ ਤੇ ਇਤਨਾ ਕੰਮ ਸੁਟਿਆ ਹੋਇਆ ਹੈ ਕਿ ਉਹ ਯਕੀਨੀ ਤੌਰ ਤੇ slip-shod ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ । ਕਈ ਚੀਜ਼ਾਂ ਕੰਮ ਦੇ ਭਾਰ ਵਿਚ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ notice ਵਿਚ ਨਹੀਂ ਆਉਂਦੀਆਂ । ਜਦੋਂ ਤਕ ਇਹ basic ਕਮੀ ਪੂਰੀ ਨਹੀਂ ਕੀਤੀ ਜਾਂਦੀ ਅਤੇ ਚਾਰ ਚਾਰ ਪੰਜ ਪੰਜ ਆਦਮੀਆਂ ਦਾ ਕੰਮ ਇਕ ਆਦਮੀ ਤੋਂ ਲੈਣਾ ਬੰਦ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦਾ, ਕੰਮ ਠੀਕ ਨਹੀਂ ਹੋ ਸਕਦਾ । ਇਸ ਲਈ ਮੈਂ ਆਪਣੇ ਦੋਸਤ ਨਾਲ ਇਤਫਾਕ ਨਾ ਰਖਦਾ ਹੋਇਆ, ਇਹ ਜ਼ਰੂਰੀ ਸਮਝਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਮਨਿਸਟਰੀ ਜਿੰਨਾ ਕੰਮ ਲੈਣਾ ਚਾਹੁੰਦੀ ਹੈ ਉਸ ਦੇ ਅਨੁਸਾਰ ਸਟਾਫ਼ ਵਿਚ ਵੀ ਵਾਧਾ ਕਰੇ । ਜੇ ਕਰ ਇਸ ਕਰਕੇ ਕੋਈ criticism ਹੋਵੇ ਤਾਂ ਗੌਰਮੈਂਟ ਵਿਚ ਉਸ ਨੂੰ face ਕਰਨ ਦੀ ਜੁਰਅਤ ਹੋਣੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ । ਜਦੋਂ ਤਕ ਇਹ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦਾ, ਹਾਲਤ ਠੀਕ ਨਹੀਂ ਹੋ ਸਕਦੀ । ਇਸ ਬਾਰੇ ਮੇਰੇ ਤਿੰਨ ਇਤਰਾਜ਼ ਹਨ । Background ਮੇਂ ਅਰਜ਼ ਕਰ ਦਿੱਤੀ ਹੈ । ਪਹਿਲਾ ਇਤਰਾਜ਼ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਚਾਰ ਸਾਲ ਦੀ delay ਇਸ ਮੰਗ ਵਿਚ ਬਹੁਤ ਜ਼ਿਆਦਾ ਹੈ । ਦੂਸਰਾ ਇਤਰਾਜ਼ ਇਹ ਹੈ ਕਿ entry erroneous ਹੈ ਅਤੇ ਤੀਸਰਾ ਇਹ ਕਿ ਇਹ provision inadequate ਹੈ । ਇਹ ਤਿੰਨੋਂ ਗੱਲਾਂ administration ਨੂੰ credit ਨਹੀਂ ਦਿੰਦੀਆਂ । ਇਸ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ ਇਸ ਗੌਰਮੈਂਟ ਦੀ efficiency ਬਾਰੇ ਮੈਂ ਅਰਜ਼ ਕਰਨਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹਾਂ । ਇਹ ਜੋ Public Works Department ਹੈ ਇਸ ਦਾ ਤਾਂ ਇਹ ਹਾਲ ਹੈ ਕਿ G.T. Road ਤੇ ਦੋ ਪੁਲ ਦੋ ਸਾਲਾਂ ਦੇ ਟੁੱਟੇ ਪਏ ਹਨ, ਉਹ ਅਜੇ ਤਕ ਠੀਕ ਨਹੀਂ ਹੋਏ ।

Minister for Finance : On a point of Order, Sir. This is not relevant to the demand which is under discussion at present.

Sardar Sarup Singh : Sir, this is completely relevant. We are discussing the Buildings and Roads Establishment.

Mr. Speaker : This is not relevant to the demand under discussion.

Sardar Sarup Singh : Mr. Speaker, I can at least assert that it is not regular.

Mr. Speaker : This is not relevant to the demand under discussion.

Minister for Finance : You should speak on this demand only.

Sardar Sarup Singh : Your Honour, this demand relates to the P.W.D. Buildings and Roads Establishment. Therefore, I can discuss the conduct of that establishment.

Minister for Finance : No, No.

Mr. Speaker : You can speak on the demand.

Sardar Sarup Singh : Sir, I am discussing the establishment.

Mr. Speaker : You have already discussed the establishment.

Sardar Sarup Singh : Sir, this demand relates to the Buildings and Roads Establishment. I am discussing that establishment.

Minister for Finance : You should discuss that particular item, which is included in the demand.

Sardar Sarup Singh : This demand relates to the Buildings and Roads Establishment.

Mr. Speaker : You have already discussed it.

Minister for Finance : You should speak on that particular item only.

Mr. Speaker : I am sorry I cannot allow you to discuss the establishment.

प्रस्ताव मरूप सिंघ : यह उां बखरसमती है । हेर में ठगीं बेलसा ।

वित्त मंत्री (श्री मोहन लाल) : स्पीकर साहिब, मुझे अफसोस है कि मेरे साथी धूत साहिब ने जो एतराज उठाए हैं वे गलत फ़र्हमी की बिना पर किये गये हैं। उन्होंने इस demand को ध्यान से understand करने की कोशिश नहीं की। पहले तो उन्होंने delay की निसबत कहा। जहां तक मैं ने information ली है वह यह है कि past practice यही रही है कि Public Accounts Committee की रिपोर्ट आने के बाद ही Excess Demands पेश होती रही हैं। अब स्पीकर साहिब, आप की observations के मुताबिक मैं ने assurance दी है कि आइंदा हम जांच पड़ताल करेंगे।

अध्यक्ष महोदय : यह ठीक है कि Public Accounts Committee की रिपोर्ट के बाद Excess Demands हाऊस में आती हैं। जहां तक grants में ज्यादाती होने का सम्बन्ध है, यह हाऊस के नोटिस में जहां तक हो सके पहले आना चाहिये। जब ऐसी excess आप के नोटिस में आए, उसी वक्त वह हाऊस के नोटिस में आनी चाहिये। (It is true that the Excess Demands are placed before the House after the presentation of the report of the Public Accounts Committee. So far as an excess in the grants is concerned, this should be brought before the House as early as possible. Whenever any such excess comes to the notice of the hon. Minister, he should bring it to the notice of the House.)

वित्त मंत्री : आइंदा ऐसा ही करने की कोशिश की जायगी। धूत साहिब ने बहुत कुछ कहा है, corruption का भी नाम लिया, irregularities का नाम लिया—और भी बहुत कुछ कहा। असल बात यह है कि उन्होंने गौर ही नहीं किया इस बात पर कि यह जो Excess Demands हैं यह केवल एक procedural चीज़ है और महज़ technical change-over है।

सरदार चन्नन सिंह धूत : जिस का आप को भी पता नहीं था।

वित्त मंत्री : मुझे तो पता है। पहले न हो, मगर अब पता है। खैर स्पीकर साहिब, दरहकीकत जो पहले practice थीं वह Finance Department या Rehabilitation Department की हिदायात के मुताबिक यह थी कि यह जो *pro rata share* है—Establishment Charges in respect of work of housing scheme, etc. यह 81—Capital Accounts में दर्ज होता था। लेकिन 1952 में Auditor-General साहिब की तरफ से कुछ एतराजात हुए कि यह इस मद में दर्ज नहीं होना चाहिए। Capital Accounts में नहीं, बल्कि Revenue Expenditure में होना चाहिये। इस लिये यह बात उन की हिदायात के मुताबिक की जा रही है। यह तो technical change-over है कि जो कुछ provision उस साल का Capital Accounts में रखा गया वह बाद अर्जा Auditor-General की हिदायात के मुताबिक हमने Revenue Expenditure में दर्ज किया। इस लिये मैं अर्ज करता हूँ कि यह एक technical change-over है और इस में excess expenditure का सवाल पैदा ही नहीं होता। वैसे expenditure वहीं हुआ जितना कि होना चाहिये था। यह कोई ऐसी खास बात नहीं है कि जिस में कोई बहुत बड़ी irregularity हुई हो। Practice यह थी लेकिन जब एतराज हुआ तो .....
(Interruptions)

Mr. Speaker: Order please.

सरदार चंनन सिंह धूत : On a point of information, Sir. में ਇਹ ਪੁਛਣਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਕੀ ਇਹ ਖਰਚ Public Accounts Committee ਦੇ ਸਾਹਮਣੇ ਆਇਆ ਸੀ? ਜੇ ਨਹੀਂ ਆਇਆ ਤਾਂ ਕਿਉਂ ਨਹੀਂ ਆਇਆ? (interruptions).

Mr. Speaker: Order please.

वित्त मंत्री : अगर मेरे माननीय मित्र ने बात को समझने की कोशिश की होती तो उन को यह सवाल पूछने की ज़रूरत ही न पड़ती। तीसरी लाइन में लिखा है—

The excess is chiefly due to provision for *pro rata share* of establishment charges in respect of works of Housing Schemes having erroneously been made under Grant No. 26-81—Capital Accounts of Civil works outside the Revenue Account and inadequate provision. It is offset partly by larger percentage recoveries from other Governments.

तो यह एक technical बात थी कि एतराजात हुए तो खर्च को दूसरे हैड में change कर दिया गया (Interruptions from the Opposition.)

Mr. Speaker : (सरदार चनन सिंह धूत को) आप बार बार interrupt न करें (Addressing Sardar Chanan Singh Dhut) (Please do not interrupt again and again.)

सरदार चंनन सिंह धूत : ਨਹੀਂ ਜਨਾਬ, ਅਸੀਂ ਬਿਲਕੁਲ interrupt ਨਹੀਂ ਕਰਦੇ। ਪਰੰਤੂ . . . . .

Mr. Speaker : Please resume your seat. You may rise if and when you wish to raise a point of Order.

Mr. Speaker Question is—

That a grant of a sum not exceeding Rs 3,24,615 be made to regularize the charge already incurred in excess of the grant voted by the Legislative Assembly for the year ending 31st March, 1952, in respect of Charges on P.W.D., Building and Roads Establishment.

The motion was carried.

CHARGES ON ELECTRICITY ESTABLISHMENT AND MISCELLANEOUS EXPENDITURE.

Minister for Finance (Shri Mohan Lal) : Sir, I beg to move—

That a grant of a sum not exceeding Rs 1,15,636 be made to regularize the charges already incurred in excess of the grant voted by the Legislative Assembly for the year ending 31st March, 1952, in respect of Charges on Electricity Establishment and Miscellaneous Expenditure.

Mr. Speaker : Motion moved—

That a grant of a sum not exceeding Rs 1,15,636 be made to regularize the charges already incurred in excess of the grant voted by the Legislative Assembly for the year ending 31st March, 1952, in respect of Charges on Electricity Establishment and Miscellaneous Expenditure.

Mr. Speaker : Question is—

That a grant of a sum not exceeding Rs 1,15,636 be made to regularize the charges already incurred in excess of the grant voted by the Legislative Assembly for the year ending 31st March, 1952, in respect of Charges on Electricity Establishment and Miscellaneous Expenditure.

The motion was carried.

57—MISCELLANEOUS

Minister for Finance (Shri Mohan Lal) : Sir, I beg to move—

That a grant of a sum not exceeding Rs 3,24,282 be made to regularize the charges already incurred in excess of the grant voted by the Legislative Assembly for the year ending 31st March, 1952, in respect of 57—Miscellaneous.

Mr. Speaker : Motion moved—

That a grant of a sum not exceeding Rs 3,24,282 be made to regularize the charges already incurred in excess of the grant voted by the Legislative Assembly for the year ending 31st March, 1952, in respect of 57—Miscellaneous.

Mr. Speaker : Question is—

That a grant of a sum not exceeding Rs 3,24,282 be made to regularize the charges already incurred in excess of the grant voted by the Legislative Assembly for the year ending 31st March, 1952, in respect of 57—Miscellaneous.

The motion was carried.

85-A—CAPITAL OUTLAY ON PROVINCIAL SCHEMES OF STATE TRADING.

Minister for Finance (Shri Mohan Lal) : Sir, I beg to move—

That a grant of a sum not exceeding Rs 1,39,04,820 be made to regularize the charges already incurred in excess of the grant voted by the Legislative Assembly for the year ending 31st March, 1952, in respect of 85-A—Capital Outlay on Provincial Schemes of State Trading.

Mr. Speaker : Motion moved—

That a grant of a sum not exceeding Rs 1,39,04,820 be made to regularize the charges already incurred in excess of the grant voted by the Legislative Assembly for the year ending 31st March, 1952, in respect of 85-A—Capital Outlay on Provincial Schemes of State Trading.

Mr. Speaker : Question is—

That a grant of a sum not exceeding Rs 1,39,04,820 be made to regularize the charges already incurred in excess of the grant voted by the Legislative Assembly for the year ending 31st March, 1952, in respect of 85-A—Capital Outlay on Provincial Schemes of State Trading.

The motion was carried.

SUPPLEMENTARY ESTIMATES (FIRST INSTALMENT), 1956-57 (i) CHARGED ITEMS

अध्यक्ष महोदय : मੈम्बर साहिबान अगर charged items पर आप बहस करना चाहें तो कर सकते हैं। (The hon. Members may speak on the charged items if they so desire.)

ਸਰਦਾਰ ਚੰਨਣ ਸਿੰਘ ਧੂਤ : ਇਨ੍ਹਾਂ ਇਕੱਠੀਆਂ ਨੂੰ discuss ਕਰਨਾ ਹੈ ਜਾਂ ਕਿ ਇਕੱਠੀਆਂ ਹੀ discuss ਕੀਤੀਆਂ ਜਾ ਸਕਦੀਆਂ ਹਨ ?

Mr. Speaker. Voted items को charged item में mix न करें। इस वक़्त Charged items discuss की जा सकती हैं। (Please do not mix voted items with charged items. Charged items can be discussed now.)

(No. member rose to speak on the estimates of expenditure charged on the revenues of State.)

Mr. Speaker : The House will proceed with the next item, viz., Voting of Demands for Supplementary Grants.

(ii) VOTING OF DEMANDS FOR SUPPLEMENTARY GRANTS

54—FAMINE (DEMAND NO. 1)

Minister for Finance (Shri Mohan Lal) : Sir, I beg to move—

That a supplementary sum not exceeding Rs 2,25,000 be granted to the Governor to defray the charges that will come in course of payment for the year ending 31st March, 1957, in respect of 54—Famine.

Mr. Speaker : Motion moved—

That a supplementary sum not exceeding Rs 2,25,000 be granted to the Governor to defray the charges that will come in course of payment for the year ending 31st March, 1957, in respect of 54—Famine.

ਸਰਦਾਰ ਅੱਛਰ ਸਿੰਘ ਛੀਨਾ (ਅਜਨਾਲਾ) : ਸਪੀਕਰ ਸਾਹਿਬ, ਇਸ Demand ਦੇ ਸੰਬੰਧ ਵਿਚ ਵਜ਼ੀਰ ਸਾਹਿਬ ਨੇ ਦਸਿਆ ਹੈ ਕਿ ਕਿਵੇਂ ਪੈਸਾ ਦਿਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਮੈਂ ਇਸ ਸਿਲਸਿਲੇ ਵਿਚ ਅਰਜ਼ ਕਰਨੀ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਸਰਕਾਰੀ ਦਫਤਰਾਂ ਵਿਚ

[ਸਰਦਾਰ ਅੱਛਰ ਸਿੰਘ ਛੀਨਾ]

ਐਨਾ red-tapism ਹੈ ਕਿ ਜਨਤਾ ਤੇ ਲੋਕੀ ਮਰਦੇ ਹਨ, suffer ਕਰਦੇ ਹਨ, ਪਰ ਸਰਕਾਰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਉਪਰ ਪੈਸਾ ਨਹੀਂ ਖਰਚ ਸਕਦੀ। ਇਸ ਵਿਚ ਸਾਫ ਲਿਖਿਆ ਹੈ ਕਿ ਸਾਨੂੰ ਇਹ ਰੁਪਿਆ ਮਿਲਿਆ ਸੀ ਉਨ੍ਹਾਂ ਅਬਾਦੀਆਂ ਨੂੰ ਉੱਚੀ ਜਗ੍ਹਾ ਵਸਾਉਣ ਵਾਸਤੇ ਜਿਹੜੀਆਂ ਕਿ ਪਾਣੀ ਵਿਚ ਡੁੱਬੀਆਂ ਹੋਈਆਂ ਸਨ। ਲੇਕਿਨ, ਪ੍ਰਧਾਨ ਜੀ, ਇਹ ਬੜੀ ਸ਼ਰਮ ਦੀ ਗੱਲ ਹੈ ਕਿ ਉਹ acquisition procedure ਹੀ ਪੂਰਾ ਨਹੀਂ ਕਰ ਸਕੇ ਅਤੇ ਨਾਂ ਹੀ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਉੱਚੀ ਜਗ੍ਹਾ ਉਪਰ ਵਸਾ ਸਕੇ ਹਾਲਾਂਕਿ ਪੈਸਾ ਉਨ੍ਹਾਂ ਕੋਲ ਹੈ ਸੀ। ਅਤੇ ਉਥੇ ਹੀ ਕਈਆਂ ਦੀ ਮੌਤ ਹੋ ਗਈ ਹੋਵੇਗੀ।

ਇਕ ਆਵਾਜ਼: ਹੋ ਗਈ ਹੋਵੇਗੀ ?

ਸਰਦਾਰ ਅੱਛਰ ਸਿੰਘ ਛੀਨਾ: ਹੋਵੇਗੀ ਹੀ ਨਹੀਂ ਬਲਕਿ ਹੋਈਆਂ ਹਨ। ਕਈਆਂ ਦੀਆਂ ਹੋਈਆਂ ਹਨ ਜਿਹੜੇ ਆਪਣੇ ਆਪ ਨਹੀਂ ਨਿਕਲ ਸਕੇ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਹੁਣ ਇਹ ਕਹਿ ਦਿੱਤਾ ਹੈ ਕਿ ਪੈਸਾ ਖਰਚ ਨਹੀਂ ਕਰ ਸਕੇ। ਹੁਣ ਫੇਰ ਇਹ ਨਵੀਂ ਤਿਆਰੀ ਕੀਤੀ ਹੈ ਪੈਸਾ ਖਰਚ ਕਰਨ ਦੀ। ਲੋਕਾਂ ਦੀਆਂ ਫਸਲਾਂ ਬਰਬਾਦ ਹੋ ਗਈਆਂ ਹਨ, ਕਈ ਆਦਮੀ ਮਾਰੇ ਗਏ ਹਨ ਪਰ ਇਨ੍ਹਾਂ ਕੋਲ ਜਿਹੜਾ ਪੈਸਾ ਪਿਆ ਹੋਇਆ ਸੀ ਉਹ ਖਰਚ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ ਗਿਆ। ਹੁਣ ਫਿਰ ਵੀ ਇਹੀ ਹਾਲ ਹੋਵੇਗਾ। ਜਿਹੜਾ ਪੈਸਾ ਹੁਣ ਮੰਗਿਆ ਹੈ ਉਹ ਵੀ lapse ਹੋ ਜਾਵੇਗਾ। ਖਰਚ ਕਰਨਾ ਕਰਾਉਣਾ ਕੁਝ ਵੀ ਨਹੀਂ ਤੇ ਫੇਰ ਅਗਲੀ ਵਾਰੀ ਆ ਜਾਣਗੇ ਕਿ ਸਾਨੂੰ ਨਵੀਂ ਮੰਨਜ਼ੂਰੀ ਦਿੱਤੀ ਜਾਵੇ। ਇਹ ਹੀ ਤਰੀਕਾ ਹੈ ਜਿਹੜਾ ਇਹ ਅੱਜ ਤੀਕਰ ਵਰਤਦੇ ਆ ਰਹੇ ਹਨ। ਇਸ ਲਈ ਸਾਨੂੰ ਇਹ ਕਹਿਣਾ ਪੈਂਦਾ ਹੈ, ਪ੍ਰਧਾਨ ਜੀ, ਕਿ ਸਾਡੀ ਇਹ ਗੇਰਮੈਂਟ—ਪਹਿਲੀ ਵੀ ਤੇ ਹੁਣ ਦੀ ਵੀ—ਬੜੀ ਨਾਅਹਿਲ ਹੈ, ਇਸ ਵਿਚ red-tapism ਹੀ ਚਲ ਰਿਹਾ ਹੈ, ਲਾਲ ਛੀਤੇ ਦਾ ਰਾਜ ਇਥੇ ਅਜੇ ਤੀਕਰ ਖਤਮ ਨਹੀਂ ਹੋਇਆ ਭਾਵੇਂ ਦੂਜੇ ਪਾਸੇ ਆਮ ਜਨਤਾ ਰੋਂਦੀ ਰੋਂਦੀ ਮਰ ਜਾਏ। ਇਹੀ ਹਾਲ floods ਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਵਿਚ ਵੀ.....

Minister for Finance: He is not relevant, Sir.

ਸਰਦਾਰ ਅੱਛਰ ਸਿੰਘ ਛੀਨਾ : Floods ਦੇ ਨਾਂ ਤੇ ਘਬਰਾਉਂਦੇ ਕਿਉਂ ਹੋ ?
[Interruptions].

Mr. Speaker. Order Order, ਮੇਰਾ ਖ਼ਿਆਲ ਥਾ ਕਿ ਆਪ ਖੁਦ ਸਹਜ਼ੂਸ਼ ਕਰੋਗੇ ਕਿ ਆਪ ਭੁਲਦਾਰ ਦੀ ਬਾਤਾਂ ਨ ਕਰੋਗੇ ਲੇਕਿਨ ਜਕ ਆਪ ਕਹੁਤ ਫ਼ੂਰ ਚਲੇ ਜਾਓਂ ਤੋ ਸੁਝੇ ਰੋਕਨਾ ਪੜ੍ਹਗਾ ਹੈ । [Order, order. I thought that the hon. Member would himself try to avoid irrelevancy. But when he goes wide of of the mark, I have to interrupt him].

ਸਰਦਾਰ ਅੱਛਰ ਸਿੰਘ ਛੀਨਾ: ਪ੍ਰਧਾਨ ਜੀ, ਮੈਂ ਤਾਂ ਮਿਸਾਲ ਦੇਣ ਲੱਗਾ ਸੀ। ਮਿਸਾਲ ਤੇ ਦਿੱਤੀ ਜਾ ਸਕਦੀ ਹੈ।

ਸ਼੍ਰੀ ਸਪੀਕਰ : ਪਰ ਇਹ ਨ ਭੁੱਲ ਜਾਓ ਕਿ ਇਹ relevant ਵੀ ਤਾਂ ਹੋਵੇ ।
[But please do not forget that it should be relevant]

ਸਰਦਾਰ ਅੱਛਰ ਸਿੰਘ ਛੀਨਾ : ਖੈਰ ਪ੍ਰਧਾਨ ਜੀ, ਮੈਂ ਇਹ ਕਹਿਣਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਪਿਛਲੇ ਸਾਲ ਵੀ ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਪੈਸਾ ਮੰਗਿਆ, ਪਰ ਖਰਚ ਕੋਈ ਨਾ ਕੀਤਾ। ਹੁਣ ਅਗਲੇ ਸਾਲ ਲਈ ਰੁਪਏ ਮੰਗੇ ਹਨ। ਇਹੀ ਹਾਲ ਫਿਰ ਹੋਵੇਗਾ, ਕੰਮ ਤਾਂ ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਕੋਈ ਪੁਰਾ ਨਹੀਂ ਕਰਨਾ। ਬਸ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਛਾਰਿਆਂ ਤੇ ਲਾਈ ਰਖਣਾ ਹੈ।

ਪ੍ਰਧਾਨ ਜੀ, ਇਥੇ ਇਕ ਅਮਰੀਕਨ expert ਵੀ ਆਇਆ ਸੀ। ਉਸ ਨੇ ਵੀ ਆਪਣੀ ਇਹ ਹੀ ਰੀਪੋਰਟ ਦਿੱਤੀ ਹੈ ਕਿ ਇਕ ਹੀ ਕੇਸ ਕਈਆਂ ਅਫਸਰਾਂ ਕੋਲ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਉਸ ਤੇ ਪੰਜ, ਛੇ, ਸੱਤ ਵਾਰੀ ਦਸਤਖਤ ਹੁੰਦੇ ਹਨ ਪਰ ਕੋਈ ਆਖਰੀ ਫੈਸਲਾ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦਾ। ਇਹ ਹੀ ਹਾਲ ਇਥੇ ਹੈ। ਮੈਂ ਆਪ ਦੀ ਰਾਹੀਂ ਇਹ ਕਹਿਣਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਇਹ ਤਰੀਕਾ ਖਤਮ ਹੋਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ।

ਸ਼੍ਰੀ ਸਪੀਕਰ : ਮੈਨੂੰ ਸਮਝ ਨਹੀਂ ਆਈ ਕਿ ਤੁਸੀਂ ਕਿਹਾ ਕੀ ਹੈ। (I have not been able to make out what the hon. Member has said.)

ਵਿਜੇ ਸੰਤੀ : ਤਕਰੀਰ ਕਰਨੇਕੇ ਲਿਯੇ ਹੀ ਉਨ੍ਹोंने ਤਕਰੀਰ ਕੀ ਹੈ। ਸਤਲੁਕ ਤੋਂ ਇਨ੍ਹਾਂ ਕੋਈ ਨਹੀਂ ਆ। (*Interruptions*)

Mr. Speaker : Order, please. ਆਪ ਹਾਊਸ ਦੀ dignity ਕੀ ਸਮਝਦੇ ਕੀਓ ਨਹੀਂ? (Order please. Why do they not pay due regard to the dignity of the House?)

ਸ਼੍ਰੀ ਪ੍ਰਬੋਧ ਚੰਦ (ਗੁਰਦਾਸਪੁਰ) : ਸਪੀਕਰ ਸਾਹਿਬ, ਯਹ ਜੋ demand ਰੱਖੀ ਗਈ ਹੈ ਇਸ ਦਾ ਜਲਾਲੁਕ ਆਜ ਸੇ ਤੇਰਹ ਸਹੀਨੇ ਪਹਲੇ ਜੋ floods ਆਏ ਥੇ ਤਨ ਸੇ ਹੈ। ਮੁਝੇ ਅਚਲੀਂ ਤਰਹ ਯਾਦ ਹੈ ਕਿ ਜਬ ਚੀਫ ਮਿਨਿਸਟਰ ਸਾਹਿਬ ਆਰ ਦੂਸਰੇ ਮਿਨਿਸਟਰ ਇਸ ਸੇਲਾਬਸ਼ੁਦਾ ਇਲਾਕੇ ਮੇਂ ਗਏ ਤੋ ਤਨ ਦੇਹਾਤਾਂ ਕੇ ਲੋਗਾਂ ਸੇ ਉਨ੍ਹोंने ਕਹਾ ਕਿ ਖੁਸ਼ੀਂ ਬਾਂਧ ਕੇ ਟੂਟ ਜਾਨੇ ਸੇ ਜੋ ਨਿਚਲੀਂ ਜਗਹ ਕੇ ਗਾਂਵ ਸੈਲਾਬ ਸੇ ਬਹ ਗਏ ਥੇ ਤਨ ਕੇ ਲੋਗਾਂ ਕੋ ਕਿਨ੍ਹੀਂ ਆਰ ਊਂਚੀਂ ਬਸਤੀਯੋਂ ਪਰ ਬਸਾਯਾ ਜਾਏਗਾ ਤਬ ਤਸ ਵਕਤ ਵਹਾਂ ਕਾ ਜਲਸਾ 'ਜ਼ਿੰਦਾ ਬਾਦ' ਕੇ ਨਾਰੋਂ ਸੇ ਗੂੰਜ ਉਠਾ ਥਾ। ਉਨ੍ਹोंने ਯਹ ਵਾਧਦਾ ਕਿਆ ਥਾ ਕਿ ਅਗਲੀਂ ਬਾਰਿਸ਼ਾਂ ਕੇ ਪਹਲੇ ਪਹਲੇ ਤਨ ਲੋਗਾਂ ਕੋ ਅਚਲੀਂ ਆਰ ਊਂਚੀਂ ਜਗਹ ਪਰ ਬਸਾਯਾ ਜਾਏਗਾ ਤਾਕਿ ਕਿਸੀ ਕੀ ਜਾਨੀ ਮਾਲ ਕਾ ਕੋਈ ਨੁਕਸਾਨ ਨ ਹੋ। ਮੁਝੇ ਕੁਝ ਦਿਨ ਹੁਏ ਉਸੀਂ ਜਗਹ ਪਰ ਜਾਨੇ ਕਾ ਸੈਕਾ ਮਿਲਾ ਲੇਕਿਨ ਤਸ ਜਗਹ ਪਰ ਏਕ ਸਕਾਨ ਕੋ ਭੀ ਠੀਕ ਨਹੀਂ ਕਿਆ ਗਯਾ। ਕਿਸੀਂ ਗ਼ਾਦਮੀਂ ਕੋ ਊਂਚੀਂ ਜਗਹ ਪਰ ਨਹੀਂ ਪਹੁੰਚਾਯਾ ਗਯਾ। ਇਸ ਕਾ ਨਤੀਜਾ ਯਹ ਹੁਆ ਹੈ ਕਿ ਜਹਾਂ ਪਰ ਜਲਸਾ ਕਰਤੇ ਵਕਤ 'ਜ਼ਿੰਦਾ ਬਾਦ' ਕੇ ਨਾਰੇ ਲਗਾਏ ਗਏ ਥੇ ਵਹਾਂ ਲੋਗ ਅਬ 'ਮੁਦਾਬਾਦ' ਕੇ ਨਾਰੇ ਲਗਾਤੇ ਹੈਂ। ਏਕ ਸਾਲ ਹੁਆ ਜਬ ਯਹ ਵਾਧਦੇ ਕਿਏ ਗਏ ਕਿ ਅਗਲੀਂ ਬਰਸਾਤ ਸੇ ਪਹਲੇ ੨ ਸਕਾਨ ਬਨਾ ਦਿਏ ਜਾਏਗੇ ਲੇਕਿਨ ਅਭੀਂ ਤਕ ਵਹ ਵਾਧਦੇ ਵਹੀਂ ਕੇ ਵਹੀਂ ਧਰੇ ਹੈਂ। ਲੋਗ ਬਹੁਤ ਪਰੇਸ਼ਾਨ ਹੈਂ। ਇਸ ਸਿਲਸਿਲਾ ਮੇਂ ਮੈਂ ਬਾਰ ਬਾਰ ਅਪਨੇ ਜ਼ਿਲਾ ਕੇ D.C. ਕੋ ਮਿਲਾ ਮਗਰ ਤਨ ਕੇ ਕਾਨ ਤਕ ਜੂੰ ਨ ਰੀਂਗੀ। ਹਮ ਕਹਤੇ ਰਹੇ ਕਿ ਅਗਲੀਂ ਬਰਸਾਤ ਆਨੇ ਵਾਲੀਂ ਹੈ, ਤਨ ਵੇਚਾਰੀਂ ਕਾ ਕੋਈ ਇਨਤਜ਼ਾਮ ਕਰ ਲੋ ਲੇਕਿਨ ਬਡੇ ਅਫਸੋਸ ਸੇ ਕਹਨਾ ਪਡਤਾ ਹੈ ਕਿ ਤਨ ਕਾ ਕੁਝ ਨ ਕਿਆ ਗਯਾ। ਯਹਾਂ ਪਰ ਗ਼ਾਟੋਂ ਤੋ ਪਾਸ ਹੋ ਜਾਤੀਂ ਹੈਂ ਲੇਕਿਨ ਤਨ ਲੋਗਾਂ ਪਰ ਜਿਨ ਕੇ ਲਿਏ ਰੁਪਯਾ provide ਕਿਆ ਜਾਤਾ ਹੈ ਕੁਝ ਖਰਚ ਨਹੀਂ ਕਿਆ ਜਾਤਾ। ਇਸ ਕਾ ਨਤੀਜਾ ਯਹ ਹੋਤਾ ਹੈ ਕਿ ਵਹ ਗ਼ਾਟ lapse ਹੋ ਜਾਤੀਂ ਹੈ। ਯਹੀਂ ਹਾਲ ਇਸ grant ਕੇ ਸਾਥ ਹੁਆ। ਮੈਂ ਸਮਝਤਾ ਹੂੰ ਕਿ ਇਸ ਕਾਮ ਮੇਂ ਜੋ delay ਹੁਈ ਹੈ ਤਸ ਕੀ

[श्री प्रबोध चन्द्र]

जिम्मेदारी वहाँ के D.C. पर है। मैं सरकार से अर्ज करूँगा कि उन से इस lapse की वजुहात पूछी जाए और उन्हें warning दी जाए कि क्यों उन्होंने यह काम वक्त पर नहीं किया जिस की वजह से गवर्नमैण्ट को अपना वायदा पूरा न करने की शरमिन्दगी उठानी पड़ी।

जनाब, मैं वहाँ अपने एक दोस्त से मिला। उन्होंने भी यह बताया कि गो गवर्नमैण्ट ने यह वायदा किया था कि अगली बरसात के पहले ऐसा इन्तजाम किया जायगा कि धुस्सी वाले इलाके के लोगों को कोई तकलीफ न होगी। लेकिन उन्होंने एक शेअर में बताया कि जिन लोगों ने अपनी हिम्मत से तूफान की ज़द से बचने का इन्तजाम कर लिया वह तो निकल गये लेकिन जो मल्लाहों की हिमायत के भरोसे पर रहे वह डूब गये। इस तरह जो लोग सरकारी इमदाद के भरोसे वहाँ रह गये उन का जान, माल और अनाज का फिर नुकसान हो गया। बहर हाल, स्पीकर साहिब, मैं आप से अर्ज करूँगा कि जहाँ तक demands का ताल्लुक है बेशक यह जितनी मांगें लेकर हाऊस के सामने आयें लेकिन उन को implement करने में जिन अफसरों ने या D.C. ने कोताही की है उन्हें ज़रूर सज़ा मिलनी चाहिये। एक की बजाये दस demands लाएं, हम मंज़ूर करने के लिये तैयार हैं लेकिन आप के ज़रिये मैं पूछना चाहता हूँ कि वह कौन सी वजुहात थीं कि जो 50 एकड़ जमीन acquire करनी थी वह acquire न की जा सकी ?

अध्यक्ष महोदय : मेरा ख्याल है कि प्रोफ़ेसर मोता सिंह जी का जनरल बजट पर ही बहस करने का विचार है। ((I think Professor Mota Singh has a mind to discuss the General Budget.))

महोदय चैठ मिथ्य पुड : भलूम हुंदा हे बि उमीं नेउमीं हे गये हे।

प्रोफ़ेसर मोता सिंह आनन्दपुरी (आदमपुर) : मुझे स्पीकर साहिब ने रोक दिया है, इस लिये मैं आज महदूद सी बहस करूँगा। स्पीकर साहिब, गो सवाल तो बजट का है लेकिन इस वक्त जो demand नम्बर 1 है इस चीज़ पर बहस की ज़रूरत है। मैं कहूँगा कि जो Officers' community है वह delinquent है। उन पर मैं delinquency का चार्ज लगाता हूँ क्योंकि उन के ही इस पैराग्राफ से साबित होता है कि पाँच लाख रुपया गवर्नमैण्ट ने flood sufferers के लिये reserve किया, जिन के देहात floods के नीचे आ जाते हैं उन को बचाने के लिये यह रुपया मखसूस किया गया। इस पाँच लाख में से पचास हजार रुपया गुरदासपुर के D.C. साहिब को भेजा गया, लेकिन D.C. साहिब ने वह लेकर भी कोई काम नहीं किया। मैं समझता हूँ कि इस में D.C. का ही कसूर है, गवर्नमैण्ट का नहीं। अब उन्होंने एक लाख 22 हजार रुपया और मांगा है। मांग तो अब भी लिया है लेकिन आपो जो खर्च करने को दिया था वह खर्च ही नहीं किया।

इस के साथ ही दूसरे D.C., Jullundur के हैं। 22 हजार का मुतालबा उन्होंने किया है। लेकिन जहाँ तक जालन्धर का सवाल है मुझे पता है कि अभी तक वहाँ पर कुछ नहीं हुआ। 22 हजार में से कोई रुपया खर्च नहीं किया गया। अगर किया गया होता तो Public Relations Committee में इस का जिक्र आया होता। मैं उस कमेटी का मੈम्बर

हैं। अभी तक इस के मुतअस्लिक कोई जिक्र नहीं आया कि इस को किस तरह expend करना है या किया गया है। यही हाल गुरदासपुर का है। इस तरफ तबज्जुह देने की जरूरत है।

एक बात, स्पीकर साहिब, और कहना चाहता हूं। मेरे एक सार्थी ने कहा कि पहले वजीर साहिब वहां गये, जलसा किया, ovation हुई। लेकिन वह वजीर साहिबान अब यहां नहीं हैं, जिन वजीरों का उन्होंने जिक्र किया है। उन के साथ तो वह खुद Chief Parliamentary Secretary लगे हुए थे।

Shri Prabodh Chandra : Government is a continuous body.

प्रोफेसर मोता सिंह आनन्दपुरी : ठीक है, मिनिस्टरी की जिम्मेदारी तो transfer हो गई लेकिन यह कहां का तरीका है कि कसूर वह करें और सजा यह भुगतें? लेकिन फिर भी जरूरत इस बात की है कि अभी भी वक्त है कि हम छोटी छोटी बातों को छोटा ही न समझें। यह जिन्दगी का सवाल है। लोगों की जिन्दगी से हमें खेलना नहीं चाहिये। पांच लाख की इतनी बड़ी रकम थी लेकिन खर्च करने की कोई स्कीम न बनाई गई। यह काबले एतराज बात है।

स्पीकर साहिब, पिछले वजीर साहिब ने बताया था—चौधरी लहरी सिंह जी ने—कि शाम चौरासी के करीब इलाके को तूफान से बचाने के लिये एक करोड़ रुपया खर्च किया जायेगा। लेकिन आज तक एक पैसा भी खर्च नहीं किया गया। वह एक तसवीर बना रहे हैं जो अभी पूरी नहीं हुई। वह कभी टांग की बनती है या कभी बाजू की बनती है। अभी तक इस किस्म की बातें ही हो रही हैं।

फिर, स्पीकर साहिब, अब जो वहां floods आ रहे हैं, अगर आप वहां जाकर देखें तो आप को मालूम होगा कि मीलों दूर फसलों में पानी भर गया है और तबाही हो रही है और यह सिर्फ इस लिये हो रही है कि हमारी गवर्नमेंट इन कामों को expedite नहीं करती। मैं जोरदार इलाफाज में अर्ज करूंगा कि लोगों की हालत काबले रहम है और अफसर उन की परवाह नहीं कर रहे क्योंकि अगर अफसरान पूरी परवाह के साथ काम करें तो उन लोगों की यह हालत न हो। जब स्पीकर साहिब ने यह कह दिया है कि मैं general तकरीर करूंगा इस लिये मैं और तकरीर नहीं करता; यहां तक ही इसे सहदूद करूंगा और कहूंगा कि इस काम को जल्दी और expeditiously किया जाये और जल्दी ही उन देहातों की हालत को देखा जाये जिन के लिये यह रुपया रखा गया था।

सरदार सरूप सिंह (अंमृतसर शहिर पुरबी) : सपीकर साहिब, में आपटे मेਹਤगम ਦੇਸਤ ਸ੍ਰੀ ਪਰਬੋਧ ਚੰਦਰ ਦੀ ਉਸ ਤਕਰੀਰ ਨੂੰ ਇਨ੍ਹਾਂ floods ਦੇ ਸਿਲਸਿਲੇ ਵਿਚ ਜਿਹੜੀ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਪਿਛਲੇ ਸਾਲ ਕੀਤੀ ਸੀ ਸੁਣਿਆ ਸੀ ਅਤੇ ਹੁਣ ਜਿਹੜੀ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਇਸੇ ਹੀ ਸਿਲਸਿਲੇ ਵਿਚ ਕੀਤੀ ਹੈ ਇਸ ਨੂੰ ਵੀ ਸੁਣਿਆ ਹੈ ਅਤੇ ਮੈਂ ਸਮਝਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਸੀਟ ਦੀ ਤਬਦੀਲੀ ਨਾਲ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਤਕਰੀਰ ਵੀ ਤਬਦੀਲ ਹੋ ਗਈ ਹੈ (laughter)। ਮਾਲੂਮ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਸਾਹਮਣੇ ਦੀਆਂ ਸੀਟਾਂ ਤੇ ਬੈਠ ਕੇ ਕੋਈ ਸਹੀ ਗੱਲ ਨਹੀਂ ਹੋ ਸਕਦੀ। ਇਸ ਵਾਸਤੇ ਪਿਛਲੇ ਸਾਲ ਜਦੋਂ ਮਿਸਟਰ ਪਰਬੋਧ ਚੰਦਰ ਨੇ ਸਾਨੂੰ ਆਪਣੀ ਤਕਰੀਰ ਵਿਚ

[ਸਰਦਾਰ ਸਰੂਪ ਸਿੰਘ]

ਇਹ ਦਸਿਆ ਸੀ ਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਕਿਸਤੀਆਂ ਵਿਚ ਦੁੱਧ ਦੇ ਡੱਬੇ ਰੱਖ ਕੇ ਲੋਕਾਂ ਵਿਚ ਜਾ ਜਾ ਕੇ ਵੰਡੇ ਹਨ ਤਾਂ ਉਸ ਤੋਂ ਇਹ ਮਾਲੂਮ ਹੋਇਆ ਸੀ ਕਿ ਹਕੂਮਤ ਬੜੀ ਚੰਗੀ ਹੈ ਅਤੇ ਲੋਕਾਂ ਲਈ ਕੰਮ ਕਰ ਰਹੀ ਹੈ। ਪਰ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਹੁਣ ਦੀ ਤਕਰੀਰ ਨਾਲ ਹਕੂਮਤ ਦਾ ਪੋਲ ਖੁਲ੍ਹ ਗਿਆ ਹੈ ਅਤੇ ਹੁਣ ਜਿਹੜੀਆਂ Supplementary Demands ਇਸ ਵੇਲੇ ਸਦਨ ਦੇ ਸਾਹਮਣੇ ਹਨ ਇਨ੍ਹਾਂ ਤੋਂ ਵੀ ਇਹੋ ਹੀ information ਮਿਲਦੀ ਹੈ ਅਤੇ ਮੈਂ ਸਮਝਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਇਹ demand ਹਕੂਮਤ ਨੇ ਹਾਊਸ ਦੇ ਸਾਹਮਣੇ ਲਿਆ ਕੇ ਆਪਣੇ ਆਪ ਨੂੰ censure ਕੀਤਾ ਹੈ ਅਤੇ ਇਸ ਤੋਂ ਵੱਡਾ ਲਾਪਰਵਾਹੀ ਦਾ charge ਹਕੂਮਤ ਦੇ ਖਿਲਾਫ ਹੋਰ ਕੋਈ ਨਹੀਂ ਲਗਾਇਆ ਜਾ ਸਕਦਾ।

ਸਪੀਕਰ ਸਾਹਿਬ, ਗਲਤੀਆਂ ਹੋ ਸਕਦੀਆਂ ਹਨ ਭਾਵੇਂ ਕੋਈ ਵੀ ਕੰਮ ਹੋਵੇ। Floods ਦੇ ਸਿਲਸਿਲੇ ਵਿਚ ਵੀ ਇਹ ਕਿਹਾ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ ਕਿ ਉਹ ਸੰਭਾਲੇ ਨਹੀਂ ਜਾ ਸਕਦੇ ਜਦੋਂ ਤੱਕ ਇਸ ਗੱਲ ਦਾ ਪਤਾ ਨਾ ਹੋਵੇ ਕਿ ਪਾਣੀ ਨੇ ਕਿੱਥੇ ਕਿੱਥੇ ਢਾਹ ਮਾਰਨੀ ਹੈ। ਪਰ ਜਦੋਂ ਇਕ ਸਾਲ ਇਹ ਢੀਝਾਂ ਵੇਖ ਲਈਆਂ ਗਈਆਂ ਹੋਣ ਤਾਂ ਅਗਲੇ ਸਾਲ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਨਾਂ ਰੋਕ ਸਕਣ ਲਈ ਹਕੂਮਤ ਕੋਲ ਕੋਈ excuse ਨਹੀਂ ਰਹਿ ਜਾਂਦਾ। ਮੈਂ ਸਮਝਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਹਕੂਮਤ ਲੋਕਾਂ ਦੀ ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਨਾਲ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਮਕਾਨਾਂ ਨਾਲ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਮਾਲ ਡੰਗਰ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਸਾੜੇ ਸਾਮਾਨ ਨਾਲ ਵੱਡੀ ਲਾਪਰਵਾਹੀ ਕਰ ਰਹੀ ਹੈ। ਇਕ ਸਾਲ ਦੇ ਮਾੜੇ ਤਜਰਬੇ ਮਗਰੋਂ ਵੀ ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੀ ਲਾਪਰਵਾਹੀ ਕਰਨੀ ਠੀਕ ਨਹੀਂ ਅਤੇ ਜੇ ਕਰ ਹਕੂਮਤ ਫੇਰ ਵੀ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਚਲੇ ਗੀ ਤਾਂ ਇਸ ਦੀ ਇਹ ਗਲਤੀ ਨਾਕਾਬਲੇਮਾਣੀ ਹੋਵੇਗੀ।

ਸੈਲਬੀ ਅਬਦੁਲ ਗਨੀ ਡਾਰ (ਨੂਹ) : ਸਪੀਕਰ ਸਾਹਿਬ, ਮੈਂ ਆਪ ਕੇ ਦੁਆਰਾ ਅਪਨੀ ਸਰਕਾਰ ਸੇ ਧਹ ਅਜ਼ਾ ਕਰਨੀ ਚਾਹੁਤਾ ਹੂੰ ਕਿ ਆਖਿਰ ਕੋਈ ਵਜਹ ਹੈ ਜੋ ਆਧੇ ਦਿਨ ਰਕਮੋਂ ਇਸ ਤਰਹ lapse ਹੋ ਜਾਤੀ ਹੈ। ਕਹੀਂ ਨ ਕਹੀਂ ਗਵਰਨਮੈਂਟ ਕੇ ਕਾਮ ਕਰਨੇ ਕੇ ਤਰੀਕੇ ਮੇਂ ਕੋਈ ਦਿਕਕਤ ਯਕੂਰ ਆਤੀ ਹੈ। ਇਸ ਲਿਯੇ ਇਸ procedure ਕੋ ਯਕੂਰ simplify ਕਰਨਾ ਚਾਹਿਯੇ ਜਿਸ ਸੇ ਗਵਰਨਮੈਂਟ ਕਾ ਜੋ ਮਨਸ਼ਾ ਹੋ ਐਰ ਜਬ ਕਿਸੀ ਕਾਮ ਕੋ ਕਰਨੇ ਕੀ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਮੀ ਹੋਤੀ ਤਸ ਕੋ ਅਮਲੀ ਜਾਮਾ ਪਹੁੰਚਾਯਾ ਜਾ ਸਕੇ। ਅਕਸਰਾਨ ਚਾਹੇ Deputy Commissioners ਹੋਂ ਚਾਹੇ engineers ਹੋਂ ਤਨ੍ਹੇਂ ਕਾਮ ਕਰਨੇ ਮੇਂ ਆਸਾਨੀ ਹੋ। ਮੈਂ ਦੇਖਤਾ ਹੂੰ ਕਿ ਧਹ procedure ਏਸਾ ਹੈ ਕਿ ਏਕ ਹੀ ਰਕਮ ਜੋ ਮੰਜੂਰ ਹੋਤੀ ਹੈ ਵਹ ਏਕ ਨਹੀਂ ਕਈ ਤਰਹ ਕੇ ਸਹਕਮੋਂ ਮੇਂ ਸੇ ਹੋ ਕਰ ਗੁਜਰਤੀ ਹੈ ਐਰ ਮੁਕਤਲਿਕ ਸਹਕਮੋਂ ਮੇਂ ਸੇ ਹੋ ਕਰ ਨਿਕਲਤੀ ਹੈ ਐਰ ਧਹੀ ਵਜਹ ਹੈ ਕਿ ਧੁਸਸੀ ਬਾਂਧ ਲੋਗੋਂ ਕੋ ਤੰਗ ਕਰ ਰਹਾ ਹੈ ਹਾਲਾਂਕਿ ਤਸ ਕੇ ਲਿਯੇ ਰੁਪਯਾ ਮੰਜੂਰ ਹੋ ਚੁਕਾ ਹੁਆ ਹੈ। ਧਹ ਤੋ ਮੈਂ ਮਾਨਤਾ ਨਹੀਂ ਕਿ Deputy Commissioner ਕਾ ਦਿਮਾਗ ਖਰਾਬ ਹੁਆ ਹੁਆ ਥਾ ਕਿ ਜਬ ਤਸ ਬਾਨ੍ਧ ਕੇ ਲਿਯੇ ਰੁਪਯਾ ਮੰਜੂਰ ਹੁਆ ਹੁਆ ਹੋ ਐਰ ਵਹ ਤਸ ਪਰ ਖਰਚ ਨ ਕਰੇ ਐਰ ਖਾਸ ਕਰ ਤਸ ਵਕਤ ਜਬ ਗਵਰਨਮੈਂਟ ਕਾ ਮਨਸ਼ਾ ਮੀ ਧਹ ਕਾਮ ਕਰਨੇ ਕਾ ਥਾ। ਕੋਈ ਨ ਕੋਈ ਦਿਕਕਤ ਯਕੂਰ ਹੈ। ਇਸ ਲਿਯੇ ਮੈਂ ਅਪਨੀ ਮਿਨਿਸਟਰੀ ਪਰ ਜ਼ੋਰ ਦੇਤਾ ਹੂੰ ਕਿ ਵਹ ਕੋਈ ਨ ਕੋਈ ਰਾਸਤਾ ਨਿਕਾਲੇ ਤਾਕਿ ਇਸ procedure ਕੋ ਬਦਲਾ ਜਾਏ ਐਰ ਧਹ ਅਚੱਝੀ ਸ਼ਕਲ ਅਖ਼ਤਿਆਰ ਕਰੇ। ਏਸੇ ਅਹਮ ਕਾਮ ਕੇ ਲਿਯੇ ਆਪ ਕੋ ਐਰ ਆਪ ਕੇ ਦੁਆਰਾ ਮਿਨਿਸਟਰੀ ਕੋ ਹਾਯਸ ਨੇ ਅਪੀਲ ਕੀ ਹੈ ਐਰ ਕਹਾ ਹੈ ਕਿ ਗੁਰਦਾਸਪੁਰ ਐਰ ਅਮ੍ਰਿਤਸਰ ਮੇਂ ਵਾਕਈ ਕਥਾਮਤ ਸੀ ਆਈ

हुई है। इस लिये मैं गवर्नमेंट की तवज्जुह इस तरफ दिलाना चाहता हूँ और यह अर्ज करता हूँ कि गवर्नमेंट की शान इस बात में है कि जो रकम वह किसी खास काम के लिये मखसूस करे उसे खर्च किया जाये और सही काम के लिये खर्च किया जाये। मैं उम्मीद करता हूँ कि गवर्नमेंट इस तरफ तवज्जुह देगी।

श्री मोहन लाल दत्त (आनन्दपुर) : स्पीकर साहिब, flood relief के सिलसिले में जितनी लापरवाही ज़िला होशियारपुर में बरती गई है उतनी शायद ही किसी और जगह बरती गई हो। मैं मंत्रिमण्डल से निवेदन करूंगा कि वह आंकड़े देखें कि flood relief के बारे में ज़िला होशियारपुर में कितनी रकम खर्च की गई है। होशियारपुर की तहसील दसूहा के लिये तो फिर भी कुछ खर्च किया गया है लेकिन तहसील ऊना, जो floods का घर है क्योंकि उस में अकेली सतलुज नदी ही नहीं है बल्कि सुवां नदी भी है जिस ने पिछले साल.....

अध्यक्ष महोदय : इस demand में तो सिर्फ गुरदासपुर के ज़िले का ज़िक्र चल रहा है। आप ने होशियारपुर के बारे में कहना शुरू कर दिया है। [This demand relates to Gurdaspur District only but the hon. Member has begun to speak on the Hoshiarpur District.]

श्री मोहन लाल दत्त : स्पीकर साहिब, बाकी ज़िलों का ज़िक्र भी इस में है। मैं यह निवेदन करना चाहता हूँ कि इस में खास तौर पर होशियारपुर ज़िले का ज़िक्र क्यों नहीं आया। वहां पर तो इतनी तबाही आई कि वह किसी और जगह से कम नहीं लेकिन वहां relief बहुत कम दिया गया था। अब भी वहां कई मकानों के नामोनिशान नज़र नहीं आते जो उन दिनों बारिशों की वजह से गिर गये थे। मुझे अफसोस है कि.....

अध्यक्ष महोदय : आपको शायद शिकायत इस बात के लिये है कि Deputy Commissioner, Hoshiarpur ने खर्च न किया गया grant का रुपया वापस क्यों नहीं किया। [Perhaps the complaint of the hon. Member is as to why the Deputy Commissioner, Hoshiarpur, did not surrender the unspent grant.]

श्री मोहन लाल दत्त : उस ने भी वापस कर दिया है।

अध्यक्ष महोदय : आप कैसे कह सकते हैं कि उस ने भी वह grant वापस कर दी है ? [How can you say that he has also surrendered that grant ?]

श्री मोहन लाल दत्त : स्पीकर साहिब, आप अगर ज़रा देखें कि किस तरह से वहां सुवां नदी और सतलुज नदी की वजह से दो थानों में बड़ी तबाही आई।

Minister for Finance : Sir, that is out of Order. This is only for a specified purpose.

Shri Prabodh Chandra : On a point of order, Sir. Can the Finance Minister guide the Chair ?

Mr. Speaker : But he can point out to the Chair that such and such thing is not relevant to the subject under discussion. You yourself have been raising such points of Order.

Shri Prabodh Chandra : Sir, I protest against your remarks.

Mr. Speaker : You have been raising such points of Order.

Shri Prabodh Chandra : Sir, I have a right to raise points of Order. My point of Order is that it is not for the Finance Minister to guide the Chair.

Mr. Speaker : As I have already said, he can point out to the Chair that irrelevant points are being raised or discussed.

श्री मोहन लाल दत्त : मैं तो गवर्नमेंट की तबज़ुह इतनी ही चीज़ की तरफ़ दिलाना चाहता हूँ कि उस इलाक़े की तरफ़ भी कुछ ध्यान दिया जाये।

अध्यक्ष महोदय : अगर आप पढ़े लिखे न होते तब तो आप का यह कहना समझ में आ सकता था। आप यह तो देखें कि इसमें कहीं होशियारपुर ज़िले के बारे में कोई लफ़्ज़ भी दिया गया है। [If the hon. Member had been an uneducated person then one could understand his remarks. He should see whether even a remote reference has been made to the Hoshiarpur District in the demand.]

श्री मोहन लाल दत्त : इसमें लिखा है कि बाकी के डिप्टी कमिश्नरों का जवाब await किया जा रहा है। मैं तो यह कहना चाहता हूँ कि उस इलाक़े की तरफ़ भी ध्यान दिया जाये।

ਮਾਲ, ਵਿਦਿਆ ਅਤੇ ਮੁੜ ਵਸਾਊ ਮੰਤ੍ਰੀ (ਸਰਦਾਰ ਗੁਰਬਚਨ ਸਿੰਘ ਬਾਜਵਾ) : ਸਪੀਕਰ ਸਾਹਿਬ, ਇਹ ਜੋ demand ਹੈ ਇਹ ਇਕ specific purpose ਲਈ ਹੈ। ਪਿਛਲੇ ਸਾਲ ਅਕਤੂਬਰ ਦੇ ਮਹੀਨੇ ਵਿਚ ਸੈਲਾਬ ਆਏ। ਇਸ ਸਬੰਧ ਵਿਚ ਜਿੰਨਾ ਰੁਪਿਆ ਖਰਚ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਉਹ ਸਾਰਾ ਸਭ ਦੇ ਸਾਹਮਣੇ ਹੈ। ਇਕ ਹੋਰ ਤਜਵੀਜ਼ ਸੀ ਕਿ ਹੋ ਸਕੇ ਤਾਂ ਅਜਿਹੇ ਪਿੰਡ ਜਿਹੜੇ ਨੀਵੀਂ ਥਾਂ ਤੇ ਹਨ ਅਤੇ ਜੋ ਸੈਲਾਬ ਦੀ ਜ਼ਦ ਵਿਚ ਆ ਸਕਦੇ ਹਨ ਉਨ੍ਹਾਂ ਲਈ ਕੋਈ ਉੱਚੀ ਜਗਾਹ ਤਜਵੀਜ਼ ਕੀਤੀ ਜਾਵੇ ਜਿੱਥੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਪਿੰਡਾਂ ਨੂੰ transfer ਕੀਤਾ ਜਾ ਸਕੇ। ਇਸ ਲਈ ਰੁਪਿਆ ਰੱਖਿਆ ਗਿਆ ਸੀ ਮਗਰ ਇਹ ਚੀਜ਼ ਅਜਿਹੀ ਨਹੀਂ ਸੀ ਜਿਹੜੀ ਕਿ ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ ਦੇ ਬਾਜ਼ਾਰ ਵਿਚ ਮੁੱਲ ਲੈਣੀ ਸੀ। ਪਹਿਲਾਂ ਮੁਨਾਸਬ ਥਾਂ ਲੱਭਣੀ ਸੀ ਤੇ ਉਸ ਬਾਰੇ ਫੈਸਲਾ ਕਰਨਾ ਸੀ ਕਿ ਉਥੇ ਪਿੰਡ ਆ ਸਕੇਗਾ ਕਿ ਨਹੀਂ। ਇਹ ਜ਼ਮੀਨ ਗਵਰਨਮੈਂਟ ਦੀ ਨਹੀਂ ਸੀ, ਲੋਕਾਂ ਦੀ ਸੀ। ਕੀਮਤ ਦਾ ਹਿਸਾਬ ਲਗਾਉਣਾ ਸੀ। ਹੋਰ ਕਈ ਗੱਲਾਂ ਦਾ ਪਤਾ ਕਰਨਾ ਸੀ। ਸਾਡੇ ਪਾਸ ਕੋਈ ਵੱਡੀਆਂ ਵੱਡੀਆਂ ਮਸ਼ੀਨਾਂ ਨਹੀਂ ਸਨ ਕਿ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨਾਲ ਪਿੰਡਾਂ ਨੂੰ ਇਕ ਥਾਂ ਤੋਂ ਚੁੱਕ ਕੇ ਦੂਸਰੇ ਥਾਂ ਲੈ ਜਾਇਆ ਜਾਂਦਾ। ਜ਼ਮੀਨ ਤਜਵੀਜ਼ ਕਰਨੀ ਸੀ, acquire ਕਰਨੀ ਸੀ, ਇਹ ਨਹੀਂ ਸੀ ਹੋ ਸਕਦਾ ਜਿਹੜੀ ਜੀ ਕਰੇ ਜ਼ਮੀਨ ਸੰਭਾਲ ਲਈਏ। ਜ਼ਮੀਨ ਵਾਲਿਆਂ ਨੂੰ ਪੈਸੇ ਦੇਣੇ ਸਨ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਇਤਰਾਜ਼ ਸੁਣਨੇ ਸਨ। ਸਾਰਾ procedure ਪੂਰਾ ਕਰਕੇ ਹੀ ਜ਼ਮੀਨ ਲੈ ਸਕਦੇ ਸਾਂ। ਇਸ ਸਾਰੀ ਚੀਜ਼ ਵਿਚ ਲਾਜ਼ਮੀ ਤੌਰ ਤੇ ਵਕਤ ਲੱਗਣਾ ਸੀ। ਫਿਰ ਵਕਤ ਵੀ ਕੋਈ ਇੰਨਾ ਜ਼ਿਆਦਾ ਨਹੀਂ ਲੱਗਾ। ਇਹ ਨਹੀਂ ਸੀ ਹੋ ਸਕਦਾ ਕਿ ਸਰਦਾਰ ਸਾਹਿਬ ਨੂੰ ਕਹਿ ਦਿੰਦੇ ਕਿ ਜਿਥੇ ਜੀ ਕਰੋ... (ਸ਼੍ਰੀ ਵਧਾਵਾ ਰਾਮ : ਦੇ ਹੜ੍ਹ ਲੰਘ ਗਏ) ਕਿੰਨਾਂ ਕੁ ਵਕਤ ਲੱਗਾ ਇਹ ਆਪ ਨੂੰ ਵੀ ਪਤਾ ਹੈ ਅਤੇ ਕਿੰਨਾ ਕੁ ਮਕਾਨ ਬਣਾਉਣ ਵਿਚ ਲਗਦਾ ਹੈ। (interruption) ਕਿੰਨੇ ਮਕਾਨ ਲੋਕਾਂ ਨੇ ਬਣਾ ਲਏ ਅਤੇ ਕਿੰਨੇ ਆਪ ਨੇ ਬਣਾਏ ਇਹ ਆਪ ਨੂੰ ਵੀ ਪਤਾ ਹੈ। ਪਹਿਲਾਂ ਤਾਂ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਪਿੰਡਾਂ ਨੂੰ ਇਕ ਥਾਂ ਤੋਂ ਦੂਜੇ ਥਾਂ ਹਟਾਉਣਾ ਸੀ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਫੈਸਲਾ ਕਰਨਾ ਸੀ, ਜ਼ਮੀਨ ਤਜਵੀਜ਼

ਕਰਨੀ ਸੀ, acquire ਕਰਨੀ ਸੀ, ਲੋਕਾਂ ਦੀਆਂ ਮੁਨਾਸਬ ਮੰਗਾਂ ਅਤੇ ਜ਼ਮੀਨ ਵਾਲਿਆਂ ਦੇ ਇੰਤਰਾਜ਼ਾਤ ਸੁਨਣੇ ਸਨ ਕਿ ਕਿਉਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀਆਂ ਜ਼ਮੀਨਾਂ acquire ਕੀਤੀਆਂ ਜਾਣ ਜਾਂ ਕਿਉਂ ਨਾ ਕੀਤੀਆਂ ਜਾਣ। ਇਸ ਲਈ ਵਕਤ ਲੱਗਣਾ ਹੀ ਸੀ। ਫਿਰ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਹਟਾਉਣਾ ਹੈ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨਾਲ ਜ਼ਬਰਦਸਤੀ ਨਹੀਂ ਸੀ ਕੀਤੀ ਜਾ ਸਕਦੀ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚੋਂ ਵੀ ਬਹੁਤ ਸਾਰੇ ਤਿਆਰ ਨਹੀਂ ਸਨ। ਗੌਰਮੈਂਟ ਵੱਲੋਂ ਜ਼ਬਰਦਸਤੀ ਦਾ ਸਵਾਲ ਨਹੀਂ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਸਹੂਲਤ ਦੇਣੀ ਸੀ, ਨੀਵੀਂ ਥਾਂ ਤੋਂ ਉੱਚੀ ਥਾਂ ਲੈ ਜਾਣਾ ਸੀ, ਜ਼ਮੀਨ ਦੀ choice ਦੇਣੀ ਸੀ ਤਾਂ ਜੋ ਉਹ ਆਪਣੀਆਂ ਸਾਰੀਆਂ ਚੀਜ਼ਾਂ ਉਥੇ ਲੈ ਜਾ ਸਕਣ ਅਤੇ ਇਸ ਲਈ ਰੁਪਿਆ ਕਰਜ਼ ਵੀ ਦੇਣਾ ਸੀ। ਦਿੱਤਾ ਵੀ ਹੈ ਅਤੇ ਹੋਰ ਵੀ ਜ਼ਰੂਰਤ ਹੈ, ਪਰ ਪਹਿਲਾਂ ਇਸ ਲਈ provision ਹੋਵੇਗਾ ਤਾਂ ਹੀ Deputy Commissioner ਨੂੰ ਦੇ ਸਕਾਂਗੇ। 1,50,000 ਰੁਪਏ ਦਾ provision ਰੱਖਿਆ ਗਿਆ ਮਗਰ ਉਹ ਸਾਰਾ procedure ਪੂਰਾ ਨਾ ਹੋ ਸਕਿਆ। ਹੁਣ ਫੈਸਲਾ ਹੋ ਗਿਆ ਹੈ ਕਿ ਕਿਥੇ ਕਿਥੇ ਬਸਾਉਣਾ ਹੈ ਅਤੇ ਇਸ ਲਈ ਇਹ demand ਰੱਖੀ ਹੈ, ਕੋਈ ਅਜਿਹੀ ਚੀਜ਼ . . . . (ਸਰਦਾਰ ਸਰੂਪ ਸਿੰਘ : ਕੰਮ ਤਾਂ ਸ਼ੁਰੂ ਨਹੀਂ ਹੋਇਆ।) ਨਹੀਂ ਇਹ ਗੱਲ ਨਹੀਂ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਫੈਸਲਾ ਕਰ ਲਿਆ ਹੈ ਅਤੇ ਉਸ ਲਈ ਆਖਿਆ ਹੈ ਕਿ ਇਤਨਾ ਰੁਪਿਆ ਦਿਉ, ਉਸ ਲਈ ਇਹ ਇੰਤਜ਼ਾਮ ਕੀਤਾ ਹੈ। ਇਸ specific purpose ਲਈ ਇਹ ਮੰਗ ਹੈ।

ਵਿਜੇ ਸੰਤੀ (ਸ਼੍ਰੀ ਸੋਹਨ ਲਾਲ) : ਸਪੀਕਰ ਸਾਹਿਬ, ਮੇਰੇ ਸੋਹਣਰਿਸ colleague ਕੇ ਬੋਲਨੇ ਕੇ ਬਾਦ ਮੇਰੇ ਲਿਖੇ ਗੁੰਝਾਥਾ ਨਹੀਂ ਹੈ ਕਿ ਮੈਂ ਕੁਝ ਕਹੂੰ। ਜਿਥੇ ਤਕ ਇਸ demand ਦਾ ਤਾਲਲੁਕ ਹੈ ਧਰ੍ਵਾਣਾ ਬੜੇ ਭਾਰੀ ਕਾਮ ਕੇ ਲਿਖੇ ਹੈ ਜਿਸ ਪਰ ਕੋਈ hon. Member ਏਤਰਾਜ਼ ਨਹੀਂ ਕਰ ਸਕਦਾ। ਏਕ ਏਤਰਾਜ਼ ਧਰ੍ਵਾਣਾ ਗਯਾ ਕਿ ਕੁਝ delay ਹੁੰਦੀ ਐਰਿਸ ਉਸ ਕੀ ਵਜ੍ਹਾ ਸੇ ਰਕਮ lapse ਹੁੰਦੀ। ਮੁਝੇ ਖੁਸ਼ੀ ਹੈ ਕਿ ਜਿਸ ਜ਼ਿਲੇ ਐਰਿਸ constituency ਸੇ ਇਸ ਚੀਜ਼ ਦਾ ਤਾਲਲੁਕ ਹੈ ਵਹਾਂ ਕੇ hon. Member ਨੇ ਅਪਨੇ ਖ਼ਿਆਲਾਤ ਦਾ ਇਜ਼ਹਾਰ ਕੀਯਾ। ਇਸ ਬਾਤ ਸੇ ਮੁਝੇ ਬਹੁਤ ਨਹੀਂ ਐਰਿਸ ਸ਼ਾਧਦ ਕਿਸੀ ਕੀ ਭੀ ਨਹੀਂ ਕਿ ਉਨ੍ਹੋਨੇ ਵਹਾਂ ਪਰ ਜ਼ਿੰਦਾਬਾਦ ਹਾਸਿਲ ਕੀਯਾ ਯਾ ਸੁਰਦਾਬਾਦ। ਧਰ੍ਵਾਣਾ ਉਸ ਕੀ ਅਪਨੀ ਬਾਤ ਹੈ। ਜਿਥੇ ਤਕ ਗਵਰਨਮੈਂਟ ਦਾ ਤਾਲਲੁਕ ਹੈ, ਉਨ੍ਹੋਨੇ 50,000 ਰੁਪਏ ਕੀ ਰਕਮ ਡਿਪਟੀ ਕਮਿਸ਼ਨਰ ਗੁਰਦਾਸਪੁਰ ਕੀ disposal ਪਰ ਰਖੀ ਥੀ ਐਰਿਸ 50 villages ਕੇ ਲਿਖੇ। ਮੁਝੇ ਖੁਸ਼ੀ ਹੁੰਦੀ ਐਗਰਿਸ ਵਹਾਨੇ hon. Member ਜੋ ਇਸ constituency ਕੀ represent ਕਰਦੇ ਹੈਂ ਹਮੇਂ positive information ਦੇਂਦੇ ਕਿ ਜਿਨ 50 ਗਾਂਵਾਂ ਕੇ ਲਿਖੇ ਧਰ੍ਵਾਣਾ provision ਰਖਾ ਗਯਾ ਹੈ ਉਸ ਮੇਂ ਸੇ ਇਤਨਾਂ ਕੀ shift over ਕਰਨਾ ਜ਼ਰੂਰੀ ਹੈ, ਉਸ ਮੇਂ ਸੇ ਇਤਨਾਂ ਮੇਂ acquisition proceedings ਜਾਰੀ ਹੁੰਦੇ ਹੈ ਐਰਿਸ ਐਗਰਿਸ ਕਹੀਂ ਕਿਸੀ ਵਜ੍ਹਾ ਸੇ ਦੇਰ ਹੋ ਰਹੀ ਹੈ ਤੋ ਕਿਸ ਵਜ੍ਹਾ ਸੇ, ਐਰਿਸ ਕੋਈ ਕੋਟਾਹੀ ਹੁੰਦੀ ਹੈ D.C. ਸੇ ਯਾ ਕਿਸੀ ਐਰਿਸ ਸੇ ਤੋ ਵਹਾਨੇ ਹਮੇਂ ਬਤਾਏ, ਆਖਿਰਕਾਰ ਹਮੇਂ public men ਹੈ ਐਰਿਸ ਹਮਾਰੀ ਜ਼ਿੰਮੇਦਾਰੀ ਹੁੰਦੀ ਹੈ। ਵਹਾਨੇ ਜਾਨਦੇ ਹੈਂ— ਐਰਿਸ ਤਬਤੋ ਵਹਾਨੇ ਗਵਰਨਮੈਂਟ ਮੇਂ ਹਿਸੇਦਾਰ ਥੇ—ਕਿ 50,000 ਰੁਪਏ ਕੀ ਰਕਮ ਉਸ ਕੀ constituency ਕੇ ਲਿਖੇ ਖ਼ਾਮ ਰਖੀ ਗਈ। ਵਹਾਂ ਪਰ shift over ਹੋਨਾ ਥਾ ਤੋ ਧਰ੍ਵਾਣਾ ਏਕ public man ਕੀ ਜ਼ਿੰਮੇਦਾਰੀ ਹੁੰਦੀ ਹੈ ਕਿ ਅਪਨੀ constituency ਮੇਂ ਜਾਏ ਐਰਿਸ ਪਤਾ ਕਰੇ ਕਿ ਕਯਾ ਕਯਾ ਲੋਗੋ ਕੀ ਜ਼ਰੂਰਤ ਹੈ, ਕਯਾ ੨ ਦਿਕਤੋ ਹੈ, ਐਰਿਸ ਕਹਾਂ ੨ acquisition ਕੇ procedure ਮੇਂ delay ਹੋ ਰਹੀ ਹੈ। ਮਗਰ ਏਸੀ ਬਾਤ ਤੋ ਉਨ੍ਹੋਨੇ ਕੋਈ ਨਹੀਂ ਬਤਾਈ। ਠੀਕ

[वित्त मंत्री]

है, उन्हें शागद गलती लगी 13 महीने नहीं हुए, 11 ही हुए हैं। हो सकता है 11 महीने पहले उन्होंने वहां से ज़िन्दाबाद हासिल किया और 11 महीने बाद मुर्दाबाद हासिल किया। यह तो किसी और.....

Shri Prabodh Chandra : On a point of Order, Sir. Is he entitled to say all these irrelevant things ? Is he discussing me or the demand which is now before the House ? How does he know that I have gone to my constituency after eleven months ? He knows better how he has become a Minister. (*Interruptions*). He can discuss the demand. But he is discussing me. He is discussing a member of a constituency and not the demand which is now before the House.

वित्त मंत्री : मैं किसी person को discuss नहीं करता.....

अध्यक्ष महोदय : पंडित जी छोड़िये, इसे avoid ही करें। (Pandit ji, please leave this topic, better avoid it.)

वित्त मंत्री : मैं किसी person को discuss नहीं करता, observation को discuss कर रहा हूं। यह कोई इतनी बड़ी बात नहीं है। खैर, मैं इस के मुताल्लिक ज्यादा नहीं कहता ताकि उन्हें excitement न हो लेकिन यह कहना चाहता हूं कि अगर हमें positive information मिलती acquisition के मुताल्लिक कि मेरी constituency में, फलां गांव में acquisition में फलां रुकावट थी.....

श्री प्रबोध चंद्र : मैंने यह कहा कि धुस्सी और रावी के दरमियान जितने गांव थे उन को नहीं उठाया गया।

पंडित श्री राम शर्मा : On a point of Order, Sir. यह दोनों hon. Members एक ही वक्त में कैसे खड़े हुए हैं ?

वित्त मंत्री : दूसरे तो खाह मखाह खड़े हो जाते हैं। तो मैं अर्ज करता हूं कि जहां तक गवर्नमेंट का ताल्लुक है, गवर्नमेंट किसी अफसर की किसी गलती की कोताही को defend करने के लिये तैयार नहीं है। इस सूरत में जो amount D.C. Gurdaspur के disposal पर रखी गई उस में अगर उस की कोई कोताही है तो गवर्नमेंट उसे defend करने के लिये बिल्कुल तैयार नहीं। हमारी यह information है, जैसे कि मेरे colleague ने अभी बताया, कि जो acquisitions होती हैं, उन में वक्त लगता है। ऐसा नहीं हो सकता कि किसी की जमीन जबरदस्ती छीन ली जाए। आप जानते हैं कि उस के लिये procedure मुकर्रर है, objections होते हैं, लोगों को opportunity देनी पड़ती है। अगर इस के बगैर acquisition कर लें तो कहेंगे कि dictatorial powers इस्तेमाल हो रही हैं। जो acquisitions हुई हैं वह एक procedure के मुताबिक हुई हैं। लेकिन उसके बावजूद मैं अर्ज करूं कि हम देखेंगे कि जो acquisition proceedings हुई हैं, उन में कोई खास delay तो नहीं हुई ; अगर हुई है तो avoid करने की कोशिश की जाएगी। इस लिये जहां तक इस demand का ताल्लुक है यह लोगों की भलाई के लिये है।

Mr. Speaker : Question is—

That a supplementary sum not exceeding Rs 2,25,000 be granted to the Governor to defray the charges that will come in course of payment for the year ending 31st March, 1957 in respect of 54—Famine.

The motion was carried.

85-A—CAPITAL OUTLAY ON PROVINCIAL SCHEMES OF STATE TRADING (DEMAND NO. 2).

Minister for Finance (Shri Mohan Lal) : Sir, I beg to move—

That a supplementary sum not exceeding Rs 25,25,000 be granted to the Governor to defray the charges that will come in course of payment for the year ending 31st March, 1957, in respect of 85—A—Capital Outlay on Provincial Schemes of State Trading.

Mr. Speaker : Motion moved—

That a supplementary sum not exceeding Rs 25,25,000 be granted to the Governor to defray the charges that will come in course of payment for the year ending 31st March, 1957, in respect of 85-A—Capital Outlay on Provincial Schemes of State Trading.

ਸਰਦਾਰ ਚੰਨਣ ਸਿੰਘ ਧੂਤ (ਟਾਂਡਾ) : ਸਪੀਕਰ ਸਾਹਿਬ, ਸਾਡੇ ਫਾਈਨੈਂਸ ਮਨਿਸਟਰ ਸਾਹਿਬ ਨੇ ਇਸ ਡੀਮਾਂਡ ਦੀ ਜੋ ਡੈਫੀਨੀਸ਼ਨ ਦਿੱਤੀ ਹੈ ਉਸ ਦਾ ਬਹੁਤ ਸਾਰਾ ਸਬੰਧ ਤਾਂ ਇਸ ਤੋਂ ਪਹਿਲੀ ਡੀਮਾਂਡ ਨਾਲ ਸੀ। ਇਸ ਦਾ ਸਬੰਧ ਵੀ ਫਲਡਜ਼ ਨਾਲ ਜੋੜਿਆ ਗਿਆ ਹੈ ਅਤੇ ਇਹ ਦੱਸਿਆ ਗਿਆ ਹੈ ਕਿ ਖੁਰਾਕ ਦੀ ਪੇਸ਼ੀਸ਼ਨ ਹੜ੍ਹਾਂ ਨਾਲ ਹੋਈ ਤਬਾਹੀ ਕਾਰਨ ਛੇਤੀ ਹੀ ਬਦਲ ਗਈ। ਇਸ ਵਿਚ ਲਿਖਿਆ ਹੈ :—

3 p. m.

“Food position in the State changed radically after the havoc wrought by the floods in the State in October last.”

ਇਸ ਸਬੰਧ ਵਿਚ, ਸਪੀਕਰ ਸਾਹਿਬ, ਤੁਹਾਨੂੰ ਯਾਦ ਹੋਵੇਗਾ ਕਿ ਪਿਛਲੇ ਸਾਲ ਹੜ੍ਹਾਂ ਨੇ ਕੀ ਤਬਾਹੀ ਕੀਤੀ ਅਤੇ ਇਸ ਹਾਊਸ ਨੇ ਸਪਲਾਈਮੈਂਟਰੀ ਰਕਮਾਂ ਵਿਚ ਇਕ ਸਪੈਸ਼ਲ ਰਕਮ ਦੀ ਮੰਨਜ਼ੂਰੀ ਦਿੱਤੀ। ਅਤੇ ਇਹ ਰਕਮ ਖੁਰਾਕ ਲਈ ਹੀ ਸੀ ਅਤੇ ਦੂਜੀਆਂ ਜੀਵਨ ਦੀਆਂ ਲੋੜਾਂ ਨੂੰ ਪੂਰਿਆਂ ਕਰਨ ਲਈ ਵੀ ਇਸ ਵਿਚੋਂ ਖਰਚ ਕੀਤਾ ਜਾਣਾ ਸੀ। ਇਹ ਠੀਕ ਹੈ ਕਿ ਉਸ ਵੇਲੇ ਖੁਰਾਕ ਤੇ ਬਹੁਤ ਅਸਰ ਪਿਆ ਕਿਉਂ ਜੋ ਹੜ੍ਹਾਂ ਕਾਰਨ ਕਾਫੀ ਖੁਰਾਕ ਦਾ ਨੁਕਸਾਨ ਹੋਇਆ ਅਤੇ ਖੁਰਾਕ ਜ਼ਾਇਆ ਹੋ ਗਈ ਪਰ ਇਸ ਵੇਲੇ ਜੋ ਡੀਮਾਂਡ ਸਾਡੇ ਸਾਹਮਣੇ ਪੇਸ਼ ਕੀਤੀ ਗਈ ਹੈ ਇਸ ਦਾ ਕੋਈ ਐਸਟੀਮੇਟ ਨਹੀਂ ਲਾਇਆ ਗਿਆ ਸੀ ਅਤੇ ਮੈਂ ਤਾਂ ਇਹ ਵੀ ਕਹਾਂਗਾ ਕਿ ਜੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਅੰਕੜੇ ਅਤੇ ਅਨੁਮਾਨ ਲਗਾਏ ਸਨ ਉਹ ਸਾਰੇ ਗਲਤ ਸਨ। ਜਿਸ ਦਾ ਨਤੀਜਾ ਇਹ ਹੋਇਆ ਕਿ ਸਾਨੂੰ ਬਾਹਰੋਂ ਕਣਕ ਮੰਗਵਾਉਣੀ ਪਈ। ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਸਾਡੀ ਸਰਕਾਰ ਨੇ ਸਾਡੇ ਬਜਟ ਤੇ ਭਾਰ ਪਾਇਆ। ਮੈਨੂੰ ਤਾਂ ਹੋਰਾਨੀ ਇਸ ਗੱਲ ਦੀ ਹੈ ਕਿ ਸਾਡੀ ਸਰਕਾਰ ਪਾਸ ਪਿਛਲੇ ਸਾਲ ਦਾ ਤਜਰਬਾ ਸੀ ਤਾਂ ਵੀ ਉਸ ਨੇ ਇਸ ਤਜਰਬੇ ਦਾ ਕੋਈ ਫਾਇਦਾ ਨਹੀਂ ਉਠਾਇਆ। ਸਰਕਾਰ ਨੂੰ ਪਤਾ ਸੀ ਕਿ ਕਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਹੜ੍ਹਾਂ ਨਾਲ ਤਬਾਹੀ ਹੋਈ, ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਲੋੜ ਪਈ ਇਸ ਗੱਲ ਦੀ ਕਿ ਕਣਕ ਬਾਹਰੋਂ ਮੰਗਵਾਈ ਜਾਵੇ ਅਤੇ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਕਣਕ ਬਾਹਰੋਂ ਮੰਗਵਾਉਣ ਤੇ ਕਿੰਨਾ ਵਾਧੂ ਖਰਚ ਇਸ ਸਰਕਾਰ ਨੂੰ ਕਰਨਾ ਪਿਆ। ਪਰ ਇਸ ਗੱਲ ਦੇ ਹੁੰਦਿਆਂ ਹੋਇਆ ਵੀ ਸਰਕਾਰ ਨੇ ਦੂਜੇ ਸਾਲ ਕਣਕ ਦਾ ਕੋਈ ਸਟਾਕ ਨਹੀਂ ਰੱਖਿਆ ਅਤੇ ਅੱਜ ਵੀ ਉਹੀ ਹਾਲਤ ਸਾਡੇ

[ਸਰਦਾਰ ਚੰਨਣ ਸਿੰਘ ਧੂਤ]

ਸਾਹਮਣੇ ਹੈ ਕਿ ਕਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਸਟਾਕ ਨਾ ਹੋਣ ਦੇ ਕਾਰਨ ਸਾਨੂੰ ਕਣਕ ਬਾਹਰੋਂ ਮੰਗਵਾਉਣੀ ਪੈ ਰਹੀ ਹੈ। ਪਿਛਲੀ ਵੇਰ ਵੀ ਪਾਕਿਸਤਾਨ ਅਤੇ ਸੈਂਟਰਲ ਸਰਕਾਰ ਪਾਸੋਂ ਕਣਕ ਮੰਗਵਾਈ ਗਈ ਸੀ ਅਤੇ ਹੁਣ ਵੀ ਮੰਗਵਾਈ ਜਾ ਰਹੀ ਹੈ। ਫਿਰ ਇਸ ਦੇ ਨਾਲ ਹੀ, ਸਪੀਕਰ ਸਾਹਿਬ, ਸਾਡੀ ਸਰਕਾਰ ਇਸ ਗਲ ਦਾ ਦਾਵਾ ਕਰਦੀ ਹੈ ਕਿ ਪੰਜਾਬ ਤੋਂ ਅਨਾਜ ਦਾ ਭੰਡਾਰ ਹੈ। ਇਸ ਵਿਚ ਕਣਕ ਪੰਜਾਬ ਦੀ ਲੋੜ ਤੋਂ ਕਿਤੇ ਵੱਧ ਪੈਂਦਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਇਸ ਗਲ ਨੂੰ ਸਾਹਮਣੇ ਰੱਖ ਕੇ ਪੰਜਾਬ ਸਰਕਾਰ ਨੇ ਕਣਕ ਦੀ ਬਰਾਮਦ ਕੀਤੀ ਅਤੇ ਇਸ ਨੂੰ ਹੋਰਨਾਂ ਸੂਬਿਆਂ ਵਿਚ ਭੇਜਿਆ। ਹੁਣ ਬਜਾਏ ਇਸ ਦੇ ਕਿ ਪੰਜਾਬ ਸਰਕਾਰ ਕਣਕ ਪਾਕਿਸਤਾਨ, ਬੰਬਈ ਅਤੇ ਕੇਂਦਰੀ ਸਰਕਾਰ ਤੋਂ ਮੰਗਦੀ ਹੈ, ਇਸ ਨਾਲ ਆਪ ਸਭ ਜਾਣਦੇ ਹੀ ਹੋ ਕਿ ਇੰਨਾ ਖਰਚ ਕਿਰਾਇਆ ਅਤੇ ਇਸ ਕਣਕ ਦੀ ਦੁਆਈ ਤੇ ਪੰਜਾਬ ਸਰਕਾਰ ਨੂੰ ਬਰਦਾਸ਼ਤ ਕਰਨਾ ਪੈਂਦਾ ਹੈ। ਇਥੇ ਪੰਜਾਬ ਸਰਕਾਰ ਨੇ ਦੋ ਤਿੰਨ ਦਿਨ ਹੋਏ ਇਸੇ ਸਭਾ ਵਿਚ ਸਵਾਲਾਂ ਦੇ ਉੱਤਰ ਦਿੰਦਿਆਂ ਇਸ ਗਲ ਨੂੰ ਮੰਨਿਆ ਸੀ ਕਿ ਪੰਜਾਬ ਸਰਕਾਰ ਪਾਸ ਕਣਕ ਦਾ ਕੋਈ ਸਟਾਕ ਨਹੀਂ। ਇਹ ਛੇਤੀ ਹੀ ਕਣਕ ਦੀ ਕੀਮਤ ਨੂੰ ਵਧਣ ਤੋਂ ਰੋਕਣ ਲਈ ਡਿਪੋ ਖੋਲ੍ਹ ਰਹੀ ਹੈ ਤਾਂ ਜੋ ਕਣਕ ਸੂਬੇ ਵਿਚ ਪ੍ਰਚਾਰੀ ਜਾ ਸਕੇ। ਪਰ ਹੈਰਾਨੀ ਹੈ ਕਿ ਇਹ ਸਰਕਾਰ ਆਪਣਾ ਕਸੂਰ ਨਹੀਂ ਮੰਨਦੀ। ਜਾਂ ਤਾਂ ਅਜ ਦੇ ਫਾਈਨੈਂਸ ਮਨਿਸਟਰ ਇਹ ਕਹਿ ਦੇਣ ਕਿ ਜੀ ਇਹ ਸਾਡਾ ਕਸੂਰ ਨਹੀਂ ਪਿਛਲੀ ਕੈਬਨਿਟ ਦਾ ਹੈ ਪਰ ਜੇਕਰ ਇਹ ਕਹਿ ਵੀ ਦਿੱਤਾ ਜਾਵੇ ਤਾਂ ਵੀ ਮੈਂ ਸਮਝਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਇਹ ਆਪਣੇ ਅਫਸਰਾਂ ਦੀ ਰਾਏ ਤੇ ਕੰਮ ਕਰਦੇ ਹਨ। ਇਸ ਲਈ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਕਸੂਰ ਹੋਵੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਬਾਰੇ ਮੰਨਣ ਵਿਚ ਕੋਈ ਹਰਜ ਨਹੀਂ। ਮੈਂ ਇਹ ਸਮਝਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਨਵੇਂ ਐਫ. ਐਮ. ਨੂੰ ਪਤਾ ਨਹੀਂ ਕਿ ਪਿਛੇ ਕਿਵੇਂ ਹੁੰਦਾ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਇਹ ਕਹੀ ਜਾ ਰਹੇ ਹਨ ਕਿ ਇਸ ਵਿਚ ਸਾਡਾ ਕਸੂਰ ਨਹੀਂ ਪਰ ਮੈਂ ਇਹ ਸਮਝਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਕਸੂਰ ਇਸ ਸਰਕਾਰ ਦਾ ਹੀ ਹੈ ਜੋ ਪੂਰੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਇੰਤਜ਼ਾਮ ਨਹੀਂ ਕਰ ਸਕੀ। ਇਹ ਸਰਕਾਰ ਦੀ ਜ਼ਿੰਮੇਵਾਰੀ ਹੈ ਇਹ ਗਲ ਇਸ ਨੂੰ ਮੰਨਣੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ। ਜੇਕਰ ਸਰਕਾਰ ਆਪਣੀ ਜ਼ਿੰਮੇਵਾਰੀ ਨੂੰ ਚੰਗੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਅਨਭਵ ਕਰਦੀ ਤਾਂ ਕੋਈ ਕਾਰਨ ਨਹੀਂ ਸੀ ਕਿ ਸਰਕਾਰ ਸਾਡੇ ਸਾਹਮਣੇ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੀਆਂ ਡੀਮਾਂਡਾਂ ਪੇਸ਼ ਕਰਦੀ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਸਾਹਮਣੇ ਪਿਛਲੇ ਸਾਲ ਦਾ ਤਜਰਬਾ ਸੀ ਅਤੇ ਫਿਰ ਕਿਉਂ ਇਨ੍ਹਾਂ ਉਸ ਤਜਰਬੇ ਤੋਂ ਫਾਇਦਾ ਨਹੀਂ ਉਠਾਇਆ ਅਤੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਕਿਉਂ ਇਸ ਸਾਲ ਕਣਕ ਨੂੰ ਸਟਾਕ ਕਰਨ ਦੀ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਨਹੀਂ ਕੀਤੀ? ਹੁਣ ਫਿਰ ਤੁਸੀਂ ਜਿਹੜਾ ਬਜਟ ਆ ਰਿਹਾ ਹੈ, ਉਸ ਵਿਚ ਹੋਰ ਰੁਪਿਆ ਇਸੇ ਕੰਮ ਲਈ ਮੰਗੋਗੇ। ਸਪੀਕਰ ਸਾਹਿਬ, ਮੈਂ ਇਹ ਕਹਿਣਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਇਹੋ ਜਿਹੇ ਹਾਲਾਤ ਪੈਦਾ ਕਰਨ ਲਈ ਕੋਣ ਜ਼ਿੰਮੇਵਾਰ ਹੈ ਕਿ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਹਾਲਾਤ ਵਿਚ ਸਾਨੂੰ ਮਜਬੂਰ ਹੋਣਾ ਪੈ ਰਿਹਾ ਹੈ ਕਿ ਅਸੀਂ ਕਣਕ ਬਾਹਰੋਂ ਮੰਗਵਾਈਏ ਅਤੇ ਖਰਚ ਵਾਧੂ ਬਰਦਾਸ਼ਤ ਕਰੀਏ। ਫਿਰ ਹੁਣ ਤੁਸੀਂ ਅਗਲੇ ਬਜਟ ਵਿਚ ਮਦ ਰੱਖ ਦੇਵੋਗੇ ਕਿ ਅਸੀਂ ਆਸਟਰੇਲੀਆ ਤੋਂ ਕਣਕ ਮੰਗਵਾਈ ਹੈ ਜਾਂ ਮੰਗਵਾਉਣੀ ਹੈ, ਪਾਕਿਸਤਾਨ ਤੋਂ ਜਾਂ ਕੇਂਦਰੀ ਸਰਕਾਰ ਤੋਂ ਮੰਗਵਾਉਣੀ ਹੈ। ਇਹ ਸਾਰੀ ਜ਼ਿੰਮੇਵਾਰੀ ਕਿਸ ਤੇ ਹੈ ਪੰਜਾਬ ਦੀ ਸਰਕਾਰ ਜਾਂ ਕੈਬਨਿਟ ਇਸ ਗਲ ਦੀ ਜ਼ਿੰਮੇਵਾਰ ਹੈ। ਇਸ ਦੀ ਜ਼ਿੰਮੇਵਾਰੀ ਸਬੰਧਤ ਮਹਿਕਮੇ ਤੇ ਵੀ ਹੈ। ਫਿਰ ਦੂਜਾ ਵੱਡਾ ਤਜਰਬਾ ਸਾਡੀ ਸਰਕਾਰ ਦਾ ਮਕਾਨਾਂ ਬਾਰੇ ਹੈ ਇਸ ਲਈ ਰੁਪਿਆ ਰੱਖਿਆ ਗਿਆ ਕਿ ਮਕਾਨ ਪਾਣੀ ਵਿਚ ਡੁਬ ਗਏ ਹਨ ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਨਵੇਂ ਸਿਰਿਓਂ

ਬਨਾਉਣਾ ਹੈ ਪਰ ਇਕ ਸਾਲ ਬੀਤਿਆ ਅਤੇ ਹੁਣ ਦੂਜਾ ਆ ਗਿਆ ਹੁਣ ਵੀ ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੀ ਹਾਲਤ ਹੈ ਇਸ ਸਬੰਧ ਵਿਚ ਕੋਈ ਪ੍ਰਬੰਧ ਨਹੀਂ ਕੀਤੇ ਗਏ। ਮੈਂ ਇਹ ਕਹਿਣਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਸਰਕਾਰ ਅਪਣੀ ਜ਼ਿੰਮੇਵਾਰੀ ਨੂੰ ਮਹਿਸੂਸ ਨਹੀਂ ਕਰ ਰਹੀ। ਪਿਛਲੇ ਸਾਲ ਦੀ ਤਾਂ ਗਲ ਮੰਨੀ ਜਾ ਸਕਦੀ ਸੀ ਕਿ ਕੁਝੇਲੇ ਮੀਂਹ ਪੈਣ ਨਾਲ ਜਾਂ ਹੜ੍ਹਾਂ ਨਾਲ ਤਬਾਹੀ ਹੋਈ ਅਤੇ ਸਰਕਾਰ ਨੂੰ ਖੁਰਾਕ ਦੀ ਤੋਟ ਜਾਪੀ ਅਤੇ ਇਸ ਲਈ ਖਰਚ ਵਾਧੂ ਕਰਨਾ ਪਿਆ ਪਰ ਹੁਣ ਕਿਸ ਕਾਰਨ ਇਹ ਖਰਚ ਵਾਧੂ ਕੀਤਾ ਜਾ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਇਕ ਪਾਸੇ ਤਾਂ ਪੰਜਾਬ ਸਰਕਾਰ ਇਹ ਕਹਿੰਦੀ ਹੈ ਕਿ ਅਨਾਜ ਫਾਲਤੂ ਹੈ ਪਰ ਦੂਜੇ ਪਾਸੇ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਅਨਾਜ ਮਿਲ ਨਹੀਂ ਰਿਹਾ। ਇਸ ਦਾ ਕਾਰਣ ਹੈ ਕਿ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਬੰਦੋਬਸਤ ਠੀਕ ਨਹੀਂ। ਫਿਰ ਇਸ ਗੱਲ ਨੂੰ ਇਹ ਤਸਲੀਮ ਕਰਨ ਤੋਂ ਕਿਉਂ ਬਿਜਕਦੇ ਹਨ ਕਿ ਖੁਰਾਕ ਤਾਂ ਬੜੀ ਹੈ ਪਰ ਇਨਫਲੇਸ਼ਨ ਹੋ ਗਈ ਹੈ ਇਸ ਇਨਫਲੇਸ਼ਨ ਨੂੰ ਰੋਕਣਾ ਸਰਕਾਰ ਦਾ ਕੰਮ ਹੈ। ਇਹ ਨਹੀਂ ਹੋਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਕਿ ਇਨਫਲੇਸ਼ਨ ਨਾਲ ਗਰੀਬ ਲੋਕਾਂ ਤੇ ਅਸਰ ਪਏ। ਇਸ ਲਈ ਮੈਂ ਇਹ ਕਹਾਂਗਾ ਕਿ ਸਰਕਾਰ ਸਾਨੂੰ ਦੱਸੇ ਕਿ ਉਹ ਇਸ ਇਨਫਲੇਸ਼ਨ ਨੂੰ ਰੋਕਣ ਲਈ ਕੀ ਕਾਰਵਾਈ ਕਰ ਰਹੀ ਹੈ ਅਤੇ ਕਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਇਨ੍ਹਾਂ ਵਧ ਰਹੀਆਂ ਕੀਮਤਾਂ ਨੂੰ ਰੋਕਿਆ ਜਾਵੇਗਾ ਅਤੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਅਸਰ ਗਰੀਬ ਜਨਤਾ ਤੇ ਨਹੀਂ ਪਏਗਾ। ਇਹ ਸਮਝਦੇ ਹਨ ਕਿ ਇਨ੍ਹਾਂ ਅਪੋਜ਼ੀਸ਼ਨ ਵਾਲਿਆਂ ਨੂੰ ਬੋਲਣ ਦਿਉ, ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਗਿਨਤੀ ਤਾਂ ਬਹੁਤੀ ਹੈ ਨਹੀਂ। ਇਸ ਲਈ ਜੇ ਤਜਵੀਜ਼ਾਂ ਸਪਲੀਮੈਂਟਰੀ estimates ਵਿਚ ਰਖਾਂਗੇ ਜਾਂ ਬਜਟ ਵਿਚ ਰਖਾਂਗੇ ਉਹ ਪਾਸ ਤਾਂ ਹੋ ਗੀ ਜਾਣ ਗੀਆਂ ਅਤੇ ਇਹ ਜਾਣਦੇ ਹਨ ਕਿ ਕਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਬਜਟ ਦੀਆਂ ਅਤੇ ਸਪਲੀਮੈਂਟਰੀ ਡੀਮਾਂਡਾਂ ਪਾਸ ਕਰਵਾਉਣੀਆਂ ਹਨ। ਇਸ ਦੇ ਨਾਲ ਹੀ ਹੁਣ ਤਾਂ ਸਰਦਾਰ ਗੁਰਬੰਤਾ ਸਿੰਘ ਵੀ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਹਾਂ ਵਿਚ ਹਾਂ ਮਿਲਾਣ ਲਈ ਇਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚ ਜਾ ਸ਼ਾਮਲ ਹੋਏ ਹਨ ਅਤੇ ਮਨਿਸਟਰ ਬਣ ਗਏ ਹਨ।

ਸ਼੍ਰੀ ਸਪੀਕਰ : ਇਸ ਵਿਚ ਮਾਸਟਰ ਗੁਰਬੰਤਾ ਸਿੰਘ ਦਾ ਦਖਲ ਕਿਵੇਂ ਆ ਗਿਆ ?
(How does Master Gurbanta Singh come in the picture ?)

ਮਾਲ, ਵਿਦਿਆ ਤੇ ਮੁੜ ਵਸਾਉ ਮੰਤਰੀ : ਕਿਸੇ ਨਾ ਕਿਸੇ ਦੇ ਗਲ ਤਾਂ ਪੈਣਾ ਹੋਇਆ ਨਾ।

ਸਰਦਾਰ ਚੰਨਣ ਸਿੰਘ ਧੂਤ : ਗਲ ਤਾਂ ਤੁਸੀਂ ਪੈਂਦੇ ਹੋ। ਮੈਂ ਤਾਂ ਕੋਈ ਅਜਿਹੀ ਗੱਲ ਨਹੀਂ ਕੀਤੀ। ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਨਾਲ ਕਾਫੀ ਰੁਪਿਆ ਖਰਚ ਕਰਕੇ ਗਰੀਬ ਜਨਤਾ ਤੇ ਭਾਰ ਪਾਇਆ ਜਾ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਇਸ ਡੀਮਾਂਡ ਵਿਚ ਕੁਝ ਵੀ ਅਜਿਹਾ ਨਹੀਂ ਰਖਿਆ ਗਿਆ ਜਿਸ ਤੋਂ ਇਸ ਦਾ ਪਤਾ ਲੱਗੇ ਕਿ ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਪਿਛਲੇ ਸਾਲ ਦੇ ਤਜਰਬੇ ਤੋਂ ਕੁਝ ਸਬਕ ਲਿਆ ਹੋਵੇ ਅਤੇ ਉਸ ਦੇ ਅਨੁਸਾਰ ਨਵੇਂ ਹਾਲਾਤ ਦਾ ਟਾਕਰਾ ਕਰਨ ਲਈ ਕਾਰਵਾਈ ਕੀਤੀ ਹੋਵੇ। ਇਸ ਮਹਿਕਮੇ ਦੇ ਮਨਿਸਟਰ ਇਨਚਾਰਜ ਤਾਂ ਇਸ ਗੱਲ ਤੇ ਹਨ ਕਿ ਖੁਰਾਕ ਦਾ ਮਸਲਾ ਹੱਲ ਹੋਵੇ ਜਾਂ ਨਾ ਹੋਵੇ ਅਤੇ ਇਸ ਕਾਰਨ ਨੂੰ ਬਨਾਉਣ ਵਾਲਿਆਂ ਦਾ ਪਤਾ ਹੋਣ ਤੇ ਵੀ ਉਹ ਕਾਰਵਾਈ ਕਰਨ ਲਈ ਤਿਆਰ ਨਹੀਂ। ਉਹ ਇਹ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਅਸੀਂ ਹੋਰਡਰਾਂ ਨੂੰ ਕੁਝ ਨਹੀਂ ਕਹਿਣਾ। ਉਹ ਲੈਂਡਲਾਰਡਜ਼ ਅਤੇ ਸਟਾਕਿਸਟਾਂ ਨੂੰ ਵੀ ਕੁਝ ਕਹਿਣ ਲਈ ਤਿਆਰ ਨਹੀਂ। ਸਿਰਫ ਇਹ ਕਹਿ ਰਹੇ ਹਨ ਕਿ ਅਸੀਂ ਡਿਪੋ ਖੋਲ੍ਹ

[ਸਰਦਾਰ ਚੰਨਣ ਸਿੰਘ ਧੂਤ]

ਰਹੇ ਹਾਂ। ਪਰ ਇਸ ਨਾਲ ਸਾਰਾ ਮਸਲਾ ਹਲ ਨਹੀਂ ਹੋ ਸਕੇਗਾ। ਅਜ, ਸਪੀਕਰ ਸਾਹਿਬ, ਜੇ ਚੀਜ਼ਾਂ ਦਾ ਭਾ ਹੈ ਉਸ ਬਾਰੇ ਤਾਂ ਬਾਕੀ ਸ਼ਹਿਰਾਂ ਨੂੰ ਛੱਡੋ ਚੰਡੀਗੜ੍ਹ ਦੇ ਭਾ ਹੀ ਪਤਾ ਕਰ ਲਵੋ ਕਿ ਕਣਕ ਦਾ ਕੀ ਭਾ ਹੈ। ਇਹ ਤਾਂ ਇਕਨਾਮਿਕਸ ਦਾ ਮਸਲਾ ਹੈ। ਅਤੇ ਇਸ ਗੱਲ ਨੂੰ ਕੇਂਦਰੀ ਸਰਕਾਰ ਵੀ ਅਨੁਭਵ ਕਰ ਰਹੀ ਹੈ। ਇਸ ਦਾ ਮੂਲ ਕਾਰਨ ਇਨਫਲੇਸ਼ਨ ਹੈ। ਇਸ ਨੂੰ ਦੂਰ ਕਰਨ ਲਈ ਕੇਂਦਰੀ ਸਰਕਾਰ ਆਪਣੇ ਯਤਨ ਕਰ ਰਹੀ ਹੈ ਪਰ ਮੈਂ ਇਹ ਕਹਿਣ ਨਹੀਂ ਰਹਿ ਸਕਦਾ ਕਿ ਉਹ ਕਿਸੇ ਹਦ ਤਕ ਸਫਲ ਹੋਈ ਵੀ ਹੈ ਅਤੇ ਕਿਸੇ ਹਦ ਤਕ ਸਫਲ ਨਹੀਂ ਹੋਈ। ਇਹੀ ਕਾਰਨ ਹੈ ਕਿ ਜਿਸ ਨਾਲ ਕਣਕ ਦੀਆਂ ਕੀਮਤਾਂ ਚੜ੍ਹ ਗਈਆਂ ਹਨ। ਇਸ ਲਈ ਮੈਂ ਸਰਕਾਰ ਪਾਸ ਇਸ ਗੱਲ ਤੇ ਜ਼ੋਰ ਦੇਵਾਂਗਾ ਕਿ ਉਹ ਆਪਣੀ ਜ਼ਿੰਮੇਵਾਰੀ ਨੂੰ ਅਨੁਭਵ ਕਰੇ ਅਤੇ ਕਣਕ ਦੇ ਮਸਲੇ ਨੂੰ ਅਜਿਹੇ ਢੰਗ ਨਾਲ ਹਲ ਕਰੇ ਕਿ ਜਿਸ ਨਾਲ ਗਰੀਬ ਜਨਤਾ ਤੇ ਇਸ ਗੱਲ ਦਾ ਭਾਰ ਨਾ ਪਏ। ਬਾਕੀ ਬਜਟ ਪਾਸ ਕਰਨ ਨਾਲ ਜਾਂ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੀਆਂ ਡੀਮਾਂਡਾਂ ਪਾਸ ਕਰਨ ਨਾਲ ਕੁਝ ਨਹੀਂ ਬਣਨ ਲਗਾ ਜਦੋਂ ਤੱਕ ਇਸ ਕੰਮ ਨੂੰ ਸੀਰੀਅਸਲੀ ਨਾ ਲਿਆ ਗਿਆ ਅਤੇ ਸਰਕਾਰ ਨੇ ਆਪਣੀ ਜ਼ਿੰਮੇਵਾਰੀ ਮਹਿਸੂਸ ਨਾ ਕੀਤੀ।

ਸਰਦਾਰ ਸਰੂਪ ਸਿੰਘ (ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ ਸ਼ਹਿਰ, ਪੂਰਬੀ) : ਸਪੀਕਰ ਸਾਹਿਬ, ਇਹ ਕਿਹਾ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ ਕਿ ਸਾਡੀ ਸਰਕਾਰ ਦਾ ਖੁਰਾਕ ਦੇ ਮਸਲੇ ਤੇ ਕੋਈ ਇਫੈਕਟਿਵ ਕੰਟਰੋਲ ਨਹੀਂ। ਪਿਛਲੇ ਸਾਲ ਪ੍ਰਾਈਸ ਸਪੋਰਟ ਦਾ ਮਸਲਾ ਸੀ ਅਤੇ ਅਜ ਇਹ ਹਾਲਤ ਹੈ ਕਿ ਕਣਕ ਦੇ ਆਟੇ ਦਾ ਰੇਟ 15 ਰੁਪਏ ਮਣ ਤਕ ਜਾ ਪਹੁੰਚਿਆ ਹੈ। ਇਸ ਗੱਲ ਤੇ ਨਾਲ ਨਾਲ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਰੇਵੀਨਿਊ ਅਫਸਰਾਂ ਦੀਆਂ ਰਿਪੋਰਟਾਂ ਆਈਆਂ ਹਨ ਕਿ ਕਰਾਪ ਬੜੀ ਡੈਮੇਜ ਹੋ ਚੁੱਕੀ ਹੈ ਅਤੇ ਪਾਣੀ ਫਿਰਨ ਨਾਲ ਬਿਆਈ ਨਹੀਂ ਹੋ ਸਕੀ ਇਨ੍ਹਾਂ ਗੱਲਾਂ ਤੋਂ ਕਲੀਅਰਲੀ ਇਸ ਗੱਲ ਦਾ ਅੰਦਾਜ਼ਾ ਲਗਾਇਆ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ ਕਿ ਵ੍ਹੀਟ ਦੀ ਪਰੋਡੀਊਸ ਕਿਤਨੀ ਹੋਵੇਗੀ ਅਤੇ ਅਸੀਂ ਪੰਜਾਬ ਦੀ ਹੀ ਮੰਗ ਨੂੰ ਮੁਸ਼ਕਿਲ ਨਾਲ ਪੂਰਾ ਕਰ ਸਕਾਂਗੇ। ਇਸ ਸਾਰੀ ਪੂਰੀ ਇਨਫਾਰਮੇਸ਼ਨ ਹੋਣ ਤੇ ਕਿ ਜੇ ਫਸਲ ਆਏਗੀ ਉਹ ਕਿਤਨੀ ਹੋਵੇਗੀ ਅਤੇ ਕੀ ਹਾਲਤ ਹੋਵੇਗੀ ਕੋਈ ਕਾਰਵਾਈ ਨਹੀਂ ਕੀਤੀ ਜਾ ਰਹੀ। ਅਸੀਂ ਪਿਛਲੇ ਸਾਲ ਵੀ ਇਸ ਗੱਲ ਦੀ ਮੰਗ ਕਰਦੇ ਆਏ ਅਤੇ ਇਸ ਸਾਲ ਵੀ ਕੀਤੀ ਕਿ ਤੁਸੀਂ ਕੋਈ ਪ੍ਰਾਈਸ ਇਨਡੈਕਸ ਮੁਕੱਰਰ ਕਰ ਦੇਵੋ—12, 14 ਜਾਂ 15 ਰੁਪਏ ਪਰ ਇਨ੍ਹਾਂ ਅਜ ਤਕ ਕੋਈ ਪ੍ਰਾਈਸ ਇਨਡੈਕਸ ਨਹੀਂ ਫਿਕਸ ਕੀਤਾ। ਇਸ ਗੱਲ ਦਾ ਨਤੀਜਾ ਇਹ ਹੋਇਆ ਕਿ ਕਦੀ ਵ੍ਹੀਟ ਦਰਾਮਦ ਹੁੰਦੀ ਹੈ ਅਤੇ ਕਦੀ ਬਰਾਮਦ। ਇਸ ਦਾ ਕਾਰਨ ਹੀ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਇਸ ਸਰਕਾਰ ਦੀ ਕੋਈ ਸੈਟਿਲਡ ਪਾਲਿਸੀ ਨਹੀਂ। ਜੇਕਰ ਕੋਈ ਨੀਅਤ ਪਾਲਿਸੀ ਹੋਵੇ ਤਾਂ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੇ ਹਾਲਾਤ ਪੈਦਾ ਨਾ ਹੋਣ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ, ਹਾਲਾਤ ਨੂੰ ਵੇਖ ਕੇ, ਕੋਈ ਰਾਹ ਇਖਤਿਆਰ ਕਰਨਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ। ਮੈਂ ਇਹ ਸਮਝਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਪਿਛਲੇ ਸਾਲ ਵੀ ਜਦੋਂ ਹੜ੍ਹ ਆਏ ਤਾਂ ਇਹ ਆਪਣੀ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੀ ਪਾਲਿਸੀ ਕਾਰਨ ਕੰਟਰੋਲ ਨਾ ਕਰ ਸਕੇ ਅਤੇ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੀ ਇਫੈਕਟਿਵ ਕਾਰਵਾਈ ਕਰਨ ਤੋਂ ਵਾਂਜਿਆ ਰਹੇ। ਇਸ ਲਈ ਮੈਂ ਇਹ ਕਹਾਂਗਾ ਕਿ ਇਸ ਗੱਲ ਵਲ ਧਿਆਨ ਦਿੱਤਾ ਜਾਵੇ ਤਾਂ ਜੋ ਇਹ ਸੂਬਾ ਅਸਾਡੀਆਂ ਲੋੜਾਂ ਲਈ ਖੁਰਾਕ ਪੂਰੀ ਕਰ ਸਕੇ।

Minister for Finance: On a point of Order, Sir. He is going absolutely beyond the present demand. This demand is in regard to the transactions of the last year. If you permit him to raise those points, then I will have to go into the entire policy of the Government.

Sardar Sarup Singh : What is your ruling, Sir ?

Mr. Speaker : I have already given my ruling on this point.

Sardar Sarup Singh : What is that ?

Sardar Sarup Singh : Sir, so many transactions are involved. Wheat has been exported from and imported into the State. Then wheat has also been stored in the State.

Mr. Speaker : That is too far-fetched. You should discuss the items included in the demand.

Sardar Sarup Singh : Sir, I would like to draw your attention to item No. 3 under the heading "EXPENDITURE" at page 2 of the Estimates which reads like this :—

"3. Balance payable on account of 4,000 tons of wheat imported from Pakistan at Rs 14 per maund f.o.r. destination 7,24,400."

Minister for Finance : That was imported during the last year.

Sardar Sarup Singh : But this is the demand before me.....

Mr. Speaker : Please speak on the demand.

Sardar Sarup Singh : Sir, I beg to submit that I am discussing this demand.

Minister for Finance : Sir, my submission is that if you permit the hon. Member to raise those points, then I will have to explain the entire policy of the Government.

He cannot discuss those things which are not mentioned in this demand. This demand relates to the transactions of the last year. He can speak about those transactions.

Mr. Speaker : When the demand has come before the House for discussion, why can't he refer to a thing which pertains to the items included in it in his speech ?

Minister for Finance : But he should not refer to the present policy of the Government.....

अध्यक्ष महोदय : यह डीमांड हाऊस के सामने आई है और वह गवर्नमेंट की wheat की import और export policy पर बहस कर रहे हैं और यह इस डीमांड का एक item है। अगर इस चीज़ पर बहस न हो तो कोई scope ही discussion का नहीं रहता। (This Demand has been brought before the House. The hon. Member is discussing the policy of Government relating to the import and export of wheat and this is one of the items of this demand. If discussion on it is disallowed then no scope for discussion on this demand is left.)

वित्त मंत्री : यह आप की बात ठीक है मगर इस का scope limited है। The scope of discussion is limited to the extent कि जो गवर्नमेंट की उस वक्त की wheat की procurement और distribution की policy थी उस पर ही बहस करें। Sir this is the only scope of discussion और मौजूदा पालिसी से इस का कोई सरोकार नहीं।

That is absolutely beyond the scope of discussion on this demand. If that is allowed to be done, then I will have to explain the entire policy of the Government.

Sardar Sarup Singh. Sir, I submit that my speech is completely germane to this demand.

अध्यक्ष महोदय : तो आप को statement इसी तरह रखनी चाहिये थीं। जब आपने statement में यह mention किया है कि.. (Then the hon. Minister should have appended the statement to this demand accordingly. When it has been mentioned in this demand that—)

The original targets of distribution could not be maintained due to the abnormal deficit of wheat.....)

Minister for Finance: That happened during the last year.

Mr. Speaker : It is further stated in the note relating to this demand that additional wheat stocks had, therefore, to be imported from Pakistan and Bombay in order to feed the said Distribution Scheme.

Minister for Finance : Not during the current financial year.

अध्यक्ष महोदय : तो क्या आप के ख्याल में इस के मुतअल्लिक मैम्बर साहिबान को इस का पढ़ लेना ही काफी होगा ? (Does the hon Minister think that the mere reading of it would be sufficient for the hon. Members?)

वित्त मंत्री : स्पीकर साहिब, मेरी अर्ज यह है कि वह last year की reference है। जिस समय की कि यह डीमांड है उस वक्त के हालात को सामने रख कर उस को criticise करें।

Sardar Sarup Singh : Sir, I beg to submit that what I am saying is completely germane to this demand and I am not saying one word which is irrelevant. I am fully entitled to discuss the policy of this Government.

Minister for Finance : Last year's policy and not the present one.

Sardar Sarup Singh : You have brought this demand before this House and I am entitled to discuss it fully.

अध्यक्ष महोदय : मगर आप डीमांड पर ही बोलें। (But please speak on this demand only.)

Sardar Sarup Singh : Sir, I beg to submit that my hon. Friend needs a refresher course in the Rules of Business.

सपीकर साहिब, मैं अरज कर रहा हूँ कि जिनकी साड़ी food policy है ਉਹ ਕੋਈ well settled policy नहीं है। असीं हूँ रेज़ाना hand to mouth रहिंदे हैं। इस वेल्ले इह हालत है कि we are living from hand to mouth. इस ਦੀ ਕੀ ਵਜਾਹ ਹੈ। ਉਸ ਦੀ ਵਜਾਹ ਇਹ ਹੈ कि साड़ी food policy well planned नहीं है। साडे कोल जितनी ਵੀ surplus wheat ਸੀ ਉਹ ਸਾਰੀ ਦੀ ਸਾਰੀ ਹੀ ਬਾਹਰ ਭੇਜ ਦਿੱਤੀ ਗਈ ਹੈ ਅਤੇ ਅਸੀਂ ਹੁਣ ਕੀ ਕਰ ਰਿਹੇ ਹਾਂ ? ਅਸੀਂ ਹੁਣ ਬਾਹਰ ਤੋਂ ਮੰਗਾ ਰਹੇ ਹਾਂ। food ਦੀ ਹਾਲਤ ਇਸ ਵੇਲੇ ਬਹੁਤ deteriorate ਹੋ ਚੁਕੀ ਹੈ। ਪਹਿਲਾਂ ਤਾਂ ਕੋਈ care ਨਹੀਂ ਕੀਤੀ ਗਈ। ਸਾਰੀ surplus wheat ਸੂਬੇ ਤੋਂ ਬਾਹਰ ਭੇਜ ਦਿੱਤੀ ਗਈ ਤੇ ਹੁਣ import ਕੀਤੀ ਜਾ ਰਹੀ ਹੈ ਅਤੇ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਖਰਾਬ imported wheat supply ਕੀਤੀ ਜਾ ਰਹੀ ਹੈ। Cheap Depots ਖੋਲ੍ਹੇ ਗਏ ਹਨ। ਜੇਕਰ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਨਾ ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ

ਅਤੇ food policy ਨੂੰ ਚੰਗੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਸੋਚ ਵਿਚਾਰ ਕਰਕੇ settle ਕਰਦੇ ਤਾਂ ਅੱਜ ਸਾਡੀ ਇਹ ਹਾਲਤ ਨਾ ਹੁੰਦੀ। ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਕਰਨ ਨਾਲ ਇਹ ਜਿਹੜਾ ਖਰਚ ਕਰਨਾ ਪਿਆ ਸੀ ਉਹ avoid ਹੋ ਸਕਦਾ ਸੀ। ਇਹੋ ਮੇਰਾ objection ਹੈ।

ਅਧ୍ୟਕਸ਼ ਮਹੋਦਯ : (ਵਿੱਤ ਮੰਤਰੀ: ਸੇ) आपने यह डीमांड हाऊस के सामने पेश की है और इस पर बहस हो रही है। वह कह रहे हैं कि wrong food policy की वजह से food situation में deterioration हुई और इसी वजह से यह डीमांड हाऊस के सामने आई, अगर इस की proper handling होती तो इस के लाने की ज़रूरत न पड़ती। (Pointing out to the Finance Minister) He has placed this Demand before the House and it is being discussed. The hon. Member is submitting that owing to the wrong food policy of the Government the food situation got deteriorated and that is why this Demand has been put forward. If the food situation had been properly handled then the necessity of bringing forward this Demand would not have arisen.)

ਵਿੱਤ ਮੰਤਰੀ : यही तो जनाब में अर्ज कर रहा था कि अगर proper handling नहीं हुई है तो कब? जिस वक्त यह deterioration हुई उस वक्त proper handling नहीं हुई। यह तो पिछला बात है मगर इस का मौजूदा पालिसी से क्या ताल्लुक है।

ਅਧ୍ୟਕਸ਼ ਮਹੋਦਯ : मैं भी आप से एक बात पूछना चाहता हूँ। एक बात का आप मुझे भी जवाब दें कि जब आप ने यह डीमांड यहां पेश की और आप उन से यह amount तलब कर रहे हैं तो वह यह कैसे नहीं पूछ सकते कि food situation deteriorate क्यों होने दी जिस की वजह से यह डीमांड लानी पड़ी? उस situation को क्यों पहले properly handle नहीं किया गया जिस की वजह से यह खर्च करना पड़ा। अगर वह यह नहीं पूछ सकते तो इस के यहां लाने का क्या मतलब रह जाता है? (I also wish to know one thing from the hon. Minister. Will he please tell me that when he has moved this Demand before the House and the hon. Members are being asked to vote the amount then how can they be prevented from enquiring from the Government as to why the food situation was allowed to deteriorate for which the Government had to bring forward this demand? Why was not the situation properly handled at the proper time for which this expenditure had to be incurred by the Government? If the hon. Members cannot ask this question then the very purpose of putting this Demand before the House would be defeated.)

ਵਿੱਤ ਮੰਤਰੀ : स्पाँकर साहिब, मैंने ऐसा नहीं कहा कि वह न पूछें। वह हर बात पूछ सकते हैं। लेकिन सवाल यह है कि कब की? उस वक्त की जिस वक्त की यह डीमांड है और जिस वक्त की यह पालिसी है। मगर अगर उस से आग्रहदा सालों की पालिसी discuss की जाए तो जनाब मेरी राय है कि यह beyond the scope है।

ਸਰਦਾਰ ਸਰੂਪ ਸਿੰਘ : ਇਹ ਵੇਖੀ excess demand ਤਾਂ ਨਹੀਂ, supplementary demand ਹੈ।

ਵਿੱਤ ਮੰਤਰੀ : किस वक्त की supplementary डीमांड है यह भी देखा है या नहीं?

प्रोफेसर मोता सिंह आनन्दपुरी (आदमपुर) : स्पीकर साहिब, यहां एक सवाल उठा और मैं यह अर्ज करना चाहता हूं कि इस डीमांड नम्बर दो के बारे में आखरी लाईन में लिखा है "Additional appropriation for Rs 25,38,900 is, therefore, necessary." तो यह जो Additional Appropriation है हाऊस के सामने आया है इस लिये हाऊस को इतना अख्तियार तो जरूर है कि इस appropriation के ऊपर अपने पूरे विचार पेश करे। इस वास्ते में मिनिस्टर साहिब की खिदमत में बड़े अदब से कहूंगा कि इस problem के pros and cons जो हैं वह food provision के मुतालिक हैं, आपने इसका इस में जिक्र किया है। इस में कोई शक नहीं कि यह पिछले साल के बारे में है। मगर अगर किसी मੈम्बर साहिब ने आयंदा के लिये भी कुछ कह दिया तो इस में कोई दोष नहीं आ जाता। यह तो एक suggestion होती है कि पहले अगर ऐसा हुआ तो अब क्यों हुआ और आयंदा ऐसा न हो। Past errors को तो हम retrieve नहीं कर सकते लेकिन future line तो lay कर सकते हैं कि पिछली गलतियों की रौशनी में हम आयंदा ऐसा न करें और संभल कर चलें। अगर ऐसी बात मेरे किसी सार्थक ने कह दी है तो वह यह कहने में हक बजानिब थे। मैं भी उन की तारीफ में ही कुछ कहूंगा। वह यह कि पंजाब वह है जिसे granary कहते हैं और wheat के मुतालिक तो जरूर कहना और मानना पड़ता है कि पंजाब को ऐसा कहलाने के लिये फर्रा था। सारी दुनिया को यह wheat देता था। हिंदुस्तान के दूसरे सूबों को ही नहीं बल्कि फ्रांस और इंग्लैंड जैसे बैरुनी देशों को export करता था। आज इस की यह हालत क्यों हुई? और चीजों के अलावा यहां एक और abnormal चीज आई और वह था flood havoc। तो मैं पिछले साल की ही बात लेता हूं। पिछले साल अक्टूबर में जब floods आए तो उस वक्त जो खरीफ की फसल थी, रब्बी तो उस के बाद बोई गई है, तो उन floods से रब्बी को तो नुक्सान नहीं पहुंचा, क्योंकि वह तो बाद में बोई गई, इस लिये सवाल पूछा जा सकता है कि फिर कमी क्यों हुई, यह कहा जाए कि बहुत सारी चीजें floods में जाया हो गई और बहुत सारे स्टॉक्स waste हो गए तो यह दलील तो दी जा सकती है मगर यह नहीं कहा जा सकता कि रब्बी की फसल तबाह हो गई थी। सरकार की तरफ से जो इस की तक्सीम लोगों में की गई मैं उस के साथ तन चार महीने दिन रात रहा हूं और मुझे सारा पता है। वाकई जरूरत बहुत थी। आप ने भी इस में कहा है कि abnormal deficit of wheat को पूरा करने के लिये जब Government of India के स्टॉक से भी जरूरत पूरी न कर सके तो फिर पाकिस्तान और बम्बई की तरफ से मंगवानी पड़ी।

आप की हकूमत ने कोशिश की लेकिन उस वक्त आप वज्जारत में नहीं थे। इस वक्त आप पूरे रुकन हैं। हकूमत ने कोई दकीका फोगुजास्त नहीं किया दौड़ धूप करने में और दिन रात लोगों की तक्सीफें दूर करने की कोशिश की। लेकिन अफसोस इस बात का है कि साथियों ने बार बार कहा लेकिन आपने stock न किया। यह कहना कि storage की difficulties हैं इस बात पर सब को शुबा है। पंजाब अपनी wheat की जरूरियात पूरी करने के बाद export कर सकता है लेकिन गवर्नमेण्ट को चाहिये कि गंदम पहले न

export करे। गवर्नमेंट की तरफ से कहा गया कि Government of India मजबूर करती है। लेकिन मैं कहूंगा कि Government of India अगर मजबूर करे तो उसे यह बात पहले वाजिया कर देनी चाहिये कि हमारी अपनी necessities क्या हैं। पंजाब के हिस्से में flood-stricken area बहुत ज्यादा है। आये दिन हमारी फसलें सैलाब या भारी बारिश की वजह से तबाह हो जाती हैं। इस लिये हमें गंदम को store करने की तरफ ज्यादा ध्यान देना चाहिये। अगर हम बार बार अपने suggestions देते हैं और उन्हें stress करते हैं तो यह गवर्नमेंट के लिये अच्छी बात है। अगर गवर्नमेंट flood situation को meet करने के लिये पहले ही गंदम को store कर ले तो उसे बाद में तकलीफ नहीं उठानी पड़ेगी। इस लिये मैं कहूंगा कि additional appropriation की रकम 25,38,000 बहुत ज्यादा है। इतनी भारी रकम की मंजूरी हाऊस ने देनी है तो हाऊस के हर एक मੈम्बर का हक है कि इस appropriation पर जायज नुक्ताचीनी करे और अपने काबिल Finance Minister की तबज्जुह तमाम खामियों की तरफ दिलाए। इन इलाफाज के साथ मैं उम्मीद करता हूँ कि यह काम आर्यंदा अच्छी तरह से पूर्ण होगा।

मौलवी अब्दुल गनी डार (नूह) : स्पीकर साहिब, मुझे इस बात पर कोई एतराज नहीं कि मैं अपने दोस्त फाईनैन्स मिनिस्टर साहिब के इस ख्याल से इत्फाक करूँ कि यह गलती उन की मिनिस्टरी से नहीं बल्कि पहली मिनिस्टरी से मरजद हुई लेकिन, स्पीकर साहिब, खैर इस में तीन चार बातें ऐसी हैं जो आप की तबज्जुह के काबिल हैं और आप की विमातत से मैं गवर्नमेंट के नोटिस में लाना चाहता हूँ।

पहली बात यह है कि आखिर सारा मुल्क हैरत जदा हो जाता है जब वह यह सुनता है कि पंजाब जो अनाज के मामले में deficit से surplus हो गया था उसे बाहर से अनाज मंगवाने की क्यों जरूरत पड़ी। मुझे इस बात की कतअन कोई तकलीफ महसूस नहीं होती यह मानने में कि चार हजार टन गंदम अगर बाहर से कभी मंगवानी पड़ जाये लेकिन हकीकत यह है स्पीकर साहिब, कि इस से कहीं ज्यादा गंदम इस स्टेट में पैदा होती है तो इस पर पूरी निगाह नहीं रखी जाती और वह बाहर export की जाती है या गवर्नमेंट आफ इंडिया को भेज दी जाती है या लोग खुद ही जब अनाज के बाहर भेजने पर कोई पाबन्दी न हो तो बाहर भेज देते हैं। मैं किसी पर दोष नहीं देता लेकिन सोचना यह है कि हमारी स्टेट में रहने वाला जो मजदूर है उस पर इस का नतीजा क्या होगा। पंडित जवाहर लाल नेहरू पंजाब के नौजवानों पर बहुत फर्र करते हैं और कहते हैं कि पंजाबी बड़े हिम्मत वाले और बहादुर हैं। लेकिन यह कितनी अफसोस की बात है अगर इन लोगों को रद्दी गंदम खानी पड़े और महंगे दामों खानी पड़े और फिर इस के इलावा हमारी गवर्नमेंट को और अफसरान को यह ताने सुनने पड़ें कि वह गंदम की wholesale या retail sale की इजाजत अपने महबूबों को देते हैं। क्या ही अच्छा हो कि हमारे फाईनैन्स मिनिस्टर जो काबिल हैं वह इस बात का फिक्र करें कि सूबे के इखराजात पर ज्यादा बोझ न पड़े और खास कर ऐसे इखराजात जो हमारी स्टेट deserve नहीं करती। इस लिये जब हम इस डिमांड पर अपने खयालात पेश करते हैं तो इस पर खर्रा नहीं होना चाहिये, बिगड़ना नहीं चाहिये

[मोलवी अब्दुल गनी डार]

क्योंकि हमारा तो काम, स्पीकर साहिब, आप की तबज्जुह दिलाना है और आप की विसातत से सरकार की तबज्जुह दिलाना है कि यह रास्ता गलत है। इस का नतीजा यह होता है कि लोगों में demoralization आ जाती है कि ज्यादा अनाज पैदा करने वाला सूबा बाहर की तरफ देखे। अगर इस पर किसी मैम्बर की तरफ से नुक्ताचीनी की गई है, चाहे वह आपोजीशन का मैम्बर हो या सरकारी बेंचों पर बैठने वाला, तो उन्हें यह समझना चाहिये कि ऐसी नुक्ताचीनी उन की भलाई के लिये की जाती है। वह दिन, स्पीकर साहिब, मुझे याद है जब मैं एक दिन इस हाऊस में किताबों का पलंदा साथ लाया था ताकि गवर्नमैण्ट की तबज्जुह उन बातों की तरफ दिलाई जाये। उस वक्त वजीरे तालीम हंसे और मैंने कहा कि कल शायद उन को रोना पड़ेगा। तो उस वक्त हाऊस में कुछ तलखी सी पैदा हो गई थी लेकिन आपने अच्छा किया कि उस तलखी को संभाल लिया। यह तो इशारे होते हैं स्टेट को और स्टेट के द्वारा स्टेट के चलाने वाले अफसरों को कि वह खामखाह क्यों बदनामी लेते हैं। Fair price shops खोलें, cheap stores खोलें और फिर देखा जाये कि किस को दें और किस को न दें। गवर्नमैण्ट इन सब एतराजों से बच जाती है अगर वह पहले कुछ न कुछ गंदम खरीद कर store कर ले। पिछले साल न किया तो बुरा किया। अगर ऊपर से कोई credit आता है तो भी उन का होगा और अगर बुराई तो भी उस की ज़िम्मेदारी उन के कंधों पर होगी। हकूमतें तो चलती रहती हैं—कभी कोई और कभी कोई। इस लिये मैं उम्मीद करता हूं कि फाईनैन्स मिनिस्टर साहिब बुरा न मनाएं और हिदायत जारी करेंगे कि आयंदा मुसीबतों पर काबू पाने के लिये पेश अज्र वक्त इलाज करें। गंदम बगैरह को store किया करें ताकि वक्ते ज़रूरत काम आये और बाहर से न पंगवानी पड़े। मैं उम्मीद करता हूं कि वह मेरी इन मारुजात को अच्छी रौशनी में लेंगे।

वित्त मंत्री (श्री मोहन लाल) : स्पीकर साहिब, जहां तक इस demand का ताल्लुक है मैं आप के सामने इस की background रखना चाहता हूं जिस की वजह से पिछले साल यह मुनासिब न समझा गया था कि wheat का storage किया जाये। दर हकीकत ऐसा वाक्या हुआ तो इस की दो वजूहात हैं—एक तो हम ने storage नहीं किया क्योंकि हम ने ज़रूरत नहीं समझी कि wheat store की जाये। दूसरे unprecedented floods आए थे। Storage क्यों नहीं किया? इस की वजह बिल्कुल साफ है कि उस वक्त पिछले दो साल से पंजाब की production काफी surplus थी कि सरकार को 3 लाख टन के करीब अपनी needs से जायद production हुई। खुराक की हालत काफी सुधर गई थी और सुधर रही थी। इन हालात के होते हुए यह अंदाजा लगाया गया कि गवर्नमैण्ट के लिये storage करना ज़रूरी नहीं। इस लिये पिछले साल के बजट में गंदम की storage करने के लिये कोई provision न रखा गया बल्कि मैम्बर साहिबान जानते हैं कि उस वक्त तो price support की पालिसी गवर्नमैण्ट को enforce करनी पड़ी क्योंकि stock surplus था और कीमतें दिन-ब-दिन गिर रही थीं। इस लिये इन तमाम हालात को मद्देनज़र रख कर यह खयाल किया गया कि storage

करने की जरूरत नहीं है। लेकिन उस के बाद ऐसे **unprecedented floods** आये जो आप जानते हैं, **living memory** में कभी नहीं आये थे। उनसे बहुत तबाही हुई। खास तौर पर जितनी **foodgrains** की **destruction** इनकी वजह से हुई उसे कोई **anticipate** नहीं कर सकता था। मेरा ख्याल है कि पहले कभी **food** की **destruction** इतनी नहीं हुई थी। यही कारण था जिस से उस वक्त **food** की **shortage** हो गई। इन **floods** से बहुत से **rural areas** **affect** हो गए। उस वक्त हमें जरूरत पड़ी कि हम वहां गंदम पहुंचाएं। मगर हमने गंदम **store** नहीं की हुई थी। इन हालात में हमें गवर्नमैण्ट आफ इंडिया से गंदम लेनी पड़ी क्योंकि उन्होंने खरीद कर **store** की हुई थी। इस के अलावा हम ने बाहर से भी मंगवाई। चार हजार टन पाकिस्तान से और चार हजार टन बम्बई से। **Storage** न करने की यह वजहों थी जो मैं ने बताई हैं। यह **provision** उस गंदम के बारे में है जो उस फौरी जरूरत को पूरा करने के लिये खरीद करनी पड़ी। इस लिये इस **demand** में कोई ऐसी मांग नहीं है जिस के मुतालिक कोई एतराज किया जाए। यह ऐसी चीज है जिसे कोई **anticipate** नहीं कर सकता था।

बाकी **storage** के मुतालिक बहुत कुछ कहा गया है। मुनासब तो यह होता कि मैं इन चीजों का जवाब किसी और वक्त देता। लेकिन चूंकि सवाल उठाया गया है इस लिये इस के बारे में कुछ **passing reference** कर देता हूं। यह तो मੈम्बर साहिबान जानते हैं कि **food** की पालिसी **all India basis** पर चलती है। **Individual States** को यह अख्तियार हासिल नहीं है कि वह **food export** या **import** पर पाबन्दी लगा सकें। **Essential Commodities Act** के मातहत जो चीजें आती हैं वह कोई **State ban** नहीं कर सकती जब तक सेंट्रल गवर्नमैण्ट अख्तियार **delegate** न कर दे। अगर हमें कोई दिक्कत है तो हम सेंटर के पास पहुंचते हैं। ज्यों २ हमें गंदम की **export** की वजह से या **prices rise** होने की वजह से दिक्कत पेश आई, हम सेंटर को इत्तलाह देते रहे हैं। यह हम सेंटर को बताते रहे हैं कि इस साल **export** की वजह से **prices** बढ़ रही हैं और हमारे **stocks** पर असर पड़ रहा है। इन सब बातों से हम सेंटर को आगाह करते रहे हैं। मगर न सेंट्रल गवर्नमैण्ट की और न ही पंजाब गवर्नमैण्ट की यह पालिसी है कि **foodgrains** की **prices** या **movement** पर कोई पाबन्दी लगाई जाए। मैं ने पहले अर्ज किया है कि हमारी **annual food production** 13 लाख 36 हजार टन है और हमारी **normal** खपत 12 लाख टन के करीब है। इस तरह हमारी **production** खपत से एक लाख टन से ज्यादा है। इन हालात में **storage** का सवाल पैदा नहीं होता। जैसे आप जानते हैं कि गवर्नमैण्ट आफ इंडिया ने **wheat** की एक **basic price** मुकरर की हुई है। पिछले साल जब हम ने गंदम की खरीद की थी तो गवर्नमैण्ट आफ इंडिया के एजेंट के तौर पर की थी। उन्होंने जो गंदम की **basic price** मुकरर की है वह दस रुपये मन है। मतलब यह है कि **price** इस से कम न हो। अगर कम हो तो सरकार खुद मारकेट में आकर गंदम खरीद ले ताकि कीमत **basic price** से नीचे न जाए। इस साल आप जानते हैं कि कीमत दस रुपये मन के **level** पर आई ही नहीं।

[वित्त मंत्री]

मुझे याद है कि सारे पंजाब में केवल एक जगह, यानी पट्टी में गंदम की कीमत 10½ रुपये मन हुई थी और वह भी एक दो दिन। और फिर तब से दिन-ब-दिन कीमत बढ़ती रही है। पहले 11 रुपये मन हुई, फिर 12 रुपये, फिर 13 रुपये और 14 रुपये मन हुई। इस तरह से कीमत शुरू से बढ़ती रही है। क्योंकि गवर्नमेंट आफ इंडिया का price का level 10 रुपये है, इस लिये अगर इससे कीमत नीचे आ जाए तब हमने खरीद करनी होती है। इस लिये इस साल हमारे खरीद करने का सवाल ही पैदा नहीं हुआ।

मैंने पहले अर्ज किया है कि जहां तक food का ताल्लुक है हमारे यहां shortage नहीं है। इस लिये गवर्नमेंट panicky नहीं है। हमें घबराहट सिर्फ इस बात की हुई है कि prices में abnormal rise हुआ है। इसी लिये हमने गवर्नमेंट आफ इंडिया से गंदम मंगवाई। जब से वह गंदम आई है, मुझे खुशी है कि prices fall कर रही हैं। मेरी present information यह है कि अमृतसर में गंदम की कीमत 12 से 14 आने की मन तक गिर चुकी है। इस लिये मैं अर्ज कर रहा था कि तशवीश हमको तब हुई जब prices rise करने लगीं। इस rise को रोकने के लिये हमने effective steps लिये हैं। आइंदा के लिये भी shortage नहीं है। गवर्नमेंट आफ इंडिया ने हमें categorical assurance दी है कि पंजाब को wheat की जितनी जरूरत होगी, पूरी की जाएगी। पहले storage की जरूरत नहीं थी, आइंदा की need पूरी होगी। इसमें किसी किस्म के शक की गुंजाइश नहीं होनी चाहिये। Storage न करने की वजूहात मैंने बता दी हैं। नहीं prices को control करने की जरूरत पैदा हुई क्योंकि हम पब्लिक में panic पैदा करना नहीं चाहते। हम movement और prices वगैरह पर controls की ज़हमतें न सिर्फ पंजाब में बल्कि हिंदुस्तान में भी लाना नहीं चाहते। किसी सूरत में हम कोई restriction लगाना नहीं चाहते। गवर्नमेंट पूरे तौर पर अपनी food policy से वाकिफ है और इस बारे में जो कुछ हो सकता है कर रही है।

Mr. Speaker : Question is—

That a supplementary sum not exceeding 25,25,000 be granted to the Governor to defray the charges that will come in course of payment for the year ending 31st March, 1957, in respect of 85-A—Capital Outlay on Provincial Schemes of State Trading.

The motion was carried.

25—GENERAL ADMINISTRATION (DEMAND NO. 3)

Minister for Finance (Shri Mohan Lal) : Sir, I beg to move—

That a supplementary sum not exceeding Rs. 10 be granted to the Governor to defray the charges that will come in course of payment for the year ending 31st March, 1957 in respect of 25-General Administration.

Mr. Speaker : Motion moved—

That a supplementary sum not exceeding Rs. 10 be granted to the Governor to defray the charges that will come in course of payment for the year ending 31st March, 1957 in respect of 25-General Administration.

ਸਰਦਾਰ ਚੰਨਣ ਸਿੰਘ ਧੂਤ (ਟਾਂਡਾ) : ਸਪੀਕਰ ਸਾਹਿਬ, ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਆਪ ਹੀ ਇਸ ਮੰਗ ਵਿਚ ਲਿਖਿਆ ਹੈ ਕਿ ਇਹ ਰਕਮ ਜਿਹੜੀ ਇਹ ਇਸ ਡੀਮਾਂਡ ਰਾਹੀਂ ਲੈ ਰਹੇ ਹਨ, ਇਨ੍ਹਾਂ ਪਾਸ ਪਹਿਲਾਂ ਹੀ ਹੈ। ਇਸ ਦਾ ਇਹ ਮਤਲਬ ਹੈ ਕਿ ਪਹਿਲਾਂ ਜੋ ਬਜਟ ਮਨਜ਼ੂਰ ਕਰਵਾਇਆ ਹੈ ਉਹ ਗਲਤ ਹੈ। ਅੱਜ ਡਿਪਟੀ ਮਿਨਿਸਟਰ ਅਤੇ ਪਾਰਲੀਮੈਂਟੀ ਸੈਕਰਟਰੀ ਮੁਕੱਰਰ ਕਰਨ ਕਰਕੇ ਇਸ ਰਕਮ ਦੀ ਲੋੜ ਪਈ ਹੈ। ਪਰ ਇਸ ਲਈ ਪਹਿਲਾਂ ਹੀ ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਜ਼ਿਆਦਾ ਰਕਮ ਮਨਜ਼ੂਰ ਕਰਵਾ ਲਈ ਹੈ। ਕਈ ਥਾਵਾਂ ਤੇ excess demands ਆਉਂਦੀਆਂ ਹਨ ਅਤੇ ਕਈ ਥਾਵਾਂ ਤੇ ਆਪਣੇ ਕੋਲ ਉਂਜ ਹੀ ਇਹ ਜ਼ਿਆਦਾ ਰੁਪਏ ਰੱਖ ਭੇਂਦੇ ਹਨ। ਪਹਿਲਾਂ ਬਜਟ ਦੇ ਵੇਲੇ ਇਹ ਜ਼ਿਆਦਤੀ ਛੁਪਾ ਰੱਖੀ ਹੈ, ਹੁਣ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਸਾਡੇ ਕੋਲ ਢਾਲਤੂ ਰਕਮ ਹੈ ਜਿਹੜੀ ਉਸ ਸਮੇਂ ਮਨਜ਼ੂਰ ਕਰਵਾਈ ਸੀ।

ਪ੍ਰਧਾਨ ਜੀ, ਦੂਸਰੀ ਗੱਲ ਮੈਂ ਇਹ ਕਹਿਣੀ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਕਿਹਾ ਹੈ ਕਿ ਪੁਰਾਣੀਆਂ ਕਾਰਾਂ ਦਾ ਟੁੱਟਣ ਭੱਜਣ ਦਾ ਇਮਕਾਨ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਕਿਉਂਕਿ ਕਾਰਾਂ 40,000 ਮੀਲ ਢਲ ਚੁੱਕੀਆਂ ਹਨ। ਮੈਂ ਅਰਜ਼ ਕਰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਤਿੰਨਾਂ ਡਿਪਟੀ ਮਿਨਿਸਟਰਾਂ ਵਿਚੋਂ ਇਕ Deputy Minister ਸਾਹਿਬ ਤਾਂ ਬਾਹਰ ਚਲੇ ਗਏ ਹਨ। ਦੋ ਡਿਪਟੀ ਮਿਨਿਸਟਰ ਹੀ ਐਥੇ ਹਨ, ਉਹ ਚਾਰ ਪੰਜ ਮਹੀਨੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਕਾਰਾਂ ਨਾਲ ਹੀ ਕੱਢ ਸਕਦੇ ਹਨ। ਨਵੀਆਂ ਕਾਰਾਂ ਦੀ ਐਨੀ ਲੋੜ ਨਹੀਂ ਹੈ। Chief Parliamentary Secretary ਵਾਸਤੇ 18,000 ਰੁਪਏ ਦੀ jeep ਮੰਗੀ ਹੈ ਅਤੇ Deputy Ministers ਵਾਸਤੇ 13,000 ਰੁਪਏ ਦੀ। ਇਸ ਦੀ ਮੈਂ ਨੂੰ ਨਹੀਂ ਸਮਝ ਆਈ ਕਿ ਕੀ Chief Parliamentary Secretary ਦਾ ਰੁਤਬਾ Deputy Ministers ਨਾਲੋਂ ਵੱਡਾ ਹੋ ਗਿਆ ਹੈ ? 13,000 ਅਤੇ 18,000 ਰੁਪਏ ਕਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਮੰਗੇ ਗਏ ਹਨ ? 13,000 ਰੁਪਏ ਦੀ ਤਾਂ ਨਵੀਂ ਕਾਰ ਨਹੀਂ ਆਵੇਗੀ ਪੁਰਾਣੀ ਹੀ ਆਵੇਗੀ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਗੁਜ਼ਾਰਾ ਕਿਵੇਂ ਹੋਵੇਗਾ ? ਉਨ੍ਹਾਂ ਨਾਲ ਹੋਰ ਵੀ ਤਾਂ ਕਈ ਆਦਮੀਆਂ ਨੇ ਬੈਠਣਾ ਹੋਵੇਗਾ। ਛੋਟੀਆਂ ਗੱਡੀਆਂ ਵਿਚ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਕਿਵੇਂ ਗੁਜ਼ਾਰਾ ਹੋਵੇਗਾ ? ਨਾਲ ਹੀ ਮੈਂ ਇਹ ਵੀ ਅਰਜ਼ ਕਰਨੀ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਪਹਿਲੇ Chief Parliamentary Secretary ਕੋਲ ਤਾਂ car ਹੈ ਸੀ ਇਹ jeep ਦੀ item ਬਿਲਕੁਲ ਪਹਿਲੀ ਹੀ ਆਈ ਹੈ ਅੱਗੇ ਕਦੇ ਇਹ item ਨਹੀਂ ਆਈ। ਖਿਆਲ ਇਹ ਹੈ ਕਿ Elections ਨਜ਼ਦੀਕ ਆ ਰਹੇ ਹਨ ਅਤੇ jeep, car ਨਾਲੋਂ ਪਿੱਛਾਂ ਵਿਚ ਜ਼ਿਆਦਾ ਨੱਠ ਭੱਜ ਸਕਦੀ ਹੈ ਇਸ ਕਰ ਕੇ jeep ਦੀ ਲੋੜ ਪਈ ਹੈ। ਪਹਿਲੇ ਤਾਂ ਕਦੇ ਕਿਸੇ ਨੇ jeep ਨਹੀਂ ਮੰਗੀ ਇਸ ਕਰ ਕੇ ਇਸ ਦਾ ਕੋਈ ਖਾਸ ਮਕਸਦ ਮਲੂਮ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਮੈਂ ਅਰਜ਼ ਕਰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਅਜੇ ਇਨ੍ਹਾਂ cars ਨਾਲ ਹੀ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਕੰਮ ਚਲਾਉਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਹੋਰ ਫਜ਼ੂਲ ਖਰਚੀ ਨਹੀਂ ਕਰਨੀ ਚਾਹੀਦੀ। ਹੋਰ ਪੈਸੇ ਨਾਂ ਹੀ ਖਰਚਣ ਤਾਂ ਚੰਗਾ ਹੈ; ਉਨ੍ਹਾਂ ਨਾਲ ਹੀ ਕੰਮ ਚਲਾਈ ਜਾਣ।

ਸ਼੍ਰੀ ਪ੍ਰਬੋਧ ਚੰਦ (ਗੁਰਦਾਸਪੁਰ) : ਸਪੀਕਰ ਸਾਹਿਬ, ਆਜ ਹਾਊਸ ਦੇ ਸਾਮਨੇ ਜੋ Demand 57,000 ਰੁਪਏ ਦੀ State cars ਖਰੀਦਨੇ ਦੇ ਲਿਖੇ ਰੱਖੀ ਗਈ ਹੈ, ਮੈਂ ਉਸ ਦੇ ਸੰਬੰਧ ਮੇਂ ਕਹਿਣਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਅਗਰ 2 ਸਾਲ ਦੇ ਲਿਖੇ ਆਰ ਡਿਮਾਂਡ ਕਰ ਲਿਆ ਜਾਏ ਤਾਂ ਅਚੜ੍ਹਾ ਹੋਵੇਗਾ ; ਉਸ ਸਮੇਂ ਤਕ merger ਦਾ ਨਕਸ਼ਾ ਹਮਾਰੇ ਸਾਮਨੇ ਆ ਜਾਵੇਗਾ ਆਰ ਪਤਾ ਲਗ ਜਾਵੇਗਾ ਕਿ

[ਸ੍ਰੀ ਪ੍ਰਬੋਧ ਚੰਦਰ]

ਕਿਤਨੇ ਵਜ਼ੀਰ ਬਨੇਗੇ ਐਂਡ ਕਿਤਨੇ Deputy Minister ਬਨੇਗੇ ਐਂਡ ਉਨ ਕੇ ਲਿਯੇ ਕਿਤਨੀ cars ਐਂਡ ਕਿਤਨੀ jeeps ਦੀ ਜ਼ਰੂਰਤ ਪੜ੍ਹੀ ਹੈ। ਹੀ ਸਕਦਾ ਹੈ ਕਿ ਯਹ ਰੁਪਯਾ ਗਵਰਨਮੈਂਟ ਬਚਾ ਸਕੇ।

ਦੂਸਰੀ ਅਰਜ਼ ਮੈਂ ਯਹ ਕਰਨਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਜਬ ਯਹ ਕਾਰੋਂ ਬੇਕਾਰ ਹੋ ਜਾਤੀ ਹੈਂ ਤੋ ਇਨ ਕੋ ਬੇਚ ਦਿਯਾ ਜਾਨਾ ਚਾਹਿਯੇ ਐਂਡ ਜੋ ਕੰਮਿਤ ਵਸੂਲ ਹੋ ਉਸ ਸੇ ਕਾਰ ਲੇਨੀ ਚਾਹਿਯੇ ਤਾਕਿ ਗਵਰਨਮੈਂਟ ਕਾ ਰੁਪਯਾ ਜਾਯਾ ਨ ਹੋ। ਲੇਕਿਨ ਹੀਤਾ ਯਹ ਹੈ ਕਿ ਉਨ ਕਾਰੋਂ ਕੀ staff cars ਮੇਂ addition ਕਰ ਲੀ ਜਾਤੀ ਹੈ। ਇਸ ਸੇ State Exchequer ਕੋ ਕੋਈ ਫਾਯਦਾ ਨਹੀਂ ਪਹੁੰਚਤਾ। ਜੋ cars ਹਮਾਰੇ ਪਾਸ ਥੀਂ ਉਨ ਸੇ ਗੁਜ਼ਾਰਾ ਹੋ ਰਹਾ ਥਾ। ਲੇਕਿਨ ਅਬ ਉਨ ਕੋ ਭੀ staff cars ਮੇਂ add ਕਰ ਲਿਯਾ ਗਯਾ ਹੈ ਐਂਡ ਨਵੀਂ ਖਰੀਦੀ ਜਾ ਰਹੀ ਹੈਂ। ਮੇਰੀ ਅਰਜ਼ ਹੈ ਕਿ ਜੋ cars ਏਸੀ ਬੇਕਾਰ ਸਮਝੀ ਜਾਤੀ ਹੈਂ ਉਨ ਕੋ ਬੇਚ ਕਰ ਉਨ ਕੀ ਕੰਮਿਤ ਵਸੂਲ ਕੀ ਜਾਨੀ ਚਾਹਿਯੇ। ਮੁਝੇ ਕਲ ਪਰਸੋਂ ਦਿਲੀ ਸੇ ਆਨੇ ਕਾ ਸੌਕਾ ਮਿਲਾ ਤੋ ਮੈਂ ਨੇ ਸਟੇਸ਼ਨ ਪਰ ਕੁਝ ਕਾਰੋਂ ਦੇਖੀ। ਪਤਾ ਕਰਨੇ ਪਰ ਮਾਲੂਮ ਹੁਆ ਕਿ ਉਨ ਮੇਂ Under Secretaries ਐਂਡ ਦੂਸਰੇ ਅਫਸਰ ਬੈਠੇ ਥੇ। ਮੈਂਨੇ ਪੁੱਛਾ ਕਿ ਯਹ ਕਾਰੋਂ ਕੈਸੀ ਹੈਂ ਤੋ ਉਨ੍ਹੋਂਨੇ ਬਤਾਯਾ ਕਿ ਨਵੀਂ ਕਾਰੋਂ ਤੋ Ministers ਅਪਨੇ ਪਾਸ ਰਖਤੇ ਹੈਂ ਐਂਡ ਜਬ ਪੁਰਾਨੀ ਹੋ ਜਾਤੀ ਹੈਂ, ਬੇਕਾਰ ਹੋ ਜਾਤੀ ਹੈਂ ਤੋ ਹਮੇਂ ਦੇ ਦੇਂਦੇ ਹੈਂ। ਉਨ੍ਹੋਂਨੇ ਕਹਾ ਕਿ ਨਵੀਂ ਕਾਰੋਂ ਜਲਦੀ ੨ ਖਰੀਦੀ ਤਾਕਿ ਪੁਰਾਨੀ ਹਮੇਂ ਮਿਲ ਜਾਯੋਂ। ਤੋ ਮੇਰੀ ਅਰਜ਼ ਯਹ ਹੈ ਕਿ ਜਬ ਤਕ ਹਮਾਰੇ ਸਾਮਨੇ merger ਕਾ ਪੂਰਾ ਨਕਸ਼ਾ ਨਹੀਂ ਆ ਜਾਤਾ ਉਸ ਵਕਤ ਤਕ ਹਮੇਂ ਇੰਤਜ਼ਾਰ ਕਰਨਾ ਚਾਹਿਯੇ। ਤਬ ਹਮੇਂ ਯਹ ਮਾਲੂਮ ਹੋ ਜਾਯੇਗਾ ਕਿ ਕਿਤਨੇ ਵਜ਼ੀਰ ਹੋਂਗੇ ਐਂਡ ਕਿਤਨੇ Deputy Ministers ਹੋਂਗੇ। ਇਸ ਲਿਯੇ 2,3 ਸਹੀਨੇ ਤਕ ਗੁਜ਼ਾਰਾ ਹੋ ਜਾਏ ਤੋ ਬਹੁਤ ਅਚਛਾ ਹੈ। ਏਸਾ ਮਜ਼ਾਕ ਅਚਛਾ ਨਹੀਂ, ਕਿਸੀ ਸ਼ਾਯਰ ਨੇ ਕਹਾ ਹੈ ਕਿ—

ਤੁਮਹਾਰੀਂ ਬਾਂਦਿਯਾਂ ਰੇਸ਼ਮ ਕੇ ਅੰਬਾਰੀਂ ਸੇ ਨੁਲਤੀ ਹੈਂ।

ਹਮਾਰੀਂ ਬੇਟਿਯੋਂ ਕੇ ਤਨ ਕੀ ਊਰਧਾਨੀ ਨਹੀਂ ਜਾਤੀ।

ਸਰਦਾਰ ਸਰੂਪ ਸਿੰਘ (ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ ਸ਼ਹਿਰ, ਪੂਰਬ): ਪ੍ਰਧਾਨ ਜੀ, ਜਿਥੇ ਤੱਕ State cars ਦਾ ਸਬੰਧ ਹੈ ਇਹ ਆਮ ਰਾਏ ਹੈ ਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਇਸਤੇਮਾਲ ਬਹੁਤ ਗਲਤ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਇਹ ਹੁਣ Deputy Ministers ਦੇ ਚੜ੍ਹਨ ਨਾਲ ਖਰਾਬ ਹੋ ਗਈਆਂ ਹਨ, ਖੁਦਾ ਖੈਰ ਕਰੇ ਕਿਧਰੇ ਹੋਰ ਕੁਝ ਨਾ ਨਿਕੰਮਾ ਹੋ ਜਾਵੇ। ਇਹ ਵੀ ਫਰਮਾਇਆ ਗਿਆ ਹੈ ਕਿ ਇਸ stage ਉੱਪਰ Deputy Ministers ਛੋਟੀਆਂ ਕਾਰਾਂ ਨਹੀਂ ਪਸੰਦ ਕਰਦੇ। ਪਤਾ ਨਹੀਂ ਇਸ ਦਾ ਕੀ ਕਾਰਨ ਹੈ। ਕੀ ਸਾਡਾ ਸੂਬਾ ਵੱਡਾ ਹੋ ਗਿਆ ਹੈ, ਜਾਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਦੋਰਾ ਜ਼ਿਆਦਾ ਕਰਨਾ ਪੈਂਦਾ ਹੈ ਇਸ ਕਰ ਕੇ ਛੋਟੀਆਂ ਕਾਰਾਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ suit ਨਹੀਂ ਕਰਦੀਆਂ, ਅਤੇ ਜਾਂ ਕੋਈ ਹੋਰ ਵਜ੍ਹਾ ਹੈ ਮੈਨੂੰ ਸਮਝ ਨਹੀਂ ਆਉਂਦੀ। ਮੈਂ ਅਰਜ਼ ਕਰਨੀ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਜਿਹੜੀਆਂ ਪਹਿਲੀਆਂ ਕਾਰਾਂ ਹਨ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਹੋਰ ਇਸਤੇਮਾਲ ਕਰਨ ਦਾ ਕੋਈ ਡਰ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਜਿਵੇਂ ਮੇਰੇ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਬੋਲਣ ਵਾਲੇ ਸਾਹਿਬ ਨੇ ਦੱਸਿਆ ਹੈ ਕਿ ਜਦੋਂ merger ਦੇ ਬਾਅਦ ਨਵੇਂ ਪੰਜਾਬ ਦੀ picture ਸਾਡੇ ਸਾਹਮਣੇ ਆ ਜਾਂਦੀ ਤਾਂ ਭਾਵੇਂ ਜ਼ਰੂਰਤ ਹੁੰਦੀ ਤਾਂ ਨਵੀਆਂ ਕਾਰਾਂ ਲੈ ਲਈਆਂ ਜਾਂਦੀਆਂ। ਲੇਕਿਨ ਐਨੀ ਜਲਦੀ ਨਵੀਆਂ ਕਾਰਾਂ ਖਰੀਦਣੀਆਂ ਤਾਂ ਫਜ਼ੂਲ ਖਰਚੀ ਹੋਵੇਗੀ। ਇਹ ਮੇਰਾ ਸੁਝਾਵ ਹੈ।

श्री मनी राम (फतेह बाद): स्पीकर साहिब, आज जो **Supplementary Demands** हाऊस के सामने पास होने के लिये रखी गई हैं उन के सम्बन्ध में मैं यह अर्ज करना चाहता हूँ कि **General Administration** में केवल कारों के लिये 57,000 रुपया रखा गया है जो कि **Deputy Ministers** के लिये और **Chief Parliamentary Secretary** के लिये ला जायेंगी। इस की बजाए मेरे विचार में अगर **Administration** को बेहतर बनाने के लिये रुपया रखा जाता तो अच्छा होता। **Administration** में **efficiency** नहीं है। अपने जिले की बाबत मैं यह अर्ज करूंगा कि **Administration** में **efficiency** न होने के कारण वहां पर कई मसले खड़े हो रहे हैं। उन में से हिसार के जिला में एक अहम मसला **tenants** का है। यह मसला दिन बदिन जटिल बनता जा रहा है। **Administration** में **efficiency** बिल्कुल नहीं है। इस को **efficient** बनाने के लिये इस बात की जरूरत है कि .....

Mr. Speaker : आप किस **Demand** को ले रहे हैं ? (**Which Demand is the hon. Member discussing ?**)

श्री मनी राम : मैं, जनाब, **General Administration** को discuss कर रहा हूँ।

अध्यक्ष महोदय : इस में वही item discuss होगी जो कि इस **Demand** में दर्ज है। (**The hon. Member can discuss only that item which falls under this Demand.**)

श्री मनी राम : तो, जनाब, मैं बैठ जाता हूँ।

श्रीमती सीता देवी (जालन्धर शहर, दक्षिण-पूर्व): श्रीमान स्पीकर साहिब, आज **General Administration** के अन्तर्गत हमारे सामने जो 57,000 रुपये की रकम **Deputy Ministers** और **Chief Parliamentary Secretary** की cars के लिये रखी गई है, इस सम्बन्ध में मुझे एक बात याद आती है। कहते हैं कि “अन्नीं पीसे ते कुत्ता खाए”। यही मिसाल हमारी गवर्नमेंट पर लागू होती है। हमारी स्टेट की जनता की गाढ़े खून पसीने की कमाई का रुपया ऐसी चीजों पर जाया किया जा रहा है। अगर इन से यह कहा जाए कि गरीब चपड़ासियों की तनखाहें बढ़ा दो, क्लर्कों की तनखाहें बढ़ा दो या गरीब **Police Constables** जो **Law and Order** के रक्षक हैं उन की तनखाहें बढ़ा दो तो कहते हैं कि **Finance Department** नहीं मानता; हमारे पास पैसा ही नहीं है। (**Interruptions**) मैं कहती हूँ कि कोई जरूरत नहीं है **Deputy Ministers** की। अभी तो वही 13 ही जिले हमारी स्टेट के हैं। हमारा सूबा कोई बड़ा तो हुआ नहीं है। जैसे कि मेरे भाई प्रबोध जी ने कहा है अगर **merger** के बाद यह सवाल आता तो कुछ बात समझ में आ सकती थी कि **Deputy Ministers** की जरूरत कुछ समझी जा सकती कि काम बढ़ गया है, **Administration** ज्यादा देखनी है और दूसरा भी इंतजाम करना है, इस लिये **Deputy Ministers** भी चाहिये और उन के लिये अच्छी कारें भी चाहिये। तब तो कुछ **justification** हो सकती थी। लेकिन अभी तो कुछ बात नहीं बनी, वैसा ही सूबा है लेकिन **Deputy Ministers** बना दिये गए हैं। मैं कहती हूँ कि कोई जरूरत नहीं है इन की इस stage पर। स्पीकर साहिब, **General Administration**

[श्रीमती सीता देवी]

का तो यह हाल है कि इस का खुदा ही हाफिज है। जिन Deputy Ministers के लिये 57,000 रुपये की cars की व्यवस्था की जा रही है उन का Tour Programme रोज हमारे पास आता है। वे होशियारपुर से चलते हैं, गांव से होते हुए 10 बजे रात को चंडीगढ़ पहुंच जाते हैं और अगले दिन सुबह सात बजे चंडीगढ़ से चल कर 11 बजे फिर होशियारपुर पहुंच जाते हैं। पता नहीं उन को रात रात कौनसा ऐसा जरूरी काम चंडीगढ़ में करना होता है। मुझे दुःख है कि गवर्नमेंट का रुपया इस प्रकार जाया किया जा रहा है। स्पीकर साहिब, मैं ज्यादा नहीं कहना चाहती। Deputy Ministers की cars के कारनामे आपने सुने होंगे कि क्या हैं।

डिप्टी मिनिस्टर्स के आने से जो administration सुधरी है, जो credit गवर्नमेंट को मिला है मैं उस के मुतअल्लिक आज कुछ नहीं कहना चाहती। आप के डिप्टी मिनिस्टर ने बहुत बुरी हरकत की जो होशियारपुर का वाक्या हुआ।

Mr. Speaker : No such reference please.

श्रीमती सीता देवी : मैं तो कारण बतला रही हूं जिन की वजह से यह रुपया मंजूर नहीं किया जाना चाहिये। अगर आप की इजाजत नहीं है तो मैं यह बात नहीं करती।

अध्यक्ष महोदय : आप के दिल में जो बलबले हैं शायद आप उन को निकालना चाहती हैं। (Perhaps the hon. Lady Member wishes to give vent to her feelings.)

श्रीमती सीता देवी : मैं जानती हूं कि कारों का क्या इस्तेमाल होता है।

अध्यक्ष महोदय : लेकिन आप डिप्टी मिनिस्टर के conduct को कैसे discuss कर सकती हैं ? (But how can the hon. Lady Member discuss the conduct of the Deputy Minister here ?)

श्रीमती सीता देवी : अगर आप को एतराज है तो नहीं कहती। मैं समझती हूं कि इस तरह कारों को खरीदना स्टेट के funds पर एक extra burden है। हां, जैसा कि मेरे साथी ने बताया merger के बाद नकशा बदल जाए तो उस वक्त आप यह खर्च कर सकते हैं। इस वक्त तो यह खर्च बिल्कुल unnecessary होगा। मुझे पता है कि हमारे वित्त मंत्री एक बड़े समझदार वजीर हैं। वह एक एक पैसा अच्छे तरीके से खर्च करते हैं। मैं उन से प्रार्थना करूंगी कि इस demand को reconsider कर लें। मंजूर तो यह हो ही जायेगी लेकिन इस बेदर्दी के साथ खर्च न करें।

श्री बालू (फतेहाबाद) : प्रधान जी, जनरल ऐडमिनिस्ट्रेशन के लिये जो रुपया रखा गया है यह महज जनता की भलाई के लिये नहीं रखा गया बल्कि डिप्टी मिनिस्टर्स और Chief Parliamentary Secretary के लिये अपना खर्चा पूरा करने के लिये रखा गया है। गवर्नमेंट को चाहिये तो यह था कि यह रुपया जो बगैर किसी फायदा मिलने के provide किया है, यह किसी अच्छी मद के लिये रखते। बगैर मतलब के पैसा खर्च करना अच्छा नहीं। चाहिये तो यह था कि यही 57 हजार रुपया छोटे मुलाज्मों की तनखाहों को बढ़ाने पर लगाते या देहातों के अन्दर—जैसा कि हिसार की बाबत मैं कहना चाहता हूं—गरीब हरिजनों के मकान बनाने के लिये खर्च करते। वह बहुत

backward लोग हैं, उन की भलाई के लिये लगाते तो अच्छा था। डिप्टी मिनिस्ट्रों की कारों या Chief Parliamentary Secretary की जीप खरीदना एक बेकार का खर्च है जिसे आसानी से बचाया जा सकता है। डिप्टी मिनिस्ट्रों के दौरे को प्रोग्रामों से और चीफ पार्लियामेण्टरी सैक्रेटरी के प्रोग्रामों से जिन की कारियां मेरे पास मौजूद हैं, पता लगता है कि इस रुपये को किस तरह बेरहमी से इस्तेमाल किया जाता है। जब हमारे तायल साहिब हिसार जाते हैं तो अपनी constituency के इर्दगिर्द ही चक्कर लगाते रहते हैं और चार चार दिन वहां ही रहते हैं। इसी तरह से हमारे चीफ पार्लियामेण्टरी सैक्रेटरी भी चंडीगढ़ से सुबह जाते हैं और अपनी constituency का चक्कर काट कर शाम को वापिस आ जाते हैं।

अध्यक्ष महोदय : तो आप की शिकायत यह है कि इन को कारें नहीं मिलनी चाहियें। [Then the complaint of the hon. Member is that they should not be provided with cars.]

श्री बालू : जी हां यही नहीं, इस के साथ साथ मैं यह कहना चाहता हूं.....

अध्यक्ष महोदय : इन को मोटर cycle दिये जानें चाहियें (हंसी) (They should be supplied motor cycles) (Laughter.)

श्री बालू : मैं तो यह कहने वाला था कि इन डिप्टी मिनिस्ट्रों की जरूरत ही नहीं है। साथ ही इन के जिम्मे भी कोई खास काम नहीं दिया गया जो यह अपनी duty को पूरा कर सकें।

अध्यक्ष महोदय : इन को बनाना या न बनाना आप का काम नहीं है। आप relevant होने की कृपा करें। [To appoint or not to appoint them is not the hon. Member's concern. He should please try to be relevant].

श्री बालू : मैं, जनाब, गवर्नमेंट से अर्ज करना चाहता हूं कि डिप्टी मिनिस्ट्रों को बनाने की जरूरत ही नहीं थी, जब उन के जिम्मे कोई काम ही नहीं और न ही वह अपनी duty को निभा सकते हैं। चीफ पार्लियामेण्टरी सैक्रेटरी तो वह होना चाहिये था जो कि विधान के काम को अपने जिम्मे ले सकता। लेकिन यहां पर Chief Parliamentary Secretary मैट्रिक है, मिनिस्टर मैट्रिक तक पढ़े हुए हैं जिन का काम देहातों के अन्दर सिवाए झगड़ा फसाद कराने के और कोई नहीं है।

अध्यक्ष महोदय : ऐसी जाती बातें न करें। [Please do not make such personal references]

श्री बालू : मैं भी तो कोई ज्यादा नहीं पढ़ा हुआ। मैं भी तो इतना ही पढ़ा हुआ हूं। बहर हाल, मैं पंजाब गवर्नमेंट से यह अर्ज करना चाहता था कि इन कारों पर जो फालतू रुपया खर्च किया जाना है उसे बचाया जाए।

दूसरी मैं यह अर्ज करना चाहता हूं कि वर्जीर साहिब ने जितना रुपया इस में रखा है उस में ज्यादातर करनाल के हलके में खर्च किया जायेगा। हालांकि हिसार भी एक backward इलाका है.....

अध्यक्ष महोदय : यह क्या है? आप तो अब बिल्कुल irrelevant हो गये। (What is this? The hon. Member is now absolutely irrelevant.)

श्री बालू : यह इस के अन्दर आता है ।

अध्यक्ष महोदय : कहां ? (Where ?)

श्री बालू : खैर, स्पीकर साहिब, मैं अर्ज यह करना चाहता हूँ कि हमारी पोजीशन को बिल्कुल नज़रअन्दाज़ किया जाता है । यह रुपया जो कारों के लिये रखा गया है यह कहीं और खर्च किया जा सकता था ।

श्री राम सूरूप (बुटाना) : स्पीकर साहिब, यह जो इस वक्त डिप्टी मिनिस्टर बनाए गए हैं जिन की कारों के बारे में यहां पर बहस हो रही है, उन को बना कर सरकार ने एक बड़ा दूर अन्देशी का काम किया है । इस वक्त पंजाब में बहुत से ऐसे लोग हैं जो फिरका-परस्ती की आड़ लेकर लोगों को गुमराह कर रहे हैं । उन्होंने अपनी कार्यवाही को आगे चलाने के लिये फिरकापरस्ती को एक साधन बनाया हुआ है । इस लिये ज़रूरत है कि administration को अच्छा बनाने के लिये और जनता में सही नकशा सामने रखने के लिये और लोगों को Regional Formula की असलियत से आगाह करने के लिये डिप्टी मिनिस्टर दौरे करें । उन्होंने इस काम में बहुत मदद की है और यह कारें इसी लिये उन के लिये खरीदने का विचार है ताकि वह लोगों में जाकर उन को सही रास्ते पर शान्तिमय तरीकों से काम करना सिखाएं । इस तरह जब लोग सही बात को समझ जायेंगे तो सूबे में अमन होगा । इस लिये यह कारें निहायत ज़रूरी हैं । इस demand को पास करना चाहिये ।

ਸ਼੍ਰੀ ਵਧਾਵਾ ਰਾਮ (ਫਾਜ਼ਿਲਕਾ) : ਸਪੀਕਰ ਸਾਹਿਬ, ਕਈ ਦੋਸਤਾਂ ਨੇ ਇਤਰਾਜ਼ ਉਠਾਇਆ ਹੈ ਅਤੇ ਕਿਹਾ ਹੈ ਕਿ ਕਾਰਾਂ ਲੈਣ ਦਾ ਕੀ ਮਕਸਦ ਹੈ ? ਮੈਂ ਕਹਿੰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਮਕਸਦ ਹੈ । ਕਿਉਂ ? ਉਸ ਦਾ ਕੀ ਮਕਸਦ ਹੈ ? ਮਕਸਦ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਈਲੈਕਸ਼ਨਾਂ ਦਾ ਦੌਲ ਸਿਰ ਤੇ ਵੱਜ ਰਿਹਾ ਹੈ [Interruptions]

ਸ਼੍ਰੀ ਸਪੀਕਰ : ਆਰਡਰ, ਆਰਡਰ । ਮੈਂ ਮੈਂਬਰ ਸਾਹਿਬ ਨੂੰ ਦੱਸਣਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਈਲੈਕਸ਼ਨਾਂ ਦਾ ਇਹ ਰੂਲ ਹੈ ਕਿ ਮਨਿਸਟਰ ਸਰਕਾਰੀ ਕਾਰਾਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚ ਨਹੀਂ ਵਰਤ ਸਕਦੇ । [Order, order. I would like to inform the hon. Member that it is provided in the relevant rules that the Ministers cannot ply the State cars during the election campaign].

ਸ਼੍ਰੀ ਵਧਾਵਾ ਰਾਮ : ਪ੍ਰਧਾਨ ਜੀ, ਮੈਨੂੰ ਪਤਾ ਹੈ ਕਿ ਉਹ ਇਹੀ ਕਾਰਾਂ ਲੈ ਜਾਂਦੇ ਹਨ ਭਾਵੇਂ ਭਾਗਲਾਂ ਵਿਚ ਇਹ ਦੱਸਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਕਿ ਨਹੀਂ ਲੈ ਗਏ । ਪ੍ਰਧਾਨ ਜੀ, ਜੇ ਇਕ ਮਿਨਟ ਇਜਾਜ਼ਤ ਹੋਵੇ ਤਾਂ ਮੈਂ ਤੁਹਾਨੂੰ ਦਸਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਜੇ ਅਬੋਹਰ ਜਾਣਾ ਹੋਵੇ ਤੇ ਉਥੇ ਤੀਕਰ ਤਾਂ ਸਰਕਾਰੀ ਕਾਰ ਵਿਚ ਜਾਂਦੇ ਹਨ ਭਾਵੇਂ ਅਗੇ ਜਾ ਕੇ ਕਿਸੇ ਹੋਰ ਦੀ ਜੀਪ ਵਿਚ ਬੈਠ ਜਾਣ ।

श्री बालू : On a point of information, Sir. क्या मैं पूछ सकता हूँ कि मिनिस्टर साहिबान बाई-इलैक्शनों में अपनी कारें वहां नहीं ले जाते ?

अध्यक्ष महोदय : श्री वधावा राम जी को तो पहले अपनी बात खत्म कर लेने दें। [Let Shri Wadhawa Ram conclude his argument first.]

ਸ਼੍ਰੀ ਵਧਾਵਾ ਰਾਮ : ਇਸ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ ਮੈਂ ਜਾਣਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਇਨ੍ਹਾਂ ਨਵੀਆਂ ਕਾਰਾਂ ਲਈ ਕਿਉਂ ਮੰਗ ਕੀਤੀ ਗਈ ਹੈ। ਇਹ ਇਸ ਲਈ ਕਿ ਉਹ ਸਮਝਦੇ ਹਨ ਕਿ ਪਹਿਲੀਆਂ ਕਾਰਾਂ ਪੁਰਾਣੀਆਂ ਹੋ ਗਈਆਂ ਹਨ। ਉਹ ਪਹਿਲੇ ਵਜ਼ੀਰਾਂ ਦੀਆਂ ਵਰਤੀਆਂ ਹੋਈਆਂ ਹਨ ਇਸ ਲਈ ਭਾਵੇਂ ਉਹ ਨਵੀਆਂ ਹੋਣ ਜਾਂ ਪੁਰਾਣੀਆਂ ਉਹ ਕਿਉਂ ਰੱਖਣ ? ਉਹ ਨਵੇਂ ਮਨਿਸਟਰ ਹਨ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਕਿਉਂ ਨਾ ਨਵੀਆਂ ਕਾਰਾਂ ਮਿਲਣ ? ਇਨ੍ਹਾਂ ਕੋਲ ਵੀ ਚੰਗੀਆਂ ਅਤੇ ਨਵੀਆਂ ਕਾਰਾਂ ਹੀ ਹੋਣੀਆਂ ਚਾਹੀਦੀਆਂ ਹਨ। ਕੀ ਪਤਾ ਹੈ ਕਿ ਪਿਛੋਂ ਕੋਈ ਨੀਅਤ ਬਦਲ ਜਾਵੇ !

Mr. Speaker: No such reference please.

ਸ਼੍ਰੀ ਵਧਾਵਾ ਰਾਮ : ਮਤਲਬ ਸਿਰਫ਼ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਪੁਰਾਣੀ ਕਾਰ ਈਲੈਕਸ਼ਨਾਂ ਦੀ ਭੀੜ ਵਿਚੋਂ ਨਿਕਲ ਜਾਵੇ ਤਾਂ ਪਤਾ ਨਹੀਂ ਲਗਦਾ, ਨਵੀਂ ਦਾ ਤਾਂ ਰੋਹਬ ਹੀ ਹੋਰ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਈਲੈਕਸ਼ਨ ਲੜਨ ਲਈ ਇਹ ਚੰਗੀਆਂ ਲੱਗਣਗੀਆਂ। ਪ੍ਰਧਾਨ ਜੀ, ਪਤਾ ਨਹੀਂ ਕਿ ਐਨੀ ਵਜ਼ੂਲ ਖਰਚੇ ਕਰਦਿਆਂ ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਤਰਸ ਕਿਉਂ ਨਹੀਂ ਆਉਂਦਾ। ਓ ਭਲੇ ਲੋਕੋ ! ਕੁੱਝ ਤਾਂ ਖਿਆਲ ਕਰੋ ! ਪੰਚਾਇਤਾਂ ਦੇ ਸੈਕਟਰੀਆਂ ਨੂੰ ਅਜੇ ਤੀਕਰ ਅਪਰੇਲ ਦੀ ਵੀ ਤਨਖਾਹ ਨਹੀਂ ਮਿਲੀ। ਪੰਚਾਇਤਾਂ ਦੇ fund ਹੀ ਤੁਸੀਂ ਐਨੇ ਨਹੀਂ ਛੱਡੋ ਕਿ ਉਹ ਆਪਣੇ ਸੈਕਟਰੀਆਂ ਦੀ ਤਨਖਾਹ ਵੀ ਦੇ ਸਕਣ.....

ਸ਼੍ਰੀ ਸਪੀਕਰ : ਕ੍ਰਿਪਾ ਕਰਕੇ ਇਹ ਮਸਲਾ ਨਾ ਲਿਆਓ। ਇਹ irrelevant ਹੈ। (Please do not bring in this matter here. It is irrelevant).

ਸ਼੍ਰੀ ਵਧਾਵਾ ਰਾਮ : ਪ੍ਰਧਾਨ ਜੀ, ਮੈਂ ਤਾਂ ਵੈਸੇ ਹੀ ਮੁਕਾਬਲਾ ਕਰਕੇ ਦੱਸਣਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਸੀ ਕਿ ਇਕ ਪਾਸੇ ਸਾਡਾ ਇਹ ਪੰਚਾਇਤ ਰਾਜ ਹੈ ਜਿਸ ਵਿਚ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਸੈਕਟਰੀ ਵੀ ਅਪਰੇਲ ਤੋਂ ਬਿਨਾ ਤਨਖਾਹੋਂ ਬੈਠੇ ਹੋਏ ਹਨ, ਭੁੱਖੇ ਮਰ ਰਹੇ ਹਨ ਤੇ ਦੂਜੇ ਪਾਸੇ ਇਹ ਕਾਰਾਂ ਮੰਗਦੇ ਹਨ। ਜੇ ਕਿਹਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਕਿ ਗਰੀਬ ਪਿੰਡਾਂ ਵਾਲਿਆਂ ਲਈ ਕੁੱਝ ਰੁਪਿਆ ਮੰਨਜ਼ੂਰ ਕਰੋ ਤਾਂ ਇਨ੍ਹਾਂ ਕੋਲ ਇਹ ਬਹਾਨਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਪੈਸੇ ਨਹੀਂ ਹਨ ਤੇ ਕਾਰਾਂ ਲਈ ਫੱਟ ਪੈਸੇ ਨਿਕਲ ਆਏ ਹਨ। ਅਜੀਬ ਗੱਲ ਹੈ ਕਿ ਇਕ ਵਿਚਾਰਾ ਖੂਹ ਵਿਚ ਡਿੱਗਾ ਹੋਇਆ ਹੋਵੇ ਤੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਉਹੀ ਹਾਲਤ ਹੈ ਕਿ ਉਸ ਤੇ ਲੱਤਾਂ ਲਮਕਾ ਕੇ ਬਹਿ ਜਾਂਦੇ ਹਨ ਤੇ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਤੂੰ ਡੁਬਦਾ ਹੈਂ ਤਾਂ ਡੁਬ ਸਾਡਾ ਤੇਰੇ ਨਾਲ ਕੀ ਮਤਲਬ ਹੈ।

ਅਗਲੇ ਸਾਲ ਫੇਰ ਇਹੋ ਹੀ ਹਾਲ ਹੋਵੇਗਾ। ਉਸ ਪਾਸੇ ਇਹ ਕੋਈ ਧਿਆਨ ਨਹੀਂ ਦਿੰਦੇ। ਹੁਣ ਇਹ ਇਸ demand ਦੀ ਰਾਹੀਂ 57 ਹਜ਼ਾਰ ਰੁਪਿਆ ਮਨਜ਼ੂਰ ਕਰਾ ਲੈਣਗੇ ਅਤੇ ਫੇਰ ਜਦੋਂ ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਇਸ ਖਰਚ ਦੀ ਹੋਰ ਲੋੜ ਪਈ ਤਾਂ ਫੇਰ ਲੈ ਲੈਣਗੇ। ਇਸ ਲਈ ਮੈਂ ਮਨਿਸਟਰਾਂ ਅੱਗੇ ਬੇਨਤੀ ਕਰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਇਹ ਮਿਹਰਬਾਨੀ ਕਰ ਕੇ ਪੁਰਾਣੀਆਂ ਕਾਰਾਂ ਨਾਲ ਹੀ ਗੁਜ਼ਾਰਾ ਕਰ ਲੈਣ। ਫੇਰ ਇਸ

4 p. m.

[ਸ਼੍ਰੀ ਵਧਾਵਾ ਰਾਮ]

ਵੇਲੇ ਇਕ ਡਿਪਟੀ ਮਨਿਸਟਰ ਮਾਸਕੋ ਵਿਚ ਗਏ ਹੋਏ ਹਨ ਅਤੇ ਇਸ ਗੱਲ ਦਾ ਪਤਾ ਨਹੀਂ ਕਿ ਉਹ ਉਥੇ ਮੁੜਦੇ ਵੀ ਹਨ ਕਿ ਨਹੀਂ ਅਤੇ ਮੁੜਨਗੇ ਤਾਂ ਕਦੇ ਤੱਕ ਮੁੜਨਗੇ। ਬਾਕੀ ਦੇ ਡਿਪਟੀ ਮਨਿਸਟਰ ਰਹਿ ਜਾਂਦੇ ਹਨ। ਉਹ ਪੁਰਾਣੀ ਕਾਰ ਨਾਲ ਗੁਜ਼ਾਰਾ ਕਰ ਸਕਦੇ ਹਨ।

ਮੇਰੇ ਇਕ ਭਰਾ ਨੇ ਇਥੇ ਇਹ ਕਿਹਾ ਹੈ ਕਿ ਨਵੀਆਂ ਕਾਰਾਂ ਇਸ ਲਈ ਲੋਣੀਆਂ ਵੀ ਜ਼ਰੂਰੀ ਹਨ ਕਿਉਂ ਜੋ ਸਾਡੇ ਸੂਬੇ ਵਿਚ ਫਿਰਕਾ ਪਰਸਤੀ ਦੇ ਝਗੜੇ ਬੜੇ ਵਧ ਗਏ ਹਨ। ਮੈਂਨੂੰ ਇਸ ਗੱਲ ਦੀ ਸਮਝ ਨਹੀਂ ਆਈ ਕਿ ਉਹ ਇਨ੍ਹਾਂ ਕਾਰਾਂ ਨਾਲ ਕਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਇਹ ਝਗੜੇ ਨਿਪਟਾ ਲੈਣਗੇ। ਅਸੀਂ ਵੇਖਦੇ ਹਾਂ ਕਿ ਹੁਸ਼ਿਆਰਪੁਰ ਵਿਚ ਜਦ ਦਾ ਝਗੜਾ ਹੋਇਆ ਹੈ ਇਕ ਵੀ ਮਨਿਸਟਰ ਉਥੇ ਮੁੜ ਕੇ ਨਹੀਂ ਗਿਆ। ਇਹ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੀਆਂ ਹੋਰ ਫੇਰੀਆਂ ਕਰਦੇ ਹਨ।

Mr. Speaker : Order, please. ਆਪ ਅਕ ਬੈਠ ਜਾਯੋ। (Please resume your seat.)

ਪ੍ਰੋਫੈਸਰ ਸੋਮਾ ਸਿੰਹ ਆਨੰਦਪੁਰੀ (ਆਦਮਪੁਰ) : ਸਪੀਕਰ ਸਾਹਿਬ, Token demand ਦੇ ਨਾਮ 'ਤੇ ਜ਼ਾਹਿਰਾ ਤੌਰ 'ਤੇ ਇਸ ਦੀ ਅਹਮੀਅਤ ਕੁਝ ਕਮ ਮਾਲੂਮ ਹੁੰਦੀ ਹੈ ਲੇਕਿਨ ਇਸ ਦੇ ਅੰਦਰ ਦੋ ਨਿਹਾਯਤ ਜ਼ਰੂਰੀ ਚੀਜ਼ਾਂ ਹਨ ਜੋ ਖ਼ਿਆਲ 'ਚ ਆਉਂਦੀਆਂ ਹਨ। ਸਚਮੁਚ ਹਮਾਰੇ ਦਿਲ 'ਚ ਸ਼ਿਕਵਾ ਪੈਦਾ ਹੁੰਦੀ ਹੈ ਕਿ ਇਸ ਕਿਸਮ ਦੀ ਜ਼ਰੂਰੀ ਰਕਮਾਂ token demand ਦੇ ਤਹਿਤ ਮਾਂਗੀ ਜਾਂਦੀਆਂ ਹਨ ਅਤੇ ਖਰਚ ਕੀਤੀਆਂ ਜਾਂਦੀਆਂ ਹਨ ਜੋ ਹਕੂਮਤ ਦੀ ਸ਼ਾਨ ਦੇ ਖ਼ਾਧਾਂ ਨਹੀਂ। General Administration ਦੀ demand ਦੇ ਅੰਦਰ, ਇਸ demand ਦੇ ਤਹਿਤ, ਦੋਨਾਂ ਚੀਜ਼ਾਂ ਆਈਆਂ ਹਨ। ਇਕ Contingency demand ਹੈ ਜਿਸ ਦਾ ਨਾਮ hospitality ਜਾਂ Sumptuary allowance ਹੈ। ਇਕ ਹੋਰ Hospitality fund ਦੇ ਨਾਮ 'ਤੇ ਰੱਖਿਆ ਹੈ ਅਤੇ ਦੂਸਰਾ ਡਿਪਟੀ ਮਿਨਿਸਟਰਾਂ ਅਤੇ Chief Parliamentary Secretary ਦੇ ਲਿਖੇ ਕਾਰਾਂ 'ਤੇ provide ਕਰਨ ਦੇ ਲਿਖੇ 57 ਹਜ਼ਾਰ ਰੁਪਏ ਦੀ ਰਕਮ ਰੱਖੀ ਗਈ ਹੈ। ਦੋਨਾਂ ਰਕਮਾਂ ਬਹੁਤ ਵੱਡੀਆਂ ਹਨ ਨਹੀਂ ਹਨ ਲੇਕਿਨ ਜੋ ਕੰਮ ਹਨ ਉਨ ਦੇ ਮੁਤਾਬਿਕ ਬਹੁਤ ਵੱਡੀਆਂ ਹਨ ਕਿਉਂਕਿ ਇਹ ਨਵੀਆਂ ਚੀਜ਼ਾਂ ਹਨ। ਇਕ, ਜੋ Hospitality Fund ਦੀ ਹੈ ਉਹ ਤਾਂ ਮੈਂ ਸਮਝਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਗਵਰਨਰ ਸਾਹਿਬ ਦੇ ਲਿਖੇ ਇਕ ਜ਼ਰੂਰੀ ਚੀਜ਼ ਹੈ। Hospitality Fund ਜ਼ਰੂਰੀ ਹੈ ਲੇਕਿਨ Sumptuary allowance ਨਾ ਰੱਖਿਆ ਜਾਵੇ। ਤਾਂ ਮੈਂ ਕਹੂੰਗਾ ਕਿ Hospitality fund ਕਾਫੀ ਅਚਾਨਕ ਲਾਜ਼ਮੀ ਹੈ ਜਿਸ ਦੇ ਲਿਖੇ ਇਹ ਨੌਂ ਹਜ਼ਾਰ ਦੀ ਰਕਮ ਰੱਖੀ ਗਈ ਹੈ ਅਤੇ ਮੈਂ ਨਹੀਂ ਸਮਝਦਾ ਕਿ ਇਸ ਨੂੰ ਕਮ ਕਰਨ ਦੇ ਲਿਖੇ ਕੋਈ ਖਾਸ ਫਾਇਦਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਲੇਕਿਨ ਇਸ ਦੇ ਮੁਤਾਲਿਕ ਮੈਂ ਇੰਨਾ ਹੀ ਕਹਿਣਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਇਹ sumptuous foods 'ਤੇ ਖਰਚ ਨਾ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇ।

ਅਧ്യਕਸ਼ ਸਹੀਦਯ : ਆਪ ਇਸ ਬਾਤ ਦਾ ਖ਼ਿਆਲ ਰੱਖੋ ਕਿ ਇਹ ਇਕ charged item ਹੈ। (Please do not forget that this is a charged item.)

ਪ੍ਰੋਫੈਸਰ ਸੋਮਾ ਸਿੰਹ ਆਨੰਦਪੁਰੀ : ਅਗਲੀ ਚੀਜ਼ ਜੋ ਡਿਪਟੀ ਮਿਨਿਸਟਰ ਸਾਹਿਬਾਨ ਦੀਆਂ ਕਾਰਾਂ 'ਤੇ ਪੈਦਾ ਹੁੰਦੀ ਹੈ, ਪਰ ਇਹ ਬਹੁਤ ਨਹੀਂ ਕਰਨੀ ਚਾਹੀਦੀ ਕਿ ਉਨ ਮਿਨਿਸਟਰਾਂ ਦੀ posts ਦੀ creation ਠੀਕ ਹੈ ਜਾਂ ਨਹੀਂ। ਇਹ ਕੋਈ appropriate ਬਾਤ ਨਹੀਂ ਹੋਵੇਗੀ। ਜੋ ਸਵਾਲ ਉਨ ਦੀਆਂ ਕਾਰਾਂ

का है मैं बड़े अदब से अर्ज करना चाहता हूँ कि डिप्टी मिनिस्टर जो हैं वह एक तरह से **assistants** होते हैं मिनिस्टरों के। तो जब मिनिस्टर **tour** करते हैं तो उन्हें यहां रहना चाहिये और जब वह **tour** करने नहीं जाते तो अगर इन के लिये **tour** पर जाना जरूरी हो तो उस हालत में वह मिनिस्टरों की कारों में **tour** पर जा सकते हैं। एक मिनिस्टर और उस के डिप्टी मिनिस्टर की एक ही कार होनी चाहिये और यह नहीं होना चाहिये कि मिनिस्टर जुदा कारें रखें, डिप्टी मिनिस्टर जुदा रखें और जो चैफ पार्लियामेंटरी सैक्रेटरी हैं उन के लिये जुदा कार हो। अगर ऐसा नहीं करना चाहते तो तीनों डिप्टी मिनिस्टरों के लिये एक ही कार होनी चाहिये। इन तीनों के लिये एक ही कार काफी होगी। इसी तरह **Administration** के अन्दर जो **Revenue Department** के **Head** हैं या दीगर अफसरान हैं वह एक ही कार में चले जायें। इसी तरह से तीनों डिप्टी मिनिस्टरों के लिये एक ही कार मखसूस हो। मैं नहीं चाहता कि वह किसी रिकशा या मोटर साईकल पर सफर करें। वह उन की शान के शायं नहीं। उन के लिये कारों की जरूरत है और उन के लिये एक ही कार हो। तीनों एक ही वक्त क्यों **travel** करें। **Division of labour** के basis पर इन्हें काम करना चाहिये। एक बाहर जाये तो बाकी के दो यहां रहें। जब वह वापस आ जाए तो अगर जरूरत हो तो दूसरे **tour** पर उसी कार में चले जायें। यह नहीं होना चाहिये कि मिनिस्टर भी बाहर रहें और डिप्टी मिनिस्टर भी बाहर **tour** पर रहें। **Appropriation** का लफ्ज जो है **finances** में उस के मायने और भी है लेकिन इस की **appropriation** जरूर होनी चाहिये क्योंकि यह **public finances** हैं। इस लिये मैं **Finance Minister** साहिब से कहता हूँ कि इस बात की जरूरत है। बाकी डिप्टी मिनिस्टरों की **posts** की **creation** के लिये जब कोई और मौका आयेगा तो मैं कुछ कहूंगा।

मौलवी अब्दुल गनी डार (नूह) : स्पीकर साहिब, जो यह कारों का किस्सा है इस में दो बातें हैं। एक तो यह कि इन डिप्टी मिनिस्टरों के औहदों की शान को कायम रखा जाये क्योंकि इन की शान कायम रहने पर सूबा की शान कायम रहेगी और दूसरा उन की इन **postings** से पूरा फायदा उठाया जाये। दोनों नीयतें बहुत अच्छी हैं। अगर हम यह दोनों ख्याल चाहते हैं तो मैं कहूंगा कि किसी सूबा की शान नहीं है जब तक उस की विधान सभा के स्पीकर के पास कार न हो या उस के **Chairman** के पास कार न हो।

अध्यक्ष महोदय : आप स्पीकर को इस बहस से अलहदा रहने दें। (**Please keep the Speaker out of the discussion.**)

मौलवी अब्दुल गनी डार : स्पीकर साहिब, मैं आप की बात नहीं करता। मैं तो स्पीकर के औहदे की बात करता हूँ, उस पर चाहे आप काम कर रहे हों चाहे और कोई काम कर रहा हो। इस लिये मैं समझता हूँ कि स्पीकर का रुतबा किसी से भी कम नहीं है चाहे वह मिनिस्टर हो और चाहे वह डिप्टी मिनिस्टर हो। उन की शान के नुक्तानिगाह से उन के लिये कार होनी चाहिये। अगर कोई और नुक्तानिगाह भी है तो भी मैं समझता हूँ कि स्पीकर के पास कार का होना उस की शान के शायं समझा जाना चाहिये क्योंकि वह सूबा

[मौलवी अब्दुल ग़नी डार]

में राष्ट्रपति की नुमायन्दगी करते हैं। उनके लिये दौरे पर जाना भी जरूरी है जैसा कि राष्ट्रपति भी दौरे पर जाते हैं और कोशिश करते हैं कि उन के जाने से लोगों के दिलों में मिलवर्तन का जज़बा पैदा हो। मैं यह समझता हूँ कि यह मांग दोनों ख्यालों से सामने आ सकती है। बाकी की जो कमियाँ रह जाती हैं उन को पूरा करना चाहिये।

हमेशा, जब से पंडित मोहन लाल जी आये हैं वह इस बात पर इसरार करते हैं कि जो काम जरूरी हैं उन पर पहले खर्च होना चाहिये और जो कम जरूरी है उन पर बाद में। मुझे उन की इस spirit से खुशी हुई है। मैं कहता हूँ कि आप देख लीजिये कि सूबा की कौन कौन सी जरूरतें हैं। स्पीकर साहिब, अगर आप इजाज़त दें तो मैं इन का ध्यान एक तो teachers के मसले की तरफ.....

अध्यक्ष महोदय : आप इस को रहने दीजिये। यह इस में कैसे आता है ? (Please leave it. How does it arise from it?)

मौलवी अब्दुल ग़नी डार : स्पीकर साहिब, मैं तो यह आप की इजाज़त से कहना चाहता हूँ। अगर आप इजाज़त नहीं देते तो मैं यह कैसे कह सकता हूँ।

अध्यक्ष महोदय : आप ने तो बड़े अच्छे ढंग से यह चीज़ लाने की कोशिश की है लेकिन मैं इस की इजाज़त नहीं दे सकता।

(The hon. Member has tried to bring in this matter in a very clever way but I cannot allow its discussion.)

मौलवी अब्दुल ग़नी डार : स्पीकर साहिब, मैं तो हाऊस की तबज़ुह इस तरफ दिलाना चाहता हूँ कि जीप कार और दूसरी कारों की जरूरत किस किस के लिये हो सकती है। एक एक पंचायत अफसर के पास नौ २ सौ पंचायतें हैं और उन्होंने उन में दौरा करना होता है लेकिन उन के पास जीपें नहीं हैं (*Interruptions*)। मैं यह नहीं कहूंगा जब तक स्पीकर साहिब इस की इजाज़त न देंगे।

अध्यक्ष महोदय : मौलवी साहिब कहे भी जा रहे हैं और यह भी कहते हैं कि अगर मैं इजाज़त न दूंगा तो वह यह चीज़ नहीं कहेंगे।

(The hon. Member goes on saying things and yet says that he would not mention them if not permitted by the Speaker.)

(एक आवाज़ : वापिस लें) **मौलवी अब्दुल ग़नी डार :** नहीं वापिस लेने की जरूरत नहीं। स्पीकर साहिब मालिक हैं इजाज़त दें या न दें। बहरहाल मुझे गवर्नमेंट की मांग पर एतराज़ तो नहीं है मगर इतना कहूंगा कि लेने के हाथ और, और देने के और न हों। अगर शान के मुताबिक करते हैं तो शान का ही लिहाज़ रखें और अगर काम का ख्याल है तो काम ही का ध्यान रखें। वैसे वह मालिक हैं इस तरफ ध्यान दें या न दें।

वित्त मंत्री (पंडित मोहन लाल) : स्पीकर साहिब, दरहकीकत हाऊस के सामने यह सवाल नहीं था कि डिप्टी मिनिस्टर्ज़ और चीफ पार्लियामेंट्री सैक्रेटरी की जो appointments हुई वह दुस्त है या नहीं, सवाल सिर्फ यह था कि उन को कन्वेएंस मिलनी मुनासिब है या नहीं।

कुछ मंत्रियों और साबक पार्लियामेण्ट्री सैक्रेटरी ने इस डिमांड पर अपने दिल के बुखार निकाले। एक आध मंत्री साहिब ने और साबक चीफ पार्लियामेण्ट्री सैक्रेटरी ने जो इस तरह से **undue attack** किया है यह कुछ ठीक तो नहीं है मगर इस के बावजूद मैं इस का जवाब नहीं देना चाहता। मैं बराहें रास्त इस बात की जस्टीफिकेशन बताऊंगा कि अब जब कि डिप्टी मिनिस्टर्स और चीफ पार्लियामेण्ट्री सैक्रेटरी **appoint** हो गए हैं तो क्या उन को कन्वेन्स दी जाए या टी. ए.। जैसे प्रोफेसर साहिब ने जो यह कहा है कि डिप्टी मिनिस्टर्स सिर्फ मदद्गार हैं तो यह बात तो ठीक नहीं है। यह न सिर्फ डिप्टी हैं मिनिस्टर्स के बल्कि आप ने देखा होगा कि इन के पास अलग डिपार्टमेंट्स हैं और वह इन डिपार्टमेंट्स को खुद ही डाल करते हैं। उन को पावर्ज डेलीगेट की गई है और वह इन खास महकमों का काम बगैर रैफरेंस किये मिनिस्टर्स को करते हैं। इस लिहाज से इन की भी वहीं पोजीशन है जो कि मिनिस्टर्स की है। इस लिये अगर आप मिनिस्टर्स से तबक्को रखते हैं कि वह ड्यूटी के अदा करने में टूट करे तो लाजमी है कि डिप्टी मिनिस्टर्स भी करें। उन के पास इम्पौरेंट महकमे हैं और इसी तरह से चीफ पार्लियामेण्ट्री सैक्रेटरी के पास भी पब्लिक रिलेशन्स का डिपार्टमेंट है और वह बराहें रास्त उस पर काम करते हैं, इस के इनचार्ज हैं। कितना इम्पौरेंट महकमा है इस के मुतालिक कुछ कहने की जरूरत नहीं है। चूंकि आज डिवलपमेंट का जमाना है और हम यह काम कर रहे हैं तो यह कहने की जरूरत नहीं कि इन कामों की पब्लिसिटी की बहुत जरूरत है। इस सूरत में जब कि इतने इम्पौरेंट महकमे इन के पास हैं इतने जरूरी काम इन के सुपुर्द हैं तो लाजमी है कि इन्होंने दौरे भी करने ही हुए और फिर यह कोई नया मौका नहीं है कि इन्हें कारें दी गई हैं। आप को पता ही है कि जो पहले चीफ पार्लियामेण्ट्री सैक्रेटरी थे उन के पास भी एक कार थी। यह अलग बात है कि उस के लिये आप की मंजूरी नहीं ली गई थी। तो भी किसी तरीके से हो एक कार उन के सुपुर्द की गई। किस तरीके से तो यह चीज इस वक्त रैलेवेंट नहीं है। (आवाजें : कैसे दी गई ?) यह रैलेवेंट नहीं इस लिये मैं इस में नहीं जाना चाहता। तो मैं यह अर्ज कर रहा था कि उन के पास पिछले तीन चार साल तक कार रही और वह उसे इस्तेमाल करते रहे और यह जाहिर करता है कि उन्हें इस की जरूरत थी। मैं अटक नहीं करता। मैं अर्ज करता हूं कि उन्हें कार की जरूरत थी और उन्होंने उस का पुरा २ इस्तेमाल किया और पब्लिक मुफाद के लिये किया और वह भी बहुत धूमे और यह भी पब्लिक मुफाद में धूमे थे। इसी तरह आज भी इस चीज की जरूरत है कि चीफ पार्लियामेण्ट्री सैक्रेटरी के पास कनवेयेंस हो। हां, कनवेयेंस क्यों दिया जाए और टी. ए. क्यों न दिया जाए ? यहां चूंकि बहुत सारे पुराने पार्लियामेण्टेरियन हैं तो उन्हें पता होगा कि क्यों टी. ए. की बजाए कारें दी गईं। बाकी जिन मंत्री साहिबान को न पता हो तो उन की वाकफियत के लिये मैं अर्ज कर दू कि मैं ने एक साल की फिगरेंस हासिल की हैं उन के मुताबिक 1950-51 में कुल 99,815 रुपया टी. ए. का दिया गया। यह सिर्फ 6 मिनिस्टर साहिबान को दिया गया तो इस तरह यह एक साल का एक मिनिस्टर को 16,636 रुपये दिया गया। इस लिये यह मुनासिब समझा गया कि टी. ए. न दिया जाए..... (आवाजें : आजकल कितना दिया जा रहा है ? महंगा हो पड़ा।) इस लिये कारें दी गईं। (आवाजें : रहा तो नुकसान ही।) नहीं फायदा रहा। अब तो फायदा है। तो मैं अर्ज करूं कि जहां तक कारें देने का तात्लुक है वह तो एक **necessity** थी। अगर हम टी. ए. देते जिस के कि वह **entitled** हैं तो खर्च ज्यादा

[वित्त मंत्री]

होता। रहा सवाल यह कि उन्हें कितनी कीमत की कन्वर्सेस दी जातीं तो इस चीज में फर्क जरूर है। जैसे कि अभी मेरे दोस्तों ने फरमाया कि चीफ पार्लियामेंटरी सैक्रेटरी के लिये 18,000 रुपये का प्रबन्ध किया गया जब कि डिप्टी मिनिस्टर के लिये 13,000 का। इस के मुतालिक अर्ज करूं कि पहले तो यह इरादा था कि चीफ पार्लियामेंटरी सैक्रेटरी को भी एक जीप ही दी जाए मगर इस में कुछ उन की जाती दिक्कत है। ख्याल यह था कि इसी लेवल पर 13,000 रुपये की जो हिन्दुस्तान कम्पनी की कार आती है इससे कम की तो कोई कार नहीं आती, उस के लिये प्रोविजन रखा गया मगर स्टेशन बैगन देने का फैसला किया गया क्योंकि वह जीप में सफर नहीं कर सकते, उन्हें एक बीमारी है और हवा लगने से यह तकलीफ हो जाती है। तो जब उन्होंने अपनी तकलीफ जाहिर की तो यह मुनासिब था कि उनको सेहत का ख्याल रखते हुए उन्हें स्टेशन बैगन लेकर दिया जाता। यह तो आप नहीं चाहेंगे कि थोड़ी सी किफायत के ख्याल से उन की सेहत को डेंजर में डाला जाए। इस लिये जब उन्होंने जाहिर किया कि उन्हें फेफड़े की बीमारी है और यह हवा लगने से हो जाती है तो उन के लिये एक क्लोज्ड स्टेशन बैगन का फैसला हुआ। इस तरह यह जो डिसक्रिमीनेशन है यह करने की नियत तो नहीं थी मगर उन की सेहत को ख्याल में रख कर यह ऐसा किया गया है।

जैसे कि नोट में भी दर्ज है, अभी तक कोई नई कार नहीं खरीदी गई, पुरानी जो स्टाफ कारें हैं उन्हीं को इस्तेमाल कर रहे हैं और हो सकता है कि नई खरीदी ही न जाएं। (आपोजीशन की तरफ से तालियां) डिप्टी मिनिस्टर चाहते हैं कि उस वक्त तक पुरानी कारों से ही काम चलाएं जब तक कि काम दें। आप को पता होगा कि पुरानी कारें कई दफा फेल हो जाती हैं तो इस तरह उन्हें तकलीफ होती है। इस के बावजूद तीनों डिप्टी मिनिस्टर साहिबान ने यह इरादा किया हुआ है कि वह इन्हीं पुरानी कारों को इस्तेमाल करेंगे। मुझे अभी एक डिप्टी मिनिस्टर ने कहा है कि उन का इरादा है कि जब तक पुरानी कारें काम देती हैं तब तक वह इन्हीं को इस्तेमाल करते रहेंगे मगर प्रोविजन तो करना ही था। पुरानी कारों की यह हालत है कि किसी वक्त भी खराब हो सकती है। इन कारों में से एक तो वहीं है जो कि साबक चीफ पार्लियामेंटरी सैक्रेटरी इस्तेमाल करते रहे, दूसरी पुरानी कारें भी हैं। तो ऐसी हालत में कभी भी जरूरत हो सकती है कि नई कारें खरीदी जाएं। इस लिये जहां तक इस डिमांड का ताल्लुक है यह बिल्कुल fair है।

मैं एक बात इस सम्बन्ध में कहना चाहता हूं जो मेरे माननीय दोस्त मौलवी अब्दुल गनी ने कही है। उन्होंने फरमाया कि डिप्टी मिनिस्टरों के लिये कारें उन की शान को कायम रखने के लिये ली जा रही हैं। मैं उन्हें बताना चाहता हूं कि कारों से शान नहीं बनती। यह गलत बात है कि मिनिस्टर या डिप्टी मिनिस्टर की शान कार से बढ़े। और मेरा ख्याल है कि पब्लिक भी इस बात को मानती है कि मिनिस्टर और डिप्टी मिनिस्टर तो पब्लिक के सेवक हैं। इन्हें शान से काम नहीं, काम से काम है। गवर्नमेंट और बाकी सब जानते हैं कि शान तो सेवा से बढ़ेगी। यह बात **Ministers और Deputy Ministers** भी जानते हैं। इस से शान नहीं कि वह कार में बैठ कर सफर करें और जनता के हित में काम न करें। फिर इस के साथ ही यह बात भी है कि जो **duties Ministers** साहिबान

की हैं और Deputy Ministers साहिबान की हैं वे पूरी तरह discharge की जाएं । इन्होंने अपनी duties को effectively discharge करना होता है । और कई कामों में इन की movements swift होनी जरूरी होती हैं । अब आप फर्ज करें कि किसी इलाके में floods आ जाते हैं तो क्या Minister और Deputy Minister को आप न चाहेंगे कि वह उस हलके में जल्दी से जल्दी जा कर लोगों की मदद और relief का काम करें ? क्या वह अपने इलाका में न जाएं ? अगर वह नहीं जाता तो मैं समझता हूँ कि वह अपनी duties के निभाने में कोताही कर रहा होगा । इसी तरह की और भी emergencies पड़ सकती है जब कि वह अगर swift movement न रखे तो जनता को लाभ होने की बजाए हानि होने का डर रहता है । इस लिये मैं कहूँगा कि यह कारें उन की शान के लिये नहीं, काम के effective discharge के लिये हैं और इस के साथ ही इस में किफायतशारी भी है । इसी तरह Chief Parliamentary Secretary के लिये भी ऐसी ही जरूरत है । इस लिये मैं, स्पीकर साहिब, अर्ज करना चाहता हूँ कि यह demand निहायत मुनासिब और fair है । इस लिये इसकी मंजूरी दे दी जाए ।

Mr. Speaker :—Question is—

That a supplementary sum not exceeding Rs. 10 be granted to the Governor to defray the charges that will come in course of payment for the year ending 31st March 1957, in respect of 25—General Administration.

The motion was carried

37—EDUCATION

(DEMAND No. 4)

Minister for Finance (Shri Mohan Lal) : Sir, I beg to move—

That a supplementary sum not exceeding Rs 10 be granted to the Governor to defray the charges that will come in course of payment for the year ending 31st March 1957, in respect of 37—Education.

Mr. Speaker : Motion moved—

That a supplementary sum not exceeding Rs 10 be granted to the Governor to defray the charges that will come in course of payment for the year ending 31st March, 1957, in respect of 37—Education.

प्रोफेसर मोता सिंह आनन्दपुरी (आदमपुर) : स्पीकर साहिब, यह Demand No. 4 एक अहम demand है और मैं इसे निहायत जरूरी demand समझता हूँ । Education के लिये philosophy, religion और culture की जरूरत होती है । इस demand में उतनी religious side नहीं जितनी cultural और philosophical sides हैं । इस सम्बन्ध में जो काम वृन्दावन में किया गया है यह बहुत अहम है । इस का ideal बहुत ऊँचा है । इस के लिये मैं समझता हूँ कि पंजाब सरकार की तरफ से 8 हजार 5 सौ रुपये की ग्रांट बहुत थोड़ी है ।

वित्त मंत्री : उन्होंने मांगी ही इतनी है ।

प्रोफ़ेसर मोता सिंह आनन्दपुरी : मैं समझता हूं कि इस से उन की need पूरी नहीं होगी ।

वित्त मंत्री : इस से उन की demands पूरी हो जायेंगी ।

प्रोफ़ेसर मोता सिंह आनन्दपुरी : फिर मैं कहता हूं कि उन्हें किताबों के लिये कुछ नहीं दिया गया ।

श्री देव राज सेठी : किताबों के लिये 1,300 रुपया दिया गया है ।

प्रोफ़ेसर मोता सिंह आनन्दपुरी : पंजाब सरकार ने जो 1,300 रुपया दिया है वह बहुत थोड़ा है ।

अध्यक्ष महोदय : वह मांगते ही इतना है । (They have asked for this amount only.)

प्रोफ़ेसर मोता सिंह आनन्दपुरी : मैं तो ज्यादा मांगने की बात करता हूं । मैं तो कहता हूं कि उन्हें ज्यादा मांगना चाहिये था । क्योंकि वह एक जरूरी काम कर रहे हैं उन्हें इस काम के लिये रुपया की बहुत जरूरत है । पंजाब के अन्दर Monism प्रधान है । हमें philosophy की तरफ ध्यान देना चाहिये । जहां तक इस Vaishnava Teaching University, Vrindaban (Mathura), का सम्बन्ध है मेरे स्कूल में यही एक पहली cosmopolitan ideal की University है और इन्होंने इस तरह की items लाकर भारत की religious diversity को दूर करने का यत्न किया है । इन्होंने देश में communal harmony कायम करने का यत्न किया है । इस लिये इस University की अहम जरूरत है । इस लिये मैं कहूंगा इस अहम काम को करने की बहुत जरूरत है और इस काम को encourage करने के लिये स्कूल रखना चाहिये । हमें इस के साथ ही यह भी चाहिये कि इस काम को करने का उत्साह हम लोगों को दें । हमें बताया गया है कि हमारे Minister for Irrigation and Power, Professor Sher Singh इस कालेज की conference में गये थे । सब से पहले उनको यह चाहिये था कि वह यहां पर बताते कि उन्होंने वहां पर क्या देखा और अपने tour की एक report देते ताकि मेंबर साहिबान और पंजाब की जनता यह देख सकती कि उस University ने इस पक्ष में कितना काम किया है और इस में पंजाब का कितना contribution है ।

अध्यक्ष महोदय : यह दूसरी item है ।

(This is another item.)

प्रोफ़ेसर मोता सिंह आनन्दपुरी : वह item भी इसी में आ जाती है । अच्छा होता अगर यह हमें उस conference के बारे में कुछ पता देते । मुझे कहना ही पड़ता है अगर न कहूं तो कसूरवार ठहरूंगा कि पंजाब के अन्दर हिन्दु-सिक्ख culture जो है इस अन्दर Muslim culture ने पन्द्रहवीं सदी से बीसवीं सदी तक

ਸਪਨਾ ਬਰ ਬਨਾਯਾ ਅਰਿ ਹਮ ਅਜ ਮੀ ਇਸ ਕੇ ਕਾਯਲ ਹੈ ਕਿ Islamic culture ਨੇ ਕਿਤਨਾ ਅਸਰ ਕਿਆ ਹੈ। ਇਸ ਲਿਯੇ ਮੈਂ ਧਹ ਸਮਝਤਾ ਹੂੰ ਕਿ ਅਗਰ ਪੰਜਾਬ ਅਪਨੀ culture ਕੋ ਕਾਯਮ ਰਖਨੇ ਕੇ ਲਿਯੇ ਕਾਮ ਕਰੇ ਤੋ ਧਹ ਸਬ ਚੀਜ਼ ਖੁਸ਼ਨੁਮਾ ਬਨ ਜਾਧਗੀ। ਇਨ ਇਲਫਾਜ਼ ਕੇ ਸਾਥ ਮੈਂ ਇਸ demand ਕੋ support ਕਰਤਾ ਹੂੰ ਅਰਿ ਚਾਹਤਾ ਹੂੰ ਕਿ ਇਸ ਕੋ ਅਰਿ ਬਢਾਯਾ ਜਾਤਾ ਤੋ ਅਚਢਾ ਹੋਤਾ।

ਸਰਦਾਰ ਚੰਨਣ ਸਿੰਘ ਧੂਤ : (ਸਿਚਾਈ ਸੰਤਰੀ ਕੀਂ ਤਰਫ਼ ਇਸ਼ਾਰਾ ਕਰਤੇ ਹੁਏ)
ਪ੍ਰੋਫੈਸਰ ਸਾਹਿਬ, ਆਪਣੀ ਰੀਪੋਰਟ ਜੋ conference ਬਾਰੇ ਹੈ ਉਸ ਸੰਬੰਧੀ ਕੁਝ ਦੱਸਣ।

ਸਿਚਾਈ ਤਥਾ ਵਿਭੂਤ ਸੰਤਰੀ (ਪ੍ਰੋਫੈਸਰ ਭੋਰ ਸਿੰਘ) : ਪ੍ਰਿਨਸਿਪਲ ਕੇ ਸਾਮਨੇ Professor ਨਹੀਂ ਬੋਲਾ ਕਰਤੇ।

Mr. Speaker : Question is—

That a supplementary sum not exceeding Rs 10 be granted to the Governor to defray the charges that will come in course of payment for the year ending 31st March, 1957, in respect of 37—Education.

The motion was carried.

50—CIVIL WORKS

(DEMAND NO. 5)

Minister for Finance (Shri Mohan Lal) : Sir, I beg to move—

That a supplementary sum not exceeding Rs 10 be granted to the Governor to defray the charges that will come in course of payment for the year ending 31st March, 1957, in respect of 50—Civil Works.

Mr. Speaker : Motion moved—

That a supplementary sum not exceeding Rs 10 be granted to the Governor to defray the charges that will come in course of payment for the year ending 31st March, 1957, in respect of 50—Civil Works.

ਸਰਦਾਰ ਚੰਨਣ ਸਿੰਘ ਧੂਤ (ਟਾਂਡਾ) : ਸਪੀਕਰ ਸਾਹਿਬ, ਮੈਨੂੰ ਇਸ ਡੀਮਾਂਡ ਲਈ ਰੱਖੀ ਗਈ ਰਕਮ ਲਈ ਕੋਈ ਇਖਤਲਾਫ਼ ਨਹੀਂ। ਇਹ ਚੰਗੀ ਚੀਜ਼ ਹੈ। ਪਰ ਮੈਂ ਇਹ ਕਹਿਣਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਇਸ ਦੀ working ਵਿਚ ਗਲਤ ਚੀਜ਼ਾਂ ਹੋ ਜਾਂਦੀਆਂ ਹਨ। ਜਿੱਥੇ ਸੜਕਾਂ ਬਣਾਈਆਂ ਜਾ ਰਹੀਆਂ ਹਨ ਠੀਕ ਹਨ ਪਰ ਮੈਂ ਇਹ ਬਰੂਰ ਕਹਾਂਗਾ ਕਿ ਜਿੱਥੇ ਹੋਰ ਵੀ ਸੜਕਾਂ ਦੀ ਲੋੜ ਹੈ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਵੀ ਬਣਾਉਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ। ਜਿੱਥੇ ਅਸੀਂ ਕਹਿੰਦੇ ਹਾਂ ਕਿ ਇਥੇ ਸੜਕ ਬਣਾ ਦੇਵੋ ਤਾਂ ਝੱਟ ਕਹਿ ਦਿੱਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਕਿ ਇਹ ਸੜਕ ਦੂਜੀ ਪੰਜ ਸਾਲਾ ਪਲਾਨ ਵਿਚ ਸ਼ਾਮਲ ਕੀਤੀ ਗਈ ਹੈ ਤੇ ਰੁਪਏ ਆਉਣ ਤੇ ਬਣਾਈ ਜਾਵੇਗੀ। ਪਰ ਇਥੇ ਮੈਂ ਸਮਝਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਇਹ ਸੜਕਾਂ ਪੰਜ ਸਾਲਾ ਪਲਾਨ ਤੋਂ ਬਾਹਰ ਹਨ। ਇਸ ਲਈ ਸਾਡੇ ਤਜਰਬੇ ਵਿਚ ਗੱਲ ਆਈ ਹੈ ਕਿ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਸੜਕਾਂ ਲਈ ਅਸੀਂ ਕਹਿੰਦੇ ਹਾਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਪੰਜ ਸਾਲਾ ਪਲਾਨ ਤੋਂ ਬਾਹਰ ਕਹਿਕੇ ਪਿੱਛੇ ਪਾ ਦਿੱਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਪਰ ਜਿੱਥੇ ਇਹ ਆਪ ਸਮਝਦੇ ਹਨ ਉਥੇ ਇਹ ਸੜਕਾਂ ਲਈ supplementary ਰਕਮਾਂ ਵੀ ਮਨਜ਼ੂਰ ਕਰਵਾ ਲੈਂਦੇ ਹਨ। ਇਸ ਲਈ ਮੈਂ ਕਹਾਂਗਾ ਕਿ ਸਰਕਾਰ ਅਤੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਅਫਸਰ ਇਸ ਗੱਲ ਵੱਲ ਧਿਆਨ ਦੇਣ ਕਿ ਜਿੱਥੇ ਬਹੁਤ ਜ਼ਰੂਰਤ ਹੈ ਉਥੇ ਪਹਿਲਾਂ

[ਸਰਦਾਰ ਚੰਨਣ ਸਿੰਘ ਧੂਤ]

ਬਣਾ ਦਿੱਤੀਆਂ ਜਾਣ। ਹੁਣ ਹੁਸ਼ਿਆਰਪੁਰ ਵਰਗੀਆਂ ਥਾਵਾਂ ਤੇ ਕਈ ਵੇਰ ਸੜਕਾਂ recommend ਕੀਤੀਆਂ ਗਈਆਂ ਪਰ ਨਹੀਂ ਬਣਾਈਆਂ ਗਈਆਂ ਹਾਲਾਂਕਿ ਉਸ ਇਲਾਕੇ ਵਿਚ ਸੜਕਾਂ ਹੋ ਹੀ ਨਹੀਂ ਤੇ ਜੇਕਰ ਹਨ ਵੀ ਤਾਂ ਉਹ ਟੁੱਟੀਆਂ ਹੋਈਆਂ ਹਨ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਬਣਾਉਣ ਵਲ ਵੀ ਧਿਆਨ ਦੇਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ। ਅਤੇ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਸੜਕਾਂ ਬਣਾਉਣ ਵਿਚ ਕਿਸੇ ਮਨਿਸਟਰ ਜਾਂ ਹੋਰ ਕਿਸੇ ਆਦਮੀ ਦੇ ਖਾਸ ਇਲਾਕੇ ਦਾ ਧਿਆਨ ਨਾ ਰੱਖਿਆ ਜਾਵੇ ਸਗੋਂ ਅਜਿਹੇ ਕੰਮ ਵਿਚ ਕੋਈ discrimination ਨਹੀਂ ਵਰਤਣੀ ਚਾਹੀਦੀ। ਜਿਥੇ ਵੀ ਲੋੜ ਹੋਵੇ ਉਥੇ ਸੜਕ ਬਣਾਣ ਤੋਂ ਕੋਈ ਸੰਕੋਚ ਨਹੀਂ ਕਰਨਾ ਚਾਹੀਦਾ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਸ਼ਬਦਾਂ ਨਾਲ ਮੈਂ ਇਸ demand ਦੀ support ਕਰਦਾ ਹਾਂ।

ਸ਼੍ਰੀ ਰਿਜ਼ਕ ਰਾਮ (ਰਾਏ) : ਸਪੀਕਰ ਸਾਹਿਬ, ਜਿਹੜੀ ਤਕ ਡੀਮਾਂਡ ਨੰਬਰ ਪਾਂਚ ਦਾ ਤਾਲਲੁਕ ਹੈ ਇਸ ਮੈਂ ਤਿੰਨ items ਹਨ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਮੈਂ ਸੇ ਇਕ ਸੰਭਾਲਕਾ-ਹਥਵਾਲਾ ਸੜਕ ਦਾ ਹੈ ਜਿਸ ਕੇ ਲਿਯੇ ਪਚਾਸ ਹਜ਼ਾਰ ਰੁਪਏ ਰਖੇ ਗਏ ਹਨ। ਇਸ ਡੀਮਾਂਡ ਦਾ ਮੁਲਾਹਜ਼ਾ ਕਰਨੇ ਸੇ ਆਰ ਆਗੇ ਡੀਮਾਂਡ ਨੰਬਰ ਆਠ ਦਾ ਮੁਲਾਹਜ਼ਾ ਕਰਨੇ ਪਰ ਪਤਾ ਚਲਤਾ ਹੈ ਆਰ ਇਸ ਬਾਤ ਸੇ ਜ਼ਾਹਿਰ ਹੋਤਾ ਹੈ ਕਿ ਧਰ ਜੋ ਰੁਪਯਾ ਖਰਚ ਕੀਤਾ ਜਾ ਰਹਾ ਹੈ ਇਸ ਮੈਂ ਸੇ ਜ਼ਯਾਦਾ ਰੁਪਯਾ ਸਿਰਫ਼ ਇਕ ਜ਼ਿਲਾ ਪਰ ਖਰਚ ਕਰਨੇ ਕੀ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਕੀ ਜਾ ਰਹੀ ਹੈ ਜਿਸ ਮੈਂ ਕਿ ਕਿਸੀ ਖਾਸ ਕਜ਼ਹ ਸੇ ਦਿਲਚਸਪੀ ਹੈ। ਧਰ ਜੋ ਸੰਭਾਲਕਾ-ਹਥਵਾਲਾ ਰੋਡ ਹੈ ਕਹ ਜ਼ਿਲਾ ਕਰਨਾਲ ਮੈਂ ਹੈ। ਇਸ ਕੇ ਅਲਾਵਾ ਡੀਮਾਂਡ ਨੰਬਰ ਆਠ ਮੈਂ ਜੋ ਕਰਨਾਲ—ਕੁੰਜਪੁਰਾ ਰੋਡ ਹੈ ਕਹ ਆਪ ਦੇਖੋਗੇ ਕਿ ਜ਼ਿਲਾ ਕਰਨਾਲ ਮੈਂ ਹੈ ਆਰ ਉਸ ਕੇ ਲਿਯੇ ਆਪ ਪਚਾਸ ਹਜ਼ਾਰ ਰੁਪਏ ਮਾਂਗੇ ਗਏ ਹਨ। ਤੋ ਇਸ ਮੈਂ ਮੈਂ ਧਰ ਗੁਜ਼ਾਰਿਸ਼ ਕਰਨਾ ਚਾਹਤਾ ਹੂੰ ਕਿ ਪਹਲੇ ਅੰਬਾਲਾ ਡਿਵੀਜ਼ਨ ਪਰ ਜਾਲਧਰ ਡਿਵੀਜ਼ਨ ਕੇ ਮੁਕਾਬਲੇ ਮੈਂ ਕਮ ਰੁਪਯਾ ਮਿਲਨੇ ਕੀ ਸ਼ਿਕਾਯਤ ਰਹਤੀ ਥੀ ਕਿ ਰੁਪਏ ਕੀ ਤਕਸੀਮ ਠੀਕ ਨਹੀਂ ਹੋਤੀ ਆਰ ਕਹਾਂ ਜ਼ਯਾਦਾ ਖਰਚ ਕੀਤਾ ਜਾ ਰਹਾ ਹੈ। ਕਹ ਅਸ਼ਤਿਯਾਰਾਤ ਅਬ ਅੰਬਾਲਾ ਵਾਲੋਂ ਕੇ ਪਾਸ ਆਏ ਤੋ ਇਨ੍ਹੋਂ ਮੈਂ ਅਪਨੇ ਜ਼ਿਲਾ ਕੇ ਲਿਯੇ ਹੀ ਜਿਤਨਾ ਰੁਪਯਾ ਥਾ ਕਹ ਸਾਰੇ ਦਾ ਸਾਰਾ ਖਰਚ ਕਰਨੇ ਕੇ ਲਿਯੇ ਮੁਤਾਲਬਾ ਰਖ ਦਿਤਾ। ਧਰ ਕਭੀ ਭਾਰੀ ਸ਼ਿਕਾਯਤ ਕੀ ਬਾਤ ਹੈ। ਚਾਹਿਯੇ ਤੋ ਧਰ ਥਾ ਕਿ ਜਹਾਂ ਤਕ ਰੁਪਏ ਕੀ ਤਕਸੀਮ ਦਾ ਸਵਾਲ ਥਾ ਧਰ ਅਚਛੀ ਟਰਹ ਹਿਸਾਬ ਲਗਾਤੇ, ਸਬ ਕੋ ਪੂਰਤੋ ਆਰ ਫਿਰ ਦੇਖਤੇ ਕਿ ਕਹਾਂ ਜ਼ਯਾਦਾ ਜ਼ਰੂਰਤ ਹੈ ਆਰ ਜਿਸ ਜਗਹ ਜ਼ਯਾਦਾ ਸੜਕਾਂ ਕੀ ਜ਼ਰੂਰਤ ਹੋਤੀ ਕਹਾਂ ਉਸੀ ਹਿਸਾਬ ਸੇ ਤਕਸੀਮ ਕੀਤਾ ਜਾਤਾ। ਮਗਰ ਏਸਾ ਨਹੀਂ ਹੁਆ। ਧਰਾਂ ਦੋ ਸੜਕਾਂ ਕੀ ਮਾਂਗ ਅੰਬਾਲਾ ਡਿਵੀਜ਼ਨ ਕੇ ਲਿਯੇ ਰਖੀ ਗਈ ਹੈ ਆਰ ਕਹ ਅਪਨੇ ਜ਼ਿਲਾ ਕੇ ਲਿਯੇ ਹੀ ਮਖਸੂਸ ਕਰ ਦੀ। ਮੇਰੀ ਅਰਜ਼ ਧਰ ਹੈ ਕਿ ਮਹਕਮਾ ਕੇ ਅਫਸਰਾਨ ਕੇ ਲਿਯੇ ਆਪ ਜ਼ਰੂਰੀ ਹੈ ਆਰ ਗਵਰਨਮੈਂਟ ਕੋ ਆਪ ਦੇਖਨਾ ਚਾਹਿਯੇ ਕਿ ਜਬ ਇਸ ਕਿਸਮ ਕੀ ਤਕਸੀਮ ਕਰਨੀ ਹੋ ਤੋ ਧਰ ਸਬ ਇਲਾਕੇ ਕੇ ਮੈਂਬਰਾਨ ਸੇ ਸਲਾਹ ਮਸ਼ਵਰਾ ਕੀਤਾ ਕਰੇ ਆਰ ਉਨ ਕੀ ਜ਼ਰੂਰਤ ਕੇ ਮੁਤਾਬਿਕ ਤਕਸੀਮ ਕੀ ਜਾਏ। ਏਸਾ ਨਹੀਂ ਹੋਨਾ ਚਾਹਿਯੇ ਕਿ ਜਿਸ ਆਦਮੀ ਕੇ ਪਾਸ ਅਸ਼ਤਿਯਾਰ ਹੋ ਧਰ ਸਬ ਕੁਛ ਕਰਨੇ ਕਰਾਨੇ ਦਾ ਕਹੀ ਅਪਨੇ ਇਲਾਕੇ ਪਰ ਸਾਰਾ ਰੁਪਯਾ ਖਰਚ ਕਰ ਦੇ। ਧਰ ਇਕ ਖਾਸ ਸ਼ਿਕਾਯਤ ਹੈ। ਇਸ ਕੀ ਟਰਫ ਮੈਂ ਧਿਆਨ ਦਿਲਾਨਾ ਚਾਹਤਾ ਹੂੰ।

ਸ਼੍ਰੀ ਰਾਮ ਸਰੂਪ (ਬੁਟਾਨਾ) : ਸਪੀਕਰ ਸਾਹਿਬ, ਆਪ ਕੋ ਪਤਾ ਹੈ ਕਿ ਅੰਬਾਲਾ ਡਿਵੀਜ਼ਨ ਸੜਕਾਂ ਕੇ ਲਿਹਾਜ਼ ਸੇ ਕਹੁਤ ਪਿਛੜਾ ਹੁਆ ਥਾ ਆਰ ਅਬ ਆਪੀ ਹੈ ਲੇਕਿਨ ਇਸ ਕੇ ਮੁਕਾਬਲੇ ਮੈਂ ਆਪ ਦੇਖਾ ਜਾਵੇ ਤੋ ਅੰਬਾਲਾ ਡਿਵੀਜ਼ਨ ਮੈਂ ਰੋਹਤਕ ਕੇ ਜ਼ਿਲਾ ਮੈਂ ਆਜ ਸੇ ਨਹੀਂ ਕਹੁਤ ਅਰਸੇ ਸੇ ਹਰ ਗਾਂਵ ਮੈਂ ਸੜਕੋਂ ਬਨੀ ਹੁਈ ਹਨ। (interruptions) ਜਿਸ ਇਲਾਕਾ ਦਾ ਜ਼ਿਕਰ ਆਪੀ ਆਪੀ ਚੌਧਰੀ

रिजक राम जी ने किया है और जो ज़िला करनाल में है वह दरिया यमुना का खादर का इलाका है। यह ज़िला करनाल को ही नहीं बल्कि सारे पंजाब को ही यू. पी. से मिलाता है। संभालका-हथवाला रोड जो है वह पंजाब को यू. पी. से मिलाती है और एक बड़ी अहम और जरूरी सड़क है। यू. पी. से ज़मींदारों का गन्ना शूगर मिल के लिये इस सड़क से ही आएगा, इस के अलावा तमाम उपज संभालका मंडी में लाने के लिये बड़ी तकलीफ है। अगर यह सड़क बनेगी तो इस से सारे पंजाब की ही बेहतरी होगी। यू. पी. से हज़ारों मन गुड़ और दूसरा माल संभालका मंडी में आता है जिस से हमारे सूबा को भी आमदनी होती है क्योंकि टैंक्स भी लगते हैं और दिये जाते हैं। मगर व्यापारियों को माल लाने में बड़ी दिक्कत होती है। यह कच्ची सड़क है और बारिशों में काम की नहीं रहती। इस के बन जाने से व्यापारियों को और तमाम इलाका के ज़मींदारों को बड़ी facility हो जायगी। दूसरी सड़क करनाल-कुंजपुरा की है जिस की कि बहुत जरूरत थी। टूटी हुई सड़क है। पुलों की सख्त जरूरत है, पुराने नाले पर पुल की बड़ी सख्त जरूरत थी। हर साल भारी बारिशें होती हैं। बहुत आदमी और पशु मर जाते हैं और माली नुकसान जुदा होता है। अगर किसी को शक हो तो वह गवर्नमेंट से आंकड़े मंगवा कर देख ले कि कितना नुकसान होता है। इस लिये यहां सड़कों की बड़ी जरूरत थी। हमारे ज़िला करनाल के तमाम मैम्बरों का बड़े अरसे से यह मुतालबा रहा है कि सड़कें बनाई जाएं। आप पिछले पांच-साला प्लान को देखें। कुल 13 मील सड़क ज़िला करनाल में बनी है वरना कोई भी सड़क इस ज़िला में नहीं है। नही पिछले में और नही दूसरे प्लान में अब कोई सड़कों के बारे में ज़िला करनाल के लिये..... (interruptions)

अध्यक्ष महोदय : आप कौन सी बातों में पड़ गये हैं ? (What is the hon. Member talking about ?)

श्री राम सरूप : मेरे कहने का मतलब यह है कि जो डीमांड नम्बर पांच अब पेश है बिल्कुल ठीक है। संभालका हथवाला रोड की बड़ी भारी जरूरत थी। यह जो 50 हज़ार की रकम रखी गई कोई ज्यादा नहीं है। इन को तो ज्यादा रुपया रखना चाहिये था। ज़िला करनाल के साथ कोई खास रियायत नहीं हुई है। यह सड़क तो तिजारत के लिहाज से सब को और सारे पंजाब को ही जरूरी है। इस लिये मैं इस डीमांड की पुरजोर ताईद करता हूं और इसे पास करना चाहिये।

श्री समर सिंह (गरौंडा) : स्पीकर साहिब, अगर श्री रिजक राम जी ज़िला करनाल का जिक्र न करते तो मैं इस डीमांड पर बोलने की जरूरत नहीं समझता था क्योंकि इस में कोई खास बात नहीं थी। आप पिछले चार पांच सालों के supplementary बजट देखें और दूसरे बजट देखें तो आप को पता चलेगा कि सारे का सारा खर्च ज़िला रोहतक का ही भरा पड़ा है। आप पिछले साल के supplementary estimates देखें, उस से पिछले के देखें और उस से पिछले के भी देखें तो आप देखेंगे कि हर जगह ज़िला रोहतक का ही पहला नम्बर रहा है। मैं ने इन को भी दिखाया और कहा कि देखें कि आपने हर जगह और हर मामले में रोहतक को ही आगे रखा है और बाकी ज़िलों पर तो नाम मात्र भी खर्च नहीं हुआ और न आपने रखा। कहने लगे, आप बड़े चालाक निकले हैं। मैंने कहा कि इस में चालाकी की कौन

[श्री: समर सिंह]

सी बात है। आप खुद ही देख लें कि बाकी जिलों के बारे में आपने क्या कुछ किया है। हमारे अम्बाला डिवीजन में रोहतक के अलावा और भी जिले हैं। अगर आप जिला रोहतक के हैं तो सारे का सारा खर्च रोहतक पर ही न करें दूसरों का भी कुछ न कुछ ख्याल रखें। अगर अब कहीं करनाल का नाम आया है तो कौन सी अंधेर की बात हो गई है और इस में घबराने की क्या जरूरत है? अगर G. T. रोड को निकाल दें तो करनाल में बाकी सड़कें रोहतक की सड़कों के मुकाबिले में चौथा या छठा हिस्सा भी नहीं हैं।

चौधरी लहरी सिंह (गनौर) : साहिबे सदर, मेरा ख्याल यह है कि चौधरी रिजक राम जी ने करनाल-कुंजपुरा रोड और संभालका-हथवाला रोड को देखा नहीं है इसी लिये उन्होंने कह दिया है कि बाकी जगहों में सड़कें बननी चाहियें थीं। यह ठीक है और सही बात है कि इन सड़कों की बड़ी जरूरत है क्योंकि शूगरमिल के अंदर ज्यादातर गन्ना संभालका से आता है, इससे लोगों को बड़ा फायदा होगा पिछले प्लान को देखें और दूसरे प्लान को देखें उन में यह दोनों सड़कें पहले ही रखी हुई हैं। इन की जरूरत पहले भी महसूस की गई थी इस लिये यह **already provided** है। इस में जरूरत का सवाल है और जहां जरूरत थी वहां के लिये **provisions** किये जाते रहे हैं और किये गये हैं। इस के अलावा अगर जिलों का सवाल उठाया जाए तो जिला रोहतक आखिर रोहतक है और करनाल करनाल ही है। हम चाहते हैं कि करनाल के लिये ज्यादा से ज्यादा होना चाहिये और हम ने अपना हिस्सा भी इन को ही छोड़ दिया है ताकि मिल जुल कर रहें। वैसे श्री रिजक राम ने जो कहा था वह भी जरूरी था कि हर एक की जरूरत को देखना भी लाजमी ही है।

वित्त मंत्री (श्री मोहन लाल) : स्पीकर साहिब, जहां तक गवर्नमैण्ट का सवाल है उस का इन बातों से कोई ताल्लुक नहीं और उस का यह नज़रिया नहीं कि **supplementary Estimates** इस लिये रखे जाएं क्योंकि वह किसी खास जिले से ताल्लुक रखते हैं। गवर्नमैण्ट का नज़रिया तो यह है कि किस इलाके की क्या जरूरत है और इसी नज़रिये को मद्देनज़र रखते हुए यह सड़कें वगैरह भी रखी गई हैं। जिला करनाल के लिये यह दो सड़कें इस लिये नहीं रखी गईं क्योंकि P.W.D. के मंत्री जो हैं वह जिला करनाल के हैं। यह बात बिल्कुल गलत है। चौधरी लहरी सिंह जी ने जो कहा वह ठीक और दुस्त फरमाया कि पानीपत में शूगरमिल लग जाने की वजह से संभालका मंडी की **importance** बढ़ी। इस लिये पक्की सड़क बनाने की जरूरत बहुत थी। तो मैं अर्ज करूंगा कि गवर्नमैण्ट का जहां तक ताल्लुक है उस ने यही देखा कि जो २ जरूरी सड़कें हैं उन को रखा जावे और कोई किसी किस्म का सवाल गवर्नमैण्ट के सामने न था और न ही इस चीज की नामुनासिब ढंग से इशारा करने की जरूरत ही है। इस का गिला नहीं कि एक डिवीजन को चार सड़कें जाती हैं और दूसरे को कोई भी नहीं। आपने देखा है कि जहां दो सड़कें जिला करनाल के लिये हैं वैसी ही दो सड़कें जिला अम्बाला के लिये भी हैं। अम्बाला डिवीजन को ज्यादा जरूरत थी इस लिये उसे चार दी गई। जालन्धर डिवीजन की अगर ज्यादा जरूरत नहीं समझी गई तो नहीं दी। सड़कें इस लिये नहीं रखी गईं कि वह अम्बाला डिवीजन में ताल्लुक रखती हैं और जालन्धर डिवीजन में नहीं रखती बल्कि जरूरत के मुताबिक दी हैं।

Mr. Speaker : Question is—

That a supplementary sum not exceeding Rs 10 be granted to the Governor to defray the charges that will come in course of payment for the year ending 31st March, 1957, in respect of 50—Civil Works.

The motion was carried.

(DEMAND NO. 6)

57—MISCELLANEOUS

Minister for Finance (Shri Mohan Lal) : Sir, I beg to move—

That a supplementary sum not exceeding Rs 10 be granted to the Governor to defray the charges that will come in course of payment for the year ending 31st March, 1957, in respect of 57—Miscellaneous.

Mr. Speaker : Motion moved—

That a supplementary sum not exceeding Rs 10 be granted to the Governor to defray the charges that will come in course of payment for the year ending 31st March, 1957, in respect of 57—Miscellaneous.

ਸ਼੍ਰੀ ਵਧਾਵਾ ਰਾਮ (ਫਾਜ਼ਲਕਾ) : ਪ੍ਰਧਾਨ ਜੀ, ਇਹ ਬੜੀ ਚੰਗੀ ਗੱਲ ਹੈ ਕਿ 3,00,000 ਰੁਪਿਆ ਇਸ ਡੀਮਾਂਡ ਵਿਚ ਵਿਖਾਇਆ ਗਿਆ ਹੈ ਇਸ ਲਈ ਕਿ ਜਿਹੜੇ ਉਜੜੇ ਹੋਏ ਮੁਜ਼ਾਰੇ ਹਨ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ surplus ਜ਼ਮੀਨ ਤੇ ਵਸਾਇਆ ਜਾਏ। ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਮੁਜ਼ਾਰਿਆਂ ਨੂੰ ਤਿੰਨਾਂ ਮੀਲਾਂ ਤੋਂ ਜ਼ਿਆਦਾ ਸਫਰ ਕਰਨਾ ਪਏਗਾ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ 100 ਰੁਪਿਆ ਦਿੱਤਾ ਜਾਏਗਾ। ਇਸ ਦਾ ਮਤਲਬ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਇਹ 3,00,000 ਰੁਪਿਆ 3,000 ਮੁਜ਼ਾਰਿਆਂ ਵਿਚ ਵੰਡਿਆ ਜਾਏਗਾ। ਪ੍ਰਧਾਨ ਜੀ, ਇਹ ਰਕਮ ਥੋੜੀ ਹੈ ਤੇ ਜ਼ਿਆਦਾ ਹੋਣੀ ਚਾਹੀਦੀ ਸੀ। ਮੈਂ ਸਮਝਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਇਹ ਰੁਪਿਆ ਮੰਜੂਰ ਕਰਕੇ ਸਰਕਾਰ ਅਲੈਕਸ਼ਨਾਂ ਵਿਚ propaganda ਕਰਨਾ ਚਾਹੁੰਦੀ ਹੈ। Surplus ਜ਼ਮੀਨ ਦਾ ਇਕ ਮਰਲਾ ਵੀ ਨਹੀਂ ਨਿਕਲਨਾ ਤੇ ਇਹ surplus ਜ਼ਮੀਨ ਸਿਰਫ ਕਾਗਜ਼ਾਂ ਵਿਚ ਹੀ ਵਿਖਾਈ ਗਈ ਹੈ। ਪ੍ਰਧਾਨ ਜੀ, ਵਡੇ ਵਡੇ ਜ਼ਮੀਂਦਾਰਾਂ ਨੇ ਹਿਘੇ ਰਾਹੀਂ ਆਪਣੀ ਸਾਰੀ ਜ਼ਮੀਨ ਵੰਡ ਦਿੱਤੀ ਹੈ। ਕੁੱਝ ਜ਼ਮੀਨ ਵਰਜੀ ਮੁਜ਼ਾਰਿਆਂ ਦੇ ਨਾਲ ਲਿਖਾ ਦਿੱਤੀ ਹੈ। ਸਾਡੇ ਵਜ਼ੀਰ ਸਾਹਿਬ ਜਦੋਂ ਦੌਰੇ ਤੇ ਜਾਂਦੇ ਹਨ ਤਾਂ ਉਹ ਉਨ੍ਹਾਂ ਕੋਲੋਂ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਸਾਰੇ ਮੁਲਕ ਦੀ ਹੋਣੀ ਦਬਾ ਕੇ ਰਖੀ ਹੈ ਖਾ ਪੀ ਕੇ ਆ ਜਾਂਦੇ ਹਨ।

Mr. Speaker : The hon. Member should be relevant.

ਸ਼੍ਰੀ ਵਧਾਵਾ ਰਾਮ : ਸਪੀਕਰ ਸਾਹਿਬ, Surplus ਜ਼ਮੀਨ ਦਾ ਇਕ ਇੰਚ ਵੀ ਨਹੀਂ ਨਿਕਲਨਾ। ਇਹ ਗੱਲ ਤਾਂ ਬਹੁਤ ਚੰਗੀ ਹੈ ਤੇ ਜੇ ਸਰਕਾਰ ਤਿੰਨ ਲੱਖ ਦੀ ਥਾਂ 25/30 ਲੱਖ ਰੁਪਿਆ ਮੰਜੂਰ ਕਰਦੀ ਤਾਂ ਹੋਰ ਚੰਗਾ ਹੁੰਦਾ। ਮੈਂ ਕਹਾਂਗਾ ਕਿ ਜੇ ਕਿਸੇ ਮੁਜ਼ਾਰੇ ਨੂੰ ਤਿੰਨਾਂ ਮੀਲਾਂ ਤੇ ਕੋਈ ਜ਼ਮੀਨ ਨਹੀਂ ਟਕਰਦੀ ਤੇ ਫਾਜ਼ਲਕਾ ਤੋਂ ਉਹਨੂੰ ਵਤੋਹਆਬਾਦ ਜਾਣਾ ਪੈਂਦਾ ਹੈ ਤਾਂ ਉਸ ਦਾ ਸਫਰ 150 ਮੀਲ ਬਣਦਾ ਹੈ। ਜੇ ਸਰਕਾਰ ਉਹਨੂੰ 100 ਰੁਪਿਆ ਦੇਵੇ ਤਾਂ ਕੀ ਉਸ ਦੀ ਮਦਦ ਹੋ ਜਾਏਗੀ ? ਜੇ ਸਰਕਾਰ ਜੱਸ ਖਟਣਾ ਚਾਹੁੰਦੀ ਹੈ ਤਾਂ ਜੀ ਸਦਕੇ ਖਟੇ, ਉਸ ਨੂੰ ਕੋਈ ਨਹੀਂ ਰੋਕ ਸਕਦਾ ਪਰ ਮੈਂ ਸਮਝਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਲਾਜ਼ਮੀ ਤੌਰ ਤੇ surplus ਜ਼ਮੀਨ ਨਹੀਂ ਨਿਕਲੇਗੀ। ਇਹ ਕੇਵਲ ਜੱਸ ਖਟਣ ਦੀ ਗੱਲ ਹੈ ਹੋਰ ਕੋਈ ਗੱਲ ਨਹੀਂ।

श्री तेग राम (खूईयां सरवर) : प्रधान जी, अनुपूरक अनुदान में 26 लाख रुपये की मांग की गई है। जलयांवाला बाग में जब गोलियां चलीं थीं तो बेशुमार लोग गोली का निशाना बन गये थे। उस समय जिन मकानों की दीवारों पर वे गोलियां लगीं उन के निशान अब तक भी मौजूद हैं। सरकार उन मकानों को शहीदों की यादगार में जलयांवाला राष्ट्रीय स्मारक के लिये खरीदना चाहती है। मैं सरकार का धन्यवाद करता हूं कि जलयांवाला बाग में देश के जिन नौजवानों ने अपनी कुर्बानी दी और खून बहाया उन की यादगार के लिये रुपया मांगा जा रहा है।

दूसरी मांग यह है कि हमारे देश में बहुत तरह के विकास के कार्य हो रहे हैं और हमारे देश की ओर से बहुत से आदमी सरकारी और गैर सरकारी तौर पर दूसरे मुल्कों में जाते हैं और इसी प्रकार से दूसरे देशों के लोग यहां पर भी आते हैं खास तौर पर पंजाब में भाखड़ा नंगल और चंडीगढ़ को देखने के लिये विदेशी आते हैं तो उन के सत्कार के लिये 50 हजार रुपया provide किया गया है। इस सिलसिले में मैं यह अर्ज कर देना चाहता हूं कि हमारा पिछला तजरुबा यह बताता है कि हिंदुस्तान में बाहर के मुल्कों से बहुत से यहां व्यक्ति हमारी बड़ी बड़ी योजनाएं देखने के लिये आते रहे हैं और उन के स्वागत में यहां नाच और गानों का प्रबन्ध किया जाता रहा है। यह नाच और गाने इस प्रकार के होते थे कि हमें देख कर शर्म महसूस होती थी। लुधियाना और जालन्धर से कालेजों की नौजवान लड़कियां ऐसे मौकों पर बुलाई जाती थीं और उन के नाच और गाने विदेशियों के सामने कराये जाते थे। इस तरह Art के नाम पर विदेशों से आने वाले लोगों के सामने नाच और गाने के प्रोग्रामों से हमारे देश का नाम अंचा नहीं होता। अगर यह रुपया इस डिमांड के तहत इस किस्म के खेल खेलने के लिये रखा गया है तो मैं इस का विरोध करता हूं। मैं नहीं चाहता कि विदेश से आये हुए लोगों के सामने अपनी इस किस्म की सभ्यता का प्रदर्शन किया जाये। मैं निवेदन करूंगा कि जिस बात से देश की सभ्यता पर, संस्कृति पर बुरा प्रभाव पड़े और लोगों को बुरा महसूस हो तो ऐसे आयोजन और प्रोग्राम आगे से रोके जायें।

इस से अगली demand है मुजारों के बारे में। इस पर मेरे माननीय मित्र श्री वधावा राम ने रोशनी डाली है। मैं समझता हूं कि इस तरह से मुजारों के साथ एक बड़ा मज़ाक किया जा रहा है। उन के बारे में बड़े बड़े आर्डिनेंस और कानून पिछले चार पांच सालों में पास हुए; लेकिन गवर्नमैण्ट जितनी दबा करती है मर्ज बढ़ता जा रहा है। उन के मुतअल्लिक जितने कानून बनाये जाते हैं वे दिल्ली से बनाये जाते हैं। यही कारण है कि उन की तकलीफें बढ़ रही हैं। गवर्नमैण्ट इस साल के लिये 3,00,000 रुपया की मांग कर रही है ताकि वह 100 रुपया प्रति मुजारा दे कर उन मुजारों को आबाद कर सके जिन्हें मुजारा सुरक्षा कानून की वजह से अपनी झोंपड़ियां छोड़ कर तीन मील दूर के फासले पर आबाद होना पड़ा है। स्पीकर साहिब, आप ज़रा अंदाजा लगाइये कि वह बेचारा इस कलील रकम से क्या कुछ कर सकेगा। जहां उसे ज़मीन मिलेगी आखिर वहां उस ने अपने मवेशी भी साथ ले जाने हैं क्या वह उन के लिये इस रुपये से चारे वगैरा का इन्तजाम करेगा। या मकान बनायेगा? फिर स्पीकर साहिब, इस रकम से वह मकान कैसे बना सकेगा, जो मुजारे पाकिस्तान से उजड़ कर यहां आये हैं उनकी हालत तो आप जानते ही हैं। यह रकम उन के लिये बहुत थोड़ी है। गवर्नमैण्ट ने इतनी कृपा क्यों की है। अब पंजाब और पैप्सू एक हो रहे हैं।

वहां की Congress Assembly Party ने दृढ़ निश्चय के साथ ceiling लगाई है कि कोई ज़मींदार 30 standard acres से ज्यादा जमीन अपने पास नहीं रख सकता। वे लोग चाहते हैं कि Punjab में merge होने से पहले ही जितने कानून किसानों की बेहतरी के लिये बना लें उतना ही अच्छा है।

पंजाब के लोगों के लिये यह शर्म की बात है कि हमारे से पिछड़े हुए राज्य ने तो मुज़ारों के लिये इतना अच्छा कानून बनाने का फैसला कर दिया है मगर हमने नहीं किया। वह स्टेट अर्भी तक जागीरदारों तथा ज़मींदारों की स्टेट समझी जाती थी और वह भिन्न भिन्न पिछड़ी हुई रियास्तों को मिला कर बनाई गई थी। इस लिये मेरी अर्ज़ यह है कि आप भी ऐसा कानून लाएं जिस से हम इस मामले में पैसू से आगे बढ़ जाएं। अंत में मैं यह कह कर बैठ जाता हूँ कि यह जो इस मांग में मुज़ारों के लिये 100 रुपये का प्रबन्ध किया गया है, यह थोड़ा है।

ਸਰਦਾਰ ਸਰੂਪ ਸਿੰਘ (ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ ਸ਼ਹਿਰ, ਪੂਰਬੀ) : ਸਪੀਕਰ ਸਾਹਿਬ, ਇਸ demand ਵਿਚ ਇਕ State Hospitality Organisation ਲਈ ਪੈਸਾ ਰੱਖਿਆ ਗਿਆ ਹੈ। ਮੈਨੂੰ ਤਾਂ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਲਗਦਾ ਹੈ ਕਿ ਇਹ ਪ੍ਰਬੰਧ ਕਿਸੇ ਵਰਕਰ ਨੂੰ accommodate ਕਰਨ ਲਈ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ। ਇਸ organisation ਦਾ ਮਕਸਦ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਜਿਹੜੇ ਗਵਰਨਰ ਜਾਂ ਪਰਾਈਮ ਮਨਿਸਟਰ ਸਾਹਿਬ ਬਾਹਰੋਂ ਇਸ ਸਟੇਟ ਵਿਚ ਆਉਣ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ reception ਬਾਕਾਇਦਾ ਤਰੀਕੇ ਨਾਲ ਇਹ ਆਰਗੇਨਾਈਜ਼ੇਸ਼ਨ ਕਰੇ। ਪਰ ਜਿਹੜੇ foreigners ਐਂਬ ਆਉਂਦੇ ਹਨ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ reception ਲਈ ਪਹਿਲਾਂ ਹੀ ਬਾਕਾਇਦਾ ਰੂਲਜ਼ ਮੌਜੂਦ ਹਨ। ਜੇ hospitality organization ਦੇ ਆਦਮੀ ਇਸ ਕੰਮ ਤੇ ਲਗਾ ਵੀ ਦਿੱਤੇ ਜਾਣ ਤਾਂ ਵੀ ਉਹ ਕਾਫ਼ੀ ਨਹੀਂ ਹੋਣਗੇ ਕਿਉਂਕਿ ਜਿਥੇ ਚੀਫ਼ ਮਿਨਿਸਟਰ ਸਾਹਿਬ ਦਾ ਜਾਣਾ ਜ਼ਰੂਰੀ ਹੋਵੇਗਾ, ਜਾਂ ਮਨਿਸਟਰ ਦੇ ਜਾਣ ਦੀ ਲੋੜ ਹੋਵੇਗੀ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਫਿਰ ਵੀ ਜਾਣਾ ਪਿਆ ਕਰੇਗਾ। ਇਸ ਲਈ ਇਸ organisation ਦੀ ਚੰਦਾਂ ਲੋੜ ਨਹੀਂ। ਇਸ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ ਭਾਖੜਾ ਨੰਗਲ ਵਿਚ ਅਫ਼ਸਰਾਂ ਦੀ ਪਹਿਲਾਂ ਹੀ ਕਮੀ ਨਹੀਂ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਆਦਮੀ ਜੇ ਉਥੇ ਕਿਸੇ visitor ਦੇ ਨਾਲ ਜਾਵੇਗਾ ਵੀ ਤਾਂ ਉਹ works ਨੂੰ technically explain ਨਹੀਂ ਕਰ ਸਕੇਗਾ। ਫਿਰ ਇਸ ਕੰਮ ਲਈ ਓਥੇ ਕਾਫ਼ੀ ਸਟਾਫ਼ ਹੈ। ਜਿੱਥੇ ਤਕ ਚੰਡੀਗੜ੍ਹ ਦਾ ਸੰਬੰਧ ਹੈ, ਇਥੇ ਮਨਿਸਟਰਾਂ ਦਾ ਘਾਟਾ ਨਹੀਂ। ਹੁਣ ਤੇ ਮਾਸ਼ਾ ਅੱਲਾ ਡਿਪਟੀ ਮਨਿਸਟਰ ਵੀ ਬਣ ਗਏ ਹਨ।

ਸ਼੍ਰੀ ਸਪੀਕਰ : ਇਸ ਮੰਗ ਵਿਚ ਡਿਪਟੀ ਮਨਿਸਟਰ ਕਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਆਉਂਦੇ ਹਨ ? ਇਹ relevant ਨਹੀਂ ਹੈ। ਕੀ ਉਹ ਉਨ੍ਹਾਂ visitors ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਘਰਾਂ ਵਿਚ ਲੈ ਜਾਇਆ ਕਰਨ ਅਤੇ ਖਾਣੇ ਖਵਾਇਆ ਕਰਨ ? ਇਸ ਵਿਚ ਮਨਿਸਟਰ, ਡਿਪਟੀ ਮਨਿਸਟਰ ਕਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਆਉਂਦੇ ਹਨ ?

(How does this reference to Deputy Ministers come in here ? It is not relevant. Does the hon. Member mean that they should take those visitors to their houses and entertain them there ? How is the mention of Ministers and Deputy Ministers relevant here ?)

ਸਰਦਾਰ ਸਰੂਪ ਸਿੰਘ : ਇਕ ਸੈਕਟਰੀ ਜੇ ਇਸ ਕੰਮ ਤੇ ਲਗਾ ਵੀ ਦਿੱਤਾ ਜਾਵੇ ਤਾਂ ਉਹ ਇਹ ਕੰਮ ਕਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਨਿਭਾਵੇਗਾ ? ਜੇ ਕੋਈ ਬਾਹਰੋਂ ਆਦਮੀ ਆਵੇਗਾ ਤਾਂ ਜਿਹੜੇ ਵਰਕਸ ਉਸ ਨੂੰ ਵਖਾਣੇ ਜਾਣਗੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਕੋਈ ਆਦਮੀ ਜਾਂ ਮਨਿਸਟਰ ਹੀ ਉਸ ਨੂੰ explain ਕਰ ਸਕੇਗਾ। ਇਸ ਲਈ ਇਸ organisation ਦੀ ਚੰਦਾਂ ਲੋੜ ਨਹੀਂ ਅਤੇ ਜੇ ਬਣੇਗੀ ਤਾਂ ਕੰਮ ਨਹੀਂ ਕਰ ਸਕੇਗੀ।

ਮਾਲ ਵਿਦਿਆ ਤੇ ਮੁੜ ਵਸਾਉ ਮੰਤਰੀ (ਸਰਦਾਰ ਗੁਰਬਚਨ ਸਿੰਘ ਬਾਜਵਾ): ਸਪੀਕਰ ਸਾਹਿਬ, ਵਧਾਵਾ ਰਾਮ ਜੀ ਨੇ ਕਿਹਾ ਹੈ ਕਿ 100 ਰੁਪਏ ਦੀ ਰਕਮ ਜਿਹੜੀ ਤਿੰਨ ਮੀਲ ਤੋਂ ਦੂਰ ਜਾਣ ਵਾਲੇ ਮੁਜ਼ਾਰੇ ਵਾਸਤੇ ਰੱਖੀ ਗਈ ਹੈ, ਥੋੜੀ ਹੈ। ਸਾਡਾ ਆਪਣਾ ਅੰਦਾਜ਼ਾ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਤਿੰਨ ਮੀਲ ਤੋਂ ਦੂਰ ਜਾਣ ਵਾਲੇ ਮੁਜ਼ਾਰਿਆਂ ਦੀ ਤਾਦਾਦ ਪੰਜ ਛੇ ਹਜ਼ਾਰ ਤਕ ਹੋਵੇਗੀ ਅਤੇ ਬਹੁਤ ਸਾਰੇ ਮੁਜ਼ਾਰਿਆਂ ਦੀ ਖਪਤ ਤਿੰਨ ਮੀਲ ਦੇ ਅੰਦਰ ਅੰਦਰ ਵਾਲੀਆਂ ਥਾਂਵਾਂ ਵਿਚ ਹੀ ਹੋ ਜਾਵੇਗੀ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਤਿੰਨ ਮੀਲ ਦੇ ਅੰਦਰ ਹੀ ਜ਼ਮੀਨਾਂ ਮਿਲ ਜਾਣਗੀਆਂ। ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਤਿੰਨ ਮੀਲਾਂ ਦੇ ਅੰਦਰ ਜ਼ਮੀਨ ਨਹੀਂ ਮਿਲੇਗੀ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਲਈ 3 ਲੱਖ ਰੁਪਏ ਦੀ ਰਕਮ ਰੱਖੀ ਗਈ ਹੈ। ਜੇਕਰ ਹੋਰ ਲੋੜ ਪਈ ਤਾਂ ਤਿੰਨ ਲੱਖ ਰੁਪਏ ਦੀ provision ਅਗਲੀ ਵਾਰ ਕਰ ਦਿਆਂਗੇ ਅਤੇ ਜੇ ਹੋਰ ਲੋੜ ਹੋਈ ਤਾਂ ਇਸ ਰਕਮ ਨੂੰ ਹੋਰ ਵਧਾ ਦਿਆਂਗੇ। ਪਰ ਸਾਡਾ ਖਿਆਲ ਹੈ ਕਿ ਇਸ ਸਾਲ ਇੰਨੇ ਹੀ ਆਦਮੀ displace ਹੋਣਗੇ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਲਈ ਪ੍ਰਬੰਧ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਹੈ।

ਸ਼੍ਰੀ ਤੇਗ ਰਾਮ ਜੀ ਨੇ ਵੀ ਕਿਹਾ ਹੈ ਕਿ ਇਹ 100 ਰੁਪਏ ਦੀ ਰਕਮ ਇਕ ਮੁਜ਼ਾਰੇ ਲਈ ਥੋੜੀ ਹੈ। ਮੈਂ ਇਹ ਅਰਜ਼ ਕਰਨਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਪਹਿਲਾਂ ਤੇ ਐਨੇ ਰੁਪਏ ਵੀ ਮੁਜ਼ਾਰੇ ਨੂੰ ਨਹੀਂ ਮਿਲਦੇ ਸਨ। ਐਥੋਂ ਤਕ ਕਿ ਉਹ ਸ਼ਾਹ ਕੋਲੋਂ ਕਰਜ਼ ਵੀ ਨਹੀਂ ਲੈ ਸਕਦਾ ਸੀ। ਇਹ ਰੁਪਏ ਕੇਵਲ ਇਮਦਾਦ ਹੈ ਜਿਹੜੀ ਸਰਕਾਰ ਬੇਦਖਲ ਹੋਏ ਮੁਜ਼ਾਰੇ ਨੂੰ ਦੇਣਾ ਚਾਹੁੰਦੀ ਹੈ। ਜੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਲੋਕਾਂ ਨੇ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਜ਼ਮੀਨ ਹੈ, ਖੁਦ ਵਾਹੁਣੀ ਹੋਵੇ ਤਾਂ ਅਸੀਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਕਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਕਹਿ ਸਕਦੇ ਹਾਂ ਕਿ ਤੁਸੀਂ ਨਾ ਵਾਹੋ। ਪਰ ਇੰਨਾ ਪ੍ਰਬੰਧ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਹੈ ਕਿ ਜੇ ਕੋਈ ਮੁਜ਼ਾਰਾ ਬੇਦਖਲ ਹੋ ਕੇ ਪਹਿਲੀ ਥਾਂ ਤੋਂ ਤਿੰਨ ਮੀਲ ਤੋਂ ਦੂਰ ਜਾਵੇ ਤਾਂ ਉਸ ਨੂੰ ਇਕ ਸੌ ਰੁਪਿਆ ਮਦਦ ਵਜੋਂ ਦਿੱਤੇ ਜਾਣ। ਜੇ ਇਸ ਤੋਂ ਵਧੇਰੇ ਦੀ ਇਸ ਮਕਸਦ ਲਈ ਲੋੜ ਹੋਈ ਤਾਂ ਹਾਊਸ ਤੋਂ ਹੋਰ ਰਕਮ ਦੀ ਮੰਗ ਕਰ ਲਈ ਜਾਵੇਗੀ।

ਫੋਰ Hospitality Fund ਬਾਰੇ ਸਰਦਾਰ ਸਰੂਪ ਸਿੰਘ ਨੇ ਕਿਹਾ ਹੈ ਕਿ ਇਸ ਦੀ ਲੋੜ ਨਹੀਂ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਕਿਹਾ ਹੈ ਕਿ ਬਾਹਰੋਂ ਆਉਣ ਵਾਲੇ visitors ਦੇ ਨਾਲ ਮਨਿਸਟਰ ਜਾਂ ਡਿਪਟੀ ਮਨਿਸਟਰ ਜਾ ਸਕਦੇ ਹਨ ਅਤੇ ਇਸ ਢੰਗ ਦਾ ਸੰਬੰਧਿਤ ਮਹਿਕਮਾ ਹੀ ਜ਼ਿੰਮੇਵਾਰ ਹੋਵੇ। ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਬਹੁਤ ਗੜਬੜ ਹੁੰਦੀ ਹੈ। ਅਸੀਂ ਚਾਹੁੰਦੇ ਹਾਂ ਕਿ ਇਸ ਕੰਮ ਲਈ ਇਕ organisation ਹੋਵੇ ਜਿਸ ਨੂੰ ਪਤਾ ਹੋਵੇ ਕਿ ਫਲਾਂ ਆਦਮੀ ਨੇ ਆਉਣਾ ਹੈ। ਆਖਰ ਬਾਹਰੋਂ ਆਦਮੀ ਤਾਂ ਆਉਂਦੇ ਹੀ ਰਹਿੰਦੇ ਹਨ।

ਦੂਜੀਆਂ ਸਟੇਟਾਂ ਵਿਚ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੇ ਮਹਿਕਮੇ ਹਨ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਪਤਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਕੌਣ ਆ ਰਿਹਾ ਹੈ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਪਾਸ ਉਸ ਦਾ ਪ੍ਰੋਗਰਾਮ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਉਹੀ ਮਹਿਕਮਾ ਉਸ visitor ਦੀਆਂ ਸਭ ਲੋੜਾਂ ਪੂਰੀਆਂ ਕਰਦਾ ਹੈ। ਇਹ ਨਹੀਂ ਹੋ ਸਕਦਾ

ਕਿ ਮਨਿਸਟਰ ਜਾਂ ਡਿਪਟੀ ਮਨਿਸਟਰ ਦੀ ਇਨ੍ਹਾਂ ਕੰਮਾਂ ਲਈ ਜ਼ਿੰਮੇਵਾਰੀ ਹੋਵੇ ਜਾਂ ਕਿਸੇ ਸੈਕ੍ਰਟਰੀ ਦੀ ਜ਼ਿੰਮੇਵਾਰੀ ਹੋਵੇ। ਜੇ ਇਕ ਸੈਕ੍ਰਟਰੀ ਉਸੇ ਕੰਮ ਲਈ ਰੱਖਾਏ ਤਾਂ ਉਸ ਦੀ ਜ਼ਿੰਮੇਵਾਰੀ ਹੋਵੇਗੀ ਅਤੇ ਉਹ ਉਸ ਨੂੰ ਨਿਭਾਵੇਗਾ। ਜੇ ਕੰਮ ਵਾਧੂ ਪਾਵਾਂਗੇ ਤਾਂ ਉਹ ਜ਼ਿੰਮੇਵਾਰ ਨਹੀਂ ਹੋਵੇਗਾ ਅਤੇ ਆਏ ਹੋਏ ਮਹਿਮਾਨਾਂ ਦੀ ਖਾਤਰ ਤਵਾਜ਼ੋ ਠੀਕ ਤਰ੍ਹਾਂ ਨਹੀਂ ਹੋ ਸਕੇਗੀ। ਦੂਜੇ ਸੂਬਿਆਂ ਵਿਚ ਅਤੇ ਸੈਂਟਰ ਵਿਚ ਵੀ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੀ organisation ਹੈ। ਇਸੇ ਕਰਕੇ ਇਹ demand ਲਿਆਂਦੀ ਗਈ ਹੈ।

Mr. Speaker : Question is—

That a supplementary sum not exceeding Rs 10 be granted to the Governor to defray the charges that will come in course of payment for the year ending 31st March, 1957, in respect of 57—Miscellaneous.

The motion was carried.

68—CONSTRUCTION OF IRRIGATION, ETC., WORKS (COMMERCIAL) (DEMAND NO. 7)

Minister for Finance (Shri Mohan Lal) : Sir, I beg to move—

That a supplementary sum not exceeding Rs 10 be granted to the Governor to defray the charges that will come in course of payment for the year ending 31st March, 1957, in respect of 68—Construction of Irrigation, etc., Works (Commercial).

Mr. Speaker : Motion moved—

That a supplementary sum not exceeding Rs 10 be granted to the Governor to defray the charges that will come in course of payment for the year ending 31st March, 1957, in respect of 68—Construction of Irrigation, etc., Works (Commercial).

ਸ਼੍ਰੀ ਰਿਜ਼ਕ ਰਾਮ (ਰਾਏ) : ਸਪੀਕਰ ਸਾਹਿਬ, ਇਸ demand No. 7 ਮੇਂ 15 ਲਾਖ 60 ਹਜ਼ਾਰ ਰੁਪਏ ਕੇ ਖਰਚੇ ਕਾ ਪ੍ਰਬੰਧ ਕੀਆ ਗਯਾ ਹੈ ਐਂਡ ਦਸ ਰੁਪਏ ਕੀ token sum ਕਾ ਮੁਤਾਲਿਕਾ ਕੀਆ ਗਯਾ ਹੈ। ਜਹਾਂ ਤਕ ਇਸ demand ਕੇ ਮੁਤਾਲਿਕ ਮੁਕਤਲਿਫ items ਦਿਏ ਹੈਂ, ਉਨ ਕੇ ਮੁਲਾਹਿਜ਼ਾ ਸੇ ਪਤਾ ਲਗਤਾ ਹੈ ਕਿ ਜੋ ਪਿਛਲੇ ਸਾਲ ਝਯਾਦਾ ਬਾਰਿਸ਼ ਹੋਨੇ ਕੀ ਵਜਹ ਸੇ ਸੂਬੇ ਮੇਂ ਤਬਾਹੀ ਹੁਈ ਉਸ ਕੇ ਸੰਬੰਧ ਮੇਂ protective bunds, drains ਵਗੈਰਹ ਬਨਾਨੇ ਕੇ ਲਿਏ ਯਹ ਰੁਪਯਾ ਦਰਕਾਰ ਹੈ। ਏਕ Flood Control Board ਸੂਬੇ ਮੇਂ ਬਨਾ ਹੈ ਐਂਡ ਸੈਂਟਰ ਮੇਂ ਭੀ ਬਨਾ ਹੈ।

ਐਂਡ ਯਹ ਮਹਸੂਸ ਕੀਆ ਗਯਾ ਕਿ ਇਸ ਪ੍ਰਦੇਸ਼ ਕੋ flood ਸੇ, ਤੁਸ਼ਿਯਾਨੀ ਸੇ ਬਚਾਨੇ ਕੇ ਲਿਏ, 5 p. m. ਮੁਸ਼ਤਹਕਮ ਇਕਦਮ ਉਠਾਏ ਜਾਏ। ਸੁਨਨੇ ਮੇਂ ਯਹ ਆਯਾ ਥਾ ਕਿ ਪੰਡਿਤ ਨੇਹਰੂ ਨੇ ਭੀ ਅਪਨੀਂ ਤਕਰੀਰ ਮੇਂ ਯਹ ਖਾਸ ਤੌਰ ਪਰ ਫਰਮਾਯਾ ਥਾ ਕਿ ਜਿਸ ਜਗਹ ਪਰ ਤਬਾਹੀਂ ਹੁਈ ਹੈ ਵਹਾਂ ਪਰ ਬਚਾਵ ਕਰਨੇ ਕੇ ਲਿਏ protective ਬਾਂਧ ਬਨਾਏ ਜਾਏਂਗੇ ਐਂਡ ਸਾਥ ਹੀ drains ਭੀ ਬਨਾਈ ਜਾਏਂਗੀਂ ਤਾਕਿ ਪਾਨੀ ਕੇ ਨਿਕਾਸ ਕਾ ਇਨਤਜਾਮ ਹੋ ਸਕੇ। ਅਕੇਲੇ ਬਾਂਧ ਹੀ ਕਾਫੀਂ ਨਹੀਂ ਹੋਂਗੇ। ਪਿਛਲੇ ਬਜਟ ਕੇ ਸਮੇਂ ਪਰ 19 ਲਾਖ ਰੁਪਏ ਕੇ ਕਰੀਬ ਰਕਮ ਇਸ ਕਾਮ ਕੇ ਲਿਏ ਮੰਜੂਰ ਕੀ ਗਈ ਥੀ ਕਿ ਸਟੇਟ ਮੇਂ protective ਬਾਂਧੋਂ ਕੇ ਸਾਥ ਸਾਥ drains ਭੀ ਬਨਾਈ ਜਾਏਂਗੀਂ। ਸੁਨਨੇ ਮੇਂ ਤੋ ਯਹ ਭੀ ਆਯਾ ਥਾ ਕਿ Drainage Section ਕੇ ਲਿਏ ਏਕ Superintending Engineer ਕੋ ਇਸ ਕਾਮ ਕਾ Incharge ਬਨਾਨੇ ਲਗੇ ਹੈ। ਪਿਛਲੇ ਸਾਲ 19 ਲਾਖ

[श्री रिजक राम]

के करीब रकम इस काम के लिये मंजूर की गई थी। अब यह सुन रहे हैं कि उस रकम में से 10 लाख के करीब रुपया ऐसा है जो कि बचत होने वाला है और इस काम पर खर्च नहीं होगा। इस लिये **token demand** 10 रुपये की की गई है। अभी तक यह अन्दाजा भी नहीं है कि जिन कामों के लिये **provision** की गई थी उन में से कौन २ किये गये हैं और कौन कौन काम अभी करने वाले बाकी रहते हैं। साहिबे सदर, पिछले साल वाली तबाही कोई मामूली बात नहीं थी। पंजाब के बाशिन्दे उस तबाही को कभी भूल नहीं सकते। उस वक्त गवर्नमेंट ने यह फैसला किया था कि आइंदा बरसात के मौसम के शुरू होने से पहले इस सम्बन्ध में जबर्दस्त कदम उठाए जायेंगे। **Protective** बांध बनाए जायेंगे और **Drains** को मुकम्मल कर दिया जाएगा ताकि भविष्य में ऐसी बरबादी का सामना पंजाब स्टेट को न करना पड़े। मगर निहायत अफसोस से कहना पड़ता है कि आज तक गवर्नमेंट यह भी फैसला नहीं कर सकी कि कौन कौन सा **work** है जो उन्होंने इस सिलसिले में करना है। सुना था कि 2, 3 **drains** बनाने के लिये आठ लाख रुपये की रकम रखी गई थी और यह कि गवर्नमेंट आफ इंडिया इस बात पर रजामन्द थी कि अगर इस काम के लिये और रुपये की जरूरत पड़ी तो वह और कर्जा देने को भी तैयार थी, और मदद देने के लिये भी तैयार थी। लेकिन आज तक वह काम पूरे नहीं किये गये। हाऊस में तो बहुत वादे कर दिये जाते हैं परन्तु उन पर अमल नहीं किया जाता। हम देखते हैं कि आजकल **Grand Trunk Road** के साथ साथ चारों तरफ पानी ही पानी दिखाई देता है। अम्बाले से गुजर कर दिल्ली जाएं तो सड़क के दोनों तरफ पानी ही पानी दिखाई देता है। करनाल, नीलोखेड़ी वगैरह के इरद गिरद पानी ही पानी दिखाई दे रहा है और तमाम फसलें तबाह हो गई हैं। पिछले दिनों मुझे करनाल जाने का इत्फाक हुआ तो वुकला साहिबान की जबानी मुझे मालूम हुआ कि वहां इस साल भी बहुत ज्यादा तबाही मची है और लाखों रुपयों का नुकसान हुआ है। केवल सड़कें बनाने की ओर ही ध्यान दिया गया है और **Drainage** की ओर कुछ ध्यान नहीं दिया गया हालांकि जहां सड़कों का बनाना जरूरी था वहां सड़कों को बचाने के लिये **drains** का बनाना भी बहुत जरूरी था ताकि बारिश और तुगियानी का पानी निकाला जा सकता। अब भी जितने **estimates** आए हैं इन में से उस इलाके में **Drainage** के लिये कोई रकम नहीं रखी गई। कौन नहीं जानता कि पिछले वर्ष में बजट **Estimates** में यह **provision** रखी गई थी कि चूंकि उस इलाके में भारी वर्षा हुई है, पानी चढ़ा है और तुगियानी आई है, फसलें खराब हुई हैं, लाखों की बरबादी हुई इस लिये उस इलाके को बचाने के लिये **drains** बनाई जाएंगी और वर्षा शुरू होने से पहले बनाई जाएंगी। परन्तु इस ओर कुछ भी अमल नहीं किया गया। मुझे तो समझ नहीं आती कि हमारी सरकार की इस काम में से 10 लाख रुपया बचाने में क्या अकलमन्दी है। अगर वह इलाका **drains** के बनाने से बचाया जा सकता था तो क्यों नहीं इस ओर कोई कदम उठाया गया ? फिर जब कि यह यकीन दिलाया गया था कि बरसात के शुरू होने से पहले इस काम को हाथ में ले लिया जायगा और मुकम्मल इन्तजाम और सही नकशा लोगों के सामने आ जायगा। जहां तक बान्ध बनाने का तात्लुक है लोगों को कुछ **relief** मिला है लेकिन **drainage** न होने के कारण वर्षा का पानी किसी तरफ नहीं निकल सका और फसलें

ਖਰਾਬ ਹੋ ਗਈ ਹੈ। ਲੋਗੋਂ ਕੋ ਬੜੀ ਸੁਖਿਕਲਾਤ ਕਾ ਸਾਮਨਾ ਕਰਨਾ ਪੜ ਰਹਾ ਹੈ। ਮੇਰਾ ਕਹਨੇ ਕਾ ਸਤਲਬ ਧਰ ਹੈ ਕਿ ਸਰਕਾਰ ਕੋ ਇਸ ਕਾਮ ਕੀ ਆਰ ਜਿਤਨਾ ਧਿਆਨ ਦੇਨਾ ਚਾਹਿਏ ਥਾ ਉਤਨਾ ਉਨ੍ਹੋਂ ਨੇ ਨਹੀਂ ਦਿਯਾ। ਸਰਕਾਰ ਕੋ ਬਹੁਤ ਤੇਜ਼ੀ ਸੇ ਕਾਮ ਕਰਨਾ ਚਾਹਿਏ ਥਾ ਆਰ ਏਸੀ ਰਿਪੋਰਟ ਆਨੀ ਚਾਹਿਏ ਥੀ ਕਿ 19 ਲਾਖ ਰੁਪਯਾ ਸਾਰੇ ਕਾ ਸਾਰਾ ਖਰਚ ਹੋ ਗਯਾ ਹੈ ਆਰ ਰੁਪਯਾ ਦਰਕਾਰ ਹੈ। ਲਕਿਨ ਸੁਝੇ ਅਫਸੋਸ ਆਰ ਦੁ:ਖ ਕੇ ਸਾਥ ਕਹਨਾ ਪੜਤਾ ਹੈ ਕਿ ਇਸ ਕਾਮ ਸੇਂ ਬਹੁਤ ਫੀਲ ਆਰ ਸੁਸ਼ਟੀ ਦਿਖਾਈ ਗਈ ਹੈ।

ਸਰਦਾਰ ਚੰਨਣ ਸਿੰਘ ਧੂਤ (ਟਾਂਡਾ) : ਪ੍ਰਧਾਨ ਜੀ ਇਹ ਜਿਹੜੀ 10 ਰੁਪਏ ਦੀ ਰਕਮ ਦੀ ਮੰਨਜ਼ੂਰੀ ਮੰਗੀ ਗਈ ਹੈ ਇਸ ਤੋਂ ਸਾਫ਼ ਜ਼ਾਹਿਰ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਸਰਕਾਰ ਰੁਪਿਆ ਤਾਂ ਮੰਨਜ਼ੂਰ ਕਰਵਾ ਲੈਂਦੀ ਹੈ ਪਰ ਕੰਮ ਕੁੱਝ ਨਹੀਂ ਕਰਦੀ। ਪਿਛਲੀ ਰਕਮ ਮੰਨਜ਼ੂਰ ਕਰਵਾਈ ਸੀ ਪਰ ਉਸ ਵਿਚੋਂ 10 ਲੱਖ ਰੁਪਿਆ ਬਚਾਇਆ ਗਿਆ ਹੈ। ਸਾਨੂੰ ਇਨ੍ਹਾਂ ਗੱਲਾਂ ਦਾ ਤਜਰਬਾ ਹੈ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਲਿਖਿਆ ਹੈ।

“During the month of October, 1955, Punjab experienced unprecedented rains causing extensive damage to Irrigation Works, village abadis and crops. It is, therefore, very essential to undertake suitable protective measures to prevent recurrence of such a calamity in future.”

ਇਹ ਅਕਤੂਬਰ 1955 ਦੀ ਗੱਲ ਕਰਦੇ ਹਨ। ਉਸ ਵੇਲੇ ਸਾਰਾ ਪੰਜਾਬ ਪਾਣੀ ਵਿਚ ਡੁਬਿਆ ਹੋਇਆ ਸੀ, ਪਿੰਡ ਢਹਿ ਪਏ ਸਨ ਅਤੇ ਕਣਕਾਂ ਤਬਾਹ ਹੋ ਗਈਆਂ ਸਨ। ਲੋਕ ਸਾਢੇ ਟਿਥਿਆਂ ਉਤੇ ਅਤੇ ਦਰਖਤਾਂ ਉਤੇ ਚੜ੍ਹੇ ਬੈਠੇ ਸਨ। ਉਸ ਵੇਲੇ ਸਰਕਾਰੀ ਮਹਿਕਮੇ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਹੜ੍ਹ ਤੋਂ ਬਚਾਉਣ ਵਿਚ ਲਗੇ ਹੋਏ ਸਨ। ਲੇਕਿਨ ਜਿਹੜਾ ਬੋਰਡ flood ਨੂੰ control ਕਰਦਾ ਹੈ ਉਸ ਦੀ meeting october, 1955 ਵਿਚ ਹੋਈ ਅਤੇ ਉਸ ਦੇ ਪਿਛੋਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ meeting ਅਪਰੈਲ 1956 ਵਿਚ ਹੋਈ ਹੈ। 6, 7 ਮਹੀਨਿਆਂ ਤਕ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ meeting ਹੀ ਨਹੀਂ ਹੋਈ। Budget ਵਿਚ ਜਿਹੜਾ ਰੁਪਿਆ ਰਖਿਆ ਗਿਆ ਸੀ ਉਸ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਨਹੀਂ ਕੀਤੀ ਗਈ। ਜਿਹੜੇ ਹੜ੍ਹ ਇਸ ਸਾਲ ਆਏ ਹਨ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਬਾਰੇ ਵਿਚ ਪੁਰਾਣੇ ਪੁਰਾਣੇ ਬਜ਼ੁਰਗ ਪਿੰਡਾਂ ਦੇ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਸਾਡੀ ਸੰਭਾਲ ਵਿਚ ਇਹੋ ਜਿਹੇ ਹੜ੍ਹ ਕਦੀ ਨਹੀਂ ਆਏ। ਸਾਡੇ ਜ਼ਿਲੇ ਹੁਸ਼ਿਆਰਪੁਰ ਦੇ ਲੋਕ ਇਹ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਚੋਆਂ ਨੇ ਰਸਤੇ ਕਦੀ ਨਹੀਂ ਬਦਲੇ ਅਤੇ ਨਾ ਹੀ ਐਨੀ ਤਬਾਹੀ ਕਦੀ ਹੋਈ ਹੈ। ਮੈਨੂੰ ਤਾਂ ਇਸ ਗੱਲ ਦੀ ਹੈਰਾਨੀ ਹੈ ਕਿ ਸਾਡੇ Chief Minister ਸਾਹਿਬ ਨੇ ਕਿਵੇਂ ਕਹਿ ਦਿੱਤਾ ਹੈ ਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਕੋਈ ਇਤਲਾਹ ਹੀ ਨਹੀਂ ਮਿਲੀ। ਇਸ ਸਿਲਸਿਲੇ ਵਿਚ survey ਹੋ ਚੁਕਾ ਹੈ ਪਰ ਉਸ survey ਦਾ ਕੋਈ ਲਾਭ ਨਹੀਂ ਹੋਇਆ ਕਿਉਂਕਿ ਉਹ survey ਹੁਣ ਬਦਲ ਗਿਆ ਹੈ। ਜਿਹੜੇ ਲਖਾਂ ਰੁਪਏ survey ਉਪਰ ਖਰਚ ਹੋਏ ਹਨ ਉਹ ਹੁਣ ਕਿਸੇ ਕੰਮ ਨਹੀਂ ਆਉਣਗੇ। Survey ਨਵਾਂ ਕਰਵਾਉਣਾ ਪਵੇਗਾ ਅਤੇ ਜੇਕਰ ਪੁਰਾਣੇ survey ਉਪਰ ਹੀ ਕੰਮ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਤਾਂ ਬਜਾਏ ਫਾਇਦੇ ਦੇ ਨੁਕਸਾਨ ਹੋਵੇਗਾ। ਜਿਸ ਰਫਤਾਰ ਨਾਲ ਸਰਕਾਰ ਕੰਮ ਕਰ ਰਹੀ ਹੈ ਉਸ ਨਾਲ ਕੋਈ ਵੀ ਕੰਮ ਨਹੀਂ ਹੋਣ ਲਗਾ। ਪਿਛਲੇ ਸਾਲ Central Government ਨੇ ਪੰਜਾਬ ਵਿਚ chos ਨੂੰ control ਕਰਨ ਲਈ 85 ਲੱਖ ਰੁਪਿਆ ਮੰਨਜ਼ੂਰ ਕੀਤਾ ਸੀ ਅਤੇ ਪੰਜਾਬ ਸਰਕਾਰ ਨੇ 19 ਲੱਖ ਰੁਪਿਆ

[ਸਰਦਾਰ ਚੰਨਣ ਸਿੰਘ ਧੂਤ]

ਬਜਟ ਵਿਚ ਇਸ ਮਤਲਬ ਲਈ ਮੰਨਜ਼ੂਰ ਕੀਤਾ ਸੀ। ਪਰ ਅਸਾਂ ਨਾ ਤੇ 85 ਲੱਖ ਰੁਪਿਆ ਵੇਖਿਆ ਹੈ ਅਤੇ ਨਾ ਹੀ 19 ਲੱਖ ਰੁਪਿਆ ਵੇਖਿਆ ਹੈ। ਚਾਰ ਮਹੀਨੇ ਹੋਏ ਹਨ ਜਦੋਂ ਕਿ Public Relations Department ਦੀ ਇਕ meeting ਵਿਚ ਅਸਾਂ ਇਹ ਗੱਲ ਕਹੀ ਸੀ ਤਾਂ ਜ਼ਿਲੇ ਦੇ ਅਫਸਰਾਂ ਨੇ ਕਿਹਾ ਸੀ ਕਿ ਅਸੀਂ ਬਿਲਕੁਲ ਤਿਆਰ ਹਾਂ, ਹਰ ਇਕ emergency ਨੂੰ meet ਕਰਨ ਲਈ ਤਿਆਰ ਹਾਂ। ਲੇਕਿਨ ਅਜ ਇਹ ਹਾਲਤ ਹੋ ਰਹੀ ਹੈ ਕਿ ਕਈ ਪਿੰਡਾਂ ਦੇ ਰੁੜ੍ਹਨ ਦਾ ਖਤਰਾ ਹੈ ਪਰ ਕੁੱਝ ਕਾਰਵਾਈ ਨਹੀਂ ਕੀਤੀ ਜਾ ਰਹੀ। ਇਹ ਠੀਕ ਹੈ ਕਿ estimates ਲਗਾਏ ਜਾਂਦੇ ਹਨ ਪਰ ਸਾਨੂੰ ਪਿਛਲੇ ਸਾਲ ਦਾ ਤਲਖ ਤਜਰਬਾ ਹੈ ਕਿ floods ਨੂੰ ਰੋਕਣ ਲਈ ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਕੀ ਕੁੱਝ ਕੀਤਾ। ਮੈਨੂੰ ਪਤਾ ਹੈ ਕਿ ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ ਹਕੂਮਤ ਵੇਲੇ ਤੋਂ ਹੀ ਇਹ estimates ਲਗਦੇ ਰਹੇ ਹਨ ਕਿ ਕਿਥੇ ਬੰਧ ਬਨ੍ਹਣਾ ਹੈ ਤੇ ਕਿਥੇ dam ਬਨਾਉਣਾ ਹੈ। ਸਿਰਫ survey ਅਤੇ estimates ਹੀ ਬਣਦੇ ਰਹੇ ਹਨ। ਅਮਲੀ ਸ਼ਕਲ ਵਿਚ ਕੀ ਹੋਇਆ ਹੈ? ਹੁਸ਼ਿਆਰਪੁਰ ਵਿਚ ਨਸਰਾਲਾ ਚੋਂ ਦੀ ਇਕ ਬੜੀ ਜ਼ਬਰਦਸਤ problem ਹੈ। ਉਹ ਵੀ ਅਜੇ ਤੀਕਰ ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਹਲ ਨਹੀਂ ਕੀਤੀ। ਉਥੇ ਇਕ ਬੰਧ ਬੰਨ੍ਹਿਆ ਗਿਆ ਪਰ ਬਜਾਏ ਕੋਈ ਫਾਇਦਾ ਹੋਣ ਦੇ ਸਗੋਂ ਨੁਕਸਾਨ ਹੋਇਆ। ਨਤੀਜਾ ਇਹ ਹੋਇਆ ਕਿ ਉਸ ਨੂੰ ਆਪ ਤੋੜਨਾ ਪਿਆ। ਇਸ ਗੱਲ ਲਈ Forest Department ਅਤੇ Irrigation Department ਜ਼ਿੰਮੇਵਾਰ ਹਨ। ਪਰ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਆਪੋ ਵਿਚ ਮਿਲਵਰਤਨ ਦਾ ਇਹ ਹਾਲ ਹੈ ਕਿ Forest Department ਵਾਲੇ Irrigation ਵਾਲਿਆਂ ਦੀ ਗੱਲ ਨਹੀਂ ਮੰਨਦੇ ਤੇ irrigation ਵਾਲੇ Forest ਵਾਲਿਆਂ ਦਾ ਆਖਾ ਮੰਨਣ ਲਈ ਤਿਆਰ ਨਹੀਂ। ਚੋਂ ਦਾ ਜਿਹੜਾ bed ਹੈ ਉਥੇ ਕਾਈ ਵਗੇਰਾ ਜ਼ਮੀ ਪਈ ਹੈ ਜਿਸ ਨਾਲ ਢੰਗੀ ਜ਼ਮੀਨ ਵੀ ਖਰਾਬ ਹੋ ਗਈ ਹੈ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਕੰਮਾਂ ਵਿਚ delay ਹੋਣ ਦਾ ਕੀ ਕਾਰਨ ਹੈ? ਇਸ ਦਾ ਕਾਰਨ ਹੈ ਕਿ Forest ਅਤੇ Irrigation ਵਾਲਿਆਂ ਦੀ ਆਪੋ ਵਿਚ Co-ordination ਦਾ ਨਾ ਹੋਣਾ। Irrigation ਵਾਲੇ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਮੈਦਾਨਾਂ ਵਿਚ ਦਰਖਤ ਨਹੀਂ ਚਾਹੀਦੇ, ਉਧਰ forest ਵਾਲੇ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਨਹੀਂ ਦਰਖਤ ਜ਼ਰੂਰ ਉਗਾਉਣੇ ਚਾਹੀਦੇ ਹਨ। ਇਸ ਦਾ ਕੀ ਸਿਟਾ ਨਿਕਲਿਆ ਹੈ ਹੋਸ਼ਿਆਰਪੁਰ, ਅੰਬਾਲਾ ਤੇ ਦੂਜੇ ਜ਼ਿਲਿਆਂ ਵਿਚ ਇਤਨੀ ਰੇਤ ਆ ਗਈ ਹੈ ਕਿ ਪੰਜਾਬ ਵਿਚ ਜਿਹੜੀ ਬਿਹਤਰੀਨ ਜ਼ਮੀਨ ਸੀ ਉਹ ਕਿਸੇ ਕੰਮ ਦੀ ਨਹੀਂ ਰਹੀ। ਹੁਣ ਵੀ ਜਿਹੜੀ ਰਕਮ ਰਖੀ ਗਈ ਹੈ ਮੈਨੂੰ ਤੇ ਵਿਸ਼ਵਾਸ ਨਹੀਂ ਕਿ ਇਸ ਨਾਲ ਵੀ ਅਸਲੀ ਸ਼ਕਲ ਵਿਚ ਕੋਈ ਕੰਮ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇਗਾ। ਮੈਂ ਵਜ਼ੀਰ ਸਾਹਿਬਾਨ ਨੂੰ ਇਹ ਕਹਿਣਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਇਹ ਮਸਲਾ ਇਸ ਢੰਗ ਨਾਲ ਹਲ ਨਹੀਂ ਹੋ ਸਕਦਾ ਕਿ ਕਦੀ Forest ਵਾਲਿਆਂ ਦੇ ਹਥ ਦੇ ਦਿੱਤਾ ਤੇ ਕਦੀ Irrigation ਵਾਲਿਆਂ ਤੇ ਜ਼ਿੰਮੇਵਾਰੀ ਪਾ ਦਿੱਤੀ ਗਈ। ਕਦੀ ਇਕ ਮਹਿਕਮੇ ਨੂੰ ਤੇ ਕਦੀ ਦੂਜੇ ਮਹਿਕਮੇ ਨੂੰ ਦੇਣ ਦਾ ਹੀ ਨਤੀਜਾ ਇਹ ਹੋਇਆ ਹੈ ਕਿ ਤਹਿਸੀਲ ਦਸੂਆ ਦੀ 18,000 ਏਕੜ ਜ਼ਮੀਨ ਚੋਂ ਨਾਲ ਬਰਬਾਦ ਹੋ ਗਈ ਹੈ। ਸਾਰਿਆਂ ਤੋਂ ਜ਼ਿਆਦਾ ਚੋਂ ਹੋਸ਼ਿਆਰਪੁਰ ਵਿਚ ਹਨ ਜਿਥੇ ਕਿ ਗੁੜ੍ਹ ਸ਼ੰਕਰ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਤਹਿਸੀਲਾਂ ਨੂੰ ਤਾਂ ਚੋਆਂ ਦਾ ਘਰ ਕਿਹਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਇਥੇ ਹਰ ਸਾਲ ਬਰਸਾਤ ਵਿਚ ਬੇ ਇੰਤਹਾ ਤਬਾਹੀ ਹੁੰਦੀ ਹੈ। ਇਥੇ ਤੁਸੀਂ ਕੋਈ ਧਿਆਨ ਨਹੀਂ ਦੇ

ਰਹੇ । ਤੁਸੀਂ ਕਿੰਨੇ ਹੀ ਸਰਵੇ ਕਰਵਾਏ ਹਨ, Government of India ਨੇ Flood Control Board ਵੀ ਬਣਾਇਆ ਹੈ ਪਰ ਇਸ ਮਸਲੇ ਦਾ ਕੋਈ ਹਲ ਅਜੇ ਤੀਕਰ ਨਹੀਂ ਹੋਇਆ । ਮੈਂ ਤਜਵੀਜ਼ ਕਰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਜੇ ਪੰਜਾਬ ਗਵਰਨਮੈਂਟ ਸਚਮੁਚ serious ਹੈ ਅਤੇ ਜੇ ਇਹ ਜਨਤਾ ਲਈ ਆਪਣੀ ਕੋਈ duty ਸਮਝਦੀ ਹੈ ਤਾਂ ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਉਥੋਂ ਦੇ ਚੋਆਂ ਲਈ ਇਕ ਅਲਹਿਦਾ project ਬਣਾਉਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ । ਜਿਨੇ ਤਕ ਇਹ special project ਨਹੀਂ ਬਣਦਾ ਅਤੇ ਇਹ ਕੰਮ ਦੂਜਿਆਂ departments ਦੇ ਹਥਾਂ ਵਿਚ ਰਖੇਗੇ ਇਹ ਤਬਾਹੀ ਹੁੰਦੀ ਰਵੇਗੀ । ਇਹ ਬੰਦ ਨਹੀਂ ਹੋਣ ਲੱਗੀ ਕਿਉਂਕਿ ਉਹ ਲੋਕੀ ਦੂਜਿਆਂ ਕੰਮਾਂ ਵਿਚ ਇਤਨੇ busy ਹੁੰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਇਸ ਪਾਸੇ ਕੋਈ ਖਾਸ ਧਿਆਨ ਹੀ ਨਹੀਂ ਦੇਂਦੇ—ਸਿਵਾਏ estimates ਤੇ survey ਦੇ । ਇਨ੍ਹਾਂ departments ਵਿਚ ਜਿਵੇਂ ਕਿ ਮੈਂ ਪਹਿਲੋਂ ਵੀ ਕਿਹਾ ਹੈ ਚੋਆਂ ਦੇ survey ਕਰਨ ਲਈ ਹੀ ਬਹੁਤ ਸਾਰਾ ਰੁਪਿਆ ਖਰਚ ਹੋ ਚੁਕਿਆ ਹੈ ਪਰ ਅਮਲੀ ਸ਼ਕਲ ਵਿਚ ਕੋਈ ਕੰਮ ਨਹੀਂ ਹੋਇਆ । ਜਿਸ ਦਾ ਨਤੀਜਾ ਇਹ ਹੋਇਆ ਹੈ ਕਿ ਹੁਸ਼ਿਆਰਪੁਰ ਦਾ ਪਾਣੀ ਸਿਰਫ ਹੁਸ਼ਿਆਰਪੁਰ ਨੂੰ ਹੀ ਤਬਾਹ ਨਹੀਂ ਕਰਦਾ ਬਲਕਿ ਜਲੰਧਰ ਜ਼ਿਲੇ ਨੂੰ ਵੀ ਨੁਕਸਾਨ ਪਹੁੰਚਾਂਦਾ ਹੈ ।

ਦੁਆਬੇ ਦੀ ਨਹਿਰ ਨਿਕਲੀ । ਇਸ ਦੀ ਬੜੀ ਮੰਗ ਸੀ । ਪਰ ਹੁਣ ਲੋਕਾਂ ਦੀਆਂ ਗਿਰਫਤਾਰੀਆਂ ਹੁੰਦੀਆਂ ਹਨ ਇਸ ਗੱਲ ਲਈ ਕਿ ਉਹ ਮੰਗ ਕਰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਇਸ ਨਹਿਰ ਨੂੰ ਕਟ ਦਿਓ । ਕਿਉਂ ਜੋ ਉਸ ਦੀ levelling ਇਸ ਢੰਗ ਨਾਲ ਕੀਤੀ ਗਈ ਹੈ ਕਿ ਨਹਿਰ ਦੇ ਚੜ੍ਹਦੇ ਪਾਸੇ ਦੇ ਸਾਰੇ ਪਿੰਡ ਪਾਣੀ ਵਿਚ ਡੁਬ ਗਏ ਹਨ ਅਤੇ ਘਰ ਤਬਾਹ ਹੋ ਗਏ ਹਨ । ਮੈਂ ਆਸ ਕਰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਮਨਿਸਟਰ ਸਾਹਿਬ ਇਹ ਦਸਣਗੇ ਕਿ ਇਸ ਚੀਜ਼ ਲਈ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਅਮਲੀ ਸ਼ਕਲ ਵਿਚ ਕੀ ਕਦਮ ਚੁਕੇ ਹਨ । ਪਿਛਲੇ ਸਾਲ ਹੁਸ਼ਿਆਰਪੁਰ ਜ਼ਿਲੇ ਵਿਚ ਚੋਆਂ ਨੇ ਬੜੀ ਭਾਰੀ ਤਬਾਹੀ ਕੀਤੀ । ਪਾਣੀ ਨੂੰ ਰੋਕਣ ਲਈ ਦਰਿਆ ਦੇ ਇਕ ਪਾਸੇ ਧੁਮੀ ਲਗਾ ਦਿੱਤੀ ਗਈ ਪਰ ਜੇ ਅਜ ਦਰਿਆ ਦਾ ਪਾਣੀ ਥੋੜਾ ਜਿਹਾ ਵੀ ਚੜ੍ਹ ਜਾਏ ਤਾਂ ਲੋਕਾਂ ਦੇ ਖੇਤਾਂ ਅਤੇ ਘਰਾਂ ਨੂੰ ਤਬਾਹ ਕਰ ਦਿੰਦਾ ਹੈ । ਇਸ ਲਈ ਇਹ ਖਿਆਲ ਕਰਨਾ ਕਿ ਤੁਸੀਂ ਦਰਿਆ ਤੇ ਬੰਧ ਲਗਾ ਲਓਗੇ, ਇਹ ਬਿਲਕੁਲ ਗਲਤ ਹੈ । ਇਹ ਨਹੀਂ ਲਗ ਸਕਣਾ । ਅਸੀਂ ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਵਿਸ਼ਵਾਸ ਦਿਵਾਉਂਦੇ ਹਾਂ ਕਿ 15 ਲੱਖ ਦੀ ਬਜਾਏ 30 ਲੱਖ ਰੁਪੈ ਦੀ demand ਲੈ ਆਉਣ ਅਸੀਂ ਇਸ ਦੀ ਮੰਨਜ਼ੂਰੀ ਦੇ ਦੇਵਾਂਗੇ ਪਰ ਇਹ ਸਿਰਫ ਕਾਗਜ਼ੀ ਕਾਰਵਾਈ ਹੀ ਨਾ ਰਹੇ ਜਿਵੇਂ ਕਿ ਪਹਿਲੇ ਹੁੰਦਾ ਆਇਆ ਹੈ । ਬਸ estimates ਹੀ ਬਣਦੇ ਰਹਿੰਦੇ ਹਨ, survey ਹੁੰਦੇ ਰਹਿੰਦੇ ਹਨ ਪਰ ਅਮਲੀ ਕੰਮ ਕੋਈ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦਾ । ਇਸ ਕੰਮ ਨੂੰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਹਥਾਂ ਵਿਚ ਦਿਓ ਜਿਹੜੇ ਇਸ ਨੂੰ ਜਾਣਦੇ ਹੋਣ । Irrigation Department ਨੂੰ ਚੋਆਂ ਦਾ ਕੋਈ ਤਜਰਬਾ ਨਹੀਂ । ਉਹ ਤਾਂ ਚੋਆਂ ਨੂੰ ਦਰਿਆ ਦੇ ਤੌਰ ਤੇ treat ਕਰਕੇ survey ਵਗੈਰਾ ਕਰਦੇ ਹਨ । ਦਰਿਆ ਦੇ ਰੁਖ ਦਾ ਹੋਰ ਤਰੀਕਾ ਹੈ । ਪਰ ਚੋਆਂ ਦੀ levelling ਵਿਚ ਬੜਾ ਫਰਕ ਹੁੰਦਾ ਹੈ । ਹੁਸ਼ਿਆਰਪੁਰ ਦੇ ਜ਼ਿਲੇ ਵਿਚ ਪੰਜ ਮੀਲ ਦੇ ਟੁਕੜੇ ਵਿਚ 16 ਫੁਟ ਦੀ ਉਚਾਈ ਦਾ ਫਰਕ ਪੈ ਜਾਂਦਾ ਹੈ । ਜਿਸ ਦਾ ਨਤੀਜਾ ਇਹ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਜਦੋਂ ਚੋ ਵਿਚ ਪਾਣੀ ਚੜ੍ਹਦਾ ਹੈ ਤਾਂ ਲੋਕਾਂ ਦੇ ਮਕਾਨ ਤਬਾਹ ਹੋ ਜਾਂਦੇ ਹਨ, ਫਸਲਾਂ ਤਬਾਹ ਹੋ ਜਾਂਦੀਆਂ ਹਨ । ਹਰ ਸਾਲ ਨਵੇਂ estimates ਬਣਦੇ ਹਨ, ਨਵੀਆਂ surveys ਹੁੰਦੀਆਂ ਹਨ ।

ਇਕ ਅਵਾਜ਼ : ਨਵੇਂ ਅਵਸਰ ਲਗਦੇ ਹਨ ।

ਸਰਦਾਰ ਚੰਨਣ ਸਿੰਘ ਧੂਤ : ਹਾਂ ਨਵੇਂ ਅਵਸਰ ਲਗਦੇ ਹਨ, ਨਵੇਂ ਟੈਕਸ ਲਗਦੇ ਹਨ ਪਰ ਨਤੀਜਾ ਕੁੱਝ ਵੀ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦਾ । ਇਸ ਲਈ ਮੈਂ ਮਹਿਸੂਸ ਕਰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਇਨ੍ਹਾਂ ਰਕਮਾਂ ਦੇ ਮੰਨਜ਼ੂਰ ਕਰਨ ਦਾ ਕੋਈ ਫਾਇਦਾ ਨਹੀਂ ਹੋਵੇਗਾ, ਜਿਨੇ ਤਕ ਕਿ ਇਕ independent project ਇਸ ਕੰਮ ਲਈ ਨਹੀਂ ਬਣਾਇਆ ਜਾਂਦਾ । ਜਿਵੇਂ ਮੈਂ ਪਹਿਲੋਂ ਕਿਹਾ ਹੈ ਕਿ ਨਸਰਾਲਾ ਚੋ ਵਲ ਖਾਸ ਤੌਰ ਤੇ ਧਿਆਨ ਦੇਣ ਦੀ ਲੋੜ ਹੈ । ਇਸ ਉੱਤੇ ਕੋਈ ਪੁਲ ਨਹੀਂ । ਹੜ੍ਹਾਂ ਵਾਲੇ ਦਿਨਾਂ ਵਿਚ ਅਧੇ ਪਿੰਡ ਇਧਰ ਤੇ ਅਧੇ ਉਧਰ ਰਹਿ ਜਾਂਦੇ ਹਨ । ਇਥੋਂ ਤੀਕਰ ਕਿ ਹੋਸ਼ਿਆਰਪੁਰ-ਜਲੰਧਰ ਦੀ ਜਿਹੜੀ ਪੱਕੀ ਸੜਕ ਹੈ ਉਹ ਇਸ ਦੇ ਪਾਣੀ ਨਾਲ ਕਟਦੀ ਜਾ ਰਹੀ ਹੈ । ਦਰਿਆ ਦਾ ਪਾਣੀ ਤਾਂ ਕਿਸੇ ਤਰੀਕੇ ਨਾਲ ਰੋਕਿਆ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ ਪਰ ਇਨ੍ਹਾਂ ਬਰਸਾਤੀ ਨਾਲਿਆਂ ਨੇ ਬੜਾ ਨਾਸ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਹੈ । ਮਨਿਸਟਰ ਸਾਹਿਬ ਆਪ ਜਾ ਕੇ ਵੇਖ ਲੈਣ । ਉਸ ਸੜਕ ਉੱਤੇ ਪਾਣੀ ਬਹਿ ਰਿਹਾ ਹੈ । ਹਵਾਈ ਅਡੇ ਦਾ ਵੀ ਇਹ ਹਾਲ ਹੈ । ਬੜੀ ਤਬਾਹੀ ਹੋ ਰਹੀ ਹੈ । ਜਿਸ ਮਹਿਕਮੇ ਦੀ ਇਹ duty ਹੈ ਉਹ ਕੋਈ ਤਵਜੋਹ ਨਹੀਂ ਦੇ ਰਿਹਾ, ਮਹਿਸੂਸ ਕਾਰਵਾਈ ਹੀ ਹੋ ਰਹੀ ਹੈ । ਮੈਂ ਆਸ ਕਰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਇਹ demand ਮੰਨਜ਼ੂਰ ਹੋ ਜਾਣ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਮਨਿਸਟਰ ਸਾਹਿਬ ਖੁਦ ਉਥੇ ਜਾ ਕੇ ਸਾਰੇ ਮੌਕੇ ਨੂੰ ਵੇਖਣਗੇ ਤੇ ਜਲਦੀ ਤੋਂ ਜਲਦੀ ਇਸ ਦਾ ਕੋਈ ਨਾ ਕੋਈ ਇੰਤਜ਼ਾਮ ਕਰਨ ਦਾ ਯਤਨ ਕਰਨਗੇ । ਪਿਛਲਾ ਤਜਰਬਾ ਤਾਂ ਇਹ ਦਸਦਾ ਹੈ ਕਿ ਬੜੀਆਂ ੨ ਸਪੀਚਾਂ ਕੀਤੀਆਂ ਜਾਂਦੀਆਂ ਹਨ, ਬੜੇ ੨ ਵਾਅਦੇ ਕੀਤੇ ਜਾਂਦੇ ਹਨ ਪਰ ਪੂਰਾ ਕੋਈ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦਾ । ਇਸ ਕੰਮ ਲਈ ਇਕ ਅਲਹਿਦਾ ਮਹਿਕਮੇ ਦੀ ਲੋੜ ਹੈ । ਮਾਲ ਅਵਸਰ ਨੂੰ ਕਿਹਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਤਾਂ ਉਹ ਇਹ ਜਵਾਬ ਦਿੰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਮੇਰੇ ਕੋਲ ਅਗੇ ਹੀ ਬਹੁਤ ਕੰਮ ਹੈ । ਇਸੇ ਲਈ ਮੈਂ ਕਹਿੰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਨਾ forest ਨੂੰ ਦਿੱਤਾ ਜਾਏ ਨਾ ਇਸ ਕੰਮ ਲਈ irrigation ਵਾਲਿਆਂ ਨੂੰ ਲਗਾਇਆ ਜਾਏ । ਇਸ ਕੰਮ ਲਈ ਤਾਂ ਜੇ ਇਕ ਅਲਹਿਦਾ project ਬਣਾਇਆ ਜਾਏ ਤਾਂ ਇਸ ਨਾਲ ਕਾਫੀ ਹਦ ਤੀਕਰ ਲੋਕਾਂ ਦੀ ਤਕਲੀਫ ਦੂਰ ਹੋ ਸਕਦੀ ਹੈ । ਹਰ ਸਾਲ ਨਵੇਂ surveys ਕਰਨ ਦਾ ਕੋਈ ਫਾਇਦਾ ਨਹੀਂ ਜੇਕਰ ਕੋਈ ਕੰਮ ਅਮਲੀ ਸ਼ਕਲ ਵਿਚ ਨਾ ਕੀਤਾ ਜਾਏ । ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਸਿਰਫ ਤਸੱਲੀ ਦੇਣ ਨਾਲ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਘਰ ਪੂਰਾ ਨਹੀਂ ਹੋ ਸਕਦਾ । ਤਸੱਲੀ ਨਾਲ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਹਥ ਪਲੇ ਕੁੱਝ ਨਹੀਂ ਪੈਂਦਾ ਜਿਨੀ ਦੇਰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਅਮਲੀ ਸਹੂਲਤਾਂ ਨਾ ਪਹੁੰਚਾਈਆਂ ਜਾਣ ।

ਸ਼੍ਰੀ ਚਾਨ੍ਦ ਰਾਮ ਅਹਲਾਕਤ (ਝੰਜਰ) : ਸਪੀਕਰ ਸਹੋਦਯ, ਧੰਨ ਜੋ ਮਾਂਗ ਕੀ ਗਈ ਹੈ ਧੰਨ ਇਸ ਬਾਤ ਕੇ ਲਿਯੇ ਹੈ ਕਿ ਧੰਨ ਜੋ ਬਾਢੇਂ ਆਤੀਂ ਹੈਂ ਤਨ ਕੋ ਰੋਕਾ ਜਾਏ । ਇਸ ਮੇਂ ਕੁਝ drains ਕਾ ਜ਼ਿਕਰ ਕੀਆ ਗਿਆ ਹੈ । ਮੈਂ ਧੰਨ ਸਮਝਤਾ ਹੂੰ ਕਿ ਇਸ ਮੇਂ ਜਿਨ drains ਕਾ ਨਾਮ ਲਿਖਾ ਗਿਆ ਹੈ ਆਰ ਖਾਸ ਤੌਰ ਪਰ ਜੋ ਜ਼ਿਲਾ ਰੋਹਤਕ ਕੇ ਲਿਯੇ ਹੈਂ ਵਹ ਜ਼ਰੂਰੀ ਤੋ ਹੈਂ ਆਰ ਤਨ ਕੀਂ ਜਲਦੀ ਖੁਦਾਈ ਕਰਾਈ ਜਾਏ ਲੇਕਿਨ ਮੈਂ ਬੜਾ ਹੈਰਾਨ ਹੂੰ ਕਿ ਪਿਛਲੀਂ ਜੋ ਬਾਢੇਂ ਆਤੀਂ ਰਹੀਂ ਹੈਂ ਜਿਨ ਕੇ ਝਰਿਯੇ ਫਸਲੀਂ ਆਰ ਆਬਾਦੀ ਕੀਂ ਤਬਾਹੀਂ ਹੋਤੀਂ ਰਹੀਂ ਹੈਂ ਤਨ ਕਾ ਤੋ ਅਮੀਂ ਤਕ ਇਨਤਜ਼ਾਮ ਨਹੀਂ ਕੀਆ ਗਿਆ । ਇਸ ਕੇ ਬਰਅਕਸ ਮੇਰੇ ਹੁਲਕੇ ਮੇਂ ਝੰਜਰ ਤਹਸੀਲ ਕਾ ਜੋ ਰੇਤੀਲਾ ਇਲਾਕਾ ਹੈ ਤਸ ਕੋ ਅਮੀਂ ਬਾਢੇਂ ਗੁਲਤ ਬਨਾ ਦਿਆ ਗਿਆ ਹੈ ਆਰ ਪਾਨੀਂ ਸੇ ਤਬਾਹੀਂ ਆ ਜਾਨੇ, ਫਸਲੀਂ ਕੀਂ ਤਬਾਹੀਂ ਹੋ ਜਾਨੇ

और आबादी का नुकसान हो जाने की तरफ हमारी गवर्नमेंट का कोई ध्यान नहीं गया। मेरा मतलब **drain No. 8** से है जो करनाल ज़िले का सारा पानी ले कर और ज़िला रोहतक के तमाम पानी को ले कर पहले भी जाता था और अब भी उस से सारा पानी झज्जर तहसील में और झज्जर तहसील के आस पास के इलाके से होकर दिल्ली स्टेट की तहसील नजबगढ़ की झील में जाकर पड़ता है। पहले उस का **natural flow** उस तरफ था लेकिन उस का वह **natural flow** रुक गया है जिस की वजह से वह पानी जिस किसी गांव की तरफ मुंह कर लेता है उस की तबार्ही कर देता है। मैंने इस सिलसिले में अपने ज़िला की **Public Relations Committee** की **meeting** में जिस में वहां के लोकल **Revenue Officers** थे और **Deputy Commissioner** थे, जो कि दस तारीख को हुई थी यह सवाल उठाया और वहां तकरीर भी की थी और कहा था कि पंजाब के अन्दर और कहीं भी इस तरह पानी से 25 या 30 गांव इकट्ठे न घिरे होंगे जैसा कि वहां घिरे हुए हैं। मैंने उन अफसरान को और झज्जर वाले मुकामी **S.D.O.** को लिखा भी था लेकिन उस की तरफ कोई तवज्जुह नहीं दी गई थी। फिर दस तारीख की **meeting** में मैंने बहुत तलखी के साथ फिर कहा और थोड़ी बहुत झड़प भी हो गई थी। उन्होंने कहा कि इतनी तलखी अच्छी नहीं तो मैंने कहा कि मैं अपनी **constituency** के प्रति अपना फर्ज अदा कर रहा हूँ। मैंने उन्हें बहुत सी चिट्ठियां भी लिखीं कि आप को ऐसे नहीं करना चाहिये। जब खर्च मंजूर हो जाये तो खर्च को करने के लिये मजबूत कदम उठाने की जरूरत होती है। मैंने कोई दो ढाई घंटे लगातार बोल कर यह मामला उठाया और दो ढाई घंटे की बहस के बाद भी मुझे इतनी भी **assurance** नहीं दी गई थी कि वह इस का इलाज करेंगे। सिर्फ यह कह दिया गया था कि मामला पंजाब गवर्नमेंट के जेरे गौर है। सारा पानी निकालने के लिये **drains** बनाने की स्कीम बनाई जा रही है। पता नहीं उस स्कीम के **finalize** होने में कितना समय लगेगा। इस लिये बेहतर होता अगर पांच या दस हजार रुपये खर्च कर के अभी कोई इस पानी के निकास के लिये **temporary** स्कीम बना कर इन्तजाम कर दिया जाता। लेकिन वह ऐसा करने को तैयार नहीं हुए। पहले तो **S.D.O.** साहिब और **Deputy Commissioner** साहिब वहां जाने को तैयार नहीं हुए लेकिन जब वह बड़ी तलखी के बाद वहां गये और जब उन गांवों को देखा तो वह मान गये कि हां यह ठीक है। हमारे मिनिस्टर साहिब का गांव भी चारों तरफ से उस पानी से घिरा हुआ है। 1952 में चौधरी लहरी सिंह जी ने भी वहां काम शुरू कराया था लेकिन फिर बीच में ही रह गया। दादरी को जो सड़क जाती है उस में एक पुल बनने वाला था। उस पुल के बनाने की मंजूरी दे दी गई थी लेकिन वह अभी तक बना नहीं। मेरे ख्याल में वह पुल बहुत मामूली सा है कोई 20 फुट लम्बा होगा और उस के बनाने में कोई ज्यादा देर लगने वाली न थी लेकिन वह पुल बना नहीं। अब जब बरसात आती है तो वहां सड़क पर बाढ़ आ जाती है और बसें रुक जाती हैं। आप हैरान होंगे कि केवल कारें पास करने के लिये इन्तजाम किया गया है। जो बड़े अफसर हैं या अमीर आदमी हैं उन की कारों के गुजरने के लिये पुल बनाया गया है लेकिन उन गरीब आदमियों जिन के पैसे से वह पुल बना है, के गुजरने के लिये कोई इन्तजाम नहीं किया गया।

[श्री चान्द राम अहलावत]

चौधरी लहरी सिंह जी जब वहां से एक बार गुजरे थे तो उन्होंने भी कहा था कि वह पुल बनाया जाये और उस के लिये रुपया भी रखा गया था इस के बावजूद भी वह अभी तक नहीं बना। लेकिन अफसरान के पास रिपोर्ट आती है कि वहां मामूली सा नुकसान है। अब बरसात हो रही है और उस पानी के बाहर जाने का कोई रास्ता नहीं इस लिये कुदरती तौर पर जो पानी आयेगा वह तबाही करेगा। इस लिये मैं इन थोड़े से इल्फाज के साथ मिनिस्टर साहिब का ध्यान उस इलाके की तरफ दिलाता हूं। मिनिस्टर साहिब उस हल्के के हैं लेकिन पता नहीं कि उन का ध्यान क्यों उधर नहीं जाता। मैंने दो तीन दफा उन्हें और चीफ इंजीनियर को लिखा भी है। अब मैं फिर कहता हूं कि ड्रेन नं० आठ का इन्तजाम किया जाये। लेकिन अब जो यह स्कीम बना रहे हैं उस के मुताबिक यह दूसरे छोटे छोटे drains को उस drain में डालेंगे। मैं हैरान हूं कि आगे इस ड्रेन के पानी को ले जाने का तो कोई इन्तजाम नहीं लेकिन अब गोहाना तहसील का पानी भी सारा इस में आ जायेगा और जहाज-गढ़ का भी इसी में आयेगा इस लिये यह बात सोची जा रही है कि इस ड्रेन का पानी दिल्ली स्टेट की तहसील नजबगढ़ की झील में डाला जायेगा। यह हम कैसे कह सकते हैं कि दिल्ली स्टेट इस बात की इजाजत देगी भी कि नहीं देगी। इस लिये मैं इन्हें कहता हूं कि भगवान के वास्ते, झज्जर तहसील के वास्ते, वहां के किसानों के वास्ते जिन के मकानों की मिट्टी रेतीली है और जहां थोड़ी सी बारिश आ जाने से उन के छप्पर गिर पड़ते हैं, दूसरी drains के पानी को उस drain में न डाला जाये। पहले भी पिछले floods के दिनों में हालांकि वहां बारिशों से बहुत लोगों के मकान गिर गये थे, लेकिन यह कह कर कि उन के मकान बाढ़ की वजह से नहीं गिरे उन्हें आर्टें नहीं दी गई थीं। वहां की मिट्टी ऐसी है कि यदि वहां मूसलाधार बारिश हो जाय तो फौरन वहां तबाही हो जाती है। पिछले साल की बारिशों से हुई तबाही की तरफ मैं इन की तबज्जुह दिलाता चाहता हूं और यह अर्ज करता हूं कि उन से हुए नुकसान को सामने रखते हुए अभी वहां कोई temporary relief ही पहुंचाया जाये ताकि पानी के निकलने का कोई इन्तजाम हो जाये।

चौधरी स्वरूप सिंह (नारनौंद) : स्पीकर साहिब, इस demand No. 7 को देख कर मुझे बड़ी खुशी हुई है और जिस तरह से मुझे खुशी हुई है मैं समझता हूं कि यहां के सभी मैम्बरान भी खुश होंगे कि आखिरकार हमारी मिनिस्ट्री का ध्यान इस अहम मसला की तरफ गया है। पंजाब का प्रान्त स्पीकर साहिब, एक जरायती प्रान्त है और खेती बाड़ी पर लोगों का इन्हसार है तो जैसा कि हमें पानी की कमी को पूरा करने के लिये बड़ी भारी जरूरत है और जिस तरह से हमारी सरकार ने पिछले पांच छः सालों में बहुत से खुशक इलाकों में पानी देकर वहां के खेतों को हरा भरा बना दिया है और लोगों की हालत को बदल दिया है उसी तरह वह इलाके जहां पानी की ज्यादाती है और जहां drains की बड़ी भारी जरूरत थी और जहां पानी की ज्यादाती की वजह से वहां के जमींदारों की न सिर्फ फसलें तबाह हो जाती हैं और उन के मकानात गिर जाते हैं बल्कि उन का सब कुछ तबाह हो जाता है वहां के पानी को निकालने की जरूरत है। आज हम इन Supplementary Estimates में यह demand देख रहे हैं और वह यह इस लिये है क्योंकि मैं समझता हूं

कि पिछले साल पंजाब के अन्दर इतने भारी floods आये और सारे सूबे का ध्यान इस बात की तरफ गया। स्पीकर साहिब, इस में एक item मेरे अपने हल्के नारनौद, तहसील हांसी, जिला हिसार के लिये भी है। पिछले पांच छः सालों में वह इलाका सारे जिले की जरूरियात को पूरा करता रहा है। लेकिन पिछले 6, 7 साल के अरसे से यहां पानी अम्बाले से चल कर करनाल होता हुआ हिसार और हांसी की तहसीलों में खड़ा हो जाता है और वहां की हालत को बुरा बनाता है। पिछले तीन साल से मतवातर हम ने यह इलाका, नहर के महकमा के अफसरों, बिजली के महकमा के अफसरों और तरक्की के महकमा के अफसरों को दिखाया। जो पहले मंत्री थे उन को भी दिखाया। मैं उन को मुबारकबाद देता हूं कि उन्होंने भी इस बारे में पिछले दो सालों में लड़ाई लड़ी। लेकिन चूंकि हमारे Finance Minister थे सरदार उज्जल सिंह उन का या तो इस तरफ ध्यान नहीं हुआ या उन्हें इस बात का तजरुबा नहीं हुआ, इस लिये हमारे इतना जोर देने पर भी वह इस का प्रबन्ध करने को तैयार न हुए। अखिरकार इलाका डूब गया, घर लोगों के तबाह हो गए और तब Central Government के खर्च देने पर फैसला हुआ और आज हम यह छोटी २ रकमें इस साल के बजट में देखते हैं। लेकिन मुझे शुबा है कि शायद यह काम और तीन साल तक शुरू न हो सके और जिस तरह और बहुत सी स्कीमें मंजूर हो जाती हैं मगर शुरू नहीं होती यहां भी कहीं ऐसा ही न हो। यह बहुत अहम मामला है और इस पर लोगों की जिन्दगी का इनहिसार है। हमें खुशी है कि यह रकमें मंजूर कर दी हैं और यह दूसरी जगह से बचा कर दी हैं मगर साथ ही हम चाहते हैं कि यह काम मंजूरी के फौरन बाद, एक महीने के अन्दर अन्दर शुरू हो। हांसी तहसील में जो पानी दूसरे जिलों से आता है, उस के लिये पिछले तीन साल से तीन स्कीमें चल रही हैं। एक तो tube-wells की स्कीम है। अब वहां बिजली आ गई है। दूसरी यह जो drainage की scheme है जिस में दो, तीन drains का जिक्र है वहां यह न हो कि नारनौद की जो drain है उस में सिर्फ 20 या 30 हजार रुपया लगा कर ही उसे अधूरी ही छोड़ दें।

चौधरी चांद राम जी ने जाहिर किया कि जो drain अधूरी रह जाती है वह इलाके की तबाही करती है। इस लिये मैं मंत्री महोदय से कहना चाहता हूं कि item 5 में जो दो drains हैं उन के मुतल्लिक हमें बताएं कि नारनौद की drain के लिये कितनी रकम है। ऐसा न हो कि 3,37,000 रुपये की रकम में से उस के लिये एक छोटी सी रकम इस्तेमाल कर दी जाए। दो नहरों की lining की भी स्कीम है। कोई 20 मील का टुकड़ा है। फिर tube-wells की स्कीम है ताकि पानी का level down हो। तीसरी स्कीम drain की है और तीन साल की लड़ाई के बावजूद अभी यह काम शुरू नहीं हुआ। आज यह सरसबज्ज इलाका खराब हो गया है। अफसरों का वहां जाने को दिल नहीं करता और वहां के रहने वाले चाहते हैं कि इस इलाके को छोड़ कर कहीं और चले जाएं मगर न छोड़ सकते हैं और न रह सकते हैं। इस लिये मैं वित्त मंत्री जी को मुबारकबाद देता हूं कि उन्होंने इस अहम मसले की तरफ ध्यान दिया और चूंकि अब रुपया है तो हम चाहते हैं कि ध्यान देकर यह काम शुरू किया जाये। चूंकि वक्त ज्यादा हो गया है मैं और ज्यादा न कहता हुआ यह उम्मीद करता हूं कि यह जो drainage की स्कीमें हैं इन को और इल्तवा में

[चौधरी स्वरूप सिंह]

न डाला जाए और लोगों को बरबादी से बचाया जाये। और चूंकि बिजली वहां पहुंच गई है, इस लिये tube-wells की स्कीमों को भी जारी किया जाए और एक अच्छा नाला खुदवा कर नहर में डाल दिया जाए।

अध्यक्ष महोदय : Supplementary Demands के सिलसिले में Guillotine का rule है कि यह 45 मिनट पहले लगाई जाती है। अगर House को एतराज न हो तो यह 45 मिनट की बजाए 15 मिनट पहले लगा दी जाए। इस से ज्यादा मैम्बर साहिबान को बोलने का मौका मिल जाएगा। (The rule regarding the application of Guillotine in respect of Supplementary Demands is that it is applied 45 minutes before the hour of interruption. If the House has no objection, it may be applied 15 minutes earlier instead of 45 minutes. This will enable more hon. Members to have an opportunity to speak.)

(The House agreed to this.)

अध्यक्ष महोदय : 15 मिनट पहले Guillotine apply कर दी जाएगी। (The Guillotine will be applied 15 minutes before the hour of interruption.)

चौधरी लहरी सिंह : साहिबे सदर, मैं आप का ज्यादा वक्त नहीं लेना चाहता। मंत्री साहिब से मैं इतना ही कहना चाहता हूं कि वह Finance Department की बातों में आ गए हैं। देखिये पिछले साल अमृतसर में पानी आया, गुरदासपुर में तबाही हुई और भी पंजाब में कई जगह यही हाल हुआ और करोड़ों का आबयाना माफ करना पड़ा। उस वक्त फैसला किया और Centre ने भी कहा कि ज्यादा से ज्यादा रुपया drains पर खर्च करो ताकि इन इलाकों के लोगों को इस मुसीबत से बचाया जा सके *(At this stage Mr. Deputy Speaker occupied the Chair.)* बरसात के दिनों में अमृतसर, गुरदासपुर, थानेसर, गोहाना के इलाकों में flood आ जाता है और लोगों की हालत को देखते हुए Land Revenue मुआफ करना पड़ता है, यह एक बड़ी भारी रकम बन जाती है। उस के मुकाबिले में यह जो 19 लाख की रकम बजट में provide की गई थी वह बहुत थोड़ी थी। Finance Department ने यह 19 लाख रुपये की रकम दी मगर अब कहा जा रहा है कि इस में से 10 लाख दे दो। तमाम सूबा पानी में डूबा हुआ है और अगर यही हालत रही तो एक करोड़ रुपये का Land Revenue फिर मुआफ करना पड़ेगा। यह 19 लाख भी बहुत थोड़ा था मगर अब उस में से भी 10 लाख ले रहे हैं। मैं जरा यह पढ़ कर सुनाता हूँ:—

“All these works have been approved by the State Flood Control Board in its meeting held on 23rd April, 1956, and the Government of India have also agreed to grant a loan for these schemes. Government have decided that the revised flood protection and drainage programme costing Rs 15,60,000 (as per schedule) will be financed to the extent of Rs 10 lakhs out of savings from the original programme of Rs 19 lakhs on schemes already included in the original budget estimates. For this purpose some of the original schemes will be omitted or their scope will be reduced so as to finance the new programme”.

में अर्ज करना चाहता हूँ कि अगर उन दिनों अमृतसर और गुरदासपुर के इलाकों को देखते तो उस के मुताबिक तो यह 19 लाख की रकम भी एक मज़ाक थी। फिर थानेसर की हालत खराब हो गई, थानेसर जिन्दा नहीं रह सकता था और उस के साथ ही पानीपत, सोनीपत वगैरह का भी यही हाल हुआ। चौधरी चांद राम ने ठीक कहा है कि पानी तो जाना था **drain No. 8** में, पानीपत और रोहतक पर मुसीबत आई हुई थी मगर इन के लिये बजट में कोई पैसा नहीं। मगर जो सूबे के लिये 19 लाख रुपया मंजूर किया भी तो अब उस में से 10 लाख लिया जा रहा है, यह लोगों के साथ मज़ाक है। मगर इस में **Irrigation Department** का कसूर नहीं, अफसरों का भी नहीं, न ही **Minister** का है। यह सारा कसूर हमारे मोहतरिम दोस्त **Finance Minister** का है। कहते हैं स्कीमें खराब हो गई इस लिये यह सारा रुपया उधर निकाल दो। एक करोड़ रुपया देने को तैयार तो हो जायेंगे, माफ कर देंगे मगर मैं चार साल तक लड़ता रहा, दो तीन साल तक मुकाबला करना पड़ा, मगर यह मज़ाक करते रहे, वैसे ही चलता रहा। जब पिछले साल तबाही आई तो आंख खुली। मैं कहता था कि आए साल 40 लाख दे दो, वह 40 लाख तो नहीं दिया मगर बाद में सरदार उज्जल सिंह जी ने कह दिया एक करोड़ मुआफ कर दो। अब तो आंखें खुलीं। 19 लाख बजट में दिया। मैंने कहा 30 लाख बढ़ा दो मगर अब कहते हैं 10 लाख उस में से दे दो। यह क्या **supplementary demand** है? यह क्या **technical** सा बजट है? मैं **Finance Minister** साहिब से कहूंगा कि बजट अप्रैल तक चलेगा। नवम्बर से खुदाई शुरू हो सकती है, 6 महीने हैं। पंजाब में **man-power** कितनी है और कितना खुदाई का काम हो सकता है।

कितना **technical** काम है, कितने पुल बनने हैं। कितने **technical personnel** की जरूरत है और कितनी खुदाई हो चुकी है। इस सारे काम को देखना है। अगर इस इलाके को बचाना है तो 19 लाख की रकम बहुत थोड़ी है। अब आप देखें कि अगर इस बारे में 29 लाख रुपया, खर्च होना है तो 19 लाख रख दिया और 10 लाख और काट लिया। इस का मतलब यह होगा कि इस थोड़ी सी रकम से आप कुछ छींटे इधर और कुछ उधर लगा देंगे और इस से मैं सरकार को बता दूँ कि काम चलने वाला नहीं। मेरे कई दोस्तों ने हमारे मिनिस्टर साहिब को मुबारकबाद दी है मगर मैं समझता हूँ कि इस में मुबारकबाद की कोई वजह नहीं। यह तो **April** के बाद देखा जायगा कि क्या होता है। अगर इस तरह से हमारा **Finance Department** काम करता रहा और **drainage** का काम पूरा न किया गया तो सरकार को करोड़ों रुपया देने के लिये तैयार रहना पड़ेगा। इस लिये मैं अपने मिनिस्टर साहिब से दरखास्त करूंगा कि वह जल्दी से जल्दी **drains** के काम को हाथ में लें। जहां तक **drain No. 8** का ताल्लुक है इस पर जल्दी से काम किया जाना चाहिये। इस के आस पास के गांव के इलाके में बहुत सा पानी है इस को जल्दी निकालने का यत्न करना चाहिये। गोहाना के आस पास के इलाके में भी पानी है और अगर इस इलाके के लिये **drain** का जल्दी इन्तजाम न किया गया तो जैसा कि मेरे एक मित्र ने कहा है, झञ्जर तहसील डूब जायेगी। श्री चांद राम जी ने भी कहा है कि **drain No. 8** करनाल और रोहतक का पानी ले कर झञ्जर तहसील की तरफ जाती है और जब पानी आ जाता है

[चौधरी लहरी सिंह]

तो आस पास के गांव में तबहीं फैल जाती है। इस इलाका को मिनिस्टर साहिब ने खुद भी जा कर देखा है। इस के लिये जल्द से जल्द कदम उठाने चाहियें। मगर यह काम इन 19 लाख रुपये से नहीं हो सकता। इस के लिये कम से कम 50-60 लाख रुपया रखना चाहिये था। हमारे पास पंजाब में बहुत काबिल **Engineers** हैं वह अप्रैल तक इस सारे काम को आसानी से कर सकते हैं, अगर उन्हें काम करने को कहा जाए। जब हम उन से **survey** करवाने पर इतना रुपया खर्च कर सकते हैं तो क्यों न उन की मदद से ज्यादा खर्च करके इस काम को किया जाए। यह मामूली मसला नहीं जो 19 लाख खर्च करने से ही हल हो जायेगा। यह एक अहम मसला है। अगर आप एक एक गांव की **history** देखें तो पता चलता है कि कितनी मुश्किलों में वे रह रहे हैं। अगर हमारे मिनिस्टर इस बात का ख्याल रखें तो रात को नींद नहीं आ सकती और रोटी खाने को जी नहीं करता। हालत यह है कि चौधरी समर सिंह के थाना में इतना पानी है कि पटड़ी पर से गुजरना भी मुश्किल हो जाता है। मगर यहां “वही ढाक के तीन पात”। कोई इस तरफ ध्यान नहीं दिया गया। इस लिये मैं वजीर साहिब से **request** करूंगा कि वह इस **drain** पर ध्यान दें। इस में वजीर मुताल्लिका का भी कसूर क्या है। वह भी और अफसर भी कहे जा रहे हैं कि इस काम के लिये ज्यादा रकम रखी जाए पर हमारे फाइनेंस मिनिस्टर हैं जो बिल्कुल परवाह नहीं करते। इस लिये हमारे मिनिस्टर **Irrigation** को **Finance Department** पर जोर देना चाहिये कि वह इस काम के लिये ज्यादा से ज्यादा रुपया दें। जहां हमने नहरें बनाई हैं वहां **drains** का काम भी बहुत जरूरी है। हमारे पास **efficient Engineers** हैं उन्हें यह काम सौंपा जाए ताकि इस इलाका को भारी नुकसान से बचाया जा सके और लोगों की बहबूदी हो। अगर आपने ऐसा न किया तो आप **November, December** के बाद देखेंगे कि क्या होता है। उस वक्त आप को पिछले साल की तरह भारी रकम आबियाना की मुआफ करनी पड़ेगी। इस की जिम्मेदारी किस पर है? इस की जिम्मेदारी **Finance Minister** और **Finance Department** पर है। जब हम **Engineers** को कहते हैं तो वह **Ministers** को कहने से डरते हैं। मैं कहूंगा कि अगर डरोगे तो काम न चलेगा। आप खुले बन्दों कहो कि नुकसान हो रहा है। इस लिये मैं फाइनेंस मिनिस्टर से **request** करूंगा कि इस तरह की नुमायश को छोड़ दें और बाजीगर के तमाशे को छोड़ दें। इतने बड़े काम के लिये केवल 19 लाख की रकम रख दी गई है यह थोड़ी है आप ज्यादा रकम रखें। मैं कोई किसी की **criticism** नहीं कर रहा। मैं तो कहता हूं कि आप सूबे पर रहम करो। आप होशियारपुर का इलाका देख लो कितना उजड़ा पड़ा है। यह सब **proper drainage** के न होने की वजह से है। मैं किसी पर **criticism** नहीं कर रहा। **Drainage** की तरफ आप **proper** ध्यान दें ताकि सूबे को बचाया जा सके। आखिर मैं मैं फिर **request** करता हूं कि मेहरबानी करके इस तरफ तबज्जुह दें ताकि स्टेट को बचाने के लिये कोई **effective** काम किया जा सके। मैं यह समझता हूं कि सरकार भी यही चाहती है कि लोगों का भला हो। भलाई इस तरह से हो सकती है कि उन्हें इस **havoc** से बचाया जाए जो **drainage** से होता है।

ठाकुर मेहर सिंह : यह सारी चीजें मुद्दत तक आपके **charge** में रही।

ਚੌਖਰੀ ਲਹਰੀ ਸਿੰਹ : ਜਬ ਧਹ ਸਹਕਸਾ ਸੇਰੇ charge ਸੇਂ ਥਾ ਤੋ ਜੋ ਕੁਝ ਸੇਂ ਕਰ ਸਕਤਾ ਥਾ ਕਿਆ ਐਰ ਸਾਰੀ survey ਕਰਵਾਏ ਥੀਂ ।

ਸਰਦਾਰ ਉਤਮ ਸਿੰਘ (ਸ੍ਰੀ ਗੋਬਿੰਦਪੁਰ) : ਪ੍ਰਧਾਨ ਸਾਹਿਬ, ਜਿਥੋਂ ਤਕ ਇਸ ਡੀਮਾਂਡ ਨੰਬਰ 7 ਦਾ ਸਬੰਧ ਹੈ ਮੈਨੂੰ ਇਸ ਦੇ ਪਾਸ ਕੀਤੇ ਜਾਣ ਵਿਚ ਕੋਈ ਇਤਰਾਜ਼ ਨਹੀਂ । ਮੈਂ ਇਹ ਕਹਾਂਗਾ ਇਸ ਨੂੰ ਬੇਸ਼ਕ ਪਾਸ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਜਾਵੇ ਪਰ ਮੈਂ ਇਸ ਦੇ ਨਾਲ ਹੀ ਇਕ ਮਾਰਚ ਇਹ ਕਰਨੀ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਸਪਲੀਮੈਂਟਰੀ ਐਸਟੀਮੇਟਸ ਦੇ ਸਫਾ 13 ਤੇ ਜੋ ਆਈਟਮ ਨੰ 6 ਹੈ ਉਸ ਬਾਰੇ ਮੈਨੂੰ ਇਤਰਾਜ਼ ਹੈ । ਉਸ ਵਿਚ ਇਹ ਦਸਿਆ ਗਿਆ ਹੈ ਕਿ ਸਟੇਟ ਵਲੱਡ ਕੰਟਰੋਲ ਬੋਰਡ ਦੀ ਮੀਟਿੰਗ 23 ਅਪਰੈਲ 1956 ਨੂੰ ਕੀਤੀ ਗਈ ਅਤੇ ਉਸ ਵਿਚ ਇਹ 19 ਲਖ ਰੁਪਏ ਦੀ ਰਕਮ ਮੰਨਦੂਰ ਕੀਤੀ ਗਈ । ਅਤੇ ਇਸ ਦੇ ਨਾਲ ਹੀ ਇਹ ਵੀ ਲਿਖਿਆ ਗਿਆ ਹੈ ਕਿ ਇਸ ਕੰਮ ਨੂੰ ਕਰਨ ਲਈ ਕੁਝ ਉਰਿਜਨਲ ਸਕੀਮਾਂ ਨੂੰ ਉਮਿਦ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਜਾਵੇਗਾ । ਮੈਂ ਇਹ ਦਸਣਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਜ਼ਿਲਾ ਗੁਰਦਾਸਪੁਰ ਅਤੇ ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ ਵਿਚ ਡ੍ਰੇਨਾਂ ਦੇ ਨਾ ਨਿਕਲਣ ਦੀ ਵਜ੍ਹਾ ਨਾਲ ਜੋ ਹਾਲਤ ਹੋਈ ਹੈ ਅਤੇ ਜੋ ਮੁਸ਼ਕਲਾਂ ਪੇਸ਼ ਆਈਆਂ ਹਨ ਉਹ ਨਾਗੁਫਤਾਬਹਿ ਹਨ ਪਰ ਇਸ ਗੱਲ ਦਾ ਜ਼ਿਕਰ ਇਸ ਵਿਚ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ ਗਿਆ । ਇਹ ਠੀਕ ਹੈ ਕਿ ਇਹ ਮੀਟਿੰਗ ਲੰਮੀ ਚੌੜੀ ਹੋਈ ਹੋਣੀ ਹੈ ਅਤੇ ਇਸ ਵਿਚ ਇਸ ਗਲ ਦਾ ਖਿਆਲ ਰਖਿਆ ਗਿਆ ਹੋਣਾ ਹੈ ਕਿ ਇਸ ਇਲਾਕੇ ਵਿਚ ਜੋ ਡ੍ਰੇਨਾਂ ਹਨ ਉਨ੍ਹਾਂ ਤੇ ਕਾਫੀ ਖਰਚ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇ ਪਰ ਅਸਾਡੇ ਸਾਹਮਣੇ ਉਸ ਕਮੇਟੀ ਦੀ ਮੀਟਿੰਗ ਦੀ ਕੋਈ ਰੀਪੋਰਟ ਪੇਸ਼ ਨਹੀਂ ਕੀਤੀ ਗਈ ਜਿਸ ਤੋਂ ਸਹੀ ਹਾਲਾਤ ਦਾ ਪਤਾ ਲਗ ਸਕੇ । ਅਸਾਡੀ ਸਰਕਾਰ ਨੂੰ ਚੰਗੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਪਤਾ ਹੈ ਕਿ ਪਿਛਲੇ ਸਾਲ ਯਕ ਦਮ ਬਾਰਸ਼ਾਂ ਆਉਣ ਨਾਲ ਭਾਰੀ ਨੁਕਸਾਨ ਹੋਇਆ ਅਤੇ ਖਾਸ ਤੌਰ ਤੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਜ਼ਿਲ੍ਹਿਆਂ ਦਾ । ਅਤੇ ਇਸ ਨੁਕਸਾਨ ਨੂੰ ਅਨੁਭਵ ਕਰਕੇ ਅਸਾਡੀ ਸਰਕਾਰ ਨੂੰ ਮਾਲੀਆ ਅਤੇ ਆਬਿਆਨਾ ਮੁਆਫ ਕਰਨਾ ਪਿਆ । ਪੰਜਾਬ ਅਜੇ ਇਸ ਤਬਾਹੀ ਨੂੰ ਭੁਲਿਆ ਨਹੀਂ ਇਸ ਲਈ ਨਿਗਰ ਕਾਰਵਾਈ ਕਰਨ ਦੀ ਲੋੜ ਹੈ । ਬਾਰਸ਼ਾਂ ਵਿਚ ਪੰਜਾਬ ਦੀਆਂ ਸੇਮ ਡ੍ਰੇਨਜ਼ ਵਿਚ ਪਾਣੀ ਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਪ੍ਰਬੰਧ ਕਰਨ ਦੀ ਲੋੜ ਹੈ । ਇਹ ਚੰਗਾ ਹੁੰਦਾ ਕਿ ਇਸ ਡੀਮਾਂਡ ਦੇ ਪੇਸ਼ ਕਰਨ ਦੇ ਨਾਲ ਨਾਲ ਇਹ ਵੀ ਦਸ ਦਿੱਤਾ ਜਾਂਦਾ ਕਿ ਕਿੰਨਾ ਕਿਸ ਡ੍ਰੇਨ ਤੇ ਖਰਚ ਕੀਤਾ ਜਾਣਾ ਹੈ । ਇਨ੍ਹਾਂ ਡੀਟੇਲਜ਼ ਤੇ ਹੋ ਰਹੇ ਖਰਚ ਦੇ ਦਸਣ ਨਾਲ ਅਸਾਡੀ ਵੀ ਤਸੱਲੀ ਹੋ ਜਾਂਦੀ ਅਤੇ ਆਮ ਜਨਤਾ ਨੂੰ ਵੀ ਪਤਾ ਲਗਦਾ ਕਿ ਕਿਵੇਂ ਇਸ ਰਕਮ ਨੂੰ ਖਰਚ ਕੀਤਾ ਜਾ ਰਿਹਾ ਹੈ । ਇਸ ਦੇ ਨਾਲ ਹੀ ਮੈਂ ਇਹ ਅਰਜ਼ ਕਰ ਦਿਆਂ ਕਿ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਸਰਕਾਰ ਵਲੋਂ ਕੀਤੇ ਜਾ ਰਹੇ ਡ੍ਰੇਨ ਦੇ ਕੰਮ ਤੋਂ ਤਸੱਲੀ ਨਹੀਂ । ਸਰਕਾਰ ਦੇ ਇਸ ਕੰਮ ਲਈ ਅਤੇ ਇਲਾਕਿਆਂ ਨੂੰ ਹੜ੍ਹਾਂ ਤੋਂ ਬਚਾਉਣ ਲਈ ਵਲੱਡ ਕੰਟਰੋਲ ਬੋਰਡ ਬਣਾਇਆ ਪਰ ਮੈਨੂੰ ਇਹ ਕਹਿਣਾ ਪੈਂਦਾ ਹੈ ਕਿ ਇਸ ਬੋਰਡ ਨੇ ਘਟ ਕੰਮ ਕੀਤਾ ਹੈ ਅਤੇ ਇਸ ਘਟ ਕੰਮ ਕਰਨ ਦਾ ਇਹ ਨਤੀਜਾ ਹੀ ਹੈ ਕਿ ਥੋੜ੍ਹਾ ਰੁਪਿਆ ਰਖਿਆ ਗਿਆ ਹੈ । ਸੂਬੇ ਦੇ ਅੰਦਰ ਇਸ ਦੀ ਭਾਰੀ ਪ੍ਰਾਬਲਮ ਹੈ ਅਤੇ ਇਸ ਚੀਜ਼ ਦਾ ਸਾਹਮਣਾ ਕਰਨਾ ਪੈ ਰਿਹਾ ਹੈ । ਕਈ ਪਿੰਡ ਐਸ ਵੇਲੇ ਵੀ ਮੁਸੀਬਤ ਵਿਚ ਹਨ । ਸਾਵਣੀ ਦੀ ਫਸਲ ਮਾੜੀ ਹੋਈ, ਕਈ ਥਾਵਾਂ ਤੇ ਤਬਾਹ ਹੋ ਗਈ ਹੈ ਇਸ ਦਾ ਵੱਡਾ ਕਾਰਨ ਇਹ ਵੀ ਹੈ ਕਿ ਡ੍ਰੇਨਾਂ ਦਾ ਪੂਰਾ ਇੰਤਜ਼ਾਮ ਨਹੀਂ ਸੀ । ਇਸ ਲਈ ਮੈਂ ਸਰਕਾਰ ਪਾਸ ਬਿਨੇ ਕਰਾਂਗਾ ਕਿ ਇਸ ਨੂੰ ਇਸ ਪਾਸੇ ਜ਼ਿਆਦਾ

[ਸਰਦਾਰ ਉਤੱਮ ਸਿੰਘ]

ਧਿਆਨ ਦੇਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ। ਫਲੱਡ ਕੰਟ੍ਰੋਲ ਬੋਰਡ ਦਾ ਜਿਹੜਾ ਕੰਮ ਹੈ ਇਸ ਪਾਸੇ ਵਧ ਤੋਂ ਵਧ ਕੰਮ ਕਰੇ। ਇੰਜੀਨੀਅਰ ਇਸ ਇਲਾਕੇ ਦਾ ਸਰਵੇ ਕਰਨ ਅਤੇ ਸਰਕਾਰ ਸਾਵੇਂ ਪਲਾਨ ਰਖਣ ਜਿਸ ਤੇ ਛੇਤੀ ਤੋਂ ਛੇਤੀ ਅਮਲ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇ ਅਤੇ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਤਬਾਹੀ ਤੋਂ ਬਚਾਇਆ ਜਾ ਸਕੇ। ਗੁਰਦਾਸਪੁਰ ਦੇ ਇਲਾਕੇ ਵਿਚ ਸਰਕਾਰ ਨੇ ਡ੍ਰੇਨਾਂ ਬਨਾਉਣ ਵਲ ਕੋਈ ਧਿਆਨ ਨਹੀਂ ਦਿੱਤਾ ਅਤੇ ਉਥੇ ਦੇ ਲੋਕ ਇਹ ਸਮਝਣ ਲਗ ਪਏ ਹਨ ਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਵਲ ਕੋਈ ਧਿਆਨ ਦੇਣ ਵਾਲਾ ਨਹੀਂ। ਚੰਗਾ ਹੁੰਦਾ ਜੇਕਰ ਸਰਕਾਰ ਹਾਊਸ ਨੂੰ ਵਿਸ਼ਵਾਸ ਵਿਚ ਲੈਂਦੀ ਅਤੇ 19 ਲੱਖ ਦੇ ਖਰਚ ਦੀਆਂ ਡੀਟੇਲਾਂ ਦਸ ਦਿੰਦੀ।

ਅਜ ਵੀ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਉਨੀ ਹੀ ਮੁਸ਼ਕਲ ਹੈ ਜਿਨੀ ਕਿ ਪਿਛਲੇ ਸਾਲ ਹੋਈ ਸੀ। ਪਿਛਲੇ ਸਾਲ ਫਸਲ ਬਾਰਸ਼ਾਂ ਨਾਲ ਤਬਾਹ ਹੋ ਗਈ ਸੀ ਅਤੇ ਇਸ ਸਾਲ ਡ੍ਰੇਨਾਂ ਵਿਚ ਬਹੁਤ ਪਾਣੀ ਆਉਣ ਨਾਲ ਫਸਲ ਦਾ ਨੁਕਸਾਨ ਹੋਇਆ ਹੈ। ਇਸ ਲਈ ਅਜਿਹੀ permanent ਕਾਰਵਾਈ ਕੀਤੀ ਜਾਵੇ ਜਿਸ ਨਾਲ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਖਾਣ ਪੀਣ ਦੀ ਖੁਰਾਕ ਤਾਂ ਮਿਲ ਸਕੇ ਅਤੇ ਉਹ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਤਕਲੀਫ਼ ਤੋਂ ਬਚ ਸਕਣ। ਇਸ ਲਈ ਮੈਂ ਆਪਣੇ ਫਿਨਾਂਸ ਮਿਨਿਸਟਰ ਨੂੰ ਰੀਕਵੈਸਟ ਕਰਾਂਗਾ ਕਿ ਉਹ ਬੇਸ਼ਕ ਇਸ ਡੀਮਾਂਡ ਨੰ. 7 ਦੀ ਪ੍ਰਵਾਨਗੀ ਹਾਊਸ ਪਾਸੋਂ ਲੈਣ ਅਤੇ ਜੇ ਪਲਾਨ ਅਧੂਰਾ ਹੈ ਉਸ ਨੂੰ ਪੂਰਾ ਕਰਨ ਤਾਂ ਜੋ ਡ੍ਰੇਨੇਜ ਦਾ ਕੰਮ ਮੁਕੰਮਲ ਹੋਣ ਨਾਲ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਕੁਝ ਰੀਲੀਫ਼ ਮਿਲੇ। ਪਰ ਇਸ ਦੇ ਨਾਲ ਹੀ ਮੈਂ ਇਹ ਵੀ ਕਹਾਂਗਾ ਕਿ ਹੋਰ ਕਿਤੇ ਵੀ ਰੁਪਿਆ ਬਚਾਇਆ ਜਾ ਸਕੇ ਤਾਂ ਉਹ ਵੀ ਇਸ ਡੀਮਾਂਡ ਤੇ ਖਰਚ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇ ਤਾਂ ਜੋ ਇਸ ਜ਼ਿਆਦਾ ਖਰਚ ਨਾਲ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਕਾਫੀ ਰੀਲੀਫ਼ ਮਿਲ ਸਕੇ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਸ਼ਬਦਾਂ ਨਾਲ ਮੈਂ ਇਸ ਡੀਮਾਂਡ ਦੀ ਪ੍ਰਵਾਨਗੀ ਦੀ ਪ੍ਰੋਤਸਾਹਨ ਕਰਦਾ ਹਾਂ।

ਪ੍ਰੋਫੈਸਰ ਸੋਮਾ ਸਿੰਘ ਆਨੰਦਪੁਰੀ (ਆਦਮਪੁਰ): ਡਿਪਟੀ ਸਪੀਕਰ ਸਾਹਿਬ, ਧੰਨ ਮਸਲਾ ਕੋਈ ਮਾਮੂਲੀ ਮਸਲਾ ਨਹੀਂ। ਇਸ ਦੀ ਏਕ ਲੰਬੀ ਚੌੜੀ history ਹੈ। ਆਜ ਇਸ ਪਰ ਜਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਗੌਰ ਹੋ ਰਿਹਾ ਹੈ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਹੀ ਧੰਨ ਮਸਲਾ ਹਲ ਹੋਣੇ ਵਾਲਾ ਨਹੀਂ। ਕੋਈ ਏਸੀ ਸਕੀਮ ਨਜ਼ਰ ਨਹੀਂ ਆਂਦੀ ਜਿਸ ਪਰ ਹੁਣ ਕਹਿ ਸਕੋ ਕਿ ਕੋਈ ਚੀਜ਼ ਅਸਲੀ ਤੌਰ 'ਤੇ ਹਲ ਕੀਤੀ ਗਈ ਹੈ। ਏਕ ਕਮੇਟੀ ਬਨਾਈ ਗਈ ਥੀ ਜਿਸ ਨੇ ਇਸ ਦੇ ਬਾਰੇ ਮੈਂ report ਪੇਸ਼ ਕੀਤੀ। ਉਸ ਮੈਂ ਕਹਾ ਗਿਆ ਥਾ ਕਿ Shivalik Hills ਦੇ ਜਹਾਂ ਤੋਂ torrential currents ਆਂਦੀ ਹੈਂ ਵਹਾਂ ਪਰ ਹੀ ਅਗਰ ਉਨ੍ਹੋਂ ਬਾਂਧ ਲਿਆ ਜਾਏ ਤਾਂ ਉਨ੍ਹੋਂ ਤੋਂ ਜੋ ਨੁਕਸਾਨ ਹੋਂਦਾ ਹੈ ਵਹ ਨਹੀਂ। ਮੈਂ ਸਮਝਤਾ ਹੂੰ ਕਿ ਇਸ ਵਕਤ ਕੋਈ radical cure ਇਸ ਚੀਜ਼ ਦਾ ਹੋਣਾ ਚਾਹੀਏ। ਧੰਨ ਠੀਕ ਹੈ ਕਿ ਆਜ ਭਾਖੜਾ ਡੈਮ ਬਨਾਇਆ ਜਾ ਰਿਹਾ ਹੈ ਧੰਨ ਏਕ ਬਹੁਤ ਵੱਡੀ ਚੀਜ਼ ਹੈ। ਇਸੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਛੋਟੇ ਛੋਟੇ ਬਾਂਧ ਬਨਾ ਕਰ ਇਸ ਕਾਮ ਕੋ ਕਿਆ ਜਾ ਸਕਤਾ ਹੈ। ਧੰਨ irrigation ਕੋ ਲਿਏ ਸਭ ਤੋਂ ਜ਼ਰੂਰੀ ਚੀਜ਼ ਹੈ। ਮੈਂ ਤੋ ਧੰਨ ਸਮਝਤਾ ਹੂੰ ਕਿ ਧੰਨ ਜੋ National loss ਹੈ ਇਸ ਦਾ ਬਚਾਵ ਕਿਆ ਜਾ ਸਕਤਾ ਹੈ। ਸਭ ਤੋਂ ਜ਼ਿਆਦਾ ਨੁਕਸਾਨ chos ਦੇ ਹੋਂਦਾ ਹੈ। Training of chos ਦੇ ਅਗਰ ਹੁਣ ਇਨ ਕੋ ਕਾਬੂ ਕਰ ਲੈਂ ਤੋ ਇਸ ਦਾ ਨਤੀਜਾ ਜ਼ਿਆਦਾ reclaimed land ਹੋਂਦੀ।

ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਲਾਖੀਂ ਨਹੀਂ ਕਰੀਤੀਂ ਰੁਪਏ ਦੀ ਜ਼ਮੀਨ ਹੁਣ reclaim ਕਰ ਸਕੀਂਗੇ। ਖਰਚ ਕਰਨੇ ਕੋ ਲਿਏ businessman spirit ਜੋ ਹੋਂਦੀ ਹੈ ਉਸ ਦਾ ਮੈਂ ਗਵਰਨਮੈਂਟ ਆਰ ਹਮਾਰੇ Finance Minister ਸਾਹਿਬ ਕੋ ਖ਼ਿਆਲ ਹੋਣਾ ਚਾਹੀਏ ਆਰ ਮੇਰੇ ਖ਼ਿਆਲ ਮੈਂ ਹੋਂਦਾ ਮੈਂ..... (ਏਕ ਆਵਾਜ਼: ਵਹ ਪਕਕੇ businessman ਹੈ) ਸੁਨਿਏ, ਵਹ ਕਥੀਂ ਹੈ? ਕਥੀਂਕਿ ਹੁਣੇ ਇਸ ਵਕਤ survey

के काम पर इतना रुपया खर्च किया है। **Spot Levelling, Survey of India Department** कर रहा है। **Floods** के दिनों में रोड्ज, **drainage, telephones, telegrams** का system तो नाकाम हो जाता है इस लिये इन्होंने **wireless receiving and broadcasting sets** का provision किया है ताकि जब **floods** आ जावें या खतरा हो गया हो तो उन के जरिये **warning** दे दें। मगर मैं तो यह कहता हूँ कि **floods** आहीं नहीं सकते और इस **warning** देने की जरूरत ही नहीं पड़ सकती अगर आप शिवालिक हिल्ज के साथ साथ एक बांध बना दें। एक दफा करोड़ों नहीं अरबों रुपया खर्च हो जाए मगर आप हमेशा के लिये इस मसला को हल कर लेंगे और इस तरह से रोज रोज की भाग दौड़ से जान छूट जायगी। लोग भी हमेशा के लिये चैन का सांस लेंगे। इस बारे में **Engineers** ने राये भी दी थी मगर उस वक्त हमारी यह हकूमत नहीं थी और उस वक्त की हकूमत उतना खर्च नहीं करना चाहती थी। हाँ, एक चर्च जरूर उन्होंने कर दी। वह यह कि भाखड़ा डैम की बुनियाद रख दी। लेकिन भाखड़ा डैम के साथ और कई छोटे २ डैम बन सकते हैं अगर हम शिवालिक हिल्ज के साथ २ जो बड़े बड़े चोहें उनको कंट्रोल में कर लें और उन का **flood water control** करके उसी पानी को जो **destruction** करता है **construction** की तरफ लगा लें तो बहुत फायदा हो सकता है। मैं कह रहा था कि जो शिवालिक हिल्ज के साथ जो बड़े २ चोहें वह **floods** लाते हैं गुरदासपुर में, मगर उन का असर अमृतसर पर भी पड़ता है और जो होशियारपुर में आते हैं तो उन का असर जिला जालन्धर पर भी पड़ता है। तो इस **flood water** का असर सिर्फ होशियारपुर और गुरदासपुर पर ही नहीं होता बल्कि यह सारे पंजाब को ही गर्क करता है। इस लिये मसला बड़ा ही अहम है और इस के लिये काफी रुपये की जरूरत है। इस काम के लिये अगर लोन भी लेना पड़े तो वह लेकर **irrigation** के साथ २ **floods** का भी मसला हल कर दिया जाये। यह पंजाब के लिये **boon** साबित होगा। इस लिये मैं **suggestion** दूंगा कि इस का **radical cure** करने के लिये गौर किया जावे। फिर आपको इन **drains** की भी जरूरत नहीं पड़ेगी। यह रोज रोज की मुसीबतें सड़कें टूट जाना, रेल टूट जाना, पुल बह जाना वगैरह २ आए दिन यह सारे अगड़े रहते हैं। इस लिये इन का **radical cure** करने की तरफ ध्यान दिया जाए ताकि इस का **permanent** इलाज हो जाए। सदियों का यह मसला चला आता है, **floods** आते हैं, मकान और इमारतें गिरती हैं उन्हें फिर बनाने के लिये सीमिट नहीं मिलता, ईंटें नहीं मिलती और यह अपनी **train** में और कई बीमारियाँ और **miseries** लाते हैं। इस लिये इन **calamities** को दूर करने के लिये **radical cure** करना चाहिये।

श्री समर सिंह (घरौंडा) : उपाध्यक्ष महोदय, जिला करनाल में शायद कोई खुशकिस्मत गांव ही ऐसा होगा जिस के आसपास पानी न होगा और वह पानी से बिल्कुल घिरा हुआ न होगा। या तो कुछ गांव जिन के पास ड्रेन चलती है कुदरत की तरफ से पानी के निकास का प्रबन्ध है या फिर थोड़े बहुत गांव कैथल तहसील के हैं जिन का कुछ बचाव है वरना करनाल, थानेसर, पानीपत का जो इलाका है आप जिस गांव में भी जाकर

[श्री समर सिंह]

देखेंगे तो वह पानी से घिरा हुआ दिखाई देगा। कहीं भी आने जाने का रास्ता दिखाई नहीं देगा। नाई नाला ड्रेन की मुरम्मत की बड़ी सख्त जरूरत थी और इस **Supplementary Estimates** में इन्होंने तीन लाख रुपया रखा है मगर इस में दो और ड्रेन जोड़ दिये हैं एक तो सरडाना ड्रेन है और दूसरा ड्रेन नम्बर जी. टू. पी. है यह पता नहीं कौन सा है। मैं श्री रिजक राम जी का धन्यवाद करता हूं कि उन्होंने थोड़ी बहुत जिला करनाल की बकालत की है फिर भी रोहतक का नाम इस में आ गया है। करनाल का नाम नाई नाला के लिये इस लिये आ गया कि क्योंकि यह करनाल से हो कर गुजरता है। करनाल में नाई नाला की छोटी २ **branches** हैं और शाखें हैं जो कोई दस पांच गांव को ही नुकसान नहीं पहुंचाती हैं बल्कि तमाम के तमाम गांव को, सारे इलाके को नुकसान पहुंचाती हैं। अगर नाई नाला की मुरम्मत हो जाये और इस के साथ २ जो इस की **branches** हैं उन की भी मुरम्मत हो जाये तो जो हर साल फसलें तबाह होती हैं वह बच जाएंगी। पानी अगर घिरा रहेगा तो खेत खराब हो जायेंगे। इस के साथ २ आने जाने के रास्ते टूट जाते हैं पशु गर्क होते हैं। पानी में सड़ांध हो जाती है, बीमारियां फैलती हैं, मक्खी, मच्छर पैदा होते हैं। अगर आप देखें तो यह गांव एक नरक का नमूना बने हुए हैं। यह बहुत जरूरी है कि जिला करनाल के लिये कोई अच्छा **drainage** का सिस्टम जारी किया जावे। मैंने सुना है कि इस काम के लिये **Central Government** भी लोन देने के लिये तैयार है। इन को लोन ले लेना चाहिये और इस पानी के निकास का प्रबन्ध करना चाहिये। हर साल मुसीबत आती है लोगों पर और सरकार पर भी। सरकार को लाखों रुपये आबयाना और लगान की शकल में मुआफ करने पड़ते हैं। करोड़ों रुपये की जमीन बरबाद होती जा रही है। बहुत जानी और माली नुकसान होता है। इस लिये मैं मंत्री जी का इस तरफ ध्यान दिलाना चाहता हूं। खास तौर से मेरी **constituency** में अगर आप करनाल से रानी खेड़ा तक के इलाके को देखें तो आप को मालूम होगा कि एक तरफ बुटाना **branches** और दूसरी तरफ पैप्सू तक दोनों के बीच का जो इलाका है वह सारा पानी से भरा पड़ा है। बहुत सा लम्बा चौड़ा इलाका पानी से भरा पड़ा रहता है और वहां सिर्फ मछलियों या मुरगावियों वगैरह का ही शिकारी लोग शिकार करते हैं। वहां जो गांव हैं वह तो नरक का नमूना बने हुए हैं। मुझे उम्मीद है कि सरकार उस तरफ भी ध्यान देगी और अगर इसे जरूरत पड़े तो इस काम के लिये लोन भी ले लेना चाहिये इस से बड़ा भारी फायदा होगा।

सिंचाई तथा विद्युत मंत्री (प्रोफेसर शेर सिंह) : उपाध्यक्ष महोदय, **drainage** की समस्या हमारे इस प्रदेश में एक बड़ी महत्वपूर्ण समस्या बन गई है। खास कर के पिछले वर्ष अक्टूबर में भारी बारिश होने के कारण भीषण बाढ़ आई और इस साल फिर भारी वर्षा के कारण काफी क्षति हुई है जिस के कारण यह समस्या और भी ज्यादा महत्वपूर्ण हो गई है। लेकिन इस समस्या को हल करने के लिये अगर हम **drainage** के बारे में **survey** नहीं कराते और पूरी तरह अनुमान लगाकर सारी स्कीम को, सारी योजना को पूरी तरह न समझ कर अगर काम शुरू कर दें तो उस का नतीजा वही होगा जिस की तरफ चौधरी

चांद राम जी ने इशारा किया है। एक drain से अगर चार पांच गांव को तकलीफ है और वहां के पानी को निकालने के लिये एक छोटा सा drain बनाएं जैसा कि पहले भी कई बने हुए हैं, उस का पानी अगर उन के अंदर डाल देंगे तो हमें यह भी देखना होगा कि वह सारा पानी कहां निकले, किस जगह जाए और किस दरिया में पड़े। इस सारी बात को बगैर सोचे अगर ऐसा करेंगे और उन चार पांच गांव को इस तरह से बचायेंगे तो पचास और गांव को मुसीबत में डाल देंगे। इस लिये जब तक इस सारी योजना पर, मारे मसले पर अच्छी तरह गौर न कर लें, इसकी investigation न कर लें और उस के अनुसार काम न करें तो इस से कोई लाभ न होगा। इसी लिये अभी पन्द्रह बीस दिन की बात है कि पंजाब सरकार ने निश्चय किया कि एक drainage का सरकल खोलें उसमें एक S. E. हो और तीन डिवीजन उस के अंदर काम करने वाले हों। एक डिवीजन अपर बारी दुआब कैनाल का करें वहां की समस्या बहुत भारी है। गुरदासपुर और अमृतसर जिलों की बड़ी तबाही होती है। वहां floods की वजह से बहुत सारी जमीन पानी के अंदर आ जाती है, गांव घिर जाते हैं, मकान भी गिरते हैं, रास्ते नहीं रहते और माल मवेशियों का नुकसान होता है। सरकार को भी आबियाना और जमीन का लगान माफ करना पड़ता है और इसे करोड़ों रुपये का घाटा पड़ता है।

इस लिये एक division Upper Bari Doab के लिये मंजूर किया है, एक division Western Jamuna Canal के लिये और तीसरा Division Sirhind Canal के लिये मंजूर किया गया है। इस तरह से तीन Divisions पंजाब में काम करेंगे एक Superintending Engineer के मातहत। इस के नीचे Executive Engineers काम करेंगे, 14, 15 S.D.Os. और कई Overseers काम करेंगे। हमारा ख्याल है कि जब तक एक अलग महकमा Superintending Engineer के मातहत स्थापित नहीं हो जाता तब तक Drainage की समस्या का हल नहीं हो सकता। अब तक Drainage के सिलसिले में यह रहा है कि जिस जिस Division के अंदर काम पड़ता था उस Division का Executive Engineer ऐसे काम की देख भाल करता था। क्योंकि नहरों का काम बहुत होता था इस लिये drainage के काम की तरफ ज्यादा तवज्जुह न मिल सकी। रोजाना नहर के काम में काफी मसरूफियत रहती थी। अगर थोड़ा बहुत कभी ध्यान आया तो स्कीम तैयार करके भेज दी जाती थी लेकिन वह comprehensive scheme नहीं होती थी। इस लिये यह फैसला किया गया कि drains के सम्बन्ध में एक अलग circle बनाया जाये जिस का काम सिवाए drainage के काम के और कुछ न हो। वही महकमा स्कीमें तैयार करे और वही उन्हें execute करे। पिछले दिनों Finance Department इस तजवीज को मानता नहीं रहा क्योंकि पंजाब में यह बात चलती रही कि अगर जमींदार 50 फीसदी खर्च बर्दाश्त करें चाहे रुपये की शकल में या labour की शकल में तो गवर्नमेंट वहां drainage का काम अपने हाथ में लेगी। तो फिर 12½ फीसदी की बात हुई। लेकिन हमने देखा कि जिन गांव में पानी इकट्ठा हो जाता है और लोगों की फसलें हर साल तबाह कर के चला जाता है उन में हिम्मत नहीं रहती कि वे मेहनत से drains के खोदने का काम कर

6 p.m.

[सिंचाई तथा विद्युत मंत्री]

सके। **Drains** जिन गांव में से गुजरनी होती है वहां के लोग आम तौर पर रुकावटें डालते हैं। एक जगह से शिकायत आई कि एक गांव में जब **Overseers drains** के निशान लगाने गये तो वहां के लोगों ने औरतों से उन पर हमले करवाए। तकरीबन चारों तरफ से मुखालिफत होती है कि **drains** हमारे गांव से न निकाली जाएं। रोहतक जिले में जहां पांच गांव वाले कहते हैं कि **drains** बनाएं तो 15/20 गांव ऐसे होते हैं जहां के लोग इस की मुखालिफत करते हैं। उन का ख्याल है कि **drains** के जरिये पानी उन की तरफ आयेगा और उन की जमीनों को खराब कर देगा। इस लिये हम चाहते हैं कि **drainage** की समस्या का कोई **legal** हल निकाल सकें। हमें इस लिये **detailed investigation** करनी है कि कहां पानी ले जाना है। सारी चीजों को जब तक न देखें हम इस समस्या का हल नहीं कर पायेंगे। इस लिये **Finance Department** का पिछले दिनों यही ख्याल था कि इस तरह से लोगों से पैसे वसूल न हो सकेंगे। रुपया भारत सरकार से **loan** की शक्ल में मिलेगा जो सूद समेत वापस देना पड़ेगा। इस लिये इन हालात के पेशे नजर **discouragement** होती रही। पिछले साल जब **floods** आये तो फसलें तबाह कर के चले गये। जब उस तबाही की भयानक तसवीर आंखों के सामने आती है तो इस सम्बन्ध में निश्चय करना जरूरी ख्याल किया जाता है। इस से **direct** तौर पर कोई फायदा नहीं, आमदनी नहीं लेकिन **indirectly** इस से बहुत फायदा है। जैसे प्रोफेसर मोता सिंह साहिब ने फरमाया कि अगर **chos** को **train** कर लें तो जमीन करोड़ों रुपये की हो सकती है। इसी तरह से अगर **floods** के पानी को **drain out** करने के लिये बंदोबस्त किया जाये जिस की वजह से फसलें आये साल बरबाद हो जाती हैं जमीनों में सेम आ जाती है तो वह जमीन **reclaim** हो सकती है। इस के अलावा फसलों के बरबाद हो जाने की वजह से हर साल गवर्नमेंट को मालिया माफ करना पड़ता है इस लिये अगर **drainage** के लिये **steps** लिये जायें तो गवर्नमेंट को यह भी एक तरह से आमदनी हो जाती है। इस लिये मैं बताना चाहता हूं कि हम ने दृढ़ निश्चय किया है, वायदा नहीं। मेरे मोहतरम दोस्त यहां बैठे हुए नहीं हैं मैं उन्हें यह बता देना चाहता हूं कि जो वायदे उन्होंने किये थे यह सरकार उन्हें पूरा करना चाहती है। यह वायदे चाहे उन्होंने किसी भी ख्याल से किये हों लेकिन चूंकि उन्होंने इस एवान के अंदर खड़े हो कर किये और वह वायदे लोगों की भलाई के लिये हैं इस लिये हम उन वायदों को पूरा करने की कोशिश करेंगे। यह पंजाब सरकार का दृढ़ निश्चय है कि उस ने **drainage** का काम निहायत तेजी से चलाना है। इस सम्बन्ध में 34 लाख रुपया भारत सरकार से मिलने की आशा है। इस साल 79 लाख रुपये की स्कीमें तैयार की गई हैं। 79 लाख रुपये की स्कीमों के लिये जितना रुपया भारत सरकार से मिलता रहेगा खर्च किया जायेगा ताकि काम होता जाय। मेरे माननीय मित्र चौधरी लहरी सिंह ने स्कीमों का जिक्र किया। उन्होंने फरमाया कि जब 19 लाख रुपया पहले ही बजट में **provide** किया गया था तो अब 10 लाख रुपया लेने की क्या जरूरत पड़ गई। मैं उन्हें इस सिलसिले में बता देना चाहता हूं कि **Flood Control Board** की **meeting** हुई थी और इस साल बहुत सी स्कीमें **chos** के मुतअल्लिक और **Nai Nala** के मुतअल्लिक

मंजूर की गई हैं। 19 लाख रुपये की रकम पिछले साल मंजूर हुई थी। उन स्कीमों के अलावा कुछ और स्कीमों थी और कुछ पुरानी स्कीमों में तबदीली की गई जो गलत थीं या पूरी तरह से **investigate** नहीं की गई थीं लेकिन बहुत जरूरी थीं। इस लिये वह काम करना जरूरी था और यह रुपया **Supplementary Demand** द्वारा लेने की जरूरत पड़ी है। मेरे माननीय मैम्बर चौधरी सरूप सिंह ने **Narnaund** की **drain** का जिक्र किया उन्होंने कहा कि वहां **water-logging** हो जाती है जिस की वजह से लोगों को बड़ी दिक्कत है। उन का ख्याल था कि 20/25 हजार रुपया **Narnaund** के लिये रखा होगा। बाकी रोहतक जिले की स्कीमों हैं। यहीं ख्याल चौधरी समर सिंह जी का था कि तीन लाख रुपये से ज्यादा रोहतक में खर्च हुआ और करनाल का वैसे ही नाम लिख दिया होगा। मैं डिप्टी स्पीकर साहिब को बताना चाहता हूं कि **Narnaund** पर हमने एक लाख से ज्यादा रुपया खर्च करना है। **Nai Nala** की जो स्कीम है इस रुपये में से ज्यादातर रुपया उस पर खर्च करना है। क्योंकि यह नाला ज्यादा लम्बा है और इस की तीन चार शाखें हैं इस लिये इस पर ज्यादा खर्च आयेगा (*interruptions*)।

मैं यह निवेदन कर रहा था कि इस चीज की तरफ गवर्नमैण्ट का काफी ध्यान है और **drainage** की स्कीमों को हम **first priority** दे रहे हैं। पिछले तीन चार साल फाइनेंस डिपार्टमेंट बीच में खड़ा रहा है। अब ख्याल है कि वह नहीं एतराज करेंगे और अब हम यह रुपया खर्च कर सकेंगे। दस लाख रुपये से ऊपर की जो स्कीमों होती हैं उन को हमें **Central Power Commission** के पास भेजना पड़ता है। भारत सरकार ने इस साल हमें 34 लाख रुपये की रकम इस कार्य के लिये देने का **promise** किया है। अगर वह मिल गई तो हम इस साल खर्च कर सकेंगे।

फिर थोड़ा प्रोफेसर साहिब ने और धूत साहिब ने सरवे के बारे में कहा। उन का ख्याल है कि असल काम अभी तक नहीं हुआ। सरवे का काम गवर्नमैण्ट आफ इंडिया के डिपार्टमेंट की मारफत होता है। जब तक यह नहीं होगा तब तक हम चौधरी का काम पूरी तरह से नहीं कर सकेंगे। अगर पूरी तसवीर के बगैर काम होगा तो वह **unscientific** होगा। इस के लिये सरवे का होना जरूरी है।

इस के इलावा प्रोफेसर साहिब ने इस **demand** में एक लाख रुपये की रकम पर जो **flood warning** देने के लिये रखी गई है, एतराज किया है। उन का ख्याल है कि अगर पहाड़ों के नीचे एक बड़ा बांध बना दिया जाए तो इस की जरूरत नहीं रहती। ऐसा बांध बनाने के लिये पहले तो करोड़ों रुपयों की जरूरत होगी, फिर समय लगेगा। इस दौरान में यह खतरा पेश है। इस के लिये हम जितने कदम इस वक्त उठा सकें हमें उठाने चाहिये ताकि गांवों, मवेशियों आदि का नुकसान रोका जा सके। यदि हम **warning** का इन्तजाम अभी से न करेंगे तो जब **calamity** आएगी तो हमें पता नहीं चलेगा। इस लिये इस उद्देश्य के लिये एक लाख रुपया रखा गया है ताकि जब **flood** आए तो उसकी दूसरी जगहों में पहले खबर मिल सके। यह सारी आवश्यक चीजें हैं। **Flood control** को सरकार **first priority** दे रही है। इस बात का ख्याल नहीं रखा गया है

[सिचाई तथा विद्युत मंत्री]

कि इस से मुनाफा होगा और गांवों वाले कुछ खर्च का हिस्सा देंगे या नहीं। यहाँ काफ़ी है कि लोगों को फायदा होगा और उन की ज़मीन बच जाएगी। उन से जो 12½ फीसदी खर्च लेने का ख्याल था वह अब छोड़ दिया गया है। इस लिये मैं निवेदन करता हूँ कि यह demand अब पास की जाए।

Mr. Deputy Speaker : Question is—

That a supplementary sum not exceeding Rs 10 be granted to the Governor to defray the charges that will come in course of payment for the year ending 31st March, 1957, in respect of 68—Construction of Irrigation, etc., Works (Commercial).

The motion was carried.

81—CAPITAL ACCOUNT OF CIVIL WORKS OUTSIDE THE REVENUE ACCOUNT (DEMAND NO. 8)

Minister for Finance (Shri Mohan Lal) : Sir, I beg to move—

That a supplementary sum not exceeding Rs 10 be granted to the Governor to defray the charges that will come in course of payment for the year ending 31st March, 1957, in respect of 81—Capital Account of Civil Works outside the Revenue Account.

Mr. Deputy Speaker : Motion moved—

That a supplementary sum not exceeding Rs 10 be granted to the Governor to defray the charges that will come in course of payment for the year ending 31st March, 1957, in respect of 81—Capital Account of Civil Works outside the Revenue Account.

Mr. Deputy Speaker : Question is—

That a supplementary sum not exceeding Rs 10 be granted to the Governor to defray the charges that will come in course of payment for the year ending 31st March, 1957, in respect of 81—Capital Account of Civil Works outside the Revenue Account.

The motion was carried.

LOANS TO MUNICIPALITIES AND ADVANCES TO CULTIVATORS (DEMAND NO 9)

Minister for Finance (Shri Mohan Lal) : Sir, I beg to move—

That a supplementary sum not exceeding Rs 10 be granted to the Governor to defray the charges that will come in course of payment for the year ending 31st March, 1957, in respect of Loans to Municipalities and Advances to Cultivators.

Mr. Deputy Speaker : Motion moved—

That a supplementary sum not exceeding Rs 10 be granted to the Governor to defray the charges that will come in course of payment for the year ending 31st March, 1957, in respect of Loans to Municipalities and Advances to Cultivators.

Mr. Deputy Speaker : Question is—

That a supplementary sum not exceeding Rs 10 be granted to the Governor to defray the charges that will come in course of payment for the year ending 31st March, 1957, in respect of Loans to Municipalities and Advances to Cultivators.

The motion was carried.

The Sabha then adjourned till 2 p.m., on Tuesday, the 28th August, 1956.

Punjab Vidhan Sabha

Debates

28th August, 1956

Volume II No. 7

OFFICIAL REPORT

CONTENTS

Tuesday, 28th August, 1956

	PAGES
Announcement by Secretary regarding certain Bills ..	1
Papers laid on the Table ..	1
Adjournment of the Sabha ..	1-2
Bill(s) (Leave to introduce)—	
The Punjab Land Revenue (Surcharge) (Amendment),— ..	2
1956	
The East Punjab Urban Rent Restriction (Amendment), ..	2
1956	
Bill(s)—	
The Punjab Appropriation (No. (3),—1956 ..	3
The Punjab Appropriation (No. (4),—1956 ..	4-48

CHANDIGARH

Printed by the Controller of Printing and Stationery, Punjab
1957

Price:

Rs. 2.15 N.P.

ERRATA

PUNJAB VIDHAN SABHA DEBATE VOL. II, NO. 7,
DATED 28TH AUGUST, 1956.

<i>Read</i>	<i>For</i>	<i>Page</i>	<i>Line</i>
Legislature	Legisature	(7)1	9
Supplementary	Supplemen ary	(7)9	36
ਮਾਧੋਪੁਰ	ਮਾਧੋਪ੍ਰ	(7)11	18
ਮਾਧੋਪੁਰ	ਮਾਧੋਪ੍ਰ	(7)11	20
ਰਾਹ	ਰ	(7)15	23
ਬਟਾਲੇ	ਬਟਾਲ	(7)15	35
ਮੀ	ਮਾ	(7)21	30
ਜੀ	ਜਾ	(7)22	19
ਮਾਰਕੰਡਾ	ਮਰਕੰਡਾ	(7)29	3
ਸਮਾਲਕਾ	ਸਮਾਲਕਾ	(7)29	1 (para 2)
ਮੈਂ	ਮੈਂ	(7)32	31

ATTACHMENT

RECEIVED BY THE SECRETARY TO THE GOVERNMENT OF PUNJAB
 10/11/1947

TO THE SECRETARY TO THE GOVERNMENT OF PUNJAB
 FROM THE SECRETARY TO THE GOVERNMENT OF PUNJAB
 SUBJECT: [Illegible]
 REFERENCE: [Illegible]
 [The following text is extremely faint and largely illegible, appearing to be a list or schedule of items.]

also

cat
Lu
Bo
on
Co
an

Pun
Sab
tive

sug
the

be

M
A
a

PUNJAB VIDHAN SABHA

Tuesday, 28th August, 1956

The Vidhan Sabha met in the Assembly Hall, Sector 10, Chandigarh Capital, at 2 p.m. of the Clock. Mr. Speaker (Sardar Gurdial Singh Dhillon) in the Chair.

Mr. Speaker : The Secretary will make some announcement and also lay some papers on the Table of the House.

ANNOUNCEMENT BY SECRETARY

RE CERTAIN BILLS

Secretary: Under rule 2 of the Punjab State Legislature (Communications) Rules of 1952, I have to inform the House that the Indian Lunacy (Punjab Amendment) Bill of 1956 and the Ambala District Board Tax Validating Bill of 1956 passed by the Punjab Vidhan Sabha on the 22nd of August, 1956 and transmitted to the Punjab Legislative Council on the same day have been agreed to by the said Council without any recommendation/amendment on the 27th August, 1956.

PAPERS LAID ON THE TABLE

Secretary: I beg to lay on the Table of the House a copy of the Punjab Municipal (Tax Validating) Bill, 1955, which was passed by this Sabha on the 22nd of August, 1956 and returned by the Punjab Legislative Council with amendment on the 27th August, 1956.

ADJOURNMENT OF THE SABHA

Minister for Irrigation and Power (Professor Sher Singh) : Sir, I suggest that there may be no sitting on the 31st August, 1956. This is the wish of almost all the members of this House.

Mr. Speaker : These fans are creating a lot of noise. I have not been able to hear you.

(At this stage pedestal and table fans were switched off)

Minister for Irrigation and Power: Sir, it is the wish of the hon. Members of this House that there may not be any sitting on the 31st August, 1956 and that this House after its adjournment today may meet again on the 3rd September, 1956.

I, therefore, move this motion—

That the Assembly at its rising this day shall stand adjourned to meet at 2 p.m. on Monday the 3rd September, 1956.

Mr. Speaker: Motion moved—

That the Assembly at its rising this day shall stand adjourned to meet at 2 p.m. on Monday the 3rd September, 1956.

It means that the Assembly will not meet on the 31st August, 1956, as originally planned. It will now meet at 2 p.m. on Monday the 3rd September, 1956. I hope all of you agree. (Voices : Yes, Yes)

Mr. Speaker: Question is—

That the Assembly at its rising this day shall stand adjourned to meet at 2p.m. on Monday the 3rd September, 1956.

The motion was carried

BILLS (LEAVE TO INTRODUCE—)
THE PUNJAB LAND REVENUE (SURCHARGE)
(AMENDMENT) BILL, 1956.

Minister for Finance (Shri Mohan Lal) : Sir, I beg to move for leave to introduce the Punjab Land Revenue (Surcharge) (Amendment) Bill.

Mr. Speaker: Motion moved—

That leave be granted to introduce the Punjab Land Revenue (Surcharge) (Amendment) Bill.

Mr. Speaker: Question is—

That leave be granted to introduce the Punjab Land Revenue (Surcharge) (Amendment) Bill.

The leave was granted.

Minister for Finance : Sir, I beg to introduce the Punjab Land Revenue (Surcharge) (Amendment) Bill.

THE EAST PUNJAB URBAN RENT RESTRICTION (AMENDMENT)
BILL, 1956

Minister for Finance (Shri Mohan Lal) : Sir, I beg to move for leave to introduce the East Punjab Urban Rent Restriction (Amendment) Bill.

Mr. Speaker: Motion moved—

That leave be granted to introduce the East Punjab Urban Rent Restriction (Amendment) Bill.

Mr. Speaker: Question is—

That leave be granted to introduce the East Punjab Urban Rent Restriction (Amendment) Bill.

The leave was granted.

Minister for Finance: Sir, I beg to introduce the East Punjab Urban Rent Restriction (Amendment) Bill,

THE PUNJAB APPROPRIATION (NO. 3) BILL; 1956

Minister for Finance (Shri Mohan Lal) : Sir, I beg to introduce the Punjab Appropriation (No. 3) Bill.

Minister for Finance. Sir, I beg to move—

That the Punjab Appropriation (No. 3) Bill be taken into consideration at once^c

Mr. Speaker : Motion moved—

That the Punjab Appropriation (No. 3) Bill be taken into consideration at once

Mr. Speaker : Question is—

That the Punjab Appropriation (No. 3) Bill be taken into consideration at once

The motion was carried.

Mr. Speaker : Now the House will proceed to consider the Bill clause by clause.

Clause 2

Mr. Speaker : Question is—

That clause 2 stand part of the Bill.

The motion was carried

Mr. Speaker : If there be no objection, I will put the remaining clauses, Schedule and Title of the Bill together to the vote of the House,

(Voices : No objection)

Clause 3, Schedule, Clause 1 and Title.

Mr. Speaker : Question is—

That clause 3, Schedule, Clause 1 and Title stand part of the Bill.

The motion was carried.

Minister for Finance (Shri Mohan Lal) : Sir, I beg to move—

That the Punjab Appropriation (No. 3) Bill be passed.

Mr. Speaker : Motion moved—

That the Punjab Appropriation (No. 3) Bill be passed.

Mr. Speaker : Question is—

That the Punjab Appropriation (No. 3) Bill be passed.

The motion was carried

THE PUNJAB APPROPRIATION (NO. 4) BILL, 1956.

Minister for Finance (Shri Mohan Lal): Sir, I beg to introduce the Punjab Appropriation (No. 4) Bill.

Minister for Finance. Sir, I beg to move—

That the Punjab Appropriation (No. 4) Bill be taken into consideration at once
Mr. Speaker. Motion moved—

That the Punjab Appropriation (No. 4) Bill be taken into consideration at once

ਸਰਦਾਰ ਔਛਰ ਸਿੰਘ ਛੀਨਾ (ਅਜਨਾਲਾ) : ਪ੍ਰਧਾਨ ਜੀ, ਕਲ ਇਸ ਬਿਲ ਨਾਲ ਸੰਬੰਧਤ ਮੰਗਾਂ ਤੇ ਜਦੋਂ ਬਹਿਸ ਹੋ ਰਹੀ ਸੀ ਤਾਂ ਮਨਿਸਟਰ ਸਾਹਿਬ ਨੇ ਇਹ assurance ਦਿੱਤੀ ਸੀ ਕਿ drainage ਦਾ ਕੰਮ ਬੜੀ ਚੰਗੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇਗਾ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਇਹ ਵੀ ਕਿਹਾ ਕਿ ਇਸ ਕੰਮ ਲਈ division ਖੋਲ੍ਹ ਦਿੱਤੇ ਗਏ ਹਨ ਅਤੇ ਇਕ ਸੁਪਰਿੰਟੈਂਡਿੰਗ ਇੰਜਨੀਅਰ ਵੀ ਮੁਕੱਰਰ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਹੈ। ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਕਿਹਾ ਕਿ ਇਹ ਕੰਮ ਬਹੁਤ ਚੰਗੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਹੋਵੇਗਾ। ਮੈਨੂੰ ਯਾਦ ਹੈ ਕਿ ਪਿਛਲੇ ਸਾਲ ਜਦੋਂ floods ਆਏ ਤਾਂ ਸਾਡੇ ਪ੍ਰਾਈਮ ਮਨਿਸਟਰ ਸਾਹਿਬ ਨੇ ਰੇਡੀਓ ਤੇ ਤਕਰੀਰ ਕਰਦਿਆਂ ਹੋਇਆਂ ਸਾਰੇ ਦੇਸ਼ ਦਾ ਧਿਆਨ drains ਦੇ ਮਸਲੇ ਵੱਲ ਦਵਾਇਆ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਕਿਹਾ ਕਿ ਜਦੋਂ ਤੱਕ drains ਦਾ ਮਸਲਾ ਹਲ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦਾ ਓਦੋਂ ਤੱਕ ਖੁਰਾਕ, ਫਸਲਾਂ ਅਤੇ property ਨੂੰ floods ਤੋਂ ਬਚਾਉਣ ਦਾ ਮਸਲਾ ਵੀ ਹਲ ਨਹੀਂ ਹੋ ਸਕਦਾ। ਉਸ ਵਕਤ ਵੀ ਇੰਜਨੀਅਰਾਂ ਅਤੇ ਵਜ਼ੀਰ ਸਾਹਿਬਾਨ ਨੇ assurance ਦਵਾਈ ਸੀ ਕਿ drains ਲਈ ਸੈਂਟ੍ਰਲ ਗੌਰਮੈਂਟ ਤੋਂ ਰੁਪਿਆ ਲਿਆ ਜਾਵੇਗਾ ਅਤੇ ਇਸ ਕੰਮ ਲਈ division ਮੁਕੱਰਰ ਕੀਤੇ ਜਾਣਗੇ। ਪਰ ਹੋਇਆ ਕੁੱਝ ਨਹੀਂ ਅਤੇ ਉਹ assurances implement ਨਹੀਂ ਹੋਈਆਂ। ਕਿਤੇ ਇਸ ਵਾਰ ਵੀ ਮਨਿਸਟਰ ਸਾਹਿਬ ਵੱਲੋਂ ਦਿੱਤੀਆਂ assurances ਦਾ ਉਹੀ ਹਾਲ ਨਾ ਹੋਵੇ।

ਇਸ ਸਾਲ floods ਨੇ ਜੋ ਤਬਾਹੀ ਕੀਤੀ ਹੈ ਇਹ ਪਿਛਲੇ ਸਾਲ ਨਾਲੋਂ ਵੱਖਰੀ ਹੈ। ਪਿਛਲੇ ਸਾਲ ਐਨੇ ਮੀਂਹ ਪਏ ਸਨ ਕਿ ਕੋਈ ਥਾਂ ਖਾਲੀ ਨਹੀਂ ਸੀ ਰਹੀ। ਪਹਾੜਾਂ ਵਿਚ ਭਾਰੀ ਮੀਂਹ ਪਏ ਸਨ।

अध्यक्ष सहीदय : अगर कोई आनरेबल मੈਂबर कोई चीज़ पढ़ना चाहे तो उसे लाइबी में चले जाना चाहिये। (If an hon. Member wishes to read anything, he may go to the lobby.)

ਸਰਦਾਰ ਔਛਰ ਸਿੰਘ ਛੀਨਾ : Locally ਇਸ ਸਾਲ ਐਨੇ ਮੀਂਹ ਨਹੀਂ ਪਏ। ਜਿਥੇ ਨਾਲੇ ਨਹੀਂ ਚੜ੍ਹੇ ਓਥੇ ਫਸਲ ਚੰਗੀ ਹੈ। ਇਹ ਖੁਸ਼ੀ ਦੀ ਗੱਲ ਹੈ ਕਿ ਮੀਂਹ ਇਸ ਸਾਲ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਪਏ ਹਨ। ਪਰ ਇਹ ਅਫਸੋਸ ਦੀ ਗੱਲ ਹੈ ਕਿ ਜਿੱਥੇ ਨਾਲੇ ਚੜ੍ਹ ਗਏ ਹਨ, ਜਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਹੰਸਲੀ, ਹੁਡਿਆਰਾ ਅਤੇ ਸੱਕੀ ਨਾਲੇ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਫਸਲ ਦੀ ਬੜੀ ਤਬਾਹੀ ਕੀਤੀ ਹੈ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਨਾਲਿਆਂ ਦੇ drainage ਠੀਕ ਕਰਨ ਦੀ ਲੋੜ ਹੈ। ਕਈ ਥਾਵਾਂ ਤੇ Community Project ਵਾਲਿਆਂ ਨੇ ਇਹ drains ਬੜੇ haphazard ਤਰੀਕੇ ਨਾਲ ਪੁੱਟੇ ਹਨ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਇਹ ਨਹੀਂ ਸੋਚਿਆ ਕਿ ਅੱਗੇ ਨਾਲਾ ਪੁੱਟਿਆ ਗਿਆ ਹੈ ਜਾਂ ਨਹੀਂ। ਜੇ ਕਰ ਨਾਲੇ ਨੂੰ ਪੁੱਟਣ

ਦਾ ਕੰਮ ਪਲੈਨ ਨਾਲ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇ ਤਾਂ ਪਿਛਲੇ ਪਾਸਿਉਂ ਪੁੱਟਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ । ਕਮਿਊਨਿਟੀ ਪ੍ਰਾਜੈਕਟਾਂ ਨੇ ਕਈ ਥਾਵਾਂ ਤੇ drain ਪੁੱਟ ਕੇ ਛੋਟੇ ਨਾਲਿਆਂ ਨੂੰ ਵੱਡਿਆਂ ਵਿਚ ਪਾ ਦਿੱਤਾ । ਇਸ ਦਾ ਨਤੀਜਾ ਇਹ ਹੋਇਆ ਕਿ ਜਿੱਥੇ ਉਹ ਨਾਲਾ ਪੁਲ ਜਾਂ ਸਾਈਡਨ ਵਿਚੋਂ ਲੰਘਦਾ ਹੈ, ਉਥੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਨਕਾਸ ਛੋਟਾ ਹੋਣ ਕਰਕੇ ਪਾਣੀ ਨਹੀਂ ਲੰਘ ਸਕਦਾ ਅਤੇ ਫਸਲ ਦੀ ਤਬਾਹੀ ਹੁੰਦੀ ਹੈ । ਮੇਰੇ ਇਲਾਕੇ ਵਿਚ ਪਠਾਨਕੋਟ ਦੇ ਨਾਲੇ ਨਾਲ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਹੋਇਆ ਹੈ । ਉਸ ਨੇ ਆਪਣੇ ਦਬਾ ਦਬ ਰਸਤੇ ਬਣਾ ਲਏ ਹਨ । ਮੈਨੂੰ ਖੁਸ਼ੀ ਹੈ ਕਿ ਮਨਿਸਟਰ ਸਾਹਿਬ ਨੇ drains ਦਾ ਕੰਮ ਢੰਗੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਕਰਨ ਬਾਰੇ assurance ਦਿੱਤੀ ਹੈ ਅਤੇ ਆਸ ਹੈ ਕਿ ਉਹ ਇਸ ਨੂੰ ਅਮਲੀ ਜਾਮਾ ਵੀ ਪਹਿਨਾਉਣਗੇ, ਨਹੀਂ ਤਾਂ ਮੈਨੂੰ ਡਰ ਹੈ ਕਿ ਇਹ ਨਾਲੇ ਸਾਡੀ ਫਸਲ ਤਬਾਹ ਕਰਦੇ ਜਾਣਗੇ । ਇਸ ਲਈ, ਪ੍ਰਧਾਨ ਜੀ, ਮੈਂ ਆਪ ਰਾਹੀਂ ਮਨਿਸਟਰ ਸਾਹਿਬ ਨੂੰ ਅਪੀਲ ਕਰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਇਸ assurance ਦਾ ਵੀ ਉਹੀ ਹਾਲ ਨਾ ਹੋਵੇ ਜਿਹੜਾ ਪਿਛਲੀ ਦਾ ਹੋਇਆ ਹੈ, ਪਹਿਲਾਂ ਤਾਂ ਇਹ ਦਸ ਲੱਖ ਜਾਂ 19 ਲੱਖ ਰੁਪਿਆ ਮਨਜ਼ੂਰ ਕਰਵਾ ਲੈਂਦੇ ਹਨ । ਪਰ ਫੇਰ ਦਸ ਰੁਪਏ ਦੀ supplementary ਮੰਗ ਇਹ ਕਹਿਕੇ ਕਰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਪਹਿਲਾ ਰੁਪਿਆ ਵਰਤਿਆ ਨਹੀਂ ਗਿਆ । ਇਹ ਚੀਜ਼ ਸਾਡੀ ਗੌਰਮੈਂਟ ਦਾ ਢੁੱਲਾ ਪਣ ਜ਼ਾਹਰ ਕਰਦੀ ਹੈ । ਸ਼ਹਿਰਾਂ ਅਤੇ ਪਿੰਡਾਂ ਦੀ ਇਹ ਜਿਹੜੀ ਤਕਲੀਫ਼ ਹੈ ਇਹ ਨਾਲਿਆਂ ਦੇ ਬਣਨ ਨਾਲ ਹੀ ਦੂਰ ਹੋ ਸਕਦੀ ਹੈ । ਇਸ ਲਈ ਮੈਂ ਮਨਿਸਟਰ ਸਾਹਿਬ ਨੂੰ ਫੇਰ ਅਪੀਲ ਕਰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਜਿਹੜੀ ਇਸ ਬਾਰੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ assurance ਦਿੱਤੀ ਹੈ ਇਸ ਨੂੰ ਉਹ ਪੂਰਾ ਕਰਨ ।

ਸਰਦਾਰ ਚੰਨਣ ਸਿੰਘ ਧੂਤ (ਟਾਂਡਾ) : ਸਪੀਕਰ ਸਾਹਿਬ, ਇਹ ਜਿਹੜਾ ਬਿਲ ਐਸ ਸਮੇਂ ਹਾਊਸ ਦੇ ਸਾਹਮਣੇ ਪਾਸ ਹੋਣ ਵਾਸਤੇ ਆਇਆ ਹੈ ਮੈਂ ਇਸ ਦੇ ਸਬੰਧ ਵਿਚ ਇਹ ਕਹਿਣਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਜਿਹੜੀਆਂ ਰਕਮਾਂ ਇਸ ਵਿਚ ਦਿੱਤੀਆਂ ਹੋਈਆਂ ਹਨ ਅਤੇ ਜਿਹੜੀਆਂ ਵਜ਼ੂਹਾਤ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨਾਲ ਦਿੱਤੀਆਂ ਗਈਆਂ ਹਨ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਤੋਂ ਇਹ ਮਲੂਮ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਜਿਸ ਵਕਤ ਉਪਰ ਕੋਈ ਫੈਸਲਾ ਹੋਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ਉਹ ਉਸ ਵੇਲੇ ਸਾਡੀ ਸਰਕਾਰ ਨਹੀਂ ਕਰਦੀ ਬਲਕਿ ਉਹ ਵੇਸਲੇ ਕਾਫੀ ਮੁੱਦਤ ਬਾਅਦ ਕੀਤੇ ਜਾਂਦੇ ਹਨ ਜਦੋਂ ਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਕੋਈ ਲਾਭ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦਾ । ਇਕ ਸਾਲ ਹੋ ਗਿਆ ਹੈ ਪੰਜਾਬ ਵਿਚ ਹੜ੍ਹ ਆਏ ਸਨ ਅਤੇ ਪਿੰਡਾਂ ਦੇ ਪਿੰਡ ਪਾਣੀ ਨਾਲ ਢਕੇ ਗਏ ਸਨ । ਉਨ੍ਹਾਂ ਪਿੰਡਾਂ ਨੂੰ ਬਚਾਉਣ ਲਈ ਹੁਣ ਰੁਪਿਆ ਮਨਜ਼ੂਰ ਕਰਵਾਇਆ ਜਾ ਰਿਹਾ ਹੈ । ਮਕਾਨਾਂ ਢੱਠਿਆਂ ਨੂੰ ਇਕ ਸਾਲ ਹੋ ਗਿਆ ਹੈ । ਇਹੋ ਹਾਲ ਖੁਰਾਕ ਦੇ ਮਸਲੇ ਦਾ ਹੈ । ਸਾਡੀ ਸਰਕਾਰ ਨੂੰ ਪਤਾ ਹੋਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ਕਿ ਅਸੀਂ ਕਿੰਨੀ ਖੁਰਾਕ ਬਾਹਰਲੇ ਦੇਸ਼ਾਂ ਵਿਚੋਂ ਮੰਗਵਾਉਣੀ ਹੈ ਅਤੇ ਉਸ ਦੇ ਵਾਸਤੇ ਕਿੰਨਾ ਰੁਪਿਆ ਸਾਨੂੰ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ । ਉਸ ਰੁਪਏ ਦੀ ਮਨਜ਼ੂਰੀ ਪਹਿਲਾਂ ਹੀ ਲੈ ਲੈਣੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ । ਪਰ ਸਾਡੀ ਸਰਕਾਰ ਮੌਕੇ ਦੇ ਮੁਤਾਬਿਕ ਕੋਈ ਕੰਮ ਨਹੀਂ ਕਰਦੀ । ਇਨ੍ਹਾਂ ਮੱਦਾਂ ਵਿਚ ਹੜ੍ਹਾਂ ਦਾ ਵੀ ਜ਼ਿਕਰ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ । ਹੜ੍ਹ ਤਾਂ ਅਕਤੂਬਰ ਵਿਚ ਆਏ ਸਨ ਪਰ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਪਹਿਲੀ meeting ਅਪਰੈਲ ਵਿੱਚ ਹੋਈ ਹੈ ਅਤੇ ਉਸ ਦੇ ਬਾਅਦ ਫੈਸਲਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਇਸ ਕੰਮ ਲਈ ਰੁਪਿਆ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਅੱਜ ਉਹ ਰੁਪਿਆ ਮਨਜ਼ੂਰ ਕਰਵਾ ਰਹੇ ਹਨ । ਕਿੰਨਾਂ prompt action ਹੈ ! ਬਹੁਤ ਸਾਰੀਆਂ ਮੱਦਾਂ ਐਸੀਆਂ ਹਨ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਉਪਰ ਜ਼ਰੂਰਤ ਵੇਲੇ ਅਮਲ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ । ਰੁਪਿਆ ਐਸੇ ਵੇਲੇ ਮੰਗਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਜਦੋਂ ਕਿ ਉਸ ਦੀ ਅਹਿਮੀਅਤ ਨਹੀਂ ਰਹਿ ਜਾਂਦੀ । ਨਤੀਜਾ ਕੀ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ? ਨਤੀਜਾ ਇਹ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਲੋਕਾਂ ਦੇ ਮਕਾਨ ਢਕੇ ਗਏ ਸਨ ਉਹ ਤਾਂ ਛੱਡ ਛੱਡ ਕੇ ਕਿਤੇ ਦੇ ਕਿਤੇ ਚਲੇ ਗਏ ਹਨ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਪਤਾ ਵੀ

[ਸਰਕਾਰ ਚੰਨਣ ਸਿੰਘ ਧੂਤ]

ਨਹੀਂ ਹੈ ਕਿ ਸਰਕਾਰ ਕੁਝ ਮਦਦ ਕਰਨਾ ਚਾਹੁੰਦੀ ਹੈ ਪਰ ਕੁਝ ਹੁਸ਼ਿਆਰ ਆਦਮੀ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਥਾਂ ਤੇ ਉਹ ਰੁਪਿਆ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰ ਲੈਣਗੇ ਅਤੇ ਦਰ ਅਸਲ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਆਦਮੀਆਂ ਦਾ ਨਾਂ ਲਿਆ ਜਾ ਰਿਹਾ ਹੈ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਉਹ ਰੁਪਿਆਂ ਨਹੀਂ ਮਿਲੇਗਾ। ਨਾ ਤਾਂ ਠੀਕ ਵਕਤ ਤੇ ਰੁਪਿਆ ਮੰਗਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਨਾ ਹੀ ਜਾਇਜ਼ ਆਦਮੀਆਂ ਨੂੰ ਉਹ ਰੁਪਿਆ ਦਿੱਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਚੰਦ ਹੁਸ਼ਿਆਰ ਆਦਮੀ ਹਨ ਜਿਹੜੇ ਉਹ ਰੁਪਏ ਲੈ ਲੈਂਦੇ ਹਨ। ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਤਕਲੀਫ਼ ਹੁੰਦੀ ਹੈ, ਜਿਹੜੇ ਮੁਸੀਬਤ-ਜ਼ਦਾ ਹੁੰਦੇ ਹਨ ਉਹ ਵਿਚਾਰੇ ਦੂਸਰੇ ਥਾਵਾਂ ਤੇ ਚਲੇ ਜਾਂਦੇ ਹਨ। ਇਸ ਕਰਕੇ ਮੈਂ ਅਰਜ਼ ਕਰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਇਸ ਰੁਪਏ ਦਾ ਕੋਈ ਫਾਇਦਾ ਨਹੀਂ ਹੋਵੇਗਾ। ਰੁਪਿਆ ਲੈਣ ਦਾ ਇਹ ਬੜਾ ਗਲਤ ਤਰੀਕਾ ਹੈ। ਠੀਕ ਢੰਗ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਜਿਸ ਵੇਲੇ ਰੁਪਏ ਦੀ ਲੋੜ ਹੋਵੇ ਉਸ ਵੇਲੇ ਮਨਜ਼ੂਰ ਕਰਵਾਇਆ ਜਾਵੇ ਅਤੇ ਉਸੇ ਸਮੇਂ ਠੀਕ ਮੌਕੇ ਉੱਪਰ ਖਰਚ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇ। ਨਹੀਂ ਤਾਂ ਜਿਵੇਂ ਇਹ ਕਰਦੇ ਹਨ, ਇਹ ਰੁਪਿਆ ਜਿਸ ਮਕਸਦ ਲਈ ਲਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਉਸ ਮਕਸਦ ਨੂੰ ਪੂਰਾ ਨਹੀਂ ਕਰਦਾ।

ਸਪੀਕਰ ਸਾਹਿਬ, ਇਸ ਤੋਂ ਅਗਲੀ ਗੱਲ ਮੈਂ ਇਹ ਕਹਿਣੀ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਇਸ ਬਿਲ ਵਿਚ ਸੱਤਾ ਜਗ੍ਹਾਂ ਉੱਪਰ 10, 10 ਰੁਪਏ ਮਨਜ਼ੂਰ ਕਰਵਾਏ ਗਏ ਹਨ—ਚਾਰ ਜਗ੍ਹਾਂ ਉੱਪਰ voted ਅਤੇ ਤਿੰਨਾਂ ਥਾਵਾਂ ਉੱਪਰ charged। ਇਸ ਦਾ ਮਤਲਬ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਇਹ ਮੰਗ ਬਰਾਏ ਨਾਮ ਹੀ ਕੀਤੀ ਗਈ ਹੈ, ਰੁਪਿਆ ਪਹਿਲਾਂ ਹੀ ਬਜਟ ਵਿਚ ਮੌਜੂਦ ਹੈ। ਬਜਟ ਦੇ ਵੇਲੇ ਘਾਟੇ ਦਾ ਬਜਟ ਵਿਖਾਇਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਗਲਤ ਤਰੀਕੇ ਨਾਲ ਫਾਲਤੂ ਰੁਪਿਆ ਲੈਣ ਵਾਸਤੇ ਲੋਕਾਂ ਉੱਪਰ ਟੈਕਸ ਲਗਾਏ ਜਾਂਦੇ ਹਨ। ਇਹ ਸਾਰੀਆਂ ਗੱਲਾਂ ਜ਼ਾਹਿਰ ਕਰਦੀਆਂ ਹਨ ਕਿ ਸਾਡੀ ਸਰਕਾਰ ਕਿੰਨਾਂ ਗਲਤ ਬਜਟ ਬਣਾਉਂਦੀ ਹੈ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਅੰਦਾਜ਼ੇ ਕਿੰਨੇ ਗਲਤ ਹੁੰਦੇ ਹਨ। ਅਸਾਂ ਤਾਂ ਅੱਜ ਕੇਵਲ ਸੱਤ items ਹੀ ਵੇਖੀਆਂ ਹਨ, ਜੋ ਕਰ ਹੋਰ ਵੇਖਿਆ ਜਾਵੇ ਤਾਂ ਹੋਰ ਵੀ ਕਈ ਮੱਦਾਂ ਅਜਿਹੀਆਂ ਲੱਭ ਸਕਦੀਆਂ ਹਨ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚ ਗਲਤ ਬਜਟ ਮਨਜ਼ੂਰ ਕਰਵਾਇਆ ਗਿਆ ਹੈ। ਉਸ ਵੇਲੇ ਸਰਕਾਰ ਕਹਿੰਦੀ ਹੈ ਕਿ ਸਾਡਾ ਬਜਟ ਘਾਟੇ ਦਾ ਬਜਟ ਹੈ ਇਸ ਕਰਕੇ ਹੋਰ ਟੈਕਸ ਲਗਾਉਣ ਦੀ ਲੋੜ ਹੈ। ਜਿਹੜਾ ਰੁਪਿਆ ਨਹੀਂ ਚਾਹੀਦਾ ਉਹ ਗਲਤ estimate ਲਗਾ ਕੇ ਲਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਕਰ ਕੇ ਮੈਂ Finance Minister ਸਾਹਿਬ ਨੂੰ ਇਹ ਅਰਜ਼ ਕਰਨੀ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਬਜਟ ਬਣਾਉਣ ਵੇਲੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਇਸ ਗੱਲ ਦਾ ਖਿਆਲ ਰੱਖਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ਕਿ ਹਜ਼ਾਰ ਦੇ ਹਜ਼ਾਰ ਰੁਪਿਆ ਭਾਵੇਂ ਐਧਰ ਉਧਰ ਹੋ ਜਾਵੇ ਲੇਕਿਨ ਲੱਖਾਂ ਰੁਪਿਆਂ ਦਾ ਫਰਕ budget estimates ਵਿਚ ਨਹੀਂ ਪੈਣਾ ਚਾਹੀਦਾ। ਇਹ ਬਜਟ ਦਾ ਤਰੀਕਾ ਕਾਰ ਬੜਾ ਗਲਤ ਹੈ। ਪੰਜਾਬ ਦੇ ਲੋਕਾਂ ਉੱਪਰ ਗਲਤ ਤੌਰ ਉੱਪਰ ਟੈਕਸ ਲਗਾਏ ਜਾਂਦੇ ਹਨ। ਇਹ ਗਲਤ estimates ਮਨਜ਼ੂਰ ਕਰਵਾਏ ਜਾਂਦੇ ਹਨ ਪਰ ਗੱਲ ਦੌਰ ਅਸਲ ਜਿਹੜੀ ਮੈਂ ਦਸੀ ਹੈ ਉਹ ਹੈ।

ਇਸ ਤੋਂ ਅੱਗੇ ਕਾਰਾਂ ਖਰੀਦਣ ਦਾ ਜ਼ਿਕਰ ਆਇਆ ਹੈ ਕਿ ਕਾਰਾਂ ਅਤੇ ਜੀਪਾਂ ਖਰੀਦਣ ਲਈ 57,000 ਰੁਪਿਆ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ। ਛੋਟੇ ਸਰਕਾਰੀ ਮੁਲਾਜ਼ਮ ਤਾਂ ਜਲਸੇ ਕਰਦੇ ਫਿਰਦੇ ਹਨ ਅਤੇ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਸਾਡੀਆਂ ਤਨਖਾਹਾਂ ਵਧਾਓ ਪਰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀਆਂ ਤਨਖਾਹਾਂ ਨਹੀਂ ਵਧਾਈਆਂ ਜਾਂਦੀਆਂ। ਮੈਂ ਰਾਤੀਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਜਲੂਸ ਵੇਖ ਕੇ ਹੈਰਾਨ ਰਹਿ ਗਿਆ। ਉਹ ਤਾਂ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਸਾਡੀ ਤਨਖਾਹ ਪੂਰੀ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦੀ, ਗੁਜ਼ਾਰਾ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦਾ, ਸਾਡੀ ਤਨਖਾਹ ਵਧਾਓ ਅਤੇ ਤੁਸੀਂ

ਪੁਰਾਣੀਆਂ ਕਾਰਾਂ ਨੂੰ ਛੱਡ ਕੇ ਨਵੀਆਂ ਲੈਂਦੇ ਫਿਰਦੇ ਹੋ। ਮੈਨੂੰ ਬੜੀ ਹੈਰਾਨੀ ਹੁੰਦੀ ਹੈ। Guests ਵਾਸਤੇ ਰਕਮ ਰੱਖ ਰਹੇ ਹੋ। ਇਹ ਠੀਕ ਹੈ ਕਿ guests ਦੀ ਆਉਂਦੀ ਭਗਤ ਹੋਣੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ ਪਰ ਐਥੇ ਚੰਡੀਗੜ੍ਹ ਵਿਚ ਵੱਸਣ ਵਾਲੇ ਅਤੇ ਸਰਕਾਰ ਨੂੰ ਚਲਾਉਣ ਵਾਲੇ ਜੋ ਕਰ ਕਹਿਣ ਤਾਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ 2, 4 ਰੁਪਏ ਤਨਖਾਹ ਵਧਾਉਣ ਵਾਸਤੇ ਤਿਆਰ ਨਹੀਂ ਹੋ। ਅਸੀਂ ਕਈ ਵਾਰ ਕਹਿ ਚੁੱਕੇ ਹਾਂ ਕਿ ਚੰਡੀਗੜ੍ਹ ਵਿਚ ਬਹੁਤ ਮਹਿੰਗਾਈ ਹੈ। ਰਾਤੀਂ ਅਸੀਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਜਲੂਸ ਆਪਣੀ ਅੱਖੀਂ ਵੇਖਿਆ ਹੈ। ਉਹ ਮਸਾਲਾ ਛੜੀ ਫਿਰਦੇ ਸਨ ਅਤੇ M. L. As. quarters ਵਿਚ ਆਏ ਸਨ। ਜਦੋਂ ਛੋਟੇ ਮੁਲਾਜ਼ਮ ਤੰਗ ਹਨ, dissatisfied ਹਨ ਤਾਂ ਤੁਸੀਂ ਕੀ ਸਮਝਦੇ ਹੋ ਕਿ ਤੁਹਾਡੀ ਪੰਜ ਸਾਲਾ ਪਲਾਨ ਔਛੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਚਲੇਗੀ ? Plan ਨੂੰ ਚਲਾਉਣ ਵਾਲੇ ਲੋਕ ਤਾਂ ਇਹੋ ਹੀ ਹਨ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਰਾਹੀਂ ਅਤੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਹੱਥੀਂ ਤਾਂ Plan ਚੱਲਣੀ ਹੈ। ਚੰਦ ਵੱਡੇ ਅਫਸਰਾਂ ਦੇ ਜ਼ਰੀਏ ਤਾਂ ਸਰਕਾਰਾਂ ਨਹੀਂ ਚਲਦੀਆਂ ਹੁੰਦੀਆਂ ਅਤੇ development ਨਹੀਂ ਹੁੰਦੀ। ਛੋਟੇ ਮੁਲਾਜ਼ਮਾਂ ਦੇ ਜ਼ਰੀਏ ਹੀ development ਹੁੰਦੀ ਹੈ ਪਰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਭੁੱਖਿਆਂ ਰੱਖ ਕੇ development ਨਹੀਂ ਹੋ ਸਕਦੀ। ਸਰਕਾਰ ਨੂੰ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ਕਿ ਚੰਡੀਗੜ੍ਹ ਵਿਚ ਡਿਪੋ ਖੋਲ੍ਹੇ ਤਾਂ ਜੋ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਸਸਤੀ ਕਣਕ ਮਿਲ ਸਕੇ। ਲੇਕਿਨ ਇਹ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ ਅਤੇ ਨਾਂ ਹੀ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀਆਂ ਤਨਖਾਹਾਂ ਵਧਾਈਆਂ ਜਾਂਦੀਆਂ ਹਨ। ਚਪੜਾਸੀ ਦੀ 20 ਰੁਪਏ ਤਨਖਾਹ ਅਤੇ 8 ਆਨੇ ਸਾਲਾਨਾ ਤਰੱਕੀ ! ਆਖਰ ਉਹ ਵੀ ਤਾਂ ਇਨਸਾਨ ਹਨ, 24 ਘੰਟੇ ਤੁਹਾਡੇ ਨਾਲ ਕੰਮ ਕਰਦੇ ਰਹਿੰਦੇ ਹਨ, ਭਾਵੇਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਕੋਲੋਂ ਅੱਠ ਦਸ ਘੰਟੇ ਡਿਊਟੀ ਲਓ ਅਤੇ ਭਾਵੇਂ 24 ਘੰਟੇ, ਇਹ ਤੁਹਾਡੀ ਮਰਜ਼ੀ ਹੈ। ਮੈਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀਆਂ ਗੱਲਾਂ ਸੁਣੀਆਂ ਹਨ। ਉਹ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਅਸੀਂ ਸਾਰੇ ਅਫਸਰਾਂ ਅਤੇ Minister Incharge ਨੂੰ ਵੀ ਮਿਲੇ ਹਾਂ ਪਰ ਸੁਣਦਾ ਕੋਈ ਨਹੀਂ। ਇਸ ਕਰ ਕੇ ਅਸੀਂ ਇਸ ਨਤੀਜੇ ਉੱਪਰ ਪਹੁੰਚੇ ਹਾਂ ਕਿ ਜੱਥੇਬੰਦੀ ਬਣਾ ਕੇ ਅਸੀਂ ਵੀ ਜਲੂਸ ਕੱਢੀਏ। ਅਸੀਂ ਕਦੀ ਇਹੋ ਜਿਹੀ ਗੋਰਮੈਂਟ ਨਹੀਂ ਸੁਣੀ ਜਿਸ ਦੇ ਛੋਟੇ ਮੁਲਾਜ਼ਮ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਨਾਲ dissatisfied ਹੋਣ, ਉਹ ਮੰਗ ਕਰਨ ਕਿ ਤਨਖਾਹ ਵਧਾਓ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਕਿਹਾ ਜਾਏ ਕਿ ਪੈਸੇ ਨਹੀਂ ਹਨ। ਦੂਸਰੇ ਪਾਸੇ ਤੁਹਾਨੂੰ ਚਿੰਤਾ ਲੱਗੀ ਹੋਈ ਹੈ ਨਵੀਆਂ ਕਾਰਾਂ ਲੈਣ ਦੀ ਅਤੇ ਪੁਰਾਣੀਆਂ ਵਿਚ ਤੁਹਾਡੇ ਪਾਸੋਂ ਬੈਠਿਆ ਨਹੀਂ ਜਾਂਦਾ ! ਨਵੀਆਂ ਜੀਪਾਂ....

Mr. Speaker : No repetition please.

ਸਰਦਾਰ ਚੰਨਣ ਸਿੰਘ ਧੂਤ : ਮੈਂ, ਜਨਾਬ, ਇਕ ਗੱਲ ਹੀ ਕਹਿ ਰਿਹਾ ਹਾਂ ਅਤੇ ਉਸ ਨੂੰ ਪੂਰਾ ਕਰ ਰਿਹਾ ਹਾਂ ਕਿ ਬਜਾਏ ਪੈਸੇ ਇਸ ਪਾਸੇ ਖਰਚ ਕਰਨ ਦੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀਆਂ ਤਨਖਾਹਾਂ ਵਧਾਈਆਂ ਜਾਣੀਆਂ ਚਾਹੀਦੀਆਂ ਹਨ ।

ਅਗਲੀ ਗੱਲ ਮੈਂ ਇਹ ਕਹਿਣੀ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਮੁਜ਼ਾਰਿਆਂ ਨੂੰ ਵਸਾਉਣ ਵਾਸਤੇ 3,00,000 ਰੁਪਏ ਦੀ ਰਕਮ ਰੱਖੀ ਗਈ ਹੈ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਤਿੰਨਾਂ ਮੀਲਾਂ ਤੋਂ ਦੂਰ ਵਸਾਏ ਤੇ ਵਸਾਇਆ ਜਾਏਗਾ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ 100 ਰੁਪਿਆ ਫੀ ਮੁਜ਼ਾਰਾ ਦਿੱਤਾ ਜਾਵੇਗਾ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਅੰਦਾਜ਼ਾ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਬਹੁਤੇ ਮੁਜ਼ਾਰੇ ਤਾਂ ਕੋਲ ੨ ਹੀ ਵਸਾਏ ਜਾਣਗੇ ਅਤੇ ਕੁਝ ਹੀ ਅਜਿਹੇ ਹੋਣਗੇ ਜਿਹੜੇ ਕਿ ਤਿੰਨਾਂ ਮੀਲਾਂ ਤੋਂ ਦੂਰ ਵਸਾਏ ਜਾਣਗੇ। ਗੋਰਮੈਂਟ ਦੇ ਅੰਦਾਜ਼ੇ ਦੇ ਮੁਤਾਬਕ 6 ਹਜ਼ਾਰ ਮੁਜ਼ਾਰਾ ਅਜਿਹਾ ਹੋਵੇਗਾ ਜਿਸ ਨੂੰ ਕਿ ਬਾਹਰ ਭੇਜਣਾ ਪਵੇਗਾ। ਇਸ ਦਾ ਮਤਲਬ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਗੋਰਮੈਂਟ ਇਹ ਮੰਨਦੀ ਹੈ ਕਿ ਮੁਜ਼ਾਰੇ ਵਸੇ ਨਹੀਂ ਹਨ ਬਲਕਿ ਉਜੜੇ ਹਨ। ਪਰ ਉਹ ਇਹ ਗੱਲ ਮੰਨਦੇ ਹਨ ਕਿ 6,000 ਮੁਜ਼ਾਰਾ 3 ਮੀਲਾਂ ਤੋਂ ਬਾਹਰ ਜਾ ਕੇ ਵਸੇਗਾ। ਜਿਹੜੇ ਤਿੰਨਾਂ ਮੀਲਾਂ ਦੇ ਅੰਦਰ ਵਸਣਗੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਤਾਦਾਦ ਵੀ ਕਈ

[ਸਰਦਾਰ ਚੰਨਣ ਸਿੰਘ ਧੂਤ]

ਹਜ਼ਾਰ ਹੋਵੇਗੀ। ਗੋਰਮੈਂਟ ਨੇ ਇਹ ਮਨ ਲਿਆ ਹੈ ਕਿ ਇਸ ਕਾਨੂੰਨ ਦੇ ਰਾਹੀਂ ਮੁਜ਼ਾਰੇ ਵਸੇ ਨਹੀਂ ਸਕੇ ਉੱਜੜੇ ਹਨ। ਵੱਡੇ ਵੱਡੇ landlords ਮੁਜ਼ਾਰਿਆਂ ਨੂੰ ਵਸਦਿਆਂ ਨਹੀਂ ਰਹਿਣ ਦਿੰਦੇ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਕਿਸੇ ਨਾ ਕਿਸੇ ਬਹਾਨੇ ਕੱਢ ਦਿੰਦੇ ਹਨ। ਪੰਜਾਬ ਗੋਰਮੈਂਟ ਦੀ ਪਾਲਿਸੀ ਵੀ ਮੁਜ਼ਾਰਿਆਂ ਦੀ ਬਿਹਤਰੀ ਦੇ ਖਿਲਾਫ ਹੈ। ਇਹ ਗੱਲ ਸਾਨੂੰ ਬੁਨਿਆਦੀ ਤੌਰ ਉੱਪਰ ਮੰਨਣੀ ਪੈਂਦੀ ਹੈ। ਫਿਰ ਮੁਜ਼ਾਰੇ ਐਨੇ ਥੋੜੇ ਨਹੀਂ ਉੱਜੜੇ ਹਨ ਜਿੰਨਾਂ ਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਅੰਦਾਜ਼ਾ ਹੈ। ਉਹ ਬਹੁਤ ਜ਼ਿਆਦਾ ਗਿਣਤੀ ਵਿਚ ਉੱਜੜੇ ਹਨ। ਇਸ ਕਰ ਕੇ ਇਹ ਰਕਮ ਉਨ੍ਹਾਂ ਲਈ ਬਹੁਤ ਥੋੜੀ ਹੈ। ਸੇ ਰੁਪਿਆ ਛੀ ਮੁਜ਼ਾਰਾ ਵੀ ਬਹੁਤ ਥੋੜਾ ਹੈ। ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਮੁਜ਼ਾਰਿਆਂ ਨੂੰ ਤੁਸੀਂ ਤਿੰਨ ਮੀਲ ਦੂਰ ਭੇਜਣਾ ਚਾਹੁੰਦੇ ਹੋ ਉਨ੍ਹਾਂ ਲਈ ਸੇ ਰੁਪਏ ਦੀ ਮਦਦ ਬਹੁਤ ਥੋੜੀ ਹੈ।

ਅਗਲੀ ਗੱਲ drainage ਬਾਰੇ ਹੈ। ਇਸ ਦਾ ਵੀ ਜ਼ਿਕਰ ਆਇਆ ਹੈ ਕਿ ਕੁਝ ਰਕਮ ਰੱਖੀ ਗਈ ਹੈ ਅਤੇ ਕੁਝ ਖਰਚ ਕੀਤੀ ਗਈ ਹੈ। ਇਸ ਦਾ ਵੀ ਕੀ ਫਾਇਦਾ ਹੈ? ਸਾਡੇ Irrigation Minister ਸਾਹਿਬ ਨੇ ਦੱਸਿਆ ਹੈ ਕਿ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੀਆਂ schemes ਬਣਾ ਰਹੇ ਹਾਂ, divisions ਬਣਾ ਰਹੇ ਹਾਂ। ਮੈਂ ਤਾਂ ਇਹ ਕਹਿਣਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੀਆਂ ਗੱਲਾਂ ਸੁਣਦਿਆਂ ਸੁਣਦਿਆਂ ਬਹੁਤ ਸਮਾਂ ਹੋ ਗਿਆ ਹੈ। ਸਾਨੂੰ ਉਹ ਫੈਸਲਾ ਦੱਸੋ, ਉਹ orders ਦੱਸੋ ਜਿਹੜੇ ਕਿ ਇਸ ਬਾਰੇ ਤੁਸੀਂ ਕੀਤੇ ਹਨ। ਇਹ ਗੱਲਾਂ ਬੜੀ ਦੇਰ ਤੋਂ ਹੁੰਦੀਆਂ ਆਈਆਂ ਹਨ, ਅਜਿਹਾ ਖਰਚ ਪਹਿਲਾਂ ਵੀ provide ਹੁੰਦਾ ਰਿਹਾ ਹੈ ਪਰ ਨਤੀਜਾ ਇਸ ਦਾ ਕੁਝ ਨਹੀਂ ਨਿਕਲਿਆ। Drainage ਨਾ ਹੋਣ ਕਰਕੇ ਚੋਆਂ ਨਾਲ ਲੋਕਾਂ ਦਾ ਬੜਾ ਨੁਕਸਾਨ ਹੋਇਆ ਹੈ। ਇਹ ਠੀਕ ਹੈ ਕਿ ਖਰਚ ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਪਰ ਉਹ ਖਰਚ ਵਕਤ ਸਿਰ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ। ਜਿਹੜੀਆਂ duties local officers ਨੂੰ ਦਿੱਤੀਆਂ ਗਈਆਂ ਹਨ ਉਨ੍ਹਾਂ ਕੋਲ ਹੋਰ ਵੀ executive ਅਤੇ judiciary ਦਾ ਐਨਾ ਕੰਮ ਹੈ ਕਿ ਉਹ ਇਨ੍ਹਾਂ additional duties ਨੂੰ ਨਿਭਾ ਹੀ ਨਹੀਂ ਸਕਦੇ। ਮੈਂ ਸਮਝਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਇਹ ਜਿਹੜੀ ਹਰ ਸਾਲ ਦੀ ਚੋਆਂ ਦੀ ਬੀਮਾਰੀ ਹੈ ਅਤੇ ਜਿਹੜਾ ਹਰ ਸਾਲ ਪਿੰਡਾਂ ਵਿਚ ਕਿਸਾਨਾਂ ਦੀਆਂ ਫਸਲਾਂ ਦਾ ਨੁਕਸਾਨ ਹੁੰਦਾ ਹੈ, ਘਰ ਢਹਿ ਜਾਂਦੇ ਹਨ, ਉਸ ਨੂੰ ਰੋਕਣ ਲਈ ਹਰ ਜ਼ਿਲ੍ਹੇ ਵਿਚ ਇਕ ਅਜਿਹਾ department ਬਣਾਇਆ ਜਾਵੇ ਜਿਹੜਾ ਕਿ ਇਸ ਮੁਸੀਬਤ ਦਾ ਮੁਕਾਬਲਾ ਕਰ ਸਕੇ। ਇਹ ਨਾ ਹੋਵੇ ਕਿ ਜਦੋਂ ਹੜ੍ਹ ਆ ਗਿਆ ਉਦੋਂ ਇਧਰੋਂ ਉਧਰੋਂ ਸਾਰੇ ਅਫਸਰ ਇਕੱਠੇ ਹੋ ਜਾਣ ਤੇ ਜਾ ਜਾ ਕੇ ਪਿੰਡਾਂ ਵਿਚ ਤਸੱਲੀਆਂ ਦੇਣ ਕਿ ਤੁਹਾਡੇ ਲਈ ਇਹ ਕੀਤਾ ਜਾ ਰਿਹਾ ਹੈ, ਉਹ ਕੀਤਾ ਜਾ ਰਿਹਾ ਹੈ ਜਦੋਂ ਕਿ ਅਮਲ ਵਿਚ ਕੁਝ ਵੀ ਨਾ ਹੋਵੇ। ਜੇ ਕੋਈ ਅਲਹਿਦਾ department ਹੋਵੇ ਤਾਂ ਉਹ ਆਪਣੀ duty ਨੂੰ ਚੰਗੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਸਮਝ ਕੇ ਅਜਿਹੀਆਂ ਸਕੀਮਾਂ ਬਣਾਏ ਕਿ ਆਉਣ ਵਾਲੇ ਸਾਲ ਪਿੰਡਾਂ ਵਿਚ ਰਹਿਣ ਵਾਲੇ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਹੜ੍ਹਾਂ ਦੀ ਮੁਸੀਬਤ ਤੋਂ ਬਚਾਇਆ ਜਾਵੇ। ਇਸ ਹੜ੍ਹ ਦੇ ਪਾਣੀ ਦਾ ਕਿਸੇ ਹੋਰ ਵੰਗ ਨਾਲ ਇਸਤੇਮਾਲ ਕੀਤਾ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ, ਜਿਵੇਂ ਹੁਸ਼ਿਆਰਪੁਰ ਦੀਆਂ ਚੋਆਂ ਦਾ ਪਾਣੀ ਹੈ—ਜੇ ਉਸ ਨੂੰ ਇਕੱਠਾ ਕਰਕੇ ਖੇਤਾਂ ਵਿਚ ਜ਼ਰੂਰਤ ਦੇ ਮੁਤਾਬਕ ਦਿੱਤਾ ਜਾਵੇ ਤਾਂ ਇਸ ਤੋਂ ਜ਼ਿਆਦਾ ਚੰਗੀ ਕੋਈ ਖਾਦ ਨਹੀਂ ਹੋ ਸਕਦੀ। ਪਰ ਇਹ ਪਾਣੀ ਜਦੋਂ ਇਕੱਠਾ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਤਾਂ ਫਸਲਾਂ ਦਾ ਨੁਕਸਾਨ ਕਰਨ ਵਾਲਾ ਬਣ ਜਾਂਦਾ ਹੈ।

ਮੈਂ ਸਮਝਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਅੱਜ ਜਿਹੜਾ ਇਸ ਮੱਦ ਤੇ ਖਰਚ ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਜਿਸ ਵੰਗ ਨਾਲ ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਉਸ ਦਾ ਕੋਈ ਫਾਇਦਾ ਇਨ੍ਹਾਂ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਨਹੀਂ ਪੁਜਦਾ। ਜਿੰਨੀ ਦੇਰ ਇਕ ਬਾਕਾਇਦਾ department ਨਹੀਂ ਬਣ ਜਾਂਦਾ ਅਤੇ ਉਹ ਸਾਰਾ ਸਾਲ ਇਸ ਮਸਲੇ

ਦੇ ਹਲ ਲਈ plans ਬਣਾ ਕੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ implement ਨਹੀਂ ਕਰਦਾ ਉਤਨੀ ਦੇਰ ਇਹ problem ਚਲਦਾ ਹੀ ਰਹੇਗਾ। ਬਜਾਇ ਮੌਕੇ ਤੇ ਅਤੇ emergency ਵੇਲੇ ਖਰਚ ਕਰਨ ਦੇ regular ਤੌਰ ਤੇ ਇਹ ਕੰਮ ਹੋਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ਜਿਸ ਨਾਲ ਲੋਕਾਂ ਦੀਆਂ ਫਸਲਾਂ, ਜਾਨਾਂ ਅਤੇ ਮਾਲ ਨੂੰ ਬਚਾਇਆ ਜਾ ਸਕੇ।

ਸ਼੍ਰੀ ਬਨਾਰਸੀ ਦਾਸ ਗੁਪਤਾ (ਥਾਨੇਸਰ) : ਸਪੀਕਰ ਸਾਹਿਬ, ਇਸ ਦਫਾ ਬਦ ਕਿਸਮਤੀ ਸੇ ਹਮਾਰੇ ਇਲਾਕੇ ਥਾਨੇਸਰ ਮੇਂ ਬੜੀ ਭਾਰੀ ਬਾਰਿਸ਼ ਹੁੰਦੀ ਹੈ। ਧਰ੍ਹੇ ਏਕ ਕੁਦਰਤ ਕੀ ਹੀ ਬਾਤ ਹੈ ਕਿ ਪਿਛਲੇ ਸਾਲ ਭੀ ਇਸ ਤਹਸੀਲ ਮੇਂ ਸਬ ਸੇ ਜ਼ਯਾਦਾ ਬਾਰਿਸ਼ ਹੁੰਦੀ ਥੀ। ਇਸ ਤਹਸੀਲ ਮੇਂ ਤਕਰੀਬਨ ਸਾਠ ਆਠ ਬਰਸਾਤੀ ਨਾਲੇ ਬਹੁਤੇ ਹੈਂ। ਜਿਨ ਮੇਂ ਸਰਸਵਤੀ, ਮਾਰਕੰਡਾ, ਕੰਦੀ ਨਾਲਾ ਵਗੈਰਹ ਹੈਂ ਜੋ ਨਾਹਨ ਕੇ ਪਹਾਡੀਂ ਸੇ ਨਿਕਲ ਕਰ੍ਹੇ ਹਮਾਰੇ ਇਲਾਕੀਂ ਮੇਂ ਬਹੁਤੇ ਹੈਂ। ਜਬ ਬਰਸਾਤ ਕੇ ਮੌਸਮ ਮੇਂ ਇਨ ਮੇਂ ਪਾਨੀ ਆਤਾ ਹੈ ਤੋ ਇਨਕਾ span ਬਹੁਤ ਵੱਡਾ ਜਾਤਾ ਹੈ ਐਰ ਸਾਰੇ ਇਲਾਕੇ ਮੇਂ ਮੀਲੀਂ ਤਕ ਪਾਨੀ ਹੀ ਪਾਨੀ ਹੋ ਜਾਤਾ ਹੈ ਜਿਸ ਸੇ ਫਸਲ, ਤਕਰੀਬਨ ਸਾਵਨੀ ਕੀ ਫਸਲ ਸਾਰੀ ਕੀ ਸਾਰੀ ਤਬਾਹ ਹੋ ਜਾਤੀ ਹੈ। ਅਗਰ ਗਵਰਨਮੈਂਟ ਕਾਫ਼ੀ ਰੁਪਯਾ ਖਰਚ ਕਰਕੇ ਨਾਹਨ ਕੇ ਪਹਾਡੀਂ ਪਰ ਧਾ ਊਪਰ ਜਹਾਂ ਵਹ ਮੁਨਾਸਿਬ ਸਮਝੇ ਕੋਈ ਬਾਂਧ ਵਗੈਰਹ ਲਗਾ ਦੇ ਜਿਸ ਸੇ ਧਰ੍ਹੇ ਪਾਨੀ store ਹੋ ਜਾਏ ਤੋ ਮੇਰਾ ਖ਼ਿਆਲ ਹੈ ਕਿ ਧਰ੍ਹੇ ਤਹਸੀਲ ਹੀ ਨਹੀਂ ਬਚ ਜਾਏਗੀ; ਬਲਕਿ ਅੰਮਬਾਲੇ ਕਾ ਸਾਰਾ ਜ਼ਿਲਾ ਐਰ ਤਹਸੀਲ ਥਾਨੇਸਰ ਕੋ ਅਚਛੀ ਟਰਹ ਸੈਰਾਬ ਕਿਆ ਜਾ ਸਕੇਗਾ। ਧਰ੍ਹੇ ਚੀਜ਼ ਪਹਲੇ ਭੀ ਕੰਦੀ ਬਾਰ ਕਹੀ ਗਈ ਹੈ ਲੇਕਿਨ ਇਸ ਪਰ ਕੋਈ ਅਮਲ ਨਹੀਂ ਹੁਆ। ਗੋ ਮੈਂ ਮਹਸੂਸ ਕਰਤਾ ਹੂੰ ਕਿ ਮੈਂ technical ਆਦਮੀ ਨਹੀਂ ਹੂੰ ਲੇਕਿਨ ਮੈਂ ਅਪਨੀ ਗਵਰਨਮੈਂਟ ਕੇ technical ਆਦਮੀਯੋਂ ਕਾ ਧਿਆਨ ਇਸ ਟਰਫ ਦਿਲਾਨਾ ਚਾਹਤਾ ਹੂੰ ਕਿ ਵਹ ਇਸ ਚੀਜ਼ ਕਾ survey ਕਰੇਂ, ਇਸੇ examine ਕਰੇਂ ਕਿ ਕਿਸ ਟਰੀਕੇ ਸੇ ਇਸ ਇਲਾਕੇ ਕੋ ਹਰ ਸਾਲ ਕੀ ਤਬਾਹੀ ਸੇ ਬਚਾਯਾ ਜਾ ਸਕਤਾ ਹੈ। ਕੁਝ ਕੁਦਰਤ ਕੀ ਬਾਤ ਹੈ ਕਿ ਬਾਰਿਸ਼ ਅਬ ਜ਼ਯਾਦਾ ਹੋਨੇ ਲਗ ਪਡੀ ਹੈ। ਕਰੋਡੀਂ ਰੁਪਯਾ ਸਰਕਾਰ ਨੇ ਤਕਾਵੀਯੋਂ ਐਰ ਟਰਹ ੨ ਕੀ remissions ਕਾ ਦਿਆ ਹੈ। ਮੈਂ ਸਮਝਤਾ ਹੂੰ ਕਿ ਇਸ ਇਲਾਕੇ ਕੀ ਜੋ ਦਿਕਕਤ ਹੈ ਉਸ ਪਰ ਭੀ ਜ਼ਰੂਰ ਧਿਆਨ ਦਿਆ ਜਾਏਗਾ ਤਾਕਿ ਵਹ ਖ਼ਫਾ ਹੋ ਸਕੇ। ਮੈਂ ਜ਼ੋਰ ਕੇ ਸਾਥ ਧਰ੍ਹੇ ਸਿਫਾਰਿਸ਼ ਕਰਤਾ ਹੂੰ ਕਿ ਇਨ ਆਠ ਦਸ ਨਾਲੀਂ ਕਾ ਜਿਨ ਕਾ ਮੈਂ ਜ਼ਿਕਰ ਕਿਆ ਹੈ ਪੂਰੀ ਟਰਹ ਸੇ survey ਕਰਾਯਾ ਜਾਏ ਐਰ ਉਨ ਇਲਾਕੀਂ ਕੋ ਉਸ ਨੁਕਸਾਨ ਸੇ ਜੋ ਫਸਲੀਂ ਐਰ ਜਾਨੋਮਾਲ ਕਾ ਹੋਤਾ ਹੈ ਉਸ ਸੇ ਬਚਾਯਾ ਜਾਏ। ਇਨ ਸ਼ਬਦੀਂ ਕੇ ਸਾਥ ਮੈਂ ਅਪਨੀ ਗਵਰਨਮੈਂਟ ਕਾ ਧਿਆਨ ਇਸ ਤਹਸੀਲ ਕੀ ਟਰਫ ਦਿਲਾਤਾ ਹੂੰ।

ਅਧਯਕਸ਼ ਮਹੋਦਯ : ਰੂਲਜ਼ ਮੇਂ ਧਰ੍ਹੇ ਖਾਸ provision ਹੈ ਕਿ Appropriation Bill ਪਰ ਬਹਸ ਕਰਤੇ ਵਕਤ, ਮਾਨਨੀਯ ਮੈਂਬਰ ਸਾਹਿਬਾਨ ਅਪਨੇ ਆਪ ਕੋ ਸਿਫ਼ ਉਨ items ਤਕ ਮਹਦੂਦ ਕਰੇਂਗੇ ਜੋ ਕਿ demands ਮੇਂ ਸ਼ਾਮਿਲ ਹੈਂ। ਇਸ ਕੇ ਅਲਾਵਾ ਜੋ arguments Supplementary Estimates ਕੀ ਬਹਸ ਕੇ ਦੌਰਾਨ ਦਿਏ ਗਏ ਹੈਂ ਉਨ ਕੋ ਦੋਹਰਾਨੇ ਕੀ ਇਜਾਜ਼ਤ ਨਹੀਂ ਦੀ ਜਾ ਸਕੇਗੀ। ਚੇਅਰ ਇਸ ਬਾਤ ਕੀ ਇਜਾਜ਼ਤ ਨਹੀਂ ਦੇਗੀ ਕਿ irrelevant points ਪਰ ਬਹਸ ਕੀ ਜਾਏ। ਇਸ ਲਿਯੇ ਮੈਂਬਰ ਸਾਹਿਬਾਨ relevant ਰਹਨੇ ਕੀ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਕਰੇਂ।

[Rules provide that while discussing the Appropriation Bill, the hon. Members shall confine themselves to those items only which have been included in the Demands. Besides this, repetition of arguments which have already been advanced during the discussion of the Supplementary Estimates, will not be allowed. The Chair will not permit irrelevant points to be discussed. The hon. Members may, therefore, try to be relevant.]

ਸਰਦਾਰ ਸਰੂਪ ਸਿੰਘ (ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ ਸ਼ਹਿਰ ਪੂਰਬ) : ਸਪੀਕਰ ਸਾਹਿਬ, drains ਦੇ ਮਸਲੇ ਤੇ ਗੋਰਮੇਂਟ ਦੀ ਜਿਹੜੀ ਕਾਰਗੁਜ਼ਾਰੀ ਹੈ ਮੈਂ ਸਮਝਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਇਸ ਤੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਕੋਈ ਮੁਬਾਰਕਬਾਦ ਨਹੀਂ ਦਿੱਤੀ ਜਾ ਸਕਦੀ ਬਲਕਿ ਬਹੁਤ ਸਾਰੀ ਨੁਕਤਾ ਚੀਨੀ ਹੋ ਸਕਦੀ ਹੈ।

ਪਹਿਲੀ ਗੱਲ ਤਾਂ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਗੋਰਮੇਂਟ ਦੀ ਪਿਛਲੀ ਕਾਰਗੁਜ਼ਾਰੀ ਤੋਂ ਇਹ ਮਲੂਮ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਇਹ ਚਾਹੁੰਦੀ ਹੈ ਕਿ ਇਸ ਬਾਰੇ ਨੋਸ policy ਇਖਤਿਆਰ ਨਾ ਕੀਤੀ ਜਾਵੇ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਤਾਂ ਇਹੀ ਗੱਲ ਹੈ ਕਿ, 'penny wise pound foolish' ਵਕਤ ਸਿਰ ਕੋਈ ਰੁਪਿਆ ਖਰਚ ਕਰਦੇ ਹੀ ਨਹੀਂ। ਲੱਖਾਂ ਕਰੋੜਾਂ ਰੁਪਿਆ ਗੋਰਮੇਂਟ ਇਥੋਂ ਮੰਨਜ਼ੂਰ ਕਰਵਾਉਂਦੀ ਹੈ, ਸਾਲਹਾ ਸਾਲ ਇਹੀ ਸਿਲਸਿਲਾ ਚਲਦਾ ਹੈ ਪਰ ਤਰੀਕੇ ਨਾਲ ਕੋਈ ਖਰਚ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ। ਕਈ divisions ਬਣਾਏ ਗਏ ਪਰ ਛੇ ਮਹੀਨਿਆਂ ਬਾਦ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਫੇਰ ਖਤਮ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ। ਹੁਣ ਫਿਰ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਨਵਾਂ circle ਬਣਾਉਣਾ ਹੈ। ਪਤਾ ਨਹੀਂ ਕਿ ਉਹ ਕਿੰਨੀ ਦੇਰ ਚਲੇਗਾ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਇਹੀ policy ਮਲੂਮ ਹੁੰਦੀ ਹੈ ਕਿ ਵੱਡੀ ਤੋਂ ਵੱਡੀ saving ਵਖਾਈ ਜਾਵੇ। Finance Department ਜਿਹੜਾ ਰੁਪਿਆ allocate ਕਰਦਾ ਹੈ ਉਹ ਤਾਂ ਵਰਤਿਆ ਨਹੀਂ ਜਾਂਦਾ ਪਰ ਅੱਗੇ ਲਈ ਹੋਰ ਰੁਪਏ ਦੀ ਮੰਗ ਕੀਤੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਹੁਣ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ ਕਿ Flood Control Board ਜਿਹੜਾ ਬੈਠਾ ਹੈ ਉਸ ਨੇ ਕਈ ਸਕੀਮਾਂ draft ਕਰ ਦਿੱਤੀਆਂ ਹਨ ਤੇ ਕਈ ਹੋਰਨਾਂ ਨੂੰ ਸਾਹਮਣੇ ਲਿਆਕੇ ਕੰਮ ਕਰਨ ਦਾ ਤਹੱਈਆ ਕੀਤਾ ਹੈ। ਇਸ ਤੋਂ ਇਹ ਮਲੂਮ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਸਾਰਿਆਂ ਤੋਂ ਵੱਡੀ effort ਤਹੱਈਆ ਕਰਨ ਤੀਕਰ ਹੀ ਰਹਿੰਦੀ ਹੈ। F. D. ਹਰ ਸਾਲ ਜਿਹੜਾ ਰੁਪਿਆ ਮੰਗਦੀ ਹੈ ਉਸ ਨਾਲ ਉਸ ਦੇ ਖਰਚ ਦੀ justification ਦਿੰਦੀ ਹੈ ਪਰ ਹਰ ਸਾਲ ਇਸ ਨੂੰ ਵਾਪਸ ਕਰਾ ਦਿੱਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਹਾਲਤ ਵਿਚ F. D. ਨੂੰ ਕਿਵੇਂ blame ਕੀਤਾ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ? ਮੈਂ ਸਮਝਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਜਾਂ ਤੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਕੋਲ ਕੰਮ ਜ਼ਿਆਦਾ ਹੈ ਜਾਂ ਉਹ ਕੰਮ ਕਰਨ ਵਿਚ ਨਾ ਅਹਿਲ ਹਨ। ਇਹ ਤਾਂ ਤੁਸੀਂ ਆਪ ਹੀ ਸੋਚ ਲਉ ਕਿ ਤੁਹਾਨੂੰ ਕਿਹੜਾ ਨਾਂ ਪਏਂਦਾ ਹੈ। ਮੈਂ ਇੰਨਾਂ ਜ਼ਰੂਰ ਕਹਿਣਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਜਿਤਨੀ ਦੇਰ ਤੁਸੀਂ manpower provide ਨਹੀਂ ਕਰਦੇ ਉਤਨੀ ਦੇਰ ਕੰਮ ਸਿਰੇ ਨਹੀਂ ਚੜ੍ਹ ਸਕਦਾ। ਜੇ ਤੁਹਾਡੇ ਕੋਲ staff ਨਹੀਂ ਤਾਂ ਹੋਰ ਲਓ, ਪਰ ਇਸ ਕੰਮ ਦੀ ਪੂਰੀ ਅਹਿਮੀਅਤ ਸਮਝੋ ਅਤੇ ਇਸ ਨੂੰ ਚੰਗੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਸਿਰੇ ਚੜ੍ਹਾਉ।

ਮੈਨੂੰ ਪਤਾ ਹੈ ਕਿ ਜਿਹੜੀਆਂ drains ਦੀਆਂ ਸਕੀਮਾਂ ਬੱਲਿਓਂ ਬਣ ਕੇ ਆਉਂਦੀਆਂ ਹਨ ਉਹ ਇਥੇ ਪਈਆਂ ਰਹਿੰਦੀਆਂ ਹਨ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ disposal ਕੀ ਹੈ? ਦੋ ਚਾਰ ਇਤਰਾਜ਼ ਕਰ ਕੇ ਵਾਪਸ ਭੇਜ ਦਿੱਤੀਆਂ ਜਾਂਦੀਆਂ ਹਨ। ਜੇ ਸਕੀਮ ਛੋਟੀ ਹੋਵੇ ਤਾਂ ਕਿਹਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਕਿ ਇਹ ਛੋਟੀ ਹੈ, ਵੱਡੀ ਹੋਣੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ। ਤੇ ਜੇ ਵੱਡੀ ਹੋਵੇ ਤਾਂ ਕਿਹਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਕਿ ਇਸ ਨੂੰ ਛੋਟੀ ਕਰੋ। ਜੇ disposal ਦਾ ਤਰੀਕਾ ਇਹ ਰਿਹਾ ਤਾਂ ਇਹ ਕੰਮ ਕਦੀ ਵੀ ਪੂਰਾ ਨਹੀਂ ਹੋ ਸਕਦਾ। ਜਦੋਂ ਤੱਕ ਕੋਈ scheme finally sanction ਨਾ ਕਰੇ, ਪੂਰਾ staff ਮੁਹੱਈਆ ਨਾ ਕਰੇ ਤੇ saving ਹੀ saving ਵਖਾਉਂਦੇ ਜਾਓ ਤਾਂ clearly ਸਾਬਤ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਤੁਹਾਡੀ ਪਾਲੀਸੀ shuttle cock policy ਹੈ। ਜੇ ਕਾਕ ਇਧਰ ਆਵੇ ਤਾਂ ਬੱਲਾ ਮਾਰ ਕੇ ਦੂਜੇ ਪਾਸੇ ਭੇਜ ਦਿੱਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਉਧਰ ਜਾਵੇ ਤਾਂ ਦੂਜੇ ਪਾਸੇ ਵਾਪਸ ਭੇਜ ਦਿੱਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ।

ਸਪੀਕਰ ਸਾਹਿਬ, ਇਹ ਵੇਖ ਕੇ ਮੇਰੀ ਹੈਰਾਨੀ ਦੀ ਕੋਈ ਹੱਦ ਨਹੀਂ ਰਹੀ ਕਿ ਜਿਹੜੀ ਸਕੀਮ State Flood Control Board ਨੇ sanction ਕੀਤੀ ਹੈ ਉਸ ਵਿਚ ਗੁਰਦਾਸ ਪੁਰ ਅਤੇ ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ ਜ਼ਿਲਿਆਂ ਲਈ ਕੁਝ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ ਗਿਆ। ਮੈਂ ਸਮਝਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਇਹ ਇਨ੍ਹਾਂ ਜ਼ਿਲਿਆਂ ਦੀ ਬਦਕਿਸਮਤੀ ਹੈ। ਬਾਵਜੂਦ ਲੱਖਾਂ ਰੁਪਏ ਦਾ ਨੁਕਸਾਨ ਹੋਣ ਦੇ ਅਤੇ ਗੈਰਮੈਂਟ ਤੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਇੰਨਾਂ ਜ਼ਿਆਦਾ ਭਾਰ ਪੈਣ ਦੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਜ਼ਿਲਿਆਂ ਲਈ ਕੁਝ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ ਜਾ ਰਿਹਾ, ਕੇਵਲ ਕਸੂਰ ਨਾਲੇ ਦਾ ਇਸ ਵਿਚ ਜ਼ਿਕਰ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ। ਇਸ ਦਾ ਇਹ ਵੀ ਨਹੀਂ ਪਤਾ ਕਿ ਇਹ ਸਕੀਮ ਕਦੋਂ ਤੱਕ ਬਣ ਕੇ ਆਏਗੀ। ਹਾਲਾਂ ਤਾਂ ਇਹ ਕਿਹਾ ਗਿਆ ਹੈ ਕਿ Government of India ਦੇ ਪਾਸ ਗਈ ਹੈ ਅਤੇ Government of India ਇਸ ਨੂੰ ਹਾਲਾਂ consider ਕਰੇਗੀ। ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਇਸ ਦੇ ਸਿਰੇ ਚੜ੍ਹਣ ਤੇ ਪਤਾ ਨਹੀਂ ਕਿੰਨਾਂ ਕੁ ਸਮਾਂ ਲੱਗੇਗਾ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਕਾਰਨਾਂ ਕਰਕੇ ਨੁਕਸਾਨ ਹੋਇਆ ਹੈ ਹੁਣ ਫਿਰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਕਰਕੇ ਨੁਕਸਾਨ ਹੋ ਜਾਏ ਤਾਂ ਇਸ ਗੱਲ ਦਾ ਕੋਈ ਜਵਾਬ ਨਹੀਂ ਹੋ ਸਕਦਾ।

ਇਕ ਲੱਖ ਰੁਪਏ ਦੀ ਇਕ ਮੱਦ flood warning ਦੇ ਸਬੰਧ ਵਿਚ ਰੱਖੀ ਗਈ ਹੈ ਉਸ ਨਾਲ wireless sets ਦੇ ਜ਼ਰੀਏ ਮਾਧੋ ਪੁਰ ਤੋਂ ਦੱਸਿਆ ਜਾਏਗਾ ਕਿ ਇਸ ਵੇਲੇ ਦਰਿਆ ਰਾਵੀ ਦਾ discharge ਕਿੰਨਾਂ ਕੁ ਹੈ ਤਾਂ ਜੋ ਉਹ ਪਾਣੀ ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ ਪਹੁੰਚਣ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਇਥੇ ਖਬਰ ਦਿੱਤੀ ਜਾ ਸਕੇ ਅਤੇ ਲੋਕ ਇਸ ਖਬਰ ਦੇ ਮਿਲਣ ਤੇ ਆਪਣੇ ਬਚਾ ਦਾ ਇੰਤਜ਼ਾਮ ਕਰ ਲੈਣ। ਮੈਂ ਸਮਝਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਇਹ flood warning ਦਾ ਕੇਵਲ ਮਾਧੋ ਪੁਰ ਤੋਂ ਦੇਣਾ ਹੀ ਕਾਫੀ ਨਹੀਂ ਹੈ ਕਿਉਂ ਜੋ ਮਾਧੋਪੁਰ ਤੋਂ ਚੱਲ ਕੇ ਦਰਿਆ ਰਾਵੀ ਵਿਚ ਕਾਫੀ ਨਾਲੇ ਮਿਲ ਜਾਂਦੇ ਹਨ ਅਤੇ ਬਰਸਾਤ ਦੇ ਦਿਨਾਂ ਵਿਚ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ discharge ਕਾਫੀ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਲਈ ਦਰਿਆ ਰਾਵੀ ਦਾ ਜਿੰਨਾਂ discharge ਮਾਧੋਪੁਰ ਤੇ ਹੋਏਗਾ ਇਹ ਜ਼ਰੂਰੀ ਨਹੀਂ ਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਹੀ discharge ਉਸ ਦਾ ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ ਹੋਵੇ। ਇਸ ਦੇ ਉਲਟ ਇਹ ਹੋ ਸਕਦਾ ਹੈ ਕਿ ਜੇ ਕਰ ਰਾਵੀ ਦਾ discharge ਮਾਧੋਪੁਰ headworks ਤੇ ਇਕ ਲੱਖ cusecs ਹੈ, ਉਸ ਦੇ ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ ਪਹੁੰਚਣ ਤੇ ਉਸ ਦਾ discharge 6 ਲੱਖ cusecs ਹੋ ਸਕਦਾ ਹੈ ਕਿਉਂ ਜੋ ਉਸ ਵਿਚ ਕਈ ਨਾਲੇ ਇਸ ਦੇਰਾਨ ਮਿਲ ਜਾਂਦੇ ਹਨ। ਇਸ ਲਈ ਇਕ Radio Set Madhopur ਲਗਾ ਦੇਣ ਨਾਲ ਜਾਂ ਇਕ ਅਜਨਾਲੇ ਲਗਾ ਦੇਣ ਨਾਲ floods ਦੀ warning ਸਹੀ ਨਹੀਂ ਦਿੱਤੀ ਜਾ ਸਕਣ ਲੱਗੀ। ਇਸ ਤਰੀਕੇ ਨਾਲ ਆਪ ਨੂੰ ਪਤਾ ਹੀ ਨਹੀਂ ਹੋਵੇਗਾ ਕਿ ਅਗਲੇ 24 ਘੰਟਿਆਂ ਵਿਚ ਰਾਵੀ ਦਾ ਕੀ discharge ਹੋਏਗਾ। ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਤੁਸੀਂ by surprise ਲਏ ਜਾਵੇਗੇ ਜਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਕਿ ਪਹਿਲਾਂ ਹੁੰਦਾ ਰਿਹਾ ਹੈ।

ਫੇਰ ਪਾਕਿਸਤਾਨ ਦੀ ਤਰਫੋਂ ਵੀ ਇਹ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਰਹਿੰਦੀ ਹੈ ਕਿ ਦਰਿਆ ਰਾਵੀ ਨੂੰ ਇਸ ਪਾਸੇ ਵੱਲ ਸੱਟਿਆ ਜਾਏ ਅਤੇ ਉਸ ਦੇ ਜਵਾਬ ਵਿਚ ਇਧਰੋਂ ਵੀ ਇਹ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਕੀਤੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ ਕਿ ਰਾਵੀ ਨੂੰ ਉਸ ਪਾਸੇ ਵੱਲ ਸੱਟਿਆ ਜਾਏ। ਇਹ ਇਕ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੀ race ਜਹੀ ਲਗੀ ਹੋਈ ਹੈ। ਇਹ ਚੀਜ਼ ਹੋਰ ਵੀ ਕਈ ਮੁਸ਼ਕਲਾਂ ਪੈਦਾ ਕਰ ਰਹੀ ਹੈ।

ਫੇਰ ਜਿਹੜੇ spurs ਜਾਂ ਬੰਧ ਟੁੱਟ ਭੱਜ ਗਏ ਹੋਣੇ ਹਨ ਜਾਂ damage ਹੋ ਚੁੱਕੇ ਹੋਣੇ ਹਨ ਉਹ ਵੀ ਇਕ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੇ floods ਦੀ warning ਦਿੰਦੇ ਹਨ। ਨੰਗਲ ਦਾ ਸਪੱਰ 1954 ਵਿਚ damage ਹੋਇਆ ਸੀ। 1955 ਵੀ ਲੱਖ ਗਿਆ ਹੈ ਪਰ ਉਸ ਦੀ ਹਾਲਾਂ ਤੱਕ ਮੁੰਦਮਤ ਨਹੀਂ ਕੀਤੀ ਗਈ, ਜਿਸ ਕਰਕੇ ਇਸ ਵਾਰ ਉਸ ਸਾਰੇ ਇਲਾਕੇ ਵਿਚ

[ਸਰਦਾਰ ਸਰੂਪ ਸਿੰਘ]

ਪਾਣੀ ਫਿਰ ਗਿਆ ਹੈ। ਇਸ ਤੋਂ ਸਾਫ਼ ਜ਼ਾਹਰ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਸਾਡੀ ਗੌਰਮੈਂਟ ਕਿੰਨੀ ਅਨਗਹਿਲੀ ਨਾਲ ਕੰਮ ਕਰਦੀ ਹੈ। ਇਸ ਵਿਚ ਕਿੰਨੀ ਗਫ਼ਲਤ ਕੀਤੀ ਗਈ ਹੈ ਕਿ ਇਕ spur ਜਿਹੜਾ ਕਿ 1954 ਵਿਚ damage ਹੋਇਆ ਸੀ ਉਸ ਦੀ ਹਾਲਾਤ ਤਕ ਮੁਰੰਮਤ ਨਹੀਂ ਕੀਤੀ ਗਈ। ਆਖਰਕਾਰ ਇਸ ਵਿਚ ਕਿਸੇ ਨਾ ਕਿਸੇ ਦੀ ਚਿੰਮੇਵਾਰੀ ਹੈ। ਇਸ ਕਰਕੇ ਮੈਂ ਸਮਝਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਉਹ ਟੁੱਟੇ ਭੱਜੇ ਬੰਧ ਇਕ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੀ floods ਦੀ warning ਦਿੰਦੇ ਹਨ। ਹਰ ਸਾਲ ਪਾਣੀ ਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਕੋਈ ਕੁਝ ਨਹੀਂ ਕਰਦਾ। ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਭਿੰਡੀ ਸਈਦਾ ਦਾ spur ਵੀ ਟੁੱਟ ਗਿਆ ਹੋਇਆ ਹੈ ਪਰ ਉਸ ਦੀ ਮੁਰੰਮਤ ਨਹੀਂ ਕੀਤੀ ਗਈ। ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਕੇਵਲ radio sets ਦੇ ਲਗਾ ਦੇਣ ਨਾਲ ਅਤੇ flood warning ਦੇਣ ਨਾਲ floods ਤੋਂ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਨਹੀਂ ਬਚਾਇਆ ਜਾ ਸਕਦਾ। ਇਹ ਟੁੱਟੇ ਭੱਜੇ spur ਆਪ ਹੀ floods ਦੀ warning ਦੇਂਦੇ ਹਨ। ਜੇਕਰ ਭਿੰਡੀ ਸਈਦਾ ਦੇ spurs ਨੂੰ repair ਨਾ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਤਾਂ ਉਸ ਸਾਰੇ ਇਲਾਕੇ ਵਿਚ ਦਰਿਆ ਦਾ ਪਾਣੀ ਦਾਖਲ ਹੋ ਜਾਵੇਗਾ। ਇਸ ਲਈ ਇਨ੍ਹਾਂ ਸਾਰੀਆਂ ਚੀਜ਼ਾਂ ਨੂੰ ਵੇਖਣ ਦੀ ਚਿੰਮੇਵਾਰੀ ਕਿਸੇ ਇਕ ਵਜ਼ੀਰ ਸਾਹਿਬ ਤੇ ਹੋਣੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ ਜਿਹੜੇ ਕਿ ਇਸ ਚੀਜ਼ ਨੂੰ study ਕਰਨ ਅਤੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ control ਕਰਨ ਦੇ ਤਰੀਕੇ ਵੇਖਣ। ਜੇਕਰ ਇਹ ਨਾ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਅਤੇ ਇਸ ਵਿਚ ਫੇਰ ਅਨਗਹਿਲੀ ਕੀਤੀ ਗਈ ਤਾਂ ਅਗਲੇ ਸਾਲ ਫੇਰ ਕਈ ਪਿੰਡ ਰੁੜ੍ਹ ਜਾਣਗੇ ਅਤੇ ਮੁੜ ਕੇ ਸਰਕਾਰ ਨੂੰ ਗਰਾਂਟਾਂ ਅਤੇ ਤਕਾਵੀਆਂ ਦੇਣੀਆਂ ਪੈਣਗੀਆਂ। ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੇ ਖਰਚ ਕਰਨ ਨਾਲੋਂ ਸਰਕਾਰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਬੰਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਰਿਪੇਅਰ ਕਰਾਏ ਜਿਹੜੇ ਕਿ floods ਦੀ clear warning ਦੇਂਦੇ ਹਨ। ਜੇਕਰ ਸਰਕਾਰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ repairs ਕਰਾ ਦੇਵੇ ਤਾਂ ਇਸ ਦੀ administration congratulations ਦੀ ਮੁਸਤਹਿਕ ਹੋ ਸਕਦੀ ਹੈ। ਜਦੋਂ ਤੱਕ administration tone up ਨਹੀਂ ਹੁੰਦੀ ਤਦ ਤਕ ਇਹ ਸਾਰੀਆਂ ਚੀਜ਼ਾਂ ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਹੁੰਦੀਆਂ ਰਹਿਣਗੀਆਂ ਅਤੇ ਹਰ ਸਾਲ ਨੁਕਸਾਨ ਹੁੰਦਾ ਰਹੇਗਾ। ਮੈਂ ਸਮਝਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਜੇਕਰ immediately ਇਹ ਸਾਰੀਆਂ ਚੀਜ਼ਾਂ ਠੀਕ ਕੀਤੀਆਂ ਜਾਣ ਤਾਂ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਬਹੁਤ ਸਾਰੀਆਂ ਤਕਲੀਫ਼ਾਂ ਦੂਰ ਹੋ ਸਕਦੀਆਂ ਹਨ।

ਸ਼੍ਰੀ ਗੋਰਖ ਨਾਥ (ਨਰੋਟ ਜੈਮਲ ਸਿੰਘ) : ਪ੍ਰਧਾਨ ਜੀ, ਜਿਹੜੀਆਂ ਚੀਜ਼ਾਂ ਇਸ ਸਬੰਧ ਵਿਚ ਇਥੇ ਕਹੀਆਂ ਗਈਆਂ ਹਨ ਮੈਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਦਹੁਗਉਣਾ ਨਹੀਂ ਚਾਹੁੰਦਾ ਅਤੇ ਕੁਝ suggestions ਦੇਣਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹਾਂ। ਜਿਹੜੀਆਂ ਰਕਮਾਂ ਇਸ ਵੇਲੇ ਮੰਗੀਆਂ ਜਾ ਰਹੀਆਂ ਹਨ ਉਹ ਠੀਕ ਹਨ ਅਤੇ ਜਿਹੜੇ ਹਾਲਾਤ ਇਸ ਵੇਲੇ ਬਣਾਲਾ ਅਤੇ ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ ਦੇ low lying areas ਦੇ ਅੰਦਰ ਹਨ ਉਹ ਵੀ ਇਸ ਗੱਲ ਦਾ ਤਕਾਫ਼ਾ ਕਰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਕੁਝ effective measures ਲਏ ਜਾਣ ਅਤੇ ਇਹ ਸਾਰੇ ਕੰਮ ਗੌਰਮੈਂਟ ਵੱਲੋਂ ਨਵੀਂ taxation ਲਗਾਏ ਬਿਨਾਂ ਕੀਤੇ ਜਾਣ। ਲੇਕਿਨ ਇਹੋ ਜਹੀਆਂ ਚੀਜ਼ਾਂ ਵੀ ਦੇਖੀਆਂ ਜਾ ਸਕਦੀਆਂ ਹਨ ਜਿਹੜੀਆਂ ਕਿ unnecessary ਹਨ ਅਤੇ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਹੋਣ ਨਾਲ ਫਾਇਦਾ ਹੋਣ ਦੀ ਬਜਾਏ ਨੁਕਸਾਨ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਲਈ ਮੈਂ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਬਜਾਏ ਕੋਈ ਬਿਹਤਰ ਚੀਜ਼ ਕੀਤੀਆਂ ਜਾਣ। ਮੈਂ ਸਮਝਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਬਟਾਲੇ ਦੀ ਜਿਹੜੀ problem ਹੈ ਉਹ ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ ਦੀ problem ਵੀ ਨਹੀਂ ਹੈ ਅਤੇ ਇਹ ਜਿਹੜੀਆਂ ਸਕੀਮਾਂ ਬਣ ਰਹੀਆਂ ਹਨ ਇਹ ਜਲਦੀ ਨਾਲ ਨਹੀਂ ਕੀਤੀਆਂ ਜਾਣਗੀਆਂ। ਮੈਂ ਸਮਝਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਇਹ

ਪਹਿਲਾਂ Planning Commission ਦੇ ਪਾਸ ਜਾਣਗੀਆਂ ਅਤੇ ਉਸ ਦੀ ਮੰਨਜ਼ੂਰੀ ਲੈਣੀ ਪਵੇਗੀ। ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਉਮੀਦ ਨਹੀਂ ਕੀਤੀ ਜਾ ਸਕਦੀ ਕਿ ਉਹ ਜਲਦੀ ਹੋ ਜਾਵੇਗੀ। ਇਸ ਲਈ ਮੈਂ ਕਹਿੰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਜਿੰਨੀਆਂ ਵੀ ਜ਼ਿਆਦਾ ਤੋਂ ਜ਼ਿਆਦਾ ਛੋਟੀਆਂ ਛੋਟੀਆਂ ਸਕੀਮਾਂ ਲਈਆਂ ਜਾ ਸਕਦੀਆਂ ਹੋਣ ਅਤੇ ਜਿਹੜੀਆਂ ਸਾਡੀ ਆਪਣੀ ਸਰਕਾਰ ਦੇ ਇਖਤਿਆਰ ਵਿਚ ਹੋਣ, ਉਹ ਵੱਧ ਤੋਂ ਵੱਧ ਚੱਥ ਵਿਚ ਲਈਆਂ ਜਾਣ ਅਤੇ ਛੋਟੀ ਨਾਲ ਚਾਲੂ ਕਰ ਦਿੱਤੀਆਂ ਜਾਣ। ਇਹ ਬਹੁਤ ਚੰਗੀ ਗੱਲ ਹੋਵੇਗੀ। ਮੈਂ ਇਹ ਪਹਿਲਾਂ ਵੀ ਕਿਹਾ ਸੀ ਕਿ ਧੁੱਸੀ ਬੰਨ ਨਾ ਬਣਾਇਆ ਜਾਏ ਪਰ ਗੌਰਮੈਂਟ ਨੇ ਇਸ ਗੱਲ ਵੱਲ ਧਿਆਨ ਵੀ ਨਹੀਂ ਦਿੱਤਾ ਸੀ। ਮੈਂ ਹੁਣ ਵੀ ਕਹਿੰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਉਸ ਦੇ maintain ਕਰਨ ਤੇ ਹੋਰ ਖਰਚ ਕਰਨਾ mere waste ਹੈ ਅਤੇ ਇਸ ਨਾਲ ਬਿਲਕੁਲ ਕੋਈ ਫਾਇਦਾ ਨਹੀਂ ਹੋ ਰਿਹਾ। ਮੈਂ ਇਹ ਪਹਿਲਾਂ ਵੀ ਕਿਹਾ ਹੈ ਕਿ ਇਸ ਕੰਮ ਲਈ ਇਕ Flood Control Board ਹੋਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ। ਜੇ ਕਰ ਇਹ ਬੰਨ੍ਹ ਨਾ ਹੋਏ ਤਾਂ ਪਾਣੀ ਦਾ level ਇੰਨਾਂ rise ਨਹੀਂ ਕਰੇਗਾ ਅਤੇ ਇੰਨਾਂ ਨੁਕਸਾਨ ਨਹੀਂ ਕਰੇਗਾ ਅਤੇ ਉਹ spread over ਹੋ ਜਾਵੇਗਾ। Floods ਦੇ ਪਾਣੀ ਨਾਲ ਜਿੰਨਾਂ ਨੁਕਸਾਨ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਮੈਂ ਸਮਝਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਉਸ ਨਾਲੋਂ ਵੱਧ ਪਾਣੀ ਨਾਲ ਆਈ ਸਿੱਟੀ ਨਾਲ ਫਾਇਦਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਜਿਹੜੀ ਕਿ ਖਾਦ ਦਾ ਕੰਮ ਦੇਂਦੀ ਹੈ। ਹੁਣ ਜਦੋਂ flood ਆਉਂਦੇ ਹਨ ਤਾਂ ਧੁੱਸੀ ਬੰਨ੍ਹ ਉਸ ਮਿੱਟੀ ਲਿਆਉਣ ਵਿਚ ਰੁਕਾਵਟ ਪੈਦਾ ਕਰਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਲਈ ਮੈਂ ਸਰਕਾਰ ਨੂੰ ਇਹ suggestion ਦੇਂਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਇਸ ਕੰਮ ਦੀ ਜਾਂਚ ਪੜਤਾਲ ਕਰਨ ਲਈ ਕੋਈ Agricultural Engineer depute ਕਰੋ ਜਿਹੜਾ ਇਸ ਗੱਲ ਦਾ ਅੰਦਾਜ਼ਾ ਲਗਾਏ ਕਿ ਜਿਹੜੀ ਮਿੱਟੀ ਦਰਿਆ ਦਾ ਪਾਣੀ ਸੁਟਦਾ ਹੈ ਉਸ ਨਾਲ ਕਿੰਨਾ ਕੁ ਫਾਇਦਾ ਹੋ ਸਕਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਉਸ ਨਾਲ ਕਿੰਨਾ ਕੁ ਨੁਕਸਾਨ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਮੇਰਾ ਖਿਆਲ ਹੈ ਕਿ ਇਹ ਮਿੱਟੀ ਬੜੀ effective ਹੁੰਦੀ ਹੈ। ਜੇਕਰ ਇਸ ਮਿੱਟੀ ਦਾ ਪੂਰਾ ੨ ਫਾਇਦਾ ਉਠਾਇਆ ਜਾਏ ਤਾਂ ਸਾਡੀ ਸਰਕਾਰ ਨੂੰ ਸਿੰਧਰੀ ਫੈਕਟਰੀ ਤੇ ਇੰਨਾ ਜ਼ਿਆਦਾ ਰੁਪਿਆ ਨਹੀਂ ਖਰਚ ਕਰਨਾ ਪਵੇਗਾ। ਫੇਰ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਪਾਕਿਸਤਾਨ ਵੱਲ ਜਿਹੜਾ ਇਲਾਕਾ ਧੁੱਸੀ ਬੰਨ ਦੇ ਬਣੇ ਰਹਿਣ ਨਾਲ ਚਲਾ ਜਾ ਰਿਹਾ ਹੈ ਉਹ ਵੀ ਬਚ ਜਾਵੇਗਾ। ਇਸ ਲਈ ਮੈਂ ਫੇਰ ਕਹਿੰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਸਾਡੀ ਗੌਰਮੈਂਟ ਨੂੰ ਵੱਡੀਆਂ ਸਕੀਮਾਂ ਦੀ ਬਜਾਏ ਛੋਟੀਆਂ ਛੋਟੀਆਂ ਸਕੀਮਾਂ ਬਣਾਉਣੀਆਂ ਚਾਹੀਦੀਆਂ ਹਨ ਤਾਂ ਜੋ ਇਨ੍ਹਾਂ floods ਨੂੰ ਰੋਕਣ ਲਈ ਜ਼ਿਆਦਾ ਸਮਾਂ ਨਾ ਲੱਗੇ ਕਿਉਂ ਜੋ ਲੋਕ ਹੁਣ ਜ਼ਿਆਦਾ ਇੰਤਜ਼ਾਰ ਨਹੀਂ ਕਰਨ ਲੱਗੇ। ਉਹ ਇਹ ਗੱਲ ਨਹੀਂ ਬਰਦਾਸ਼ਤ ਕਰ ਸਕਦੇ ਕਿ floods ਨਾਲ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀਆਂ ਫਸਲਾਂ ਹਰ ਸਾਲ ਡਬਾਹ ਹੋ ਜਾਣ। ਪਿਛਲੇ ਸਾਲ ਵੀ ਮੈਂ ਇਹ ਗੱਲ ਕਹੀ ਸੀ ਪਰ ਇਸ ਪਾਸੇ ਧਿਆਨ ਨਹੀਂ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ।

ਦੂਸਰੀ suggestion ਮੇਰੀ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਜੇ ਦਰਿਆ ਵਿਚ flood ਆਉਂਦਾ ਹੈ ਉਸ ਤੋਂ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਬਚਾਉਣ ਲਈ ਕੀ ਤਰੀਕੇ ਇਸਤੇਮਾਲ ਵਿਚ ਲਿਆਂਦੇ ਜਾਣ। ਪਹਾੜੀ area ਤਾਂ ਨਹੀਂ ਹੈ, ਮੈਦਾਨੀ ਇਲਾਕਾ ਹੈ। ਜੇ ਕਰ ਜ਼ਰਾ ਅਕਲ ਤੋਂ ਕੰਮ ਲਿਆ ਜਾਵੇ, ਜ਼ਰਾ ਅਫਸਰ ਮੁਹੱਰਕ ਹੋਣ ਅਤੇ ਜ਼ਰਾ ਸੋਚਣ ਕਿ ਕਿਹੜੇ ੨ ਤਰੀਕੇ ਇਸਤੇਮਾਲ ਵਿਚ ਲਿਆਉਣੇ ਚਾਹੀਦੇ ਹਨ ਤਾਂ ਇਹ ਕੰਮ ਹੋ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਜੇਕਰ ਪਾਣੀ ਇਕ ਪੈਲੀ ਤੋਂ ਦੂਜੀ ਪੈਲੀ ਵਿਚ ਨਾ ਜਾਵੇ, ਖੱਤੀਆਂ ਇਸਤਰ੍ਹਾਂ ਬਣਾਈਆਂ ਜਾਣ ਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀਆਂ ਵੱਡਾਂ ਮੋਟੀਆਂ ਹੋਣ, ਤਾਂ ਮੇਰਾ ਖਿਆਲ ਹੈ ਕਾਫੀ ਹੱਦ ਤੱਕ ਹੜ੍ਹ ਤੋਂ ਬਚਿਆ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਹੁਣ ਵੱਟਬੰਦੀ ਹੋ

[ਸ਼੍ਰੀ ਗੋਰਖ ਨਾਥ]

ਰਹੀ ਹੈ। ਜੇਕਰ ਲੋਕਾਂ ਦੇ ਦਿਮਾਗ ਵਿਚ ਇਹ ਗੱਲ ਆਏ ਅਤੇ ਉਹ ਆਪਣੇ ਖੇਤਾਂ ਵਿਚੋਂ ਪਾਣੀ ਨਾ ਨਿਕਲਣ ਦੇਣ, ਵੱਟਾਂ ਮੋਟੀਆਂ ਹੋਣ ਤਾਂ ਮੈਦਾਨੀ ਇਲਾਕਾ flood ਦੀ ਤਬਾਹੀ ਤੋਂ ਬਚ ਜਾਵੇ। ਮੈਦਾਨੀ ਇਲਾਕੇ ਵਿਚ ਆਮ ਹਾਲਤ ਵਿਚ excessive rain ਕਰਕੇ ਹੀ ਹੜ੍ਹ ਵਾਲੀ ਹਾਲਤ ਬਣਦੀ ਹੈ ਜੋ ਕਿ ਜੇਕਰ ਵੱਟਾਂ ਮੋਟੀਆਂ ਬਣਾਈਆਂ ਜਾਣ ਤਾਂ ਰੋਕੀ ਜਾ ਸਕਦੀ ਹੈ। ਮੇਰੀ ਇਸ suggestion ਤੇ ਵੀ ਗ਼ੌਰ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇ।

ਸ਼੍ਰੀ ਲਾਜਪਤ ਰਾਏ (ਹਾਂਸੀ) : ਸਪੀਕਰ ਸਾਹਿਬ, ਧੰਨਵਾਦਾਂ ਇਕ Appropriation Bill ਹੈ ਜੋ ਆਪ House ਦੇ ਸਾਮਨੇ ਰੱਖ ਕਰ ਉਸ ਦੀ ਤਾਇਦ ਕਰਵਾਨਾ ਚਾਹੁੰਦੇ ਹੋ। ਮੈਂ ਵੱਡੀ ਖੁਸ਼ੀ ਨਾਲ ਇਸ ਦੀ ਤਾਇਦ ਕਰਵਾਉਣ ਲਈ ਆਉਂਦਾ ਹਾਂ। ਪਰ ਇਸ ਵਿਚ ਇਕ ਗੱਲ ਹੈ ਜੋ ਮੈਂ ਆਪ ਦੇ ਸਾਮਨੇ ਰੱਖਣਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹਾਂ।

ਆਪ ਦੇਖਦੇ ਹੋ ਕਿ ਇਸ ਬਿਲ ਵਿਚ ਕੋਈ ਵੱਡੀ ਰਕਮ ਨਹੀਂ ਹੈ ਜਦੋਂ ਕਿ ਇਸ ਤੋਂ ਬਹੁਤ ਵੱਡੀ ਰਕਮ ਇਸ House ਦੇ ਸਾਮਨੇ ਆ ਚੁਕੀ ਹੈ। ਪਰ ਉਹਨਾਂ ਮੰਤਰੀਆਂ ਦੇ ਨਾਲ, ਰਕਮਾਂ ਦੇ ਸਾਮਨੇ ਕੰਮ ਕਰਨਾ ਥੋੜ੍ਹਾ ਘੱਟ ਹੈ। ਇਸ ਸਿਲਸਿਲੇ ਵਿਚ ਹੁਣ education ਦੀ ਗੱਲ ਹੈ। ਆਪ ਨੇ ਪ੍ਰਾਇਮਰੀ ਦੀ ਤਾਲੀਮ 5 ਜਮਾਤ ਤੱਕ ਕੀਤੀ। ਪਰ ਅੱਜ ਤੱਕ ਸਭ ਜਗ੍ਹਾ 5 ਜਮਾਤ ਤੱਕ ਪ੍ਰਾਇਮਰੀ ਸਕੂਲ ਨਹੀਂ ਬਣ ਸਕੇ ਹਨ ਅਤੇ ਜਦੋਂ ਬਣ ਗਏ ਹਨ ਤਾਂ ਉਹਨਾਂ ਵਿਚ ਪਰਿਯੋਜਨਾ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਪ੍ਰਾਇਮਰੀ ਦੀ ਤਾਲੀਮ ਜ਼ਿਆਦਾਤਰ ਪ੍ਰਾਇਮਰੀ ਤਾਲੀਮ ਪਰ ਆਧਾਰਿਤ ਹੁੰਦੀ ਹੈ ਅਤੇ ਪ੍ਰਾਇਮਰੀ ਦੇ ਅੰਦਰ 83 ਯਾ 84 per cent ਲੋਕ ਆਵਾਸ ਕਰਦੇ ਹਨ। ਜਦੋਂ 100 ਵਿਚੋਂ 84 ਆਦਮੀਆਂ ਦੀ ਤਾਲੀਮ ਕੀਤੀ ਜਾਵੇ ਤਾਂ ਆਪ ਆਪਣੇ ਹੋਰ ਕੰਮਾਂ ਵਿਚ ਰੁਕਾਵਟ ਪੈਣ ਲੱਗੇਗੀ। ਪਰ ਉਸ ਦੀ ਕੀਤੀ ਗਈ ਫਾਇਦਾ? ਸਪੀਕਰ ਸਾਹਿਬ, ਅੱਜ ਚੌਥੀ ਜਮਾਤ ਤੱਕ ਲੜਕਾ 9 ਵੀਂ ਵਿੱਚ ਆਉਂਦਾ ਹੈ, ਪਰ 5 ਸਾਲ ਹੋ ਗਏ ਪਰ ਤਾਲੀਮ ਦੀ ਗੱਲ ਕੋਈ ਧਿਆਨ ਨਹੀਂ ਦਿੱਤੀ ਗਈ। ਇਸ ਲਈ ਅੱਜ ਕੋਈ ਆਮ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੀ ਤਾਲੀਮ ਨਹੀਂ ਆਉਂਦੀ ਹੈ ਜਿਸ ਤੋਂ ਮਾਲੂਮ ਹੋਵੇ ਕਿ ਤਾਲੀਮ ਦੀ ਸੂਚੀ ਵਿਚ ਕੋਈ ਜ਼ਰੂਰੀ ਗੱਲ ਹੈ। ਹਾਂ, ਹਰ ਸਾਲ ਤਾਲੀਮ ਦੀ ਬਜਟ ਵੱਧ ਜਾਂਦੀ ਹੈ ਅਤੇ ਖਰਚ ਵੀ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਪਰ ਜਦੋਂ ਅਸੀਂ ਤਾਲੀਮ ਦੀ ਹਾਲਤ ਦੇਖਦੇ ਹਾਂ ਤਾਂ ਅਸੀਂ ਘੱਟ ਹੋ ਜਾਂਦੇ ਹਾਂ ਅਤੇ ਮੈਂ ਤਾਲੀਮ ਦੇ ਤਰੀਕੇ ਦੀ ਨਿਰੀਖਣਾ ਨਾਕਸ ਅਤੇ ਨਾਮੁਕੰਮਲ ਸਮਝਦਾ ਹਾਂ। ਇਸ ਲਈ ਆਪ ਦੇ ਦੁਆਰਾ ਕਹਿੰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ primary ਤਾਲੀਮ ਦੀ ਆਪਣੀ ਆਪਣੀ ਰਕਮ ਦਿੱਤੀ ਜਾਵੇ—ਬੀਬੀ ਯਾ ਪੰਚਵੀਂ—ਪਰ ਆਪਣੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਤੋਂ ਬਣਾਇਆ ਜਾਵੇ ਤਾਂ ਜੋ ਲੜਕੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਸਕੂਲਾਂ ਵਿਚੋਂ ਨਿਕਲੇ ਅਤੇ ਹਰ ਤਰ੍ਹਾਂ ਤੋਂ ਆਉਣ ਵਾਲੇ ਹੋਣ।

ਅਧਿਕਾਰੀ ਮਹੋਦਯ : ਅੱਜ ਆਪ ਦੀ general discussion ਵਿੱਚ ਪੈ ਗਈ; Education ਦੀ ਗੱਲ ਤੱਕ ਹੀ ਸੀ। (The hon. Member is now entering into general discussion. He should confine himself to the particular item regarding education.)

ਸ਼੍ਰੀ ਲਾਜਪਤ ਰਾਏ : ਇਸ ਲਈ ਮੈਂ ਆਪਣੀ ਆਪਣੀ ਗੱਲ ਕਰਦਾ ਹਾਂ। ਕਮਿਸ਼ਨਾਂ ਦੀ ਸਭ ਗੱਲਾਂ ਵਿਚੋਂ ਹੀ ਹੈ ਮੇਰੀ ਗੱਲ।

ਅਧਿਕਾਰੀ ਮਹੋਦਯ : ਆਪ ਨੇ ਆਪਣੀ ਗੱਲ ਕਹਿ ਦਿੱਤੀ ਹੈ main Budget ਦੀ discussion ਦੇ ਸਮੇਂ ਤੇ। ਅੱਜ ਆਪ ਇਸ ਬਿਲ ਦੇ ਸਕੋਪ ਤੱਕ ਹੀ ਸੀਮਤ ਰਹਿਣ। (The hon. Member has had ample opportunity of speaking on the main Budget. Now he may confine himself to the scope of this Bill only.)

श्री लाजपत राए : इसमें तो कई subjects हैं और अगर मैं उनमें से एक-एक को सुनूं तो बहुत time की जरूरत है और आप का हुक्म है कि थोड़ा time लिया जाए। तो मैं एक ही चीज़ को ले कर. ....

अध्यक्ष महोदय : वक्त तो आप जितना मर्जी चाहें लें मगर जो कहें वह किसी हद तक relevant होना चाहिये। (He may take as much time as he likes but whatever he says should be relevant to a certain extent.)

श्री लाजपत राए : बहुत अच्छा जनाब। State के अन्दर जितनी भी buildings Government बनाती है वह अच्छी नहीं होतीं। चंडीगढ़ को ही लीजिये। जितनी buildings हैं, चाहे इन को बने एक साल नहीं हुआ होगा मगर इन की हालत बहुत कमज़ोर है, पानी रिसता है। इन के इलावा स्कूल, कालिज या दूसरी buildings हैं, सब जगह यही हाल मालूम होता है। इस के बाद irrigation का काम है। इन से जहां बहुत से गांवों को फायदा हो सकता है वहां सरकार की आमदनी भी बढ़ सकती है लेकिन यह schemes भी बैसे ही रह जाती हैं। और मामूली राजबाहों, पर भी जहां पर थोड़े से काम से आमदनी हो सकती है, सालों काम नहीं होता। तो मैं Minister साहिब से अर्ज करूंगा कि जो चीज़ें यहां पर आए, उन के मुतालिक वह अपने दौरे के वक्त अच्छी तरह से देख कर फैसला कर दिया करें ताकि लोगों को तसल्ली तो हो कि यह चीज़ हो रही है और यह नहीं हो रही। इन्हीं बातों के मुतालिक मैं ने आप के द्वारा अर्ज करनी सो कर दी है।

सरदार मोहन सिंह (बिआस) : सपीकर साहिब, अੱਜ ਜੋ Bill House ਵਿਚ ਪੇਸ਼ ਹੈ ਇਸ ਵਿਚ ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ ਜ਼ਿਲੇ ਵਿਚ ਜੋ ਬਰਸਾਤੀ ਨਾਲੇ ਨੁਕਸਾਨ ਕਰਦੇ ਹਨ ਉਸ ਲਈ ਕੋਈ ਰਕਮ ਨਹੀਂ ਰੱਖੀ ਗਈ। ਸਾਡੇ ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ ਜ਼ਿਲੇ ਵਿਚ ਇਸ ਸਮੇਂ ਤਿੰਨ ਬਰਸਾਤੀ ਨਾਲੇ ਬੜਾ ਨੁਕਸਾਨ ਕਰ ਰਹੇ ਹਨ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚ ਜੋ ਪੱਟੀ ਨਾਲਾ ਬਹੁਤ ਹੀ ਨੁਕਸਾਨ ਕਰਦਾ ਹੈ ਉਸ ਦਾ ਇਸ ਵਿਚ ਨਾਮ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਚਾਰ ਤਰੀਕ ਨੂੰ ਸਾਡੀ D. C. ਸਾਹਿਬ ਨਾਲ meeting ਹੋਈ। ਅਸੀਂ ਆਖਿਆ ਕਿ ਗੁਰਦਾਸਪੁਰ ਵਿਚ ਜੋ ਪਾਣੀ ਆਉਂਦਾ ਹੈ ਬੜਾ ਨੁਕਸਾਨ ਕਰਦਾ ਹੈ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਆਖਿਆ ਨਹਿਰਾਂ ਵਾਲਿਆਂ ਨੂੰ ਪੁੱਛੋ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਨਾਲ ਸਲਾਹ ਕਰੋ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਪਤਾ ਹੋਵੇਗਾ। 18 ਤਰੀਕ ਨੂੰ ਨਹਿਰ ਦੇ ਦਫਤਰ ਵਿਚ meeting ਸੀ। ਅਸੀਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਆਖਿਆ ਕਿ ਬਰਸਾਤੀ ਨਾਲੇ ਬੜਾ ਨੁਕਸਾਨ ਕਰਦੇ ਹਨ। ਸਾਨੂੰ ਇਉਂ ਜਾਪਦਾ ਸੀ ਕਿ ਜਿਵੇਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਪਤਾ ਹੀ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦਾ। ਮੇਰਾ ਭਾਵ ਕਹਿਣ ਦਾ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ ਅਤੇ ਗੁਰਦਾਸਪੁਰ ਦੇ ਜ਼ਿਲਿਆਂ ਵਿਚ ਜੋ ਪਾਣੀ ਇੰਨਾ ਨੁਕਸਾਨ ਕਰਦਾ ਹੈ ਉਸ ਦੀ ਕੋਈ ਦੇਖ ਭਾਲ ਨਹੀਂ ਹੈ, ਕੋਈ ਇੰਤਜ਼ਾਮ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਪਿਛਲੇ ਹੜ੍ਹਾਂ ਸਮੇਂ ਸਰਕਾਰ ਨੇ ਇਕ ਮਹਿਕਮਾ ਕਾਇਮ ਕੀਤਾ ਸੀ। ਉਸ ਵਿਚ ਉਹ ਚਿੱਠੀਆਂ ਲਿਖਦੇ ਰਹੇ ਅਤੇ ਅਸੀਂ ਜਵਾਬ ਵੀ ਦਿੱਤਾ ਕਿ ਕਿਵੇਂ ਬਰਸਾਤ ਦੇ ਪਾਣੀ ਦਾ ਇੰਤਜ਼ਾਮ ਹੋ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਪਰ ਅਮਲ ਵਿਚ ਕੋਈ ਚੀਜ਼ ਨਹੀਂ ਹੋਈ। ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ ਜਾਂ ਗੁਰਦਾਸਪੁਰ ਦੇ ਜ਼ਿਲੇ ਵਿਚ ਜਾਂ ਬਟਾਲਾ ਵਿਚ ਜਿੰਨਾ ਪਾਣੀ ਆਉਂਦਾ ਹੈ ਉਸ ਦਾ ਕੋਈ ਇੰਤਜ਼ਾਮ ਨਹੀਂ, ਲੋਕਾਂ ਦੀਆਂ ਫਸਲਾਂ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦੀਆਂ ਅਤੇ ਉਹ ਬੜੇ ਉਦਾਸ ਹਨ। ਸਰਕਾਰ ਨੇ ਪਿਛਲੇ ਸਾਲ ਸਹਾਇਤਾ ਦਿੱਤੀ,

[ਸਰਦਾਰ ਸੋਹਨ ਸਿੰਘ]

ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਮਕਾਨ ਢਹਿ ਗਏ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਮਦਦ ਕੀਤੀ, ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਕਰਜ਼ੇ ਵੀ ਦਿੱਤੇ ਮਗਰ ਹੁਣ ਦੀ ਬਰਸਾਤ ਨੂੰ ਦੇਖ ਕੇ ਲੋਕ ਫਿਰ ਉਦਾਸ ਹਨ ਅਤੇ ਸਾਡੀ ਸਰਕਾਰ ਦਾ ਉਸ ਪਾਸੇ ਕੋਈ ਧਿਆਨ ਨਹੀਂ। ਮੈਂ ਆਪ ਰਾਹੀਂ ਸਰਕਾਰ ਨੂੰ ਅਤੇ ਮਨਿਸਟਰ ਸਾਹਿਬ ਅੱਗੇ ਬੇਨਤੀ ਕਰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਉਹ ਜਲਦੀ ਇਸ ਪਾਸੇ ਧਿਆਨ ਦੇਣ। ਇਸ ਸਮੇਂ ਉਥੋਂ ਦੇ ਲੋਕ ਬੜੇ ਉਦਾਸ ਹਨ। ਮੈਂ ਇੰਨਾ ਹੀ ਕਹਿ ਕੇ ਸਰਕਾਰ ਦਾ ਧਿਆਨ ਇਸ ਪਾਸੇ ਦਿਵਾਉਣਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹਾਂ।

ਸ਼੍ਰੀ ਵਧਾਵਾ ਰਾਮ (ਫਾਜ਼ਿਲਕਾ): ਪਰਧਾਨ ਜੀ, ਅੱਜ ਤਕਰੀਬਨ 27½ ਲੱਖ ਰੁਪਏ ਦੀ ਰਕਮ ਦਾ ਬਿਲ ਸਾਡੇ ਸਾਹਮਣੇ ਮਨਜ਼ੂਰੀ ਲਈ ਪੇਸ਼ ਹੋਇਆ ਹੈ। ਇਸ ਵਿਚ ਕਈ ਮੱਦਾਂ ਅਜਿਹੀਆਂ ਹਨ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਰਕਮ ਬਹੁਤ ਥੋੜੀ ਹੈ ਅਤੇ ਕਈ ਅਜਿਹੀਆਂ ਵੀ ਹਨ ਕਿ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਤੇ ਜੇਕਰ ਖਰਚ ਨਾ ਵੀ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇ ਤਾਂ ਵੀ ਝੱਟ ਲੰਘ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਮਿਸਾਲ ਵਜੋਂ ਹੜਾਂ ਬਾਰੇ ਜਾਂ ਨਾਲਿਆਂ ਦੇ control ਬਾਰੇ ਬਹੁਤ ਘੱਟ ਰਕਮ ਰੱਖੀ ਹੋਈ ਹੈ। ਇਸ ਬਿਲ ਵਿਚ ਫਿਰੋਜ਼ਪੁਰ ਜ਼ਿਲ੍ਹੇ, ਜਿਸ ਦਾ ਤਕਰੀਬਨ ਤੀਜਾ ਹਿੱਸਾ ਪਾਣੀ ਅਤੇ ਸੇਮ ਨਾਲ ਹਰ ਸਾਲ ਖਰਾਬ ਹੁੰਦਾ ਹੈ, ਲਈ ਕੋਈ ਰਕਮ ਨਹੀਂ ਰੱਖੀ ਗਈ। ਸਿਰਫ ਦੋ ਲੱਖ ਰੁਪਿਆ ਤਲਵੰਡੀ ਪੁਲ ਅਤੇ ਨਾਲੇ ਲਈ ਰੱਖਿਆ ਹੋਇਆ ਹੈ। ਉਹ ਜਿਹੜੀਆਂ 11 Grey Canals ਹਨ ਉਹ ਹਰ ਸਾਲ ਫਿਰੋਜ਼ਪੁਰ ਜ਼ਿਲ੍ਹੇ ਵਿਚ ਕਾਫੀ ਪਾਣੀ ਫੇਲਾਉਂਦੀਆਂ ਹਨ ਅਤੇ ਹਰ ਸਾਲ ਇਵੇਂ ਹੁੰਦਾ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਮੇਰੇ ਇਤਨੇ ਖੁਲ੍ਹੇ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦੇ ਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚੋਂ ਪੂਰੇ ਪਾਣੀ ਦਾ ਨਿਕਾਸ ਹੋ ਸਕੇ। ਤੇ ਫਿਰ ਜੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਬੰਨੇ ਬਣਾਏ ਹਨ, ਸਪੀਕਰ ਸਾਹਿਬ, ਜੇਕਰ ਆਪ ਵੇਖੋ ਤਾਂ ਆਪ ਨੂੰ ਪਤਾ ਲਗੇ ਕਿ ਇਹ ਬੰਨੇ ਟੁੱਟੇ ਢੁੱਟੇ ਹੋਏ ਹਨ। ਇਸ ਇਲਾਕੇ ਦੇ ਲੋਕ ਬੜੇ ਤਰਲਿਆਂ ਅਤੇ ਵਖਰਾਂ ਨਾਲ ਵਾਹੀ ਕਰਦੇ ਹਨ ਪਰ ਰੱਬ ਦੀ ਮਾਰ ਜੋ ਥੋੜੀ ਜਿੰਨੀ ਵਾਹੀ ਕਰਦੇ ਹਨ ਉਹ ਪਾਣੀ ਆਉਣ ਤੇ ਰੁੜ੍ਹ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਹਰ ਸਾਲ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਪਰ ਸਰਕਾਰ ਇਸ ਪਾਸੇ ਕੋਈ ਧਿਆਨ ਨਹੀਂ ਦਿੰਦੀ। ਸਰਕਾਰ ਦੀ ਹਾਲਤ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਹੈ ਜਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਇਕ ਗਿੱਦੜ ਦੀ ਸੀ। ਰਾਤ ਨੂੰ ਪਾਲਾ ਬਹੁਤ ਸੀ ਤਾਂ ਉਹ ਆਪਣੇ ਸਾਥੀਆਂ ਨੂੰ ਕਹਿੰਦਾ ਹੁੰਦਾ ਸੀ ਕਿ ਤਕੜੇ ਰਹੋ, ਫਿਕਰ ਨਾ ਕਰੋ, ਸਵੇਰੇ ਧੁੱਪ ਨਿਕਲੇਗੀ ਤਾਂ ਸਭ ਠੀਕ ਹੋ ਜਾਵੇਗਾ ਅਤੇ ਝੁੱਗੀ ਪਾ ਲਵਾਂਗੇ। ਦੂਜੇ ਦਿਨ ਜਦ ਧੁੱਪ ਨਿਕਲੀ ਤਾਂ ਗਿੱਦੜ ਇਧਰ ਉਧਰ ਫਿਰਨ ਲੱਗੇ ਪਰ ਰਾਤ ਨੂੰ ਫਿਰ ਪਾਲਾ ਉਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਤੰਗ ਕਰਨ ਲੱਗ ਪਿਆ। ਠੀਕ ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਇਹ ਸਰਕਾਰ ਕਰ ਰਹੀ ਹੈ। ਕਹਿ ਦਿੱਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਕਿ ਇੰਤਜ਼ਾਮ ਕੀਤਾ ਜਾ ਰਿਹਾ ਹੈ, ਫਿਕਰ ਨਾ ਕਰੋ, ਪਰ ਹੁੰਦੀ ਹਰ ਸਾਲ ਤਬਾਹੀ ਹੀ ਹੈ। ਇਹ ਤਮਾਸ਼ਾ ਵੇਖਦਿਆਂ ਅੱਜ ਤੀਜਾ ਸਾਲ ਹੋ ਗਿਆ ਹੈ ਪਰ ਸਰਕਾਰ ਪੂਰੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਇਸ ਗੱਲ ਦਾ ਪ੍ਰਬੰਧ ਨਹੀਂ ਕਰ ਸਕੀ। ਜਿਥੋਂ ਤੱਕ ਮੈਨੂੰ ਪਤਾ ਹੈ ਕਿ ਹਰ ਸਾਲ ਫਸਲ ਦਾ ਕਾਫੀ ਨੁਕਸਾਨ ਇਸੇ ਭੇੜੇ ਪ੍ਰਬੰਧ ਕਾਰਨ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਮੇਰਾ ਖਿਆਲ ਹੈ ਕਿ ਇਹੋ ਹਾਲਤ ਹਰ ਜ਼ਿਲ੍ਹੇ ਵਿਚ ਹੋਵੇਗੀ। ਪਰ ਜਿਥੇ ਤੱਕ ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ ਅਤੇ ਗੁਰਦਾਸਪੁਰ ਦਾ ਸਬੰਧ ਹੈ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਹਰ ਸਾਲ ਬਹੁਤ ਨੁਕਸਾਨ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਹਾਲਾਂ ਕਿ ਇਹ ਸਭ ਤੋਂ ਵੱਧ ਮਾਲੀਆ ਦਿੰਦੇ ਹਨ। ਇਸ ਦੇ ਨਾਲ ਹੀ ਮੈਂ ਇਹ ਵੀ ਕਹਾਂਗਾ ਕਿ ਸਰਕਾਰ ਇਨ੍ਹਾਂ ਜ਼ਿਲ੍ਹਿਆਂ ਵੱਲ ਉਕਾ ਧਿਆਨ ਹੀ ਨਹੀਂ ਦਿੰਦੀ ਅਤੇ ਇਹ ਸਮਝਦੀ ਹੈ ਕਿ ਇਨ੍ਹਾਂ ਜ਼ਿਲ੍ਹਿਆਂ ਵਿਚ ਕੋਈ ਤਕਲੀਫ ਹੀ ਨਹੀਂ। ਕੀ ਮੈਂ ਪੁੱਛ ਸਕਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਕਦੀ ਵਜ਼ੀਰ ਸਾਹਿਬ ਨੇ ਇਸ ਇਲਾਕੇ ਦਾ ਦੌਰਾ ਕੀਤਾ ਹੈ? ਉੱਤਰ

ਮਿਲੇਗਾ ਨਹੀਂ। ਜੇਕਰ ਸਰਕਾਰ ਇਸ ਇਲਾਕੇ ਦੀਆਂ ਤਕਲੀਫਾਂ ਨੂੰ ਦੂਰ ਕਰਨਾ ਚਾਹੁੰਦੀ ਹੈ ਤਾਂ ਇਸ ਦਾ ਹਲ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਇਹ ਇਸ ਇਲਾਕੇ ਵਿਚ ਦਰਸ਼ਨ ਦੇਣ ਤਾਂ ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਉਹ ਇਲਾਕਾ ਵਿਖਾਈ ਦੇਵੇ ਜਿੱਥੇ ਮੀਲਾਂ ਤੱਕ ਪਾਣੀ ਹੀ ਪਾਣੀ ਫਿਰ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਹਰ ਸਾਲ ਸਾਡੇ ਬੇਟੇ ਦਾ ਇਲਾਕਾ ਮਾਰਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਇੱਥੋਂ ਦੇ ਲੋਕ ਤਾਂ ਕੁਦਰਤ ਨਾਲ ਮੁਕਾਬਲਾ ਕਰਦੇ ਹਨ ਅਤੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਕੋਈ ਵੀ ਸਹਾਇਤਾ ਸਰਕਾਰ ਵੱਲੋਂ ਨਹੀਂ ਦਿੱਤੀ ਜਾਂਦੀ। ਇਸ ਲਈ ਮੈਂ ਬੇਨਤੀ ਕਰਾਂਗਾ ਕਿ ਇਹ ਸਰਕਾਰ ਜੇ ਆਖਰੀ ਦਮਾਂ ਤੇ ਹੈ, ਮੇਰਾ ਭਾਵ ਹੈ ਹੁਣ ਨਵੀਆਂ ਚੋਣਾਂ ਆਉਣ ਵਾਲੀਆਂ ਹਨ ਅਤੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਲੋਕਾਂ ਸਾਹਮਣੇ ਵੋਟ ਲੈਣ ਜਾਣਾ ਹੈ, ਇਸ ਲਈ ਇਸ ਇਲਾਕੇ ਦਾ ਚੇਰਾ ਕਰਨ ਅਤੇ ਆਪਣੀਆਂ ਅੱਖਾਂ ਨਾਲ ਇਸ ਇਲਾਕੇ ਦੀ ਤਬਾਹੀ ਨੂੰ ਵੇਖਣ। ਕੀ ਮੈਨੂੰ ਸਰਕਾਰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਪਿੰਡਾਂ ਨੂੰ ਗਿਣ ਕੇ ਦੱਸ ਸਕਦੀ ਹੈ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਲਈ ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਕੋਈ ਉਸਾਰੂ ਕੰਮ ਕੀਤਾ ਹੋਵੇ ਅਤੇ ਕੀ ਇਹ ਛਾਤੀ ਤੇ ਹੱਥ ਰੱਖ ਕੇ ਕਹਿ ਸਕਦੇ ਹਨ ਕਿ ਅਸੀਂ ਫਲਾਣੇ ਫਲਾਣੇ ਪਿੰਡ ਨੂੰ ਰੁੜ੍ਹਦੇ ਨੂੰ ਬਚਾਇਆ ਹੈ? ਕੋਈ ਨਹੀਂ। ਪਰ ਮੈਂ ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਸੈਂਕੜੇ ਅਜਿਹੇ ਪਿੰਡ ਗਿਣ ਕੇ ਦੱਸ ਸਕਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਜਿੱਥੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਸੋਮ ਨਾਲੀਆਂ ਬਣਾਈਆਂ ਹਨ ਜਾਂ ਨਿਕਾਸੂ ਨਾਲੇ ਬਣਾਏ ਹਨ, ਉੱਥੇ ਹਿੰਨਾ ਨੁਕਸਾਨ ਪਿੰਡਾਂ ਨੂੰ ਹੋਇਆ ਹੈ। ਸੋਮ ਨਾਲੀਆਂ ਇਤਨੀਆਂ ਛੋਟੀਆਂ ਹਨ ਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚੋਂ ਪੂਰੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਪਾਣੀ ਦਾ ਨਿਕਾਸ ਨਹੀਂ ਹੋ ਸਕਦਾ। ਜ਼ਿਲਾ ਫਿਰੋਜ਼ਪੁਰ ਵਿਚ ਜੋ ਸੋਮ ਨਾਲੀ ਸ਼ੁਰੂ ਕਰ ਦਿੱਤੀ ਉਹ ਪੁੱਠੇ ਪਾਸਿਓਂ ਸ਼ੁਰੂ ਕਰ ਦਿੱਤੀ ਅਤੇ ਜਿਸ ਦਾ ਨਤੀਜਾ ਇਹ ਹੋਇਆ ਕਿ ਪਿੰਡਾਂ ਨੂੰ ਨੁਕਸਾਨ ਪਹੁੰਚਿਆ। ਕੀ ਇਹ ਹੈ ਸਰਕਾਰ ਦੀ ਪਾਲੀਸੀ ਕਿ ਇਕ ਜਾਂ ਦੋ ਪਿੰਡਾਂ ਨੂੰ ਬਚਾਉਣ ਲਈ ਦਸ ਪਿੰਡਾਂ ਦਾ ਨੁਕਸਾਨ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਜਾਵੇ? ਅਜਿਹੇ ਸੈਂਕੜੇ ਪਿੰਡ ਹਨ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚ ਪਾਣੀ ਹੈ ਅਤੇ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਨੁਕਸਾਨ ਹੋਇਆ ਹੈ, ਪਰ ਇਸ ਸਰਕਾਰ ਦੀ ਪਾਲੀਸੀ ਅਜੀਬ ਹੀ ਹੈ। ਮੈਂ ਇਹ ਸਮਝਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਇਹ ਵੱਲ ਅੰਗ੍ਰੇਜ਼ਾਂ ਤੋਂ ਸਿੱਖੇ ਹਨ। ਇਹ ਅੰਗ੍ਰੇਜ਼ਾਂ ਵੇਲੇ ਕਹਿੰਦੇ ਸਨ ਕਿ ਆਜ਼ਾਦ ਹੋਣ ਤੇ ਤੁਹਾਡਾ ਕੰਡਾ ਕੱਢਾਂਗੇ। ਪਰ ਹੁਣ ਇਹ ਜੋ ਕਰ ਰਹੇ ਹਨ ਉਹ ਸਾਰਿਆਂ ਨੂੰ ਪਤਾ ਹੈ। ਸੋਮ ਨਾਲੀਆਂ ਤੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਲੱਖਾਂ ਰੁਪਏ ਖਰਚ ਕੀਤੇ ਹਨ ਪਰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਤੋਂ ਜੋ ਖੱਟੀ ਕਿਸਾਨ ਖੱਟ ਰਹੇ ਹਨ ਉਹ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਹੀ ਪਤਾ ਹੈ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਠੀਕ ਬਣਤਰ ਨਾ ਹੋਣ ਕਾਰਨ ਪਹਿਲਾਂ ਨਾਲੋਂ ਵੀ ਵਧੇਰੇ ਨੁਕਸਾਨ ਹੋਇਆ ਹੈ। ਇਸ ਲਈ ਮੈਂ ਇਕ ਵੇਰ ਫਿਰ ਬੇਨਤੀ ਕਰਾਂਗਾ ਕਿ ਵਜ਼ੀਰ ਸਾਹਿਬ ਇਸ ਇਲਾਕੇ ਦਾ ਆਪ ਚੇਰਾ ਕਰਨ ਅਤੇ ਆਪ ਵੇਖਣ ਕਿ ਕੀ ਹਾਲਤ ਹੈ। ਇਹ ਕਹਿ ਦਿੰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਇਨ੍ਹਾਂ ਇਲਾਕਿਆਂ ਨੂੰ ਜਾਣ ਨੂੰ ਰਾਹ ਕੋਈ ਨਹੀਂ। ਪਰ ਮੈਂ ਕਹਿੰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਰਾਹ ਬੜਾ ਸਾਫ਼ ਹੈ। ਇਹ ਕਾਰ ਜਾਂ ਜੀਪ ਨੂੰ ਨਾਲ ਨਾ ਲੈ ਜਾਣ। ਜੋਗੀਆਲਾ ਸਟੇਸ਼ਨ ਤੋਂ ਗੱਡੀ ਵਿਚ ਬੈਠ ਜਾਣ ਤੇ ਫ਼ਾਜ਼ਿਲਕਾ ਤੱਕ ਚਲੇ ਜਾਣ ਤਾਂ ਜੇਕਰ ਸਫਰ ਵਿਚ ਰਾਤ ਹੋਈ ਤਾਂ ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਡੱਫ਼ੂ ਅਤੇ ਬਿੰਡੇ ਬੋਲਦੇ ਸੁਣਾਈ ਦੇਣਗੇ ਅਤੇ ਜੇਕਰ ਦਿਨ ਹੋਇਆ ਤਾਂ ਇਹ ਆਪਣੀਆਂ ਰੋਸ਼ਨ ਅੱਖਾਂ ਨਾਲ ਨਜ਼ਾਰਾ ਵੇਖ ਸਕਦੇ ਹਨ ਕਿ ਕੀ ਹਾਲਤ ਹੈ ਇਸ ਇਲਾਕੇ ਦੀ। ਮੀਲਾਂ ਤੱਕ ਪਾਣੀ ਹੈ ਕਿਤੇ ਕਿਤੇ ਕੋਈ ਕੁੱਲੀ ਜਾਂ ਕੋਠਾ ਵਿਖਾਈ ਦੇਵੇਗਾ। ਤੇ ਜੇਕਰ ਕੋਈ ਆਦਮੀ ਨਜ਼ਰੀਂ ਪਿਆ ਤਾਂ ਉਸ ਦਾ ਲੱਕ ਬੱਧਾ ਹੋਇਆ ਹੋਵੇਗਾ ਅਤੇ ਹੱਥ ਵਿਚ ਆਪਣੇ ਨਾਲੋਂ ਦੂਣੀ ਭਾਂਗ ਹੋਵੇਗੀ ਕਿ ਕਿਤੇ ਟੋਇਆ ਟਿੱਬਾ ਆ ਜਾਏ ਤਾਂ ਪਤਾ ਲੱਗ ਜਾਵੇ। ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ, ਪ੍ਰਧਾਨ ਜੀ, ਜ਼ਿਲਾ ਫ਼ਿਰੋਜ਼ਪੁਰ ਦਾ ਤੀਜਾ ਹਿੱਸਾ ਪਾਣੀ ਵਿਚ ਹੈ। ਫ਼ਾਜ਼ਿਲਕਾ, ਮੁਕਤਸਰ, ਜ਼ੀਰਾ ਆਦਿਕ ਦੇ ਇਲਾਕੇ ਦੀ ਪਿਛਲੇ ਸਾਲ ਦੀ ਹਾਲਤ ਨੂੰ ਅੱਖੋਂ ਓਹਲੇ ਨਹੀਂ ਕਰਨਾ ਚਾਹੀਦਾ। ਫਿਰ ਮਖੂ ਦਾ ਹੇਡ ਟੁੱਟਾ ਤਾਂ ਉਸ ਨੇ ਹਰੀਕੇ ਤੋਂ ਗਿੱਦੜਬਹਾ ਤੱਕ ਮਾਰ ਕੀਤੀ। ਇਸ ਬੰਨ੍ਹ ਤੇ ਹੁਣੇ ਹੀ ਭਾਰੀ ਰਕਮ ਖਰਚ ਕੀਤੀ ਗਈ ਸੀ ਪਰ ਇਹ ਫਿਰ ਵੀ ਟੁੱਟ

[ਸ਼੍ਰੀ ਵਧਾਵਾ ਸਮੇਂ]

ਗਿਆ। ਅਸਲ ਵਿਚ ਨੁਕਸ ਕੀ ਹੈ ? ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਇਹ ਜੋ ਕੰਮ ਕਰਵਾਉਂਦੇ ਹਨ ਬਿਨਾਂ ਕਿਸੇ ਪਲਾਨਿੰਗ ਦੇ ਅਤੇ ਸੋਚਣ ਦੇ ਕਰਾਉਂਦੇ ਹਨ। ਜੇਕਰ ਦਰਿਆ ਦੀ ਕਪੈਸਟੀ ਨੂੰ ਵੇਖ ਕੇ ਸਾਰੇ ਦਰਿਆ ਤੇ ਪੁਲ ਹੁੰਦਾ ਅਤੇ ਉਸ ਹੇਠ ਗਲੇ ਰੱਖੇ ਹੁੰਦੇ ਤਾਂ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੀ ਘਟਨਾ ਦੇ ਵਾਪਰਨ ਦੀ ਕੋਈ ਥਾਂ ਨਹੀਂ ਸੀ। ਹੇਠ ਨੂੰ ਜੇਕਰ ਠੀਕ ਨਹੀਂ ਬਣਾਇਆ ਜਾ ਸਕਦਾ ਅਤੇ ਉਸ ਤੇ ਪਾਣੀ ਦੀ ਕਪੈਸਟੀ ਅਨੁਸਾਰ ਨਿਕਾਸ ਨਹੀਂ ਰੱਖਿਆ ਜਾ ਸਕਦਾ ਤਾਂ ਜ਼ਰੂਰੀ ਸੀ ਕਿ ਉਸ ਦਾ ਅਸਰ ਪੈਂਦਾ ਅਤੇ ਇਸ ਅਸਰ ਨਾਲ ਬੰਨ੍ਹ ਟੁੱਟ ਗਿਆ। ਇਹ ਠੀਕ ਹੈ ਕਿ ਪਿਛਲੇ ਸਾਲ ਜਿੰਨੀਆਂ ਬਾਰਸ਼ਾਂ ਹੋਈਆਂ ਇਸ ਸਾਲ ਨਹੀਂ ਹੋਈਆਂ ਪਰ ਫਿਰ ਵੀ ਫਿਰੋਜ਼ਪੁਰ ਤੇ ਮਕੂਆਲੇ ਦੇ ਆਸ ਪਾਸ ਪਾਣੀ ਹੈ। ਅਸੀਂ ਹਰ ਸਾਲ ਦੁਹਾਈ ਪਾਉਂਦੇ ਹਾਂ ਅਤੇ ਇਸ ਸਾਲ ਵੀ ਇਸ ਇਲਾਕੇ ਦੇ ਲੋਕ ਦੁਹਾਈ ਪਾ ਰਹੇ ਹਨ ਕਿ ਸਾਡਾ ਨੁਕਸਾਨ ਹੋ ਰਿਹਾ ਹੈ, ਕੋਈ ਬਚਾ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇ, ਇੱਥਰ ਪਾਕਿਸਤਾਨ ਨੇ ਬੰਨ੍ਹ ਬਣਾ ਕੇ ਹੋਰ ਨੁਕਸਾਨ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਹੈ। ਜ਼ਰਾ ਵੀ ਪਾਣੀ ਦਾ ਨਾਮ ਇਸ ਇਲਾਕੇ ਦੇ ਲੋਕ ਸੁਣਦੇ ਹਨ ਤਾਂ ਥਰ ਥਰ ਕੰਬਣ ਲਗ ਜਾਂਦੇ ਹਨ। ਅੱਗੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਕਾਫੀ ਨੁਕਸਾਨ ਹੋ ਗਿਆ ਹੈ। ਇਸ ਇਲਾਕੇ ਦੀ ਜੂਹ ਪਾਣੀ ਨਾਲ ਹੁਣ ਵੀ ਭਰੀ ਪਈ ਹੈ। ਅਤੇ ਇਸ ਗੱਲ ਦਾ ਹਰ ਵਕਤ ਤੋਖਲਾ ਲੱਗਾ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਖਬਰੇ ਸਰਕਾਰ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਮਾਲੀਆ ਆਪਣੇ ਆਪ ਮੁਆਫ ਕਰੇ ਜਾਂ ਨਾ ਕਰੇ, ਆਬਿਆਨਾ ਮੁਆਫ ਕਰੇ ਜਾਂ ਨਾ ਕਰੇ। ਮੈਂ ਸਰਕਾਰ ਨੂੰ ਬੇਨਤੀ ਕਰਾਂਗਾ ਕਿ ਸਰਕਾਰ ਉਚੇਚੇ ਆਦਮੀ ਇਸ ਕੰਮ ਤੇ ਲਾ ਕੇ ਵੇਖੇ ਕਿ ਕਿੰਨਾ ਨੁਕਸਾਨ ਹੋਇਆ ਹੈ ਅਤੇ ਇਕ ਜਨਰਲ ਹੁਕਮ ਰਾਹੀਂ ਇਸ ਇਲਾਕੇ ਦੇ ਮਾਲੀਏ ਅਤੇ ਆਬਿਆਨੇ ਨੂੰ ਮੁਆਫ ਕਰ ਦੇਵੇ। ਇਹ ਠੀਕ ਹੈ ਕਿ ਪਿਛਲੇ ਸਾਲ ਨਾਲੋਂ ਘੱਟ ਨੁਕਸਾਨ ਇਸ ਸਾਲ ਨਹੀਂ ਹੋਇਆ। ਇਸ ਲਈ ਹੁਣ ਤੋਂ ਹੀ ਇੰਤਜ਼ਾਮ ਕਰਨੇ ਚਾਹੀਦੇ ਹਨ। ਪ੍ਰਧਾਨ ਜੀ, ਜੇਕਰ ਕੱਪੜੇ ਵਿਚ ਕਿਤੇ ਲੰਗਾਰ ਆ ਜਾਵੇ ਤਾਂ ਇਕ ਦੋ ਤੋਪੇ ਵੇਲੇ ਸਿਰ ਲਾਉਣ ਨਾਲ ਕੰਮ ਬਣ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਪਰ ਇਸ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਕੱਪੜਾ ਇਸ ਹਾਲ ਤੋਂ ਵੀ ਚਲਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਠੀਕ ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਜੇਕਰ ਸਰਕਾਰ ਆਪਣੇ ਆਪ ਨੂੰ ਹਾਲਾਤ ਅਨੁਸਾਰ ਸੰਤਾਲ ਲਵੇ ਅਤੇ ਕਾਰਵਾਈ ਸ਼ੁਰੂ ਕਰ ਦੇਵੇ ਤਾਂ ਇਸ ਇਲਾਕੇ ਦੇ ਪਿੰਡਾਂ ਨੂੰ ਬਚਾਇਆ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਜੇਕਰ ਕਿਤੇ ਗਲੇ ਵਿਚ ਮੋਰਾ ਆ ਜਾਵੇ ਤਾਂ ਇਕ ਦੋ ਬੋਬਿਆਂ ਨਾਲ ਕੰਮ ਸਰ ਸਕਦਾ ਹੈ ਪਰ ਜੇਕਰ ਇਹ ਕੰਮ ਵੇਲੇ ਸਿਰ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇ ਤਾਂ। ਪਰ ਬਾਅਦ ਵਿਚ ਇਸ ਕੰਮ ਤੇ ਲੱਖਾਂ ਆਦਮੀ ਲਾ ਦਿੱਤੇ ਜਾਣ ਤਾਂ ਵੀ ਇਸ ਮੋਰੇ ਨੂੰ ਬੰਦ ਨਹੀਂ ਕਰ ਸਕਦੇ। ਅਸੀਂ ਸਰਕਾਰ ਪਾਸ ਕਈ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੀਆਂ ਨਿੱਕੀਆਂ ਨਿੱਕੀਆਂ ਸਕੀਮਾਂ ਤਿਆਰ ਕਰ ਕੇ ਭੇਜੀਆਂ ਪਰ ਸਰਕਾਰ ਨੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਵੱਲ ਕੋਈ ਧਿਆਨ ਨਹੀਂ ਦਿੱਤਾ। ਇਹ ਸਮਝਦੇ ਹਨ ਕਿ ਨਿੱਕੀਆਂ ਸਕੀਮਾਂ ਨਾਲ ਕੁਝ ਨਹੀਂ ਸਰ ਸਕਦਾ ਪਰ, ਪ੍ਰਧਾਨ ਜੀ, ਜਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਇਕ ਪੈਸੇ ਦਾ ਵਾਲ-ਟਯੂਬ ਜੇਕਰ ਸਾਇਕਲ ਵਿਚੋਂ ਕੱਢ ਲਿਆ ਜਾਵੇ ਤਾਂ ਢਾਈ ਸੌ ਦੀ ਸਾਈਕਲ ਬੇਕਾਰ ਹੋ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਇਕ ਨਿੱਕੀ ਜਿਹੀ ਸਕੀਮ ਵੀ ਕਈ ਪਿੰਡਾਂ ਨੂੰ ਲਾਭ ਪਹੁੰਚਾ ਸਕਦੀ ਹੈ। ਸਾਡੀਆਂ ਸਕੀਮਾਂ ਨੂੰ, ਇਹ ਪਤਾ ਲੱਗਾ ਹੈ, ਕਿ ਰੱਦੀ ਦੀ ਟੋਕਰੀ ਵਿਚ ਸੁੱਟ ਦਿੱਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਕਹਿ ਦਿੱਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਕਿ ਇਹ ਕਿਸ ਪਾਸੇ ਦੇ ਇੰਜਨੀਅਰ ਆ ਗਏ ਹਨ ਤੇ ਇਹ ਕੋਈ ਓਵਰਸੀਅਰ ਤਾਂ ਹੈ ਨਹੀਂ, ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਕੀ ਪਤਾ ਹੈ ਇਨ੍ਹਾਂ ਸਕੀਮਾਂ ਦਾ ਤੇ ਫਿਰ ਜਿਹੜੀਆਂ ਸਕੀਮਾਂ ਡਿਸਟ੍ਰਿਕਟ ਮਜਿਸਟ੍ਰੇਟ ਵੱਲੋਂ ਆਉਂਦੀਆਂ ਹਨ ਉਨ੍ਹਾਂ ਤੇ ਹੀ ਕੇਵਲ ਵਿਚਾਰ ਕੀਤੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਮੈਂ

ਕਹਿੰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਸਾਡੀਆਂ ਸਕੀਮਾਂ ਦੀ ਸਰਵੇ ਕਰਵਾ ਲਿਆ ਕਰੋ ਅਤੇ ਇਹ ਵੇਖ ਲਿਆ ਕਰੋ ਕਿ ਇਹ ਕਿੱਥੋਂ ਤੱਕ ਗਲਤ ਹਨ। ਮੈਂ ਸਮਝਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਸਾਡੀਆਂ ਭੇਜੀਆਂ ਸਕੀਮਾਂ ਸਾਰੀਆਂ ਹੀ ਠੀਕ ਹੁੰਦੀਆਂ ਹਨ। ਪਰ ਤੁਸੀਂ ਵਕਤ ਸਿਰ ਮੰਨਦੇ ਨਹੀਂ ਅਤੇ ਬਾਦ ਵਿਚ ਐਨਾ ਖਰਚ ਕਰਦੇ ਹੋ। ਹੁਣ ਸਰਕਾਰੀ ਬਣੀਆਂ ਅਤੇ ਸਰਵੇ ਕੀਤੀਆਂ ਸਕੀਮਾਂ ਵੱਲ ਜ਼ਰਾ ਨਜ਼ਰ ਮਾਰ ਕੇ ਵੇਖ ਲਵੋ। ਹਰ ਸਾਲ ਸੜਕਾਂ ਤੇ ਰੁਪਿਆ ਖਰਚ ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਪਰ ਹਰ ਸਾਲ ਹੀ ਇਹ ਟੁਟਦੀਆਂ ਹਨ। ਰੇਲਵੇ ਲਾਇਨਾਂ ਵਿਚ ਪਾਣੀ ਫਿਰ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਮੁਰੰਮਤ ਹੁੰਦੀ ਹੈ ਪਰ ਇਹ ਫਿਰ ਟੁੱਟ ਜਾਂਦੀਆਂ ਹਨ। ਹੁਣ ਪਿਛਲੇ ਸਾਲ ਜਗਰਾਓਂ ਤੋਂ ਮੋਗੇ ਤੱਕ ਪਾਣੀ ਹੀ ਪਾਣੀ ਸੀ ਅਤੇ ਇਸ ਸਾਲ ਵੀ ਹੈ। ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦਾ ਤਮਾਸ਼ਾ ਹਰ ਸਾਲ ਹੀ ਹੁੰਦਾ ਹੈ; ਇਸ ਦਾ ਕੋਈ ਪ੍ਰਬੰਧ ਸਰਕਾਰ ਨਹੀਂ ਕਰ ਰਹੀ। ਫਿਰ, ਪ੍ਰਧਾਨ ਜੀ, ਜੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਸੋਮ ਵਾਲੀਆਂ ਨਾਲੀਆਂ ਬਣਾਈਆਂ ਹਨ ਉਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚ ਬੂਟੇ ਉੱਗੇ ਹੋਏ ਹਨ; ਪਾਣੀ ਉਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚੋਂ ਪੂਰੀ ਰਫਤਾਰ ਨਾਲ ਨਹੀਂ ਲੰਘ ਸਕਦਾ। ਜੇਕਰ ਉਹ ਪੰਜ ਦਸ ਫੁੱਟ ਹੋਰ ਡੂੰਘੀਆਂ ਹੁੰਦੀਆਂ ਅਤੇ ਹੋਰ ਚੌੜੀਆਂ ਹੁੰਦੀਆਂ ਤਾਂ ਪਾਣੀ ਦਾ ਨਿਕਾਸ ਪੂਰਾ ਹੋ ਸਕਦਾ ਸੀ ਪਰ ਅੱਜ ਕੱਲ੍ਹ ਇਹ ਕੰਮ ਨਹੀਂ ਕਰ ਰਹੀਆਂ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਤਕਲੀਫਾਂ ਕਾਰਨ ਬੇਟ ਏਰੀਏ ਦੇ ਮਾਲਕ ਕੀ ਤੇ ਮੁਜ਼ਾਰੇ ਕੀ ਜ਼ਮੀਨਾਂ ਛੱਡਣ ਨੂੰ ਫਿਰਦੇ ਹਨ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਬਚਾਓ ਤਾਂ ਹੀ ਹੋ ਸਕਦਾ ਹੈ ਜੇਕਰ ਸਪੱਰਜ (spurs) ਬਣਾਏ ਜਾਣ। ਫਾਜ਼ਲਕਾ ਤੋਂ ਬਿਆਸ ਤੱਕ ਦਾ ਫਾਸਲਾ ਪੰਜ ਛੇ ਮੀਲ ਦਾ ਹੈ। ਇਥੇ ਜੇਕਰ ਸਪੱਰ ਬਣ ਜਾਵੇ ਤਾਂ ਕਈ ਪਿੰਡਾਂ ਦਾ ਅਤੇ ਇਸ ਸਾਰੇ ਇਲਾਕੇ ਦਾ ਬਚਾ ਹੋ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਪਾਕਿਸਤਾਨ ਵੀ ਕਈ ਸਾਲਾਂ ਤੋਂ ਇਸ ਦਰਿਆ ਮਗਰ ਪਿਆ ਹੋਇਆ ਹੈ ਅਤੇ ਇਸ ਸਾਡੇ ਇਲਾਕੇ ਦੇ ਲੋਕ ਦੁਹਾਈ ਪਾ ਰਹੇ ਹਨ ਕਿ ਇਨ੍ਹਾਂ ਲਈ ਕੁਝ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇ।

ਪ੍ਰਧਾਨ ਜੀ, ਗੱਲਾਂ ਤਾਂ ਕਈ ਕਹਿਣੀਆਂ ਹਨ ਜੇਕਰ ਆਪ ਵਕਤ ਦੇਵੇ ਤਾਂ ਮੈਂ ਕਹਿ ਸਕਾਂਗਾ। ਇਹ ਜਿੰਨੀ ਰਕਮ ਪਾਸ ਕੀਤੀ ਜਾ ਰਹੀ ਹੈ ਇਸ ਵਿਚੋਂ 57 ਹਜ਼ਾਰ ਰੁਪਿਆ ਤਾਂ ਡਿਪਟੀ ਵਜ਼ੀਰਾਂ ਦੀਆਂ ਕਾਰਾਂ ਤੇ ਜੀਪਾਂ ਲਈ ਰੱਖ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਹੈ ਪਰ ਇਸ ਇਲਾਕੇ ਨੂੰ ਬਚਾਉਣ ਲਈ ਕੁਝ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ ਜਾ ਰਿਹਾ। ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੀ ਜੀਪਾਂ ਦੀ ਰਕਮ ਵੀ ਇਸ ਇਲਾਕੇ ਲਈ ਖਰਚ ਕੀਤੀ ਜਾ ਸਕਦੀ ਸੀ।

ਅਧ୍ୟਕਸ਼ ਸਹੋਦਯ : ਆਪ ਜੀ ਪਹਲੇ ਕੁਝ ਚੁੱਕੇ ਹੋਏ ਉਪਰਾਲੇ ਨਾ ਕਰੋ। No repetition please. (Please do not repeat whatever you have already said. No repetition please.)

ਸ਼੍ਰੀ ਵਧਾਵਾ ਰਾਮ : ਸਪੀਕਰ ਸਾਹਿਬ, ਮੈਂ ਇਸ ਗੱਲ ਨੂੰ ਛੱਡ ਦਿੰਦਾ ਹਾਂ। ਮੈਂ ਇਹ ਬੇਨਤੀ ਕਰਨੀ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਉਹ ਲੋਕ ਜਿਹੜੇ ਤੁਹਾਡੀ ਸੇਵਾ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਹਨ—ਗਰੀਬ ਕਲਰਕ—ਉਹ ਕੱਲ੍ਹ ਰਾਤ ਨੂੰ ਮਸਾਲਾਂ ਦੀ ਲੋ ਕਰਕੇ ਸਾਡੇ ਐਮ. ਐਲ. ਏਜ਼ ਹੋਸਟਲ ਵਿਚ ਇਕੱਠੇ ਹੋਕੇ ਆਏ ਹੋਏ ਸਨ ਅਤੇ ਕਹਿ ਰਹੇ ਸਨ ਕਿ . . . .

3 p. m.

Mr. Speaker : This is irrelevant. How is it connected with this Appropriation Bill?

ਸ਼੍ਰੀ ਵਧਾਵਾ ਰਾਮ : ਚੰਗਾ ਜੀ, ਇਹ ਗਲ ਨਹੀਂ ਕਹਿੰਦਾ, ਹੋਰ ਕੁਝ ਕਹਿ ਲੈਂਦਾ ਹਾਂ। ਮੈਂ ਇਕ ਹੋਰ ਅਰਜ਼ ਇਹ ਕਰਨੀ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਵਿਚਾਰੇ ਗਰੀਬ ਚਪੜਾਸੀ ਜਿਹੜੇ ਸਾਡੇ ਕੋਲ ਰੋਜ਼ ਡਾਕ ਲੈ ਕੇ ਆਉਂਦੇ ਹਨ ਉਨ੍ਹਾਂ ਕੋਲ ਨਾ ਕੋਈ ਛਤਰੀ ਹੋ ਅਤੇ ਨਾ ਕੋਈ ਬਰਸਾਤੀ। ਬਦ ਕਿਸਮਤੀ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਰੋਜ਼ ਹੀ ਮੀਂਹ ਪੈਂਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਉਹ....

ਅਧ୍ୟਕਸ਼ ਸਹੋਦਯ : ਆਪ ਬੈਠ ਜਾਓ। ਆਪ ਬਿਲਕੁਲ irrelevant ਹੈ। (Please resume your seat. You are quite irrelevant)

ਸ਼੍ਰੀ ਵਧਾਵਾ ਰਾਮ : ਪ੍ਰਧਾਨ ਜੀ, ਮੈਂ ਇਹ ਕਹਿਣਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਸਾਡੇ ਪੰਜਾਬ ਵਿਚ ਹੜ੍ਹਾਂ ਨਾਲ ਬਹੁਤ ਨੁਕਸਾਨ ਹੋ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਗਰੀਬ ਲੋਕਾਂ ਦੀ ਬੁਰੀ ਹਾਲਤ ਹੈ। ਤੁਸੀਂ ਵੀ ਤਾਂ ਪੰਜਾਬ ਦੇ ਸਰਤਾਜ਼ ਹੋ। ਆਪ ਨੂੰ ਵੀ ਇਨ੍ਹਾਂ ਗੱਲਾਂ ਦਾ ਸਦਮਾ ਪਹੁੰਚਦਾ ਹੈ—ਇਸ ਲਈ ਮੈਂ ਇਹ ਅਰਜ਼ ਕਰ ਰਿਹਾ ਸੀ ਕਿ....

ਅਧ୍ୟਕਸ਼ ਸਹੋਦਯ : ਸੁਭੇ ਆਪ ਦੀ irrelevancy ਸੇ ਭੀ ਸਦਮਾ ਹੈ। (ਹਾਂਸੀ)। (I have been shocked by your irrelevancy.)

ਸ਼੍ਰੀਮਤੀ ਜਸ਼ਨੋ ਦੇਵੀ (ਅਮ੍ਰਿਤਸਰ ਸ਼ਹਿਰ, ਪਸ਼ਚਿਮ) : ਸਪੀਕਰ ਸਾਹਿਬ, ਮੈਂ ਆਪ ਕੇ ਦੁਆਰਾ ਸਿਚਾਈ ਮੰਤਰੀ ਜੀ ਦੀ ਖਿਦਮਤ ਮੇਂ ਨਿਵੇਦਨ ਕਰਨਾ ਚਾਹੁੰਦੀ ਹਾਂ ਕਿ ਪਹਿਲੇ ਜਬ ਕਮੀ ਬਾਰਿਸ਼ ਹੋਤੀ ਥੀ ਤੋ ਉਸੇ ਪੰਜਾਬ ਮੇਂ ਏਕ ਨੇਹਮਤ ਐਰ **blessing** ਸਮਝਾ ਜਾਤਾ ਥਾ ਮਗਰ ਗਏ ਸਾਲ ਦੀ ਜੋ ਬਾਰਿਸ਼ੋਂ ਹੁਈ ਐਰ ਲੋਗੋਂ ਨੇ ਡੇਖੀਂ ਤਬ ਸੇ ਜਬ ਭੀ ਬਾਰਿਸ਼ ਹੋਤੀ ਹੈ ਤੋ ਉਸ ਵਕਤ ਤਬੀਧਤ ਪਰੇਸ਼ਾਨ ਹੋ ਜਾਤੀ ਹੈ। ਹਰ ਇਨਸਾਨ ਫਿਕਰ ਮੇਂ ਡੂਬ ਜਾਤਾ ਹੈ ਕਿ ਪਤਾ ਨਹੀਂ ਅਬ ਕਥਾ ਹੋਗਾ। ਪਿਛਲੇ ਸਾਲ ਦੀ ਬਾਤੋਂ ਤੋ ਅਭੀ ਨਹੀਂ ਦੋਹਰਾਈ ਗਈ ਐਰ ਭਗਵਾਨ ਕ੍ਰਪਾ ਕਰੋਂ ਕਿ ਏਸਾ ਕਮੀ ਨ ਹੋ ਮਗਰ ਪਿਛਲੇ ਦਿਨੋਂ ਦੀ ਬਾਰਿਸ਼ੋਂ ਸੇ ਜੋ ਹਾਲਤ ਗੁਰਦਾਸਪੁਰ ਐਰ ਅਮ੍ਰਿਤਸਰ ਕੇ ਜ਼ਿਲ੍ਹੇ ਦੀ ਹੁਈ ਐਰ ਹਮਨੇ ਦੇਖੀ ਹੈ ਉਸ ਸੇ ਤੋ ਧੀ ਪਤਾ ਲਗਤਾ ਹੈ ਕਿ ਲੋਗੋਂ ਕੋ ਇਸ ਸਾਲ ਭੀ ਕਾਫੀ ਤਕਲੀਫੋਂ ਕਾ ਸਾਮਨਾ ਕਰਨਾ ਪੜ ਰਹਾ ਹੈ। ਮੈਂ ਧਹ ਤੋ ਨਹੀਂ ਕਹਨਾ ਚਾਹੁੰਦੀ ਕਿ ਹਮਾਰੇ **Irrigation Minister** ਸਾਹਿਬ ਐਰ ਹਮਾਰਾ **Irrigation Department** ਸੋਧਾ ਹੁਆ ਹੈ। ਜੋ ਕੁਝ ਕਰ ਸਕਤੇ ਹੈਂ ਕਰ ਰਹੇ ਹੈਂ ਐਰ ਹੋ ਰਹਾ ਹੈ ਮਗਰ ਧਹ ਝਰੂਰ ਕਹੂੰਗੀ ਕਿ ਤਕਲੀਫ ਦੂਰ ਨਹੀਂ ਹੁਈ ਹੈ। ਪਿਛਲੇ ਦਿਨੋਂ ਹਮਾਰੇ ਹਾਂ ਕੇ ਸਬ ਪ੍ਰਤਿਨਿਧਿਯੋਂ ਨੇ ਏਕ ਸਭਾ ਦੀ ਐਰ ਉਸ ਮੇਂ ਉਨ ਲੋਗੋਂ ਦੀ ਤਕਲੀਫੋਂ ਕੋ ਦੇਖਾ ਐਰ ਵਿਚਾਰ ਕਿਆ। ਹਮਾਰੇ **services** ਕੇ ਲੋਗ ਜੋ ਹੈਂ ਵਹ ਭੀ ਕਹੀਂ ਬਾਹਰ ਕੇ ਮੁਲਕੋਂ ਸੇ ਨਹੀਂ ਆਏ ਹੁਏ ਹੈਂ। ਇਨ ਸਟੇਟਸ ਕੇ ਹੀ **citizens** ਹੈਂ। ਉਨ ਕੋ ਪਤਾ ਹੈ ਕਿ ਲੋਗੋਂ ਕੋ ਕਥਾ ਤਕਲੀਫੋਂ ਹੈ। ਮੈਂ ਮਿਨਿਸਟਰ ਸਾਹਿਬ ਸੇ ਦਰਖਾਸਤ ਕਰਨਾ ਚਾਹੁੰਦੀ ਹਾਂ ਕਿ ਵਹ ਫੌਰਨ ਸੈਸ਼ਨ ਖਤਮ ਹੋਨੇ ਕੇ ਬਾਦ ਉਨ ਲੋਗੋਂ ਕੋ, ਦੇਹਾਤਿਯੋਂ ਕੋ ਬੁਲਾ ਲੋ ਐਰ ਸਬ ਮਿਲ ਬੈਠ ਕਰ ਇਸ ਕਾ ਇਲਾਜ ਸੋਚੋਂ। ਜੋ ਤਜਵੀਜ਼ੋਂ ਸੋਚੀ ਜਾ ਸਕਤੀ ਹੈਂ ਜਿਨ ਸੇ ਲੋਗੋਂ ਕੋ ਫਾਯਦਾ ਹੋ ਉਨ ਕਾ ਫੌਰੀ ਬੰਦੋਬਸਤ ਕਿਆ ਜਾਏ। ਇਸ ਮੇਂ ਸ਼ਕ ਨਹੀਂ ਕਿ ਦੇਸ਼ ਮੇਂ ਬਡੇ ੨ ਪਲੈਨ ਹੈਂ। ਵਹ ਤੋ ਹੈਂ ਹੀ ਮਗਰ ਜਹਾਂ ਤਕ ਮੈਂ ਸਮਝ ਸਕੀ ਹਾਂ ਐਰ ਜੈਸਾ ਕਿ ਹਮਾਰੀ ਏਕ ਮੀਟਿੰਗ ਮੇਂ ਭੀ ਚਰਚਾ ਆਯਾ ਕਿ ਬਡੇ ੨ ਪਲੈਨ ਤੋ ਚਲਤੇ ਜਾਏਂਗੇ ਮਗਰ ਛੋਟੇ ੨ ਪਲੈਨ ਬਨਾ ਕਰ ਭੀ ਇਸ ਆਏ ਦਿਨ ਦੀ ਮੁਸੀਬਤ ਕੋ ਟਾਲਾ ਜਾ ਸਕਤਾ ਹੈ। **Proper** ਅਮ੍ਰਿਤਸਰ ਸ਼ਹਿਰ ਮੇਂ ਪਿਛਲੇ ਦਸ ਦਿਨੋਂ ਦੀ ਜੋ ਬਾਰਿਸ਼ੋਂ ਹੁਈ ਉਨ ਕੋ ਮੈਂ ਨੇ ਅਚਲੀ ਤਰਹ ਦੇਖਾ ਹੈ। ਸ਼ਹਿਰ ਮੇਂ ਇਤਨਾ ਪਾਨੀ ਭਰਾ ਥਾ ਕਿ ਪਿਛਲੇ ਸਾਲ ਦੀ ਧਾਦ ਤਾਜ਼ਾ ਹੋ ਆਈ ਥੀ। ਤੀਨ ਦਿਨ ਤਕ ਮੈਂ ਝਧਰ ਉਧਰ ਦੌੜ ਕਰ ਅਪਨੇ ਝੜ ਗਿੜ

से शहर का पानी निकलवाने में लगी रही। गलियां पानी से भरी थीं और पानी घरों के अन्दर घुस रहा था। और जगह की बात तो क्या कहीं मेरे अपने घर में चार २ फुट पानी भरा था। फिर मैं ने बटाला शहर को अपनी आंखों से देखा है। वहां तीन २ फुट पानी भरा था। सब कारखानों वाले लोग और दूसरे लोग बाहर घरों से निकल कर सड़कों पर आए हुए थे। देहातियों का तो क्या ही कहना। बड़ी मुसीबत थी। स्पीकर साहिब, इस मौका का फायदा उठाती हुई मैं आप के द्वारा अपने मंत्री जी से अर्ज करना चाहती हूं कि इस का तो कोई फौरी बन्दोबस्त करें। जो बड़े २ प्लैन हैं वह तो होते ही रहते हैं और अपने ढंग से होते हैं लेकिन कुछ फौरी काम भी होते हैं जो जल्दी होने चाहियें। इस चीज का बन्दोबस्त बहुत जल्दी होना चाहिये।

स्पीकर साहिब, मैं ज्यादा समय नहीं लेना चाहती लेकिन एक बात और जरूर अर्ज करनी चाहती हूं। मुझे एक बात बहुत ही महसूस हो रही है और मैं कारण भी कुछ जानती हूं कि वह क्यों है। बात यह है कि हमारे सूबे में law and order का सिलसिला बहुत खराब हो रहा है और कमजोर होता जा रहा है। उस की तरफ भी मैं आप की वसतत से अपने मंत्रिमंडल का ध्यान दिलाना चाहती हूं कि law and order को सम्भालें इस गुंडाईज्म को जो हमारे सूबे में बढ़ा और ....

अध्यक्ष महोदय : इस Appropriation बिल पर general discussion नहीं हो सकती है। जो items इस में हैं आप उन पर ही बोलें।

(General discussion cannot be raised on the Appropriation Bill. The hon. Member may confine herself to those items only which are included in it).

श्रीमती शशो देवी : अच्छा जी, मैं इस बात को यहीं छोड़ देती हूं। स्पीकर साहिब में, आखिर मैं फिर आप के द्वारा यह कहना चाहती हूं कि इन बारिशों के पानी का जल्दी बन्दोबस्त करें। यह न समझें कि आज तेज धूप निकल आई है और कोई डर नहीं। जहां भी बाढ़ आने से नुकसान होता रहा है और अब हो रहा है वहां इन्तजाम कराएं। सक्की, नाला वगैरह, न जाने और कौन २ से हैं मुझे सब के नाम तो नहीं आते, जो भी उधर हैं उन सब का कोई इन्तजाम करें। उन से बहुत नुकसान हो रहा है। अगर वह कहीं मोड़े जा सकते हैं और उन का पानी कहीं डाला जा सकता है तो जरूर उनको मोड़ें ताकि लोगों का बचाव हो सके।

श्री रला राम (मुकेरियां) : अध्यक्ष महोदय, इस Appropriation Bill में जो items हैं उन में एक यह भी है कि होशियारपुर और अम्बाला डिस्ट्रिक्ट्स में जो चो हैं उन के सर्वे का भी प्रबन्ध किया गया है और यह अत्यन्त आवश्यक है। मैं इस बात के लिये अपने मंत्रिमंडल का और मंत्री जी का आप के द्वारा धन्यवाद करता हूं और बताना चाहता हूं कि हमारे इलाके के लिये यह बड़े महत्व की बात है कि चोओं को काबू में लाया जावे। यहां जो उपबन्ध किया गया है वह 53 हजार रुपये का है। मुझे यह भय है और मैं समझता हूं कि इस राशि से शायद इस सारी समस्या का सर्वे न हो सकेगा। यह राशि कम है। इस सम्बन्ध में मैं एक और विनय करना चाहता हूं और वह यह है कि पीछे, साल डेढ़ साल हुआ,

[श्री रत्ना राम]

होशियारपुर जिला में इसी तरह से चौआओं का survey हुआ था। उस समय इस बारे में जब हमने पूछा था तो हमें बताया गया था कि survey की जो रिपोर्ट है वह मंत्रिमंडल के पास पहुंच गई है। मगर उस के बाद कुछ पता न चला कि वह कहाँ गई और उस का क्या बना और हमारे मंत्रिमंडल ने उस रिपोर्ट पर क्या कार्यवाही की। इस से तो यहाँ अनुमान होता है कि एक तरह से वह रिपोर्ट अब खटायी में पड़ गई समझनी चाहिये। इस लिये मैं अध्यक्ष महोदय, आप के द्वारा कहना चाहता हूँ कि अब जो यह प्रबन्ध किया गया है survey वगैरह का तो जब यह रिपोर्ट आए तो उस का भी वहीं हाल न हो। यह ऐसी रिपोर्ट होनी चाहिए कि इस पर किसी तरह का अमल दरगमद भी हो सके। यह जो बाढ़ों की समस्या है पिछले साल से अति भयानक रूप धारण कर गई है। यह ठीक है कि इस साल अभी उतनी बारिशें नहीं हुईं और भगवान जाने आगे क्या होता है। मगर होशियारपुर के सम्बन्ध में मैं अभी भी कहूँगा कि इस साल भी वहाँ कुछ बारिशें ऐसी हुई हैं जिन्होंने बड़ा भयानक दृश्य उत्पन्न किया है। मैंने इधर उधर जाते हुए देखा है और चौआओं की तबाही को देखा है जिस से यह प्रतीत होता है कि हमारे जिला में इस साल भी तीन चार हजार एकड़ जमीन होशियारपुर और दसुआ के दरम्यान चौआओं के अन्दर आ गई है जो कि पहले नहीं थीं। बाज़ जगह सड़क इतनी टूट गई है और उस पर इतना रेत हो गया है कि दो तीन फलंग तक सवारियों को पैदल चलना पड़ता है और trans-shipment होती है। हमारे लिये यह चौआओं के survey की समस्या और भी महत्वपूर्ण हो गई है क्योंकि हम देख रहे हैं कि होशियारपुर में चो बढ़ते जा रहे हैं और ज्यादा से ज्यादा क्षेत्रफल जहाँ पहले कृषि होती थी वह रेत के अन्दर चला गया है और चला जा रहा है। यह जो पग उठाया गया है यह अत्यन्त आवश्यक था और हम इस का स्वागत करते हैं। मैं मंत्रिमंडल से यह प्रार्थना जरूर करूँगा कि survey का जो काम है वह ऐसी lines पर करें कि इस पर अमल भी हो सके। जो survey पहले हुआ था वह शायद रद्दी की टोकरों में चला गया हो मगर इस को वहाँ जाने से रोका जाये क्योंकि हमारे लिये यह समस्या ज्यादा से ज्यादा भयानक बनती जा रही है। नसराला चो को ट्रेन करने का थोड़ा सा प्रयत्न किया गया मगर उस से हमारे जिला को कोई विशेष लाभ नहीं हुआ। कल ही आते हुए मैंने देखा कि मीलों तक नसराला चो का पानी बह रहा है और सब खेत उस पानी के अन्दर आ गए हैं और दब गए हैं।

इस की तरफ, अध्यक्ष महोदय, मैं यह चाहता हूँ कि मंत्रिमंडल विशेष ध्यान दे। यह समस्या खास कर के Mukerian Sub-Tehsil के लिये है, जहाँ drains के लिये कई जगह प्रबन्ध किया गया है; वह बड़ा आवश्यक है। और अभी कई माननीय सदस्यों ने भी कहा है कि यह रुपया बहुत थोड़ा है इस लिए बेहतर होता अगर इस काम के लिये बहुत अधिक रुपया रखा जाता क्योंकि यह आज कल की बड़ी भारी आवश्यकता है। लोगों के सामने एक खतरा आ रहा है। आज ही मैंने, अध्यक्ष महोदय, कुछ cases अपने सिचाई मंत्री के नोटिस में लाए। आये दिन Mukerian Tehsil में कई गांव बाढ़ आ जाने के कारण बरबाद हो जाते हैं। नहर की पट्टी पहले बहुत छोटी होती थी और अगर ज्यादा आये तो वह टूट जाती थी लेकिन पट्टियाँ अब चौड़ी कर दी गई हैं। यह अच्छा है, ऐसा ही होना चाहिये था। लेकिन

कुछ एक गांव हैं जिन के लिये बहुत अधिक खतरा पैदा हो गया है। मिसाल के तौर पर मुरारपुर और इसके साथ के दूसरे गांव जिन के नाम मैं ने माननीय मंत्री तक पहुंचा दिये हैं वहां drainage का होना बहुत जल्द आवश्यक है वरना जो कुछ भी उन गांव के करीब है नष्ट हो जायेगा। अगर फसलों को जा कर देखें तो तकरीबन सब की सब नष्ट हो गयीं हैं। मुकेरियां के करीब दो तीन गांव तो बिल्कुल जर्जर बने हुए हैं। उन के चारों तरफ पानी ही पानी है। मुरारपुर में मैं ने देखा कि बारिश के हटने के एक दिन बाद किरती के बगैर गांव वाले अपने गांव तक पहुंच नहीं सकते थे। अध्यक्ष महोदय, यह समस्या हमारे लिये बड़ी आवश्यक है—हमारे लिये यह जीवन मृत्यु का प्रश्न है क्योंकि इस तरह अगर भूमि नष्ट होती जाये तो होशियारपुर का जिला जो पहले ही गरीब है और गरीब हो जायेगा। अगर फिर बाढ़ आ गई तो हमारे पुल टूट जाने का खतरा फिर पैदा हो जायेगा। इस लिये, अध्यक्ष महोदय, मैं आप के द्वारा मंत्रिमंडल का ध्यान इस बात की तरफ दिलाना चाहता हूं कि होशियारपुर जिले में दो तीन बाढ़ें आ जाने की वजह से गांवों को कठिनाई पैदा हो रही है। गवर्नमेंट को इस की तरफ बहुत जल्दी ध्यान देना चाहिये। सिचाई मंत्री से तो मैं ने निवेदन कर दिया है परन्तु वित्त मंत्री भी बैठे हुए हैं; पूंजी उन के हाथ है। इस लिये उन से भी निवेदन करूंगा कि जो जो हिस्सा ऐसा है जहां बाढ़ की वजह से तत्काल सहायता की आवश्यकता है उन के cases कृपया बहुत जल्द take up किये जायें ताकि वे इलाके बच सकें। अब की फसलें तो तबाह हुईं लेकिन आगे के लिये तो कम से कम साग रोटी खाने के काबिल हो सकें।

सरदार हरि सिੰਘ (ਦਸੂਆ) : ਸਪੀਕਰ ਸਾਹਿਬ, ਪ੍ਰਿੰਸੀਪਲ ਸਾਹਿਬ ਨੇ ਹੁਸ਼ਿਆਰਪੁਰ ਜ਼ਿਲੇ ਦੀ chos ਦੀ ਸਮੱਸਿਆ ਬਾਰੇ ਲੋਕਾਂ ਦੀਆਂ ਤਕਲੀਫਾਂ ਹਾਊਸ ਦੇ ਨੋਟਿਸ ਵਿਚ ਲਿਆਂਦੀਆਂ ਹਨ। ਮੈਂ ਵੀ ਇਸ ਸਬੰਧ ਵਿਚ, ਸਪੀਕਰ ਸਾਹਿਬ, ਆਪ ਦੁਆਰਾ ਗੋਰਮੈਂਟ ਨੂੰ ਦੱਸਣਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ chos ਦੇ ਕਾਰਣ ਜ਼ਮੀਂਦਾਰਾਂ ਦੀਆਂ ਜ਼ਮੀਨਾਂ ਖਰਾਬ ਹੋ ਰਹੀਆਂ ਹਨ, ਲੋਕਾਂ ਦੇ ਮਕਾਨ ਡਿੱਗ ਰਹੇ ਹਨ, ਫਸਲਾਂ ਬਰਬਾਦ ਹੋ ਗਈਆਂ ਹਨ। ਤਹਿਸੀਲ ਦਸੂਆ ਦੇ ਪਿੰਡਾਂ ਦੇ ਹਾਲਾਤ ਇਸ ਦਫਾ ਡਿਪਟੀ ਕਮਿਸ਼ਨਰ ਨੇ ਜਾ ਕੇ ਵੇਖੇ ਤਾਂ ਉਸ ਨੂੰ ਪਤਾ ਲੱਗਾ ਕਿ ਪਿਛਲਿਆਂ ਸਾਲਾਂ ਦੇ ਮੁਕਾਬਲੇ ਵਿਚ ਇਸ ਵਾਰ ਬਾਝੂ ਨਾਲ ਜ਼ਿਆਦਾ ਨੁਕਸਾਨ ਹੋਇਆ ਹੈ। ਡੇਰਾ ਗੋਪੀ ਪੁਰ ਤੋਂ ਜਦ ਖਤਰੇ ਦੀ ਤਾਰ ਆ ਜਾਂਦੀ ਹੈ, ਤਾਂ ਧੁੱਸੀ ਦੇ ਲਾਗੇ ਰਹਿਣ ਵਾਲੇ ਲੋਕ ਘਬਰਾ ਜਾਂਦੇ ਹਨ ਕਿਉਂਕਿ ਧੁੱਸੀ ਬਹੁਤ ਕਮਜ਼ੋਰ ਬਣਾਈ ਗਈ ਹੈ ਤੇ ਪੱਥਰਾਂ ਨਾਲ ਇਸ ਦਾ ਮਜ਼ਬੂਤ ਇੰਤਜ਼ਾਮ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ ਗਿਆ। ਇਸ ਕਾਰਨ ਲੋਕ ਬਹੁਤ ਪਰੇਸ਼ਾਨ ਰਹਿੰਦੇ ਹਨ ਤੇ ਪਿਛਲੇ ਤਜਰਬੇ ਤੋਂ ਭੈ ਭੀਤ ਰਹਿੰਦੇ ਹਨ। ਆਪ ਦੁਆਰਾ ਮੈਂ ਮਨਿਸਟਰ ਸਾਹਿਬ ਦੀ ਖਿਦਮਤ ਵਿਚ ਅਰਜ਼ ਕਰਨਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਆਏ ਦਿਨ ਲੋਕ chos ਦੀ ਸਮੱਸਿਆ ਦੇ ਕਾਰਨ ਪਰੇਸ਼ਾਨ ਰਹਿੰਦੇ ਹਨ, ਇਸ ਲਈ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਸਹਾਇਤਾ ਕਰਨੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ। ਤਿੰਨ ਚਾਰ ਲੱਖ ਏਕੜ ਜ਼ਮੀਨ ਪਹਿਲਾਂ ਹੀ ਖਰਾਬ ਹੋ ਚੁੱਕੀ ਹੈ ਤੇ ਆਏ ਸਾਲ ਹੋਰ ਖਰਾਬ ਹੋ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਹੁਣ ਇਹ ਹਾਲਤ ਹੋ ਗਈ ਹੈ ਕਿ ਜ਼ਮੀਨਾਂ ਵਿਚ ਰੇਤ ਹੀ ਰੇਤ ਨਜ਼ਰ ਆਉਂਦੀ ਹੈ ਤੇ ਫਸਲਾਂ ਪੈਦਾ ਨਹੀਂ ਹੋ ਰਹੀਆਂ। Floods ਆ ਜਾਣ ਨਾਲ chos ਭਰ ਗਏ ਹਨ ਤੇ ਲੋਕ ਪਰੇਸ਼ਾਨੀ ਦੀ ਹਾਲਤ ਵਿਚ ਕਦੀ ਤਹਿਸੀਲਦਾਰ ਕੋਲ, ਕਦੀ ਮਾਲ ਅਫਸਰ ਕੋਲ

[ਸਰਦਾਰ ਹਰੀ ਸਿੰਘ]

ਤੇ ਕਦੀ ਡਿਪਟੀ ਕਮਿਸ਼ਨਰ ਦੀ ਕੋਠੀ ਜਾ ਜਾ ਕੇ ਰੋਂਦੇ ਹਨ। ਇਸ ਲਈ ਮੈਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਲੋਕਾਂ ਦੀ ਆਵਾਜ਼, ਸਪੀਕਰ ਸਾਹਿਬ, ਆਪ ਦੁਆਰਾ ਮਨਿਸਟਰ ਸਾਹਿਬ ਦਿਆਂ ਕੰਨਾਂ ਤੱਕ ਪਹੰਚਾਉਣਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹਾਂ ਤੇ ਬੇਨਤੀ ਕਰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਉਹ ਇਸ ਮਾਮਲੇ ਵੱਲ ਆਪਣੀ ਤਵੱਜੁਹ ਦੇਣ। ਨਸਰਾਲਾ ਤੇ ਦੂਜਿਆਂ chos ਤੇ ਬੰਨ੍ਹ ਬਨਾਉਣ ਵਾਸਤੇ ਕਰੋੜਾਂ ਰੁਪਿਆ ਲੱਗਣਾ ਹੈ। ਇਸ ਲਈ ਵੱਡੇ ਵੱਡੇ Sub-Divisions ਖੋਲ੍ਹੇ ਜਾਣ। ਇਕ Sub-Division ਨਾਲ ਕੁਝ ਨਹੀਂ ਬਣਦਾ। ਇਸ ਸਬੰਧ ਵਿਚ ਕੰਮ ਤੇਜ਼ੀ ਨਾਲ ਚਲਾਉਣ ਦੀ ਲੋੜ ਹੈ। ਜਿਹੜੇ ਲੋਕ ਪਛਮੀ ਪੰਜਾਬ ਤੋਂ ਆਏ ਹਨ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਅਸੀਂ ਆਪਣੇ ਜ਼ਿਲੇ ਵਿਚ ਜ਼ਮੀਨ ਨਹੀਂ ਦੇ ਸਕੇ। ਸਾਡੇ ਕੋਲ ਆਪਣੇ ਵਾਸਤੇ ਜ਼ਮੀਨ ਨਹੀਂ ਤੇ ਅਸੀਂ ਹੋਰਾਂ ਨੂੰ ਕੀ ਦੇਈਏ? ਸਭ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਤਾਂ ਸਾਨੂੰ ਇਸ ਮਸਲੇ ਤੇ ਕਾਬੂ ਪਾਉਣ ਦੀ ਲੋੜ ਹੈ। ਮੈਂ ਮਨਿਸਟਰ ਸਾਹਿਬ ਨੂੰ ਅਰਜ਼ ਕਰਾਂਗਾ ਕਿ ਉਹ ਜ਼ਿਲਾ ਹੁਸ਼ਿਆਰਪੁਰ ਦੀ chos ਦੀ ਸਮੱਸਿਆ ਨੂੰ ਜਲਦੀ ਤੋਂ ਜਲਦੀ ਹਲ ਕਰਨ ਦਾ ਜਤਨ ਕਰਨ।

ਇਸ ਦੇ ਇਲਾਵਾ ਮੈਂ ਅਰਜ਼ ਕਰਨਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਸਾਡੇ P.W.D. ਨੇ ਜਿਹੜੀਆਂ ਸੜਕਾਂ ਬਣਾਈਆਂ ਹਨ ਉਹ ਸਲਾਘਾ ਯੋਗ ਹਨ ਪਰ ਹਾਲਤ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਇਹ ਹੋ ਗਈ ਹੈ ਕਿ ਪਾਣੀ ਦੀ ਵਜ੍ਹਾ ਨਾਲ ਸੜਕਾਂ ਨੀਵੀਆਂ ਹੋ ਗਈਆਂ ਹਨ। ਉਥੇ ਪਾਣੀ block ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਜਿਸ ਦੇ ਕਾਰਨ ਸੜਕਾਂ ਟੁੱਟ ਜਾਂਦੀਆਂ ਹਨ ਤੇ ਪਾਣੀ ਲੋਕਾਂ ਦਿਆਂ ਘਰਾਂ ਵਿਚ ਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਸੜਕਾਂ ਤੇ ਪੁਲ ਬਣਨ ਚਾਹੀਦੇ ਹਨ ਜਾਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚ gap ਰੱਖਣੇ ਚਾਹੀਦੇ ਹਨ ਤਾਂ ਜੋ ਪਾਣੀ ਰੁੜ੍ਹ ਜਾਏ। ਪਾਣੀ ਜਮਾਂ ਹੋ ਜਾਣ ਨਾਲ ਲੋਕ ਸੜਕਾਂ ਨੂੰ ਕੱਟ ਦਿੰਦੇ ਹਨ ਤੇ ਇਹ ਕੰਮ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਡਰਦਿਆਂ ਡਰਦਿਆਂ ਮਜਬੂਰੀ ਤੌਰ ਤੇ ਕਰਨਾ ਪੈਂਦਾ ਹੈ ਤਾਂ ਜੋ ਉਹ ਉਥੇ ਆਪਣੀ ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਦੇ ਦਿਨ ਕੱਟ ਸਕਣ। ਇਸ ਲਈ ਇਹ ਜ਼ਰੂਰੀ ਹੈ ਕਿ ਸਰਕਾਰ ਨੂੰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਸੜਕਾਂ ਤੇ ਪੁਲ ਬਨਾਉਣ ਦਾ ਬੰਦੋਬਸਤ ਕਰਨਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ਜਾਂ gaps ਬਣਾ ਦੇਣੇ ਚਾਹੀਦੇ ਹਨ ਤਾਂ ਜੋ ਪਾਣੀ ਉਥੇ ਜਮਾਂ ਨਾ ਹੋ ਸਕੇ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਸ਼ਬਦਾਂ ਨਾਲ ਮੈਂ ਸਰਕਾਰ ਅੱਗੇ ਅਪੀਲ ਕਰਾਂਗਾ ਕਿ ਉਹ ਇਨ੍ਹਾਂ ਗੱਲਾਂ ਵੱਲ ਧਿਆਨ ਦੇ ਕੇ ਲੋਕਾਂ ਦੀਆਂ ਤਕਲੀਫਾਂ ਨੂੰ ਦੂਰ ਕਰਨ ਦਾ ਇੰਤਜ਼ਾਮ ਕਰੇ।

ਸ਼੍ਰੀ ਕਸਤੂਰੀ ਲਾਲ ਗੋਧਲ (ਅਸਾੰਧ) : ਸਪੀਕਰ ਸਾਹਿਬ, ਪਿਛਲੇ ਸਾਲ ਬਹੁਤ ਜ਼ਿਆਦਾ ਬਾਰਿਸ਼ ਹੁੰਦੀ। ਉਸ ਵਕਤ ਲੋਗਾਂ ਕਾ ਧੜ ਖ਼ਿਆਲ ਥਾ ਕਿ ਇਸ ਸੇ ਪਹਲੇ ਜਬ ਸੇ ਤਨ੍ਹੋਨੇ ਹੋਸ਼ ਸੰਭਾਲਾ ਹੈ ਇਤਨੀ ਬਾਰਿਸ਼ ਕਰਮੀ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦੀ। ਲੋਗਾਂ ਕੀ ਏਸੀਂ ਬਾਤੋਂ ਸੁਨ ਕਰ ਹਮੇਂ ਖ਼ਿਆਲ ਹੋਤਾ ਥਾ ਕਿ ਇਸ ਕੇ ਬਾਦ ਕਰਮੀ ਇਤਨੀ ਜ਼ਿਆਦਾ ਬਾਰਿਸ਼ ਨਹੀਂ ਹੋਗੀ। ਅਮ੍ਰਿਤਸਰ, ਹੋਸ਼ਿਧਾਰਪੁਰ ਐਂਡ ਕਰਨਾਲ ਕੇ ਕੁਝ ਹਿਸਸੀਂ ਮੇਂ ਪਿਛਲੇ ਸਾਲ ਬਹੁਤ ਬਾਰਿਸ਼ ਹੁੰਦੀ ਲੇਕਿਨ ਵਹੀਂ ਹਾਲ ਅਬ ਕੀਂ ਦਫਾ ਹੈ। ਕਰਨਾਲ ਸੇ ਪਾਨੀ ਚਲਤਾ ਹੈ ਵਹ ਸਾਲਬਨ ਗਾਂਵ ਸੇ ਹੋਤਾ ਹੁਆ ਮੋਰਨਾਬਾਦ minor ਮੇਂ ਪੜਤਾ ਹੈ। ਵਹਾਂ ਏਕ ਛੋਟਾ ਸਾ syphon ਬਨਾ ਹੈ ਜਿਸ ਮੇਂ ਦਸ ਗੁਨਾ ਪਾਨੀ ਪੜਤਾ ਹੈ ਐਂਡ ਦਸਵਾਂ ਹਿਸਸਾ ਮੀਂ ਨਹੀਂ ਨਿਕਲਤਾ। ਪਿਛਲੇ ਸਾਲ ਗਾਂਵ ਕੀਂ ਜ਼ਮੀਨ ਖਰਾਬ ਹੋ ਗਈ। ਸਾਕਰੀਂ ਕੀਂ ਫਸਲ ਪਾਨੀ ਸੇ ਮਾਰੀ ਗਈ ਐਂਡ ਬਿਜਾਈਂ ਤਕ ਪਾਨੀ ਖੁਸ਼ਕ ਨ ਹੁਆ। ਇਸ ਵਾਸਤੇ ਤੀਨੀਂ ਗਾਂਵਾਂ ਕੇ ਲੋਗ ਗਰੀਬ ਹੋ ਗਏ। ਨੀਲੋਖੇਡੀਂ ਸੇ ਪਾਨੀ ਚਲ ਕਰ ਜਮਾ ਹੋ ਜਾਤਾ ਹੈ ਐਂਡ ਮੀਲੀਂ ਤਕ ਫੈਲ ਜਾਤਾ ਹੈ। ਇਸਲਿਏ ਮੈਂ ਮਾਨਰਨੀਯ ਮੰਤਰੀ ਸੇ ਕਹੂੰਗਾ ਕਿ drains ਕੀਂ ਖੁਦਾਈਂ ਕਾ ਇੰਤਜ਼ਾਮ ਕਰੋ। ਦਸ ਦਸ ਮੀਲ ਤਕ ਕੋਈ ਪੁਲ ਨਹੀਂ।

में मतवातर चार साल से कोशिश कर रहा हूँ लेकिन अभी तक पुल नहीं बने हैं। इस की वजह से कई आदमी हर साल मारे जाते हैं। यह पानी थाने को दो हिस्सों में तकसीम कर देता है और पुलिस जरायम पर कंट्रोल नहीं कर सकती।

मैं अपने डिप्टी मिनिस्टर से और Irrigation मिनिस्टर साहिब से भी अर्ज करता हूँ कि वे रुपया दें ताकि वह पुल बन जाए। चौधरी साहिब ने कहा है कि floods की वजह से Irrigation Department को 40 लाख रुपया मुआफ करना पड़ता है। खजानेवां अगर कंजूस हो तो ऐसा हो जाता है। बनिये की यह आदत है कि एक पैसा कम नहीं लेगा मगर मुकदमे पर पांच रुपये खर्च कर देता है। यही हाल हमारी सरकार का है। मैं समझता हूँ कि ज्यादा से ज्यादा रुपया खर्च करके सरकार को इस इलाके को बचाना चाहिये।

श्री बाबू दयाल (सोहना): अध्यक्ष महोदय, यह जो Appropriation Bill हमारे सामने 27½ लाख रुपये की मंजूरी के लिये आया है, इसकी सारी items पर बहस नहीं की जा सकती। इस में सब से बड़ा item 25 लाख 25 हजार रुपये की Capital Outlay on Provincial Schemes of State Trading के बारे में है। यह क्या है और इस से क्या फायदा है, मैं यह अर्ज करना चाहता हूँ। यह 25 लाख 25 हजार रुपये गवर्नमेंट ने किस चीज पर खर्च किये? इस रकम से बाहर से गेहूं import की गई और फिर इस पर incidental charges हुए। इस में storage बगैरह की मदें भी शामिल हैं। यह ठीक है कि गवर्नमेंट के लिये trade करना बड़ा जरूरी है। मगर यह trade जो पंजाब गवर्नमेंट करती है यह तो कमाल ही है। अभी पिछले दिनों लोक सभा में जिक्र हुआ था कि हमारा सूबा पंजाब food में पिछले तीन साल से surplus है। यहां पर food की consumption 12 लाख टन बताई जाती है और production इस से ज्यादा होती है। मगर होता यहां पर यह है कि पहले यहां से अच्छी गंदम बाहर को यानी दूसरे सूबों को भेजी जाती है और बाद में बाहर से निकम्मी मंगवाई जाती है। बल्कि बाज़ लोगों का तो ख्याल है कि इस गेहूं में जो बाहर से आती है बहुत से vitamin नहीं होते और इसी वजह से लोगों को दस्त लग जाते हैं। पहली असैम्बली में भी इस गेहूं का नमूना दिखाया गया था यह बताने के लिये कि यह गेहूं है जो लोगों को खिलाई जाती है। ऐसे गेहूं की trade के लिये यह 25 लाख 25 हजार रुपये की item है। Trade बेशक की जाए, हमसाए की मदद भी की जाए। मगर जो हमारे पास surplus है उससे trade करो, मुनाफा लो। यह कहां की trade है कि पहले export करो और फिर import करने के लिये बिल लाया जाए? इस तरह तो इस सभा के 126 मੈम्बरों की आंखों में धूल डाली जा रही है। मैं गवर्नमेंट से अदब से गुज़ारिश करता हूँ कि आयन्दा अगर ऐसी तिजारत न की जाए तो मेहरबानी होगी। जो हमारे पास गेहूं होती है उसे महकूज़ रखें और जो surplus हो उसे Central Government को दें, बाहर भेजें या जिस तरह सेंट्रल गवर्नमेंट हुक्म दे उस तरह करें। मगर यह trade न करें कि पहले अच्छी चीज दें और बाद में महंगे भाव पर निकम्मी लें। ऐसी trade करना न गवर्नमेंट के लिये फल की बात है और न इस हाऊस के लिये।

[श्री बाबू दयाल]

अब मैं floods के मुतअल्लिक कुछ अर्ज करना चाहता हूँ। Floods का यह आलम है कि हमारे ज़िला में खादर के इलाके में हर साल flood आता है। अमृतसर में एक दफ़ा floods आए और सारी दुनिया में शोर मच गया। मगर खादर के इलाके में हर साल floods आता है मगर इस ना अहल गवर्नमेंट की आंखें नहीं हैं जिन से यह देख कर खादर के floods का भी हल सोचे। अगर इन की आंखें नहीं हैं तो इन्हें दूरबीन ले लेनी चाहिये। (हंसी)। जो floods वहां आते हैं उन के लिये कोई schemes नहीं हैं और न ही बजट में provision है। मिनिस्टर साहिब जब कभी वहां जाते हैं तो लोग शर्म करके इन की tea पार्टियां भी कर देते हैं और इन को मिलते भी हैं। मगर हम जो साल के 365 दिन वहां रहते हैं हमारा क्या हाल है? उन लोगों का क्या हाल है जिन के इलाके में flood आता है? मैं आप की मारफत इन तक खादर के उन लोगों का हाल पहुंचाना चाहता हूँ। मगर मुश्किल यह है कि जहां इन को दिखता कम है वहां यह सुनते भी कम हैं।

अध्यक्ष महोदय : आप अपनी आदत पर आ गए हैं। (The hon. Member is again reverting to his old habit.)

श्री बाबू दयाल : खादर की बीमारी continuons है, मुसलसल है। वहां पर पचास के करीब गांव हर साल तबाह होते हैं और उन के लोग मारे मारे फिरते हैं। इस के इलावा रिवाड़ी तहसील में एक नदी है। उस में जब flood आता है तो traffic बन्द हो जाता है। इस साल भी बन्द रहेगा। तीन साल हुए मैंने गवर्नमेंट को एक स्कीम भेजी थी। मगर इस के बारे में अभी तक कुछ नहीं हुआ। फिर मैं ने कहा है कि चलो कम से कम इतना कर दो कि वहां उस नदी पर एक पुली बना दो ताकि traffic बन्द न हो। यह कह रहे हैं कि सरखे हो रहा है; यह हो रहा है वह हो रहा है। हुआ अभी तक कुछ नहीं। इन के स्टाफ में, स्पीकर साहिब, ऐसे आदमी हैं जिन को दिखता ही नहीं है। वह जब कोर्ट में पेश होते हैं तो कहते हैं कि हमारे चशमों पर रह गये हैं और कोर्ट को case मुल्तवी करना पड़ता है।

अध्यक्ष महोदय : यह आप क्या कह रहे हैं। चशमों का इस बिल से क्या सम्बन्ध है? (What is the hon. Member saying? How are spectacles connected with the Bill?)

श्री बाबू दयाल : अगर आप चाहते हैं कि मैं गवर्नमेंट की बुरी बातों को expose न करूं तो मैं बैठ जाता हूँ।

श्री दौलत राम शर्मा (हमीरपुर) : स्पीकर साहिब, यह जो बिल हमारे सामने पेश हुआ है, इस में 27 लाख रुपये की demand में से major portion food trading का है। इस के बारे में सब से पहले मैं अपनी गवर्नमेंट को बधाई देना चाहता हूँ कि आखिर कार उस ने कमी वाले इलाके में ज्यादा गन्दम पहुंचाने की व्यवस्था की है। मेरे जिला कांगड़ा में गन्दम की किल्लत के कारण बहुत हाहाकार मची हुई थी और लोग बहुत दुखी थे। परन्तु अब सारे पंजाब प्रदेश में गन्दम पहुंच गई है। मेरी constituency हमीरपुर

में भी गन्दम पहुंचाने की कोशिश की गई है। लेकिन असली हालत यह है कि मेरे इलाके में आमदोरपत के **sources** नहीं हैं। सड़कें न होने के कारण न तो उस इलाके में लारियां चल सकती हैं और न ही **truck** जा सकते हैं। मौसम बरसात की वजह से हालत और भी दिगर्गुं हो गई है। मैम्बर साहिबान तो मैदानों की फिक्र कर रहे हैं, कहते हैं कि यहां पर **floods** के कारण बहुत तबाही हुई है और फसलें बहुत तबाह हुई हैं। परन्तु मैदानों में **floods** आने का कारण यही है कि पहाड़ों पर वर्षा बहुत ज्यादा होती है। मैं चार साल से इस एवान में कहता आ रहा हूं कि हम लोग बरसात के दिनों में बाकी पंजाब से कटे रहते हैं। नदी नालों के चढ़ जाने के कारण लोग इधर उधर नहीं जा सकते। यह जो गन्दम जो गवर्नमेंट भेज रही है वह हमारी तहसील के केवल एक ही हिस्से नादीन तक ही पहुंचेगी और तहसील के अगले इलाके में 60, 70 मील तक लारी, ट्रक न जाने के कारण गल्ला नहीं पहुंचता। वहां पर गल्ले की कमी हर साल ही रहती है क्योंकि लोग ज्यादा गल्ला पैदा नहीं कर सकते। अनाज की कमी पूरी करने के लिये अनाज बाहर से मंगवाया जाता है। इस काम के लिये नजदीकतरी **market** होशियारपुर की ही है। लेकिन बरसात की वजह से वह **market** भी चार महीने के लिये बन्द हो जाती है। बारिशें बहुत ज्यादा होती हैं। सड़कें बिल्कुल बन्द हो जाती हैं। इस लिये मैं यह अर्ज करता हूं कि हमीरपुर में **permanent storage bins** बनाए जाएं ताकि गल्ले की कमी को पूरा करने के लिये जरूरत के वक्त गल्ला प्राप्त किया जा सके। हमीरपुर में **locally** गल्ला केवल दो महीने के लिये ही पैदा किया जाता है। बाकी सारा साल बाहर से मंगवाया जाता है। इस लिये **means of communications** न होने के कारण लोगों को बड़ी भारी कठिनाई का सामना करना पड़ता है। गवर्नमेंट के **orders** भी हो चुके हैं लेकिन फिर भी गल्ला अभी तक वहां नहीं पहुंच सका। वजह यही है कि वर्षा बहुत हुई है और सड़कें तमाम टूटी पड़ी हैं। जब तक गवर्नमेंट उस इलाके में सड़कें नहीं बनाती उस वक्त तक मैदानों से **floods** को नहीं रोका जा सकता। हमें हाऊस में कहते हुए 4 साल हो गये हैं और पांचवां खत्म होने वाला है लेकिन अभी तक सड़कों की कोई व्यवस्था नहीं की गई। सारे पंजाब में सड़कों का बहुत अच्छा इन्तज़ाम है लेकिन **unfortunately** हमीरपुर की तहसील ही ऐसी है जहां पर **all-weather road** की व्यवस्था भी नहीं है। अगर सरकार वहां से गल्ले की किल्लत को दूर करना चाहती है तो सड़कों का बनाना बहुत जरूरी है। जिस सड़क को बनाने के लिये 45,00,000 रुपया रखा गया था परन्तु उस को घटा कर 75,000 रुपया कर दिया गया है। 75,000 रुपया कर के गवर्नमेंट ने कौन सी हातमताई की कब्र पर लात मारी है? 75,000 रुपये से तो मेरे इलाके में आधा मील सड़क भी नहीं बनती। वहां तो एक मील सड़क पर एक लाख रुपया खर्च आता है। इस रकम को बहुत ज्यादा बढ़ाना चाहिये ताकि **communications** के ज़राए **develop** हो सकें। जब पिछले दिनों पंजाब में **floods** आए थे उस समय पहाड़ों पर बहुत ज्यादा वर्षा हुई थी। हमारे इलाके में बहुत नुकसान हुआ था। बहुत से गांवों के नामोनिशान ही मिट गये हैं। अगर अब तक भी आप जाकर देखें तो मालूम नहीं होता कि वहां पर कोई गांव कभी आबाद भी था। लोग अभी तक **rehabilitate** नहीं हो सके। मैं यह अर्ज करना चाहता हूं कि वहां पर एक शामलात ज़मीन होती है जिस का नाम बन सरकार है उस पर सरकार का हक नहीं होता। दूसरी ज़मीन "खुद रौ

[श्री दौलत राम शर्मा]

द्रव्यता" सरकार की मलकियत है। ऐसी जमीन वहां काफी पड़ी हुई है जिस पर गवर्नमेंट का right है। अगर सरकार वह जमीन लोगों को दे दे तो उन को काश्त के लिये जमीन मिल जाएगी और जो जमीन खराब हुई है उस को बन सरकार बनाया जा सकता है। इस तरह उन लोगों को rehabilitate किया जा सकता है। उन के पास जो पहली जमीन है वह बहुत थोड़ी है उस से वह अपनी रोजी नहीं कमा सकते। एक एक, और दो, दो घुमाओं जमीन से वह रोटी नहीं निकाल सकते। इस लिये सरकार को चाहिये कि उन को खुद री द्रव्यता वाली जमीन दे दे।

इस से आगे मैं relief के बारे में यह अर्ज करना चाहता हूं कि इस काम में कोई बेईमानी नहीं की गई। यह ठीक है कि बहुत से लोगों को relief अभी तक नहीं मिला। लेकिन इस काम में सरकारी अफसरों की तरफ से बेईमानी नहीं की गई।

अध्यक्ष महोदय : इस Bill में यह चीजें नहीं आतीं। इस का scope बड़ा limited है। अगरचे मैंने बहुत ढील दे रखी है फिर भी मैं चाहता हूं कि आप बहुत दूर न जाएं। (These things are not included in this Bill. Its scope is very limited. Although I have already given enough latitude, yet I would like the hon. Member not to go too far.)

श्री दौलत राम शर्मा : स्पीकर साहिब, मैं यह अर्ज करना चाहता हूं कि हमारी सरकार को उस इलाके में सड़कें बनाने की व्यवस्था जल्दी से जल्दी करनी चाहिये। ताकि गल्ले के कहत को दूर किया जा सके। वहां बारिशों के कारण सड़कें टूट जाती हैं और गल्ला उस इलाके के अन्दर तक नहीं पहुंचाया जा सकता। लोग बहुत दुखी होते हैं। आज कल वहां गन्दम बीस और बाईस रुपये मन बिकती है। मैं अर्ज करता हूं कि Second-Five Year Plan में provision तो है सड़कें बनाने की, लेकिन सवाल यह है कि वह बनानी कब शुरू की जाएंगी? सड़कें बनानी जल्दी से शुरू की जानी चाहियें। तहसील हमीरपुर का इलाका लुधियाना के इलाका से भी बड़ा है वहां ऐसी दो सड़कें permanently जरूर बनाई जानी चाहियें जो कि उस इलाके को होशियारपुर और ऊना से मिलती हों। इस से कुल्लू को रास्ता भी बन जाएगा और पंजाब के लिये second line of defence बन जायगी। इन शब्दों से मैं आप के जरिये अपनी गवर्नमेंट का ध्यान इस ओर दिलाना चाहता हूं कि इस ओर जल्दी ही कार्रवाई की जानी चाहिये।

अध्यक्ष महोदय : आप ऐसा करें कि अपने points concise तौर पर रखें ताकि बाकी के मैम्बरो को भी बोलने का मौका मिल सके। (The hon. Member may put forward his points concisely so that the remaining Members may also have an opportunity to speak.)

श्री गोपी चंद (पुण्डरी) : स्पीकर साहिब, इस Appropriation Bill के अन्दर अम्बाला और हिसार के low lying areas की problem को solve करने की कुछ provision की गई है। बेहतर होता कि अगर करनाल के जिले को

भी ध्यान में रखा जाता। इसमें शक नहीं है कि कल हाऊस में मेरे एक भाई ने करनाल की तसवीर रखने का प्रयत्न किया था। मेरे विचार में तो ज़िला करनाल की शक्ल एक कटोरे जैसी है। उस में से कई नाले मसलन घग्गर, मरकंडा, जौतंग और राकसी वगैरह निकलते हैं और जैसे कि मेरे एक रोहतक के भाई ने कहा यह नाले रोहतक और हिसार तक पहुंचते हैं और लाखों एकड़ ज़मीन इस ज़िला की वह खराब करते हैं। जब इतनी ज्यादा वर्षा होती है तो इन नालों में बाढ़ आने से यहीं पानी बजाये फायदे के नुकसान करता है और फसलों को तबाह करता है। इस के फलस्वरूप स्टेट में food की shortage हो जाती है और सरकार को प्रयत्न करना पड़ता है लोगों को और गन्दम supply करने का। इस सम्बन्ध में मैं यह सुझाव देना चाहता हूं कि अगर सरकार वर्षा का पानी और इन नालों का पानी तालाबों और reservoirs में जमा कर ले तो जिन दिनों पानी की shortage हो जाती है वह पानी फसलों के लिये ज़मींदारों को दिया जा सकता है। Lift के जरिये, जैसे रूस में इस्तेमाल किया जाता है, अगर यह इन्तज़ाम किया जाए तो काफी फायदा उठाया जा सकता है। यह ठीक है कि गवर्नमेंट हर मुमकिन कोशिश करती है कि अनाज की जो कमी है वह दूर हो—इस के लिये तरह तरह के loans भी दिये जाते हैं जिस से किसानों को मदद मिले लेकिन अगर वह मदद इसी तरीके से यानी temporary तौर पर की जाती रहे और बावजूद इस बात के कि किसान मेहनत भी करे, अगर इसी तरह floods का सिलसिला जारी रहे जैसे पिछले सालों में हम ने देखा और इस साल भी वैसी ही तबक्को है, तो सिवाए नुकसान और तबाही के कोई नतीजा निकलने वाला नहीं। इस से किसान भी बेबस हो जाता है और गवर्नमेंट का खर्च किया हुआ पैसा भी waste जाता है। इस लिये ज़रूरी है कि जो low lying areas हैं उन का बाकायदा तौर पर survey कराके उन पर ठीक काम किया जाए। मैं मुबालगे से काम नहीं लेता लेकिन फिर भी मेरा यकीन है कि पिछले साल जो तबाही हमारे सूबे में हुई उस में गवर्नमेंट ने मदद के तौर पर कोई 10 करोड़ रुपये के करीब खर्च किया होगा जो उन लोगों को complete तौर पर भी relief नहीं पहुंचा होगा। यहां गवर्नमेंट ने दस करोड़ रुपया खर्च कर दिया तो ज़रूरी है कि दस बीस करोड़ रुपया इन बांधों को लगाने पर खर्च कर दिया जाए ताकि मुस्तकिल तौर पर इस सूबे के इन हिस्सों को इस हर साल की नागहानी मुर्सीबत से बचाया जा सके। कहा जा सकता है कि हमारे पास इतने funds नहीं हैं, कैसे इस चीज़ को हाथ में लें? ठीक है, funds की हमारे पास कमी होगी लेकिन मैं अर्ज़ करूं कि यह एक इतना ज़रूरी काम है कि जिस के लिये हमें अगर गवर्नमेंट आफ इंडिया तक भी approach करनी पड़े तो करनी चाहिये और जिस तरह भी हो रुपया हासिल करना चाहिये। Drains का इन्तज़ाम फौरी तौर से किया जाना चाहिये जिस से बजाए इस के कि फसलों का नुकसान हो हम उन को फायदा पहुंचा सकें—पानी को store करके उस से सही फायदा उठा सकें।

समालखा-हथवाला रोड के लिये जो 50,000 का provision किया गया है, यह बड़ी खुशी की बात है कि मेरे ज़िला में भी सड़क बनेगी। यह हवाला भी दिया गया है कि किसानों को यह सहूलियत मिलेगी, मंडी है और चूंकि G. T. Road पर बाकया है

[ਸ੍ਰੀ ਸ਼੍ਰੋਮਣੀ ਚਾਵੰਡ]

ਇਸ ਲਿਏ ਧਰੁ ਸੜਕ ਜ਼ਰੂਰੀ ਹੈ। ਮੈਂ ਗੁਜ਼ਾਰਿਸ਼ ਕਰੁੰਗਾ ਕਿ ਰਾਜੌਂਦ-ਪੇਹੋਵਾ via ਪੁੰਡਰੀਂ ਭੀ ਸੜਕ ਇਤਨੀ ਹੀ ਜ਼ਰੂਰੀ ਹੈ। ਕੈਥਲ ਕਾ ਇਲਾਕਾ ਬਹੁਤ backward ਹੈ ਐਰ ਸੜਕਾਂ ਕੇ ਲਿਹਾਜ਼ ਸੇ ਤੋਬਿਲਕੁਲ nil ਹੈ। ਇਸ ਕੇ ਅਲਾਵਾ, ਫਰਹਲ ਬੜਾ ਭਾਰੀ ਥੀਰਥ ਸਥਾਨ ਹੈ। ਇਸ ਕੇ ਸਾਥ ਹੀ ਸਬ ਸੇ ਬੜੀ ਤਕਲੀਫ ਧਰੁ ਹੈ ਕਿ ਵਹਾਂ ਕੇ ਇਲਾਕਾਂ ਕਾ ਅਨਾਜ ਮੰਡਿਯੋਂ ਮੇਂ ਪਹੁੰਚ ਹੀ ਨਹੀਂ ਸਕਤਾ। ਵਹੁ ਇਸ ਲਿਏ ਕਿ communication ਕਾ ਰਾਸਤਾ ਹੀ ਕੋਈ ਤਸਲੀ ਬਖਸ਼ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਕਿਸਾਨ ਵਹਾਂ ਕੇ ਬਹੁਤ ਤੰਗ ਹੈਂ। ਜਿਸ ਥੀਰਥ ਸਥਾਨ ਕਾ ਮੈਂ ਨੇ ਨਾਮ ਲਿਯਾ ਵਹੁ ਹਮਾਰੇ ਧਰੁ ਫਰਗੂ ਕੇ ਨਾਮ ਸੇ ਮਸ਼ਹੂਰ ਹੈ। ਅਗਲੇ ਸਾਲ ਕੌੜੀ ਲਾਖ ਕੇ ਕਰੀਬ ਧਾਤਰੀ ਵਹਾਂ ਪਹੁੰਚੇਂਗੇ। ਗਵਰਨਮੈਂਟ ਕੋ ਕਚੀ ਸੜਕ ਕਾ provision ਕਰਨੇ ਕੇ ਲਿਏ ਅਚਛਾ ਖਾਸਾ ਰੁਪਧਾ ਖਰਚ ਕਰਨਾ ਪੜੇਂਗਾ। ਫਿਰ ਵਹੁ ਇਨਤਜ਼ਾਮ temporary ਹੀ ਕਹੁਲਾਏਂਗਾ। ਇਸ ਸੇ ਲੋਗੋਂ ਕੋ ਸੁਸ਼ਟਕਿਲ ਤੌਰ ਪਰ ਕੋਈ ਫਾਧਦਾ ਨਹੀਂ ਹੋਂਗਾ। ਮੈਂ ਸਮਝਤਾ ਹੂੰ ਕਿ ਅਗਰ ਇਸੀ ਸਾਲ ਪਕੀ ਸੜਕ ਕਾ provision ਕਰ ਲਿਯਾ ਜਾਤਾ ਤੋ ਗਵਰਨਮੈਂਟ ਨੇ ਅਗਲੇ ਸਾਲ ਮੇਲੇ ਕੇ ਲਿਏ ਜੋ ਖਰਚ ਕਰਨਾ ਹੈ ਵਹੁ ਬਚ ਸਕਤਾ ਹੈ। P.W.D. ਮਿਨਿਸਟਰ ਸਾਹਿਬ ਤੋ ਇਸ ਵਕਤ ਬੈਠੇ ਨਹੀਂ ਲਿਹਾਜ਼ਾ ਫਾਇਨੈਂਸ ਮਿਨਿਸਟਰ ਸਾਹਿਬ ਸੇ ਮੇਰੀ ਦਰਖਾਸ਼ਤ ਹੈ ਕਿ ਜੋ ਰਾਜੌਂਦ-ਪੇਹੋਵਾ ਰੋਡ ਹੈ ਜਿਸਕਾ provision ਦੂਸਰੀ ਪਾਂਚ-ਸਾਲਾ ਪਲੈਨ ਮੇਂ ਹੈ, ਆਇੰਦਾ ਬਜਟ ਮੇਂ ਉਸ ਕੇ ਖਰਚ ਕਾ provision ਜ਼ਰੂਰ ਕਿਯਾ ਜਾਏ।

ਇਸ ਕੇ ਅਲਾਵਾ ਏਕ ਅਰਜ਼ ਮੈਂ ਐਰ ਕਰਨਾ ਚਾਹੁਤਾ ਹੂੰ। ਤੀਨ ਲਾਖ ਰੁਪਧਾ ਕੀ ਰਕਮ provide ਕੀ ਗਈ ਹੈ ਉਨ tenants ਕੇ ਲਿਏ ਜੋ displaced ਹੋ ਗਏ ਹੈਂ। ਸਪੀਕਰ ਸਾਹਿਬ, ਬੜੇ ਦੁਖ ਕੇ ਸਾਥ ਕਹੁਨਾ ਪੜਤਾ ਹੈ ਕਿ ਜ਼ਿਲਾ ਕਰਨਾਲ ਕੀ ਵਹੁ ਜ਼ਮੀਨ ਜਬ ਅਲਾਟ ਕੀ ਗਈ ਤੋ ਜਹਾਂ ਤਕ ਜ਼ਿਲਾ ਕਰਨਾਲ ਕੇ ਰਹੁਨੇ ਵਾਲੇ ਹਰਿਜਨ ਐਰ landless tenants ਕਾ ਤਾਲਲੁਕ ਹੈ, ਉਨ੍ਹੇਂ ਪਤਾ ਹੀ ਨਹੀਂ ਲਗਾ ਕਿ ਕਹਾਂ ਐਰ ਕਬ ਅਜ਼ਿਯਾਂ ਦੇਨੀ ਹੈਂ। ਨਰੀਜ਼ਾ ਧਰੁ ਹੁਆ ਕਿ ਸਾਰੀ ਜ਼ਮੀਨ ਜਾਲੰਧਰ division ਕੇ ਲੋਗੋਂ ਕੋ ਅਲਾਟ ਹੋ ਗਈ। ਵਹੁ ਲੋਗ ਬੇਦਖਲ ਹੋ ਗਏ ਜੋ ਕਿ ਜ਼ਮੀਨ ਪਰ ਪਹਲੇ ਬੈਠੇ ਹੁਏ ਥੇ। ਇਸ ਕਾ ਵਹੁ ਫਾਧਦਾ ਨਹੀਂ ਉਠਾ ਸਕੇ ਹੈਂ। ਇਸ ਲਿਏ ਮੈਂ advance ਤੌਰ ਪਰ Finance Minister ਸਾਹਿਬ ਕੀ ਖਿਦਮਤ ਮੇਂ ਅਰਜ਼ ਕਰਨਾ ਚਾਹੁਤਾ ਹੂੰ ਕਿ ਜਬ ਧਰੁ ਰਕਮ ਵਾਂਝੀ ਜਾਏ ਤੋ ਅੰਬਾਲਾ ਡਿਵੀਜ਼ਨ ਕੇ ਜੋ displaced tenants ਹੈਂ ਉਨ ਕਾ ਖਾਸ ਤੌਰ ਸੇ ਧਿਆਨ ਰਖਾ ਜਾਏ ਐਰ ਧਰੁ ਦੇਖਾ ਜਾਏ ਕਿ ਉਨ ਕੇ ਸਾਥ ਕਿਸੀ ਕਿਸਮ ਕੀ ਬੇਇੰਸਾਫੀ ਨ ਹੀ।

ਭਗਤ ਗੁਰਾਂ ਦਾਸ ਹੰਸ (ਹੁਸ਼ਿਆਰਪੁਰ) : ਸਪੀਕਰ ਸਾਹਿਬ, ਚੋਆਂ ਬਾਰੇ ਅਗੇ ਵੀ ਬਹੁਤ ਕੁਝ ਕਿਹਾ ਜਾ ਚੁਕਿਆ ਹੈ। ਜਿਥੇਂ ਤੀਕਰ ਹੁਸ਼ਿਆਰਪੁਰ ਦੇ ਜ਼ਿਲੇ ਦਾ ਤਾਲੁਕ ਹੈ ਮੈਂ ਇਹ ਦਸਣਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਨ ਸਿਰਫ ਇਹ ਜ਼ਿਲਾ ਬੜਾ ਪਛੜਿਆ ਹੋਇਆ ਹੈ ਬਲਕਿ ਜਿਵੇਂ ਮੇਰੇ ਦੋਸਤਾਂ ਨੇ ਕਿਹਾ ਹੈ ਇਹ ਚੋਆਂ ਦਾ ਘਰ ਹੈ। ਇਥੇ 9 ਮੀਲ ਦੇ ਰਸਤੇ ਵਿਚ 11 ਚੋਆਂ ਆਉਂਦੀਆਂ ਹਨ। ਹਾਲਤ ਇਤਨੀ ਖਰਾਬ ਹੈ ਕਿ ਇਸ ਦਾ ਪਤਾ ਤਾਂ ਹੀ ਲਗ ਸਕਦਾ ਹੈ ਜੇ ਕੋਈ ਸੱਜਣ ਖੁਦ ਜਾਕੇ ਵੇਖਣ। ਹੁਣ ਬਾਰਸ਼ਾਂ ਹੋ ਰਹੀਆਂ ਹਨ। ਤੁਸੀਂ ਜਾ ਕੇ ਵੇਖ ਸਕਦੇ ਹੋ ਕਿ ਨਸਰਾਲਾ ਚੋ ਨੇ ਉਥੇ ਫਸਲਾਂ ਨੂੰ ਕਿੰਨਾਂ ਨੁਕਸਾਨ ਪਹੁੰਚਾਇਆ ਹੈ। ਮੈਂ ਆਪ ਜਾਕੇ ਵੇਖਿਆ ਹੈ ਕਿ ਦੋ ਦੋ ਤਿੰਨ ਤਿੰਨ ਫੁਟ ਪਾਣੀ ਪਿੰਡਾਂ ਵਿਚ ਵਗ ਰਿਹਾ ਹੈ ਤੇ ਹੈਰਾਨੀ ਹੁੰਦੀ ਹੈ ਕਿ ਲੋਕੀ ਕਿਵੇਂ ਆਪਣੇ ਰਹਿਣ ਦਾ ਇੰਤਜ਼ਾਮ ਕਰ ਸਕਣਗੇ।

ਇਹ ਪਤਾ ਨਹੀਂ ਕਿ ਕੁਦਰਤ ਦੀ ਕੀ ਮਿਹਰਬਾਨੀ ਹੈ ਕਿ ਅਗੇ ਤੇ ਬੜੇ ਬੜੇ ਜਗ ਕਰਕੇ ਬੜੀ ਇੰਤਜ਼ਾਰ ਬਾਦ ਬਾਰਸ਼ਾਂ ਹੁੰਦੀਆਂ ਸਨ, ਪਰ ਹੁਣ ਪਰਮਾਤਮਾ ਇਤਨਾ ਖੁਸ਼ ਹੋਇਆ ਹੈ ਕਿ ਐਨੀਆਂ ਬਾਰਸ਼ਾਂ ਹੋ ਰਹੀਆਂ ਹਨ ਕਿ ਲੋਕੀ ਰੁੜ੍ਹੇ ਜਾਂਦੇ ਹਨ। ਨਸਰਾਲਾ ਚੋਂ ਦਾ ਪਾਣੀ ਕਈਆਂ ਪਿੰਡਾਂ ਵਿਚ ਫਿਰਦਾ ਪਿਆ ਹੈ। ਪਿਆਨਾ, ਕਠਾਰ, ਕੂਪਰ ਵਗੇਰਾ ਕਈ ਪਿੰਡ ਪਾਣੀ ਹੀ ਪਾਣੀ ਹੋਏ ਪਏ ਹਨ। ਜਿਹੜੀ ਗੱਡੀ ਹੋਸ਼ਿਆਰਪੁਰ ਤੋਂ ਜਲੰਧਰ ਜਾਂਦੀ ਹੈ ਕਲ ਤੋਂ ਬਿਲਕੁਲ ਬੰਦ ਹੈ ਕਿਉਂ ਜੋ ਲਾਈਨ ਉਪਰੋਂ ਪਾਣੀ ਜਾ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਇਸ ਦਾ ਕੋਈ ਨਾ ਕੋਈ ਇੰਤਜ਼ਾਮ ਕਰਨਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਚੋਂ ਦਾ ਛੇਤੀ ਤੋਂ ਛੇਤੀ ਕੋਈ survey ਕਰਾਉਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ਤਾਂ ਜੋ ਇਸ ਤੇ ਕੰਟਰੋਲ ਹੋ ਸਕੇ। ਸਪੀਕਰ ਸਾਹਿਬ। ਮੈਂ ਇਕ ਦਿਨ survey ਦੇ ਅਫਸਰ ਨੂੰ ਮਿਲਿਆ ਸਾਂ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਕਿਹਾ ਕਿ ਸਾਡੀ ਪੰਜਾਬ ਗਵਰਨਮੈਂਟ ਤਾਂ ਹੁਣ ਨਹੀਂ ਦਿੰਦੀ Central Government ਨੇ ਪੰਜ ਲਖ ਰੁਪਿਆ ਦਿਤਾ ਹੈ। ਉਸ ਨਾਲ ਜਿਹੜਾ ਕੰਮ ਹੋ ਸਕਦਾ ਹੈ ਸੋ ਅਸਾਂ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਹੈ ਅਗੇ ਦਾ ਸਾਨੂੰ ਪਤਾ ਨਹੀਂ। ਮੈਂ ਆਪ ਦੀ ਰਾਹੀਂ ਮਿਨਿਸਟਰ ਸਾਹਿਬ ਪਾਸ ਬੇਨਤੀ ਕਰਨੀ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਹੋਸ਼ਿਆਰਪੁਰ ਦੇ ਜ਼ਿਲੇ ਦਾ ਖਾਸ ਤੌਰ ਤੇ ਖਿਆਲ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇ। ਹੋਸ਼ਿਆਰਪੁਰ ਇਕ ਅਜਿਹਾ ਜ਼ਿਲਾ ਹੈ ਕਿ ਜਿਸਨੇ ਦੇਸ਼ ਦੀ ਆਜ਼ਾਦੀ ਵਿਚ ਬੜਾ ਵਧਚੜ੍ਹ ਕੇ ਹਿੱਸਾ ਲਿਆ ਹੈ। ਉਹ ਜ਼ਿਲਾ ਅਜ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਬਰਬਾਦ ਹੋਵੇ ਤਾਂ ਇਹ ਚੰਗਾ ਨਹੀਂ ਲਗਦਾ। ਚੋਂ ਦਾ ਪਾਣੀ ਸਿੱਥੇ ਵੀ ਇਕ ਵਾਰੀ ਲੰਘ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਉਹ ਜ਼ਮੀਨ 10 ਸਾਲ ਲਈ ਖੇਤੀ ਦੇ ਕਾਬਲ ਨਹੀਂ ਰਹਿੰਦੀ। ਕਿਉਂਕਿ ਚੋਂ ਦਾ ਪਾਣੀ ਉਥੇ ਤਿੰਨ ਚਾਰ ਫੁਟ ਰੇਤ ਸੁਟ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਬੇਸ਼ਕ ਸਰਕਾਰ ਨੇ ਆਬਿਆਨੇ ਦੀ ਮੁਆਵੀ ਕਰ ਦਿਤੀ ਹੈ ਜਾਂ ਕਰ ਦਿੰਦੀ ਹੈ ਪਰ ਕਈ ਗਰੀਬ ਕਿਸਾਨ ਅਜਿਹੇ ਹੁੰਦੇ ਹਨ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦੀਆਂ ਫਸਲਾਂ ਤਬਾਹ ਹੋ ਜਾਂਦੀਆਂ ਹਨ ਉਹ ਮਾਰੇ ਮਾਰੇ ਫਿਰਦੇ ਹਨ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਹੋਰ ਕੋਈ ਇੰਤਜ਼ਾਮ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦਾ।

ਸਾਡੀ ਆਦਮਪੁਰ ਵਾਲੀ ਜਿਹੜੀ ਨਹਿਰ ਹੈ ਉਸ ਤੇ ਛੋਟੀਆਂ ਛੋਟੀਆਂ ਪੁਲੀਆਂ ਬਣੀਆਂ ਹੋਈਆਂ ਹਨ। ਜਦੋਂ ਚੋਂ ਵਿਚ ਪਾਣੀ ਆਉਂਦਾ ਹੈ ਤਾਂ ਉਹ ਬੜੀ ਰਫਤਾਰ ਵਿਚ ਆਉਂਦਾ ਹੈ ਤਾਂ ਇਹ ਪੁਲੀਆਂ ਕਿਸੇ ਕੰਮ ਦੀਆਂ ਨਹੀਂ ਰਹਿੰਦੀਆਂ ਅਤੇ ਇਸ ਦਾ ਨਤੀਜਾ ਇਹ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਕਈ ਪਿੰਡਾਂ ਵਿਚ ਫਸਲਾਂ ਤੇ ਜਾਨ ਮਾਲ ਦਾ ਬੜਾ ਨੁਕਸਾਨ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਕਈ ਜਗ੍ਹਾ ਇਹ ਵੇਖਿਆ ਗਿਆ ਹੈ ਕਿ ਨਹਿਰ ਦਾ ਪਾਣੀ ਐਨੀਆਂ ਪਿੰਡਾਂ ਵਿਚ ਗਿਆ ਕਿ ਨਹਿਰ ਨੂੰ ਤੋੜਨਾ ਪਿਆ। ਇਸ ਦੀ ਕੀ ਵਜ੍ਹਾ ਹੈ? ਇਹ ਕਿ ਅਫਸਰ ਪਹਿਲਾਂ ਵੇਖ ਮੋਚ ਕੇ ਕੰਮ ਨਹੀਂ ਕਰਦੇ।

ਇਨ੍ਹਾਂ ਢੇਰਾਂ ਵਿਚ ਜਿਹੜਾ flood ਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਇਸ ਦਾ ਨਸ਼ਲਾ ਗਰੀਬ ਕਿਸਾਨਾਂ ਤੇ ਪੈਂਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਗਰੀਬ ਮਜ਼ਦੂਰਾਂ, ਅਤੇ ਹਰੀਜਨਾਂ ਤੇ ਪੈਂਦਾ ਹੈ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਮਕਾਨ ਕਚੇ ਹੁੰਦੇ ਹਨ। ਇਹ ਠੀਕ ਹੈ ਕਿ ਗਵਰਨਮੈਂਟ ਬੜੀ ਹਮਦਰਦੀ ਕਰਦੀ ਹੈ, ਰੁਪਿਆ ਵੰਡਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਆਬਿਆਨਾ ਮਾਫ ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਕਈਆਂ ਨੂੰ ਦਸ ਕਈਆਂ ਨੂੰ ਵੀਹ ਤੇ ਕਈਆਂ ਨੂੰ ਸੋ ਰੁਪੇ ਤੀਕਰ ਮਦਦ ਦਿਤੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਪਰ ਮੈਂ ਕਹਿੰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਸੋ ਰੁਪੇ ਵੀ ਬਹੁਤ ਥੋੜ੍ਹੇ ਹਨ। ਉਹ ਸੋ ਰੁਪਏ ਨਾਲ ਆਪਣਾ ਮਕਾਨ ਠੀਕ ਨਹੀਂ ਕਰਵਾ ਸਕਦੇ। ਠੀਕ ਹੈ ਕਿ ਕਈਆਂ ਨੇ ਕੁਝ ਨਾ ਕੁਝ ਠੀਕ ਕਰਵਾ ਲਏ ਹੋਣਗੇ ਪਰ ਬਹੁਤ ਸਾਰਿਆਂ ਨੇ ਉਹ ਪੈਸੇ ਆਪਣੇ ਬਾਲ ਬਚਿਆਂ ਲਈ ਅਨਾਜ ਖਰੀਦਨ ਲਈ ਖਰਚ ਕਰ ਲਏ। ਪਹਿਲੀ ਮੁਸੀਬਤ

[ਭਗਤ ਗੁਰੂ ਦਾਸ ਹੰਸ]

ਖਤਮ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦੀ ਤੇ ਦੂਜੀ ਪੇ ਜਾਂਦੀ ਹੈ । ਮੈਂ ਫੇਰ ਕਹਾਂਗਾ ਕਿ ਨਸਰਾਲਾ ਚੋ ਇਸ ਜ਼ਿਲ੍ਹੇ ਵਾਸਤੇ ਬੜਾ ਭਾਰੀ ਖਤਰਾ ਹੈ । ਇਹ ਬੜਾ ਨੁਕਸਾਨ ਕਰ ਰਿਹਾ ਹੈ । ਮੈਂ ਅਰਜ਼ ਕਰਾਂਗਾ ਕਿ ਹੋਸ਼ਿਆਰਪੁਰ ਦੀ ਮੁਸੀਬਤ ਨੂੰ ਖਾਸ ਧਿਆਨ ਨਾਲ ਵੇਖਿਆ ਜਾਏ ਅਤੇ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਚੋਆਂ ਦੀ ਮੁਸੀਬਤ ਤੋਂ ਬਚਾਇਆ ਜਾਏ । ਚੋਆਂ ਉਪਰ ਕਬਜ਼ਾ ਕਰਨ ਨਾਲ ਅਤੇ ਟਿਨਾਂ ਤੇ ਕਾਬੂ ਪਾਉਣ ਨਾਲ ਹੀ ਉਥੋਂ ਦੀ ਜਨਤਾ ਖੁਸ਼ ਹੋ ਸਕਦੀ ਹੈ ।

Sardar Hari Singh (Dasuya): Sir, I beg to move—

That question be now put.

Mr. Speaker : question is—

That question be now put.

The motion was carried.

वित्त मंत्री (श्री मोहन लाल) : स्पीकर साहिब, आप ने महसूस किया होगा कि Ap-propriation Bill पर जो बहस हो.....

अध्यक्ष महोदय : मैं एक बात आप को बता दूँ कि यहाँ जो Adjournment Motion था और कई Questions discuss किये गये हैं वह relevant नहीं थे । आप उन का ज़िक्र अपनी speech में न करें । मैं ने खुद ही इस मामले में काफी ढील दे रखी थी । (I may tell the hon. Minister that the Adjournment Motion or certain other matters which have been discussed here were irrelevant. Therefore, I would request him not to refer to them. I had myself given a great deal of latitude in this matter.)

वित्त मंत्री : स्पीकर साहिब, बहुत सी ऐसी बातें हुई हैं और कई ऐसे points रखे गये हैं और उन की discussion की जो नौइअत थी उस का Appropriation Bill के साथ कोई ताल्लुक नहीं है । इस लिये यह मेरे लिये मुश्किल बात है कि हरेक point जो यहाँ raise किया गया है मैं उस के बारे में कुछ अर्ज करूँ । मैं यही अर्ज करने वाला ही था कि हरेक point जो कल यहाँ raise किया गया था उस का मुफस्सल तौर पर गवर्नमैण्ट की तरफ से जवाब दे दिया गया था । आज कोई भी ऐसी बात जाहिर नहीं की गई जिस का दरहकीकत कोई जवाब देना ज़रूरी हो । एक आध technical बात कही गई थी । असल में वह technical तो नहीं थी । Opposition के एक मੈम्बर साहिब ने वह बात कही है । शायद उन्होंने वह बात भोलेपन में ही उठाई हो क्योंकि इस के लिये नावाकफियत कहना तो मैं ना मुनासिब समझता हूँ । अगर वह यहाँ होते तो बेहतर था । मैं उन्हें बताना चाहता हूँ कि Supplementary Estimates क्या हैं और Appropriation Bill क्या है । मैं यह बतलाने की ज़रूरत समझता हूँ कि इन का क्या मकसद होता है । सिर्फ़ इस के एक दो technical aspects होते हैं । चन्द एक items के लिये हाऊस की मंजूरी लेनी पड़ती है और

funds की मन्जूरी के लिये वह items हाऊस के सामने लाने पड़ते हैं। जहां तक उन items का ताल्लुक है हरेक item आप के सामने पेश हुआ और उस पर आप ने अच्छी तरह से discussion की। मगर जो नुक्ताचीनी उन पर हुई वह यही है कि जो funds इस वक्त provide किये गये हैं वह थोड़े हैं। इन तमाम items के मुताल्लिक नुक्ताचीनी की गई है यानी floods के मुताल्लिक, कुछ education के मुताल्लिक, कुछ drains के मुताल्लिक और सड़कों के मुताल्लिक गर्जेकि सब के मुताल्लिक यही कहा गया है कि उन के लिये funds कम रखे गए हैं। इस बारे में मैं यह कह देना चाहता हूं कि जो item रखे गये हैं और जो demands हाऊस के सामने पेश की गई हैं वह जरूरत के मुताबिक ही की गई हैं और अगर कोई fund कम रखा गया है तो जितनी जरूरत उस के लिये महसूस हुई उतना रखा गया। Flood drains के मुताल्लिक बहुत जोर दिया गया है। कल मेरे सार्थी वजीर incharge प्रोफेसर शेर सिंह साहिब ने इस मसले के मुताल्लिक बड़ी तफसील में कुछ बयान किया था जिस को मैं दोहराने की जरूरत महसूस नहीं करता। एक माननीय मेबर ने कहा है कि वजीर साहिब ने यह तो सब फुछ कह दिया है कि वह इस के मुताल्लिक यह यह steps उठाने का इरादा रखते हैं मगर उन्हें इस बात की assurance मिलनी चाहिये कि क्या उन की implementation भी होगी। मैं फिर कह देना चाहता हूं कि जो कुछ प्रोफेसर साहिब ने कहा उस से जाहिर है कि गवर्नमेंट वह सब कुछ करना चाहती है क्योंकि गवर्नमेंट business mean करती है। लेकिन जब गवर्नमेंट किसी problem पर हावी न हो तो उसे उस के हल की तलाश करनी पड़ती है। मेरे साथी सरदार मोहन सिंह ने इस सिलसिले में बताया था कि एक Executive Engineer पहले भी मुकर्रर किया गया था और उस ने report भी पेश की थी। मैं उन्हें बताना चाहता हूं कि यह ठीक है कि उस Executive Engineer ने report पेश की थी लेकिन वह इतनी मुकम्मल रिपोर्ट नहीं थी क्योंकि उस की वाहद duty यही नहीं थी। इस गवर्नमेंट ने यह महसूस किया कि इस मतलब के लिये एक मुकम्मल स्कीम बनाई जाये। इस काम के लिये गवर्नमेंट ने एक special circle खोला है जिस में एक Superintending Engineer है, तीन Executive Engineers हैं और कुछ S.D.Os. हैं और कई Overseers। गवर्नमेंट चाहती है कि एक special महकमा इस काम के लिये कायम करे और यह कायम किया गया है और इस के जरिये सारी जांच पड़ताल की जायेगी, जांच पड़ताल के बाद उसकी implementation होगी। हमें यहां यह suggestion भी दी गई है कि कुछ छोटी छोटी स्कीमों को इस बड़ी स्कीम की निसबत तरजीह दी जाए। कई भाइयों ने suggest किया है कि इस इस इलाके को तरजीह दी जाए। मैं कहता हूं कि यह suggestions जो हैं वह कबल अज वक्त हैं। यह ठीक है कि जब यह काम एक S.E. के सुपुर्द किया गया है तो यह जरूरी है कि वह हरेक इलाके में जहां floods आते हैं पूरी तरह से तहकीकात करे कि उन को कैसे रोका जा सकता है। इस काम के लिये अगर इन Supplementary Estimates में कम रुपये रखे गये हैं तो इस का यह मतलब नहीं कि पहले

[वित्त मंत्री]

जो बजट पास किया गया था उसमें जो इस काम के लिये provisions की हुई थीं वह अब काट दी गई हैं। इस के बावजूद भी अगर वह S.E. यह महसूस करेगा कि कुछ रुपया कम है और अगर यह गवर्नमेंट भी यही महसूस करेगी कि इस काम पर और खर्च करने से सूबा का भला होगा और जो रुपया पहले रखा गया है वह कम है तो मैं यह बता दूँ कि गवर्नमेंट, इस काम पर जितना खर्च करना जरूरी होगा, जरूर करेगी। इस बात के होते हुए मैं समझता हूँ कि और कोई assurance की जरूरत नहीं है। श्री बाबू दयाल जी ने एक नया point जो जरूरी है उठाया है और मैं समझता हूँ कि उस की वजह तो वाकई जरूरी है। उन्होंने जो Supplementary Estimates में की गई एक provision के बारे में ऐनक का जिक्र किया था और कहा था कि वह नहीं रखी गई। उन्होंने अपनी ऐनक की बारीकी से State Trading की item को देखा है। वाकई यह कुछ हैरानी की बात तो जरूर है। State Trading का मतलब कोई सट्टे बाज़ी तो नहीं है। गवर्नमेंट ने यह इस लिये नहीं किया कि वह गंदम में कुछ फायदा उठाये जैसा कि इन्होंने समझा है मैं उन्हें कह देना चाहता हूँ कि आपने जो ऐनक का suggestion दिया था उस पर हम गौर करेंगे। मैं इस मामले की तफ़सील में जाना नहीं चाहता क्योंकि उस के लिये कल काफी अर्ज किया गया था। यह गंदम इस लिये खरीदनी पड़ी थी क्योंकि उस समय गंदम की कमी हो गई और लोगों को गंदम supply करने की जरूरत पड़ी थी। इस का यह मतलब नहीं कि यह काम करने से गवर्नमेंट ने फायदा उठाया था। इस बात की इन को वाकफ़ियत ही है कि दस या बारह आने मन subsidy के तौर पर गवर्नमेंट को अपने पास से देना पड़ा था और लाखों रुपया गवर्नमेंट ने अपने खज़ाने से contribute किया था तो सिर्फ Trading का चूँकि नाम आ जाता है, इस लिये घबराने की जरूरत नहीं मगर बाबू दयाल जी तो घबरा ही जाते हैं नाम से ही।

फिर कहा गया कि यहां सिर्फ 10 रुपये की token demand रखी है और गवर्नमेंट पहले

4 p.m.

ही बहुत सा रुपया बजट में छपा रखती है। मेरे वह दोस्त इस वक्त बैठे हुए नहीं हैं। मैं उन्हें बताना चाहता था कि पंजाब की एक खास हालत है और वह यह कि हम ने सारे साल के लिए आप से बजट की मंजूरी ली थी मगर अब थोड़ी देर में हम Pepsu को अपने साथ merge करेंगे तो हमारा खर्च नए सिरे से चलेगा। यह बजट तो सिर्फ उसी वक्त तक है उस के बाद नया बजट लाना होगा, नई मंजूरी लेनी होगी जिस ढंग से Constitution में provide होगा उसी तरह करेंगे। गवर्नर साहिब से मंजूरी लेनी होगी तो वह लेंगे मगर वह तो अलग बात है। आपने हमें पहले ही काफी रकम की मंजूरी दी हुई है इस लिये पैसा हमारे पास है और यह सारा November तक खर्च नहीं हो सकता। इस लिये token demand किसी तरह की ज्यादाती नहीं है। कोई छुपाने की बात नहीं थी बजट बिल्कुल साफ था और जो कुछ कहा गया वह नावाकफ़ियत की वजह से कहा गया।

मुज़ारों के मुताल्लिक भी कुछ कहा गया था और मैं समझता हूँ कि बाजवा साहिब ने इस के मुताल्लिक काफी कुछ बतला दिया था और मैं कुछ ज्यादा बतलाने की जरूरत नहीं

समझता। एक साथी ने कहा कि जो मुज़ारे एक खास **division** से बेदखल हों उन का खास ध्यान रखा जाए। मैं उन की वाकफियत के लिये अर्ज़ कर दूँ और जिस तरह कि मेरे साथी बांजवा जी ने बताया था कि जितने मुज़ारों को बेदखल होकर तीन मील से दूर दूसरे देहात में आबाद करना है उन सब का अन्दाज़ा लगा कर रकम रखी गई है। न सिर्फ़ उस खास **division** का ही ख्याल रखा गया है बल्कि हरेक गांव को इस में शामिल किया गया है। इस लिये किसी किस्म के शक की **justification** नहीं है।

बाकी मैं समझता हूँ कि कोई खास ऐसी बात नहीं जो कल न की गई हो और जिस का जवाब न दिया गया हो। इस लिये **House** से मैं तबक्को करूँगा कि यह बिल पास कर दिया जाए।

Mr. Speaker. Question is—

That the Punjab Appropriation (No. 4) Bill be taken into consideration at once

The motion was carried.

Mr. Speaker : If there be no objection, I would put all the clauses and the Schedule together to the vote of the House.

(Voices : No objection)

CLAUSES 2, 3, SCHEDULE, CLAUSE 1 AND TITLE

Mr. Speaker : Question is—

That Clauses 2 and 3, Schedule, Clause 1 and Title stand part of the Bill.

The motion was carried.

Minister for Finance (Shri Mohan Lal) : Sir, I beg to move—

That the Punjab Appropriation (No. 4) Bill be passed.

प्रोफ़ेसर मोता सिंह आनन्दपुरी (आदमपुर) : स्पीकर साहिब, मैं इस बिल के मुताल्लिक कुछ ज़्यादा कहने की ज़रूरत महसूस नहीं करता लेकिन **constructive viewpoint** से एक दो बातें कहना ज़रूरी समझता हूँ। देश के अन्दर अगर किसी बात को बार २ दोहराया जाता हो, आए दिन जिक्र होता है तो उस के मुताल्लिक ध्यान देने की ज़्यादा ज़रूरत है क्योंकि **public** के अन्दर एक किस्म की **feeling** है, **grouse** है, **grievance** है। मैं ने देखा कि पिछले बजट से लेकर इस वक़्त तक इस तरफ़ कोशिश ज़रूर की गई। एक **Fletcher Committee** मुकरर की गई कि वह इस तरफ़ तबज़ुह दे। जिस दिन इस कमेटी की मीटिंग थी मैं उस रोज़ जालन्धर में ही था। **Flood affected areas** को **flood** के मुताल्लिक **information** देने, **telephone** के ज़रिए, **telegraph** के ज़रिए.....

अध्यक्ष महोदय : यह **Fletcher Committee** कौन सी है ? (Which is this Fletcher Committee?)

प्रोफ़ेसर मोता सिंह आनन्दपुरी : अभी जालन्धर में बैठी थी।

अध्यक्ष महोदय : क्या आप ने इस को पढ़ा है ? इस में तो नहीं है । (Has he read this ? There is no mention of this in it.)

प्रोफ़ेसर मोता सिंह आनन्दपुरी : हां जी पढ़ा है और question भी किया है । Fletcher Committee की तरफ से Commissioners, तमाम Deputy Commissioners वगैरह को वहां पर मद्द्गी किया गया था । अगर आप को पता न ही तो पता लगा लें.....

अध्यक्ष महोदय : इस से तो पता नहीं चलता । (There is no reference about this in the Bill.)

प्रोफ़ेसर मोता सिंह आनन्दपुरी : बाद में पता कर लें । मैं तो इन्हें credit दे रहा हूं वह भी यह लेने को तैयार नहीं ।

अध्यक्ष महोदय : गवर्नमेंट यहां बैठी है । इस को खुद नहीं पता । (Government is present here, but it itself does not know about it.)

प्रोफ़ेसर मोता सिंह आनन्दपुरी : ऐसे ही है, मगर मुझे पता है और मैं उस वक्त करीब ही बैठा था । इस लिये .....

अध्यक्ष महोदय : उस कमेटी के करीब ही बैठे थे या..... (Was he sitting near this Committee or .....)

प्रोफ़ेसर मोता सिंह आनन्दपुरी : मैं इस तरफ आता हूं । उन्होंने एक बात communications के मुताल्लिक कही, telephone और telegraphic system के मुताल्लिक । आप देखेंगे कि यह जो.....

अध्यक्ष महोदय : Fletcher Committee तो इस में लिखा नहीं । एक Emergency Committee का जिक्र है । क्या इसी को आप refer करते हैं ? (There is no mention of Fletcher Committee in this. There is a mention of an Emergency Committee. Does he refer to this ?)

प्रोफ़ेसर मोता सिंह आनन्दपुरी : जी नहीं ।

अध्यक्ष महोदय : इस में तो यही कहा है । “The Emergency Committee decided that as a relief measure abadis of the villages in danger of flood should be ....”

क्या आप उसी कमेटी के मुताल्लिक कह रहे हैं । यह तो Fletcher Committee नहीं है । (Only this is stated therein, “The Emergency Committee decided that as a relief measure abadis of the villages in danger of flood should be...” Is the hon. Member referring to the same Committee ? This is not the Fletcher Committee.)

प्रोफ़ेसर मोता सिंह आनन्दपुरी : मेरा point इस में यह है कि जो means of communications हैं वह defective हैं ।

Mr. Speaker : There is no Fletcher Committee; he may call it as Emergency Committee.

Professor Mota Singh Anandpuri : I do not care for the name. What I want to arrive at is whether the Fletcher Committee decided it or not....

Mr. Speaker : I object to the name of the Fletcher Committee.

Professor Mota Singh Anandpuri : I mean the Committee which was presided over by Mr. Fletcher.

मैं जो कहना चाहता हूँ वह यह है कि means of communications ही Government के पास नहीं हैं। तो कितनी मुश्किल है। इस तरफ आप की तबज्जुह की जरूरत है। देहात में न तो telephone हैं और न ही telegraphic system। मैं तो कहता हूँ कि आप का Postal system ही defective है, routes नहीं हैं। जब किसी area में पानी आ जाता है तो.....

अध्यक्ष महोदय: Postal system तो Government of India का है।
(Postal System concerns the Government of India.)

प्रोफ़ेसर मोता सिंह आनन्दपुरी: मैं तो खैर पंजाब गवर्नमेंट की बात कर रहा हूँ इस वक्त। इस लिये अगर seriously लेना है इस बात को तो मैं कहूँगा कि जो floods से देश तबाह और बरबाद हो रहा है— इस चीज का हर एक speaker ने जिक्र किया है— आप ने इसे उतनी संजीदगी से न ही लिया जितनी कि यह deserve करता है। वह इस चीज को ज़रा seriously लें जिस की तरफ मैं इशारा कर रहा हूँ। जो लोग affect हुए हैं वह चाहते हैं कि उन्हें सहायता दी जाए। पहले जो रुपया तकसीम किया गया flood affected areas के लिये वह ठीक तरीके से तकसीम नहीं किया गया। लोगों की फसल तबाह हुई मकान गिर गये और मवेशी मर गये। रुपया इन को relief देने के लिये था मगर अभी तक उन के मकान नहीं बने और न ही मवेशियों के लिए shed बनाए गए हैं और फिर floods आ रहे हैं। इस लिये means of communication को मजबूत किया जाये और जो इलाके flood-affected हैं वहाँ बेहतर इन्तज़ाम किये जाएं। जो इलाके Government relief deserve करते हैं उन की शिकायतों को सुना जाए। पहले भी यह कहा गया कि funds की कमी है और इस लिये उन्हें रुपया नहीं दिया गया और इस बार भी अगर funds काफी थे तो इस रुपया को काट कर State trading में लगा दिया गया। स्पीकर साहिब, आप देखेंगे कि 27 लाख के supplementary estimates में से 25 लाख Provincial Schemes of State Trading के लिये रख दिया गया। हालांकि flood-affected areas के लिये ज्यादा रकम रखी जानी चाहिये थी। अब भी मैं कहूँगा कि ऐसी items से रुपया बचा कर relief के काम पर खर्च किया जाए और जो रुपया floods को रोकने के लिये खर्च किया जाए वह मैदानों में नहीं बल्कि जहाँ इस का root है वहाँ पर बांध बना दिये जाने से सूबे को इस havoc से बचाया जा सकता है। मैं ने जो remedy पहले भी बताई है उम्मीद है उस की तरफ सरकार तबज्जुह देगी। Root पर बांध बनाए जाने से एक तरफ पहाड़ होगा। और दूसरी तरफ पत्थर भी मिल सकेगा। इसी पत्थर को मैदानों में लाने के लिये

[प्रोफ़ेसर मोता सिंह आनन्दपुरी]

भारी खर्च आ जाता है इस लिये अगर hilly tracts में bund बनाए जाएं तो खर्च भी कम आएगा और मजबूती भी ज्यादा होगी। इससे reclamation of land में इजाफा होगा। जहां survey कराए जाते हैं और खर्च किया जाता है अगर बजट side को देख कर इस तरह bund बनाए जाएं तो मेरा ख्याल है reclamation of land में फायदा होगा।

अध्यक्ष महोदय : प्रोफ़ेसर साहिब यह reclamation of land का मसला कहां से आ गया। (How is the matter of reclamation of land relevant here ?)

प्रोफ़ेसर मोता सिंह आनन्दपुरी : जनाब जब जब floods आते हैं तो erosion होता है और इस में eroded land का जिक्र आया है। अगर इस erosion को रोका जाये तो जो जमीन बच जायेगी उसे भी reclaimed land ही कहा जायगा और मैं समझता हूं कि इस तरह erosion से बचाई गई जमीन भी एक तरह की reclamation ही है। इस लिये मैं ने reclamation of land का जिक्र किया था कि सरकार इस तरफ तबज्जुह दे और इस काम के लिये survey कराए। Survey committees बना कर flood protection के कामों का जायजा लिया जाए और उन्हें directive दिया जाए कि survey इस ख्याल से करें कि ज्यादा से ज्यादा इलाका reclaim किया जा सके। यह तजवीज जो मैं shivalik hills के बारे में दे रहा हूं यह नई नहीं बहुत पुरानी है। यह स्क्रीम आज की नहीं बरतानिया की हुकूमत के वक्त की है। इसे Sir Chhotu Ram ने पेश किया था। अगर इस पर उस वक्त ही गौर कर लिया जाता और इस पर अमल होता तो आज हुशियारपुर के इलाके को परेशानी का सामना न करना पड़ता। और सूबे को इस तरह की तबाही से परेशान न होना पड़ता। मैं समझता हूं कि इस तरह hilly tracts पर बांध बनाए बिना इस मुसीबत का कोई इलाज नहीं। यह तो थी floods के मुतालिक मेरी suggestions।

दूसरी चीज जो मैं कहना चाहता हूं वह यह है कि मेरी speech का जिक्र किया गया था। जो मैं ने कारों के बारे में की थी जो Deputy Ministers के लिये provide की जानी हैं। यह ठीक है कि Ministers और Deputy Ministers के portfolios जुदा जुदा हैं। जहां फिनांस का महकमा फिनांस मिनिस्टर के पास है वहां कुछ महकमें डिप्टी मिनिस्टर के पास भी हैं। तो इस तरह Ministers ने अपने कुछ महकमें Deputy Ministers को transfer कर रखे हैं मगर इस से यह नहीं हो जाता कि Ministers की जिम्मेदारी न रहे। जिम्मेदारी तो Ministers पर ही है और मैं समझता हूं कि joint responsibility है।

अध्यक्ष महोदय : Portfolios की distribution यहां नहीं दी हुई। Deputy Ministers की कारों के purchase करने का जिक्र है।

(There is no mention of distribution of portfolios here. Reference to the purchase of cars for Deputy Ministers, however, is there.)

ਪ੍ਰੋਫੈਸਰ ਮੋਤਾ ਸਿੰਹ ਆਨੰਦਪੁਰੀ : ਜਨਾਬ ਮੈਂ ਧੀਰੀ ਤੋਂ ਜਿਕਰ ਕਰ ਰਿਹਾ ਥਾ ਕਿ Ministers ਐਂਡ Deputy Ministers ਦੀ responsibility common ਹੈ ਇਸ ਲਿਯੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਲਿਯੇ ਕਾਰੋਂ ਵੀ common ਰੱਖੀ ਜਾਏਂ ਐਂਡ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਨਵੇਂ ਕਾਰੋਂ 'ਤੇ ਖਰਚ ਨਾ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇ (ਹੁੰਸੀ) ।

ਅਧ്യਕਸ਼ ਸਹੋਦਯ : ਮੁਝੋਂ ਆਪ ਕੋਂ ਸਮਝਣੇ ਕੇਂ ਲਿਯੇ ਫੂਰ ਤੱਕ ਜਾਨਾ ਪੜ੍ਹਨਾ ਹੈ । (I have to go deep to understand the hon. Member) (ਹੁੰਸੀ) ।

ਪ੍ਰੋਫੈਸਰ ਮੋਤਾ ਸਿੰਹ ਆਨੰਦਪੁਰੀ : ਆਪ ਸਮਝਦੇ ਤੋਂ ਬਹੁਤ ਜਲਦੀ ਹੂੰ ਫਿਰ ਵੀ ਫੂਰ ਤੱਕ ਕਹੁੰਦੇ ਹੂੰ (ਹੁੰਸੀ) । ਮੈਂ ਤੋਂ ਧੀਰ ਕਹੁੰਦਾ ਥਾ ਕਿ ਜਿਤਨਾ ਕੰਮ ਖਰਚ ਹੋ ਉਤਨਾ ਆਚੁਛਾ ਹੈ । ਪੰਜਾਬ ਦਾ ਸੂਬਾ ਇਸ ਕਾਬਲ ਨਹੀਂ ਕਿ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਕਾਰੋਂ 'ਤੇ ਇਤਨਾ ਖਰਚ ਕਰ ਦੇ । ਕਈ ਏਸੇ ਕਾਮ ਹੂੰ ਜਿਨ੍ਹਾਂ 'ਤੇ ਖਰਚ ਕਰਨਾ ਇਨ੍ਹਾਂ ਕਾਰੋਂ 'ਤੇ ਜ਼ਰੂਰੀ ਹੈ । ਇਸ ਲਿਯੇ ਮੈਂ ਸਮਝਦਾ ਹੂੰ ਕਿ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦਾ ਖਰਚ ਬਚਾ ਕਰ ਐਂਡ ਕਾਮੋਂ 'ਤੇ ਖਰਚ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇ । ਹਮਾਰਾ objective ਵੀ ਧੀਰੀ ਹੈ ਐਂਡ ਮੈਂ ਨੇ ਜੋ suggestions ਦੀ ਹੂੰ ਕਹੁੰਦਾ constructive ਹੂੰ ਐਂਡ ਏਕ Welfare State ਕੇ ਲਿਯੇ ਹੈ । ਧੀਰੀ ਜ਼ਰੂਰੀ ਬਾਤੋਂ ਵੀ ਜੋ ਮੈਂ ਨੇ ਕਹੁੰਦੀ ਹੂੰ ਐਂਡ ਮੈਂ ਤਸਮੀਦ ਕਰਦਾ ਹੂੰ ਕਿ ਆਪ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਟਕਰਾਵ ਨੂੰ ਦੇਂਗੇ ।

ਪ੍ਰਿੰਸੀਪਲ ਹਰਬਜਨ ਸਿੰਘ (ਗੁਰਮੁਖਰ) : ਸਪੀਕਰ ਸਾਹਿਬ, ਹੁਸ਼ਿਆਰਪੁਰ ਦੇ ਇਲਾਕੇ ਵਿਚ ਚੋਆਂ ਰਾਹੀਂ ਜੋ ਨੁਕਸਾਨ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਉਸ ਬਾਰੇ ਮੇਰੇ ਕਈ ਮਿਤਰਾਂ ਨੇ ਮੁਸ਼ਕਲਾਤ ਦਸੀਆਂ ਹਨ ਅਤੇ ਬਹੁਤ ਕੁਝ ਪਹਿਲਾਂ ਹੀ ਕਿਹਾ ਜਾ ਚੁਕਾ ਹੈ । ਮੈਂ ਇਸ ਸਬੰਧ ਵਿਚ ਇਹ ਦੋ ਗੱਲਾਂ ਕਹਿਣੀਆਂ ਜ਼ਰੂਰੀ ਸਮਝਦਾ ਹਾਂ । ਪਿਛਲੇ ਸਾਲ ਇਹ ਸਮਝਿਆ ਜਾਂਦਾ ਸੀ ਕਿ ਹੜ ਅਨਪ੍ਰਸ਼ੀਡੀਏ ਆਏ ਹਨ ਇਸ ਲਈ ਤਬਾਹੀ ਬਹੁਤ ਹੋਈ ਹੈ ਪਰ ਇਸ ਸਾਲ ਵੀ ਹਾਲਾਤਿਕ ਫਾਰਸ਼ਾਂ ਚੋੜੀਆਂ ਹੋਈਆਂ ਹਨ ਪਰ ਇਨ੍ਹਾਂ ਚੋਆਂ ਨੇ ਪਿਛਲੇ ਸਾਲ ਨਾਲੋਂ ਘੱਟ ਨੁਕਸਾਨ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ । ਇਸ ਬਾਰੇ ਹਰ ਸਾਲ ਸ਼ਕਾਇਤ ਕੀਤੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ ਅਤੇ ਇਸ ਸਾਲ ਵੀ ਇਸ ਸਬੰਧੀ ਮੁਤਲਿਕਾ ਅਫਸਰਾਂ ਪਾਸ ਸ਼ਿਕਾਇਤਾਂ ਕੀਤੀਆਂ ਗਈਆਂ ਕਿ ਇਸ ਮਸਲੇ ਨੂੰ ਹੱਲ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇ । ਇਹ ਠੀਕ ਹੈ ਕਿ ਇਸ ਪਾਸੇ ਇਹ ਅਫਸਰ ਘੱਟ ਤਵੱਜੋ ਦੇ ਸਕਦੇ ਹਨ ਕਿਉਂਕਿ ਇਨ੍ਹਾਂ ਪਾਸ ਪਹਿਲਾਂ ਹੀ ਨਹਿਰਾਂ ਦਾ ਕਾਫੀ ਕੰਮ ਹੈ ਅਤੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਰੁਟੀਨ ਦੇ ਕੰਮ ਤੋਂ ਹੀ ਘੱਟ ਫੁਰਸਤ ਮਿਲਦੀ ਹੈ । ਇਨ੍ਹਾਂ ਅਫਸਰਾਂ ਪਾਸ ਇੰਨਾ ਵਕਤ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦਾ ਕਿ ਆਪ ਮੈਂਕੋ ਤੇ ਜਾ ਕੇ ਹਾਲਾਤ ਦਾ ਜਾਇਜ਼ਾ ਲੈਣ ਅਤੇ ਵੇਖਣ ਕਿ ਨੁਕਸਾਨ ਕਿੰਨਾ ਹੋਇਆ ਹੈ ਅਤੇ ਕੀ ਕਾਰਵਾਈ ਕੀਤੀ ਜਾ ਸਕਦੀ ਹੈ । ਇਸ ਲਈ ਪਹਿਲੀ ਅਰਜ਼ ਮੈਂ ਸਰਕਾਰ ਪਾਸ ਇਸ ਸਬੰਧ ਵਿਚ ਇਹ ਕਰਨੀ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਇਸ ਕੰਮ ਲਈ ਇਕ ਮੁਸਤਕਿਲ ਮਹਿਕਮਾ ਬਣਾ ਦਿਤਾ ਜਾਵੇ ਜੋ ਮੈਂਕੋ ਤੇ ਜਾ ਕੇ ਵੇਖੇ ਕਿ ਕੀ ਕਾਰਵਾਈ ਫੇਰੀ ਕੀਤੀ ਜਾਣੀ ਜ਼ਰੂਰੀ ਹੈ ਅਤੇ ਉਹ ਕਾਰਵਾਈ ਕਰਕੇ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਨੁਕਸਾਨ ਤੋਂ ਬਚਾਇਆ ਜਾਵੇ । ਇਸ ਦੇ ਨਾਲ ਹੀ ਮੈਂ ਇਹ ਵੀ ਕਹਿਣਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਜੇਕਰ ਸਰਕਾਰ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦਾ ਮੁਸਤਕਿਲ ਮਹਿਕਮਾ ਨਹੀਂ ਬਣਾਣਾ ਚਾਹੁੰਦੀ ਤਾਂ ਉਹ ਹੁਸ਼ਿਆਰਪੁਰ ਦੇ ਇਲਾਕੇ ਲਈ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਤਿੰਨ ਮਹੀਨੇ ਬਰਸਾਤ ਦੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਲਈ ਕੋਈ ਅਫਸਰ ਮੁਕਰਰ ਕਰ ਦੇਵੇ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨਾਲ ਲੋੜੀਂਦਾ ਸਟਾਫ ਦੀ ਵੀ ਤਕਰਰੀ

[ਪ੍ਰਿੰਸੀਪਲ ਹਰਭਜਨ ਸਿੰਘ]

ਕਰ ਦੇਵੇ ਜੋ ਐਮਰਜੈਂਸੀ ਵੇਲੇ ਲੋਕਾਂ ਦੀ ਮਦਦ ਕਰਨ ਬਜਾਏ ਇਸਦੇ ਕਿ ਇਸ ਇਲਾਕੇ ਦੇ ਲੋਕ ਸਰਕਾਰ ਪਾਸ ਅਤੇ ਮੁਤਲਿਕਾ ਅਫਸਰਾਂ ਪਾਸ ਸ਼ਿਕਾਇਤਾਂ ਕਰਨ ਅਤੇ ਇਹ ਕਹਿ ਦਿਤਾ ਜਾਵੇ ਕਿ ਸਰਕਾਰ ਧਿਆਨ ਦੇ ਰਹੀ ਹੈ ਅਤੇ ਮਾਮੂਲੀ ਜਿਹੀ ਦੇਰ ਨਾਲ ਕਾਫੀ ਨੁਕਸਾਨ ਹੋ ਜਾਵੇ। ਉਹ ਅਫਸਰ ਮੈਕੇ ਤੇ ਹੋਣਗੇ ਅਤੇ ਸਾਰੀ ਚੀਜ਼ ਨੂੰ ਆਪ ਵੇਖਕੇ ਫੇਰੀ ਕਾਰਵਾਈ ਕਰਨਗੇ ਜਿਸ ਨਾਲ ਇਲਾਕਾ ਨੁਕਸਾਨ ਤੋਂ ਬਚ ਜਾਵੇਗਾ। ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਨੀਯਤ ਕੀਤੇ ਸਟਾਫ ਨੂੰ ਚੋਆਂ ਦੀ ਸਮਸਿਆ ਨੂੰ ਹਲ ਕਰਨ ਲਈ ਕਾਫੀ ਇਖਤਿਆਰ ਦਿਤੇ ਜਾਣੇ ਚਾਹੀਦੇ ਹਨ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨਾਲ ਉਹ ਲੋੜ ਪੈਣ ਤੇ ਉਪਰੋਂ ਹੁਕਮ ਦੀ ਉਡੀਕ ਵਿਚ ਵਕਤ ਨਾ ਲਗਾ ਦੇਣ ਸਗੋਂ ਆਪ ਹੀ ਸਾਰੀ ਕਾਰਵਾਈ ਕਰ ਸਕਣ ਦੇ ਸਮਰਥ ਹੋਣ। ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਵਕਤ ਸਿਰ ਕੰਮ ਹੋ ਜਾਣ ਨਾਲ ਇਕ ਤਾਂ ਘਟ ਖਰਚ ਹੋਵੇਗਾ ਅਤੇ ਦੂਜੇ ਇਸ ਇਲਾਕੇ ਦੇ ਲੋਕਾਂ ਦੀਆਂ ਮੁਸ਼ਕਲਾਂ ਅਤੇ ਮੁਸ਼ੀਬਤਾਂ ਦਾ ਫੇਰੀ ਹਲ ਮਿਲ ਜਾਵੇਗਾ। ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਮੈਂ ਸਮਝਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਇਸ ਇਲਾਕੇ ਦੀ ਤਕਲੀਫ ਨੂੰ ਦੂਰ ਕੀਤਾ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ।

ਇਸ ਸਬੰਧ ਵਿਚ ਮੇਰੀ ਦੂਜੀ ਤਜਵੀਜ਼ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਇਸ ਇਲਾਕੇ ਵਿਚ ਮੈਂ ਆਪ ਦੋਰਾ ਕੀਤਾ ਹੈ ਅਤੇ ਵੇਖਿਆ ਹੈ ਕਿ ਕਈ ਥਾਵਾਂ ਤੇ ਪਿੰਡਾਂ ਵਾਲੇ ਆਪ ਹੀ ਛੋਟੇ ਛੋਟੇ ਬੰਧ ਬਨਾਣ ਲਈ ਤਿਆਰ ਹਨ। ਮੈਂ ਇਹ ਸਮਝਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਛੋਟੇ ਛੋਟੇ ਪ੍ਰੋਟੈਕਟਿਵ ਬੰਧ ਲਾਉਣ ਨਾਲ ਕਾਫੀ ਤਕਲੀਫ ਦੂਰ ਹੋ ਸਕਦੀ ਹੈ ਅਤੇ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਨੁਕਸਾਨ ਤੋਂ ਬਚਾਇਆ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਦੇ ਨਾਲ ਹੀ ਪਿੰਡ ਵਾਲੇ ਇਹ ਵੀ ਸਮਝਦੇ ਹਨ, ਸਪੀਕਰ ਸਾਹਿਬ, ਕਿ ਇਹ ਚੋ ਦੇ ਜ਼ਰਾ ਜਿੰਨਾ ਰੁਖ ਬਦਲਣ ਨਾਲ ਕਈ ਪਿੰਡਾਂ ਨੂੰ ਭਾਰੀ ਨੁਕਸਾਨ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਪਰ ਜੇਕਰ ਛੋਟੇ ਛੋਟੇ ਬੰਧ ਲਾ ਲਏ ਜਾਣ ਤਾਂ ਕਾਫੀ ਜ਼ਮੀਨ ਰੀਕਲੇਮ ਕੀਤੀ ਜਾ ਸਕਦੀ ਹੈ। ਇਸ ਕੰਮ ਲਈ ਸਰਕਾਰ ਵਲੋਂ ਵੀ ਸਹਾਇਤਾ ਦੀ ਲੋੜ ਹੈ। ਮੈਂ ਇਹ ਸਮਝਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਅਫਸਰਾਂ ਪਾਸ ਕਈ ਪਿੰਡਾਂ ਵਾਲਿਆਂ ਨੇ ਇਹ ਬੇਨਤੀ ਵੀ ਕੀਤੀ ਹੈ ਕਿ ਜੇਕਰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਕੁਝ ਮਦਦ ਕੀਤੀ ਜਾਵੇ ਤਾਂ ਉਹ ਆਪ ਹੀ ਬੰਧ ਲਾ ਲੈਣ ਲਈ ਤਿਆਰ ਹਨ। ਕਿਉਂਕਿ ਉਹ ਸਾਰਾ ਕੰਮ ਆਪ ਇਕੱਲੇ ਨਹੀਂ ਕਰ ਸਕਦੇ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਰਾਹ ਵਿਚ ਕਈ ਰੁਕਾਵਟਾਂ ਹਨ। ਕਈ ਵੇਰ ਕੋਈ ਦੋ ਜਾਂ ਚਾਰ ਪਿੰਡ ਰਲ ਕੇ ਇਕ ਬੰਧ ਲਾਣ ਲਈ ਤਿਆਰ ਹੋ ਜਾਂਦੇ ਹਨ ਪਰ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਪਿੰਡ ਰਾਹ ਵਿਚ ਆਉਂਦੇ ਹਨ ਉਹ ਇਸ ਗਲ ਦੀ ਵਿਰੋਧਤਾ ਕਰਨ ਲਗ ਪੈਂਦੇ ਹਨ ਅਤੇ ਇਹ ਨਹੀਂ ਸਮਝਦੇ ਕਿ ਇਸ ਵਿਚ ਕੋਈ ਨੁਕਸਾਨ ਨਹੀਂ। ਉਹ ਸਗੋਂ ਇਹ ਸਮਝਦੇ ਹਨ ਕਿ ਇਸ ਬੰਧ ਨਾਲ ਉਨ੍ਹਾਂ ਪਿੰਡਾਂ ਨੂੰ ਨੁਕਸਾਨ ਹੋਵੇਗਾ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੇ ਕਨਫਲਿਕਟਿੰਗ ਇੰਨਟ੍ਰੇਸਟ ਹੋਣ ਕਾਰਨ ਪਿੰਡਾਂ ਵਿਚ ਅਜਿਹੀਆਂ ਸਕੀਮਾਂ ਸਿਰੇ ਨਹੀਂ ਚੜ੍ਹਦੀਆਂ ਤੇ ਜੇਕਰ ਇਸ ਕੰਮ ਲਈ ਖਾਸ ਅਫਸਰ ਮੁਕਰਰ ਕੀਤੇ ਜਾਣ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਇਖਤਿਆਰ ਦਿਤੇ ਜਾਣ ਤਾਂ ਇਨ੍ਹਾਂ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਕਿਹਾ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਮਨਵਾਇਆ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ ਕਿ ਬੰਧ ਬਨਣ ਵਿਚ ਕੋਈ ਹਰਜ ਨਹੀਂ ਅਤੇ ਕੰਮ ਕੀਤਾ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੀਆਂ ਕੋਆਪ੍ਰੇਟਿਵਜ਼ ਬਣਾ ਕੇ ਪਿੰਡਾਂ ਦੇ ਲੋਕਾਂ ਦੀ ਮਿਲਵਰਤਨ ਲਈ ਜਾ ਸਕਦੀ ਹੈ। ਇਸ ਨਾਲ ਵੀ ਸਰਕਾਰ ਨੂੰ ਘਟ ਖਰਚ ਕਰਨਾ ਪਏਗਾ ਅਤੇ ਨੁਕਸਾਨ ਤੋਂ ਇਹ ਇਲਾਕਾ ਬਚ ਜਾਵੇਗਾ।

ਇਸ ਇਲਾਕੇ ਵਿਚ ਜੋ ਚੋਆਂ ਨਾਲ ਨੁਕਸਾਨ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਉਹ ਕੋਈ ਵੀ ਉਸ ਇਲਾਕੇ ਵਿਚ ਜਾ ਕੇ ਵੇਖ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਢਡਗਰਾਂ ਮਾਲ ਪੁਰ ਦੇ ਨਾਲ ਪਿੰਡ ਵਿਚ ਇਕ ਮਕਾਨ ਇਕ

ਆਦਮੀ ਨੇ ਅਠ ਦਸ ਹਜ਼ਾਰ ਰੁਪਿਆ ਲਾ ਕੇ ਬਣਾਇਆ ਪਰ ਬਾਰਸ਼ਾਂ ਨਾਲ ਅਤੇ ਚੋਆਂ ਨਾਲ ਇੰਨਾ ਨੁਕਸਾਨ ਹੋਇਆ ਕਿ ਉਸ ਮਕਾਨ ਵਿਚ ਵਰਤੇ ਹੋਏ ਭਾਰੀ ਗਾਰਡਰ ਵੀ ਕਿੰਨੀ ਦੂਰ ਤੋਂ ਜਾ ਕੇ ਮਿਲੇ । ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੇ ਨੁਕਸਾਨਾਂ ਤੋਂ ਪਿੰਡ ਵਾਲਿਆਂ ਨੂੰ ਬਚਾਇਆ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ ਜੇਕਰ ਸਰਕਾਰ ਕੁਆਪ੍ਰੋਸ਼ਨ ਦੇਵੇ ਅਤੇ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਸਰਕਾਰ ਪਿੰਡ ਵਾਲਿਆਂ ਦੀ ਮਿਲਵਰਤਨ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰ ਸਕਦੀ ਹੈ ਅਤੇ ਇਲਾਕੇ ਨੂੰ ਬਚਾ ਸਕਦੀ ਹੈ ।

ਇਸ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ ਸੜਕਾਂ ਦਾ ਜ਼ਿਕਰ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ ਇਸ ਸਬੰਧ ਵਿਚ ਮੈਂ ਇਹ ਕਹਿਣਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਮਾਲਪੁਰ ਤੋਂ ਉਕਾੜਾ ਤਕ ਵੀਹ ਬਾਈ ਮੀਲ ਦਾ ਟੋਟਾ ਸੜਕ ਦਾ ਹੈ । ਇਸ ਦੀ ਇਹ ਹਾਲਤ ਹੈ ਕਿ ਇਥੇ ਕੋਈ ਛਾਗੀ ਨਹੀਂ ਜਾਂਦੀ । ਇਸ ਬਾਰੇ ਦਸ ਸਾਲ ਹੋ ਗਏ ਹਨ ਪਰ ਅਜ ਤਕ ਕੋਈ ਧਿਆਨ ਨਹੀਂ ਦਿਤਾ ਗਿਆ । ਹੁਣ ਇਹ ਸੜਕ ਕਮਿਊਨਿਟੀ ਪ੍ਰਾਜੈਕਟ ਵਾਲਿਆਂ ਨੇ ਆਪਣੇ ਅਧਿਕਾਰ ਵਿਚ ਲਈ ਹੈ । ਇਸ ਵਿਚੋਂ ਕੁਝ ਹਿਸਾ ਬਣ ਗਿਆ ਹੈ ਜੋ ਜਾਲੰਧਰ ਜ਼ਿਲੇ ਵਿਚ ਹੈ ਬਾਕੀ ਦਾ ਅਸਾਡੇ ਜ਼ਿਲੇ ਦਾ ਹਿਸਾ ਅਜੇ ਨਹੀਂ ਬਣਾਇਆ ਗਿਆ ਜੇਕਰ ਇਸ ਇਲਾਕੇ ਨੂੰ ਵੀ ਤਿਆਰ ਕਰ ਦਿਤਾ ਜਾਵੇ ਤਾਂ ਇਹ ਸੜਕ ਕਾਫੀ ਤਕਲੀਫ਼ਾਂ ਨੂੰ ਦੂਰ ਕਰ ਸਕਦੀ ਹੈ । ਇਸ ਲਈ ਮੈਂ ਬੇਨਤੀ ਕਰਾਂਗਾ ਕਿ ਇਸ ਸੜਕ ਨੂੰ ਸਰਕਾਰ ਜੇਕਰ ਆਪਣੇ ਹੱਥ ਵਿਚ ਲੈ ਲਏ ਤਾਂ ਬਹੁਤ ਚੰਗੀ ਗਲ ਹੋਵੇਗੀ ।

ਫਿਰ, ਸਪੀਕਰ ਸਾਹਿਬ, ਪ੍ਰੋਫੈਸਰ ਸਾਹਿਬ ਨੇ ਬਿਜਲੀ ਬਾਰੇ ਜ਼ਿਕਰ ਕੀਤਾ ਹੈ ਇਸ ਸਬੰਧ ਵਿਚ ਵੀ ਮੇਰੀ ਸ਼ਿਕਾਇਤ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਕਈ ਗਲਾਂ ਹੋਰਾਨ ਕਰਨ ਵਾਲੀਆਂ ਹਨ । ਸਪੀਕਰ ਸਾਹਿਬ, ਇਹ ਗਲ ਨਹੀਂ ਕਿ ਪਿੰਡਾਂ ਵਿਚ ਬਿਜਲੀ ਪਹੁੰਚਦੀ ਹੈ ਜਾਂ ਨਹੀਂ । ਪਰ ਇਸ ਸਬੰਧ ਵਿਚ ਕਈ ਤਕਲੀਫ਼ਾਂ ਪਿੰਡ ਵਾਲਿਆਂ ਨੂੰ ਹੋ ਰਹੀਆਂ ਹਨ ।

ਸਪੀਕਰ ਸਾਹਿਬ, ਮੇਰੇ ਪਿੰਡ ਵਿਚ ਵੀ electrification ਹੋ ਰਹੀ ਹੈ ਕਈ ਲੋਕਾਂ ਨੇ ਆਪਣੇ ਘਰਾਂ ਵਿਚ ਬਿਜਲੀ ਦਾ ਸਾਰਾ ਸਾਮਾਨ ਲਗਵਾ ਲਿਆ ਹੈ ਸਭ fitting ਕਰਵਾ ਲਈ ਹੈ ਅਤੇ ਚਾਰ ਪੰਜ ਮਹੀਨੇ ਇਸ ਚੀਜ਼ ਨੂੰ ਹੋਇਆਂ ਹੋ ਚੁਕੇ ਹਨ ਪਰ ਹੁਣ ਤਕ ਵੀ ਉਸ ਚੀਜ਼ ਦਾ ਕੋਈ ਮੁਢਾਦ ਲੋਕ ਨਹੀਂ ਉਠਾ ਸਕੇ ਹਨ ਸਿਰਫ਼ ਇਸ ਲਈ ਕਿ ਮੀਟਰ ਨਹੀਂ ਮਿਲਦੇ । ਸਾਰੇ ਕੰਮ ਹੋ ਜਾਣ ਦੇ ਬਾਵਜੂਦ ਇੰਨਾਂ ਖਰਚ ਕਰਨ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਸਿਰਫ਼ ਇਸ ਲਈ ਨਹੀਂ ਬਿਜਲੀ ਮਿਲੀ ਕਿ ਮੀਟਰ ਨਹੀਂ ਹਨ । ਕਿੰਨੀ ਬੁਰੀ ਗਲ ਹੈ । ਜੇਕਰ ਮੀਟਰ ਦੀ ਇੰਨੀ shortage ਹੈ ਤਾਂ ਗਵਰਨਮੈਂਟ ਨੂੰ ਇਸ ਵਲ ਧਿਆਨ ਦੇਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਸੀ ਅਤੇ ਉਸ ਨੂੰ ਇਸ ਦੀ supply ਬਾਰੇ Government of India ਨੂੰ approach ਕਰਨਾ ਚਾਹੀਦਾ ਸੀ ਪਰ ਕਿਸੇ ਨੇ ਵੀ ਇਸ ਵਲ ਕੋਈ ਧਿਆਨ ਨਹੀਂ ਦਿਤਾ ਹੈ । ਏਨਾਂ ਚਿਰ ਹੋ ਗਿਆ ਹੈ ਲੋਕ ਕਿੰਨੇ ਅਰਸੇ ਤੋਂ ਸ਼ੌਰ ਪਾ ਰਹੇ ਹਨ ਪਰ ਹੁਣ ਤਕ ਵੀ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਕੋਈ ਇੰਤਜ਼ਾਮ ਨਹੀਂ ਹੋਇਆ ਹੈ । ਹੁਣ ਇਹ ਹੋ ਰਿਹਾ ਹੈ ਕਿ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਲੋਕਾਂ ਨੇ ਅਠ ਆਨ ਮਹੀਨਾ ਕਿਰਾਇਆ ਦੇ ਕੇ ਮੀਟਰ ਲਏ ਸੀ ਉਹ . . . . .

ਅਧ୍ୟਕਸ਼ ਸਹੋਦਯ : ਆਪ ਕਿਸ ਚੀਜ਼ ਕਾ ਜ਼ਿਕਰ ਕਰ ਰਹੇ ਹੋ (What are you talking about ?)

ਪ੍ਰਿੰਸੀਪਲ ਹਰਭਜਨ ਸਿੰਘ : Electricity ਦੀ ਗਲ ਕਰ ਰਿਹਾ ਹਾਂ ।

अध्यक्ष महोदय : यह relevant नहीं है । इसका इस में कहां जिक्र है ।

(This is not relevant. Where is the mention of this in this Bill?)

पिंसीपल हरबजान सिंघ : चंगा जी हेर में इस बारे कुछ नहीं कहिंदा में तं सिरफ सभसरी जिक्र कीता सी जेकर तूसी irrelevant समझदे हो तं में नही कहिंदा । जिहड़ा एह चेआं दा सिलसला है एह साडे बिला हुसिआरपुर लਈ ऐक बड़ी धास अते आहिम problem बढ गिआ है । एह गल ठीक है कि इस एते गौर बहुर हो रिहा है अते एचे survey वगैरा कराउठ दा वी जिक्र कीता गिआ है अते survey हो रिहा है पर उसदा result साल दे सालां तें बाद निकलना है अते एह वी डर है कि एह निकले वी ना किउंकि एह पहिलां हुंदा रिहा है अते हो चुकिया है । पर में एह चाहुंदा हां कि जदे emergency आउंदि है उसदा एसे वेले हो इलाज हो जाणा चाहिंदा है । जेकर तकलीफ अंस होवे पर उसदा इलाज हवता बाद कीता जावे तं उसदा बेदी बादिदा नही हुंदा । इस लਈ emergency नुं meet करन लਈ वखरा ईंतजाम होणा चाहिंदा है ।

ऐक गल में होर सभसरी तेंर ते अरज करनी चाहुंदा हां । सभ जाणदे हन कि इसतमाल अराजी दा काम बडे मुवादा दी चीज है पर इस सिलसले विर में एह जरूर कहिंदा चाहुंदा हां कि साडे पांठी नाल जिहड़ा नुकसान होइआ है उस विर इसतमाल ने वी बड़ा वाया कीता है । जिहड़े पांठी दे courses सन एह रोक दिं गदे अते उसदा result एह होइआ कि पांठी ने पुराणा course ना होठ करके लंयन लਈ नवां course बढा लिया । इस दा नतीजा एह होइआ कि जिहड़ी जमीन बची होਈ वी सी एह वी रुजू गਈ । पांठी दा course बंद होठ नाल वय नुकसान होइआ । इसतमाल बालिआं हैं . . . .

वित्त मंत्री : On a point of order, Sir. अजं यह है कि महकमा इस्तमाल अराजी के वजीर साहिब यहां मौजूद नहीं जो कि इस बहस का जबाब दे सकें (हंसी) ।

अध्यक्ष महोदय : वह तो floods के मुतअल्लिक कह रहे हैं । (He is talking about the floods.)

वित्त मंत्री : वह consolidation department को discuss कर रहे हैं ।

अध्यक्ष महोदय : इस Bill पर general discussion नहीं हो सकती आप उन items पर ही बोलें जिन का इस में जिक्र है । Appropriation Bill की discussion का scope बड़ा limited होता है । इस में consolidation department का कोई जिक्र नहीं । इस लिये इस पर बहस करना irrelevant है । इस हाऊस की कार्यवाही को बाहर के लोग पढ़ेंगे तो क्या कहेंगे कि कैसी irrelevant तकरीरें allow होती रहीं ।

(General discussion cannot be raised on the Appropriation Bill. The hon. Member may discuss only those items which are included in this Bill. The scope of discussion on the Appropriation Bill is limited. There is no mention

of the Department of Consolidation of Holdings in the Bill and, therefore, it is irrelevant to bring it under discussion. What impression would these proceedings create on those who read them that such irrelevant speeches had been permitted?)

ਪ੍ਰਿੰਸੀਪਲ ਹਰਭਜਨ ਸਿੰਘ : ਸਪੀਕਰ ਸਾਹਿਬ, ਮੈਂ ਤਾਂ ਸਿਰਫ਼ ਇਹ ਕਹਿ ਰਿਹਾ ਸੀ ਕਿ consolidation ਵਾਲਿਆਂ ਨੇ ਪਾਣੀ ਦੇ ਲੰਘਣ ਲਈ ਰਸਤਾ ਨਹੀਂ ਛੱਡਿਆ ਅਤੇ ਇਸ ਲਈ ਪਾਣੀ ਨੇ ਨਵੇਂ courses ਬਣਾ ਲਏ। ਮੈਂ ਤਾਂ ਇਸ ਦਾ ਸਰਸਰੀ ਜ਼ਿਕਰ ਕਰ ਰਿਹਾ ਸੀ ਕੀ . . . .

ਅਧ്യਕਸ਼ ਮਹੋਦਯ : ਆਪ ਇਸ ਦੀ ਸਰਸਰੀ reference ਦੇ ਸਕਦੇ ਹੋ ਮਗਰ ਇਸ ਨੂੰ discuss ਨਹੀਂ ਕਰ ਸਕਦੇ ਕਿਉਂਕਿ ਇਸ ਦਾ ਬਿਲ ਵਿੱਚ ਕੋਈ ਜ਼ਿਕਰ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਯਹ irrelevant ਹੈ। (The hon. Member can make a passing reference to it but cannot raise discussion because this item is not included in the Bill. This is irrelevant.)

ਮੌਲਵੀ ਅਬਦੁਲ ਗਨੀ ਡਾਰ (ਨੂਹ) : ਸਪੀਕਰ ਸਾਹਿਬ, ਮੈਂ ਨੇ ਮੈਂਬਰ ਸਾਹਿਬਾਨ ਦੀ ਤਕਰੀਰਾਂ ਨੂੰ ਵੱਡੇ ਗੋਰ ਸੋਚਿਆ ਹੈ ਅਤੇ ਉਸ ਦੇ ਜਵਾਬ ਦੇ.....

ਅਧ്യਕਸ਼ ਮਹੋਦਯ : ਆਪ ਦਾ ਗਲਾ ਤਾਂ ਖਰਾਬ ਹੈ, ਇਸ ਲਿਯੇ ਜ਼ਿਆਦਾ ਤਕਲੀਫ਼ ਨਾ ਕਰੋ। (The hon. Member has a bad throat. Therefore, he need not take much trouble.) (ਏਕ ਆਵਾਜ਼ : ਹਮੇਂ ਤੋ ਕੁਝ ਸੁਣ ਨਹੀਂ ਰਹਾ ਹੈ, ਮੌਲਵੀ ਜੀ ਦਾ ਗਲਾ ਖਰਾਬ ਹੈ ਤੋ ਕਧੋਂ ਤਕਲੀਫ਼ ਕਰਤੇ ਹੋ।)

ਮੌਲਵੀ ਅਬਦੁਲ ਗਨੀ ਡਾਰ : ਸਪੀਕਰ ਸਾਹਿਬ, ਮੈਂ ਗੁਜ਼ਾਰਿਸ਼ ਕਰ ਰਿਹਾ ਥਾ ਕਿ ਮੈਂ Finance Minister ਸਾਹਿਬ ਦੀ ਜਵਾਬੀ ਤਕਰੀਰ ਨੂੰ ਸੁਣਾ ਹੈ। ਹਮਾਰੇ ਪੰਜਾਬ ਦੇ ਸਭ ਭਾਈਆਂ ਯਾਨੀ ਗੁਰਦਾਸਪੁਰ, ਕਾਂਗੜਾ, ਅਮ੍ਰਿਤਸਰ, ਹੋਸ਼ਿਆਰਪੁਰ, ਕਰਨਾਲ, ਗੁਡਗਾਂਵ ਬਗੈਰਹੁ ਦੇ ਮੈਂਬਰਾਨ ਨੇ ਅਪਨੀ ਤਕਰੀਰਾਂ ਦੇ ਦੌਰਾਨ ਮੈਂ floods ਦੇ ਮੁਤਾਲਿਕਾ ਕਾਫੀ ਆਵਾਜ਼ ਬੁਲੰਦ ਕੀ ਹੈ ਕਿ ਇਤਨਾ ਨੁਕਸਾਨ ਹੁਆ ਹੈ ਅਤੇ ਇਤਨਾ ਹੋ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਹਮਾਰੇ ਕਾਬਿਲ ਦੋਸਤ Finance Minister ਸਾਹਿਬ ਨੇ ਭੀ ਫਰਮਾਇਆ ਹੈ ਕਿ ਕੋਈ ਫਿਕਰ ਦੀ ਭਾਵ ਨਹੀਂ ਆਪ ਬਿਲਕੁਲ ਨਾ ਘਬਰਾਓ, ਪੂਰੀ ਤਸਲੀ ਰਖੋ ਅਤੇ ਤੋ ਹਮ ਨੇ ਮਰ੍ਜ਼ ਨੂੰ ਪਕੜ ਲਿਆ ਹੈ। Drainage ਦੇ ਸਿਲਸਿਲਾ ਮੈਂ ਏਕ S.E. ਸਾਹਿਬ ਦੀ ਖਿਦਮਤ ਹਾਸਿਲ ਕਰ ਲੀ ਹੈ। ਅਤੇ ਹਮ ਨੇ ਇਸ ਦੇ ਲਿਯੇ ਏਕ ਜੁਦਾ ਕਮੇਟੀ ਬਨਾ ਦੀ ਹੈ, ਬਗੈਰਹੁ, ਬਗੈਰਹੁ। ਸਪੀਕਰ ਸਾਹਿਬ, ਮੈਂ ਮਾਨਤਾ ਹੂੰ ਅਤੇ ਸਭ ਹੀ ਮਾਨਤੇ ਹੋਂਗੇ ਕਿ ਕਾਲਤ ਦੀ ਜ਼ਬਾਨ ਮੈਂ ਏਸੇ ਹੀ ਭਾਵੇਂ ਹੋਤੀ ਹੈ ਅਤੇ ਕੀ ਜਾਤੀ ਹੈ। ਅਖੀਰ ਪਿਛਲੇ ਸਾਲ ਦੀ ਬਾਰਿਸ਼ ਦੇਖ ਕਰ, ਤਬਾਹੀ ਬਰਬਾਦੀ ਦੇਖ ਕਰ ਇਨ ਨੂੰ ਯਹ ਖ਼ਿਆਲ ਕਧੋਂ ਨ ਆਇਆ ਕਿ ਅਮੀਰੀ ਤੋ ਆਇੰਦਾ ਮੁਸੀਬਤ ਜੋ ਆਨੇ ਵਾਲੀ ਹੈ, ਉਸ ਦਾ ਇਲਾਜ ਕਰੋ। ਪਿਛਲੇ ਸਾਲ ਤੋ ਯਹ ਖ਼ਿਆਲ ਕੀਆ ਗਇਆ ਕਿ ਇਸ ਸਾਲ ਬਹੁਤ ਸੀ ਬਾਰਿਸ਼ ਹੋ ਗਈ, ਜੋ ਕਿ ਆਮ ਤੌਰ ਪਰ ਪਹਲੇ ਨਹੀਂ ਹੋਤੀ ਥੀ ਅਤੇ ਉਸ ਤੋ ਕਾਫੀ ਤਬਾਹੀ ਹੁਈ ਹੈ ਮਗਰ ਇਨ੍ਹੋਂ ਨੇ ਉਸ ਤੋ ਕਧਾ ਸਭਕ ਸੀਖਾ। ਤਬਾਹੀ ਅਤੇ ਬਰਬਾਦੀ ਤੋ ਸਪੀਕਰ ਸਾਹਿਬ, ਇਸ ਸਾਲ ਭੀ ਹੋ ਰਹੀ ਹੈ। ਜਹਾਂ ਕਾਸ਼ਤ ਹੋਤੀ ਥੀ ਵਹਾਂ ਨਾਲੇ ਬਨ ਗਏ, ਨਾਲੇ ਦਰਿਆ ਬਨ ਗਏ ਅਤੇ ਦਰਿਆ ਉਮੜੇ ਜਾ ਰਹੇ ਹੋਂ। ਇਸ ਮੈਂ ਦੋ ਭਾਵੇਂ ਹੋਂ ਪਹਲੇ ਤੋ ਯਹ ਦੇਖਨੇ ਵਾਲੀ ਭਾਵ ਹੈ ਕਿ ਹਮਾਰੀ ਸਰਕਾਰ ਇਸ ਆਇੰਦਾ ਦੀ ਮੁਸੀਬਤ ਦਾ ਮੁਕਾਬਲਾ ਕਰਨੇ ਦੇ ਲਿਯੇ ਕਧਾ ਕੁਝ ਕਰ ਰਹੀ ਹੈ ?

[मौलवी अब्दुल गनी डार]

मैंने कल भी अर्ज किया था कि कहीं न कहीं **procedure** में जरूर दिक्कत है क्योंकि हम देखते हैं कि न तो अफसरान ही पूरी तरह से सरकार की खाहिशात को पूरा कर सकते हैं और न ही हमारी सरकार अफसरान की सही और पूरी तरह से रहनुमाई कर सकती है, वरना इतनी बड़ी मुश्किल का मुकाबला करने के लिये क्यों न पिछले साल ही कोई इस तरह की सबील सोची गई, क्यों न सोचा गया कि इस बीमारी का ताल्लुक **drainage** से है और इस का ताल्लुक **agriculture** इश्तमाल वगैरह से है। **Drainage** को **control** करने के लिये पहले ही ऐसी एक कमेटी बना दी गई होती। स्पीकर साहिब, मेरी गुजारिश यह है कि पहली बात तो यह है कि जिस वक्त मुसीबत आए उसी वक्त से होशियार हो जाना चाहिए। दूसरी यह कि जैसी मुसीबत हो उस का वैसा ही मुकाबला करना चाहिये। यह नहीं कि बीमारी कुछ हो और उस का इलाज कुछ और ही किया जाए।

फिर, स्पीकर साहिब, हमारे **Finance Minister** साहिब ने फरमाया है कि **export** जो गंदम की हुई थी वह हमारे बस की बात नहीं थी और उस का ताल्लुक **Central Government** से है.....

मरसात पतउप सिंय राये : On a point of Order, Sir. मनीबर माहिब, गउम बिब बेरम ठहीं है। बल पंन मउ मेशर जी घेठे रये रठ।

अध्यक्ष महोदय : आप ठीक कह रहे हैं, कोरम नहीं है। (The hon. Member is right. There is no quorum).

(At this stage the Division Bells in the House were rung ; more hon. Members walked into the House and there was quorum.)

मौलवी अब्दुल गनी डार : तो स्पीकर साहिब, मैं अर्ज कर रहा था कि हमारे मोहतरिम **Finance Minister** साहिब ने फरमाया कि इस का ताल्लुक **Central Government** से है। इस लिये यह हमारे बस की बात नहीं थी कि हम **export** को रोक सकते। **Central Government** ने कहा था कि अगर गंदम का भाव 10 रुपए से गिरने लगे तब आप गल्ला इकट्ठा करें और खरीद करें ताकि किसानों की कमर न टूटे। मैं मानता हूं कि आखिर स्टेट सरकारें **Central Government** के साथ ही चलती हैं, और चलना भी चाहिये। लेकिन अगर हमारे सूबे में कोई मुसीबत है और आ जाने का खतरा है, तो मैं अपनी सरकार से कहूंगा कि वह **Central Government** से कह सकती है कि मुसीबत और **emergency** को **meet** करने के लिये वह इजाजत दे कि कुछ न कुछ गल्ला यहां भी रखा जावे, और जब ऐसी मुसीबत, जैसी कि अब आई हुई है, आए उस वक्त काम में लाया जा सके। अगर खाने के लिये जरूरत न भी पड़ेगी तो बीज के काम तो आएगी और बीज की हमारे हां हमेशा किल्लत ही रहती है। इस लिये मैं उम्मीद करता हूं कि हमारी सरकार मेरी इस दरखास्त की तरफ जरूर ध्यान देगी।

बाकी, स्पीकर साहिब, मुश्किल यह आ जाती है कि जब भारी बारिश होती है तो कई काम टूट जाते हैं मगर उस वक्त उन की तरफ ध्यान नहीं दिया जाता है और उस का नतीजा यह होता है कि उस से बड़ी २ खराबियां हो जाती हैं। मैं प्रोफेसर शेर सिंह जी से दरखास्त

करना चाहता हूं कि तूफान जहां से चलता है अगर वहीं से उस की रोकथाम की जाये तो इतना नुकसान नहीं होता। मेरा ख्याल है कि सरकार इस बात की तरफ जरूर तवज्जुह देगी। लेकिन जब तवज्जुह नहीं देती और तूफान बढ़ जाता है तो बहुत मुसीबत आ जाती है। पहले तो उस की तरफ बिल्कुल ध्यान नहीं देते मगर जब बीमारी बढ़ जाती है तो दौड़ते हैं। स्पीकर साहिब, यह भाकड़ा नंगल डैम के cases सब आपके सामने हैं कि कैसी २ वहां corruption हुई। एक अफसर ने यह कहा कि यह तो बड़ा भारी जुल्म हो रहा है कि earth-work की जगह hill-work समझ कर और करार दे कर 12 रुपये की जगह 80 रुपये दिये जा रहे हैं। लेकिन उस वक्त उस की नहीं सुनी गई, उसे पागल करार दिया गया। मगर अब वे सब के सब cases आपके सामने आ गए हैं। मैं यह कहना चाहता हूं कि ऐसे अफसरों की बात सुनी जानी चाहिये न कि उन को पागल समझना चाहिये। ऐसे नेक अफसरों को तरक्कियां मिलनी चाहियें, जो सरकार और पब्लिक के खैरखाह हों। मगर, स्पीकर साहिब, क्या कहूं वह बेचारा Overseer तुलसी राम खुल्लर अब भी ड्यूटी पर नहीं है। अब प्रोफेसर शेर सिंह जी आ गए हैं इस लिये मुझे यकीन है कि उस की सही रिपोर्ट पर जो उस को सजा दी गई है अब उसे मज्जीद और नहीं देंगे बल्कि उसे खत्म करेंगे। उस बेचारे ने.....(Bell)..... स्पीकर साहिब, मेरी नज़र आप की तरफ ही है, मैं देख रहा हूं कि आप मुझे रोकना चाहते हैं। अब मैं इस बात को यहीं छोड़ देता हूं आगे कुछ नहीं कहता। स्पीकर साहिब, कल मैंने डिप्टी मिनिस्टर साहिबान के मुतअल्लिक कुछ अर्ज की थी।

अध्यक्ष महोदय : कल जो बात आप ने कही थी वह न दोहराइये। (The hon. Member will not please repeat what he said yesterday.)

मौलवी अब्दुल ग़नी डार : स्पीकर साहिब, आपके अख्तियारात वसीह हैं लेकिन मेरी मारुजात तो हैं महदूद। यह कारें जो मिनिस्टर और डिप्टी मिनिस्टर साहिबान को दी गई हैं वह दो वजूहात की बिना पर दी गई हैं। एक तो यह कि उन की dignity बरकरार रहे और दूसरे सरकारी काम पर दौरे जाने के लिये। मेरे ख्याल में यह रुपया ऐसे भी इस्तेमाल किया जा सकता है कि 126 मैम्बरान असेम्बली के लिये भी अगर वह हमें इस काम के अहल तसव्वर करें तो ट्रांसपोर्ट की सहूलियात मुहैया की जाएं। इन मैम्बरान के जरिये ही लैजिस्लेचर का काम चलता है। पंडित जवाहर लाल नेहरू ने जो भारत के प्रधान मंत्री हैं इस बात की जरूरत को महसूस करते हुए पार्लियामेंट के मैम्बरों और राज्य सभा के मैम्बरों को हिंदुस्तान में घूमने के लिये, दौड़ धूप करने के लिये वसों में सफर करने की मंजूरी दे दी है। स्पीकर साहिब, अगर आप नहीं लेते तो न लें लेकिन जो मैम्बर साहिबान हैं उन के लिये तो गवर्नमेंट को जरूर बन्दोबस्त करना चाहिये।

अध्यक्ष महोदय : मैंने पहले ही कहा है कि चंडीगढ़ में जब मैम्बर साहिबान Select Committees की meetings या दूसरी meetings में शामिलित अख्तियार करने के लिये आयें तो उन के लिये ऐसी facilities मुहैया की जानी चाहियें। यह बहुत अच्छा होगा अगर गवर्नमेंट आप के लिये ऐसे मौकों पर free buses का इंतजाम करने की तजवीज़ को मान ले। (I have already said that transport

[अध्यक्ष महोदय]

facilities should be provided to the hon. Members when they come to Chandigarh for attending the meetings of Select Committees or other meetings. It will be better if the Government agrees to the suggestion of placing free buses at their disposal on such occasions.)

मौलवी अब्दुल ग़नी डार : स्पीकर साहिब, आखिर हमारी स्टेट के जो नुमाइन्दे वें वे दिन-ब-दिन बढ़ते जा रहे हैं। क्यों न हो कि कुछ नई सरकारी बसें मੈम्बरों के लिये दी जायें। पिछले साल जैसे आप को याद होगा कि सैलाब आने की वजह से कई मੈम्बरों की ख्वाहिश थी कि वे मुसीबत ज़दा लोगों की इमदाद करें और सरकार का हाथ बटाएं लेकिन उन के pockets इजाज़त नहीं देते थे कि वह सफर के इखराजात बरदाश्त कर सकें। अगर मिनिस्टर साहिबान के लिये अच्छी २ कारों की ज़रूरत है तो मੈम्बरों के लिये .....

अध्यक्ष महोदय : अगर उन्हें free of charge बस पर चढ़ा दिया तो वे उतरेंगे ही नहीं (हंसी)। (If they are permitted to use the buses free of charge, they would perhaps never leave them) (Laughter).

मौलवी अब्दुल ग़नी डार: स्पीकर साहिब, मिनिस्टरों में भी ऐसे हैं और डिप्टी मिनिस्टरों में भी ऐसे हैं और पार्लियामैण्टरी सेक्रेटारियों में भी ऐसे कई होंगे (हंसी)। हां, अच्छे मिनिस्टर हैं श्री मोहन लाल, फाइनेंस मिनिस्टर साहिब। पिछली गवर्नमैण्ट भी आप की थी और अब की गवर्नमैण्ट भी आप की है। स्पीकर साहिब, मिनिस्टर साहिबान बड़े दिल वाले हो जाते हैं। खैर मैं इस बात को छोड़ता हूं। मैं कहूंगा कि स्पीकर साहिब की शान भी कायम रहनी चाहिये।

अध्यक्ष महोदय : मेरा नाम न लीजिये। (Please don't mention my name.)

मौलवी अब्दुल ग़नी डार : स्पीकर साहिब, मैं आप का नाम नहीं लेता मैं तो स्पीकर साहिब का जिक्र कर रहा हूं। मੈम्बर साहिबान के लिये भी ज़रूर कहूंगा कि उन के लिये बसें मुहैया की जाएं। आखिर यह मੈम्बरान भी मिनिस्टरों वाला दिल रखते हैं, वही दिमाग रखते हैं और बाजूओं में भी वही कुव्वत है जो हमारे मिनिस्टर भाइयों में है। अगर बसें उन को provide की जाएं तो वे सरकार के कई कामों में मददगार साबित हो सकते हैं। मैं हाऊस का ज़्यादा वक्त नहीं लूंगा क्योंकि, स्पीकर साहिब, जब कभी मैं लम्बी तकरीर करने लग जाता हूं तो मुझे आप के चहरे से ही मालूम हो जाता है कि मुझे ऐसा नहीं करना चाहिये और मैं फौरन इस्तरार से काम ले लेता हूं।

अध्यक्ष महोदय: नहीं, आप बेशक बोलें [No, he may go on speaking.]

मौलवी अब्दुल ग़नी डार: स्पीकर साहिब, मैं आप की बेन्याजी की दाद देता हूं और जब कभी भी आप मੈम्बरों को हुक्म देते हैं तो हम झुक जाते हैं। बहरहाल मैं अर्ज कर रहा था Education की token demand पर। कल आपने इशारा भी किया था कि अगर chart पर कहना चाहें तो कह दें लेकिन आगे चल कर उस बात का जिक्र न आ सका।

अध्यक्ष महोदय : इस वक्त इसे discuss करने का कोई फायदा नहीं होगा। (It will serve no useful purpose to discuss it at this stage.)

मौलवी अब्दुल गनी डार : जनाब मैं सिर्फ इतना ही अर्ज करता हूँ कि education में सब से जरूरी Basic Education, Industrial, Medical और Engineering है। इन के मुतअल्लिक पंजाब के बेटे बेटियों को तकलीफ महसूस हुई कि स्कूल कम हैं, जगह कम है। आये दिन मिनिस्टर साहिबान के गोश गुजार करते हैं कि ऐजुकेशन के बारे में सोचें और वह इस बारे में भी खास कर गौर करें और इस का कोई न कोई हल तलाश करें। स्पीकर साहिब, खुदा करे कि इस से कहीं ज्यादा बजट होता चला जाये। अगला बजट भी मंजूर करवाएं और जो दिल में आए करें। लेकिन मैं इतना जरूर अर्ज करूंगा कि हर मौके पर ऐसा न हो कि उन्हें खुले बन्दों इस तरह से छोड़ दिया जाये हर item पर कि जो होता है होता रहे। नहीं बल्कि अब मिनिस्टरी को ज्यादा से ज्यादा संजीदगी से अपनी जिम्मेदारियों का एहसास करना चाहिये और ऐसे तमाम रास्ते बिल्कुल बन्द कर देने चाहियें जिन में स्पीकर साहिब जरा भी उंगली उठाने की गुंजायश हो। कल मैं ने कहा था और मैं समझता हूँ कि हम अच्छा करते हैं जब गवर्नमैण्ट के नोटिस में ऐसी बातें लाते हैं। मैं हैरान था उन बातों को सुन कर जो पंडित दौलत राम शर्मा ने कहीं। तो इस मामले में मैं समझता हूँ कि फाइनेंस मिनिस्टर साहिब को सोचने की जरूरत है। अगर हमीरपुर में गंदम का भाव 20/22 रुपये मन हो तो यह जरूर सोचने की बात है। ऐसा होता रहा है कि कुछ आदमियों को agencies दी जाती हैं कि वे गंदम बेचें और कमिशन लें। फिर उस के बाद यहां एतराज उठाये जाते हैं कि यह agencies अपने pet आदमियों को दी गईं। हमें कोशिश करनी चाहिये कि ऐसी situation ही पैदा न होने दें—न रहे बांस और न बजे बांसरी। इस लिये मैं उम्मीद करता हूँ कि हमारे काबिल फाइनेंस मिनिस्टर साहिब मेरी मारुजात को अच्छी light में ले कर इन बातों पर अच्छी तरह से गौर फरमायेंगे और काबिल और ईमानदार अफसरों को ज्यादा मौका देंगे और जो निकम्मे और नालायक हैं उन के लिये तमाम रास्ते बन्द कर देंगे।

वित्त मंत्री (श्री मोहन लाल) : स्पीकर साहिब, मौलवी साहिब ने सिर्फ एक ही नया point उठाया है और इस के लिये मैं उन का मस्कूर हूँ। लेकिन साथ ही मैं यह कहूंगा कि उन्होंने कुछ ज्यादाती की यह कह कर कि उन्होंने अफसराने आला मुकरर किये हैं। हम तो उन के खादिम हैं और खादिमे अदना भी अगर कहें तो दुरुस्त होगा। इस लिये यह सोचना कि मिनिस्टर और डिप्टी मिनिस्टर अपनी कुछ duties को discharge करने के लिये सहूलतें चाहते हैं और अपने मालिकों के लिये नहीं चाहते तो यह कहना मेरे ख्याल में ज्यादाती होगी। मैंने कल यह अर्ज किया था कि ऐसा नहीं है परन्तु आज मौलवी साहिब ने दोहराया है कि शायद शान के लिये कारें ले रखी हैं। कल मैं ने अर्ज किया था कि इस में शान का कतई कोई सवाल नहीं। इस में तो यह समझा जाता है कि अपनी duties को सरअंजाम देने के लिये जो speed की जरूरत है उस के लिये कारें मुहैया की गई हैं। चूकि मिनिस्ट्रों और डिप्टी मिनिस्ट्रों को अपनी duties के सिलसिले में बहुत दूर जाना पड़ता है और वाज औकात कोई emergency हो जाती है अगर वे वहां न जायें तो

[वित्त मंत्री]

मुश्किल पेश आ जाती है। इस सिलसिले में यह नुक्ताचीनी करना कि वे कोताही करते हैं, duties अदा नहीं करते दुरुस्त नहीं है। इस लिये इस में किसी शान का सवाल पैदा नहीं होता। अगर हम किसी की शान कायम रखना चाहते हैं तो वह है इस सभा के मੈम्बरों की। मौलवी जी ने suggestion दी है कि मੈम्बरों को गवर्नमैण्ट बसों में चलने की इजाजत दी जाए। मैं नहीं जानता कि पहले कभी इस suggestion को कैबिनेट में formally discuss किया गया है या नहीं। अगर कोई दिक्कत मੈम्बरों को हो तो वह House कमेटी में पेश हो सकती है।

अध्यक्ष महोदय : इस में पोजीशन यह है कि मੈम्बरों का fixed allowance तीन सौ रुपये है। अगर हम उन को कोई और चीज दें तो Audit Department वाले object करते हैं। (The position in this regard is that the hon. Members get a fixed allowance of three hundred rupees per month. If we give them anything else the Audit Department objects.)

वित्त मंत्री : मुझे जनाब इस की थोड़ी बहुत वाकफियत है। अगर कोई ऐसी दिक्कत हो तो हम उस को दूर करने के लिये ऐक्ट को amend कर सकते हैं। मैं इस के मुतअल्लिक जांच पड़ताल करूंगा। यह मैं नहीं जानता कि आगे इस के मुतअल्लिक पड़ताल हुई है या नहीं। अब हम विचार करेंगे कि क्या क्या दिक्कतें हैं और हम उन को दूर करने की कोशिश करेंगे। हम चाहते हैं कि आप भी हमारी दिक्कतें दूर करें ताकि हम आप की और सेवा कर सकें।

अध्यक्ष महोदय : इन की बड़ी मेहरबानी है अगर यह दिक्कतें बढ़ाएं न।

(It will be kind of them if they do not add to the difficulties.)

वित्त मंत्री : इस के इलावा मौलवी साहिब ने हमीरपुर का हवाला दिया जिस के बारे में पंडित दौलतराम ने जिक्र किया है। जब वह कहते हैं तो कोई वजह नहीं कि उन की बात पर यकीन न किया जाए। मैं समझता हूं कि वहां कुछ दिक्कत हुई है और गंदम के भाव चढ़े हैं। जब मुझे इस बात का पता लगा मैंने उमी वक्त उस इलाके के लिये दो तीन डिपो मुक़रर करने के लिये आर्डर दे दिये हैं। हम ने वहां जो गंदम सप्लाई करनी है वह भी उसी भाव पर करनी है जिस पर पंजाब के दूसरे हिस्सों में यानी 14½ रुपये मन के भाव पर।

इस के इलावा प्रिन्सीपल साहिब ने कुछ suggestions दी हैं, जो उन का बराहरेस्त इस बिल से सम्बन्ध नहीं फिर भी हम उन को ध्यान में रखेंगे।

Mr. Speaker : Question is—

That the Punjab Appropriation (No. 4) Bill be passed.

4. 45. p. m.

The motion was carried.

(The Sabha then adjourned till 2 p. m. on Monday, the 3rd September, 1956)

PUNJAB VIDHAN SABHA DEBATES

3rd September, 1956

Vol. II No. 8

OFFICIAL REPORT

CONTENTS

Monday, 3rd September, 1956

	<i>Page</i>
Starred Questions and Answers	(8) 1
Short Notice Questions and Answers	(8) 69
Observation by Speaker Re :	
Committee on Subordinate Legislation	(8) 72
Announcement by Secretary <i>re.</i> certain Bills	(8) 74
Papers laid on the Table	(8) 74
Bill (introduced)-	
The Punjab Urban Immovable Property Tax (Amendment)-1956	(8) 75
Bill (s)-	
The Punjab Legislative Assembly (Allowances of Members) (Amendment)-1956	(8) 75
The Punjab Legislative Council (Allowances of Members) (Amendment)-1956	(8) 86
The Salaries and Allowances of Deputy Ministers, Punjab-1956.	(8) 88
The East Punjab Utilization of Lands (Amendment)-1956 (contd.)	(8) 131-136

Published by the Controller Printing & Stationery, Punjab CHANDIGARH
Printed at:-Raj Printing Press Bazar Kharadian, LUDHIANA.

Price Rs. 1.54 nP.

PUNJAB VIDHAN SABHA

Monday, 3rd September, 1956.

---

*The Vidhan Sabha met in the Assembly Hall, Sector 10,
Chandigarh Capital at 2 p.m. of the Clock. Mr. Speaker
(Sardar Gurdial Singh Dhillon) in the Chair.*

STARRED QUESTIONS AND ANSWERS.

DELAY OF CASES IN COURTS IN THE STATE.

*6801. Shri Babu Dayal : Will the Chief Minister be pleased to state—

- (a) whether he is aware of the fact that cases pending in the Courts in the State are adjourned from time to time;
- (b) whether he is also aware of the fact to the adjournment referred to in part (a) above cause a great deal of inconvenience to the public and delay in the decision of the cases;
- (c) if the answer to parts (a) and (b) above be in the affirmative, the steps Government propose to take in the matter ?

Professor Sher Singh :

The information is being collected and will be supplied to the Member shortly.

WORK OF THE INTEGRATION DEPARTMENT

*6824. Shri Dharam Vir Vasisht : Will the Chief Minister be pleased to state briefly the nature of work done and yet remaining to be done by the newly created Integration

[Shri Dharam Vir Vasisht]

Department together with the probable date by which the entire work of the department is expected to be completed ?

Professor Sher Singh : A note containing the requisite information is laid on the Table.

NOTE

The main items of work which were required to be attended to by the Integration Department were as under:—

1. Integration of Services.
2. Examination of changes in laws, and non-Statutory instructions etc.
3. Location of Offices.
4. Integration of Second Five Year Plan.
5. Financial assets and liabilities and the budget for the new State.

Machinery for integration was set up to carry out all these items of work. The Joint Integration Council comprising of the Chief Ministers of the two States was formed. The Council is assisted by two Committees, called the Services Integration Committee and the Joint Integration Committee, which have been set up. The former deals with the Integration of services and the latter with all other items.

1 Integration of Services.

To start with, principles had to be formulated on the basis of which services were to be integrated. Comments of the Heads of Departments, Administrative Secretaries and the Services Associations were invited. Mutual consultations and discussions between the representatives of the two State Governments were carried on and finally the principles were prepared which have been issued in the form of printed instructions contained in letter No. 621-Integ-56/19022, dated the 9th May, 1956. With a view to explain these principles to the Heads of Departments and Administrative Secretaries, their joint meetings were convened. Proposals from the Heads of Departments and the joint comments thereon, of the Administrative Secretaries of the two States were called for regarding the equation of services and the fixation of the Provisional Cadre for the new State. They have been received from all the departments and they have been examined by the Services Integration Committee in their series of meetings held from day-to-day.

The equation statements approved by the Services Integration Committee have been communicated to the Heads of Departments. They were asked to submit their joint proposals regarding grouping of services for the fixation of inter-se seniority. These proposals have also been received and are being shortly examined by the Services Integration Committee. The departments have simultaneously been asked to go ahead with the preparation of joint seniority lists after checking the records of each other. A proforma has been prepared and circulated to the departments to facilitate them in the preparation of joint seniority lists. They have further been advised to contact the Integration Department while preparing these seniority lists with a view to ensure that they proceed on the correct lines. A large number of departments have already contacted and have been given the necessary advice.

Before long the joint seniority lists will be received in the departments. The Provisional Cadres and the seniority lists will be approved by the Joint Integration Council. The departments have been asked to submit their proposals for the postings of the various employees and also to submit their proposals for the absorption of the personnel which may become surplus as a result of the Provisional Cadre. The Integration Department will tabulate the lists of personnel which may be rendered surplus in some departments and short in the others and thereafter adjust the surpluses and shortages to ensure that everybody is absorbed in some department or the other.

II. Examination of changes in Laws etc : The Heads of Departments were asked to review the laws on both sides and to submit their joint reports regarding changes in laws which may be inescapable. They have submitted their proposals which have been examined by the Joint Integration Committee.

The recommendations of the Joint Integration Committee will be put up to the Joint Integration Council within a few days and thereafter further actions where necessary, will be taken in consultation with the Legal Remembrancer regarding the changes which may have to be brought about.

III. Location of Offices : All necessary material regarding the accommodation required for Offices as well as residential purposes for the Head Offices of the Heads of Departments and the Secretariat

[Minister for Irrigation and Power]

Offices of the new State have been collected and tabulated. Similarly the information regarding the total office and residential accommodation available at Simla, Chandigarh and Patiala has been collected and tabulated.

The matter is being put up to the Joint Integration Council very shortly with all this material, regarding the allocation of the offices at all these places. The Heads of Departments have been advised to check up the stocks of furniture and equipments etc. according to their registers and to ensure that the stocks in hand are in accordance with the entries in the registers.

IV. Integration of 2nd Five Year Plans : The Planning and Development Commissioners have been asked to jointly examine the 2nd Five Year Plans of the two States with a view to draw up the consolidated plan for the new State. They have to ensure that the duplications, if any, are avoided and the total funds for the two plans are utilised to the best advantage of the new State.

V. Financial assets and liabilities of the budget for the new State : The Finance Secretaries of the two States have been directed to take necessary action for preparation of the statements of financial assets and liabilities at the time of integration. It has been decided that no new budget will be prepared for the remaining part of 1956-57. The budgets of the two existing States of Punjab and PEPSU will be put together.

It will be seen from the above that progress on most of the items of work has already been made and it is hoped to complete it before the date fixed for the merger of the two States.

REORGANISATION OF DISTRICTS

*9825. Shri Dharam Vir Vasisht : Will the Chief Minister be pleased to state -

(a) whether any decisions regarding the reorganisation of districts in consequence of the merger of Pepsu and Punjab into the new state of Punjab have been taken;

(b) whether before taking the decisions referred to in

part (a) above M.L.As. and M.L.Cs. of the areas concerned were consulted; if so, the decisions, if any, taken on their suggestions ?

Professor Sher Singh :

(a) The matter is under consideration.

(b) The matter was discussed with the M.L.As. of the areas concerned. The final decision will be taken shortly.

श्री देव राज सेठी : क्या मन्त्री महोदय बताने की कृपा करेंगे कि कब तक यह decision हो जाएगा ?

मन्त्री : इस सम्बन्ध में M.L.As. की राय ले ली गई है। इस decision को करने में देर तो लगेगी लेकिन अब हो जाएगा।

श्री देव राज सेठी : क्या 1st November से पहले २ हो जाएगा या इस के बाद होगा ?

मन्त्री : इस सम्बन्ध में अन्तिम निश्चय तो नहीं हो सका लेकिन उम्मीद है कि जल्दी ही हो जाएगा।

श्री तेग राम : क्या मन्त्री महोदय बताने की कृपा करेंगे कि इस re-organisation से Assembly की constituencies के हलकों पर कुछ असर पड़ेगा ?

Mr. Speaker : The hon. Member should give a separate notice for this question.

IMPLEMENTATION OF RESOLUTION REGARDING KANGRA PASSED BY VIDHAN SABHA.

*6834 **Bakshi Partap Singh :** Will the Chief Minister be pleased to state-

(a) the action taken by Government on the resolution passed by the Punjab Vidhan Sabha on 24.3.55 declaring Kangra as Backward Area in respect of reservation in services, in educational, technical and medical institutions in the state for persons belonging to the Kangra District;

(b) the steps; if any, taken by Govt. for the development of Kangra District ?

Professor Sher Singh :

(a) The Constitution does not recognise any backward areas as such. It would not be legally correct to grant concessions relating to representation in and admission and appointments to services to any particular areas which might be considered to be backward.

(b) Instructions have been issued to all Heads of Departments to pay special attention to the development of all the backward areas recommended in the resolution including Kangra District.

It has also been decided that special concession in the way of admission to Government Colleges/Institutions to the extent of 10% in addition to the existing number for each College/Institution be given to residents of backward areas in the Punjab as defined in the resolution passed by the Vidhan Sabha on the 24th March, 1955.

**CONVERSION OF PALAMPUR TEHSIL INTO
A SUB DIVISION.**

*6836. **Bakshi Partap Singh :** Will the Chief Minister be pleased to state the steps Government intend to take to convert the Palampur Tehsil headquarters into sub-divisional headquarters

Professor Sher Singh : Arrangements to find the necessary accommodation required for the office and residence of the staff of the proposed Sub Division are under way. The Sub Division will be opened as these arrangements are completed.

बरुशी प्रताप सिंह : क्या वजीर साहिब कृपा करके बताएंगे कि पिछले दिनों जब जालन्धर के Commissioner साहिब कांगड़ में गए थे तो उन्होंने पालमपुर के म्युनिसिपल कमिश्नरों और दूसरे लोगों से इस काम के लिये building देने को कहा था, और जब कि building उन्होंने दे दी है तो इस सम्बन्ध में सरकार ने क्या कदम उठाया है ?

मन्त्री : जालन्धर के कमिश्नर साहिब 30 जून 1956 को वहां दौरे पर गए थे। उन से उन की रिपोर्ट पेश करने के लिए कहा गया है ताकि सरकार इस के बारे में कोई फैसला कर सके।

**DAMAGE BY FIRE IN TEHSIL UNA
DISTRICT HOSHIARPUR.**

*6855. Shri Mohan Lal Datta : Will the Chief Minister be pleased to state--

(a) whether he is aware of the fact that the houses of a large number of Harijans in some Villages of Tehsil Una, District Hoshiarpur were recently destroyed by an accidental fire;

(b) if the answer to part (a) above be in the affirmative, the extent of the loss suffered by each Harijan family in villages Panjaware and Saloh in the said Tehsil;

(c) whether any aid by way of relief was given by Government to the Harijan families referred to above; if so, how much to each family?

Professor Sher Singh :

(a) Yes.

(b) The requisite list is laid on the Table.

(c) Yes. Rs. $\frac{20/-}{25/-}$ per family were granted to the

deserving Harijan families of Village Panjaware and Saloh on the recommendations of Shri Khushi Ram Gupta M.L.A. and the Sarpanch of Village Saloh respectively.

[Minister for Irrigation and Power]

List of Harijan sufferers whose houses were destroyed due to accidental fire in Tehsil Una, District Hoshiarpur.

Name of Tehsil	Name of village	Serial No.	Name of sufferer	Estimated Loss caused by fire
Una	Panjawar	1.	Shri Kirpa s/o Kaddu	Rs. 700/--
		2.	Shri Mangtu s/o Kaddu	Rs. 500/--
		3.	Shri Isher s/o Sidhu	Rs. 500/--
		4.	Shri Sewa s/o Baima	Rs. 500/--
		5.	Shri Khushi Ram s/o Sirtu Ram	Rs. 500/--
		6.	Shri Sant Ram s/o Sadhu Ram	Rs. 400/--
		7.	Shri Rullia Ram s/o Ganesha Ram	Rs. 350/--
		8.	Shri Nanak Chand s/o Ram Lok	Rs. 450/--
		9.	Shrimati Bhago wd/o Bhagwana	Rs. 450/--
		10.	Shri Dalipa adopted s/o Sardhu	Rs. 500/--
		11.	Shri Nandu Ram s/o Sita Ram	Rs. 500/--
		12.	Shri Gosain Ram s/o Chuhru Ram	Rs. 500/--
		13.	Shrimati Sundru wd/o Nanak Chand	Rs. 500/--
		14.	Shri Gangu Ram s/o Chuhru Ram	Rs. 515/--
		15.	Shri Dhanna Ram s/o Gadu Ram	Rs. 400/--
		16.	Shri Asa Ram s/o Dittu Ram	Rs. 500/--
		17.	Shri Thunnia s/o Gullu Ram	Rs. 500/--
		18.	Shri Sant Ram s/o Thunnia Ram	Rs. 350/--
		19.	Shri Lal Dass s/o Labhu Ram	Rs. 450/--
		20.	Shri Garibu Ram s/o Preman	Rs. 350/--
		21.	Shri Mahangu Ram s/o Bhiman Ram	Rs. 300/--
Una	Saloh	1.	Shrimati Uttami wd/o Hiro	Rs. 500/--
		2.	Shrimati Nihali wd/o Kaudu	Rs. 300/--
		3.	Shri Bholo s/o Jhittu	Rs. 1000/--

ਸਰਦਾਰ ਚੰਨਣ ਸਿੰਘ ਧੂਤ : ਕੀ ਵਜ਼ੀਰ ਸਾਹਿਬ ਦਸਣਗੇ ਕਿ ਸਰਕਾਰ ਨੇ ਇਹ 20, 20 ਅਤੇ 25, 25 ਰੁਪਏ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਨੁਕਸਾਨ ਦੇ ਹਿਸਾਬ ਨਾਲ ਦਿੱਤੇ ਹਨ ਜਾਂ ਕਿ ਆਪਣੇ ਅੰਦਾਜ਼ੇ ਨਾਲ ਹੀ ?

ਸਕੱਤਰੀ : ਅਗਰ ਲੋਗਾਂ ਦੀ ਸਹੀਦ help ਦੀ ਜ਼ਰੂਰਤ ਹੋਗੀ ਤਾਂ ਸਰਕਾਰ ਇਸ ਬਾਤ ਨੂੰ sympathetically consider ਕਰੇਗੀ।

ਸਰਦਾਰ ਚੰਨਣ ਸਿੰਘ ਧੂਤ : ਕੀ ਵਜ਼ੀਰ ਸਾਹਿਬ ਦਸਣ ਦੀ ਕਿਰਪਾ ਕਰਨਗੇ ਕਿ ਕਾਂਗੜੇ ਵਿਚ ਅੱਗਾਂ ਲੱਗਣ ਨਾਲ ਜਿਹੜੇ ਮਕਾਨ ਸੜ ਜਾਂਦੇ ਹਨ ਅਤੇ ਲੋਕਾਂ ਦਾ ਜਿਹੜਾ ਨੁਕਸਾਨ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਉਹ ਨੁਕਸਾਨ ਸਰਕਾਰ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਦੇਣ ਨੂੰ ਤਿਆਰ ਹੈ ?

ਸਕੱਤਰੀ : ਅਗਰ ਕੋਈ specific proposal ਸਰਕਾਰ ਦੇ ਸਾਮਨੇ ਆਵੇਗੀ ਤਾਂ ਸਰਕਾਰ ਉਸ ਪਰ sympathetically ਗ਼ੈਰ ਕਰੇਗੀ।

ਸਰਦਾਰ ਚੰਨਣ ਸਿੰਘ ਧੂਤ : ਮੈਂ ਜਾਨਣਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਗੌਰਮੈਂਟ ਦੀ present policy ਕੀ ਹੈ ? ਲੋਕਾਂ ਦਾ ਨੁਕਸਾਨ ਵੇਖ ਕੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ aid ਦਿੱਤੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ ਜਾਂ ਕਿ ਆਪਣੇ ਅੰਦਾਜ਼ੇ ਨਾਲ ਹੀ ? ਇਹ 20, 20 ਅਤੇ 25, 25 ਰੁਪਏ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਕਿਸ ਹਿਸਾਬ ਨਾਲ ਦਿੱਤੇ ਹਨ ?

ਸਕੱਤਰੀ : ਤਾਕਿ ਕੇ ਗ਼ਰੀਬ ਲੋਗ ਅਪਨੇ ਪੈਰੀਂ ਪਰ ਖੜੇ ਹੋ ਜਾਣ।

ਸਰਦਾਰ ਚੰਨਣ ਸਿੰਘ ਧੂਤ : ਕੀ 20 ਅਤੇ 25 ਰੁਪਏ ਨਾਲ ਉਹ ਗ਼ਰੀਬ ਆਪਣੇ ਪੈਰਾਂ ਉਪਰ ਖੜੇ ਹੋ ਜਾਣਗੇ ?

ਸਕੱਤਰੀ : ਸਰਕਾਰ ਨੇ ਵਹਾਂ ਦੇ ਲੋਕਲ ਆਦਮੀਆਂ ਆਰ M. L. As. ਦੀ recommendation ਦੇ ਮੁਤਾਬਿਕ ਹੀ ਅਮਲ ਕੀਤਾ ਹੈ।

ਸਰਦਾਰ ਚੰਨਣ ਸਿੰਘ ਧੂਤ : ਕੀ local ਆਦਮੀਆਂ ਨੇ recommend ਕੀਤਾ ਸੀ ਕਿ ਤੁਸੀਂ 20 ਅਤੇ 25 ਰੁਪਏ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਦਿਉ ?

Mr. Speaker : It is given in the reply that—

“... to the deserving Harijan families of Village Panjwar and Saloh on the recommendations of Shri Khushi Ram Gupta, M.L.A. and Sarpanch of Village Saloh respectively.”

ਸਰਦਾਰ ਚੰਨਣ ਸਿੰਘ ਧੂਤ : ਨਹੀਂ ਜਨਾਬ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਜਵਾਬ ਗਲਤ ਹੈ। Aid ਦੇਣ ਦਾ ਤਰੀਕਾ ਗੌਰਮੈਂਟ ਦਾ ਆਪਣਾ ਹੀ ਹੈ। ਉਹ ਕਿਸੇ ਦੀ recommendation ਉਪਰ ਰੁਪਏ ਨਹੀਂ ਦਿੰਦੀ।

COMMUNITY PROJECTS AND DEVELOPMENT BLOCKS
UNDER THE FIRST FIVE YEAR PLAN.

*6835. Bakshi Partap Singh : Will the Chief Minister be pleased to state the number of Community Projects and Development Blocks started in the state district-wise, under the First Five Year Plan together with the number of Block Development Officers, Social Organisers and Village Level Workers working in the state, district-wise ?

Sardar Amar Singh (Deputy Minister) : A statement is laid on the Table.

Number of Community Projects/Blocks

District	Community Projects	Community Development blocks	National Extension Service blocks	No. of Block Development Officers/Project Executive Officers	No. of Social Education Organisers	No. of Gram Sewaks
		1		2	3	4
Hissar	—	1	1	2 Block Development Officers	4	22
Rohtak	1	—	2	1 Project Executive Officer 4 Block Development Officers	7	50
Gurgaon	1	—	2	1 Project Executive Officer		
Karnal	—	2	2	3 Block Development Officers	8	60
Ambala	1	1	1	4 Block Development Officers	7	42
Kangra	—	2	5	1 Project Executive Officers 4 Block Development Officers	7	52
Hoshiarpur	—	1	1	7 Block Development Officers	14	74
Jullundur	1	—	—	2 Block Development Officers	4	22
Ferozepur	—	1	—	1 Project Executive Officer 2 Block Development Officers	6	30
Ludhiana	—	—	—	1 Block Development Officer	2	12
Gurdaspur	1	—	2	2 Block Development Officers	4	20
Amritsar	—	1	—	1 Project Executive Officer 1 Block Development Officer	3	30
				1 Block Development Officer	2	12

Note:— Projects in districts of Rohtak, Ambala, Jullundur and Gurdaspur are comprised of 3 blocks each while project in Gurgaon is comprised of 2.

GOVERNMENT ADVERTISEMENT IN NEWSPAPERS.

*6777. Maulvi Abdul Ghani Dar : Will the Chief Minister be pleased to state the names of the newspapers which were given Government advertisements during the year 1956-57 together with the number of advertisements given to each ?

Professor Sher Singh : A statement containing the requisite information is laid on the Table.

Statement showing the number of official advertisements (insertions)
issued to various newspapers during 1956-57
(Upto July 31, 1956)

S. No	Name of Newspaper.	No of advertisements (Insertions)
1.	Tribune, Ambala	619
2.	Amrit Bazar Patrika Calcutta	14
3.	-do- Allahabad	1
4.	Hindu, Madras	25
5.	Free Press Journal, Bombay	5
6.	Bombay Chronicle, Bombay	11
7.	Hindustan Times, New Delhi	280
8.	Indian Express, Delhi	74
9.	Statesman, New Delhi	172
10.	Hindustan Standard, New Delhi	92
11.	National Herald, Lucknow	3
12.	Times of India, Bombay/Delhi	134
13.	Leader, Allahabad	1
14.	Nagpur Times, Nagpur	2
15.	Decan Herald, Bangalore	2
16.	Nursing Journal of India, Delhi	1
17.	Eastern Times, Calcutta	3
18.	A.I.C.C. for Ninth year of freedom	1
19.	Indian Construction News, Calcutta	2
20.	Ajit, Jullundur	102
21.	Tej, Delhi	39
22.	Sansar, Delhi	31
23.	Hindsamachar, Jullundur	41

24. Milap, Jullundur	117
25. India Trade Journal, New Delhi	106
26. Vir Bharat, Jullundur	136
27. Pratap, Jullundur	77
28. Prabhat, Jullundur	48
29. Hindustan, Jullundur	1
30. Sadaqat, Ludhiana	4
31. Samaj, Ludhiana	1
32. Khidmat, Srinagar	3
33. Tarjman, Ludhiana	18
34. Amrit, Karnal	3
35. Paigam-i-Watan, Gurgaon	14
36. Mewat, Gurgaon	11
37. Riyast, Delhi	4
38. Amar Jyot, Jullundur	1
39. Panchayat, Jullundur	1
40. Preet, Jullundur	1
41. Driver, Jullundur	19
42. Punjab Transport, Amritsar	12
43. Transport Gazette, Delhi	16
44. Reformer, Delhi	7
45. Doaba, Jullundur	1
46. Arya Gazette, Jullundur	3
47. Jat, Rohtak	2
48. Haryana Tilak, Rohtak	1
49. Janam Bhoomi, Karnal	8
50. Shola, Ambala	2
51. Sanatan Dharma Parcharak, Amritsar	2
52. Hindu, Jullundur	13
53. Insaf, Delhi	7
54. Transport Worker, Delhi	7
55. Motor Transport Gazette, Jullundur	2
56. Akali Patrika, Jullundur	22
57. Sikh, Chheharta	21
58. Vartman, Amritsar	23
59. Ajit Patrika, Jullundur	2
60. Hindi Milap, Jullundur	63
61. Vir Arjun, Jullundur	21
62. Hindi Hindustan, New Delhi	8

[Minister for Irrigation and Power]

63. Matri Bhoomi, Hissar	4
64. Haryana Sandesh, Hissar	1
65. Janta, Hissar	3
66. Nav Bharat Times, New Delhi	2

मौलवी अब्दुल गनी डार : क्या वज़ीर साहिब, मेहरबानी कर के फरमाएंगे कि किन हालात की बिना पर अखबारों को इस्तहार कमोवेश दिये जाते हैं ?

मन्त्री : इस बात के लिये अखबारों के छोटे बड़े circulation को ध्यान में रखा जाता है और यह भी देखा जाता है कि कौन २ अखबार लोगों को सही ढंग पर information देता है और सही खबरें देता है। इन बातों को ध्यान में रखा जाता है।

ਸਰਦਾਰ ਚੰਨਣ ਸਿੰਘ ਧੂਤ : ਮੈਂ ਵਜ਼ੀਰ ਸਾਹਿਬ ਨੂੰ ਇਹ ਪੁਛਣਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ “ਨਯਾ ਜ਼ਮਾਨਾ” ਅਖਬਾਰ ਨੂੰ ਕਿੰਨੇ ਇਸ਼ਤਹਾਰ ਦਿੱਤੇ ਹਨ, ਅਤੇ ਜੇ ਕਰ ਨਹੀਂ ਦਿੱਤੇ ਤਾਂ ਉਸ ਅਖਬਾਰ ਉਪਰ ਕੀ ਇਲਜ਼ਾਮ ਉਹ ਲਗਾਉਂਦੇ ਹਨ ? ਜ਼ਰਾ ਪੋਜ਼ੀਸ਼ਨ ਵਾਜ਼ਿਹ ਕਰ ਦੇਣ।

Mr. Speaker : Please give a separate notice for this question.

ਸਰਦਾਰ ਚੰਨਣ ਸਿੰਘ ਧੂਤ : ਕਿਹੜੀ ਖਾਸ ਪਾਲਿਸੀ ਹੈ ਜਿਸ ਦੀ ਬਿਨਾ ਉਪਰ ਗੌਰਮੈਂਟ ਅਖਬਾਰਾਂ ਨੂੰ ਇਸ਼ਤਹਾਰ ਦਿੰਦੀ ਹੈ ?

Minister : I have already replied to this supplementary question.

मौलवी अब्दुल गनी डार : वज़ीर साहिब ने फरमाया है कि अखबार की circulation देख कर उन को इस्तहार दिये जाते हैं। मैं उन को पूछना चाहता हूं कि जो “ट्रिब्यून” को 619, “टाइम्स आफ इंडिया” को 172, “बीर भारत” को 136 और “प्रताप” को 77 इस्तहार दिये गए हैं क्या यह circulation के मुताबिक ही दिये गए हैं ?

मन्त्री : मैं ने बताया है कि महज़ circulation को ही दृष्टिकोण में नहीं रखा जाता बल्कि और भी factors होते हैं जिन को ध्यान में रखा जाता है।

अब्दुल गनी डार : वह मुज़ीद factors क्या हैं।

मन्त्री : आप नोटिस देंगे तो वह factors भी बता दिये जाएंगे ।

CASES OF CORRUPTION AGAINST GAZETTED AND
NON-GAZETTED OFFICERS.

*6744 Shrimati Sita Devi : Will the Chief Minister be pleased to state the total number of cases against gazetted and non-gazetted Government Servants handed over by the Anti-Corruption Department to the police during the period from 1-4-56 up-to-date together with the action taken by the police in each case ?

Professor Sher Singh : There are three police agencies working under the control of the Anti-Corruption Department, the special Inquiry Agency, the special staff of the C. I. D. investigating Bhakra Nangal cases, and another Special Staff of the C.I.D. looking into corruption amongst district officials of Jullundur Division. Although these agencies consist of police officers, regular police cases are not always registered in the enquiries taken up by them. Since 1st. April, 1956 the Special Inquiry Agency has registered only two police cases, in one of which investigation is in progress while the other is under consideration of Government. During the same period neither of the two special staffs of the C.I.D. registered any formal police case.

KALKA FIRING ENQUIRY

*6765. Shri Ram Chandra Comrade : Will the Chief Minister be pleased to state:-

(a) the time taken by the Enquiry Officer to complete his enquiry into the Kalka Firing incidents;

(b) the amount paid by Government to counsel engaged by it in connection with the said enquiry;

(c) the salary of the Enquiry Officer and his staff;

[Shri Ram Chandra Comrade]

(d) whether the Enquiry Officer's report has been received by Government ?

Professor Sher Singh : The information in respect of this question is being collected and will be supplied to the Member shortly.

DACOITIES IN THE STATE.

*6776. Maulvi Abdul Ghani Dar : Will the Chief Minister be pleased to state the names of places where dacoities were committed in the State during the year 1956-57 together with the total number of persons arrested in connection therewith ?

Professor Sher Singh : A statement giving the details is laid on the table.

Details of the dacoities committed in the State during the year 1956—57 (since 1.4.56) together with the total number of persons arrested in connection therewith.

Sl. No.	Place of occurrence.	Date of occurrence.	No. of persons arrested or killed.
1.	Mukerian, Distt. Hoshiarpur.	1/2-4-56	Four arrested, 3 shot dead in armed encounter with the Police and one shot dead in U. P. in a brawl with an associate while drunk.
2.	V. Attaullahpur, P. S. Sadar Panipat, Distt Karnal.	19.5.56	Five arrested (of these, 3 are also involved in case at Sl. No. 3 below.)
3.	V. Gianpura, P.S. Gharaunda, Distt. Karnal.	21.4.56	Three arrested. (These culprits are common in this case and the case at Sl. No. 2 above.)
4.	Vill. Chhalwan, P. S. Pehowa, Distt. Karnal.	18.5.56	Nil.
5.	Vill. Usmanpura, P.S. Pehowa, Distt. Karnal.	20.5.56	Nil.
6.	V. Kathwari, P. S. Sadar Gurgaon.	27.6.56	Eight arrested.

मौलवी अब्दुल गनी डार : जहां dacoits को बड़ी बहादुरी से पुलिस वालों ने पकड़ा, क्या उन को कोई इनाम भी दिए गए ?

मन्त्री : नोटिस दें तो जवाब दे सकूंगा ।

LATHI CHARGE AT HOSHIARPUR

ON THE 13TH JUNE, 1956.

*6787. Shri Rala Ram : Will the Chief Minister be pleased to state the total number of persons who received injuries at Hoshiarpur on the night of the 13th June, 1956, as a result of lathi charge by the Police ?

Professor Sher Singh : Ten.

PERSONS INJURED AT HOSHIARPUR ON

17TH, JUNE, 1956.

*6788. Shri Rala Ram : Will the Chief Minister be pleased to state:-

(a) the total number of men and women whose limbs were broken as a result of the lathi charge made by the Police on 17th June, 1956 at Hoshiarpur;

(b) whether it is a fact that the State Government has decided to give compensation to the persons referred to in part (a) above ?

Professor Sher Singh : (a) one man only.

(b) No such decision has been taken by State Government.

**NOTIFICATION REGARDING NOMINATION TO
DISTRICT BOARDS.**

*6823. Shri Dharam Vir Vasisht ; Will the Chief Minister be pleased to state:-

(a) whether it is a fact that the Government issued a notification in connection with nominations to District Boards in certain Hindi Speaking districts in the State;

(b) the reasons why other districts were not included

[Shri Dharam Vir Vasisht]

in the notification referred to in part (a) above;

(c) whether it is a fact that the notification referred to in part (a) above was later withdrawn; if so, the reasons therefor ?

Professor Sher Singh : (a) Five different notifications were issued in April, 1956, nominating non-official members to District Boards, Karnal, Rohtak, Hissar, Gurgaon and Ferozepore;

(b) Government intended to issue similar notifications, introducing non-official element in the other District Boards but this idea was dropped in view of the public reactions to the notifications referred to in part (a) above;

(c) Part (1) - Yes.

Part II- For the reasons given in part (b) above.

PLYING OF BUSES ON KACHA ROUTES.

*6727. Shri Teg Ram : Will the Chief Minister be pleased to state:-

(a) the names of those kacha routes in the State where Government buses are already plying and the names of those kacha routes where Government intends to ply its own buses together with the date by which it is expected to do so ;

(b) the names of the remaining kacha routes in the State along with the names of the Transport Companies and Societies who will run their buses thereon ?

Professor Sher Singh : A statement is laid on the table of the House.

STATEMENT.

- (a) Governmet buses are plying on (i) Tarn Taran-Chola Sahib
(ii) Amritsar-Kakar, and (iii) Amritsar-Guru ka Bagh routes, which

are partly kacha. Government buses are expected to start plying on the following new and kacha routes, some during the current financial year for which definite date can not be given:-

- (i) Amritsar Sheron Bagga Via Tarn Taran.
- (ii) Ferozepur-Guruharsahai.
- (iii) Jullundur-Apra Via Phillaur.
- (iv) Ambala-Nangal-Islamabad.
- (v) Ambala-Jagadhri via Maulana.
- (vi) Ambala-Jagadhri via Shahzadpur.
- (vii) Jagadhri-Dadpur via Kharwan.
- (viii) Ambala-Islamabad-Pehowa.
- (ix) Yamunanagar-Radaur-Ladwa-Indri.

(b) A list of the remaining new and kacha routes in the State to be opened to motor traffic shortly is attached. The permits on these routes are still to be granted by the Regional Transport Authorities and as such, the question indicating the names of the Transport Companies and Societies who will run their buses thereon, does not arise.

Amritsar District.

S. No.	Name of route	Length of route	
		Kacha	Pucca
1.	Amritsar Noshera via Kotli	30	...
2.	Fatehgarh Churian-Dehra Baba Nanak	10	...
3.	Ajnala Pindi Saidan via Jasroor	16	...
4.	Attari Chhabal	16	2
5.	Tarn Taran Patti, Sabhra	15	9
6.	Khem Karan Patti	17	4
7.	Khem Karan Bundala via Ratoke	14	...
8.	Patti Kot Budh Theh	8	4
9.	Ajnala Fatehgarh Churian via Chamiari	12	—
10.	Majitha Fatehgarh Churian	8	...
11.	Verowal Bawian Tarn Taran via Khadoor Sahib Nagoke	6	12

Gurdaspur.

- 1. Gurdaspur Srihargobindpur via
Kanuwan, Harchowal 30 —
- 2. Gurdaspur-Dostpur 10 ...

[Minister for Irrigation and Power]

3. Ghorata-Dinanagar Durangla via Behrampur	17	...
4. Batala Kanuwan	16	...
5. Talibpur Pandori Durangla via Gurdaspur	12	...
6. Batala Mehta	13	...
7. Pathankot Narot Jaimal Singh via Kiri Khurd.	14	...
8. Mukarian Nowshera Pattan Gurdaspur-Trimmu Pattan	...	17
9. Pathankot Madhopur Shahpur Kandi	..	18
10. Nowshera Durangla via Gurdaspur	8	15
11. Pathankot Shahpur Kandi via Khanpur	13	...
12. Gangath Pathankot via Nurpur	5	19
13. Gurdaspur Jagwal Bot	5	7
14. Batala to Manch	8	14
15. Pathankot to Pul Chaki via Kahrli	15	...
16. Pathankot to Dina Nagar via Ghrota	10	...

Kangra District.

1. Mukerian Talwara Dehra Jowalamukhi Mandir	46	...
2. Hamirpur Jahu via Behuranj and Ladaura	14	...
3. Pathankot Jowali Mangwal Dola Dehra	38	12
4. Jowali Haripur Nurpur	13	16
5. Nurpur Saliali Ladauri	13	...
6. Palampur Dhad Dharamsala via Malan	25	...
7. Palampur Dhad Nagrota	14	...
8. Palampur Holtra Chadiar	18	2
9. Nurpur Bodh Raja Talab Rehan Dhameta Khatiar Rey	36	...
10. Nurpur Jowali Nirhana	31	...
11. Nurpur Rey via Talara Kher, Rehan Fatehpur, Dhameta, Rey	24	...
12. Hamirpur Awa Devi	15	...
13. Talwara Nadaun	42	...
14. Nagrota Baroh Aerla	18	...
15. Dharamsala Nirhana via Gaggal Tiara, Lunj, Salol, Nagrota Surian	32	...
16. Dharamsala Bharmar via Tiara-Lunj Hensar Jowali	33	7

17.	Hoshiarpur-Takli via Chaukimanar	22	16
-----	----------------------------------	----	----

Hoshiarpur District.

1.	Adampur Darobi Kalan Panshata Banga	20	...
2.	Tanda Dhalbaha via Dhut then Daulatpur	24	...
3.	Nawanshehr Sahiba	10	...
4.	Shamchurasi-Jandiala Gorewala Bagha Ghardiwala Dasuya	22	7½
5.	Hoshiarpur Lambra via Bikhowal- Khum Khum Kotla Naudsingh	10	4
6.	Ghati Bilwan Nadaun via Dhada Siba Kotla Bharwain Dera Chamkaur	25	13
7.	Daulatpur Gagret via Bhadarkali Banckadi Hatti	15	...
8.	Miani Alampur Kotla Dasuya Rampur	22	...
9.	Hoshiarpur Prithpur via Dhollah- Swargdhari	19	10
10.	Jawar Una Nangal via Nehri Dusara	22	11
11.	Banga Binjon Mahalpur Hoshiarpur	15	14
12.	Nadaun Bijhori	30	...
13.	Amb-Chruru Chauki Maniar	17	...
14.	Nurpur Badian Nangal via Palassi Ajoli Rampur	20	20
15.	Hoshiarpur Mehargarwal	7	...
16.	Hoshiarpur Dharmpur via Dholbha	24	9
17.	Hoshiarpur Kotla via Dharampur	14	...
18.	Hoshiarpur Manhota via Dholbha	20	...
19.	Hoshiarpur Khanpur via Dharampur Ghati Bilman	50	...
20.	Hoshiarpur Pattan Rey via Manhota	47	...
21.	Hoshiarpur Bhaddarkali via Dholbha	28	...
22.	Hoshiarpur Prithpur via Dholbha	29	...
23.	Hoshiarpur Chhabwal Bassi Kalan	1	7

Jullundur District.

1.	Jullundur Jandiala Nurmahal Talwan Phillaur via Bilga	31	8
2.	Jullundur Jandiala	12	...
3.	Phillaur Dosanjkanal via Bara Pind	15	...

[Minister for Irrigation and Power]

4. Jullundur Jandiala Pasla Bilga	21	...
5. Jandiala Nakodar via Shankar	10	...
6. Haryana Kartarpur via Allawalpur- Adamdur and Sham Churasi	26	...
7. Mehatpur Danewal via Dogar	8	...
8. Jullundur Nanda Chaur	27	...
9. Jullundur Gorewaha	2	13
10. Jullundur Chithi Ugi via Lambra and Kang	2½	8½
11. Jullundur Cantt Chohk Khurd Pur via Ucha	14	1¼
12. Ludhiana Mandi via Apra	15	17
13. Phillaur Meron via Lassara	3.5	10
14. Jullundur Gakhall Talwandi Dalla Sahib	22	...
15. Nakodar Purjain	...	10½

Ferozepur District.

1. Muktsar Malan	16	...
2. Malout Bajidpur	22	...
3. Abohar Bajidpur	24	...
4. Abohar Sher Wala	15	...
5. Malout Sherwali Mandi	20	...
6. Zira Fatehgarh Panjtur Jogewala Rly. Station	10	...
7. Dharamkot Kokni Kalan Jagraon	19	...
8. Zira Mallanwala	12	...
9. Malout Sikhawali	16	...
10. Badal Bajidpur	20	...
11. Dabwali Bajidpur	17	...
12. Giddarbaha Balu Khurd	16	...
13. Muktsar Guru Harsahai via Mukand Singh Wala	22	...
14. Achharli Fazilka via Panjkori Shehtu Wala	34	...
15. Moga Chirik	8	...
16. Abohar-Soti-Abubshahr	26	...
17. Ferozepur-Lohgarh	17	...
18. Muktsar-Abohar via Badar Chab Chabran- Wali, Mida Paniwala and Patti	32	...
19. Muktsar-Fazilka via Dakhwali Mandi	32	...
20. Abohar-Burj Hanumangarh	16	...

21.	Muktsar, Mukand Singh Wala via Kanianwala Lands, Boda Jasian and Bure Guzzar	14½	...
22.	Muktsar-Sohangarh	12	...
23.	Abohar, Khuban	17	...
24.	Hanumangarh-Abohar	8 permits	...

Ludhiana District.

1.	Raikot Kohera via Pakhowal, Dolhon, Sahnewal	25	3
2.	Rajkot-Sahnewal via Delhon Pakhowal, Gujjarwal and Raipur	27	2
3.	Ludhiana-Baliawal via Matewara	18	...
4.	Khanna-Jalajan via Isru-Nasrali	10	...
5.	Samrala-Isru Kalan via Dehru	12	...
6.	Ahmadgarh-Chhapar-Latala-Berundi- Andlu-Raikot	14	...
7.	Samrala-Kheri Nodh Singh via Sarwarpur and Bhari	13	1
8.	Jagraon- Bhundri via Swaddi	15	...
9.	Jagraon-Pakhowal-Ahmadgarh	22	...
10.	Raikot-Takhtupura via Bassian Hathur	12	3
11.	Ludhiana-Bhundri, Sidhwan Bet	20	1
12.	Khana-Chamkaur	17	...
13.	Samrala-Behlolpur via Todarpur Burmah	9	...
14.	Ludhiana-Malout via Delhon Burka- Butari-Chhilen	13	10

Ambala District.

1.	Kurali-Mulanpur via Sirsan Sailaba- Khezerabad	12	...
2.	Kurali-Khezerabad via Chhatholi Rly- Station-Akalgarh-Saleempur Kalan- Thana Gobindpur	6	3
3.	Barara-Jagadhri via Chappar	13	3
4.	Naraingarh-Sadhaura Bilaspur	16	...
5.	Jagadhari-Mustfabad	10	...
6.	Bela-Chamkaur-Morinda	10	2
7.	Rupar-Morinda	13	...

[Minister for Irrigation and Power]

8.	Chandigarh-Mullanpur-Garibdas-Kharar	13	...
9.	Mubarikpur-Barwala	10	...
10.	Mubarikpur-Raipur Rani via Ramgarh Masrki-Kot Manak Tobra	14	...
11.	Raipur-Rani-Garhi-Rehaulti Moli Murali- Jaspur-Fatehgarh-Chajumajra Ambala	11	...
12.	Barwala-Ambala via Bhagwanpur Nawangaon-Raiwali-Khera Jatan	11	11
13.	Jagadhri-Pahni Kalan-Sadhaura	5	10
14.	Kurali-Majra-Mulanpur-Chandigarh Capital	10	2
15.	Morinda-Kharar	9	...
16.	Kharar-Chuni Kalan	8	...
17.	Shahauran-Mullanpur	10	...
18.	Shabzadpur-Sadhaura	10	...
19.	Chhachhrauli-Kot Darpar	11	...
20.	Abdullapur-Kahjuri-Jathalana	12	6
21.	Ambala City-Dunara	10	...
22.	Naneora-Mathori-Shekhan-Ambala City	13	2
23.	Matheri-Sheikhan-Mohra Kesri Rly- Station-Saha-Shahzadpur	23	...
24.	Rupar-Hawara Kalan	21	...
25.	Jagadhri-Bilaspur-Dhanaura	20	...
26.	Yamunanagar-Buria to Deodbar	15	...
27.	Sadaura-Bilaspur-Chhachhrauli	12	...
28.	Buria-Khadri-Deodbar	10	...
29.	Chandigarh-Borual-Khimbran- Mataur-Sohana-Landran-Chuni Kalan	16	...
30.	Raipur Rani-Tarlokpur	6	...
31.	Hawara Kalan-Rupar via Morinda	21	...
32.	Rupar-Rangupur-Maipur	1	7
33.	Jagadhari-Bilaspur-Gopal Mochan	13	...

Karnal District.

1.	Shahabad-Ladwa-Indri-Sikri-Butana	31	...
2.	Kaithal-Bevban-Rajaund	17	...
3.	Thanesar-Kaithal	30	...
4.	Panipat-Sanuli-Ferry	8	2
5.	Panipat-Monk-Pundri	32	...

6.	Abdullahpur-Jethlana	10	...
7.	Kaithal-Nagraon	30	...
8.	Karnal-Kunjpora	1	5
9.	Karnal-Monak-Balla-Baba Padha	22	...
10.	Panipat-Urlana-Kalan	20	...
11.	Panipat-Sink	24	...
12.	Panipat-Sutana-Aherkurana	16	...
13.	Kaithal-Habri via Pundri	6	11
14.	Karnal-Habri via Nissang	11	15
15.	Karnal Habri via Pundri	6	28
16.	Tohana-Kaithal	49	...
17.	Thanesar-Pehowa-Kaithal	16	17
18.	Pipli-Babani-Barar Rly Stn	30	...
19.	Assandh-Pundri via Habri	21	...
20.	Assandh-Nagraon via Dhatral	22	...
21.	Assandh-Safadan	10	...
22.	Rajond-Khat via Sangrow	20	...
23.	Rajon-Nagraon via abwa.	20	...
24.	Assandh-Gronda via Bala	22	...
25.	Jhutlana-Radaur-Jamuna Nagar	7	12
26.	Indri-Lawa-Shahabad	20	1
27.	Indri-Thanesar Grumch	22	2
28.	Indri-Sekri Butana	9	...
29.	Nilokheri-Ameen Crimoh-Thanesar	20	4
30.	Nilokheri-Habeatpur Nagdoh-Sarkra	...	14
31.	Thanesar-Grimch-Nagdoh Kotarsangh	22	...
32.	Jutlana-Makora-Biaha Cher-Karnal	24	4
33.	Kanj Pura-Karnal	1	7
34.	Karnal-Monk Bala	18	...
35.	Pehowa-Kaithal	10	...
36.	Jhana-Shahabad	8	...
37.	Gharonda-Ghagna-Paudabala	16	...
38.	Smalka-Hathwala	9	...
39.	Panipat-Sanek	10	...
40.	Panipat-Sanoli	6	...
41.	Smalka-Sanauli via Beholi and Bapauli	10	...
42.	Panipat-Babali via Raja Kheri & Kutani	10	...
43.	Thanesar to Babain via Kohlapur and Murthal	7	7
44.	Kurukshetra-Badhera	8	...

[Minister for Irrigation and Power]

Rohtak District.

1. Gohana-Ujlana	22	...	
2. Gohana-Behawer via Bhutana	13	...	
3. Sonapat-Panchjatan-Kalanaur	12	...	1
4. Buri-Kehnaur-Kalanaur-Meham	12	...	
5. Jhajjar-Bir-Dadri equbpur			
Farruknagar	16	...	
6. Gohana-Barauda-Ridhana	16	...	
7. Bhagput-Ghat-Gohana via			
Pur-khas and Pugthala	35	...	
8. Mehama-Bhiwani via ching	20	...	
9. Rohtak-Lakhu Majra	10	...	
10. Salawas-Jhajjar	18	...	
11. Gohana-Bhainwsal-Farmana-			
Kharkhoda	22	...	
12. Khundli-Mananli-Khewara-Sonapat			
Jhajjar	14	...	
13. Jhajjar-Farrukhnagar-Shoojipura	14	...	
14. Mahamarpur-Tejpura-Murthal			
Sonapat-Bhatgaon-Fermanav			
Jasrana-Kalol-Ladot-Rohtak	26	16	
15. Sonapat-Bhagpat-Ferry	2	10	
16. Kharkhoda-Turakpur-Nahra-Nahri	13	...	
17. Kharkhoda-ThanaKhurd-Jathari			
Aurangabad-Bhagpat-Ferry	18	...	
18. Gohana-Jagsi-Urlana	22	...	
19. Kheri-Duiana-Mohana-Chhsra-			
Monauthi-Bahadurgarh	20	...	
20. Degal-Sample-Rohtak-Badli	28	...	
21. Gohana-Butana-Isapur Kheri	10	...	
22. Rohtak Dubaladhan Majra	19	...	
23. Bhiwani-Samana-Dubaldhan-Deri	29	...	
24. Sonapat to Rohtak via Kakroi			
Bhadana, Kheri Daya, Badran, Salana	10	10	
25. Kharkhoda to Gohana via			
Khanda, Bidran, Slim Ser Majra,			
Mohana	10	12	
26. Sonapat to Rohtak via			
Barwasni Mahana, Guhna	12	12	

27.
28
29

1

1

1

1

1

1

27. Bidhal to Bhalot	12	...
28. Beri-Jhajjar	10	...
29. Siwana Jhajjar	13	6

Hissar District.

1. Hissar-Uklana-Tohana via Barwala	32	...
2. Chuli-Bagria-Bhatu-Fatehabad	8	12
3. Hansi-Kandi Kheri	32	...
4. Hissar-Seharwa	122	...
5. Hissar-Siswal-Madhakhera Chhuli	21	...
6. Sirsa-Chutela via Kherka Khariah	21	...
7. Dabwali-Chutala	18½	...
8. Audhan-Kalanwali-Rori	24	...
9. Bhiwani-Chiang	12	...
10. Bhiwani-Bahal-Jhopa via Kairu	32	...
11. Fatehabad to Jogiwala via Bhatukalan	14	12
12. Sirsa-Jamal	20	...
13. Fatehabad to Mandi Adampur via Bighar Sadalpur	16	...
14. Chutala-Banni	15	...
15. Sirsa-Chuharwala via Darbakalan	30	...
16. Hissar-Kaweri-Mangali-Daya Durya Duryapur Mandhan	24	...
17. Mandi Dabwali-Alike-Masitan-Maujgarh Matdadujhuti-Ramgarh Resilian Khera	20	...
18. Hansi-Nalwa	16	...
19. Fatehabad-Baldlade via Khera	21	...
20. Fatehabad-Jakhal via Bhirana-Dholu-Ratia-Babanpur - Jakhal or Jakhal Ratia-Jakhal via Benanpur	43	...
21. Hansi Gohana via Bensa Palwar Khand Julana	42	11
22. Dabwali-Kalanwali	25	...
23. Fatehabad to Ratia via Karnauli Bhattukhurd, Hanspur - Birabadi Alike-Alawaslwasi and Lali	31	9

[Minister for Irrigation and Power]

24. Barwala to Narnaund via Kheri Jalab	16	...
25. Hansi to Miraehpur via Sisai, Lohard Ragho, Rakhi Shahpur, Rakhi Khes.	20	...
26. Barwala to Jind via Kapro Kot	22	...
27. Tosham to Siwani via Barwala Daryapur- Chanana	22	...
28. Sadulgarh-Sirsa	2 permits	
29. Nohar-Sirsa	2 permits	
30. Bhadra-Hissar	-do-	
31. Hissar-Jhopa-Rajgarh	-do-	

Gurgaon District

1. Rewari-Bawal-Shahjahanpur Tamkri	20	...
2. Barklay-Pingwan-Punhana	15	...
3. Nuh-kot Totowas-Ali Mohamad	20	...
4. Rewari-Bolani	10	...
5. Tauru-Bhorakalan via Pataudi Mandi Jatanli Gorawara	17	7
6. Palwal-Hathin-Kot	14½	...
7. Ballabgarh-Dayalpur-Atali-Chamisa Mohana	15	...
8. Bali-Balabgarh-Tagoni	31	...
9. Palwal-Polak Sihaul-Gori-Salhra Mohana.	7	...
10. Gurgaon-Khanda-Manesar-Behora Kalan Nandrampur Bias	26	...
11. Rewari-Berauli-Dalmia	16	...
12. Rewari-Khund	18	...
13. Pataudi-Rewari via Dadwa	15	...
14. Guratra-Dahina via Jatusana	15	...
15. Palwal-Hassanpur via Tappa	28	...
16. Gurgaon-Silami via Bundsi Khedla Mandhwara-Ganguwala-Damdama etc.	8	7
17. Pataudi- Rewari via Dharubera	11	11
18. Rewari-Bawal-Bilkha	13	...
19. Nuh-Kot	18	...
20. Bamin Khera (G.T. Road) Bighaut Pingor-Khambi-Bhinduki	10	...
21. Matkola-Hathin via Manduaka-Gharot	10	...

22. Nuh-Jauru	9	...
23. Sohna-Hatin via Indri	16	...
24. Faridabad-Kherikalan Bholata Tigaon	12	...
25. Kaman-Ferozepur Jhirka	One permit	
26. Tijara-Rewar	Two permit	
27. Kotputli-Rewari	One permit	
28. Tijara-Bawal	One permit	
29. Behror-Nirmana-Shajahanpur-Bawal	One permit	

श्री तेग राम : क्या वजह है कि पिछले दो सालों से जिन कच्चे रूटों पर बसें चलने का एलान हो चुका है, उन पर भी अभी तक बसें चलनी शुरू नहीं हुईं ?

मन्त्री : मैंने आप को कच्चे रूटों की सूची दी है कि 9 जगहों पर सरकार की बसें चल रही हैं। इस के अतिरिक्त जो दूसरे कच्चे routes हैं उन के सम्बन्ध में Regional Transport Authority ने अब दरखास्तें मांगी हैं जिन का फैसला उसी ने करना है।

श्री तेग राम : क्या यही जवाब दो साल पहले भी नहीं दिया गया था कि दरखास्तें मांगी जा रही हैं ?

मन्त्री : यह तो मुझे याद नहीं।

पंडित श्री राम शर्मा : क्या बताया जा सकता है कि इन कच्चे routes पर गवर्नमेंट अपनी बसें ही चलाएंगी या कोई खास तौर पर कम्पनियां बनाई जाएंगी ? ऐसा जिक्र था कि अगर वर्कर्स भी इस तरह की companies बतएँ तो उन को routes दिए जाएंगे। क्या इस बारे में असली पोजीशन बतलाई जा सकती है ?

मन्त्री : गवर्नमेंट ने यह नीति बनाई है कि सब से पहले लोगों ने जो Co-operative Societies बनाई हैं उन को देंगे, उसके बाद private individuals की companies को और उस के बाद individuals को। हरिजनों के लिए 19 फीसदी reservation की गई है। अगर हरिजन इन के लिए permit मांगें तो 19% उन को दिए जाएंगे। इस के अलावा एक और भी चीज है। जिन जगहों पर लोगों ने मेहनत करके सड़कें बनाई हैं और वहां के मजदूरों ने अपनी Co-operative Societies बनाई हैं वहां उन को preference दी जाएगी।

पंडित श्री राम शर्मा : जो स्कीम गवर्नमेंट ने बनाई है उस के मुताबिक कितना अमल हो चुका है ?

मन्त्री : इस के बारे में मैंने पहले ही बताया है कि यह चीज़ Regional Transport Authority के अख्तियार में दी गई है। दरखास्तें उन्होंने मांग ली हैं। अक्तूबर तक दरखास्तें मांगी हैं। उस के बाद इस सारी चीज़ का फैसला कर दिया जाएगा।

श्री तेग राम : जो reservation हरिजनों के लिए रखी गई है क्या हर ज़िले में 19 % के हिसाब से उन को routes के permits दिए जाएंगे ?

अध्यक्ष महोदय : इस का मतलब तो यही समझना चाहिए। (This is what should be understood by it.)

श्री चांद राम अहलावत : वज़ीर साहिब ने फरमाया है कि हरिजनों के लिए 19% की reservation रखी गई है। क्या उस चीज़ के पेशेनज़ार कि सारे सूबे के अन्दर कोई हरिजन ट्रांसपोर्ट कम्पनी नहीं, गवर्नमेंट के पास ऐसी कोई मांग आई है कि इस 19% के quota को ज्यादा बढ़ाया जाए ?

मन्त्री : नहीं, अभी तक कोई मांग नहीं आई।

श्री चांद राम अहलावत : पटवारियों और पुलिस में तो गवर्नमेंट ने हरिजनों के लिये 50% की reservation रखी है। क्या इस सिलसिले में भी ऐसा कोई विचार है कि उन के कोटे को बढ़ाया जाएगा ?

Mr. Speaker : This is not a supplementary question.

पंडित श्री राम शर्मा : क्या बतलाया जा सकता है कि इस 19% वाली reservation की policy पर किस तरह से अमल होगा? क्या 19% हरिजन कम्पनियों या उन कम्पनियों को यह permits दिए जाएंगे जिन के मैम्बर या Directors 19 % हरिजन हों ?

मन्त्री : जो purely हरिजनों की societies होंगी यानी जिन में सिवाए हरिजनों के और कोई मैम्बर नहीं हो सकता।

श्री राम सरूप : क्या मन्त्री जी मेहरबानी करके बताएंगे कि जो दरखास्तें सन् 1954 की आई हुई हैं उन को भी इन्हीं के साथ consider किया जाएगा या वह लोग भी नए सिरे से दरखास्तें दें ?

मन्त्री : वे भी नए सिरे से दरखास्तें दें।

महोदय गुरचरण सिंह : ਜੇਹੇਂ ਹਰੀਜਨਾਂ ਨੂੰ ਪਰਮਿਟ ਦਿੱਤੇ ਜਾਣਗੇ ਤਦ ਗਡੀਆਂ ਖਰੀਦਣ ਲਈ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਪੈਸੇ ਵੀ ਦਿੱਤੇ ਜਾਣਗੇ ਜਾਂ ਨਹੀਂ ? ਉਨ੍ਹਾਂ ਕੋਲ ਗਡੀਆਂ ਖਰੀਦ ਕਰਨ ਲਈ ਭਾੜ ਹੀ ਨਹੀਂ ਹੈ।

Mr. Speaker : This question does not arise out of the main question.

श्री चांद राम अहलावत : वजीर साहिब ने जो बताया है कि 19% reservation हरिजनों को दी जाएगी, क्या मैं जान सकता हूं कि वह mileage के हिसाब से होगी या दूसरे किसी हिसाब से ?

अध्यक्ष महोदय : कैसे सवाल करते हैं आप ? (What kind of questions does the hon. Member put ?)

परिचित श्री राम शर्मा : जो हरिजनों की Co-operative Societies होंगी, क्या यह बतलाया जा सकता है कि उन्हें बसें खरीदने के लिए गवर्नमेंट कुछ देगी ?

मन्त्री : यह चांद राम जी से पूछिए ।

GRANT OF ROUTE AND PUBLIC CARRIER PERMITS

*6778. Maulvi Abdul Ghani Dar : Will the Chief Minister be pleased to state:

(a) the total number of route and public carrier permits separately, granted during the year 1956-57, together with the names of persons to whom these were granted;

(b) the names of the persons nominated to the Regional Transport Bodies in the State ?

Professor Sher Singh : (a) and (b) A statement is laid on the Table of the House.

STATEMENT

- (a) Two public carrier permits only were issued to Khawaja Mohd Akram C/o Dr. Shankar Dass, Mehta Bazar, Delhi during the year 1956-57.
- (b) Names of the persons nominated to the Regional Transport Authorities in the State are as under:-

[Minister for Irrigation and Power]

Jullundur Region

Non-officials

1. Shri Ram Chandra, M.L.A. V. & P. O. Renon,
Tehsil, Nurpur, Distt. Kangra. Chairman
2. S. Darbara Singh M.L.A. Jullundur
3. Shri Yashpal, M.L.C. Jullundur
4. Shri Hari Singh M.L.A. Hoshiarpur
5. Dr. Dina Nath Saggar, M.L.C. Ludhiana
6. Pt. Harbhagwan Moudgil, Advocate, Ludhiana
7. S. Kartar Singh Qaumi, Jullundur
8. Shri Radha Kishan, Abohar, Distt. Ferozepore

Officials

9. Assistant Inspector General of Police (Traffic), Punjab
10. Executive Engineer; Public Works Department (B & R
Branch), Jullundur.
11. Secretary, Regional Transport
Authority, Jullundur— Secretary Member

Ambala Region

Non-officials

1. Shri A.C. Bali M.L.C. Ambala Cantt.
2. Vaid Ram Dayal, M.L.A. Dabwali Distt. Hissar.
3. Giani Rajinder Singh, M.L.A. Rupar.
4. Shri Gurdit Singh, M.L.A. V. Kotali P. O. Tigaon,
Distt Gurgaon.
5. Shri Gopi Chand M.L.A. Pundri Distt: Karnal.
6. Ch. Dalbir Singh Ex-M.L.A. Hissar District.
7. Ch. Lajpat Rai. M.L.A Hissar District.
8. Ch. Samar Singh M.L.A. Karnal Distt.

Officials

9. Assistant Inspector General of Police(Traffic) Punjab.
10. Executive Engineer, P.W.D. B&R Branch, Ambala.
11. Secretary, Regional Transport
Authority, Ambala. Secretary Member.

मौलवी अब्दुल गनी डार : क्या मन्त्री जी बतलाएंगे कि बोर्ड्स की नुमाइंदगी किस मियार से की जाएगी ?

मन्त्री : गवर्नमेंट को यह अधिकार है कि वह इसके अन्दर जितने भी public spirited आदमियों को, यानी non-officials को चाहे रख सकती है उस का कोई तादाद निश्चित नहीं, गवर्नमेंट जितने representatives को उचित समझे बुला ले ।

SUPPLY OF IRRIGATION WATER IN RAJA TALAB AREA, TEHSIL NURPUR, DISTRICT KANGRA

*6846. Comrade Ram Chandra : Will the Minister for Irrigation and Power be pleased to state whether any scheme for the supply of irrigation water in the Raja Talab area of Tehsil Nurpur, District Kangra was recently recommended to the Government by the Surveying Officers; if so, the action, if any, taken thereon. ?

Professor Sher Singh : Yes, a scheme for Tank Irrigation in the Raja Talab area of Tehsil Nurpur, District Kangra, is under investigation

श्री राम चन्द्र कामरेड : केस अब किस मरहले पर पहुंचा है ?

मन्त्री : हमारे चीफ engineer साहिब वहां हो कर आए हैं । 27 जून को वह वहां गए थे । लोकल अफसरों ने जो स्कीम बनाई थी वह उन्होंने देखी । उन को अब यह हिदायत देकर आए हैं कि एक दो और बातों का ध्यान रख कर ठीक स्कीम बना कर भेजें । उस के बनने के बाद अगले साल के बजट में इस scheme को शामिल कर लिया जाएगा ।

श्री राम चन्द्र कामरेड : Thanks.

DRAINAGE OF SEM AND FLOOD WATERS.

*6848. Sardar Uttam Singh : Will the Minister for Irrigation and Power be pleased to state:

(a) the area of land in the State from which sem and flood waters were drained during the year 1954-55 and 1955-56 respectively;

[Sardar Uttam Singh]

(b) whether any new drainage schemes in the State are under consideration of the Government; if so, the priorities, if any, determined for their implementation ?

Professor Sher Singh : (a) The information is contained in the Statement "A" laid on the Table.

(b) The information is contained in Statement "B" laid on the Table. Besides the schemes shown in this statement, some other schemes are also under investigation. These will be executed during the Second Plan period as and when funds become available.

STATEMENT A.

Showing the Sem and floods areas drained off during 1954-55
and 1955-56

S. No.	Name of tract	Area drained off	
		1954-55	1955-56
1.	Upper Bari Doab Canal tract.	361 sq. miles	361 sq. miles
2.	Shah Nahar Canal	130 „	130 „
3.	Bist Doab Canal	NIL	NIL
	(Crossings have been built for natural drainages).		
4.	Sirhind Canal tract	80 sq. miles	80 sq. miles
5.	Ferozepore Canal tract	NIL	30 sq. miles
6.	Western Jumna Canal tract		
	East Circle	900 sq. miles	918 sq. miles
	West Circle	350 „	350 „
7.	Bhakra Canal tract		
	1st Circle	NIL	NIL
	2nd Circle	NIL	NIL

STATEMENT B

Statement showing the drains proposed to be constructed in their order of priority.

S. No.	Name of Drain	Area to be drained.
1.	Canalising Kasur Nallah 70 miles	700 sq. miles.
2.	Canalising Hudiaara Nallah 20 miles	250 „
3.	Remodelling Nai Nallah drain	25 „
4.	Dohelta drain	45 „
5.	East or white Bein reconditioning	1100 „
6.	Constructing Sedna Drain	45 „
7.	Constructing Wadani Drain	80 „
8.	Talwandi Naipalan Drain	2 „
9.	Drainage schemes in Eastern Canal tract	250 „

and some other schemes which are under investigation will be taken up as the funds permit.

CONTROL OF FLOODS

*6849. **Sardar Uttam Singh** : Will the Minister for Irrigation and Power be pleased to state:

(a) the measures, if any, so far taken by Government to protect the bet areas in the State from floods in rivers, together with the number of villages, and their location which will be benefited by these measures;

(b) whether any other schemes to control flood menace in the State are at present under the consideration of Government; if so, the details thereof and the areas likely to be benefited therefrom together with the time by which these schemes are likely to be put into effect ?

Professor Sher Singh : (a) The Government has constructed some Flood Protection Bunds. They are tabulated in the statement "A" laid on the Table.

[Minister for Irrigation and Power]

(b) Yes; the necessary information is given in the Statement "B" placed on the Table. All these schemes are expected to be completed during the Second Five Year Plan period.

SATEMENT A.

Showing the names of Flood Protection Bunds constructed by
Government and the number of villages protected
from flood water.

Name of Flood Protection Bund.	No. of villages provided protection with their location.
1. Flood protection embankments starting from opposite Dinanagar running along the left bank of river Ravi to village Chakanwali, length about 70 miles. Out of this length of 10 miles is under construction.	196 villages (between the bund and Kiran Nallah).
2. Bein Bund from village Hamza to a little beyond village Bhola along the left side of River Beas. This is 16 miles long.	40 villages (on left side of the Bund).
3. Flood Protection Embankment from Railway bridge on river Sutlej above Harike Headworks to village Kamo'h Kalan, along the left bank of river.	25 villages (on left side of the Bund).
4. Takola Pahnera Jhandpur Khatkar Bund 26 miles long between villages Janti Kalan and Rakh Sera along right bank of River Jamna.	40 villages (on the right side of Bund).
5. Babail Dhansauli Bund 2 miles long along the right bank of River Jamna.	2 villages (on the right side of Bund).

STATEMENT B.

Showing the Flood Protection Banks Proposed to be built According to the Second Five Year Plan.

Name of Flood protection Schemes.	No. of villages the area of which is to be benefited
1. Construction armoured spur near Sikandari Sub Minor of Mauzam Minor opposite Fazilka.	5 villages
2. Constructing Bund along right side of river Jamuna near village Babail, tehsil Panipat, District Karnal.	20 villages
3. Constructing 3rd armoured spur on the right side of river Jamuna opposite village Dhan-sauli.	1 village
4. Extending right lower downstream bund to stop erosion of villages Duiwal, Kuliwala, Mandewale and Balani Majra in Jagadhri Tahsil of Ambala District below Tajewala Headworks.	4 villages
5. Protection of Indaura Town from cutting of river Beas.	1 village

WEEKLY REST TO
BHAKRA DAM WORKERS

*6856. **Shri Mohan Lal Datta** : Will the Minister for Irrigation be pleased to state:

(a) whether it is a fact that a large number of workers engaged in the construction of Bhakra Dam are not given any weekly rest;

(b) if the answer to part (a) above be in affirmative, whether there is any proposal under the consideration of

[Shri Mohan Lal Datta]

the Government to grant a weekly rest to the workers at Bhakra ?

Professor Sher Singh : (a) Yes, in respect of workmen not employed under the Factories Act, who are allowed fortnightly rest.

(b) Yes.

श्री मोहन लाल दत्त : क्या वज़ीर साहिब बतायेंगे कि इस मामले का जो कि बड़े दिनों से सरकार के ज़ेरे ग़ौर है, कब तक फैसला हो जायेगा ?

मन्त्री : यह मज़दूर factories Act में नहीं आते इस लिये उन्हें हर हफ्ते छुट्टी नहीं मिलती और उन्हें दो हफ्ते के बाद एक छुट्टी दी जा रही है। इस मामले पर ग़ौर हो रहा है कि उन्हें भी वही सुविधाएं दी जायें जो उन मज़दूरों को मिलती हैं जिन पर Factories Act लागू होता है। अब यह देखा जा रहा है कि भाखड़ा डैम के अलावा जो plan चल रहे हैं उन पर इस फैसले का क्या प्रभाव पड़ेगा। इस का फैसला जल्दी हो जायेगा।

ਸਰਦਾਰ ਚੰਨਣ ਸਿੰਘ ਧੂਤ : ਕੀ ਵਜ਼ੀਰ ਸਾਹਿਬ ਦਸਤਗੋ ਕਿ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਮਜ਼ਦੂਰਾਂ ਨੂੰ ਹਰ ਹਫ਼ਤੇ ਛੁੱਟੀ ਨਹੀਂ ਦਿੱਤੀ ਜਾ ਰਹੀ ਇਹ ਕਿਸਦੇ ਹੁਕਮ ਬੱਲੇ ਨਹੀਂ ਦਿੱਤੀ ਜਾ ਰਹੀ ? ਇਹ ਕਿਉਂ ਬੰਦ ਕੀਤੀ ਗਈ ਹੈ ?

ਮਨਤਰੀ : इन की यह छुट्टी बन्द नहीं की गई। इन पर क्योंकि Factories Act लागू नहीं होता, इस लिये इन्हें हफ्ते में एक छुट्टी नहीं दी जा रही और इसी वजह से यह लाजमी नहीं है कि उन को ज़रूर हफ्ते में एक छुट्टी दी जाये। उन्हें हर दो हफ्ते बाद एक छुट्टी मिलती है। अब इस बात पर ग़ौर हो रहा है कि उन्हें भी सुविधाएँ दी जायें जो कि उन मज़दूरों को मिलती हैं जिन पर Factories Act लागू होता है।

ਸਰਦਾਰ ਚੰਨਣ ਸਿੰਘ ਧੂਤ : ਕੀ ਵਜ਼ੀਰ ਸਾਹਿਬ ਦਸਤਗੋ ਕਿ ਉਹ ਮਜ਼ਦੂਰ ਜਦੋਂ Factories Act ਦੇ ਬੱਲੇ ਕੰਮ ਨਹੀਂ ਕਰਦੇ ਹਨ ਤਾਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਤੇ ਕਿਹੜਾ ਐਕਟ ਲਾਗੂ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ? ਕੀ ਉਹ ਗਵਰਨਮੈਂਟ servants treat ਕੀਤੇ ਜਾਂਦੇ ਹਨ ਜਾਂ ਹੋਰ ਕਿਸੇ ਹੈਸੀਅਤ ਵਿਚ ਉਹ ਕੰਮ ਕਰਦੇ ਹਨ ?

Minister : I require notice for this.

ਸ੍ਰੀ ਵਧਾਵਾ ਰਾਮ : ਵਜ਼ੀਰ ਸਾਹਿਬ ਨੇ ਦਸਿਆ ਹੈ ਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਹਰ ਦੋ ਹਫ਼ਤੇ ਬਾਅਦ ਛੁੱਟੀ ਮਿਲਦੀ ਹੈ ਅਤੇ ਤਹਿਵਾਰ ਦੀ ਛੁੱਟੀ ਮਿਲਦੀ ਹੈ। ਕੀ ਉਹ ਦਸਤਗੋ ਕਿ ਇਹ ਛੁੱਟੀਆਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਕਿਸ ਕਾਇਦੇ ਬੱਲੇ ਮਿਲਦੀਆਂ ਹਨ ?

अध्यक्ष महोदय : यह तो उन्होंने पहले बता दिया है। [This has already been stated by the Minister.]

ਸਰਦਾਰ ਚੰਨਣ ਸਿੰਘ ਧੂਤ : ਵਜ਼ੀਰ ਸਾਹਿਬ ਨੇ ਦਸਿਆ ਹੈ ਕਿ ਤਹਿਵਾਰਾਂ ਦੀਆਂ ਛੁੱਟੀਆਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਮਿਲਦੀਆਂ ਹਨ। ਕੀ ਉਹ ਦਸਣਗੇ ਕਿ ਕਿਹੜੇ ਕਿਹੜੇ ਤਹਿਵਾਰ ਦੀ ਛੁੱਟੀ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਮਿਲਦੀ ਹੈ ?

ਸੁਨੱਤੀ : यह सवाल में नहीं पूछा गया। इस के लिए notice चाहिये।

अध्यक्ष महोदय : यह कैसे पैदा होता है ? (How does it arise ?)

ਸਰਦਾਰ ਚੰਨਣ ਸਿੰਘ ਧੂਤ : ਇਹ ਇਸ ਲਈ ਪੈਦਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਕਿਉਂ ਜੋ ਵਜ਼ੀਰ ਸਾਹਿਬ ਨੇ ਦਸਿਆ ਹੈ ਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਤਹਿਵਾਰਾਂ ਦੀ ਛੁੱਟੀ ਮਿਲਦੀ ਹੈ।

Mr. Speaker : Order, please. It does not arise.

HOUSE BUILDING CO-OPERATIVE SOCIETIES

*6850. **Sardar Uttam Singh :** Will the Minister for Irrigation and Power be pleased to state:

(a) the names and location of the House Building Co-operative Societies functioning in the State at present together with the amount of loan advanced to each by Government;

(b) the number of societies mentioned in part (a) above which have received the loans but which have not yet started any construction work ?

Professor Sher Singh : (a) A statement is laid on the Table of the House.

(b) Five.

[Minister for Irrigation and Power]

STATEMENT

Names and location of House Building Co-operative Societies.	Amount of loan Advanced by Government so far.
Amritsar District.	Rs.
1. The Manochahal House Building Co-operative Society, Manochahal Kalan.	1,50,000
2. Amritsar Azad Nagar House Building Co-operative Society, Amritsar.	2,28,480
3. Amritsar Model Co-operative House Building, Amritsar.	96,000
Karnal District.	
4. Karnal Co-operative Model Housing Society Ltd., Karnal.	40,000
Jullundur District.	
5. The Banga Co-operative House Building Society, Banga.	62,300
6. The Jullundur Co-operative House Building Society, Jullundur,	22,050
Hissar District.	
7. The Hissar Harijan Balmiki House Building Co-operative Society, Hissar.	19,200
Ambala District.	
8. The Rupar Co-operative House Building Society, Rupar.	74,000
Gurdaspur District.	
9. The Chhala Co-operative House Building Society.	1,16,000
10. The Banthawala „ „ „ „	33,000
11. The Ghandian Paniar „ „ „ „	20,300
12. Sadhu Chak „ „ „ „	30,500
13. Khunda „ „ „ „	58,100
14. Lodhipur „ „ „ „	41,500
15. Modhopur „ „ „ „	37,000
16. Kathalaur „ „ „ „	98,000
17. Nawanpind Mehman wala „ „ „ „	10,500

18.	Baknaur Co-operative House Building Society	6,080
19.	Bahadur " " " "	7,000
20.	Thekriwala " " " "	2,800
21.	Lehal " " " "	7,840
22.	Ghulla " " " "	24,500
23.	Mirpur " " " "	28,220
24.	Rose " " " "	17,010
25.	Mir Kachana " " " "	29,680
26.	Chak Sharif " " " "	24,500
27.	Satkoha " " " "	53,480
28.	Veroke " " " "	39,500
29.	Mustafabad Jattan " " " "	28,210
30.	Jhangi " " " "	53,200
31.	Abadgarh " " " "	42,330
32.	Pathankot " " " "	80,000
33.	Babri Jeewanwal " " " "	29,750
34.	Batala Friends " " " "	1,17,000
35.	Dera Baba Nanak " " " "	71,000
36.	Kala Afghana " " " "	29,400
37.	The Ludhiana Industrial Workers Co-operative Housing Society Ltd., Ludhiana.	73,480
38.	The Thapar Industrial Workers Co-operative Housing Society, Ltd., Jamna Nagar District Ambala.	41,750

MUTATION OF LAND IN THE NAMES OF
PANCHAYATS IN TEHSIL FAZILKA,
DISTRICT FEROZEPORE

*6729. Shri Teg Ram : Will the Minister for Revenue, Education and Rehabilitation be pleased to state:

(a) the names of villages in tehsil Fazilka, district Ferozepore where shamilat land has been mutated in the names of the Panchayats together with the area so transferred in each village;

(b) the names of the Panchayats referred to in part (a) above which derived any income from the said shamilat

[Shri Teg Ram]

land during the period from the 1st January, 1955 to 31st July, 1956 together with the details of income in each case;

(c) the names of the villages in Tehsil Fazilka in which mutation of the shamilat lands has not so far been made in favour of the Gram Panchayats together with the reasons therefor in each case ?

Shri Mool Chand Jain : The information is being collected and it will be supplied to the Member as soon as it becomes available.

STARTING OF A COLLEGE AT ABOHAR,
DISTRICT FEROZEPORE

*6728. Shri Teg Ram : Will the Minister for Revenue, Education and Rehabilitation be pleased to state:

(a) whether there is any proposal under the consideration of Government for opening a college at Abohar, district Ferozepore, if so, whether this college will be a Government, semi-Government or a private one;

(b) if the said college is going to be a semi-Government or private one, whether any managing body has been constituted for making arrangements to start the college; and if so, the names and addresses of the Members of the said Managing Committee along with the dates when they hold meetings; if any;

(c) whether any collections have been made by the said Managing Committee from the Municipal Committee, Marketing Committee and the public for starting the said college;

(d) if the reply to part (c) above be in the affirmative, the amount so far collected from each of the said sources;

(e) the date by which the said college is expected to be started ?

Shri Mool Chand Jain :

(a) No.

(b) }
to } Question does not arise.
(e) }

CONVERSION OF SECONDARY INTO MULTIPURPOSE SCHOOLS

*6789. Shri Rala Ram : Will the Minister for Revenue, Education and Rehabilitation be pleased to state:

(a) the total number of secondary schools proposed to be converted into multipurpose schools;

(b) the total amount of financial aid disbursed to schools referred to in part (a) above in the years 1955-56 ?

Shri Mool Chand Jain : (a) 35 during 1955-56.

(b) Rs. 43,50,082/-

AMBAR CHARKHA SCHEME

*6769. Shri Mohan Lal Datta : Will the Minister for Finance be pleased to state:

(a) whether the Government proposes to introduce the Ambar Charkha Scheme in the State in the years 1956-57;

(b) if the answer to part (a) above be in the affirmative, the places selected for imparting training in the spinning of Ambar Charkhas ?

Shri Mohan Lal : (a) Yes.

(b) It is proposed to set up ten Parishramalayas for imparting training in spinning on Ambar Charkhas. The

[Shri Mohan Lal]

exact location of these Parishramalayas has not so far been decided.

ਸਰਦਾਰ ਹਰਕਿਸ਼ਨ ਸਿੰਘ ਸੁਰਜੀਤ : ਕੀ ਵਜ਼ੀਰ ਸਾਹਿਬ ਦਸਤਗੇ ਕਿ ਪਰੀਸ਼ਰਮਆਲੇ ਦਾ ਮਤਲਬ ਕੀ ਹੈ ; ਇਹ ਕੀ ਚੀਜ਼ ਹੈ ?

ਮਨਤਰੀ : यह एक technical term है जो कि अम्बर चर्खे वाले इस्तेमाल करते हैं। इस का मतलब training centres है।

श्री मोहन लाल दत्त : यह परिश्रमालय कब तक खुल जायेंगे ? इस बात का कब तक फैसला हो जायेगा ; क्या यह scheduled date तक खुल जायेंगे ?

मन्त्री : यह scheme अभी examine की जा रही हैं। जो नमूना बनाया गया है, वह हमारे सामने है। यह scheduled date तक जरूर खुल जायेंगे।

श्री मोहन लाल दत्त : क्या यह इसी साल में खुल जायेंगे ?

मन्त्री : जी हां ! यह जरूर इसी साल में खुल जायेंगे।

ਸਰਦਾਰ ਚੰਨਣ ਸਿੰਘ ਧੂਤ : ਕੀ ਇਨ੍ਹਾਂ centres ਵਿਚ ਉਹ ਆਦਮੀ ਵੀ ਆ ਸਕਣਗੇ ਜਿਹੜੇ ਕਿ ਖੇਤਰ ਨਹੀਂ ਪਾਂਦੇ ਕਿਉਂ ਜੋ ਇਸ ਵਿਚ ਇਕ ਸ਼ਰਤ ਖੇਤਰ ਪਹਿਨਣ ਦੀ ਵੀ ਰਖੀ ਹੋਈ ਹੈ ?

मन्त्री : हमारा मकसद काफ़ि़रों को मोमन बनाने का है इस लिये यह शर्त नहीं रखी जायेगी।

श्री मोहन लाल दत्त : इन परिश्रमालयों के लिये कौन कौन सी जगह ज़ेरे सौर है ?

अध्यक्ष महोदय : यह कैसे पैदा होता है ? [How does it arise ?]

श्री राम चन्द्र कामरेड : यह इस लिये पैदा होता है क्योंकि सवाल में पूछा गया है कि 'The places selected' ... ..

मन्त्री : यह तो मैं ने बता दिया है कि इस बात का अभी फैसला नहीं किया गया कि यह centres कहाँ कहाँ खोले जायें।

RISE IN PRICES OF FOODGRAINS IN THE STATE

*6822. **Shri Dev Raj Sethi** : Will the Minister for Finance be pleased to state the total quantity of foodgrains exported from the state during last Rabi harvest ?

Shri Mohan Lal : The reports for the period ending 18-8-56 indicate that approximately 1,06,800 tons of wheat have been exported out of the State since the last Rabi harvest.

FURNISHING OF RESIDENCES OF DEPUTY MINISTERS AND CHIEF PARLIAMENTARY SECRETARY.

*6743. **Shrimati Sita Devi** : Will the Minister for Public Works be pleased to state the total amount recently spent on furnishing the residences of the Deputy Ministers and the Chief Parliamentary Secretary separately ?

Shri Mool Chand Jain : No amount has so far been spent on furniture for the residences of the Deputy Ministers and the Chief Parliamentary Secretary, as the existing furniture available in the M.L.As, Flats has been supplied, as a temporary measure. Two refrigerators have been purchased for the residences of two Deputy Ministers at a total cost of Rs. 3,560/—.

श्री देव राज सेठी : क्या मन्त्री महोदय बतायेंगे कि इसकी क्या वजह है कि दो refrigerator दो Deputy मिनिस्ट्रों के लिये लिये गये हैं लेकिन तीसरे डिप्टी मिनिस्टर के लिये नहीं लिया गया ?

मन्त्री : तीसरे के लिये यह अभी सप्लाय नहीं हो सका ।

CONSTRUCTION OF HOUSES AT CHANDIGARH

*6745. **Shrimati Sita Devi** : Will the Minister for Public Works be pleased to state the total number of houses constructed by the Government and private individuals at Chandigarh during the period from 1.1.56 to 1.8.56 ?

Shri Mool Chand Jain : In all 104 residential houses of various categories were constructed by Government at Chandigarh during the period from the 1st January to 1st August, 1956. During the same period, 136 private residential houses and 23 shops-cum-flats were completed. In addition, 264 private houses and 54 shops-cum-flats were under construction on the 1st August, 1956.

श्री देव राज सेठी : क्या मन्त्री महोदय बतलायेंगे कि क्या वजह है कि सात आठ हजार plot holders में से सिर्फ 250 या 300 ने मकान बनाने शुरू किये हैं। इतने थोड़े मकान शुरू होने की वजूहात क्या हैं ?

मन्त्री : इस चीज का जवाब गवर्नमेंट कैसे दे सकती है। यह तो plot-holders पर depend करता है। जो जो plot holders यहां मकान बनाने आ रहे हैं उनके मकान बनने शुरू हो गये हैं।

मौलवी अब्दुल गनी डार : क्या वजीर साहिब बतायेंगे कि इस की वजह क्या यह नहीं है कि लोग मकान इस लिये नहीं बना रहे क्योंकि वह रुपया नहीं दे सके यानी उनकी तरफ रुपया रुका हुआ है ?

अध्यक्ष महोदय : यह सवाल बनता नहीं है। (This question does not arise.)

MOUNT VIEW HOTEL AT CHANDIGARH

*6820. **Shri Dev Raj Sethi :** Will the Minister for Public Works be pleased to state:

(a) the date on which the construction of the Mount View Hotel at Chandigarh was completed, and the date on which the said Hotel was given on lease;

(b) the total cost up-to-date on the said Hotel;

(c) the description of the party to whom the said hotel was given to be run and the terms on which it was given;

(d) whether any lease or written agreement was executed between the party running the Hotel and the Government and the date thereof; if not, the reasons therefor together with the steps taken to do the needful;

(e) the total rent due to the Government from the lessee upto 31. 7. 56 and the amount actually received by Government;

(f) whether the recommendation of the Estimates Committee in connection with the lease of the said Hotel made in its report on the budget estimates for 1955-56 presented to the Vidhan Sabha on the 29th March, 1956, has been implemented by Government; if so the manner thereof;

(g) whether Government have taken any action against the official for failing to get a written contract executed by the party referred to in part (c) above ?

Shri Mool Chand Jain : (a) The Officers' Hostel (Mount View Hotel) was completed on the 31st August, 1953 and leased out on the 25th September, 1953.

(b) Rs. 6, 13, 356/- upto 31.7.56.

(c) Messrs Oberoi Hotels (India) Limited. A copy of the Draft Lease Deed is placed on the Table of the House.

(d) The lease deed has not so far been executed by the lessee, in spite of all efforts. The lessee has requested that lease money may be charged on the actual occupancy basis; as otherwise there is heavy loss to them. The matter is under the consideration of Government.

(e) The total rent due from the lessee upto the 31st July, 1956, amounted to Rs. 67, 680/- out of which Rs. 25,382/14/- have been recovered by adjustment of bills etc. which were due to them.

(f) As stated against (d) above, the lease deed has not so far been signed and the matter is receiving active consideration of Government.

(g) No action is called for against any official as all along efforts had been made to get the lease deed executed. The matter will be finally decided by the Government soon.

[Minister for Public Work]

DRAFT OF LEASE DEED

This Deed of Lease made the.....day of 19...between the Governor of the Punjab (hereinafter called the "Lessor") of the one part and M/s Oberoi Hotels (India) Ltd. (hereinafter called the "Lessee") of the other part.

WHEREAS the building known as the Officers Hostel with the public rooms (Lounge, Bar and Dining room) kitchen, pantry stores together with servants' quarters, garages, roads and lawns situated at Chandigarh (which is hereinafter called the said building) is owned by the lessor in full proprietary rights;

AND WHEREAS the lessor has agreed to grant the lessee a temporary right of use and occupation of the said building;

NOW, THEREFORE, this deed witnesseth that the lessor hereby grants and conveys into the lessee the lease of the said building subject to the exceptions, reservations, conditions, and covenants hereinafter contained and each of them, that is to say:

1. The lease shall be for a period of three years commencing from.....with the option of the lessee to renew this for a further period of three years on the same terms and conditions; provided that the rates payable by officers shall be subject to review, in the background of the price level at the end of the first three years.

2. The said building shall be styled "Hotel" and not "Hostel".

3. The lessee shall pay rent on the following sliding scale, payable proportionately each month, by the 15th of the following month:-

First year	...	...	Rs. 19, 200/-
Second year	...	...	Rs. 24,000/-
Third year	...	...	Rs. 28,800/-
Fourth year	...	...	Rs. 33,600/-
Fifth year	---	...	Rs. 33,600/-
Sixth year	...	...	Rs. 33,600/-

4. The total accommodation of the said building comprises of 24 single and 9 double suites. Of this accommodation, the lessor shall, at all times, have a right to the use of 10 single and 3 double suites for the officers to be charged for, as and when occupied, at the rates

specified in clause 6, provided that where any of the suites reserved for the lessor are not in use by it, the lessee may utilise these for putting up outside visitors subject to the condition that the suite or suites in question, shall be vacated on notice from the lessor. This notice shall normally allow 24 hours.

5. The term "officers" means Government officials of the Punjab State and of the Government of India drawing a salary of Rs. 750/- per mensem and upwards.

6. The rates to be charged to officers for the accommodation used by them shall be as under:-

Single suite   ...   Rs. 10/8/- per day.

Double suite   ...   Rs. 19/-/- per day.

Children will be charged extra as follows:-

Under 3 years of age   ...   Rs. 2/4/- per day.

Between 3 to 12 years   ...   Rs. 3/8/- per day.

The above rates are inclusive of rent, board and lodging, hot and cold water supply bedding and other linen, electricity for lights, fans and heaters. Heating stoves will, however not be provided by the lessee. Any other special amenities, such as serving meals in the rooms, telephones, if required from the Hotel, shall be charged for, provided that the lessee shall, apart from special amenities for which extra charges are levied by the Hotel, provide officers exactly the same amenities as to an outside visitor.

7. The lessee shall run the said building as a 'first class Hotel'.

The lessee shall be entitled to charge outside visitors for board and lodging and other amenities at such a rate as considered fair and proper and the Punjab Government would not impose any restrictions in the way of rent control or fixation of rates. The lessor further agrees that if any legislation imposing any such restrictions is enacted by the Punjab Government for the State of Punjab, the said building shall be exempted from the same.

9. In the event of the lessor reserving any rooms out of the accommodation allocated to them (vide clause 4 above) free of rent, the lessee shall be entitled to charge at the rate of Rs. 7/-/- per person for board alone, with the reduced rate for children, and the lessor shall give lessee credit to the extent of Rs. 3/8/- per single suite and Rs. 5/- per

[Minister for Public Works]

double suite which sum the lessee shall be entitled to deduct from the monthly rent payable.

10. The lessor shall provide in the said building the following, which are included in the annual rent payable by the lessee:-

- i) Furniture with fittings (electric and sanitary), hot and cold water pipes (Mattresses to be provided by the lessee)
- ii) Druggets for the residential rooms.
- iii) Hot water boiler.
- iv) Electric Kitchen stoves.
- v) A Refrigerator.
- vi) Unfurnished residential accommodation for staff consisting of one Manager, four clerks and 4 servants quarters in addition to the existing servants' quarters.

11. The lessor shall assist the lessee in obtaining a P. B. X. with a switch board of 50 lines, payment for which shall be made by the lessee.

12. The lessor shall:-

- a) carry out suitable additions and alterations to the kitchen block to provide for a bakery, wine store, cutlery store and general store;
- b) construct a dhobi ghat in the said building;
and
- c) build a small room to house the cold storage plant.

13. The cost of conversion of a room into a cold storage including installation of the refrigerating unit shall be met half by the lessee and half by the lessor and at the end of the termination of the lease the whole shall vest in the lessor.

14. The lessor shall be responsible for annual and major repairs whereas the lessee shall be responsible for day-to-day maintenance and minor repairs. In respect of the maintenance of lawns and hedges, the lessor shall incur all expenditure till 31. 8. 1954 and from 1. 9. 1954 onwards the lessor shall supply the lessee water free of charge for irrigation only of lawns and hedges, on a scale to be laid down by the Chief Engineer, Capital Project, Chandigarh, and all the other charges for the maintenance of lawns and hedges shall be borne by the lessee.

15. The lessor shall replace furniture and fittings etc. when with 'fair wear and tear' this becomes necessary.

16. The lessee shall not be responsible for the insurance of the building and its contents which are the property of the lessor. The lessee shall be responsible only for the payment of such local taxes as a tenant is normally required to pay. Other taxes, if any, shall be paid by the lessor.

17. The lessor shall grant the lessee bar licences for the sale of foreign wines and spirits, as soon as possible.

18. The lessor undertakes to instruct the departments concerned to start the additions and alterations mentioned at clause 12 above, as soon as practicable.

It is hereby agreed and declared that until a different meaning shall appear from the context:-

The expression 'Lessor' used in these presents shall include in addition to the Governor of Punjab, and in relation to any matter or any thing contained in or arising out of these presents, every person duly authorised to act or represent Governor of Punjab in respect of such matter or thing.

In witness whereof the parties hereto have hereunto respectively subscribed their names at the places and on the dates hereinafter in each case specified:-

Signed by for and on behalf of the Governor of the Punjab and setting under his authority

at	this	
day of	19	.
Signed by the said	at	)
		)
on the day of		) Lessee
		)
19		)
Witnesses:-		
1. Name		)
		)
Residence		) Witness.
		)
Occupation.		)
2. Name		)
		)
Residence		) Witness
		)
Occupation.		)

श्री देव राज सेठी: क्या मन्त्री महोदय यह बताएंगे कि किराएनामा पर दस्तखत कराने के लिए क्या २ इकदाम किए गए ?

अध्यक्ष महोदय: यह सवाल हर Session में आप कर देते हैं और इस पर बहुत supplementaries होते हैं। इस बार भी तकरीबन वही जवाब होंगे। तो आप का यह मतलब होगा कि जब पिछली बार यह सवाल पूछा गया तब से लेकर अब तक क्या action लिया गया। (The hon. Member puts this question in every Session and it evokes a lot of supplementaries. This time again nearly the same replies will be given. He probably wants to know the action taken since the time he last put this question.)

श्री देव राज सेठी: स्पीकर साहिब, तीन साल हो चुके हैं और उन की तरफ 67,000/-/- रुपया due है। तो मैं यही पूछता हूँ .....

Mr. Speaker : This question is put to the Minister for Public Works in every session.

श्री देव राज सेठी: उस के बाद से ले कर Government ने क्या २ steps लिए हैं उस पर दस्तखत कराने के लिए ?

मन्त्री: कौन से इकदाम किए गए यह नोटिस के बिना बताना मुश्किल है। इतना कहा जा सकता है कि लम्बी चौड़ी खतोकिताबत के बाद उन्हें notice दिया गया है। अभी तक इस notice पर भी अमल नहीं हुआ है। अब मामला Cabinet के सुपुर्द है। अब तो एक मुश्तर्क फैसला होगा। अगर किसी अफसर को उस की लापरवाही के लिए सजा देनी हुई तो उसे सजा दी जाएगी।

श्री देव राज सेठी : कायदे के मुताबिक दस्तखत करवाना जिस अफसर के सुपुर्द था और जिस ने कोताही से अर्सा ३ साल तक ऐसा नहीं करवाया क्या उस पर जिम्मेदारी आयद की गई और ऐसा न करने के लिए उसे क्या सजा दी गई ?

मन्त्री : इस का जवाब मैं ने पहले दिया है कि अगर किसी अफसर की कोताही साबत हुई। यह सारा मामला Cabinet के सामने आ रहा है अगर यह समझा गया कि यह उस की गलती है तो उसे सजा दी जाएगी।

पंडित श्री राम शर्मा : क्या मैं यह पूछ सकता हूँ कि इस hotel को किराए पर देने की जिम्मेदारी किस अफसर की थी कि जो किरायनामे पर दस्तखत करवाता था न करवाता ?

मन्त्री : यह सिलसिला, जो हमारे महकमा के Chief Engineer हैं उन्होंने ने शुरू किया था और उन्होंने ही दस्तखत करवाने थे लेकिन जो दूसरी party है उस से जबरदस्ती तो दस्तखत नहीं कराए जा सकते थे। Terms पर difference हो गया है। उन का कहना है कि यह terms तय की गई थीं तो इस तरह भगड़ा चलता रहा। आखिर में उन्हें notice दिया गया मगर उन का ख्याल यह है कि उन की position legally मजबूत है। बहरहाल इन सब बातों पर Cabinet विचार करेगा।

पंडित श्री राम शर्मा : क्या यह बताया जा सकता है कि P. W. D. के Chief Engineer ने जब वह Hotel किराया पर दिया तो क्या उसे गवर्नमेंट की जरूरी हिदायत न थी कि वह कब्जा देने से पहले ज़ाबता पूरा कराए ?

मन्त्री: यह पहलू भी Cabinet के सामने आया है कि आया उसे कब्जा दस्तखत करवा कर देना चाहिए था या नहीं।

पंडित श्री राम शर्मा : अगर कब्जा देने के बाद वह party शरायत, गवर्नमेंट की मर्जी के मुताबिक पूरी नहीं करती तो क्या उसे जवाब नहीं दिया जा सकता था ?

मन्त्री: यह दूसरा सवाल उठाया है जो Cabinet के सामने पेश होगा।
(interruptions)

अध्यक्ष महोदय : यह ऐसा सवाल है जो हर दफा आता है। अगर आप चाहें तो मैं आध घंटा इस की discussion के लिए रख दूँ। बार २ इतने supplementaries जो आते हैं। (This is a question which comes before the House every time. If the House so desires, I could set apart half an hour for its discussion. So many supplementaries are raised time and again.)

पंडित श्री राम शर्मा : इस लिए तो यह और भी ज़्यादा जरूरी है कि यह बार २ आता है। फिर भी गवर्नमेंट की तरफ से कोई खातिर खाह इन्तज़ाम नहीं हुआ। इस लिए यह और भी जरूरी है।

अध्यक्ष महोदय : यह Cabinet की meeting हो जाए तो उस के बाद अगर आप चाहें तो आध घंटा इस पर discussion हो सकती है। (Let the matter be considered by the Cabinet. If the House so desires, this could be discussed for half an hour.)

मौलवी अब्दुल गनी डार : वज़ीर साहिब ने फरमाया है कि एक तो 67000/- रुपए का बिल और दूसरे 25000/-/- रुपए के बिल अभी पड़े हुए हैं। तो यह दूसरे Bills काहे के हैं ?

मन्त्री : वैसे तो इस के लिए नोटिस चाहिए लेकिन मिसाल के तौर पर बिजली के, मुरम्मत वगैरह और इसी किस्म की चीज़ों के यह हो सकते हैं।

श्री राम चन्द्र कामरेड : क्या वज़ीर साहिब बताएंगे कि एक party जो lease deed पर दस्तखत नहीं करती और ३ साल से किराया नहीं दे रही, तो उस को lease देना क्यों ज़रूरी समझा गया ?

अध्यक्ष महोदय : इस का जवाब दिया जा चुका है। (This has already been replied to).

मरदार चैन्ट सिंघ घुत : किस चीज़ का नोटिस दिੱता गिआ है ?

मन्त्री : Notice इस बात का दिया गया है कि lease deed, execute किया जाए, किराया दिया जाए वरना उन के खिलाफ दावा किया जाएगा।

अध्यक्ष महोदय : यहां तो सारे किराएदारों के हामी बैठे हुए हैं आज क्या बात हुई है ? (हंसी) (Here all appear to be the supporters of the cause of the tenants; what is the matter today ?) (Laughter)

मरदार चैन्ट सिंघ घुत : नोटिस किस उलीक नुँ दिँता गिआ ?

मन्त्री : इस के लिए notice दें।

मरदार गुजरन सिंघ : वज़ीर साहिब ने बिग है कि कुछ घिसती वगैरह ये घिस मठ पत छिग उं Hotel वालिआं ने चेहे मठ, गवर्नमेंट ने बिउं दिँते ? (हंसी)

Mr. Speaker : Not paid but adjusted.

श्री देव राज सेठी : मन्त्री महोदय ने बताया है कि नोटिस दिया गया। क्या उस से पहले भी कोई नोटिस दिया गया था या कोई और action लिया गया था ?

मन्त्री : Notice देने से पहले खतोकिताबत के ज़रिए यह काम करने की कोशिश की गई मगर वह party काफी strong मालूम होती है (हंसी) बहरहाल action ले रहे हैं। Strong legal sense में। Ultimately क्या होगा यह तो Cabinet विचार कर रही है। फिर फैसला होगा कि आया दावा किया जाए या कुछ और।

ਸਰਦਾਰ ਚੰਨਣ ਸਿੰਘ ਧੂਤ : ਇਹ ਦਸਿਆ ਗਿਆ ਹੈ ਕਿ ਇਕ ਸਾਲ ਹੋਇਆ ਜਦ ਕਿ Estimates Committee ਨੇ ਇਸ ਪਾਸੇ ਧਿਆਨ ਦਿਵਾਇਆ । ਉਸ ਦੀ Report ਤੇ ਕੀ ਫੈਸਲਾ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ?

Mr. Speaker : The hon. Minister has already stated that the matter is receiving active consideration of Government.

ਪੰਡਿਤ ਸ਼੍ਰੀ ਰਾਮ ਸ਼ਰਮਾ : क्या यह बताया जा सकता है कि गवर्नमेंट को यह कब पता चला कि जिस पार्टी को lease दी गई वह deed पर दस्तखत करने के लिए तैयार नहीं और उस के बाद से अब तक गवर्नमेंट ने क्या 2 steps उठाए ?

ਸੁਨੱਤਰੀ : आप जो detailed information चाहते हैं उस के लिए notice दें ।

APPOINTMENT OF CHIEF ENGINEER, CAPITAL PROJECT

*6821 Shri Dev Raj Sethi : Will the Minister for Public Works be pleased to state-

(a) whether Government has recently appointed a second Chief Engineer exclusively for the Capital Project, if so, the date of his appointment and the reasons therefor;

(b) whether any assurance was given by the Government on the floor of the Assembly for not creating the post of the second Chief Engineer; if so, the circumstances under which a second Chief Engineer has been appointed ?

Shri Mool Chand Jain : (a) For administrative convenience, due to increase in work load, Government have bifurcated the posts of the Chief Engineer-cum-Secretary-cum-Chief Administrator, Capital Project, and the Chief Engineer and Secretary to Government, Punjab, Public Works Department (Buildings & Roads Branch), with effect from 21st May, 1956. The work load of these two Departments which was Rs. 670 lacs in 1953-54 has increased now to Rs. 1150 lacs. The Chief Engineer, Capital, who was also holding the charge of P. W. D., B & R, on retirement on

[Minister for Public Works]

superannuationary pension, has been re-employed in consideration of his knowledge of the Capital Project where he is working from its very inception.

(b) Since the hon. Member has not given the date on which the assurance was given, the information is not available.

श्री देव राज सेठी : क्या मन्त्री महोदय बताने की कृपा करेंगे कि Chandigarh Capital में सरकारी इमारतों का $3/4$ हिस्सा बन चुका है और अब $1/4$ काम बाकी है और अगर $3/4$ काम के लिए एक Chief Engineer काफी था तो अब $1/4$ काम रह जाने पर दो Chief Engineers की क्या जरूरत है ?

मन्त्री : मैं पहले ही जवाब दे चुका हूँ कि पहले work load 670 लाख था और अब work load 1150 लाख तक बन गया है ।

श्री देव राज सेठी : क्या मन्त्री महोदय बताएंगे कि Capital Project Chandigarh के लिए काम इतना थोड़ा रह जाने की वजह से इस पर अलहदा Chief Engineer की क्या जरूरत थी ?

मन्त्री : यह hon. Member का अपना ख्याल है कि काम थोड़ा रह गया है । अभी काम बहुत बाकी है ।

श्री देव राज सेठी : क्या आप बताएंगे कि Second Five Year Plan में आयन्दा एक दो सालों में Capital Project के लिए बहुत थोड़े funds रखे गए हैं ?

मन्त्री : मैं फिर दोहराता हूँ कि अगले सालों में 10-12 करोड़ रुपया इस Project पर खर्च होना है और बड़ी २ सरकारी Buildings अभी बनाई जानी बाकी हैं ।

DAMAGE TO SARSON CROP IN THE STATE

*6802. **Shri Babu Dayal :** Will the Minister for Agriculture and Panchayats be pleased to state whether he is aware of the fact that the Sarson crop in the State has totally been ruined by vegetable lice, specially in Gurgaon District resulting in great loss to the cultivators; if so, the measures

taken or proposed to be taken by Government to give relief to the cultivators affected ?

Sardar Gurbanta Singh : Sarson crop, during Rabi 1955-56, experienced a heavy attack of aphis, particularly in Gurgaon District. The damage due to the attack of this insect pest there, was indeed very heavy, but the crop has not been totally ruined. The production of rape and mustard oilseeds (Sarson, Toria, Raya and Taramira) in the State during the year 1955-56 was 76000 tons as against 74000 tons in the previous year.

The Plant Protection Staff in Gurgaon district undertook spraying operation and the Entomologist, Punjab, also paid a visit to the affected areas. The information about the relief to the cultivators of Gurgaon District is not available in the Agriculture Department and will be supplied, if so desired, by the Revenue Department. As a long term measure to combat the menace of aphis, efforts are being made at the oilseeds Breeding Sub-Station, Gurgaon to select strains which show greater tolerance to this pest.

श्री बाबू दयाल : क्या वज़ीर साहिब फरमाएंगे कि वह अच्छे २ तरीके कौन से हैं जिनका ज़िक्र इन्होंने इस सवाल के जवाब में किया है ?

ਮੰਤਰੀ : ਜਿਹੜੇ ਚੰਗੇ ਤਰੀਕੇ ਹੁੰਦੇ ਹਨ ਉਹੀ ਦਰਤੇ ਜਾਣਗੇ ।

GROW MORE FOOD CAMPAIGN IN GURGAON DISTRICT

*6852. **Shri Babu Dayal** : Will the Minister for Agriculture and Panchayats be pleased to state whether it is a fact that the Central Government has sanctioned a sum of Rupees 2½ crores from out of the surplus fund " For purposes of Grow More Food Campaign" in Gurgaon District Project ; if so, the action taken or proposed to be taken by Government in this connection ?

ਸਰਦਾਰ ਗੁਰਬੰਤਾ ਸਿੰਘ : ਸੂਚਨਾ ਇਕੱਠੀ ਕਰ ਰਹੇਗਾਂ ।

ਸਰਦਾਰ ਚੰਨਣ ਸਿੰਘ ਧੂਤ : ਕੀ ਵਜ਼ੀਰ ਸਾਹਿਬ ਦਸਣਗੇ ਕਿ ਕਾਹਦੀ ਸੂਚਨਾ ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਇਕੱਠੀ ਕਰਨੀ ਸੀ ਅਤੇ ਕਿਥੋਂ ਇਕੱਠੀ ਕਰਨੀ ਸੀ ?

ਸਰਦਾਰ ਹਰਕਿਸ਼ਨ ਸਿੰਘ ਸੁਰਜੀਤ : On a point of Order Sir, ਇਸ ਸਵਾਲ ਵਿਚ ਤਾਂ ਸਿਰਫ ਇਹ ਪੁਛਿਆ ਗਿਆ ਹੈ ਕਿ ਕੋਈ amount ਗੋਰਮਿੰਟ ਨੇ sanction ਕੀਤਾ ਹੈ ਜਾਂ ਨਹੀਂ । ਇਸ ਵਿਚ ਸੂਚਨਾ ਇਕੱਠੀ ਕਰਨ ਦਾ ਸਵਾਲ ਹੀ ਪੈਦਾ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦਾ ।

Mr. Speaker: The official reply has not been received so far.

EXPENDITURE INCURRED ON DEVELOPMENT SCHEMES IN TEHSIL FAZILKA, DISTRICT FEROZEPORE

*6730 Shri Teg Ram : Will the Chief Minister be pleased to state the total amount spent by the Government on each of the villages in tehsil Fazilka, district Ferozepore; under the Local Development Scheme, National Extension Service and Community Projects, separately, during the period from 1st January, 1956 to the 31st July, 1956 ?

Chaudhri Amar Singh (Deputy Minister) : The information is being collected and will be supplied when it is ready.

NATIONAL RELIEF FUND

*6837. Bakshi Partap Singh: Will the Chief Minister be pleased to state:

(a) the total number of applications so far received by Government for the I. N. A. personnel for grants from the National Relief Fund;

(b) whether there is any proposal under consideration of Government to extend the last date for the receipt of such applications, if so, why ?

Shri Balwant Rai Tayal (Deputy Minister) :

(a) About 5000.

(b) Yes. The matter is under consideration.

पंडित श्री राम शर्मा : क्या Deputy Minister साहिब को इस बात का पता है कि I.N.A. वालों को relief किस basis पर दिया जाएगा? क्या यह relief उसी तरह से दिया जाएगा जिस तरह political sufferers को दिया जाता है या किसी और lines पर यह relief दिया जाएगा ?

उप मन्त्री : इस के लिए नोटिस चाहिए ।

पंडित श्री राम शर्मा : तो क्या गर्वनमेंट ने अभी तक इस बात का फैसला नहीं किया कि किस बिना पर यह relief I.N.A. वालों को दिया जाएगा ?

उप मन्त्री : फैसला कर चुकी है मगर आप नोटिस दें तो फैसला बता दिया जाएगा ।

RECRUITMENT IN THE POLICE DEPARTMENT

*6780 **Maulvi Abdul Ghani Dar** : Will the Chief Minister be pleased to state the total number of persons recruited in the Police Department from Gurgaon District during the years 1955-56 and 1956-57 respectively together with the number of Meos and Harijans amongst them ?

Professor Sher Singh:

1955-56 ... Total ... 48 ... Harijans 22 ... Meos ... Nil
1956-57 ... Total ... 15 ... Harijans 10 ... Meos ... Nil
todate.

पंडित श्री राम शर्मा : मैं यह मालूम करना चाहता हूं कि क्या पुलिस department में भरती के लिए कोई Meo आया ही नहीं या उन्हें unfit समझा गया ?

मन्त्री : यह तो notice आने पर बताया जा सकता है । लेकिन आयन्दा के लिए Gurgaon जिले की पुलिस की भरती में 25% seats Meos के लिए reserve कर दी गई हैं ।

मौलवी अब्दुल गनी डार : क्या वजीर साहिब बताएंगे कि भरती करते वक्त हरिजनों के लिए जो आसामियां रखी गई हैं वह आसामियां Meos की पुलिस में भरती के लिए भी रखी जाएंगी ?

मन्त्री : मैंने पहले भी निवेदन किया है कि Meos की तादाद 25% मुकरर कर दी है।

मौलवी अब्दुल ग़नी डार : मैं यह पूछना चाहता हूँ कि हरिजनों के लिए पुलिस की भरती में जो शरायत में नर्मी रखी गई है कि अगर एक आध इंच छाती कम हो या कद में कमी हो तो उन्हें लिया जाता है, क्या इसी तरह की नर्मी Meos के केस में भी रखी गई है ?

मन्त्री : आप Meos का केस तो plead करते हैं मगर यह नहीं जानते कि उन की छाती बहुत मजबूत और चौड़ी होती है और वह आदमी लम्बे कद के भी होते हैं।

पंडित श्री राम शर्मा : क्या यह बतलाया जा सकता है कि गवर्नमेंट ने पुलिस में भरती के लिए हरिजनों के लिए शर्तों में कुछ नर्मी रखी हुई है; अगर है, तो वे क्या है ?

मन्त्री : हरिजनों के लिए कुछ शर्तों में नर्मी रखी हुई है क्योंकि यह समझा गया कि हरिजन under-fed रहे हैं इस लिए जहां पुलिस में कद 6' 7" लेते हैं वहां अगर हरिजन का कद एक आध इंच कम हो तो भी ले लिया जाता है, इसी तरह एक आध इंच छाती कम होने पर भी भरती कर लिए जाने के अस्तित्व पर दिए हुए हैं।

पंडित श्री राम शर्मा : क्या मौलवी साहिब और मिनिस्टर साहिब के कद के बजीर रह सकते हैं : (हंसी)

मन्त्री : यह मौलवी साहिब से पूछिए।

Mr. Speaker : Order please.

WAR JAGIRS

*6847. **Shri Ram Chandra Comrade :** Will the Minister for Revenue, Education and Rehabilitation be pleased to state the dates from which war jagirs were granted in the State ?

Shri Mool Chand Jain : War Jagirs are being granted from Kharif, 1948. In the case of widows whose husbands died after Kharif, 1948, the jagirs are being granted from the date of death of their husbands.

श्री राम चन्द्र कामरेड : क्या वजीर साहिब फरमाएंगे कि जहां widows नहीं हैं वारिस वगैरह हैं और जिनको जागीरें मिलनी हैं वह मर गए हैं उस दरमियानी अरसे में तो उन को जागीरें मिलेंगी या नहीं ?

मन्त्री : क्या कहा ?

श्री राम चन्दर कामरेड : मैं यह पूछना चाहता हूँ कि आप ने 1948 से ले कर जागीरें देनी हैं लेकिन आपने इस का एलान किया है 1955 में । इस अरसे में बहुत से लोग जिन्हें जागीरें मिलीं, मर गए हैं, क्या उन के वारिसों को जहां widows नहीं हैं उस अरसे के रुपये मिलेंगे ?

मन्त्री : नोटिस दें ।

श्री राम चन्दर कामरेड : मेरे कहने का मतलब है कि यह चीज 1948 से लागू है मगर आप ने सात साल तक एलान नहीं किया । तो क्या उन के वारिसों को जागीर की रकमें दी जाएंगी या नहीं ?

मन्त्री : जिसका एलान हुआ है उस को जरूर मिलेंगी ।

पंडित श्री राम शर्मा : यह एलान सब से पहले कब किया है ?

सिंचाई तथा विद्युत मन्त्री : इस बारे में 1948 में आपके इसी सदन में यह बिल पेश हुआ और पास किया गया उस के बाद एलान हो गया ।

पंडित श्री राम शर्मा : वह बिल पास होने के कितने अर्से बाद यह जागीरें देनी शुरू हो गई थीं ?

मन्त्री : उस के बाद ही तहसीलदारों को हिदायतें भेज दी गईं कि वह मालूम करें कि किस खानदान से तीन या तीन से ज्यादा भाई फौज में गए । उन्होंने ने यह data collect किया और report भेज दी । उस के बाद से देनी शुरू कर दी गईं ।

पंडित श्री राम शर्मा : मैं ने तो यह पूछा है कि यह जागीरें कब से दी जानी शुरू हुई हैं ?

मन्त्री : मैं ने भी निवेदन किया है कि 1948 के बाद इस बारे में कार्यवाही शुरू हो गई थी । अगर आप कोई specific data चाहते हैं कि किस भाई का पहले केस मंजूर हुआ तो उस के लिए नोटिस दें पता करके बता देंगे । वैसे मैंने निवेदन कर दिया है कि 1948 के बाद से सारी कार्यवाही शुरू हो गई थी । मेरा अपना खयाल है कि शायद 1950 में पहली बार जागीरें दी गईं थीं ।

SALARIES OF DISTRICT BOARDS TEACHERS

*6854. **Shri Babu Dayal :** Will the Chief Minister be pleased to state whether he is aware of the fact that the salaries of District Boards teachers in the State in general and in Gurgaon District in particular are in arrears for more

[Shri Babu Dayal]

than six months; if so, the action taken or proposed to be taken by the Government in the matter ?

Shri Balwant Rai Tayal (Deputy Minister):

Part (i) No.

Part (ii) Does not arise.

TUBEWELL PROJECTS IN THE STATE

*6827. **Shri Dharam Vir Vasisht** : Will the Minister for Irrigation and Power be pleased to state:-

(a) whether it is a fact that 17 trial bores out of a total of 46 in the State were sanctioned for Gurgaon District;

(b) whether it is also a fact that the trial bores referred to in part (a) above were successful;

(c) whether it is further a fact that under the Second Plan no tubewell project has been sanctioned for Gurgaon District;

(d) if the answer to part (b) be in the affirmative and to part (c) in the negative, whether Government propose to recast allocation of tubewell project in the State ?

Professor Sher Singh: (a) 18 and not 17 trial bores of a total of 46 have been sanctioned for Gurgaon District.

(b) The trial bores are to be drilled by the Government of India who have not yet started the drilling operation. Therefore the question of the bores being successful does not arise at present.

(c) Allocation of the tubewells to be sunk during 2nd Plan period has not yet been made districtwise. It depends on success of the trial bores at sites already selected in various districts.

(d) Does not arise.

**SURPLUS AREA OF LAND IN TEHSIL FAZILKA,
DISTRICT FEROZEPUR**

*6731. Shri Teg Ram: Will the Minister for Revenue, Education and Rehabilitation be pleased to state:-

(a) the total area of land, in acres, in each of the villages of Fazilka Tehsil, district Ferozepur declared as surplus under the Punjab Security of Land Tenures (Amendment) Act, 1955;

(b) the total number of landless tenants in each of the villages of Tehsil Fazilka at present;

(c) the names of landless tenants referred to in part (b) above who have been given land, together with the names of the villages, where such lands are situated, for cultivation purposes upto 31-7-56 out of the surplus area of land referred to in part (a) above;

(d) the total number of tenants in tehsil Fazilka who have purchased their self-cultivated land from their land owners under the Punjab Security of Land Tenures (Amendment) Act, 1955 together with the names of the villages where such lands are situated ?

Shri Mool Chand Jain : The information is being collected and will be supplied to the Member as soon as it becomes available.

NOMINATION OF SUB-REGISTRARS

*6779. Maulvi Abdul Ghani Dar : Will the Minister for Revenue, Education and Rehabilitation be pleased to state the names of persons nominated as Sub Registrars in the State during the period from 1st April, 1955 to the 31st January, 1956, together with the names of places to which they belong ?

Shri Mool Chand Jain : No person was appointed as Sub-Registrar in the State from the 1st April, 1955 to the 31st January, 1956.

REPRESENTATION FROM PATWARIS ASSOCIATION

*6853. Shri Babu Dayal : Will the Minister for Revenue, Education and Rehabilitation be pleased to state whether the Government has recently received any representation from the Patwaris Association asking for a revision in the pay scales of the Patwaris in the State; if so, the action, if any taken thereon ?

Shri Mool Chand Jain: (a) Yes.

(b) The matter is under active consideration of the Government.

पंडित श्री राम शर्मा : क्या यह बतलाया जा सकता है कि Patwaris Association ने जो representation की है वह कब हुई, उस में उन्होंने क्या २ कहा है और उस में क्या २ खास बातें हैं और गवर्नमेंट कब से उन पर गौर कर रही है ?

अध्यक्ष महोदय : आप ने यह पूछा है कि क्या कोई representation आई, अगर आई तो उस पर क्या action हुआ ? (The hon. Member has asked whether any representation has been received; if so, what action has been taken thereon ?)

पंडित श्री राम शर्मा : अगर वजीर साहिब को मालूम है तो बता दें कि उस में क्या २ खास बातें थीं और कब से गौर हो रहा है ?

अध्यक्ष महोदय : आप को पता है तो बता दें । (Let the hon. Member say if he knows.)

मन्त्री : मुझे इस कदर इत्तलाह मिली है कि एक representation 26.2.56 को आई और दूसरी 13.5.56 को ।

पंडित श्री राम शर्मा : आखिर जो representation आई है उस में पटवारियों ने कुछ कहा तो होगा ही । इस लिए मैं ने पूछा है कि पटवारियों ने क्या कुछ कहा है और उस पर गवर्नमेंट कब से गौर कर रही है ?

मन्त्री : जब से representation आई है उस वक्त से गौर हो रहा है । क्या २ उन्होंने कहा है इस के बारे में तो आपने पूछा नहीं, अगर पूछते तो बतला देते ।

WATER SUPPLY SCHEME IN DISTRICT KANGRA

*6839. Bakshi Partap Singh: Will the Minister for Revenue, Education and Rehabilitation be pleased to state whether any Water Supply Scheme for villages Chadhiar and Alam-pur, District Kangra, has been sanctioned by the Government; if so the steps, if any, taken to implement the same ?

Shri Mool Chand Jain : No; it is due to the fact that there is no source from which water can be supplied to Chadhiar and the adjoining villages, except by lifting the same from Bhiwan Khud which is about 1,500 feet deep. This being a major Scheme can only be taken up when arrangements for the supply of electricity to that area are made.

बरुशी प्रताप सिंह : क्या वजीर साहिब बताएंगे कि electricity तो उस इल के केलिए जा रही है तो क्या उन्होंने कोई पानी की सप्लाई के लिए स्कीम बनाई है ?

सिंचाई तथा विद्युत मन्त्री : अभी तो नहीं गई है, जब चली जाएगी तब स्कीम भी बन जाएगी। पहले बिजली पहुंच ले फिर देखेंगे।

OPENING OF HOSPITALS AND DISPENSARIES

*6858. Shri Mohan Lal Datta : Will the Minister for Revenue, Education and Rehabilitation be pleased to state:-

(a) the number and location of hospitals, rural dispensaries & Ayurvedic Dispensaries separately that have been opened or are expected to be opened in the state during the year 1956-57;

(b) the steps Government propose to take to improve sanitation in villages in the state ?

Shri Mool Chand Jain : (a) One Ayurvedic dispensary in village Dehra, district Karnal.

Two Unani dispensaries, one each in village Kalwan district Hoshiarpur, and village Parjian Kalan, district Jullundur.

[Minister for Public Works]

Forty Ayurvedic and Unani dispensaries are expected to be opened during the current financial year. Location of these dispensaries has not yet been settled.

(b) Following steps have been taken to improve sanitation in villages:-

(i) provision of sanitary water-supply and proper drainage;

(ii) construction of latrines; and

(iii) carrying out of anti-malaria work by spraying rooms with D.D.T. This work is being done by seven fully equipped malaria control units.

Grants aggregating to Rs. 21.96 lakhs were given to local bodies for the implementation of their sanitary project during the First Five Year Plan period. During Second Five Year Plan, rural sanitary works estimated to cost Rs. 2.19 crores are proposed to be carried out.

REPRESENTATION FROM INMATES OF GANDHI
NAGAR REFUGEE CAMP, JULLUNDUR

*6747 **Shrimati Sita Devi** : Will the Minister for Revenue, Education and Rehabilitation be pleased to state:

(a) with reference to the reply given to part (b) of Starred Question No. 6396, the arrangements that were made for the resettlement of the inmates whose huts had been destroyed during the floods in October, 1955;

(b) whether the Government has recently received any representation from the inmates of the Camp to the effect that tent life is troublesome throughout the year, if so; the action if any, taken thereon ?

Shri Mool Chand Jain : As a temporary measure tentage accommodation has been provided to the inmates whose huts had been destroyed in October, 1955, floods.

(b) Yes. A representation was received in January, 1956. A scheme to set up a new 4 Marla Colony for the

persons concerned is under the active consideration of Government.

STARTING OF DOUBLE SHIFT SYSTEM OF CLASSES IN GOVERNMENT SCHOOLS

*6748. Shrimati Sita Devi : Will the Minister for Revenue, Education and Rehabilitation be pleased to state whether the Government has recently received any representation from the guardians of students (specially from Jullundur) that the double-shift system of classes be introduced to solve the problem of overcrowding and congestion in Government Schools; if so, the action, if any, taken thereon ?

Shri Mool Chand Jain : No.

पंडित श्री राम शर्मा : क्या यह बतलाया जा सकता है कि स्कूलों में जो overcrowding हुई है और हो रही है गवर्नमेंट ने उसका क्या इलाज सोचा है और क्या तरीका सोचा है जिस से यह जो दिक्कत पैदा हो गई है दूर हो सके ? डबल शिफ्ट जारी करने में क्या तकलीफ है ?

मन्त्री : बात यह है कि आप देख ही रहे हैं कि स्कूलों की तादाद बढ़ रही है और इस से congestion खत्म हो जाएगी। डबल शिफ्ट जारी करने से अभी खास फायदा नहीं होता।

पंडित श्री राम शर्मा : मिनिस्टर साहिब ने कहा कि डबल शिफ्ट जारी करने से कोई खास फायदा नहीं होता इसके क्या मायने हैं ? अगर फायदा नहीं होता तो ऐसा करने से नुकसान क्या होता है और क्या ऐसी मुश्किल दर पेश होती है ?

सिंचाई तथा विद्युत मन्त्री : इस से पढ़ने वालों को बहुत असुविधा होती है अगर शिफ्ट उनकी सुविधा के मुताबिक न हो यानी उसका टाइम ठीक न हो। फिर यह तकलीफ है कि कौन से बच्चे कौन से टाइम पर आए। डबल शिफ्ट तो वहां होती है जहां पर बहुत congestion हो जैसा कलकत्ता में करना पड़ा। हमारे यहां इतनी congestion नहीं है कि ऐसा किया जाए।

पंडित श्री राम शर्मा : क्या गवर्नमेंट ने कहीं दूसरी शिफ्ट का इन्तजाम कर लिया हुआ है जहां से इसे यह तजरबा हो गया है कि लोगों को असुविधा होती है और वह

[पंडित श्री राम शर्मा]

आने को तैयार नहीं हैं ? क्या आपने यह किसी तजरूबा की बिना पर ऐसा सोचा है या वैसे ही ख्याली घोड़े दौड़ाए जा रहे हैं ?

मन्त्री : यह तो मानव स्वभाव की बात है कि कोई भी आदमी ऐसे समय जिस समय कि उसे तकलीफ हो नहीं आएगा जब तक कि उसे बहुत सख्त मजबूरी न हो ।

पंडित श्री राम शर्मा : क्या यह मानव स्वभाव की बात नहीं है कि अगर किसी आदमी को ज्यादा नुकसान या तकलीफ होती है तो वह उस की बजाये उस से थोड़ी तकलीफ बर्दाश्त करना बेहतर समझता है ?

मन्त्री : हमारे यहां अभी वह stage नहीं आई है ।

CONVERSION OF SINGLE-TEACHER SCHOOLS INTO DOUBLE-TEACHER SCHOOLS

*6790. **Shri Rala Ram :** Will the Minister for Revenue, Education and Rehabilitation be pleased to state the total number of single teacher schools in the state converted into double teacher schools in the years 1955 and 1956 separately ?

Shri Mool Chand Jain : The required information is being collected and will be supplied to the member as soon as it is completed.

GIRLS SCHOOLS IN DISTRICTS

*6791. **Shri Rala Ram :** Will the Minister for Revenue, Education and Rehabilitation be pleased to state whether it is a fact that in every district in the State some Girls Schools are under the control of the District Inspector and others under the District Inspectress of Schools; if so, the reasons for the dual control ?

Shri Mool Chand Jain : No. However, all primary schools converted into co-educational institutions or started

as such before the 1st April, 1953 are inspected and controlled by the District Inspectresses of Schools concerned and those started after the 1st April, 1953 by the District Inspectors of Schools concerned. The question that all co-educational primary schools should be put under the control of the District Inspectresses of schools is already receiving the attention of the Department. The decision as soon as arrived at in the matter will be implemented in due course.

DISTRICT AND DIVISIONAL INSPECTRESSES OF SCHOOLS

*6792 Shri Rala Ram : Will the Minister for Revenue, Education and Rehabilitation be pleased to state whether Government have decided that in future only those women would be employed as District and Divisional Inspectresses of Schools who are properly qualified; if so, the date from which it is proposed to enforce the said decision ?

Shri Mool Chand Jain : It is already the established policy of the Education Department to appoint such women as Divisional/District Inspectresses of Schools as are properly qualified and are able to undertake the work of touring.

SHORT NOTICE QUESTIONS AND ANSWERS

PROMOTION OF ASSISTANT REGISTRAR IN THE CO-OPERATIVE DEPARTMENT

*6939. Pandit Shri Ram Sharma : Will the Minister for Irrigation and Power be pleased to state:-

(a) whether any Assistant Registrar has recently been promoted as Deputy Registrar, in the Co-operative Department; if so, his name and qualifications;

(b) whether any senior officer has been superseded

[Pandit Shri Ram Sharma]

in the matter of promotion referred to above, if so, the reasons therefor;

(c) the name of the senior most Assistant Registrar who belongs to Ambala Division ?

Professor Sher Singh :

(a) First Part : Yes.

Second Part : Shri Mehar Singh. He is B.Sc. Agriculture.

(b) (i) No

(ii) Does not arise.

(c) Shri Kartar Singh.

पंडित श्री राम शर्मा : क्या यह promotion देते वक्त seniority का लिहाज रखते हुए किसी को supersede किया गया है ?

मन्त्री : श्री मेहर सिंह सब से senior थे ।

DAMAGE BY RAINS AND FLOODS IN TEHSIL REWARI, DISTRICT GURGAON.

*6996. **Shri Chuni Lal :** Will the Minister for Revenue, Education & Rehabilitation be pleased to state whether he is aware of the fact that Rewari Tehsil in Gurgaon District has sustained damage by the recent floods and rains in the State; if so, the steps, taken by the Government for providing relief to the flood affected persons ?

Shri Mool Chand Jain :

First Part Yes.

Second Part. Government have taken following steps to afford relief to sufferers: Amount of gratuitous Rs. 25,000/- relief sanctioned for the sufferers.

Amount of Taccavi loans out of the funds already placed at the Rs. 53,000/- disposal of Deputy Commissioner, Gurgaon.

Amount of Taccavi loans sanctioned by Financial Commission- Rs. 50,000/- er, soon after the floods.

Amount allocated for distribution as relief out of the District Rs. 1,000/- Relief Fund.

श्री चूनी लाल : नुकसान का अंदाजा क्या है ?

मन्त्री : इस के लिये नोटिस चाहिये ।

अध्यक्ष महोदय : आप ने सवाल के जवाब में कहा है "Yes" तो इस से कुदरती तौर पर सवाल पैदा होता है कि कितना नुकसान हुआ है । [In reply to the question, the hon. Minister has stated "Yes". Then from this naturally the question arises as to the extent of damage sustained in this connection.]

मन्त्री : काफी नुकसान हुआ है लेकिन अगर माननीय मेम्बर इस की पूरी तफसील चाहते हैं तो इस के लिये अलहदा नोटिस दें ।

अध्यक्ष महोदय : हां, आप माननीय मेम्बर को कह सकते हैं कि वह इस सवाल का fresh notice दें । (Yes, he can ask the hon. Member to give a fresh notice of this question]

श्री चांद राम अहलावत : क्या मिनिस्टर साहिब बताएंगे कि भुज्जर तहसील में जहां जहां बारिश की वजह से नुकसान हुआ है ... ..

अध्यक्ष महोदय : यह सवाल पैदा नहीं होता । इस सवाल में रिवाड़ी तहसील के बारे में सूचना मांगी जा रही है । आप इस के मुताल्लिक Short Notice Question दे दें, मैं admit कर लूंगा ।

[अध्यक्ष महोदय]

[This question does not arise. Information is being sought in respect of the Rewari Tehsil in this question. The hon. Member may give notice of a Short Notice Question and I will admit it.]

पारित श्री राम शर्मा : Short Notice Question के लिए पहले मिनिस्टर साहिब की मंजूरी चाहिये जो आम तौर पर वह नहीं देते ।

श्री चूनी लाल : क्या मिनिस्टर साहिब बताएंगे कि जिन लोगों के मकान गिरे हैं उन्हें कितना कितना amount दिया जायेगा ?

मन्त्री : रकम डिप्टी कमिशनर की disposal पर रखी गई है, वह जैसे मुनासिब समझेंगे देंगे ।

श्री चूनी लाल : क्या यह amount काफी होगा ?

मन्त्री : अगर यह रकम काफी न होगी तो वे गवर्नमेंट के पास रिपोर्ट कर देंगे तो उस सूरत में और रकम दी जा सकती है ।

श्री चूनी लाल : डिप्टी कमिशनर ने इस सम्बन्ध में क्या मांग की है और गवर्नमेंट ने क्या दिया है ?

मन्त्री : डिप्टी कमिशनर की रिपोर्ट मेरे पास नहीं है । अगर आप नोटिस दें तो मैं बता सकूंगा ।

OBSERVATIONS BY SPEAKER RE : COMMITTEE ON SUBORDINATE LEGISLATION

अध्यक्ष महोदय : मैं ने आज एक special announcement करनी है जिस की हाऊस के मैम्बर साहिबान को बड़ी देर से इंतज़ार थी । यह मसला तीन चार साल से हमारे Presiding Officers के जेरे गौर रहा है । और इस practice को हर असेम्बली में अपनाया जाना अशुभ जरूरी समझा गया है : इस हाऊस में मांग की गई थी कि जब हम कोई legislation पास करते हैं तो rule-making power हाऊस को होनी चाहिये न कि Executive को । इस के मुताबिक अब मैंने एक कमेटी मुकरर करने का फैसला किया है । इस का नाम Committee on Subordinate Legislation होगा । इस कमेटी का फर्ज होगा कि वह अच्छी तरह देखे और पड़ताल करे कि rules बनाने के अधिकार जो Government को दिये गये हैं उन के तहत जो rules बनाये गये हैं वे कानून की spirit के मुताबिक हैं । यह मामला बड़ी देर से Presiding Officers' Conference में जेरे गौर रहा है और इस के मुताबिक लोक सभा के स्पीकर ने मुझ से खास तौर पर कहा था । लोक सभा में

कुछ अरसा हुआ announcement कर दी गई थी लेकिन यहां ऐसा करने से पहले हमें rules को amend करना बड़ा जरूरी था। मैं इस कमेटी के मैम्बरों के नाम announce कर रहा हूं और उम्मीद करता हू कि वे इस काम में काफी समय देंगे।

[I have to make a special announcement today for which the members of this House have been waiting for a long time. This matter has been engaging the attention of the Presiding Officers for the last three or four years, and it was considered necessary that this practice must be adopted in every State Legislature. A demand had been made in this House that when we enact any piece of legislation, it is essential that the rule-making power should also vest in the Legislature and not in the Executive. Accordingly, I have decided to appoint a Committee which will be known as the Committee on Subordinate Legislation. The function of this Committee would be to thoroughly scrutinise the rules that are framed under the powers delegated to the Government and see that they are in accordance with the spirit of the law. This matter has been under consideration in the Presiding Officers' Conference for long and the Speaker of the Lok Sabha had particularly spoken to me on this subject. Announcement in this behalf was made in the Lok Sabha some time ago but before doing that here it was necessary for us to amend the Rules of Procedure. Now I am announcing the personnel of this Committee and hope that they will devote sufficient time in accomplishing this task.]

Under Rule 265-B of the Rules of Procedure and Conduct of Business in the Punjab Legislative Assembly, I have nominated the following Members to this Committee for the year 1956-57 to scrutinise and report to the House whether the powers to make regulations, rules, sub-rules, bye-laws etc. conferred by the Constitution or delegated by the Legislature are being properly exercised within such delegation and consi-

[Mr. Speaker]

der such other matters as may be referred to it by the Speaker.

1. Chaudhri Sri Chand—Chairman.
  2. Shri Dev Raj Sethi.
  3. Rao Gajraj Singh.
  4. Sardar Gurbachan Singh Bajwa.
  5. Shri Gorakh Nath.
  6. Sardar Ajmer Singh.
  7. Sardar Harkishan Singh Surjit.
- and
8. the Advocate General.

Now the Secretary will make some announcement. He will also lay some papers on the Table of the House.

ANNOUNCEMENT BY SECRETARY RE-CERTAIN BILLS

Secretary : Under Rule 2 of the Punjab State Legislature (Communications) Rules of 1952, I have to inform the House that the Punjab Bhudan Yagna Bill, 1955 which was passed by this Sabha on the 24th of August 1956 and transmitted to the Punjab Legislative Council on the same day has been agreed to by the said Council without any amendment on the 28th August, 1956.

PAPERS LAID ON THE TABLE.

Secretary : I beg to lay on the Table of the House a copy of the Punjab Gram Panchayat (Amendment) Bill 1956 which was passed by this Sabha on the 22nd August, 1956 and returned by the Punjab Legislative Council with amendments on 28th August, 1956.

Minister for Public Works (Shri Mool Chand Jain) :
Sir, I beg to lay on the Table of the House the notification fixing the revised rates of entertainments duty in the State as required under Section 3 (4) of the Punjab Entertainments Duty Act, 1955.

BILLS (Leave to Introduce-)

**THE PUNJAB URBAN IMMOVABLE PROPERTY
TAX (AMENDMENT) BILL, 1956.**

Minister for Public Works (Shri Mool Chand Jain) :
Sir, I beg to move for leave to introduce the Punjab Urban Immovable Property Tax (Amendment) Bill.

Mr. Speaker : Motion moved-

That leave be granted to introduce the Punjab Urban Immovable Property Tax (Amendment) Bill.

Mr. Speaker : Question is-

That leave be granted to introduce the Punjab Urban Immovable Property Tax (Amendment) Bill.

The leave was granted.

Minister for Public Works : Sir, I beg to introduce the Punjab Urban Immovable Property Tax (Amendment) Bill.

**THE PUNJAB LEGISLATIVE ASSEMBLY
(ALLOWANCES OF MEMBERS)
(AMENDMENT) BILL, 1956.**

Minister for Irrigation and Power : (Professor Sher Singh) : Sir, I beg to move-

That the Punjab Legislative Assembly (Allowances of Members) (Amendment) Bill be taken into consideration at once.

[सिचाई तथा विद्युत मन्त्री]

अध्यक्ष महोदय, इस बिल में संशोधन करने की ज़रूरत इस लिये पड़ी है कि अगर कोई मैम्बरान State के interests में मैम्बर होने की हैसियत से किसी जगह जाए तो उन्हें Allowance देने का अधिकार स्पीकर महोदय को मिल जाए। इस वक्त कौन्सिल और विधान सभा के मैम्बरों को Joint Committees या Select Committees की बैठकों के सिलसिले में Travelling Allowance लेने में दिक्कत पेश आती है।

इन दिक्कतों को दूर करने के लिये यह ज़रूरी समझा गया है कि यह संशोधन लाया जाए। इस बिल के द्वारा स्पीकर महोदय को इस allowance के बारे में अधिकार दिये जा रहे हैं। मैं समझता हूँ कि सदन इस को मंजूर करेगा।

Mr. Speaker : Motion moved-

That the Punjab Legislative Assembly (Allowances of Members) (Amendment) Bill be taken into consideration at once.

ਸਰਦਾਰ ਸਰੂਪ ਸਿੰਘ (ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ ਸ਼ਹਿਰ, ਪੂਰਬ) : ਸਪੀਕਰ ਸਾਹਿਬ, ਜਿੱਥੇ ਮੈਂ ਇਸ ਬਿਲ ਦਾ ਸਵਾਗਤ ਕਰਦਾ ਹਾਂ ਉਥੇ ਮੈਂ ਕੁਝ ਹੋਰ ਖਿਆਲਾਤ ਵੀ ਮਨਿਸਟਰ concerned ਦੇ ਸਾਮ੍ਹਣੇ ਰਖਣਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹਾਂ। Constitution ਵਿਚ ਬਹੁਤ ਸਾਰੀਆਂ ਕਮੇਟੀਆਂ ਦੇ functions ਬਾਰੇ ਪ੍ਰਬੰਧ ਹੈ। ਪਰ ਅਸਲ ਵਿਚ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਪੂਰਾ ਇਸਤੇਮਾਲ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ working ਠੀਕ ਨਹੀਂ ਅਤੇ ਨਾਂ ਹੀ ਉਨ੍ਹਾਂ ਬਾਰੇ ਜਿਹੜੀਆਂ ਸਹੂਲਤਾਂ ਦੇਣ ਦੀ ਲੋੜ ਹੈ, ਉਹ ਦਿੱਤੀਆਂ ਜਾਂਦੀਆਂ ਹਨ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਕਮੇਟੀਆਂ ਦੇ ਮੈਂਬਰਾਂ ਦੇ travelling bill ਮਹੀਨਿਆਂ ਤਕ ਰੁਕੇ ਰਹਿੰਦੇ ਹਨ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਵਲ ਧਿਆਨ ਨਹੀਂ ਦਿੱਤਾ ਜਾਂਦਾ। ਅਮੈਂਬਲੀ ਦੇ ਸੈਸ਼ਨ ਦੇ ਦਿਨਾਂ ਵਿਚ ਵੀ ਕਮੇਟੀਆਂ ਦੇ ਮੈਂਬਰਾਂ ਨੂੰ ਕੋਈ ਸਹੂਲਤ ਨਹੀਂ ਦਿੱਤੀ ਜਾਂਦੀ। ਜਿਥੋਂ ਤਕ ਸਟੇਟ transport ਦਾ ਸੰਬੰਧ ਹੈ, ਇਸ ਦਾ ਕਈ ਮੌਕਿਆਂ ਤੇ ਨਾਜਾਇਜ਼ ਇਸਤੇਮਾਲ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਪਰ ਅਡਮੋਸ ਦੀ ਗਲ ਹੈ ਕਿ ਕਮੇਟੀਆਂ ਦੇ ਮੈਂਬਰਾਂ ਨੂੰ ਆਉਣ ਜਾਣ ਦੀ ਕੋਈ ਸਹੂਲਤ ਨਹੀਂ ਦਿੱਤੀ ਜਾਂਦੀ। ਮੈਂ ਸਮਝਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਜੇ ਅਸੀਂ ਇਨ੍ਹਾਂ ਕਮੇਟੀਆਂ ਦਾ ਕੰਮ ਲੋਕ ਸਭਾ ਦੀਆਂ ਕਮੇਟੀਆਂ ਦੇ ਕੰਮ ਦੇ ਅਧਾਰ ਤੇ ਚਲਾਉਣਾ ਚਾਹੁੰਦੇ ਹਾਂ ਤਾਂ ਇਨ੍ਹਾਂ ਕਮੇਟੀਆਂ ਦੇ ਮੈਂਬਰਾਂ ਨੂੰ ਸਭ ਸਹੂਲਤਾਂ ਦਿੱਤੀਆਂ ਜਾਣੀਆਂ ਚਾਹੀਦੀਆਂ ਹਨ। ਜੇ ਕਰ ਇਸ ਮਕਸਦ ਲਈ ਕੋਈ ਕਾਨੂੰਨੀ ਅੜਚਣ ਦੂਰ ਕਰਨ ਦੀ ਲੋੜ ਹੈ ਤਾਂ ਸਾਨੂੰ ਉਹ ਵੀ ਦੂਰ ਕਰਨੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ। ਇਹ ਕਿਹਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਕਿ ਜੇ ਕਿਸੇ ਕਮੇਟੀ ਦੇ ਮੈਂਬਰਾਂ ਨੂੰ ਸਟੇਟ ਟ੍ਰਾਂਸਪੋਰਟ ਮੁਹਈਆ ਕੀਤੀ ਜਾਵੇ ਤਾਂ ਇਹ additional emolument ਹੋਵੇਗਾ ਅਤੇ ਇਹ ਕਾਨੂੰਨ ਅਨੁਸਾਰ ਹੋ ਨਹੀਂ ਸਕਦਾ। ਮੈਂ ਸਮਝਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਕਾਨੂੰਨ ਨੂੰ ਇਹ ਮੁਸ਼ਕਲ ਦੂਰ ਕਰਨ ਲਈ amend ਕਰਨਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ। ਲੋਕ ਸਭਾ ਦੇ ਮੈਂਬਰਾਂ ਲਈ travel free ਹੈ ਵਿਧਾਨਸਭਾ ਦੇ ਮੈਂਬਰਾਂ ਲਈ ਕੇਵਲ ਇਹੀ ਕੰਮ ਨਹੀਂ ਕਿ ਜਦੋਂ ਸੈਸ਼ਨ ਹੋਵੇ ਉਦੋਂ ਐਥੇ ਆਉਣਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਬਲਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਆਪਣੇ ਹਲਕਿਆਂ ਵਿਚ ਵੀ ਕੰਮ ਕਰਨਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਸਾਰੇ ਸੂਬੇ ਦੇ ਮੈਂਬਰ ਸਮਝਿਆ ਜਾਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਲਈ ਜ਼ਰੂਰੀ ਹੈ ਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਸਾਰੀ ਸਟੇਟ ਵਿਚ ਤੁਰਨ ਫਿਰਨ ਦੀਆਂ ਸਹੂਲਤਾਂ ਦਿੱਤੀਆਂ ਜਾਣ। ਜੇਕਰ ਇਹ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇ ਤਾਂ ਸਰਕਾਰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਤੋਂ ਜ਼ਿਆਦਾ ਕੰਮ ਲੈ ਸਕਦੀ ਹੈ

ਅਤੇ ਉਹ ਲੋਕਾਂ ਦੀ ਵੀ ਵਧੇਰੇ ਸੇਵਾ ਕਰ ਸਕਦੇ ਹਨ । ਇਸ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ, ਜੇਕਰ ਮੈਂਬਰਾਂ ਨੂੰ ਤੁਰਨ ਫਿਰਨ ਦੀ ਇਹ ਸਹੂਲਤ ਦੇ ਦਿੱਤੀ ਜਾਵੇ ਤਾਂ travelling allowance ਵਿਚ ਜਿਹੜੀਆਂ ਕੁਝ ਬੇਕਾਇਦਗੀਆਂ ਹੁਣ ਹੁੰਦੀਆਂ ਹਨ ਉਹ ਵੀ ਦੂਰ ਹੋ ਸਕਦੀਆਂ ਹਨ । ਇਸ ਨਾਲ ਜਿਹੜਾ ਖਰਚ ਸਟੇਟ ਤੇ ਹੁਣ ਪੈਂਦਾ ਹੈ ਜੇ travel free ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਜਾਵੇ ਤਾਂ ਮਜ਼ਮੂਈ ਤੌਰ ਤੇ ਖਰਚ ਘਟ ਹੋ ਜਾਵੇਗਾ । ਮੈਂ ਨੂੰ ਖੁਸ਼ੀ ਹੁੰਦੀ ਜੇਕਰ ਸਟੇਟ ਗੌਰਮਿੰਟ ਇਸ ਤੋਂ ਵਧੇਰੇ comprehensive ਬਿਲ ਐਥੇ ਲਿਆਉਂਦੀ । ਫੇਰ ਵੀ ਇਸ ਵਿਚ ਇਹ improvement ਹੈ ਕਿ ਹੁਣ ਸਟੇਟ ਗੌਰਮਿੰਟ ਦੀ ਥਾਂ ਸਪੀਕਰ ਸਾਹਿਬ ਇਹ ਰੂਲਜ਼ ਬਣਾਇਆ ਕਰਨਗੇ । ਮੇਰੇ ਖਿਆਲ ਵਿਚ, ਇਹ ਗਲਤ ਨਹੀਂ ਹੋਵੇਗਾ ਕਿ ਸਟੇਟ ਗੌਰਮਿੰਟ ਨਾਲੋਂ ਸਪੀਕਰ ਸਾਹਿਬ ਸਾਡੇ ਨੇੜੇ ਹਨ ਅਤੇ ਇਹ ਸਾਡੀਆਂ ਤਕਲੀਫਾਂ ਦੂਰ ਕਰਨ ਦੀ ਵਧੇਰੇ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਕਰਨਗੇ । ਇਸ ਹਾਊਸ ਦੀਆਂ ਕਮੇਟੀਆਂ ਤਾਂ ਹੀ properly function ਕਰ ਸਕਦੀਆਂ ਹਨ ਜੇਕਰ ਮੈਂਬਰਾਂ ਦੀਆਂ ਦਿੱਕਤਾਂ ਦੂਰ ਕੀਤੀਆਂ ਜਾਣ । Halting allowance ਬਹੁਤ paltry ਹੈ । ਇਸਲਈ ਕਮੇਟੀਆਂ ਦੇ ਮੈਂਬਰਾਂ ਦੀਆਂ ਤਕਲੀਫਾਂ ਵਲ ਜੇ ਗੌਰਮਿੰਟ ਨੇ ਪੂਰਾ ਧਿਆਨ ਨਾਂ ਦਿੱਤਾ ਤਾਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ function ਅਧੂਰਾ ਰਹਿ ਜਾਵੇਗਾ । ਮੇਰੇ ਖਿਆਲ ਵਿਚ ਇਨ੍ਹਾਂ ਗੱਲਾਂ ਤੇ ਵਿਚਾਰ ਕਰਕੇ ਕਮੇਟੀਆਂ ਦੇ ਕੰਮਾਂ ਨੂੰ ਪੂਰਾ ਕਰਨਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ।

Mr. Speaker : Question is—

That the Punjab Legislative Assembly (Allowances of Members) (Amendment) Bill be taken into consideration at once.

The motion was carried.

Mr. Speaker : Now the House will proceed to consider the Bill clause by clause.

Clause 2

Mr. Speaker : Question is—

That Clause 2 stand part of the Bill.

The motion was carried.

Clause 3

Mr. Speaker : Now the House will consider Clause 3.

Sardar Harkishan Singh Surjit (Nakodar) : Sir, I beg to move—

For sub-clause (a), substitute—

“(a) after the word “Simla” the words ‘or in respect

[Sardar Harkishan Singh Surjit]

of journeys undertaken under the orders of the Speaker for any other business any where connected with his duties as a member' shall be and shall be deemed always to have been inserted, and the words 'anywhere else in the State of Punjab' shall be deleted."

ਇਸ ਕਲਾਜ਼ ਨੂੰ, ਸਪੀਕਰ ਸਾਹਿਬ, ਜੋ original ਐਕਟ ਨਾਲ ਮਿਲਾ ਕੇ ਪੜ੍ਹਿਆ ਜਾਵੇ ਤਾਂ ਇਸ ਵਿਚ contradiction ਮਾਲੂਮ ਹੁੰਦੀ ਹੈ। ਮੇਰਾ ਮਕਸਦ ਇਸ ਤਰਮੀਮ ਲਿਆਉਣ ਨਾਲ ਇਸ ਨੂੰ ਸੋਧਣਾ ਨਾਂ ਕਿ ਇਸ ਦੇ purpose ਵਿਚ ਤਬਦੀਲੀ ਕਰਨਾ ਹੈ। Sub-clause (ii) specific ਤੌਰ ਤੇ halting allowance ਨਾਲ deal ਕਰਦੀ ਹੈ ਪਹਿਲੀ ਕਲਾਜ਼ travelling allowance ਨਾਲ deal ਕਰਦੀ ਹੈ। ਹੁਣ ਜਿਹੜੀ amendment ਲਿਆਂਦੀ ਗਈ ਹੈ ਇਸ ਵਿਚ journey ਦਾ question original Act ਦੀ ਕਲਾਜ਼ ਨਾਲ fit in ਨਹੀਂ ਕਰਦਾ। ਉਹ ਕਲਾਜ਼ ਤਾਂ halting allowance ਬਾਰੇ ਹੈ ਅਤੇ ਉਸ ਵਿਚ ਇਹ ਪਾਬੰਦੀ ਹੈ ਕਿ ਅਲਾਉਂਸ within the State ਮਿਲ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਐਕਟ ਵਿਚ ਲਿਖਿਆ ਹੈ—

"a halting allowance at the rate of ten rupees per day for each day of attendance of a meeting at Simla and at the rate of seven rupees and eight annas per day for each day of attendance of a committee anywhere else in the State of Punjab".

ਮੇਰੀ ਤਰਮੀਮ ਦਾ ਮਕਸਦ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਸਪੀਕਰ ਸਾਹਿਬ ਨੂੰ ਇਹ ਅਧਿਕਾਰ ਦਿੱਤਾ ਜਾਵੇ ਕਿ ਉਹ ਹਰ ਉਸ journey ਦੀ ਮਨਜ਼ੂਰੀ ਦੇ ਸਕਣ ਜਿਹੜਾ ਕੋਈ ਮੈਂਬਰ ਹਾਊਸ ਦੇ ਫਰਜ਼ ਸਰਅੰਜਾਮ ਦੇਣ ਲਈ ਕਰੇ। ਜਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਇਸ ਬਿਲ ਦੀ ਕਲਾਜ਼ 3 ਵਿਚ ਲਿਖਿਆ ਹੈ ਉਹ ਠੀਕ ਨਹੀਂ ਕਿਉਂਕਿ ਇਹ original Act ਦੀ sub-clause (ii) of clause (b) of section 4 ਨਾਲ fit ਨਹੀਂ ਕਰਦੀ। ਇਹ ਸੁਧਾਈ ਕਰਨ ਦੇ ਖਿਆਲ ਨਾਲ ਮੈਂ ਇਹ ਤਰਮੀਮ ਲਿਆਇਆ ਹਾਂ। ਦਰਅਸਲ ਮੇਰੀ ਤਰਮੀਮ ਵੀ sub-clause (ii) ਨਾਲ fit ਨਹੀਂ ਕਰਦੀ ਕਿਉਂਕਿ ਤਰਮੀਮ travelling ਬਾਰੇ ਹੈ ਜਿਸ ਦਾ ਪ੍ਰਬੰਧ original Act ਦੀ sub-clause ਵਿਚ ਹੈ। ਇਹ ਕਾਨੂੰਨੀ ਉਲਝਣ ਹੈ ਜਿਸ ਵਲ ਧਿਆਨ ਦਵਾਉਣ ਲਈ ਮੈਂ ਇਹ ਤਰਮੀਮ ਪੇਸ਼ ਕੀਤੀ ਹੈ। ਮੈਂ ਇਹ addition ਤਜਵੀਜ਼ ਕੀਤੀ ਹੈ—

After the word "Simla" the words 'or in respect of journeys undertaken under the orders of the Speaker for any other business anywhere connected with his duties as a member' shall be and shall be deemed always to have been inserted .....

ਅਸਲ ਵਿਚ ਇਸ ਤਰਮੀਮ ਵਿਚ journeys ਦਾ question ਹੈ। ਹਾਲਾਂਕਿ ਪਹਿਲੇ ਐਕਟ ਦੀ ਕਲਾਜ਼ ਦਾ ਸੰਬੰਧ halting allowance ਨਾਲ ਹੈ। ਇਹ ਮੈਂ ਸਮਝਦਾ ਹਾਂ drafting mistake ਹੈ। ਇਸ ਨੂੰ ਦੂਰ ਕਰਨ ਲਈ ਮੈਂ ਇਹ ਤਰਮੀਮ ਪੇਸ਼ ਕੀਤੀ ਹੈ। ਮੇਰਾ

ਮਕਸਦ ਮੁਖਾਲਫਤ ਕਰਨਾ ਨਹੀਂ। ਸਗੋਂ ਕਾਨੂੰਨੀ ਸੁਧਾਈ ਕਰਨਾ ਹੈ। ਜੇਕਰ ਤੁਸੀਂ ਗੌਰ ਨਾਲ ਇਸ ਕਲਾਜ਼ ਨੂੰ ਪੜ੍ਹੋਗੇ ਤਾਂ ਗਲਤੀ ਦਾ ਪਤਾ ਲਗ ਜਾਵੇਗਾ। ਮੇਰਾ ਮਕਸਦ correction ਕਰਨਾ ਹੈ। ਮੈਂ ਤਾਂ ਕੇਵਲ ਬਿਲ ਵਿਚ amendment move ਕਰ ਸਕਦਾ ਹਾਂ; original Act ਵਿਚ ਨਹੀਂ। ਇਹ ਤੁਸੀਂ ਕਰ ਸਕਦੇ ਹੋ। ਮੈਂ ਕੇਵਲ ਆਪ ਦਾ ਧਿਆਨ ਇਸ ਗੱਲ ਵਲ ਦਵਾਉਣ ਲਈ ਇਹ ਤਰਮੀਮ ਲਿਆਇਆ ਹਾਂ ਕਿ ਬਿਲ ਦੀ ਇਹ ਕਲਾਜ਼ ਪਹਿਲੇ ਐਕਟ ਦੀ sub-clause (ii) ਨਾਲ fit ਨਹੀਂ ਕਰਦੀ। ਇਸ ਲਈ ਤੁਸੀਂ ਇਸ ਕਲਾਜ਼ ਤੇ ਵਿਚਾਰ ਕਰ ਲਵੋ ਅਤੇ ਕਲਾਜ਼ ਇਸ ਨੂੰ ਲੈ ਆਉਣਾ।

Mr. Speaker : Motion moved—

For sub-clause (a), substitute—

“(a) after the word “Simla” the words ‘or in respect of journeys undertaken under the orders of the Speaker for any other business anywhere connected with his duties as a member’ shall be and shall be deemed always to have been inserted, and the words ‘anywhere else in the State of Punjab’ shall be deleted”.

ਸਿਚਾਈ ਤਥਾ ਤਿਵ੍ਰੁਤ ਮਨ੍ਤਰੀ (ਸ਼੍ਰੋਫ਼ੇਸਰ ਗੋਰ ਸਿੰਘ) : ਇਸ ਮੇਂ ਧਹ ਹੋਗਾ—

After the words “a halting allowance at the rate of ten rupees per day for each day of attendance of a meeting at Simla” add “or in respect of journey undertaken under the orders of the Speaker for any other business connected with his duties as a member.....”

This refers to the halting allowance. That is right.

ਇਸ ਮੇਂ ਧਹ ਹੋਗਾ ਕਿ ਮੈਂਬਰ ਦੀ ਹਾਜ਼ਰੀ ਸਮਝੀ ਜਾਏਗੀ ਕਿਯੋਂਕਿ ਇਸਮੇਂ compensatory allowance ਦੀ ਭੀ ਦਿਥਕਤ ਹੋ ਸਕਦੀ ਹੈ। ਅਗਰ ਕੋਈ ਮੈਂਬਰ ਸਪੀਕਰ ਸਾਹਿਬ ਦੀ ਸੰਜੂਰੀ ਸੇ ਬਾਹਰ ਗਯਾ ਹੋ। ਧਹ ਬਾਕਾਧਦਾ ਕਮੇਟੀ ਕਾ ਮੈਂਬਰ ਨ ਹੋ.....

ਸਰਦਾਰ ਹਰਕਿਸ਼ਨ ਸਿੰਘ ਸੁਰਜੀਤ : ਉਸ ਦਾ ਜ਼ਿਕਰ ਨਹੀਂ ਹੈ।

Minister for Irrigation and Power : Or in respect of journeys undertaken under the orders of the hon. Speaker for any other business connected with his duties.

Mr. Speaker : What difference will it make? The hon. Member may make it clear.

ਸਰਦਾਰ ਹਰਕਿਸ਼ਨ ਸਿੰਘ ਸੁਰਜੀਤ : ਪਾਰਲਿਯਾਮੈਂਟ ਗਰੁਪ ਦੇ ਸਿਲਸਿਲੇ ਵਿਚ ਇਹ ਜ਼ਰੂਰਤ ਪਵੇਗੀ ਕਿ ਆਪਣਾ ਫਰਜ਼ ਸਰਅੰਜਾਮ ਦੇਣ ਲਈ, ਇਲਮ ਵਿਚ ਵਾਧਾ ਕਰਨ ਲਈ ਅਤੇ ਹੋਰ ਕਈ ਕੰਮਾਂ ਵਾਸਤੇ ਕਈ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦਾ ਖਰਚ ਕਰਨਾ ਪਵੇਗਾ - allowance ਵਰਗੇ ਦੇ ਸਿਲਸਿਲੇ ਵਿਚ । ਉਹ ਸਾਰੇ ਅਧਿਕਾਰ ਤੁਹਾਨੂੰ ਮਿਲ ਜਾਣ ਚਾਹੇ ਸਾਡੇ ਸੂਬੇ ਦੇ ਅੰਦਰ ਚਾਹੇ ਬਾਹਰ ਵੀ ਦੌਰੇ ਤੇ ਜਾਣਾ ਪਵੇ । ਸਾਰੇ ਅਧੀਕਾਰ ਤੁਹਾਡੇ ਕੋਲ ਹੋਣ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਉਪਰ ਕੋਈ ਪਾਬੰਦੀ ਨਾ ਹੋਵੇ । ਬਰਾਬਰ ਤਰੀਕੇ ਨਾਲ fit in ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਜਾਵੇ ਤਾਂ ਜੋ ਇਸ ਦਾ scope ਵਾਜ਼ਿਹ ਹੋ ਜਾਵੇ ਅਤੇ ਵਸੀਹ ਹੋ ਜਾਵੇ । ਫਿਰ ਇਸ ਦਾ purpose clear ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ । ਵਰਨਾ ਇਹ fit in ਨਹੀਂ ਕਰਦਾ ਇਸ ਕਰਕੇ ਮੈਂ ਅਰਜ਼ ਕਰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਜੇ ਕਰ ਇਹ Amendment ਠੀਕ ਬੈਠਦੀ ਹੈ ਤਾਂ ਇਸ ਨੂੰ ਮਨਜ਼ੂਰ ਕਰ ਲਿਆ ਜਾਵੇ ।

ਸਿੰਚਾਈ ਤਥਾ ਵਿਦਿਊਤ ਮੰਤਰੀ : ਇਸ ਮੈਂਬਰ ਤੋਂ ਜ਼ਰੂਰ ਹੈ ਅਗਰ ਕਿਸੀ ਮੈਂਬਰ ਦੀ ਸੈਂਸਰ ਦੀ ਹੈਸਿਯਤ ਤੋਂ ਬਾਹਰ ਭੇਜ ਦਿੱਤਾ ਜਾਵੇ ਤਾਂ ਉਸ ਸੂਰਤ ਮੈਂ hauling allowance ਦੇਣੇ ਦਾ ਅਧਿਕਾਰ ਚਾਹੀਏ । ਸਿਮਲੇ ਤੋਂ ਬਾਹਰ 7½ ਰੁਪਏ ਆਰ ਸਿਮਲੇ ਮੈਂ 10 ਰੁਪਏ । 7½ ਰੁਪਏ ਦੇ ਹਿਸਾਬ ਤੋਂ ਕਹੀਂ ਭੀ ਜਾਵੇ ਤਾਂ ਲੈ ਸਕੇ, ਇਸਮੈਂ ਕੀਤਾ ਹੈ । ਲੇਕਿਨ ਸਿਮਲੇ ਦੀ ਬਜਾਏ ਇਹ ਹੋਵੇ ਕਿ State of the Punjab ਦੇ ਬਾਹਰ ਤਾਂ ਵੀ ਸ਼ਾਇਦ ਠੀਕ ਹੈ ।

ਸਰਦਾਰ ਹਰਕਿਸ਼ਨ ਸਿੰਘ ਸੁਰਜੀਤ : ਕੌਣ ਦੇਵੇਗਾ ਉਥੇ ਜੇ ਕਰ ਇਸ ਕੰਮ ਲਈ ਭੇਜੇ ?

ਮੰਤਰੀ : ਉਸ ਦੇ ਆਗੇ ਇਹ add ਕਰ ਦੇਂ ।

ਸਰਦਾਰ ਹਰਕਿਸ਼ਨ ਸਿੰਘ ਸੁਰਜੀਤ : ਹਾਂ add ਕਰ ਦਿਉ ।

ਮੰਤਰੀ : Or in respect of journeys undertaken under the orders of the Speaker for any business.....ਆਪ Amendment ਪੜ੍ਹ ਦੇਵੀਏ ।

Sardar Harkishan Singh Surjit : It is like this—

After the word “Simla” the words “or in respect of journeys undertaken under the orders of the Speaker for any other business anywhere connected with his duties as a member” shall be and shall be deemed always to have been inserted.....

Mr. Speaker : The words “Anywhere else in the State of Punjab” are to be deleted.

ਸਰਦਾਰ ਹਰਕਿਸ਼ਨ ਸਿੰਘ ਸੁਰਜੀਤ : ਇਸ ਨੂੰ ਮਨਜ਼ੂਰ ਕਰ ਲੈਣ । ਇਸ ਵਿਚ ਹਾਰ ਜਿੱਤ ਦੀ ਕੋਈ ਗੱਲ ਨਹੀਂ ਹੈ ।

THE PUNJAB LEGISLATIVE ASSEMBLY (ALLOWANCES OF MEMBERS) (8)81
(AMENDMENT) BILL.

अध्यक्ष महोदय : Clause 3 (a) वैसी रहेगी। इस के साथ यह word add हो जाएंगे 'and the words "anywhere else in the State of Punjab" shall be deleted.

(Clause 3 (a) will remain as it is. But after it the following words shall be added. 'and the words "anywhere else in the State of Punjab" shall be deleted.'')

सिंचाई तथा विद्युत मन्त्री : इस में एक और चीज़ है। हम पिछले हिस्से को delete नहीं कर सकेंगे क्योंकि शिमले में किसी भी meeting के लिये 10 रुपये मिल सकेंगे। और दूसरी जगह के लिये meetings में Assembly की meeting भी आ जाती है। तो शिमले के सिलसिले में 10 रुपये कोई भी meeting हो कमेटी की या Assembly की मिल सकते थे। अगर वे काट दें तो दिक्कत होगी, कमेटी के लिये कैसे लेंगे ?

ਸਰਦਾਰ ਹਰਬਿਸ਼ਨ ਸਿੰਘ ਸੁਰਜੀਤ : ਮੈਂ ਕਮੇਟੀ ਦਾ ਲਫਜ਼ ਨਹੀਂ ਕਟਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਸਿਰਫ਼ ਇਹ ਲਫਜ਼ ਕਟਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹਾਂ। "Anywhere else in the State of Punjab."

सिंचाई तथा विद्युत मन्त्री : अगर "anywhere else" काट दें तो क्या यह ठीक हो जाएगा ?

अध्यक्ष महोदय : आप इस को दोबारा बना दें। आप की सारी Amend-ment नहीं मंज़ूर होगी। मैं Clause 3 को pending रखता हूँ अब हाऊस clause 4 को consider करेगा। (The hon. Member may please recast it. His Amendment cannot be accepted in its entirety. I keep Clause 3 pending and the House will now take up clause 4.)

Clause 4

Mr. Speaker : Question is-

That Clause 4 stand part of the Bill.

The motion was carried.

Clause 1

Mr. Speaker : Question is-

That Clause 1 stand part of the Bill.

The motion was carried.

Title

Mr. Speaker : Question is-

That Title be the Title of the Bill.

The motion was carried.

Mr. Speaker : Now the House will resume consideration of clause 3.

Minister for Irrigation and Power : Sir, I accept the amendment moved by Sardar Harkishan Singh Surjit.

Mr. Speaker : Question is-

For sub-clause (a) substitute-

“(a) after the word ‘Simla’ the words ‘or in respect of journeys undertaken under the orders of the Speaker for any other business anywhere connected with his duties as a member’ shall be and shall be deemed always to have been inserted and the words ‘anywhere else in the State of Punjab’ shall be deleted.”

The motion was carried.

Mr. Speaker : Question is-

That Clause 3, as amended, stand part of the Bill.

The motion was carried.

Minister for Irrigation and Power : Sir, I beg to move-

That the Punjab Legislative Assembly (Allowances of Members) (Amendment) Bill be passed.

Mr. Speaker : Motion moved-

That the Punjab Legislative Assembly (Allowances of Members) (Amendment) Bill be passed.

मौलवी अब्दुल गनी डार (नूह) स्पीकर साहिब, कुछ दिन हुए मैंने अर्ज किया था कि क्यों न पंजाब सरकार पंजाब असेम्बली के मेम्बरों की भी इमदाद कर पाए जिन्होंने कि इसे चुना है ? उस का तरीके हल मैंने बताया था कि क्यों न हमारी सरकार उसी तरह से करे जैसा कि प्राईम मिनिस्टर आफ इंडिया पंडित जवाहरलाल नेहरू ने पार्लियामेंट

के मੈम्बरों और राज्य सभा के मੈम्बरों के लिए रास्ता निकाला है ताकि कोई किसी तरह का भगड़ा ही न रहे। बावजूद इस बात के कि असेम्बली के मੈम्बर थर्ड क्लास में आते हैं और फर्स्ट का किराया लेते हैं.....क्योंकि शायद किसी को पता न हो.. उन के लिए न तांगे का और न अपने रहने का कोई इन्तजाम होता है। और जो इन्तजाम होता भी है उस के पैसे बहुत देने पड़ते हैं मैं ने उस दिन भी यह अर्ज किया था कि कोई ऐसा हल, कोई ऐसा रास्ता निकाला जाए जिस से मੈम्बरान freely इधर उधर आ जा सकें। मैं समझता हूँ कि सरकार अपने साथियों के लिए जो कि उस को बनाने वाले हैं कोई खातिरखाह इन्तजाम करे और उन की इज्जत का भी ख्याल रखे उन को यह सोचना चाहिए कि आखिर वह भी तो इस के हिस्सेदार हैं। वह सिर्फ अपनी कान्स्टीच्युएन्सी को ही नहीं बल्कि सारे प्रान्त को जवाबदेह है जिन्होंने उन को मुन्तखिब किया है। स्पीकर साहिब ने मञ्चाक में कह दिया है कि जो इधर बैठे हैं वह शायद रहेंगे ही नहीं। खैर, मैं कहता हूँ कि यह लालच तो वज़ीर और डिप्टी वज़ीर ही कर सकते हैं कि गाड़ी पर चढ़ो या न चढ़ो लेकिन अगर निम्बू लाना हो तो उस के लिए भी कार जाए और अगर दही मंगवाना हो तो उस के लिए भी कार जाए। लेकिन फिर भी मੈम्बरों का भी तो इस में कुछ हिस्सा है जिन्होंने अपने खून और हड्डियों से आजादी को हासिल करने में हिस्सा लिया है और जो स्टेट को ज्यादा से ज्यादा खुशहाल देखना चाहते हैं। जिन्होंने आजादी को अपने खून से हासिल किया है, उन के दिमाग में यह बात है कि उन से और भी काम लिया जाए जो कि सूबा की बेहतरी के लिए हो। वह हाथ पर हाथ धर के बैठना नहीं चाहते। (At this stage Mr. Deputy Speaker occupied the Chair.) जनाब डिप्टी स्पीकर साहिब, मैंने अर्ज किया था कि रेल पर तो अपना अधिकार लें। पंडित जवाहरलाल का अधिकार है। उन्होंने कह दिया है कि जहां चाहो गवर्नमेंट की मदद करो, लोगों की देखभाल करो। पार्लियामेंट के मੈम्बरान को रेल पर आने जाने का अधिकार उन्होंने दे रखा है। और पंजाब में रेल पर नहीं तो आप के पास टूटी फूटी nationalisation है वहां तो सरकारी बसों पर ऐम. ऐल. एज. और ऐम. ऐल. सीज. को पूरा मौका होना चाहिए कि जहां हड़ आए वहां पर वह आ जा सकें या कहीं कोई और मुसीबत आए वहां पहुंच सकें और आए दिन का जो चर्चा अखबारों में सुना जाता है कि मੈम्बरान बसों में आते हैं और फर्स्ट क्लास का किराया लेते हैं उस से हम को निजात मिल सके। इस लिए आप के द्वारा मैं अर्ज करता हूँ कि सरकार को कोई ऐसा रास्ता निकालना चाहिए कि जिस से मੈम्बरान को आसानी हो। ऐसी आसानी हो कि उन की इज्जत भी बच सके और वह ज्यादा से ज्यादा स्टेट की मदद भी कर सकें। अगर ऐसा करें तो अच्छा है और अगर ऐसा न भी करें तो भी वह डिप्टी मिनिस्ट्रों के लिए कारों की मांग लाएंगे तो हमें उसको मंजूर करना पड़ेगा अगर वह चीफ पार्लियामेंटरी सैक्रेटरी के लिए जीप कहेंगे तो कहना पड़ेगा “जी हां”। “बहुत अच्छा” तो कहना ही पड़ेगा। एक तो डिसिपलन का

[मौलवी अब्दुल ग़नी डार]

वजह से और दूसरे जो अमेंडमेंट होगी भी रह जाएगी “बहुत अच्छा” तो कहना ही पड़ेगा। बहर हाल आप के द्वारा मैं यह अर्ज करना चाहता हूँ कि कोई ऐसा रास्ता निकालें जिस से मैम्बरान की इज़्जत बढ़े।

असम्बली तो, स्पीकर साहिब, चन्द महीनों की मेहमान है। इसलिए कोई यह न कह सके कि मैम्बरान अपने लिए ही सोच रहे हैं, मैं बता दूँ कि हम तो हमेशा के लिए सोच रहे हैं, आने वालों के लिए सोच रहे हैं। और यह सब कमेटियों का सिलसिला तो चलता ही रहता है। उन को तो साढ़े सात रुपये दिया जाए। साढ़े सात रुपये कोई ज्यादा नहीं। मुनासिब हैं। वज़ीरों को भी टी. ए. मिलना चाहिए। उन का यह हक है, भत्ता वत्ता उन को मिलना चाहिए। लेकिन जो सब “कमेटियों के लिए मैम्बर नहीं हैं। वे वज़ारत के हिस्सादार हैं, उन को भी खिदमत करने का मौका दिया जाए। जो लोग जनता की सेवा करना चाहते हैं, उन को क्यों न सहूलियात बहम पहुंचाई जाए? मैं समझता हूँ कि कोई बड़ी बात न होगी अगर पंजाब सरकार अब भी इस बात पर कुछ विचार करे और अगर वह विचार नहीं करती और यह समझती है कि सब बोभा वज़ीर साहिब ही पूरा कर सकते हैं या डिप्टी वज़ीर ही पूरा कर सकते हैं तो मैं अर्ज करूँ कि यह शायद उन की भूल है। इस पर इन को फिर से गौर करना चाहिए कि आज पंजाब में हालात ऐसे हैं कि जिस के अन्दर हम मैम्बरों को, अपनी स्टेट को, इस नाज़ुक दौर से बचाने के लिए ज्यादा से ज्यादा सहयोग देना चाहिए। उन को भी मौका मिलना चाहिए कि जो मुश्किलात इस वक्त सूबा के अन्दर रूनमा हैं उन से दो चार हो सकें। इस वक्त फिरकाप्रस्त और दूसरे अनासर पंजाब में अपना माथा उठाए हुए हैं। वह स्टेट में अमन नहीं देखना चाहते तो इन सब पर काबू पाने के लिए ज़रूरी है कि मैम्बर साहिबान के लिए ज्यादा से ज्यादा आसानियां मुहैया की जावें। मैं उम्मीद करता हूँ कि हमारी गवर्नमेंट इस अर्जदास्त पर जो मैंने आप के ज़रिए उस को की है, ध्यान देगी और कुछ न कुछ बाइज़्जत रास्ता निकालेगी।

प्रोफ़ेसर मोता सिंह आनन्दपुरी (आदमपुर) : जनाब डिप्टी स्पीकर साहिब, इस बिल में कोई ऐसी बात नज़र नहीं आती कि मैं मैम्बरों के allowance या T. A. के मुतअल्लिक कुछ कहूँ। क्यों कि इस में तो जिस privision की ज़रूरत है वह है eligibility of Member of Legislative Assembly and Legislative Council in their ex-officio capacity. यह बात है जिस के मुतअल्लिक यह बिल लाया गया है। इस original Act में एक lacuna रह गया था जिस को इस Bill ने पूरा किया है। जो दिक्कत थी वह थी कि Joint Committee में एक बड़ी मुश्किल यह दरपेश थी कि वह अपना allowance draw नहीं कर सकते थे। यह एक बड़ा defect था जो अब दूर किया जा रहा है। अब स्पीकर साहिब को यह

power होगी कि वह इस की इजाजत दे सकें कि वह allowance draw कर सकते हैं। इस लिए मैं इस बिल की तारीफ़ करता हूँ। इस बिल में कोई नई बात नहीं है। जो defect था उस को पहले गवर्नर के Ordinance से दूर करने की कोशिश की गई थी और अब उसे इस बिल से replace किया जा रहा है। मेरा ख्याल है कि यह बिल बड़ा जरूरी था। इस लिए मैं इस को support करता हूँ।

ਸ਼੍ਰੀ ਵਧਾਵਾ ਰਾਮ (ਫ਼ਾਜ਼ਿਲਕਾ) : ਸਪੀਕਰ ਸਾਹਿਬ, ਇਥੇ ਜਿਹੜੀਆਂ meetings ਹੁੰਦੀਆਂ ਹਨ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚ ਜਿਹੜੇ ਮੈਂਬਰ ਸ਼ਾਮਲ ਹੁੰਦੇ ਹਨ ਇਸ ਬਿਲ ਦੀ ਰਾਹੀਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਕਾਫ਼ੀ ਜ਼ਿਆਦਾ ਸਹੂਲਤਾਂ ਮਿਲ ਜਾਣਗੀਆਂ। ਇਹ ਇਕ ਹੀ ਬਿਲ ਹੈ ਜਿਹੜਾ ਕਿ ਇਸ ਹਾਊਸ ਦੇ ਆਮ ਮੈਂਬਰਾਂ ਨਾਲ ਤਾਲੁਕ ਰਖਦਾ ਹੈ। ਸ਼ੁਕਰ ਹੈ ਇਨ੍ਹਾਂ ਵਲ ਵੀ ਵਜ਼ੀਰ ਸਾਹਿਬਾਨ ਦਾ ਖਿਆਲ ਆਇਆ ਹੈ। ਸਰਕਾਰ ਨੂੰ ਪਤਾ ਹੈ, ਪ੍ਰਧਾਨ ਜੀ ਆਪ ਨੂੰ ਵੀ ਪਤਾ ਹੈ ਕਿ ਅਸੀਂ ਸਾਰੇ ਥਰਡ ਕਲਾਸ ਵਿਚ ਸਫਰ ਕਰਦੇ ਹਾਂ ਜਾਂ ਬੱਸਾਂ ਵਿਚ ਬਹਿ ਕੇ ਆਉਂਦੇ ਹਾਂ ਪਰ ਕਰਾਇਆ ਸਾਨੂੰ ਫਸਟ ਦਾ ਮਿਲਦਾ ਹੈ।

ਸਾਨੂੰ ਇਨ੍ਹਾਂ ਹੀ meetings ਵਿਚ ਸ਼ਾਮਲ ਨਹੀਂ ਹੋਣਾ ਪੈਂਦਾ। ਜ਼ਿਲੇ ਵਿਚ ਵੀ ਜਿਹੜੀਆਂ ਮੀਟਿੰਗਾਂ ਅਫਸਰ ਬੁਲਾਉਂਦੇ ਹਨ ਉਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚ ਵੀ ਸਾਨੂੰ ਸ਼ਾਮਲ ਹੋਣਾ ਪੈਂਦਾ ਹੈ। ਮਤਲਬ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਅਸੀਂ ਹਰ ਵੇਲੇ ਸਫਰ ਵਿਚ ਹੀ ਰਹਿੰਦੇ ਹਾਂ। ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਥਰਡ ਕਲਾਸ ਵਿਚ ਜਾਂ ਬੱਸਾਂ ਤੇ ਬੈਠਣ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਫਸਟ ਕਲਾਸ ਵਿਚੋਂ ਜਿਹੜਾ ਪੈਸਾ ਬਚਦਾ ਹੈ ਉਹ ਅਸੀਂ ਉਨ੍ਹਾਂ meetings ਨੂੰ attend ਕਰਨ ਲਈ ਖਰਚ ਕਰਦੇ ਹਾਂ। ਭਾਵੇਂ ਅਸੀਂ ਬਦਨਾਮ ਵਖਰੇ ਹੋ ਗਏ ਹਾਂ ਕਿ ਥਰਡ ਵਿਚ ਬੈਠਦੇ ਹਨ ਤੇ ਕਿਰਾਇਆ ਫਸਟ ਦਾ ਲੈਂਦੇ ਹਨ। ਅਸੀਂ ਤਾਂ ਪਹਿਲੋਂ ਹੀ ਕਿਹਾ ਸੀ ਕਿ ਸਾਨੂੰ ਫਸਟ ਦੀ ਕੋਈ ਲੋੜ ਨਹੀਂ ਸਾਨੂੰ ਥਰਡ ਦਾ ਕਿਰਾਇਆ ਹੀ ਕਾਫ਼ੀ ਹੈ। ਪਰ ਕਾਂਗਰੇਸ ਪਾਰਟੀ ਵਾਲੇ ਨਾ ਮੰਨੇ। ਕਹਿਣ ਲਗੇ ਕਿ ਰਹਿਣ ਦਿਓ, ਤੁਸੀਂ ਤਾਂ ਥੋੜੇ ਜਿਹੇ ਹੋ, ਸਾਡਾ ਕੋਈ ਖਿਆਲ ਕਰੋ (ਹਾਸਾ) ਉਹ ਕਹਿਣ ਲਗੇ ਕਿ ਸਾਨੂੰ ਇਸ ਵਿਚੋਂ ਛੁਟੀ ਦਿਉ। ਅਸੀਂ ਕਿਹਾ ਚੰਗਾ ਤੁਸੀਂ ਛੁਟੀ ਕਰੋ ਜੋ ਮਰਜ਼ੀ ਜੇ ਲੈ ਲਓ। ਅਸੀਂ ਤਾਂ ਥੋੜੇ ਜਿਹੇ ਹਾਂ, ਸਾਨੂੰ ਕੋਈ ਫਰਕ ਨਹੀਂ ਪੈਂਦਾ। ਇਕ ਵਾਰੀ ਤਾਂ ਅਸੀਂ ਮਖੌਲ ਦੇ ਤੌਰ ਤੇ ਵੀ ਕਾਲਕਾ ਦੇ ਸਟੇਸ਼ਨ ਤੇ ਖੜੇ ਹੋ ਗਏ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਕਿਹਾ ਕਿ ਅਸੀਂ ਤੁਹਾਨੂੰ ਥਰਡ ਵਿਚ ਨਹੀਂ ਚੜ੍ਹਨ ਦੇਣਾ ਫਸਟ ਵਿਚ ਹੀ ਚੜ੍ਹੋ। ਸੋ ਮੇਰਾ ਕਹਿਣ ਦਾ ਮਤਲਬ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਸਾਰੇ ਥਰਡ ਵਿਚ ਹੀ ਸਫਰ ਕਰਦੇ ਹਨ।

ਇਸ ਵਿਚ ਸਾਡੀ ਇੱਜ਼ਤ ਨਹੀਂ ਹੈ ਕਿਉਂ ਜੋ ਸਾਨੂੰ ਆਮ ਲੋਕ third ਵਿਚ ਸਫਰ ਕਰਦਿਆਂ ਦੇਖਦੇ ਹਨ ਅਤੇ ਉਹ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਅਸੀਂ ਸਫਰ ਤਾਂ third ਵਿਚ ਕਰਦੇ ਹਾਂ ਪਰ ਕਰਾਇਆ second ਜਾਂ first ਦਾ ਲੈਂਦੇ ਹਾਂ। ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਅਸੀਂ ਆਪਣਾ ਵਕਾਰ ਆਪ ਵਿਗਾੜ ਰਹੇ ਹਾਂ, ਉਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਵੀ ਜਦੋਂ ਸਾਨੂੰ ਆਪਣੇ ਜ਼ਿਲਿਆਂ ਵਿਚ ਕਈ meetings ਵਿਚ ਜਾਣਾ ਪੈਂਦਾ ਹੈ ਤਦ ਸਾਨੂੰ ਆਪਣੇ ਪਾਸੋਂ ਖਰਚ ਕਰਨਾ ਪੈਂਦਾ ਹੈ ਜਿਹੜਾ ਸਾਨੂੰ ਸਰਕਾਰ ਪਾਸੋਂ ਨਹੀਂ ਮਿਲਣਾ। ਇਸ ਲਈ ਮੈਂ ਕਹਿੰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਜਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ centre ਵਿਚ ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਯਾਨੀ ਉਥੇ ਮੈਂਬਰਾਂ ਨੂੰ ਰੇਲਵੇ ਪਾਸ ਮਿਲੇ ਹੋਏ ਹੁੰਦੇ ਹਨ ਉਹ ਜਿਥੇ ਮਰਜ਼ੀ ਆਏ ਉਨ੍ਹਾਂ ਪਾਸਾਂ ਤੇ ਜਾ ਸਕਦੇ ਹਨ ਉਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਇਸ State ਵਿਚ ਵੀ ਹੋਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ਤਾਂ ਜੋ ਨਾ ਖਿਲ ਹੀ ਬਨਾਉਣੇ ਪੈਣ ਅਤੇ ਨਾ ਹੀ ਕੋਈ ਮਨਜ਼ੂਰੀ ਲੈਣੀ ਪਵੇ। ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਬੱਚਤ ਵੀ ਵੱਡੀ ਹੋਵੇਗੀ। ਇਸ ਲਈ ਡਿਪਟੀ ਸਪੀਕਰ ਸਾਹਿਬ, ਮੈਂ ਆਪ ਦੀ ਰਾਹੀਂ ਵਜ਼ੀਰ ਸਾਹਿਬ ਅਗੇ ਗੁਜ਼ਾਰਸ਼ ਕਰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਇਸ ਚੀਜ਼ ਨੂੰ ਸੋਚਣ ਦੀ ਲੋੜ ਹੈ।

Mr. Deputy Speaker : Question is-

That the Punjab Legislative Assembly (Allowances of Members) (Amendment) Bill be passed.

The motion was carried.

THE PUNJAB LEGISLATIVE COUNCIL (ALLOWANCES OF MEMBERS) (AMENDMENT) BILL, 1956

Minister for Irrigation & Power (Prof. Sher Singh):

Sir, I beg to move-

That the Punjab Legislative Council (Allowances of Members) (Amendment) Bill be taken into consideration at once.

उपाध्यक्ष महोदय , इस बिल में उसी ढंग से चेयरमैन साहिब को अधिकार दिये गये हैं जैसे कि इस से पहले के बिल में स्पीकर साहिब को अधिकार दिये गये हैं । इस के अलावा इस बिल में और कुछ नहीं है ।

Mr. Deputy Speaker : Motion moved-

That the Punjab Legislative Council (Allowances of Members) (Amendment) Bill be taken into consideration at once.

Mr. Deputy Speaker : Question is-

That the Punjab Legislative Council (Allowances of Members) (Amendment) Bill be taken into consideration at once.

The motion was carried.

Mr. Deputy Speaker : Now the House will proceed to consider the Bill clause by clause.

CLAUSE 2

Mr. Deputy Speaker : Question is-

That Clause 2 stand part of the Bill.

The motion was carried.

CLAUSE 3

Sardar Harkishan Singh Surjit (Nakodar) : Sir, I beg to move-

For sub-clause (a) substitute

“(a) after the word “Simla” the words ‘or in respect of journeys undertaken under the orders of the Chairman for any other business anywhere connected with his duties as a member’ shall be and shall be deemed always to have been inserted and the words ‘anywhere else in the state of Punjab’ shall be *deleted*”.

Sir, this amendment is similar to the one that I moved in connection with Clause 3 of the Punjab Legislative Assembly (Allowances of Members) (Amendment) Bill. Its object is the same. It may therefore be accepted.

Mr. Deputy Speaker : Motion moved-

For sub-clause (a), substitute,—

“(a) after the word ‘Simla’ the words ‘or in respect of journeys undertaken under the orders of the Chairman for anyother business anywhere connected with his duties as a member’ shall be and shall be deemed always to have been inserted, and the words ‘anywhere else in the State of Punjab’ shall be *deleted*”.

Minister for Irrigation & Power (Prof. Sher Singh) : Sir, I accept the amendment.

Mr. Deputy Speaker : Question is-

For sub-clause (a) substitute,—

“(a) after the word ‘Simla’ the words ‘or in respect of journeys undertaken under the orders of the Chairman for anyother business anywhere connected with his duties as a member’ shall be and shall be deemed always to have been inserted, and the words ‘anywhere else in the State of Punjab’ shall be *deleted*”.

The motion was carried.

Mr. Deputy Speaker : Question is-

That clause 3, as amended, stand part of the Bill.

The motion was carried.

CLAUSE 4

Mr. Deputy Speaker : Question is-

That clause 4 stand part of the Bill.

The motion was carried.

CLAUSE 1

Mr. Deputy Speaker : Question is-

That Clause 1 stand part of the Bill.

The motion was carried.

TITLE

Mr. Deputy Speaker : Question is-

That Title be the Title of the Bill.

The motion was carried.

Minister for Irrigation & Power (Prof. Sher Singh) :

Sir, I beg to move-

That the Punjab Legislative Council (Allowances of Members) (Amendment) Bill, as amended, be passed.

Mr. Deputy Speaker : Motion moved-

That the Punjab Legislative Council (Allowances of Members) (Amendment) Bill, as amended, be passed.

Mr. Deputy Speaker : Question is-

That the Punjab Legislative Council (Allowances of Members) (Amendment) Bill, as amended, be passed.

The motion was carried.

THE SALARIES AND ALLOWANCES OF
DEPUTY MINISTERS, PUNJAB,
BILL, 1956

Minister for Irrigation & Power (Prof. Sher Singh) :

Sir, I beg to move-

That the Salaries and Allowances of Deputy Ministers, Punjab, Bill, be taken into consideration at once.

उपाध्यक्ष महोदय, क्योंकि डिप्टी मिनिस्टर्स April में सुकररं किये गये थे इस लिये यह जरूरी हो गया है कि उन की salaries का बिल इस सदन के सामने आये जिस में उन के वेतन और allowances के बारे में provision की जाये ताकि वे अपनी salaries और allowances ले सकें। इस लिए इस बिल को सदन के सामने पेश किया गया है।

Mr. Deputy Speaker : Motion moved—

That the Salaries and Allowances of Deputy Ministers, Punjab, Bill, be taken into consideration at once.

ਸਰਦਾਰ ਚੰਨਣ ਧੂਤ (ਟਾਂਡਾ) : ਡਿਪਟੀ ਸਪੀਕਰ ਸਾਹਿਬ, ਇਹ ਜਿਹੜਾ ਬਿਲ ਪੇਸ਼ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ ਇਸ ਬਾਰੇ ਮੈਂ ਅਰਜ਼ ਕਰਤਾ ਹਾਂ ਕਿ ਇਨ੍ਹਾਂ ਡਿਪਟੀ ਮਿਨਿਸਟਰਾਂ ਨੂੰ ਇਹ ਪੈਸਾ ਤਾਂ ਪਹਿਲੇ ਹੀ Ordinance ਦੇ ਜ਼ਰੀਏ ਦਿੱਤਾ ਜਾ ਚੁਕਾ ਹੈ। ਹੁਣ ਤਾਂ ਸਿਰਫ ਇਸ ਨੂੰ ਕਾਨੂੰਨੀ ਸ਼ਕਲ ਦੇਣ ਲਈ ਅਸੈਂਬਲੀ ਵਿਚ ਪਾਸ ਕਰਾਇਆ ਜਾਣਾ ਹੈ। ਇਸ ਹਾਊਸ ਵਿਚ ਕੁਝ ਦਿਨ ਹੋਏ ਹਨ ਜਦੋਂ ਇਥੇ Supplementary Estimates ਅਤੇ Excess Demands ਪੇਸ਼ ਕੀਤੀਆਂ ਗਈਆਂ ਸਨ ਤਦ ਇਹ ਚੀਜ਼ਾਂ ਆਈਆਂ ਸਨ ਕਿ ਕਿਸ ਢੰਗ ਨਾਲ ਸਾਡੇ ਬਜਟ ਤੇ ਦੋ ਜਾਂ ਤਿਨਾਂ ਚੀਜ਼ਾਂ ਦਾ ਬੋਝ ਪਾਇਆ ਜਾਂਤਾ ਹੈ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚੋਂ ਇਕ ਚੀਜ਼ ਹੁਣ ਸਾਡੇ ਸਾਹਮਣੇ ਆਈ ਹੈ। ਡਿਪਟੀ ਮਿਨਿਸਟਰ ਜਿਹੜੇ ਕਿ ਪਹਿਲੇ ਚਾਰ ਸਾਲਾਂ ਵਿਚ ਨਹੀਂ ਬਣਾਏ ਗਏ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਤੋਂ ਬਗੈਰ Assembly ਦਾ ਕੰਮ ਚਲਤਾ ਰਿਹਾ ਹੈ ਅਤੇ ਪੰਜਾਬ ਸਰਕਾਰ ਦਾ ਸਾਰਾ ਕੰਮ ਚਲਦਾ ਰਿਹਾ ਹੈ ਅਤੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਤੋਂ ਬਗੈਰ ਕੰਮ ਵਿਚ ਕੋਈ ਖਾਸ ਘਾਟਾ ਨਹੀਂ ਪਿਆ, ਇਹ ਹੁਣ ਕਿਉਂ ਬਣਾਏ ਗਏ ਹਨ। ਮੈਨੂੰ ਇਸ ਗੱਲ ਦੀ ਸਮਝ ਨਹੀਂ ਆਉਂਦੀ ਕਿ ਹੁਣ ਆਖਰੀ ਸਾਲ ਆ ਕੇ Deputy Ministers appoint ਕਰਨ ਦੀ ਅਤੇ ਪੰਜਾਬ ਦੇ ਬਜਟ ਤੇ ਹੋਰ ਭਾਰ ਪਾਣ ਦੀ ਇਸ ਵੇਲੇ ਕੀ ਲੋੜ ਪੈ ਗਈ ਸੀ। ਖਾਸ ਕਰਕੇ ਹੁਣ ਜਦੋਂ ਕਿ Second Five-Year Plan ਨੂੰ ਚਲਾਨ ਲਈ ਅਤੇ ਉਸ ਨੂੰ successful ਕਰਨ ਲਈ ਪੈਸੇ ਦੀ ਲੋੜ ਹੈ ਅਤੇ ਉਸ ਲਈ ਪਹਿਲੇ ਹੀ ਰੁਪਿਆ ਨਹੀਂ ਮਿਲ ਰਿਹਾ ਜਿਸ ਕਰਕੇ ਹੋਰ ਟੈਕਸ ਲਗਾਏ ਜਾਂ ਰਹੇ ਹਨ। ਇਸ ਵੇਲੇ ਇਸ ਸੂਬੇ ਤੇ ਹੋਰ ਬੋਝ ਪਾਇਆ ਜਾ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਅਸੀਂ ਚਾਹੁੰਦੇ ਹਾਂ ਕਿ ਇਥੇ development ਦਾ ਕੰਮ ਹੋਏ ਪਰ ਇਹ ਪੰਜਾਬ ਗਵਰਨਮੈਂਟ ਜਿਹੜੀ ਇਕ Development State Government ਦਾ ਦਾਵਾ ਕਰਦੀ ਹੈ, ਇਹ ਤਾਂ ਮੁਖਤਲਿਫ਼ ਤਰੀਕਿਆਂ ਨਾਲ ਖਰਚ ਵਧਾ ਰਹੀ ਹੈ। ਬਜਾਏ ਇਸ ਰੱਲ ਦੇ ਕਿ ਇਹ ਗਵਰਨਮੈਂਟ ਦਾ ਖਰਚ ਘਟਾਏ ਅਤੇ ਲੋਕਾਂ ਤੇ ਘਟ ਟੈਕਸ ਲਗਾਏ ਇਸ ਨੇ ਹੁਣ Deputy Minister ਬਣਾਉਣੇ ਸ਼ੁਰੂ ਕਰ ਦਿੱਤੇ ਹਨ। ਜਦੋਂ ਦੀ ਇਹ Second Five-Year Plan ਬਣਨੀ ਸ਼ੁਰੂ ਹੋਈ ਹੈ ਤਦੋਂ ਦੀ ਇਥੇ ਮਿਨਿਸਟਰਾਂ ਦੀ ਤਾਦਾਦ ਵਧਾਈ ਜਾ ਰਹੀ ਹੈ। ਇਸ ਬਿਲ ਦੀ ਰਾਹੀਂ ਇਕ ਡਿਪਟੀ ਮਿਨਿਸਟਰ ਨੂੰ April 1956

[ਸਰਕਾਰ ਚੰਨਣ ਸਿੰਘ ਦੂਤ]

ਤੋਂ ਲੈ ਕੇ February, 1957, ਤਕ 8,200 ਰੁਪਏ ਤਨਖਾਹ ਦਿੱਤੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ, 1,540 ਰੁਪਏ ਮਕਾਨ ਦੇ ਕਿਰਾਏ ਦੀ ਸ਼ਕਲ ਵਿਚ ਦਿੱਤੇ ਜਾਣੇ ਹਨ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਕਾਰਾਂ ਲਈ 3,080 ਰੁਪਏ ਦੇਣੇ ਪੈਣਗੇ ਅਤੇ Travelling ਤੇ Dearness Allowance ਕੁਲ ਮਿਲਾ ਕੇ 3,000 ਦਿੱਤੇ ਜਾਣਗੇ। ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਇਹ ਕੁਲ ਮਿਲਾ ਕੇ 16,420 ਰੁਪਏ ਇਕ ਡਿਪਟੀ ਮਨਿਸਟਰ ਤੇ ਖਰਚ ਹੋਣੇ ਹਨ। ਇਹ ਤਾਂ ਹੈ ਉਸ ਦਾ recurring ਖਰਚ ਜਿਹੜਾ non-recurring ਖਰਚ ਇਸ ਵਿਚ ਦਸਿਆ ਗਿਆ ਹੈ ਉਹ ਹੈ ਨੌ ਹਜ਼ਾਰ ਰੁਪਿਆ ਇਕ ਅਤੇ 16,000 ਰੁਪਿਆ ਇਕ। ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਇਕ Deputy Minister ਦਾ ਇਸ ਅਰਸੇ ਲਈ ਕੁਲ ਖਰਚ ਜਿਹੜਾ ਇਸ ਵਿਚ ਦਸਿਆ ਗਿਆ ਹੈ 41,420 ਰੁਪਏ ਹੋਵੇਗਾ ਅਤੇ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਤਿੰਨ ਡਿਪਟੀ ਮਨਿਸਟਰਾਂ ਦਾ ਖਰਚ 1,24,260 ਰੁਪਏ ਹੋਵੇਗਾ। ਇਹ ਖਰਚ ਤਾਂ February, 1957 ਤਕ ਦਾ ਦਸਿਆ ਗਿਆ ਹੈ। ਇਹ ਵੀ ਹੋ ਸਕਦਾ ਹੈ ਕਿ ਉਹ ਇਸ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਵੀ ਚਲਦੇ ਰਹਿਣ।

ਇਸ ਦੇ ਅਲਾਵਾ ਇਥੇ ਹੀ ਬਸ ਨਹੀਂ, ਇਹ ਗੱਲ ਦੋ ਥਾਵਾਂ ਤੇ ਦਸੀ ਗਈ ਹੈ ਕਿ ਇਸ ਦੇਸ਼ੇ ਗਏ ਖਰਚ ਤੋਂ ਆਲਾਵਾ ਵੀ ਹੋਰ ਖਰਚ ਹੋ ਸਕੇਗਾ। ਇਕ ਤਾਂ ਇਹ ਜਿਹੜਾ ਕਿਹਾ ਗਿਆ ਹੈ ਕਿ ਮਕਾਨ ਦੇ ਕਿਰਾਏ ਲਈ 150 ਰੁਪਏ ਦੇਣੇ ਹਨ ਪਰ ਇਸ ਦੇ ਨਾਲ ਇਕ proviso ਵੀ ਲਗਾ ਦਿੱਤੀ ਗਈ ਹੈ ਕਿ ਜੇਕਰ ਇਕ ਮਕਾਨ ਦੇ ਕਿਰਾਏ ਤੇ ਜ਼ਿਆਦਾ ਖਰਚ ਹੋ ਜਾਵੇਗਾ ਤਾਂ ਉਹ ਕਿਰਾਇਆ ਵੀ ਜ਼ਿਆਦਾ ਹੋ ਜਾਵੇਗਾ। ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੂਜੀ ਗੱਲ ਕਾਰ ਦੇ ਖਰਚ ਲਈ ਵੀ ਰਖੀ ਗਈ ਹੈ। ਇਸ ਦਾ ਸਤਲਬ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਜਿਹੜੀਆਂ ਰਕਮਾਂ ਇਸ ਵਿਚ ਦਸੀਆਂ ਗਈਆਂ ਹਨ ਉਹ fixed ਨਹੀਂ ਹਨ। ਅਸਲ ਵਿਚ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਮਕਾਨਾਂ ਤੇ ਇਸ ਦੇਸ਼ੀ ਗਈ ਰਕਮ ਨਾਲੋਂ ਵਧ ਖਰਚ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇਗਾ ਅਤੇ ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਕਾਰਾਂ ਤੇ ਵੀ ਵਾਧੂ ਖਰਚ ਹੋਵੇਗਾ। ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਇਨ੍ਹਾਂ ਵੱਡਾ ਭਾਰ ਸਾਡੇ ਬਜਟ ਤੇ ਹੀ ਪਏਗਾ। ਇਥੇ ਹੀ ਬਸ ਨਹੀਂ। ਡਿਪਟੀ ਸਪੀਕਰ ਸਾਹਿਬ, ਇਹ ਜੋ rules ਹਨ ਇਨ੍ਹਾਂ ਅਨੁਸਾਰ ਇਕ ਮਨਿਸਟਰ 6 ਆਦਮੀਆਂ ਨੂੰ ਲੈ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ ਯਾਨੀ ਤਿੰਨ Deputy Ministers ਨਾਲ 18 ਹੋਰ ਬੰਦੇ ਸਫਰ ਕਰਨਗੇ ਕੋਈ steno ਹੈ, ਕੋਈ private secretary ਵਗੈਰਾ ਵਗੈਰਾ। ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ 18 ਆਦਮੀਆਂ ਦਾ ਹੋਰ ਖਰਚ ਸਰਕਾਰ ਤੇ ਪਵੇਗਾ ਸਿਰਫ ਤਿੰਨ Deputy Ministers ਦਾ ਹੀ ਨਹੀਂ ਅਸੀਂ ਤਾਂ ਡੰਡੀ ਨੂੰ ਰੋਂਦੇ ਸੀ ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਪਿਹਾ ਪਾ ਦਿੱਤਾ ਹੈ। ਕਿੰਨਾ ਭਾਰੀ ਅਮਲਾ ਤਿਆਰ ਕੀਤਾ ਜਾ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਕਿੰਨਾ ਭਾਰੀ ਖਰਚ ਦਾ ਬੋਝ ਬਜਟ ਤੇ ਪਾਇਆ ਜਾ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਇਸ ਵਿਚ ਕਿਹਾ ਗਿਆ ਹੈ ਕਿ Deputy Ministers ਨੂੰ 800 ਰੁਪਏ ਤਨਖਾਹ ਦੇਣੀ ਹੈ, Minister ਨੂੰ ਇਕ ਹਜ਼ਾਰ। ਪੰਜਾਬੀ ਵਿਚ Deputy Ministers ਨੂੰ ਅਧੀਆ ਵਜ਼ੀਰ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ। ਤਾਂ ਅਸੀਂ ਕਿਹਾ ਚਲੇ 500 ਰੁਪਏ ਦੇ ਦਿਉ, ਦੋ ਸੌ ਜਾਂ ਤਿੰਨ ਸੌ ਦੀ ਥਾਂ। 800 ਰੁਪਏ ਦੀ ਕੀ ਜ਼ਰੂਰਤ ਹੈ। M.L.A. ਦੀ position ਤੋਂ ਵੱਡੇ ਹੀ ਰਖਣਾ ਸੀ ਤਾਂ 500 ਰੁਪਏ ਦੇ ਦਿਉ। ਫਿਰ ਕਾਰਾਂ ਦਾ ਮਸਲਾ ਹੈ ਉਸ ਲਈ 16,000 ਰੁਪਏ ਰਖਿਆ ਹੈ, (ਲੋਕ ਕਾਰਜ ਸੰਸਥਾ : ਕਥਾ ਕਾਰੋਂ ਭੀ ਆਖੀ ੨ ਵੇ ਵੇਂ ?) ਉਹ ਵੀ ਮੈਂ ਦਸਤਾ ਹਾਂ ਕਿ ਕਿਵੇਂ ਦਿੱਤੀਆਂ ਜਾ ਸਕਦੀਆਂ ਹਨ। ਹਿੰਦੁਸਤਾਨ ਦੀਆਂ ਆਪਣੀਆਂ ਬਣੀਆਂ ਕਾਰਾਂ ਹਨ 9,500 ਰੁਪਏ ਕੀਮਤ ਹੈ, ਅਧਾ petrol ਖਰਚ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਇਕ ਸਵਾਲ ਦੇ ਜਵਾਬ ਵਿਚ ਦਸਿਆ ਗਿਆ ਕਿ 6 Ministers ਨੇ 40 ਹਜ਼ਾਰ ਮੀਲ ਸਫਰ ਕੀਤਾ, 12,000 ਰੁਪਏ ਦਾ petrol ਖਰਚ ਕੀਤਾ ਮਗਰ ਜੇ ਕਰ ਹਿੰਦੁਸਤਾਨ ਦੀਆਂ ਕਾਰਾਂ ਹੁੰਦੀਆਂ

ਤਾਂ ਇਸ ਵਿਚ ਦੁਗਨਾ ਸਫਰ ਹੋ ਸਕਦਾ ਸੀ। ਮਗਰ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੀਆਂ ਤਜਵੀਜ਼ਾਂ ਤਾਂ ਮੁਗਲ ਬਾਦਸ਼ਾਹਾਂ ਵਰਗੀਆਂ ਹੁੰਦੀਆਂ ਹਨ। ਪਾਉਂਦੇ ਖੱਦਰ ਨੇ ਤਾਂ ਕਾਰਾ ਕਿਉਂ ਨਹੀਂ ਹਿੰਦੁਸਤਾਨ ਦੀਆਂ ਲੈਂਦੇ। ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਅਸੀਂ ਖੱਤਰ ਪਾਉਂਦੇ ਹਾਂ ਅਤੇ ਅਸੀਂ ਸਵੇਦਸ਼ੀ ਹਾਂ ਅਤੇ ਦੂਜੇ ਜੋ mills ਦਾ ਬਣਿਆ ਕਪੜਾ ਪਾਉਂਦੇ ਹਨ ਉਹ ਵਿਦੇਸ਼ੀ ਹਨ। ਮਗਰ ਕਾਰ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ ਤਾਂ Dodge ਹੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ। ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਮਕਾਨਾਂ ਨੂੰ furnish ਕਰਨ ਲਈ 9 ਹਜ਼ਾਰ ਰੁਪਿਆ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ। ਜੇਕਰ ਇਹ ਸਾਢੇ quarters ਵਿਚ ਰਹਿਣ ਤਾਂ ਵੀ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਗੁਜ਼ਾਰਾ ਹੋ ਸਕਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਖਰਚ ਵੀ ਬਚ ਸਕਦਾ ਹੈ। 9,000 ਰੁਪਏ ਦੀ ਕੀ ਜ਼ਰੂਰਤ ਹੈ। ਹਾਲੇ ਦੇ ਨੂੰ ਦਿੱਤਾ ਹੈ ਤੀਸਰੇ ਦਾ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ। ਅਜ ਹੀ ਹੋਟਲ ਬਾਰੇ ਸਵਾਲ ਆਇਆ। ਮੈਨੂੰ Estimates Committee ਦਾ ਤਜਰਬਾ ਹੈ। ਬਾਰ ੨ ਕਿਹਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਮਗਰ ਸਰਕਾਰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਤੋਂ ਕਿਰਾਇਆ ਵੀ ਨਹੀਂ ਲੈਂਦੀ। ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੀ ਖੁਲ੍ਹੀ ਲੁਟ ਪਾਈ ਹੋਈ ਹੈ ਅਤੇ ਦੂਸਰੇ ਪਾਸੇ ਕਾਰਾਂ ਤੇ ਖਰਚ ਕੀਤਾ ਜਾ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਅਜ ਸਵੇਰੇ ਇਕ ਮਾਸਟਰਾਂ ਦਾ deputation ਮਿਲਿਆ। ਉਹ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ ਕਿ 50 ਰੁਪਏ ਤੋਂ ਜ਼ਿਆਦਾ ਤਨਖਾਹ ਨਹੀਂ ਦਿੰਦੇ। ਤਿੰਨ ਸਾਲਾਂ ਤੋਂ ਪਰਚੀਆਂ ਕੱਠੀਆਂ ਹੋ ਰਹੀਆਂ ਹਨ, ਅਰਜ਼ੀਆਂ ਘਲੀਆਂ ਹਨ, deputation ਤੇ resolution ਭੇਜੇ ਅਤੇ ਭੁਖਹੜਤਾਲਾਂ ਕੀਤੀਆਂ, ਪਰ 50 ਰੁਪਏ ਤੋਂ ਇਕ ਪਾਈ ਜ਼ਿਆਦਾ ਨਹੀਂ ਕਰਦੇ। ਆਪ ਨੂੰ ਪਤਾ ਹੈ ਕਿ ਥੋੜੇ ਦਿਨ ਹੋਏ subordinate services ਦਾ ਜਲੂਸ ਨਿਕਲਿਆ। ਉਹ ਕਹਿੰਦੇ ਨੇ ਕਿ ਸਾਨੂੰ ਰੋਟੀ ਨਹੀਂ ਮਿਲਦੀ, ਚੰਡੀਗੜ੍ਹ ਵਿਚ ਮਹਿੰਗਾਈ ਜ਼ਿਆਦਾ ਹੈ ਪਰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀਆਂ ਤਨਖਾਹਾਂ ਨਹੀਂ ਵਧਾਉਂਦੇ। ਫਿਰ ਜਿਹੜੇ deputation ਵਿਚ ਮਿਲਨ ਗਏ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਇਥੋਂ ਬਾਹਰ ਭੇਜ ਦਿੱਤਾ। ਇਹ ਆਪਣੇ ਛੋਟੇ ਮੁਲਾਜ਼ਮਾਂ ਦੀਆਂ ਤਨਖਾਹਾਂ ਵਧਾਉਣ ਨੂੰ ਤਿਆਰ ਨਹੀਂ ਹਨ। ਇਕ ਸਵਾਲ ਦੇ ਜਵਾਬ ਵਿਚ ਕਿਹਾ ਕਿ District Boards ਦਾ ਕੋਈ ਅਜਿਹਾ ਮਾਸਟਰ ਨਹੀਂ, ਜਿਸ ਨੂੰ ਤਨਖਾਹ ਨਹੀਂ ਮਿਲਦੀ। ਮਗਰ ਇਹ ਚੀਜ਼ ਠੀਕ ਨਹੀਂ। District Board ਦਾ record ਦੇਖ ਲਿਆ ਜਾਵੇ।

Mr. Deputy Speaker : Order please. The hon. Member is going beyond the scope of the Bill.

ਸਰਦਾਰ ਚੰਨਣ ਸਿੰਘ ਧੂਤ : ਇਕ ਪਾਸੇ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੇ ਖਰਚ ਹਨ ਅਤੇ ਦੂਜੇ ਪਾਸੇ ਇਕ ਪੈਸਾ ਨਹੀਂ ਵਧਾਉਂਦੇ। ਮੈਂ ਕੋਈ ਪੁਰਾਣੀਆਂ ਗੱਲਾਂ ਨਹੀਂ ਕਰਦਾ। ਮਾਸਟਰਾਂ ਦਾ ਇਕ ਪੈਸਾ ਨਹੀਂ ਵਧਾਇਆ। ਬਾਰ ੨ ਅਰਜ਼ੀਆਂ ਦਿੰਦੇ ਹਨ। ਮੈਨੂੰ ਪਤਾ ਹੈ ਹੁਸ਼ਿਆਰਪੁਰ ਡਿਸਟ੍ਰਿਕਟ ਬੋਰਡ ਦੇ ਮਾਸਟਰਾਂ ਨੇ ਭੁਖਹੜਤਾਲ ਕੀਤੀ। ਉਸ ਵੇਲੇ ਤਾਂ ਸਮਝੌਤਾ ਕਰ ਲਿਆ, ਮਗਰ ਦਿੱਤਾ ਦਿਵਾਇਆ ਕੁਝ ਨਹੀਂ। ਇਕ ਪਾਸੇ ਤਾਂ ਪੰਜ ਸਾਲਾ plan ਬਣਾ ਰਹੇ ਹਨ ਮਗਰ ਆਪਣੇ ਮੁਲਾਜ਼ਮਾਂ ਨੂੰ satisfy ਨਹੀਂ ਕਰਦੇ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੇ Plan ਚਲਾਉਣੀ ਹੈ, ਇਕ welfare state ਬਣਾਉਣੀ ਹੈ। ਪਤਾ ਨਹੀਂ ਇਹ ਸਭ ਕੁਝ ਸਿਰਫ Ministers ਨੇ ਹੀ ਬਣਾਉਣਾ ਹੈ ਆਪਣੇ ਦੌਰਿਆਂ ਨਾਲ। ਹਾਂ ਦੌਰਿਆਂ ਦਾ ਇਕ ਨਤੀਜਾ ਜ਼ਰੂਰ ਨਿਕਲਦਾ ਹੈ ਕਿ ਪੁਲਿਸ ਸਭਕਾਂ ਤੇ ਖੜੀ ਰਹਿੰਦੀ ਹੈ ਅਤੇ Ministers ਚਲੇ ਰਹਿੰਦੇ ਹਨ। ਬਾਕੀ ਇਹ ਪਤਾ ਨਹੀਂ ਇਸ ਦਾ ਫਾਇਦਾ ਕਿਸਨੂੰ ਹੈ, State ਨੂੰ ਹੈ, ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਹੈ, ਬਜਟ ਨੂੰ ਹੈ, ਜਾਂ departments ਨੂੰ ਹੈ। Ministers ਹਰ ਵੇਲੇ tour ਤੇ ਰਹਿੰਦੇ ਹਨ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ files ਦਾ ਤਾਂ ਕੁਝ ਪਤਾ ਹੀ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦਾ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਮੋਚਿਆ ਕਿ Deputy Ministers ਬਣਾਉ ਇਹ files ਦਾ ਕੰਮ ਕਰਨਗੇ ਮਗਰ ਉਹ ਵੀ tour ਤੇ ਹੀ ਰਹਿਣ ਲਗ ਪਏ। ਇਹੀ ਹਾਲ Cheif

[ਸਰਦਾਰ ਚੰਨਣ ਸਿੰਘ ਧੂਤ]

Parliamentary Secretary ਦਾ ਹੈ, ਉਸ ਲਈ 18 ਹਜ਼ਾਰ ਰੁਪਿਆ ਰਖਿਆ ਹੈ। ਮਗਰ ਇਹ touring committee, Cabinet ਦੀ ਹੀ ਕਿਉਂ ਬਣਾਈ ਜਾ ਰਹੀ ਹੈ? ਕਿਸੇ M.L.A. ਨੂੰ ਮੋਟਰ ਦੇ ਦਿੰਦੇ ਉਹੀ ਸਾਰੇ ਪੰਜਾਬ ਵਿਚ ਫਿਰਦਾ ਰਹਿੰਦਾ। ਇਹ ਕਹਿਣਾ ਕਿ ਸਾਡੇ ਪਾਸ ਕੰਮ ਜ਼ਿਆਦਾ ਹੈ ਠੀਕ ਨਹੀਂ। ਉਹ ਕਿਹੜਾ ਕੰਮ ਹੈ? ਕਿਹੜਾ Minister files ਦੇਖਦਾ ਹੈ? ਲਗਾਤਾਰ tour ਤੇ ਰਹਿੰਦੇ ਹਨ। ਮਗਰ ਬਹਾਨਾ ਇਹ ਪਾਉਂਦੇ ਹਨ ਕਿ ਸਾਡੇ ਪਾਸ ਕੰਮ ਇਤਨਾ ਜ਼ਿਆਦਾ ਹੈ ਕਿ ਇਹ Deputy Ministers ਰਖਣੇ ਜ਼ਰੂਰੀ ਹਨ। ਸਾਨੂੰ ਵੀ ਇਸ ਤੇ ਕੋਈ ਇਤਰਾਜ਼ ਨਾ ਹੁੰਦਾ ਜੇਕਰ ਉਹ ਬਾਕਾਇਦਾ ਕੰਮ ਕਰਨ। ਗਵਰਨਮੈਂਟ ਜਿਹੜੇ ਬਾਹਰ ਇਲਾਨ ਕਰਦੀ ਹੈ, ਜਾਂ Ministers ਅਤੇ Deputy Ministers speeches ਕਰਦੇ ਹਨ, ਉਹ ਗੱਲਾਂ ਇਥੇ House ਵਿਚ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦੀਆਂ। ਮਗਰ ਮੈਂ ਇਹ ਸਮਝਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਇਹ State ਦੇ ਬਜਟ ਦੇ ਸਹੀ ਇਸਤੇਮਾਲ ਦਾ ਸਵਾਲ ਨਹੀਂ ਸਗੋਂ elections ਲਈ ਮੋਟਰਾਂ ਅਤੇ ਵਜ਼ੀਰਾਂ ਦੀ ਜਿੰਨੀ ਲੋੜ ਹੈ ਉਸ ਦਾ ਸਵਾਲ ਹੈ। ਇਹ ਸਭ ਕੁਝ election purposes ਲਈ ਹੋ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਇਹ ਦਿਆਨਤਦਾਰੀ ਨਾਲ ਕਹਿਣ ਕਿ ਇਹ ਸਭ ਕੁਝ election purposes ਲਈ ਹੋ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਇਹ ਦਿਆਨਤਦਾਰੀ ਨਾਲ ਕਹਿਣ ਕਿ ਇਹ ਸਭ ਕੁਝ State ਦੇ ਕਾਰੋਬਾਰ ਚਲਾਉਣ ਲਈ ਹੋ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਇਹ ਜੋ ਕਾਰਾਂ ਅਤੇ ਬੰਗਲੇ ਸਜਾਏ ਜਾ ਰਹੇ ਹਨ, ਤਨਖਾਹਾਂ ਜਾਂ allowances ਜਾਂ T. A. ਲਏ ਜਾ ਰਹੇ ਹਨ ਭਾਵੇਂ ਇਹ Ministers ਨਾਲੋਂ ਘਟ ਹੀ ਹਨ, ਪਰ ਮੈਂ ਹੈਰਾਨ ਹਾਂ ਕਿ ਇਸ ਚੀਜ਼ ਨੂੰ ਪੇਸ਼ ਕਰਨ ਵਾਲੇ Minister ਸਾਹਿਬ ਨੇ ਕੋਈ ਵਜ਼ਾ ਨਹੀਂ ਦੱਸੀ। ਉਹ ਸਮਝਦੇ ਹਨ ਕਿ ਇਹ ਸਾਰਾ ਬਿਲ ਬੜਾ ਸਾਧਾਰਨ ਹੈ, ਪਾਸ ਕਰਾ ਲੈਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ। ਇਹ ਠੀਕ ਹੈ ਆਪ ਦੀ ਗਿਣਤੀ ਜ਼ਿਆਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਉਸ ਦੇ ਬਲਬੋਤੇ ਆਪ ਇਹ ਪਾਸ ਕਰ ਲਵੋਗੇ ਮਗਰ ਲੋਕਾਂ ਦੀਆਂ ਵੋਟਾਂ ਲੈਕੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਤੇ ਟੈਕਸ ਲਗਾਉਣੇ, ਬਜਟ ਤੇ ਬੋਝ ਪਾਉਣਾ ਅਤੇ ਖਾਸ ਤੌਰ ਤੇ ਆਪਣੇ ਮੁਝਾਜ਼ਮਾਂ ਦੀ ਪਰਵਾਹ ਨਾ ਕਰਨਾ, ਮੈਂ ਸਮਝਦਾ ਹਾਂ ਇਹ ਚੀਜ਼ਾਂ ਨਹੀਂ ਹੋਣੀਆਂ ਚਾਹੀਦੀਆਂ। ਫਿਰ ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਸਿਵਾਏ Regional Formula ਦੇ ਹੱਕ ਵਿਚ propaganda ਕਰਨ ਦੇ ਹੋਰ ਕੰਮ ਕੀ ਹੈ ਭਾਵੇਂ ਉਸ ਵਿਚ ਵੀ ਸਾਰੀ ਜਗ੍ਹਾ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਵੱਟੇ ਹੀ ਪਏ। ਹਾਂ ਜੇਕਰ ਵੱਟੇ ਖਾਣ ਦੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਪੈਸੇ ਦੇਣੇ ਹਨ ਤਾਂ ਗੱਲ ਜੁਦੀ ਹੈ, ਕੰਮ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਕੋਈ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਇਕ Deputy Minister ਤਾਂ ਇਥੇ ਹੈ ਹੀ ਨਹੀਂ। ਮਗਰ ਜੇਕਰ ਇਥੇ ਕੰਮ ਹੁੰਦਾ ਤਾਂ ਕਿਸੇ ਨੂੰ ਵੀ ਮਾਸਕੋ ਭੇਜਿਆ ਜਾ ਸਕਦਾ ਸੀ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਕੋਈ State ਦਾ ਕੰਮ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ। ਚਾਰ speeches ਜ਼ਰੂਰ ਕੀਤੀਆਂ ਹਨ Regional Formula ਦੇ ਹੱਕ ਵਿਚ। State ਦਾ ਉਸ ਨੇ ਕੀ ਕੰਮ ਕੀਤਾ ਹੈ? ਮਾਸਕੋ ਤਾਂ ਕਿਸੇ M. L. A. ਨੂੰ ਵੀ ਭੇਜਿਆ ਜਾ ਸਕਦਾ ਸੀ, ਉਹ ਆਪਣਾ ਤਜਰਬਾ ਆਪ ਨੂੰ ਆ ਕੇ ਦੇ ਸਕਦਾ ਸੀ। ਇਸ ਲਈ ਮੈਂ ਕਹਿਣਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਤਨਖਾਹਾਂ ਦੇਣੀਆਂ ਅਤੇ ਕੰਮ ਨਾ ਲੈਣਾ ਇਹ State ਦੇ ਬਜਟ ਤੇ ਬੋਝ ਹੈ। ਜਿਵੇਂ ਕਿ ਪਿਛੇ ਜਿਹੇ ਖੁਸ਼ ਹੈਸੀਤੀ Tax ਵਾਪਿਸ ਲਿਆ ਸੀ ਭਾਵੇਂ ਦਬਾ ਵਿਚ ਆ ਕੇ ਜਾ ਕਿਸੇ ਵੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਇਸ ਬਿਲ ਨੂੰ ਵੀ ਵਾਪਿਸ ਲੈਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਪਾਸੇ ਜੋ ਖਰਚ ਕੀਤਾ ਜਾ ਰਿਹਾ ਹੈ ਉਹ ਠੀਕ ਨਹੀਂ। ਡਿਪਟੀ ਸਪੀਕਰ ਸਾਹਿਬ, ਆਪ ਚੰਗੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਜਾਣਦੇ ਹੋ ਕਿ ਇਹ ਸਰਕਾਰ ਕਈ ਛੋਟੇ ਛੋਟੇ ਬਿਲ ਇਸ ਸੈਸ਼ਨ ਵਿਚ ਲਿਆ ਰਹੀ ਹੈ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਰਾਹੀਂ ਇਹ ਗਰੀਬ ਲੋਕਾਂ ਤੇ ਟੈਕਸ ਵਧਾ ਰਹੀ ਹੈ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਬਿਲਾਂ ਨੂੰ ਇੱਕਠੇ ਇਕੋ ਦਿਨ ਹੀ ਲਿਆਣਾ ਚਾਹੁੰਦੇ ਹਨ। ਇਕ ਪਾਸੇ ਤਾਂ ਟੈਕਸ ਲਗਾਏ ਜਾ ਰਹੇ ਹਨ ਅਤੇ ਦੂਜੇ ਪਾਸੇ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਗਰੀਬ ਤੋਂ ਖੋਹਿਆ ਰੁਪਿਆ ਨਜ਼ਾਇਜ਼ ਤਰੀਕੇ ਨਾਲ

ਖਰਚ ਕੀਤਾ ਜਾ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਮੈਂ ਤਾਂ ਇਹ ਕਹਾਂਗਾ ਕਿ ਇਹ ਬਿਲ ਲਿਆ ਕੇ ਡਿਪਟੀ ਮਨਿਸਟਰਾਂ ਤੇ ਜੋ ਖਰਚ ਕੀਤਾ ਜਾ ਰਿਹਾ ਹੈ ਇਹ ਇਸ ਪ੍ਰਾਂਤ ਦੀ ਜਨਤਾ ਦੇ ਖਜ਼ਾਨੇ ਤੇ ਇਕ ਭਾਰ ਹੈ। ਅਤੇ ਇਹ ਭਾਰ ਪਾਉਣ ਦੀ ਲੋੜ ਨਹੀਂ। ਇਸ ਦੇ ਨਾਲ ਹੀ ਮੈਂ ਇਹ ਵੀ ਕਹਾਂਗਾ ਕਿ ਜਿਸ ਕੈਬੀਨਟ ਦੇ ਅੰਦਰ ਪਿਛਲੇ ਸੱਤ ਸਾਲ ਤੋਂ ਇਨ੍ਹਾਂ ਡਿਪਟੀ ਮਨਿਸਟਰਾਂ ਦੀ ਲੋੜ ਨਹੀਂ ਪਈ ਅਤੇ ਕੰਮ ਠੀਕ ਤਰ੍ਹਾਂ ਚਲ ਰਿਹਾ ਸੀ ਤਾਂ ਹੁਣ ਇਸ ਮਨਿਸਟਰੀ ਦੇ ਇਕ ਆਖਰੀ ਸਾਲ ਵਿਚ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਤਕਰੌਰੀ ਦੀ ਕੀ ਲੋੜ ਪੈ ਗਈ। ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਐਨੀਆਂ ਤਨਖਾਹਾਂ ਅਤੇ ਅਲਾਊਂਸ ਆਦਿਕ ਇਨ੍ਹਾਂ ਲਈ ਰਖੇ ਜਾਣੇ ਮੈਂ ਸਮਝਦਾ ਹਾਂ ਇਕ ਗ਼ਲਤ ਤਰੀਕਾ ਹੈ। ਇਸ ਲਈ ਅੰਤ ਵਿਚ, ਡਿਪਟੀ ਸਪੀਕਰ ਸਾਹਿਬ, ਮੈਂ ਇਹ ਕਹਿਣਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਇਹ ਡਿਪਟੀ ਮਨਿਸਟਰਾਂ ਦੀ ਤਕਰੌਰੀ ਇਸ ਸੂਬੇ ਤੇ ਇਹ ਫਾਲਤੂ ਬੋਝ ਹੈ ਅਤੇ ਇਸ ਲਈ ਇਸ ਬਿਲ ਨੂੰ ਪਾਸ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ ਜਾਣਾ ਚਾਹੀਦਾ।

ਸਰਦਾਰ ਸਰੂਪ ਸਿੰਘ (ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ ਸ਼ਹਿਰ-ਪੂਰਬ) : ਡਿਪਟੀ ਸਪੀਕਰ ਸਾਹਿਬ, ਜੇਕਰ ਡਿਪਟੀ ਮਨਿਸਟਰਾਂ ਦੀ ਲੋੜ ਹੋਵੇ ਤਾਂ ਇਸ ਵਿਚ ਕਿਸੇ ਨੂੰ ਕੀ ਇਤਰਾਜ਼ ਹੋ ਸਕਦਾ ਹੈ ਲੇਕਿਨ ਮੇਰਾ ਖਿਆਲ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਇਨ੍ਹਾਂ ਡਿਪਟੀ ਮਨਿਸਟਰਾਂ ਦੀ ਤਕਰੌਰੀ ਕਿਸੇ ਐਡਮਨਿਸਟ੍ਰੇਟਿਵ ਨਸ਼ੈਸ਼ਟੀ ਵਾਸਤੇ ਨਹੀਂ ਕੀਤੀ ਗਈ ਸਗੋਂ ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਪੋਲੀਟੀਕਲ ਐਕਸਪੀਡੀਏਂਸੀ ਲਈ ਨੀਅਤ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ। ਇਹ ਮੇਰਾ ਸ਼ੱਕ ਹੈ। ਜੇਕਰ ਇਹ ਸ਼ੱਕ ਗ਼ਲਤ ਹੈ, ਤਾਂ ਡਿਪਟੀ ਸਪੀਕਰ ਸਾਹਿਬ, ਮੈਂ ਮਨਿਸਟਰ ਸਾਹਿਬ ਨੂੰ ਬੇਨਤੀ ਕਰਾਂਗਾ ਕਿ ਉਹ ਮੈਨੂੰ ਇਸ ਗ਼ਲ ਦਾ ਉਤਰ ਦੇਣ। ਤੇ ਜੇਕਰ ਮੈਂ ਠੀਕ ਹਾਂ ਤਾਂ ਮੈਂ ਇਹ ਕਹਾਂਗਾ ਕਿ ਇਹ ਖਰਚ ਜੋ ਇਨ੍ਹਾਂ ਡਿਪਟੀ ਮਨਿਸਟਰਾਂ ਦੀ ਤਕਰੌਰੀ ਤੇ ਕੀਤਾ ਜਾ ਰਿਹਾ ਹੈ ਨਾਜਾਇਜ਼ ਹੈ ਅਤੇ ਗ਼ਲਤ ਹੈ। ਇਸ ਲਈ ਇਸ ਖਰਚ ਦੀ ਕੋਈ ਲੋੜ ਨਹੀਂ ਅਤੇ ਨਾ ਹੀ ਇਸ ਬਿਲ ਦੇ ਪੇਸ਼ ਕਰਨ ਦੀ।

ਸ਼੍ਰੀ ਸੋਹਨ ਲਾਲ ਦੱਤ (ਆਨੰਦਪੁਰ) : ਤਪਾਧਯਕਸ਼ ਸਹੋਦਯ, ਯਹ ਬਿਲ ਮੇਰੀ ਪਾਟੀਂ ਕੀ ਟਰਫ਼ ਸੇ ਲਾਯਾ ਜਾ ਰਹਾ ਹੈ। ਹਮਾਰੀ ਸਰਕਾਰ ਨੇ ਇਸ ਪ੍ਰਾਂਤ ਮੇਂ Deputy Ministers ਸੁਕਰਰੰ ਕੀਏ ਹਨ। ਯਹ ਟੋ ਠੀਕ ਹੈ ਕਿ ਮੇਰਾ ਵੋਟ ਟੋ ਅਪਨੀ ਪਾਟੀਂ ਕੋ ਹੀ ਜਾਏਗਾ ਪਰਨ੍ਤੂ ਯਹ ਜੋ ਫਜ਼ੂਲ ਖਰਚੀਂ ਕੀ ਗਈ ਹੈ ਇਸ ਕੇ ਖ਼ਿਲਾਫ਼ ਮੈਂ ਅਪਨੀ ਆਵਾਜ਼ ਬੁਲੰਦ ਕੀਏ ਬਿਨਾ ਨਹੀਂ ਰਹ ਸਕਤਾ (Applause from the Opposition benches) ਯਹ ਬਾਤ ਅਫਸੋਸ ਸੇ ਕਹਨੀ ਪੜਤੀ ਹੈ ਕਿ ਯਹ ਖਰਚ ਫਜ਼ੂਲ ਹੈ। ਮੁਛੇ ਵੋਟ ਟੋ ਅਪਨੀ ਪਾਟੀਂ ਕੇ ਸਾਥ ਹੀ ਦੇਨਾ ਪੜੇਗਾ ਪਰਨ੍ਤੂ ਮੈਂ ਅਨੁਮੋਦਨ ਕਰਤਾ ਹੂੰ ਕਿ ਆਜ਼ ਸੇ ਚਾਰ ਸਾਲ ਪਹਲੇ ਭੀ ਜਬ Deputy Ministers ਸਾਹਿਬਾਨ ਕੀ ਤਕਰਰੀਂ ਨਹੀਂ ਕੀ ਗਈ ਥੀ ਟੋ ਕਾਮ ਬੜੀ ਖੁਸ਼ਅਸਲੂਬੀ ਸੇ ਚਲਤਾ ਰਹਾ।

ਲੋਕ ਕਾਰਜ ਮੰਤਰੀ : ਅਬ ਏਕ ਵਜ਼ੀਰ ਭੀ ਟੋ ਕਮ ਕਰ ਦਿਯਾ ਹੈ।

ਸ਼੍ਰੀ ਸੋਹਨ ਲਾਲ ਦੱਤ : ਪਿਛਲੇ ਚਾਰ ਸਾਲ ਕੇ ਅਸੌਂ ਮੇਂ ਅਗਰ ਸਰਕਾਰੀ ਨਿਜ਼ਾਮ ਮੇਂ ਕੋਈ ਰੁਕਾਵਟ ਨਹੀਂ ਆਈ ਟੋ ਅਬ ਕਯਾ ਅੜਚਨ ਆਨੇ ਵਾਲੀ ਹੈ? ਡਿਪਟੀ ਸਪੀਕਰ ਸਾਹਿਬ, ਮੁਛੇ ਦੁਖ ਇਸ ਬਾਤ ਕੇ ਲੀਏ ਹੋਤਾ ਹੈ ਕਿ ਜਬ ਕਿਸੀ ਏਸੇ ਕਾਮ ਕੇ ਲੀਏ ਕਹਾ ਜਾਤਾ ਹੈ ਜੋ ਅਵਾਮ ਕੀ ਮਲਾਈ ਕਾ ਹੋ ਆਰ ਅਵਾਮ ਕੋ ਜਿਸਕੀ ਨਿਹਾਯਤ ਜ਼ਰੂਰਤ ਹੋ ਟੋ ਸਰਕਾਰ ਕਾ ਦਰਵਾਜ਼ਾ ਬੰਦ ਰਹਤਾ ਹੈ। ਕਹ ਦਿਯਾ ਜਾਤਾ ਹੈ ਕਿ ਖਜ਼ਾਨੇ ਮੇਂ ਪੈਸੇ ਨਹੀਂ ਹੈ, exchequer ਮੇਂ funds ਕਮ ਹੈ ਲੇਕਿਨ ਇਸ ਟਰਫ਼ ਇਨ ਡਿਪਟੀ ਮਿਨਿਸਟਰੀਂ ਪਰ ਕਿਤਨਾ ਭਾਰੀ ਖਰਚ ਕੀਯਾ ਜਾ ਰਹਾ ਹੈ।

[श्री मोहन लाल दत्त]

डिप्टी स्पीकर साहिब, आप भाखड़ा में जा कर देखें वहाँ पर दिन रात मजदूर काम कर रहे हैं उन्हें 50-55 रुपये दिए जाते हैं मगर दिन रात कई मजदूर मर जाते हैं अगर यह कहा जाता है 50 से 55 रुपये इन मजदूरों के कर दिए जाएं या 55 से 60 रुपये कर दिए जाएं तो कहते हैं कि पैसे नहीं हैं। फिर कई बार सरकार से निवेदन किया गया कि इन बेचारे मजदूरों को weekly rest दिया जाए तो भी नहीं दिया जाता। यह rest हरेक industrial town में दिया जाता है। जितने भी प्राइवेट अदारे हैं वहाँ पर भी weekly rest दिए जाते हैं। परन्तु भाखड़ा पर जो मजदूर काम करते हैं उन्हें कोई weekly rest नहीं दिया जाता। यह वह योजना है जिस पर इस प्रांत को गौरव है यह वह योजना है जिस के पायातकमील तक पहुंचने पर इस प्रांत की खुशहाली का दारोमदार है लेकिन यहां पर जो मजदूरों की दशा है मैं आप को बता चुका हूं और योजना को पूरा करने के लिये गर्वनमेंट रुपया निकाल नहीं सकती centre से धड़ा धड़ा कर्जा लिए जा रही है लेकिन इधर Deputy Ministers के खर्च को बरदाश्त करने के लिए रुपया रख सकती हैं और फिर यह रकम at the fag end of the Ministry रखी जा रही है। समझ नहीं आती कि यह किस लिए किया जा रहा है ग्रुप बाजी के लिए या किसी ग्रुप मुफाद के लिए ऐसा किया जा रहा है (hear hear from Opposition benches). मैं यह कहूंगा कि Deputy Ministers की appointment एक गलती थी और शायद merger के बाद इसकी तलाफी हो मगर मैं फिर भी यही कहूंगा कि Deputy Ministers की जरूरत नहीं थी। आप, डिप्टी स्पीकर साहिब, देखें कि Joint Punjab में 29 जिले थे वहाँ पर Ministers कैसे काम करते थे और उनकी गिनती क्या थी? इधर अब 12 या 12½ जिले हैं और उनके लिए छः या सात मिनिस्टर हैं और भी एक दो लगाए जाएंगे उन पर Deputy Ministers लगा दिए, यह कहां की अकलमन्दी है? फिर इस के साथ ही यह कहा जाता है कि हमारी सरकार के दिल में अवाम के लिये दर्द है मजदूरों के लिए हमदर्दी है क्या यहीं हमदर्दी है कि गरीब अवाम पर टैक्स बढ़ा कर और मजदूर के wages में इजाफा न करके Deputy Ministers का खर्च सूबे के exchequer पर डाला जाए? मेरी समझ में तो यह नहीं आता कि यह किस तरह की हमदर्दी है?

फिर डिप्टी स्पीकर साहिब, Deputy Ministers के लिए free furnished houses का provision इस बिल में रखा गया है। लेकिन मैं समझता हूं कि M.L.A. flats बने हुए हैं और पहले भी यही डिप्टी मिनिस्टर उन में गुजारा करते थे और आज इन्हें वह residence पसन्द नहीं। वहाँ पर भी furniture था तो फिर क्या यह वहाँ पर गुजारा नहीं कर सकते थे कि इन्हें नए houses दिए जाए?

जनाब डिप्टी स्पीकर साहिब, हमारी बदकिस्मती से जब से ये Deputy Ministers बने हैं इतना शौक इन्हें कूदा है और इतने दौरे इन्होंने किए हैं कि

पिछला record सब मात कर दिया है। और फिर जो दोरे उन्होंने किए हैं वह सब फजूल थे किसी administrative काम के लिए नहीं। मैं यह नहीं कहता कि यह दोरे न करें अगर ज्यादा काम हो तो बेशक जाएं मगर खाहमखाह के इस तरह के दोरे करना ठीक नहीं। यहां असेम्बली के एक सवाल के जवाब में भी यह बताया गया था कि इतने कलील असें में जब से इन की तकरीरी हुई है इन्होंने कितने दोरे किए हैं।

(सरदार सरूप सिंह इन्हें दोरे पड़ते हैं) इधर प्रांत की गरीब अवाम की यह हालत है कि आये दिन उन पर नया टैक्स लगा दिया जाता है। आबियाना है, चौकीदारा टैक्स है, चूल्हा टैक्स है और इस तरह के कई ऊट पटांग टैक्स लगा रखे हैं और इधर इस तरह Deputy Ministers पर खर्च किया जा रहा है।

सरदार चनन सिंह धूत : यह सरकार ही सब ऊट पटांग है।

श्री मोहन लाल दत्त : फिर आपके सामने विकास योजनाएं हैं। इन्हें पूरा करने के लिए आप centre से कर्जा धड़ाधड़ ले रहे हैं और आप के पास इन योजनाओं के लिए एक कौड़ी भी नहीं और इधर आप Deputy Ministers पर इतना भारी खर्च कर रहे हैं। मैं इस लिए नम्रता पूर्वक कहूंगा कि आप इस बात की तरफ ध्यान दें। मैं opposition for opposition sake कुछ नहीं कह रहा। मेरा तो निवेदन यही है कि इस खर्च को कम किया जाए। जैसे कि प्रोफेसर मोता सिंह ने कुछ दिन हुए बताया था कि तीन कारों की क्या जरूरत है एक ही कार रख ली जाए और बारी बारी उस में Deputy Ministers साहिब सफर कर सकते हैं।

सरदार सरूप सिंघ : पर सभजी बैठे लिआवे ?

श्री मोहन लाल दत्त : यह मैं जानता हूं कि कारें अच्छी चलती हैं। मैं भी अपने जिले के Deputy Minister की कार में चढ़ा हूं। वह बहुत अच्छी चलती है। फिर क्यों नयी कारें खरीदी जा रही हैं ? मैं तो नम्रता पूर्वक कहूंगा कि इन कारों से ही काम लिया जा सकता है।

सरदार अमर सिंघ (उप मंडली) : असीं नहीं कार नहीं लै रचे पुराणी गी वरु रचे गं।

श्री मोहन लाल दत्त : इस लिए मैं फिर निवेदन करूंगा कि वह कोई ख्याल न करें M.L.A. flats में रह कर गुजारा करें और अपने अखराजात को न बढ़ाएं।

सरदार सरूप सिंघ : मेटर माइकल suggest कर र्हिउ।

Mr. Deputy Speaker : Order, order. No interruption please.

श्री मोहन लाल दत्त : हम ने समाजवाद कायम करना है और इस तरह के बिल

[श्री मोहन लाल दत्त]

लाने से समाजवाद नहीं कायम किया जा सकता। इस तरह की legislation और नए खर्चों से हमारी सरकार बदनाम हो रही है। Oppoistion वाले हमारा मज़ाक उड़ाते हैं और वे बातें करते हैं वे सच्ची होती हैं मैं सच्ची बातों का साथ दिए बिना नहीं रह सकता। जो दलीले Opposition वालों ने दी हैं मुझे इन में कहीं भी झूठ नहीं मिला और न ही इन का जवाब बन पाता है इस लिए अन्त में मैं फिर निवेदन करूंगा कि इस मद पर खर्च कम से कम किया जाए। वैसे मैं party discipline के खिलाफ नहीं जा सकता और मेरा वोट आप के साथ है।

श्री दौलत राम (कैथल) : डिप्टी स्पीकर साहिब, यहां पर डिप्टी मिनिस्ट्रों की तकररी के खिलाफ बहुत कुछ कहा गया है और कहा जा रहा है और मैं ने उनकी तकररी को बड़े गौर से सुना है मैं भी इस सिलसिले में कुछ अर्ज करना चाहता हूं। अर्ज यह है कि चाहे कोई भी सूबा हो या मुल्क हो जब वह तरक्की के रास्ते पर चलता है और development के काम करता है तो उस का काम बढ़ता है और उसी हिसाब से सरकारी मशीनरी बढ़ती है और इसकी branches फैलती हैं। तो इस के साथ २ पब्लिक की नुमाइंदगी भी उस में की जानी जरूरी होती है। जो गर्वनमेंट तरक्कीयाफता कदम नहीं उठाती उसकी मशीनरी भी नहीं बढ़ती बल्कि उसकी तो कार्यवाही और काम ही खत्म हो जाता है। यहां पर यह कहा जा रहा है कि अगर डिप्टी मिनिस्टर वजूद में न आते तो गालबन उस रुपया की बचत हो जाती जो कि इन डिप्टी मिनिस्ट्रों पर खर्च होना है। और यह रुपया गरीब तबका के लोगों पर खर्च किया जाता जिस से उन की तरक्की होती और उन की आमदनी में इज़ाफा होता वगैरह २। अगर आप गौर की नज़र से इन सारी चीज़ों को देखें और इनकी गहराई में जाएं तो आप को मालूम होगा कि इन की तकररी भी इसी मकसद को सामने रख कर की गई है। ज्यों ज्यों हम और हमारा सूबा तरक्की के मैदान में आगे बढ़ रहा है हमारी सब जरूरियात भी बढ़ रहीं हैं काम भी बढ़ रहा है। इसी तरक्की को चार चांद लगाने के लिए और इस को असली रंग देने के लिए इन तकररियों का होना भी लाज़मी था। पहले यहां आठ मिनिस्टर होते थे मगर फिर अब तक सात ही रहे हैं, एक कम ही रहा है इस से डिप्टी मिनिस्ट्रों की तकररी हुई है अखिराजात में कोई इज़ाफा नहीं होता है। मैं यह बात बड़े इतमीनान के साथ कह सकता हूं कि इस से गर्वनमेंट फंड पर कोई बोझ नहीं पड़ता है। मैं यह कहे बगैर नहीं रह सकता कि यहां अपोजीशन के मेंबर साहिबान बड़े जोर से कह रह थे कि कांग्रेस बदनाम हो रही है कांग्रेस ठीक जमात नहीं है मैं उन से कहना चाहता हूं कि वह अपने दिलों को टटोले और ..... (interruptions)

उपाध्यक्ष महोदय: Order, order आप अपनी बात करें दूसरों की बातें न करें। आप अपनी तरफ से जो कुछ कहना चाहते हैं वह कहें।

Shri Daulat Ram : Sir, I am criticising the wrong view advanced by the Members of the Opposition. They have expressed the opinion that the Congress is getting disreputed because of the appointment of the three Deputy Ministers. They think that their appointment has resulted in enhancing the burden on the Exchequer. I deprecate this view as they are labouring under an erroneous notion. These appointments have been made in the best interests of the people and to further the development of the State. I feel that the creation of the posts of the Deputy Ministers is absolutely justified in view of the great development schemes that we want to implement for the betterment of the masses. They will establish close contacts and that too, frequently, with the masses and explain to them the part they have to play in bringing about prosperity in the State. I am sure they will create good taste and develop sense of responsibility among the masses. They will counteract the wrong propaganda carried on by the Opposition and explain to the people that the State requires their fullest co-operation in the implementation of the Second Five Year Plan. So their appointment is a dire necessity and I am sure, that it will add to the prosperity of the State. These gentlemen will go into the interiormost villages and rural areas and set up a good example of industry and co-operation. There is no doubt that they are going to draw salaries and allowance for their honest labour but this expenditure, as I have already stated, will be an expenditure on development of the State and we should not mind incurring it as strictly speaking by doing so we are adding to the Exchequer and not putting a burden on it. I am therefore quite clear in my mind that the appointment of Deputy Ministers is quite justified and should be welcomed by the House. There is an other argument advanced by the Opposition. They say that the appointment of Deputy

[Shri Daulat Ram]

Ministers is an election stunt. That is not a correct appraisal of the position. Sir, you will agree with me that hundreds and thousands of posts are invariably created in various departments of the Government with the object of helping development in the State and thereby bringing about prosperity to the people. Now if these three posts of Deputy Ministers have been created in addition to these hundreds and thousands of posts, we should not feel disturbed over them. They will definitely add to the substantial prosperity of the State and there is no doubt about it. Therefore no political issues are involved in their appointment. Now we are taking rapid strides towards development and progress in the State and to achieve this object it was necessary to create these posts. With these words, I support this Bill.

ਸਰਦਾਰ ਹਰਕਿਸ਼ਨ ਸਿੰਘ ਸੁਰਜੀਤ (ਨਕੋਦਰ) : ਸਪੀਕਰ ਸਾਹਿਬ, ਇਸ ਬਿਲ ਦੇ ਮੁਤਾਬਿਕ ਜਿਸ ਤਹਿਤ ਕਿ ਇਸ ਵਿਚ ਦਸਿਆ ਗਿਆ ਹੈ ਕੋਈ ਸਵਾ ਲੱਖ ਰੁਪਿਆ ਜਿਹੜਾ ਕਿ ਡਿਪਟੀ ਮਨਿਸਟਰਾਂ ਉੱਤੇ ਖਰਚ ਹੋਣਾ ਹੈ ਅਤੇ ਜਿਸ ਦੀ provision ਇਸ ਵਿਚ ਹੈ ਸਾਡੀ ਸਟੇਟ ਦੇ ਸਿਰ ਪਾਇਆ ਜਾਣਾ ਹੈ। ਜਿਥੋਂ ਤਕ ਮੈਂ ਸਮਝਦਾ ਹਾਂ ਇਹ ਸਵਾ ਲੱਖ ਤਾਂ ਮਹਿਜ਼ ਢੋਂਗ ਹੀ ਹੈ ਪਰ ਖਰਚਾ ਤਾਂ ਇਸ ਤੋਂ ਵੀ ਬਹੁਤ ਵਧ ਹੋਣਾ ਹੈ ਅਤੇ ਇਹ ਫਰਵਰੀ ਤਕ ਹੋਰ ਬਹੁਤ ਵਧੇਗਾ। ਜਿਹੜਾ ਇਸ ਕਲਾਜ਼ ਚਾਰ ਵਿਚ provision ਰਖਿਆ ਗਿਆ ਹੈ ਉਸ ਦੀ ਇਕ explanation ਵੀ ਹੈ ਅਤੇ ਉਸ ਵਿਚ ਕਿਹਾ ਗਿਆ ਹੈ ਕਿ ਮਿਸਾਲ ਦੇ ਤੌਰ ਤੇ ਜੇਕਰ ਡਿਪਟੀ ਮਨਿਸਟਰ ਨੂੰ ਅਜਿਹੀ ਕੋਠੀ ਦਿੱਤੀ ਜਾਵੇ ਜਿਸ ਦਾ ਕਿਰਾਇਆ ਤਿੰਨ ਸੌ ਰੁਪਿਆ ਹੋਵੇ, ਵੈਸੇ ਮਿਲਣੀ ਤਾਂ ਉਸ ਨੂੰ ਭੁੜ੍ਹ ਸੌ ਰੁਪਏ ਵਾਲੀ ਹੈ ਤਾਂ ਉਹ ਵਾਧੂ ਕਿਰਾਇਆ ਮਨਿਸਟਰ ਨਹੀਂ ਦੇਵੇਗਾ ਪਰ ਸਰਕਾਰ ਹੀ ਦੇਵੇਗੀ। ਇਸ ਤੋਂ ਜਿਹੜੀ ਅਗਲੀ ਕਲਾਜ਼ ਹੈ ਉਸ ਵਿਚ ਵੀ ਕਾਫ਼ੀ ਖਰਚ ਲਈ ਗੁੰਜਾਇਸ਼ ਹੈ। ਕਲਾਜ਼ ਵਿਚ ਤਾਂ ਇਹੋ ਹੀ ਹੈ ਕਿ ਉਸ ਨੂੰ ਤਿੰਨ ਸੌ ਰੁਪਿਆ ਮਿਲੇਗਾ ਪਰ ਉਸ ਨਾਲ ਇਕ proviso ਜੋੜਿਆ ਹੋਇਆ ਹੈ ਉਸ ਦੇ ਮੁਤਾਬਿਕ ਤਾਂ ਇਹ ਹੀ ਹੈ ਕਿ ਜਿਵੇਂ ਇਹ ਬਾਹਰ ਦੌਰਿਆਂ ਉੱਤੇ ਜਾਇਆ ਕਰਨਗੇ ਤਾਂ ਜੇਕਰ ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਸਰਕਾਰੀ ਕਾਰ use ਕਰਨੀ ਹੋਵੇ ਤਾਂ ਖਰਚ ਦੀ ਕੋਈ limit ਨਹੀਂ। ਤਿੰਨ ਸੌ ਤੋਂ ਚਾਹੇ ਜਿੰਨਾਂ ਮਰਜ਼ੀ ਵਧ ਜਾਵੇ ਉਹ ਸਰਕਾਰ ਹੀ ਦੇਵੇਗੀ। ਇਸ ਹਿਸਾਬ ਨਾਲ ਤੁਸੀਂ ਫਰਵਰੀ ਤਕ ਵੇਖਣਾ ਕਿ ਕਿੰਨੇ ਲੱਖ ਖਰਚ ਬਣਦਾ ਹੈ। ਮੈਨੂੰ ਸਮਝ ਨਹੀਂ ਆਉਂਦੀ ਕਿ ਇਹ ਐਨਾਂ ਖਰਚ ਕਰਨ ਦੀ ਕਿਉਂ ਲੋੜ ਪਈ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਕੀ ਕੰਮ ਕਰਨਾ ਹੈ? ਜੇਕਰ ਇਹ ਵਾਕਈ ਇਕ ਹਕੀਕਤ ਹੈ ਕਿ ਵਜ਼ੀਰਾਂ ਨੂੰ ਬਹੁਤ ਵਧ ਕੰਮ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ। ਫਾਈਲਾਂ ਵੇਖਣ ਵਿਚ ਰੁਝੇ ਰਹਿੰਦੇ ਹਨ ਹੋਰ development ਦੇ ਕੰਮ ਵਲ ਕੋਈ ਧਿਆਨ ਨਹੀਂ ਦੇ ਸਕਦੇ ਸਟੇਟ ਦੀ ਤਰੱਕੀ ਵਲ ਮੌਚ ਵਿਚਾਰ ਨਹੀਂ ਕਰ ਸਕਦੇ ਕਿ ਕਿਸ ਤਰੀਕੇ ਨਾਲ ਅਸੀਂ ਤਰੱਕੀ ਕਰ ਸਕਦੇ ਹਾਂ। ਪਲਾਨ ਚੰਗੇ ਨਹੀਂ ਸੋਚ ਸਕਦੇ ਅਤੇ ਇਸ ਵਜ੍ਹਾ ਨਾਲ ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਕੁਝ ਮਦਦ ਚਾਹੀਦੀ

ਹੈ ਤਾਂ ਤੇ ਗਲ ਕੁਝ ਕਿਸੇ ਹਦ ਤਕ ਠੀਕ ਹੈ ਪਰ ਅਸੀਂ ਵੇਖਦੇ ਹਾਂ ਕਿ ਇਹ ਆਪ ਖੁਦ ਹਰ ਵੇਲੇ ਦੌਰਿਆਂ ਤੇ ਰਹਿੰਦੇ ਹਨ ਅਤੇ ਜੇਕਰ ਇਥੇ ਕਿਤੇ ਟੋਲਣ ਜਾਉ ਤਾਂ ਸਵਾ ਲਖ ਤੋਂ ਵਧ ਨਹੀਂ ਮਿਲਦਾ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਡਿਪਟੀ ਮਿਨਿਸਟਰਾਂ ਦਾ ਖਰਚ ਤੁਸੀਂ ਵੇਖਣਾ ਕਿ ਫਰਵਰੀ ਤਕ ਕਿੰਨਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਇਹ ਜਿਹੜਾ proviso ਹੈ ਕਲਾਜ਼ 5 ਦਾ ਉਹ ਕਿਸੇ ਖਾਸ ਮਕਸਦ ਲਈ ਹੀ ਰਖਿਆ ਗਿਆ ਹੈ। ਉਹ ਇਸ ਲਈ ਰਖਿਆ ਗਿਆ ਹੈ ਕਿ ਫਰਵਰੀ ਤਕ general elections ਵੀ ਆਉਣੇ ਹਨ ਅਤੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਤਿਆਰੀ ਵੀ ਕਰਨੀ ਹੈ। ਉਸ ਵੇਲੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਕਾਫੀ ਦੌਰੇ ਪੈਣੇ ਹਨ ਅਤੇ ਇਹ ਸਾਰਾ ਖਰਚਾ State ਦੇ ਸਿਰ ਹੀ ਮੜਿਆ ਜਾਣਾ ਹੈ। ਇਕ ਪਾਸੇ ਇਹ ਸਾਡੀ ਸਰਕਾਰ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਕਹਿੰਦੀ ਹੈ ਕਿ ਅਪਣੇ ਪੋਟ ਕਟ ਕੇ ਅਪਣੇ ਢਿਡ ਵਿਚ ਮੁਕੀਆਂ ਦੇ ਕੇ ਇਕ ੨ ਪੈਸਾ ਬਚਾ ਕੇ development ਸਕੀਮਾਂ ਲਈ ਦਿਉ। ਲੋਕਾਂ ਉਤੇ revenue ਅਤੇ ਹੋਰ ਵੀਹ ਕਿਸਮ ਦੇ ਟੈਕਸ ਲਗਾਣ ਤੋਂ ਬਾਵਜੂਦ surcharge ਲਾਏ ਜਾਂਦੇ ਹਨ। ਫੇਰ ਕਿਹਾ ਗਿਆ ਕਿ Betterment Charges ਮਿਰਫ unproductive ਸਕੀਮਾਂ ਤੇ ਹੀ ਨਾਂ ਲਗੇ; ਸਭ ਤੇ ਭਾਵੇਂ productive ਹੋਵੇ ਅਤੇ ਭਾਵੇਂ unproductive ਹੋਵੇ, ਲਗੇ ਕਿਉਂਕਿ ਇਹ ਕਾਫੀ ਨਹੀਂ ਅਤੇ ਜਿਹੜੇ ਗਰੀਬ ਲੋਕ ਹਨ, ਟੈਕਸ ਦੇ ਨਹੀਂ ਸਕਦੇ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਤੋਂ ਪੈਸੇ ਲਏ ਜਾ ਰਹੇ ਹਨ development ਸਕੀਮਾਂ ਦੇ ਨਾਮ ਦੀ ਖਾਤਰ ਪਰ ਦੂਜੇ ਪਾਸੇ ਹੀ ਉਨ੍ਹਾਂ ਗਰੀਬ ਲੋਕਾਂ ਦੇ ਨੁਮਾਇੰਦਿਆਂ ਤੋਂ ਮੰਗ ਕਰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਡਿਪਟੀ ਮਿਨਿਸਟਰਾਂ ਨੂੰ ਸਵਾ ਲਖ ਰੁਪਿਆ ਮਨਜ਼ੂਰ ਕਰੋ ਅਤੇ ਅਜਿਹੇ provisions ਦੀ ਮਨਜ਼ੂਰੀ ਦਿਉ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਰਾਹੀਂ ਖਰਚੇ ਦੀ ਕੋਈ limit ਹੀ ਨਹੀਂ ਕਿ ਇਹ ਖਰਚ development ਲਈ ਹੋਣਾ ਹੈ। ਤੁਸੀਂ ਕੁਝ ਤਾਂ ਸੋਚੋ। ਸਾਹਮਣੇ ਰੋਜ਼ subordinate ਸਰਵਿਸਜ਼ ਵਾਲੇ ਪਿਟਦੇ ਹਨ ਤਰਲੇ ਕਰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਸਾਨੂੰ ਰਸ ਕੇ ਰੋਟੀ ਨਹੀਂ ਮਿਲਦੀ। Vernacular ਟੀਚਰ ਜੁਦਾ ਰੋਂਦੇ ਫਿਰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਸਾਡੇ ਵਾਇਦੇ ਪੂਰੇ ਕਰੋ, 50 ਰੁਪਏ ਦਾ ਵਾਇਦਾ ਕੀਤਾ ਸੀ ਉਸ ਨੂੰ ਪੂਰਾ ਕਰੋ। ਛੋਟੀਆਂ services ਦਾ ਬਹੁਤ ਬੁਰਾ ਹਾਲ ਹੈ, ਗਰੀਬ ਮਜ਼ਦੂਰ ਪਿਟਦੇ ਫਿਰਦੇ ਹਨ ਪਰ ਇਥੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ development ਲਈ ਨਹੀਂ, ਮਿਨਿਸਟਰਾਂ ਦੀ development ਲਈ ਰੁਪਏ ਮੰਗੇ ਜਾਂਦੇ ਹਨ। ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਤੁਸੀਂ ਕਹਿੰਦੇ ਹੋ ਕਿ ਮੁਲਕ ਲਈ sacrifice ਕਰੋ, ਪਰ ਕੀ ਇਹ ਗਰੀਬ ਲੋਕਾਂ ਨੇ ਹੀ sacrifice ਕਰਨੀ ਹੈ ਜਾਂ ਤੁਸੀਂ ਵੀ ਕੁਝ ਕਰਨਾ ਹੈ? ਇਥੇ ਮੇਰੇ ਇਕ ਦੋਸਤ ਨੇ ਬੜੀ ਦੁਹਾਈ ਦਿਤੀ ਕਿ ਅਸੀਂ ਗਰੀਬੀ ਨਹੀਂ ਲੋਕਾਂ ਵਿਚ ਵੰਡਣੀ ਪਰ ਦੌਲਤ ਵੰਡਣੀ ਹੈ। ਪਰ ਮੈਂ ਇਹ ਕਹਿਣਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਅਸੀਂ ਇਹ ਦੌਲਤ ਸਿਰਫ ਮਿਨਿਸਟਰਾਂ ਨੂੰ ਅਤੇ ਡਿਪਟੀ ਮਿਨਿਸਟਰਾਂ ਹੀ ਨੂੰ ਨਹੀਂ ਵੰਡਣੀ, ਭਾਖੜੇ ਦੇ ਮਜ਼ਦੂਰਾਂ ਲਈ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਤੇ ਫਾਜ਼ਿਲਕਾ ਦੇ ਮੁਜ਼ਾਰੇ ਲਈ ਅਤੇ ਪਿੰਡਾਂ ਦੇ ਆਮ ਗਰੀਬ ਕਿਸਾਨਾਂ ਲਈ ਵੀ ਵੰਡਣੀ ਹੈ। ਜਦੋਂ ਆਪ ਤੁਸੀਂ ਅਪਣੇ ਲਈ ਇੰਨੇ provisions ਕਰਦੇ ਜਾ ਰਹੇ ਹੋ ਲਖਾਂ ਰੁਪਏ ਅਪਣੇ ਉਤੇ ਖਰਚ ਕਰ ਰਹੇ ਹੋ ਹਰ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੇ ਆਰਾਮ ਮੰਗਦੇ ਹੋ ਤਾਂ ਕਿਹੜੇ ਮੂੰਹ ਨਾਲ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਕਹਿੰਦੇ ਹੋ ਕਿ sacrifice ਕਰੋ? ਕੀ ਤੁਹਾਡੇ ਲਈ ਕਰਨ? ਆਣ ਵਾਲੇ ਪਲਾਨ ਵਿਚ ਇਹ ਨਹੀਂ ਕਹਿਣਾ ਕਿ ਤੁਸੀਂ ਭੁਖੇ ਰਹੋ ਅਤੇ ਕੰਮ ਕਰੋ ਪਰ ਅਸੀਂ ਇਹ ਕਹਿੰਦੇ ਹਾਂ ਕਿ ਰੱਜ ਕੇ ਰੋਟੀ ਖਾਉ। ਆਪਣੇ ਲਈ ਤਾਂ ਤੁਸੀਂ ਕਹਿੰਦੇ ਹੋ ਕਿ ਕਾਰਾਂ ਪੁਰਾਣੀਆਂ ਨਹੀਂ ਚਾਹੀਦੀਆਂ ਨਵੀਆਂ ਹੋਣੀਆਂ ਜ਼ਰੂਰੀ ਹਨ ਫਰਨੀਚਰ ਵੀ ਇੰਨੇ ਹਜ਼ਾਰ ਦਾ ਹੋਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ, ਪਰ ਆਪਣੇ ਘਰਾਂ ਵਿਚ ਤਾਂ ਜਾ ਕੇ ਵੇਖੋ ਕਿ ਉਥੇ ਕਿਵੇਂ ਰਹਿੰਦੇ ਰਹੇ ਹੋ। ਇਸ ਤੋਂ ਬਿਹਤਰ ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਗੁਜ਼ਾਰਨ ਤੇ ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਦਾ minimum ਮਿਆਰ ਕਾਇਮ ਕਰਨ। ਫੇਰ ਇਹ ਲੋਕਾਂ ਵਿਚ ਜਾ ਕੇ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੀਆਂ ਤਕਰੀਰਾਂ

[ਸਰਦਾਰ ਹਰਕਿਸ਼ਨ ਸਿੰਘ ਸੁਰਜੀਤ]

ਕਰ ਸਕਦੇ ਹਨ ਕਿ ਕੁਰਬਾਨੀ ਕਰੋ ਤੇ ਟੈਕਸ ਦਿਓ। ਕੀ ਇਸ ਗਲ ਦੀ ਕੁਰਬਾਨੀ ਕੀਤੀ ਜਾ ਸਕਦੀ ਹੈ ਕਿ ਡਿਪਟੀ ਮਿਨਿਸਟਰ ਨੂੰ 4500 ਰੁਪਿਆ ਮਾਹਵਾਰ ਦਿਓ ਤੇ ਸਫਰ ਕਰਨ ਲਈ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀਆਂ ਖੁਲੀਆਂ ਵਾਗਾਂ ਛੱਡ ਦਿਓ? ਕੀ ਸਾਨੂੰ ਬੁਧੂ ਸਮਝ ਕੇ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੇ provision ਦੀ ਚੁਪ ਚਾਪ ਮੰਨਜ਼ੂਰੀ ਲਈ ਜਾ ਰਹੀ ਹੈ। ਇਹ ਕੋਈ ਸਾਧਾਰਨ ਗਲ ਨਹੀਂ ਜਿਸ ਦੀ ਤੁਸੀਂ ਆਪਣੇ ਆਪ ਮੰਨਜ਼ੂਰੀ ਦੇ ਦਿਓ। ਇਸ ਪ੍ਰਾਂਤ ਦਾ ਖਰਚ ਬਹੁਤ ਵਧ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਇਸ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਮਿਨਿਸਟਰ ਸਾਹਿਬ ਪ੍ਰਾਂਤ ਦੀ development ਕਰਨ ਦਾ ਸੁਨੇਹਾ ਦੇਣ ਲਈ ਪਿੰਡਾਂ ਵਿਚ ਜਾ ਕੇ ਰੁਪਿਆ ਲੈਣ ਦੀ ਅਪੀਲ ਕਰਦੇ ਸਨ। ਮੈਂ ਸਮਝਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਇਸ ਬਿਲ ਨੂੰ ਇਸ ਨਜ਼ਰੀਏ ਨਾਲ ਵੇਖਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ਕਿ ਪਹਿਲੀ ਪੰਜ-ਸਾਲਾ ਪਲਾਨ ਵਿਚ ਸਾਡਾ ਪ੍ਰਾਂਤ ਬਹੁਤ ਪਿਛੇ ਰਿਹਾ ਹੈ ਤੇ ਇਥੇ ਕੇਵਲ ਜ਼ਰੂਰੀ ਪੈਦਾਵਾਰ ਹੀ ਹੁੰਦੀ ਹੈ ਤੇ industrial development ਦੇ ਕੋਈ ਸਾਧਨ ਨਹੀਂ। ਸਾਨੂੰ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ਕਿ ਸਿਰ ਜੋੜ ਕੇ ਜਤਨ ਕਰੀਏ ਤਾਂ ਜੋ ਪੰਜਾਬ ਦੀ ਤਰੱਕੀ ਦਾ ਮੂੰਹ ਵੇਖ ਸਕੀਏ। ਇਕ ਪਾਸੇ ਤੇ ਲੋਕਾਂ ਦਾ ਕਚੂਮਰ ਕਵਿਆ ਜਾ ਰਿਹਾ ਹੈ ਤੇ ਦੂਜੇ ਪਾਸੇ ਇਸ ਅਸੈਂਬਲੀ ਵਿਚ ਡਿਪਟੀ ਮਿਨਿਸਟਰਾਂ ਲਈ ਨਵੀਆਂ ਕਾਰਾਂ ਵਾਸਤੇ ਪੈਸੇ ਮੰਗੇ ਜਾ ਰਹੇ ਹਨ। ਇਹ ਅਸੈਂਬਲੀ ਕਦੇ ਵੀ ਹਕ ਬਜਾਨਬ ਨਹੀਂ ਹੋਣ ਲਗੀ ਜੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਹਾਲਤਾਂ ਵਿਚ ਜਦੋਂ ਰੁਪਏ ਦੀ ਬੜੀ ਲੋੜ ਹੈ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦਾ ਬਿਲ ਪਾਸ ਕਰਕੇ ਡਿਪਟੀ ਮਿਨਿਸਟਰਾਂ ਨੂੰ ਚੰਗੀਆਂ ਚੰਗੀਆਂ ਕੋਠੀਆਂ ਤੇ ਭੱਤੇ ਦੇਵੇ। ਜਦੋਂ ਕਾਂਗਰਸ ਸਰਕਾਰ ਦੌਲਤ ਵੰਡਣ ਦੇ ਅਸੂਲ ਦਾ ਪ੍ਰਚਾਰ ਕਰਦੀ ਹੈ ਤਾਂ ਜਦੋਂ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਇਹ ਪਤਾ ਲਗੇਗਾ ਕਿ ਸਰਕਾਰ ਨੇ ਡਿਪਟੀ ਮਿਨਿਸਟਰਾਂ ਲਈ ਕੋਠੀਆਂ ਤੇ ਅਲਾਉਂਸ ਦੇਣ ਸੰਬੰਧੀ ਕਾਨੂੰਨ ਪਾਸ ਕੀਤਾ ਹੈ ਤਾਂ ਉਹ ਜ਼ਰੂਰ ਇਸ ਸਰਕਾਰ ਦੀ ਨੁਕਤਾਚੀਨੀ ਕਰਨਗੇ। ਮੈਂ ਪੁਛਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਉਹ ਆਪਣੇ ਘਰ ਕਿੰਨਾਂ ਕੁ ਖਰਚ ਕਰਦੇ ਹਨ। ਉਂਜ ਤੇ ਸਰਕਾਰ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਭੁਖੇ ਰਹਿ ਕੇ ਸ਼ਰਮਦਾਨ ਕਰਨ ਲਈ ਅਪੀਲ ਕਰਦੀ ਹੈ ਪਰ ਇਹ ਪ੍ਰੇਰਣਾ ਤਦ ਹੀ ਕਾਮਯਾਬ ਹੋ ਸਕਦੀ ਹੈ ਜਦੋਂ ਕੁਰਬਾਨੀ ਦਾ ਜਜ਼ਬਾ ਹਕੂਮਤ ਵਲੋਂ ਸ਼ੁਰੂ ਹੋਵੇ। ਇਸ ਲਈ ਸਾਨੂੰ ਇਸ ਮਸਲੇ ਤੇ ਚੰਗੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਵਿਚਾਰ ਕਰਨੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ ਤੇ ਇਹ ਬਿਲ ਪਾਸ ਨਹੀਂ ਕਰਨਾ ਚਾਹੀਦਾ, ਕਿਉਂਕਿ ਹੋ ਸਕਦਾ ਹੈ ਕਿ ਇਸ proviso ਦੇ ਮਾਤਹਿਤ ਭਲਕੇ ਇਹ ਡਿਪਟੀ ਮਿਨਿਸਟਰ ਕਹਿ ਦੇਣ ਕਿ 2000/- ਰੁਪਿਆ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਪੈਟ੍ਰੋਲ ਲਈ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ਕਿਉਂਕਿ ਉਹ ਵਜ਼ੀਰਾਂ ਦੇ ਮੁਕਾਬਲੇ ਵਿਚ ਚਾਰ ਗੁਣਾ ਘੁਮਦੇ ਹਨ। ਇਸ ਪ੍ਰਾਂਤ ਨੂੰ develop ਕਰਨ ਦੀਆਂ ਆਸਾਂ ਤੇ ਦੌਲਤ ਵੰਡਣ ਦੇ ਅਸੂਲ ਸਭ ਖਤਮ ਹੋ ਜਾਣਗੇ ਜੇ ਇਹ ਬਿਲ ਪਾਸ ਕਰ ਦਿਤਾ ਗਿਆ ਸਰਕਾਰ ਨੂੰ ਇਹ ਬਿਲ ਵਾਪਸ ਲੈ ਲੈਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ।

ਪ੍ਰੋਫੈਸਰ ਮੋਤਾ ਸਿੰਘ ਆਨੰਦਪੁਰੀ (ਆਦਮਪੁਰ): ਇਸ ਬਿਲ ਕੋ ਦੇਖ ਕਰ ਹੈਰਾਨੀ ਹੀ ਨਹੀਂ ਹੋਤੀ ਬਲਕਿ ਕਿਸੀ ਹੁਦ ਤਕ ਇਨਕਲਾਬੀ ਜਥੇਫੇਰ ਹਮਾਰੇ ਦਿਲ ਮੇਂ ਪੈਦਾ ਹੋ ਰਹੇ ਹੈ ਕਿ ਹਮ ਏਸੀ ਹੁਕੂਮਤਾਂ ਕੋ ਹਮੇਸ਼ਾ ਕੇ ਲਿਏ ਖਤਮ ਕਰ ਦੇਂ ਜੋ ਇਸ ਕਿਸਮ ਕੀ ਨਾਜ਼ੇਬਾ ਹਰਕਤੋਂ ਕਰੇਂ ਜੋ ਮੁਲਕ ਕੀ ਪਰੇਸ਼ਾਨੀ ਕਾ ਸੂਜਬ ਹੋਂ। ਇਸ ਮੁਲਕ ਮੇਂ ਜਹਾਂ ਗ਼ਰੀਬੀ ਆਰ ਲਾਇਲਮੀ ਆਰ ਕੌਢੇ ਦੁ:ਖ ਕੀ ਚੀਜ਼ੋਂ ਹੋਂ ਵਹਾਂ ਅੰਧਾ ਖੁੰਧ ਤਰੀਕੇ ਸੇ ਟੈਕਸੋਂ ਕਾ ਲਗਾਯਾ ਜਾਨਾ ਆਰ ਫਿਰ ਉਸ ਰੁਪਏ ਕੋ wasteful ਤਰੀਕੇ ਸੇ ਸਰਫ ਕਰਨਾ ਨਿਹਾਯਤ ਨਾਮਾਕੂਲ ਬਾਤ ਹੈ ਆਰ ਅਗਰ ਹੁਕੂਮਤ ਕੀ ਆਯੰਦਾ ਧਰੀ ਪਾਲਿਸੀ ਰਹੀ ਤੋ ਲੋਗ ਇਸੇ ਹਰਗਿਜ਼ ਬਰਦਾਸ਼ਤ ਨਹੀਂ ਕਰ ਸਕੇਂਗੇ। ਮੇਰਾ ਸ਼ਕ ਡਿਪਟੀ ਮਿਨਿਸਟਰੋਂ ਯਾ ਮਿਨਿਸਟਰੋਂ ਕੇ ਖਿਲਾਫ ਨਹੀਂ; ਕੇ ਨਿਹਾਯਤ ਕਾਬਿਲ ਆਦਮੀ ਹੈਂ ਆਰ ਮੇਹਨਤ ਸੇ ਕਾਮ ਕਰਤੇ ਹੈਂ ਆਰ ਕਾਮ ਕਰਨੇ ਕੇ ਲਿਏ ਉਨ੍ਹੇਂ ਜ਼ਰੂਰ ਕੁਝ ਮਿਲਨਾ ਚਾਹਿਏ। ਲੇਕਿਨ

सवाल यह है कि उन के कंधों पर किस कदर बोझ आ पड़ा है कि वे बरदाश्त करने के काबिल नहीं रहे। अफगानों के वक्त में Administration का इतना खर्च नहीं था, मुगलों के जमाने में जब tyrannical reign था तो भी finances पर इतना बोझ नहीं पड़ता था, अंग्रेजों के वक्त में भी तीन Executive Councillors थे और उस के बाद पांच मिनिस्टर हुए। लेकिन dawn of freedom के बाद ही खर्च बढ़ना शुरू हो गया और आजादी मिलने के बाद लोगों को दुःख ही दुःख महसूस हो रहा है और वे पुकार २ कर कह रहे हैं कि यह आजादी नहीं बल्कि उन की बरबादी आ गई है। मैं कहूंगा कि वह आजादी कहां चली गई जिस के लोग स्वप्न ले रहे थे और वह इस blessing की बरबादी क्यों कह रहे हैं ? इस का सबब यह है कि लोगों पर टैक्सों का बोझ लादा जा रहा है और गवर्नमेंट ऐसे बिल लाने में कभी दानिशमंदी से काम नहीं लेती। मुझे उम्मीद है कि वह इस बिल को जरूर वापस ले लेगी क्योंकि लोग पहले ही आये दिन के टैक्सों से घबराए हुए हैं। मैं कहूंगा कि अगर हम ने अपना काम खूबसूरती से चलाना है और उस organization को credit देना है जिस की कि यह हुकूमत है तो मेरे साथियों को जो इस जत्थेबन्दी से ताल्लुक रखते हैं दानिशमंदी से काम लेना चाहिये। मैं भी इसा organization से ताल्लुक रखता हूँ और कुछ अर्सा पहले मैं ने बग़ावत करके इस से परे होने की कोशिश की लेकिन बाद अज़ा बैनुलक्वामी हालात ने मजबूर किया और जमायत को और सुधारने का मौका मिला (Laughter)। इस वजह से मैं फिर वापस आया लेकिन आज यह कहा जाता है कि जमायत का मੈम्बर हो कर इस के खिलाफ बोलता हूँ। बोलना हमारा हक है और यह हक हमें democracy ने दिया है। यह जमायत बजा तौर पर फखर कर सकती है कि इस ने देश भर में democratic rule कायम किया है तो हम अपनी ज़मीर के मुताबिक यहां क्यों न तकरीर करें। मैं कहूंगा कि यही तरीका vote देने का होना चाहिये। मेरे साथी ने अभी कहा कि वोट तो देंगे उन के साथ लेकिन बोलेंगे इस बिल के खिलाफ। अगर यह वोट भी इन के खिलाफ देते तो मैं वाकई समझता कि इन्होंने अपनी ज़मीर के मुताबिक काम किया है। लेकिन एक तरफ तो उन की कारों पर चढ़ना और दूसरी तरफ यह कहना कि उन्हें कारें देने की बिल्कुल जरूरत नहीं यह उन्हें जेबा नहीं देता (Laughter)। इस सिलसिले में मैं एक तजवीज़ पेश करना चाहता हूँ कि चूंकि वज़ीरों ने अपना काम हलका करने के लिये डिप्टी मिनिस्ट्रों की appointments की हैं इसलिए इन की तनखाहों का बोझ इन वज़ीरों पर पड़ना चाहिये। यह अपनी तनखाहों को कम कर के डिप्टी मिनिस्ट्रों की तनखाहें दें तब मैं समझूंगा कि इन्होंने बजा तौर पर यह appointments की हैं वरना इन की appointments किसी तरह से justify नहीं की जा सकतीं। इस से पहले काम बड़ी खुश असलूबी से चल रहा था और डिप्टी मिनिस्ट्रों की कभी जरूरत महसूस नहीं हुई तो अब कौन से गैरमामूली हालात रूनुमा हो गये हैं कि ऐसा step लिया जा रहा है। इस का गवर्नमेंट के पास कोई जवाब नहीं। मैं किसी किस्म का motive

[प्रोफ़ेसर मोता सिंह आनन्दपुरी]

या aspersion नहीं डालना चाहता लेकिन मैं गवर्नमेंट से कहूँगा कि वह कम से कम यह तो बताए कि कौन सी extraordinary emergency मुल्क के अंदर पैदा हो गई है जो ऐसी appointments की जा रही हैं। उन्होंने ने बिल introduce करते वक्त भी यह नहीं बताया।

मुझे उम्मीद है कि आप इन बातों की clarification करेंगे और हाउस को यकीन दिलाएंगे कि डिप्टी मिनिस्टर मुकर्रर करने की जरूरत थी। अगर ऐसा न किया गया तो हम कह सकेंगे कि इन की कोई जरूरत नहीं थी, जब कि मुल्क के अंदर जहालत है, गरीबी है और low-paid subordinate services को satisfy नहीं किया जाता। जब भी यहां पर छोटे मुलाज्मों के allowances बढ़ाने के बारे में कहा जाता है तो यह कह कर सवाल को evade किया जाता है कि funds नहीं हैं और उन के लिये कुछ नहीं किया जाता। मैं अब डिप्टी मिनिस्टर साहिबान से एक बात कहना चाहता हूँ। उन की काबलियत पर या उन की नियत पर मुझे शक नहीं। मैं उन से दलेरी के लिये कहता हूँ। वे दलेरी से यह कह दें कि हम इसतीफे दे देंगे और यह काम वज़ीर जिस तरह पहले चला रहे हैं उसी तरह चलाते जाएं; मैं समझता हूँ कि merits और demerits उन में हैं। अगर वे इस दलेरी का सबूत भी देंगे तो लोगों को कोई शिकवा शिकायत नहीं रहेगी। लोगों में अब political awakening आ चुकी है। उन में सही चीज़ को सही और बुरी को बुरी कहने का हौसला बढ़ रहा है। इस लिये मैं समझता हूँ कि कांग्रेस पार्टी के मेंबर ही इस बिल को दलेरी से फेल कर देंगे और Opposition को इस बात के लिये जरूरत नहीं पड़ेगा (विरोधी पक्ष की ओर से तालियाँ)। अगर ऐसा किया गया तो लोग यह समझेंगे कि कांग्रेस वह जमायत है जिस में हमेशा दलेरी रखने वाले लोग रहे हैं और जो सही चीज़ को सही और ग़लत को हमेशा ग़लत कहते हैं। अगर ऐसा करने की बिना पर हमें curse किया जाता है; हमें run down किया जाता है तो हमें उस का ख्याल नहीं करना चाहिये। केवल वोटों के जोर पर हमें legislation पास नहीं कर लेना चाहिये। हमें कोशिश करनी चाहिये कि जो legislation हम पास करें उस में खूबसूरती हो, cogency हो और rationality हो। वरना अगर discipline के डंडे से वोटें ले कर ही बिल पास किये गए तो उन की कदर नहीं होगी। अगर discipline इसी का ही नाम है तो मैं हमेशा इस के खिलाफ बगावत करता रहूँगा। मुझे उम्मीद है कि मिनिस्टर साहिब इन बातों पर विचार करेंगे और पहले बिल की तरह इस को भी वापिस ले लेंगे।

श्री रत्ना राम (मुकेरियाँ) : उपाध्यक्ष महोदय, डिप्टी मिनिस्ट्रों की salaries का बिल अब सदन में पेश है। इस के संबंध में बहुत कुछ कहा गया है। क्यों इन को मुकर्रर किया गया है, क्या इन की नियुक्ति इस समय आवश्यक है या ग्रुपबंदी के लिये की गई है? इन बातों में न जाता हुआ मैं मंत्रिमण्डल से एक बात कहना चाहता हूँ।

यदि वे इन उपमंत्रियों की नियुक्ति को justify करना चाहते हैं तो उन्हें अवश्य इस बात की ओर ध्यान देना चाहिये। इस समय हमारे शासन में सब से बड़ी बीमारी red tapism है। लाल फीते की कार्यवाही इतनी लम्बी है कि बरसों तक फाइलें नहीं निकलतीं। बतौर मेंबर मैं ने कई अज़ियां और petitions दी हैं जिन का छः छः सात सात महीनों तक जवाब नहीं मिलता। मेरे हलके के वोटर पूछते हैं कि क्या जवाब मिला है।

उपाध्यक्ष महोदय: Order please. इस को आप डिप्टी मिनिस्ट्रों से किस तरह connect करते हैं ?

(Order please. How does the hon. Member connect this with the Deputy Ministers ?)

श्री रत्ना राम: यह red-tapism की बीमारी इस समय शासन में है। यदि डिप्टी मिनिस्ट्रों की नियुक्ति से यह बीमारी दूर हो जाए तो वह justified होगा। इस समय वास्तविक बात यह है कि प्रशासन का काम arrears में पड़ा हुआ है। डिप्टी मिनिस्ट्रों को यह काम खत्म करने के लिये इस्तेमाल किया जाना चाहिये। इस समय मंत्रियों का जोर दौरों पर है। इस लिये बाज़ दफा हम यह सोचने पर मजबूर हो जाते हैं कि कहीं इन नये सज्जनों की नियुक्ति भी इसी काम के लिये तो नहीं की गई। उपाध्यक्ष महोदय, मैं आप के द्वारा यह बात स्पष्ट कर देना चाहता हूँ कि ज़ाती तौर पर मैं इस बात को मुनासिब समझता हूँ कि डिप्टी मिनिस्टर बना कर लोगों को administration के काम में training दी जाए। अगर इस काम के लिये deputy minister-ships को इस्तेमाल किया जाए तो कोई बुरी बात नहीं। आप सेंटर में देखें। हमारे पूज्य नेता अनेक व्यक्तियों को प्रशासन में मिलाते हैं ताकि उन को administration के काम का तजर्बा हो। अगर इस नीयत से डिप्टी मिनिस्टर बनाए जाएं तो कोई बुरी बात नहीं। यह देश के हित की बात होगी। यदि उपमंत्रियों को red-tapism दूर करने के लिये इस्तेमाल किया जाए तो ठीक है। यदि red-tapism न हो तो corruption नहीं चल सकती। यह चलती तब है जब लाल फीते से लोग तंग हो जाते हैं और मजबूर हो कर कर्मचारियों के हाथों में पैसा देते हैं। अगर हमारे डिप्टी मिनिस्टर अपने दौरे कम करके इस काम पर लग जाएं तो अच्छा होगा। वे फाइलों को देखें और जो शासन का काम arrears में चला गया है उस को पूरा करें। जो अज़ियां हम लिख कर देते हैं उन का महीनों तक पता नहीं चलता। यदि डिप्टी मिनिस्ट्रों की नियुक्ति को red-tapism को कम करने के लिये इस्तेमाल किया जाए तो लोग यह खर्च बरदाश्त करने से गुरेज़ नहीं करेंगे परन्तु यदि डिप्टी मिनिस्टर भी मंत्रियों की तरह दौरों में पड़े रहे तो यह नियुक्तियां justified नहीं होंगी। मैं आप के द्वारा मंत्रिमंडल तक यह बात पहुंचाना चाहता हूँ कि यदि यह नियुक्तियां हुई हैं तो इन को

[श्री रत्ना राम]

शासन को बिहतर बनाने के लिये इस्तेमाल किया जाए। डिप्टी मिनिस्टर्स को red-tapism का बीमारी दूर करने के लिये दौरे कम करने चाहियें।

ਸ਼੍ਰੀ ਵਧਾਵਾ ਰਾਮ (ਫਾਜ਼ਿਲਕਾ) : ਡਿਪਟੀ ਸਪੀਕਰ ਸਾਹਿਬ, ਮੈਨੂੰ ਇਜਾਜ਼ਤ ਦਿਉ ਕਿ ਮੈਂ ਡਿਪਟੀ ਮਿਨਿਸਟਰਾਂ ਨਾਲ ਬੋੜੀ ਜਿਹੀ ਹਮਦਰਦੀ ਦਾ ਇਜ਼ਹਾਰ ਕਰਾਂ। ਜਦੋਂ ਦੇ ਇਹ ਬਣੇ ਹਨ ਪੰਜਾਬ ਦੇ ਲੋਕਾਂ ਨੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਵੱਟਿਆਂ ਨਾਲ ਸਵਾਗਤ ਕੀਤਾ ਹੈ। ਜਿੱਥੇ ਵੀ ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਮਿਨਿਸਟਰਾਂ ਨੇ ਭੇਜਿਆ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਇਹੋ ਹਾਲ ਹੋਇਆ। ਅੱਜ ਹਾਊਸ ਵਿਚ ਵੀ ਉਹੀ ਹਾਲ ਹੋਇਆ ਹੈ ਅਤੇ ਇਹ ਠੀਕ ਹੀ ਹੋਇਆ ਹੈ। ਇਸ ਲਈ ਮੈਂ ਤਾਂ ਇਨ੍ਹਾਂ ਡਿਪਟੀ ਮਿਨਿਸਟਰਾਂ ਨੂੰ ਕਹਾਂਗਾ ਕਿ ਹੁਣ ਜਿਗਰਾ ਕੱਢੋ ਤੇ ਕੱਟੋ ਇਹ ਦਿਹਾੜੇ। ਸਾਡਾ ਚੰਡੀਗੜ੍ਹ ਸ਼ਹਿਰ ਹੈ। ਐਥੇ ਚਪੜਾਸੀ ਰਹਿੰਦੇ ਹਨ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਨਾਲੋਂ ਹੋਰ ਕੋਈ ਛੋਟਾ ਸਰਕਾਰੀ ਮੁਲਾਜ਼ਮ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਅਸੀਂ ਵੇਖਦੇ ਹਾਂ ਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਕੋਲ ਮੀਂਹ ਵਿਚ ਉਪਰ ਲੈਣ ਵਾਸਤੇ ਛਤਰੀ ਵੀ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਸਾਡੇ ਹੋਣ ਦਾ ਕੀ ਲਾਭ ਹੈ। ਡਿਪਟੀ ਮਿਨਿਸਟਰ ਪਹਿਲੇ ਸਾਡੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਹੀ ਰਹਿੰਦੇ ਰਹੇ ਹਨ। ਮੈਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਸੇਵਾ ਦੀ ਗਲ ਦੱਸਾਂ ਕਿ 23 ਅਪ੍ਰੈਲ ਨੂੰ ਉਹ ਡਿਪਟੀ ਮਿਨਿਸਟਰ ਮੁਕੱਰਰ ਹੁੰਦੇ ਹਨ ਅਤੇ ਜਿਹੜੀਆਂ ਤਨਖਾਹਾਂ ਅਤੇ allowances ਮੰਗਦੇ ਹਨ ਉਹ ਪਹਿਲੀ ਅਪ੍ਰੈਲ ਤੋਂ ਮੰਗਦੇ ਹਨ। ਮੈਂ ਕਹਿੰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਕੁਝ ਦਿਨ ਤਾਂ ਮੁਫਤ ਸੇਵਾ ਕਰਨੀ ਚਾਹੀਦੀ ਸੀ ਪਰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਇਕ ਦਿਨ ਵੀ ਮੁਫਤ ਸੇਵਾ ਨਹੀਂ ਕੀਤੀ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਗਾਂਧੀ ਜੀ ਦੇ ਨਾਂ ਨੂੰ ਬਦਨਾਮ ਕਰਨ ਲਈ ਇਸ ਯੁਗ ਵਿਚ ਜਨਮ ਲਿਆ ਹੈ। ਇਕ Deputy Minister ਸਾਹਿਬ ਨੂੰ ਕਿਹਾ ਗਿਆ ਸੀ ਕਿ ਤੁਸੀਂ ਸ਼ਹਿਰਾਂ ਵਿਚ ਜਾਕੇ Regional Formula ਦੇ ਬਾਰੇ ਵਿਚ ਵਾਯੂ ਮੰਡਲ ਨੂੰ ਠੀਕ ਕਰੋ। ਉਹ ਇਕ ਥਾਂ ਤੇ ਜਾ ਕੇ ਉਥੋਂ ਐਸੇ ਨੱਸੇ ਹਨ ਕਿ ਫਿਰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਗੁਜ਼ਾਰਾ ਦੇਸ਼ ਵਿਚੋਂ ਹੀ ਬਾਹਰ ਗਏ ਬਗ਼ੈਰ ਨਹੀਂ ਹੋਇਆ। ਇਕ ਹੋਰ ਡਿਪਟੀ ਮਿਨਿਸਟਰ ਹਨ। ਉਹ ਹੁਸ਼ਿਆਰਪੁਰ ਗਏ। ਉਥੇ ਕੁਝ ਗਲਾਂ ਹੋਈਆਂ, ਭਾਵੇਂ ਚੰਗੀਆਂ ਅਤੇ ਭਾਵੇਂ ਮੰਦੀਆਂ ਪਰ ਅੱਜ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਇਹ ਜੁਰਅਤ ਨਹੀਂ ਹੈ ਕਿ ਮੁੜ ਜਾ ਕੇ ਕੋਈ meeting ਕਰ ਸਕਣ। ਇਕ ਹੋਰ ਡਿਪਟੀ ਮਿਨਿਸਟਰ ਸਾਹਿਬ ਹਨ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਦੋਰੇ ਜਾਣਾ ਸੀ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਰਾਖੀ ਲਈ ਐਨੀ ਪੁਲੀਸ ਮੰਗਵਾਈ ਗਈ ਜਿਵੇਂ ਕਿ ਕਿਸੇ ਦੇਸ਼ ਦੇ ਦੁਸ਼ਮਣ ਨੇ ਆਉਣਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਉਸ ਨੂੰ ਲੋਕ ਪੈ ਜਾਣਗੇ। ਮੈਂ ਹੈਰਾਨ ਹਾਂ ਕਿ ਇਕ Minister ਜਾਂ Deputy Minister ਨੇ ਆਉਣਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਤਾਂ ਉਸ ਦੇ ਦਵਾਲੇ ਕਿਉਂ ਐਨੀ ਪੁਲਿਸ ਜਮਾ ਕਰਦੇ ਹੋ। ਜੇ ਕਰ ਉਹ ਆਉਂਦੇ ਹਨ ਤਾਂ ਆਉਣ ਦਿਉ, ਉਹ ਕਿਸੇ ਦਾ ਵੈਰੀ ਤਾਂ ਹੈ ਨਹੀਂ। ਉਸ ਨੂੰ ਕਿਸੇ ਕਾਰਖਾਨੇ ਵਿਚ ਲੈ ਜਾ ਕੇ ਖੜ੍ਹਾ ਕਰ ਦਿੰਦੇ ਹਨ ਅਤੇ ਦਵਾਲੇ ਪਹਿਰਾ ਲਗਾ ਦਿੰਦੇ ਹਨ ਤਾਕਿ ਉਸ ਨੂੰ ਮਿਲਣਾ ਤਾਂ ਇਕ ਪਾਸੇ ਰਿਹਾ ਕੋਈ ਵੇਖ ਵੀ ਨਾ ਸਕੇ।

Mr. Deputy Speaker : Order please. Try to be relevant.

ਸ਼੍ਰੀ ਵਧਾਵਾ ਰਾਮ : ਮੈਂ ਉਸੇ ਪਾਸੇ ਆ ਰਿਹਾ ਹਾਂ। ਇਹ ਜਿਹੜੀ ਰਕਮ ਉਨ੍ਹਾਂ ਲਈ ਰਖੀ ਗਈ ਹੈ, ਇਹ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਮੰਗੀ ਹੋਵੇਗੀ ਕਿ ਸਾਨੂੰ ਦੇ ਦਿਉ ਜਾਂ ਨਾ ਦਿਉ, ਸਾਨੂੰ ਇਹ ਪਤਾ ਨਹੀਂ ਹੈ ਲੇਕਿਨ ਮੈਂ ਕਹਿਣਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਇਨ੍ਹਾਂ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਤਾਂ ਐਨਾ ਪੈਸਾ ਦਿਤਾ ਜਾ ਰਿਹਾ ਹੈ ਅਤੇ ਦੂਸਰੇ ਲੋਕ, ਵਿਚਾਰੇ ਛੋਟੇ ਮੁਲਾਜ਼ਮ, ਪਿਟ ਕੇ ਮਰ ਰਹੇ ਹਨ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਰੋਟੀ ਵੀ ਪੂਰੀ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦੀ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਲਈ

ਸਰਕਾਰ ਕੋਲ ਇਕ ਪੈਸਾ ਵੀ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਗਰੀਬ ਚਪੜਾਸੀ 27 ਰੁਪਏ ਤਨਖਾਹ ਲੈਂਦਾ ਹੈ। ਛਤਰੀ ਤੇ 8, 9 ਰੁਪਏ ਲਗਦੇ ਹਨ, ਜੇ ਕਰ ਸਰਕਾਰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਛਤਰੀ ਲੈ ਕੇ ਦੇ ਦੇਵੇ ਤਾਂ ਉਹ ਕਿਨੇ ਹੀ ਸਾਲ ਚਲ ਸਕਦੀ ਹੈ। ਅਸੀਂ ਤਾਂ ਕਹਿੰਦੇ ਹਾਂ ਕਿ ਇਕ ਵਜ਼ੀਰਿਆਜ਼ਮ ਹੋਵੇ ਅਤੇ ਬਾਕੀ ਦੇ ਸਭ ਡਿਪਟੀ ਹੋਣ, ਅੰਨੇ Ministers ਦੀ ਕੀ ਲੋੜ ਹੈ? ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਬੜੀ ਲੋੜ ਹੈ। ਮੈਂ ਕਹਿੰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਸਾਡਾ ਗਰੀਬ ਜਿਹਾ ਮੁਲਕ ਹੈ, ਲੋਕਾਂ ਦੀ ਹਾਲਤ ਬੜੀ ਖਰਾਬ ਹੈ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਇਹ ਗੱਲ ਸਮਝਣੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ। ਜਿਹੜੇ ਵਜ਼ੀਰ ਬਣ ਜਾਂਦੇ ਹਨ ਉਹ ਚੜ੍ਹਦੀਆਂ ਕਲਾਂ ਵਿਚ ਰਹਿੰਦੇ ਹਨ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਪੰਜਾਂ ਸਤਾਂ ਦੀ ਭਾ ਆਜ਼ਾਦੀ ਹੋਵੇਗੀ ਪਰ ਬਾਕੀ ਲੋਕਾਂ ਦਾ ਹਾਲ ਉਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਹੀ ਰਹੇਗਾ। ਜੇ ਕਰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਜਾਣਾ ਹੀ ਹੈ ਤਾਂ ਦੂਸਰੇ ਵਜ਼ੀਰਾਂ ਦੀਆਂ ਕਾਰਾਂ ਲੈ ਕੇ ਜਾ ਸਕਦੇ ਹਨ। ਜਿਥੇ ਕਿਧਰੇ ਗਡੀ ਮਿਲ ਜਾਏ ਤਾਂ ਗਡੀ ਉਪਰ ਬੈਠ ਜਾਣ, ਬਸ ਹੋਵੇ ਤਾਂ ਬਸ ਉਪਰ ਬੈਠ ਜਾਣ ਅਤੇ ਜੇ ਕਿਧਰੇ ਘੰਟਾ ਦੇ ਘੰਟਾ ਲੇਟ ਵੀ ਹੋ ਜਾਣ ਤਾਂ ਕੀ ਆਖਰ ਆ ਜਾਵੇਗੀ? ਕਿਹੜਾ ਕਿਸੇ ਦੁਸ਼ਮਣ ਨੇ ਹਮਲਾ ਕੀਤਾ ਹੋਇਆ ਹੈ ਕਿ ਜ਼ਰਾ ਕੁ ਲੇਟ ਹੋ ਗਏ ਤਾਂ Divisions ਉਡ ਜਾਣਗੀਆਂ। (Interruptions) ਮੈਂ ਬੇਨਤੀ ਕਰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਇਹ ਤਾਂ ਉਹ ਗੱਲ ਹੈ ਕਿ ਦਮੜੀ ਦੀ ਗੁਡੀਆ ਟਕਾ ਸਿਰ ਮੁਨਾਈ। ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਇਹ ਸਭ ਕੁਝ ਤਰੱਕੀ ਲਈ ਕਰ ਰਹੇ ਹਾਂ। ਮੇਰੇ ਇਕ ਭਰਾ ਨੇ ਕਿਹਾ ਹੈ ਕਿ ਜਦੋਂ ਮੁਲਕ ਵਿਚ ਤਬਦੀਲੀ ਹੁੰਦੀ ਹੈ। ਇਹ ਕੁਝ ਕਰਨਾ ਪੈਂਦਾ ਹੈ ਮੈਂ ਪੁਛਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਤਾਂ ਕੀ ਇਸ ਦਾ ਮਤਲਬ ਇਹ ਲੈਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ਕਿ ਜੇ ਕਰ 1947 ਤੋਂ ਲੈਕੇ ਅਜ ਤਕ ਅਸਾਂ Deputy Ministers ਨਹੀਂ ਬਣਾਏ ਤਾਂ ਅਸਾਂ ਬੜਾ ਭਾਰੀ ਜੁਰਮ ਕੀਤਾ ਹੈ? ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਸਜਣਾਂ ਨੇ ਇਹ ਕਿਹਾ ਹੈ ਕਿ ਬੜਾ ਤਰੱਕੀ ਦਾ ਕਦਮ ਹੈ ਮੈਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਪੁਛਣਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਪੰਚਾਇਤਾਂ ਦੇ Secretaries ਦੀਆਂ ਤਨਖਾਹਾਂ 4,5 ਅਪ੍ਰੈਲ ਤੋਂ ਨਹੀਂ ਮਿਲੀਆਂ, ਕੀ ਉਹ ਵੀ ਤਰੱਕੀ ਦਾ ਕਦਮ ਹੈ? ਉਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਪੰਚਾਇਤ ਰਾਜ ਹੈ ਪਰ ਛੋਟੇ ਮੁਲਾਜ਼ਮਾਂ ਨੂੰ ਕਿੱਨੀ ਕਿੱਨੀ ਦੇਰ ਤਕ ਤਨਖਾਹਾਂ ਨਹੀਂ ਮਿਲਦੀਆਂ। ਇਕ ਪਾਸੇ ਤਾਂ ਇਹੋ ਜਿਹੇ ਬਿਲ ਲਿਆਂਦੇ ਜਾਂਦੇ ਹਨ ਅਤੇ ਦੂਸਰੇ ਪਾਸੇ ਮੁਲਾਜ਼ਮਾਂ ਨੂੰ ਤਨਖਾਹਾਂ ਵੀ ਨਹੀਂ ਦਿਤੀਆਂ ਜਾਂਦੀਆਂ। ਮੈਂਨੂੰ ਖੁਸ਼ੀ ਹੈ ਕਿ ਕੁਝ ਕਾਂਗਰਸ ਵਾਲੇ ਸਜਣਾਂ ਨੇ ਜੁਰਅਤ ਕੀਤੀ ਹੈ ਆਪਣੀ ਅਸਲੀ ਰਾਏ ਦੇਣ ਦੀ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਅੰਗ੍ਰੇਜ਼ਾਂ ਦੇ ਵੇਲੇ ਦਾ ਜ਼ਿਆਦਤੀ ਦੇ ਖਿਲਾਫ ਆਵਾਜ਼ ਉਠਾਉਣ ਦਾ ਮਾਰਾ ਅਜੇ ਤਕ ਕਾਇਮ ਹੈ। ਉਹ ਅਜੇ ਖਭਮ ਨਹੀਂ ਹੋਇਆ। ਲੇਕਿਨ ਮੈਂਨੂੰ ਅਫਸੋਸ ਵੀ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਜਦੋਂ ਉਹ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਅਸੀਂ ਪਾਰਟੀ ਦੇ ਨਾਲ ਹਾਂ ਅਤੇ vote ਤਾਂ ਅਸਾਂ ਏਧਰ ਹੀ ਦੇਣਾ ਹੈ। ਮੈਂ ਕਹਿੰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਪਾਰਟੀ ਅਸੂਲਾਂ ਦੀ ਹੁੰਦੀ ਹੈ; ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਅਸੂਲਾਂ ਦੀ ਜ਼ਿਆਦਾ ਪਰਵਾਹ ਕਰਨੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ। ਮੈਂ ਕਹਿੰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਅਜ Deputy Ministers ਲਈ ਸੁਨਹਿਰੀ ਮੌਕਾ ਹੈ ਆਪਣੀ ਇਜ਼ਤ ਵਧਾਉਣ ਦਾ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ਕਿ ਉਹ ਕਹਿਣ ਕਿ ਅਸੀਂ ਕੁਝ ਤਨਖਾਹ ਨਹੀਂ ਲੈਂਦੇ, ਅਸੀਂ ਮੁਫਤ ਕੰਮ ਕਰਾਂਗੇ। ਮੈਂਬਰ ਬਣਨ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਕੋਈ ਸੋ ਰੁਪਿਆ ਲੈਂਦਾ ਸੀ ਅਤੇ ਕੋਈ ਡੇਢ ਸੌ ਲੈਂਦਾ ਸੀ, ਹੁਣ ਉਹ ਤਿੰਨ ਸੌ ਰੁਪਿਆ ਲੈਂਦੇ ਹਨ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਗੁਜ਼ਾਰਾ ਹੁੰਦਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਕਈਆਂ ਦਾ ਭੋਂ ਭਾਂਡਾ ਵੀ ਹੈ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ training ਦੇਣ ਦਾ ਕੰਮ ਤਾਂ ਸਰਕਾਰ ਆਪਣੇ ਹੱਥ ਲਵੇਗੀ ਲੇਕਿਨ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਮੁਫਤ ਕੰਮ ਕਰਨਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ। ਪਹਿਲੇ ਤਾਂ ਹਮਾਤੜ ਸਾਥੀ ਸਨ, ਹੁਣ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਕੁਝ ਤਜਰਬਾ ਹੋ ਗਿਆ ਹੈ। ਪੰਜਾਂ ਸਤਾਂ ਮਹੀਨਿਆਂ ਤਕ ਤਾਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ Secretaries ਅਤੇ Under Secretaries ਤੋਂ ਪੜ੍ਹਨਾ ਹੀ ਪਵੇਗਾ ਅਤੇ ਜੇ ਕਰ ਸਿਰਫ ਦਸਖਤ ਹੀ ਕਰਨੇ ਹਨ ਤਾਂ ਹਮਾਤੜ ਵੀ ਕਰ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਮੁਹਰ ਬਣਵਾ ਕੇ ਲਾਈ ਗਏ ਚਾਹੇ ਕੁਝ ਪਤਾ ਲਗੇ ਚਾਹੇ ਨਾ ਲੱਗੇ। ਜੇ ਕਰ ਕੋਈ ਹਰੀਜਨਾਂ ਦਾ ਮੁੰਡਾ ਹੋਵੇ ਅਤੇ ਉਹ ਵਾਸਤੇ ਪਾਵੇ ਕਿ

[ਸ਼੍ਰੀ ਵਧਾਵਾ ਰਾਮ]

ਮੈਂ ਫੀਸ ਨਹੀਂ ਦੇ ਸਕਦਾ, ਮੈਂਨੂੰ ਪੜ੍ਹਾਉ ਤਾਂ ਉਸ ਨੂੰ ਜਵਾਬ ਮਿਲਦਾ ਹੈ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਤਾਂ ਮੁਫਤ training ਦਿਤੀ ਜਾ ਰਹੀ ਹੈ। ਕੋਠੀਆਂ ਹਨ, furniture ਹੈ, ਕਾਰਾਂ ਹਨ ਅਤੇ petrol ਜਿੰਨਾਂ ਮਰਜ਼ੀ ਵਰਤਣ, ਨਾਲੇ ਐਨੀਆਂ ੨ ਤਨਖਾਹਾਂ ..... ਇਹ ਗੱਲਾਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਸ਼ੋਭਾ ਨਹੀਂ ਦੇਂਦੀਆਂ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਤਾਂ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ਕਿ ਕਹਿਣ ਕਿ ਅਸੀਂ ਲੋੜ ਪਈ ਤਾਂ ਸਾਈਕਲ ਉਪਰ ਹੀ ਸਫਰ ਕਰ ਲਵਾਂਗੇ, ਪੁਲਿਸ ਦੇ ਘੋੜੇ ਮੰਗਵਾ ਲਵਾਂਗੇ ਅਤੇ ਬਸ ਉਪਰ ਇਕ ਆਮ ਆਦਮੀ ਵਾਂਗਰ ਸਫਰ ਕਰ ਲਵਾਂਗੇ, ਇਕ ਆਮ ਆਦਮੀ ਵਾਂਗ ਰਹਾਂਗੇ। ਲੋਕਾਂ ਵਿਚ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਇਜ਼ੱਤ ਬਣੇਗੀ ਅਤੇ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਆਜ਼ਾਦੀ ਦੀ ਰੋਸ਼ਨੀ ਨਜ਼ਰ ਆਵੇਗੀ। ਮੇਰਾ ਮਤਲਬ ਹੈ ਕਿ ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਕੁਝ ਕੁਰਬਾਨੀ ਆਪਣੇ ਦੇਸ਼ ਲਈ ਕਰਨੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ।

Sardar Hari Singh : Sir, I beg to move—

That the question be now put.

Mr. Deputy Speaker : Question is—

That the question be now put.

The motion was carried.

ਸਿੰਚਾਈ ਤਥਾ ਵਿਦੁਤ ਮੰਤਰੀ (ਪ੍ਰੋਫੈਸਰ ਗੋਰ ਸਿੰਹ) : ਉਪਾਧਿਕਸ਼ ਮਹੋਦਯ, ਇਸ ਬਿਲ ਪਰ ਕਾਫੀ ਬਹੁਤ ਹੁੰਦੇ ਹਨ ਅਤੇ ਹਮਾਰੇ ਸਦਨ ਦੇ ਕਈ ਮੈਂਬਰਾਂ ਨੇ ਕਾਫੀ ਸਖ਼ਤ ਬਾਤਾਂ ਕੀਤੀਆਂ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਇਥਰ-ਉਥਰ ਕੀ ਕੁਝ ਏਸੀ ਬਾਤਾਂ ਵੀ ਕੀਤੀਆਂ ਹਨ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਇਸ ਬਿਲ ਦੇ ਕੁਝ ਟਾਲਕੂ ਨਹੀਂ ਥਾ। ਦਰ ਅਸਲ ਮੇਰੇ ਸਾਥੀ ਨੇ ਜੋ ਪਾਂਚ ਸੌ ਰੁਪਏ ਦੀ ਬਾਤ ਕੀਤੀ ਹੈ ਕਿ ਉਪ-ਮੰਤਰੀ ਨੂੰ ਥੋੜ੍ਹੇ ਰੁਪਏ ਲੈਣੇ ਚਾਹੀਏ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਕਾਮ ਚਲ ਸਕਦਾ ਹੈ, ਵਾਸਤਵ ਵਿੱਚ ਮੈਂਬਰਾਂ ਨੂੰ 300 ਰੁਪਏ ਮਿਲਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਉਸ ਰਕਮ ਦੇ ਕੇਵਲ 500 ਰੁਪਏ ਹੀ ਜ਼ਿਆਦਾ ਮਿਲਦਾ ਹੈ। ਜਿਤਨੀ ਜ਼ਿਆਦਾ ਜ਼ਿੰਮੇਵਾਰੀਆਂ Deputy Minister ਦੀ ਹੈਡ ਕੁਆਟਰ ਪਰ ਬੈਠ ਕੇ ਕਾਮ ਕਰਨੇ ਦੇ ਬਝ ਜਾਂਦੀ ਹੈ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਮੁਕਾਬਲੇ ਵਿੱਚ ਇਹ ਰਕਮ ਬਹੁਤ ਥੋੜ੍ਹੀ ਹੈ। ਅਗਰ ਮੇਰੇ ਸਾਥੀਆਂ ਨੇ ਆਪਣੇ ਵਿੱਚ ਅਤੇ ਜ਼ਰੂਰਤ ਦੇ ਮਾਮਲੇ ਵਿੱਚ ਕੁਝ ਚੀਜ਼ਾਂ ਕਹਿੰਦੀਆਂ ਹਨ ਤਾਂ ਬੇਸ਼ਕ ਕਹਿਣ। ਲੇਕਿਨ ਅਗਰ ਸਿਰਫ ਪਾਂਚ ਸੌ ਰੁਪਏ ਹੀ ਜ਼ਿਆਦਾ ਮਿਲੇ ਅਤੇ ਜ਼ਿੰਮੇਵਾਰੀਆਂ ਬਝ ਜਾਣ ਹੈਡ ਕੁਆਟਰਜ਼ ਵਿੱਚ ਬੈਠ ਕੇ ਕਾਮ ਕਰਨੇ ਦੀ ਤਾਂ ਇਹ ਕੋਈ ਜ਼ਿਆਦਾ ਮੁਨਾਫਾ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਮੇਰੇ ਭਾਈ ਤਾਂ ਪੁਰਾਣੇ ਜ਼ਮਾਨੇ ਦੀ ਬਾਤਾਂ ਕਰਦੇ ਹਨ। ਉਹ ਬਹੁਤ ਸਸਤਾ ਜ਼ਮਾਨਾ ਥਾ ਜਦੋਂ ਕਹਾ ਜਾਤਾ ਥਾ ਕਿ ਤਨਖਾਹ ਪਾਂਚ ਸੌ ਰੁਪਏ ਦੇ ਜ਼ਿਆਦਾ ਨਹੀਂ ਲੈਣੀ ਚਾਹੀਏ। ਲੇਕਿਨ ਅੱਜ ਜਿਸ ਫੰਗ ਦੇ ਸਿਲਸਿਲੇ ਵਿੱਚ ਚਲ ਰਿਹਾ ਹੈ, ਉਸ ਵਿੱਚ ਆਉਂਦੇ ਹਨ ਅਤੇ ਖਰਚੇ ਹਨ ਅਗਰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਕਾਮ ਚਲਾਇਆ ਜਾਵੇ ਤਾਂ ਆਠ ਸੌ ਰੁਪਏ ਕੋਈ ਜ਼ਿਆਦਾ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਕਈ ਭਾਈ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਇਸ ਮਾਮਲੇ ਵਿੱਚ ਨੁਕਤਾ ਚੀਨੀ ਕੀਤਾ ਹੈ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਸ਼੍ਰੀ ਵਧਾਵਾ ਰਾਮ ਜ਼ਰੂਰ ਏਸੇ ਹਨ ਜੋ ਕਿ ਤਿੰਨ ਸੌ ਰੁਪਏ ਦੇ ਜ਼ਿਆਦਾ ਨਹੀਂ ਕਮਾਉਂਦੇ। ਲੇਕਿਨ ਸਦਨ ਦੇ ਕਈ ਮੈਂਬਰ ਏਸੇ ਹਨ ਜੋ ਕਿ ਹਜ਼ਾਰਾਂ ਰੁਪਏ ਮਾਹਵਾਰ ਕਮਾਉਂਦੇ ਹਨ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਘਰ ਵਿੱਚ ਵੀ ਆਠ ਸੌ ਰੁਪਏ ਮਾਹਵਾਰ ਖਰਚ ਹੋਤਾ ਹੈ ਹਾਲਾਂਕਿ ਉਹ ਕੋਈ ਜ਼ਿਆਦਾ ਫਜ਼ੂਲ ਖਰਚੇ ਨਹੀਂ ਕਰਦੇ। ਆਪ ਅਗਰ ਅਪਣੇ ਡਿਪਟੀ ਮਿਨਿਸਟਰਾਂ ਦੇ ਘਰਾਂ ਵਿੱਚ ਜਾਕੇ ਦੇਖੋ ਤਾਂ ਆਪ ਨੂੰ ਕੋਈ ਫਜ਼ੂਲ ਖਰਚੇ ਨਹੀਂ ਮਿਲੇਗੀ।

मामूली खर्चा है, मामूली रोटी ही मुश्किल से चल सकती है। एक दो आने जाने वाले अपने हलके और दूसरे इलाकों के लोग भी होते हैं। उन को थोड़ा बहुत entertain करना भी तो इंसानी फर्ज है। जो पांच सात आदमी मिलने वाले आ जाएं तो उन को रोटी भी न खिलाई जाए तो क्या यह कोई इज्जत की बात है। हम उन को बड़े २ allowances तो नहीं दिलवा रहे, पाँच छः हजार रुपया तनखाह भी नहीं दिलवा रहे। आखिर जब किसी के ऊपर कोई जिम्मेदारी आती है, उस पर कोई दायित्व डाला जाता है तो उस के बाद उसे सुविधाएं और आराम देना भी आवश्यक हो जाता है। जब डिप्टी मिनिस्टर दौरे करने के लिए कहीं जाते हैं, शहरों में या देहातों में तो उन के पास आने जाने के लिए, चलने फिरने के लिए साधन होने चाहिए। जैसे प्रिंसिपल रला राम जी ने कहा हमारे आजकल के administration में, प्रशासन में काफी red-tapism है, लाल फीता शाही है जिस से काम में बहुत ढील होती है। इस मिनिस्टरी ने अपने नौ नुक्ता प्रोग्राम में एक बात यह भी रखी थी और उस तरफ कदम भी बढ़ाए हैं कि एक case की disposal में अब जो देरी होती है उसको कम करने की हम कोशिश करेंगे और जो अफसर ज्यादा समय लेते हैं उन की जवाब तलबी करेंगे। सदन इस बात को जानने में दिलचस्पी रखता होगा कि हमने ऐसा तरीका अख्तियार किया है कि हर अफसर जहां से फाईल चलती है तारीख लिखे। वह यह लिखे कि कब से case शुरू हुआ, कितने दिन उसने उसको निकालने में लिए। इस सम्बन्ध में information मिनिस्टर को भेजनी पड़ती है। इसके अतिरिक्त मैं आप के द्वारा हाऊस को सूचित करना चाहता हूं कि डिप्टी मिनिस्ट्रों को जो महकमे दिए गए हैं वह ऐसे हैं जिन का सीधा जनता से सम्बन्ध है, सीधा आम लोगों से सम्पर्क है। इस लिए जब वह सीधा सम्पर्क उनसे न बढ़ावे उन की बातों को न सुनें तो मसला कैसे हल हो सकता है ?

Co-operative Societies के अन्दर कई किस्म की शिकायतें आती हैं, उन को मौके पर सुनना पड़ता है, देखना पड़ता है और वहां जा कर परिस्थिति को जल्दी सम्भालना पड़ता है। कहीं payment नहीं हुई होती, कहीं अफसरों के ताल्लूकात societies वालों के साथ अच्छे नहीं होते और इस तरह के कई झगड़े होते हैं। अगर इन चीजों को समय समय पर जाकर देखा न जाए, checking न की जाए तो लोगों को, जनता को ज्यादा सुविधाएं कैसे मिलें ?

इसी तरह पंचायत का महकमा है। इस के लिए भी अलग डिप्टी मिनिस्टर हैं जिनकी जिम्मेदारी यह है कि वह देखें कि पंचायतों की working किस ढंग से चलती है, उन में क्या २ शिकायतें हैं, क्या २ खामियां हैं, कौन सी जगह पर क्या सुधार हो सकता है। जहां से कई शिकायतें आती हैं तो बहुत सी शिकायतों को मौके पर जाकर दूर करना पड़ता है; इसी तरह से तो हम red tapism को दूर कर सकते हैं।

[सिचाई तथा विद्युत मन्त्री]

इसी तरह से labour का मामला है। आप के सूबे में जो development के काम हो रहे हैं, Community Project और National Extension Service वगैरह के जो काम हैं उन की देख रेख का सिलसिला है। हमें देखना है कि यहां पर पैसा कैसे खर्च होता है। हमें देखना है कि कहीं फजूल खर्च तो नहीं होता। यही ऐसी चीजें हैं जिन पर check की आवश्यकता है और जिस के बगैर आप delay को रोक नहीं सकते। हमारे सूबे में development का काम बहुत बढ़ गया है। बारह जिलों के पंजाब के बजट में 29, 30 करोड़ रुपया हैं। जब आपका पंजाब एक था और जब इसके 29 जिले थे तो सन् 1945-46 में हम देखते थे कि केवल 25 या 26 करोड़ रुपया का ही बजट हुआ करता था। इसके मुकाबले में आज 29, 30 करोड़ रुपए का आप का बजट है। इस के अलावा और भी बहुत से काम हो रहे हैं, बहुत सी विशाल योजनाएं भारत सरकार के खर्च में से चल रही हैं। यह काम बड़ी ज़िम्मेदारी का है और अगर इस की अच्छी देख रेख न हो, आप के जो नुमाइन्दे गवर्नमेंट में हैं उन के पास काफी समय न हो कि वहां मौके पर जा कर देख सकें, तो फिर काफी खराबियां, काफी कोताहियां और गड़बड़ उस काम में हो सकती है। उस सारी गड़बड़ को देखना वज़ीरों के लिए सम्भव नहीं था। इस लिए अगर तीन डिप्टी वज़ीर पंजाब में रखे गए हैं तो बड़ी बात नहीं है। अगर आप दूसरे प्रान्तों को देखें—पश्चिमी बंगाल को देखें तो वहां चौतीस पैंतीस के करीब मिनिस्टर, डिप्टी मिनिस्टर और पार्लियामेंटरी सैंक्रेटरी वगैरह हैं। आप अपने पड़ौस की state को ही ले लें, आप के 1/3 के बराबर है। उस में पहले पांच थे, अब चार वज़ीर हैं और तीन डिप्टी मिनिस्टर हैं। यहां तो केवल 6 मिनिस्टर और 3 डिप्टी मिनिस्टर हैं। भारत के और प्रान्तों के साथ यदि आप मुकाबला करें तो आप मानेंगे कि जितनी यहां की आबादी है और जितना काम यहां हो रहा है: जितना विकास योजनाओं पर खर्च हो रहा है उसके हिसाब से अगर आप अन्दाज़ा लगाएं तो मिनिस्टरों और डिप्टी मिनिस्टरों की तादाद कोई ज्यादा नहीं है। इस लिए यह कहना कि लोगों पर बड़ी भारी ज़्यादती की जा रही है, लोगों पर बड़े (tax) कर लगाए जा रहे हैं गरीब आदमियों पर बोझ बढ़ रहा है, छोटे मुलाज़मों को माली मदद नहीं दी जा रही, उन की तनखाहें नहीं बढ़ाई जा रहीं, यह चीजें न हों तो टैक्स घटाए जा सकते हैं गरीब मुलाज़मों की मदद भी की जा सकती है। यह सभी दलीलें ऐसी हैं जो मैं यह कहूं कि बगैर हिसाब लगाए और बगैर सभी परिस्थितियों को सामने रखे दी गई हैं तो बेजा न होगा। मिसाल के तौर पर आप छोटे मुलाज़म को लें। अगर आप उस की तनखाह में पांच रुपया भी बढ़ाते हैं तो लाख सवा लाख से काम नहीं चलता। अगर आप के पास 70 या 75 लाख रुपए का provision हो तभी आप उनकी पांच रुपए माहवार की बढ़ौतरी कर सकते हैं इसी तरह टैक्सों का मामला था। हां, जहाँ हमने मुनासिब समझा है वहां मदद भी की है। एक tax था Professional tax जो कि उन गरीब आदमियों पर पड़ता था जो

कि अपने हाथों से काम करते हैं। हां बड़े २ जो शाहूकार हैं जो दे सकते हैं उन पर 10 लाख रुपया का Professional Tax लगाया भी है। तो मैं हैरान हूं कि डिप्टी मिनिस्टर्स के लिए व्यवस्था न करके आप इस लाख सवा लाख रुपए से कैसे taxes में relief दे सकते हैं। यह एक ऐसी बात है जो कि मेरी समझ में नहीं आ सकी। इसी तरह एक या सवा लाख से आप छोटे मुलाज्जमों को भी relief कैसे दे सकते हैं? यह बात भी समझ वाली बात नहीं है। यह रकम डिप्टी मिनिस्टर्स पर खर्च करके हम कोई फजूल-खर्ची नहीं कर रहे। डिप्टी मिनिस्टर, जैसा कि मैंने कहा, बहुत बड़ी जिम्मेदारी निभाएंगे। आप को मालूम है और इस सदन के अन्दर यह शिकायत भी आम तौर पर होती रही है कि हमारे प्रदेश में कई महकमों में अच्छी तरह खर्च नहीं हो रहा, उसकी अच्छी देख रेख नहीं हो रही और लाखों करोड़ों की गड़बड़ होती है, गबन होता है। इस ढंग की शिकायतें आम तौर पर इस एवान में की जाती हैं। अगर check अच्छा हो, ऐसे ढंग के महकमे हों जिन का सम्बन्ध सीधा जनता से हो, और जो खर्च होता है उस की अच्छी तरह से देख रेख की जाए और ऊपर आखें खोलकर देखने वाले आदमी बैठें हों जिन की यह जिम्मेदारी हो कि घूम कर मौके पर जाकर हालात को देखें, अगर कोई बुराई या गड़बड़ हो रही हो तो उस को पकड़ें, पकड़ कर ठीक करें तो उन पर जो सवा लाख रुपया खर्च होगा उस से वह न सिर्फ आप के budget के खर्च पर निगरानी करेंगे बल्कि कई करोड़ों रुपया की economy, बचत आप को कर के दिखाएंगे। इस लिए अगर आप सोचें कि दस पांच हजार रुपया क्यों खर्च किया जाए और इस चीज को न सोचें कि कितना काम है और कितना रुपया हमारे प्रदेश में खर्च हो रहा है जिसकी checking और देख भाल की जरूरत है तो मैं समझता हूं कि यह एक आप न्याय नहीं कर रहे हैं। इस लिए जितनी भी दलीलें यहां दी गई हैं कि छोटे मुलाज्जमों की तनखाहें इस रकम से बढ़ाई जा सकती हैं, taxes मुआफ किए जा सकते हैं, वगैरह, वह कोई वज्रनदार दलीलें मालूम नहीं होतीं।

एक बात बार बार कही गई, कुछ मुखालिफत के तौर पर और कुछ तनज्जिन कि हमारे जो डिप्टी मिनिस्टर बने हैं उन पर तो पत्थर फेंके गए। यह तो पंजाब का दुर्भाग्य है कि इस सूबे के अन्दर कुछ लोग ऐसे हैं जिन्होंने ऐसा रवैया इस्तिहार किया जो democarcy के खिलाफ है और संस्कृति के खिलाफ है—वह संस्कृति जिस पर हमारा देश गर्व कर सकता है। अगर आप भारतवर्ष का सांस्कृतिक इतिहास पढ़ें तो एक ही चीज सब से ऊंची मिलती है और वह है हमारे देश में जितने भी लोगों के विचार भिन्न २, अलग अलग रहे हों लेकिन विचारों के इस भेद की वजह से कभी किसी को तंग किया गया हो, उसके ऊपर violence की गई हो, या उस के काम में रुकावट डाली गई हो, ऐसा कोई भी उदाहरण नज़र नहीं आता। लेकिन आज संस्कृति से गिरी हुई चीज हमारे देश में हुई है कि डिप्टी मिनिस्टर्स के ऊपर रोड़े फेंके गए। इस के लिए यदि हमारे साथी तनज्जिन

[सिचाई तथा विद्युत मन्त्री]

बातें करें तो उन को शोभा नहीं देता। मैं तो कहूंगा कि उन्होंने ऐसे अनसर का जो कि democracy को खत्म करना चाहता हो, भारतीय संस्कृति को बदनाम करना चाहता हो, मुकाबला किया, बड़ी हिम्मत के साथ मुकाबला किया। इन की तो सराहना करनी चाहिए थी, प्रशंसा करनी चाहिए थी वजाय इसके कि तनजन, मजहकाखेज या मजाक की बातें करें। यह दलीलें उन डिप्टी मिनिस्टर्स के खिलाफ दी गईं जो प्रदेश के हित में, प्रान्त के हित में अपनी जान को जोखम में डालकर इस भट्टी में जूझ पड़े। उन की तो सराहना करनी चाहिए, तारीफ करनी चाहिए। यह तो प्रसन्नता की बात है, नदामत की बात नहीं।

इसलिए, दूसरे प्रांतों के साथ मुकाबला करके जितना खर्च हम कर रहे हैं उसी हिसाब से हम ने महकमे डिप्टी मिनिस्टर साहिबान को दिए हैं। उन का public के साथ सीधा सम्बन्ध है। चूँकि बहुत सी समस्याएं ऐसी हैं जिन को हम मौके पर जाकर और पूरा समय देकर ठीक करना चाहते हैं इस लिए उस में हमारे प्रदेश का ही हित होगा। इस चीज को समझते हुए मैं चाहूंगा कि सदन के सदस्य इस बिल का पास करें।

Mr. Deputy Speaker : Question is—

That the Salaries and Allowances of Deputy Ministers,
Punjab, Bill be taken into consideration at once.

The motion was carried.

Mr. Deputy Speaker : Now the House will proceed to consider the Bill clause by clause.

CLAUSE 1

Sub-Clause (2)

Sardar Achhar Singh Chhina (Ajnala) : Sir, I beg to move—

In sub-clause (2), line 2,—

for “with effect.....1956” substitute “immediately”

ਪ੍ਰਧਾਨ ਜੀ, ਮੇਰੀ amendment ਦਾ ਮਤਲਬ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਡਿਪਟੀ ਮਨਿਸਟਰਾਂ ਨੂੰ ਤਨਖਾਹ 23 ਅਪਰੈਲ ਤੋਂ ਦੇਣ ਦੀ ਬਜਾਏ ਹੁਣ ਤੋਂ ਦਿਤੀ ਜਾਏ ਕਿਉਂ ਜੋ ਮੈਂ ਨਹੀਂ ਸਮਝਦਾ ਕਿ 23 April 1956 ਤੋਂ ਡਿਪਟੀ ਮਨਿਸਟਰਾਂ ਦੇ ਲਗਾਣ ਦੀ ਕੋਈ ਜ਼ਰੂਰਤ ਸੀ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਸਰਕਾਰ ਨੇ Ordinance ਦੇ ਜ਼ਰੀਏ ਮੁਕੱਰਰ ਕੀਤਾ। ਵਜ਼ੀਰ ਸਾਹਿਬ ਨੇ ਇਹ ਗੱਲ ਦਸਣ ਦੀ ਖੋਜ ਕੀਤੀ ਹੈ ਕਿ ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਇਸ ਲਈ ਰਖਣਾ ਜ਼ਰੂਰੀ ਹੋ ਗਿਆ

ਸੀ ਤਾਂ ਜੋ ਉਹ ਇਥੇ development ਦੇ ਹੋ ਰਹੇ ਕੰਮਾਂ ਦੀ ਦੇਖ ਭਾਲ ਕਰ ਸਕਣ। ਮੈਂ ਸਮਝਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਇਥੇ development ਦੇ ਕੰਮ ਬਿਲਕੁਲ ਕੁਝ ਨਹੀਂ ਹੋ ਰਹੇ ਅਤੇ ਨਾ ਹੀ ਇਨ੍ਹਾਂ ਨਾਲ ਸਾਡੀ ਤਸੱਲੀ ਹੁੰਦੀ ਹੈ। ਮੈਂ ਸਮਝਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਜਦੋਂ ਪਿਛਲੇ ਚਾਰ ਸਾਲਾਂ ਵਿਚ ਤਕਰੀਬਨ ਛੇ ਵਜ਼ੀਰਾਂ ਨਾਲ ਗੁਜ਼ਾਰਾ ਹੁੰਦਾ ਰਿਹਾ ਹੈ ਤਾਂ ਹੁਣ ਛੇ ਵਜ਼ੀਰਾਂ ਦੇ ਅਲਾਵਾ ਤਿੰਨਾਂ ਡਿਪਟੀ ਮਨਿਸਟਰਾਂ ਦੀ ਕੀ ਲੋੜ ਪੈ ਗਈ ਹੈ? (ਇਕ ਆਵਾਜ਼: ਪਹਿਲੇ ਵੀ ਅਠ ਵਜ਼ੀਰ ਸਨ)। ਪਹਿਲੇ ਵੀ ਇਹ ਅੱਠ ਨਹੀਂ ਸਨ। ਪਹਿਲੇ ਮੱਤ ਵਜ਼ੀਰ ਹੁੰਦੇ ਸਨ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚੋਂ ਇਕ ਘਟਾ ਕੇ ਛੇ ਕਰ ਦਿੱਤੇ ਗਏ ਸਨ। ਉਸ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਸਤਵਾਂ ਲਿਆ ਹੀ ਨਹੀਂ ਗਿਆ ਸੀ। ਹੁਣ ਤਿੰਨ ਡਿਪਟੀ ਮਨਿਸਟਰਾਂ ਦੀ ਕੀ ਖਾਸ ਲੋੜ ਪੈ ਗਈ ਹੈ ਜਿਹੜੇ ਕਿ 23 ਅਪਰੈਲ ਤੋਂ ਰਖ ਲਏ ਗਏ ਹਨ? ਹੁਣ ਕਿਹੜਾ ਖਾਸ development ਦਾ ਕੰਮ ਸ਼ੁਰੂ ਹੋ ਗਿਆ ਹੈ ਜਿਹੜਾ ਕਿ ਪਹਿਲੇ ਨਹੀਂ ਸੀ ਹੁੰਦਾ? ਮੈਨੂੰ ਇਹ ਗੱਲ ਸੋਚ ਕੇ ਵੀ ਸ਼ਰਮ ਆਉਂਦੀ ਹੈ ਕਿ ਇਥੇ 2nd Five Year Plan ਹੇਠ ਕੋਈ development ਦਾ ਕੰਮ ਨਹੀਂ ਹੋ ਰਿਹਾ। ਇਥੇ ਇਸ plan ਹੇਠ ਸਿਰਫ ਇਕ fertilizer factory ਹੀ ਲਗ ਰਹੀ ਹੈ। ਕੀ ਇਹ ਐਨੇ ਡਿਪਟੀ ਮਨਿਸਟਰ ਇਸ ਫੈਕਟਰੀ ਦੇ ਕੰਮ ਨੂੰ ਦੇਖਣ ਲਈ ਰਖੇ ਗਏ ਹਨ? ਭਾਖੜਾ ਨੰਗਲ ਦੇ ਕੰਮ ਲਈ ਪਹਿਲੇ ਹੀ ਇਕ ਵਜ਼ੀਰ ਹੈ ਅਤੇ ਉਸ ਦੇ basis ਪਹਿਲੇ ਹੀ ਬਣ ਚੁਕੇ ਹਨ, ਨਹਿਰਾਂ ਪੁਟੀਆਂ ਜਾ ਢੁਕੀਆਂ ਹਨ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚ ਪਾਣੀ ਵੀ ਵਗ ਗਿਆ ਹੈ। ਪੰਜਾਬ ਜਦੋਂ ਕਿ mainly ਇਕ Agricultural State ਹੀ ਰਹਿਣੀ ਹੈ ਤਾਂ ਇਥੇ ਕੀ development ਦੇ ਕੰਮ ਹੋਣੇ ਹਨ? ਇਥੇ ਕੋਈ development ਦੇ ਕੰਮ ਨਹੀਂ ਹੋ ਰਹੇ। ਨਾ ਇਥੇ ਕੋਈ industrial development ਹੋ ਰਹੀ ਹੈ ਅਤੇ ਨਾ ਹੀ ਇਥੇ ਕੋਈ ਵੱਡੀ industry ਹੀ ਲਗਾਈ ਜਾ ਰਹੀ ਹੈ ਜਿਸ ਦੇ ਕੰਮ ਨੂੰ supervise ਕਰਨ ਲਈ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਲੋੜ ਹੋ ਸਕਦੀ ਹੋਵੇ, ਇਹ ਮੈਨੂੰ satisfy ਨਹੀਂ ਕਰ ਸਕਦੇ। ਉਸ ਵੇਲੇ ਯਾਨੀ 23 ਅਪਰੈਲ ਨੂੰ ਇਨ੍ਹਾਂ Deputy Ministers ਦੀ appointment ਦੀ ਕੀ emergency ਹੋ ਗਈ ਸੀ? ਹਾਂ, ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੀ appointment ਦੀ emergency ਇਸ ਮਤਲਬ ਲਈ ਹੋ ਸਕਦੀ ਸੀ ਕਿ ਇਹ states ਦੀ reorganization ਲਈ propaganda ਕਰਦੇ। ਇਸ ਮਤਲਬ ਲਈ ਅਸੀਂ ਖੁਦ ਕਹਾਂਗੇ ਕਿ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਲੋੜ ਹੋ ਸਕਦੀ ਸੀ। ਪਰ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੀ appointment ਨਾਲ ਇਹ ਮਤਲਬ ਵੀ serve ਨਹੀਂ ਹੋਇਆ ਅਤੇ ਨਾ ਹੀ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦਾ development ਦਾ reason ਹੀ ਕੋਈ ਵਜ਼ਨ ਰਖਦਾ ਹੈ ਕਿਉਂ ਜੋ ਪੰਜਾਬ development ਦੇ ਕੰਮ ਵਿਚ lack ਕਰ ਰਿਹਾ ਹੈ ਕਿਉਂ ਜੋ ਅਗਲੀ ਪੰਜ ਸਾਲਾ ਪਲਾਨ ਵਿਚ ਵੀ ਇਸ ਨੂੰ ਇਕ Agricultural State ਹੀ ਰਖਿਆ ਜਾ ਰਿਹਾ ਹੈ ਅਤੇ ਨਾ ਹੀ ਇਥੇ ਕੋਈ factory ਲਗਾਈ ਜਾ ਰਹੀ ਹੈ। ਭਾਖੜੇ ਦੇ cement ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਦੀ ਭਾਖੜੇ ਦੇ ਵਜ਼ੀਰ ਦੇਖ ਭਾਲ ਕਰ ਰਹੇ ਹਨ ਅਤੇ ਚੰਡੀਗੜ੍ਹ ਦੀ ਤਾਮੀਰ ਦੀ ਦੇਖ ਭਾਲ ਲਈ ਇਨ੍ਹਾਂ ਪਹਿਲੇ ਹੀ ਦੋ ਚੀਫ ਇੰਜੀਨੀਅਰ ਰਖੇ ਹੋਏ ਹਨ। ਇਸ ਲਈ ਇਨ੍ਹਾਂ Deputy Ministers ਨੂੰ ਮਹਿਜ਼ political reasons ਕਰਕੇ ਰਖਿਆ ਗਿਆ ਹੈ। ਇਹ ਖਾਸ groups ਨੂੰ satisfy ਕਰਨ ਲਈ ਰਖੇ ਗਏ ਹਨ। ਇਹ ਗੱਲ ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਮੰਨ ਲੈਣੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ ਕਿ ਇਹ ਕੇਵਲ political purposes ਲਈ ਹੀ ਰਖੇ ਗਏ ਹਨ ਵਰਨਾ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੀ appointments ਦੀ ਕੋਈ ਲੋੜ ਨਹੀਂ ਸੀ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੀ appointment ਦੀ ਜਦ ਪਹਿਲੇ ਸਾਢੇ ਚਾਰ ਸਾਲ ਲੋੜ ਨਹੀਂ ਪਈ ਸੀ ਤਾਂ ਪਤਾ ਨਹੀਂ 23 ਅਪਰੈਲ ਨੂੰ ਯਕਦਮ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੀ

[ਸਰਦਾਰ ਅੱਛਰ ਸਿੰਘ ਛੀਨਾ]

appointment ਦੀ ਕੀ ਖਾਸ ਲੋੜ ਪੈ ਗਈ ਸੀ। ਇਸ ਲਈ ਮੈਂ ਕਹਿੰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ 23 ਅਪਰੈਲ ਨੂੰ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਰਖੇ ਜਾਣ ਦਾ ਕੋਈ sound reason ਨਹੀਂ ਸੀ ਅਤੇ ਜੇਕਰ ਹੁਣ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਲੋੜ ਹੈ ਵੀ ਤਾਂ ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਤਨਖਾਹ ਹੁਣ ਤੋਂ ਦਿਤੀ ਜਾਏ ਨਾ ਕਿ 23 ਅਪਰੈਲ ਤੋਂ।

Mr. Deputy Speaker : Motion moved—

In sub-clause (2), line 2,—

for “with effect..... 1956”, substitute “immediately”.

ਮੌਲਵੀ ਅਬਦੁਲ ਗਨੀ ਡਾਰ (ਨੂਹ):

ਪਤਾ ਪਤਾ ਡਾਲੀ ਡਾਲੀ ਹਾਲ ਹਮਾਰਾ ਜਾਨੇ ਹੈ।

ਨ ਜਾਨੇ ਤੀ ਗੁਲ ਹੀ ਨ ਜਾਨੇ ਬਾਗ਼ ਤੀ ਸਬ ਜਾਨੇ ਹੀ ਹੈ॥

ਡਿਪਟੀ ਸਪੀਕਰ ਸਾਹਿਬ, ਮੇਰੇ ਭਾਈ ਛੀਨਾ ਸਾਹਿਬ ਨੇ ਏਸੀ ਬਾਤ ਕਹੀ ਜੋ ਉਨ ਕੋ ਸਜਤੀ ਨਹੀਂ ਥੀ ਕਯੌਂਕਿ ਵਹ ਕਾਫੀ progressive views ਕੇ ਮਾਲਿਕ ਹੈਂ ਆਰ ਏਸੀ ਪਾਰਟੀ ਸੇ ਤਾਲਲੁਕ ਰਖਤੇ ਹੈਂ ਕਿ ਜਿਸ ਪਾਰਟੀ ਕੇ ਮੈਂਬਰਾਨ ਜੋ ਹੋਤੇ ਹੈਂ ਉਨ ਮੇਂ ਸੇ ਜੋ ਕਾਮ ਕਿਸੀ ਕੇ ਸੁਪੁਰਦ ਕਿਆ ਜਾਏ ਵਹੀ ਉਸ ਕੋ ਨਿਭਾਏ। ਵਹ ਮੁਖ਼ਤਲਿਫ਼ ਜ਼ਿੰਮੇਦਾਰੀ ਅਪਨੇ ਮੁਖ਼ਤਲਿਫ਼ ਸਾਥਿਯੋਂ ਕੇ ਸੁਪੁਰਦ ਕਰਤੇ ਹੈਂ। ਯਹਾਂ ਉਨ੍ਹੇਂ ਇਸ ਬਾਤ ਪਰ ਏਤਰਾਜ਼ ਹੈ ਕਿ ਕੁਝ ਡਿਪਟੀ ਮਿਨਿਸਟਰ ਕਯੌਂ ਲਿਏ ਗਏ ਹੈਂ। ਹਕੀਕਤ ਯਹ ਹੈ, ਡਿਪਟੀ ਸਪੀਕਰ ਸਾਹਿਬ, ਕਿ ਆਜ਼ ਜੋ ਭਾਈ ਯਹ ਕਹਤੇ ਹੈਂ ਵਹ ਯਹ ਨਹੀਂ ਦੇਖਤੇ ਕਿ ਮੁਸ਼ਿਕਲੇਂ ਇਸ ਲਿਏ ਆਤੀ ਹੈਂ ਕਯੌਂਕਿ ਏਕ ਹੀ ਮਿਨਿਸਟਰ ਕੇ ਸੁਪੁਰਦ ਕਈ ਕਈ ਮਹਕਮੇ ਹੋਤੇ ਹੈਂ ਆਰ ਇਸੀ ਵਜਹ ਸੇ ਵਹ ਫਾਇਲਾਂ ਮੇਂ ਉਲਭੇ ਚਲੇ ਜਾਤੇ ਹੈਂ ਆਰ ਵਹ ਅਪਨੀ energy ਕੋ, ਅਪਨੇ ਦਿਮਾਗ਼ ਕੋ ਆਰ ਅਪਨੀ ਕਾਬਲਿਯਤ ਕੋ ਏਕ ਹੀ ਜਗਹ ਖਰਚ ਨਹੀਂ ਕਰ ਸਕਤੇ। ਜੈਸੇ Electricity ਕਿਸੀ ਕੇ ਸੁਪੁਰਦ ਹੋ, Irrigation ਕਿਸੀ ਕੇ ਸੁਪੁਰਦ ਹੋ। ਪਰ ਯਹਾਂ ਯਹ ਕਾਮ ਏਕ ਹੀ ਮਿਨਿਸਟਰ ਕੇ ਸੁਪੁਰਦ ਕਰ ਦਿਏ ਜਾਤੇ ਹੈਂ। ਮੇਰੇ ਭਾਈ ਛੀਨਾ ਸਾਹਿਬ ਅਚਛੀ ਤਰਹ ਸੇ ਜਾਨਤੇ ਹੈਂ ਆਰ ਅਗਰ ਵਹ ਭੀ ਯਹਾਂ ਪਰ ਆ ਜਾਏਂ ਜਹਾਂ ਪ੍ਰੋਫੈਸਰ ਸ਼ੇਰ ਸਿੰਘ ਸਾਹਿਬ ਬੈਠੇ ਹੈਂ ਤੋ ਉਨ ਕੋ ਭੀ ਜ਼ਰੂਰਤ ਹੋਗੀ ਕਿ ਕਾਮ ਮੇਂ ਬਹੁਤ ਆਸਾਨਿਯਾਂ ਪੈਦਾ ਹੋਂ। ਮੈ ਯਹ ਨਹੀਂ ਕਹਤਾ ਕਿ ਜੋ ਡਿਪਟੀ ਮਿਨਿਸਟਰ ਲਿਏ ਗਏ ਹੈਂ ਵਹ ਲਾਯਕ ਹੈਂ ਆਰ ਵਹ ਅਪਨੇ ਫਰਾਯਜ਼ ਕੋ ਬਖ਼ੂਬੀ ਅਦਾ ਕਰਤੇ ਹੈਂ ਯਾ ਨਹੀਂ ਕਰਤੇ। ਮਗਰ ਯਹ ਕਹਨਾ ਕਿ ਇਨ ਕੇ ਲੇਨੇ ਕੀ ਜ਼ਰੂਰਤ ਹੈ ਯਾ ਨਹੀਂ ਯਾ ਯਹ ਕਹਨਾ ਕਿ ਇਨ ਕੀ ਜ਼ਰੂਰਤ ਨਹੀਂ ਹੈ ਯਹ ਛੀਨਾ ਸਾਹਿਬ ਸੇ ਤਵਕਕੋ ਨਹੀਂ ਹੋ ਸਕਤੀ ਥੀ। ਮੈਂ ਤੋ ਸਮਝਤਾ ਹੂੰ ਕਿ ਛੀਨਾ ਸਾਹਿਬ ਕੋ ਚਾਹਿਏ ਕਿ ਵਹ ਉਨ੍ਹੇਂ ਮੁਬਾਰਿਕਬਾਦ ਦੇਂ ਕਿ ਇਨ੍ਹੋਂ ਨੇ State ਕੀ ਜ਼ਿੰਮੇਦਾਰੀ ਕੋ ਏਕ ਹਦ ਤਕ ਸਮਭਾਲਨੇ ਕੀ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਕੀ ਹੈ ਆਰ ਹਮਾਰੇ ਚੀਫ਼ ਮਿਨਿਸਟਰ ਸਾਹਿਬ ਨੇ ਅਪਨੇ ਮਿਨਿਸਟਰੋਂ ਕੀ ਮਦਦ ਕੇ ਲਿਏ ਕੁਝ ਸਾਥਿਯੋਂ ਕੋ ਉਭਾਰਾ ਹੈ, ਮੁਭੇ ਉਮੀਦ ਹੈ ਕਿ ਯਹ ਡਿਪਟੀ ਮਿਨਿਸਟਰ ਕਾਮ ਕਰੇਂਗੇ ਆਰ ਵਹ salaries ਲੇਂਗੇ। ਹਮੇਂ ਇਸ ਕੇ ਲਿਏ ਉਨ੍ਹੇਂ ਮੁਬਾਰਿਕਬਾਦ ਦੇਨੀ ਚਾਹਿਏ।

उपाध्यक्ष महोदय: आप अपनी स्पीच को इस Clause तक महदूद रखें।

(The hon. Member should confine his speech to this Clause.)

मौलवी अब्दुल गनी डार : डिप्टी स्पीकर साहिब, क्योंकि सरदार अच्छर सिंह छीना जी ने अपनी स्पीच में कहा है कि इन डिप्टी मिनिस्टर्स को तनखाहें बजाय 23 अप्रैल से देने के अब से दी जायें, मैं इसी चीज़ का जवाब उन्हें दे रहा था। मैं इस बात पर इत्तफा करता हूँ कि यह मुनासिब बात नहीं है कि वे लोग काम तो कर रहे हैं 23 April से और उन्हें तनखाह दी जाये अब से। यह कहना उन्हें नहीं सजता। [एक अवाज़:- आप को क्या हिस्सा मिलना है?] हिस्सा तो न मुझे मिलना है और न ही आप को मिलना है। मैं तो इस लिये यह कह रहा हूँ क्योंकि वह काम 23 April से कर रहे हैं तो यह कहना ठीक नहीं कि उन्हें तनखाह आज से दी जाये।

फिर उन्होंने ने कहा है कि यह political अगराज के लिये रखे गये हैं। यह बात तो किसी से छिपी हुई नहीं। मैं इन्हें कहता हूँ कि अगर आप यहां आयेंगे तो आप भी ऐसा ही करेंगे और यह आये हुये हैं तो इन्हें भी ऐसा करने का हक हासिल है। इस में छिपी हुई बात क्या है? मेरी राय में यह ठीक है कि 23 April ही रहे और छीना साहिब को अपनी amendment वापस ले लेनी चाहिये।

सरदार राजेंद्र सिंह गिआनी (रैपज़): जनाब डिप्टी सपीकर साहिब, डीना साहिब की amendment ਤੋਂ ਮੈਨੂੰ ਹੈਰਾਨੀ ਹੋਈ ਹੈ ਲੇਕਿਨ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦਾ case ਕਾਬਲੇ ਮੁਆਫੀ ਹੈ ਕਿਉਂਕਿ ਉਹ ਕੋਈ legal brain ਨਹੀਂ ਹਨ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਪਤਾ ਹੈ ਕਿ Deputy Ministers ਦੀ appointment 22 ਅਪਰੈਲ ਤੋਂ ਹੋ ਚੁੱਕੀ ਹੈ ਅਤੇ ਇਸ ਬਾਰੇ ਇਕ Ordinance ਪਹਿਲਾਂ ਸੀ। ਇਸ ਬਿਲ ਨਾਲ ਜੋ ਸਾਡੇ ਸਾਹਮਣੇ ਹੈ ਉਹ Governor ਸਾਹਿਬ ਦਾ Ordinance repeal ਹੋ ਜਾਵੇਗਾ ਅਤੇ ਇਸ ਚੀਜ਼ ਨੂੰ ਸਿਰਫ legalise ਕਰਨਾ ਹੈ। ਮੈਨੂੰ ਸਮਝ ਨਹੀਂ ਪੈਂਦੀ ਕਿ 23 ਤਰੀਕ ਦੀ 22 ਜਾਂ 24 ਤਰੀਕ ਕਿਵੇਂ ਹੋ ਸਕਦੀ ਹੈ ਅਤੇ ਇਹ ਗਲ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਦਿਮਾਗ ਵਿਚ ਆਈ ਕਿਵੇਂ। ਬਾਕੀ ਜੋ ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਕਿਹਾ ਹੈ ਉਸ ਵਿਚ force ਨਹੀਂ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ appointment ਦੀ 23 ਤਰੀਕ ਤੋਂ ਹੋਈ ਹੈ ਇਹ ਇਕ legal ਚੀਜ਼ ਹੈ। ਇਸ ਲਈ ਮੈਂ ਡੀਨਾ ਸਾਹਿਬ ਅਤੇ ਬੇਨਤੀ ਕਰਾਂਗਾ ਕਿ ਉਹ ਆਪਣੀ amendment ਨੂੰ ਵਾਪਸ ਲੈ ਲੈਣ।

Mr. Deputy Speaker : Question is-

In sub-clause (2), line 2,-

for "with effect.....1956" substitute "immediately".

The motion was lost.

Mr. Deputy Speaker : Question is-

That sub-clause (2) of Clause 1 stand part of the Bill.

The motion was carried.

CLAUSE 2

Mr. Deputy Speaker : Question is-

That clause 2 stand part of the Bill.

The motion was carried.

CLAUSE 3

Mr. Deputy Speaker : Now the House will consider clause 3.

Sardar Achhar Singh Chhina (Ajnala) : Sir, I beg to move-

In line 2,-

for "eight hundred" substitute "five hundred".

ਡਿਪਟੀ ਸਪੀਕਰ ਸਾਹਿਬ, ਇਹ ਇਕ ਸਿੱਧੀ ਜਿਹੀ ਗਲ ਹੈ ਕਿ ਜਦ Deputy Ministers ਨੂੰ car ਦਿੱਤੀ ਗਈ ਤਾਂ ਉਸ ਦਾ allowance ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ; ਕੋਠੀ ਦਿੱਤੀ ਤਾਂ ਵੀ allowance ਦਿੱਤਾ। ਪਹਿਲਾਂ 300 ਰੁਪਏ ਵਿਚ ਗੁਜ਼ਾਰਾ ਕਰਦੇ ਰਹੇ। ਮੈਨੂੰ ਇਹ ਗਲ ਸਮਝ ਨਹੀਂ ਆਉਂਦੀ ਜੋ ਇਹ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਤਨਖਾਹ ਥੋੜੀ ਹੋਵੇ ਤਾਂ prestige ਚੰਗਾ ਨਹੀਂ ਰਹਿੰਦਾ। ਮੈਂ ਅਰਜ਼ ਕਰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਪਾਉਣਾ ਖੱਦਰ ਅਤੇ ਉਹ ਵੀ ਹੱਥ ਦਾ ਬੁਣਿਆ ਹੋਇਆ ਫਿਰ ਗੱਲਾਂ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੀਆਂ ਕਿਉਂ ਕਰਦੇ ਹਨ? M.L.A. ਸਨ ਤਾਂ ਵੀ ਖੱਦਰ ਹੀ ਪਾਉਂਦੇ ਸੀ, ਹੁਣ ਵੀ ਉਹੀ ਖੱਦਰ ਹੈ। ਜੇਕਰ ਨਵੀਂ ਕਾਰ ਮਿਲੀ ਹੈ ਤਾਂ ਉਸ ਦਾ allowance ਹੈ, ਕੋਠੀ ਹੈ ਤਾਂ ਉਸ ਦਾ allowance ਹੈ। ਖਰਚ ਕਿਵੇਂ ਵਧਿਆ ਹੈ? ਇਸ ਲਈ 200 ਰੁਪਏ ਹੋਰ ਦੇ ਦੇਣਾ ਹੀ ਕਾਫੀ ਹੈ। ਸਾਡਾ ਦੇਸ਼, ਸਾਡੀ State ਗਰੀਬ ਹੈ ਇਸ ਲਈ 500 ਰੁਪਏ ਹੀ ਤਨਖਾਹ ਕਾਫੀ ਹੈ। ਇਹ ਤਾਂ amendment ਮੰਨ ਲੈਣੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ।

Mr. Deputy Speaker : Motion moved-

In line 2,-

for "eight hundred" substitute "five hundred".

Mr. Deputy Speaker : Question is-

In line 2,-

for "eight hundred" substitute "five hundred".

After ascertaining the votes of the House by voices, Mr. Deputy Speaker said "I think the Noes have it". This opinion was challenged. The bells were then rung. The question was put again and rejected by a voice vote.

The motion was lost.

Mr. Deputy Speaker : Question is—

That Clause 3 stand part of the Bill.

The motion was carried.

CLAUSE 4

Mr. Deputy Speaker : Now the House will proceed to consider Clause 4.

CLAUSE 4

Sardar Achhar Singh Chhina (Ajnala) : Sir, I beg to move—

In line 7,—
delete “ and fifty rupees”.
Delete the explanation.

150 ਰੁਪਏ ਦੀ ਜਗਹ 100 ਰੁਪਏ ਹੀ ਕਾਫੀ ਹਨ ਜੋ allowance ਮਿਲਣਾ ਹੈ ।
Explanation ਇਵੇਂ ਹੈ ।

“The Deputy Minister shall not become liable personally for any payment in case the standard rent of the house allotted to him for residence exceeds one hundred and fifty rupees per mensem.”

ਮੈਨੂੰ ਇਹ ਸਮਝ ਨਹੀਂ ਆਉਂਦੀ ਕਿ ਇਸ ਚੀਜ਼ ਨੂੰ law ਵਿਚ ਲਿਆਉਣ ਦੀ ਕੀ ਜ਼ਰੂਰਤ ਹੈ ਕਿ ਜੇਕਰ ਉਸ ਨੂੰ ਅਜਿਹਾ ਘਰ ਦਿਤਾ ਜਾਵੇ ਕਿ ਜਿਸਦਾ rent ਇਕ ਹਜ਼ਾਰ ਰੁਪਿਆ ਹੋਵੇ ਤਾਂ ਉਹ ਉਸ ਦਾ liable ਨਹੀਂ ਹੋਵੇਗਾ । ਮਗਰ ਤੁਸੀਂ ਉਸ ਨੂੰ 150 ਰੁਪਏ ਤੋਂ ਉਪਰ ਵਾਲਾ ਘਰ ਕਿਉਂ ਦਿਉ ? ਇਸ negative clause ਦਾ ਮਤਲਬ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਅਜ ਤੁਸੀਂ ਇਥੋਂ ਮਨਜ਼ੂਰੀ ਤਾਂ ਲੈਂਦੇ ਹੋ 150 ਰੁਪਏ ਦੀ ਜਿਸ ਨੂੰ ਕਿ ਅਸੀਂ 100 ਰੁਪਏ ਕਰਨ ਲਈ ਕਹਿੰਦੇ ਹਾਂ । ਮਗਰ ਆਪਣੇ ਬਹੁਮਤ ਨਾਲ 150 ਰੁਪਏ ਮਨਜ਼ੂਰ ਕਰਾ ਕੇ ਵੀ ਤੁਸੀਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ 600 ਰੁਪਏ ਵਾਲਾ ਮਕਾਨ ਦੇ ਦੇਣਾ ਹੈ ਅਤੇ ਬਾਕੀ 150 ਰੁਪਏ ਦੀ ਤਾਂ ਮਨਜ਼ੂਰੀ House ਤੋਂ ਤੁਸੀਂ ਲੈ ਲੈਣੀ ਹੈ, ਬਾਕੀ ਰੁਪਿਆ ਬਜਟ ਸਮੇਂ House ਤੋਂ ਮਨਜ਼ੂਰ ਕਰਾ ਲੈਣਾ ਹੈ । ਜਦ ਇਹ ਗਲ ਹੈ ਤਾਂ ਇਸ explanation ਦੀ ਕੀ ਜ਼ਰੂਰਤ ਹੈ ?

Mr. Deputy Speaker : Motion moved—

In line 7,—
delete “and fifty rupees”.
Delete the explanation.

Mr. Deputy Speaker : Question is-

In line 7,-

delete "and fifty rupees".

The motion was lost.

Mr. Deputy Speaker : Question is-

Delete the explanation.

The motion was lost.

Mr. Deputy Speaker : Question is-

That Clause 4 stand part of the Bill.

The motion was carried.

Clause 5

Mr. Deputy Speaker : Now the House will consider clause 5.

Sardar Harkishan Singh Surjit (Nakodar) : Sir, I beg to move-

In lines 3-4,-

between "Government" and "," insert

"which will not be more than two hundred rupees per mensem".

In line 5,-

for "three" substitute "two".

Delete the proviso.

ਡਿਪਟੀ ਸਪੀਕਰ ਸਾਹਿਬ, ਮੇਰੀ ਤਰਮੀਮ ਬਿਲਕੁਲ ਸਾਫ਼ ਏ। ਗਲ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਸਰਕਾਰ ਪਹਿਲਾਂ ਹੀ ਇਹ ਪਾਸ ਕਰਵਾ ਚੁੱਕੀ ਹੈ ਕਿ ਤਨਖਾਹ ਡਿਪਟੀ ਮਨਿਸਟਰ ਦੀ 800 ਰੁਪਿਆ ਹੋਵੇਗੀ। ਕੋਠੀ ਫਰੀ ਮਿਲੇਗੀ, ਜਾਂ ਇਸ ਦੀ ਥਾਂ 150 ਰੁਪਏ ਕਿਰਾਇਆ ਮਿਲੇਗਾ। ਫਿਰ ਤੁਸੀਂ ਇਹ ਵੀ ਮਨਜ਼ੂਰ ਕਰਵਾ ਲਿਆ ਹੈ ਕਿ ਜੇਕਰ ਕੋਠੀ ਵੱਡੀ ਵੀ ਹੋਵੇ ਤਾਂ ਵੀ ਡਿਪਟੀ ਮਨਿਸਟਰ ਸਟੈਂਡਰਡ ਕਿਰਾਇਆ ਨਹੀਂ ਦੇਣਗੇ ਅਤੇ ਹੁਣ ਇਸ ਕਲਾਜ਼ ਰਾਹੀਂ ਇਹ ਪਾਸ ਕਰਵਾਇਆ ਜਾ ਰਿਹਾ ਹੈ ਕਿ ਕਾਰ ਦੀ ਦੇਖ ਭਾਲ ਦਾ ਖਰਚ ਸਰਕਾਰ ਦੇਵੇਗੀ ਅਤੇ ਇਕ ਕਾਰ ਦਿਤੀ ਜਾਏਗੀ ਅਤੇ ਜੇਕਰ ਇਹ ਨਾ ਦਿਤੀ ਜਾਵੇ ਤਾਂ ਆਉਣ ਜਾਣ ਲਈ 300 ਰੁਪਿਆ ਮਹੀਨਾ ਅਲਾਊਂਸ ਦਿਤਾ ਜਾਵੇਗਾ। ਮੈਂ ਇਹ ਕਹਾਂਗਾ ਕਿ ਅਜੇ ਹੀ ਤੁਸੀਂ ਇੰਨਾ ਖਰਚ ਇਨ੍ਹਾਂ ਲਈ ਮਨਜ਼ੂਰ ਕਰ ਦਿਤਾ ਹੈ। ਹੁਣ ਹੀ ਇਸ ਇਕ ਅਸਾਫ਼ੀ ਗਲ ਨੂੰ ਮੰਨ ਲਵੋ। ਤੁਸੀਂ ਇਹ ਵੀ ਕਰ ਦਿਤਾ ਹੈ ਕਿ ਜੇਕਰ ਉਹ

ਛੇ ਸੌ ਰੁਪਏ ਵਾਲੀ ਕੋਠੀ ਵਿਚ ਰਹਿਣ ਤਾਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਤੋਂ ਕਿਸੇ ਬਕਾਏ ਦੀ ਉਗਰਾਹੀ ਨਹੀਂ ਹੋਣੀ, ਉਥੇ ਇਸ ਨਿੱਕੀ ਜਿਹੀ ਤਰਮੀਮ ਨੂੰ ਮੰਨਣ ਵਿਚ ਮੈਂ ਸਮਝਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਕੋਈ ਹਰਜ ਨਹੀਂ ਕਿ ਇਸ ਕਾਰ ਅਲਾਊਂਸ ਨੂੰ 300 ਦੀ ਥਾਂ 200 ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਜਾਵੇ। ਇਸ ਦੇ ਨਾਲ ਹੀ, ਡਿਪਟੀ ਸਪੀਕਰ ਸਾਹਿਬ, ਮੇਰੀ ਦੂਜੀ ਤਰਮੀਮ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਜੇਕਰ ਤੁਸੀਂ ਕਿਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਵੀ ਆਪਣੀਆਂ ਬਹੁਤ ਵੋਟਾਂ ਦੇ ਸਿਰ ਤੇ ਇਹ ਗੱਲ ਨਹੀਂ ਮੰਨਦੇ ਕਿ ਕਾਰ ਅਲਾਊਂਸ ਦੇ ਸੌ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਜਾਵੇ ਤਾਂ ਇਸ ਨਾਲ ਜੋ ਪ੍ਰੋਵੀਜ਼ੋ ਲਗਾ ਦਿਤੀ ਹੈ ਇਸ ਨੂੰ ਹਟਾ ਦਿੱਤਾ ਜਾਵੇ। ਇਹ ਬਹੁਤ ਖਤਰਨਾਕ ਹੈ। ਮੈਂ ਠੀਕ ਤਰ੍ਹਾਂ ਤਾਂ ਨਹੀਂ ਕਹਿ ਸਕਦਾ ਕਿ ਇਹ ਗਲ ਫਿਨਾਨਸ਼ਲ ਐਂਗਲ ਤੋਂ ਠੀਕ ਹੈ ਜਾਂ ਨਹੀਂ ਪਰ ਮੈਂ ਇਹ ਸਮਝਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਇਸ ਪ੍ਰੋਵੀਜ਼ੋ ਨੂੰ ਰੱਖ ਕੇ ਸਾਫ਼ਗੋਈ ਤੋਂ ਕੰਮ ਨਹੀਂ ਲਿਆ ਗਿਆ। ਮੈਂ ਕੋਈ ਸਖ਼ਤ ਲਫਜ਼ ਨਹੀਂ ਵਰਤਣਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਪਰ ਮੈਂ ਇਤਨਾ ਜ਼ਰੂਰ ਕਹਾਂਗਾ ਕਿ ਇਸ ਪ੍ਰੋਵੀਜ਼ੋ ਨੂੰ ਰੱਖ ਕੇ ਸਰਕਾਰ ਆਪਣੇ ਹਥ ਵਿਚ ਪਾਵਰ ਲੈ ਰਹੀ ਹੈ ਕਿ ਜਿੰਨਾ ਚਾਹੁਣਗੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਸਫਰ ਖਰਚ ਦੇ ਨਾਮ ਤੇ ਰੁਪਿਆ ਖਰਚ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇਗਾ। ਡਿਪਟੀ ਸਪੀਕਰ ਸਾਹਿਬ, ਤੁਸੀਂ ਆਪ ਹੀ ਅੰਦਾਜ਼ਾ ਲਗਾਉ ਕਿ ਜਦੋਂ ਤੋਂ ਇਹ ਡਿਪਟੀ ਮਨਿਸਟਰ ਬਣੇ ਹਨ ਇਨ੍ਹਾਂ ਜੋ ਦੌਰੇ ਕੀਤੇ ਹਨ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਖਰਚ ਕੀ ਆਇਆ ਹੈ। ਜੇਕਰ ਇਸ ਹਿਸਾਬ ਨੂੰ ਵੇਖਿਆ ਜਾਵੇ ਤਾਂ ਵੀ ਇਸ ਹਦ ਨੂੰ ਤਿੰਨ ਸੌ ਤੋਂ ਵਧ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ ਜਾਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਅਤੇ ਖੁਲ੍ਹ ਨਹੀਂ ਰਖਣੀ ਚਾਹੀਦੀ। ਅਸਲ ਵਿਚ ਗਲ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਇਹ ਕਾਰ ਦੀ ਸ਼ਰਨ ਲੈਕੇ ਅਗਲੀਆਂ ਆ ਰਹੀਆਂ ਇਲੈਕਸ਼ਨਾਂ ਨੂੰ ਲੜਨਾ ਚਾਹੁੰਦੇ ਹਨ। ਕਾਰ ਅਲਾਊਂਸ ਦੇ ਨਾਮ ਹੇਠ ਚੋਣਾਂ ਵਿਚ ਪਰਚਾਰ ਕਰਨਗੇ ਅਤੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਵੋਟਾਂ ਲਈ ਪ੍ਰਾਪੇਗੰਡਾਂ ਲਈ ਵਰਤਿਆ ਜਾਵੇਗਾ। ਕੀ ਪਿਛਲੇ ਜਿੰਨੇ ਅਰਸੇ ਤੋਂ ਇਹ ਡਿਪਟੀ ਵਜ਼ੀਰ ਨੇ ਜੋ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਪਟਰੋਲ ਦਾ ਖਰਚ ਇਕ ਹਜ਼ਾਰ ਰੁਪਿਆ ਮਹੀਨਾ ਨਹੀਂ ਆਇਆ ਤਾਂ ਫਿਰ ਮੈਂ ਨਹੀਂ ਸਮਝਦਾ ਕਿ ਇਸ ਪ੍ਰੋਵੀਜ਼ੋ ਦੀ ਕੀ ਲੋੜ ਹੈ। ਇਹ ਤਾਂ ਸਾਫ਼ ਹੈ ਕਿ ਇਹ ਪਿੰਡ ਪਿੰਡ ਜਾਣਗੇ ਅਤੇ ਇਲੈਕਸ਼ਨਾਂ ਲਈ ਪਰਚਾਰ ਕਰਨਗੇ ਨਹੀਂ ਤਾਂ ਮੈਂ ਸਮਝਦਾ ਹਾਂ ਕਿ 300 ਰੁਪਏ ਦੀ ਹਦ ਬਹੁਤ ਜ਼ਿਆਦਾ ਸੀ ਅਤੇ ਇਸ ਦੇ ਨਾਲ ਇਹ ਪ੍ਰੋਵੀਜ਼ੋ ਰਖਣ ਦੀ ਲੋੜ ਨਹੀਂ ਸੀ:-

“Provided that the maintenance and propulsion expenses of the staff car in use by the Deputy Ministers shall not be subject to the limit of three hundred rupees.”

ਜਾਂ ਤਾਂ ਸਰਕਾਰ ਇਸ ਗਲ ਨੂੰ ਸਪਸ਼ਟ ਕਰੇ ਕਿ ਅਸਾਨੂੰ ਇਕ ਹਜ਼ਾਰ ਰੁਪਿਆ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਸਫਰ ਖਰਚ ਲਈ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ। ਮੈਂ ਤਾਂ ਕਹਾਂਗਾ ਕਿ ਇਹ ਇਕ ਹਦ ਮੁਕੱਰਰ ਕਰ ਦੇਣ ਕਿ ਇੰਨਾ ਖਰਚ ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਦਿੱਤਾ ਜਾਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ। ਇਹ ਨਹੀਂ ਹੋਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਕਿ ਖੁਲ੍ਹ ਰਖ ਦਿਤੀ ਕਿ ਜਿੰਨਾ ਚਾਹੁਣ ਖਰਚ ਕਰਨ। ਇਹ ਕਹਿ ਸਕਦੇ ਹਨ ਕਿ ਇੰਨਾ ਰੁਪਿਆ ਡੀਵੈਲਪਮੈਂਟ ਲਈ ਖਰਚ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇਗਾ ਅਤੇ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦਾ ਹੋਰ ਖਰਚ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇਗਾ। ਜੇਕਰ ਇਹ ਗਲ ਸਪਸ਼ਟ ਨਾ ਕੀਤੀ ਜਾਵੇ ਤਾਂ ਇਸ ਗਲ ਤੋਂ ਸਰਕਾਰ ਦੀ ਨੀਅਤ ਦਾ ਅਨੁਮਾਨ ਲਗਾਇਆ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਲਈ ਮੈਂ ਫਿਰ ਕਹਾਂਗਾ ਕਿ ਇਸ ਪ੍ਰੋਵੀਜ਼ੋ ਨੂੰ ਡੀਲੀਟ ਕਰ ਦੇਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ। ਇਹ ਬਹੁਤ ਖਤਰਨਾਕ ਹੈ। ਇਸ ਰਾਹੀਂ ਸਰਕਾਰ ਹਜ਼ਾਰਾਂ ਰੁਪਏ ਖਰਚ ਕਰ ਲਵੇਗੀ ਅਤੇ ਬਾਅਦ ਵਿਚ ਸਪਲੀਮੈਂਟਰੀ ਜਾਂ ਐਕਸੈਸ ਜਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਅੱਗੇ ਵੀ ਇਹ ਲਿਆਉਂਦੀ ਹੈ ਪਿਛਲੇ ਚਾਰ ਚਾਰ ਸਾਲਾਂ ਦੇ ਕਿ ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਮਨਜ਼ੂਰ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਜਾਵੇ ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਹੁਣ ਵੀ ਕਰੇਗੀ। ਇਸ ਲਈ ਇਸ ਪ੍ਰੋਵੀਜ਼ੋ ਨੂੰ ਹਟਾ ਦਿੱਤਾ ਜਾਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ।

[ਸਰਦਾਰ ਹਰਕਿਸ਼ਨ ਸਿੰਘ ਸੁਰਜੀਤ]

ਇਸ ਦੇ ਨਾਲ ਹੀ ਮੇਰੀ ਤਰਮੀਮ ਇਹ ਵੀ ਸੀ ਕਿ ਸ਼ਬਦ ਤਿੰਨ ਸੌ ਦੀ ਥਾਂ ਦੋ ਸੌ ਕਰ ਦਿਤੇ ਜਾਣ। ਮੈਂ ਇਹ ਸਮਝਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਦੋ ਸੌ ਰੁਪਿਆ ਬਹੁਤ ਕਾਫੀ ਹੈ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੀਆਂ ਕਾਰਾਂ ਬਹੁਤ ਚੰਗੀਆਂ ਹਨ ਅਤੇ ਮੈਂ ਸਮਝਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਜੇਕਰ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਕਾਰ 18, 20 ਮੀਲ ਵੀ ਚਲੇ ਤਾਂ ਵੀ 200 ਰੁਪਏ ਖਰਚ ਕਾਫੀ ਹੈ। ਇਸ ਹਿਸਾਬ ਨਾਲ ਵੀ ਮਹੀਨੇ ਵਿਚ ਸਫਰ 600 ਮੀਲ ਤੋਂ ਵਧ ਹੀ ਬਣਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਮੈਂ ਸਮਝਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਇਹ ਸਫਰ ਬਹੁਤ ਜ਼ਿਆਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਜੇਕਰ ਇਹ ਸਮਝਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਕਿ ਇਹ ਸਫਰ ਥੋੜ੍ਹਾ ਹੈ ਤਾਂ ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਟੂਰਿੰਗ ਮਨਿਸਟਰ ਹੀ ਰਖ ਲੈਣੇ ਚਾਹੀਦੇ ਹਨ ਤਾਂ ਜੋ ਸਰਕਾਰ ਦੇ ਸੁਨੇਹੇ ਪਤੇ ਪਹੁੰਚਾਂਦੇ ਰਹਿਣ ਅਤੇ ਸਰਕਾਰ ਇਸ ਕੰਮ ਲਈ ਬਜਟ ਵਿਚ ਪ੍ਰਬੰਧ ਕਰ ਦੇਵੇ। ਇਸ ਨਾਲ ਇਹ ਤਾਂ ਹੋਵੇਗਾ ਕਿ ਇਸ ਅਸੈਂਬਲੀ ਨੂੰ ਇਹ ਪਤਾ ਲਗ ਜਾਵੇਗਾ ਕਿ ਅਸੀਂ ਕਿਸ ਮਕਸਦ ਲਈ ਇਹ ਰਕਮ ਮਨਜ਼ੂਰ ਕਰ ਰਹੇ ਹਾਂ, ਤੇ ਜੇਕਰ ਸਰਕਾਰ ਅਜਿਹਾ ਨਹੀਂ ਕਰਨਾ ਚਾਹੁੰਦੀ ਤਾਂ ਇਹ ਜ਼ਰੂਰੀ ਹੈ ਕਿ ਇਸ ਸਫਰ ਖਰਚ ਦੀ ਲਿਮਿਟ ਮੁਕੱਰਰ ਕਰ ਦਿਤੀ ਜਾਵੇ। ਕੋਈ ਇਸ ਗਲ ਦੀ ਹਦ ਵੀ ਤਾਂ ਹੋਣੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ ਕਿ ਨਹੀਂ। ਇਹ ਤਾਂ ਨਹੀਂ ਹੋ ਸਕਦਾ ਕਿ ਜਿੰਨਾ ਚਾਹਿਆ ਖਰਚ ਕਰ ਲਿਆ ਤੇ ਫਿਰ ਇਸ ਸਭਾ ਵਿਚ ਇਕ ਮਤ ਰਖ ਕੇ ਆਪਣੀਆਂ ਬਹੁਤ ਵੋਟਾਂ ਦੇ ਸਿਰ ਸਦਕਾ ਉਸ ਨੂੰ ਮਨਜ਼ੂਰ ਕਰਵਾ ਲਿਆ। ਮੈਂ ਇਹ ਤਾਂ ਨਹੀਂ ਕਹਿ ਸਕਦਾ ਕਿ ਇਸ ਬਿਲ ਵਿਚਲੇ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੇ ਪ੍ਰੋਵੀਜ਼ੋ ਰਖਣੇ ਫਿਨਾਨਸ਼ਲ ਐਂਗਲ ਤੋਂ ਕਿੰਨੇ ਕੁ ਠੀਕ ਅਤੇ ਯੋਗ ਹਨ। ਮੈਂ ਤਾਂ ਹੈਰਾਨ ਹਾਂ ਕਿ ਕਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਫਿਨਾਂਸ ਮਨਿਸਟਰ ਅਤੇ ਫਿਨਾਂਸ ਡੀਪਾਰਟਮੈਂਟ ਅਜਿਹੀਆਂ ਗੱਲਾਂ ਨੂੰ ਪਾਸ ਕਰਵਾਣ ਲਈ ਤਿਆਰ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਫਿਰ ਬਾਅਦ ਵਿੱਚ ਜਦੋਂ ਕੰਪਲੀਕੇਸ਼ਨਜ਼ ਪੈਣਾ ਹੁੰਦੀਆਂ ਹਨ ਤਾਂ ਇਹ ਕਿਹਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਕਿ ਇਸ ਪਿਛਲੇ ਘਾਟੇ ਵਾਧੇ ਦੀ ਮਨਜ਼ੂਰੀ ਦਿਤੀ ਜਾਵੇ, ਜਿਵੇਂ ਕਿ ਇਸੇ ਸੈਸ਼ਨ ਵਿਚ ਪਿਛਲੇ ਚੌਥਾਂ ਸਾਲਾਂ ਦੇ ਘਾਟੇ ਨੂੰ ਪੂਰਾ ਕਰਨ ਲਈ ਐਕਸੈਸ ਡੀਮਾਂਡਜ਼ ਦੀ ਮਨਜ਼ੂਰੀ ਲਈ ਗਈ ਹੈ। ਇਸ ਲਈ ਮੈਂ ਇਹ ਸਮਝਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਇਹ ਇਕ ਧੋਖੇ ਭਰੀ ਗਲ ਹੈ ਅਤੇ ਇਸ ਪ੍ਰੋਵੀਜ਼ੋ ਨੂੰ ਵਾਪਿਸ ਲੈ ਲੈਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ। ਇਹ ਚੰਗਾ ਨਹੀਂ ਲਗਦਾ ਕਿ ਇਹ ਸਰਕਾਰ ਘੜੀ ਘੜੀ ਉਠ ਕੇ ਕਹਿ ਦੇਵੇ ਕਿ ਇਸ ਪ੍ਰੋਵੀਜ਼ੋ ਵਿਚ ਤਾਂ ਕੁਝ ਨਹੀਂ ਅਤੇ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੀ ਧੋਖੇ ਭਰੀ ਪ੍ਰੋਵੀਜ਼ੋ ਨੂੰ ਪਾਸ ਕਰਵਾ ਲਿਆ ਜਾਵੇ। ਤਰਲੇ ਮਿਨਤਾਂ ਕਰਕੇ ਅਤੇ ਬਾਅਦ ਵਿਚ ਵਧ ਕੀਤੇ ਗਏ ਖਰਚ ਦੀ ਮਨਜ਼ੂਰੀ ਲਈ ਜਾਵੇ। ਇਸ ਲਈ ਮੈਂ ਬੇਨਤੀ ਕਰਾਂਗਾ ਕਿ ਹੋਰ ਨਹੀਂ ਤਾਂ ਮੇਰੀ ਇਹ ਤਰਮੀਮ ਤਾਂ ਮੰਨ ਲਵੋ ਕਿ ਇਸ ਪ੍ਰੋਵੀਜ਼ੋ ਨੂੰ ਹਟਾ ਦਿਤਾ ਜਾਵੇ।

Mr. Deputy Speaker : Motions moved-

In lines 3-4,-

between "Government" and "," insert

"which will not be more than two hundred rupees per mensem".

In line 5,-

for "three" substitute "two".

Delete the proviso.

ਸਰਦਾਰ ਰਾਜਿੰਦਰ ਸਿੰਘ ਗਿਆਨੀ (ਰੋਪੜ) : ਡਿਪਟੀ ਸਪੀਕਰ ਸਾਹਿਬ, ਕਲਾਜ਼ ਪੰਜੇ ਵਿਚ ਇਹ provision ਰਖਿਆ ਗਿਆ ਹੈ ਕਿ ਹਰ ਇਕ ਡਿਪਟੀ ਮਨਿਸਟਰ ਪਾਸ ਇਕ ਕਾਰ ਹੋਵੇਗੀ

ਜਿਸ ਦੀ maintenance ਅਤੇ propulsion ਦਾ ਖਰਚ ਸਰਕਾਰ ਦੇ ਜ਼ਿੰਮੇ ਹੋਵੇਗਾ ਤੇ ਜੇਕਰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਪਾਸ ਕਾਰ ਨਾ ਹੋਵੇ ਤਾਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਤਿੰਨ ਸੌ ਰੁਪਏ ਮਹੀਨਾ ਦਿਤਾ ਜਾਵੇ। ਇਹ ਤਿੰਨ ਸੌ ਰੁਪਏ ਦੀ provision ਹੈ, ਇਹ ਕਾਰ ਨਾ ਹੋਣ ਦੇ ਸਬੰਧ ਵਿਚ ਹੈ। ਹੁਣ ਜੇਕਰ ਮੇਰੇ ਮਿਤਰ ਸੁਰਜੀਤ ਜੀ ਦੀ ਤਰਮੀਮ ਨੂੰ ਮੰਨ ਲਿਆ ਜਾਵੇ ਅਤੇ ਇਸ ਤੋਂ ਅਗੇ ਇਸ ਕਲਾਜ਼ ਨਾਲ ਲਗੀ proviso ਨੂੰ ਹਟਾ ਦਿੱਤਾ ਜਾਵੇ ਤਾਂ ਇਸ main ਕਲਾਜ਼ ਦਾ provision ineffective ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਸਪੈਸ਼ਲ ਕੇਸ ਵਿਚ ਜਦੋਂ ਕਿ ਕੋਈ ਵੀ ਡਿਪਟੀ ਮਨਿਸਟਰ ਆਪਣੀ ਕਾਰ ਨਹੀਂ ਰਖ ਰਿਹਾ ਤਾਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਲਈ ਤਿੰਨ ਸੌ ਰੁਪਏ ਦਾ provision ਰਖਣਾ ਠੀਕ ਹੈ। ਅਤੇ ਫਿਰ ਕਿਉਂਜੋ ਇਨ੍ਹਾਂ ਪਾਸ ਕੋਈ ਆਪਣੀ ਕਾਰ ਨਹੀਂ ਅਤੇ ਜੋ ਕਾਰ provide ਕੀਤੀ ਜਾਵੇਗੀ ਉਹ ਸਰਕਾਰ ਦੀ ਹੋਵੇਗੀ ਇਸ ਲਈ ਉਸਦੀ maintenance ਅਤੇ propulsion ਦਾ ਸਾਰਾ ਖਰਚ ਸਟੇਟ ਨੇ ਕਰਨਾ ਹੈ ਇਸ ਲਈ ਇਸ proviso ਦੀ ਲੋੜ ਪਈ। ਇਸ ਦੇ ਨਾਲ ਹੀ ਮੈਂ ਇਹ ਵੀ ਕਹਾਂਗਾ ਕਿ maintenance ਦਾ ਸਾਰਾ ਖਰਚ ਸਰਕਾਰ ਨੇ ਦੇਣਾ ਹੈ ਇਸ ਲਈ ਉਸ ਦੀ ਲਿਮਿਟ ਮੁਕੱਰਰ ਨਹੀਂ ਕੀਤੀ ਜਾ ਸਕਦੀ। ਜੇਕਰ ਇਨ੍ਹਾਂ ਡਿਪਟੀ ਮਨਿਸਟਰਾਂ ਪਾਸ ਆਪਣੀਆਂ ਕਾਰਾਂ ਹੁੰਦੀਆਂ ਤਾਂ ਇਸ proviso ਦੀ ਲੋੜ ਨਾ ਪੈਂਦੀ, ਪਰ ਹੁਣ ਜਦੋਂ ਕਿ ਸਰਕਾਰ ਨੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਲਈ ਕਾਰਾਂ ਦਾ ਪ੍ਰਬੰਧ ਕਰਨਾ ਹੈ ਇਹ proviso ਜ਼ਰੂਰੀ ਅਤੇ ਲੋੜੀਂਦੀ ਹੈ। ਫਿਰ State ਦੀਆਂ ਕਾਰਾਂ ਤੇ ਸਾਰਾ ਖਰਚ ਪਟਰੋਲ, maintenance ਅਤੇ propulsion ਦਾ ਡਿਪਟੀ ਮਨਿਸਟਰਾਂ ਨੇ ਆਪ ਨਹੀਂ ਕਰਨਾ ਸਰਕਾਰ ਨੇ ਕਰਨਾ ਹੈ ਇਸ ਲਈ ਇਸ proviso ਦੇ ਰਖੇ ਜਾਣ ਨਾਲ ਕੋਈ ਫਰਕ ਨਹੀਂ ਪੈਂਦਾ। ਜੋ ਕੋਈ ਵੀ ਖਰਚ ਹੋਵੇ ਉਹ State 'ਨੇ bear ਕਰਨਾ ਹੈ ਇਹ ਨਹੀਂ ਕਿ ਜੇਕਰ 300 ਤੋਂ ਘੱਟ ਖਰਚ ਹੋਇਆ ਤਾਂ ਡਿਪਟੀ ਮਨਿਸਟਰ ਨੂੰ ਦਿਤਾ ਜਾਵੇਗਾ ਤੇ ਵਧ ਹੋਇਆ ਤਾਂ ਡਿਪਟੀ ਮਨਿਸਟਰ ਦੇਣਗੇ। ਇਹ ਗਲ ਨਹੀਂ। ਸਾਰਾ ਖਰਚ ਭਾਵੇਂ 300 ਤੋਂ ਘੱਟ ਹੋਵੇ ਜਾਂ ਵਧ ਹੋਵੇ ਸਰਕਾਰ ਨੇ ਹੀ ਕਰਨਾ ਹੈ, ਇਸ ਲਈ ਮੈਂ ਸਮਝਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਉਪਰਲੀ main ਕਲਾਜ਼ ਦੇ provision ineffective ਰਹਿ ਜਾਂਦੇ ਹਨ ਜੇਕਰ ਇਸ proviso ਨੂੰ ਹਟਾ ਦਿਤਾ ਜਾਵੇ ਜਾਂ ਇਸ ਦੀ ਹਦ 300 ਰੁਪਏ ਤਕ ਬੰਨ੍ਹ ਦਿਤੀ ਜਾਵੇ। ਇਸ ਲਈ ਮੈਂ ਸਮਝਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਸਰਦਾਰ ਹਰਕਿਸ਼ਨ ਸਿੰਘ ਸੁਰਜੀਤ ਦੀ amendment ਗ਼ੈਰ ਜ਼ਰੂਰੀ ਹੈ ਅਤੇ ਪਾਸ ਨਹੀਂ ਕੀਤੀ ਜਾਣੀ ਚਾਹੀਦੀ। ਇਹ ਸਟੇਟ ਦਾ ਕੰਮ ਹੈ ਕੋਈ ਫਰਮ ਦਾ ਕੰਮ ਨਹੀਂ ਕਿ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੇ maintenance ਦੇ ਖਰਚਾਂ ਤੇ limit ਮੁਕੱਰਰ ਕੀਤੀ ਜਾਵੇ। ਮੈਂ ਇਸ ਲਈ ਇਸ amendment ਦੀ ਵਿਰੋਧਤਾ ਕਰਦਾ ਹਾਂ।

ਸਰਦਾਰ ਚੰਨਣ ਸਿੰਘ ਧੂਤ (ਟਾਂਡਾ) : ਡਿਪਟੀ ਸਪੀਕਰ ਸਾਹਿਬ, ਮੇਰੇ ਦੋਸਤ ਗਿਆਨੀ ਰਾਜਿੰਦਰ ਸਿੰਘ ਨੇ ਕਿਹਾ ਹੈ ਕਿ ਇਸ ਪ੍ਰੋਵੀਜ਼ੋ ਦੇ ਰਖਣ ਨਾਲ ਕੋਈ ਫਰਕ ਨਹੀਂ ਪੈਂਦਾ ਅਤੇ ਇਹ ਵੀ ਕਿਹਾ ਹੈ ਕਿ ਅਸੀਂ ਫਰਮਾਂ ਦੀਆਂ ਗੱਲਾਂ ਕਰਦੇ ਹਾਂ ਪਰ ਮੈਂ ਇਹ ਕਹਿਣਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਇਹ ਤਾਂ ਸਟੇਟ ਦਾ ਸਵਾਲ ਹੈ, ਫਿਰ ਕਿਉਂ ਨਾ ਇਸ ਕੰਮ ਵਿਚ ਵਧੇਰੇ ਸੰਕੋਚ ਕੀਤੀ ਜਾਵੇ, ਸਗੋਂ ਇਹ ਪਬਲਿਕ ਦਾ ਰੁਪਿਆ ਹੈ ਇਸ ਵਿਚ ਤਾਂ ਵਧੇਰੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਗੱਲਾਂ ਦੀ ਲੋੜ ਹੈ ਕਿ ਹਰ ਮਦ ਵਿਚ ਚੰਗੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਸੰਕੋਚ ਤੋਂ ਕੰਮ ਲਿਆ ਜਾਵੇ। ਫਿਰ ਨਾਲ ਹੀ ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਤਿੰਨ ਸੌ ਰੁਪਏ ਦੀ ਸਫਰ ਅਲਾਊਂਸ ਦੀ ਮੱਦ ਤਾਂ ਪਾਸ ਕਰਨ ਲਈ ਪੇਸ਼ ਕਰ ਹੀ ਦਿਤੀ ਹੈ ਤਾਂ ਮੈਂ ਇਹ ਸਮਝਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਇਹ ਤਿੰਨ ਸੌ ਤੋਂ ਵਧ ਨਹੀਂ ਹੋਣਾ ਚਾਹੀਦਾ। ਜਾਇੰਟ ਪੰਜਾਬ ਵਿਚ ਕੀ ਹਾਲਤ ਸੀ ਸਾਰਿਆਂ ਨੂੰ ਪਤਾ ਹੀ ਹੈ।

[ਸਰਦਾਰ ਚੰਨਣ ਸਿੰਘ ਧੂਤ]

ਇਸ ਲਈ ਜੇਕਰ ਸਰਕਾਰ ਨੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਕਾਰਾਂ ਦੇਣੀਆਂ ਹਨ, ਜਿਵੇਂ ਕਿ ਪਾਸ ਕਰਵਾ ਲਿਆ ਗਿਆ ਹੈ, ਤਾਂ ਫਿਰ ਕਿਉਂ ਨਾ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਮੋਂਟੇਨੈਨਸ ਦਾ ਖਰਚ ਇਸ ਤਿੰਨ ਸੌ ਰੁਪਏ ਦੀ ਹੱਦ ਦੇ ਅੰਦਰ ਹੋਵੇ। ਕੀ ਇਹ ਖਰਚ ਥੋੜਾ ਹੈ? ਮੈਂ ਤਾਂ ਆਪਣੀ ਤਰਮੀਮ ਰਾਹੀਂ ਇਹ ਕਹਿਣਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਸਾਂ ਕਿ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੀ ਪ੍ਰੋਵੀਜ਼ੋ ਇਸ ਗਲ ਦਾ ਮੌਕਾ ਦਿੰਦੀ ਹੈ ਕਿ ਖਰਚ ਵਧ ਜਾਵੇ ਤਾਂ ਸਟੇਟ ਦੇ ਨਾਮ ਪਾ ਦਿਤਾ। ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਸਰਕਾਰ ਸਟੇਟ ਦਾ ਨਾਂ ਲਾ ਕੇ ਆਪਣੇ ਮਨੋਰਥ ਨੂੰ ਸਿਧ ਕਰਨਾ ਚਾਹੁੰਦੀ ਹੈ ਅਤੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਕਾਰਾਂ ਰਾਹੀਂ ਆਪਣੀਆਂ ਆਉਣ ਵਾਲੀਆਂ ਚੋਣਾਂ ਨੂੰ ਲੜਨਾ ਚਾਹੁੰਦੀ ਹੈ। ਮੇਰੇ ਪਾਸ ਇਸ ਗਲ ਲਈ ਕਈ ਦਲੀਲਾਂ ਹਨ ਪਰ ਮੈਂ ਇਹ ਨਹੀਂ ਚਾਹੁੰਦਾ ਕਿ ਸਫਰ ਖਰਚ ਜ਼ਿਆਦਾ ਕਰਨ ਤੇ ਸਰਕਾਰ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੀਆਂ ਕੋਈ ਦਲੀਲਾਂ ਦੇ ਦੇਵੇ ਕਿ ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਇਤਨਾ ਖਰਚ ਕਰਨਾ ਪਿਆ। ਸਾਡੀ ਤਰਮੀਮ ਦਾ ਇਹ ਭਾਵ ਹੈ ਕਿ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਸਫਰ ਕਿਸੇ ਖਾਸ ਹੱਦ ਅੰਦਰ ਰਹੇ ਅਤੇ ਇਹ ਪ੍ਰੋਵੀਜ਼ੋ ਜੋ ਖਰਚ ਵਿੱਚ ਖੁਲ੍ਹਾ ਦਿੰਦੀ ਹੈ ਇਸ ਨੂੰ ਟੋਕਿਆ ਜਾ ਸਕੇ।

ਫਿਰ, ਡਿਪਟੀ ਸਪੀਕਰ ਸਾਹਿਬ, ਇਹ ਕਿਹਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਕਿ ਡਿਪਟੀ ਮਨਿਸਟਰ ਸਾਹਿਬਾਨ ਪੰਚਾਇਤ, ਲੇਬਰ, ਕੋਆਪ੍ਰੇਟਿਵ ਅਤੇ ਡਿਵੈਲਪਮੈਂਟ ਦੇ ਕੰਮ ਦੇ ਵਧਣ ਲਈ ਰੱਖੇ ਗਏ ਹਨ। ਜੇਕਰ ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਡਿਵੈਲਪਮੈਂਟ ਲਈ ਰਖਿਆ ਗਿਆ ਹੈ ਤਾਂ ਕੀ ਮੈਂ ਪੁਛ ਕਰ ਸਕਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਪਿਛਲੇ ਅਪ੍ਰੈਲ ਤੋਂ ਜਦੋਂ ਤੋਂ ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਡਿਪਟੀ ਮਨਿਸਟਰ ਮੁਕੱਰਰ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਡਿਵੈਲਪਮੈਂਟ ਦੇ ਕੰਮ ਵਿਚ ਕੀ ਹਿੱਸਾ ਪਾਇਆ ਹੈ? ਕੀ ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਕੋਈ ਕੇਸ ਜੋ ਲੇਬਰ ਇੰਡਸਟਰੀਅਲ ਡਿਸਪਿਊਟਸ ਹਨ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਫੈਸਲਾ ਕੀਤਾ ਹੈ ਜਾਂ ਕਿਸੇ ਅਜਿਹੀ ਹੋਰ ਪ੍ਰੋਬਲਮ ਨੂੰ ਸਾਲਵ ਕੀਤਾ ਹੈ? ਨਹੀਂ। ਤਾਂ ਫਿਰ ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਕੀ ਕੀਤਾ ਹੈ ਸਿਵਾਏ ਕਾਰਾਂ ਵਿਚ ਸੈਰਾਂ ਕਰਨ ਦੇ ਅਤੇ ਕਿਤੇ ਕਿਤੇ ਜਾ ਕੇ ਲੈਕਚਰ ਕਰਨ ਦੇ? ਮੈਂ ਇਹ ਸਮਝਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਇਸ ਪ੍ਰੋਵੀਜ਼ੋ ਦੇ ਰਖਣ ਨਾਲ ਖੁਲ੍ਹਾ ਮੌਕਾ ਸਰਕਾਰ ਨੂੰ ਮਿਲੇਗਾ ਆਉਣ ਵਾਲੀਆਂ ਇਲੈਕਸ਼ਨਾਂ ਵਿਚ ਆਪਣਾ ਪਰਚਾਰ ਕਰਨ ਲਈ। ਮੈਂ ਇਹ ਕਹਿੰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਜੇਕਰ ਤੁਹਾਡੀ ਨੀਅਤ ਸਾਫ਼ ਹੈ ਤਾਂ ਕਿਉਂ ਨਹੀਂ ਸਾਫ਼ ਲਿਖ ਦਿੰਦੇ ਕਿ ਅਸੀਂ ਆਉਣ ਵਾਲੀਆਂ ਇਲੈਕਸ਼ਨਾਂ ਲਈ ਇਹ ਪ੍ਰਬੰਧ ਕਰ ਰਹੇ ਹਾਂ। ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੀ ਪ੍ਰੋਵੀਜ਼ੋ ਰਖ ਕੇ ਤੁਸੀਂ ਜਨਤਾ ਨੂੰ ਕਿਉਂ ਧੋਖੇ ਵਿਚ ਰਖਣਾ ਚਾਹੁੰਦੇ ਹੋ? ਜੇਕਰ ਤੁਸੀਂ ਜਿਵੇਂ ਕਹਿੰਦੇ ਹੋ ਕਿ ਅਸੀਂ ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਡਿਵੈਲਪਮੈਂਟ ਦੇ ਕੰਮਾਂ ਲਈ ਰਖਿਆ ਹੈ ਇਹ ਗਲ ਠੀਕ ਹੁੰਦੀ ਤਾਂ ਅਸੀਂ ਇਸ ਬਿਲ ਨੂੰ ਐਪਰੂਵ ਕਰਨ ਵਿਚ ਜ਼ਰਾ ਵੀ ਸੰਕੋਚ ਨਾ ਕਰਦੇ।

ਇਸ ਸੰਬੰਧ ਵਿਚ ਮੈਂ ਇਕ ਗਲ ਹੋਰ ਕਹਿਣਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹਾਂ। ਉਹ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਜੇਕਰ ਤੁਸੀਂ ਇਨ੍ਹਾਂ ਡਿਪਟੀ ਮਨਿਸਟਰਾਂ ਤੋਂ ਆਪਣੇ ਪਰਚਾਰ ਦਾ ਕੰਮ ਹੀ ਲੈਣਾ ਹੈ ਅਤੇ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਖੁਲ੍ਹਾ ਸਫਰ ਖਰਚ ਦੇਣਾ ਹੈ ਤਾਂ ਇਹ ਕਿਉਂ ਨਹੀਂ ਕਹਿ ਦਿੰਦੇ ਕਿ ਇਹ ਫੀਲਡ ਮਨਿਸਟਰ ਹਨ ਜਾਂ ਆਫਿਸ ਮਨਿਸਟਰ ਹਨ। ਫਿਰ ਲਾਲ ਫੀਤੇ ਦਾ ਸਵਾਲ ਉਠਾਇਆ ਗਿਆ ਹੈ ਅਤੇ ਮਨਿਸਟਰ ਇਨਚਾਰਜ ਨੇ ਇਹ ਕਿਹਾ ਕਿ ਇਨ੍ਹਾਂ ਡਿਪਟੀ ਮਨਿਸਟਰਾਂ ਦੀ ਲੋੜ ਸਰਕਾਰ ਨੂੰ ਦਫਤਰੀ ਕੰਮ ਵਿਚ ਦੇਰ ਨੂੰ ਦੂਰ ਕਰਨ ਲਈ ਪਈ। ਜੇਕਰ ਇਹ ਗਲ ਠੀਕ ਹੈ ਤਾਂ ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਦਫਤਰ ਮਨਿਸਟਰ ਦੇ ਤੌਰ ਤੇ ਰਖਿਆ ਜਾਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ਨਾ ਕਿ ਸਫਰ ਮਨਿਸਟਰ ਦੇ ਤੌਰ ਤੇ। ਡਿਪਟੀ ਸਪੀਕਰ ਸਾਹਿਬ, ਲਾਲ ਫੀਤੇ ਦਾ ਇਹ ਹਾਲ ਹੈ ਕਿ ਆਮ ਜਨਤਾ ਦੀ ਤਾਂ ਗਲ ਹੀ ਛੱਡੋ, ਐਮ. ਐਲ. ਏਜ਼ ਦੀਆਂ ਚਿਠੀਆਂ ਦਾ ਵੀ ਉੱਤਰ ਨਹੀਂ ਦਿਤਾ ਜਾਂਦਾ। ਦੋ ਚਾਰ ਚਿਠੀਆਂ ਬਾਅਦ ਇਕ ਜਵਾਬ ਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਕਿ ਤੁਹਾਡੀ ਚਿਠੀ ਮਿਲੀ ਅਤੇ ਇਸ

ਤੇ ਵਿਚਾਰ ਹੋ ਰਿਹਾ ਹੈ ਫਿਰ ਚੁਪ ਹੋ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਪਤਾ ਨਹੀਂ ਲਗਦਾ ਕਿ ਇਹ ਵਿਚਾਰ ਕਦੋਂ ਤਕ ਪੂਰੀ ਹੋਵੇਗੀ ਅਤੇ ਕਦੋਂ ਜਵਾਬ ਆਵੇਗਾ। ਇਸ ਲਈ ਮੈਂ ਸਮਝਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਇਸ ਲਾਲ ਫੀਤੇ ਦੀ ਦੇਰੀ ਦੇ ਮਸਲੇ ਨੂੰ ਤਾਂ ਹੀ ਹੱਲ ਕੀਤਾ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ ਜੇਕਰ ਮਨਿਸਟਰ ਆਪ ਫਾਈਲਾਂ ਵੇਖਣ ਅਤੇ ਦਫਤਰਾਂ ਵਿਚ ਕੰਮ ਕਰਨ ਅਤੇ ਦੌਰੇ ਘਟ ਕਰਨ ਜਾਂ ਇਨ੍ਹਾਂ ਨਵੇਂ ਲਗਾਏ ਗਏ ਡਿਪਟੀ ਮਨਿਸਟਰਾਂ ਨੂੰ “ਕਲੀਅਰ ਦੀ ਡੈਸਕ” ਦਾ ਕੰਮ ਦਿਤਾ ਜਾਵੇ ਤਾਂ ਜੋ ਇਸ ਸਟੇਟ ਨੂੰ ਲਾਭ ਹੋਵੇ। ਇਹ ਨਹੀਂ ਕਿ ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਦੌਰੇ ਤੇ ਭੇਜਿਆ ਜਾਵੇ ਅਤੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਪਾਸੋਂ ਸਟੇਟ ਦੇ ਹਿਤ ਲਈ ਕੋਈ ਕੰਮ ਨਾ ਲਿਆ ਜਾਵੇ। ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਲਾਲ ਫੀਤੇ ਦੀ ਦੇਰੀ ਦੂਰ ਨਹੀਂ ਹੋ ਸਕਦੀ ਕਿ ਮਨਿਸਟਰ ਜਾਂ ਡਿਪਟੀ ਮਨਿਸਟਰ ਫਾਈਲਾਂ ਨਾ ਵੇਖੇ ਅਤੇ ਸੈਕਟਰੀ ਆਪਣੇ ਬੰਗਲੇ ਵਿਚ ਹੋਵੇ। ਜੇਕਰ ਤੁਸੀਂ ਕਾਰ ਵਿਚ ਸਫਰ ਕਰਨਾ ਹੈ ਤਾਂ ਇਸਦੇ ਮੋਟੋਰੀਸਟ ਦੇ ਖਰਚ ਦੀ ਹੱਦ ਮੁਕੱਰਰ ਹੋਣੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ ਅਤੇ ਜੇਕਰ ਹੱਦ ਮੁਕੱਰਰ ਕਰ ਦਿਤੀ ਗਈ ਤਾਂ ਹੀ ਲਾਲ ਫੀਤੇ ਦੀ ਦੇਰੀ ਵੀ ਘਟ ਸਕੇਗੀ ਅਤੇ ਇਹ ਮਨਿਸਟਰ ਆਫ਼ਿਸ ਦੇ ਕੰਮ ਵਲ ਧਿਆਨ ਦੇ ਸਕਣਗੇ। ਇਸ ਲਈ ਮੈਂ ਸਮਝਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦਾ ਖਰਚ ਪਾਸ ਕਰ ਦੇਣਾ ਨਾਜਾਇਜ਼ ਹੈ। ਜਾਇਜ਼ ਖਰਚ ਦੇਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ਕਿਉਂ ਜੋ ਸਫਰ ਵਿਚ ਖੁਲ੍ਹ ਰਖ ਕੇ ਸਟੇਟ ਦੇ ਖਜ਼ਾਨੇ ਤੇ ਭਾਰ ਪਏਗਾ ਅਤੇ ਇਹ ਡਿਪਟੀ ਮਨਿਸਟਰ ਸਦਾ ਦੌਰੇ ਤੇ ਹੀ ਚੜ੍ਹੇ ਰਹਿਆ ਕਰਨਗੇ। ਸਰਕਾਰ ਨੂੰ ਕੱਲਾ ਟੂਰਿੰਗ ਤੇ ਹੀ ਨਹੀਂ ਬਾਕੀ ਜਨ ਹਿਤ ਦੇ ਕੰਮਾਂ ਵਲ ਵੀ ਪੂਰਾ ਧਿਆਨ ਦੇਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਸ਼ਬਦਾਂ ਨਾਲ ਮੈਂ ਸਰਦਾਰ ਹਰਕਿਸ਼ਨ ਸਿੰਘ ਸੁਰਜੀਤ ਵਲੋਂ ਪੇਸ਼ ਕੀਤੀ ਗਈ ਤਰਮੀਮ ਦੀ ਪ੍ਰੋਤ੍ਯੋਗ ਕਰਦਾ ਹਾਂ ਅਤੇ ਆਸ ਕਰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਇਸ ਨੂੰ ਮੰਨ ਲਿਆ ਜਾਵੇਗਾ।

ਸ਼੍ਰੀ ਵਧਾਵਾ ਰਾਮ (ਫਾਜ਼ਿਲਕਾ) : ਪ੍ਰਧਾਨ ਜੀ, ਇਹ ਜਿਹੜਾ ਬਿਲ ਹੈ, ਇਸ ਵਿਚ ਇਹ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਖਰਚ ਦੀ ਕੋਈ ਹੱਦ ਨਹੀਂ। ਜਿੰਨਾ ਮਰਜ਼ੀ ਹੋ ਜਾਵੇ ਉਹ ਸਾਰੇ ਦਾ ਸਾਰਾ ਲੋਕਾਂ ਦੇ ਸਿਰ ਹੀ ਮੜ੍ਹਿਆ ਜਾਣਾ ਹੈ ਅਤੇ ਗਰੀਬਾਂ ਤੋਂ ਟੈਕਸ ਵਸੂਲ ਕਰ ਕੇ ਖੁਦ ਹੀ ਖਾਈ ਜਾਣੇ ਹਨ। ਇਸ ਬਿਲ ਵਿਚ ਜਿਹੜਾ ਇਸ ਕਲਾਜ਼ ਦਾ proviso ਰਖਿਆ ਗਿਆ ਹੈ ਉਸ ਵਿਚ ਖੁਲ੍ਹੀ ਛੁੱਟੀ ਹੈ ਕਿ ਜਿੰਨਾਂ ਮਰਜ਼ੀ ਸਫਰ ਖਰਚ ਵਸੂਲ ਕਰੀ ਜਾਉ ਕੋਈ ਪਰਵਾਹ ਨਹੀਂ, ਚਾਰ ਦਿਹਾੜੇ ਅਨੰਦ ਲੈ ਲਵੋ ਫੇਰ ਸ਼ਾਇਦ ਅਗਲੇ ਜਨਮ ਚ’ ਵੀ ਮਿਲੇ ਜਾਂ ਨਾ ਮਿਲੇ। (ਹਾਸਾ)। ਪ੍ਰਧਾਨ ਜੀ, ਇਹ ਜਿਹੜੇ ਡਿਪਟੀ ਮਨਿਸਟਰ ਬਣੇ ਹਨ, ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਮੈਂ ਇਕ ਕੰਮ ਦੀ ਗਲ ਦਸਣਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹਾਂ, ਜੇਕਰ ਇਹ ਮੰਨਣ। ਮੈਂ ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਇਕ ਢੰਗ ਦਸਦਾ ਹਾਂ ਜਿਸ ਨਾਲ ਸਫਰ ਘਟ ਹੋਵੇ ਅਤੇ ਕੰਮ ਜ਼ਿਆਦਾ ਹੋਵੇ। ਅਜ ਕਲ ਤਾਂ ਇਹ ਹਾਲ ਹੈ ਕਿ ਸਫਰ ਬਹੁਤ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਪਰ ਕੰਮ ਹੁੰਦਾ ਹੀ ਨਹੀਂ। ਇਸ ਦੀ ਵਜ੍ਹਾ ਵੀ ਮੈਂ ਦਸ ਦਿੰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਕੀ ਹੈ। ਹੁਣ ਇਹ ਕੀ ਕਰਦੇ ਹਨ? ਇਥੋਂ ਇਹ ਕਾਰ ਲੈ ਕੇ ਨਿਕਲਦੇ ਹਨ ਅਤੇ ਸਿਧੇ ਹੀ ਅਬੋਹਰ ਜਾ ਕੇ ਦਮ ਲੈਂਦੇ ਹਨ ਅਤੇ ਰਸਤੇ ਵਿਚ ਕਿਤੇ ਨਹੀਂ ਖੜ੍ਹੇ ਹੁੰਦੇ। ਉਥੇ ਦਿਆਂ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਇਹ ਪਤਾ ਹੀ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦਾ ਕਿ ਕਿਹੜਾ ਮੰਤਰੀ ਆਇਆ ਹੈ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਦੁਖ ਬਹੁਤ ਹੁੰਦੇ ਹਨ, ਕਿਸੇ ਦਾ ਪੁਲਿਸ ਵਾਲਿਆਂ ਨੇ ਕੁਟਾਪਾ ਕੀਤਾ ਹੋਇਆ ਹੁੰਦਾ ਹੈ, ਕਿਸੇ ਨੂੰ ਨਹਿਰ ਵਾਲਿਆਂ ਨੇ ਰਗੜਾ ਦਿਤਾ ਹੋਇਆ ਹੁੰਦਾ ਹੈ, ਕਿਸੇ ਨੂੰ Consolidation ਵਾਲਿਆਂ ਨੇ ਤੰਗ ਕੀਤਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਸਾਰੇ ਲੋਕ ਮਨਿਸਟਰ ਦਾ ਨਾਮ ਸੁਣ ਕੇ ਦੌੜੇ ਆਉਂਦੇ ਹਨ ਅਪਣਾ ਰੋਣਾ ਰੋਣ ਲਈ। ਜਿਹੜਾ ਇਨ੍ਹਾਂ ਨਾਲ ਅਮਲਾ ਫੈਲਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ, ਉਹ ਬਹੁਤ ਕਹਿੰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਇਹ ਇਸ ਮਹਿਕਮੇ ਦਾ ਮਨਿਸਟਰ ਨਹੀਂ, ਪਰ ਸਤਾਏ ਹੋਏ ਲੋਕ

[ਸ੍ਰੀ ਵਧਾਵਾ ਰਾਮ]

ਕੁਝ ਨਹੀਂ ਸੁਣਦੇ ਅਤੇ ਇਕੱਠੇ ਹੋ ਜਾਂਦੇ ਹਨ। ਜਦੋਂ ਇਹ ਇਤਨੀ ਦੁਨੀਆਂ ਇਕੱਠੀ ਹੋਈ ਵੇਖਦੇ ਹਨ ਤਾਂ ਇਹ ਘਬਰਾ ਜਾਂਦੇ ਹਨ ਅਤੇ ਉਸੇ ਵੇਲੇ ਕਾਰ ਵਿਚ ਬੈਠ ਕੇ ਭਜ ਖਲੋਂਦੇ ਹਨ ਅਤੇ ਸਿਧੇ ਕੁੱਲੂ ਜਾ ਕੇ ਦਮ ਲੈਂਦੇ ਹਨ; ਉਥੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਜਾ ਕੇ ਫੇਰ ਸਟੇਸ਼ਨ ਬਣਦਾ ਹੈ। ਨਾ ਤਾਂ ਇਹ ਲੋਕਾਂ ਦੀ ਕੋਈ ਤਕਲੀਫ਼ ਸੁਣਦੇ ਹਨ ਅਤੇ ਨਾ ਹੋਰ ਕੋਈ ਗਲ ਸਿਰੇ ਚੜ੍ਹਦੀ ਹੈ। ਜਿਥੇ ਚਾਰ ਬੰਦੇ ਇਕੱਠੇ ਹੁੰਦੇ ਹਨ ਉਥੋਂ ਭਜਣ ਦੀ ਕਰਦੇ ਹਨ।

ਤਪਾਧਯਕਸ਼ ਸਹੀਦਯ : Order, order. ਆਪ ਕੀਏ relevant ਗੱਲ ਕਰੋ।
(Order order. The hon. Member should be relevant)

ਸ੍ਰੀ ਵਧਾਵਾ ਰਾਮ : ਪ੍ਰਧਾਨ ਜੀ, ਮੈਂ ਬਿਲਕੁਲ relevant ਹੀ ਗਲ ਕਰ ਰਿਹਾ ਹਾਂ। ਮੈਂ ਦਸ ਰਿਹਾ ਹਾਂ ਕਿ ਕਿਵੇਂ ਖਰਚ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਖਾਹ ਮਖਾਹ ਦੇ ਦੌਰੇ ਹੁੰਦੇ ਹਨ। ਕੰਮ ਕਾਜ ਕੁਝ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦਾ ਸਿਰਫ਼ ਸ਼ੌਰ ਹੀ ਹੈ ਅਤੇ ਸਿਰਫ਼ ਸੈਰ ਕਰਨ ਲਈ ਕਾਰਾਂ ਲੈ ਕੇ ਨਿਕਲ ਪੈਂਦੇ ਹਨ। ਆਪਣੀ ਕੋਠੀ ਤੋਂ ਜਦੋਂ ਨਿਕਲਦੇ ਹਨ ਤਾਂ ਹਰ ਥਾਂ ਤੇ ਪਹਿਰੇ ਲਗੇ ਹੋਏ ਹੁੰਦੇ ਹਨ, ਥਾਂ ਥਾਂ ਤੇ ਸਪਾਹੀ ਖਲੋਤੇ ਹੁੰਦੇ ਹਨ। ਮਨਿਸਟਰ ਸਾਹਿਬ ਕਾਰ ਵਿਚ ਜਾ ਰਹੇ ਹਨ ਅਤੇ ਉਹ ਧੁਪ ਵਿਚ ਖੜ੍ਹੇ ਹੋਏ ਸਲੂਟਾਂ ਮਾਰਦੇ ਹਨ। ਫੇਰ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਦਿਮਾਗ ਠੀਕ ਨਹੀਂ ਰਹਿੰਦੇ। ਦਿਮਾਗ ਉਸ ਵੇਲੇ ਸੂਤ ਆਉਂਦਾ ਹੈ ਜਦੋਂ ਕਿਤੇ ਲੋਕ ਇਕੱਠੇ ਹੋ ਕੇ ਮਨਿਸਟਰ ਨੂੰ ਮਿਲਣ ਲਈ ਆਉਂਦੇ ਹਨ ਅਤੇ ਫੇਰ ਉਥੋਂ ਭਜਦੇ ਹਨ। ਨਾ ਤੇ ਇਹ ਆਪ ਕੁਝ ਕੰਮ ਕਰਦੇ ਹਨ ਅਤੇ ਨਾ ਹੀ ਦੂਜਿਆਂ ਨੂੰ ਅਤੇ ਅਫਸਰਾਂ ਨੂੰ ਕੁਝ ਕੰਮ ਕਰਨ ਦਿੰਦੇ ਹਨ। ਅਫਸਰ ਜਦੋਂ ਮਨਿਸਟਰ ਨੇ ਜਾਣਾ ਹੋਵੇ, ਉਸ ਤੋਂ ਇਕ ਹਫ਼ਤਾ ਪਹਿਲਾਂ ਹੀ ਸਭ ਕੰਮ ਕਰਨਾ ਛੱਡ ਦਿੰਦੇ ਹਨ ਅਤੇ ਸਵਾਗਤ ਦੀਆਂ ਤਿਆਰੀਆਂ ਵਿਚ ਲਗੇ ਰਹਿੰਦੇ ਹਨ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਇਹ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ਕਿ ਜਾਣ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਸਭ ਨੂੰ ਪਤਾ ਦੇਣ ਅਤੇ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਦਸਣ ਕਿ ਅਸੀਂ ਫਲਾਂ ਤਰੀਕ ਨੂੰ ਆ ਰਹੇ ਹਾਂ ਅਤੇ ਆ ਕੇ ਆਪਣੀਆਂ ਤਕਲੀਫ਼ਾਂ ਦਸੋ। ਉਥੇ ਦੋ ਚਾਰ ਦਿਨ ਲਾ ਕੇ ਸਭ ਦੀ ਗਲ ਸੁਣੋ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀਆਂ ਤਕਲੀਫ਼ਾਂ ਦਾ ਇਲਾਜ ਕਰੋ। ਇਹ ਨਹੀਂ ਕਿ ਜੁਲਾਹੇ ਦੀ ਨਾਲ ਦੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਇਧਰ ਤੋਂ ਉਧਰ ਨਿਕਲਦੇ ਰਹੋ। (ਹਾਸਾ)। ਇਧਰੋਂ ਕਾਰ ਦੌੜਾਈ ਤਾਂ ਉਧਰ ਸੌ ਮੀਲ ਅਗੇ ਨਿਕਲ ਗਏ ਸਲੂਟਾਂ ਲੈ ਕੇ ਅਤੇ ਫੀਸਟਾਂ ਖਾ ਕੇ। ਤੁਸੀਂ ਦੌਰੇ ਵੀ ਕਰੋ ਅਤੇ ਉਥੇ ਲੋਕਾਂ ਦੇ ਦਿਲ ਦੀ ਗਲ ਵੀ ਸੁਣੋ। ਜਿਸ ਮਹਿਕਮੇ ਦੀ ਸ਼ਿਕਾਇਤ ਹੋਵੇ ਉਸ ਦੇ ਅਫਸਰ ਨੂੰ ਵੀ ਸਾਹਮਣੇ ਬੁਲਾ ਕੇ ਪੁਛੋ ਕਿ ਕੀ ਗਲ ਹੈ। ਲੋਕਾਂ ਦੀ ਤਸੱਲੀ ਕਰਾਉ, ਇਕੱਲੇ ਇਕੱਲੇ ਦੀ ਚੰਗੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਗਲ ਸੁਣੋ ਭਾਵੇਂ ਉਥੇ ਚਾਰ ਦਿਨ ਲਗ ਜਾਣ। ਤੁਹਾਨੂੰ ਪਿਛੇ ਕੀ ਕੰਮ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਜਿਹੜੇ ਕਿ ਪੁਜਦੇ ਸਾਰ ਹੀ ਮੁੜ ਪੈਂਦੇ ਹੋ ? ਜੇਕਰ ਤੁਸੀਂ ਚੰਗੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਵਕਤ ਲਾ ਕੇ ਲੋਕਾਂ ਦੀ ਗਲ ਸੁਣੋ ਤਾਂ ਤੁਹਾਨੂੰ ਛੇ ਮਹੀਨੇ ਤਕ ਫੇਰ ਉਥੇ ਦੌਰਾ ਕਰਨ ਦੀ ਲੋੜ ਹੀ ਨਾ ਪਵੇਗੀ ਪਰ ਹੁਣ ਹਾਲ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਹਰ ਹਫ਼ਤੇ ਤੁਹਾਨੂੰ ਦੌਰਾ ਪੈਂਦਾ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ। (ਹਾਸਾ)। ਖੁਸ਼ਾਮਦੀ ਜਿਹੜੇ ਹੁੰਦੇ ਹਨ ਉਹ ਪਾਰਟੀਆਂ ਦੇ ਦਿੰਦੇ ਹਨ, ਚਾਹਾਂ ਪਿਲਾ ਦਿੰਦੇ ਹਨ। ਉਸ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਉਹ ਲੋਕਾਂ ਤੋਂ ਅਤੇ ਅਫਸਰਾਂ ਤੋਂ ਪੀਂਦੇ ਹਨ। ਕਿਉਂਕਿ ਮਨਿਸਟਰ ਜੋ ਉਥੇ ਉਸਦੇ ਕੋਲੋਂ ਪੀ ਗਿਆ ਹੈ ਇਸ ਲਈ ਮਨਿਸਟਰ ਨੂੰ ਕਹਿ ਕੇ ਉਹ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਅਤੇ ਅਫਸਰਾਂ ਨੂੰ ਤੰਗ ਕਰਾ ਸਕਦੇ ਹਨ। ਇਸ ਲਈ ਉਨ੍ਹਾਂ ਮਨਿਸਟਰਾਂ ਦੇ ਖੁਸ਼ਾਮਦੀਆਂ ਦੀਆਂ ਫੇਰ ਦੂਜੇ ਖੁਸ਼ਾਮਦਾਂ ਕਰਦੇ ਹਨ। ਇਸ ਲਈ ਮੇਰੀ ਅਰਜ਼ ਹੈ ਕਿ ਤੁਸੀਂ ਕੁਝ ਤਾਂ ਆਪਣੇ ਹੋਸ਼ੇ ਹਵਾਸ ਨੂੰ ਕਾਇਮ ਰਖ ਕੇ ਕੰਮ ਕਰੋ। ਚਾਹਾਂ ਤੇ ਪਾਰਟੀਆਂ ਖਾ ਕੇ ਹੀ ਨਾ ਭਜ ਆਉ, ਪਰ ਕੁਝ

ਲੋਕਾਂ ਦੀ ਵੀ ਗਲ ਸੁਣੋ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਦਿਲ ਦੀ ਵੀ ਤਸੱਲੀ ਕਰਾਓ। ਜੇਕਰ ਨਹੀਂ ਕਰਾਉਗੇ ਤਾਂ ਫੇਰ ਤੁਹਾਡੇ ਦਿਨ ਹੁਣ ਨੇੜੇ ਆ ਗਏ ਹਨ। ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਇਕੱਠੇ ਹੋਏ ਵੇਖ ਕੇ ਭਜਣ ਦੀ ਗਲ ਨਾ ਕਰੋ। ਜੇਕਰ ਦੋ ਚਾਰ ਘੰਟੇ ਵਧ ਲਗ ਗਏ ਤਾਂ ਪਿਛੇ ਕੋਈ ਤੁਹਾਡੇ ਬਗੈਰ ਭੁਚਾਲ ਨਹੀਂ ਆ ਜਾਵੇਗਾ। ਇਹ ਜਿਹੜੀ ਗਲ ਮੈਂ ਤੁਹਾਨੂੰ ਦੱਸੀ ਹੈ, ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਕਰਨ ਨਾਲ ਸਫਰ ਥੋੜ੍ਹਾ ਹੋਵੇਗਾ ਅਤੇ ਕੰਮ ਜ਼ਿਆਦਾ ਅਤੇ ਖਰਚ ਦੀ ਬੱਚਤ ਹੋ ਸਕੇਗੀ। ਤਿੰਨ ਸੌ ਰੁਪਿਆ ਬਹੁਤ ਜ਼ਿਆਦਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਇਸ ਵਿਚ ਗੁਜ਼ਾਰਾ ਹੋ ਸਕਦਾ ਹੈ ਇਸ ਲਈ ਇਸ proviso ਦੀ ਕੋਈ ਲੋੜ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਲੋਕਾਂ ਦੇ ਸਿਰਾਂ ਤੇ ਭਾਰ ਨਾ ਪਾਈ ਜਾਓ। ਜੇਕਰ ਲੋਕਾਂ ਤੋਂ ਨਹੀਂ ਡਰਦੇ ਤਾਂ ਖੁਦ ਹੀ ਕੁਝ ਸ਼ਰਮ ਕਰੋ, ਕਿਉਂ ਗਰੀਬ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਤੰਗ ਕਰਦੇ ਹੋ, ਰਬ ਦਾ ਹੀ ਖੋਫ ਕਰੋ ਅਤੇ ਅਕਲ ਕਰੋ। ਪ੍ਰਧਾਨ ਜੀ, ਮੈਂ ਇਹੋ ਗੁਜ਼ਾਰਾ ਕਰਨੀ ਚਾਹੁੰਦਾ ਸੀ ਸੋ ਕਰ ਦਿਤੀ ਹੈ, ਅੱਗੋਂ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਮਰਜ਼ੀ ਹੈ, ਮੰਨਣ ਜਾਂ ਨਾ ਮੰਨਣ। ਨਹੀਂ ਮੰਨਣਗੇ ਤਾਂ ਫੇਰ ਪਛਤਾਉਣਗੇ।

Minister for Public Works (Shri Mool Chand Jain) :
Sir, I beg to move—

That the question be now put.

Mr. Deputy Speaker : Question is—

That the Question be now put.

The motion was carried.

Mr. Deputy Speaker : Question is—

In lines 3-4,—

between “Government” and “ , ”, insert
“which will not be more than two hundred rupees
per mensem”.

The motion was lost.

Mr. Deputy Speaker : Question is.

In line 5,—

for “three” substitute “two”

The motion was lost.

Mr. Deputy Speaker : Question is—

Delete the proviso.

The House then divided

Ayes: 8

Noes 59

*The motion was declared lost.***Ayes**

1. Achhar Singh Chhina, Sardar.	5. Harkishan Singh Surjit, Sardar.
2. Balu, Shri.	6. Partap Singh, Master.
3. Chanan Singh Dhut, Sardar.	7. Puran Singh, Sardar.
4. Gopal Singh, Sardar.	8. Wadhawa Ram, Shri.

Noes

1. Abdul Ghaffar Khan, Khan.	21. Hari Ram, Shri.
2. Abhai Singh, Shri.	22. Hari Singh, Sardar.
3. Amar Singh, Sardar.	23. Harnam Singh Sethi, Shri.
4. Babu Dayal, Shri.	24. Jagdish Chander, Shri.
5. Badlu Ram, Shri.	25. Kanhaya Lal Butail, Shri
6. Baloo Ram, Shri.	26. Kartar Singh, Sardar.
7. Balwant Singh, Thakore.	27. Kasturi Lal Goel, Shri.
8. Chandi Ram Verma, Shri.	28. Khem Singh, Sardar.
9. Darbara Singh, Sardar.	29. Khushi Ram Gupta, Shri.
10. Daulat Ram, Shri.	30. Lahri Singh, Chaudhri.
11. Daulat Ram Sharma, Shri.	31. Lajpat Rai, Shri.
12. Devi Lal, Shri.	32. Mam Raj, Shri.
13. Gajraj Singh, Rao.	33. Mani Ram, Shri.
14. Gopi Chand, Shri.	34. Mehar Singh, Shri.
15. Gorakh Nath, Shri.	35. Mehar Singh, Thakur.
16. Gurbachan Singh Atwal, Sardar.	36. Mohan Lal Dutt, Shri.
17. Gurbanta Singh, Sardar.	37. Mohan Singh Jathedar, Sardar.
18. Gurcharan Singh, Sardar.	38. Mool Chand Jain, Shri.
19. Gurmej Singh, Sardar.	39. Nanhu Ram, Shri.
20. Harbhajan Singh, Principal.	40. Partap Singh, Bakhshi.

41. Partap Singh Rai, Sardar.	51. Rattan Amol Singh, Captain.
42. Phaggu Ram, Shri.	52. Samar Singh, Shri.
43. Prabodh Chandra, Shri.	53. Sher Singh, Professor.
44. Rajinder Singh Gyani, Sardar.	54. Sohan Singh, Sardar.
45. Rala Ram, Shri.	55. Som Dutt Bahri, Shri.
46. Ram Chandra Comrade, Shri.	56. Sundar Singh, Chaudhri.
47. Ram Dayal Vaid, Shri.	57. Teg Ram, Shri.
48. Ram Kumar Bidhat, Shri.	58. Uttam Singh, Sardar.
49. Ram Sarup, Shri.	59. Waryam Singh, Sardar.
50. Ranjit Singh, Captain.	

Mr. Deputy Speaker : Question is-
That Clause 5 stand part of the Bill.

The motion was carried.

Clause 6

Mr. Deputy Speaker : Question is-
That Clause 6 stand part of the Bill.

The motion was carried.

Clause 7

Mr. Deputy Speaker : Question is-
That Clause 7 stand part of the Bill.

The motion was carried.

Clause 8

Mr. Deputy Speaker : Question is-
That Clause 8 stand part of the Bill.

The motion was carried.

Sub-Clause (1) of Clause 1

Mr. Deputy Speaker : Question is-
That sub-clause (1) of Clause 1 stand part of the Bill.

The motion was carried.

TITLE

Mr. Deputy Speaker : Question is-

That Title be the Title of the Bill.

The motion was carried.

Minister for Irrigation and Power (Professor sher Singh) : Sir, I beg to move-

That the Salaries and Allowances of Deputy Ministers Punjab, Bill be passed.

Mr. Deputy Speaker : Motion moved-

That the Salaries and Allowances of Deputy Ministers Punjab, Bill be passed.

मौलवी अब्दुल गनी डार (नूह) : जनाब, मुझे यकीन है कि इतनी बहस के बाद एक बात का अहसास पंजाब सरकार को जरूर हुआ होगा कि इस बिल की एक एक क्लॉज पर बहस की गई है। इस लिये वे इस तरफ जरूर ध्यान देंगे कि खर्च जितना कम से कम हो वह मुनासिब होगा। आखिर एक जमाना था कि जब कांग्रेस ने पांच सौ रुपये का एक प्रस्ताव पास किया था जिस में यह कहा था कि वज्ररा पांच सौ रुपये माहवार लेंगे। इस के पीछे स्पिरिट क्या थी? वह यह थी कि मुल्क वालों को, स्टेट के बाशिंदों को इस बात का यकीन हो कि जिन के हाथों में हम ने अधिकार दिया है खर्च करने का, वे इस ढंग से चलें कि खर्च कम से कम हो और जो बचत हो उसे सूबे की भलाई के लिये खर्च किया जाए। मैं यह नहीं कहता कि डिप्टी मिनिस्ट्रों के लिये जो रकम मन्जूर की गई है वह उन्हें न मिले। लेकिन इस में कुछ ऐसी बातें हैं जो उन के बस की हैं। यह मिनिस्टर साहिबान के बस की बात है कि जो छूट वगैरह उन्हें मिली है उस का जायज इस्तेमाल करें। मुझे उम्मीद है कि जो constructive नुक्ताचीनी हम करते हैं मिनिस्टर साहिबान इस को उसी light में लेंगे। आज, डिप्टी स्पीकर साहिब, जगह जगह मजदूर चिल्लाते हैं, पटवारियों को, टीचर्स को शिकायत है कि उन की जरूरियात पूरी नहीं होतीं। हो सकता है बड़े अफसरों के साथ अवाम की हमदर्दी हो और इस हाऊस में उनकी मुश्किलात का अहसास कम हो। लेकिन जहां तक छोटे मुलाज्मों का ताल्लुक है, वे आए दिन भूख हड़ताल का चर्चा करते हैं। पटवारियों की तनखाह आज भी वही है जो बाबा आदम के वक्त में थी। इसी तरह टीचर्स कहते हैं। आप जानते हैं कि जहां किसान देश का एक बड़ा स्तून है क्योंकि वह जमीन फाड़ कर अनाज पैदा करता है वहां पटवारी, कांस्टेबल और टीचर्स भी बड़े स्तून हैं। इन को इतमीनान होना चाहिये। वह कैसे हो? आखिर बजट में कुछ ऐसा प्रबंध होना चाहिये जिस से उन की मदद करने की सूरत पैदा हो सके। मुझे कम्युनिस्ट भाइयों की यह बात पसंद नहीं कि डिप्टी

मिनिस्टर पार्टी प्रापेगंडे के लिये मुकर्रर किये गए हैं श्री वधावा राम तो एक छलांग लगा कर अबोहर पहुंच जाते हैं। मैं इस बात से मुत्तफिक हूं कि डिप्टी मिनिस्ट्रों के खर्च पर limit लगाई गई है। उस से ज्यादा वह खर्च नहीं कर पाएंगे। मगर जिस स्पिरिट के साथ यह रकम मन्जूर करवाई गई है अगर उस को सामने रखा जाए तो कम्युनिस्ट भाइयों को मुतमइन करना होगा। यह तब हो सकता है अगर मन्जूर की गई रकम से कम खर्च हो। जहां तक चीफ मिनिस्टर साहिब के डिप्टी मिनिस्टर का ताल्लुक है, उन्होंने ने देश की आजादी के लिये बहुत सी कुरबानियां दी हैं। और उन्होंने ने अपनी जिन्दगी का बेहतरीन हिस्सा जेल की काल कोठड़ियों में गुजारा है। मेरा ख्याल है कि वह कहेंगे कि मेरा छोटी कोठी में भी गुजारा हो सकता है। इसी तरह दूसरे डिप्टी मिनिस्ट्रों को करना चाहिये। और फिर चौधरी अमर सिंह और तायल साहिब तो पैसे वाले आदमी हैं। श्री राम किशन तो अब भी पहले जैसे ही हैं। अगर ये voluntary cut अपनी तनखाहों में लगा लें तो इस का स्टैंट पर अच्छा असर होगा और कम्युनिस्ट भाइयों की तसल्ली भी हो जाएगी। असल बात यह है कि बाज बातें हंसी २ में कह जाता हूं। मकसद यह है कि हमारी गवर्नमेंट को हर कदम उस स्टेट की तरफ उठाना चाहिये जिस का जिक्र देश-पिता ने किया था। गांधी जी ने जो राम राज्य का नक्शा पेश किया था, वह हमारे सामने रहना चाहिये। हमारा हर कदम इस तरह से उठना चाहिये कि हम यह यकीन लोगों को दिला सकें कि जो वायदे हम ने अंग्रेज के वक्त में किये थे हम आज भी उन पर कायम हैं और उन पर अमल करते हैं। अगर, डिप्टी स्पीकर साहिब, हमारे डिप्टी मिनिस्टर अपने अमल से ऐसी मिसाल कायम करेंगे तो इस का असर अफसरों पर भी पड़ेगा। मेरा यकीन है कि इन को देख कर वे भी cut लगाएंगे ताकि छोटे मुलाज्मों की मुश्किलात को हल किया जा सके। कुछ तो इन मुलाज्मों की मुश्किलात को हम ने पहले कम किया है। मगर अभी करोड़ों नहीं तो लाखों और लोग हैं जिन को सिर्फ एक वक्त पेट भर कर मिलता है। अगर हमारी मिनिस्टरी इस तरफ कदम रखे तो यह छोटे मुलाज्मों को एक सहारा होगा। अगर ऐसा न किया गया तो हो सकता है कि इन छः मिनिस्ट्रों में से अगली दफा कोई भी यहां न हो। लेकिन अगर अच्छे काम हों तो हो सकता है कि सरदार हरकिशन सिंह मुरजीत जो अच्छे पार्लियामेंटेरियन हैं, खुद कांग्रेस में शामिल हो जाएं। क्योंकि अब तो कांग्रेस का निशाना भी सोशलिज्म है। इस लिये अलहदा रास्ता रखने की क्या जरूरत है जब कि पंडित जवाहर लाल जी ने पंच शील का रास्ता दिखाया है। तो डिप्टी स्पीकर साहिब, आज उन्होंने ने कहा था कि नीयत सरकार की कुछ और है। ऐसा नहीं है। अगर कोई ऐसा करेगा तो उस के लिये अंजाम अच्छा हो नहीं सकता, क्योंकि नीयत जिन की साफ नहीं है वे कामयाब नहीं हो सकते। यह थोड़े दिनों का चर्चा है। कहने लगे कि एक बड़े मिनिस्टर ने जिस का बड़ा अधिकार था उस ने अपने दामाद और मानजे को पच्चीस हजार की जायदाद दो दो हजार

[ਸੀਲਕੀ ਅਬਦੁਲ ਗਨੀ ਭਾਰ]

ਰੁਪਏ ਦੇ ਲਾਟ ਮੈਂ ਦੇ ਦੀ। ਮੈਂਨੇ ਧਹੁ ਬਾਤ ਸ਼੍ਰੀ ਮੇਹਰ ਚਨਦ ਖਨਨਾ ਦੇ ਬਾਰੇ ਮੈਂ ਸੁਨੀ ਤੀ ਮੇਰੇ ਪਾਂਕ ਦੇ ਤਲੇ ਕੀ ਸਿਟੀ ਨਿਕਲ ਗਈ। ਮੈਂ ਅਪਨੇ ਮਾਝੀਓਂ ਕੋ ਧਕੀਨ ਦਿਲਾਨਾ ਚਾਹੁਤਾ ਹੂੰ ਕਿ ਹੁਸ਼ ਇਨ ਕੀ ਆਜ਼ਾ ਕੀ ਪਾਲਨਾ ਕਰੋਂਗੇ। ਜੋ ਖਰਚਾ ਇਨਹੋਂਨੇ ਮਨਜ਼ੂਰ ਕਿਆ ਹੈ ਆਰ ਹਾਊਸ ਨੇ ਮਨਜ਼ੂਰ ਕਿਆ ਹੈ ਇਨ ਕੀ ਮਜ਼ੀਂ ਦੇ ਬਗੈਰ ਖਰਚ ਨਹੀਂ ਕਰੋਂਗੇ। ਚੌਧਰੀ ਅਮਰ ਸਿੰਘ ਆਰ ਤਾਧਲ ਸਾਹਿਬ ਅਮੀਰ ਆਦਮੀ ਹੂੰ ਇਨ ਕੋ ਅਜ਼ਾ ਕਰ ਦੇਂਗੇ ਕਿ ਅਪਨੀ ਤਨਖਾਹ ਕਾ ਕੁਝ ਹਿਸਸਾ ਸਰੰਡਰ ਕਰ ਦੇਂ ਆਰ ਜਕ ਰਾਮ ਕਿਸ਼ਨ ਜੀ ਆਏਂਗੇ ਤੀ ਉਨ ਸੇ ਆੀ ਕਹੁ ਦੇਂਗੇ ਆਰ ਵਹੁ ਆੀ ਕਰ ਦੇਂਗੇ। ਇਸ ਲਿਯੇ ਮੇਰੇ ਮਾਝੀਓਂ ਕੋ ਇਸ ਮੈਂ ਕੋਈ ਏਤਰਾਜ਼ ਨਹੀਂ ਹੋਨਾ ਚਾਹਿਯੇ।

ਸਰਦਾਰ ਚੰਨਣ ਸਿੰਘ ਧੂਤ (ਟਾਂਡਾ) : ਸਪੀਕਰ ਸਾਹਿਬ, ਸਾਡੇ hon. Friend ਨੇ ਸਾਨੂੰ ਅਪੀਲ ਕੀਤੀ ਹੈ। ਬੋਲੋ ਹੀ ਇਨ ਹੋਏ ਹਨ ਸਾਡੇ ਨਾਲ ਰਲ ਕੇ ਗਲਾਂ ਕਰਦੇ ਹੁੰਦੇ ਸਨ। ਹੁਣ ਪਤਾ ਨਹੀਂ ਕੀ ਗਲ ਹੋ ਗਈ ਹੈ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਅਪੀਲ ਦਾ ਸ਼ੁਕਰੀਆ। ਪ੍ਰੋਫੈਸਰ ਸਾਹਿਬ ਨੇ ਕਿਹਾ ਹੈ ਕਿ ਇਹ ਬਿਲ ਸੂਬੇ ਦੀ development ਦੀ ਖਾਤਿਰ ਲਿਆਂਦਾ ਗਿਆ ਹੈ ਕਿਉਂਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਹੋਰ ਆਦਮੀਆਂ ਦੀ ਲੋੜ ਹੈ। ਮੈਂ ਜਾਣਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਉਹ development ਕਰਨੀ ਚਾਹੁੰਦੇ ਹਨ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਇੱਛਾ ਹੋਵੇਗੀ development ਕਰਨ ਦੀ ਪਰ development ਹੁੰਦੀ ਕਿੱਥੇ ਹੈ? ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਜ਼ਿਕਰ ਕੀਤਾ ਹੈ ਕਿ ਮੁਰੱਬਾਬੰਦੀ ਹੋ ਰਹੀ ਹੈ, co-operative societies ਕਮ ਕਰ ਰਹੀਆਂ ਹਨ ਅਤੇ ਦੂਸਰੇ ਕੰਮ ਹੋ ਰਹੇ ਹਨ। ਪਰ ਜਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਨਾਲ ਉਹ Ministers ਅਤੇ Deputy Ministers ਬਣਾਈ ਜਾਂਦੇ ਹਨ ਅਤੇ ਜਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਨਾਲ ਉਹ ਲੋਕ ਕੰਮ ਕਰਦੇ ਹਨ ਉਹ ਵੰਗ ਸਾਡੇ ਦੇਸ਼ ਨੂੰ ਸ਼ੋਭਾ ਨਹੀਂ ਦਿੰਦਾ। ਉਹ ਤਾਂ ਇਸੇ ਇਕੋ ਪਾਸੇ ਹੀ development ਕਰਦੇ ਜਾਂਦੇ ਹਨ ਬਾਕੀ ਪਾਸੇ development ਨਹੀਂ ਕਰਦੇ। ਮਿਸਾਲ ਦੇ ਤੌਰ ਉਪਰ ਮੈਂ ਕਹਿੰਦਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਭੋਗਪੁਰ ਵਿਚ ਮਿੱਲ ਲਗੀ, ਅਤੇ ਲੋਕਾਂ ਨਾਲ ਬੜੇ ਬੜੇ ਵਾਅਦੇ ਕੀਤੇ ਗਏ ਕਿ share ਪਾਉ, ਜਿਹੜੇ ਲੋਕ ਗੰਨੇ ਨਹੀਂ ਦੇਣਗੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਵੀ ਸਜ਼ਦੂਰੀ ਦਿਤੀ ਜਾਏਗੀ, ਪਰਚੀ ਦਿਤੀ ਜਾਏਗੀ ਪਰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਕੋਈ ਨਹੀਂ ਪੁਛਦਾ। ਇਸ ਕਰਕੇ ਮੈਂ ਕਹਿੰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਇਹ ਸਾਰੀਆਂ ਗੱਲਾਂ ਸਿਰਫ ਆਪਣੇ ਧੜਿਆਂ ਦੀ ਪਾਲਨਾ ਕਰਨ ਲਈ ਕਰ ਰਹੇ ਹਨ ਨਾ ਕਿ ਦੇਸ਼ ਦੀ development ਕਰਨ ਲਈ। ਇਹ ਬਾਰ ੨ ਕਿਹਾ ਜਾ ਰਿਹਾ ਹੈ ਕਿ Deputy Ministers ਦੀ appointment development ਦੀ ਖਾਤਿਰ ਕੀਤੀ ਜਾ ਰਹੀ ਹੈ। ਇਹ ਗਲ ਠੀਕ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਸਭ ਨੂੰ ਪਤਾ ਹੈ ਕਿ ਕਾਂਗਰਸ ਵਿਚ ਧੜੇ ਹਨ। ਅਸੀਂ ਵੀ ਜਾਣਦੇ ਹਾਂ ਕਿ ਕਾਂਗਰਸ ਵਿਚ ਧੜੇ ਹਨ ਇਹ ਧੜਿਆਂ ਦੀ ਪਾਲਨਾ ਕੀਤੀ ਜਾ ਰਹੀ ਹੈ। ਅਸੀਂ ਕਹਿੰਦੇ ਹਾਂ ਕਿ ਸਵਾ ਲੱਖ ਦੀ ਥਾਂ ਤੇ ਸਵਾ ਦੋ ਲੱਖ ਅਤੇ ਸਵਾ ਤਿੰਨ ਲੱਖ ਰੁਪਿਆ ਖਰਚ ਕਰ ਲਓ ਪਰ development ਦੇ ਕੰਮ ਵੀ ਨਾਲ ਕਰੋ। ਪਰ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੀ development ਠੀਕ ਨਹੀਂ ਹੈ ਇਸ ਦੇ ਨਾਲ ਪੰਜਾਬ ਦਾ ਭਲਾ ਨਹੀਂ ਹੋਵੇਗਾ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਤਿੰਨਾਂ ਸਹੀਨਿਆਂ ਵਿਚ 40,000 ਮੀਲ ਸਫਰ ਕੀਤਾ ਹੈ ਅਤੇ 12000 ਗੈਲਨ Petrol ਖਰਚ ਕੀਤਾ। ਚੰਡੀਗੜ੍ਹ ਤੋਂ ਕੁੱਲ ਅਤੇ ਕੁੱਲ ਤੋਂ ਚੰਡੀਗੜ੍ਹ ਅਤੇ ਫਿਰ ਦਿੱਲੀ। ਕਈ ਮੋਟਰ ਐਧਰ ਲੈ ਜਾਂਦੇ ਹਨ ਅਤੇ ਕਈ ਉਧਰ ਲੈ ਜਾਂਦੇ ਹਨ। ਇਸ ਦਾ ਕੀ ਮਤਲਬ ਹੈ? ਕਾਰਾਂ ਦਾ ਵਾਧੂ ਖਰਚ ਹੈ। ਇਸ ਦਾ development ਨਾਲ ਕੀ ਸਬੰਧ ਹੈ? Deputy Ministers ਦੀ ਰਕਮ ਜਿਹੜੀ ਹਾਊਸ ਨੇ ਮਨਜ਼ਰ ਕੀਤੀ ਹੈ ਉਹ ਵਾਧੂ ਦਾ ਖਰਚ ਹੈ ਉਸ ਦਾ ਤਰੱਕੀ ਨਾਲ ਕੋਈ ਤਅੱਲਕ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਲਾਲ ਫੀਤੇ

ਦਾ reference ਦਿਤਾ ਗਿਆ ਹੈ। ਇਸ ਦੇ ਬਾਰੇ ਵਿਚ ਮੈਂ ਇਹ ਅਰਜ਼ ਕਰਨੀ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਇਹ ਤਦ ਹੀ ਖਤਮ ਹੋ ਸਕਦਾ ਹੈ ਜਦਕਿ Ministers ਖੁਦ files ਵੇਖਣ। ਲੋਕ ਜਿਹੜੀਆਂ ਅਰਜ਼ੀਆਂ ਦਿੰਦੇ ਹਨ ਉਹ ਅਫਸਰਾਂ ਨੂੰ ਭੇਜ ਦਿਤੀਆਂ ਜਾਂਦੀਆਂ ਹਨ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਤੋਂ orders ਜਲਦੀ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦੇ ਲੋਕ ਉਡੀਕਦੇ ਰਹਿੰਦੇ ਹਨ। ਲੋਕਾਂ ਦੀ ਤਸੱਲੀ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦੀ। ਉਹ ਤੰਗ ਆ ਕੇ ਮਿਨਿਸਟਰਾਂ ਕੋਲ ਆਉਂਦੇ ਹਨ। Welfare State ਅਤੇ development ਦਾ ਮਤਲਬ ਹੈ ਕਿ ਲੋਕਾਂ ਦੀ ਤਸੱਲੀ ਹੋਵੇ। ਜਦ ਤਕ ਲੋਕਾਂ ਦੀ ਤਸੱਲੀ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦੀ ਅਤੇ ਲੋਕਾਂ ਦਾ ਰੁਪਿਆ ਲੋਕਾਂ ਦੇ ਭਲੇ ਵਾਸਤੇ ਨਹੀਂ ਖਰਚਿਆ ਜਾਂਦਾ ਬਲਕਿ ਚੰਦ ਲੋਕਾਂ ਦੇ ਭਲੇ ਵਾਸਤੇ ਖਰਚ ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਜਿਹੜੇ ਕਿ ਦੁਆਲੇ ਘੇਰਾ ਪਾਈ ਖੜੇ ਰਹਿੰਦੇ ਹਨ ਤਦ ਤਕ Development State ਨਹੀਂ ਬਣ ਸਕਦੀ। ਨਤੀਜਾ ਇਸ ਦਾ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਲਾਲ ਫੀਤਾ ਦੂਰ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦਾ। ਲੋਕਾਂ ਦੀ ਤਸੱਲੀ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦੀ। ਅੱਗੇ ਦਫਤਰਾਂ ਦੇ ਅੱਗੇ ਫੱਟੇ ਲਗਾਏ ਗਏ ਸਨ ਕਿ "clear your desks" ਪਰ ਉਹ ਸਕੀਮ ਕਾਮਯਾਬ ਨਹੀਂ ਹੋਈ। Desks clear ਨਹੀਂ ਕੀਤੇ ਜਾਂਦੇ।

Mr. Deputy Speaker : The hon. Member has started discussing the whole administration.

ਸਰਦਾਰ ਚੰਨਣ ਸਿੰਘ ਧੂਤ : ਮੇਰਾ ਮਤਲਬ ਹੈ ਕਿ ਡੈਸਕ ਵੀ clear ਨਹੀਂ ਕੀਤੇ ਜਾ ਰਹੇ। Minister ਸਾਹਿਬ ਨੂੰ ਮੈਂ ਇਹ ਅਰਜ਼ ਕਰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਉਹ ਭਾਵੇਂ ਕਿੰਨੀ ਰਕਮ ਮੰਜੂਰ ਕਰਵਾ ਲੈਣ ਪਰ ਸਾਨੂੰ ਯਕੀਨ ਦਿਵਾਉਣ ਕਿ ਰੁਪਿਆ ਸਹੀ ਥਾਂ ਉਪਰ ਖਰਚ ਹੋਵੇਗਾ ਅਤੇ ਲੋਕਾਂ ਦੇ ਭਲੇ ਲਈ ਖਰਚ ਹੋਵੇਗਾ। ਲੇਕਿਨ ਗਲ ਇਹ ਨਹੀਂ ਹੈ। Elections ਆ ਰਹੀਆਂ ਹਨ, ਅਸਲੀ ਗਲ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚ ਧੜੇਬੰਦੀ ਹੈ। Ruling Party ਗਾਂਧੀ ਜੀ ਦੀ ਪੈਰਵੀ ਕਰਨ ਦਾ ਦਾਵਾ ਕਰਦੀ ਹੈ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਐਨੀਆਂ ਕੁਰਬਾਨੀਆਂ ਕੀਤੀਆਂ ਹਨ। 500 ਰੁਪਏ ਤਨਖਾਹ ਦਾ Resolution ਕੀਤਾ ਸੀ। ਮੈਂ ਪੁਛਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਕੀ ਉਹ ਫੁਲ ਗਏ ਹਨ? ਹੁਣ ਉਹ ਤਨਖਾਹਾਂ ਅਤੇ allowances ਦੇ ਬਾਰੇ ਵਿਚ ਮੰਗ ਕਰ ਰਹੇ ਹਨ ਅਤੇ ਸਾਡੇ ਸਾਥੀ ਹੋ ਕੇ 7,8 ਸੌ ਰੁਪਏ ਤਕ ਤਨਖਾਹਾਂ ਮੰਗਦੇ ਹਨ। ਕੀ ਉਹ ਗੱਲਾਂ ਭੁਲ ਗਏ ਹਨ ਜਿਹੜੀਆਂ ਕਿ ਉਹ ਉਸ ਵੇਲੇ ਕਰਿਆ ਕਰਦੇ ਸਨ। ਇਸ ਕਰਕੇ ਮੈਂ ਇਹ ਕਹਿੰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਜਿਸ ਢੰਗ ਨਾਲ ਇਹ ਬਿਲ ਪੇਸ਼ ਕੀਤਾ ਜਾ ਰਿਹਾ ਹੈ ਇਹ ਦੁਰਸਤ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਇਸ ਤੋਂ ਅੱਗੇ ਮੈਂ ਇਹ ਅਰਜ਼ ਕਰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ Governor ਕੋਲੋਂ Ordinance ਕਰਾਉਣ ਦੀ ਕੀ ਲੋੜ ਸੀ। ਦਰਅਸਲ ਗਲ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਅਸੀਂ Session ਖਤਮ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਤਾਂ ਕਲ ਨੂੰ Ordinance ਕਰਵਾ ਲਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਫਿਰ ਅਗਲੇ Session ਵਿਚ ਬਿਲ ਲੈ ਆਉਂਦੇ ਹਨ ਕਿ ਬੜੀ ਲੋੜ ਸੀ ਇਸ ਕਰਕੇ Ordinance ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਸੀ ਹੁਣ ਇਸ ਨੂੰ ਕਾਨੂੰਨੀ ਸ਼ਕਲ ਦੇਣੀ ਹੈ। ਇਹ ਚੀਜ਼ਾਂ ਗਵਰਨਰ ਆਪਣੀ ਖੁਸ਼ੀ ਨਾਲ ਨਹੀਂ ਕਰਦਾ ਮਨਿਸਟਰੀ ਕਰਵਾਉਂਦੀ ਹੈ। ਉਹ ਚੀਜ਼ਾਂ Ordinances ਦੀ ਸ਼ਕਲ ਵਿਚ ਕਿਉਂ ਹੁੰਦੀਆਂ ਹਨ?

ਸਪੀਕਰ ਸਾਹਿਬ, ਇਥੇ ਆਪਣੀ ਮਨਮਰਜ਼ੀ ਕੀਤੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਮੇਰੇ ਕੋਲ ਗਵਰਨਮੈਂਟ ਵੱਲੋਂ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਇਕ ਸਵਾਲ ਦਾ ਜਵਾਬ ਮੌਜੂਦ ਹੈ ਜਿਸ ਵਿਚ ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਦਸਿਆ ਸੀ ਕਿ ਇਕ ਏਕਤ ਜ਼ਮੀਨ ਦੇ ਐਨੇ ਮਾਲਿਕ ਹਨ, ਦੋ ਦੇ ਐਨੇ, ਤਿੰਨ ਅਤੇ ਚਾਰ ਦੇ ਐਨੇ। ਇਹ ਪਿਛਲੇ ਦਿਨਾਂ ਵਿਚ ਇਕ ਬਿਲ ਵੀ ਲਿਆਏ ਸਨ ਕਿ ਪੰਜ ਰੁਪਏ ਜੇਹੜੇ ਮਾਲੀਆ ਅਦਾ ਕਰਦੇ ਹਨ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਮਾਲੀਆ ਮਾਫ ਕਰ

[ਸਰਦਾਰ ਚੰਨਣ ਸਿੰਘ ਧੂਤ]

ਦਿੱਤਾ ਜਾਵੇਗਾ। ਇਸ ਅਸੈਂਬਲੀ ਵਲੋਂ ਇਸ ਬਾਰੇ ਇਕ Resolution ਵੀ ਪਾਸ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਸੀ ਕਿ ਜਿਹੜੇ ਪੰਜ ਰੁਪਏ ਮਾਲੀਆ ਦੇਂਦੇ ਹਨ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਮਾਲੀਆ ਮਾਫ਼ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਜਾਵੇ। ਪਰ ਉਹ ਬਿਲ ਲਿਆ ਕੇ ਵੀ ਹੁਣ ਵਾਪਿਸ ਲੈ ਲਿਆ ਗਿਆ ਹੈ। ਕਿਉਂ ? ਇਸ ਲਈ ਕਿ ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਹੋਰ ਕਮਾਂ ਲਈ ਰੁਪਿਆ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ। ਤੁਸੀਂ ਵੇਖੋ ! ਉਨ੍ਹਾਂ ਲੋਕਾਂ ਕੋਲ ਸਾਰੀ ਦੋ ਦੋ ਜਾਂ ਚਾਰ ਚਾਰ ਘੁਮਾਂ ਜਮੀਨ ਹੈ, ਉਹ ਵੀ ਮਾੜੀ, ਉਸ ਜਮੀਨ ਤੇ ਕੰਮ ਕਰਕੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਆਪਣੀ ਰੋਟੀ ਵੀ ਨਹੀਂ ਨਿਕਲਦੀ ਪਰ ਤੁਸੀਂ ਜਿਹੜਾ ਵਾਅਦਾ ਕਰਦੇ ਹੋ ਉਸ ਤੋਂ ਵੀ ਮੁਕਰ ਜਾਂਦੇ ਹੋ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਗਰੀਬ ਲੋਕਾਂ ਉੱਤੇ ਕਿਸੇ ਕੌਮੀ ਸਰਕਾਰ ਦਾ tax ਲਗਾਉਣ ਦਾ ਕੀ ਹਕ ਹੈ ? ਇਕ ਪਾਸੇ ਤਾਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਲੋਕਾਂ ਉੱਤੇ ਟੈਕਸ ਤੇ ਟੈਕਸ ਲਗਾਏ ਜਾ ਰਹੇ ਹਨ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਰੋਟੀ ਤੇ ਕਪੜਾ ਵੀ ਨਹੀਂ ਚਲਦਾ ਤੇ ਦੂਜੇ ਪਾਸੇ ਐਨੀਆਂ ਵਡੀਆਂ ਰਕਮਾਂ ਇਸ ਲਈ ਲਈਆਂ ਜਾ ਰਹੀਆਂ ਹਨ ਕਿ ਡਿਪਟੀ ਮਨਿਸਟਰ ਦੇ ਬੰਗਲੇ ਲਈ, ਉਸ ਦੀ ਕਾਰ ਲਈ ਤ ਹੋਰ ਖਰਚਾਂ ਲਈ ਐਨਾ ਰੁਪਿਆ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ। ਕੋਈ ਕੰਮ ਤਾਂ ਅਜਿਹਾ ਕਰੋ ਜਿਹੜਾ balanced ਸ਼ਕਲ ਵਿਚ ਹੋਵੇ।

ਤੁਸੀਂ ਕਹਿੰਦੇ ਹੋ ਕਿ development ਹੋ ਰਹੀ ਹੈ। ਕੀ ਉਨ੍ਹਾਂ ਮੁਲਾਜ਼ਮਾਂ ਵੱਲ ਤੁਹਾਡਾ ਕੋਈ ਖਿਆਲ ਨਹੀਂ ਜਾਂਦਾ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦੀ economic ਹਾਲਤ ਐਨੀ ਖਰਾਬ ਹੈ ਕਿ ਆਪਣਾ ਗੁਜ਼ਾਰਾ ਹੀ ਨਹੀਂ ਕਰ ਸਕਦੇ ? ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਜ਼ਿਕਰ ਕੀਤਾ ਹੈ ਕਿ ਲੋਕਾਂ ਤੋਂ tax ਹਟਾ ਲਿਆ ਹੈ, Professional tax ਹਟਾ ਲਿਆ ਹੈ ਤਾਂ ਜੋ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਰੋਟੀ ਦਾ ਗੁਜ਼ਾਰਾ ਹੋ ਸਕੇ। ਇਹ ਠੀਕ ਹੈ ਪਰ, ਪ੍ਰਧਾਨ ਜੀ, District Board ਵਾਲੇ ਪੁਰਾਣੀਆਂ files ਚੁਕੀ ਫਿਰਦੇ ਹਨ। ਉਹ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਕਾਨੂੰਨ ਪਾਸ ਹੋਣ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਦੇ ਕੇਸ ਹਨ। ਕੀ ਤੁਹਾਡੀ development ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਸਨ 1955 ਵਿਚ 48 ਲਖ ਰੁਪਿਆ ਤੁਸੀਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਲਈ tractors ਖਰੀਦਣ ਵਾਸਤੇ ਲਗਾਇਆ ਜਿਹੜੇ ਕਿ ਬੜੇ ਅਮੀਰ ਹਨ, landlord ਹਨ ? ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ development ਕਰਨ ਲਈ ਹੀ ਤੁਹਾਡੇ ਸਾਰੇ ਕੰਮ ਹੁੰਦੇ ਹਨ। ਬਜਟ ਵਿਚੋਂ ਰੁਪਿਆ ਕਢ ਕੇ ਵਭੇ 2 landlords ਨੂੰ ਦੇਣਾ ਤੇ ਛੋਟੇ ਜਿਮੀਂਦਾਰਾਂ ਅਤੇ ਕਿਸਾਨਾਂ ਤੇ taxes ਦਾ ਭਾਰ ਪਾਉਣਾ ਹੀ ਕੀ ਤੁਹਾਡੀ ਨੀਤੀ ਹੈ ? ਹੁਣ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਡਿਪਟੀ ਮਨਿਸਟਰਾਂ ਅਤੇ ਪਾਰਲੀਮੈਂਟਰੀ ਸੈਕਰੇਟਰੀ ਲਈ ਕਾਰਾਂ ਲੈਣੀਆਂ ਹਨ। ਅਸੀਂ ਇਸ ਨੂੰ ਕਿਵੇਂ ਦੁਰਸਤ ਸਮਝ ਲਈਏ ? ਇਸ ਲਈ ਮੈਂ ਕਹਿਣਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਲਈ ਦੋ ਵੇਲਿਆਂ ਦੀ ਰੋਟੀ ਦਾ ਗੁਜ਼ਾਰਾ ਕਰਨਾ ਮੁਸ਼ਕਲ ਹੈ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦੀਆਂ ਜਰੂਰਤਾਂ ਵੀ ਪੂਰੀਆਂ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦੀਆਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਲਈ ਇਹ 1½ ਲਖ ਰੁਪਿਆ ਬਚਾਇਆ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ ਜਿਹੜਾ ਕਿ ਹੁਣ ਇਨ੍ਹਾਂ ਕਾਰਾਂ ਲਈ ਰਖਿਆ ਜਾ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਕੋਈ development ਦਾ ਖਰਚ ਹੋਵੇ ਤਾਂ ਅਸੀਂ ਵੀ ਹਾਮੀ ਭਰੀਏ ਪਰ ਇਹ ਜਿਹੜਾ ਖਰਚ ਹੁਣ ਮੰਗਿਆ ਗਿਆ ਹੈ ਇਹ ਬਿਲਕੁਲ ਨਾਜਾਇਜ਼ ਖਰਚ ਹੈ, ਇਸ ਦਾ ਕੋਈ ਫਾਇਦਾ ਆਮ ਜਨਤਾ ਨੂੰ ਨਹੀਂ ਹੋਣ ਲਗਾ, ਇਸ ਲਈ ਅਸੀਂ ਇਸ ਦੇ ਖਿਲਾਫ਼ ਹਾਂ।

ਸਿੱਚਾਈਂ ਤਥਾ ਵਿਦੁਤ ਸਭਾ (ਪ੍ਰੋਫੈਸਰ ਗੋਰ ਸਿੰਘ) : ਅਧਿਯਕਸ ਸਹੋਦਯ, ਤੀਸਰੀ reading ਕੇ ਅਕਸਰ ਪਰ ਤਨ ਬਾਤੀਂ ਕੀ ਫੋਹਰਾਨੇ ਕੀ ਯਰੂਰਤ ਨਹੀਂ ਥੀ ਜੋ ਕਿ Clauses ਕੇ ਊਪਰ ਬਹੁਸ ਕਰਤੇ ਸਮਧ ਕਹੀ ਗਈਂ। ਤੋ ਮੀ ਹੁਸਾਰੇ ਕੁਝ ਸਦਸਯੀਂ ਨੇ ਤਨ ਪਰ ਮੀ ਕਾਫੀ ਕੁਝ ਕਹਾ। ਤੀਸਰੀ reading ਕੇ ਸੀਕੇ ਪਰ ਤੋ ਤਨ ਇਕਤਿਯਾਰਾਤ ਕੇ ਇਸਤੇਮਾਲ ਕੇ ਸਮਬੰਧ ਸੇਂ ਬਾਤੀਂ ਕਹੀ ਜਾ ਸਕਤੀ ਹੈਂ ਜੋ ਕਿ ਇਸ ਕਾਨੂਨ ਕੇ ਯਰਿਯੇ ਆਪ ਸਰਕਾਰ ਕੀ ਦੇ ਰਹੇ ਹੀਂ। ਖੰਰ

ਮੀਲਵੀ ਸਾਹਿਬ ਨੇ ਦੁਰੁਸਤ ਫਰਮਾਯਾ ਕਿ ਜੋ ਇਸ਼ਤਿਆਰਾਤ ਇਸ ਬਿਲ ਦੇ ਦੁਆਰਾ ਦਿਏ ਗਏ ਹਨ ਉਨ ਦਾ ਇਸਤੇਮਾਲ ਠੀਕ ਢੰਗ ਤਰ੍ਹਾਂ ਹੋਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ। ਮੈਂ ਯਕੀਨ ਦਿਲਾਉਂਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਜੇ ਸਦਨ ਜੋ ਅਧਿਕਾਰ ਅਪਨੇ ਮਿਨਿਸਟਰਾਂ ਨੂੰ ਜਾਂ ਡਿਪਟੀ ਮਿਨਿਸਟਰਾਂ ਨੂੰ ਦੇ ਰਿਹਾ ਹੈ ਉਨ ਦਾ ਜਾਯਜ਼ ਇਸਤੇਮਾਲ ਹੋਵੇਗਾ, ਠੀਕ ਢੰਗ ਤਰ੍ਹਾਂ ਉਨ ਦਾ ਉਪਯੋਗ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇਗਾ। ਕੋਈ ਸ਼ੱਕ ਸਦਨ ਦੇ ਮੈਂਬਰਾਂ ਨੂੰ ਨਹੀਂ ਦਿੱਤਾ ਜਾਵੇਗਾ ਕਿ ਉਨ ਨੂੰ ਇਹ ਕਹਿਣਾ ਪਵੇ ਕਿ ਉਨ ਦਾ ਠੀਕ ਇਸਤੇਮਾਲ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ ਗਿਆ। ਇਸ ਆਵਾਜ਼ਨ ਦੇ ਸਾਥ ਮੈਂ ਨਿਵੇਦਨ ਕਰਾਂਗਾ ਕਿ ਇਸ ਬਿਲ ਨੂੰ ਸਰਵਸੰਮਤੀ ਨਾਲ ਪਾਸ ਕਰ ਦੇਂ।

Mr. Deputy Speaker . Question is—

That the Salaries and Allowances of Deputy Ministers, Punjab, Bill be passed.

The motion was carried.

THE EAST PUNJAB UTILIZATION OF LANDS (AMENDMENT) BILL, 1956

Minister for Agriculture and Panchayats (Sardar Gurbanta Singh) : Sir I beg to move—

That the East Punjab Utilization of Lands (Amendment) Bill be taken into consideration at once.

ਸਪੀਕਰ ਸਾਹਿਬ, ਇਹ ਛੋਟਾ ਜਿਹਾ ਤਰਮੀਮੀ ਬਿਲ ਹੈ। ਇਹ ਐਨਾ ਚੰਗਾ ਬਿਲ ਹੈ ਕਿ ਜਿਸ ਦੀ ਰਾਹੀਂ ਉਹ ਜ਼ਮੀਨਾਂ ਜਿਹੜੀਆਂ ਬੰਜਰ ਪਈਆਂ ਹੋਇਆਂ ਹਨ ਅਤੇ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਜ਼ਮੀਨਾਂ ਨੂੰ ਜ਼ਮੀਂਦਾਰ ਛੱਡ ਕੇ ਕੋਈ ਬੰਬਈ ਬੈਠਾ ਹੋਇਆ ਹੈ, ਕੋਈ ਦਿੱਲੀ ਬੈਠਾ ਹੋਇਆ ਹੈ ਅਤੇ ਕੋਈ ਕਲਕੱਤੇ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀਆਂ ਜ਼ਮੀਨਾਂ ਐਵੇਂ ਬਰਬਾਦ ਹੋ ਰਹੀਆਂ ਹਨ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਅਸੀਂ ਹਾਸਿਲ ਕਰਨਾ ਚਾਹੁੰਦੇ ਹਾਂ।

ਪਹਿਲੇ ਇਕ ਸ਼ਰਤ ਸੀ ਕਿ ਜੇ ਜ਼ਮੀਨਾਂ ਨੂੰ ਹਾਸਿਲ ਕਰਨਾ ਹੋਵੇ ਜਿਹੜੀਆਂ ਬੰਜਰ ਪਈਆਂ ਹੋਣ ਤਾਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਜ਼ਮੀਂਦਾਰਾਂ ਨੂੰ ਨੋਟਿਸ ਦਿੱਤਾ ਜਾਂਦਾ ਸੀ ਕਿ ਇਤਨੀ ਦੇਰ ਵਿਚ ਜ਼ਮੀਨ ਐਨੀ ਮੁਦਤ ਤੋਂ ਪਹਿਲੋਂ ਪਹਿਲੋਂ ਆਪਣੀ ਜ਼ਮੀਨ ਨੂੰ ਵਾਹ ਲਓ ਅਤੇ ਜੇ ਨ ਵਾਹੀ ਗਈ ਤਾਂ ਅਸੀਂ ਇਸ ਉੱਤੇ ਕਬਜ਼ਾ ਕਰ ਲਵਾਂਗੇ। ਫਿਰ ਇਹ ਹੁੰਦਾ ਸੀ ਕਿ ਜਿਸ ਵੇਲੇ ਉਸ ਨੂੰ ਪਤਾ ਲਗਣਾ ਸੀ ਕਿ ਮੇਰੀ ਜ਼ਮੀਨ ਸਰਕਾਰ ਨੇ ਲੈ ਕੇ ਕਿਸੇ ਹੋਰ ਮੁਜ਼ਾਰੇ ਨੂੰ ਦੇ ਦੇਣੀ ਹੈ ਜਾਂ ਉਸ ਨੂੰ ਦੇ ਦੇਣੀ ਹੈ ਜਿਸ ਕੋਲ ਕੋਈ ਜ਼ਮੀਨ ਨਹੀਂ, ਤਾਂ ਉਹ ਪਿੰਡ ਵਿਚ ਪੰਜ, ਛੇ, ਦਸ ਹਲ ਮੰਗਾ ਕੇ ਆਪਣੀ ਜ਼ਮੀਨ ਤੇ ਲਕੀਰਾਂ ਦੱਸ ਦੇਂਦਾ ਸੀ ਅਤੇ ਬਾਜਰਾ, ਚਰੀ ਜਾਂ ਸਿੱਟਾ ਬੀਜ ਦਿੰਦਾ ਸੀ ਅਤੇ ਕਹਿੰਦਾ ਸੀ ਕਿ ਜ਼ਮੀਨ ਵਾਹ ਲਈ ਹੈ। ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਉਹ ਕਲੈਕਟਰ ਦੇ ਸਾਮ੍ਹਣੇ ਪੇਸ਼ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਸੀ। ਹੁਣ ਅਸੀਂ ਇਹ ਤਰਮੀਮ ਕੀਤੀ ਹੈ ਕਿ ਬਜਾਏ ਇਸ ਦੇ ਕਿ ਅਸੀਂ ਜ਼ਮੀਂਦਾਰ ਨੂੰ ਕਹਿੰਦੇ ਕਿ ਤੂੰ ਜ਼ਮੀਨ ਵਾਹ ਲੈ ਨਹੀਂ ਤਾਂ ਉਸ ਨੂੰ ਹਾਸਿਲ ਕਰ ਲਵਾਂਗੇ, ਅਸੀਂ ਇਹ ਕਿਹਾ ਹੈ ਕਿ ਵਜਾਹ ਦੱਸੋ ਕਿ ਕਿਉਂ ਨਾ ਤੁਹਾਡੀ ਜ਼ਮੀਨ ਤੇ ਕਬਜ਼ਾ ਕਰ ਲਿਆ ਜਾਵੇ ?

[ਜ਼ਰਾਇਤ ਅਤੇ ਪੰਚਾਇਤ ਮੰਤਰੀ]

ਇਸ ਤੋਂ ਅਲਾਵਾ, ਸਪੀਕਰ ਸਾਹਿਬ, ਇਕ ਹੋਰ ਬੜੀ ਚੰਗੀ ਤਰਮੀਮ ਹੈ। ਕਈ ਜ਼ਿਮੀਦਾਰ, ਬਹੁਤ ਵੱਡੇ ਵੱਡੇ ਜ਼ਿਮੀਦਾਰ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਕੋਲ ਐਨੀ ਜ਼ਮੀਨ ਹੈ ਕਿ ਉਹ ਖੁਦ ਵਾਹ ਹੀ ਨਹੀਂ ਸਕਦੇ ਅਤੇ ਨਾ ਹੀ ਮੁਜ਼ਾਰਿਆਂ ਨੂੰ ਉਹ ਜ਼ਮੀਨ ਦਿੰਦੇ ਹਨ ਕਿਉਂਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਦਿਲ ਵਿਚ ਇਹ ਭਰ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਜੇ ਮੁਜ਼ਾਰਾ ਵਾਹੇਗਾ ਤਾਂ ਉਸ ਨੇ ਉਠਣਾ ਨਹੀਂ, ਇਸ ਲਈ ਉਹ ਕਿਸੇ ਤਰੀਕੇ ਨਾਲ ਪਟਵਾਰੀਆਂ ਨਾਲ ਮਿਲ ਜੁਲ ਕੇ ਜ਼ਮੀਨ ਖਸਰਾ ਗਿਰਦਾਵਰੀ ਵਿਚ ਲਿਖਵਾ ਲੈਂਦੇ ਸਨ ਕਿ ਇਹ ਜ਼ਮੀਨ ਕਾਸ਼ਤ ਸ਼ੁਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਇਸ ਵਿਚ ਫਸਲ ਬੀਜੀ ਗਈ ਹੈ। ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੀਆਂ ਮਿਸਾਲਾਂ ਪਿਛਲਿਆਂ ਮਹੀਨਿਆਂ ਵਿਚ ਅਸੀਂ ਕਈ ਪਕੜੀਆਂ ਹਨ, ਅਪਣੇ ਅਫਸਰ ਮੁਕੱਰਰ ਕੀਤੇ ਹਨ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਮੌਕੇ ਤੇ ਜਾ ਕੇ ਵੇਖਿਆ ਹੈ ਕਿ ਜ਼ਮੀਨਾਂ ਤੇ ਕੋਈ ਚੀਜ਼ ਨਹੀਂ ਉਗੀ ਹੋਈ, ਸਿਵਾਏ ਇਸ ਦੇ ਕਿ ਦਰਖਤ ਉਗੇ ਹੋਏ ਸਨ, ਬਾੜੀਆਂ ਉਗੀਆਂ ਹੋਈਆਂ ਸਨ ਪਰ ਖਸਰਾ ਗਿਰਦਾਵਰੀ ਵਿਚ ਉਹ ਜ਼ੋਰੇ ਕਾਸ਼ਤ ਲਿਖੀ ਹੋਈ ਸੀ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਜ਼ਮੀਨਾਂ ਬਾਰੇ ਅਸੀਂ ਆਪਣੇ Director ਨੂੰ ਇਹ ਇਖਤਿਆਰ ਦਿਤੇ ਹਨ ਜੇ ਉਹ ਵੇਖੇ ਕਿ ਜ਼ਮੀਨ ਬੰਜਰ ਪਈ ਹੋਈ ਹੈ, ਵਾਹੀ ਨਹੀਂ ਪਰ ਖਸਰਾ ਗਿਰਦਾਵਰੀ ਵਿਚ ਕਾਸ਼ਤ ਦਾ ਇੰਦਰਾਜ ਹੋਇਆ ਹੋਇਆ ਹੈ ਤਾਂ ਉਹ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਮਾਲਕਾਂ ਨੂੰ ਨੋਟਿਸ ਦੇ ਕੇ ਹਾਸਿਲ ਕਰ ਸਕਣ ਅਤੇ ਅਗੇ ਮੁਜ਼ਾਰਿਆਂ ਨੂੰ ਵੰਡ ਸਕਣ।

ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਪਹਿਲੋਂ ਜਿਹੜਾ ਕਾਨੂੰਨ ਹੈ ਉਸ ਵਿਚ ਇਕ ਬੜੀ ਜਿਹੀ ਕੰਮੀ ਰਹਿ ਗਈ ਹੋਈ ਸੀ ਕਿ ਜਿਸ ਵੇਲੇ Collector ਕੋਈ ਫੈਸਲਾ ਕਰਦਾ ਸੀ ਤਾਂ ਉਸ ਦੀ ਅਪੀਲ ਹਾਈ ਕੋਰਟ ਕੋਲ ਕਰਨੀ ਪੈਂਦੀ ਸੀ। ਇਸ ਬਿਲ ਦੀ ਰਾਹੀਂ ਅਸੀਂ ਆਪਣੇ Commissioner ਨੂੰ ਇਖਤਿਆਰ ਦਿੰਦੇ ਹਾਂ ਕਿ ਜਦੋਂ ਚਾਹੇ ਕੋਈ ਵੀ ਫੈਸਲਾ ਜਿਹੜਾ ਹੋਇਆ ਹੋਵੇ ਉਸ ਦੀ file ਮੰਗਵਾ ਲਵੇ ਅਤੇ ਕਿਸੇ ਪਾਰਟੀ ਨੇ ਜੇ ਦਰਖਾਸਤ ਕੀਤੀ ਹੈ ਤਾਂ ਵੇਖੇ ਕਿ ਬੱਲੇ ਦਾ ਜਿਹੜਾ ਫੈਸਲਾ ਹੋਇਆ ਹੈ ਉਸ ਵਿਚ ਕਿਸੇ ਨਾਲ ਕੋਈ ਬੇਇਨਸਾਫ਼ੀ ਤਾਂ ਨਹੀਂ ਹੋਈ।

ਅਜ ਕਲ, ਸਪੀਕਰ ਸਾਹਿਬ, ਬੜੀ ਬੇਰੋਜ਼ਗਾਰੀ ਹੈ। ਲੋਕੀ ਬੜੇ ਵਿਹਲੇ ਫਿਰਦੇ ਹਨ। ਉਹ ਦਰ ਬਦਰ ਫਿਰਦੇ ਹਨ। ਇਸ ਤੋਂ ਅਲਾਵਾ ਸਾਡੇ ਮੁਲਕ ਵਿਚ ਗੱਲੋਂ ਦੀ ਬੜੀ ਕਮੀ ਹੈ। ਜਦ ਜ਼ਮੀਨ ਵਿਹਲੀ ਪਈ ਹੋਈ ਹੈ ਤਾਂ ਕਿਉਂ ਨਾ ਉਸ ਨੂੰ ਵਾਹਿਆ ਜਾਵੇ? ਕਈਆਂ ਦੀ ਦਸ ਦਸ ਜਾਂ ਵੀਹ ਵੀਹ ਘੁਮਾਂ ਜ਼ਮੀਨ ਵਿਹਲੀ ਪਈ ਹੋਈ ਹੈ ਪਰ ਉਹ ਦਿੱਲੀ ਜਾਂ ਕਿਸੇ ਹੋਰ ਜਗਾਹ ਚੰਗੀਆਂ ਨੌਕਰੀਆਂ ਤੇ ਲਗੇ ਹੋਏ ਹਨ। ਜ਼ਮੀਨ ਦੀ ਉਹ ਪਰਵਾਹ ਨਹੀਂ ਕਰਦੇ। ਕਈ ਵੱਡੇ ਜ਼ਿਮੀਦਾਰ ਹਨ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਕੋਲ ਐਨੀ ਜ਼ਮੀਨ ਪਈ ਹੋਈ ਹੈ ਕਿ ਉਹ ਵਾਹ ਨਹੀਂ ਸਕਦੇ ਹਨ ਪਰ ਮੁਜ਼ਾਰਿਆਂ ਨੂੰ ਵੀ ਨਹੀਂ ਦੇਂਦੇ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀਆਂ ਜ਼ਮੀਨਾਂ ਜੇ ਅਸੀਂ ਲੈ ਲਵੀਏ ਤਾਂ ਨ ਸਿਰਫ ਸਾਡੇ ਦੇਸ਼ ਵਿਚ ਅਨਾਜ ਦੀ ਕਿੱਲਤ ਦੂਰ ਹੋਵੇਗੀ ਬਲਕਿ ਬਹੁਤ ਸਾਰੇ ਮੁਜ਼ਾਰੇ ਜਿਹੜੇ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਵਿਹਲੇ ਬੈਠੇ ਹੋਏ ਹਨ, ਆਪਣੇ ੨ ਕੰਮਾਂ ਤੇ ਲਗ ਜਾਣਗੇ ਅਤੇ ਆਪਣੇ ਬਾਲ ਬਚਿਆਂ ਨੂੰ ਰੋਟੀ ਖਵਾ ਸਕਣਗੇ। ਮੇਰਾ ਖਿਆਲ ਹੈ ਕਿ ਮੇਰੇ ਸਾਮ੍ਹਣੇ ਜਿਹੜੇ ਮੇਰੇ ਕਮਿਊਨਿਸਟ ਭਰਾ ਬੈਠੇ ਹੋਏ ਹਨ, ਉਹ ਇਸ ਦੀ ਖਾਸ ਤੌਰ ਤੇ ਹਿਮਾਇਤ ਕਰਨਗੇ ਕਿਉਂ ਜੋ ਇਹ ਬਿਲ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਆਪਣੀ ਨੀਤੀ ਨੂੰ ਵੀ ਅਗੇ ਵਧਾਉਣ ਵਾਲਾ ਹੈ। ਕਈ ਵਾਰੀ ਉਹ ਇਸ ਹਾਊਸ ਵਿਚ ਵੀ ਇਹ ਮੰਗ ਕਰਦੇ ਰਹੇ ਹਨ। ਮੇਰਾ ਖਿਆਲ ਹੈ ਕਿ ਉਹ ਇਸ ਦੀ ਮੁਖਾਲਫਤ ਨਹੀਂ ਕਰਨਗੇ ਸਗੋਂ ਇਸ ਨੂੰ ਖੁਸ਼ੀ ਖੁਸ਼ੀ ਪਾਸ ਕਰ ਦੇਣਗੇ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਕਈ ਵਾਰੀ ਇਹ ਰੋਲਾ ਪਾਇਆ ਹੈ ਕਿ ਸਰਕਾਰ ਵੱਡੇ ੨ ਜ਼ਿਮੀਦਾਰਾਂ ਕੋਲੋਂ ਜ਼ਮੀਨਾਂ ਨਹੀਂ ਬੋਹਦੀ, ਬੜੀਆਂ ਜ਼ਮੀਨਾਂ ਪਈਆਂ ਹੋਈਆਂ ਹਨ, ਬੰਜਰ ਪਈਆਂ ਹੋਈਆਂ ਹਨ। ਅਜਿਹੀਆਂ ਦਲੀਲਾਂ ਉਹ ਦਿੰਦੇ ਆਏ ਹਨ। ਇਸ ਲਈ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਲੈਕਚਰਾਂ ਨੂੰ ਸੁਣਕੇ ਅਤੇ ਹੋਰ

ਵੀ ਕਈ ਗੱਲਾਂ ਨੂੰ ਵੇਖਕੇ ਅਸੀਂ ਇਹ ਬਿਲ ਲਿਆਂਦਾ ਹੈ। ਅਸੀਂ ਆਸ ਕਰਦੇ ਹਾਂ ਕਿ ਉਹ ਭਰਾ ਇਸ ਬਿਲ ਨੂੰ ਚੰਗੀ ਤਰ੍ਹਾਂ support ਕਰਨਗੇ ਅਤੇ ਬਗੈਰ ਕਿਸੇ ਕਿਸਮ ਦੇ ਰੋਲਾ ਪਾਏ ਮੁਤਫਿਕਾ ਤੌਰ ਤੇ ਪਾਸ ਕਰਨ ਦੀ ਇਜਾਜ਼ਤ ਦੇਣਗੇ।

Mr. Deputy Speaker : Motion moved—

That the East Punjab Utilization of Lands
(Amendment) Bill be taken into consideration
at once.

ਸਰਦਾਰ ਹਰਕਿਸ਼ਨ ਸਿੰਘ ਸੁਰਜੀਤ (ਨਕੋਦਰ) : ਸਪੀਕਰ ਸਾਹਿਬ, ਮੈਂ ਇਸ ਬਿਲ ਦੀ ਹਮਾਇਤ ਲਈ ਖੜ੍ਹਾ ਹੋਇਆ ਹਾਂ ਅਤੇ ਇਸ ਬਿਲ ਦੀਆਂ ਕਈਆਂ ਚੀਜ਼ਾਂ ਤੇ ਸਾਡੇ ਖੇਤੀ ਦੇ ਵਜ਼ੀਰ ਨੇ ਜਿਹੜੀ ਤਕਰੀਰ ਕੀਤੀ ਹੈ ਅਤੇ ਉਸ ਵਿਚ ਜਿਹੜੀਆਂ ਕਈ ਖਰੀਆਂ ਖਰੀਆਂ ਗੱਲਾਂ ਆਖੀਆਂ ਹਨ ਮੈਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਬਹੁਤ ਤਾਈਦ ਕਰਦਾ ਹਾਂ ਅਤੇ ਜੇ ਕਰ ਇਸ ਤਕਰੀਰ ਨੂੰ ਇਸ ਬਿਲ ਵਿਚ ਪਾ ਦਿਤਾ ਜਾਏ ਤਾਂ ਮੇਰਾ ਮਕਸਦ ਹਲ ਹੋ ਜਾਏਗਾ। ਇਹ ਜਿਹੜੀ ਤਕਰੀਰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਕੀਤੀ ਹੈ ਇਹ ਬਿਲ ਉਸ ਵਲ ਸੇਧ ਕਰਦਾ ਹੈ। ਇਹ ਤਕਰੀਰ ਇਸ ਬਿਲ ਵਿਚ ਮੌਜੂਦ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਇਹ ਹਕੀਕਤ ਹੈ ਕਿ ਇਹ ਇਸ ਵਿਚ ਮੌਜੂਦ ਨਹੀਂ ਹੈ ਅਤੇ ਇਹ ਮੰਨ ਲਿਆ ਗਿਆ ਹੈ ਕਿ ਜਦੋਂ ਕਦੇ ਵੀ ਜ਼ਮੀਨ ਦਾ ਮਸਲਾ ਇਸ ਇਜਲਾਸ ਵਿਚ ਆਇਆ ਹੈ ਅਸੀਂ ਹਮੇਸ਼ਾ ਇਹ ਹੀ ਕਹਿੰਦੇ ਰਹੇ ਹਾਂ ਕਿ ਜਾਗੀਰਦਾਰ ਗਲਤ ਤੌਰ ਤੇ ਇੰਦਰਾਜ ਕਰਾ ਕੇ ਜ਼ਮੀਨ ਤੇ ਕਾਬਜ਼ ਹੋਏ ਹੋਏ ਹਨ ਅਤੇ ਜਦ ਤਕ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਇਹ ਗਲਤ ਇੰਦਰਾਜ ਕਾਇਮ ਹਨ ਉਨ੍ਹਾਂ ਤੇ ਕਾਨੂੰਨ ਦਾ ਅੜਿਕਾ ਨਹੀਂ ਲਗ ਸਕਦਾ। ਜਦੋਂ ਵੀ ਅਸੀਂ ਕਹਿੰਦੇ ਸਾਂ ਕਿ ਇੰਨੇ ਮੁਜ਼ਾਰੇ ਬੇਦਖਲ ਹੋ ਗਏ ਹਨ ਤਾਂ ਸਰਕਾਰ ਦੀ ਤਰਫੋਂ ਇਹ ਹੀ ਕਿਹਾ ਜਾਂਦਾ ਸੀ ਕਿ ਇਹ ਗੱਲ ਗਲਤ ਹੈ ਕਿਉਂ ਜੋ ਕਾਗਜ਼ਾਤ ਵਿਚ ਉਹ ਮੁਜ਼ਾਰੇ ਨਹੀਂ ਹਨ। ਅਸੀਂ ਪਹਿਲੇ ਹੀ ਹਵਾਲਾ ਦੇ ਚੁੱਕੇ ਹਾਂ ਕਿ ਲੱਖਾਂ ਦੀ ਗਿਣਤੀ ਵਿਚ ਬੂਠੇ ਇੰਦਰਾਜ U.P. ਵਿਚ ਪਕੜੇ ਗਏ ਹਨ ਅਤੇ ਹੁਣ ਇਥੇ ਵੀ ਇਹ ਚੀਜ਼ ਮੰਨ ਲਈ ਗਈ ਹੈ ਕਿ ਵਾਕਿਆ ਹੀ ਜਾਗੀਰਦਾਰ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਹੀ ਕਰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਜ਼ਮੀਨ ਕਾਬਜ਼ ਤਾਂ ਮੁਜ਼ਾਰੇ ਕਰਦੇ ਹਨ ਪਰ ਉਹ ਜ਼ਮੀਨ ਕਾਗਜ਼ਾਤ ਵਿਚ ਜਾਗੀਰਦਾਰ ਦੀ ਖੁਦ ਕਾਬਜ਼ ਦਰਜ ਕਰਾ ਲਈ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਸਾਡੇ ਸਾਹਮਣੇ ਇਹੋ ਜਿਹੀਆਂ ਵੀ ਮਿਸਾਲਾਂ ਆਈਆਂ ਹਨ ਜਿਥੇ ਕਾਬਜ਼ ਤਾਂ ਮੁਜ਼ਾਰਿਆਂ ਨੇ ਕੀਤੀ ਸੀ ਪਰ ਕਾਗਜ਼ਾਤ ਵਿਚ ਉਹ ਮਾਲਕ ਦੇ ਨਾਂ ਤੇ ਦਰਜ ਹੋਈ ਹੋਈ ਸੀ ਕਿਉਂ ਜੋ ਪਸ਼ੂ ਉਸ ਦੇ ਸਨ। ਇਸ ਲਈ ਜਦੋਂ ਢੇਰੀ ਬੈਠੀ ਤਾਂ ਉਹ ਸਾਰੀ ਜਾਗੀਰਦਾਰ ਹੀ ਲੈ ਗਿਆ ਅਤੇ ਮੁਜ਼ਾਰੇ ਨੂੰ ਕੋਈ ਹਿੱਸਾ ਨਹੀਂ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਅਤੇ ਇਹ ਕਿਹਾ ਗਿਆ ਕਿ ਉਹ ਤਾਂ ਕਾਬਜ਼ ਵੀ ਨਹੀਂ ਸੀ ਕਰਦਾ। ਹੁਣ ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਇਸ ਕਲਾਜ਼ ਵਿਚ ਇਹ ਮੰਨਿਆ ਹੈ ਅਤੇ ਖਾਸ ਤੌਰ ਤੇ ਇਸ ਕਲਾਜ਼ ਨੂੰ ਲਿਆਇਆ ਗਿਆ ਹੈ। ਜਿਥੋਂ ਤਕ ਖੇਤੀ ਦੇ ਵਜ਼ੀਰ ਦੀ ਇਸ ਬਿਲ ਦੇ ਸਿਲਸਿਲੇ ਵਿਚ ਨੀਅਤ ਦਾ ਤਅੱਲਕ ਹੈ ਉਹ ਬੜੀ ਚੰਗੀ ਹੈ ਇਹ ਗਲ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਤਕਰੀਰ ਤੋਂ ਸਾਫ਼ ਜਾਹਰ ਹੁੰਦੀ ਹੈ। ਵਾਕਿਆ ਹੀ ਜੇ ਕਰ ਅਸਾਂ ਜ਼ਮੀਨ ਕਵਣੀ ਹੈ ਅਤੇ production ਨੂੰ ਵਧਾਉਣਾ ਹੈ ਤਾਂ ਇਨ੍ਹਾਂ ਗਲਤ ਇੰਦਰਾਜਾਂ ਦਾ ਸਿਲਸਿਲਾ ਨਹੀਂ ਚਲਣ ਦੇਣਾ ਚਾਹੀਦਾ। ਜੇਕਰ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਇਸ ਤਕਰੀਰ ਦੀ ਇਸ spirit ਨੂੰ ਇਸ ਬਿਲ ਵਿਚ ਪਾ ਦਿੱਤਾ ਜਾਏ ਤਾਂ ਸਾਨੂੰ production ਵਧਾਉਣ ਵਿਚ ਕੋਈ ਔਖਿਆਈ ਨਹੀਂ ਹੋਵੇਗੀ। ਇਹ ਗੱਲ ਗਲਤ ਨਹੀਂ ਕਿ ਮਜ਼ਦੂਰ ਜਿਸ ਜ਼ਮੀਨ ਵਿਚ ਕੰਮ ਕਰਦਾ ਹੈ ਜੇਕਰ ਉਸ ਨੂੰ ਉਸ ਵਿਚੋਂ ਇਕ ਘੁਮਾਂ ਵੀ ਦੇ ਦਿੱਤੀ ਜਾਏ ਤਾਂ ਉਸ ਦਾ ਸਾਰਾ ਟੱਬਰ ਉਸ ਵਿਚ ਖੁੱਭ ਕੇ ਕਮਾਈ ਕਰੇਗਾ ਅਤੇ

[ਸਰਦਾਰ ਹਰਕਿਸ਼ਨ ਸਿੰਘ ਸੁਰਜੀਤ]

production ਨੂੰ ਵਧਾ ਦੇਵੇਗਾ, ਕਿਉਂ ਜੋ ਉਹ ਹੁਣ ਇਸ ਵਿਚ intensive cultivation ਕਰੇਗਾ। ਲੇਕਿਨ ਜੇ ਕਰ ਇਸ ਬਿਲ ਨੂੰ ਪੜ੍ਹਿਆ ਜਾਏ ਤਾਂ ਸ਼ਾਇਦ ਉਲਝਣ ਵਿਚ ਹੀ ਪੈ ਜਾਈਏ ਕਿਉਂ ਜੋ ਇਹ ਉਲਝਣ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਵਸ ਵੀ ਨਹੀਂ। ਜਿਥੇ ਤਕ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਤਕਰੀਰ ਦਾ ਸੰਬੰਧ ਹੈ ਮੈਂਨੂੰ ਇਹ ਸੁਣ ਕੇ ਬੜੀ ਖੁਸ਼ੀ ਹੋਈ ਹੈ ਪਰ ਮੈਂ ਇਹ ਸਮਝਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਇਹ ਉਲਝਣ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਵਸ ਦੀ ਨਾ ਹੋਏਗੀ। ਉਲਝਣ ਦਾ ਮਤਲਬ ਮੈਂ ਇਹ ਨਹੀਂ ਸਮਝਦਾ ਕਿ ਇਸ ਬਿਲ ਵਿਚ ਕੋਈ ਕਮੀ ਹੈ ਪਰ ਇਸ ਗੱਲ ਦਾ ਸਾਨੂੰ ਤਜਰਬਾ ਹੈ ਕਿ ਜਦੋਂ ਵੀ ਇਹ ਚੀਜ਼ਾਂ Collector ਤੇ ਛੋੜ ਦਿਤੀਆਂ ਜਾਣ ਜਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਕਿ ਇਸ ਵਿਚ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ ਤਾਂ ਇਹ ਕਦੇ ਵੀ ਸਿਰੇ ਨਹੀਂ ਚੜ੍ਹਨ ਲਗੀਆਂ। ਇਸ ਗੱਲ ਦਾ ਸਾਨੂੰ experience ਹੈ ਕਿ ਜਦੋਂ ਵੀ ਇਨ੍ਹਾਂ ਚੀਜ਼ਾਂ ਦਾ ਅਧਿਕਾਰ Collector ਜਾਂ Administrator ਦੇ ਹੱਥਾਂ ਵਿਚ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਹੈ ਉਹ ਕਦੇ ਵੀ ਸਿਰੇ ਨਹੀਂ ਚੜ੍ਹੀਆਂ। ਵਜ਼ੀਰ ਸਾਹਿਬ ਸਾਨੂੰ ਆਪਣੇ ਤਜਰਬੇ ਨਾਲ ਦਸ ਦੇਣ ਕਿ ਜਦੋਂ ਵੀ ਇਹ Assembly ਬੈਠੀ ਹੈ ਅਤੇ ਇਸ ਨੇ ਜਿਤਨੇ ਵੀ ਜ਼ਮੀਨ ਅਤੇ tenancy ਸੰਬੰਧੀ ਕਾਨੂੰਨ ਪਾਸ ਕੀਤੇ ਹਨ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚ ਉਨ੍ਹਾਂ ਕਾਨੂੰਨਾਂ ਦੀ implementation ਕਰਨ ਦੇ ਅਧਿਕਾਰ ਜਦੋਂ ਵੀ Collector ਤੇ ਛੋੜ ਦਿੱਤੇ ਗਏ ਹਨ ਜਾਂ ਕਿਸੇ ਹੋਰ ਸਰਕਾਰੀ ਮਹਿਕਮੇ ਨੂੰ ਦਿੱਤੇ ਗਏ ਹਨ ਤਾਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਕਿੰਨੀ ਕੁ ਜ਼ਮੀਨ ਦੀ utilization ਕੀਤੀ ਹੈ ਜਿਹੜੀ ਕਿ ਉਹ ਮੁਜ਼ਾਰਿਆਂ ਨੂੰ ਦੇ ਸਕੇ ਹੋਣ। ਇਹ ਕੁਝ ਵੀ ਜ਼ਮੀਨ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਮੁਜ਼ਾਰਿਆਂ ਨੂੰ ਦਿੱਤੀ ਗਈ ਸਾਬਤ ਕਰ ਦੇਣ। ਮੈਂ ਕਹਿੰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਇਸ ਦੇ ਦੂਜੇ ਪਾਸੇ ਜਾਗੀਰਦਾਰਾਂ ਨੇ ਉਲਟਾ ਜ਼ਮੀਨ grab ਹੀ ਕੀਤੀ ਹੈ। ਜਾਗੀਰਦਾਰਾਂ ਨੇ ਇਹ ਸੋਚਿਆ ਹੋਇਆ ਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਜ਼ਮੀਨ surplus land ਨਾ ਹੋ ਜਾਏ ਅਤੇ Tenancy Act ਦੇ effect ਤੋਂ ਉਹ ਕਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਬਚ ਸਕਦੇ ਹਨ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਸਗੋਂ ਜ਼ਮੀਨ grab ਹੀ ਕੀਤੀ ਹੈ ਨਾ ਕਿ ਕੁਝ ਮੁਜ਼ਾਰਿਆਂ ਲਈ ਛੱਡੀ ਹੈ। ਜਿਥੇ ਤਕ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਇਛਿਆ ਦਾ ਸਵਾਲ ਹੈ ਮੈਂ ਸਮਝਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਇਹ ਬੜੀ ਚੰਗੀ ਹੈ ਕਿਉਂ ਜੋ ਇਸ ਇਛਿਆ ਕਰ ਕੇ ਹੀ ਇਹ ਮੰਨ ਲਿਆ ਹੈ ਕਿ ਜ਼ਮੀਨਦਾਰ ਗਲਤ ਇੰਦਰਾਜ ਕਰਾ ਲੈਂਦੇ ਹਨ। ਪਰ ਜਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਕਿ ਇਥੇ refer ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ ਕਿ ਕਈ cases ਵਿਚ ਅਫਸਰਾਂ, ਵਜ਼ੀਰਾਂ ਅਤੇ ਕਈ ਦੂਜਿਆਂ ਦੀਆਂ ਸਿਫਾਰਸ਼ਾਂ ਨਾਲ ਜਾਗੀਰਦਾਰਾਂ ਨੇ ਜ਼ਮੀਨ grab ਕੀਤੀ ਹੈ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਮੈਂ ਇਥੇ ਨਾਂ ਨਹੀਂ ਲੈਣਾ ਚਾਹੁੰਦਾ, ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਤਾਂ ਮੈਂ ਸਮਝਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਇਹ ਇਛਿਆ ਕਦੇ ਵੀ ਪੂਰੀ ਨਹੀਂ ਹੋਣ ਲਗੀ। [ਲੋਕ ਕਾਰਜ ਵਿਭਾਗ ਸਕੱਤਰੀ : ਆਪ ਤੀ third reading ਪਰ ਕਹੁਸ ਕਰ ਰਹੇ ਹੋ।] ਮੈਂ third reading ਉਤੇ ਬਹਿਸ ਨਹੀਂ ਕਰ ਰਿਹਾ। ਮੈਂ ਤਾਂ ਇਹ ਦਸ ਰਿਹਾ ਹਾਂ ਕਿ ਇਸ ਬਿਲ ਦਾ ਜਿਹੜਾ ਸੁਹਣਾ ਮਕਸਦ ਹੈ ਉਹ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਪੂਰਾ ਨਹੀਂ ਹੋਣ ਲਗਾ। ਇਸ ਬਿਲ ਦੇ ਜਿਹੜੇ rules ਬਣਾਏ ਜਾਣਗੇ ਉਹ ਹੀ ਇਸ ਮਕਸਦ ਨੂੰ ਪੂਰਾ ਨਹੀਂ ਹੋਣ ਦੇਣਗੇ, ਜਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਕਿ Tenancy Bill ਦੇ case ਵਿਚ ਹੋਇਆ ਹੈ। ਮੈਂ P. W. D. ਮੰਤਰੀ ਨੂੰ ਕਹਿੰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਉਹ ਆਪਣੀ ਤਕਰੀਰ ਜਿਹੜੀ ਕਿ ਉਸ ਬਿਲ ਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਕੀਤੀ ਸੀ ਕਵਾ ਕੇ ਦੇਖ ਲੈਣ ਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਜੋ ਕੁਝ ਉਸ ਵੇਲੇ ਕਿਹਾ ਸੀ ਕੀ ਉਹ ਸਾਰਾ ਮਨਸ਼ਾ ਇਸ ਸੰਬੰਧ ਵਿਚ ਬਣਾਏ ਗਏ rules ਪੂਰਾ ਕਰਦੇ ਹਨ। ਇਸ ਚੀਜ਼ ਨੂੰ Minister for P. W. D. ਅਤੇ Agriculture ਦੇ ਮਿਨਿਸਟਰ ਦੇਖ ਲੈਣ ਕਿ ਕੀ ਇਹ rules ਮੁਜ਼ਾਰਿਆਂ ਦੀ ਕੁਝ ਮਦਦ ਕਰਨਗੇ। ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਇਸ ਬਿਲ ਵਿਚ ਜਿਹੜੀ ਇਹ provision ਕੀਤੀ ਜਾ ਰਹੀ ਹੈ ਕਿ ਜਿਸ ਵੇਲੇ ਵੀ Collector ਨੂੰ ਪਤਾ

ਲਗ ਜਾਏਗਾ ਕਿ ਫਲਾਂ ਜ਼ਮੀਨ ਕਿਸੇ ਖਾਸ ਸਮੇਂ ਤੋਂ ਖਾਲੀ ਪਈ ਹੈ ਤਾਂ ਉਹ ਝਟ ਖੋਹ ਲਏਗਾ। ਇਹ ਬੜੀ ਚੰਗੀ ਗੱਲ ਹੈ ਅਤੇ ਜਦੋਂ ਉਸ ਦੇ ਸਾਹਮਣੇ ਇਹ ਚੀਜ਼ ਆ ਜਾਏਗੀ ਕਿ ਫਲਾਂ ਜ਼ਮੀਨ ਦੇ ਇੰਦਰਾਜ਼ ਗਲਤ ਕਰਾਏ ਗਏ ਹਨ ਤਾਂ ਉਹ ਕਿਸੇ ਪੁੱਛ ਪੜਤਾਲ ਦੀ ਲੋੜ ਨਾ ਸਮਝਦੇ ਹੋਏ ਝਟ ਉਹ ਜ਼ਮੀਨ ਖੋਹ ਲਏਗਾ; ਇਹ ਉਸ ਤੋਂ ਵੀ ਸੁਹਣੀ ਗਲ ਹੈ। ਸਾਨੂੰ ਇਸ ਤੇ ਕੀ ਇਤਰਾਜ਼ ਹੋ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਤੋਂ ਚੰਗੀ ਗਲ ਕੀ ਹੋ ਸਕਦੀ ਹੈ ਕਿ ਜ਼ਮੀਨਰਾਜ਼ ਕੋਲੋਂ ਉਹ ਜ਼ਮੀਨ, ਜਿਹੜੀ ਕਿ ਖਾਲੀ ਪਈ ਰਹਿੰਦੀ ਹੈ, ਖੋਹ ਕੇ ਮੁਜ਼ਾਰਿਆਂ ਨੂੰ ਦਿੱਤੀ ਜਾਏ ਤਾਂ ਜੋ ਉਥੇ ਕਪਾਹ ਅਤੇ ਅਨਾਜ ਪੈਦਾ ਕਰਨ ਅਤੇ ਸਾਡੀ Industries ਲਈ raw material ਚੰਗਾ ਮਿਲ ਸਕੇ। ਲੇਕਿਨ ਹਕੀਕਤ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਜਦੋਂ ਤਕ experience ਕੋਲੋਂ ਫਾਇਦਾ ਨਹੀਂ ਉਠਾਇਆ ਜਾਏਗਾ ਤਦ ਤੱਕ ਕੁਝ ਨਹੀਂ ਹੋਣ ਲਗਾ। ਜੇਕਰ experience ਕੋਲੋਂ ਫਾਇਦਾ ਨਾ ਉਠਾਇਆ ਗਿਆ ਅਤੇ ਇਹ ਮਕਸਦ ਪੂਰਾ ਨਾ ਹੋ ਸਕਿਆ ਤਾਂ ਮੈਂ ਇਹ ਸਾਫ਼ ਕਹਿ ਦੇਂਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਪਿਛੋਂ ਝੂਠੇ ਅਸੀਂ ਨਹੀਂ ਪਵਾਂਗੇ, ਝੂਠੇ ਇਹ ਪੈਣਗੇ। ਮੇਰਾ ਦਿਲ ਭੀ ਕਰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਮੈਂ ਇਸ ਬਿਲ ਨੂੰ support ਕਰਾਂ। ਅਸੀਂ ਅੱਗੇ ਇਹ ਤੈ ਕੀਤਾ ਸੀ ਕਿ ਪਹਿਲੇ ਮੁਜ਼ਾਰਾ ਕਾਨੂੰਨ ਦੇ ਮੁਤਾਬਿਕ ਜਿਹੜੀ ਜ਼ਮੀਨ 30 Standard Acres ਤੋਂ ਵਧ ਕਿਸੇ ਮਾਲਕ ਪਾਸ ਬਚ ਰਹੇਗੀ ਉਹ ਸਾਰੀ ਲੈ ਲਈ ਜਾਏਗੀ। 30 Standard Acres ਦੀ ਇਕ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੀ ceiling ਮੁਕੱਰਰ ਕਰ ਦਿੱਤੀ ਗਈ ਸੀ ਤਾਂ ਜੋ ਬਗੈਰ-ਜ਼ਮੀਨ-ਮੁਜ਼ਾਰਿਆਂ ਨੂੰ ਵੀ ਖੇਤੀ ਲਈ ਜ਼ਮੀਨ ਦਿੱਤੀ ਜਾ ਸਕੇ ਅਤੇ ਉਹ ਸ਼ਾਂਤੀ ਨਾਲ ਬੈਠ ਸਕਣ। ਨਾਲ ਹੀ ਛੋਟੇ ਮਾਲਕ ਵੀ ਸ਼ਾਂਤੀ ਨਾਲ ਬੈਠ ਸਕਣ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਨਿਤ ਦਿਹਾੜੀ ਦੇ ਝਗੜੇ ਖਤਮ ਹੋ ਜਾਣ ਕਿਉਂ ਜੋ ਇਸ ਗੱਲ ਵਿੱਚ ਸਾਡੀ ਹਕੂਮਤ ਨੂੰ ਬੜਾ ਐਥ ਸੀ। ਅਸਾਂ ਤਾਂ ਚਾਹੁੰਦੇ ਹਾਂ ਕਿ ਸਾਡੇ ਕਿਸਾਨ ਲਾਲੇ ਲਾਲ ਹੋਣ ਪਰ ਇਸ ਲਾਲੇ ਲਾਲ ਦਾ ਸਿੱਟਾ ਇਹ ਨਿਕਲਿਆ ਹੈ ਕਿ ਅਨਾਂ ਮਹੀਨਿਆਂ ਵਿੱਚ ਉਸ ਕਾਨੂੰਨ ਦੇ ਰੂਲ ਨਹੀਂ ਬਣ ਸਕੇ ਅਤੇ ਹੁਣ ਜਿਹੜੇ ਰੂਲ ਬਣ ਕੇ ਆਏ ਹਨ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨਾਲ ਜ਼ਮੀਨ ਦਾ ਇਕ ਮਰਲਾ ਵੀ ਨਹੀਂ ਨਿਕਲਦਾ। ਉਸ ਵਿੱਚ ਸਾਰੀਆਂ ਫਾਰਮਾਂ ਦੇ ਜਿੰਨੇ ਵੀ ਮਾਲਕ ਹਨ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਝੂਠੇ ਇੰਦਰਾਜ਼ ਕਰਾਏ ਹਨ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ tractors ਲੈਣ ਲਈ ਇਨ੍ਹਾਂ ਲੱਖਾਂ ਰੁਪਏ ਦਿੱਤੇ ਹਨ ਅਤੇ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੇ self cultivation ਦੇ ਬਹਾਨੇ ਲੱਖਾਂ ਮੁਜ਼ਾਰੇ ਬੇਦਖਲ ਕਰਾਏ ਹਨ, ਇਹ ਰੂਲਜ਼ ਉਨ੍ਹਾਂ ਜਾਗੀਰਦਾਰਾਂ ਨੂੰ ਚੰਗਾ protect ਕਰਦੇ ਹਨ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਵਿੱਚ ਚੰਗੀਆਂ farms ਲਈ ਨੰਬਰ ਰਖੇ ਗਏ ਹਨ। ਜਿਹੜਾ ਆਦਮੀ ਸਿੱਧੀਆਂ ਲਕੀਰਾਂ ਵਾਹੇਗਾ ਉਹ ਨੂੰ ਇੰਨੇ ਨੰਬਰ, ਜਿਸ ਨੇ tube well ਲਗਾਇਆ ਹੋਇਆ ਹੋਏਗਾ ਉਸ ਨੂੰ ਇੰਨੇ ਨੰਬਰ ਅਤੇ ਜਿਸ ਪਾਸ tractor ਹੋਏਗਾ ਉਸ ਨੂੰ ਇੰਨੇ ਨੰਬਰ ਦਿੱਤੇ ਜਾਣਗੇ। ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਕੁਝ ਗਿਣਤੀ ਮਿਣਤੀ ਕਰ ਕੇ ਇਹ ਸਾਰੀਆਂ ਚੀਜ਼ਾ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਕੀਤੀਆਂ ਗਈਆਂ ਹਨ ਕਿ ਇਕ ਮਰਲਾ ਵੀ ਜ਼ਮੀਨ ਨਹੀਂ ਬਚਦੀ। ਮੈਂ ਖਾਸ ਤੌਰ ਤੇ P. W. D. Minister ਨੂੰ ਕਹਿੰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਉਹ ਆਪਣੀ ਪੁਰਾਣੀ ਤਕਰੀਰ ਕਢਾ ਕੇ ਵੇਖ ਲੈਣ ਅਤੇ ਦਸਣ ਕਿ ਉਸ ਬਿਲ ਨਾਲ ਕਿੰਨੀ ਕੁ ਜ਼ਮੀਨ ਮੁਜ਼ਾਰਿਆਂ ਲਈ ਨਿਕਲ ਆਈ ਹੈ। ਜਿਹੜਾ ਕਾਨੂੰਨ ਪਿਛਲੇ ਸਾਲ ਪਾਸ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਸੀ ਉਸ ਕਾਨੂੰਨ ਦੇ ਪਾਸ ਹੋਣ ਦੇ ਬਾਅਦ ਵੱਡੇ ਜਾਗੀਰਦਾਰਾਂ ਕੋਲੋਂ ਜ਼ਮੀਨ ਲੈ ਕੇ ਸਾਡੀ Administration ਨੇ ਕਿੰਨੇ ਕੁ ਮੁਜ਼ਾਰਿਆਂ ਵਿੱਚ ਵੰਡੀ ਹੈ। ਇਸ ਚੀਜ਼ ਦਾ ਪਤਾ ਲਗਾ ਕੇ ਸਾਨੂੰ ਦਸਣ। ਇਹ ਤਾਂ ਚੰਗੀ ਗੱਲ ਕੀਤੀ ਜਾ ਰਹੀ ਹੈ ਕਿ ਜਿਹੜੀ ਜ਼ਮੀਨ ਕਿਸੇ ਖਾਸ ਸਮੇਂ ਤੋਂ ਖਾਲੀ ਪਈ ਹੋਵੇਗੀ ਉਸ ਨੂੰ Collector ਝਟ ਖੋਹ ਲਏਗਾ। ਇਸ ਨਾਲ ਅਸੀਂ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਕਹਿ ਸਕਦੇ ਹਾਂ ਕਿ ਭਾਈ ਤਿਆਰ ਹੋ ਜਾਓ, ਜਿਹੜੀ ਜ਼ਮੀਨ ਲਈ ਤੁਸੀਂ

[ਸਰਦਾਰ ਹਰਕਿਸ਼ਨ ਸਿੰਘ ਸੁਰਜੀਤ]

ਮੁਦਤਾਂ ਤੋਂ ਆਸ ਲਾਈ ਬੈਠੇ ਹੋ ਉਹ ਹੁਣ ਤੁਹਾਨੂੰ ਮਿਲ ਰਹੀ ਹੈ ਅਤੇ ਇਸ ਵਿਚ ਇੰਨੀ ਮਿਹਨਤ ਕਰੋ ਕਿ ਇਕ tractor ਨਾਲੋਂ ਵੱਧ ਪੈਦਾ ਕਰ ਕੇ ਦੱਸੋ ।

(The hon. Member was still on his legs.)

The Sabha then adjourned till 2 p. m. on Tuesday, the 4th September, 1956.

ERRATA

Punjab Vidhan Sabha Debate Vol. II No. 8 dated 3.9.1956

Read	for	On page	Line
that	to	(8) 1	13
बताया	बताया	(8) 14	25
मज़ीद	मुज़ीद	(8) 14	27
बताएं	बत एं	(8) 29	20
भी	भा	(8) 38	21
Bill	Bills	(8) 75	6
Provision	Privision	(8) 84	27
दिष्टे	दिष्टे	(8) 99	23
लैत्र	लैउ	(8) 112	2
Carried	Carrid	(8) 131	10

Punjab Vidhan Sabha Debates Vol. 11 No. 2 dated 29.12.1958

Page	For	On page	Page
18	10	(2) 1	18
20	1018	(2) 11	20
21	1018	(2) 11	21
22	1018	(2) 11	22
23	1018	(2) 11	23
24	1018	(2) 11	24
25	1018	(2) 11	25
26	1018	(2) 11	26
27	1018	(2) 11	27
28	1018	(2) 11	28
29	1018	(2) 11	29
30	1018	(2) 11	30
31	1018	(2) 11	31
32	1018	(2) 11	32
33	1018	(2) 11	33
34	1018	(2) 11	34
35	1018	(2) 11	35
36	1018	(2) 11	36
37	1018	(2) 11	37
38	1018	(2) 11	38
39	1018	(2) 11	39
40	1018	(2) 11	40

Punjab Vidhan Sabha Debates

4th September, 1956.

Vol. II—No. 9

OFFICIAL REPORT

CONTENTS

Tuesday, 4th September, 1956

	PAGE
Starred Questions & Answers	... 1
Unstarred Questions & Answers	... 68
Short Notice Question & Answer	... 73
Announcement by the Secretary re: certain Bills	... 75
Resolution regarding repealing of the order of the Governor relating to the Punjab Public Service Commission (Limitation of Functions) Regulations.	... 76
Papers laid on the Table-	
The Punjab Entertainments Duty Rules, 1956 (confirmed)	... 87
Bill (s)	
The East Punjab Utilization of Lands } (Amendment)-1956. (Resumption of consideration)	... 88
The East Punjab Urban Rent Restriction (Amendment)-1956	... 109
The Punjab Special Powers (Press) — 1956 (consideration contd.)	122—137

Printed at
The Amrit Electric Press, Delhi Gate, Ferozepore City
for
The Controller of Printing and Stationery, Punjab
Chandigarh.

1953.

Price : Rs. 1 . 87 N.P.

291 Copies.

ਪੰ

੨੫੭

੨੫

੨੫

੨੫

੨੫

PUNJAB VIDHAN SABHA

Tuesday, 4th September, 1956.

The Vidhan Sabha met in the Assembly Hall, Sector 10, Chandigarh Capital, at 2 p m of the Clock. Mr. Speaker (Sardar Gurdial Singh Dhillon) in the Chair.

STARRED QUESTIONS AND ANSWERS

AMBAR CHARKHA SCHEME

*6732. **Shri Teg Ram** : Will the Minister for Finance be pleased to state :

- a) the total expenditure incurred by Government on the Ambar Charkha Scheme in the State upto the 31st July, 1956, and the manner in which the said amount was spent;
- b) the total amount that the Government intend to spend on the said scheme upto the 31st March, 1957?

Shri Mohan Lal :

- a) First part — Nil.
Second Part— does not arise
- b) Rs. 5,37,826/-.

श्री तेग राम : क्या यह तारीख 31-7-54 है या 31-7-56 ?

मन्त्री : आप ने सवाल 31-7-56 तक का किया था और इसी तक का ही आप को जवाब दिया गया है ।

श्री तेग राम : क्या मन्त्री जी बताएंगे कि 31-7-56 तक कुछ रुपया खर्च हुआ है या नहीं ?

मन्त्री : जवाब में मैं ने पहले ही अर्ज कर दिया है कि 31-7-56 तक कोई रुपया खर्च नहीं किया गया ।

श्री तेग राम : क्या मन्त्री महोदय बताने की कृपा करेंगे कि इस साल के लिये बजट में अम्बर चर्खा योजना के लिय कोई रकम रखी गई थी ?

मन्त्री : मैं ने "b" के जवाब में अर्ज किया है कि 31-3-57 तक पांच लाख 37 हजार 826 रुपए खर्च किए जायेंगे !

श्री तेग राम : क्या मन्त्री जी यह बताने की कृपा करेंगे कि क्या कारण है कि साल के पांच महीने गुजर चुके हैं लेकिन अभी तक एक पैसा भी खर्च नहीं किया गया ?

मन्त्री : आनरेबल मੈम्बर इस सवाल में दिलचस्पी रखते हैं इस लिए उन को पता होगा कि यह स्कीम All India Khadi and Village Industries Board ने हाल ही में एक ही महोना हुआ मंजूर की। इस पर अमल उन की मंजूरी होने के बाद ही होना था।

DEVELOPMENT OF KHADI AND VILLAGE INDUSTRIES IN THE STATE

*6828. Shri Dharam Vir Vasisht : Will the Minister for Finance be pleased to state the various schemes for the development of Khadi and Village Industries under the Second Five Year Plan together with the approximate targets of production in each case ?

Shri Mohan Lal : A Statement showing the required information is laid on the Table of the House

KHADI AND VILLAGE INDUSTRIES SCHEMES UNDER THE SECOND FIVE YEAR PLAN

S. No.	Name of the Scheme	Unit.	TARGETS		Expenditure during	
			1956-57	1956-61	1956-57	1956-61
1.	Production of Khadi		64,000 Yds	7,60,000 Yds	10,56,320/-	12,640,000/-/-
2.	Hand pounding of rice		3,000 tons	92,000 tons	209, 840/-	10, 51, 250/-
3.	Village Pottery	(i) No of workers trained in unpressed production	80	480		
		(ii) No of establishment subsidised	65	325	7,000/-	100,950/-
		(iii) Value of articles produced in (000)	Rs5	25		
4.	Village Oil	(i) No of improved Ghanis subsidised	20	100	1,88,680/-	400, 400/-
		(ii) Production of oil in maunds.	8	40		
5.	Hand made paper	(i) Production of paper in tons	25	125	43,700/-	112,800/-
6.	Cottage Matches.	(ii) Production of matches in (ooo) grosses.	4	20	7,220/-	50,250/-
		(iii) No. of workers	25	125		
7.	Bee keeping	(i) No. of private nurseries subsidised.	10	50	12,080	92,080/-
		(ii) Production of honey in lbs.	500	7500		
8.	Cottage Woollen Industry	(i) Production in (ooo) yds.	180	1000	7,25,550	38,66,670
		(ii) Quantity of cloth dyed (ooo)yds.	10	66		

श्री धर्म वीर वासिष्ठ : जो statement मुझे दिया गया है इस में कोई एक करोड़ से ज्यादा रुपया खादी की production पर है—एक करोड़ 26 लाख चालीस हजार रुपया—और बाकी village industries की सारी items को मिला कर उन की थोड़ी सी रकम बनती है। क्या मन्त्री सहोदय बताने की कृपा करेंगे कि इस थोड़े से खर्च के लिये आप क्या कह सकते हैं ?

मन्त्री : मैं यह अर्ज करूँ कि यह तो एक साधारण सी बात है कि हमारी planned economy है। हर एक चीज़ plan के मुताबिक सोच समझ कर की जाती है। Industries में भी छोटी या बड़ी जिस industry की जैसी जरूरत महसूस की गई उसी के मुताबिक provision किया गया। जिस २ योजना की जितनी जितनी importance plan में समझी गई उस के मुताबिक ही उस को importance दी गई।

श्री धर्म वीर वासिष्ठ : क्या मन्त्री सहोदय बताने की कृपा करेंगे कि इस में कच्ची घानी के तेल का जो provision किया गया है उस में power driven घानी भी शामिल है ?

मन्त्री : इस में power driven घानी शामिल नहीं।

CONSTRUCTION OF ROADS AND BRIDGES UNDER SECOND PLAN

* 6857. **Shri Mohan Lal Datta :** Will the Minister for Public Works be pleased to state the total number of roads and bridges out of those included in the Second Five Year Plan that are proposed to be taken up for construction during the year 1956-57 ?

Shri Mool Chand Jain :

State Second Five Year Plan

Roads	...	46
Bridges	...	15

National Highways Second Five Year Plan

Roads (Bye-passes)	...	2
Bridges	...	4
Total Roads	...	48
Bridges	...	19

श्री देव राज सेठी : क्या मन्त्री महोदय बताने की कृपा करेंगे कि जो bye-passes बनाने हैं वह कहां कहां होंगे ?

अध्यक्ष महोदय : यह सवाल में पूछा नहीं गया। (It has not been asked in the main question.)

श्री देव राज सेठी : But the question arises out of the reply given by the Minister. अगर मिनिस्टर साहिब को पता हो तो बता दें।

मन्त्री : पहले साल में तो राजपुरा और लुधियाना के ही bye passes हैं।

ACTION AGAINST PANCHES AND SARPANCHES.

*6746 **Shrimati Sita Devi** : Will the Minister for Agriculture and Panchayats be pleased to state the total number of Panches and Sarpanches district wise so far found guilty of corruption and irregularities in the State together with the nature of action taken against each one of them ?

Sardar Amar Singh (Deputy Minister) : A Statement is laid on the Table of the House.

STATEMENT

S. No.	District.	No. of Panches and Sarpanches found guilty of corruption and irregularities.	Nature of action taken.
1.	Kangra	4	Removed
2.	Hoshiarpur	6	Removed
		3	Removed and disqualified from re-election.
		<u>9</u>	
3.	Jullundur	15.	Removed
4.	Ludhiana.	14	Removed.
		1.	Removed, and disqualified for re-election for three years.
		<u>15</u>	
5.	Ferozepore	15	Removed.
6.	Amritsar.	7	Removed.
7.	Gurdaspur.	3	Removed.
8.	Hissar.	2	Removed.

[Deputy Minister.]

9. Rohtak.	16	Removed.
	2.	Removed and disqualified for 5 years.
	1.	Removed and disqualified for 2 years.
10. Gurgaon.	19	
	15	Removed.
	1	Removed and disqualified for re-election for 3 years.
	10	Two Panchayats suspended.
11. Karnal	26	
	6	Removed and disqualified for 3 years.
	1	Removed and disqualified for 2 years.
	8	Removed.
12. Ambala.	15	
	3	Removed.

श्री बाबू दयाल : गुड़गांव के मुतअल्लिक जो मिनिस्टर साहिब ने बताया उस सम्बन्ध में क्या वह फरमाएंगे कि वहां के पंचों ने क्या ज्यादतियां की थीं ?

अध्यक्ष महोदय: यह कोई supplementary नहीं है। इस का जवाब देने की कोई ज़रूरत नहीं। [This is not a supplementary question. It need not be replied to.]

श्री धर्म वीर वासिष्ठ : क्या डिप्टी मिनिस्टर साहिब बताने की कृपा करेंगे कि कई जिलों में जो nature of action आपने बताया—पंचों और सरपंचों का बरतारफ़ करने का—क्या कोई general तौर पर बजह बता सकते हैं कि उनके खिलाफ़ फलान्शिकायत थी जिसके पेशेनज़र ऐसा action लिया गया ?

उप मंत्री : ਉਹਨਾਂ ਨੇ ਆਪਣੇ ਇਖਤਿਆਰਾਂ ਦਾ ਨਾਜਾਇਜ਼ ਇਸਤੇਮਾਲ ਕੀਤਾ। ਹਾਂ, ਜੇਕਰ ਤੁਸੀਂ ਇਸ ਬਾਰੇ ਅਲਾਹਿਦਾ ਨੋਟਿਸ ਦਿਓ ਤਾਂ ਵਿਸਥਾਰ ਵਿਚ ਦਸ ਸਕਾਂਗੇ।

श्री तेग राम : क्या मन्त्री महोदय बतलाने की कृपा करेंगे कि जो आदमी मौकूफ किए गए हैं उनके लिए कोई मियाद भी रखी गई है कि इतनी देर तक फिर रख लिए जाएंगे ?

उप मंत्री : ਦੋ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੇ cases ਹਨ। ਇਕ ਤਾਂ ਉਹ ਹਨ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਮੌਕੂਫ਼ ਕਰ ਦਿਤਾ ਗਿਆ ਹੈ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਲਈ ਕੋਈ ਮਿਆਦ ਨਹੀਂ। ਬਾਕੀ ਕਈਆਂ ਨੂੰ ਦੋ, ਚਾਰ ਜਾਂ ਤਿੰਨ ਸਾਲ ਲਈ suspend ਕੀਤਾ। ਜੋ ਅਲੈਕਸ਼ਨ ਵਿਚ ਖੜੇ ਨਹੀਂ ਹੋ ਸਕਦੇ।

OPENING OF AGRICULTURAL SCHOOLS.

* 6826. **Shri Dharam Vir Vasisht** : Will the Minister for Agriculture and Panchayats be pleased to state :—

- a) the total number of Agricultural Schools proposed to be opened in the State under the Second Five Year Plan, together with their allocation and location district-wise;
- b) the courses of study in which the schools mentioned in part (a) above will give instruction, the likely duration of the courses and the standard of certificates or diplomas which they will award at the end of the courses ?

Sardar Gurbanta Singh :

- a) It is proposed to start 11 Agricultural Schools in the State during the Second Five Year Plan. The exact locations have not yet been decided upon but there will be one school in each district with the exception of Simla. There is already one such school in the Hissar district.
- b) The courses of study will include practical training in crop and vegetable production, use of improved agricultural implements, soils, fertilizers, manures, irrigation, dry farming, plant protection and horticulture. The duration of the course will be one year. After the completion of the training, the students will be awarded certificates qualifying for practical farming.

श्री बाबू दयाल : क्या मन्त्री जी बताएंगे कि जो दो जिले छोड़े गए हैं, उसकी क्या वजह है ?

अध्यक्ष महोदय : सिर्फ शिमला को ही छोड़ा गया है [Only Simla has been excluded]

श्री बाबू दयाल : इन्होंने ने फरमाया है कि दो जिलों में नहीं खोले गए। मैं पूछता हूँ कि क्या वजह है, क्यों नहीं खोले गए ?

मंजूरी : फिमले नुं हड के बाकी सारिआं बिलिआं विच धेले गये हन। उमां नवाब बंगी उरुं नगरीं सुनिआ रहेगा।

श्री बाबू दयाल: हाँ, तो शिमला में न खोले जाने की ही वजह बता दीजिए।

मंत्री : शिमला बोर्डी ओना बड़ा बिला नहीं। एह धेडी बाली दा रूम नहीं हूँदा।

श्री धर्म वीर वासिष्ठ : जिन certificates या diplomas के बारे में इन्होंने फरमाया है कि पास होने के बाद उन्हें दिये जायेंगे, इस सम्बन्ध में सवाल में मैंने यह पूछा था कि उन certificates या diplomas का standard क्या होगा। इस का जवाब उन्होंने ने नहीं दिया। क्या मन्त्री महोदय इस सम्बन्ध में कुछ बताने की कृपा करेंगे ?

मंत्री : गवर्नमेंट इस diploma के standard के बारे में गौर कर रही है।

श्री धर्म वीर वासिष्ठ : क्या गवर्नमेंट ने यह निश्चय कर लिया है कि वह certificate होगा या diploma होगा ?

मंत्री : एह फैसला गालां उर नहीं बीता।

श्री धर्म वीर वासिष्ठ : क्या मन्त्री महोदय बताने की कृपा करेंगे कि इस बात के पेशेनजर कि यह स्कूल Second Five Year Plan के under इसी साल से खोले जाने हैं, तो इस बात का कब तक फैसला कर लिया जायेगा कि इस diploma का standard क्या हो ?

मंत्री : एह जल्दी कर लिया जावेगा।

श्री धर्म वीर वासिष्ठ : क्या इस diploma या certificate, जो कुछ भी यह होगा, का standard वही होगा जो कि साधारण जरायती स्कूलों के certificate का होता है या और किसी किस्म का होगा ?

मंत्री : अभी एह एहो वी गौर कर लवंगे।

प्रचारक चंनै सिंघ पुडःकी वजीर मारिष दसठो कि की एह diploma अउर certificate बिच बोडी फरक नहीं समझदे बिहूँ ने एहो ने जवाब देदिआं एह वार certificate बिहा है अउर दुजी वार diploma बिहा है ?

Mr. Speaker : It is a matter of opinion.

DAMAGE TO FORESTS AND SHAMILATS IN THE JAGIR OF LAMBAGAON, DISTRICT KANGRA .

*6838. Bakshi Partap Singh : Will the Minister for Agriculture and Panchayats be pleased to state :

- a) whether the Government is aware of the damage being caused to the forests and the shamilats in the Jagir of Lambagaon, district Kangra by the Raja and the Public since the last few years; if so, the steps taken by Government to mitigate the damage;
- b) whether the Government has taken or intends taking any action against unauthorized selling of grassy lands (Swanas) and the tapping of resin in the said Jagir; if so, what ?

Sardar Gurbanta Singh :

- a) Yes; the entire matter is under active consideration of Government.
- b) There are two types of forests in Lambagaon jagir:—
  - 1) Protected forests, the management of which was entrusted to the Raja in 1919. It is under the consideration of Government whether this management should be taken back or not.
  - 2) Shamilat area in which Raja was the Ala Malik and the people were Adna Maliks. With the enforcement of Ala Malkiat Rights Act, Government are considering what control may be exercised over these forests. So far as *resin tapping* is concerned, the rules observed by the Forest Department are being enforced under Section 4 of the Land Reservation Act.

बरुशी प्रताप सिंह : क्या बज्जीर साहिब बताने की कृपा करेंगे कि जो जंगलात काटे गये हैं या जिन जंगलात पर नाजायज तौर पर कब्ज़ा कर लिया गया है, उन cases में क्या गवर्नमेंट कोई कार्यवाही कर रही है ?

मंत्री : ਜਿਹੜੇ ਜੰਗਲਾਤ ਕਟ ਲਏ ਗਏ ਹਨ ਅਤੇ ਜਿਹਨਾਂ ਉਤੇ ਕਿਸੇ ਨੇ ਬਬਰਦਸਤੀ ਕਬਜ਼ਾ ਕਰ ਲਿਆ ਹੋਇਆ ਹੈ ਗਵਰਨਮੈਂਟ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਰੋਕਥਾਮ ਕਰਨ ਲਈ ਸੋਚ ਰਹੀ ਹੈ।

बरुशी प्रताप सिंह : क्या आयन्दा के लिये गवर्नमेंट ने इस बात की रोक थाम के लिये अपने महकमे को कोई हिदायतें जारी की हैं ?

मंत्री : ਹਾਂ, ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੀਆਂ ਹਿਦਾਇਤਾਂ ਜਾਰੀ ਕੀਤੀਆਂ ਗਈਆਂ ਹਨ ਕਿ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਨਾ ਕਿਸੇ ਜੰਗਲ ਨੂੰ ਕਟਣ ਦਿਓ ਅਤੇ ਨਾ ਹੀ ਕਿਸੇ ਨੂੰ ਨਾਜਾਇਜ਼ ਕਬਜ਼ਾ ਕਰਨ ਦਿਓ।

श्री धर्म वीर वासिष्ठ : सरकार सोचने का stage से आगे कब चलेगी ?

अध्यक्ष महोदय : आप ऐसे सवाल न कियो करें। [Please do not put such supplementaries].

बरुशी प्रताप सिंह : क्या सरकार की तरफ से इस मामले की रोकथाम के लिये कोई फौरी कदम उठाये गये हैं ?

मंत्री : नहीं ।

EXCLUSION OF POSTS FROM PURVIEW OF PUBLIC SERVICE COMMISSION AND SUBORDINATE SERVICES SELECTION BOARD, PUNJAB

*6749. Shrimati Sita Devi : Will the Chief Minister be pleased to lay on the Table a detailed list of the posts so far excluded from the purview of the Subordinate Services Selection Board and the Punjab Public Service Commission separately ?

Sardar Partap Singh Kairon : Two statements containing details of the posts exempted from the purview of the Punjab Public Service Commission and S. S. S. Board are laid on the Table.

STATEMENT-A

Statement showing posts excluded from the purview of the Punjab Public Service Commission.

- (1) Work-charged appointments in the Public Works Department.
- (2) Any post which is not a whole-time post. Where there is any doubt whether a post is or is not whole-time post the decision shall rest with the Governor.
- (3) Air Raid Precautions Officers.
- (4) Appointments in connection with the Bhakra Nangal Project, which may be filled by foreign specialists and other foreign personnel.
- (5) Private Secretary (Political) to the Chief Minister.
- (6) Specialist Officers, appointed in India, including Indians recruited abroad, on contracts for periods not in excess of five years, in connection with the Bhakra Nangal Projects.
- (7) Chairman and members of the Subordinate Services Selection Board.
- (8) 50 per cent of the posts of Block Development Officers under the National Extension Service Scheme.
- (9) Assistant Demonstrators in the Glancy Medical College, Amritsar.
- (10) Assistant Registrars of the V. J. Hospital, Amritsar.
- (11) Appointments to temporary posts of Accounts Officers, Forest Officers and Telegraph Officers in the Punjab Public Works Department, Irrigation Branch when filled by deputation from the Office of the Accountant-General, Punjab, the Forest Department and the Telegraph Department, respectively.

- (12) Supervisors in the Public Relations Department, Punjab.
- (13) Consolidation Officers in the Consolidation of Holdings Department, Punjab, appointed up to the 31st March, 1956, and thereafter.
- (14) Chief Instructor and two Assistant Instructresses for the Home Economics Department, Punjab.

STATEMENT-B

Statement showing posts excluded from the purview of the Punjab Subordinate Services Selection Board.

1.	All vacancies in the Punjab P. W. D., Electricity Branch.		
2.	Junior Clerks Including Meter Clerks and Cashiers	...	52
3.	Line Superintendent, Grade I	...	6
4.	Do, Grade II	...	65
5.	Technical Assistants	...	3
6.	Head Mistries	...	4
7.	Sub Station Operator, Grade I	...	4
8.	Sub Station Operator, Grade II	...	47
9.	Civil Overseer	...	12
10.	Cable Jointer	...	11
11.	Turbine Operator civil Switch Board Operator	...	1
12.	Electrical and Mechanical Overseers	...	5
13.	Meter Inspector	...	2
14.	Load Convassors	...	5
15.	Laboratory Assistants	...	2
16.	Divisonal Head Draftsman	...	2
17.	Posts created in connection with the Bhakra Nangal Project.		
18.	Senior Mistress, Junior Model School, Chandigarh.	...	1
19.	Senior Masters	... 2)	Govt. High School (Boys)
20.	Junior Masters	... 4)	Chandigarh.
21.	Senior Mistress	... 1)	Govt. High School (Girls)
22.	Junior Mistress	... 1)	Chandigarh.
23.	Headmistress Basic Primary School.	... 1	Govt. Basic Primary School.
24.	Librarian Govt. College Chandigarh.	... 1	

[Chief Minister] :

25. Appointments to the posts of Senior Auditors from amongst Junior Auditors on their passing S.A.S. Examination held in accordance with the prescribed rules on the subject.
26. Appointments to the posts of Junior Auditors involving selection from amongst persons who have completed 6 years of service and have passed the first part of S.A.S. Examination prescribed by the Auditor General of India or such equivalent departmental examination as may be prescribed by Government.
27. Drivers.
28. Station Wagon Drivers.
29. Staff Car Drivers.
30. Mechanics.
31. Instrument Mechanics
32. Machinists.
33. Borers.
34. Fitters.
35. Blacksmiths.
36. Welders.
37. Tyremen.
38. Tinsmiths.
39. Turners.
40. Carpenters.
41. Upholsterers.
42. Electricians.
43. Painters.
44. Radiator Repairers.
45. Battery Attendants.
46. Vulcanizers.
47. Tyre and Tube Repairers.
48. Blacksmiths and Tinsmiths.

49. Posts of Junior and Senior House Surgeons, Physicians and Casualty Medical Officer in Health Department.
50. Overseer and Draftsmen under the Chief Engineer and Secy. to Government, Punjab, P. W. D., Irrigation Branch.
51. Radio operators in the Police Department.
52. Posts of S.A.S., Accountants and Upper Division Clerks in the office of the Chief Accounts officer, Bhakra Nangal Project.
53. Work charged appointments in the Punjab Public Works Department and Capital Project Administration.
54. Appointments to any service or post when filled by the re-employment of a Govt. servant who has retired on pension.
55. Posts of Naib Tehsildar on the Delhi State quota of Ambala Division Cadre.
56. Appointments to the posts of Naib Tehsildars and Readers created in the Deptt. of Rehabilitation, Punjab, in connection with the grant of proprietary rights to the quasi-permanent allottees of land and rural houses in Punjab.

POPULARISING HINDI AND PUNJABI LANGUAGES

*6794. Shri Rala Ram : Will the Chief Minister be pleased to state the steps that have so far been taken by Government to popularise Hindi and Punjabi languages in the State and the expenditure incurred in this connection ?

Sardar Gurbachan Singh Bajwa : A statement indicating the steps taken and proposed to be taken to popularise Hindi and Punjabi in the State is laid on the Table.

STATEMENT

श्री रत्ना राम : क्या शिक्षा मंत्री जी बताने की कृपा करेंगे कि हिंदी और पंजाबी को popularise करने के लिये क्या २ steps गवर्नमेंट ने उठाये हैं क्योंकि इस चीज का इस statement में कोई वर्णन नहीं है।

मैं उड़ी: ਜੇ ਕੁਝ provide ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ ਉਹ ਇਸ statement ਵਿਚ ਦੇ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਹੈ। ਜੇ ਕਰ ਆਪ ਹੋਰ ਕੁਝ ਪੁਛਣਾ ਚਾਹੁੰਦੇ ਹੋ ਤਾਂ ਆਪ ਵੇਰ notice ਦੇ ਦਿਉ।

AGE LIMIT OF SUPERANNUATION

* 6902. Professor Mota Singh Anandpuri : Will the Chief Minister be pleased to state :—

- (a) the age of superannuation for Government employees;
- (b) whether any maximum period for which extensions in the age after superannuation may be given has been fixed; if so, what;
- (c) whether he is aware of the fact that one senior employee in the Punjab Provincial Co-operative Bank at Jullundur has not been retired even though he is over 62 or 63 years in age;
- (d) whether the employee mentioned in part (c) above is being given extensions in service; if so, the rules under which this is being done?

Sardar Amar Singh (Deputy Minister) :

- (a) 55 years.
- (b) No.
- (c) Yes.
- (d) The employees of the Punjab Provincial Co-operative Bank are governed by the rules framed by their Directorate and Government Rules are not applicable to such employees.

The rules framed by the Provincial Co-operative Bank Jullundur, regarding extension in service are reproduced below :—

“all persons in service shall retire on the attainment of the age of 58 years. The Board may grant extension to an employee not exceeding five years as a special case. In extra-ordinary cases the Board may grant further extension for the maximum period of two years.”

प्रोफ़ेसर मोता सिंह आनन्दपुरी : मिनिस्टर साहिब ने फरमाया है कि superannuation का maximum period 55 साल है लेकिन जैसा कि सवाल में पूछा गया है कि जालंधर Co-operative Bank में 62 और 63 साल की उम्र के आदमी भी काम कर रहे हैं तो क्या वह बतायेंगे कि उन्हें retire क्यों नहीं किया गया ?

उप मंत्री : पेंसिंसल टेआपेटिव बैंक के आपने rules हैं उन अउ गवर्नमेंट के आपने रूलस हन । गवर्नमेंट के रूलस बैंक उ लागु नहीं हउं । बि 55 साल के बाद 2 साल की एक्सटेंशन दीं जा सकदी है अउ इस उ पिछे पास वजा नाल 2 साल की एक्सटेंशन दीं जा सकदी है ।

प्रोफ़ेसर मोता सिंह आनन्दपुरी : क्या गवर्नमेंट के rules उन के लिये और हैं और इस के अपने employees के लिये और हैं ?

उप मंत्री : हां गवर्नमेंट के लुदा हन ।

श्री बाबू दयाल : क्या बज्जीर साहिब बतायेंगे कि जो Co-operative Banks हैं उन के rules पर गवर्नमेंट का control है या नहीं है ?

उप मंत्री : एनं उ गवर्नमेंट का control उ है पर एनं के by-laws अल्लग हन अउ एउ आपने रूलस के मुताबिक आपनिकां मुलाजमां नुं एक्सटेंशन के सकद हन ।

प्रोफ़ेसर मोता सिंह आनन्दपुरी : यह अलग अलग rules क्या सिर्फ पंजाब के अन्दर ही पाये जाते हैं या कि यह और states में भी ऐसे ही हैं ?

उप मंत्री : एउ हर बां उ हन ।

प्रोफ़ेसर मोता सिंह आनन्दपुरी : क्या डिप्टी मिनिस्टर साहिब यह बता सकते हैं कि क्या यह चीज मद्रास के अन्दर भी है ?

उप मंत्री : इस ली आप अल्लग notice दिउ ।

मौलवी अब्दुल गनी डार : क्या यह Co-operative Banks गवर्नमेंट के मातहत नहीं हैं ।

उप मंत्री : एउ गवर्नमेंट के मातहत हन ।

मौलवी अब्दुल गनी डार : अगर यह गवर्नमेंट के मातहत हैं तो यह क्यों नहीं देखती कि उन्होंने ने अपने अलहदा by-laws बना रखे हैं और यह ऐसा करने से उन्हें क्यों नहीं रोकती ?

Mr. Speaker : The Deputy Minister need not answer it. The hon. Member is seeking legal opinion, which cannot be asked for in a supplementary question. That is not permissible.

मौलवी अब्दुल गनी डार : मैं ने सवाल यह किया है कि अगर कोई गवर्नमेंट का महकमा गवर्नमेंट के by-laws के खिलाफ अपने by-laws बनाता है ... ..

अध्यक्ष महोदय : आप इस को छोड़िये । (Please leave it.)

मौलवी अब्दुल गनी डार : क्या गवर्नमेंट इस बात की इजाजत देती है कि जो गवर्नमेंट के by-laws हैं उन के खिलाफ वह अपने by-laws बना लें ?

अध्यक्ष महोदय : आप का सवाल clear नहीं है । (The hon. Member is not clear.)

मौलवी अब्दुल गनी डार : स्पीकर साहिब, यहां पर लिखा है कि 55 वर्ष पर retire होना चाहिए मगर यहां पर .....

अध्यक्ष महोदय : वह तो कहते हैं कि directorate के अपने bye-laws हैं ... .. (He has stated that the directorate has its own by-laws)

मौलवी अब्दुल गनी डार : मगर क्या यह गवर्नमेंट के अपने by-laws के मुताबिक ... ..

अध्यक्ष महोदय : यह सवाल गवर्नमेंट के by-laws के सिलसिले में नहीं है । चूंकि directorate के अपने by-laws हैं ..... (This question does not relate to Government by-laws. As the directorate has got its own by-laws ....)

मौलवी अब्दुल गनी डार : मैं ने यह सवाल किया है कि directorate ने जो by-laws बनाए क्या वह Government के by-laws के मनशा के विरुद्ध हैं ?

अध्यक्ष महोदय : गवर्नमेंट के कौन से by-laws हैं ? आप कौन से by-laws की बात कर रहे हैं ? (Which are the Government by-laws and which by-laws is the hon. Member referring to ?)

मौलवी अब्दुल गनी डार : Rules कह लीजिए ।

अध्यक्ष महोदय : कौन से rules ? कोई definite बात कहें । (Which rules ? He should say something definite)

मौलवी अब्दुल गनी डार : इन्हों ने जबाब दिया है कि 55 वर्ष की उम्र है । मगर यह 63 वर्ष क्यों है ?

अध्यक्ष महोदय : मौलवी साहिब, यह बनता नहीं। (Maulvi Sahib, this is not a supplementary question.)

श्री बाबू दयाल : क्या गवर्नमेंट से पूछ सकता हूं कि यह जो 58 साल की उम्र Co-operative Bank ने रखी है क्या यह चीज Government के rules से मुताबकत रखी है ?

अध्यक्ष महोदय : This does not arise. क्या आप को पता है आप क्या सवाल कर रहे हैं ? (Does the hon. Member realise what question is he putting ?)

श्री बाबू दयाल : इन्होंने ने फरमाया है कि Co-operative Bank के rules ऐसे बने हुए हैं। मेरी गुजारिश यह है कि क्या यह Government Servants Rules से मुताबकत रखते हैं या नहीं ?

अध्यक्ष महोदय : इस का जबाब दे दिया गया है। (It has been replied.)

प्रोफ़ेसर मोता सिंह आनन्दपुरी : यहां जो superannuation की age है, यह क्या इसी Bank के लिए है या सब बैंकों के लिए है ?

अध्यक्ष महोदय : आप ने Co-operative Bank के बारे में पूछा है। (He has asked about the Co-operative Bank.)

प्रोफ़ेसर मोता सिंह आनन्दपुरी : यह 65 साल जालन्धर बैंक के लिए है या सभी के लिए ? यह परसों ही तो नहीं बनाए गए किसी को बचाने के लिए ?

अध्यक्ष महोदय : आप के सवाल का जबाब दे दिया गया है। (His question has been replied to.)

“The employees of the Punjab Provincial Co-operative Banks are governed by the rules framed by their Directorate.....”

इस लिये एक बैंक का इस में सवाल नहीं है, सभी का है। (Thus it concerns all the Co-operative Banks and not just one.)

सरदार चैतन सिंह पुंड : बी वजीर साहिब दसठगे बि एिग ने Co-operative Banks ਦੀਆਂ posts ਹੁੰਦੀਆਂ ਹਨ, ਕੀ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੀ pension ਹੁੰਦੀ ਹੈ ਜਾਂ ਨਹੀਂ ?

(This supplementary was replied in the negative by a number of Ministers speaking simultaneously.)

अध्यक्ष महोदय : आप सभी एक साथ न बोला करें !

(All the Ministers should not speak simultaneously).

PRE-CENSORSHIP ORDERS AGAINST NEWSPAPERS

* 6751. **Shrimati Sita Devi** : Will the Chief Minister be pleased to state :—

- (a) the total number of newspapers being published in the State in respect of which pre-censorship orders have been issued by Government together with the reasons therefor in each case;
- (b) the period for which the said pre-censorship order is expected to remain in force ?

Sardar Partap Singh Kairon : (a) Strictly speaking no newspaper has been served with 'pre-censorship' order by "Government."

Five newspapers, namely :—

1. The Daily Pratap, Jullundur;
2. The Daily Hind Samachar, Jullundur;
3. The Daily Vir Arjun, Jullundur;
4. The Daily Deep, Jullundur;
5. The Weekly Deep, Jullundur;

have been subjected by the District Magistrate, Jullundur, in exercise of the powers vested in him under section 144 of the Code of Criminal Procedure, to the "Prior scrutiny" of article comments, news reports and photographs relating to the disturbance or agitation in connection with the Regional Formula, the language controversy and the matters calculated to cause communal disharmony in the State.

- (b) For the present the order in each case is in force for 2 months from the date of its issue. Whether or not it will be extended, depends on the situation obtaining.

कामरेड राम चन्द्र : क्या मुख्य मन्त्री जी बताएंगे कि scrutiny और censor में क्या फर्क है ।

ਮੁਖ ਮੰਤਰੀ : ਮੇਰੇ ਦੋਸਤ ਮੈਨੂੰ ਆਫ ਕਰਨ, ਮੈਂ ਤਾਂ ਲਫਜ਼ ਹੀ ਦਸ ਸਕਦਾ ਹਾਂ । ਇਸ ਦੇ difference ਜਾਨਣ ਲਈ ਉਹ ਕਿਸੇ legal brain ਪਾਸ ਜਾਣ ।

ELECTIONS/NOMINATIONS TO DISTRICT BOARDS IN THE STATE

* 6783. Maulvi Abdul Ghani Dar : Will the Chief Minister be pleased to state :—

- (a) whether Government proposes to hold elections to the District Boards in the State; if so, when;
- (b) if reply to part (a) above be in the negative, whether Government proposes to nominate non-official members to the District Boards; if so, when;
- (c) whether any Government notification issued in connection with nominations to District Boards was later cancelled; if so, the reasons therefor ?

Shri Balwant Rai Tayal (Deputy Minister) :

- (a) The question of holding elections to District Boards will be considered after the finalization of the integration of Punjab and Pepsu.
- (b) Government do not, at present, propose to nominate non-official members to District Boards.
- (c) Pt. I ... Yes.

Pt. II .. Government reviewed their earlier policy to associate non-official elements with the ex-officio members of the District Boards and in the light of public reactions to this policy decided to abandon it and rescinded the notifications in question.

श्री बाबू दयाल : इन्होंने ने कहा है कि लोगों के reaction को देखते हुए ऐसा किया गया, तो क्या मैं पूछ सकता हूँ कि वह reaction क्या था ?

अध्यक्ष महोदय : अच्छा नहीं होगा तभी वापिस ली है ।

(It must have been unfavourable; that is why it has been withdrawn)

राश्री गजराज सिंह : क्या वजीर साहिब यह बता सकते हैं कि क्या वजह है कि अभी तक elections नहीं हो सके ?

उपमन्त्री (श्री बलवन्त राय तयाल) : इस से तो यह सवाल पैदा नहीं होता । इस का नोटिस दें ।

ਸਰਦਾਰ ਚੰਨਣ ਸਿੰਘ ਧੂਤ : ਜਿਹਾ ਕਿ ਸਰਕਾਰ ਨ ਸੋਚਿਆ ਸੀ ਕਿ ਨਾਮਜ਼ਦ ਗੀਅ ਕਰਨੀਆਂ ਹਨ ਤਾਂ ਇਹ ਚੀਜ਼ ਕਿਸ ਖਿਆਲ ਨਾਲ ਕੀਤੀ ਹੈ ?

Chief Minister : This does not arise.

ਸ਼੍ਰੀ ਧਰਮ ਵੀਰ ਵਾਸਿਠ : ਕੀ ਮਾਨਨੀਯ ਡਿਪਟੀ ਮਿਨਿਸਟਰ ਮਹੋਦਯ ਬਤਾਨੇ ਦੀ ਕ੍ਰਪਾ ਕਰੇਗੇ ਕਿ ਇਹ ਜੋ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ 'c' part ਦੇ ਜਵਾਬ ਮੇਂ ਫਰਮਾਇਆ ਕਿ ਜਨਤਾ ਅਤੇ ਸਰਕਾਰੀ ਅਫਸਰਾਂ ਨੂੰ ਆਪਸ ਮੇਂ ਮਿਲਨੇ ਦੀ policy ਪਰ ਫਿਰ ਗ਼ੌਰ ਕੀਤਾ ਤਾਂ ਕੀ ਜਨਤਾ ਅਤੇ ਸਰਕਾਰੀ ਅਦਮੀਆਂ ਦੇ relations ਕਾ ਹੀ ਸਵਾਲ ਥਾ ਯਾ ਵੈਸੇ ਜਿਨ ਅਦਮੀਆਂ ਨੂੰ notification ਮੇਂ ਬਨਾਇਆ ਗਿਆ ਥਾ ਉਨ ਦੇ ਖਿਲਾਫ ਲੋਗਾਂ ਦੀ ਆਵਾਜ਼ ਥੀ ?

ਉਪਸੰਭਾ : Public reaction ਨੂੰ ਦੇਖਦੇ ਹੁਏ ਵਾਪਿਸ ਲੀ ਗਈ ।

ਸ਼੍ਰੀ ਧਰਮ ਵੀਰ ਵਾਸਿਠ : ਕੀ ਡਿਪਟੀ ਮਿਨਿਸਟਰ ਮਹੋਦਯ ਬਤਾਨੇ ਦੀ ਕ੍ਰਪਾ ਕਰੇਗੇ ਕਿ ਕੀ ਇਹ reaction ਜਨਤਾ ਅਤੇ ਸਰਕਾਰੀ ਅਫਸਰਾਂ ਨੂੰ ਮਿਲਾਨੇ ਦੀ policy ਦੇ ਵਿਰੁਧ ਥਾ ਯਾ ਉਨ ਅਦਮੀਆਂ ਦੇ ਖਿਲਾਫ ?

ਉਪਸੰਭਾ : ਇਸ ਮੇਂ ਤਾਂ policy ਕਾ ਜ਼ਿਕਰ ਹੈ ।

CASES REPORTED TO POLICE IN AMBALA DISTRICT

* 6878. **Shri Ram Parkash :** Will the Chief Minister be pleased to state :—

- (a) the number of cases in respect of which First Information Reports were lodged with the Police in Ambala District in 1956 up-to-date;
- (b) the nature of cases referred to in part (a) above, category-wise;
- (c) the number of cases referred to in part (a) above which were investigated, put up before the courts and filed respectively ?

Sardar Partap Singh Kairon :

(a)	}	A statement is laid on the Table.
(b)		
(c)		

Total No. of cases reported upto 20.8.56.	Sl. No.	Offences.	Total No. repor- ted.	Investigated from the cases given in 'A'	Challaned from the cases given in 'A'	Filed as cancelled or untraced from the cases given in 'A'
---	------------	-----------	--------------------------------	---	---	---

[Chief Minister]

1	2	3	4	5	6	7
A		B		C		
621	1.	Offences relating to coins.	1	1621	580	418
	2.	Offences relating to Govt. Promissory notes.	1			
	3.	Offences relating to currency notes and Bank notes.	3			
	4.	Other offences against public justice.	2			
	5.	Roiting or unlawful assembly.	16			
	6.	Personating public servant or soldier.	4			
	7.	Offences against religion.	2			
	8.	Murder.	16			
	9.	Attempt to murder.	14			
	10.	Culpable Homicide.	3			
	11.	Rape by a person other than a husband.	18			
	12.	Un-natural offences.	4			
	13.	Exposure of infants or concealment of birth.	5			
	14.	Attempt at and abetment of suicide	12			
	15.	Grevious Hurt.	54			
	16.	Administering stupefying drugs to cause hurt.	5			
	17.	Hurt.	69			
	18.	Kidnapping or abduction, selling etc.	37			
	19.	Hurt and assault to deter a public servant from his duty.	19			
	20.	Criminal force to public servant or women.	14			
	21.	Rash or negligent act causing death or grevious hurt.	18			
	22.	Robbery.	17			
	23.	Serious mischief and cognate offences.	7			

1	2	3	4	5	6	7
24.	Mischief by killing, poisoning or maiming any animal		11			
25.	Lurking house trespass or house breaking with intent to commit an offence of having made preparation for hurt.		373			
26.	Criminal intimidation.		1			
27.	Wrongful restraint and confinement		4			
28.	Rash act causing hurt or endangering life.		37			
29.	Theft.		432			
30.	Criminal breach of trust.		31			
31.	Receiving stolen property.		18			
32.	Cheating.		38			
33.	Criminal or house trespass and lurking house trespass or house breaking.		43			
34.	Disobedience of order duly promulgated by public servant.		2			
35.	Rash or negligent Act.		11			
36.	Abetment of the offence of bribery.		1			
37.	Obstruction to a public servant in the discharge of his duty.		5			
38.	Assisting in concealment of stolen property.		1			
39.	Gambling Act.		63			
40.	Excise Act.		124			
41.	Opium Act.		43			
42.	Arms Act.		12			
43.	52 Post Office, Act.		5			
44.	120, Rly. Act.		5			
45.	29 Telegraph Act.		5			
46.	5-2-47 B. C. Act.		12			
47.	5-6-1908 Explosive Act.		1			
48.	Passport Act.		2			

1621

COMPLAINTS AGAINST INCHARGE POLICE STATION CHHAPAR, DISTRICT AMBALA

*6879. Shri Ram Parkash : Will the Chief Minister be pleased to state whether Government has received any complaints from the residents of villages Chappar Sabilpur, Kera Khurd and Kalaur, District Ambala, against the officer incharge of Police Station Chhappar, Tehsil Jagadhri, District Ambala; if so, the action if any, taken thereon ?

Sardar Partap Singh Kairon : A complaint from Mahantoo Ram, Worker Harijan Sabha, Ambala district, and a telegram from Sardar Kehar Singh, Zamindar of village Sablipur, Police Station Chhappar, have been received, alleging that the Station House Officer, Police Station Chhappar, unjustifiably suspected certain Harijan boys of village Sabilpur in a theft case and maltreated them. A gazetted police officer is enquiring into these complaints.

2 No complaint has been received from the residents of village Chhappar, Khera Khurd and Kalaur.

श्री राम प्रकाश : क्या वजीर साहिब बताएंगे कि enquiry किस अफसर के जरिए हुई, कौन सा अफसर enquiry के लिए गया था ?

अध्यक्ष महोदय : एक senior अफसर भेजा गया था। (A senior officer was sent)

मुख मंत्री : हां पता नहीं दे सके हम सरांवा ।

STRENGTH OF POLICE DEPARTMENT AND HARIJANS

*6880 Shri Ram Parkash : Will the Chief Minister be pleased to state :—

- (a) the total number of Deputy Inspectors-Generals, Superintendents, Inspectors, Sub-Inspectors and Head Constables in the Police department separately at present together with the number of members of Scheduled Castes amongst them;
- (b) whether the quota fixed for recruitment of members of Scheduled Castes has since been reached in the Police Department; if not, the time by which it is likely to be reached ?

Sardar Partap Singh Kairon : (a) A statement is laid on the Table.

(b) (i) No.

(ii) It will take some considerable time before the quota fixed for recruitment of members of the Scheduled Castes is reached in the Police Department.

Statement showing total number of D. I. Gs, S. Ps., Inspectors, Sub-Inspectors and Head Constables and number of members of the Scheduled Castes among them.

D. I. Gs.	Total	4	Scheduled Castes.	Nil.
S. Ps.	Total	33	" "	"
Inspectors.	Total	133	" "	1
Sub-Inspectors.	Total	764	" "	7
Head Constables.	Total	2446	" "	52

श्री राम प्रकाश : चीफ मिनिस्टर साहिब ने इस सवाल के जवाब में यह बताया है कि D.I.Gs. 4, Supdts. of Police 33, Inspectors 133 Sub-Inspectors 764 और Head Constable 2446 भर्ती किए हैं। तो मैं यह पूछना चाहता हूं कि क्या गवर्नमेंट ने कोई instructions जारी की थी कि पुलिस में हरिजनों की कमी है और क्या वह quota पूरा हो गया है?

मुख्य मन्त्री : D.I.Gs. Superintendent Police और Deputy Superintendent Police को direct appoint तो Centre की सरकार करती है। मैं इसके बारे में कैसे कह सकता हूं? बाकी Police service में हम हरिजनों की गिनती को आहिस्ता आहिस्ता पूरा कर रहे हैं।

श्री राम प्रकाश : क्या चीफ मिनिस्टर साहिब बताने की कृपा करेंगे कि जो quota हरिजनों का पुलिस की service में मुकरर है उसे गवर्नमेंट कब तक पूरा करने का विचार रखती है?

मुख्य मन्त्री : Quota पूरा कर रहे हैं।

REPORT OF KALKA FIRING ENQUIRY

* 6903 **Professor Mota Singh Anandpuri :** Will the Chief Minister be pleased to state whether the report of Kalka Firing Enquiry has been received by Government; if so, the approximate date by which it will be published?

Sardar Partap Singh Kairon : Yes, but the Government are still to decide about its publication.

श्री धर्म वीर बोरसिठ : हमारे मुख्य मन्त्री जी के जवाब से यह तो पता चलता है कि report मौसूल हो गई है लेकिन क्या वह इस report के मुतअल्लिक कुछ बता सकेंगे ?

मुख्य मन्त्री : मैं अभी कुछ नहीं बताना चाहता। जब तक इस बात का फैसला न कर लिया जाए कि इस report को publish करना है या नहीं, इसके बारे में कुछ भी नहीं बताया जा सकता।

REFUND OF PUNITIVE FINES.

* 6914 Sardar Bachan Singh : Will the Chief Minister be pleased to state—

- (a) whether it is a fact that on the 16th June, 1956 the Government issued a communique to the effect that the amount of punitive fine realised from the villages in the State would be refunded to the Village Panchayats concerned for utilizing the same on development works through the Development Department;
- (b) if the reply to part (a) above be in the affirmative, a list of the names of villages the punitive fines of which are to be refunded together with the amount involved may be laid on the Table;
- (c) the time by which the refund of the punitive fines referred to above is to be made;
- (d) whether there is any proposal under consideration of Government to remit the punitive fines of those villages from which it has been realised only in part ?

Shri Balwant Rai Tayal (Deputy Minister) :

- (a) No such press communique was issued on the 16th June, 1956, but the press correspondents in an interview were informed of the Cabinet decision taken in the matter on the 9th May, 1956.
- (b) The list is laid on the Table.

(c) The amount of punitive fines is refunded as soon as necessary verification is completed. Every effort is made to complete the cases early.

(d) Only the amount of fine actually realised is refunded.

**STATEMENT SHOWING THE NAMES OF VILLAGES
THE PUNITIVE FINES OF WHICH ARE TO BE
REFUNDED.**

Name of villages.		Amount claimed
1.	Nagoke, District Amritsar	6,000-0-0
2.	Marhana. do	2,200-0-0
3.	Naushera Panu- Chaudhri Wala do	16,000-0-0
4.	Tharu do	12,000-0-0
5.	Daulatpura, District Jullundur	7,700-0-0/8,000-0-0
6.	Bainala-Meerpur Jatan, do	10,000-0-0
7.	Aur do	5,810-0-0
8.	Biring do	1,400-0-0
9.	Patara do	3,200-0-0
10.	Jhinger do	1,500-0-0
11.	Sungwal do	4,928-0-0
12.	Jandiala do	18,749-0-0
13.	Churial do	8,100-0-0
14.	Haripur, Kandola etc. do	Not mentioned
15.	Mahil Gaila do	25,000-0-0/30,000-0-0
16.	Nangal Kalan District Hoshiarpur	9,000-0-0/11,000-0-0
17.	Dihana do	8,000-0-0
18.	Dhamian Kalan Kariana, Jandi, Sandhra and Kathe..... do	9,000-0-0
19.	Dhakowal, do	4,200-0-0
20.	Chahalpur, do	Not mentioned by the village
21.	Bhagtupur and Khushalpur do	4,005-0-0
22.	Kot Fatuhi do	8,100-0-0
23.	Shahbazpur, do	3,400-0-0
24.	Kandhole Jattan do	2,700-0-0

[Deputy Minister]

Name of Villages		Amount claimed
25.	Kakar District Hoshiarpur	3,000-0-0
26.	Pach Nangal do	Amount not mentioned
27.	Behbalpur do	7,200-0-0
28.	Gondpur do	7,500-0-0
29.	Jassowal do	5,000-0-0
30.	Khakh do	2,500-0-0
31.	Bassi Jalal Khan do	3,200-0-0/3,300-0-0
32.	Moranwali do	30,000-0-0/36,000-0-0
33.	Langri do	4,000-0-0
34.	Bilaspur do	2,000-0-0
35.	Sarhala Khurd do	5,100 0-0
36.	Bainchan do	1,800-0-0
37.	Wahidpur do	Not mentioned
38.	Ambala Jatan & Roopowal do	do
39.	Dehlon District Ludhiana.	Not mentioned
40.	Siabar, do	7,000-0-0
41.	Ratta Khera Kahian, Distt. Ferozepore	41,692-0-0
42.	Chautala, District Hissar	9,000-0-0

INQUIRY INTO ALLEGATIONS OF CORRUPTION IN THE BHAKRA NANGAL PROJECT

*6859. Shri Dharam Vir Vasisht : Will the Minister for Irrigation and Power be pleased to state whether any high level Inquiry Committee has recently been appointed by the Government to enquire into the allegations of corruption in the Bhakra Nangal Project; if so, the personnel thereof?

Sardar Partap Singh Kairon : Yes. The Bhakra Nangal High Powered Committee consists of :—

1. Shri Justice S. S. Dulat, I.C.S., (Judge Punjab High Court)

Chairman.

2. Shri Dildar Hussain (Member).

3. Shri P. C. Aggarwal (Member).

LEASE OF LAND ATTACHED TO MOSQUES.

*6795 Shri Rala Ram : Will the Minister for Revenue, Education, and Rehabilitation be pleased to state —

(a) whether any publicity was given about the intention of the Government to lease out the lands attached to mosques to religious bodies in the State; if not, the reasons therefor;

(b) the total area of land referred to in part (a) above leased out to the Shiromani Gurdwara Prabandhak Committee and the amount of the lease money so far realised by the Government from that body ?

Sardar Gurbachan Singh Bajwa :

(a) Yes. Due publicity was given.

(b) About 6518 acres of land have been leased out to the Shiromani Gurdwara Prabandhak Committee, on single time land revenue. Hence the question of realising any lease money does not arise

RECRUITMENT OF PATWARIS.

* 6803. Maulvi Abdul Ghani Dar: Will the Minister for Revenue, Education and Rehabilitation be pleased to state the total number of persons recruited as patwaris from Gurgaon district during the year 1955-56 and 1956-57 respectively together with the number of Meos and Harijans amongst them ?

Sardar Gurbachan Singh Bajwa :

	Total number of persons recruited as patwaris.	Number of Meos amongst them.	No. of Harijans amongst them.
1955-56	69	4	12
1956-57	—	—	—

RURAL AND AYURVEDIC DISPENSARIES IN DISTRICT KANGRA.

* 6842. Bakshi Partap Singh : Will the Minister for Revenue, Education and Rehabilitation be pleased to state —

(a) the total number of Ayurvedic and Rural Dispensaries opened in Kangra District, Tehsil-wise, under the First Five Year plan;

[Bakshi Partap Singh]

- (b) whether any of the dispensaries referred to in part (a) above are without doctors; if so, the steps Government propose to take to provide them with doctors ?

Sardar Gurbachan Singh Bajwa :

- (a) Ayurvedic., 4 as follows :-

(i) Hamirpur Tehsil	2
(ii) Palampur Tehsil	1
(iii) Kangra Tehsil	1
	<hr/>
	4

Allopathic   nil.

- (b) No. does not arise.

**REVIVAL OF 4TH PRIMARY AND 8TH CLASS
ANNUAL EXAMINATIONS BY EDUCATION
DEPARTMENT**

* 6793. Shri Rala Ram : Will the Minister for Revenue, Education and Rehabilitation be pleased to state whether any steps have, so far, been taken by Government to revive the 4th Primary class and 8th class annual examinations by the Department ?

Sardar Gurbachan Singh Bajwa :

4th Primary Class Examination :

The Provincial Advisory Board of Education decided in its meeting held on the 28th May, 1956, to revive the centre examination for the primary classes. The advice tendered by the Board is receiving necessary attention of the Government.

8th Class Examination :

The revival of the Middle School Examination for boys and girls has been approved by the Government under revised rules. Necessary steps to implement this decision in 1957 are being taken by the Department concerned.

OPENING OF BASIC TRAINING SCHOOLS

* 6829. Shri Dharam Vir Vasisht : Will the Minister for Revenue, Education and Rehabilitation be pleased to state -

- (a) the places where Basic Training Schools for imparting training to the Primary School Teachers are proposed to be opened under the Second Five Year Plan together with the total expenditure likely to be incurred in each ilaqa;

- (b) whether the Government propose to take over private teachers' training institutions in the State; if so, when ?

Sardar Gurbachan Singh Bajwa : (a) The exact location of basic training schools which are proposed to be opened under the Second Five Year Plan has not been finalised as yet. It will depend to some extent on the facilities which the local population may be able to provide and these are being explored. It has been decided, however, that these institutions be so distributed that in every district of the State by 1960 there will be one Government Training School for men and other Government Training School for women.

- (b) In order to raise its standard, it has been decided that the training of teachers should be done progressively in Government institutions only.

श्री धर्म वीर वासिष्ठ : इस सवाल के part 'b' के जबाब में शिक्षा मन्त्री महोदय ने फरमाया है कि private basic training institutions को Government progressively लेना चाहती है। तो क्या मैं दरियाफत कर सकता हूँ कि "progressively" से कितना अरसा मुराद है ? क्या वह ज़रा विशेष तौर पर बताएंगे कि क्या इस साल या अगले साल basic training institutions को गवर्नमेंट ले लेगी ?

मन्त्री : कुछ इस साल ले ली हैं और कुछ अगले साल ले ली जाएंगी। अगले साल के बाद कोई भी training institution ऐसी न होगी जो गवर्नमेंट की न हो।

श्री धर्म वीर वासिष्ठ : क्या कोई rough idea मन्त्री महोदय बता सकते हैं कि कब तक private institutions न रहेंगी ?

मन्त्री : सारी private institutions के बारे में मैं नहीं बता सकता। सिर्फ training institutions अगले साल से private management में नहीं रहेंगी।

श्री धर्म वीर वासिष्ठ : क्या हर ज़िला में Government institutions काफी तादाद में होने के बावजूद private institutions function करती रहेंगी ?

मन्त्री : नहीं करेंगी।

श्री धर्म वीर वासिष्ठ : क्या मन्त्री महोदय बताने की कृपा करेंगे कि private institutions बराबर जारी रहेंगी ?

मन्त्री : Private training institutions जारी नहीं रहेंगी । गवर्नमेंट अगले साल से उन्हें ले लेगी ।

राओ गजराज सिंह : क्या जिन जगहों से private institutions हटाने के order दिए गए हैं वहां Government institutions कायम कर दी गई हैं ?

मन्त्री : मैं इस का जवाब पहले ही दे चुका हूं कि हर जिला में एक मर्दों के लिए और एक औरतों के लिए basic training institution बना दी जाएगी ।

श्री धर्म वीर वासिष्ठ : मैं 'A' के मुताल्लिक एक प्रश्न पछुना चाहता हूँ । क्या शिक्षा मन्त्री बताने की कृपा करेंगे कि इन्होंने यह जो फरमाया है कि basic training institutions खोलने के लिये exact location has not been finalised, तो यह कब तक finalise की जाएगी ?

मन्त्री : मैं इस का जवाब दे चुका हूँ कि अगले साल तक locations finalise कर दी जाएगी और स्कूल खोल दिए जाएंगे ।

OPENING OF SCHOOLS IN DISTRICT KANGRA UNDER FIRST FIVE YEAR PLAN

*6840. **Bakshi Fartap Singh** : Will the Minister for Revenue, Education and Rehabilitation be pleased to state the number of (i) High Schools for Girls and Boys (ii) Middle Schools for Girls and Boys and (iii) Single teacher primary schools opened under the First Five Year Plan tehsil-wise in Kangra District ?

Sardar Gurbachan Singh Bajwa :

- (i) Nil.
- (ii) Nil
- (iii) The information is being collected and will be supplied to the member as soon as complete.

REVIVAL OF VERNACULAR FINAL EXAMINATION IN THE STATE

*6841. **Bakshi Partap Singh** : Will the Minister for Revenue, Education and Rehabilitation be pleased to state

whether there is any proposal under the consideration of Government to revive the Vernacular Final Examination; if so, from what date ?

Sardar Gurbachan Singh Bajwa : Yes, From this year

EDUCATION CODE

*6901. Professor Mota Singh Anandpuri : Will the Minister for Revenue, Education and Rehabilitation be pleased to state —

- (a) whether the administration of education is still regulated by the old education code;
- (b) whether there is any proposal under consideration of Government to modify the Education Code referred to in part (a) above in the light of changed conditions; if so, what ?

Sardar Gurbachan Singh Bajwa :

- (a) Yes.
- (b) Several amendments in the Punjab Education Code have been made since Independence, taking into consideration the changed conditions and the so amended Code is being reprinted.

प्रोफ़ेसर मोता सिंह आनन्दपुरी : मैं ने पार्ट बी में आप से दरियाफ्त किया है कि वह जो amendments हुई हैं वह क्या हैं, उनकी क्या नेचर है और वह क्या proposals हैं ?

अध्यक्ष महोदय : इस का जवाब तो आप को मिल चुका है। (The hon. Member has got the reply to this question)

मंत्री : इन का सवाल यह है “whether there is any proposal under consideration of Government to modify the Education Code referred to in part (a) above in the light of changed conditions; if so, what ?” तो जवाब यह है कि changed conditions के मातहत बकतन फवकतन amendments होती रही हैं और उन सारी amendments को इकट्ठी करके reprint कर रहे हैं।

CASES REFERRED TO INDUSTRIAL TRIBUNAL

*6750. Shrimati Sita Devi : Will the Minister for Finance be pleased to state —

- (a) the total number of cases with details thereof referred to the Industrial Tribunal, Punjab, during

[**Shrimati Sita Devi**]

the period from 1.1.56 to 1.8.56 together with the number of cases decided by it;

- (b) the total number of cases referred to above in which the findings of the Tribunal were implemented and the number of those in which they were not implemented, separately, together with the reasons for the latter ?

Shri Balwant Rai Tayal (Deputy Minister)

- (a) Part I. 52. A statement showing particulars of the cases referred to the Industrial Tribunals is laid on the Table of the House.

Part II. 15. — do—

- (b) This information cannot be supplied as the number of awards which have been implemented direct by the management concerned cannot be stated. The complaints dealt with by the Labour Department relate only to those cases where awards are stated to have not been implemented. From among the cases decided by the Industrial Tribunals, the Labour Department received only three complaints which are being investigated.

No. I

**STATEMENT SHOWING THE PARTICULARS OF
CASES REFERRED TO THE INDUSTRIAL TRIBUNALS
PUNJAB DURING THE PERIOD FROM 1. 1. 1956 to
1. 8. 1956.**

SECOND INDUSTRIAL TRIBUNAL PUNJAB, AMRITSAR.

1.	Workers	Vs.	New Chanab Co-operative Transport Society, Ltd, Ambala.
2.	„	„	Amrit Flour Mills, Amritsar,
3.	„	„	Ravi Steel Works, Ambala Cantt.
4.	„	„	Gopal Paper Mills, Jagadhri.
5.	„	„	British Motor & Cycle Mart, Ambala Cantt.
6.	„	„	Jullundur Co-operative Society, Ltd, Jullundur.
7.	„	„	Bhagwan Pictures, Jullundur.
8.	„	„	Kisan Workers Transport Co-operative Society, Ltd, Amritsar.
9.	„	„	Ambala Electric Supply Co. Ltd, Ambala City.
10.	„	„	Madan Woollen & Silk Mills (A. K. Woollen & Silk Mills) Amritsar.

11. Workers Vs. Amar Oil Industries, Amritsar.
12. " " Kangra Goods Transport Co. Ltd, Pathankot.
13. " " Dua Woollen Weaving Factory, Amritsar.
14. " " M/s Goverdhan Dass P.A. & Sons, Jullundur City.
     " Poiner Engineering Works " "
     " Amin Chand Pearey Lal Factory No. 1 "
     " Aeron Steel Rolling Mills, " "
     " Rama Industries, " "
     " Amin Chand Bhola Nath Factory No. 2 "
     " Amin Chand Bhola Nath, " "
     " Modern Foundry Works, " "
15. " " New Valley View Transport, Ltd, Pathankot.
16. " " Rawalpindi Victory Transport Co. Ambala City.
17. " " National Motor Transport Co-op. Society, Ltd,
     Amritsar.
18. " " Roshan Industries, Yamuna Nagar.
19. " " Ludhiana Transport Company, Ltd, Ludhiana.
20. " " Phullamal Ishar Dass Weaving Factory, Ludhiana.
21. " " Atlas Cycle Industries, Ltd, Sonapat.
22. " " R. B. B. D. Flour Mills, Ambala Cantt.
23. " " Malwa Bus Service, Moga.
24. " " Krishna Roller Flour Mills, Ludhiana.
25. " " T. I. T Bhiwani.
26. " " Jawala Flour Mills, Amritsar.
27. " " Universal Screw Factory, Chheharta.
28. " " Wool Waste Company Chheharta.
29. " " Jullundur Co-op. Transport Society, Ltd, Jullundur.
30. " " Upper India Metal Works, Ltd, Chheharta.
31. " " Kisan Workers Co-op. Transport Society, Ltd,
     Amritsar.
32. " " Ad Bhiwani Mills Co Ltd, Amritsar.
33. " " India Paramount Industries, Amritsar.
34. " " Karnal Kaithal Co-op. Society, Karnal.
35. " " Dunlop Rubber Co. (India) Ltd, New Delhi.
36. " " Karnal Co-op. Transport Society, Ltd, Karnal.
37. " " Khalsa Nirbhai Transport Co. Ltd, Ludhiana.
38. " " Manchanda Paint Colour & Varnish Works,
     Chheharta.
39. " " Amritsar Sugar Mills Co. Ltd, Amritsar.

[Deputy Minister]

40. Workers Vs. Avtar Singh Gurbachan Singh Saw Mills, Abdullapur.
41. „ „ Parmanand Balbir Singh Oil Mills, Amritsar.
42. „ „ J. R. Rolling Mills, Jagadhri.
43. „ „ Deep Glass Industries, Chheharta.
44. „ „ India Paramount Industries, Amritsar.
45. „ „ Dayal Bagh Spinning & Weaving Mills, Amritsar.

INDUSTRIAL TRIBUNAL PUNJAB, JULLUNDUR.

1. Workers Vs. Doaba Bus Service Ltd; Hoshiarpur (Group B)
2. „ „ British Motor & Cycle Mart, Ambala Cantt.
3. „ „ Indian Motor Transport Co Ltd, Karnal.
4. „ „ Pritam Bus Service, Ltd, Jullundur.
5. „ „ Oriental Science Apparatus Workshop, Ambala.
6. „ „ Punjab Cloth Mills, Bhiwani.
7. „ „ New Valley View Transport Co. Ltd, Pathankot.

No. II**STATEMENT SHOWING THE PARTICULARS OF CASES
DECIDED BY THE TRIBUNALS FROM AMONG THOSE
REFERRED DURING THE PERIOD FROM**

1. 1. 1956 to 1. 8 1956

1. Workers Vs. Karnal Co-op. Transport Society, Karnal.
2. „ „ Ravi Steal Works, Ambala Cantt.
3. Workers Vs. New Chanab Co-op. Transport Society, Ltd, Ambala.
4. „ „ New Valley View Transport Ltd. Pathankot.
5. „ „ Kangra Goods Transport Co. Ltd, Pathankot.
6. „ „ Jullundur Co-op. Transport Society, Ltd, Jullundur.
7. „ „ Ambala Electric Supply Co. Ltd, Ambala City.
8. „ „ British Motor & Cycle Mart, Ambala Cantt.
9. „ „ Bhagwan Pictures, Jullundur.
10. „ „ Rawalpindi Victory Transport Co. Ambala City.
11. „ „ Kisan Transport Workers Co-op. Society, Amritsar.
12. „ „ Malwa Bus Service, Moga.
13. „ „ M/s Avtar Singh Gurbachan Singh Saw Mills, Abdullapur.
14. „ „ Parma Nand Balbir Singh Oil Mills, Amritsar.
15. „ „ Oriental Science Apparatus Workshop, Ambala Cantt.

DECLARATION OF GURGAON AS AN INDUSTRIAL AREA.

*6876. Shri Babu Dayal : Will the Minister for Finance be pleased to state whether there is any proposal under consideration of Government to declare Gurgaon Town as an Industrial Area; if so, the date by which a decision is expected to be taken ?

Shri Mohan Lal :

First Part   No.

Second Part   Does not arise.

श्री बाबू दयाल : क्या मैं पूछ सकता हूँ कि ... ..

अध्यक्ष महोदय : जब जबाब नफी में है तो अब इस में पूछने की क्या बात है (हंसी) (When the reply is in the negative then where is the occasion for asking question now ?) (laughter)

श्री बाबू दयाल : जनाब मैं पूछता हूँ कि जब और जगह industrial areas करार दिए जा रहे हैं तो इस की क्या वजह है (interruptions)

मन्त्री : क्या कहा ?

श्री बाबू दयाल : जनाबे वाला, मैं यह पूछना चाहता हूँ कि जब सारे जिलों के अन्दर यह गवर्नमेंट का रिवाज है कि industrial areas करार दिए जाते हैं तो हमारे लिए जबाब नफी में क्यों है ?

मन्त्री : Industrial area मुकर्रर करने के लिए कुछ खास २ बातें ऐसी होती हैं जो कि गवर्नमेंट को देखनी पड़ती हैं। मसलन वहां क्या २ industries चालू हैं, क्या २ हो सकती हैं और कहां २ जरूरी हैं बगैरह बगैरह। तो इस के लिए सारे पंजाब में भी कुछ पांच छः जगहें ऐसी हैं जो industrial area मुकर्रर हुई हैं। हर जगह बगैर उसकी देख भाल किए industrial area मुकर्रर नहीं हो सकती है। चूंकि मैंबर साहिब इन बातों को जानने के लिए बहुत keen नज़र आते हैं इसे लिए मैं इन को बता देता हूँ कि गवर्नमेंट ने इस point को examine किया है और अब इस बात का तकरीबन फैसला हो चुका है कि industrial areas के इलावा जो दूसरे areas हैं वहां भी हम कुछ facilities देंगे। Industrial areas और उन में कुछ फर्क तो जरूर होगा परन्तु industrial loans इन areas में जो advance हो रहे हैं वह facilities दूसरे जिलों को भी दे रहे हैं।

श्री बाबू दयाल : मन्त्री जी ने कहा है कि कुछ खास वजूहात हैं जो देखनी पड़ती हैं। तो इन खास वजूहात में से कौन २ सी खास वजूहात जिला गुड़गांव में नहीं हैं जिन की वजह से वह industrial area नहीं हो सकता ?

अध्यक्ष महोदय : आप हर बात गुड़गांव की करते हैं। (हंसी) (You talk about Gurgaon every time.) (Laughter)

मन्त्री : जनाब अगर इजाजत दें तो मैं इस का भी जवाब दे दूँ।

Mr. Speaker : Yes.

मन्त्री : दर असल बात यह है कि hon. Member साहिब जब भी मुझे मिले और इस बारे में उन से information लेने का मौका मिला तो इन्होंने सिर्फ तीन industries जैसे जौ industry, तेल industry और नमक industry के बारे में फरमाया। इन तीनों के इलावा कभी कुछ नहीं फरमाया। इसलिए इन तीन industries के लिए गुड़गांव को industrial area मुकर्रर कर देना मुश्किल था। अभी २ मैंने गुड़गांव में जा कर देखा है कि वहां कुछ industries के एक दो units लगे हैं जिन्होंने अभी २ काम शुरू किया है। एक साइकल industry है। तो गवर्नमेंट इनको ऐसे ही patronage दे रही है और help कर रही है। बाकी रही industrial area की बात; तो इस को कायम करने के लिए बहुत बातों की जरूरत होती है।

अध्यक्ष महोदय : इनको किलन industry की जरूरत है (हंसी)
(He feels interested in the kiln industry.) (Laughter)

ENQUIRY COMMITTEE FOR CHECKING MATERIAL USED IN GOVERNMENT BUILDINGS AND PROJECTS

*6860. Shri Dharam Vir Vasisht : Will the Minister for Public Works be pleased to state whether it is a fact that the Government has decided to set up an Inquiry Committee for checking the materials used in the construction of Government buildings and projects in the State; if so, the time by which it will be constituted, its composition and the manner in which it will function ?

Shri Mool Chand Jain : No.

M. L. As' HOSTEL AT CHANDIGARH.

*6877. Shri Dev Raj Sethi : Will the Minister for Public Works be pleased to state :—

- (a) the total cost incurred on the construction of the M.L. As' Hostel at Chandigarh, together with the date of its completion;
- (b) the nature of accommodation in the building referred to in part (a) above;
- (c) whether any rent per room in the said Hostel has been fixed by Government; if so, what and when; if not, the reasons therefor,
- (d) whether the use of the said Hostel is allowed for non-legislators; if so, the terms on which allowed;
- (e) the total amount on account of the rent of the Hostel referred to above so far realised ?

Shri Mool Chand Jain :

- (a) The total cost incurred on the construction of the Legislators' Hostel is Rs. 7, 32, 550/- The building was completed on the 15th February, 1956.
- (b) The building has 56 single suites and is comprises of (i) Hostel Block, (ii) Stairs and Lounge Block (iii) Servant quarters Block and (iv) Portico and Entrance. It has been provided with a pent house comprising of game rooms. kitchen, restaurant, W.C. etc., on the third storey;
- (c) The economic rent per suite per day as operative now has been provisionally worked out at Rs. 4/5/- This will be confirmed after its having been duly checked by the audit. The delay in working out the rent has been due to the reason that accounts of the works of the M.L. As' Hostel could not be closed earlier.
- (d) The question of a portion of the Legislators' Hostel being made available for the use of non-legislators, during off-session periods, and the terms and conditions for such use, are under active consideration of Government. Ad hoc use has been allowed so far in two cases, and the recovery has been effected at the provisional rate of Rs. 4/5/- per suite per day.
- (e) Rs. 310/6/-. The amount due from the Legislators who occupied accommodation in the Hostel is still to be recovered for which bills will be sent as soon as the rent is finalised.

श्री देव राज सेठी : यह जो किराया मुकर्रर किया गया वह कब किया गया । मैंने इसमें specific जवाब पूछा है कि what and when ?

मंत्री : कौन से पार्ट की बात है ?

श्री देव राज सेठी : सी पार्ट की ।

Mr. Speaker : "Whether any rent per room in the said hostel has been fixed by the Government; if so, what and when; if not, the reasons therefor" इसका जवाब चाहते हैं । He wants reply to it.

मंत्री : यह जो 4/5/- किराया है वह अभी हाल ही में मुकर्रर हुआ है ।

श्री देव राज सेठी : यह building 15-2-56 को मुकम्मल होकर Estate Office के हवाले कर दी गई और ऐसा करने में छः सात महीने लग गए हैं । मैं पूछना चाहता हूँ कि इतनी देर मुकामी building का किराया मुकर्रर करने में क्यों लगी है ?

Minister : The delay in working out the rent has been due to the reason that accounts of the works of the M.L.As' hostel could not be closed earlier. यह उसी वजह से अभी तक नहीं हो सका है ।

श्री धर्म वीर वासिष्ठ : यह मंत्री महोदय ने जो 4/5/- provisional economic rent बताया है, क्या देख भाल के बाद इसके घटने की उम्मीद है या बढ़ने की ?

मंत्री : दोनों बातें हो सकती हैं ।

श्री धर्म वीर वासिष्ठ : ज्यादा chances किसे बात के हैं ?

श्री देव राज सेठी : पिछले sessions के दौरान में जो 2 M.L.As. वहां रहे हैं उनका किराया वसूल करने के बारे में क्या फैसला किया है ?

मंत्री : जब किराए का फैसला हो जाएगा तब उनके पास बिल भेज दिए जाएंगे और वह वसूल हो जाएगा ।

CONSTRUCTION OF ROADS IN DISTRICT GURGAON IN THE SECOND FIVE YEAR PLAN.

*6782. Maulvi Abdul Ghani Dar : Will the Minister for Public Works be pleased to state the total expenditure likely to be incurred on the construction of roads, the construction of which has been approved under the Second Five Year Plan, in District Gurgaon during the year 1956-57 together with the proportion it will bear to the total expenditure approved for the purpose ?

Shri Mool Chand Jain : It is not possible to supply this information as list of roads to be selected out of funds likely to be made available this year has not yet been drawn up

— —

INCOME FROM THE LICENCES ISSUED FOR THE SALE OF LIQUOR, OPIUM AND CHARAS ETC.

*6733 Shri Teg Ram : Will the Minister for Public Works be pleased to state—

- (a) the total income which accrued to Government during 1955-56 from the issue of licenses for the sale of intoxicants like liquor, opium, charas, ganja etc.
- (b) whether the income of the Government from the source referred to above has decreased due to the enforcement of prohibition; if so, the extent thereof in each district of the State ?

Shri Mool Chand Jain :

- (a) A statement is laid on the Table.
- (b) There has been no decrease in the license fees from the excise licenses mentioned in clause (a) of the question in the districts of this State, except in the Rohtak district, wherein there is total prohibition in respect of liquor with effect from the 2nd October, 1948, resulting in an annual loss of Rs. 2,50,572/- odd.

[Minister for Public Works]

**Statement showing income which accrued to Government
from licenses issued during 1955-56 for
the sale of intoxicants.**

Serial No.	Nature of license	Income from license fees for 1955-56 on various kinds of excise licenses.
1.	Intoxicating liquors	
	(i) Country Spirit	84,03,503
	(ii) Country Fermented Spirit	705 1
	(iii) Foreign liquor including Beer	11,67,368
	(iv) Denatured Spirit	9,920
	(v) Rectified Spirit	755
	(vi) Commercial Spirit	150
	Total	<u>96,52,257</u>
2.	Opium	62,16,762
3.	Bhang	1,32,841
4.	Charas & Ganja	(Since prohibited)
	Grand Total	<u>1,60,01,860</u>

श्री तेग राम: क्या मन्त्री महोदय कृपा करके बताएंगे कि prohibition की पालिसी enforce करने से नशीली चीजों के बिकने से अगर आमदनी घटी नहीं तो क्या बढ़ी है या बराबर रही है?

अध्यक्ष महोदय: आप का सवाल क्या है [What is your question?]

श्री तेग राम: मन्त्री महोदय ने बताया है कि नशीली चीजों के बिकने से आमदनी घटी नहीं। तो मैं पूछना चाहता हूँ कि क्या आमदनी बढ़ी है ?

अध्यक्ष महोदय: मेरे ख्याल में आप ने सवाल का जवाब अच्छी तरह सुना नहीं वरना आप यह सवाल न करते। [I think the hon. Member has not carefully listened to the reply of this question otherwise he would not have asked this supplementary question.]

श्री तेग राम: क्या मन्त्री महोदय बताएंगे कि कौन कौन सी नशीली चीजों पर पाबंदी है ?

मन्त्री: यह सवाल पैदा नहीं होता लेकिन फहरिस्त इस में दी गई है। उस में लिखा है:- country spirit, foreign liquor, rectified spirit, opium, bhang, charas, ganja यह सारी चीजें दी हुई हैं।

श्री तेग राम: क्या चरस और गांजे पर प्रतिबंध है ?

मन्त्री: यह लिखा हुआ तो है, फिर सवाल कौन सा पैदा होता है ?

श्री तेग राम: चरस और गांजे के अलावा.....

अध्यक्ष महोदय: आप चरस और भंग में क्यों ज्यादा दिलचस्पी ले रहे हैं ? (हंसी)
[Why is he so much interested in charas and bhang] ? [Laughter]

श्री तेग राम: इस के अलावा कोई और नशीली चीज नहीं जिस पर रोक लगाई गई हो ?

मन्त्री: इस के अलावा कोई और चीज नहीं। अगर होती तो वह लिख दी जाती।

LOCATION OF SEED FARM UNDER THE SECOND FIVE-YEAR PLAN

*6874 Shri Babu Dayal : Will the Minister for Agriculture and Panchayats be pleased to state whether the sites for the location of seed farms in the State under the Second Five-Year-Plan have been selected; if not, the reasons therefor ?

Sardar Gurbanta Singh : No; as the scheme has not yet been finally sanctioned.

UNDEVELOPED AREA IN SUB-TEHSIL BAWAL DISTRICT GURGAON

*6875 Shri Babu Dayal : Will the Minister for Agriculture and Panchayats be pleased to state whether he is aware of the fact that a large area of *Jhabuwa Bir* in the Sub-Tehsil Bawal, District Gurgaon is lying undeveloped; if so, the steps, if any, taken or proposed to be taken by Government to develop it ?

Sardar Gurbanta Singh :

First Part:- Out of the total area of 748 acres of Bir Jhabuwa, an area of 597 acres is stocked with Kikar and Khairi trees and an area of 151 acres is undeveloped.

Second Part:- The area of 151 acres will be regenerated during the next two years.

— —

RURAL PUBLICITY WORKERS

*6752. Shrimati Sita Devi : Will the Chief Minister be pleased to state—

- (a) the names and educational qualifications of Rural Publicity Workers employed in the State at present;
- (b) the total number of appointments of Rural Publicity Workers made since April, 1956 ;
- (c) the total number of Rural Publicity Workers whose services have been terminated since April, 1956, together with the reasons therefor in each case ?

Sardar Partap Singh Kairon :

- (a) Information is being collected and will be supplied later on.
- (b) Twenty.
- (c) Twenty. Their services were terminated in accordance with the recommendations of the committee appointed by Government for overhauling the Rural Publicity Workers Scheme. Besides, one rural publicity worker resigned of his own accord with effect from 1 8-1956.

— —

NATIONALISATION OF ROAD TRANSPORT

*6953 Shri Teg Ram : Will the Chief Minister be pleased to state—

- (a) the date of commencement of the nationalisation of road transport in the state; together with the names of the routes nationalised so far ;
- (b) the date by which total nationalisation of road transport in the state is expected to be completed ?

Sardar Partap Singh Kairon :

- (a) A statement is laid on the Table of the House.
- (b) The scheme of nationalisation of passenger transport on existing routes of private operators has been included in the Second Five Year Plan. It will be implemented after it has been finally approved by the Planning Commission. The probable date by which total nationalisation of road transport is expected to be completed cannot be indicated at present.

Punjab Roadways Amritsar

Statement of the routes operated by P.R.A.

Route No.	Name of route	Date of operation	Remarks
1.	Amritsar-Chandigarh	6-10-53	
2.	Amritsar-Delhi	15-8-54	
3.	Ferozepur-Ludhiana	23-4-54	
4.	Ferozepur-Chandigarh	16-8-54	
5.	Moga-Chandigarh	14-3-55	
6.	Amritsar-Ajnala	Feb. 49	
7.	Amritsar-D.B. Nanak	30-9-53	
8.	Amritsar-Jandiala	Feb. 49	
9.	Amritsar-Wagha	8-3-49	
10 A	Amritsar-Bhikhiwind Khalra	Apr. 49	
10. B	Amritsar-Bhikhiwind Harike	17-6-53	
10. C	Amritsar-Harike	27-4-54	
11.	Amritsar-Kapurthala	Aug. 50	

[Chief Minister]

1	2	3	4
12. AB	ASR-Tarn Taran-Sirhali	26-4-49	
12. C	Tarn Taran-Chola Sahib	Oct. 50	
13.	Amritsar-Majitha	16-12-49	
14. 15, 17,	ASR-Lopoke Kakar	1-9-50	
16.	ASR-Guru Ka Bagh	11-12-50	
18.	Tarn Taran-Jandiala	11-12-50	
20.	Gurdaspur-Chandigarh	8-8-55	
21.	Amritsar-Sangatpur	13-4-52	
22.	Amritsar-Ferozepur	1-8-52	
23.	Ferozepur-Fazilka	19-8-52	
24.	Amritsar-Moga	6-10-53	
25.	Moga-Kot Isa Khan	June, 54	
26.	Moga-Jagraon	August 55	
27.	Tarn Taran-Chabhal	5-4-52	

Punjab Roadways Jullundur

Sl. No.	Route No.	Name of Route	Date of operation	Remarks
1.	1	Jullundur-Chandigarh	12-10-53	
2.	2	Distt. Courts-Sadar Bazar	20-5-48	Started from Distt Courts during May, 54.
3.	3	D.A.V. College-Sadar Bazar,	20-5-48	Number changed during July, 55
4.	4	Pathankot-Chandigarh	21-1-55	
5.	5	Hoshiarpur-Chandigarh	21-1-55	
6.	6	Kartarpur-Jullundur	20-5-48	
7.	7	Jullundur-Ludhiana	1-6-55	
8.	8	Jullundur-Nakodar	23-8-50	
9.	9	Station-Model Town	1-3-50	
10.	10	Jullundur-Kapurthala	16-6-49	
11.	11	Jullundur-Nur Mehal	4-5-54	
12.	12	Jullundur-Mukerian-Pathankot	1-8-52	Extended on 16-1-53 upto Pathankot.
13.	14	Jullundur-Amritsar	23-8-50	
14.	15	Jullundur-Mehatpur	1-6-55	
15.	16	Jullundur-Shahkot	1-6-55	
16.	17	Jullundur-Tarn Taran	13-12-55	

Punjab Roadways Ambala

Statement Showing Details of Route

Sl. No.	Name of Route	Date of operation
1.	A/City-Cantt -Tonga Stand	7-9-50
2.	A/City Stand-Cantt. Stand	7-9-50
3.	Jamna Nagar-Chachrauli	24-4-51
4.	Karnal-Pehwa	31-7-53
5.	Ambala City-Karnal	7-9-50
6.	Ambala-Jagadhri	7-9-50
7.	Ambala-Patiala	29-9-50
8.	Ambala-Kalka	14-9-50
9.	Ambala City-Pehwa	7-9-50
10.	Kalka-Simla	14-9-50
11.	Chandigarh-Simla	15-9-53
12.	Baj.-Chandigarh Rly. Stn	1-8-54
13.	Baj.-E. College	15-9-53
14.	Baj-Kalka	26-12-51
15.	Ambala City-Rupar	1-8-52
16.	Ambala-Sohana	1-11-53
17.	Ambala City-Chandigarh	1-8-52
18.	Kalka-Rupar	1-8-52
19.	Rupar-Sirhind	1-8-52
20.	Ambala-Delhi	1-8-52
21.	Chandigarh-Delhi	1-6-53
22.	Delhi-Alwar	1-8-52
23.	Delhi-Rohtak	1-8-52
24.	Simla-Kasauli	1-8-52
25.	Jamna Nagar-Saharanpur	14-9-53
26.	Chandigarh-Ludhiana	11-10-53
27.	Chandigarh-Rohtak	22-1-55
28.	Chandigarh-Karnal	16-1-56
29.	Delhi-Kharkhoda	12-2-55
30.	Chandigarh-Jagadhri	22-2-55
31.	Delhi-Sirsa extended upto Dabwali	18-7-55
32.	Simla-Local	1-9-55
33.	Jagadhri-Delhi	21-10-55
34.	Delhi-Gurgaon	21-10-55
35.	Chandigarh-Bela	23-10-55
36.	Chandigarh-Sonepat	13-8-55

श्री तेग राम: क्या इन routes की nationalisation Planning Commission की हिदायत के मुताबिक की गई है ?

मुख मंत्री: नहीं, उस वੇले साड़ी एह पालिसी नहीं सी। हउ एह है कि Planning Commission नाल nationalisation घारे सलाह मसवरा करके बीता जाये।

श्री तेग राम: गवर्नमेंट ने कौन सी तारीख से Planning Commission की हिदायत के मुताबिक nationalisation करने का फैसला किया है ?

मुख मंत्री: मैं सवाल नहीं समझिआ।

श्री तेग राम: चीफ मिनिस्टर साहिब ने बताया है कि पहले गवर्नमेंट अपनी नीति पर अमल करती थी लेकिन अब Planning Commission की हिदायत के मुताबिक करती है। तो क्या चीफ मिनिस्टर साहिब बताएंगे कि कौन सी तारीख से वह Planning Commission की हिदायत के मुताबिक अमल करने की नीति पर कारबंद हैं ?

मुख मंत्री: हाले उनुं नाल गल घात हो रही है। तारीख दे घारे दिच कोही फैसला नहीं होइआ।

TOUR BY MINISTERS AND DEPUTY MINISTERS

*6753. Shrimati Sita Devi : Will the Chief Minister be pleased to state—

- (a) the tour programmes of the Ministers and Deputy Ministers month-wise from 1. 2. 1956 to 1. 8. 1956 ;
- (b) the number of days during which each Minister and Deputy Minister was at Chandigarh ;
- (c) the total monthly mileage done by each Minister and Deputy Minister on his tours, separately during the period mentioned in part (a) above and the amount of daily allowance charged by each one of them ?

Sardar Partap Singh Kairon : A statement containing the requisite information is laid on the Table.

**STATEMENT SHOWING THE TOUR PROGRAMME OF
MINISTERS AND DEPUTY MINISTERS, THE NUMBER
OF DAYS DURING WHICH EACH ONE OF THEM
REMAINED AT CHANDIGARH, TOTAL MONTHLY
MILEAGE DONE ON TOURS AND THE AMOUNT OF
DAILY ALLOWANCE DRAWN BY THEM DURING
THE PERIOD FROM 1-2-1956 TO 1-8-1956**

Minister/ Dy:Minis- ter.	Departure Station	Date	Arrival Station	Date	No. of days spent at Chandigarh.	Monthly mileage	Daily Allowance drawn.
1	2	3	4	5	6	7	8
F E B R U A R Y							
Chief Minis- ter.	Chandigarh	1	Amritsar	1	Days	Miles	
		2	Halt		Feb: 56- 7	2870	240-0-0
	Amritsar	3	Chandigarh	3			
	Chandigarh	5	Amritsar	5	March,56- 20½	2968	195-0-0
		6th to 12th Halt					
	Amritsar	13	Chandigarh	13	April,56- 13½	3343	300-0-0
	Chandigarh	14	Hissar	14			
	Hissar	15	Delhi	15	May,56- 7½	3634	405-0-0
		16	Halt				
	Delhi	17	Chandigarh	17	June,56- 13½	2934	225-0-0
	Chandigarh	19	Dhuri	19			
	Dhuri	19	Chandigarh	19	July,56- 14	2938	210-0-0
	Chandigarh	19	Nangal	19			
	Nangal	20	Chandigarh	21	1.8.56- ½	115	15-0-0
	Chandigarh	21	Delhi	21			
		22-24 Halt					
	Delhi	25	Pipli	26			
	Pipli	26	Chandigarh	26			
(via Mehrampur & Randhawa Masandan in Jullundur District)							
M A R C H							
	Chandigarh	3	Delhi	3			
	Delhi	5	Pathankot	5	(by rail)		
	Pathankot	5	Chandigarh	6			
	Chandigarh	6	Dhindsan	6			
	Dhindsan	6	Chandigarh	6			
	Chandigarh	8	Ambala Cantt	8			
	Ambala Cantt	8	Chandigarh	8			
	Chandigarh	9	Delhi	9			
	Delhi	10	Ambala Cantt	10			
	Ambala Cantt	10	Jullundur	10			
	Jullundur	11	Amritsar	11			
	Amritsar	11	Jullundur	11			
	Jullundur	11	Chandigarh	11			
	Chandigarh	25	Ganguwal	25			
	Ganguwal	26	Anandpur	26			
	Anandpur	26	Jugiana (Ldh)	26			
	Jugiana	27	Panjarain	27			

[Chief Minister]

1	2	3	4	5	6	7	8
	Panjarain	27	Delhi	27			
		28	Halt				
	Delhi	29	Chandigarh	29			
	Chandigarh	29	Jullundur	29			
	Jullundur	30	Chandigarh	30			

A P R I L , 1956,

Chandigarh	7	Ludhiana	7
	8	Halt	
Ludhiana	9	Patiala	9
Chandigarh	12	Jullundur	12
Jullundur	13	Chola Sahib	13
Chola Sahib	13	Jullundur	13
Jullundur	14	Nawanshahr	14
Nawanshahr	14	Ratewal	14
Ratewal	14	Rupar	14
Rupar	14	Delhi	14
Delhi	15	Halt	
Delhi	16	Chandigarh	16
Chandigarh	17	Jullundur	
Jullundur	18	Kang	18
Kang	18	Ludhiana	18
Ludhiana	18	Jullundur	18
Jullundur	19	Chandigarh	19
Chandigarh	19	Delhi	19
	20-21	Halt	
Delhi	22	Chandigarh	22
Chandigarh	23	Jullundur	23
Jullundur	24	Khambra	24
Khambra	24	Amritsar	24
Amritsar	25	Naushera	25
		Panuan	
Naushera	25	Chandigarh	25 (Via Kirtowal)
Panuan			
Chandigarh	27	Jullundur	27
Jullundur	27	Chandigarh	27
Chandigarh	29	Pipli	29
Pipli	30	Butana	30
Butana	30	Delhi	30

M A Y , 1956

	1-2	Halt at Delhi	
Delhi	3	Pipli	4
Pipli	4	Chandigarh	4
Chandigarh	6	Patiala	6
Patiala	6	Delhi	6
Delhi to			
Gurgaon and Back in the evening-Private visit.			
	7	Halt	

1	2	3	4	5	6	7	8
	Delhi	8	Chandigarh	8			
	Chandigarh	10	Naraingarh	10			
	Naraingarh-Badhauri- and Back	10					
	Naraingarh	11	Ludhiana	11	(also visited Jatwar and Laha villages in Naraingarh Tehsil enroute).		
		12	Halt				
	Ludhiana	13	Amritsar	13			
		14-15	Halt				
	Amritsar	16	Sathiala	16			
	Sathiala	16	Chandigarh	16			
	Chandigarh	17	Nangal	17			
	Nangal	17	Chandigarh	17			
	Chandigarh	18	Patiala	18			
	Patiala	18	Chandigarh	18			
	Chandigarh	20	Rohtak	20			
	Rohtak	20	Delhi	20			
		21	Halt				
	Delhi	22	Jugiana (Ldh)	22			
	Jugiana	23	Jullundur	23			
	Jullundur	23	Chandigarh	23			
	Chandigarh	24	Nangal	24			
	Nangal	25	Baijnath	25			
	Baijnath	26	Nangal	26			
		27-28	Halt				
	Manali	29	Palampur	29			
	Palampur	30	Chandigarh	30			
	Chandigarh	30	Simla	30			
	Simla	31	Delhi	31			

J U N E 1956

Delhi	31.5.56	Bombay	1)
	2-4	Halt	) Private visit for AICC meeting at Bombay
Bombay	5	Delhi	6)
Delhi	7	Chandigarh	7
Chandigarh	9	Kotla-Nangal	9
Nangal	9	Chandigarh	9
Chandigarh	10	Bhekhawal	10
Bhekhawal	10	Chandigarh	10
Chandigarh	12	Kheri	12
Kheri	12	Chandigarh	12
Chandigarh	14	Rohtak	14
Rohtak	14	Chandigarh	15
Chandigarh	15	Simla	15
	16	Halt	
Simla	17	Chandigarh	17
Chandigarh	20	Delhi	20
	21	Halt	
Delhi	22	Patiala	22

[Chief Minister]

1	2	3	4	5	6	7	8
---	---	---	---	---	---	---	---

Patiala	22	Chandigarh	22
Chandigarh	27	Simla	27
	28-29	Halt	
Simla	30	Chandigarh	30
Chandigarh	30	Rayya	1.7.56

J U L Y 1956

Rayya	1	Amritsar	1	
Amritsar	1	Delhi	2	(By rail)
Delhi	3	Chandigarh	3	
Chandigarh	3	Patiala	3)	
Patiala	4	Chandigarh	4)	Private Visit
Chandigarh	12	Simla	12	
	13-14	Halt		
Simla	15	Chandigarh	15	
Chandigarh	16	Patiala	16	
Patiala	16	Chandigarh	16	
Chandigarh	18	Malout	18	
Malout	18	Amritsar	19	
Amritsar	19	Chandigarh	19	
Chandigarh	20	Nangal	20	
Nangal	20	Chandigarh	20	
Chandigarh	23	Patiala	23	
Patiala	23	Chandigarh	23	
Chandigarh	24	Delhi	24	
	25-26	Halt		
Delhi	27	Chandigarh	27	
Chandigarh	28	Ambala Cantt	28	
Ambala Cantt	28	Simla	29	
	30-31	Halt		

A U G U S T 1956.

Simla	1	Chandigarh	1
-------	---	------------	---

Irriga- tion & Power Minis- ter.	Not available	Feb.	56-4	5320	305-10-0
		March,	56-11	3891	315-0-0
		April	56-9	4896	300-0-0
		May,	56-4	4035	367-8-0
		June,	56-9	3629	303-12-0
		July,	56-5	4645	367-8-0

February

Revenue	6.2.56	Chandigarh	Amritsar	Days	Miles	
Educa- tion	13.2.56	Amritsar	Chandigarh	129 Feb,	56-2631	300-0-0
Rehabi- litation	18.2.56	Chandigarh	Jullundur			
Minister	19.2.56	Jullundur	Gurdaspur	March,	56-2537	195-0-0
		Gurdaspur	Pathankot			
		Pathankot	Chandigarh	April,	56-3688	330-0-0
	20.2.56	Chandigarh	Nangal			
	21.2.56	Nangal	Chandigarh	May,	56-3019	330-0-0

1	2	3	4	5	6	7	8
	22.2.56	Chandigarh	Delhi				
		Halt at Delhi			June, 56-2241		330-0-0
	26.2.56	Delhi	Chandigarh		July, 56-1415		150-0-0
	27.2.56	Chandigarh	Jullundur				
	28.2.56	Jullundur	Batala & return to Jullundur.				
	29.2.56	Jullundur	Chandigarh				

MARCH

10.3.56	Chandigarh	Ludhiana & back to Chandigarh.
11.3.56	Chandigarh	Jhajjar & Ambala.
12.3.56	Ambala	Chandigarh.
17.3.56	Chandigarh	Ludhiana & Amritsar.
18.3.56	Amritsar	Chandigarh.
24.3.56	Chandigarh	Rohtak.
25.3.56	Chandigarh	Jullundur & Qadian.
26.3.56	Qadian	Gurdaspur.
27.3.56	Gurdaspur	Chandigarh.
30.3.56	Chandigarh	Naraina, Kaithal & Ambala.
	Ambala	Chandigarh.
31.3.56	Chandigarh	Jullundur & Amritsar.

APRIL

1.4.56	Amritsar	Batala & back to Amritsar.
	Amritsar	Tanda & Jullundur.
	Jullundur	Chandigarh.
4.4.56	Chandigarh	Delhi.
5.4.56	Delhi	Chandigarh.
7.4.56	Chandigarh	Ludhiana & Jullundur.
	Jullundur	Ludhiana.
8.4.56	Ludhiana	Halwara, Ludhiana & back to Chandigarh.
9.4.56	Chandigarh	Patiala & back to Chandigarh.
14.4.56	Chandigarh	Patiala & back to Chandigarh.
	Chandigarh	Amritsar.
15.4.56	Amritsar	Baba Bakala & return to Chandigarh.
16.4.56	Chandigarh	Bassi & back to Chandigarh.
21.4.56	Chandigarh	Ludhiana & Jullundur.
	Jullundur	Hoshiarpur.
22.4.56	Hoshiarpur	Amritsar.
23.4.56	Amritsar	Chandigarh.
24.4.56	Chandigarh	Delhi.
	Chandigarh	Delhi.
26.4.56	Delhi	Chandigarh.
27.4.56	Chandigarh	Ludhiana.
	Ludhiana	Gurusar Sadhar & back to Chandigarh.

[Chief Minister]

APRIL

28.4.56	Chandigarh	Jullundur & Qadian.
29.4.56	Qadian	Batala & Chandigarh
30.4.56	Chandigarh	Delhi

MAY

1.5.56	Delhi	Kadirabad (U.P.)
2.5.56	Kadirabad	Nainital
3.5.56	Nainital	Ranikhet.
		Halt at Ranikhet.
6.5.56	Ranikhet	Delhi.
7.5.56	Delhi	Chandigarh.
11.5.56	Chandigarh	Jullundur & back to Chandigarh.
12.5.56	Chandigarh	Delhi.
13.5.56	Delhi	Chandigarh.
18.5.56	Chandigarh	Moga.
19.5.56	Moga	Zira & back to Chandigarh.
22.5.56	Chandigarh	Fatehgarh Churian & Amritsar.
23.5.56	Amritsar	Jullundur.
	Jullundur	Amritsar.
24.5.56	Amritsar	Chandigarh.
25.5.56	Chandigarh.	Panipat & back to Chandigarh.
26.5.56	Chandigarh.	Simla.
		Halt at Simla
30.5.56	Simla.	Chandigarh.
	Chandigarh.	Kurali & Barog.
31.5.56	Barog.	Simla & back to Chandigarh.

JUNE

2.6.56	Chandigarh	Jullundur.
3.6.56	Jullundur.	Qadian, Batala and Amritsar.
4.6.56	Amritsar.	Batala & Jullundur.
5.6.56	Jullundur.	Chandigarh.
9.6.56	Chandigarh	Kotla Power House & back.
13.6.56	Chandigarh	Simla,
		Halt at Simla
17.6.56	Simla	Chandigarh.
21.6.56	Chandigarh	Ambala & back.
22.6.56	Chandigarh	Simla.
24.6.56	Simla	Chandigarh.
27.6.56	Chandigarh	Simla.
29.6.56	Simla	Chandigarh.
30.6.56	Chandigarh	Rupar & Back.
	Chandigarh	Jullundur,

JULY

1.7.56	Jullundur	Qadian, Batala & Amritsar.
2.7.56	Amritsar	Batala & back to Chandigarh
13.7.56	Chandigarh	Barog.
14.7.56	Barog	Solan, Kalka & Barog
15.7.56	Barog	Solan & back to Barog
16.7.56	Barog	Chandigarh.
18.7.56	Chandigarh	Amritsar.
19.7.56	Amritsar	Batala & back to Amritsar.
20.7.56	Amritsar	Chandigarh.
27.7.56	Chandigarh	Amritsar.
28.7.56	Amritsar	Batala, Gurdaspur & Pathankot.
28.7.56	Amritsar	Batala-Gurdaspur & Pathankot
28.7.56	Pathankot	Srinagar.

29

MONTH DEPARTURE ARRIVAL

Finance Minis- ter.	Feb :		Days.	Miles
	4/2	Chandigarh Ambala	107	
		Ambala Khanna		
	5/2	Khanna Batala (Via Amritsar)		Feb. 56- 2787 Rs. 1455/- (From 1.2.56 to 29.7.56)
	6/2	Batala Amritsar		March, 56 -2094
	7/2	Halt at Amritsar.		
	8/2	Amritsar Batala and Back		April, 56- 2104
	9/2 &			May, 56 -1732
	10/2	Halt at Amritsar		
	11/2	Amritsar Batala and Back		June, 56- 1933
				July, 56- 1932
	12/2	Halt at Amritsar		1.8.56 Nil
	13/2	Amritsar Batala		
	14/2	Batala Chandigarh		
	17/2	Chandigarh Delhi		
	18/2	Halt at Delhi		
	19/2	Delhi Kalka		
		Kalka Nangal		
	20/2	Nangal Chandigarh		
	24/2	Chandigarh Hoshiarpur		
	25/2	Hoshiarpur Pathankot		
	26/2	Pathankot-Sujanpur-Dina Nagar- Pathankot Gurdaspur		
		Gurdaspur Batala		
	27/2	Batala Chandigarh		
		Chandigarh Delhi		
	28/2	Delhi Chandigarh		

[Chief Minister.]

Month   Departure   Arrival

MARCH, 56

3/3	Chandigarh	Batala
4/3	Batala	Dehrababa Nanak
	Dehrababa-	Pathankot
	Nank	
	Pathankot	Chandigarh
10/3	Chandigarh	Ambala Cantt
	Ambala Cantt	Batala
11/3	Batala	Bhagowal
		and Back
	Batala	Fatehgarh Churian
		and Back
12/3	Batala	Chandigarh
16/3	Chandigarh	Pathankot
17/3	Pathankot	Dalhousie
18/3	Dalhousie	Pathankot
	Pathankot	Sujanpur
		and Back
	Pathankot	Chandigarh
25/3	Chandigarh	Batala
	(Via Amritsar)	
26/3	Batala	Dhariwal
	Dhariwal	Gurdaspur
	Gurdaspur	Batala
26/3	Batala	Chandigarh
	(via Pathankot)	
29/3	Chandigarh	Batala
	(via Jullundur & Amritsar)	
30/3	&	} Private
31/3	Halt at Batala	

APRIL, 56

1/4	to	
3/4	Halt at Batala.	
4/4	Batala	Chandigarh
	(via Mukerian)	
7/4	Chandigarh	Ludhiana
8/4	Ludhiana-Halwara-Ludhiana	
	Ludhiana	Chandigarh
9/4	Chandigarh	Patiala
	& back.	
13/4	Chandigarh	Amritsar
14/4	Amritsar	Derababa Nanak
	Derababa	
	Nanak	Batala
	Batala	Pathankot
15/4	Pathankot	Chandigarh
18/4	Chandigarh	Amritsar

Month	Departure	Arrival
19/4	Amritsar	Batala & back.
20/4	Amritsar	Delhi
21/4	&	
22/4	Halt at Delhi	
23/4	Delhi	Chandigarh
27/4	Chandigarh	Jullundur & back

MAY, 56

1/5	Chandigarh	Ludhiana
2/5	Halt at Ludhiana	
3/5	Ludhiana	Chandigarh
10/5	Chandigarh	Batala
11/5	Batala	Fatehgarh Churian
	Fatehgarh } Churian }	Batala
12/5	Batala	Pathankot
	Pathankot	Madhopur & back.
13/5	Pathankot	Amritsar
14/5	Amritsar	Chandigarh
16/5	Chandigarh	Jullundur
17/5	Jullundur	Banga
	Banga	Chandigarh
23/5	Chandigarh	Jullundur
24/5	Jullundur	Fatehgarh Churian & back.
25/5	Jullundur	Chandigarh
27/5	Chandigarh	Patiala & back.
29/5	Chandigarh	Simla
30/5	&	
31/5	Halt at Simla	

JUNE, 56

1/6	Simla	Chandigarh
2/6	Chandigarh	Batala
3/6	Halt at Batala	
4/6	Batala	Chandigarh
6/6	Chandigarh	Ludhiana & back.
9/6	Chandigarh	Kotla & back.
13/6	Chandigarh	Jagadhri
14/6	Jagadhri	Chandigarh
16/6	Chandigarh	Karnal
17/6	Karnal	Panipat
	Panipat	Delhi
18/6	Delhi	Sonapa & back.

[Chief Minister.]

Month	Departure	Arrival
19/6	Delhi	Gurgaon
	& back.	
20/6	&	
21/6	Halt at Delhi	
22/6	Delhi	Chandigarh
24/6	Chandigarh	Bhuta
	(via Ludhiana) & back.	
27/6	Chandigarh	Simla
28/6 to		
30/6	Halt at Simla	

JULY, 56

1/7 to		
3/7	Halt at Simla	
4/7	Simla	Chandigarh
12/7	Chandigarh	Jullundur and back
13/7	Chandigarh	Delhi
14/7	Halt at Delhi	
15/7	Delhi	Chandigarh
18/7	Chandigarh	Batala
19/7	Batala	Dhariwal
	and back	
20/7	Batala	Gurdaspur
21/7	Halt at Amritsar	
22/7	Amritsar	Ludhiana
	Ludhiana	Chandigarh
28/7	Chandigarh	Jullundur
29/7	Jullundur	Chandigarh
31/7	Chandigarh	Nangal
	and back	

Public Works Minister	Date of Departure from Chandigarh	Places Visited	Date of visits.	No. of days spent at Chandigarh	Monthly mileage	Daily allowance drawn
	23.4.56	Ambala	23.4.56	Days.	Miles.	
				April, 56-April, 56	636	75/-
				3		
	24.4.56	Karnal	24.4.56	(23 to 30		
		Samalkha to (private)	25.4.56	April, 56)	May, 56-1464	195/-
		Delhi & back (visit)				
		(Teh: Panipat)		May, 56-18	June, 56-2294	345/-
		Karnal.		June, 56-10	July, 56-2928	360/-
				July, 56-11		
	29.4.56	Karnal	29.4.56			
		Village Mor-Majra.				
		(Teh. Karnal)				
		Find (Pepsu)				
		Gohana (Teh).				
		V. Sikandar Majra				
		Gohana	30.4.56			

	Butana (Karnal)	
	Sonepat (Teh.)	
	V. Fazalpur	1.5.56
	(Sonepat)	
	Karnal	
7.5.56	Karnal	7.5.56
	Tarrori (Karnal)	
	Panipat	8.5.56
	Naultha (Panipat)	
	Panipat	9.5.56
11.5.56	Ludhiana	11.5.56
	Jullundur	12.5.56
	Jullundur	13.5.56
16.5.56	Ambala Cantt	16.5.56
	Sonepat	do
	Sonepat	17.5.56
	Hissar	"
	Fatehabad	"
	(Teh:) Fatehabad	18.5.56
	Tohana	"
	Tohana (Hissar)	19.5.56
	Bathhu (Fateh-	"
	bad)	"
	Fatehabad (Teh)	"
	Karnal	"
	Karnal	20.5.56
	Katlaheri	"
	(Karnal)	"
27.5.56	Rupar	27.5.56
	Rupar	28.5.56
30.5.56	Simla	30.5.56
		31.5.56
1.6.56	Shahabad (Thanesar)	1.6.56
	Amin (Karnal)	2.6.56
	Deoban (Kaithal)	"
	Assandh (,)	"
	Karnal	"
	Karnal	3.6.56
	Smalkha	"
	Smalkha (Panipat)	4.6.56
	Kiwana (Panipat)	"
	Panipat	"
9.6.56	Kotala	9.6.56
	Nangal	"
10.6.56	Jullundur	10.6.56
11.6.56	Jullundur	11.6.56
	Karnal	11.6.56
	Panipat	12.6.56
	Jattole	"
	(Panipat)	"
	Rohtak	"

[Chief Minister.]

	Bahadurgarh	
	(Jhajjar)	13.6.56
	Rohtak	"
	Rohtak	Halt 14.6.56
	Delhi	15.6.56
	Rohtak	"
	Delhi	16.6.56
* 1	Narrora (UP)	"
	Narrora "	17.6.56
	Delhi	"
	Delhi	18.6.56
22.6.56	Karnal	22.6.56
	Karnal	23.6.56
	Panipat	"
	Gohana	"
	Gohana	24.6.56
	Bhainswal (Gohana)	"
	Panipat	"
	Seemalgotra (PNP)	"
	Panipat	25.6.56
27.6.56	Simla	28.6.56
29.6.56	Karnal	29.6.56
	Karnal	30.6.56
	Delhi	"
	Delhi	1.7.56
	Gurgaon	"
	V. Wazirabad (GGN)	"
	Gurgaon	2.7.56
	Panipat	"
	V. Asan (Panipat)	"
	Karnal	"
	V. Satana (PNP)	"
	Karnal	3.7.56
7.7.56	Ambala Cantt.	7.7.56
	Bhiwani (Teh)	8.7.56
	Village Jui	"
	Kallan (Bhiwani)	8.7.56
	Hissar	9.7.56
	Uklana Mandi	"
	(Hissar)	"
	Karnal	9.7.56
	Karnal	10.7.56
11.7.56	Ludhiana	11.7.56
	Jullundur	11.7.56
	Adampur (JLR)	12.7.56
	Jullundur	"
13.7.56	Karnal	13.7.56
	Rohtak	14.7.56
	Rewari	15.7.56
	Rewari (Palawas Village	16.7.56
	Kharagwas "	"
	Bawal "	"
	Delhi	17.7.56

* Private visit.

	Gharaunda (Karnal)	17.7.56
21.7.56	Ambala Cantt.	21.7.56
23.7.56	Patiala	23.7.56
	Ambala City.	"
27.7.56	Moga	27.7.56
	Perozepore	28.7.56
	Fazilka	"
	V. Jatianwali (Fazilka)	"
	Jullundur	29.7.56
	Ludhiana	30.7.56
	V Ghuman (Ludhiana)	"

Agriculture
&
Panchayats
Minister.

Tour programme of A. P. M.—
April and May, 1956.

Days Miles D.A.
Drawn

Chandigarh to Jullundur	26.4.56	May, 56-	10	3245	315 0 0
Halt at Jullundur	27.4.56	June, 56-	7	3126	247 0 0
Leave Jullundur and arrive Chandigarh	28.4.56	July, 56-	12	3203	300 0 0
Leave Chandigarh and arrive Jullundur	1.5.56				
Halt at Jullundur	2.5.56				
Leave Jullundur arrive Hoshiarpur, Mahalpur, Langeri	3.5.56				
Halt at Langeri on Leave Hoshiarpur and reach Jullundur Adampur	4.5.56				
Leave Jullundur and reach Banga	5.5.56				
Halt at Jullundur	6.5.56				
Leave Jullundur & reach Chandigarh	7.5.56				
Leave Chandigarh & reach Jullundur	11.5.56				
Leave Jullundur and reach Delhi	12.5.56				
Leave Delhi and reach Chandigarh	13.5.56				
Leave Chandigarh and reach Ludhiana	21.5.56				
Stay at Jullundur	22.5.56				
Leave Jullundur and reach Chandigarh	23.5.56				
Leave Chandigarh and reach Jullundur	25.5.56				
Leave Jullundur & reach Gurdaspur	26.5.56				
Leave Gurdaspur & arrive Amritsar	"				
Leave Amritsar and reach Chandigarh	27.5.56				
Leave Chandigarh & reach Rohtak	28.5.56				
Leave Hissar and reach Dabwali	29.5.56				
Leave Dabwali and reach Delhi	"				
Leave Delhi and reach Chandigarh	30.5.56				
Leave Chandigarh and reach Rupar	3.6.56				
Leave Rupar and reach Chandigarh	3.6.56				
Leave Chandigarh and reach Jammu/Srinagar	5.6.56				
Leave Srinagar and reach Chandigarh	15.6.56				

[Chief Minister] :

Leave Chandigarh and reach Chhachhrauli and back 20 . 6 . 56

Leave Chandigarh and reach Jullundur—22 . 6 . 56

Visit Kartarpur and Jagraon and back on 25 . 6 . 56

Leave Chandigarh and reach Deradun—27 . 6 . 56

Visit Mussorrie and back to Chandigarh on 1 . 7 . 56.

JULY, 1956.

Leave Chandigarh and reach Jullundur 3 . 7 . 56

Leave Jullundur and reach Bilga—3 . 7 . 56

Visit Nakodar, Hussainpur and back Chandigarh on 4 . 7 . 56

Leave Chandigarh and reach Muktsar on 5 . 7 . 56

Visit Muktsar, Rupana and back to Chandigarh on 5 . 7 . 56

Leave Chandigarh and reach Bhatinda—8 . 7 . 56

and back on 9 . 7 . 56

Leave Chandigarh and reach Jullundur 10 . 7 . 57

and back on 11 . 7 . 56

Leave Chandigarh and reach Adampur—12 . 7 . 56

and back on 13 . 7 . 56

Leave Chandigarh and reach Jullundur—21 . 7 . 56

and back on 22 . 7 . 56

Leave Chandigarh and reach Sirsa—23 . 7 . 56

Visit Hissar, Rohtak, Delhi, Rewari and back—28 . 7 . 56

Leave Chandigarh and reach Jullundur on 29 . 7 . 56

and back on 30 . 7 . 56

The Dy. Minister took over on 23 . 4 . 56.

	April.		Days	Miles	
Dy. Minister, Local Govt. and Community Projects.	27 . 4 . 56	Jullundur	April, 56		
	28 . 4 . 56	Amritsar	(23-4-56		
	29 . 4 . 56	Jullundur	to 30-4-56)	7	317
					No daily allowance has so far been charged, as the T.A. Rules of Dy. Ministers are under consideration in Finance Deptt. in consultation with the Accountant General, Punjab.
	May				
	3 . 5 . 56	Ambala & back	May, 56--	14	3425
	6 . 5 . 56	Shahbad	June, 56--	12	2192
	7 . 5 . 56	Gurgaon			
	8 . 5 . 56	Panipat	July, 56--	20	2472
	9 . 5 . 56	Sonepat			
		Bhatgoan (Rohtak)			
		Rohtak			
	11 . 5 . 56	Hoshiarpur			
	12 . 5 . 56	Jullundur, Ludhiana and Amritsar			
	13 . 5 . 56	Amritsar			
	19 . 5 . 56	Banga (Jullundur)			
		Nawanshahr			
	20 . 5 . 56	Jullundur			
	23 . 5 . 56	Jullundur			

- 24 . 5 . 56 Ambala Cantt
Ladwa (Karnal)
Jagadhri
25 . 5 . 56 &
26 . 5 . 56 Tohana (Hissar)
28 . 5 . 56 Jullundur
29 . 5 . 56 Batala (Gurdaspur)
31 . 5 . 56 Simla

JUNE, 56.

- 1 . 6 . 56 Delhi
2 . 6 . 56 }
to }
5 . 6 . 56 } Bombay (Private journey)
6 . 6 . 56 Delhi
7 . 6 . 56 Nilokheri
9 . 6 . 56 Kotla and back
12 . 6 . 56 Jullundur
14 . 6 . 56 Rohtak
15 . 6 . 56 Karnal
16 . 6 . 56 Nakodar
17 . 6 . 56 Jullundur
21 . 6 . 56 } Faridabad, Palwal, Ballabgarh, Tigaon
to } Kurali, Machhgarh etc.
23 . 6 . 56 }
28 . 6 . 56 }
and }
29 . 6 . 56 } Simla

JULY, 56.

- 1 . 7 . 56 Saharanpur
3 . 7 . 56 Jullundur
10 . 7 . 56 Ludhiana
12 . 7 . 56 Adampur
13 . 7 . 56 Ambala
14 . 7 . 56 Jullundur
20 . 7 . 56 Nangal and back
23 . 7 . 56 Patiala and back
24 . 7 . 56 Jullundur
29 . 7 . 56 Jullundur
30 . 7 . 56 Amritsar.

Deputy
Minister
Develop-
ment

APRIL, 56

			Days	Miles
26 . 4 . 56	Chandigarh to Hoshiarpur	April, 56 23/4/56 to 30/4/56	6	262
27 . 4 . 56	Hoshiarpur to Jullundur Jullundur to Hoshiarpur	May, 56	10	2543
28 . 4 . 56	Hoshiarpur to Chandigarh	June, 56 July, 56	10 18	2502 1653

D.A. drawn as overleaf

[Chief Minister]

MAY, 56

- 1 . 5 . 56 Chandigarh to Hoshiarpur
 2 . 5 . 56 Hoshiarpur to Haryana, Garhdiwala, Dasuya and back to Hoshiarpur.
 3 . 5 . 56 Hoshiarpur to Mahilpur; Langeri, Garhshankar and back to Hoshiarpur.
 4 . 5 . 56 Hoshiarpur to Chandigarh.
 5 . 5 . 56 Chandigarh to Hoshiarpur.
 7 . 5 . 56 Hoshiarpur to Shamchurasi, Nandachaur, and back to Hoshiarpur.
 8 . 5 . 56 Hoshiarpur to Chandigarh.
 9 . 5 . 56 Chandigarh to Ludhiana.
 11 . 5 . 56 Ludhiana to Hoshiarpur
 12 . 5 . 56 Hoshiarpur to Gagret.
 13 . 5 . 56 Gagret to Hoshiarpur.
 —do— Hoshiarpur to Langeri, Bassi Kalan and back to Hoshiarpur.
 14 . 5 . 56 Hoshiarpur to Phagwara, Sus, Ludhiana and back to Chandigarh.
 15 . 5 . 56 Chandigarh to Hoshiarpur.
 16 . 5 . 56 Hoshiarpur to Bassi Ghulam Hussain, Mal Majra and back to Hoshiarpur
 17 . 5 . 56 Hoshiarpur to Tanda Urmar and back to Hoshiarpur
 18 . 5 . 56 Hoshiarpur to Chandigarh.
 —do— Chandigarh to Nangal Township.
 19 . 5 . 56 Nangal Township to Anandpur Sahib, Una and back to Hoshiarpur.
 21 . 5 . 56 Hoshiarpur to Chandigarh.
 23 . 5 . 56 Chandigarh to Jullundur.
 24 . 5 . 56 Jullundur to Mehli, Jassomuzara, Banga, Nawanshahr and back to Jullundur.
 25 . 5 . 56 Jullundur to Reru, Beaspind, Bhogpur, Nakodar, Nurmahal and back to Jullundur.
 26 . 5 . 56 Jullundur to Chandigarh.
 27 . 5 . 56 Chandigarh to Hoshiarpur.
 28 . 5 . 56 Hoshiarpur to Mahilpur and back to Hoshiarpur.
 30 . 5 . 56 Hoshiarpur to Rurka Khas and back to Hoshiarpur.
 —do— Hoshiarpur to Chandigarh.
 31 . 5 . 56 Chandigarh to Delhi en route to Bombay
 (Private visit)

JUNE, 56.

- 6 . 6 . 56 Bombay to Chandigarh.
 9 . 6 . 56 Chandigarh to Nangal, Kotla and back to Hoshiarpur.
 10 . 6 . 56 Chandigarh to Dehriwala.
 —do— Dehriwala to Hoshiarpur, Bokhowal and back to Hoshiarpur.
 11 . 6 . 56 Hoshiarpur to Chandigarh.
 12 . 6 . 56 Chandigarh to Balachaur, Akal Garh, Ajnoha and back to Hoshiarpur.
 13 . 6 . 56 Hoshiarpur to Mand Bhader, Mukerian and back to Hoshiarpur;
 14 . 6 . 56 Hoshiarpur to Chandigarh.
 15 . 6 . 56 Chandigarh to Amritsar.

- 16 . 6 . 56 Amritsar to Kotla Sultan Singh and back to Amritsar.
 —do— Amritsar to Hoshiarpur,
 23 . 6 . 56 Chandigarh to Hoshiarpur, Shamchurasi and back to Chandigarh.
 27 . 6 . 56 Chandigarh to Simla Halt at Simla on 28/6/5
 29 . 6 . 56 Simla to Chandigarh.
 30 . 6 . 56 Chandigarh to Mussourie.

JULY, 56

- 1 . 7 . 56 &
 2 . 7 . 56 Halt at Mussourie
 3 . 7 . 56 Mussourie to Chandigarh.
 (Night's stay at Yamuna Nagar)
 4 . 7 . 56 Reach Chandigarh from Yamuna Nagar.
 10 . 7 . 56 Chandigarh to Hoshiarpur and back to Chandigarh
 12 . 7 . 56 Chandigarh to Hoshiarpur, Hoshiarpur Adampur and back to Hoshiarpur.
 13 . 7 . 56 Halt at Hoshiarpur.
 14 . 7 . 56 Hoshiarpur to Chandigarh
 18 . 7 . 56 Chandigarh to Hoshiarpur.
 19 . 7 . 56 Hoshiarpur to Chandigarh.
 20 . 7 . 56 Chandigarh to Nangal Township and back to Chandigarh
 27 . 7 . 56 Chandigarh to Hoshiarpur.
 28 . 7 . 56 Halt at Hoshiarpur.
 29 . 7 . 56 Hoshiarpur to Jullundur, Bhogpur and back to Jullundur.
 —do— Jullundur to Amritsar.
 30 . 7 . 56 Halt at Amritsar.
 31 . 7 . 56 Amritsar to Chandigarh.

Deputy Minister	Date	Departure	Arrival	Days	Miles
Labour	APRIL, 56			April, 56- 7	430 As stated
	26 . 4 . 56	Chandigarh	Hissar	(23 . 4 . 56 to	on page
	27 . 4 . 56	Hissar	Fatehabad	30 . 4 . 56)	13 ante
		& back			
	28 . 4 . 56	Hissar	Chandigarh	May, 56- 7	1773
				June, 56- 10	1855
	MAY, 56			July, 56- 13	1943
	2 . 5 . 56	Chandigarh	Panipat		
	3 . 5 . 56	Panipat	Hissar		
		to Halt at Hissar (on private			
	7 . 5 . 56		visit)		
	8 . 5 . 56	Hissar	Fatehabad		
		& back			
	9 . 5 . 56	Hissar	Chandigarh		
	12 . 5 . 56	Chandigarh	Delhi		
	13 . 5 . 56	Delhi	Hissar		
	14 . 5 . 56	Hissar	Fatehabad		
		& back			
	15 . 5 . 56	Halt at Hissar (Private visit)			

[Chief Minister]

16.5.56 Hissar Fatehabad
and back
17.5.56
to Halt at Hissar (Private visit)
26.5.56
27.5.56 Hissar Fatehabad
and back
28.5.56 Hissar Chandigarh
31.5.56 Chandigarh Sonapat

JUNE, 56

1.6.56 Leave for Bombay (Private visit)
to
5.6.56
6.6.56 Delhi Rewari
and back
7.6.56 Delhi Chandigarh
9.6.56 Chandigarh Nangal
and back
10.6.56 Chandigarh Hissar
11.6.56 Hissar Hansi
12.6.56 Hansi V. Dhanana
13.6.56 V. Dhanana Adampur
14.6.56 Adampur Sadalpur
Sadalpur Rohtak
15.6.56 Rohtak Hissar
16.6.56 Hissar Chandigarh
22.5.56 Chandigarh Abohar
23.6.56 Halt at Abohar
24.6.56 Abohar Fazilka
Fazilka Hissar
25.6.56 Hissar Chandigarh
27.6.56 Chandigarh Simla
28.6.56
29.6.56 Halt at Simla
30.6.56 Simla Chandigarh

JULY, 56

1.7.56 Chandigarh Delhi
2.7.56 Delhi Gurgaon and Nuh and
back to Delhi.
3.7.56 Delhi Chandigarh
7.7.56 Chandigarh Bhiwani
8.7.56 Bhiwani Hissar
9.7.56 Hissar Uklana and back
10.7.56 Halt at Hissar
11.7.56 Hissar Bhiwani
12.7.56 Bhiwani Loharu
13.7.56 Loharu Hissar
14.7.56 Hissar Rohtak
15.7.56 Rohtak Ambala
Ambala Chandigarh
20.7.56 Chandigarh Nangal
and back

23.7.56	Chandigarh	Patiala
		and back
26.7.56	Chandigarh	Simla
27.7.56	Halt at	Simla
28.7.56	Simla	Chandigarh
29.7.56	Chandigarh	Amritsar
30.7.56	Halt at	Amritsar
31.7.56	Amritsar	Hissar

ENQUIRY AGAINST MAGISTRATE, PALWAL, DISTRICT GURGAON.

*6862. Shri Dharam Vir Vasisht : Will the Chief Minister be pleased to state:—

a) whether it is a fact that an inquiry is being held into the complaints against a First Class Magistrate at Palwal, District Gurgaon; if so, the nature of the complaints;

b) if the answer to part (a) above be in the affirmative whether the said inquiry has been completed; and if so, the action; if any, taken thereon?

Sardar Partap Singh Kairon :

a) Yes. The complaint has been made by the hon. Member himself. He must, therefore, be aware of its nature.

b) The inquiry has not so far been completed.

श्री धर्म वीर वासिष्ठ : क्या मुख्य मन्त्री महोदय यह बताने की कृपा करेंगे कि कब तक यह enquiry मुकम्मल हो जायेगी ?

मुख्य मंत्री:— जल्दी हो जायेगी।

LOCATION OF GOVERNMENT OFFICES.

*6830. Maulvi Abdul Ghani Dar : Will the Chief Minister be pleased to state the names of offices which the Government has decided to keep at Patiala and Simla respectively after the merger of Punjab and Pepsu ?

Sardar Partap Singh Kairon : The question of location of offices at Patiala and Simla is still under consideration.

RELIEF FUND COLLECTED AT NUH, FEROZEPORE JHIRKA, DISTRICT GURGAON.

*6831. Maulvi Abdul Ghani Dar : Will the chief Minister be pleased to state :—

- a) The total amount of relief fund collected at Nuh and Ferozepore Jhirka in District Gurgaon during the year 1955-56;
 b) The total amount of relief fund collected during the year 1956-57 together with the target fixed ?

Sardar Partap Singh Kairon :

- a) Nuh ... .. Rs. 12,214-0-0
 Ferozepore Jhirka .. , 14,810-0-0

b) Collections for 1956-57 have not been made so far. A target of about Rs. 2,50,000-0-0 has been fixed for the entire district, out of which the total share of both these two tehsils Ferozepore Jhirka and Nuh comes to about Rs. 45,000-0-0 to Rs. 50,000-0-0.

RECRUITMENT THROUGH SUBORDINATE SERVICES SELECTION BOARD, PUNJAB

*6881. Shri Ram Parkash : Will the Chief Minister be pleased to state :—

(a) the date when the Subordinate Services Selection Board, Punjab was set up in the State;

(b) the total number of persons recruited in various categories of posts through the said Board since it came into being up to 15-8-56 together with the number of members of Scheduled Castes amongst them;

(c) whether the reservation fixed in services for recruitment of members of the Scheduled Castes has been completed; if not, the reasons therefor ?

Sardar Partap Singh Kairon :

(a) 11th September, 1953.

(b) and (c). Information in regard to these parts is being collected from the various Departments and will be supplied to the member as soon as possible.

UNSTARRED QUESTIONS AND ANSWERS

SUPPLY OF ELECTRICITY TO MANDI DABWALI

849. Shri Ram Dayal Vaid : Will the minister for Irrigation and Power be pleased to state :—

(a) the date when the opening ceremony in connection with the supply of electricity to Mandi Dabwali took place.

- b) The total number of electric connections so far given to the public at Mandi Dabwali together with the details of staff posted there ?

Professor Sher Singh :

(a) 28 3 1956.

(b) Part I ... 68

Part II

Line Superintendent. One.

Sub-divisional Clerk. One.

Meter Clerk One.

Linesman Grade I One.

Linesman Grade II Two.

Assistant Linesman One.

WITHDRAWAL OF AREA OF TOWN SUR SINGH FROM OPERATION OF MUNICIPAL ACT, 1911.

851. Sardar Achhar Singh Chhina : Will the Chief Minister be pleased to state whether the area of town Sur Singh, Tehsil Patti, District Amritsar has been withdrawn from the operation of the Punjab Municipal Act, 1911 under section 10 of the said Act; if so, since when ?

Shri Balwant Rai Tayal (Deputy Minister) : Yes. Since the 1st August, 1956.

PANCHAYAT AT VILLAGE SUR SINGH DISTRICT AMRITSAR.

852. Sardar Achhar Singh Chhina : Will the Minister for Agriculture and Panchayats be pleased to state :—

- (a) whether the Government proposes to establish a Panchayat in town Sur Singh, Tehsil Patti, District Amritsar;
- (b) (i) if the answer to part (a) above be in the affirmative, whether Government propose to nominate the members of the said panchayat; (ii) the manner of nomination and the requisite qualifications for a person to be nominated as a Member of the Gram Panchayat;
- (c) if the answer to part (b) be in the negative whether elections to the Panchayats are proposed to be held; if so, when ?

Sardar Amar Singh (Deputy Minister) :

- (a) Yes.

(b) No.

(c) Elections to the Panchayat will be held as soon as possible.

— : 0 : —

DECLARATION OF TOWN SUR SINGH, DISTRICT AMRITSAR AS RURAL AREA.

853. Sardar Aehhar Singh Chhina : Will the Minister for Revenue, Education and Rehabilitation be pleased to state :—

(a) whether it is a fact that the area of Town Sur Singh, Tehsil Patti, District Amritsar has been declared as a rural area vide Government Notification No. 5098-C-56/5396, published in the Punjab Government Gazette. (Extraordinary) dated 2nd July, 1956;

(b) if the answer to part (a) above be in the affirmative, the decision, if any, taken or proposed to be taken regarding the allotment of the evacuee houses or vacant sites in the village referred to in part (a) above to the displaced persons ?

Sardar Gurbachan Singh Bajwa :

(a) Yes.

(b) No fresh decision is however called for in this case as allotment of houses or vacant sites in rural area is appurtenant to agricultural land allotted on quasi-permanent basis, and for this purpose the limits of an urban area shall be as they existed on the 15 August, 1947.

MUSLIM MOSQUES, TAKIAS AND QABRASTANS IN TOWN PATTI DISTRICT AMRITSAR.

854. Sardar Aehhar Singh Chhina : Will the Minister for Revenue, Education and Rehabilitation be pleased to state :—

a) whether there are any Muslim mosques, Takias and Qabrastans in Town Patti, District Amritsar; if so, their list;

b) whether the places referred to in part (a) above are in occupation of any persons; if so, the list of such occupants and the date of occupation in each case together with the purpose for which each such place is being utilised;

c) whether the places referred to in part (a) above have been occupied with the permission of the authorities; if not, the steps so far taken by the authorities to get them vacated ?

Sardar Gurbachan Singh Bajwa :

a) Yes.

This has been incorporated in the statement attached.

b) Properties mentioned at S. Nos. 1, 2, 3, 4, and 6 are in unauthorised occupations of the persons mentioned in the statement together with the purpose of unauthorised occupations. The rest are lying vacant.

Property mentioned at S. Nos. 2 was occupied in October, 1949. Dates of occupations in respect of properties at S. Nos. 1, 3, 4, 6 are not known.

c) No

Warrants of eviction of unauthorised occupants in respect of properties at S. Nos. 1, 2, 3, 4 and 6 have been sent to police authorities. The same have not yet been returned after execution.

S. No.	Name of Locality of mosque Takia etc.	Manner of Utilisation	Name of occupant.
1.	670/1 Ward No. 1	Takia	Satnam Sadhu.
2.	390-91 Ward No. 2 (Portion)	Tonga Stand M. C. and Khokhas and 9 shops.	Municipal Committee Shri Lal Chand.
3.	623 Ward No. 2	Residence.	Saraj Local
4.	50 Ward No. 3	Gurdwara	Mehant Gulshandas j
5.	228 Ward No. 3	Vacant.	—
6.	356 Ward No. 3	Dara.	Harijan Sadhu.
7.	461 Ward No. 3	Vacant.	—
8.	392 Ward No. 4	„	—
9.	403-A Ward No. 4	„	—
10.	595 Ward No. 4	„	—
11.	302 Ward No. 5	„	—
12.	327 Ward No. 5	„	—
13.	1 Ward No. 7	„	—
14.	264 Ward No. 7	„	—
15.	426 Ward No. 8	„	—
16.	437 Ward No. 8	„	—
17.	427 Ward No. 8	„	—
18.	500 Ward No. 8 & Graveyards Ward No. 2	„	—
19.	464 Ward No. 9 Chhuttanshah.	„	—

**ACQUISITION OF LAND IN VILLAGE JHUGIAN
NATHA SINGH, DISTRICT AMRITSAR UNDER
EAST PUNJAB UTILISATION OF LANDS ACT, 1949.**

855. Sardar Achhar Singh Chhina : Will the hon.

[**Sardar Achhar Singh Chhina**]

Minister for Revenue, Education and Rehabilitation be pleased to state :—

a) whether any of the Khasra number, namely, 381, 382, 383, 386, 388, 389, 390, 404, 403, 407, 409, 410, 506, 510, 512, 513, 514, 517, 519, 521, 524, 537, 538, 539, 590, 591, 592, 593, 524, 524, 524 526, 526, 542, 542,

594, 595,

542, 542, 543, 544, 549, 550, of village Jhugian Natha Singh, Tehsil Patti, District Amritsar were acquired by the State Government through the Collector, Amritsar under the East Punjab Utilisation of Lands Act, 1949, if so, when;

b) the names of the allottees of the area referred to in part (a) above;

c) whether any notice was served on the allottees of the area referred to in part (a) above under section of the said Act before its acquisition; if so, their list and the dates when notices were served on each one of them;

d) whether any service of the notice referred to in part (c) above was effected by the beat of drum; if so, at what places and on what dates;

e) whether the area referred in part (a) above was leased out to any persons after it was acquired; if so their list and the dates on which each of them was given possession;

f) whether any of the Khasra numbers referred to in part (a) above were under cultivation according to Khasra girdawri before delivery of possession to the persons referred to in part (e) above; if so, their list;

g) whether any representations from Hazara Singh s/o Bhup Singh and others persons referred to in part (c) above were received by the Collector, Amritsar before 13-8-56 regarding the procedure adopted for acquisition and leasing out of the said land; if so, the action taken thereon?

Sardar Gurbanta Singh :

(a) (i) Yes.

(ii) On the 27th September, 1954.

(b) Sardar Hazara Singh son of Sardar Bhup Singh.

c) & (d) The notice was issued but not served in person as the allottee was not available in the village. However, proclamation was made on the 14th August, 1954, through the village in order to inform the allottee.

- (e) Yes. It was leased out to Shri Labhu Ram son of Shri Umra Sansi of Patti and the possession was given on the 30th September, 1955.
- (f) Yes. The following Khasra numbers were under cultivation before delivery of possession :—
386, 388, 389, 390, 512, 513, 514, 517, 519, 524, 542, 543 and 544.
- (g) Yes. An application was received from one Shri Hazara Singh on the 24th March, 1956. Orders on this application are being taken by the Collector.

SHORT NOTICE QUESTION AND ANSWER

EMPLOYMENT EXCHANGE AND INDUSTRIAL TRAINING INSTITUTE IN THE STATE.

*6997. Shri Dev Raj Sethi : Will the Minister for Finance be pleased to state :—

(a) the date from which and the conditions on which Government intends to take Employment Exchanges in the State from the Government of India;

(b) whether Government is aware of the notices having been served by the Government of India (Ministry of Labour) on the Staff at present working in the said Employment Exchanges and the Industrial Training Institutes in the State intimating that their services shall be terminated after three months i. e. after 1/11/56; if so, the measures, if any, adopted by Government for their absorption in service and to allow them the benefit of continued service?

Shri Balwant Rai Tayal (Deputy Minister) :

- (a) First part. No date has been fixed so far.
Second part. A statement is laid on the Table of the House.
- (b) First part. Yes.
Second part. The matter is under consideration.

STATEMENT SHOWING THE MAIN CONDITIONS ON WHICH THE ADMINISTRATION OF THE EMPLOYMENT EXCHANGES WILL BE TAKEN OVER BY THE STATE GOVERNMENT.

1. Day to day administration including appointment, promotion and punishment of the staff will be the responsibility of the State Government.

2. The functions of the Central Government will be limited to laying down policies and procedure and arranging co-ordination.

3. The State Government have agreed in principle to absorb all the staff approved for retention and to make 60% of such staff permanent.

4. Action in regard to transfer and replacement of staff not found fit will be taken by the Government of India after the defacto control has been taken by the State Government and will be completed before the de-jure transfer.

5. Sharing of Pensionary charges will be as under :—

(a) for the period of service rendered by a person for which pay was borne wholly either by the State or the Central Government, the liability for pension for the said period shall be of the Government concerned;

(b) for the period of service rendered by a person for which pay was and/or will be borne by the Centre and the State Government in the proportion of 60 : 40 the liability for pension for such period will be shared by the Governments concerned in the same proportion.

6. The State Government will send to the Government of India for review and approval its annual Budget Estimates and proposals for the location of the Exchanges and offices, etc.

7. The closing down of the Exchanges and the opening up of new exchanges shall require prior approval of the Government of India.

8. The expenditure of this Organisation will be shared in the ratio of 60 : 40 by the Centre and the State Government. respectively as before.

श्री देव राज सेठी : इस से पहले एक सवाल के जवाब में बताया गया

3 p.m

था कि पंजाब सरकार एक अगस्त तक तमाम Empolyment Exchanges को ले लेगी। अगर यह ठीक है तो इस पर अभी तक अमल क्यों नहीं किया गया ?

उप मन्त्री (श्री बलबन्त राय तायल : अगर आप नोटिस दें तो जवाब दिया जाएगा।

श्री देव राज सेठी : इस बात के पेशे नज़र कि भारत सरकार ने Empolyment Exanchages के मुलाजिमों को यह नोटिस दिया है कि उन की नौकरियां एक नवम्बर के बाद खत्म कर दी जाएंगी, पंजाब सरकार ने इन को लेने के लिये क्या कोई tentative date मुक़र्रर की है ?

उप मन्त्री : यह अभी ज़ेर गौर है।

श्री देव राज सेठी : सवाल के जवाब में यह लिखा है :—

“The State Government have agreed in principle to absorb all the staff approved for retention.”

मौजूदा स्टाफ में से retention का फैसला क्या पब्लिक सर्विस कमीशन करेगा या इस के लिये कोई और स्पेशल कमेटी मुक़र्रर की जाएगी ?

उप मन्त्री : यह भी ज़ेर गौर है ।

श्री देव राज सेठी : जवाब में यह लिखा है कि 60 फीसदी मुलाजिमों को permanent किया जाएगा । इस के लिये क्या कोई असूल तय किये गए हैं; अगर किये गए हैं तो वे क्या हैं ?

उप मन्त्री : इस के लिये नोटिस चाहिये ।

श्री देव राज सेठी : स्पीकर साहिब, जवाब में लिखा हुआ है कि 'to make 60 per cent of such staff permanent.' मैं यह जानना चाहता हूं कि यह 60 फीसदी कौन हैं ?

अध्यक्ष महोदय : यह असूल ही है । (This is just a principle.)

श्री देव राज सेठी : यह जो 60 फीसदी स्टाफ को permanent करने का सवाल है इस के लिये असूल क्या हैं ?

उप मन्त्री : यह अभी ज़ेर गौर हैं । (हंसी)

श्री देव राज सेठी : क्या पंजाब सरकार को यह हक हासिल होगा कि Employment Exchanges का जो अब method of working है उस में कोई तबदीली कर सके या कि मौजूदा तरीके को जारी रखा जाएगा ?

अध्यक्ष महोदय : इस का जवाब दिया हुआ है । (This has been replied to in the main answer.)

वित्त मन्त्री : जब यह Employment Exchanges पंजाब सरकार के control में होंगे तो इसे अख्तियार होगा कि जो मुनासिब समझे तबदीली करे ।

Mr. Speaker : Now the Secretary will make some announcement.

Announcement by the Secretary Re: Certain Bills.

Secretary : Under Rule 2 of the Punjab State Legislature (Communications) Rules, 1952, I have to inform the House that the Punjab Appropriation (No. 3) Bill, 1956 and the Punjab Appropriation (No. 4) Bill, 1956 which were passed by the Punjab Vidhan Sabha on the 28th August, 1956 and transmitted to the Punjab Legislative Council on the same day, have been agreed to by the said Council without any recommendation on the 3rd September, 1956.

RESOLUTION REGARDING REPEALING OF THE ORDER OF THE GOVERNOR RELATING TO THE PUNJAB PUBLIC SERVICE COMMISSION (LIMITATION OF FUNCTIONS) REGULATIONS.

Sardar Harkishan Singh Surjit (Nakodar) : Sir, I beg to move—

That the order of the Governor relating to the additions to Schedule 'A' referred to in regulation (3) (b) of the Punjab Public Service Commission (Limitation of Functions) Regulations, namely—

12. Supervisors in the Public Relations Department, Punjab.
13. Consolidation Officers in the Consolidation of Holdings Department, Punjab appointed upto the 31st March, 1956 and thereafter.
14. Chief Instructor and two Assistant Instructresses for the Home Economics Department, Punjab"

be repealed.

ਸਪੀਕਰ ਸਾਹਿਬ : ਸਾਡੇ ਦੇਸ਼ ਦੇ ਵਿਧਾਨ ਵਿਚ ਪਬਲਿਕ ਸਰਵਿਸ ਕਮਿਸ਼ਨ ਨੂੰ ਬੜੀ ਉੱਚੀ ਮਹੱਤਤਾ ਦਿੱਤੀ ਗਈ ਹੈ ਅਤੇ ਇਸ ਦੇ ਅਧਿਕਾਰਾਂ ਨੂੰ ਅਤੇ ਦਾਇਰੇ ਨੂੰ ਬੜੀ ਚੰਗੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਵਾਢਿਹ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ। ਇਸ ਦੀ ਮਹੱਤਤਾ ਨੂੰ ਕਾਇਮ ਰਖਨ ਲਈ ਵਿਧਾਨ ਵਿਚ ਬਹੁਤ ਸਾਰੀਆਂ ਗੱਲਾਂ ਲਿਖੀਆਂ ਹੋਈਆਂ ਹਨ। ਮਿਸਾਲ ਦੇ ਤੌਰ ਤੇ ਪਬਲਿਕ ਸਰਵਿਸ ਕਮਿਸ਼ਨ ਤੇ ਜਿਹੜਾ ਆਦਮੀ ਲਾਇਆ ਜਾਵੇਗਾ ਉਹਨੂੰ ਫੇਰ ਕਿਸੇ ਕਿਸਮ ਦੀ ਨੌਕਰੀ ਨਹੀਂ ਮਿਲ ਸਕੇਗੀ। ਵਿਧਾਨ ਵਿਚ ਇਨ੍ਹਾਂ ਚੀਜ਼ਾਂ ਦਾ ਵਿਸ਼ਵਾਸ ਨਾਲ ਜ਼ਿਕਰ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ। ਇਹ ਕਰਨ ਦਾ ਮਕਸਦ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਅਸੀਂ ਆਪਣੀਆਂ ਸਰਵਿਸਿਜ਼ ਵਿਚ ਇਕ ਪੱਧਰ ਕਾਇਮ ਕਰ ਸਕੀਏ ਅਤੇ ਕਾਇਮ ਕਾਨੂੰਨ ਹੋਣ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਅਨੁਸਾਰ ਲਿਹਾਜ਼ਦਾਰੀ ਆਇ ਤੋਂ ਬਚਾ ਹੋ ਸਕੇ ਅਤੇ ਕਾਨੂੰਨ ਦੇ ਮੁਤਾਬਕ ਚੋਣ ਹੋ ਸਕੇ ਤਾਂ ਜੋ ਸਰਵਿਸਿਜ਼ ਵਿਚ ਇਕ ਭਰੋਸਾ ਪੈਦਾ ਹੋਵੇ ਇਹ ਪ੍ਰਬੰਧ ਕਰਨ ਦਾ ਇਹ ਮਕਸਦ ਸੀ ਕਿ ਲੋਕਾਂ ਵਿਚ ਇਹ ਸ਼ਕ ਨਾਂ ਰਹੇ ਕਿ ਸਾਡੀਆਂ services ਲਿਹਾਜ਼ ਜਾਂ ਪੱਖ ਨਾਲ ਨੀਯਤ ਕੀਤੀਆਂ ਜਾਂਦੀਆਂ ਹਨ। ਇਸ ਲਈ ਇਹ ਤਰੀਕੇ ਰੱਖੇ ਗਏ ਹਨ ਕਿ ਜਿਹੜੇ ਆਦਮੀ ਗੁਣਾਂ ਨੂੰ ਪੂਰਾ ਕਰਨਗੇ ਉਹੋ ਨੌਕਰੀ ਵਿਚ ਲਏ ਜਾਣਗੇ। ਪਿਛਲੇ ਤੋਂ ਪਿਛਲੇ ਸਾਲ ਸਾਡੀ ਗੋਰਮੈਂਟ ਨੇ ਜਦੋਂ Subordinate Services Selection Board ਮੁਕਰਰ ਕੀਤਾ ਸੀ ਉਸ ਵਕਤ ਇਹ ਵਾਜ਼ਿਹ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਸੀ ਕਿ 150 ਰੁਪਏ ਤੋਂ ਵਧ ਤਨਖਾਹ ਵਾਲੀਆਂ ਨੌਕਰੀਆਂ ਪਬਲਿਕ ਸਰਵਿਸ ਕਮਿਸ਼ਨ ਪੁਰ ਕਰੇਗਾ ਅਤੇ 50 ਰੁਪਏ ਤੋਂ 150 ਰੁਪਏ ਤਕ ਸਰਵਿਸਜ਼ ਬੋਰਡ ਕਰੇਗਾ ਉਸ ਵੇਲੇ ਇਹ ਵੀ ਕਿਹਾ ਗਿਆ ਸੀ ਕਿ 50 ਰੁਪਏ ਤੋਂ ਘਟ ਵਾਲੀਆਂ ਨੌਕਰੀਆਂ ਲਈ ਵੀ ਕੋਈ ਈਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦਾ ਤਰੀਕਾ ਹੋਵੇ ਅਤੇ ਮਿਉਂਸਪੈਲਿਟੀਆਂ ਅਤੇ ਡਿਸਟ੍ਰਿਕਟ ਬੋਰਡਾਂ ਵਿਚ ਵੀ ਨੌਕਰੀਆਂ ਕਿਸੇ ਮਿਆਰ ਅਨੁਸਾਰ ਦਿੱਤੀਆਂ ਜਾਣ। ਉਸ ਵੇਲੇ ਇਹ ਸਭ assurances ਹਾਊਸ ਵਿਚ ਸਰਕਾਰ ਨੇ ਦਿੱਤੀਆਂ ਸਨ। ਆਈਨ ਵਿਚ ਪਬਲਿਕ ਸਰਵਿਸ ਕਮਿਸ਼ਨ ਦੇ ਆਰਟੀਕਲ ਨਾਲ ਇਕ proviso ਰੱਖੀ ਗਈ ਹੈ ਜਿਸ ਦਾ ਮਤਲਬ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਸਰਕਾਰ ਗਵਰਨਰ ਨੂੰ ਕੁੱਝ ਨੌਕਰੀਆਂ ਆਪ ਦੇਣ ਲਈ ਅਧਿਕਾਰ ਦੇ ਸਕਦੀ ਹੈ। ਇਸ ਦਾ ਮਕਸਦ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਜੇ ਕਿਸੇ ਟੈਕਨੀਕਲ ਕੰਮ ਲਈ ਜਾਂ ਕਾਰਖਾਨਾ ਆਦਿ ਖੋਲ੍ਹਣ ਲਈ ਕਿਸੇ ਟੈਕਨੀਕਲ ਆਦਮੀ ਦੀ ਲੋੜ ਹੋਵੇ ਤਾਂ ਉਸਨੂੰ ਮੁਕਰਰ ਕਰਨ ਲਈ ਆਈਨ ਵਿਚ provision ਹੈ ਤਾਂ ਜੋ ਕੰਮ ਵਿਚ ਰੁਕਾਵਟ ਨਾਂ ਪਵੇ। ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੇ ਕੰਮਾਂ ਲਈ ਆਈਨ ਵਿਚ ਉਹ proviso ਰਖਿਆ ਗਿਆ ਹੈ। ਪਰ ਸਾਡੀ ਸਰਕਾਰ ਨੇ ਇਸ proviso ਨੂੰ Constitution ਦਾ scope ਘਟ ਕਰਨ ਲਈ ਵਰਤਿਆ ਹੈ। ਪਿਛਲੇ ਸਾਲ ਗਵਰਨਰ ਸਾਹਿਬ ਤੋਂ ਇਹ ਹੁਕਮ ਜਾਰੀ ਕਰਵਾਇਆ ਗਿਆ ਕਿ National Extension Service ਲਈ Block Development Officer 50 ਵੀ ਸਦੀ ਪਬਲਿਕ ਸਰਵਿਸ ਕਮਿਸ਼ਨ ਮੁਕਰਰ ਕਰੇ ਅਤੇ 50 ਵੀ ਸਦੀ ਸਰਕਾਰ ਨਾਮਜ਼ਦ ਕਰੇ। ਇਹ ਸਮਝ ਨਹੀਂ ਆਉਂਦਾ ਕਿ 50 ਵੀ ਸਦੀ ਲਈ ਤਾਂ ਪਬਲਿਕ ਸਰਵਿਸ ਕਮਿਸ਼ਨ ਨੂੰ ਅਧਿਕਾਰ ਹੈ ਅਤੇ ਬਾਕੀ 50 ਵੀ ਸਦੀ ਲਈ ਨਹੀਂ। ਫੇਰ Block

Development Officer ਦੀ ਪੋਸਟ ਟੈਕਨੀਕਲ ਵੀ ਨਹੀਂ। ਅਸਲ ਗੱਲ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਸ਼ਾਇਦ ਉਹ ਆਦਮੀ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਸਰਕਾਰ ਰੱਖਣਾ ਚਾਹੁੰਦੀ ਹੈ ਜਿਹੜੇ ਪਬਲਿਕ ਸਰਵਿਸ ਕਮਿਸ਼ਨ ਦੇ ਸਾਹਮਣੇ ਪੂਰੇ ਨਾ ਉਤਰਨ। ਇਸ ਲਈ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਮੁਕੱਰਰ ਕਰਨ ਦਾ ਅਧਿਕਾਰ ਸਰਕਾਰ ਨੇ ਆਪਣੇ ਕੋਲ ਲੈ ਲਿਆ ਹੈ।

ਇਸ ਦੇ ਸਿਵਾਏ ਹੋਰ ਕੋਈ ਕਾਰਨ ਨਹੀਂ ਸੀ ਕਿ Block Development Officers ਅਤੇ National Extension Service ਵਿਚ ਉਨ੍ਹਾਂ ਆਦਮੀਆਂ ਦੀ appointment Public Service Commission ਕੋਲੋਂ ਖੋਹ ਕੇ ਸਰਕਾਰ ਆਪਣੇ ਹੱਥ ਵਿਚ ਲੈ ਲਵੇ। ਜੇ ਕਰ ਉਹ ਆਦਮੀ Public Service Commission ਦੇ ਸਾਹਮਣੇ ਪੇਸ਼ ਹੋਕੇ ਪੂਰੇ ਨਹੀਂ ਉਤਰ ਸਕਦੇ ਤਾਂ ਉਹ ਲੋਕ ਕਿਵੇਂ ਆਪਣੇ ਫਰਜ਼ ਨੂੰ ਸਰਅੰਸਾਮ ਦੇਣਗੇ ਅਤੇ ਲੋਕਾਂ ਦਾ confidence ਉਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚ ਕਿਵੇਂ ਹੋਵੇਗਾ? ਇਹ ਸਾਨੂੰ ਸਮਝ ਨਹੀਂ ਆਈ ਸੀ। ਪਿਛਲੇ ਅਪ੍ਰੈਲ ਵਿਚ motion ਆਈ ਸੀ ਅਤੇ Assembly ਵੱਲੋਂ ਇਹ ਮੰਗ ਕੀਤੀ ਗਈ ਸੀ ਕਿ ਗਵਰਨਰ ਦੇ ਇਸ ਹੁਕਮ ਨੂੰ ਰੱਦ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇ। ਪਰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਿਨਾਂ ਵਿਚ ਸਾਡੀ ਵਜ਼ੀਰ ਮੰਡਲੀ ਨੇ ਇਹ assurance ਦਿਵਾਈ ਸੀ ਕਿ ਅਸਾਂ ਜਿਹੜੀ ਇਹ ਗੱਲ ਕੀਤੀ ਸੀ ਇਸ ਦੇ ਵਿਚ ਕੋਈ ਮਸਲਿਹਤ ਹੈ ਸੀ। ਅੱਗੇ ਵਾਸਤੇ ਯਕੀਨ ਰੱਖੋ ਅਸੀਂ ਕੋਈ ਅਜਿਹਾ ਕੰਮ ਨਹੀਂ ਕਰਾਂਗੇ ਜਿਸ ਦੇ ਨਾਲ Public Service Commission ਦਾ ਇਹਤਰਾਮ ਘੱਟ ਹੋਵੇ। ਸਾਡਾ ਅਜਿਹਾ ਕੋਈ ਮਕਸਦ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਅਸੀਂ Public Service Commission ਦੀਆਂ ਤਾਕਤਾਂ ਦੇ ਦਾਇਰੇ ਵਿਚ ਕੋਈ ਕਮੀ ਨਹੀਂ ਲਿਆਵਾਂਗੇ। ਇਸ ਹਾਊਸ ਵਿਚ ਬਹਿਸ ਦੇ ਦੌਰਾਨ ਸਾਨੂੰ ਇਹ assurance ਦਿੱਤੀ ਗਈ। ਸਪੀਕਰ ਸਾਹਿਬ, assurance ਦਾ ਕੁਝ ਅਰਥ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਕਈ ਵਾਰ ਕਾਨੂੰਨ ਵਿਚ ਤਬਦੀਲੀ ਨਾਲ ਕਈ ਮਸਲਿਹਤਾਂ ਵੀ ਹੋ ਜਾਂਦੀਆਂ ਹਨ। ਪਹਿਲੇ ਇਹ ਕਾਇਦਾ ਚਲਿਆ ਆਉਂਦਾ ਸੀ ਕਿ ਜਿਹੜੇ temporary Assistant Engineers appoint ਕੀਤੇ ਜਾਂਦੇ ਸਨ ਉਹ Public Service Commission ਦੀ ਸਿਫਾਰਸ਼ ਨਾਲ ਨਹੀਂ ਰੱਖੇ ਜਾਂਦੇ ਸਨ ਬਲਕਿ seniority ਦੇ ਲਿਹਾਜ਼ ਨਾਲ ਜਾਂ ਹੋਰ ਕਿਸੇ principle ਦੇ ਹਿਸਾਬ ਨਾਲ ਰੱਖੇ ਜਾਂਦੇ ਸਨ। 1953 ਵਿਚ ਇਹ ਤਬਦੀਲੀ ਇਸ ਕਾਇਦੇ ਵਿਚ ਕੀਤੀ ਗਈ ਕਿ partition ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਆਈਨ ਵਿਚ ਤਬਦੀਲੀ ਹੋਣ ਕਰਕੇ ਪਿਛਲੇ ਹਾਲਾਤ ਬਦਲ ਗਏ ਹਨ। ਇਸ ਕਰਕੇ promotions ਅਤੇ appointments ਵੀ Public Service Commission ਦੀਆਂ ਸਿਫਾਰਸ਼ਾਂ ਦੇ ਮੁਤਾਬਿਕ ਹੀ ਕੀਤੀਆਂ ਜਾਣਗੀਆਂ। ਇਹ ਬੜੀ ਅੱਛੀ ਗੱਲ ਸੀ। ਭਾਵੇਂ ਇਸ ਦੇ ਨਾਲ ਕਿਸੇ ਵੱਡੇ ਅਫਸਰ ਤੇ affect ਹੁੰਦਾ ਹੋਵੇ, ਭਾਵੇਂ seniority ਨਾਲ ਅਤੇ ਭਾਵੇਂ Public Service Commission ਦੇ ਜ਼ਰੀਏ ਕੋਈ affected ਹੋਵੇ, ਇਹ ਚੰਗੀ ਗੱਲ ਸੀ। ਪਰ ਜਦੋਂ ਕਰਨ ਲਗੇ ਤਾਂ ਇਹ ਗੱਲ ਕਰ ਦਿੱਤੀ ਕਿ 1951 ਤੋਂ ਇਸ ਕਾਨੂੰਨ ਦਾ ਅਸਰ ਹੋਵੇਗਾ ਅਤੇ 1950 ਵਾਲੇ ਆਦਮੀਆਂ ਨੂੰ ਛੱਡ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ। ਹੁਣ ਕੀ ਹੋਇਆ ਹੈ? ਇਕ question ਦੇ ਜਵਾਬ ਵਿਚ ਕੱਲ੍ਹ ਇਹ ਪਤਾ ਲਗਾ ਹੈ ਕਿ Public Service Commission ਨੂੰ ਹਿਦਾਇਤ ਕਰ ਦਿੱਤੀ ਗਈ ਹੈ ਕਿ ਉਸ ਕਾਨੂੰਨ ਦੇ ਮੁਤਾਬਿਕ ਜਿਹੜੀਆਂ ਉਹ ਸਿਫਾਰਸ਼ਾਂ ਕਰਦੇ ਸਨ ਅਤੇ candidates ਨੂੰ priority ਦਿੱਤੀ ਜਾਂਦੀ ਸੀ, ਨੰਬਰ ਇਕ, ਦੋ ਅਤੇ ਤਿੰਨ ਉੱਪਰ ਰੱਖਕੇ ਕਿ ਜੇਕਰ ਇਕ ਨੰਬਰ ਵਾਲਾ ਨਾ ਆ ਸਕੇ ਤਾਂ ਨੰਬਰ ਦੋ

[ਸਰਦਾਰ ਹਰਕਿਸ਼ਨ ਸਿੰਘ ਸੁਰਜੀਤ]

ਵਾਲਾ ਰੱਖ ਲਿਆ ਜਾਵੇ, ਇਹ ਗਲਤ ਹੈ ਅਤੇ 1937 ਵਾਲਾ ਪੁਰਾਣਾ ਕਾਇਦਾ ਹੀ ਲਾਗੂ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਿਨਾਂ ਦੀ ਸਰਕਾਰ, ਜਿਸ ਨੂੰ ਅਸੀਂ ਐਨਾਂ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ਾਂ ਹਾਂ ਅਤੇ ਜਦੋਂ ਐਨੀ discrimination ਵਰਤੀ ਜਾਂਦੀ ਸੀ, ਦੇ ਵੇਲੇ ਦਾ ਕਾਇਮ ਕੀਤਾ ਹੋਇਆ ਕਾਇਦਾ ਫਿਰ ਬਹਾਲ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਹੈ ਅਤੇ 1947 ਦੇ ਬਾਅਦ ਦਾ ਆਪਣੀ ਸਰਕਾਰ ਦਾ ਕੀਤਾ ਹੋਇਆ ਫੈਸਲਾ ਰੱਦ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਹੈ। ਇਹ ਕਿਹਾ ਗਿਆ ਹੈ ਕਿ ਉਹ ਪੁਰਾਣਾ ਕਾਇਦਾ ਦੋਬਾਰਾ ਲਾਗੂ ਹੋ ਜਾਵੇਗਾ। ਇਸੇ ਕਰਕੇ ਇਹ ਸਾਰੀਆਂ ਪੋਰੀਟਰੀਆਂ ਪੈਦਾ ਹੋਈਆਂ ਹਨ। ਸਰਕਾਰ ਕੁਝ ਆਦਮੀਆਂ ਨੂੰ ਨੀਅਤ ਕਰਨ ਦਾ ਹੱਕ ਆਪ ਲੈਣਾ ਚਾਹੁੰਦੀ ਹੈ। ਮੈਂ ਪੁਛਦਾ ਹਾਂ ਕਿ Public Service Commission ਨੂੰ ਐਨਾ ਤਜਰਬਾ ਹੈ appointment ਕਰਨ ਦਾ; ਜੇ ਕਰ ਉਹ ਲੋਕ applications ਨੂੰ examine ਨਹੀਂ ਕਰ ਸਕਦੇ ਤਾਂ ਸਰਕਾਰ ਖੁਦ ਕਿਵੇਂ ਕਰ ਸਕੇਗੀ? ਇਸ ਦਾ ਮਤਲਬ ਹੋਰ ਕੋਈ ਨਹੀਂ ਹੈ ਜਿਵੇਂ ਇਸ ਦੇ ਕਿ ਉਹ ਆਪਣੇ ਆਦਮੀ ਲਿਆਉਣਾ ਚਾਹੁੰਦੇ ਹਨ। ਇਸ ਦੇ ਨਾਲ ਬੜੀ interference ਹੋਵੇਗੀ ਅਤੇ complications ਪੈਦਾ ਹੋਣਗੀਆਂ। ਜਦ ਹਾਊਸ ਵਿਚ ਤਕਰੀਰਾਂ ਕਰਦੇ ਹਨ ਤਾਂ ਉਹ ਕੋਈ ਕਸਰ ਨਹੀਂ ਰਹਿਣ ਦਿੰਦੇ ਇਹ ਕਹਿਣ ਵਿਚ ਕਿ ਅਸੀਂ Constitution ਨੂੰ defend ਕਰਾਂਗੇ। ਹਕੂਮਤ ਸਾਰਾ ਜ਼ੋਰ ਲਗਾ ਦਿੰਦੀ ਹੈ ਕਿ Constitution ਦੀ ਰੱਖਿਆ ਕੀਤੀ ਜਾਵੇਗੀ। ਲੇਕਿਨ ਜਿਹੜੀਆਂ ਗੱਲਾਂ ਕੀਤੀਆਂ ਜਾ ਰਹੀਆਂ ਹਨ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨਾਲ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀਆਂ ਤਕਰੀਰਾਂ ਦਾ ਮਤਲਬ ਹੀ ਫੌਤ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਪਿਛਲੇ ਦਿਨਾਂ ਵਿਚ Block Development Officers ਦੀ appointment ਬਾਰੇ ਜਿਹੜੇ ਅਧਿਕਾਰ ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਲਏ ਸਨ ਉਸ ਦੇ ਵਿਚ ਕੀ ਮਸਲਿਹਤ ਸੀ; ਉਹ ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਹੀ ਪਤਾ ਹੋਵੇਗਾ ਕਿ ਉਹ ਕਿਹੜਾ ਕੰਮ ਸੀ ਜਿਹੜਾ ਕਿ Public Service Commission ਨਹੀਂ ਸੀ ਕਰ ਸਕਦਾ ਅਤੇ ਇਹ ਕਰ ਸਕਦੇ ਸਨ। ਹੁਣ ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਕੀ ਕੀਤਾ ਹੈ? Assurance ਦੇ ਬਾਅਦ ਇਹ ਫੈਸਲਾ ਕਰ ਲਿਆ ਕਿ Public Service Commission, Public Relations Department ਦੇ Supervisors ਨਾ appoint ਕਰੇ। Governor ਸਾਹਿਬ ਨੇ ਹੁਕਮ ਜਾਰੀ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਕਿ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੀ appointment ਦਾ ਅਧਿਕਾਰ ਸਰਕਾਰ ਨੂੰ ਹੋਵੇਗਾ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਇਸ ਗੱਲ ਦਾ ਵਿਸਥਾਰ ਨਹੀਂ ਦਿੱਤਾ, ਸ਼ਾਇਦ ਪਹਿਲਾਂ ਹੀ appoint ਕਰ ਲਏ ਹੋਣਗੇ ਅਤੇ ਅਧਿਕਾਰ ਹੁਣ ਮੰਗਦੇ ਹੋਣਗੇ ਤਾਂ ਜੋ sanction ਮਿਲ ਜਾਵੇ। ਜੇਕਰ ਸਰਕਾਰ ਗਵਰਨਰ ਸਾਹਿਬ ਦੇ ਹੁਕਮ ਦਾ ਵਿਸਥਾਰ Assembly ਦੇ ਸਾਹਮਣੇ ਰਖਦੀ ਤਾਂ ਪਤਾ ਲੱਗ ਜਾਂਦਾ। ਉਂਕਿ ਵਿਸਥਾਰ ਨਹੀਂ ਆਇਆ ਇਸ ਕਰਕੇ ਪਤਾ ਨਹੀਂ ਲਗ ਸਕਿਆ ਕਿ ਕਿਹੜੀਆਂ appointments ਨੂੰ ਤਸਦੀਕ ਕਰਾਉਣਾ ਚਾਹੁੰਦੇ ਹਨ। ਉਹ ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਹੀ ਪਤਾ ਹੋਵੇਗਾ। ਪਰ ਮੈਂ ਇਹ ਅਰਜ਼ ਕਰਨੀ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਆਦਮੀਆਂ ਦੀ ਖਾਤਰ ਇਹ ਚੀਜ਼ ਪੇਸ਼ ਕੀਤੀ ਗਈ ਹੈ ਉਹ ਕਿਤੇ important ਆਦਮੀ ਹਨ। ਮੇਰਾ ਯਕੀਨ ਹੈ ਕਿ ਜੇ ਕਰ ਉਹ Public Service Commission ਦੇ ਸਾਹਮਣੇ ਪੇਸ਼ ਹੋਵੇ ਤਾਂ ਉਹ ਕਦੀ ਵੀ ਨਾ ਰੱਖੇ ਜਾ ਸਕਦੇ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਇਸ ਕਿਸਮ ਦੀਆਂ appointments ਮੁਖਤਲਿਫ਼ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਦਿੱਤੀਆਂ ਹਨ। ਇਸੇ ਸਿਲਸਿਲੇ ਵਿਚ ਮੈਂ 2, 3, ਮਿਸਾਲਾਂ ਹਾਊਸ ਦੇ ਸਾਹਮਣੇ ਰੱਖਣਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹਾਂ। ਜਲੰਧਰ ਦਾ ਇਕ ਹਰੀਜਨ ਸੀ, ਉਸ ਨੂੰ appoint ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਹੈ। ਜੇਕਰ ਉਹ Public Service Commission ਦੇ ਸਾਹਮਣੇ ਜਾਂਦਾ ਤਾਂ ਉਸ ਨੂੰ ਕਦੀ ਵੀ ਤਬੀਨਾਤ ਨਾ ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਵਿਸਥਾਰ ਨਹੀਂ ਦਿੱਤਾ ਕਿ ਕਿਹੜੀਆਂ ਨੌਕਰੀਆਂ ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੇ

ਮੁਖਤਲਿਫ਼ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਦਿੱਤੀਆਂ ਹਨ ਨਹੀਂ ਤਾਂ ਸਾਰਾ ਪਤਾ ਲੱਗ ਜਾਂਦਾ। ਸਪੀਕਰ ਸਾਹਿਬ, ਇਕ ਹੋਰ ਆਦਮੀ ਨੂੰ ਮੈਂ ਜਾਣਦਾ ਹਾਂ ਜਿਹੜਾ ਕਿ ਲੁਧਿਆਣੇ ਕਾਂਗਰਸ ਕਮੇਟੀ ਦੇ ਦਫਤਰ ਵਿਚ 70 ਰੁਪਏ ਦਾ ਮੁਲਾਜ਼ਮ ਸੀ। ਉਸ ਨੂੰ Public Relations Department ਵਿਚ ਨੌਕਰ ਰੱਖ ਲਿਆ ਗਿਆ ਹੈ। ਹੁਣ ਉਹ ਚਾਰ ਸੌ ਰੁਪਏ ਤੋਂ ਵੀ ਜ਼ਿਆਦਾ ਤਨਖਾਹ ਲਵੇਗਾ। ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਹਿਸਾਰ ਦਾ ਇਕ ਹੋਰ ਆਦਮੀ ਸੀ ਜਿਹੜਾ 1947 ਤੋਂ ਨੌਕਰੀ ਲਈ ਤਰਲੇ ਮਾਰਦਾ ਫਿਰਦਾ ਸੀ। ਉਸ ਨੂੰ ਨੌਕਰੀ ਨਹੀਂ ਸੀ ਮਿਲਦੀ। ਉਸ ਨੂੰ ਨੌਕਰ ਰੱਖ ਲਿਆ ਗਿਆ ਹੈ।

ਅੱਗੋਂ ਮੈਂ Consolidation ਦੇ ਮਹਿਕਮੇ ਦੇ ਸੰਬੰਧ ਵਿਚ ਅਰਜ਼ ਕਰਨੀ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਪਹਿਲਾਂ ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਕਿਹਾ ਕਿ 31 March, 1956 ਤੱਕ ਜਿਹੜੀਆਂ appointments ਹੋਈਆਂ ਹਨ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਮੰਨਜ਼ੂਰੀ ਦੇ ਦਿਉ ਅਤੇ ਅੱਗੋਂ ਲਈ ਅਧਿਕਾਰ ਦੇ ਦਿਉ। ਮੈਂ ਅਰਜ਼ ਕਰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ Consolidation Department ਵਿਚ ਜਿਹੜੀ ਅੰਨ੍ਹੀ ਪਈ ਹੋਈ ਹੈ ਉਹ ਕਿਸੇ ਤੋਂ ਭੁੱਲੀ ਹੋਈ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਜਿਹੜੀ corruption ਇਸ ਮਹਿਕਮੇ ਵਿਚ ਹੈ ...

Mr Speaker : Please do not take notice of it and speak to the motion.

ਸਰਦਾਰ ਹਰਕਿਸ਼ਨ ਸਿੰਘ ਸੁਰਜੀਤ : ਜੇਕਰ ਮੈਂ purpose ਨਹੀਂ ਦਸਦਾ ਤਾਂ what is the use of it ?

Mr Speaker : Please speak on the principle.

ਸਰਦਾਰ ਹਰਕਿਸ਼ਨ ਸਿੰਘ ਸੁਰਜੀਤ : ਬਹੁਤ ਔਛਾ, ਜਨਾਬ। Consolidation Department ਦਾ ਸੰਬੰਧ ਕਿਸਾਨਾਂ ਨਾਲ ਹੈ। ਕਿਸਾਨਾਂ ਦੇ ਅਤੇ ਹੀ ਬਗ਼ਤੋਂ ਹੁੰਦੇ ਰਹਿੰਦੇ ਹਨ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਸਿਰ ਪਾਟੇ ਹਨ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਬਗ਼ਤਿਆਂ ਨੂੰ ਦੂਤ ਕਰਨਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ। ਪਰ ਉਥੇ ਸਗੋਂ ਸਰਕਾਰ ਨੇ ਆਪਣੀ ਪਾਰਟੀ ਦੇ ਆਦਮੀ ਲਗਾ ਕੇ ਬਗ਼ਤਿਆਂ ਨੂੰ ਵਧਾਉਣ ਦੀ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਕੀਤੀ ਹੈ। ਤੁਹਾਡੇ ਧੜੇ ਦੇ ਆਦਮੀ ਉਨ੍ਹਾਂ ਬਗ਼ਤਿਆਂ ਨੂੰ ਨਹੀਂ ਹਟਾ ਸਕਦੇ। ਉਥੇ ਅਫਸਰ Public Service Commission ਨੂੰ ਮੁੜੋਰ ਕਰਤੋਂ ਭੇਜਦੇ ਚਾਹੀਦੇ ਹਨ। ਇਹ ਉਨ੍ਹਾਂ ਕਿਸਾਨਾਂ ਨਾਲ ਬੜਾ ਧੱਕਾ ਹੈ।

ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ Industries ਅਤੇ ਹੋਰ jobs ਬਾਰੇ ਵੀ ਇਹੀ ਚੀਜ਼ਾਂ ਲਾਗੂ ਹੁੰਦੀਆਂ ਹਨ। ਇਸ ਲਈ ਗੱਲ ਸਿਰਫ਼ ਐਨੀ ਹੈ ਕਿ ਜੇ ਤੁਸੀਂ ਆਈਨ ਦਾ ਇਹਤਿਆਸ ਕਰਦੇ ਹੋ ਤਾਂ House ਵਿਚ ਦੱਸੋ ਕਿ ਸਿਰਫ਼ technical hands ਚਾਹੀਦੇ ਹਨ, ਬਾਹਰੋਂ ਮੰਗਵਾਉਣੇ ਹਨ, construction ਲਈ specialists ਚਾਹੀਦੇ ਹਨ, ਕਿਸੇ factory ਦੀ construction ਲਈ ਬੰਦੇ ਚਾਹੀਦੇ ਹਨ ਤੇ ਅਸੰਬਲੀ ਸਰਕਾਰ ਨੂੰ ਹੱਕ ਦੇਵੇ ਕਿ ਉਹ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀਆਂ appointments ਲਈ ਤਸਦੀਕ ਕਰੇ। ਪਰ ਜੇ ਕਿਸੇ ਆਮ purpose ਲਈ, ਕਿਸੇ ਹੋਰ ਮਸਲਿਹਤ ਲਈ ਹਰ ਵਾਰੀ ਇਹ ਇਖਤਿਆਰ ਮੰਗੇ ਜਾਣ ਤਾਂ ਫਿਰ Public Service Commission ਕੌਲ ਰਿਹਾ ਕੀ ? ਇਸ ਲਈ ਮੈਂ ਕਹਿੰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਇਹ ਕੋਈ ਮਾਮੂਲੀ ਜਿਹੀ ਗੱਲ ਨਹੀਂ, ਇਹ Constitution ਦੀ ਦਫ਼ਾ 320 ਦੀ defence ਦਾ ਮੁਦਾਲਾ ਹੈ। ਇਹ ਇਕ ਬਹੁਤ ਵੱਡੀ ਗੱਲ ਹੈ। ਜੇ appointments,

[ਸਰਦਾਰ ਹਰਕਿਸ਼ਨ ਸਿੰਘ ਸੁਰਜੀਤ]

promotions ਅਤੇ transfers ਦਾ ਸਿਲਸਿਲਾ ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਜਾਰੀ ਰੱਖਿਆ ਜਾਏ ਤੇ ਲਿਹਾਜ਼-ਦਾਰੀਆਂ ਹੁੰਦੀਆਂ ਰਹਿਣ ਤੇ ਵਜ਼ੀਰ, ਹਕੂਮਤ ਤੇ ਵਜ਼ਾਰਤ ਵੱਲੋਂ ਅਜਿਹੀਆਂ ਗਲਾਂ ਜਾਰੀ ਰਹਿਣ ਤਾਂ ਇਹ ਬੜੀ ਇਤਰਾਜ਼-ਯੋਗ ਗੱਲ ਹੈ। ਇਸ ਸਾਰੇ ਸਿਲਸਿਲੇ ਨੂੰ ਉਸ ਵੇਲੇ ਕੀਤਾ ਜਾ ਰਿਹਾ ਹੈ ਜਿਸ ਵੇਲੇ ਇਹ ਐਲਾਨ ਕਰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਸਾਰੀ ਕੌਮ ਨੂੰ unite ਹੋਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ, ਜਿਸ ਵੇਲੇ development ਦੇ ਕੰਮਾਂ ਲਈ ਇਹ ਸਾਰੀ nation ਦੀ unity ਦੀ ਆਸ ਕਰਦੇ ਹਨ। ਅਸੀਂ ਇਹ ਚਾਹੁੰਦੇ ਹਾਂ ਕਿ ਸਾਰਾ ਸੂਬਾ ਇਕ ਮੁੱਠ ਹੋ ਜਾਵੇ ਪਰ ਨਾਲ ਹੀ ਅਸੀਂ ਇਹ ਚਾਹੁੰਦੇ ਹਾਂ ਕਿ ਜਿਸ institution ਨੂੰ ਆਈਨ ਦੇ ਮੁਤਾਬਿਕ ਬਣਾਇਆ ਗਿਆ ਹੈ ਉਸਨੂੰ ਕਿਉਂ ਨਾ ਵਰਤਿਆ ਜਾਵੇ? ਖਾਸ section ਦੀ consideration ਦੀ ਬਿਨਾਂ ਤੇ ਉਸ ਕੋਲੋਂ ਇਖਤਿਆਰਤ ਕਿਉਂ ਖੋਹੇ ਜਾਣ? Public Service Commission ਇਸ ਗੱਲ ਦਾ best judge ਹੈ ਕਿ ਕਿਹੜਾ ਬੰਦਾ ਮਾੜਾ ਹੈ ਤੇ ਕਿਹੜਾ ਢੰਗ। ਯਕੀਨਨ ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਆਪਣੀਆਂ narrow considerations ਨੂੰ ਮੁੱਖ ਰੱਖ ਕੇ ਇਹ ਇਖਤਿਆਰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਕੋਲੋਂ ਖੋਹੇ ਹੋਏ ਹਨ। ਇਸ ਲਈ ਮੈਂ ਹਾਊਸ ਅੱਗੇ ਪੁਰ ਜ਼ੋਰ ਦਰਖਾਸਤ ਕਰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਇਹ ਗਵਰਨਰ ਦਾ ਜਿਹੜਾ ਆਰਡਰ ਹੈ ਇਸ ਨੂੰ repeal ਕੀਤਾ ਜਾਵੇ; ਇਸ ਵਿਚ ruling party ਜਾਂ opposition ਪਾਰਟੀ ਦਾ ਕੋਈ ਸਵਾਲ ਨਹੀਂ। ਇਸ ਵਿਚ principle ਦਾ ਸਵਾਲ ਹੈ—Constitution ਦੀ defence ਦਾ ਸਵਾਲ ਅਤੇ Public Service Commission ਦੀ ਮਰਿਆਦਾ ਅਤੇ ਇੱਜ਼ਤ ਦਾ ਸਵਾਲ ਹੈ। ਇਸ ਲਈ Notification ਨੂੰ repeal ਕੀਤਾ ਜਾਵੇ ਅਤੇ ਗਵਰਨਮੈਂਟ ਨੂੰ ਆਗਾਹ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇ ਕਿ ਮੁੜ ਅਜਿਹੀ ਤਜਵੀਜ਼ ਨੇ ਲਿਆਵੇ ਜਿਸ ਵਿਚ ਸਾਨੂੰ ਅਜਿਹੀਆਂ ਚੀਜ਼ਾਂ ਵਿਚ ਘਸੀਟਨ ਦਾ ਯਤਨ ਹੋਵੇ। ਇਸ ਲਈ ਮੈਂ move ਕਰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਇਹ motion accept ਕੀਤੀ ਜਾਵੇ :

Mr. Speaker: Motion moved—

That the order of the Governor relating to the additions to Schedule 'A' referred to in regulation (3) (b) of the Punjab Public Service Commission (Limitation of Functions) Regulations, namely :—

- '12. Supervisors in the Public Relations Department, Punjab.
13. Consolidation Officers in the Consolidation of Holdings Department, Punjab, appointed up to the 31st March, 1956 and thereafter.
14. Chief Instructor and two Assistant Instructresses for the Home Economics Department, Punjab be repealed.

ਮੁਖ ਮੰਤਰੀ (ਸਰਦਾਰ ਪਰਤਾਪ ਸਿੰਘ ਕੈਟੋਂ) : ਸਪੀਕਰ ਸਾਹਿਬ, ਮੈਂ ਆਪਣੇ ਮਿੱਤਰ ਸਰਦਾਰ ਹਰਕਿਸ਼ਨ ਸਿੰਘ ਸੁਰਜੀਤ ਨੂੰ ਸੁਣਿਆ ਹੈ। ਵੀਹ ਮਿਨਟ ਦੇ ਕਰੀਬ ਉਹ ਬੋਲੇ ਹਨ; ਸਿਰਫ 5 ਮਿਨਟ ਉਸ ਮਾਮਲੇ ਤੇ ਬੋਲੇ ਹਨ ਜਿਸ ਲਈ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ motion ਦਿੱਤੀ ਹੋਈ ਹੈ। ਬਾਕੀ ਜਿਹੜੇ ਮਸਲੇ ਇਥੇ ਪਹਿਲਾਂ ਵਿਚਾਰ ਗੋਚਰ ਹੋ ਚੁਕੇ ਹਨ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਮੁੜ ਲਿਆਉਣਾ ਕੋਈ ਇਨਸਾਫ਼

ਦੀ ਗੱਲ ਨਹੀਂ ਕਿਉਂ ਜੋ ਜੇ ਅਸੀਂ ਸਮੇਂ ਦੇ ਮੁਤਾਬਿਕ ਨਾ ਜਾਣੀਏ ਤਾਂ ਸ਼ੱਭਾ ਨਹੀਂ ਦੇਂਦਾ। ਆਖਿਰ ਅਸੀਂ example set ਕਰਨੀ ਹੈ—ਜਿਹੜਾ ਮਸਲਾ ਵਿਚਾਰ ਗੋਚਰਾ ਹੋਵੇ ਉਸ ਤੇ ਹੀ ਵਿਚਾਰ ਕਰਨਾ ਜ਼ਰੂਰੀ ਹੁੰਦਾ ਹੈ।

ਮੇਰੇ ਵੀਰ ਨੇ ਗੱਲ ਕਰਦਿਆਂ ਕਰਦਿਆਂ ਇੰਜ ਜ਼ਾਹਿਰ ਕੀਤਾ ਕਿ Block Development Officers ਕੋਈ ਸਿੱਕੜੇ ਰੱਖ ਲਏ ਜਾਣਗੇ। ਮੈਂਨੂੰ ਅਫਸੋਸ ਹੈ ਕਿ ਅਜਿਹੇ ਸਿਆਣੇ ਮੇਰੇ ਮਿੱਤਰ ਨੂੰ ਐਨਾ ਵੀ ਨਹੀਂ ਪਤਾ ਕਿ ਉਹ ਤਾਂ ਦਰਜਨਾਂ ਦੀ ਗਿਣਤੀ ਵਿਚ ਵੀ ਨਹੀਂ। ਫਿਰ ਇਸ ਤੇ ਇਕ ਵਾਰੀ ਹਾਊਸ ਵਿਚ ਦੰਗੀ ਬਹਿਸ ਹੋ ਚੁੱਕੀ ਹੈ, ਦੰਗੇ ਲੋਕਦਰ ਮੇਰੇ ਦੋਸਤ ਕਰ ਚੁੱਕੇ ਹਨ। ਇਸ ਸਾਰੇ ਸਿਲਸਿਲੇ ਤੇ ਤੁਸੀਂ ਗੌਰ ਕਰ ਚੁੱਕੇ ਹੋ ਤਾਂ ਮੁੜ ਉਸੇ ਨੂੰ ਪਕੜੀ ਜਾਣਾ ਕੀ ਕੋਈ ਸਿਆਣੀ ਗੱਲ ਹੈ? ਅਸੀਂ ਇਹ ਸਮਝਦੇ ਹਾਂ ਕਿ ਇਸ ਕੰਮ ਲਈ ਜਿਹੜਾ ਕਿ ਇਕ ਪਬਲਿਕ ਦਾ ਕੰਮ ਹੈ, ਇਸ ਵਿਚ ਪਬਲਿਕ ਦੇ ਬੰਦੇ ਹੀ ਦੰਗੇ suit ਕਰਦੇ ਹਨ। Public Service Commission ਦੀ ਸਾਨੂੰ ਕੋਈ ਕਸ਼ੋਭਾ ਨਹੀਂ। ਉਸ ਦੀ ਇੱਜ਼ਤ, ਉਸਦਾ ਮਾਨ, ਉਸਦੀ ਗੁਣਿਆਈ, ਉਸ ਦੀ ਸ਼ੱਭਾ ਸਰਕਾਰ ਕਾਇਮ ਰੱਖੇਗੀ। ਮੈਂਨੂੰ ਖੁਸ਼ੀ ਹੈ ਕਿ ਅਜ ਸਰਦਾਰ ਹਰਕਿਸ਼ਨ ਸਿੰਘ ਸੁਰਜੀਤ ਨੇ ਇਸ ਹਾਊਸ ਵਿਚ ਉੱਠ ਕੇ ਕਿਹਾ ਹੈ ਕਿ ਉਹ Constitution ਦੀ ਪੂਰੇ ਤੌਰ ਤੇ ਹਿਮਾਇਤ ਕਰਦੇ ਹਨ। ਸ਼ੁਕਰ ਹੈ ਕਿ ਅਜ ਇਹ ਚੀਜ਼ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਮੂੰਹ ਵਿਚੋਂ ਸੁਣਨ ਵਿਚ ਆਈ ਹੈ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਮਨ ਵਿਚ ਤਾਂ ਸ਼ਾਇਦ ਇਹ ਭਾਵ ਲੋਕਚਰ ਕਟਨ ਦੀ ਖਾਤਿਰ ਆਇਆ ਹੈ, ਪਰ ਮੇਰਾ ਦਿਲ ਕਰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਮਨ ਵਿਚ ਇਹ ਚੀਜ਼ ਪੱਕੀ ਤਰਾਂ ਨਾਲ ਖੁਭ ਜਾਏ। ਪਰ ਨਾਲ ਹੀ ਮੈਂ ਆਪ ਦੀ ਰਾਹੀਂ, ਸਪੀਕਰ ਸਾਹਿਬ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਦੱਸਣਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਜਿਸ Constitution ਲਈ ਅੱਜ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਦਿਲ ਵਿਚ ਆਦਰ ਦਾ ਭਾਵ ਪੈਦਾ ਹੋਇਆ ਹੈ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨਾਲੋਂ ਕਈ ਹਜ਼ਾਰ ਗੁਣਾ ਜ਼ਿਆਦਾ ਆਦਰ ਇਸ ਲਈ ਜੋ ਮੇਰੇ ਮਨ ਵਿਚ ਹੈ, ਏਧਰ ਬੈਠੇ ਸਾਥੀਆਂ ਦੇ ਦਿਲਾਂ ਵਿਚ ਹੈ, ਉਧਰ ਬੈਠੇ ਫਰਾਵਾਂ ਦੇ ਹਿਰਦੇ ਵਿਚ ਹੈ। ਅਸੀਂ ਆਪਣੇ ਦੇਸ਼ ਦੀ ਰਾਜ ਬਣਤਰ ਵਿਚ ਕਿਸੇ ਕਿਸਮ ਦੀ ਘਾਟ ਨਹੀਂ ਵੇਖਣਾ ਚਾਹੁੰਦੇ। ਪਰ democracy ਨੂੰ ਅੱਗੇ ਵਧਾਉਣ ਲਈ ਕਿਉਂ ਜੋ ਸਾਡੀ ਮਸ਼ੀਨਰੀ ਦਾ set up ਅਜੇ ਬਿਲਕੁਲ ਉਹੀ ਨਹੀਂ ਜਿਵੇਂ ਅਸੀਂ ਚਾਹੁੰਦੇ ਹਾਂ—ਕੁਝ ਥੋੜੇ ਜਿਹੇ ਅਧਿਕਾਰ ਹਾਸਲ ਕੀਤੇ ਹਨ ਅਤੇ ਇਹ ਇਖਤਿਆਰਤ Constitution ਵਿਚ ਦਿੱਤੇ ਗਏ ਹਕੂਕ ਦੇ ਵਿਚ ਹੀ ਮਹਿਸੂਸ ਹਨ। ਅਸੀਂ ਇਹ ਇਸ ਲਈ ਕੀਤਾ ਹੈ ਤਾਂ ਜੋ ਸੂਬੇ ਦੇ ਅੱਗੇ ਵਧਨ ਦੇ ਕੰਮ ਵਿਚ ਕੋਈ ਰੁਕਾਵਟ ਨਾ ਪਵੇ। ਉਹ ਕੰਮ ਸੋਹਣੇ ਤਰੀਕੇ ਨਾਲ ਅੱਗੇ ਵਧਦੀ ਜਾਏ।

ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਮੁਰੱਬਾਬੰਦੀ ਦਾ ਜ਼ਿਕਰ ਕਰਦਿਆਂ ਕਿਹਾ ਹੈ ਕਿ ਉਸ ਨੂੰ ਰੋਕ ਦਿੱਤਾ ਹੈ। ਇਸ ਵਿਚ ਆਪਣੀਆਂ ਗੱਲਾਂ ਕਰਦਿਆਂ ਹੋਇਆਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਇਕ ਫਿਕਰਾ ਕਿਹਾ ਹੈ ਕਿ ਮੁਰੱਬਾਬੰਦੀ ਵਿਚ ਰਿਸ਼ਵਤਾਂ ਹਨ ਅਤੇ ਆਪਣੀ ਪਾਰਟੀ ਦੇ ਆਦਮੀ ਲਗਾਏ ਹੋਏ ਹਨ। ਮੈਂ ਤੁਹਾਨੂੰ ਦੱਸ ਦਿਆਂ ਕਿ ਇਹ ਗੱਲ ਸਰਾਸਰ ਗਲਤ ਹੈ। ਰਿਸ਼ਵਤ ਕੋਈ ਨਹੀਂ। ਮੈਂ ਹੈਰਾਨ ਹਾਂ ਕਿ ਇਹ ਤਾਂ ਬਿਲਕੁਲ ਬਾਤ ਦਾ ਬਤੌਰਜ਼ ਬਨਾਉਣ ਵਾਲੀ ਗੱਲ ਹੈ। ਉਹ ਕੋਈ ਵੀ ਗੱਲ ਇਸ ਸਾਰੇ ਸਿਲਸਿਲੇ ਵਿਚ ਨਹੀਂ ਜਿਹੜੀ ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਲਿਆਂਦੀ ਹੈ। ਮੈਂ ਹੋਰ ਬਹੁਤ ਸਾਰੀਆਂ ਗੱਲਾਂ ਐਥੇ ਨਹੀਂ ਲਿਆਉਣਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਜਿਹੜੀਆਂ ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਕੀਤੀਆਂ ... ..

ਸਰਦਾਰ ਹਰਕਿਸ਼ਨ ਸਿੰਘ ਸੁਰਜੀਤ : ਸਪੀਕਰ ਸਾਹਿਬ, ਕੀ ਇਹ ਇਸੇ motion ਤੇ ਬੋਲ ਰਹੇ ਹਨ ? ਮੈਂਨੂੰ ਤੁਸੀਂ ਰੋਕ ਦਿੱਤਾ ਸੀ ।

ਮੁਖ ਮੰਤਰੀ : ਮੈਂ ਤਾਂ ਤੁਹਾਨੂੰ ਤੁਹਾਡੇ ਹੀ ਫਿਕਰੇ ਦਾ ਜਵਾਬ ਦੇਣਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਸਾਂ । ਸੋ ਮੈਂ ਅਰਜ਼ ਕਰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਕੋਈ corruption ਇਸ department ਵਿਚ ਨਹੀਂ ਹੈ । ਅਸੀਂ Consolidation Officers ਦੀਆਂ ਤਕੱਰੀਆਂ Public Service Commission ਦੇ purview ਵਿਚੋਂ ਇਸ ਲਈ ਕਢੀਆਂ ਹਨ ਕਿਉਂ ਜੋ ਅਸੀਂ ਵੇਖਿਆ ਹੈ ਕਿ ਇਹ ਇਕ ਅਜਿਹਾ ਮਹਿਕਮਾ ਹੈ ਕਿ ਜੇ ਇਸ ਵਿਚ ਕੋਈ ਗਲਤੀ ਕਰਦਾ ਹੈ ਤਾਂ ਉਸ ਨੂੰ ਉਸੇ ਵੇਲੇ ਹਟਾ ਦਿੱਤਾ ਜਾਵੇ, ਕੱਢ ਕੇ ਬਾਹਰ ਸੁੱਟਿਆ ਜਾਵੇ ਅਤੇ ਜਿਹੜਾ ਚੰਗਾ ਕੰਮ ਕਰਦਾ ਹੈ ਉਸ ਦੀ ਪਿੱਠ ਠੱਕੀ ਜਾਵੇ । ਗਵਰਨਮੈਂਟ ਇਸ ਮਾਮਲੇ ਵਿਚ ਜ਼ਮੀਨਾਂ ਦੀ ਤਬਾਹੀ ਹੁੰਦਿਆਂ ਨਹੀਂ ਵੇਖ ਸਕਦੀ । ਗਵਰਨਮੈਂਟ ਨਹੀਂ ਵੇਖ ਸਕਦੀ ਕਿ ਜੇ ਕੋਈ ਆਦਮੀ ਬੇਈਮਾਨੀਆਂ ਕਰੇ ਤੇ ਉਸ ਨੂੰ ਇਕ ਮਿਨਟ ਲਈ ਵੀ ਇਸ ਕੰਮ ਉਤੇ ਬੈਠਾ ਰਹਿਣ ਦਿੱਤਾ ਜਾਵੇ । ਅਸੀਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਆਦਮੀਆਂ ਨੂੰ ਹੀ ਰੱਖਾਂਗੇ ਜਿਹੜੇ ਕਿ ਮੁਰਬਾਬੰਦੀ ਦੇ ਕੰਮ ਦਾ ਸਿਰ ਉੱਚਾ ਕਰਨ । ਇਸੇ ਲਈ Consolidation Officers ਦੀਆਂ ਤਕੱਰੀਆਂ ਦਾ ਕੰਮ ਸਰਕਾਰ ਨੇ Public Service Commission ਤੋਂ ਲੈਕੇ ਇਸ department ਦੇ head ਦੇ ਮੁਖਰਦ ਕੀਤਾ ਹੈ ਜਿਸ ਦੇ ਸਿਰ ਤੇ ਹਰ ਵੇਲੇ ਇਕ ਤਲਵਾਰ ਲਟਕਦੀ ਰਹਿੰਦੀ ਹੈ ਕਿਉਂ ਜੋ ਉਸ ਨੂੰ ਪਤਾ ਹੈ ਕਿ ਜੇ ਦਸ ਸ਼ਿਕਾਇਤਾਂ ਵੀ ਜਾਇਜ਼ ਆ ਗਈਆਂ ਤਾਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਖੈਰ ਨਹੀਂ । ਇਹ ਸਾਰਾ ਮਾਲਾ ਇਕ temporary department ਦਾ ਹੈ । ਕਿਉਂ ਅਸੀਂ ਇਹ ਚੀਜ਼ ਆਪਣੇ ਹੱਥ ਵਿਚ ਲਈ ਹੈ ? ਇਸ ਲਈ ਕਿ ਜੇ ਕਿਸੇ ਅਫਸਰ ਨੂੰ ਕੱਢਣਾ ਹੋਵੇ ਤਾਂ ਸਾਡਾ ਇਸ ਵੇਲੇ ਦਾ procedure ਹੀ ਐਨਾ ਲੰਬਾ ਚੌੜਾ ਹੈ ਕਿ Public Service Commission ਦੇ ਰਾਹੀਂ ਤਿੰਨ ਤਿੰਨ, ਛੇ ਛੇ ਮਹੀਨੇ ਲੱਗ ਜਾਂਦੇ ਹਨ । ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ appointment ਲਈ ਵੀ ਏਨੀ ਹੀ ਦੇਰ ਲੱਗ ਜਾਂਦੀ ਹੈ । ਬਦਕਿਸਮਤੀ ਨਾਲ ਇਹ ਸਾਰਾ ਸਿਲਸਿਲਾ clear ਨਹੀਂ ਕਿ ਜੇ ਕੋਈ ਆਦਮੀ ਅੱਜ ਗਲਤੀ ਕਰਦਾ ਹੈ ਤਾਂ ਉਸ ਨੂੰ ਅੱਜ, ਕੱਲ ਜਾਂ ਪਰਸੋਂ ਤੀਕ ਸਜ਼ਾ ਦਿੱਤੀ ਜਾ ਸਕੇ । ਇਸੇ ਲਈ ਮੁਰਬਾਬੰਦੀ ਦੇ ਮਾਮਲੇ ਵਿਚ ਅਸੀਂ ਇਸ delay ਦਾ risk ਨਹੀਂ ਲੈਣਾ ਚਾਹੁੰਦੇ ਸਾਂ—ਇਹ ਜ਼ਿੰਮੇਵਾਰੀ ਨਹੀਂ ਲਿਤੀ ਜਾ ਸਕਦੀ ਕਿ corrupt ਆਦਮੀ ਨੂੰ ਵੇਖ ਵੀ ਲਿਆ ਜਾਵੇ ਪਰ ਉਸ ਦੇ ਖਿਲਾਫ ਕੋਈ ਕਾਰਵਾਈ ਕਰਨ ਲਈ ਸਾਲ ਜਾਂ ਛੇ ਛੇ ਮਹੀਨੇ ਲੱਗ ਜਾਣ । ਮੈਂ ਅਰਜ਼ ਕਰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਇਸ ਮਹਿਕਮੇ ਵਿਚ efficiency ਲਿਆਉਣ ਲਈ ਇਹ ਹੀ ਸਭ ਤੋਂ ਚੰਗਾ ਹਲ ਹੋ ਸਕਦਾ ਸੀ । ਅਸੀਂ ਹੁਣ ਕੀ ਕਰਦੇ ਹਾਂ ? ਜਿਸ ਵੇਲੇ ਵੀ ਕਿਸੇ ਆਦਮੀ ਨੂੰ ਗਲਤੀ ਕਰਦੇ ਵੇਖਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਉਸ ਨੂੰ ਉਸੇ ਵੇਲੇ ਉਸ ਥਾਂ ਤੋਂ ਲਾਹ ਲਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਤੇ ਦੂਜੇ ਚੰਗੇ ਤੇ ਈਮਾਨਦਾਰ ਆਦਮੀ ਨੂੰ ਰੱਖ ਲਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ । ਜੇ ਇਹ ਕੰਮ Public Service Commission ਦੇ ਹੱਥ ਵਿਚ ਰਹਿਣ ਦਿੱਤਾ ਜਾਵੇ ਤਾਂ delay ਹੋਣੀ ਜ਼ਰੂਰੀ ਹੈ ਕਿਉਂ ਜੋ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਸਾਰਾ record ਮੰਗਵਾਉਣਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ, ਕਈ references ਕਰਨੇ ਪੈਂਦੇ ਹਨ ਕਈ enquiries ਕਰਨੀਆਂ ਪੈਂਦੀਆਂ ਹਨ ਤਾਂ ਕਿਧਰੇ ਐਨੀ ਦੇਰ ਪਿੱਛੋਂ ਉਸ ਨੂੰ ਕੱਢਿਆ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ । ਜੇ ਕਿਸੇ ਨੂੰ ਕੱਢਣਾ ਹੋਵੇ ਜਾਂ suspend ਕਰਨਾ ਹੋਵੇ ਤਾਂ ਕਈ ਵਿਚਾਰ ਹੁੰਦੇ ਹਨ ਕਿ temporary ਹੈ ਜਾਂ ਪੱਕਾ ਹੈ । ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਰਾਹੀਂ ਜੇ ਇਹ ਕੰਮ ਕੀਤਾ ਜਾਏ ਤਾਂ ਛੇ ਛੇ ਮਹੀਨੇ ਲੱਗ ਜਾਣ ਦੀ ਤਾਂ ਕੋਈ ਗੱਲ ਹੀ ਨਹੀਂ । ਇਸ ਲਈ ਜਿਵੇਂ ਮੈਂ ਪਹਿਲੋਂ

ਅਰਜ਼ ਕੀਤਾ ਹੈ ਅਸੀਂ ਮੁਰਬਾਬੰਦੀ ਦੇ ਕੰਮ ਨੂੰ ਤਬਾਹ ਨਹੀਂ ਕਰਨਾ ਚਾਹੁੰਦੇ। ਜਿਹੜਾ ਗਲਤੀ ਕਰੇ ਉਸ ਨੂੰ ਕੱਢਨ ਲਈ ਅਸੀਂ ਦਸ ਮਿੰਟ ਦੀ ਵੀ ਦੇਰ ਕਰਨੀ ਮੁਨਾਜ਼ਿਬ ਨਹੀਂ ਸਮਝਦੇ। ਇਸੇ ਲਈ Commission ਪਾਸੋਂ ਇਹ ਇਖਤਿਆਰ ਲੈਕੇ ਅਸੀਂ ਆਪਣੇ ਕੋਲ ਰੱਖੇ ਹਨ। ਮੈਂ ਤੁਹਾਨੂੰ ਦੱਸਣਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਇਸ ਗੱਲ ਦੀ guarantee ਹੈ ਕਿ ਸਾਡੇ ਆਦਮੀ ਕੋਈ ਵੀ ਅਜਿਹੀ ਗੱਲ ਨਹੀਂ ਕਰਨਗੇ ਜਿਹੜੀ ਕਿ ਗਲਤ ਹੋਵੇਗੀ। ਅੱਜ ਤੀਕ ਪੰਜਾਬ ਸਰਕਾਰ ਨੇ ਮੁਰਬਾਬੰਦੀ ਦਾ ਜਿੰਨਾ ਕੰਮ ਕੀਤਾ ਹੈ ਉਸ ਨੇ ਸਾਡੇ ਸੂਬੇ ਦਾ ਸਿਰ ਉੱਚਾ ਹੀ ਕੀਤਾ ਹੈ।

ਦੂਜੀ ਗੱਲ ਜੋ ਇਨ੍ਹਾਂ ਕਹੀ ਹੈ ਉਹ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਇਹ publicity workers ਕਿਉਂ ਰੱਖੇ ਗਏ ਹਨ। ਮੈਂ ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਦੱਸ ਦੇਣਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਇਹ ਇਸ ਲਈ ਰੱਖੇ ਹਨ ਕਿ ਅਸਾਂ ਵੇਖਦੇ ਹਾਂ ਕਿ Regional Formula ਦੇ ਬਣਨ ਨਾਲ ਇਥੇ ਦੇ ਕਈ ਲੋਕ ਬੜੇ ਗਲਤ ਰਾਹ ਤੇ ਪੈ ਗਏ ਹਨ। ਚੰਗੇ ਭਲੇ ਪੜ੍ਹੇ ਲਿਖੇ ਅਤੇ ਅਖਬਾਰਾਂ ਦੇ ਲਿਖਾਰੀ ਇਸ formula ਦੇ ਬਾਰੇ ਵਿਚ ਬੜੀਆਂ ਗਲਤਫਹਿਮੀਆਂ ਫੈਲਾਉਂਦੇ ਰਹੇ ਹਨ ਅਤੇ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਗਲਤ ਰਾਹ ਤੇ ਪਾ ਰਹੇ ਹਨ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਸਿੱਧਾ ਰਾਹ ਦੱਸਣ ਲਈ ਅਸਾਂ ਇਹ Publicity Supervisors ਰੱਖੇ ਹਨ। ਸਾਡੇ ਕਈ ਮਿਤ੍ਰ Regional Formula ਦੇ ਔਗਣਾ ਨੂੰ ਵਧਾ ਚੜ੍ਹਾ ਕੇ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਦੱਸ ਰਹੇ ਹਨ ਅਤੇ ਪੰਜਾਬ ਦੀ ਖਲਕਤ ਵਿਚ ਇਕ ਦੂਜੇ ਲਈ ਨਫਰਤ ਪੈਦਾ ਕਰ ਰਹੇ ਹਨ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਪੋਲ ਖੋਲ੍ਹਣ ਲਈ ਅਸਾਂ ਇਹ Supervisors ਮੁਕੱਰਰ ਕੀਤੇ ਹਨ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੀ appointment ਬਾਰੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਮੂੰਹੋਂ ਇਹ ਗੱਲ ਸੁਣ ਕੇ ਮੈਨੂੰ ਬੜੀ ਹੈਰਾਨੀ ਹੋਈ ਹੈ। ਮੈਂ ਤਾਂ ਸਮਝਦਾ ਸਾਂ ਕਿ ਸਰਦਾਰ ਹਰਕਿਸ਼ਨ ਸਿੰਘ ਸੁਰਜੀਤ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਚੋਣ ਦਾ ਕੰਮ Public Service Commission ਕੋਲੋਂ ਲੈ ਲੈਣ ਤੇ ਸਾਨੂੰ ਸਾਖਾਸ਼ ਕਰੇਗਾ ਅਤੇ ਇਸ ਲਈ ਸਰਕਾਰ ਨੂੰ ਵਧਾਈ ਦੇਵੇਗਾ ਨਾ ਕਿ ਇਸ ਕੰਮ ਲਈ ਇਸ ਦੀ ਨੁਕਤਾਚੀਨੀ ਕਰੇਗਾ ਕਿਉਂ ਜੋ ਅਸਾਂ ਜਿਹੜੇ ਆਦਮੀ ਇਸ ਕੰਮ ਲਈ ਲਗਾਏ ਹਨ ਉਹ ਬੜੇ ਦੇਸ਼ ਸੇਵਕ ਹਨ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਦਿਲਾਂ ਵਿਚ ਦੇਸ਼ ਅਤੇ ਸੂਬੇ ਦੇ ਲੋਕਾਂ ਦੀ ਸੇਵਾ ਕਰਨ ਲਈ ਬੜੀ ਖਾਹਿਸ਼ ਹੈ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਸਾਰੇ ਦੇ ਸਾਰੇ ਖਾਨਦਾਨ ਹੀ ਹਮੇਸ਼ਾ ਦੇਸ਼ ਸੇਵਾ ਵਿਚ ਲੱਗੇ ਰਹੇ ਹਨ ਅਤੇ ਮੁਲਕ ਦੀ ਬੇਹਤਰੀ ਦੇ ਕੰਮਾਂ ਵਿਚ ਉਨ੍ਹਾਂ ਬੜਾ ਹਿੱਸਾ ਲਿਆ ਹੈ। ਉਹ ਵੀਰ ਲੋਕਾਂ ਦਾ ਭਲਾ ਕਰਦੇ ਰਹੇ ਹਨ। ਉਹ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੇ ਬੜੇ ਸ਼ੌਭਾ ਵਾਲੇ ਕੰਮ ਕਰਦੇ ਰਹੇ ਹਨ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਇਸ ਲਈ appoint ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ ਤਾਂ ਜੋ ਲੋਕਾਂ ਵਿਚ ਜਿਹੜਾ ਗਲਤ ਪਰਚਾਰ Regional Formula ਦੇ ਖਿਲਾਫ ਕੀਤਾ ਜਾ ਰਿਹਾ ਹੈ, ਜਿਹੜਾ ਕਿ ਕਦੀ ਪਾਰਟੀਆਂ ਦੀ ਤਰਫੋਂ ਅਤੇ ਕਦੀ ਅਖਬਾਰਾਂ ਦੀ ਤਰਫੋਂ ਕੀਤਾ ਜਾ ਰਿਹਾ ਹੈ ਉਸ ਦੇ ਜਵਾਬ ਵਿਚ ਦੇਰੇ ਕਰ ਕਰ ਕੇ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਇਸ ਸਾਰੇ ਮਿਲਸਿਲੇ ਵਿਚ ਸਹੀ ਸਹੀ ਗੱਲਾਂ ਦੱਸਣ ਕਿਉਂ ਜੋ ਸਰਕਾਰ ਨੇ ਸੂਬੇ ਦੀ ਸਾਰੀ ਜ਼ਿੰਮੇਵਾਰੀ ਆਪਣੇ ਸਿਰ ਤੇ ਲਈ ਹੋਈ ਹੈ ਅਤੇ ਇਹ ਕਦੇ ਵੀ ਬਰਦਾਸ਼ਤ ਨਹੀਂ ਕਰ ਸਕਦੀ ਕਿ ਲੋਕਾਂ ਵਿਚ ਇਸ ਦੇ ਖਿਲਾਫ ਅਤੇ ਇਕ ਦੂਜੇ ਦੇ ਖਿਲਾਫ ਗਲਤ ਖਿਆਲ ਫੈਲਾਏ ਜਾਣ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਗਲਤ ਚੀਜ਼ਾਂ ਨੂੰ ਰੋਕਣ ਲਈ ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਰੱਖਿਆ ਗਿਆ ਹੈ। ਇਸ ਲਈ ਮੈਂ ਸਮਝਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਪੰਜਾਬ ਗਵਰਨਮੈਂਟ ਨੇ ਇਹ ਜਿਹੜੇ ਕਦਮ ਉਠਾਏ ਹਨ ਇਹ ਬੜੇ ਸੋਚ ਸਮਝ ਕੇ ਅਤੇ ਹਾਲਾਤ ਅਤੇ ਮੌਕੇ ਦੇ ਮੁਤਾਬਕ ਉਠਾਏ ਹਨ। ਇਹ ਗੱਲ ਕਰਦਿਆਂ ਹੋਇਆਂ ਇਨ੍ਹਾਂ ਇਹ ਵੀ ਕਿਹਾ ਹੈ ਕਿ Public Service Commission ਕੋਲੋਂ ਇਹ ਅਖਤਿਆਰ ਆਪਣੇ ਹੱਥ ਵਿਚ ਲੈ ਕੇ ਅਸਾਂ ਇਹੋ ਜਿਹੇ ਲੁਧਿਆਣੇ ਦੇ ਆਦਮੀ ਨੂੰ ਚਾਰ ਸੌ ਰੁਪਏ ਦੀ ਨੌਕਰੀ ਮਿੱਤੀ ਹੈ ਜਿਹੜਾ ਕਿ ਪਹਿਲਾ 10 ਰੁਪਏ ਦੀ ਨੌਕਰੀ

[ਮੁਖ ਮੰਤਰੀ]

ਕਰਦਾ ਸੀ ਅਤੇ ਜੋ ਕਰ ਉਹ ਇਸ ਨੌਕਰੀ ਲਈ Public Service Commission ਪਾਸ ਜਾਂਦਾ ਤਾਂ ਉਸ ਨੂੰ ਕਦੇ ਵੀ ਨਾ ਲਿਆ ਜਾਂਦਾ। ਮੈਂ ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਦੱਸ ਦੇਣਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਉਹ ਇਕ ਵੱਡੇ ਦੇਸ਼ ਭਗਤ ਦਾ ਪੁੱਤ੍ਰ ਹੈ ਜਿਸ ਨੇ ਆਪਣੀ ਸਾਰੀ ਉਮਰ ਦੇਸ਼ ਲਈ ਕੁਰਬਾਨੀਆਂ ਕਰਦਿਆਂ ਗੁਜ਼ਾਰ ਦਿੱਤੀ ਸੀ ਅਤੇ ਇਹ ਆਪ ਵੀ B.A., LL.B. ਹੈ। ਫੇਰ ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਜਲੰਧਰ ਦੇ ਇਕ ਹਰੀਜਨ ਦੀ appointment ਵਲ ਵੀ ਇਸ਼ਾਰਾ ਕੀਤਾ ਹੈ। ਉਸ ਹਰੀਜਨ ਵੀਰ ਬਾਰੇ ਮੈਂ ਆਪ ਨੂੰ ਦੱਸ ਦੇਣਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਉਸ ਨੂੰ ਜਦੋਂ appointment ਦੀ letter ਮਿਲੀ ਤਾਂ ਉਸ ਨੇ ਮੈਨੂੰ ਸ਼ੁਕਰੀਏ ਦੀ ਚਿੱਠੀ ਲਿਖੀ ਸੀ ਤੇ ਉਸ ਵਿਚ ਉਸ ਨੇ ਲਿਖਿਆ ਸੀ ਕਿ ਮੈਂ ਤਾਂ ਤਨਖਾਹ ਤੋਂ ਬਗੈਰ ਕੰਮ ਕਰਾਂਗਾ ਕਿਉਂ ਜੋ ਮੈਂ ਹਰੀਜਨਾਂ ਦੀ ਸੇਵਾ ਲਈ ਆਪਣੀ ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਦੇ ਦਿੱਤੀ ਹੋਈ ਹੈ। ਜੇਕਰ ਤੁਸਾਂ ਜ਼ਰੂਰ ਤਨਖਾਹ ਦੇਣੀ ਹੈ ਤਾਂ ਤੁਸੀਂ ਇਹ ਜਗ੍ਹਾ ਕਿਸੇ ਹੋਰ ਹਰੀਜਨ ਭਰਾ ਨੂੰ ਦੇ ਦੇਵੋ। ਮੈਂ ਤਾਂ ਇਸ ਜਗ੍ਹਾ ਤੇ ਮੁਫਤ ਹੀ ਕੰਮ ਕਰਾਂਗਾ। ਇਹ ਵਿਚਾਰ ਹਨ ਉਸ ਵੀਰ ਦੇ। ਉਹ ਤਾਂ ਨੌਕਰੀ ਦਾ ਖਾਹਸ਼ਮੰਦ ਨਹੀਂ। ਉਹ ਤਾਂ ਹਰੀਜਨ ਸਮਾਜ ਦੀ ਸੇਵਾ ਕਰਨਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਸਪੀਕਰ ਸਾਹਿਬ, ਅੱਜ ਕੱਲ੍ਹ ਦਾ ਸਮਾਂ ਐਸਾ ਹੈ ਕਿ ਕਈ ਲੋਕ ਸੱਚੀਆਂ ਗੱਲਾਂ ਨੂੰ ਮੋੜ ਤੋੜ ਕੇ ਝੂਠੀਆਂ ਸਾਬਤ ਕਰ ਲੈਂਦੇ ਹਨ। ਇਸ ਲਈ ਅਸੀਂ ਇਨ੍ਹਾਂ ਆਦਮੀਆਂ ਨੂੰ ਰਖਿਆ ਹੈ ਤਾਂ ਜੋ ਇਹ ਗੱਲਾਂ ਨਾ ਫੈਲਣ ਦੇਣ। ਮੇਰੇ ਵੀਰ ਸੁਰਜੀਤ ਜੀ ਨੂੰ ਇਨ੍ਹਾਂ ਹਾਲਾਤ ਵਿਚ ਇਹ ਗੱਲ ਕਹਿੰਦਿਆਂ ਹੋਇਆਂ ਕੀ ਦੁੱਖ ਨਹੀਂ ਹੋਇਆ ?

ਤੀਜੀ ਗੱਲ ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੇ Home Economics ਦੇ ਇਕ Chief Instructor ਅਤੇ ਦੋ Assistant Instructresses ਦੀ appointments ਬਾਰੇ ਕਹੀ ਹੈ। ਮੈਂ ਸਮਝਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਇਸ ਬਾਰੇ ਸੁਰਜੀਤ ਜੀ ਨੂੰ ਗੁੱਸਾ ਆ ਸਕਦਾ ਹੈ ਪਰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਗੁੱਸਾ ਆਉਣਾ ਨਹੀਂ ਚਾਹੀਦਾ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਸਾਥੀ ਤਾਂ ਐਸੇ ਹਨ ਜਿਹੜੇ ਚਾਹੁੰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਮੁਰੱਬਾ ਬੰਦੀ ਦੇ ਕੰਮ ਵਿਚ ਗੜਬੜ ਪਏ ਤਾਂ ਜੋ ਕੁਝ ਰੋਲਾ ਸਰਕਾਰ ਦੇ ਖਿਲਾਫ ਪਾਇਆ ਜਾ ਸਕੇ। ਜੇਕਰ ਮੇਰੇ ਵੀਨ Consolidation Department ਦੇ ਕਿਸੇ ਅਫਸਰ ਦੇ ਖਿਲਾਫ ਕੁਝ ਕਹਿੰਦੇ ਤਾਂ ਮੈਨੂੰ ਇੰਨੀ ਹੈਰਾਨੀ ਨਾ ਹੁੰਦੀ ਪਰ ਇਨ੍ਹਾਂ ਤਾਂ ਇਕ Instructor ਅਤੇ ਦੋ Instructresses ਦੀ appointments ਦੇ ਖਿਲਾਫ ਵੀ ਕਹਿਣਾ ਸ਼ੁਰੂ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਹੈ ਜਿਸ ਗੱਲ ਦੀ ਮੈਨੂੰ ਸਮਝ ਨਹੀਂ ਆ ਸਕਦੀ। ਪਤਾ ਨਹੀਂ ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਇਸ ਚੀਜ਼ ਨੂੰ ਕਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਇਸ ਵਿਚ include ਕਰ ਲਿਆ ਹੈ। ਸਪੀਕਰ ਸਾਹਿਬ, 1954 ਦੀ ਗੱਲ ਹੈ ਕਿ ਹਿੰਦ ਸਰਕਾਰ ਨੇ ਤਿੰਨ ਲੜਕੀਆਂ ਮੰਗੀਆਂ ਸਨ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਕਿ ਉਹ ਬਾਹਰ training ਲਈ ਭੇਜਣਾ ਚਾਹੁੰਦੀ ਸੀ। ਉਸ ਵੇਲੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਤਨਖਾਹ ਦਾ ਖਿਆਲ ਵੀ ਕੁਝ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਸੀ। ਬਾਹਰ ਦੇਸ਼ ਪਰਦੇਸ਼ ਵਿਚ ਫਿਰ ਕੇ ਉਹ ਬੀਬੀਆਂ training ਲੈ ਕੇ ਆਈਆਂ ਸਨ। ਬਾਹਰ ਉਹ ਜਾਪਾਨ ਵਿਚ ਵੀ training ਲੈ ਕੇ ਆਈਆਂ ਸਨ ਅਤੇ ਇਸ ਦੇਸ਼ ਵਿਚ ਉਹ ਕਲਕੱਤਾ, ਮਦਰਾਸ, ਬੰਬਈ, ਐਹਮਦਾਬਾਦ, ਦਿੱਲੀ ਅਤੇ ਕਈ ਹੋਰ ਥਾਵਾਂ ਤੇ ਫਿਰ ਕੇ Home Economics ਵਿਚ ਵਾਕਫੀਅਤ ਹਾਸਲ ਕਰਕੇ ਆਈਆਂ ਸਨ। ਜੇਕਰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ appointment ਲਈ Public Service Commission ਪਾਸ ਭੇਜਿਆ ਜਾਂਦਾ ਤਾਂ ਕਮਿਸ਼ਨ ਨੇ ਇਸ ਗੱਲ ਤੇ ਇਤਰਾਜ਼ ਕਰਨਾ ਸੀ ਕਿ 1954 ਵਿਚ ਉਨ੍ਹਾਂ ਬੀਬੀਆਂ ਨੂੰ ਸਾਡੀ approval ਲੈ ਕੇ ਕਿਉਂ ਨਹੀਂ ਭੇਜਿਆ ਸੀ। ਇਸ ਮਾੜੇ ਜਿਹੇ ਇਤਰਾਜ਼ ਨੂੰ avoid ਕਰਨ ਲਈ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੀ appointment ਕਰਨ ਲਈ Public Service Commission ਨੂੰ avoid ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਬੀਬੀਆਂ ਨੂੰ ਦੇਸ਼ ਪਰਦੇਸ਼ ਵਿਚ ਬੜੀ training ਲੈਣੀ ਪਈ ਸੀ ਇਸ ਲਈ ਉਸ ਤਰ੍ਹਾਂ Public Service Commission ਨੂੰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਬੀਬੀਆਂ ਨੂੰ appoint ਕਰਨ ਵਿਚ ਕੋਈ ਇਤਰਾਜ਼ ਨਹੀਂ ਹੋਣਾ ਸੀ

ਮੇਰੇ ਵੀਰ ਨੇ ਇਹ ਮਿਸਾਲ ਤਾਂ ਬੜੀ ਲੱਭ ਕੇ ਦਿੱਤੀ ਹੈ ਪਰ ਇਹ ਬੜੀ ਪੁਰਾਣੀ ਗਲ ਹੈ। ਸਪੀਕਰ ਸਾਹਿਬ, ਮੈਂ ਇਹ ਗੱਲ ਹਾਊਸ ਨੂੰ ਦੱਸ ਦੇਣੀ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ services ਵਿਚ ਭਰਤੀ ਕਰਨ ਲਈ ਮੈਂ ਇਕ ਨਵਾਂ ਤਰੀਕਾ ਸੋਚਿਆ ਹੈ ਕਿਉਂਕਿ ਇਥੇ ਹਾਊਸ ਵਿਚ ਕਦੇ ਤਾਂ ਮੇਰੇ ਕਾਂਗੜੇ ਦੇ ਵੀਰ ਹੋਲਾ ਪਾਉਂਦੇ ਸਨ ਕਿ ਉਥੇ ਦੇ ਆਦਮੀਆਂ ਨੂੰ services ਵਿਚ ਨਹੀਂ ਲਿਆ ਜਾਂਦਾ, ਕਦੇ ਪੰਡਤ ਸਿਰੀ ਰਾਮ ਸ਼ਰਮਾ ਹਰਿਆਣੇ ਦੇ ਲੋਕਾਂ ਲਈ ਨੌਕਰੀਆਂ ਦੀ ਮੰਗ ਕਰਦੇ ਹਨ, ਕਦੇ ਚੌਧਰੀ ਸਿਰੀ ਚੰਦ ਸ਼ਿਕਾਇਤ ਕਰਦੇ ਹਨ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਜ਼ਬਾਨ ਬੜੀ ਤੇਜ਼ ਚਲਦੀ ਹੈ ਅਤੇ ਜਿਹੜੇ ਬੜੇ ਸੁਚੱਜੇ ਢੰਗ ਨਾਲ ਜਿਹੜੀਆਂ ਗੱਲਾਂ ਕਹਿਣੀਆਂ ਹੁੰਦੀਆਂ ਹਨ ਕਹਿ ਲੈਂਦੇ ਹਨ। ਉਹ ਵੀ ਕਹਿੰਦੇ ਰਹੇ ਹਨ ਕਿ ਹਰਿਆਣੇ ਦਾ ਕੋਈ ਡਿਪਟੀ ਕਮਿਸ਼ਨਰ ਨਹੀਂ ਹੈ ਅਤੇ ਫਲਾਂ ਨਹੀਂ ਹੈ ਤੇ ਫਲਾਂ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਗੁੜਗਾਵਾਂ ਦੇ ਇਲਾਕੇ ਦੇ ਮੇਰੇ ਸਾਥੀ ਆਪਣੇ ਇਲਾਕੇ ਦੇ ਲੋਕਾਂ ਲਈ ਮੰਗਾਂ ਕਰਦੇ ਰਹਿੰਦੇ ਹਨ। ਪਿਛਲੇ ਸਾਲ ਮੇਰੇ ਕਾਂਗੜੇ ਦੇ ਪਛੜੇ ਹੋਏ ਇਲਾਕਿਆਂ ਦੇ ਵੀਰਾਂ ਨੇ ਇਥੇ ਇਹ resolution ਪਾਸ ਕਰਵਾਇਆ ਸੀ ਕਿ ਕਾਂਗੜੇ ਨੂੰ back-ward area declare ਕੀਤਾ ਜਾਏ ਪਰ ਮੇਰੇ officials ਨੇ ਮੈਨੂੰ ਇਹ ਸਲਾਹ ਦਿੱਤੀ ਹੈ ਕਿ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਕਿਸੇ ਇਲਾਕੇ ਦੇ ਜਾਂ ਜਾਤੀ ਦੇ ਲੋਕਾਂ ਨਾਲ ਕੋਈ ਫਰਕ ਵਾਲੀ ਗੱਲ ਕਰਨੀ ਸਾਡੇ Constitution ਦੇ ਖਿਲਾਫ ਹੋਵੇਗਾ। ਇਸ ਮਤਲਬ ਲਈ ਮੈਂ ਇਕ ਹੋਰ ਬੜਾ ਸੁਚੱਜਾ ਢੰਗ ਸੋਚਿਆ ਹੈ। ਮੈਂ Public Service Commission ਨੂੰ ਕਿਹਾ ਹੈ ਕਿ ਜੇ ਕਰ ਤੁਸੀਂ ਅੱਗੇ ਪਹਿਲੇ ਪੰਜਾਂ ਆਦਮੀਆਂ ਦੇ ਨਾ ਭੇਜਦੇ ਹੋ ਤਾਂ ਹੁਣ ਦਸ ਆਦਮੀਆਂ ਦੇ ਨਾ ਭੇਜੋ। ਸਪੀਕਰ ਸਾਹਿਬ, ਇਹ ਮੈਂ ਲੁਕ ਕੇ ਨਹੀਂ ਕਹਿ ਰਿਹਾ। ਮੈਂ ਤਾਂ ਹਾਊਸ ਵਿਚ ਖਲੋ ਕੇ ਇਹ ਕਹਿੰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਇਹ ਇਸ ਲਈ ਕੀਤਾ ਹੈ ਤਾਂ ਜੋ ਜਦੋਂ ਮੈਂ ਇਹ ਦੇਖਾਂ ਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਸਾਂ ਨਾਵਾਂ ਵਿਚ ਕਾਂਗੜੇ ਦੇ ਕਿਸੇ ਆਦਮੀ ਦਾ ਨਾਂ ਆ ਗਿਆ ਹੈ ਜਾਂ ਗੁੜਗਾਵਾਂ ਦੇ ਕਿਸੇ candidate ਦਾ ਨਾਮ ਆ ਗਿਆ ਹੈ ਜਾਂ ਕਿਸੇ ਹੋਰ ਇਲਾਕੇ ਦਾ ਜਿਸ ਨੂੰ ਕਿ backward area declare ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੋਵੇ ਤਾਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨਾਵਾਂ ਵਿਚੋਂ ਉਸ candidate ਨੂੰ appoint ਕਰ ਲਿਆ ਜਾਏ ਜੇਕਰ Public Service Commission ਨੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਸਾਂ ਨਾਵਾਂ ਵਿਚ ਉਸ ਦਾ ਨਾਮ ਭੇਜਿਆ ਹੋਇਆ ਹੋਵੇ। ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਮੇਰੇ ਵੀਰ ਚੌਧਰੀ ਸਿਰੀ ਚੰਦ ਜਾਂ ਪੰਡਤ ਸਿਰੀ ਰਾਮ ਸ਼ਰਮਾ ਨੂੰ ਫੇਰ ਇਹ ਕਹਿਣ ਦਾ ਮੌਕਾ ਨਾ ਮਿਲੇਗਾ। ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਬੱਜਰ, ਰਿਵਾੜੀ, ਗੁੜਗਾਵਾਂ ਜਾਂ ਕਾਂਗੜੇ ਦੇ ਇਲਾਕਿਆਂ ਦੇ ਮੇਰੇ ਸਾਥੀਆਂ ਨੂੰ ਕੋਈ ਸ਼ਿਕਾਇਤ ਕਰਨ ਦਾ ਮੌਕਾ ਨਹੀਂ ਮਿਲੇਗਾ। Public Service Commission ਲਈ ਮੇਰੇ ਦਿਲ ਵਿਚ ਬੜੀ ਇੱਜ਼ਤ ਹੈ। ਅਸਾਂ ਇਹ ਆਦਮੀ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਬਣਾਈ ਹੋਈ list ਵਿਚੋਂ ਚੁਣੇ ਹਨ ਕਿਉਂਕਿ ਅਸਾਂ ਸਾਰੇ ਪੰਜਾਬ ਦੇ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਇਕ level ਤੇ ਲੈ ਆਉਣਾ ਚਾਹੁੰਦੇ ਹਾਂ। ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਕਰਨ ਨਾਲ ਫਰਕ ਇੰਨਾ ਹੀ ਹੋਵੇਗਾ ਕਿ ਕਮਿਸ਼ਨ ਦੀ ਬਣਾਈ ਹੋਈ ਦੁੱਗਣੀ list ਵਿਚੋਂ ਹੁਣ ਅਸਾਂ ਪਿਛੜੇ ਹੋਏ ਇਲਾਕਿਆਂ ਦੇ ਕੁਝ ਆਦਮੀ ਲੈ ਸਕਾਂਗੇ ਜਿਹੜੇ ਕਿ ਉਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਨਹੀਂ ਲਏ ਜਾ ਸਕਣ ਲੱਗੇ ਸਨ ਕਿਉਂ ਜੋ ਇਕ ਪਿਛੜੇ ਹੋਏ ਇਲਾਕੇ ਦਾ candidate ਦੂਜੇ ਇਲਾਕੇ ਦੇ candidate ਨਾਲ ਮੁਕਾਬਲਾ ਨਹੀਂ ਕਰ ਸਕਦਾ ਸੀ। ਇਹ ਮੈਂ ਦੱਸ ਦੇਣਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਅਸਾਂ ਕੋਈ ਆਪਣੇ ਆਦਮੀ ਮੁਕੱਰਰ ਨਹੀਂ ਕਰਦੇ। ਜੇ ਕਰ ਅਸਾਂ ਆਪਣੇ ਆਦਮੀ ਮੁਕੱਰਰ ਕਰਦੇ ਹੁੰਦੇ ਤਾਂ ਅਸਾਂ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੀ ਬਾਹਰ ਸ਼ੋਭਾ ਨਾ ਰਖਦੇ ਅਤੇ ਨ ਹੀ ਅਸਾਂ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਸ਼ੋਭਾ ਰੱਖ ਸਕਦੇ ਸਾਂ। ਨਾਹੀ ਸਾਡੇ ਲੋਕ ਇਨ੍ਹੇ ਪੜ੍ਹੇ ਲਿਖੇ ਹਨ। ਇਹ ਦੁਰਾਣੀ ਲਿਖਤ ਅਸੀਂ ਇਸ ਲਈ ਮੰਗ ਰਹੇ ਹਾਂ ਤਾਂ ਜੋ ਜਿਹੜੇ ਆਦਮੀਆਂ ਦੇ ਨਾਮ Public

[ਮੁਖ ਮੰਤ੍ਰੀ]

Service Commission ਚੁਣ ਕੇ ਭੇਜੇਗੀ ਉਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚ ਕੋਈ ਨਾ ਕੋਈ ਤਾਂ ਪਿਛੜੇ ਹੋਏ ਇਲਾਕਿਆਂ ਦਾ candidate ਆ ਹੀ ਜਾਏਗਾ ਜਿਹੜਾ ਕਿ ਪਹਿਲੇ ਨਹੀਂ ਆ ਸਕਦਾ ਸੀ। ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਅਸਾਂ ਇਸ ਗਲ ਦੇ ਇਤਰਾਜ਼ ਤੋਂ ਵੀ ਬਚ ਜਾਵਾਂਗੇ ਜਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਹੁਣ ਇਹ ਕਿਹਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਕਿ ਫਲਾਣੇ ਇਲਾਕੇ ਦੇ ਇਤਨੇ ਲੋਕ ਰਹਿ ਗਏ ਹਨ ਅਤੇ ਫਲਾਣੇ ਦੇ ਇਤਨੇ ਅਤੇ ਪਿੰਡਾਂ ਦੇ ਇਤਨੇ ਰਹਿ ਗਏ ਹਨ। ਸਾਡੇ ਕੋਈ ਰਿਸ਼ਤੇਦਾਰ ਪੜ੍ਹੇ ਲਿਖੇ ਨਹੀਂ ਹਨ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਅਸੀਂ ਨੌਕਰੀਆਂ ਵਿਚ ਲਿਆਣਾ ਚਾਹੁੰਦੇ ਹੋਈਏ ਇਹੋ ਜਿਹੀ ਕੋਈ ਗਲ ਨਹੀਂ। ਸਾਡੇ ਦਿਲ ਵਿਚ Public Service Commission ਦੀ ਬੜੀ ਇੱਜ਼ਤ ਹੈ ਅਤੇ ਅਸੀਂ ਆਪਣੀ Constitution ਜਿਸ ਦੀ ਬੜੀ ਸ਼ੋਭਾ ਅਤੇ ਮਹੱਤਤਾ ਹੈ, ਉਸ ਲਈ ਇੱਜ਼ਤ ਰਖਦੇ ਹੋਏ ਇਹ ਸਾਰਾ ਸਿਲਸਿਲਾ ਕੀਤਾ ਹੈ। ਅਸਾਂ ਇਹ ਗਲ ਦੇਖਾਂਗੇ ਕਿ Public Service Commission ਨੇ ਜਿਹੜੇ ਆਦਮੀ ਚੁਣੇ ਹਨ ਜੇਕਰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚ ਇਕ candidate ਦਾ number ਉਸ ਦੀ ਲਿਆਕਤ ਨੂੰ ਦੇਖ ਕੇ ਉਤੇ ਰਖਿਆ ਹੈ ਭਾਵੇਂ ਉਸ ਦੀ ਸਿਹਤ ਚੰਗੀ ਨਾ ਹੀ ਹੋਏ ਅਤੇ ਇਕ ਚੰਗੀ ਸਿਹਤ ਵਾਲੇ ਨੂੰ ਥੱਲੇ ਦੀ position ਵਿਚ ਰਖਿਆ ਹੋਇਆ ਹੈ ਤਾਂ ਕੋਈ ਵਜ੍ਹਾ ਨਹੀਂ ਕਿ ਅਸੀਂ ਉਸ ਨੂੰ ਨਾ ਚੁਣ ਲਈਏ ਜਦੋਂ ਕਿ ਉਹ ਪਿਛੜੇ ਹੋਏ ਇਲਾਕੇ ਦਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਇਕ candidate 415 ਨੰਬਰ ਲੈਕੇ First Division ਵਿਚ ਪਾਸ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਦੂਜਾ 213 ਨੰਬਰ ਲੈਕੇ Third Division ਵਿਚ ਪਾਸ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਪਰ ਉਹ ਦੋੜਨ ਵਿਚ ਪਹਿਲੇ ਨਾਲੋਂ ਬੜਾ ਦੰਗਾ ਹੈ ਅਤੇ ਕਿਸੇ ਪਿਛੜੇ ਹੋਏ ਪਹਾੜੀ ਇਲਾਕੇ ਦਾ ਹੈ ਅਤੇ Public Service Commission ਨੇ ਉਸ ਦਾ ਨਾਂ ਸਾਡੇ ਪਾਸ ਭੇਜ ਦਿਤਾ ਹੈ ਤਾਂ ਅਸਾਂ ਉਸ ਨੂੰ ਚੁਣ ਲਵਾਂਗੇ ਕਿਉਂਜੋ ਉਹ ਗੁੜਗਾਵਾਂ ਜਾਂ ਕਾਂਗੜੇ ਦੇ ਪਿਛੜੇ ਹੋਏ ਇਲਾਕੇ ਦਾ ਰਹਿਣ ਵਾਲਾ ਹੈ।

ਸਪੀਕਰ ਸਾਹਿਬ, matter mince ਨਹੀਂ ਕਰਨਾ ਚਾਹੁੰਦਾ, ਮੈਂ ਛੁਪਾ ਕੇ ਗਲ ਨਹੀਂ ਕਰਨਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਮੈਂ ਹਰ ਪੰਜਾਬੀ ਨੂੰ ਸੰਤੁਸ਼ਟ ਕਰਨਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹਾਂ ਜੋ deserve ਕਰਦਾ ਹੈ ਜੋ ਪਿਛਾਂਹ ਹੈ ਉਸ ਨੂੰ ਅਗੇ ਲਿਆਉਣਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹਾਂ ਅਤੇ ਅਗੇ ਲਿਆ ਕੇ ਉਸ ਤੋਂ ਕੰਮ ਲੈਣਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹਾਂ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਪੰਜਾਬ ਲਈ ਬਣਾਉਣਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹਾਂ। ਇਹ ਨਹੀਂ ਚਾਹੁੰਦਾ ਕਿ ਜਿਸ ਦਾ ਘੋੜਾ ਇਕ ਵਾਰੀ ਅਗੇ ਨਿਕਲ ਜਾਵੇ ਉਹੀ ਅਗੇ ਰਹੇ ਬਾਕੀ ਸਦਾ ਹੀ ਪਿਛੇ ਰਹਿਣ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਅਗੇ ਲਿਆਉਣਾ ਚਾਹੁੰਦੇ ਹਾਂ ਤਾਂ ਜੋ ਇਹ ਆਖਿਆ ਜਾਵੇ ਕਿ ਸਰਕਾਰ ਪਿਛੜੇ ਹੋਏ ਇਲਾਕੇ ਦੇ ਵਿਅਕਤੀਆਂ ਨੂੰ ਅਗੇ ਲਿਆਉਣਾ ਚਾਹੁੰਦੀ ਹੈ। ਇਹੀ ਨਹੀਂ। ਸਪੀਕਰ ਸਾਹਿਬ, ਭਾਵੇਂ ਇਹ ਗਲ ਇਸ ਚੀਜ਼ ਨਾਲ ਇਤਨਾ ਸੰਬੰਧ ਨਹੀਂ ਰਖਵੀ, ਮੈਂ technical colleges ਵਿਚ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਗਿਣਤੀ ਜੋ ਅਜ ਤਕ ਬਹੁਤ ਥੋੜੀ ਰਹੀ ਹੈ, ਪਿਛੇ ਰਹੇ ਇਲਾਕੇ ਦੇ ਲੋਕਾਂ ਦੀ, ਮੈਂ ਤਾਂ, ਚਾਹੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਬੱਚੇ 3rd Division ਜਾਂ ਘਟ ਤੋਂ ਘਟ ਨੰਬਰ ਲੈਕੇ ਵੀ ਆਏ ਹੋਣ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਇਨ੍ਹਾਂ colleges ਵਿਚ ਭਰਤੀ ਕਰਨਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹਾਂ। ਮੈਂ ਉਸ ideology ਨੂੰ ਜਾਣਦਾ ਹਾਂ ਜਿਸ ਵਿਚੋਂ ਮੁਰਸੀਤ ਨਿਕਲਿਆ ਹੈ, ਜਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦਾ ਉਹ worker ਹੈ। ਅਸੀਂ ਵੀ ਉਨ੍ਹਾਂ ਹੀ masses ਵਿਚੋਂ ਹਾਂ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਰੋਟੀ ਨਹੀਂ ਮਿਲਦੀ। ਜੇਕਰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਬੱਚੇ ਘੋਟਾ ਲਾ ਕੇ ਜ਼ਿਆਦਾ ਨੰਬਰ ਲੈਣ ਵਾਲਿਆਂ ਬਰਾਬਰ ਨਾ ਆ ਸਕਣ, ਤਾਂ ਇਹ ਕਾਂਗਰਸ ਰਾਜ, ਅਤੇ ਕਾਂਗਰਸ ਦੀ ਸਰਕਾਰ ਨਹੀਂ ਹੋਵੇਗੀ ਜੇਕਰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਬਿਲਕੁਲ ਮੌਕਾ ਹੀ ਨਾਂ ਦੇਵੇ। (ਤਾੜੀਆਂ)। ਮੈਂ Public Service Commission ਦੀ ਨਿੰਦਿਆ ਨਹੀਂ ਕਰਦਾ, Constitution ਦੀ ਨਿੰਦਿਆ ਵੀ ਨਹੀਂ ਕਰਦਾ ਮਾਤ Socialistic Pattern ਤੇ Constitution ਨੂੰ ਚਲਾਉਣਾ,

ਜਿਹੜਾ ਗਰੀਬਾਂ ਨੂੰ ਉਪਰ ਲਿਆ ਸਕੇ ਇਹ ਕਾਂਗਰਸ ਦੀ ਜ਼ਿੰਮੇਵਾਰੀ ਹੈ। ਇਹ ਇਸ ਦੀ ਸ਼ਾਨ ਹੈ।
(ਤਾੜੀਆਂ)

Mr. Speaker : Question is—

That the order of the Governor relating to the additions to Schedule 'A' referred to in regulation (3) (b) of the Punjab Public Service Commission (Limitation of Functions) Regulations, namely :—

- '12. Supervisors in the Public Relations Department, Punjab.
  13. Consolidation Officers in the Consolidation of Holdings Department, Punjab, appointed up to the 31st March, 1956, and thereafter.
  14. Chief Instructor and two Assistant Instructresses for the Home Economics Department, Punjab.'
- be repealed.

The motion was lost.

THE PUNJAB ENTERTAINMENTS DUTY RULES, 1956

Minister for Public Works (Shri Mool Chand Jain) : Sir
I beg to move —

That the Punjab Entertainments Duty Rules, 1956, laid on the Table on the 20th August, 1956, be confirmed as required under Section 20 (3) of the Punjab Entertainments Duty Act, 1955.

Mr. Speaker : Motion moved —

That the Punjab Entertainments Duty Rules, 1956, laid on the Table on the 20th August, 1956, be confirmed as required under Section 20 (3) of the Punjab Entertainments Duty Act, 1955.

Mr. Speaker : Question is —

That the Punjab Entertainments Duty Rules, 1956 laid on the Table on the 20th August, 1956, be confirmed as required under Section 20 (3) of the Punjab Entertainments Duty Act, 1955.

The motion was carried.

THE EAST PUNJAB UTILIZATION OF LANDS (AMENDMENT) BILL, 1956.

(RESUMPTION OF CONSIDERATION OF)

Mr. Speaker : Now the House will resume discussion on the East Punjab Utilization of Lands (Amendment) Bill. Sardar Harkishan Singh Surjit was still on his legs when yesterday the House adjourned. He may resume his speech.

ਸਰਦਾਰ ਹਰਕਿਸ਼ਨ ਸਿੰਘ ਸੁਰਜੀਤ (ਨਕੋਦਰ) : ਸਪੀਕਰ ਸਾਹਿਬ, ਮੈਂ ਇਹ ਗੱਲ ਦਸ ਰਿਹਾ ਸੀ ਕਿ ਇਹ ਕਾਨੂੰਨ ਜੋ ਸਾਡੇ ਸਾਹਮਣੇ ਪੇਸ਼ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ ਕਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ defective ਹੈ ਅਤੇ ਇਹ ਕਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਉਸ ਮਕਸਦ ਨੂੰ ਹਾਸਿਲ ਨਹੀਂ ਕਰਦਾ ਜੋ ਸਾਡੇ ਸਾਹਮਣੇ ਖੋਤੀ ਮੰਤ੍ਰੀ ਨੇ ਰਖਿਆ। ਮੈਂ ਦੋ ਤਿੰਨ ਤਜਵੀਜ਼ਾਂ ਜਾਂ ਸੁਝਾਵ ਆਪ ਦੇ ਸਾਹਮਣੇ ਪੇਸ਼ ਕੀਤੀਆਂ ਸਨ ਅਤੇ ਉਹ ਇਹ ਹਨ।

ਇਕ ਤਾਂ ਜੋ ਅਧਿਕਾਰ Collector ਨੂੰ ਦਿੱਤੇ ਗਏ ਹਨ ਕਿ ਜ਼ਮੀਨ ਜਾਗੀਰਦਾਰਾਂ ਪਾਸੋਂ ਮਿਲ ਜਾਵੇਗੀ ਤਾਂ ਇਹ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਗ਼ਲਤੀ ਹੈ ਕਿਉਂਕਿ ਪਿਛਲੇ Lands Utilization Act ਵਿਚ ਉਨਤਾਈਆਂ ਹਨ। ਉਸ ਨੂੰ ਪਾਸ ਕਰਾਉਣ ਸਮੇਂ ਕਹਿੰਦੇ ਸਨ ਕਿ ਜ਼ਮੀਨਦਾਰਾਂ ਪਾਸ ਜ਼ਮੀਨ ਨਹੀਂ ਰਹਿਣ ਦਿੱਤੀ ਜਾਏਗੀ ਮਗਰ ਜਾਗੀਰਦਾਰ ਮਿਲ ਮਿਲਾ ਕੇ, ਗ਼ਲਤ ਇੰਦਰਾਜ ਕਰਕੇ ਜ਼ਮੀਨ ਤੇ ਇਸ ਢੰਗ ਨਾਲ ਕਬਜ਼ਾ ਕਰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਜ਼ਮੀਨ ਕਾਸ਼ਤਕਾਰ ਪਾਸ ਨਾ ਜਾ ਸਕੇ। ਕਹਿਣ ਨੂੰ ਤਾਂ ਇਥੇ ਬਹੁਤ ਕੁਝ ਕਿਹਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਮਗਰ ਜਦ ਜ਼ਮੀਨ ਲੈਣ ਦਾ ਮੌਕਾ ਆਉਂਦਾ ਹੈ ਤਾਂ ਜ਼ਮੀਨ ਉਸ ਦੀ ਲਈ ਜਾਂਦੀ ਹੈ ਜਿਸ ਪਾਸ ਪਹਿਲਾਂ ਹੀ ਖੋਤੀ ਹੁੰਦੀ ਹੈ ਅਤੇ ਉਸ ਦਾ ਗੁਜ਼ਾਰਾ ਵੀ ਉਸ ਤੇ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦਾ। ਸਾਨੂੰ ਪਿਛਲੇ Act ਦਾ ਤਜਰਬਾ ਹੈ। ਕਿਹੜੀਆਂ ਜ਼ਮੀਨਾਂ ਹਨ ਜਿਹੜੀਆਂ ਤੇ ਇਸ ਮੁਤਾਬਕ ਕਬਜ਼ਾ ਕੀਤਾ ਗਿਆ, ਜਿਹੜੇ ਛੋਟੇ ਮਾਲਕ—10 ਜਾਂ 15 ਏਕੜ ਵਾਲੇ ਕਿਸੇ ਵਜ੍ਹਾ ਕਰਕੇ ਜ਼ਮੀਨ ਨੂੰ ਕਾਬੂ ਵਿਚ ਨਹੀਂ ਲਿਆ ਸਕੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀਆਂ ਜ਼ਮੀਨਾਂ ਤੇ। ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਹੁਸ਼ਿਆਰਪੁਰ ਜਾਂ ਦੁਸਰੇ ਜ਼ਿਲ੍ਹਿਆਂ ਵਿਚ ਵੀ ਹੋਇਆ ਹੈ। ਜਿਥੇ ਕਿਸੇ ਗਰੀਬ ਦੇ ਛੋਟੇ ਮਰ ਗਏ ਜਾਂ ਚੰਗੇ ਨਹੀਂ ਸਨ ਜਾਂ ਕਿਸੇ ਹੋਰ ਕਾਰਨ ਉਹ ਦੋ ਵਰ੍ਹੇ ਆਪਣੀ ਜ਼ਮੀਨ ਨੂੰ ਕਾਬੂ ਵਿਚ ਨਹੀਂ ਲਿਆ ਸਕਿਆ ਉਸ ਦੀ ਜ਼ਮੀਨ Lands Utilization Act ਦੇ ਥੱਲੇ ਲੈ ਆਂਦੀ ਗਈ। ਮਗਰ ਇਸ ਜ਼ਮੀਨ ਵਿਚ ਕਿਸੇ ਜਾਗੀਰਦਾਰ ਦੀ ਜ਼ਮੀਨ ਨਹੀਂ ਆਈ। ਵਜ਼ੀਰ ਸਾਹਿਬ ਨੇ ਵੀ ਜਦ ਇਸ ਦੇ ਮਕਸਦ ਦਸੇ ਤਾਂ ਇਹ ਨਹੀਂ ਦਸਿਆ ਕਿ ਪਿਛਲਾ ਤਜਰਬਾ ਕੀ ਕਹਿੰਦਾ ਹੈ, ਕਿਤਨੀ ਜ਼ਮੀਨ ਗ਼ਲਤ ਇੰਦਰਾਜ ਹੋਣ ਕਰਕੇ ਨਹੀਂ ਲਈ ਜਾ ਸਕੀ; ਕਿੰਨੀ ਜਾਗੀਰਦਾਰਾਂ ਦੀ ਜ਼ਮੀਨ ਆਈ ਅਤੇ ਕਿੰਨੇ ਛੋਟੇ ਜ਼ਮੀਨਦਾਰਾਂ ਨੂੰ ਰਗੜਾ ਲਾਇਆ। ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਇਸ ਵਿਚ ਇਹ ਉਨਤਾਈ ਹੈ ਕਿ ਜਿਹੜੇ ਛੋਟੇ ਜ਼ਮੀਨਦਾਰ ਕਿਸੇ ਵਜ੍ਹਾ ਕਰਕੇ ਜ਼ਮੀਨ ਤੇ ਕਾਬੂ ਨਹੀਂ ਪਾ ਸਕੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਜ਼ਮੀਨ ਲੈ ਲਈ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਇਸ ਕਰਕੇ Collector ਦਾ ਵਾਰ ਗਰੀਬਾਂ ਤੇ ਚਲੇਗਾ। ਜਾਗੀਰਦਾਰਾਂ ਨੇ ਤਾਂ ਮੈਂ ਰਾਹ ਕੱਢ ਲੈਣੇ ਹਨ। ਇਸ ਲਈ ਇਸ ਤੇ ਮੁੜ ਕੇ ਵਿਚਾਰ ਕਰ ਲਉ। ਇਸ ਬਿਲ ਤੇ ਮੁੜ ਕੇ ਸੋਚ ਕੇ ਆਪਣੀਆਂ ਤਕਰੀਰਾਂ ਮੁਤਾਬਕ ਅਜਿਹੀ ਗ਼ਲ ਲੈ ਆਓ ਕਿ ਜਾਗੀਰਦਾਰਾਂ ਪਾਸ ਜਿੰਨੀ ਜ਼ਮੀਨ ਪਈ ਹੈ, ਜਿਸ ਦੀ ਖੋਤੀ ਇਕ ਸਾਲ ਨਹੀਂ ਹੋ ਸਕੀ, ਉਸ ਨੂੰ ਫੌਰਨ ਕਬਜ਼ੇ ਵਿਚ ਕਰਨ ਦਾ ਅਧਿਕਾਰ ਦਿੱਤਾ ਜਾਵੇ

ਅਤੇ Lands Utilization Act ਦੇ ਹੇਠਾਂ ਲਿਆ ਕੇ ਉਸ ਨੂੰ ਬੰਨ੍ਹ ਦਿਤਾ ਜਾਵੇ। ਇਸ ਨਾਲ ਜੋ ਮਕਸਦ ਹੈ—ਮੁਲਕ ਦੀ production ਵਧਾਉਣ ਦਾ—ਉਹ ਹਾਸਲ ਹੋ ਸਕੇ ਜਿਹੜਾ ਅਨਾਜ ਅੱਜ ਵੀ ਅਸੀਂ ਬਾਹਰੋਂ ਮੰਗਵਾਉਂਦੇ ਹਾਂ ਕੀ ਉਹ ਇਤਨੇ ਬਾਹੂ ਬਲ (man-power) ਦੇ ਹੁੰਦੇ ਹੋਏ ਵੀ production ਵਧਾ ਕੇ ਬੰਦ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ ਜਾ ਸਕਦਾ ?

ਸਾਡੀ ਜ਼ਮੀਨ ਬੜੀ ਦੰਗੀ ਹੈ। ਇਸ ਨੂੰ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਇਸਤੇਮਾਲ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇ ਕਿ production ਵਧੇ। ਇਸ ਲਈ ਆਪਣੇ ਕਾਨੂੰਨ ਬਨਾਉਣ ਵਾਲਿਆਂ ਨੂੰ ਆਖੋ ਕਿ ਪਿਛਲੇ ਤਜਰਬੇ ਦਾ ਮੁਤਾਲਿਆ ਕਰਨ। ਉਸ ਵਿਚ ਜਿਹੜੀਆਂ ਗਲਤੀਆਂ ਰਹੀਆਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਦੇਖਣ, ਤਜਵੀਜ਼ਾਂ ਸੁਨਣ ਅਤੇ ਇਸ ਵਿਚ ਅਜਿਹੀ ਮੱਦ ਲਿਖਣ ਕਿ Collector ਜਾਂ ਦੂਜੇ ਅੜਿਕੇ ਡਾਹ ਕੇ ਛੋਟਿਆਂ ਨੂੰ ਤੰਗ ਨਾ ਕਰਨ, ਪਿੰਡਾਂ ਵਿਚ ਲੜਾਈਆਂ ਨਾ ਕਰਾਉਣ, ਜਾਗੀਰਦਾਰਾਂ ਦੀਆਂ ਜ਼ਮੀਨਾਂ ਨੂੰ Utilization Act ਦੇ ਥਲੇ ਲਿਆਉਣ। ਇਹ ਐਕਟ ਤਾਂ ਵੰਗਾ ਹੁੰਦਾ ਜੇਕਰ ਇਸ ਵਿਚ ਉਹ ਚੀਜ਼ ਆਉਂਦੀ ਜੋ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਦਿਲ ਵਿਚ ਹੈ। ਇਸ ਲਈ ਮੈਂ ਬੇਨਤੀ ਕਰਾਂਗਾ ਕਿ ਇਸ ਵਿਚ ਹੋਰ ਤਰਮੀਮਾਂ ਦੀ ਜ਼ਰੂਰਤ ਹੈ ਅਤੇ ਇਸ ਤੇ ਹੋਰ ਗੌਰ ਕਰਕੇ ਉਹ ਮਕਸਦ ਪੂਰੇ ਕੀਤੇ ਜਾਣ ਜੋ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਬਿਲ ਨੂੰ ਪੇਸ਼ ਕਰਦੇ ਹੋਏ ਦਸੇ।

ਸ਼੍ਰੀ ਵਧਾਵਾ ਰਾਮ (ਫਾਜ਼ਿਲਕਾ) : ਪ੍ਰਧਾਨ ਜੀ, ਜ਼ਰਾਇਤ ਦੇ ਵਜ਼ੀਰ ਜਿਹੜਾ ਬਿਲ ਲਿਆਏ ਹਨ, ਇਹ ਦੇਖਣ ਨੂੰ ਤਾਂ ਛੋਟਾ ਜਿਹਾ ਲਗਦਾ ਹੈ ਮਗਰ ਹੈ ਬੜਾ ਜ਼ਰੂਰੀ। ਬਿਲ ਨੂੰ ਇਹ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਲਿਆਏ ਹਨ ਕਿ ਹੁਣ ਇਸ ਦੇ ਬਣਨ ਦਾ ਕੋਈ ਫਾਇਦਾ ਨਹੀਂ। ਇਹ ਗਲ ਸਾਰੇ ਜਾਗੀਰਦਾਰਾਂ ਨੂੰ ਪਤਾ ਹੈ ਕਿ Lands Utilization Act ਬਣਿਆ ਹੈ ਅਤੇ ਜੇਕਰ ਨਹੀਂ ਪਤਾ ਤਾਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਨਹੀਂ ਪਤਾ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਪਾਸ ਕੁਲ 5 ਜਾਂ 7 ਕਿਲੋ ਜ਼ਮੀਨ ਹੈ ਕਿ ਸਾਡੇ ਤੇ ਕੀ ਮੁਸ਼ੀਬਤ ਪੈਣ ਵਾਲੀ ਹੈ। ਫਿਰ ਇਸ ਐਕਟ ਥਲੇ ਲਈ ਗਈ ਜ਼ਮੀਨ ਕਿਸ ਨੂੰ ਮਿਲੀ ਹੈ ? ਮੈਨੂੰ ਜ਼ਾਤੀ ਤੌਰ ਤੇ ਤਜਰਬਾ ਹੈ ਕਿ ਇਸ ਵਿਚੋਂ ਉਹ ਹਿੱਸਾ ਲੈ ਗਏ ਜੋ ਵਡੇ ਵਡੇ ਜਾਗੀਰਦਾਰ ਤੇ ਫੱਤੇ ਖਾਂ ਬਣੇ ਫਿਰਦੇ ਹਨ। ਮਿਸਾਲ ਵਜੋਂ ਕਟਨਾਲ ਦੇ ਪਿੰਡ ਪਟਲ ਵਿਚ ਇਕ ਜ਼ਮੀਂਦਾਰ ਹੈ.....

Mr. Speaker : The hon. Member need not mention that ਆਪ ਇਸ ਦੇ principles ਪਰ ਕਹਿਣ ਕਰੋ। (Please discuss its principles.)

ਸ਼੍ਰੀ ਵਧਾਵਾ ਰਾਮ : ਮੈਂ ਅਵਜ਼ ਕਰ ਰਿਹਾ ਸਾਂ ਕਿ ਜੋ ਬਿਲ ਪੇਸ਼ ਹੋਇਆ ਹੈ ਇਸ ਦਾ ਮਤਲਬ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਜ਼ਮੀਨ ਲੈਕੇ ਕਿਸਾਨਾਂ ਨੂੰ ਦੇਣੀ ਹੈ ਅਤੇ ਪੈਦਾਵਾਰ ਵਧਾਉਣੀ ਹੈ। ਪਹਿਲੇ ਐਕਟ ਵਿਚ ਕੁਝ ਤਰੁਟੀਆਂ ਸਨ ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਸਮਝਿਆ ਅਤੇ ਹੁਣ ਇਹ ਤਰਮੀਮੀ ਬਿਲ ਲਿਆਏ ਹਨ।

ਪਹਿਲਾ ਬਿਲ ਜਦੋਂ ਲਿਆਂਦਾ ਗਿਆ ਤਾਂ ਇਹ ਕਿਹਾ ਗਿਆ ਕਿ ਅਸੀਂ ਜਾਗੀਰਦਾਰਾਂ ਤੋਂ ਜ਼ਮੀਨ ਖੋਹਣੀ ਸੀ। ਪਰ, ਸਪੀਕਰ ਸਾਹਿਬ, ਆਪ ਨੂੰ ਪਤਾ ਹੈ ਕਿ ਉਸ ਬਿਲ ਰਾਹੀਂ ਜ਼ਮੀਨ ਨਹੀਂ ਖੋਹੀ ਗਈ ਅਤੇ ਇਹ ਵੀ ਕਿਹਾ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ ਕਿ ਨਹੀਂ ਖੋਹੀ ਜਾ ਸਕੀ। ਉਸ ਦੀ ਜ਼ਰੂਰਤ ਵਿਚ ਉਹ ਹੀ ਛੋਟੇ ਛੋਟੇ ਮਾਲਿਕ ਆਏ ਜਿਹੜੇ ਮੀਂਹ ਨਾ ਪੈਣ ਕਰਕੇ ਜਾਂ ਪਾਣੀ ਨਾ ਲਗਣ ਕਰਕੇ ਜਾਂ ਹੋਰ ਕਿਸੇ ਮਸਬੂਰੀ ਕਾਰਣ ਆਪਣੀਆਂ ਜ਼ਮੀਨਾਂ ਨੂੰ ਆਬਾਦ ਨਹੀਂ ਸਨ ਕਰ ਸਕੇ। ਉਸ ਕਾਨੂੰਨ ਨੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਜ਼ਮੀਨ ਤਾਂ ਲੈ ਲਈ ਪਰ ਵਡੇ ਜਾਗੀਰਦਾਰ

[ਸ੍ਰੀ ਵਧਾਵਾ ਰਾਮ]

ਦੇ ਜਿਸਦੇ ਪਟਵਾਰੀ ਤੋਂ ਲੈਕੇ ਵਡੇ ਅਫਸਰ ਤਕ ਤਾਬੇਦਾਰ ਹਨ, ਦੀ ਜ਼ਮੀਨ ਨੂੰ ਕਿਸੇ ਹਥ ਤਕ ਨਹੀਂ ਲਾਇਆ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀਆਂ ਜ਼ਮੀਨਾਂ ਅਸਲ ਵਿਚ ਤਾਂ ਬੰਜਰ ਪਈਆਂ ਰਹੀਆਂ ਪਰ ਕਾਗਜ਼ਾਂ ਵਿਚ ਜ਼ੋਰੇ ਕਾਸ਼ਤ ਵਿਖਾ ਦਿੱਤੀਆਂ ਗਈਆਂ। ਜ਼ਮੀਨ ਲੈਣ ਵਾਲਿਆਂ ਤਾਂ ਖਸਰਾ ਗਿਰਦਵਾਰੀਆਂ ਵੇਖਣੀਆਂ ਹਨ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚ ਵਡੇ ਵਡੇ ਜਾਗੀਰਦਾਰਾਂ ਦੀਆਂ ਜ਼ਮੀਨਾਂ ਬੰਜਰ ਨਹੀਂ ਸਨ ਦਰਜ ਕੀਤੀਆਂ ਗਈਆਂ ਅਤੇ ਕਾਗਜ਼ਾਂ ਤੋਂ ਇਹ ਜ਼ਾਹਿਰ ਹੁੰਦਾ ਸੀ ਕਿ ਕਿਤੇ ਤੋਰੀਆ ਕਿਤੇ ਤਾਰਾਮੀਰਾ ਅਤੇ ਕਿਤੇ ਸਰਸੋਂ ਬੀਜੀ ਪਈ ਹੈ। ਅਜਿਹੇ ਆਦਮੀ ਦਾ ਤਾਂ ਇਕ ਜ਼ਰਾ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਰਕਬਾ ਵੀ ਆਪਣੇ ਅਧਿਕਾਰ ਵਿਚ ਨਹੀਂ ਕਰ ਸਕੇ। ਇਸ ਦੇ ਨਾਲ ਹੀ, ਸਪੀਕਰ ਸਾਹਿਬ, ਜੇ ਕਿਤੇ ਕਿਸੇ ਦਾ ਕੋਈ ਜ਼ਰਾ ਮਾਸਾ ਰਕਬਾ ਬੰਜਰ ਲਭ ਵੀ ਗਿਆ ਤਾਂ ਉਸ ਤੇ ਪੰਜ ਰੁਪਏ ਜੁਰਮਾਨਾ ਲਾ ਕੇ ਇਕ ਸਾਲ ਮਿਆਦ ਦੇ ਦਿੱਤੀ ਕਿ ਇਸ ਸਾਲ ਵਿਚ ਜੇ ਵਾਹੀ ਕਰ ਲਵੇ ਤਾਂ ਠੀਕ ਹੈ ਨਹੀਂ ਤਾਂ ਸਰਕਾਰ ਲੈ ਲਏ ਗੀ। ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਉਹ ਅਫਲ ਤਾਂ ਪਟਵਾਰੀ ਪਾਸੋਂ ਅੰਦਾਜ਼ ਠੀਕ ਕਰਵਾ ਲੈਂਦਾ ਸੀ ਤੇ ਜੇਕਰ ਨਾ ਹੋਵੇ ਤਾਂ ਪੰਜ ਰੁਪਏ ਜਮਾਂ ਕਰਵਾ ਕੇ ਇਕ ਸਾਲ ਹੋਰ ਦੀ ਮਿਆਦ ਲੈ ਲੈਂਦਾ ਸੀ। ਅਤੇ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਉਹ ਆਪਣੀ ਜ਼ਰਾ ਜ਼ਿੰਨੀ ਜ਼ਮੀਨ ਵੀ ਨਹੀਂ ਸੀ ਦਿੰਦਾ ਅਤੇ ਲੋੜਵੰਦ ਮੋਢੇ ਤੇ ਹਲ ਰਖੀ ਪਿਆ ਫਿਰਦਾ ਸੀ। ਫਿਰ, ਸਪੀਕਰ ਸਾਹਿਬ, ਕਟਨਾਲ ਵਿਚ ਪੰਜ ਸਤ ਕਿੱਲੇ ਦੇ ਮਾਲਿਕ ਕਿਸਾਨ ਸਨ ਜੋ ਆਪਣੀ ਗਰੀਬੀ ਕਰਕੇ ਜਾਂ ਕਿਸੇ ਹੋਰ ਕਾਰਨ ਕਰਕੇ ਆਪਣੀਆਂ ਜ਼ਮੀਨਾਂ ਨੂੰ ਆਬਾਦ ਨਹੀਂ ਸਨ ਕਰ ਸਕੇ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀਆਂ ਜ਼ਮੀਨਾਂ ਸਰਕਾਰ ਜ਼ਰੂਰ ਲੈਣ ਵਿਚ ਸਫਲ ਹੋਈ ਹੈ। ਹੁਣ ਵੀ ਜੋ ਬਿਲ ਲਿਆਂਦਾ ਜਾ ਰਿਹਾ ਹੈ ਇਸ ਵਿਚ ਵੀ ਕੋਈ ਇਸ ਗਲ ਦਾ ਫਰਕ ਨਹੀਂ ਰਖਿਆ ਜਾ ਰਿਹਾ। ਇਸ ਲਈ ਮੈਂ ਤਾਂ ਇਹ ਪੁਛਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਜ਼ਮੀਨ ਕੌਣ ਦਸੂ ਕਿ ਇਹ ਬੰਜਰ ਹੈ? ਇਥੇ ਤਾਂ ਹਾਲਾਤ ਕੁਝ ਹੋਰ ਹੀ ਸਨ। ਇਕ ਭਰਾ ਜੇਕਰ ਕਲੈਕਟਰ ਹੈ ਤਾਂ ਦੂਜਾ ਭਰਾ ਹੈ ਇਕ ਵਡਾ ਜਾਗੀਰਦਾਰ। ਇਸ ਹਾਲਤ ਵਿਚ ਸਰਕਾਰ ਕਿਵੇਂ ਪਤਾ ਲਗਾ ਸਕਦੀ ਹੈ ਕਿ ਜ਼ਮੀਨ ਬੰਜਰ ਪਈ ਹੈ? ਉਸ ਨੇ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਕਹਿ ਕੇ ਮਰਨਾ ਹੈ? ਸਪੀਕਰ ਸਾਹਿਬ, ਮੈਂ ਤੁਹਾਨੂੰ ਸਚ ਦਸਾਂ ਕਿ ਪਟਵਾਰੀਆਂ ਦੀ ਇਕ ਮੀਟਿੰਗ ਵਿਚ ਇਹ ਦਸਿਆ ਗਿਆ ਕਿ ਕਿਵੇਂ ਪਟਵਾਰੀਆਂ ਤੇ ਨਾਜਾਇਜ਼ ਦਬਾ ਪਾ ਕੇ ਆਪਣੇ ਇੰਦਰਾਜ ਠੀਕ ਕਰਵਾਏ ਜਾਂਦੇ ਹਨ ਅਤੇ ਗਿਰਦਵਾਰੀਆਂ ਤੇ ਵਡੇ ਜਾਗੀਰਦਾਰ ਆਪਣੀਆਂ ਜ਼ਮੀਨਾਂ ਨੂੰ ਜ਼ੋਰ ਕਾਸ਼ਤ ਦਸਦੇ ਹਨ ਪਰ ਜੇਕਰ ਉਹ ਆਪ ਹਲ ਫੜ ਕੇ ਇਕ ਸਿਆੜ ਵੀ ਕਢ ਦੇਣ ਤਾਂ ਤਿੰਨ ਵੇਰ ਫਟੜ ਹੋਣ। ਪਰ ਜ਼ਮੀਨ ਉਨ੍ਹਾਂ ਲੋਕਾਂ ਦੀ ਲਈ ਜਾਂਦੀ ਹੈ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਪਾਸ ਪੀਣ ਨੂੰ ਪਾਣੀ ਨਹੀਂ। ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਡੰਗਰਾਂ ਲਈ ਪਾਣੀ ਨਹੀਂ। ਜੇਕਰ ਕੋਈ ਸ਼ਿਕਾਇਤ ਕਰ ਵੀ ਦੇਵੇ ਕਿ ਅਮੁਕੇ ਦੀ ਜ਼ਮੀਨ ਵੇਹਲੀ ਪਈ ਹੈ ਤਾਂ ਅਫਸਰਾਂ ਦੀ ਕਰੋਪੀ ਨੂੰ ਕੌਣ ਸਹਿਣ ਕਰੇ? ਹਰ ਕੋਈ ਅਫਸਰਾਂ ਤੇ ਜਾਗੀਰਦਾਰਾਂ ਦੇ ਹੁਕਮ ਹੇਠ ਤੁਰਦਾ ਹੈ। ਜੇਕਰ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਵਾਹ ਵਲੇ ਤਾਂ ਇਹ ਗਟੀਬ ਕਿਸਾਨਾਂ ਨੂੰ ਉਥੇ ਮਾਟਨ ਜਿਥੇ ਪਾਣੀ ਨਾ ਮਿਲੇ। ਇਸ ਬਿਲ ਵਿਚ ਵੀ ਉਹੀ ਪੁਰਾਣਾ ਤਰੀਕਾ ਰਖ ਦਿਤਾ ਗਿਆ ਹੈ ਕਿ ਕਲੈਕਟਰ ਇਸ ਗਲ ਨੂੰ ਵੇਖੇਗਾ ਕਿ ਕਿਹੜੀ ਜ਼ਮੀਨ ਛੇ ਫਸਲਾਂ ਤੇ ਵੇਹਲੀ ਪਈ ਰਹੀ ਜੇਕਰ ਇਸ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਬਿਲ ਠੀਕ ਹੁੰਦਾ ਤਾਂ ਇਸ ਦੀ ਕੀ ਲੋੜ ਸੀ? ਇਸ ਤਰਮੀਮੀ ਬਿਲ ਤੋਂ ਇਹ ਪਤਾ ਲਗਦਾ ਹੈ ਕਿ ਇਸ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਬਿਲ ਵਿਚ ਨੁਕਸ ਸਨ ਪਰ ਮੈਂਨੂੰ ਇਹ ਕਹਿਣਾ ਪੈਂਦਾ ਹੈ ਕਿ ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੁਕਸਾਂ ਨੂੰ ਦੂਰ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਸਗੋਂ ਉਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਹੀ ਰਹਿਣ ਦਿੱਤੇ ਗਏ ਹਨ। ਇਸ ਲਈ ਮੈਂ ਤਾਂ ਇਹ ਕਹਾਂਗਾ ਕਿ ਇਸ ਦੇ ਇਖਤਿਆਰ ਕੇਵਲ ਕਲੈਕਟਰ ਨੂੰ ਹੀ ਨਹੀਂ ਦਿੱਤੇ ਜਾਣੇ ਚਾਹੀਦੇ। ਹੁਣ ਤਾਂ ਤੁਮੀਂ ਪ੍ਰੋਚਾਇਤਾਂ ਬਣਾ ਦਿੱਤੀਆਂ ਹਨ ਅਤੇ ਹੋਰ ਕਈ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੀਆਂ ਜਥੇਬੰਦੀਆਂ ਪਿੰਡਾਂ ਵਿਚ ਹਨ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਆਦਮੀਆਂ ਨੂੰ ਵੀ ਨਾਲ ਲਵੋ। ਅਤੇ ਉਹ ਕਲੈਕਟਰ ਦੀ ਮਦਦ ਕਰਨ ਅਤੇ ਇਹ ਦਾਣ ਕਿ ਕਿਹੜੀ ਜ਼ਮੀਨ ਵੇਹਲੀ ਪਈ ਹੈ। ਫਿਰ, ਸਪੀਕਰ ਸਾਹਿਬ, ਇਸ ਵਿਚ ਕੋਈ

ਵੇਰਵਾ ਨਹੀਂ ਦਿਤਾ ਗਿਆ। ਜਾਂ ਤਾਂ ਸਾਫ਼ ਕਹਿ ਦਿਤਾ ਜਾਵੇ ਕਿ ਅਸੀਂ ਵਡੇ ਜ਼ਮੀਨਦਾਰਾਂ ਦੀਆਂ ਜ਼ਮੀਨਾਂ ਨੂੰ ਨਹੀਂ ਲਵਾਂਗਾ। ਕੋਈ ਪਧਰੀ ਗਲ ਤਾਂ ਕਰਨ ਪਰ ਇਹ ਸਰਕਾਰ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੀ ਕੋਈ ਸਾਫ਼ ਗਲ ਨਹੀਂ ਕਰਨਾ ਚਾਹੁੰਦੀ। ਜਾਂ ਤਾਂ ਫੈਸਲਾ ਇਹ ਕਰ ਦਿਉ ਕਿ ਵਡੇ ਲੋਕਾਂ ਦੀ ਜ਼ਮੀਨ ਨਹੀਂ ਲੈਣੀ ਜਾਂ ਗਰੀਬ ਲੋਕਾਂ ਤੇ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਨਾਲ ਭਾਰ ਨਾ ਪਾਉ। ਸਾਡੀ ਇਹ ਗਲ ਮੰਨ ਲਵੋ ਕਿ 20 ਕਿੱਲੋ ਤਕ ਜ਼ਮੀਨ ਵਾਲਿਆਂ ਨੂੰ ਛੱਡ ਦਿਤਾ ਜਾਵੇਗਾ। ਵਡੇ ਜ਼ਮੀਨਦਾਰਾਂ ਦੀ ਬੇਸ਼ਕ ਜ਼ਮੀਨ ਲਵੋ ਇਹ ਚੰਗੀ ਗਲ ਹੈ ਪਰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚਾਰਿਆਂ ਦੀ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਪਾਸੋਂ ਅਗੇ ਹੀ ਆਪਣਾ ਗੁਜ਼ਾਰਾ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦਾ ਅਤੇ ਉਹ ਕਈ ਮਜ਼ਬੂਰੀਆਂ ਕਾਰਨ ਆਪਣੀਆਂ ਜ਼ਮੀਨਾਂ ਨਹੀਂ ਵਾਹ ਸਕਦੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀਆਂ ਜ਼ਮੀਨਾਂ ਇਸ ਜ਼ਰੂਰਤ ਵਿਚ ਨਹੀਂ ਆਉਣੀਆਂ ਚਾਹੀਦੀਆਂ ਅਤੇ 20 ਕਿੱਲੋ ਤੋਂ ਉਪਰ ਜ਼ਮੀਨ ਦੇ ਮਾਲਿਕਾਂ ਤੇ ਇਸ ਬਿਲ ਨੂੰ ਲਾਗੂ ਕੀਤਾ ਜਾਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ। ਇਹ ਠੀਕ ਹੈ ਕਿ ਜ਼ਮੀਨ ਕਈ ਥਾਵਾਂ ਤੇ ਵਡੇ ਜ਼ਮੀਨਦਾਰਾਂ ਦੀ ਵੇਹਲੀ ਪਈ ਹੈ ਅਤੇ ਸਾਨੂੰ ਜ਼ਮੀਨ ਦੀ ਲੋੜ ਵੀ ਹੈ ਇਸ ਲਈ ਜਿਥੇ ਮੈਂ ਇਸ ਬਿਲ ਦੇ ਪੇਸ਼ ਕਰਨ ਲਈ ਸਰਕਾਰ ਨੂੰ ਵਧਾਈ ਦਿੰਦਾ ਹਾਂ ਉਥੇ ਇਹ ਵੀ ਕਹਾਂਗਾ ਕਿ ਇਹ ਬਿਲ ਕੁਵੇਲੇ ਲਿਆਂਦਾ ਗਿਆ ਹੈ ਅਤੇ ਹੁਣ ਤਾਂ ਸਾਰੀ ਕਾਰਵਾਈ ਵਡੇ ਜ਼ਮੀਨਦਾਰਾਂ ਨੇ ਪੂਰੀ ਕਰ ਲਈ ਹੋਈ ਹੈ। ਇਸ ਲਈ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਇਹ ਵਾਰ ਖਾਲੀ ਜਾਵੇਗਾ। ਇਸ ਦੇ ਨਾਲ ਹੀ ਮੈਂ ਇਹ ਵੀ ਕਹਿਣਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਅਸੀਂ ਜੋ ਤਰਮੀਮਾਂ ਇਸ ਬਿਲ ਵਿਚ ਲਿਆ ਰਹੇ ਹਾਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਮੰਨਣ ਦੀ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਕਰੋ ਤਾਂ ਜੋ ਇਸ ਬਿਲ ਤੋਂ ਜਨਤਾ ਦਾ ਪੂਰਾ ਪੂਰਾ ਭਲਾ ਹੋ ਸਕੇ ਅਤੇ ਸਰਕਾਰ ਦਾ ਮੰਤਵ ਵੀ ਹਲ ਹੋ ਸਕੇ।

ਸ਼੍ਰੀ ਬਾਲੂ (ਫ਼ਤੇਹ ਬਾਦ) : ਪ੍ਰਬਾਨ ਜੀ, ਧਨ ਜੋ ਬਿਲ ਹਾਊਸ ਮੈਂ ਲਾਇਆ ਗਿਆ ਹੈ, ਇਸ ਬਾਰੇ ਸਮਝਦੇ ਹੋਏ ਕਿ ਇਸਕਾ ਕਿਸ ਹਦ ਤਕ ਫਾਇਦਾ ਹੋਵੇਗਾ ਮੈਂ ਧਨ ਕਹਨਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਇਸਕੇ ਅੰਦਰ ਕੁਝ ਤਰਮੀਮਾਂ ਦੀ ਬੜੀ ਸ਼ਕਤੀ ਜ਼ਰੂਰਤ ਹੈ। ਅਗਰ ਵੇ ਤਰਮੀਮਾਂ ਇਸ ਬਿਲ ਮੈਂ ਕਰ ਦੀ ਜਾਏਂ ਤਾਂ ਧਨ ਬਿਲ ਏਕ ਅਚਲਾ piece of legislation ਬਣ ਸਕਦਾ ਹੈ।

ਅਧਿਕ ਸਹੋਦਯ : ਕਧਾ ਆਪ ਨੇ ਕੋਈ ਤਰਮੀਮ ਦੀ ਫ਼ਤਵੈ ਹੈ (Has the hon Member given notice of any amendment ?)

ਸ਼੍ਰੀ ਬਾਲੂ : ਜੀ ਨਹੀਂ, ਮੈਂ ਤਾਂ ਧਨ ਅਯੋਜਨ ਕਰਨਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਥਾਂ ਕਿ ਇਸ ਬਿਲ ਕੋ ਉਸੀ ਫੰਗ ਸੇ ਪਾਸ ਨ ਕਰਿਆ ਜਾਏ ਜਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਸੇ ਇਸੇ ਹਾਊਸ ਕੇ ਅੰਦਰ ਰਖਾ ਗਿਆ ਹੈ। ਇਸਕੇ ਅੰਦਰ ਧਨ ਬਾਰ ਮੀ ਜ਼ਰੂਰ ਹੋਣੀ ਚਾਹਿਏ ਕਿ ਜੋ ਸੁਝਾਰੇ ਕਈ ਸਾਲ ਸੇ ਜ਼ਮੀਨ ਕੀ ਕਾਸ਼ਤ ਕਰਦੇ ਹਨ—ਹਜ਼ਾਰਾਂ ਕੀ ਤਾਦਾਦ ਮੈਂ ਹੈ—ਮਗਰ ਕਈ ਬਾਰ ਉਨਕੇ ਪਾਸ ਸਬੂਤ ਨਹੀਂ ਮਿਲਦਾ ਆਰ ਨ ਹੀ ਸਾਬਤ ਹੋਤਾ ਹੈ ਤਾਂ ਏਸੀ ਹਾਲਤ ਮੈਂ ਉਨ੍ਹੇਂ ਜ਼ਮੀਨਾਂ ਸੇ ਬੇਦਖਲ ਨ ਕਰਿਆ ਜਾਏ ਆਰ ਇਸਕੇ ਲਿਏ ਇਸ ਬਿਲ ਮੈਂ ਕੋਈ protection ਨਹੀਂ ਰਖੀ ਗਈ।

ਇਸਕੇ ਸਾਥ ਹੀ ਮੇਰੀ ਦੂਸਰੀ suggestion ਧਨ ਹੈ ਕਿ ਹਜ਼ਾਰਾਂ ਕੀ ਤਾਦਾਦ ਮੈਂ municipal ਕਮੇਟੀਆਂ ਆਰ notified areas ਕੇ ਅੰਦਰ ਰਕਬੇ ਪਛੇ ਹੋਏ ਹਨ ਜੋ ਬਿਨਾ ਕਾਸ਼ਤ ਕੇ ਪਛੇ ਹੋਏ ਹਨ। ਕਮੇਟੀਆਂ ਇਨ੍ਹੇਂ ਖਰੀਦ ਕਰ ਜ਼ਾਬੀ ਕਰੋੜਾਂ ਕੇ ਦਾਮ ਪਰ

[श्री बालू]

बेचती हैं। इस तरह कमेटियां कई गुना पर यह बेच लेती हैं। इस लिए इस बिल के अन्दर यह भी provision होना चाहिए कि इस तरह की बंजर पड़ी जमीन को काश्त के लिए गवर्नमेंट ले सके। कई इन इलाकों में ऐसी जमीनें हैं जिनके बंजर होने का सबूत नहीं मिलता इस लिए municipal areas में से ऐसी जमीनों को गवर्नमेंट अपने under ले ले तो वह काश्त के अधीन लाई जा सकती है।

इसके अलावा, स्पीकर साहिब, मैं यह भी अर्ज करना चाहता हूँ कि इस बिल की रु से Collector के हाथ में यह power दी जा रही है कि वह खेतों के अन्दर जाए, दिहातों के अन्दर जाए और सही तहकीकात करे कि क्या जमीन जेर काश्त थी या नहीं। मगर मैं यह कहूंगा कि कोई भी इस तरह की तहकीकात नहीं करता। कौन जाता है सही तहकीकात करने? अगर वह खुद जा कर देखें तो उन्हें मालूम हो कि वहाँ पर काश्त हुई या नहीं हुई। मालिक से पूछा जाए तो वह कह देते हैं कि हमने tractor खे हुए हैं लेकिन असल में वह काश्त नहीं करते! इस लिए मुजारों से पूछा जाए।

अध्यक्ष महोदय : यही तो बिल में दिया हुआ है। (This is what has already been provided in the Bill.)

श्री बालू : मेरा मतलब यह है कि जो कुछ इस बिल में दिया गया है उस तरह करने से बात नहीं बनेगी।

अध्यक्ष महोदय : लेकिन जो कुछ आप कह रहे हैं वह बिल में दिया हुआ है। क्या आप इस बिल के हक में बोलना चाहते हैं या इसकी मुखालिफत कर रहे हैं। (What the hon. Member is saying, has already been provided in the Bill. Does he wish to support the Bill or oppose it?)

श्री बालू : जनाब मैं इस बिल की मुखालिफत करना चाहता हूँ। तो मैं यह अर्ज कर रहा था कि Collector के साथ कोई ऐसे आदमी मुजारों में से और दूसरे लोगों में से लगाए जाएं जो Collector को सही तहकीकात करने में मदद दे सकें और ठीक तौर पर पता लग सके कि कौन सी जमीन की काश्त नहीं की गई। फिर इस बिल के अन्दर दिया गया है कि लाखों की तादाद में, हजारों की तादाद में काश्त करते हैं ...

अध्यक्ष महोदय : आप इस बिल के principles पर बोलिए। क्या आप इस बिल को welcome करते हैं या नहीं। आप इस बिल के बारे में suggestions दे सकते हैं जैसे कि अभी श्री बधावा राम जी ने दी हैं।

(The hon. Member should speak on the principles of the Bill. Does he welcome it or oppose it? He can give suggestions on this Bill just as Shri Wadhawa Ram has done.)

श्री बालू : इस तरह मैं अज्ञ कर रहा था कि जिस तरह श्री बधावा राम जी ने कहा है मैं भी उसी की तारीफ करता हूँ (हन्सी) और इसके आगे और कुछ नहीं कहना चाहता।

ਸਰਦਾਰ ਚੰਨਣ ਸਿੰਘ ਧੂਤ (ਟਾਂਡਾ) : ਸਪੀਕਰ ਸਾਹਿਬ ਇਹ ਜਿਹੜਾ ਬਿਲ ਪੇਸ਼ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ.....

अध्यक्ष महोदय : Suggestions तो आप की पार्टी की तरफ से आ ही गई हैं। इस के बाद और भी important legislation आ रही हैं उस पर बोल लेना। (Suggestions have already been received from his party in this respect He can speak on other important legislation coming before the House.)

Minister for Public Works : Let us co-operate with each other.

ਸਰਦਾਰ ਚੰਨਣ ਸਿੰਘ ਧੂਤ : ਸਪੀਕਰ ਸਾਹਿਬ, ਮੈਂ ਇਸ ਬਿਲ ਬਾਰੇ ਬਿਲਕੁਲ ਥੋੜਾ ਜਿਹਾ ਹੀ ਕਹਿਣਾ ਹੈ। ਇਹ ਦੰਗਾ ਕੰਮ ਹੈ ਕਿ ਇਹ ਬਿਲ ਲਿਆਂਦਾ ਜਾ ਰਿਹਾ ਹੈ ਪਰ ਇਹ ਜਿਹੜਾ ਪੁਰਾਣਾ ਬਿਲ ਹੈ ਉਸ ਦੀ ਤਰਮੀਮ ਹੈ। ਮੈਂ ਸਮਝਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੋਹਾਂ ਵਿਚ ਬੁਨਿਆਦੀ ਕੋਈ ਫਰਕ ਨਹੀਂ। ਮੇਰਾ ਖਿਆਲ ਹੈ ਵਜ਼ੀਰ ਸਾਹਿਬ ਨੇ ਪੁਰਾਣਾ ਐਕਟ ਨਹੀਂ ਪੜ੍ਹਿਆ ਜੋ 1948 ਦਾ ਐਕਟ ਹੈ।

ਜ਼ਰਾਇਤ ਤੇ ਪੰਚਾਇਤ ਮੰਤਰੀ : ਤੁਸੀਂ ਪੜ੍ਹਿਆ ਹੋਇਆ ਹੈ ?

ਸਰਦਾਰ ਚੰਨਣ ਸਿੰਘ ਧੂਤ : ਜੀ ਹਾਂ, ਮੇਰੇ ਪਾਸ ਇਹ ਵੇਖੇ ਐਕਟ ਮੌਜੂਦ ਹੈ।

ਸਪੀਕਰ ਸਾਹਿਬ ਇਸ ਬਿਲ ਉਤੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਜੋ ਕਲ ਤਕਰੀਰਾਂ ਕੀਤੀਆਂ ਸਨ ਉਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚ ਕਿਹਾ

4 p. m] ਸੀ ਕਿ ਅਸੀਂ ਇਹ ਬੜਾ ਚੰਗਾ ਬਿਲ ਲਿਆਏ ਹਾਂ ਜੋ ਗਰੀਬਾਂ ਦੀ ਫ਼ਲਾਈ ਲਈ ਹੈ। ਇਸ ਲਈ ਸਭ ਨੂੰ ਇਸ ਦੀ ਸਪੋਰਟ ਕਰਨੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ। ਅਸੀਂ ਇਸ ਚੀਜ਼ ਨੂੰ ਸਮਝਦੇ ਹਾਂ ਅਤੇ ਜੇਕਰ ਇਹ ਇਸ ਬਿਲ ਨੂੰ ਕਿਸੀ ਚੰਗੇ ਰੂਪ ਵਿਚ ਲਿਆਂਦੇ ਤਾਂ ਇਸ ਦੀ ਜ਼ਰੂਰ ਸਪੋਰਟ ਕਰਨੀ ਚਾਹੀਦੀ ਸੀ।
ਲੇਕਿਨ... ..

लोक कर्म मंत्री : आप के लीडर तो इस की support कर चुके हैं।

अध्यक्ष महोदय : Support तो यह भी करेंगे मगर 'लेकिन' के साथ। (हंसी)

[अध्यक्ष महोदय]

He will also support it but with "ifs" and "buts"

(laughter)

ਸਰਦਾਰ ਚੰਨਣ ਸਿੰਘ ਧੂਤ : ਨਹੀਂ ਸਪੀਕਰ ਸਾਹਿਬ ! ਚੀਜ਼ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਜਿਹੜੀ ਇਹ ਚੰਗੀ ਗਲ ਕਰਦੇ ਹਨ ਉਸ ਨੂੰ ਖੁਲੇ ਦਿਲ ਨਾਲ support ਕਰਦੇ ਹਾਂ ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਕਲ ਕਿਹਾ ਸੀ ਕਿ ਜਿਹੜਾ ਅਸੀਂ ਇਹ ਬਿਲ ਲਿਆਏ ਹਾਂ ਇਸ ਦੀ ਰਾਹੀਂ ਅਸੀਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਜ਼ਮੀਨਾਂ ਤੇ ਕਬਜ਼ਾ ਕਰਾਂਗੇ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਉਤੇ ਜ਼ਮੀਂਦਾਰਾਂ ਨੇ ਨਾਜਾਇਜ਼ ਕਬਜ਼ਾ ਕੀਤਾ ਹੋਇਆ ਹੈ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਉਹ ਵਾਉਂਦੇ ਨਹੀਂ ਅਤੇ ਜਿਹੜੀਆਂ ਬੰਜਰ ਹੀ ਰਹਿੰਦੀਆਂ ਹਨ । ਉਨ੍ਹਾਂ ਜ਼ਮੀਨਾਂ ਨੂੰ ਅਸੀਂ ਲੈਕੇ ਗਰੀਬ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਦਿਆਂਗੇ ਜਿਹੜੇ ਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਵਾਹੀ ਕਰਨਗੇ, ਫਸਲਾਂ ਬੀਜਣਗੇ ਅਤੇ ਦੇਸ਼ ਦੀ ਪੈਦਾਵਾਰ ਨੂੰ ਵਧਾਣਗੇ । ਇਹ ਗਲ ਠੀਕ ਹੈ ਅਤੇ ਇਸ ਗਲ ਤੋਂ ਕੋਈ ਵੀ ਇਨਕਾਰ ਨਹੀਂ ਕਰ ਸਕਦਾ ਕਿ ਜਿਹੜੀ ਜ਼ਮੀਨ ਵੇਹਲੀ ਪਈ ਰਹਿੰਦੀ ਹੈ ਉਸ ਨਾਲ ਸਮੁੱਚੇ ਦੇਸ਼ ਨੂੰ ਨੁਕਸਾਨ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਪੈਦਾਵਾਰ ਵਿਚ ਬੜੇਤਰੀ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦੀ । ਪਰ ਸਪੀਕਰ ਸਾਹਿਬ, ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੇ notice ਵਿਚ ਇਕ ਗਲ ਲਿਆਣੀ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹਾਂ । ਉਹ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਇਸ Act ਵਿਚ 1948 ਵਿਚ ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਇਹ ਕਿਹਾ ਸੀ ਕਿ ਜੋ ਜ਼ਮੀਨ ਦੋ ਫਸਲਾਂ ਖਾਲੀ ਰਹੇਗੀ ਅਤੇ ਜਿਸ ਵਿਚ ਕੋਈ ਫਸਲ ਵਾੜੀ ਨਹੀਂ ਕੀਤੀ ਜਾਵੇਗੀ ਉਹ ਲੈ ਲਈ ਜਾਵੇਗੀ । ਲੇਕਿਨ ਵੱਡੇ ੨ ਜਾਗੀਰਦਾਰਾਂ ਅਤੇ ਸਰਮਾਏਦਾਰਾਂ ਨੇ ਸ਼ੋਰ ਪਾਇਆ ਅਤੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਉਸ ਵਿਚ ਫੇਰ ਤਰਮੀਮ ਕੀਤੀ । ਇਹ ਉਨ੍ਹਾਂ ਜਾਗੀਰਦਾਰਾਂ ਦੀ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਦਾ ਹੀ ਨਤੀਜਾ ਹੈ ਕਿ ਇਸ ਦੀ ਮਿਆਦ ਛੇ ਫਸਲਾਂ ਅਤੇ ਤਿੰਨ ਸਾਲ ਕਰ ਦਿੱਤੀ ਗਈ ਹੈ । ਹੁਣ ਫੇਰ ਤਸੀਂ ਉਹੋ ਚੀਜ਼ ਲੈ ਆਏ ਹੋ ਕਿ ਛੇ ਫਸਲਾਂ ਤਕ ਜਿਹੜੀ ਜ਼ਮੀਨ ਖਾਲੀ ਰਹੇਗੀ ਉਹੋ ਲਈ ਜਾਵੇਗੀ । ਤੁਸੀਂ ਮੈਨੂੰ ਦਸੋ ਕਿ ਤੁਸੀਂ ਜਿਹੜੀ ਇਸ ਵਿਚ ਨਵੀਂ ਗਲ ਕੀਤੀ ਹੈ ਜਿਸ ਨਾਲ ਕੋਈ ਬੁਨਿਆਦੀ ਫਰਕ ਪੈਂਦਾ ਹੋਵੇ ? ਜੇਕਰ ਤੁਸੀਂ ਅਪਣੇ ਇਸ ਤਰਮੀਮੀ ਬਿਲ ਵਿਚ ਇਹ ਚੀਜ਼ ਲਿਆਂਦੇ ਕਿ ਜਿਹੜੀ ਜ਼ਮੀਨ ਦੋ ਫਸਲਾਂ ਅਤੇ ਇਕ ਸਾਲ ਖਾਲੀ ਪਈ ਰਹਿੰਦੀ ਹੈ ਬਗੈਰ ਬੀਜਣ ਤੋਂ ਰਹਿੰਦੀ ਹੈ ਉਸ ਨੂੰ ਲੈ ਲਵਾਂਗੇ ਤਾਂ ਅਸੀਂ ਸਮਝਦੇ ਕਿ ਕੋਈ ਫਰਿਦੇ ਦੀ ਗਲ ਕੀਤੀ ਅਤੇ ਕੁਝ improvement ਕਰਕੇ ਲਿਆਏ ਹਨ ਪਰ ਇਸ ਤਰਮੀਮ ਨਾਲ ਤਾਂ ਬੁਨਿਆਦੀ Act ਵਿਚ ਕੋਈ ਫਰਕ ਹੀ ਨਹੀਂ ਪੈਂਦਾ ਸਵਾਏ ਇਸ ਦੇ ਕਿ ਲੋਕਾਂ ਦੀ ਅਖਾਂ ਵਿਚ ਧੂੜ ਪਾਉਣ ਲਈ ਦੋ ਚਾਰ ਲਫਜ਼ ਹੋਰ ਵਿਚ ਪਾ ਲਏ ਹਨ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨਾਲ ਕੋਈ ਬੁਨਿਆਦੀ ਫਰਕ ਨਹੀਂ ਪੈਂਦਾ । ਜਿਹੜੀ ਤੁਸੀਂ wishful thinking ਕੀਤੀ ਹੈ ਕਿ ਤੁਸੀਂ ਤਿੰਨ ਸਾਲ ਤੋਂ ਬਾਦ ਜ਼ਮੀਨ ਲੈ ਲਵੋਗੇ ਮੈਂ ਦਸ ਦੇਵਾਂ ਕਿ ਉਹ ਤੁਹਾਨੂੰ ਨਹੀਂ ਮਿਲਣੀ ਹੈ । ਜ਼ਮੀਨਦਾਰਾਂ ਨੇ ਪਟਵਾਰੀਆਂ ਨਾਲ ਮਿਲ ਮਿਲਾ ਕੇ ਉਸ ਉਤੇ ਕਬਜ਼ਾ ਰਖੀ ਰਖਣਾ ਹੈ ਅਤੇ ਤਿੰਨ ਸਾਲ ਦਾ ਅਰਸਾ ਜਿਹੜਾ ਤੁਸੀਂ ਰਖਿਆ ਹੈ ਉਹ ਬਹੁਤ ਜ਼ਿਆਦਾ ਹੈ । ਇਹ ਤਰਮੀਮ ਜਿਹੜੀ ਤੁਸੀਂ ਰਖੀ ਹੈ ਇਹ ਬਗੈਰ ਸੋਚੇ ਸਮਝੇ ਰਖੀ ਗਈ ਹੈ । ਮੈਂ ਤਾਂ ਇਥੇ ਤਕ ਕਹਾਂਗਾ ਕਿ ਮਨਿਸਟਰ ਸਾਹਿਬ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਇਹ ਤਰਮੀਮ ਲਿਆਂਦੀ ਹੈ ਉਨ੍ਹਾਂ 1948 ਵਾਲੇ Act ਨੂੰ ਨਾਂ ਤੇ ਚੰਗੀ ਤਰਾਂ ਪੜ੍ਹਿਆ ਹੀ ਹੈ ਅਤੇ ਨਾਂ ਉਸਨੂੰ ਸਮਝਣ ਦੀ ਤਕਲੀਫ ਕੀਤੀ ਹੈ । ਇਹ ਵਜ੍ਹਾ ਹੈ ਕਿ ਜਿਸ ਤਰਮੀਮ ਦੀ ਲੋੜ ਸੀ ਉਹ ਨਹੀਂ ਲਿਆਏ ਹਨ ਅਤੇ ਹੋਰ ਹੀ ਲੈ ਆਏ ਹਨ ਤੁਸੀਂ 1948 ਦੇ Act ਨੂੰ ਚੰਗੀ ਤਰਾਂ ਪੜ੍ਹੋ ਤਾਂ ਤੁਹਾਨੂੰ ਪਤਾ ਲਗੇਗਾ ਕਿ ਉਸ ਵਿਚ ਇਹ ਚੀਜ਼ ਕਾਇਮ ਹੈ ਕਿ ਜਿਹੜੀ ਜ਼ਮੀਨ ਦੋ ਫਸਲਾਂ ਤਕ ਨਹੀਂ ਬੀਜੀ ਜਾਏ ਗੀ ਉਹ ਲੈ ਲਈ ਜਾਣੀ ਹੈ ਜਿਸਨੂੰ ਕਿ ਬਾਦ ਵਿਚ ਬਦਲ ਕੇ ਛੇ ਫਸਲਾਂ ਕਰ ਦਿਤਾ ਹੈ । ਤੁਹਾਨੂੰ ਉਸੀ ਚੀਜ਼ ਨੂੰ ਕਰਨਾ ਚਾਹੀਦਾ ਸੀ ਪਰ ਅਸਲੀ ਚੀਜ਼ ਜਿਹੜੀ ਸੀ ਉਸਨੂੰ ਤੁਸੀਂ ਬਿਲਕੁਲ ਨਜ਼ਰ ਅੰਦਾਜ਼ਾ ਕਰ ਦਿਤਾ ਹੈ । ਮੇਰਾ ਖਿਆਲ ਹੈ ਕਿ ਇਸ ਬਾਰੇ ਮੇਰੇ ਕਿਸੇ ਦੋਸਤ ਨੇ ਇਕ ਤਰਮੀਮ ਵੀ ਦਿੱਤੀ ਹੋਵੇ ਹੈ

ਜੇਕਰ ਤੁਸੀਂ ਉਸ ਨੂੰ ਮੰਨ ਲਵੋਗੇ ਤਾਂ ਇਹ ਚੀਜ਼ ਦਰੁਸਤ ਹੋ ਜਾਵੇਗੀ ਅਤੇ ਉਹ ਮਕਸਦ ਪੂਰਾ ਹੋ ਜਾਵੇਗਾ ਜਿਹੜਾ ਕਿ ਤੁਸੀਂ ਇਸ ਬਿਲ ਰਾਹੀਂ ਪੂਰਾ ਕਰਨਾ ਚਾਹੁੰਦੇ ਹੋ ਵਰਨਾ ਇਸ ਤਰਮੀਮ ਦਾ ਕੋਈ ਫਾਇਦਾ ਨਹੀਂ ਹੋਵੇਗਾ, ਗੱਲ ਉਥੇ ਦੀ ਉਥੇ ਹੀ ਰਹੇਗੀ।

ਦੂਜੀ ਗੱਲ ਮੈਂ ਇਹ ਕਹਿਣਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਜ਼ਮੀਨਾਂ ਬਾਰੇ ਮੈਨੂੰ ਵੀ ਕੁਝ ਥੋੜਾ ਬਹੁਤ ਤਜਰਬਾ ਹੋਇਆ ਹੈ ਅਤੇ ਮੈਂ ਜਾਣਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਇਥੇ ਕੀ ਕੁਝ ਹੁੰਦਾ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਮਨਿਸਟਰ ਸਾਹਿਬ ਨੇ ਇਸ ਤਰਮੀਮੀ ਬਿਲ ਨੂੰ ਪੇਸ਼ ਕਰਦੇ ਹੋਇਆਂ ਕੁਝ ਨਹੀਂ ਦੱਸਿਆ ਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਕੀ ਤਜਰਬਾ ਹੋਇਆ ਹੈ, ਕਿੰਨੀ ਜ਼ਮੀਨ ਪਿਛਲੇ Act ਦੇ ਤਹਿਤ ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਲਈ ਹੈ, ਜੇਕਰ ਲਈ ਗਈ ਹੈ ਤਾਂ ਉਹ ਕਿਸ ਕਿਸਮ ਦੀ ਲਈ ਗਈ ਹੈ ਅਤੇ ਉਸ ਤੋਂ ਕੀ ਫਾਇਦਾ ਉਠਾਇਆ ਗਿਆ ਹੈ? ਉਹ ਜ਼ਮੀਨ ਕਿਨ੍ਹਾਂ ਤੋਂ ਲਈ ਗਈ ਹੈ ਅਤੇ ਕਿਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਦਿੱਤੀ ਗਈ ਹੈ। ਇਹ ਸਾਰੇ ਦਾ ਸਾਰਾ ਰਿਕਾਰਡ ਮਨਿਸਟਰ ਸਾਹਿਬ ਨੂੰ ਇਸ ਬਿਲ ਦੇ ਪੇਸ਼ ਕਰਨ ਸਮੇਂ ਇਥੇ ਹਾਊਸ ਦੇ ਸਾਹਮਣੇ ਰੱਖਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਸੀ ਤਾਕਿ ਪਤਾ ਲਗਦਾ ਕਿ ਪਹਿਲਾਂ ਕੀ ਕੁਝ ਹੋਇਆ ਹੈ ਅਤੇ ਇੰਨੀ ਜ਼ਮੀਨ ਲਈ ਹੈ ਅਤੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਤੋਂ ਲੈ ਕੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਦਿੱਤੀ ਗਈ ਹੈ। ਹਰ ਮਨਿਸਟਰ ਦਾ ਇਹ ਫਰਜ਼ ਹੋਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ਕਿ ਜਦੋਂ ਵੀ ਉਹ ਕਿਸੇ Act ਦੀ ਤਰਮੀਮ ਲੈ ਕੇ ਆਉਣ ਤਾਂ ਪਿਛਲੀ ਕਾਰਗੁਜ਼ਾਰੀ ਵੀ ਦਸਣ ਕਿ ਉਸ Act ਦੇ ਤਹਿਤ ਇਹ ਕੁਝ ਕੀਤਾ ਹੈ ਅਤੇ ਉਹ ਕਰਦੇ ਹੋਇਆਂ ਇਹ ਤਕਲੀਫ਼ ਆਈ ਹੈ। ਮੈਨੂੰ ਇਹ ਕਹਿਣ ਲਈ ਮਜਬੂਰ ਹੋਣਾ ਪੈਂਦਾ ਹੈ ਕਿ ਇਨ੍ਹਾਂ, ਤਰਮੀਮ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਮਨਿਸਟਰ ਸਾਹਿਬ, ਨੂੰ ਪਤਾ ਹੀ ਨਹੀਂ ਕਿ ਇਸ ਤਰਮੀਮ ਦਾ ਕੀ ਅਸਰ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਤੋਂ ਸਾਬਤ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਪਿਛਲੇ Act ਨੂੰ ਵੇਖਿਆ ਹੀ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਮੈਨੂੰ ਇਹ ਦੱਸਣ ਕਿ ਇਨ੍ਹਾਂ ਇਸ Act ਦੇ ਤਹਿਤ ਕਿੰਨੀ ਜ਼ਮੀਨ ਲਈ ਹੈ ਅਤੇ ਕਿੰਨੀ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਦਿੱਤੀ ਹੈ? (interruptions)

ਅੱਜ ਪੰਜਾਬ ਵਿਚ ਕੀ ਹੋ ਰਿਹਾ ਹੈ? ਸਪੀਕਰ ਸਾਹਿਬ, ਅੱਜ ਇਹ ਹੋ ਰਿਹਾ ਹੈ ਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਅਤੇ ਕਾਂਗਰੇ ਵਿਚ ਅਤੇ ਜਿੱਥੇ ਵੱਡੇ ਵੱਡੇ ਜਾਗੀਰਦਾਰ ਅਤੇ ਜ਼ਮੀਂਦਾਰ ਹਨ ਉਥੇ ਪੰਚਾਇਤਾਂ ਅਤੇ ਜਾਗੀਰਦਾਰਾਂ ਵਿਚ ਝਗੜੇ ਹੋ ਰਹੇ ਹਨ। ਜਾਗੀਰਦਾਰ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਸ਼ਾਮਲਾਟ ਦੀ ਜ਼ਮੀਨ ਸਾਡੀ ਹੈ ਅਤੇ ਪੰਚਾਇਤ ਵਾਲੇ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ ਸਾਡੀ ਹੈ.....

ਰਾਏ ਰਘੁਵੀਰ ਸਿੰਘ : ਕੋਈ ਘਾਟ ਨਹੀਂ ਹੈ।

ਸਰਦਾਰ ਚੰਨਣ ਸਿੰਘ ਧੂਤ : ਰਾਜਾ ਸਾਹਿਬ, ਹੁਣ ਤੁਹਾਨੂੰ ਨਹੀਂ ਇਨ੍ਹਾਂ ਗੱਲਾਂ ਦਾ ਪਤਾ। ਤੁਹਾਡੀ ਅਦਾਲਤ ਹੁਣ ਟੁੱਟ ਗਈ ਹੋਈ ਹੈ ਅਤੇ ਹੁਣ ਤੁਹਾਡੇ ਕੋਲ ਅਜਿਹੇ ਕੇਸ ਨਹੀਂ ਆਉਂਦੇ। ਹੁਣ ਤੁਹਾਡੇ ਕੋਲ ਮੁਕੱਦਮਾ ਹੀ ਨਹੀਂ ਆਉਂਦਾ, ਤੁਹਾਨੂੰ ਕੀ ਪਤਾ ਹੈ। ਸਾਨੂੰ ਪਤਾ ਹੈ, ਅਸੀਂ ਰੋਜ਼ ਵੇਖਦੇ ਹਾਂ ਕਿ ਇਹ ਹੋ ਰਹੀ ਹੈ।

ਰਾਏ ਰਘੁਵੀਰ ਸਿੰਘ : ਮੁਸ਼ੱਕਤ ਪਤਾ ਹੈ। ਏਸੀ ਕੋਈ ਚੀਜ਼ ਨਹੀਂ ਹੈ।

ਅਧਿਕਾਰੀ ਮਹੋਦਯ : ਆਪ ਕਹਿੰਦੇ ਨਹੀਂ ਹੈ ਐਸੀ ਕੋਈ ਚੀਜ਼ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਧੜਕਾਤ ਖਰਸ ਵੀ ਨਹੀਂ ਹੋਗੀ। (ਫੁੱਲੀ)

[Mr. Speaker]

(The hon. Member will say that it does not exist and the other hon. Member will say that it does. In this way there will be no end to it.) (laughter.)

ਸਰਦਾਰ ਚੰਨਣ ਸਿੰਘ ਧੂਤ : ਸਪੀਕਰ ਸਾਹਿਬ, ਮੈਂ ਇਹ ਕਹਿਣਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਅਸੀਂ ਵੇਖਿਆ ਹੈ ਅਤੇ ਸਾਨੂੰ ਪੰਜਾਬ ਵਿਚ ਪਤਾ ਹੈ ਵੱਡੇ ਵੱਡੇ ਜਾਗੀਰਦਾਰ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਕੋਲ ਜ਼ਮੀਨ ਹੈ ਅਤੇ ਜਿਹੜੇ ਸ਼ਹਿਰਾਂ ਵਿਚ, ਦਿੱਲੀ ਵਗ਼ੈਰਾ ਰਹਿੰਦੇ ਹਨ ਅਤੇ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦੀਆਂ ਜ਼ਮੀਨਾਂ ਬੰਜਰ ਪਈਆਂ ਰਹਿੰਦੀਆਂ ਹਨ। ਕਿੰਨਾ ੨ ਚਿਰ ਵਾਹੀ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦੀ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਤੋਂ ਅੱਜ ਤੱਕ ਇਕ ਕਨਾਲ ਵੀ ਜ਼ਮੀਨ ਨਹੀਂ ਲਈ ਗਈ। ਜਿੱਥੇ ਵੀ ਜ਼ਮੀਨ ਲੈਣ ਵਿਚ ਦੁਕਾਵਟ ਪੈਂਦੀ ਹੈ ਅਤੇ ਜਿੱਥੇ ਵੱਡੇ ੨ ਜਾਗੀਰਦਾਰਾਂ ਦੀ ਜ਼ਮੀਨ involved ਹੁੰਦੀ ਹੈ ਉਥੇ ਹੱਥ ਨਹੀਂ ਪਾਉਂਦੇ ਅਤੇ ਉਹ ਨਹੀਂ ਲਈ ਗਈ। ਮੈਨੂੰ ਹੁਸ਼ਿਆਰਪੁਰ ਦਾ ਪੂਰਾ ਪਤਾ ਹੈ ਅਤੇ ਤਜਰਬਾ ਹੈ ਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਕੋਲੋਂ ਜ਼ਮੀਨਾਂ ਲਈਆਂ ਗਈਆਂ ਹਨ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਕੋਲ 10 ਏਕੜ ਤੋਂ ਵਧ ਜ਼ਮੀਨ ਨਹੀਂ ਸੀ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀਆਂ ਜ਼ਮੀਨਾਂ ਬੀਜਣ ਤੋਂ ਇਸ ਲਈ ਰਹਿ ਗਈਆਂ ਕਿ ਉਥੇ ਚੋ ਫਿਰ ਗਏ ਜ਼ਮੀਨ ਰੁੜ੍ਹ ਗਈ ਅਤੇ ਰੇਤ ਪੈ ਗਿਆ ਜਾਂ ਫੇਰ ਉਥੇ ਕੱਲਰ ਪੈ ਗਿਆ। ਇਸ ਲਈ ਉਹ ਬੀਜ ਨਾ ਸਕੇ। ਚੀਫ ਮਨਿਸਟਰ ਸਾਹਿਬ ਨੂੰ ਇਹੋ ਜਿਹੇ ਕੇਸ ਦੱਸੇ ਗਏ ਹਨ। ਜਿਸ ਕਿਸਮ ਦੇ Action ਪੁਰਾਣੇ Act ਦੇ ਤਹਿਤ ਲਏ ਗਏ ਹਨ ਉਹ.....

ਅਧਯਕ ਸਹੀਦਯ : ਆਪ ਪੁਰਾਨੀ ਥਾਵਾਂ ਨਾ ਕਰੋ। ਕੋਈ ਨਵੀਂ suggestion ਦੇਂ।
(The hon Member will please not repeat old things. He may give me new suggestions.)

ਜ਼ਰਾਇਤ ਅਤੇ ਪੰਚਾਇਤ ਮੰਤਰੀ : Suggestion ਤਾਂ ਇਨ੍ਹਾਂ ਕੋਲ ਹੈ ਹੀ ਨਹੀਂ, ਦੇਣ ਕਿੱਥੋਂ। ਚੰਗੀ ਗੱਲ ਤਾਂ ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਕੋਈ ਕਰਨੀ ਨਾ ਹੋਈ।

ਸਰਦਾਰ ਚੰਨਣ ਸਿੰਘ ਧੂਤ : ਤੁਸੀਂ ਬਿਲ ਨੂੰ ਪੜ੍ਹਿਆ ਹੀ ਨਹੀਂ, ਨਾ ਤੁਹਾਨੂੰ ਪਤਾ ਹੈ ਕਿ ਇਹ ਤਰਮੀਮ ਕੀ ਹੈ; ਤੁਹਾਨੂੰ ਸਾਡੀ ਗੱਲ ਕਿਵੇਂ ਚੰਗੀ ਲਗੇਗੀ? ਮੇਰੇ ਕਹਿਣ ਦਾ ਮਤਲਬ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਇਸ Act ਦਾ ਵਾਰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਤੇ ਹੀ ਹੋਇਆ ਹੈ ਜਿਹੜੇ ਛੋਟੇ ਮਾਲਕ ਸਨ। ਮੈਨੂੰ ਪਤਾ ਹੈ ਸਾਡੇ ਦੁਆਬੇ ਵਿਚ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਹੋਇਆ ਹੈ। ਕਈਆਂ ਲੋਕਾਂ ਦੀ ਜ਼ਮੀਨ ਚੋਆਂ ਨਾਲ ਰੁੜ੍ਹ ਗਈ ਅਤੇ ਰੇਤ ਪੈ ਗਈ ਅਤੇ ਉਹ ਫਸਲ ਨਹੀਂ ਬੀਜ ਸਕੇ। ਪਟਵਾਰੀ ਨੇ ਰਿਕਾਰਡ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਕਿ ਖਾਲੀ ਰਹੀ ਹੈ। ਜਿਸ ਤੋਂ ਪਟਵਾਰੀ ਨੇ ਪੰਜ ਰੁਪਏ ਲੈ ਲਏ ਉਸ ਦਾ ਰਿਕਾਰਡ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਕਿ ਬੀਜੀ ਗਈ। ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਛੋਟੇ ਮਾਲਕਾਂ ਨੇ ਪਟਵਾਰੀ ਨੂੰ ਕੁਝ ਨਾ ਦਿੱਤਾ ਉਹ ਰਗੜੇ ਗਏ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀਆਂ ਜ਼ਮੀਨਾਂ ਲੈ ਲਈਆਂ ਗਈਆਂ। ਇਸ ਲਈ ਇਸ ਦਾ ਅਸਰ ਸਿਰਫ ਛੋਟੇ ਮਾਲਕਾਂ ਤੇ ਹੀ ਪੈਣਾ ਹੈ ਅਤੇ ਇਸ ਦਾ ਹੋਰ ਕੋਈ ਫਾਇਦਾ ਨਹੀਂ ਹੋਇਆ ਹੈ। ਚਾਹੀਦਾ ਤਾਂ ਇਹ ਸੀ ਇਸ ਚੀਜ਼ ਦੇ ਰੋਕਣ ਲਈ ਕੁਝ ਇੰਨਤਜ਼ਾਮ ਕਰਦੇ ਪਰ ਉਹ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ।

ਤੀਜੀ ਗੱਲ ਮੈਂ ਰਿਕਾਰਡ ਦੇ ਬਾਰੇ ਕਹਿਣਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹਾਂ ਕਿਉਂਕਿ ਇੱਥੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੇ revenue record ਦਾ ਜ਼ਿਕਰ ਕੀਤਾ ਹੈ। ਅੱਜ ਤੱਕ ਇਸ ਹਾਊਸ ਵਿਚ ਸਾਨੂੰ ਪੰਜ ਸਾਲ ਹੋ ਗਏ ਅਤੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਪੰਜ ਸਾਲਾਂ ਵਿਚ ਇੱਥੇ ਇਕ ਦਫ਼ਾ ਨਹੀਂ, ਕਈ ਦਫ਼ਾ ਅਵਾਜ਼ ਉਠਾਈ ਗਈ ਹੈ ਅਤੇ ਬਹਿਸ ਹੁੰਦੀ ਰਹੀ

ਹੈ ਕਿ ਜ਼ਮੀਂਦਾਰ ਗਿਰਦਾਵਰੀ ਤੁੜਾ ਕੇ ਅਪਣੇ ਨਾਮ ਕਰਾ ਲੈਂਦੇ ਹਨ ਅਤੇ ਮੁਜ਼ਾਰਿਆਂ ਦੇ ਨਾਮ ਜ਼ਮੀਨ ਨਹੀਂ ਹੋਣ ਦਿੰਦੇ। ਇਸ ਰੱਲ ਦੇ ਬਾਕਾਇਦਾ ਸ਼ੁੱਧ ਪੇਸ਼ ਕੀਤੇ ਗਏ ਹਨ, ਅਦਾਲਤਾਂ ਦੇ ਵਿਚ ਵੀ ਅਤੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਮਨਿਸਟਰਾਂ ਕੋਲ ਵੀ ਪਰ ਇਸ ਚੀਜ਼ ਦਾ ਅੱਜ ਤੱਕ ਕੋਈ ਹਲ ਨਹੀਂ ਹੋਇਆ ਹੈ। ਅੱਜ ਹੁਣ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਕਲੈਕਟਰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਫੜ ਲਵੇਗਾ। ਸਾਨੂੰ ਵੀ ਦੱਸੋ ਕਿ ਕਲੈਕਟਰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਕਿਵੇਂ ਫੜ ਲਵੇਗਾ? ਜੇਕਰ ਕੋਈ ਨਵਾਂ ਤਰੀਕਾ ਤੁਸੀਂ ਕੱਢਿਆ ਹੈ ਤਾਂ ਉਹ ਸਾਨੂੰ ਵੀ ਦੱਸੋ ਤਾਕਿ ਸਾਨੂੰ ਵੀ ਪਤਾ ਲੱਗੇ ਕਿ ਕਿਵੇਂ ਤੁਸੀਂ ਕਲੈਕਟਰ ਦੇ ਰਾਹੀਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਫੜ ਲਵੇਗੇ। ਮੈਂ ਹੁਣ ਵੀ ਕਹਿੰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਤੁਹਾਨੂੰ ਜ਼ਮੀਨ ਹਾਸਲ ਨਹੀਂ ਹੋਵੇਗੀ। ਇਸ ਤਰੀਕੇ ਨਾਲ ਵੱਡੇ ਮਾਲਕਾਂ ਦੀ ਜ਼ਮੀਨ, ਜਿਹੜੇ ਕਿ ਪਟਵਾਰੀਆਂ, ਗਿਰਦਾਵਰਾਂ ਨੂੰ ਖੁਸ਼ ਨਹੀਂ ਕਰ ਸਕਦੇ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਰਿਸ਼ਵਤ ਨਹੀਂ ਦੇ ਸਕਦੇ, ਲੈ ਲਈ ਜਾਵੇਗੀ। ਜੇਕਰ ਤੁਸੀਂ ਜ਼ਮੀਨ ਵਾਕਈ ਲੈਣੀ ਚਾਹੁੰਦੇ ਹੋ ਤਾਂ ਜ਼ਮੀਨ ਅਜੇ ਵੀ ਹੈ ਜਿਹੜੀ ਕਿ ਚਲ ਨਹੀਂ ਰਹੀ ਹੈ ਅਤੇ ਉਹ transfer ਹੋ ਚੁੱਕੀ ਹੈ। ਜਿਹੜੇ land-lord ਤੁਹਾਡੀ 30 standard ਏਕੜ ਦੀ ਹੱਦ ਨੂੰ ਨਹੀਂ ਟੁੱਟਣ ਦਿੰਦੇ ਅਤੇ ਮਿਲ ਮਿਲਾ ਕੇ ਤਕਸੀਮ ਕਰ ਲੈਂਦੇ ਹਨ, ਕੀ ਤੁਸੀਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਕੋਲੋਂ ਉਮੀਦ ਕਰ ਸਕਦੇ ਹੋ ਕਿ ਤੁਸੀਂ ਜਾਂ ਤੁਹਾਡਾ ਕਲੈਕਟਰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਕੋਲੋਂ ਜ਼ਮੀਨ ਲੈ ਲਵੇਗਾ ਅਤੇ ਤੁਸੀਂ ਉਸ ਤੇ ਕਬਜ਼ਾ ਕਰ ਲਵੋਗੇ ਜਾਂ ਫੇਰ ਉਹ ਤੁਹਾਨੂੰ ਆਪਣੇ ਆਪ ਹੀ ਦੇ ਦੇਣਗੇ? ਤੁਹਾਨੂੰ ਜ਼ਮੀਨ ਇਕ ਮਰਲਾ ਵੀ ਨਹੀਂ ਮਿਲਣੀ। ਤੁਹਾਡੇ ਪਟਵਾਰੀ, ਗਿਰਦਾਵਰ, ਤਹਿਸੀਲਦਾਰ, ਨਾਇਬ ਤਹਿਸੀਲਦਾਰ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਘਰਾਂ ਵਿਚ ਰਹਿੰਦੇ ਹਨ, ਰੋਟੀਆਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀਆਂ ਖਾਂਦੇ ਹਨ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਘਰਾਂ ਤੋਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਤੁੜੀ ਦੇ ਗੱਡੇ ਪੁਜਦੇ ਹਨ। ਕੀ ਉਹ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਰਿਕਾਰਡ ਖਰਾਬ ਕਰ ਦੇਣਗੇ? ਕੀ ਉਹ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਹੱਕ ਦੀ entry ਨਹੀਂ ਕਰਨਗੇ? ਉਹ ਕਰਨਗੇ ਅਤੇ ਅੱਗੇ ਵੀ ਕਰਦੇ ਹਨ। ਇਸ ਲਈ ਮੈਂ ਇਹ ਕਹਿਣਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਜਿੱਥੋਂ ਤਕ ਤੁਹਾਡੇ revenue record ਦਾ ਤਅਲੁਕ ਹੈ ਉਹ ਅਮਲ ਵਿਚ ਨਹੀਂ ਆਵੇਗਾ। ਜਾਂ ਫੇਰ ਮਨਿਸਟਰ ਸਾਹਿਬ ਦੱਸਣ ਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਹੋਰ ਕਿਹੜਾ ਨਵਾਂ ਰਸਤਾ ਕੱਢਿਆ ਹੈ ਜ਼ਮੀਨ ਹਾਸਲ ਕਰਨ ਦਾ? ਜੇਕਰ ਇਸ ਚੀਜ਼ ਦਾ ਵੀ ਕੋਈ ਹਲ ਕਰਦੇ ਤਾਂ ਅਸੀਂ ਇਸ ਬਿਲ ਨੂੰ welcome ਕਰਦੇ। ਪਿਛਲੇ Act ਅਤੇ ਇਸ ਤਰਮੀਮੀ ਬਿਲ ਵਿਚ ਕੋਈ ਬੁਨਿਆਦੀ ਫਰਕ ਨਹੀਂ, ਜਿਵਾਏ ਇਸ ਦੇ ਕਿ ਕਲੈਕਟਰ ਦਾ ਸਵਾਲ ਇਸ ਬਿਲ ਵਿਚ ਖੜ੍ਹਾ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਹੈ ਕਿ ਹੁਣ ਉਹ ਖਦ ਵੇਖਿਆ ਕਰੇਗਾ ਕਿ ਜ਼ਮੀਨ ਖਾਲੀ ਪਈ ਹੋਈ ਹੈ ਜਾਂ ਵਾਹੀ ਜਾ ਰਹੀ ਹੈ। ਇਸ ਬਿਲ ਵਿਚ ਕੋਈ ਨਵੀਂ ਚੀਜ਼ ਨਹੀਂ। ਛੇ ਫਸਲਾਂ ਦੀ ਹੱਦ ਉਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਕਾਇਮ ਹੈ, ਜਿਹੜੀ ਕਿ ਬਹੁਤ ਜ਼ਿਆਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਨਹੀਂ ਹੋਣੀ ਚਾਹੀਦੀ।

ਸਰਦਾਰ ਬੇਮ ਸਿੰਘ (ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ) : ਸਪੀਕਰ ਸਾਹਿਬ, ਇਹ East Punjab Utilization of Lands (Amendment) Bill, 1956, ਜਿਹੜਾ ਇਸ ਵੇਲੇ ਸਾਡੇ ਸਾਹਮਣੇ ਪੇਸ਼ ਹੈ, ਸਾਰੇ ਦੇਸ਼ ਵਾਸਤੇ ਤੇ ਕੌਮ ਵਾਸਤੇ ਬੇਹਤਰ ਸਾਬਤ ਹੋਵੇਗਾ। ਇਸ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਜਿਹੜਾ ਐਕਟ ਪਾਸ ਹੋਇਆ ਸੀ ਉਸ ਵਿਚ ਕੁਝ ਖਾਮੀਆਂ ਰਹਿ ਗਈਆਂ ਸਨ ਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਖਾਮੀਆਂ ਨੂੰ ਦੂਰ ਕਰਨ ਲਈ ਮਨਿਸਟਰ ਇੰਚਾਰਜ ਨੇ ਇਹ ਬਿਲ ਪੇਸ਼ ਕੀਤਾ ਹੈ। ਮੈਂ ਸਮਝਦਾ ਹਾਂ ਕਿ amending ਬਿਲ ਬੜਾ ਚੰਗਾ ਹੈ ਅਤੇ ਇਸ ਲਈ ਮੈਂ ਮਨਿਸਟਰ ਸਾਹਿਬ ਨੂੰ ਵਧਾਈ ਦੇਂਦਾ ਹਾਂ। ਅਸੀਂ ਵੇਖ ਰਹੇ ਹਾਂ ਕਿ ਇਸ ਵੇਲੇ ਦੇਸ਼ ਵਿਚ ਬੜੀ ਬੇਰੁਜ਼ਗਾਰੀ ਫੈਲੀ ਹੋਈ ਹੈ ਤੇ ਇਹ ਬਿਲ ਇਸ ਨੂੰ ਦੂਰ ਕਰਨ ਵਿਚ ਸਹਾਇਕ ਹੋਵੇਗਾ।

[ਸਰਦਾਰ ਖੇਮ ਸਿੰਘ]

ਮਾਨਯੋਗ ਮੈਂਬਰਾਂ ਨੂੰ ਯਾਦ ਹੋਵੇਗਾ ਕਿ ਅਸੀਂ ਇਸ ਹਾਊਸ ਵਿਚ ਤਿੰਨ ਸਾਲ ਹੋਏ ਇਕ ਮੁਜ਼ਾਰਾ ਐਕਟ ਪਾਸ ਕੀਤਾ ਸੀ। ਉਸ ਰਾਹੀਂ ਅਸੀਂ ਚਾਹੁੰਦੇ ਸਾਂ ਕਿ ਵੱਡੇ ਵੱਡੇ ਜ਼ਿਮੀਂਦਾਰ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਕੋਲ ਬਹੁਤ ਸਾਰੀ ਜ਼ਮੀਨ ਹੈ ਉਹ ਕੁਝ ਜ਼ਮੀਨ ਗਰੀਬ Harijan ਭਰਾਵਾਂ ਨੂੰ ਦੇਣ ਤਾਂ ਜੋ ਉਹ ਆਪਣੀ ਰੋਜ਼ੀ ਕਮਾ ਸਕਣ ਉਸ ਐਕਟ ਵਿਚ ਕੁਝ ਕਸਰ ਰਹਿ ਗਈ ਸੀ ਜਿਸ ਨਾਲ ਮੁਜ਼ਾਰਿਆਂ ਤੇ ਮਾਲਕਾਂ ਵਿਚ ਇੰਤਲਾਫ ਪੈਦਾ ਹੋ ਗਿਆ। ਮੁਜ਼ਾਰਿਆਂ ਨੇ ਸਮਝਿਆ ਕਿ ਮਾਲਕ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਵੇਚਣ ਲਗੇ ਤੇ ਮਾਲਕਾਂ ਨੇ ਸਮਝਿਆ ਕਿ ਮੁਜ਼ਾਰੇ ਇਸ ਕਾਨੂੰਨ ਰਾਹੀਂ ਮਾਲਕ ਬਣ ਜਾਣਗੇ। ਮਾਲਕਾਂ ਨੇ ਮੁਜ਼ਾਰਿਆਂ ਨੂੰ ਜ਼ਮੀਨਾਂ ਦੇਣੀਆਂ ਬੰਦ ਕਰ ਦਿੱਤੀਆਂ ਤੇ ਉਹ ਵਿਗਰੇ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਅੱਗੇ ਨਾਲੋਂ ਵੀ ਜ਼ਿਆਦਾ ਬੇਰੁਜ਼ਗਾਰ ਹੋ ਗਏ। ਉਸ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਪੰਜਾਬ ਸਰਕਾਰ ਨੇ Utilization of Lands Act ਪਾਸ ਕੀਤਾ ਤੇ powers Collectors ਦੇ ਹੱਥ ਵਿਚ ਦਿੱਤੀਆਂ ਗਈਆਂ। Collectors ਨੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਜ਼ਿਮੀਂਦਾਰਾਂ ਨੂੰ ਤੀਹਾਂ ਦਿਨਾਂ ਦੇ ਨੋਟਿਸ ਦਿੱਤੇ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦੀਆਂ ਜ਼ਮੀਨਾਂ ਬੰਜਰ ਪਈਆਂ ਹੋਈਆਂ ਸਨ ਕਿ ਜੇ ਉਹ ਜ਼ਮੀਨਾਂ ਕਾਸ਼ਤ ਹੋਣ ਨਾ ਲਿਆਂਦੀਆਂ ਗਈਆਂ ਤਾਂ ਉਹ Collectors ਦੇ ਕਬਜ਼ੇ ਹੋਣ ਆ ਜਾਣਗੀਆਂ। ਜ਼ਿਮੀਂਦਾਰਾਂ ਨੇ ਤੀਹਾਂ ਦਿਨਾਂ ਦੇ ਨੋਟਿਸ ਦੇ ਆਧਾਰ ਪੁਰ ਪਟਵਾਰੀਆਂ ਨਾਲ ਮਿਲ ਮਿਲਾ ਕੇ ਗਲਤ ਗਿਰਦਾਵਰੀਆਂ ਕਰਾ ਦਿੱਤੀਆਂ ਤੇ ਕਾਗਜ਼ਾਂ ਵਿਚ ਇੰਦਰਾਜ ਕਰਵਾ ਦਿੱਤੇ ਕਿ ਜ਼ਮੀਨਾਂ ਬੰਜਰ ਨਹੀਂ ਬਲਕਿ ਜ਼ੋਰੇ ਕਾਸ਼ਤ ਹਨ। ਇਸ ਕਾਰਨ ਪੈਦਾਵਾਰ ਨ ਵਧ ਸਕੀ ਤੇ ਦੇਸ਼ ਨੂੰ ਨੁਕਸਾਨ ਹੋਇਆ। ਇਸ ਬਿਲ ਨੂੰ ਵੱਡੇ ਵੱਡੇ ਜ਼ਿਮੀਂਦਾਰ ਆਮ ਤੌਰ ਤੇ resent ਕਰਦੇ ਹਨ। ਇਹ ਜ਼ਿਮੀਂਦਾਰ ਸੀ. ਪੀ., ਯੂ. ਪੀ. ਜਾਂ ਦਿੱਲੀ ਵਿਚ ਵੈਠੇ ਹੋਏ ਹਨ। ਇਹ ਹਜ਼ਾਰਾਂ ਖਿੱਪੀਆਂ ਦੇ ਮਾਲਕ ਹਨ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਐਂਨਾ ਪਤਾ ਨਹੀਂ ਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਜ਼ਮੀਨ ਕਿੱਥੇ ਹੈ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਕੁਝ ਜ਼ਮੀਨ ਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਮੁਲਾਜ਼ਮ ਕਾਸ਼ਤ ਕਰਦੇ ਹਨ ਤੇ ਬਾਕੀ ਦੀ ਜ਼ਮੀਨ ਬੰਜਰ ਪਈ ਹੋਈ ਹੈ। ਜਦੋਂ ਇਨ੍ਹਾਂ landlords ਨੂੰ ਕਹਿੰਦੇ ਹਾਂ ਕਿ ਜਿਹੜੀ ਜ਼ਮੀਨ ਐਵੇਂ ਖਾਲੀ ਪਈ ਹੋਈ ਹੈ ਉਹ ਤੁਸੀਂ ਮੁਜ਼ਾਰਿਆਂ ਨੂੰ ਦੇ ਦਿਉ ਤਾਂ ਜੋ ਦੇਸ਼ ਦੀ ਪੈਦਾਵਾਰ ਵਿਚ ਵਾਧਾ ਹੋਵੇ ਤੇ ਉਹ ਇਸ ਗੱਲ ਨੂੰ ਮੰਨਦੇ ਨਹੀਂ ਤੇ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਹੋਰ ਕੋਈ ਸੇਵਾ ਦੱਸੋ। ਮੈਂ ਸਮਝਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਜੇ ਇਸ ਬਿਲ ਤੇ ਠੀਕ ਤਰ੍ਹਾਂ ਨਾਲ ਅਮਲ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਤੇ ਅਫਸਰਾਂ ਨੇ ਪੂਰਾ ਪੂਰਾ action ਲਿਆ ਤਾਂ ਇਸ ਦੇਸ਼ ਵਿਚੋਂ ਗਰੀਬੀ ਦੂਰ ਹੋ ਜਾਵੇਗੀ। ਮੈਂ ਆਪਣੇ ਮਾਨਯੋਗ ਮਿੱਤ੍ਰ ਸ਼੍ਰੀ ਵਧਾਵਾ ਰਾਮ ਨੂੰ ਦੱਸਣਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਜਿਹੜਾ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਖਿਆਲ ਜ਼ਾਹਿਰ ਕੀਤਾ ਹੈ ਕਿ ਇਹ ਬਿਲ ਛੋਟਿਆਂ ੨ ਜ਼ਿਮੀਂਦਾਰਾਂ ਨੂੰ affect ਕਰੇਗਾ ਇਹ ਠੀਕ ਨਹੀਂ। ਜਿਹੜੇ ਛੋਟੇ ਛੋਟੇ ਜ਼ਿਮੀਂਦਾਰ ਹਨ ਉਹ ਆਪ ਕਾਸ਼ਤ ਕਰਦੇ ਹਨ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਕੋਲ ਜ਼ਮੀਨ ਥੋੜ੍ਹੀ ਹੁੰਦੀ ਹੈ ਇਸ ਲਈ ਉਹ ਆਪ ਹੀ ਕਾਸ਼ਤ ਕਰ ਲੈਂਦੇ ਹਨ। ਪਰ ਅਸੀਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਲੋਕਾਂ ਦੀ ਗੱਲ ਕਰਦੇ ਹਾਂ ਜਿਹੜੇ tractors ਰਾਹੀਂ ਜ਼ਮੀਨ ਵਾਹੁੰਦੇ ਹਨ ਤੇ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਕੁਝ ਜ਼ਮੀਨ un-cultivated ਪਈ ਰਹਿੰਦੀ ਹੈ। ਅਸੀਂ ਚਾਹੁੰਦੇ ਹਾਂ ਕਿ ਉਸ ਜ਼ਮੀਨ ਨੂੰ ਕਾਸ਼ਤ ਹੋਣ ਲਿਆਂਦਾ ਜਾਏ ਤਾਂ ਜੋ ਦੇਸ਼ ਦੀ ਪੈਦਾਵਾਰ ਵਧੇ। ਜੇ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੇ ਇਖਤਿਆਰਤ Collectors ਨੂੰ ਨਾ ਦਿੱਤੇ ਗਏ ਤਾਂ ਜ਼ਮੀਨ ਚੰਗੀ ਤਰ੍ਹਾਂ utilise ਨਹੀਂ ਹੋ ਸਕਣ ਲੱਗੇ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ special powers ਦਿੱਤੀਆਂ ਗਈਆਂ ਹਨ ਕਿ ਉਹ ਮੌਕੇ ਤੇ ਜਾ ਕੇ ਚੰਗੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੇਖ ਭਾਲ ਕਰਨ ਕਿ ਜ਼ਮੀਨ ਕਾਸ਼ਤ ਹੋ ਰਹੀ ਹੈ ਜਾਂ ਨਹੀਂ। ਉਹ ਮੌਕੇ ਤੇ ਜਾ ਕੇ ਆਪਣਾ ਫੈਸਲਾ ਦੇ ਸਕਣਗੇ। ਮੈਂ ਮਨਿਸਟਰ ਮਾਹਿਬ ਨੂੰ ਅਪੀਲ ਕਰਾਂਗਾ ਕਿ ਜਦੋਂ ਵੀ ਕੋਈ ਜ਼ਮੀਨ ਆਬਾਦ ਕਰੇ ਉਸਨੂੰ ਜਲਦੀ ਤੋਂ ਜਲਦੀ utilise ਕਰਨ ਦਾ ਜਤਨ ਕਰਨਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ। ਮੈਂ ਇਕ ਵਾਰੀ ਰੇਲ ਵਿਚ ਸਫਰ ਕਰ ਰਿਹਾ ਸਾਂ ਤਾਂ ਮੇਰੇ ਨਾਲ ਹੋਰ ਵੀ ਸਾਥੀ ਸਨ। ਇਕ ਨੇ remarks ਪਾਸ ਕੀਤੇ ਕਿ ਹਰੀਜਨ ਵਜ਼ੀਰ ਨਾ ਬਾਲਗ ਹੋਏ ਹਨ। ਪਰ ਇਹ ਗੱਲ ਬਿਲਕੁਲ ਹੀ ਗਲਤ ਸਾਬਤ ਹੋਈ ਹੈ

ਕਿਉਂਕਿ ਹਰੀਜਨ ਵਜ਼ੀਰ ਨੇ ਦੇਸ਼ ਦੀ ਉਨਤੀ ਲਈ ਕਿੰਨਾ ਚੰਗਾ ਕਾਨੂੰਨ ਪੇਸ਼ ਕੀਤਾ ਹੈ। ਮੈਂ ਹਾਊਸ ਨੂੰ ਦੱਸਣਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ Harijan Minister ਬੜੇ ਉੱਚੇ ਦਿਮਾਗ ਵਾਲੇ ਹਨ। [Laughter] ਮੈਂ ਹਾਊਸ ਦੇ ਮੈਂਬਰਾਂ ਨੂੰ ਦੱਸਣਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਆਮ ਤੌਰ ਤੇ ਹਰੀਜਨ ਵਾਹੀ ਪੇਸ਼ਾ ਹਨ। ਉਹ ਮਿਹਨਤ ਕਰ ਸਕਦੇ ਹਨ। ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੀਆਂ ਜ਼ਮੀਨਾਂ ਹਰੀਜਨਾਂ ਨੂੰ ਦੇ ਦਿੱਤੀਆਂ ਜਾਣ ਤਾਂ ਦੇਸ਼ ਵਿਚ ਪੈਦਾਵਾਰ ਦਾ ਵਾਧਾ ਹੋ ਸਕੇਗਾ।

Minister for Public Works (Shri Mool Chand Jain) : Sir,
I beg to move—

That the Question be now put.

Mr. Speaker : Question is—

That the Question be now put.

The motion was carried.

Mr. Speaker : Question is—

That the East Punjab Utilization of Lands (Amendment) Bill be taken into consideration at once.

The motion was carried.

Mr. Speaker : Now the House will proceed to consider the Bill clause by clause.

CLAUSE 2

ਸਰਦਾਰ ਪਰਤਾਪ ਸਿੰਘ ਰਾਏ (ਗੁਰੂਹਰਸਹਾਇ) : ਸਪੀਕਰ ਸਾਹਿਬ, ਇਹ ਜਿਹੜਾ ਤਰਮੀਮੀ ਬਿਲ ਮਨਿਸਟਰ ਸਾਹਿਬ ਨੇ ਹਾਊਸ ਵਿਚ ਪੇਸ਼ ਕੀਤਾ ਹੈ ਉਸ ਲਈ ਮੈਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਵਧਾਈ ਦੇਣ ਲਈ ਖੜ੍ਹਾ ਹੋਇਆ ਹਾਂ ਕਿਉਂਕਿ ਮੈਂ ਸਮਝਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਗ਼ਰੀਬਾਂ ਨੂੰ ਜ਼ਮੀਨਾਂ ਤੇ ਵਸਾਉਣ ਦਾ ਇਰਾਦਾ ਬੜਾ ਨੇਕ ਹੈ।

Mr. Speaker : Order, please. The hon. Member should first move his amendment.

ਸਰਦਾਰ ਪਰਤਾਪ ਸਿੰਘ ਰਾਏ : ਪਹਿਲੀ amendment ਜਿਸ ਦਾ ਨੋਟਿਸ ਮੈਂ ਪਹਿਲੀ ਸੰਬਰ ਨੂੰ ਦਿੱਤਾ ਸੀ ਉਹ ਮੈਂ move ਨਹੀਂ ਕਰਨਾ ਚਾਹੁੰਦਾ।

ਅਧਿਕ ਸਹੀਦਯ : Agenda ਪਰ ਤਸ ਕਾ ਨੰਬਰ ਕਯਾ ਹੈ ? [What is its number on the agenda ?]

ਸਰਦਾਰ ਪਰਤਾਪ ਸਿੰਘ ਰਾਏ : ਨੰਬਰ 1 ਮੈਂ move ਨਹੀਂ ਕਰਨੀ ਚਾਹੁੰਦਾ।
ਨੰਬਰ 2 ਤੇ 3 move ਕਰਾਂਗਾ।

[ਸਰਦਾਰ ਪਰਤਾਪ ਸਿੰਘ ਰਾਏ]

I beg to move :—

In the proposed sub section (1), line 5, for “ fifteen ”, substitute “ thirty ”.

For the existing proviso to the proposed sub section (1), substitute—

‘Provided that the Collector may take possession of the land without issue of notice, if in his opinion, the owner there of has been wrongly shown in the revenue records to have cultivated the land which in fact has remained un-cultivated for six or more harvests prior to such wrong entry.’

ਸਪੀਕਰ ਸਾਹਿਬ, ਇਹ ਜੋ ਮੇਰੀ amendment ਹੈ ਇਸ ਦਾ ਇਹ ਮਤਲਬ ਹੈ ਕਿ ਮਨਿਸਟਰ ਸਾਹਿਬ ਨੇ ਜਿਹੜਾ proviso ਪਹਿਲਾਂ add ਕੀਤਾ ਹੋਇਆ ਹੈ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਕਹਿਣ ਦੇ ਅਨੁਸਾਰ ਹਰ ਇਕ ਚੀਜ਼ ਉਸ ਨਾਲ cover ਨਹੀਂ ਹੋ ਸਕਦੀ ਕਿਉਂਕਿ ਇਹ ਐਕਟ ਉਸ ਦਿਨ ਤੋਂ ਲਾਗੂ ਹੋਵੇਗਾ ਜਦੋਂ ਇਹ ਪਾਸ ਹੋਵੇਗਾ। ਮੈਂ ਸਮਝਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਇਹ provision ਉਸ ਦਿਨ ਤੋਂ ਲਾਗੂ ਹੋਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ਜਿਸ ਦਿਨ ਤੋਂ wrong entry ਕੀਤੀ ਗਈ ਹੋਵੇ ਕਿਉਂਕਿ ਆਮ ਤੌਰ ਤੇ ਵੇਖਿਆ ਗਿਆ ਹੈ ਕਿ ਜਦੋਂ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਪਤਾ ਲੱਗ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਕਿ ਇਸ ਕਿਸਮ ਦਾ ਐਕਟ ਪਾਸ ਹੋ ਰਿਹਾ ਹੈ ਤਾਂ ਉਸ ਐਕਟ ਦੇ ਲਾਗੂ ਹੋਣ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਹੀ ਉਹ ਉਸ ਦੇ provisions ਤੋਂ ਬਚਣ ਲਈ ਕੋਈ ਨਾ ਕੋਈ ਬਹਾਨਾ ਭਾਲ ਲੈਂਦੇ ਹਨ।

ਦੂਜੀ ਗੱਲ ਮੈਂ ਇਹ ਅਰਜ਼ ਕਰਨੀ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਜਦੋਂ ਕੋਈ ਆਦਮੀ ਗਵਰਨਮੈਂਟ ਕੋਲੋਂ ਜ਼ਮੀਨ ਮੰਗਦਾ ਹੈ ਤਾਂ ਗਵਰਨਮੈਂਟ ਉਸਨੂੰ ਦੋ ਐਕਟਾਂ ਦੀ ਮਾਰਫਤ ਜ਼ਮੀਨ ਦੇ ਸਕਦੀ ਹੈ ਅਰਥਾਤ Security of Lands Tenure Act ਤੇ Utilization of Lands Act। Utilization of Lands ਸੰਬੰਧੀ ਜਿਹੜਾ Principal Act ਹੈ ਉਸ ਵਿਚ ਇਕ provision ਹੈ ਕਿ Collector land-owner ਨੂੰ ਨੋਟਿਸ ਦੇ ਕੇ ਜ਼ਮੀਨ ਆਪਣੇ ਕਬਜ਼ੇ ਵਿਚ ਲੈ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਸਪੀਕਰ ਸਾਹਿਬ, ਜੇ ਇਸ ਤਰਮੀਮ ਨੂੰ ਮਨਿਸਟਰ ਸਾਹਿਬ ਮੰਨ ਲੈਣ ਤਾਂ ਮੈਂ ਸਮਝਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਦਰੁਸਤ ਹੋਵੇਗਾ।

Mr. Speaker : Motion moved—

In the proposed sub section (1), line 5, for “ fifteen ” substitute “thirty”.

For the existing proviso to the proposed sub-section (1). substitute—

“Provided that the Collector may take possession of the land without issue of notice, if in his opinion, the owner thereof has been wrongly shown in the revenue records to have cultivated the land which in fact has remained uncultivated for six or more harvests prior to such wrong entry.”

ਜ਼ਰਾਇਤ ਅਤੇ ਪੰਚਾਇਤ ਮੰਤਰੀ : ਮੈਂ ਦੋਵੇਂ ਤਰਮੀਮਾਂ ਮੰਨਜ਼ੂਰ ਕਰਦਾ ਹਾਂ ।

Sardar Achhar Singh Chhina (Ajnala) : Sir, I beg to move—

At the end of the proposed sub-section (1), add—

“Provided further that the land owner whose land is to be taken owns more than 20 standard acres.”

ਪ੍ਰਧਾਨ ਜੀ, ਇਸ ਬਿਲ ਤੇ ਬਹੁਤ ਕੁਝ ਕਿਹਾ ਜਾ ਚੁੱਕਾ ਹੈ । ਇਸ ਦੀ ਤਾਰੀਫ਼ ਵੀ ਕੀਤੀ ਗਈ ਹੈ । ਇਸ ਵਿਚ ਜਿਹੜੀ ਕੰਮੀ ਹੈ ਉਸ ਨੂੰ ਦੂਰ ਕਰਨ ਲਈ ਮੈਂ ਇਹ ਤਰਮੀਮ ਲਿਆਇਆ ਹਾਂ ।

Mr. Speaker : It is really unusual to see this amendment coming from the hon-Member.

ਸਰਦਾਰ ਅੱਛਰ ਸਿੰਘ ਛੀਨਾ : ਸਾਨੂੰ ਇਹ ਮਾਲੂਮ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਕਾਨੂੰਨ ਦੀ ਇਸ ਧਾਰਾ ਦਾ ਮਕਸਦ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਕਿਸੇ ਨੂੰ ਵੀ ਇਸ ਐਕਟ ਦੇ ਅਸਰ ਤੋਂ ਨਾ ਛੱਡਿਆ ਜਾਵੇ । ਪਰ ਇਸ ਤੇ ਅਮਲ ਜਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਹੁੰਦਾ ਰਿਹਾ ਹੈ ਉਸ ਨੂੰ ਦੇਖ ਕੇ ਪੰਜਾਬੀ ਦੀ ਕਹਾਵਤ ਯਾਦ ਆਉਂਦੀ ਹੈ ਜੋ ਮੱਝ ਦੁਧ ਨਾਂ ਦੇਵੇ ਤਾਂ ਕੱਟੇ ਦੀਆਂ ਲੱਤਾਂ ਛੁੰਨੀਆਂ ਜਾਂਦੀਆਂ ਹਨ, ਸਾਨੂੰ ਡਰ ਹੈ ਕਿ ਕਿਤੇ ਸਰਕਾਰ ਇਹ ਬਿਲ ਪਾਸ ਕਰਕੇ ਕੱਟੇ ਦੀਆਂ ਲੱਤਾਂ ਹੀ ਨਾਂ ਛੁੰਨਦੀ ਰਹੇ ਅਤੇ ਵੱਡੇ ਜਾਗੀਰਦਾਰ ਬਚੇ ਹੀ ਰਹਿਣ । ਇਸ ਲਈ ਇਹ ਬਿਲ 20 ਸਟੈਂਡਰਡ ਏਕੜ ਤੋਂ ਘੱਟ ਮਾਲਕੀ ਵਾਲੇ ਲੋਕਾਂ ਉਤੇ ਨਾ ਲਾਗੂ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇ । ਜੇ ਕਰ ਇਹ ਤਰਮੀਮ ਨਾ ਮੰਨੀ ਜਾਵੇ ਤਾਂ ਇਹ ਕਾਨੂੰਨ ਸਖਤੀ ਨਾਲ ਵਰਤਿਆ ਜਾਵੇਗਾ । ਇਸ ਲਈ ਅਸੀਂ ਚਾਹੁੰਦੇ ਹਾਂ ਕਿ ਇਹ ਐਕਟ ਵੱਡੇ ਜਾਗੀਰਦਾਰਾਂ ਤੇ ਲਾਗੂ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇ ਅਤੇ ਛੋਟੇ ਕਿਸਾਨਾਂ ਤੇ ਨਾ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇ ।

Mr. Speaker : Motion moved —

At the end of the proposed sub-section (1), add—

“Provided further that the land owner whose land is to be taken owns more than 20 standard acres.”

ਜ਼ਰਾਇਤ ਅਤੇ ਪੰਚਾਇਤ ਮੰਤਰੀ (ਸਰਦਾਰ ਗੁਰਬੰਤਾ ਸਿੰਘ) : ਪ੍ਰਧਾਨ ਜੀ, ਮੇਰੇ ਦੋਸਤਾਂ ਨੂੰ ਵਹਿਮ ਹੈ ਕਿ ਛੋਟੇ ਜ਼ਿਮੀਂਦਾਰਾਂ ਦੀਆਂ ਜ਼ਮੀਨਾਂ ਖੋਹੀਆਂ ਜਾਣੀਆਂ ਹਨ ਅਤੇ ਵੱਡਿਆਂ ਦੀਆਂ ਬਚ ਜਾਣੀਆਂ ਹਨ । ਛੀਨਾਂ ਸਾਹਿਬ ਨੇ ਕਿਹਾ ਹੈ ਕਿ ਕੱਟੇ ਦੀਆਂ ਲੱਤਾਂ ਤੋੜੀਆਂ ਜਾਣੀਆਂ ਹਨ । ਮੈਂ ਅਰਜ਼ ਕਰਨੀ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਸਾਡੇ ਪੰਜਾਬ ਵਿਚ ਜ਼ਿਮੀਂਦਾਰ ਮਰਲਾ ਮਰਲਾ ਜ਼ਮੀਨ ਚੰਗੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਵਾਹੁੰਦੇ ਹਨ । ਜ਼ਮੀਨ ਨਾਲ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਇੰਨਾ ਪਿਆਰ ਹੈ ਕਿ ਬੈਂਡੀ ਜਹੀ ਜ਼ਮੀਨ ਤੇ ਕਤਲ ਹੋ ਜਾਂਦੇ ਹਨ । ਇਸ ਲਈ ਇਹ ਹੋ ਨਹੀਂ ਸਕਦਾ ਕਿ ਉਹ ਜ਼ਮੀਨ ਨੂੰ ਨਾਂ ਵਾਹੁਣ । ਮੈਂ ਛੀਨਾਂ ਸਾਹਿਬ ਦੀ ਇਸ ਗੱਲ ਤੇ ਹੈਰਾਨ ਹਾਂ ਕਿ ਜੇ 20 ਏਕੜ ਤੋਂ ਘੱਟ ਵਾਲੇ ਜ਼ਿਮੀਂਦਾਰ ਦੀ ਜ਼ਮੀਨ ਪਈ ਰਹੇ ਤਾਂ ਉਹ ਨਾਂ ਲਈ ਜਾਵੇ । ਜਿਹੜੇ ਆਦਮੀ ਨੌਕਰੀਆਂ ਤੇ ਹਨ ਅਤੇ ਦੋ ਚਾਰ ਜਾਂ ਪੰਜ ਦਸ ਘੁਮਾਂ ਜ਼ਮੀਨ ਦੇ ਵੀ ਮਾਲਕ ਹਨ ਉਹ ਜ਼ਮੀਨ ਵਾਹੁਣ ਦੀ ਪਰਵਾਹ ਨਹੀਂ ਕਰਦੇ ਅਤੇ ਜ਼ਮੀਨ ਖਾਲੀ ਪਈ ਰਹਿੰਦੀ ਹੈ । ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੇਸ਼ ਦਾ ਅੰਨ ਦੇ ਮਾਮਲੇ ਵਿਚ ਨੁਕਸਾਨ ਹੁੰਦਾ ਹੈ । ਅਸਾਂ ਬੇਰੁਜ਼ਗਾਰ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਜ਼ਮੀਨ ਤੇ ਬੈਠਾਉਣਾ ਹੈ । ਇਸ

[ਜ਼ਰਾਇਤ ਅਤੇ ਪੰਚਾਇਤ ਮੰਤਰੀ]

ਵਾਸਤੇ ਮੇਰੇ ਦੋਸਤ ਇਹ ਵਹਿਮ ਆਪਣੇ ਮੰਨਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਕੱਢ ਦੇਣ ਕਿ ਇਸ ਐਕਟ ਦਾ ਛੋਟੇ ਕਿਸਾਨਾਂ ਤੇ ਅਸਰ ਪਵੇਗਾ ।

ਫੇਰ ਇਹ ਕਿਹਾ ਗਿਆ ਹੈ ਕਿ ਕਲੈਕਟਰ ਨੂੰ ਜਿਹੜੇ ਅਖਤਿਆਰ ਦਿੱਤੇ ਗਏ ਹਨ ਉਹ ਸਹੀ ਤੌਰ ਤੇ ਨਹੀਂ ਵਰਤੇ ਜਾਣਗੇ । ਮੈਨੂੰ ਯਕੀਨ ਹੈ ਕਿ ਇਹ ਅਖਤਿਆਰ ਵਰਤੇ ਜਾਣਗੇ ਅਤੇ ਸਹੀ ਤੌਰ ਤੇ ਵਰਤੇ ਜਾਣਗੇ । ਕਲੈਕਟਰ ਸਾਡੇ ਦੇਸ਼ ਦੇ ਹਨ । ਅਸੀਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਤਨਖਾਹ ਦੇਂਦੇ ਹਾਂ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨਾਲ ਵੱਡੇ ਵੱਡੇ ਕੰਮ ਚਲਾਏ ਜਾਂਦੇ ਹਨ । ਉਹ ਸਾਰੀ ਸਰਕਾਰ ਦੀ ਮਸ਼ੀਨਰੀ ਨੂੰ ਚਲਾਉਂਦੇ ਹਨ । ਫੇਰ ਇਹ ਕਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਹੋ ਸਕਦਾ ਹੈ ਕਿ ਉਹ ਇਸ ਜ਼ਮੀਨ ਦੇ ਮਾਮਲੇ ਵਿਚ ਕਿਸੇ ਨਾਲ ਧੱਕਾ ਕਰਨਗੇ ? ਉਹ ਧੱਕਾ ਨਹੀਂ ਕਰਨਗੇ । ਉਹ ਬੜੇ ਚੰਗੇ ਹਨ ਅਤੇ ਪਹਿਲਾਂ ਵੀ ਇਸ ਐਕਟ ਤੇ ਅਮਲ ਕਰ ਰਹੇ ਹਨ । ਮੇਰੇ ਦੋਸਤ ਨੇ ਕਿਹਾ ਹੈ ਕਿ ਪਹਿਲਾ ਐਕਟ ਚੰਗਾ ਸੀ । ਜੇ ਕਰ ਉਹ ਚੰਗਾ ਹੁੰਦਾ ਤਾਂ ਇਸ ਬਿਲ ਦੇ ਲਿਆਉਣ ਦੀ ਕੀ ਲੋੜ ਸੀ ? ਪਹਿਲਾਂ ਉਸ ਵਿਚ ਇਕ ਨੁਕਸ ਸੀ ਜਿਸ ਕਰਕੇ ਅਸੀਂ ਜ਼ਮੀਨ utilize ਨਹੀਂ ਕਰ ਸਕਦੇ ਸਾਂ । ਹੁਣ ਉਸ ਨੁਕਸ ਨੂੰ ਦੂਰ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ । ਜਿਹੜੀ amendment ਰਾਏ ਸਾਹਿਬ ਨੇ ਦਿੱਤੀ ਹੈ ਉਸ ਬਾਰੇ ਮੈਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਦੱਸਣਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਪਿਛਲੇ ਦਿਨਾਂ ਵਿਚ ਸਰਕਾਰ ਦੇ ਅਫਸਰ ਪਿੰਡ ਪਿੰਡ ਗਏ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਰਿਕਾਰਡ ਦੀ ਪੜਤਾਲ ਕਰਕੇ wrong entries ਲੱਭੀਆਂ । ਇਹ ਲੋੜ ਮਹਿਸੂਸ ਕਰਕੇ ਸਰਕਾਰ ਇਹ ਬਿਲ ਲਿਆਈ ਹੈ ਤਾਂ ਜੋ ਜਿੱਥੇ ਕਿਤੇ wrong entries ਹੋਈਆਂ ਹਨ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਠੀਕ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇ ਅਤੇ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੇ ਮਾਲਕਾਂ ਨੂੰ ਨੋਟਸ ਦੇਣ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਜ਼ਮੀਨ acquire ਕੀਤੀ ਜਾ ਸਕੇ ਕਿਉਂਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਧੱਕਾ ਕੀਤਾ ਹੈ । ਇਸ ਲਈ ਮੈਂ ਛੀਨਾ ਸਾਹਿਬ ਨੂੰ ਯਕੀਨ ਦਿਵਾਉਂਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਇਹ ਬਿਲ ਮੁਸ਼ਕਲ ਦੂਰ ਕਰਨ ਲਈ ਲਿਆਂਦਾ ਗਿਆ ਹੈ ਅਤੇ ਛੋਟੇ ਜ਼ਿਮੀਂਦਾਰਾਂ ਨਾਲ ਕੋਈ ਧੱਕਾ ਨਹੀਂ ਹੈ । ਜੇ ਕਰ ਛੋਟਾ ਜ਼ਿਮੀਂਦਾਰ ਬਾਹਰ ਚਲਾ ਜਾਵੇ ਜਾਂ ਬੀਮਾਰ ਹੋ ਜਾਵੇ ਤਾਂ ਵੀ ਉਸ ਨਾਲ ਧੱਕਾ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇਗਾ । ਛੋਟੇ ਕਿਸਾਨਾਂ ਨੂੰ ਤਾਂ ਕੰਮ ਦੇਣਾ ਹੈ । ਜ਼ਮੀਨ ਉਨ੍ਹਾਂ ਤੋਂ ਲਈ ਜਾਣੀ ਹੈ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਹੈ ਅਤੇ ਕੰਮ ਨਹੀਂ ਕਰਦੇ ਸਗੋਂ ਜ਼ਮੀਨ ਖਰਾਬ ਕਰਦੇ ਹਨ । ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੇ ਆਦਮੀ ਵਪਾਰ ਕਰਦੇ ਹਨ, ਸ਼ਹਿਰਾਂ ਵਿਚ ਕੋਠੀਆਂ ਵਿਚ ਰਹਿੰਦੇ ਹਨ ਜਾਂ ਮੁਲਾਜ਼ਮਤਾਂ ਕਰਦੇ ਹਨ ਅਤੇ ਜ਼ਮੀਨ ਨਹੀਂ ਵਾਹੁੰਦੇ । ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੇ ਲੋਕਾਂ ਦੀ ਜ਼ਮੀਨ ਹਾਸਲ ਕਰਨੀ ਹੈ । ਸਪੀਕਰ ਸਾਹਿਬ, ਮੈਨੂੰ ਹੈਰਾਨੀ ਹੋਈ ਹੈ ਕਿ ਜਿੱਥੇ ਮੇਰੇ ਦੋਸਤ ਛੀਨਾ ਸਾਹਿਬ ਅਤੇ ਧੂਤ ਸਾਹਿਬ ਨੇ ਇਸ ਬਿਲ ਦੀ ਹਮਾਇਤ ਕੀਤੀ ਹੈ ਉੱਥੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਇਹ ਵੀ ਕਿਹਾ ਹੈ ਕਿ ਛੋਟੇ ਜ਼ਿਮੀਂਦਾਰਾਂ ਦੀ ਜ਼ਮੀਨ ਨਾ ਲਈ ਜਾਵੇ ਚਾਹੇ ਦੋ ਸਾਲ ਵਿਹਲੀ ਹੀ ਕਿਉਂ ਨਾ ਪਈ ਰਹੀ ਹੋਵੇ । ਮੈਨੂੰ ਯਕੀਨ ਹੈ ਕਿ ਮੇਰੇ ਦੋਸਤਾਂ ਦੀ ਜ਼ਮੀਨ ਚਾਹੇ ਥੋੜੀ ਹੋਵੇ, ਵਿਹਲੀ ਨਹੀਂ ਪਈ ਰਹੇਗੀ ਅਤੇ ਉਹ ਉਸ ਨੂੰ ਜ਼ਰੂਰ ਵਾਹੁਣਗੇ । ਇਸ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ ਕਲੈਕਟਰਾਂ ਤੇ ਵੀ ਸ਼ਕ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ ਜਾ ਸਕਦਾ ਕਿਉਂਕਿ ਉਹ ਬੜੇ ਈਮਾਨਦਾਰ ਹਨ ਅਤੇ ਕੰਮ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਹਨ । ਮੈਨੂੰ ਯਕੀਨ ਹੈ ਕਿ ਉਹ ਇਸ ਬਿਲ ਨੂੰ ਚੰਗੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਲਾਗੂ ਕਰਨਗੇ । ਇਸ ਲਈ ਮੈਂ ਅਰਜ਼ ਕਰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਇਹ ਕਲਾਜ਼ ਪਾਸ ਕੀਤੀ ਜਾਵੇ ।

Mr. Speaker : Question is —

In the proposed sub-section (1), line 5, for "fifteen" substitute "thirty".

The motion was carried.

Mr. Speaker : Question is—

For the existing proviso to the proposed sub-section (1),
substitute —

“Provided that the Collector may take possession of the land
without issue of notice, if in his opinion, the owner thereof has
been wrongly shown in the revenue records to have cultivated
the land which in fact has remained uncultivated for six or more
harvests prior to such wrong entry.”

The motion was carried.

Mr. Speaker : Question is—

At the end of the proposed sub-section (1), add—

“Provided further that the land owner whose land is to be taken
owns more than 20 standard acres.

The motion was lost.

Mr. Speaker : Question is—

That Clause 2, as amended, stand part of the Bill.

The motion was carried.

CLAUSES 3 AND 1 AND TITLE

Mr. Speaker : I think no hon. Member is anxious to speak
on Clauses 3 and 1 and the Title of the Bill. I will, therefore,
put them together to the vote of the House.

Question is—

That Clauses 3 and 1 and the Title stand part of the Bill.

The motion was carried.

**Minister for Agriculture and Panchayats (Sardar Gur-
banta Singh) :** Sir, I beg to move—

That the East Punjab Utilization of Lands (Amendment) Bill
be passed.

Mr. Speaker : Motion moved—

That the East Punjab Utilization of Lands (Amendment) Bill, be
passed.

ਸਰਦਾਰ ਪਰਤਾਪ ਸਿੰਘ ਰੋਤਾਖੇੜਾ (ਮੱਲਾਂਵਾਲਾ) : ਸਪੀਕਰ ਸਾਹਿਬ, ਜਿਸ
ਅਸੂਲ ਨੂੰ ਸਾਹਮਣੇ ਰੱਖ ਕੇ ਇਹ ਬਿਲ ਹਾਊਸ ਵਿਚ ਲਿਆਂਦਾ ਗਿਆ ਹੈ ਮੈਂ ਇਸ ਦੇ ਨਾਲ ਸਹਿਮਤ
ਹਾਂ। ਪਰ ਜਿਸ ਵੰਗ ਨਾਲ ਇਹ ਲਿਆਂਦਾ ਜਾ ਰਿਹਾ ਹੈ ਉਸ ਨਾਲ ਮੇਰਾ ਇਖਤਲਾਫ ਹੈ ਕਿਉਂ ਜੋ

[ਸਰਦਾਰ ਪਰਤਾਪ ਸਿੰਘ ਰੱਤਾਖੇੜਾ]

ਇਸ ਦੇ ਜ਼ਰੀਏ public ਦੇ fundamental rights ਉਪਰ ਛਾਪਾ ਮਾਰਿਆ ਜਾ ਰਿਹਾ ਹੈ। Clause 2 ਵਿਚ ਇਹ provide ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ ਕਿ ਜ਼ਿਮੀਂਦਾਰ ਨੂੰ notice ਦਿੱਤੇ ਬਿਨਾਂ ਹੀ Collector ਉਸ ਦੀ ਜ਼ਮੀਨ ਉਪਰ ਕਬਜ਼ਾ ਕਰ ਲਵੇਗਾ। ਇਹ clause ਜ਼ਿਮੀਂਦਾਰ ਨੂੰ ਮੌਕਾ ਹੀ ਨਹੀਂ ਦਿੰਦੀ ਕਿ ਉਹ Collector ਦੇ ਸਾਹਮਣੇ ਆਪਣਾ ਕੇਸ ਪੇਸ਼ ਕਰ ਸਕੇ ਕਿ ਉਹ ਇੰਦਰਾਜ ਕਿਹੜੇ ਹਾਲਾਤ ਵਿਚ ਗ਼ਲਤ ਹੋਇਆ ਹੈ। ਹੋ ਸਕਦਾ ਹੈ ਕਿ ਪਟਵਾਰੀ ਨੇ ਉਸ ਦੀ ਲਾਇਲਮੀ ਵਿਚ ਹੀ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦਾ ਇੰਦਰਾਜ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਹੋਵੇ। ਹੋ ਸਕਦਾ ਹੈ ਕਿ ਕਿਸੇ ਹੋਰ ਸ਼ਖਸ ਨੇ ਪਟਵਾਰੀ ਨਾਲ ਮਿਲ ਕੇ ਉਸ ਨੂੰ ਕਹਿ ਕੇ man concerned ਦੀ ਲਾਇਲਮੀ ਵਿਚ ਹੀ ਉਹ ਇੰਦਰਾਜ ਕਰਵਾ ਛੱਡਿਆ ਹੋਵੇ ਤਾਂ ਜੋ ਉਸ ਨੂੰ ਨੁਕਸਾਨ ਪਹੁੰਚੇ। ਇਸ ਲਈ ਉਸ ਜ਼ਿਮੀਂਦਾਰ ਨੂੰ ਮੌਕਾ ਹੀ ਨਾ ਦੇਣਾ ਕਿ Collector ਨੂੰ ਜਾ ਕੇ ਦੱਸ ਸਕੇ ਕਿ ਉਹ ਇੰਦਰਾਜ ਉਸ ਨੇ ਖੁਦ ਨਹੀਂ ਕਰਾਇਆ ਬਲਕਿ ਪਟਵਾਰੀ ਨੇ ਹੀ ਕਰ ਲਿਆ ਹੈ, ਇਹ ਬੜੀ ਬੇਇਨਸਾਫੀ ਹੋਵੇਗੀ। ਆਪਣੇ ਕੇਸ ਨੂੰ ਪੇਸ਼ ਕਰਨ ਦਾ ਅਤੇ ਉਸ ਨੂੰ defend ਕਰਨ ਦਾ ਮੌਕਾ ਹੀ ਨਾ ਦੇਣਾ, ਇਹ citizens ਦੇ fundamental rights ਉਪਰ ਛਾਪਾ ਮਾਰਨ ਵਾਲੀ ਗੱਲ ਹੈ। ਸਪੀਕਰ ਸਾਹਿਬ, ਕੋਈ ਕੇਸ ਹੋਵੇ ਉਹ ਸੱਚਾ ਵੀ ਹੋ ਸਕਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਝੂਠਾ ਵੀ ਹੋ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਕੋਈ ਆਦਮੀ ਵੀ ਜ਼ਿੰਮੇਵਾਰੀ ਨਾਲ ਨਹੀਂ ਕਹਿ ਸਕਦਾ ਕਿ ਪਟਵਾਰੀ ਜਾਂ ਮਹਿਕਮਾ ਮਾਲ ਦੇ ਅਫਸਰ ਕੁਝ ਵੀ ਲਿਖ ਕੇ ਭੇਜਣਗੇ ਉਹ ਬਿਲਕੁਲ ਸਹੀ ਅਤੇ ਦਰੁਸਤ ਹੋਵੇਗਾ। ਤੁਹਾਨੂੰ ਪਤਾ ਹੈ ਕਿ ਪਟਵਾਰੀ ਕਿਵੇਂ ਹੋਰਾ ਫੇਰੀਆਂ ਕਰਦੇ ਹਨ ਗਿਰਦਾਵਰੀਆਂ ਵਿਚ, ਜਮਾ ਬੰਦੀਆਂ ਵਿਚ ਅਤੇ ਇੰਦਰਾਜ ਕਰਨ ਵਿਚ। ਇਸ ਕਰਕੇ ਮੈਂ ਅਰਜ਼ ਕਰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਉਸ ਮਹਿਕਮਾ ਮਾਲ ਨੂੰ ਐਨੇ ਵਜ਼ੀਹ ਅਖਤਿਆਰ ਦੇ ਦੇਣੇ ਕਿ ਬਗ਼ੈਰ ਨੋਟਿਸ ਦਿੱਤਿਆਂ ਕਿਸੇ ਜ਼ਿਮੀਂਦਾਰ ਦੀ ਜ਼ਮੀਨ ਉਪਰ ਕਬਜ਼ਾ ਕਰ ਲਵੇ ਇਹ ਇਕ ਅਜਿਹਾ ਅਖਤਿਆਰ ਹੋਵੇਗਾ ਜਿਸ ਦਾ ਇਸਤੇਮਾਲ ਮਹਿਕਮਾ ਮਾਲ ਦੇ ਪਟਵਾਰੀ ਗ਼ਲਤ ਕਰਨਗੇ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਰਿਸ਼ਵਤ ਖਾਣ ਦਾ ਇਹ ਇਕ ਨਵਾਂ ਤਰੀਕਾ ਲੱਭ ਜਾਵੇਗਾ। ਮੇਰੀ ਦਲੀਲ ਦੇ ਜਵਾਬ ਵਿਚ ਇਹ ਕਿਹਾ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ ਕਿ Clause No 3 ਵਿਚ Commissioner ਨੂੰ ਇਹ ਅਖਤਿਆਰ ਦਿੱਤੇ ਗਏ ਹਨ ਕਿ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੇ cases ਦਾ ਰਿਕਾਰਡ ਮੰਗਵਾ ਕੇ ਉਸਦਾ ਮੁਆਇਨਾ ਕਰੇ ਅਤੇ ਫੈਸਲੇ ਵਿਚ ਅਦਲਾ ਬਦਲੀ ਕਰਨ ਦਾ ਹੱਕ ਉਸ ਨੂੰ ਹੈ। ਪਰ ਇਸ Clause No. 3 ਵਿਚ ਇਹ ਕਿਧਰੇ ਨਹੀਂ ਲਿਖਿਆ ਕਿ ਉਹ ਜ਼ਰੂਰ ਹੀ ਜ਼ਿਮੀਂਦਾਰ ਨੂੰ ਬੁਲਾਏਗਾ ਅਤੇ ਨੋਟਿਸ ਦੇਵੇਗਾ। ਇਸ ਵਿਚ ਲਿਖਿਆ ਹੈ "He may ...." ਉਸ ਦੀ ਮਰਜ਼ੀ ਹੈ ਕਿ ਉਹ case ਆਪਣੇ ਹੱਥ ਵਿਚ ਲਵੇ ਜਾਂ ਨਾ ਲਵੇ। ਇਕ ਜ਼ਿਮੀਂਦਾਰ ਹੈ ਜਿਸ ਨੂੰ ਸ਼ੁਰੂ ਤੋਂ ਹੀ ਪਤਾ ਨਹੀਂ ਹੈ ਕਿ ਕੋਈ ਅਜਿਹਾ ਇੰਦਰਾਜ ਗਿਰਦਾਵਰੀ ਵਿਚ ਹੋਇਆ ਹੈ। ਉਸ ਨੂੰ ਇਸ clause ਦੇ ਰਾਹੀਂ ਨੋਟਿਸ ਨਹੀਂ ਦਿੱਤਾ ਜਾਂਦਾ ਅਤੇ ਸਰਕਾਰ ਨੂੰ ਅਖਤਿਆਰ ਦਿੱਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਕਿ ਉਹ ਉਸ ਦੀ ਜ਼ਮੀਨ ਉਪਰ ਕਬਜ਼ਾ ਕਰ ਲਵੇ। ਉਸ ਨੂੰ ਕੁਝ ਪਤਾ ਨਹੀਂ ਹੈ ਅਤੇ ਨਾ ਹੀ ਉਸ ਨੂੰ ਦਰਖਾਸਤ ਭੇਜਣ ਦਾ ਮੌਕਾ ਦਿੱਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਜੇ ਕਰ Commissioner ਸਾਹਿਬ ਕਹਿ ਦੇਣ ਤਾਂ ਮਹਿਕਮਾ ਮਾਲ ਸਾਰਾ record ਭੇਜੇਗਾ ਅਤੇ ਉਸ ਨੂੰ ਹੀ ਉਹ ਵੇਖਣਗੇ। ਮਹਿਕਮਾ ਮਾਲ ਦੀ ਦਲੀਲ ਆਪਣੇ ਮਤਲਬ ਦੀ ਹੀ ਹੋਵੇਗੀ ਅਤੇ ਵਜ਼ੂਹਾਤ ਵੀ ਉਹੋ ਹੋਣਗੀਆਂ। ਨਤੀਜਾ ਇਹ ਹੋਵੇਗਾ ਕਿ ਗਵਰਨਮੈਂਟ ਜ਼ਮੀਨ ਉਪਰ ਕਬਜ਼ਾ ਕਰ ਲਵੇਗੀ। ਦੂਸਰੇ ਫਰੀਕ ਨੂੰ ਇਹ ਮੌਕਾ ਹੀ ਨਹੀਂ ਹੈ ਕਿ ਉਹ explain ਕਰ ਸਕੇ ਕਿ ਕਿਹੜਿਆਂ ਹਾਲਾਤ ਵਿਚ ਉਹ ਗ਼ਲਤ ਇੰਦਰਾਜ ਹੋਇਆ ਹੈ।

ਮੈਂਬਰੀ ਅਨੁਸਾਰ ਗੁਰੀ ਫਾਰ : ਕੜਾ ਜੁਲਮ ਹੋਗਾ ।

ਸਰਦਾਰ ਪਰਤਾਪ ਸਿੰਘ ਰੱਤਾ ਖੇੜਾ: ਕਉਂ ਨਹੀਂ । ਹਰ ਇਕ ਕੇਸ ਵਿਚ 2 ਪਾਰਟੀਆਂ ਹੋਇਆ ਕਰਦੀਆਂ ਹਨ । ਦੋਹਾਂ ਪਾਰਟੀਆਂ ਦੀਆਂ ਦਲੀਲਾਂ ਸੁਣ ਕੇ ਅਦਾਲਤ ਫੈਸਲਾ ਕਰਿਆ ਕਰਦੀ ਹੈ ਕਿ ਕੀ ਹੋਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ । ਜੇ ਕਰ ਇਕ ਪਾਰਟੀ ਨੂੰ ਨੋਟਿਸ ਨਾ ਦਿੱਤਾ ਜਾਵੇ ਅਤੇ ਉਸ ਦੀ ਗੈਰ ਹਾਜ਼ਰੀ ਜਾਂ ਲਾਇਲਮੀ ਵਿਚ ਹੀ ਅਦਾਲਤ ਫੈਸਲਾ ਕਰ ਦੇਵੇ ਤਾਂ ਉਹ ਫੈਸਲਾ ਇਨਸਾਫ ਉਪਰ ਨਹੀਂ based ਹੋਵੇਗਾ । ਅਦਾਲਤ ਉਸ ਵੇਲੇ ਤੱਕ ਇਨਸਾਫ ਨਹੀਂ ਕਰ ਸਕਦੀ ਜਦ ਤੱਕ ਕਿ ਦੂਸਰੀ ਪਾਰਟੀ ਦੇ ਖਿਆਲਾਤ ਨਾ ਸੁਣ ਲਵੇ । ਸਾਡੇ ਜ਼ਾਬਤਾ ਦੀਵਾਨੀ ਜਾਂ ਜ਼ਾਬਤਾ ਫੈਸਦਾਰੀ ਵਿਚ ਕਿਧਰੇ ਵੀ ਅਜਿਹਾ ਕਾਨੂੰਨ ਨਹੀਂ ਹੈ ਕਿ ਇਕ ਫਰੀਕ ਨੂੰ ਨੋਟਿਸ ਹੀ ਨਾ ਦਿੱਤਾ ਜਾਵੇ ਅਤੇ ਕੇਸ ਪੇਸ਼ ਕਰਨ ਦਾ ਮੌਕਾ ਹੀ ਨਾ ਦਿੱਤਾ ਜਾਵੇ ਤੇ ਫੈਸਲਾ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਜਾਵੇ । ਇਹ ਕਾਨੂੰਨ ਕਿਧਰੇ ਵੀ ਨਹੀਂ ਹੈ । ਇਸ ਹਾਊਸ ਵਿਚ ਕਈ ਮਾਨਯੋਗ ਮੈਂਬਰ advocates ਹਨ ਕੀ ਉਹ ਮਿਹਰਬਾਨੀ ਕਰਕੇ ਦੱਸਣਗੇ ਕਿ ਕਿਧਰੇ ਵੀ ਅਜਿਹਾ ਕਾਇਮ ਹੈ ? ਕਿਸੇ ਵੀ ਮੁਲਕ ਵਿਚ ਅਜਿਹਾ ਕਾਨੂੰਨ ਨਹੀਂ ਹੋਵੇਗਾ । ਇਸ ਬਿਲ ਵਿਚ ਬਹੁਤ ਸਾਰੇ ਨੁਕਸਾਨ । ਇਹ citizens ਦੇ rights ਉਪਰ ਛਾਪਾ ਮਾਰਦਾ ਹੈ । ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੁਕਸਾਨਾਂ ਨੂੰ ਦੂਰ ਕਰਨ ਦੀ ਜ਼ਰੂਰਤ ਹੈ । ਦੋਹਾਂ ਪਾਰਟੀਆਂ ਨੂੰ ਮੌਕਾ ਮਿਲਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ਆਪਣੇ ਕੇਸ ਅਦਾਲਤ ਵਿਚ represent ਕਰਨ ਦਾ ਅਤੇ ਆਪਣੇ ਖਿਆਲਾਤ ਜ਼ਾਹਿਰ ਕਰਨ ਦਾ । ਇਸ ਕਰਕੇ ਮੈਂ ਬੇਨਤੀ ਕਰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਇਸ ਬਿਲ ਉਪਰ ਦੁਬਾਰਾ ਗੌਰ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇ ।

ਸ਼੍ਰੀ ਰਾਮ ਸਰੂਪ (ਬੁਟਾਨਾ): ਸਪੀਕਰ ਸਾਹਿਬ, ਦੇਸ਼ ਦੀ ਆਬਾਦੀ ਦਿਨ-ਬ-ਦਿਨ ਵਧ ਰਹੀ ਥੀ ਅਤੇ ਅਨਾਜ ਦੀ ਬਹੁਤ ਕਮੀ ਹੋ ਗਈ ਥੀ । ਜ਼ਮੀਨ ਬਹੁਤ ਮੌਜੂਦ ਥੀ ਲੇਕਿਨ ਬੇਕਾਰ ਪੜੀ ਹੁਈ ਥੀ । ਚੁਨਾਚਿ ਗਵਰਨਮੈਂਟ ਨੇ ਯਹ ਕਾਨੂੰਨ ਬਨਾਇ ਕਿ ਜਿਨ ਲੋਗਾਂ ਦੇ ਪਾਸ ਜ਼ਮੀਨ ਫਾਲਤੂ ਪੜੀ ਹੁਈ ਹੈ ਅਤੇ ਵੇ ਕਾਸ਼ਤ ਨਹੀਂ ਕਰਦੇ, ਵੇ ਤਸੇ ਜ਼ਮੀਨ ਕੋ ਕਾਸ਼ਤ ਕਰ ਲੈਂ ਅਤੇ ਅਗਰ ਏਕ ਸਾਲ ਤਕ ਜ਼ਮੀਨ ਵੈਸੇ ਹੀ ਬੇਕਾਰ ਪੜੀ ਰਹੇਗੀ ਅਤੇ ਕਾਬਿਲੇ ਕਾਸ਼ਤ ਨਹੀਂ ਬਨਾਏ ਜਾਏਗੀ ਤੋ ਗਵਰਨਮੈਂਟ ਤਸੇ ਜ਼ਮੀਨ ਪਰ ਕਬਜ਼ਾ ਕਰ ਲੇਗੀ । ਏਹ ਜ਼ਮੀਨ ਤਨ ਲੋਗਾਂ ਕੋ ਦੇ ਦੀ ਜਾਏਗੀ ਜਿਨਕੇ ਪਾਸ ਜ਼ਮੀਨ ਨਹੀਂ ਹੈ ਲੇਕਿਨ ਵੇ ਕਾਸ਼ਤ ਕਰਨਾ ਚਾਹੁੰਦੇ ਹੈਂ । ਗਵਰਨਮੈਂਟ ਨੇ ਏਹ ਕਾਨੂੰਨ ਪਾਸ ਕਰ ਦਿਤਾ ਲੇਕਿਨ ਬੇਸ਼ੁਮਾਰ ਲੋਗਾਂ ਨੇ ਗਲਤੀਆਂ ਦੀ ਪਟਵਾਰੀਆਂ ਸੇ ਮਿਲ ਕਰ ਬਹੁਤ ਸੀ ਫੇਰੀਆਂ ਕਰਵਾਏ ....

Mr. Speaker : ਆਪ method and manner of implementation ਕੋ discuss ਕਰੋ । ਏਸੀ ਸਪੀਚ ਕਿਸੀ ਅਤੇ ਵਕਤ ਕਰ ਲੇਨਾ । (The hon. Member should discuss the method and manner of implementation of the Bill. He could make such a speech on some other occasion)

ਸ਼੍ਰੀ ਰਾਮ ਸਰੂਪ : ਜਨਾਬ ਮੇਰਾ ਕਹਨੇ ਕਾ ਮਤਲਬ ਏਹ ਹੈ ਕਿ ਅਬ ਭੀ ਬਹੁਤ ਸੀ ਜ਼ਮੀਨ ਬੰਜਰ ਪੜੀ ਹੁਈ ਹੈ । Original Act ਮੇਂ ਏਹ ਚੀਜ਼ ਹੈ ਕਿ ਅਗਰ ਕਿਸੀ

[श्री राम सरूप]

की ज़मीन 4 या 6 फसल तक खाली पड़ी रहती है तो यह बंजर कहलाएगी वरना नहीं। चुनांचि मैं यह अर्ज़ करना चाहता हूँ कि काश्त करने वाले आदमी को कोई खतरा नहीं है। उस की ज़मीन पर सरकार कब्ज़ा नहीं करेगी। मेरे Communist दोस्त यह जो amendment लाए हैं यह उनका fraud ही है। इस कानून से किसी छोटे ज़मींदार को नुकसान नहीं होगा। अगर किसी शख्स के पास एक एकड़ ज़मीन है या एक हजार एकड़ ज़मीन है तो उस के पास ज़मीन नहीं रहेगी अगर वह उसे काश्त नहीं करता। ज़मीन उस के पास रहेगी जो उसे काश्त करता है। Communist भाई गरीबों के नुमाइंदे बनते हैं। कहने को तो उनका cause plead करते हैं, लेकिन जब उन को ज़मीन देने का मौका आता है तो उस वक्त यही लोग एतराज़ करते हैं (*Interruptions from Communist Members.*)

मैं इस कानून को बेहतरीन कानून समझता हूँ और इस को लाने के लिये गवर्नमेंट को बधाई देता हूँ कि उन्होंने ने ग़ैर ज़मींदारों और ऐसे लोगों की मदद करने के लिये, जिन के पास ज़मीन नहीं है लेकिन वे काश्त करना चाहते हैं, यह कदम उठाया है। इस कानून को जल्दी पास करना चाहिये।

श्री चान्द राम अहलावत (भुज्जर) : स्पीकर साहिब, अब जब कि यह बिल पास हो रहा है मैं मास्टर गुरबन्ता सिंह को, जो कि इस बिल के इंचार्ज हैं, बधाई देता हूँ कि आखिर लोगों की शिकायतें सुन कर और बहुत से representations होने के बाद वह यह बिल हाउस में लाए हैं।

यह कोई नया कानून तो नहीं है। यह तो महज़ एक तरमीमी बिल है। अब सवाल इस की implementation का है कि वह कैसे होगी। इसमें केवल दो तीन clauses हैं। उनके अन्दर बार बार "may" का लफ़्ज़ आया है। ठीक है कि मेरे एक भाई ने कहा, शको शुबाह जाहिर किया कि ज़मींदारों को मौका नहीं दिया जाएगा, यह नहीं होगा, वह नहीं होगा। लेकिन मुझे अफसोस यह है कि जो हमारी कांग्रेस पार्टी के सदस्य हैं जहां पर उन्हें चाहिए कि वह progressive forces के साथ रहें और जहां तक बेकार ज़मीन का ताल्लुक है उसको लेने का सवाल आया या उसे ऐसे आदमियों को देने का प्रश्न हो जो काश्त कर सकते हों लेकिन उन के पास भूमि न हो - भूमिहीन हों - उन लोगों से छीन कर जो काश्त करना जानते न हों या चाहते नहीं हों क्यों कि उन के पास और दूसरे रोजगार हैं, तो ऐसे इकदाम की हमारी कांग्रेस पार्टी वाले भाई support करें जो वे नहीं कर रहे। कुछ ऐसे हैं जिन्होंने ने इस के खिलाफ़ अपने खयालात का इज़हार किया। खैर, मैं इस बहस में नहीं पड़ना चाहता। मैं तो यह कह रहा था कि यह जो "may" का लफ़्ज़ यहां पर आया है इसकी बजाए अच्छा होता अगर "shall" कर दिया जाता। यह बड़ा नर्म सा लफ़्ज़ मालूम होता है। आम तौर पर महकमा नहर का ताल्लुक बहुत सा reactionary forces के साथ

है। जब ऐसे कानूनों की implementation का सवाल आता है तो उसे इसी spirit के साथ implement नहीं किया जाता। मैं मंत्री महोदय से यह यकीन लेना चाहूँगा कि वह अपने Collector साहिब को इस तरह की हिदायतें जारी करें कि बेशक लफ्ज यहां पर "may" का है लेकिन जहां कहीं भी उनको ज़मीन बेकार पड़ी मिले उसे जल्दी से जल्दी काबू में किया जाए।

एक भाई ने एतराज उठाया है। मैं नहीं समझता कि उन्होंने ने क्लार्क को अच्छी तरह से पढ़ा होगा। इस में लिखा है कि कमिश्नर अपने आप या किसी की दरखास्त पर केस को नीचे से मंगवा सकता है। बल्कि इस में तो यहां तक लिखा है कि अगर कोई proceedings pending पड़ी हों तो parties को reasonable opportunity दे कर अपने आप वह केस अपने हाथ में लेकर फैसला दे सकता है। मैं नहीं समझता कि जो उन्होंने ने कहा वह ठीक है या जायज़ है। हां, अगर कोई कसर या शिकायत रह सकती है तो वह implementation में ही रह सकती है। मेरे पास कई मिसालें मौजूद हैं। एक मिसाल तो मैं खास तौर पर आप के सामने रख सकता हूँ। कुछ भूमिहीन किसानों ने काशत के लिए ज़मीन ले रखी थी। मगर आजादी के बाद उन से वह ज़मीन छीन ली गई। वह दी गई है और लोगों को। इसी तरह सम्भालका कोआपरेटिव सोसाइटी थी। Utilization of Lands Act के मातहत गवर्नमेंट ने उसको पानीपत में ज़मीन बीस साल के लिए दी थी लेकिन तहसीलदार, कमिश्नर और दूसरे अफसरों से मिलकर ऐसा फैसला करवा लिया कि वह ज़मीन काशत की हुई उसी हालत में वापस ले ली गई। यहां तक कि जो फसल उगी हुई थी वह भी ले ली और जो रुपया security का जमा कराराया गया था वह भी उनको अभी तक वापस नहीं मिला हालांकि वह ज़मीन पहले काशत नहीं होती थी और उसे D C ने बाकायदा तौर पर उस सोसाइटी को अलाट किया था। उसको इसलिए वापस ले लिया कि उस सम्बन्ध में पुरानी गिरदावरियां दिखाई गई थीं। मैं जानता हूँ कि वह सब गिरदावरियां गलत और बोगस थीं। इस लिए यह जो provision अब किया गया है वह बहुत अच्छा है। मुझे इस बात पर शिकायत है कि इसमें 6 फसलों का provision किया गया है। मैं समझता हूँ कि दो फसलों से ज्यादा की शर्त नहीं रखी जानी चाहिए।

जहां मैं मिनिस्टर साहिब को इसके लिए बधाई देता हूँ वहां यह भी प्रार्थना करता हूँ कि जहां इस संशोधन के फलस्वरूप जो ज़मीन भूमिहीन किसानों को as tenant दी जाएगी वहां अगली बार जो कानून आप लाएंगे उस में उन से थोड़ा बहुत मुआवज़ा लेकर उन को उन ज़मीनों का मालिक बना दिया जाएगा। इन शब्दों के साथ मैं इस बिल का समर्थन करता हूँ।

Minister for Public Works (Shri Mool Chand Jain) : Sir,
I beg to move—

That the question be now put.

Mr. Speaker : Question is —

That the question be now put.

The motion was carried.

ਪੰਚਾਇਤ ਅਤੇ ਜ਼ਰਾਇਤ ਮੰਤਰੀ (ਸਰਦਾਰ ਗੁਰਬੰਤਾ ਸਿੰਘ) : ਸਪੀਕਰ ਸਾਹਿਬ, ਇਹ ਕੋਈ ਐਡਾ ਵੱਡਾ ਬਿਲ ਨਹੀਂ ਸੀ ਜਿਸ ਉੱਤੇ ਐਨੀ ਬਹਿਸ ਕੀਤੀ ਗਈ ਹੈ। ਸਿਰਫ ਐਨੀ ਗੱਲ ਹੈ ਕਿ ਪਹਿਲੋਂ ਜਿੱਥੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਜ਼ਿਮੀਂਦਾਰਾਂ ਨੂੰ ਇਹ ਨੋਟਿਸ ਦਿੱਤਾ ਜਾਂਦਾ ਸੀ ਕਿ ਤੁਸੀਂ ਆਪਣੀ ਜ਼ਮੀਨ ਵਾਹ ਲਉ ਨਹੀਂ ਤਾਂ ਇਸ ਨੂੰ ਸਰਕਾਰ ਆਪਣੇ ਕਬਜ਼ੇ ਵਿਚ ਲੈ ਲਏਗੀ ਉਥੇ ਹੁਣ ਸਿਰਫ ਥੋੜਾ ਜਿਹਾ ਇਹ ਫਰਕ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ ਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਬਜਾਏ ਨੋਟਿਸ ਦੇਣ ਦੇ ਇਹ ਪੁੱਛਿਆ ਜਾਏ ਕਿ ਤੁਸੀਂ ਵਜਾਹ ਦੱਸੋ ਕਿ ਕਿਉਂ ਨਾ ਤੁਹਾਡੀ ਜ਼ਮੀਨ ਨੂੰ ਲੈ ਲਿਆ ਜਾਏ। ਸਿਰਫ ਐਨੀ ਗੱਲ ਤੇ ਐਨੀ ਲੰਮੀ ਚੌੜੀ ਬਹਿਸ ਕੀਤੀ ਗਈ ਹੈ।

ਜਿਹੜੇ ਕਮਿਸ਼ਨਰ ਨੂੰ ਇਖਤਿਆਰ ਦਿੱਤੇ ਗਏ ਹਨ ਉਸ ਬਾਰੇ ਕੁਝ ਸਾਥੀਆਂ ਨੇ ਇਹ ਸ਼ੱਕ ਜ਼ਾਹਿਰ ਕੀਤਾ ਹੈ ਕਿ ਕਮਿਸ਼ਨਰ ਕਿਸੇ ਖਾਸ ਪਾਰਟੀ ਨੂੰ ਸੁਣੇਗਾ ਹੀ ਨਹੀਂ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਇਹ ਖਿਆਲ ਗਲਤ ਹੈ। ਇਸ ਵਿਚ ਸਾਫ ਲਿਖਿਆ ਹੈ ਕਿ ਜੇ ਕਮਿਸ਼ਨਰ ਨੂੰ ਸ਼ੱਕ ਵੀ ਪਵੇ ਕਿ ਕਲੈਕਟਰ ਸਾਹਿਬ ਨੇ ਠੀਕ ਫੈਸਲਾ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ ਤਾਂ ਉਹ ਉਸ ਫਾਈਲ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਆਪ ਆਪਣੇ ਕੋਲ ਮੰਗਵਾ ਸਕਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਉਸ ਤੋਂ ਉਪਰੰਤ ਦੋਨਾਂ ਪਾਰਟੀਆਂ ਨੂੰ ਸੁਣਕੇ ਆਪਣਾ ਫੈਸਲਾ ਦੇ ਸਕਦਾ ਹੈ ਜਿਸ ਵਿਚ ਕੋਈ ਰਿਆਇਤ ਦਾ ਇਮਕਾਨ ਨਹੀਂ। ਪਹਿਲੇ ਤਾਂ ਇਹ ਹੁੰਦਾ ਆਇਆ ਹੈ ਕਿ ਜੇ ਕਲੈਕਟਰ ਦੇ ਫੈਸਲੇ ਤੇ ਕਿਸੇ ਨੂੰ ਸੰਤੋਸ਼ ਨਾ ਹੋਵੇ ਤਾਂ ਉਸ ਨੂੰ ਉਸ ਲਈ ਹਾਈਕੋਰਟ ਵਿਚ ਅਪੀਲ ਕਰਨੀ ਪੈਂਦੀ ਸੀ, ਵੱਡੇ ਵੱਡੇ ਵਕੀਲ ਕਰਨੇ ਪੈਂਦੇ ਸਨ ਜਿਸ ਨਾਲ ਬੜਾ ਖਰਚ ਕਰਨਾ ਪੈਂਦਾ ਸੀ। ਹੁਣ ਅਸੀਂ ਉਸ ਦਾ ਕੰਮ ਆਸਾਨ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਹੈ। ਉਸ ਨੂੰ ਹੁਣ ਹਾਈਕੋਰਟ ਵਿਚ ਨਹੀਂ ਜਾਣਾ ਪਵੇਗਾ। ਉਹ ਸਿਰਫ ਕਮਿਸ਼ਨਰ ਕੋਲ ਅਪੀਲ ਕਰਕੇ ਆਪਣੇ ਫੈਸਲੇ ਤੇ ਦੋਬਾਰਾ ਗੌਰ ਕਰਵਾ ਸਕਦਾ ਹੈ।

ਕਈ ਸੱਜਣਾਂ ਨੇ ਇਹ ਵੀ ਸ਼ਿਕਾਇਤ ਕੀਤੀ ਹੈ ਕਿ ਨੋਟਿਸ ਦੇ ਕੇ ਜ਼ਿਮੀਂਦਾਰ ਕੋਲੋਂ ਜ਼ਮੀਨ ਖੋਹ ਲੈਣਾ ਇਕ ਬੜੀ ਭਾਰੀ ਬੇਇਨਸਾਫੀ ਹੋਵੇਗੀ। ਇਸ ਵਿਚ ਮੈਂ ਸਮਝਦਾ ਹਾਂ ਕੋਈ ਵੀ ਬੇਇਨਸਾਫੀ ਵਾਲੀ ਗੱਲ ਨਹੀਂ। ਜਿਸ ਆਦਮੀ ਦੀ ਜ਼ਮੀਨ ਵਾਹੀ ਦੇ ਕਾਬਲ ਵੀ ਹੈ ਪਰ ਉਸ ਨੂੰ ਵਿਹਲਿਆਂ ਰੱਖਿਆ ਗਿਆ ਹੈ— ਵਿਹਲਿਆਂ ਹੀ ਨਹੀਂ ਰੱਖਿਆ ਸਗੋਂ ਝੂਠ ਮੂਠ ਗਿਰਦਾਵਰੀਆਂ ਲਿਖਵਾਈਆਂ ਹੋਈਆਂ ਹਨ, ਪਟਵਾਰੀ ਨਾਲ ਜਾਂ ਕਿਸੇ ਹੋਰ ਨਾਲ ਮਿਲ ਕੇ ਉਸ ਬਾਰੇ ਗਲਤ ਇੰਦਰਾਜ ਕਰਵਾਇਆ ਹੋਇਆ ਹੈ, ਤਾਂ ਕੀ ਉਸ ਨੂੰ ਲੈਕੇ ਉਸ ਤੇ ਵਾਹੀ ਕਰਵਾਉਣਾ ਬੇਇਨਸਾਫੀ ਹੈ? ਮੈਂ ਸਮਝਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਜਿਹੜਾ ਸ਼ਖਸ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੀਆਂ ਗੱਲਾਂ ਕਰਦਾ ਹੈ ਉਹ ਆਪਣੇ ਮੁਲਕ ਨਾਲ ਧੋਖਾ ਕਰਦਾ ਹੈ, ਬੇਇਨਸਾਫੀ ਕਰਦਾ ਹੈ, ਝੂਠ ਬੋਲਦਾ ਹੈ, ਉਸ ਦੀ ਜ਼ਮੀਨ ਨੋਟਿਸ ਦੇ ਕੇ ਲੈ ਲੈਣੀ ਕੋਈ ਧੌਕੇ ਵਾਲੀ ਗੱਲ ਨਹੀਂ। ਇਹ ਵੀ ਕਿਹਾ ਗਿਆ ਹੈ ਕਿ ਹੋ ਸਕਦਾ ਹੈ ਕਿ ਕਿਸੇ ਜ਼ਿਮੀਂਦਾਰ ਨਾਲ ਪਟਵਾਰੀ ਦੀ ਦੁਸ਼ਮਣੀ ਹੋਵੇ ਜਿਸ ਕਰਕੇ ਉਸ ਪਟਵਾਰੀ ਨੇ ਭਾਵੇਂ ਉਸ ਜ਼ਿਮੀਂਦਾਰ ਦੀ ਜ਼ਮੀਨ ਬੀਜੀ ਹੋਈ ਹੋਵੇ, ਗਿਰਦਾਵਰੀ ਵਿਚ ਇਹ ਲਿਖ ਦੇਵੇ ਕਿ ਉਸ ਵਿਚ ਕੋਈ ਫਸਲ ਨਹੀਂ ਉੱਗੀ ਹੋਈ ਹੈ ਤਾਂ ਉਸ ਨਾਲ ਬੜਾ ਧੌਕਾ ਹੋਵੇਗਾ। ਮੈਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਇਹ

ਦੱਸਣਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਇਹ ਕੋਈ ਇਕ ਵਾਰੀ ਦੀ ਗੱਲ ਨਹੀਂ, ਕਈ ਵਾਰੀ ਲਿਖਣਾ ਪਵੇਗਾ ਤੇ ਫਿਰ ਕਿਧਰੇ ਜਾ ਕੇ ਉਸ ਜ਼ਮੀਨ ਤੇ ਕਬਜ਼ਾ ਹੋ ਸਕੇਗਾ ਤੇ ਜੇ ਦੁਸ਼ਮਣੀ ਵਿਚ ਆ ਕੇ ਪਟਵਾਰੀ ਕੋਈ ਸ਼ੈ ਕਰੇਗਾ ਤਾਂ ਕੀ ਤੁਸੀਂ ਸਮਝਦੇ ਹੋ ਕਿ ਇਸ ਦਾ ਪਤਾ ਨਹੀਂ ਲੱਗ ਸਕੇਗਾ? ਇਸ ਲਈ ਤੁਹਾਡਾ ਇਹ ਡਰ ਬੇਬੁਨਿਆਦ ਹੈ; ਇਸ ਵਿਚ ਕੋਈ ਵਜ਼ਨ ਮਲੂਮ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦਾ। ਪਰ ਮੈਂ ਫਿਰ ਇਸ ਗੱਲ ਨੂੰ ਸਾਫ਼ ਤੌਰ ਤੇ ਕਹਿਣਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਜਿਹੜਾ ਜ਼ਿਮੀਂਦਾਰ ਬਗ਼ੈਰ ਕਾਸ਼ਤ ਕੀਤਿਆਂ ਗਲਤ ਇੰਦਰਾਜ਼ ਕਰਵਾਉਂਦਾ ਹੈ ਉਸ ਨੂੰ ਜ਼ਮੀਨ ਤੇ ਰਹਿਣ ਦਾ ਕੋਈ ਹੱਕ ਨਹੀਂ। ਮੈਂ ਅੱਗੇ ਵੀ ਕਹਿ ਚੁੱਕਿਆ ਹਾਂ ਕਿ ਸਾਡੇ ਸੂਬੇ ਵਿਚ ਬੜੀ ਸਖਤ ਬੇਕਾਰੀ ਹੈ। ਇਸ ਲਈ ਇਸ ਬੇਕਾਰੀ ਨੂੰ ਦੂਰ ਕਰਨ ਲਈ ਇਹ ਕਦਮ ਵੀ ਚੰਗਾ ਸਾਬਤ ਹੋਵੇਗਾ ਜਿਸ ਨੂੰ ਕਿ ਅਸੀਂ ਇਸ ਬਿਲ ਵਿਚ ਲਿਆ ਹੈ। (*interruption*) ਕੀ ਆਪ ਨੂੰ ਇਹ ਪਤਾ ਨਹੀਂ ਕਿ ਜ਼ਿਮੀਂਦਾਰ ਨੂੰ ਆਪਣੀ ਜ਼ਮੀਨ ਨਾਲ ਕਿੰਨਾਂ ਪਿਆਰ ਹੁੰਦਾ ਹੈ? ਜ਼ਿਮੀਂਦਾਰ ਤਾਂ ਚਾਰ ਇੰਚ ਜ਼ਮੀਨ ਲਈ ਵੀ ਲੜ ਮਰਦਾ ਹੈ, ਕਤਲ ਹੋ ਜਾਂਦੇ ਹਨ। ਜਿਸ ਜ਼ਿਮੀਂਦਾਰ ਨੂੰ ਪਤਾ ਹੀ ਨਹੀਂ ਕਿ ਉਸ ਦੀ ਜ਼ਮੀਨ ਦਾ ਕੀ ਹਾਲ ਹੈ ਅਤੇ ਉਸ ਬਾਰੇ ਕੀ ਲਿਖਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਉਸ ਨੂੰ ਜ਼ਮੀਨ ਰੱਖਣ ਦਾ ਕੋਈ ਅਧਿਕਾਰ ਨਹੀਂ।

ਸਾਨੂੰ ਬਹੁਤਾ ਅਨਾਜ ਪੈਦਾ ਕਰਨ ਲਈ ਜ਼ਮੀਨ ਦੀ ਬੜੀ ਲੋੜ ਹੈ ਜਿਸ ਨਾਲ ਬੇਜ਼ਮੀਨੇ ਮੁਜ਼ਾਰਿਆਂ ਨੂੰ ਵੀ ਵਸਾਇਆ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਮੁਜ਼ਾਰੇ ਬਹੁਤ ਵੇਹਲੇ ਫਿਰ ਰਹੇ ਹਨ। ਜਿਵੇਂ ਮੇਰੇ ਦੋਸਤ ਸਰਦਾਰ ਖੇਮ ਸਿੰਘ ਜੀ ਨੇ ਕਿਹਾ ਹੈ ਕਿ ਇਨ੍ਹਾਂ ਜ਼ਿਮੀਂਦਾਰਾਂ ਕੋਲੋਂ ਲਈ ਹੋਈ ਜ਼ਮੀਨ ਦਾ ਬਹੁਤ ਸਾਰਾ ਹਿੱਸਾ ਹਰੀਜਨ ਮੁਜ਼ਾਰਿਆਂ ਨੂੰ ਦਿੱਤਾ ਜਾਵੇ, ਮੈਂ ਤੁਹਾਡੇ ਰਾਹੀਂ, ਸਪੀਕਰ ਸਾਹਿਬ, ਹਾਊਸ ਨੂੰ ਦੱਸਣਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਸਰਕਾਰ ਨੇ ਇਹ ਫੈਸਲਾ ਕੀਤਾ ਹੋਇਆ ਹੈ ਕਿ ਜਿਹੜੀ ਜ਼ਮੀਨ ਇਸ ਤਰੀਕੇ ਨਾਲ ਹਾਸਿਲ ਕੀਤੀ ਜਾਵੇਗੀ ਉਹ ਸਾਰੀ ਦੀ ਸਾਰੀ ਹਰੀਜਨ ਮੁਜ਼ਾਰਿਆਂ ਨੂੰ ਦਿੱਤੀ ਜਾਵੇਗੀ ਕਿਉਂ ਜੋ ਇਹ ਬੜੇ ਪਸਮਾਂਦਾ ਹਨ ਅਤੇ ਦੁਨੀਆਂ ਨੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਪਹਿਲੋਂ ਹੀ ਕਈ ਵਜ਼੍ਹਾ ਕਰਕੇ ਬਹੁਤ ਪਿੱਛੇ ਸੁਟਿਆ ਹੋਇਆ ਹੈ। ਥੋਰ, ਮੈਂ ਬਹੁਤ ਕੁਝ ਨਾ ਕਹਿੰਦਾ ਹੋਇਆ ਆਪਣੇ ਦੋਸਤਾਂ ਨੂੰ ਅਪੀਲ ਕਰਾਂਗਾ ਕਿ ਮੁਤਫਿਕਾ ਰਾਇ ਨਾਲ ਇਸ ਬਿਲ ਨੂੰ ਪਾਸ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇ।

Mr. Speaker : Question is—

That the East Punjab Utilization of Lands (Amendment) Bill be passed.

The motion was carried. (Cheers)

THE EAST PUNJAB URBAN RENT RESTRICTION (AMENDMENT) BILL, 1956.

Deputy Minister (Shri Balwant Rai Tayal) : Sir, I beg to move—

That the East Punjab Urban Rent Restriction (Amendment) Bill be taken into consideration at once.

[उप मन्त्री]

अध्यक्ष महोदय, जो तरमीमी बिल मैं इस सदन के सामने रख रहा हूँ, इस से पंजाब में रहने वाले हजारों दुकानदारों और दूसरे जो तजारती अदारों में रहने वाले किरायेदार हैं, उन को फायदा होगा। उनके सिर पर जो बेदखली की तलवार सदा लटकती रहती थी वह अब दूर हो जायेगी और अब यह तरमीमी कानून उन्हें मालिकों से protection देगा। पहले कानून के मुताबिक मालिक दुकान को यह हक हासिल था कि वह अपने किरायेदार को, अपनी दुकान को अपने इस्तेमाल में लाने के लिये, निकाल सकता था और उस दुकान को 6 महीने खुद अपने इस्तेमाल में ला कर फिर किसी और को ज्यादा कराये पर दे सकता था। इसी तरह से यह चीज दूसरे तजारती अदारों में की जाती थी। इस तरह से जो सहूलत उस कानून में मालिकों को मिली हुई थी वह इसका नाजायज़ फायदा उठाते थे। इस तरह के cases सारे पंजाब में होते रहे हैं जिनकी वजह से यह तरमीमी बिल लाना पड़ा है। यह तरमीमी बिल जो मैं ने अब सदन के सामने पेश किया है यह उस socialistic नज़ाम की तरफ जो हम यहां कायम करना चाहते हैं, एक शानदार कदम होगा और इस शानदार कदम से हम समझते हैं कि छोटे दुकानदारों को और तजारती अदारों को काफी फायदा पहुंच सकेगा।

अध्यक्ष महोदय, पहले जो बड़े बड़े अच्छे कानून इस सदन में पास होते रहे हैं; इन से किसानों को protection दी थी और अब इस बिल के द्वारा इसी सदन के अंदर हम गरीब दुकानदारों और दूसरे तजारती अदारों के किरायेदारों को protection दे रहे हैं।

इस बिल की किसी क्लॉज़ पर कोई भी amendment नहीं आई दिखाई देती। मैं समझता हूँ कि इस लिये हाऊस का हर section इस बिल का स्वागत करता है। इन शब्दों के साथ मैं इस बिल को सदन के सामने रखता हूँ और यह आशा करता हूँ कि इस progressive Bill की सदन मंजूरी देगा।

Mr. Speaker : Motion moved—

That the East Punjab Urban Rent Restriction (Amendment) Bill be taken into consideration at once.

ਸਰਦਾਰ ਹਰਕਿਸ਼ਨ ਸਿੰਘ ਸੁਰਜੀਤ (ਨਕੋਦਰ) : ਸਪੀਕਰ ਸਾਹਿਬ, ਇਹ ਜਿਹੜਾ ਬਿਲ ਸਾਡੇ ਸਾਹਮਣੇ ਪੇਸ਼ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ ਮੈਂ ਇਸ ਦੀ ਪੂਰੀ ਤਾਈਦ ਕਰਨ ਲਈ ਖੜ੍ਹਾ ਹੋਇਆ ਹਾਂ ਹਾਲਾਂਕਿ ਮੈਂ ਡਿਪਟੀ ਮਿਨਿਸਟਰ ਸਾਹਿਬ ਦੀ ਇਸ ਗੱਲ ਨਾਲ ਇਤਫਾਕ ਨਹੀਂ ਕਰਦਾ ਕਿ ਜਿਹੜੇ ਬਿਲ ਇਸ ਹਾਊਸ ਨੇ ਜ਼ਮੀਨ ਦੇ control ਬਾਰੇ ਪਾਸ ਕੀਤੇ ਹਨ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨਾਲ ਕਿਸਾਨਾਂ ਦਾ ਕੁਝ ਬਣ ਗਿਆ ਹੈ। ਲੇਕਿਨ ਇਸ ਬਿਲ ਦੀਆਂ ਜਿਹੜੀਆਂ ਮੱਦਾਂ ਹਨ ਇਨ੍ਹਾਂ ਤੋਂ ਇਹ ਜ਼ਾਹਿਰ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਜਿੱਥੇ ਤਕ

ਦੁਕਾਨਾਂ ਅਤੇ ਦੁਜੀਆਂ ਜਿਹੜੀਆਂ business concerns ਹਨ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਹੁਣ ਸ਼ਾਇਦ ਹੀ ਕੋਈ ਅੜਿੱਕਾ ਪਏ ਤੇ ਇਹ ਕਾਨੂੰਨ ਲਾਗੂ ਨਾ ਹੋਵੇ। ਮੇਰਾ ਖਿਆਲ ਹੈ ਕਿ ਇਸ ਕਾਨੂੰਨ ਦੇ ਪਾਸ ਹੋਣ ਨਾਲ ਦੁਕਾਨਦਾਰਾਂ ਨੂੰ ਅਤੇ ਦੁਜੀਆਂ business concerns ਨੂੰ ਹੁਣ ਉਹ ਤੋਖਲਾ ਨਹੀਂ ਰਹੇਗਾ ਕਿ ਕਿਸੇ ਵੇਲੇ ਵੀ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਦੁਕਾਨ ਵਿਚੋਂ ਜਾਂ ਕਾਰਖਾਨੇ ਵਿਚੋਂ ਕੱਢ ਦਿੱਤਾ ਜਾਏਗਾ। Rent Restriction Act ਤਾਂ ਪਹਿਲਾਂ ਹੀ ਮੌਜੂਦ ਸੀ ਪਰ ਸਾਡਾ ਇਹ experience ਹੈ ਕਿ ਜਦੋਂ ਤੱਕ ਇਹੋ ਜਿਹਾ ਕਾਨੂੰਨ ਪਾਸ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦਾ ਕਿ ਜਿਸ ਦੇ ਮਾਤਹਿਤ ਮਾਲਕਾਂ ਤੇ ਪਾਬੰਦੀ ਲਗਾਈ ਗਈ ਹੋਵੇ ਕਿ ਉਹ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਬੇਦਖਲ ਨਹੀਂ ਕਰ ਸਕਦੇ, ਉਸ ਐਕਟ ਦਾ ਕੋਈ ਫਾਇਦਾ ਕਰਾਏਦਾਰਾਂ ਨੂੰ ਨਹੀਂ ਪਹੁੰਚ ਸਕਦਾ। ਜੇਕਰ ਇਕ ਕਿਰਾਏਦਾਰ ਨੇ Rent Restriction Act ਦੇ ਹੁੰਦੇ ਹੋਏ ਦੱਸ ਰੁਪਏ ਵੀ ਕਰਾਏ ਦੇ ਤੌਰ ਤੇ ਦੇਣੇ ਹੁੰਦੇ ਸੀ ਤਾਂ ਉਸ ਦੇ ਦਿਲ ਵਿਚ ਇਸ ਗੱਲ ਦਾ ਡਰ ਹੁੰਦਾ ਸੀ ਕਿ ਮਾਲਿਕ ਦੁਕਾਨ ਉਸ ਨੂੰ ਕੱਢ ਦੇਵੇਗਾ। ਜੇਕਰ ਉਸ ਨੂੰ ਇਸ ਨੇ 10 ਰੁਪਏ ਕਰਾਏ ਦੇ ਤੌਰ ਤੇ ਨਾ ਦਿੰਦੇ, ਇਸ ਲਈ ਉਹ ਰੁਪ ਕਰਕੇ 30 ਰੁਪਏ ਦਿੰਦਾ ਰਹਿੰਦਾ ਸੀ। ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਕਾਰਖਾਨੇ ਦਾਰਾਂ ਦਾ ਹਾਲ ਹੈ। ਬਾਵਜੂਦ ਇਸ Rent Restrictions Act ਦੇ ਹੋਣ ਦਾ ਮਾਲਿਕ ਦੁਕਾਨ ਆਪਣੀ ਦੁਕਾਨ ਦਾ ਕਰਾਇਆ ਵਧਾ ਸਕਦਾ ਸੀ ਅਤੇ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਕਰਾਇਆ ਵਧਦਾ ਹੀ ਜਾਂਦਾ ਸੀ ਅਤੇ ਕਰਾਏਦਾਰਾਂ ਨੂੰ ਬੜੀਆਂ ਔਖਿਆਈਆਂ ਦਾ ਸਾਹਮਣਾ ਕਰਨਾ ਪੈਂਦਾ ਸੀ। ਉਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਤਾਂ ਖੇਤੀ ਦੇ ਸਿਲਸਿਲੇ ਵਿਚ ਵੀ ਇਕ ਕਿਸਾਨ ਲਈ ਮੁਸ਼ਕਲ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਉਹ ਆਪਣਾ ਹਲ ਪੰਜਾਲੀ ਚੁੱਕ ਕੇ ਕਿਸੇ ਹੋਰ ਥਾਂ ਤੇ ਜਾ ਆਬਾਦ ਹੋਵੇ ਜਦੋਂ ਉਸ ਨੂੰ ਇਕ ਥਾਂ ਤੇ ਜ਼ਮੀਨ ਵਿਚੋਂ ਬੇਦਖਲ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇ। ਪਰ ਇਹ ਗੱਲ ਦੁਕਾਨਾਂ ਦੇ ਸਿਲਸਿਲੇ ਵਿਚ ਤਾਂ ਹੋਰ ਹੀ ਮੁਸ਼ਕਲ ਪੈਦਾ ਕਰਦੀ ਹੈ ਕਿਉਂ ਜੋ ਦੁਕਾਨਾਂ ਦੇ ਤਾਂ ਗਾਹਕ ਵੀ ਲੱਗੇ ਹੋਏ ਹੁੰਦੇ ਹਨ ਅਤੇ ਇਕ ਥਾਂ ਤੇ ਜਿਸ ਦਾ business establish ਹੋ ਚੁੱਕਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਤਾਂ ਉਸ ਲਈ ਕਿਸੇ ਹੋਰ ਥਾਂ ਤੇ ਜਾ ਕੇ establish ਹੋਣਾ ਮੁਸ਼ਕਲ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ।

ਇਸ ਕਾਨੂੰਨ ਵਿਚ ਇਕ ਘਾਟਾ ਵੀ ਹੈ। ਜਿੱਥੋਂ ਤਕ ਰਿਹਾਇਸ਼ੀ ਮਕਾਨਾਂ ਦਾ ਤਅੱਲੁਕ ਹੈ ਇਸ ਕਾਨੂੰਨ ਵਿਚ ਕੁਝ ਕਮੀ ਹੈ। ਰਿਹਾਇਸ਼ੀ ਮਕਾਨਾਂ ਦੇ ਸਿਲਸਿਲੇ ਵਿਚ ਇਹ ਗੱਲ ਹੁੰਦੀ ਹੈ ਕਿ ਜਦੋਂ ਬਿਲਕੁਲ ਇਕ bonafide personal use ਲਈ ਲੋੜ ਹੋਵੇ ਤਦ ਹੀ ਉਹ ਮਕਾਨ ਲਿਆ ਜਾ ਸਕੇ। ਇਸ ਸਿਲਸਿਲੇ ਵਿਚ ਮੈਂ ਇਹ ਮੁੱਝਾ ਦੇਵਾਂਗਾ ਕਿ ਇਸ ਵਿਚ ਇਹ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਜਾਵੇ ਕਿ ਜਦੋਂ ਤੱਕ ਇਹ ਗੱਲ ਸਾਬਤ ਨਾ ਹੋ ਜਾਵੇ ਕਿ ਉਸ ਮਾਲਿਕ ਮਕਾਨ ਪਾਸ ਹੋਰ ਕੋਈ ਰਿਹਾਇਸ਼ੀ ਮਕਾਨ ਨਹੀਂ ਹੈ ਤਦ ਤਕ ਉਸ ਨੂੰ ਉਸ ਦਾ ਕਬਜ਼ਾ ਨ ਦਿੱਤਾ ਜਾਵੇ। ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਇਹ ਬਿਲ ਬੇਹਤਰ ਬਣ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਨਾਲ ਇਹ ਹੋ ਜਾਵੇਗਾ ਕਿ ਜਦ ਇਕ ਮਾਲਕ ਮਕਾਨ ਆਪਣੀ ਰਿਹਾਇਸ਼ ਲਈ ਅਪਣੇ ਮਕਾਨ ਨੂੰ ਲੈਣਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹੋਵੇ ਅਤੇ ਉਸ ਪਾਸ ਹੋਰ ਕੋਈ ਮਕਾਨ ਨ ਹੋਵੇ ਤਦ ਹੀ ਉਸ ਨੂੰ ਉਸ ਦਾ ਕਬਜ਼ਾ ਆਪਣੀ ਵਰਤੋਂ ਲਈ ਮਿਲ ਸਕੇਗਾ ਵਰਨਾ ਨਹੀਂ। ਅਸੀਂ ਦੇਖਦੇ ਹਾਂ ਕਿ ਬਾਜ਼ ਦਫਾ ਇਸ ਕਾਨੂੰਨ ਦੀ ਮਾੜੀ ਵਰਤੋਂ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਕੀਤੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ ਕਿ ਜੇ ਕਰ ਇਕ ਮਾਲਕ ਮਕਾਨ ਪਾਸ ਦੋ ਮਕਾਨ ਹੁੰਦੇ ਹਨ, ਇਕ ਵਿਚ ਉਹ ਆਪ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਦੂਜੇ ਵਿਚ ਉਸ ਨੇ ਇਕ ਕਰਾਏਦਾਰ ਰੱਖਿਆ ਹੋਇਆ ਹੈ, ਉਸ ਕਰਾਏਦਾਰ ਨੂੰ ਕੱਢਣ ਦੀ ਖਾਤਿਰ ਉਹ ਆਪਣੇ ਇਕ ਪੁੱਤਰ ਨੂੰ ਵੱਖਰਾ ਕਰ ਦਿੰਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਉਸ ਦੀ ਰਿਹਾਇਸ਼ ਲਈ ਜ਼ਰੂਰਤ ਸਾਬਤ ਕਰ ਕੇ ਉਹ ਮਕਾਨ ਖਾਲੀ ਕਰਾ ਲੈਂਦਾ ਹੈ। ਸਪੀਕਰ ਸਾਹਿਬ, ਅਜੇ ਵੀ ਰਿਹਾਇਸ਼ੀ ਮਕਾਨਾਂ ਦੀ ਬੜੀ ਦਿੱਕਤ ਹੈ। ਆਪ ਨੂੰ ਪਤਾ ਹੈ ਕਿ ਹੜ੍ਹਾਂ ਨਾਲ ਲੋਕਾਂ ਦੀਆਂ ਕੱਚੀਆਂ

[ਸਰਦਾਰ ਹਰਕਿਸ਼ਨ ਸਿੰਘ ਸੁਰਜੀਤ]

ਕੁਲੀਆਂ ਰੁਤੂ ਗਈਆਂ ਹਨ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਕਰਾਏ ਤੇ ਮਕਾਨ ਵੀ ਨਹੀਂ ਮਿਲ ਰਹੇ। ਮਕਾਨਾਂ ਦੀ ਹਾਲਾਂ ਵੀ ਬੜੀ ਤਕਲੀਫ ਹੈ। ਇਸ ਲਈ ਮੈਂ ਇਨ੍ਹਾਂ ਅੱਗੇ ਗੁਜ਼ਾਰਿਸ਼ ਕਰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਜੇ ਕਰ ਇਹ ਇਸ ਬਿਲ ਵਿਚ ਸੋਧਾਈ ਲੈ ਆਉਣ ਤਾਂ ਇਹ ਕਾਫੀ ਬੇਹਤਰ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਇਸ ਨਾਲ ਬਹੁਤੇ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਫਾਇਦਾ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਲੋਕ ਗਵਰਨਮੈਂਟ ਕੋਲੋਂ ਅਠ ਹਜ਼ਾਰ ਰੁਪਏ ਕਰਜ਼ਾ ਲੈਕੇ ਮਕਾਨ ਬਣਾ ਲੈਂਦੇ ਹਨ, ਫਿਰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਕਰਾਇਆ ਵਧਾ ਵਧਾ ਕੇ ਕਿਰਾਏਦਾਰਾਂ ਨੂੰ ਖਾਹਮਖਾਹ ਹੈਰਾਨ ਕਰਦੇ ਹਨ। ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਖਾਹਮਖਾਹ ਹੈਰਾਨ ਨਾ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇ। ਮੈਂ ਸਮਝਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਇਹ ਬਿਲ ਕਾਫੀ ਹਦ ਤੀਕਰ in right direction ਹੈ ਪਰ ਜੇ ਕਰ ਇਸ ਵਿਚ ਹੁਣ ਸੁਧਾਈ ਨਾ ਲੈ ਆਏ ਤਾਂ 6 ਮਹੀਨੇ ਪਿੱਛੋਂ ਫੇਰ ਇਸ ਵਿਚ amendment ਲੈ ਆਉਣੀ ਪਏਗੀ। ਨਿੱਤ੍ਰਦਿਹਾੜੀ amending bills ਲਿਆਉਣ ਦੀ ਤਾਂ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਆਦਤ ਬਣ ਗਈ ਹੈ ਅਤੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ amending bill ਲੈ ਆਉਣ ਵਿਚ ਜ਼ਰਾ ਵੀ ਹਿਚਕਚਾਹਟ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦੀ। ਸਾਡੀ ਸਰਕਾਰ ਇਹ ਨਹੀਂ ਕਰਦੀ ਕਿ ਇਕ ਵਾਰੀ ਹੀ ਚੰਗੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਮੋਚ ਵਿਚਾਰ ਕੇ ਅਤੇ legal ਰਾਏ ਲੈ ਕੇ ਕੋਈ comprehensive ਬਿਲ ਲੈ ਆਏ ਬਲਕਿ ਇਹ ਇਕੋ ਬਿਲ ਨੂੰ ਦੋ, ਚਾਰ ਜਾਂ ਪੰਜ ਵਾਰੀ ਵੀ amend ਕਰਨ ਵਿਚ believe ਕਰਦੀ ਹੈ। ਇਹ ਇਕ ਇਕ clause ਵਾਲੇ amending bill ਲਿਆਉਣਾ ਪਸੰਦ ਕਰਦੀ ਹੈ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਬਿਲਾਂ ਦੀ ਕਿ parent Act ਤੋਂ ਬਜ਼ੈਰ study ਵੀ ਨਹੀਂ ਹੋ ਸਕਦੀ ਅਤੇ ਇਥੇ parent Acts study ਕਰਨ ਲਈ ਮਿਲਦੇ ਵੀ ਨਹੀਂ। ਇਸ ਨੂੰ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ਕਿ ਬਜਾਏ ਬਾਰ ਬਾਰ amending bills ਲਿਆਉਣ ਦੇ ਇਕੋ ਵਾਰ ਇਕ comprehensive bill ਲੈ ਆਉਣ। ਇਸ ਲਈ ਮੈਂ ਕਹਿੰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਇਸ ਬਿਲ ਵਿਚ ਹੁਣੇ ਹੀ ਇਹ amendment ਲਿਆ ਕੇ ਇਸ ਨੂੰ ਹੁਣੇ ਹੀ ਸੁਧਾ ਲੈਣ ਬਜਾਏ ਇਸ ਦੇ ਕਿ ਕੁਝ ਚਿਰ ਪਿੱਛੋਂ ਫਿਰ ਹੋਰ ਇਕ amending bill ਲਿਆਉਣਾ ਪਏ। ਇਹ ਬੜਾ right direction ਵਿਚ ਬਿਲ ਹੈ ਅਤੇ ਇਹ ਜ਼ਮੀਨਾਂ ਤੇ ਨਹੀਂ ਬਲਕਿ ਇਹ ਮਕਾਨਾਂ ਤੇ ਪੈਂਦਾ ਹੈ। ਅੱਗੇ ਜਿਹੜੇ ਬਿਲ ਆਉਂਦੇ ਰਹੇ ਹਨ ਉਨ੍ਹਾਂ ਬਾਰੇ ਚੌਧਰੀ ਸਿਰੀ ਚੰਦ ਅਤੇ ਇਸ ਪਾਸੇ ਦੇ ਹੋਰ ਕਈ ਸ਼ਾਖੀ ਇਹ ਇਤਰਾਜ਼ ਕਰਦੇ ਰਹੇ ਹਨ ਕਿ ਜਿੰਨੇ ਵੀ ਬਿਲ ਆਉਂਦੇ ਹਨ ਉਹ ਸਾਰੇ ਦੇ ਸਾਰੇ ਜ਼ਮੀਨਾਂ ਤੇ ਪੈਂਦੇ ਹਨ ਅਤੇ ਮਕਾਨਾਂ ਤੇ ਕੋਈ ਨਹੀਂ ਪੈਂਦਾ। ਇਹ ਬਿਲ ਮਕਾਨਾਂ ਤੇ ਪੈਂਦਾ ਹੈ ਇਸ ਲਈ ਮੈਂ ਇਸ ਦੀ support ਕਰਦਾ ਹਾਂ।

ਸ਼੍ਰੀ ਬਾਬੂ ਦਯਾਲ (ਸੋਹਨਾ) : ਸਪੀਕਰ ਸਾਹਿਬ, ਮੈਂ ਇਸ ਬਿਲ ਦੀ support ਕਰਨੇ ਦੇ ਲਿਏ ਖੜਾ ਹੁਆ ਹੂੰ। ਯਹ ਏਕ ਨਿਵਾਧਤ ਹੀ progressive ਕਦਮ ਹੈ ਜੋ ਹੁਸਾਰੀ ਗਵਰਨਮੈਂਟ ਨੇ ਭਠਾਯਾ ਹੈ। ਜਿਤਨੇ ਭੀ ਬਿਲ ਇਸ ਹਾਊਸ ਮੇਂ ਪੇਸ਼ ਹੋਤੇ ਥੇ ਤਨ ਪਰ ਸਬ ਸੇ ਬਡਾ ਏਤਰਾਜ਼ ਯਹ ਹੋਤਾ ਥਾ ਕਿ ਤਨ ਸੇ ਸਿਰਫ ਜ਼ਮੀਦਾਰੀ ਪਰ ਹੀ ਕੁਲਫਾੜਾ ਚਲਾਯਾ ਜਾਤਾ ਥਾ ਲੇਕਿਨ ਜੋ ਲੋਗ ਬਡੀ ਬਡੀ ਜਾਧਦਾਏਂ ਆਰਿਰ ਬਡੇ ਬਡੇ ਮਕਾਨ ਸ਼ਹਰਾਂ ਮੇਂ ਲਿਏ ਬੈਠੇ ਹੂੰ ਤਨ ਕੇ ਲਿਏ ਕੋਈ ਏਸਾ ਕਾਨੂੰਨ ਪਾਸ ਨਹੀਂ ਕਿਆ ਜਾਤਾ। ਜੋ original Act ਹੈ ਤਸ ਮੇਂ ਏਕ ਬਡਾ ਮਾਰੀ ਨੁਕਸ ਯਹ ਥਾ ਕਿ ਮਕਾਨ ਬਾਲੇ ਕਿਸੀ ਸੇ ਭੀ ਮਕਾਨ ਖਾਲੀ ਕਰਵਾ ਸਕਤੇ ਥੇ ਚੂੰਕਿ ਤਸ ਮੇਂ ਯਹ provision ਥਾ ਕਿ ਅਪਨੇ 5 P. M. | ਇਸਤੇਮਾਲ ਕੇ ਲਿਏ ਕਿਸੀ ਕੋ ਬੇਦਖਲ ਕਰ ਸਕਤੇ ਥੇ। ਇਸ ਬਾਤ ਕਾ ਨਾਜਾਬਜ਼ ਇਸਤੇਮਾਲ ਭੀ ਹੋਤਾ ਥਾ ਆਰਿਰ ਅਦਾਲਤੀ ਮੇਂ ਸੁਕਦਮੇਂ ਹੋਤੇ ਥੇ। ਇਸ ਤਰਹ

गांवों और शहरों के अंदर जो लोग कारोबार करते थे उन को बेदखल किया जाता था क्योंकि उन में हिम्मत तो नहीं होती थी कि मुकदमे बाज़ी में पड़ें और case High Court तक ले जाएं। स्पीकर साहिब, आप तो जानते ही हैं कि मुकदमेबाज़ी एक luxury है जिस में मालदार आदमी ही indulge कर सकते हैं। तो इस बिल को पेश करके यह provide किया जा रहा है कि बड़े बड़े मालिकान गैर मालिकान को बेदखल नहीं कर सकते। यह निहायत ही progressive कदम है जो इस गवर्नमेंट ने उठाया है। फिर यह कदम उठाया भी एक ऐसे Minister साहिब ने है जिन के अपने पास किराए के दो चार मकान हैं। शायद उन को भी यह दिक्कत पेश आए (हंसी) मगर उन्होंने ने हिम्मत करके यह बिल पेश कर दिया। हजारों मिसालें हमारे सामने आती हैं। रिवाड़ी में एक रईस हैं जिन के पास हजारों मकान हैं मगर हर महीने 10, 20 आदमियों को आप रहने की बिना पर बेदखल कर देते हैं। फिर किराया पहले ले लेते हैं। इस बिल में एक कमा रह गई है कि अगर गवर्नमेंट के नोटिस में, Magistrate के नोटिस में यह बात आए कि यह मालिक मकान किराया ज्यादा लेता है, पहले लेता है या रसीद नहीं देता तो उस के खिलाफ action लिया जाए। इस लिए मैं मिनिस्टर साहिब को मशवरा दूंगा कि इस चीज़ को provide करने के लिए amendment provide की जाए ताकि गरीबों की रक्षा हो सके। इस के अंदर यह जो .....

अध्यक्ष महोदय : मैं ने भी आप को रोकना नहीं है। देखते हैं कितना stamina है आप में अच्छी बातों के कहने के लिए और बुरी बातों के कहने के लिए। (I am also not going to check the hon. Member. Let us see how much stamina he has got both for saying good as well as bad things.)

श्री बाबू दयाल : स्पीकर साहिब, मैं ने कोई बुरी बात नहीं की है (interruptions) Statement of Objects and Reasons में एक निहायत अच्छी बात लिखी है। वह यह है कि जब हमारे बराबर की States दिल्ली और अजमेर मारवाड़ा ने इस बिल को 1947 से पास कर रखा है तो क्या बजह है कि इस तरह का बिल इस State में पास न हो। इस लिये मैं इस बिल के पेश करने के लिए Minister साहिब को मुबारकबाद देता हूं।

मौलवी अब्दुल गनी डार (नूह) : स्पीकर साहिब, मैं खुश हूं कि हमारे चीफ मिनिस्टर साहिब और डिप्टी मिनिस्टर साहिब ने एक अहम कदम उठाया है। आखिरकार एक बड़ा हाहाकार मचा कि जगह २ किराएदारों को मुख्तलिफ

[मौलवी अब्दुल गनी डार]

तरीकों से तंग किया जाता है। स्पीकर साहिब, एक कसबा है बाधा पुराना। चूंकि हर जगह किराएदारों के सिर पर एक तलवार लटकती है कि जब चाहें मालिक उन से जगह खाली करा लें। जिन जगहों का किराया पांच रुपए हुआ करता था आज यह पचास, साठ और अस्सी रुपए तक पहुंच गया है और जो बेचारे उधर से उजड़ कर आए हैं वह बड़ी मुश्किल में हैं। अगर दुकान से निकल जाएं तो फिर क्या हो। जनाब, आप को इल्म है कि एक पगड़ी सिस्टम चला। मतलब यह था कि सरकारी डंडे के डर से किराया तो ज्यादा न लिया लेकिन पहले ही एक मोटी रकम ले ली जाती है। जब से यह पंजाबी सूबे का नारा लगा तब से अम्बाला में जिस दुकान का किराया दस रुपए था वह अस्सी या सौ रुपए हो गया और जिसकी पगड़ी तीन हजार रुपए थी वह बढ़कर बारह हजार रुपए हो गई। मुझे खुशी है कि यह अमेंडमेंट लाने से कुछ न कुछ रुकावट होगी। स्पीकर साहिब, ठीक फरमाया एक भाई ने कि हम तारीफ करते हैं, मगर जो सही कदम होगा उस की तो महिमा करनी ही होगी। मुझे यकीन है कि सरकार दूसरे भी मुनासिब कदम उठाएगी और वह यही होंगे कि मालिकान अपनी मलकियत का नाजायज फायदा न उठाएं जिस तरह कि आज उठार रहे हैं। स्पीकर साहिब, आज हालत यह हो गई है कि जगह २ परेशानी है। यह भी ठीक है कि लैंडलाडर्ज घबराए हुए हैं। वह कहीं ट्रैक्टर्ज खरीदते हैं तो कहीं जमीन बाँटते हैं। यहां भी इसी तरह की खराबियां निकलती हैं और निकल रही हैं। लेकिन जहां मैं इस के लिए आप को मुबारकबाद देता हूं वहां मैं यह भी कहता हूं कि अभी बड़ा कुछ करने की जरूरत है। अभी २ एक साहिब मेरे पास आए। उन्होंने ने कहा कि मैं ने मकान बनाया और बड़े शौक से बनाया मगर उस में बस न सका क्यों ? कहा एक साबक मिनिस्टर हैं, उन्होंने ने उसको उस वक्त कब्जे में लिया और अभी तक कब्जा नहीं छोड़ते। मुझे यकीन है कि सरकार ऐसे लोगों को खाह वह कोई भी हो गलत सलाह नहीं देगी क्योंकि जिनकी जैनुइन डिफीकल्टी है उसको दूर करने में मदद देनी है फिर चाहे कोई साबक मिनिस्टर ही क्यों न हो। तो मैं सरदार प्रताप सिंह कैरों और डिप्टी मिनिस्टर दोनों को, ही मुबारकबाद देता हूं जिन्होंने ने इस बीमारी का इलाज सोचा है जिस के लिए कि मजदूर तबका और गरीब दुकानदार मुझे ऐपरोच करता है। तो मुझे यकीन है कि चीफ मिनिस्टर इस पुरानी शिकायत को दूर करेंगे जिस से लोगों की परेशानी दूर हो और सरकार की महिमा हो।

दीवान जगदीश चन्द्र (लुधियाना शहर उत्तर) : माननीय स्पीकर साहिब, एक Welfare और Socialist State में इस किस्म का बिल आना मुबारक है। शहरों में खास तौर पर आबादी बढ़ जाने के कारण बहुत से किराएदारान को दिक्कत होती थी और लोगों को ejectment proceedings (बेइखली की कार्यवाही) के लिए तैयार रहना पड़ता था। इस बिल से काफी

नकायस निकल जाएंगे और किरायादारों को काफी हद तक आराम हो जाएगा। लोग यह कह सकते हैं कि जो हक है लोगों का अपनी मर्जी से जायदाद को इस्तेमाल करने का उस पर यह किसी कदर छापा है लेकिन जिस तरह हमने खरई जमीनों के बारे में यह किया है कि जो जमीन की काशत करता है वही उस में रहेगा और फायदा उठाएगा, उसी असूल की बिना पर यह भी करना मुनासिब ही था कि जो लोग किसी इमारत में रह कर अपनी रोजी कमाते हैं उन को किसी गलत बिना पर बेदखल न किया जाए। इस मौके पर मैं आप की मारफत सरकार का ध्यान एक बात की तरफ जरूर दिलाना चाहता हूँ। हमारे शहरों में पाकिस्तान बनने के बाद से निकासी जायदादों का मसला काफी हद तक अभी हल नहीं हुआ है और निकासी जायदादें अभी नोलाम होने की हैं। वो उन में स नोलाम हा गई है वह ज्यादा तर उन लोगों ने खरादी है जो खुद निकासी और पुरुषाया है। ता इस बिल के पास हा जाने के बाद मुझे इस बात का डर ही नहीं बल्कि यकान है कि इस बिल का रू से वह पुरुषार्थी जिन्होंने निकासी जायदाद का नकद कामत अदा करके खरादा है, इस से फायदा नहीं उठा सकेंगे क्योंकि वह अपना दुकान और मकान खाली नहीं करवा सकेंगे। इस के साथ हा यह असर भा पड़ने का अंदाजा है क्योंकि ऐसी जायदाद से tenants बेदखल नहीं हो सकेंगे। इस लिए ऐसा जायदाद की कीमत कम हा जाएगा जिस से निकासी पूल पर adversely affect होगा। इस तरफ तवज्जुह देने की जरूरत है।

मेरे पास facts and figures नहीं हैं। वज़ीर साहिब ने फरमाया था कि वह facts and figures देखेंगे कि इस बिल के पास हा जाने से किसो प्रकार का और कहां तक असर पुरुषार्थी भाइया पर पड़ता है। मैं जहां इस मुबारक कदम के लिए सरकार की सराहना करता हूँ वहां यह भी अर्ज़ करना चाहता हूँ कि सरकार की तरफ से इस बात पर तवज्जुह दी जाए कि जो भाई पाकिस्तान से उजड़ कर आए हैं उन्हें दुबारा तकलीफों का सामना न करना पड़े।

इस के इलावा, स्पीकर साहिब, इस बिल के पास हो जाने से निकासी pool में भी इस के असर पड़ने के इमकान हो सकते हैं। जो लोग निकासी जायदाद खराद करते हैं उन में बठे हुए लोगों को बेदखल नहीं कर सकते इस तरह निकासी pool में जो रुपया जाना है और जो पुरुषार्थियों के लिए pool बनाया गया है उस पर adverse असर पड़ेगा। जहां मैं इस बात की सराहना करता हूँ कि यह बिल लाया गया है, वहां यह भी चाहता हूँ कि सरकार इस तरफ ध्यान दे।

इस बिल में एक यह चीज़ भी provide कर दी गई है कि High Court को अख्तियार होगा कि वह जिस फैसले को चाहे मिसल मंगवा कर

[दीवान जगदीश चन्द]

देख सकती है। कई ऐसे फैसले हैं जहां केस reconsider नहीं किए गए। पहले यह होता था कि aggrieved parties indirect तरीके से High Court में जाती थीं। इस बिल से High Court को यह अधिकार दे कर Judiciary की शान को ऊँचा किया गया है। आखिर में मैं फिर इस बिल के पेश किए जाने की सराहना करता हूँ।

श्री चान्द राम अहलावत (भुज्जर) : स्पीकर साहिब, मैं इस बिल की तारीफ तो जरूर करता हूँ मगर मैं इस बिल को ज्यादा progressive नहीं कहता क्योंकि जो भी बिल हम पास करते हैं वह ऐसे लोगों को touch करता है जिन के हाथ में कुछ हो और जो इसको इस्तेमाल नहीं करते उनके लिए कुछ रास्ता ऐसा रख दिया जाता है कि वह कोई न कोई शरारत करते हैं लोगों को खी करने के लिए। इस लिए मैं समझता हूँ कि ऐसा कानून आए कि जिन के पास अपने रहने के लिए घर हैं और फालतू हैं—जैसे बताया गया है कि हमारे डिप्टी मिनिस्टर के पास है—उसको भी लिया जा सके तो अच्छा होगा।

इसके इलावा, स्पीकर साहिब, जिस प्रकार हमने agricultural land के tenants के बारे में कानून पास किया है कि जब तक किसी को 5 standard acres जमीन न दी जाए वह बेदखल नहीं हो सकता इसी प्रकार इस बिल में भी provision रख देनी चाहिए थी कि जिस tenant के पास दूसरा घर न हो या उसे दूसरा घर न मिले उसे बेदखल नहीं किया जा सकता। जिस तरह कि आप ने commercial और industrial premises के लिए safeguard रखा है। वहां से tenant personal use की ground पर eject नहीं हो सकते और उन्हें मौका दिया जाता है, इसी तरह residential tenants को भी मौका दिया जाए जब तक कि उन्हें दूसरा घर नहीं मिलता। अगर वह बात आ जाती तो यह बिल और progressive बन जाता। हम जो नज़ाम कायम करने जा रहे हैं उस में हरेक आदमी के पास अपना घर होना चाहिए और reasonable standard of living होना चाहिए। इस लिए tenants के लिए ऐसी सहूलत होनी चाहिए।

अध्यक्ष महोदय : आप बताएं यह किस तरह relevant है? आप इस बिल के general principles पर बोलें। (Will the hon. Member please tell me how is it relevant? He should speak on the general principles of this Bill.)

श्री चान्द राम अहलावत : खैर, मैं यह समझता हूँ कि इस तरह की चीज़ आ जाती तो कोई फर्क न पड़ता और अच्छा होता।

इस के इलावा मैं यह भी कह देना चाहता हूँ कि शहरों और देहातों की जाएदादों का जो आज कल फर्क है वह इस बिल के पास हो जाने से दूर हो जाता है।

फिर इस बिल में High Court का जिक्र आया है। यह अच्छा है कि High Court को अख्तियार दिए गए हैं। इन शब्दों के साथ मैं इस बिल की तारीफ करता हूँ।

प्रोफ़ेसर मोता सिंह आनन्दपुरी (आदमपुर) : स्पीकर साहिब, इस बिल में दो बातों का खयाल रखना बहुत जरूरी है। एक तो यह कि जो investment की जाती है वह सब land-owners की तरफ से की जाती है। अगर इस तरह की legislations लाई गईं तो वे disgusted हो जाएंगे जैसा कि आज कल हैं और वह नए मकान बनाने और इमारतें खड़ी करने से हट जाएंगे। इस लिए इस बात का खयाल रखना चाहिए।

फिर कोई tenant जो किसी residential property में हो या non-residential property में हो उन दोनों की हौसला अफजाई के लिए कोई चीज इस बिल में होनी चाहिए। Rent के मुतअल्लिक कोई ऐसा provision हो जिस से वह बिल्कुल मायूस न हों क्योंकि rent पर इतनी restrictions नहीं हैं। इस चीज का खयाल रखना चाहिए बाकी पहलुओं से यह बिल एक अच्छा provision है। क्योंकि यह बिल non-residential property को apply नहीं करता इस लिए मैं चाहता हूँ कि non-residential property को भी इस में शामिल कर लिया जाए।

अध्यक्ष महोदय : यह बात इसमें कैसे आ सकती है ? यह तो पुराने ऐक्ट पर एक amendment है। (How is it relevant ? The Bill is only to amend the original Act.)

प्रोफ़ेसर मोता सिंह आनन्दपुरी : जनाब यह जो बिल लाया गया है यह पहले Rent Restriction Act को amend करता है और साथ ही उसको Ajmer Marwara Rent Control Act 1947 के at par करने के लिए लाया गया है। हमारे जो tenants हैं उन की hardship को दूर करने के लिए और उनके rights को Ajmer Marwara और Delhi के at par करने के लिए Ajmer Marwara Rent Control Act की रोशनी में यह बिल लाया गया है। यह अच्छी बात है कि इस ऐक्ट में जो lacuna था वह अब amending बिल के जरिये पूरा किया जा रहा है। लेकिन अब सवाल residential और non-residential

[प्रोफ़ेसर मोता सिंह आनन्दपुरी]

property का है। अगर residential और non-residential दोनों के लिए provision कर दिया जाता तो अच्छा होता। असल में residential और non-residential properties के लिए कई दिक्कतें ऐसी आती हैं और कई ऐसे loopholes हैं जिन्हें land owners misuse करते हैं। क्योंकि personal use लफ्ज़ के होने से tenants को बहुत तकलीफों का सामना करना पड़ता है इस लिए इसे दूर करने के लिए और जो इन लफ्ज़ों की आड़ में भगड़े खड़े हो जाते हैं इन्हें दूर करने के लिए non-residential और residential दोनों के लिए provision होने जरूरी हैं। क्योंकि non-residential property पर भी वही दिक्कतें tenants को आती हैं और मालिक कई तरह की हीलो हुज्जत करते हैं इस लिए जिस तरह industrial और commercial premises पर है non-residential पर भी कर दिया जाए।

इस के इलावा मैं एक बात खास तौर पर कहना चाहता हूँ कि पाकिस्तान से आए हुए refugees को ख्याल में रख कर जरूरी है कि इस बिल से उन्हें तकलीफ न हो। उन में से बहुतों को मकान अलाट हुए हैं और कइयों को नहीं मगर वे बस रहे हैं। अगर उन्हें निकाल दिया गया तो वह और मुसीबत में पड़ जाएंगे। अगर यह बात भी add कर दी जाती तो अच्छा होता ताकि refugee tenants को तकलीफ का सामना न करना पड़े।

एक चीज़ पर मैं आप को खास तौर पर मुबारकबाद देना चाहता हूँ कि आप ने appellate authority के केसों को सुनने का अख्तियार High Court को दिया है, यह सचमुच बड़ी सोच के बाद इस पुराने बिल में improvement की गई है। मुझे उम्मीद है कि जो suggestions मैंने दिए हैं, उनका ख्याल रखा जाएगा।

Sardar Hari Singh : Sir, I beg to move—
That the question be now put.

Mr. Speaker : Question is—

That the question be now put.

The motion was carried.

Mr. Speaker : Question is—

That the East Punjab Urban Rent Restriction (Amendment) Bill be taken into consideration at once.

The motion was carried.

Mr. Speaker : Now the House will proceed to consider the Bill clause by clause.

CLAUSE 2

Minister for Public Works (Shri Mool Chand Jain) : Sir, I have given notice of a small amendment to this Clause.

Mr. Speaker : Yes, you may move it.

Minister for Public Works : Sir, I beg to move —

In line 3, —
for “1948” substitute “1949”.

This amendment seeks to remove a clerical error which has crept in Clause 2. I hope that it will be accepted by the House.

Mr. Speaker : Motion moved —

In line 3,—
for “1948” substitute “1949”.

Mr. Speaker : Question is —

In line 3,—
for “1948” substitute “1949”.

The motion was carried.

Mr. Speaker : Question is —

That Clause 2, as amended, stand part of the Bill.

The motion was carried.

CLAUSES 3 AND 1 AND TITLE

Mr. Speaker : If there be no objection, I will put the remaining clauses and the Title of the Bill together to the vote of the House.

(Voices : No objection.)

Mr. Speaker : Question is —

That Clauses 3 and 1 and the Title stand part of the Bill.

The motion was carried.

Deputy Minister (Shri Balwant Rai Tayal) : Sir, I beg to move —

That the East Punjab Urban Rent Restriction (Amendment) Bill be passed.

Mr. Speaker : Motion moved —

That the East Punjab Urban Rent Restriction (Amendment) Bill be passed.

ਸ਼੍ਰੀ ਵਧਾਵਾ ਰਾਮ (ਫਾਜ਼ਿਲਕਾ) : ਪ੍ਰਧਾਨਸ਼੍ਰੀ, ਇਹ ਜੋ ਬਿਲ ਪਾਸ ਹੋ ਰਿਹਾ ਹੈ ਇਸ ਦੇ ਬਾਰੇ ਮੈਂ ਇਹ ਕਹਿਣਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਇਹ ਜਿਸ ਮਕਸਦ ਲਈ ਪਾਸ ਕਰਨਾ ਚਾਹੁੰਦੇ ਹੋ ਉਹ ਤੁਹਾਡਾ ਮਕਸਦ ਪੂਰਾ ਨਹੀਂ ਹੋਵੇਗਾ, ਜੇਕਰ ਮੇਰੀਆਂ ਗੱਲਾਂ ਤੇ, ਜਿਹੜੀਆਂ ਮੈਂ ਦੱਸਣ ਲੱਗਾ ਹਾਂ, ਧਿਆਨ ਨਾ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ।

ਜ਼ਰਾਇਤ ਅਤੇ ਪੰਚਾਇਤ ਮੰਤਰੀ : ਆਪਣੇ ਲੀਡਰ ਨੂੰ ਤਾਂ ਪਹਿਲਾਂ ਪੁੱਛ ਲਿਆ ਕਰੋ ।

ਸ ਦਾਰ ਚੰਨਣ ਸਿੰਘ ਧੂਤ : ਪੂਰੀ ਗੱਲ ਤਾਂ ਪਹਿਲਾਂ ਸੁਣ ਲਵੋ ।

ਸ਼੍ਰੀ ਵਧਾਵਾ ਰਾਮ : ਪਹਿਲੀ ਗੱਲ ਤਾਂ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਇਸ ਬਿਲ ਵਿਚ ਇਸ ਚੀਜ਼ ਦਾ ਕੋਈ ਜ਼ਿਕਰ ਨਹੀਂ ਕਿ ਜਿਹੜੇ ਮਕਾਨ ਖਾਲੀ ਪਏ ਹੋਏ ਹਨ, ਵੱਡੇ ੨ ਸਰਮਾਏਦਾਰਾਂ, ਰਈਸਾਂ ਅਤੇ ਰਜਵਾੜਿਆਂ ਦੇ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਲੈਣ ਦਾ ਕੋਈ ਜ਼ਿਕਰ ਨਹੀਂ ਹੈ । ਰਈਸਾਂ, ਰਜਵਾੜਿਆਂ ਨੇ ਵੱਡੇ ਆਲੀਸ਼ਾਨ ਮਕਾਨ, ਬੰਗਲੇ, ਚਾਰ ੨ ਕਨਾਲ ਦੇ ਨੌਹਰੇ ਅਤੇ ਕੋਠੇਆਂ ਬਣਾਈਆਂ ਹਨ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਲੈਣ ਦਾ ਕੋਈ ਜ਼ਿਕਰ ਨਹੀਂ, ਉਹ ਬਗੈਰ ਵਰਤੋਂ ਤੋਂ ਪਏ ਹੋਏ ਹਨ । ਮੈਂ ਵੀ ਵੇਖਿਆ ਹੈ ਕਿ ਕਈ ਕਸਬੇ ਅਜਿਹੇ ਹਨ ਜਿਥੇ ਵੱਡੇ ੨ ਨੌਹਰੇ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਹਵੇਲੀਆਂ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ ਅਤੇ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚ ਇਕ ੨ ਵਿਚ ਕਈ ੨ ਟੱਬਰ ਰਹਿ ਸਕਦੇ ਹਨ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਵਲ ਅੱਜ ਤਕ ਕਿਸੇ ਨੇ ਧਿਆਨ ਨਹੀਂ ਦਿੱਤਾ..... ।

ਅਧਿਕ ਮਹੋਦਯ : ਫ਼ਸ਼ ਕਾਨ ਕਾ ਖ਼ਯਾਲ ਰਖੋ ਕਿ ਧਫ਼ ਬਿਲ ਕੀ ਥੀਸਰੀ reading ਹੈ । (The hon. Member may keep this fact in view that this is the third reading of the Bill.)

ਸ਼੍ਰੀ ਵਧਾਵਾ ਰਾਮ : ਪ੍ਰਧਾਨ ਜੀ, ਮੈਂ ਤਾਂ ਇਹੋ ਅਰਜ਼ ਕਰ ਰਿਹਾ ਹਾਂ ਕਿ ਜਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਇਥੇ ਕਾਨੂੰਨ ਪਾਸ ਹੋਇਆ ਹੈ ਕਿ ਜਿਹੜੀ ਬੰਸਰ ਜ਼ਮੀਨ ਹੋਵੇਗੀ ਅਤੇ ਜਿਸ ਵਿਚ ਮਾਲਕ ਨੇ ਵਾਹੀ ਨਾ ਕੀਤੀ ਉਹ ਉਸ ਤੋਂ ਲੈ ਲਈ ਜਾਵੇਗੀ ਅਤੇ ਬਗੈਰ ਜ਼ਮੀਨ ਵਾਲੇ ਗਰੀਬਾਂ ਨੂੰ ਦੇ ਦਿੱਤੀ ਜਾਵੇਗੀ । ਮੈਂ ਇਹੋ ਕਹਿੰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਇਥੇ ਹੋਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਸੀ ਕਿ ਉਹ ਮਕਾਨ ਜਿਹੜੇ ਬਗੈਰ ਕਿਸੇ ਕੰਮ ਤੋਂ ਪਏ ਹੋਏ ਹਨ, ਵਿਹਲੇ ਰੱਖੇ ਹੋਏ ਹਨ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਵੀ ਲੈ ਲਿਆ ਜਾਂਦਾ ਭਾਵੇਂ ਕਿਸੇ ਦੇ ਵੀ ਹੁੰਦੇ ।

ਫੇਰ ਇਥੇ ਇਹ ਕਿਹਾ ਗਿਆ ਹੈ ਕਿ ਅਪਣੇ ਰਹਿਣ ਲਈ ਯਾਨੀ ਰਿਹਾਇਸ਼ ਲਈ ਜੇਕਰ ਲੈਣਾ ਚਾਹੇ ਤਾਂ ਮਾਲਕ ਲੈ ਸਕਦਾ ਹੈ । ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਤਾਂ ਇਹ ਹੋਵੇਗਾ ਜਿਸ ਦੇ ਪੰਜ ਸੌਤ ਲੜਕੇ ਹੋਣਗੇ ਉਹ ਕਹੇਗਾ ਕਿ ਮੇਰੇ ਮੁੰਡੇ ਤਾਂ ਇਕੱਲੇ ਰਹਿਣਾ ਚਾਹੁੰਦੇ ਹਨ ਇਸ ਲਈ ਮੇਰੇ ਇਤਨੇ ਮਕਾਨ ਖਾਲੀ ਕਰਾਉ ਅਤੇ ਉਹ ਕਾਨੂੰਨ ਦੀ ਰਾਹੀਂ ਖਾਲੀ ਕਰਾ ਵੀ ਲਵੇਗਾ । ਫੇਰ ਉਸਦੇ ਪੋਤਰੇ ਹੋ ਜਾਣਗੇ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਲਈ ਵੀ ਜੁਦੇ ਮਕਾਨ ਮੰਗੇਗਾ, ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਸਭ ਕਿਰਾਏਦਾਰ ਕਢਾ ਦੇਵੇਗਾ । ਇਹ ਗੱਲ ਨਹੀਂ ਹੋਣੀ ਚਾਹੀਦੀ । ਉਸ ਨੂੰ ਜੇਕਰ ਲੋੜ ਹੈ ਮਕਾਨ ਦੀ ਤਾਂ ਉਹ ਆਪ ਕਿਰਾਏ ਤੇ ਲੈ ਲਵੇ ਅਤੇ ਆਪਣੇ ਮਕਾਨਾਂ ਦਾ ਕਿਰਾਇਆ ਵਸੂਲ ਕਰਦਾ ਰਹੇ । ਅਪਣੀ ਰਿਹਾਇਸ਼ ਦਾ ਇੰਤਜ਼ਾਮ ਖੁਦ ਕਰੇ, ਕਿਰਾਏਦਾਰਾਂ ਨੂੰ ਤੰਗ ਨਾ ਕਰੇ । ਇਸ ਲਈ ਇਸ ਚੀਜ਼ ਨੂੰ ਰੋਕਣ ਲਈ ਕੁਝ ਹੋਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਸੀ । ਤੁਸੀਂ ਵੇਖਣਾ ਕਿ ਮਾਲਿਕ ਮਕਾਨਾਂ ਨੇ ਕਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਬਹਾਨੇ ਕਢੇ ਹਨ । ਇਸ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ ਇਥੇ ਇਕ ਹੋਰ ਗੱਲ ਵੀ ਹੈ ਉਹ ਇਹ ਕਿ ਮਕਾਨਾਂ ਦੀ ਮੁਰੰਮਤ ਦੇ ਬਹਾਨੇ ਅਤੇ ਹੋਰ development ਸਕੀਮ ਦੇ ਬਹਾਨੇ ਮਕਾਨ ਲਏ ਜਾ ਸਕਦੇ ਹਨ । ਇਹ ਜੋ ਬਿਲ ਹੈ .... ।

Mr. Speaker : This is a far fetched idea.

ਸ਼੍ਰੀ ਵਧਾਵਾ ਰਾਮ : ਸਪੀਕਰ ਸਾਹਿਬ ਮੇਰੇ ਕਹਿਣ ਦਾ ਮਤਲਬ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਇਹ ਵੀ ਜੇਕਰ ਇਸ ਬਿਲ ਵਿਚ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਜਾਂਦਾ ਕਿ ਮੁਰੰਮਤ ਵਗੈਰਾ ਕਰਨ ਤੋਂ ਬਾਦ ਫੇਰ ਉਹ ਮਕਾਨ

ਕਿਰਾਏਦਾਰ ਨੂੰ ਦੇ ਦਿਤਾ ਜਾਵੇਗਾ ਤਾਂ ਜੋ ਉਹ ਉਸ ਵਿਚ ਰਿਹਾਇਸ਼ ਇਖਤਿਆਰ ਕਰੇ, ਫੇਰ ਇਹ ਗੱਲ ਮੰਨੀ ਜਾ ਸਕਦੀ ਸੀ। ਇਸ ਲਈ ਮੈਂ ਕਹਿੰਗਾ ਕਿ ਇਸ ਬਿਲ ਵਿਚ ਬਹੁਤ ਨੁਕਸਾਨ ਹਨ ਅਤੇ ਇਸ ਨਾਲ ਕਿਰਾਏਦਾਰ ਨੂੰ ਕੋਈ ਖਾਸ ਫਾਇਦਾ ਨਹੀਂ ਪੁੱਜਣਾ ਕਿਉਂਕਿ ਇਹ ਸਾਹਿਬੇ ਜਾਇਦਾਦ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਕਾਫੀ ਫਿਲ ਦਿੰਦਾ ਹੈ।

ਲੋਕ ਕਾਰਜ ਮੰਤਰੀ (ਸ਼੍ਰੀ ਸੂਲ ਚੰਦ ਜੈਨ) : ਸਪੀਕਰ ਸਾਹਿਬ, यह जो Urban Rent Restriction Act है और उसमें जो यह तरमीम पेश हुई है और बिल की शकल में यहां पेश है मुझे यह देख कर बड़ी खुशी हुई है कि हाउस के हर section ने इसका बड़ा स्वागत किया है। इस में यह भी बड़ी खुशी की बात है और यह इस बात की निशानी है कि जब भी कोई ऐसा progressive measure आए तो सब उसका स्वागत करते हैं। इस amending बिल के बारे में कुछ सुझाव भी दिए गए हैं और कुछ थोड़ी बहुत नुक्ताचीनी भी की गई है। एक बात तो यहां पर कही गई है कि यह रिहायशी मकानों पर लागू नहीं होता है। मगर, सपीकर साहब, अगर principal Act का मुताबिका करें तो उसके section 13 क्लोज़ तीन और सब-क्लोज़ एक में साफ तौर पर लिखा है कि अगर किसी के पास एक रिहायशी मकान है तो वह दूसरा रिहायशी मकान खाली नहीं करा सकता है। इस लिए यह कहना और इस हाउस में इस बात का जिक्र करना कि यह बिल रिहायशी मकानों पर लागू नहीं होता है मेरे खयाल में यह बात मुनासिब नहीं थी और यह बात बिल्कुल बगैर सोचे समझे कह दी गई है। हाँ, एक बात तो जरूर है। वह यह कि अगर किसी आदमी के पास सिर्फ एक ही मकान है और वह उस मकान को दिराए पर देकर बाहर चला जाता है और कुछ अर्सा के बाद वापस आता है तब तो उसे इजाजत मिलनी ही चाहिए, क्योंकि उसे रिहायश के लिए एक मकान तो चाहिए ही। एक मकान रहने के लिए रखने की इजाजत देना तो इन्साफ की बात है। इसके इलावा दूसरा एतराज मेरे मित्र श्री बाबू दयाल जी ने किया है कि मालिक मकान बहुत किराया वसूल कर लेते हैं बगैरह २। इस बारे में अर्ज है कि इसी Act की Section 19 में साफ दर्ज है कि इस Act की किसी दफा की अगर कोई खिलाफवर्जी करेगा तो उसको कानून के मुताबिक पूरी सज़ा मिलेगी, इस लिए कोई मालिक मकान अगर ऐसा करेगा तो सज़ा पाएगा। तीसरी बात दीवान जगदीश चन्द्र की तरफ से कही गई है कि इस बिल के पास हो जाने और Act बन जाने पर निकासी जायदादों के जो किराएदार हैं और खास तौर पर जो displaced persons हैं उनको नुकसान होगा। मैं तो इससे यह समझता हूँ कि शायद मेरे फाजिल दोस्त को इस चीज़ का इल्म नहीं है कि हमारे पंजाब में बहुत ज्यादा तादाद में displaced भाई हैं जो लोकल मकानों और दुकानों पर कायज़ हैं बतौर tenants के। उनके मुकाबले में

[लोक कार्य मंत्री]

जिन local लोगों का निकासी जायदादों पर बतौर tenants के कब्ज़ा है उनकी बहुत थोड़ी तादाद है। अगर इसे 1 और 10 की निम्नत कहा जाए तो मेरे ख्याल में मुबालगा न होगा। तो मेरे कहने का मतलब यह है कि इस से ज्यादा फायदा displaced भाइयों को होगा और वह protect हो जाएंगे और इस कानून के पास हो जाने से हकीकी तौर पर displaced persons की सेवा होगी इसके इलावा निकासी जायदादों पर जो local आदमी काबिज़ हैं वह गरीब लोग हैं, और गरीब दुकानदार हैं। उनको भी इससे protection मिलेगी। मगर उनकी तादाद, जैसा कि मैं ने पहले कहा, उनके मुकाबले में बहुत थोड़ी है। मैं यह अर्ज करूंगा कि यह एक निहायत progressive measure है और कोई भाई इस बात से इनकार नहीं कर सकता, क्योंकि हर हालत में इस से गरीबों को ही फायदा होगा। एक बात और मेरे बजुर्ग दोस्त की तरफ से कही गई है कि इस कानून के पास हो जाने से इमारतों की तामीर में फर्क पड़ जाएगा। उनकी इत्तलाह के लिए मैं यह अर्ज कर देना चाहता हूँ कि हमारे पंजाब में पहले ही इसी कानून के मातहत गवर्नर साहिब का एक notification है कि जो मकान 1956, 1957 और 1958 में नए बनेंगे, चाहे मकान हों चाहे दुकानें उन पर पाँच साल तक किराया का कानून लागू नहीं होगा। तो इसमें शक करने की कोई गुंजाइश नहीं कि यह होगा या वह होगा। इस बिल का फायदा ही फायदा होगा और गरीब tenants को protection मिलेगी। मैं ज्यादा समय नहीं लेना चाहता, सिर्फ इतना ही कहूंगा कि यह एक बड़ा progressive measure है और मुझे विश्वास है कि यह इत्तफाक राय से पास होगा।

Mr. Speaker : Question is—

That the East Punjab Urban Rent Restriction (Amendment) Bill be passed.

The motion was carried.

THE PUNJAB SPECIAL POWERS (PRESS) BILL, 1956

Chief Minister (Sardar Partap Singh Kairon) : Sir, I beg to introduce the Punjab Special Powers (Press) Bill.

Chief Minister : Sir, I beg to move—

That the Punjab Special Powers (Press) Bill be taken into consideration at once.

ਸਪੀਕਰ ਸਾਹਿਬ, ਮੈਨੂੰ ਇਹ ਬਿਲ ਇਸ ਹਾਊਸ ਵਿਚ ਪੇਸ਼ ਕਰਨ ਵਿਚ ਬੜਾ ਦੁਖ ਹੈ
ਰਿਹਾ ਹੈ। ਦੁਖ ਇਸ ਕਰਕੇ ਕਿ ਇਸ ਮੁੱਥੇ ਵਿਚ ਕੋਈ ਮਾੜੀ ਗੱਲ ਹੈ ਜਿਸ ਲਈ ਇਹ ਬਿਲ ਪੇਸ਼
ਕੀਤਾ ਜਾ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਜੇ ਮੁੱਥੇ ਦੇ ਹਾਲਾਤ ਮਾੜੇ ਨਾ ਹੁੰਦੇ ਤਾਂ ਮੇਰੇ ਤੋਂ ਵਧ ਅੱਜ ਕਿਸੇ ਨੂੰ ਖੁਸ਼ੀ ਨਾ ਹੁੰਦੀ।

ਸੂਬੇ ਵਿਚ ਅੱਜ ਕੱਲ ਇਹੋ ਜਿਹੀਆਂ ਚੀਜ਼ਾਂ ਹੋ ਰਹੀਆਂ ਹਨ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਕਾਰਨ ਮੈਨੂੰ ਇਹ ਬਿਲ ਲਿਆਉਣ ਦੀ ਲੋੜ ਪਈ ਹੈ। ਇਹ ਬਿਲ ਬਜ਼ਾਤੇ ਖੁਦ ਕਿਸੇ ਸਿਆਸੀ activity ਤੇ ਰੋਕ ਨਹੀਂ ਲਾਉਂਦਾ, ਕਿਸੇ ਸਮਾਜਿਕ activity ਤੇ ਰੋਕ ਨਹੀਂ ਲਾਉਂਦਾ, ਕਿਸੇ ਵਿਦੇਸ਼ੀ ਪਕਸ ਤੇ ਪਾਬੰਦੀ ਨਹੀਂ ਲਾਉਂਦਾ। ਇਹ ਬਿਲ ਸਿਰਫ ਇਸ ਲਈ ਲਿਆਂਦਾ ਗਿਆ ਹੈ ਕਿ ਹਿੰਦੂ, ਸਿੱਖ ਤੇ ਦੂਜੀਆਂ ਸ਼੍ਰੇਣੀਆਂ ਵਿਚ ਤਫਰਕਾ ਪੈਦਾ ਕਰਨ ਦੀ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਨਾ ਕੀਤੀ ਜਾਏ। ਪੰਜਾਬੀ ਬੜੇ ਦੰਗੇ ਹਨ। ਹਰ ਪਾਸੇ ਲੋਕ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਸ਼ਲਾਘਾ ਕਰਦੇ ਹਨ ਪਰ ਸਲਾਹਾਂ ਦੇਣ ਵਾਲੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਰੁਮਰਾਹ ਕਰਨ ਦੀ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਕਰਦੇ ਹਨ ਤੇ ਇਕ ਦੂਜੇ ਦੇ ਤਅੱਲੁਕਾਤ ਨੂੰ ਵਗਾੜਨ ਦੀ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਕਰਦੇ ਹਨ। ਪਰ ਬਾਵਜੂਦ ਇਸ ਤਲਖੀ ਤੇ ਤੁਰਸ਼ੀ ਦੇ ਮੇਰੀ ਇਹ ਖਾਹਸ਼ ਹੈ ਕਿ ਪੰਜਾਬ ਵਿਚ ਇਹੋ ਜਿਹੇ ਹਾਲਾਤ ਨਾ ਪੈਦਾ ਹੋਣ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਕਾਰਨ ਗੋਲੀ ਦਲਾਉਣ ਦੀ ਨੋਬਤ ਆਏ। ਮੈਨੂੰ ਇਸ ਗਲ ਦੀ ਖੁਸ਼ੀ ਤੇ ਮਾਣ ਹੈ ਕਿ ਇਸ ਪ੍ਰਾਂਤ ਵਿਚ ਇਹੋ ਜਿਹੇ ਤਬਕੇ ਦੀ ਮੌਜੂਦਗੀ ਦੇ ਬਾਵਜੂਦ ਜਿਹੜਾ ਖਿਆਲਾਂ ਦੀ ਅੱਗ ਲਾਉਣ ਤੋਂ ਮੌਕੋਚ ਨਹੀਂ ਕਰਦਾ ਪੰਜਾਬੀਆਂ ਨੇ ਅਪਣਾ ਦਮਾਰੀ ਤਵਾਜ਼ਨ ਠੀਕ ਰੱਖਿਆ ਹੈ। ਅੱਗ ਲਾਉਣ ਵਾਲਿਆਂ ਭਰਾਵਾਂ ਵਲੋਂ ਇਕ ਦੂਜੇ ਨੂੰ ਲੜਾਨ ਤੇ ਦੂਰ ਕਰਨ ਦੀ ਕੋਈ ਕਸਰ ਨਹੀਂ ਰਹੀ ਪਰ ਮੈਂ ਨਹੀਂ ਸਮਝ ਸਕਿਆ ਕਿ ਇਹ ਕਿਹੜੀ ਦੇਸ਼ ਸੇਵਾ ਹੈ ਕਿ ਹਿੰਦੂਆਂ ਤੇ ਸਿੱਖਾਂ ਵਿਚ ਮੁਨਾਫਰਤ ਪਾਈ ਜਾਏ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚ ਤੁਰਸ਼ੀ ਪੈਦਾ ਕਰਕੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਸਦੀਆਂ ਦੇ ਤਅੱਲੁਕਾਤ ਨੂੰ ਖਤਮ ਕੀਤਾ ਜਾਏ। ਮੈਂ agitations ਨੂੰ ਕੋਈ ਬੁਰਾ ਨਹੀਂ ਸਮਝਦਾ ਪਰ ਮੈਂ ਇਹ ਜ਼ਰੂਰ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ agitations peaceful ਤਰੀਕਿਆਂ ਨਾਲ ਕੀਤੀਆਂ ਜਾਣੀਆਂ ਚਾਹੀਦੀਆਂ ਹਨ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਇਹ ਕਹਿਣਾ ਸ਼ੋਭਾ ਨਹੀਂ ਦੇਂਦਾ ਕਿ Regional Formula ਨਾਲ ਹਿੰਦੂਆਂ ਨੂੰ ਸਿੱਖਾਂ ਦਾ ਹੁਲਾਮ ਬਣਾਇਆ ਜਾ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਦੇਸ਼ ਦਾ ਜੋਸ਼ ਦੇ ਕੇ, ਧਰਮ ਦਾ ਜੋਸ਼ ਦੇ ਕੇ, ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਦਾ ਜੋਸ਼ ਦੇ ਕੇ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਵਰਗਲਾਨਾ ਠੀਕ ਤੇ ਉਚਿਤ ਮਾਲੂਮ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦਾ। ਮੈਂ ਇਹੋ ਜਿਹੀਆਂ ਗੱਲਾਂ ਆਪਣੇ ਸੂਬੇ ਵਿਚ ਨਹੀਂ ਵੇਖਣਾ ਚਾਹੁੰਦਾ। ਇਸ ਕਿਸਮ ਦੇ ਮਜ਼ਮੂਨ ਲਗਾਤਾਰ ਅਖਬਾਰਾਂ ਵਿਚ ਛਪਦੇ ਰਹੇ ਹਨ ਤੇ ਇਹੋ ਜਿਹੀ ਫਿਜ਼ਾ ਪੈਦਾ ਕਰਨ ਦੀ ਜ਼ਿੰਮੇਵਾਰੀ ਅਖਬਾਰਾਂ ਤੇ ਨਾ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਮੈਂ ਸਮਝਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਜਮਹੂਰੀਅਤ ਤੇ ਪੰਚਾਇਤੀ ਰਾਜ ਚਲ ਹੀ ਨਹੀਂ ਸਕਦਾ ਜਦੋਂ ਤਕ ਅਖਬਾਰ ਵਾਲਿਆਂ ਨੂੰ ਖੁਲ੍ਹੀ ਇਜਾਜ਼ਤ ਨਾ ਹੋਵੇ। ਪਰ ਖੁਲ੍ਹੀ ਇਜਾਜ਼ਤ ਦਾ ਇਹ ਮਤਲਬ ਨਹੀਂ ਕਿ ਫੈਣ-ਭਾਈ ਨੂੰ, ਸਦੀਆਂ ਦੇ ਖੂਨ ਦੇ ਰਿਸ਼ਤਿਆਂ ਨੂੰ, ਧਰਮ ਨੂੰ ਮੰਨਣ ਵਾਲਿਆਂ ਨੂੰ ਵੋਟੀਆਂ ਵੋਟੀਆਂ ਰੱਲਾਂ ਤੇ ਲੜਾ ਕੇ ਸੂਬੇ ਦਾ ਸਭਿਆਨਾਸ ਕੀਤਾ ਜਾਏ। ਮੈਂ ਅਖਬਾਰਾਂ ਦੀ ਪੂਰਣ ਸਵਤੰਤਰਤਾ ਦਾ ਹਾਮੀ ਹਾਂ ਪਰ ਇਸ ਸਵਤੰਤਰਤਾ ਦਾ ਅਰਥ ਮੁਜਰਮਾਨਾ ਆਜ਼ਾਦੀ ਨਹੀਂ। ਮੈਂ criminality ਤੇ criminal liberty ਦਾ ਹਾਮੀ ਨਹੀਂ। ਮੈਂ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਇਥੇ ਹਿੰਦੂ-ਸਿੱਖ ਸਵਾਲ ਨਾ ਛੇੜਿਆ ਜਾਏ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਜਾਤੀਆਂ ਵਿਚ ਫੁੱਟ ਪਾਉਣ ਦੀ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਨਾ ਕੀਤੀ ਜਾਏ। ਜੇ ਕੋਈ Betterment Fees ਦੀ ਮੁਖਾਲਫਤ ਕਰਦਾ ਹੈ ਤਾਂ ਬੇਸ਼ਕ ਕਰੇ, ਜੇ ਕੋਈ ਇਸ ਮਾਮਲੇ ਤੇ agitation ਕਰਨਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹੈ ਤਾਂ ਬੇਸ਼ਕ ਕਰੇ ਪਰ ਕਿਸੇ ਨੂੰ ਇਹ ਸ਼ੋਭਾ ਨਹੀਂ ਦੇਂਦਾ ਕਿ ਉਹ ਧਰਮ ਦੀ ਬਿਨਾ ਤੇ ਹਿੰਦੂਆਂ ਤੇ ਸਿੱਖਾਂ ਨੂੰ ਆਪੋ ਵਿਚ ਲੜਾਏ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਔਤਾਰ ਸਾਂਝੇ, ਗੁਰੂ ਸਾਂਝੇ, ਲਹੂ ਸਾਂਝਾ, ਰਿਸ਼ਤੇਦਾਰੀ ਸਾਂਝੀ ਤੇ ਫੇਰ ਮੈਨੂੰ ਸਮਝ ਨਹੀਂ ਆਉਂਦੀ ਕਿ ਮਨ ਘੜਤ ਗੱਲਾਂ ਕਰਕੇ ਕਿਉਂ ਮੁਨਾਫਰਤ ਫੈਲਾਈ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਸਪੀਕਰ ਸਾਹਿਬ, ਮੈਨੂੰ ਪਤਾ ਹੈ ਕਿ ਕਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਅਖਬਾਰਾਂ ਵਿਚ ਗੱਲਾਂ ਇਸ਼ਾਰਿਆਂ ਵਿਚ ਬਿਆਨ ਕੀਤੀਆਂ ਜਾਂਦੀਆਂ ਹਨ। ਇਸ ਮਾਮਲੇ ਤੇ ਮੈਂ ਜ਼ਿਆਦਾ ਨਹੀਂ ਕਹਿਣਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਤੇ ਮੈਨੂੰ ਧੰਕੀਨ ਹੈ ਕਿ ਮੇਰੇ ਆਪੋਜ਼ੀਸ਼ਨ ਵਾਲੇ ਭਾਈ ਮੇਰੀ ਇਸ ਗੱਲ ਨੂੰ support ਕਰਨਗੇ। ਮੈਂ ਸਮਝਦਾ ਹਾਂ ਕਿ communalism ਅਖਬਾਰਾਂ ਰਾਹੀਂ ਫੈਲਦੀ ਹੈ ਤੇ ਬਾਜ਼ ਔਕਾਤ ਜਿਹੜੇ press ਵਾਲੇ ਜ਼ਹਿਰ ਉਰਲਦੇ ਨੇ ਉਸ ਨੂੰ ਮੈਂ ਦੋਕਣਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹਾਂ। ਮੈਂ ਨਹੀਂ

[ਮੁਖ ਮੰਤਰੀ]

ਚਾਹੁੰਦਾ ਕਿ ਅਖਬਾਰਾਂ ਦੇ ਜ਼ਰੀਏ ਲੋਕ ਇਕ ਦੂਜੇ ਦੇ ਵੈਰੀ ਬਣਨ ਪਰ ਇਹ ਗਲ ਹੈ ਮੱਚ ਕਿ ਅਖਬਾਰਾਂ ਰਾਹੀਂ ਮੈਂ ਭਣੇਈਏ-ਸਾਲੇ, ਮਾਮੇ-ਭਾਣਜੇ ਤੇ ਦੂਜੇ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ਤਾਵਾਂ ਵਿਚ ਤਫ਼ਰਕਾ ਪੈਂਦਾ ਵੇਖਿਆ ਹੈ। ਇਸ ਵਿਚ ਹੋਈ ਸ਼ੱਕ ਨਹੀਂ ਕਿ ਇਹੋ ਜਿਹੇ ਹਾਲਾਤ ਤੇ ਕਾਣੂ ਪਾਉਣ ਲਈ ਗਵਰਨਮੈਂਟ ਕੋਲ 144 ਦਫ਼ਾ ਹੇਠ ਇਖਤਿਆਰਾਤ ਹਨ ਪਰ ਇਸ ਬਿਲ ਨੂੰ ਲਿਆਉਣ ਦਾ ਇਹ ਮਤਲਬ ਨਹੀਂ ਕਿ ਅਸੀਂ ਕਿਸੇ ਅਖਬਾਰ ਦੀ ਆਜ਼ਾਦੀ ਨੂੰ ਸ਼ਲਬ ਕਰਨਾ ਚਾਹੁੰਦੇ ਹਾਂ। ਪਰ ਜੇ ਕੋਈ ਅਖਬਾਰ ਸਾਡੀ body politics ਵਿਚ ਜ਼ਹਿਰ ਦਾਖਲ ਕਰਨਾ ਚਾਹੇ ਜਾਂ ਫਿਰਕੇ ਦੀ ਬਿਨਾ ਤੇ ਇਕ ਦੂਜੇ ਨੂੰ ਲੜਾਉਣਾ ਚਾਹੇ, ਕਿਉਂਕਿ ਆਮ ਤੌਰ ਤੇ ਵੇਖਿਆ ਗਿਆ ਹੈ ਕਿ ਅਖਬਾਰਾਂ ਦੀਆਂ ਖਬਰਾਂ ਵਿਚ ਜ਼ੋਰ ਜ਼ਬਰ ਦਾ ਵੀ ਬੜਾ ਫਰਕਾ ਪੈ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਤਾਂ ਕੀ ਸਰਕਾਰ ਇਸ ਮਾਮਲੇ ਤੇ ਆਪਣੀਆਂ ਅੱਖਾਂ ਮੀਚ ਸਕਦੀ ਹੈ? ਮੈਂ ਜਾਣਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਜਮਹੂਰੀਅਤ ਤੇ ਪੰਚਾਇਤੀ ਰਾਜ ਠੀਕ ਤਰ੍ਹਾਂ ਨਹੀਂ ਚਲ ਸਕਦਾ ਜੇ ਅਖਬਾਰਾਂ ਨੂੰ ਪੂਰਨ ਸੁਤੰਤਰਤਾ ਨਾ ਹੋਵੇ। ਜ਼ਬਾਨ ਦੀ ਆਜ਼ਾਦੀ ਪੂਰੀ ਹੋਣੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ ਤੇ ਇਹ ਆਜ਼ਾਦੀ ਇਸ ਰਾਜ ਵਿਚ ਹੈ। ਪਰ ਜ਼ਬਾਨ ਦੀ ਆਜ਼ਾਦੀ ਦਾ ਇਹ ਮਤਲਬ ਨਹੀਂ ਕਿ ਧਰਮ ਨੂੰ ਘੁਸੇੜ ਘੁਸੇੜ ਕੇ ਦੂਜਿਆਂ ਦੀ ਮੁਖਾਲਫਤ ਕੀਤੀ ਜਾਏ। ਮੈਂ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਹਿੰਦੂ-ਸਿਖ ਵਿਚ ਸਭ ਤੋਂ ਜ਼ਿਆਦਾ ਪਿਆਰ ਹੋਵੇ, ਇਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚ ਕੋਈ ਭੇਦ ਭਾਵ ਨਾ ਹੋਵੇ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚ ਪ੍ਰੇਮ ਵਧਾਉਣ ਲਈ ਮੇਰੀ ਜਾਨ ਵੀ ਹਾਜ਼ਰ ਹੈ ਤੇ ਮੇਰੇ ਨਾਲੋਂ ਚੰਗਿਆਂ ਆਦਮੀਆਂ ਦੀਆਂ ਜਾਨਾਂ ਹਾਜ਼ਰ ਹਨ। ਇਹ ਬਿਲ, ਸਪੀਕਰ ਸਾਹਿਬ, ਕੋਈ ਬਦਲਾ ਲੈਣ ਦੀ spirit ਨਾਲ ਜਾਂ ਕਿਸੇ purpose ਨੂੰ secure ਕਰਨ ਲਈ ਨਹੀਂ ਲਿਆਂਦਾ ਗਿਆ ਪਰ ਮੈਂ ਐਨਾ ਹੀ ਕਹਿਣਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਤਿੰਨ ਚਾਰ ਅਖਬਾਰਾਂ ਦੀ ਕਿਰਪਾ ਨਾਲ ਪੰਜਾਬ ਨੂੰ ਵੰਡਿਆ ਜਾਂਦਾ ਵੇਖ ਰਿਹਾ ਹਾਂ। ਇਹੋ ਜਿਹੇ ਹਾਲਾਤ ਮੈਂ ਨਹੀਂ ਕਹਿੰਦਾ ਕਿ ਸੋ ਫੀਸਦੀ ਇਨ੍ਹਾਂ ਅਖਬਾਰਾਂ ਦੇ ਕਾਰਨ ਹੋਏ ਪਰ ਇਹ ਮੈਂ ਦਾਅਵੇ ਨਾਲ ਕਹਿ ਸਕਦਾ ਹਾਂ ਕਿ 51 ਫੀਸਦੀ ਇਹ ਅਖਬਾਰਾਂ ਦੀ ਸ਼ਰਾਰਤ ਦਾ ਨਤੀਜਾ ਸੀ। ਮੈਂ ਇਹ ਕਦੀ ਨਹੀਂ ਚਾਹੁੰਦਾ ਕਿ ਅਖਬਾਰਾਂ ਦੀ ਕਿਰਪਾ ਨਾਲ ਮੇਰਾ ਸੂਬਾ ਉਖਾੜਿਆ ਜਾਏ ਤੇ ਹਿੰਦੂਆਂ ਤੇ ਸਿਖਾਂ ਵਿਚ ਤਫ਼ਰਕਾ ਪਾਉਣ ਦੀ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਕੀਤੀ ਜਾਏ। ਮੈਂ ਨਹੀਂ ਚਾਹੁੰਦਾ ਕਿ ਇਥੇ ਹਿੰਦੂਆਂ ਤੇ ਸਿਖਾਂ ਦੇ ਭੇਦ ਭਾਵ ਦੀ ਅੱਗ ਭੜਕੇ ਤੇ ਅਖਬਾਰਾਂ ਮਹਿਜ਼ ਆਪਣੀ ਵਿਕਰੀ ਵਧਾਉਣ ਦੀ ਖਾਤਰ ਗੈਰ ਜ਼ਿੰਮੇਵਾਰੀ ਨਾਲ ਕੰਮ ਲੈਣ। ਮੈਂ ਸਮਝਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਜੇ ਸਾਡਾ ਸੂਬਾ ਬਚਿਆ ਹੈ ਤਾਂ ਪੰਜਾਬੀਆਂ ਦੀ ਆਪਣੀ ਸਿਆਣਪ ਨਾਲ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਆਪਣੀ potential intelligence ਤੇ wisdom ਨਾਲ ਤੇ ਥੋੜੀ ਜਿਹੀ ਸਰਕਾਰ ਦੀ ਸੇਵਾ ਤੇ ਆਗੂਆਂ ਦੀ ਸੇਵਾ ਨਾਲ ਜਾਂ ਕਾਂਗਰਸ ਦੀ ideology ਦੀ ਵਜ੍ਹਾ ਨਾਲ। ਜੇ ਅਖਬਾਰ ਆਪਣਿਆਂ ਕਾਲਮਾਂ ਵਿਚ ਹਿੰਦੂ, ਸਿਖ, ਮੁਸਲਿਮ ਤੇ ਬੀਸਾਈ ਦੇ ਦਰਮਿਆਨ ਪਿਆਰ ਵਧਾਉਣ ਵਾਲੇ ਮਜ਼ਮੂਨ ਛਾਪ ਦੇਣਗੇ ਤਾਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਵਿਕਰੀ ਵਿਚ ਕੋਈ ਫਰਕਾ ਨਹੀਂ ਪੈਣ ਲਗਾ। ਅਸੀਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਇਸ ਦੀ ਉਜਰਤ ਵੀ ਅਦਾ ਕਰਾਂਗੇ। ਸਪੀਕਰ ਸਾਹਿਬ, ਮੈਂ ਅਰਜ਼ ਕਰਨਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਅਸੀਂ ਪੰਜਾਬ ਵਿਚ ਵਿਰਕਾਦਾਰੀ ਨੂੰ ਖਤਮ ਕਰ ਦੇਣਾ ਚਾਹੁੰਦੇ ਹਾਂ। ਮੈਂ ਇਕੱਲਾ ਇਸ ਵੱਡੇ ਕੰਮ ਨੂੰ ਨਜਿੱਠ ਨਹੀਂ ਸਕਦਾ। ਇਸ ਵਿਚ ਸਫਲਤਾ ਹਾਸਲ ਕਰਨ ਲਈ ਸਾਰੇ ਮਾਨਯੋਗ ਮੈਂਬਰਾਂ ਦੀ co-operation ਦੀ ਲੋੜ ਹੈ। ਮੈਨੂੰ ਖੁਸ਼ੀ ਹੈ ਕਿ ਇਕ ਨੇ ਵੀ ਨਹੀਂ ਕਿਹਾ ਕਿ ਕੀ ਕਰਨ ਲਗੇ ਹੋ। ਹਰ ਇਕ ਨੇ ਕਿਹਾ ਹੈ ਕਿ ਇਹ ਸਰਕਾਰ ਦਾ ਠੀਕ step ਹੈ। ਬਲਕਿ ਕਈਆਂ ਨੇ ਮੇਰੇ ਪਾਸ ਆ ਕੇ ਗਿਲਾ ਕੀਤਾ ਹੈ ਕਿ ਗਵਰਨਮੈਂਟ ਨੇ ਅਖਬਾਰਾਂ ਨੂੰ ਕਿਉਂ licence ਦਿਤਾ ਹੋਇਆ ਹੈ ਕਿ ਉਹ ਇਕ ਦੂਜੇ ਦੀ ਪੱਗ ਲਾਹ ਦੇਣ। ਪੰਜਾਬੀਆਂ ਦਾ ਪੰਜਾਬ ਵਿਚ ਇਕ ਮੁਖ ਇਤਹਾਸ ਹੈ। ਸਾਡਾ ਇਕ ਦੂਜੇ ਨਾਲ ਹਮੇਸ਼ਾ ਪਿਆਰ ਰਿਹਾ ਹੈ ਤੇ ਅੱਗੋਂ ਵੀ ਅਸੀਂ ਭਰਾਵਾਂ ਵਾਂਗ ਰਹਿਣਾ ਚਾਹੁੰਦੇ ਹਾਂ। ਜੇ ਅਸੀਂ ਇਥੇ ਪ੍ਰੇਮ ਤੇ ਪਿਆਰ ਨਾਲ

ਰਹੀਏ ਤਾਂ ਇਹ ਬਿਲ ਪਾਸ ਕਰਨ ਦੀ ਲੋੜ ਹੀ ਨਹੀਂ ਰਹਿੰਦੀ। ਜੇ ਮੇਰੇ ਮਾਨਯੋਗ ਮਿਤ੍ਰ ਸਰਦਾਰ ਹਰਕਿਸ਼ਨ ਸਿੰਘ ਸੁਰਜੀਤ ਇਸ ਗੱਲ ਦੇ ਖਾਹਿਸ਼ਮੰਦ ਹਨ ਕਿ communalism ਸਦਾ ਲਈ ਦੇਸ਼ ਵਿਚੋਂ ਉੱਡ ਜਾਏ ਤਾਂ ਸਾਨੂੰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਮਦਦ ਦੀ ਲੋੜ ਹੈ ਫੇਰ ਅਸੀਂ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਸਮਝਾ ਬੁਝਾ ਕੇ communalism ਨੂੰ ਪੰਜਾਬ ਵਿਚੋਂ ਹਮੇਸ਼ਾ ਲਈ ਖਤਮ ਕਰ ਦਿਆਂਗੇ। ਇਸ ਬਿਲ ਨਾਲ ਕਿਸੇ ਧਰਮ ਦੀ ਹੇਠੀ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦੀ; ਕਿਸੇ ਦੇ ਹੱਕਾਂ ਦੀ ਹੇਠੀ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦੀ। ਇਹ ਸਾਡੇ ਦੇਸ਼ ਦੀ ਰਾਜਬਣਤਰ ਦੇ ਵਿਰੁਧ ਨਹੀਂ ਜਾਂਦਾ, ਇਹ ਸਿਰਫ communal disharmony ਨੂੰ ਦੋਕਣ ਲਈ, law and order ਨੂੰ ਕਾਇਮ ਰੱਖਣ ਲਈ ਅਤੇ ਵੰਗੇ ਫਲੇ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਅਖਬਾਰਾਂ ਦੀ mercy ਤੇ ਨਾ ਛੱਡਣ ਲਈ ਲਿਆਂਦਾ ਗਿਆ ਹੈ। ਚੰਗੇ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਇਸ ਤੋਂ ਕੋਈ ਭਰ ਨਹੀਂ। ਪਰ ਮਜ਼੍ਹਬੀ ਮੁਨਾਫਰਤ ਅਤੇ ਫਿਰਕੇਦਾਰੀ ਦੀ ਨਫਰਤ ਨੂੰ ਬਰਦਾਸ਼ਤ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ ਜਾ ਸਕਦਾ। ਇਸ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ ਇਸ ਵਿਚ ਕੋਈ ਚੀਜ਼ ਕਿਸੇ ਦੇ ਵਿਰੁਧ ਨਹੀਂ। ਅਜ ਮੈਂ Regional Formula ਦੇ defence ਵਿਚ ਨਹੀਂ ਉਠਿਆ ਭਾਵੇਂ ਉਹ ਠੀਕ ਹੈ, ਮੈਂ ਅਜ language policy ਨੂੰ support ਕਰਨ ਲਈ ਨਹੀਂ ਉਠਿਆ। ਮੈਂ ਅਜ ਇਹ ਅਪੀਲ ਕਰਨ ਲਈ ਉਠਿਆ ਹਾਂ ਕਿ ਮਜ਼੍ਹਬੀ ਮੁਨਾਫਰਤ ਨੂੰ ਖਤਮ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇ ਅਤੇ ਇਸ ਕੰਮ ਵਿਚ ਤੁਸੀਂ ਸਾਰੇ ਮੇਰੀ ਮਦਦ ਕਰੋ। ਮੈਂ ਅਜ ਹਾਂ ਸ਼ਾਇਦ ਕਲ੍ਹ ਨਾ ਦੋਵਾਂ ਅਤੇ ਜੇ ਕਲ੍ਹ ਹੋਵਾਂ ਤੇ ਪਰਸੋਂ ਨਾ ਹੋਵਾਂ। ਪਰ ਸਾਡੇ ਦੇਸ਼ ਵਿਚ ਸਦੀਆਂ ਤੋਂ ਇਕ pattern ਚਲਿਆ ਆ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਇਸੇ pattern ਨੂੰ ਅਸੀਂ ਕਾਇਮ ਰੱਖਣਾ ਹੈ। ਉਹ pattern ਹੈ ਹਿੰਦੂ-ਸਿੱਖ ਇਤਹਾਦ ਦਾ। ਇਹ ਤਾਂ ਹੋਵੇਗਾ ਜੇ ਅਸੀਂ ਅਖਬਾਰਾਂ ਨੂੰ ਮਜ਼੍ਹਬੀ ਮੁਨਾਫਰਤ ਫੈਲਾਉਣ ਦਾ chance ਨਾ ਦਿਆਂਗੇ। ਅਸੀਂ ਇਸ ਪ੍ਰਣ ਤੇ ਅਮਲ ਕਰ ਰਹੇ ਹਾਂ ਕਿ ਫਿਰਕੇਦਾਰੀ ਨੂੰ ਖਤਮ ਕਰਨਾ ਹੈ। ਇਹ ਤਾਂ ਹੋਵੇਗਾ ਜੇ ਹਿੰਦੂ-ਸਿੱਖ ਦਾ ਪਿਆਰ ਹੋਵੇਗਾ ਅਤੇ ਮਜ਼੍ਹਬੀ ਮੁਨਾਫਰਤ ਨੂੰ ਟੁਕਰਾਇਆ ਜਾਵੇਗਾ। ਅਖਬਾਰਾਂ ਵਿਚ ਕਈ ਦਫਾ ਅਜਿਹੀਆਂ ਗੱਲਾਂ ਲਿਖੀਆਂ ਜਾਂਦੀਆਂ ਹਨ ਜਿਹੜੀਆਂ ਕਿਸੇ economic ਪਾਲਿਸੀ ਨੂੰ further ਨਹੀਂ ਕਰਦੀਆਂ; ਜਿਹੜੀਆਂ ਕਿਸੇ social policy ਨੂੰ further ਨਹੀਂ ਕਰਦੀਆਂ। ਇਸ ਦੇ ਉਲਟ ਉਹ communalism ਫੈਲਾਉਂਦੀਆਂ ਹਨ। Communal harmony ਨੂੰ ਜਿਹੜੀ ਚੀਜ਼ ਖਰਾਬ ਕਰਦੀ ਹੈ ਉਸ ਨੂੰ ਅਸੀਂ ਬਰਦਾਸ਼ਤ ਨਹੀਂ ਕਰ ਸਕਦੇ। ਅਸੀਂ ਨਹੀਂ ਚਾਹੁੰਦੇ ਕਿ ਕੋਈ ਭਰਾ ਨੂੰ ਭਰਾ ਨਾਲ, ਭਰਾ ਨੂੰ ਭੈਣ ਨਾਲ, ਮਾਮੇ ਨੂੰ ਭਣੇਵੇਂ ਨਾਲ ਲੜਾਵੇ। ਇਹ ਬਿਲ ਲਿਆ ਕੇ ਅਸੀਂ ਇਸ ਹਾਊਸ ਦੇ ਮੈਂਬਰਾਂ ਰਾਹੀਂ ਪੰਜਾਬ ਦੀ ਸੇਵਾ ਕਰਨ ਲੱਗੇ ਹਾਂ। ਇਹ ਬਿਲ ਕੇਵਲ ਫਿਰਕੇਦਾਰੀ ਦੇ ਵਿਰੁਧ ਹੈ। ਇਸ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ ਅਖਬਾਰ ਜੋ ਮਰਜ਼ੀ ਚਾਹੇ ਲਿਖਣ; ਉਸਤੇ ਕੋਈ ਪਾਬੰਦੀ ਨਹੀਂ। ਬੇਸ਼ਕ ਜਿੰਨੀਆਂ ਮਰਜ਼ੀ ਏ ਗਲਾਂ ਕੱਢਣ। ਮੈਂ ਵਾਹੁੰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਤੁਸੀਂ ਸਭ ਭਰਾ ਇਸ ਬਿਲ ਨੂੰ ਸ਼ਾਨ ਨਾਲ ਪਾਸ ਕਰੋ। ਸਚ ਮੁਚ ਇਸ ਗਲ ਦੀ ਲੋੜ ਹੈ ਕਿ ਸਾਡੇ ਅਖਬਾਰ ਠੀਕ ਤਰ੍ਹਾਂ ਚੱਲਣ ਅਤੇ ਜਿਹੜੇ ਨਾ ਚੱਲਣ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਚਲਾਇਆ ਜਾਵੇ। ਇਸ ਸਭਾ ਵਿਚ ਮੇਰੇ ਸਾਥੀ, ਮੇਰੇ ਭਰਾ ਕਾਂਗਰਸ ਪਾਰਟੀ ਦੇ ਮੈਂਬਰ ਅਤੇ Opposition ਵਾਲੇ ਮੇਰੇ ਭਰਾ ਬੈਠੇ ਹਨ। ਮੈਨੂੰ ਆਸ ਹੈ ਕਿ ਉਹ ਇਸ ਬਿਲ ਨੂੰ ਮਨਜ਼ੂਰ ਕਰਨਗੇ ਤਾਂ ਜੋ ਅਸੀਂ ਸਾਰੇ ਆਪਣੇ ਪੰਜਾਬ ਅਤੇ ਆਪਣੇ ਦੇਸ਼ ਨੂੰ ਸ਼ਾਨਦਾਰ ਬਣਾ ਸਕੀਏ।

Mr. Speaker : Motion moved -

That the Punjab Special Powers (Press) Bill be taken into consideration at once.

ਸਰਦਾਰ ਅਜਮੇਰ ਸਿੰਘ (ਸਮਰਾਲਾ) : ਸਪੀਕਰ ਸਾਹਿਬ, ਜਿੱਥੇ ਤਕ ਇਸ ਬਿਲ

[ਸਰਦਾਰ ਅਜਮੇਰ ਸਿੰਘ]

ਦੇ ਅਗਰਾਜ ਅਤੇ ਮਕਾਸਦ ਦਾ ਸੰਬੰਧ ਹੈ, ਇਸ ਬਾਰੇ ਦੋ ਰਾਵਾਂ ਨਹੀਂ ਹੋ ਸਕਦੀਆਂ। ਜਿੱਥੇ ਚੀਫ ਮਿਨਿਸਟਰ ਸਾਹਿਬ ਨੇ ਸਾਡੇ ਸੂਬੇ ਦੀ ਬੜੀ ਤਾਰੀਫ਼ ਕੀਤੀ ਹੈ ਉਥੇ ਇਹ ਵੀ ਕਿਹਾ ਹੈ ਕਿ ਸਾਡੇ ਸੂਬੇ ਵਿਚ ਇਕ ਅਜਿਹੀ ਬੀਮਾਰੀ ਹੈ ਜਿਸ ਨੂੰ ਕੋਈ ਪਸੰਦ ਨਹੀਂ ਕਰਦਾ। ਕੋਈ ਆਦਮੀ, ਜਿਸ ਨੂੰ ਸੂਬੇ ਦੇ ਲੋਕਾਂ ਦੀ ਭਲਾਈ ਮਕਸੂਦ ਹੈ, ਉਹ ਸਚ ਮੁਚ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਇਸ ਖਿਆਲ ਦੀ ਮੁਖਾਲਫ਼ਤ ਨਹੀਂ ਕਰ ਸਕਦਾ। ਜਿਥੋਂ ਤਕ ਇਸ ਬਿਲ ਦੀਆਂ intentions ਅਤੇ wordings ਦਾ ਸੰਬੰਧ ਹੈ, ਉਹ ਠੀਕ ਹਨ। ਇਹ ਗਲ ਕਹਿਣ ਤੋਂ ਸੰਕੋਚ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ ਜਾ ਸਕਦਾ ਕਿ ਇਸ ਬਿਲ ਦੇ objects and reasons ਬਿਲਕੁਲ ਦਰੁਸਤ ਹਨ ਅਤੇ wording ਵਿਚ ਵੀ ਕੁਝ ਕੁਝ ਇਸ ਮਸਲੇ ਨੂੰ ਹਲ ਕਰਨ ਦਾ ਯਤਨ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ। ਇਹ ਠੀਕ ਹੈ ਕਿ ਸਾਡੇ ਸੂਬੇ ਵਿਚ mercenary profession ਨੇ ਜ਼ਾਤੀ ਫਾਇਦੇ ਸਾਮਣੇ ਰਖ ਕੇ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਉਕਸਾਉਣ ਦਾ ਯਤਨ ਕੀਤਾ ਹੈ। ਇਸ ਸੂਬੇ ਵਿਚ ਬਾਹਰ ਤੋਂ ਆਉਣ ਵਾਲੇ ਆਦਮੀ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਦਰਅਸਲ ਏਥੇ ਕੋਈ ਵਗੜਾ ਨਹੀਂ ਕੇਵਲ ਚੰਦ ਇਕ ਅਖਬਾਰਾਂ ਨੇ ਵਿਜ਼ਾ ਵਿਗਾੜੀ ਹੋਈ ਹੈ। ਜੇ ਕੋਈ ਅਖਬਾਰ ਅਮਨ ਦੀ ਪਰਾਬੀ ਕਰੇ ਤਾਂ ਉਸ ਦੇ ਵਿਰੁਧ ਤਾਜ਼ੀਰਾਤ ਹਿੰਦ ਦੀ ਦਫ਼ਾ 153 ਅਲਫ਼ ਦੇ ਅਧੀਨ ਕਾਰਵਾਈ ਕੀਤੀ ਜਾ ਸਕਦੀ ਹੈ ਪਰ ਇਹ action ਲਿਆ ਜਾਂਦਾ ਸੀ after the offence. Preventive measures ਫਿਰ ਦਫ਼ਾ 144 ਦੇ ਅਧੀਨ ਲਏ ਜਾ ਸਕਦੇ ਸਨ। ਉਸ ਬਾਰੇ ਵੀ ਕੁਝ doubts ਪੈਦਾ ਹੋ ਗਏ ਹਨ। ਜੇ ਕੋਈ ਖਦਸ਼ਾ ਇਸ ਬਿਲ ਬਾਰੇ ਹੋ ਸਕਦਾ ਹੈ ਤਾਂ ਉਹ ਇਸ ਦੇ ਅਮਲ ਬਾਰੇ ਹੋ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਖਦਸ਼ਾ ਇਹ ਹੋ ਸਕਦਾ ਹੈ ਕਿ ਕਿਤੇ party in power ਇਸ ਦੀ ਗਲਤ ਵਿਰਤੋਂ ਨਾਂ ਕਰੇ। ਚੀਫ ਮਿਨਿਸਟਰ ਸਾਹਿਬ ਨੇ ਇਸ਼ਾਰਾ ਕੀਤਾ ਹੈ ਕਿ ਇਹ ਬਿਲ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਖਿਲਾਫ਼ ਹੈ ਜਿਹੜੇ ਪਹਿਲਾਂ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੇ ਕੰਮ ਕਰਦੇ ਰਹੇ ਹਨ। ਇਹ ਇਸ਼ਾਰਾ ਸਾਡੇ ਵਲ ਹੈ; ਇਹ ਠੀਕ ਨਹੀਂ ਕਿਉਂਕਿ ਦੂਜੇ ਪਾਸੇ ਵੀ ਅਜਿਹੇ ਆਦਮੀ ਹਨ ਜਿਹੜੇ ਅਜਿਹੀਆਂ ਗੱਲਾਂ ਕਰਦੇ ਰਹੇ ਹਨ। ਇਸ ਲਈ ਤਫ਼ਰਕਾ ਨਹੀਂ ਹੋਣਾ ਚਾਹੀਦਾ। ਜੇਕਰ ਸਾਡੇ ਸੂਬੇ ਵਿਚ ਅਖਬਾਰੀ ਸੰਸਥਾਵਾਂ ਪਾਕ ਹੋ ਜਾਣ ਤਾਂ ਮੈਂ ਸਮਝਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਸਾਰੇ ਸੂਬੇ ਦੀ ਫਿਜ਼ਾ ਠੀਕ ਹੋ ਸਕਦੀ ਹੈ। ਇਥੇ party basis ਹੀ ਅਖਬਾਰਾਂ ਹਨ। ਕਿਸੇ ਫਿਰਕੇ ਸੰਬੰਧੀ ਅਖਬਾਰੀ ਕਾਰਵਾਈ ਦੇ ਕਿਸਮ ਦੀ ਹੋ ਸਕਦੀ ਹੈ, ਯਾਨੀ aggressive offensive and aggressive defensive. ਜਿਥੇ aggressive offensive ਹੋਵੇ, ਉਸ ਦੇ ਖਿਲਾਫ਼ action ਲੈਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ। ਮੈਂ ਚੀਫ ਮਿਨਿਸਟਰ ਸਾਹਿਬ ਨੂੰ ਕਹਾਂਗਾ ਕਿ ਜੇ ਕਿਸੇ ਫਿਰਕੇ ਤੇ ਵਧੀਕੀ ਹੋਵੇ ਅਤੇ ਉਸ ਵਧੀਕੀ ਦੇ ਖਿਲਾਫ਼ ਲਿਖਿਆ ਜਾਵੇ ਤਾਂ ਉਸ ਨੂੰ ਮਜ਼ਬੂਤੀ ਮੁਨਾਫਰਤ ਨਾ ਸਮਝਿਆ ਜਾਵੇ ਅਤੇ ਉਸ ਫਿਰਕੇ ਦੀ ਜ਼ਬਾਨ ਬੰਦੀ ਨਾ ਕੀਤੀ ਜਾਵੇ। ਜਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਮੈਂ ਪਹਿਲਾਂ ਦੱਸ ਚੁੱਕਾ ਹਾਂ ਇਹ ਚੀਜ਼ਾਂ ਦੋ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੀਆਂ ਹੋ ਸਕਦੀਆਂ ਹਨ। ਇਕ aggressive offensive ਅਤੇ ਦੂਜੀਆਂ defensive. ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੋਹਾਂ ਨੂੰ ਇਕ ਥਾਂ ਤੇ ਰਖਣਾ ਠੀਕ ਨਹੀਂ।

ਜਿੱਥੋਂ ਤਕ ਇਹ ਬਿਲ ਸੂਬੇ ਦੀ ਫਿਜ਼ਾ ਠੀਕ ਕਰਨ ਲਈ ਲਿਆਂਦਾ ਗਿਆ ਹੈ ਉਸ ਬਾਰੇ ਮੈਂ ਜ਼ਿਆਦਾ ਨਹੀਂ ਕਹਿ ਸਕਦਾ। ਅਫਸੋਸ ਇਸ ਗੱਲ ਦਾ ਹੈ ਕਿ ਫਿਰਕਾਦਾਰੀ ਮੁਨਾਫਰਤ ਉਨ੍ਹਾਂ ਆਦਮੀਆਂ ਨੇ ਪੈਦਾ ਕੀਤੀ ਹੈ ਜਿਹੜੇ ਆਪਣੇ ਆਪ ਨੂੰ ਨੈਸ਼ਨਲਿਸਟ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ। ਅਫਸੋਸ ਹੈ ਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਹੱਥ ਵਿਚ ਕੋਈ ਨਾ ਕੋਈ ਚੀਜ਼ ਆਈ ਹੈ। ਜਿਥੋਂ ਤਕ ਇਸ ਚੀਜ਼ ਦਾ ਤਅਲੁਕ ਹੈ ਕਿ ਇਸ ਬਿਲ ਨੂੰ ਇਸ ਕਰਕੇ ਖੁਸ਼ ਆਮਦੇਦ ਕਿਹਾ ਜਾਏ

ਕਿ ਇਸ ਦੇ functions, objects and reasons ਦਰੁਸਤ ਹਨ, ਮੈਂ ਸਮਝਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਉਹ ਬਿਲਕੁਲ ਦਰੁਸਤ ਹਨ। ਹੋ ਸਕਦਾ ਹੈ ਕਿ ਕਿਸੇ ਦੇ ਮਨ ਵਿਚ ਇਸ ਕਰ ਕੇ ਵਹਿਮ ਹੋਵੇ ਕਿ ਇਸ ਕਾਨੂੰਨ ਦਾ ਗਲਤ ਇਸਤੇਮਾਲ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇਗਾ, ਆਪਣੇ ਮੁਖਾਲਫ਼ ਆਦਮੀਆਂ ਨੂੰ ਦਬਾਉਣ ਦੀ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਕੀਤੀ ਜਾਵੇਗੀ, ਮੁਖਾਲਫ਼ ਪਾਰਟੀ ਨੂੰ ਜਾਂ ਕਿਸੇ ਮੁਖਾਲਫ਼ ਪੇਪਰ ਨੂੰ ਦਬਾਉਣ ਦਾ ਜਤਨ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇਗਾ। ਜੇ ਕਰ ਇਹ ਨਾ ਹੋਵੇ ਤਾਂ ਬਹੁਤ ਚੰਗਾ ਹੈ। ਇਹੋ ਜਿਹੇ ਏਤਰਾਜ਼ ਕਬਲ ਅਜ਼ ਵਕਤ ਕੀਤੇ ਜਾ ਸਕਦੇ ਹਨ। otherwise ਇਹ ਬਿਲ ਦਰੁਸਤ ਹੈ ਅਤੇ democratic ਹੈ।

ਸਰਦਾਰ ਹਰਕਿਸ਼ਨ ਸਿੰਘ ਸੁਰਜੀਤ (ਨਕੋਦਰ) : ਸਪੀਕਰ ਸਾਹਿਬ, ਫਿਰਕਾਦਾਰੀ ਦੀ ਫਿਜ਼ਾ ਨੇ ਸਾਡੇ ਸੂਬੇ ਨੂੰ ਹਰ ਪਹਿਲੂ ਤੋਂ ਨੁਕਸਾਨ ਪਹੁੰਚਾਇਆ ਹੈ। ਸੂਬੇ ਦੀ ਸਿਆਸੀ, ਇਕਤਸਾਦੀ ਅਤੇ ਆਰਥਕ ਤਰੱਕੀ ਵਿਚ ਬੜੀ ਭਾਰੀ ਰੁਕਾਵਟ ਪਾਈ ਹੈ। ਇਹ ਮੇਰਾ ਹੀ ਵਿਚਾਰ ਨਹੀਂ ਹੈ, ਬਲਕਿ ਪਿਛਲੇ ਕੁਝ ਦਿਨਾਂ ਤੋਂ ਹਰ ਪੰਜਾਬੀ ਨੂੰ, ਚਾਹੇ ਉਹ ਹਿੰਦੂ ਹੈ, ਜਾਂ ਸਿੱਖ ਹੈ ਅਤੇ ਭਾਵੇਂ ਉਹ ਮੁਸਲਮਾਨ ਹੈ, ਇਸ ਗੱਲ ਦਾ ਬੜਾ ਅਹਿਸਾਸ ਹੋਇਆ ਹੈ। ਇਹੋ ਹੀ ਨਹੀਂ ਕਿ ਇਸ ਦੇ ਨਾਲ ਤਲਖੀ ਵਧਦੀ ਹੈ, ਤਰੱਕੀ ਵਿਚ ਰੁਕਾਵਟ ਪੈਂਦੀ ਹੈ ਬਲਕਿ ਫਿਰਕਾਦਾਰੀ ਮਨੁੱਖ ਦੇ ਜੀਵਨ ਦੇ ਹਰ ਪਹਿਲੂ ਉਪਰ ਆਪਣਾ ਬੁਰਾ ਅਸਰ ਪਾਉਂਦੀ ਹੈ। ਮਿਸਾਲ ਦੇ ਤੌਰ ਤੇ industry ਲੈ ਲਉ। ਅਸੀਂ ਵੇਖਦੇ ਹਾਂ ਕਿ ਜੇਕਰ ਕਾਰਖਾਨੇ ਸਿੱਖਾਂ ਨੇ ਲਗਾਏ ਹੋਏ ਹਨ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ finance ਫਰਨ ਵਾਲੇ ਹਿੰਦੂ ਹਨ ਤਾਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਮਦਦ ਵਿਚ ਫੈਰਨ ਰੁਕਾਵਟ ਪੈਂਦੀ ਹੈ। ਅਸੀਂ ਵੇਖਿਆ ਹੈ ਕਿ ਫਿਰਕਾਦਾਰੀ ਦੇ ਜ਼ਹਿਰ ਨਾਲ ਮਜ਼ਦੂਰ ਅਤੇ ਮਾਲਕਾਨ ਦੇ ਤਅੱਲਕਾਤ ਵਿਚ ਫਰਕ ਪੈਂਦਾ ਹੈ। ਇਸੇ ਫਿਰਕਾਦਾਰੀ ਦੇ ਭੈੜੇ ਅਸਰ ਦੀ ਵਜ੍ਹਾ ਕਰਕੇ, ਫਿਰਕਾਦਾਰੀ ਦੇ ਕਾਰਨ ਤਲਖੀ ਪੈਦਾ ਹੋਣ ਕਰ ਕੇ ਸਾਡੇ ਸੂਬੇ ਦੇ capitalists ਇਥੇ capital ਹੀ ਨਹੀਂ ਲਗਾਉਂਦੇ। Capitalists ਲੋਕ ਬਾਹਰ ਜਾ ਕੇ capital ਲਗਾਉਂਦੇ ਹਨ। ਸਾਡੇ ਚੰਡੀਗੜ੍ਹ ਦੀ development ਹੈ, ਦੂਸਰੀਆਂ ਅਤੇ ਤੀਸਰੀਆਂ developments ਹਨ, ਉਹ ਸਾਰੀਆਂ ਰੁਕੀਆਂ ਪਈਆਂ ਹਨ। ਇਸ ਦਾ ਕਾਰਨ ਇਹੋ ਹੈ ਕਿ ਫਿਰਕਾਦਾਰੀ ਦੇ ਜ਼ਹਿਰ ਤੋਂ ਭਰ ਕੇ ਲੋਕ ਸੂਬੇ ਵਿਚ ਪੈਸਾ ਨਹੀਂ ਖਰਚ ਕਰਦੇ ਅਤੇ ਬਾਹਰ ਜਾ ਕੇ ਪੈਸਾ ਲਾਉਂਦੇ ਹਨ। ਪਤਾ ਨਹੀਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਕਿਥੋਂ ਖਾਬ ਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਕਿ ਐਥੇ ਫਿਰਕਾਦਾਰੀ ਦੀ ਗੜਬੜ ਹੋਵੇਗੀ। ਫਿਰਕਾਦਾਰੀ ਦਾ ਜ਼ਹਿਰ ਸਿਆਸੀ ਫਿਜ਼ਾ ਨੂੰ ਖਰਾਬ ਕਰ ਦਾ ਹੈ, ਸਭਿਆਚਾਰਕ ਉਨਤੀ ਅਤੇ ਵਿਦਿਅਕ ਉਨਤੀ ਦੇ ਰਾਹ ਵਿਚ ਰੁਕਾਵਟ ਪੈਦਾ ਕਰਦਾ ਹੈ। ਮਤਲਬ ਇਹ ਕਿ ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਦੇ ਹਰ ਪਹਿਲੂ ਵਿਚ ਇਹ ਮਾਮਲਾ ਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਆਰਥਕ ਕੰਮਾਂ ਵਿਚ ਮੁਸ਼ਕਲ ਪੇਸ਼ ਹੋ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਧਰਮ ਦੇ ਨਾਂ ਉਪਰ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਉਕਸਾਇਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਕਿ ਜਿਥੇ ਪੰਜਾਬ ਦੇ ਲੋਕਾਂ ਨੇ ਇਕੱਠਿਆਂ ਮਿਲ ਕੇ ਪੰਜਾਬ ਨੂੰ ਤਰੱਕੀ ਦੀ ਰਾਹ ਉਪਰ ਲੈ ਜਾਣਾ ਹੈ ਉਸ ਵਿਚ ਰੁਕਾਵਟ ਪੈਂਦੀ ਹੈ। ਮੈਂ ਨਹੀਂ ਕਹਿੰਦਾ ਕਿ ਇਸ ਵਿਚ ਕਿਸੇ ਖਾਸ ਕਾਨੂੰਨ ਦੀ ਲੋੜ ਹੈ। ਲੇਕਿਨ ਇਹ ਜ਼ਰੂਰ ਕਹਾਂ ਗਾ ਕਿ ਇਸ ਨੂੰ ਦਬਾਉਣ ਲਈ ਬੜੇ ਉਚੇਚੇ ਉੱਦਮ ਦੀ ਲੋੜ ਹੈ। ਹਿੰਦੂ, ਸਿੱਖ ਅਤੇ ਮੁਸਲਮਾਨ ਸਭਨਾ ਨੇ ਇਕੱਠਿਆਂ ਜਲ੍ਹਿਆਂ ਵਾਲੇ ਬਾਗ ਵਿਚ ਕੁਰਬਾਨੀ ਦਿੱਤੀ, ਅਕਾਲੀ ਲਹਿਰ ਵੇਲੇ ਵੀ ਹਿੰਦੂ, ਸਿੱਖ ਅਤੇ ਮੁਸਲਮਾਨ ਇਕੱਠਿਆਂ ਨੇ ਜੇਲ੍ਹਾਂ ਕੱਟੀਆਂ ਹਨ ਅਤੇ ਹੋਰ ਵੀ ਜਦੋਂ ਕਦੇ ਕੋਈ ਇਹੋ ਜਿਹਾ ਮਾਮਲਾ ਬਣਿਆ ਹੈ ਇਨ੍ਹਾਂ ਤਿੰਨਾਂ ਕੌਮਾਂ ਨੇ ਉਸ ਨੂੰ ਸਾਂਝੇ ਤੌਰ ਤੇ ਨਿਭਾਇਆ ਹੈ। ਤਾਂ ਮੈਂ ਅਰਜ਼ ਕਰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੀਆਂ ਰਵਾਇਤਾਂ ਇਜਾਜ਼ਤ ਨਹੀਂ ਦਿੰਦੀਆਂ ਕਿ ਇਹ ਫਿਰਕੂ ਫਸ਼ਾਦਾਂ ਵਿਚ ਹਿੱਸਾ ਲੈਣ ਅਤੇ ਇਸ ਰਾਹ ਪੈਣ। ਇਹ ਕੰਮ ਬੜਾ ਭਾਰੀ ਉੱਦਮ ਮੰਗਦਾ ਹੈ। ਖਾਸ ਤੌਰ ਤੇ Ruling Party ਵੱਲੋਂ ਬੜਾ

[ਸਰਦਾਰ ਹਰਕਿਸ਼ਨ ਸਿੰਘ ਸੁਰਜੀਤ]

ਉਦਮ ਮੰਗਦਾ ਹੈ। ਫਿਰਕਾਦਾਰ ਪਾਰਟੀਆਂ ਨੇ ਤਾਂ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ appease ਕਰਨਾ ਹੀ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਤਾਂ ਜੋ ਉਹ ਕਿਸੇ ਫਿਰਕੇ ਨੂੰ ਖੁਸ਼ ਕਰਕੇ ਆਪਣਾ ਮਕਸਦ ਪੂਰਾ ਕਰ ਸਕਨ। ਲੇਕਿਨ ਇਕ non-communal ਪਾਰਟੀ ਜਿਹੜੀ ਸਾਰੇ ਲੋਕਾਂ ਦੀ ਸਾਂਝੀ ਪਾਰਟੀ ਹੋਵੇ ਜਦ ਤਕ ਉਹ ਪੱਕਾ ਇਰਾਦਾ ਨਹੀਂ ਕਰ ਲੈਂਦੀ ਕਿ ਅਸਾਂ ਫਿਰਕਾਦਾਰੀ ਨੂੰ ਆਪਣੀ ਪਾਰਟੀ ਵਿਚੋਂ ਕੱਢਣਾ ਹੈ ਅਤੇ ਫਿਰਕਾਦਾਰੀ ਦੇ ਜ਼ਹਿਰ ਨੂੰ ਸੂਬੇ ਵਿਚੋਂ ਕੱਢਣਾ ਹੈ, ਜਦ ਤਕ ਇਹ ਜ਼ਿੰਮਾ ਇਕ ਸਾਂਝੀ ਪਾਰਟੀ ਨਹੀਂ ਲੈ ਲੈਂਦੀ ਤਦ ਤਕ ਕੋਈ ਕਾਨੂੰਨ ਵੀ ਇਸ ਜ਼ਹਿਰ ਨੂੰ ਸੂਬੇ ਵਿਚੋਂ ਖਤਮ ਨਹੀਂ ਕਰ ਸਕਦਾ। ਸਪੀਕਰ ਸਾਹਿਬ, 1947 ਦੇ ਵਾਕਿਆਤ ਨੂੰ ਤੁਸਾਂ ਵੀ ਵੇਖਿਆ ਹੈ। ਸਾਡੇ ਆਪਣੇ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਲੱਖਾਂ ਦੀ ਗਿਣਤੀ ਵਿਚ ਉਧਰੋਂ ਐਧਰ ਆਉਣਾ ਪਿਆ ਅਤੇ ਲੱਖਾਂ ਦੀ ਤਾਦਾਦ ਵਿਚ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਐਧਰੋਂ ਉਧਰ ਜਾਣਾ ਪਿਆ। ਜਿਸ ਪੰਜਾਬ ਨੇ ਕੌਮੀ ਲਹਿਰਾਂ ਵਿਚ ਸਾਂਝਾ ਹਿੱਸਾ ਪਾਇਆ ਹੈ ਉਸ ਸੂਬੇ ਨੂੰ ਇਹ ਗਲਾਂ ਨਹੀਂ ਸੋਭਾ ਦਿੰਦੀਆਂ। ਪਿਛਲੇ ਦਿਨਾਂ ਵਿਚ ਕੀ ਹੋਇਆ? ਇਕ ਸਾਧਾਰਣ ਜਿਹੀ ਗਲ ਸੀ। ਜੇ ਕਰ Regional Formula ਕਿਸੇ ਪੰਜਾਬੀ ਨੂੰ ਠੀਕ ਨਹੀਂ ਸੀ ਬੈਠਦਾ ਤਾਂ ਉਹ ਉਸ ਦੀ ਵਿਰੋਧਤਾ ਕਰਦਾ। ਫਿਰ ਇਸ ਗਲ ਦੀ ਸਮਝ ਆ ਸਕਦੀ ਸੀ ਕਿ ਇਸ ਗਲ ਵਿਚ ਮਤ ਭੇਦ ਹੈ ਅਤੇ ਪੰਜਾਬੀਆਂ ਦੇ ਭਲੇ ਲਈ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਇਸ ਸਵਾਲ ਦਾ ਫਿਰਕਾਦਾਰੀ ਨਾਲ ਕੋਈ ਤਅਲੁਕ ਨਹੀਂ ਸੀ। ਇਕ ਪਾਸੇ ਸਾਡੇ ਹਰਿਆਣੇ ਵਾਲੇ ਭਰਾ ਸਨ, ਉਹ ਇਕ ਹਦ ਤਕ ਅਸੰਤੁਸ਼ਟ ਸਨ ਅਤੇ ਕਹਿੰਦੇ ਸਨ ਕਿ ਸਾਡਾ Deputy Commissioner ਕੋਈ ਨਹੀਂ ਹੈ, ਸਾਡੇ ਅਫਸਰ ਘੱਟ ਹਨ ਅਤੇ ਸਾਡੇ ਇਲਾਕੇ ਵਿਚ ਪੈਸਾ ਘੱਟ ਖਰਚ ਹੁੰਦਾ ਹੈ, ਪੰਜਾਬ ਦੇ ਦੂਸਰੇ ਇਲਾਕੇ ਦੀ development ਹੁੰਦੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਇਸ ਕਰਕੇ ਹੋ ਸਕਦਾ ਸੀ ਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ Regional Council ਬਣਾ ਕੇ ਕੁਝ ਲਾਭ ਹੋ ਜਾਏਗਾ। ਇਸ ਦੇ ਇਲਾਵਾ ਹੋਰ ਕੋਈ ਵੀ ਮੱਦ ਐਸੀ ਨਹੀਂ ਹੋ ਸਕਦੀ ਸੀ ਜਿਸ ਨੂੰ ਲਾਗੂ ਕਰਕੇ ਕਿਸੇ ਇਕ ਫਰੀਕ ਉਪਰ ਅਸਰ ਪੈਂਦਾ ਕਿ ਅਗਰ ਉਹ formula ਲਿਆਂਦਾ ਗਿਆ ਤਾਂ ਕੋਈ ਬੁਰਾ ਅਸਰ ਪਵੇਗਾ। ਪਰ ਐਥੇ ਕੀ ਹੋਇਆ? ਸਾਨੂੰ ਬਾਹਰ ਦੇ ਕਿਸੇ ਸੂਬੇ ਦਾ ਕੋਈ ਆਦਮੀ ਇਹ ਸਵਾਲ ਪੁਛਦਾ ਹੈ ਤਾਂ ਅਸੀਂ ਉਸ ਨੂੰ ਕਿਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਵੀ satisfy ਨਹੀਂ ਕਰ ਸਕਦੇ ਕਿ ਐਥੇ ਕਿਉਂ ਇਨੀ ਗੜਬੜ ਹੋਈ ਸੀ। ਪੰਜਾਬ ਦੇ ਬਾਹਰ ਵੀ ਹਦ ਬੰਦੀ ਦੇ ਮਾਮਲੇ ਉਪਰ ਬਗੜੇ ਹੋਏ ਹਨ ਪਰ ਇਸ ਗਲ ਤੇ ਕਦੇ ਬਗੜਾ ਨਹੀਂ ਹੋਇਆ ਕਿ ਮੁਸਲਮਾਨ ਕਹੇ ਕਿ ਇਹ ਚੰਗਾ ਹੈ, ਹਿੰਦੂ ਕਹੇ ਇਹ ਚੰਗਾ ਹੈ ਅਤੇ ਸਿੱਖ ਕਹੇ ਕਿ ਇਹ ਚੰਗਾ ਹੈ। ਇਹ ਫਿਰਕਾਦਾਰੀ ਦਾ ਸਵਾਲ ਪੈਦਾ ਕਰਨ ਵਿਚ Press ਨੇ ਬੜਾ ਭਾਰੀ ਹਿੱਸਾ ਪਾਇਆ ਹੈ, Press ਨੇ ਕਾਫੀ ਵੱਡਾ role play ਕੀਤਾ ਹੈ। Press ਨੇ ਲੋਕਾਂ ਦੇ ਦਿਲ ਵਿਚ ਘਬਰਾਹਟ ਪੈਦਾ ਕੀਤੀ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਮਨ ਵਿਚ ਕਾਫੀ ਉਕਸਾਹਟ ਪੈਦਾ ਕੀਤੀ ਹੈ, ਜਿਸ ਦਾ reality ਨਾਲ ਕੋਈ ਤਅਲੁਕ ਨਹੀਂ ਸੀ। Press ਨੇ ਲੋਕਾਂ ਦੇ ਮਨ ਵਿਚ ਐਨੀ ਭੜਕਾਹਟ ਪੈਦਾ ਕਰ ਦਿੱਤੀ ਅਤੇ ਐਨਾ ਹੇਜਾਨ ਪੈਦਾ ਹੋ ਗਿਆ ਜਿਸ ਨਾਲ ਲੋਕ ਸਮਝਣ ਲਗ ਜਾਣ ਕਿ ਸਾਡਾ ਧਰਮ ਨਹੀਂ ਰਹੇਗਾ, ਸਾਡੇ ਜੀਵਨ ਦੀ, ਆਜ਼ਾਦੀ ਦੀ, ਸਾਡੀਆਂ ਇਸਤਰੀਆਂ ਅਤੇ ਬਚਿਆਂ ਦੀ ਕੋਈ ਹਿਫਾਜ਼ਤ ਨਹੀਂ ਹੋਵੇਗੀ। ਜਦੋਂ ਅਜਿਹਾ ਵਾਤਾਵਰਨ ਬਣ ਜਾਏ ਤਾਂ ਲਾਜ਼ਮੀ ਤੌਰ ਤੇ ਇਨਸਾਨਾਂ ਦੇ ਮਨ ਉਪਰ ਅਸਰ ਪੈਂਦਾ ਹੈ। ਜਦੋਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਔਰਤਾਂ ਦੇ ਨਾਂ ਉਪਰ ਅਪੀਲ ਕੀਤੀ ਜਾਵੇ, ਬਚਿਆਂ ਦੇ ਨਾਂ ਉਪਰ ਅਪੀਲ ਕੀਤੀ ਜਾਵੇ ਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਵਾਲੀ ਵਾਰਸ ਕੋਈ ਨਹੀਂ ਰਹੇਗਾ ਤਾਂ ਲਾਜ਼ਮੀ ਤੌਰ ਤੇ ਉਹ ਮੁਤਾਸਰ ਹੁੰਦੇ ਹਨ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਸਮਝ ਬੁਝ ਹਰਕਤ ਵਿਚ ਆਉਂਦੀ ਹੈ ਕਿ ਜੇ ਕਰ ਵਾਕਈ ਅਜਿਹੀਆਂ ਗੱਲਾਂ ਹੋ ਰਹੀਆਂ ਹਨ ਤਾਂ ਬਹੁਤ ਬੁਰੀ ਗੱਲ ਹੈ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਗੱਲਾਂ ਦਾ ਲੋਕਾਂ ਦੇ ਦਿਲਾਂ ਤੇ ਅਸਰ ਪੈਂਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਤਲਖੀ ਪੈਦਾ ਹੁੰਦੀ ਹੈ। ਇਹ ਹੜੀਕੀ ਗਲ ਹੈ ਕਿ ਜਿਹੜਾ role

Press ਨੇ ਅਦਾ ਕੀਤਾ ਸੀ ਉਹ role ਅਜਿਹਾ ਨਹੀਂ ਸੀ ਜਿਹੜੀ ਕਿ ਉਸ ਤੋਂ ਆਸ ਕੀਤੀ ਜਾ ਸਕਦੀ ਸੀ। ਅਜਿਹੇ ਵਾਕਿਆਤ ਹੋਏ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਉਪਰ ਕਿ ਫਖਰ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ ਜਾ ਸਕਦਾ ਸੀ। Press ਜੋ ਕਰ ਆਪਣਾ role ਚੰਗੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਅਦਾ ਕਰੇ ਤਾਂ ਉਹ ਲੋਕਾਂ ਦੇ ਸ਼ੁਰੂ ਨੂੰ ਵਧਾ ਸਕਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਦੇਸ਼ ਦੇ ਵਸਨੀਕਾਂ ਦੀ ਸਮਝ ਬੂਝ ਨੂੰ ਵਧਾ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਜੋ ਕਰ Press ਆਪਣਾ ਫਰਜ਼ ਚੰਗੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਅਦਾ ਕਰੇ ਤਾਂ ਉਹ ਮੁਖਤਲਿਫ ਫਿਰਕੂ ਪਾਰਟੀਆਂ ਦੀਆਂ ਸਟਰਟਮੀਆਂ ਨੂੰ check ਕਰ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਲੋਕਾਂ ਦੇ ਸਿਆਸੀ, ਤਮੱਦਨੀ ਅਤੇ ਆਰਥਕ ਜੀਵਨ ਨੂੰ ਬਿਹਤਰ ਬਣਾ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਇਹ Press ਦਾ ਫਰਜ਼ ਹੋਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ। ਲੇਕਿਨ ਹਕੀਕਤ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਇਥੇ Press ਨੇ ਉਹ ਨਿਯਮ ਪੈਦਾ ਕੀਤੀ, ਉਹ role play ਕੀਤਾ ਕਿ ਜਿਸ ਦੇ ਨਾਲ ਪੰਜਾਬ ਬਦਨਾਮ ਹੋ ਗਿਆ। ਜਿਸ ਵਕਤ ਜ਼ਰੂਰਤ ਇਹ ਸੀ ਕਿ Press ਅਜਿਹਾ role play ਕਰੇ ਕਿ ਜਿਸ ਦੇ ਨਾਲ ਸਾਰੀਆਂ ਕੌਮਾਂ ਇਕ ਮੁੱਠ ਹੋ ਕੇ ਆਪਣਾ ਫਰਜ਼ ਅਦਾ ਕਰਨ ਉਸ ਵੇਲੇ Press ਨੇ ਅਜਿਹਾ ਕੰਮ ਕੀਤਾ ਕਿ ਹਿੰਦੂ ਸਿਖ ਨੂੰ ਵੇਖ ਕੇ ਨਫਰਤ ਕਰਨ ਲਗ ਗਿਆ ਅਤੇ ਸਿਖ ਹਿੰਦੂ ਨੂੰ ਵੇਖ ਕੇ। ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੀਆਂ ਗੱਲਾਂ ਇਕ ਅਜਿਹੇ ਦੇਸ਼ ਵਿਚ ਹੋਣ ਲਗ ਪੈਣ ਜਿਹੜਾ ਕਿ ਤਰੱਕੀ ਦੀ ਰਾਹ ਉਪਰ ਗਾਮਜ਼ਨ ਹੋਣਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹੈ ਤਾਂ ਇਹ ਬੜੀ ਹਾਨੀਕਾਰਕ ਗਲ ਹੈ।

ਜਿਥੋਂ ਤਕ ਇਸ ਗਲ ਦਾ ਤਅੱਲੁਕ ਹੈ ਜੋ ਕੁਝ ਵਾਪਰ ਰਹੀ ਹੈ, ਉਹ ਵਾਕਈ ਬੜੀ ਦਿੱਤਾਤੁਰ 6 p.m. ਗਲ ਹੈ। ਹਰ ਇਕ ਲਈ ਇਹ ਬੜੀ ਚਿੰਤਾ ਵਾਲੀ ਗੱਲ ਹੈ। ਜਿਥੋਂ ਤਕ ਫਿਰਕਾਪ੍ਰਸਤੀ ਦੇ ਖਿਲਾਫ ਜਦੋਜਹਿਦ ਦਾ ਤਅੱਲੁਕ ਹੈ ਅਤੇ ਇਸ ਦੇ ਖਿਲਾਫ ਕਦਮ ਚੁਕਣ ਦਾ ਤਅੱਲੁਕ ਹੈ, ਜਿਥੋਂ ਤਕ ਸਾਡੀ ਪਾਰਟੀ ਦਾ ਸਵਾਲ ਹੈ ਅਸੀਂ ਪੂਰਾ ਸਹਿਯੋਗ ਦੇਣ ਲਈ ਤਿਆਰ ਹਾਂ ਵਰੈਰ ਕਿਸੇ ਲਿਹਾਜ਼ ਤੋਂ ਕਿ ਕਿਹੜੀ ਪਾਰਟੀ ਇਸ ਪਾਸੇ ਉੱਦਮ ਕਰਦੀ ਹੈ। ਪਿਛਲੇ ਦਿਨਾਂ ਵਿਚ ਵੀ ਅਸੀਂ ਆਪਣੀ ਨਿੱਕੀ ਜਿਹੀ ਆਵਾਜ਼ ਬੁਲੰਦ ਕਰਦੇ ਰਹੇ ਹਾਂ ਕਿ ਜਿਥੋਂ ਤਕ ਪੰਜਾਬ ਦੇ ਸੂਬੇ ਦੀ ਤਰੱਕੀ ਦਾ ਸਵਾਲ ਹੈ ਇਸ ਵਿਚ ਇਸ ਗਲ ਦਾ ਬਿਲਕੁਲ ਵਿਚਾਰ ਨਾ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇ ਕਿ ਇਹ ਹਿੰਦੂ ਦੀ ਤਰੱਕੀ ਹੈ ਜਾਂ ਸਿਖਾਂ ਦੀ ਤਰੱਕੀ ਹੈ। ਅਸੀਂ ਆਪਣੇ ਸਾਹਮਣੇ ਸਮੁੱਚੇ ਪੰਜਾਬ ਦੀ ਤਰੱਕੀ ਦਾ ਨਕਸ਼ਾ ਰਖਣਾ ਹੈ। ਹਿੰਦੂ ਅਤੇ ਸਿਖਾਂ ਦੀਆਂ ਢੰਡਾਂ ਵਿਚ ਨਹੀਂ ਪੈਣਾ। ਜਿਹੜੇ ਹਾਲਾਤ ਅਤੇ ਰੱਲਾਂ ਸਾਡੇ ਸਾਹਮਣੇ ਪਿਛਲੇ ਦਿਨਾਂ ਵਿਚ ਆਈਆਂ ਅਤੇ ਜਿਹੜੇ ਵਾਕਿਆਤ ਪਿਛਲੇ ਦਿਨਾਂ ਵਿਚ ਸਾਡੇ ਸਾਹਮਣੇ ਆਏ ਇਸ ਵਿਚ ਕਿਸੇ ਵੀ ਦੇਸ਼ ਭਰਤ, ਕਿਸੇ ਵੀ ਸੂਬੇ ਦੇ ਹਿਤੈਸ਼ੀ ਅਤੇ ਪੰਜਾਬੀ ਕੌਮ ਦੀ ਤਰੱਕੀ ਦੇ ਚਾਹਵਾਨ ਦੀਆਂ ਦੋ ਰਾਵਾਂ ਨਹੀਂ ਹੋ ਸਕਦੀਆਂ ਕਿ ਇਹ ਸਾਰਾ ਮਾਹੌਲ ਸਾਡੇ ਲਈ ਹਾਨੀਕਾਰਕ ਸੀ। ਮੈਨੂੰ ਖੁਸ਼ੀ ਹੈ ਕਿ ਹੁਣ ਕੁਝ ਹੋਰ ਸੱਜਣ ਵੀ ਇਸ ਪਾਸੇ ਸੋਚਣ ਲਗ ਪਏ ਹਨ ਕਿ ਵਾਕਈ ਇਹ ਚੀਜ਼ ਬੜੀ ਬੁਰੀ ਸੀ ਅਤੇ ਇਸ ਨੂੰ ਛੱਡਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ।

ਜਿਥੋਂ ਤਕ ਇਸ ਕਾਨੂੰਨ ਦਾ ਤਅੱਲੁਕ ਹੈ ਇਸ ਵਿਚ ਮੋਰੀਆਂ ਕੁਝ ਉਲਝਣਾਂ ਹਨ। ਚੰਗਾ ਹੁੰਦਾ ਕਿ ਇਸ ਸਿਲਸਿਲੇ ਵਿਚ ਅਜਿਹਾ ਕਾਨੂੰਨ ਲਿਆਉਣ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਮੁਖਤਲਿਫ ਲੋਕਾਂ ਨਾਲ ਅਤੇ ਅਸੈਂਬਲੀ ਦੇ ਮੁਖਤਲਿਫ ਮੈਂਬਰਾਂ ਨਾਲ ਮਸ਼ਵਰਾ ਕਰ ਲਿਆ ਜਾਂਦਾ ਤਾਂ ਜੋ ਕੋਈ ਸੁਚੱਜੀ ਰਾਹ ਕੱਢ ਲਈ ਜਾਂਦੀ ਕਿਉਂਕਿ ਇਸ ਵਿਚ ਬਹੁਤ ਸਾਰੀਆਂ ਚੀਜ਼ਾਂ ਠੀਕ ਨਹੀਂ ਦਿਸਦੀਆਂ। ਚੀਫ ਮਨਿਸਟਰ ਸਾਹਿਬ ਨੇ ਖੁਦ ਕਿਹਾ ਹੈ ਕਿ ਪੰਜਾਬ ਵਿਚ ਅਜਿਹੇ ਵਾਕਿਆਤ ਨਹੀਂ ਹੋਏ ਜਿਹੜੇ ਦੂਜੇ ਸੂਬਿਆਂ ਵਿਚ ਹੋਏ ਹਨ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਕਿਹਾ ਹੈ ਕਿ ਅਸੀਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਤੋਂ ਬਚ ਗਏ ਹਾਂ। ਮੈਂ ਸਮਝਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਬਚੇ ਨਹੀਂ ਸਗੋਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਵਾਕਿਆਤ ਦੇ ਕੰਢੇ ਤੋਂ ਮੁੜੇ ਹਾਂ। ਅਸੀਂ ਇਕ ਅਜਿਹੇ ਭਿਆਨਕ ਹਾਲਾਤ ਤੋਂ ਗੁਜ਼ਰੇ ਹਾਂ ਜਿਹੜੇ ਹੋਰ ਸੂਬਿਆਂ ਵਿਚ ਨਹੀਂ ਹੋਏ। ਇਥੇ ਫਿਰਕਾਪ੍ਰਸਤੀ ਦੀ ਜੜ ਬੜੀ

[ਸਰਦਾਰ ਹਰਕਿਸ਼ਨ ਸਿੰਘ ਸੁਰਜੀਤ]

ਮਜ਼ਬੂਤ ਹੋ ਗਈ। ਸੰਨ 1947 ਦੇ ਵਾਕਿਆਤ ਨੂੰ ਅਸੀਂ ਵੇਖਿਆ। ਕਿੱਡਾ ਭਿਆਨਕ ਵਕਤ ਸੀ। ਮੁਸਲਮਾਨ ਹਿੰਦੂ ਦਾ ਅਤੇ ਹਿੰਦੂ ਮੁਸਲਮਾਨ ਦਾ ਵੈਰੀ ਹੋ ਗਿਆ ਸੀ। ਇਹ ਕਿੰਨਾਂ ਭੁੱਧਾ ਘਾਉ ਸੀ। ਅਜੇ ਇਸ ਨੂੰ ਭੁਲਾਇਆ ਵੀ ਨਹੀਂ ਸੀ ਜਾ ਸਕਿਆ ਕਿ ਸਾਡੇ ਸੂਬੇ ਵਿਚ ਇਕ ਨਵੀਂ ਫਿਰਕਾਪ੍ਰਸਤੀ ਦੀ ਹਨੇਰੀ ਆ ਗਈ। ਜਿਹੜਾ ਸਲੂਕ ਸੰਨ 1947 ਵਿਚ ਮੁਸਲਮਾਨਾਂ ਅਤੇ ਹਿੰਦੂਆਂ ਵਿਚਕਾਰ ਪਾਇਆ ਜਾਂਦਾ ਸੀ, ਉਹੀ ਭੂਤ ਹਿੰਦੂਆਂ ਉਤੇ ਸਿਖਾਂ ਦੇ ਖਿਲਾਫ ਅਤੇ ਸਿਖਾਂ ਉਤੇ ਹਿੰਦੂਆਂ ਦੇ ਖਿਲਾਫ ਸਵਾਰ ਹੋ ਗਿਆ। ਪਰ ਸ਼ੁਕਰ ਹੈ ਕਿ ਹੁਣ ਵਾਯੂਮੰਡਲ ਕੁਝ ਸੁਧਾਰ ਵਲ ਜਾਣਾ ਸ਼ੁਰੂ ਹੋਇਆ ਹੈ।

ਜਿਥੋਂ ਤਕ ਪ੍ਰੈਸ ਦਾ ਤਅਲੁਕ ਹੈ ਇਸ ਦੇ ਕੰਮ ਕਾਜ ਸੰਬੰਧੀ ਪਹਿਲੇ ਵੀ ਕਈ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੇ ਝਗੜੇ ਰਹੇ ਹਨ ਅਤੇ ਸਾਰੇ ਮੁਲਕ ਵਿਚ ਬਹਿਸ ਹੁੰਦੀ ਰਹੀ ਹੈ। ਜਦੋਂ ਸਾਡਾ ਵਿਧਾਨ ਬਣਿਆ ਉਸ ਵੇਲੇ ਵੀ ਇਹ ਸਵਾਲ ਸਾਡੇ ਸਾਹਮਣੇ ਆਇਆ ਕਿ ਪ੍ਰੈਸ ਦੀ ਆਜ਼ਾਦੀ ਨੂੰ ਕਿਸ ਢੰਗ ਨਾਲ ਲਿਆ ਜਾਵੇ। ਇਹ ਸਿਵਾਲ ਸਾਡੇ ਸਾਹਮਣੇ ਇਕ ਬੜੀ ਚਿੰਤਾ ਦਾ ਵਿਸ਼ਾ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਇਹ ਜਿਹੜਾ ਬਿਲ ਹੈ ਇਹ ਕੋਈ ਛੋਟਾ ਜਿਹਾ ਸਵਾਲ ਨਹੀਂ, ਇਹ ਇਕ ਵੱਡੇ ਸਵਾਲ ਦਾ ਹਿੱਸਾ ਹੈ। ਇਸ ਲਈ ਇਸ ਉਤੇ ਬੜੇ ਵਿਸਥਾਰ ਨਾਲ ਸੋਚਣ ਦੀ ਲੋੜ ਹੈ। ਜੇ ਤੁਸੀਂ ਪੰਜਾਬ ਵਿਚ ਸਿਰਫ ਫਿਰਕਾਪ੍ਰਸਤੀ ਨੂੰ ਖਤਮ ਕਰਨ ਲਈ ਹੀ ਕੋਈ ਕਾਨੂੰਨ ਲਿਆਉਂਦੇ ਤਾਂ ਉਸ ਨੂੰ ਅਸੀਂ ਇਕ ਮਿੰਟ ਵਿਚ ਪਾਸ ਕਰ ਦੇਂਦੇ ਪਰ ਇਸ ਵਿਚ ਸਾਨੂੰ ਇਕ ਬੜੇ ਵੱਡੇ ਨਕਸ਼ੇ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਸਾਹਮਣੇ ਰਖਕੇ ਵਿਚਾਰ ਕਰਨਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ। ਸਾਡਾ ਵਿਧਾਨ ਬਣਨ ਤੋਂ ਪਹਿਲੋਂ ਦਾ ਇਕ ਕਾਨੂੰਨ ਬਣਿਆ ਹੋਇਆ ਸੀ, ਇਸ ਨੂੰ Press Objectionable Matter Act, 1951 ਕਿਹਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਉਸ ਕਾਨੂੰਨ ਨੂੰ year to year lease ਮਿਲਦੀ ਰਹੀ। ਹਰ ਸਾਲ ਉਹ ਪਾਰਲੀਮੈਂਟ ਵਿਚ ਪੇਸ਼ ਹੁੰਦਾ ਰਿਹਾ। ਪ੍ਰੈਸ ਨੇ ਸਮੁੱਚੇ ਤੌਰ ਤੇ ਸਾਰੇ ਹਿੰਦੁਸਤਾਨ ਵਿਚ ਉਸਦੇ ਖਿਲਾਫ ਆਵਾਜ਼ ਬੁਲੰਦ ਕੀਤੀ ਅਤੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੀਆਂ ਮੰਗਾਂ ਮੁਲਕ ਦੇ ਨੇਤਾਵਾਂ ਸਾਹਮਣੇ ਰੱਖੀਆਂ। ਭਾਵੇਂ ਪ੍ਰੈਸ ਦੇ ਉਸ ਹਿੱਸੇ ਨੂੰ ਕਾਂਗਰਸ ਪਾਰਟੀ control ਕਰਦੀ ਸੀ, ਭਾਵੇਂ ਕਮਿਊਨਿਸਟ, ਭਾਵੇਂ ਹਿੰਦੂ ਤੇ ਭਾਵੇਂ ਕੋਈ ਹੋਰ, ਸਮੁੱਚੇ ਤੌਰ ਤੇ ਸਾਰੇ ਹਿੰਦੁਸਤਾਨ ਵਿਚ ਪ੍ਰੈਸ ਨੇ ਇਸ ਸਵਾਲ ਤੇ ਟੋਲਾ ਪਾਇਆ ਕਿ ਇਹ ਕਾਨੂੰਨ ਵੰਗ ਨਹੀਂ। ਇਹ ਕਿਹਾ ਗਿਆ ਕਿ ਆਈਨ ਵਿਚ ਪ੍ਰੈਸ ਦੀ ਆਜ਼ਾਦੀ ਸੰਬੰਧੀ ਜਿਹੜੀ guarantee ਹੈ ਇਹ ਕਾਨੂੰਨ ਉਸ ਨਾਲ ਮੇਲ ਨਹੀਂ ਖਾਂਦਾ। ਇਹ agitation ਚਲਦੀ ਰਹੀ। ਸਰਕਾਰ ਹਰ ਸਾਲ ਉਸ ਦੀ ਉਮਰ ਵਧਾਉਣ ਦੀ ਮੰਗ ਕਰਦੀ ਰਹੀ; ਹਰ ਸਾਲ ਇਹ ਮਸਲਾ ਸਾਡੇ ਸਾਹਮਣੇ ਆਉਂਦਾ ਰਿਹਾ। ਇਸ agitation ਅਤੇ ਘੋਰ ਵਿਰੋਧਤਾ ਦਾ ਸਿੱਟਾ ਇਹ ਨਿਕਲਿਆ ਕਿ ਸੰਨ 1952 ਵਿਚ ਸਾਡੀ ਕੇਂਦਰੀ ਸਰਕਾਰ ਨੂੰ ਇਹ ਵਾਇਦਾ ਕਰਨਾ ਪਿਆ ਕਿ ਪ੍ਰੈਸ ਬਾਰੇ ਸਾਰੇ ਮਾਮਲਿਆਂ ਤੇ ਗੰਭੀਰਤਾ ਨਾਲ ਵਿਚਾਰ ਕਰਨ ਲਈ ਇਕ Press Commission ਮੁਕੱਰਰ ਕਰੇਗੇ। ਉਹ ਪ੍ਰੈਸ ਕਮੀਸ਼ਨ ਬਣ ਗਿਆ। ਉਸ ਵਿਚ ਹਿੰਦੁਸਤਾਨ ਦੇ ਪੜਵੰਤੇ, ਪ੍ਰੈਸ ਦੇ ਅਤੇ ਸਰਕਾਰੀ ਨੁਮਾਇੰਦੇ ਲਏ ਗਏ ਜਿਹੜੇ ਕਿ ਇਸ ਮਾਮਲੇ ਤੇ ਪੂਰੀ ਜਾਂਚ ਅਤੇ ਖੋਜ ਕਰ ਸਕਦੇ ਸਨ। ਉਹ ਪ੍ਰੈਸ ਕਮੀਸ਼ਨ 1952 ਵਿਚ ਬੈਠਾ ਜਿਸ ਨੇ ਲਗਾਤਾਰ ਦੋ ਢਾਈ ਸਾਲ ਬੜੀ ਮਿਹਨਤ ਨਾਲ ਕੰਮ ਕੀਤਾ। ਜਿਤਨੇ ਮੌਜੂਦਾ ਕਾਨੂੰਨ ਸਨ—ਇਹ ਹੀ ਨਹੀਂ ਕਿ ਪ੍ਰੈਸ ਦੇ ਮੁਤਾਲਿਕ ਹੀ ਬਲਕਿ journalists, Editors ਅਤੇ press laws ਨੂੰ ਚੰਗੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਗੌਰ ਨਾਲ ਵੇਖਿਆ। ਇਕ ਇਕ ਕਾਨੂੰਨ ਦਾ ਉਸ ਕਮੀਸ਼ਨ ਨੇ ਮੁਤਾਲਿਆ ਕੀਤਾ; Penal Code, Criminal Procedure Code ਅਤੇ ਜਿਤਨੀਆਂ ਵੀ ਕੋਡਾਂ ਸਨ ਸਾਰੀਆਂ ਦਾ ਮੁਤਾਲਿਆ ਕੀਤਾ; ਸਰਕਾਰੀ ਅਤੇ ਗੈਰ-ਸਰਕਾਰੀ ਸ਼ਹਾਦਤਾਂ ਲਈਆਂ। ਹਰ ਪੱਖ ਨਾਲ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਸ਼ਹਿਰੀ ਆਜ਼ਾਦੀ ਦੀ ਕਸੌਟੀ ਤੇ ਇਸ ਜਲੰਤ ਸਵਾਲ ਨੂੰ ਪਰਖਿਆ। ਹੋਰ ਵੀ ਜਿਤਨੇ ਇੱਧਰ ਉੱਧਰ ਦੇ ਤੇ ਇਸ ਨਾਲ ਸੰਬੰਧ ਰਖਣ ਵਾਲੇ ਸਵਾਲ ਉਸਦੇ ਸਾਹਮਣੇ ਆਏ, ਫਿਰਕਾਦਾਰੀ, ਤਸ਼ੱਦਦ ਤੇ ਕਾਬੂ ਪਾਉਣ ਦਾ ਸਵਾਲ ਵੀ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਸਾਹਮਣੇ ਸੀ, ਗਰਜ਼ ਕਿ ਕੋਈ ਸਵਾਲ ਜਿਸ

ਨਾਲ ਪਹਿਲੇ ਕਾਨੂੰਨ ਦਾ ਕਦੀ ਵੀ ਵਾਹ ਪਿਆ ਹੋਵੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਨਹੀਂ ਰਹਿਣ ਦਿਤਾ ਜਿਸ ਤੇ ਵਿਚਾਰ ਨਾਂ ਕੀਤੀ ਗਈ ਹੋਵੇ। ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਕਮੀਸ਼ਨ ਨੇ ਵਖਰੇ ਵਖਰੇ ਕਾਨੂੰਨਾਂ ਦਾ ਮੁਤਾਲਿਆ ਕੀਤਾ ਜਿਸ ਤੋਂ ਉਪਰੰਤ ਉਸ ਨੇ ਇਕ ਬੜੀ ਵਿਸਥਾਰਪੂਰਬਕ ਰੀਪੋਰਟ ਦਿੱਤੀ। ਉਹ ਰੀਪੋਰਟ ਕੋਈ 550 ਸਫਿਆਂ ਦੀ ਸੀ, ਜਿਸ ਦੇ ਕਾਫ਼ੀ ਹਿੱਸੇ ਹਨ, ਇਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚੋਂ ਕੋਈ ਪੰਜਾਹ, ਸੱਠ ਜਾਂ ਸੱਤਰ ਸਫ਼ੇ ਸਿਰਫ਼ ਇਸੇ ਗੱਲ ਨੂੰ deal ਕਰਨ ਲਈ ਲਗਾਏ ਹੋਏ ਸਨ ਕਿ ਜਿਹੜਾ ਪੁਰਾਣਾ ਕਾਨੂੰਨ ਪ੍ਰੈਸ ਨੂੰ ਕੰਟਰੋਲ ਕਰਨ ਵਾਲਾ ਸੀ ਉਹ ਇਸ ਹੱਦ ਤੱਕ ਸਾਡੇ ਨਵੇਂ ਮਕਸਦ ਨੂੰ ਹਾਸਲ ਕਰ ਸਕਦਾ ਹੈ ਜਿਸ ਨਾਲ ਕਿ ਸਾਡੀ ਸ਼ਹਿਰੀ ਆਜ਼ਾਦੀ ਨਵੇਂ ਵਿਧਾਨ ਦੇ ਮੁਤਾਬਕ ਵਧ ਸਕੇ। ਇਹ ਰੀਪੋਰਟ—ਇਹ ਨਹੀਂ ਕਿਹਾ ਜਾ ਸਕਦਾ ਕਿ ਕਿਸੇ ਖਾਸ ਪਾਰਟੀ ਦੇ ਆਦਮੀ ਨੇ ਪੇਸ਼ ਕੀਤੀ ਕਿਉਂਕਿ ਜਿਹੜੀ ਕਮੀਸ਼ਨ ਦੀ ਤਕੱਰਰੀ ਹੈ ਉਹ ਹਿੰਦ ਸਰਕਾਰ ਨੇ ਕੀਤੀ ਸੀ ਅਤੇ ਜਿਹੜੇ ਪਤਵੰਤੇ ਆਦਮੀ ਸਨ ਉਹ ਸਮੁੱਚੇ ਤੌਰ ਤੇ ਹਿੰਦੁਸਤਾਨ ਦੀ ਪ੍ਰੈਸ ਅਤੇ ਜਨਤਾ ਦੇ ਨੁਮਾਇੰਦੇ ਸਨ; ਇਹ ਰੀਪੋਰਟ ਸਾਡੇ ਸਾਹਸ਼ਣੇ ਆਈ। ਰੀਪੋਰਟ ਦੇ ਦੂਜੇ ਪਹਿਲੂਆਂ ਨਾਲ ਸਾਡਾ ਕੋਈ ਸਰੋਕਾਰ ਨਹੀਂ, ਪਰ ਪ੍ਰੈਸ ਨਾਲ ਸੰਬੰਧ ਰੱਖਣ ਵਾਲੇ ਕਾਨੂੰਨ ਨਾਲ ਸਾਡਾ ਸਰੋਕਾਰ ਹੈ। ਇਸ ਰੀਪੋਰਟ ਵਿਚ ਬੜੀ ਤਫ਼ਸੀਲ ਨਾਲ ਉਸ ਕਾਨੂੰਨ ਨੂੰ discuss ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਜਿਹੜਾ ਪਿਛਲੇ ਸਾਲ ਖਤਮ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਅਤੇ ਜਿਸ ਦੀ ਮੌਜੂਦਗੀ ਵਿਚ ਸਾਡੇ ਚੀਫ਼ ਮਨਿਸਟਰ ਸਾਹਿਬ ਨੂੰ ਇਹ ਬਿਲ ਲਿਆਉਣ ਦੀ ਲੋੜ ਹੀ ਨਾ ਪੈਂਦੀ। ਜੇ ਉਹ ਕਾਨੂੰਨ ਹੁੰਦਾ ਤਾਂ ਉਹ ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ arm ਕਰਦਾ ਸੀ। ਜਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੀ ਕਾਰਵਾਈ ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਪਿਛਲੇ ਦਿਨਾਂ ਵਿਚ ਕੀਤੀ ਉਹ ਖੁਲ੍ਹਮ ਖੁਲ੍ਹਾ ਕਰ ਸਕਦੇ ਅਤੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਹਾਈਕੋਰਟ ਵਿਚ ਵੀ ਜਾਣ ਦਾ ਬੋਝਾ ਨਾ ਪੈਂਦਾ।

ਉਹ ਕਾਨੂੰਨ ਇਸ Press Commission ਦੀਆਂ recommendations ਤੇ ਪਿਛਲੇ ਸਾਲ ਖਤਮ ਹੋਇਆ। ਉਸ ਸੰਬੰਧ ਵਿਚ ਰੀਪੋਰਟ ਦੇ ਇਸ ਭਾਗ ਵਿਚ ਬੜੇ ਵਿਸਥਾਰ ਨਾਲ ਰਾਏ ਦਿੱਤੀ ਹੋਈ ਹੈ। ਉਸ ਦੀ ਹਾਜ਼ਰੀ ਵਿਚ ਤੁਹਾਡੇ ਕੋਲ ਇਸ ਬਿਲ ਨੂੰ ਲਿਆਉਣ ਦੀ ਕੀ justification ਹੈ? ਖੈਰ, ਸਾਰੇ ਮਾਮਲੇ ਤੇ ਖੋਜ ਕਰਕੇ ਸਰਬ ਸੰਮਤੀ ਨਾਲ ਕਮੀਸ਼ਨ ਨੇ ਰਾਏ ਦਿੱਤੀ—ਮੈਂ ਅਸੈਂਬਲੀ ਦਾ ਸਮਾਂ ਉਨ੍ਹਾਂ extracts ਨੂੰ quote ਕਰਨ ਲਈ ਨਹੀਂ ਲੈਣਾ ਚਾਹੁੰਦਾ—ਸਾਰੀਆਂ ਦਲੀਲਾਂ ਨੂੰ ਮਲਾ ਕੇ ਪ੍ਰੈਸ ਕਮਿਸ਼ਨ ਨੇ ਆਪਣੀ ਆਖਰੀ ਰਾਏ ਇਹ ਦਿੱਤੀ ਕਿ ਉਸ ਕਾਨੂੰਨ ਦਾ ਨਵੇਂ ਵਿਧਾਨ ਦੇ ਹੁੰਦਿਆਂ ਚਲਦੇ ਰਹਿਣਾ ਸ਼ੋਭਾ ਨਹੀਂ ਦਿੰਦਾ। ਪ੍ਰੈਸ ਨੂੰ control ਕਰਨ ਵਾਲਾ ਜਿਹੜਾ ਕਾਨੂੰਨ ਹੈ ਇਹ ਮੌਜੂਦਾ ਹਾਲਾਤ ਦੇ ਮੁਤਾਬਿਕ ਬਿਲਕੁਲ ਸ਼ੋਭਾ ਨਹੀਂ ਦਿੰਦਾ। ਇਸੇ ਕਾਰਨ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਇਸ ਨੂੰ ਖਤਮ ਕਰਨ ਦੀ ਸਿਫਾਰਸ਼ ਕੀਤੀ। ਸਪੀਕਰ ਸਾਹਿਬ, ਮੈਨੂੰ ਇਹ ਗਲ ਵੀ ਯਾਦ ਹੈ ਕਿ ਇਸੇ recommen-
dation ਦੀ ਬਿਨਾ ਤੇ ਪਿਛਲੇ ਸਾਲ ਜਦੋਂ ਉਸ ਕਾਨੂੰਨ ਦੀ ਮਿਆਦ ਖਤਮ ਹੋਈ ਤਾਂ ਉਸ ਵੇਲੇ ਸਾਡੇ ਪ੍ਰਾਈਮ ਮਨਿਸਟਰ ਸਾਹਿਬ ਨੇ ਪਾਰਲੀਮੈਂਟ ਵਿਚ ਇਹ ਕਿਹਾ ਸੀ ਕਿ Press Commission ਦੀਆਂ recommendations ਅਨੁਸਾਰ ਅਸੀਂ ਇਸ ਕਾਨੂੰਨ ਨੂੰ ਹੁਣ ਇਥੇ ਹੀ ਖਤਮ ਕਰਦੇ ਹਾਂ ਅਤੇ ਅਗੋਂ ਲਈ ਪਰਵਾਨਗੀ ਵਾਸਤੇ ਇਸ ਨੂੰ ਪੇਸ਼ ਨਹੀਂ ਕਰਾਂਗੇ।

ਸਾਰੇ ਹਿੰਦੁਸਤਾਨ ਦੇ Press ਨੇ ਇਸ ਗਲ ਦੀ ਬੜੀ ਸ਼ਲਾਘਾ ਕੀਤੀ। ਇਹ ਗਲ ਇਥੇ ਹੀ ਖਤਮ ਨਹੀਂ ਹੋ ਜਾਂਦੀ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਕਿਹਾ ਸੀ ਕਿ ਗਵਰਨਮੈਂਟ ਨੇ Press Commission ਦੇ ਕਹਿਣ ਤੇ ਇਸ ਕਾਨੂੰਨ ਨੂੰ ਖਤਮ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਹੈ ਤਾਂ ਸਾਰੇ ਹਿੰਦੁਸਤਾਨ ਦੇ Press ਦੀ ਇਕ Council ਬਣਾਈ ਜਾਵੇ ਜਿਹੜੀ ਕਿ ਸਾਰੇ Press ਨੂੰ ਕਾਬੂ ਕਰੇ। ਹਕੂਮਤ ਨੇ ਤਾਂ ਉਹ ਕਾਨੂੰਨ ਖਤਮ ਕਰ ਦਿਤਾ ਜਿਹੜਾ ਕਿ Press ਨੂੰ ਕਾਬੂ ਕਰਨ ਵਾਲਾ ਸੀ ਅਤੇ ਜਿਹੜਾ ਉਸ ਨੂੰ ਸ਼ੋਭਾ ਨਹੀਂ ਦਿੰਦਾ ਸੀ ਅਤੇ

[ਸਰਦਾਰ ਹਰਕਿਸ਼ਨ ਸਿੰਘ ਸੁਰਜੀਤ]

ਜਿਸ ਦੇ ਹਟਾਉਣ ਲਈ Press Commission ਨੇ ਜ਼ੋਰ ਦਿਤਾ ਸੀ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਇਹ ਵੀ ਕਿਹਾ ਕਿ ਹੁਣ Press ਤੇ ਵੀ ਬੜੀ ਭਾਰੀ ਜ਼ਿੰਮੇਵਾਰੀ ਆਇਦ ਹੁੰਦੀ ਹੈ ਅਤੇ ਇਸ ਜ਼ਿੰਮੇਵਾਰੀ ਨੂੰ ਨਿਭਾਉਣ ਲਈ ਇਕ Press Council ਕਾਇਮ ਕੀਤੀ ਜਾਵੇ ਜਿਹੜੀ ਵੇਖੇ ਕਿ ਜਦੋਂ Press Commission ਦੀਆਂ recommendations ਮੰਨ ਕੇ ਇਸ ਕਾਨੂੰਨ ਨੂੰ ਖਤਮ ਕੀਤਾ ਜਾ ਰਿਹਾ ਹੈ, ਇਸ ਦੇ ਨਾਲ ਜਿਹੜੇ ਹਕੂਕ Press ਨੂੰ ਮਿਲਦੇ ਹਨ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਇਸ ਵੰਗ ਨਾਲ ਨਾ ਵਰਤਿਆ ਜਾਵੇ ਜਿਹੜਾ ਕਿ ਮੁਲਕ ਦੇ ਹਿਤਾਂ ਦੇ ਖਿਲਾਫ ਜਾਂਦਾ ਹੋਵੇ। ਇਸ ਵਿਚ ਕੋਈ ਸ਼ੱਕ ਨਹੀਂ ਕਿ ਅੱਗੇ ਜਾਕੇ ਸਾਡੀ State ਦੇ Press ਨੇ ਇਹ ਵਰਤਿਆ ਵੀ। ਜਿਹੜੀ ਤਵੱਕੁਹ ਕੀਤੀ ਜਾਂਦੀ ਸੀ ਕਿ Press ਹੁਣ ਪੂਰੀ ਜ਼ਿੰਮੇਵਾਰੀ ਨਾਲ ਚਲੇਗਾ ਉਹ ਤਵੱਕੁਹ ਪੂਰੀ ਨਹੀਂ ਉਤਰੀ ਅਤੇ ਇਸ ਨੇ ਅੱਗੇ ਜਾ ਕੇ ਇਹੋ ਜਿਹੀਆਂ ਰੱਲਾਂ ਕੀਤੀਆਂ ਹਨ ਜਿਹੜੀਆਂ ਕਿ ਸਾਡੇ ਸਾਰਿਆਂ ਦੇ ਭਲੇ ਦੀਆਂ ਗੱਲਾਂ ਨਹੀਂ ਸਨ। ਮੈਂ ਹੁਣ ਵੀ ਇਹ ਹੀ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਜਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ Press Commission ਨੇ ਤਹਿ ਕੀਤਾ ਫੈਸਲਾ ਹੈ ਕਿ ਇਕ Press Council ਬਣਾਈ ਜਾਏ ਅਤੇ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੇ ਕਾਨੂੰਨ ਨਾ ਬਣਾਏ ਜਾਣ, ਜਿਸ ਲਈ ਸਰਕਾਰ ਹਿੰਦ ਵੀ committed ਹੈ। ਉਸ Council ਨੇ Press ਨੂੰ ਕਾਬੂ ਰਖਣ ਲਈ ਕੰਮ ਕਰਨਾ ਹੈ। ਉਹ Council ਜਾਂ ਤਾਂ ਬਣ ਗਈ ਹੈ ਜਾਂ ਬਣਨ ਵਾਲੀ ਹੈ ਪਰ ਉਸ ਨੇ ਹਾਲਾਂ ਕੰਮ ਕਰਨਾ ਸ਼ੁਰੂ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ। ਇਸੇ ਬਿਨਾਂ ਤੇ ਪਿਛਲੇ ਦਿਨਾਂ ਵਿਚ ਸਾਡੀ ਪੰਜਾਬ ਗਵਰਨਮੈਂਟ ਨੇ Press Advisory Committee ਨੂੰ ਤੋੜ ਦਿਤਾ ਸੀ ਕਿਉਂ ਜੋ ਇਥੇ Press Council ਬਣ ਜਾਣੀ ਹੈ ਅਤੇ ਜਿਹੜੀ ਜ਼ਿੰਮੇਵਾਰੀ Press Advisory Committee ਨਿਭਾ ਰਹੀ ਸੀ ਉਹ ਹੁਣ Press Council ਨਿਭਾਵੇਗੀ ਅਤੇ ਇਥੇ ਦੇ Press ਨੂੰ control ਕਰੇਗੀ। ਇਹ ਕਹਿ ਕੇ ਇਨ੍ਹਾਂ Press Advisory Committee ਨੂੰ ਤੋੜ ਦਿਤਾ। ਹੁਣ ਜਿਹੜੀ Press Council ਬਣ ਰਹੀ ਹੈ ਇਹ ਸਾਡੀ ਸਰਕਾਰ ਨੂੰ advise ਕਰੇਗੀ। ਇਹ assurance ਹਿੰਦੁਸਤਾਨ ਦੇ Prime Minister ਨੇ Press ਦੇ ਮੁੱਲਿਕਾ ਕਾਨੂੰਨ ਦੇ ਮੁੱਢ ਵਿਚ ਦਿੱਤੀ ਸੀ। ਇਸ assurance ਦੇ ਮੁਤਾਬਿਕ Press Council ਨੇ ਹਾਲਾਂ ਕੰਮ ਸ਼ੁਰੂ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ। ਉਸ Council ਨੇ ਇਕ Advisory Council ਦੀ ਸ਼ਕਲ ਵਿਚ ਕੰਮ ਕਰਨਾ ਹੈ। ਇਸ ਕੌਂਸਲ ਨੇ Press ਨੂੰ ਲੋਕਾਂ ਵਿਚ ਇਕ ਦੂਜੇ ਦੇ ਖਿਲਾਫ ਮੁਨਾਫਰਤ ਫੈਲਾਉਣ ਤੋਂ ਰੋਕਣਾ ਹੈ। ਇਸ Press Council ਨੇ ਹਾਲਾਂ ਤੱਕ ਆਪਣਾ ਕੰਮ ਸ਼ੁਰੂ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ ਅਤੇ ਇਸ ਦੇ ਕੰਮ ਸ਼ੁਰੂ ਕਰਨ ਤੋਂ ਪਹਿਲੇ ਹੀ ਸਾਡੀ ਸਰਕਾਰ ਇਹ ਉਚੇਚਾ ਕਾਨੂੰਨ ਲਿਆ ਰਹੀ ਹੈ। ਇਹ ਹਰ ਤਰੀਕੇ ਨਾਲ ਇਥੇ ਫਿਰਕਾਪਰਸਤੀ ਨੂੰ ਖਤਮ ਕਰਨਾ ਚਾਹੁੰਦੀ ਹੈ। ਜਿਥੋਂ ਤੱਕ ਇਸ ਗੱਲ ਦਾ ਤਅੱਲੁਕ ਹੈ ਕੋਈ ਵੀ ਆਦਮੀ ਜਾਂ ਪਾਰਟੀ ਨਹੀਂ ਕਹਿ ਸਕਦੀ ਅਤੇ ਇਸ ਗੱਲ ਦਾ ਇਲਜ਼ਾਮ ਸਾਡੇ ਉੱਤੇ ਨਹੀਂ ਲਗਾ ਸਕਦੀ ਕਿ ਅਸੀਂ ਫਿਰਕਾਪਰਸਤੀ ਦਾ ਸ਼ਿਕਾਰ ਕਦੇ ਵੀ ਹੋਏ ਹਾਂ। ਅਸੀਂ ਹਰ ਮਰਹਲੇ ਤੇ ਇਸ ਦੇ ਖਿਲਾਫ ਹੀ ਕੰਮ ਕਰਦੇ ਰਹੇ ਹਾਂ। ਅਸੀਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਿਨਾਂ ਵਿਚ ਵੀ ਫਿਰਕਾਪਰਸਤੀ ਦਾ ਸ਼ਿਕਾਰ ਨਹੀਂ ਸਾਂ ਹੋਏ ਜਦੋਂ ਥਾਂ ਥਾਂ ਤੇ ਕਤਲ ਹੋ ਰਹੇ ਸਨ। ਇਸ ਲਈ ਮੈਂ ਸਰਕਾਰ ਨੂੰ ਇਕ ਗੱਲ ਕਹਿੰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਉਹ ਸੋਚੇ ਕਿ ਪਹਿਲੇ ਤਾਂ Press ਤੇ control ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਕਾਨੂੰਨ ਦੇ ਖਿਲਾਫ agitation ਹੋਈ ਸੀ, ਫੇਰ ਇਕ Press Commission ਮੁਕਰਰ ਹੋਇਆ। ਉਸ Commission ਨੇ ਆਪਣੀਆਂ ਸਿਫਾਰਸ਼ਾਂ ਕੀਤੀਆਂ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀਆਂ ਸਿਫਾਰਸ਼ਾਂ ਦੇ ਮੁਤਾਬਿਕ ਸਰਕਾਰੇ ਹਿੰਦ ਨੇ ਪਿਛਲੇ ਸਾਲਾਂ ਵਿਚ ਇਥੇ ਜਿਹੜਾ ਕਾਨੂੰਨ Press Objectionable matters ਦਾ ਲਾਗੂ ਸੀ, ਉਸ ਨੂੰ ਖਤਮ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਅਤੇ Prime Minister ਹਿੰਦੁਸਤਾਨ ਨੇ

assurance ਦਿਤੀ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਸਾਰੀਆਂ ਚੀਜ਼ਾਂ ਦੇ ਬਾਵਜੂਦ Press Council, ਜਿਸ ਨੇ Press ਤੇ ਕਾਬੂ ਕਰਨ ਦੀ ਜ਼ਿੰਮੇਵਾਰੀ ਉਠਾਈ ਹੈ, ਉਸ ਨੇ ਹਾਲਾਂ ਕੰਮ ਸ਼ੁਰੂ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ। ਇਹ ਜਿਹੜਾ ਕਾਨੂੰਨ ਉਦੇਚੇ ਤੌਰ ਤੇ ਸਾਡੀ ਸਰਕਾਰ ਇਸ ਅਸੰਬਲੀ ਅਗੇ ਲੈ ਆਈ ਹੈ ਇਹ ਸਮਝਣ ਵਾਲੀ ਗਲ ਹੈ, ਇਹ ਬਹੁਤ ਵਿਚਾਰ ਗੌਰਵੀ ਗੱਲ ਹੈ। ਕਲ ਜਦੋਂ ਇਹ ਬਿਲ ਸਾਡੇ ਕੋਲ ਆਇਆ ਤਾਂ Press Commission ਦੀ ਰਿਪੋਰਟ ਦਾ ਅਤੇ ਇਸ ਕਾਨੂੰਨ ਦਾ ਵੀ ਮੁਤਾਲਿਆ ਕੀਤਾ ਹੈ। ਮੈਂ ਉਸ ਪੁਰਾਣੇ ਕਾਨੂੰਨ ਨੂੰ ਵੀ ਵੇਖਿਆ ਹੈ। ਮੈਂ ਸਮਝਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਉਹ ਬੜਾ ਕਰੜਾ ਕਾਨੂੰਨ ਸੀ। ਸਰਕਾਰ ਨੇ ਉਸ ਨੂੰ ਖਤਮ ਕਰਕੇ ਬੜੀ ਸ਼ੋਭਾ ਵਾਲਾ ਕੰਮ ਕੀਤਾ ਸੀ। ਇਸ ਦੇ ਅਲਾਵਾ Press Commission ਨੇ Criminal Procedure Code ਦੀ ਦਫਾ 8 ਵਿਚ ਦਿਤੇ ਗਏ ਅਖਤਿਆਰਾਤ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨਾਲ Press ਨੂੰ ਕਾਬੂ ਕਰਨ ਲਈ ਕੋਈ action ਲਿਆ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਉਤੇ ਆਪਣੀ report ਵਿਚ detailed ਬਹਿਸ ਕੀਤੀ ਹੋਈ ਹੈ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਕਿਹਾ ਹੈ ਕਿ ਉਹ ਉਸ ਦਫਾ ਨੂੰ ਵੀ ਪਸੰਦ ਨਹੀਂ ਕਰਦੇ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਇਹ ਗੱਲ ਆਪਣੇ experience ਨਾਲ ਕੀਤੀ ਹੈ। ਇਸ ਚੀਜ਼ ਬਾਰੇ ਸਾਡਾ ਆਪਣਾ experience ਵੀ ਇਹੋ ਕੁਝ ਦਸਦਾ ਹੈ ਕਿ ਇਸ ਦਫਾ ਨੂੰ ਠੀਕ ਤਰ੍ਹਾਂ ਨਾਲ ਨਹੀਂ ਵਰਤਿਆ ਜਾਂਦਾ। ਆਪ ਵੇਖੋ ਕਿ ਜਦੋਂ ਇਥੇ 144 ਦਫਾ ਲਗਾਈ ਗਈ ਸੀ ਅਤੇ ਕਈ ਅਖਬਾਰਾਂ ਉਤੇ ਪਾਬੰਦੀਆਂ ਲਗਾਈਆਂ, ਗਈਆਂ ਸਨ ਆਪ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਿਨਾਂ ਦੇ ਅਖਬਾਰਾਂ ਨੂੰ ਵੇਖੋ ਕਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚ ਦਿਤਾ ਜਾਂਦਾ ਸੀ ਕਿ “ਬਾਕੀ censor ਦੀ ਭੇਟ” ਅਤੇ ਹੋਰ ਬਹੁਤ ਕੁਝ ਉਲਟਾ ਪੁਲਟਾ ਸਾਡੇ ਚੀਫ ਮਨਿਸਟਰ ਦੇ ਖਿਲਾਫ ਲਿਖਿਆ ਹੋਇਆ ਹੁੰਦਾ ਸੀ। ਇਸ ਕਾਨੂੰਨ ਦੇ ਬਾਵਜੂਦ ਉਨ੍ਹਾਂ ਅਖਬਾਰਾਂ ਵਿਚ ਬੜੀਆਂ ਅੱਗ ਲਾਉਣ ਵਾਲੀਆਂ ਗੱਲਾਂ ਲਿਖੀਆਂ ਜਾਂਦੀਆਂ ਰਹੀਆਂ ਹਨ। ਇਸ ਕਾਨੂੰਨ ਦੇ ਬਾਵਜੂਦ ਇਕ ਦੂਜੇ ਦੇ ਖਿਲਾਫ ਬੜੀਆਂ ਜ਼ਹਿਰ ਪੈਦਾ ਕਰਨ ਵਾਲੀਆਂ ਖਬਰਾਂ ਸੁਣਿਆ ਕੀਤੀਆਂ ਗਈਆਂ ਸਨ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਅਸਰ ਬੜਾ ਮਾੜਾ ਪੈਂਦਾ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਜਦੋਂ ਉਹ ਅਖਬਾਰਾਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਥਾਵਾਂ ਤੇ ਪਹੁੰਚਦੀਆਂ ਸਨ ਜਿਥੇ ਆਵਾਜਾਈ ਦੇ ਜ਼ਰੀਏ ਮੌਜੂਦ ਨਹੀਂ ਹਨ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਥਾਵਾਂ ਤੇ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਬੜੀਆਂ ਗਲਤ ਖਬਰਾਂ ਪਹੁੰਚਾਈਆਂ ਗਈਆਂ ਸਨ। ਹੁਣ ਅਸੀਂ ਵੇਖਦੇ ਹਾਂ ਇਹ ਜਿਹੜਾ ਬਿਲ ਲਿਆਂਦਾ ਗਿਆ ਹੈ ਇਹ ਉਸ ਨਾਲੋਂ ਬੜਾ ਕਰੜਾ ਹੈ। Press Commission ਦੀਆਂ ਸਿਫਾਰਸ਼ਾਂ ਦੇ ਬਾਵਜੂਦ ਅਸੀਂ ਇਹ ਜ਼ਿੰਮੇਵਾਰੀ ਲਈਏ ਕਿ ਅਸੀਂ ਇਹ ਕਾਨੂੰਨ ਪਾਸ ਕਰੀਏ-ਮੈਨੂੰ ਇਹ ਜ਼ਿੰਮੇਵਾਰੀ ਬੜੀ ਬੁਰੀ ਲਗਦੀ ਹੈ। ਦੇਸ਼ ਵਿਚ Press ਦੇ ਨੁਕਤਾ ਨਿਗਾਹ ਅਤੇ Press ਦੀ ਆਜ਼ਾਦੀ ਨੂੰ ਜਦ ਅਸੀਂ ਵੇਖਦੇ ਹਾਂ ਤਾਂ ਇਸ ਗੱਲ ਤੋਂ ਇਨਕਾਰ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ ਜਾ ਸਕਦਾ ਕਿ ਇਸ ਦੇ ਆਜ਼ਾਦ ਹੋਣ ਨਾਲ ਹੀ ਮੁਲਕ ਦੇ ਬਣਾਉਣ ਵਿਚ ਅਤੇ ਇਸ ਨੂੰ ਉਨਤੀ ਵਲ ਲਿਜਾਣ ਵਿਚ ਇਹ ਖਾਸ ਹਿੱਸਾ ਅਦਾ ਕਰਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਲਈ ਮੈਂ ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਕਹਿੰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਤੁਸੀਂ ਇਹੋ ਜਿਹੇ ਕੰਮ ਕਰੋ ਜਿਸ ਵਿਚ ਤੁਹਾਡਾ ਸਾਰਾ ਮੁਲਕ ਸਹਿਯੋਗ ਦੇਵੇ। ਕੋਈ ਐਸੇ ਕਦਮ ਉਠਾਵੋ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਕਰਕੇ Press ਸਾਨੂੰ ਆਪਣੀ ਹਿਮਾਇਤ ਦੇਣੀ ਨਾ ਛੱਡ ਦੇਵੇ। ਮੈਨੂੰ ਇਹ ਪਤਾ ਹੈ ਕਿ ਭਾਵੇਂ ਕਈ Presses communal ਹਨ ਅਤੇ ਕਈ non-communal ਵੀ ਹਨ। Press Council ਦੇ function ਕਰਨ ਤੋਂ ਪਹਿਲੇ ਹੀ ਇਹੋ ਜਿਹਾ ਕਾਨੂੰਨ ਬਣਾਉਣ ਨਾਲ ਇਸ ਗੱਲ ਦੀ ਆਸ ਨਹੀਂ ਕੀਤੀ ਜਾ ਸਕਦੀ ਕਿ ਫੌਰੀ ਤੌਰ ਤੇ Press ਸਾਡੀ ਹਿਮਾਇਤ ਕਰੇਗਾ। ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਇਕੱਲੇ ਰਹਿ ਜਾਵਾਂਗੇ। ਇਹ ਠੀਕ ਹੈ ਕਿ ਹਾਊਸ ਨੂੰ ਇਥੇ ਦੇ ਹਾਲਾਤ ਦਾ ਪਤਾ ਹੀ ਹੈ। ਇਸ ਲਈ ਇਹ ਸਰਕਾਰ communalism ਨੂੰ ਦਬਾਉਣ ਲਈ ਕੋਈ ਇਹੋ ਜਿਹਾ ਕਾਨੂੰਨ ਲਿਆਉਣਾ ਚਾਹੁੰਦੀ ਹੈ ਪਰ ਇਸ ਵਿਚ ਸਾਨੂੰ Press ਦਾ ਸਹਿਯੋਗ ਮਿਲੇ ਇਸ ਗੱਲ ਦੀ ਅਸੀਂ ਕਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਆਸ ਕਰ ਸਕਦੇ ਹਾਂ। ਜਿਹੜੇ ਪੁਰਾਣੇ ਕਾਨੂੰਨ ਹਨ,

[ਸਰਦਾਰ ਹਰਕਿਸ਼ਨ ਸਿੰਘ ਸੁਰਜੀਤ].

ਉਹ ਇੰਨੇ ਕਰੜੇ ਤਾਂ ਨਹੀਂ ਜਿੰਨਾ ਕਿ ਇਹ ਹੈ। ਉਹ ਸਾਰੇ ਇਸ ਨਾਲੋਂ ਥੱਲੇ ਹਨ, ਸਿਵਾਏ ਉਸ ਕਾਨੂੰਨ ਦੇ ਜਿਹੜਾ ਕਿ 1954 ਵਿਚ Parliament ਨੇ ਖਤਮ ਕਰ ਦਿਤਾ ਸੀ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਕਾਨੂੰਨਾਂ ਥੱਲੇ ਵੀ ਉਨ੍ਹਾਂ ਅਖਬਾਰਾਂ ਦੇ ਖਿਲਾਫ action ਲਿਆ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ ਜਿਹੜੇ ਕਿ ਇਥੇ ਦੇ ਹਾਲਾਤ ਦੇ ਗਲਤ ਨਕਸ਼ੇ ਪੇਸ਼ ਕਰਦੇ ਹਨ ਅਤੇ ਇਕ ਦੂਜੇ ਦੇ ਖਿਲਾਫ ਮੁਨਾਫਰਤ ਫੈਲਾਉਂਦੇ ਹਨ। Criminal Procedure Code ਦੀ ਦਫਾ 108 ਥੱਲੇ, ਸਪੀਕਰ ਸਾਹਿਬ, ਇਸ ਬਾਰੇ ਵਿਚ action ਲਿਆ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ।

Section 108 of the Criminal Procedure Code, inter alia, lays down:-

(a) Any seditious matter that is to say any matter the publication of which is punishable under section 124-A of the Indian Penal Code, or

(b) any matter the publication of which is punishable under Section 153-A of the Indian Penal Code.

Indian Penal code ਦੀ ਦਫਾ 153-A ਦੇ ਮਾਤਹਿਤ ਆਪਸ ਵਿਚ ਫਿਰਕਿਆਂ ਦੇ ਮੰਬੰਧ ਖਰਾਬ ਕਰਨ ਵਾਲਿਆਂ ਅਤੇ ਫਿਰਕਾਪਰਸਤੀ ਫੈਲਾਣ ਵਾਲਿਆਂ ਦੇ ਖਿਲਾਫ action ਲਿਆ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਬਾਰੇ ਵਿਸਥਾਰ ਨਾਲ ਲਿਖਿਆ ਹੋਇਆ ਹੈ ਜਿਸ ਦਾ ਦਾਇਰਾ ਬੜਾ ਵਸੀਹ ਹੈ, ਜਿਸ ਵਸੀਹ ਦਾਇਰੇ ਨਾਲ ਮੈਂ ਬਿਤਰੁਲ ਇਤਫਾਕ ਨਹੀਂ ਕਰਦਾ, ਉਸਦੇ ਥੱਲੇ ਜਿਹੜੇ ਅਖਬਾਰ ਇਕ section ਵਿਚ ਦੂਜੇ ਸੈਕਸ਼ਨ ਦੇ ਖਿਲਾਫ hatred ਪੈਦਾ ਕਰਦੇ ਹੋਣ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਖਿਲਾਫ serious action ਲਿਆ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ।

ਹੋਰ ਵੀ ਦਫਾਤ ਹਨ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਮੁਤਾਲਿਆ ਲਈ ਇਸ ਬਿਲ ਦੀ consideration ਨੂੰ ਕਲ ਤਾਈਂ ਮੁਲਤਵੀ ਕਰਕੇ ਇਸ ਤੇ ਗੌਰ ਹੋ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਹੋਰ ਵੀ ਦਫਾਤ ਹਨ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਅਨੁਸਾਰ ਕੁਝ ੨ ਰੁਕਾਵਟਾਂ ਹਨ ਭਾਵੇਂ ਉਹ ਉਤਨੀਆਂ ਨਹੀਂ ਜਿੰਨੀਆਂ ਕਿ ਇਹ ਚਾਹੁੰਦੇ ਹਨ। ਹੁਣ ਤਾਂ ਦਫਾ 144 ਬਾਰੇ ਵੀ ਧੋਖਾ ਨਹੀਂ। ਪਹਿਲਾਂ ਤਾਂ ਸ਼ਾਇਦ ਡਰਦੇ ਸੀ ਕਿ High Court ਵਿਚ ਹਾਰ ਨਾ ਜਾਈਏ। ਹੁਣ ਤਾਂ 144 ਦਫਾ ਹੇਠ action ਤੇ ਕੋਈ ਪੇਸ਼ਬੰਦੀ ਨਹੀਂ। High Court ਵਿਚ ਇਸ ਦੇ ਖਿਲਾਫ ਅਪੀਲ ਰੱਦ ਹੋ ਗਈ ਹੈ। Legal ਰਾਏ ਕੋਈ ਵੀ ਹੋਵੇ, ਹੁਣ ਤਾਂ ਤੁਹਾਡੀ ਪੁੱਗ ਗਈ ਹੈ, ਖੰਡਨ ਨਹੀਂ ਹੋਇਆ।

ਤੀਸਰੀ ਗੱਲ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਇਸ ਵੇਲੇ ਪੰਜਾਬ ਵਿਚ ਫਿਜ਼ਾ ਵੀ ਉਹ ਨਹੀਂ ਜੋ ਅੱਜ ਤੋਂ ਮਹੀਨਾ ਪਹਿਲਾਂ ਸੀ; ਉਹ ਖਤਮ ਹੋ ਗਈ ਹੈ। ਅੱਜ ਅਜਿਹੀ ਫਿਜ਼ਾ ਨਹੀਂ ਹੈ ਕਿ ਜੋ ਉਚੇਚੇ ਤੌਰ ਤੇ ਇਸ ਗੱਲ ਦੀ ਮੰਗ ਕਰਦੀ ਹੋਵੇ ਕਿ ਹੁਣੇ ਅਜਿਹਾ ਕਾਨੂੰਨ ਪਾਸ ਕਰਕੇ ਪ੍ਰੈਸ ਨੂੰ ਇਨ੍ਹਾਂ ਚੀਜ਼ਾਂ ਤੋਂ ਬੰਦ ਕਰਨਾ ਹੈ। ਫਿਰ ਮੈਨੂੰ ਪਤਾ ਹੈ ਕਿ ਅਜਿਹੇ ਕਾਨੂੰਨ ਪਾਸ ਹੋਣ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਵੀ Press Council ਅਤੇ Press ਆਪਣੀ ਜ਼ਿੰਮੇਵਾਰੀ ਮਹਿਸੂਸ ਨਹੀਂ ਕਰਤੇ ਅਤੇ ਲੋਕਾਂ ਵਿਚ ਅਜਿਹੀ hatred ਪੈਦਾ ਕਰਨ ਲਈ ਕੋਈ ਨਾ ਕੋਈ ਰਾਹ ਕੱਢ ਲੈਣਗੇ। ਅਖਬਾਰਾਂ ਅਜਿਹੀਆਂ ਖਬਰਾਂ ਦਿੰਦੀਆਂ ਹਨ ਜੋ ਲੋਕਾਂ ਵਿਚ ਭੜਕਾਹਟ ਪੈਦਾ ਕਰਨ। ਇਹ ਕਿੰਨੀਆਂ ਪਾਬੰਦੀਆਂ ਲਾਉਣਗੇ। ਮੈਂ pre-censorship ਲਗੀਆਂ ਅਖਬਾਰਾਂ ਵੀ ਪੜ੍ਹੀਆਂ ਹਨ ਅਤੇ ਮੈਨੂੰ censor ਹੋਏ ਅਤੇ ਦੂਸਰੇ Press ਵਿਚ ਕੋਈ ਫਰਕ ਨਹੀਂ ਨਜ਼ਰ ਆਇਆ। ਉਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੇ ਲੇਖ, editorial ਕੋਈ ਘੱਟ ਭੜਕਾਹਟ ਪੈਦਾ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਨਹੀਂ ਸਨ ਜਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੇ ਕਿ ਗੈਰ

ਸੈਨਸਰ ਹੋਏ ਪ੍ਰੈਸ ਵਿਚ ਸਨ। ਜ਼ਾਇਰ ਇਨ੍ਹਾਂ ਖ਼ਬਰਾਂ ਅਤੇ articles ਨੂੰ ਉਹ order provide ਕਰਦਾ ਹੋਵੇਗਾ। ਥੈਰ, ਇਸ ਸਮੇਂ ਉਹ ਫਿਜ਼ਾ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਇਸ ਲਈ ਮੈਂ Chief Minister ਸਾਹਿਬ ਅੱਗੇ ਬੇਨਤੀ ਕਰਾਂਗਾ ਕਿ ਇਹ ਬਿਲ ਇਕ ਬੜੀ ਭਾਰੀ ਜ਼ਿੰਮੇਦਾਰੀ ਹੈ। ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਨਹੀਂ ਚਾਹੀਦਾ ਕਿ ਦੋ ਦਿਨ ਪਹਿਲਾਂ ਸਾਨੂੰ ਇਹ ਮਿਲੇ ਤੇ ਹੁਣ ਪਾਸ ਕਰ ਦਿਤਾ ਜਾਵੇ। ਇਹ ਸਿਰਫ ਪੰਜਾਬ ਦੇ ਹਾਲਾਤ ਦੀ ਹੀ ਗੱਲ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਪੰਜਾਬ ਅਸੈਂਬਲੀ ਜੋ ਕਦਮ ਉਠਾ ਰਹੀ ਹੈ ਇਸ ਦਾ ਤਅੱਲੁਕ Press ਦੀ ਆਜ਼ਾਦੀ ਨਾਲ ਹੈ। ਭਾਵੇਂ Press ਦੇ ਇਕ ਹਿੱਸੇ ਨੇ ਇਸ ਦਾ misuse ਕੀਤਾ ਹੈ। ਥੈਰ, ਮੈਂ ਤਿੰਨ ਗੱਲਾਂ ਆਪ ਦੇ ਸਾਹਮਣੇ ਰੱਖੀਆਂ।

ਇਕ ਤਾਂ ਇਹ ਕਿ ਇਸ ਤੇ ਮੁੜ ਕੇ ਵਿਚਾਰ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇ Press Commission ਦੀ report ਦਾ ਮੁਤਾਲਿਆ ਕਰਕੇ ਇਸ ਵਿਚ ਜੋ ਉਣਤਾਈਆਂ ਰਹਿ ਗਈਆਂ ਹਨ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਦੂਰ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇ। Press Commission ਦੀ report ਤੇ ਹੋਈ Parliament ਦੀ ਬਹਿਸ ਦਾ ਵੀ ਮੁਤਾਲਿਆ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇ। ਇਕ ਤਾਂ ਇਸ ਗੱਲ ਦਾ ਖਿਆਲ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇ। ਦੂਸਰੀ ਗੱਲ ਜਿਸ ਦਾ ਅਸੀਂ ਖਿਆਲ ਰਖਣਾ ਹੈ ਇਹ ਹੈ, ਜਿਸ ਕਰਕੇ ਇਹ ਬਿਲ ਪੇਸ਼ ਕੀਤਾ ਵੀ ਗਿਆ ਹੈ, ਕਿ Press ਪੰਜਾਬ ਦੇ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ, ਹਿੰਦੂ ਸਿੱਖਾਂ ਨੂੰ ਆਪਸ ਵਿਚ ਨਾ ਲੜਾਵੇ, ਇਸ ਮਤਲਬ ਲਈ ਨਾ ਇਸਤੇਮਾਲ ਕੀਤੀ ਜਾਵੇ। ਇਸ ਦਾ ਖਿਆਲ ਰਖਣਾ ਹੈ। ਤੀਸਰੀ ਗੱਲ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਹੁਣ ਸੂਬੇ ਵਿਚ ਉਹ ਫਿਜ਼ਾ ਨਹੀਂ ਜਿਸ ਲਈ ਉਚੇਚੇ ਤੌਰ ਤੇ ਕਹਿ ਸਕੀਏ ਕਿ ਇਸ ਬਿਲ ਦੀ ਜ਼ਰੂਰਤ ਹੈ। ਫਿਰ ਸਾਨੂੰ ਪਤਾ ਹੈ ਕਿ ਜਦ ਵੀ ਇਹ ਜ਼ਰੂਰਤ ਮਹਿਸੂਸ ਕਰਦੇ ਹਨ ਤਾਂ ਇਹ Ordinance ਲੈ ਆਉਂਦੇ ਹਨ। 20 ਦਫ਼ਾ Ordinance ਜਾਰੀ ਕੀਤੇ ਹਨ। ਜੇਕਰ ਸਰਕਾਰਜ ਵਧਾਉਣ ਲਈ ordinance ਆ ਸਕਦਾ ਹੈ, ਆਬਿਆਨਾ ਲਾਉਣ ਲਈ Ordinance ਆ ਸਕਦਾ ਹੈ ਤਾਂ Press ਤੇ ਪਾਬੰਦੀ ਲਈ ਵੀ ਆ ਸਕਦਾ ਹੈ ਮਗਰ ਅੱਜ ਉਹ ਹੰਗਾਮੀ ਹਾਲਾਤ ਇਥੇ ਨਹੀਂ ਹਨ ਜੋ ਦੋ ਮਹੀਨੇ ਪਹਿਲਾਂ ਸਨ।

ਇਸ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ ਜਿਥੋਂ ਤਕ ਫਿਰਕਾਪਰਤਤੀ ਦਾ ਸਵਾਲ ਹੈ-ਮਤੇ ਤਿਹ ਸਵਾਲ ਪੰਜਾਬ ਦੇ ਲੋਕਾਂ ਲਈ ਬੜਾ ਅਹਿਮ ਹੈ, ਲੋਕਾਂ ਵਿਚ ਪਿਆਰ ਪੈਦਾ ਕਰਨ ਦਾ ਸਵਾਲ ਹੈ ਅਸੀਂ ਪੂਰਾ ਸਹਿਯੋਗ ਦੇਣ ਨੂੰ ਤਿਆਰ ਹਾਂ। ਦੂਸਰੇ ਪਾਸੇ ਇਹ ਵੀ ਸੋਚਣਾ ਹੈ ਕਿ ਅਸੀਂ ਕੋਈ ਅਜਿਹਾ ਕਾਨੂੰਨ ਨਾ ਬਣਾਈਏ ਕਿ ਜਿਸ ਨਾਲ ਸਾਡੀ ਹੋਠੀ ਹੋਵੇ ਅਤੇ ਬਾਅਦ ਵਿਚ ਸੋਚਣਾ ਪਵੇ। ਮੈਂ ਮਿਸਾਲ ਦੇਂਦਾ ਹਾਂ। ਇਸ ਵਿਚ ਇਕ ਮਦ ਹੈ ਕਿ ਜੋ ਗੱਲ ਸਰਕਾਰ ਕਹੇ, ਉਹ ਅਖਬਾਰਾਂ ਨੂੰ ਛਾਪਣੀ ਪਵੇਗੀ। ਮੈਂ ਸਮਝਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਸਰਕਾਰੀ statements ਅਤੇ ਬਿਆਨਾਂ ਨੂੰ ਛਾਪਣ ਲਈ ਪੂਰੀ ਸਹੂਲਤ ਹੋਣੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ। ਮਗਰ ਕਈ ਹਾਲਤਾਂ ਵਿਚ ਇਹ ਗੱਲ ਠੀਕ ਨਹੀਂ ਰਹਿੰਦੀ। ਮੈਂ ਮਿਸਾਲ ਦਿੰਦਾ ਹਾਂ। ਸਾਡੇ Press ਨੇ ਸਦਾ ਹੀ ਸਰਕਾਰੀ ਬਿਆਨਾਂ ਨੂੰ ਛਾਪਣ ਲਈ ਅਤੇ ਜਨਤਾਂ ਨੂੰ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੀਆਂ ਗੱਲਾਂ ਦੱਸਣ ਲਈ ਪੂਰਾ ੨ ਤੁਆਵਨ ਦਿੱਤਾ ਹੈ ਅਤੇ ਛਾਪਿਆ ਹੈ ਅਤੇ ਕੋਈ ਇਹ ਨਹੀਂ ਕਹਿ ਸਕਦਾ ਕਿ ਅਸੀਂ ਕੋਈ ਗੱਲ distort ਕਰਕੇ ਛਾਪੀ ਹੈ। ਲੇਕਿਨ ਮੈਂ ਮਿਸਾਲ ਦਿੰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ Press ਦੀ position awkward ਕਿਵੇਂ ਹੋ ਜਾਂਦੀ ਹੈ।

ਨਾਰਾਇਨ ਕਮੇਟੀ ਦੀ ਜਦ report ਆਈ ਤਾਂ ਸਾਨੂੰ ਉਸ ਦੀ summary ਗਈ। ਇਹ summary ਸਾਨੂੰ ਚੰਗੀ ਲਗੀ। ਇਹ Public Relations Department ਵੱਲੋਂ circulate ਕੀਤੀ ਗਈ। ਸਪੀਕਰ ਸਾਹਿਬ, ਉਸ ਦੀ ਬਿਨਾ ਤੇ ਅਸੀਂ ਸੁਰਖੀਆਂ ਜਮਾ ਦਿੱਤੀਆਂ,

[ਸਰਦਾਰ ਹਰਕਿਸ਼ਨ ਸਿੰਘ ਸੁਰਜੀਤ]

report ਦੀ summary ਛਪ ਗਈ। ਮਗਰ report ਵਿਚ ਕੁਝ ਹੋਰ ਹੀ ਹੈ। ਅਸੀਂ ਤਾਂ ਜੋ ਸਾਨੂੰ summary ਉਸ ਵੇਲੇ ਮਿਲੀ ਛਾਪ ਦਿੱਤੀ ਮਗਰ ਸਾਨੂੰ 150 ਚਿੱਠੀਆਂ ਆਈਆਂ ਕਿ ਅਸੀਂ ਤੁਹਾਡੇ communalism ਦੇ programme ਦੇ ਹਾਮੀ ਹਾਂ ਪਰ ਤੁਹਾਡੇ ਤੋਂ ਇਹ ਨਹੀਂ ਆਸ ਕਰਦੇ ਕਿ ਤੁਸੀਂ report ਨੂੰ distort ਕਰਕੇ ਛਾਪੋ। ਅਸੀਂ guilty ਸਾਂ। ਮੈਂ ਜਦ ਅਗਲੇ ਦਿਨ Tribune ਵਿਚ full text ਵੇਖਿਆ ਤਾਂ ਮੈਂ ਬੜਾ ਹੈਰਾਨ ਹੋਇਆ। Report ਬਾਰੇ ਮੇਰੀ ਰਾਏ ਭਾਵੇਂ ਕੋਈ ਵੀ ਹੋਵੇ ਮਗਰ, ਸਪੀਕਰ ਸਾਹਿਬ, ਇਕ ਅਜਿਹੀ summary circulate ਕੀਤੀ ਜਾਵੇ Press ਨੂੰ ਜਿਸਤੋਂ ਇਹ ਤਵੱਕੁਹ ਕਰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਪੂਰਾ ੨ ਤੁਆਵਨ ਦੇਵੇ, ਉਸ Press ਲਈ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੀ ridiculous position ਪੈਦਾ ਕਰਨੀ ਕਿ ਜਿਸ ਨਾਲ ਉਸ Press ਦੀ ਈਮਾਨਦਾਰੀ ਉਤੇ ਆਂਚ ਆਏ, ਇਹ ਕੋਈ ਚੰਗੀ ਗੱਲ ਨਹੀਂ ਲਗਦੀ। ਫਿਰ ਇਹ ਜੋ guarantee ਲੈ ਰਹੇ ਹਨ ਤਾਂ ਉਥੇ Chief Minister ਸਾਹਿਬ ਜਾਂ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਮਹਿਕਮੇ ਨੇ ਤਾਂ ਬੈਠਾ ਨਹੀਂ ਹੋਣਾ। ਹਕੂਮਤ ਦੀ policy ਹੁੰਦੀ ਹੈ ਜਿਸ ਨੂੰ ਕਿ ਅਖਬਾਰ ਆਪਣੀ ਮਰਜ਼ੀ ਮੁਤਾਬਕ ਚਲਾਉਂਦੇ ਹਨ। ਨਾ summary ਇਹ check ਕਰਦੇ ਹਨ.....।

ਅਧਿਕ ਸਹੀਦਯ : Time over ਹੋ ਰਹਾ ਹੈ।

(Time is going to be over.)

ਸਰਦਾਰ ਹਰਕਿਸ਼ਨ ਸਿੰਘ ਸੁਰਜੀਤ : ਮੈਂ, ਸਪੀਕਰ ਸਾਹਿਬ, ਬਿਲਕੁਲ to the point ਬੋਲ ਰਿਹਾ ਹਾਂ। ਮੈਂ ਤਾਂ ਬਹੁਤ ਸਾਰੀਆਂ quotations ਜੋੜੀਆਂ ਸਨ ਪਰ ਨਹੀਂ ਪੜ੍ਹੀਆਂ ਕਿ ਨਾਜਾਇਜ਼ time House ਦਾ ਨਾ ਲਗੇ।

ਸਪੀਕਰ ਸਾਹਿਬ, ਇਹ ਬੜੀ important ਗੱਲ ਹੈ। ਚਲੋ ਕੱਲ ਕਰ ਲਵਾਂਗੇ ਜੋ ਵਕਤ ਖਤਮ ਹੋ ਚਲਿਆ ਹੈ।

ਅਧਿਕ ਸਹੀਦਯ : ਮੈਂ तो इस लिए कह रहा हूँ जैसे आप ने कहा कि आपने चले जाना है, इस लिए अगर कोई खास बात हो तो जल्दी से कह लें। क्योंकि 6-30 बजने वाले हैं। (I have pointed out the time because the hon. Member conveyed to me that he wanted to leave this place. If he has anything special to say he should do it quickly as it is going to be 6-30 p.m.)

ਸਰਦਾਰ ਹਰਕਿਸ਼ਨ ਸਿੰਘ ਸੁਰਜੀਤ : ਹਾਂ ਜੀ, ਇਰਾਦਾ ਤਾਂ ਚਲੇ ਜਾਣ ਦਾ ਹੈ।

ਅਧਿਕ ਸਹੀਦਯ : इसो लिए आप अपनी speech अभी खत्म कर लें।
(Then he should finish his speech just now.)

ਸ
ਗੰਗੀ ਚੰਦ
ਕਾ ਦੇਣ।
Pre-er
ਕੁੱਦਮੇ ਚੜ੍ਹ
Press
ਫਰੇ ਪੁੱਛ
ਏ ਸਕਦਾ

the st

ਸਟਦਾਰ ਹਰਕਿਸ਼ਨ ਸਿੰਘ ਸੁਰਜੀਤ : ਮੈਂ ਇਹ ਕਹਿਣਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਇਹ ਅਜਿਹੀ ਚੀਜ਼ ਹੈ ਕਿ ਜਿਸ ਤੇ ਸਰਕਾਰ ਨੂੰ ਮੁੜ ਵਿਚਾਰ ਕਰਨਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ। ਮੈਂਬਰਾਂ ਨੂੰ ਸੋਚਣ ਦਾ ਮੌਕਾ ਦੇਣ। ਹੁਣ ਇਹ ਜੋ pre-censorship ਹੈ, ਮੈਂ ਸਮਝਦਾ ਹਾਂ, ਇਸ ਦਾ ਕੋਈ ਫਾਇਦਾ ਨਹੀਂ। Pre-censorship ਤਾਂ ਇਸ ਲਈ ਲਗਾਈ ਜਾਂਦੀ ਹੈ ਕਿ ਕੋਈ ਖਿਲਾਫ਼ ਕਾਨੂੰਨ ਗੱਲ ਨਾ ਛਾਪਣ। ਮੁਕੱਦਮੇ ਚਲਾਏ ਜਾਂਦੇ ਹਨ, maximum ਪਾਬੰਦੀਆਂ ਲਾਈਆਂ ਜਾਂਦੀਆਂ ਹਨ, ਮਗਰ ਜਿੱਥੋਂ ਤਕ Press ਦੇ ਕੰਮ ਕਰਨ ਦਾ ਤਅਲੁਕ ਹੈ ਜਦ ਅਖਬਾਰ ਨਿਕਲਦਾ ਹੈ ਤਾਂ ਕੌਣ ਹੈ ਜੋ ਸਾਰੀਆਂ ਖਬਰਾਂ ਬਾਰੇ ਪੁਛ ਸਕਦਾ ਹੈ, ਉਹ ਕਿੰਨਾ staff ਹੈ ਜੋ ਸਾਰੀਆਂ news ਸੋਚਕੇ, ਤਕਰੀਰਾਂ censor ਕਰਕੇ ਦੇ ਸਕਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਇਸ ਬਿਲ ਮੁਤਾਬਕ ਬਣਾ ਸਕਦਾ ਹੈ.....।

(The Sabha then adjourned till 9 A.M. on Wednesday, the 5th September, 1956.)

ERRATA.

Punjab Vidhan Sabha debate Vol II No 9 dated 4-9-1956.

Read	For	On page	Line
तायल	तयल	(9) 20	2nd from below.
[Chief Minister]	below 22 (9)	(9) 22	top left.
Whether	wheher	(9) 33	11th from below.
ख़ास बजूदात	ख़ासब जूदात	(9) 38	1.
it	is	(9) 39	18.
provisional	provi ional	(9) 39	6th from below.
Sonipat	Sompa	(9) 57	2nd from below.
Tohana	ohana	(9) 58	last line.
Punjab	Pujab	(9) 60	heading
Answers	Answrrs	(9) 63	heading.
operation	operion	(9) 63	19.
negative	nagative	(9) 63	5th from below.
Education	Eduction	(9) 72	1.
Amritsar	Amritsr.	(9) 72	12th from below.
other	others	(9) 72	13th from below.
Employment)	{ Empolymnt	(9) 74	9th from below.
Exchanges)	{ Exanchages		
सेठी	सेठा	(9) 74	5th from below.
ਆਦਿ	ਆਦਿ .	(9) 76	24.
ਇਸੇ	ਏਸ	(9) 76	13th from below.
important	mpotant	(9) 78	7th from below.
ਨ	ਨੇ	(9) 80	17.
suspend	supend	(9) 82	3rd from below.
70	10	(9) 83	last line.
ਲਿਸਟ	ਲਿਟ	(9) 85	last line.
ਸਾਡੇ	ਸਾਡੇ	(9) 86	16.
ਸਕਿਆ	ਸਕਿਆ	(9) 88	10th from below.
ਵਾਹੁੰਦੇ	ਵਾਉਂਦੇ	(9) 94	6.
ਸਰਦਾਰ	ਸਰਾਰ	(9) 120	2.

Punjab Vidhan Sabha Debates

5th September, 1956

Vol. II—No. 10

OFFICIAL REPORT

CONTENTS

Wednesday, 5th September, 1956

	PAGES
Question Hour (Dispensed with) ..	(10)1
Starred Questions and Answers laid on the Table under rule 45 ..	(10)1
Unstarred Questions and Answers ..	(10)113
Announcement by Secretary regarding certain bills ..	(10)118
Adjournment of the Sabha Sine-die ..	(10)118
Bill(s)—	
Resumption of Consideration of the Punjab Special Powers (Press) — 1956 (continued) ..	(10)118

P.T.O.

CHANDIGARH:

Printed by the Controller of Printing and Stationery, Punjab
1959

Price : Rs. 8 20 nP

The Punjab State Legislature (Prevention of Disqualification) (Amendment) — 1956 ..	(10)156
The Land Acquisition (Punjab Second Amendment) — 1956 ..	(10)158
The East Punjab Holdings (Consolidation and Prevention of Fragmentation) (Amendment) — 1956 ..	(10)159
The Scheduled Areas Traders' (Facilities for Loans) — 1956 ..	(10)165
Amendment made by the Legislative Council in the Punjab Municipal (Tax Validating) — 1956 ..	(10)167
Amendment made by the Punjab Legislative Council in the Punjab Gram Panchayat (Amendment) — 1956 ..	(10)168
The Punjab Municipal (Amendment) — 1956 ..	(10)169
The Punjab District Boards (Amendment) — 1956 ..	(10)171
The Punjab Urban Immovable Property Tax (Amendment) — 1956 ..	(10)172
The Good Conduct Prisoners Probational Release (Amend- ment) — 1956 ..	(10)173
The Punjab New Townships (Street Lighting and Water Supply Fees (Amendment) — 1956 ..	(10)175
Resumption of consideration of the Punjab Special Powers (Press) — 1956 (concluded) ..	(10)176—209

ERRATA

PUNJAB VIDHAN SABHA DEBATE, VOL. II, No. 10.

Dated the 5th September, 1956.

<i>Read</i>	<i>for</i>	<i>on page</i>	<i>line</i>
the	he	(10)3	18
functions	f s	(10)11	2nd from below
every	evenes	(10)13	9th from below
organisation	organisatoios	(10)15	7
be	e	(10)16	31
subordinate	subrdinate	(10)22	9th from below
BARLEY	BARLYE	(10)26	Heading column 8
qualification	quaification	(10)55	13
Authority	Authorty	(10)72	Heading in column No. 1
found	ound	(10)73	11
was	we e	(10)86	4th from below
remains	emains	(10)103	12
consideration	cosnsideration	(10)118	4th from below
ਇਸ਼ਤਿਆਲ	ਇਸ਼ਤਿਆਲ	(10)125	21,22
मैं	मैन	(10)137	7
प्राप्त	प्रान्त	(10)147	1
परन्तु	परतु	(10)147	1
constitution	contitution	(10)178	11th from below
ਯਾਨੀ	ਯਾਨ	(10)202	2
ਭਾਸ਼ਾ	ਭਾਸਵ	(10)203	2nd from below
ਪ੍ਰੇਸ	ਪੇਸ	(10)203	last
ਪੰਜਾਬ	ਪੰਬਾਬ	(10)204	3rd from below
ਕੰਮ	ਕੰਸ	(10)207	19
ਲਕੜੀ	ਲੜਕੀ	(10)207	23
ਬਕਦਾ	ਬੁਕਦਾ	(10)208	19

AS 100

THE PUNJAB VIDHAN SABHA

1950

1950

1950

1950

PUNJAB VIDHAN SABHA

Wednesday, 5th September, 1956

*The Sabha met in the Assembly Hall, Sector 10, Chandigarh Capital,
at 9.00 a.m. of the Clock. Mr. Speaker
(Sardar Gurdial Singh Dhillon) in the Chair*

QUESTION HOUR (DISPENSED WITH)

Mr. Speaker : The Question Hour is dispensed with to-day. The replies to the remaining questions in the List of Starred Questions for 3rd September, 1956 and those entered in the Lists for 4th September, 1956 and 5th September, 1956 will be laid on the Table of the House.

श्री धर्मवीर बसिष्ठ : अध्यक्ष महोदय, आज जब पांच बजे तक हाऊस का वक्त बढ़ा दिया गया है तब तो question hour हो जाना चाहिए ।

श्री अध्यक्ष : अब तो मैं ने announce कर दिया है कि question hour dispence with किया जाता है । [I have already announced that the Question Hour is dispensed with]

STARRED QUESTIONS AND ANSWERS LAID ON THE TABLE UNDER RULE 45.

FIRES IN AMBALA DISTRICT

*6882. Shri Ram Parkash : Will the Chief Minister be pleased to state the total number of villages in Ambala District where fires broke out in 1956 and the number of these belonging to members of the Scheduled Castes amongst them together with the nature of relief, if any, given to them ?

Sardar Gurbachan Singh Bajwa : —

(i) Number of villages where fire broke out during the period from 1st January, 1956 to-date ..	30
(ii) Number of scheduled caste families affected by the outbreak of fires in the villages mentioned at (i) above ..	64
(iii) Total amount advanced to 64 scheduled caste families as gratuitous relief in the villages mentioned at (i) above ..	Rs 2,735

CONCESSIONS FOR AREAS RECOMMENDED FOR DECLARATION AS BACKWARD AREAS

*5915. Shri Mohan Lal Datta : Will the Chief Minister be pleased to state —

- (a) the concessions, if any, so far given by the Government to the people of those areas which the Vidhan Sabha in a resolution carried on 24th March, 1955, recommended to the Government for being declared as backward areas ;

[Shri Mohan Lal Dutta]

- (b) the steps, if any, Government intends to take to improve the living conditions of the people of the said areas during the Second Five Year Plan ?

Sardar Partap Singh Kairon : (a) The constitution does not recognise any backward areas as such. It would not be legally correct to grant concessions relating to representation in and admission and appointments to services to any particular areas which might be considered to be backward.

(b) Instructions have been issued to all Heads of Departments to pay special attention to the development of all the backward areas recommended in the resolution including Kangra district.

It has also been decided that special concession in the way of admission to Government Colleges/Institutions to the extent of 10 per cent in addition to the existing number for each College/Institution be given to residents of backward areas in the Punjab as defined in the resolution passed by the Vidhan Sabha on the 24th March, 1955.

LEASE OF GOVERNMENT SHOPS AT NANGAL TOWNSHIP

*6976. Shri Ram Chandra Comrade : Will the Chief Minister be pleased to state—

- (a) whether the terms of lease of Government Shops at Nangal Township debar the lessees from taking part in politics or political meetings ;
- (b) if the answer to part (a) be in the affirmative, whether Government has administered a warning to any shop-keeper for breach of the said term of the lease; if so, their number ?

Shri Mool Chand Jain : (a) Yes.

(b) All shop keepers have been informed once again about the terms of their lease.

POSTS EXCLUDED FROM THE PURVIEW OF PUBLIC SERVICE COMMISSION, ETC.

*6978. Shri Ram Chandra Comrade : Will the Chief Minister be pleased to state—

- (a) the number of posts excluded from the purview of the Public Service Commission and the Subordinate Services Selection Board, respectively, during the years 1955-56 and 1956-57 ;
- (b) the manner in which recruitment to the posts mentioned in part (a) above is made ?

Sardar Partap Singh Kairon : The number of classes of posts excluded from the purview of Public Service Commission/Subordinate Services Selection Board are—

(a) *Upto 1955-56—*

Public Service Commission	..	11
Subordinate Services Selection Board	..	56

Upto date in 1956-57—

Public Service Commission	..	14
Subordinate Services Selection Board	..	56

Information regarding the number of persons actually recruited is being collected.

(b) Information regarding the manner of recruitment in case of these classes of posts is being collected.

CASES OF MURDERS IN VILLAGE SANGHI, DISTRICT ROHTAK

*6925. Pandit Shri Ram Sharma : Will the Chief Minister be pleased to state whether some cases of murders have been reported from village Sanghi, Tahsil and District Rohtak in connection with the consolidation work in the said village ; if so, the details thereof ?

Sardar Partap Singh Kairon : *First Part.*—No.

Second Part.—Does not arise.

ARREST OF A MEMBER OF THE NAGA TRIBE ON PAKISTAN BORDER

*6977. Shri Ram Chandra Comrade : Will the Chief Minister be pleased to state whether any one belonging to the Naga tribes while crossing over to West Pakistan has been arrested by the Government ?

Sardar Partap Singh Kairon : A Naga tribe man was arrested at Amritsar on 31st July, 1956. In the interest of security the Government do not consider it desirable to disclose further facts or details regarding this arrest.

BUILDINGS CONSTRUCTED ON GOVERNMENT NAZOO LANDS AT SIRSA, DISTRICT HISSAR

*6924. Pandit Shri Ram Sharma : Will the Chief Minister be pleased to state—

(a) whether he is aware of the fact that many buildings have been constructed on Government Nazool land at Sirsa, District Hissar, with the permission of the Executive Officer, Municipal Committee, Sirsa ; if so, the action, if any, taken by Government in this connection ;

(b) whether it is also a fact that the resignation of an employee of the Municipal Committee, Sirsa has been accepted during the pendency of an enquiry against him ; if so, the reasons therefor ?

Deputy Minister (Shri Balwant Rai Tayal) : (a) Yes. The matter had not been brought to the notice of Government earlier and a further enquiry will now be held into this affair in order to see how far the Executive Officer of the Committee acted in a responsible manner.

(b) Yes. Government are enquiring into the matter further with a view to see whether the Municipal Committee acted in a *bonafide* manner in this respect.

BLOCK DEVELOPMENT OFFICERS

*6754. Shrimati Sita Devi : Will the Chief Minister be pleased to state—

(a) the names with their ages and educational qualifications of the Block Development Officers employed in the state at present;

(b) whether any of the officers referred to in part (a) above were appointed without the prior approval of the Punjab Public Service Commission; if so, their names ?

Sardar Partap Singh Kairon : (a) A list of the Block Development Officers employed in the State at present showing their names with their ages and educational qualifications is laid on the Table of the House.

(b) The following officers were appointed subject to the approval of the Punjab Public Service Commission :—

- (1) Shri Dewan Singh.
- (2) Shri Brij Kumar.
- (3) Shri Baldev Kapur.
- (4) Shri Sukhbans Singh.

The appointments of the first three officers have already been approved by the Punjab Public Service Commission and the case of Sardar Sukhbans Singh is pending with the Public Service Commission.

LIST OF BLOCK DEVELOPMENT OFFICERS EMPLOYED IN THE STATE

Serial No.	Name	Date of birth	Age on 7th August, 1956	Educational Qualifications
1	2	3	4	5
			Yr Ms. Ds.	
1	Shri Shiv Lal	.. 2-6-21	35 2 5	B.A. (Hons.), LLB.
2	Shri Amir Singh	.. 14-10-16	39 9 23	B.Sc. Agriculture.
3	Shri Mohinder Singh	.. 24-8-16	39 11 13	B.A.
4	Shri Niranjan Singh	.. 2-12-14	41 8 5	B.Sc. Agriculture.
5	Shri Surjan Singh Gill	.. 1-4-12	44 4 6	M.A.B.T.

Serial No.	Name	Date of birth	Age on 7th August, 1956	Educational Qualifications		
1	2	3	4	5		
			Yrs. M Ds			
6	Shri Gurbakhsh Singh Malhi	14-1-13	43	6	23	B.Sc. Agriculture.
7	Shri Harbans Singh Dhillon	1-7-23	33	1	6	B.A.
8	Shri Dewan Singh ..	15-3-12	44	4	22	B.A.
9	Shri Brij Kumar ..	20-9-17	38	10	17	B.A.LL.B.
10	Shri Gurbachan Singh Sandhu	22-12-19	36	17	17	B.A.
11	Shri V. P. Dhawan ..	4-9-24	31	11	3	M.A., B.A. (Hons.)
12	Shri Baldev Raj Kapur ..	29-11-28	27	8	8	M.A.
13	Shri Kamal Naru ..	22-12-27	28	7	15	M.A.
14	Shri Hari Singh Chaudhry	30-1-17	39	6	7	B.Sc. Agriculture.
15	Shri Bishamber Lal Marwaha	15-2-16	40	5	22	B.Sc. Agriculture.
16	Shri Gurbakhsh Singh Gosal	20-9-23	32	10	17	B.A. (Hons.)
17	Shri Gian Chand Zahid ..	10-9-24	31	10	27	B.A. (Hons.)
18	Shri V. N. Raina ..	12-12-18	37	7	25	B.Sc. Agriculture.
19	Shri Devi Singh ..	15-4-21	35	3	22	B.A.
20	Shri Mohar Singh Thakur ..	11-11-19	36	8	26	B.A.
21	Shri Sukhbans Singh ..	1-9-09	46	11	6	B.A.
22	Shri Bihari Lal ..	24-3-11	45	4	13	B.A. S.A.V.
23	Shri Sher Singh 'Sher' ..	11-9-26	29	10	26	M.Sc., M.A.
24	Shri Ram Singh ..	18-10-08	47	9	19	B.A.
25	Shri Mal Chand Bhadrewala	1-12-24	31	8	6	B. Com . (Cal.), I.F.Y.E. (U.S.A.)
26	Shri Sat Pal Singh ..	24-2-28	28	5	13	B.Sc., Agriculture.
27	Shri Jagdish Parsad Sharma	8-9-20	35	10	29	B.A.
28	Shri Bhagat Ram ..	4-3-12	44	5	3	B.A., B.T.
29	Shri Roshan Lal Sachdev ..	12-2-20	36	5	25	B.A.
30	Shri Kartar Singh Chela ..	2-11-20	35	9	5	Ph.D., Agriculture.
31	Shri Dyal Singh Saroya ..	11-1-28	28	6	26	M.Sc., LL.B.
32	Shri Mohinder Singh Mann	2-6-24	32	2	5	M.Sc. Agriculture, M.A. (Economics)

[Chief Minister]

Serial No.	Name	Date of birth	Age on 7th August 1959	Educational Qualifications
1	2	3	4	5
33	Shri Sadhu Singh Gill ..	15-11-30	25 8 22	M.A. (Economics)
34	Shri Raghubir Singh Sandhu	8-3-21	35 4 29	B.Sc. Agriculture.
35	Shri Dharam Bir Virmani	2-11-28	27 9 5	M.A. (Economics), M.A. (Politics)
36	Shri Hardev Singh ..	26-4-30	26 3 11	B.Sc. Agriculture.
37	Shri Arjan Singh ..	Particulars not yet known.		B.Sc. Agriculture.
38	Shri Yog Raj Dutta ..	18-7-25	31 0 19	B.A., LL.B.
39	Shri Jai Singh ..	15-7-30	26 0 22	M.Sc. Agriculture.
40	Shri Ram Nath ..	3-2-20	36 6 4	B.Sc. Agriculture.
41	Shri Harmohinder Singh ..	Particulars not yet known		B.A.
42	Shri Inder Nath Rekhi ..	Ditto		B.A.
43	Shri Shiv Chand ..	13-4-20	36 3 24	B.A.
44	Shri Bishamber Dass Bahl ..	Particulars not yet known		
45	Shri Tarif Singh ..	Ditto		
46	Shri Yoginder Singh ..	Ditto		

COMMUNITY PROJECT AREA IN TAHSIL UNA, DISTRICT
HOSHIARPUR

*6917. Shri Mohan Lal Datta: Will the Chief Minister be pleased to state—

- (a) the steps so far taken by Government to develop industries in the Community Project Area of Tahsil Una, District Hoshiarpur ;
- (b) the steps, if any, taken to train chos or control floods in the chos flowing through the said Community Project area ;
- (c) the area of land so far reclaimed in the area referred to in part (a) above by the erection of funds or other measures ;
- (d) the area of land out of the cultivated area in the said Community Project which has so far been brought under irrigation by the efforts of the Block Development Administration ;
- (e) the total amount of money so far spent on the salaries, allowances and facilities of the personnel of the Community Project Administration Una ?

Sardar Partap Singh Kairon : (a) Four "Tailoring Centres for Women" are being run in the Una Block. About 100 trainees are getting training in them. Two more training centres for "Tanning" and "Ambar Charka" for men and four "Tailoring Centres for Women" are proposed to be started during the current financial year.

(b) A sum of Rs 2,555 has been spent to train chos or for controlling the floods in the Block Area.

(c) An area of about 30 acres has so far been reclaimed by erection of bunds, spurs, gully plugging, etc.

(d) An area of 108 acres and 9 kanals has so far been brought under irrigation by the efforts of the Block Administration.

(e) Rs 84,495-8-0 have been spent upto the 31st July, 1956.

APPLICATIONS FROM TENANTS OF VILLAGE BHANJAL, DISTRICT
HOSHIARPUR

*6650. Shri Khushi Ram Gupta : Will the Minister for Irrigation and Power be pleased to state—

(a) whether the tenants of village Bhanjal, Police Station Amb, Tahsil Una, District Hoshiarpur submitted any applications to the Deputy Commissioner and the Revenue Officer for equal and equitable distribution of water of kuhls between the tenants and Zamindars ; if so, the action, if any, taken by the authorities concerned in the matter ;

(b) whether any communication regarding the action taken on the applications referred to in part (a) above was sent to the parties concerned, if not; the reasons therefor ?

Sardar Gurbachan Singh Bajwa : (a) First Part.—Yes.

Second Part.—As agreed to by the parties concerned, necessary steps for the appointment of an arbitrator are being taken.

(b) The information is being collected from the Deputy Commissioner, Hoshiarpur, and will be supplied to the member concerned as soon as it becomes available.

REVISED REPLY TO STARRED QUESTION NO. 6650

*(b) First part ..... Yes.

Second part. ..... : The question does not arise.

LOANS FROM CENTRAL CO-OPERATIVE BANK, BHIWANI

*6941. Shri Ram Kumar Bidhat : Will the Minister for Irrigation and Power be pleased to lay on the Table a list of such Societies as have taken loans from the Central Co-operative Bank, Bhiwani, District Hissar and have not so far repaid the loan together with the steps taken by the authorities to recover the said loans ?

*This information was received later.

Deputy Minister (Chaudhry Amar Singh).—*First part.*— A list is laid on the Table of the House—

Second Part.—Legal action is being taken.

The Bhiwani Central Co-operative Bank, Ltd., Bhiwani

List of societies as have taken loan from the Bank and not paid it back in full—

Serial No.	Name of Society
1	Bhiwani Co-operative Bobbin Wood Supply Society
2	Bhiwani Ganesh Co-operative Thrift and Credit Society
3	Bhiwani Surajkali Co-operative M.P. Society
4	Bhiwani Halu Bazar Traders Urban Co-operative Credit Society
5	Bhiwani Pana Birwan Birhaman Co-operative Thrift and Credit Society
6	Bhiwani Ex-servicemen Co-operative M.P. Society
7	Bhiwani Zamindar Co-operative M.P. Society
8	Bhiwani Siri Rengnath Co-operative Printing and Publishing Society.
9	Bhiwani Pana. Maghan Co-operative Thrift and Credit Society

CONSTRUCION OF BAIJNATH KUHL IN DISTRICT KANGRA

*6845. Bakshi Partap Singh : Will the Minister for Irrigation and Power be pleased to state—

(a) the progress so far made in the construction of Baijnath Kuhl in District Kangra and the date by which it is likely to be completed ;

(b) the area of land likely to be irrigated by the said Kuhl ; together with the names of villages in which such land is situated ?

Shri Sher Singh : (a) Excavation work to the extent of 55 per cent has been completed. The whole work is expected to be completed by the end of April, 1957.

(b) This Kuhl (Lower Baij Nath) will provide irrigation to an area of 3,200 acres of the following villages—

Thara, Mandhol, Mahankal, Khopa, Nagher Upper, Nagher Lower, Nagher Middle, Rajol, Thalyanum, Malher, Kadail Upper, Kadail Lower, Chuniara, Chobai, Pat, Gwal, Danihar, Bhoot, Dukh, Bandian, Lahla, Tapreher, Mamon Orla.

EXPLORATORY BORES

*6861. Shri Dharam Vir Vasisht, Will the Minister for Irrigation and Power be pleased to state whether work on exploratory bores in the State under the Central Government in this connection has commenced; if not, the reasons therefor and probable period by which the work is expected to be started ?

Shri Sher Singh : No, the Government of India have not yet started the work on exploratory bores in this State. The work has to be done according to a pre-arranged programme, depending on receipt of equipment. It is expected to be taken up by January, 1957.

COMPENSATION FOR LAND ACQUIRED IN TAHSIL UNA,
DISTRICT HOSHIARUR

*6916. Shri Mohan Lal Datta : Will the Minister for Irrigation and Power be pleased to state—

(a) whether he is aware of the fact that a considerable number of persons of some villages of Tahsil Una, District Hoshiarpur situated on the banks of the Nangal Hydrel Canal have not so far been paid any compensation for the acquisition of their lands ;

(b) if the answer to part (a) above be in the affirmative, the reasons for non-payment so far and the time by which compensation is likely to be paid ?

Shri Sher Singh : (a) and (b) Compensation has been paid to most of these landowners. In a few cases, however, compensation is still due. In some cases the land owners did not turn up for receiving money. The amount has been deposited in Tahsil Una under Head Revenue Deposit. For a small area totalling 65.74 acres cases for compensation are yet in hand. All the compensation is likely to be paid during the current financial year.

DAMAGE CAUSED BY FLOOD IN AMBALA DISTRICT

*6883. Shri Ram Parkash : Will the Minister for Revenue, Education and Rehabilitation be pleased to state—

(a) the total number of villages in Ambala District where damage was caused by floods in 1956 together with the measures adopted to prevent the recurrence of floods;

(b) the relief, if any, given to the people affected by the floods referred to in part (a) above, and the number of members of the Scheduled Castes among them ?

Sardar Gurbachan Singh Bajwa : (a) 34 villages.

Syphon on Bhakra Main Canal is being widened to prevent recurrence of floods.

(b) Rs 5,000, 795 yards long cloth and 77 sheets of Dhoties have been distributed to the sufferers of these villages. Grantees are cent per cent Harijans.

CONTROL OF FLOODS

*6906. Professor Mota Singh Anandpuri : Will the Minister for Revenue, Education and Rehabilitation be pleased to state—

(a) the total amount received from the Centre for the control of floods in the State ;

(b) the detailed particulars of the plan recommended by the “Fletcher Committee” to control floods in the State as well as to afford relief and shelter to the people in the flood affected areas ?

Sardar Gurbachan Singh Bajwa: (a) Information is being collected and will be supplied to the Member as soon as it becomes available.

(b) The scheme prepared by the Financial Commissioner for dealing with floods is laid on the Table.

TOP PRIORITY

No.RR-56/3002(CH)
Chandigarh, dated the 11 th July, 1956

FROM

SHRI A.L. FLETCHER, I.C.S.,
Financial Commissioner,
Revenue and Rehabilitation, Punjab.

TO

ALL DEPUTY COMMISSIONERS IN THE PUNJAB.

Subject.—Floods-scheme for dealing with them.

Memorandum

1. *Introduction.*—While it must be fervently hoped that this State will be spared another calamity such as visited it last year. the administration must nevertheless be ever prepared. It is with this end in view that the scheme has been evolved. It is important to point out that every care should be taken at all levels to ensure that the launching of this scheme does not create panic or give the impression that floods are imminent. What is important is that people should know that the administration is prepared and has a plan for dealing with the situation should it ever arise. The motto should be ‘Forewarned is forearmed’.

Past experience has shown that a great deal of the material and psychological damage caused by floods, whether by rivers or excessive rains , is due chiefly to the following factors—

- (a) Unpreparedness.
- (b) Failure to give timely warning to all concerned, particularly villages exposed to floods
- (c) Lack of accurate information regarding the areas cut off by floods.
- (d) Inability of the administrative machinery to establish immediate contact with the affected areas.
- (e) Inadequate co-ordination between various departments, between the administration and non-official agencies.
- (f) Unplanned action.
- (g) Time-lag in mobilizing all resources.

2. *Preparation of Tahsil Maps.*—The lack of all relevant information graphically shown on maps can be a serious handicap in directing operations and keeping in touch with affected areas. Deputy Commissioners will immediately take in hand the preparation of four copies of maps of each tehsil in their districts. If a tehsil is absolutely immune from floods because of its geographical advantages, it will not be necessary to prepare a map of that particular tahsil. These maps should give all the information set-forth in Annexure 'A' and in the graphic manner described therein.

These maps should be ready by the 24th. One should be kept in the Tehsil Control Room, one set up in the Deputy Commissioner's Control Room, one sent to the Commissioner and the fourth to the Financial Commissioner. Copies for the Commissioner and Financial Commissioner should be delivered to them by the 26th of this month.

3. *Setting up of Control Rooms.*—Control Rooms should be set up at the following places—

- (1) At the Tahsil Headquarters ;
- (2) Deputy Commissioner's Office ;
- (3) Commissioner's Office ;
- (4) Financial Commissioner's Office.

These Control Rooms will be placed in the charge of the officers shown below—

- (1) *Tahsil.*—The Tahsildar or any other officer appointed by the Deputy Commissioner.
- (2) *D..C.'s office.*—The General Assistant or any other officer appointed by the Deputy Commissioner. It is desirable, perhaps essential, that the officer placed in charge should not have touring duties.
- (3) *Commissioner's Office.*—A responsible official of the Commissioner's office.
- (4) *F.C.'s Office.*—Under-Secretary, Revenue.

It is understood that as soon as the emergency arises, some official will be constantly on duty in these Control Rooms.

(a) *Tahsil Control Room.*—It will—

- (i) be the receiving Centre for information regarding the flood situation coming from all parts of the tehsil. At 5 p.m. every day all the information received upto then, will be set down in form 'A' and conveyed immediately, either by wireless, or telegram, or where these means of communication have failed by such other expeditious means as is possible, directly and separately to the Deputy Commissioner, Commissioner, and Financial Commissioner ;
- (ii) keep in touch with the evacuation of dangerously exposed or seriously flooded villages. Such evacuation will, as explained later, proceed from village to "Evacuation Centre" and thence to "Relief Centre". All necessary directions and organizational details pertaining to evacuation will also be issued from the Control Room ;
- (iii) organize and direct relief measures throughout the tahsil through the various "Relief Centres" ;
- (iv) co-ordinate the participation of non-official organizations and agencies, both in evacuation and relief operations ; and
- (v) generally guide and inform all those who may seek assistance or information regarding the situation in the tahsil.

(b) *District Control Room.*—(i) Maps of all tahsils in the district will be set up in this Room and kept up-to-date in respect of the flood situation.

(ii) It will, in respect of the district, perform functions similar to those described with reference to the Tahsil Control Room.

[Minister for Revenue, Education and Rehabilitation]

(iii) By 6 p.m. each day collate the situation reports received from Tahsil Control Rooms and despatch by Police wireless, or telegrams, a consolidated report for the district in form 'B' to—

(a) the Commissioner,

(b) the Financial Commissioner ; and

(c) the Chief Secretary, and any other authorities as may be concerned in evacuation and relief operations, such as local Army authorities.

(c) *Commissioner's Control Room.*—(i) Maps of all tahsils in the division will be set up in this Room and kept up-to-date.

(ii) Functions will be similar to those of the District and Tahsil Control Rooms, but the Commissioner will not be required to issue situation reports to Government unless considered necessary in special circumstances.

(iii) The Commissioner will normally be responsible for enlisting the aid of Military authorities, when necessary. It is expected that Deputy Commissioners will get in touch with the Commissioner when the situation calls for assistance from the Military. If such assistance can be secured locally by the Deputy Commissioner, the Commissioner, should be kept informed only. If military assistance on a large-scale is considered necessary, the Commissioner will contact the Chief Secretary by telephone or otherwise, and also inform the Financial Commissioner.

(d) *F.C's Control Room.*—Under-Secretary, Revenue, will be in charge and responsible for keeping the maps up to-date. Its functions will be analogous to those of the Commissioner's Control-Room.

4. *Timely warning to be given to all concerned.*—(i) It may not always be possible to give timely warning to the exposed villages, but every endeavour should be made by the Tehsildar, as soon as such warning is received by him, to convey it to the villages through Relief and Evacuation Centres. How this should be done is described later in sub-para (iii).

Floods are caused by rivers or excessive rains. The Irrigation authorities will be responsible for conveying, as early as possible to Deputy Commissioners, Commissioners and Financial Commissioner, warning of approaching floods in rivers. As soon as the warning is received by the Deputy Commissioner, it will be relayed to the Tehsildars of the tahsils in danger, by telephone, wireless or telegram. The Tehsildar will immediately alert all "Relief Centres, "Evacuation Centres" and villages in dangerously exposed areas, in the manner explained in (iii) below.

(ii) As regards floods caused by heavy rains, no warnings can, for obvious reasons, be given. All that can be done is for every one concerned to be alert as soon as heavy rains start. Tehsildars must be particularly wide awake and keep their Deputy Commissioners informed of the situation as it develops. A watch should be kept on all protective bunds, water-ways, natural drainage channels, railway lines roads, and as soon as there are indications of any breaches developing, steps should be taken to repair the breaches and direct the water along safe channels, unless the only escape for the water is through such breaches. In order to have up-to-date information about the situation as it develops, Tehsildars will remain in constant touch with all "Relief Centres" in his jurisdiction. The "Relief Centres" will, on their part, maintain contact with the "Evacuation Centres" within their orbit, while the "Evacuation Centres" will remain in touch with the villages they are expected to serve.

(iii) It is absolutely essential that all warnings and information emanating from Tahsil Control Rooms should reach "Relief Centres", "Evacuation Centres" and dangerously exposed villages as rapidly as possible, and likewise, information from these villages should be relayed to Tahsil Control Rooms with all possible speed through Evacuation and Relief Centres. As telegraphic communication may very likely be put out of action by floods and there may not be Telegraph Offices at places where "Relief Centres" are located, the Tehsildar should not rely on these means of communication. He should arrange for runners, who may use bicycles, horses, boats, or sometimes have to walk for conveying messages between the Tehsildar and "Relief Centres". As soon as a warning or message is received from the Tehsildar by a "Relief Centre", the latter will convey it to all Evacuation Centres attached to it in the speediest possible manner, and each "Evacuation Centre" will, likewise, inform the villages attached to it. It

would be a great advantage if each village, "Evacuation Centre", "Relief Centre" and Tehsil Control Room maintain panels of fit, dependable and active men, who would be prepared to serve as messengers in such emergencies. There should be no hesitation in using tahsil peons for this purpose when unavoidable. It is desirable that non-official messengers are remunerated in a befitting manner. This may not be necessary as on such occasions, there is no dearth of men, who are prepared to work in an honorary capacity.

5. *All relevant information to be collected.*—As soon as a Tahsil receives a 'High Flood' warning, the Tahsildar should set about to collect information through his "Relief Centres" regarding the situation. It is expected that "Relief Centres" will get their information either direct, or through "Evacuation Centres". All such information should be collated and conveyed to the Deputy Commissioner and all concerned at Tehsil Head quarters without delay. It will also be the Tahsildar's personal responsibility to alert all concerned within the Tahsil, and to use a naval expression, "Clear decks for action". The Deputy Commissioner will, at the same time, ensure that the organization at District Head quarters is ready to go into action.

6. *Evacuation and Evacuation Centres—First Line of defence.*—The havoc caused by the floods of October, 1955 should be the guide in making the arrangements set forth here.

(a) *Classification of areas.*—(i) *Dangerously exposed areas.*—These are areas which, in October, 1955—

- (a) were entirely or almost entirely under water ;
- (b) were practically cut off from rest of the tahsil or district by disruptions of communications ;
- (c) in which villages were washed away, damaged or marooned ;
- (d) could be reached only by boats, rafts or from the air. Such areas should be shaded "red" on the tahsil maps.

(ii) *Moderately exposed areas.*—Such areas should be shaded "Green" on the tahsil maps.

(iii) *Safe areas* are those in which communications were not disrupted and no serious damage to roads etc., had occurred.

(b) *Classification of villages.*—(i) *Dangerously exposed villages.*—Normally, every village in a dangerously exposed area should be placed in this category. But there are quite a number of villages which though so situated are safe because they are built on sufficiently high ground. Such villages may run the risk of being marooned, but are, otherwise, safe so far as shelter is concerned.

Thus only those villages which were either washed away in the last floods and have been wholly or partially rebuilt, or were damaged, should be placed in the category of 'dangerously exposed'.

(ii) *Safe villages.*—All villages which because of adequate elevation or location, are immune from the ravages of floods, even though they may be marooned or cut off by water from certain sides, may be placed in this category.

(e) People, cattle and moveables should be evacuated from 'dangerously exposed' villages to 'safe' villages as soon as the warning of 'high flood' is received. The decision to evacuate may be left to the panchayats of these village. Even a high flood may not necessitate this step. A great deal will depend on the intensity of the flood. If the flood is fast approaching such villages, there should be no hesitation to evacuate to the safe village earmarked as its 'Evacuation Centre'.

(d) *"Evacuation Centres".*—Each Deputy Commissioner will, in consultation with his Tahsildars, decide the 'safe' villages which will serve as 'Evacuation Centres'. To each Centre should be attached a group of 'dangerously exposed' villages and the people of these villages should know before hand the name of the 'safe' village which will serve as their 'Evacuation Centre'. The latter should be properly chosen ; it should be as

[Minister for Revenue, Education and Rehabilitation]

close to its group but safe from the ravages of floods ; it should be a fairly big village so that it can, for a day or two, shelter and feed the evacuees and their cattle. In selecting 'Evacuation Centres', the following considerations must be kept in view :—

- (i) Safety of the village.
- (ii) Distance from its satellites.
- (iii) Availability of good drinking water.
- (iv) Its economic resource
- (v) Proximity and accessibility to its parent 'Relief Centre'.
- (vi) Availability of open spaces where carts, cattle etc. of evacuees can be kept till the move to 'Relief Centre'.

In each of these Evacuation Centres should be set up a strong committee of workers with organising ability and the spirit of service. There should also be a panel of messengers as mentioned earlier. It may also be necessary to select a place for use as a community kitchen and keep a store of food-stuffs in such villages. These Centres will not be expected to shelter and feed the evacuees for more than a few days, for as soon as possible, these people should, unless the 'Evacuation Centre' is in a position to keep them longer, be moved to the parent 'Relief Centre'.

These Evacuation Centres may appropriately be described as the first line of defence against floods.

It is necessary to provide for the possibility of rescuing people from dangerously exposed villages because they had neither the time nor the inclination to move to their 'Evacuation Centre' before the floods overtook them. Such people, with their chattels, will have to be rescued by boats and their cattle on rafts, unless the cattle can be persuaded to swim alongside the boats.

7. *Relief Centre—the second line of defence.*—Big villages or small towns suitably situated and between which the Tahsil town communications can be reasonably maintained, should be selected as 'Relief Centre'. To each should be attached a number of 'Evacuation Centres'. As far as possible, Evacuation Centre attached to a particular Relief Centre should not be more than five miles from it.

Every Relief Centre should have :

- (i) A local Relief Committee comprising local officials, if any, and influential non-officials of all denominations and parties. These Committees should be set up forthwith and acquainted with the role they will be required to play in the event of an emergency. Tahsildar will set up these committees in consultation with leading men of the place ;
- (ii) A small building earmarked for use as an office ;
- (iii) A place for cooking food for distribution to evacuees as they arrive and for sending out with relief parties ;
- (iv) A place for storing food, tentage etc ;
- (v) Selected sites for pitching tents, herding cattle parking carts, storing chattels etc., and buildings earmarked for housing evacuees.
- (vi) A panel of selfless workers of active habits and vigorous constitution who are capable of handling a boat in rough or running water, can punt rafts, swim and endure hardships smilingly. These will be the people who will go out as relief parties, to rescue stranded people, bring in people from Evacuation Centres, accompany officials relief parties etc.
- (vii) Selected sites or buildings for serving as community kitchens.
- (viii) A panel of messengers for carrying messages, running errands and so on.

Should the Relief Centre be cut off by water from its satellite evacuation centres, it should be provided with boats and rafts by the Tahsildar.

Should there not be sufficient accommodation for housing evacuees, the Tahsildar should arrange to place tents at the disposal of the Relief Committee.

The Tahsildar should maintain the closest possible contact with the Relief Centres in his tahsil and render all possible help to the Relief Committees. It would be of advantage to maintain at each Tahsil headquarters, a list of all non-official organisations, missions, societies, schools and colleges who can be expected to contribute workers, funds, equipment etc. for dealing with the emergency. A representative Committee of all such bodies should be set up at each tahsil headquarters immediately and the task of collecting foodstuffs, clothes, bedding, funds etc. entrusted to them. In special circumstances, it may even be necessary to open 'langars' at tahsil headquarters for feeding evacuees who do not report at Relief Centres and for despatch with relief parties. Essential medicines can also be collected through this Committee, if influential members of the local business community are on its membership.

8. *Communications.*—These break down almost entirely and the main problem is to devise ways and means of establishing contact with the cut-off areas. In the past, the administration had invariably failed in tackling this problem for lack of foresight. The few boats available at ferries in the districts through which rivers flow are utterly inadequate for dealing with the situation when it is grave. More often quite a number of these boats are washed away before the authorities can commandeer them. Experience has shown that loss of life in dangerously exposed villages is invariably due to lack of boats. If arrangements are to be effective, there should be a fair-sized boat and a raft or two always available in such villages. Women, children and infirms can be evacuated in boats, while able-bodied men, cattle and chattels can be easily transported on rafts. It would pay such villages to contribute to the cost of a boat and rafts made of sleepers. It is possible that one boat may be able to serve more than one village, in which case the cost can be shared. The bigger villages should be persuaded to undertake this expenditure forthwith. For the poorer villages, the District Board should do the needful. Besides these boats, there should be kept at each Relief Centre and Evacuation Centre, one to two boats at least. The District Board should finance the construction of these boats. One or two well-constructed rafts should also be maintained at each Centre by the District Board.

Each Deputy Commissioner will immediately assess the number of boats available in the district, the number required if arrangements as suggested above are to be made and have them made immediately, payment to be made from District Board funds. The boats should not be more than 15 to 20 ft. in length, should be capable of being rowed by one or two persons at the most and be of light weight. Each boat should be provided with a spare set of oars and have, in addition, a stout and long bamboo pole for punting where oars cannot be used and for extricating the boat should it get stuck in mud. It would also be a great advantage if each boat is provided with a large water proof tarpaulin for protecting food, clothes, medicines etc., from rain water.

Orders for these boats should be placed immediately so that they are ready before the end of August. local P. W. D. officer may be consulted about rates and contractors with whom the orders may be placed.

For rapid movement in completely flooded areas, particularly by relief parties consisting of doctors and local officers who cannot afford to waste time, boats of the above size fitted with out-board motor engines of 5 to 10 H. P. would be ideal. Such engines can be had from firms in Bombay and Calcutta and perhaps from Delhi also. These engines do not cost much, perhaps Rs 1,000 to Rs 1,500 each, and they can be mounted on ordinary boats in a matter of minutes. In the specially vulnerable districts like Gurdaspur, Amritsar and Ferozepore, half a dozen of these engines would be a wise and highly beneficial investment by the District Boards. As Deputy Commissioners are now Chairmen of District Boards, there should be little difficulty in providing the necessary funds.

Information regarding boats available in each district and requirements assessed on lines suggested earlier should be collected immediately and given in Statements 'C' and 'D'

9. *Aerial Reconnaissance and Air-Drop.*—Aerial reconnaissance of flooded areas at the earliest possible opportunity should be carried out by the Commissioners to enable them to assess the gravity and nature of the situation. Commissioner, Jullundur,

[Minister for Revenue, Education and Rehabilitation]

is the President of the Northern India Flying Club, Jullundur. He should have no difficulty in arranging reconnaissance for himself and Deputy Commissioners of affected districts. In Ambala, Commissioner should be able to get the local Air Force Commander to do the needful, and if there is any difficulty, he should contact the Chief Secretary.

A reconnaissance report should be compiled by the Commissioner and copies sent to Deputy Commissioners concerned, Financial Commissioner and Chief Secretary. Particularly afflicted areas, localities where people are stranded, villages that have collapsed or are on the verge of collapse, breaches of railway tracks, roads, canals, bunds etc. are points of particular importance to be noted in such flights.

Air-dropping of food should not be necessary if other arrangements, as suggested above, have been made. When air-dropping is considered necessary, Commissioners will contact Chief Secretary or Financial Commissioner, and arrangements as were made in 1955 will have to be made.

10. *The organisation at Tahsil, and District Headquarters.*—The organisation at both Tahsil and District Headquarters should be as efficient as possible. At both places, Relief Committees, comprising officials and representative non-officials, should be constituted immediately. Those with first-hand experience of tackling similar problems during the 1955 floods should be preferred.

Students and others willing to go out in relief and rescue parties should be given some training in manning boats, constructions of rafts, disinfection of wells, rendering first-aid and kindred tasks with the aid of local Health officials, Red Cross and St. John's Ambulance Brigade workers.

Adequate arrangements should also be made for rapid collection of food and medical stores, tents and other articles that may be needed and their speedy transport to Relief Centres.

The pattern of arrangements and organisation can be the same at both district and tahsil headquarters. Smooth and speedy working should be the key-note of all endeavour.

11. *Use of Police wireless Arrangements.*—Your district and P. A. P. S. Ps. should be able to give you information about the number and location of wireless transmitters and P. A. P. pickets in the district. It is expected that pickets in the dangerously exposed areas will transmit to district Headquarters information regarding arrival of floods, damage caused, plight of villages affected and also receive messages that may be sent from headquarters for the information of local villages and officials, if any, regarding evacuation, relief arrangements etc.

12. *Funds.*—The funds available with Deputy Commissioners at present are meagre and not intended for the kind of emergency for which this scheme has been evolved. What is now required is an assessment by each Deputy Commissioner of the funds that will be required by him for launching this scheme. These estimates should be prepared in sufficient detail and submitted to Government through the Commissioner without delay. As suggested earlier, District Board Funds should be utilised for the construction of boats and purchase of out-board motors for boats.

13. *Conclusion.*—If any item has been omitted from the scheme, a reference should be made to Government without delay.

It is expected that action will be immediate and effective to make this scheme a success.

(A. L. FLETCHER),;

Financial Commissioner, Punjab.

No. RR-56 3003(CH).

A COPY is forwarded to the —

(1) Commissioner, Jullundur Division,

(2) Commissioner, Ambala Division,
for information and necessary action.

(A.L. FLETCHER),

Financial Commissioner, Punjab.

ANNEXURE 'A'

1. *Symbols to be used in giving information on the maps.*—(Experience of 1955 floods to serve as guide).

(a) *Dangerously exposed areas*—

(i) By river action	.. To be shaded red.
(ii) By rains	.. To be striped red.

(b) *Moderately exposed areas*—

(i) By river action	.. To be shaded green.
(ii) By rains	.. To be striped green.

(c) *Villages that were completely washed away in 1955.*—To be indicated by a black cross mark.

(d) *Villages that were partially damaged in 1955.*—To be indicated by a black square.

(e) *Villages situated on sufficiently high ground even though situated in a dangerously exposed area.*—To be indicated by a black circle.

(f) *Protective bunds.*—To be shown in black. _____

(g) *Natural drainage channels.*—To be shaded light blue. _____

(h) *Railway tracks.*—To be shown in black. _____

(i) *Roads*—

(i) Metalled _____

(ii) Unmetalled in black _____

(j) *Canals.*—To be shown in blue, double lines if a major canal and a single line if a minor.

(k) *Rivers.*—To be indicated by a thick green line.

(l) Places where boats are available to be indicated by letter B + 2, the numeral 2 indicating number available.

(m) Places where boats are needed to be shown B + 2, the numeral indicating the number required.

(n) *Evacuation Centres.*—To be indicated by two concentric circles in black.

(p) *Relief Centres.*—To be indicated by a circle with a cross in the middle, in black.

2. *Major breaches of roads, railway tracks, canals and protective bunds.*—Which occurred in 1955 should be indicated by a single arrow mark in black, the arrow pointing in the direction of flow of water.

Breaches that occur during the emergency should be indicated by two arrow marks close together and parallel, both pointing in the direction of flow of water.

3. The map should be kept up-to-date in all control rooms on the basis of intelligence received.

FORM A

1. Tahsil	..
2. Approximate area in square miles flooded	..

[Minister for Revenue, Education and Rehabilitation]

3. Number of villages affected—

- (i) Completely washed away ..
- (ii) Partially washed away ..
- (iii) Undamaged but surrounded by water ..
- 4. Loss of life (give number only) ..
- 5. Loss of cattle (give number only) ..
- 6. Communications—
  - (i) Railway ..
  - (ii) Roads ..
- 7. Canals ..
- 8. Protective Bunds ..
- 9. Number of villages evacuated ..
- 10. Number of Relief Centres opened ..
- 11. Number of Relief Parties despatched ..
- 12. Whether situation under control ..

The method of drafting the message is explained below.

Let us assume that in tahsil Batala, 50 square miles have been flooded, 20 villages have been affected, of which 2 have been washed away, 8 partially washed away and remaining 10 have been surrounded by water but are undamaged, that loss of life is 3, loss of cattle 20, that railway track from Gurdaspur to Batala has been breached at 3 places, that Batala-Gurdaspur Road is under water at 3 places, that Upper Bari Doab Canal has been breached at 2 places, that Dusi Bund has given way at 4 places, 3 villages have been evacuated, 4 Relief Centres have been opened and 6 Relief Parties despatched.

The message should read :

Batala 50 square miles 20 villages, 2 completely, 8 partially, 10 surrounded, life 3, cattle 20, Gurdaspur-Batala line 3 breaches, Gurdaspur-Batala Road 3 breaches, Upper Bari Doab 2 breaches, Dusi Bund 4 breaches, 3 villages evacuated, Relief Centres 4, Relief Parties 6, Situation under control.

Note—

- (1) Where there is nothing to report against any item, it may not be mentioned.
- (2) To avoid misunderstanding, message should be carefully and accurately worded and copy sent by post, if postal communications are intact.

FORM B

- 1. District ..
- 2. Tahsils affected and area in square miles flooded in each tahsil
- 3. Number of villages affected—
  - (i) Completely washed away ..
  - (ii) Partially washed away ..
  - (iii) Surrounded but safe ..

- The message should be drafted as explained in Form A.**

Roads, Batala-Gurdaspur 3 breaches, Gurdaspur-Dera Baba Nanak, ten breaches, Upper Bari Doab Canal, 5 breaches, Railway Batala-Dera Baba Nanak, 6 breaches, Dusi Bund 10 breaches, 8 villages evacuated, Relief Centres 10, Relief Parties 20. Situation not fully under control.

District _____

Serial No.	Place where boats are available	Number and approximate length in feet	Whether privately-owned or departmental. If latter, department concerned	Remarks, i.e., whether boat can be rapidly transported to site of floods, it can be spared by Department in an emergency
------------	---------------------------------	---------------------------------------	--	--

District _____

Note.—(1) All Relief Centres, Evacuation Centres and Dangerously exposed villages in the tahsil should be entered, irrespective of the necessity of locating boats at any of these places. Where a boat is not needed enter "Not needed."

[Minister for Revenue, Education and Rehabilitation]

- (2) Evacuation centres attached to a particular Relief Centre should be entered opposite that Relief Centre ; like-wise villages should be shown against the Evacuation Centre concerned.

Places where boats are considered necessary and estimated number

Serial No.	Tahsil	Relief Centres and distance from Tahsil	Evacuation centres and distance from Relief Centre to which attached	Dangerously exposed villages and distance from Evacuation Centres to which attached	REMARKS
------------	--------	---	--	---	---------

CONTROL OF FLOODS

*6906. Professor Mota Singh Anandpuri : Will the Minister for Revenue, Education and Rehabilitation be pleased to state —

- the total amount received from the Centre for the control of floods in the State ;
- the detailed particulars of the plan recommended by the "Fletcher Committee" to control floods in the State as well as to afford relief and shelter to the people in the flood-affected areas ?

Sardar Harcharan Singh :

REMAINING REPLY TO THE ABOVE QUESTION

*(a) Year		Grant	Loan
		Rs	Rs
1954-55	..	11,00,000	1,00,000
1955-56	..	..	7,00,000
	Total	.. 11,00,000	8,00,000

SURPLUS LAND UNDER THE PUNJAB SECURITY OF LAND TENURES (AMENDMENT) ACT, 1955

*6962. Shri Wadhawa Ram : Will the Minister for Revenue, Education and Rehabilitation be pleased to state —

- the total area of land declared as surplus in the State, district-wise, since the enforcement of the Punjab Security of Land Tenures (Amendment) Act, 1955 up to the 15th August, 1956;

* This information was supplied later

- (b) the number of ejected tenants who have been restored possession of land or rehabilitated on the land referred to in part (a) above ?

Sardar Gurbachan Singh Bajwa : (a) The forms prescribed under the Punjab Security of Land Tenures, Rules, 1956, for the submission of declarations by the owners and tenants, have been made available recently. The work of determining the surplus area will start as soon as the said forms are received duly filled in.

- (b) Does not arise.

SHAMLAT DEH IN THE STATE

*6964. Shri Wadhawa Ram : Will the Minister for Revenue, Education and Rehabilitation be pleased to state —

- (a) the total area of Shamilat land at present in the State, tehsil-wise, together with the area of such land which is culturable or is under cultivation ;
- (b) the total number of villages in the State which have got 100 acres or more of culturable Shamilat Deh ?

Sardar Gurbachan Singh Bajwa :

(a) District	Tahsil	Total area of Shamilat Deh	Area of cul- turable Shami- lat Deh	Area of Shami- lat Deh under culti- vation
		Acres	Acres	Acres
Simla	.. ..	11	10	1

- (b) Nil in Simla District.

AYURVEDIC COLLEGES AND DISPENSARIES

*6805. Shri Rala Ram : Will the Minister for Revenue, Education and Rehabilitation be pleased to state —

- (a) the total number of Ayurvedic Dispensaries started in the State during the years 1955 and 1956 separately ;
- (b) the names of Ayurvedic Colleges at present in the State, together with their location ;
- (c) the financial aid, if any, at present being given to colleges mentioned in part (b) above ;

Note. The information in respect of the districts other than Simla district is being collected and will be supplied to the member as soon as it becomes available.

[Shri Rala Ram]

- (d) the names of colleges mentioned in part (b) above which were started since 1952 ?

Sardar Gurbachan Singh Bajwa : (a) 1955—13.

1956—15 (up-to-date)

(b) (1) The Dayanand Ayurvedic College at Jullundur.

(c) Nil.

(d) None.

SCHOOLS BROUGHT ON GRANT-IN-AID LIST

*6796. Shri Rala Ram : Will the Minister for Revenue, Education and Rehabilitation be pleased to state the total number of schools district wise in the State which have been brought on the grant-in-aid list since April, 1955 ?

Sardar Gurbachan Singh Bajwa : No school whether A. V. or Vernacular has been brought on the grant-in-aid list since April, 1955.

BASIC TRAINED MATRIC TEACHERS

*6797. Shri Rala Ram : Will the Minister for Revenue, Education and Rehabilitation be pleased to state —

- (a) the total number of basic trained matriculates declared successful this year from the various training schools in the State ;
- (b) the number of persons referred to in part (a) above who have been absorbed in the Government District Board Primary Schools and the number of those who have not so far been absorbed separately ?

Sardar Gurbachan Singh Bajwa : (a) 4,368.

(b) The result of Junior Basic Training Examination, 1956, was announced on the 27th July, 1956, when the Government and District Board Schools had already been closed for summer vacation. Hence the question of absorption of the successful candidates does not arise at this stage.

The appointments of Junior Basic Trained Teachers in Government institutions are made on the recommendations of the Subordinate Services Selection Board. Since no requisition for the candidates has been made by the Department to the Subordinate Services Selection Board, the question of absorbing the Junior Basic Trained teachers declared successful this year does not arise.

UNTRAINED TEACHERS IN SINGLE-TEACHER SCHOOLS

*6904. Professor Mota Singh Anandpuri : Will the Minister for Revenue, Education and Rehabilitation be pleased to state —

- (a) the number of untrained teachers who were employed in Single-Teacher Schools in the State and whose services were dispensed with on 10th May, 1956 ;

- (b) the number of those referred to in part (a) above who have been
(i) re-employed and (ii) admitted into training classes along-
with the number of those whose cases are still pending and the
time it will take to decide their cases ?

Sardar Gurbachan Singh Bajwa : The information is being collected and will be supplied to the member as soon as complete.

DEVELOPMENT OF PHYSICAL EDUCATION, ETC.

*6905. Professor Mota Singh, Anandpuri : Will the Minister for Revenue, Education and Rehabilitation be pleased to state whether any amount has been received or is expected to be received by the Government from the Central Government for the development of physical education in the State, including the sums specified for sports industry, stadiums and rest houses for players ; if so, how much ?

Sardar Gurbachan Singh Bajwa : A statement giving the requisite information is laid on the Table.

STATEMENT

No grant has been received or is likely to be received from the Government of India during the current financial year for the development of physical education in the State. There is, however, a "Campus Work Projects Scheme" 1956-57 under which they are prepared to share upto 75 per cent of the actual cost of the following projects in selected educational institutions subject to a maximum amount noted against each :—

	Rs
(a) Swimming Pool (25 meters) ..	30,000
(b) Open Air Theatres ..	15,000
(c) Small Stadium for spectators around the Sports Arena ..	25,000
(d) Pavillion ..	10,000
(e) Recreation Halls-cum-Auditorium ..	35,000
(f) Gymnasium ..	25,000
(g) Preparation of 400 metres Oval Cinder Track for track events ..	10,000

An amount of Rs 35,000 under "Campus Work Projects" has been sanctioned by the Government of India for the construction of a Recreation Hall-cum-Auditorium in Janta High School, Butana (District Rohtak) during the year 1955-56.

REPRESENTATION FROM SMALL SCALE INDUSTRIES MANUFACTURERS ASSOCIATION

*6923. Pandit Shri Ram Sharma : Will the Minister for Finance be pleased to state whether he has received any representation from the Small Scale Industries Manufacturer's Association, Gurgaon and also heard their grievances personally on his last visit to Gurgaon; if so, the substance of their representation and the action, if any, taken thereon ?

Shri Mohan Lal : *First Part.*—Yes.

Second Part.—A statement is laid on the Table of the House.

[Minister for Finance]

STATEMENT

The salient features of the representation are as below :—

(a) *Loans on liberalised conditions in the Industrial areas.*—It was represented that loans upto Rs 50,000 may be advanced for the construction of buildings and purchase of machinery where in the applicant may be asked to contribute 1/4th of the total sum, as is done in the case of such loans given for this purpose in the Industrial Areas. Gurgaon is not an Industrial Area and the benefits of the scheme meant for development of Industries in the Industrial Areas can thus not be extended to Gurgaon. However, Government have under consideration whether loans upto Rs 20,000 may be given on same terms and conditions for development of industries at places outside the Industrial Areas, and if the scheme is sanctioned, Gurgaon will also benefit from this scheme.

(b) *Raising the limit of loans given by the local authorities.*—It was represented that the present limit of Rs 2,000 may be raised to Rs 5,000 in the case of individuals and to Rs 10,000 in the case of co-operative. Further it was suggested that instead of two sureties only one surety may be asked for small loans. At present D. I. O's disburse loans upto Rs 2,000 and Director of Industries sanctions loans upto Rs 5,000. Bigger loans are sanctioned by Government on the recommendations of the Board of Industries. It is not proposed to change the existing limits upto which the authorities are allowed to disburse loans. It is also not proposed to change the existing procedure to get two sureties for the loans given on liberalised conditions.

(c) *Loans against personal signatures.*—It was represented that loans upto Rs 1,000 be given against personal signatures, and this limit should be raised to Rs 2,000. The question of giving loans upto Rs 1,000 on the recommendations of M. Ps., M.L.As, M. L. Cs Gazetted Officers, etc., is under consideration of Government.

(d) *Interest on loans.*—It was represented that rate of interest on loans advanced before the year 1955-56 was 5 per cent whereas now this has been reduced to 3 per cent in the case of individuals and 2½ per cent in the case of co-operative societies. The Association desired that this distinction should be removed and a uniform rate of interest should be charged. Loans during the last year and in the current year at 3 per cent to individuals and 2½ per cent to co-operatives are given and the difference in the rate of interest at which this amount is advanced by the Government of India and that at which it is given to the industrialists is given by the Government of India as a subsidy. This scheme of giving of subsidy by the Government of India was not in operation in the earlier years. It is, therefore, not possible to charge lower rate of interest on loans advanced before the year 1955-56.

(e) *Electricity.*—It was represented that the electricity rates have considerably been increased and the same may be reduced. The matter is under consideration.

(f) *Octroi.*—It was represented that the Octroi rates may be reduced for certain articles which were used as raw material for the development of certain industries at Gurgaon. The matter is under the consideration of Department of Industries and a reference will soon be made to the local Self Government for considering this demand.

(g) *Loans to Oil Seed Crushing Industry by Mills.*—It was represented that loans may also be given for Oil Seed Crushing Industry. At present the capacity of the existing oil mills in the Punjab is much more than the total production of oil seeds in the State and a fairly large number of oil mills remain closed for work intermittently during the year for want of raw material. The department gives loans for setting up Kohlus to encourage the village industries, but as there is not much scope for the time being for oil milling industry, no loans are granted for oil milling. However, the question for giving loans to the oil mills is under the consideration of Government.

SCARCITY OF FOODGRAINS IN TEHSIL UNA, DISTRICT HOSHIARPUR

*6946. **Shri Khushi Ram Gupta** : Will the Minister for Finance be pleased to state whether there is any scheme under the consideration of Government to remove continued scarcity conditions of foodgrains in tahsil Una, district Hoshiarpur; if so, the details thereof ?

Shri Mohan Lal : The Deputy Commissioner, Hoshiarpur, has already been instructed to arrange distribution of wheat immediately. In view of the acute demand in the hilly tracts of Una Tahsil steps have been/are being taken to open maximum number of Fair Price Shops, from where wheat would be available at Rs 14-8-0 per maund to the consumers *plus* slight additional incidental charges to cover transport from the storage/issue centre. Stocks are being issued from Hoshiarpur for the present, and Government of India have been requested for early despatch of wheat to Nangal Storage Centre also.

FOODGRAINS IN THE STATE

*6951. Shri Teg Ram : Will the Minister for Finance be pleased to state—

- (a) the total yield of wheat, gram, barley and sarson in the State during the current year according to the official estimates ;
- (b) the total quantity of wheat, gram and barley stocks in the various Government godowns on 15th March, 1956 and 15th August, 1956, respectively ;
- (c) the total quantity of wheat, gram barley and sarson exported from the State by Government during the period from 15th March, 1956 to 15th August, 1956 ?

Shri Mohan Lal : (a) and (b) Statements A and B giving the requisite information are laid on the table of the House.

(c) No stocks of wheat, gram, barley and sarson were exported out of the State by Government during the period from 15th March, 1956 to 15th August, 1956.

Statement "A"

Statement showing crop production during the year 1955-56

Serial No.	Name of foodgrain	Yield (In Tons)
1	Wheat	1,336,900
2	Gram	1,092,800
3	Barley	1,32,500
4	Sarson	Not available
5	Rabi Oil seeds	76,000

Note.—Separate information in respect of Sarson is not available.

[Minister for Finance]

STATEMENT "B"

Statement showing the total quantity of Wheat, Gram and Barley stocks in the Government godowns as on 15th March, 1956 and 15th August, 1956 respectively.

Serial No.	Name of District	WHEAT			GRAM			BARLEY			REMARKS
		15th March, 1956	15th August, 1956	15th March, 1956	15th August, 1956	15th March, 1956	15th August, 1956	15th March, 1956	15th August, 1956	15th August, 1956	
1	2	3	4	5	6	7	8	9			
		Mds	Srs	Ch	Mds	Srs	Ch	Mds	Srs	Ch	
1	Ambala	..	..	..	..	..	..	..	..	..	
2	Karnala	..	2,630	10	6	..	..	..	..	..	
3	Rohtak	..	..	..	..	..	..	..	..	..	
4	Hissar	..	15,482	0	0	*761	0	0	..	..	*Punjab Government stocks
5	Gurgaon	..	..	..	..	..	..	..	..	..	
6	Ludhiana	..	7,832	2	2	..	..	..	..	..	
7	Jullundur	..	3,263	17	8	..	..	..	..	..	
8	Hoshiarpur	..	3,263	5	0	..	..	..	..	..	
9	Ferozepur	..	70,818	6	5	**18,014	23	11	..	..	**On Government of India's account
10	Amritsar	..	..	..	..	8,517	32	8	..	..	
11	Gurdaspur	..	5,607	2	8	..	..	..	..	..	
12	Kasubegu	..	17,308	19	14	..	..	..	..	..	
Total		..	1,26,204	23	11	27,293	16	3	..	..	

CHEAP GRAIN DEPOTS IN THE STATE

*6952. **Shri Teg Ram** : Will the Minister for Finance be pleased to state—

- (a) whether the Government have received any representations to the effect that arrangements be made to supply foodgrains at cheaper rates to the poor in view of the rising prices of foodgrains in the State ; if so, the action, if any, taken thereon ;
- (b) the rates of wheat, gram and barley that prevailed in the markets of Abohar, Moga, Amritsar, Ludhiana, Ambala, Rohtak, Rewari and Hissar separately on the first and the 15th of the months of April, May, June and July during the years 1955, and 1956 ?

Shri Mohan Lal : (a) Yes. Government have issued instructions to all the Deputy Commissioners to start distribution of wheat through Fair Price Shops so as to make it available to the consumers at Rs 14-8-0 per maund. For places at a distance from Storage Centres this rate would stand a little higher, to cover additional transport expenses. This step, it is hoped, will provide adequate relief to the poor and needy and would also be a corrective to the rise in prices of wheat. The State Government have been assured by the Government of India that they would make available adequate stocks to meet the requirements of this State ;

- (b) A statement giving the required information is laid on the Table.

[Minister for Finance]

Statement showing the rates of Wheat, Gram and Barley in the Selected Markets of Punjab during April, May, June and July, 1956

Serial No.	Name of Market	1955						1956					
		1st			15th			1st/2nd			15th/16th		
		Wheat	Gram	Barley	Wheat	Gram	Barley	Wheat	Gram	Barley	Wheat	Gram	Barley
1	Abohar	13 7 0	6 2 6	4 7 6	N.R.	N.R.	N.R.	N.R.	N.R.	N.R.	N.R.	N.R.	N.R.
2	Moga	12 4 0	6 4 0	N.T.	12 4 0	5 12 0	4 4 0	N.R.	N.R.	N.R.	N.R.	N.R.	N.R.
3	Amritsar	12 4 0	N.R.	3 12 0	12 0 0	5 10 0	4 8 0	15 12 0	11 4 0	9 0 0	13 8 0	9 7 0	7 8 0
4	Ludhiana	13 0 0	6 10 0	4 6 0	14 8 0	6 8 0	5 0 0	15 8 0	9 8 0	N.Q.	15 8 0	10 6 3	7 8 0
5	Ambala	11 8 0	6 0 0	6 14 0	12 8 0	6 5 0	6 8 0	14 6 0	10 4 0	10 2 0	13 6 0	9 12 0	8 4 0
6	Rohtak	N.R.	N.R.	N.R.	12 8 0	5 15 0	N.T.	14 8 0	10 2 0	N.Q.	14 8 0	9 8 0	8 8 0
7	Rewari	N.A.	N.A.	N.A.	N.A.	N.A.	N.A.	N.A.	N.A.	N.A.	N.A.	N.A.	N.A.
8	Hissar	13 4 0	5 12 0	6 0 0	13 0 0	5 12 0	5 10 0	17 12 0	9 14 0	10 0 0	15 0 0	9 14 0	9 4 0
MAY													
1	Abohar	9 14 0	5 3 0	4 8 0	10 12 0	5 10 0	4 12 0	N.R.	N.R.	N.R.	N.R.	N.R.	N.R.
2	Moga	9 8 0	5 2 0	4 8 0	9 12 0	5 12 0	5 2 0	N.R.	N.R.	N.R.	N.R.	N.R.	N.R.
3	Amritsar	9 0 0	5 6 0	5 0 0	8 11 0	5 1 0	5 8 0	12 8 0	8 12 0	7 4 0	13 4 0	10 1 0	8 0 0
4	Ludhiana	10 8 0	5 4 0	4 12 0	10 0 0	6 1 0	5 4 0	13 4 0	9 2 0	N.Q.	13 12 0	..	..
5	Ambala	10 2 0	5 4 0	3 14 0	9 12 0	6 3 0	5 6 0	11 5 0	9 5 0	7 12 0	13 2 0	10 6 6	8 5 0
6	Rohtak	11 0 0	5 14 0	N.T.	10 0 0	6 0 0	5 2 0	12 12 0	8 10 0	7 12 0	12 8 0	9 14 0	8 4 0
7	Rewari	N.A.	N.A.	N.A.	N.A.	N.A.	N.A.	N.A.	N.A.	N.A.	N.A.	N.A.	N.A.
8	Hissar	10 0 0	5 5 0	5 0 0	11 0 0	5 12 0	5 8 0	N.R.	N.R.	N.R.	12 14 0	9 14 0	8 12 0

Serial No.	Name of Market	1955						1956					
		1st			15th			1st/2nd			15th/16th		
		Wheat	Gram	Barley	Wheat	Gram	Barley	Wheat	Gram	Barley	Wheat	Gram	Barley
1	Abohar	10 2 0	5 6 0	5 2 0	10 4 0	5 15 0	5 6 0	N.R.	N.R.	N.R.	N.R.	N.R.	N.R.
2	Moga	9 8 0	5 14 0	5 6 0	9 12 0	6 4 0	5 2 0	N.R.	N.R.	N.R.	N.R.	N.R.	N.R.
3	Amritsar	9 6 0	5 9 0	6 4 0	9 6 0	5 14 0	6 0 0	13 4 0	10 6 0	9 0 0	13 8 0	10 15 0	10 8 0
4	Ludhiana	10 8 0	5 11 0	N.T.	11 0 0	6 6 0	6 6 0	15 0 0	N.Q.	10 0 0	15 0 0	10 12 0	N.Q.
5	Ambala	9 10 0	5 15 0	5 6 0	9 13 0	6 7 0	5 12 0	13 5 0	10 10 6	9 2 0	13 12 0	11 0 0	9 2 0
6	Rohtak	9 8 0	5 12 0	5 4 0	10 4 0	6 2 0	5 8 0	13 4 0	10 0 0	9 4 0	13 4 0	10 5 0	9 8 0
7	Rewari	N.A.	N.A.	N.A.	N.A.	N.A.	N.A.	N.A.	N.A.	N.A.	N.A.	N.A.	N.A.
8	Hissar	10 8 0	5 8 0	5 9 0	11 12 0	5 14 0	5 12 0	15 0 0	9 13 0	9 5 0	N.R.	N.R.	N.R.
JULY													
1	Abohar	11 8 0	6 15 0	6 7 0	11 8 0	6 11 0	5 10 0	N.R.	N.R.	N.R.	N.R.	N.R.	N.R.
2	Moga	10 12 0	7 4 0	6 0 0	11 0 0	7 2 0	6 4 0	13 6 0	10 8 0	9 12 0	14 14 0	11 4 0	9 0 0
3	Amritsar	9 8 0	6 14 0	5 8 0	10 12 0	7 4 0	6 4 0	13 10 0	10 10 0	10 0 0	N.R.	N.R.	N.R.
4	Ludhiana	11 12 0	7 8 0	6 8 0	12 4 0	7 9 0	6 8 0	15 0 0	10 10 0	9 8 0	15 4 0	11 8 0	10 6 0
5	Ambala	N.R.	N.R.	N.R.	N.R.	N.R.	N.R.	13 10 0	10 10 0	9 2 0	14 7 0	11 9 6	9 2 0
6	Rohtak	11 4 0	7 2 0	5 8 0	11 8 0	7 7 0	7 0 0	13 8 0	10 4 0	10 0 0	13 12 0	11 8 0	N.Q.
7	Rewari	N.A.	N.A.	N.A.	N.A.	N.A.	N.A.	N.A.	N.A.	N.A.	N.A.	N.A.	N.A.
8	Hissar	12 12 0	7 0 0	6 8 0	13 0 0	7 5 0	7 0 0	15 6 0	10 4 0	9 12 0	16 6 0	11 4 0	10 8 0

N.A. Indicates not available.

N.R. Indicates not received.

N.Q. Indicates not quoted.

N.T. Indicates not transacted.

HODAL-PUNAHANA AND PALWAL HATHIAN ROADS IN GURGAON DISTRICT

*6832. Maulvi Abdul Ghani Dar : Will the Minister for Public Works be pleased to state—

- (a) the present condition of Hodal-Punahana and Palwal-Hathian Roads in Gurgaon District ;
- (b) the total amount of expenditure incurred on the said roads during the years 1955-56 and 1956-57 respectively ?

Shri Mool Chand Jain : (a) Hodal-Punahana is a metalled road under the charge of the District Board, Gurgaon, which was partly re-metalled and surfaced last year ; and the surfacing of a portion of which has also been sanctioned this year. Palwal-Hathian road is partly metalled and partly unmetalled road, maintained by the District Board, Gurgaon.

(b) The expenditure incurred on the maintenance of the two roads during 1955-56 is Rs 21,567 and that anticipated in 1956-57 is Rs 5,195.

CONSTRUCTION OF ROADS IN DISTRICT KANGRA

*6844. Bakshi Partap Singh : Will the Minister for Public Works be pleased to state—

- (a) the names and number of motorable roads constructed tahsil-wise in Kangra District under the First Five-Year Plan ;
- (b) the names of the roads on which regular transport facilities have been sanctioned by Government ?

Shri Mool Chand Jain : *Deragopipur Tehsil.*—(a) (i) Ranital , Jawala-Mukhi Road.

Deragopipur and Kangra Tahsils.—(ii) Jullundur-Hoshiarpur-Dharamsala Road. This road was already motorable prior to First Five-Year Plan but it was metalled during the First Plan.

(b) The transport facilities already exist on the roads mentioned in part (a) above.

CONSTRUCTION OF ROADS FROM UNA TO CHAUKI MUBARAKPUR AND CHAUKI MUBARAKPUR TO NADAUN IN HOSHIARPUR DISTRICT

*6945. Shri Khushi Ram Gupta : Will the Minister for Public Works be pleased to state—

- (a) whether the survey work in connection with the construction of roads from Una to Chauki Mubarakpur and Chauki Mubarakpur to Nadaun in District Hoshiarpur, started with the setting up of Sub-division at Una in August, 1955, has been completed ;
- (b) if the answer to part (a) above be in the affirmative the time by which the construction of the said roads is intended to be started ?

Shri Mool Chand Jain : (a) Survey of Una Chururu portion of Una-Mubarakpur Road has not been completed as yet. Survey of the other portion from Chururu to Mubarakpur and of Mubarakpur-Nadaun road has not been started.

(b) Does not arise.

CONSTRUCTION OF REST-HOUSE AT CHADHIAR, DISTRICT KANGRA

*6843. Bakshi Partap Singh : Will the Minister for Public Works be pleased to state whether Government intend constructing a P.W.D., Rest-house at Chadhiar in district Kangra ; if so, the date by which the construction is likely to be started and the approximate expenditure likely to be incurred thereon ?

Shri Mool Chand Jain : No. Second part does not arise.

COMPLAINTS AGAINST CHAIRMAN, MARKET COMMITTEE, HODAL, DISTRICT GURGAON

*6863. Shri Dharam Vir Vasisht : Will the Minister for Agriculture and Panchayats be pleased to state whether the Government has recently received any complaints against the Chairman, Market Committee, Hodal, District Gurgaon ; if so, the nature of the complaints and the action, if any, taken thereon ?

Sardar Gurbanta Singh : *First Part.*—Yes.

Second Part.—The complaint relates to his reputation in private life and has no concern with his duties as Chairman, Market Committee, Hodal. However, the matter is under the consideration of Government.

GARDEN AREA IN THE STATE

*6963. Shri Wadhawa Ram : Will the Minister for Agriculture and Panchayats be pleased to state—

(a) the total area of land under gardens in the State, Tehsil-wise, before the partition of the country ;

(b) the total area of land in the State tehsil-wise which has been brought under gardens since partition ?

Sardar Gurbanta Singh : (a) Tehsilwise area of land under gardens is not available. District-wise figures for the year 1947-48 (pre-partition) are, however, available and are laid on the Table.

(b) The area brought under gardens since partition is not readily available and will be supplied after collection.

Serial No.	District	Area under fruit gardens in 1947-48 (pre-partition)
		(Acres)
1	Hissar	.. 3,252
2	Rohtak	.. 2,253
3	Gurgaon	.. 490
4	Karnal	.. 1,761
5	Ambala	.. 11,944

[Minister for Agriculture & Panchayats]

Serial No.	District	Area under fruit gardens in 1947-48 (pre-partition)
		(Acres)
6	Simla	.. 210
7	Kangra	.. 1,605
8	Hoshiarpur	.. 9,465
9	Jullundur	.. 2,614
10	Ludhiana	.. 531
11	Ferozepur	.. 798
12	Amritsar	.. 6,291
13	Gurdaspur	.. 3,216
Total		.. 44,430

NUMBER OF CANDIDATES TO BE RECOMMENDED BY PUBLIC SERVICE COMMISSION, ETC., FOR ONE VACANT POST

*6979. Shri Ram Chandra Comrade : Will the Chief Minister be pleased to state—

- the number of candidates which the Public Service Commission and the Subordinate Services Selection Board, respectively, are required to recommend for one vacant post ;
- the dates from which the said Commission and the said Board, respectively, were asked to comply with the requirement mentioned in part (a) above ?

Sardar Partap Singh Kairon : (a) Normally only one name is recommended for one vacant post by the Public Service Commission/Subordinate Services Selection Board. In the case of Public Service Commission only, Government have very recently decided to revert to an old practice whereby the Administrative Departments at their option could ask the Commission to recommend double the number of candidates for any post without mentioning the order of preference.

(b) The revised instructions whereby the Public Service Commission can be requested to recommend double the number of candidates issued on 16th July, 1956. Subordinate Services Selection Board recommends only equal number of candidates for vacancies available ever since its inception on 26th September, 1953.

COMPLAINTS AGAINST RURAL PUBLICITY WORKERS, DISTRICT GURGAON

*6864. Shri Dharam Vir Vasisht : Will the Chief Minister be pleased to state whether the Government has received any complaints against Rural Publicity Workers in Gurgaon District ; if so, the details thereof and the action, if any, taken thereon ?

Sardar Partap Singh Kairon : Yes. A complaint regarding collection of about Rs 300 by Shri Om Parkash, Rural Publicity Worker, from the villagers for presentation to the Chief Minister which was alleged to have not been handed over to the latter, was received. The services of this worker had been terminated before any action could be taken in the matter. Another complaint against Shri Gobind Prasad Vaid, had been received for his having been found guilty and fined Rs 2 under Untouchability (Offences) Act No. 2 of 1955. The matter is being investigated.

ANTI-CORRUPTION DEPARTMENT

*6865. Shri Dharam Vir Vasisht : Will the Chief Minister be pleased to state—

- (a) whether the Anti-Corruption Department is working in sections ; if so, the number and names thereof which have started working, together with the details of work done by them upto 30th June, 1956 ;
- (b) whether all the sections of the Department have started functioning fully ; if not, the time by which they are expected to do so ?

Sardar Partap Singh Kairon : (a) *Part (i).*—Yes.

Part (ii)—Six.

Part (iii).—(1) General Section.

(2) Technical Section.

(3) Detection and Investigating Section (S.I.A.).

(4) Legal Section.

The details of the work done by the Department as a whole from 24th June, 1955, the date on which it was created to 30th June, 1956 are given in the statement placed on the Table.

(b) Except Flying Squads and Intelligence Section which have not yet been constituted, all the remaining sections are working fully.

DETAILS OF WORK DONE BY THE ANTI-CORRUPTION DEPARTMENT FROM 24TH JUNE, 1955 TO 30TH JUNE, 1955.

(a) *Cases disposed of departmentally.*—Six hundred and ninety-six complaints were received during this period. Of these, 188 were filed being anonymous or pseudonymous or of frivolous type. 508 complaints were forwarded to the departments concerned, 230 for disposal, as they did not contain specific allegations and 278 for enquiry and report. Enquiries were held in 138 cases during this period and as a result 101 complaints were reported to be false or frivolous. In the remaining 37 cases involving 40 Government servants action was taken as under :—

Dismissed or services terminated	..	12
Stoppage of increment	..	7
Retired compulsorily	..	1
Pension reduced	..	1

[Chief Minister]

Censured	..	3
Censured and confirmation withheld	..	1
Not to be appointed to a post carrying special pay or compensatory allowance	..	1
Warned	..	6
Convicted	..	2
Displeasure of Government conveyed	..	1
Adverse entry made in character roll	..	1
Reverted, name removed from list 'G' and future conduct to be watched	..	1
Approved service forfeited	..	1
Reverted and demoted by 50 places in the seniority list	..	1
Ignored for promotion and confirmation deferred to a later date		1

(b) *Cases entrusted to the Special Inquiry Agency.*—Fifty cases were entrusted to Special Inquiry Agency for enquiry and report. The Agency submitted final report in 38 of them. Necessary further action is being taken thereon.

(c) *Work done by Special C. I. D. Staff, Ambala.*—This staff detected 80 cases. 9 of these cases are pending in Courts. It has been decided that in all other cases, the officers involved would be subjected to departmental action in the first instance. Cases against six such officers are ripe for starting departmental proceedings.

(d) *C. I. D., staff under Inspector Hardial Singh.*—This staff has already collected material against 75 subordinate officials of Muktsar, Ferozepur and Zira Tehsils of district Ferozepur. Departmental enquiries have been ordered against 40 officials. 35 others have been severely warned and adverse entries have been made in their Character Rolls. The officiating and temporary hands have also been served with 'show cause' notices as to why they should not be reverted or their services terminated respectively.

(e) *Inspection Squads headed by Jilledars.*—Two such squads have been formed. They have already discovered several hundred acres of concealed irrigation and prepared cases against some corrupt Patwaris of the Irrigation Department.

(f) *Inspection Circle in the Irrigation Department.*—This circle has been created recently. The duties of the Superintending Engineer appointed to the post are to carry out administrative audit of the whole of the Irrigation Department and to hold enquiries into complaints of corruption. He is required to submit his reports to the Chief Engineers of the Irrigation Department, who have been constituted into a Committee for this purpose. Copies of the reports and the orders passed thereon by the Committee are submitted to Government in the Anti-Corruption Department, which keeps a watch over the functioning of this circle.

EXPENDITURE ON GURDWARA ELECTIONS

*6808. Shri Rala Ram : Will the Chief Minister be pleased to state the total expenditure incurred by the Government on the preparation of Electoral Rolls for the Gurdwara Elections and on the holding of the Gurdwara Elections in 1954 ?

Sardar Partap Singh Kairon : The expenditure incurred by the State Government is as below :—

(a) On preparation of Electoral Rolls	..	Rs 1,04,008	1	4
(b) On conduct of Elections	..	Rs 2,15,005	6	1
Total	..	Rs 3,19,013	7	5

MURDERS AND DACOITIES, ETC., IN THE STATE

*6907. Professor Mota Singh Anandpuri : Will the Chief Minister be pleased to state—

- (a) the total number of cases of murders, dacoities, robberies, seduction and abduction of women and children, and illicit distillation of wine separately in the state during the period from 1st January, 1956 to 1st August, 1956 ;
- (b) the total number of arrests made in connection with each category of cases referred to in part (a) above, the number of cases tried and the number of persons convicted, discharged or acquitted separately during the period referred to in part (a) above ;
- (c) whether there was an increase or decrease in the aforesaid crimes during the period mentioned in part (a) above as compared with the corresponding period of 1954 and 1955, respectively ?

Sardar Partap Singh Kairon : (a) three hundred and one cases of murder, nine of dacoity, 94 of robbery, 222 of seduction and abduction, and 3,097 of illicit distillation were registered in the State during the period from 1st January, 1956 to 1st August, 1956.

(b) The required information in respect of each type of crime is as follows :—

Type of Crime	TOTAL NUMBER OF			
	Arrests made	Cases tried	Persons convicted	Persons discharged or acquitted
Murders ..	607	76	62	63
Dacoities ..	20	Nil	Nil	Nil
Robberies ..	114	21	11	10
Seduction and abduction ..	497	43	15	32
Illicit distillation	3,340	1,776	1,403	180

Note.—The remaining cases are still under investigation or pending trial in courts.

[Chief Minister]

(c) The figures of each type of crime for the period from 1st January, 1956 to 1st August, 1956 and the corresponding periods of 1955 and 1954 ; and their variations are given below :—

Type of Crime	CASES REGISTERED			INCREASE OR DECREASE COMPARED WITH	
	From 1st January, 1956 to 1st August, 1956	From 1st January, 1955 to 1st August, 1955	From 1st January, 1954 to 1st August, 1954	1955	1954
Murders ..	301	263	287	plus 38	plus 14
Dacoities ..	9	7	10	plus 2	minus 1
Robberies ..	94	80	107	plus 14	minus 13
Seduction/Abduction ..	222	190	231	plus 32	minus 9
Illicit distillation	3,097	2,976	2,682	plus 121	Plus 415

GRANT OF LOANS FOR THE CONSTRUCTION OF HOUSES IN TEHSIL UNA,
DISTRICT HOSHIARPUR

*6920. Shri Mohan Lal Datta : Will the Chief Minister be pleased to state —

(a) the total number of applications so far received by the Government from flood-stricken people in tehsil Una, district Hoshiarpur, for the grant of loans for the construction of houses under the Housing Scheme of the Government of India or the State Government, together with the number of those sanctioned ;

(b) the total number of persons referred to in part (a) above who have been given such loans, fully or partly under the said Housing Scheme ?

Shri Sher Singh : (a) *First Part.*—Information is being collected and will be supplied to the member when received.

Second Part.—Fifty-eight applications have so far been sanctioned.

(b) Five loans paid in full and partly paid nil.

DEPUTATION OF KISANS OF VILLAGES HAMBOL ETC. IN HOSHIARPUR DISTRICT

*6651. Shri Khushi Ram Gupta : Will the Minister for Irrigation and Power be pleased to state whether any deputation of Kisans of village Hambol, Bhera, Saloor, Bhalwala and Panwa, in Hoshiarpur District met the Deputy Commissioner at Una on 16th December, 1955, regarding the devastation caused by Swan Nadi ; if so, the action, if any, taken by him in this connection ?

Sardar Gurbachan Singh Bajwa : *Part (a).*—Yes.

Part (b).—The matter is under action.

FLOODS AND WATER-LOGGING IN PALWAL AREA

*6866. Shri Dharam Vir Vasisht : Will the Minister for Irrigation and Power be pleased to state —

- (a) whether Government have recently received any complaints from the residents of Palwal town and villages of Palwal Tehsil regarding floods and water-logging ;
- (b) whether Government held discussions with the U. P. Government whose canal runs across this area in connection with floods and water-logging mentioned in part (a) above ; if so, the final plans, if any, prepared for the drainage of the said areas ?

Shri Sher Singh : (a) Yes.

(b) The Palwal area is irrigated by the Agra Canal of U.P. Government. Deputy Commissioner, Gurgaon, therefore, asked Executive Engineer, Muthra Division of the Uttar Pradesh to prepare a drainage scheme for this area. The preliminary plans for drainage of the area have been prepared. The Superintending Engineer, W.J.C., East Circle and Executive Engineer, Muthra Division, Agra Canal, have fixed a joint inspection of the area for 3rd and 4th of September, 1956, in order to recommend a scheme for undertaking excavation of necessary drains to rid the area of excessive water collections and water-logging as may be necessary. The scheme has been included in the Second Five-Year Plan of Punjab under Flood-protection works.

SCHEME FOR IRRIGATING VILLAGES IN TEHSIL UNA, DISTRICT HOSHIARPUR

*6918. Shri Mohan Lal Datta : Will the Minister of Irrigation and Power be pleased to state whether there is any scheme under consideration of the Government to provide irrigation facilities to those villages of tehsil Una, district Hoshiarpur, which are situated on both sides of the Nangal Hydel Canal : if so, the time by which it is likely to be implemented ?

Shri Sher Singh : Yes. The scheme is under preparation and if it meets with the approval of Government, the work will be taken up immediately.

CANAL PATWARIS AND PATWAR KHANAS IN THE STATE

*6967. Shri Wadhawa Ram : Will the Minister for Irrigation and Power be pleased to state—

- (a) the total number of Canal Patwaris and the total number of Patwar Khanas for them in the State, respectively at present;
- (b) the amount of expenditure being incurred annually on the repair of each Patwar Khana referred to in part (a) above ?

Shri Sher Singh : (a) *Part I.*—2,314.

Part II.—6.

(b) Rs 11.

CO-OPERATIVE CREDIT SOCIETIES

*6885. Shri Ram Parkash : Will the Minister for Irrigation and Power be pleased to state the total number of Co-operative Credit Societies in the State at present, together with the number of those belonging to the members of the Scheduled Castes among them ;

(b) whether any limit has been fixed by Government for granting credit exclusively to members of the Scheduled Castes out of the funds of the Societies mentioned in part (a) above ; if so, the reasons therefor ?

Chaudhri Amar Singh (Deputy Minister) : (a) Eleven thousand, nine hundred and five, out of these, 924 are exclusively manned by members of the Scheduled Castes.

(b) *First Part.*—No.

Second Part.—Does not arise.

REPRESENTATION REGARDING CO-OPERATIVE MARKETING GODOWN,
ETC.

*6928. Pandit Shri Ram Sharma : Will the Minister for Irrigation and Power be pleased to state whether any representation regarding Co-operative Marketing Godown and other Schemes under the Second Five-Year Plan from Shri Ganga Ram Sharma of Rupar was received by the Registrar, Co-operative Societies, Punjab ; if so, the action, if any, taken thereon ?

Chaudhri Amar Singh (Deputy Minister) : *First Part.*—Yes.

Second Part.—The position was explained in reply to Shri Ganga Ram Sharma of Rupar.

APPOINTMENT OF SUB-REGISTRARS

*6755. Shrimati Sita Devi : Will the Minister for Revenue, Education and Rehabilitation be pleased to state the names with their ages and educational qualifications of the Sub-Registrars in the State appointed since 1st February, 1956, together with their Headquarters ?

Sardar Gurbachan Singh Bajwa : The information is being collected and will be supplied to the member concerned.

DAMAGE BY RAINS AND FLOODS IN THE STATE

*6833. Maulvi Abdul Ghani Dar : Will the Minister for Revenue, Education and Rehabilitation be pleased to state—

(a) the names of places in the State which on account of rains and floods during 1956-57 sustained damage, and the extent of damage caused ;

(b) the relief, if any, given by Government for the said damage ?

Sardar Gurbachan Singh Bajwa : *Part (a) and (b).*—A statement is laid on the Table.

District	Tahsil	Name of places sustained damage	Extent of damage	Relief given
1	2	3	4	5
<i>Part (a)</i>		<i>Part (b)</i>		
Gurdaspur	Pathankot	1. Kathana ..	Area eroded	200
		2. Jaitpur ..		acres
		3. Khudaipur ..	Cropped	
		4. Paharipur	area damaged	500 acres
		5. Pola		
		6. Bahadarpur	Houses damaged	.. 50
		7. Jaswan		
		8. Kharkara taraf		
		Narot	Approximate	
		9. Barmal Jattan	value of the	
		10. Rajpur Jattan	damaged	
		11. Lasian	property	
		12. Kajlie	Rs 1,25,000	
		13. Mast Garh		
		14. Adalat Garh		
		15. Malarwan		
		16. Bhagwal		
		17. Makhanpur		
		18. Khush Nagar		
		19. Jhela Amda Sha- kargarh		
		20. Gol		
		21. Barkat		
		22. Chak Sahu		
		23. Gazi Barwan		

[Minister for Revenue, Education and Rehabilitation]

District	Tehsil	Name of places sustained damage	Extent of damage	Relief given
1	2	3	4	5
Gurdaspur— <i>contd</i>	Pathankot— <i>concl'd</i>	24. Basau Barwan 25. Taharpur 26. Pindi Parolian 27. Bamial 28. Beli Chahnagan		
Do ..	Gurdaspur	1. Jainpur 2. Thathi 3. Faridpur 4. Shahoor 5. Jagatpur Kalan 6. Dhaway 7. Tanda 8. Daowal 9. Dhani Paswal 10. Chhawala 11. Beri 12. Sooch 13. Chochna 14. Datarpur 15. Kot Khan Modh 16. Rajpura 17. Dhakar 18. Kishanpura 19. Khojkipur 20. Bherochechi 21. Bheni Khadar 22. Beli 23. Khushialpur 24. Gharaywal 25. Bagowal 26. Ghokala 27. Jalapur 28. Chit 29. Ghot Bhatian 30. Chauntra 31. Salach 32. Chakri 33. Mirzapur .. 34. Sandhalpur 35. Wazipur 36. Thakrpur 37. Kahna .. 38. Mamka Khizarpur 39. Majwal 40. Bharia 41. Mami Chak Ranga 42. Tur 43. Gadhian Klan 44. Rajpur Chit 45. Shahpur Afghana 46. Nangal Dalla 47. Adi 48. Kalupur 49. Kanapur 50. Kukar 51. Chhod	Area damaged .. 450 acres Cropped area damaged .. 8,000 acres No. of houses damaged 107 No. of Cattle lost 7 Approximate value of the damaged property Rs 4,75,400 Two small breaches occurred in Dhusi Bund A few breaches occurred in Ajnala distributary	A sum of Rs 10,000 has been placed at the disposal of Tahsildar, Gurdaspur, for distribution as Fodder Taccavi loans, 7 Relief Centres have been opened in the district

District	Tahsil	Name of places sustained damage	Extent of damage	Relief given
1	2	3	4	5
Gurdaspur— <i>contd</i>	Gurdaspur— <i>concl'd</i>	52. Chaura		
		53. Dosatpur		
		54. Malomawan		
		55. Chak Thakhatpur		
		56. Kamalpur Jattan		
		57. Bohar Wadala		
		58. Sekhwan		
		59. Satkoha		
		60. Dhariwal		
		61. Theh Ghulam Nabi		
		62. Faizulla Chak		
		63. Tatlay		
		64. Mundi Karal		
		65. Arjanpura		
		66. Ghuman Kalan		
Gurdaspur— <i>contd</i>	Batala	1. Sherpur		
		2. Majrai		
		3. Malakpur		
		4. Kalian		
		5. Saelowal		
		6. Leghowal		
		7. Dialgarh		
		8. Nawan Pindi		
		9. Dup Sari		
		10. Sagarpur		
		11. Jhurianwala		
		12. Gonspura		
		13. Dewaniwala		
		14. Harsian		
		15. Udhawal		
		16. Khokhar		
		17. Kotli Bhan Singh		
		18. Bahadurpur		
		19. Shahpur		
		20. Umarpur		
		21. Said Mubarak		
		22. Kulian		
		23. Bil Purian		
		24. Batala West		
		25. Batala East		
		26. Sheikhpur		
		27. Bajjuman		
		28. Sarupwali		
		29. Marar		
		30. Ghasitpur		
		31. Hardejhandia		
		32. Kotla Shwarf	(i) Total	
		33. Nat	area damag-	
		34. Dandiala	ed ..12,522	
		Najaran	acres	
		35. Salho Chahal	(ii) Cropped	
		36. Kala Afghana	area damag-	
		37. Chahal Khurd	ed out of	
			(i) above 6000 acres	

[Minister for Revenue, Education and Rehabilitation]

District	Tahsil	Name of places sustained damage	Extent of damage	Relief given
1	2	3	4	5
Gurdaspur— <i>contd</i>	Batala— <i>concl'd</i>	38. Ghania-ke-banger	Approximate value of damaged property : Rs 3,60,000	
		39. Man ..	One breach occurred in	
		40. Lath	Batala-	
		41. Khokhar	Qadian	
		42. Baluwal	Railway Line	
		43. Fatehgarh ..	Amritsar-Dera Baba	
		44. Sekhwan	Nanak Railway	
		45. Qila Desa Singh	line breached	
		46. Shamsheerpur		
		47. Chaturgarh		
		48. Talwandi Lal Singh		
		49. Jangla		
		50. Nasarke		
		51. Vairoke		
		52. Nangal		
		53. Kotli Daya Ram		
		54. Ghola Dhola		
		55. Dharamkot		
		56. Randhawa		
		57. Rattar Chhatar		
		58. Gania		
		59. Ghor Chak		
		60. Dala		
		61. Shampur		
		62. Panwan		
		63. Rahim Abad		
		64. Thathoke		
		65. Qadian		
		66. Pakhoke Amda		
		67. Pakistan		
		68. Sidhwan, Pakistan		
		69. Parwal, Pakistan		
		70. Chhat		
		71. Murioke		
		72. Dahbanwla		
		73. Sarchoor		
		74. Khursanwala		
Amritsar ..	..	1. Galib	6,000 acres	Nil
		2. Jagdev Khurd		
		3. Chak Bala		
		4. Dalla Rajputa		
		5. Terra Rajputa		
		6. Chahrpur		
		7. Passia		

District	Tahsil	Name of places sustained damage	Extent of damage	Relief given
Amritsar—concl'd		8. Jatta 9. Shahzada 10. Kamalpur 11. Mohd. Mandran-wala 12. Kot Gurbux		
Kangra		1. Jaspa	6 houses and 19 acres of land drowned due to blockage of river Bhaga by Glacier fall	
Ambala ..	Jagadhri	23 villages	1,500 acres of standing crop and 907 houses were affected	Rs 5,000 distributed out of District Relief fund
	Ambala	11 villages (Names of villages will be supplied as soon as they become available)		Rs 25,000 given as taccavi loans 795 yards of long cloth and 77 sheets of dhotis were distributed to the sufferers
Gurgaon ..	Rewari	1. Rewari 2. Beriawas 3. Dhaliawas 4. Shahbazpur Khalsa 5. Burani 6. Dhoki 7. Dabri 8. Kakoria 9. Gokalpur 10. Mashehri 11. Malpura 12. Garhi Alawalpur 13. Jonawas 14. Kishangarh 15. Balawas 16. Rajpura Khalsa 17. Kaluwas 18. Gokalgarh 19. Lisana 20. Sheikhpur Shikarpur 21. Bikaner 22. Bhudpur 23. Balawas Ahir 24. Lakhanaur 25. Buria Kamalpur 26. Gulabpur 27. Dohlawas 28. Mandhiakhurd 29. Jatusana 30. Halushera 31. Husainpur 32. Rampura 33. Bahotwas Ahir 34. Tent 35. Gumina	Cattle lost 2 Rewari-Hissar Railway line breached More damage is being surveyed and will be supplied to the member when it becomes available	Gratuitous relief to the extent of Rs 1,000 is being disbursed Rs 25,000 from Chief Minister's Relief Fund has been placed at the disposal of Deputy Commissioner for gratuitous relief to sufferers A sum of Rs 46,450 out of Rs 1,03,000 sanctioned for advancement of Taccavi loans has since been distributed for Purchase of seed and bullocks

[Minister for Revenue, Education and Rehabilitation]

District	Tahsil	Name of places sustained damage	Extent of damage	Relief given
1	2	3	4	5
Gurgaon— <i>contd</i>	Rewari— <i>concl</i>	36. Rajiaka		
		37. Gharguwas		
		38. Shahranwas		
		39. Gopalpura		
		40. Gutabpur Mula		
		41. Nangal Mundi		
		42. Mundi		
		43. Bhalki		
		44. Majra Mutsil		
		Bhalki		
		45. Pali		
		46. Bawana Gujar		
		47. Dhamlawas		
		48. Pathrawas		
		49. Melawas		
		50. Punsika		
		51. Dalyaki		
		52. Batori		
		53. Rajpur Istam-		
		rar		
		54. Harjipur		
		55. Chilhar		
		56. Khalilpur		
		57. Balewa		
		58. Shadipur		
		59. Mustafapur		
		60. Nurpur		
		61. Lokri		
		62. Mau		
		63. Lokra		
		64. Palhawas		
		65. Guraora		
		66. Asiaki Gorawas		
		67. Sherpur		
		68. Kanhora		
		69. Haqdarpur		
		70. Mauzambad		
Gurgaon ..	Palwal	1. Sheikhupur		
		2. Baghpur Khurd		
		3. Baghpur Kalan		
		4. Solra and also		
		its sub-village		
		Peroka		
		5. Rajpur Khadar		
		6. Dostpur		
		7. Bholra		
		8. Zebabad Kherli		
		9. Hasanpur		
		10. Thanthari		
		11. Sultanpur		
	Gurgaon	1. Sidhraoli		
		2. Bhurka		
		3. Rathiwas		
		4. Dhanori		
		5. Patherheri		
		6. Some part of vil-		
		lage Bilaspur		
		7. Parasoli		
		8. Bahora Khurd		
		9. Some part of		
		village Bahora		
		Kalan		

REVISED REPLY TO STARRED QUESTION NO. 6833.

<i>Name of District</i>	<i>Name of Tahsil</i>	<i>Name of Village</i>
*Ambala	Ambala ..	1. Brahman Majra
		2. Salarheri
		3. Khuda Khurd
		4. Khuda Kalan
		5. Naggal
		6. Hojkipur
		7. Kot Kachhwa Khurd
		8. Kot Kachhwa Kalan
		9. Shahpur
		10. Ghasitpur
		11. Kardhan
	Jagadhri ..	1. Muharampur
		2. Azzipur
		3. Salilpur
		4. Ambli
		5. Sabilpur Jatan
		6. Darazpur,
		7. Gagglon
		8. Hassanpur
		9. Phus Garh
		10. Bhamboli
		11. Garhi Gosain
		12. Gadhauli
		13. Gadhaula
		14. Mansurpur
		15. Tala Kaur
		16. Gunda Pura
		17. Sukh Dasspur
		18. Musambil Muslman
		19. Mussimble Hindwan
		20. Marwa Khurd
		21. Arnauli
		22. Kalanpur
		23. Shah Qamespur

RESERVATION OF LAND FOR SCHEDULED CASTES IN VILLAGES THAAM-
BER ETC., IN AMBALA DISTRICT DURING THE CONSOLIDA-
TION WORK

*6884. **Shri Ram Parkash** : Will the Minister for Revenue, Education and Rehabilitation be pleased to state whether Consolidation work was started and completed in villages Thaamber, Bhita, tehsil Ambala, Panjetun, Kanheri Khurd, Munda Khera, Mand Kheri, Sudhal, tehsil Jagadhri, district Ambala ; if so, whether any area of land has been reserved in these villages for members of the Scheduled Castes who are non-proprietors for their Baras and the extension of their Abadis?

Sardar Gurbachan Singh Bajwa : *First part.*—Yes.

*This information was supplied later.

[Minister for Revenue, Education and Rehabilitation]

Second part.—No. However, a proposal with regard to the reservation of an area measuring 17 Kanals and 6 marlas for Barasin village Bhita is under the consideration of Government.

RECOMMENDATIONS OF TAXATION ENQUIRY COMMITTEE

*6927. Pandit Shri Ram Sharma : Will the Minister for Revenue, Education and Rehabilitation be pleased to state—

- (a) the recommendations of the Taxation Enquiry Committee which have been accepted by Government as well as those which have not been accepted ;
- (b) whether there is any proposal under the consideration of Government to discontinue double tax, property tax, levied by the Government and house tax levied by the Local Bodies, on the same property ; if not, the reasons therefor ?

Shri Mohan Lal : The report of the Taxation Enquiry Commission contains several recommendations and is a lengthy document. Accordingly to collect the information required, considerable time is required. The information is being prepared and will be furnished as soon as it is ready.

COMPLAINTS AGAINST REVENUE PATWARIS POSTED IN TAHSIL FAZILKA,
DISTRICT FEROZEPUR

*6955. Shri Teg Ram : Will the Minister for Revenue, Education and Rehabilitation be pleased to state —

- (a) whether the District and Sub-Divisional Officers have received any complaints from the rural population of tahsil Fazilka, district Ferozepur, to the effect that the Revenue Patwaris generally reside in town situated about fifteen miles or so from the areas under their charge, which causes a great deal of inconvenience to them in getting their important work done ;
- (b) if the answer to part (a) above to be in the affirmative, action, if any, taken by Government on the said complaints ;
- (c) the name of headquarters, the place of residence, the place of family residence and the area under each of the Revenue Patwaris in Fazilka Tahsil on the 1st August, 1956 ?

Sardar Gurbachan Singh Bajwa : The information is being collected and will be supplied to the member as soon as possible.

REVENUE PATWARIS AND PATWARKHANAS IN THE STATE

*6966. Shri Wadhawa Ram : Will the Minister for Revenue, Education and Rehabilitation be pleased to state —

- (a) the total number of Revenue Patwaris and the total number of Patwar Khanas in the State at present, respectively ;

- (b) the total number of Patwar Areas in the State where there are no Patwarkhanas ?

Sardar Gurbachan Singh Bajwa : (a) (i) 4,397.

(ii) 1,315.

(b) 3,082 Patwar Circles.

PRIVATE SECONDARY SCHOOLS IN DISTRICT HOSHIARPUR

*6919. Shri Mohan Lal Datta : Will the Minister for Revenue, Education and Rehabilitation be pleased to state the number and names of newly-started private secondary schools in Hoshiarpur District, which have been opened in the vicinity of other recognised schools ?

Sardar Gurbachan Singh Bajwa : Three. Their names are :—

- (1) Private Secondary School, Chotala.
- (2) Private Secondary School, Sansarpur ; and
- (3) Private High School, Panjavar.

DECISION REGARDING NON-EMPLOYMENT OF UNTRAINED TEACHERS

*6956. Shri Teg Ram : Will the Minister for Revenue, Education and Rehabilitation be pleased to state—

- (a) whether it is a fact that the Education Department has decided not to employ any untrained teachers for imparting instruction in schools; if so, the date on which this decision was taken, together with the date of its implementation ;
- (b) the total number of trained and untrained teachers working in the Primary, Middle and High Schools in the State as on the date when the said decision was taken?

Sardar Gurbachan Singh Bajwa : (a) Yes; this is in accordance with the policy of the Education Department to replace untrained teachers in schools by trained teachers as soon as the latter become available.

(b) The information is being collected and will be supplied to the member as soon as complete.

RULES REGARDING CANCELLATION OF ALLOTMENTS OF LAND

*6908. Professor Mota Singh Anandpuri. Will the Minister for Revenue, Education and Rehabilitation be pleased to state—

- (a) the details of old rules under which a displaced person could get allotment of his land cancelled and instead get allotted new cultivable land according to the grade of his land left in Pakistan;

[Professor Mota Singh Anandpuri]

- (b) the details of the new rules framed recently under which a displaced person can get allotment of his unculturable land cancelled and get new land allotted to him;
- (c) the nature and extent of loss caused to the displaced persons by the said change in the rules, together with the manner in which this loss is proposed to be made good ?

Sardar Gurbachan Singh Bajwa : (a) An allotment of evacuee land could be cancelled and new land, generally of the grade of land to which an allottee was entitled, allotted, under the general instructions published with Punjab Government notification No. 10349/S, dated the 25th August, 1950. These instructions were superseded by the provisions of rule 14.6 of the Administration of Evacuee Property (Central) Rules, 1950, under which the power of the Custodian for cancelling or varying the terms of an allotment was limited to the extent hereunder :

- (i) in accordance with an order made by a competent authority, under section 8 of the East Punjab Refugees (Registration of Land Claims) Act, 1948;
- (ii) on account of the failure of the allottee to take possession of the allotted evacuee property within six months of the date of allotment;
- (iii) in consequence of a voluntary surrender of the allotted evacuee property or a voluntary exchange with other available rural property or a mutual exchange with such other available evacuee property ;
- (iv) in accordance with any general or special order of the Central Government.

Exchanges of uncultivable lands were sanctioned in the following circumstances—

- (i) where the land had become unfit for cultivation due to ravages of river;
- (ii) where the land was found to be unculturable.

(b) Consequent on the acquisition by the Government of India, Ministry of Rehabilitation of all evacuee properties under section 12 of the Displaced Persons (Compensation and Rehabilitation) Act, 1954, the proposal of making alternative allotments, in lieu of the allotments, which were originally made of unculturable lands, was referred to the Government of India. They have agreed with the State Government to grant exchanges in such cases.

(c) No loss has been caused or is likely to be caused to the displaced persons in consequence of the change in policy mentioned above.

PAYMENTS OF CLAIMS TO CLAIMANTS OF PRIORITY CATEGORIES

*6909. Prof. Mota Singh Anandpuri : Will the Minister for Revenue, Education and Rehabilitation, be pleased to state whether the State Government has asked the Centre to expedite the payment of claims not only to the claimants of priority categories but to other deserving persons as well, who produce the bonafides of their needs, such as marriages of children etc; if so, with what results?

Sardar Gurbachan Singh Bajwa : The State Government has urged the Centre to expedite payment of claims and at the last Conference convened by the Ministry of Rehabilitation at Simla important decisions were taken, as a result of which priorities were laid down for early settlement of claims.

Over-riding priority is to be given only to T. B. and cancer patients, disabled persons and minors and not to all high priority claimants. The cases of widows and persons over 65 years of age will get absolute priority only after all the above cases have been finalized.

Displaced persons who have not been paid any kind of compensations will get preference over others who had received compensation under the Interim Compensation Scheme.

RURAL DISPENSARIES WITHOUT DOCTORS

*6806. Shri Rala Ram : Will the Minister for Revenue, Education and Rehabilitation be pleased to state the total number of rural dispensaries in the State where there has been no doctor for the last four months ?

Sardar Gurbachan Singh Bajwa : Six.

SUPPLY OF MEDICINES TO HOSPITALS AND DISPENSARIES

*6807. Shri Rala Ram : Will the Minister for Revenue, Education and Rehabilitation be pleased to state the total amount spent by the Government on the supply of medicines to hospitals and dispensaries under the control of Government during the years 1955 and 1956, separately ?

Sardar Gurbachan Singh Bajwa : The information required has been called for from Districts and it will be supplied as soon as possible.

REPRESENTATION FROM RESIDENTS OF VILLAGE DHAMAR, DISTRICT ROHTAK REGARDING CONSOLIDATION

*6929. Pandit Shri Ram Sharma : Will the Minister for Revenue, Education and Rehabilitation be pleased to state—

- (a) whether any representation from the inhabitants of village Dhamar, Tehsil and District Rohtak, complaining against the consolidation work of that village was received by Government in March, 1956 ; if so, the action, if any, taken thereon ;

[Pandit Shri Ram Sharma]

- (b) whether any enquiries-on-the-spot in connection with the complaints mentioned in part (a) above were made by the Flying Squad; if so, the result thereof ?

Sardar Gurbachan Singh Bajwa : (a) *First part*—Yes.

Second part—The matter is receiving the attention of Government.

(b) *First part*—No.

Second part—Does not arise.

AUCTION OF AGRICULTURAL LAND

*6965. Shri Wadhawa Ram : Will the Minister for Revenue, Education and Rehabilitation be pleased to state—

- (a) the total area of land under cultivation or culturable land in the State, tehsilwise which has been sold by auction by the Government for cultivation purposes during the period 1st February, 1955 to 30th June, 1956, together with the area of such land in respect of which auction has since been cancelled;
- (b) whether the prices of those lands the auctions of which have been cancelled have been refunded; if not, the total amount due on this account as on 31st July, 1956, and the total number of persons concerned, tehsilwise, in the State?

Sardar Gurbachan Singh Bajwa : The information is being collected and will be supplied to the member concerned.

LEASE OF JUNGLE AREAS PRODUCING BABBAR GRASS

*6886. Shri Ram Parkash : Will the Minister for Finance be pleased to state—

- (a) the total number of Jungles in the State where Babbar grass is available;
- (b) whether any such Jungle has been leased out to Gopal Paper Mills; if so, at what rate and for what period;
- (c) whether any such area has been leased out to Ban weavers; if so, at what rate;
- (d) whether there is any disparity between the rates mentioned in parts (b) and (c) above; if so, the reasons therefor;
- (e) whether any Co-operative Society of Ban Weavers was registered at Kot Basawa Singh, Tehsil Jagadhri; if so, its registered number?

Sardar Gurbanta Singh : (a) Three (Kalesar, Kalsia and Morni jungles).

(b) Yes. Kalesar for 25 years at Re. 0-13-10 per maund; 1/2 Kalsia and whole Morni for 5 years at Rs 6,000 per annum.

(c) 1/2 of Kalsia has been reserved for Ban Makers. The matter regarding rates is under consideration.

(d) Does not arise.

(e) Yes ; Registration No. 452, in Ambala Tehsil.

REPRESENTATION FROM P.W.D. MECHANICAL WORKERS, CHANDIGARH

*6756. Shrimati Sita Devi : Will the Minister for Public Works be pleased to state—

(a) whether the Government has recently received any representation from the P.W.D. (Buildings and Roads), Mechanical Workers and Public Health Workers, Chandigarh Project, requesting the Government to regularise their posts and confirm them ; if so, the action, if any, taken thereon ;

(b) whether the Government has also received another representation from the Workers referred to in part (a) above for the allotment of houses to them at Chandigarh ; if so, the number of workers who have been allotted houses at Chandigarh and in what Sectors ?

Shri Mool Chand Jain : (a) Yes. It is not possible to confirm those work-charge employees who are working on jobs which are essentially of a temporary or short-duration nature. However, the case of such employees as are working on schemes of a permanent nature, is under the consideration of Government.

(b) Yes. Project Estimate contains a provision of residential accommodation for regular Government employees only. However, efforts are being made to accommodate as many work-charge employees as possible. At present about 330 of them are provided Government accommodation in various sectors (mostly in cheap houses in Sectors 15, 19 and 24).

REGULARISATION OF POSTS OF P.W.D., MECHANICAL WORKERS (BUILDINGS AND ROADS) AND PUBLIC HEALTH

*6757. Shrimati Sita Devi : Will the Minister for Public Works be pleased to state—

(a) the total number of posts of Mechanical workers in the P.W.D., Buildings and Roads (including Public Health) that were brought on the regular establishment during the period from March, 1954 to March, 1956, together with the number of such workers ;

(b) the number of cases of workers mentioned in part (a) above that are pending together with the period in which all such workers would be brought on the regular establishment ?

Shri Mool Chand Jain : (a) Thirty-seven posts. Thirty-five workers.

[Minister for Public Works]

2. The Subordinate Services Selection Board is being requested to recommend suitable candidates for these two posts—preferably Scheduled Castes. The persons recommended by the Board, on joining will be brought on to regular establishment.

CONSTRUCTION OF ROAD FROM ABOHAR TO ABOOB SHAHAR

*6954. Shri Teg Ram : Will the Minister for Public Works be pleased to state—

- (a) whether any decision to construct the road from Abohar to Aboobshahar, connecting Sittoganno and Dabwali, during the Second Five-Year Plan, has been taken ; if so, the total expenditure likely to be incurred thereon ;
- (b) the expenditure likely to be incurred during the years, 1956, 1957 and 1958, separately, on the construction of the said road together with the extent of progress expected to be made in this respect during each of these years ;
- (c) the year by which the road referred to in part (a) above is expected to be completed ?

Shri Mool Chand Jain : (a) The provision in the Plan is only for Abohar-Sittoganno-Dabwali Road and no link to Bhubshehar is proposed.

(b) and (c) The work is not likely to be taken up this year and will be started as soon as funds can be made available.

GOVERNMENT-OWNED BUILDINGS IN MODEL TOWN, HISSAR

*6981. Shri Balu Ram : Will the Minister for Public Works be pleased to state whether there are any Government-owned buildings lying vacant in the Model Town, Hissar ; if so, the reasons therefor ?

Shri Mool Chand Jain : (a) Government-owned buildings lying vacant in Model Town at Hissar—Three shops.

(b) Reasons therefor—The shops were put to sale, but so far no purchaser has come forward.

MINERAL OIL IN THE STATE

*6980. Shri Ram Chandra, Comrade : Will the Minister for Agriculture and Panchayats be pleased to state—

- (a) whether Government have received the expert opinion obtained by the Central Government about Jawalamukhi and Nurpur in Kangra District, and Janauri in Hoshiarpur District, being rich in mineral oils ;
- (b) if the answer to part (a) above be in the affirmative, the steps, if any, which the Government are taking for their development ?

Shri Mohan Lal : (a) No.

(b) Does not arise.

CASES REGISTERED IN POLICE STATIONS IN GURDASPUR AND PATHANKOT TEHSILS

*6988. Chaudhri Sunder Singh : Will the Chief Minister be pleased to state the total number of cases registered in the Police Stations in tehsils Gurdaspur and Pathankot, separately, from February, 1956 up-to-date ?

Sardar Partap Singh Kairon : A statement is placed on the Table.

STATEMENT

Name of Tehsil	Name of Police Station	Total Number of cases registered from February, 1956 up to 27th August, 1956
Gurdaspur	(i) Gurdaspur Sadar	163
	(ii) Dinanagar	57
	(iii) Kalanaur	68
	(iv) Dhariwal	106
	(v) Kahnuwan	59
	Total	453
Pathankot	(i) Pathankot	109
	(ii) Dalhousie	13
	(iii) Narot Jaimal Singh	39
	Total	161

AGE CONCESSION FOR DISPLACED PERSONS FOR RECRUITMENT TO VARIOUS SERVICES

*6912. Professor Mota Singh Anandpuri : Will the Chief Minister be pleased to state—

(a) whether any concession in age limit was given to the displaced candidates for recruitment to various services in the State after the partition ;

(b) whether this concession has now been withdrawn ; if so, the reasons therefor ?

Sardar Partap Singh Kairon : (a) Yes, but the concession is also applicable to all the residents, whether displaced or otherwise, of the Punjab State.

(b) No.

TOUR BY MINISTERS

*6868. Shri Dharam Vir Vasisht : Will the Chief Minister be pleased to state—

(a) the total amount of daily allowance drawn and the mileage covered on tour, by each Minister. since the assumption of Office by the present Ministry up-to-date ;

(b) the daily allowance drawn and the mileage covered by each Minister in touring his home districts during the period mentioned in part (a) above ?

Sardar Partap Singh Kairon : The statement containng the requisite information is laid on the Table.

Statement showing the amount of daily allowance drawn, the mileage covered on tours by each Minister since the assumption of office by the present Ministry, and the daily allowance drawn and mileage covered by them in tours to their home districts.

Minister	Total daily allowance drawn	Total mileage covered on tours	Daily allowance drawn in touring home district	Mileage covered in touring home district
	Rs	Miles	Rs	Miles
Chief Minister ..	1,665 0 0	21,207	2 10	599
Irrigation and Power Minister	2,004 6 0	27,052	240	3,086
Revenue, Education and Rehabilitation Minister	1,665 0 0	15,981	45	1,862
Finance Minister ..	1,500 0 0	13,527	525	3,386 (This does not include local mileage)
Public Works Minister	975 0 0	7,322	300	2,423
Agriculture and Pan-chayat Minister	862 0 0	9,574	390	3,920

PUBLICITY SUPERVISORS AND TEHSIL PUBLICITY WORKERS

*6957. Chaudhri Sunder Singh : Will the Chief Minister be pleased to state the qualifications of the Publicity Supervisors and Tehsil Publicity Workers working in the Publicity Department at present ?

Sardar Partap Singh Kairon : The qualifications of the Publicity Supervisors are—

1. Shri Ranbir Seth .. M.A., son of a great patriot who suffered a great lot
2. Shri Mohinder Singh .. B.Sc., LL.B., son of a great patriot who suffered a great lot.

3. Shri Kans Raj Gohar ... Middle, J.V. A first class poet and a speaker
4. Ginai Shankar Singh ... Passed the course of Shaheed Sikh Missionary College of S. G. P. Committee, Amritsar. A first class orator and a good portion of his life spent in jail.
5. Shri Shiv Charan Dass ... Matric
6. Shri Prithvi Nath Prashar ... Read upto B.Sc., son of a revolutionary who gave his life for country.
7. Shri Ladha Ram ... Matric, Munshi Fazil, who sacrificed his job in famous political case.
8. Shri Shankar Lal ... Matric

The major qualification which they possess is that they are selfless social workers.

2. There are no Tehsil Publicity Workers in the Public Relations Department, Punjab. Instead there are Rural Publicity Workers who like the Supervisors are experienced national workers, having a burning zeal for social work among the villages.

GRANTS OF ROUTE PERMITS IN THE STATE

*6921. Shri Mohan Lal Datta : Will the Chief Minister be pleased to state—

- (a) the number and names of persons who have been granted route permits for trucks and station wagons, separately, in each tehsil of the State during the last four years ;
- (b) the number and names of members of the Scheduled Castes and backward classes, separately, amongst those referred to in part (a) above ;
- (c) whether the members of the Castes and classes referred to in part (b) above are given a definite percentage of route permits granted in the State ?

Sardar Partap Singh Kairon : (a) A statement is laid on the table of the House.

(b) The persons mentioned at serial Nos. 1 to 11 in list to whom public carrier permits were granted are members of the scheduled Castes. The number and names of persons belonging to the Scheduled Castes and backward classes out of the contract carriage permit holders for station wagons in list II are not known.

(c) No.

[Chief Minister]

Statement showing the number and Names of the persons granted Public carriers and contract carriage permit tehsil-wise in the State during the last four years

Serial No.	Names of persons	Tehsil
LIST I—Public Carriers (Truck)		
1	Shri Garib Singh	.. Batala
2	Shri Dewan Singh	.. Do
3	Shri Lal Singh	.. Samrala (now at Dasuya)
4	Shri Ujjagar Singh	.. Sirhind
5	Shri Mangu Ram, Ex-M.L.A.	.. Hoshiarpur
6	Shri Arian Dass	.. Jullundur
7	Shri Darshan Singh	.. Do
8	M/s Mahtab Singh-Chanchal Singh	.. Nawansher
9	Shri Daman Ram	.. Phillaur
10	Shri Sarmukh Singh	.. Muktsar
11	Shri Chand Singh	.. Ferozepur
12	Khawaja Mohd. Akram (4 permits)	.. Ludhiana (now at Delhi)
} Scheduled Castes		
LIST II—Contract Carriage (Station Wagons)		
1	Shri Bakshish Singh	.. Ajnala
2	M/s Kartar Singh Mela Singh	.. Amritsar
3	Sri Gurcharan Singh	.. Do
4	Shri Gian Chand	.. Do
5	Bawa Sukhdev Singh	.. Do
6	Shri Bur Singh	.. Do
7	Shri Inder Dev Bhatia	.. Do
8	Shri Narinder Singh	.. Do
9	Shri Dula Singh	.. Do
10	Shri Bant Singh	.. Do
11	Shri Khushi Ram	.. Do
12	Shri Jagir Singh	.. Do
13	Shri Iqbal Singh	.. Do
14	Pt. Surinder Nath Gotani	.. Hoshiarpur
15	M/s Jagjit Singh Dilbagh Singh	.. Do
16	M/s Kartar Singh Darshan Singh	.. Do
17	Shri Ujagar Singh	.. Garhshankar
18	Shri Karnail Singh	.. Batala
19	Shri Dharm Singh	.. Do
20	The Ludhiana Transport Co., Ltd. Ludhiana	Ludhiana
21	Shri Mohinder Singh	.. Do
22	Shri Gurdial Singh	.. Do
23	Master Wazir Singh	.. Do
24	M/s Om Parkash Ishar Singh	.. Do
25	M/s Inder Singh Jagat Singh	.. Do
26	Shri Pritam Singh	.. Do
27	Shri Banta Singh	.. Do
28	Shri Kabul Singh	.. Phillaur
29	Shri Mohinder Singh	.. Jullundur
30	Shri Jiwan Singh	.. Do
31	Shri Bir Singh	.. Do
32	Shri Milap Chand	.. Kangra
33	Shri Mangat Ram	.. Pathankot
34	Shri Bukan Singh	.. Do
35	Shri Teja Singh	.. Do
36	The New Samundri Transport Co., Ltd., Ferozepur	Ferozepur
37	Shri Ram Rakha Sud	.. Kulu
38	M/s Amar Chand Nank Chand	.. Do

Serial No.	Name of persons	Tehsil
39	Shri Kirpal Singh	.. Balabgarh
40	Chaudhri Balbir Singh	.. Gohana
41	Shri Ram Chand	.. Do
42	M/s Piara Lal Ram Kanwar	.. Panipat
43	Shri Jage Ram	.. Sonepat ..
44	M/s Giani Ram Ranjit Singh	.. Do
45	Chaudhri Kan haya Lal	.. Do
46	Shri Jaswant Singh	.. Jamnanagar (Jagadhri)
47	Shri Fateh Chand	.. Kharar
48	M/s Jai Hind Co-operative M.P. Society Ltd., Gurgaon	Gurgaon

PERMITS FOR KACHA ROUTES IN THE STATE

*6869. Shri Dharam Vir Visisht : Will the Chief Minister be pleased to state whether any decision has been taken by Government for sanctioning Kacha Transport Routes in the State ; if so, the details thereof ?

Sardar Partap Singh Kairon : A statement is laid on the Table of the House.

STATEMENT

First Part.—Yes.

*Second Part.—*Permits for new and kacha routes will be issued by the Regional Transport Authorities in the following order of preference :—

- (i) Co-operative Societies.
- (ii) Private individuals formed into Public Companies ;
- (iii) Private individuals.

Harijans will be encouraged to form themselves into Co-operative Societies and 19 per cent of the permits will be reserved for them. The small operators especially the driver shareholder type, will be given preference in each of the categories mentioned above. The co-operative Societies, consisting of workers who have constructed new and kacha routes by voluntary effort, will be given preference over other co-operative Societies in the allotment of permits on the particular routes.

SPRAYING OF D.D.T. IN FAZILKA TOWN, DISTRICT FEROZEPUR

*6970. Shri Wadhawa Ram : Will the Chief Minister be pleased to state—

- (a) the number of places and streets in Fazilka town, District Ferozepur where water stagnates for weeks after rains ;
- (b) the number of times between 1st July, 1955 and 31st July, 1956 When D.D.T. was sprayed in the said town for getting rid of mosquitos together with the cost of such spraying ;
- (c) the total number of houses in the said town occupied by municipal Voters and the number of streets in which such houses are situated ;

[Shri Wadhawa Ram]

- (d) the expenditure incurred by the Municipal Committee of the said town on the repairs etc. of the streets referred to in part (c) above ?

Shri Balwant Rai Tayal (Deputy Minister) : The required information is being collected and will be supplied when ready.

**SPRAYING OF D.D.T. IN FAZILKA TOWN, DISTRICT
FEROZPORE**

*6970. Shri Wadhawa Ram : Will the Chief Minister be pleased to state—

- (a) the number of places and streets in Fazilka town, District Ferozepore where water stagnates for weeks after rains ;
- (b) the number of times between 1st July, 1955 and 31st July, 1956 when D.D.T. was sprayed in the said town for getting rid of mosquitoes together with cost of such spraying ;
- (c) the total number of houses in the said town occupied by Municipal Voters and the number of streets in which such houses are situated ;
- (d) the expenditure incurred by Municipal Committee of the said town on the repairs etc. of the streets referred to in part (c) above ?

Deputy Minister (Comrade Ram Kishan) : (a) Five places, mentioned below—

- (1) Low lying Municipal lands near Dhobi Ghat.
- (2) Open plot belonging to Messrs. Des Raj Behari Lal in Abadi Panchanwali.
- (3) Abadi Mohkam Chand
- (4) Open private lands near Gaushala latrine.
- (5) Open Municipal plot in Mohalla Jatian.

(b) Sixty-five houses of the town were sprayed with Gammaxine solution only once and water collections in the pits within the town were treated eight times during the period from 1st to 31st July, 1956. twenty-eight gallons of Kerosene oil, D.D.T. solution, 50 lbs., of water dispensible D.D.T. and 672 lbs of water dispensible gammaxine costing about Rs 1,000 by a gang of two men getting Rs 52 p.m. each.

(c) 3,743 houses and 157 streets.

(d) Rs 40,296 were spent on the construction of drains and paving and metalling of streets during 1955-56.

**ENQUIRY AGAINST HEAD MASTER, D.B. SCHOOL, PATHRERI, DISTRICT
GURGAON**

*6932. Pandit Shri Ram Sharma : Will the Chief Minister be pleased to state whether any departmental enquiry was recently held against the Head Master of the District Board School, Pathreri, District Gurgaon; if so, the nature of allegations made against him and the result of the enquiry ?

Shri Balwant Rai Tayal (Deputy Minister) : *Part I*—Yes.

Part II—Corruption, misappropriation of funds and inefficiency.

Part III—The matter is still under consideration.

CASES OF CORRUPTION AGAINST GOVERNMENT SERVANTS

*6889. Shri Ram Parkash : Will the Chief Minister be pleased to state the total number of cases of corruption against Government servants handed over to the police in the years, 1955 and 1956, separately together with the number of those in which punishments were awarded ?

Sardar Partap Singh Kairon : The required information is being collected. It will be laid on the Table of the House as soon as it is ready.

Revised reply to Starred Question No. 6889

*(a) Number of cases of corruption against Government servants handed over to the Police :—

During 1955	..	46
During 1956. (Upto 1st September, 1956)		28

These figures do not include the cases being handled by the Anti-Corruption Department.

(b) Number of cases in which punishments were awarded—9

ABIANA RATES

*6958. Shri Teg Ram : Will the Minister for Irrigation and Power be pleased to state :—

(a) the rates of Abiana on the various crops per acre in the State during the years 1948 and 1956, separately.

(b) the total area of land irrigated by canals in the State during the year 1948 and 1956, separately ;

(c) the total income accruing to the Government from Canal Water charges during the years, 1948-49 and 1955-56, respectively ?

Shri Sher Singh : (a) Statement showing rates of abiana on various crops on different canals applicable during the years 1948 and 1956, are laid on the Table.

(b) 1948-49	..	41,75,810 acres
1955-56	..	62,61,127 acres
(c) 1948-49	..	Rs 1,84,45,131
1955-56	..	Rs 2,78,45,950

---

* This reply was received later.

[Minister for Irrigation and Power]

STATEMENT SHOWING OCCUPIERS' RATES IN FORCE ON THE CANALS IN THE PUNJAB (INDIA)
IN THE YEAR 1956

Authority	Class	Nature of crops	RATE PER ACRE			Per
			Flow	Lift		
WESTERN JUMNA CANAL INCLUDING SIRSA BRANCH						
Irrigation Branch .. I notification No. 36826-Rev/1397/48, dated 10th November 1949		Sugarcane (except on Kharif channels)	Rs A. P.	Rs A. P.		
	..		16 8 0	8 4 0	Crop	
	II	Sugarcane on Kharif channels	..	13 8 0	6 12 0	Do
	III	Walnuts	..	11 4 0	5 10 0	Do
	III-A	Rice	..	9 12 0	4 14 0	Do
	IV	Indigo and other dyes, tobacco, poppy, spices and drugs		8 4 0	4 2 0	Do
	IV-A	Cotton	..	6 12 0	3 6 0	Do
	V	Gardens and orchards and vegetables except turnips		8 4 0	4 2 0	Gardens and orchards per half year, the rest per crop
	VI	Deleted				
	VI-A	Barley and oats (except on Kharif channels)	..	6 6 0	3 3 0	Crop

No. 4417-R/1397/48, dated 13th November, 1953	VI-B	Wheat (except on Kharif channels)	..	5 13 0	2 14 9	Crop
	VII	Melons, Fibres (other than cotton) and all crops not otherwise specified		7 8 0	3 13 0	Do
	VII-A	Maize	..	6 6 0	3 3 0	Do
	VIII	Oilseeds (except rabi-oilseeds on kharif chan- nels)		6 6 0	3 3 0	Do
No. 24417-R/1397/48, dated the 13th Novem- ber, 1953	IX	All Rabi crops (except wheat and gram on Kharif channels) including gardens, orchards vegetables and fodders		3 0 0	1 8 0	Gardens and orchards per half year, the rest per crop
	IX-A	Wheat and gram on kharif channels	..	2 12 0	1 6 0	Crop
	X	Bajra, Masur and pulses	..	4 14 0	2 7 0	Do
No. 24417-R/1397/48, dated 13th November, 1953	X-A	Gram	..	4 7 6	2 3 9	Do
	XI	Jawar, cheena, grass which has received two or more waterings and all fodder crops including Turnips		3 12 0	1 14 0	Grass per half year the rest per crop.
	XII	(a) Watering for ploughing not followed by a crop in the same or succeeding harvest		1 8 0	0 12 0	Acre
		(b) Village and District Board Plantations—				
		(i) Any number of waterings in kharif	..	1 8 0	0 12 0	Half year
		(ii) One watering in rabi	..	1 8 0	0 12 0	Ditto
		(iii) Two or more waterings in rabi	..	3 0 0	1 8 0	Ditto
		(c) Grass—A single watering in kharif or rabi..		1 8 0	0 12 0	Ditto

Note.—Grass given two or more waterings fall under Class XI

Hemp, Indigo, Guara, Jantar and Arhar ploughed in as green manure before 15th September are not assessed to water rates.

[Minister for Irrigation and Power]

Authority	Class	Nature of crops	RATE PER ACRE			Per
			Flow	Lift		
			Rs A. P.	Rs A. P.		
WESTERN JUMNA CANAL EXTENSIONS						
<i>Schedule of occupiers' rates applicable to the Sunder Beri Bhalant and Pata Rohana Extensions</i>						
Irrigation Branch notification No. 36834-Rev/1397/48, dated 10th November, 1949	I	Cotton	5 4 0	2 10 0	Crop	
	II	Bajra and pulses	4 8 0	2 4 0	Do	
	III	Jawar, Chari, Guara and other recognised kharif fodder crops	3 0 0	1 8 0	Do	
	IV	Other kharif crops	3 6 0	1 11 0	Do	
	V	All rabi crops (except wheat and gram)	3 0 0	1 8 0	Do	
	V-A	Wheat and Gram	2 12 0	1 6 0	Do	
No. 4427-Rev/1397/48, dated 13th November, 1953	VI	(a) Watering for ploughing not followed by a crop in the same or succeeding harvest	1 8 0	0 12 0	Acre	
		(b) Village and District Board plantations—				
		(i) Any number of waterings in kharif	1 8 0	0 12 0	Half year	
		(ii) One watering in rabi	1 8 0	0 12 0	Ditto	
		(iii) two or more waterings in rabi	3 0 0	1 8 0	Ditto	
		(c) Grass—a single watering in kharif or rabi	1 8 0	0 12 0	Ditto	

Note.—Grass given two or more waterings falls under class IV or V as the case may be. Hemp, indigo, guara, Jantar and Arhar ploughed in as green manure before 15th September, are not assessed to water rate.

*List of Fodder crops will be found on page 62

N. B.—Rates for rabi crops under classes other than IX relate to preennial channels.

LOWER CHAUTANG NALA CANAL

Irrigation Branch notification No. 36839-Rev/1397/48, dated 10th November, 1949	III	Sugarcane, rice and water nuts	..	6	3	0	4	2	0	Crop
	IV	Cotton, indigo and maize	..	3	12	0	2	8	0	Do
	V	Other kharif crop	..	2	10	0	1	12	0	Do
	VII	<i>Special rates.</i> —Single watering before ploughing for Rabi except wheat and gram followed by a crop		1	11	0	1	2	0	Do

STATEMENT SHOWING OCCUPIERS' RATES IN FORCE ON THE CANALS IN THE PUNJAB (I) DURING THE YEAR 1953-54

Authority	Class	Nature of crops	RATE PER ACRE		Per				
			Flow	Lift					
LOWER CHAUTANG NALA CANAL									
No. 4440-Rev/131/48, dated 13th November, 1953	VII-A	Special rates single watering before ploughing for wheat and gram followed by a crop	1	8	9	1	0	6	Crop
*Irrigation Branch Noti- fication No. 40475/Rev/237/ charges 47, dated 20th December, 1949	Additional	Extra watering after 31st October	1	2	0	0	9	0	Acre
			0	9	0	0	4	6	Do

[Minister for Irrigation and Power]

Authority	Class	Nature of crops	RATE PER ACRE		Per
			Flow	Lift	
I.N.-MP/Q-44613/Rev/181/50, dated 30th September, 1950			Rs A. P.	Rs A. P.	
<i>Note.</i> —Additional charges specified in the table below will be levied with effect from Rabi 1950-51 on Western Jumna Canal and Western Extensions and Lower Chautang Nala Canal if any extra watering is allowed after 31st October;—					
			RATE PER ACRE		
			Flow	Lift	
			Rs A. P.	Rs A. P.	
			1 2 0	0 9 0 ..	Except for fodder crops including turnips
			0 9 0	0 4 6 ..	For fodder crops including turnips only
SUNDER BRANCH AND TO THE NEW EXTENSION FROM PETWAR DISTRICT					
Irrigation Branch notification No. 591/ Rev-364-1951, dated 28th July, 1951	I	Sugarcane (Except on kharif channels)	..	16 8 0	8 4 0 Crop
	II	Sugarcane on Kharif Channels	..	13 8 0	6 12 0 Do
	III	Water-nuts	..	11 4 0	5 10 0 Do
	III-A	Rice	..	9 12 0	4 14 0 Do
	IV	Indigo and other dyes, tobacco, poppy, spices and drugs		8 4 0	4 2 0 Do

I.N.-MP/Q-44613/Rev/
181/50, dated 30th Sep-
tember, 1950

IV-A	Cotton	..	6 12 0	3 6 0	Crop
V	Gardens, orchards and vegetables except turnips	..	8 4 0	4 2 0	Gardens and Orchards per half year, the rest per crop
VI	<i>Deleted</i>				
VI-A	Barley and oats (except on kharif channels)	..	6 6 0	3 3 0	Crop
VI-B	Wheat (except on kharif channels)	..	5 13 6	2 14 9	Do
VII	Melons, fibres (other than cottons and all crops) not otherwise specified		7 8 0	3 12 0	Do
VII-A	Maize	..	6 6 0	3 3 0	Do
VIII	Oilseeds (except rabi oilseeds on kharif channels)		6 6 0	3 3 0	Do
IX	All rabi crops (except wheat and gram on kharif channels) including gardens, Orchards, vegetables and fodders)		3 0 0	1 8 0	Gardens and Orchards per half year, the rest per crop
IX-A	Wheat and gram on kharif channels	..	2 12	1 6 0	Crop
X	Bajra, masur and pulses	..	4 14 0		Do
X-A	Gram	..	4 7 6	2 3 9	Do
XI	Jawar, cheena, grass which has received two or more waterings and all fodder crops including turnips		3 12 0	1 14 0	Grass per half year, the rest per crop
XII	(a) Watering for ploughing not followed by a crop in the same or succeeding harvest		1 8 0	0	Acre

No. 4422-Rev/1397/48,
dated 13th November,
1953

[Minister for Irrigation and Power]

Authority	Class	Crops	RATE PER ACRE		Per		
			Flow	Lift			
			Rs	A. P.	Rs	A. P.	
		(b) Village and District Board plantations—					
		(i) Any number of watering in Kharif ..	1	8 0	0	12 0	Half year
		(ii) One watering in Rabi ..	1	8 0	0	12 0	Ditto
		(iii) Two or more watering in Rabi ..	3	0 0	1	8 0	Ditto
		(c) Grass—a single watering in Kharif or Rabi..	1	8 0	0	12 0	Ditto
<i>Note:</i> —Grass given two or more waterings fall under Class XI. Hemp, indigo, guara, Jantar and Arhar, ploughed in as green manure before 15th September, are not assessed to water rates.							
Irrigation Branch notification No. 4452-Rev/4297/48, dated 13th November, 1955	I ..	Cotton	5	4 0	1	10 0	Crop
	..	Bajra and pulses	4	8 0	2	4 0	Do
III	..	Jowar, Chari, Guara and other recognised kharif fodder crops	3	0 0	1	8 0	Do
IV	..	Other kharif crops	3	6 0	1	11 0	Do
V	..	All rabi crops except wheat and gram	3	0 0	1	8 0	Do
V-A	..	Wheat and gram	2	12 0	1	6 0	Do
VI	..	(a) Watering for ploughing not followed by a crop in the same or succeeding harvest	1	8 0	0	12 0	Acre

(b) Village and District Board plantations

(i) Any number of waterings in kharif	..	1	8	0	0	12	0	Half	year
(ii) One watering in rabi	..	1	8	0	0	12	0	Ditto	
(iii) Two or more waterings in rabi	..	3	0	0	1	8	0	Ditto	

(c) Grass—a single watering in kharif or rabi 1 8 0 0 12 0 Ditto

Note.—(1) Grass given two or more waterings falls under class IV or V as the case may be.

Hemp, indigo, guarraa, jatar and Arhar ploughed in as green manure before 15th September, are not assessed to water rates.

Note.—(2) Additional charges specified in the *table below will be levied with effect from Rabi 1951-52 if any extra watering is allowed after the 31st October.

*TABLE

Rate per acre

<i>Flow</i>	<i>Lift</i>	
Rs A. P.	Rs A. P.	
1 2 0	0 9 0	Except for fodder crops including turnips
0 8 0	*0 4 6	*For fodder crops including turnips only.

2. SCHEDULE OF MISCELLANEOUS RATES

PURPOSE FOR WHICH SUPPLIED

<i>Rate</i>	
Rs A. P.	
0 4 6	..
0 3 0	..

Brick making and pise wall building laying concrete and brick or stone masonry

[Minister for Irrigation and Power]

Authority	Class	Crops	RATE PER ACRE		Per
			Flow	Lift	
Metalling Roads			Rs. A. P. 15 0 0	Rs. A. P.	
Consolidation of kacha service roads			..		
Water supplied in bulk			..	45 0 0	
			..	1 8 0	
Watering roadside by avenue trees			{	3 12 0	
		..	{	7 8 0	
Sprinkling water on roads in the kharif season			..	7 8 0	
Sprinkling water on roads in rabi season			..	15 0 0	

Proviso—Except within the limits of Civil Stations, Cantonments and Municipalities, no charge shall be made for water used for the manufacture of bricks not subsequently burnt in a kiln or for pise wall building, if taken from a watercourse or tank lawfully supplied from a canal.

No charge additional to Rs 46 for flooding per mile should be levied for sprinkling water on kacha service roads.

No charge will in practice be levied for sprinkling water on roads where the amount of water used is negligible.

“Water supplied in bulk to Municipalities (including Notified Area and Small Town Committees) and other public bodies, for use by the Public in general for drinking and washing purposes (but not for commercial purposes) is to be charged at the rate of 6,000 cwt. per Rs 1-8-0”.

“No charge shall be made for water used for watering avenue or roadside trees grown by villagers alongside watercourses, fields, and village roads, and within the village abadi”.

SIRHIND CANAL

Irrigation Branch Notification No. 36842/Rev/1397/48, dated 10th November, 1949		SIRHIND CANAL	Rs	A. P.	Rs A. P.	Crop
I	..	Sugarcane (except on kharif channels)	16	8 0	8 4 0	Crop
II	..	Sugarcane on kharif channels	13	8 0	6 12 0	Do
III	..	Walnuts	11	4 0	5 10 0	Do
III-A	..	Rice	9	12 0	4 14 0	Do
IV	..	Indigo and other dyes, tobacco, spices and drugs	8	4 0	4 2 0	Do
IV-A	..	Cotton	6	12 0	3 6 0	Do
V	..	Gardens and orchards and vegetables except turnips	8	4 0	0 2 0	Gardens and orchards per half year, the rest per crop
VI	..	<i>Deleted</i>	..	..	..	..
VI-A	..	Barley and oats (except on kharif channels)	6	6 0	3 3 0	Crop
VI-B	..	Wheat except on kharif channels	5	13 0	2 14 9	Do
VII	..	Melons, fibers (other than cotton) and all crops not otherwise specified	7	8 0	3 13 0	Do
VII-A	..	Maize	6	6 0	3 3 0	Do
VIII	..	Oilseeds (except on kharif channels)	6	6 0	3 3 0	Do
IX	..	All rabi crops except wheat and gram on kharif channels (including gardens, orchards, vegetables and fodder)	3	0 0	1 8 0	Gardens and orchards per half year, the rest per crop.
IX-A	..	Wheat and Gram on kharif channels	2	12 0	1 6 0	Crop
X	..	Bajra, masur and pulses	4	14 0	2 7 0	Do

No. 4432-Rev/1397/48,
dated 13th November,
1953

[Minister for Irrigation and Power]

Authority	Class	Nature of crops	RATE PER ACRE			Per
			Flow	Lift		
No. 4432-R/1397/48, dated 13th November, 1953	X-A	Gram	Rs A. P. 4 7 6	Rs A. P. 2 3 9	Crop	
	XI	Jowar, cheena, grass which has received two or more waterings and all fodder crops, including turnips	3 12 0	1 14 0	Grass per half year, the rest per crop	
	XII	(a) Watering for ploughing not followed by a crop in the same or succeeding harvest	1 8 0	0 12 0	Acre	
		(b) Village and district board plantations—				
		(i) Any number of waterings in Kharif	1 8 0	0 12 0	Half year	
		(ii) One watering in rabi	1 8 0	0 12 0	Ditto	
		(iii) Two or more waterings in rabi	3 0 0	1 8 0	Ditto	
		(c) Grass given two or more waterings in Kharif or Rabi	..	..	..	

Note.—Grass given two or more waterings falls under Class XI.

Hemp, indigo, guara, janter and Arhar ploughed in as green manure before 15th September are not assessed to water rates.

*List of fodder crops will be found on page 69.

UPPER BARI DOAB CANAL

Irrigation Branch, notification No. 36846/Rev/1397/48, dated 10th November, 1949	I	..	Sugar cane (except on Kharif channels)	..	16	10	0	8	5	1½	Crop
	II	..	Sugarcane on Kharif channels	..	13	9	9	6	12	10½	Do
	III	..	Water nuts	..	11	5	6	5	10	9	Do
	III-A	..	Rice	..	9	13	3	4	14	7½	Do
	IV	..	Indigo and other dyes, tobacco, poppy, spices and drugs	..	8	5	1½	4	2	6½	Do
	IV-A	..	Cotton	..	6	12	10½	3	6	5½	Do
	V	..	Gardens and orchards and vegetables except turnips	..	8	5	1½	4	2	6½	Gardens and orchards per half year's the rest per crop,
	VI	..	Wheat (except on Kharif channels)	..	5	14	3½	2	15	1/13/16	Corp
	VI-A	..	Barley and oats (except on kharif channels)	..	6	6	10½	3	3	5½	Do
	VII	..	Melons, fibres (other than cotton) and all crops not otherwise specified	..	6	12	0	3	6	4½	Do
No. 4449-R/1397/48/, dated 13th November, 1953	VII-A	..	Maize	..	5	10	9	2	13	4½	Do
	VIII	..	Oil seeds (except Rabi oilseeds on Kharif channels)	..	6	6	10½	3	3	5½	Do
	IX	..	All rabi crops except wheat and gram on Kharif channels (including gardens, orchards, vegetables and fodder)*	..	3	0	6	1	8	3	Gardens and orchards per half year, the rest per crop
	IX-A	..	Wheat and gram on Kharif channels	..	2	12	5½	1	6	2½	Crop
	X	..	Bajra, masur and pulses	..	4	14	7½	2	7	3½	Do

[Minister for Irrigation and Power]

Author ty	Class	Nature of crops	ATE PER ACRE		Per
			Flow	Lift	
No. 4449-R/1397/48, dated 13th November, 1953	X-A ..	Gram	Rs A. P. 4 8 ½	Rs A. P. 2 4 7	Crop
	XI ..	Jowar, Cheena, grass which has received two or more waterings and all fodder crops including turnips	3 12 6	1 14 3	Grass per ½ ear, the rest per crop
	XI-A ..	Padcock areas as sanctioned by the local Government	8 4 0	4 2 0	Per half year, on the whole area irrespective whether it be irrigated in the part on whole or not at all
XII ..	(a)	Watering, for ploughing not followed by a crop in the same or succeeding harvest	1 8 3	0 12 1½	Acre
	(b)	Village and District Board Plantations—			
	(i)	Any numbers of watering in Kharif	1 8 3	0 12 1½	Half year
	(ii)	One waterings in rabi	1 8 3	0 12 1½	Ditto
	(iii)	Two or more waterings in rabi	3 0 6	1 8 3	Ditto
	(c)	Grass a single watering in Kharif or rabi	1 8 3	0 12 ½	Ditto

Irrigation Branch No.
4413-R/181/50, dated
3rd September, 1950

Note.—(1) Grass given two or more waterings falls under Class IX.

(2) An additional charges specified in the table below will be levied on S.C.C. and U. B. D. C. with effect from Rabi 1950-51 if any extra water is allowed after 31st October.

Rate per acre

Flow	Lift	
Rs	A.	P.
1	2	0
0	9	0
0	9	0
0	4	6

0 9 0 Except fodder crops including turnips

0 4 6 For fodder crop including turnips only.

Hemp, Indigo, Guara, Janter and Arhar ploughed in as green manure before 15th September are not assessed to water rates.

*List of Fodder crops will be bound on page 72

Note—No. I Canal rates specified above in respect of Upper Bari Doab Canal are equivalent to :—

	<i>Pies per marla</i>	<i>Pies per marla</i>	<i>Pies per marla</i>	<i>Pies per marla</i>				
Class I	..	16½ Class III-A	..	9½ Class VI-A	..	6⅔ Class IX	..	3
Class II	..	13½ Class IV and V	..	8½ Class VII	..	6½ Class X	..	4½
Class III	..	11½ Class IV-A	..	7½ Class VII-A	..	4⅔ Class XI	..	3½
		Class VI	..	7⅓ Class VIII	..	6⅔ Class XII (iii)	..	3
						Class XII (a) (c) (i), (ii) and (d)		1½

And accord with the Ghumaon measure in use in the area irrigated by the Upper Bari Doab Canal.

Note No.—2. Rates for rabi crops under classes other than IX relates to perennial channels.

[Minister for Irrigation and Power]

SCHEDULE OF OCCUPIERS' RATES ON SIDHWAN BRANCH AND MUDKI, GOLEWALA, PHIDI AND JIT DISTRIBUTARIES

Authority	Class	Crops	RATE PER ACRE		Per
			Flow	Lift	
			Rs. A. P.	Rs. A. P.	
I.B. Notification No. 2151-Rev., dated 12th November, 1953	I	Sugarcane (except on kharif channels)	..	16 8 0	8 4 0 Crop
	II	Sugarcane on kharif channels	..	13 8 0	6 12 0 Do
	III	Waternuts	..	11 4 0	5 10 0 Do
	III-A	Rice	..	9 12 0	4 12 0 Do
	IV	Indigo and other dyes, tobacco, spices and drugs	..	8 4 0	4 2 0 Do
	IV-A	Cotton	..	6 12 0	3 6 0 Do
		Gardens and orchards and vegetables except turnips	..	8 4 0	4 2 0 Gardens and orchards per half year, the rest per crop
	V	Deleted			
	V-A	Barley and oats (except on kharif channels)	..	6 6 0	3 3 0 Crop
No. 4443-R/1347/48, dated 13th November, 1953	VI-B	Wheat (except on kharif channels)	..	5 13 6	2 14 9 Do
	VII	Melons, fibres (other than cotton and all crops not otherwise specified)	..	7 8 0	3 12 0 Do
	VII-A	Maize	..	6 6 0	3 3 0 Do
	VIII	Oilseeds (except on kharif channels)	..	6 6 0	3 3 0 Do

IX	Allrabi crops)except wheatand gram on kharif channels including gardens, orchards, vegetables and fodder	3	0	0	1	8	0	Gardens and orchard per half year, the rest per crop
No. 4443-R/1397/48, dated 13th November, 1953	IX-A Wheat and gram except other Rabi crops on Kharif channels	2	12	0	1	6	0	Crop
X	Bajra, masur and pulses	4	14	0	2	7	0	Do
X-A	Gram	4	7	6	2	3	9	Do
XI	Jowar, Cheena, grass which has received two or more waterings and all fodder crops including turnips	3	12	0	1	14	0	Grass per half year, the rest per crop
XII	(a) Watering for ploughing not followed by a crop in the same or succeeding harvest	1	8	0	0	12	0	Acre
	(b) Village and district board plantations—							
	(i) Any number of waterings in Kharif	1	8	0	0	12	0	Half year
	(ii) One watering in rabi	1	8	0	0	12	0	Ditto
	(iii) Two or more waterings in rabi	3	0	0	1	8	0	Ditto
	(c) Grass—a single watering in kharif or rabi	1	8	0	0	12	0	Ditto
	Grass given two or more waterings falls under Class XI							

Note.—(1) Hemp, indigo, guara, jantar and Arhar, ploughed in as green manure before 15th September, are not assessed to water rates.

Note.—(2) An additional charge specified in the table below will be levied with effect from Rabi, 1952-53, if an extra watering is allowed after the 31st October on Kharif channels.

Flow	Life	Rs.	A.	P.
Rs A. P.	Rs. A. P.			
1 2 0	0 9 0	..	Except for fodder crops including turnips	
0 9 0	0 4 6	..	For fodder crops including turnips only	

[Minister for Irrigation and Power]

SCHEDULE OF MISCELLANEOUS RATES

Purpose for which supplied	Rate		
	Rs	A. P.	
Brick-making and pise wall-building	..	0 4 6	per 100 cubic feet
Laying concrete and brick or stone masonry	..	0 3 0	Ditto
Metalling roads	..	15 0 0	per mile
Consolidation of kacha service roads	..	45 0 0	per mile per annum for a maximum of 8 waterings in the 10 months—December to September
Water supplied in bulk	..	1 8 0	per 2,500 cubic feet
Watering roadside or avenue trees	..	3 12 0	per canal mile of 5,000 feet for Kharif crop
	..	7 8 0	per canal mile of 5,000 feet for Rabi crop
Sprinkling water on roads in the Kharif season	..	7 8 0	per mile
Sprinkling water on roads in the Rabi season	..	15 0 0	per mile

Proviso.—Except within the limits of Civil Stations, Cantonments and Municipalities, no charge shall be made for water used for the manufacture of bricks not subsequently burnt in a kiln or for pise well-building if taken from a watercourse or tank lawfully supplied from a canal. No additional charge to Rs 45 for flooding per mile should be levied for sprinkling water on kacha service roads.

No charge will in practice be levied for sprinkling water on roads where the amount of water used is negligible.

Water supplied in bulk to Municipalities (including Notified Area and small Towns Committees) and other public bodies for use by the public in general for drinking and washing purposes (but not for commercial purposes) is to be charged at the rate of 6,000 cubic feet per rupees 1-8-0.

No charge shall be made for water used for watering avenue or roadside trees grown by villagers alongside water courses fields and village roads and within the village abadi.

Authority	Class	Nature of crops	RATE PER ACRE		Per
			Flow	Lift	
EASTERN CANAL					
Irrigation Branch notification No. 34949-Rev/1397/48, dated 10th November, 1949	I	Sugarcane	13 8 0	6 12 0	Crop
	II	Waternuts	11 4 0	5 10 0	Do
	II-A	Rice	9 12 0	4 14 0	Do
	III	Indigo and other dyes, spices and drugs (excluding rabi crops)	9 6 0	4 11 0	Do
	III-A	Cotton	7 14 0	3 15 0	Do
	IV	Gardens, orchards and vegetables (excluding rabi crops)	8 4 0	4 2 0	Gardens and orchards per half year, the rest per crop
	V	Melons, fibres (other than cotton) and all crops not otherwise specified	7 8 0	3 12 0	Crop
Irrigation Branch notification No. 404-75/Rev/237/47, dated 20th December, 1949	V-A	Maize	6 6 0	3 3 0	Do
	VI	Kharif oilseeds	6 6 0	3 3 0	Do
	VII	All rabi crops except wheat and gram (including gardens, orchards and vegetables but excluding wadh-watter area)	3 0 0	1 8 0	Do

[Minister for Irrigation and Power]

Authority	Class	Nature of crops	•RATE PER ACRE			Per
			R. A. P.	R. P. A.	Flow	Lift
N.D. 4435/R/1397/48, Dated 13th November, 1953	VII-A	Wheat and gram except other rabi crops	..	2 12 0	1 6 0	Crop
	VIII	Bajra and pulses	..	3 12 0	1 14 0	Do
	IX	All fodder crops in kharif and in rabi	..	3 0 0	1 8 0	Do
	IX-A	<i>Deleted</i>				
	X	(a) Watering for ploughing not followed by crop in the same or succeeding harvest	..	1 8 0	0 12 0	Acre
		(b) Village and District Board Plantations	..	1 8 0	0 12 0	Half year
		(c) Grass—a single watering	..	1 8 0	0 12 0	Ditto
<p><i>Note.</i>— Grass given two or more waterings falls under Class IX. Hemp, indigo, guarra, jantar and Arhar ploughed in as green manure before 15th September are not assessed to water rates.</p>						
GHAGGAR CANAL						
Irrigation Branch Notification No. 36856/Rev/1397/48, dated 10th November, 1949.	I	Sugarcane	..	9 0 0	4 8 0	Acre
	II	Rice and waternuts	..	6 0 0	3 0 0	Do
	III	Mixture of wheat, orchards, gardens, tobacco, drugs, vegetables, spices and melons.	..	3 12 0	1 14 0	Do
	III-A	Wheat	..	3 7 0	1 11 6	Do

No. 4458/R/1297/48, dated 13th November, 1953.	IV	Mixture of gram	..	3	6	0	1	11	0	Do
	IV-A	Gram	..	3	1	6	1	8	9	Do
	V	Other kharif and rabi crop (excluding fodder crops)		2	10	0	1	5	0	Do
Irrigation Branch Notifi- cation No. 40475/R/ 237/47, dated 20th December, 1949.	VI	All fodder crops*	..	2	4	0	1	2	0	Do
		Additional charges—Extra watering after Octo- ber		1	2	0	0	9	0	Do

Proviso.—No occupiers' rate shall be levied in respect of any land for the time being assessed to fluctuating land revenue.

Note.—(i) Hemp, indigo, guarra, jantar and Arhar ploughed in as green manure before 15th September are not assessed to water rates.

Water supplied in bulk to Municipalities (including Notified Area and Small Town Committees) and other public bodies, for use by the public in general for drinking and washing purposes but not for commercial purposes) is to be charged at the rate of 6,000 c.ft. per rupee 1-8-0.

Irrigation Branch No.
44613-R/181/50,
dated 30th September,
1950.

Note (ii)—An additional charges specified in the table below will be levied on Eastern Canal and Ghaggar Canal with effect from Rabi, 1950-51, if any extra watering is allowed after 31st October.

RATE PER ACRE

Flow	Lift	Rs A. P.	Rs. A. P.
1	2	0	0
0	9	0	0
0	4	6	

.. Except for fodder crops including Turnips

.. For fodder crops including turnips only.

[Minister for Irrigation and Power]

Authority	Name of class	Crops	RATE PER ACRE			Per
			Flow	Lift		
			Rs A. P.	Rs A. P.		
		SARUSTI CANAL AND SARUSTI DRAIN EXCEPT PARA MINOR AND DHOONA JHEEL				
Irrigation Branch No. 36853/R/1397/48, dated 10th November, 1949.	I	Rice and Sugarcane	6 0 0	3 0 0		Crop
	II	Other kharif crops	3 0 0	1 8 0		Do
Irrigation Branch No. 445/R/1397/48, dated 13th November, 1953.	III	Rabi crops sown on lands except wheat and gram on which rice was sown in the preceding kharif	1 8 0	0 12 0		Do
	III-A	Wheat and gram sown on lands on which rice was sown in the preceding kharif	1 6 0	0 11 0		Do
	IV	Rabi crops except wheat and gram not falling under class III to which water is supplied before December 1st	2 4 0	1 2 0		Do
	IV-A	Wheat and gram crops not falling under Class III-A to which water is supplied before December, 1st.	2 1 0	1 0 6		Do
SCHEDULE OF OCCUPIERS' RATES, IN FORCE ON SHAH NAHAR CANAL						
Irrigation Branch No. 2442-R/1087/49, dated 20th March, 1951.	I	Deleted	..	..		..
	II	Sugarcane	13 11 7	5 13 5		Crop
	III	Water-Buts	11 8 5½	5 12 2½		Do

Irrigation Branch No. 3733/Rev/1081, dated 23rd September, 1953.	III-A	Rice	..	9 14 1	4 15 23/4	Do
	IV	Indigo and other dyes, tobacco, poppy, spices, and drugs	..	8 3 3½	4 1 10½	Do
	IV-A	Cotton	..	..	..	..
	V	Gardens and orchards and vegetable except turnips (except Rabi Crops)	..	8 3 8½	4 1 10½	Gardens and orchards per half year, the rest per crop
Irrigation Branch No. 4445-Rev/1397/48, dated 13th November, 1953.	VI	<i>Deleted</i>				
	VII	Melons, fibres (other than cotton) and all crops not otherwise specified	..	0 9 4½	3 4 8½	Crop
	VII-A	Maize	..	5 10 0	2 11 11	Do
	VIII	Oil Seeds (except Rabi oilseeds on kharif channels)	..	6 9 4½	3 4 8½	Do
	IX	All Rabi crops except wheat and gram on kharif channels (including gardens, orchards vegetables and fodder)	..	3 4 8	1 10 4	Gardens and orchards per half year, the rest per Crop
	IX-A	Wheat and gram kharif channels	..	3 0 3/13	1 8 1 2/5	Crop
	X	Bajra and pulses	..	4 15 0	2 7 6	Do
	XI	Jowar. Chenna, grass which has received two or more waterings and all fodder crops includ- ing turnips	..	3 4 8	1 10 4	Grass per half year, the rest per crop
	XI-A	<i>Deleted</i>				
	XII	(a) Watering for ploughing not followed by a crop in the same or succeeding harvest	a	1 10 4	0 13 2	Acre
		(b) Village and District Board plantations—				
		(i) Any number of watering in kharif	..	1 10 4	0 13 2	Half year

[Minister for Irrigation and Power]

Authority	Name of class	Crops	RATE PER ACRES			Per
			Flow	Lift		
		(ii) One watering in Rabi	R. A. P. 1 10 4	R. A. P. 0 13 0		Do
		(iii) Two or more watering in Rabi	3 4 8	1 10 4		Do
		(c) Grass—a single watering is kharif or Rabi	1 10 4	0 13 2		Do

Note.—(1) Grass given two or more waterings fall under class IX—

Hemp, Indigo, Guara, Jantar and Arhar ploughed in as green manure before 15th September are not assessed to water rates.

Irrigation Branch No.
44613R/181/50, dated
30th September, 1950

(2) Additional charges specified in the table below will be levied with effect from Rabi, 1950-51, if any extra watering is allowed after the 31st October, on Kharif channels.

Rate per acre

Rs A. P.	Rs. A. P.
1 1 7	0 8 9½
	For all Rabi crops except for fodder crops
0 1 5	0 2 2½
	Including turnips for Rabi fodder crops, including turnips only.

Purpose for which supplied	Rate
	Rs A. P.
Brick-making and pise wall building	.. 0 4 6 per hundred cubic feet
Laying concrete and brick or stone masonry	.. 0 3 0 Ditto
Metalling roads	.. 16 0 0 per mile
Consolidation of Kacha service road	.. 45 0 0 per mile per annum for maximum of 8 waterings in the 10 months December—September
Water supplied in bulk	.. 1 8 0 per 2,500 cubic feet
Watering roadside or avenue tree	.. 3 12 0 per canal mile of 5,000 feet for kharif crop
	7 8 0 per canal mile of 5,000 feet for rabi crop
Sprinkling water on roads in the kharif season	.. 7 8 0 per mile
Sprinkling water on roads in the rabi season	.. 15 0 0 per mile

Proviso.—Except within the limits of Civil Station, Cantonment and Municipalities, no charges shall be made for water used for the manufacture of bricks not subsequently burnt in a kiln or for pise wall building, if taken from water course or tank lawfully supplied from a canal.

No charges additional to Rs 45 for flooding per miles should be levied for sprinkling water on Kucha service road.

No charges will in practice be levied for sprinkling water on roads where the amount of water used is negligible.

Water supplied in bulk to Municipalities (including Notified Area and Small Town Committees) and other Public bodies, for use by the public in general for drinking and washing purposes (but not for commercial purposes) is to be charged at the rate of 6,000 cubic feet per 1-8-0 rupees.

[Minister for Irrigation and Power]

purpose for which supplied		Rate
No charges shall be made for water used for watering avenue or roadside trees grown by villagers alongside water courses, fields and village roads, and within the village abadi.		
3. Rates recoverable from all owners of water miles		
Vide Irrigation Branch Notification No. 2130/R/1057-49, dated the 7th	Category A	.. Rs 100 per stone per annum. It includes all gharats near Mukerian and head reach of Shah Nahar Canal
	Category B	.. Rs 80 per stone per annum. It includes gharats on the river creek, other gharats on Shah Nahar Canal gharats on Nallah Khichian and Shankarwala Distributary.
	Category C	.. Rs 60 per stone per annum. Gharats on tail reach of Shah Nahar Canal on Choe Manjowal and Poore Chak.

SCHEDULE OF OCCUPIERS' RATES APPLICABLE ON GREY CANAL

Authority	Class	Name of crop	RATE PER ACRE			per
			Flow	Lift		
		GREY CANALS	Rs A. P.	Rs. A. P.		
I	Rice	..	7 4 2	3 10 1		Crop
Irrigation Branch Notification No. 585/Rev/400/1950, dated 28th July, 1951	II	Sugarcane, waternuts, Cotton, Neel and other colours, tobacco, poppy chillies, etc ; garden vegetable in Kharif carrot, etc.	5 7 1	2 11 6½	Garden	per half year the rest per crop
	III	Maize, Melon, San, Bajra, Grains, Dals, Wheat, Barley, Oats, Als, Toria, Sarson, Tara-mira, etc., and other articles not mentioned elsewhere	3 10 1	1 13 1½		Crop

IV	Mutter, Lobia, Jawar, China, Fodder crops etc., and other crops Kharif and Rabi	3	0	5	1	8	2½	Do
V	Ploughing Village and District Board plantation in Kharif Grass in Rabi and Kharif, uncultivated Rauni transferred from Kharif and Rabi before 15th October	1	3	4	0	9	8	Half year
VI	Rabi crops cultivated in place of Kharif (Wadh wattar)	1	3	4	0	9	8	Crop
VII	Lands irrigated after 15th of October, in Rabi crops	0	9	8	0	4	10	Half year

List of Fodder Crops

Irrigation Branch Notification Nos.—
 204-R.I., dated 24th January, 1930.
 037-R.I., dated 19th May, 1930.
 362-S. Rev, dated 19th May, 1936.
 14296-Rev, dated 18th December, 1937.
 3174-Rev, dated 22nd April, 1940.

1. Jawar (Great Millet)

2. Kangni (Italian Millet)

3. Lucern or alfalfa.

4. Grass.

5. Chari.

6. Moth.

7. Guara.

8. Sawank.

9. Rawan.

10. Madal.

11. Turnips.

12. Sangi.

13. Menia.

14. Shaftal.

15. Mathra.

16. Sarson or Tara Mira when Sown with any sanctioned fodder crops and cut green for fodder.

17. Fields containing admixture of wheat or Kasni which does not appreciably enhance the value of the fodder crops.

18. Oats grown in declared paddock areas.

19. Maize grown for fodder sown in March and April.

20. Charal a kind of pea.

21. Barseem.

22. Makchari.

COMPENSATION FOR LAND UTILISED FOR CONSTRUCTION OF BIST DOAB
CANAL AND ITS DISTRIBUTARIES

*6910. Professor Mota Singh Anandpuri : Will the Minister for Irrigation and Power be pleased to state :—

- (a) the names of persons with their full addresses whose lands have been utilised for the construction of the Bist Doab Canal, its distributaries and minors, during the First Five-Year Plan period ;
- (b) whether any compensation to the persons referred to in part (a) above has been paid ; if so, the amount thereof ; if not, the reasons therefor and the time by which it is expected to be paid ?

Shri Sher Singh : (a) As the number of persons affected runs into several thousands, it will involve too much labour to collect the desired information.

(b) Compensation amounting to Rs 27,15,423 has been awarded in case of 142 villages and necessary steps are being taken to expedite payment to the remaining villages.

LEASING OUT OF GOVERNMENT LAND TO HARIJANS

*6922. Shri Mohan Lal Datta : Will the Minister for Irrigation and Power be pleased to state—

- (a) whether the Government have recently issued any instructions to the Irrigation Department to lease out Government lands to members of the Scheduled Castes for twenty years;
- (b) the names of villages in tehsil Una, district Hoshiarpur, where Government land under the control of the Irrigation Department is situated, together with the area of such land in each village ;
- (c) whether all the lands in the villages referred to in part (b) above were auctioned out for leases, together with the periods for which leases were given ?

Shri Sher Singh : (a) No.

(b) There is no land belonging to Irrigation Department in Una Tehsil which is leased out for temporary cultivation.

(c) Does not arise.

GURGAON CANAL PROJECT

*6867. Shri Dharam Vir Vasisht : Will the Minister for Irrigation and Power be pleased to state whether any discussion by the State Government in connection with the Gurgaon Canal Project was held with the U.P. Government and the Central Government; if so, the details thereof together with plans of the Government for digging and constructing the said canal ?

Shri Sher Singh : Yes ; an inter-State meeting was held at Delhi on 21st June, 1956, to discuss the distribution of Yamuna Waters between Punjab, U.P. and Rajasthan. It was decided to convene another meeting on 21st July, 1956, but it was postponed later on. Shri Ripudaman Singh, I.S.E., Deputy Secretary to Government of India, Ministry of Irrigation and Power, New Delhi, has now intimated that U.P. have agreed to give 509 cusecs to Punjab for Gurgaon Canal and has requested the Chief Engineer, P.W.D., Irrigation Branch, to take up the final arrangements directly with the Chief Engineer, Irrigation (Works) Department, U.P., Lucknow, and points, if any, on which the Central Water and Power Commission's assistance is found necessary be referred to them in due course, under intimation to their Ministry. Accordingly the Chief Engineer, P.W.D., Irrigation Branch, Punjab and the Chief Engineer, Irrigation (Works) Department, U.P., are meeting at Okhla (Delhi), for this purpose on 21st August, 1956.

It is proposed to take off the Gurgaon Canal from mile 15 of the Agra Canal and it will serve the following areas by flow :—

<i>Name of Tehsil</i>	<i>C.C. area</i>
	Acres
Palwal ..	25,648
Ballabgarh ..	34,864
Gurgaon ..	9,240
Nuh ..	99,850
Ferozepur Jhirka ..	4,449
Total ..	1,74,051

The final project has been submitted to the Government of India, for sanction and the construction of the Project will be taken up immediately after it has received the sanction of the Government of India.

CATEGORIES OF LAND IN THE STATE

*6969. Shri Wadhawa Ram : Will the Minister for Revenue, Education and Rehabilitation be pleased to state—

- (a) the different categories of land on the basis of revenue, assessment in the State, district-wise ;
- (b) the description of each category referred to in part (a) above and the rate of land revenue for each ?

Sardar Gurbachan Singh Bajwa : A statement is laid on the Table.

For description of categories of land, reference may be made to the assessment Reports of the districts which are published documents.

[Minister for Revenue, Education and Rehabilitation]

Statement showing the various categories of land and land-revenue rate for each category

Serial No.	Name of District	Name of Tehsil	Name of the Assessment Circle	Rates with kinds of soil									
				Irrigated		Unirrigated		Fluctuating on matured crops					
				Per acre Rs	A. P. 12 0	Per acre Rs	A. P. 7 6 0	Class (a)	Class (b)	Class (c)	Class (d)	Class (e)	
1	Hissar	..	Chak Nehri	..	..	Nil	6 0 0	Rs	A. P.	Rs	A. P.	Rs	A. P.
			Chak Barani	..	..	..	4 0 0	0 0 0	2 4 0	2 0 0	0 12 0	0 12 0	0 12 0
			Chak Bangar	..	..	..	5 0						
		Hansi	Chak Nehri	..	..	0 12 0	0 8 0						
			Chak Barani	..	..	0 10 2	0 7 2						
		Fatehabad	Chak Nehri	..	..	0 10 6	0 6 6						
			Chak Barani	..	..	0 7 9	All round rate						
			Chak Bangar	..	..	0 5 0	Ditto						
								Fluctuating on matured crops					
								Class (a)	Rs	Class (b)	Rs	Class (c)	Rs
								2 8 0	1 8 0	0 12 0	0 12 0	0 12 0	0 12 0
		Sirsa	Chak Rohi	..	..	0 10 5	All round rate						
			Chak Bangar	..	..	0 7 5	Ditto						

Original with;
Punjab Vidhan Sabha
Digitized by;
Panjab Digital Library

[Minister for Revenue, Education and Rehabilitation]

Serial No.	Name of District	Name of Tehsil	Name of the Assessment Circle	Rates with kinds of soil					
				Chahi Class I	Chahi Class II	Chahi Class III	Class I	Class II	Class III
3	Gurgaon	Rewari	Chahat Khari	Rs A. P.	Rs A. P.	Rs A. P.	Rs A. P.	Rs A. P.	Rs A. P.
				2 0 0	1 12 0	1 8 0	1 5 0	1 2 0	1 0 0
				Bhud					
				Class I	Class II	Class III			
				Rs A. P.	Rs A. P.	Rs A. P.			
				0 14 0	0 12 0	0 10 0			
				Sailab and Ala Barani Bhud					
				Chahi	Abi	Sailab and Ala Barani			
				Rs A. P.	Rs A. P.	Rs A. P.	Rs A. P.	Rs A. P.	Rs A. P.
				1 14 0	1 8 0	1 8 0	1 4 0	0 12 0	0 12 0
	Gurgaon		Chahat Mitha	Rs A. P.	Rs A. P.	Rs A. P.	Rs A. P.	Rs A. P.	Rs A. P.
				1 12 0	1 6 0	1 6 0	1 1 0	0 12 0	0 12 0
				2 0 0	1 8 0	1 8 0	1 2 0	0 12 0	0 12 0
				1 8 0	1 4 0	1 4 0	1 2 0	0 10 0	0 10 0
				2 0 0	1 12 0	1 12 0	1 6 0	1 0 0	1 0 0
				Chahi					
				Class I	Class II	Class III	Class I	Class II	Class III
				Rs A. P.	Rs A. P.	Rs A. P.	Rs A. P.	Rs A. P.	Rs A. P.
				2 0 0	1 12 0	1 12 0	1 8 0	1 6 0	1 6 0
							Bhud	Abi	
Class I	Class II	Class III	Class I					Class II	Class III
Rs A. P.	Rs A. P.	Rs A. P.	Rs A. P.					Rs A. P.	Rs A. P.
2 0 0	1 12 0	1 12 0	1 8 0	1 6 0	1 6 0				

*Sailabi and Dahri**Ala Barani*

Class I	Class II	Class III	Class I	Class II	Class III
Rs A. P. 1 8 0	Rs A. P. 1 6 0	Rs A. P. 1 6 0	Rs A. P. 1 6 0	Rs A. P. 1 4 0	Rs A. P. 1 0 0

Bhud

Class I	Class II	Class III
Rs A. P. 0 14 0	Rs A. P. 0 12 0	Rs A. P. 0 11 0

Chahi   *Abi*   *Sailab and Ala Barani*   *Bhud*

Rs A. P. 2 4 0	Rs A. P. 1 12 0	Rs A. P. 1 12 0	Rs A. P. 1 8 0	Rs A. P. 0 14 0
-------------------	--------------------	--------------------	-------------------	--------------------

Bahora

*Chahi**Abi**Sailab and Dahri*

Class I	Class II	Class I	Class II	Class I	Class II
Rs A. P. 2 0 0	Rs A. P. 1 12 0	Rs A. P. 2 0 0	Rs A. P. 1 12 0	Rs A. P. 2 0 0	Rs A. P. 1 12 0

Gurgaon

*Ala Barani**Bhud*

Class I	Class II	Class I	Class II
Rs A. P. 1 6 0	Rs A. P. 1 6 0	Rs A. P. 1 0 0	Rs A. P. 1 0 0

..

Chahi   *Abi*   *Sailab and Ala Barani*   *Bhud*

Rs A. P. 1 8 0	Rs A. P. 1 8 0	Rs A. P. 1 8 0	Rs A. P. 1 4 0	Rs A. P. 1 0 0
-------------------	-------------------	-------------------	-------------------	-------------------

Nuh

Taoru

..

[Minister for Revenue Education and Rehabilitation]

Serial No.	Name of District	Name of Tehsil	Name of the Assessment Circle	Rates with kinds of soil									
				Chahi		Abi		Sailaband		Dahri			
	Dahar			Class I	Class II	Class I	Class II	Class I	Class II	Class I	Class II		
				Rs A. P.	Rs A. P.	Rs A. P.	Rs A. P.	Rs A. P.	Rs A. P.	Rs A. P.	Rs A. P.		
				2 12 0	2 8 0	2 2 0	2 0 0	2 2 0	2 0 0	2 2 0	2 0 0		
				Ala Barani		Bhud							
	Bangar			Class I	Class II	Class I	Class II						
				Rs A. P.	Rs A. P.	Rs A. P.	Rs A. P.						
				2 2 0	2 0 0	1 6 0	1 4 0						
				Chahi		Nehri							
	Bangar			Class I	Class II	Class I	Class II	Class I	Class II	Class I	Class II		
				Rs A. P.	Rs A. P.	Rs A. P.	Rs A. P.	Rs A. P.	Rs A. P.	Rs A. P.	Rs A. P.		
				2 4 0	1 12 0	3 0 0	2 8 0	1 12 0	1 12 0	1 12 0	1 6 0		
				Sailab and Dahri		Ala Barani				Bhud			
	Bangar			Class I	Class II	Class I	Class II	Class I	Class II				
				1 12 0	1 6 0	1 12 0	1 6 0	1 4 0	0 15 0				
				Chahi		Nehri		Abi					
				Class I	Class II	Class I	Class II	Class I	Class II	Class I	Class II		
3—Gurgaon—	Ferozepur Jhirka			Rs A. P.	Rs A. P.	Rs A. P.	Rs A. P.	Rs A. P.	Rs A. P.	Rs A. P.	Rs A. P.		
				2 10 0	2 6 0	3 0 0	2 12 0	2 2 0	114 0				

3—Gurgaon—
concl'd. concld.

Ferozepur
Jhirka

Bangar

Sailab and Dahri		Ala Barani		Bhud	
Class I	Class II	Class I	Class II	Class I	Class II
Rs A. P. 2 2 0	Rs A. P. 1 14 0	Rs A. P. 1 12 0	Rs A. P. 1 8 0	Rs A. P. 1 2 0	Rs A. P. 0 15 0

Chahi

Nehri

Abi

Class I	Class II	Class I	Class II	Class I	Class II
4 0 0	3 12 0	..	..	3 4 0	3 0 0

Dahar

Sailab and Dahri

Ala Barani

Bhud

Class I	Class II	Class I	Class II	Class I	Class II
3 4 0	3 0 0	2 8 0	2 4 0	1 12 0	1 8 0

Chahi

Abi

Sailab and
Dehri

Ala Barani

Bhud

Chiknot

Budhre

Palwal

.. Khadar

Bangar

Chahi

Nehri

Abi

Class I	Class II	Class I	Class II	Class I	Class II
2 6 0	2 2 0	3 0 0	2 10 0	1 12	..

[Minister for Revenue, Education and Rehabilitation]

Serial No.	Name of District	Name of Tehsil	Name of the Assessment Circle	Rates with kinds of soil									
				Sailab and Dahri					Ala Barani		Bhud		
				Class I	Class II	Rs A. P.	Rs A. P.	Class I	Class II	Rs A. P.	Rs A. P.	Class I	Class II
				1 12 0	1 10 0	1 12 0	1 10 0	1 12 0	1 10 0	1 10 0	1 4 0	1 1 0	1 1 0
				Chahi	Nehri	Abi	Sailab and Dehri	Ala Barani	Bhud				
				2 12 0	3 8 0	2 1 0	2 1 0	2 1 0	2 1 0	2 1 0	2 1 0	1 8 0	1 8 0
				Chahi					Abi		Sailab and Dhari		
				Class I	Class II	Class I	Class II	Class I	Class II	Class I	Class II	Class I	Class II
				2 8 0	1 12 0	2 0 0	1 7 0	2 0 0	1 7 0	2 0 0	1 7 0	2 0 0	1 7 0
				Ala Barani Bhud									
				Class I	Class II	Class I	Class II	Class I	Class II	Class I	Class II	Class I	Class II
				2 0 0	1 7 0	2 0 0	1 7 0	2 0 0	1 7 0	2 0 0	1 7 0	2 0 0	1 7 0
				Chahi	Abi	Sailab and Dahri	Ala Barani	Bhud					
				3 0 0	2 8 0	2 4 0	2 0 0	2 4 0	2 0 0	2 4 0	2 0 0	2 4 0	2 0 0
4	Karnal	..	..	No specific rates of land revenue of assessment circlewise were fixed during the settlement, but the rates per Bigha for each kind of land were fixed for each village separately quite distinct with the other village of the same assessment Circle. Therefore, it is very difficult to give various types of land revenue prevalent in each village in the district.									
5	Ambala	..	..	Chahi	Abi	Barani	Dakar						
				3 8 0	3 8 0	1 14 0	1 4 0						

No specific rates of land revenue of assessment circlewise were fixed during the settlement, but the rates per Bigha for each kind of land were fixed for each village separately quite distinct with the other village of the same assessment Circle. Therefore, it is very difficult to give various types of land revenue prevalent in each village in the district.

44-38861-100

Serial No.	Name of District	Name of Tehsil	Name of Assessment Circle	Rates with kinds of soil																							
Kangra—Concld																											
				Tea	Chahi	Nehri I	Nehri II	Nad	Barani Do	Barani Ek Fasli	Behnd Banjar	Khara-tor															
				1	0	0	3	12	0	3	12	0	2	4	0	0	2	0									
								to																			
								4	12	0	4	12	0	4	3	0	2	8	6	1	6	0					
				1	0	0	2	4	0	2	12	0	2	12	0	1	8	0	1	0	0	0	2	0			
								to																			
								5	0	0	4	4	0	4	0	3	8	0	2	0	0	1	8	0	0	5	0
				Nahri	Barani	Behnd Banjar																					
				1	12	0	1	4	0	0	12	0	0	2	0												
				1	12	0	1	4	0	0	12	0	0	2	0												
				Chahi and Abi	Barani Class I	Barani Class II	Barani Class III	Khar-khana																			
				7	2	0	5	6	0	4	1	0	2	0	0	0	1	0	3	12	0	2	8	0			
				6	0	0	4	4	0	3	1	0	1	3	0	0	1	0									
				2	14	0	2	2	0	1	4	0	0	10	0	0	1	0									
				Chahi	Nahri Abi	Dofasli	Ek Fasli Class I	Ek Fasli Class II	Khar-Khana																		
				5	8	0	3	4	0	3	2	0	1	7	0	0	12	0	0	6	0						
				5	8	0	4	0	0	3	0	0	1	8	0	0	12	0	0	6	0						
				5	8	0	..	..	..	2	13	0	1	8	0	0	14	0	0	6	0						

Original with;
Punjab Vidhan Sabha
Digitized by;
Panjab Digital Library

[Minister for Revenue, Education and Rehabilitation]

Serial No.	Name of District	Name of Tehsil	Name of the Assessment Circle	Rates with kinds of soil																	
				9	Jullundur	..	Jullundur	..	Irrigated		Barani Class I	Barani Class II		Barani Class III							
				Rs A.	P.	Rs A.	P.	Rs A.	P.	Rs A.	P.	Rs A.	P.								
9	Jullundur	..	Jullundur	..	Sirwal	5	8	0	3	4	0	1	10	0	1	2	0				
						4	4	0	1	0	0	1	8	0	1	0	0				
						3	12	0	..	1	6	0	1	0	0						
						4	0	0	1	6	0	0	14	0	..						
						3	12	0	1	2	0	1	0	0	..						
						3	10	0	1	6	0	0	14	0	..	Sailab Do-Fasli 1 12 0					
						4	0	0	3	2	0	2	0	0	1	8	0	1	0	0	
						4	12	0	3	4	0	..	1	12	0	1	4	0	1	0	0
						4	5	0	2	14	0	..	1	6	0	1	1	0	0	12	0
						5	4	0	3	8	0	2	4	0	1	12	0	1	8	0	1
10	Ludhiana	..	Samrala	..	Bet	Chahi Bet	Bet	Barani													
						4	0	0	2	6	0										

Original with;
Punjab Vidhan Sabha
Digitized by;
Panjab Digital Library

[Minister for Revenue, Education and Rehabilitation]

Serial No.	Name of District	Name of Tehsil	Name of the Assessment Circle	Rates with kinds of soil			
				Chahi and Chahi Nehri Rs A. P.	Nehri Chahi Rs A. P.	Barani Rs A. P.	
11	Ferozepur	Moga	..				
			Rohi	2 0 0	1 12 0	1 6 0	
			..	Chahi and Chahi Nehri	Nehri Sirhind	Zilla Nehri and Barani	
			Grey Canals	1 12 0	1 12 0	1 4 0	
	Ferozepur	..		Chahi and half Chahi Nehri Zilla	Nehri Sirhind	Barani half Chahi Nehri Zilla and Nehri Zilla	
			Rohi	1 6 0	1 8 0	0 13 6	
			/	Chahi and Chahi Nehri	Barani and Chahi Nehri		
			Bet	1 14 0	0 10 0		
	Zira	..	..	Chahi and half Chahi Nehri Zilla	Remainder of area cultivated		
			Rohi	2 1 0	1 1 9		
			..	Chahi and half Chahi Nehri Zilla	Remainder cultivation		
			Bet	2 0 0	0 13 0		
	Mamdot Jagir			Chahi and Half Chahi Zilla	Nehri Sirhind	Other cultivation out- side flurial chak	
			Rohi Mamdot Jagir	1 0 0	1 0 0	0 9 9	

Dhoru	Chahi and Half Chahi Nehri Zilla	Other Cultivation outside flurial chak	Sailab
..	1 6 0	0 9 9	0 12 0
Bet Mamdot	1 10 0	0 9 0	0 10 0
Bet Jalalabad	1 8 0	0 8 0	0 10 0
Muktsar .. Rohi	Nehri Sirhind Rs A P. 0 13 0	Other cultivation Rs A P. 0 9 0	
Maktsar Uttar	0 13 0	0 9 0	
Kot Kapura Uttar	0 15 0	0 11 0	
Hithar	Chahi and Half Chahi Nehri Zilla 1 4 0	Nehri Sirhind	Other cultivation 0 12 0
Guru-Har-Sahai ..	1 4 0	..	0 7 6
Fazilka .. Rohi	Nehri Sirhind 0 8 0	Other cultivation	0 9 0
Uttar	Chahi and half Chai Nehri Zilla 0 8 0	Nehri Sirhind	Other cultivation 0 5 6
12 Amritsar .. Amritsar	Chahi	Nehri	Sailab
Jandiala	2 14 0	2 12 0	1 14 0
	3 2 0	3 4 0	1 2 0
	..	..	1 0 0

Fixed Assessment

[Minister for Revenue, Education and Rehabilitation]

Serial No.	Name of District	Name of Tehsil	Name of the Assessment Circle	Rates with kinds of soil									
				Nehri	3 6 0	3 12 0	..	1 8 0					
			Mian Kot	..	2 12 0	3 0 0	..	1 4 0					
	Tarn Taran		Upper Majha	..	2 8 0	2 14 0	1 4 0	1 6 0					
			Central Majha	..	2 2 0	2 4 0	..	0 14 0					
			Bet Bangar	..	1 12 0	2 4 0	1 4 0	0 12 0					
	Ajnala	..	Nehri	..	3 12 0	3 8 0	..	1 6 0					
			Uthar	..	2 14 0	3 4 0	1 4 0	1 2 0					
			Hithar	..	2 8 0	1 4 0	..	1 2 0					
			Sailab	..	2 4 0	3 0 0	1 6 0	1 2 0					
			<i>Fluctuating Assessment</i>										
					Chahi and Chai Sailab		Sailab	Barani	Banjar				
	Patti	..	Hithar	..	0 14 0	..	0 13 0	0 10 0	0 1 6				
			Bet Bangar	..	1 0 0	..	0 12 0	0 10 0	0 1 6				
					Chahi and Chahi Nehri		Nehri	Abi	Sailab Chhamb	Barani Class I	Barani Class II		
13	Gurdaspur ..	Batala	..	..	..	..	3 4 0	2 10 0	2 6 0	2 6 0	1 9 0		
				Chahi and Nehri	4 0 0	..	2 12 0	3 0 0	2 10 0	2 8 0	1 10 0		
	Gurdaspur ..		..	Chahi Nehri	..	..	Nahri Zamindari	Sailab	Barani				
			..	4 8 0	2 8 0	3 8 0	3 8 0	2 0 0	2 0 0				
	Pathankot ..		..	..	..	..	..	..	..	..	..	..	..

ARREARS DUE FROM LICENSEES OF OPIUM

*6911. Professor Mota Singh Anandpuri : Will the Minister for Revenue, Education and Rehabilitation be pleased to state —

- (a) whether it is a fact that a large amount still remains un-recovered from the licensees of opium, during the retail vend of opium for the year 1948-49 ; if so, the amount of arrears ;
- (b) whether sufficient security was got deposited from the licensees to guard against the loss of revenue; if not, the reasons therefor ;
- (c) whether any action was taken against the officials responsible for failure to get adequate securities deposited ?

Shri Mool Chand Jain : (a) Yes. A sum of Rs 33,422-4-0 still emains unrecovered from the opium licensees for the year 1948-49.

(b) *First Part.*—No.

Second Part.—Two months advance fee was realised from the defaulting licensees and this was considered to be sufficient according to the prevailing circumstances in 1948-49.

(c) The matter is under consideration.

REPRESENTATION FROM MULA JATS OF VILLAGE CHANDALI, DISTRICT ROHTAK FOR RESTORATION OF LANDED PROPERTY

*6989. Shri Chand Ram Ahlawat : Will the Minister for Revenue, Education and Rehabilitation be pleased to state—

- (a) whether it is a fact that the culturable lands owned by Mula Jats have been declared as “evacuee property” ;
- (b) if the answer to part (a) above be in the affirmative whether the said land has been allotted ; if so, whether it has been allotted on a permanent or temporary basis, together with the names of persons to whom it has been allotted ;
- (c) whether Government has received any representations from 18 families of Mula Jats headed by Lahri, son of Mardan , residents of the village referred to above requesting that their lands be restored to them ; if so, when, together with the action taken thereon ?

Sardar Gurbachan Singh Bajwa : (a) Yes.

(b) The said land has been allotted temporarily. The original files being with the Custodian General, names of the temporary allottees are not readily available. Deputy Commissioner has, however, been asked to collect this information through the *halqa* Patwari. The information when collected, will be communicated to the member.

(c) Yes. The representations were received in 1952. They are still under the consideration of the Government of India.

REPRESENTATION FROM PUNJAB VACCINATORS' ASSOCIATION

*6809. Shri Rala Ram : Will the Minister for Revenue, Education and Rehabilitation be pleased to state whether the Government has recently received a representation from the Punjab Vaccinators' Association regarding their scales of pay and modes of promotion ; if so, action, if any, taken thereon ?

Shri Balwant Rai Tayal (Deputy Minister) : (a) Yes.

(b) The matter is still under consideration of the Government.

PROMOTION OF STUDY OF SANSKRIT

*6810. Shri Rala Ram : Will the Minister for Revenue, Education and Rehabilitation be pleased to state—

(a) the action taken or proposed to be taken by Government on the report of the Committee appointed by the Government to promote the study of Sanskrit in the State ;

(b) the total amount of financial aid given by Government to Sanskrit Pathshalas or Sanskrit Colleges in the State during the years 1954, 1955 and 1956, separately ?

Sardar Gurbachan Singh Bajwa : (a) The Government has sanctioned a sum of Rs 50,000 per annum for grant-in-aid to Pathshalas teaching Sanskrit, Hindi and Punjabi. A committee to finalize the grant-in-aid rules is already at work.

(b) Nothing so far.

REPRESENTATION FROM SHRI MEGH RAJ, AUTHOR OF SCHOOL BOOKS

*6930. Pandit Shri Ram Sharma : Will the Minister for Revenue, Education and Rehabilitation be pleased to state whether any representation from one Shri Megh Raj Goel, an author of schools Books has recently been received by Government to the effect that certain publishers are being favoured in the matter of text books for schools ; if so, the details of the representation together with the action, if any, taken or proposed to be taken thereon ?

Sardar Gurbachan Singh Bajwa : Yes. Shri Megh Raj Goel has represented that the scheme of Nationalization of Text-books should continue unmodified and that in case some modification in the scheme is desired, the matter should be discussed threadbare with a representative body of all the publishers, big and small. The representation is being examined.

ADMISSION TO JUNIOR BASIC CLASSES

*6931. Pandit Shri Ram Sharma : Will the Minister for Revenue, Education and Rehabilitation be pleased to state—

(a) whether Government have recently received any complaints regarding admission to the Junior Basic Classes attached to the denominational schools in the State ; if so, the action taken by the Government in this respect ;

- (b) whether a complaint relating to the matter referred to in part (a) above submitted by one Pahlad Singh of Rohtak has come to the notice of Government ; if so, the action, if any, taken thereon ?

Sardar Gurbachan Singh Bajwa : (a) & (b). Yes. The matter is being investigated.

HIGH SCHOOL AT VILLAGE KALSIA, DISTRICT AMBALA

*6887. Shri Ram Parkash : Will the Minister for Revenue, Education and Rehabilitation be pleased to state —

- (a) whether any High School was opened in village Kalsia, tehsil Jagadhri, district Ambala ; if so, when ;
- (b) whether High Classes in the school referred to above have since started ; if not, the reasons therefor ?

Sardar Gurbachan Singh Bajwa : The required information is being collected and will be supplied to the member as soon as it is complete.

REVISED REPLY TO STARRED QUESTION NO. 6887

*(a) No.

(b) Does not arise.

SUBSCRIPTION TO "KALYAN" FOR SCHOOL AND COLLEGE LIBRARIES

*6986. Chaudhri Sunder Singh : Will the Minister for Revenue, Education and Rehabilitation be pleased to state whether it is a fact that Government has placed the monthly magazine "Kalyan" on the approved list of magazines etc., for school and college libraries in the State ?

Sardar Gurbachan Singh Bajwa : Yes.

GRANT OF STIPENDS TO SCHEDULED CASTES STUDENTS

*6991. Shri Chand Ram Ahlawat : Will the Minister for Revenue, Education and Rehabilitation be pleased to state —

- (a) the number of students belonging to the scheduled castes in different schools in each district in the State from 1948 onwards, year-wise, together with the number of such students who have been, and are given stipends by the Government ;
- (b) the type of concessions that are being given to the scheduled castes students in each class and the manner in which such concessions are given to them ;

---

*This reply was received later.

[Shri Chand Ram Ahlawat]

- (c) whether any representations have been received by Government and Ministers time and again regarding the present rate, delay in and manner of distribution of these concessions ; if so, the action, if any, Government propose to take thereon ?

Sardar Gurbachan Singh Bajwa: (a) & (b). Statements containing the required information are laid on the Table.

(c) Yes. No delay occurred in the distribution of educational concessions under the State Harijan Welfare Scheme. Instructions have already been issued to the heads of institutions to take personal interest in the speedy disposal of such cases.

No representation was received from any quarter for the increase in the rate of stipends at present allowed to such students.

STATEMENT SHOWING THE DISTRICT-WISE ENROLMENT OF SCHEDULED CASTES/TRIBES AND BACKWARD CLASSES STUDENTS IN SCHOOLS IN THE PUNJAB, FROM THE YEAR 1948-49 TO 1955-56 AND THE NUMBER OF STIPENDS AWARDED TO SUCH STUDENTS DURING THESE YEARS UNDER THE HARIJAN WELFARE SCHEME

Sr. No.	Name of district	Number of Harijan students on roll in schools in 1948-49	Stipends awarded to Harijan students in schools in 1948-49	Number of Harijan students on roll in schools in 1949-50	Stipends awarded to Harijan students in schools in 1949-50	Number of Harijan students on roll in schools in 1950-51	Stipends awarded to Harijan students in schools in 1950-51	Number of Harijan students on roll in schools in 1951-52	Stipends awarded to Harijan students in schools in 1951-52	Number of Harijan students on roll in school in 1952-53
(1)	(2)	(3)	(4)	(5)	(6)	(7)	(8)	(9)	(10)	(11)
1	*Ambala (including Simla)	3,774	Rs 57	5,221	Rs 194	4,642	Rs 121	6,031	Rs 156	7,611
2	Gurgaon	3,259	16	4,180	52	3,918	77	5,767	78	6,291
3	Hissar	2,951	11	3,156	32	3,017	35	3,686	42	4,093
4	Karnal	†Figures not available	4	†Figures not available	26	†Figures not available	28	3,039	29	3,372
5	Rohtak	5,213	51	5,712	102	6,339	80	5,066	90	6,840
6	Amritsar	622	15	907	25	983	14	1,329	73	13,311
7	Ferozepur	916	20	1,306	27	1,361	26	1,674	59	2,727
8	Gurdaspur	1,551	20	2,001	68	2,462	47	4,015	65	4,852
9	Hoshiarpur	11,385	246	13,152	746	14,034	619	15,094	786	14,518
10	Jullundur	9,734	107	10,497	599	12,014	365	13,641	502	14,624
11	Kangra	3,922	8	4,613	52	5,664	30	6,097	38	5,947
12	Ludhiana	3,999	105	5,715	199	6,593	99	3,942	238	9,073
	Total	47,326	660	56,460	2,122	61,027	1,541	69,381	2,156	93,259

[Minister for Revenue, Education and Rehabilitation]

Serial No.	Name of District	Stipends awarded to Harijan students in schools in 1952-53	Number of Harijan students on roll in schools in 1953-54	Stipends awarded to Harijan students in schools in 1953-54	Number of Harijan students on roll in schools in 1954-55	Stipends awarded to Harijan students in schools in 1954-55	Number of Harijan students on roll in schools in 1955-56	Stipends awarded to Harijan students in schools in 1955-56
(1)	(2)	(12)	(13)	(14)	(15)	(16)	(17)	(18)
		Rs		Rs		Rs		Rs
1	Ambala * (including Simla)	125	8,058	113	8,333	289		450
2	Gurgaon	..	6,695	72	7,766	122		313
3	Hissar	..	5,239	24	4,897	30		174
4	Karnal	..	4,031	17	5,729	92		123
5	Rohtak	..	8,614	82	11,335	185		543
6	Amritsar	..	6,612	35	9,540	47		191
7	Ferozepur	..	5,374	29	10,260	23		101
8	Gurdaspur	..	5,184	33	7,028	98		305
9	Hoshiarpur	..	18,511	819	20,260	1,199		1,873
10	Jullundur	..	18,350	498	20,888	664		1,587
11	Kangra	..	5,232	65	17,408	358		716
12	Ludhiana	..	10,220	175	11,592	326		692
	Total	..	1,02,120	1,962	1,35,036	3,433		7,068

*The figures of enrolment of Scheduled Castes/Tribes and Backward Classes students in schools in the Simla district and the number of stipends awarded to Harijan students have been included in the Ambala district.

†District-wise enrolment of Scheduled Castes Tribes and Backward Classes students in schools of Karnal district for the years 1948-49 to 1950-51 are not available.

The district-wise enrolment of Scheduled Castes Tribes and Backward Classes students for the year 1955-56 is till awaited from the sub-offices.

Under para 5 of Article 121 of the Punjab Education Code children belonging to Scheduled Castes/Tribes and Backward Classes are totally exempt from the payment of full fees in primary classes and half fees in the secondary classes in all recognised schools in the State. Under the State Harijan Welfare Scheme they are entitled to full fee concessions from V class upwards ; stipends from IX class onwards as indicated below, and refund of examination fees in respect of public examinations :—

		Rs per mensem
9th and 10th classes	..	6
Intermediate Arts students	..	15
B.A. (Arts)	..	20
M.A. classes	..	25
J.T.	..	} Only in non-Government recognised institutions
S.T.	..	
Basic trained	..	
J.S.T.C.	..	15
B.T.	..	20
Senior Basic	..	20
M.Ed.	..	25
Punjabi students from Scheduled Castes/Tribes and Backward Classes reading in Kasturba Balika Ashram and Harijan Udyog Shala, Delhi		20

The concession of the refund of examination fee has also been extended to students who appear privately in public examination for a period of one year with effect from the 1st April, 1956 and this is being done through the District Inspectors of Schools.

The students are charged no tuition and science fees, but the fees of the number of students above 5 per cent of the total enrolment in schools (2 per cent in the case of colleges) is reimbursed to the schools and colleges concerned under the Harijan Welfare Scheme.

For stipends, the eligible students apply on a prescribed form to their Headmasters/Principals and the Director of Public Instruction, Punjab, sanctions the awards. On the authority of that sanction money is drawn and disbursed by the heads of the institutions concerned.

For the refund of public examination fee, the students have to pay it in the first instance out of their own pocket and then claim for its refund from the Department which re-imburse the same through the heads of their institutions. Steps are, however, now being taken to invite such claims well in advance to avoid hardship to students.

COMPLAINTS FROM THE RESIDENTS OF VILLAGE RITTOLI. DISTRICT ROHTAK

*6990. Shri Chand Ram Ahlawat : Will the Minister for Revenue Education and Rehabilitation be pleased to state—

- whether Government has received any complaints from the residents of village Ritolli, tehsil and district Rohtak, complaining, against the consolidation staff ; if so, when ;
- whether flying squad visited the said village ; if so, when ;
- whether the said squad made a report ; if so, its details ;

[Shri Chand Ram Ahlawat]

(d) whether it is a fact that the said squad found that the consolidation staff had committed irregularities in their work ; if so, the action, if any, taken in the matter ;

(e) the manner in which irregularities like the partitioning of the village common lands and kacha roads committed by the consolidation staff are proposed to be rectified without repartitioning of the whole estate ?

Sardar Gurbachan Singh Bajwa : (a) Yes, in 1954.

(b) Yes, in June, 1955.

(c) Yes. The Consolidation Officer Flying Squad reported that the Shamlat Pana Sulfan land was not provided according to the Scheme and that in a few cases paths were not provided to the plots.

(d) The irregularities pointed out have been stated against part (c) above. As for action taken in the matter proposals have been called for from the Settlement Officer, Consolidation of Holdings, Rohtak, for setting the irregularities right.

(d) Orders will be passed under section 42 of the Consolidation of Holdings Act after considering the merits of the case.

DEVELOPMENT OF COTTAGE INDUSTRIES IN RURAL AREAS.

*6957. Shri Teg Ram : Will the Minister for Finance be pleased to state—

(a) the details of expenditure incurred by the Government during the period of the 1st Five-Year Plan on the development of various Cottage Industries in the rural areas in the State ;

(b) the total amount of expenditure likely to be incurred on the development of Cottage Industries during the Second Five Year Plan and the manner in which this amount is proposed to be spent ?

Shri Mohan Lal : (a) & (b) Statements are laid on the table.

Details of expenditure incurred by the State Government during the period of the first five-year plan on the development of various Cottage Industries in the rural areas in the State.

	Rs
1. Establishment of Cotton Spinning and Weaving Centres for 1951 to 1956.	22,54,726
2. The amount utilised for advancement of loans in the Community Project Areas for the development of cottage and village Industries under the Punjab State Aid to Industries Act, 1935, out of total allotment of Rs 1,461 lacs provided in 1953-54. The balance of Rs 7,41,400 is to be utilised till 30th September, 1956.	17,25,600

3. Subsidies and grants-in-aid disbursed for the development of various cottage industries in rural and urban areas. No separate figures of expenditure incurred for development of Cottage Industry in Rural Areas are readily available ..	Rs 2,33,575
4. (i) Government Travelling Demonstration Party for Wool Spinning and Weaving ..	10,54,193
(ii) Government Wool Spinning Weaving Demonstration Party for Kangra District ..	
(iii) Government Weaving Travelling Demonstration Party for Eastern Districts ..	
(iv) Government Travelling Wool Spinning and Weaving Party for Central Districts ..	
(v) Government Demonstration Party for development of Wool Spinning and Weaving Industry in the Scheduled Areas of Lahaul and Spiti ..	
(vi) First Government Travelling Demonstration Party for Dyeing and Calico Printing ..	
(vii) Government Travelling Demonstration Party for Goat and Sheep Skin Tanning ..	
(viii) Silk Cocoon Reeling Demonstration Party ..	
(ix) Sericulture Organisation (Permanent) ..	
(x) Amalgamated Sericulture Organisation ..	
(xi) Reeling of Chowki Worms on co-operative basis ..	
(xii) Plantation -cum-Demonstration Farm ..	
(xiii) Demonstration-cum-Training Reeling units ..	
(xiv) Training of eight students in Sericulture Industries ..	
(xv) Establishment of a model Sericulture Demonstration Farm at Sujanpur ..	
Total ..	22,68,094

The total amount of expenditure likely to be incurred on the development of cottage industries during the Second Five Year Plan and the manner in which this amount is proposed to be spent.

	Rs
1. Rearing of Chowki Worms on Co-operative Basis (Second) ..	15,000
2. Establishment of a Mulberry Nursery ..	45,000
3. Establishment of a Basic Nursery of Japanese Mulberry Grafts ..	60,000
4. Establishment of Silk Foreign Race Station for Rearing Uni-voltine Races at Palampur ..	1,28,000
5. Reorganisation of Woollen Development Centre, Panipat and Kulu ..	1,75,000
6. Development of Khadi and Village Industries ..	5,00,000
7. Grant of Subsidies ..	3,50,000
8. Grant-in-aid to educated youngmen ..	1,50,000

[Minister for Finance]

	Rs
9. Designs Centres for the Improvement of Handicrafts ..	6,80,000
10. Supply of improved Handicrafts and Equipment to Weavers ..	6,64,000
11. Establishment of Sale Depots for Handlooms Cloth ..	6,24,000
12. Establishment of Silk Seed Foreign Race Station for Rearing Univoltine Races at Palampur ..	1,28,000
13. Silk Reeling and Weaving Industry in Kangra ..	3,00,000
14. Government Guarantee of Margins against advances to Industrial Co-operatives ..	1,25,000
15. Development of Leather Goods and Shoe Maker Co-operative Societies ..	20,00,000
16. Development of Handicraft among women through Co-operatives ..	3,96,000
17. Provision of arrangements for supply of raw material and marketing of finished goods and co-ordination of other activities of Industrial Co-operative ..	6,97,000
18. Establishment of Co-operative Leather Production Centres ..	7,80,000
19. Establishment of Co-operative Village Tanneries ..	6,00,000
20. Production of Khadi ..	1,26,40,000
21. Hand Pounding of Rice ..	10,51,250
22. Village Pottery ..	1,00,350
23. Village Oil ..	4,00,400
24. Handmade paper ..	1,12,800
25. Cottage Match ..	1,43,55,650
26. Bee Keeping ..	92,080
27. Cottage Woollen Industry ..	38,66,670
28. Soap making with neem oil (Composite Production Centre) ..	50,000
29. Gur and Khandsaris ..	11,92,000
30. Loans in the Community Project Areas for the development of Cottage and Village Industries under the Punjab State Aid to Industries Act, 1935 ..	7,44,400
Total ..	2,86,97,800

PANCHAYATS IN THE STATE

*6888. Shri Ram Parkash : Will the Minister for Agriculture and Panchayats be pleased to state—

- (a) the total number of Panchayats, category-wise, in the State at present together with the number of members of the Scheduled Castes amongst them separately ;
- (b) whether the percentage fixed for members of the Scheduled Castes in the Panchayats is complete ; if no, the reasons therefor ?

Chaudhri Amar Singh (Deputy Minister) : (a) (1) 9,196.

(2) There are no categories of the Panchayats in this State.

(3) The information regarding the total number of the members of the Scheduled Castes in the Panchayats as at (1) above is being collected and will be supplied to the Member as soon as ready .

(b) Percentage fixed for members of Scheduled Castes in the Panchayats is not complete on account of one or more of the following reasons :—

- (i) there was no Scheduled Caste candidate at the time of General elections,
- (ii) the nominatin papers of the Scheduled Castes candidates were rejected on some technical grounds ;
- (iii) there was a mistake in assessing the population of the Scheduled Castes in the areas.

REPLY TO THE STARRED QUESTION No. 6888.

*(a) (1) A reply has already been given on the floor of the Punjab Vidhan Sabha.

(2) A reply has already been given on the floor of the Punjab Vidhan Sabha.

(3) The total number of the Panches belonging to the Scheduled Castes in the State is 9,686.

UNSTARRED QUESTIONS AND ANSWERS

WITHDRAWAL OF AREA OF TOWN SUR SINGH FROM OPERATION OF MUNICIPAL ACT, 1911

851. Sardar Achhar Singh Chhina : Will the Chief Minister be pleased to state whether the area of town Sur Singh, tehsil Patti, district Amritsar has been withdrawn from the operation of the Punjab Municipal Act, 1911, under section 10 of the said Act ; if so, since when ?

Shri Balwant Rai Tayal (Deputy Minister) : Yes. Since the 1st August, 1956 .

PANCHAYAT AT VILLAGE SUR SINGH, DISTRICT AMRITSAR

852. Sardar Achhar Singh Chhina : Will the Minister for Agriculture and Panchayats be pleased to state—

- (a) whether the Government proposes to establish a Panchayat in town Sur Singh, tehsil Patti, district Amritsar ;
- (b) (i) if the answer to part (a) above be in the affirmative, whether Government propose to nominate the members of the said panchayat ; (ii) the manner of nomination and the requisite qualifications for a person to be nominated as a member of the Gram Panchayat ;

---

*This reply was received later.

[Sardar Achhar Singh Chhina]

- (c) if the answer to part (b) be in the negative whether elections to the Panchayats are proposed to be held ; if so, when ?

Sardar Amar Singh (Deputy Minister) : (a) Yes.

(b) No.

(c) Elections to the Panchayat will be held as soon as possible.

DECLARATION OF TOWN SUR SINGH, DISTRICT AMRITSAR
AS RURAL AREA

853. Sardar Achhar Singh Chhina : Will the Minister for Revenue, Education and Rehabilitation be pleased to state—

- (a) whether it is a fact that the area of Town Sur Singh, tehsil Patti, district Amritsar has been declared as a rural area,—vide Government notification No. 5098-C-56/5396, published in the *Punjab Government Gazette* (Extraordinary), dated 2nd July, 1956 ;

- (b) if the answer to part (a) above be in the affirmative, the decision, if any, taken or proposed to be taken regarding the allotment of the evacuee houses or vacant sites in the village referred to in part (a) above to the displaced persons ?

Sardar Gurbachan Singh Bajwa : (a) Yes.

(b) No fresh decision is, however, called for in this case as allotment of houses or vacant sites in rural area is appurtenant to agricultural land allotted on quasi-permanent basis, and for this purpose the limits of an urban area shall be as they existed on the 15th August, 1947.

MUSLIM MOSQUES, TAKIAS AND QABRASTANS IN TOWN PATTI,
DISTRICT AMRITSAR

854. Sardar Achhar Singh Chhina : Will the Minister for Revenue, Education and Rehabilitation be pleased to state—

- (a) whether there are any Muslim mosques, Takias and Qabrastans in Town Patti, district Amritsar ; if so, their list ;
- (b) whether the places referred to in part (a) above are in occupation of any persons ; if so, the list of such occupants and the date of occupation in each case together with the purpose for which each such place is being utilised ;
- (c) whether the places referred to in part (a) above have been occupied with the permission of the authorities ; if not, the steps so far taken by the authorities to get them vacated ?

Sardar Gurbachan Singh Bajwa : (a) Yes. This has been incorporated in the statement attached.

(b) Properties mentioned at Serial Nos. 1, 2, 3, 4 and 6 are in unauthorised occupations of the persons mentioned in the statement together with the purpose of unauthorised occupations. The rest are lying vacant.

Property mentioned at S. No. 2 was occupied in October, 1949. Dates of occupations in respect of properties at S. No. 1,3,4,6 are not known.

(c) No.

Warrants of eviction of unauthorised occupants in respect of properties at serial Nos. 1, 2, 3, 4 and 6 have been sent to Police authorities. The same have not yet been returned after execution.

Serial No.	Name of locality of mosque Takia and Qabrastan etc.	Manner of Utilisation	Name of occupant
1	670/1, Ward No. 1	.. Takia	.. Satnam Sadhu
2	390-391, Ward No. 2 (Portion)	Tonga Stand, Municipal Committee and Khokhas and 9 shops	Municipal Committee, Shri Lal Chand
3	623, Ward No. 2	.. Residence	.. Saraj Local
4	50, Ward No. 3	.. Gurdwara	.. Mahant Gulshan Dass
5	228, Ward No. 3	.. Vacant	..
6	356, Ward No. 3	.. Dara	.. Harijan Sadhu
7	461, Ward No. 3	.. Vacant	..
8	292, Ward No. 4	.. Do	
9	403-A, Ward No. 4	.. Do	
10	595, Ward No. 4	.. Do	
11	202, Ward No. 5	.. Do	
12	327, Ward No. 5	.. Do	
13	1, Ward No. 7	.. Do	
14	264, Ward No. 7	.. Do	
15	426, Ward No. 8	.. Do	
16	432, Ward No. 8	.. Do	
17	427, Ward No. 8	.. Do	
18	500, Ward No. 8 and Graveyards Ward No. 2	.. Do	
19	464, Ward No. 9 Chhuttan-shah	.. Do	

AQUISITION OF LAND IN VILLAGE JHUGIAN NATHA SINGH, DISTRICT AMRITSAR, UNDER EAST PUNJAB UTILISATION OF LANDS ACT, 1949

855. Sardar Achhar Singh Chhina. Will the Minister for Revenue, Education and Rehabilitation be pleased to state—

- (a) whether any of the Khasra numbers namely 381, 382, 383
386, 388, 389, 390, 404, 406, 407, 409, 410, 506, 510, 512,
513, 514, 517, 519, 521, 524, 587, 588, 889, 590, 591
524, 524, 524, 526, 526,
592, 593, 594, 595

542, 542, 542, 542, 543, 544, 549, 550 of village Jhugian

Natha Singh, tehsil Patti, district Amritsar, were acquired by the State Government through the Collector, Amritsar, under the East Punjab Utilisation of Lands Act, 1949 ; if so, when ;

- (b) the names of the allottees of the area referred to in part (a) above ;
- (c) whether any notice was served on the allottees of the area referred to in part (a) above under section 3 of the said Act before its acquisition ; if so, their list and the dates when notices were served on each one of them ;
- (d) whether any service of the notice referred to in part (c) above was effected by the beat of drum ; if so, at what places and on what dates ;
- (e) whether the area referred to in part (a) above was leased out to any persons after it was acquired ; if so, their list and the dates on which each of them was given possession ;
- (f) whether any of the Khasra numbers referred to in part (a) above were under cultivation according to Khasra girdawari before delivery of possession to the persons referred to in part (e) above ; if so, their list ;
- (g) whether any representations from Hazara Singh, son of Bhup Singh and other persons referred to in part (c) above were received by the Collector, Amritsar, before 13th August, 1956, regarding the procedure adopted for acquisition and leasing out of the said land ; if so, the action taken thereon ?

Sardar Gurbanta Singh : (a) (i) Yes.

(ii) On the 24th September, 1954.

(b) Sardar Hazara Singh, son of Sardar Bhup Singh.

(c) & (d) The notice was issued but not served in person as the allottee was not available in the village. However, proclamation was made on the 14th August, 1954, through the village in order to inform the allottee

(e) Yes. It was leased out to Shri Labhu Ram son of Shri Umra Sansi of Patti and the possession was given on the 30th September, 1955.

(f) Yes. The following Khasra numbers were under cultivation before delivery of possession :—

386, 388, 389, 390, 512, 513, 514, 517, 519, 524, 542, 543 and 544.

(g) Yes. An application was received from one Shri Hazara Singh on the 24th March, 1956. Orders on this application are being taken by the Collector.

PERMITS FOR PLYING VEHICLES ON ROADS IN DISTRICT KANGRA

856. Shri Kanhya Lal Butail : Will the Chief Minister be pleased to state—

(a) the names of the roads constructed during the First Five-Year Plan in district Kangra in respect of which permits for plying vehicles have been issued ;

(b) whether any additional permits in respect of the roads mentioned in part (a) above are proposed to be issued, if so, when ?

Sardar Partap Singh Kairon : (a) The Ranital-Jowalamukhi 11 miles and a portion of 16.19 miles of Hoshiarpur-Dharamsala road in Kangra District for which permits for plying vehicles have already been issued were constructed during the First Five-Year Plan period.

(b) There is no proposal yet for issue of any additional permits in respect of the roads mentioned in part (a) above.

SHORTAGE OF MEDICINES ETC. IN CIVIL HOSPITAL, PRAGPUR,
DISTRICT KANGRA

857. Shri Kanhaya Lal Butail : Will the Minister for Revenue, Education and Rehabilitation be pleased to state whether the Government is aware of shortage of the supply of medicines and hospital equipment in Civil Hospital, Pragpur, district Kangra ; if so, the steps so far taken by the Government to improve the situation in the said hospital ?

Sardar Gurbachan Singh Bajwa : Yes. The Dispensary started functioning from the 16th March, 1956. Since this newly-opened dispensary was not on the list of regular indentors of the Medical Stores Depot, Karnal, sanction for the purchase of medicines for daily use was being accorded by the Civil Surgeon, Kangra, as admissible under the rules, and up to this time medicines worth Rs 400 have been supplied to this dispensary. The dispensary has now been brought on the list of regular indentors and an indent for Rs 600 has been placed on the Medical Stores Depot, Karnal, for the supply of medicines and equipment. The supply is expected soon.

Mr. Speaker : Now the Secretary will make some announcement.

Announcement by Secretary regarding certain Bills

Secretary : Under Rule 2 of the Punjab State Legislature (Communications) Rules, 1952, I have to inform the House that the the Punjab Legislative Assembly (Allowances of Members) (Amendment), Bill, 1956, the Punjab Legislative Council (Allowances of Members) (Amendment), Bill, 1956 and the Salaries and Allowances of Deputy Ministers, Punjab, Bill, 1956, passed by the Punjab Vidhan Sabha on the 3rd September, 1956, and transmitted to the Punjab Legislative Council the same day have been agreed to by the said Council without any recommendation on the 4th September, 1956.

ADJOURNMENT OF THE ASSEMBLY SINE DIE

Chief Minister (Sardar Partap Singh Kairon) : Sir, I beg 'o move—

That the Assembly at its rising this day shall stand adjourned *sine die*.

Mr. Speaker : Motion moved—

That the Assembly at its rising this day shall stand adjourned *sine die*.

ਸਰਦਾਰ ਚਨਣ ਸਿੰਘ ਧੂਤ (ਟਾਂਡਾ) : ਸਪੀਕਰ ਸਾਹਿਬ, ਮੈਨੂੰ ਇਹ ਗਲ ਬੜੇ ਅਫਸੋਸ ਨਾਲ ਕਹਿਣੀ ਪੈਂਦੀ ਹੈ ਕਿ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਇਨੀ ਵਡੀ ਬਿਲਾਂ ਦੀ list ਲਿਆ ਕੇ ਅਤੇ ਹਾਊਸ ਦਾ time ਨੇ ਵਜੇ ਤੋਂ ਲੈ ਕੇ ਪੰਜ ਵਜੇ ਤਕ ਕਰ ਕੇ ਵੀ ਹਾਊਸ ਨੂੰ adjourn ਕਰ ਦੇਣ ਦੀ motion ਲੈ ਆਏ ਹਨ। ਇਸ ਦਾ ਇਹ ਹੀ ਮਤਲਬ ਹੈ ਕਿ ਗਵਰਨਮੈਂਟ ਇਹ ਸਾਰੀ legislation rush through ਕਰਨਾ ਚਾਹੁੰਦੀ ਹੈ। ਇਹ ਰੋਜ਼ ਦਿਹਾੜੀ ਦੀ ਗਲ ਵੰਗੀ ਨਹੀਂ। ਇਹ ਤਰੀਕਾ ਗਲਤ ਹੈ।

Mr. Speaker : We are meeting again in October.

ਸਰਦਾਰ ਚਨਣ ਸਿੰਘ ਧੂਤ : ਇਹ ਜਿਹੜਾ ਤਰੀਕਾ ਹੈ ਕਿ ਇਨੀ ਵਡੀ list ਬਿਲਾਂ ਦੀ ਲਿਆ ਕੇ ਹਾਊਸ ਦੀ meeting ਦਾ time ਵੀ ਮੁਕੱਰਰ ਕਰ ਦੇਣਾ ਇਹ ਠੀਕ ਨਹੀਂ। ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਸਾਨੂੰ ਰੋਟੀ ਪਾਣੀ ਲਈ ਵੀ ਕੋਈ time ਨਹੀਂ ਮਿਲੇਗਾ। ਭਲਾ ਚੀਫ ਮਨਿਸਟਰ ਸਾਹਿਬ ਮੈਨੂੰ ਦਸਣ ਕਿ ਕੀ ਖਾਸ ਜ਼ਰੂਰੀ ਗਲ ਹੋ ਗਈ ਹੈ ਜਿਸ ਕਰਕੇ ਉਹ ਇਹ ਤਰੀਕਾ ਵਰਤ ਰਹੇ ਹਨ। ਇਸ ਵੰਗ ਨਾਲ session ਨੂੰ ਖਤਮ ਕਰਨਾ ਅਤੇ ਇਸ ਵੰਗ ਨਾਲ ਇਤਨੇ ਬਿਲ ਪਾਸ ਕਰਨਾ, ਕੀ ਠੀਕ ਤਰੀਕਾ ਹੈ? ਇਨੀ ਛੇਤੀ ਕਰਨ ਦੀ ਪੰਜਾਬ ਵਿਚ ਕੀ ਕੋਈ ਖਾਸ ਲੋੜ ਪੈ ਗਈ ਹੈ?

Mr. Speaker : Question is—

That the Assembly at its rising this day shall stand adjourned *sine die*.

The motion was carried

RESUMPTION OF CONSIDERATION OF THE PUNJAB SPECIAL POWERS (PRESS) BILL, 1956

Mr. Speaker. Now the House will resume discussion on the motion that the Punjab Special Powers (Press) Bill, 1956, be taken into consideration at once. Sardar Harkishan Singh Surjeet was speaking on the motion when the House adjourned yesterday. Since he is not in his seat, I will call upon another member to make his speech.

श्री देव राज सेठी (रोहतक शहर) : अध्यक्ष महोदय कल से Special Powers (Press) Bill पर, जो इस एवान के सामने पेश है, opposition की तरफ से दो तकरीरें हुईं। आम तौर से उन में बिल की हिमायत ही की गई थी लेकिन कुछ ऐसे सवालालत हमारे भाई सुरजीत जी की तरफ से उठाये गये जो वाकई काबले गौर हैं और दिमाग को जुम्बश देते हैं। सोचने वाली बात यह है कि आज जब कि यह सूबा यह देश अपने विधान के मुताबिक जमहूरियत की राह पर चलता है और यह दावा करता है कि सही मानो में जमहूरियत का नमूना पेश कर रहा है तो क्यों हमें इस की जरूरत पड़ी। और भी इस demand में कुछ जुम्बश होती है इस बात की वजह से कि Press Commission की report और सिफारिशालत की वजह से भारत सरकार ने जो फैसला किया उस की रोशनी में और भी जिम्मेवारी इस की बन जाती है। यह सारी बातें हमारे सामने हैं। लेकिन जो कुछ हालात पंजाब में हैं वे और किसी सूबा में नहीं। जो पिछले छः महीने का तजरूबा है जिस समय उस को हम गौर से देखते हैं, हमारे तो दिल में परेशानी होती है कि हमारे पंजाब की cabinet ने उस वक्त जब यह शरारतें और नापाक हरकतें शुरू हुई थीं अपने अस्तियारात का इस्तेमाल कर के इस तरह की शरारतों के रोकने में क्यों कदम नहीं उठाया था। लेकिन उस वक्त इबतदा थी, अंजाम नहीं था। आज वही resolution, वही programme और मनसूबे हो रहे हैं जोकि आज से छः महीने पहले इस सूबा के अमन में खलल डालने की कोशिश में हो रहे थे और चन्द दिनों के लिए इन्हें कामयाब भी हासिल हुई थी। इस को रोकने के लिए क्या करना चाहिए, वाकई यह सोचने की बात है। सूबा के सामने दो सवाल बिल्कुल अयां हैं। यह सूबा एक सरहदी सूबा है, हमारा जो पड़ोसी मुल्क है और वहां के जो लोग हैं उन के इरादे, उन की नीयतें और उन की खाहिशात जो हैं उन का सामना करने की जिम्मेदारी सारी भारत सरकार पर और उन पर आती है जिन के जिम्मे हम ने इस सरहदी सूबे की बागडोर को दिया है और यह और भी बढ़ जाती है कि यह ऐसे हालात पैदा न होने दे, जिन से यहां बजाये ताकत यकजहती, मजबूती और एकता आने के इन्तशार पैदा हो और यहां के लोग आपस में लड़ने लग पड़ें। इन चीजों के लिए खास तरह के अनासर होते हैं जो वह नहीं चाहते कि देश में ताकत हो, एकता हो और मजबूती आये। यह अवसर खास खास स्यासी पार्टियों में पाया जाता है जो चाहती हैं कि इस तरह के हालात यहां चलें जिन से उन की following बनी रहे। इन हालात के होते हुए अध्यक्ष महोदय, यह गहरी सोच का मजमून बन जाता है कि क्या होना चाहिए। एक तरफ तो मसला है जमहूरियत का। यकीनी तौर से प्रेस की आजादी जमहूरियत के चार स्तूनों में से एक स्तून होती है और इस को दबाने का मतलब जमहूरियत को दबाना होता है। इसलिए कोई भी democratic तबीयत का जिम्मेवार आदमी किसी भी हालत में किसी को अवाम के सामने ऐसे अस्तियारात हासिल करने का मौका नहीं देगा। एक तरफ तो यह मसला होता है और दूसरी तरफ जब हम यह देखते हैं कि सूबा की security State की ताकत और State का मुस्तकबिल इस के साथ वाबस्ता है और उस को किसी कोने से आंच आती है तो कदम उठाने पड़ते हैं जोकि ऐसी चीज को रोकें। स्पीकर साहिब दुश्मनों के घाव और गैरों की चोटें तो इतनी खतरनाक नहीं होतीं जितने के अपनों के वार होते हैं। दुश्मनों के बार बरदाश्त किए जा सकते हैं लेकिन अपनों के बार

[श्री देवराज सेठी]

बरदाश्त करना कई दफ़ा मुमकिन नहीं होता। पिछले चन्द सालों का जो तजर्ब़ा है वह हमें यही बताता है कि पंजाब के लोग दूसरे सूबों के लोगों से जहां तक common sense का ख्याल है, जहां तक enterprise का ख्याल है या किसी और ख्याल से कम नहीं है। फर्देन २ यह किसी से कम नहीं हैं। लेकिन जो हमारी मजलसी ज़िन्दगी है उस के अन्दर जो चीज़ चाहिए यानी यकजहती के पैदा करने वाली spirit उस की कमी है। बल्कि इस के कम करने वाली कई चीज़ें हैं। इन को हम ने रोकना है और हर हालत में रोकना है। अगर यह democratic तरीके से रुक जायें तो मुनासिब बात है लेकिन अगर democratic तरीके से न रुके और कोई यहां यह चाहे कि यहां पर हुल्लड़-बाज़ी के तरीके से, hooliganism से या violence से कोई चीज़ करना चाहे तो यह हाऊस, वज़ारत और मुख्यमंत्री को इन चीज़ों के रोकने में पूरी support देगा और ऐसा करना democracy की कोई खिलाफवर्ज़ी नहीं है। Democracy की ज़िन्दगी को बनाए रखने के लिए और उस की परवरिश के लिए अगर किसी वक्त कहीं नशतर लगाना पड़े तो उस से गुरेज़ नहीं होना चाहिये। अध्यक्ष महोदय, हमारे सामने कई ऐसी स्यासी पार्टियां हैं जिन का कोई इक्तसादी प्रोग्राम नहीं होता और न ही उन का कोई manifesto होता है। उन के बढ़ने के लिए यह आसान तरीका होता है कि आपस में भाई भाई को लड़ा दें। पिछले चन्द महीनों से या उस से पहले से यह सवाल पैदा हो गया है कि सिख हिन्दु को खा जायेंगे या हिन्दू सिखों पर छा जायेंगे, पंथ को खतरा है या हिन्दू अकसरीयत अकलीयत में तबदील हो जाएगी, हिन्दू मिट जायेंगे। अमृतसर और जालन्धर से दिल्ली चिट्ठियां आने लगीं कि हम अपना business कारखाने बन्द करके, आने वाले प्रोग्राम बन्द कर के उधर ले जाने हैं। यह जो सारी बातें हैं, जिन को कि अब तक बरदाश्त किया गया मैं समझता हूं यह जिम्मेदारी से कोताही थी हमारे Chief Minister की, हमारी Cabinet की। तो आज अगर वह आगे हैं तो उन्हें पूरी support होनी चाहिए और जैसा कि उन्होंने बिल को introduce करते हुए मुनासिब तौर पर कहा था कि यह अधिकार प्राप्त करते हुए अपनी हकूमत के लिए उन्हें खुशी नहीं होती। ठीक है खुशी नहीं हागी मगर यह एक फ़र्ज मनासबी है। या तो हकूमत करें, जिम्मेदारी सम्भालें इस सरहदी सूबे की या छोड़ो इसे। अब तक तो इस दखल न देने की policy का, इस ढील का कुछ अखबारात ने नाजायज़ फायदा उठाया। नतीजा यह हुआ कि आज इस सूबे में हिन्दू और सिख में भेद का डर पैदा हुआ जबकि यहां कोई ऐसा सवाल पैदा नहीं हो सकता। अगर कोई हिन्दू और सिख में भेद करता है तो ठीक नहीं करता। दाई और बाई आंख—जैसे कि हिन्दू और सिखों को कहा जाता है—में तो भेद हो सकता है मगर हिन्दू और सिखों में तो वह भेद भी नहीं है। कौन हिन्दू है जो गुरु नानक या दूसरे जो गुरु हैं जिन की बाणी से आत्मा को शान्ति और रोशनी मिलती है, को नहीं जानता? कौन किसी किस्म का भेद करता है? और जो लोग या अखबारात कहते हैं कि Chief Minister फिरकु हैं, वह समाज के दुश्मन हैं। हमारे Chief Minister, सरदार प्रताप सिंह कैरों उन workers में से हैं जिन के साथ मैं पिछले 25 साल से हर वक्त सुख दुख

में, ऊंच और नीच में—हर लमहे उन के पास रहा और उन्हें देखा है और मैं ईश्वर को हाज़र नाज़र जान कर कह सकता हूँ कि खामियां खूबियां सभी में होती हैं मगर फिर कुत्ते के इल्ज़ाम में रत्तीभर भी सचाई नहीं है। (तालियां) और अगर कोई किसी खास वजह से ऐसा कहता है तो मैं समझता हूँ कि वह समाज का दुश्मन है। जो अखबारें या सियासी जलसे में खिलाफ parties के लोग किस्म २ की बातें कहते हैं वह सिर्फ अपनी दुकानदारी चलाना चाहते हैं। तो क्या हम उनकी दुकानदारी चलाने में ऐसी बातों पर यकीन करके उन की मदद करें? अखबारों में राए दी जाती है, parties propaganda करती हैं, यकतरफा पहलू पेश किए जाते हैं। श्रीमन्नारायण कमेटी ने बताया कि किस तरह हमारी बहनों से—हिन्दुस्तान की उन बहनों से जिन के मुंह से शराफत के मारे एक लफज़ नहीं निकलता था—इस छोकरेपन ने अदालतों में वह २ बातें कहलवाई जो ठीक नहीं थीं। इस का आप को पता है। इन सब बातों को रोकने की ज़रूरत है। क्या यह house गवारा करेगा कि इस सूबे के अच्छे नाम पर धब्बा लग जाए, या क्या उन के साथ connivance करेगा जो इसे बदनाम करने वाले हैं या उन से मेल करेगा जो यह देखते हैं कि election का वक्त नज़दीक है इसलिए इस मौके का नाजायज़ फायदा उठाया जाए? जिन्होंने देश के सामने अपना कोई अच्छा record पेश न किया हो, जिन्होंने सिवाए हंगामा खेज़ी के कोई ठोस काम न किया हो, उन के लिए यह मौके आसान होते हैं लोगों को गुमराह करने के। आज जब कि अपने देश के और खास कर बैनलक्वामी हालात बहुत अच्छे नहीं हैं, आज जब कि हमारे पड़ोसी के अफसर एक desperate step के तौर पर न जाने क्या कर दें, जब देश में ऐसे हालात हों जो कि आप ने अमृतसर में देखे तो जो अपने ही लोग ऐसी फिज़ा पैदा करें—बाहर वालों का तो मुकाबला हो सकता है—मगर अपनी की ऐसी हरकतों का भी बरदाश्त करना कमज़ोरी है। कमज़ोरी पाप है। उन के ऊपर सख्ती न की जाए तो क्या किया जाए? इस लिए अध्यक्ष महोदय, बिल की position साफ है। अभी हमने एक साबक गवर्नर श्री अने को R.S.S. की support करते देखा। उन्होंने दलील दी कि R.S.S. और उस का बच्चा जनसंघ non-violent तरीके से काम करते हैं। मगर पंजाब वाले खूब जानते हैं यह non-violent तरीका क्या है। अभी कल ही आपने अखबारों में पढ़ा होगा कि जब और कोई प्रोग्राम नज़र नहीं आया तो फिर वही प्रोग्राम शुरू कर दिया है—वज़ीरों पर पत्थर फेंकने, कांग्रेस के जलसों को disturb करना—जो तीन महीने पहले चल रहा था वही मज़ाहरे, वही हंगामा खेज़ी—यह कौन से प्रोग्राम है? मुज़ाहरों में, इन तकरीरों में एक ही बात होगी कि भोले-भाले हिन्दुओं और दूसरों को बहकाया जाए। यह जो 'प्रभात' के 'रगड़ें' और इसी तरह 'प्रताप' के दिल आज़ार articles, यह सूबे में यकजहती नहीं लाते, उस की फिज़ा को खराब करते हैं। यह एक cancer का मर्ज़ है। और जिस वक्त surgeon को इस का पता लगे तो यह उस का फर्ज होता है कि फौरन इस सड़े गले हिस्से को अलग किया जाए ताकि बाकी का जो body politic है उसे बचाया जा सके। तो मैं यह नहीं कहता कि इसमें और खामियां नहीं या कमज़ोरियां नहीं मगर communalism तो cancer का खतरनाक मर्ज़ है और यह हालत मखसूसी, खसूसी और अमरे मजबूरी है जिस की वजह से यह special powers ली जा रही है और इन का इस्तेमाल ज़रूरत पड़ने पर ही होगा। मुझे यकीन है कि

[ਸ਼੍ਰੀ ਦੇਵ ਰਾਜ ਸੇਠੀ]

House इस को support करेगा और दिल से support करेगा ताकि हम आने वाले वक्त में देश में अन्दर इस तरह का सूबे में एकजुटता ला सकें। अन्दरूनी भेद देश को कमजोर करते हैं। कहीं ऐसा न हो कि हमारे देश पर कोई नई मुसीबत आए। पहली मुसीबत को दूर हटाने में हम कामवाब हो गए हैं और हमें किसी भी आने वाली मुसीबत के लिए तैयार रहना चाहिए। उस के लिए यह जरूरी है कि democracy को बचाने के लिए इस किसम की powers ली जाएं और मैं उम्मीद करता हूं कि House इस का हिमायत करेगा।

ਸਰਦਾਰ ਸਰੂਪ ਸਿੰਘ (ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ ਸ਼ਹਿਰ ਪੁਰਬ) : ਸਪੀਕਰ ਸਾਹਿਬ, ਜੋ ਬਿਲ ਪੇਸ਼ ਹੈ ਇਸ ਦੇ ਮਕਸਦ “communal harmony” ਨਾਲ ਕਿਸੇ ਨੂੰ ਮੁਖਾਲਫਤ ਨਹੀਂ ਹੋ ਸਕਦੀ ਅਤੇ ਹਰ ਸ਼ਖਸ ਜੋ ਇਸ ਸੂਬੇ ਦਾ ਵਸਨੀਕ ਹੈ, ਬਹੀ ਖਾਹ ਹੈ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਦੋਵਾਂ communities—ਹਿੰਦੂਆਂ ਅਤੇ ਸਿੱਖਾਂ—ਦੇ ਤੱਲਕਾਤ ਬਿਹਤਰੀਨ ਹੋਣ। ਇਸ ਸਿਲਸਿਲੇ ਵਿਚ ਜੋ ਜ਼ਰੀਏ ਇਖਤਿਆਰ ਕਰਨੇ ਹਨ ਉਨ੍ਹਾਂ ਬਾਰੇ ਅਸੀਂ ਵਿਚਾਰ ਕਰਨਾ ਹੈ ਅਤੇ ਸੋਚਨਾ ਹੈ ਕਿ ਆਇਆ ਇਹ ਬਿਲ ਵਾਕਈ ਜੋ ਇਸ ਦਾ ਮਕਸਦ ਹੈ ਉਸ ਵਿਚ ਮਦਦ ਕਰੇਗਾ ਜਾਂ ਨਹੀਂ ਜਾਂ ਇਹ ਇਕ ਅਜਿਹਾ ਹਥਿਆਰ ਹੈ ਜੋ ਸ਼ਾਇਦ ਸਾਡੇ fundamental rights ਤੇ ਇਕ ਭਾਰੀ encroachment ਹੈ। ਸਪੀਕਰ ਸਾਹਿਬ, ਹਿੰਦੁਸਤਾਨ ਦਾ written Constitution ਹੈ ਅਤੇ ਉਸ ਵਿਚ ਚੰਦ Fundamental Rights ਹਨ ਜੋ ਕਿ ਹਰ citizen ਨੂੰ ਦਿੱਤੇ ਗਏ ਹਨ। ਹੁਣ ਦੇਖਣਾ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਆਇਆ ਇਸ ਬਿਲ ਰਾਹੀਂ ਇਨ੍ਹਾਂ Fundamental Rights ਤੇ ਕੋਈ ਹੱਲਾ ਤਾਂ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦਾ ਜਿਹੜਾ ਕਿ ਸਾਨੂੰ ਬੜਾ ਅਯੋਗ ਲਗੇ।

ਇਹ ਵੀ ਦੇਖਣਾ ਹੈ ਕਿ ਇਹ justifiable ਹੈ ਜਾਂ ਨਹੀਂ, ਕਿਸੇ citizen ਤੇ ਲਾਗੂ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਤਾਂ ਉਸ ਦੇ Fundamental Rights ਨੂੰ trespass ਤਾਂ ਨਹੀਂ ਕਰਦਾ, courts ਨੂੰ move ਕੀਤਾ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ ਜਾਂ ਨਹੀਂ ਜੋ ਇਹ ਦਸ ਸਕਣ ਕਿ ਕੋਈ order ਕਿਸੇ ਦੇ Fundamental Rights ਨੂੰ ਕਿਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ trespass ਕਰਦਾ ਹੈ ਜਾਂ ਨਹੀਂ .....।

ਮੈਂ ਸਮਝਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਇਹ ਇਕ ਬੁਨਿਆਦੀ ਚੀਜ਼ ਹੈ ਜਿਸ ਦੀ ਇਹ ਬਿਲ ਉਲੰਘਣਾ ਕਰਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਬਿਲ ਦੀ ਕਲਾਜ਼ 2 ਇਹ ਦਸਦੀ ਹੈ :—

“The State Government or any authority so authorised in this be half if satisfied that such action is necessary for the purpose of preventing or combating any activity prejudicial to the maintenance of communal harmony may by order in writing addressed to a printer publisher or editor.”

ਇਹ ਇਕ fundamental principle ਹੈ ਕਿ satisfaction court ਦੀ ਹੋਵੇ ਪਰ ਇਥੇ ਸਟੇਟ ਦੀ satisfaction ਰਖ ਕੇ fundamental principle ਨੂੰ infringe ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ। ਇਹ infringement ਹੈ ਕਿ ਜੇਕਰ State Government ਜਾਂ authority ਆਪਣੀ satisfaction ਤੇ

ਹੀ ਐਕਸ਼ਨ ਲੈ ਲਵੇ । ਅਗਰ ਸਰਕਾਰ ਕੋਈ action ਕਿਸੇ ਵਿਰੁਧ ਲੈਣਾ ਚਾਹੇ ਤਾਂ Fundamental Rights ਦੇ infringe ਫਰਨ ਤੋਂ ਬਿਨਾ ਵੀ ਲੈ ਸਕਦੀ ਹੈ । ਕਈ ਕਾਨੂੰਨ ਹਨ, ਪਹਿਲੇ ਵੀ ਕੋਈ ਤੋਟ ਨਹੀਂ ਸੀ । ਪਰ ਜੇਕਰ ਇਹ ਕਲਾਜ਼ ਪਾਸ ਕਰ ਦਿਤਾ ਗਿਆ ਅਤੇ ਇਹ ਬਿਲ ਪਾਸ ਕਰ ਦਿਤਾ ਗਿਆ ਤਾਂ ਇਹ ਹੋਵੇਗਾ ਕਿ State Government ਬਿਆਨ ਹਲਫੀਆ ਦੇ ਦੇਵੇ ਕਿ ਉਸਨੂੰ ਯਕੀਨ ਹੈ ਕਿ ਹਾਲਾਤ ਅਜਿਹੇ ਹਨ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਲਈ ਕਾਰਵਾਈ ਕਰਨ ਦੀ ਲੋੜ ਹੈ ਇਸ ਲਈ order ਜ਼ਰੂਰੀ ਹੈ ਤਾਂ order ਦੇ ਦਿਤਾ ਪਰ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਕਰਨ ਨਾਲ courts ਦਾ ਦਖਲ ਨਹੀਂ ਰਹਿ ਜਾਂਦਾ । ਅਸੀਂ courts ਨੂੰ sanctity ਦਿੰਦੇ ਹਾਂ ਪਰ ਇਥੇ ਕੋਰਟਸ ਦੀ ਥਾਂ ਸਟੇਟ ਗੌਰਮੈਂਟ ਲੈ ਲਏ ਤਾਂ ਇਹ ਮੈਂ ਸਮਝਦਾ ਹਾਂ fundamental right ਨਾਲ ਧਕਾ ਹੈ । ਸਾਡੇ ਦੇਸ਼ ਦੀ constitution ਵਿਚ ਵੀ ਇਹ provision ਹੈ । ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਸਰਕਾਰ ਵਲੋਂ ਐਕਸ਼ਨ ਲੈਣਾ ਹਕਾਂ ਦੀ ਉਲੰਘਣਾ ਕਰਦਾ ਹੈ । ਇਥੇ ਤਾਂ ਕੋਰਟਸ ਦੀ ਥਾਂ state ਨੇ ਲੈ ਲਈ । ਇਹ ਠੀਕ ਨਹੀਂ । ਆਮ ਤੌਰ ਤੇ ਮੌਜੂਦਾ ਜੋ rules ਨੇ ਅਤੇ ਜੋ laws, legislations ਅਤੇ enactments ਹੋਣ ਜਿਥੋਂ ਤਕ fundamental rights ਦਾ ਸਬੰਧ ਹੈ, ਇਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚ difference ਹੈ । Fundamental rights ਦੀ ਰਖਿਆ ਜ਼ਰੂਰੀ ਹੈ ਤੇ ਇਸ ਦੀ ਜਜ਼ court ਹੈ ਇਸ ਦੀ ਜਜ਼ executive authority ਨੂੰ ਨਹੀਂ ਬਣਾਇਆ ਜਾ ਸਕਦਾ । ਕਿਸੇ ਗਲ ਦੀ reasonableness ਦਾ ਫੈਸਲਾ Court ਨੇ ਕਰਨਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਨਾ ਕਿ executive authority ਨੇ । ਜੇਕਰ ਕੋਈ ਕਿਸੇ executive authority ਨੂੰ reasonable rights ਦਾ ਜਜ਼ ਬਣਾ ਦੇਵੇ ਤਾਂ ਇਹ ਨਾ ਕਾਬਲੇ ਤਲਾਫੀ ਹੈ ਅਤੇ Constitution ਦੀ ਉਲੰਘਣਾ ਕਰਦਾ ਹੈ । ਸਪੀਕਰ ਸਾਹਿਬ, ਮੈਂ ਆਪ ਦੀ ਆਗਿਆ ਨਾਲ ਇਸ ਸਬੰਧ ਵਿਚ ਇਕ Law Report 1953 Madras P. P. 269 ਵਿਚੋਂ ਇਕ ਅਹਿਮ ਫੈਸਲਾ ਸਨਾਉਣਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹਾਂ । ਇਸ ਵਿਚ ਦਿਤਾ ਹੋਇਆ ਹੈ :—

“The decision of the Supreme Court holding that Section 5(1) of the West Bengal Special Courts Act is *ultra vires* is clear authority to show that the vesting of absolute, unfettered and unregulated discretion in any executive authority including the Government is *prima facie* repugnant to principles of natural justice. Hence, in considering the reasonableness of legal provisions impugned under this article, one of the matters to be considered by the Courts will be to what extent unregulated discretionary authority is vested in executive officers and bodies to affect the lives of people. Here again, as in the case of making a provision for hearing a party before making an order to his prejudice, it is not possible to lay down a stiff rule which will hold good in all cases. But the general principle is .....

ਸਪੀਕਰ ਸਾਹਿਬ, ਇਸ ਵਿਚ ਇਹ ਲਫਜ਼ ਖਾਸ ਧਿਆਨ ਦੇਣ ਯੋਗ ਹਨ :—

“That the exercise of any of the Fundamental Rights, like the right of free speech, right of freedom of religion or the right of freedom of association, cannot be made subject to the absolute discretionary control of an administrative or executive authority which can grant or withhold permission to exercise such right at its discretion.”

ਇਹ ਇਕ highest tribunal ਦੀ ਰੁਲਿੰਗ ਹੈ ਅਤੇ ਬਿਲਕੁਲ clear ruling ਹੈ ਕਿ ਜਿਥੇ Fundamental Rights ਦੀ ਉਲੰਘਣਾ ਹੋਵੇ ਉਥੇ ਜਜ਼

[ਸਰਦਾਰ ਸਰੂਪ ਸਿੰਘ]

court ਹੁੰਦੀ ਹੈ executive authority ਨਹੀਂ। Executive Authority ਇਕ order ਦਿੰਦੀ ਹੈ ਕਿ ਕਿਸੇ erring person ਜਾਂ ਅਖਬਾਰ ਵਿਰੁਧ ਐਕਸ਼ਨ ਲੈਣਾ ਜ਼ਰੂਰੀ ਹੈ ਇਸ ਲਈ ਕਿਸੇ ਦਾ ਪ੍ਰੋਪਰ confiscate ਕਰ ਲਵੇ। ਹੁਣ ਇਸ order ਦੀ reasonableness court ਨੇ judge ਕਰਨੀ ਹੈ ਨਾ ਕਿ Executive Authority ਦੀ satisfaction ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ। ਇਸ ਲਈ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਤਾਂ State Government ਕੋਰਟ ਦੀ jurisdiction ਨੂੰ off set ਕਰਦੀ ਹੈ। ਅਤੇ ਇਹ ultra vires ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। Reasonableness ਦੀ ਜਸ਼ Executive Authority ਨਹੀਂ ਹੋਣੀ ਚਾਹੀਦੀ to that extent it is ultra vires of the Constitution. ਇਸ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ ਹੋਰ ਵੀ ਹੈ :—

“From the above it will be seen that laws restrictive of the fundamental freedoms conferred by this article are an exception to the general principle that Courts are not concerned with the reasonableness of the policy of the Legislature in making a law but are only concerned with the interpretation of the law and its application and with its constitutionality or legality .....

ਫਿਰ ਇਹ ਵੀ ਹੈ ਕਿ—

In the case of a law permitted under clauses (2) to (6) the Constitution expressly requires them to be reasonable with reference to the various purposes mentioned. This necessarily implies that the Constitution endows the Courts with power to consider and determine whether a particular law imposing restriction on one of the Fundamental Rights under this article is reasonable or not with reference to the particular purpose which is permitted.

ਇਸ ਨਾਲ ਪੇਜੀਸ਼ਨ clear ਹੋ ਜਾਂਦੀ ਹੈ ਕਿ ਜੋ fundamental rights ਹਨ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ restrictiveness ਅਤੇ reasonableness ਦਾ judge ਕੋਰਟ ਨੇ ਹੋਣਾ ਹੈ। Executive Authority ਨੂੰ judge ਬਨਾਉਣਾ court ਦੀ jurisdiction ਅਤੇ fundamental ਹੱਕਾਂ ਦੇ ਮੁਨਾਫੀ ਹੈ। ਸਿਰਫ courts ਹੀ ਇਸ ਗਲ ਦੀਆਂ judge ਹੋ ਸਕਦੀਆਂ ਹਨ ਕਿ ਕਿਤੇ ਕੋਈ offence ਹੋਇਆ ਹੈ ਜਾਂ ਨਹੀਂ ਅਤੇ ਕੀ person convicted ਨੇ offence ਕੀਤਾ ਹੈ ਕਿ ਨਹੀਂ। ਇਸ ਲਈ ਇਹ ਬਿਲ Constitution of India ਦੇ ultra vires ਹੈ।

ਸਪੀਕਰ ਸਾਹਿਬ ਮੇਰਾ ਦੂਜਾ point ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਇਸ ਬਿਲ ਦੀ ਕਲਾਜ਼ 2 ਸਬ ਕਲਾਜ਼ ‘A’ ਵਿਚ ਦਸਿਆ ਗਿਆ ਹੈ :—

“prohibit the printing or publication in any document or any class of documents of any matter relating to a particular subject or class of subjects.”

ਮੇਰਾ ਇਤਰਾਜ਼ ਇਹ ਹੈ ਕਿ class of subjects ਨੂੰ ਕਿਵੇਂ determine ਕੀਤਾ ਜਾਵੇਗਾ। ਹੁਣ ਪੰਜਾਬ ਦੀ ਹਾਲਤ ਲਵੋ। ਪਿਛਲੇ ਇਕ ਸਾਲ ਤੋਂ ਪੰਜਾਬੀ ਬੋਲੀ ਨੂੰ ਪੰਜਾਬ ਦੀ ਸਰਕਾਰੀ ਜ਼ਬਾਨ ਬਨਾਉਣ ਦਾ ਚਰਚਾ ਹੈ ਅਤੇ ਮੰਗ ਹੈ। That is now a class of subject. ਹੁਣ ਇਕ ਸੈਕਸ਼ਨ of press ਇਹ

ਕਹਿੰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਪੰਜਾਬੀ ਸਾਡੀ ਮਾਦਰੀ ਜ਼ਬਾਨ ਹੈ ਅਤੇ ਪੰਜਾਬ ਦੀ ਸਰਕਾਰੀ ਜ਼ਬਾਨ ਪੰਜਾਬੀ ਹੋਣੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ ਤਾਂ ਫਿਰ ਇਸ ਗਲ ਨੂੰ ਨਖੇੜਨਾ ਮੁਸ਼ਕਲ ਹੋ ਜਾਵੇਗਾ ਕਿ ਕੀ ਇਹ class of subject ਹੈ ਜਾਂ ਨਹੀਂ। ਜੇਕਰ ਮੈਂ ਕਹਾਂ ਕਿ ਪੰਜਾਬੀ ਮੇਰੀ ਮਾਦਰੀ ਜ਼ਬਾਨ ਹੈ ਅਤੇ ਪੰਜਾਬ ਦੀ ਸਰਕਾਰੀ ਜ਼ਬਾਨ ਪੰਜਾਬੀ ਬਣਾ ਦਿਤੀ ਜਾਵੇ ਤਾਂ ਇਹ class of subject ਹੋ ਗਿਆ। ਫਿਰ ਸਰਕਾਰ ਨੂੰ ਜੋ power ਇਸ ਸਬ ਕਲਾਜ਼ ਰਾਹੀਂ ਦਿਤੀ ਜਾ ਰਹੀ ਹੈ ਉਹ ਇਸ class of subject ਦੀ publication ਨੂੰ prohibit ਕਰ ਦਿੰਦੀ ਹੈ। ਫਿਰ ਜੇ ਕਰ ਮੈਂ ਇਹ ਕਹਾਂ ਕਿ ਪੰਜਾਬ ਵਿਚ ਜੋ ਪੰਜਾਬੀ ਜ਼ਬਾਨ ਨਾ ਪੜ੍ਹੇਗਾ ਮੈਂ ਉਸ ਦਾ ਸਿਰ ਵਢ ਦੇਵਾਂਗਾ ਅਤੇ ਇਹ ਕਿ ਉਸ ਨੂੰ ਖਤਮ ਕਰ ਦੇਵਾਂਗਾ ਜੋ ਪੰਜਾਬੀ ਨਾ ਬੋਲੇਗਾ ਇਹ ਸ਼ਬਦ ਅਤੇ ਇਹ ਕਹਿ ਦੇਣਾ ਕਿ ਪੰਜਾਬੀ ਜ਼ਬਾਨ ਸਰਕਾਰੀ ਹੋਵੇ ਇਕੋ ਹੀ ਗਲ ਹੈ। ਹੁਣ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੇ class of subject ਨੂੰ ਬੰਦ ਕਰ ਦੇਣਾ ਨਾਜਾਇਜ਼ ਹੈ। ਕੀ ਇਹ facts ਨਹੀਂ। ਇਸ ਗਲ ਨੂੰ ignore ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ ਜਾ ਸਕਦਾ। ਸਰਕਾਰ ਤਾਂ ਇਹ ਕਹਿ ਸਕਦੀ ਹੈ ਕਿ ਇਸ ਨੇ ਸੂਬੇ ਦੀ communal harmony ਨੂੰ hit ਕੀਤਾ ਹੈ। ਹੁਣ ਜੇਕਰ ਕੋਈ ਅਖਬਾਰ ਇਹ ਕਹਿੰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਸੂਬੇ ਦੀ ਜ਼ਬਾਨ ਪੰਜਾਬੀ ਹੋਣੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ ਤਾਂ ਇਸ ਸਿਧੀ ਜਿਹੀ ਗਲ ਤੇ ਵੀ ਇਸ਼ਤਿਆਲ ਆਵੇ ਤਾਂ ਆਉਂਦਾ ਰਹੇ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ class of subjects ਨੂੰ prohibit ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ ਜਾਣਾ ਚਾਹੀਦਾ। ਕਈ ਅਖਬਾਰਾਂ ਨੇ ਪੰਜਾਬ ਦੀ ਸੂਬਾਈ ਜ਼ਬਾਨ ਪੰਜਾਬੀ ਬਨਾਉਣ ਨੂੰ support ਕੀਤਾ ਹੈ ਅਤੇ ਸਿਧੇ ਅਤੇ ਸਾਫ ਢੰਗ ਵਿਚ ਤਾਂ ਕੋਈ ਕਹਿ ਸਕਦਾ ਹੈ ਕਿ ਇਸ ਨਾਲ feelings injure ਹੁੰਦੀਆਂ ਹਨ ਤਾਂ ਇਸ ਨੂੰ prohibit ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ ਜਾਣਾ ਚਾਹੀਦਾ। ਕਲ ਨੂੰ ਕੋਈ ਇਹ ਵੀ ਕਹਿ ਸਕਦਾ ਹੈ ਕਿ ਮੈਂ ਸੜਕ ਤੇ ਠੀਕ ਢੰਗ ਨਾਲ ਨਹੀਂ ਤੁਰ ਰਿਹਾ ਤੇ ਉਸ ਨੂੰ ਮੈਨੂੰ ਵੇਖ ਕੇ ਇਸ਼ਤਿਆਲ ਆਉਂਦਾ ਹੈ ਤਾਂ ਕੀ ਮੈਂ U. P. ਚਲਿਆ ਜਾਵਾਂ ਤਾਂ ਜੋ ਉਸ ਨੂੰ ਇਸ਼ਤਿਆਲ ਨਾ ਆਵੇ (ਹਾਸਾ) ਇਸ ਲਈ ਮੈਂ ਕਹਿਣਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਕਿਸੇ ਵੀ ਗਲ ਨੂੰ class of subject ਵਿਚ ਲਿਆਕੇ publication ਨੂੰ prohibit ਕਰਨਾ ਅਯੋਗ ਹੈ, ਠੀਕ ਨਹੀਂ। ਜਾਂ ਤਾਂ ਇਸ ਦਾ ਫੈਸਲਾ court ਕਰੇ ਕਿ ਕੀ ਇਹ ਗਲ public feeling ਨੂੰ injure ਕਰਦੀ ਹੈ। ਮੈਨੂੰ ਵਿਸ਼ਵਾਸ ਹੈ ਕਿ ਜੇ ਕੋਈ court hold ਕਰੇ ਤਾਂ that can be impugned in any court of law. ਕਿਉਂਕਿ ਮੈਂ ਇਕ harmless ਗਲ ਕਰ ਰਿਹਾ ਹਾਂ ਕੋਈ offence ਨਹੀਂ ਕਰ ਰਿਹਾ ਇਸ ਨਾਲ ਭੀ ਜੇਕਰ ਇਸ਼ਤਿਆਲ ਪੈਦਾ ਹੋ ਜਾਵੇ ਅਤੇ ਇਸ ਨੂੰ class of subjects ਨਾਲ ਟਾਂਕ ਦਿਤਾ ਜਾਵੇ ਤਾਂ ਇਹ ਲੋਕਾਂ ਨਾਲ ਅਤੇ ਪ੍ਰੈਸ ਨਾਲ ਧਕਾ ਕਰਨਾ ਹੈ।

ਮੇਰਾ ਤੀਸਰਾ ਇਤਰਾਜ਼, ਸਪੀਕਰ ਸਾਹਿਬ, ਇਸ ਬਿਲ ਬਾਰੇ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਗੌਰਮੈਂਟ ਕੋਈ ਵੀ matter ਜੋ ਦੋ ਕਲਮ ਤਕ ਹੋ ਸਕਦਾ ਹੈ ਕਿਸੇ ਅਖਬਾਰ ਦੇ ਕਿਸੇ ਖਾਸ ਨੰਬਰ ਵਿਚ ਛਾਪਣ ਲਈ ਕਹਿ ਸਕਦੀ ਹੈ। ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਤਾਂ ਇਹ requisitioning order ਬਣ ਗਿਆ। ਫਰਜ਼ ਕਰੋ ਕਿ ਇਕ ਅਖਬਾਰ ਕਮਯੂਨਿਸਟਾਂ ਦਾ ਹੈ।

ਮੁਖ ਮੰਤਰੀ : ਤੁਸੀਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਗਲ ਨਾ ਕਰੋ ਆਪਣੀ ਗਲ ਕਰੋ ।

ਸਰਦਾਰ ਸਰੂਪ ਸਿੰਘ : ਜਿਸ ਅਖਬਾਰ ਤੇ ਕਿਸੇ ਉਚ ਨੀਚ ਦਾ ਅਸਰ ਨਾ ਹੋਵੇ ਜਾਂ ਜੋ ਪ੍ਰਾਈਵੇਟ sector ਹੈ ਅਤੇ ਉਸ ਦਾ ਅਖਬਾਰ ਹੈ ਤੇ ਤੁਸੀਂ ਉਸ ਨੂੰ ਕਹੋ ਕਿ ਉਹ ਤੁਹਾਡੇ article ਛਾਪੇ ਇਹ ਵੀ ਵਾਜਬ ਨਹੀਂ । communist ਵਰਕਰ ਧੁਪੇ ਫਿਰਦੇ ਹਨ, ਕੰਮ ਕਰਦੇ ਹਨ ਅਤੇ ਆਪਣੀ ideology ਦਾ ਪ੍ਰਚਾਰ ਕਰਦੇ ਹਨ ਤੁਸੀਂ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਕਹਿਕੇ ਕਿ ਇਹ matter ਛਾਪੇ private sector ਨੂੰ curb ਕਰਨਾ ਚਾਹੁੰਦੇ ਹੋ ।

ਮੁਖ ਮੰਤਰੀ : ਇਹ ਬਿਲ ਪ੍ਰਾਈਵੇਟ ਸੈਕਟਰ ਵਿਰੁਧ ਨਹੀਂ, communalism ਵਿਰੁਧ ਹੈ ।

ਸਰਦਾਰ ਸਰੂਪ ਸਿੰਘ : ਇਹ ਨਾਵਾਜਬ ਹੈ ਕਿ ਕਿਸੇ ਅਖਬਾਰ ਨੂੰ ਉਸ ਦੀ ਪਾਲਿਸੀ ਦੇ ਵਿਰੁਧ ਮੈਟਰ ਛਾਪਣ ਲਈ ਕਿਹਾ ਜਾਵੇ । ਤੁਸੀਂ ਕਹਿ ਸਕਦੇ ਹੋ ਕਿ ਅਸੀਂ adequate remuneration ਵੀ ਦੇਣਾ ਹੈ ਪਰ ਮੈਂ ਕਹਾਂਗਾ ਕਿ ਜੋ ਜਾਇਦਾਦ ਤੁਸੀਂ requisition ਕਰਦੇ ਹੋ ਉਸ ਦਾ ਵੀ ਤਾਂ ਕਿਰਾਇਆ ਦਿੰਦੇ ਹੋ ਪਰ ਅਖਬਾਰਾਂ ਦੀ ਹਾਲਤ ਵਿਚ ਇਹ ਗਲ ਨਹੀਂ । ਇਹ ਅਖਬਾਰ ਆਪਣੀ ideology ਮੁਤਾਬਿਕ ਚਲਦਾ ਹੈ ਤੇ ਤੁਸੀਂ ਉਸ ਦੀ ideology ਦੇ ਉਲਟ ਕਿਸਮ ਦਾ ਮਜ਼ਮੂਨ ਉਸ ਨੂੰ ਛਾਪਣ ਲਈ ਦਿਉ । ਮੈਂ ਇਸ ਨੂੰ ਜਾਇਜ਼ ਨਹੀਂ ਸਮਝਦਾ ।

ਇਸ ਲਈ ਮੈਂ ਅੰਤ ਵਿਚ ਫਿਰ ਇਹ ਕਹਾਂਗਾ ਕਿ ਇਸ ਬਿਲ ਤੇ ਹੋਰ ਵਿਚਾਰ ਕਰ ਲਈ ਜਾਵੇ । ਇਹ ਬਿਲ ਇਸ ਸ਼ਕਲ ਵਿਚ constitution of India ਦੇ ultra vires ਹੈ ਅਤੇ ਇਸ ਵਿਚ ਜੋ particular class of subject ਅਤੇ requisition ਦਾ ਇਖਤਿਆਰ ਸਰਕਾਰ ਲੈ ਰਹੀ ਹੈ ਮੈਂ ਇਸ ਦੀ ਪੁਰਜ਼ੋਰ ਮੁਖਾਲਫਤ ਕਰਦਾ ਹੈ ।

ਰਾਮੋ ਗੜਰਾਜ ਸਿੰਘ (ਗੁਡਗਾਂਵ) : ਜਨਾਬ ਸ਼੍ਰੀਕਰ ਸਾਹਿਬ, ਧੰਨ ਜੋ ਬਿਲ ਧੰਨਾਂ ਪੇਸ਼ ਹੈ ਇਸ ਦੇ ਲਾਨੇ ਦੇ ਸੁਤਾਲਿਕ ਜੈਸਾ ਕਿ ਹੁਮਾਰੇ ਚੀਫ ਮਿਨਿਸਟਰ ਸਾਹਿਬ ਨੇ ਕਹਾ ਕਿ ਤੁਹੰਨੇ ਕੋਈ ਖੁਸ਼ੀ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦੀ ਹੈ; ਧੰਨ ਬਿਲ ਲਾਕਰ ਦਰਅਸਲ ਬਾਤ ਮੀ ਠੀਕ ਕੀ ਗਈ ਹੈ ਜੋ ਧੰਨ ਕੋਈ ਖੁਸ਼ੀ ਕੀ ਬਾਤ ਨਹੀਂ ਕਹਲਾਈ ਜਾ ਸਕਤੀ । ਏਸਾ ਬਿਲ ਲਾਨੇ ਸੇ ਹੁਮ ਸਬ ਪਰ reflection ਹੋਤਾ ਹੈ ਕਿ ਹੁਮ ਧੰਨਾਂ ਪੰਜਾਬ ਮੇਂ ਕਧਾ ਕੁਝ ਕਰ ਰਹੇ ਹੁੰ ਅਰਿ ਹੁਮ ਇਸ ਚੀਜ਼ ਕੀ publicity ਦੇਤੇ ਹੈ ਕਿ ਹੁਮ ਧੰਨ ਕਾਰ-ਨਾਮੇਂ ਕਰ ਰਹੇ ਹੁੰ । ਸਗਰ ਜਨਾਬ ਇਸ ਚੀਜ਼ ਕਾ ਦੂਸਰਾ ਪਹਲੂ ਜਿਸਕੀ ਸਵੇਨਜ਼ਰ ਰਖ ਕਰ ਧੰਨ legislation ਲਾਈ ਗਈ ਹੈ ਵਹ ਮੀ ਦੇਖਨੇ ਦੇ ਕਾਬਿਲ ਹੈ । ਮੈਂ ਚੀਫ ਮਿਨਿਸਟਰ ਸਾਹਿਬ ਕੀ ਧੰਨ ਬਿਲ ਲਾਨੇ ਦੇ ਲਿਏ ਸੁਬਾਰਿਕਬਾਦ ਦੇਤਾ ਹੂੰ । ਸਵਾਲ ਪੈਦਾ ਹੋਤਾ ਹੈ ਕਿ ਕਧਾ ਏਕ ਸਟੇਟ ਕਾ ਜ਼ਿੰਮੇਦਾਰ ਚੀਫ ਮਿਨਿਸਟਰ ਏਕ ਜ਼ਿੰਮੇਦਾਰ ਪਾਰਟੀ ਕੀ तरफ से ਏਕ ਜ਼ਿੰਮੇਦਾਰੀ ਦੇ ਫੇਲ ਕੇ ਲਿਏ ਤੈਧਾਰ ਨਹੀਂ ਹੋਤਾ, ਕਧਾ ਤਸ ਜ਼ਿੰਮੇਦਾਰੀ ਕੀ ਜੋ ਤਸਕੀ ਤਸਕੀ ਪਾਰਟੀ ਕੀ तरफ से ਦੀ ਗਈ ਹੈ, ਨਹੀਂ ਨਿਮਾਤਾ ? ਅਗਰ ਵਹ ਏਸਾ ਨਹੀਂ ਕਰਤਾ ਤੋ ਧੰਨ ਸਹੀ ਰਾਸਤਾ ਨਹੀਂ ਹੈ । ਮੈਂ ਸੁਬਾਰਿਕਬਾਦ ਤਨਕੀ ਇਸ ਲਿਏ ਦੇਤਾ ਹੂੰ ਕਿ ਤੁਹੰਨੇ ਏਕ ਜ਼ਿੰਮੇਦਾਰ ਪਾਰਟੀ ਦੇ ਜ਼ਿੰਮੇਦਾਰ ਚੀਫ ਮਿਨਿਸਟਰ ਕੀ ਹੈਸਿਧਤ ਸੇ cheap popularity

की परवाह न करते हुए एक निहायत जिम्मेदारी का काम किया है। उन्होंने इस बात की परवाह नहीं की कि लोग कहेंगे कि अखबारों को खत्म कर दिया गया है और उनकी popularity को धक्का लगेगा। मगर उन्होंने यह चीज सही वक्त पर लाई है और कोई भी sane person इस की तारीफ किए बगैर नहीं रह सकता। मैं भी उनको इस के लिए मुबारकवाद देता हूँ। यह कोई छुपाने की चीज नहीं है एक सही तरीके से खुले मैदान में साफ बात सब के सामने रख दी है कि इस 'legislation' के लाने का गवर्नमेंट का मकसद है maintenance of communal harmony। मैं तो कहूंगा कि यह तो एक noble cause के लिए legislation लाई गई है। क्या कोई sane person, क्या हाउस का कोई तबका यह कहने के लिए तैयार है इस वक्त या किसी वक्त भी चाहे पार्टियां बदल जाएं हकूमतें बदल कर चाहे किसी भी पार्टी की हो जाएं कि maintenance of communal harmony जरूरी नहीं है और इस के बगैर मुल्क ज़िन्दा रह सकता है और तरक्की कर सकता है? यह तो किसी भी मुल्क की बात है अगर यह जान—communal harmony—नहीं है तो देश बरबादी की गार में गिरा समझो। अगर इस किसम का कोई पागल तबका है जो इस बात से इनकार कर दे तो मैं कहूंगा कि उसे बिल्कुल नज़र अन्दाज़ कर देना चाहिए। हम सब इस बात से मुतफिक हैं और इस चीज पर पूरा जोर देते हैं कि communal harmony को maintain करने के लिए हर मुमकिन कोशिश करनी चाहिए। गवर्नमेंट के पास इस को कायम रखने के लिए ताकत भी है और कई किसम के अख्तियारात भी हैं मगर वह साफ और खुली चीज लेकर आई है कि अब भी समझो और मुल्क को बरबाद न होने दो। नहीं तो हम हर कीमत पर अपनी आज़ादी को बचाएंगे। आप ज़रा गौर से सोचें कि इस communalism ने हमारा क्या और कितना नुकसान किया है। हमारी पंजाब स्टेट को ही नहीं, सारे हिन्दुस्तान को नीचा दिखाया है। आप ज़रा foreign press के तबसरे तो पढ़ें कि वह हमारे बारे में इस point पर क्या लिखते हैं। उनको पढ़ कर दिल को सख्त चोट लगती है कि किस तरह इन बातों को उछालते हैं और हमें बदनाम करते हैं। हमारे यहां सही मायनों में वह चीज पैदा हो या न हो मगर उन कागज़ के पुरजों पर उन foreign presses के तबसरो में जरूर पैदा हो जाती है। हमें उन चीजों का पता हो या न हो मगर उन अखबार वालों को जरूर पता होगा। दुनिया में आज जहां हमारे देश की इज़्ज़त हो रही है, जहां हमारे महबूब लीडर पंडित जवाहर लाल की, दूसरे नेताओं की और हमारी डेमोक्रेसी की वाह वाह हो रही है वहां यह अखबारों वाले जो हमें बदनाम करने पर तुले हुए हैं उसी वक्त छापते हैं कि देखो पंजाब में क्या हो रहा है और यह इनकी डेमोक्रेसी है। क्या इन हालात का रोकना गवर्नमेंट का फर्ज अवलीन नहीं है कि इस वबा को पैदा ही न होने दे? जब हालात यह हों फिर भी यहां पर constitution की दुहाई दी जाती है और liberty of press का नाम जपा जाता है। आईन के अन्दर यही एक liberty तो नहीं और भी दो चार liberties साथ ही दज हैं liberty of person and property भी उन में से एक है। कौन नहीं जानता कि हमारे यहां चन्द एक अखबारों ने क्या कुछ नहीं किया है और कर रहे हैं—इस किसम की ताकतें जो communalism फैलाती हैं लोगों को फसादों पर आमादा

[राओ गजरज सिंह]

कराती हैं उनका सर तोड़ना जरूरी है। उनको जिन का दिमाग फिर गया हो दिमाग की बहाली के लिए कोई न कोई injection लगाना जरूरी है ताकि उनके दिमाग की खराबी अमन को खतरे में न डाल दे। Liberty of person and property जब खत्म होती हो तो क्या उसको बचाना गवर्नमेंट का काम नहीं है? मैं तो कहूंगा कि जो गवर्नमेंट इस जिम्मेदारी को नहीं सम्भाल सकती उसको इन benches के साथ बिमटे नहीं रहना चाहिए बल्कि गवर्नमेंट छोड़ देनी चाहिए और यह बदनामी नहीं लेनी चाहिए। एक भाई दूसरे भाई का गला काट रहा है। भाई भाई के मकान को आग लगा कर जला रहा है। क्या यह चीजें बरदाश्त हो सकती हैं? यह चीजें हुए हैं १९४७ में और वही अब चन्द एक ऐसी ताकतें करना चाहती हैं और किस कीमत के लिए करना चाहती हैं? वह क्या मांगते हैं और किस मुद्दा से वह यह हुलड़बाजी और एक दूसरे का गला काटने वाली शरारतें फैलाते हैं? इस लिए कि डेमोक्रेसी में हकूमत हम जैसे दिहातियों के हाथ से निकल कर बट जाए तीन चार अखबारों में फिर यह हो कि यह इस पार्टी के अखबारों की हकूमत है और यह उस पार्टी के अखबारों की। अखबारों के इरदगिरद पार्टियां बनाई जाती हैं। इस गर्ज को पूरा करने के लिए यह सब कुछ किया जा रहा है। कैसी शर्मनाक चीजें हैं? क्या यह liberty of press है? अगर यही liberty of press का मतलब है फिर तो liberty of press भी खत्म है और इसके साथ और liberties जो हैं वह भी खत्म हैं। Press के सर पर एक बड़ी भारी जिम्मेदारी है और गवर्नमेंट ने भी अपनी जिम्मेदारी का एहसास करते हुए और press की जिम्मेदारी का एहसास करते हुए इन चीजों को रोकने और ऐसी सरकश ताकतों को रोकने का बन्दोबस्त किया है। वैसे चीफ मिनिस्टर साहिब ने भी फरमाया कि हमें इस चीज के लाने पर कोई खुशी नहीं हुई है। मगर बात यह है कि अगर किसी को बीमारी हो जाए तो उसे हस्पताल ले जाना पड़ता है। इसलिए नहीं ले जाते कि बीमार के साथ कोई बुराई सोचता है बल्कि इसलिए कि अगर बीमारी को वक्त पर सही injection लग जाए तो बीमारी आगे नहीं बढ़ती और वह जल्दी ठीक हो जाता है। तो यह जो बिल है वह भी एक injection है उन अखबारों के लिए जिन को बीमारी का दौरा पड़ता है या जिन को कभी पड़ जाए। इसलिए कोई बुरी चीज नहीं है। स्पीकर साहिब जिन हालात का जहां सामना करना पड़ा उसका सब को इल्म है और जिन हालात में यह बिल लाने की जरूरत पड़ी वह छुपे नहीं हैं। कुछ अखबारों को दौरा पड़ा और उसका इलाज किया गया तो हाईकोर्ट में रिट की गई कि आया दफा १४४ का action ठीक था या गलत। हाईकोर्ट ने दो-तीन दिन बहस सुनने के बाद राय जाहिर नहीं की कि आया दफा १४४ का action हो सकता है या नहीं और पटना हाईकोर्ट का हवाला देकर कह दिया कि चूंकि वह period खत्म हो चुका है हम इस पर ऐक्शन नहीं लेते। जब दफा १४४ का नफाज doubtful हो सकता है या नहीं तो गवर्नमेंट के पास सिवाए इस बात के और क्या चारा था कि यह बिल लाए। इस तरह पंजाब के लोगों को ही नहीं बल्कि हिन्दुस्तान के लोगों को बताया कि हमने communal harmony को हर हालत में और हर कीमत में maintain करना है। एक liberty की खातिर बाकी की तमाम liberties को खत्म और

कुरबान नहीं कर देना है। अगर यह जरूरी है तो दूसरी और भी ज्यादा जरूरी है। Press को यह liberty तो नहीं है कि एक तबके को दूसरे तबके पर लड़ने से आमादा करे और हिन्दू सिखों में कशीदगी के बीज बोए। Platform पर कोई पाबन्दी नहीं है। जो जिस की ideology है वह लोगों को समझाएं। खुले मैदान में आकर लोगों को समझा लें कि रिजनल फार्मूला में यह खराबी है और यह नुकस है और जैसा डैमो-क्रेसी का तरीका है उस तरह से उन नुकायस को दूर करें कराएं। यह तो नहीं कि एक दूसरे का गला काटने पर आमादा करें। इन हालात में गवर्नमेंट ने अपनी जिम्मेदारी को पूरा करने के लिए किसी और गर्ज से यह बिल पेश नहीं किया बल्कि इसलिए लाना पड़ा कि पंजाब को किसी इन्तशार से बचाने के लिए यह बिल लाना और ऐसा कदम उठाना जरूरी था। पंजाब ने बड़े बड़े नेक काम किए, बड़ी २ कुरबानियां देकर हिन्दुस्तान भर में नाम पैदा किए मगर इस communalism ने हमें सारे देश में बदनाम कर के रख दिया है। communalism को preach करना तो बड़ी आसान बात है। आग लगाने वाला—जैसा कि हमारे यहां आम रवायात है कि आग लगा कर दूर खड़ा हो जाता है और आग बुझाने की बात नहीं सोचता है मगर दूसरों को बुझाने के लिए इशारे करता है कि किसी तरीके से बुझा लो। वह कहता फिरता है कि देखते क्या हो बुझाते क्यों नहीं। सवाल यह है कि उस दियासलाई को जो आग लगाती है पहले से ही क्यों काबू में न रखा जावे। अरे भाई जो मकान जला था १९४७ के बाद आप ने उसे बनाया—पूरी तरह से भी नहीं बनाया और आज फिर से दियासलाई लिए उसे आग लगाने फिर रहे हो? कितनी शर्म की बात है। मजहब के नाम पर मुनाफरत फैला रहे हो। मैं दूसरे मुल्कों की बात नहीं करता हमारे पड़ोस में देख लीजिए क्या हुआ और क्या हो रहा है। मुनाफरत फैलाई गई मजहब के नाम पर फिरकाप्रस्ती के नाम पर—इस्लाम खतरे में है की दुहाई दे दे कर मगर आज उसी असलाम की दुहाई देने वाले पड़ोसी की क्या हालत है। गुलाम होकर दूसरे मुल्कों के हाथों में बिका हुआ है। उसी असलामी मुल्क में कौम खतरे में है असलाम खतरे में है। मगर वह उसका साथ न दे कर, असलाम का साथ न देकर दूसरों का साथ दे रहा है। हिन्दुस्तान तो एक secular मुल्क है। इस में सब मजहब बराबर २ हैं। यह हमेशा यही कहता रहा है और उसी नाते से वह अपनी रवायात को चार चांद लगाते हुए किसी एक मजहब का साथ नहीं दे रहा है। मजहबी मुनाफरत फैलाना बेशक इबतदाई तौर पर अच्छा मालूम हो लेकिन इसका अंजाम सरासर खराब है। इस का नतीजा हम ने अपने पड़ोसी मुल्क में देख लिया है। मैं यकीन दिलाता हूं कि हमारे नये पंजाब का हर सहीउलअमल आदमी चाहता है कि दूसरे काम बेशक रोक दिये जायें लेकिन जो कोई भी हिन्दू और सिख को आपस में लड़ाने का काम कर रहे हैं उन्हें पूरी ताकत के साथ दबा देना चाहिए। जिन भाइयों ने एतराज उठाया है कि दफा 153 A और 124-A जाबता फौजदारी की मौजूदगी के पेशे नज़र ऐसी legislation की क्या जरूरत है। मैं उन्हें बताना चाहता हूं कि क्या यह तरीका अच्छा है कि mischief फैलाने वाले यानी मुनाफरत फैलाने वाले articles

[राओ गजराज सिंह]

पहले अखबारों में छप जाएं, उस के बाद गवर्नमेंट की मंजूरी हासिल की जाये, फिर अदालत में मुकदमा चले, और अखबारों में खूब propaganda हो या preventive measures अस्तित्व में किया जाये। मेरे ख्याल में यही बेहतर होगा कि शुरू की stage पर ही ऐसे articles के छपने की इजाजत न दी जाये ताकि गन्दी फिजा फैलने न पाए। जो इस बात के कायल हैं कि गंदगी अगर ज्यादा रकबे में फैल जाये तो उस की intensity कम हो जाती है तो मैं इस से इत्तफाक नहीं रखता।

मेरे दोस्त सरदार सरूप सिंह ने एतराज उठाया है कि यह बिल आईन के खिलाफ है। मैं इस सिलसिले में यह अर्ज करूंगा कि दफा १४४ और १३३ ज़ाबता फौजदारी तो छोटे २ nuisance को रोकने के लिए हैं। ऐसे हालात में मैजिस्ट्रेट को अस्तित्व है कि अगर वह satisfied हो तो एक आर्जी हुकम निकाल दे कि nuisance को फौरन बन्द कर दिया जाये। अगर पंजाब गवर्नमेंट ऐसे हालात में दफा 144 या 133 नाफिज़ करती है तो वे ultra vires नहीं होतीं तो इस बिल की clause 2 का proviso 2 किस तरह ultra vires हो जायेगा? गवर्नमेंट ने रिपोर्ट की बिना पर अपनी satisfaction करनी है, जिस को वह पब्लिक में जाहिर नहीं कर सकती। ऐसी हालत में गवर्नमेंट ने अपनी ज़िम्मेदारी का एहसास करते हुए यह सोचना होता है कि वह preventive measures ले या न ले। अगर C.I.D. की रिपोर्टों को ultra vires समझा जाये तो पहले हाई कोर्ट में case दायर किया जाये। अगर कोई articles अखबार में छप जाते हैं तो 20 दिन के बाद यह clear होगा कि ऐसे मामले को अदालत में लाने का सवाल ही पैदा नहीं होता। इस बिल की दफा 4 के खिलाफ और आईनी मनशा के खिलाफ—लेजिस्लेचर जिस शकल में भी इस कानून को पास करेगी उस के खिलाफ अगर मिनिस्टरी इकदाम उठाती है तो अपने अस्तित्वारात का तजावज़ करती है। बिला शुबा वह होई कोर्ट में जा सकती है। लेकिन ऐसे हालात में अगर पहले 144 दफा को नाफिज़ कर दिया जाये तो इस का वही मतलब होगा जैसे अगर कोई औरत अपने शौहर से तलाक लेना चाहे तो सरकार उसे 144 दफा के तहत हुकम दे कर कहे कि नहीं, जाओ, आपस में मिल कर रहो। (Interruptions).

Mr. Speaker : Order, please don't make interruptions.

राओ गजराज सिंह : क्या ऐसे हालात को रोकने के लिए हमारी हकूमत ज़िम्मेदार नहीं जो लोगों के एतमाद से यहां बैठी हुई है? अगर कोई आदमी ऐसा फेल करे जिसे पब्लिक नापसंदीदा निगाहों से देखे तो उस के लिये हकूमत ज़िम्मेदार गरदानी जा सकती है। अब गवर्नमेंट ने यह अस्तित्व अपने हाथ में रखा है इस में ultra vires होने का सवाल ही पैदा नहीं होता।

इस के अलावा यह एतराज उठाया गया है कि pre-censorship का provision बड़ा खराब है। स्पीकर साहिब, आप मुलाहज़ा फरमाएं कि पहले अखबार में अगर ऐसे articles छप जायें और उन से mischief पैदा हो जाये तो फिर action लेने के क्या मायने हो जाते हैं और communal harmony

कैसे कायम रह सकती है। इस का यह मतलब हुआ कि पहले तो पब्लिक में गंदगी फैलाने की इजाजत दे दी जाये और उस के बाद यह समझा जाये कि ऐसी गंदगी का फैलना दुरुस्त नहीं यह एक अजीब मंतव्य और अजीब logic है। जो गलत चीज है उसे गलत ही समझना चाहिए। Pre-censorship का प्रबन्ध इसलिए रखा गया है ताकि कोई ऐसा article न छप जाय जिस पर किसी को एतराज हो। अगर गवर्नमेंट इस कानून से हासिल किये गये अख्तियारात से किसी वक्त तजावज्ज करे तो अखबारात वाले हाई कोर्ट में जा सकते हैं। अगर इस बिल में pre-censorship का provision न हो तो फिर इस बिल का कोई मकसद नहीं रह जाता। शायद यह भी कहा जाये कि इस प्रेस बिल की अंग्रेजों के वक्त में तो जरूरत महसूस हो सकती थी जब हम आजादी के लिए जद्दोजहद कर रहे थे, जब हमारी civil liberties नहीं थीं लेकिन मैं समझता हूं कि हमें ऐसे बिल की अपने देश की आजादी कायम रखने के लिए आज ज्यादा जरूरत है। अगर कोई अफसर आज हमारे सूबे में लोगों के दरमियान मुनाफरत का जज्बा पैदा करना चाहता है तो ऐसे हालात पर काबू पाने के लिए गवर्नमेंट अपनी जिम्मेदारी से सुबकदोश नहीं हो सकती। इस बारे में पिछले दिनों पार्लियामेंट में भी speeches हुई कि बाहिर के मुल्कों के सरमाये से कुछ लोगों की मदद की जाती है और वे लोगों के दिलों में मुनाफरत का जज्बा पैदा कर के हिन्दुस्तान की आजादी को आग लगाना चाहते हैं। फिर अगर हम अखबारों को भी खुली छट्टी दे दें कि वे फिरकादाराना propaganda करें तो उस का क्या अंजाम होगा। मैं ने इस बिल को कानूनी नुकता निगाह से, एक social measure के लिहाज से और सब से ज्यादा आजादी को कायम रखने के ख्याल से भी बगौर मुताल्ला किया है इस में कोई चीज objectionable नहीं है। मैं चीफ मिनिस्टर साहिब से अर्ज करूंगा कि वह इस debate का जवाब दते हुए यकीन दिलाएंग कि इस कानून का नाजायज इस्तेमाल नहीं होगा बल्कि यह सिर्फ उन अखबारों के खिलाफ इस्तेमाल किया जायेगा जो गैर जिम्मेदाराना तरीके से गलत खबरें छाप कर फिरकाप्रस्ती को हवा दना चाहते हैं। अगर कोई गवर्नमेंट communal disharmony पैदा करने वाले अवसर पर रोक थाम नहीं लगाती तो वह बर सरे इक्तदार रहने के काबिल नहीं। हम सब जानते हैं कि पिछले दिनों जो वाक्यात इस सूब में रूनुमा हुए उन पर काबू पाने के लिए गवर्नमेंट को किस कदर मुश्किलात का सामना करना पड़ा। इसलिए ऐसे अनसर के खिलाफ कार्रवाई करने के लिए जो देश दुश्मन अनसर है—सारे पंजाब का दुश्मन ही नहीं बल्कि हिन्दुस्तान की आजादी का दुश्मन है—पर बर वक्त काबू पाने के लिए गवर्नमेंट अपने पास अख्तियारात लेना चाहती है। मौजूदा कानून यानी दफा 153-ए और 144 से ऐसे हालात पर मुअससर तरीके से काबू नहीं पाया जा सकता अगर ऐसा हो सकता तो यह कानून बनाने की जरूरत महसूस न होती। आज हालात इस किस्म के हैं कि इन दफों से मकसद पूरा नहीं हो सकता। इसलिए मैं समझता हूं कि pre-censorship का provision इस बिल में जरूर होना चाहिये। सजा के मुतअल्लिक मैं कुछ नहीं कहना चाहता कि इसे ज्यादा करें या कम करें।

[राओ गज राज सिंह]

एक साहिब ने यह कहा है कि इस बिल में जो यह कापियां वगैरह ज़बत करने का प्रबन्ध है यह नहीं होना चाहिये। जिस चीज़ पर किसी प्रैस में कोई काबलतराज चीज़ छपती है उस को कैसे छोड़ा जा सकता है? यह कहा जा सकता है कि ऐसे material को मत छोड़ो। असल बात तो यह है कि यह तमाम चीज़ें consequential हैं और यह करनी पड़ेंगी। यह सही matter है।

इस सभा के मੈम्बरों को लोगों ने यहां भेजा है। इसलिए अपनी ज़िम्मेदारी का ऐह-सास करते हुए हमें यह देखना चाहिए कि पंजाब की भलाई किस चीज़ में है। हमें यह देखना है कि पंजाब की भलाई अखबारों के पैसा कमाने में है या लोगों को आपस में सर फोड़ने से बचाने में है और जगह तो पार्टियां बनती हैं economic programme के आधार पर और यहां बनती हैं अखबारों के गिरद। यह फ़लां अखबार की पार्टी है वह फ़लां की है। यह मैं मानता हूं कि हरेक को देश की सेवा करने का हक है। मगर बाज़ दफ़ा एक दो black sheep सारी बरादरी को बदनाम कर देती हैं। ऐसी black sheep को ठीक करने के लिए हम को और अखबारों की अंज़मन को भी चाहिए कि वह उन के खिलाफ़ action लेने में गवर्नमेंट का साथ दे। मुझे आशा है कि इस सभा के तमाम मੈम्बर इस मामले में सरकार का साथ देंगे। अगर हमने सूबे के लोगों की सही मानों में सेवा करनी है और ठीक तौर पर democracy को चलाना है तो हमें इस बिल की हिमायत करनी चाहिए।

श्री रत्ना राम (मुकेरियां) : अध्यक्ष महोदय, इस बिल को प्रस्तुत करते हुए हमारे मुख्य मंत्री जी ने इस बात पर बड़े उचित ढंग से जोर दिया कि हमारे इस राज्य में एकता और communal harmony होनी चाहिये और इसे स्थापित करने के लिये यह कदम उठाया जा रहा है। अध्यक्ष महोदय, इस बारे में कोई दो राएं नहीं हो सकतीं कि फ़िरकों में प्रेम बढ़ाना चाहिये। इसी में पंजाब की तरक्की है, भलाई है। यह ठीक है कि ताकत के भूके कुछ लोग हैं जो हिन्दु सिख की जुदाई का राग अलापते हैं। यह तो एक माँ जाये सगे भाई हैं। उन का रिश्ता ऐसा है जिस में इतहाद का सवाल ही पैदा नहीं होना चाहिये। जिस तरह नाखून से मांस को जुदा नहीं किया जा सकता उसी तरह इन को जुदा नहीं किया जा सकता। परन्तु जो ताकत के भूके लोग हैं वे कहते हैं कि इन को जुदा किया जाये। ऐसे लोगों को काबू में रखना राज्य का ज़रूरी काम है। इसी तरफ़ हमारे कदम उठाने चाहियें। परन्तु इस के साथ ही मैं मंत्रिमण्डल से यह कहना चाहता हूँ कि जिस ढंग से इस लक्ष्य को पूरा करने की कोशिश की जा रही है वह प्रजातन्त्र के विरुद्ध है। इस प्रकार से तहरीर की आज़ादी को कम करना हमारे मंत्रिमण्डल को जो कांग्रेस का है, शोभा नहीं देता। हमारे मुख्य मंत्री ने बजा तौर पर इस बात पर फ़खर किया है कि पंजाबी बहुत reasonable है। जब राज्यों के पुनर्गठन का आन्दोलन हुआ, reorganisation of States के बारे में जो agitation हुई, उस में कौन इनकार कर सकता है कि पंजाब के लोगों ने बहुत अच्छे तरीके से behave किया है और अपने युक्तिसंगत और reasonableness का सबूत दिया है। अगर आप इस बारे में पंजाब का मुकाबला

बम्बई से करें, कलकत्ते से करें या उड़ीसा से करें तो हम बजा तौर पर फ़ख़र कर सकते हैं। असन्तोष के कारण मौजूद थे ; फिर भी पंजाबी ने अपनी reasonable-ness न छोड़ते हुए सब दूसरी स्टेट्स से बेहतर behave किया है। यह ठीक है कि कहीं कहीं हुल्लड़बाजी हुई। कौन है जो इस की मुज़म्मत नहीं करता और लज्जित नहीं होता। दूसरी तरफ़ हम कह सकते हैं कि पंजाबी ने बहुत अच्छे ढंग से behave किया है और इस बात पर हमारे मुख्य मंत्री गर्व करते हैं। तो फिर मैं नहीं समझता कि अगर बम्बई गवर्नमेंट ने ऐसा कोई बिल पास नहीं किया, बंगाल ने नहीं किया, उड़ीसा ने नहीं किया, तो पंजाब में ऐसा कदम उठाने की क्यों ज़रूरत पड़ी है जबकि पंजाबी ने दूसरों के मुकाबले में बहुत अच्छे ढंग से behave किया है। पंजाब में भी असन्तोष का बड़ा कारण मौजूद था जब लोगों ने देखा कि बड़े पंजाब की मांग पूरी नहीं की गई हालांकि पंजाब कैबिनेट ने बड़े पंजाब की सिफ़ारिश की थी, कांग्रेस पार्टी ने यही सिफ़ारिश की थी और फिर States Reorganisation Commission ने भी पंजाब, पैंप्सू और हिमाचल को मिला कर एक राज्य बनाने की सिफ़ारिश की थी। इसलिये असन्तोष बहुत था। इस के बावजूद पंजाबी ने दूसरे प्रांतों की निसबत बहुत अच्छा behave किया है। इस लिये मैं समझता हूँ कि इस बात के पेशे नज़र इस किसम के विशेष अधिकार लेने के लिये प्रयत्न करना सही नहीं है। यदि इस किसम के बिल को वापस ले लिया जाए तो यह democratic बात होगी और इस से हमारे शासन और हमारी सरकार का prestige बढ़ेगा।

यह ठीक है कि जो आन्दोलन हुआ उस में हमारे शासन और खास तौर पर हमारे मुख्य मंत्री पर बहुत बड़ा दबाव पड़ा। लेकिन उन्होंने कोई ऐसा कदम नहीं उठाया जिस से freedom of association अर्थात् जलसे जलूसों की मुमानियत कर दी जाए। इस का नतीजा क्या हुआ? यदि हमारे मुख्य मंत्री और शासन उस दूरदृष्टि से काम न लेते और उन में धैर्य न होता तो आज उन के हाथों पर एक बड़ा भारी सत्याग्रह होता। यह उन के धैर्य का ही नतीजा है कि पंजाब में सत्याग्रह नहीं हुआ। अगर यह दूरदृष्टि की पालिसि अब तक कामयाब रही है तो मैं अपील करता हूँ कि अब क्यों इस को छोड़ा जा रहा है? यदि आप धैर्य और दूरदृष्टि से काम करेंगे तो इन खास अख़्तियारों की आप को आवश्यकता नहीं होगी। और फिर यदि कांग्रेस सरकार freedom of expression को छीने तो ठीक नहीं। आप कहेंगे कि freedom of expression एक पवित्र अधिकार है मगर सब से पवित्र आज़ादी है। परन्तु यदि स्वतन्त्रता को कायम रखने के लिये एक बड़ी स्वतन्त्रता को छीन लिया जाए, तो यह कोई दलील नहीं।

इस लिये, अध्यक्ष महोदय, मैं यह प्रार्थना करता हूँ कि हमारे प्रदेश में आन्दोलन के द्वारा काफी संकट पैदा हुआ था। मगर जो कानून हमारी सरकार के पास पहले से ही मौजूद थे उन के द्वारा ही उस ने उस संकट पर काबू पा लिया। परन्तु अब कौनसी इतनी संकट की अवस्था पैदा हो गई है, संकट की

10. 00 a. .m

[श्री रला राम]

स्थिति पैदा हो गई है, जिस से कि यह खास किस्म के अधिकार लेने का प्रयत्न किया जा रहा है। और फिर पंजाब के अन्दर प्रयत्न किया जा रहा है जहां पर लोगों ने दूसरे सूबों के मुकाबले में बहुत अच्छा behave किया है। मैं समझता हूँ कि मौजूदा कानून ही काफी हैं। सरकार के भण्डार में पहले से ही इतने कानून मौजूद हैं जिन के द्वारा वह बड़ी से बड़ी संकट स्थिति के साथ मुकाबला करने में समर्थ हो सकती है। इस लिये कोई वजह नहीं मालूम होती कि प्रजातन्त्र के विरुद्ध यह बिल, जिस के द्वारा विशेष ताकत लेने का प्रयत्न किया जा रहा है, मान लिया जाए या पास किया जाए। हमारे मुख्य मंत्री महोदय को यह तो बताना चाहिये था कि इस समय कौन सी संकट की स्थिति पैदा हुई है कि जिस का मुकाबला वह पहले कानूनों के द्वारा नहीं कर सकते और आगे के लिये उन्हें इस विशेष कानून को पास करने की आवश्यकता है। इस लिये, अध्यक्ष महोदय, मैं आप के द्वारा यह बात मंत्रि मण्डल तक पहुँचाना चाहता हूँ कि जिस धैर्य के साथ, जिस दूरदर्शिता के साथ और जिस सहनशीलता के साथ उन्होंने ने पिछले संकट पर काबू पाया है उस से उन का prestige बढ़ा है, कम नहीं हुआ। लेकिन अगर वे इस किस्म की undemocratic powers लेने का यत्न करेंगे तो वह fascist ढंग का कानून होगा। यह fascist ढंग क्यों Congress हुक्मत के अन्दर आ रहा है? उन के पास ऐसे कवानीन मौजूद हैं, और वसीले मौजूद हैं कि जिन की मदद से वे बड़ी से बड़ी संकट की स्थिति का मुकाबला कर सकते हैं। इस लिये मैं चाहता हूँ कि कांग्रेस की traditions को सामने रखते हुए और यह देखते हुए कि जिन सूबों में इस से भी ज्यादा गड़बड़ हुई है उन्होंने ने कोई विशेष अधिकार लेने का प्रयत्न नहीं किया, सरकार यह बिल वापस ले ले। इन बातों को सामने रखते हुए हमारी सरकार को यह शोभा नहीं देता कि वह special powers ले। जिस पालिसी पर वह पिछले दिनों में अमल कर के कामयाब हुई है उसी पर उसे चलना चाहिये। लेकिन अगर वह उस पालिसी को छोड़ कर कोई और undemocratic बात करेगी तो वह कांग्रेस के prestige को कम करेगी। लोग कहेंगे कि हमारी हुक्मत के अन्दर fascists tendencies आ गई हैं। हमारी सरकार को यह बिल पास कर के लोगों को ऐसी बात कहने का मौका नहीं देना चाहिये। इन शब्दों के साथ, अध्यक्ष महोदय, मैं आप के द्वारा मंत्रिमण्डल से यह प्रार्थना करूँगा कि इस किस्म के बिल को पास करने में वे जल्दी न करें और यदि वे इसे वापस ले लें तो इस में कांग्रेस का, प्रान्त का और जनता का हित है।

खान अब्दुल गफार खां (अम्बाला शहर) : जनाब सदरे मुहतरिम, आज का जो बिल इस आनरेबल हाउस के सामने पेश है वह बिल खुशी के साथ और खाह मखाह कानून बनाने के लिये इस हाउस में पेश नहीं किया गया। मैं समझता हूँ कि इस की जरूर कोई न कोई background है और वह सब को मालूम है। हम ही नहीं बल्कि आज इस बात को तमाम दुनिया जानती है कि प्रैस की आज़ादी निहायत मुकद्दस और sacred चीज़ है और उस में कोई कमी लाना, उस को सलब करना या उस में कोई रुकावट पैदा

करना डैमोक्रेटिक नहीं हुआ करता। यह बात तो ऐसी है जो कि रोज़े रोशन की तरह अर्थात् है। उस में किसी शको शुबह की गुंजाइश नहीं है। लेकिन जनाबेवाला, आप इस बात को अच्छी तरह से जानते हैं कि जब प्रैस की आज़ादी हद से ज्यादा तजावज़ कर जाए कि जिस से लोगों के अमनोअमान को खतरा पैदा हो जाए और वह अपनी आज़ादी का नाजायज़ फायदा उठाएँ तो उस को अपनी हद्द के अन्दर महद्द करने के लिये लाज़मी और ज़रूरी बन जाता है कि कोई न कोई कदम उठाया जाए। अगर मुरव्वजा कानूनों में से कोई कानून ऐसा हो जो कि प्रैस को उस की हद्द के अन्दर महद्द रख सके तो इस में कोई शुबह नहीं कि कोई और कानून बनाने की ज़रूरत नहीं होगी। लेकिन मैं समझता हूँ कि मौजूदा कानून इस बात के लिये काफी नहीं हैं कि जायज़ आज़ादी के नाजायज़ इस्तेमाल को रोक सकते हों। हमारी सरकार या कोई शख्स मौजूदा कानूनों के ज़रिये से प्रैस की इन सरगमियों को नहीं रोक सकता। इस लिये ज़रूरी चीज़ है कि कोई खास कानून इस हाउस के सामने पेश किया जाए जिस से कि इस आज़ादी के नाजायज़ इस्तेमाल को रोका जाए।

जनाब आली, मेरे एक निहायत मुअज़िज़ आनरेबल दोस्त ने यह बात कही कि हमारे सूबा में, इस पंजाब में उस दर्जा की गड़ बड़ नहीं हुई जिस दर्जा की दूसरे सूबों में हुई है। मैं अपने सूबे पर फख्र करता हूँ और मैं नाज़ां हूँ अपने सूबे पर, इस में शक नहीं कि इस पंजाब में उस दर्जा की गड़ बड़ नहीं हुई जिस दर्जा की बाहर के सूबों में हुई है। लेकिन देखने की बात यह है कि दूसरे सूबों में मज़हब की बिना पर और फिरकादारी की बिना पर फिसादात नहीं हुए और पंजाब में जितने फिसादात हुए हैं वह फिरकादारी की बिना पर हुए हैं। आज हम इन को रोक रहे हैं। फिरकादारी को रोकने के लिये कोशिश कर रहे हैं। यह कानून प्रैस की जायज़ आज़ादी, जायज़ freedom को रोकने के लिये नहीं है बल्कि उन चीज़ों को रोकने के लिये है जो कि फिरकादारी को हवा देती हैं। किसी ने ठीक कहा है कि—we are to mend a man and not to end a man. यह बहुत अच्छा असूल है। लेकिन स्पीकर साहिब, दुनियां में नाकाबले इसलाह लोक भी होते हैं। उन के लिये कोई न कोई measure ज़रूर अख्तियार करना पड़ता है। अगर आप यह चाहें कि पत्थर को फूल की पत्ती से काटा जा सकता है तो मैं कहता हूँ कि यकीन रखिए आप नहीं काट सकते। आप तजरूबा कर के देखिए। हम ने तजरूबा कर के देखा है। सूबा में गड़ बड़ पैदा करने की कोशिश की गई। न सिर्फ़ कोशिश ही की गई बल्कि अमन को खतरा में डाल दिया गया। और जैसा कि मेरे आनरेबल दोस्त ने कहा वज़ारत ने निहायत दर्जा के ज़ब्रो इस्तकलाल से तमाम बातों का मुकाबला किया और उस के बाद आप जानते हैं जो कुछ हुआ। यह तमाम सूबा जानता है। इस में कोई शुबा नहीं है कि पंजाब का आदमी बड़ा संजीदा होता है। इस में शक की कोई गुंजायश नहीं है कि पंजाब का आदमी common sense रखता है और common sense में पंजाब का आदमी दूसरे सूबों के लोगों से....

[खान अब्दुल गफार खां]

मैं यह नहीं कहना चाहता ; दूसरे लोग एतराज़ करेंगे। लेकिन यह ज़रूर कहूँगा कि उस में common sense बहुत ज्यादा है। लेकिन मज़हब एक ऐसी चीज़ है कि इस को बड़े अच्छे कामों के लिये भी इस्तेमाल किया जा सकता है और जनाब, स्पीकर साहिब, मैं यह कहने की भी जुरअत करूँगा कि बुरे कामों के लिये भी इस्तेमाल किया जा सकता है। मज़हब में जहाँ अच्छाई मौजूद है वहाँ इस में बुराई भी मौजूद है। क्योंकि मज़हब के नाम पर लोगों को उकसाया जा सकता है, बहकाया जा सकता है और उन से वह काम कराए जा सकते हैं जो किसी और तरह से नहीं कराए जा सकते। जनाबे वाला, आप ने 1947 के वाक्यात देखे हैं, आप ने अपनी आंखों से देखा है कि वह वाक्यात किस बात की बिना पर हुए। मज़हब की बिना पर और धर्म की बिना पर। यह कहा गया कि मज़हब खतरे में है, धर्म और पन्थ के नाम पर फिसादात करवाए गए। मज़हब को बदनाम करने के लिये मज़हब का वास्ता दे कर यह सब कुछ करवाया गया। मैं नहीं समझता कि मज़हब को इतनी छुट्टी दे दी जाए कि वह दुनियां में फिसाद बरपा करने का मूजिब बन जाए। मैं समझता हूँ कि अगर कोई मज़हब, कोई धर्म और कोई पन्थ इनसान को इनसान से नहीं मिला सकता तो वह इनसान को खुदावन्दताला, वाहिगुरु और परमेश्वर से भी नहीं मिला सकता, यह मेरा दावा है। जनाबे स्पीकर, यह ठीक है कि आज़ादी बड़ी अच्छी चीज़ है। बिला शुबह एक अच्छी चीज़ है। लेकिन मैं एक अर्ज़ करना चाहता हूँ और अपने आनरेबल मैम्बरान से जिन्होंने इस बिल की मुखालिफत की है उन से एक बात पूछना चाहता हूँ। फर्ज़ कीजिए कि एक घड़ा है। वह गुलाब के इत्र से भरा हुआ। लेकिन अगर उस में एक तोला गन्दगी डाल दी जाए तो आप मुझे बतायें कि क्या वह आनरेबल मैम्बर उस गुलाब के इत्र को इस्तेमाल करने के लिये तैयार होंगे? नहीं, वह बिल्कुल तैयार नहीं होंगे, यह मेरा दावा है। बल्कि उस घड़े को मय उस इत्र के जिस में नापाकीज़गी पड़ी हुई हो, ज़ाया कर देंगे, उस घड़े को तोड़ डालेंगे और अगर वह बरतन किसी धात का बरतन होगा तो उस को आग में डाल कर साफ करेंगे, उसको मांजा जाएगा। इसी लिये अपने सूबे की हालत को खुशगवार रखने के लिये, आज़ादी को बरकरार रखने के लिये हम यह बिल पास कर रहे हैं ताकि उस पवित्र और मकद्दस आज़ादी में कोई गन्दगी न पड़े और सही मायनों में वह पाक रहे, मुकद्दस रहे। मैं इस बात के लिये मंत्रिमण्डल को और खसूसन अपने चीफ मिनिस्टर साहिब को मुबारकबाद पेश करता हूँ। अगर मुझ से पूछा जाए कि अगर तुम चीफ मिनिस्टर होते माफ कीजिये, सरदार साहिब, मैं आप की जगह नहीं लेना चाहता।

मुख मंडी : ठीं, ठाठानगी दी वेंडी गल ठीं। भैठू छिप्र गल उ घब्री धुम्री है।

खान अब्दुल गफार खां : अगर मैं चीफ मिनिस्टर होता तो executive में सब से पहले यह काम करता कि जितने भी अखबारात खास तौर पर पंजाब में मज़हब की बिना पर लोगों में फितना फसाद बर्पा करते हैं उन सब को बन्द करवा देता और मैं दावे

से कह सकता हूँ और आप को यकीन दिलाता हूँ कि उस हालत में हमारे सूबा के अन्दर कोई फितना फसाद बर्पा न होता अगर फिर्का दाराना अखबारों का बन्द कर दिया जाता। जनाबे वाला, मैं पिछले वाक्यात को दुहराना नहीं चाहता। मैं उन को दुहराना इसलिये जरूरी नहीं समझता क्यों कि हम जानते हैं कि अगर हम जान बूझ कर अनजान बन जाएं तो उसका कोई इलाज नहीं। कोई उस का इलाज कर ही नहीं सकता। न जनाब स्पीकर, आप कर सकते हैं, न मन्त्रिमण्डल कर सकता है। “मैं न मानूँ” “मैन न मानूँ” इस चीज़ का तो कोई इलाज हो ही नहीं सकता। लेकिन क्या वह इस बात पर अपने सीने पर हाथ धर कर कह सकते हैं कि पिछले दिनों हमारे सूबा के अन्दर फिर्का-दाराना जो हालात पैदा हुए उन में क्या महा पंजाब और क्या पंजाबी सूबा के हिमातियों ने कोई कसर छोड़ी मज़हब की बिना पर दो तबकों को आपसमें लड़ाने की? मैं यह समझता था कि पंजाब की तकसीम के बाद—गो मैं तकसीम को अच्छा नहीं समझता था लेकिन जब तकसीम हो गई तो एक ऐसा माहौल ज़हूर में आएगा कि जब हमारे सूबा में, पंजाब के सूबा में, मुसलमान नहीं रहे और जो थोड़े बहुत रह भी गए वह इस तरह के नहीं जो कि फिर्कादारी को ला सकें, इस सूबा में फिर्कादाराना कशमकश बिल्कुल खत्म हो जाएगी। लेकिन मुझे सदमा हुआ, मुझे निहायत अफसोस हुआ जब मैंने देखा कि हिन्दू मुसलमान सवाल से हिन्दू और सिख का सवाल ज्यादा acute होगया। यह सवाल इतना acute किन लोगों ने बनाया? आम पब्लिक के आदमियों ने नहीं। जो हिन्दू और सिख आम जनता है उस ने नहीं बनाया बल्कि उन्होंने बनाया जिन्होंने अपनी लीडरशिप को कायम करना चाहा या उन्होंने बनाया जो अपने अखबारात की अशायत ज्यादा करना चाहते थे। मुझे ज्यादा अफसोस तो इस बात का है कि हम में से उन लोगों ने भी इस आग को लगाने में साथ दिया जो हम में से ही हैं और इस बात का दावा करते हैं कि वह कांग्रेस के पूरे पूरे वफादार हैं और उस के असूलों पर पूरा अमल करने वाले हैं। आप अखबारात की फाइलें उठा कर देख लें। यह ठीक है कि कानून की ज़द में से बचने के बहुत से तरीके हैं। उस से बचा जा सकता है। जितने भी लाक लोग होते हैं, कानूनी लोग होते हैं, वह एक जुर्म के मुजरिम को बचाने के लिये ऐसे ऐसे प्वाइंट्स सोच लेते हैं कि वह उस से बचाए जा सकते हैं। लेकिन दुनियां जानती है, आम पब्लिक जानती है कि वह मुजरिम हैं। गो वह किसी न किसी तरह से छूट जाते हैं। मैं तो पूछना चाहता हूँ उन लोगों को जो डैमाक्रेसी की दुहाई देते हैं, जो बताते हैं कि डैमाक्रेसी बड़ी मुकद्दस चीज़ है, मुझे बतावें कि उस मुकद्दस चीज़ की तबरीक और पवित्रता को उन्होंने किस हद तक कायम रखा? जब यहां पर महा फसादात हो रहे थे, गुंडागरदी हो रही थी, हुल्लड़बाज़ी हो रही थी, उस वक्त क्या उन के मुंह से या उन की अखबारात में एक भी लफ़्ज़ निकला कि यह बहुत बुरी चीज़ है, यह नहीं होनी चाहिये।

जो सही तौर पर डैमाक्रेसी के लिये काम करना चाहते हैं, उन पर न तो कोई पाबन्दी है और न उन को किसी किस्म का कोई डर है। अल्लाह रहमत शेख सादी ने कहा है :

“तू पाक वाश बरादर व मदार अज़ कसे बाक”

[खान अब्दुल गफ़ार खान]

यानी तू पाक रह और किसी से न डर। जो पाक है उस को डरने की कोई गुंजाइश नहीं। मैले कपड़े को ही धोबी पत्थर पर मारता है, साफ और सुथरे कपड़े को उसे किसी ने पत्थर पर पटकते नहीं देखा।

आज हमारे सामने डैमाक्रेसी की दुहाई देने के लिये तरह तरह के रंग पेश किए जाते हैं। डैमाक्रेसी के बारे में बहुत बातें की गईं। जनाबे स्पीकर, मैं उन साधियों से पूछना चाहता हूँ कि उस वक्त डैमाक्रेसी के वह मुहाफिज़ कहां थे जिस वक्त जलूसों को उखाड़ा जा रहा था, पत्थर फेंके जा रहे थे और हुल्लड़बाज़ी की जा रही थी? क्या उन की dictionery में उस को डैमाक्रेसी का नमूना बताया जाता है? क्या उस वक्त जमहूरियत को ज़िन्दा दर गोर नहीं किया जा रहा था? आज जब डैमाक्रेसी को बरकरार रखने के लिये इस बिल को पेश किया गया है तो उन पर ज़द पड़ी है, ज़र्ब पड़ी है। अफसोस यह है कि उस वक्त उन साहिबान के मुंह से डैमाक्रेसी के हक में एक भी लफ़्ज़ न निकला और न ही उन्होंने अपनी अखबारात में इस फितना फसाद और हुल्लड़बाज़ी के खिलाफ़ अपनी कलम को जुंबश दी। गो प्रैस के लिये यह बिल लाया गया है लेकिन मुझे इस बात पर शरमिन्दगी होती है, नदामत होती है और अफसोस होता है कि ऐसे हालात पैदा हुए जिन में हमें यह कदम उठाना पड़ा।

एक साहिब मेरे आनेरेबल दोस्त प्रिंसिपल साहिब ने फरमाया कि चीफ मिनिस्टर साहिब को यह फरमाना चाहिये था कि वह कौन से खतरात थे जिन की बिना पर यह बिल लाना पड़ा। जनाब वाला मैं आप की विसातत से उन की खिदमत में अर्ज़ करना चाहता हूँ कि हमारे सामने उन खतरात का तजरुबा है जो खतरात पिछले दिनों यहां हमारे सूबा में पैदा हुए। उसी तलख तजरुबे की बिना पर यह बिल आप के सामने लाया गया। आप बतायें कि क्या उस वक्त लोगों को मारा नहीं गया सिर्फ़ धर्म के नाम पर? लेकिन बावजूद उन सभी बातों के जिन को अब मैं दुहराना नहीं चाहता, प्रैस में इल्ज़ामात लगाए गए, बे बुनियाद इल्ज़ामात लगाए गए, जिन के नतीजा के तौर पर enquiry हुई और आप के सामने श्रीमन नारायण की रिपोर्ट आई। आप के सामने ट्रिब्यून की कटिगज़ हैं, जिन को अब मैं पेश नहीं करना चाहता। हाई कोर्ट ने जो फैसला दिया वह भी आप के सामने मौजूद है। आप उठा कर देखें कि जिन चीज़ों के बारे में कहा गया वह ग़लत निकलीं। मुझे माफ़ किया जाए शायद उस वक्त यह बहुत बड़ी लाकानूनी की बात की गई। अर्गचि इस बारे में मैं वाज़या तौर पर बतला देना चाहता हूँ कि अगर मेरे सामने कोई शख्स किसी का खून करता है तो उसको मैं इतना मुजरिम नहीं समझता, अगर कोई शख्स डाका मारता है तो उसको इतना मुजरिम नहीं समझता, अगर कोई शख्स चोरी करता है तो उसको भी इतना मुजरिम नहीं समझता जितना मुजरिम मैं उस शख्स को समझता हूँ जो कि हमारी मस्तूरात की बेहुरमती करता है, माताओं और बहिनों की बेइज्जती करता है। इस से बढ़ कर

बड़ा मुजरिम और कोई नहीं हो सकता। लेकिन कितने अफसोस का मुकाम है कि यह लोग इन मुकद्दस देवियों का नाम ले ले कर आम जनता के जज़्बात को भड़काते रहे....

श्री अध्यक्ष : मेहरबानी करके रैलेवेंट होने की कोशिश करें और प्रिसिपल्ज़ आफ दी बिल तक ही अपने भाषण को महदूद रखें (Please try to be relevant and confine your speech to the principles of the Bill.)

खान अब्दुल गफ़ार खान : जनाब स्पीकर, मैं तो आपको वह back ground बता रहा था जिस की वजह से इस बिल को लाने की ज़रूरत पड़ी वरना मुझे इन चीज़ों को दुहराने की ज़रूरत न थी। वह तलख़ बातें जो हो चुकी हैं, उन को दुहराने में मुझे कोई खुशी महसूस नहीं हो रही। लेकिन क्या करूँ? दिल भरा हुआ है और बरदाश्त नहीं होता कि हमारे देश में इस तरह की बातों की जायें, हमारे सूबा में दो भाइयों को आपस में भड़काने की बातों की जाएं और हमारे देश में इस तरह की बातों की जायें कि चूंकि प्रैस को पूरी आज़ादी है इसलिये जो कुछ चाहें करें। यह नाकाबले बरदाश्त है। इसलिये मैं अर्ज़ कर रहा था कि यह बिल ज़रूर और लाज़मी तौर पर पेश होना चाहिये था।

लेकिन बैठने से पेशतर मैं जनाब चीफ़ मिनिस्टर साहिब से अर्ज़ करूँगा कि इस का एक हिस्सा बहुत सख्त है। इसलिये अगर गवर्नमेंट चाहे तो उसमें थोड़ी बहुत नमी कर दे और इस के लिये अगर मुनासिब हो सके तो इसी बिल के अन्दर कोई थोड़ी बहुत तरामीम कर दें तो अच्छा होगा।

श्री सिरि चन्द (बहादुर गढ़): साहिबे सदर, जहां तक इस कानून के मक्सद का ताल्लुक है, वह तो मेरे ख्याल में गलत नहीं है। किसी तकरार करने वाले ने नहीं कहा कि इस का जो object है वह गलत है। हरेक मेरे लायक दोस्त, कामरेड हरकिशन सिंह और श्री रला राम जी ने जिन्होंने इस के खिलाफ़ कहा है, उन्होंने भी यह तसलीम किया है कि फिकर्दारी बन्द होनी चाहिये क्योंकि यह बुरी चीज़ है और यह नहीं चाहते कि यह जारी रहे लेकिन कुछ मुश्किलात भी हैं। यह तो मानते हैं कि यहां फिकर्दारी नहीं रहनी चाहिये लेकिन इस के साथ परन्तु का शब्द लगा देते हैं, और कहते हैं कि Press की आज़ादी भी जमहूरियत में एक ज़रूरी चीज़ है। Press की आज़ादी और जमहूरियत के कुछ लफज़ या कुछ फिकरे ऐसी चीज़ें हैं जो कुछ लोगों ने बना कर लोगों के सामने रख दी हैं जिस Press की आज़ादी को यह मानते हैं वह प्रैस और वह अखबार वाले पंजाब में ज़हर फैला रहे हैं और वह दो कौमों को लड़ाना चाहते हैं और उन में फसाद कराना चाहते हैं। इन हालात में यह कहते हैं कि यह बिल पास न करो। इन्होंने यह तो कह दिया है कि इस बिल को पास न करो लेकिन किसी ने यह नहीं बताया कि इस चीज़ का यह इलाज है। इलाज तो यह बताते नहीं लेकिन यह कहते हैं कि फिकर्दारी का फैलाना बुरा है। क्या इन्हें डंडा ले कर मारने से इन का इलाज हो

[श्री सिरी चन्द]

जायेगा और यह ऐसा करने से रुक जायेंगे। हर कोई यह मानता है कि यह एक मर्ज है, हर कोई यह मानता है कि यह रोग है और इस का इलाज होना चाहिये लेकिन इलाज कोई नहीं बतलाता। यह तो कहते हैं कि इस की दवा होनी चाहिये लेकिन किसी ने दवा नहीं बतलाई। और जब यह दवा की जा रही है तो यह कहते हैं कि प्रैस की आजादी सलब की जा रही है। आजादी तो ठीक है लेकिन देखना यह है कि एक की आजादी दूसरे के लिये जहर न बन जाये। एक आदमी समझता है कि वह आजाद है इस का यह मतलब नहीं कि वह नंगा ही फिरने लगे क्योंकि वह आजाद है। उस को दूसरे क्यों नंगा जाने देंगे। आजादी का यह भी मतलब नहीं कि वह नंगा जाता है तो दूसरा उसे जूते मारने लगे क्योंकि वह आजाद है। प्रैस की आजादी का यह मतलब नहीं कि वह बड़ी बड़ी नंगी तस्वीरें दिखाना शुरू कर दें। मेरे दोस्त सरदार हरकिशन सिंह सुरजीत जी ने माना है कि पंजाब की कई अखबारों को जिस जिम्मेदारी से काम करना चाहिये था उस जिम्मेदारी से उन्होंने काम नहीं किया। उन्होंने कहा है कि उन्हें बड़ा अफसोस है कि पंजाब की अखबारों को जो काम नहीं करना चाहिये था उन्होंने वह किया है और अब वह कहते हैं कि इस कानून की कोई जरूरत नहीं है क्योंकि दफात 108, 154 और 144 पहले से ही मौजूद हैं। लेकिन वह preventive नहीं हैं। इन का इस्तेमाल तब किया जा सकता है जब कि कोई action पहले हो चुका होता है। इन्हें पहले लागू कर के किसी चीज के करने से रोका नहीं जा सकता। मुझे समझ नहीं आता कि इस में क्या हरज है कि अगर कोई अखबार फिर्का दाराना जहर फैलता है तो उसे दो महीने के लिये रोक दिया जाये ताकि वह जरा दिमाग से सोच ले और ऐसा करने से बाज आ जाये। इस कानून में इस बात के अलावा और क्या चीज है। इस से प्रैस की आजादी को क्या खतरा पड़ गया जो यह कहने लगे हैं कि जमहूरियत नाश हो गई है। क्या प्रिंसिपल साहिब के ख्याल में 1947 में जमहूरियत का नाश नहीं हुआ था। फिर उन्होंने कहा है कि इस कानून की यहां क्या जरूरत है क्योंकि यहां बम्बई वाले हालात थोड़े ही हो गये हैं। तो इस का मतलब यह है कि प्रिंसिपल साहिब पहले यहां बम्बई वाले हालात पैदा करना चाहते हैं। फिर वह कहते हैं कि बंगाल और बिहार में तो ऐसा कोई कानून नहीं बनाया गया हालांकि वहां ज्यादा गड़बड़ रही है। मैं कहता हूं कि जो कुछ वहां हुआ है वह यहां भी हो सकता है और इस लिये भी वहां इस कानून की जरूरत नहीं हो सकती क्योंकि वहां हिन्दू और सिख दो कौमों नहीं हैं। बंगाल और बिहार में हिन्दू हैं। अगर वहां मुसलमानों का कुछ हिस्सा हो जाये तो वहां भी बड़ी तेजी से यह कानून आ जायेगा। मुझे बताओ कि जमहूरियत की कदर करता कौन है? क्या यह जमहूरियत है कि जब एक पार्टी meeting करे तो दूसरी पार्टी उस पर पत्थर फेंके? प्रिंसिपल साहिब ने उस वक्त तो कोई एतराज नहीं किया जब एक पार्टी की meeting पर दूसरी पार्टी की तरफ से पत्थर ओढ़ा किया जाता था। क्या यही मन्तक है उन का? यह तो मानते हैं कि फिर्काप्रिस्ती बुरी है लेकिन साथ ही यह कहते हैं कि यहां अभी हालात इतने ज्यादा खराब नहीं हुए कि यह कानून लागू किया जाये। इन का क्या यह मन्तक है कि आग लगने से पहले इंजन नहीं खरीदना चाहिये? पहले आग लग लेने दो और

देख लो कि कैसे आग लगती है तो तो फिर इंजन खरीदेंगे (हंसी)। यह तो यह मानते हैं कि यह रोग है लेकिन इस की दवा नहीं करने देते। यह अखबार वाले भोले आदमियों में से नहीं हैं जो यह चीजें नहीं समझते। वे जानते हैं कि इस फार्मूले से संस्कृत मर नहीं जायेगी और हिंदी का दर्जा यही रहेगा जो अब है। लेकिन वह यह बातें नहीं मानते कि हिन्दी और संस्कृत जो आज मौजूद हैं वह पिछले चार सालों में भी यहां ही मौजूद थीं। यह भाषाएं कहीं वलायत तो नहीं चली जायेंगी। आज हिंदी को तो बड़ी *privileged position* दी गई है। साहिबे सदर, दरअसल यह संस्कृत और हिंदी का सवाल नहीं है। यह सवाल तो महापंजाब के न बनने का है। हरियाना वालों के जो यह हकूक खो रहे थे आज भी यह उन के गले में गुलामी की रस्सी डाले रखना चाहते हैं ताकि इन को फिर फांसे रखें वरना यह फार्मूला सचचर फार्मूला के मुताबिक ही है जिस को इन्होंने माना हुआ था। सचचर फार्मूले के अलावा इस में कोई बात ही नहीं। लेकिन अब आर्य समाज के जलसे हो रहे हैं और आर्य प्रतिनिधि सभा ने *resolution* भी पास कर भेजा है और सत्याग्रह की बातें हो रही हैं। पंजाब में सौ साल से इन का राज्य था। उस वक्त हिन्दी संस्कृत का कोई झगड़ा नहीं था। आज झगड़ा इस लिये है क्योंकि आज सूबा की बाग डोर ऐसे आदमियों के हाथ में आ गई है जो देहात वालों और किसानों से हमदर्दी करते हैं। आज अगर किसी कारखानेदार को या बड़े दुकानदार को इन की जगह बिठा दें तो यही कहने लगेंगे कि सचचर फार्मूले में रखा ही क्या है। हिंदी तो राष्ट्र भाषा हो ही गई है तो इस में क्या फर्क पड़ता है अगर सब को पंजाबी पढ़नी पड़े। लेकिन जब सरदार प्रताप सिंह चीफ मिनिस्टर हैं तो पंजाबी से हिंदी को खतरा हो जाता है और संस्कृत को खतरा है। प्रिंसिपल साहिब ने कहा है कि अगर इस में कोई तबदीली न लाई गई तो पंजाब से हिन्दू हिजरत कर जायेंगे। मैं उन से पूछता हूं कि कितने हिन्दू यहां से हिजरत कर गये हैं। यह कहते हैं कि बंगाल और बम्बई में ऐसा नहीं हुआ। मैं कहता हूं कि यहां की मिनिस्टरी ने अक्लमन्दी की है कि ऐसी बात होने से पहले ही उसे रोक दिया गया है। इस से सिर्फ एक दो चीजों पर पाबन्दी लगाई गई है कि फिकाप्रिस्ती को न फैलावो वरना बाकी सब आजादी प्रैस को दी हुई है।

मैंने सुरजीत जी की स्पीच को बड़े गौर से सुना है। उन्होंने इस बिल पर तीन एतराज उठाये हैं। एक एतराज तो यह उठाया है कि इस वक्त यहां ऐसी फिज्जा नहीं है कि यह कानून बनाया जाये यानी उन के कहने का मतलब यह है कि यहां की फिज्जा *better* है और जब तक यह फिज्जा खराब न हो जाये और यहां फसाद न खड़े हो जायें तब तक ऐसा कोई कानून न लाया जाये। मैं उन्हें पूछना चाहता हूं कि इस कानून में आखिर है ही क्या? सिर्फ इतना ही तो है कि अखबार वाले लोगों को मज़हब के नाम पर न लड़ायें। अगर वे ऐसा करेंगे तो हम रोक देंगे। वह सिर्फ इतनी मेहरबानी करें कि फिकाप्रिस्ती को फैलाने वाली चीजें न लिखें बाकी हर तरह की चीज वह छाप सकेंगे। इसी मतलब के लिये दो महीने की रोक लगाई जा रही है ताकि शायद दो महीने बाद उन का दिमाग ठंडा हो कर ठीक सोचने लगे। फिर इस बिल के लाने का ठीक समय यही है क्योंकि यह

[श्री सिरों चन्द]

मौका उस वक्त नहीं आना जब के अमृतसर में हिन्दू और सिख एक दूसरे के महलों को आग लगा देंगे। क्या उस वक्त सुरजीत जी आयेंगे और कहेंगे कि चलो असेम्बली बुलाओ ताकि यह कानून पास करें? एक तो उन का यह मन्तक है।

दूसरा उन्होंने कहा है कि प्रेस की आजादी की बड़ी भारी जिम्मेवारी गवर्नमेंट पर है। उन्होंने कहा है कि Press Council मुकर हो रहा है उस का इन्तज़ार कर लो। मैं आप से अर्ज करता हूँ कि प्रेस की आजादी की वाकई बड़ी भारी जिम्मेदारी है। कोई भी इस बात से इनकार नहीं करता। मेरा तो argument ही यह नहीं है बल्कि मेरा argument यह है कि प्रेस की आजादी को तो कोई हाथ नहीं लगा रहा। इस से तो सिर्फ़ मज़हबी जनून को रोकना है। जो लोग अपने अखबारों में घर बैठे लिखते रहते हैं यह ख़द तो लड़ते नहीं सिर्फ़ दूसरों को लड़ाते रहते हैं। वे चाहते हैं कि उन के अखबारों की वाह वाह हो। इस बिल का मतलब उन की इन कार्यवाहियों को बन्द करना है। आजादी इस में कैसे बन्द कर दी है, यह मेरी समझ में नहीं आता। कहते हैं कि यह जो pre-censorship है यह तंग करती है। मिसाल देते हैं कि अगर हम एक मज़मून लिख कर जाते हैं, वह Censor को पसन्द नहीं आता तो दूसरा मज़मून लिखना मुश्किल हो जाता है। तो इस के लिये अर्ज करूँ कि Editor वगैरह बड़े सयाने होते हैं, वह ऐसे मज़मून लिखेंगे ही नहीं, वह कोई नादान नहीं हैं उन को सब पता होता है। मेरा ख़्याल है कि इस में कोई ऐसी बात नहीं है कि जिस पर किसी को एतराज़ हो। जितने भी मैम्बर्ज बोलें हैं, मैं challenge करता हूँ, कि उन में से कोई भी खड़ा हो कर कहे कि इस में यह ऐब है। कहते हैं, साहिब Press की आजादी मारी गई। यह एक slogan बना रखा है Press की आजादी का। यह आजादी है और होनी भी चाहिए मगर जो लिखने वाले हों वह आग लगाने वाले बन जायें—जिस तरह कि अगर कोई आदमी पागल हो जाए, ईंटें मारे तो उस की आजादी क्या चीज़ है, उस को पकड़ कर हस्पताल में या जेल में भी डालना पड़ता है, दरअसल वह तो फ़सादी है—उसी तरह ऐसे लिखने वालों के साथ भी होना चाहिए। और फिर कहा है कि इस का कोई बुरा इस्तेमाल नहीं होगा। यह Press की आजादी की बहस तो खाहमखाह चला दी है। अगर कोई Press वाले यह सोचें कि कोई मरे या जीए, किसी के घर आग लगे या उजड़े तो उन का तो इलाज करना ही होगा। वरना यहां बैठना फज़ूल है। पिछले दिनों जब असेम्बली नहीं थी तो इन्होंने बड़ी अक्लमन्दी से बिना दफा 144 लगाए, शान्ति से तमाम काम कर लिया वैसे वह तो चाहते ही थे कि दफा 144 लगे और फ़साद बढ़े—तो यह तो इन की अक्लमन्दी थी। मगर आगे के लिये तो इस्तिथार दो। यह तो नहीं कि यह सारी अखबारों को लिख देंगे कि इस तरह चलो बल्कि यह ज़रूरी है कि यह देखें कि अखबारें किस तरह चलती हैं। तो मैं कहूँगा कि यह तो mild से mild बिल है, कोई बुरी बात इस में नहीं है, और इसे ज़रूर पास करना चाहिए। इस पर तो किसी लम्बी चौड़ी बहस की भी ज़रूरत नहीं है। इस लिये इसे जल्दी पास कर देना चाहिए।

Shri Daulat Ram (Kaithal) : Sir, I rise to support the Bill now before the House. I feel that peace, progress and prosperity are the threefold objectives which are most cherished by the Government of a State. But of all, peace is the primary necessity. It is the foremost duty of a Chief Minister to see that peace is maintained in the State at all costs, because the securing of the other two objectives depends upon peace. If there is no peace, the State can not make any progress and the Government can not bring about any prosperity to the people. Now this Bill which seeks to curb the nefarious activities of irresponsible section of the Press is a most welcome measure and I think it should have been brought before this House much earlier. Why ? Because there can be no denying the fact that there was a lot of agitation carried on in the newspapers which had vitiated the communal atmosphere in the State. Appearance of writings in certain newspapers fanning the feelings of different communities had become order of the day. But when pre-censorship was imposed on certain newspapers, it produced good results. Communal writings stopped appearing and peace was restored to the State. I think if the Chief Minister had delayed the passing of this Bill still further, he would have failed in the discharge of his duty towards the people of the State. So if the peace is to be maintained, he must see that this Bill is passed and given effect to in the most effective manner.

Then some of my hon. Friends over there have argued that there is no need for bringing such a measure on the Statute Book. I join issue with them. We know what happened in Bombay, Bihar and Orissa and we also know what has been happening during the past few months in the Punjab. But the manner and the extent to which certain newspapers helped in bringing about cleavage and communal discord among the people was most objectionable. The problem of the Punjab is different from that of other States where people had indulged in violence. Here an attempt was being made to incite communal feelings by the irresponsible press. The Chief Minister did well in imposing pre-censorship on publication of news tending to create communal disharmony. We know how soon things settled down and peace prevailed in the land of Punjab after the imposition of pre-censorship. I feel that the hands of the Chief Minister should be strengthened by passing this Bill. To my mind the greatest problem of the Punjab is the establishment of communal harmony among the communities. It is, therefore, necessary that the activities of the pernicious propagandists who used to write poisonous articles of communal nature in the press, should be curbed. The Chief Minister must have powers to control the activities of the irresponsible section of the Press which indulges in fostering communal disharmony and bring about peace in the State. As I have stated earlier, if there is no peace in the State, how can he devote himself to matters calculated to bring about progress in the State. As you are aware, this land of ours—the Punjab—is making rapid strides towards development and progress of the State. We have got the one of the biggest projects—I mean the Bhakra-Nangal Project—in our State. How can this be executed if there is no peace in the State. How can we derive any benefit from such a colossal project which has no parallel in the whole of India, if peace in the State remains in a disturbed condition. In other words, if such projects do not go into action for want of peace in the State, we cannot make any progress either in the industrial or agricultural sphere which further means that there will be no prosperity in the State. Naturally to bring about progress and prosperity

[Shri Daulat Ram]

peace will have to be established and the Chief Minister will have to adopt very strong and stern measures to maintain peace. So it becomes our duty to see that he makes some arrangements—nice and speedy arrangements—for bringing prosperity to the State. The passing of this measure will not only add to the welfare of our State, but will also strengthen the Centre. I am quite clear about the fact that if Punjab flourishes, India flourishes. The Punjab used to be called the granary of India and if we want to maintain that position, we will have to bring about conditions in the State conducive to the achieving of that goal. We must make endeavours to show that Punjab still remains the granary of India. For this we must have peace and in its wake will come progress and prosperity.

Mr. Speaker : I would request the hon. Member to discuss the principles underlying the Bill.

Shri Daulat Ram : I am not going beyond it. I think I am relevant. Well, Sir, what I am driving at is that Press in this land of Punjab should help maintain communal concord in the State, so that peace may reign and the people may prosper. If, somehow, irresponsible section of a press goes astray to excite communal hatred then Government should have enough powers to meet the situation and control that element. That is what this Bill aims at.

Then, Sir, I feel that the passage of this Bill is all the more necessary when we know that elections in India are coming very near. It is most essential that these are conducted peacefully. We cannot forget what certain newspapers did during the recent past in disturbing the peace of the State. Although at present things are normal, but where is the guarantee that there will be no repetition of things by these newspapers. Again, the Government has accepted the Regional Formula, whereas certain political parties are opposed to it. How can we be sure that through the press they will not indulge in pernicious propaganda of a communal nature. We must see that our Chief Minister is in a position to curb their activities. If we want that the general elections should pass off peacefully, then it is necessary that there should be complete harmony among our people.

There should be a real harmony of hearts of the two major communities. If there is a unity of hearts of the two major communities, and, if there is a great love between them, then the Chief Minister can effectively control the situation in the State. Now we have to implement the Regional Formula. How can that be done unless we have placed on the Statute Book a measure of this type ? It is not possible to create an atmosphere for the successful implementation of this formula unless this Bill is passed into law. I am firmly of the opinion that this Bill, when passed into law, will certainly come to our help in creating a healthy atmosphere—an atmosphere free from communal tension—in the State. Sir, I feel that if this measure is not placed on the Statute Book, those people, who have already done an incalculable harm to the interests of both the communities and damaged the prestige of the State with their ugly weapons, i. e., communal weapons, will jump again in the field with the same weapon and play havoc with the interests of the two communities and promote disunity and discord between them. This measure will help the Government in curbing the activities which create or tend to create communal disharmony and a cleavage between the two communities in the State. In other words, it will help the Government in bringing about communal harmony. This

Bill, when passed into law, must be made applicable to all the parties and all the people in the State so that there is communal harmony and we are able to build a great, prosperous, nice and united Punjab. If it is not passed and brought into force, I apprehend that those people who some time back whipped up the feelings of one community against the other will again foster communal disharmony and thereby disturb the peace and tranquillity of the State.

I, therefore, support this Bill wholeheartedly and unreservedly and request all the Members of the House that they must be in these circumstances support it and thereby strengthen not only the hands of the Chief Minister but of the Centre also. By doing so, they will also be helping the cause of building a happy and prosperous Punjab.

With these words, Sir, I support this Bill.

Chief Parliamentary Secretary (Shri Devi Lal) : Sir, I beg to move—

That the question be now put.

Mr. Speaker : Question is :—

That the question be now put.

The motion was carried.

सिंचाई तथा विद्युत मन्त्री (श्री शेर सिंह) : अध्यक्ष महोदय, इस सदन में इस विधेयक का—प्रेस विधेयक का—जो स्वागत माननीय सदस्यों ने किया है इस के लिये मैं उन का धन्यवाद करता हूँ। वास्तव में इस सारे विधेयक का, इस सारे बिल का, एक ही मकसद है। वह यह कि हमारे इस प्रान्त के अन्दर जो सांप्रदायिकता के कारण कभी कभी लोग गलत रास्ते पर चल पड़ते हैं इस बात के होते हुए भी कि हमारा प्रान्त कितना शानदार, मजबूत और कर्मठ है, कई बार हमें बदनामी लेनी पड़ती है। कई बार सरकार को इस तरह बदनामी मोल लेनी पड़ती है। इस लिये इस बात को ध्यान में रखते हुए कि प्रान्त के अन्दर तथा बाहर इस की बदनामी न हो और ऐसी बातों से बचने का प्रबन्ध किया जा सके यह विधेयक पेश किया गया है। इस बात को, अध्यक्ष महोदय, सभी सदस्यों ने माना है कि हमारे इस प्रदेश में आपस में किसी मजहब या सम्प्रदाय का झगड़ा नहीं है और न ही होना चाहिए। हम सब मिल कर रहें, मिल कर अपने प्रदेश की शक्ति को बढ़ाएं, यही सब लोगों की मांग है तो फिर यदि कोई भी व्यक्ति किसी पत्र, पत्रिका या अन्य ढंग से इस बात के लिये प्रयत्न करे, कोशिश करे कि पंजाब के अन्दर—इस प्रदेश के अन्दर बसने वाले अलग अलग साम्प्रदाय तथा मजहब में झगड़ा पैदा हो तो इस से बुरी बात और नहीं हो सकती। इस के नतीजे भयानक हो सकते हैं। इस बात को सब ने माना है। इस लिये इस को रोकने के लिये यह विधेयक लाया गया है।

परन्तु इस के साथ ही साथ इस विधेयक पर थोड़ी सी नुक्ताचीनी भी की गई है, और objections किये गए हैं। जो एतराजात किये गये हैं उन में से कुछ वैधानिक प्रकृति

[सिचाई तथा विद्युत मन्त्री]

के हैं और बाकी के इस प्रकार के हैं कि इस विधेयक को लाने के लिये यह अवस्था न थी या कोई ऐसी स्थिति न थी जिस के लिये इस विधेयक को लाना आवश्यक होता। इस बात पर जोर दिया गया है कि हालात ऐसे न थे जिन में इस को लाने की जरूरत पड़ती।

अध्यक्ष महोदय, सब से पहले मैं वैधानिक, कानूनी अर्थात् आईनी एतराजात के सम्बन्ध में कुछ कहना चाहता हूँ। हमारी Constitution में, आईन में अर्थात् विधान में हरेक व्यक्ति को जो भारतवर्ष का रहने वाला हो कुछ मौलिक अधिकार—fundamental rights—दिये गये हैं। यह मौलिक अधिकार हरेक व्यक्ति को हैं जिस ने इस भारतवर्ष की भूमि पर जन्म लिया है, हरेक नागरिक को स्वाधीनता है—freedom है। यह जो हर प्रकार की स्वाधीनता तथा freedom दी गई है इस के साथ उस का कर्त्तव्य भी है कि वह इस का सदुपयोग करे और इस तरह वह देश को आगे बढ़ा सकता है। इस freedom से देश आगे तरक्की कर सकता है तथा सारे विश्व के लिये मार्ग दर्शक सिद्ध हो सकता है। परन्तु इन स्वाधीनताओं का दुरुपयोग करने से देश तथा कौम को रसातल में ले जाया जा सकता है।

अध्यक्ष महोदय, जब स्वाधीनता मिलती है तो उसे कायम रखने के लिये वह स्वाधीनता कुछ मर्यादाओं से बन्धी होती है। अगर इस प्रकार का कोई बन्धन न लगाया जाए और उस के उल्लंघन की आजादी दी जाए, छूट दी जाए तो आजादी आजादी नहीं रहती। जितने भी इन्सान हैं हरेक का अपना अपना विचार है। देश तथा कौम की तरक्की के लिये आपस में मिल कर बैठने तथा विचार करने की आजादी दी जाती है। यदि इस मिली आजादी के साथ थोड़े से बन्धन न लगा दिए जाएं तो इस आजादी को खतरा पैदा हो सकता है। इन मर्यादाओं के बिना स्वाधीनता कायम नहीं रह सकती। आजादी कायम नहीं रखी जा सकती। किसी देश को प्राप्त आजादी के लिये खतरा बन सकता है अगर कोई भी व्यक्ति जो चीज वह चाहे अपनी मर्जी से करता चला जाए। विधान के अन्दर तथा आईन के अन्दर सभा society बनाने, जमात बनाने तथा किसी प्रकार के संगठन स्थापित करने तथा उन में अपने विचार प्रकट करने की आजादी है—कोई रोक नहीं है। परन्तु, समाज के लिये समाज के अन्दर रहने वाले हर व्यक्ति के लिये खतरा हो सकता है यदि वह जमात तथा संगठन किसी व्यक्ति को लूटने के लिए या हानि पहुंचान के लिये बनाया जाए। फर्ज करें कि लोगों को लूटने के लिये पांच आदमी एक ग़ोह बना लेते हैं या dacoits मिल कर एक जमात बना लेते हैं और उन का काम अन्य व्यक्तियों को लूटना हो तो इस प्रकार की आजादी को कैसे बिना रोक रखा जा सकता है? यदि दूसरे आदमियों की जो आजादी है उस पर कोई हाथ डाले तो न उन की आजादी कायम रह सकती है और न दूसरे व्यक्तियों की। आजादी का मनशा यह नहीं कि दूसरे आदमियों की समाज में बेइजती हो। हरेक को विचार स्वातन्त्र्य है कि वे अपने विचार जिस ढंग से चाहें पेश कर सकें। यह आजादी जरूरी है। क्योंकि इस के बिना मानव के व्यक्तित्व, इन्सान की शख्सियत, human personality का विकास नहीं हो सकता। विचार

स्वातन्त्र्य हमें प्रान्त है पर तु यह स्वतन्त्रता इस ढंग की नहीं होनी चाहिए कि विचार प्रकट करने से लोगों के जज़बात भड़क जाएं या उन की विचार करने की शक्ति दब जाए या उन की विचार शक्ति पर पर्दा पड़ जाए या वह बहक जाए। अगर इस ढंग का सिलसिला हो तो यह विचार की आज़ादी तथा स्वतन्त्रता का कुठाराघात करता है। इस लिये इस के अन्दर किसी मर्यादा का होना ज़रूरी है।

फिर, अध्यक्ष महोदय, यदि एक आदमी का दिमाग इस तरह का हो कि वह दूसरे आदमी पर चोट करे तो ज़रूरी तौर पर किसी न किसी रूप में सरकार उस का प्रबन्ध करती है। हर सरकार ऐसे संगठन की आज्ञा देती है जिस से देश में शान्ति की व्यवस्था कायम रहे। लेकिन फिर भी अगर कोई किसी शरीफ आदमी पर हमला करे और यह पता चले कि इस को दिमागी बीमारी है तो इस की व्यवस्था हम ने पहले कर दी है। इस को हम ऐसी जगह ले जाते हैं जहां इस का इलाज हो और उसे वहां confine कर दिया जाता है ताकि वह दूसरों के लिये असुविधा तथा दुःख पैदा न कर सके। इसी तरह मैं समझता हूं कि हमारे पास मजबूत तथा शक्तिशाली कानून होना चाहिए जो साम्प्रदायिक तथा मजहबी झगड़ों में पड़ने वालों का इलाज कर सके। मनुष्य कई बार सोचता है कि किस तरह उस का काम बढ़ सके, तिज़ारत बढ़ सके या उस के मन में कई और भावनाएं होती हैं कि वह लेजिस्लेचर का सदस्य हो या उस के पास राजनैतिक शक्ति हो तो इस तरह का पागलपन भी दिमाग के संतुलन को बिगाड़ने वाला होता है। इस तरह की सब बातें उस के मन पर असर करती हैं। इसी कारण उस की अपनी व्यक्तिगत समस्याएं पैदा होती हैं इन की वजह से उस के मन का संतुलन बिगड़ता है। शारीरिक रोग से भी बिगड़ता है और ऐसी अवस्था में इन्सान सन्तुलन को बार बार खो बैठता है क्योंकि जो चीज़ वह हासिल करना चाहता है उस में कामयाबी नहीं होती। तिज़ारत के अन्दर उसे कोई लाभ नहीं होता या राजनैतिक दृष्टि से शक्ति हासिल करना चाहता है परन्तु उसे सफलता नहीं होती तो वह दिमागी सन्तुलन खो बैठता है। अगर equilibrium कायम न रहे तो हम इसे physical पागलपन कह सकते हैं। इस के दिमाग के अन्दर ऐसी चीज़ पैदा हो जाती है कि वह अपने दिमाग के equilibrium न होने के कारण दूसरों के सन्तुलन को भी बिगाड़ता है। तो ऐसी हालत में सरकार के लिए preventive कदम उठाने आवश्यक हो जाते हैं।

तो यह freedoms जो हमें मिली है इस विधान के मातहत उनकी हिफाज़त के लिए, उनकी सुरक्षा के लिए यह मर्यादाएँ और बंधन रखने ज़रूरी हैं। अपने देश और इस प्रदेश में हम जिस ढंग का समाज बनाना चाहते हैं उस में इन धार्मिक और साम्प्रदायिक झगड़ों के लिए कोई गुंजायश नहीं और न ही कोई जगह है। हम ने अपने देश का ढांचा secularism पर रखा है, secular state इसलिए नहीं बनाई कि किसी मजहब को दबाया जाए और किसी मजहब को ऊंचा उठाया जाए। विधान जो freedoms देता है तो सब के लिए बगैर किसी मजहबी भेदभाव के देता है। एक मजहब के लोग दूसरे मजहब के लोगों के साथ लड़ने-मरने के लिए मजहब की दुहाई देकर अगर तैयार

[सिचाई तथा विद्युत मंत्री]

हो जाएं तो हम इस देश में इस किस्म की आजादी नहीं दे सकते और न ही देंगे। हमारे देश ने अपनी आजादी को खोया और हजारों साल तक दूसरों का गुलाम रहा, दास्ता की बेड़ियों में जकड़ा रहा। आखिर क्यों? इसीलिए कि हमारे देश में विभिन्न संप्रदाय थे जोकि आपस में मिल कर नहीं चलते थे। एक दूसरे के विरुद्ध हर वक्त लड़ने के लिए खड़े रहते थे और इसी कारण हमने हजारों साल तक दूसरों की दास्ता की। आज अगर हम उसी वीमारी को अपने देश के अन्दर पनपने दें तो फिर हमारी इस पाई हुई आजादी को खतरा हो सकता है। मैं तो यह समझता हूं और ख्याल है कि इस में दो रायें नहीं हो सकतीं कि अगर देश का कोई सब से बड़ा दुश्मन आज है तो वह साम्प्रदायिकता है। आज के युग में हकूमतें जो बनती हैं और पार्टियां जो चलती हैं वे आर्थिक विचारधाराओं पर चलती हैं। सांप्रदायिकता और मजहब के नाम पर नहीं चलती हैं और अगर चलना चाहती हैं तो उन से सब से बड़ा खतरा हो सकता है। मैं यहां तक कहने में भी संकोच नहीं करूंगा कि जो आदमी आर्थिक असूलों पर पार्टियां बना कर आते हैं और आर्थिक विचार धारा से काम करते हैं चाहे उनका किसी दूसरे देश से भी सम्बन्ध क्यों न हो उन से इतना खतरा देश को नहीं हो सकता जितना खतरा उन लोगों से है जो देश को मजहब के नाम पर बांटते हैं और लड़ने मरने के लिए उकसाते हैं। ये लोग जितने खतरनाक हैं उतने शायद दूसरे विदेशी भी न हों। मेरा कहने का भाव यह है कि हमारे देश को आज सब से बड़ा खतरा साम्प्रदायिकता से है और अगर हम इस को पनपने देंगे और इस शत्रु को सर उठाने देंगे तो हमारे देश की आजादी को खतरा हो सकता है और हम पर मुसीबतें आ सकती हैं। इसलिए मैं समझता हूं कि हमारे देश की आजादी के लिए, हमारे देश की स्मृद्धि के लिए और इसको शक्तिशाली बनाने के लिए आवश्यक है कि देश के भीतर से सांप्रदायिकता को जड़ से ही नष्ट किया जाए और उखाड़ा जाए। यही हमारे देश की आज सब से महत्वपूर्ण समस्या है और इस का सामाधान जरूरी है। हमारे पंजाब प्रदेश का यह दुर्भाग्य है कि विभाजन के बाद इस देश में और जगह तो सांप्रदायिकता नहीं रही लेकिन हमारा पंजाब बीच बीच में इस का शिकार हो जाता है। वही हमारे भाई जो यह कहते नहीं थकते कि हिन्दू और सिख का मांस और नाखून का रिश्ता है और वह एक दूसरे से कभी अलहदा नहीं हो सकते, इन को आपस में भड़काते हैं और इन दोनों को लड़ाने की कोशिश करते हैं। यह हमारे प्रदेश की बदकिस्मती रही है कि देश में दूसरे प्रदेशों के मुकाबला में हमारी समस्याएं बिल्कुल भिन्न हैं। आप देखें कि दूसरे प्रदेशों में पुनर्गठन के सवाल पर काफी ले दे हुई, लाठी चार्ज भी हुए, गोली भी चली और भी कई मुसीबतें आईं लेकिन वहां पर किसी जगह भी communal सवाल नहीं था। गुजरात, महाराष्ट्र, उड़ीसा, बिहार वगैरह में अगर लोग उठे तो वे मजहब के नाम पर नहीं उठे, वहां आर्थिक आधार और आर्थिक विचार धारा पर लोगों में खींचातानी हुई। वहां एक कहता था कि मेरे इलाके की शक्ति इस में शामिल हो कर क्या रहेगी या नहीं। दूसरा यह कहता था कि क्या उसके इलाके का विकास उस इलाके के मिलने पर हो सकेगा, या नहीं और उस का प्रदेश किस तरह विकास कर सकता है। इस ढंग से तो उन लोगों ने सोचा होगा और आपस में कशमकश हुई होगी लेकिन यह हमारे पंजाब का ही दुर्भाग्य है कि इस बात को छोड़ कर कि कौनसा इलाका गरीब है और कौन से तरीके से वह आगे बढ़ सकता है मजहबी बातें बीच में ला

कर झगड़े किए। मैं सब की बात नहीं करता। हमारे प्रदेश में बहुत लोगों का दिमाग ठीक रहा। हमारे प्रांत की बहुसंख्या ने तो अपने दिमाग का संतुलन नहीं खोया है और यही कारण है कि हमारे प्रदेश में कोई खास झगड़ा न हुआ और भारी तादाद में हमारे लोगों ने रिजनल फार्मला का स्वागत किया है लेकिन कुछ एक आदमियों के दिमाग में यह बात जरूर आई कि हम ने इसको फेल करना है। मेरा कहने का भाव यह है कि हमारे प्रदेश की समस्या बिल्कुल अलग है। अगर किसी ने किसी इलाके की गरीबी के नाम पर उस के विकास के नाम पर और आर्थिक विचार धारा से इस का विरोध किया होता तो कोई बड़ी बात नहीं थी। वह समझ में आ सकता था। मगर यहां तो साम्प्रदायिकता की बिना पर विरोध किया गया है और लोगों को लड़ाने की कोशिश की गई है। पंजाब में आप देखें तो वास्तव में समस्या है क्या? हमारे प्रदेश में दो रिजनल हैं जिन में अलग अलग भाषाएं बोली जाती हैं। एक इलाके में हिन्दी बोली जाती है और दूसरे में पंजाबी। हिन्दी बोलने वाले इलाके में मजहब और सांप्रदायिकता का कोई सवाल नहीं था और न ही वहां कोई झगड़ा ही हुआ। दूसरा जो इलाका है वहां पंजाबी बोली जाती है और वहां की मातृभाषा पंजाबी है। वहां अगर फिरका दाराना झगड़े न होते तो हमारे पंजाब में कोई झगड़ा नहीं था और न ही कोई समस्या थी। यहां झगड़े की कोई बड़ी बात नहीं। तजवीज यह है कि दो रिजनल बनाए जाएं। एक हिन्दी भाषा हो और दूसरा पंजाबी भाषी हो। हिन्दी भाषी में सारा काम काज हिन्दी में चले और पंजाबी भाषी में कुछ हद तक काम पंजाबी में चले और कुछ हद तक हिन्दी में भी चले क्योंकि वह हमारी राष्ट्रभाषा है। लेकिन इस क्षेत्र में पंजाबी सब की मातृभाषा होते हुए भी वहां के कुछ भाइयों ने यह एतराज किया है कि क्योंकि हम सिख नहीं हैं हिन्दू हैं इस लिए हमारी मातृभाषा हिन्दू होने के नाते से पंजाबी नहीं रही हिन्दी हो गई है। इस लिए हमारी मातृभाषा हिन्दी को पूरा अधिकार मिलना चाहिए उसको नीचा दरजा देकर क्यों वहां रखा है। उसको पंजाबी के बराबर क्यों नहीं चलाते हैं? इस ढंग की समस्या हमारे यहां उठी है और पंजाब में ही अपनी किस्म की एक समस्या है जिस की मिसाल और कहीं नहीं मिल सकती। यह है समस्या आज हमारे इस प्रदेश में जिस की वजह से यह सब कुछ हुआ है। अगर हम ने और हमारे चीफ मिनिस्टर साहिब ने ठीक ढंग से उस का मुकाबला न किया होता तो यह बात और बिगड़ सकती थी और फैल सकती थी। इस बात को सब जानते हैं और यह छुपी बात नहीं है कि जिन लोगों ने जनता को भड़काने की कोशिश की, meetings में हुल्लड़ बाजी की, ईंट पत्थर तक फेंके वह चंद एक ही थे और कुछ अखबारों तक ही यह बात सीमित थी जिन्होंने इस चीज को बढ़ाने में और पैदा करने में मदद दी। अगर शान्ति से काम न किया जाता तो और गड़बड़ हो सकती थी। इस के लिए हमारे प्रिंसिपल साहिब ने भी मुख्य मंत्री जी को बधाई दी है और इस के लिए मैं उन का धन्यवाद करता हूं। जिस ढंग से एक डेढ़ महीना तक बिल्कुल गलत बातें कह कह कर जिनका न सिर था और न पैर अखबारों में लिख लिख कर लोगों में फैलाई गई अगर इस का पहले इलाज हो जाता तो इस समस्या को हल करने में इतनी कठिनाई न होती और छः महीने न लगते। जितनी बदनामी पंजाब को मिली वह भी न मिलती। आखिर सरकार को इस शर्मनाक propaganda को बन्द कराने के लिए पाबन्दी लगानी पड़ी

[सिचाई तथा विद्युत मंत्री]

जोकि और किसी प्रांत में नहीं लगी। यह सब पंजाब के नाम पर कलंक था। यह हमारी भारतीय संस्कृति के नाम पर और हिन्दी संस्कृति के नाम पर कलंक था। अगर इस चीज को रोकने का हमने पहले इलाज किया होता तो इस चीज को संभालने में छः महीने न लगते और यहां तक यह बात न पहुंचती जहां तक कि यह पहुंची। आखिर जब हम अपने प्रदेश का विकास करना चाहते हैं तो इन झगड़ों की कहां गुंजायश है? अगर इस के अन्दर शक्ति कायम न रहे और अगर यहां साम्प्रदायिक समस्याएँ चलती रहें तो हम विकास कैसे कर सकते हैं? हम ने अपनी पंच-वर्षीय योजनाओं पर अरबों और करोड़ों रुपया खर्च करना है। और जनसाधारण की हालत अच्छी करना चाहते हैं तो इस के लिए शान्ति का वातावरण पैदा करना जरूरी है ताकि हम अपने प्लान को समय से बहुत पहले ही पूरा कर सकें। तो अध्यक्ष महोदय, मैं यह निवेदन करूंगा कि हमारी भलाई के लिए जरूरी है कि हमारे पंजाब में हम सब लोग मिलकर रहें और जितने भी संप्रदाय हैं एक दूसरे से लड़ने वाली बातें पीछे हटाएं और मुल्क के विकास के लिए मिलकर जुट जाएं। हमारे समाचार पत्र जो हैं हम चाहते हैं कि उनकी इज्जत हो और वह न सिर्फ अपना बल्कि हमारे प्रदेश का नाम ऊंचा करें। अगर समाचार पत्र अपनी जिम्मेदारी को समझें तो वह देश की भारी सेवा कर सकते हैं। अगर वह महसूस करें तो उनके सिर पर बड़ी भारी जिम्मेदारी है और वह देश को आगे ले जाने में मदद दे सकते हैं। मैं उन से निवेदन करूंगा कि वह communal disharmony फैलाने की कोशिश न करें, इस से उन का और देश का भला होगा। यह बिल बिल्कुल preventive measure है और इस को पास करना चाहिए। हमारी यह कामना है कि पंजाब के अन्दर ऐसा समय आए कि सब आपस में गले मिलें। एक दिन सबेरे उठें, संगल प्रभात हो और हम देखें कि किसी के मन में कटुता नहीं है और सब में मेल मिलाप हो।

इस मिलाप के कारण हमारे पंजाब के रहने वाले आदमी प्रभावशाली और प्रतापी बनें और फिर उस के बाद अजय हो सकें। हम यह दिन देखना चाहते हैं। प्रैस बिल इस सदन के सामने रखा है और जिस तरह से माननीय सदस्यों ने इस का स्वागत किया है मुझे उम्मीद है कि वे इस को शान से पास करेंगे।

Mr. Speaker : Question is :—

That the Punjab Special Powers (Press) Bill be taken into consideration at once.

The motion was carried.

Mr. Speaker : Now the House will proceed to consider the Bill clause by clause.

SUB-CLAUSES (2) & (3) OF CLAUSE 1

Mr. Speaker : Question is :—

That sub-clauses (2) and (3) of clause 1 stand part of the Bill.

The motion was carried.

CLAUSE 2

Sardar Chanan Singh Dhut (Tanda) : Sir, I beg to move—

Delete sub-clause (b).

Delete sub-clause (c).

11.00 a.m.

ਸਪੀਕਰ ਸਾਹਿਬ, ਇਸ ਹਾਊਸ ਵਿਚ ਇਸ ਗੱਲ ਤੇ ਬੜਾ ਵਿਚਾਰ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ ਕਿ ਪੰਜਾਬ ਨੂੰ ਫਿਰਕਾਪ੍ਰਸਤੀ ਨੇ ਬੜਾ ਬਦਨਾਮ ਕੀਤਾ ਹੈ। ਕੋਈ ਵੀ ਦੇਸ਼ ਭਗਤ ਜਾਂ ਪੰਜਾਬੀ ਫਿਰਕਾਪ੍ਰਸਤੀ ਦੇ ਹਕ ਵਿਚ ਨਹੀਂ ਹੋ ਸਕਦਾ ਤੇ ਨਾ ਹੀ ਕੋਈ ਇਸ ਦੇ ਹਕ ਵਿਚ ਤਕਰੀਰ ਕਰ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਸਿੰਨਿਆਂ ਵੀ ਮਾਨਯੋਗ ਮੈਂਬਰਾਂ ਨੇ ਇਥੇ ਆਪਣੇ ਵਿਚਾਰ ਪ੍ਰਕਟ ਕੀਤੇ ਹਨ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਇਸ ਦੀ ਮੁਖਾਲਫਤ ਕੀਤੀ ਹੈ ਤੇ ਕਿਹਾ ਹੈ ਕਿ ਫਿਰਕਾਪ੍ਰਸਤੀ ਨੇ ਪੰਜਾਬ ਵਿਚ ਇਕ ਉਧਮ ਮਚਾਇਆ ਹੋਇਆ ਹੈ। ਇਸ ਪ੍ਰੇਸ ਬਿਲ ਬਾਰੇ ਮੈਂਨੂੰ ਦੋ ਇਤਰਾਜ਼ ਹਨ। ਅੱਜ ਕਲ ਪੰਜਾਬ ਸਰਕਾਰ ਜਿਸ ਢੰਗ ਨਾਲ ਇਖਤਿਆਰ ਆਪਣੇ ਹੱਥ ਵਿਚ ਲੈ ਰਹੀ ਹੈ ਉਸ ਤੋਂ ਮਾਲੂਮ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਉਹ ਅਖਬਾਰਾਂ ਦੀ ਆਜ਼ਾਦੀ ਨੂੰ ਖਤਮ ਕਰ ਦੇਣਾ ਚਾਹੁੰਦੀ ਹੈ। ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਕਰਨ ਨਾਲ ਖਬਰਾਂ ਤੇ ਪਾਬੰਦੀ ਲਗ ਜਾਏਗੀ। ਪਿਛਲੇ ਦਿਨਾਂ ਦੇ ਵਾਕਿਆਤ ਤੋਂ ਪਤਾ ਲਗਦਾ ਹੈ ਤੇ ਜਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਮੇਰੇ ਮਾਨਯੋਗ ਮਿਤ੍ਰ ਸਰਦਾਰ ਹਰਕਿਸ਼ਨ ਸਿੰਘ ਨੇ ਦਸਿਆ ਹੈ ਕਿ ਪੰਜਾਬ ਗਵਰਨਮੈਂਟ ਦਾ ਬਿਆਨ ਫਿਰਕਾਪ੍ਰਸਤੀ ਦੇ ਸਿਲਸਿਲੇ ਵਿਚ ਇਸ ਕਿਸਮ ਦਾ Enquiry Committee ਦਾ ਨਤੀਜਾ ਸੀ। ਪੰਜਾਬ ਸਰਕਾਰ ਦਾ ਬਿਆਨ ਅਖਬਾਰਾਂ ਵਿਚ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਛਾਪਿਆ ਗਿਆ ਕਿ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਬਾੜਾਂ ਖਾਣੀਆਂ ਪਈਆਂ। ਪੰਜਾਬ ਸਰਕਾਰ ਨੇ ਅਸਲ ਵਿਚ ਇਸ ਮਾਮਲੇ ਵਿਚ ਗਲਤ ਬਿਆਨੀ ਕੀਤੀ ਹੈ ਹਾਲਾਂ ਕਿ ਹਾਲਾਤ ਇਸ ਤੋਂ ਮੁਖਤਲਿਫ ਸਨ। ਕਈ ਅਖਬਾਰਾਂ ਦਿੱਲੀ ਦੀਆਂ ਪੰਜਾਬ ਵਿਚ ਆਉਂਦੀਆਂ ਹਨ ਤੇ ਉਹ ਪੰਜਾਬ ਦੀਆਂ ਖਬਰਾਂ ਛਾਪ ਦੇਂਦੀਆਂ ਹਨ। ਇਸ ਲਈ ਪੰਜਾਬ ਵਿਚ ਅਖਬਾਰਾਂ ਤੇ ਪਾਬੰਦੀ ਲਗਾਣਾ ਉਚਿਤ ਮਾਲੂਮ ਨਹੀਂ ਦੇਂਦਾ। ਅਖਬਾਰਾਂ ਨੂੰ ਮਜਬੂਰ ਕੀਤਾ ਜਾਏਗਾ ਕਿ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦਾ ਬਿਆਨ ਛਾਪੇ ਤੇ ਗਵਰਨਮੈਂਟ ਦੀ ਪਾਲਿਸੀ ਦੀ ਨੁਕਤਾਚੀਨੀ ਨਾ ਕਰੇ। ਜੇ ਗਵਰਨਮੈਂਟ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੇ ਇਖਤਿਆਰ ਲੈਂਦੀ ਹੈ ਤਾਂ ਮੈਂ ਸਮਝਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਨਾਲ ਫਿਰਕਾਪ੍ਰਸਤੀ ਹੋਰ ਵਧੇਗੀ। ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੀਆਂ ਪਾਬੰਦੀਆਂ ਇਸ ਬਿਲ ਵਿਚੋਂ ਹਟਾ ਦਿੱਤੀਆਂ ਚਾਹੀਦੀਆਂ ਨੇ। ਇਹ ਪ੍ਰੇਸ ਦੀ ਹਤੱਕ ਹੈ ਕਿ scrutiny ਦੀਆਂ powers ਕਿਸੇ ਅਫਸਰ ਨੂੰ delegate ਕੀਤੀਆਂ ਜਾਣ। ਇਹ ਪ੍ਰੇਸ ਦੀ ਇਜ਼ਤ ਦਾ ਸਵਾਲ ਹੈ। ਕਿਸੇ ਆਜ਼ਾਦ ਮੁਲਕ ਵਿਚ ਸਪ੍ਰੇ ਆਪਣੀਆਂ ਖਬਰਾਂ ਦੀ scrutiny ਕਰਾ ਕੇ humiliation ਬਰਦਾਸ਼ਤ ਨਹੀਂ ਕਰ ਸਕਦਾ। ਮੈਂ ਸਮਝਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਇਹ scrutiny ਦਾ provision ਫਾਲਤੂ ਹੈ। ਗਵਰਨਮੈਂਟ ਬੈਂਚਾਂ ਤੋਂ ਕਿਹਾ ਗਿਆ ਹੈ ਕਿ ਹਾਲਾਤ ਇਸ ਕਿਸਮ ਦੇ ਹੋ ਗਏ ਹਨ ਕਿ ਪ੍ਰੇਸ ਨੂੰ ਆਜ਼ਾਦੀ ਨਹੀਂ ਦਿੱਤੀ ਜਾ ਸਕਦੀ। ਮੈਂ ਇਸ ਬਿਲ ਦੀ ਜ਼ਿਆਦਾ ਮੁਖਾਲਫਤ ਨਹੀਂ ਕਰਦਾ ਪਰ ਇਹ ਜ਼ਰੂਰ ਕਹਾਂਗਾ ਕਿ ਇਨ੍ਹਾਂ provisions ਦਾ ਇਸ ਬਿਲ ਵਿਚ ਰਹਿਣਾ ਮੁਨਾਸਿਬ ਨਹੀਂ।

Mr. Speaker : Motions moved :—

Delete sub-clause (b).

Delete sub-clause (c).

Shri Dharam Vir Vasisht (Hassan pur) : Sir, I beg to move—

(i) In the second proviso, line 2—

for “shall be allowed”, substitute “may”.

(ii) In the second proviso, line 4,—

Delete “to” appearing between “order” and “make”.

मेरी amendment यह है, अध्यक्ष महोदय, कि इस क्लॉज की line 2 में शब्द “shall be allowed” की बजाए “may” substitute किया जाये। दूसरी amendment यह है कि इस proviso की line 4 में शब्द ‘to’ को delete कर दिया जाये जो order और make के दरमियान आता है। इस proviso में लिखा है कि “provided further that the person against whom the order has been made shall be allowed within ten days.... मैं समझता हूँ कि person or persons concerned को option होनी चाहिए that if he so likes or if they so like may within ten days..... इस जगह “shall” का लफ्ज़ मुनासिब नहीं, ‘may’ सही है। इसे के अलावा ‘to’ का शब्द delete होना चाहिये। यह grammatically सही बात है कि अगर ‘shall’ न रहे और उस की जगह ‘may’ आ जाये तो फिर शब्द “to” को delete करना पड़ता है। मुझे उम्मीद है कि Leader of the House इस proviso में यह मुनासिब तरमीम कर देंगे।

Mr. Speaker : Motions moved—

(i) In the second proviso, line 2—

for “shall be allowed”, substitute “may”.

(ii) In the second proviso, line 4 —

delete “to” appearing between “order” and “make”.

श्री किदार नाथ सहगल (बल्लभगढ़) : स्पीकर साहिब, मैं इस क्लॉज पर कुछ कहने की जरूरत नहीं समझता था। लेकिन मैं ने सोचा कि कुछ न कहना भी ठीक नहीं।

कुछ कहें तो कहा नहीं जाता ;

चुप रहें तो रहा नहीं जाता।

हमारे मुल्क हिन्दुस्तान को बड़ी मुश्किल से आज़ादी हासिल हुई। उस में दरजनों नौजवान फांसियों के तख्तों पर चढ़ गए और देश की आज़ादी के लिए वे बुजुर्ग जिन्हें हम देवता कह सकते हैं जैसा कि पंडित मोतीलाल जी नेहरू, लाला लाजपत राय, सरदार पटेल और बहुत से दूसरे बुजुर्ग जो इस

मुल्क में पैदा हुए, जेलों की कोठड़ियों में रहे। जिन लोगों को देश के देवते कहा जा सकता है वे जेलों में रहे। बाबा खड़क सिंह भी जिन की उमर 85 वर्ष से ऊपर है, जेल में रहे हैं। मैं यह अर्ज करना चाहता हूँ कि यह आजादी बड़ी मुश्किल से मिली। लेकिन बदकिस्मती यह है कि यहां पर और ख्याल के लोग भी हैं। और मुल्कों में भी मुस्तलिफ मजहबों के लोग होंगे। मगर हिन्दुस्तान इस मामले में और खास तौर पर पंजाब का सूत्र ज्यादा बदकिस्मत्त है। मैं आज, स्पीकर साहिब, आप को क्योंकि आप के अहद में यह बिल पास किया गया है और सरदार प्रताप सिंह जी को जो हमारे इस वक्त चीफ मिनिस्टर हैं, यह बिल लाने के लिए मुबारकबाद देता हूँ। यह कानून असल में सात आठ साल पहले पास किया जाना चाहिए था। शायद गवर्नमेंट यह सोचती रही कि आज लोगों के, अखबारों के ख्यालात सुधरते हैं या कल सुधर जाएंगे। अब मजबूर होकर, मेरे ख्याल में यह बिल पास करना पड़ा है। दुनिया में कहा जाता है कि प्रैस, प्लैटफार्म और स्टेज सब तरक्की का सबब हैं। वाकई इन तीन चीजों ने लोगों को ऊपर उठाया है। पंडित जवाहरलाल नेहरू और उन के साथियों को मुबारकबाद है कि उन्होंने एक ऐसा विधान बनाया है जो दुनिया भर में किसी मुल्क में नहीं है। उन्होंने सारे देशों के आईनों का निचोड़ करके रख दिया है। वे सारी दुनिया के जो अच्छे अच्छे विधान हैं, उन को सामने रख कर उन की अच्छी चीजें उस विधान में ले आए हैं। दूसरे शब्दों में समुद्र को कूजे में बन्द कर दिया है। लेकिन हम हैं जो इस विधान की कदर नहीं करते। बजाए इस के हम ने देखा कि पंडित जवाहर लाल जी को और कांग्रेस के बड़े बड़े नेताओं को गालियां दी जाती हैं। लेकिन विधान कहता है कि अपने ख्याल से चला जाए। आज हम देखते हैं कि पाकिस्तान बनने की वजह हमारे पंजाब के अखबार हैं। हिन्दुओं और सिखों के अखबारों ने मिस्टर जिन्नाह को इस तरह मुश्तहिर किया जिस तरह मिस्टर जिन्नाह दो करोड़ रुपये खर्च कर के भी नहीं कर सकते थे। आखिर पाकिस्तान बन कर रहा। जिन्नाह के मुताल्लिक मुसलमान अखबारों में तो एक कोने में खबर होती थी मगर हमारी अखबारें उन खबरों को पांच पांच छः छः कालमों में बड़ी बड़ी सुर्खियों के साथ छापते थे। अभी तक ऐसी चीजें लोग समझे ही नहीं।

मैं आपको एक वाक्या सुनाता हूँ। एक कांस्टेबल सड़क पर खुल्लमखुल्ला रिश्वत ले रहा था। उसको कहा गया कि भाई इस तरह रिश्वत क्यों लेते हो? उस ने कहा कि जब हम गुलाम थे तो चोरी रिश्वत लेते थे; आज हमें 'आजादी' मिल गई है इसलिए हम खुल्लम-खुल्ला रिश्वत लेते हैं। यह नहीं समझा जाता कि आजादी क्या है। केले का छिलका सड़क पर फेंक दिया; यह आजादी है।

इसलिए मैं इस क्लोज में एक लफज की तरमीम करना भी ठीक नहीं समझता। इस एवान में जितने मेम्बर बैठे हैं सब को यह कानून unanimously पास करना चाहिए ताकि यह बिपत्ति जो हम पर पड़ी है, खत्म हो जाए। इस वक्त पंजाब में मुसलमान नहीं हैं। पांच दस लाख हुए तो उन को आप क्या सुन सकते हैं। अब तो सिख और हिन्दू हैं। मैं सिखों और हिन्दुओं को एक समझता हूँ और जो उन को लड़ाने वाले अखबार हैं

[ਸ਼੍ਰੀ ਕਿਦਾਰ ਨਾਥ ਸਹਗਲ]
 ਵੇ ਸੂਬੇ ਦੇ ਬਦਤਰੀਨ ਦੁਸ਼ਮਣ ਹੈਂ। ਜੋ ਲੜਾਏ ਹੈਂ ਵੇ ਗ਼ਦਾਰ ਹੈਂ। ਮੈਂ ਸਮਝਤਾ ਹੂੰ ਕਿ ਪੰਜਾਬ ਦਾ ਧਰ
 ਸੂਬਾ ਤਮਾਮ ਹਿੰਦੁਸਤਾਨ ਦੇ ਅੱਗੇ ਹੈ। ਇਸ ਦੇ ਨੌਜਵਾਨ ਸਭ ਦੇ ਅੱਗੇ ਸ਼ਕੀਲ ਅੱਗੇ ਕਾਮ ਕਰਨੇ
 ਵਾਲੇ ਹੈਂ। ਪੰਜਾਬ ਦੇ ਕਿਸਾਨਾਂ ਨੇ ਅੱਜ ਧੀ ਯੂ. ਪੀ. ਦੀ ਜ਼ਮੀਨਾਂ ਦੀ ਜਾ ਕਰ ਬਸਾਧਾ ਹੈ। ਜਹਾਂ
 ਏਕ ਦਾਨਾ ਪੈਦਾ ਨਹੀਂ ਹੋਤਾ ਥਾ ਵਹਾਂ ਅੱਜ ਖੇਤ ਲਹਲਹਾ ਰਹੇ ਹੈਂ। ਧਰ ਭਾਖੜਾ ਜੋ ਅੱਧ ਬਨਾ ਰਹੇ
 ਹੈਂ; ਇਸ ਦੇ ਬਨਨੇ ਦੇ ਪੰਜਾਬ ਬਹਿਸ਼ਤ ਬਨ ਜਾਏਗਾ। ਇਸ ਵਕਤ ਧੀ ਧਰ ਬਹਿਸ਼ਤ ਬਨ ਸਕਤਾ ਹੈ
 ਅੱਗਰ ਹਿੰਦੂਆਂ ਅੱਗੇ ਸਿੱਖਾਂ ਦੀ ਲੜਾਈ ਨਹੀਂ। ਲੜਾਈ ਦੇ ਡਰ ਦੇ ਤਿਜਾਰਤ ਮੇਂ ਫਰਕ ਪੜਤਾ ਹੈ ਮਾਲ-
 ਦਾਰ ਅਦਮੀ ਇਧਰ ਉਧਰ ਭਾਗਤੇ ਹੈਂ ਇਸ ਡਰ ਦੇ ਕਿ ਕਹੀਂ ਹਿੰਦੂਆਂ ਅੱਗੇ ਸਿੱਖਾਂ ਦੀ ਮੁਠਮੇਡ ਨ
 ਹੋ ਜਾਏ। ਇਸਲਿਏ ਮੈਂ ਇਸ ਕਾਨੂੰਨ ਦੇ ਬਹੁਤ ਖੁਸ਼ ਹੂੰ। ਮੈਂ ਕਹਤਾ ਹੂੰ ਕਿ ਬਡੇ ਜ਼ੋਰ ਦੇ
 ਤਾਲਿਧਾਂ ਬਜਾਕਰ ਇਸੇ ਪਾਸ ਕੀਧਾ ਜਾਏ ਅੱਗੇ ਇਸ ਦੇ ਅਮਲ ਧੀ ਪੂਰੀ ਤਰ੍ਹ ਦੇ ਕੀਧਾ ਜਾਏ।
 ਧਰ ਨਹੀਂ ਕਿ ਕੋਈ ਰਗੜਾ ਸਿੰਧ ਅੱਗੇ ਕੋਈ ਝਗੜਾ ਸਿੰਧ ਦੇ ਨਾਮ ਦੇ ਚੀਜ਼ੇ ਲਿਖੇ। ਇਸ ਤਰ੍ਹ
 ਦੀ ਚੀਜ਼ਾਂ ਦੀ ਸਖ਼ਤੀ ਦੇ ਦਬਾ ਦਿਧਾ ਜਾਏ। ਮੈਂ ਕਹਤਾ ਹੂੰ ਕਿ ਧਰ ਸਜ਼ਾ ਜੋ ਰਖੀ ਗਈ ਹੈ ਥੋਡੀ ਹੈ। ਏਸੇ
 ਅਦਮੀਆਂ ਦੀ ਜਹਜ਼ਮ ਦੇਨਾ ਚਾਹਿਧੇ ਜੋ ਹਿੰਦੂਆਂ ਅੱਗੇ ਸਿੱਖਾਂ ਦੀ ਲੜਾਏ ਹੈਂ। ਵੇ ਸੂਬੇ ਦੇ ਦੁਸ਼ਮਣ
 ਹੈਂ; ਵੇ ਬੱਚਾਂ ਦੇ ਦੁਸ਼ਮਣ ਹੈਂ ਅੱਗੇ ਧਰਾਂ ਹਰ ਰਹਨੇ ਵਾਲੇ ਦੇ ਦੁਸ਼ਮਣ ਹੈਂ। ਮੈਂ ਇਸ ਕਾਨੂੰਨ ਦੀ
 ਬਡਾ ਅੱਗੇ ਸਮਝਤਾ ਹੂੰ ਅੱਗੇ ਇਸ ਦੇ ਲਾਏ ਜਾਨੇ ਦੇ ਸਰਕਾਰ ਦੀ ਮੁਬਾਰਕਬਾਦ ਦੇਤਾ ਹੂੰ।

ਸਰਦਾਰ ਸਰੂਪ ਸਿੰਧ (ਅਮਿਤਸਰ ਸ਼ਹਿਰ ਪੂਰਬ) : ਸਪੀਕਰ ਸ਼ਹਿਬ, ਇਹ
 ਕਲਾਜ਼ ਬਹੁਤ ਜ਼ਰੂਰੀ ਹੈ। ਮੈਂਨੂੰ ਅਫਸੋਸ ਹੈ ਕਿ Minister for Irrigation ਨੇ
 consideration stage ਤੇ ਜਿਹੜੇ points ਮੈਂ raise ਕੀਤੇ ਸਨ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ
 ਜਵਾਬ ਨਹੀਂ ਦਿੱਤਾ।

ਮੇਰੇ ਜਿਹੜੇ ਇਤਰਾਜ਼ ਹਨ ਉਹ ਵੈਸੇ ਦੇ ਵੈਸੇ ਹੀ ਹਨ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਜਵਾਬ ਨਹੀਂ
 ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ। ਇਸ ਗੱਲ ਤੋਂ ਕਿਸੇ ਨੂੰ ਇਨਕਾਰ ਨਹੀਂ ਹੈ ਕਿ article 19 of the
 Constitution of India ਨਾਲ ਇਹ ਬਿਲ conflict ਕਰਦਾ ਹੈ। Nothing
 shall affect the operation of any existing law, in so far as
 it relates to or prevent the State from making any law,
 relating to libel, slander, defamation, contempt of court
 or any matter which offends against decency or morality or
 which under mines the security of or tends to over-
 throw the state.

ਸਪੀਕਰ ਸ਼ਹਿਬ, ਮੈਂ ਜਿਹੜੇ ਸਵੇਰੇ ਇਤਰਾਜ਼ ਕੀਤੇ ਸਨ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਇਲਾਵਾ ਹੋਰ
 ਇਤਰਾਜ਼ ਵੀ ਹੈ। ਜਿਹੜੀ ਇਸ ਦੀ operative clause ਹੈ ਉਸ ਵਿਚ ਲਿਖਿਆ ਹੈ
 “....for the purpose of preventing or combating any
 activity prejudicial to the maintenance of communal har-
 mony” ਇਸ ਵਿਚ ਨਾ communal harmony ਆਉਂਦੀ ਹੈ ਨਾ ਕੋਈ offence
 ਹੈ ਅਤੇ ਨਾ ਹੀ public order ਵਿਚ ਆਉਂਦਾ ਹੈ। ਮੈਂਨੂੰ ਇਹ ਦਸਿਆ ਜਾਵੇ

ਕਿ ਇਹ ਜਿਹੜੀ Proviso ਹੈ ਅਤੇ Article 19 ਵਿਚ ਜਿਹੜੀਆਂ ਚੀਜ਼ਾਂ enumerate ਕੀਤੀਆਂ ਹਨ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਲਈ restrictions impose ਕੀਤੀਆਂ ਜਾਂਦੀਆਂ ਹਨ ਉਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚ communal harmony ਕਿਥੇ ਆਉਂਦੀ ਹੈ । ਇਸ ਵਿਚ security of state ਵੀ ਨਹੀਂ ਆਈ । ਇਸ ਲਈ ਮੇਰੀ ਅਰਜ਼ ਹੈ ਕਿ ਜਿਹੜੀਆਂ ਚੀਜ਼ਾਂ ਐਥੇ ਦਿੱਤੀਆਂ ਹਨ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨਾਲ operative clause cover ਨਹੀਂ ਹੁੰਦੀ ।

Chief Minister : The hon. Member may suggest something. He should say that such and such words may be added.

Sardar Sarup Singh : That is not my job. What you have done is that you are enacting a law without indicating the offence.

ਤੁਸੀਂ ਕੋਈ specific offence ਨਹੀਂ ਵਾਜ਼ਿਹ ਕੀਤਾ ਅਤੇ ਨਾ ਹੀ ਤੁਸੀਂ ਉਸ ਤਰਫ ਧਿਆਨ ਦਿੱਤਾ ਹੈ । ਤੁਸੀਂ ਚੁੰਕਿ law ਬਣਾ ਰਹੇ ਹੋ ਇਸ ਕਰ ਕੇ ਮੈਂ ਅਰਜ਼ ਕੀਤੀ ਹੈ ਕਿ ਇਹ ਜਿਹੜਾ ਕਾਨੂੰਨ ਹੈ ਉਹ Article 19 ਦੀ proviso ਵਿਚ ਦਿੱਤੀਆਂ ਹੋਈਆਂ ਚੀਜ਼ਾਂ ਦੇ ਖਿਲਾਫ ਹੈ । ਉਹ ਪੜ੍ਹ ਲਓ It will be seen that there is one common feature in all the sub-clauses from 2 to 6 of Article 19. ਉਹ ਇਹ ਕਿ reasonable restrictions are to be imposed by law. Here no such thing is contemplated. ..

ਆਪ ਕੀ ਕਰ ਰਹੇ ਹੋ ? ਆਪ Executive action ਨਾਲ restrictions impose ਕਰ ਰਹੇ ਹੋ । ਇਹ ਬਿਲਕੁਲ unconstitutional ਹੈ । ਅਗੇ ਚਲ ਕੇ ਇਹ clear ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਕਿ No restrictions by executive action are to be resorted to. So what you are going to do is ultra vires of the Constitution. ਇਹ point ਮੈਂ ਬੜੇ ਜ਼ੋਰ ਨਾਲ develop ਕੀਤਾ ਸੀ ਲੇਕਿਨ ਜਵਾਬ ਵਿਚ ਇਕ ਲਫਜ਼ ਵੀ ਨਹੀਂ ਕਿਹਾ ਗਿਆ । ਕੋਈ offence enumerate ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ ਗਿਆ, communal harmony ਵੀ ਨਹੀਂ ਹੈ । Security of state ਲਈ ਜ਼ਰੂਰੀ ਨਹੀਂ ਹੈ ਕਿ communal harmony ਹੋਵੇ ਇਸ ਲਈ ਇਹ ਕਿਸੇ ਚੀਜ਼ ਦੇ ਅੰਦਰ ਨਹੀਂ ਆਉਂਦੀ । The court of law is to be satisfied whether a restriction is reasonable or not unless a provision to that effect is made. You are clearly transgressing the limits of the Constitution. ਮੈਂ ਅਰਜ਼ ਕਰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ clause ਦਾ object ਇਹ ਵੀ ਹੋ ਸਕਦਾ ਹੈ ਕਿ ਪੰਜਾਬੀ ਜ਼ਬਾਨ ਹੋਣੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ ਅਤੇ ਇਸ ਕੰਮ ਵਾਸਤੇ ਮੈਂ ਬਹੁਤ ਇਸ਼ਤਿਆਲ ਅੰਗੇਜ਼ ਲਫਜ਼ ਵੀ ਇਸਤੇਮਾਲ ਕਰ ਸਕਦਾ ਹਾਂ ਅਤੇ innocent ਲਫਜ਼ ਵੀ ਵਰਤੇ ਜਾ ਸਕਦੇ ਹਨ । ਮੈਂ ਪੁਛਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਤੁਸੀਂ ਦੋਹਾਂ ਨੂੰ ਇਕੋ ਗੱਡੀ ਕਿਵੇਂ ਚਾੜ੍ਹਦੇ ਹੋ ? ਜੇ ਕਰ ਕੋਈ ਇਸ਼ਤਿਆਲ ਅੰਗੇਜ਼ ਚੀਜ਼ ਕਰਵਾਈ ਜਾਏ, ਜਿਸ ਨਾਲ communal harmony disturb ਹੋਵੇ ਤਾਂ ਉਹ actionable ਹੋਣੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ ਨਾ ਕਿ ਕੋਈ innocent ਚੀਜ਼ ਵੀ actionable

[ਸਰਦਾਰ ਸਰੂਪ ਸਿੰਘ]

ਬਣਾ ਦਿੱਤੀ ਜਾਏ। ਇਸ ਕਰ ਕੇ ਇਹ clearly ultra vires ਹੈ। ਸਾਹਮਣੇ ਆਈ ਹੋਈ ਚੀਜ਼ ਨੂੰ ਨਜ਼ਰਅੰਦਾਜ਼ ਕਰ ਕੇ ਬਿਲ ਨੂੰ ਮਜ਼ਾਕ ਦਾ ਮਜ਼ਮੂਨ ਨਾ ਬਣਾਉ। ਇਹ ਜਿਹੜੀਆਂ ਤਿੰਨ ਚੀਜ਼ਾਂ ਮੈਂ ਅਰਜ਼ ਕੀਤੀਆਂ ਹਨ ਇਹ ਪਹਿਲੀ operative clause ਵਿਚ ਨਹੀਂ ਹਨ। Reasonable restrictions court ਨੇ determine ਕਰਨੀਆਂ ਹਨ। ਅਤੇ ਜੇ ਕਰ ਤੁਸੀਂ affidavit ਦੇ ਦਿਉ ਕਿ ਇਹ order ਜ਼ਰੂਰੀ ਹੈ ਮੈਂ ਕਹਿੰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਉਹ ਬਿਲਕੁਲ ਗਲਤ ਹੈ, ਇਹ clause ਬਿਲਕੁਲ ਪਾਸ ਨਹੀਂ ਹੋਣੀ ਚਾਹੀਦੀ।

Mr. Speaker : Your basic objection is that the offence is not defined.

Sardar Sarup Singh : Yes sir, the offence is not defined. The proviso to clause 19 is very clear. It enumerates the articles on which restrictions can be placed.

ਸਰਦਾਰ ਹਰਕਿਸ਼ਨ ਸਿੰਘ ਸੁਰਜੀਤ (ਨਕੋਦਰ) : ਸਪੀਕਰ ਸਾਹਿਬ, ਜਿਹੜੀ ਤਰਮੀਮ ਮੈਂ ਪੇਸ਼ ਕੀਤੀ ਹੈ ਉਹਦੇ ਵਲ ਮੈਂ Chief Minister ਸਾਹਿਬ ਦਾ ਧਿਆਨ ਫਿਰ ਦਿਵਾਉਣਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹਾਂ। ਪਹਿਲੀ sub-clause ਦੀ ਵਜ਼ਾਹਤ ਮੌਜੂਦ ਹੋਣ ਦੇ ਬਾਅਦ (b) ਅਤੇ (c) clauses ਬੇਲੋੜੀਆਂ ਹਨ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਬਿਲਕੁਲ ਕੋਈ ਲੋੜ ਨਹੀਂ ਹੈ.....

ਮੁਖ ਮੰਤਰੀ : ਸਪੀਕਰ ਸਾਹਿਬ, ਇਨ੍ਹਾਂ ਦਲੀਲਾਂ ਵਿਚ ਵਜ਼ਨ ਤਾਂ ਮਾਲੂਮ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਲੇਕਿਨ ਮੈਂ legal opinion ਲੈਣੀ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹਾਂ। ਇਸ ਕਰਕੇ ਇਹ ਬਿਲ ਅੱਧਾ ਘੰਟਾ ਠਹਿਰ ਕੇ discuss ਕਰ ਲਵਾਂਗੇ। ਹੁਣ ਅਗਲਾ ਬਿਲ consider ਕਰ ਲੈਂਦੇ ਹਾਂ।

*(Continued at page..176....infra)

THE PUNJAB STATE LEGISLATURE (PREVENTION OF DISQUALIFICATION (AMENDMENT) BILL, 1956

Chief Minister (Sardar Partap Singh Kairon) : Sir, I beg to move—

That the Punjab State Legislature (Prevention of Disqualification) (Amendment) Bill be taken into consideration at once.

Mr. Speaker : Motion moved—

That the Punjab State Legislature (Prevention of Disqualification)(Amendment) Bill be taken into Consideration at once.

Mr. Speaker : Question is —

That the Punjab State Legislature (Prevention of Disqualification) (Amendment) Bill, be taken into consideration at once.

The motion was carried.

Mr. Speaker : Now the House will proceed to consider the Bill clause by clause.

THE PUNJAB STATE LEGISLATURE (PREVENTION OF DIS- (10)157
QUALIFICATION (AMENDMENT) BILL,

SUB-CLAUSE (2) OF CLAUSE 1

Mr. Speaker : Question is :—

That sub-clause (2) of Clause 1 stand part of the Bill.

The motion was carried.

CLAUSE 2

Mr. Speaker : Question is :—

That Clause 2 stand part of the Bill.

The motion was carried.

CLAUSE 3

Mr. Speaker : Question is :—

That Clause 3 stand part of the Bill.

The motion was carried.

SUB-CLAUSE (1) OF CLAUSE 1 AND TITLE

Mr. Speaker : I don't think, if any hon. Member is anxious to speak on sub-clause (1) of Clause 1 and the Title of the Bill. I will, therefore, put them together to the vote of the House.

Question is :—

That Sub-clause (1) of Clause 1 and the Title stand part of the Bill.

The motion was carried.

Chief Minister (Sardar Partap Singh Kairon) : Sir, I beg to move :—

That the Punjab State Legislature (Prevention of Disqualification) (Amendment) Bill be passed.

Mr. Speaker : Motion moved :—

That the Punjab State Legislature (Prevention of Disqualification) (Amendment) Bill be passed.

ਸਰਦਾਰ ਸਰੂਪ ਸਿੰਘ (ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ ਸ਼ਹਿਰ, ਪੂਰਬ) : ਸਪੀਕਰ ਸਾਹਿਬ, ਇਸ ਬਿਲ ਦੇ ਪਾਸ ਹੋਣ ਵਿਚ ਸਾਨੂੰ ਕੋਈ ਇਤਰਾਜ਼ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਲੇਕਿਨ ਇਕ ਗੱਲ ਮੈਂ ਚੀਫ ਮਿਨਿਸਟਰ ਸਾਹਿਬ ਦੇ ਗੋਸ਼ ਗੁਜ਼ਾਰ ਕਰਨਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਜੇ ਕਰ Deputy Ministers ਬਣਾਉਣੇ ਜ਼ਰੂਰੀ ਸਨ ਤਾਂ ਦੋ ਦਿਨ ਪਹਿਲੇ ਇਹ ਗੱਲ ਕਰ ਲੈਂਦੇ। ਲੇਕਿਨ ਪਹਿਲੇ appointment ਕਰ ਕੇ ਪਿਛੋਂ ordinance ਜਾਰੀ ਕਰਕੇ ਉਸ ਨੂੰ retrospective effect ਦੇਣ ਵਾਲੀ ਗੱਲ ਮੈਨੂੰ ਚੰਗੀ ਨਹੀਂ ਲਗਦੀ। ਜੇ ਕਰ ਖੁਦਾ ਨਾਖਾਸਤਾ ਹੁਣ ਲੋੜ ਪੈ ਜਾਵੇ ਤਾਂ ਪਹਿਲਾਂ ਕਦਮ ਪਹਿਲੇ ਪੁਟ ਲਿਆ ਜਾਵੇ ਅਤੇ ਦੂਸਰਾ ਕਦਮ ਬਾਅਦ ਵਿਚ ਲਿਆ ਜਾਵੇ। ਇਹ ਜ਼ਿਆਦਾ graceful ਹੁੰਦਾ ਹੈ।

Chief Minister : Thank you very much. You need not worry about this. It has been done properly.

Mr. Speaker : Question is :—

That the Punjab State Legislature (Prevention of Disqualification) (Amendment) Bill be passed.

The motion was carried.

THE LAND ACQUISITION (PUNJAB SECOND AMENDMENT) BILL, 1956

Chief Minister (Sardar Partap Singh Kairon) : Sir, I beg to move :

That the Land Acquisition (Punjab Second Amendment) Bill be taken into consideration at once.

Mr. Speaker : Motion moved :—

That the Land Acquisition (Punjab Second Amendment) Bill be taken into consideration at once.

Mr. Speaker : Question is :—

That the Land Acquisition (Punjab Second Amendment) Bill be taken into consideration at once.

The motion was carried.

Mr. Speaker : Now the House will proceed to consider the Bill clause by clause.

(No member rose to speak)

Clause 2

Mr. Speaker : Question is :—

That Clause 2 stand part of the Bill.

The motion was carried.

CLAUSES 3, 1 AND TITLE

Mr. Speaker : Since no hon. Member is anxious to speak on Clauses 3, 1 and the Title, I will put them together to the vote of the House.

Question is :—

That Clauses 3, 1 and the Title stand part of the Bill.

The motion was carried.

Minister for Revenue and Education (Sardar Gurbachan Singh Bajwa) :
Sir, I beg to move :—

That the Land Acquisition (Punjab Second Amendment) Bill be passed.

Mr. Speaker : Motion moved :—

That the Land Acquisition (Punjab Second Amendment) Bill be passed.

Mr. Speaker : Question is :—

That the Land Acquisition (Punjab Second Amendment) Bill be passed.

The motion was carried.

THE EAST PUNJAB HOLDINGS (CONSOLIDATION AND PREVENTION OF FRAGMENTATION) (AMENDMENT) BILL, 1956

Minister for Revenue and Education (Sardar Gurbachan Singh Bajwa):
Sir, I beg to move :—

That the East Punjab Holdings (Consolidation and Prevention of Fragmentation) (Amendment) Bill be taken into consideration at once.

ਸਪੀਕਰ ਸਾਹਿਬ, ਇਸ ਵੇਲੇ ਸਾਡਾ ਜਿਹੜਾ procedure ਹੈ ਉਸ ਵਿਚ ਕੁਝ ਦਿਕੱਤ ਨਜ਼ਰ ਆਈ ਹੈ। ਉਹ ਦਿਕੱਤ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਜਿਸ ਵੇਲੇ ਅਸੀਂ ਕੋਈ ਸਕੀਮ ਮੰਨਜ਼ੂਰ ਕਰਦੇ ਹਾਂ ਉਸ ਵੇਲੇ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਕੁੱਝ ਦਿੱਤੇ ਜਾਂਦੇ ਹਨ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਉਸ ਦਾ ਕਰਜ਼ਾ ਵੀ ਦਿੱਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਪਰ ਜੇ ਦਫ਼ਾ 42 ਹੇਠ ਕਿਸੇ ਪਿੰਡ ਦੀ consolidation ਨੂੰ ਮੁੜ ਤੋੜਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਤਾਂ ਮੌਜੂਦਾ ਕਾਨੂੰਨ ਦੇ ਮੁਤਾਬਿਕ ਜਿਸ ਨੂੰ ਮੁੱਢਲੀ ਵਾਰੀ ਦੇ ਮੁਤਾਬਿਕ ਜ਼ਮੀਨ ਮਿਲੀ ਹੋਈ ਹੁੰਦੀ ਹੈ ਅਤੇ ਉਸ ਤੋਂ ਪਹਿਲੇ ਸ਼ਖਸ—ਦੋਨਾਂ ਦਾ ਕਬਜ਼ਾ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਜਿਤਨੀ ਦੇਰ ਕਿ ਉਸ ਦੀ re-consolidation ਨਹੀਂ ਹੋ ਜਾਂਦੀ। ਹੁਣ ਅਸੀਂ ਇਹ ਕਰਨਾ ਚਾਹੁੰਦੇ ਹਾਂ ਕਿ ਜਦੋਂ ਸਕੀਮ ਨੂੰ ਤੋੜ ਵੀ ਦਿੱਤਾ ਜਾਵੇ ਤਾਂ ਜਿੰਨੀ ਦੇਰ ਇਹ ਫੈਸਲਾ ਨਹੀਂ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਕਿ re-consolidation ਦੇ ਮੁਤਾਬਿਕ ਕਿਹੜਾ ਕੁੱਰਾ ਕਿਸ ਨੂੰ ਦਿੱਤਾ ਜਾਣਾ ਹੈ ਉਸ ਜ਼ਮੀਨ ਉਤੇ ਉਸੇ ਸ਼ਖਸ ਦਾ possession ਰਹੇ ਜਿਸ ਨੂੰ ਕਿ ਪਹਿਲੀ consolidation ਦੇ ਮੁਤਾਬਿਕ ਉਹ ਕੁੱਰਾ ਮਿਲਿਆ ਹੋਵੇ। ਇਹ ਇਸ ਲਈ ਵੀ ਕੀਤਾ ਜਾਣਾ ਜ਼ਰੂਰੀ ਸਮਝਿਆ ਗਿਆ ਤਾਂ ਜੋ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਇਕ ਜ਼ਮੀਨ ਦਾ possession ਇਕ ਵਾਰੀ ਮਿਲ ਗਿਆ ਹੋਵੇ ਨਵੀਂ consolidation ਦੇ ਮੁਤਾਬਿਕ ਵੰਡ ਤਕ ਉਸ ਉਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਹੀ possession ਕਾਇਮ ਰਹੇ। ਹੁਣ ਇਹ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਕਈ ਵਾਰੀ ਕੋਈ ਫੈਸਲਾ ਨਾ ਹੋਣ ਕਰਕੇ ਪਾਰਟੀਆਂ ਵਿਚ ਝਗੜਾ ਚਲਦਾ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ। ਅਤੇ ਉਹ ਜ਼ਮੀਨ ਬਗ਼ੈਰ ਵਾਹੇ ਹੀ ਰਹਿ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਇਸ ਲਈ ਇਸ lacuna ਨੂੰ ਦੂਰ ਕਰਨ ਲਈ ਇਹ ਬਿਲ ਲਿਆਂਦਾ ਗਿਆ ਹੈ।

Mr. Speaker : Motion moved—

That the East Punjab Holdings (Consolidation and Prevention of Fragmentation) (Amendment) Bill be taken into consideration at once.

ਰਾਸ਼ੀ ਗਜਰਾਜ ਸਿੰਘ (ਗੁਡਗਾਂਵ) : ਸਪੀਕਰ ਸਾਹਿਬ, ਮਿਨਿਸਟਰ ਸਾਹਿਬ ਨੇ ਫਰਮਾਇਆ ਹੈ ਕਿ ਇਕ ਦਿਕੱਤ ਪੇਸ਼ ਆਈ ਹੈ ਜਿਸੇ ਦੂਰ ਕਰਨੇ ਕੇ ਲਿਏ ਯਹ amending Bill ਪੇਸ਼ ਕੀਆ ਗਿਆ ਹੈ। ਮੈਂ ਸਮਝਤਾ ਹੂੰ ਕਿ ਯਹੀ amendment ਕਾਫ਼ੀ ਨਹੀਂ। ਅਗਰ position ਪਰ ਅਚੱਝੀ ਟਰੇਜ਼ਰੀ ਸੇ ਗੈਰ ਕੀਆ ਜਾਏ ਤੋ ਆਜ ਹੀ ਕੁਝ consequential amendment

[राओ गजराज सिंह]

और लाई जा सकती हैं। यह जो amendment आज रखी गई है यह उस बीमारी के लिए काफी नहीं जिस का इलाज हमारे मिनिस्टर साहिब करना चाहते हैं। यह बिल related है उस कब्जे से जिस का सवाल उस वक्त पैदा होगा when change is ordered in pursuance of provisions of sub-sections (2), (3), (4) of Section 21 or an order passed under sections 36 or 42 of this Act. तो इस का सवाल यहीं पर खत्म नहीं हो सकता। यह आगे भी चलता है जबकि आप के कानून में consequently अपील का अस्तित्व दिया गया है। sections 21 (1), 36, और 42 के मुताबिक तोड़ी गई consolidation की अपील हो सकती है दफा 21(2)(3)(4) में। तो जब revision के मुताबिक कब्जा बदलने का आर्डर हो जाए और उधर से consolidation टूट जाए तो complication फिर वही आ पड़ती है। यहां भी यही होना चाहिए कि जब तक re-consolidation न हो जाए कब्जा न बदले। इसके इलावा सवाल यह पैदा होता है कि आया एक आदमी के हक में 21(3) के मुताबिक फैसला हो गया तो क्या वह उस वक्त तक कब्जा बदले या न जब तक कि 21(4) के मुताबिक फैसला होता है? लिहाजा यह amendment भी मुकम्मल नहीं। यह मुस्तसर सी चीज बन गई है जिसकी वजाहत की जरूरत है। यह बिला वजह लोगों को litigation में डालने वाली चीज न बन जाए। इस से लोगों में खाह मखाह लाठी और दंगा फिसाद होने का इमकान है। इमकान ही नहीं बल्कि होना भी ऐसा ही है।

फिर जहां तक कब्जे का ताल्लुक है वह कब्जा नहीं होता, वह तो सिर्फ निशानदेही होती है। कब्जा तो अगस्त सितम्बर या दिसम्बर में जब चाहें तब Revenue Department वाले कब्जा देते हैं। काम जल्दी जल्दी नहीं किया जाता। बहुत delay होता है, गड़बड़ होती है। निशानदेही का मतलब कब्जा से होता है लेकिन कब्जा तो एक तरफ कापी भी नहीं दी जाती। शुरू शुरू में तो वह काफियां भी नहीं देते। यह चीजें होती रहती हैं। इसलिए अगर इस तरह की कोई तरमीम की जाए तो मुझे कोई एतराज नहीं होगा। यह ठीक है कि जो तरमीम मिनिस्टर साहिब लाए हैं उससे कुछ न कुछ फायदा तो होगा लेकिन मुश्किलात फिर भी जारी रहेंगी। इसलिए अगर इस बिल में ये सारी की सारी तरमीम जोकि इस बिल के साथ consequential nature का ताल्लुक रखती है नहीं की जा सकती तो मैं कहूंगा कि मिनिस्टर साहिब मेहरबानी करके जो कवायद बनाएं, उनमें यह वजाहत जरूर कर दें कि कब्जा देने का वक्त किस मौसम और किन किन फसलों के आखीर तक का है वरना अपील के cases में दंगा फिसाद होने से नहीं रहेगा।

आप से अर्ज करता हूँ कि अगर आप enquiry कराएं तो आप को पता लगेगा कि बहुत से इंगे और झगड़े इसी consolidation के टूटने की वजह से होते हैं। मुझे अपने जिले का मालूम है। आगे से ज्यादा cases जो police ने रजिस्टर किए इसी वजह से होंगे। यह चीजें मैं आप के नोटिस में लाना चाहता था ताकि इसी मौके पर इस का भी

provision कर सकें । मैं फिर अर्ज करता हूँ कि अगर इस वक्त एकट में change नहीं हो सकती तो rules में जरूर यह provision किए जाएं ताकि लोगों की जो तकलीफ़ इस confusion की वजह से होती है वह दूर हो सके । मुझे उम्मीद है कि बाजबा साहिब जोकि गांव वालों के हंसदर हैं जरूर उन की मुश्किलों का ध्यान करेंगे और उन्हें दूर करने की कोशिश करेंगे ।

सरदार चंनू सिंघ घुत (टांडा) : सपीकर साहिब, यह जिहज़ी तर्मीम इस बिल विच लिआंदी गਈ है मैं इस नाल इतफ़ाक़ करदा हਾਂ किउं जे यह आस कीती जा सकदी है कि इस नाल मुरबाबंदी विच जिहज़े बग़डे पैदा हुंदे सन उह घट हो जाणगे । नाल ही गुज़गावां तें आये मेरे दोसत ने सिहज़ा इतराज़ इधे पेस कीता है उस नाल वी मैं सहिमत हਾਂ कि कबज़ा अजिहे मेरे तें दित्त जाणा चाहीदा है कि जिस वेले खेत वेहले होत । हुत की हुंदा है ? कबज़ा उस वेले दित्त जांदा है जिस वेले खेत वेहले ना होत । यह चीज़ लोकां विच लड़ाई दा मूसब बन्दी है । इस मुरबाबंदी दी सकीम दा साडी पंज साला पलान नाल बडा गहिरा संघेप है । यह उस दा एक अहिम हिसा है । देस दी development विच इस चीज़ ने बडा भारी part play करना है । यह ठीक है कि कਈआं लोकां नू इस नाल बडी खुशी हुंदी है । पर कਈआं नू पॉका होत करके बडी गमी वी हुंदी है अते उह पिंड फ़डत नू वी तਿਆर हो जांदे हन । इस दा वी कुब कारन है अते उह है किसे department दी नातसरबाकारी अते लापरवाही । मैं आप दी राहीं मिनिस्टर इन्चार्ज साहिब नू यह कहिणा चाहुंदा हਾਂ कि जिस देग नाल इस department विच कम चलदा है उह तरीका ठीक नही । कलू चीफ़ मिनिस्टर साहिब ने फ़रमाया कि इस विच कौसी रिस्वत नही चलदी । पर मैं उनुं नू इस गॉल दा सघुत दे सकदा हਾਂ कि जिनुं पिंडां विच मुरबाबंदी चालू है उनुं दे आसे पासे सराब दे बहुर सारे ठेके होणगे । जे जे तुहानू इतबार ना होवे तं तुसीं आपडे रीकारड विच पिराज वेख लओ । सराब दे ठेकेदारों दा कहिणा है कि जिस पिंड विच मुरबाबंदी होवे उधे ठेका बडा चंगा चलदा है ।

माल अते विदिया मंड्री : यह चीज़ हालत चंगे होत दी वजाह करके होवेगी ।

सरदार चंनू सिंघ घुत : नही, अजिही कौसी गॉल नही । मुरबाबंदी तें पिंडे जे तुसीं इनुं ठेकीआं दा हाल वेखे तं पता लगदा है कि यह नही चलदे ।

इस तें अलावा मुरबाबंदी विच दो बडीआं अहिम चीज़ां हन—पहिली कीमत तें दुजी सकीम । कीमत पानुण दे मामले विच पिंड वालिआं नू बडा तलम उजरबा है । हर कौसी आदमी कौसिस करदा है कि उस दे खेत दी कीमत ज़िआदा

[ਸਰਦਾਰ ਚੰਨਣ ਸਿੰਘ ਧੂਤ]
ਪਵੇ । ਅਤੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਚੀਜ਼ਾਂ ਵਿਚ ਪਟਵਾਰੀਆਂ ਦਾ ਸਭ ਤੋਂ ਵੱਡਾ ਹੱਥ ਹੁੰਦਾ ਹੈ । ਉਹ ਬੜੀ ਗੜਬੜ ਕਰਦੇ ਹਨ । ਆਮ ਤੌਰ ਤੇ ਪਟਵਾਰੀਆਂ ਕੋਲੋਂ ਇਹ ਸੁਣਨ ਵਿਚ ਆਇਆ ਹੈ ਕਿ ਜਿਥੇ ਉਹ ਫਟ ਨਾ ਪਾਉਣ ਉਥੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਕੰਮ ਹੀ ਨਹੀਂ ਚਲਦਾ । ਜਿਥੇ ਪਿੰਡ ਵਿਚ ਇਕੱਠ ਹੋਵੇ ਉਥੇ ਪਟਵਾਰੀ ਖੁਸ਼ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦਾ । ਕੀਮਤਾਂ ਪਾਉਣ ਵਿਚ ਪਟਵਾਰੀ ਗਲਤ ਰਹਿਨੁਮਾਈ ਕਰਦੇ ਹਨ ਜਿਸ ਦਾ ਨਤੀਜਾ ਇਹ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਜਿਸ ਖੇਤ ਦੀ ਜ਼ਿਆਦਾ ਕੀਮਤ ਨਹੀਂ ਪਾਈ ਜਾਂਦੀ ਜਾਂ ਜਾਇਜ਼ ਕੀਮਤ ਵੀ ਨਹੀਂ ਪਾਈ ਜਾਂਦੀ ਉਸ ਦੇ ਮਾਲਿਕ ਨੂੰ ਨੁਕਸਾਨ ਹੁੰਦਾ ਹੈ, ਬਗ਼ੜੇ ਹੁੰਦੇ ਹਨ, ਅਪੀਲਾਂ ਹੁੰਦੀਆਂ ਹਨ ਅਤੇ ਦਫ਼ਾ 42 ਦੀ ਵੀ ਨੋਬਤ ਆ ਪੈਂਦੀ ਹੈ । ਨਤੀਜਾ ਇਹ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਜਿਥੇ ਅਸੀਂ ਪਿੰਡਾਂ ਵਿਚ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਇਕੱਠਾ ਕਰਨਾ ਚਾਹੁੰਦੇ ਹਾਂ ਉਥੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚ ਬਦਮਸ਼ਗੀ ਅਤੇ ਨਾਰਾਜ਼ਗੀ ਪੈਂਦਾ ਹੋ ਜਾਂਦੀ ਹੈ । ਲੋਕਾਂ ਦੀ ਹਾਲਤ ਹੋਰ ਵੀ ਬੁਰੀ ਹੋ ਜਾਂਦੀ ਹੈ । ਇਸ ਲਈ ਮੈਂ ਸਮਝਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਜਿਥੇ ਪਟਵਾਰੀ, ਗਿਰਦਾਵਰ ਜਾਂ A. C. O. ਗੜਬੜੀ ਕਰਨ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਸਜ਼ਾ ਦਿੱਤੀ ਜਾਵੇ ।

ਮਾਲ ਅਤੇ ਵਿਦਿਆ ਮੰਤ੍ਰੀ : ਇਸ ਦਾ ਬਿਲ ਨਾਲ ਕੀ ਤਅੱਲੁਕ ਹੈ ?

ਸਰਦਾਰ ਚੰਨਣ ਸਿੰਘ ਧੂਤ : ਮੈਂ ਦਸਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਅਪੀਲਾਂ ਕਿਉਂ ਹੁੰਦੀਆਂ ਹਨ, ਕਿਉਂ ਦੁਬਾਰਾ ਕਬਜ਼ੇ ਦਾ ਸਵਾਲ ਪੈਂਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਕਿਉਂ ਕਿਸੇ ਸਟੇਜ ਤੇ ਆਕੇ ਸਾਰੀ ਸਕੀਮ ਨੂੰ ਤੋੜਨਾ ਪੈਂਦਾ ਹੈ ? ਉਸ ਦੀ ਵਜਾਹ ਇਹ ਹੁੰਦੀ ਹੈ ਕਿ ਉਪਰਲੇ ਅਫਸਰ ਗੜਬੜ ਕਰਦੇ ਹਨ । ਉਹ ਠੀਕ ਚੀਜ਼ ਸਾਹਮਣੇ ਨਹੀਂ ਲਿਆਉਂਦੇ । ਸੋ ਪਹਿਲੀ ਗੱਲ ਹੈ ਕੀਮਤ ਜਿਸ ਨਾਲ ਇਹ ਬਗ਼ੜੇ ਪੈਂਦੇ ਹਨ ।

ਦੂਜੀ ਗੱਲ ਹੈ ਸਕੀਮ । ਜੇ ਸਾਰਾ ਪਿੰਡ ਕਿਸੇ ਸਕੀਮ ਨਾਲ ਮੁਤਫਿਕ ਹੋ ਵੀ ਜਾਵੇ ਤਾਂ ਸਭ ਤੋਂ ਪਹਿਲੋਂ ਪਟਵਾਰੀ ਜਾਂ ਗਿਰਦਾਵਰ ਗੜਬੜ ਪਾ ਦਿੰਦੇ ਹਨ । (ਉਹੀ ਅਗਰ ਮਗਰ ।) ਪਿੰਡਾਂ ਵਾਲਿਆਂ ਨੂੰ ਪਤਾ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦਾ ਕਿ ਇਹ ਸਕੀਮ ਕਿਥੇ ਜਾਣੀ ਹੈ । ਉਹ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਅਸੀਂ ਇਹ ਲਿਖ ਦਿਆਂਗੇ ਤੇ ਸਕੀਮ ਨਹੀਂ ਹੋ ਸਕਦੀ । ਸੋ ਅਗਰ ਮਗਰ ਦੇ ਚੱਕਰ ਵਿਚ ਪਾਈ ਰਖਦੇ ਹਨ । ਪਰ ਜਦੋਂ ਪਿਛਲੀ ਸਟੇਜ ਤੇ ਆਕੇ ਬਗ਼ੜਾ ਪੈਂਦਾ ਹੈ ਤਾਂ ਉਸ ਸਕੀਮ ਨੂੰ ਤੋੜਨਾ ਪੈਂਦਾ ਹੈ । ਮੈਂ ਇਹ ਚਾਹਵਾਂਗਾ ਕਿ ਜੇ 21(1) 21(2) ਦੀ ਕਾਰਵਾਈ ਦੇ ਬਾਅਦ S. O. ਦੇਖਦਾ ਹੈ ਇਹ ਕੀਮਤ ਗਲਤ ਪਈ ਹੈ ਤਾਂ ਉਸੇ ਵੇਲੇ ਜੇ ਉਹ ਠੀਕ ਹੋ ਜਾਵੇ ਤਾਂ ਮਸਲਾ ਹਲ ਹੋ ਸਕਦਾ ਹੈ । ਪਰ S. O. ਕੋਲ power ਨਹੀਂ ਹੁੰਦੀ ਕਿ ਇਕ ਜਾਂ ਦੋ ਆਦਮੀਆਂ ਦੀਆਂ ਕੀਮਤਾਂ ਜੇ ਸਾਰੀ ਸਕੀਮ ਵਿਚੋਂ ਘਟ ਹੋਈਆਂ ਹੋਈਆਂ ਹਨ ਤਾਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਠੀਕ ਕਰ ਸਕੇ । ਇਸ ਲਈ ਸਾਰੀ ਸਕੀਮ ਤੋੜਨੀ ਪੈਂਦੀ ਹੈ । ਇਕ ਜਾਂ ਦੋ cases ਵਿਚ ਉਸ ਨੂੰ adjustment ਕਰਨ ਦੀ ਇਜਾਜ਼ਤ ਹੋਣੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ ।

ਮਾਲ ਅਤੇ ਵਿਦਿਆ ਮੰਤ੍ਰੀ : Power ਨੂੰ ਲੋਕਾਂ ਰਾਹੀਂ misuse ਵੀ ਕੀਤਾ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ ।

ਸਰਦਾਰ ਚੰਨਣ ਸਿੰਘ ਧੂਤ : ਪਰ ਜਿਹੜੀ ਦਿੱਕਤ ਹੈ ਉਸ ਵਲੋਂ ਅੱਖਾਂ ਨਹੀਂ ਮੀਟੀਆਂ ਜਾ ਸਕਦੀਆਂ । ਉਸ ਦਾ ਕੋਈ ਇਲਾਜ ਤਾਂ ਜ਼ਰੂਰ ਕਰਨਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ । ਜੇ S. O. ਮਹਿਸੂਸ ਕਰੇ ਕਿ ਇਕ ਦੋ ਆਦਮੀਆਂ ਦਾ ਨੁਕਸਾਨ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਤਾਂ ਬਜਾਏ ਸਾਰੀ

THE EAST PUNJAB HOLDINGS (CONSOLIDATION AND PREVENTION (10)163
OF FRAGMENTATION) (AMENDMENT), BILL

ਸਕੀਮ ਤੋੜਨ ਦੇ ਕਿਉਂ ਨਾ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਘਰ ਪੂਰਾ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਜਾਏ ? ਇਕ ਜਾਂ ਦੋ ਆਦਮੀਆਂ ਦੀ ਸ਼ਿਕਾਇਤ ਦੀ ਬਿਨਾਂ ਤੇ ਸਾਰੇ ਪਿੰਡਾਂ ਦੀ ਮੁਰਬਾਬੰਦੀ ਕਿਉਂ ਤੋੜੀ ਜਾਵੇ ।

ਇਸ ਲਈ ਕੋਈ ਅਜਿਹੀ ਤਰਮੀਮ ਵੀ ਹੋਣੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ ਕਿ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਨੁਕਸਾਨ ਵੀ ਨਾ ਹੋਵੇ ਤੇ ਸਕੀਮ ਵੀ ਕਾਮਯਾਬ ਹੋ ਜਾਵੇ ।

ਸੈਲਵੀ ਅਬਦੁਲ ਗਨੀ ਡਾਰ (ਨੂਹ) : ਸਪੀਕਰ ਸਾਹਿਬ, ਮੈਂ ਤੋਂ ਆਪ ਕੇ ਦੁਆਰਾ ਸਿਰਫ਼ ਅਪਨੇ ਆਨਰੇਬਲ ਮਿਨਿਸਟਰ ਸਾਹਿਬ ਸੇ ਧਰ ਅਰਜ਼ ਕਰਨਾ ਚਾਹੁਤਾ ਹੂੰ ਕਿ ਮੁਰਬਾਬੰਦੀ ਮੇਂ ਕੁਝ ਜਾਧ-ਦਾਦੇਂ ਏਸੀ ਹੈਂ ਜੋ ਕਿ ਸਰਕਾਰ ਹੈਂ ਆਰ ਸਰਕਾਰ ਜਾਧਦਾਦੇਂ ਮੇਂ ਸੇ ਕੁਝ ਏਸੀ ਜਾਧਦਾਦੇਂ ਭੀ ਹੈਂ ਜਿਨਕੀ ਅਪੀਲੋਂ Custodian ਕੇ ਪਾਸ ਧਾ ਪੰਜਾਬ ਗਵਰਨਮੈਂਟ ਕੇ ਪਾਸ ਧਾ ਹਿੰਦ ਸਰਕਾਰ ਕੇ ਪਾਸ ਧਾਧਰ ਹੁੰਦੇ ਹੁੰਦੇ ਹੈਂ ਆਰ ਉਨਕਾ ਕੋਈ ਮਾਲਕ ਨਹੀਂ ਹੋਤਾ ਕਯੋਂਕਿ ਉਨਕੇ ਜੋ ਮਾਲਕ ਹੈਂ ਵਹ ਅਪਨਾ ਕੇਸ ਪੇਸ਼ ਨਹੀਂ ਕਰ ਸਕਤੇ ਹੈਂ, ਨਹੀਂ Custodian ਕੇ ਪਾਸ ਆਰ ਨਹੀਂ ਗਵਰਨਮੈਂਟ ਕੇ ਪਾਸ । ਇਨ ਹਾਲਾਤ ਮੇਂ Custodian ਉਨਕਾ ਮਾਲਕ ਹੈ ਲੇਕਿਨ ਉਸਕੀ ਤਰਫ਼ ਸੇ ਉਨ ਮੇਂ ਕੋਈ ਦਿਲਚਸਪੀ ਨਹੀਂ ਲੇਤਾ ਕਯੋਂਕਿ ਉਸ ਕੇ ਹਰ ਜਗਹ ਤੋ ਨੁਮਾਧੰਦੇ ਨਹੀਂ ਰਹੁਤੇ ਹੈਂ । ਇਸ ਲਿਯੇ ਮੇਰੀ ਅਰਜ਼ ਧਰ ਹੈ ਕਿ ਏਸੀ ਜੋ ਅਸੀਨੋਂ ਗੁਡਗਾਵਾਂ ਜ਼ਿਲਾ ਮੇਂ ਹੈਂ ਉਨਕੀ consolidation ਕੇ ਮਾਮਲੇ ਮੇਂ ਦੇਖਮਾਲ ਧਾ ਤੋ ਮਿਨਿਸਟਰ ਸਾਹਿਬ ਖੁਦ ਕਰੇਂ ਧਾ ਵਹ ਕੋਈ ਆਰ ਏਸੀ agency ਸੁਕਰੇਂ ਕਰੇਂ ਜੋ ਧਰ ਦੇਖੇ ਕਿ consolidation ਕੇ ਦੌਰਾਨ ਉਨਕੇ ਮਾਲਕੋਂ ਕੋ ਕੋਈ ਨੁਕਸਾਨ ਨ ਪਹੁੰਚੇ । ਅਗਰ ਧਰ ਨ ਹੋ ਸਕਤਾ ਹੋਤਾ ਉਨ ਅਸੀਨੋਂ ਕੀ consolidation ਉਸ ਵਕਤ ਤਕ ਕੇ ਲਿਯੇ ਸੁਲਤਵੀ ਕਰ ਦੀ ਜਾਏ ਜਬ ਤਕ ਉਨਕੀ ਅਪੀਲੋਂ ਕਾ ਫੈਸਲਾ ਨਹੀਂ ਹੋ ਜਾਤਾ ਤਾਕਿ ਵਹ ਲੋਗ ਅਪਨੇ rights ਆਪ protect ਕਰ ਸਕੇਂ ।

ਮਾਲ ਅਤੇ ਵਿਦਿਆ ਮੰਤ੍ਰੀ (ਸਰਦਾਰ ਗੁਰਬਚਨ ਸਿੰਘ ਬਾਜਵਾ) : ਸਪੀਕਰ ਸਾਹਿਬ, ਮੈਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਮੈਂਬਰਾਂ ਦਾ ਬੜਾ ਸ਼ਕੂਰ ਹਾਂ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਕਈ ਬੜੇ useful suggestions ਦਿੱਤੇ ਹਨ । ਰਾਓ ਸਾਹਿਬ ਅਗੇ ਮੈਂ ਅਰਜ਼ ਕਰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਅਸਾਂ ਇਹ ਚੀਜ਼ ਚੰਗੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੇਖੀ ਸੀ ਅਤੇ ਇਸ ਮਾਮਲੇ ਤੇ ਅਸਾਂ L. R. ਸਾਹਿਬ ਦੀ ਸਲਾਹ ਵੀ ਲਈ ਸੀ । ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਇਹ ਖਿਆਲ ਸੀ ਕਿ ਇਸ amendment ਨਾਲ ਇਹ ਦਿੱਕਤ ਦੂਰ ਹੋ ਸਕਦੀ ਹੈ । ਜਿੰਨੀ ਵੀ ਦਿੱਕਤ ਇਸ ਨਾਲ ਦੂਰ ਹੋ ਗਈ ਸੇ ਹੋ ਗਈ, ਬਾਕੀ ਦੀ ਜਿਹੜੀ ਰਹਿ ਜਾਏਗੀ ਉਸ ਨੂੰ rules ਦੀ ਰਾਹੀਂ ਦੂਰ ਕਰਨ ਦਾ ਜਤਨ ਕਰਾਂਗੇ, ਜਿਹੜੇ ਇਸ ਕਾਨੂੰਨ ਥੱਲੇ ਅਸਾਂ provide ਕਰਤੇ ਹਨ । ਜਿੰਨਾ ਕੁਝ ਉਨ੍ਹਾਂ rules ਵਿਚ provide ਕੀਤਾ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੋਇਆ ਉਹ ਅਸਾਂ ਜ਼ਰੂਰ ਕਰਾਂਗੇ । ਜਿਥੇ ਤਕ ਧੂਤ ਸਾਹਿਬ ਦੀ suggestion ਦਾ ਸਵਾਲ ਹੈ ਮੈਂ ਮਹਿਸੂਸ ਕਰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਕੁਝ ਚੀਜ਼ਾਂ ਐਸੀਆਂ ਹਨ ਕਿ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਕਰ ਕੇ ਇਕ ਅਧ ਆਦਮੀ ਦੀ ਜ਼ਮੀਨ ਦੀ ਕੀਮਤ ਬਦਲਣੀ ਮੁਸ਼ਕਲ ਹੋ ਜਾਂਦੀ ਹੈ ਖਾਸ ਕਰ ਕੇ ਜਦੋਂ appeal stage ਲੰਘ ਗਈ ਹੋਵੇ । ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਕੀਮਤ ਬਦਲਣ ਨਾਲ ਉਸ ਨੂੰ ਸਾਰੀ ਸਕੀਮ ਦੇ ਨਾਲ ਜੋੜਨਾ ਮੁਸ਼ਕਲ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ । ਇਸ ਲਈ ਕਿਸੇ later stage ਤੇ ਐਸਾ ਕਰਨਾ ਤਾਂ ਇਕ ਔਖੀ ਗੱਲ ਹੋ ਜਾਂਦੀ ਹੈ ਹਾਲਾਂਕਿ ਉਹ ਪਹਿਲੇ ਆਰਾਮ ਨਾਲ ਕੀਤੀ ਜਾ ਸਕਦੀ ਹੈ ਜਿਸ ਲਈ appeal ਦਾ

[ਮਾਲ ਅਤੇ ਵਿਦਿਆ ਮੰਤਰੀ]

ਮੌਕਾ ਵੀ ਦਿੱਤਾ ਹੋਇਆ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਬਹੁਰਹਾਲ, ਜੇਕਰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਕੋਈ suggestion ਲਿਖ ਕੇ ਭੇਜ ਦਿੱਤਾ ਤਾਂ ਅਸਾਂ ਉਸ ਤੇ ਜ਼ਰੂਰ ਗੌਰ ਕਰ ਲਵਾਂਗੇ ਅਤੇ L. R. ਦੀ ਸਲਾਹ ਲੈ ਕੇ ਜੇਕਰ ਉਹ suggestion ਕਬੂਲ ਕਰਨ ਵਾਲਾ ਹੋਇਆ ਤਾਂ ਅਸਾਂ ਜ਼ਰੂਰ ਕਬੂਲ ਕਰ ਲਵਾਂਗੇ।

ਮੈਂ ਮੌਲਵੀ ਅਬਦੁਲ ਗ਼ਨੀ ਸਾਹਿਬ ਨੂੰ ਯਕੀਨ ਦਿਲਾਂਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਇਸ ਚੀਜ਼ ਦੇ ਦੋ ਹੀ ਤਰੀਕੇ ਹੋ ਸਕਦੇ ਹਨ ਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਲੋਕਾਂ ਦੀਆਂ ਜ਼ਮੀਨਾਂ, ਜਿਹੜੇ ਕਿ ਉਥੋਂ ਚਲੇ ਗਏ ਸਨ ਜਾਂ ਉਹ ਮੁੜ ਕੇ ਆ ਗਏ ਸਨ ਪਰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਉਹ ਜ਼ਮੀਨਾਂ ਹਾਲਾਂ ਵਾਪਸ ਨਹੀਂ ਮਿਲੀਆਂ; ਦੀ consolidation ਜਾਂ ਤਾਂ ਮੁਲਤਵੀ ਕਰ ਦਿੱਤੀ ਜਾਏ ਜਾਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀਆਂ ਜ਼ਮੀਨਾਂ ਦੀ consolidation ਕਰਦਿਆਂ ਚੰਗੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਧਿਆਨ ਰਖਿਆ ਜਾਏ। ਕਿਉਂਜੋ consolidation ਦਾ ਕੰਮ ਤਾਂ ਬੰਦ ਕਰਨਾ ਮੁਮਕਿਨ ਨਹੀਂ ਹੋਏਗਾ ਇਸ ਲਈ ਮੌਲਵੀ ਸਾਹਿਬ ਨੂੰ ਮੈਂ ਯਕੀਨ ਦਿਲਾਂਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਅਸਾਂ ਪੂਰੀ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਕਰਾਂਗੇ ਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨਾਲ ਕੋਈ ਧੌਕਾ ਨਾ ਹੋਏ।

ਇਸ ਲਈ ਮੈਂ ਸਮਝਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਇਹ ਤਰਮੀਮੀ ਬਿਲ ਜ਼ਰੂਰ ਪਾਸ ਕਰ ਦੇਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ।

Mr. Speaker : Question is :—

That the East Punjab Holdings (Consolidation and Prevention of Fragmentation) (Amendment) Bill be taken into consideration at once.

The motion was carried

Mr. Speaker : The House will now proceed to consider the Bill clause by clause. Now clause 2 is before the House. (*No member rose to speak*).

Mr. Speaker : If no hon. Member is anxious to speak on this as well as other clauses or the Title of the Bill, then, if there be no objection, I will put them together to the vote of the House.

Voices : No objection.

CLAUSES 2, 1 AND TITLE

Mr. Speaker : Question is :—

That Clauses 2, 1 and the Title stand part of the Bill.

The motion was carried.

Minister for Revenue and Education (Sardar Gurbachan Singh Bajwa) :
Sir, I beg to move :—

That the East Punjab Holdings (Consolidation and Prevention of Fragmentation) (Amendment) Bill be passed.

Mr. Speaker : Motion moved :—

That the East Punjab Holdings (Consolidation and Prevention of Fragmentation) (Amendment) Bill be passed.

प्रोफेसर मोता सिंह आनन्दपुरी (आदमपुर) : स्पीकर साहिब, इस amendment से यह दिक्कत जरूर दूर हो जायेगी कि new allottee जो cancellation of scheme के बाद किसी जमीन में बैठाया गया होगा उसे बार बार उठना नहीं पड़ेगा लेकिन इस में एक बड़ा भारी नुकस भी है और वह यह है कि जब एक नया allottee repartition के बाद बैठाया जायेगा और जब वहां की consolidation की स्कीम दोबारा cancel की जायेगी तो वह उन मकानात पर और उन फसलों पर कब्जा कर लेगा जो उस को पहले allot हुई हुई हैं। बाज़ दफा यह देखने में आया है कि वह उन मकानों को गिरा देता है और उन की ईंटें और लकड़ी तक उठा लेता है जो उसे allot किये गये होते हैं और फसलों को भी उजाड़ देता है क्योंकि उसे यह ख्याल हो जाता है कि नई allotment में वह शायद उस के पास न रहें। जालन्धर में मैं ने कई ऐसे cases देखे थे और मैं ने वह चीजें मिनिस्टर साहिब के नोटिस में भी लाई थीं। इस लिये इस amendment के पास हो जाने से मुझे यही डर है कि consolidation की scheme की cancellation के बाद जब वह जमीन और मकान पहले allottees के कब्जा में रहेंगी तो कहीं वह उन मकानों को उधेड़ न दें और फसलें उजाड़ न दें। वैसे तो यह अच्छी बात है कि उन्हें वहीं बैठने दिया जायेगा और बार बार उठाया नहीं जायेगा जब तक कि कोई finally फैसला नहीं हो जाता। इस लिये मैं मिनिस्टर साहिब से दरखास्त करूंगा कि वह इस बात का ख्याल कर लें कि consolidation की स्कीम की cancellation के बाद उस property को कोई जाया न करे।

ਮਾਲ ਅਤੇ ਵਿਦਿਆ ਮੰਤਰੀ (ਸਰਦਾਰ ਗੁਰਬਚਨ ਸਿੰਘ ਬਾਜਵਾ) : ਇਸ ਗੱਲ ਦਾ ਸਵਾਲ ਹੀ ਪੈਦਾ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦਾ। ਉਹ ਆਦਮੀ ਤਾਂ ਪਹਿਲੇ ਹੀ ਉਸ ਜ਼ਮੀਨ ਦਾ possession ਲੈ ਚੁਕਾ ਹੋਏਗਾ। ਇਸ ਲਈ ਉਹ ਫਸਲਾਂ ਕਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਖਰਾਬ ਕਰੇਗਾ ਅਤੇ ਮਕਾਨ ਕਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਢਾਏਗਾ ? ਇਸ ਚੀਜ਼ ਦੀ ਜ਼ਰੂਰਤ ਸੰਭਾਵਨਾ ਨਹੀਂ ਹੋ ਸਕਦੀ ਜਿਹੜੀ ਕਿ ਪਰੋਫੈਸਰ ਸਾਹਿਬ ਨੇ ਕਹੀ ਹੈ।

Mr. Speaker : Question is :—

That the East Punjab Holdings (Consolidation and Prevention of Fragmentation) (Amendment) Bill be passed.

The motion was carried.

THE SCHEDULED AREAS TRADERS' (FACILITIES FOR LOANS) BILL, 1956

Minister for Revenue and Education : (Sardar Gurbachan Singh Bajwa)
Sir, I beg to move :—

That the Scheduled Areas Traders' (Facilities for Loans) Bill be taken into consideration at once.

[ਮਾਲ ਅਤੇ ਵਿੱਦਿਆ ਮੰਤਰੀ]

ਸਪੀਕਰ ਸਾਹਿਬ, ਪਿਛਲੇ ਸਾਲ ਜਿਹੜੇ ਬੜੇ floods ਆਏ ਸਨ ਅਤੇ ਬਾਰਸ਼ਾਂ ਹੋਈਆਂ ਸਨ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨਾਲ ਲਾਹੌਲ ਅਤੇ ਸਪਿਟੀ ਦੇ ਤਾਜਰਾਂ ਦਾ, ਜਿਹੜੇ ਕਿ ਆਮ ਤੌਰ ਤੇ ਪਸ਼ਮੀਨਾ ਵਗੈਰਾ ਤਿੱਬਤ ਤੋਂ ਲਿਆਉਂਦੇ ਹਨ, ਬੜਾ ਭਾਰੀ ਨੁਕਸਾਨ ਹੋਇਆ ਸੀ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਖਰਚ ਵਗੈਰਾ ਅਤੇ ਹੋਰ ਪਸ਼ੂ ਸਾਰੇ ਮਰ ਜਾਣ ਨਾਲ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਬੜੀਆਂ ਦਿਕਤਾਂ ਪੇਸ਼ ਆਈਆਂ ਸਨ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਮਾਲ ਦਾ ਵੀ ਨੁਕਸਾਨ ਹੋ ਗਿਆ ਸੀ ਜਿਸ ਕਰਕੇ ਉਹ ਮੁੜ ਕੇ ਵਪਾਰ ਕਰਨ ਜੋਗੇ ਨਹੀਂ ਰਹਿ ਸਨ। ਇਸ ਲਈ ਇਸ ordinance ਦੇ ਜ਼ਰੀਏ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਮਾਲੀ ਸਹਾਇਤਾ ਅਤੇ ਕਰਜ਼ੇ ਦਿੱਤੇ ਗਏ ਸਨ ਤਾਂ ਜੋ ਉਹ ਆਪਣਾ ਕੰਮ ਕਾਜ ਮੁੜ ਕੇ ਸ਼ੁਰੂ ਕਰ ਸਕਣ। ਇਸ ਸਿਲਸਿਲੇ ਵਿਚ ਇਹ ordinance ਜਾਰੀ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਸੀ ਜਿਹੜਾ ਕਿ ਹੁਣ ਬਿਲ ਦੀ ਸ਼ਕਲ ਵਿਚ ਹਾਊਸ ਦੇ ਸਾਹਮਣੇ ਮੈਂ ਪੇਸ਼ ਕਰ ਰਿਹਾ ਹਾਂ। ਇਹ ਕਾਨੂੰਨ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਦਿੱਤੀਆਂ ਗਈਆਂ facilities ਦੇ ਬਾਰੇ ਵਿਚ ਹੈ। ਇਸ ਲਈ ਮੈਂ ਆਸ ਕਰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਹਾਊਸ ਇਸ ਨੂੰ ਪਾਸ ਕਰ ਦੇਵੇਗਾ।

Mr. Speaker : Motion moved :—

That the Scheduled Areas Traders' (Facilities for Loans) Bill be taken into consideration at once.

Mr. Speaker : Question is :—

That the Scheduled Areas Traders' (Facilities for Loans) Bill be taken into consideration at once.

The motion was carried.

Mr. Speaker : The House will now proceed to consider the Bill clause by clause. Now Sub-clauses (2) and (3) of clause 1 are before the House.

(No Member rose to speak.)

Mr. Speaker : I think no hon. Member is anxious to speak on these or other clauses or the Title of the Bill. If there be no objection, I will put them together to the vote of the House.

(Voices : No objection.)

SUB-CLAUSES (2) AND (3) OF CLAUSE 1, CLAUSES 2, 3, 4 AND SUB-CLAUSE (1) OF CLAUSE 1 AND TITLE

Mr. Speaker : Question is :—

That Sub-clauses (2) and (3) of Clause 1, Clauses 2, 3 and 4, Sub-clause (1) of Clause 1 and the Title stand part of the Bill.

The motion was carried.

Minister for Revenue and Education (Sardar Gurbachan Singh Bajwa) :
Sir, I beg to move :—

That the Scheduled Areas Traders' (Facilities for Loans) Bill be passed.

Mr. Speaker : Motion moved :—

That the Scheduled Areas Traders' (Facilities for Loans) Bill be passed.

Mr. Speaker : Question is :—

That the Scheduled Areas Traders' (Facilities for Loans) Bill be passed.

The motion was carried.

AMENDMENT MADE BY THE PUNJAB LEGISLATIVE
COUNCIL IN THE PUNJAB MUNICIPAL TAX
VALIDATING BILL, 1956

Minister for Revenue and Education (Sardar Gurbachan Singh Bajwa)
Sir, I beg to move :—

That the Amendment made by the Punjab Legislative Council in the Punjab Municipal (Tax Validating) Bill, which was passed by the Punjab Vidhan Sabha on the 22nd August, 1956, be taken into consideration.

Mr. Speaker : Motion moved :—

That the amendment made by the Punjab Legislative Council in the Punjab Municipal (Tax Validating) Bill, which was passed by the Punjab Vidhan Sabha on the 22nd August, 1956, be taken into consideration.

ਸਰਦਾਰ ਸਰੂਪ ਸਿੰਘ (ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ ਸ਼ਹਿਰ ਪੂਰਬ) : ਸਪੀਕਰ ਸਾਹਿਬ, ਇਸ ਗਵਰਨਮੈਂਟ ਦਾ mind ਐਸਾ ਹੈ ਜਿਹੜਾ day to day ਅਤੇ hour to hour ਬਦਲਦਾ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ । ਪਹਿਲੇ ਸ਼ਾਇਦ .....

ਸ਼੍ਰੀ ਅਧਿਕਸ਼ : ਸ਼ਾਇਦ ਧੜ ਗਲਤੀ ਕੇ ਸਾਥ ਹੋ ਗਯਾ ਥਾ । (Perhaps this was done through mistake.)

ਸਰਦਾਰ ਸਰੂਪ ਸਿੰਘ : ਇਸ ਬਿਲ ਵਿਚੋਂ ਰੋਹਤਕ ਦਾ item ਪਹਿਲੇ delete ਹੋ ਗਿਆ ਸੀ ਪਰ Council ਨੇ ਇਹ ਫਿਰ ਇਸ ਵਿਚ ਪਾ ਦਿੱਤਾ ਹੈ ।

Mr. Speaker : The Council has justified its existence.

ਸਰਦਾਰ ਸਰੂਪ ਸਿੰਘ : ਸਾਡੀ ਮਨਿਸਟਰੀ ਦਾ mind earthquake ਦੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਚਲਦਾ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ । ਇਹ ....

Minister for Revenue and Education : I am sorry for the earthquake.

Mr. Speaker : Question is :—

That the amendment made by the Punjab Legislative Council in the Punjab Municipal (Tax Validating) Bill, which was passed by the Punjab Vidhan Sabha on the 22nd August, 1956, be taken into consideration.

The motion was carried.

SCHEDULE

Mr. Speaker : Now the amendment suggested by the Punjab Legislative Council to the Schedule is before the House.

(No Member rose to speak.)

Mr. Speaker : Question is :—

That at the end of the Schedule, the following be added—

“Rohtak 4500-C-54/24089, dated 30th April, 1954 10th June, 1954.

The motion was carried.

Minister for Revenue and Education (Sardar Gurbachan Singh Bajwa) :
Sir, I beg to move :—

That the Punjab Municipal (Tax Validating) Bill, as amended by the Council, be passed.

Mr. Speaker : Motion moved :—

That the Punjab Municipal (Tax Validating) Bill, as amended by the Council, be passed.

Mr. Speaker : Question is :—

That the Punjab Municipal (Tax Validating) Bill, as amended by the Council, be passed.

The motion was carried.

AMENDMENTS MADE BY THE PUNJAB LEGISLATIVE
COUNCIL IN THE PUNJAB GRAM PANCHAYAT
(AMENDMENT) BILL 1956

Minister for Agriculture and Panchayats (Sardar Gurbanta Singh) :
Sir, I beg to move :—

12.00 That the amendments made by the Punjab Legislative Council in the Punjab Gram Panchayat (Amendment) Bill, which was passed by the Punjab Vidhan Sabha on the 22nd August, 1956, be taken into consideration.

Mr. Speaker : Motion moved—

That the amendments made by the Punjab Legislative Council in the Punjab Gram Panchayat (Amendment) Bill, which was passed by the Punjab Vidhan Sabha on the 22nd August, 1956, be taken into consideration.

Mr. Speaker : Question is—

That the amendments made by the Punjab Legislative Council in the Punjab Gram Panchayat (Amendment) Bill, which was passed by the Punjab Vidhan Sabha on the 22nd August, 1956, be taken into consideration.

The motion was carried.

CLAUSE 2

Mr. Speaker : Now the House will consider the amendment suggested by the Punjab Legislative Council to Clause 2.

(No member rose to speak.)

Mr. Speaker : Question is—

That before sub-clause (i), the following be added :—

“In the proviso to subsection (1) fourth line from bottom, the word “Committee’ shall be added after the words “Notified Area” as well as after “Small Town”.

The motion was carried.

CLAUSE 4

Mr. Speaker : Now the amendment suggested by the Council to Clause 4 is before the House.

(No Member rose to speak).

Mr. Speaker : Question is—

That for the existing Clause, 4, the following be substituted :—

“4. In subsection (1) of Section 109 of the principal Act, after the word ‘Panchayat’ and before the word ‘without’ in line 6, the following be added :—

“or interfere with any right, title or interest whatever, in the land vesting in the Panchayat”.

The motion was carried.

Minister for Agriculture and Panchayats (Sardar Gurbanta Singh):
Sir, I beg to move—

That the Punjab Gram Panchayat (Amendment) Bill as amended by the Council be passed.

Mr. Speaker : Motion moved—

That the Punjab Gram Panchayat (Amendment) Bill as amended by the Council be passed.

Mr. Speaker : Question is—

That the Punjab Gram Panchayat (Amendment) Bill as amended by the Council be passed.

The motion was carried

THE PUNJAB MUNICIPAL (AMENDMENT) BILL, 1956

Deputy Minister (Shri Balwant Rai Tayal) : Sir, I beg to move—

That the Punjab Municipal (Amendment) Bill be taken into consideration at once.

अध्यक्ष महोदय, पंजाब के अन्दर राज्य सरकार ने अपने अधीन सब services और posts में Scheduled Castes, Scheduled Tribes और recognised backward classes में आबादी के लिहाज से specific percentage reserve रखी हुई है लेकिन स्टेट के

12-00 noon

[Deputy Minister]

अन्दर local bodies में जो Punjab Municipal Act, 1911, के अधीन कायम है, ऐसी कोई reservation नहीं रखी गई थी। यह उस ऐक्ट में lacuna और कमी थी। इस कमी को दूर करने के लिये गवर्नमेंट ने यह power अपने हाथ में लेने के लिये यह बिल पेश किया है ताकि अगर किसी local body में वहां की आबादी के मुताबिक पिछड़े हुए तबकों को local body की service में जगह नहीं मिलती तो पंजाब सरकार हिदायत कर सके कि उस body की service में पिछड़े लोगों की आबादी के मुताबिक posts reserve रखी जायें। इस लिये यह बिल लाने की ज़रूरत पड़ी। मुझे आशा है कि हाउस इसे पास करेगा।

Mr. Speaker : Motion moved—

That the Punjab Municipal (Amendment) Bill be taken into consideration at once.

Mr. Speaker : Question is—

That the Punjab Municipal (Amendment) Bill be taken into consideration at once.

The motion was carried.

Mr. Speaker : The House will proceed to consider the Bill, clause by clause. Now Clause 2 is before the House.

(No member rose to speak.)

Mr. Speaker : If no hon. Member is anxious to speak on this as well as other Clauses or the Title of the Bill, I will put them together to the vote of the House.

(Voices : No objection.)

CLAUSES 2, 1 AND TITLE

Mr. Speaker : Question is—

That clause 2, 1 and the Title stand part of the Bill,

The motion was carried.

Deputy Minister (Shri Balwant Rai Tayal) : Sir, I beg to move—

That the Punjab Municipal (Amendment) Bill be passed.

Mr. Speaker : Motion moved—

That the Punjab Municipal (Amendment) Bill be passed.

Mr. Speaker : Question is—

That the Punjab Municipal (Amendment) Bill be passed.

The motion was carried.

THE PUNJAB DISTRICT BOARDS (AMENDMENT) BILL, 1956

Deputy Minister (Shri Balwant Rai Tayal) : Sir, I beg to move—

That the Punjab District Boards (Amendment) Bill be taken into consideration at once.

अध्यक्ष महोदय, जैसा कि मैं ने पहले बिल के बारे में कहा था कि Municipal Act में कमी थी उसे दूर करने के लिये Amending Bill लाया गया था इसी तरह Punjab District Boards Act, 1883 में भी यही कमी थी कि पिछड़े तबके जो हैं जैसे Scheduled Castes, Scheduled Tribes और backward classes इन्हें इनकी आबादी के मुताबिक District Board में जगह नहीं दी जाती थी। इस लिये यह Amending Bill पेश किया जाता है कि इस कमी को दूर किया जाए और पिछड़े तबकों को वहां की आबादी के मुताबिक District Boards में जगह दी जा सके। मैं समझता हूँ कि सारा हाउस इसे पास करेगा।

Mr. Speaker : Motion moved—

That the Punjab District Boards (Amendment) Bill be taken into consideration at once.

Mr. Speaker : Question is—

That the Punjab District Boards (Amendment) Bill be taken into consideration at once.

The motion was carried.

Mr. Speaker : The House will consider the Bill, clause by clause. Now Clause 2 is before the House.

(No Member rose to speak.)

Mr. Speaker : If there be no objection, I will put this as well as all other clauses and the Title together to the vote of the House.

(Voices : No objection.)

CLAUSES 2, 1 AND TITLE

Mr. Speaker : Question is—

That Clauses 2, 1 and Title stand part of the Bill.

The motion was carried.

Deputy Minister (Shri Balwant Rai Tayal) : Sir, I beg to move—

That the Punjab District Boards (Amendment) Bill be passed.

Mr. Speaker : Motion moved—

That the Punjab District Boards (Amendment) Bill be passed.

Mr. Speaker : Question is—

That the Punjab District Boards (Amendment) Bill be passed .

The motion was carried.

THE PUNJAB URBAN IMMOVABLE PROPERTY TAX (AMENDMENT) BILL, 1956

Minister for Public Works (Shri Mool Chand Jain) : Sir, I beg to move—

That the Punjab Urban Immovable Property Tax (Amendment) Bill be taken into consideration at once.

स्पीकर साहिब, इस बिल में बहुत मामूली सी दो amendments हैं । एक तो यह amendment है कि पहले Punjab Urban Immovable Property Tax Act, 1940 की sub-section 1 of section 3 में एक particular class of owners को relief न था इस amendment में इसको relief दिया गया है ।

मौजूदा provisions में अगर कोई टैक्स किसी assessee के जिम्मे उससे own की हुई property के बारे में बच जाता था तो अगर वह मालिक उसी property को transfer कर देता था तो उस से उस टैक्स की वसूली का कोई provision न था । दूसरी amendment के द्वारा इस टैक्स की वसूली का प्रबन्ध अब किया जा रहा है । यह दो नई बातें इस amending Bill में लाई गई हैं । उम्मीद है कि इसे मंजूर कर लिया जाएगा ।

Mr. Speaker : Motion moved—

That the Punjab Immovable Property Tax (Amendment) Bill be taken into consideration at once.

दीवान जगदीश चन्द्र (लुधियाना शहर, उत्तर) : माननीय स्पीकर साहिब, यह बिल जो आज हमारे सामने आया है इस लिहाज़ से अच्छा है कि इस से widows और orphans को relief दिया गया है । मैं इस मौके पर, स्पीकर साहिब, आपकी मार्फत मुतालिका वज़ीर के नोटिस में यह बात लाना चाहता हूँ । हम जायदाद के राष्ट्रीयकरण की तरफ तेज़ी से जा रहे हैं । Urban Rent Restriction Act पास किया गया है जिस का असर property के मालिकों पर पड़ता है । फिर शहरी जायदाद पर पहले ही Income Tax, Property Tax और House Tax तीन बोझ हैं । यह टैक्स property के मालिकों को अदा करना पड़ता है । Taxation Enquiry Commission ने अपनी report के अन्दर भी यह शिफारिश की थी कि Property Tax शहरी जायदाद पर से बन्द कर दिया जाए इस लिये मैं तो यह कहूँगा कि Urban Immovable Property Tax Act ही मनसूख कर देना चाहिये । यह छोटी छोटी रियायतें जो इस बिल में रखी गई हैं

THE PUNJAB URBAN IMMOVABLE PROPERTY TAX (AMENDMENT) (10)173
BILL

इस से कुछ आदमियों को relief मिल सकता है लेकिन मैं तो कहूँगा कि अब मौका आ गया है जब कि Urban Immovable Property Tax Act को मनसूख कर देना चाहिये ।

Mr. Speaker : Question is—

That the Punjab Urban Immovable Property Tax (Amendment) Bill be taken into consideration at once.

The motion was carried.

Mr. Speaker : The House will now proceed to consider the Bill, clause by clause. Now Clause 2 is before the House.

(No member rose to speak.)

Mr. Speaker : I think no hon. Member is anxious to speak on this or other Clauses or the Title of the Bill. I will, therefore, put them together to the vote of the House.

CLAUSES 2, 3, 1 AND TITLE

Mr. Speaker : Question is—

That Clauses 2, 3, 1 and Title stand part of the Bill.

The motion was carried.

Minister for Public Works (Shri Mool Chand Jain) : Sir, I beg to move—

That the Punjab Urban Immovable Property Tax (Amendment) Bill be passed.

Mr. Speaker : Motion moved—

That the Punjab Urban Immovable Property Tax (Amendment) Bill be passed.

Mr. Speaker : Question is—

That the Punjab Urban Immovable Property Tax (Amendment) Bill be passed.

The motion was carried.

THE GOOD CONDUCT PRISONERS' PROBATIONAL RELEASE
(AMENDMENT) BILL, 1956

Minister for Revenue and Education (Sardar Gurbachan Singh Bajwa) : Sir, I beg to move—

That the Good Conduct Prisoners' Probational Release (Amendment) Bill be taken into consideration at once.

ਸਪੀਕਰ ਸਾਹਿਬ, ਇਸ ਬਿਲ ਵਿਚ ਪਹਿਲਾਂ ਜਿਹੜੇ prisoners ਨੂੰ probation ਤੇ ਛੱਡ ਦਿੱਤਾ ਜਾਂਦਾ ਸੀ ਕਿ ਉਹ ਆਪਣਾ conduct ਜੇਕਰ ਠੀਕ ਰਖਣ ਅਤੇ ਠੀਕ behave ਕਰਨ ਤਾਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਰਿਆਇਤ ਦਿੱਤੀ ਜਾਂਦੀ ਸੀ । ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਛੱਡਣ ਦੇ

[ਮਾਲ ਅਤੇ ਵਿੱਦਿਆ ਮੰਤਰੀ]

ਇਖਤਿਆਰ ਵਾਲੀ authority ਨੂੰ ਜੇਕਰ ਲੋੜ ਪਵੇ ਅਤੇ ਜੇਕਰ ਅਜਿਹੇ ਕੋਈ ਠੀਕ ਤਰ੍ਹਾਂ behave ਨਾ ਕਰਨ ਤਾਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਫਿਰ ਗਿ੍ਫਤਾਰ ਕਰਨ ਦਾ ਹੁਕਮ ਦੇ ਸਕਦੀ ਸੀ। ਪਰੰਤੂ ਇਸ ਅਧੀਨ ਜੋ ਰੁਲਜ਼ ਬਣਾਏ ਗਏ ਉਹ Good Conduct Prisoner's Probational Release Act, 1926, ਅਧੀਨ strictly cover ਨਹੀਂ ਹੁੰਦੇ। ਇਸ ਲਈ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੀ ਕਾਰਵਾਈ ਨੂੰ legal ਕਰਨ ਲਈ ਅਤੇ rule ਨੂੰ act ਦੀ ambit ਵਿਚ ਲਿਆਉਣ ਲਈ ਇਹ ਬਿਲ ਪੇਸ਼ ਕੀਤਾ ਜਾ ਰਿਹਾ ਹੈ।

Mr. Speaker : Motion moved—

That the Good Conduct Prisoners' Probational Release (Amendment) Bill be taken into consideration at once.

Mr. Speaker : Question is—

That the Good Conduct Prisoners' Probational Release (Amendment) Bill be taken into consideration at once.

The motion was carried.

Mr. Speaker : The House will now proceed to consider the Bill, clause by clause. Now Clause 2 is before the House.

(No member rose to speak.)

Mr. Speaker : If there be no objection, I will put this as well as all other clauses and the Title of the Bill together to the vote of the House.

(Voices No objection.)

CLAUSES 2, 1 AND TITLE

Mr. Speaker : Question is—

That Clauses 2, 1 and Title stand part of the Bill.

The motion was carried.

Minister for Revenue and Education (Sardar Gurbachan Singh Bajwa) :
Sir, I beg to move—

That the Good Conduct Prisoners' Probational Release (Amendment) Bill be passed.

Mr. Speaker : Motion moved—

That the Good Conduct Prisoners' Probational Release (Amendment) Bill be passed.

Mr. Speaker : Question is—

That the Good Conduct Prisoners' Probational Release (Amendment) Bill be passed.

The motion was carried.

THE PUNJAB NEW TOWNSHIPS (STREET LIGHTING AND WATER SUPPLY) FEES (AMENDMENT) BILL, 1956

Minister for Revenue and Education (Sardar Gurbachan Singh Bajwa) :
Sir, I beg to introduce the Punjab New Townships (Street Lighting and Water Supply) Fees (Amendment) Bill.

Minister for Revenue and Education : Sir, I beg to move—

That the Punjab New Townships (Street Lighting and Water Supply) Fees (Amendment) Bill be taken into consideration at once.

Mr. Speaker : Motion moved—

That the Punjab New Townships (Street Lighting and Water Supply) Fees (Amendment) Bill be taken into consideration at once.

Mr. Speaker : Question is—

That the Punjab New Townships (Street Lighting and Water Supply) Fees (Amendment) Bill be taken into consideration at once.

The motion was carried.

Mr. Speaker : The House will proceed to consider the Bill, clause by clause. Now clause 2 is before the House.

(No Member rose to speak.)

Mr. Speaker : I think no hon. Member is anxious to speak on this or other clauses or the Title of the Bill. I will, therefore, put them together to the vote of the House.

CLAUSES 2, 1 AND TITLE

Mr. Speaker : Question is—

That Clauses 2, 1 and Title stand part of the Bill.

The motion was carried.

Minister for Revenue and Education (Sardar Gurbachan Singh Bajwa) :
Sir, I beg to move—

That the Punjab New Townships (Street Lighting and Water Supply) Fees (Amendment) Bill be passed.

Mr. Speaker : Motion moved—

That the Punjab New Townships (Street Lighting and Water Supply) Fees (Amendment) Bill be passed.

Mr. Speaker : Question is—

That the Punjab New Townships (Street Lighting and Water Supply) Fees (Amendment) Bill be passed.

The motion was carried.

RESUMPTION OF CONSIDERATION OF THE PUNJAB SPECIAL
POWERS (PRESS) BILL, 1956. (BILL PASSED)

Mr. Spéaker : Now the House will resume consideration of Clause 2 of the Punjab Special Powers (Press) Bill, 1956.

ਮੁਖ ਮੰਤਰੀ (ਸਰਦਾਰ ਪਰਤਾਪ ਸਿੰਘ ਕੈਰੋਂ) : ਸਪੀਕਰ ਸਾਹਿਬ, ਅਰਜ਼ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਅਸੀਂ ਕਾਫੀ ਇਸ ਮਸਲੇ ਤੇ ਸੋਚਿਆ ਹੈ ਅਤੇ ਜਿਨ੍ਹਾਂ points ਉਤੇ ਮੇਰੇ ਇਕ ਵੀਰ ਨੇ ਕੁਝ ਸ਼ੱਕ ਜ਼ਾਹਿਰ ਕੀਤਾ ਸੀ ਉਨ੍ਹਾਂ ਉਤੇ ਕਾਫੀ ਗੌਰ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ। ਮੈਂ ਤਾਂ ਇਹ ਸਮਝਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਜੇਕਰ ਅਸੀਂ ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਵੀ ਰਹਿਣ ਦੇਈਏ ਤਾਂ ਵੀ ਕੋਈ ਫਰਕ ਨਹੀਂ ਪੈਂਦਾ ਲੇਕਿਨ ਫੇਰ ਵੀ ਅਸੀਂ ਇਸ ਗੱਲ ਨੂੰ ਮੱਦੇ ਨਜ਼ਰ ਰੱਖਿਆ ਹੈ ਕਿ ਇਸ ਬਿਲ ਵਿਚ ਕੋਈ loophole ਨਾਂ ਛੱਡਿਆ ਜਾਵੇ। ਮੈਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਆਪਣੇ ਵੀਰਾਂ ਦਾ ਧੰਨਵਾਦ ਕਰਦਾ ਹਾਂ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਵੀ ਇਹ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਕੀਤੀ ਹੈ ਕਿ ਇਸ ਵਿਚ ਕੋਈ ਕਮੀ ਨਾ ਰਹਿ ਜਾਵੇ ਅਤੇ ਆਪਣੇ ਸ਼ੱਕ ਜ਼ਾਹਿਰ ਕੀਤੇ ਹਨ। ਅਪਣੀ ਤਰਫ ਤੋਂ ਮੈਂ ਇਸ ਬਿਲ ਨੂੰ fool proof ਕਰਨ ਲਈ, ਇਹ ਕਰ ਦੇਣਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ communal harmony ਤੋਂ ਬਾਅਦ “affecting or likely to affect the Public order ਦੇ ਲਫਜ਼ insert ਕਰ ਦਿੱਤੇ ਜਾਣ।

ਸ਼੍ਰੀ ਅਧ୍ୟਕਸ਼ : इस कलाज़ दो में ? [Here in clause two ?]

ਮੁਖ ਮੰਤਰੀ : Clause two Sub-clause one, line 5th.

ਸ਼੍ਰੀ ਅਧ୍ୟਕਸ਼ : आप explanation की शकल में add कर दें कि what the communal harmony means। यह अच्छा रहेगा। (The hon. Minister may add it in the form of an explanation as to what the communal harmony means. It will serve the purpose.)

Minister for Finance : (That is a very good suggestion.)

ਸਰਦਾਰ ਸਰੂਪ ਸਿੰਘ : ਤੁਸੀਂ ਇਸ ਬਿਲ ਨੂੰ ਅਗਲੇ Session ਵਿਚ ਲੈ ਆਉਣਾ। ਇਹ better ਰਹੇਗਾ।

ਮੁਖ ਮੰਤਰੀ : ਨਹੀਂ।

ਸਰਦਾਰ ਸਰੂਪ ਸਿੰਘ : ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਗਲਤੀਆਂ ਰਹਿ ਜਾਣਗੀਆਂ।

ਮੁਖ ਮੰਤਰੀ : ਜੇਕਰ ਤੁਸੀਂ ਕੁਝ suggest ਕਰ ਸਕਦੇ ਹੋ ਤਾਂ ਕਰੋ। If you think that it is not your job then leave it to us.

ਸ਼੍ਰੀ ਅਧ୍ୟਕਸ਼ : Clause 2, sub-clause (1) के तीन parts हैं a, b and c। आप ऐसा भी कर सकते हैं कि ‘c’ के बाद एक नई explanation डैश डाल कर add कर दें कि communal harmony means.....

(There are three parts of sub-clause (1) of clause 2 i.e.,

a, b and c. After part 'c' he may add an explanation by inserting a dash that the communal harmony means . . . . .)

सिचाई तथा विद्यत मन्त्री : दरअसल यह जो restriction करना है वह particular activity को करना है। वह activity किस किस की है? ऐसी जो prejudicial to the maintenance of communal harmony हो। इस की specification की क्या आवश्यकता है? यह तो साफ चीज़ है।

श्री अध्यक्ष : Communal harmony में कौन सी चीज़ें शामिल हैं? तो आप इस में यह कर दें कि they will be notified by the State Government later on.

(What constitutes the communal harmony? He may provide here that it will be notified later on by the State Government as to what comprises the communal harmony.)

वित्त मंत्री : स्पीकर साहिब, communal harmony के words जो हैं वह understood ही हैं उस में कोई further definition की ज़रूरत नहीं पड़ती है।

Mr Speaker: But what I want to suggest is that the State Government may have the power to notify as to what constitutes the communal harmony later on.

वित्त मंत्री : जहां तक इस सारी clarification की बात है तो जैसा चीफ़ मिनिस्टर साहिब करने लगे हैं बेशक कर दें मगर मैं तो इस opinion का हूँ कि अगर इसे इसी तरह भी रहने दिया जाए तो भी कोई fundamental clarification की ज़रूरत नहीं क्योंकि यह बात वाज़ेह ही है कि communal harmony दूसरे मायनों में public order कायम करना ही होती है। तो इस में यह public order के लफज़ add करने की कोई चंदा ज़रूरत नहीं रहती है। वैसे अगर constitution की section 19 को देखें तो यह चीज़ वहां specified है। जब हम specify कर देते हैं कि कौन सी activities हैं जिन के मुताल्लिक restriction impose करने की ज़रूरत है और वह हैं Activities which are prejudicial to the maintenance of communal harmony तो फिर naturally और clearly इस चीज़ की clarification हो जाती है कि यह वह activity है जो public order को खराब करती है। मैं तो नहीं समझता कि इस में further किसी clarification की ज़रूरत है।

श्री अध्यक्ष : इस को ज़रा अच्छी शकल में लाएं। आप ऐसा कर दें कि 'Activity prejudicial to the maintenance of harmonious relations between different communities in the State. (He may bring it in some good form. Let him do like this 'Activity prejudicial to the maintenance of harmonious relations between different communities in the State.)

सिंचाई मन्त्री : The problem really is . . . समस्या यह है कि communal harmony वैसे तो public order की ही एक specie है और यह एक general term है। Public order की specie होने के नाते . . .

श्री अध्यक्ष : मगर सरदार सरूप सिंह ने एक बड़ा fundamental एतराज उठाया है कि offence defined नहीं है। (But Sardar Sarup Singh has raised a great fundamental issue that the offence is not defined.)

सिंचाई मन्त्री : Communal disharmony offence बनती है या नहीं। बहर हाल अगर उसको qualify करना पड़े तो यह लफ्ज़ इस के लिये add किए जा सकते हैं कि 'activity which is prejudicial to the maintenance of communal harmony and which may affect public order.'

वित्त मंत्री (श्री मोहन लाल) : Let me clarify it a bit more मेरी अर्ज यह है कि पोजीशन दरअसल यह है कि जब भी कोई कानून बनता है तो उस के कुछ objectives होते हैं और उनको हासिल करने के लिये general principles lay down किये जाते हैं। जैसा कि हम ने इस बारे में constitution की Section 19 को मद्देनज़र रखा है। यह ज़रूरी नहीं है कि उस में जो specific words, clauses या objectives हैं उनको हम अपने इस बिल में रखें। बल्कि इस बिल को हम ने इस तरह से देखना है कि जो provisions इस बिल में हैं क्या वह cover होते हैं उन objectives से जो constitution की section 19 में हैं। यह interpretation करनी है। यह जो restriction इस बिल के जरिये impose की जा रही है, legislature तो इस को reasonable समझता है। इस लिये गवर्नमेंट को authority देगा इस के enforce करने की, आगे का काम courts ने देखना है कि आया जो restriction legislature ने executive को enforcement के लिये दी है या जो power दी है वह reasonable है या नहीं, constitution के objectives के अन्दर आती है या नहीं। इस में तो आगे courts में interpretation का सवाल होगा। यह activity जिस पर कि हम restrictions लगा रहे हैं—वह activity जो prejudicial to the maintenance of communal harmony हो—क्या यह activities constitution की section 19 के objectives में आती है या नहीं, यह वहां आगे courts में argue किया जाएगा। न सिर्फ यह बल्कि यह भी कि क्या यह public activity public order के मातहत आती है या नहीं।

दूसरी मेरी अर्ज यह है कि communal harmony में public order के इलावा और भी कई चीज़ें आ सकती हैं। इस लिये अगर हम यह पाबन्दी लगाएं कि सिर्फ वही activity होगी जो public order से ताल्लुक रखती होगी तो

यह specification बहुत limited हो जाएगी। मैं समझता हूँ कि गवर्नमट की यहां position बिल्कुल correct है। हां अगर यहां एतराज उठाया गया है और चीफ मिनिस्टर साहिब चाहते हैं कि इस बिल का scope limited कर दें तो वह बेशक यही कर दें कि “activity affecting or likely to affect the public order” तो कोई हर्ज नहीं। मगर यह जरूर कहूंगा कि ऐसा करने से आप scope limited करेंगे और wide नहीं रहेगा। अगर मौजूदा बिल को ही रहने दें तो scope wide रहता है और courts को उसी पैमाने से मापना होगा। फिर courts की interpretation का सवाल होगा कि चाहे कोई भी activity हो क्या वह Article 19 of the constitution के objectives में cover होती है या नहीं? इस लिये मैं तो यही अर्ज करूंगा कि बिल अपनी मौजूदा शकल में बिल्कुल ठीक है और scope को काफी wide रखता है। अगर आप सब इस को limited करना चाहते हैं तो मुझे कोई एतराज नहीं है।

श्री अध्यक्ष : यह तो आस jurisprudence की बात है कि offence का defined होना जरूरी है। अगर यह clear हो जाती तो ठीक था। आप L. R. की राय ले लें। (It is a common principle of jurisprudence that it is essential that the offence should be defined. It would have been better if this had been clearly defined. The hon. Minister may consult the L.R. on this point.)

मुख मंत्री : मेरी अरज यह है कि उसीं इस तरुं कर लवें कि —

In sub-clause (1), line 5, between the word “harmony” and the “sign”, “the words “affecting or likely to affect public order” be inserted

Mr. Speaker : Motion moved—

In sub-clause (1), line 5, between the word “harmony” and the sign “,”, the words “affecting or likely to affect public order” be inserted.

सरदार सूरुप सिੰਘ (ਅਮ੍ਰਿਤਸਰ, ਸ਼ਹਿਰ ਪੂਰਬ) : ਇਸ ਤੋਂ ਮੇਰਾ ਇਤਰਾਜ਼ ਹੋਰ ਵੀ emphatic ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਵਿਚ ਲਿਖਿਆ ਹੈ “any activity prejudicial to the maintenance of communal harmony” ਮੇਰਾ ਇਤਰਾਜ਼ ਉਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਹੀ ਰਿਹਾ ਹੈ rather they have added something to it.

Mr. Speaker : This is an amendment by the Chief Minister.

Sardar Sarup Singh : Sir, my objection stands where it was. Communal disharmony in itself is not an offence. Nor is it covered by the list given in Article 19(2). It is very clear and unambiguous. There are no etceteras in it. It runs like this—

“Interests of the security of the State ; friendly relations with foreign States ; public order ; decency or morality ; or in relation to contempt of court, defamation or incitement to an offence”.

[Sardar Sarup Singh]

There is no such thing as "etc., etc." in it. Communal harmony is, therefore, not covered by this proviso. I think, that if you enact a law-making communal disharmony an offence, you are doing something quite wrong and my objection that sub-clause (i) of Clause 2 does not constitute any offence stands where it was.

Mr. Speaker : The Government will have to satisfy that the public order is also in danger, otherwise it cannot take some arbitrary action. I think it is an improvement upon the original clause.

Sardar Sarup Singh : Sir, the bringing in of the word "and" will alter the situation so far as this clause is concerned. The word "and" is completely vitiating.....

Sir, my second objection is still there. My hon. friend, the Finance Minister eloquently stated that the Courts will go into the question whether a reasonable restriction has been placed or not. Here the reasonableness..

Mr. Speaker : But nothing can check you from going to the Courts.

Sardar Sarup Singh : Sir, I am explaining my objection. The Clause reads like this—

The State Government or any authority so authorised in this behalf if satisfied....."

Sir, they are substituting the satisfaction of the State Government for the satisfaction of the Courts whether these restrictions are reasonable or not. That is my second objection which has not been met so far. They can only enact a law restricting certain activity. But they cannot pass an executive.... order. Now what they are trying to do is that they are taking this power to issue executive orders restricting certain types of activities. I beg to submit that they can enact laws but they must leave it to the Courts to determine whether those orders are according to the law of the land or not.

वित्त मंत्री (श्री मोहन लाल) : इस सिलसिले में मैं कुछ अर्ज करूँ। मुझे ऐसा मालूम होता है कि कुछ misunderstanding सी पैदा हो गई है। Constitution में किसी offence का provision नहीं। Constitution की Section 19 में Fundamental Rights की guarantee दी गई है। कुछ Fundamental Rights के बारे में यानी Freedom of speech and freedom of expression के लिये States को authorise किया है। अब उन rights पर कुछ reasonable restrictions impose कर दी हैं—उन Fundamental Rights पर जिन की Specification Article 19 में की गई है। अब हम ने देखना है कि आया यह provision जो हम इस बिल में कर रहे हैं उन Fundamental Rights की contravention करता है या नहीं।

श्री अध्यक्ष : वह Constitutional point साफ हो जाता है इन अलफाज के add करने से "prejudicial to the maintenance of the communal

harmony affecting or likely to affect public order. (That Constitutional point is clarified by adding the words "prejudicial to the maintenance of communal harmony affecting or likely to affect public order.")

ਲੋਕ ਕਾਰਜ ਮੰਤਰੀ : ਚੀਫ਼ ਸਿਨਿਸਟਰ ਸਾਹਿਬ ਨੇ ਜੋ ਕਯਾਹੁਤ ਕੀ ਹੈ ਉਸ ਦੇ ਸਰਦਾਰ ਸਰੂਪ ਸਿੰਘ ਨੂੰ ਏਰਾਜ਼ ਕਵਰ ਹੋ ਜਾਣਾ ਹੈ।

ਕਿਸ ਮੰਤਰੀ : ਮੈਂ ਸਮਝਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਧਰਮ ਗਲਤ ਫਹਿਸੀ ਫ਼ਰ ਹੋ ਜਾਣੀ ਚਾਹੀਏ। ਮੈਂ ਕੋ ਲਫਜ਼ਾਂ ਨੂੰ . . . .

Mr. Speaker: No. please sit down.

ਸਰਦਾਰ ਹਰਕਿਸ਼ਨ ਸਿੰਘ ਸੁਰਜੀਤ (ਨਕੋਦਰ) : ਸਪੀਕਰ ਸਾਹਿਬ, ਜਿਥੋਂ ਤਕ ਇਸ ਬਿਲ ਦੀ ਕਲਾਜ਼ 2 ਦੀ sub-clause (b) ਅਤੇ (c) ਦਾ ਸੰਬੰਧ ਹੈ ਮੈਂ ਸਮਝਦਾ ਹਾਂ ਕਿ sub-clause (b) ਹੇਠ ਸਰਕਾਰ ਜਿਹੜੇ ਅਧਿਕਾਰ ਮੰਗ ਰਹੀ ਹੈ ਕਿ ਹਰ ਇਕ ਅਖਬਾਰ ਨੂੰ ਗਵਰਨਮੈਂਟ ਵਲੋਂ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ matter ਦੇ ਕਾਲਮਾਂ ਵਿਚ ਛਾਪਣਾ ਪਏਗਾ ਇਹ ਪ੍ਰੈਸ ਦੀ ਆਜ਼ਾਦੀ ਤੇ ਸਿੱਧਾ ਦਖਲ ਹੈ। ਕਿਸੇ ਪ੍ਰੈਸ ਨੂੰ ਮਜਬੂਰ ਕਰਨਾ ਕਿ ਇਹ ਚੀਜ਼ ਦੇ ਕਾਲਮਾਂ ਵਿਚ ਛਾਪੀ ਜਾਏ ਇਹ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਆਜ਼ਾਦੀ ਵਿਚ ਮਦਾਖਲਤ ਕਰਨਾ ਹੈ। ਅੱਜ ਤੱਕ ਕੋਈ ਪ੍ਰੈਸ ਐਕਟ ਇਹੋ ਜਿਹਾ ਪਾਸ ਨਹੀਂ ਹੋਇਆ ਜਿਹੜਾ ਐਨੀ ਸਿੱਧੀ ਮਦਾਖਲਤ ਕਰਦਾ ਹੋਵੇ ਕਿ ਜਿਹੜਾ matter ਗਵਰਨਮੈਂਟ ਦੇਵੇ ਉਸਨੂੰ ਹੁਣੇ ਉਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਹੀ ਛਾਪ ਦੇਵੇ। ਅਖਬਾਰਾਂ ਦੀ ਆਪਣੀ ਪਾਲਿਸੀ ਹੁੰਦੀ ਹੈ ਤੇ ਜੇ Press Commission ਦੀ ਰਿਪੋਰਟ ਦਾ ਮੁਤਾਲਿਆ ਕੀਤਾ ਜਾਏ ਤਾਂ ਪਤਾ ਲਗੇਗਾ ਕਿ Editor ਦੀ ਆਜ਼ਾਦੀ ਤੇ ਉਸ ਵਿਚ ਬਹੁਤ ਜ਼ੋਰ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਹੈ। ਇਸ ਲਈ ਮੈਂ ਸਮਝਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਇਹ ਕਲਾਜ਼ Press Commission ਦੀ ਰਿਪੋਰਟ ਦੀ ਸਾਫ਼ ਤੌਰ ਤੇ ਖਿਲਾਫ਼ਵਰਤੀ ਕਰਦੀ ਹੈ।

ਮੇਰੀ ਦੂਜੀ ਅਰਜ਼ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਅਖਬਾਰਾਂ ਦੇ ਮੁਤਲਕ ਸਾਡੀ ਸਰਕਾਰ ਨੂੰ ਪਤਾ ਹੈ ਕਿ ਪਾਰਲੀਮੈਂਟ ਵਿਚ ਇਕ ਨਵਾਂ ਕਾਨੂੰਨ ਪਾਸ ਹੋਇਆ ਹੈ ਜਿਸ ਦੇ ਮੁਤਾਬਿਕ ਅਖਬਾਰ ਦੇ ਸਫਿਆਂ ਦੇ ਅਨੁਸਾਰ ਕੀਮਤ ਮੁਕੱਰਰ ਕੀਤੀ ਜਾਏਗੀ। ਹਰ ਇਕ ਅਖਬਾਰ ਦੇ ਕਿੰਨੇ ਸਫੇ ਮੁਕੱਰਰ ਹੋਣਗੇ ਇਹ ਕੁਝ ਸਮੇਂ ਦੇ ਬਾਅਦ ਆਪ ਨੂੰ ਪਤਾ ਲਗ ਜਾਏਗਾ। ਜੇ ਚਾਰ ਸਫੇ ਦਾ ਅਖਬਾਰ ਹੈ ਤੇ ਉਸ ਵਿਚ 20 ਕਾਲਮ ਹਨ ਤਾਂ ਉਹਨੂੰ ਦਸਵਾਂ ਹਿੱਸਾ ਥਾਂ ਸਰਕਾਰ ਦੀਆਂ ਖਬਰਾਂ ਛਾਪਣ ਲਈ ਦੇਣੀ ਪਏਗੀ ਤੇ ਇਸ ਦੇ ਮੁਕਾਬਲੇ ਵਿਚ 12 ਸਫੇ ਦੇ ਅਖਬਾਰ ਨੂੰ ਵੀ ਦੋ ਕਾਲਮਾਂ ਦੀ ਥਾਂ ਦੇਣੀ ਪਏਗੀ।

ਸਿੱਚਾਈ ਮੰਤਰੀ : ਤੁਸੀਂ ਕੀ ਪੈਸੇ ਦਿਓ ਜਾਯੋਗੇ।

ਸਰਦਾਰ ਹਰਕਿਸ਼ਨ ਸਿੰਘ ਸੁਰਜੀਤ : ਮੈਂ ਸਮਝਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਸ਼ਾਇਦ ਗਵਰਨਮੈਂਟ ਦਾ ਇਸ ਗਲ ਵਲ ਧਿਆਨ ਨਹੀਂ ਰਿਹਾ ਕਿ ਪੰਜਾਬੀ ਦਾ ਅਖਬਾਰ ਜਿਹੜਾ ਚਾਰ ਸਫਿਆਂ ਦਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਉਹਦੇ ਵਿਚ ਦੋ ਕਾਲਮ ਗਵਰਨਮੈਂਟ ਨੂੰ ਦਿੱਤੇ ਜਾਣ ਤਾਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਕਿੰਨੀ ਥਾਂ occupy ਹੋ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਅਖਬਾਰਾਂ ਦਾ ਕੰਮ ਹੈ ਸੂਬੇ ਦੀਆਂ ਖਬਰਾਂ ਛਾਪਣੀਆਂ ਤੇ ਜੇ ਦੋ

[ਸਰਦਾਰ ਹਰਕਿਸ਼ਨ ਸਿੰਘ ਸੁਰਜੀਤ]

ਕਾਲਮ ਸਰਕਾਰ ਦੀਆਂ ਖਬਰਾਂ ਲਈ ਮਖਸੂਸ ਕੀਤੇ ਜਾਣ ਤਾਂ ਸਾਰੀਆਂ ਖਬਰਾਂ ਪੂਰੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਅਖਬਾਰਾਂ ਵਿਚ ਨਹੀਂ ਛਪ ਸਕਦੀਆਂ ਤਿੰਨਾਂ ਸਫ਼ਿਆਂ ਦੀਆਂ ਅਖਬਾਰਾਂ ਤੇ ਹਮੇਸ਼ਾ ਇਤਰਾਜ਼ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚ ਪੂਰੀਆਂ ਖਬਰਾਂ ਨਹੀਂ ਮਿਲਦੀਆਂ। ਪੰਜਾਬੀ ਦੀਆਂ ਅਖਬਾਰਾਂ ਨੇ ਉਰਦੂ, ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ ਤੇ ਹਿੰਦੀ ਦੀਆਂ ਅਖਬਾਰਾਂ ਨਾਲ ਮੁਕਾਬਲਾ ਕਰਨਾ ਹੈ। ਜੇ ਸਰਕਾਰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ $\frac{1}{3}$ ਥਾਂ ਆਪਣੇ ਵਾਸਤੇ reserve ਕਰ ਲਏ ਤਾਂ ਯਕੀਨੀ ਤੌਰ ਤੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਅਖਬਾਰਾਂ ਨਾਲ ਜ਼ਿਆਦਤੀ ਹੋਵੇਗੀ। ਜਿਥੋਂ ਤਕ ਇਸ ਕਲਾਜ਼ ਦਾ ਸੰਬੰਧ ਹੈ ਕਿ Press Commission ਦੀ ਰਿਪੋਰਟ ਦੇ ਬਿਲਕੁਲ ਵਿਰੁਧ ਹੈ। ਮੈਂ ਸਮਝਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਸਰਕਾਰ ਜੇ ਅਖਬਾਰਾਂ ਤੇ ਕੋਈ ਹੋਰ ਪਾਬੰਦੀ ਲਾਉਣਾ ਚਾਹੁੰਦੀ ਹੈ ਤਾਂ ਬੇਸ਼ਕ ਲਾ ਦੇਵੇ ਪਰ ਉਹਨੂੰ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੀ ਪਾਬੰਦੀ ਕਦੀ ਨਹੀਂ ਲਾਉਣੀ ਚਾਹੀਦੀ ਤੇ ਘਟੋ ਘਟ ਇਹ ਤਰਮੀਮ, ਉਸ ਨੂੰ ਜ਼ਰੂਰ ਮੰਨ ਲੈਣੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ।

ਦੂਸਰੀ ਚੀਜ਼ ਮੈਂ censorship ਬਾਰੇ ਕਹਿਣਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹਾਂ। ਜਦੋਂ ਪਹਿਲੀ ਕਲਾਜ਼ ਵਿਚ ਸਰਕਾਰ ਨੇ ਇਹ ਅਧਿਕਾਰ ਲੈ ਲਏ ਹਨ ਕਿ ਕੋਈ ਖਾਸ ਮਸਾਲਾ ਛਪਣ ਹੀ ਨਹੀਂ ਦੇਣਾ ਤਾਂ ਫਿਰ precensorship ਦਾ ਕੀ ਮਤਲਬ ਹੈ। ਇਸ ਤੋਂ ਬਿਨ੍ਹਾਂ ਸਰਕਾਰ ਨੇ ਪਿਛਲੇ ਦਿਨਾਂ ਵਿਚ ਇਹ ਵੀ ਵੇਖਿਆ ਕਿ ਭਾਵੇਂ ਕੁਝ ਅਖਬਾਰਾਂ ਦੇ ਆਰਟੀਕਲ ਮਨਜ਼ੂਰੀ ਨਾਲ ਹੀ ਛਪਦੇ ਸਨ ਪਰ ਫੇਰ ਵੀ ਉਹ ਉਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਅਗ ਲਾਉਣ ਵਾਲੇ ਹੁੰਦੇ ਸਨ। ਮਕਸਦ ਤਾਂ ਹੈ ਉਨ੍ਹਾਂ ਅਖਬਾਰਾਂ ਦਾ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਭੜਕਾਉਣ ਤੋਂ prohibit ਕਰਨਾ। ਪਰ ਇਹ ਮਕਸਦ precensorship ਨਾਲ ਵੀ ਪੂਰਾ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦਾ। ਅਖਬਾਰਾਂ ਵਿਚ ਸਟੇਟ ਗੋਰਮੈਂਟ ਦੀ ਇਹ ਮਦਾਖਲਤ ਠੀਕ ਨਹੀਂ ਕਿ ਉਹ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਕਹੇ ਕਿ ਪਬਲਿਸਟੀ ਡਿਪਾਰਟਮੈਂਟ ਵਲੋਂ ਭੇਜੇ ਗਏ ਆਰਟੀਕਲ ਉਹ ਜ਼ਰੂਰ ਛਾਪਣ। ਇਸ ਲਈ ਇਹ ਤਰਮੀਮ ਜ਼ਰੂਰ ਮਨਜ਼ੂਰ ਕਰ ਲਈ ਜਾਣੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ। ਇਹ ਕਲਾਜ਼ਾਂ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਅਧੀਨ precensorship ਅਤੇ ਸਰਕਾਰੀ ਆਰਟੀਕਲ ਛਾਪੇ ਜਾਣ ਦੀਆਂ ਪਾਬੰਦੀਆਂ ਲਾਈਆਂ ਜਾ ਰਹੀਆਂ ਹਨ ਪ੍ਰੈਸ ਕਮਿਸ਼ਨ ਦੀ ਰਿਪੋਰਟ ਦੇ ਵੀ ਖਿਲਾਫ਼ ਜਾਂਦੀਆਂ ਹਨ। ਇਸ ਲਈ ਮੈਂ ਬੇਨਤੀ ਕਰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਘਟ ਤੋਂ ਘਟ ਇਹ ਤਰਮੀਮ ਜ਼ਰੂਰ ਮੰਨ ਲਈ ਜਾਵੇ।

ਮੁਖ ਮੰਤਰੀ (ਸਰਦਾਰ ਪਰਤਾਪ ਸਿੰਘ ਕੈਰੋਂ) : ਸਪੀਕਰ ਸਾਹਿਬ, ਮੇਰੇ ਕਮਿਊਨਿਸਟ ਦੋਸਤਾਂ ਨੇ ਪਹਿਲਾਂ ਮਾਰਕਸ ਦੀ ਕਿਤਾਬ *Das Capital* ਨੂੰ sacred ਬਣਾਇਆ ਹੈ ਅਤੇ ਹੁਣ Press Commission ਦੀ ਰਿਪੋਰਟ ਨੂੰ ਵੀ sacred ਬਣਾ ਰਹੇ ਹਨ। ਅਸੀਂ ਕੋਈ dogma ਲੈ ਕੇ ਕੰਮ ਨਹੀਂ ਕਰਨਾ ਚਾਹੁੰਦੇ। Public Order ਅਤੇ communal harmony ਕਾਇਮ ਰੱਖਣ ਲਈ ਜਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਕੋਈ ਚੀਜ਼ ਕਿਸੇ ਮੌਕੇ ਤੇ, ਕਿਸੇ ਥਾਂ ਸਾਹਮਣੇ ਆਵੇਗੀ ਉਸ ਮੁਤਾਬਕ ਕੰਮ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇਗਾ। ਅਸੀਂ ਕਿਸੇ ਚੀਜ਼ ਨੂੰ sacred ਨਹੀਂ ਬਣਾਉਣਾ ਚਾਹੁੰਦੇ। ਕੋਈ ਆਦਮੀ ਕਹਿੰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਪ੍ਰੈਸ ਤੇ ਕੋਈ ਪਾਬੰਦੀ ਨਹੀਂ ਚਾਹੀਦੀ। ਕੀ ਪ੍ਰੈਸ ਕੋਈ ਖੁਦਾ ਹੈ? ਪ੍ਰੈਸ ਦੀ ਇਜ਼ਤ ਅਸੀਂ ਇਸ ਲਈ ਕਰਦੇ ਹਾਂ ਕਿ ਇਸ ਨੇ ਕਿਸੇ ਸਮੇਂ ਜ਼ਾਲਮ ਤਾਕਤ ਦੇ ਖਿਲਾਫ਼ ਲੜਾਈ ਕੀਤੀ ਸੀ। ਪਰ ਇਸ ਵਿਚ ਕਈ ਆਦਮੀ ਅਜਿਹੇ ਹੋਣਗੇ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਜ਼ਾਲਮ ਤਾਕਤ ਦੀ ਮਦਦ ਵੀ ਕੀਤੀ ਹੋਵੇਗੀ। ਸਾਰੇ ਪੇਪਰ ਬੁਰੇ

ਨਹੀਂ । ਉਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚ ਨੇਕ ਅਤੇ ਚੰਗੇ ਵੀ ਹਨ । ਪਰ ਕੁਝ ਪ੍ਰਾਈਵੇਟ ਪੇਪਰ ਤਾਂ ਕੇਵਲ ਆਪਣੀ ਵਿਕਰੀ ਵਧਾਉਣ ਲਈ ਚਲਾਏ ਜਾ ਰਹੇ ਹਨ । ਜਿਹੜੇ ਪੇਪਰ ਸੋਸਾਇਟੀਆਂ ਦੇ ਪੈਸੇ ਨਾਲ ਬਣੇ ਹੋਏ ਹਨ ਅਸੀਂ ਖੁਦ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਮਦਦ ਕਰਨਾ ਚਾਹੁੰਦੇ ਹਾਂ ਕਿਉਂਕਿ ਉਹ ਚੰਗਾ ਕੰਮ ਕਰਦੇ ਹਨ । ਜੇ ਕੋਈ ਐਡੀਟਰ ਜਾਂ ਅਖਬਾਰ ਵਾਲਾ ਬੁਰਾ ਹੈ ਤਾਂ ਉਹ individual ਤੌਰ ਤੇ ਬੁਰਾ ਹੈ । ਪਰ ਸਮੁੱਚੇ ਤੌਰ ਤੇ ਸਾਰੇ ਲੋਕ ਪ੍ਰੈਸ ਨੂੰ ਇਜ਼ਤ ਦੀ ਨਿਗਾਹ ਨਾਲ ਵੇਖਦੇ ਹਨ । ਮੈਂ ਖੁਦ ਦੋ ਅਖਬਾਰਾਂ ਦਾ ਕੁਝ ਚਿਰ ਤਕ ਐਡੀਟਰ ਰਿਹਾ ਹਾਂ । ਮੈਂ ਇਹ ਸਭ ਚੀਜ਼ਾਂ ਜ਼ਾਤੀ ਤਜਰਬੇ ਤੋਂ ਜਾਣਦਾ ਹਾਂ । ਪਰ ਮੈਂ ਇਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚ ਨਹੀਂ ਜਾਂਦਾ ।

ਮੈਂ ਅਰਜ਼ ਕਰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਕੋਈ ਮੁਲਕ ਵੇਖ ਲਵੋ । ਜਿਸ ਮੁਲਕ ਨੇ ਤਰੱਕੀ ਕੀਤੀ ਹੈ ਉਸਨੇ ਪ੍ਰੈਸ ਆਪਣੀ ਮਰਜ਼ੀ ਦਾ ਬਣਾ ਕੇ ਕੀਤੀ ਹੈ । ਰੂਸ ਅਤੇ ਚੀਨ ਦੀ ਮਸਾਲ ਸਾਡੇ ਸਾਹਮਣੇ ਹੈ । Our democracy is in infancy ਇਸ ਲਈ ਅਜੇ ਸਾਨੂੰ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਚਲਣ ਦਿਉ । ਫੇਰ ਤੁਸੀਂ ਵੇਖੋਗੇ ਕਿ ਇਸ ਦੇਸ਼ ਦੀ ਮਿਸਾਲ ਤੁਹਾਨੂੰ ਸਾਰੀ ਦੁਨੀਆਂ ਵਿਚ ਨਹੀਂ ਮਿਲੇਗੀ । ਅਸੀਂ ਚਾਹੁੰਦੇ ਹਾਂ ਕਿ ਜਦੋਂ ਲੋਕ ਅਖਬਾਰ ਲੈਣ ਉਹ ਇਹ ਨਾ ਕਹਿਣ ਕਿ ਇਹ ਫਲਾਂ ਧਰਮ ਦੀ ਅਖਬਾਰ ਹੈ ਔਰ ਫਲਾਂ ਸਮਾਜ ਦੀ ਹੈ ਜਾਂ ਅਕਾਲੀ ਦੀ ਲਿਖੀ ਹੋਈ ਹੈ । ਜਦੋਂ ਇਹ feeling ਨਹੀਂ ਰਹੇਗੀ ਅਤੇ ਲੋਕ ਪੇਪਰ ਨੂੰ ਪੇਪਰ ਦੇ ਤੌਰ ਤੇ ਪੜ੍ਹਨਗੇ ਤਾਂ ਕਿਸੇ ਪਾਬੰਦੀ ਦੀ ਲੋੜ ਨਹੀਂ ਰਹੇਗੀ । ਮੈਂ ਤਾਂ ਇਹ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਉਹ ਵਕਤ ਆਵੇ ਜਦੋਂ ਲੋਕ communalism ਫੈਲਾਉਣ ਵਾਲੀਆਂ ਅਖਬਾਰਾਂ ਨੂੰ ਬਾਜ਼ਾਰ ਵਿਚ ਰਖਕੇ ਜੁੱਤੀਆਂ ਮਾਰਨਗੇ ।

ਮੇਰੇ ਮਿਤ੍ਰ ਲਾਲਾ ਕਿਦਾਰ ਨਾਥ ਸਹਿਗਲ ਨੇ ਕਿਹਾ ਹੈ ਕਿ ਸਚਮੁਚ ਉਹ ਲੋਕ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਦੇਸ਼ ਦੀ ਆਜ਼ਾਦੀ ਲਈ ਕੁਰਬਾਨੀਆਂ ਦਿੱਤੀਆਂ ਹਨ ਦੇਵਤੇ ਹਨ ; ਪਰ ਇਸ ਆਜ਼ਾਦੀ ਨੂੰ ਕਾਇਮ ਰੱਖਣ ਲਈ ਜ਼ਰੂਰੀ ਹੈ ਕਿ ਫਿਰਕੇਦਾਰੀ ਮੁਨਾਫਰਤ ਫੈਲਾਉਣ ਵਾਲੇ ਅਖਬਾਰਾਂ ਤੇ ਪਾਬੰਦੀ ਲਾਈ ਜਾਵੇ । ਅੱਜ ਕਲ missionaries ਦੇ ਖਿਲਾਫ ਜਿਹੜੀਆਂ ਬੂਠੀਆਂ ਗੱਲਾਂ ਕੁਝ ਅਖਬਾਰਾਂ ਲਿਖ ਰਹੀਆਂ ਹਨ ਕੀ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਦਾਦ ਦਿੱਤੀ ਜਾ ਸਕਦੀ ਹੈ ਇਨ੍ਹਾਂ ਹਾਲਾਤ ਵਿਚ ਜੇ ਇਹ ਪ੍ਰਬੰਧ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਜਾਵੇ ਕਿ ਅਖਬਾਰ ਵਿਚ ਕੋਈ ਚੰਗਾ ਆਰਟੀਕਲ ਕੁਝ ਥਾਂ ਤੇ ਸੱਤ ਦਿਨਾਂ ਤਕ ਛਾਪਿਆ ਜਾਵੇਗਾ ਤਾਂ ਇਸ ਵਿਚ ਕੀ ਬੁਰਾਈ ਹੈ ਮੈਂ ਖੁਦ ਇਸ profession ਵਿਚ ਰਿਹਾ ਹਾਂ । ਜਿਸ profession ਨੇ ਦੇਸ਼ ਦੀ ਗੁਲਾਮੀ ਦੇ ਖਿਲਾਫ ਜਦੋਜਹਿਦ ਕੀਤੀ ਹੈ ਅਸੀਂ ਉਸ ਦੀ ਇਜ਼ਤ ਕਰਦੇ ਹਾਂ । ਮੈਨੂੰ ਯਕੀਨ ਹੈ ਕਿ ਦਿਨਬਦਿਨ irresponsible Press ਦੀ ਮੌਤ ਹੁੰਦੀ ਜਾਣੀ ਹੈ ਅਤੇ responsible ਪ੍ਰੈਸ ਨੇ ਦਿਨਬਦਿਨ ਚਮਕਣਾ ਹੈ । ਮੈਂ ਅਰਜ਼ ਕਰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਜਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਸੁਰਜੀਤ ਜੀ ਪ੍ਰੈਸ ਕਮਿਸ਼ਨ ਦੀ ਰਿਪੋਰਟ ਨੂੰ sacred ਜਿਹਾ ਕਹਿ ਕੇ ਇਕ ਹਉਮ ਸਾਡੇ ਮਨਾਂ ਤੇ ਠੋਸਣਾ ਚਾਹੁੰਦੇ ਹਨ ਉਹ ਇਸ ਵਿਚ ਸਫਲ ਨਹੀਂ ਹੋ ਸਕਦੇ । ਮੇਰੇ ਮਨ ਦੀ ਸਦਾ revolutionary approach ਰਹੀ ਹੈ । ਇਕ fundamental ਚੀਜ਼ ਦੀ ਕਦਰ ਅਸੀਂ ਕਿਸੇ dogma ਦੇ ਅਸਰ ਥੱਲੇ ਘਟਾ ਨਹੀਂ ਸਕਦੇ । Wisdom ਨਾਂ ਕਿ dogma ਜਿਥੇ ਹੋਵੇ ਉਥੇ ਅਸੀਂ ਸਿਰ ਬੁਕਾਵਾਂਗੇ । ਇਸ ਵੰਗ ਨਾਲ ਅਸਾਂ ਦੇਸ਼ ਦੀ ਹਾਲਾਤ ਸੁਧਾਰਨੀ ਹੈ । ਮੈਨੂੰ ਯਕੀਨ ਹੈ ਕਿ ਪੰਜਾਬ ਦੀ ਹਾਲਾਤ ਠੀਕ ਹੈ ।

[ਮੁਖ ਮੰਤ੍ਰੀ]

ਪਰ ਮੈਂ ਨਹੀਂ ਚਾਹੁੰਦਾ ਕਿ ਬਾਦ ਵਿਚ ਇਹ ਕਿਹਾ ਜਾਵੇ ਇਹ farsighted ਨਹੀਂ ਅਤੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੀਆਂ ਅਖਬਾਰਾਂ ਤੇ ਬੰਦਸ਼ ਲਾਉਣੀ ਚਾਹੀਦੀ ਸੀ। ਮੈਂ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਮੇਰੇ ਸਾਹਮਣੇ ਬੈਠੇ ਦੋਸਤ Communalism ਦੇ ਖਿਲਾਫ ਮਾਹੌਲ ਪੈਦਾ ਕਰਨ ਵਿਚ ਸਰਕਾਰ ਦੀ ਮਦਦ ਕਰਨ ਅਤੇ ਪਹਿਲਾਂ ਵੀ ਜਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਇਸ ਦਾ ਮੁਕਾਬਲਾ ਕੀਤਾ ਹੈ ਮੈਂ ਉਸ ਦੀ ਦਾਦ ਦਿੰਦਾ ਹਾਂ। ਪਰ ਮੈਂ ਆਦਰ ਨਾਲ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਕਹਿੰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਹੁਣ ਜਿਹੜੀਆਂ ਗੱਲਾਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਕੀਤੀਆਂ ਹਨ ਇਹ ਛੋਟੀਆਂ ਚੀਜ਼ਾਂ ਹਨ ਅਤੇ ਮੈਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਤਰਮੀਮ ਦੀ ਮੁਖਾਲਫਤ ਕਰਦਾ ਹਾਂ। ਮੈਂ ਤਾਂ ਇਹ ਕਹਿੰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਜਿਹੜਾ ਆਦਮੀ ਇਸ ਬਿਲ ਦੀ ਮੁਖਾਲਫਤ ਕਰਦਾ ਹੈ ਉਹ reactionary ਹੈ। ਉਸ ਦੀ ਟਾਈਪ ਵੀ ਮੈਂ ਪੰਜ ਦਸ ਕਿਤਾਬਾਂ ਪੜ੍ਹ ਕੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਦਸ ਸਕਦਾ ਹਾਂ। ਅਸਲ ਵਿਚ ਪ੍ਰੈਸ ਦੀ ਆਜ਼ਾਦੀ ਦਾ ਸਵਾਲ ਨਹੀਂ ਅਤੇ ਨਾ ਹੀ ਅਖਬਾਰਾਂ ਨੂੰ ਗੌਰਮਿੰਟ ਮਜ਼ਬੂਰ ਕਰੇਗੀ। ਫੇਰ ਜੇ ਗੌਰਮਿੰਟ ਦਾ ਪਬਲਿਸਟੀ ਡਿਪਾਰਟਮੈਂਟ ਕੁਝ ਲਿਖੇਗਾ ਤਾਂ ਉਹ ਇਹੀ ਕਹੇਗਾ ਕਿ ਹਿੰਦੂ ਸਿਖ ਭਰਾ ਭਰਾ ਹਨ ਅਤੇ ਹਰੇਕ ਨੂੰ proselytize ਕਰਨ ਦਾ ਹਕ ਹੈ। ਇਕ ਪਾਸੇ ਤਾਂ ਮੇਰੇ ਇਹ ਦੋਸਤ harmony ਚਾਹੁੰਦੇ ਹਨ ਅਤੇ ਦੂਜੇ ਪਾਸੇ ਇਸ ਬਿਲ ਨੂੰ oppose ਕਰਕੇ bigotry ਲਿਆ ਰਹੇ ਹਨ।

ਜੇਕਰ ਖੋਚੀ ਪੁਛਦੇ ਹੋ ਤਾਂ ਆਜ਼ਾਦੀ ਨੂੰ ਚੰਗੇ ਰੂਪ ਵਿਚ enjoy ਕਰਨ ਲਈ ਥੋੜ੍ਹੀ ਜਿਹੀ restriction ਜ਼ਰੂਰ ਹੋਣੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ। ਜਨਾਬ ਸਪੀਕਰ ਸਾਹਿਬ, ਕਈਆਂ ਭਰਾਵਾਂ ਨੇ ਇਹ ਕਿਹਾ ਹੈ ਕਿ ਅਸੀਂ journalists ਹੋਣ ਦੀ ਹੈਸੀਅਤ ਵਿਚ ਇਸ ਬਿਲ ਨੂੰ oppose ਕਰਦੇ ਹਾਂ। ਮੈਂ ਅਰਜ਼ ਕਰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਜੇ ਕਰ ਉਹ ਇਸ ਬਿਲ ਨੂੰ oppose ਕਰਦੇ ਹਨ ਤਾਂ ਉਹ true journalists ਹੀ ਨਹੀਂ ਹਨ। ਮੈਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਯਕੀਨ ਦਿਵਾਉਂਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਸਾਡਾ ਮਨਸ਼ਾ ਕਿਸੇ ਦੇ ਰਸਤੇ ਵਿਚ ਰੁਕਾਵਟ ਪਾਉਣ ਦਾ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਮੈਂ ਮੁੜ ਇਹ ਗੱਲ openly ਕਹਿੰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਸਾਡਾ ਮਤਲਬ ਕਿਸੇ ਨੂੰ ਦੁਖ ਦੇਣ ਦਾ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਹੁਣ ਤਾਂ ਮੇਰੇ ਵੀਰ ਇਸ innocent ਜਿਹੇ ਬਿਲ ਉਪਰ ਇਤਰਾਜ਼ ਕਰਦੇ ਹਨ ਪਰ ਜਦੋਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਹੱਥ ਵਿਚ ਹਕੂਮਤ ਦੀ ਬਾਗਡੋਰ ਆ ਗਈ ਤਾਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਪਰੈਸ ਦੀ ਥੋੜ੍ਹੀ ਬਹੁਤੀ ਬਾਕੀ ਰਹਿੰਦੀ ਆਜ਼ਾਦੀ ਨੂੰ ਵੀ ਖਤਮ ਕਰ ਦੇਣਾ ਹੈ। ਵੈਸੇ ਤਾਂ ਮੈਂ ਜ਼ਾਤੀ ਤੌਰ ਤੇ ਆਪਣੇ ਵੀਰ ਨੂੰ ਜਾਣਦਾ ਹਾਂ। (ਸਰਦਾਰ ਹਰਕਿਸ਼ਨ ਸਿੰਘ ਵਲ ਵੇਖ ਕੇ) ਪਰ ਇਸ ਨੂੰ ਕਿਸ ਨੇ ਪੁਛਣਾ ਹੈ ਇਸ ਨੂੰ ਧੱਕ ਕੇ ਇਕ ਪਾਸੇ ਕਰ ਦੇਣਗੇ ਅਤੇ ਇਸ ਦੀ ਬਾਂ ਉਪਰ ਹੋਰ ਨਵਾਂ ਆਦਮੀ ਅਗੇ ਕਰ ਦੇਣਗੇ। ਫਿਰ ਇਹ ਕਿਹਾ ਗਿਆ ਹੈ ਕਿ ਸਾਡੇ ਨਾਲ ਪਰਤਾਪ ਸਿੰਘ ਕਿਸੇ ਗੱਲ ਦਾ ਜ਼ਿਕਰ ਨਹੀਂ ਕਰਦਾ। ਮੈਂ ਬੜੇ ਆਦਰ ਨਾਲ ਅਰਜ਼ ਕਰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਮੈਂ ਇਸ ਗੱਲ ਦਾ ਆਪਣੇ ਦੋਸਤ ਸ੍ਰੀ ਸੁਰਜੀਤ ਨਾਲ ਦਿਲ ਖੋਲ੍ਹ ਕੇ ਜ਼ਿਕਰ ਕੀਤਾ ਸੀ ਮੈਂ ਉਸ ਨੂੰ ਪੁਛਿਆ ਸੀ ਕਿ ਸੁਰਜੀਤ ਦੱਸ ਕਿ ਜੇਕਰ ਅਸੀਂ communal harmony ਨੂੰ preserve ਕਰਨ ਲਈ ਅਤੇ communalism ਨੂੰ ਦਬਾਉਣ ਲਈ ਕੋਈ ਚੀਜ਼ ਲਿਆਈਏ ਤਾਂ ਤੇਰਾ ਕੀ ਵਿਚਾਰ ਹੈ ਮੇਰੇ ਵੀਰ ਨੇ ਕਿਹਾ ਕਿ ਤੁਸੀਂ ਫਲਾਣੇ ਆਦਮੀ ਕੋਲ ਜਾਓ। ਮੈਂ ਉਸ ਦੇ ਕੋਲ ਗਿਆ ਅਤੇ ਉਸ ਨੂੰ ਪੁਛਿਆ ਕਿ ਦਸੋ ਤੁਸੀਂ ਕੀ ਕਰੋਗੇ? ਮੈਂ ਉਸ ਨੂੰ ਇਹ ਦੱਸ ਦਿਤਾ ਕਿ ਮੈਨੂੰ ਸੁਰਜੀਤ ਨੇ ਤੁਹਾਡੇ ਕੋਲ ਭੇਜਿਆ ਹੈ। ਉਸ ਆਦਮੀ

ਨੇ ਸੁਣ ਕੇ ਕਿਹਾ ਕਿ ਸੁਰਜੀਤ ਬੜਾ ਬੀਬਾ ਆਦਮੀ ਹੈ । ਮੇਰਾ ਮਤਲਬ ਇਹ ਗੱਲ ਕਰਨ ਦਾ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਬਾਹਰ ਤਾਂ ਇਹ ਸਾਡੇ ਨਾਲ ਚੰਗੇ ਭਲੇ ਹੁੰਦੇ ਹਨ ਪਰ ਹਾਊਸ ਵਿਚ ਪਤਾ ਨਹੀਂ ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਕੀ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਐਥੇ ਇਹ position ਹੀ ਹੋਰ ਅਖਤਿਆਰ ਕਰ ਲੈਂਦੇ ਹਨ । ਬਾਹਰ ਤਾਂ ਮੈਨੂੰ ਯਕੀਨ ਹੈ ਕਿ ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਇਸ ਤੋਂ ਵੀ ਜ਼ਿਆਦਾ ਕੁਝ ਮਨਾ ਸਕਦਾ ਹਾਂ । ਸਪੀਕਰ ਸਾਹਿਬ, ਮੈਂ ਜ਼ਿਆਦਾ ਕੁਝ ਨਹੀਂ ਕਹਿਣਾ ਚਾਹੁੰਦਾ । “Any activity prejudicial to the maintenance of the communal harmony affecting or likely to effect public order” ਕਰ ਦਈਏ ਕੇਵਲ ਐਨਾ ਹੀ ਕਹਿ ਕੇ ਅਰਜ਼ ਕਰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਸੁਰਜੀਤ ਦੀਆਂ amendments ਨੂੰ out right reject ਕਰਦਾ ਹਾਂ ਅਤੇ ਵਾਸ਼ਿਸਟ ਦੀ amendment accept ਕਰਦਾ ਹਾਂ । ਸਹਿਗਲ ਸਾਹਿਬ ਨੇ ਬਿਲ ਨੂੰ support ਕੀਤਾ ਹੈ । ਮੈਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀਆਂ ਦੇਸ਼ ਦੀ ਖਾਤਿਰ ਕੀਤੀਆਂ ਹੋਈਆਂ ਕੁਰਬਾਨੀਆਂ ਨੂੰ ਸਾਹਮਣੇ ਰਖ ਕੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਦਾਦ ਦਿੰਦਾ ਹਾਂ । ਉਹ ਵਾਕਈ ਸਚੇ ਦੇਸ਼ ਭਗਤ ਹਨ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਆਪਣਾ ਸਾਰਾ ਜੀਵਨ ਦੇਸ਼ ਦੀ ਖਾਤਿਰ ਕੁਰਬਾਨ ਕਰ ਦਿਤਾ ਹੈ । ਅਸੀਂ ਕਿਸੇ ਦਾ ਨੁਕਸਾਨ ਨਹੀਂ ਕਰਨਾ ਚਾਹੁੰਦੇ । ਅਸੀਂ ਤਾਂ ਕੇਵਲ ਅਖਬਾਰਾਂ ਨੂੰ ਸਿਧੇ ਰਸਤੇ ਤੇ ਲਿਆਉਣਾ ਚਾਹੁੰਦੇ ਹਾਂ । ਜਿਹੜਾ ਕੋਈ ਅਖਬਾਰ ਵਿੰਗੇ ਰਸਤੇ ਉਪਰ ਜਾ ਰਿਹਾ ਹੈ ਉਨ੍ਹਾਂ ਟੁੰਡਾਂ ਵਿੰਗਾਂ ਨੂੰ ਦੂਰ ਕਰ ਕੇ ਅਸੀਂ ਉਸ ਅਖਬਾਰ ਨੂੰ ਵੀ ਸਿੱਧੀ ਰਾਹ ਤੇ ਲਿਆਉਣਾ ਚਾਹੁੰਦੇ ਹਾਂ । ਮੈਂ ਫਿਰ ਤੁਹਾਨੂੰ ਯਕੀਨ ਦਿਵਾਉਣਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ I stand for the liberty of the Press. ਐਨਾ ਕਹਿ ਕੇ ਮੈਂ ਬੈਠਦਾ ਹਾਂ ।

Mr. Speaker : Question is—

Delete sub-clause (b).

The motion was lost.

Mr. Speaker : Question is—

Delete sub-clause (c).

The motion was lost.

Mr. Speaker : Question is—

- (i) In the second proviso, line 2, for “shall be allowed”, substitute “may”.
- (ii) In the second proviso, line 4, delete “to” appearing between “order” and “make”.

The motion was carried.

Mr. Speaker : Question is—

In sub-clause (1), line 5, between the word “harmony” and the sign “,”, the words “affecting or likely to affect public order” be inserted.

The motion was carried.

Mr. Speaker : Question is—

That Clause 2, as amended, stand part of the Bill.

The motion was carried.

CLAUSE 3

Chief Minister (Sardar Partap Singh Kairon) : Sir, I beg to move—

In sub-clause (1), line 5, between the word “harmony” and the sign “,”, the words “affecting or likely to affect public order” be inserted.

Mr. Speaker : Motion moved—

In sub-clause (1), line 5, between the word “harmony” and the sign “,”, the words “affecting or likely to affect public order” be inserted.

Mr. Speaker : Question is—

In sub-clause (1), line 5, between the word “harmony” and the sign “,”, the words “affecting or likely to affect public order” be inserted.

The motion was carried.

Mr. Speaker : Question is—

That Clause 3, as amended, stand part of the Bill.

The motion was carried.

CLAUSE 4, SUB-CLAUSE (1) OF CLAUSE 1 AND TITLE

Mr. Speaker : Question is—

That Clause 4, sub-clause (1) of Clause 1 and the Title stand part of the Bill.

The motion was carried.

Chief Minister (Sardar Partap Singh Kairon) : Sir, I beg to move—

That the Punjab Special Powers (Press) Bill, as amended, be passed.

Mr. Speaker : Motion moved—

That the Punjab Special Powers (Press) Bill, as amended, be passed.

ਸਰਦਾਰ ਦਰਬਾਰਾ ਸਿੰਘ (ਨੂਰ ਮਹਿਲ) : ਸਪੀਕਰ ਸਾਹਿਬ, ਜਿਹੜਾ ਬਿਲ ਸਾਡੇ ਸਾਹਮਣੇ ਪਾਸ ਹੋਣ ਵਾਲਾ ਹੈ ਉਸ ਦੇ ਮੁਤਅੱਲਕ ਸਾਰੇ ਬੋਲਣ ਵਾਲਿਆਂ ਸਜਨਾਂ ਨੇ ਵਿਸਥਾਰ ਦੇ ਨਾਲ ਇਸ ਦੀ ਪ੍ਰੋਤ੍ਰਤਾ ਕੀਤੀ ਹੈ ਅਤੇ ਆਪਣੇ ਵਿਚਿਆਨਾਂ ਵਿਚ ਇਹ ਸਾਬਤ ਕੀਤਾ ਹੈ ਕਿ ਇਸ ਬਿਲ ਦੀ ਬਹੁਤ ਲੋੜ ਭਾਸਦੀ ਸੀ ਜਿਹੜਾ ਕਿ ਹੁਣ ਇਸ ਹਾਉਸ ਵਿਚ ਆਇਆ ਹੈ। ਇਸ ਦੇ ਬਾਰੇ ਵਿਚ ਇਹ ਕਹਿਣਾ ਕਿ ਕੋਈ ਇਸ ਦੀ ਮੁਖਾਲਫਿਤ ਕਰਦਾ ਹੈ ਇਹ ਗਲਤ ਹੈ। ਮੈਂ ਕਹਿੰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਸਾਰੇ ਹਾਉਸ ਨੇ unanimously ਇਸ ਨੂੰ ਪਾਸ ਕਰਨ ਲਈ ਆਪਣੇ ਖਿਆਲਾਤ ਰਖੇ ਹਨ। Democracy ਦੇ ਮਾਤਹਿਤ ਜਿਹੜਾ ਅਸਾਂ ਵਿਧਾਨ ਬਣਾਇਆ ਹੈ ਉਸ ਵਿਚ ਲਿਖਿਆ ਹੈ ਕਿ ਕਿਸੇ ਦੀ ਜ਼ਬਾਨ ਅਤੇ ਕਿਸੇ ਦੀ ਕਲਮ ਉਪਰ ਕੋਈ ਬੰਧਨ ਨਹੀਂ ਲਗਾਈ ਜਾ ਸਕਦੀ। ਅਤੇ ਜਿਹੜੀ ਬੰਧਨ ਲਗਾਈ ਜਾਂਦੀ

ਹੈ ਉਹ ਸਚਮੁਚ democracy ਦੀ spirit ਦੇ ਖਿਲਾਫ ਹੈ। ਪਰੰਤੂ ਜ਼ਬਾਨ ਅਤੇ ਕਲਮ ਵਾਲਿਆਂ ਨੂੰ ਵੀ ਆਪਣੀ ਜ਼ਬਾਨ ਅਤੇ ਕਲਮ ਨੂੰ ਐਨੀ ਖੁਲ੍ਹ ਨਹੀਂ ਦੇਣੀ ਚਾਹੀਦੀ ਕਿ ਜ਼ਬਾਨ ਇਹੋ ਜਿਹੇ ਸ਼ਬਦ ਬੋਲੇ ਅਤੇ ਕਲਮ ਇਹੋ ਜਿਹੇ ਲੇਖ ਲਿਖੇ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨਾਲ ਕਿ ਸੂਬੇ ਵਿਚ ਵਸਣ ਵਾਲਿਆਂ ਵਿੱਚ ਮੁਨਾਫਰਤ ਫੈਲੇ। ਇਸ ਦੇ ਵਿਚ ਕੋਈ ਸ਼ਕ ਨਹੀਂ ਹੈ ਕਿ ਸਾਡੀ ਵਜ਼ਾਰਤ ਨੇ ਬੜੀ ਸਿਆਣਪ ਅਤੇ ਪਿਆਰ ਨਾਲ ਫਿਰਕਾਦਾਰੀ ਦੇ ਵਧ ਰਹੇ ਜ਼ਹਿਰ ਵਿਚ ਰੋਕ ਪਾਈ ਹੈ। ਲੇਕਿਨ ਐਥੇ ਅਖਬਾਰਾਂ ਨੇ ਹਾਲਾਤ ਬਹੁਤ ਹੀ ਖਰਾਬ ਕਰ ਦਿਤੇ ਸਨ। ਸਾਡੇ ਸੂਬੇ ਵਿਚ ਮੁਸਲਮਾਨ ਵੀ ਹਨ ਲੇਕਿਨ ਉਹ ਬਹੁਤ ਥੋੜੇ ਹਨ ਅਤੇ ਇਹ ਜ਼ਹਿਰ ਫੈਲਾਉਣ ਵਿਚ ਜ਼ਿਆਦਾ ਹਿੱਸਾ ਹਿੰਦੂ ਅਤੇ ਸਿੱਖਾਂ ਦਾ ਹੀ ਸੀ। ਸਾਡੇ ਸੂਬੇ ਦਾ ਇਕ ਇਕ ਸਜਣ ਜਾਣਦਾ ਹੈ ਕਿ ਐਥੇ ਅਖਬਾਰਾਂ ਨੇ ਕਿਸ ਵੰਗ ਦੇ ਨਾਲ ਫਿਰਕਾਦਾਰੀ ਦਾ ਜ਼ਹਿਰ ਫੈਲਾਉਣ ਦਾ ਪਰਚਾਰ ਕੀਤਾ। ਪਰਧਾਨ ਜੀ, ਮਿਸਾਲ ਦੇ ਤੌਰ ਤੇ ਮੈਂ ਕਹਿਣਾ ਹੈ ਕਿ ਐਥੇ ਅਖਬਾਰਾਂ ਨੇ ਮੋਟੀਆਂ ਮੋਟੀਆਂ ਸੁਰਖੀਆਂ ਵਿਚ ਇਹ ਖਬਰਾਂ ਛਾਪੀਆਂ ਕਿ ਦਿਹਾਤਾਂ ਵਿਚੋਂ ਹਿੰਦੂ migration ਕਰ ਰਹੇ ਹਨ। ਅਖਬਾਰਾਂ ਉਤੇ ਕਿਸੇ ਕਿਸਮ ਦੀ ਪਾਬੰਦੀ ਨਾ ਹੋਣ ਕਰ ਕੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਅਜਿਹੀਆਂ ਖਬਰਾਂ ਛਾਪਣੀਆਂ ਸ਼ੁਰੂ ਕਰ ਦਿਤੀਆਂ ਜਿਹੜੀਆਂ ਕਿ ਸਾਡੇ ਸੂਬੇ ਦੀ communal harmony ਲਈ ਬੜੀ ਭਾਰੀ ਸੱਟ ਸਨ। ਨਾ ਸਿਰਫ ਇਹੋ ਹੀ, ਬਲਕਿ ਹਾਊਸ ਵਿੱਚ ਵੀ ਇਕ ਦੋ ਸਜਣਾਂ ਨੇ ਅਜਿਹੀਆਂ ਤਕਰੀਰਾਂ ਕੀਤੀਆਂ ਹਨ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਤੋਂ ਜ਼ਾਹਿਰ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਹਿੰਦੂ-ਸਿੱਖ ਤਫਰੀਕ ਬਹੁਤ ਵੱਧ ਗਈ ਹੈ। ਅਖਬਾਰਾਂ ਵਾਲਿਆਂ ਨੇ ਫਿਰਕਾਦਾਰੀ ਦੇ ਆਧਾਰ ਉਪਰ ਬਹੁਤ ਸਾਰੇ ਮਜ਼ਮੂਨ ਲਿਖੇ। ਚੁੰਕਿ ਉਹ ਕਿਸੇ ਕਾਨੂੰਨ ਦੀ ਜ਼ੋਰ ਵਿੱਚ ਨਹੀਂ ਆ ਸਕਦੇ ਸਨ ਇਸ ਕਰ ਕੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀਆਂ ਕਲਮਾਂ ਜ਼ਹਿਰ ਉਗਲਦੀਆਂ ਰਹੀਆਂ ਹਨ। ਉਸ ਜ਼ਹਿਰ ਨੂੰ ਰੋਕਣ ਵਾਸਤੇ ਕੋਈ ਅਜਿਹੀ preventive ਚੀਜ਼ ਨਹੀਂ ਹੈ ਜਿਸ ਨਾਲ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਕਲਮ ਉਪਰ ਬੰਦਸ਼ ਲਗਾਈ ਜਾ ਸਕੇ। ਮੇਰੇ ਵੀਰ ਸੁਰਜੀਤ ਨੇ ਕਿਹਾ ਸੀ ਕਿ ਸਾਨੂੰ ਇਹ ਬਿਲ ਨਹੀਂ ਪਾਸ ਕਰਨਾ ਚਾਹੀਦਾ ਕਿਉਂਕਿ ਸਾਡੇ ਕੋਲ ਅਗੇ 108 ਦਫਾ ਹੈ। ਮੇਰੀ ਅਰਜ਼ ਹੈ ਕਿ 108 ਦਫਾ ਦਾ ਤਾਲੁੱਕ ਇਸ ਗਲ ਨਾਲ ਨਹੀਂ ਹੈ ਕਿਉਂਕਿ ਉਹ preventive measure ਨਹੀਂ ਹੈ। 108 ਦਫਾ ਦੇ ਮਾਤਹਿਤ ਤਾਂ ਹੀ action ਲਿਆ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ ਜਦੋਂ ਕੋਈ ਕੰਮ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਪਰ ਇਸ ਬਿਲ ਦੇ ਮਾਤਹਿਤ ਅਸੀਂ offence ਹੋਣ ਦੇ ਪਹਿਲੇ ਹੀ action ਲੈ ਸਕਦੇ ਹਾਂ। ਕਿਸੇ ਚੀਜ਼ ਦੇ action ਵਿਚ ਆਉਣ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਹੀ ਅਸੀਂ ਉਸ ਦੀ ਰੋਕ ਬਾਮ ਇਸ ਕਾਨੂੰਨ ਦੇ ਮਾਤਹਿਤ ਕਰ ਸਕਾਂਗੇ।

ਇਸ ਲਈ ਇਹ ਕਾਨੂੰਨ ਇਕ preventive measure ਹੈ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਇਹ ਦਸਣ ਲਈ ਕਿ ਤੁਸੀਂ ਆਪਣੀ ਕਲਮ ਨੂੰ ਸਾਬਤ ਰਖੋ ਉਸ ਨੂੰ ਪੁਠੇ ਤਰੀਕੇ ਨਾਲ ਨਹੀਂ ਬਲਕਿ ਸਿਧੇ ਤਰੀਕੇ ਨਾਲ ਚਲਾਓ। ਸਿਧੇ ਵੰਗ ਨਾਲ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਕਿ ਜਿਸ ਨਾਲ ਹਿੰਦੂ ਅਤੇ ਸਿੱਖਾਂ ਵਿਚ ਕੋਈ ਤਫਰਕਾ ਨਾ ਪੈਦਾ ਹੋਵੇ ਤਾਂ ਜੋ ਸਾਡੀਆਂ ਜਿਹੜੀਆਂ development ਦੀਆਂ ਸਕੀਮਾਂ ਚਲ ਰਹੀਆਂ ਹਨ ਉਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚ ਕਿਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੀ ਰੋਕ ਨਾ ਪੈਦਾ ਹੋਵੇ। ਸਪੀਕਰ ਸਾਹਿਬ, ਮੈਂ ਅਰਜ਼ ਕਰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਜਿਹੜੀ ਭੈੜੀ ਕਲਮ ਹੁੰਦੀ ਹੈ ਉਹ ਸੂਬੇ ਦੇ ਵਾਯੂਮੰਡਲ ਨੂੰ ਖਰਾਬ ਕਰਦੀ ਹੈ ਅਤੇ ਹਿੰਦੂਆਂ ਅਤੇ ਸਿੱਖਾਂ ਵਿਚ ਜਿਹੜੇ ਆਪੋ ਵਿਚ ਘੁਟ ਕੇ ਜੱਫੀ ਪਾਈ ਬੈਠੇ ਹਨ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਤੋੜਨ ਦਾ ਕੰਮ ਕਰਦੀ ਹੈ। ਅਸਲ ਵਿਚ ਚੰਗੀ ਕਲਮ ਉਹ ਹੈ ਜਿਹੜੀ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਆਪੋ ਵਿਚ ਜੋੜਨ ਦਾ ਕੰਮ ਕਰੇ।

[ਸਰਦਾਰ ਦਰਬਾਰਾ ਸਿੰਘ]

ਇਹ ਜਿਹੜਾ ਜ਼ਹਿਰ ਪਿਛਲੇ ਦਿਨਾਂ ਵਿਚ ਫੈਲਾਇਆ ਗਿਆ ਇਸ ਦਾ ਅਸਰ ਆਮ ਹਿੰਦੂਆਂ ਅਤੇ ਸਿੱਖਾਂ ਤੇ ਬਹੁਤ ਬੁਰਾ ਪਿਆ। ਸਾਡੀ ਪੰਜ ਸਾਲਾ ਪਲਾਨ ਨੂੰ ਵੀ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੇ ਹਾਲਾਤ ਚਲਦੇ ਰਹਿਣ ਨਾਲ ਬਹੁਤ ਜ਼ਬਰਦਸਤ ਜ਼ਰਬ ਅਤੇ ਸੱਟ ਪੈਣ ਦਾ ਖਤਰਾ ਹੈ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਲੋਕਾਂ ਅਤੇ ਅਖਬਾਰਾਂ ਨੇ ਆਪਣੀ ਜ਼ਬਾਨ ਅਤੇ ਕਲਮ ਨਾਲ ਹਿੰਦੂਆਂ ਅਤੇ ਸਿੱਖਾਂ ਦੇ ਦਿਲਾਂ ਤੇ ਇਸ ਢੰਗ ਨਾਲ ਸੱਟ ਮਾਰਨ ਦੀ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਕੀਤੀ ਜਿਸ ਦੇ ਨਾਲ ਮੁਲਕ ਦੀ economy shatter ਹੋ ਜਾਵੇ। ਇਹ ਠੀਕ ਹੈ ਕਿ ਸਾਡੇ ਹਿੰਦੁਸਤਾਨ ਦੇ ਵਿਧਾਨ ਵਿਚ ਜਿਹੜਾ ਕਿ democracy ਦੇ ਅਸੂਲਾਂ ਤੇ ਬਣਿਆ ਹੋਇਆ ਹੈ ਇਸ ਗੱਲ ਦੀ ਖੁਲ ਦਿੱਤੀ ਗਈ ਹੈ ਪਰ ਇਹ ਖੁਲ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੀ ਨਹੀਂ ਸਮਝ ਲੈਣੀ ਚਾਹੀਦੀ ਕਿ ਜਿਵੇਂ ਕੋਈ ਟਾਂਗੇ ਵਾਲਾ ਇਹ ਕਵੇ ਕਿ ਚਾਰ ਸਵਾਰੀਆਂ ਤੇ ਅੰਗਰੇਜ਼ਾਂ ਵੇਲੇ ਵੀ ਬਠਾਈਆਂ ਜਾਂਦੀਆਂ ਸਨ ਹੁਣ ਦਸ ਕਿਉਂ ਨਾ ਬਠਾਈਆਂ ਜਾਣ ਭਾਵੇਂ ਘੋੜਾ ਡਿਗ ਪਵੇ, ਟਾਂਗਾ ਟੁਟ ਜਾਏ ਤੇ ਸਵਾਰੀਆਂ ਢਹਿ ਕੇ ਮਰ ਜਾਣ ! ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੀ ਆਜ਼ਾਦੀ—ਭਾਵੇਂ ਤਹਿਰੀਰ ਹੋਵੇ ਤੇ ਭਾਵੇਂ ਤਕਰੀਰ—ਕਦੇ ਵੀ ਨਹੀਂ ਦਿੱਤੀ ਜਾ ਸਕਦੀ, limitless ਆਜ਼ਾਦੀ ਕਿਸੇ ਨੂੰ ਨਹੀਂ ਦਿੱਤੀ ਜਾ ਸਕਦੀ ; ਕਿਸੇ ਹਦ ਤੀਕਰ ਤਾਂ ਠੀਕ ਹੈ ਪਰ ਉਸ ਹਦੋਂ ਪਾਰ ਕੋਈ ਨਾ ਕੋਈ ਪਾਬੰਦੀ ਜ਼ਰੂਰ ਹੋਣੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ। ਇਹ ਕਦੇ ਨਹੀਂ ਇਜਾਜ਼ਤ ਦਿੱਤੀ ਜਾ ਸਕਦੀ ਕਿ ਖੁਲੀ ਹਵਾ ਵਿਚ ਜਿਸ ਢੰਗ ਨਾਲ ਕੋਈ ਚਾਹੇ ਆਪਣੀ ਕਲਮ ਅਤੇ ਜ਼ਬਾਨ ਚਲਾਉਂਦਾ ਰਵੇ ਜਿਸ ਨਾਲ ਕਿ ਸੂਬੇ ਦਾ peace ਅਤੇ ਅਮਨ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ disturb ਹੋ ਜਾਵੇ ਕਿ ਲੋਕਾਂ ਵਿਚ ਆਪਸੀ ਮੁਨਾਫਰਤ ਅਤੇ ਰਗੜਾ ਵਧੇ।

ਮੇਰੇ ਦੋਸਤਾਂ ਨੇ ਕਿਹਾ ਹੈ ਕਿ ਇਹ Fascist ਢੰਗ ਦਾ ਬਿਲ ਹੈ। “Fascist ਢੰਗ ਦਾ ਬਿਲ ਹੈ” ਇਹ ਕਹਿ ਲੈਣਾ ਸੌਖੀ ਗੱਲ ਹੈ ਪਰ ਮੇਰੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਲਾਇਕ ਦੋਸਤਾਂ ਨੂੰ ਇਹ ਨਹੀਂ ਪਤਾ ਕਿ fascist ਹਕੂਮਤਾਂ ਕੀ ਕਰਦੀਆਂ ਹਨ। ਜਿਥੇ fascist ਅਤੇ totalitarian ਢੰਗ ਦੀ ਹਕੂਮਤ ਹੁੰਦੀ ਹੈ ਉਥੇ ਪ੍ਰੈਸ ਦਾ ਮੂੰਹ ਬਿਲਕੁਲ ਬੰਦ ਹੁੰਦਾ ਹੈ, ਉਸ ਦੇ ਮੂੰਹ ਵਿਚ ਡਬੂ ਦਿੱਤਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਉਸ ਨੂੰ gag ਕੀਤਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਜਰਮਨੀ ਦੀ ਮਿਸਾਲ ਹੀ ਤੁਸੀਂ ਲੈ ਲਉ। ਹਰ ਹਿਟਲਰ ਵੇਲੇ ਉਥੋਂ ਦਾ ਕੀ ਹਾਲ ਸੀ। ਉਸ ਨੇ ਪ੍ਰੈਸ ਨੂੰ ਕੋਈ ਆਜ਼ਾਦੀ ਨਹੀਂ ਸੀ ਦਿੱਤੀ ਹੋਈ। ਪਰ ਜੇ ਮੇਰੇ ਇਹ ਦੋਸਤ ਠੰਡੇ ਦਿਲ ਨਾਲ ਇਨ੍ਹਾਂ ਚੀਜ਼ਾਂ ਨੂੰ ਭਾਂਪਨ ਤਾਂ ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਪਤਾ ਲਗੇਗਾ ਕਿ ਅਸੀਂ ਹੀ ਨਹੀਂ ਬਲਕਿ ਸਾਰੀ ਦੁਨੀਆਂ ਇਸ ਗੱਲ ਨੂੰ ਮੰਨਦੀ ਹੈ ਕਿ ਹਿੰਦੁਸਤਾਨ ਦੀ democracy ਸਾਰੀਆਂ democracies ਨਾਲੋਂ ਚੰਗੀ ਹੈ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਚੀਜ਼ਾਂ ਤੋਂ ਅੱਖਾਂ ਮੀਟ ਕੇ ਜੇ ਇਹ ਕਿਹਾ ਜਾਏ ਕਿ ਇਹ fascist ਤਰੀਕੇ ਦਾ ਬਿਲ ਹੈ ਤਾਂ ਮੈਂ ਸਮਝਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਅਸਲੀ ਗੱਲ ਨੂੰ ਅਤੇ ਸਚਾਈ ਨੂੰ ਜਾਨਬੁਝ ਕੇ ਲੁਕਾਨ ਵਾਲੀ ਤੇ ਉਸ ਤੇ ਪੜਦਾ ਪਾਣ ਵਾਲੀ ਗੱਲ ਹੈ। ਮੈਂ ਸਮਝਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਪ੍ਰੈਸ ਨੂੰ ਇਨ੍ਹਾਂ ਜ਼ਹਿਰ ਫੈਲਾਣ ਵਾਲੀਆਂ ਅਤੇ ਸਾਡੇ ਆਪੋ ਵਿਚ ਹੀ ਬਗੜੇ ਪੈਦਾ ਕਰਨ ਵਾਲੀਆਂ ਗੱਲਾਂ ਤੋਂ ਉਪਰ ਉਠਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਵੇਲੇ ਉਸ ਦਾ ਸਭ ਤੋਂ ਵੱਡਾ ਕੰਮ ਟੁਟੇ ਹੋਏ ਦਿਲਾਂ ਨੂੰ ਜੋੜਨਾ ਅਤੇ ਮੁਲਕ ਦੀ ਇਕਤਜ਼ਾਦੀਆਤ ਤੇ ਚਾਨਣ ਪਾਉਣਾ ਹੈ। ਹੁਣ ਕੀ ਹੋ ਰਿਹਾ ਹੈ? ਅਜਿਹੀਆਂ ਗੱਦੀਆਂ ਚੀਜ਼ਾਂ ਕਹਿ ਕਹਿ ਕੇ ਅਤੇ ਲਿਖ ਲਿਖ ਕੇ ਇਕ ਦੂਜੀ community ਨੂੰ wipe out ਕਰਨ ਦੀ, ਖਤਮ ਕਰਨ ਦੀ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਕੀਤੀ ਜਾ ਰਹੀ ਹੈ। ਇਸ ਲਈ ਇਸ ਜ਼ਹਿਰ ਨੂੰ ਸੂਬੇ ਦੀ ਹਵਾ ਵਿਚੋਂ ਕਢਣ ਲਈ ਅਜਿਹੇ ਲੋਕਾਂ ਤੇ ਰੋਕ ਲਗਾਣ ਲਈ

ਬਹੁਤ ਜ਼ਰੂਰੀ ਸੀ ਕਿ ਕੋਈ ਕਾਰਵਾਈ ਜਲਦੀ ਤੋਂ ਜਲਦੀ ਕੀਤੀ ਜਾਂਦੀ ਤਾਂ ਜੋ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਫਿਰਕਾਦਾਰੀ ਦੀ ਬਲਦੀ ਅੱਗ ਤੋਂ ਬਚਾਇਆ ਜਾਂਦਾ ।

ਸਹੀ ਚੀਜ਼ ਹੀ ਲੋਕਾਂ ਦੇ ਸਾਹਮਣੇ ਰਖਣ ਲਈ ਗਵਰਨਮੈਂਟ ਨੇ ਪੇਪਰਾਂ ਦੇ columns ਵਿਚ ਆਪਣਾ matter ਛਾਪਣ ਦਾ ਅਧੀਕਾਰ ਹਾਸਲ ਕੀਤਾ ਹੈ । ਇਹ ਚੀਜ਼ ਲਿਆਉਣ ਦੀ ਵੀ ਖਾਸ ਲੋੜ ਪਈ ਹੈ । ਮੇਰੇ ਕੋਲ ਸਬੂਤ ਹਨ ਇਹ ਸਾਬਤ ਕਰਨ ਲਈ ਕਿ ਕਈਆਂ ਅਖਬਾਰਾਂ ਨੂੰ ਰੋਜ਼ਾਨਾ ਛਾਪਣ ਲਈ ਜਿਹੜਾ matter ਗਵਰਨਮੈਂਟ ਵਲੋਂ ਜਾਂਦਾ ਸੀ, ਜਿਹੜੀਆਂ ਖਬਰਾਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਭੇਜੀਆਂ ਜਾਂਦੀਆਂ ਸਨ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਉਹ presses ਇਕ ਦੂਜੇ ਵਿਚ ਵੀ ਛਾਪਣ ਦੀ ਤਕਲੀਫ਼ ਨਹੀਂ ਸਨ ਕਰਦੀਆਂ । ਬਲਕਿ ਉਸ ਨੂੰ ਮੌੜ ਤੌੜ ਕੇ ਲੋਕਾਂ ਵਿਚ ਇਹ ਪਰਚਾਰ ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ ਸੀ ਕਿ ਸਰਕਾਰ ਖੁਦ ਇਕ ਖਾਸ ਫਿਰਕੇ ਜਾਂ ਤਬਕੇ ਨੂੰ ਉੱਚਾ ਚੁਕਣ ਦੀ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਕਰ ਰਹੀ ਹੈ । ਇਸ ਢੰਗ ਦੀਆਂ ਦਲੀਲਾਂ, ਤਕਰੀਰਾਂ ਅਤੇ ਬਿਆਨਾਤ ਛਾਪਣ ਦੀ ਹੀ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਕੀਤੀ ਜਾਂਦੀ ਸੀ । ਇਸ ਲਈ ਇਹ ਕਹਿਣਾ ਕਿ ਇਹ fascist ਢੰਗ ਦੀ ਸਰਕਾਰ ਦਾ ਬਿਲ ਹੈ ਗਲਤ ਗੱਲ ਹੈ । ਇਹ democracy ਦੇ ਅਨੁਕੂਲ ਹੈ । Democracy ਵਿਚ ਹਰ ਇਕ ਨੂੰ—ਪ੍ਰੈਸ ਨੂੰ ਵੀ ਆਜ਼ਾਦੀ ਹੈ । ਪਰ limitless ਆਜ਼ਾਦੀ ਦਾ licence ਕਿਸੇ ਨੂੰ ਕਿਸੇ ਕੰਮ ਲਈ ਨਹੀਂ ਦਿੱਤਾ ਜਾ ਸਕਦਾ । ਜਿਹੜੇ ਸਜਨ ਅਮਨ ਪਸੰਦ ਹਨ ਉਨ੍ਹਾਂ ਸਾਰਿਆਂ ਨੇ ਇਸ ਬਿਲ ਦੇ ਹੱਕ ਵਿਚ ਆਪਣੇ ਖਿਆਲਾਤ ਗਹਿਰ ਕੀਤੇ ਹਨ । ਇਸ ਲਈ ਮੈਂ ਅਰਜ਼ ਕਰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਇਸ ਗੱਲ ਵਿਚ ਕਿਸੇ ਨੂੰ ਕੋਈ ਗਲਤ ਫਹਿਮੀ ਨਹੀਂ ਹੋਣੀ ਚਾਹੀਦੀ ।

ਸਪੀਕਰ ਸਾਹਿਬ, ਅਸੀਂ ਵੇਖਿਆ ਕਿ ਭਾਵੇਂ ਹੋਸ਼ਿਆਰਪੁਰ ਸੀ ਤੇ ਭਾਵੇਂ ਕਿਸੇ ਹੋਰ ਥਾਂ ਤੇ, ਇਹੋ ਜਿਹੇ ਹਾਲਾਤ ਇਨ੍ਹਾਂ ਜਗ੍ਹਾਂ ਤੇ ਪਿਛਲੇ ਦਿਨਾਂ ਵਿਚ ਵੇਖਣ ਵਿਚ ਆਏ । ਪੱਥਰ ਸੁੱਟੇ ਗਏ, ਇੱਟਾਂ ਮਾਰੀਆਂ ਗਈਆਂ, ਗੰਦਗੀ ਸੁੱਟੀ ਗਈ ਅਤੇ ਹੋਰ ਵੀ ਇਤਨੀਆਂ ਫਹੱਸ਼ ਗੱਲਾਂ ਕੀਤੀਆਂ ਗਈਆਂ । ਪਰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਸੱਜਣਾਂ ਨੇ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਇਸ ਬਿਲ ਨੂੰ fascist ਢੰਗ ਦਾ ਦਸਿਆ ਹੈ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਇਕ ਵੀ ਗੱਲ ਆਪਣੇ ਮੂੰਹ ਵਿਚੋਂ ਜਾਂ ਕਲਮ ਰਾਹੀਂ ਨਹੀਂ ਕਹੀ ਕਿ ਜਿਸ ਨਾਲ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਵੀ ਇਹ ਮਹਿਸੂਸ ਕੀਤਾ ਹੋਵੇ ਕਿ ਇਹ ਹਰਕਤਾਂ ਗਲਤ ਸਨ ਅਤੇ ਸਭਿਆ ਚਾਰ ਦੇ ਅਨੁਕੂਲ ਨਹੀਂ ਸਨ । ਕਿਨੀ ਹੈਰਾਨਗੀ ਦੀ ਗੱਲ ਹੈ ਕਿ ਅਜ ਜਿਹੜੇ ਇਸ ਬਿਲ ਦੀ ਵਿਰੋਧਤਾ ਕਰਦੇ ਹਨ ਉਸ ਵੇਲੇ ਐਨੇ ਭਿਆਨਕ ਹਾਲਾਤ ਵਿਚ ਵੀ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਦਿਲ ਨਹੀਂ ਪਸੀਜਿਆ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਇਹ ਕਹਿਣ ਦੀ ਤਕਲੀਫ਼ ਨਹੀਂ ਕੀਤੀ ਕਿ ਇਹ ਕੰਮ ਮਾੜਾ ਹੈ, ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਮੁਲਕ ਦੀ ਏਕਤਾ ਅਤੇ ਇੱਜ਼ਤ ਭੰਗ ਹੁੰਦੀ ਹੈ । ਪ੍ਰੈਸ ਰਾਹੀਂ ਜਾਂ platform ਉਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਕੋਈ ਅਜਿਹੀ statement ਨਹੀਂ ਦਿੱਤੀ । ਮੈਨੂੰ ਉਹ ਦਸਨ ਕਿ ਬਾਵਜੂਦ ਇਸ ਗੱਲ ਦੇ ਕਿ ਪੁਲਿਸ ਵਾਲਾ ਮਾਰਿਆ ਗਿਆ, ਜਲਸੇ ਸੁਣਨ ਵਾਲਿਆਂ ਲੋਕਾਂ ਤੇ ਪੱਥਰ ਸੁੱਟੇ ਗਏ, ਇੱਟਾਂ ਸੁੱਟੀਆਂ ਗਈਆਂ, ਸਿਰ ਪਾੜੇ ਗਏ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਇਕ ਬਿਆਨ ਵੀ ਦਿੱਤਾ ਹੋਵੇ ; ਇਕ ਖਬਰ ਵੀ ਛਾਪੀ ਹੋਵੇ ਜਿਸ ਰਾਹੀਂ ਸ਼ਰਾਰਤ ਫੈਲਾਉਣ ਵਾਲਿਆਂ ਦੀ ਨਿੰਦਿਆ ਕੀਤੀ ਹੋਵੇ ? ਪਰ ਹੁਣ ਜਦੋਂ ਸਰਕਾਰ ਨੇ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੇ ਹਾਲਾਤ ਦਾ ਮੁਕਾਬਲਾ ਕਰਨ ਲਈ ਜਿਸ ਨਾਲ ਕਿ ਸੂਬੇ ਦੀ ਏਕਤਾ ਨੂੰ ਖਤਰਾ ਅਤੇ ਇਸ ਦੇ ਮਾਨ ਤੇ ਧੱਬਾ ਲਗਦਾ ਸੀ, ਇਹ ਕਦਮ ਉਠਾਇਆ ਹੈ ਤਾਂ ਇਨ੍ਹਾਂ ਸੱਜਣਾਂ ਨੇ ਇਸ ਨੂੰ fascist ਢੰਗ ਦੀ ਹਕੂਮਤ ਦਾ ਨਾਂ ਦੇ ਦਿੱਤਾ ਹੈ । ਮੈਂ

[ਸਰਦਾਰ ਦਰਬਾਰਾ ਸਿੰਘ]

ਇਹ ਸੁਣ ਕੇ ਹੈਰਾਨ ਹੋਇਆ ਹਾਂ ਕਿ ਉਹ ਇਹ ਗੱਲਾਂ ਕਿਉਂ ਅਤੇ ਕਿਵੇਂ ਕਹਿ ਗਏ ਹਨ। ਮੈਨੂੰ ਇੰਜ ਮਲੂਮ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਜਿਵੇਂ ਉਹ ਇਕ ਅੱਖ ਬੰਦ ਕਰਕੇ ਵੇਖ ਰਹੇ ਹੋਣ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਸਾਰੀਆਂ ਚੀਜ਼ਾਂ ਇਕੋ ਰੰਗ ਦੀਆਂ ਨਜ਼ਰ ਆ ਰਹੀਆਂ ਹੋਣ। ਇਸੇ ਲਈ ਉਹ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਇਹ fascist ਢੰਗ ਦਾ ਬਿਲ ਹੈ। ਜਿਹੜੇ ਲੋਕੀਂ ਖੁਦ fascist ਢੰਗ ਨਾਲ ਇਸ ਹਕੂਮਤ ਨਾਲ ਲੜ ਰਹੇ ਹਨ, ਫਿਰਕਾਦਾਰੀ ਦੇ ਢੰਗ ਨਾਲ ਸੂਬੇ ਦੀ ਫਿਜ਼ਾ ਨੂੰ ਗੰਦਾ ਕਰ ਰਹੇ ਹਨ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਰੋਕਣ ਲਈ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਤੇ check ਲਗਾਉਣ ਲਈ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਭੇੜੇ ਪਾਸੇ ਜਾਣ ਤੋਂ prevent ਕਰਨ ਲਈ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਇਹ ਪ੍ਰੇਰਨਾ ਦੇਣ ਲਈ ਕਿ ਉਹ ਚੰਗੇ ਤਰੀਕੇ ਨਾਲ ਆਪਣੀ movement ਚਲਾਉਣ; ਇਹ ਬਿਲ ਲਿਆਂਦਾ ਗਿਆ ਹੈ ਜਿਸ ਨੂੰ ਸਾਨੂੰ ਸਾਰਿਆਂ ਨੂੰ ਇਕ ਅਵਾਜ਼ ਨਾਲ ਪਾਸ ਕਰਨਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ।

ਮੀਲਕੀ ਅਬਦੁਲ ਹਾਨੀ ਡਾਰ (ਨੂਹ) : ਜਨਾਬ ਸਪੀਕਰ ਸਾਹਿਬ, ਲੀਡਰ ਵਹ ਹੋਤੇ ਹੈਂ ਜੋ ਅਵਾਮ ਦੀ ਮੁਸੀਬਤ ਕੇ ਵਕਤ ਸਹੀ ਰਹਨੁਮਾਈ ਕਰਤੇ ਹੈਂ। ਲੀਡਰ ਵਹ ਨਹੀਂ ਹੋਤੇ ਜੋ ਹਵਾ ਕੇ ਸਾਥ ਬਦਲ ਜਾਵੇਂ। ਮੁਝੇ ਖੁਸ਼ੀ ਹੈ ਕਿ ਸਰਦਾਰ ਪ੍ਰਤਾਪ ਸਿੰਹ ਕੈਰੀਂ ਨੇ ਏਕ ਮਜ਼ਬੂਤ ਲੀਡਰ ਹੋਨੇ ਕਾ ਸਬੂਤ ਦਿਆ ਹੈ ਐਸੀ ਜੁਰਅਤ ਦੀ ਹੈ ਜਬ ਕਿ ਵਹ ਜਾਨਤੇ ਹੈਂ ਕਿ ਦੁਨਿਆਂ ਮੇਂ ਏਟਮ ਬਮ ਐਂਡ ਹਾਈਡ੍ਰੋਜਨ ਬਮ ਸੇ ਆ ਜੀ ਝਯਾਦਾ ਤਾਕਤ ਪ੍ਰੈਸ ਕੀ ਹੈ। ਲੇਕਿਨ ਜਹਾਂ ਪ੍ਰੈਸ ਮੇਂ ਬੀਮਾਰੀ ਆਈ ਵਹ ਨਹੀਂ ਬਬਰਾਏ ਕਿ ਕਹੀਂ ਮੈਂ unpopular ਨਹੀਂ ਹੋ ਜਾਊਂ, ਉਨ੍ਹੋਂਨੇ ਉਸ ਗੰਦੀ ਪ੍ਰੈਸ ਕਾ ਗਲਾ ਦਬਾ ਦਿਆ ਹੈ। ਉਨ੍ਹੋਂਨੇ ਦੇਖਾ ਕਿ ਏਸੇ ਅਨਸਰ ਦੀ ਲਗਾਮ ਖੁਲੀ ਰਖਨੇ ਸੇ ਸਟੇਟ ਕੋ ਖਤਰਾ ਪੈਦਾ ਹੁਆ ਹੈ ਐਂਡ ਹੋ ਸਕਤਾ ਹੈ। ਇਸਲਿਏ ਉਨ੍ਹੋਂਨੇ ਏਕਦਮ ਸੇ ਸੂਬਾ ਕੋ ਏਸੇ ਖਤਰਾ ਸੇ ਬਚਾਨੇਕੇ ਇਕਦਮ ਕੀਏ। ਪੁਰਾਨੀ ਸਰਕਾਰ ਕੇ ਵਕਤ ਜੋ ਵਿਦੇਸ਼ੀਯੋਂ ਦੀ ਸਰਕਾਰ ਥੀ, ਕੁਝ ਲੋਗੋਂ ਨੇ ਮੁਸਲਿਮ ਲੀਗ ਕੇ ਸਾਥ ਸਾਜ਼ ਬਾਜ਼ ਕਰ ਕੇ ਯਾ ਸਰਕਾਰ ਕੇ ਸਾਥ ਸਾਜ਼ ਬਾਜ਼ ਕਰ ਕੇ ਫਿਕਰਪ੍ਰਿਸਤੀ ਦੀ ਤਹਰੀਕ ਕੋ ਉਠਾਯਾ, ਉਸਕੋ ਝਯਾਦਾ ਸੇ ਝਯਾਦਾ ਚਮਕਾਯਾ ਐਂਡ ਪਾਕਿਸਤਾਨ ਬਨਾਯਾ ਲੇਕਿਨ ਯਹ ਨਾਮੁਮਕਿਨ ਬਾਤ ਹੈ ਕਿ ਸਰਦਾਰ ਪ੍ਰਤਾਪ ਸਿੰਹ ਜਨਸੰਘ ਕੇ ਸਾਥ ਮਿਲ ਕਰ ਜਨਸੰਘਸਥਾਨ ਬਨਾ ਦੇਂਗੇ ਯਾ ਖਾਲਿਸਤਾਨ ਬਨਾ ਦੇਂਗੇ ਯਾ ਪਹਾੜਸਥਾਨ, ਹਰਯਾਨਾਪ੍ਰਾਨ੍ਤਸਥਾਨ ਯਾ ਕੋਈ ਐਂਡ ਅਸਥਾਨ ਬਨਾ ਦੇਂਗੇ। ਵਹ ਏਸੀ ਕਿਸੀ ਤਹਰੀਕ ਕੋ ਪਨਪਨੇ ਦੀ ਇਜਾਜ਼ਤ ਨਹੀਂ ਦੇਂਗੇ। ਇਸ ਪਰ ਮੈਂ ਉਨ ਕੋ ਮੁਬਾਰਕਬਾਦ ਦੇਤਾ ਹੂੰ।

ਸਪੀਕਰ ਸਾਹਿਬ, ਯਹ ਤਸਲੀਮ ਕਰਤੇ ਹੁਏ ਕਿ ਸਰਦਾਰ ਪ੍ਰਤਾਪ ਸਿੰਹ ਜੀ ਕੈਰੀਂ ਕਤਅਨ ਨਹੀਂ ਚਾਹੇਂਗੇ, ਉਨ ਦੀ ਪਾਰਟੀ ਕਮੀ ਨਹੀਂ ਚਾਹੇਗੀ ਕਿ ਕੋਈ ਏਸੀ ਬਾਤ ਕਰੇ ਕਿ ਜਿਸ ਸੇ ਉਨ ਦੀ ਤਮਾਮ ਕੁਰਬਾਨੀਆਂ ਐਂਡ ਤਮਾਮ ਪੁਰਾਨੀ ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਜਿਸਮੇਂ ਉਨ੍ਹੋਂਨੇ ਪ੍ਰੈਸ ਦੀ ਆਜ਼ਾਦੀ ਕੇ ਲਿਏ ਆਵਾਜ਼ ਬੁਲੰਦ ਕੀ, ਖਤਮ ਹੋ ਜਾਏ, ਉਨ੍ਹੋਂਨੇ ਠੀਕ ਕਹਾ ਕਿ ਮੈਂ ਚਾਹੇ ਪ੍ਰੈਸ ਦੀ ਇਜ਼ਤ ਕਰਤਾ ਹੂੰ ਐਂਡ ਉਸ ਕੋ ਜਿਤਨੀ liberty ਹੋ ਵਹ ਕਮ ਹੈ ਲੇਕਿਨ ਉਨ੍ਹੋਂਨੇ ਯਹ ਆਖੀਨ ਦਿਲਾਯਾ ਕਿ ਜੋ ਗੰਦਾ ਐਂਡ ਗਲਤ ਪ੍ਰੈਸ ਹੈ ਜੋ ਇਸ ਤਰਹ ਸੇ ਅਪਨੇ ਹਾਥ ਅਵਾਮ ਐਂਡ ਗਰੀਬੋਂ ਕੇ ਖ਼ੂਨ ਸੇ ਰੰਗਤਾ ਹੈ, ਫਿਰਕਾਦਾਰੀ ਦੀ ਬਿਨਾ ਪਰ ਲੋਗੋਂ ਮੇਂ ਮੁਨਾਫਰਤ ਫੈਲਾਤਾ ਹੈ ਐਂਡ ਸੂਬਾ ਦੀ ਸਿਕਯੋ-ਰਿਟੀ ਐਂਡ ਹਾਰਮਨੀ ਪਰ ਡਾਕਾ ਡਾਲਤਾ ਹੈ, ਉਸਕੋ ਬਰਦਾਸ਼ਤ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ ਜਾ ਸਕਤਾ। ਇਸ ਮੇਂ ਉਨ੍ਹੋਂਨੇ ਸੁਰਜੀਤ ਜੀ ਐਂਡ ਦੂਸਰੀਂ ਦੀ ਇਮਦਾਦ ਮਾਂਗੀ ਹੈ।

स्पीकर साहिब, कौन नहीं जानता :

“हम फरियाद भी करते हैं तो हो जाते हैं बदनाम
वह कत्ल भी करते हैं तो चर्चा नहीं होता”

इन की अपनी स्टेट में जहां की ideology को यह represent करते हैं, वहां क्या होता है? वहां प्रैस को कितनी आजादी है? अगर सुरजीत जी अपनी स्टेट बनाएं तो शायद वहां पर वही आजादी दें जिस का कि उन्होंने अपने बयान में जिक्र किया है। उन की पुरानी आदत जो है उस को कौन नहीं जानता लेकिन शायद उन्होंने अपने views को बदल लिया है। (*Interruptions*) सुरजीत जी ने अपने views को बदल लिया है (*Interruptions*) सुरजीत जी इस बात के लिये काबले मुबारक हैं कि वह अपने views में healthy तबदीली लाएं हैं और जो बात उन्होंने कही है वह एक अच्छे प्रेस के लिये कही होगी ऐसा मेरा विश्वास है। मैं कभी नहीं मान सकता कि सुरजीत जी और मेरे दोस्त छीना साहिब जो मेरे अजीज हैं और पुराने जेल के साथी हैं वह कतअन उन की मदद करें जिन के दिमाग में यह बात हो और इस रोज़े रौशन में यह चाहते हों कि उलट पुलट कर दें। कांग्रेस के निज़ाम को नहीं बल्कि मुल्क के निज़ाम को दरहम बरहम कर दें। क्या आप उन लोगों की हिमायत करेंगे? कतअन नहीं।

खुली बात है और कौन नहीं जानता कि जब अंग्रेज़ की हकूमत थी तो कुछ लोगों ने एक फिरका के खिलाफ दूसरे फिरका में नफरत फैलाई। इसमें प्रैस का एक हिस्सा काम कर रहा था। मैं प्रिंसिपल रला राम जी का बड़ा मान करता हूँ, उन के लिये मेरे दिल में बड़ी इज्जत है। मैं उन की कदर करता हूँ। उन्होंने कहा कि बम्बई और उड़ीसा, कलकत्ता और बंगाल के मुकाबिला में और अहमदाबाद के मुकाबिला में पंजाब ने बड़ा sober होने का सबूत दिया है। क्या यह वह हाल भूल गए हैं जो 1947 में बल्कि 1946 में जबकि वह रिपोर्ट शायद हुई थी जिसकी मुस्लिम अखबारों ने बड़ी चर्चा की थी और जगह जगह पर मुनाफरत फैलाने की बातें छपाई गई थीं, हुआ था और फसादात हुए थे? पंजाब उस वक्त शान्त था लेकिन रावलपिंडी में सिख बहनों और भाइयों के साथ अत्याचार हुए थे। मुझे फख्र है इस बात का कि मैं ने यह चीज़ें देखकर जिन्नाह साहिब को और मिस्टर लिआकत अली खान को लिखा था कि इस तरह से सिख बहनों और भाइयों पर जुल्म करना ठीक नहीं है। यह बुरा है। बात यह है कि जब पंजाब शान्त रहता है तो बड़ी शान से हर बात में यह कामयाब होता है। लेकिन जब यह उल्ट जाता है तो बहुत बुरा उल्टता है। जिन भाइयों ने 1947 के नज़ारों को देखा है उन्हें मालूम है कि किस तरह से हिन्दू, सिख और मुसलमान बहनों की इज्जत उस वक्त लूटी गई थी, कत्लोगारत हुए थे। उन चीज़ों को देखते हुए सरदार प्रताप सिंह कैरों ने बड़ी दूरअन्देशी का सबूत दिया है और इस अन्देशा से कि जैसा कि आन्ध्र, बम्बई, अहमदाबाद और दूसरी

1.00 p.m.

[मौलवी अब्दुल गनी डार]

कई जगहों जैसी बातें जो कि हमें शर्मा देती हैं, यहां भी न हों। इसी ख्याल से वह इस बिल को हाऊस के सामने ले आए हैं। सरदार दरबारा सिंह जी ने इस बात की तरफ इशारा किया है कि जब हमारे ही साथी जो जिन्दगी भर के साथी हैं वह अपने पचा हिन्दू समाचार में ऐसे आर्टिकल लिखें जो हिन्दू और सिखों को लड़ाने वाले हों तो कितनी शर्म की बात है और अगर उन्हें ऐसा करने से रोकने के लिये सरदार प्रताप सिंह ने अब जुर्रत की है तो इस में खफ़ा होने वाली कोई बात नहीं है। इस चीज़ को मेरे मोहतिरम साथी प्रिंसिपल रला राम जी ने एक fascist कदम कहा है। मैं प्रिंसिपल साहिब की हमेशा बड़ी कदर करता हूँ और उनके ख्यालात के लिये मेरे दिल में बड़ी इज्जत और मान है। उन्होंने ने शायद यह सोच कर यह बात कही है कि अंग्रेज़ के ज़माने में प्रैस को दबाने के लिये ऐसी चीज़ों की जाती थीं। मैं उन से कहना चाहता हूँ कि वह ज़माना और था। उस वक्त अंग्रेज़ हकूमत उस प्रैस को दबाना चाहती थी जो मुल्क के हित में आवाज़ उठाना चाहता था, जो मुल्क की आज़ादी के लिये आवाज़ उठाता था और जो महात्मा गांधी जी का साथ देता था। लेकिन वह हकूमत उस प्रैस को नहीं दबाती थी जो उसका साथ देता था। उस वक्त प्रैस की आज़ादी के हक में आवाज़ उठाने में छीना साहिब, सुरजीत साहिब और दूसरे साथी हमारे साथ हुआ करते थे।

मैं अपने साथी सरदार सरूप सिंह से कहूँगा कि वह और उनकी पार्टी जो सौदे करती रहती है वैसे सौदे करना छोड़ दें। सब से पहले उन्होंने कहा था कि महा पंजाब के हक में यहां सब से पहले नारा लगाने वाली पंजाब कैबिनिट और पंजाब कांग्रेस थीं। लेकिन अब मैं उन से कहूँगा कि यह रिजनल फार्मूला को कामयाब बनाने में गवर्नमेंट की मदद करें क्योंकि यह नया रास्ता मास्टर तारा सिंह, ज्ञानी करतार सिंह और सरदार हुक्म सिंह ने ही तो यहां की मुश्किल को हल करने के लिये निकाला है। हमारे लीडर सरदार प्रताप सिंह ने भी अब यह नया रास्ता निकाला है जिस से इस सारे झगड़े को रोका जाएगा। सरदार प्रताप सिंह से क्या ऐसी बात करने की तवक्को हो सकती है जिस से रिजनल फार्मूला न कामयाब हो सके। आज इस वक्त पंडित जवाहर लाल से और सरदार प्रताप सिंह से लड़ने के मायनी यह है कि इस रिजनल फार्मूला के साथ द्रोह करना है। आप का फर्ज है कि जालन्धर डिविजन में हिन्दुओं को यकीन दिलाया जाये। जैसा कि चौधरी सिरि चन्द ने कहा है, यहां के हिन्दू पहले हरियाना के लोगों को लूटते थे लेकिन अब इस फार्मूला के बनने से उन लोगों को यकीन हो गया है कि वह अब नहीं लूटे जाएंगे और अब चौधरी सिरि चन्द और उनके जमींदारालीग के साथियों ने कांग्रेस में शामिल हो कर अक्लमन्दी की है। जहां तक स्टेट की हिफाज़त का ताल्लुक है और प्रैस की आज़ादी का ताल्लुक है मुझे यकीन है कि सरदार प्रताप सिंह इस ज़िम्मेवारी को पूरी तरह से निभायेंगे क्योंकि वह खूद journalist रहे हैं और खुद देश की आज़ादी की लड़ाई में आगे रहे हैं। वह तो इस बिल से फिर्का प्रस्ती को दबाना चाहते हैं। वह सूबा के लीडर हैं और लीडर

का काम होता है कि वह दलेरी के साथ उस को जो मुल्क और स्टेट को खतरे में डालने वाले हों सिर न उठाने दे और उन्हें यहां फिर्का प्रस्ती न फैलाने दें चाहे उसे ऐसा करने के लिये अपने आप को खतरा में ही क्यों न डालना पड़े। उन्होंने यह बिल ला कर बड़ी दलेरी दिखाई है और उन्होंने यह बिल लाते हुए इस बात की परवाह भी नहीं की कि कुछ प्रैस वाले उन्हें गालियां भी देंगे। अंग्रेज के वक्त में यह चीजें हो सकती थीं कि कोई प्रैस फिर्का प्रस्ती में हिस्सा लेकर उसका प्रचार करे। लेकिन सरदार प्रताप सिंह की leadership में यह बात नहीं हो सकती चाहे उनकी popularity भी क्यों न कम हो जाये वह ऐसी चीजें नहीं होने देंगे। मुझे उम्मीद है कि सरदार प्रताप सिंह जी ऐसी popularity को भी ठुकरा देंगे अगर वह यहां फिर्का प्रस्ती के फैलाने में उन्हें मिल सकती हो। मैं समझता हूँ कि सरदार प्रताप सिंह जिनका दिमाग sober है, जानते हैं कि वह एक नया पंजाब बना रहे हैं और वह एक नई चीज बना रहे हैं। वह पंजाब को एक ऐसा सूबा बनाना चाहते हैं जो कि दूसरों के लिये एक मिसाल बन कर बड़े मान से देखा जाए। मैं सरदार सरूप सिंह से गुज्रारिश करूँगा कि वह देखें कि हमारा हमसाया मुल्क और हमसाये मुल्क के allies किस तरह से इस मुल्क में इन्तशार पैदा करना चाहते हैं। हिन्दुस्तान की बुनियाद पंजाब है। पंजाब की मजबूती भारत की मजबूती है, पंजाब की हिफाजत भारत की हिफाजत है और आज जबकि अमरीका पाकिस्तान में अपनी साजिशें करता है या इस किस्म की दूसरी बातें होती हैं वह सुरजीत जी भी जानते हैं। मैं यह नहीं कहता कि यहां कोई बाहर से रुपया लेता है और अगर कोई ऐसा काम करता है तो वह देश द्रोही है और मैं इसकी मुजम्मत करता हूँ मगर मुझे उम्मीद है कि सरदार प्रताप सिंह कैरों इस किस्म की बातें यहां नहीं होने देंगे और अगर उन्हें कोई ऐसी चीज नज़र आए तो वह उस का ज़रूर इन्तज़ाम करेंगे। अमरीका की साजिशें पाकिस्तान में चल सकती हैं मगर सरदार साहिब पंजाब में ऐसी कोई चीज नहीं होने देंगे और अगर कोई करेगा तो सख्त सज़ा देंगे। मैं मानता हूँ कि बाज़ अखबारों के नुमायंदे ग़लत खबरें दे देते हैं मगर इस के लिये तो अखबारों को चाहिये कि वह नुमायंदे ही ऐसे रखें कि इस बात का डर न रहे। एक भाई, जो 'मिलाप' के कार्यकर्ता हैं, ने कहा कि हम क्या करें कुछ खबरें ही ऐसी आ जाती हैं कि जो ग़लत होती हैं जिन से फितना और फिसाद हो। तो यह ऐसी चीज है जिसका इलाज तो होना ही चाहिये। अगर सरदार प्रताप सिंह की नज़र में आए कि कोई अफसर ऐसा करता है तो वह इसका इलाज सोचें। यह इन की ज़िम्मेदारी है और इसी तरह से अखबार वाले भी देखें कि उनके representatives ऐसे न हों जो खराबियां करें। सवाल यह है कि ऐसी खराबियां नहीं होनी चाहियें। तो इस लिये मैं जहां सरदार प्रताप सिंह को मुबारकबाद देता हूँ वहां सरदार हरकिशन सिंह और सरदार सरूप सिंह को भी मुबारकबाद देता हूँ कि उन्होंने इस विचार की ताईद की है जिस विचार को सामने रखते हुए सरदार प्रताप सिंह कैरों यह बिल लाये हैं। उनको कुछ शक ज़रूर है और वह कुछ बातें चाहते हैं जो कि प्रैस के लिये अच्छी हों। मैं प्रिंसिपल रला राम जी की कद्र करता हूँ उनका दिमाग ऐसा नहीं है कि जो

[ਸ਼ੈਲਕੀ ਅਬਦੁਲ ਗਨੀ ਡਾਰ]

ਸਰਦਾਰ ਪ੍ਰਤਾਪ ਸਿੰਹ ਕਦਮ ਉਠਾਨਾ ਚਾਹੁੰਦੇ ਹਨ ਉਸ ਤੋਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਇਤਫਾਕ ਨਹੀਂ । ਵਹੁ ਇਸੇ ਜ਼ਰੂਰ
 ਏਕ ਅਚਲਾ ਬਿਲ ਸਮਝੇਗੇ ਅਗਰ ਯਹ ਸਹੀ ਸਰਜਰੀ ਕਾ ਕਾਮ ਕਰੇ । ਆਖਿਰ ਮੈਂ ਮੈਂ ਅਪਨੇ
 ਸਾਥੀ ਲਾਲਾ ਜਗਤ ਨਾਰਾਯਣ ਜੀ ਤੋਂ ਅਪੀਲ ਕਰਤਾ ਹੂੰ ਕਿ ਵਹੁ ਅਪਨੇ ਅਖਬਾਰ ਕਾ ਰੁਖ਼ ਉਸੀ
 ਤਰਫ਼ ਕਰੇਂ ਜਿਸ ਤਰਫ਼ ਕਿ ਯਹ ਸ਼ੁਰੂ ਤੋਂ . . . .

ਸ਼੍ਰੀ ਅਧਯਕਸ਼ : Individual cases ਨ ਲੈਂ । (Please do not discuss individual cases.)

ਸ਼ੈਲਕੀ ਅਬਦੁਲ ਗਨੀ ਡਾਰ : ਠੀਕ ਹੈ ਆਪ ਕਾ ਫਰਮਾਨਾ । ਹਾਊਸ ਕੇ ਮੈਂਬਰਾਨ ਜਿਨਕਾ
 ਅਖਬਾਰੋਂ ਤੋਂ ਟਾਲਕੁਕ ਹੈ ਮੈਂ ਉਨ ਤੋਂ ਅਪੀਲ ਕਰਤਾ ਹੂੰ ਕਿ ਵਹੁ ਸਰਦਾਰ ਪ੍ਰਤਾਪ ਸਿੰਹ ਕੋ ਏਕ
 ਸੀਕਾ ਮੀ ਨ ਦੇਂ ਕਿ ਵਹੁ ਇਨ special powers ਕਾ ਇਸਤੇਮਾਲ ਕਰ ਸਕੇਂ । ਵਹੁ
 ਅਖਬਾਰੋਂ ਕਾ ਰੁਖ਼ ਹੀ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਬਦਲੇਂ ਕਿ ਇਨ powers ਕੀ ਜ਼ਰੂਰਤ ਨ ਪਭੇ ।
 ਮੁਝੇ ਉਮੀਦ ਹੈ ਕਿ ਮੇਰੇ ਪ੍ਰੈਸ ਵਾਲੇ ਸਾਥੀ ਇਸ ਬਾਤ ਕਾ ਲਘਾਲ ਰਖੇਂਗੇ । (ਤਾਲੀਆਂ)

ਸਰਦਾਰ ਖੇਮ ਸਿੰਘ (ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ) : ਸਪੀਕਰ ਸਾਹਿਬ, ਇਹ ਜੋ Bill ਪੇਸ਼
 ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ, ਮੈਂ ਇਸ ਨੂੰ welcome ਆਖਦਾ ਹਾਂ ਕਿਉਂਕਿ ਸਾਡੇ ਦੇਸ਼ ਨੇ ਬੜੀਆਂ
 ਕੁਰਬਾਨੀਆਂ ਕਰਕੇ ਆਜ਼ਾਦੀ ਲਈ ਹੈ । ਜਦ ਸਾਡਾ ਦੇਸ਼ ਆਜ਼ਾਦ ਹੋ ਰਿਹਾ ਸੀ ਤਾਂ ਉਸ
 ਸਮੇਂ ਵੀ ਚੰਦ ਫਿਰਕਾਪ੍ਰਸਤ vernacular newspapers ਨੇ ਆਵਾਜ਼ ਉਠਾਈ ਅਤੇ
 ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਪਿਛਲੇ ਦਿਨਾਂ ਵਿਚ ਵੀ regional formula ਬਾਰੇ ਗਲਾਂ ਕੀਤੀਆਂ
 ਗਈਆਂ । ਇਹ ਚੀਜ਼ ਸਾਡੇ ਦੇਸ਼ ਵਿਚ ਰਚੀ ਹੋਈ ਹੈ ਕਿਉਂਕਿ ਦੇਸ਼ ਹਾਲੇ ਨਵਾਂ ਨਵਾਂ
 ਆਜ਼ਾਦ ਹੋਇਆ ਹੈ ਅਤੇ ਲੋਕਾਂ ਨੇ ਨਵਾਂ ਨਵਾਂ ਆਜ਼ਾਦੀ ਦਾ ਸਹਾਰਾ ਲਿਆ ਹੈ । ਇਸ
 ਲਈ ਇਸ ਚੀਜ਼ ਨੇ ਮੁਲਕ ਵਿਚ ਕਿਸੇ ਨਾ ਕਿਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਗੜਬੜ ਪੈਦਾ ਕਰਨ ਦੀ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਕੀਤੀ ।
 ਸੋ ਇਕ ਤਰਫ਼ ਪੰਜਾਬ ਵਿਚ regions ਬਣੇ . . . .

ਸ਼੍ਰੀ ਅਧਯਕਸ਼ : ਖੇਮ ਸਿੰਹ ਜੀ ਯਹ third reading ਹੈ । [Khem Singh ji, this is the third reading.]

ਸਰਦਾਰ ਖੇਮ ਸਿੰਘ : ਮੈਂ ਉਥੇ ਹੀ ਆ ਰਿਹਾ ਹਾਂ । ਇਹ ਜੋ bill ਪੇਸ਼ ਕੀਤਾ
 ਗਿਆ ਹੈ ਇਹ ਦੇਸ਼ ਲਈ ਬੜਾ ਚੰਗਾ ਸਾਬਤ ਹੋਵੇਗਾ ਅਤੇ ਮੈਂ ਇਸ ਲਈ ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ
 ਮੁਬਾਰਕਬਾਦ ਦਿੰਦਾ ਹਾਂ । ਅਤੇ ਮੈਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੋਸਤਾਂ ਨੂੰ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਇਸ ਦੀ ਮੁਖਾਲਫਤ
 ਕੀਤੀ ਹੈ ਯਕੀਨ ਦਿਵਾਉਂਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਇਸ ਦਾ ਸਹੀ ਇਸਤੇਮਾਲ ਹੋਵੇਗਾ ਅਤੇ ਨਾਜਾਇਜ਼
 ਇਸਤੇਮਾਲ ਨਹੀਂ ਹੋਵੇਗਾ ।

ਸ਼੍ਰੀ ਅਧਯਕਸ਼ : ਅਗਰ ਆਪ ਤੈਧਾਰ ਨਹੀਂ ਹੋਂਗੇ ਬੈਠ ਜਾਓ । [You may resume your seat if you are not prepared.]

ਸਰਦਾਰ ਖੇਮ ਸਿੰਘ : ਸੋ ਮੈਂ ਦਸਣਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਅਖਬਾਰਾਂ ਵਿਚ ਜੋ ਇਸ
 ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੀਆਂ news ਹੁਸ਼ਿਆਰਪੁਰ ਬਾਰੇ ਜਾਂ Regional Formula ਬਾਰੇ ਨਿਕਲਦੀਆਂ
 ਹਨ ਇਹ ਬੰਦ ਹੋਣੀਆਂ ਚਾਹੀਦੀਆਂ ਹਨ । ਇਹ ਜੋ Regional Formula ਹੈ
 ਇਸ ਨਾਲ ਗਰੀਬਾਂ ਅਤੇ ਹਰੀਜਨਾਂ ਨੂੰ ਬੜਾ ਫਾਇਦਾ ਹੋਵੇਗਾ ।

श्री अध्यक्ष : यहां Regional Formula पर बहस नहीं हो रही । आप इस की reference दे सकते हैं । [The Regional Formula is not under discussion here. However the hon. Member can make a reference to it.]

सरदार धेम सिंह : इस Bill राही newspapers बारे powers दितीयां जा रहीयां हन । गोइया कि Press ३ restrictions लगायीयां जा रहीयां हन कि जे कर कोਈ अखबार ग़ज़ब पैदा करे तां उस नूँ सज़ा दिती जा सके ।

श्री अध्यक्ष : यह बहस communal harmony maintain करने के बारे है । [This discussion concerns the maintenance of communal harmony.]

सरदार धेम सिंह : मैं इधर ही आ रहा हूं communal harmony maintain करन खातिर Press ३ restrictions लगाऊँ लड़ी special powers लड़ीयां जा रहीयां हन । जेकर Regional Formula जा कुछ होर.....

श्री अध्यक्ष : आप points तो Regional Formula के मुतालिक पेश कर रहे हैं । [The hon. Member is giving points regarding Regional Formula.]

सरदार धेम सिंह : मैं जे points दे रहा हूं उस Regional Formula के मुताबिक नहीं हन ।

Mr. Speaker : The hon. Member may please resume his seat.

श्री बालू (फतेहवादा) : प्रधान जी, इस House के अन्दर यह जो Bill आया है यह एक अहम बिल है । मगर यह जो पाबन्दी लगाई जा रही है यह Democracy का खून करना है । किसी Democracy में यह हक नहीं है कि किसी आदमी की ज़बान पर या अखबार पर पाबन्दी लगाई जाए । लेकिन साथ ही साथ मैं यह भी कहना चाहता हूँ कि जो फिरकाप्रस्ती की खबरें हैं यह किसी भी देश के लिये ठीक नहीं हो सकतीं और किसी भी मुल्क के नाम को बदनाम कर सकती हैं । मगर हमारे जो नेता हैं वह यह नहीं सोचते कि फिरकाप्रस्त अखबारों को पाबन्दी लगा कर बन्द नहीं किया जा सकता क्योंकि यह एक कलंक का धब्बा होगा मगर जो अखबारें झूठा प्रापेगंडा करती हैं, फिरकाप्रस्ती पैदा करती हैं उन पर मुकद्दमा चलाया जाए, High Court या Supreme Court के अन्दर case चलाया जाए ताकि वह ऐसी चीज़ें न पैदा कर सकें .....

श्री अध्यक्ष : Loud speaker से ज़रा पीछे हट कर बोलें । (The hon. Member may please speak from some distance from the mike.)

श्री बालू : मैं स्पीकर साहिब इस बिल की मुखालफत करता हूं और इस नाते से करता हूं कि अगर इस तरह से अखबारों पर पाबन्दी लगाई जाए तो यह हमारे विधान पर एक कलंक का धब्बा होगा। मैं विधान के असूलों को देखते हुए लोगों और अखबारों की ज़बान पर पाबन्दी लगाने के बिल की मुखालफत करता हूं और चाहता हूं कि इस किस्म की पाबन्दी न लगाई जाए।

प्रोफ़ेसर मोता सिंह आनन्दपुरी (आदमपुर) : स्पीकर साहिब, बिल पर काफी बहस हो चुकी है। मगर एक दो बातें और करने वाली हैं जो मैं कहना चाहता हूं।

श्री अध्यक्ष : बातें तो बहुत हो चुकी हैं अब तो इसे चलाने की तजवीज़ें बतानी हैं।

(There has been quite a lot of discussion, now only methods of implementation are to be suggested.)

प्रोफ़ेसर मोता सिंह आनन्दपुरी : मैं कुछ काम की बातें कहना चाहता हूं। एक तो यह है कि Social Evolution के लिये इस को इस तरह administer किया जाए कि यह पंजाब की development के लिये मददगार हो। Social Evolution में दो element ज़रूरी होते हैं। एक तो sound economy और दूसरी harmony। यह चीज़ें community और public की development के लिये ज़रूरी होती हैं। जब तक communal harmony नहीं होती countries के अन्दर disturbance और chaos होगा, social evolution नहीं हो सकेगा। इस वक्त हमारे मुल्क के अन्दर पांच साला स्कीम और दूसरे constructive programmes के लिये यह ज़रूरी है कि communal harmony हो जब तक country एक तरीके से और एक नज़रिए से इस तरह की development की schemes को मुकम्मल करने और इन्हें तामीर करने के लिये अपने आप को तैयार न करेगा उस वक्त तक कोई भी हमारी पांच साला स्कीम कामयाब नहीं हो सकती। इस वक्त मैं समझता हूं कि एक ठीक मरहले पर यह बिल लाया गया है। यह एक अच्छा बिल है। मैं इसे निहायत ही ज़रूरी बिल समझता हूं। मैं इसे ज़रूरी इस वास्ते कहता हूं कि किसी State के अन्दर vitiating atmosphere कायम करने के लिये long rope नहीं देनी चाहिए। जहां मैं सरदार प्रताप सिंह जी को मुबारकबाद देता हूं वहां यह भी चाहता था कि वह इस तरह स्टेट में vitiating atmosphere कायम होने के लिये इतनी long rope न देते। शुरू में ही इस को दबा देते तो अच्छा था। मैं ने उन की statements और जवाब पढ़े हैं और देखा है कि वह कभी भी इस तरह की चीज़ बर्दाश्त नहीं कर सकते। फिर इस तरह long rope दी गई और pernicious activities को सिर उठाने का मौका दिया। अगर सरदार साहिब इस तरह के atmosphere को पसन्द न करते थे तो फिर इतनी लम्बी rope इन लोगों को क्यों दी गई ? इस वास्ते मैं कहूंगा कि इस बिल को आज से कहीं पहले पास कर देना चाहिए था।

फिर यह कहा गया है कि यह individual और press की liberty के खिलाफ है। मैं कहूंगा कि यह liberty के खिलाफ नहीं है licence के खिलाफ हैं।

Liberty is a blessing but it becomes a curse the moment it degenerates into a licence. यह तो एक बरकत है। (*hear hear*) Liberty के कोई बात मुनाफी नहीं। आज़ादी के बाद freedom of speech और freedom of thought जो आज है पहले नहीं थी। लेकिन pernicious activities जो हैं और pernicious propaganda जो है इस को रोकने के लिये यह बिल निहायत ज़रूरी था। आज पंजाब के अन्दर हालात खराब हैं। आज communal harmon / को disturb किया जा रहा है। जिस पंजाब ने बड़े बड़े वक्तों में शानदार काम किए और दुनिया में अपने नाम और शान को ऊंचा किया आज उसी पंजाब में अगर कांग्रेस का President आए और उस पर ईंटे फैंकी जाती हैं और पत्थर बरसाए जाते हैं तो कैसी बुरी बात है। अगर ऐसी हरकतों को उसी वक्त दबा दिया जाता तो अच्छा था। और फिर अगर कल देश के महान नेता पंडित जवाहर लाल आते हैं तो इस तरह communal harmony को कोई disturb करे तो उसे उसी वक्त दबा दिया जाए। मैं तो समझता हूँ कि सरकार ने लम्बी रस्सी नहीं देनी थी। इस तरह के हालात पैदा करने मैं कहूँगा pernicious ही नहीं wicked हैं। क्या लोगों पर ईंटें और पत्थर फैंकना स्टेशनों को आग लगाना, जायदाद को तबाह करना wickedness से कम है? क्या इस तरह किसी country की development की जा सकती है? आज जो हालात पंजाब में पैदा हुए यह सारी चीज़ किसी ऐसे दिमाग की तरफ से है जिस के अन्दर जहरीला मादा है। इस मादे को निकालना ज़रूरी था। इस बिल के पेश करने से ऐसा मादा निकल जाएगा। ऐसे दिमाग के operation की ज़रूरत है। मैं यह कहूँगा कि communal harmony एक blessing है। मैं तो कहता हूँ कि इस बिल पर कोई reserved मुबारकबाद नहीं होनी चाहिए। मैं तो हैरान हूँ कि communal harmony के ख्याल पर इतनी बहस हो। Communal disturbance को रोकने के लिये अच्छा और wholesome atmosphere पैदा करने के लिये और different communities के दरम्यान अच्छे relations कायम करने के लिये यह बिल निहायत ज़रूरी है। क्या सरकार या कोई भी आदमी यह बरदाश्त कर सकता है कि कोई दिमाग सिक्खों और हिन्दुओं के अन्दर ऐसे जज़बात पैदा करे कि जिस से वे लड़ पड़ें? मैं समझता हूँ कि इस की international politics में कोई जगह नहीं। आज दुनिया में क्या हो रहा है? हमारे दिल से यह ख्याल मिट जाना चाहिए कि हम कोई खास sect हैं या कोई खास nation है। यह सारी चीज़ें दिमाग से निकल जानी चाहिए। हमें आज ऐसी ideology में रहना चाहिए जहां यह समझा जाए कि इन्सान एक है। दो कौमें कभी ज़िन्दा नहीं रह सकतीं और न ही दो कौमों का सिद्धांत। मैं समझता हूँ कि इस तरह का दिमाग देश, कौम और इन्सान का वदारीन दुश्मन है। मुझे तो हैरानी इस बात की है कि अच्छे अच्छे दिमाग और अच्छा सोचने वाले लोग भी इस में फंस गए हैं। मैं सच कह रहा हूँ कि जिन्होंने सुसाईटी को बनाना था और जिन्होंने communal harmony को preach करना था वही आज इसे degrade कर रहे हैं और pernicious task में लगे हुए हैं। यह ठीक है कि अच्छे दिमाग की कदर करनी चाहिए और ऐसे दिमाग और अच्छा सोचने वालों

[प्रोफेसर मोता सिंह आनन्दपुरी]

के लिए जो pernicious task में लग गये हैं यह बिल एक panacea साबत होगा। पंजाब के हालात में जो तबदीलियां आई हैं वह अच्छी नहीं। जो vindictiveness यहां पर आ गई है और जो pernicious activities पंजाब के अन्दर हैं उन्हें रोकने के लिये इस तरह का बिल जरूरी था। यह एक मुदल्लल बिल है, graceful है और national है। इस में वह खूबियां हैं जिस में communal harmony को कायम रखा जा सकता है।

स्पीकर साहिब एक यह एतराज किया गया है कि इस में इन्होंने दो कालम की बात रख दी है कि अगर State चाहे तो किसी अखबार के दो कालम में अपनी तरफ से दिया गया matter छपवा सकती है। इस में तो कोई एतराज की बात नहीं। इस के साथ यह भी रख दिया है कि 'on payment of adequate remuneration' सरकार ने यूँही बगैर remuneration columns नहीं लिए। अगर अखबारों वाले गन्दे गन्दे इश्तहारों के लिये कालम निकाल सकते हैं तो क्या एक अच्छी चीज को पब्लिक तक पहुंचाने के लिये दो कालम नहीं निकाल सकते? फिर वह भी सिर्फ एक हफ्ता के लिये। कालम अगर सरकार ने लिये हैं तो यह restriction भी साथ रख दी है—"not exceeding one week" तो फिर इस पर एतराज कैसा।

अगली बात इस में यह रखी गई है कि जिन persons के खिलाफ action लिया जाए, जिन्हें नोटिस दिया जाए कि अगर उनके कोई grievances हों और अगर वे ख्याल करें कि यह हुकम मुनासिब न था तो 10 दिन के अन्दर वह representation कर सकते हैं। इस representation पर पूरा विचार करने के बाद सरकार इस हुकम को modify या rescind कर सकती है या इसे confirm कर सकती है। तो इस तरह इस कलाज में मौका दिया गया है representation करने का, और बिना सुनवाई के सजा नहीं रखी गई, penalisation नहीं की गई। Representation का पूरा मौका दिया गया है। Disobedience के केस में मैं समझता हूं penalty लगाना मुनासिब था। इन सब बातों की हरेक पंजाब में बसने वाले को कदर है। इस लिये इस बिल को unanimously पास करना चाहिए। यही हमारे चीफ मनिस्टर साहिब की अपील है कि communal harmony कायम रखने के लिए इस तरह के अख्तियार सरकार के पास हों। यह बिल एक ऐसा measure है जिस में कोई दो राय नहीं हो सकती। कांग्रेस में होते हुए मैंने कांग्रेस के खिलाफ वोट दिए लेकिन जहां तक मैं समझता हूं इस दिशा में कांग्रेस एक constructive काम कर रही है—देश को ऊंचा ले जाने में। जैसा कि इस बिल में provision है, सरकार पंजाब के अन्दर uncurbed activities को curb करने के लिये और congenial और wholesome atmosphere पैदा करने के लिये काम कर रही है। इस के लिए तो लोग कहते हैं reserved मगर मेरी unreserved तौर पर मुबारिकबाद है।

स्पीकर साहिब, हमारी socialistic society के अन्दर जो poison है उसे अगर दूर न किया गया तो वह बहुत खतरनाक साबत होगा। यह तो bacteria है। दूध अच्छी चीज़ है लेकिन इस में अगर bacteria दाखल हो जाएं तो दूध फट जाता है। आज society में जो यह poisonous bacteria है अगर इसे दूर न किया गया तो इस के भयानक नतीजे निकलेंगे। कुछ देर पहले पंजाब के अन्दर horrid तस्वीर थी वह आज समाज के अन्दर नहीं होनी चाहिए और उस का तदारक कर देना जरूरी है ताकि बीमारी जड़ न पकड़े। अगर इस से शैतानी शक्ति को खत्म करने और रोकने का काम अभी से शुरू कर दिया गया तो यह जो peril आज समाज में है इस के लिये यह बिल अच्छा साबत होगा।

एक चीज़ मैं यहां पर यह भी कहना चाहता हूं कि इस के जर्म जहां से पैदा हुए उस के अन्दर power politics का होना जरूरी है। नहीं तो इस तरह का जहर पैदा न होता। वह लोग जो किसी चीज़ का नाम लेकर आज communal जहर फैलाते हैं और हर दफा इसे इस्तेमाल करते हैं, लोगों में गलत फहमी फैलाते हैं उन्हें हटाया नहीं जा सकता जब तक कि irresponsible section of the press मुल्क के अन्दर है। मैं यह नहीं कहता कि सारा press ही irresponsible है, अच्छे press भी हैं जैसे Tribune है यह press non-communal है इस का सारा स्टाफ non-communal है और harmony फैलाता है। हम इस की इज्जत करते हैं। इसी तरह जो भी कोई press हो जो harmony को कायम न रखने के लिये प्रचार करे जैसा कि चार पांच अखबारों का जिक्र किया जाता है—नाम लेने की क्या जरूरत है आप सब जानते ही हैं—इन अखबारों ने बहुत सी चीज़ों को vitiate किया है, इन के लिये इस तरह की पाबन्दी जरूरी थी।

एक बात, स्पीकर साहिब, मैं यह कहना चाहता हूं कि हमें इस बात की तह में जाने की जरूरत है कि बहुत सी चीज़ों को किस ने सब से ज्यादा vitiate किया है। मैं समझता हूं कि यह चीज़ denominational educational institutions की बदौलत है। हमारे मुल्क में जो denominational institutions हैं यह मुल्क में फिकाप्रिस्ती के जर्म फैलाने वाली हैं। उन्हें रोकना चाहिए। मैं तो इस बात पर जोर दूंगा कि इन institutions की ग्रांट बन्द कर देनी चाहिए। यह जो जहर फैलाते हैं इन्हें रोकने के लिये nationalisation की जाए। मैं उम्मीद करता हूं कि सरकार इस तरफ़ तवज्जो देगी। मैं समझता हूं कि denominational institutions को nationalize करना communalism के against एक step होगा। इस तरह की institutions communalism की जहर को फैलाती हैं, इन्हें रोकना जरूरी है।

तो स्पीकर साहिब मैं आप के द्वारा इस हाऊस के अन्दर यह बड़े जोर के साथ कहना चाहता हूं कि इस वक्त इस को दस्त करने के लिये एक चीज़ बहुत अच्छी

[प्रोफेसर मोता सिंह आनन्दपुरी]

साबित होगी ताकि किसी को prejudice न रहे और कोई bias न रहे । मैं आप की scrutinising body की तरफ तबज्जुह दिलाना चाहता हूँ । इस काम के लिये आप एक बोर्ड बनाए जिसमें कम से कम तीन मैम्बर हों—एक इस हाऊस का एक कौंसल का हो और एक Tribune जैसे अखबार का मैम्बर हो जो कि non-communal हो । वह जब किसी matter को scrutinize करे तो आप के जो अफसर लगाए जाएं वह उन के साथ तुआवन दें ताकि किसी को शक न रहे और वह यह न कहे कि स्टेट की तरफ से बिल लाया गया और लोगों को खाह मखाह तंग किया जा रहा है । इस लिए आप एक ऐसा बोर्ड जरूर बनाएं ।

अगली बात में precensorship के बारे में कहना चाहता हूँ । मैं तो कहूंगा कि यह निहायत ही अच्छी तजवीज़ है । इस को करें वजाए इस के कि लिखने के बाद सज़ा दी जाए precensor किया जाए यह बात ठीक होगी । स्पीकर साहिब 15,20 साल मैं भी journalism में रहा हूँ और काम किया है मुझे अंग्रेज़ के वक्तों का भी पता है औरों को भी पता होगा कि वह कैसे liberty को curb करते थे और communalism फैलाते थे । वह चाहते थे कि communalism के झगड़े हों ताकि लोग आपस में बटे रहें और हमारे निकालने का बाइस न बनें । इसी लिए अंग्रेज़ कोई भी ऐसा बिल नहीं लाया और न ही उस ने लाना ही था । उस की तो यही कोशिश रहती थी कि communal poison फैले और tension पैदा हो ताकि उस की हकूमत चलती रहे । आज यह पहला मौका है कि communal harmony को maintain करने के लिये बिल लाया गया है जिस की अशद जरूरत थी । हां, यह बात जरूर है कि पहले भी Central Government की तरफ से इस किसम का ही press objectionable matter Bill लाया गया मगर press commission की सिफारिशत पर Centre ने चार साल के बाद कई बातें वापस ले लीं वह तो उन्होंने अच्छी बात की कि समझाने के बाद अगर press अच्छा काम करने लग पड़े तो भी अच्छा ही है और उस बिल की जगह Press Advisory Committee ने ले ली । Central Government ने ख्याल किया कि जब Press Advisory Committee इस काम को संभालती है तो इस बिल को रख कर क्या लेना है । जो बात इस बिल ने करनी थी उस का इन्तज़ाम यह Press Advisory Committee ही कर लेगी लेकिन वह बीमारी घटी नहीं, बढ़ती ही गई और बढ़ती जा रही है..... (interruptions) कानून उसी वक्त बनता है जब disobedience की जाती है, Anarchy पैदा की जाती है..... (Bell rung and red light shown) . . . .

श्री अध्यक्ष : अब आप बैठने की कृपा करें (The hon. Member may please resume his seat now).

प्रोफेसर मोता सिंह आनन्दपुरी : जनाब क्या फरमाया.....

ਆਕਾਸ਼ : ਕਹ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਦੋਨੋਂ ਬੱਤੀਆਂ ਹੋ ਗਈਆਂ ਹਨ..... (ਹੰਸੀ)

ਪ੍ਰੋਫੈਸਰ ਸੋਮਾ ਸਿੰਘ ਆਨੰਦਪੁਰੀ : ਕੀ ਮੇਰੇ ਲਿਏ ਦੋਨੋਂ ਹੀ ਬੱਤੀਆਂ ਹੋ ਗਈਆਂ ਹਨ? ....

ਸ਼੍ਰੀ ਅਧਿਕਸ਼ : ਧਰ ਬੱਤੀਆਂ ਮੈਂ ਨੇ ਆਪ ਕੇ ਲਿਏ ਹੀ ਲਗਵਾਈਆਂ ਹਨ (ਹੰਸੀ) (I have got these lights installed only for the hon. Member.)
(laughter)

ਪ੍ਰੋਫੈਸਰ ਸੋਮਾ ਸਿੰਘ ਆਨੰਦਪੁਰੀ : ਤੇ ਜਨਾਬ ਮੈਂ ਆਪਣੀ ਸ਼ਾਮਲ ਕਰਤਾ ਹਾਂ । ਮੈਂ ਨੇ ਧਰ ਦੇਖੀ ਨਹੀਂ ਹੈ ।

ਕਿਸ ਮੰਤਰੀ : ਆਗਰ ਧਰ ਨਹੀਂ ਦੇਖੀ ਤੇ ਕੀ ਘੰਟੀ ਮੀ ਨਹੀਂ ਸੁਣੀ ? (ਹੰਸੀ)

ਸਰਦਾਰ ਚਨਣ ਸਿੰਘ ਧੂਤ (ਟਾਂਡਾ) : ਸਪੀਕਰ ਸਾਹਿਬ, ਇਹ ਜਿਹੜਾ ਬਿਲ ਸਾਡੇ ਸਾਹਮਣੇ ਆਇਆ ਹੈ ਇਹ ਇਸ ਲਈ ਪੇਸ਼ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ ਕਿ ਪੰਜਾਬ ਵਿਚ ਜਿਹੜੀ ਫਿਰਕਾਪ੍ਰਸਤੀ ਦੀ ਬੀਮਾਰੀ ਹੈ ਅਤੇ ਜੋ ਇਸ ਨੂੰ ਪੈਦਾ ਕਰਨ ਦੀ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਕੀਤੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ ਉਸ ਨੂੰ ਰੋਕਿਆ ਜਾ ਸਕੇ । ਇਹ ਗੱਲ ਬਿਲਕੁਲ ਠੀਕ ਹੈ ਅਤੇ ਇਸ ਗੱਲ ਤੋਂ ਕੋਈ ਇਨਕਾਰ ਨਹੀਂ ਕਰ ਸਕਦਾ ਕਿ ਇਸ ਨੂੰ ਰੋਕਿਆ ਨਾ ਜਾਵੇ । ਅਸੀਂ ਇਸ ਚੀਜ਼ ਨੂੰ ਚੰਗਾ ਸਮਝਦੇ ਹਾਂ ਅਤੇ ਮਹਿਸੂਸ ਕਰਦੇ ਹਾਂ ਕਿ ਜਿੰਨੀ ਤਾਕਤ ਇਸ ਚੀਜ਼ ਨੂੰ ਖਤਮ ਕਰਨ ਲਈ ਲਾਈ ਜਾਵੇ ਉੰਨੀ ਹੀ ਥੋੜੀ ਹੈ ਕਿਉਂਕਿ ਜਿੰਨਾਂ ਨੁਕਸਾਨ ਸਾਡੇ ਮੁਲਕ ਦਾ ਇਸ ਫਿਰਕੂਪਣੇ ਨੇ ਕੀਤਾ ਹੈ ਉਨ੍ਹਾਂ ਹੋਰ ਕਿਸੇ ਚੀਜ਼ ਨੇ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ । ਇਹ ਇਸੇ ਫਿਰਕਾ ਪ੍ਰਸਤੀ ਦਾ ਨਤੀਜਾ ਹੈ ਕਿ ਸਾਡੇ ਹਿੰਦੁਸਤਾਨ ਦੀ ਵੰਡ ਹੋਈ ਹੈ ਅਤੇ ਅਜ ਹਿੰਦੁਸਤਾਨ ਇਕ ਨਹੀਂ ਬਲਕਿ ਹਿੰਦੁਸਤਾਨ ਅਤੇ ਪਾਕਿਸਤਾਨ ਦੀਆਂ ਦੋ ਸ਼ਕਲਾਂ ਵਿਚ ਮੌਜੂਦ ਹੈ । ਅਸੀਂ ਇਹ ਵੀ ਸਮਝਦੇ ਹਾਂ ਕਿ ਇਸ ਕੰਮ ਵਿਚ ਸਾਡੀ press ਨੇ ਵੀ ਬੜਾ role play ਕੀਤਾ ਹੋਇਆ ਹੈ । ਫਿਰਕਾਪ੍ਰਸਤੀ ਕੀ ਹੁੰਦੀ ਹੈ ਅਤੇ ਇਹ ਕੀ ਕੁਝ ਕਰ ਦਿੰਦੀ ਹੈ ਇਸ ਦਾ ਸਾਨੂੰ ਹੁਣੇ ਹੁਣੇ ਬੜਾ ਤਲਖ ਤਜਰਬਾ ਹੁਸ਼ਿਆਰਪੁਰ ਵਿਚ ਹੋਇਆ ਹੈ । ਉਸਦੀ ਮੈਂ ਇਥੇ ਇਕ ਮਿਸਾਲ ਦੇਣੀ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਕਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ press ਨੇ ਇਥੇ 1947 ਵਾਲਾ role play ਕੀਤਾ ਜਿਸ ਦੇ ਨਤੀਜੇ ਦੇ ਤੌਰ ਤੇ ਬਾਦ ਵਿਚ enquiry committee ਬੈਠੀ ਅਤੇ ਹੋਰ ਸਭ ਕੁਝ ਹੋਇਆ । ਸਪੀਕਰ ਸਾਹਿਬ, ਇਹ 17 ਤਾਰੀਖ ਦਾ ਵਾਕਿਆ ਹੈ, 9 ਵਜੇ ਦਿਨ ਨੂੰ ਜਲੂਸ ਉਤੇ ਲਾਠੀ ਚਾਰਜ ਹੁੰਦੀ ਹੈ । 11 ਜਾਂ 12 ਵਜੇ ਉਹ ਸਭ ਲੋਕ D.C. ਨੂੰ ਜਾ ਕੇ ਮਿਲਦੇ ਹਨ ਕਿ ਸ਼ਹਿਰੀਆਂ ਉਤੇ ਪੁਲਿਸ ਨੇ ਲਾਠੀਆਂ ਬਰਸਾਈਆਂ ਪਰ ਉਥੇ ਇਹ ਕਿਸੇ ਨੇ ਵੀ ਨਹੀਂ ਕਿਹਾ ਕਿ ਕਿਸੀ ਔਰਤ ਦੀ ਵੀ ਪੁਲਿਸ ਵਾਲਿਆਂ ਨੇ ਬੇਇਜ਼ਤੀ ਕੀਤੀ ਹੈ । ਰਾਤ ਦੇ 8 ਵਜੇ ਇਕ ਅਖਬਾਰ ਦਾ ਜ਼ਮੀਨਾਂ ਆਇਆ ਜਿਸ ਵਿਚ ਕਿਹਾ ਗਿਆ ਕਿ ਇਨੇ ਆਦਮੀ ਜ਼ਖਮੀ ਹੋਏ ਏਨੇ ਮਰ ਗਏ ਔਰਤਾਂ ਚੁਕੀਆਂ ਗਈਆਂ ਅਤੇ ਪੁਲਿਸ ਵਾਲਿਆਂ ਅਤੇ ਦੂਜੇ ਗੁੰਡਿਆਂ ਨੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਬੇਹਰਮਤੀ ਕੀਤੀ । ਉਸ ਜ਼ਮੀਨੇ ਦੇ ਵਿਚ ਸਭ ਕੁਝ ਆਇਆ ਜਿਹੜਾ ਕਿ ਨਹੀਂ ਹੋਇਆ ਸੀ ਅਤੇ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਉਥੇ ਫਿਰਕਾ ਪ੍ਰਸਤੀ ਫੈਲੀ । ਮੈਂ ਇਸ ਸਾਰੀ ਗੱਲ ਵਿਚ ਨਹੀਂ ਜਾਣਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਕਿ enquiry committee ਨੇ ਕਿਹੜੇ ਹਾਲਾਤ ਵਿਚ ਆਪਣਾ ਫੈਸਲਾ ਦਿਤਾ ਪਰ ਮੈਂ ਸਿਰਫ ਇਹ ਦਸਣਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ Press ਨੇ ਕੀ ਕੁਝ ਕੀਤਾ ਅਤੇ ਹੁਸ਼ਿਆਰਪੁਰ ਨੂੰ ਕਿਸ ਢੰਗ ਨਾਲ ਪੇਸ਼ ਕੀਤਾ । ਅਸੀਂ ਦੂਰ ਹੈਰਾਨ ਸੀ ਕਿ ਸਾਨੂੰ ਤਾਂ ਇਥੇ ਬੈਠਿਆਂ ਕੁਝ ਪਤਾ ਨਹੀਂ ਲਗਾ ਪਰ press ਨੂੰ ਇੰਨੀ ਦੂਰ ਬੈਠੇ ਹੋਏ ਮਿੰਟਾਂ ਵਿਚ

[ਸਰਦਾਰ ਚੰਨਣ ਸਿੰਘ ਧੂਤ]

ਹੀ ਸਭ ਕੁਝ ਪਤਾ ਲਗ ਗਿਆ ਅਤੇ ਜ਼ਮੀਨੇ ਵੀ ਸ਼ਾਇਆ ਹੋ ਗਏ। ਮੈਂ ਕਹਾਂਗਾ ਕਿ Press ਨੇ ਜਿਸ ਢੰਗ ਨਾਲ ਹੁਸ਼ਿਆਰਪੁਰ ਨੂੰ ਪੇਸ਼ ਕੀਤਾ ਉਹ ਬਿਲਕੁਲ ਗਲਤ ਸੀ ਯਾਨ ' ਜੋ ਕੁਝ press ਵਿਚ ਆਇਆ ਹੈ ਉਹ ਹੁਸ਼ਿਆਰਪੁਰ ਵਿਚ ਨਹੀਂ ਹੋਇਆ ਹੈ। ਇਹ ਚੀਜ਼ ਇਥੇ ਤਕ ਹੋਈ ਕਿ ਸਾਨੂੰ ਬੜੀ ਹੈਰਾਨੀ ਹੁੰਦੀ ਹੈ ਕਿ ਸਾਨੂੰ ਉਥੇ ਕਈ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਦੂਜਿਆਂ ਸ਼ਹਿਰਾਂ ਅਤੇ ਬਾਹਰ ਤੋਂ ਚਿਠੀਆਂ ਆਉਣ ਲਗ ਪਈਆਂ ਕਿ ਜੇਕਰ ਬਹੁਤ ਖਤਰਾ ਹੈ ਫਸਾਦ ਹੋ ਰਹੇ ਹਨ ਤਾਂ ਹੁਸ਼ਿਆਰਪੁਰ ਤੋਂ ਫੌਰਨ ਬਾਹਰ ਚਲੇ ਆਉ, ਇਥੇ ਸਾਡੇ ਕੋਲ ਚਲੇ ਆਉ। ਤਾਰਾਂ ਆਉਂਦੀਆਂ ਰਹੀਆਂ। ਬਾਹਰ ਤਾਂ ਲੋਕ ਸਮਝਦੇ ਸੀ ਕਿ ਪਤਾ ਨਹੀਂ ਉਥੇ ਕੀ ਕੁਝ ਹੋ ਗਿਆ ਹੈ। ਮੇਰੇ ਕਹਿਣ ਦਾ ਮਤਲਬ ਇਹ ਹੈ ਕਿ Press ਨੇ ਇਕ ਬੜਾ ਗੰਦਾ role play ਕੀਤਾ ਹੈ ਅਤੇ ਉਸ ਤੇ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੀ ਪਾਬੰਦੀ ਨਾ ਲਾਣਾ ਬਹੁਤ ਬੁਰੀ ਗਲ ਹੈ। ਪਰ ਅਫ਼ੋਸ਼ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਮੌਕੇ ਤੇ ਕੁਝ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ। ਉਸ ਵੇਲੇ ਕੋਈ ਕਦਮ ਨਹੀਂ ਚੁਕਿਆ ਜੇਕਰ ਤੁਸੀਂ ਹੋਰ ਗਲਾਂ ਵਾਸਤੇ ordinance ਲਿਆ ਸਕਦੇ ਹੋ ਤਾਂ ਉਸ ਵੇਲੇ ਇਹ ਕਰ ਸਕਦੇ ਸੀ ਤਾਕਿ ਇਹ ਬਿਮਾਰੀ ਨਾ ਫੈਲਦੀ ਅਤੇ ਅਮਨ ਪਸੰਦ ਸ਼ਹਿਰੀ ਤੰਗ ਨਾ ਹੁੰਦੇ। ਪਰ ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਇਸ ਚੀਜ਼ ਨੂੰ ਫੈਲਣ ਲਈ ਖੁਲਾ ਮੌਕਾ ਦਿਤਾ ਉਸਦਾ ਨਤੀਜਾ ਹੈ ਕਿ ਇਥੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਕੁਝ ਬਾਦ ਵਿਚ ਹੋਇਆ। ਉਸ ਵੇਲੇ ਅਸੀਂ ਮਹਿਸੂਸ ਕਰਦੇ ਸੀ ਕਿ ਪੰਜਾਬ ਵਿਚ ਮੁੜ 1947 ਆ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਉਸ ਵੇਲੇ ਬਿਲਕੁਲ 1947 ਦੇ ਹਾਲਾਤ ਪੈਦਾ ਹੋ ਰਹੇ ਸਨ ਮੁਖਤਲਿਫ ਕਮਿਊਨਿਟੀਜ਼ ਦੇ ਲੋਕ ਛੁਰੇ ਤਿਆਰ ਕਰ ਰਹੇ ਸਨ ਅਤੇ ਦੰਗੇ ਫਸਾਦ ਲਈ ਮੌਕਾ ਟੋਲ ਰਹੇ ਸਨ। ਇਕ ਦੂਜੇ ਦਾ ਗਲਾ ਵਢਣ ਲਈ ਚਾਕੂ ਰਗੜ ਰਹੇ ਸਨ ਅਤੇ ਇਹ ਚੀਜ਼ਾਂ ਸਾਡੇ knowledge ਵਿਚ ਹਨ। ਲੇਕਿਨ ਸਾਡੀ ਇਸ ਪੰਜਾਬ ਸਰਕਾਰ ਨੇ ਉਸ ਮੌਕੇ ਉਤੇ ਕੋਈ ਅਜਿਹੀ ਚੀਜ਼ ਨਹੀਂ ਕੀਤੀ ਜਿਸ ਨਾਲ ਕਿ ਉਹ ਅਗ ਪੈਦਾ ਹੀ ਨਾਂ ਹੁੰਦੀ। ਹੁਣ ਜਦੋਂ ਹਾਲਾਤ ਠੰਡੇ ਹੋ ਗਏ ਹਨ ਤਾਂ ਇਹ ਬਿਲ ਲੈ ਕੇ ਆ ਗਏ ਹਨ (interruptions) ਮੇਰਾ ਇਤਰਾਜ਼ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਮੌਕੇ ਉਤੇ ਕੁਝ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ ਅਤੇ ਇਹ ਪਿਛੇ ਰਹੇ ਹਨ। ਜੇਕਰ ਇਹ ਉਸ ਮੌਕੇ ਦੇ ਮੁਤਾਬਿਕ ਕੰਮ ਕਰਦੇ ਤਾਂ ਇਹ ਚੀਜ਼ ਇਨੀ ਨਾ ਵਧਦੀ। ਜਾਂ ਤਾਂ ਇਹ ਛੁਰਦੇ ਰਹੇ ਜਾਂ ਫਿਰ ਇਸ ਚੀਜ਼ ਵਿਚ ਕੁਝ party politics ਦਾ ਹਥ ਸੀ ਜਿਸ ਕਰਕੇ ਇਹ ਉਸ ਵੇਲੇ ਸੁਤੇ ਰਹੇ ਅਤੇ ਇਹ ਹਾਲਾਤ ਪੈਦਾ ਹੁੰਦੇ ਰਹੇ ...

ਸ਼੍ਰੀ ਅਥਕਸ਼ : ਆਰ ਤਸ ਕਤਰ ਧਨੁ ਬਿਲ ਆਗਾ ਜੋ ਆਪ support ਕਰਨੇ ਕੇ ਲਿਯੇ ਤੈਧਾਰ ਥੇ ? (ਹੰਸੀ) (If the bill had come at that time were you prepared to extend your support to it? (laughter))

ਸਰਦਾਰ ਚੰਨਣ ਸਿੰਘ ਧੂਤ : ਜੇਕਰ ਇਹ ਹਾਲਾਤ ਦੇ ਮੁਤਾਬਿਕ ਅਤੇ ਮੌਕੇ ਉਤੇ ਅਜਿਹੀ ਗਲ ਕਰਦੇ ਤਾਂ ਮੈਂ ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਖੁਲੇ ਦਿਲ ਨਾਲ ਵਧਾਈ ਦਿੰਦਾ ਮੈਨੂੰ ਤਾਂ ਹੈਰਾਨੀ ਇਸ ਗਲ ਦੀ ਹੈ ਕਿ ਜਦੋਂ ਹੁਣ ਹਾਲਾਤ ਠੰਡੇ ਹੋ ਗਏ ਹਨ ਉਸ ਵੇਲੇ ਇਹ ਚੀਜ਼ ਲਿਆ ਰਹੇ ਹਨ ਪਰ ਮੌਕੇ ਉਤੇ ਸੁਤੇ ਰਹੇ ਅਤੇ ਲੋਕ ਖਰਾਬ ਹੁੰਦੇ ਰਹੇ। ਸਪੀਕਰ ਸਾਹਿਬ, 1947 ਸਾਨੂੰ ਚੰਗੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਯਾਦ ਹੈ ਅਤੇ ਉਸਨੂੰ ਅਸੀਂ ਭੁਲ ਨਹੀਂ ਸਕਦੇ। ਇਕ ਤਰਫ਼ ਅਸੀਂ 15 ਅਗਸਤ ਆਜ਼ਾਦੀ ਦਾ ਦਿਨ ਬੜੀ ਖੁਸ਼ੀ ਅਤੇ ਧੂਮ ਧਾਮ ਨਾਲ ਮਨਾਉਂਦੇ ਹਾਂ ਅਤੇ ਦੂਜੇ ਪਾਸੇ ਸਾਨੂੰ ਦੁਖ ਵੀ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਕਿਨਾਂ ਉਸ ਵੇਲੇ ਖੁਨ ਖਰਾਬਾ ਹੋਇਆ ਸੀ।

ਉਸ ਤੋਂ ਬਾਦ ਇਹ ਹੋਇਆ ਕਿ ਹਿੰਦੁਸਤਾਨ ਵਿਚ ਜਿਨੇ ਵੀ ਰਾਜੇ, ਰਜਵਾੜੇ, ਜਗੀਰਦਾਰ ਜਮੀਂਦਾਰ ਸਨ ਇਨ੍ਹਾਂ ਸਭ ਨੇ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਕੀਤੀ ਕਿ ਹਿੰਦੁਸਤਾਨ ਵਿਚ democracy ਕਾਇਮ ਨਾ ਹੋਵੇ। ਅਜ ਫੇਰ ਉਹੋ ਹਾਲਾਤ ਹੋ ਰਹੇ ਹਨ। ਫਿਰਕਾ ਪ੍ਰਸਤ ਜਮਾਇਤਾਂ ਅਤੇ ਉਹ ਤਾਕਤਾਂ ਫੇਰ ਅਪਣਾ ਸਿਰ ਉਠਾ ਰਹੀਆਂ ਹਨ ਤਾਕਿ ਇਥੇ democracy ਖਤਮ ਹੋ ਜਾਵੇ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਤਾਕਤਾਂ ਨੇ ਫੇਰ ਗਠ ਜੋੜ ਕਰ ਲਿਆ ਹੈ। ਪਰ ਮੈਂ ਅਪਣੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਕਾਂਗਰਸੀ ਭਰਾਵਾਂ ਅਤੇ ਅਪਣੇ ਚੀਫ਼ ਮਿਨਿਸਟਰ ਸਾਹਿਬ ਨੂੰ ਪੁਛਣਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਮੈਂਨੂੰ ਉਹ ਦਸਣ ਕਿ ਜਿਹੜੀਆਂ ਤਾਕਤਾਂ ਇਸ ਸਾਡੀ democracy ਨੂੰ ਤੋੜਣਾ ਚਾਹੁੰਦੀਆਂ ਹਨ ਕੀ ਤੁਸੀਂ ਖੁਦ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਵਿਚ ਜਮਾਂ ਨਹੀਂ ਕਰ ਰਹੇ ਹੋ? ਕੀ ਕਾਂਗਰਸ ਵਿਚ ਆਕੇ ਉਹ ਇਹ ਸਭ ਚੀਜ਼ਾਂ ਛੱਡ ਦੇਣਗੇ? ਕੀ ਉਹੀ 1947 ਵਾਲੀਆਂ ਤਾਕਤਾਂ ਅਤੇ ਅੰਗਰੇਜ਼ ਦੇ ਪਿਠੂ ਤੁਹਾਡੇ ਵਿਚ ਆਕੇ ਸਾਡੀ democracy ਨੂੰ ਜਿੰਦਾ ਰਹਿਣ ਦੇਣਗੇ? ਮੈਂ ਕਹਾਂਗਾ ਅਤੇ ਪੂਰੇ ਜ਼ੋਰ ਨਾਲ ਕਹਾਂਗਾ ਕਿ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਤਾਕਤਾਂ ਦੇ ਖਿਲਾਫ ਇਹ ਬਿਲ ਤੁਸੀਂ ਲਿਆ ਰਹੇ ਹੋ ਉਹ ਤੁਹਾਡੇ ਆਪਣੇ ਅੰਦਰ ਬੈਠੀਆਂ ਹੋਈਆਂ ਹਨ ਅਤੇ ਤੁਸੀਂ ਖੁਦ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਵਿਚ ਘੁਸੇੜ ਰਹੇ ਹੋ। ਤੁਸੀਂ ਖੁਦ ਉਨ੍ਹਾਂ ਤਾਕਤਾਂ ਨੂੰ ਤਕਵੀਅਤ ਦੇ ਰਹੇ ਹੋ ਕਿ ਆਉ, ਸਾਡੇ ਮੈਂਬਰ ਬਣੋ। ਮੈਂ ਇਹ ਕਹਾਂਗਾ ਅਤੇ ਇਹ ਹਕੀਕਤ ਹੈ ਕਿ ਪੰਜਾਬ ਦੇ ਹਾਲਾਤ ਬਿਗਾੜਣ ਵਿਚ ਖੁਦ ਕਾਂਗਰੇਸ ਦਾ ਬੜਾ ਹੱਥ ਹੈ। ਕਾਂਗਰੇਸ ਦੀ ਆਪਣੀ division ਅਤੇ ਧੜੇ ਬੰਦੀ ਨੇ ਸਾਰੇ ਹਾਲਾਤ ਖਰਾਬ ਕੀਤੇ ਹਨ। ਹੁਸ਼ਿਆਰਪੁਰ ਵਿਚ ਤਾਂ ਤੁਸੀਂ ਆਪਣੀ division ਨੂੰ ਖੁਲੇ ਆਮ ਪੇਸ਼ ਕੀਤਾ ਹੈ।

ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਅਖਬਾਰਾਂ ਤੇ ਅੱਜ ਗਵਰਨਮੈਂਟ ਵਲੋਂ ਇਤਰਾਜ਼ ਕੀਤਾ ਜਾ ਰਿਹਾ ਹੈ, ਮੈਂ ਗਵਰਨਮੈਂਟ ਨੂੰ ਦਸਣਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਕੋਈ ਅਖਬਾਰ ਅਜਿਹੀ ਨਹੀਂ ਜਿਸ ਦਾ ਐਡੀਟਰ ਕਾਂਗਰੇਸ ਦਾ ਮੈਂਬਰ ਨਾ ਹੋਵੇ। ਮੈਂ ਹੈਰਾਨ ਹਾਂ ਕਿ ਜੇ ਕਾਂਗਰਸ ਉਨ੍ਹਾਂ ਤੇ ਆਪਣਾ discipline ਲਾਗੂ ਨਹੀਂ ਕਰ ਸਕਦੀ ਤਾਂ ਉਹ ਇਹ ਕਾਨੂੰਨ ਕਿਉਂ ਬਣਾ ਰਹੀ ਹੈ। Ruling Party ਨੂੰ ਚੰਗੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਪਤਾ ਹੈ ਕਿ ਇਹ ਸਾਰੀਆਂ ਚੀਜ਼ਾਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਆਪਣੇ ਆਦਮੀ ਕਰ ਰਹੇ ਹਨ। ਪੰਜਾਬ ਵਿਚ ਭਾਸ਼ਾ ਦੇ ਮਸਲੇ ਨੂੰ ਫਿਰਕੇਦਾਰੀ ਦਾ ਰੰਗ ਦਿਤਾ ਜਾ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਪੰਜਾਬੀ ਤੇ ਹਿੰਦੀ ਭਾਸ਼ਾ ਦੀ controversy ਇਥੇ ਚਲ ਰਹੀ ਹੈ। ਪਿਛੇ ਜਿਹੀ ਆਰੀਆ ਸਮਾਜ ਦੀ conference ਵਿਚ ਇਕ resolution ਪਾਸ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਕਿ ਸਾਨੂੰ ਹਿੰਦੀ ਦੀ ਦੇਵਨਾਗਰੀ ਲਿਪੀ ਤੇ ਪੰਜਾਬੀ ਦੀ ਗੁਰਮੁਖੀ ਲਿਪੀ ਸਵੀਕਾਰ ਕਰ ਲੈਣੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ। ਪਰ ਮੈਨੂੰ ਅਫਸੋਸ ਨਾਲ ਕਹਿਣਾ ਪੈਂਦਾ ਹੈ ਕਿ ਕਾਂਗਰੇਸ ਪਾਰਟੀ ਦੇ ਮੈਂਬਰ ਇਸ ਦੀ ਮੁਖਾਲਫਤ ਕਰਦੇ ਹਨ ਤੇ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਪੰਜਾਬ ਦੇ ਲੋਕਾਂ ਦੀ ਪੰਜਾਬੀ ਜ਼ਬਾਨ ਨਹੀਂ। ਕਾਂਗਰਸ ਪਾਰਟੀ ਇਸ ਪਾਸੇ ਕੋਈ ਕਦਮ ਨਹੀਂ ਉਠਾਉਂਦੀ। ਇਸ ਲਈ ਮੈਂ ਕਹਾਂਗਾ ਕਿ ਭਾਸ਼ਾ ਦਾ ਮਸਲਾ ਪੰਜਾਬ ਵਿਚ ਫਿਰਕੇਦਾਰੀ ਦਾ ਮਸਲਾ ਬਣਿਆ ਹੋਇਆ ਹੈ। ਮੈਂ ਪੰਜਾਬ ਸਰਕਾਰ ਨੂੰ ਕਹਿੰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਉਹ ਦਸੇ ਕਿ ਉਸ ਦੀ ਭਾਸ਼ਾ ਦੇ ਸੰਬੰਧ ਵਿਚ ਕੀ ਪਾਲਿਸੀ ਹੈ।

ਮੁਖ ਮੰਤਰੀ: ਕੀ ਇਸ ਵੇਲੇ ਭਾਸ਼ਾ ਦੇ ਮਸਲੇ ਤੇ ਵਿਚਾਰ ਹੋ ਰਿਹਾ ਹੈ?

ਸਰਦਾਰ ਚੰਨਣ ਸਿੰਘ ਧੂਤ : ਸਪੀਕਰ ਸਾਹਿਬ, ਭਾਸ਼ਾ ਦੇ ਮਸਲੇ ਦੇ ਕਾਰਨ ਅੱਜ ਪੇਸ਼ ਤੇ ਪਾਬੰਦੀ ਲਾਈ ਜਾ ਰਹੀ ਹੈ। ਇਹ ਜ਼ਬਾਨ ਦਾ ਮਸਲਾ ਹੀ ਹੈ ਜਿਹੜਾ ਫਿਰਕੇ-

[ਸਰਦਾਰ ਚੰਨਣ ਸਿੰਘ ਧੂਤ]

ਦਾਰਾਨਾ ਜਲਬਾਤ ਨੂੰ ਭੜਕਾ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਸਕੂਲਾਂ ਤੇ ਕਾਲਜਾਂ ਵਿਚ ਇਸ ਜ਼ਬਾਨ ਦੇ ਮਸਲੇ ਨੇ ਹੀ ਵਿਦਿਆਰਥੀਆਂ ਵਿਚ ਫਰਕ ਪਾਇਆ ਹੈ। ਹੁਸ਼ਿਆਰਪੁਰ ਵਿਚ ਚੀਫ ਮਿਨਿਸਟਰ, ਡਿਪਟੀ ਕਮਿਸ਼ਨਰ ਤੇ ਸ਼੍ਰੀ ਅਮਰ ਸਿੰਘ ਦੇ ਖਿਲਾਫ ਨਾਅਰੇ ਲਗਾਏ ਗਏ। ਜਦੋਂ ਅਸੀਂ ਕਹਿੰਦੇ ਹਾਂ ਕਿ ਇਨ੍ਹਾਂ ਨਾਹਰਿਆਂ ਨੂੰ ਬੰਦ ਕਰੋ ਤਾਂ ਸਾਡੇ ਤੇ Security Act ਫੇਤੀ ਨਾਲ ਲਾਗੂ ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ।

ਮੁਖ ਮੰਤਰੀ : ਅਸੀਂ ਇਹੋ ਜਿਹੇ ਕਈ cases ਵਾਪਸ ਲੈ ਰਹੇ ਹਾਂ।

ਸ਼੍ਰੀ ਅਧਯਕਸ਼ (ਸਰਦਾਰ ਚਨਣ ਸਿੰਘ ਨੂੰ ਸੰਬੋਧਨ ਕਰਦੇ ਹੁਏ) : ਅਪਨਾ ਰੋਨਾ ਨਾ ਰੰਡਾਓ ਕਲਿਕ ਇਨ ਕਲਿਕ ਪਰ ਕੋਲਿਓ। [The hon. Member need not voice his own grievances but should speak on the Bill.]

ਸਰਦਾਰ ਚੰਨਣ ਸਿੰਘ ਧੂਤ : ਸਪੀਕਰ ਸਾਹਿਬ, ਮੈਂ ਇਹ ਦਸਣਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਜਦੋਂ Security Act ਪਾਸ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਸੀ ਉਦੋਂ ਵੀ ਇਹ ਕਿਹਾ ਗਿਆ ਸੀ ਕਿ ਇਹ ਕਾਨੂੰਨ ਮੁਖਾਲਫ਼ਾ ਤੇ political weapon ਦੇ ਤੌਰ ਤੇ ਇਸਤੇਮਾਲ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ ਜਾਏਗਾ। ਇਹ ਸਰਕਾਰ ਦਾ ਰਸਮੀ ਤਰੀਕਾ ਹੈ ਕਿ ਜਦੋਂ ਵੀ ਉਹ ਇਹੋ ਜਿਹੇ ਬਿਲ ਹਾਊਸ ਵਿਚ ਲਿਆਉਂਦੀ ਹੈ ਤਾਂ ਇਹੋ ਜਿਹੇ ਸ਼ਬਦ ਕਹਿ ਕੇ ਆਪੋਜ਼ੀਸ਼ਨ ਦੀ ਤਸੱਲੀ ਕਰ ਦੇਂਦੀ ਹੈ। ਅੱਜ ਇਕ ਚੀਫ ਮਿਨਿਸਟਰ ਕੁਝ ਗਲ ਕਰਦਾ ਹੈ ਤੇ ਕੁਝ ਚਿਰ ਬਾਅਦ ਜਦੋਂ ਦੂਜਾ ਚੀਫ ਮਿਨਿਸਟਰ ਹਕੂਮਤ ਦੀਆਂ ਵਾਗਾਂ ਆਪਣੇ ਹੱਥ ਵਿਚ ਲੈਂਦਾ ਹੈ ਤਾਂ ਕੁਝ ਹੋਰ ਗਲਾਂ ਕਰਦਾ ਹੈ। ਅਸੀਂ ਚਾਹੁੰਦੇ ਹਾਂ ਕਿ ਫਿਰਕਾਪ੍ਰਸਤੀ ਨੂੰ ਰੋਕਿਆ ਜਾਏ ਪਰ ਇਹ ਕਾਨੂੰਨ ਅਖਬਾਰਾਂ ਜਾਂ periodicals ਤੇ ਹੀ ਲਾਗੂ ਹੁੰਦਾ ਹੈ, ਇਸ ਵਿਚ posters ਬਾਰੇ ਕੋਈ ਜ਼ਿਕਰ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ ਗਿਆ।

ਮੁਖ ਮੰਤਰੀ : ਇਸ ਸੰਬੰਧ ਵਿਚ ਤੁਹਾਨੂੰ ਕੋਈ ਤਰਮੀਮ ਪੇਸ਼ ਕਰਨੀ ਚਾਹੀਦੀ ਸੀ।

ਸਰਦਾਰ ਚੰਨਣ ਸਿੰਘ ਧੂਤ : ਸਾਡੇ ਵਲੋਂ ਪੇਸ਼ ਕੀਤੀਆਂ ਗਈਆਂ ਤਰਮੀਮਾਂ ਕਿਹੜੀਆਂ ਮੰਨੀਆਂ ਜਾਂਦੀਆਂ ਹਨ। ਅਸੀਂ ਜਾਣਦੇ ਹਾਂ ਕਿ ਸਰਕਾਰ ਜਿਹੜੇ ਕਾਨੂੰਨ ਪਾਸ ਕਰਦੀ ਹੈ ਉਹ ਗਲਤ ਤਰੀਕੇ ਨਾਲ ਇਸਤੇਮਾਲ ਕੀਤੇ ਜਾਂਦੇ ਹਨ। ਜੇ ਕਾਂਗਰਸ ਪਾਰਟੀ ਦਿਲੋਂ ਵਜ੍ਹੇ ਚਾਹੇ ਤਾਂ ਫਿਰਕਾਪ੍ਰਸਤੀ ਦੂਰ ਹੋ ਸਕਦੀ ਹੈ। ਸਿਰਫ ਅਖਬਾਰਾਂ ਤੇ ਪਾਬੰਦੀ ਲਾਣ ਨਾਲ ਇਹ ਚੀਜ਼ ਖਤਮ ਨਹੀਂ ਹੋ ਸਕਦੀ। ਮੈਂ ਸਰਕਾਰ ਨੂੰ ਫੇਰ ਕਹਾਂਗਾ ਕਿ ਇਹ ਮਸਲਾ ਮਹਿਜ਼ ਕਾਨੂੰਨ ਨਾਲ ਹਲ ਨਹੀਂ ਹੋਣ ਲਗਾ ਬਲਕਿ ਸਰਕਾਰ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਕਹਿਣ ਤੇ ਪੂਰੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਅਮਲ ਵੀ ਕਰਨਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ।

ਸਰਦਾਰ ਹਰਕਿਸ਼ਨ ਸਿੰਘ ਸੁਰਜੀਤ (ਨਕੋਦਰ) : ਸਪੀਕਰ ਸਾਹਿਬ, ਮੈਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਗਲਾਂ ਨੂੰ ਦੋਹਰਾਣਾ ਨਹੀਂ ਚਾਹੁੰਦਾ ਜਿਹੜੀਆਂ ਮੈਂ ਕਲ ਬਿਆਨ ਕੀਤੀਆਂ ਸਨ। ਮੈਂ ਕਹਾਂਗਾ ਕਿ ਚੀਫ ਮਿਨਿਸਟਰ ਨੇ ਸਾਡਾ ਮਤਲਬ ਠੀਕ ਤਰ੍ਹਾਂ ਨਹੀਂ ਸਮਝਿਆ। ਮੈਂ ਉਸ ਵੇਲੇ ਕਿਹਾ ਸੀ ਕਿ ਫਿਰਕਾਪ੍ਰਸਤੀ ਨੂੰ ਪੰਬਾਬ ਵਿਚੋਂ ਦੂਰ ਕਰਨ ਲਈ ਸਾਡੇ ਤੋਂ ਜ਼ਿਆਦਾ ਕੋਈ ਹੋਰ ਖਾਹਸ਼ਮੰਦ ਨਹੀਂ। ਮੈਂ ਨੂੰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਮੁਸ਼ਕਲਾਂ ਤੇ ਔਕੜਾਂ ਦਾ ਜਿਹੜੀਆਂ ਇਸ ਵਿਚ ਹਾਇਲ ਹਨ ਪੂਰੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਇਹਸਾਸ ਹੈ। ਮੈਂ ਜਾਣਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਪ੍ਰੈਸ ਵਾਲੇ ਇਹੋ ਜਿਹੀਆਂ ਖਬਰਾਂ

ਛਾਪ ਦੇਂਦੇ ਹਨ ਜਿਹੜੀਆਂ ਸੂਬੇ ਦੀ ਫਿਜ਼ਾ ਨੂੰ ਖਰਾਬ ਕਰਦੀਆਂ ਹਨ। ਲੇਕਿਨ ਸਪੀਕਰ ਸਾਹਿਬ ਬਾਵਜੂਦ ਇਸ ਗਲ ਦੇ ਕਿ ਇਸ ਵੇਲੇ ਖਬਰਾਂ ਛਾਪਣ ਦੀ ਕੋਈ ਖਾਸ ਪਾਬੰਦੀ ਨਹੀਂ ਪਰ ਫੇਰ ਵੀ ਜਿਥੋਂ ਤਕ ਸਾਡੀ ਅਖਬਾਰ ਦਾ ਤਾਅਲੁਕ ਹੈ ਅਸੀਂ ਜ਼ਰੂਰੀ ਖਬਰਾਂ ਨਾ ਛਾਪ ਕੇ ਵੀ ਦੋ ਢਾਈ ਸਫੇ ਵਿਚ ਉਨ੍ਹਾਂ ਖਬਰਾਂ ਨੂੰ ਛਾਪਣ ਦਾ ਉਦਮ ਕਰਦੇ ਹਾਂ ਜਿਹੜੀਆਂ ਸੂਬੇ ਦੀ ਫਿਜ਼ਾ ਨੂੰ ਠੀਕ ਕਰਦੀਆਂ ਹਨ। ਅਸੀਂ 1947 ਦੇ ਬਾਅਦ ਹਿੰਦੂ ਤੇ ਮੁਸਲਮਾਨਾਂ ਦੀ ਹਿਫਾਜ਼ਤ ਲਈ ਕੀਮਤੀ ਜਾਨਾਂ ਕੁਰਬਾਨ ਕੀਤੀਆਂ ਹਨ। ਸਾਡੀ ਪਾਰਟੀ ਨੇ ਕਦੀ ਵੀ ਫਿਰਕੇਦਾਰੀ ਦੇ ਖਿਲਾਫ ਲੜਾਈ ਕਰਨ ਤੋਂ ਸੰਕੋਚ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ। ਪਰ ਮੈਂ ਸਰਕਾਰੀ ਬੈਂਚਾਂ ਤੇ ਬੈਠੇ ਹੋਏ ਮਾਨਯੋਗ ਮੈਂਬਰਾਂ ਨੂੰ ਦਸ ਦੇਣਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਜਦੋਂ ਤਕ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਪਾਰਟੀ—ਜਿਹੜੀ ਇਕ Non-Communal Party ਹੈ ਇਸ ਫਿਰਕਾਦਾਰੀ ਨੂੰ ਦੂਰ ਕਰਨ ਦਾ ਦਿੜ੍ਹ ਨਿਸ਼ਚਾ ਨਹੀਂ ਕਰਦੀ ਉਦੋਂ ਤਕ ਕੇਵਲ ਬਿਲ ਪਾਸ ਕਰਨ ਨਾਲ ਹੀ ਮਕਸਦ ਹਲ ਨਹੀਂ ਹੋਣ ਲਗਾ। ਸਾਡੇ ਕਈ ਇਹੋ ਜਿਹੇ ਮੈਂਬਰ ਹਨ ਜਿਹੜੇ ਆਪਣੀ ਤਕਰੀਰ ਵਿਚ ਖਾਹ ਮਖਾਹ ਦੂਜੀਆਂ ਸਟੇਟਾਂ ਦਾ ਜ਼ਿਕਰ ਕਰ ਦੇਂਦੇ ਹਨ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨਾਲ ਸਾਡਾ ਕੋਈ ਸੰਬੰਧ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦਾ। ਮੈਂ ਇਸ ਗੱਲ ਤੋਂ ਇਨਕਾਰ ਨਹੀਂ ਕਰਦਾ ਕਿ ਸਾਡੇ ਰਸਤੇ ਵਿਚ ਕਈ ਔਕੜਾਂ ਹਨ ਪਰ ਇਨ੍ਹਾਂ ਔਕੜਾਂ ਦਾ ਸਾਨੂੰ ਡਟ ਕੇ ਮੁਕਾਬਲਾ ਕਰਨਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ। ਜਿਹੜੀਆਂ ਚੀਜ਼ਾਂ ਸੋਚ ਵਿਚਾਰ ਦੇ ਬਾਅਦ ਤੇ ਕੀਤੀਆਂ ਜਾਂਦੀਆਂ ਹਨ ਉਨ੍ਹਾਂ ਤੇ ਅਮਲ ਕਰਨਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ। ਇਕ ਤੋਲ ਅਰਥਾਤ measure ਹੋਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ਜਿਸ ਦੀ ਉਲੰਘਣਾ ਨਾ ਕੀਤੀ ਜਾਏ। ਪਹਿਲੀ ਗਲ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਇਹੋ ਜਿਹੇ provisions ਨੂੰ ਬੜਾ cautiously ਇਸਤੇਮਾਲ ਕੀਤਾ ਜਾਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ਜਦੋਂ ਕੋਈ ਖਾਸ ਹਾਲਾਤ ਹੋਣ। ਇਸ ਸੰਬੰਧ ਵਿਚ ਇਕ Advisory Committee ਮੁਕਰਰ ਕਰਨੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ ਤੇ ਉਸ ਤੋਂ ਸਲਾਹ ਮਸ਼ਵਰਾ ਲੈਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ। ਇਹੋ ਜਿਹੀ ਕਮੇਟੀ ਦਾ moral pressure ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਭਾਵੇਂ ਉਹਦੀ legal value ਨਾ ਵੀ ਹੋਵੇ। ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੇ ਮਕਸਦ ਨੂੰ ਹਲ ਕਰਨ ਲਈ ਕਾਨੂੰਨ ਦੀ ਬਜਾਏ moral pressure ਦੀ ਜ਼ਿਆਦਾ ਜ਼ਰੂਰਤ ਹੈ। ਜਿਥੋਂ ਤਕ ਫਿਰਕੇਦਾਰੀ ਨੂੰ ਖਤਮ ਕਰਨ ਦਾ ਸੰਬੰਧ ਹੈ ਮੈਂ ਗਵਰਨਮੈਂਟ ਨਾਲ ਵਾਇਦਾ ਕਰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਮੇਰੀ ਪਾਰਟੀ ਇਸ ਕੰਮ ਵਿਚ ਪੂਰਾ ਪੂਰਾ ਸਹਿਯੋਗ ਦੇਵੇਗੀ। ਮੈਂ ਸਮਝਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਕਾਂਗਰਸ ਪਾਰਟੀ ਨੂੰ ਸਭ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਆਪਣਾ ਸੁਧਾਰ ਕਰਨਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ਤੇ ਖੁਦ ਇਸ ਫਿਰਕਾਦਾਰੀ ਦੇ ਖਿਲਾਫ ਲੜਾਈ ਆਰੰਭ ਕਰਨੀ ਚਾਹੀਦੀ ਏ। ਜਦ ਤਕ ਇਹ ਪਾਰਟੀ ਆਪ ਇਸ ਲਈ ਜਦੋਂ ਜਹਿਦ ਨਾ ਕਰੇਗੀ ਉਦੋਂ ਤਕ ਇਸ ਗਲ ਦੀ ਆਸ ਨਹੀਂ ਕੀਤੀ ਜਾ ਸਕਦੀ ਕਿ ਪੰਜਾਬ ਦਾ ਬੇੜਾ ਤਰੇਗਾ।

Chief Parliamentary Secretary (Shri Devi Lal) : Sir, I beg to move—

That the question be now put.

Mr. Speaker : Question is—

That the question be now put.

The motion was carried

ਮੁਖ ਮੰਤਰੀ (ਸਰਦਾਰ ਪਰਤਾਪ ਸਿੰਘ ਕੈਰੋਂ) : ਸਪੀਕਰ ਸਾਹਿਬ, ਮੈਂ ਸਾਰੀਆਂ ਤਕਰੀਰਾਂ ਬੜੇ ਧਿਆਨ ਨਾਲ ਸੁਣੀਆਂ ਹਨ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚ ਜ਼ਿਹਨੀਆਂ ਦਲੀਲਾਂ ਵਿਤੀਆਂ ਗਈਆਂ ਹਨ। ਵਤਨ ਦਾ ਪਿਆਰ, ਸੂਬੇ ਦਾ ਪਿਆਰ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਤੋਂ ਸਚਮੁਚ ਟਪਕ ਰਿਹਾ ਹੈ।

[ਮੁਖ ਮੰਤਰੀ]

ਮੌਲਵੀ ਅਬਦੁਲ ਗ਼ਨੀ, ਪ੍ਰੋਫੈਸਰ ਮੌਤਾ ਸਿੰਘ, ਸਰਦਾਰ ਹਰਕਿਸ਼ਨ ਸਿੰਘ ਸੁਰਜੀਤ ਅਤੇ ਹੋਰ ਜਿੰਨੇ ਵੀ ਸਾਥੀ ਬੋਲੇ ਹਨ ਸਭ ਨੇ ਇਸ ਗਲ ਦੀ ਉਮੀਦ ਕੀਤੀ ਹੈ ਕਿ ਪੰਜਾਬ ਤੋਂ ਕਿਸੇ ਨਾਂ ਕਿਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਫਿਰਕਾਦਾਰੀ ਖਤਮ ਹੋਵੇ । ਸਚਮੁਚ ਜਿਸ ਤਰੱਕੀ ਲਈ ਮੇਰੀ ਅਤੇ ਸਾਡੇ ਪ੍ਰਾਈਮ ਮਿਨਿਸਟਰ ਆਫ ਇੰਡੀਆ ਦੀ ਖਾਹਸ਼ ਹੈ, ਅਜ ਅਸੀਂ ਉਸ ਦਾ ਮੁੱਢ ਬਨ੍ਹਣ ਲੱਗੇ ਹਾਂ । ਫਿਰਕਾਦਾਰੀ ਦੀਆਂ ਜੜ੍ਹਾਂ ਕਈ ਕਿਸਮ ਦੀਆਂ ਹਨ । ਇਸ ਨਾਲ ਅਸਾਂ ਦੇ ਹੱਥ ਕਰਨੇ ਹਨ । ਇਸ ਹਾਊਸ ਦੇ ਮੈਂਬਰਾਂ ਪਾਸ ਮੇਰੀ ਅਰਜ਼ ਹੈ ਕਿ ਜਿਹੜੇ ਵੀ ਵੰਗ ਇਸ ਫਿਰਕਾਦਾਰੀ ਨੂੰ ਖਤਮ ਕਰਨ ਦੇ ਕਿਸੇ ਨੂੰ ਸੁਝਦੇ ਹਨ ਉਹ ਦੱਸੇ । ਮੈਂ ਆਪ ਦੀਆਂ suggestions ਨੂੰ ਬੜੀ ਤਾਘ ਅਤੇ ਸ਼ੌਕ ਨਾਲ weigh ਕਰਾਂਗਾ । ਮੈਂ ਆਪ ਨੂੰ ਯਕੀਨ ਦਵਾਉਂਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਇਸ ਸੂਬੇ ਵਿਚੋਂ ਅਸੀਂ ਇਸ ਬੀਮਾਰੀ ਦੀਆਂ ਜੜ੍ਹਾਂ ਪੁਟ ਦਿਆਂਗੇ ਅਤੇ ਜੇ ਪੂਰੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਪੁਟ ਨਾ ਸਕੇ ਤਾਂ ਇੰਨਾ ਜ਼ਰੂਰ ਹੈ ਕਿ ਅਸੀਂ ਇਸ ਨੂੰ ਮਧੋਲ ਬੁਰੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦਿਆਂਗੇ । ਮੈਂ ਸੁਰਜੀਤ ਜੀ ਦੀ ਇਸ ਗਲ ਤੋਂ ਇਨਕਾਰੀ ਨਹੀਂ ਕਿ ਕਮਿਊਨਿਸਟ ਪਾਰਟੀ ਨੇ ਇਸ ਮੌਜੂਦਾ ਜੰਗ ਵਿਚ ਆਪਣੇ ਪੈਰਾਂ ਤੇ ਖੜੇ ਹੋਕੇ ਫਿਰਕਾਦਾਰੀ ਦਾ ਮੁਕਾਬਲਾ ਕੀਤਾ ਹੈ । ਪਰ ਜਦੋਂ ਉਹ ਇਹ ਤਾਹਨਾ ਦਿੰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਆਪਣੀ ਪਾਰਟੀ ਨੂੰ ਸੁਧਾਰੋ ਤਾਂ ਮੈਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਕਹਾਂਗਾ ਕਿ ਤੁਹਾਡੀ ਪਾਰਟੀ ਛੋਟੀ ਹੈ ਅਤੇ ਤੁਸੀਂ ਸੋਟਾ ਚਲਾ ਕੇ ਡਿਸਿਪਲਨ ਰਖ ਲੈਂਦੇ ਹੋ । ਸਾਡੀ ਵੱਡੀ ਪਾਰਟੀ ਹੈ; ਇਸ ਵਿਚ ਉਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਸੋਟਾ ਨਹੀਂ ਚਲਦਾ । ਕਾਂਗਰੇਸ ਇਸ ਵਕਤ ਦੇਸ਼ ਹੈ । ਦੇਸ਼ ਵਿਚ ਤਰ੍ਹਾਂ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੇ ਆਦਮੀ ਹਨ । ਕਾਂਗਰੇਸ ਪਾਰਟੀ ਦੀ ਸ਼ਕਲ ਆਪਣਾ ਦੇਸ਼ ਹੀ ਹੈ । ਪਰ ਵਕਤ ਆਵੇਗਾ ਜਦੋਂ ਹੌਲੀ ਹੌਲੀ ਇਸ ਵਿਚ ਵੀ ਡਿਸਿਪਲਨ ਜ਼ਿਆਦਾ ਹੋ ਜਾਵੇਗਾ । ਮੈਨੂੰ ਦੁਖ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਜਦੋਂ ਇਸ ਪਾਰਟੀ ਵਿਚੋਂ ਕੋਈ ਆਦਮੀ ਬੁਰੀ ਗਲ ਕਰਦਾ ਹੈ । ਪਰ ਕੋਈ ਗਲ ਨਹੀਂ ਜੋ ਮੁਸ਼ਕਲਾਂ ਆਉਂਦੀਆਂ ਹਨ ਫੇਰ ਹੌਲੀ ਹੌਲੀ ਸਾਰੇ ਮਿਲਜੁਲ ਕੇ ਸਭ ਚੀਜ਼ਾਂ ਸੰਭਾਲ ਲੈਂਦੇ ਹਨ । ਕਾਹਲ ਦੀ ਲੋੜ ਨਹੀਂ । ਆਜ਼ਾਦੀ ਮੁਸ਼ਕਲ ਨਾਲ ਲਈ ਜਾਂਦੀ ਹੈ ਪਰ ਇਸ ਤੋਂ ਮੁਸ਼ਕਲ ਹੈ ਇਸ ਨੂੰ ਕਾਇਮ ਰਖਣਾ । ਇਸ ਵਿਚ ਤੁਸੀਂ ਸਾਰੇ ਸਾਡਾ ਹਥ ਵਟਾਓ ।

ਸਰਦਾਰ ਹਰਕਿਸ਼ਨ ਸਿੰਘ ਸੁਰਜੀਤ : ਜੇਕਰ ਜਨ ਸੰਘ ਨੂੰ ਕਾਂਗਰੇਸ ਪਾਰਟੀ ਵਿਚ ਸ਼ਾਮਲ ਕਰ ਲਵੇ ਤਾਂ ਕੰਮ ਖਤਮ ਹੋ ਜਾਵੇਗਾ ।

ਮੁਖ ਮੰਤਰੀ : ਜੇ ਉਹ ਆਪਣੇ ਵਿਚਾਰ ਛੱਡ ਦੇਣ ਤਾਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਵੀ ਅਸੀਂ ਗਲ ਨਾਲ ਲਾਵਾਂਗੇ । ਉਹ ਵੀ ਦੋ ਤਿੰਨ ਸਾਲਾਂ ਤਕ ਸੂਤ ਹੋ ਜਾਣਗੇ । ਮੈਂ ਤਾਂ ਕਹਾਂਗਾ ਕਿ ਤੁਸੀਂ ਵੀ ਐਧਰ ਆ ਜਾਓ । ਕਿਉਂ ਦੋ ਤਿੰਨ ਦੋਧਰ ਅਤੇ ਲੀਡਰੀ ਲਈ ਆਪਣੀ ਫੂਹੜੀ ਅਭ ਡਾਹੀ ਬੈਠੇ ਹੋ; ਐਧਰ ਆਣ ਕੇ ਦਰੀਆਂ ਤੇ ਬੈਠੋ । ਜਨ ਸੰਘ ਵਿਚ ਵੀ ਜੇ ਕੋਈ ਔਗੁਣ ਹੈ ਤਾਂ ਖਿਆਲ ਦਾ ਔਗੁਣ ਹੈ । ਜੇਕਰ ਆਦਮੀ ਦੀ mental outlook ਬਦਲ ਜਾਏ ਤਾਂ ਉਹ ਬਦਲ ਜਾਂਦਾ ਹੈ । ਜੇਕਰ ਉਹ ਗੁਨਾਹ ਦਾ ਪਸ਼ਚਾਤਾਪ ਕਰ ਲਵੇ ਤਾਂ ਉਹ ਬਦਲ ਜਾਂਦਾ ਹੈ । ਅਸੀਂ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੋਸਤਾਂ ਵਰਗੇ ਨਹੀਂ ਕਿ ਜੇ ਇਕ ਵਾਰ ਕਿਸੇ ਨੂੰ ਕਢ ਦਿੱਤਾ ਫੇਰ ਉਸ ਨੂੰ ਮਾਰਨ ਤਕ ਜਾਵਾਂਗੇ ।

ਮੈਂ ਅਰਜ਼ ਕਰਨਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਅਸੀਂ ਇਸ ਬਿਲ ਦੇ ਮਾਤਹਿਤ ਕਿਸੇ ਅਖਬਾਰ ਦੇ ਖਿਲਾਫ਼ ਕਾਰਵਾਈ ਕਰਨ ਬਾਰੇ ਜ਼ਰੂਰ ਇਕ Advisory Committee ਬਣਾਵਾਂਗੇ ਅਤੇ ਉਸ ਦਾ Convener ਵੀ ਟ੍ਰਿਬਿਊਨ ਦਾ ਐਡੀਟਰ ਮਿਸਟਰ ਨਤਰੰਜਨ ਹੋਵੇਗਾ।

ਸ਼੍ਰੀ ਕਿਦਾਰ ਨਾਥ ਸਹਿਗਲ : ਟ੍ਰਿਬਿਊਨ ਦੇ ਐਡੀਟਰ ਨੂੰ ਬਨਾਉਣਾ; ਹੋਰ ਨਾਂ ਕਿਸੇ ਨੂੰ ਬਨਾਉਣਾ।

ਮੁਖ ਮੰਤ੍ਰੀ : ਮਿਸਟਰ ਨਤਰੰਜਨ ਵਰਗਾ ਕੋਈ ਆਦਮੀ ਨਹੀਂ। ਉਹ ਨੇਕ, broad views ਵਾਲਾ ਅਤੇ non-communal to the core ਆਦਮੀ ਹੈ। ਮੇਰੇ ਮਿਤਰ ਨੇ ਕਿਹਾ ਹੈ ਕਿ ਟ੍ਰਿਬਿਊਨ ਦਾ ਸਾਰਾ ਸਟਾਫ਼ ਬੁਰਾ ਹੈ। ਮੈਂ ਨੂੰ ਕਹਿਣਾ ਨਹੀਂ ਚਾਹੀਦਾ; ਕਦੇ ਕਦੇ ਖਬਰਾਂ ਵਿਚ ਕੁਝ ਦੁਜੀ ਰੰਗਣ ਆ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਪਰ ਸਾਰੀਆਂ ਨੂੰ ਨਿੰਦਣ ਦੀ ਗਲ ਨਹੀਂ। ਇਕ ਮਿਸਟਰ ਨਤਰੰਜਨ ਦੀ ਤਾਰੀਫ਼ ਕਰੋ ਤਾਂ ਸਾਰਿਆਂ ਦੀ ਹੋ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਮੈਂ ਛੋਟੀਆਂ ਗਲਾਂ ਵਿਚ ਨਹੀਂ ਜਾਂਦਾ। ਮੈਂ ਜਾਣਦਾ ਜ਼ਰੂਰ ਹਾਂ ਕਿ ਕੌਣ ਹੈਡਲਾਈਨ ਦੇਂਦਾ ਹੈ, ਕੌਣ ਕੀ ਕਰਦਾ ਹੈ। ਆਖਰ ਤੁਹਾਡਾ ਚੀਫ਼ ਮਨਿਸਟਰ ਹੋਣ ਕਰਕੇ ਐਨੀ ਕੁ ਸਮਝ ਦਾ ਤਾਂ credit ਤੁਹਾਨੂੰ ਦੇਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ। ਬਾਜ਼ ਦਫ਼ਾ ਆਦਮੀ ਉਪਰੋਂ ਕੁਝ ਕਪੜੇ ਪਹਿਨਦਾ ਹੈ ਪਰ ਜੇ ਉਸ ਦੀ ਪੁਲੀਟੀਕਲ ਐਕਸਰੇ ਤਸਵੀਰ ਲਈ ਜਾਵੇ ਤਾਂ ਪਤਾ ਲੱਗੇਗਾ ਕਿ ਉਹ ਆਦਮੀ ਦਰਅਸਲ ਇਕ ਪੁਲੀਟੀਕਲ ਰੋਗੀ ਹੈ। ਉਸ Advisory Committee ਦੀ ਸਤਿਕਾਰ ਪੂਰਵਕ ਰਾਏ ਲਵਾਂਗੇ। ਉਸ ਨੂੰ constitute ਵੀ ਗੌਰਮੈਂਟ ਨਹੀਂ ਕਰੇਗੀ। ਮਿਸਟਰ ਨਤਰੰਜਨ ਜਿਸ ਨੂੰ ਚਾਹੁਣਗੇ ਉਸ ਵਿਚ ਰਖ ਲੈਣਗੇ। ਸਰਕਾਰ ਨੇ ਇਸ ਗਲ ਤੋਂ ਕੀ ਲੈਣਾ ਹੈ। ਉਹ ਖੁਦ ਇਹ ਸਾਰਾ ਕੰਮ ਕਰਨ ਅਤੇ ਅਖਬਾਰਾਂ ਵਾਲਿਆਂ ਨੂੰ ਕੰਟ੍ਰੋਲ ਕਰਨ। ਜਦੋਂ ਉਹ ਆਪ ਇਹ ਕਹਿਣਗੇ ਕਿ ਇਹ ਲਕੜੀ ਐਸੀ ਹੈ ਜਿਹੜੀ ਉਨ੍ਹਾਂ ਤੋਂ ਸਿੱਧੀ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦੀ ਤਾਂ ਫਿਰ ਸਰਕਾਰ ਕਾਰਵਾਈ ਕਰੇਗੀ।

ਸ਼੍ਰੀ ਕਿਦਾਰ ਨਾਥ ਸਹਿਗਲ : ਸ਼ੇਕ ਨਾਲ ਸਿੱਧੀ ਹੋ ਜਾਂਦੀ ਹੈ।

ਮੁਖ ਮੰਤ੍ਰੀ : ਪਰ ਜੇ ਸ਼ੇਕ ਬਹੁਤਾ ਲਗ ਜਾਵੇ ਤਾਂ ਲੜਕੀ ਸੜ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਇਕ ਗਲ ਮੈਂ ਆਪ ਦੇ ਰਾਹੀਂ ਸਾਰੇ ਦੇਸ਼ ਨੂੰ ਅਰਜ਼ ਕਰਨਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹਾਂ। ਉਹ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਭਾਵੇਂ ਅਖਬਾਰਾਂ ਵਿਚ ਗ਼ੈਰਜ਼ੁਮੇਵਾਰ ਅੰਸਰ ਵੀ ਹੈ, ਫੇਰ ਵੀ ਅਸੀਂ ਅਖਬਾਰਾਂ ਦੀ ਸੁਤੰਤ੍ਰਤਾ ਰੋਕਣੀ ਨਹੀਂ ਚਾਹੁੰਦੇ। ਜੇਕਰ ਅਸੀਂ ਕੁਝ ਕਰਾਂਗੇ ਤਾਂ ਸ਼੍ਰੀ ਨਤਰੰਜਨ ਦੀ Advisory Committee ਦੇ ਕਹਿਣ ਤੇ ਕਰਾਂਗੇ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਦੱਸਾਂਗੇ ਕਿ ਇਸ ਅਖਬਾਰ ਵਿਰੁਧ ਦੋ ਮਹੀਨਿਆਂ ਤਕ ਕਾਰਵਾਈ ਦੀ ਲੋੜ ਹੈ। ਇਸ ਬਿਲ ਨੇ ਇੰਨੇ ਜਾਂ ਗਾਲ੍ਹਾਂ ਨਹੀਂ ਰੋਕਣੀਆਂ। ਇਸ ਨੇ ਤਾਂ ਇਕ ਅਖਬਾਰ ਦੀ mischief ਰੋਕਣੀ ਹੈ। ਪਰ ਇਕ ਅਖਬਾਰ ਦੀ mischief ਹਜ਼ਾਰ mischief ਦੇ ਬਰਾਬਰ ਹੁੰਦੀ ਹੈ। ਮੈਂ ਜਾਣਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਸਾਰੇ ਅਖਬਾਰ ਨਵੀਸ ਗ਼ੈਰ ਜ਼ੁਮੇਵਾਰ ਨਹੀਂ। ਉਹ ਵੀ ਐਡੀਟੋਰੀਅਲ ਨੋਟ ਤਾਂ ਚੰਗਾ ਲਿਖ ਦਿੰਦੇ ਹਨ ਪਰ ਖਬਰਾਂ ਵਿਚ ਐਸੀ ਜ਼ਬਾਨ ਹੁੰਦੀ ਹੈ ਜਿਸ ਵਿਚ ਦੁਖ ਅਤੇ ਦਰਦ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਪੰਜਾਬ ਜਿਹਾ ਸੂਬਾ ਸਰਮੁਚ ਹਿੰਦੁਸਤਾਨ ਵਿਚ ਕੋਈ ਨਹੀਂ। ਇੱਥੇ ਜਿਹੜਾ human material ਹੈ ਉਹ ਅਣਥੱਕ ਹੈ। ਜੇਕਰ ਇਸ ਸੂਬੇ ਦੇ ਲੋਕਾਂ ਦਾ

[ਮੁਖ ਮੰਤਰੀ]

ਅਜਿਹੀਆਂ ਗੱਲਾਂ ਵਲ ਧਿਆਨ ਨਾ ਜਾਵੇ ਤਾਂ ਇਹ build ਕੀਤਾ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਫੇਰ ਇਹ ਹਿੰਦੁਸਤਾਨ ਦਾ ਇਕ ਨਮੂਨੇ ਦਾ ਸੂਬਾ ਬਣ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਇਹ ਤਾਂ ਹੀ ਹੋ ਸਕਦਾ ਹੈ ਜੇਕਰ communalism ਨੂੰ ਮਾਰਿਆ ਜਾਵੇ। ਇਸ ਮਕਸਦ ਲਈ denominational institutions ਬਾਰੇ ਵੀ ਜੇ ਕੋਈ suggestion ਆਵੇ ਤਾਂ ਅਸੀਂ ਵਿਚਾਰ ਕਰਨ ਲਈ ਤਿਆਰ ਹਾਂ।

2. 00 p. m.

ਅਸੀਂ ਸਭ ਕੁਝ ਸੋਚ ਸਮਝ ਕੇ ਆਪਣੇ ਇਸ ਦੇਸ਼ ਲਈ ਕਰਨਾ ਚਾਹੁੰਦੇ ਹਾਂ। ਸਾਨੂੰ ਇਸ ਦੇਸ਼ ਦੀ ਹਰ ਇਕ ਚੀਜ਼ ਨਾਲ ਪਿਆਰ ਹੈ। ਸਾਡਾ ਵਤਨ ਹਿੰਦੁਸਤਾਨ ਹੈ ਅਤੇ ਪੰਜਾਬ ਸਾਡੇ ਵਤਨ ਦਾ ਇਕ ਹਿੱਸਾ ਹੈ। ਜੇਕਰ ਅਸੀਂ ਇਸ ਹਿੱਸੇ ਦਾ ਬੁਰਾ ਕਰਾਂਗੇ ਤਾਂ ਸਾਡੇ ਲਈ ਵਤਨ ਵਿੱਚ ਕੋਈ ਵੀ ਜਗਾਹ ਨਹੀਂ ਰਹੇਗੀ। ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਸਜਣਾਂ ਨੇ ਇਸ ਬਿਲ ਦੇ ਹੱਕ ਵਿੱਚ ਸਪੀਚਾਂ ਕੀਤੀਆਂ ਹਨ ਮੈਂ ਤੁਹਾਡੀ ਵਿਸ਼ਾਤ ਨਾਲ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਇਹ ਕਹਿਣਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਕੋਈ ਉਲਾਹਮਾਂ ਨਹੀਂ ਆਵੇਗਾ, ਅਸੀਂ ਇਸ ਕਾਨੂੰਨ ਦੀ ਗਲਤ ਵਰਤੋਂ ਨਹੀਂ ਹੋਣ ਦਿਆਂਗੇ ਬਲਕਿ ਸਹੀ ਵਰਤੋਂ ਕਰਵਾਵਾਂਗੇ। ਅਸੀਂ ਇਸ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਪੰਜਾਬ ਨੂੰ ਬਣਾਉਣ ਲਈ ਕਰਨੀ ਹੈ, ਪੰਜਾਬ ਦੀ ਸੋਭਾ ਘਟਾਉਣ ਲਈ ਨਹੀਂ ਕਰਨੀ। ਅਸੀਂ ਇਸ ਦੇ ਰਾਹੀਂ ਇਸ ਹਾਊਸ ਦਾ ਸਿਰ ਉਚਾ ਕਰਨਾ ਹੈ। ਮੇਰੇ ਸਜਣਾਂ ਨੇ ਜਿਹੜੀ ਮਦਦ ਸਾਨੂੰ ਇਸ ਬਿਲ ਨੂੰ ਪਾਸ ਕਰਨ ਲਈ ਦਿਤੀ ਹੈ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਫਿਰਕਾਦਾਰੀ ਨੂੰ ਹਾਰ ਦਿਤੀ ਹੈ। ਅਖਬਾਰਾਂ ਵਾਲੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਬਾਰੇ ਵਿੱਚ ਕੀ ਕਹਿਣਗੇ? ਮੈਂ ਕਹਿੰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਬੜਾ ਸੁਹਣਾ ਹੋਸਲਾ ਵਿਖਾਇਆ ਹੈ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਕਿਹਾ ਹੈ ਕਿ ਇਹ ਕਦਮ ਇਸ ਤੋਂ ਪਹਿਲੇ ਉਠਾਇਆ ਜਾਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਸੀ। ਇਹ ਠੀਕ ਹੈ ਕਿ ਮੈਂ ਝੁਕਦਾ ਰਿਹਾ ਹਾਂ। ਮੇਰੀ ਤਬੀਅਤ ਅਟਕਣ ਵਾਲੀ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਮੇਰੇ ਦਿਲ ਵਿੱਚ ਇਹ ਖਿਆਲ ਸੀ ਕਿ ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਅੰਦਰੋਂ ਹੀ ਪ੍ਰੇਰਣਾ ਮਿਲੇ ਤਾਂ ਕੋਈ ਕੰਮ ਕੀਤਾ ਜਾਏ। ਪਰ ਜਦੋਂ ਪ੍ਰੋਫੈਸਰ ਮੋਤਾ ਸਿੰਘ ਹੋਰਾਂ ਨੇ, ਗ਼ਨੀ ਮਾਹਿਬ ਨੇ ਅਤੇ ਸੁਰਜੀਤ ਹੋਰਾਂ ਨੇ ਬਾਹਰ ਗੱਲਾਂ ਕਰਨੀਆਂ ਸ਼ੁਰੂ ਕਰ ਦਿਤੀਆਂ ਤਾਂ ਮੈਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਸੁਣ ਕੇ ਇਹ ਕਦਮ ਚੁਕਿਆ ਹੈ। ਜੇਕਰ ਪਹਿਲੇ ਮੈਂ ਕੋਈ ਅਜਿਹਾ ਕਦਮ ਚੁਕਦਾ ਤਾਂ ਮੇਰੇ ਵੀਰਾਂ ਨੇ ਕਹਿਣਾ ਸੀ ਕਿ ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਖੁਦ ਹਾਲਾਤ ਖਰਾਬ ਕਰ ਦਿਤੇ ਹਨ। ਸਪੀਕਰ ਸਾਹਿਬ, ਦੁਨੀਆਂ ਕਿਸੇ ਪਾਸੇ ਨਹੀਂ ਛਡਦੀ। ਕੋਈ ਮਰਦ ਘੋੜੀ ਤੇ ਚੜ੍ਹਿਆ ਜਾਂਦਾ ਸੀ ਅਤੇ ਉਸ ਦੀ ਪਤਨੀ ਨਾਲ ਤੁਰੀ ਜਾਂਦੀ ਸੀ। ਕੁਝ ਲੋਕਾਂ ਨੇ ਵੇਖਿਆ ਤਾਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਮਰਦ ਨੂੰ ਕਿਹਾ ਕਿ ਛਈ! ਤੂੰ ਖੁਦ ਤਾਂ ਘੋੜੀ ਉਪਰ ਚੜ੍ਹਿਆ ਹੋਇਆ ਹੈ ਅਤੇ ਤੇਰੀ ਇਸਤਰੀ ਤੁਰੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ ਇਹ ਠੀਕ ਨਹੀਂ ਹੈ ਇਹ ਸੁਣ ਕੇ ਉਹ ਉਤਰ ਗਿਆ ਅਤੇ ਉਸ ਦੀ ਇਸਤਰੀ ਘੋੜੀ ਉਪਰ ਚੜ੍ਹ ਗਈ। ਅਗੇ ਕੁਝ ਹੋਰ ਆਦਮੀ ਮਿਲੇ ਤਾਂ ਕਹਿਣ ਲਗੇ ਕਿ ਵੇਖੋ ਜ਼ਨਾਨੀ ਆਪ ਤਾਂ ਘੋੜੀ ਉਪਰ ਚੜ੍ਹੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ ਅਤੇ ਮਰਦ ਉਸ ਦਾ ਤੁਰਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਇਹ ਗਲ ਸੁਣ ਕੇ ਉਸ ਦਾ ਮਰਦ ਵੀ ਨਾਲ ਹੀ ਚੜ੍ਹ ਬੈਠਾ। ਕੁਝ ਦੂਰ ਅਗੇ ਗਏ ਤਾਂ ਲੋਕ ਵੇਖ ਕੇ ਕਹਿਣ ਲਗੇ ਕਿ ਵੇਖੋ ਰੰਨ ਤੇ ਖਸਮ ਦੋਵੇਂ ਘੋੜੀ ਉਪਰ ਚੜ੍ਹੇ ਹੋਏ ਹਨ ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਸ਼ਰਮ ਨਹੀਂ ਆਉਂਦੀ। ਇਹ ਗਲ ਸੁਣ ਕੇ ਉਹ ਥੱਲੇ ਉਤਰ ਗਏ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਘੋੜੀ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਮੋਢਿਆਂ ਉਤੇ ਚੁਕ ਲਿਆ। ਸਪੀਕਰ ਸਾਹਿਬ, ਮੈਂ ਅਰਜ਼ ਕਰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਮੈਂ ਘੋੜੀ ਨੂੰ ਸਿਰ ਉਪਰ ਚੁਕਣ ਦੀ ਨੌਬਤ ਨਹੀਂ ਆਉਣ ਦਿਤੀ ਅਤੇ

ਪਹਿਲਾਂ ਹੀ ਇਹ ਕਦਮ ਚੁੱਕ ਲਿਆ ਹੈ । ਇਸ ਵਿਚ ਤੁਹਾਡੇ ਹਾਊਸ ਦੀ ਸ਼ੋਭਾ ਹੈ, ਤੁਹਾਡੀ ਸ਼ੋਭਾ ਹੈ ਕਿ ਹਾਊਸ ਨੇ ਇਹ ਸੁਹਣਾ ਅਤੇ ਸੁਲਝਿਆ ਹੋਇਆ ਕਦਮ ਚੁੱਕਿਆ ਹੈ । ਸਾਡਾ ਮਤਲਬ Press ਦੀ ਜਾਇਜ਼ ਆਜ਼ਾਦੀ ਨੂੰ ਰੋਕਣ ਵਾਸਤੇ ਨਹੀਂ ਹੈ ਬਲਕਿ ਸਾਡਾ ਮਤਲਬ ਸਿਰਫ਼ ਗ਼ੈਰ ਸਿਮੇਵਾਰ ਅਖਬਾਰਾਂ ਨੂੰ ਸਿੱਧੀ ਰਾਹ ਉਪਰ ਲਿਆਉਣ ਦਾ ਹੈ । ਅਸੀਂ ਚਾਹੁੰਦੇ ਹਾਂ ਕਿ ਉਹ ਗ਼ਲਤ ਰਸਤੇ ਤੋਂ ਹਟ ਕੇ ਸਿੱਧੀ ਕਤਾਰ ਵਿਚ ਅਗੇ ਆ ਖੜੇ ਹੋਣ । ਇਸ ਕਰਕੇ ਇਸ ਕਾਨੂੰਨ ਦੇ ਪਾਸ ਹੋਣ ਤੇ ਹਾਊਸ ਨੂੰ ਵਧਾਈਆਂ ਹੀ ਵਧਾਈਆਂ ਹਨ । ਆਪ ਨੂੰ ਵਧਾਈ ਦਿੰਦਾ ਹਾਂ ਅਤੇ ਆਪ ਦੇ ਰਾਹੀਂ ਸਾਰੇ ਸੂਬੇ ਨੂੰ ਵਧਾਈ ਦਿੰਦਾ ਹਾਂ । ਹੁਣ ਮੇਰੀ ਅਤਜ਼ ਹੈ ਕਿ ਇਸ ਨੂੰ ਜਲਦੀ ਪਾਸ ਕਰਨਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ।

Mr. Speaker : Question is—

That the Punjab Special Powers (Press) Bill, as amended, be passed.

The motion was carried.

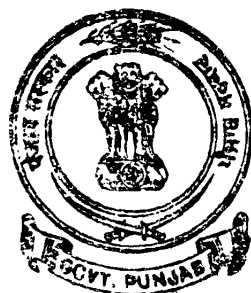
(The Sabha then adjourned sine-die)

Punjab Vidhan Sabha Debates

3rd October, 1956

Vol. II—No. 11
OFFICIAL REPORT

CONTENTS

	PAGES
<i>Wednesday, 3rd October, 1956</i>	
Starred Questions and Answers	.. (11) 1
Unstarred Questions and Answers	.. (11) 25
Adjournment Motion	.. (11) 31
Announcement by Secretary	.. (11) 32
Suspension of Rule 30—Transaction of Government Business on Thursday, 4th October, 1956	.. (11) 32
Papers laid on the Table	.. (11) 32
Bill(s) (Leave to introduce)—	
(i) The Punjab State Legislature (Prevention of Disqualification) (Second Amendment)—1956	.. (11) 33
(ii) The Punjab Village Common Lands (Regulation) (Amend- ment)—1956	.. (11) 33
(iii) The Punjab Legislative Assembly (Allowances of Members) (Second Amendment)—1956	.. (11) 33
(iv) The Punjab Legislative Council (Allowances of Members) (Second Amendment)—1956	.. (11) 34
(v) The Punjab Public Service Commission (Additional Func- tions) (Amendment)—1956	.. (11) 34
Official Resolution—	
Ratification of the amendments proposed to be made to the Constitution of India by the Constitution (Seventh .. to Amendment) Bill, 1956, as passed by the Houses of Parliament	(11) 35 (11) 88

CHANDIGARH :

Controller, Printing and Stationery, Punjab

1958

Price : Rs. 4.60 N.P.

ERRATA

PUNJAB VIDHAN SABHA DEBATE, VOL. II, NO. 11, DATED
THE 3RD OCTOBER, 1956

<i>Read</i>	<i>For</i>	<i>On page</i>	<i>Line</i>
Resolution	R solution	Title page	4th from below
nation	national	(11)4	2
District	Distric	(11)20	9th from below
ਦੇਵੀਏ	ਦਵੀਏ	(11)40	11
ਈ	ਵੀ	(11)45	17
ਉਨ੍ਹਾਂ	ਉਨ੍ਹਾਂ	(11)87	2

1947
 1948
 1949
 1950
 1951
 1952
 1953
 1954
 1955
 1956
 1957
 1958
 1959
 1960
 1961
 1962
 1963
 1964
 1965
 1966
 1967
 1968
 1969
 1970
 1971
 1972
 1973
 1974
 1975
 1976
 1977
 1978
 1979
 1980
 1981
 1982
 1983
 1984
 1985
 1986
 1987
 1988
 1989
 1990
 1991
 1992
 1993
 1994
 1995
 1996
 1997
 1998
 1999
 2000
 2001
 2002
 2003
 2004
 2005
 2006
 2007
 2008
 2009
 2010
 2011
 2012
 2013
 2014
 2015
 2016
 2017
 2018
 2019
 2020
 2021
 2022
 2023
 2024
 2025

PUNJAB VIDHAN SABHA

Wednesday, 3rd October, 1956

The Vidhan Sabha met in the Assembly Hall, Sector 10, Chandigarh Capital, at 2 p.m. of the Clock. Mr. Speaker (Sardar Gurdial Singh Dhillon) in the Chair.

STARRED QUESTIONS AND ANSWERS

TOUR OF DEPUTY MINISTER TO EAST EUROPEAN COUNTRIES

*6872. Shri Dharam Vir Vasisht : Will the Chief Minister be pleased to state whether a Deputy Minister of the State Government has been sent out on a visit of East European Countries recently ; if so, the nature of the visit together with the precise objective before the Government in sanctioning his tour ?

Sardar Partap Singh Kairon : (a) Yes.

(b) The tour has been sponsored by the Bharat Sewak Samaj and the State Government have agreed to bear half of his travelling expenses.

(c) Experience gained by him while abroad will be of considerable help in running the day-to-day administration.

REFERENCE OF TRANSFER CASES TO SUBORDINATE SERVICES SELECTION BOARD

*6913. Professor Mota Singh Anandpuri : Will the Chief Minister be pleased to state—

(a) whether it is a fact that cases to determine the suitability or otherwise of employees desirous of transfer from one department of the Government to another are referred to the Subordinate Services Selection Board, Punjab, for advice ;

(b) whether there have been any cases in which the said Board did not recommend the transfers even though the departmental heads approved such transfers ; if so, the number thereof ?

Sardar Partap Singh Kairon : (a) In cases of appointments by transfer, the Subordinate Services Selection Board is consulted regarding the suitability of the official proposed for such appointment.

(b) *First part.*—Yes.

Second part.—One.

GRAM SEWAKS AND SEWIKAS IN THE STATE

*6935. Pandit Shri Ram Sharma : Will the Chief Minister be pleased to state —

- (a) the total number of Gram Sewaks and Sewikas respectively in the State at present together with the number of those who are serving outside their home districts ;
- (b) whether it is a fact that a large number of Gram Sewaks belonging to Rohtak District have been posted outside their home district; if so, the reasons therefor ?

Shri Ram Kishan (Deputy Minister) :

Part (a)—

No. of Gram Sewaks	No. of Gram Sewikas	No. of Gram Sewaks working outside their home district	No. of Gram Sewikas working outside their home district
532	11	337	6

(b) Fifty-nine out of 92 Gram Sewaks of Rohtak District are working outside their home district and 33 in the Rohtak District. The reasons why they are working outside their home districts are as under :—

- (i) Thirty of the Village Level Workers are surplus to the requirements of Rohtak District.
- (ii) Ten Gram Sewaks of other than Rohtak District have been working in Sonapat Project since 1952 because at that time the Gram Sewaks from Rohtak District were not available. It has not been possible to transfer them in the interest of work.
- (iii) The remaining 19 Gram Sewaks of Rohtak District are working in Gurgaon District and they had to stay on there due to exigencies of service.

Efforts are now being made to adjust the Gram Sewaks in their home district as far as possible.

पंडित श्री राम शर्मा : क्या यह ठीक है कि इस मामले में गवर्नमेंट की तरफ से हिदायात जारी हुई है कि जहां तक मुमकिन हो इन ग्राम सेवकों को उन के अपने जिले में ही रखा जाए ?

उप मंत्री : इस चीज पर पूरी तरह से अमल दरअमल करने की पूरी कोशिश की जा रही है ।

पंडित श्री राम शर्मा : यह बताया गया है कि रोहतक जिले के कुछ ग्राम सेवक हैं जो कि surplus हो गए हैं, यानी रोहतक जिले की जरूरियात से ज्यादा हैं और इस जिले से बाहर serve कर रहे हैं, तो मैं पूछना चाहता हूँ कि अब जब कि Community Projects का सिलसिला शुरू हो चुका है और नए Extension Blocks चलाए जा रहे हैं तो उन को वहां लगाने में क्या खास दिक्कत हो रही है ?

उपमंत्री : ग्राम सेवक मुस्तलिफ इजला से आए हुए हैं जहां कि यह Blocks नहीं हैं। अब जिस २ तरह हरेक district में Blocks बन रहे हैं तो इन ग्राम सेवकों को भी adjust करने की कोशिश कर रहे हैं।

पंडित श्री राम शर्मा : क्या गवर्नमेंट ने इस बात पर गौर किया है कि जितने surplus ग्राम सेवक रखने हैं, बजाए इस के कि एक ही जिले के लोगों को बाहर भेजा जाए, उन को तमाम जिलों में divide कर दिया जाए ?

उपमंत्री : दिक्कतों के बावजूद इस चीज पर गौर हो रहा है और इन को adjust किया जाएगा।

FILLING UP OF VACANCIES BY MEMBERS OF SCHEDULED CASTES

*7020. Chaudhri Sundar Singh : Will the Chief Minister be pleased to state whether the information asked for in Unstarred Assembly Question No. 840 has been collected ; if so, a copy thereof may be laid on the Table ?

Sardar Partap Singh Kairon : The information asked for in Unstarred Assembly Question No. 840† has been collected and the reply has been given separately.

BHARAT SEWAK SAMAJ AND GOVERNMENT EMPLOYEES

*7022. Shri Dev Raj Sethi : Will the Chief Minister be pleased to state whether Government has issued any instructions to its employees to help the Bharat Sewak Samaj by raising funds, and by providing voluntary labour to enable the Samaj to discharge its obligations; if so, a copy thereof be laid on the Table ?

Shri Balwant Rai Tayal (Deputy Minister) : Yes. A copy of the instructions issued is laid on the Table.

Copy of letter No. 1883-DSW-56/1003, dated the 26th July, 1956, from Planning and Development Commissioner and Secretary to Government, Punjab, Planning Department, to all Heads of Departments and others.

Subject.—Appeal for Funds for the Bharat Sewak Samaj.

I am directed to forward herewith copies of the appeal issued by the Chief Minister, Punjab, on this subject and to say that all the officials working under you may kindly be advised to help the Bharat Sewak Samaj in raising funds and voluntary labour to enable it to discharge its national obligations. This should, however, be done without resorting to any kind of coercion or any element of compulsion and without any interference with their official duties.

†**Note.**—Unstarred Question No. 840 along with its reply appears in debate No. 4, dated 23rd August, 1956.

[Deputy Minister]

APPEAL

India is now actively engaged in national building activities and is grappling hard with the problem of raising the standard of living of its people. It is with this object that the Government have launched the Second Five-Year Plan. The Bharat Sewak Samaj is one of the organisations which fulfils a special function in India today. The Samaj has taken upon itself the obligation of finding and developing avenues of voluntary service to promote national sufficiency and build up the economic strength of the country thus helping to mitigate privations and hardships of the less favoured sections of Society irrespective of caste, creed or political belief or affiliation. It has already done pioneer work in the field of voluntary public co-operation during the last three years. The Bharat Sewak Samaj has prepared programmes for the next five years as its part in contributing to funds and goodwill from the people for the fulfilment of its responsibilities.

I would earnestly appeal to the public to render all possible help to this organisation both by contributing money and voluntary labour in the interest of general prosperity and welfare of the State and of the country.

CHANDIGARH: }
The 9th July, 1956. }

(Sd.) PARTAP SINGH,
Chief Minister, Punjab.

ARRESTS IN CONNECTION WITH DISAPPEARANCE OF TWO SISTERS FROM
JAMNANAGER, TEHSIL JAGADHRI

*6890. Shri Ram Parkash : Will the Chief Minister be pleased to state—

- (a) the total number of persons arrested in connection with the case relating to the disappearance of two sisters of Jamnanager, tehsil Jagadhri, district Ambala ;
- (b) whether the persons referred to above were challaned in the law courts ; if so, the decision of the court and the total expenditure incurred by the Government in connection with this case ?

Sardar Partap Singh Kairon : (a) Five.

(b) They were discharged for want of conclusive proof against them and the case was filed as untraced. The total expenditure incurred by Government in connection with this case was about Rs 4,250.

DISPUTE BETWEEN HARIJANS AND POLICE AT VILLAGE GOLOHRA,
DISTRICT AMBALA

*6891. Shri Ram Parkash : Will the Chief Minister be pleased to state—

- (a) whether any dispute between members of the Scheduled Castes and the Police recently took place at village Golohra, tehsil Naraingarh, district Ambala ; if so, the number of persons challaned and the provision of law under which they were challaned ;
- (b) whether any enquiry into the dispute referred to above was held ; if so, by whom and the result thereof ?

Sardar Partap Singh Kairon : (a) Yes ; 17 persons including 13 Harijans assaulted F. C. Kidar Nath of Police Post Shahzadpur on 20th May, 1956. All the 17 persons were challaned under sections 333/353/147/149, I. P. C.

(b) Yes ; enquiries were held in this case by S. P., A. S. P. and two Inspectors on the spot at different times. As a result of these enquiries the above challan was put in the Court, as also one challan under section 376/435 against Mehr Singh, Ajmer Singh who were alleged to have been with the Police party and one under section 325 (causing grievous hurt) against F. C. Ram Karan.

(Note—More details or information cannot be given at this stage as the cases are sub-judice.)

MURDER OF GRADUATE GIRL OF TARN TARAN, DISTRICT AMRITSAR

*6994. Professor Mota Singh Anandpuri: Will the Chief Minister be pleased to state—

(a) whether any clue into the murder case of a graduate girl of a Zilladar of Tarn Taran, district Amritsar, which took place in the year 1954, has been found ; if so, the number of culprits arrested along with their addresses ;

(b) the names and designations of Police Officer or Officers deputed to investigate into the said case ?

Sardar Partap Singh Kairon:

(a) *First part.*—No. The case was sent up as untraced on 27th July, 1955.

Second part.—Does not arise.

(b) Immediately on receipt of information about the case on 7th December, 1954, A. S. I. Kailash Nath, S.H.O., City Tarn Taran, reached the spot and took up investigation. S. Tara Singh, D.S.P., Tarn Taran, also reached the spot the same day and took over the investigation. He was assisted by Shri Hans Raj, District Inspector, Tarn Taran and Shri Mehar Singh, Inspector, C. I. A., Amritsar.

Senior Superintendent, Police, Amritsar and Additional Superintendent, Police, Amritsar, also visited the scene of crime.

Later, investigation was entrusted to Shri Hans Raj, District Inspector, and Shri Mehar Singh, Inspector, C. I. A. They were assisted by Sub-Inspector Wazir Singh, Assistant Sub-Inspectors Makhan Singh and Sohan Lal and Head Constable Sohan Singh. Sub-Inspector Rachhpal Singh of the Punjab C. I. D. was also deputed to trace the culprits. But, unfortunately, their efforts did not meet with any success..

Professor Mota Singh Anandpuri : Does the Government propose to take any further action in this connection ?

Chief Minister : Yes. सरकार इस के पीछे लगी हुई है अब थोड़े थोड़े clue निकलने शुरू हुए हैं जिन के मुताबिक इस वक्त कोई बात बताना मैं मुनासिब नहीं समझता ।

**CASES OF THEFT AND DACOITIES IN POLICE STATION AREA, PHILLAUR,
DISTRICT JULLUNDUR**

*7015. Sardar Harkishan Singh Surjit : Will the Chief Minister be pleased to state—

- (a) whether Government has recently received any complaints from the residents of villages in the area of police station Phillaur, district Jullundur, regarding an increase in the number of thefts and dacoities ;
- (b) if the answer to part (a) above be in the affirmative, the causes for the said increase and the steps, if any, taken by Government to check the same ?

Sardar Partap Singh Kairon : (a) No such complaint has been received. It may, however, be stated that though there has been no case of dacoity in police station Phillaur during the current year up to the 31st August, 1956, there has been an increase in the number of thefts.

(b) No specific reason can be given for this increase. To check this upward trend, night patrolling, nakabandi and surveillance of bad characters, have been intensified. Efforts are also being made to enlist the co-operation of the public in the prevention and detection of crime.

KACHA ROUTES IN KARNAL DISTRICT

*7011. Shri Benarsi Dass Gupta : Will the Chief Minister be pleased to state—

- (a) the names of Kacha Routes likely to be operated upon in Karnal District during the Second Five-Year Plan together with the dates when each of these will be operated ;
- (b) the manner in which permits on the routes mentioned in part (a) above are proposed to be granted to persons/companies ?

Sardar Partap Singh Kairon : (a) A list is laid on the Table of the House. Any other kacha routes which may become motorable later on, will also be opened to motor traffic during the Second Five-Year Plan. Applications for the grant of permits on these routes have been invited by the Regional Transport Authority, Ambala. It is regretted that the date of operation of the vehicular traffic on these routes cannot be indicated at this stage.

(b) The Regional Transport Authorities will grant temporary permits after giving a hearing to the applicants.

KACHA ROUTES IN KARNAL DISTRICT

Serial No.	Name of route	LENGTH OF ROUTE	
		Kacha	Pucca
1	Shahbad-Ladwa-Indri-Sikri-Butāna ..	31	..
2	Kaithal-Devban-Rajaund ..	17	..
3	Panipat-Sanauli-Ferry	9	2

Serial No.	Name of route	LENGTH OF ROUTE	
		Kacha	Pucca
4	Panipat-Monk-Pundri ..	32	..
5	Abdullahpur-Jathlana ..	10	..
6	Karnal-Kunjpora ..	1	5
7	Karnal-Monak-Balla-Baba Padha ..	23	..
8	Panipat-Urlana Kalan ..	20	..
9	Panipat-Sink ..	24	..
10	Panipat-Sutana-Aher Kurana ..	16	..
11	Kaithal-Habri <i>via</i> Pundri ..	6	11
12	Pipli-Bahani-Barar Railway Station ..	30	..
13	Assandh-Pundri <i>via</i> Habri ..	21	..
14	Assandh-Nagraon <i>via</i> Dhatral ..	22	..
15	Assandh-Safadan ..	10	..
16	Rajond-Khat <i>via</i> Sangrowi ..	20	..
17	Rajond-Nagraon <i>via</i> Abwa ..	20	..
18	Assandh-Gronda <i>via</i> Bala ..	22	..
19	Jhutlana-Badaur-Jmana Nagar ..	7	12
20	Indri-Ladwa-Shahbad ..	20	1
21	Indri-Thanesar-Grumch ..	22	2
22	Indri-Sekri-Butana ..	9	..
23	Nilokheri-Ammen Crimch-Thanesar ..	20	4
24	Nilokheri-Habeatpur-Nagdoh-Sakra ..	..	14
25	Thanesar-Grimch-Nagdoh-Kotar Sangh ..	22	..
26	Jhutlana-Makora-Biana-Cher-Karnal ..	24	4
27	Kanjpora-Karnal ..	1	7
28	Karnal-Monk Bala ..	18	..
29	Jhana-Shahbad ..	8	..
30	Gharonda-Ghagna-Paudabala ..	16	..
31	Smalka-Hathwala ..	9	..
32	Panipat-Sanek ..	10	..

[Chief Minister]

Serial No.	Name of route	LENGTH OF ROUTE	
		Kacha	Pucca
33	Panipat-Sanoli ..	6	..
34	Smalka-Sanauli <i>via</i> Beholi and Bapauli ..	18	..
35	Panipat-Babail <i>via</i> Raja Kheri and Kutani ..	10	..
36	Thanesar-Babain <i>via</i> Kohlapur and Nurthal ..	7	7
37	Kurukshetra-Badhera ..	9	..

Chief Minister: The position has changed after the preparation and issue of this reply. The Punjab Government has now requested the Regional Transport Authorities not to grant permits for Kacha routes for the present.

पंडित श्री राम शर्मा : क्या यह बतलाया जा सकता है कि पंजाब गवर्नमेंट ने कच्चे routes के permit देने का काम कितने अरसे के लिये मुलतवी किया है ?

मुख्य मंत्री : पंजाब और पैप्सू के merger के बाद तक ।

श्री देव राज सेठी : क्या मंत्री महोदय बताने की कृपा करेंगे कि कच्चे routes देने के काम को मुलतवी करने की क्या वजूहात हैं ?

मुख्य मंत्री : यही कि एक hon. Member ने एतराज किया था कि इस काम को merger के बाद तक मुलतवी कर दिया जाए तो हमने इस काम को मुलतवी कर दिया ।

पंडित श्री राम शर्मा : क्या चीफ़ मिनिस्टर साहिब बता सकते हैं कि वह समझदार मैम्बर कौन से थे । (हंसी) ।

मुख्य मंत्री : उनका नाम नहीं बतलाया जा सकता ।

NATIONAL EXTENSION SERVICE BLOCK IN DASUYA TEHSIL, DISTRICT HOSHIARPUR

*6812. Shri Rala Ram : Will the Chief Minister be pleased to state whether any National Extension Service Block has been sanctioned for Dasuya Tehsil, district Hoshiarpur ; if not, the reasons therefor ?

Shri Ram Kishan (Deputy Minister) : No. The main reason is that priority for the allotment of National Extension Service Blocks is being given to the areas :—

- (i) which have been consolidated ;
- (ii) which are backward ; and
- (iii) which are contiguous to old blocks.

The case of Dasuya Tehsil will, however, be considered in due course.

PRIMARY HEALTH CENTRE FOR VILLAGE TIGAON IN FARIDABAD
COMMUNITY PROJECT AREA

*6871. Shri Dharam Vir Vasisht : Will the Chief Minister be pleased to state—

- (a) whether it is a fact that Government has sanctioned a Primary Health Centre for village Tigaon, in the Faridabad Community Project Area ; if so, the total amount sanctioned for the purpose ;
- (b) whether it is also a fact that a portion of the amount referred to in part (a) above was spent on some other scheme ; if so, how much, together with the name of the authority under whose orders it was thus spent ;
- (c) whether there is a proposal under consideration of Government for shifting the said Centre from Tigaon ?

Shri Ram Kishan (Deputy Minister) : (a) Yes. Government did sanction a Primary Health Centre at Tigaon in October, 1954, and approved for the purpose an expenditure of Rs 45,000 as provided in the Project's consolidated budget estimates.

(b) No.

(c) Orders for shifting the Primary Health Centre from Tigaon to Ballabgarh have already been passed in July, 1956.

DISPUTE BETWEEN MUNICIPAL COMMITTEE, SIMLA AND FEDERATION
OF ITS EMPLOYEES

*6933. Pandit Shri Ram Sharma : Will the Chief Minister be pleased to state whether there was any dispute between the Municipal Committee, Simla, and the Federation of its employees ; if so, the demands of the Federation and the terms of settlement, if any, arrived at?

Shri Ram Kishan (Deputy Minister) : Yes. A statement showing the demands of the Federation and the terms of settlement is laid on the Table.

Statement showing the demands of the Federation and the terms of settlement arrived at

1. Confirmation of Municipal employees with one year's service.—

It was agreed between the parties that the confirmation of work-charged staff should take place in three stages, viz. (i) those who have put in 15 years' service from 1st April, 1956, (ii) those who have put in ten years from the 1st April, 1957, and (iii) those who have put in 5 years' service from the 1st April, 1958.

The demand of the Federation for the confirmation of muster-roll staff was withdrawn by the Vice-President of the Municipal Employees Federation on the 11th May, 1956.

2. Arrears of overtime allowance—

The payment of overtime allowance to the staff of the octroi Department for the period from the 13th March, 1953 to the 30th November, 1953, has been made by the Committee on the 14th May, 1956, after satisfying the Audit objection

The matter regarding the fixation of duty hours of Forest Guards is under consideration of Government.

[Deputy Minister]

Cases of Nurse Boys of the Ripon Hospital, Simla, being Class IV employees do not fall within the provisions of Minimum Wages Act. As such the question of fixation of duty hours for such staff does not arise.

3. Payment of house-rent of Rs 2 per mensem to the workers of the Electricity Department.—

The Municipal Committee, Simla, agreed to provide rent-free accommodation or give house-rent allowance in lieu thereof to the workers of the Electricity Department who were entitled to this concession according to exigencies of work. This concession would be given to the workers whose list was put before the Conciliation Board.

4. Revision of grades of switch board operators of the Electricity Department.—

The matter is under consideration and no decision has so far been taken.

5. Reinstatement of Shri Rattan Dass, Assistant Pipeline Mistry, and Shri Puranand, peon and payment of compensation to them for the days they are kept out of service.—

The matter has since been dropped.

6. Uniforms to mates of Roads and Buildings Department of the Committee

Uniforms to mates have since been supplied by the Committee.

7. Payment of overtime allowances to workers and maintenance of registers.—

As agreed between the parties the provisions of Rules 23 and 25 of the Punjab Minimum Wages Rules, 1951, are being complied with by the Committee.

8 and 9. Increase in the strength of firemen and provision of residential family quarters for at least 25 per cent of the staff.—

Action is being taken by the Committee for providing residential accommodation to Firemen and give six hours rest to them in rotation daily. It is not possible to increase the strength of the personnel due to financial stringency.

10. Payment of compensation to Shri Tulsi Ram, Fireman, who remained in bed due to the accident he suffered while performing duty.—

The case is under consideration of Government.

11. Payment of increments for military service to the Fire Brigade Staff.—

The matter was dropped by the Federation.

12. Increase of Rs 7-8-0 per mensem to low-paid employees of the Committee as permissible to Government servants.—

It was agreed to between the parties that due to weak financial position of the Committee it was not possible for the latter to allow any increase in the wages of Class IV employees who are already getting Rs 5 more than the prescribed minimum wages.

13. Confirmation of dispensary peons like other peons.—

There was only one such peon who has since been confirmed.

पंडित श्री राम शर्मा : क्या डिप्टी मिनिस्टर साहिब बतायेंगे कि Federation के साथ जो Simla Municipal Committee का झगड़ा था वह कतई तौर पर तय हो गया है या अभी कुछ फैसला हुआ है और कुछ बाकी है? इस की क्या position है?

उपमंत्री : Federation के साथ जो बातचीत हुई उस में कई बातों का फैसला हो गया था और कुछ अभी under consideration हैं।

पंडित श्री राम शर्मा : इस statement के अन्दर जो मामलात Conciliation Board के सपुर्द किये गये, क्या वह भी अभी तक तय नहीं हुए ?

उपमंत्री : जो Federation के मामलात Conciliation Board के सपुर्द हुए उन पर अभी गौर हो रहा है और अभी तक कोई बात implement नहीं हुई ।

CONVERSION OF MUNICIPAL COMMITTEE, AMRITSAR INTO CORPORATION

*7021. **Sardar Khem Singh :** Will the Chief Minister be pleased to state with reference to the reply given to Starred Assembly Question No. 6340 whether any decision has so far been taken in the matter ; if so, a copy thereof may be laid on the Table ?

Shri Ram Kishan (Deputy Minister) : The matter is under the active consideration of Government but it has not yet been finalized.

पंडित श्री राम शर्मा : क्या डिप्टी मिनिस्टर साहिब बतायेंगे कि यह मामला कब से under consideration है और कब तक रहेगा ?

उपमंत्री : इस के बारे में मुस्तलिफ countries से और States से material इकट्ठा किया जा रहा है ।

पंडित श्री राम शर्मा : दूसरे मुत्कों के हालात और figures को study क्यों किया जा रहा है ?

उपमंत्री : Corporation के अन्दर सब बातों का देखना जरूरी होता है ।

पंडित श्री राम शर्मा : क्या Deputy Minister साहिब ने अपने Europe का tour करते वक्त इस बात को भी study किया ? (हंसी)

ਸਰਦਾਰ ਖੇਮ ਸਿੰਘ : ਕੀ ਵਜ਼ੀਰ ਸਾਹਿਬ ਦਸਤਖ਼ਤ ਕੀ Municipal Committee, Amritsar, ਨੇ final report ਭੇਜ ਦਿਤੀ ਹੈ ?

उपमंत्री : अभी तक final report नहीं आई ।

REGULATING FLOW IN GREY CANAL IN FEROZEPUR DISTRICT

*6972. **Shri Wadhawa Ram :** Will the Minister for Irrigation and Power be pleased to state—

(a) the arrangements to control the flow of water in the Grey Canal, Ferozepur, during the rainy season ;

(b) whether any pacca regulators have been made for the purpose referred to in part (a) above; if so, at what places ?

Professor Sher Singh : (a) Earthen bunds have been constructed where necessary.

(b) Yes. Pacca regulator has been constructed at R.D. 6,000 of Left Marginal Bund at Harike Head Works for Barensawah Distributary.

ABIANA RATES ON LANDS IRRIGATED BY BHAKRA AND BIST DOAB CANAL

*6973. Shri Wadhawa Ram : Will the Minister for Irrigation and Power be pleased to state—

(a) the rates of abiana per acre fixed for the areas irrigated by the Bhakra and the Bist Doab Canals respectively ;

(b) the rate of betterment charges per acre in Hissar District ?

Professor Sher Singh : (a) A copy of the relevant notification is placed on the Table.

(b) The matter is under consideration.

PUBLIC WORKS DEPARTMENT

IRRIGATION BRANCH

NOTIFICATION

Dated Simla, the 14th May, 1956

No. 1843-Rev/1275-52.—In exercise of the powers conferred by section 75 of the Northern India Canal and Drainage Act, VIII of 1873, as amended, the Governor of the Punjab is pleased to direct that the following schedule of occupier's rates and miscellaneous rates shall be levied on the areas irrigated by the following channels with effect from the harvest from which supplies of water in question were given for the first time and shall remain in force till Kharif Irrigation is given :—

- (1) Sirsa Branch (extended area).
- (2) Bhakra Main Branch.
- (3) Fatehabad Branch
- (4) Rohri Branch.
- (5) Ottu Feeder.
- (6) Samrala and Gobindgarh Distributary System.
- (7) Narwana Branch System.
- (8) Bist Doab Canal.
- (9) Nawanshahr Branch.
- (10) Jullundur Branch.
- (11) Ratia Branch.
- (12) Nangal Hydel Channel.

SCHEDULE OF OCCUPIER'S RATES

Class	Crops	Rate per acre					
		Flow		Lift at Zamindar's expense		Per	
		Rs	A. P.	Rs.	A. P.		
I-A	Sugarcane ..	13	8 0	6	12 0	Crop	
I-B	Rice ..	9	12 0	4	14 0	Do	
I	Cotton ..	5	4 0	2	10 0	Do	
II	Bajra and Pulses ..	4	8 0	2	4 0	Do	
III	Jowar, Chari, Guara and other recognized fodder crops	3	0 0	1	8 0	Do	
IV	Other Kharif Crops ..	3	6 0	1	11 0	Do	

Class	Crops	Rate per acre		
		Flow	Lift at Zamindar's expense	Per
V	All rabi crops except wheat and gram ..	3 0 0	1 8 0	Crop
VI	Wheat and Gram ..	2 12 0	1 6 0	Do
VI-A.	Watering for ploughing not followed by a crop in the same or succeeding harvest ..	1 8 0	0 12 0	Acre
VI-B.	Village and District Board Plantations—			
	(i) any number of waterings in Kharif ..	1 8 0	0 12 0	Half year
	(ii) One watering in Rabi ..	1 8 0	0 12 0	Ditto
	(iii) two or more waterings in Rabi ..	3 0 0	1 8 0	Ditto
VI-C	Grass a single watering in Kharif or Rabi	1 8 0	0 12 0	Ditto

Note.—(1) Grass given two or more waterings falls under class IV or V as the case may be.

Hemp, Indigo, guara, Jantar and Arhar ploughed in a green manure before 15th September, are not assessed to water rates.

(2) An additional charge specified in the table below will be levied with effect from Rabi, if any extra watering is allowed after the 31st October:—

Rate per acre

Flow Lift

Rs A. P. Rs. A. P.

1 2 0 0 9 0 Except for fodder crops including turnips

0 9 0 0 4 6 For fodder crops including turnips only.

2. SCHEDULE OF MISCELLANEOUS RATES

<i>Purpose for which supplied</i>	<i>Rate</i>			
	Rs	A	P	
Brick-making and pise wall building	..	0	4	6 cent cft.
Laying concrete and brick or stone masonry	..	0	3	0 Ditto
Metalling roads	..	15	0	0 per mile
Consolidation of kacha service roads	..	45	0	0 per mile per for a maximum of 8 waterings in the 10 months. December to September.
Water supplied in bulk	..	1	8	0 per 2,500 cft.
Manufacture of charcoal	..	2	4	0 per kiln per season (crop), provided kiln is in use.

[Minister for Irrigation]

	<i>Rate</i>				
Watering roadside or avenue trees	3	12	0	per canal mile or 5,000 feet for Kharif crop	
	7	8	0	per canal mile of 5,000 feet for Rabi crop	
Sprinkling water on roads in the Kharif season	7	8	0	per mile	
Sprinkling water on roads in the Rabi season	15	0	0	per mile	

Proviso.—Except within the limits of Civil Stations, Cantonments and Municipalities, no charge shall be made for water used for the manufacture of bricks not subsequently burnt in a kiln or for pise wall building, if taken from a watercourse or tank lawfully supplied from a canal.

No charge additional to Rs 45 for flooding per mile should be levied for sprinkling water on kacha service roads.

No charge will in practice be levied for sprinkling water on roads where the amount of water used is negligible.

Water supplied in bulk to Municipalities (including Notified Areas and Small Town Committees) and other public bodies for use by the public in general for drinking and washing purposes (but not for commercial purposes) is to be charged at the rate of 6,000 cubic feet per Rs 1-8-0.

No charge shall be made for water used for watering avenue or roadside trees grown by villagers alongside watercourses, fields and village roads and within the village abadi.

Note.—1. The water rates to be applied to irrigation from channels, supply for which has been lifted by pumping at Government expense will be at double the rates notified above for flow irrigation.

2. I.B. Notification No. 3786/Rev/1275/52, dated 21st September, 1954 is hereby cancelled.

A. C. MALHOTRA,

Secretary to Government, Punjab,
P.W.D. Irrigation Branch.

NON-PAYMENT TO CONTRACTORS AT BHAKRA PROJECT

*7007. Shri Kasturi Lal : Will the Minister for Irrigation and Power be pleased to state—

- the total number of contractors who have done work at Bhakra and who have not been made any payments in respect thereof ;
- the total amount of money still due to contractors referred to in part (a) above?

Professor Sher Singh : (a) Nil.

(b) Does not arise.

पंडित श्री राम शर्मा : क्या वजीर साहिब बतला सकते हैं कि उन के पास कोई इस तरह की शिकायात आई है कि तीन-तीन साल से contractors को वाजबुल-अदा रकम अदा नहीं की गई ? क्या जींद से इस तरह की कोई representation आई है ?

मंत्री : मैं इस का जवाब दे चुका हूं कि कोई contractor इस Bhakra Dam के सिलसिले में नहीं है ।

पंडित श्री राम शर्मा : सवाल में यह पूछा गया था—

“The total number of contractors who have done work at Bhakra.”

तो क्या इस में Bhakra Dam और Canals भी आ जाते हैं ?

मंत्री : मैं पहले ही बता चुका हूं कि जहां तक Bhakra Dam का ताल्लुक है इस में कोई ठेकेदार नहीं हैं, सब काम सरकार की तरफ से किया जा रहा है ।

Pandit Shri Ram Sharma : ‘Bhakra’ means Bhakra Dam and Bhakra Canals.

अध्यक्ष महोदय : जवाब तो दिया जा चुका है कि contractor कोई नहीं हैं । लफ्ज़ Bhakra Dam and Canals तो आपने अपनी तरफ से जोड़ दिया है ।

(It has been stated in the reply that no contractor was employed. The words “Bhakra Dam and Canals” have been introduced by the hon. Member himself.)

मंत्री : आपने Bhakra के बारे में पूछा था, Bhakra Dam के बारे में नहीं । इस के लिए आप दोबारा नोटिस दें ।

पंडित श्री राम शर्मा : आपने जवाब से बचने के लिये Bhakra रखा है ।

अध्यक्ष महोदय : आप बात को कहां तक ले गए। सवाल में “at Bhakra” लिखा है ।

(The hon. Member has stretched the matter too far. In the question the words “at Bhakra” were mentioned.)

पंडित श्री राम शर्मा : जनाब, इस सवाल का heading देखें ।

अध्यक्ष महोदय : Heading तो मेरे दफ्तर की तरफ से दिया गया है ।
(The heading to the question has been given by my office.)

पंडित श्री राम शर्मा : आप के दफ्तर ने तो सवाल करने वाले का मतजब समझ लिया लेकिन वजीर साहिब को पता न चला ।

MEETING OF BHAKRA CONTROL BOARD AT CHANDIGARH

*7023. Shri Dev Raj Sethi : Will the Minister for Irrigation and Power be pleased to state—

(a) whether any meeting of the Bhakra Control Board was held at Chandigarh on the 10th and 11th September, 1956 ;

(b) whether any overall estimates of expenditure on the project were finally assessed by the Board in the said meeting ; if so, the total amount so assessed ;

(c) whether he himself attended the meeting of the said Board ; if so, in what capacity ?

Professor Sher Singh : (a) Yes.

(b) Yes. An over-all estimate for the Bhakra-Nangal Project, as prepared by the Chief Engineer, was considered in this meeting and after slight amendment it will be put to the Board again in their next meeting for final approval. The total cost of the Project is estimated at Rs. 114.12 crores for the irrigation portion and Rs. 58 crores for the Electricity portion, total Rs. 172.12 crores.

(c) Yes. At the special invitation of the Chairman, Bhakra Control Board.

Shri Dev Raj Sethi : Did the hon. Minister attend the meeting as an observer or as a full-fledged Member of that Board ?

Minister : I have already told the hon. Member that I attended that meeting on the special invitation of the Chairman, Bhakra Control Board. I am not a regular member of the Board. I attended that meeting on special invitation.

श्री देव राज सेठी : यह 172 करोड़ का जो अब estimate है इस से पहले 159 करोड़ का था । मैं यह जानना चाहता हूँ कि यह जो 12 करोड़ की revision हुई और बढ़ौतरी हुई है इस की क्या वजह है ? यह estimate किन वजुहात की बिना पर revise हुआ है ?

मंत्री : अर्ज यह है कि पहले पावर का सारा हिसाब-किताब नहीं लगाया था कि कितने units लगाने हैं और कितने Power-houses बनाने हैं । अब हम ने तकरीबन 9 units लगाने का फैसला कर लिया है और दसवें का भी हो जाएगा । तो उस में यह पावर का जो सारा खर्च था शामिल नहीं था । अब चूंकि पावर का खर्चा बढ़ गया है इस लिये estimate भी बढ़ गया है ।

श्री देव राज सेठी : पहला estimate कितने units का था और अब कितने और बढ़े हैं और फिर.....

अध्यक्ष महोदय : इस से यह कैसे पैदा होता है ? (How does it arise out of it. ?)

श्री देव राज सेठी : मंत्री जी ने कहा है कि 172 करोड़.....

प्रध्यक्ष महोदय : यह तो आप तफसील पूछ रहे हैं। यह सवाल पैदा नहीं होता है।
(The hon. Member is asking for the details. This question does not arise.)

श्री देव राज सेठी : स्पीकर साहिब, जो इन्होंने जवाब दिया है उस से यह सवाल arise होता है।

Mr. Speaker : He is not in a position to answer it.

पंडित श्री राम शर्मा : मंत्री जी ने फरमाया है कि वह बोर्ड की मीटिंग में बतौर एक मेम्बर के शामिल नहीं हुए। तो क्या यह बतलाया जा सकता है कि Irrigation Minister को पोजीशन बोर्ड में पहले से ही ऐसी रही है या अब हुई है?

मंत्री : शुरू से ही ऐसी रही है। Irrigation Minister बोर्ड का एक regular मेम्बर नहीं होता है। पंजाब, पैप्सू और राजस्थान सब जगह ऐसा ही है। वहां पर भी Chief Engineer ही मेम्बर होता है।

AGREEMENT BETWEEN BIJLI CONSUMERS SABHA AND ELECTRIC SUPPLY COMPANY, REWARI, DISTRICT GURGAON

*7004. Shri Chuni Lal : Will the Minister for Irrigation and Power be pleased to state—

(a) whether it is a fact that on the 4th February, 1954, an agreement between the representatives of Bijli Consumers Sabha, Rewari, District Gurgaon and the Electric Supply Company, Rewari, was reached in the presence of the Chief Minister and the Minister for Irrigation and Power and others at Chandigarh for the refund of Minimum charges levied by the said company during the period from 1st July, 1951 to 1st September, 1953 ;

(b) if the answer to (a) above be in the affirmative whether the said agreement has been implemented by the Electric Supply Company ?

Professor Sher Singh : (a) Yes.

(b) The Company has contested the agreement on legal grounds on the basis of a case which is pending in the Supreme Court.

SUPPLY OF POWER TO REWARI TOWN AND RURAL AREAS OF TEHSIL REWARI, DISTRICT GURGAON

*7005. Shri Chuni Lal : Will the Minister for Irrigation and Power be pleased to state with reference to the reply to Starred Assembly Question No. 6484—

(a) the date of completion of the electricity lining work up to Rewari town in Gurgaon District ;

(b) the date when electric power was supplied in the said town along with the rate per unit for domestic consumption and power, separately ;

(c) the time by which the supply of electric power is expected to be extended to the rural areas of Tehsil Rewari ?

Professor Sher Singh : (a) The 33 KV. Line from Gurgaon to Rewari was completed during August, 1956.

(b) Bulk Supply of Power to the Rewari Electric Supply and General Industries, Ltd., Rewari, for retail distribution within the licensed area of Rewari Town, was given in August, 1956, by making improvised arrangements. Rates per unit for domestic and power consumption, as agreed to by the above Company, are given in the statement laid on the table.

(c) Three schemes for the electrification of 159 villages of Rewari Tehsil, have been sanctioned by Government. Necessary material for these schemes is being collected and work will be commenced in the course of a month or so. More schemes for the electrification of remaining villages of tehsil Rewari will be prepared as and when people from these villages come forward with sufficient demand of load.

Statement showing rates per unit for domestic and power consumption as agreed to by the Rewari Electric Supply and General Industries, Ltd., Rewari.

When the Bulk Supply of Hydro is made available the following tariff shall come into force from the dates mentioned herein :—

DOMESTIC : for lights and fans, heating and refrigeration.

Immediately on commencement of supply, a gross rate of Re. 0-6-0 per unit subject to a discount of one anna for making payment of the bill on or before the due date.

Three months after the commencing of bulk supply is received by the Rewari Electric Supply and General Industries, Ltd., the following rates should come into effect for Domestic Supply :—

	<i>Gross Rate</i>		<i>Discount for Prompt Payment</i>		<i>Net Rate</i>	
	Rs	A. P.	Rs.	A. P.	Rs	A. P.
First 15 units per month	..	0 6 0	0 1 0		0 5 0	
Next 25 units per month	..	0 3 6	0 1 0		0 2 6	
All above 40 units per month	..	0 2 6	0 1 0		0 1 6	

COMMERCIAL SUPPLY for lights, fans, heating and refrigeration.

A gross rate of Re. 0-6-0 per unit on commencement of Bulk Supply subject to a discount of one anna when payment is made on or before the due date of the bill.

Three months after commencement of Bulk Supply :—

	<i>Gross Rate</i>		<i>Discount for Prompt Payment</i>		<i>Net Rate</i>	
	Rs.	A. P.	Rs.	A. P.	Rs.	A. P.
First 30 units per month	..	0 6 0	0 1 0		0 5 0	
Next 50 units per month	..	0 3 6	0 1 0		0 2 6	
All above 80 units per month	..	0 3 0	0 1 0		0 2 0	

RELIGIOUS INSTITUTIONS: for lights, fans including heating and refrigeration.

On commencement of supply a flat rate of six annas a unit subject to a discount of one anna per unit if bill is paid on or before the due date of the bill.

Three months after the commencement of Bulk Supply to Rewari, the following rates will apply :—

	Gross Rate	Discount for Prompt Payment	Net Rate
	Rs A. P.	Rs A. P.	Rs A. P.
First 30 units per month	.. 0 6 0	0 1 0	0 5 0
Next 50 units per month	.. 0 3 0	0 1 0	0 2 0
All above 80 units per month	.. 0 2 6	0 1 0	0 1 6

Subject to the following conditions :—

- Sub-metering for re-selling not allowed.
- Premises being used for residential purposes and commercial purposes shall be billed at commercial rates until energy is metered separately.
- No motive power load shall be allowed of any horse power.
- Religious institutions will be only those which are approved by this company.

INDUSTRIES : All Industrial Consumers are required to maintain a power factor of 0.8 minimum.

A flat rate of four annas per unit if energy is consumed during restricted hours fixed by the Company. A flat rate of five annas per unit if the flour mills are worked during unrestricted hours. All subject to a discount of one anna per unit if the bills are paid within the due date.

INDUSTRIES OTHER THAN FLOUR MILLS (including Cinemas Ice candies)

	Restricted Hours	Unrestricted Hours
	per unit Rs. A. P.	per unit Rs. A. P.
For first 500 units	.. 0 2 11	0 3 2
For next 1500 units	.. 0 2 8	0 2 11
Above 2000 units	.. 0 2 5	0 2 8

All subject to a discount of six pies per unit if bills are paid on or before the due date.

श्री चूनी लाल : क्या वहां बिजली देने का काम शुरू हो गया है ? अगर नहीं किया तो कब तक शुरू हो जाएगा ?

मंत्री : मैं ने अर्ज किया है कि एक महीने के आस-पास शुरू कर देंगे । सामान वगैरह इकट्ठा कर रहे हैं ।

राव अभय सिंह : क्या इस बात के पेशेनजर कि रिवाड़ी तहसील में अभी तक कोई irrigation वगैरह की स्कीम नहीं गई है, गवर्नमेंट और इलाकों की निसबत उस इलाके को बिजली के मामले में priority दे रही है ?

मंत्री : मैं तो पहले ही अर्ज कर चुका हूँ कि 159 गांवों के लिये sanction हो चुकी है और इस के लिये सामान वगैरह इकट्ठा कर रहे हैं, एक महीना के आस-पास काम शुरू कर देंगे। Priority भी दे रहे हैं।

पंडित श्री राम शर्मा : एक महीना कौन सी तारीख से शुरू होगा ? (हंसी)।

मंत्री : आज की तारीख से ही समझ लें। (हंसी)।

SUPPLY OF POWER TO ASANDH TEHSIL AND DISTRICT
KARNAL

*7008. Shri Kasturi Lal Goel : Will the Minister for Irrigation and Power be pleased to state whether the construction of an electric line has been sanctioned from Karnal to Asandh or Safidon to Asandh in District Karnal ; if so, the date by which electric energy is expected to be supplied to Asandh ?

Professor Sher Singh : No scheme to construct an electric line either from Karnal to Asandh or from Safidon to Asandh has so far been sanctioned by the Government. Electric energy to Asandh will be supplied from Safidon after the energisation of 33 KV. Grid Sub-station at Safidon and if the people from this village and other adjoining villages come forward with sufficient demand for load and the proposition is found to be financially justified, these works will be taken in hand in the next financial year.

RESERVATION OF LAND FOR SCHEDULED CASTES IN AMBALA DIVISION DURING
CONSOLIDATION WORK

*6992. Shri Chand Ram Ahlawat : Will the Minister for Revenue-Education and Rehabilitation be pleased to state—

- (a) the names of Tehsils in Ambala Division where consolidation of land-holdings has been completed ;
- (b) the area of land reserved for extension of Abadis for members of the scheduled castes and other non-proprietors, village-wise, in the Tehsils mentioned above ?

Sardar Gurbachan Singh Bajwa : I am sorry the information is not yet ready. It is being collected and will be supplied to the Member as soon as available.

ALLOTMENT OF BANJAR LAND TO HARIJANS OF TEHSIL REWARI, DISTRICT
GURGAON

*7003. Shri Chuni Lal : Will the Minister for Revenue, Education and Rehabilitation be pleased to state whether the information asked for in Starred Assembly Question No. 6465 has been collected by the Government; if so, a copy thereof may be laid on the Table ?

Sardar Gurbachan Singh Bajwa : The information is still awaited from the Local Officer. It will be supplied to the Member concerned as soon as it is received.

APPOINTMENT OF HARIJAN LAMBARDARS IN KARNAL DISTRICT

*7010. Shri Benarsi Dass Gupta : Will the Minister for Revenue, Education and Rehabilitation be pleased to state the number and names of villages in Karnal District where Harijan Lambardars were proposed to be appointed together with the names of villages where such appointments have yet to be made ?

Sardar Gurbachan Singh Bajwa : The information is being collected and will be supplied to the member concerned as soon as it becomes available.

DAMAGE BY FLOOD IN RIVER SUTLEJ IN JULLUNDUR DISTRICT

*7014. Sardar Harkishan Singh Surjit : Will the Minister for Revenue, Education and Rehabilitation be pleased to state—

- (a) whether it is a fact that the lands of many villages in tehsils Phillaur and Nikodar in district Jullundur have been washed away by River Sutlej this year ;
- (b) if the reply to part (a) above be in the affirmative, the measures taken by Government to check this continued devastation together with the nature of compensation, if any, given to the affected persons ?

Sardar Gurbachan Singh Bajwa : (a) No.

(b) The Question does not arise.

REPRESENTATION FROM TEACHERS OF CLASSICAL LANGUAGES

*6814. Shri Rala Ram : Will the Minister for Revenue, Education and Rehabilitation be pleased to state whether he has recently received any representations from the teachers of classical languages including Sanskrit teachers in the State with regard to the raising of their pay scales and the initial salary given to them ; if so, the action taken thereon ?

Shri Gurbachan Singh Bajwa : Yes. The matter is under consideration.

REPRESENTATION FROM INHABITANTS OF VILLAGE SIHI DISTRICT GURGAON

*6870. Shri Dharam Vir Vasisht : Will the Minister for Revenue, Education and Rehabilitation be pleased to state whether he has recently received a representation from the inhabitants of village Sihi, district Gurgaon, for financial help in setting up a Memorial Hall at the birth place of the Hindi Poet 'SURDAS' ; if so, the action, if any, taken by the Government in this behalf ?

Sardar Gurbachan Singh Bajwa : No. A request has, however, been received from the Secretary, Gurgaon District Sarvodya Samaj and President, Sur Smarak Samiti, Sihi, District Gurgaon that the Punjab Government may sanction a grant of Rs. 10,000 to the Samiti for building a Hall and a Library at Sihi to commemorate poet Surdas. The matter is under the consideration of the Government.

पंडित श्री राम शर्मा : इस मामले पर कौन सा महकमा गौर कर रहा है ?

मंत्री : गवर्नमेंट गौर कर रही है । (हंसी) ।

DAREHRA WATER-SUPPLY SCHEME

*6813. Shri Rala Ram : Will the Minister for Revenue, Education and Rehabilitation be pleased to state whether the Government has decided to postpone Darehra Water-Supply Scheme for an indefinite period ; if so, the reasons therefor ?

Sardar Gurbachan Singh Bajwa : No. The work is in progress and the expenditure incurred on it upto the end of May, 1956, amounted to Rs. 7,47,151.

D.D.T. IN TEHSILS FAZILKA, MUKTSAR, FEROZEPUR AND ZIRA VILLAGES

*6971. Shri Wadhawa Ram : Will the Minister for Revenue, Education and Rehabilitation be pleased to state the total number of villages in the Bet area in Tehsils Fazilka, Muktsar, Ferozepur and Zira, separately, where D.D.T. was sprayed during the period from 1st July, 1955 to 31st July, 1956, together with the number of times it was sprayed ?

Sardar Gurbachan Singh Bajwa :—

(1) Fazilka	...	35 villages	thrice
		52 villages	once
(2) Muktsar	...	80 villages	twice
(3) Ferozepore	...	152 villages	thrice
		28 villages	once
(4) Zira	...	192 villages	thrice

INDUSTRIAL DISPUTES

*6995. Maulvi Abdul Ghani Dar : Will the Minister for Finance be pleased to state—

(a) whether there has been any industrial disputes between the workmen and the managements respectively of (i) The Lukshmi Rattan Engineering Works, Ltd., Faridabad ; (ii) The Wear Well Cycle Company (India), Ltd., Faridabad ; (iii) The Gurgaon-Palwal Transport Company, Ltd., Palwal ; and (iv) The Gurgaon District Ex-Servicemen M.T. Co-operative Society, Ltd., Gurgaon ;

(b) if the answer to part (a) above be in the affirmative, whether the Labour Department has taken any steps for conciliation ; if so, with what result ;

- (c) whether any of the disputes referred to in part (a) above was referred to the Industrial Tribunal; if so, which ones ; if not, the reasons therefor ;
- (d) whether any representation from various Trade Unions of District Gurgaon regarding the disputes referred to in part (a) above as also other such disputes has recently been received by the Government; if so, the number of representations received together with the action, if any, taken thereon ?

Shri Balwant Rai Tayal (Deputy Labour Minister) : (a) Yes.

(b) Yes. Conciliation in case of the dispute mentioned at No. (iii) in part (a) above proved successful. No settlement could, however, be arrived at between the parties in the remaining cases.

(c) Yes. The disputes mentioned at Nos. (i), (ii) and (iv) in part (a) above were referred to the Industrial Tribunal.

(d) Yes. 20 representations were received. Action taken has been indicated in (c) above,

REPRESENTATION FROM CHAUDHRI SRI CHAND, M.L.A. (U.P.), FOR CONSTRUCTION OF BRIDGE OVER JAMUNA RIVER

*6934. Pandit Shri Ram Sharma : Will the Minister for Public Works be pleased to state whether any representation was recently received by the Government from Chaudhri Sri Chand, M.L.A. (U.P.), asking the Government to help and contribute in the construction of a new Railway-cum-Road Bridge over the Jamuna river between Panipat and Kairana, district Muzaffargarh, in U.P., if so, the decision, if any, taken thereon ?

Shri Mool Chand Jain : Yes. The proposal is only for the construction of a road bridge over the river Jamuna between Panipat (in Punjab) and Kairana (in U.P.) and the matter is under correspondence with the Government of India for securing their financial assistance.

पंडित श्री राम शर्मा : क्या पंजाब गवर्नमेंट ने यह फैसला यू. पी. गवर्नमेंट और सेंटर को convey कर दिया है ?

मंत्री : मेरे ख्याल में यह under examination है लेकिन यह फैसला हो चुका है कि यह गवर्नमेंट $\frac{1}{3}$ हिस्सा contribute करने को तैयार है ।

पंडित श्री राम शर्मा : क्या इस फैसले की इत्तला सेंट्रल गवर्नमेंट को दी जायेगी ?

मंत्री : यकीनी तौर पर ।

पंडित श्री राम शर्मा : क्या यह दुस्त है कि इस मामले में यू. पी. गवर्नमेंट ने भी move किया है और हमारी गवर्नमेंट ने यू. पी. गवर्नमेंट से इस मामले पर बात चीत की है ?

मंत्री : यू. पी. गवर्नमेंट ने initiate किया और पंजाब गवर्नमेंट, गवर्नमेंट आफ इंडिया को लिख रही है।

पंडित श्री राम शर्मा : क्या cost का $\frac{1}{3}$ हिस्सा यू. पी. गवर्नमेंट देने को तैयार है ?

मंत्री : पंजाब गवर्नमेंट अपना $\frac{1}{3}$ हिस्सा देने को तैयार है और यू. पी. गवर्नमेंट अपना $\frac{1}{3}$ हिस्सा देने को तैयार है।

CONSTRUCTION OF ROADS IN KARNAL DISTRICT DURING SECOND PLAN

*7009. Shri Benarsi Dass Gupta : Will the Minister for Public Works be pleased to state—

- (a) the particulars of the roads to be constructed each year in Karnal District during the Second Five-Year Plan ;
- (b) the target date for the completion of each of the roads mentioned in part (a) above ;
- (c) the date by which Ambala-Hissar Road is expected to be completed ?

Shri Mool Chand Jain : (a)

Serial No.	Particulars of the road	Year of construction (commencement of the work) in each year of the Plan period.
1	Rajaund-Pundri-Pehowa-Patiala Road	1956-57
2	Karsa-Dhand	1956-57
3	Karnal-Kunjpura	1956-57
4	Panipat-Assand-Kaithal-Chika-Patiala	1956-57
5	Hissar-Barwala-Ulkana-Barwana-Kaithal-Pehowa-Ambala Road	1956-57
6	Karnal-Ramba-Indri-Ladwa-Adoha	1957-58
7	Pehowa-Gulha	1957-58
8	Ganour-Shahpur	1957-58
9	Jhansa to Ambala-Hissar Road	1958-59
10	Panipat to Bhopauli	1958-59
11	Byepass at Radaur	1959-60
12	Munak-Panipat	1959-60

According to the tentative programme drawn up the year of construction in each year of the Plan period has been shown against each of the above road. Funds have been made available for first five roads during the current financial year and works earmarked for next year and following years will only be started if funds for them are made available in each year.

(b) It is not possible to give target date for completion of each road in any district as the provision made in the Second Five-Year Plan is Rs. 1426 lacs against a ceiling of Rs. 737 lacs fixed by Government for the Second Five-Year Plan. Obviously, the works left over in the Second Five-Year Plan will have to be carried over to the Third Five-Year Plan. The completion of a particular road during the Plan period depends upon the funds being made available for it.

(c) Ambala-Pehowa Section of Ambala-Hissar Road is likely to be completed by the end of February, 1957.

ELECTION OF SARPANCH, GRAM PANCHAYAT, TUNGPAIN, DISTRICT AMRITSAR

*6998. Sardar Khem Singh : Will the Minister for Agriculture and Panchayats be pleased to state—

- (a) whether any election of Sarpanch of the Gram Panchayat 'Tungpain', District Amritsar, was held during the month of August, 1956; if so, the exact date and time thereof;
- (b) whether any notices in regard to the election referred to in part (a) above were issued by the District Panchayat Officer to all the Panches; if so, when;
- (c) if the reply to parts (a) and (b) above be in the affirmative, the result of the election and the number of panches who were present at the time of the said election?

Sardar Gurbanta Singh : The information is being collected and will be supplied to the Member as soon as ready.

Sardar Khem Singh : Supplementary, Sir,

अध्यक्ष महोदय : इस जवाब पर supplementary question कैसे पैदा हो सकता है ? (How can any supplementary question arise out of this reply ?)

UNSTARRED QUESTIONS AND ANSWERS

SIMLA MUNICIPAL COMMITTEE

858. Shri Naranjan Dass Dhiman : Will the Chief Minister be pleased to state :—

- (a) whether any complaints against the Members of the Simla Municipal Committee regarding non-payment of municipal taxes, drawal of books from the Municipal Library without payment of subscription by them, grant of allowances to those of the employees of the Committee only as are relatives to the Members, etc., etc., have come to the notice of Government; if so, the action that the Government propose to take in the matter;

[Shri Naranjan Dass Dhiman]

- (b) the name of the person to whom the shed situated on the Mall, Simla, has been leased out and the rent at which it has been leased out ;
- (c) the remarks of the auditors recently made on the accounts of the said Committee?

Shri Ram Kishan (Deputy Minister) : The required information is being collected and will be supplied when ready.

**DAMAGE CAUSED BY CHOS TO CROPS AND PROPERTY IN
THE STATE**

859. Sardar Chanan Singh Dhut : Will the Minister for Irrigation and Power be pleased to state:—

- (a) whether it is a fact that the extent of damage done to property and crops by the Chos in the State this year is much greater than that in the previous years;
- (b) if reply to part (a) above be in the affirmative, whether any steps have been taken by Government to control the Chos ; if so, what;
- (c) whether the Government have received any survey report for the control of Chos; if so, when, together with the action, if any, taken thereon;
- (d) whether there is any proposal under consideration of Government for the setting up of a separate division for the control of Chos;
- (e) the steps, if any, Government proposes to take to compensate the persons whose properties were damaged by the Chos this year?

Professor Sher Singh : (a) and (e) The Irrigation Branch is not concerned as assessment of damage done is made by the Civil Department and also compensation is granted by them.

(b) Only Nasrula cho from Hoshiarpur City to the Nasrula Railway bridge has been trained by the Irrigation Branch and in this reach there had been no damage to property and crops. Further such works will be taken up according to the availability of funds and as soon as the schemes are finalized.

(c) Survey work in the field has since been completed and the work of preparing feasible scheme is in hand of the field staff.

(d) No. One Sub-Division is exclusively working for the Chos work.

ADMISSION TO I.A.S. (SPECIAL RECRUITMENT) EXAMINATION,
1956

860. Shri Lajpat Rai : Will the Chief Minister be pleased to state—

(a) whether P. C. S. Officers in the State get a training allowance of less than Rs. 200 per mensem on their first appointment to the Service and whether any such Officer has been debarred from admission to the I. A. S. (Special Recruitment) Examination, 1956, for his not satisfying the condition regarding pay limit;

(b) if the reply to part (a) above be in the affirmative, the type of cases considered as exceptional for recommendation to the Union Public Service Commission in terms of rule 6 (b) of the Rules regarding I. A. S. (Special Recruitment) Examination, 1956?

Sardar Partap Singh Kairon : Part (a) : Yes.

Part (b) The State Government did not treat any case as exceptional under this rule.

SCHEME FOR USING FLOOD WATER OF SABI RIVER FOR
IRRIGATION PURPOSES

861. Shri Abhai Singh : Will the Minister for Irrigation and Power be pleased to state whether Government have received any Scheme for using the flood waters of the Sabi River for purposes of providing irrigation facilities by canal to those areas of Rewari Tehsil where the Jumna River waters cannot reach ; if so, the action, if any, taken thereon ?

Professor Sher Singh : Yes. Investigations were carried out by Superintending Engineer, Western Jumna Canal, East Circle, for using waters of Sahibi Nadi for irrigating areas in Rewari Tehsil. The data so far collected is not sufficient and the Superintending Engineer has been asked to investigate the scheme further to see if enough supplies are available for a practicable scheme.

SUB-SOIL WATER IN TEHSIL REWARI, DISTRICT GURGAON

862. Shri Abhai Singh : Will the Minister for Irrigation and Power be pleased to state whether it is a fact that a rock barrier has been found to be responsible for preventing the natural flow of sub-soil water from the water-logged areas to the neighbouring water scarcity areas in the State; if so, the steps, if any, taken by the Government to ensure the adequate flow of the sub-soil water to areas in tehsil Rewari, district Gurgaon?

Professor Sher Singh : Yes. A study of the sub-soil water tables shows that a subterranean ridge exists along the line joining Ferozepore-Jakhal to Delhi and the matter is being investigated in the Punjab Research Institute.

It is too early to think of any steps to puncture this subterranean ridge so as to make sub-soil waters flow from upstream of this ridge to downstream.

RATES OF HYDRO-ELECTRIC ENERGY AT REWARI, DISTRICT GURGAON

864. Shri Abhai Singh : Will the Minister for Irrigation and Power be pleased to state :

- (a) the rates being charged for the supply of Hydro-Electric energy by the Rewari Electric Supply and General Industries, Ltd., Rewari, District Gurgaon, from the consumers;
- (b) the rates for the supply of Hydro-Electric energy being charged by Government;
- (c) whether there is any proposal under consideration of Government to bring the rates referred to in part (a) above at par with those referred to in part (b) above?

Professor Sher Singh : (a) (b) and (c) A statement is given below.

STATEMENT

Items (a) and (b). A statement comparing the rates charged by Rewari Electric Supply Company with the standard Government rates for Domestic and Commercial supply is given below:—

<i>Domestic Supply</i>	<i>Government Rewari Electric Supply Co.</i>					
	Net		Net		Gross	
	<i>Rate per unit</i>		<i>Rate per unit</i>		<i>Rate per unit</i>	
	Rs.	A. P.	Rs.	A. P.	Rs.	A. P.
For first 15 units per month	..	0 5 0	0 5 0		0 6 0	
For next 25 units per month	..	0 2 0	0 2 6		0 3 6	
For all units in excess of 40 units per month	..	0 1 0	0 1 6		0 2 6	
<i>Commercial Supply (Shops,, Offices etc.)</i>						
For first 30 units per month	..	0 5 0	0 5 0		0 6 0	
For next 50 units per month	..	0 2 0	0 2 6		0 3 6	
For all units in excess of 80 units per month	..	0 1 6	0 2 0		0 3 0	

Religious Institutions*Rewari Electric Supply Co.*

	<i>Gross</i>			<i>Net</i>		
	Rs.	A.	P.	Rs.	A.	P.
First 30 units per month	..	0	6 0	0	5	0
Next 50 units per month	..	0	3 0	0	2	0
All above 80 units per month	..	0	2 6	0	1	6

Government Rates for Religious Institutions are the same as per Domestic Supply Rates.

2. As regards Industrial rates, keeping in view the economics of Electric Supply Companies taking bulk supply from Electricity Branch, they have been allowed sliding tariffs varying with consumption per month. In the case of Rewari, the over-all average rate for unrestricted supply works out to about 35 pies per unit and for restricted supply, i.e., supply during restricted hours about 30 pies per unit. Government tariffs are on two part basis and over-all average rate works out to 16, 18 and 15 pies for Agriculture, Small and Medium Industries respectively. In the case of Flour Mills, Rewari Company has been allowed to charge rate of 4 annas per unit for restricted hours and Re.0-5-0 for un-restricted hours. For large industries that is with load exceeding 100 k.w, Licensees rate will be the same as that of Government, namely, average of 9 pies per unit.

Item (c) : There is no proposal under consideration of Government to bring the rates being charged by the licensee at par with those being charged by Government for the reasons given below:—

Under the Electricity (Supply) Act, 1948, Government has no right to interfere with the rates policy of a licensee so long as the licensee's profits remain within 5 per cent of his capital base. It was, however, with great persuasions that the licensee had been brought round to introduce Government rates in so far as Domestic and Commercial supply are concerned except that they were allowed 1½ annas extra for the second and 3rd slabs in each case.

Regarding Industrial supply, economics of the licensees do not permit of the adoption of Government standard tariffs.

Note (1)—The Rates for Domestic and Commercial supply will come into force after three months from the date of getting bulk supply from the P. W. D., Electricity Branch.

Note(2)—Immediately on commencement of bulk supply, a gross rate of Re. 0-6-0 per unit subject to a discount of Re. 0-1-0 for making payment on or before the due date is to be charged.

WATER-LOGGING IN TEHSIL ZIRA, DISTRICT FEROZEPUR

865. Sardar Bachan Singh : Will the Minister for Irrigation and Power be pleased to state:—

- (a) whether the Government is aware of the fact that though there has not been any major floods in river Sutlej this year, yet sem water is flowing in self-formed nullahs at some places in Tehsil Zira, District Ferozepur; if so, the steps taken by the Government to save the affected areas from water-logging;
- (b) whether it is a fact that water-logging has increased in the said areas due to the construction of Harike Head and the taking out of the Bikaner and Rajasthan Canals; if so, the steps proposed to be taken by Government during the Second Five-Year Plan to check the increasing water-logging in areas referred to in part (a) above?

Professor Sher Singh : (a) The Government is aware of the fact that because of high water table at some places in Zira Tehsil, there is some flow in natural nullahs. The Government has already posted engineering staff for investigating in detail this problem of water-logging.

(b) The water-logging in Tehsil Zira has not increased due to the construction of the Harike Barrage. Any increase that is noticed is due to other natural causes such as heavy rainfall of 1956. However, the Government proposes to construct a system of drains in this area during the Second Five-Year Plan period.

CULTIVATION OF SUGARCANE IN WATER-LOGGED
AREAS

866. Sardar Bachan Singh : Will the Minister for Agriculture and Panchayats be pleased to state the steps, if any, taken by Government to encourage the cultivation of sugarcane in water-logged areas in the State ?

Sardar Gurbanta Singh : Government have all along been making research to evolve cane varieties suited for cultivation in the water-logged areas of the State. Some such varieties recommended to the cane-growers so far are C.O. 285, C.O. 453 and C. O. L. 29. Like other areas necessary facilities such as supply of quality seed, fertilizers, plant protection, etc., are also extended to the cane-growers in the water-logged areas.

CONSTRUCTION OF SYPHONS AT PLACES DAMAGED DURING
THE LAST FLOODS

867. Sardar Bachan Singh : Will the Minister for Irrigation and Power be pleased to state whether any syphons have been constructed in the State at places where breaches occurred in roads, rail tracks and canals during the last floods ?

Professor Sher Singh : No syphon has been constructed in the State at any of the places where breaches occurred on canals during the last floods.

ESTABLISHMENT OF CO-OPERATIVE SOCIETIES FOR PURCHASE
AND STORAGE OF FOODGRAINS

870. Sardar Bachan Singh : Will the Minister for Finance be pleased to state whether the Government has under its consideration any scheme for the establishment of Co-operative Societies and Cheap Grain Banks for the purchase and storage of foodgrains for the relief of the poor in the villages in the State; if so, what ?

Sardar Amar Singh (Deputy Minister) : There is no scheme under consideration for starting Co-operative Societies and Cheap Grain Banks for storage and purchase of foodgrains.

Large sized Primary Co-operative Societies are, however, being organised for issue of loans, supply of fertilizers, agricultural implements and commodities of daily use like salt, sugar and soap, etc., and for marketing of agricultural produce, which will be stored in godowns till its disposal at a reasonable price.

LOANS UNDER THE LOW-INCOME GROUP HOUSING SCHEME

872. Sardar Bachan Singh : Will the Minister for Irrigation and Power be pleased to state—

- (a) whether it is a fact that advancing of loans to persons of Low-Income Group has been withheld by the Government since the 1st week of March, 1956 ;
- (b) whether all the persons in whose favour loans were sanctioned have been given the loans ; if not, the reasons therefor together with the date by which such loans will be given ?

Professor Sher Singh : (a) Advancing of loans under the Low-Income Group Housing Scheme has not been withheld. It is only the sanctioning of new loans that has been suspended since the 2nd week of March, 1956. Money is still being advanced to those to whom loans have been sanctioned.

(b) Sanctioned loans worth about Rs. 140 lacs have to be paid during this year. Against these, however, the State Government have been provided Rs. 25 lacs only by the Government of India, Ministry of Works, Housing and Supply, besides Rs. 25 lacs already available from out of previous year's allotment. It has not, therefore, been possible to sanction new loans or give loans to all those to whom sanctions have been issued. It is also not possible to specify the date by which the loans will be issued to such persons as it depends upon the Government of India making available the necessary funds. The State Government have already moved them to provide additional funds and as soon as these are received loans will be issued to all existing loanees.

ADJOURNMENT MOTION

Mr. Speaker : S. Harkishan Singh Surjit has given a notice

“to ask for leave to make a motion for the adjournment of the business of the House to discuss a definite matter of urgent public importance, namely, the situation arisen out of the continued hunger-strike of two representatives of the Board Teachers, Udai Singh, M. L. C., and Gurcharan Singh, M. L. C., resulting in great unrest among the teaching community in the State.”

अन्वय तो यह मामला लोकल बाडीज़ का concern है। दूसरे भूखहड़ताल करने वाले साहिबान Council के मैम्बर हैं। वे अपने views Council के सामने इस सेशन में रख सकते हैं। इस लिये मैं इस motion को out of order declare करता हूँ। (Firstly, this matter is the concern of the Local Bodies. Secondly, the hunger-strikers are the members of the Council. They can place their views before the Council during this session. I, therefore, declare this motion out of order.)

सरदार चन्नन सिंह धूत: On a point of order, Sir. District Board और गवर्नमेण्ट में क्या फर्क है?

Mr. Speaker : It is no point of order.

Mr. Speaker . Now the Secretary will make some announcement and lay some papers on the Table of the House.

ANNOUNCEMENT BY SECRETARY

Secretary : Under rule 2 of the Punjab State Legislature (communications) Rules, 1952, I have to inform the House that a motion passed by the Punjab Legislative Council at its meeting held on the 4th September, 1956, regarding the proposed amendment in the Chandigarh (Sale of Sites) Rules, 1952, has been received.

I also lay a copy of the above motion on the Table of the House.

Secretary: Sir, I also beg to lay on the Table a statement showing the Bills which were passed by the Punjab State Legislature during the current (13th) Session and assented to by the Governor.

STATEMENT

1. The Punjab Instruments (Control of Noises) Bill, 1956.
2. The Punjab Excise (Amendment) Bill, 1956.

SUSPENSION OF RULE 30—TRANSACTION OF GOVERNMENT BUSINESS ON THURSDAY, THE 4TH OCTOBER, 1956

Chief Minister (Sardar Partap Singh Kairon) : Sir, I beg to move—

That Rule 30 of the Rules of Procedure and Conduct of Business in the Punjab Legislative Assembly be suspended and Government business be transacted on Thursday, the 4th October, 1956.

Mr. Speaker : Motion moved—

That Rule 30 of the Rules of Procedure and Conduct of Business in the Punjab Legislative Assembly be suspended and Government business be transacted on Thursday, the 4th October, 1956.

ਸਰਦਾਰ ਚੰਨਣ ਸਿੰਘ ਧੂਤ (ਟਾਂਡਾ) : ਸਪੀਕਰ ਸਾਹਿਬ, ਇਹ ਸੈਸ਼ਨ ਸਿਰਫ਼ ਤਿੰਨ ਦਿਨ ਦਾ ਹੈ ਜਿਸ ਵਿਚ ਇਕ non-official day ਵੀ ਸਰਕਾਰੀ ਕੰਮ ਲਈ ਲਿਆ ਜਾ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਜੇ ਲੰਮਾ ਸੈਸ਼ਨ ਹੁੰਦਾ ਤਾਂ ਸਰਕਾਰ ਵਲੋਂ ਜੇ ਇਕ ਦਿਨ ਲੈਣ ਦੀ ਮੰਗ ਕੀਤੀ ਜਾਂਦੀ ਤਾਂ ਕੋਈ ਹਰਜ ਵਾਲੀ ਗਲ ਨਹੀਂ ਸੀ। ਮੈਂ ਸਮਝਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਕਲ ਦਾ ਦਿਨ ਸਰਕਾਰੀ ਕੰਮ ਲਈ usurp ਕਰਨਾ ਮੁਨਾਸਿਬ ਨਹੀਂ।

Mr. Speaker : Question is—

That Rule 30 of the Rules of Procedure and Conduct of Business in the Punjab Legislative Assembly be suspended and Government business be transacted on Thursday, the 4th October, 1956.

The motion was carried.

PAPERS LAID ON THE TABLE

Chief Minister (Sardar Partap Singh Kairon) : Sir, I beg to lay on the Table the Constitution (Seventh Amendment) Bill, 1956, as passed by the Houses of Parliament.

Chief Minister (Sardar Partap Singh Kairon) : Sir, I beg to lay on the Table the Punjab Co-operative Societies Rules, 1956, as required under section 60(4) of the Punjab Co-operative Societies Act, 1954.

BILLS (LEAVE TO INTRODUCE)

**THE PUNJAB STATE LEGISLATURE (PREVENTION
OF DISQUALIFICATION) (SECOND AMENDMENT)
BILL, 1956**

Chief Minister (Sardar Partap Singh Kairon) : Sir, I beg to move for leave to introduce the Punjab State Legislature (Prevention of Disqualification) (Second Amendment) Bill.

Mr. Speaker : Motion moved—

That leave be granted to introduce the Punjab State Legislature (Prevention of Disqualification) (Second Amendment) Bill.

Mr. Speaker : Question is—

That leave be granted to introduce the Punjab State Legislature (Prevention of Disqualification) (Second Amendment) Bill.

The leave was granted.

Chief Minister : Sir I beg to introduce the Punjab State Legislature (Prevention of Disqualification) (Second Amendment) Bill.

**THE PUNJAB VILLAGE COMMON LANDS (REGULATION)
(AMENDMENT) BILL, 1956**

Minister for Revenue, Education and Rehabilitation (Sardar Gurbachan Singh Bajwa) : Sir, I beg to move for leave to introduce the Punjab Village Common Lands (Regulation) (Amendment) Bill.

Mr. Speaker : Motion moved—

That leave be granted to introduce the Punjab Village Common Lands (Regulation) (Amendment) Bill.

Mr. Speaker : Question is—

That leave be granted to introduce the Punjab Village Common Lands (Regulation) (Amendment) Bill.

The leave was granted.

Minister for Revenue, Education and Rehabilitation (Sardar Gurbachan Singh Bajwa) : Sir, I beg to introduce the Punjab Village Common Lands (Regulation) (Amendment) Bill.

**THE PUNJAB LEGISLATIVE ASSEMBLY (ALLOWANCES
OF MEMBERS) (SECOND AMENDMENT) BILL, 1956**

Chief Minister (Sardar Partap Singh Kairon): Sir, I beg to move for leave to introduce the Punjab Legislative Assembly (Allowances of Members) (Second Amendment) Bill.

Mr. Speaker : Motion moved—

That leave be granted to introduce the Punjab Legislative Assembly (Allowances of Members) (Second Amendment) Bill.

Mr. Speaker : Question is—

That leave be granted to introduce the Punjab Legislative Assembly (Allowances of Members) (Second Amendment) Bill.

The leave was granted.

Chief Minister : Sir, I beg to introduce the Punjab Legislative Assembly (Allowances of Members) (Second Amendment) Bill.

THE PUNJAB LEGISLATIVE COUNCIL (ALLOWANCES
OF MEMBERS) (SECOND AMENDMENT) BILL, 1956

Chief Minister (Sardar Partap Singh Kairon) : Sir, I beg to move for leave to introduce the Punjab Legislative Council (Allowances of Members) (Second Amendment) Bill.

Mr. Speaker : Motion moved—

That leave be granted to introduce the Punjab Legislative Council (Allowances of Members) (Second Amendment) Bill.

Mr. Speaker : Question is—

That leave be granted to introduce the Punjab Legislative Council (Allowances of Members) (Second Amendment) Bill.

The leave was granted.

Chief Minister : Sir, I beg to introduce the Punjab Legislative Council (Allowances of Members) (Second Amendment) Bill.

THE PUNJAB PUBLIC SERVICE COMMISSION (ADDITIONAL
FUNCTIONS) (AMENDMENT) BILL, 1956.

Chief Minister (Sardar Partap Singh Kairon): Sir, I beg to move for leave to introduce the Punjab Public Service Commission (Additional Functions) (Amendment) Bill.

Mr. Speaker : Motion moved—

That leave be granted to introduce the Punjab Public Service Commission (Additional Functions) (Amendment) Bill.

Mr. Speaker : Question is—

That leave be granted to introduce the Punjab Public Service Commission (Additional Functions) (Amendment) Bill.

The leave was granted

Chief Minister : Sir, I beg to introduce the Punjab Public Service Commission (Additional Functions) (Amendment) Bill.

1956
RATIFICATION OF THE AMENDMENTS PROPOSED TO BE MADE TO THE (11)35
CONSTITUTION OF INDIA BY THE CONSTITUTION (SEVENTH
AMENDMENT) BILL, 1956

OFFICIAL RESOLUTION

RATIFICATION OF THE AMENDMENTS PROPOSED TO
BE MADE TO THE CONSTITUTION OF INDIA BY THE
CONSTITUTION (SEVENTH AMENDMENT) BILL, 1956,
AS PASSED BY THE HOUSES OF PARLIAMENT

Chief Minister (Sardar Partap Singh Kairon) : Sir, I beg to move—

That this House ratifies the amendments proposed to be made to the Constitution of India by the Constitution (Seventh Amendment) Bill, 1956, as passed by the Houses of Parliament.

ਸਪੀਕਰ ਸਾਹਿਬ, ਇਸ ਰੈਜ਼ੋਲਿਊਸ਼ਨ ਤੇ ਇਸ ਵੇਲੇ ਬਹੁਤ ਬੋਲਣ ਦੀ ਲੋੜ ਨਹੀਂ। ਸਿਰਫ਼ ਇਹ ਅਰਥ ਕਰਨੀ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ Houses of Parliament ਵਿਚ ਇਹ Seventh Amendment of the Constitution ਬਿਲ ਪਾਸ ਹੋ ਚੁਕਾ ਹੈ। ਇਹ ਹੁਣ ਸਾਡੇ ਪਾਸ ਆਇਆ ਹੈ ਕਿਉਂ ਜੋ Constitution ਦਾ ਇਹ ਰੂਲ ਹੈ ਕਿ ਜੇਕਰ ਅੱਧੀਆਂ ਰਿਆਸਤਾਂ ਇਸ ਨੂੰ ratify ਕਰਨ ਤਾਂ ਫਿਰ ਇਹ ਐਕਟ ਆਪਣੀ ਪੂਰੀ ਸ਼ਕਲ ਲੈ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਸਾਨੂੰ ਇਸ ratification ਵਿਚ ਕੋਈ ਝਿਜਕ ਨਹੀਂ ਹੋਣੀ ਚਾਹੀਦੀ। ਜਿਹੜੀਆਂ ਚੀਜ਼ਾਂ ਐਕਟ ਵਿਚ ਆਈਆਂ ਸਨ ਉਨ੍ਹਾਂ ਬਾਰੇ ਸਾਨੂੰ ਸਹੂਲਤਾਂ ਦੇਣ ਲਈ ਇਹ Seventh Amendment of the Constitution Bill ਲਿਆਂਦਾ ਗਿਆ ਹੈ। ਜੋ ਤੁਸੀਂ ਇਸ ਬਿਲ ਨੂੰ ਵੇਖੋ ਤਾਂ ਪਤਾ ਲਗੇਗਾ ਕਿ ਪਹਿਲਾਂ ਤਾਂ ਇਸ ਵਿਚ ਪੰਜਾਬ ਦੀ boundary ਦਾ ਜ਼ਿਕਰ ਹੈ। ਫੇਰ ਪਾਰਲੀਮੈਂਟ ਵਿਚ ਜਾਣ ਵਾਲੇ ਮੈਂਬਰਾਂ ਦਾ ਜ਼ਿਕਰ ਹੈ ਕਿ ਕਿੰਨੇ ਮੈਂਬਰ ਰਿਆਸਤਾਂ ਚੁਣ ਸਕਦੀਆਂ ਹਨ। ਇਸ ਵਿਚ ਸਭ ਤੋਂ ਜ਼ਰੂਰੀ ਦੋ ਗੱਲਾਂ ਹਨ। ਇਕ Regional Committees ਦੇ ਸੰਬੰਧ ਵਿਚ ਪ੍ਰੋਜ਼ੀਡੇਂਟ ਨੂੰ ਅਧਿਕਾਰ ਦੇਣ ਬਾਰੇ ਹੈ। ਉਸ ਰਾਹੀਂ ਸਰਕਾਰ ਦਾ ਕੰਮ ਚਲਾਉਣ ਦੇ ਖਿਆਲ ਨਾਲ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ standing committees ਨੂੰ ਚਲਾਉਣ ਦੇ ਖਿਆਲ ਨਾਲ ਪ੍ਰੋਜ਼ੀਡੇਂਟ ਨੂੰ ਇਹ ਅਧਿਕਾਰ ਦਿਤੇ ਗਏ ਹਨ ਕਿ ਉਹ ਸੇਂਟ੍ਰਲ ਗਵਰਨਮੈਂਟ ਦੇ behalf ਤੇ ਜਿਹੜੀਆਂ instructions ਅਤੇ ਰੂਲਜ਼ issue ਕਰਨਾ ਚਾਹੇ, ਕਰ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਇਕ ਤਰ੍ਹਾਂ ਨਾਲ Regional Formula ਨੂੰ ਵਰਤੋਂ ਵਿਚ ਲਿਆਉਣ ਲਈ ਜਿਹੜੇ ਅਧਿਕਾਰ ਸੇਂਟ੍ਰਲ ਗਵਰਨਮੈਂਟ ਨੇ ਪ੍ਰੋਜ਼ੀਡੇਂਟ ਨੂੰ ਦਿਤੇ ਸਨ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਪਾਰਲੀਮੈਂਟ ਦੇ ਦੋਵੇਂ Houses ਇਸ Seventh Amendment Bill ਰਾਹੀਂ ਮੰਜੂਰ ਕਰ ਦੁਕੇ ਹਨ। ਹੁਣ ਅਸੀਂ ਇਸ ਨੂੰ ਪ੍ਰੋਜ਼ੀਡੇਂਟ ਦੇਣੀ ਹੈ।

ਦੂਜਾ ਮਸਲਾ ਜਿਹੜਾ ਬਹੁਤ ਜ਼ਰੂਰੀ ਹੈ ਅਤੇ ਜਿਸ ਬਾਰੇ ਇਸ ਬਿਲ ਵਿਚ ਪ੍ਰਬੰਧ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ, ਘਟ ਗਿਣਤੀਆਂ ਦੇ ਬੱਚਿਆਂ ਦੀ ਵਿਦਿਆ ਬਾਰੇ ਹੈ। ਜੇਕਰ ਕਿਸੇ ਘਟ ਗਿਣਤੀ ਨੂੰ ਇਹ ਤਸ਼ਵੀਸ਼ ਹੋਵੇ ਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਬੱਚਿਆਂ ਨੂੰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ mother tongue ਵਿਚ ਪ੍ਰਾਇਮਰੀ ਵਿਦਿਆ ਨਹੀਂ ਮਿਲ ਰਹੀ ਤਾਂ ਹੁਣ ਇਸ ਬਿਲ ਰਾਹੀਂ ਪ੍ਰੋਜ਼ੀਡੇਂਟ ਨੂੰ ਅਧਿਕਾਰ ਦਿਤੇ ਗਏ ਹਨ ਕਿ ਉਹ directive issue ਕਰ ਸਕੇ ਤਾਂ ਜੋ ਕਿਸੇ ਘਟ ਗਿਣਤੀ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਬੱਚਿਆਂ ਨੂੰ ਆਪਣੀ ਮਾਦਰੀ ਬੋਲਾਨ ਵਿਚ ਵਿਦਿਆ ਦੇਣ ਵਿਚ ਕੋਈ

[ਮੁੱਖ ਮੰਤਰੀ]

ਦਿੱਕਤ ਪੇਸ਼ ਨਾ ਆਵੇ। ਇਸ ਲਈ ਪ੍ਰੋਜ਼ੀਡੇਂਟ ਨੂੰ ਇਹ ਅਧਿਕਾਰ ਦਿਤੇ ਗਏ ਹਨ ਕਿ ਜੇ ਕਿਸੇ ਘਟ ਗਿਣਤੀ ਵਾਲਿਆਂ ਨੂੰ ਮਾਦਰੀ ਜ਼ਬਾਨ ਵਿਚ ਵਿਦਿਆ ਦੇਣ ਵਿਚ ਦਿੱਕਤ ਪੇਸ਼ ਆਵੇ ਤਾਂ ਉਹ ਵਕਤਨ ਫ਼ਵਕਤਨ ਕੋਈ directive ਜਾਰੀ ਕਰ ਸਕਣ। ਇਸ ਦੇ ਨਾਲ ਇਕ ਹੋਰ ਇਹ ਚੀਜ਼ ਹੈ ਕਿ ਇਕ ਸਪੇਸ਼ਲ ਅਫ਼ਸਰ ਪ੍ਰੋਜ਼ੀਡੇਂਟ ਸਾਹਿਬ ਮੁਕੱਰਰ ਕਰ ਸਕਣਗੇ ਉਹ ਅਫ਼ਸਰ ਰਿਆਸਤਾਂ ਵਿਚ ਛਿਰੇਗਾ। ਕਿਸੇ ਰਿਆਸਤ ਦੇ ਕਿਸੇ ਹਿੱਸੇ ਨੂੰ ਵੇਖ ਕੇ ਜਿਹੜੀਆਂ ਖਾਮੀਆਂ ਉਹ ਵੇਖੇਗਾ ਉਹ ਪ੍ਰੋਜ਼ੀਡੇਂਟ ਸਾਹਿਬ ਦੇ ਪੇਸ਼ ਕਰੇਗਾ। ਅਤੇ ਫੇਰ ਉਹ directive ਦੇ ਸਕਦੇ ਹਨ ਅਤੇ Houses of Parliament ਨੂੰ ਵੀ ਉਸ ਰਿਆਸਤ ਬਾਰੇ ਦਸਣਗੇ। ਗੱਲ ਕੀ, Reorganisation of States ਨੂੰ ਸਿਰੇ ਚੜ੍ਹਾਉਣ ਲਈ ਜਿਹੜੇ ਅਧਿਕਾਰਾਂ ਦੀ ਲੋੜ ਹੈ ਉਹ ਪ੍ਰੋਜ਼ੀਡੇਂਟ ਸਾਹਿਬ ਨੂੰ ਦਿਤੇ ਗਏ ਹਨ।

ਇਸ ਤੋਂ ਅਲਾਵਾ ਇਹ ਪ੍ਰਬੰਧ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ ਕਿ ਜੇਕਰ ਪ੍ਰੋਜ਼ੀਡੇਂਟ ਵੇਖੇ ਕਿ ਕਿਤੇ ਹਾਈ ਕੋਰਟ ਦੇ ਜੱਜ ਮੁਕੱਰਰ ਕਰਨ ਵਿਚ ਦਿੱਕਤ ਹੈ ਜਾਂ ਕੋਈ ਜੱਜ ਬੀਮਾਰ ਹੋ ਜਾਏ, ਪਰ ਕੰਮ ਦੇ ਨਜ਼ਰੀਏ ਨਾਲ ਜੱਜ appoint ਕਰਨਾ ਜ਼ਰੂਰੀ ਹੋਵੇ ਤਾਂ ਪ੍ਰੋਜ਼ੀਡੇਂਟ ਸਾਹਿਬ additional ਜਾਂ temporary ਜੱਜ ਮੁਕੱਰਰ ਕਰ ਸਕਣਗੇ।

ਇਸ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ ਇਸ ਬਿਲ ਵਿਚ ਕੁਝ ਜਨਰਲ ਚੀਜ਼ਾਂ ਹਨ। ਇਹ ਸਾਰੀਆਂ ਸਾਡੇ ਸੂਬੇ ਦਾ ਕੰਮ ਫਲਾਉਣ ਵਿਚ ਫਾਇਦੇਮੰਦ ਹਨ। ਇਹ ਅਜਿਹਾ ਐਕਟ ਹੈ ਜਿਸ ਨੂੰ ਆਪ ਸਾਰਿਆਂ ਨੂੰ support ਕਰਨਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ। ਜੇ ਤੁਸੀਂ ਚਾਹੁੰਦੇ ਹੋ ਕਿ ਸਾਡਾ ਸੂਬਾ ਵੱਡਾ ਹੋਵੇ; ਜੇਕਰ ਤੁਸੀਂ ਚਾਹੁੰਦੇ ਹੋ ਕਿ ਸਾਡੇ ਕੰਮ ਚੰਗੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਨਜਿੱਠੇ ਜਾਣ ਅਤੇ ਜਿਹੜੀਆਂ ਦਿੱਕਤਾਂ ਸਾਡੇ ਸਾਹਮਣੇ ਹਨ ਉਹ ਦੂਰ ਹੋ ਜਾਣ; ਜੇਕਰ ਤੁਸੀਂ ਚਾਹੁੰਦੇ ਹੋ ਕਿ ਸਾਡੀ Judiciary ਚੰਗੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਕੰਮ ਕਰੇ ਅਤੇ ਸੂਬੇ ਦੀ ਤਰੱਕੀ ਹੋਵੇ ਤਾਂ ਸਾਨੂੰ ਖੁਸ਼ੀ ਨਾਲ ਇਸ Constitution (Seventh Amendment) ਐਕਟ ਦੀ ਪਰੋੜਤਾ ਕਰਨੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ। ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਕਰਕੇ ਸਾਨੂੰ ਇਕ ਨਵੰਬਰ ਦੇ ਦਿਨ ਦੀ ਚਾਅ ਨਾਲ ਉਡੀਕ ਕਰਨੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ ਜਦੋਂ ਕਿ ਦੋ ਸੂਬੇ ਇਕੱਠੇ ਹੋ ਰਹੇ ਹਨ। ਕੋਈ ਦੂਸਰੇ ਵਿਚ ਨਹੀਂ ਮਿਲ ਰਿਹਾ। ਸਗੋਂ ਦੋਵੇਂ ਇਕੱਠੇ ਹੋ ਰਹੇ ਹਨ ਅਤੇ ਦੋਵੇਂ ਮਿਲ ਕੇ ਤਰੱਕੀ ਕਰਨਗੇ। ਇਸ ਲਈ, ਮੈਂ ਆਪ ਰਾਹੀਂ ਸਾਰੇ ਹਾਊਸ ਨੂੰ ਇਹ ਪ੍ਰਾਰਥਨਾ ਕਰਾਂਗਾ ਕਿ ਉਹ ਇਸ ਬਿਲ ਦੀ ਪਰੋੜਤਾ ਕਰੇ ਅਤੇ ਫੇਰ ਅਸੀਂ ਉਸ ਦਿਨ ਨੂੰ ਉਡੀਕੀਏ ਜਦੋਂ ਅਸੀਂ ਇਕੱਠੇ ਹੋਵਾਂਗੇ; ਦਿਨ ਉਹ ਛੇਤੀ ਆਵੇ। ਇਹ ਕਹਿ ਕੇ ਮੈਂ ਇਹ ਬਿਲ ਤਾਈਦ ਲਈ ਪੇਸ਼ ਕਰਦਾ ਹਾਂ।

Mr. Speaker : Motion moved—

That this House ratifies the amendments proposed to be made to the Constitution of India by the Constitution (Seventh Amendment) Bill, 1956, as passed by the Houses of Parliament.

ਸਰਦਾਰ ਹਰਕਿਸ਼ਨ ਸਿੰਘ ਸੁਰਜੀਤ (ਨਕੋਦਰ) : ਸਪੀਕਰ ਸਾਹਿਬ, ਜਿਥੇ ਤਕ ਇਸ resolution ਦਾ ਤਅਲਕ ਹੈ, ਕੌਣ ਹੈ ਜੋ ਇਸ ਦੀ ਤਾਈਦ ਨਹੀਂ ਕਰੇਗਾ? ਕਾਰਨ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਸਾਡੇ ਦੇਸ਼ ਵਿਚ ਸੂਬਿਆਂ ਨੂੰ ਜ਼ਬਾਨ ਦੇ ਆਧਾਰ ਤੇ ਨਵੀਂ ਹਦ-ਬੰਦੀ ਦੇਣ ਦਾ ਸਵਾਲ ਬੜੀ ਦੇਰ ਤੋਂ ਦਰਪੇਸ਼ ਸੀ ਅਤੇ ਇਹ ਬਿਲ ਉਸੇ ਚੀਜ਼ ਨੂੰ ਆਈਨੀ ਸ਼ਕਲ ਦੇਣ ਦੀ ਆਡਰ ਪੇਸ਼ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ। ਭਾਵੇਂ ਇਹ ਸਾਰੀ ਕੌਮ ਦੀ ਬੜੀ ਭਾਰੀ ਮੰਗ ਹੈ ਸੀ ਜਿਸ ਨੂੰ

RATIFICATION OF THE AMENDMENTS PROPOSED TO BE MADE TO THE (11)37
CONSTITUTION OF INDIA BY THE CONSTITUTION (SEVENTH
AMENDMENT) BILL, 1956

ਮੱਦਨਜ਼ਰ ਰਖ ਕੇ ਪਾਰਲੀਮੈਂਟ ਨੇ ਇਹ ਬਿਲ ਪਾਸ ਕੀਤਾ ਹੈ । ਇਸ ਹਾਊਸ ਵਿਚ ਵੀ ਇਸ ਦੇ ਬਾਰੇ ਵਿਚ ਬਹੁਤ ਬਹਿਸ ਹੋਈ ਸੀ । ਇਹ ਤਰਮੀਮਾਂ, ਜਿਹੜੀਆਂ ਕਿ ਸਾਡੇ ਵਿਧਾਨ ਵਿਚ ਕੀਤੀਆਂ ਗਈਆਂ ਹਨ, ਜ਼ਬਾਨ ਦੇ ਅਧਾਰ ਤੇ ਸੂਬਿਆਂ ਦੀ ਨਵੀਂ ਹਦ-ਬੰਦੀ ਨਾਲ ਸੰਬੰਧ ਰਖਦੀਆਂ ਹਨ । ਸਾਨੂੰ ਇਸ ਗਲ ਦੀ ਬੜੀ ਖੁਸ਼ੀ ਹੈ । ਭਾਵੇਂ ਹਦ-ਬੰਦੀ ਦੇ ਹਿਸਾਬ ਨਾਲ ਸਾਡਾ ਸੂਬਾ bi-lingual ਹੀ ਰਿਹਾ ਹੈ ਪਰ ਸਾਨੂੰ ਫਿਰ ਵੀ ਬੜੀ ਖੁਸ਼ੀ ਇਸ ਗਲ ਦੀ ਹੈ ਕਿ ਪੰਜਾਬ ਅਤੇ ਪੈਪਸੂ ਦੇ ਇਕੱਠੇ ਹੋਣ ਦੇ ਫਲ ਸਰੂਪ ਪੰਜਾਬੀ ਕੌਮ, ਜਿਹੜੀ ਕਿ ਬਹੁਤ ਚਿਰ ਤੋਂ ਟੁਕੜੇ ਟੁਕੜੇ ਹੋਈ ਪਈ ਸੀ, ਪਹਿਲੀ ਨਵੰਬਰ ਤੋਂ ਇਕੱਠੀ ਹੋ ਕੇ ਆਪਣੀ ਤਰੱਕੀ ਦਾ ਜਤਨ ਕਰੇਗੀ । ਇਹ ਗਲ ਸਾਰੀ ਪੰਜਾਬੀ ਕੌਮ ਲਈ ਬੜੀ ਖੁਸ਼ੀ ਦੀ ਗਲ ਹੈ । ਦੇਸ਼ ਦੀ ਤਕਸੀਮ ਦੇ ਬਾਅਦ ਸਾਡੇ ਸੂਬੇ ਦੇ ਉਸ ਹਿੱਸੇ ਨੂੰ ਬਹੁਤ ਨੁਕਸਾਨ ਪਹੁੰਚਿਆ ਸੀ ਜਿਹੜਾ ਕਿ ਹਿੰਦੁਸਤਾਨ ਵਿਚ ਰਹਿ ਗਿਆ ਹੈ ।

ਅਧ്യਕਸ਼ ਸ਼ਹੀਦਯ : ਆਪ ਆਪਣੀ amendment ਪੜ੍ਹੋ । (The hon. Member may please read his amendment.)

Sardar Harkishan Singh Surjit : Sir, I beg to move—

At the end of the Resolution add—

“ Subject to the following—

Clauses 6, 8 and 10 be deleted.

Clause 22, in the proposed Article 371 (1), line 3, after the word “ Punjab ” add “ on purely linguistic basis ”

Clause 24 be deleted. ”

ਪ੍ਰਧਾਨ ਜੀ, ਮੈਂ ਇਹ ਅਰਜ਼ ਕਰ ਰਿਹਾ ਸਾਂ ਕਿ ਮੁਲਕ ਦੀ ਵੰਡ ਹੋਣ ਨਾਲ ਸਾਡੇ ਸੂਬੇ ਨੂੰ ਬਹੁਤ ਨੁਕਸਾਨ ਪਹੁੰਚਿਆ ਸੀ । ਪਰ ਹੁਣ ਪੈਪਸੂ ਅਤੇ ਪੰਜਾਬ ਇਕੱਠੇ ਹੋ ਜਾਣ ਨਾਲ ਸਾਨੂੰ ਫਿਰ ਮੌਕਾ ਮਿਲੇਗਾ ਕਿ ਅਸੀਂ ਸਾਰੇ ਇਕ ਥਾਂ ਤੇ ਇਕੱਠੇ ਹੋ ਕੇ ਆਪਣੀ ਤਰੱਕੀ ਦੀ ਰਾਹ ਲਭੀਏ । ਇਹ ਬੜੀ ਚੰਗੀ ਗਲ ਹੈ ਅਤੇ ਸਾਨੂੰ ਇਸ ਗਲ ਦੀ ਖੁਸ਼ੀ ਹੈ ਲੇਕਿਨ ਜਿਥੋਂ ਤਕ ਇਸ ਬਿਲ ਦਾ ਮਜ਼ਮੂਈ ਤੌਰ ਤੇ ਤਅੱਲਕ ਹੈ ਉਸ ਦੇ ਵਿਚ ਕੁਝ ਅਜਿਹੀਆਂ ਗਲਾਂ ਹਨ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨਾਲ ਲੋਕਾਂ ਦੀ ਤਸੱਲੀ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦੀ । ਜਿਥੋਂ ਤਕ ਜ਼ਬਾਨ ਦੇ ਅਧਾਰ ਤੇ ਦੇਸ਼ ਦੀ ਵੰਡ ਦਾ ਤਅੱਲਕ ਹੈ, ਸੂਬਿਆਂ ਦੀ reorganisation ਦਾ ਸੰਬੰਧ ਹੈ, ਇਸ ਅਸੂਲ ਨਾਲ ਅਸੀਂ ਮੁਤਫਿਕ ਹਾਂ ਕਿਉਂਕਿ ਸਾਡੇ ਲੋਕ ਇਸ ਦੀ ਖਾਤਿਰ ਬਹੁਤ ਦੇਰ ਤੋਂ ਲੜਦੇ ਚਲੇ ਆਏ ਹਨ । ਇਸ ਲਈ ਇਸ resolution ਦੀ ਸਭ ਤਾਈਂਦ ਕਰਨਗੇ । ਪਰੰਤੂ ਹੁਣ ਚੂੰਕਿ Constitution ਵਿਚ ਇਸ ਸੰਬੰਧੀ ਤਰਮੀਮਾਂ ਕੀਤੀਆਂ ਜਾ ਰਹੀਆਂ ਹਨ ਇਹ ਠੀਕ ਸਮਾਂ ਹੈ ਕਿ ਇਸ ਨਾਲ ਸੰਬੰਧ ਰਖਣ ਵਾਲੀਆਂ ਸਾਰੀਆਂ ਗੱਲਾਂ ਸੋਚ ਵਿਚਾਰ ਲਈਆਂ ਜਾਣ ਤਾਂ ਜੋ ਉਸ ਵਿਚ ਰਹਿੰਦੀਆਂ ਕਮਜ਼ੋਰੀਆਂ ਵੀ ਦੂਰ ਹੋ ਜਾਣ । ਕਈ ਇਕ ਚੀਜ਼ਾਂ ਹਨ ਜਿਹੜੀਆਂ ਕਿ ਜ਼ਿਆਦਾ ਵਿਚਾਰ ਮੰਗਦੀਆਂ ਹਨ । ਮਿਸਾਲ ਦੇ ਤੌਰ ਤੇ ਇਸ ਵਿਚ Regional Committees ਦਾ ਜ਼ਿਕਰ ਆਇਆ ਹੈ ਜਿਹੜਾ ਪੰਜਾਬ ਨਾਲ ਬਹੁਤ

[ਸਰਦਾਰ ਹਰਕਿਸ਼ਨ ਸਿੰਘ ਸੁਰਜੀਤ]

ਸੰਬੰਧ ਰਖਣ ਵਾਲਾ ਹੈ। ਜਿਥੇ ਤਕ ਇਸ ਬਿਲ ਦਾ ਤਅੱਲਕ ਹੈ, ਇਸ ਵਿਚ ਕੇਵਲ ਇਹ ਗਲ ਲਿਖੀ ਗਈ ਹੈ ਕਿ ਆਂਧਰਾ ਅਤੇ ਪੰਜਾਬ ਦੇ ਬਾਰੇ ਵਿਚ ਪ੍ਰਧਾਨ ਨੂੰ ਅਧਿਕਾਰ ਦਿਤਾ ਜਾਵੇਗਾ ਕਿ ਉਹ Regional Committees ਕਾਇਮ ਕਰੇ। ਮਹਾਰਾਸ਼ਟਰ ਦੇ ਸੰਬੰਧ ਵਿਚ ਵਿਸਥਾਰ ਨਾਲ ਦਸਿਆ ਗਿਆ ਹੈ ਕਿ ਮੁਖਤਲਿਫ਼ ਹਲਕਿਆਂ ਦੀ ਤਰੱਕੀ ਲਈ Regional Committees ਬਣਾਈਆਂ ਜਾਣਗੀਆਂ। ਮੈਂ ਅਰਜ਼ ਕਰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਪੰਜਾਬ ਦਾ ਕੇਸ ਇਨ੍ਹਾਂ ਸੂਬਿਆਂ ਨਾਲ ਨਹੀਂ ਮਿਲਦਾ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਤਿੰਨਾਂ ਸੂਬਿਆਂ ਵਿਚ Regional Committees ਕਾਇਮ ਕਰਨ ਦੀ ਬਿਨਾਂ ਅਲੱਗ ਅਲੱਗ ਹੈ, ਪਰ ਜ਼ਿਕਰ ਇਕੱਠਾ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ। ਜੇਕਰ ਆਂਧਰਾ ਦੇ ਸੂਬੇ ਵਿਚ Regional Committees ਅਲੱਗ ੨ ਕਾਇਮ ਕਰਨੀਆਂ ਹਨ ਤਾਂ ਤਲੰਗਾਨਾ ਦਾ ਇਲਾਕਾ ਵੀ ਬਹੁਤ ਪਿਛੜਿਆ ਹੋਇਆ ਹੈ ਉਥੇ ਵੀ Regional Committees ਅੱਡ ਅੱਡ ਬਣਾ ਦਿਤੀਆਂ ਜਾਣ। ਸਾਰੇ ਆਂਧਰਾ ਪਰਦੇਸ਼ ਦੀ ਇਕ ਜ਼ਬਾਨ ਹੈ ਉਥੇ ਜ਼ਬਾਨ ਦਾ ਕੋਈ ਸਵਾਲ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਜਿਥੇ ਤਕ ਬੰਬਈ ਸੂਬੇ ਦੇ ਬਣਾਉਣ ਦਾ ਸੰਬੰਧ ਹੈ ਉਥੇ ਵੀ ਜ਼ਬਾਨ ਦਾ ਕੋਈ ਝਗੜਾ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਮਹਾਰਾਸ਼ਟਰ ਅਤੇ ਵਿਦਰਭ ਵਿਚ Regional Committees ਦਾ ਹੋਣਾ ਹੋਰ ਗਲ ਹੈ। ਪਰ ਜਿਥੇ ਤਕ ਪੰਜਾਬ ਦਾ ਤਅੱਲਕ ਹੈ ਇਥੇ ਇਸ ਬਿਨਾਂ ਉਪਰ Regional Committees ਨਹੀਂ ਬਣਾਈਆਂ ਜਾ ਰਹੀਆਂ। ਇਥੇ ਤਾਂ ਇਹ ਤਸਲੀਮ ਕਰ ਲਿਆ ਗਿਆ ਹੈ ਕਿ ਪੰਜਾਬ ਵਿਚ ਜ਼ਬਾਨ ਦੇ ਅਧਾਰ ਤੇ Regional Committees ਕਾਇਮ ਕੀਤੀਆਂ ਜਾਣ। ਇਹ ਗਲ ਨਹੀਂ ਹੈ ਕਿ ਪ੍ਰਧਾਨ ਨੂੰ ਅਧਿਕਾਰ ਦਿਤਾ ਗਿਆ ਹੈ। ਇਸ ਦੇ ਮੁਤੱਲਕ 5 ਅਪਰੈਲ ਨੂੰ ਪਾਰਲੀਮੈਂਟ ਦੇ ਸਾਹਮਣੇ ਇਕ ਕਾਗਜ਼ ਪੇਸ਼ ਹੋਇਆ ਸੀ ਜਿਸ ਵਿਚ ਵਿਸਥਾਰ ਨਾਲ ਇਹ ਦਸਿਆ ਗਿਆ ਸੀ ਕਿ Regional Committees ਕਿਸ ਬਿਨਾਂ ਉਪਰ ਬਣਾਈਆਂ ਜਾਣਗੀਆਂ ਅਤੇ ਉਸ ਦੇ ਮੁਤਾਬਿਕ ਹੀ ਪੰਜਾਬ ਦੇ ਸੰਬੰਧ ਵਿਚ Regional Committees ਦਾ ਜ਼ਿਕਰ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ। ਜਿਥੇ clause 22 ਵਿਚ ਇਹ ਜ਼ਿਕਰ ਆਇਆ ਹੈ, ਮੈਂ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਉਥੇ ਹੁਣੇ ਹੀ ਇਸ ਗਲ ਨੂੰ ਸਾਫ਼ ਕਰ ਦਿਤਾ ਜਾਵੇ ਤਾਂ ਜੋ ਬਾਅਦ ਵਿਚ ਕੋਈ ਅਜਿਹੀ ਗਲ ਨਾ ਹੋਵੇ। ਹੁਣ ਬੜਾ ਢੰਗਾ ਮੌਕਾ ਹੈ ਕਿ ਇਸ ਗਲ ਨੂੰ ਸਾਫ਼ ਕਰ ਦਿਤਾ ਜਾਵੇ ਨਹੀਂ ਤਾਂ ਬਾਅਦ ਵਿਚ ਬਹਿਸ ਦਾ ਮੌਜੂ ਬਣ ਜਾਵੇਗਾ। Constitution ਵਿਚ ਤਰਮੀਮ ਹੋ ਜਾਣ ਦੇ ਬਾਅਦ ਇਸ ਵਾਸਤੇ ਕੋਈ ਗੁੰਜਾਇਸ਼ ਨਹੀਂ ਰਹੇਗੀ ਐਥੇ ਲਿਖਿਆ ਹੋਇਆ ਹੈ—

Notwithstanding anything in this Constitution, the President may, by order made with respect to the State of Andhra Pradesh or Punjab, provide for the constitution and functions of Regional Committees of the Legislative Assembly of the State, for the modifications to be made in the rules of business of the Government and in the rules of procedure of the Legislative Assembly of the State

ਆਂਧਰਾ ਅਤੇ ਦੂਸਰੀਆਂ States ਵਿਚ Regional Committees ਨੂੰ ਬਣਾਉਣ ਦੀ ਬਿਨਾਂ ਹੋਰ ਹੈ। ਸਾਡੇ ਪੰਜਾਬ ਦੇ ਬਾਰੇ ਵਿਚ ਇਹ ਗਲ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਪੰਜਾਬ ਅਤੇ Pepsu ਵਿਚ Regional Committees ਇਸ ਬਿਨਾਂ ਉਪਰ ਨਹੀਂ ਬਣ ਰਹੀਆਂ ਕਿ ਇਹ ਸੂਬਾ undeveloped ਹੈ। ਬਲਕਿ ਐਥੇ ਤਾਂ ਬਿਲਕੁਲ linguistic basis ਤੇ ਬਣਾਈਆਂ ਜਾ ਰਹੀਆਂ ਹਨ। ਇਸ ਲਈ ਮੈਂ ਇਹ ਅਰਜ਼ ਕਰਨੀ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਭਵਿੱਖ ਵਿਚ ਕੋਈ

RATIFICATION OF THE AMENDMENTS PROPOSED TO BE MADE TO THE (11)39
CONSTITUTION OF INDIA BY THE CONSTITUTION (SEVENTH
AMENDMENT) BILL, 1956

ਝਗੜਾ ਨਾ ਖੜ੍ਹਾ ਹੋ ਜਾਵੇ ਕਿ ਵਿਧਾਨ ਵਿਚ ਤਾਂ ਇਹ ਲਿਖਿਆ ਗਿਆ ਸੀ ਅਤੇ ਹੁਣ

3.p.m.

ਤੁਸੀਂ ਇਹ ਕਰ ਰਹੇ ਹੋ—ਇਸ ਗਲ ਨੂੰ ਪੂਰੀ ਤਰ੍ਹਾਂ
ਵਾਜ਼ਿਹ ਕਰ ਦਿਤਾ ਜਾਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ਕਿ ਪੰਜਾਬ ਵਿਚ

ਕਿਸੇ ਮਜ਼ਹਬ ਜਾਂ ਵਿਰਕੇਦਾਰੀ ਦੀ ਬਿਨਾ ਉਪਰ ਨਹੀਂ ਬਲਕਿ ਜ਼ਬਾਨ ਦੇ basis ਉਪਰ ਹੀ ਇਹ Regional Committees ਬਣਾਈਆਂ ਜਾ ਰਹੀਆਂ ਹਨ। ਕਲ੍ਹ ਨੂੰ ਇਹ ਨਾ ਹੋਵੇ ਕਿ ਗਿਣਤੀ ਘਟ ਗਈ ਹੈ, ਜਾਂ ਵਧ ਗਈ ਹੈ ਤਾਂ ਹੁਣ ਇਹ ਕਰ ਲਿਆ ਜਾਵੇ ਜਾਂ ਉਹ ਕਰ ਲਿਆ ਜਾਵੇ। ਬਲਕਿ ਇਹ ਗਲ ਸਾਫ਼ ਹੋ ਜਾਵੇ ਕਿ ਸਾਡੀ ਜ਼ਬਾਨ ਇਕ ਹੈ, administration ਨੂੰ ਚੰਗੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਚਲਾਉਣ ਲਈ ਅਤੇ ਜਮਹੂਰੀਅਤ ਦੀ ਤਰੱਕੀ ਲਈ Regional Committees ਨੂੰ ਬਣਾਉਣ ਦੀ ਜ਼ਰੂਰਤ ਹੈ। ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਨਾਲ ਹੁਣ ਤੋਂ ਹੀ ਇਹ ਗਲ ਸਾਫ਼ ਕਰ ਦੇਣੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ ਕਿ ਪੰਜਾਬ ਵਿਚ Regional Committees linguistic basis ਉਪਰ ਬਣਾਈਆਂ ਜਾਣਗੀਆਂ।

ਇਸ ਸੰਬੰਧ ਵਿਚ ਝਗੜੇ ਚਲਦੇ ਰਹੇ ਹਨ। ਮਿਸਾਲ ਦੇ ਤੌਰ ਤੇ ਇਹ ਕਿ ਕਾਂਗੜੇ ਦੇ ਜ਼ਿਲੇ ਨੂੰ ਹਿਮਾਚਲ ਵਿਚ ਜੋੜ ਦਿਉ। ਮੈਂ ਸਮਝਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਚੰਬੇ ਵਾਂਗੂੰ ਕਾਂਗੜੇ ਦਾ ਜ਼ਿਲਾ ਹਿਮਾਚਲ ਦੇ ਨੇੜੇ ਹੋਵੇ ਤਾਂ ਹੋਰ ਗਲ ਹੈ। ਮੰਡੀ ਸੁਕੇਤ ਦੇ ਇਲਾਕੇ ਦੀ ਬੋਲੀ ਤਾਂ ਹਿਮਾਚਲ ਨਾਲ ਮਿਲਦੀ ਹੋਈ ਪਰ ਕਾਂਗੜੇ ਦੀ ਬੋਲੀ ਦਾ ਹਿਮਾਚਲ ਨਾਲ ਕੀ ਤਾਲਮੇਲ ਹੈ? ਕਾਂਗੜੇ ਦੀ ਬੋਲੀ ਪੰਜਾਬੀ ਬੋਲੀ ਦੇ ਇਲਾਕਿਆਂ ਨਾਲ ਹੀ ਜ਼ਿਆਦਾ ਮਿਲਦੀ ਹੈ। ਇਸ ਤੋਂ ਛੁਟ ਜੁਗਰਾਫੀਆਈ ਤੌਰ ਤੋਂ ਵੀ ਇਸ ਨੂੰ ਪੰਜਾਬ ਤੋਂ ਅਲੱਗ ਰਖਣਾ ਠੀਕ ਨਹੀਂ ਜਾਪਦਾ। ਇਸ ਲਈ ਇਹ ਸਾਫ਼ ਤੌਰ ਤੇ ਇਸ ਵਿਚ provide ਕੀਤਾ ਜਾਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ਕਿ ਇਨ੍ਹਾਂ ਰਿਜਨਲ ਕਮੇਟੀਆਂ ਨੂੰ primarily linguistic basis ਤੇ ਬਣਾਇਆ ਜਾਵੇ। ਹੋ ਸਕਦਾ ਹੈ ਕਿ ਆਉਣ ਵਾਲੇ ਸਮੇਂ ਕਿਸੇ ਵੀ ਮੌਕੇ ਤੇ ਇਸ ਸਵਾਲ ਤੇ ਕੋਈ ਚੌਲਾ ਪਏ, ਇਹ ਜ਼ਰੂਰੀ ਹੈ ਕਿ ਕਿਸੇ ਵੇਲੇ ਵਿਧਾਨ ਵਿਚ ਅਜਿਹਾ provision ਕੀਤਾ ਜਾਵੇਗਾ। ਕਿਹਾ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ ਕਿ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਕਰਕੇ ਅਸੀਂ ਪ੍ਰਧਾਨ ਦੇ ਅਧਿਕਾਰਾਂ ਵਿਚ ਦਖਲ ਦੇ ਰਹੇ ਹਾਂ, ਪਰ ਮੈਂ ਅਰਜ਼ ਕਰਾਂਗਾ ਕਿ ਇਸ ਵੇਲੇ ਤਾਂ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦਾ ਕੋਈ ਏਤਰਾਜ਼ ਨਹੀਂ ਉਠਾਇਆ ਜਾ ਸਕਦਾ। ਇਸ ਵੇਲੇ ਤਾਂ ਅਸੀਂ ਖੁਦ ਉਸ ਚੀਜ਼ ਉਤੇ ਬਹਿਸ ਕਰ ਰਹੇ ਹਾਂ, ਜਿਹੜਾ ਕਿ ਵਿਧਾਨ ਵਿਚ ਸੰਸ਼ੋਧਨ ਕਰਨ ਵਾਲਾ ਇਕ ਰੈਜ਼ੋਲੀਊਸ਼ਨ ਹੈ।

ਜਿਹੜਾ paper 3 ਅਪਰੈਲ 1956, ਨੂੰ ਲੋਕ ਸਭਾ ਵਿਚ ਪੇਸ਼ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਸੀ ਉਸ ਵਿਚ ਦਫ਼ਾ 8 ਦੇ ਹੇਠ ਕਿਹਾ ਹੋਇਆ ਹੈ ਕਿ :

“The demarcation of the Hindi and Punjabi regions in the proposed Punjab State will be done in consultation with the State Government and the other interests concerned.”

ਉਹ ‘other interests concerned’ ਕਿਹੜੇ ਹੋਣਗੇ? ਅਤੇ consider ਕੀ ਹੋਵੇਗਾ? ਮੈਂ ਸਮਝਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਇਹ ਚੀਜ਼ ਜ਼ਰੂਰ ਕਿਸੇ ਝਗੜੇ ਦਾ ਕਾਰਨ ਬਣੇਗੀ ਜੇ ਇਸ ਵਿਚ ਵਾਜ਼ਿਹ ਤੌਰ ਤੇ ਇਸੇ ਵੇਲੇ ਕੋਈ ਠੋਸ ਪ੍ਰਬੰਧ ਨਾ ਕੀਤਾ ਗਿਆ। ਜੇ legislature ਵਿਚ ਇਸ ਚੀਜ਼ ਦੀ consideration ਹੋਣੀ ਹੁੰਦੀ ਤਾਂ ਹੋਰ ਗਲ ਸੀ। ਪਰ ਢੁੱਕੀ ਇਹ ਸਾਰੀ ਚੀਜ਼ outside the legislature ਹੋਣੀ ਹੈ ਤਾਂ ਇਸ ਗਲ ਦੀ ਸੰਭਾਵਨਾ ਤੋਂ ਇਨਕਾਰ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ ਜਾ ਸਕਦਾ ਕਿ ਕਿਸੇ ਪਾਰਟੀ ਵਲੋਂ ਇਹ ਸਵਾਲ raise ਕੀਤਾ ਜਾਵੇ

[ਸਰਦਾਰ ਹਰਕਿਸ਼ਨ ਸਿੰਘ ਸੁਰਜੀਤ]

ਕਿ ਇਸ ਪਾਰਟੀ ਨੂੰ ਪੁਛਿਆ ਗਿਆ ਹੈ ਤੇ ਇਸ ਪਾਰਟੀ ਨੂੰ ਨਹੀਂ। ਇਸ ਲਈ, ਪ੍ਰਧਾਨ ਜੀ, ਮੈਂ ਬੇਨਤੀ ਕਰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਜਿਥੇ ਅਸੀਂ ਐਨੀ ਸੁਧਾਈ ਕਰ ਰਹੇ ਹਾਂ ਇਸ ਗਲ ਤੇ ਵੀ ਵਿਸਥਾਰ ਨਾਲ provide ਕੀਤਾ ਜਾਵੇ ਕਿ ਰੀਜਨਲ ਕਮੇਟੀਆਂ ਸਮੂਚੇ ਤੌਰ ਤੇ linguistic basis ਤੇ ਹੀ ਬਣਾਈਆਂ ਜਾਣਗੀਆਂ। ਇਸ ਨਾਲ ਕੋਈ ਝਮੇਲਾ ਨਹੀਂ ਪਵੇਗਾ, ਕੋਈ ਝਗੜਾ ਨਹੀਂ ਹੋਵੇਗਾ। ਇਸ ਤੋਂ ਉਲਟ ਜੇ communal ਜਾਂ religious ਬਿਨਾਂ ਤੇ ਕੋਈ ਕੰਮ ਹੋਇਆ ਤਾਂ ਲਾਜ਼ਮੀ ਤੌਰ ਤੇ ਨਵੇਂ ਝਗੜੇ ਪੈਦਾ ਹੋਣਗੇ ਜਿਹੜੇ ਸਾਡੀਆਂ ਬਹੁਤ ਸਾਰੀਆਂ development ਸਕੀਮਾਂ ਵਿਚ ਰੁਕਾਵਟ ਪੈਦਾ ਕਰਨਗੇ ਅਤੇ ਪੰਜਾਬ ਦੀ ਤਰੱਕੀ ਵਿਚ ਹਾਇਲ ਹੋਣਗੇ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਹਾਲਤਾਂ ਵਿਚ ਰੀਜਨਲ ਕਮੇਟੀਆਂ ਬਾਰੇ ਇਹ provision ਕਰਨਾ ਬੜਾ ਜ਼ਰੂਰੀ ਹੈ। ਬੇਸ਼ਕ ਸਾਡੇ ਸੂਬੇ ਦੀ ਫਿਜ਼ਾ ਹੁਣ ਕੁਝ ਬਿਹਤਰ ਬਣ ਗਈ ਹੈ ਪਰ ਫਿਰ ਵੀ ਇਸ ਵਿਚ ਕੋਈ ਭੇੜਾ ਮੋੜ ਨਾ ਆ ਜਾਵੇ। ਇਹ ਲਾਜ਼ਮੀ ਹੈ ਕਿ ਅਸੀਂ ਹੁਣੇ ਹੀ ਇਸ ਬੁਨਿਆਦ ਨੂੰ ਵਾਜ਼ਿਆ ਕਰ ਦਵੀਏ ਕਿ ਇਨ੍ਹਾਂ Committees ਦੀ ਬੁਨਿਆਦ ਫਿਰਕਾਦਾਰਾਨਾ ਨਹੀਂ ਹੋਵੇਗੀ ਤਾਂ ਜੋ ਵਿਧਾਨ ਦੇ ਮਨਜ਼ੂਰ ਹੋ ਜਾਣ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਕੋਈ ਵੀ ਪਾਰਟੀ ਇਸ ਨੁਕਤੇ ਤੇ ਕੋਈ ਸਵਾਲ raise ਨਾ ਕਰ ਸਕੇ, ਕੋਈ agitation ਨਾ ਕਰ ਸਕੇ। ਇਸ ਲਈ ਪ੍ਰਧਾਨ ਜੀ, ਜਿਥੇ ਅਸੀਂ ਐਨੀਆਂ ਸੁਧਾਈਆਂ ਕੀਤੀਆਂ ਹਨ, ਜਿਹੜੀਆਂ ਕਿ ਬਹੁਤ ਚੰਗੀਆਂ ਹਨ, ਉਥੇ ਇਕ ਨਿਕੌੀ ਜਿਹੀ ਸੁਧਾਈ ਇਨ੍ਹਾਂ Regional Committees ਬਾਰੇ ਵੀ ਹੁਣੇ ਹੀ ਕਰ ਲਵੀਏ। ਇਸ ਨਾਲ ਅਗੇ ਕੋਈ ਗੜਬੜ ਪੈਣ ਦਾ ਡਰ ਨਹੀਂ ਰਵੇਗਾ, ਇਹ ਗਲ ਇਥੇ ਹੀ ਨਿਬੜ ਜਾਵੇਗੀ।

ਇਸ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਕੁਝ ਹੋਰ ਨਿਕੌੀਆਂ ੨ ਗਲਾਂ ਰਹਿ ਜਾਂਦੀਆਂ ਹਨ ਜਿਹੜੀਆਂ ਕਿ ਲੋਕਾਂ ਦੇ ਦਿਲਾਂ ਵਿਚ ਇਹ ਸ਼ਕ ਪੈਦਾ ਕਰਦੀਆਂ ਹਨ ਕਿ ਇਸ reorganisation ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਸਾਡਾ ਕੀ ਬਣੇਗਾ। ਮਸਲਨ ਇਸ ਬਿਲ ਵਿਚ 'ਪਾਰਟ ਸੀ' ਸਟੇਟਾਂ ਦਾ ਸਵਾਲ ਆਉਂਦਾ ਹੈ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਇਸ ਵਿਚ Union Territories ਕਿਹਾ ਗਿਆ ਹੈ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚੋਂ certain states ਵਿਚ certain powers ਮੌਜੂਦ ਸਨ—Legislative Assemblies with limited powers ਜਿਵੇਂ ਹਿਮਾਚਲ ਪ੍ਰਦੇਸ਼ ਅਤੇ ਦਿੱਲੀ ਦੇ ਇਲਾਕੇ ਹਨ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਬਾਰੇ ਕਿਹਾ ਗਿਆ ਹੈ ਕਿ Advisory Councils ਹੋਣਗੀਆਂ ਜਿਹੜੀਆਂ ਕਿ adult sufferage ਦੀ ਬਿੱਨਾਂ ਤੇ elect ਹੋਣਗੀਆਂ। ਪਰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ functions ਕੀ ਹੋਣਗੇ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀਆਂ powers ਕੀ ਹੋਣਗੀਆਂ, ਇਸ ਬਾਰੇ ਇਸ amendment ਵਿਚ ਕੋਈ ਚਾਨਣਾ ਨਹੀਂ ਪਾਇਆ ਗਿਆ। Democracy ਦੇ ਜ਼ਮਾਨੇ ਵਿਚ ਲਾਜ਼ਮੀ ਤੌਰ ਤੇ ਇਹ ਖਿਆਲ ਪੈਦਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਕਿਉਂ ਨਾ ਉਨ੍ਹਾਂ States ਨੂੰ ਵੀ ਥੋੜੀਆਂ ਬਹੁਤ powers ਦਿਤੀਆਂ ਜਾਣ? ਸਹਿਜ ਹੀ ਇਹ ਸਵਾਲ ਪੈਦਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਸਾਡੇ ਵਿਧਾਨ ਵਿਚ Fundamental Rights ਦੇ chapter ਹੇਠ ਜਿਹੜੇ ਹਕੂਕ ਆਮ ਜਨਤਾ ਨੂੰ—ਹਿੰਦੁਸਤਾਨ ਦੀ ਸਮੁੱਚੀ ਜਨਤਾ ਨੂੰ—ਦਿਤੇ ਗਏ ਹੋਏ ਹਨ ਇਨ੍ਹਾਂ territories ਦੇ ਵਸਨੀਕਾਂ ਨੂੰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਤੋਂ ਕਿਉਂ ਵਾਂਝਿਆ ਰਖਿਆ ਜਾਏ? ਇਨ੍ਹਾਂ ਇਲਾਕਿਆਂ ਦੇ ਲੋਕਾਂ ਦੇ ਜ਼ਹਿਨ ਵਿਚ ਲਾਜ਼ਮੀ ਤੌਰ ਤੇ ਇਹ ਖਿਆਲ ਆਉਂਦਾ ਹੈ ਕਿ ਕਿਉਂ ਨਾ ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਵੀ ਬਾਕੀਆਂ ਵਾਂਗੂ ਇਕੋ ਜਿਹੇ ਅਧਿਕਾਰ ਦਿਤੇ ਜਾਣ ਤਾਂ ਜੋ ਇਹ ਵੀ ਆਪਣੇ affairs ਨੂੰ ਆਪ ਹੀ ਪੂਰੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਨਾਲ manage ਕਰ ਸਕਣ? ਜਿਸ ਵੇਲੇ ਉਹ ਇਹ ਮੰਗ ਕਰ ਰਹੇ

RATIFICATION OF THE AMENDMENTS PROPOSED TO BE MADE TO THE (11)41
CONSTITUTION OF INDIA BY THE CONSTITUTION (SEVENTH
AMENDMENT) BILL, 1956

ਹੋਣ ਕਿ ਸਾਡੀ ਅਸੈਂਬਲੀ ਕੋਲ ਜਿਹੜੇ ਮੌਜੂਦਾ ਅਧਿਕਾਰ ਹਨ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਵਧਾਇਆ ਜਾਵੇ ਤਾਂ ਜੋ ਅਸੀਂ ਜਮਹੂਰੀਅਤ ਵਿਚ ਪੂਰੇ ਤੌਰ ਤੇ flourish ਕਰੀਏ—ਦੂਜੇ ਸੂਬਿਆਂ ਦੇ ਲੋਕਾਂ ਨਾਲ ਮੇਰੇ ਨਾਲ ਮੇਰਾ ਮਿਲਾ ਕੇ ਅਗੇ ਵਧੀਏ ਉਸ ਵੇਲੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਤੋਂ ਪਹਿਲੇ ਹੱਕਾਂ ਨੂੰ ਵੀ ਖੋਹ ਛੋਟਾ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀਆਂ existing powers ਨੂੰ ਵੀ ਘਟਾ ਦੇਣਾ ਅਤੇ Assembly ਤੋੜ ਕੇ ਨਵੀਂ Council ਬਣਾ ਦੇਣਾ, ਜਿਹਦੀਆਂ powers ਅਤੇ functions ਹੀ defined ਨਾ ਹੋਣ, ਕੀ ਚੰਗੀ ਗਲ ਹੈ ? ਕੀ ਇਹ ਚੀਜ਼ ਸਾਨੂੰ democracy ਦੇ ਅਸੂਲਾਂ ਤੇ ਚਲਣ ਵਾਲਿਆਂ ਨੂੰ ਜ਼ਰੂਰੀ ਹੈ ? ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦਿਲੀ, ਤ੍ਰਿਪੁਰਾ, ਅਤੇ ਮਨੀਪੁਰ ਦੇ ਇਲਾਕੇ ਹਨ । ਮੈਂ ਇਹ ਨਹੀਂ ਕਹਿੰਦਾ ਕਿ ਨਿਕੋਬਾਰ ਤੇ ਹੋਰ ਜਿਹੜੇ ਬਾਰਾਂ ੨ ਮੀਲਾਂ ਦੇ ਛੋਟੇ ੨ ਜ਼ਮੀਨੇ ਹਨ ਉਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚ ਵੀ ਗਵਰਨਮੈਂਟ form ਕੀਤੀ ਜਾਵੇ । ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ association ਹੋਰ ਕਿਸੇ ਢੰਗ ਨਾਲ ਹੋ ਸਕਦੀ ਹੈ । ਪਰ ਇਹ ਜਿਹੜੀਆਂ States ਹਨ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਨਾਂ ਮੈਂ ਹੁਣੇ ਲਿਆ ਹੈ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚ ਪਹਿਲਾਂ Electoral Colleges function ਕਰ ਰਹੇ ਹਨ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚ ਵੀ Legislative Assemblies provide ਕੀਤੀਆਂ ਜਾਂਦੀਆਂ । ਇਹ ਕਿਹਾ ਜਾਵੇਗਾ ਕਿ ਪਾਰਲੀਮੈਂਟ ਜੋ ਬੈਠੀ ਹੋਈ ਹੈ ਉਸ ਵਿਚ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਨੁਮਾਇੰਦੇ ਹੋਣਗੇ, ਜਿਹੜੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਹਕੂਕ ਦੀ ਹਿਫਾਜ਼ਤ ਕਰਨਗੇ । ਠੀਕ ਹੈ, ਪਾਰਲੀਮੈਂਟ ਹੈ । ਉਸ ਨੇ ਅਗੇ ਵੀ ਵਿਧਾਨ ਵਿਚ ਤਬਦੀਲੀਆਂ ਕੀਤੀਆਂ ਹਨ, ਬਜ਼ੀਆਂ ਚੰਗੀਆਂ ਤੇ ਯੋਗ ਤਬਦੀਲੀਆਂ ਕੀਤੀਆਂ ਹਨ ਉਹ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ interests ਦੀ ਨਿਗਾਹਬਾਨੀ ਕਰੇਗੀ । ਸਾਨੂੰ ਪਤਾ ਹੈ ਕਿ ਪਾਰਲੀਮੈਂਟ ਲਈ ਬਹੁਤ ਵਡੇ ੨ ਮਸਲੇ ਹਨ, ਹਿੰਦੁਸਤਾਨ ਦੇ ਵਡੇ ਵਡੇ ਮਹਿਕਮਿਆਂ ਦੇ ਕੰਮਾਂ ਦੀ ਉਹ ਦੇਖ ਭਾਲ ਕਰਦੀ ਹੈ । ਇਨ੍ਹਾਂ ਹਾਲਤਾਂ ਵਿਚ ਉਹ ਇਨ੍ਹਾਂ ਛੋਟੀਆਂ ੨ ਸਟੇਟਾਂ ਦੇ ਮਾਮਲਿਆਂ ਲਈ ਕਿਨਾਂ ਕੁ time devote ਕਰ ਸਕੇਗੀ ? ਸਾਨੂੰ ਪਤਾ ਹੈ ਕਿ ਅਸੀਂ ਖੁਦ ਸਾਲ ਵਿਚ ਬਹੁਤ ਬੋਰਡਾਂ meet ਕਰਦੇ ਹਾਂ, ਜਿਸ ਨਾਲ ਸਾਡੀ ਤਮੱਲੀ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦੀ । ਡੇਢ ਜਾਂ ਦੋ ਮਹੀਨੇ ਸਾਡੀ ਅਸੈਂਬਲੀ ਬੈਠਦੀ ਹੈ । ਖੋਰ ਇਹ ਇਕ ਅੱਡ ਸਵਾਲ ਹੈ । ਮੈਂ ਪੁਛਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਅਸੀਂ ਐਨੀ ਦੇਰ ਬੈਠ ਬੈਠ ਕੇ ਵੀ ਕੀ ਆਪਣੀ ਸਟੇਟ ਦੇ ਸਾਰੇ ਮਾਮਲਿਆਂ ਨੂੰ ਠੀਕ ਕਰ ਲਿਆ ਹੈ ? ਇਸ ਲਈ ਲਾਜ਼ਮੀ ਹੈ ਕਿ ਜਿਨ੍ਹਾਂ States ਨੂੰ Union territories ਬਣਾਇਆ ਗਿਆ ਹੈ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਵੀ ਕਿਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੀ assurance ਦਿਤੀ ਜਾਵੇ ਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਲਈ autonomous powers ਦਿਤੀਆਂ ਜਾਣਗੀਆਂ । Fundamental Rights ਜਿਹੜੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਹਾਸਲ ਹਨ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਤੋਂ ਵਾਝਿਆਂ ਨਹੀਂ ਰਖਿਆ ਜਾਵੇਗਾ । ਇਸ ਲਈ ਮੈਂ ਗੁਜ਼ਾਰਿਸ਼ ਕਰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਜਦੋਂ ਤਕ ਹਿਮਾਚਲ ਪ੍ਰਦੇਸ਼, ਦਿੱਲੀ ਮਨੀਪੁਰ ਅਤੇ ਤ੍ਰਿਪੁਰਾ ਲਈ provide ਕੀਤੀਆਂ ਗਈਆਂ Advisory Councils ਦੀਆਂ powers define ਕੀਤੀਆਂ ਜਾਣਗੀਆਂ ਇਹ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ fundamental rights ਦੀ negation ਹੋਵੇਗੀ । ਇਹ ਜ਼ਰੂਰੀ ਹੈ ਕਿ ਇਥੇ ਸਾਡੇ ਤੌਰ ਤੇ ਇਹ ਲਿਖਿਆ ਜਾਵੇ ਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ democratic development ਲਈ ਇਹ ਇਕ minimum powers ਹੋਣਗੀਆਂ । ਇਸ ਤੋਂ ਬਗੈਰ ਲੋਕਾਂ ਦੀ collective, economic, cultural, social ਅਤੇ political development ਬੜੀ ਮੁਸ਼ਕਲ ਹੋਵੇਗੀ । ਜਦੋਂ ਤਕ ਲੋਕਾਂ ਦੀ ਨਿਘੀ ਅਤੇ ਨਾਲ ਲਗਵੀਂ association ਨਾ ਹੋਵੇ State ਦੀ development

[ਸਰਦਾਰ ਹਰਕਿਸ਼ਨ ਸਿੰਘ ਸੁਰਜੀਤ]

ਨਹੀਂ ਹੋ ਸਕਦੀ। ਇਸ ਲਈ ਇਹ ਵੀ ਇਕ ਬੜੀ ਜ਼ਰੂਰੀ ਗਲ ਹੈ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ functions ਨੂੰ define ਕਰਨਾ ਨਿਹਾਇਤ ਜ਼ਰੂਰੀ ਹੈ ਤਾਂ ਜੋ ਉਹ ਦੇਸ਼ ਦੀ economic ਅਤੇ political development ਵਿਚ ਪੂਰਾ ਹਿੱਸਾ ਪਾ ਸਕਣ। ਇਸ ਵਿਚ ਡਰ ਵਾਲੀ ਕੋਈ ਗਲ ਨਹੀਂ।

ਪਹਿਲਾਂ ਇਹ ਡਰ ਸੀ ਕਿ ਰਾਜ-ਪ੍ਰਮੁੱਖਾਂ ਨੂੰ ਉੱਡਾ ਦਿੱਤਾ ਤਾਂ ਕੀ ਹੋਵੇਗਾ, ਕੀ ਬਣ ਜਾਵੇਗਾ? ਪਰ ਕੁਝ ਵੀ ਨਹੀਂ ਹੋਇਆ। ਲੋਕੀਂ ਬੜੇ ਖੁਸ਼ ਹਨ। ਪੰਜਾਬ ਵਿਚ ਵੀ ਬੜਾ ਡਰ ਪੈ ਗਿਆ ਸੀ ਕਿ ਕੀ ਹੋਵੇਗਾ? ਇਹ ਡਰ ਹੋ ਗਿਆ ਸੀ ਕਿ ਕਿਧਰੇ ਬਗੜੇ ਸ਼ੁਰੂ ਨਾ ਹੋ ਜਾਣ। ਪਰ ਕੁਝ ਵੀ ਨਹੀਂ ਹੋਇਆ। ਸੋ ਪਹਿਲਿਆਂ ਦਿਨਾਂ ਵਿਚ ਜੋ ਕੁਝ ਹੋਇਆ ਉਹ ਬੜਾ ਭੇੜਾ ਹੋਇਆ ਪਰ ਹੁਣ ਲੋਕੀਂ ਬੜੇ ਖੁਸ਼ ਹਨ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚ ਉਤਸ਼ਾਹ ਹੈ। ਸਾਡੇ ਚੀਫ ਮਿਨਿਸਟਰ ਸਾਹਿਬ ਨੇ ਵੀ ਦਸਿਆ ਹੈ ਕਿ ਪਹਿਲੀ ਨਵੰਬਰ ਸਾਰੇ ਪੰਜਾਬ ਲਈ ਇਕ ਬੜੀ ਖੁਸ਼ੀ ਦਾ ਦਿਨ ਹੋਵੇਗਾ। ਯਕੀਨਨ ਇਹ ਇਕ ਠੀਕ ਖਿਆਲ ਹੈ। ਜਿਹੜੇ ਨਿੱਕੇ ਨਿੱਕੇ ਝੰਨੇ ਪਏ ਹੋਏ ਸਨ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਦੂਰ ਕੀਤਾ ਜਾ ਰਿਹਾ ਹੈ ਅਤੇ ਹੁਣ ਪੰਜਾਬ ਰਲ ਮਿਲ ਕੇ ਤਰੱਕੀ ਵਲ ਅਗੇ ਵਧੇਗਾ। ਬੜੀ ਖੁਸ਼ੀ ਦੀ ਗਲ ਹੈ, ਪਰ ਮੈਂ ਕਹਿੰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਛੋਟੀਆਂ States ਪਾਸੇ ਉਹ rights ਕਿਉਂ ਖੋਹੇ ਜਾ ਰਹੇ ਹਨ ਜਿਹੜੇ ਕਿ ਖੁਦ ਵਿਧਾਨ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਦਿੰਦਾ ਹੈ?

ਤੀਜੀ ਚੀਜ਼, ਪ੍ਰਧਾਨ ਜੀ, ਇਸ amendment ਵਿਚ ਅਜਿਹੀ try ਕੀਤੀ ਜਾਣ ਵਾਲੀ ਹੈ ਜਿਹੜੀ ਕਿ ਸਾਡੇ ਆਪਣੇ ਵਿਧਾਨ ਦੇ ਆਸ਼ਿਆਵਾਂ ਦੇ ਮੁਤਾਬਿਕ ਨਹੀਂ। ਇਸ ਵਿਚ ਕਲਾਜ਼ 24 ਹੇਠ ਆਂਧਰਾ ਬਾਰੇ ਇਕ ਉਚੇਰੀ ਮਦ ਪਾਈ ਗਈ ਹੈ ਕਿ ਉਥੇ ਚੋਣਾਂ ਨਹੀਂ ਹੋਣਗੀਆਂ। ਕਿੰਨੀ ਹੈਰਾਨੀ ਵਾਲੀ ਗਲ ਹੈ ਕਿ ਸਾਰੇ ਹਿੰਦੁਸਤਾਨ ਵਿਚ ਜਦੋਂ ਚੋਣਾਂ ਹੋ ਰਹੀਆਂ ਹੋਣਗੀਆਂ ਇਸ ਇਲਾਕੇ ਨੂੰ ਪਿਛਲੀਆਂ ਚੋਣਾਂ ਦੇ ਮੁਤਾਬਿਕ ਹੀ ਢਲਾਇਆ ਜਾਵੇਗਾ। ਚਾਹੀਦਾ ਤਾਂ ਇਹ ਸੀ ਕਿ ਜਦ ਸੂਬੇ ਹੀ ਸਾਰੇ ਨਵੇਂ ਬਣੇ ਹਨ ਤੇ ਚੋਣਾਂ ਵੀ ਨਵੀਆਂ ਹੁੰਦੀਆਂ ਤਾਂ ਜੋ ਇਕ ਨਵਾਂ ਵਾਯੂਮੰਡਲ ਪੈਦਾ ਕਰਦੇ, ਨਵੀਆਂ ਉਮੀਦਾਂ ਨਾਲ ਨਵੀਆਂ ਸਟੇਟਾਂ ਦਾ ਕੰਮ ਸ਼ੁਰੂ ਹੁੰਦਾ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚ ਇਕ ਨਵੀਂ ਬਿੰਦਗੀ ਵਗਦੀ। ਪਰ ਇਸ ਕਲਾਜ਼ ਹੇਠ ਇਕ ਬਿਲਕੁਲ ਅਜੀਬ ਸ਼ੈਲੀ ਹੋ ਰਹੀ ਹੈ। ਦੁਨੀਆਂ ਦੇ ਕਿਸੇ ਵੀ ਵਿਧਾਨ ਵਿਚ ਕਿਸੇ ਵੀ Code ਵਿਚ ਇਹ ਚੀਜ਼ ਨਹੀਂ ਮਿਲਦੀ। ਉਹ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਇਕ ਸਟੇਟ ਦੇ ਅੱਧੇ ਹਿੱਸੇ ਵਿਚ, ਤਿਲੰਗਾਨਾਂ ਦੇ ਹਿੱਸੇ ਵਿਚ ਤਾਂ ਆਉਣ ਵਾਲੀਆਂ ਆਮ ਈਲੈਕਸ਼ਨਾਂ ਵਿਚ ਤਾਂ ਚੋਣਾਂ ਹੋਣਗੀਆਂ ਪਰ ਦੂਜੇ ਅੱਧੇ ਹਿੱਸੇ ਵਿਚ ਚੋਣਾਂ ਹੋਣਗੀਆਂ ਹੀ ਨਹੀਂ। ਇਹ ਤਰੀਕਾ ਸ਼ਾਇਦ ਹੀ ਕਿਸੇ ਮੁਲਕ ਵਿਚ ਇਖਤਿਆਰ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੋਵੇ ਸ਼ਾਇਦ ਅਜਿਹੀ ਗਲ ਕਿਧਰੇ ਬਰਮਾ ਵਿਚ ਹੋਵੇਗੀ ਕਿ ਹਰਾਮੀ ਹਾਲਾਤ ਵਿਚ ਜਦੋਂ ਕਿ Civil war ਹੋ ਰਹੀ ਹੋਵੇ, ਇਕ ਹਿੱਸੇ ਵਿਚ elections ਹੋਈਆਂ ਹੋਣ ਤੇ ਦੂਜੇ ਵਿਚ ਨਾ ਹੋਈਆਂ ਹੋਣ। ਸਪੀਕਰ ਸਾਹਿਬ, ਜੇ ਇਹ ਕਿਹਾ ਜਾਵੇ ਕਿ ਆਂਧਰਾ ਦੇ ਇਸ ਹਿੱਸੇ ਵਿਚ ਤਾਂ ਹੁਣੇ ਹੀ ਚੋਣਾਂ ਕਰਵਾਈਆਂ ਹਨ ਤਾਂ ਪੇਪਰਸ ਦੀਆਂ ਚੋਣਾਂ ਵੀ ਤਾਂ ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਹੋਈਆਂ। Travancore Cochin ਵਿਚ ਵੀ ਹੁਣੇ ਹੀ ਹੋਈਆਂ। ਹੋਰ ਵੀ ਸਟੇਟਸ ਹਨ ਜਿਥੇ ਕੁਝ ਦੇਰ ਹੋਈ ਚੋਣਾਂ ਹੋਈਆਂ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਤਾਂ ਅਧਿਕਾਰ ਦਿੱਤੇ ਗਏ ਹਨ ਕਿ ਤੁਸੀਂ ਮੁੜ ਚੋਣਾਂ ਕਰਾ ਲਓ। ਪਰ ਦੇਸ਼ ਦੇ ਇਕ ਹਿੱਸੇ ਨੂੰ ਇਨ੍ਹਾਂ ਤੋਂ

RATIFICATION OF THE AMENDMENTS PROPOSED TO BE MADE TO THE (11)43
CONSTITUTION OF INDIA BY THE CONSTITUTION (SEVENTH
AMENDMENT) BILL, 1956

ਮਹਿਰੂਮ ਰਖਿਆ ਗਿਆ ਹੈ ਉਸ ਹਕ ਤੇ ਜਿਹੜਾ ਕਿ ਮੁਲਕ ਦਾ ਵਿਧਾਨ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਦੇਂਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਇਸ ਲਈ ਇਕ ਉਚੇਚੀ ਮਦ ਇਸ amendment ਵਿਚ ਦਾਖਲ ਕੀਤੀ ਗਈ ਹੈ ਕਿ ਉਥੇ elections ਨਹੀਂ ਹੋਣਗੀਆਂ । ਨਾ ਸਿਰਫ ਅਗਲੀਆਂ elections ਬਾਰੇ ਬਲਕਿ ਅਗਲੇ ਪੰਜ ਸਾਲ ਖਤਮ ਹੋ ਜਾਣ ਪਿਛੋਂ ਵੀ ਉਥੇ elections ਨਾ ਕਰਨ ਬਾਰੇ ਕਿਹਾ ਗਿਆ ਹੈ । ਇਹ ਕੀ ਚੀਜ਼ ਹੈ ? ਇਹ ਸੱਚ ਮੁੱਥ ਵਿਧਾਨ ਦੇ ਅਨੁਸਾਰ, ਇਕ ਅਜਿਹੀ ਗਲ ਹੈ ਜਿਹੜੀ ਸ਼ੋਭਾ ਨਹੀਂ ਦਿੰਦੀ ।

ਜੇਕਰ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੀ ਕੋਈ ਸਿਆਸੀ ਗਲ ਹੋਵੇਗੀ ਇਹ ਇਕ ਨਵੀਂ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੀ ਗਲ ਹੋਵੇਗੀ, ਇਹ ਤਾਂ ਸਾਡੇ ਵਿਧਾਨ ਵਿਚ ਦਾਖਲ ਨਹੀਂ ਹੋਣੀ ਚਾਹੀਦੀ । ਇਸ ਵਿਚ ਇਹ ਗਲ ਲਿਆਉਣਾ ਕਿ ਇਕ ਸਟੇਟ ਦੇ ਇਕ ਹਿੱਸੇ ਦੀ election ਨਹੀਂ ਹੋਵੇਗੀ, ਠੀਕ ਨਹੀਂ ਹੈ । ਮੈਂ elections ਦੇ ਬਾਰੇ ਗਲ ਕਰ ਰਿਹਾ ਹਾਂ ਅਤੇ ਸਪੀਕਰ ਸਾਹਿਬ, ਆਪ ਦੀ ਰਾਹੀਂ ਚੀਫ ਮਿਨਿਸਟਰ ਸਾਹਿਬ ਦਾ ਧਿਆਨ ਇਸ ਗਲ ਵਲ ਦਿਲਾਣਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਇਹ ਗਲ ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਸ਼ੋਭਾ ਨਹੀਂ ਦੇਂਦੀ ਕਿ ਇਕ ਸੂਬੇ ਦੇ ਅੱਧੇ ਹਿੱਸੇ ਦੀਆਂ ਇਲੈਕਸ਼ਨ ਹੋਣ ਤੇ ਅੱਧੇ ਦੀਆਂ ਨਾ ਹੋਣ । ਜਦੋਂ ਕਿ ਇਹ ਇਕ ਸੁਹਣਾ ਬਿਲ ਪਾਸ ਕਰਾਉਣਾ ਚਾਹੁੰਦੇ ਹਨ ਇਸ ਲਈ ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ਕਿ ਇਨ੍ਹਾਂ ਨਿਕੀਆਂ ਨਿਕੀਆਂ ਗਲਾਂ ਨੂੰ ਵਿਧਾਨ ਵਿਚੋਂ ਕਢ ਦੇਣ । ਜੇਕਰ ਇਹ ਨਿਕੀਆਂ ਨਿਕੀਆਂ ਕਾਣਾਂ ਇਸ ਵਿਚੋਂ ਕਢ ਦਿਤੀਆਂ ਜਾਣ ਤਾਂ ਸਾਡਾ ਵਿਧਾਨ ਬੜਾ ਢੰਗਾ ਬਣ ਜਾਵੇਗਾ । ਸਾਡਾ ਤਾਂ ਇਹ ਹੀ ਕਹਿਣਾ ਹੈ ਪਰ ਜੇਕਰ ਇਨ੍ਹਾਂ ਕਿਸੇ ਗਲ ਦਾ ਵੇਸਲਾ ਹੀ ਕਰਨਾ ਹੋਵੇ ਤਾਂ ਇਹ ਕੋਈ emergency ਦੀ ਗਲ ਕਰਕੇ ਉਹ ਵੇਸਲਾ ਹੀ ਕਰ ਲੈਂਦੇ ਪਰ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਮਜ਼ਮੂਈ ਤੌਰ ਤੇ ਇਹ ਛੋਟੀਆਂ ਛੋਟੀਆਂ ਗਲਾਂ ਵਿਧਾਨ ਵਿਚ ਦਾਖਲ ਕਰਨੀਆਂ ਢੰਗੀਆਂ ਨਹੀਂ ਮਾਲੂਮ ਹੁੰਦੀਆਂ । ਇਸ ਦੇ ਬਾਅਦ ਸਪੀਕਰ ਸਾਹਿਬ . . . . ।

अध्यक्ष महोदय : मैं hon. Member को यह नहीं कहना चाहता कि वह तत्करीर को बन्द कर दें लेकिन मैं देख रहा हूँ कि वह All-India matters discuss कर रहे हैं । (I do not wish to ask the hon. Member to discontinue his speech but I find that he is bringing All-India matters in it.) We are mainly concerned with Punjab.

Pandit Shri Ram Sharma : Sir, he is more interested in Talangana than in Punjab.

ਸਰਦਾਰ ਹਰਕਿਸ਼ਨ ਸਿੰਘ ਸੁਰਜੀਤ : ਇਸ ਦੇ ਇਲਾਵਾ ਇਕ ਗਲ ਹੋਰ ਹੈ ਜਿਸ ਦੇ ਬਾਰੇ ਹੁਣ ਤਾਂ ਰਾਏ ਬਦਲ ਜਾਏਗੀ । ਸਾਡੇ ਸ਼ਰਮਾ ਸਾਹਿਬ ਅਤੇ ਇਸ ਅਸੈਂਬਲੀ ਦੇ ਕਈ ਦੂਜੇ ਸਾਥੀ ਇਸ ਗਲ ਦਾ ਪਹਿਲੇ ਬੜਾ ਵੈਲਾ ਪਾਉਂਦੇ ਰਹੇ ਹਨ ਕਿ Upper House ਨੂੰ ਤੋੜ ਦਿਤਾ ਜਾਏ । ਇਸ ਅਸੈਂਬਲੀ ਦੀ ਬਹੁ-ਸੰਮਤੀ ਹਮੇਸ਼ਾ ਇਸ ਗਲ ਦੇ ਹੱਕ ਵਿਚ ਰਹੀ ਹੈ ਕਿ Upper House ਨੂੰ ਤੋੜਿਆ ਜਾਏ

[ਸਰਦਾਰ ਹਰਕਿਸ਼ਨ ਸਿੰਘ ਸੁਰਜੀਤ]

ਬਾਵਜੂਦ ਇਸ ਗਲ ਦੇ ਕਿ ਇਸ ਮਤਲਬ ਲਈ ਕੋਈ resolution ਪਾਸ ਹੋਇਆ ਹੈ ਜਾਂ ਨਹੀਂ ਹੋਇਆ, ਇਹ ਗਲ ਕਹੀ ਜਾ ਸਕਦੀ ਹੈ ਕਿ ਇਸ ਅਸੈਂਬਲੀ ਦੀ ਬਹੁ-ਸੰਮਤੀ ਇਸ ਗਲ ਦੇ ਹੱਕ ਵਿਚ ਰਹੀ ਹੈ ਕਿ ਅੱਪਰ ਹਾਊਸ ਨੂੰ ਤੋੜ ਦਿਤਾ ਜਾਏ। ਇਹ ਹਾਊਸ ਵੀ ਕਈ ਵਾਰ ਇਸੇ ਗਲ ਲਈ adjourn ਕੀਤਾ ਗਿਆ। ਮੈਂ ਬਹੁਤ ਸਾਰੇ ਮੈਂਬਰਾਂ ਦੇ ਦਸਖਤ ਕੀਤੇ ਹੋਏ ਵੀ ਦੇਖੇ ਸਨ। ਇਸ ਵਿਚ ਇਹ ਕਿਹਾ ਗਿਆ ਸੀ ਕਿ ਅੱਪਰ ਹਾਊਸ ਨੂੰ ਤੋੜ ਦਿਤਾ ਜਾਏ। ਇਸੇ ਮਤਲਬ ਲਈ ਕਈ ਵਾਰ ਹਾਊਸ ਵੀ adjourn ਹੁੰਦਾ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਇਹ ਹਮੇਸ਼ਾ ਸਾਡੀ ਮੰਗ ਰਹੀ ਹੈ ਕਿ ਅੱਪਰ ਹਾਊਸ ਦੀ ਕੋਈ ਲੋੜ ਨਹੀਂ, ਇਸ ਨੂੰ ਤੋੜ ਦਿਤਾ ਜਾਏ, ਪਰ ਹੁਣ ਇਸ ਵਿਚ ਅਸੀਂ ਦੇਖਦੇ ਹਾਂ ਕਿ ਦੋ ਨਵੀਆਂ States ਨੂੰ ਵੀ ਅੱਪਰ ਹਾਊਸ ਦਿਤੇ ਗਏ ਹਨ, ਮੱਧ ਪਰਦੇਸ਼ ਅਤੇ ਮਿਸੂਰ। ਇਹ ਦੋ ਨਵੀਆਂ States ਹਨ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਅੱਪਰ ਹਾਊਸ ਦੇਣ ਦੀ ਇਸ ਐਕਟ ਵਿਚ ਪਰਵਾਨਗੀ ਦਿਤੀ ਗਈ ਹੈ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਸਟੇਟਸ ਤੇ ਐਂਵੇਂ ਹੀ ਅੱਪਰ ਹਾਊਸ ਦਾ ਖਰਚ ਪਾਇਆ ਜਾ ਰਿਹਾ ਹੈ।

ਅਧ୍ୟਕਸ਼ ਸਹੋਦਯ : ਅਗਰ ਮਧ ਪ੍ਰਦੇਸ਼ ਐਂਡ ਮਿਸੂਰ ਦੀ legislatures ਇਸ ਬਾਰੇ ਪਰ ਏਜਰਾਜ਼ ਨਹੀਂ ਕਰਦੀਂ ਤਾਂ ਆਪ ਕੀ ਕਹਿੰਦੇ ਏਜਰਾਜ਼ ਹੈ ? (Why does the hon. Member object to it when the legislatures of Madhya Pradesh and Mysore have no objection ?)

ਸਰਦਾਰ ਹਰਕਿਸ਼ਨ ਸਿੰਘ ਸੁਰਜੀਤ : ਸਾਨੂੰ ਇਸ ਹਾਊਸ ਦਾ ਤਜਰਬਾ ਹੈ ਪਰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਇਸ ਦਾ experience ਨਹੀਂ।

Mr. Speaker : If the Legislative Assembly of that State wants to have a second Chamber, why should the hon. Member have any objection ?

ਸਰਦਾਰ ਹਰਕਿਸ਼ਨ ਸਿੰਘ ਸੁਰਜੀਤ : ਸਾਡੀ desire ਇਹ ਸੀ ਕਿ ਅੱਪਰ ਹਾਊਸ ਦਾ ਖਰਚ ਖਾਹ ਮਖਾਹ ਉਨ੍ਹਾਂ ਤੇ ਨਾ ਪਾਇਆ ਜਾਏ ਅਤੇ development ਦੇ ਕੰਮ ਲਈ ਪੈਸੇ ਨੂੰ ਬਚਾਇਆ ਜਾਵੇ। ਖੈਰ ਮੈਂ ਇਸ ਚੀਜ਼ ਦੇ ਵਿਸਥਾਰ ਵਿਚ ਨਹੀਂ ਜਾਣਾ ਚਾਹੁੰਦਾ।

ਮੁੱਖ ਮੰਤਰੀ : ਅਗਲੀ ਇਲੈਕਸ਼ਨ ਵਿਚ ਵੀ ਪਾਰਲੀਮੈਂਟ ਵਿਚ ਜਾ ਰਹੇ ਹਨ ਇਸ ਕਰਕੇ ਇਹ ਗਲ ਕਰ ਰਹੇ ਹਨ। (ਹਾਸਾ)

ਸਰਦਾਰ ਹਰਕਿਸ਼ਨ ਸਿੰਘ ਸੁਰਜੀਤ : ਸਪੀਕਰ ਸਾਹਿਬ, ਇਸ ਗਲ ਦੀ ਮੈਨੂੰ ਸਮਝ ਨਹੀਂ ਆਈ ਕਿ ਜਦੋਂ ਕਿ ਤਿੰਨ ਕਰੋੜ ਦੀ ਵਸੋਂ ਵਾਲੀ ਆਂਧਰਾ ਸਟੇਟ ਨੂੰ ਤਾਂ Upper House ਦੀ ਲੋੜ ਨਹੀਂ ਹੈ ਅਤੇ ਕੋਰਲ State ਵੀ ਇਸ ਦੇ ਬਗੈਰ ਚਲ ਸਕਦੀ ਹੈ, ਤਾਂ ਇਹ ਦੋ ਸਟੇਟਾਂ ਇਸ ਬਗੈਰ ਕਿਉਂ ਨਹੀਂ ਚਲ ਸਕਦੀਆਂ ? ਇਨ੍ਹਾਂ ਲਈ ਅੱਪਰ ਹਾਊਸ ਦੀ ਕੀ ਖਾਸ ਲੋੜ ਪੈ ਗਈ ਹੈ ? ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਪੰਜਾਬ ਲਈ ਅੱਪਰ ਹਾਊਸ ਦੀ ਕੀ ਲੋੜ ਹੈ ? ਮੈਂ ਤਾਂ ਆਸ ਕਰਦਾ ਸਾਂ ਕਿ ਸਾਡੇ ਚੀਫ ਮਨਿਸਟਰ ਸਾਹਿਬ ਆਪ ਇਸ ਬਾਰੇ initiative ਲੈ ਕੇ ਇਸ ਹਾਊਸ ਨੂੰ ਉਡਾਉਣ ਲਈ ਬਹਿਣਗੇ

ਜਦ ਕਿ ਉਹ ਸਮਝਦੇ ਹਨ ਕਿ ਇਸ ਸੂਬੇ ਦੀ development ਲਈ ਇਕ ਇਕ ਪਾਈ ਸਾਨੂੰ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ। development ਦੇ ਕੰਮਾਂ ਲਈ ਸਾਨੂੰ ਇਕ ਇਕ ਪਾਈ ਦੀ ਵੱਡੀ ਲੋੜ ਹੈ ਅਤੇ ਅੱਪਰ ਹਾਊਸ, ਜਿਸ ਦਾ ਕੰਮ ਕੇਵਲ duplication ਹੀ ਹੈ, ਨਾਲ ਸੂਬੇ ਦੇ ਫਾਈਨੈਂਸ ਤੇ ਬੜਾ ਭਾਰ ਪਿਆ ਹੋਇਆ ਹੈ। ਮੈਂ ਤਾਂ ਸੁਣਿਆ ਸੀ ਕਿ ਚੀਫ ਮਨਿਸਟਰ ਸਾਹਿਬ ਦੀ ਇਸ ਹਾਊਸ ਦੇ ਤੋੜਣ ਬਾਰੇ ਗਲ ਬਾਤ ਚਲ ਰਹੀ ਹੈ ਅਤੇ ਮੈਨੂੰ ਆਸ ਸੀ ਕਿ ਸ਼ਾਇਦ ਇਹ ਟੁਟ ਹੀ ਜਾਏ। ਇਸੇ ਲਈ ਜਦੋਂ ਇਹ ਐਕਟ ਸਾਡੇ ਪਾਸ ਆਇਆ ਤਾਂ ਸਭ ਤੋਂ ਪਹਿਲੇ ਮੈਂ ਇਸ ਵਿਚ ਇਸ ਬਾਰੇ ਹੀ ਦੇਖਣ ਦੀ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਕੀਤੀ ਪਰ ਮੈਨੂੰ ਇਹ ਦੇਖ ਕੇ ਬੜੀ ਮਾਯੂਸੀ ਹੋਈ ਕਿ ਬਜਾਏ ਇਸ ਦੇ ਤੋੜਣ ਦੇ ਮੱਧ ਪਰਦੇਸ਼ ਅਤੇ ਮੈਸੂਰ ਵਿਚ ਵੀ ਹੁਣ ਅੱਪਰ ਹਾਊਸ ਬਣਾਏ ਜਾ ਰਹੇ ਹਨ ਜਿਥੇ ਕਿ ਪਹਿਲੇ ਇਹ ਨਹੀਂ ਸੀ। ਮੈਨੂੰ ਇਸ ਗਲ ਦੀ ਸਮਝ ਨਹੀਂ ਆ ਸਕੀ। ਫੇਰ, ਸਪੀਕਰ ਸਾਹਿਬ, ਹੁਣ ਅੱਪਰ ਹਾਊਸ ਦੇ ਮੈਂਬਰਾਂ ਦੀ ਗਿਣਤੀ ਅਸੈਂਬਲੀ ਦੇ ਮੈਂਬਰਾਂ ਦੀ ਗਿਣਤੀ ਦੀ ਇਕ ਚੋਥਾਈ, ਜਿਹੜੀ ਕਿ ਪਹਿਲੇ ਸੀ, ਤੋਂ ਵਧਾ ਕੇ ਇਕ ਤਿਹਾਈ ਕਰ ਦਿਤੀ ਗਈ ਹੈ। ਮੈਂ ਇਨ੍ਹਾਂ ਤੋਂ ਇਹ ਪੁਛਣਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਹੁਣ ਕੀ ਨਵੀਂ ਗਲ ਆ ਗਈ ਹੈ ਜਿਹੜੀ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਗਿਣਤੀ ਵਧਾਈ ਜਾ ਰਹੀ ਹੈ। ਕੀ ਲੋੜ ਪੈ ਗਈ ਹੈ ਜਿਸ ਕਰਕੇ ਐਵੇਂ ਹੀ ਖਰਚ ਵਧਾਇਆ ਜਾਏ? ਇਸ ਨਾਲ ਮੈਂਬਰਾਂ ਦੇ allowance ਦਾ ਖਰਚ ਵਧੇਗਾ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ election ਤੇ ਵੀ ਵਾਧੂ ਖਰਚ ਹੋਏਗਾ ਹਾਲਾਂਕਿ ਸਾਨੂੰ ਆਪਣੇ development ਦੇ ਕੰਮਾਂ ਲਈ ਇਕ ਇਕ ਪਾਈ ਵੀ ਵੱਡੀ ਲੋੜ ਹੈ। ਇਸ Amending Act ਵਿਚ ਇਹ ਇਕ ਗਲਤ ਚੀਜ਼ ਲਿਆਈ ਗਈ ਹੈ। ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਅੱਪਰ ਹਾਊਸ ਦੇ ਮੈਂਬਰਾਂ ਦੀ ਗਿਣਤੀ ਚੋਥੇ ਹਿੱਸੇ ਦੀ ਬਜਾਏ ਤੀਜਾ ਹਿੱਸਾ ਕਰਨਾ ਬਿਲਕੁਲ ਦੁਰਸਤ ਨਹੀਂ। ਇਸ ਚੀਜ਼ ਤੇ ਮਜ਼ਮੂਈ ਤੌਰ ਤੇ ਵਿਚਾਰ ਕਰਨ ਦੀ ਲੋੜ ਹੈ। ਇਹ ਗਲ ਅਸੀਂ ਮੰਨਦੇ ਹਾਂ ਕਿ ਇਹ ਬਿਲ ਇਕ ਚੰਗਾ ਬਿਲ ਹੈ ਪਰ ਇਨ੍ਹਾਂ ਛੋਟੀਆਂ ੨ ਕਾਣਾਂ ਕਰਕੇ ਅਸੀਂ ਇਸ ਨੂੰ ਸਮੁੱਚੇ ਤੌਰ ਤੇ ਚੰਗਾ ਨਹੀਂ ਕਹਿ ਸਕਦੇ। ਇਸ ਬਿਲ ਰਾਹੀਂ ਰਾਜਪਰਮੁਖਾਂ ਨੂੰ ਛੁਟੀ ਦੇ ਦਿਤੀ ਗਈ ਹੈ ਅਤੇ ਇਸ ਨਾਲ ਰਿਆਸਤਾਂ ਦੇ ਗੜ੍ਹ ਅਤੇ ਰਜਵਾੜਾਸ਼ਾਹੀ ਨੂੰ ਵੀ ਖਤਮ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ। ਇਸ ਨਾਲ ਬਾਕੀ ਸਾਰੇ ਭਾਰਤ ਵਿਚ ਜ਼ਬਾਨ ਦੇ ਆਧਾਰ ਤੇ ਸੂਬੇ ਬਣਾਏ ਗਏ ਹਨ ਲੇਕਿਨ ਪੰਜਾਬ, ਗੁਜਰਾਤ ਅਤੇ ਮਹਾਰਾਸ਼ਟਰ ਹੀ ਇਹੋ ਜਿਹੇ ਸੂਬੇ ਰਹਿ ਗਏ ਹਨ ਜਿਹੜੇ language ਦੀ ਬਿਨਾਂ ਤੇ ਨਹੀਂ ਬਣਾਏ ਗਏ। ਇਸ ਕਰਕੇ ਹੀ ਅਸੀਂ ਇਸ ਦੀ ਮੁਖਾਲਫਤ ਕਰਦੇ ਹਾਂ ਅਤੇ ਕਹਿੰਦੇ ਹਾਂ ਕਿ ਇਸ ਨੂੰ ਸਮੁੱਚੇ ਤੌਰ ਤੇ ਚੰਗਾ ਬਣਾਉਣ ਲਈ ਇਸ ਵਿਚੋਂ ਸੁਝੋ ਜੋ ਵੰਗ ਨਾਲ ਜਿਹੜੀਆਂ ਕਾਣਾਂ ਪਈਆਂ ਹੋਈਆਂ ਹਨ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਦੂਰ ਕਰੋ। ਜੇਕਰ ਇਹ ਨਾ ਵੀ ਦੂਰ ਕੀਤੀਆਂ ਗਈਆਂ ਤਾਂ ਵੀ ਅਸੀਂ ਖੁਸ਼ੀਆਂ ਮਨਾਵਾਂਗੇ ਪਰ ਉਹ ਖੁਸ਼ੀਆਂ ਸਾਡੀਆਂ ਅਧੀਆਂ ਹੋਣਗੀਆਂ। ਜੇਕਰ ਇਹ ਕਾਣਾਂ ਦੂਰ ਕਰ ਦਿਤੀਆਂ ਗਈਆਂ ਤਾਂ ਅਸੀਂ ਸਾਰੇ ਮਿਲ ਕੇ ਖੁਸ਼ੀ ਦੇ ਪੂਰੇ ਜਸ਼ਨ ਮਨਾਵਾਂਗੇ। ਜੇਕਰ ਇਹ ਕਾਣਾਂ ਨਾ ਕੱਢੀਆਂ ਗਈਆਂ ਤਾਂ ਵੀ ਮੁਸ਼ਕਲ ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਹੀ ਪੇਸ਼ ਆਏਗੀ ਕਿਉਂਜੋ ਇਸ ਵਿਚ ਦਿਤਾ ਹੋਇਆ ਹੈ ਕਿ ਇਨ੍ਹਾਂ ਚੀਜ਼ਾਂ ਨੂੰ ਨਿਪਟਾਉਣ ਲਈ concerned ਹੀ ਨਿਤਰਨੇ ਹਨ। ਇਹ ਗਲ ਸਾਫ ਹੈ ਕਿ ਸਾਡੇ ਵਰਗੇ ਤਾਂ unconcerned ਹੀ ਰਹਿ ਜਾਣਗੇ ਅਤੇ ਸਾਡਾ ਤਾਂ ਕੇਵਲ

[ਸਰਦਾਰ ਹਰਕਿਸ਼ਨ ਸਿੰਘ ਸੁਰਜੀਤ]

ਇਹ ਹੀ ਕਹਿਣਾ ਹੋਵੇਗਾ ਕਿ ਜਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਵੀ ਹੋਏ ਪੰਜਾਬ ਦੀ ਏਕਤਾ ਰਹੇ। ਜਿਹੜੇ concerned ਹਨ ਉਨ੍ਹਾਂ ਹੀ ਇਸ ਵਿਚ ਰਹਿਣਾ ਹੈ। ਇਕ ਹਿਸਾ ਜਿਹੜਾ concerned ਹੈ ਉਹ ਤਾਂ ਵਿਚ ਆ ਹੀ ਗਿਆ ਹੈ ਅਤੇ ਦੂਜਾ concerned ਹਿੱਸਾ ਹਾਲਾਂ ਬਾਹਰ ਹੀ ਹੈ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਚੀਫ ਮਿਨਿਸਟਰ ਸਾਹਿਬ ਨੂੰ ਪਤਾ ਹੀ ਹੈ। ਇਸ ਲਈ ਮੇਰੀ ਚੀਫ ਮਿਨਿਸਟਰ ਸਾਹਿਬ ਅਗੇ ਗੁਜ਼ਾਰਿਸ਼ ਹੈ ਕਿ ਜਦੋਂ ਉਹ ਬੜੀ ਸੁਹਣੀ ਅਪੀਲ ਕਰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਇਸ resolution ਨੂੰ ਪਾਸ ਕਰਕੇ ਪਹਿਲੀ November ਨੂੰ ਅਸੀਂ ਸਾਰੇ ਖੁਸ਼ੀਆਂ ਦੇ ਜ਼ਸ਼ਨ ਮਨਾਈਏ, ਤਾਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ਕਿ ਇਸ ਐਕਟ ਵਿਚ ਪਈਆਂ ਹੋਈਆਂ ਕਾਣਾਂ ਨੂੰ ਕਢਿਆ ਜਾਏ ਤਾਂ ਜੋ ਸਾਡੀਆਂ ਖੁਸ਼ੀਆਂ ਵਿਚ ਵਾਧਾ ਹੋਏ। ਇਸ ਲਈ ਮੈਂ ਆਸ ਕਰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਇਨ੍ਹਾਂ ਚੀਜ਼ਾਂ ਦੀ ਇਸ ਹਾਊਸ ਵਿਚ ਪੂਰੀ ਹਿਮਾਇਤ ਹੋਏਗੀ।

Mr. Speaker : Motion moved—

That at the end of the Resolution add—

“ Subject to the following—

Clauses 6, 8 and 10 be deleted.

Clause 22, in the proposed Article 371(1), line 3, after the word “ Punjab ” add
“ on purely linguistic basis ”.

Clause 24 be deleted ”.

ਪੰਡਿਤ ਸ਼੍ਰੀ ਰਾਮ ਸ਼ਰਮਾ (ਸੋਨੀਪਤ) : ਸਪੀਕਰ ਸਾਹਿਬ, ਹਮਾਰੇ ਹਿੰਦੁਸਤਾਨ ਦੇ ਵਿਧਾਨ ਮੈਂ ਕੁਝ ਤਬਦੀਲੀਆਂ ਹੁੰਦੀਆਂ ਹਨ ਅਤੇ ਉਹ ਇਸ ਲਿਏ ਕੀਤੀਆਂ ਜਾਣਗੀਆਂ ਕਿ ਸੂਬਾ ਹਰਿਯਾਨਾ ਕਮਿਸ਼ਨ ਨੇ ਰਿਪੋਰਟ ਕੀਤੀ ਹੈ ਅਤੇ ਭਾਰਤ ਸਰਕਾਰ ਨੇ ਉਸ ਪਰ ਗੌਰ ਕੀਤਾ ਤਾਂ ਜ਼ਰੂਰਤ ਇਸ ਬਾਤ ਦੀ ਪਤੀ ਕਿ ਹਮਾਰੇ ਦੇਸ਼ ਦੇ ਆਈਨ ਮੈਂ ਕੁਝ ਸੰਸ਼ੋਧਨ ਅਤੇ ਤਰਮੀਮਾਂ ਕੀਤੀਆਂ ਜਾਣਗੀਆਂ। ਇਹ ਸਾਤਵੀਂ ਤਰਮੀਮ ਹੈ ਜੋ ਹਮਾਰੇ ਆਈਨ ਮੈਂ ਹੁੰਦੀ ਹੈ ਜਿਸ ਦੀ ਕਿ ਆਜ਼ ਹਾਊਸ ਮੈਂ ਹਮੇਕਦਮ ਤਰ੍ਹਾਂ ਕਰਨੇ ਦੇ ਲਿਏ ਆਗਰ ਹਾਊਸ ਦੀ ਮਜ਼ਰੀ ਨਹੀਂ ਹੋਵੇ ਤਾਂ ਅਪਣੀ ਗੌਰ-ਰਜ਼ਾਮਨਦੀ ਜ਼ਾਹਿਰ ਕਰਨੇ ਦੇ ਲਿਏ ਇਸ ਮਾਮਲੇ ਪਰ ਗੌਰ ਕਰ ਰਹੇ ਹਨ। ਚੀਫ ਮਿਨਿਸਟਰ ਸਾਹਿਬ ਨੇ ਇਹ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੀ ਹੈ ਕਿ ਹਮਾਰੇ ਆਈਨ ਮੈਂ ਜੋ ਤਬਦੀਲੀ ਹੁੰਦੀ ਹੈ ਉਸ ਦਾ ਹਮੇਕਦਮ ਖੈਰ ਸਕਦਮ ਕਰਦੇ ਹਨ। ਉਸ ਦੀ ਇਕ ਬੜੀ ਵਜ੍ਹਾ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਹਮਾਰੀ ਜੋ ਪੰਜਾਬ ਸਟੇਟ ਹੈ ਇਸ ਮੈਂ ਇਨਤਜ਼ਾਮੀ ਤੌਰ ਪਰ ਆਈਨੀ ਤੌਰ ਪਰ ਇਕ ਖੁਸ਼ਗਵਾਰ ਤਬਦੀਲੀ ਆਈ ਹੈ ਅਤੇ ਇਹ ਕਿ ਪੰਜਾਬ ਅਤੇ ਪੈਂਸੂ ਮਿਲ ਕੇ ਇਕ ਬੜਾ ਸੂਬਾ ਬਣ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਸੁਝੇ ਹਰਿਆਨਾ ਦਾ ਇਕ public man ਅਤੇ ਪੁਰਾਨਾ ਅਤੇ ਸ਼ਾਇਦ ਨਵਾਂ ਵੀ ਕਾਂਗਰਸੀ ਹੋਣੇ ਦੇ ਨਾਤੇ ਇਸ ਬਾਤ ਦੀ ਖੁਸ਼ੀ ਹੈ ਕਿ ਹਰਿਆਨਾ ਪ੍ਰਾਂਤ ਇਕ ਹੋ ਗਿਆ ਹੈ। ਆਜ਼ ਸੋ ਸੱਤ ਸਾਲ ਪਹਿਲੇ ਹਮੇਕਦਮ 1857 ਦੀ ਜੰਗੇ ਆਜ਼ਾਦੀ, ਜਿਸੇ ਗ਼ਦਰ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ, ਮੈਂ ਹਿਸ਼ਾ ਲੈਣੇ ਦੀ ਸਜ਼ਾ ਮਿਲੀ; ਅੰਗਰੇਜ਼ ਦੇ ਖਿਲਾਫ ਲੜਨੇ ਦੀ ਸਜ਼ਾ ਹਮੇਕਦਮ ਭੁਗਤ ਲੀ। ਸਜ਼ਾ ਇਹ ਕਿ ਹਮੇਕਦਮ ਇਕ ਹੀ ਬੋਲੀ ਹੋਵੇ, ਇਕ ਹੀ ਪਹਿਰਾਵਾ, ਇਕ ਹੀ ਰਸਮ-ਰਿਵਾਜ ਦੇ ਹੋਵੇ, 50,60 ਲਾਖ ਆਦਮੀਆਂ ਦੇ ਜੋ ਕਿ ਜਮੁਨਾ ਅਤੇ ਘਗਰ ਦੇ ਦਰਮਿਆਨ ਰਹਿੰਦੇ ਹਨ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਭਾਂਟ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ, ਰਾਜਾਂ ਦੇ ਭੇਡ ਅਤੇ ਬਕਰੀਆਂ ਦੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ। ਸੁਝੇ ਖੁਸ਼ੀ ਹੈ ਕਿ ਇਸ ਤਬਦੀਲੀ ਦੇ ਹਰਿਆਨਾ ਦੇ 50, 60 ਲਾਖ ਆਦਮੀ ਇਕ ਹੀ ਨਿਜ਼ਾਮ ਅਤੇ ਸੂਬੇ ਮੈਂ ਆ ਗਏ ਹਨ।

दूसरे मुझे इस बात की खुशी है कि इस तरमीम से उस इलाके को जिसे हरियाना कहते हैं, जिस में एक आध Sub-Division को छोड़ कर तमाम अम्बाला Division शामिल है और जो इलाका हिन्दी बोलने वाला है, उस का एक अलग region बनाया जा रहा है। जो हमारा मुतालबा था—जो हमारी जरूरत के मुताबिक था—अगर हमारा बस चलता, अगर हमारी कोई सुनता तो उसके मुताबिक हम यह चाहते थे कि दिल्ली के चारों तरफ जो ऐसा इलाका था उस की एक State बनती। लेकिन चूंकि उस में और भी लोगों की राय का दखल था। और उस में वजन था, हम ने इस बात पर जरूरत से ज्यादा जोर नहीं दिया। बहरसूरत पंजाब और पैप्सू का जो हरियाने का इलाका था वह एक हो गया है, बिखरा हुआ इलाका एक हो गया है। अगर हमारी खाहिश का ख्याल रखा जाता तो हमें कुछ और मिलना चाहिए था। हम चाहते थे कि हमें हरियाना State या महा दिल्ली State मिले। लेकिन अगर पहले नम्बर की बात न हो सकी, चाहे यह किसी वजह से हो तो हमें इस बात की ही खुशी है कि इन 50, 60 लाख आदमियों को एक सहारा दिया गया, एक मौका दिया गया कि इस इलाके के मੈम्बर एक Regional Committee में इकट्ठे बैठें और अपनी problems, अपनी जरूरतों और अपनी कमियों—जो यह कुदरती तौर पर महसूस करते हैं, के मुताल्लिक फैसले करें। उन फैसलों को एकदम कानूनी शक्ल तो नहीं मिल सकेगी लेकिन जैसा कि मैं ने देखा है उन 14 महकमों के मुताल्लिक, जिन से इन का ताल्लुक है, उस इलाके के नुमायंदों की आवाज की, राय की—पूरी कदर की जाएगी और गवर्नमेंट normally—आम तौर पर—जिस के माअने मैं यह समझता हूं कि 100 में 97,98 फीसदी केसों में उन की तजावीज मानेगी और अगर पंजाब गवर्नमेंट भी कोई काम करना चाहेगी तो उस कमेटी की राय ली जाएगी। तो यह चीज उस आबादी के लिए है जो backward है। स्पीकर साहिब, आप को याद होगा कि पिछले दिनों मेरा एक resolution था जो हमारे आईन की ज़द पर कट कर रह गया। वह यह था कि अम्बाला डिवीजन का जो services में और दूसरी चीज़ों में हिस्सा कम है, उस को किसी तरह से पूरा किया जाए लेकिन उस वक्त, आप को याद होगा, आप को यह मशविरा दिया गया कि इस तरह से मौजूदा आईन में एक हिस्से के लिये कोई खास रियायत या कोई सहारा नहीं दिया जा सकता। मगर मुझे खुशी है कि जो चीज़ें मैं चाहता था वह इस तरह हो रही हैं। यह किसी फिरके की बात नहीं है, मजहब की नहीं है, किसी caste या clan की बात नहीं है बल्कि एक इलाके के basis पर, एक जगह के basis पर, एक ज़मीन के basis पर जहां कि लोग बसते हैं, बिला लिहाज़ मजहब, बिला लिहाज़ फिरका, बिला लिहाज़ पेशे के उस की तरक्की होनी है। आखिर इस चीज़ की recognition हुई। हमारी गवर्नमेंट और जो सब से बड़ी political party है, उस ने यह तसलीम किया है कि यह इलाका, जिस से मेरा ताल्लुक है, वाकई पिछड़ा हुआ है और तकरीबन सभी चीज़ों की वहां कमी है। यह ठीक है कि आज तक इस आईन के मुताबिक किसी जगह की बिना पर कोई खास रियायत नहीं दी जाती थी लेकिन हालात ने मजबूर किया और हमारे बड़े लोगों को, जिन के हाथ में हुकूमत और party चलाने का

[पंडित श्री राम शर्मा]

काम है, भी इस बात का एहसास हुआ। हमारी जो हुकूमत है, इस ने मुतफिकका राय से कमिशन को लिखा कि महा पंजाब बनना चाहिए। मैं यह नहीं कहता कि वज्जारत ने कहा, वज्जारत तो बदल गई। लेकिन पंजाब गवर्नमेंट ने यह मुतफिकका तौर पर कहा कि महा पंजाब हो और कि यह हरियाना और पंजाबी सूबे की बात बेमानी है। लेकिन वक्त बदला और गवर्नमेंट को देखना पड़ा कि लोग क्या चाहते हैं—जालन्धर डिवीजन के और हरियाना प्रान्त के। आज यह हालत है कि सिवाए एक दो फिरकाप्रस्त जमातों के तमाम पंजाब के अन्दर चाहे कोई party हो, किसी ख्याल की हो, सब ने इस Regional Formula को, जिस के बारे कि यह 7th amendment है और जिस पर आज हम इस House में बहस कर रहे हैं, तकरीबन तमाम पंजाब में माना हुआ है। यह हमारी ज़रूरतों और मुश्किलों का हल है। मैं हरियाना प्रान्त का नुमायंदा होते हुए यह जानता हूँ कि जब कोई आदमी मैम्बर बनता है तो वह सिर्फ अपने ज़िला के लिये ही मैम्बर नहीं होता, बल्कि तमाम State के लिए होता है। इस लिये हरेक मैम्बर का यह फर्ज होता है कि वह देखे कि उस State के अन्दर कोई inequality न हो, disparity न हो, ऐसा न हो कि एक इलाका तो आसमान पर हो और दूसरा ज़मीन पर। जहां तक हरियाना प्रान्त का ताल्लुक है, मैं समझता हूँ कि गवर्नमेंट ने आईन में यह तरमीम कर के बड़ा अच्छा किया है। पंजाब का एक बड़ा सूबा बना जिसमें हरियाने का एक Region होगा वरना गौर कीजिये इस इलाके की क्या हालत थी। Council of State में इस इलाके का कोई नुमायंदा नहीं है जैसा कि बहस के दौरान में बार २ जिक्र आया, लोक सभा में इस इलाके के $2\frac{1}{4}$ मैम्बर मौजूद हैं। (हंसी)। बाकी वहां नहीं रहते। यहां Upper House में हमारी नुमायंदगी तकरीबन नहीं के बराबर है। (एक आवाज़ : यह चौथाई कौन सी है ?) चौथाई मैं ने उस मैम्बर की ली जो यह कह सकता है कि मेरे दादा कभी यहां रहा करते थे, इस लिये $2\frac{1}{4}$ के लफ़्ज़ का मैं ने इस्तेमाल किया। फिर सारे हिन्दुस्तान में इस इलाके का कोई गवर्नर नहीं, सारी दुनिया में यहां से कोई Ambassador हो कर नहीं गया; न ही कोई यहां से Chief Minister हुआ है न होगा। (हंसी) और जो Ministers हैं उस के लिये मैं सरदार प्रताप सिंह कैरों की दाद देता हूँ कि इन्होंने पिछले 9 सालों में पहली मरतबा हरियाना प्रान्त का proportion पहले से बढ़ाया है, अलबत्ता यह अन्देशा है कि शायद अख्तियारात में कमी हो जाए। बहरसूरत यहां कुछ तबदीली हुई है। मगर services में फिर वही हाल है। Secretariat के अन्दर हमारे इलाके का कोई Secretary नहीं, बड़े ओहदों या Heads of Departments में कहीं कसम खाने के लिये एक आध को छोड़ कर और कोई नहीं। फिर industries को लीजिए। यह भी हमारे इलाके में सिर्फ के बराबर हैं। Parliament में बहस हुई तो एक मैम्बर साहिब ने तकरीर करते हुए बताया कि गवर्नमेंट ने industries की development के लिये 37 लाख रुपया मंज़ूर किया है मगर हरियाना को एक पैसा नहीं मिला और जब पूछा गया कि ऐसा क्यों है तो जवाब मिला कि वहां से किसी की दरखास्त ही नहीं आई। यह सब Parliament की बहस में है। मैं श्री बांसल की तकरीर का हवाला दे रहा हूँ। Industry के बारे में एक दरखास्त तीन हजार की ले ली गई और

जवाब दे दिया कि अब इस इलाके में industry की कोई भी जरूरत नहीं रह गई और किसी की कोई दरखास्त ही नहीं आई। इस तरह एक दरखास्त लेकर जवाब दे दिया गया कि क्योंकि कोई दरखास्त नहीं आई इस लिये अब industry की तरफ तत्त्वजुह की कोई जरूरत नहीं रही। और फिर इसी बात पर सब industry की development के प्रोग्राम और स्कीमें पड़ी रह गई। क्या इस तरह से development की जा सकती है? यह है industry की हालत।

जहां तक agriculture का ताल्लुक है उस को तो बाबा आदम के तरीका से चलाया जा रहा है। और फिर जो तजारत है और जो काम हैं उन में कोई तरक्की नहीं हुई। और जब यह हालत देखी गई कि इस इलाका में 50, 60 लाख लोग ऐसी हालत में हैं तो हम को Regional Formula दिया गया। हमारा ख्याल है कि Regional Formula बनने के बाद इस इलाका की बेहतरी होगी। मगर अफसोस इस बात का है कि कुछ लोग ऐसे हैं जो यह कहे जा रहे हैं कि पंजाब लुट गया, divide हो गया और हिन्दुस्तान का खातमा हो गया। इस तरह की बात public life में देखने में आई। इस हरियाना के पिछड़े हुए इलाके के बारे में जब राय मांगी गई, जब sense ली गई तो public sense इस के हक में थी और Regional Formula के बन जाने की वजह से इस इलाके को जिस का शुमार पिछले सौ साल से कहीं नहीं था आज एक इलाके में होने लगा है। इस Regional Formula की वजह से आज इस इलाका को जाबता मिला है और इस सौ साल से पिछड़े चले आ रहे इलाका को अपने कदम आगे बढ़ाने का मौका मिला है। आज यह तरक्की करने की राह पर जाने को है। लेकिन इस पर भी हम क्या देखते हैं कि पंजाब के चन्द लोग ऐसे हैं जो इस पर परेशान हैं। मुझे एक बात की जरूर खुशी है कि इस हाऊस में कोई भी ऐसा मैम्बर नहीं जो इस ख्याल को रखने वाला हो कि यह Formula पंजाब के लिए नुक्सानदेह है। इस ख्याल के रखने वालों की गिनती इस हाऊस में सिर्फ है। और कोई ऐसा मेम्बर नहीं जिस को इस Formula पर रंज हो। सभा में इस तरह की बात करने वाला कोई नहीं है और मुझे इस बात पर खुशी है।

स्पीकर साहिब, मैं अर्ज कर रहा था कि जहां तक इस Resolution का ताल्लुक है जिसे आज Chief Minister साहिब ने पेश किया है कि यह हाऊस इत्तफाक राय से इस की तार्ईद करता है मुझे इस पर खास तौर से खुशी है क्योंकि मैं इस इलाका से ताल्लुक रखता हूं जिस को सहारे की जरूरत थी। इस Regional Formula का सहारा दे कर इस इलाके को recognition दी गई है और इस में गुञ्जायश है इस बात की कि यह इलाका आगे चल सकेगा। यह एक सहारा है सदियों से पिछड़े हुए इलाके के लिये। सारा हाऊस इस पर इत्तफाक राय रखता है और इस की पूरी पूरी हिमायत करता है।

इस के साथ ही मैं एक बात का और जिक्र करना चाहता हूं। वह यह है कि लोक सभा और राज्य सभा में इस तरमीम पर बहस की गई। हमारे ख्याल के और इलाका के नुमाइन्दों

[पंडित श्री राम शर्मा]

ने यहां पर उन तमाम बातों का इजहार किया है जो कमोबेश मैं और मेरे साथी इस हाऊस में कहते रहे हैं। उन कुछ बातों का यहां जिक्र करने से परहेज करना मैं मुनासिब नहीं समझता। वह यह है कि हमारी हालत ऐसी थी कि सिवाय Regional Formula के और कोई ऐसी चीज नजर नहीं आती थी जिस से कि हम आगे बढ़ सकें। लेकिन मुझे एक बात का अफसोस है जो जब इस पर Parliament में बहस हुई तो हमारे Home Minister साहिब Shri Govind Vallabh Pant ने कही उन के नाम से Regional Formula को Pant Formula कहते हैं Patiala में पिछले दिनों तशरीफ लाए तो इनका बड़े जोश से इस्तकबाल हुआ, जलूस निकाले गये, भारी जलसे हुए और जय जय कार के नारे लगाए गए। यह कोई बुरी बात नहीं। लेकिन उन्होंने कहा—

But here, today, we are seeing the spectacle of persons belonging to the same religion, to the same State, speaking the same language, displaying such an amount of distrust in each other that they want weightage in representation in legislatures, they want weightage in services, and what not.

और फिर कहते कहते कहने लगते हैं—

Is there any limit to our negation, rejection and utter disregard of the elementary canons of democracy?

फिर इस सिलसिले में कहते हैं—

Well, let us gird up our loins, let us apply ourselves to the task and see that we go forward with the determination to make up for the leeway, to cover up the gap and to show that we have mettle in us which can prove that if we so determine we can surpass and beat our neighbours. That I can appreciate. But this desire to have a weightage in legislatures in the States is something which is really, I will not use a strong expression, repugnant to the spirit of the age.

मेरा मतलब सिर्फ यह जाहर करने से था कि हरियाणा प्रान्त के हक में Regional Formula की ताईद करते उन्होंने क्या कहा।

फिर हमारे इलाके के मेम्बर पंडित ठाकुर दास भार्गव ने Regional Formula पर लोक सभा में तकरीर करते हुए भी इस चीज की तरफ इशारा किया जो कि श्री पन्त जी ने Regional Formula के बारे में कही। उन्होंने कहा था कि उन की तरफ से इस Formula की reference encouraging नहीं। पन्त जी ने कहा—
I claim that the Regional Formula is a benevolent one यह ठीक है कि यह Formula benevolent है, इस में weightage है, लेकिन यह चीज कैसे हुई? इस लिए हुई कि हम 33 मेम्बरों ने दस्तखत करके भेजे थे, इस के बारे में पंडित ठाकुर दास भार्गव ने amendment दी थी—वह भी पास हो जाती तो अच्छा होता। यह सफा 479 पर दी हुई है। पंडित ठाकुर दास जी की amendment यह थी—

Notwithstanding anything in this Constitution, the President may, by order made with respect to the State of Andhra Pradesh or Punjab, provide for the constitution and functions of regional committees of the Legislative Assembly of the State, for the modifications to be made in the rules of business of the Government and in the rules of procedure of the Legislative Assembly of the State and for any special responsibility of the Governor in order to secure the proper functioning of the regional committees.

स्पीकर साहिब, मुश्किल यह है कि Regional Formula तो एक तरह से मंजूर हो गया और Constitution में भी यह provide कर दिया कि President को यह अख्तियार होगा कि वह Regional Committees बनाए। असैम्बली और गवर्नमेंट के rules के अन्दर भी जरूरी तरमीम कर दी गई कि जिस से Committees अच्छी तरह function करें लेकिन इस सब का जिक्र सिर्फ पांच सात ही लफ्जों में है। जो आईन हमारे सामने आया है उस में पांच सात ही lines हैं। इन 6-7 lines के इलावा और कोई जिक्र इस में नहीं है। इस लिये इतने से जिक्र में बहुत कुछ भी हो सकता है और ऐसी हालत भी की जा सकती है कि जितनी उम्मीदें लोग इन Committees के functioning के बारे में बांध रहे हैं वह पूरी न हों। इस लिये वह तरमीम जो हरियाना के मੈम्बर की तरफ से पेश की गई थी उसे पास कर दिया जाता। मुझे अफसोस है कि उस तरमीम को पास नहीं किया गया। हरियाना के मेम्बरों की उस वक्त भी और आज भी यह ख्वाहिश है कि इस आईन के अन्दर वह amendment भी शामिल कर ली जाती। इस में कोई नयी बात नहीं। यह जरूरी है। अगर वह तरमीम मंजूर हो जाती और यह चीज शामिल हो जाती—

In the outline of the scheme for Regional Committees—

- (i) It shall be the special responsibility of the State of Punjab to develop the Hindi-speaking region and bring it into line with the Punjabi-speaking region within a period of five years in all matters of social and economic progress, etc.
- (ii) For the efficient discharge of the special responsibility mentioned in the preceding clause and generally providing for the social and economic needs of the Hindi-speaking region a special board consisting of one member of the Planning Commission appointed by the Central Government, the....

अध्यक्ष सहोदय : क्या यह amendment आप की तरफ से है ? यह तो ऐसी चीज है जिस का Parliament में फैसला हो चुका है। अब हाऊस के सामने इस Resolution पर ऐसी कोई amendment नहीं है जिस की तरफ आप refer कर सकें।

(Has the hon. Member himself given notice of this amendment? This is a matter which has already been decided by the Parliament. There is no such amendment to the Resolution before the House to which the hon. Member can refer.)

पंडित श्री राम शर्मा : मैं यह अर्ज कर रहा था कि हमारे इलाके की तरफ से, जिस Region से कि हम ताल्लुक रखते हैं, लोक सभा में जो कुछ कहा गया, वह हमारी तरफ से कहा गया। इसी तरह मैं ने अपने साथियों और इलाके के लोगों के feelings को और sentiments को आप के सामने रखा है। और मेरा ख्याल है इस में कोई irrelevancy नहीं। इसी तरह की spirit के अन्दर पंडित जी ने भी कहा है कि इसी तरह की spirit में Governor साहिब को अख्तियार दिए गए हैं। गवर्नर साहिब जरूरी steps लें Committees को अच्छी तरह से चलाने के और region की working

[पंडित श्री राम शर्मा]

की report तैयार करें। मेरे ब्याल में यह बात democracy की spirit के खिलाफ नहीं जाती। यह भी तरमीम पंडित ठाकुर दास भागंव की, लेकिन यह मंजूर नहीं हुई। बेशक इस तरमीम को मंजूर नहीं किया गया लेकिन कोई bar नहीं है। जब Regional Formula पर अमल हो तो इस के words में नहीं लेकिन spirit में तो अमल किया जा सकता है। इस लिये मैं यह कहना चाहता हूँ कि Regional Formula पर अमल करते वक्त हरियाना प्रान्त की development पर special attention दी जाए।

दूसरी बात यह point out की गई है कि Bhakra में Development Board बना हुआ है, यहां भी इसी तरह के Development Board से काम लिया जा सकता है।

तीसरी बात यह थी—

The Governor of the State of Punjab shall report to the President after every two years on the progress and implementation of the general and special safeguards provided in this Act.....

अध्यक्ष महोदय : इस में तो यह जो चीजें आप ने बताई हैं हाऊस के सामने हर वक्त आ सकती हैं। यह सब बातें, जो आप अब कह रहे हैं Regional Committees की मीटिंग्स में आ सकती हैं। इन बातों के यहां इस वक्त कहने की क्या जरूरत है ? (All these things that have been mentioned by the hon. Member here now can be brought at any time for discussion in this House. All that he is saying now can be discussed in the meetings of the Regional Committees. Then where is the necessity of discussing these matters now?)

पंडित श्री राम शर्मा : स्पीकर साहिब, मैं सिर्फ यह अर्ज कर रहा था कि लोक सभा में जब यह तरमीमी बिल पेश हुआ तो हरियाना के मੈम्बरों ने हरियाने के लोगों के जज्बात की तरजमानी करते हुए दो तीन चीजें खास तौर पर वहां रखी थीं, जो अभी मैं ने मुस्तसरन यहां पर पढ़ दी हैं। तो इस सिलसिले में मैं यही अर्ज करना चाहता हूँ कि रिजनल फार्मूला पर एकम नवम्बर के बाद जब भी अमल शुरू हो तो मेरी यह सब कुछ कहने से खाहिश यही है कि उस वक्त इन चीजों को मद्देनजर रखा जाए। इस के इलावा पंत जी ने जो यह कहा कि weightage की बातें Services बगैरा में करना elementary democracy के खिलाफ है इस के बारे में भी कुछ अर्ज करना चाहता हूँ। यह ठीक है कि किताबी बातें और असूली तरीके की बातें जो होती हैं वह बहुत अच्छी मालूम देती हैं और देखने सुनने में बड़ी भली दिखाई देती हैं मगर यहां सवाल practice का है। Politics आखिरकार ideals, principles और practice के compromise का दूसरा नाम है। जैसा कि हम देखते हैं कि हिन्दुस्तान में कुछ बरादरी और तबके ऐसे हैं, जिन के लिए रियायत की गई और उन के लिये constitution में provision किया गया। कुछ tribes ऐसे हैं और backward classes ऐसी हैं.....

Mr. Speaker : These are only side issues. Please give some substantial suggestions and speak to the substantive motion now before the House.

पंडित श्री राम शर्मा : स्पीकर साहिब, वैसे तो मैं, जो motion हाऊस के सामने है, उस को welcome करता हूं। लेकिन welcome करते हुए भी मैं यह जरूर कहना चाहता हूं कि लोक सभा में यह जो कहा गया और एक बड़ी ज़िम्मेदार जगह से कहा गया कि यह बातें democracy के elementary असूलों के खिलाफ पड़ती हैं मैं इसे ठीक नहीं मानता। हां, यह बात ठीक है कि वह बड़े आदमी हैं और मेरी ज़बान बहुत छोटी है। लेकिन एक आज़ाद मुल्क में हर आदमी को अपने ख्यालात आज़ादी से, इज़्जत से और बेखौफी से जाहिर करने का पूरा हक हासिल है। तो मैं यह कहना चाहता हूं कि अगर किसी को यह मुशालता हो कि रिजनल फारमूला से backward, under-developed और depressed लोगों को सहारा देने से, उन को उन का हक देने से और उन को यह दिलाने के लिये आवाज़ उठाने से democracy पर चोट पड़ती है तो मैं कहूंगा कि यह सही बात नहीं है। यह तो अब भी हो रहा है और पहले से भी होता आ रहा है। हमारी गवर्नमेंट और Central Government ने इन बातों को और इन principles को माना है। अगर वह इस बात को न मानती तो इस तरह पंजाब और आंधरा के अंदर तरमीम करने की जरूरत पेश न आती। इस लिये यह जो कहा गया कि यह बातें democracy की spirit के खिलाफ हैं, मैं ठीक नहीं मानता। इस सिलसिले में मैं एक और गुज़ारिश करना चाहता हूं। जो लोग बिल्कुल under-developed हैं, backward हैं, depressed हैं और पिछड़ी हुई-गिरी हुई जमातों और इलाकों से ताल्लुक रखते हैं मैं समझता हूं कि उन की सब से बड़ी देश भक्ति इस बात में है कि 'charity begins at home' के मुताबिक वह पहले घर को दुरुस्त करें। पहले वह अपने घर को साफ सुथरा करें और फिर दूसरों की बात करें। पहले अपने इलाके की सुध लें। वह लोग जो अच्छी हालत में हैं हर बात में आगे खड़े हैं, उन में इस तरह की चीज़ें फैलाने को तो provincialism और parochialism का नाम दिया जा सकता है लेकिन उन लोगों से जो ऐसे इलाकों और तबकों से ताल्लुक रखते हैं जो औरों के मुकाबले में बेहद पिछड़े हुए हैं मेरी गुज़ारिश है और उस इलाके से ताल्लुक रखने वाले बुज़रा, असैम्बली के मैम्बरों, लोक सभा के सदस्यों यानी हर लीडर से मैं कहता हूं कि उन की देश भक्ति का सब से पहला सबक यह है कि वह इसे अपने घर और इलाके से शुरू करें और उस वक्त तक दम न लें जब तक कि उन का इलाका दूसरों के साथ बराबर न हो जाए और उन से कन्धे से कन्धा मिला कर न चलने लग पड़े। यह democracy के elementary principle वाली बात उन लोगों पर तो आयद हो सकती है जो हर मामले में आगे हैं। स्पीकर साहिब, यह बात आप पर तो लागू हो सकती है क्योंकि आपका जालन्धर डिवीज़न और अमृतसर ज़िला एक ऐसी जगह है जो अगर किसी से आगे नहीं तो किसी से पीछे भी नहीं है। लेकिन यह चीज़ मुझ पर लागू नहीं होती है। मेरे लिये तो patriotism यह है कि पहले मैं अपने घर को देखूं यानी अपने इलाके की सुध लूं फिर कोई दूसरी बात सोचूं। पहले दूसरों के मुकाबले में बराबर तो खड़ा हो लूं और फिर उन से शाने से शाना मिला कर चलूं। बाज़ वक्त सुनते हैं लीडरों से और अखबारों

[पंडित श्री राम शर्मा]

मैं भी पढ़ते हैं कि यह parochialism है, तंग नज़रिया है, यह महद्द जज़बात है और यह territorialism है। मगर मैं यह पूछता हूँ कि क्या patriotism का मतलब यह है कि मैं आसाम और महाराष्ट्र के ग़म में सूखता जाऊँ जब कि मेरा अपना घर चौड़ चौपट है ? क्या मैं दूसरों की फ़िक्र में बैठा रहूँ जब कि मेरे अपने दरवाज़े पर भूखों का मेला लगा हुआ है ? नहीं ! सब से पहले मुझे अपने घर को देखना होगा फिर दूसरों की फ़िक्र करनी होगी। यह हरियाना प्रान्त जो सौ सवा सौ मील के अन्दर फैला हुआ है, पच्चास साठ लाख की आबादी है और वह लोग जो socially, politically और economically पिछड़े हुए हैं उन के लिए आवाज़ उठाना अगर कोई कहे कि देश भक्ति नहीं है तो मेरा जवाब है कि सच्ची देश भक्ति अगर है तो वही है। स्पीकर साहिब, मिस्र में अंग्रेज़ गए थे। फिर वह अफ़रीका के अन्दर गए और.....

अध्यक्ष महोदय : आप बिल्कुल off the point जा रहे हैं। आप की discussion से तो ऐसा मालूम होता है जैसे कि हरियाना प्रान्त का resolution आप के सामने है और आप उस पर बहस कर रहे हैं। (The hon. Member is going off the point. It appears from his speech as if a resolution regarding the Hariana Prant is before him and he is discussing it.)

पंडित श्री राम शर्मा : स्पीकर साहिब, बैसे तो आप मेरी बातों से खुश ही रहते हैं और दिल में मेरी बातों को मानते भी हैं मगर कुछ procedural बातों के पेशे नज़र टोकते मालूम होते हैं.....

अध्यक्ष महोदय : मैं आप की बातों से खुश ही रहता हूँ मगर यह proceedings Government of India तक जानी हैं, जब बाहर लोग आप की यह तकरीर पढ़ेंगे तो मेरे मुतअल्लिक क्या सोचेंगे कि कैसी discussion allow की गई। इस लिये मेरी अर्ज़ है कि आप इस motion तक ही महद्द रहें। (I always feel happy with what the hon. Member says, but the thing is that these proceedings are to go to the Government of India. What would the people outside think about me when they read his speech ; that what sort of discussion I have been allowing. I, therefore, request him to confine his remarks only to the motion before the House.)

पंडित श्री राम शर्मा : स्पीकर साहिब, आप का हुक्म सिर माथे पर। मगर मैं तो यही अर्ज़ कर रहा था कि देश भक्ति पहले घर से शुरू होती है। आखिर मैं आप का शुक्रिया अदा करते हुए अपनी तकरीर खत्म करता हूँ और मेरी आखरी अर्ज़ यही है कि यह जो resolution यानी प्रस्ताव मुख्य मंत्री जी ने पेश किया है मैं बड़ी गरम जोशी के साथ इस की ताईद करता हूँ। मैं यह भी उम्मीद करता हूँ कि जिस spirit के अन्दर आईन में तरमीम की जा रही है उसी spirit के अन्दर काम चलाया जाएगा और पांच साल के अन्दर और एक मुनासिब अर्स के अन्दर जो कमियाँ और फर्क पंजाब के इन दो हिस्सों में नज़र आ रहा है इस तरमीमी बिल की ताईद के बाद देखेंगे कि यह जल्दी ही दूर होगा।

RATIFICATION OF THE AMENDMENTS PROPOSED TO BE MADE TO THE (11)55
CONSTITUTION OF INDIA BY THE CONSTITUTION (SEVENTH
AMENDMENT) BILL, 1956

ਸਰਦਾਰ ਸਰੂਪ ਸਿੰਘ (ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ ਸ਼ਹਿਰ, ਪੂਰਬ): ਸਪੀਕਰ ਸਾਹਿਬ ! ਇਹ ਜਿਹੜਾ ਬਿਲ ਵਿਧਾਨ ਦੀਆਂ ਤਰਮੀਮਾਂ ਨੂੰ ratify ਕਰਨ ਲਈ ਸਾਡੇ ਸਾਹਮਣੇ ਪੇਸ਼ ਹੈ ਇਸ ਦੇ ਮੁਤਲਕ ਦੋ ਗਵਾਂ ਨਹੀਂ ਹੋ ਸਕਦੀਆਂ । ਇਨ੍ਹਾਂ ਤਰਮੀਮਾਂ ਦੇ ਆਧਾਰ ਤੇ ਹਿੰਦੁਸਤਾਨ ਦੇ ਨਕਸ਼ੇ ਦੀ ਨਵੀਂ ਰੂਪ ਰੇਖਾ ਬਣ ਰਹੀ ਹੈ, ਨਵੀਆਂ ਲੀਹਾਂ ਪੈ ਰਹੀਆਂ ਹਨ ਤੇ ਸਾਰੇ Constitution ਦੀ ਇਕ ਨਵੀਂ ਸ਼ਕਲ ਸਾਡੇ ਸਾਹਮਣੇ ਆ ਰਹੀ ਹੈ । ਜਿਹੜੀਆਂ erstwhile Indian States ਸਨ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਨਕਸ਼ੇ ਨੂੰ ਤਕਰੀਬਨ ਮਿਟਾਇਆ ਜਾ ਰਿਹਾ ਹੈ ਸਿਵਾਏ ਜਮ੍ਹਾਂ ਤੇ ਕਸ਼ਮੀਰ ਦੇ । ਮੈਂ ਸਮਝਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਮਰਸੀਆ ਖਾਨੀ ਕਰਨਾ ਬੇਜਾ ਨਾ ਹੋਵੇਗਾ । ਕਈ progressive States ਦੇ administrators ਜਿਹੜੇ ਚੰਗੇ ਚੰਗੇ ਕੰਮ ਕਰਦੇ ਰਹੇ ਹਨ ਉਹ ਹੁਣ ਵਡਿਆਂ ਵਡਿਆਂ ਸੂਬਿਆਂ ਵਿਚ ਆ ਜਾਣਗੇ । ਇਨ੍ਹਾਂ ਸਟੇਟਸ ਦਾ ਵਜੂਦ ਹੁਣ ਬਿਲਕੁਲ ਖਤਮ ਹੋ ਜਾਏਗਾ । ਇਹ ਇਕ ਬੜੀ ਵੱਡੀ ਤਬਦੀਲੀ ਹੈ ਜਿਹੜੀ ਇਕ peaceful ਤਰੀਕੇ ਨਾਲ ਹੋ ਰਹੀ ਹੈ । ਇਸ ਦੀ ਜਿੰਨੀ ਸ਼ਲਾਘਾ ਕੀਤੀ ਜਾਏ ਓਨੀ ਥੋੜੀ ਹੈ । ਪਰ ਸਾਡੇ ਵਿਚੋਂ ਬਹੁਤ ਸਾਰੇ ਸਮਝਦੇ ਹਨ ਕਿ ਲਕੀਰਾਂ ਮੋਟੀ ਕਲਮ ਨਾਲ ਵਾਹੀਆਂ ਗਈਆਂ ਹਨ ਤੇ ਜੇ ਇਸ ਖਾਕੇ ਨੂੰ ਬਰੀਕ ਕਲਮ ਨਾਲ ਲਕੀਰਿਆ ਜਾਂਦਾ ਤਾਂ ਇਹ ਖਾਕਾ ਹੋਰ ਸੁਹਣਾ ਤੇ ਚੰਗਾ ਹੋ ਸਕਦਾ ਸੀ । ਖਾਸ ਤੌਰ ਤੇ Northern India ਤੇ Bombay ਦੇ ਬਾਰੇ ਇਸ ਸਿਲਸਿਲੇ ਵਿਚ ਅਰਜ਼ ਕਰਦਾ ਹਾਂ । ਜੇ ਹਿੰਦੁਸਤਾਨ ਵਿਚ unilingual States ਬਣ ਜਾਂਦੀਆਂ ਤਾਂ ਮੈਂ ਸਮਝਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਇਹ ਮਸਲਾ ਚੰਗੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਸੁਲਝਾਇਆ ਜਾ ਸਕਦਾ ਸੀ । ਮੈਂ ਸਮਝਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਪੰਜਾਬ ਦੇ ਮਸਲੇ ਨੂੰ ਬਾਹਰ ਵਾਲੇ ਸੱਜਣ ਚੰਗੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਸਮਝਦੇ ਨਹੀਂ ਤੇ ਸ਼ੰਕਾ ਪ੍ਰਕਟ ਕਰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਇਥੇ ਜਿਹੜੀਆਂ communities ਰਹਿੰਦੀਆਂ ਹਨ ਉਹ ਇਕ ਦੂਜੇ ਦੀ ਜ਼ਬਾਨ ਨੂੰ ਸਮਝ ਸਕਦੀਆਂ ਹਨ ਤੇ ਫੇਰ ਇਸ ਵਿਚ ਕੀ difficulty ਹੈ । ਮੈਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਇਸ ਸੰਬੰਧ ਵਿਚ ਦਸਣਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਹਿੰਦੁਸਤਾਨ ਦੇ ਆਈਨ ਦੀ ਦਫਾ 350 ਵਿਚ ਇਕ ਹੋਰ para ਸ਼ਾਮਲ ਕੀਤਾ ਜਾ ਰਿਹਾ ਹੈ । ਉਹ ਇਹ ਹੈ :

It shall be the endeavour of every State and of every local authority within the State to provide adequate facilities for instruction in the mother tongue at the primary stage of Education to children belonging to linguistic minority groups.

ਸਾਰੀ trouble ਇਹ ਹੈ ਕਿ linguistic minority ਦਾ ਜਿਹੜਾ conception ਹੈ ਉਹ ਗਲਤ ਹੈ ਤੇ ਬਾਅਦ ਭਾਈਆਂ ਨੇ ਇਸ ਨੂੰ ਮਜ਼ਬੂਤ ਨਾਲ ਵਾਬਸਤਾ ਕਰ ਦਿਤਾ ਹੈ ।

ਜਾਲੰਧਰ ਡਿਵੀਜ਼ਨ ਦੇ ਕਈ ਵੀਰ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਮਾਦਰੀ ਜ਼ਬਾਨ ਹਿੰਦੀ ਹੈ । ਦਰ ਅਸਲ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੀ trouble ਦਾ ਆਗਾਜ਼ ਇਥੋਂ ਹੁੰਦਾ ਹੈ । ਕਿਸੇ ਦੀ mother tongue ਨੂੰ ਉਸ ਦੇ parents ਦੇ ਕਹਿਣ ਤੇ ਨਹੀਂ determine ਕੀਤਾ ਜਾ ਸਕਦਾ ਬਲਕਿ ਬੱਚੇ ਦੀ mother tongue ਉਹ ਹੈ ਜਿਹੜੀ ਉਹ ਬੋਲਦਾ ਹੈ । ਇਸ ਸ਼ਬਦ ਦੇ ਅਰਥਾਂ ਤੋਂ ਹੀ ਇਸ ਦਾ ਪਤਾ ਲਗ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ।

[ਸਰਦਾਰ ਸਰੂਪ ਸਿੰਘ]

ਜਦੋਂ ਕੋਈ ਤਬਕਾ ਇਹ ਕਹਿਣਾ ਸ਼ੁਰੂ ਕਰ ਦੇਂਦਾ ਹੈ ਕਿ ਮੇਰੇ ਬੱਚੇ ਦੀ ਜ਼ਬਾਨ ਫਲਾਣੀ ਹੈ ਤਾਂ ਜ਼ਰੂਰੀ ਤੌਰ ਤੇ ਉਹ ਉਸ ਦੀ ਮਾਦਰੀ ਜ਼ਬਾਨ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦੀ, ਜੇ ਇਸ ਮਸਲੇ ਨੂੰ ਸਹੀ ਮਾਅਨਿਆਂ ਵਿਚ ਵੇਖਿਆ ਜਾਏ ਤਾਂ ਪਤਾ ਲਗੇਗਾ ਕਿ regional language ਹੀ ਆਮ ਤੌਰ ਤੇ mother tongue ਹੁੰਦੀ ਹੈ। ਜਿਥੇ ਤਕ minority groups ਦੀ language ਦਾ ਸਵਾਲ ਹੈ ਪੰਜਾਬ ਵਿਚ ਜਿਹੜੇ ਆਦਮੀ Bombay, Madras, U. P. ਜਾਂ ਬੰਗਾਲ ਤੋਂ ਆਏ ਹੋਏ ਹਨ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਿਆਂ ਬੱਚਿਆਂ ਲਈ ਪੂਰੀਆਂ ਪੂਰੀਆਂ ਸਹੂਲਤਾਂ ਮੁਹੱਯਾ ਕੀਤੀਆਂ ਜਾਣੀਆਂ ਚਾਹੀਦੀਆਂ ਹਨ। ਸੱਥਰ ਫਾਰਮੂਲਾ ਇਸ ਗਲ ਦੀ ਵਾਲਦੇਨ ਨੂੰ ਇਜਾਜ਼ਤ ਦੇਂਦਾ ਹੈ ਕਿ ਉਹ ਆਪਣਿਆਂ ਬੱਚਿਆਂ ਨੂੰ ਆਪਣੀ mother tongue ਵਿਚ ਜਿਹੜੀ ਉਹ claim ਕਰਨ ਤਾਲੀਮ ਦੇ ਸਕਦੇ ਹਨ। ਜਿਹੜੇ ਖ਼ਿਤਿਆਂ ਵਿਚ ਦੋ ਜ਼ਬਾਨਾਂ ਹਨ ਉਥੇ trouble ਪੈਦਾ ਹੁੰਦੀ ਹੈ ਤੇ ਉਸ ਦੇ ਕਾਰਨ ਭਿਆਨਕ ਨਤੀਜੇ ਪੈਦਾ ਹੋ ਸਕਦੇ ਹਨ। ਸਪੀਕਰ ਸਾਹਿਬ! ਮੈਂ ਸਮਝਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਪੰਜਾਬ ਵਿਚ language ਦਾ ਮਸਲਾ ਸਹੀ ਮਾਅਨਿਆਂ ਵਿਚ ਹਲ ਨਹੀਂ ਹੋਇਆ। ਜੇ ਐਨੀ ਜੱਦੋ ਜਹਿਦ ਦੇ ਬਾਅਦ ਇਸ ਦਾ ਹੱਲ ਸਹੀ ਤੌਰ ਤੇ Unified State ਬਣਾ ਕੇ ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ ਕਿ ਜਿਹੜੇ ਇਥੇ ਵਸਦੇ ਹਨ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਜ਼ਬਾਨ ਪੰਜਾਬੀ ਹੈ ਤਾਂ ਫਿਰ ਕਿਸੇ ਨੂੰ ਇਹ ਕਹਿਣ ਦੀ ਗੁੰਜਾਇਸ਼ ਨ ਰਹਿੰਦੀ ਕਿ ਮੇਰੇ ਬੱਚੇ ਦੀ ਮਾਦਰੀ ਜ਼ਬਾਨ ਹਿੰਦੀ ਹੈ। ਇਸ ਮਸਲੇ ਨੂੰ ਹਲ ਕਰਨ ਲਈ Surgical Operation ਦੀ ਜ਼ਰੂਰਤ ਹੈ ਪਰ ਇਸ ਵੇਲੇ ਪੁਲਟਸ ਬੰਨ੍ਹ ਕੇ ਇਸ ਬਿਮਾਰੀ ਨੂੰ ਦੂਰ ਕਰਨ ਦੀ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਕੀਤੀ ਗਈ ਹੈ। ਜਿਥੇ ਤਕ ਪੰਜਾਬ ਦੀ ਜ਼ਬਾਨ ਦੇ ਮਸਲੇ ਦਾ ਤਾਲੁਕ ਹੈ ਇਥੇ ਕਿਸੇ ਤਬਕੇ ਨੇ ਖੁਸ਼ਗਵਾਰ ਹਾਲਾਤ ਪੈਦਾ ਨਹੀਂ ਹੋਣ ਦੇਣੇ। ਜਦੋਂ ਸਾਡੇ ਸਾਹਮਣੇ ਇਕ ਖਾਸ community ਦੀ ਰੂਪ ਰੇਖਾ ਆ ਰਹੀ ਹੈ ਮੈਂ ਉਸ ਦੇ ਮੁਤੱਲਕ ਸਪੀਕਰ ਸਾਹਿਬ, ਆਪਣੇ ਵਿਚਾਰ ਹਾਊਸ ਦੇ ਸਾਹਮਣੇ ਰਖਣਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹਾਂ। ਇਸ ਬਿਲ ਵਿਚ ਜਿਹੜੀਆਂ ਤਰਮੀਮਾਂ ਦਾ number ਹੈ ਉਸ ਤੋਂ ਪਤਾ ਲਗਦਾ ਹੈ ਕਿ ਇਹ ਬਿਲ ਆਪਣੀ ਕਿਸਮ ਦਾ ਇਕ ਖਾਸ ਬਿਲ ਹੈ। ਬਹੁਤ ਸਾਰੀਆਂ ਤਰਮੀਮਾਂ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦਾ States Reorganisation ਨਾਲ ਕੋਈ ਤਾਲੁਕ ਨਹੀਂ, ਇਹ ਮੌਕਾ ਭਾਲ ਕੇ ਲਿਆਂਦੀਆਂ ਗਈਆਂ ਹਨ। ਇਸ ਸੰਬੰਧ ਵਿਚ ਮੈਂ ਦਸਣਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਜਿਥੇ ਤਕ representation ਦਾ ਸਵਾਲ ਹੈ ਪਹਿਲਾਂ Parliament ਜਾਂ Assembly ਵਿਚ seats ਦਾ ਇਕ ਖਾਸ number ਮੁਕੱਰਰ ਸੀ ਤੇ ਹੁਣ States ਨੂੰ seats ਦੇ ਦਿਤੀਆਂ ਗਈਆਂ ਹਨ ਪਰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਇਖ਼ਤਿਆਰ ਦੇ ਦਿਤਾ ਗਿਆ ਹੈ ਕਿ ਇਨ੍ਹਾਂ seats ਨੂੰ ਮੁਖ਼ਤਲਿਫ਼ ਕੌਮਾਂ ਵਿਚ ਵੰਡ ਦਿਤਾ ਜਾਏ। ਮੈਂ ਸਮਝਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਕੋਈ rigid rule ਨਾ ਹੋਣ ਨਾਲ Constituencies ਦਾ ਘਟ ਵਧ ਹੋਣਾ ਯਕੀਨੀ ਦਖਾਈ ਦੇਂਦਾ ਹੈ ਤੇ ਹੋ ਸਕਦਾ ਹੈ ਕਿ ਨਵੇਂ ਆਈਨ ਦੀ ਰਾਹੀਂ ਸਾਡੀ States ਦੀ representation ਕਿਸੇ ਦਿਨ unequal ਹੋ ਜਾਏ। ਮੇਰੇ ਵੀਰ ਸਰਦਾਰ ਹਰ-ਕਿਸ਼ਨ ਸਿੰਘ ਸੁਰਜੀਤ ਨੇ ਜ਼ਿਕਰ ਕੀਤਾ ਹੈ ਕਿ Legislative Council weightage enjoy ਕਰਦੀ ਹੈ ਪਰ ਮੈਂ ਸਮਝਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਨਵੀਂ Pepsu State ਸ਼ਾਮਲ ਹੋਣ ਨਾਲ ਉਹ weightage ਹਟ ਜਾਣਾ ਸੀ ਪਰ ਹੁਣ one-third representation ਕਰ ਦੇਣੀ ਕੋਈ ਚੰਗੇ ਪਾਸੇ step ਨਹੀਂ। ਇਸ ਹਾਊਸ ਦੇ ਬਹੁਤ

ਸਾਰੇ ਮੈਂਬਰ ਸਮਝਦੇ ਹਨ ਕਿ ਜੇ Council ਨਾ ਵੀ ਹੋਵੇ ਤਾਂ ਵੀ ਗੁਜ਼ਾਰਾ ਚਲ ਸਕਦਾ ਹੈ । Council ਮਹਿਜ਼ ਇਕ patronage ਦਾ ਅੰਡਾ ਬਣਿਆ ਹੋਇਆ ਹੈ, ਜਿਹੜਾ ਕਿ ਸ਼ਲਾਘਾਯੋਗ motive ਨਹੀਂ ।

ਇਸ ਦੇ ਇਲਾਵਾ High Court ਦੀਆਂ Judges ਦੇ ਬਾਰੇ ਇਕ ਨਵੀਂ amendment ਹੈ । ਇਸ ਦੇ ਮੁਤਾਬਿਕ 60 ਸਾਲ age-limit ਮੁਕੱਰਰ ਕਰ ਦਿਤੀ ਗਈ ਹੈ । Article 224 ਨੂੰ ਬਿਲਕੁਲ ਨਿਕੰਮਾ ਕਰ ਦਿਤਾ ਗਿਆ ਹੈ । ਜਿਹੜੇ ਆਦਮੀ retire ਹੋ ਗਏ ਹਨ ਉਹ re-employ ਨਹੀਂ ਹੋ ਸਕਦੇ । ਇਸ ਦੇ ਨਾਲ ਇਕ alternative provision ਕਰ ਦਿਤਾ ਗਿਆ ਹੈ ਕਿ ਜੇ ਜ਼ਰੂਰਤ ਪਏ ਤਾਂ additional judges ਜਾਂ temporary judges employ ਕਰ ਲਏ ਜਾਣ । ਮੈਂ ਸਮਝਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਜੇ ਕੋਈ ਦੋ ਸਾਲ ਵਾਸਤੇ additional judge ਜਾਂ temporary judge ਮੁਕੱਰਰ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਤਾਂ ਉਹ ਆਪਣੀਆਂ duties ਨੂੰ ਚੰਗੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਨਹੀਂ ਨਿਭਾ ਸਕਦਾ ।

ਜੇਕਰ permanent judges ਅਸੀਂ ਲਾਉਂਦੇ ਹਾਂ ਤਾਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਰੀਟਾਇਰ ਹੋਣ ਤੋਂ ਬਾਦ ਉਸ ਹਾਈ ਕੋਰਟ ਵਿਚ, ਜਿਸ ਵਿਚ ਉਹ ਜਜ ਰਹੇ ਹੋਣ, ਪ੍ਰੈਕਟਿਸ ਕਰਨ ਦਾ ਹਕ ਨਹੀਂ ਹੈ । ਇਨ੍ਹਾਂ ਹਾਲਾਤ ਵਿਚ, ਮੈਂ ਇਹ ਸਮਝਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਇਹ ਬਹੁਤ ਜ਼ਰੂਰੀ ਹੈ ਕਿ temporary ਜਾਂ additional judges ਨੂੰ ਵੀ ਉਸ ਹਾਈ ਕੋਰਟ ਵਿਚ, ਜਿਸ ਵਿਚ ਉਹ ਜਜ ਰਹੇ ਹੋਣ, ਪ੍ਰੈਕਟਿਸ ਕਰਨ ਦੀ ਇਜਾਜ਼ਤ ਨਾ ਹੋਵੇ । ਜੇਕਰ ਇਕ ਪੰਜਾਹ ਸਾਲਾਂ ਦੇ practising lawyer ਨੂੰ temporary ਜਜ ਬਣਾ ਦਿੱਤਾ ਜਾਵੇ ਅਤੇ ਦੋ ਸਾਲਾਂ ਬਾਅਦ ਉਹ ਹਟ ਕੇ ਪ੍ਰੈਕਟਿਸ ਸ਼ੁਰੂ ਕਰ ਦੇਵੇ ਤਾਂ ਮੈਂ ਸਮਝਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਇਹ healthy ਚੀਜ਼ ਨਹੀਂ ਹੋਵੇਗੀ । ਇਹ ਇਕ improper practice ਹੈ । ਜੇਕਰ permanent judges ਪ੍ਰੈਕਟਿਸ ਨਹੀਂ ਕਰ ਸਕਦੇ ਤਾਂ ਇਹ ਹੋਰ ਵੀ ਜ਼ਰੂਰੀ ਹੈ ਕਿ temporary ਅਤੇ additional judges ਵੀ ਉਸ ਹਾਈ ਕੋਰਟ ਵਿਚ ਪ੍ਰੈਕਟਿਸ ਨਾ ਕਰ ਸਕਣ, ਜਿਸ ਵਿਚ ਉਹ ਜਜ ਰਹੇ ਹੋਣ । ਇਸ ਲਈ ਮੈਂ ਇਸ provision ਨੂੰ ਜਿਹੜੀ ਆਰਟੀਕਲ 224 ਨੂੰ ਹਟਾ ਕੇ ਕੀਤੀ ਗਈ ਹੈ, welcome ਨਹੀਂ ਕਰ ਸਕਦਾ ।

ਇਸ ਤੋਂ ਅਗੇ, ਸਪੀਕਰ ਸਾਹਿਬ, ਆਰਟੀਕਲ 240 ਦੇ ਅਧੀਨ ਪ੍ਰੋਵੀਡੇਂਟ ਸਾਹਿਬ ਨੂੰ ਕੁਝ Union territory ਲਈ regulations ਬਣਾਉਣ ਦੇ ਅਧਿਕਾਰ ਦਿੱਤੇ ਗਏ ਹਨ ।

17. For article 240 the following shall be substituted :—

“240. The President may make regulations for the peace, progress and good government of the Union territory of—

- (a) the Andaman and Nicobar Islands ;
- (b) the Laccadive, Minicoy and Amindivi Islands.

[ਸਰਦਾਰ ਸਰੂਪ ਸਿੰਘ]

- (2) Any regulation so made may repeal or amend any Act made by Parliament or any existing law which is for the time being applicable to the Union territory and, when promulgated by the President, shall have the same force and effect as an Act of Parliament which applies to that territory ”.

ਮੈਂ ਸਮਝਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਇਹ ਬਹੁਤ important provision ਹੈ ਅਤੇ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਜਾਰੀ ਕੀਤੇ ਹੋਏ regulations ਦੀ ratification ਪਾਰਲੀਮੈਂਟ ਜ਼ਰੂਰ ਕਰੇ। ਮੈਂ ਪ੍ਰੋਜ਼ੀਡੈਂਟ ਸਾਹਿਬ ਦੇ person ਦਾ ਇਹਤਰਾਮ ਕਰਦਾ ਹਾਂ। ਮੈਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਖਿਲਾਫ ਨਹੀਂ ਪਰ ਪ੍ਰੋਜ਼ੀਡੈਂਟ ਕੋਈ ਵੀ ਹੋ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਇਹ powers ਪ੍ਰੋਜ਼ੀਡੈਂਟ ਨੂੰ ਦੇ ਕੇ ਉਸ ਨੂੰ super-Parliament ਬਣਾ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਹੈ। ਪਹਿਲਾਂ healthy provision ਇਹ ਸੀ ਕਿ regulations ਦੀ ratification ਪਾਰਲੀਮੈਂਟ ਕਰਦੀ ਸੀ। ਇਹ ਹੁਣ ਉੜਾ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਹੈ। ਇਸ ਤੋਂ ਅਗਲੇ ਆਰਟੀਕਲ ਵਿਚ ਵੀ ratification ਦੀ provision ਉੜਾ ਦਿੱਤੀ ਗਈ ਹੈ। ਇਹ ਇਸ ਬਿਲ ਵਿਚ ਕਮੀ ਹੈ। ਜੇ ਕੋਈ emergency ਹੋਵੇ ਤਾਂ ਪ੍ਰੋਜ਼ੀਡੈਂਟ ਜਾਂ ਗਵਰਨਰ legislate ਕਰ ਲਵੇ ਪਰ it should always be subject to the ratification of the Parliament.

ਇਸ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਮੈਂ ਆਪਦਾ ਧਿਆਨ ਇਸ ਬਿਲ ਦੀ ਕਲਾਜ਼ 23 ਵਲ ਦਿਵਾਉਣਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹਾਂ। ਇਸ ਅਨੁਸਾਰ Article 372 ਦੇ ਅੱਗੇ ਇਕ - ਆਰਟੀਕਲ 372-A adaptation of laws ਦੇ ਬਾਰੇ add ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ। ਜਿਹੜੀਆਂ ਸਟੇਟਸ merge ਹੋ ਰਹੀਆਂ ਹਨ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ laws ਦੀ adaptation ਹੋਣੀ ਹੈ। ਟਾਈਮ ਬੋੜਾ ਹੈ; ਇਸ ਲਈ ਜੇ ਪ੍ਰੋਜ਼ੀਡੈਂਟ ਨਾਂ ਕਰੇ ਤਾਂ ਇਹ adaptation ਨਹੀਂ ਹੋ ਸਕਦੀ। ਇਹ ਠੀਕ ਹੈ ਪਰ ਇਸ ਕਲਾਜ਼ ਦੀ sub-clause (2) ਵਿਚ ਇਹ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ ਕਿ ਜੇਕਰ ਸੂਬੇ ਦੀ ਅਸੈਂਬਲੀ ਕਿਸੇ adapted law ਨੂੰ change ਕਰਨਾ ਚਾਹੇ ਤਾਂ ਕਰ ਸਕਦੀ ਹੈ। ਇਹ ਪ੍ਰਬੰਧ ਓਨਾ ਚੰਗਾ ਨਹੀਂ ਜਿੰਨਾ ਇਹ ਹੁੰਦਾ ਕਿ ਜਿਹੜੀ adaptation ਪ੍ਰੋਜ਼ੀਡੈਂਟ ਦੇ ਜ਼ਰੀਏ ਹੋਵੇ ਉਹ ਉਸ ਸੂਬੇ ਦੀ ਅਸੈਂਬਲੀ ਦੇ ਸਾਹਮਣੇ ਆਵੇ। ਇਹ ਮੈਂ ਨਹੀਂ ਕਹਿੰਦਾ ਕਿ ਕਿਸੇ ਨੇ ਖਰਾਬੀ ਕਰਨੀ ਹੈ ਪਰ procedure ਤਾਂ ਹੀ proper ਹੋ ਸਕਦਾ ਹੈ ਜੇ legislature ਦਾ business legislature ਪਾਸ ਰਹੇ। ਜੇਕਰ ਕਿਸੇ emergency ਵਿਚ ਪ੍ਰੋਜ਼ੀਡੈਂਟ ਨੇ legislation ਕਰਨੀ ਹੈ ਤਾਂ it should be subject to the ratification of the legislature. ਇਹ ਨਹੀਂ ਕਿ ਜੇ ਕੋਈ ਅਸੈਂਬਲੀ ਚਾਹੇ ਤਾਂ amendment ਕਰ ਲਵੇ।

ਇਸ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਮੈਂ ਆਪਦਾ ਧਿਆਨ ਇਸ ਬਿਲ ਦੀ ਕਲਾਜ਼ 18 ਵਲ ਦਿਵਾਉਂਦਾ ਹਾਂ।

After Article 258 of the Constitution, the following article shall be inserted, namely:—

258-A. Notwithstanding anything in this Constitution, the Governor of a State may, with the consent of the Government of India, entrust either conditionally or unconditionally to that Government or to its officers functions in relation to any matter to which the executive power of the State extends.

ਸਪੀਕਰ ਸਾਹਿਬ, ਇਹ reverse procedure ਸ਼ੁਰੂ ਹੋ ਗਿਆ ਹੈ। ਪਹਿਲਾਂ ਆਈਨ ਇਹ ਇਜਾਜ਼ਤ ਦਿੰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਸੈਂਟਰ ਜੇਕਰ ਕੋਈ powers ਸਟੇਟਸ ਨੂੰ

RATIFICATION OF THE AMENDMENTS PROPOSED TO BE MADE TO THE (11)59
CONSTITUTION OF INDIA BY THE CONSTITUTION (SEVENTH
AMENDMENT) BILL, 1956

ਦੇਣਾ ਚਾਹੇ ਤਾਂ ਦੇ ਸਕਦਾ ਹੈ । ਪਰ ਹੁਣ ਇਸ provision ਨਾਲ ਇਹ ਪ੍ਰਬੰਧ ਕੀਤਾ ਜਾ ਰਿਹਾ ਹੈ ਕਿ ਸਟੇਟ ਗਵਰਨਮੈਂਟ ਜੋ ਸੈਂਟਰ ਨੂੰ ਕੁਝ ਅਧਿਕਾਰ ਦੇਣਾ ਚਾਹੇ ਤਾਂ ਦੇ ਸਕਦੀ ਹੈ । ਇਹ ਮੈਂ ਸਮਝਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਛੋਟੀ ਮੋਟੀ ਜਿਹੜੀ provincial autonomy ਹੈ ਉਸ ਵਿਚ serious inroad ਹੋਵੇਗੀ । ਇਹ ਚੰਗਾ provision ਨਹੀਂ ।

ਇਸ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਇਸ ਬਿਲ ਵਿਚ ਜਿਹੜਾ provision ਦੇ ਸੂਬਿਆਂ ਲਈ ਇਕ ਹਾਈ ਕੋਰਟ ਜਾਂ ਇਕ ਗਵਰਨਰ ਕਰਨ ਬਾਰੇ ਹੈ, ਇਸ ਵਿਚ country ਨੂੰ strengthen ਕਰਨ ਦੇ germs ਹਨ । ਮੈਂ ਇਸ ਨੂੰ welcome ਕਰਦਾ ਹਾਂ । ਇਕ ਸਟੇਟ ਦਾ ਗਵਰਨਰ ਯਕੀਨਨ ਨਾਲ ਵਾਲੀ Union territory ਦਾ administrator ਹੋ ਸਕਦਾ ਹੈ ਕਿਉਂਕਿ ਦੋਵਾਂ neighbour ਸਟੇਟਾਂ ਦਾ ਮਿਆਰ ਸਾਂਝਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ । ਜੇ ਇਕ ਆਦਮੀ ਦੋਵਾਂ ਦਾ charge hold ਕਰੇ ਤਾਂ ਸਹੂਲਤ ਹੋਵੇਗੀ ।

ਸ਼੍ਰੀ ਰਾਮ ਚੰਦਰ ਕਾਮਰੇਡ (ਨੂਰਪੁਰ) : ਸਪੀਕਰ ਸਾਹਿਬ, ਮੈਂ ਮਿਲੇ ਜੁਲੇ ਜੜ੍ਹਬਾਤ ਕੇ ਸਾਥ ਇਸ ਬਿਲ ਕਾ ਖੈਰ ਮਕਦਮ ਕਰਤਾ ਹੂੰ । ਖੈਰ ਮਕਦਮ ਮੈਂ ਇਸ ਲਿਯੇ ਕਰਤਾ ਹੂੰ ਕਿ ਸਦਿਯੋਂ ਕੀ ਜੁਦਾਈ ਕੇ ਬਾਦ ਪੰਜਾਬ ਕੇ ਅਵਾਮ ਕਾ ਏਕ ਬਡਾ ਭਾਰੀ ਹਿਸਸਾ ਪੰਜਾਬ ਮੇਂ ਸ਼ਾਮਲ ਹੋ ਰਹਾ ਹੈ ਐਂਦਰ ਯਹ ਸ਼ਾਮਲਿਯਤ ਏਸੇ ਹਾਲਾਤ ਮੇਂ ਹੋ ਰਹੀ ਹੈ ਜਬ ਕਿ ਜਾਗੀਰਸ਼ਾਹੀ ਖਤਮ ਹੋ ਗਈ ਹੈ, feudalism ਖਤਮ ਹੋ ਗਯਾ ਹੈ । ਅਵਾਮ ਇਕਟੁਠੇ ਹੋ ਰਹੇ ਹੈਂ ਐਂਦਰ ਜਬ ਅਵਾਮ ਇਕਟੁਠੇ ਹੋਤੇ ਹੈਂ ਤੋ natural democratic processes, ਜਮਹੂਰੀ processes ਐਂਦਰ ਇਸ ਕੇ ਸਾਥ development ਤੇਜ਼ੀ ਸੇ ਆਗੇ ਬਡ ਸਕਤੀ ਹੈ । ਪਿਛਲੇ ਨੌ ਸਾਲੋਂ ਮੇਂ ਜੋ ਕਾਮ ਮੁਲਕ ਮੇਂ ਹੁਏ ਹੈਂ ਊਨ ਕੇ ਲਿਯੇ ਹਮ ਪੰਡਿਤ ਜਵਾਹਰ ਲਾਲ ਜੀ ਕੇ ਸ਼ੁਕਰਗੁਜ਼ਾਰ ਹੈਂ । ਮਿਸਾਲ ਕੇ ਤੌਰ ਪਰ ਪਲੈਨਿੰਗ ਹੁਆ ਹੈ ਐਂਦਰ ਨਯਾ ਵਿਧਾਨ ਬਨਾ ਹੈ । ਇਸ ਕੇ ਇਲਾਵਾ ਐਂਦਰ ਬਹੁਤ ਸੀ ਨਵੀਂ ਚੀਜ਼ੋਂ ਹੋ ਰਹੀ ਹੈਂ । ਅਭੀ ਮੇਰੇ ਏਕ ਦੋਸਤ ਨੇ ਕਹਾ ਥਾ ਕਿ ਅਗਰਚੇ ਹਮਾਰੇ ਵਿਧਾਨ ਕੋ ਬਨੇ ਹੁਏ ਸਾਤ ਸਾਲ ਹੁਏ ਹੈਂ ਇਸ ਥੋਡੇ ਸੇ ਅਰਸੇ ਮੇਂ ਹੀ ਯਹ ਵਿਧਾਨ ਕੀ ਸਾਤਵੀਂ amendment ਆ ਗਈ ਹੈ, ਅਮਰੀਕਾ ਕੀ Constitution ਮੇਂ ਏਸਾ ਨਹੀਂ ਹੁਆ ਹੈ । ਮੈਂ ਊਨਹੋਂ ਬਤਾਨਾ ਚਾਹਤਾ ਹੂੰ ਕਿ ਜਬ American Constitution ਬਨੀ ਥੀ ਤੋ ਮੁਲਕ ਬਹੁਤ ਆਹਿਸਤਾ ਆਹਿਸਤਾ ਟਰਕਕੀ ਕਰਤੇ ਥੇ । ਆਜਕਲ atomic age ਮੇਂ ਬਡੀ ਜਲਦੀ ਤਬਦੀਲੀ ਐਂਦਰ ਟਰਕਕੀ ਹੋ ਰਹੀ ਹੈ ਐਂਦਰ ਇਸ ਕੇ ਸਾਥ ਵਿਧਾਨ ਮੇਂ ਭੀ ਜਲਦੀ amendment ਕੀ ਜਾਤੀ ਹੈ । ਚੁਨਾਚਿ ਮੈਂ ਇਸ ਬਿਨਾ ਪਰ ਇਸ ਬਿਲ ਸੇ ਖੁਸ਼ ਹੂੰ ਐਂਦਰ ਇਸ ਕਾ ਖੈਰ ਮਕਦਮ ਕਰਤਾ ਹੂੰ ਕਿ ਹਮਾਰੇ 30 ਲਾਖ ਭਾਈ ਜੋ ਕਿਸੀ ਵਜਹ ਸੇ, ਮਹਾਰਾਜਾਓਂ ਆਦਿ ਕੀ ਵਜਹ ਸੇ ਹਮ ਸੇ ਜੁਦਾ ਹੋ ਗਏ ਥੇ ਆਜ ਵੇ ਹਮਾਰੇ ਸਾਥ ਆ ਰਹੇ ਹੈਂ ਐਂਦਰ ਹਮਾਰੀ common struggle ਕੇ ਲਿਯੇ ਆਗੇ ਬਡ ਰਹੇ ਹੈਂ ।

ਜਹਾਂ ਮੈਂ ਇਸ ਕਦਰ ਖੁਸ਼ ਹੂੰ ਵਹਾਂ ਮੁਝੇ ਇਸ ਬਾਤ ਕਾ ਅਫਸੋਸ ਭੀ ਹੈ ਕਿ ਹਮਾਰੇ ਪਹਾਡ ਕੇ ਲੋਗੋਂ ਕੋ ਇਕਟੁਠਾ ਨਹੀਂ ਕੀਯਾ ਗਯਾ ਹੈ । ਸਬ ਲੋਗ ਯਹ ਜਾਨਤੇ ਹੈਂ ਕਿ ਹਮਾਰੇ ਜੋ regions ਬਨ ਰਹੇ ਹੈਂ ਯਹ ਜ਼ਬਾਨ ਕੇ ਆਧਾਰ ਪਰ ਨਹੀਂ ਬਨਾਏ ਹੈਂ ਬਲਕਿ ਖਾਸ ਹਾਲਾਤ ਕੀ ਬਿਨਾ ਪਰ ਬਨਾਏ ਹੈਂ । ਊਨ ਹਾਲਾਤ ਕਾ ਭੀ ਸਬ ਲੋਗੋਂ ਕੋ ਇਲਮ ਹੈ । ਮੈਂ ਨੇ ਕਲ ਪਰਸੋਂ ਕੀ ਪੰਡਿਤ ਜੀ ਕੀ ਤਕਰੀਰ

[श्री राम चन्द्र कामरेड]

सुनी। उस में उन्होंने कहा कि जबान पर अधिक जोर देने की जरूरत नहीं है। ऐसा करने से तंगदिली आएगी और झगड़े होंगे। यह जाहर करता है कि उन्होंने किसी मजबूरी हालात में जबान की बिना पर regions बनाने मंजूर किये हैं। मैं समझता हूँ कि जबान के साथ development का भी ख्याल रखा जाए। जहां तक जबान का ताल्लुक है अगर किसी एक रिजन के भाई कोई खास जबान पढ़ना चाहते हैं तो बड़ी खुशी से पढ़ें। लेकिन सब से बड़ी बात development की है।

स्पीकर साहिब, मैं यह अर्ज करना चाहता हूँ कि पहाड़ी region न बनाने की वजह से पहाड़ के लोगों के दिलों में बहुत ज्यादा मायूसी हुई है। कांगड़ा की जिला कांग्रेस कमेटी सन् 1954 से बराबर यह resolution पास करती आई है कि हमारा एक region होना चाहिये क्योंकि हमारा इलाका बहुत ज्यादा backward है। इस को आगे ले जाने के लिये कोई खास कोशिश करनी चाहिये। लेकिन हम उस बात में कामयाब नहीं हो सके। मैं मुबारकबाद देता हूँ हरियाने के भाइयों को कि उन को region मिल गया। क्यों मिल गया? उस का credit सिर्फ उन को ही नहीं बल्कि अकाली भाइयों को भी है जो चाहते थे कि पंजाबी region नहीं बल्कि पंजाबी सूबा भी बने। लेकिन जब उन्होंने देखा कि पंजाबी सूबा नहीं बनाया जाएगा और देश के लोग चाहते हैं कि मजहब की बिना पर कोई सूबा न बनाया जाए तो उन्होंने, कह दीजिये कि समझौता करने के लिये, compromise करने के लिये, जबान की बिना पर एक खित्ता हासिल किया, region हासिल किया। जब उन को रिजन मिल गया तो हरियाने वालों को तो मिलना ही था। कोई कहे कि हरियाने वालों की जद्दो जहद से उन को यह चीज मिली है तो मुझे इस बात से इनकार है। मेरी गुजारिश यह है कि जिन लोगों को आप Himalayan or sub-Himalayan areas के रहने वाले कहते हैं और जिन के मुतअल्लिक Government of India की किताब "Research of Punjab" में भी जिक्र है कि कांगड़ा, गुरदासपुर, होशियारपुर और शिमले के पहाड़ी इलाके स्वतः एक रिजन हैं, बहुत backward हैं, उन का अगर आप एक region बना देते तो मैं समझता हूँ कि पहाड़ के लोगों की थोड़ी बहुत तसल्ली हो जाती। यह कहा जाता है कि हरियाने के लोगों को यह शिकायत थी कि वे बहुत पीछे हैं, वहां development नहीं है। तो मैं अर्ज करना चाहता हूँ कि कांगड़ा के लोग तो और भी बहुत ज्यादा पीछे हैं, इन की development करने की बहुत ज्यादा जरूरत है। बहुत अच्छा होता यदि कांगड़ा और हिमाचल के लोग इकट्ठे हो कर पंजाब में मिल जाते। मुझे उम्मीद है कि अगर आज नहीं तो पांच साल के बाद हिमाचल भी जरूर पंजाब में मिल जाएगा। इसी सिलसिले में मुझे हिमाचल असैम्बली के एक मैम्बर की चिट्ठी आई है जिस में लिखा है कि यह ठीक है कि इस वक्त सरकार ने हमारी अर्ज पर ध्यान नहीं दिया लेकिन पहाड़ी लोग बहुत पसमान्दा हैं और उन की बेहतरी के लिये यह जरूरी है कि उन को इकट्ठा कर के इस रिजन में लाया जाए। और अगर यह मांग आज पूरी नहीं हुई तो हम उम्मीद करते हैं कि पांच साल के बाद यह मांग पूरी हो जाएगी। स्पीकर साहिब, जहां तक इन की पसमान्दगी का और गरीबी का ताल्लुक है States Reorganisation

RATIFICATION OF THE AMENDMENTS PROPOSED TO BE MADE TO THE (11)61
CONSTITUTION OF INDIA BY THE CONSTITUTION (SEVENTH
AMENDMENT) BILL, 1956

Commission की report के सफा 46 पर जो कुछ उन्होंने लिखा है उस को मैं पढ़ कर सुनाना चाहता हूँ—

There are no complaints from those sponsoring the movement for a Punjabi-speaking State about economic or political exploitation of the Punjabi-speaking areas by the representatives of the so-called Hindi-speaking region. If anything, the complaint is from the hilly areas and the Haryana tract.

मुझे खुशी है कि हरियाने वालों की शिकायत तो दूर हो गई, लेकिन खेद है कि पहाड़ी इलाके के लोगों की शिकायत दूर नहीं हुई। S.R.C. ने अपनी रिपोर्ट के सफा 156 पर आगे चल कर फिर लिखा है—

Himachal Pradesh is relatively backward and having regard to its small population, the percentage of literacy in these areas which is much lower than in the case of the Punjab, and the very great need for development, it is argued that this State as part of a bigger unit will be neglected area with few opportunities, if any, for economic and social advancement. The alleged indifference of the Punjab Government to the needs of the eastern portion of the Kangra District is quoted in support of this argument.

यानी उन्होंने माना है कि हमें कांगड़ा वालों को शिकायत है कि कांगड़ा का इलाका बहुत पिछड़ा हुआ है। उन्होंने गलती से यह बात लिख दी हो; सो नहीं है। हकीकत यह है कि कांगड़ा और दूसरे पहाड़ी इलाकों की development करने के लिये कोई कोशिश नहीं की गई। अगर इन इलाकों को एक region में रख दिया जाए तो उन को तरक्की करने के लिये काफी मदद मिल जाएगी। स्पीकर साहिब, जिस बिल पर भाषण करने के लिये मैं आज यहा खड़ा हुआ हूँ उस के section 22 के सब सैक्शन 2(b) के मातहत जो regions बना रहे हैं उस में लिखा है कि President को अख्तियार होगा कि ऐसे कायदे बनाए इस चीज को मद्देनजर रख कर, कि फण्डों का खर्च सब इलाकों पर मुनासब और मुनसफाना हो।

(b) the equitable allocation of funds for developmental expenditure over the said areas, subject to the requirements of the State as a whole ; ....

तो मैं यह अर्ज करना चाहता हूँ कि यही चीज थी जो कि पंडित श्री राम शर्मा ने हमारे सामने रखी थी जब उन्होंने बताया कि पार्लियामेंट में पंडित ठाकुर दास ने यह कहा कि Governor की यह responsibility हो जानी चाहिये कि इन regions की बाबत दो साल के बाद रिपोर्ट करे तथा एक Development Board बनाए जो कि region की development के लिये काम करे और साथ ही वह Board यह भी देखे कि पांच वर्ष में हिंदी रिजन भी पंजाबी रिजन के बराबर तरक्की कर लेता है। इसी चीज के लिये कांगड़ा के और दूसरे पहाड़ी इलाकों के लोग लड़ते रहे हैं लेकिन उन में lawlessness create करने की हिम्मत नहीं थी। वे discipline में रहना चाहते थे इसी लिये बाजी हार गये। अकबर के अलफाज के मुताबिक—

निहायत काबलीयत से मुझे साबित किया मुरदा,

शिकायत इस की करना है मुझे या दाद देना है।”

मैं आप से यह अर्ज करना चाहता हूँ कि पहाड़ के लोगों के दिलों में एक खलश है। वे बहुत पीछे हैं और उन की तरक्की के लिये काफी कुछ नहीं किया

[श्री राम चन्द्र कामरेड]

गया। दो रिजन बन गए हैं अगर उन का भी तीसरा रिजन बना दिया जाए तो उन्हें बड़ी खुशी होगी। और अगर यह तीसरा रिजन नहीं बनता तो आप को ठोस गारण्टी देनी पड़ेगी, assurance देनी पड़ेगी कि लोगों की तरक्की के लिये कुछ किया जाएगा ताकि उन की तसल्ली हो। अगर गवर्नमेंट उन को इस सिलसिले में इकट्ठा नहीं करती है तो उन को इस चीज़ की तसल्ली दिलाए कि उन को industrially आगे ले जाने के लिये, economically आगे ले जाने के लिये और socially आगे ले जाने के लिये वह क्या करना चाहती है। अभी मेरे एक भाई यह कह रहे थे कि उन के इलाके में फलां चीज़ की तरक्की कम हुई है। मगर पहाड़ी लोग एक चीज़ में नहीं सब में पीछे हैं। स्पीकर साहिब, मुझे इस में कोई एतराज़ नहीं होगा कि अगर उस इलाका में जिस को पंजाबी रिजन कहा जाता है पंजाबी ज़बान को महानता दी जाए। मैं ने Russia और China के केस में देखा है कि उन्होंने लोगों को बहुत आज़ादी दे रखी थी। अगर कोई छोटे से छोटा खित्ता भी अपनी development खुद करना चाहता था तो उस को इस चीज़ की इजाज़त दे रखी थी। Russia में तमाम ज़बानों की लिपि को एक कर दिया गया है। ज्यों २ देश में communism आगे बढ़ता जा रहा है त्यों ज़बानें भी एक होती जा रही हैं। इस सिलसिले में मैं यह अर्ज़ करना चाहता हूँ कि हुकूमते हिन्द की यह पालिसी बहुत अच्छी है कि वह किसी ज़बान को किसी पर ठोसना नहीं चाहते और यह कि ज़बान को अपने आप ही develop होना चाहिये। मैं उन की इस पालिसी को पसन्द करता हूँ कि लोग खुद बखुद इस stage पर पहुँच जाएं कि एक ही लिपि में सब ज़बानों को लिखना शुरू कर दें। मैं इस सम्बन्ध में चीन के बारे में अर्ज़ करूँगा कि उन्होंने लोगों में भिन्नता को अनुभव करके छोटे छोटे रकबों के लिये भी अलहदा कमेटियां बना दी हैं ताकि वह खुद अपनी development करें। उन्होंने ऐसे रकबों में छोटे से छोटे गांव को autonomy दे रखी है। यह रकबे कहीं तहसील, कहीं District और कहीं Province के बराबर हैं। उन्हें autonomy मिली हुई है। इस लिये मैं यह अर्ज़ करना चाहता हूँ कि अगर पंजाबी रिजन के भाई यह चाहते हैं कि वहां पर पंजाबी ज़बान होनी चाहिये तो ज़रूर होनी चाहिये। लेकिन इस के साथ ही मैं यह कहता हूँ कि कांगड़ा और दूसरे पहाड़ी इलाके का भी एक जायज़ और उचित रिजन बना दिया जाए और उस की development के लिये ज़्यादा पैसा खर्च होना चाहिये। अगले पांच वर्षों के लिये बजट में एक अरब अड़तालीस करोड़ रुपया रखा गया है लेकिन कांगड़ा पर इस में से दो करोड़ से भी कम रुपया खर्च होगा।

अध्यक्ष महोदय : आप को इस motion पर बोलते समय मौका दिया गया है कि आप कांगड़ा का केस पेश कर दें। लेकिन आप को इतनी details में नहीं जाना चाहिए। (While speaking on this motion the hon. Member has been given an opportunity to put the case of Kangra District. But he should not go into such details.)

श्री राम चन्द्र कामरेड : स्पीकर साहिब, मैं आप का शुक्र गुज़ार हूँ कि आप ने मुझे अपने स्थालात बहिर करने का मौका दिया है। मेरे इलाके के लोगों को States Re-organisation Commission की पहली recommendations से इत्तफाक

RATIFICATION OF THE AMENDMENTS PROPOSED TO BE MADE TO THE (11)63
CONSTITUTION OF INDIA BY THE CONSTITUTION (SEVENTH
AMENDMENT) BILL, 1956

हैं और मैं ने अपने ख्यालात जाहिर भी कर दिये हैं। इस के बाद मैं यह अर्ज करना चाहता हूँ कि हमारे देश में democracy के असूल पर हुकूमत कायम है। इस समय majority हमारी बात नहीं मानती, हमारा उन के आगे सर तसलीम खम है और मैं कहूँगा कि वह experiment करें और अगर आज सातवीं amendment में हमारी बात नहीं मानी जा रही तो मुमकिन है कि आठवीं amendment में हमारी बात मानी जाएगी। मुझे आज इसी लिये मायूसी नहीं है कि democracy में हमें मौका मिलेगा कि हम अपनी आवाज़ बुलन्द कर सकें। लेकिन आज चूँकि हम ने इस पर अपनी मुहर सबत करनी है इस लिये अपनी राय जाहिर कर दी है। अगर हम अपनी राय जाहिर न करते तो शायद यह समझा जाता कि सारा कानून हमें पसन्द है। दरहकीकत हमें आज सारी की सारी चीज़ से इत्तफाक नहीं है। यह ठीक भी है कि हिन्दुस्तान में सब लोगों को किसी चीज़ से इत्तफाक हो भी नहीं सकता। होता वही है जो कि majority की राय हो, minority को केवल अपनी राय जाहिर करने का मौका होता है। Majority ने जो फैसला कर दिया है हमारा उस के सामने सर तसलीम खम है। मुझे उम्मीद है कि जो गुज़ारिशात मैं ने आप के ज़रिए हुकूमत के सामने रखी हैं उन की तरफ तवज्जुह दी जायेगी और अगर पहाड़ी लोगों का कोई अलहदा रिजन नहीं बनाया जाता तो उन की development के लिये खास कोशिश की जायेगी।

प्रोफ़ेसर मोता सिंह आनन्दपुरी (आदमपुर) : स्पीकर साहिब ! आज़ादी के बाद हमारा Constitution बना। वह काफ़ी progressive lines पर बनाया गया। इस के लिये हमें खुशी हुई कि हमें भी मौका मिला कि हम अपना आर्इन खुद बनाएं। इस Constitution के अन्दर जहाँ बहुत सी progressive adaptations, modifications और amendments हम दूसरे मुल्कों की Constitution में से लाए हैं—अमरीका, इंगलैंड और दूसरे मुल्कों की जो Constitutions हैं उन में अच्छी तबदीलियां करके हमने अपने मुल्क के लिये Constitution बनाया, लेकिन साथ ही वहाँ कुछ चीज़ें ऐसी आ गई हैं जो हमारे मुल्क के और democracy की शान के शायं नहीं हैं। Democracy के होते हुए भी यहाँ इंगलिस्तान की तरह President के रूप में absolute monarchy नज़र आती है। गो इस subject पर मेरे कुछ दोस्तों ने रौशनी डाली है लेकिन फिर भी हाऊस की वाकफियत के लिये मैं मज़ीद ख्यालात का इज़हार करना चाहता हूँ।

President की personality कितनी ऊंची भी क्यों न हो, वह हमेशा नहीं रहा करता। अच्छे President भी हैं लेकिन कई वक्त ऐसे आ सकते हैं जब कोई दूसरा President आ जाए। यह ठीक है, खुशी की बात है कि उन्हें ऐसे अख्तियारात दिये गये हैं कि वह rules में ऐसे provisions करें जो कि democracy के मुताबिक हों लेकिन इस amendment to the Constitution में एक भी चीज़ ऐसी नज़र नहीं आ रही जो कि इस असूल के बमूजब हो। मेरे पास वह हिस्से मौजूद हैं जो मैं.....

अध्यक्ष महोदय : President पर उस की individual capacity में reference नहीं होनी चाहिए । (Any reference to the President in his individual capacity should be avoided.)

प्रोफ़ेसर मोता सिंह आनन्दपुरी : मैं यह कहने जा रहा था कि इस Constitution में और भी defects हैं और जो amendment की गई है, वह भी democratic lines के मुताबिक नहीं । यह democracy के खिलाफ़ है, यह हमें autocracy की तरफ़ ले जाने वाली है । इस में एक चीज़ आती है कि—

Even the adaptations and modifications made by President cannot be questioned in any court of law.

इस की बनाई हुई चीज़ को court of law भी question नहीं कर सकती । इस के बाद एक चीज़ खुशी वाली भी है कि जो इस clause का अगला हिस्सा है उस में यह provided है कि इस का मतलब यह न लिया जाए कि जो modification President करता है, जो adaptation करता है वह final है । States की legislatures को अख्तियार है कि वह उसको repeal कर सकें । मैं कहता हूँ कि यह तरीका अच्छा नहीं । States की बनी हुई चीज़ को तो President repeal करे, अच्छा लगता है लेकिन President की बनी हुई चीज़ को State legislature repeal कर दे, यह क्या मखौल है ? मैं यह चाहूँगा कि इस बात को पहले पार्लियामेंट और State legislatures देखें और बाद में अगर repeal करने की ज़रूरत हो तो वह President के पास आए । स्पीकर साहिब ! यही चीज़ मुल्क की administration के शायां है और हर Constitution में, दुनिया के हर country में यही तरीका चलता है । इस वास्ते मैं कहता हूँ कि इस चीज़ को दुरुस्त किया जाए ।

अगली चीज़ Regional Committees के मुतअल्लिक है । Regional Committees के Functions और Constitution को provide करने का हक भी President को दिया गया है । इस के मुताबिक The President may make certain provisions which may be useful for the functioning or proper functioning or good functioning of the Regional Committees. Here the word is “may” . . . . यह जो ‘may’ का लफ़्ज़ है यह ऐसा है जो सब जगह लिखा जाता है । यह एक बड़ा uncertain सा रहता है ।

अध्यक्ष महोदय : यह Constitution amendment बिल पर discussion नहीं है । Resolution इस बिल को ratify करने के लिये आप के सामने लाया गया है । [The Constitution Amendment Bill is not under discussion. A resolution to ratify it has been brought before the House.]

RATIFICATION OF THE AMENDMENTS PROPOSED TO BE MADE TO THE (11)65
CONSTITUTION OF INDIA BY THE CONSTITUTION (SEVENTH
AMENDMENT) BILL, 1956

प्रोफ़ेसर मोता सिंह आनन्दपुरी : इस में जो provision है, उस में "may" का लफ़्ज़ है, मैं चाहता हूँ कि यह may नहीं बल्कि shall होना चाहिए । इस को सही बनाने का हमारा हक है । हमारा हक है कि हम इस पर अपने सही ख्यालात का इज़हार करें ।

अध्यक्ष महोदय : आप तो यों ही 'may' और 'shall' के झगड़े में पड़ गए । अब तो इस में कुछ नहीं हो सकेगा [The hon. Member has unnecessarily gone into the controversy of "may" and "shall". No change can be effected into it at this stage.]

प्रोफ़ेसर मोता सिंह आनन्दपुरी : यह ठीक है कि हमारी राय इस काबल न होगी कि हम इस के provisions को तबदील करवा सकें । यह चीज़ मुल्क के हर हिस्से में जानी है । मैं चाहता हूँ कि हमारी राय का बाहर भी पता चल जाय । मैं अपनी राय जाहिर करने से कासिर नहीं रह सकता । मैं अपने rights को, अपने prerogatives को exercise करने का हक रखता हूँ.....

Mr. Speaker : Prerogatives within the Rules of Procedure.

प्रोफ़ेसर मोता सिंह आनन्दपुरी : Procedure तो ठीक ही है । मैं procedure के बाहर नहीं जा रहा हूँ । मैं Regional Committees के बारे में अर्ज़ कर रहा था । इस मामले पर मुल्क में बहुत शोर मचा, बहुत कुछ इस के खिलाफ कहा गया, बहुत कुछ इस के हक में । Regional Formula बना । इस का पंजाब पर असर पड़ा है—बहुत बुरा असर हुआ । झगड़े हुए । फिर भी Regional Committees बनाई जा रही हैं जो कि बतौर Advisory Committees काम करेंगी । इस के मुतअल्लिक भी मैं अर्ज़ करूंगा कि इन Regional Committees की Constitution बनानी है, वह President नहीं बल्कि पहले पार्लियामेंट बनाए और President उस को पीछे देखे । यहा भी मैं यही कहना चाहता हूँ । गो पंजाब ने इस को मंज़ूर नहीं किया, पंजाब की पब्लिक ने इसे tentatively ही मन्ज़ूर किया है लेकिन फिर भी मैं कहूंगा कि इस से लोगों की बहुत बड़ी अशान्ति को दूर किया गया है । इस के अन्दर कुछ कमियां हैं जिन्हें अगर दूर किया जाए तो यह cent per cent ठीक बन जाएगा । एक तो इस में 'may' की जगह 'shall' होना चाहिए और दूसरे Constitution बनाने का हक President की जगह पार्लियामेंट को होना चाहिए । फिर तो ठीक बात होगी ।

अगली चीज़ Union Territories के मुतअल्लिक कहना चाहता हूँ । मैं हैरान हूँ कि आज भी इस बीसवीं सदी में हमारे हिन्दुस्तान में Union Territories होंगी जिन का कोई democratic set-up नहीं होगा । वह Governors की administration के under होंगी । उन का administrator Governor होगा, जो independent of the Council of the Ministers होगा ।

[प्रोफ़ेसर मोता सिंह आनन्दपुरी]

[इस चीज़ से हिन्दुस्तान के कुछ बड़े बड़े हिस्सों को democracy के Fundamental Rights से महूरुम किया जा रहा है—उस democratic code और आईन से जो कि बीसवीं सदी में आज़ादी मिलने के बाद हमें मिला है। गवर्नर को बहुत ज़्यादा powers दी जा रही हैं। क्या यह democratic है? इस लिये मैं यह गुज़ारिश करना चाहता हूँ कि इस आईन के अन्दर जितनी चीज़ें हों वह democratic law की रौशनी में, democratic code के मुताबिक हों। इस में यह नहीं होना चाहिए कि गवर्नर और President जो कुछ चाहें कर लें। इस सारी चीज़ की बाग डोर एक ही आदमी के हाथ में नहीं होनी चाहिए खाह वह कितना ही अच्छा क्यों न हो। इस वास्ते मैं अर्ज़ करूंगा कि बहुत सी चीज़ें जो rotten हैं, जो दूसरे मुल्कों की नकल में ली गई हैं, उन्हें इस Constitution से निकाल दिया जाना चाहिए। यह stereotyped चीज़ें नहीं लाई जानी चाहिए।

अगली बात ज़बान के सिलसिले में है। इस में endeavour का लफ़्ज़ आता है। इस में कहा गया है कि उन की कोशिश होनी चाहिए। मैं चाहूंगा कि कोशिश नहीं बल्कि उन की duty होनी चाहिये। It should be their duty. They should be bound to see that the primary education should be in their mother tongue. इस सिलसिले में जो कमेटी की recommendations होंगी वह भी इस के मुताबिक President ही देखेगा। State की legislature को इसे देखने का कोई हक नहीं होगा। मैं समझता हूँ कि यह बड़ी हैरानकुन बात है।

इस के बाद आखरी चीज़ कह कर मैं खत्म करता हूँ। स्पीकर साहिब ! हमारे मुल्क के अन्दर Constitution में जो नई चीज़ लाई गई थी वह थी Fundamental Rights. इस सिलसिले में भी कोई अच्छी चीज़ नहीं लाई गई। पिछली दफ़ा जब हम लोगों ने Constitution पर बहस की थी तो बड़ी उम्मीद थी कि इस सम्बन्ध में जब नई amendment आएगी तो उस में Socialistic conception की चीज़ें आएंगी। Life को बेहतर बनाने के लिये Socialistic pattern की चीज़ें आएंगी। लेकिन कोई चीज़ ऐसी नज़र नहीं आती जो Socialistic pattern को आगे ले जाने वाली हो। वही पुरानी चीज़ें आई हैं। अब रही पंजाब की हालत। स्पीकर साहिब ! पंजाब एक अच्छी हालत में आ रहा है और मुझे खुशी है कि आज यह consolidate हो गया है। देर की बात है कि जब पैसू को अलग रखा गया था और उस की अलग २ हुकूमतें कायम कर दी गई थीं और उन्हें Feudal system के मातहत काम करने का मौका दिया गया था। लेकिन आज इस में मैं बड़ी खुशी से देखता हूँ कि उस Feudal system को खत्म किया गया है। उन States का जो President था जिसे राजप्रमुख कहा जाता था वह राजप्रमुख भी अब जगह २ से उड़ा दिये गये हैं और उन की institution को eliminate कर दिया गया है। उस Feudal system को खत्म करने में इस State ने भी एक अहम पार्ट प्ले किया है।

मेरे साथी पंडित श्री राम शर्मा जी ने कहा है कि हमारी Constitution में यह सातवीं amendment लाई जा रही है। उन्होंने इस बात पर एतराज किया है और कहा है कि बार बार amendments लाना अच्छा नहीं होता। पर मैं तो इस amendment के लाने के लिये इन्हें मुबारकबाद देता हूँ। चाहे कितनी ही amendments क्यों न लाई जाएं, चाहे यह सौवीं amendment होती जब यह progressive elements की रौशनी में लाई जाती है तो हमें इस के लिये जरूर मुबारकबाद देनी चाहिये। इस लिये मैं इस किस्म की चीजें लाने वाले साथियों को मुबारकबाद देता हूँ।

श्री केशो दास (पठानकोट) : स्पीकर साहिब ! हरियाना प्रान्त वालों की शिकायात बड़ी देर से चली आती थी कि उन के इलाके को कुछ मिला नहीं। इस वजह से उन का एक जुदा रिजन बनाया गया है। इस तरह हमारा ज़िला कांगड़ा, तहसील ऊना, ज़िला शिमला और गुरदासपुर की तहसील पठानकोट जितना भी पहाड़ी इलाका है उस का भी एक अलग रिजन बनाया जाना चाहिये और पंजाब के बजट का तीसरा हिस्सा इस रिजन को मिलना चाहिये। लेकिन हम देखते हैं कि हमारे इस पिछड़े हुए इलाके की development पर आज तक पंजाब के बजट में से इस का पूरा हिस्सा नहीं खर्च किया गया। इसलिये उन की मांग है कि ज़िला कांगड़ा, होशियारपुर की तहसील ऊना, गुरदासपुर की तहसील पठानकोट और शिमला के इलाके का एक तीसरा रिजन होना चाहिये।

अध्यक्ष महोदय : आप किस पर बोल रहे हैं ? हाऊस के सामने Constitution Amendment Bill तो नहीं है। आप इस resolution पर बोलने की कोशिश करें। आप तो गुरदासपुर ज़िला के हैं, आप यह कैसे कह रहे हैं कि 'हमारे ज़िला कांगड़ा' ? (What is the hon. Member speaking on ? The Constitution Amendment Bill is not before the House. He should confine his discussion to this resolution. He belongs to district of Gurdaspur, how can he say "in our District of Kangra.")

श्री केशो दास : स्पीकर साहिब ! वह रिजन तो एक ही है। इस रिजनल फार्मूला के मातहत एक अच्छी बात हुई है कि पंजाब और पैप्सू मिल गये हैं और इन रिजेंज के बनाने से अच्छे नतीजे भी निकल सकते हैं। पर हमारे ज़िला कांगड़ा, तहसील ऊना, तहसील पठानकोट और शिमला के पहाड़ी इलाके का एक अलग रिजन बनाना चाहिये।

अध्यक्ष महोदय : आप तो 'हमारे ज़िला कांगड़ा' की बात कर रहे हैं। क्या तहसील पठानकोट, जहां के आप हैं भी ज़िला कांगड़ा में है ? (The hon. Member is talking about Kangra as his district Kangra. Is Tehsil Pathankot to which he belongs included in the district of Kangra ?)

श्री केशो दास : तहसील पठानकोट के साथ ज़िला कांगड़ा और होशियारपुर की तहसील ऊना का जो पहाड़ी इलाका है वह सब एक जैसा है और वह पंजाब का एक तिहाई हिस्सा है। वह एक पहाड़ी region है।

अध्यक्ष महोदय : यह कैसे पैदा होता है ? आप relevant हों। आज तो आप अपनी तकरीर तैयार करके आये हैं। (How does it arise ? The hon. Member should be relevant. Today he must have come prepared with his speech.)

श्री केशो दास : स्पीकर साहिब ! यह तो मैं मिसाल दे रहा हूँ।

अध्यक्ष महोदय : सुनाइये आप अपनी मिसाल। (Let me hear what he wishes to quote.)

श्री केशो दास : यह जो दो रिजलन बनाये गये हैं इस के साथ पहाड़ी इलाके का तीसरा रिजलन जुदा होना चाहिये था ताकि बजट के अन्दर इस रिजलन के लिये कुछ न कुछ हिस्सा रखा जाये।

अध्यक्ष महोदय : इस resolution में तो बजट की allocation का कोई जिक्र नहीं किया गया। (No mention has been made about the allocation of Budget in this resolution.)

[At this stage Shri Kesho Das resumed his seat.]

ਸਰਦਾਰ ਚੰਨਣ ਸਿੰਘ ਧੂਤ (ਟਾਂਡਾ) : ਸਪੀਕਰ ਸਾਹਿਬ ! ਅਜ ਦੇ ਹਾਲਾਤ ਵਿਚ ਇਹ ਜ਼ਿਹੜਾ Resolution ਚੀਫ ਮਨਿਸਟਰ ਸਾਹਿਬ ਦੀ ਤਰਫੋਂ ਸਾਡੇ ਸਾਹਮਣੇ ਪੇਸ਼ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ ਅਤੇ ਜਿਸ ਨੂੰ ਪਾਰਲੀਮੈਂਟ ਨੇ ਸਾਡੇ ਪਾਸ ਭੇਜਿਆ ਹੈ, ਇਸ ਨੂੰ ਮੈਂ ਖੁਸ਼ਆਮਦੀਦ ਕਹਿੰਦਾ ਹਾਂ ਕਿਉਂਕਿ ਹਿੰਦੁਸਤਾਨ ਦੀ National Movement ਵਿਚ ਇਸ ਗਲ ਦਾ ਵੀ ਵੱਡਾ ਹਿੱਸਾ ਸੀ ਕਿ ਆਜ਼ਾਦ ਹਿੰਦੁਸਤਾਨ ਵਿਚ ਜ਼ਬਾਨ ਦੇ ਆਧਾਰ ਤੇ ਸੂਬੇ ਬਣਾਏ ਜਾਣਗੇ। ਇਸ ਕਰਕੇ ਹਿੰਦੁਸਤਾਨ ਦੇ ਬਹੁਤ ਸਾਰਿਆਂ ਲੋਕਾਂ ਨੇ ਇਸ ਦੀ ਆਜ਼ਾਦੀ ਦੀ ਜਦੋ-ਜਹਿਦ ਵਿਚ ਹਿੱਸਾ ਲਿਆ ਸੀ ਅਤੇ ਇਸ ਦੇ ਨਤੀਜੇ ਦੇ ਤੌਰ ਤੇ ਹੁਣ ਹਿੰਦੁਸਤਾਨ ਦੀਆਂ 14 ਸਟੇਟਸ ਬਣੀਆਂ ਹਨ। ਇਹ ਜ਼ਬਾਨ ਦੇ ਆਧਾਰ ਤੇ ਬਣੀਆਂ ਹਨ। ਇਸ ਗਲ ਨੂੰ ਅਸੀਂ welcome ਕਰਦੇ ਹਾਂ ਕਿਉਂ ਜੋ ਇਹ ਇਸ ਦੇਸ਼ ਦੀ ਆਜ਼ਾਦੀ ਲਈ ਜਦੋ ਜਹਿਦ ਕਰਨ ਵਾਲਿਆਂ ਦੀ ਨਿਸ਼ਾਨੀ ਹੈ ਅਤੇ ਇਹ ਚੀਜ਼ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਦਾ ਨਤੀਜਾ ਹੈ ਕਿ ਜ਼ਬਾਨ ਦੇ ਆਧਾਰ ਤੇ ਸੂਬੇ ਬਣਾਏ ਗਏ ਹਨ ਅਤੇ ਹੁਣ ਪੇਪਰ ਨੂੰ ਤੋੜ ਕੇ ਪੰਜਾਬ ਦੀ ਕੌਮ ਨੂੰ ਮੁੜ ਕੇ ਇਕੱਠਾ ਕਰ ਦਿਤਾ ਗਿਆ ਹੈ ਖਾਸ ਕਰ ਕੇ ਜਦ ਕਿ ਉਸ ਦੇ ਅੰਦਰ ਲੋਕਾਂ ਨਾਲ ਬੜਾ ਮਾੜਾ ਵਰਤਾਵ ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ ਸੀ। ਹੁਣ ਰਾਜ ਪਰਮੁਖ ਨੂੰ ਹਟਾ ਕੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਛੋਟੀਆਂ ੨ ਸਟੇਟਸ ਨੂੰ ਇਕ ਵੱਡੇ ਪੰਜਾਬ ਵਿਚ ਤਬਦੀਲ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ। ਲੇਕਿਨ ਇਸ ਗਲ ਦੇ ਬਾਵਜੂਦ ਕਿ ਇਸ ਐਕਟ ਨੂੰ ਮੈਂ ਖੁਸ਼ ਆਮਦੀਦ ਕਿਹਾ ਹੈ, ਮੈਂ ਇਹ ਗਲ ਕਹਾਂਗਾ ਕਿ ਪਤਾ ਨਹੀਂ ਬਾਕੀ ਸਾਰੀਆਂ ਸਟੇਟਸ ਨੂੰ ਛੱਡ ਕੇ ਪੰਜਾਬ ਅਤੇ ਬੰਬਈ ਦੀ ਦੋ ਸਟੇਟਸ ਨੂੰ ਕਿਉਂ bilingual ਰੱਖਿਆ ਗਿਆ ਹੈ। ਜਦ ਕਿ ਇਕ ਅਤੁਲ ਨੂੰ ਮੰਨ ਲਿਆ ਗਿਆ ਹੈ ਕਿ ਜ਼ਬਾਨ ਦੇ ਆਧਾਰ ਤੇ ਸੂਬੇ ਬਣਾਏ ਜਾਣਗੇ ਵੇਰ ਕਿਉਂ ਪੰਜਾਬ ਅਤੇ ਬੰਬਈ ਨੂੰ bilingual ਰੱਖਿਆ ਗਿਆ ਹੈ ? ਇਸ ਗਲ ਦਾ ਕੀ ਮਤਲਬ ਹੈ ? ਬੰਬਈ ਨੂੰ ਵੀ bilingual State ਬਣਾਇਆ ਗਿਆ ਹੈ ; ਹਾਲਾਂਕਿ ਗੁਜਰਾਤ ਵਾਲੇ ਅਤੇ ਮਹਾਰਾਸ਼ਟਰ ਵਾਲੇ ਦੋਵੇਂ ਚਾਹੁੰਦੇ ਸਨ ਕਿ

RATIFICATION OF THE AMENDMENTS PROPOSED TO BE MADE TO (11)69
THE CONSTITUTION OF INDIA BY THE CONSTITUTION
(SEVENTH AMENDMENT) BILL, 1956

ਸਾਡੀਆਂ ਵਖਰੀਆਂ ਵਖਰੀਆਂ ਸਟੇਟਸ ਬਣਾਈਆਂ ਜਾਣ ਪਰ ਇਸ ਗੱਲ ਦੇ ਬਾਵਜੂਦ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇਵਾਂ ਨੂੰ ਮਿਲਾ ਕੇ ਇਕ ਕਰ ਦਿਤਾ ਗਿਆ ਹੈ ਅਤੇ ਬੰਬਈ ਨੂੰ ਇਕ ਵੱਡੀ bilingual State ਰਖਿਆ ਗਿਆ ਹੈ। ਇਸ ਚੀਜ਼ ਤੇ ਅਜੇ ਤਕ ਝਗੜੇ ਚਲ ਰਹੇ ਹਨ ਅਤੇ ਉਥੇ ਦੇ ਲੋਕੀ ਇਸ ਗੱਲ ਨਾਲ ਖੁਸ਼ ਨਹੀਂ ਹਨ। ਅਜ ਵੀ ਹਿੰਦੁਸਤਾਨ ਦੇ ਪਰਾਈਮ ਮਨਿਸਟਰ ਇਨ੍ਹਾਂ ਝਗੜਿਆਂ ਨੂੰ ਖਤਮ ਕਰਨ ਦੀ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਵਿਚ ਅਹਿਮਦਾਬਾਦ ਗਏ ਹੋਏ ਹਨ। ਪਰ ਇਸ ਗੱਲ ਦੇ ਬਾਵਜੂਦ ਉਸ ਨੂੰ ਇਕ bilingual State ਰਖਿਆ ਹੋਇਆ ਹੈ। ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਹਾਲਾਂਕਿ ਹਰਿਆਨਾ ਪ੍ਰਾਂਤ ਵਾਲੇ ਭਾਈ ਵੀ ਜ਼ਬਾਨ ਦੇ ਆਧਾਰ ਤੇ ਇਕ ਵਖਰੀ State ਚਾਹੁੰਦੇ ਸਨ ਅਤੇ ਇਸੇ ਮਤਲਬ ਲਈ ਉਨ੍ਹਾਂ ਕਈ amendments ਵੀ ਦਿਤੀਆਂ ਸਨ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਇਹ ਸ਼ਿਕਾਇਤ ਹੈ ਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਕੋਈ ਵੀ amendment ਨਹੀਂ ਮੰਨੀ ਗਈ। ਖੈਰ ਦੇ regions ਬਣਨ ਨਾਲ ਫੇਰ ਵੀ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਕੁਝ ਤਸੱਲੀ ਹੋ ਜਾਂਦੀ ਹੈ ਕਿਉਂਕਿ ਉਹ ਇਲਾਕਾ backward ਰਹਿ ਗਿਆ ਹੋਇਆ ਸੀ, ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਉਹ ਤਰੱਕੀ ਕਰ ਜਾਏਗਾ। ਪਰ ਮੈਂ ਸਮਝਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਕੋਈ ਵੀ ਕੌਮ ਕਿਸੇ ਦੂਜੇ ਦੀ ਮਦਦ ਨਾਲ ਤਰੱਕੀ ਨਹੀਂ ਕਰ ਸਕਦੀ। ਉਹ ਆਪਣੀ ਹੀ ਹਿੰਮਤ ਨਾਲ ਤਰੱਕੀ ਕਰ ਸਕਦੀ ਹੈ। ਇਸ ਬਿਨਾਂ ਤੇ ਦੇ ਰਿਜਨ ਬਣਾਏ ਕੋਈ ਠੀਕ ਗੱਲ ਨਹੀਂ। ਮੈਨੂੰ ਸਮਝ ਨਹੀਂ ਆਉਂਦੀ ਕਿ ਕਿਉਂ ਨਹੀਂ language ਦੀ ਬਿਨਾਂ ਤੇ ਇਹ regions ਬਣਾਏ ਗਏ ਜਦ ਕਿ ਇਹ ਅਸੂਲ ਬਾਕੀ ਸਾਰੇ ਹਿੰਦੁਸਤਾਨ ਲਈ ਮੰਨ ਲਿਆ ਗਿਆ ਹੈ। ਮੈਂ ਸਮਝਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਸਾਡੀ ਸਰਕਾਰ ਫਿਰਕਾਦਾਰੀ ਦੇ ਸਾਹਮਣੇ ਝੁਕੀ ਹੈ, ਹੋਰ ਕੁਝ ਨਹੀਂ। ਇਥੇ ਜਿਹੜਾ ਜ਼ੋਰ ਫਿਰਕੇ ਦਾਰੀ ਨੇ ਪਕੜਿਆ ਹੈ ਉਸ ਅਗੇ ਇਹ ਝੁਕ ਗਈ ਹੈ। ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਇਥੇ ਫਿਰਕਾ ਪਰਸਤਾਨਾਂ ਤਰੀਕਾ ਇਸਤੇਮਾਲ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ ਕਿਉਂਕਿ ਇਥੇ ਫਿਰਕਾ ਪਰਸਤੀ ਹੈ ਅਤੇ ਇਹ ਚੀਜ਼ ਫਿਰਕਾ ਪਰਸਤਾਂ ਨੂੰ ਖੁਸ਼ ਕਰਨ ਲਈ ਕੀਤੀ ਗਈ ਹੈ। ਜਦ ਉਨ੍ਹਾਂ democratic forces ਦੇ ਮਜ਼ਬੂਰ ਕਰਨ ਤੇ ਬਾਕੀ ਹਿੰਦੁਸਤਾਨ ਵਿਚ ਜ਼ਬਾਨ ਦੇ ਆਧਾਰ ਤੇ ਸੂਬੇ ਬਣਾਏ ਗਏ ਹਨ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਇਸ ਦੀ ਆਜ਼ਾਦੀ ਦੀ ਤਹਿਰੀਕ ਵਿਚ ਹਿੱਸਾ ਲਿਆ ਸੀ ਤਾਂ ਕੀ ਵਜ੍ਹਾ ਹੈ ਕਿ ਇਥੇ ਇਸੇ ਬਿਨਾਂ ਤੇ ਸੂਬੇ ਕਿਉਂ ਨਹੀਂ ਬਣਾਏ ਗਏ। ਇਸ ਸਟੇਟ ਨੂੰ bilingual ਰਖਿਆ ਗਿਆ ਹੈ। ਇਹ ਠੀਕ ਹੈ ਕਿ ਇਥੇ ਦੇ Regional Committees ਬਣਾਈਆਂ ਜਾ ਰਹੀਆਂ ਹਨ। ਇਕ Hindi-speaking area ਲਈ ਹੋਵੇਗੀ ਅਤੇ ਦੂਜੀ Punjabi speaking area ਲਈ। ਪਰ ਇਸ ਗੱਲ ਦੀ ਸਮਝ ਨਹੀਂ ਆਈ ਕਿ ਕਾਂਗੜੇ ਨੂੰ ਕਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਹਰਿਆਨੇ ਪਰਾਂਤ ਨਾਲ ਲਾਇਆ ਜਾ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਉਹ ਕਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਉਸ ਨਾਲ ਲਗ ਸਕਦਾ ਹੈ? ਫੇਰ ਦੇ ਤਿੰਨ ਦੇਸਤਾਂ ਨੇ ਕਿਹਾ ਹੈ ਕਿ ਪਹਾੜੀ ਇਲਾਕੇ ਦਾ ਇਕ ਵੱਖਰਾ ਰਿਜਨ ਬਣਾਇਆ ਜਾਏ। ਇਹ ਵੀ ਠੀਕ ਗੱਲ ਨਹੀਂ ਹੈ।

ਅਸੀਂ ਇਹ ਕਿਉਂ ਕਹਿ ਰਹੇ ਹਾਂ? ਇਹ amendment ਹਿੰਦੁਸਤਾਨ ਦੇ Constitution ਵਿਚ ਹੋਣੀ ਹੈ, ਜਿਸ ਮੁਤਾਬਕ ਕਿ ਹਿੰਦੁਸਤਾਨ ਵਿਚ ਸਾਰੀਆਂ ਗੱਲਾਂ ਹੋਣੀਆਂ ਹਨ, ਫਿਰ party in power ਭਾਵੇਂ ਕੋਈ ਵੀ ਹੋਵੇ। ਇਸ ਲਈ ਇਹ ਇਕ ਅਜਿਹੀ ਚੀਜ਼ ਹੈ ਜੋ ਕਿ ਬੜੀ ਸੋਚ ਸਮਝ ਕੇ ਹੋਣੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ। ਮਗਰ ਇਹ ਤਰਮੀਮ

[ਸਰਦਾਰ ਚੰਨਣ ਸਿੰਘ ਧੂਤ]

ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਕੀਤੀ ਜਾ ਰਹੀ ਹੈ ਕਿ ਬਗੜਾ ਫਿਰ ਵੀ ਉਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਬਣਿਆ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ। ਬੰਬਈ ਅਤੇ ਪੰਜਾਬ ਦੋਵਾਂ ਬਾਰੇ ਠੀਕ ਫੈਸਲਾ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ ਗਿਆ। ਇਹ ਠੀਕ ਹੈ ਕਿ ਪੰਜਾਬ ਵਿਚ Regional Committees ਬਣਾਈਆਂ ਜਾਣੀਆਂ ਹਨ ਮਗਰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਪਾਸ District Boards ਜਿੰਨੀਆਂ ਵੀ powers ਨਹੀਂ ਹੋਣੀਆਂ। ਇਹ ਸਿਰਫ advisory bodies ਹੋਣਗੀਆਂ। ਇਸ ਵਿਚ ਕੋਈ ਸ਼ਕ ਨਹੀਂ ਕਿ ਪੈਪਸੂ ਅਤੇ ਪੰਜਾਬ ਇਕ ਹੋਣਾ ਅਤੇ ਹਿੰਦੀ ਅਤੇ ਪੰਜਾਬੀ ਬੋਲੀ ਦੇ ਇਲਾਕੇ ਦਾ ਮੰਨਿਆ ਜਾਣਾ ਇਸ ਵਿਚ ਚੰਗੀਆਂ ਗੱਲਾਂ ਹਨ ਪਰ ਇਹ ਮਸਲੇ ਦਾ ਹਲ ਨਹੀਂ। ਇਸ ਦੇ ਨਤੀਜੇ ਵਜੋਂ ਇਕ ਨਵੀਂ ਕਿਸਮ ਦਾ communalism develop ਹੋਵੇਗਾ ਜਿਹੜਾ ਕਿ ਪਹਿਲੇ ਕਿਸਮ ਦੇ communalism ਨਾਲੋਂ ਵੀ ਵਧ ਖਤਰਨਾਕ ਹੋਵੇਗਾ। ਇਹ ਜੋ ਚੀਜ਼ ਹੈ ਇਹ ਫਿਰਕਾਪਰਸਤੀ ਸਾਹਵੇਂ ਬੁੜਕ ਕੇ ਕੀਤੀ ਗਈ ਹੈ ਮਸਲੇ ਨੂੰ ਹਲ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ ਗਿਆ। Language ਦੇ ਆਧਾਰ ਤੇ ਜੋ States ਬਣੀਆਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚ linguistic minorities ਨੂੰ protection ਦਿਤੀ ਗਈ, ਇਹ ਚੰਗੀ ਗੱਲ ਹੈ ਮਗਰ ਪੰਜਾਬ ਵਿਚ ਇਹੋ ਜਿਹੀ ਕਿਹੜੀ minority ਹੈ। ਪੰਜਾਬੀ region ਦੇ ਹਿੰਦੂ ਕਹਿੰਦੇ ਜ਼ਰੂਰ ਨੇ ਕਿ ਅਸੀਂ ਹਿੰਦੀ ਬੋਲਦੇ ਹਾਂ ਪਰ ਕੋਈ ਅਜਿਹੀ minority ਸਾਫ ਨਹੀਂ। ਇਸ ਲਈ ਇਥੇ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਕਿਸੇ protection ਦੀ ਲੋੜ ਨਹੀਂ। ਫਿਰ ਜੋ ਹੁਣ ਪੰਜਾਬ ਵਿਚ ਤਬਦੀਲੀ ਕੀਤੀ ਜਾ ਰਹੀ ਹੈ, ਇਸ ਨਾਲ Education ਦੇ ਕੰਮ ਵਿਚ complication ਪੈਦਾ ਹੋਵੇਗੀ ਅਤੇ ਇਸ ਨਾਲ ਪੰਜਾਬ ਦੇ ਮਸਲੇ ਦਾ ਅਤੇ language ਦੇ ਪਹਿਲੂ ਦਾ ਹਲ ਨਹੀਂ ਨਿਕਲਦਾ ਇਸ ਲਈ ਪੰਜਾਬ ਦੇ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਅਤੇ ਹਰਿਆਣੇ ਦੇ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਜੱਦੋ ਜਹਿਦ ਜਾਰੀ ਰਖਣੀ ਪਵੇਗੀ ਕਿ ਜਿਵੇਂ ਬਾਕੀ ਜਗਹ ਜ਼ਬਾਨ ਦੇ ਆਧਾਰ ਤੇ States ਬਣਾਈਆਂ ਗਈਆਂ ਹਨ, ਉਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਇਥੇ ਵੀ ਬਣਾਈਆਂ ਜਾਣ ਤਦ ਹੀ ਇਹ ਮਸਲਾ ਹਲ ਹੋਣਾ ਹੈ।

ਫਿਰ Upper House ਦਾ ਜ਼ਿਕਰ ਆਇਆ ਹੈ। ਕਈ ਵਾਰ ਇਹ ਗੱਲ ਹੋ ਚੁਕੀ ਹੈ ਕਿ ਇਹ ਪੰਜਾਬ ਤੇ ਇਕ ਬੋਝ ਹੈ, ਮਗਰ ਹੁਣ ਹੋਰ ਵੀ ਭਾਰ ਵਧਾਇਆ ਜਾ ਰਿਹਾ ਹੈ—ਜਿਥੇ ਪਹਿਲਾਂ $\frac{1}{4}$ ਨੁਮਾਇੰਦਗੀ ਹੋਣੀ ਸੀ ਹੁਣ $\frac{1}{3}$ ਹੋਵੇਗੀ। ਸਾਡੇ ਵਿਚ ਹੋਰ ਅਬਾਦੀ ਆ ਰਹੀ ਹੈ, ਉਸ ਕਰਕੇ ਤਾਂ membership ਵਧਣੀ ਹੀ ਸੀ ਮਗਰ ਇਸ ਤਬਦੀਲੀ ਨਾਲ ਹੋਰ ਵੀ ਵਧਾਈ ਜਾ ਰਹੀ ਹੈ ਅਤੇ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਪੰਜਾਬ ਤੇ ਹੋਰ ਬੋਝ ਪਾਇਆ ਜਾ ਰਿਹਾ ਹੈ ਜਿਸ ਦੀ ਕੋਈ ਲੋੜ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਇਸ Upper House ਦਾ ਸਾਨੂੰ ਤਲਖ ਤਜਰਬਾ ਹੈ ਅਤੇ ਸਭ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਇਸ ਦੀ ਕੋਈ ਜ਼ਰੂਰਤ ਨਹੀਂ ਹੈ। M. L. As. ਨੇ ਵੀ ਦਸਖਤ ਕਰ ਕੇ ਦਿਤੇ, ਹੋਰ ਲੋਕਾਂ ਨੇ ਵੀ ਕਿਹਾ ਕਿ ਪੰਜਾਬ refugee ਸੂਬਾ ਹੈ, ਉਜੜਿਆ ਹੋਇਆ ਸੂਬਾ ਹੈ ਇਸ ਤੇ ਕਿਸੇ ਕਿਸਮ ਦਾ ਭਾਰ ਨਹੀਂ ਪਾਉਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਮਗਰ ਇਸ amendment ਦੇ ਜ਼ਰੀਏ ਇਹ ਭਾਰ ਵਧਾਇਆ ਜਾ ਰਿਹਾ ਹੈ।

ਤੀਸਰੀ ਚੀਜ਼ ਮੈਂ ਇਹ ਕਹਿਣਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਇਕ ਦੋਸਤ ਨੇ ਕਿਹਾ ਕਿ ਦੋ States ਦਾ ਇਕ ਗਵਰਨਰ ਅਤੇ High Court ਹੋ ਜਾਵੇ। ਮਗਰ ਮੈਂ ਸਮਝਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ States ਦੀ Autonomy ਜੋ ਥੋੜ੍ਹੀ ਬਹੁਤ ਉਨ੍ਹਾਂ ਪਾਸ ਹੈ ਉਹ ਵੀ ਨਹੀਂ ਰਹੇਗੀ ਉਸ ਨੂੰ ਹੋਰ ਵੀ ਘਟਾ ਦਿਤਾ ਜਾਵੇਗਾ। ਇਹ ਮੈਂ ਇਸ ਲਈ

RATIFICATION OF THE AMENDMENTS PROPOSED TO BE MADE TO THE (11)71
CONSTITUTION OF INDIA BY THE CONSTITUTION (SEVENTH
AMENDMENT) BILL, 1956

ਕਹਿੰਦਾ ਹਾਂ ਕਿਉਂਕਿ Constitution ਵਿਚ ਅਜਿਹੀਆਂ ਗੱਲਾਂ ਹਨ ਕਿ ਵਲਾਂ ੨ ਕੰਮ ਗਵਰਨਰ ਕਰੇਗਾ ਅਤੇ ਵਲਾਂ ਵਲਾਂ ਕੰਮ President ਕਰੇਗਾ ਅਤੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਗੱਲਾਂ ਵਿਚ Parliament ਦਾ ਵੀ ਕੋਈ ਦਖਲ ਨਹੀਂ ਹੋਵੇਗਾ। ਫਿਰ ਵੇ States ਵਿਚ ਆਪਸੀ ਝਗੜਾ ਵੀ ਹੋ ਸਕਦਾ ਹੈ, interest clash ਕਰ ਸਕਦੇ ਹਨ। ਉਸ ਸੂਰਤ ਵਿਚ ਗਵਰਨਰ ਇਕ ਪਾਸੇ ਹੀ interest ਲੈ ਸਕਦਾ ਹੈ ਦੋਵੇਂ ਬੰਨੇ ਨਹੀਂ ਲੈ ਸਕਦਾ। ਇਸ ਲਈ ਇਹ ਚੀਜ਼ ਵਾਇਦਾਮੰਦ ਨਹੀਂ। Democracy ਨੂੰ develop ਕਰਨ ਵਾਲੀ ਵੀ ਨਹੀਂ ਸਗੋਂ curb ਕਰਨ ਵਾਲੀ ਹੈ, ਕਮਜ਼ੋਰ ਕਰੇਗੀ।

ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਇਨ੍ਹਾਂ ਤਿੰਨ ਜਾਂ ਚਾਰ ਗੱਲਾਂ ਤੋਂ ਪਤਾ ਚਲਦਾ ਹੈ ਕਿ ਇਹ ਜੋ amendment ਕੀਤੀ ਜਾ ਰਹੀ ਹੈ, ਇਹ ਹੋਰ complication ਪੈਦਾ ਕਰਦੀ ਹੈ ਅਤੇ ਮਸਲਾ ਹਲ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦਾ। ਜੇਕਰ ਇਹ Regional Committees ਬਨਾਉਣੀਆਂ ਹੀ ਸਨ ਤਾਂ ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਕੁਝ ਅਖਤਿਆਰ ਤਾਂ ਦਿੰਦੇ ਤਾਂ ਜੋ ਇਹ ਕੰਮ ਕਰ ਸਕਦੀਆਂ, ਹੁਣ ਤਾਂ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਸਿਰਫ advisory ਹੋਸੀਅਤ ਹੈ। ਮੈਂ ਸਮਝਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਜੋ ਤਰਮੀਮ Parliament ਵਿਚ ਹਰਿਆਨੇ ਵਾਲਿਆਂ ਨੇ ਪੇਸ਼ ਕੀਤੀ ਸੀ, ਜੇਕਰ ਉਹ ਮੰਨ ਲਈ ਜਾਂਦੀ ਤਾਂ ਜਿਥੇ Regional Formula ਵਾਲਾ ਪਹਿਲਾ step forward ਹੁੰਦਾ ਤਾਂ ਉਹ ਦੂਸਰਾ ਅਜਿਹਾ step ਹੁੰਦਾ। ਉਸ ਨਾਲ ਦੋਵੇਂ ਇਲਾਕੇ ਆਪਣੀ ਆਪਣੀ development ਵਿਚ ਦਿਲਚਸਪੀ ਲੈਂਦੇ। ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਇਹ ਚੀਜ਼ Five-Year Plan ਦੇ ਕੰਮ ਵਿਚ helpful ਸਾਬਤ ਹੁੰਦੀ। ਮਗਰ ਉਹ ਤਰਮੀਮ ਨਹੀਂ ਮੰਨੀ ਗਈ। ਪੰਜਾਬ ਅਤੇ ਪੇਪਸੂ ਦਾ ਇਕ ਹੋਣਾ ਠੀਕ ਹੈ, Regional Committees ਵੀ ਠੀਕ ਹੀ ਹਨ ਮਗਰ ਆਖਰੀ ਹਲ ਨਹੀਂ। ਜੇਕਰ ਬਾਕੀ ਥਾਂ ਸੂਬੇ ਜ਼ਬਾਨ ਦੇ ਅਧਾਰ ਤੇ ਬਣ ਸਕਦੇ ਹਨ ਤਾਂ ਪੰਜਾਬ ਵਿਚ ਕਿਉਂ ਨਹੀਂ।

ਇਨ੍ਹਾਂ ਕਮੀਆਂ ਤੋਂ ਔਡ ਅਸੀਂ ਸਾਰੀਆਂ ਗੱਲਾਂ ਨੂੰ welcome ਕਰਦੇ ਹਾਂ।

ਸ਼੍ਰੀ ਬਾਕੂ ਦਯਾਲ (ਸੋਹਨਾ) : ਸਪੀਕਰ ਸਾਹਿਬ, यह resolution जो हमारे Chief Minister साहिब ने House के सामने पेश किया है, मैं इस की तारीफ करने के लिये खड़ा हुआ हूँ और चूँकि इस का ताल्लुक मेरे और दूसरे लोगों के साथ है, तो मैं अपने अहसासात और खदशात के साथ इस की तारीफ करने के लिये खड़ा हुआ हूँ।

हमारे देश में पहले अंग्रेज़ राज करता था। उस ने सूबों की हदबन्दी अपनी मर्जी के मुताबिक की हुई थी। जो २ इलाके वह जीतता गया, उन पर हुकूमत कायम करता गया। हमारे लोगों के हाथ जब हुकूमत आई तो हमारी मौजूदा गवर्नमेंट ने उस का एक हल निकाला, उस Policy के मुताबिक जिस की कि वह तब मश्क करते रहे थे जब वह अपनी हुकूमत कायम करने का प्रयत्न कर रहे थे। हमारी State में जब यह मसला दरपेश आया तो लोगों ने मुस्तलिफ जद्दोजहद शुरू की। गवर्नमेंट ने तो यह चाहा कि पंजाब, पैप्सू और हिमाचल को मिला कर एक बहुत बड़ा पंजाब बना दिया जाए। गवर्नमेंट ने यह ठीक ही किया क्योंकि, सप्रीकर साहिब, गवर्नमेंट का यह असूल होना चाहिए कि वह अपने इलाके को ज़्यादा से ज़्यादा बढ़ाए। यानी गवर्नमेंट को तो हमेशा इस बात की धुन होनी चाहिए कि अपने इलाके को बढ़ाए।

[श्री बाबू दयाल]

यह तो उस ने बड़ी अच्छी बात की है। और एक अच्छे नज़रिए से इसे पेश किया गया है; मगर मैं इस के लिए जहां पंजाब सरकार का धन्यवाद करता हूं वहां यूनियन गवर्नमेंट का शुक्रिया अदा करता हूं कि उन्होंने इस मसले को निहायत अच्छी तरह से सुलझाया है। इस में ज्यादा हाथ यूनियन गवर्नमेंट का है। पंजाब सरकार ने तो हमारे साथ और इस पिछड़े हुए इलाके के लोगों के साथ बहुत बेइन्साफी की थी और इस इलाके के लोगों को दबाए रखा और पंजाब सरकार को जो गवर्नमेंट आफ इंडिया ने अख्तियारात दे रखे थे वह ठीक साबत न हुए और इस सरकार ने, इस स्टेट की सरकार ने इस पिछड़े इलाके की तरफ पूरी तवज्जुह नहीं दी तो फिर क्या हुआ। एक तरफ अकाली भाइयों ने शोर मचाया और दूसरी तरफ हरियाना वालों ने आवाज़ उठाई कि उन के हकूक का ख्याल नहीं रखा जा रहा है, और हरियाना के इलाके की development को बिल्कुल नज़रअन्दाज़ किया जा रहा है; और इस के बाद यूनियन गवर्नमेंट ने हमारी गवर्नमेंट से कुछ अधिकार छीन कर नई बनाई जा रही Regional Committees के तसल्लत में रख दिए। (interruption by Shri Gopi Chand Gupta.) मैं तो यह कह रहा था कि पहले हर मामले में सरकार की final say थी लेकिन अब final say इन Regional Committees की होगी। आपने शायद शोर नहीं फरमाया इस के बारे में। (हंसी)

दूसरी बात मैं यह कहना चाहता हूं कि हमारे कुछ communist साथियों ने यह कहा है कि कमेटियां linguistic basis पर होनी चाहिए तो इस के बारे में मैं यह समझता हूं कि यह वह लोग हैं जिन के पास इक्तसादी और दूसरी बातों के लिये और कोई चीज़ नहीं रह गई जिसे वह पब्लिक के सामने पेश कर सकें। यह खुदगर्ज लोग हैं जो linguistic basis और दूसरी बातों का शोर मचा कर सूबे की हालत को खराब करना चाहते हैं। इस फिज़ा को ठीक करने के लिये और पिछड़े इलाके की बेहतरी के लिये एक कमेटी हरियाना के लिये कायम की गई है ताकि सदियों से पिछड़ा चला आ रहा इलाका तरक्की कर सके। लेकिन मुझे स्पीकर साहिब, अफसोस इस बात का है कि मेरे जो communist भाई हैं जो हमेशा इक्तसादियात की बिना पर कहा करते थे आज एक amendment इस में लाए हैं। आज वह Article 371 (1) में यह amendment करना चाहते हैं कि यह चीज़ "on purely linguistic basis" हो मैं हैरान हूं कि आज यह कैसे इस तरह की amendment पेश करने चले आए। किसी धर्म, जाति अथवा ज़बान की बिना पर किसी देश में इलाके नियत करना और इस तरह की बातें करना इन्हीं को भाता है। यह तो चाहते हैं कि किसी तरह आपस में झगड़ा खड़ा हो। मज़हब और बोली की बिना पर, भोले भाले लोगों को exploit करना, इन्हीं का काम है। मैं इस तरमीम की जो सरदार हरकिशन सिंह सुरजीत ने पेश की है मुखालिफ़त करता हूं।

आज यह जो गवर्नमेंट ने Resolution पेश किया है और इस के बारे में जो बिल लोक सभा और राज्य सभा ने पास किया है इस से साफ पता चलता है कि गवर्नमेंट ने

RATIFICATION OF THE AMENDMENTS PROPOSED TO BE MADE TO THE (11)73
CONSTITUTION OF INDIA BY THE CONSTITUTION (SEVENTH
AMENDMENT) BILL, 1956

आज यह किसी हद तक महसूस किया है कि हरियाना का इलाका पिछड़ा हुआ है और कुछ लोग ऐसे हैं जिन के साथ ज्यादाती हुई है, इन सब को मुतमियन कर दिया जाए। सब की तसल्ली कर दी जाए और मैं समझता हूँ कि इस बिल के पास कर देने से तसल्ली की भी है किसी हद तक और यही वजह है कि इस Resolution की किसी ने मुखालिफत नहीं की। करीब करीब सब फिरकों और जमायतों ने इस Resolution की हिमायत की है। इस की हिमायत हाऊस के अन्दर और बाहर भी की गई है। इस हाऊस के अन्दर कोई भी ऐसा आदमी नहीं जो इस Resolution की मुखालिफत करता हो। फिर भी चन्द एक आदमी हैं जो मुखालिफत के लिये मुखालिफत करते हैं। हरियाना तो ऐसा इलाका है जहां पर किसी की भी कोई मुखालिफत नहीं। हरियाना के अन्दर कोई भी ऐसा आदमी नहीं जो फिरका या जाति की या बोली की बिना पर सोचता हो। जब लोगों का पंजाब में पत्थरों इत्यादि से स्वागत किया जाता है तो वहां वे लोग हरियाना में जाकर अपना बचाव ढूंढते हैं (हंसी)। इस Resolution से सब को इत्तफाक है— हमें भी और बाहर Public को भी जिन के हम नुमाइन्दे हैं। इस Resolution में Regional Committees....

अध्यक्ष महोदय : कौन से Resolution में ? (In which Resolution ?)

श्री बाबू दयाल : जो कि Resolution आज पेश किया गया है और इस से जिस amendment को लोक सभा ने पास किया है और जिस की तरफ मैं आप की मारफत इस हाऊस को बतलाना जरूरी समझता था।

अध्यक्ष महोदय : फिर इसे Act कहिए क्योंकि यह पास हो चुका है। (Then he should refer to it as an Act because it has already been passed.)

श्री बाबू दयाल : इस ऐक्ट में यह clear नहीं किया गया, स्पीकर साहिब, कि जो Regional Committees बनाई जा रही हैं उन के क्या इस्तिथारात होंगे। Regional Committees के functions क्या होंगे। यह ठीक है कि जो नीति हरियाना के उजड़े हुए लोग चाहें जो अच्छा कदम जिसे वह ठीक समझें वह उठाना चाहें वह अपनी Regional Committees में पेश कर दें और जो भी कुछ वह Committees पास करेंगी और सरकार को भेजेंगी उसे सरकार मानेगी। मगर अफसोस इस बात का है कि यह जो Regional committees होंगी जो भी बात हम करना चाहेंगे और जिस के बारे में Parliament में भी तरमीम पेश की गई वह बात नहीं मानी गई।

स्पीकर साहिब, आज तक सारा मामला इक्तसादी हकूक का था। हरियाना के लोग पिछले सौ साल से पिछड़े हुए हैं और इस देश से गुलामी को दूर करने के जो यत्न इस इलाके ने किए उनकी सजा अब भुगत रहे हैं। यह सजा अंग्रेजों ने अपने राज्य की जड़ों को मजबूत करने के लिए हमें दी थी। यह वही भावना थी कि जिस की वजह से अंग्रेजों के इस सरजमीन से पाँव उखड़ गए। हमारे इलाके ने सौ साल तक सजा झेली। यहां यह बात अंग्रेजों को वाजेह

[श्री बाबू दयाल]

थी और उन्होंने यह समझ रखा था कि इस इलाके ने हमारे पांव उखाड़ने की कोशिश की थी इसलिए इसे सजा दी जाए और इस इलाके को develop न किया जाए। लेकिन आज जब हम Regional Committees बनाने जा रहे हैं तो यह जरूरी है कि इस इलाके की development की तरफ दूसरे region की निसबत ज्यादा ध्यान दिया जाए। और इसकी development तब तक की जाए जब तक कि यह region अपने पड़ोसी region के बराबर न आ जाए। दोनों regions की न बराबर development के जिम्मेदार अंग्रेज थे। हमारे इलाके में कोई बाकायदा development न थी। सड़कें और नहरें पूरी तरह नहीं हैं। यहां पर स्पीकर साहिब, मैं यह समझता हूं कि यह out of way नहीं होगा कि Bhakra Dam originally Gurgaon, Rohtak और Hissar के इलाका के लिए बनाया गया इस पर एक अरब रुपया खर्च हो चुका है और तीस करोड़ और खर्च होगा। लेकिन मैं पूछना चाहता हूं कि जिला Gurgaon के 400 गांव में पानी नहीं जाएगा.....

अध्यक्ष महोदय : आप relevant होने की कोशिश करें। (Please try to be relevant.)

श्री बाबू दयाल : मैं यह गुजारिश कर रहा था कि भाखड़ा की नहरों से जिला गुड़गांव.....

अध्यक्ष महोदय : आप irrelevant हो रहे हैं। (The hon. Member is getting irrelevant). He should not always be irrelevant.

श्री बाबू दयाल : मैं यह अर्ज कर रहा था कि हम जो resolution पास कर रहे हैं उसके अन्दर और उस amendment के अन्दर जो constitution में की गई है यह बातें शामिल हैं।

अध्यक्ष महोदय : कौन सी amendment ? (To which amendment is the hon. Member referring ?)

श्री बाबू दयाल : यह जो हरियाणा के इलाके की Regional Committee होगी इस में इस इलाके के लोग जो मुनासिब समझें कि यह यह बातें हों वह पेश करें.....

अध्यक्ष महोदय : यह विचाराधीन इस resolution में नहीं है। इन मामलों के बारे में आप फिर कभी कह लेना। (This is not included in the Resolution under discussion. The hon. member can refer to these matters on some other occasion.)

श्री बाबू दयाल : अगर वक्त पूरा हो गया है तो मैं बैठ जाता हूं। मैं तो, स्पीकर साहिब, relevant बोलने की ही कोशिश करता हूं। (हंसी)

दूसरी बात इस में यह है कि उन्होंने सारे देश में 14 States बना दी हैं। इन सब States के मुतअल्लिक कुछ कहना मैं समझता हूं हमारे लिए मुनासिब नहीं। जहां तक हमारी State का ताल्लुक है इस के बारे में मैं कुछ कहना चाहता हूं। हमारी State

RATIFICATION OF THE AMENDMENTS PROPOSED TO BE MADE TO THE (11)75
CONSTITUTION OF INDIA BY THE CONSTITUTION (SEVENTH
AMENDMENT) BILL, 1956

श्रीर Regions के बारे में यूनियन गवर्नमेंट के Home Minister पन्त साहिब ने फरमाया है कि.....

अध्यक्ष महोदय : पंडित जी ने जब गृह मंत्री पन्त जी की तकरीर का हवाला दिया तो मैंने उन्हें कहा था कि वह relevant नहीं और वह बैठ गए थे । (When Pandit Shri Ram Sharma referred to the observation made by Shri Pant, Home Minister, I pointed out that this was not relevant to the point. At this he resumed his seat.)

श्री बाबू दयाल : तो, स्पीकर साहिब, मैं गुजारिश कर रहा था कि इस resolution में
5-00 P. M. यह बातें, जो मैं अर्ज कर रहा हूं, भी शामिल हों। यह जो amendment की गई है....

अध्यक्ष महोदय : Hon. Member को कुछ गलतफहमी हो गयी है। Constitution (Amendment) Bill Parliament में पास हो चुका है और यह resolution उस को ratify करने के लिये पेश किया गया है। (The hon. Member is labouring under some misunderstanding. The position is that the Constitution (Amendment) Bill has been passed by the Parliament and this resolution has been brought forward to ratify the same.)

श्री बाबू दयाल : स्पीकर साहिब, मैं यही अर्ज कर रहा हूं कि इन बातों के साथ मैं इस resolution की ताईद करता हूं। मैं यह बता रहा हूं कि इस resolution में यह बातें भी होनी चाहिएं और यह बातें मैं आपके द्वारा इनके और हाऊस के सामने रख रहा हूं। मेरी गुजारिश यह थी कि इन बातों के साथ हम इस resolution की ताईद करते हैं और यह कदम है हमारी तरक्की की तरफ जोकि इनको उठाने चाहिएं। मैं यह बता रहा हूं कि हमारी यह suggestions हैं, यह खदशात हैं और इस में यह कमियां रह गई हैं जोकि दूर की जानी चाहिएं। तो इस लिए ही यह सारी बातें जो मैं कर रहा था कहनी पड़ती हैं। इन के बगैर तो मेरी ताईद का कुछ मतलब ही नहीं रहता है। On the whole मैं इस resolution की ताईद करता हूं मगर मैं यह चाहता हूँकि जो बातें मैं ने कही हैं उनको जरूर ध्यान में रखा जावे।

श्री गोपी चन्द गुप्ता (पुंडरी) : स्पीकर साहिब, भारत सरकार के विधान में यह सातवीं तरमीम है जोकि आज इस हाऊस के सामने पेश है। States की reorganisation के सिलसिले में यानी रियास्तों के पुनर्गठन के सिलसिले में जो बातें constitution में बदलनी जरूरी थीं वह एक अच्छे खासे अरसे की जद्दोजहद के बाद और Parliament में पास होने के बाद आज इस हाऊस में पेश हैं। स्पीकर साहिब, इस amendment में जो बातें Primary education के सम्बन्ध में, Special officer for Linguistic Minorities के सिलसिले में, राज्य की हाई कोर्ट के Judges के बारे में यह जो बातें हैं मैं उन तमाम की तारीफ करते हुए और समर्थन करते हुए इस का स्वागत करता हूं और इससे सहमत

[श्री गोपी चन्द गुप्ता]

हैं। स्पीकर साहिब, S.R. Act, 1956 की section II के मातहत पंजाब और पैप्सू को मिलाया जा रहा है। कोई वक्त था जबकि यह पैप्सू और पंजाब जिन को मिलाया जा रहा है एक ही खित्ता होते थे। यही नहीं बल्कि इस के साथ मेरठ, आगरा और देहली के इलाके भी होते थे। 1857 के ग़दर, जिसे कि अंग्रेजों ने ग़दर का नाम दिया लेकिन असल में वह भारत की आज़ादी की पहली जंग थी, के बाद कुछ हिस्से इस तरह अलग २ किए गए और उन का नामोनिशान तक मिटा दिया गया। उन को एक दूसरे से काट कर इधर उधर बखेर दिया गया। खास तौर पर हरियाणा के इलाके के पीछे एक बड़ी तारीख है और यह तारीख इस बात की शाहद है कि इस देश की आज़ादी की जंग के अन्दर इस इलाके ने कितना अहिम पार्ट अदा किया है, कितनी भारी sacrifices दी हैं और इन sacrifices के सिलसिले में और इस पार्ट के अदा करने के इवज़ में इस इलाका के लोगों को क्या सज़ा भुगतनी पड़ी। तो यह सारी चीज़ इस प्रदेश के सामने ही नहीं बल्कि सारे भारतवर्ष के सामने है। यह बात माननी पड़ेगी और यह hard fact है कि महज़ देश भक्ति की सज़ा देने के लिए इस इलाके को पिछड़ा हुआ रखा गया। उन्होंने जानबूझ कर इस की development नहीं की और इसे एक recruiting ground के तौर पर इस्तेमाल किया गया। आज जब देश आज़ाद हुआ तो हरियाना के लोगों ने भी महसूस किया कि इस देश की आज़ादी के अन्दर हमारा भी बराबर का हिस्सा है। उन्होंने कमियां महसूस कीं और यह मुतालबात पेश किए। उन मुतालबात के लिए खास जद्दोज़हद जारी रही है और जारी रहेगी जब तक कि हम उन को पा नहीं लेते। तो स्पीकर साहिब जब states के पुनर्गठन का सवाल आया तो कई किस्म के ख्यालात उठे और पेश किए गए। पहला पंजाबी सूबा का मुतालबा था, दूसरा महा-पंजाब का और तीसरा हरियाणा प्रांत का था। लेकिन भारत सरकार ने S. R. C. की रिपोर्ट को सामने रखते हुए, लोगों के सही जज़बात का एहतराम करते हुए एक ऐसी चीज़ निकालने की कोशिश की और एक ऐसा फैसला और हल निकालने की कोशिश की जिस से कि इस सूबा में और इस देश में अमन कायम रहे और सब इकट्ठे मिल कर काम कर सकें। तो उन्होंने पंजाब और पैप्सू को मिला कर यह कोशिश की कि जहां दो Regional committees कायम हों और वह कमेटीज़ अपने अपने रिजन में function करें। उन्होंने ने यह कोशिश की कि दो भाषाई regions हों—एक Hindi-speaking और दूसरा Punjabi-speaking और उन में Regional committees बनाई जाएं। इस वक्त तो यह Regional committees advisory capacity में हैं हालांकि वहां यह जरूर कहा गया है कि—

The advice rendered by the Regional Committees will normally be accepted by the Government in the State Legislature.

यहां पर normally का लफज़ मौजूद है और मैं यह भी कहूंगा कि मुझे इस से इत्फाक नहीं है। जब हम दूसरे देशों के बड़े अच्छे ढंग से फैसले कर सकते हैं तो अपने देश का भी कर सकते हैं। स्पीकर साहिब ! जहां section 22 में क्लॉज़ 371 के अन्दर जो Sub-clause 2 है उस में यह लिखा गया है और यह चीज़ बम्बई

RATIFICATION OF THE AMENDMENTS PROPOSED TO BE MADE TO THE (11)77
CONSTITUTION OF INDIA BY THE CONSTITUTION (SEVENTH
AMENDMENT) BILL, 1956

प्रदेश के लिए रखी गई है।—

- (a) the establishment of separate development boards for Vidharbha, Marathwada the rest of Maharashtra, Saurashtra, Kutch and the rest of Gujrat with the provision that a report on the working of each of these boards will be placed each year before the State Legislative Assembly ;
- (b) the equitable allocation of funds for developmental expenditure over the said areas, subject to the requirements of the State as a whole ; and
- (c) an equitable arrangement providing adequate facilities for technical education and vocational training, and adequate opportunities for employment in services under the control of the State Government, in respect of all the said areas, subject to the requirements of the State as a whole .”

तो ये तीन चीजें हैं जो वहां के लिए रखी गई हैं। मैं मानता हूं कि बम्बई में Regional committees नहीं कायम की गईं। मगर वहां के लिए यह चीज रखी गई है। लेकिन अगर पंजाब में, यह Regional committees होते हुए भी कुछ safeguards रख दिए होते और इस विधान में ही यह चीज साफ हो जाती कि इन committees को development के कामों के लिए यह powers हैं, तो ठीक होता। कुछ safeguards का होना लाजमी था। यह बात अलहदा है कि हमारे फैसले को छोड़ दिया गया है और गवर्नर साहिब उसको देखेंगे और आखरी फैसला करेंगे और अगर जरूरत पड़ी तो उस के बाद President साहिब के पास जाएगा। तो इस में कोई शक नहीं है कि हम एक भाषा का प्रांत होने के नाते उस area के M. L. As., और नुमाइंदे और मंत्री जो उस इलाके के होंगे—चीफ मिनिस्टर को छोड़ कर जो कि दोनों regions का होगा—इकट्ठे हो कर अपने मसालयल कमेटी में रखेंगे और हल करेंगे, लेकिन यह बात माननी पड़ेगी कि इस नौ साल के अरसे में जब से कि देश आजाद हुआ है बावजूद इस बात के कि देश का constitution भी इस बात का मुतालबा करता था कि देश के तमाम लोगों के साथ एकसां और एक जैसा सलूक किया जाए backward और पिछड़े हुए इलाकों को develop किया जाए, इन सब बातों के होते हुए भी हमारे हरियाणा के लिए कुछ नहीं किया गया। स्पीकर साहिब, इस नौ साल के अरसे में डाक्टर गोपी चन्द भार्गव की वज्जारत बनी, श्री भीम सैन सच्चर की वज्जारत बनी, और अब सरदार प्रताप सिंह की वज्जारत है। मगर हरियाणा वहीं का वहीं है। चाहे आप development के लिहाज से देखें, services के लिहाज से देखें या और किसी मामले में देखें। हमें याद है कि पिछली दफा यह मुतालबा किया गया कि तमाम जिला के मैम्बरो ने इकट्ठे हो कर अगर कोई मुतालबा पेश किया, तो वह माना जाएगा।

स्पीकर साहिब, आज से ठीक दो वर्ष पहले हमें बुलाया गया कुछ सलाह मशविरा के लिए और हम ने बजट के लिए अपनी तजवीजें पेश कीं। मगर उन तजवीजों को ठुकरा दिया गया हालांकि वह हरेक जिला के मैम्बरो ने मुतफिक्का तौर से दी थीं। तो मेरी जनाब गुजरािश यह है कि अगर हम उसी तरीका से काम करेंगे तो हमारा काम नहीं चलेगा। हरियाणा के लोगों ने इस विश्वास से कि आज देश नई करवट ले रहा है, जमाना बदल गया है, सरकार ने पिछली गलतियों को महसूस कर लिया है और उन को अब दोहराया नहीं जाएगा, इस रिजनल फार्मूला को तसलीम किया है।

[श्री गोपी चन्द गुप्ता]

हालांकि Regional Committees की advisory capacity है। कुछ खदशात मेरे भाइयों ने बतलाए हैं। खास तौर पर मेरे माननीय मित्र सरदार चन्नन सिंह धूत ने Education के सिलसिले में जिक्र किया कि ज़बान की बिना पर Regional Committee में झगड़े का सवाल आयेगा और फ़िरकादारी बढ़ेगी। मैं श्री धूत साहिब को बताना चाहता हूँ कि यदि झगड़ा होगा तो एक बात पर होगा और वह development purposes पर, भाषा के आधार पर नहीं। यदि पीछे Haryana Prant के साथ इन्साफ़ का सलूक होता और उसको उठाने की कोशिश की जाती तो आज पंजाब का नक्शा कुछ और होता और आज इन अकालियों और दूसरों को कोई न पूछता। पंजाब एक संयुक्त प्रांत होता और इसकी रूप रेखा भिन्न होती। Prime Minister of India को हरियाणा वालों का एक deputation मिला और उन्हें आश्चर्य हुआ और तसलीम किया कि कौंसिल की seats के मामले में और लोक सभा की seats के मामले में हरियाणा के साथ बड़ी बेइन्साफ़ी हुई है और development के लिहाज़ से भी इसे पीछे रखा गया है। पंडित ठाकुर दास भार्गव और मि: बंधल ने पुरज़ोर अलफ़ाज़ में Constitution की तरमीम पर बहस करते हुए बड़ी वज़ाहत से हरियाणा की तसवीर mark की है और अच्छा होता यदि Government श्री ठाकुर दास की amendments मान लेती। मैं जानता हूँ कि हरियाणा के लोग मज़बूत हैं और वे इस struggle को जारी रखेंगे। मैं अपने माननीय नेता पंडित जवाहर लाल नेहरू और पंडित पंत को मुबारिकबाद पेश करता हूँ जिन्होंने आज विधान में amendments की हैं। यह हिन्दुस्तान के लिए और हर प्रांत के लिए मुफ़ीद साबित होंगी। जैसा कि मेरे माननीय दोस्त पण्डित श्री राम जी ने कहा है कि सब से पहले हमें अपने गली और मुहल्लों का ख्याल करना चाहिए, मैं इस बात से इत्फ़ाक़ नहीं करता। मिनिस्टर सिर्फ़ अपने हलके या तहसील या ज़िले की development के लिए कोशिश करे इस तरीके से सोचना बिल्कुल ग़लत है।

अध्यक्ष महोदय : आप relevant रहें और इस Resolution पर बोलें जो इस वक्त हाऊस के सामने पेश है। (Please be relevant and speak on the resolution which is at present before the House.)

माल, शिक्षा तथा पुनर्वास मंत्री : Elections नज़दीक आ रही हैं।

श्री गोपी चन्द गुप्ता : स्पीकर साहिब, मेरे आनरेबल दोस्त ने फ़रमाया कि elections नज़दीक आ रही हैं। मुझे हक़ है कि मैं हाऊस के सामने हरियाणा के बारे में अपने जज़बात को रखूँ और यह वज़ीर साहिब की मर्ज़ी है वे इसे मानें या न मानें। यदि हमारा कोई हक़ बनता है तो दे दें वरना नहीं। मैं बड़े अदब से गुज़ारिश करना चाहता हूँ कि हमें इस देश के citizen होने के नाते बड़े बड़े मामलात को बड़े पैमाने पर हल करना चाहिये और छोटे छोटे मामलात को इस तरीके से हल करें जिस से एक मिसाल पैदा हो और यह देश तरक्की करे। स्पीकर साहिब! आप जानते हैं कि सदियों की गुलामी के बाद हिन्दुस्तान आज़ाद हुआ है और इस वक्त

RATIFICATION OF THE AMENDMENTS PROPOSED TO BE MADE TO THE (11)79
CONSTITUTION OF INDIA BY THE CONSTITUTION (SEVENTH
AMENDMENT) BILL, 1956

Constitution में तरमीम की जा रही है। देश में रहने वाले लोग भिन्न भिन्न बोलियां बोलते हैं। हमें इकट्ठे हो कर इस देश को चलाने की कोशिश करनी चाहिए ताकि कोई बाहर का आदमी इस देश पर बुरी नज़र न रख सके।

श्री मोहन लाल दत्त : (आनन्दपुर साहिब) : स्पीकर साहिब ! मुख्य मन्त्री जी ने जो resolution पेश किया है मैं उस का पूरी तरह से समर्थन करता हूँ, लेकिन इस सिलसिले में जिन ख्यालात का इज़हार कामरेड रामचन्द्र ने किया है उन से सहमत नहीं हूँ। जिन असूलों को मद्देनज़र रख कर दो zones बनाए गए हैं उन को दृष्टि में रखते हुए यहां एक और zone भी बनना चाहिए और वह पहाड़ी इलाके का जिसे पहाड़ी zone कहा जाए या कोई और नाम रख दिया जाये। दो असूलों को मद्देनज़र रख कर दो zones बनाए गए हैं। एक तो ज़बान की बात लाई गई है। दो zones में मुस्तलिफ़ ज़बानें चलती हैं। सत्ता के decentralisation से प्रजातंत्र दृढ़ होता है और प्रजातंत्र का विकास होता है। इस के अलावा development अच्छी तरह से हो सकती है। मैं निवेदन करूंगा कि इन ही दो असूलों को मद्देनज़र रखते हुए एक पहाड़ी इलाके का zone अलहदा होना चाहिये। उन की ज़बान अलहदा है, समस्याएं अलहदा हैं और culture अलहदा है। इन सब बातों को मद्देनज़र रख कर अगर इस इलाके को develop करना है तो.....

अध्यक्ष महोदय : आप पहाड़ी इलाके की बात कर रहे हैं लेकिन इस बारे में कोई amendment नहीं दी। (The hon. Member is talking of Pahari zone but he has not given notice of any amendment in this connection)

श्री मोहन लाल दत्त : मैं सरकार का ध्यान इस तरफ दिलाना चाहता हूँ कि इस में अभी final बात तय नहीं हुई। मैं पुरज़ोर दरखास्त करता हूँ कि यह चीज़ अधूरी रह गई है। zones बने हैं लेकिन नक्शा सही तौर पर नहीं बना। मैं facts and figures quote कर के बताता हूँ कि यह कैसे अलहदा zone है। स्पीकर साहिब, अगर आप पंजाब के नक्शे की तरफ नज़र दौड़ाएं तो आप को पता लगेगा कि किस तरह से Shiwalik Hills मैदानी इलाके, को जुदा करती हैं। इस सिलसिले में मैं अर्ज़ करूंगा कि अंग्रेज़ author ने एक किताब लिखी है "Linguistic Survey of India". उन्होंने कहा है कि पहाड़ी इलाका अर्थात् कांगड़ा, तहसील ऊना और पठानकोट की अपनी अलहदा भाषा है जिसे डोगरी भाषा कहते हैं और वहां डोगरी पल्टनें मौजूद हैं। वहां के अलहदा हालात हैं, अलहदा समस्याएं हैं इसलिए उन का एक अलहदा zone बनना चाहिये। मैं तजरबे की बिना पर कह सकता हूँ और आदादोशुमार पेश कर सकता हूँ कि इस इलाके के लोगों को खदशा है कि उन्हें जालन्धर और हरियाणा प्रांत के लोगों से इन्साफ नहीं मिल सकता। अगर वहां के इलाके की administration का जिक्र करूं तो मेरे पास इतना समय नहीं और आप मुझे यह कह देंगे कि मैं irrelevant बात कर रहा हूँ। मैं इतना ज़रूर कहूंगा कि इस इलाके को बिल्कुल नज़रअंदाज़ किया जाता रहा है।

[श्री मोहन लाल दत्त]

तमाम सत्ता इन लोगों के हाथों में है। अफसर सारे दूसरे लोग हैं। शासन को देख लो। तमाम शासन की बागडोर दूसरे लोगों के हाथ में है। पहाड़ी लोगों को नज़दीक तक फटकने नहीं दिया जाता। हमारे पहाड़ी इलाके के लोगों को यह ख़दशा है कि हमारी development न हिन्दी ज़ोन में न पंजाबी ज़ोन में शामिल हो कर हो सकेगी।

एक और बात मैं अर्ज़ करना चाहता हूँ। वह यह है कि इस सारी चीज़ से मुझे फिरका-प्रस्ती की बू आ रही है। कांगड़ा को तो हिन्दी ज़ोन में रखा जा रहा है मगर ऊना को पंजाबी ज़ोन में। असल में यह एक ही इलाका है। इन की ज़बानें एक हैं। यह जो ऊना तहसील है इस का regular settlement.....

अध्यक्ष महोदय : यह कांगड़ा ज़ोन इस में कैसे आता है ? और फिर settlement करना स्टेट गवर्नमेंट का काम है। यह इस resolution के अधीन नहीं आ सकता है।

(How is the mention of Kangra zone relevant here ? Again, it is the State Government which is responsible for carrying out the Settlement Operations of an ilaqa. This cannot be discussed under this resolution).

श्री मोहन लाल दत्त : अब श्रीमान जी zones की demarcation होने वाली है।

अध्यक्ष महोदय : अगर आप इन चीज़ों को discuss करना चाहते हैं तो अलहदा motion लाएं। अगर आपने इस resolution पर कांगड़ा के, ऊने के और settlement के बारे में तकरीर करनी है तो मुझे अफ़सोस के साथ कहना पड़ता है कि आप irrelevant हैं। यह Constitution Amendment बिल को ratify करने का resolution है। आखिर यह तकरीरें जब बाहर वाले लोग देखेंगे तो वे क्या कहेंगे ?

(If the hon. Member wants to discuss these things, he should bring in a separate motion. If, however, he has to talk about Kangra, Una and Settlement operations while discussing this resolution, I regret to say that he is irrelevant. The motion under consideration is to ratify the Constitution (Amendment) Bill. After all what will the people outside the State say when they read these speeches ?)

श्री मोहन लाल दत्त : मैं मुस्तसर कह देता हूँ। यह तहसील ऊना का settlement कांगड़ा के साथ हुआ था। District Gazetteer कांगड़ा के साथ है। ऊना की हरेक बात कांगड़ा से मिलती है।

अध्यक्ष महोदय : इस में कहां है कांगड़ा और ऊना का ज़िक्र ? (Where is the mention of Kangra and Una in this ?)

श्री मोहन लाल दत्त : मैं इतना ही अर्ज़ करना चाहता था।

श्री कन्हैया लाल बुटेल (पालमपुर) : श्रीमान जी, हमारी हिन्द सरकार ने पंडित जवाहर लाल नेहरू जी की रहनुमाई में जो यह सूबों की नई हदबन्दी बनाने का कदम उठाया है, इस के लिए वह बधाई की मुस्तहक है। इस के साथ ही पंजाब और पैप्सू को जो सदियों से अलग हैं मिलाया गया है। इसके लिये भी हिन्द सरकार बधाई की पात्र है। लेकिन ;

इस के साथ ही हमारे पहाड़ी लोग बड़े बदकिस्मत हैं जो कि सदियों से इकट्ठे थे अब उन को अलग किया जा रहा है। कांगड़ा हिमाचल, चम्बा, सिरमोर, महासु, मण्डो और बिलासपुर के इलाकों में कोई फर्क नहीं है। वे आज तक एकसाथ थे। इनकी भाषा डोगरी है जो टांकरी लिपि में लिखी जाती है। इन को आज जुदा किया जा रहा है। मैं यह समझता हूँ कि उन लोगों को चाहे वे हिमाचल के हों, डल्हौजी के हों या कांगड़ा के हों, इस बात से रंज है और वे सन्तुष्ट नहीं हैं। साथ ही मैं यह अर्ज कर दूँ कि हमारे नेताओं को इस बात पर दोबारा गौर करना चाहिये और इन लोगों को इकट्ठा कर देना चाहिये। जहाँ ऐसा करने से गवर्नमेंट बधाई की पात्र होगी, वहाँ उन लोगों को भी खुशी होगी। उन लोगों की, जैसा कि पंडित मोहन लाल और कामरेड जी ने जाहिर किया है, यह खदशा है कि न तो हमारे साथ पहले इन्साफ़ हुआ है और न आइन्दा इन्साफ़ की कोई तक्की है। उन लोगों को सरविसिज़ में, मिनिस्टेरियों में और इन्तज़ाम करने के दूसरे मरहलों में बेइन्साफ़ी का मुंह देखना पड़ता है। कब तक यह जारी रहेगा ?

फिर आप पांच साला प्लानों को लें। जो पहले बना है और जो आइन्दा बनेंगे उन में जहाँ हिमाचल वालों को 100 फी सदी मिल रहा है कांगड़े वालों को एक या दो फी सदी दे रहे हैं। यह सख्त नाइन्साफ़ी है। मैं नहीं चाहता कि गवर्नमेंट के काम में या पंडित जी के काम में अड़चन डालूँ मगर यह इल्तज़ा जरूर करूँगा कि **development** के लिये पहाड़ी लोगों को, कांगड़ा वालों को इस कदर नज़रअंदाज़ न किया जाए कि हमारे पड़ोस में तो 100 फी सदी मिले और यहाँ एक दो फी सदी से टरकाया जाए। यह फर्क अगर रखा गया तो हमारे लोग कैसे सन्तुष्ट हो सकते हैं ? मैं चाहता हूँ कि रिज़न बनाते समय इस बात का ख्याल रखा जाए। जहाँ हिमाचल को रखा है वहाँ कांगड़े आदि को रखा जाए क्योंकि पहाड़ के लोगों के रस्मोरिवाज़ एक जैसे हैं। मैं मानता हूँ कि पंजाब में हमें रहना है। यही नहीं हिमाचल को भी यहाँ रहना है। वह अंग्रेज़ के वक्त में भी पंजाब का हिस्सा था। अगर आज किसी सूरतेहाल को सामने रख कर जुदा किया जा रहा है तो मैं यह अर्ज जरूर करूँगा कि **development** के लिहाज़ से हमारे साथ इस कदर बेइन्साफ़ी न हो कि एक तरफ़ तो सौ फी सदी रखा जाए और दूसरी तरफ़ एक दो फी सदी रखा जाए। इस से हमारे लोगों में गवर्नमेंट के खिलाफ जज़बा फैलता जा रहा है। इन लोगों को जो पंडित जवाहर लाल जी पर उम्मीदें थीं कि वे इन्साफ़ करेंगे वे अब मिटती जा रही हैं। मैं अर्ज करना चाहता हूँ कि कांगड़ा, डल्हौजी, शिमला और जो दूसरे पहाड़ी इलाके हैं वे पिछड़े हुए हैं, उन को **develop** करने के लिये ज़्यादा से ज़्यादा सुभीता करना चाहिये।

श्री बालू (फतेहाबाद) : स्पीकर साहिब, हिन्दुस्तान के अन्दर जितने भी लोग बसते हैं उन का मज़हब और धर्म करीबन एक ही है। अगर गौर से देखा जाए तो सब के देवता एक ही हैं और बजुर्ग भी एक ही हैं। लेकिन जहाँ तक हिन्दुस्तान के अन्दर बोली का ताल्लुक है वह हिन्दुस्तान के कोने कोने में अलग है। हर एक सूबे और हर एक स्टेट की भाषा जुदा जुदा है। लोगों की बोली एक नहीं है। इस लिये जब अंग्रेज़ लोग हिन्दुस्तान में आए तो

[श्री बालू]

उन्होंने इस बात को मद्देनज़र नहीं रखा कि किस तरह से सूबों की हदबन्दी की जाए ताकि देश में हकूमत अच्छी तरह से चल सके। लेकिन जब देश में अपनी हकूमत कायम हुई तो लोगों ने सोचा कि किस तरह से सूबों की नई हदबन्दी की जाए ताकि देश में हकूमत अच्छी तरह से चल सके। जंगे-आज़ादी के दौरान में महात्मा गांधी जी ने कहा था कि देश में अच्छी हकूमत चलाने के लिये ज़रूरी है कि State को लोगों की बोली के लिहाज़ से और उन के रहन सहन के लिहाज़ से reorganise किया जाए। लेकिन आजकल पंजाब में बोली का मसला बड़ा अहम मसला बना हुआ है। हमारी सरकार को चाहिये था..... स्पीकर साहिब, मैं इस बहस में नहीं जाना चाहता कि पंजाब के दो हिस्से हैं। लेकिन इतना ज़रूर कहूंगा कि पंजाब की तकसीम भाषा के आधार पर होनी चाहिये थी। आज चन्द एक साथी और हाऊस के लीडर यह दावा करते हैं कि पंजाब की बोली और पंजाबियों का रहन सहन एक है। स्पीकर साहिब, मैं इस बात को नहीं मानता कि सब पंजाबियों की ज़बान एक है। पंजाबी हिस्से से हरियाणा वालों की ज़बान जुदा है। मैं इस सिलसिले में आप के सामने मिसाल रखना चाहता हूँ। पंजाब के पश्चिमी हिस्से में “काका” बच्चे को बोलते हैं और हरियाणा के लोग “काका” कहते हैं अपने बड़े भाई को। इस इलाके में “भाभी” बोलते हैं अपनी मा को और हमारे हरियाणा में लोग भाभी अपने भाई की बहू को बोलते हैं। इस लिये मुझे इस बात से इनकार है कि मौजूदा पंजाब के लोगों की बोली और रहन सहन एक ही जैसा है। यह जो demand थी कि पंजाब से हरियाणा अलग होना चाहिये ठीक ही थी। लेकिन हमारी सरकार, हिंदुस्तान की सरकार इस बात को नहीं समझी। उन्होंने हमारा सूबा जुदा तो नहीं बनाया लेकिन Regional Scheme बना दी। स्पीकर साहिब, यह ठीक है कि समझौता करने की खातिर यह स्कीम ठीक रहेगी लेकिन हमारी सरकार ने यह नहीं सोचा कि क्या इस स्कीम के बनाने से हकूमत भी सही ढंग से चलती रहेगी या कि नहीं। मैं कहता हूँ कि हकूमत ठीक ढंग से नहीं चलेगी। देश में शान्ति कायम नहीं रहेगी। इस में कोई शक नहीं है कि सेंट्रल गवर्नमेंट ने स्कीम तैयार कर दी है और पंजाब गवर्नमेंट उन को मान लेगी, यह स्कीम मिटने वाली नहीं है। उस का नफा नुकसान तो अब नहीं बल्कि बाद में देखा जाएगा। लेकिन मैं यह अर्ज़ करना चाहता हूँ कि इन zones के बनने से पंजाब पर बड़ा भारी बोझा पड़ेगा, और उस बोझ के नीचे हमारा प्रदेश दब कर रह जाएगा। इस से पहले हमारे सूबे पर council का बोझा पड़ा हुआ है। Council के मੈम्बरों का खर्च खामखाह इस सूबे पर पड़ रहा है। उन लोगों की कोई duty करने वाली नहीं है, कोई काम उन के करने के लिये नहीं है उन को खामखाह हमारे सिर पर बिठा रखा है।

अध्यक्ष महोदय : आप इस question को discuss करें कि Council retain की जाए कि न की जाए। आप Members को discuss न करें। (The hon. Member should discuss the question whether the Council should be retained or not. He should not discuss the Members.)

श्री बालू : जनाब, मैं यह अर्ज़ कर रहा हूँ कि यह जो zones बनाए जा रहे हैं इन के बनाने से हमारे सूबे पर और ज़्यादा बोझा पड़ेगा। इस से पहले Council का बोझा हमारे सूबे पर पड़ा हुआ है, Council को तोड़ देना चाहिये। अगर आप लोगों ने zones

RATIFICATION OF THE AMENDMENTS PROPOSED TO BE MADE TO THE (11)83
CONSTITUTION OF INDIA BY THE CONSTITUTION (SEVENTH
AMENDMENT) BILL, 1956

को बनाना है तो council की जरूरत नहीं है। इस लिये मैं upper House के बारे में कह रहा था कि यह बोझ नहीं होना चाहिये। जैसे कि मेरे भाई सरदार हरकिशन सिंह सुरजीत ने कहा है कि पंजाब में Regional Committees भाषा के आधार पर बनाई जानी चाहियें, वह बहुत ठीक बात है। अगर वाकई इस असूल के मातहत Regional Committees बनाई जातीं तो कोई झगड़ा न खड़ा होता। आज कुछ लोग कहते हैं कि हमें पंजाब के साथ मिलाना चाहिये था। कांगड़ा के लोग कहते हैं कि हमें दूसरी तरफ रखना चाहिये था क्योंकि हमारी हिंदी भाषा है। अगर उस असूल को मद्देनज़र रखा जाता तो पंजाब के अन्दर यह झगड़े न खड़े होते। जय हिन्द !

ਮਾਲ, ਵਿਦਿਆ ਤੇ ਮੁੜ-ਵਸਾਉ ਮੰਤਰੀ (ਸਰਦਾਰ ਗੁਰਬਚਨ ਸਿੰਘ ਬਾਜਵਾ) :

ਸਪੀਕਰ ਸਾਹਿਬ, ਮੈਨੂੰ ਇਹ ਕਹਿਣ ਵਿੱਚ ਖੁਸ਼ੀ ਹੈ ਕਿ ਇਸ ਹਾਊਸ ਦੇ ਸਾਰੇ ਮੈਂਬਰਾਂ ਨੇ ਇਸ resolution ਦੀ ਤਾਈਦ ਕੀਤੀ ਹੈ, ਸਭ ਨੇ ਸਲਾਹਿਆ ਹੈ ਅਤੇ ਸਭ ਨੇ ਇਸ ਨੂੰ ਮੰਨਿਆ ਹੈ ਕਿ ਇਹ resolution ਜਿਹੜਾ ਅਜ Parliament ਵਿੱਚ ਪੇਸ਼ ਹੋਇਆ ਹੈ ਇਹ ਹਿੰਦੁਸਤਾਨ ਅਤੇ ਹਿੰਦੁਸਤਾਨੀਆਂ ਦੇ ਭਲੇ ਲਈ ਹੈ। ਕੁਝ ਦੇਸ਼ਾਂ ਨੇ ਖਦਸ਼ਾ ਵੀ ਜ਼ਾਹਿਰ ਕੀਤੇ ਹਨ ਅਤੇ ਕੁਝ ਅਜਿਹੀਆਂ ਗੱਲਾਂ ਕੀਤੀਆਂ ਹਨ ਜਿਹੜੀਆਂ ਕਿ ਇਸ ਸਟੇਟ ਨਾਲ ਤਅੱਲੁਕ ਨਹੀਂ ਰਖਦੀਆਂ। ਆਖਰਾ ਦੇ ਬਾਰੇ ਵਿੱਚ ਕਿਹਾ ਹੈ ਕਿ ਉਥੇ election ਨਹੀਂ ਕਰਵਾਏ ਗਏ। ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦਿੱਲੀ ਅਤੇ ਹਿਮਾਚਲ ਦੇ ਬਾਰੇ ਵਿੱਚ ਵੀ ਕਿਹਾ ਗਿਆ ਹੈ ਕਿ ਉਥੋਂ ਦੇ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਉਹ rights ਨਹੀਂ ਦਿੱਤੇ ਗਏ ਜਿਹੜੇ ਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਮਿਲਣੇ ਚਾਹੀਦੇ ਸਨ ਅਤੇ ਇਹ fundamental rights ਦੀ negation ਹੈ। ਫਿਰ ਹੋਰ ਇਹ ਵੀ ਕਿਹਾ ਗਿਆ ਹੈ ਕਿ ਜੇਕਰ regions ਬਣਾਉਣੇ ਸਨ ਤਾਂ languages ਦੀ basis ਤੇ ਬਣਾਏ ਜਾਣੇ ਚਾਹੀਦੇ ਸਨ, ਹੋਰ ਕਿਸੇ basis ਉਪਰ ਨਹੀਂ। ਜਿੱਥੋਂ ਤਕ ਦੂਸਰੇ ਸੂਬਿਆਂ ਦਾ ਸਬੰਧ ਹੈ ਮੈਂ ਸਮਝਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਸਾਨੂੰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਮਾਮਲੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਉਪਰ ਹੀ ਛੱਡ ਦੇਣੇ ਚਾਹੀਦੇ ਹਨ। ਉਹ ਲੋਕ ਆਪਣਿਆਂ ਮਾਮਲਿਆਂ ਨੂੰ ਵੰਗੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਸਮਝਦੇ ਹਨ, ਸਾਨੂੰ ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਕੰਮਾਂ ਵਿੱਚ ਦਖਲ ਨਹੀਂ ਦੇਣਾ ਚਾਹੀਦਾ। ਮੈਂ ਸਮਝਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਹਕ ਹਾਸਲ ਹੈ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਸਲਾਹ ਲਈ ਜਾਏਗੀ। ਇਸ ਕਰਕੇ ਬਿਹਤਰ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਅਸੀਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਕੰਮਾਂ ਵਿੱਚ ਦਖਲ ਨਾ ਦੇਈਏ ਅਤੇ ਸਾਡੇ ਆਪਣੇ ਸੂਬੇ ਦੇ ਮੁਤੱਲਕ ਜੋ ਕੁਝ ਗਲ ਬਾਤ ਹੈ ਉਸ ਨੂੰ ਹੀ ਸਾਹਮਣੇ ਰਖੀਏ। ਜਿਹੜੀ ਇਹ ਗਲ ਕਹੀ ਗਈ ਹੈ ਕਿ Regions ਸਿਰਫ languages ਦੀ ਬਿਨਾਂ ਉਪਰ ਹੀ ਬਣਾਏ ਜਾਣੇ ਚਾਹੀਦੇ ਸਨ ਇਸ ਸੰਬੰਧ ਵਿੱਚ ਮੈਂ ਇਹ ਅਰਜ਼ ਕਰਨੀ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਸਾਨੂੰ ਇਹ ਗਲ ਸਾਹਮਣੇ ਰਖਣੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ ਕਿ ਜਿਹੜੀ reorganisation states ਦੀ ਹੋਈ ਹੈ, ਇਹ ਸਿਰਫ linguistic basis ਉਪਰ ਹੀ ਨਹੀਂ ਹੋਈ। ਉਨ੍ਹਾਂ basis ਵਿਚੋਂ ਇਕ factor ਇਹ ਸੀ ਜਿਹੜਾ ਕਿ language ਦੇ ਮੁਤੱਲਕ ਹੈ ਲੇਕਿਨ ਬਾਕੀ ਹੋਰ factors ਵੀ ਹੋ ਸਨ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਮਦੇ-ਨਜ਼ਰ ਰਖ ਕੇ ਇਹ reorganisation ਕੀਤੀ ਗਈ ਹੈ। ਬਾਕੀ ਦੇ factors ਨੂੰ ਵੀ ਨਜ਼ਰਅੰਦਾਜ਼ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ ਜਾ ਸਕਦਾ ਸੀ ਅਤੇ ਨਾ ਹੀ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ। ਉਨ੍ਹਾਂ factors ਨੂੰ ਸਾਹਮਣੇ ਰਖ ਕੇ ਜਿਹੜਿਆਂ ਸੂਬਿਆਂ ਨੂੰ ਇਕੱਠਾ ਕੀਤਾ ਜਾ ਸਕਦਾ ਸੀ,

[ਮਾਲ ਵਿਦਿਆ ਤੇ ਮੁੜ ਵਸਾਉ ਮੰਤ੍ਰੀ]

ਸਾਡੀ ਹਿੰਦ ਸਰਕਾਰ ਅਤੇ ਸਾਡੇ ਆਗੂਆਂ ਨੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਇਕੱਠਾ ਕਰ ਦਿਤਾ ਹੈ। ਇਹ ਠੀਕ ਹੈ ਕਿ ਇਕ ਦੋ ਜਗ੍ਹਾ ਉਪਰ ਕੁਝ ਝਗੜੇ ਹੋਏ ਹਨ ਪਰ ਫਿਰ ਵੀ ਮੈਂ ਸਮਝਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਸਾਡੇ ਆਗੂਆਂ ਨੇ ਬੜੀ ਦਾਨਸ਼ਮੰਦੀ ਨਾਲ ਇਸ ਸਾਰੇ ਮਸਲੇ ਨੂੰ ਸੁਲਝਾਇਆ ਹੈ। ਕੁਝ ਦੋਸਤਾਂ ਨੇ ਜਿਹੜੇ ਖਦਸ਼ਾਤ ਜ਼ਾਹਿਰ ਕੀਤੇ ਸਨ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਦੂਰ ਕਰਨ ਦੀ ਖਾਤਰ Regional Committees ਬਣਾ ਕੇ ਇਕੱਠਿਆਂ ਬੈਠਣ ਦਾ ਅਖਤਿਆਰ ਦਿੱਤਾ ਹੈ ਤਾਂ ਜੋ ਉਹ ਆਪਣੇ ਆਪਣੇ Region ਦੇ ਮੁਤਲਕ ਅਡ ਬੈਠ ਕੇ ਸੋਚ ਸਕਦੇ ਹੋਣ ਅਤੇ ਕੁਝ recommendations ਕਰ ਸਕਦੇ ਹੋਣ ਤਾਂ ਕੋਬੀਨਟ ਨੂੰ recommendation ਕਰਕੇ ਭੇਜਣ। ਜੇਕਰ ਕੋਈ ਝਗੜਾ ਹੋਵੇਗਾ ਤਾਂ Governor ਵਿੱਚ ਆ ਕੇ ਉਸ ਨੂੰ ਸੁਲਝਾਉਣ ਨੂੰ ਤਿਆਰ ਹੋਵੇਗਾ। ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਖਦਸ਼ਾਤ ਵਾਲੇ ਸਜਣਾ ਨੂੰ ਠੰਡਿਆਂ ਕਰਨ ਦੀ ਅਤੇ satisfy ਕਰਨ ਦੀ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਕੀਤੀ ਹੈ। ਮੇਰਾ ਵਿਚਾਰ ਹੈ ਕਿ ਜਿਹੜੇ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਖਦਸ਼ਾਤ ਸਨ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਇਹ ਕਾਫੀ ਤਸੱਲੀ ਦੇਣ ਵਾਲੀ ਗਲ ਹੈ ਕਿਉਂਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਹਕ ਹਾਸਲ ਹੋਵੇਗਾ ਕਿ ਉਹ ਅਲੱਗ ਬੈਠ ਕੇ ਆਪਣੇ ਇਲਾਕਿਆਂ ਦੇ ਬਾਰੇ ਵਿਚ ਚੰਗੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਸੋਚ ਸਕਣ। ਕਈਆਂ ਨੇ ਕਿਹਾ ਹੈ ਕਿ ਦੋ regions ਦੀ ਬਜਾਏ ਤਿੰਨ regions ਹੋਣੇ ਚਾਹੀਦੇ ਸਨ। ਹਿਮਾਚਲ ਅਤੇ ਕਾਂਗੜੇ ਦਾ ਇਕ ਅੱਡ region ਹੋਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਸੀ।

ਮੈਂ ਸਮਝਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਇਸ ਚੀਜ਼ ਦੇ ਮੁਤਲਕ ਕੋਈ ਖਦਸ਼ਾ ਨਹੀਂ ਹੋਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਤੇ ਪੂਰਾ ੨ ਖਰਚਾ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇਗਾ ਜਾਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀਆਂ ਲੋੜਾਂ ਪੂਰੀਆਂ ਨਹੀਂ ਕੀਤੀਆਂ ਜਾਣਗੀਆਂ। ਨਾ ਹੀ ਕਦੇ ਗਵਰਨਮੈਂਟ ਨੇ ਇਹ ਖਿਆਲ ਕੀਤਾ ਹੈ ਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਲਈ ਜੋ ਕੁਝ ਕੀਤਾ ਜਾਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ਉਸ ਵਿਚ ਕਿਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੀ ਕਮੀ ਕੀਤੀ ਜਾਵੇ। ਮਸਲਨ ਸੜਕਾਂ ਦਾ ਮਾਮਲਾ ਹੈ। ਆਮ ਹਾਲਾਤ ਵਿਚ ਇਕ ਮੀਲ ਉੱਤੇ 30 ਤੋਂ 50 ਹਜ਼ਾਰ ਦਾ ਖਰਚਾ ਆਉਂਦਾ ਹੈ ਪਰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਇਲਾਕਿਆਂ ਵਿੱਚ ਇਕ ਮੀਲ ਸੜਕ ਬਣਾਉਣ ਲਈ ਕੋਈ ਲਖ ਜਾਂ ਡੇਢ ਲਖ ਦਾ ਖਰਚਾ ਬੈਠਦਾ ਹੈ। ਪਰ ਜਿੱਥੇ ਖਰਚ ਕਰਨ ਦੀ ਲੋੜ ਹੈ ਉੱਥੇ ਇਸ ਚੀਜ਼ ਦਾ ਕੋਈ ਵਿਚਾਰ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ। ਖਰਚ ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇਗਾ ਉਹ ਬੇਫਿਕਰ ਰਹਿਣ। ਜਿਉਂ ਜਿਉਂ ਸੂਬੇ ਦੀ ਆਮਦਨੀ ਦੇ ਹਾਲਾਤ ਚੰਗੇ ਹੁੰਦੇ ਜਾਣਗੇ ਤਿਉਂ ੨ ਉਨ੍ਹਾਂ ਇਲਾਕਿਆਂ ਤੇ ਬਥੇਰਾ ਖਰਚ ਕਰਕੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ develop ਕੀਤਾ ਜਾਵੇਗਾ। ਜਿਥੋਂ ਤਕ education ਅਤੇ ਦੂਜੇ ਮਾਮਲਿਆਂ ਦਾ ਤਅੱਲਕ ਹੈ ਸਾਡੇ ਚੀਫ ਮਨਿਸਟਰ ਸਾਹਿਬ ਉਨ੍ਹਾਂ ਇਲਾਕਿਆਂ ਵਿੱਚ ਖੁਦ ਗਏ ਹਨ ਅਤੇ ਜਾ ਕੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਇਸ ਗਲ ਦੀ ਤਸੱਲੀ ਦਵਾਈ ਹੈ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਕਹਿ ਵੀ ਆਏ ਹਨ ਕਿ ਤੁਹਾਨੂੰ ਤਾਲੀਮ ਅਤੇ ਨੌਕਰੀਆਂ ਵਗੇਰਾ ਵਿੱਚ ਸਭ ਤੋਂ ਜ਼ਿਆਦਾ ਰਿਆਇਤਾਂ ਜਿਹੜੀਆਂ ਦਿੱਤੀਆਂ ਜਾ ਸਕਦੀਆਂ ਹਨ ਦਿੱਤੀਆਂ ਜਾਣਗੀਆਂ। ਮੈਂ ਸਮਝਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਇਹ ਗਲ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਤਸੱਲੀ ਦਾ ਕਾਫੀ ਹਦ ਤਕ ਬਾਇਸ ਹੋਣੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ। ਕਾਮਰੇਡ ਰਾਮ ਚੰਦਰ ਹੋਰਾਂ ਵੀ ਇਹ ਆਖਿਆ ਹੈ ਕਿ ਜੇ ਵਖਰਾ ਰਿਜਨ ਨਹੀਂ ਬਣਾਉਣਾ ਤਾਂ ਘਟ ਤੋਂ ਘਟ ਇਹ assurance ਦਿੱਤੀ ਜਾਵੇ ਕਿ ਗਵਰਨਮੈਂਟ ਉਨ੍ਹਾਂ ਇਲਾਕਿਆਂ ਦਾ ਪੂਰਾ ਪੂਰਾ ਖਿਆਲ ਰੱਖੇਗੀ ਤਾਂ ਹੀ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਤਸੱਲੀ ਹੋ ਸਕਦੀ ਹੈ। ਮੈਂ ਸਮਝਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਜਦ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੀਆਂ assurances ਚੀਫ ਮਨਿਸਟਰ ਸਾਹਿਬ ਖੁਦ ਉਨ੍ਹਾਂ ਇਲਾਕਿਆਂ ਵਿੱਚ ਜਾ ਕੇ ਦੇ ਆਏ ਹਨ ਤਾਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਪੂਰੀ

ਤਸੱਲੀ ਹੋ ਜਾਣੀ ਦਾਹੀਦੀ ਹੈ । ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਮਨ ਵਿੱਚ ਕੋਈ ਖਦਸ਼ਾ ਨਹੀਂ ਰਹਿਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨਾਲ ਕੋਈ ਅਜਿਹਾ ਸਲੂਕ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇਗਾ ਜਿਹੜਾ ਕਿ ਉਹ ਸਮਝਣ ਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਲਈ ਫ਼ਾਇਦਾਮੰਦ ਨਾ ਹੋਵੇ ।

ਦੋਸਤਾਂ ਨੇ ਕਾਫ਼ੀ ਕੁਝ ਇਸ ਗਲ ਤੇ ਕਿਹਾ ਹੈ ਕਿ language ਦੇ basis ਤੇ regions ਨਹੀਂ ਬਣਾਏ ਗਏ । ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਇਸ ਚੀਜ਼ ਦੀ ਮੰਗ ਕਰਦੇ ਹੋਇਆਂ ਇਹ ਸ਼ੰਕਾ ਜ਼ਾਹਿਰ ਕੀਤੀ ਹੈ ਕਿ ਜੇ ਅਜਿਹਾ ਨਾ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਤਾਂ ਸੂਬੇ ਵਿੱਚ ਕਿਸੇ ਵੇਲੇ ਵੀ ਇਹ ਚੀਜ਼ ਬਗ਼ੜੇ ਦਾ ਬਾਇਸ ਬਣ ਸਕਦੀ ਹੈ । ਮੈਂ ਸਮਝਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਹੁਣ ਅਜਿਹੀ ਗਲ ਆਪਣੇ ਮਨ ਵਿੱਚ ਲਿਆਉਣੀ ਸ਼ੱਭਦੀ ਨਹੀਂ । ਇਹ ਕੋਈ ਜ਼ਰੂਰੀ ਨਹੀਂ ਕਿ ਇਕ ਸੂਬੇ ਵਿਚ ਇਕ ਹੀ ਜ਼ਬਾਨ ਹੋਵੇ । ਦੁਨੀਆਂ ਵਿੱਚ ਬਹੁਤੀਆਂ ਅਜਿਹੀਆਂ States ਹਨ, ਅਜਿਹੇ ਮੁਲਕ ਹਨ ਜਿੱਥੇ ਕਿ ਦੋ ਤਿੰਨ, ਚਾਰ, ਤੇ ਪੰਜ ਪੰਜ ਜ਼ਬਾਨਾਂ ਇਕੱਠੀਆਂ ਬੋਲੀਆਂ ਜਾਂਦੀਆਂ ਹਨ, ਫਿਰ ਵੀ ਉਥੇ ਇਹ factor ਕਦੇ ਵੀ ਬਗ਼ੜੇ ਦਾ ਬਾਇਸ ਨਹੀਂ ਬਣਿਆ । ਦਿਲ ਜਿੰਨਾ ਛੋਟਾ ਕਰ ਲਿਆ ਜਾਵੇ, ਆਪਣੇ ਮਨ ਨੂੰ ਜਿੰਨਾ ਛੋਟਾ ਕਰ ਲਿਆ ਜਾਵੇ ਸੋਚਣ ਦਾ ਦਾਇਰਾ ਉਨ੍ਹਾਂ ਹੀ ਛੋਟਾ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ । ਪਰ ਜੇ ਆਪਣੇ ਮਨ ਵਿੱਚ ਦੂਜਿਆਂ ਲਈ ਵੀ ਜਗਹ ਬਣਾ ਲਈ ਜਾਵੇ ਤਾਂ ਬਗ਼ੜੇ ਦੀ ਕੋਈ ਵਜ੍ਹਾ ਹੀ ਨਹੀਂ ਰਹਿੰਦੀ । ਕੀ ਜੇ ਅਸੀਂ ਇਹ ਸਮਝੀਏ ਕਿ ਇਕ ਹੀ ਜ਼ਬਾਨ ਸਿੱਖਣ ਜਾਂ ਪੜ੍ਹਨ ਨਾਲ ਅਸੀਂ ਤਰੱਕੀ ਕਰ ਸਕਦੇ ਹਾਂ ? ਕਦੀ ਨਹੀਂ । ਇਸ ਵੇਲੇ ਜੇ ਸਾਡੇ ਵਿਧਾਨ ਵਿਚ ਹਿੰਦੁਸਤਾਨ ਦੀਆਂ ਚੌਦਾਂ ਜ਼ਬਾਨਾਂ ਹਨ ਤਾਂ ਮੈਂ ਸਮਝਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਸਾਰਿਆਂ ਤੋਂ ਸਿਆਣਾ ਆਦਮੀ ਉਹ ਹੋਵੇਗਾ ਜਿਹੜਾ ਇਨ੍ਹਾਂ ਚੌਦਾਂ ਜ਼ਬਾਨਾਂ ਨੂੰ ਹੀ ਚੰਗੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਜਾਣਦਾ ਹੋਵੇ ਤਾਂ ਜੋ ਹਰ ਸੂਬੇ ਵਿੱਚ ਜਾਂ ਉਥੇ ਦਿਆਂ ਵਸਨੀਕਾਂ ਦੀ ਗਲ ਸਮਝ ਸਕੇ ਅਤੇ ਆਪਣੀ ਗਲ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਸਮਝਾ ਸਕੇ । ਸਗੋਂ ਮੈਂ ਤਾਂ ਇਹ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਨਾ ਸਿਰਫ਼ ਭਾਰਤ ਦੀਆਂ ਬਲਕਿ ਉਹ ਸਭਮੂਰ ਇਕ ਸਿਆਣਾ ਆਦਮੀ ਹੋਵੇਗਾ ਜਿਹੜਾ ਦੁਨੀਆਂ ਦੀ ਵੀ ਇਕ ਅਧ ਜ਼ਬਾਨ ਨੂੰ ਜਾਣਦਾ ਹੋਵੇ । ਅਜ ਇਸ ਚੀਜ਼ ਦੀ ਲੋੜ ਹੈ ਕਿ ਆਪੋ ਵਿੱਚ ਮਿਲ ਜੁਲ ਕੇ, ਹਲ ਮਿਲ ਕੇ ਇਕ ਦੂਜੇ ਦੀਆਂ ਲੋੜਾਂ ਤੇ ਤਕਲੀਫਾਂ ਨੂੰ ਸਮਝ ਕੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਸੁਲਝਾਉਣ ਦੀ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਕੀਤੀ ਜਾਵੇ । ਜੇ ਅਸੀਂ ਇਹ ਜ਼ਾਵੀਆ ਨਜ਼ਰ ਅਪਣਾ ਲਈਏ ਤਾਂ ਇਸ ਤੋਂ ਚੰਗੀ ਹੋਰ ਕੋਈ ਗਲ ਨਹੀਂ ਹੋ ਸਕਦੀ । ਅਜ ਇਸ ਚੀਜ਼ ਦੀ ਬੜੀ ਲੋੜ ਹੈ ਕਿ ਅਸੀਂ ਆਪਣੇ ਮੁਲਕ ਵਿੱਚ ਮਿਲ ਜੁਲ ਕੇ ਵੱਸੀਏ ਅਤੇ ਇਕ ਦੂਜੇ ਦੀ ਬੋਲੀ ਨੂੰ ਸਮਝਣ ਦੀ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਕਰੀਏ । ਇਸ ਨਾਲ ਕੋਈ ਘਾਟਾ ਨਹੀਂ ਪੈ ਜਾਂਦਾ । ਇਸ ਚੀਜ਼ ਨਾਲ ਸਾਡਾ ਮੁਲਕ ਇਕ ਮੁੱਠ ਹੋ ਕੇ ਤਰੱਕੀ ਵਲ ਅਗੇ ਵਧੇਗਾ । ਇਸ ਲਈ ਇਹ ਕਹਿਣਾ ਕਿ ਇਕ ਅਜਿਹਾ ਸੂਬਾ ਬਣ ਜਾਏ ਜਿੱਥੇ ਸਿਰਫ਼ ਇਕ ਹੀ ਜ਼ਬਾਨ ਚਲਦੀ ਹੋਵੇ ਤੇ ਦੂਜੀ ਜ਼ਬਾਨ ਦੇ ਸਿੱਖਣ ਦੀ ਗਲ ਹੀ ਨਾ ਹੋਵੇ, ਮੈਂ ਸਮਝਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਮੁਲਕ ਨੂੰ ਪਿੱਛਾਂ ਲੈ ਜਾਣ ਵਾਲੀ ਗਲ ਹੈ ਅਗੇ ਲੈ ਜਾਣ ਵਾਲੀ ਗਲ ਨਹੀਂ ।

ਬੜੀ ਖੁਸ਼ੀ ਦੀ ਗਲ ਹੈ ਕਿ ਬਾਵਜੂਦ ਇਸ ਗਲ ਦੇ ਕਿ ਸਾਡੇ ਸੂਬੇ ਵਿੱਚ ਇਸ ਸਵਾਲ ਉੱਤੇ ਬੜਾ ਰੋਲਾ ਰੱਪਾ ਵੀ ਪੈਂਦਾ ਰਿਹਾ ਹੈ, ਬਾਵਜੂਦ ਇਸ ਗਲ ਦੇ ਕਿ ਬੜੀਆਂ ਆਸ਼ੰਕਾਵਾਂ ਸਨ ਕਿ reorganisation ਨਾਲ ਬਦਵਿੰਤਾਵਾਂ ਹੋ ਜਾਏਗੀ, ਬੜਾ ਤੂਫਾਨ ਆ ਜਾਵੇਗਾ; ਮੈਨੂੰ ਇਸ ਹਾਉਸ ਵਿੱਚ ਇਕ ਸੱਜਣ ਵੀ ਅਜਿਹਾ ਨਹੀਂ ਮਿਲਿਆ ਜਿਸ ਨੇ ਕਿ ਇਸ ਦੀ ਵਿਰੋਧਤਾ ਕੀਤੀ ਹੋਵੇ । ਇਹ ਮੈਂ ਸਮਝਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਇਕ ਬੜੀ ਚੰਗੀ ਗਲ ਹੈ । ਇਹ ਸਾਡੇ

[ਮਾਲ, ਵਿਦਿਆ ਅਤੇ ਮੁੜ ਵਸਾਉ ਮੰਤਰੀ]

ਸੂਬੇ ਵਿੱਚ ਹੁਣ ਸ਼ਾਨਤੀ ਵਧਾਉਣ ਵਾਲੀ ਗਲ ਹੋਵੇਗੀ। ਇਹ ਬੜੀ ਚੰਗੀ ਚੀਜ਼ ਹੈ। ਜਿਸ unanimous voice ਨਾਲ ਅਸੀਂ ਇਸ ਨੂੰ ਪਾਸ ਕਰਨ ਲਗੇ ਹਾਂ ਇਹ ਚੰਗਾ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਦਸ ਦੇਵੇਗੀ ਕਿ ਇਸ ਹਾਊਸ ਵਿੱਚ ਇਸ ਗਲ ਤੇ ਕੋਈ ਦੋ ਰਾਵਾਂ ਨਹੀਂ। ਜੇ ਕੁਝ ਪਾਰਲੀਅਮੈਂਟ ਨੇ ਕੀਤਾ ਹੈ ਇਹ ਇਕ ਬੜੀ ਸ਼ਾਨ ਵਾਲੀ ਗਲ ਹੈ। ਇਹ ਸਾਡੇ ਸੂਬੇ ਦੇ ਫਾਇਦੇ ਦੀ ਗਲ ਹੈ ਅਤੇ ਇਹ ਹਾਊਸ ਉਸ ਨੂੰ ਖੁਸ਼-ਆਮਦੀਦ ਕਹਿੰਦਾ ਹੈ।

ਮੈਂ ਸਮਝਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਬਹਿਸ ਵਿੱਚ ਹੋਰ ਕੋਈ ਅਜਿਹੀ ਗਲ ਨਹੀਂ ਜਿਸ ਬਾਰੇ ਕੁਝ ਜਵਾਬ ਦਿੱਤਾ ਜਾਵੇ। ਜਿਹੜੀਆਂ ਗੈਰ ਮੁਤੱਲਕਾ ਗੱਲਾਂ ਕੀਤੀਆਂ ਗਈਆਂ ਹਨ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਇਸ ਮਤੇ ਨਾਲ ਕੋਈ ਤਾਲੁਕ ਨਹੀਂ, ਮੈਂ ਸਮਝਦਾ ਹਾਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਇਸੇ ਵੇਲੇ ਇਸ ਹਾਊਸ ਵਿੱਚ ਜਵਾਬ ਦੇਣਾ ਜ਼ਰੂਰੀ ਨਹੀਂ ਬਹੁਤ ਸਾਰੇ ਮੌਕੇ ਅਜਿਹੇ ਆਉਣਗੇ ਜਦੋਂ ਕਿ ਦੋਸਤਾਂ ਦੀਆਂ ਉਨ੍ਹਾਂ grievances ਤੇ ਵਿਚਾਰ ਕਰਨ ਦਾ ਸਮਾਂ ਮਿਲੇਗਾ। ਜਿੱਥੇ ਖਾਸ ਸ਼ਹਿਰ ਜਾਂ ਜਗਾਂ ਜਾਂ ਕਿਸੇ ਖਾਸ ੨ ਇਲਾਕਿਆਂ ਨਾਲ ਜਿਹੜੀਆਂ ਗੱਲਾਂ ਤਾਲੁਕ ਰਖਦੀਆਂ ਹਨ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਸੁਣਨ, ਸੋਚਣ ਤੇ ਦੋਸਤਾਂ ਦੀ ਤਸੱਲੀ ਕਰਨ ਦੇ ਹੋਰ ਕਈ ਮੌਕੇ ਆਉਣਗੇ। ਇਸ ਲਈ ਮੈਂ ਸਮਝਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਜਿਹੜੀਆਂ ਅਜਿਹੀਆਂ ਗੱਲਾਂ ਕੀਤੀਆਂ ਗਈਆਂ ਹਨ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਜਵਾਬ ਇਸ ਮੌਕੇ ਦੇਣਾ ਖਾਸ ਜ਼ਰੂਰੀ ਨਹੀਂ।

ਅਖੀਰ ਵਿੱਚ ਮੈਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਸਾਰੇ ਦੋਸਤਾਂ ਦਾ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਇਸ ਰੈਜ਼ੋਲਿਊਸ਼ਨ ਦੀ ਤਾਈਦ ਕੀਤੀ ਹੈ, ਸ਼ੁਕਰੀਆ ਅਦਾ ਕਰਦਾ ਹਾਂ ਅਤੇ ਮੈਂ ਸਮਝਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਸਾਡਾ ਅਜ ਦਾ ਪਾਸ ਕੀਤਾ ਹੋਇਆ ਰੈਜ਼ੋਲਿਊਸ਼ਨ ਸਾਰੇ ਪੰਜਾਬ ਦੀ ਖੇਡਾ ਵਧਾਵੇਗਾ।

ਮੁਖ ਮੰਤਰੀ (ਸਰਦਾਰ ਪ੍ਰਤਾਪ ਸਿੰਘ ਕੈਰੋ) : ਸਪੀਕਰ ਸਾਹਿਬ, ਵੈਸੇ ਤਾਂ ਸਭ ਕੁਝ ਬਾਜਵਾ ਸਾਹਿਬ ਨੇ ਕਹਿ ਦਿੱਤਾ ਹੈ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਸਪੀਚ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਮੇਰੇ ਕੁਝ ਕਹਿਣ ਦੀ ਲੋੜ ਨਹੀਂ ਸੀ। ਆਪਾਂ ਬਸ ਇਸ ਤੇ ਵੋਟ ਹੀ ਲੈ ਲੈਣੇ ਸਨ, ਪਰ ਮੈਂ ਇਕ ਗਲ ਦਾ ਭੁਲੇਖਾ ਕੱਢ ਦੇਣਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹਾਂ। ਮੇਰੇ ਵੀਰ ਕਾਮਰੇਡ ਸੁਰਜੀਤ ਨੇ ਕਿਹਾ ਕਿ ਮਧ ਪ੍ਰਦੇਸ਼ ਅਤੇ ਮੇਸੂਰ ਵਿੱਚ Upper House ਕਿਉਂ ਬਣਾਉਣ ਲਗੇ ਹੋ ਜਦ ਸਾਡਾ ਇਥੇ ਦਾ ਤਜਰਬਾ ਕੁਝ ਹੋਰ ਹੀ ਸੀ। ਉਹ ਇਸ ਵੇਲੇ ਇਥੇ ਨਹੀਂ ਬੈਠੇ ਹੋਏ, ਮੇਰਾ ਖਿਆਲ ਹੈ ਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਪਿੱਛੇ ਬੈਠੇ ਹੋਏ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਪਾਰਟੀ ਦੇ ਮੈਂਬਰ ਧੂਤ ਸਾਹਿਬ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਦਸ ਦੇਣਗੇ, ਮੈਂ ਅਰਜ਼ ਕਰਨੀ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਉਹ ਭੁਲੇਖੇ ਵਿੱਚ ਹਨ। ਸਾਡੇ ਪੰਜਾਬ ਵਿੱਚ Upper House ਦਾ ਤਜਰਬਾ ਨਿਹਾਇਤ ਹੀ ਸ਼ਾਨਦਾਰ ਅਤੇ ਚੰਗਾ ਹੈ। ਜਿੰਨੀ ਬਿਲਾਂ ਦੀ ਖੋਜ ਪੜਤਾਲ ਉਥੇ ਹੁੰਦੀ ਹੈ, ਜਿੰਨੀਆਂ ਸੁਲਝੀਆਂ ਹੋਈਆਂ ਤਕਰੀਰਾਂ ਉਥੇ ਹੁੰਦੀਆਂ ਹਨ ਕੋਈ ਇਕ ਅਧ ਤੁਹਾਡੀ ਨਿਗਾਹ ਵਿੱਚ ਮਾੜੀ ਹੋਵੇ ਤਾਂ ਹੋਵੇ ਜਿਸ ਕਰਕੇ ਤੁਸੀਂ ਇਸ ਦੀ ਮੁਖਾਲਫਤ ਕਰਦੇ ਹੋਵੇ ਪਰ ਜਿੰਨੀ dispassionate thinking ਉਥੇ ਹੁੰਦੀ ਹੈ, ਮੇਰਾ ਖਿਆਲ ਹੈ ਕਿ ਵਡੇ ਵਡੇ ਹਾਊਸਿਜ਼ ਵਿੱਚ ਸ਼ਾਇਦ ਹੀ ਕਿਧਰੇ ਹੁੰਦੀ ਹੋਵੇ। ਜੇ ਤੁਸੀਂ ਮੇਰੇ ਕੋਲੋਂ ਪੁੱਛੋ ਤਾਂ ਮੇਰੀ ਤਾਂ ਇਹ ਖਾਹਿਸ਼ ਹੈ ਕਿ ਤਕਰੀਬਨ ੨ ਸਾਰੇ ਬਿਲ ਸਿਵਾਏ Financial Bills ਤੋਂ ਸਾਰੇ ਦੇ ਸਾਰੇ ਹੀ ਉਥੇ originate ਕਰਾਵਾਂ ਤਾਂ ਜੋ ਸਾਰੇ ਮਸਲਿਆਂ ਤੇ ਘੋਖ ਕੇ ਕੁਝ ਵਕਤ ਲਾ ਕੇ, ਆਪਣੀ ਵੰਗੀ ਰਾਏ ਬਣਾਕੇ ਸਾਨੂੰ ਭੇਜਿਆ ਕਰਨ। ਕਈ ਵਾਰੀ ਕਾਲੂ ਵਿੱਚ ਕਈ ਬਿਲਾਂ ਵਿੱਚ

ਗਲਤੀਆਂ ਹੋ ਜਾਂਦੀਆਂ ਹਨ ਇਸ ਲਈ ਪਹਿਲਾਂ ਹੀ ਉਹ ਉਸ ਤੇ ਸੋਚ ਵਿਚਾਰ ਕਰਕੇ ਕੋਈ ਸੁਲਝੀ ਹੋਈ ਚੀਜ਼ ਸਾਡੇ ਕੋਲ ਭੇਜਣ, ਫੇਰ ਅਸੀਂ ਅਰਾਮ ਨਾਲ ਉਨ੍ਹਾਂ ਤੇ ਵਿਚਾਰ ਕਰੀਏ। ਮੈਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਇਸ reference ਨੂੰ unchallenged ਨਹੀਂ ਜਾਣ ਦੇਣਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਸੀ। ਮੈਂ ਇਹ ਨਹੀਂ ਚਾਹਿਰ ਹੋਣ ਦੇਣਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਸੀ ਕਿ ਸਾਡੀ Legislative Council ਦਾ ਕੋਈ ਫਾਇਦਾ ਹੀ ਨਹੀਂ। ਮੈਂ ਤਾਂ ਸਮਝਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਹੁਣ ਜਦੋਂ ਇਸ Council ਨੇ reconstitute ਹੋਣਾ ਹੈ ਤਾਂ ਅਸੀਂ ਇਸ ਗਲ ਦਾ ਖਿਆਲ ਰਖਾਂਗੇ ਕਿ Expert ਆਦਮੀ ਲਿਆਈਏ ਜਿਹੜੇ ਕਿ ਖਾਸ ਖਾਸ ਮਹਿਕਮਿਆਂ ਜਾਂ ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਹੋਰ ਪਾਸਿਆਂ ਵਿੱਚ legal expert ਹੋਣ। ਅਜਿਹੇ ਮੱਜਣਾਂ ਨੂੰ ਅੱਗੇ ਲਿਆਈਏ ਤਾਂ ਜੋ ਪੰਜਾਬ ਦੀ ਭਲਾਈ ਅਤੇ ਇਸ ਦੀਆਂ ਉਸਾਰੂ ਸਕੀਮਾਂ ਲਈ ਸਾਨੂੰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਚੰਗੀ ਤੇ ਸਿਆਣੀ ਸਲਾਹ ਮਿਲਦੀ ਰਵੇ। ਹੁਣ ਦੇ ਹਾਊਸ ਦਾ ਜਿੱਥੇ ਤਕ ਤਔਲੁਕ ਹੈ ਇਸ ਨੇ ਵੀ ਬੜਾ ਸ਼ਾਨਦਾਰ ਕੰਮ ਕੀਤਾ ਹੈ। ਇਹੀ ਵਜ਼ਾਹ ਹੈ ਕਿ ਇਸ ਅਸੈਂਬਲੀ ਵਿੱਚ ਇਹ resolution ਕਦੀ ਵੀ ਪਾਸ ਨਾ ਹੋਇਆ ਕਿ ਇਸ ਨੂੰ ਤੋੜ ਦਿੱਤਾ ਜਾਵੇ, ਹਾਸੇ ਖੇਡ ਵਿੱਚ ਭਾਵੇਂ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦਾ ਮਤਾ ਲਿਆਂਦਾ ਗਿਆ। ਹੋਣਾ ਵੀ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ਕਿਉਂ ਜੋ Opposition ਵੀ democracy ਦਾ ਇਕ ਅੰਗ ਹੈ ਪਰ ਮਜ਼ਾਕ ਵੀ democracy ਵਿੱਚ ਉਸ ਹਦ ਤਕ ਵਾਜ਼ਬ ਹੈ ਜਿੱਥੇ ਤਕ ਕਿ ਉਹ serious ਸ਼ਕਲ ਇਖਤਿਆਰ ਕਰਨ ਵਾਲਾ ਨ ਬਣੇ। ਸਾਰਾ ਹਾਊਸ Legislative Council ਦੀ ਕਾਬਲੀਅਤ ਅਤੇ ਕੰਮ ਨਾਲ ਵਾਕਫ਼ ਹੈ। ਇਸ ਉੱਤੇ ਸਾਨੂੰ ਦੋ ਚਾਰ, ਪੰਜ ਜਾਂ ਤਿੰਨ ਲਖ ਦੇ ਬਗ਼ੜੇ ਵਿੱਚ ਨਹੀਂ ਪੈਣਾ ਚਾਹੀਦਾ। ਇਹ ਠੀਕ ਹੈ ਕਿ ਸਾਨੂੰ ਇਸ ਵੇਲੇ ਪਾਈ ਪਾਈ ਦੀ ਲੋੜ ਹੈ “ਪਰ ਗੰਨਾ ਨਹੀਂ ਦੇਣਾ ਤੇ ਗੁੜ ਦੀ ਰੋੜੀ ਦੇ ਦੇਣੀ ਹੈ” ਇਸ ਹਿਸਾਬ ਨਾਲ ਸਾਨੂੰ ਨਹੀਂ ਚਲਣਾ ਚਾਹੀਦਾ। ਮੈਂ ਸਮਝਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਜਦੋਂ Upper House ਦਾ ਸਰਮੁਚ ਸਾਨੂੰ ਐਨਾ ਲਾਭ ਹੈ ਤਾਂ ਗੰਨੇ ਦਾ ਘਾਟਾ ਪੈ ਜਾਣ ਨਾਲ ਸਾਨੂੰ ਘਬਰਾਉਣਾ ਨਹੀਂ ਚਾਹੀਦਾ। ਮੈਂ ਦਾਵੇ ਨਾਲ ਕਹਿ ਸਕਦਾ ਹਾਂ ਕਿ General Elections ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਜਿਹੜੀ re-constituted Council ਹੋਵੇਗੀ ਉਹ ਇਤਨੀ fit ਹੋਵੇਗੀ ਕਿ ਹਰ ਬਿਲ ਤੇ ਚੰਗੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਸੋਚ ਵਿਚਾਰ ਹੋਕੇ ਸੁਲਝੀ ਹੋਈ ਚੀਜ਼ ਸਾਡੇ ਸਾਹਮਣੇ ਆਇਆ ਕਰੇਗੀ।

ਮੇਰੇ ਵੀਰ ਸਰਦਾਰ ਹਰਕਿਸ਼ਨ ਸਿੰਘ ਸੁਰਜੀਤ ਨੂੰ ਇਹ ਐਵੇਂ ਹੀ ਸ਼ਕ ਪਏ ਹੋਏ ਹਨ ਜਿਹੜਾ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਕਿਹਾ ਹੈ ਕਿ ਇਹ ਹੋ ਜਾਏਗਾ ਅਤੇ ਇਹ ਨਹੀਂ ਹੋਏਗਾ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਸ਼ੱਕਾਂ ਕਰ ਕੇ ਹੀ ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਇਨ੍ਹਾਂ clauses ਨੰਬਰ 7,8,10 ਅਤੇ 22 ਤੇ amendments ਦਿੱਤੀਆਂ ਹਨ। ਇਹ ਸਾਰੀਆਂ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਭਰਮ ਕਰ ਕੇ ਹਨ। ਬਾਕੀ ਉਨ੍ਹਾਂ ਇਸ ਸਾਰੇ ਸਿਲਸਿਲੇ ਵਿੱਚ ਇਸ ਮਾਮਲੇ ਤੇ ਬੋਲਦਿਆਂ ਹੋਇਆਂ ਬੜੇ ਸਹਿਯੋਗ ਨਾਲ ਕੰਮ ਦਿੱਤਾ ਹੈ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਬੜੀ ਖੁਸ਼ੀ ਮਨਾਈ ਹੈ। ਮੈਂ ਫਿਰ ਅਰਜ਼ ਕਰਾਂਗਾ ਕਿ ਅਸੀਂ ਨਿਰਾ ਇਸ ਐਕਟ ਨੂੰ ratify ਨਹੀਂ ਕਰਦੇ ਬਲਕੇ ਪੰਜਾਬ ਜਿਹੜਾ ਕਿ ਵੱਡਾ ਪੰਜਾਬ ਬਣੇਗਾ ਉਸ ਨਾਲ ਇਸ ਵਿੱਚ ਬੜੀ strength ਆਏਗੀ ਅਤੇ ਇਸ ਨਾਲ ਇਸ ਵਿੱਚ ਬੜੀ ਤਾਕਤ ਆਏਗੀ। ਇਥੇ ਤੱਰਕੀ ਹੀ ਤੱਰਕੀ ਹੋਏਗੀ ਅਤੇ ਇਸ ਮੌਕੇ ਤੇ ਮੈਂ ਸਮਝਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਇਸ ਹਾਊਸ ਦੇ ਸਾਰੇ ਮੈਂਬਰ, ਜਿੱਥੇ ਜਿੱਥੇ ਵੀ ਇਹ ਹੋਣਗੇ, ਬੜੀਆਂ ਖੁਸ਼ੀਆਂ ਮਨਾਉਣਗੇ। ਇਹ

[ਮੁਖ ਮੰਤਰੀ]

ਗਲ ਕਹਿ ਕੇ ਮੈਂ ਪਾਰਲੀਮੈਂਟ ਦਾ, ਜਿਹੜਾ ਕਿ ਇਹ ਐਕਟ ਸਾਡੇ ਸਾਹਮਣੇ ਲਿਆਈ ਹੈ; ਬੜਾ ਸ਼ੁਕਰਗੁਜ਼ਾਰ ਹਾਂ ਕਿਉਂਕਿ ਇਸ ਨੇ ਇਸ ਸਾਰੇ ਬਗੜੇ ਵਾਲੇ ਮਸਲੇ ਦਾ ਬੜੀ ਜਲਦੀ ਨਾਲ ਅਤੇ ਬੜੇ ਚੰਗੇ ਢੰਗ ਨਾਲ ਹਲ ਕਰਦਿਆਂ ਹੈ ਹਾਲਾਂ ਕਿ ਇਸ ਨੂੰ ਖੇਰੂ ਖੇਰੂ ਕਰਨ ਵਾਲੀਆਂ ਸ਼ਕਤੀਆਂ ਤਬਾਹੀ ਵਲ ਲੈ ਜਾਣਾ ਚਾਹੁੰਦੀਆਂ ਸਨ। ਸਾਡੀ ਲੀਡਰਸ਼ਿਪ ਨੇ ਜਿਹੜੀ ਕਿ ਬੜੀ ਉੱਚੇ ਦਰਜੇ ਦੀ ਹੈ, ਬੜੇ ਹੌਸਲੇ ਨਾਲ ਅਤੇ ਅਕਲ ਅਤੇ ਦੂਰ-ਅੰਦੇਸ਼ੀ ਕੋਲੋਂ ਕੰਮ ਲੈਂਦਿਆਂ ਹੋਇਆਂ ਇਸ ਸੂਬੇ ਨੂੰ ਇਸ ਮਰਹਲੇ ਵਿੱਚੋਂ ਕਰਦਿਆਂ ਹੈ ਅਤੇ ਹੁਣ ਜਿਹੜਾ ਮਰਹਲਾ ਸਾਡੇ ਸਾਹਮਣੇ ਹੈ ਉਸ ਵਿੱਚ ਇੱਥੇ ਤਰੱਕੀ ਹੀ ਤਰੱਕੀ, ਏਕਤਾ ਹੀ ਏਕਤਾ ਅਤੇ ਇਕ ਕੌਮੀਅਤ ਦੇ ਵਿਚਾਰ ਨਾਲ ਸੋਚਣਾ ਅਤੇ ਇਕ nation ਵਿੱਚ ਸੋਚਣਾ ਹੀ ਮੈਨੂੰ ਦਿਸਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਬਿਲ ਦੇ ਪਾਸ ਕਰਾਉਣ ਵਿੱਚ ਅਤੇ ਚੰਗੇ ਢੰਗ ਨਾਲ ਬਣਾਉਣ ਵਿੱਚ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਮੈਂਬਰਾਂ ਨੇ ਮਦਦ ਦਿੱਤੀ ਹੈ ਮੈਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਧੰਨਵਾਦ ਕਰਦਾ ਹਾਂ।

Mr. Speaker : Question is—

That at the end of the Resolution add—

“ Subject to the following:—

Clauses 6, 8 and 10 be deleted.

Clause 22, in the proposed Article 371(1), line 3, after the word ‘ Punjab ’ add ‘ on purely linguistic basis ’.

Clause 24 be deleted ”.

The motion was lost.

Mr. Speaker : Question is—

That this House ratifies the amendments proposed to be made to the Constitution of India by the Constitution (Seventh Amendment) Bill, 1956, as passed by the Houses of Parliament.

The motion was carried.

The Sabha then adjourned till 2 p.m. on Thursday, the 4th October, 1956

Punjab Vidhan Sabha Debates

4th October, 1956

VOL. II—No. 12

OFFICIAL REPORT

CONTENTS

THURSDAY, 4TH OCTOBER, 1956

Starred Questions and Answers	..	Page (12)1
Extension of time for submission of the final report by the Joint Select Committee on the Punjab Hindu Dharam Asthan Bill, 1952	..	(12)24
Bill(s)—		
The Punjab Legislative Assembly (Allowances of Members) (Second Amendment)—, 1956	..	(12)24
The Punjab Legislative Council (Allowances of Members) (Second Amendment)—, 1956	..	(12)26
The Punjab State Legislature (Prevention of Disqualification) (Second Amendment)—, 1956	..	(12)37
The Punjab Land Revenue (Surcharge) (Amendment)—, 1956	..	(12)38
The Punjab Village Common Lands (Regulation) (Amend- ment)—, 1956 (Clause by Clause consideration contd.)	..	(12)44—91

CHANDIGARH :

Printed by the Controller, Printing and Stationery, Punjab
1959

Price : Rs. 4.50 nP.

ERRATA

PUNJAB VIDHAN SABHA DEBATE, VOL. II, NO. 12,
DATED THE 4TH OCTOBER, 1956.

<i>Read</i>	<i>for</i>	<i>on page</i>	<i>line</i>
श्री देव राज सेठी	श्री देव राज ठी	(12)2	24
पुनर्स्थापन	पुस्थापन	(12)7	2
percolation	p rcolation	(12)18	29
Panch	tPanch	(12)22	4th from below in column 2
account	accoun	(12)22	Ditto
डले	डल	(12)57	27
shamilat	shamil t	(12)61	2nd from below
definition	difinition	(12)67	10
of	f	(12)71	10
अह्लावत	अह्लावट	(12)76	top margin
ਜਿਸ	ਠੀ ਇਸ	(12)78	19
ਮੈਂ	ਜੈਂ	(12)79	4
'powers' after the word 'ਇਹ'		(12)80	20
ਸ਼ਾਮਲਾਤਾਂ	ਸ਼ਾਸਲਾਤਾਂ	(12)82	24
ਜ਼ਮੀਨਾਂ	ਜ਼ਸੀਨਾਂ	(12)83	9
ਬਾਰੇ	ਬਾ`	(12)83	25
ਸ਼ਾਮਲਾਤ ਦੇਹ	ਸ਼ਾਮਲਾਤ `ਹ	(12)84	11-12
ਬਾਰੇ	ਬਾ`	(12)84	19
ਦੀ	ੀ	(12)84	20
ਅਜ਼ਾ ਦੇ`	ਅਜ਼ਾ ~	(12)85	2
ਸ਼ਾਮਲਾਤ ਦੇਹ	ਸ਼ਾਮਲਾਤ `ਹ	(12)85	10
ਪੁਕਾਰੀ	ਪੁਕਾ ੀ	(12)85	2nd from below
ਅਨ੍ਦਾਜ	ਅਨ੍ਦਾਜੰ	(12)86	5th from below
outside	outsided	(12)89	12

ਪੰਜਾਬ ਵਿਧਾਨ ਸਭਾ

ਸੰਨ ੧੯੫੬

ਸੰਨ ੧੯੫੭

ਸੰਨ ੧੯੫੮

ਸੰਨ ੧੯੫੯

PUNJAB VIDHAN SABHA

THURSDAY, 4TH OCTOBER, 1956

The Vidhan Sabha met in the Assembly Hall, Sector 10, Chandigarh Capital at 2 p. m. of the Clock. Mr. Speaker (Sardar Gurdial Singh Dhillon) in the Chair.

STARRED QUESTIONS AND ANSWERS

FINANCIAL ASSISTANCE TO DISTRICT CONGRESS COMMITTEES FOR EXPLAINING REGIONAL FORMULA

*6816. Shri Rala Ram : Will the Chief Minister be pleased to state whether District Congress Committees in the State have been given Financial Assistance by the Government to explain to the people at large the proposed Regional Formula for the State ; if so, the total amount so far paid to each District Congress Committee in the State ?

Sardar Partap Singh Kairon :

First Part .. No. It is regrettable some Newspapers and some Political Parties were spreading such things with mean political motives.

Second Part .. Does not arise.

श्री बाबू दयाल: क्या मैं मुख्यमंत्री जी से दरयाफ्त कर सकता हूँ कि गवर्नमेन्ट की पालिसी का propaganda करने के लिए matter किसी Communist अखबार को भी दिया जाता है ?

मुख्य मंत्री : जी, नहीं दिया जाता ।

GRANT OF PENSIONS OR ASSISTANCE TO I. N. A. PERSONNEL IN THE STATE

*7027. Shri Teg Ram : Will the Chief Minister be pleased to state—

- (a) whether the Government has decided to give pensions or any assistance to the India National Army Personnel in the State ;
- (b) if the reply to part (a) above be in the affirmative, the basis on which this assistance or pension is proposed to be given ;
- (c) whether Government has invited any applications from the Indian National Army men in this connection ; if so, the last date for making the applications, together with the time by which the pension or assistance is likely to be granted ?

Shri Balwant Rai Tayal (Deputy Minister) : (a) Yes.

(b)(i) The Ex-I. N. A. personnel, disabled or incapacitated during the I. N. A. movement and those who had joined the I. N. A. and now, through advanced age, infirmity or other disability, are not in a position to earn their livelihood.

(ii) Those who suffered losses on account of their active participation in the I. N. A. movement and lost their service or occupation and are now in straitened circumstances as well as those who contributed all that they possessed to the I. N. A. movement and are now in indigent circumstances;

(iii) The Ex-I. N. A. personnel who, on return to India, joined the country's political activities and have continued to do so ever since and are now in straitened circumstances; and

(iv) Destitute widows, children and mothers of the Ex-I. N. A. personnel who were killed abroad while participating in the I. N. A. movement.

(c) Yes, 15th July, 1956.

The applications are receiving attention and it is expected that these will be finally considered by the 25th October, 1956.

श्री देव राज सेठी : क्या उनकी दरखास्तों पर गौर करने के लिये कोई अलग कमेटी बनाई गई है या गवर्नमेन्ट खुद ही फैसला करेगी ?

उप मंत्री : Ex-I.N.A. personnel की एक कमेटी बनाई गई है जिस की advisory capacity होगी ।

श्री देव राज सेठी : उस कमेटी के कौन कौन से मੈम्बर हैं और उन के नाम क्या हैं ?

उप मंत्री : उन के नाम तो आप ने पूछे नहीं थे ।

श्री देव राज सेठी : क्या उप मंत्री महोदय बताने की कृपा करेंगे कि I.N.A. में कितना अर्सा किसी का रहना जरूरी है ?

अध्यक्ष महोदय : आप यह देखें कि उन्होंने जवाब दे दिया हुआ है । (The hon. Member will please see that he has already replied to this question.)

श्री देव राज सेठी : जनाब, स्पीकर साहिब, इस जवाब में तीन चार categories दी हुई हैं । मैं यह पूछना चाहता हूँ कि जहाँ यह शर्त है कि किसी का गुजारा न होता हो और फिर disabled और infirm हो वहाँ क्या जेलों में रहने के बारे में भी कोई शर्त है कि छे महीने जेल में रहा हो या इस से कमोबेश ?

मुख्य मंत्री : नहीं । बिल्कुल नहीं और न ही ऐसी कोई शर्त रखी जा सकती है । यह तो मौका और हालात के मुताबिक किया जाता है ।

POPULARISING OF HINDI AND PUNJABI LANGUAGES IN THE STATE

*7028. Shri Teg Ram : Will the Chief Minister be pleased to state the total expenditure incurred by Government in connection with the development and popularisation of Hindi and Punjabi Languages in the State during the years 1954, 1955 and 1956, together with the particulars thereof ?

Shri Gurbachan Singh Bajwa : A statement giving the requisite information is laid on the table.

A statement showing total expenditure incurred by Government in connection with the development and popularisation of Hindi and Punjabi Languages in the State during the year 1954, 1955 and 1956, together with the particulars thereof.

1954	..	Rs 6,755 on the running of the M.I.L. Training Class attached to the Post-Graduate Government Basic Training College, Chandigarh, for the training of Hindi and Punjabi teachers.
1955-56	..	(i) Rs 23,895 —do— (ii) Rs 1,500 as grant to the Punjabi Sahit Academy, Ludhiana.
1956-57	..	(i) Rs 10,057 on the maintenance of the M.I.L. Training Class attached to the Post-Graduate Government Basic Training College, Chandigarh. A sum of Rs 17,400 will be incurred during the remaining part of the year. (ii) A grant of Rs 2,500 has been given to each of the Punjabi Sahitya Academy, Ludhiana and Punjab Hindi Sahitya, Ambala Cantt.

2. According to the Sachar Formula, all students in recognised schools have to study the two languages of the Punjab compulsorily at one stage or the other, involving a heavy expenditure details of which are not available.

REORGANISATION OF DISTRICTS AFTER MERGER OF PUNJAB AND PEPSU

*7029. Shri Teg Ram : Will the Chief Minister be pleased to state with reference to the reply given to Starred Assembly Question No. 6825 whether any decisions have so far been taken in the matters referred to therein; if so, a copy thereof may be laid on the Table ?

Sardar Partap Singh Kairon : No decisions have so far been taken in the matter of reorganisation of district boundaries.

श्री देव राज सेठी : क्या मुख्य मन्त्री बतायेंगे कि जो पहली नवम्बर से Punjab और Pepsu की integration होनी है तो क्या इस से पहले या बाद में कब तक districts को reorganise किया जाएगा ?

मुख्य मंत्री : जिन districts को reorganise करना होगा वे 1st November, 1956, से पहले पहले कर दिये जायेंगे ।

श्री देव राज सेठी : बाकी districts को 1st November के बाद कब तक reorganise करने का सरकार इरादा रखती है ?

मुख्य मंत्री : जो पहली November तक districts re-organise करने होंगे वह कर दिये जाएंगे ।

HUNGER-STRIKE BY D. B. TEACHERS OF HOSHIARPUR DISTRICT

*6815. Shri Rala Ram : Will the Chief Minister be pleased to state —

- (a) whether he is aware of the fact that some of the District Board School Teachers of Hoshiarpur District went on a hunger-strike in April last ; if so, what were their demands and how far they have been met by Government ;
- (b) whether there were any women hunger-strikers among the hunger-strikers referred to in part (a) above; if so, what were their demands ?

Shri Balwant Rai Tayal (Deputy Minister) : (a) *Part I* : Some of the teachers serving under District Board, Hoshiarpur, went on hunger-strike on 1st May, 1956.

Part II : They demanded payment of —

- (i) enhanced D. A. at Rs 5 per mensem from August, 1952 to February, 1955 ;
- (ii) enhanced pay of J. T. Teachers at Rs 7-8-0 per mensem from 1st April, 1953 to 31st October, 1953 ; and grant of
- (iii) selection grade of Rs 105—7—140 to 35 per cent of S. V. Teachers with effect from 1st April, 1953 to 31st October, 1953 ;
- (iv) annual increments to displaced teachers for 1946-47 ;
- (v) S. T. grade to Teachers who, being S. T., were working against J. T. posts and allowing scale for basic teachers working against J. T. posts.

The District Board, Hoshiarpur, has accepted these demands and has promised to meet them as soon as possible on receipt of Government grant which has been applied for.

(b) *Part I* : Yes.

Part II : They had put forward no separate demands .

ਸਰਦਾਰ ਚੰਨਣ ਸਿੰਘ ਧੂਤ : ਕੀ ਚੀਫ ਮਨਿਸਟਰ ਸਾਹਿਬ ਦੱਸਣਗੇ ਕਿ ਜਿਥੇ District Boards ਨੇ ਆਪਣੇ ਈਰਫ਼ ਦੀਆਂ demands ਨੂੰ ਮੰਨ ਲਿਆ ਹੈ ਉਥੇ ਕੀ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀਆਂ ਤਨਖਾਹਾਂ ਦਾ ਬਕਾਇਆ ਅਦਾ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਹੈ ?

ਮੁਖ ਮੰਤਰੀ : ਨਹੀਂ । ਦੋ ਜ਼ਿਲ੍ਹਿਆਂ ਦੇ District Boards ਅਜਿਹੇ ਸਨ ਜੋ ਬਗ਼ਤ ਕਰਦੇ ਸਨ ਕਿ ਕਿਸ ਸਾਲ ਤੋਂ ਗਰੇਡ ਦਿੱਤੇ ਜਾਣ—1956, 1955 ਜਾਂ 1954 ਤੋਂ—ਅਤੇ ਇਹ ਸੋਚਿਆ ਜਾ ਰਿਹਾ ਸੀ ਕਿ ਕਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਫੈਸਲਾ ਹੋਵੇ । ਹੁਣ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਰਜ਼ਾਮੰਦੀ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰ ਲਈ ਗਈ ਹੈ, ਕੋਈ ਮਹੀਨਾ ਕੁ ਹੋਇਆ ਹੈ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਵਾਇਦਾ ਕੀਤਾ ਹੈ ਕਿ ਉਹ ਨਵੇਂ ਗ੍ਰੇਡ ਦੇਣਗੇ ।

ਸਰਦਾਰ ਚੰਨਣ ਸਿੰਘ ਧੂਤ : ਮੈਂ ਤਾਂ ਸਿਰਫ ਇਹ ਪੁਛਿਆ ਸੀ ਕਿ ਕੀ ਉਨ੍ਹਾਂ ਟੀਚਰਾਂ ਨੂੰ ਬੋਰਡਾਂ ਨੇ ਤਨਖਾਹਾਂ ਦਾ ਬਕਾਇਆ ਅਦਾ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਹੈ ਜਾਂ ਨਹੀਂ ?

ਮੁਖ ਮੰਤਰੀ : ਕਈ ਥਾਵਾਂ ਤੇ ਬਕਾਇਆ ਨਹੀਂ ਅਦਾ ਕੀਤਾ ਗਿਆ । ਪਰ ਜਿਥੇ ਨਹੀਂ ਅਦਾ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਉਥੇ ਮਿਲੇਗਾ ।

ਸਰਦਾਰ ਚੰਨਣ ਸਿੰਘ ਧੂਤ : ਕੋਈ ਜਵਾਬ ਸਾਫ ਨਹੀਂ ।

ਮੁਖ ਮੰਤਰੀ : ਅਸਲ ਗੱਲ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਕਈ ਡਿਸਟ੍ਰਿਕਟ ਬੋਰਡਾਂ ਦੇ ਟੀਚਰਾਂ ਨੂੰ 1955 ਦੀ ਤਨਖਾਹ ਦਿੱਤੀ ਗਈ ਹੈ ਤੇ ਉਸ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਦੀ ਅਜੇ ਨਹੀਂ ਦਿੱਤੀ ਗਈ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੇ ਜਿਹੜੇ ਵੀ ਕੇਸ ਹਨ ਉਥੇ ਜ਼ਰੂਰ ਬਕਾਇਆ ਦਿੱਤਾ ਜਾਵੇਗਾ ।

COMPLAINT AGAINST DISTRICT BOARD TEACHERS IN THE STATE

*6949. Shri Dharam Vir Vasisht : Will the Chief Minister be pleased state—

- (a) whether Government has recently received any complaints against certain District Board Teachers for taking part in the last elections to village Panchayats in the State ; if so, the details thereof ;
- (b) whether any enquiries into the complaints referred to in part (a) above were made ; if so the action if any taken as a result of the findings of the enquiry ?

Shri Balwant Rai Tayal (Deputy Minister) : Only one complaint was received and that was against Shri Chander Bhan, Headmaster, District Board School, Sikri, who was alleged to have taken part in the Panchayat Elections during 1953.

It is regretted that the enquiry against this said teacher has not yet been completed for want of the election record which has been destroyed under the Panchayat Election Rules. The District Inspector of Schools has now been directed to complete the enquiry on the basis of the evidence of the persons concerned.

ਸ਼੍ਰੀ ਧਰਮ ਵੀਰ ਵਾਸਿਸ਼ਟ : क्या Deputy Minister साहित्य यह बताने की कृपा करेंगे कि कब से enquiry की जा रही है ?

उप मंत्री : आप ने यह पूछा नहीं था । इस के लिये आप नोटिस दें ।

मुख्य मंत्री : सच्ची बात आप पूछना चाहते हैं तो यह है कि पिछले elections में और जो by-elections हुए उन में District Boards के टीचरों ने अपने candidate को छुप कर और जाहरा मदद दी है । हम इसे रोकना चाहते थे मगर हम District Boards के साथ बात न कर सकते थे । उस वक़्त वह पुराने District Boards कायम थे जिन्हें हमने बाद में supersede किया ।

ਸਰਦਾਰ ਚੰਨਣ ਸਿੰਘ ਧੂਤ : ਕੀ ਡਿਸਟ੍ਰਿਕਟ ਬੋਰਡਾਂ ਨੂੰ ਕੋਈ ਸਰਕੂਲਰ ਜਾਰੀ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਸੀ ਕਿ ਟੀਚਰ ਬੋਰਡਾਂ ਦੀਆਂ ਦੋਣਾਂ ਵਿਚ ਹਿੱਸਾ ਨਾ ਲੈਣ ?

Chief Minister : How could we issue a circular?

ਸ਼੍ਰੀ ਧਰਮ ਕੀਰ ਕਾਸਿਠ : ਕੀ ਮੁੱਖ ਮੰਤਰੀ ਜੀ ਇਹ ਬਤਾਨੇ ਦੀ ਕੁਪਾ ਕਰੋਗੇ ਕਿ ਕੀ ਆਮ ਤੌਰ 'ਤੇ ਆਰ ਇਸ particular case ਮੈਂ ਆਪਣੇ ਖ਼ਿਆਲ ਤੋਂ ਗਵਰਨਮੈਂਟ ਨੇ District Boards 'ਤੇ ਇਸ ਬਾਤ' ਦਾ ਜ਼ੋਰ ਦਿੱਤਾ ?

ਮੁੱਖ ਮੰਤਰੀ : ਇਹ ਖ਼ਿਆਲ ਤੋਂ ਨਹੀਂ ਆਉਂਦਾ। ਇਸ ਦੇ ਲਿਏ ਕੋਈ strong action ਲੈਣਾ ਪਵੇਗਾ ਤਾਂ ਆਉਂਦਾ।

SCHOOLS UNDER COMMUNITY PROJECTS SCHEME

*6894. Shri Ram Parkash : Will the Chief Minister be pleased to state the total number of schools, category-wise, started under the Community Project Scheme in the State ?

Sardar Partap Singh Kairon : A statement giving the requisite information is laid on the Table.

Statement showing the total number of Schools, category-wise started under the Community Project Scheme.

(a) New Schools opened—

(i) Number of Primary Schools	.. Basic	..	280
	Non-basic	..	316
(ii) Number of Middle Schools	.. Basic	..	24
	Non-basic	..	14
(iii) Number of High Schools	.. Basic	..	6
	Non-basic	..	21
(iv) Under One Teacher Scheme (Central Scheme)	..	..	36
Total new Schools opened	..	..	697
(b) Number of schools converted from one category to the other, i.e. Non-basic to Basic	..	..	152
(c) Number of schools upgraded from—			
(i) Primary to Middle Standard	..	..	61
(ii) Middle to High Standard	..	..	27
Total	..	..	88

ਸ਼੍ਰੀ ਰਾਮ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ : ਕੀ ਮੰਤਰੀ ਜੀ ਬਤਲਾਏਗੇ ਕਿ Community Projects ਸਕੀਮ ਦੇ ਖਤਮ ਹੋ ਜਾਣੇ ਦੇ ਬਾਦ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਕੀ ਹਾਲ ਹੋਵੇਗਾ ?

ਸਿੱਚਾਈ ਤਥਾ ਵਿਦਯੁਤ ਮੰਤਰੀ : ਗਵਰਨਮੈਂਟ take over ਕਰ ਲੇਵੀ।

श्री राम प्रकाश : मैं ने यह पूछा था कि Community Project सकीम के खत्म होने के बाद इन स्कूलों का क्या बनेगा ? इन को फिर कौन चलाएगा ?

माल, शिक्षा तथा पुस्तकालय मंत्री : गवर्नमेंट उनको ले रही है (तालियां) ।

WRIT PETITION FILED BY DOCTOR MITTAR SINGH IN HIGH COURT

*6937. Pandit Shri Ram Sharma : Will the Chief Minister be pleased to state—

- (a) whether it is a fact that Doctor Mittar Singh, Assistant Surgeon, Jagraon, District Ludhiana, has filed a writ petition in the High Court under Article 226 of the Constitution of India;
- (b) whether the Government has received a notice in connection with the said writ from the High Court; if so, when ?

Sardar Gurbachan Singh Bajwa : (a) and (b) Dr. Mittar Singh Ahlawat, P.C.M.S., filed a writ in the High Court under Article 226 of the Constitution of India in 1955, which was dismissed by the same Court in May, 1956. Government have not received any other notice of writ from the High Court.

HABITUAL OFFENDERS IN THE STATE

*6974. Shri Wadhawa Ram : Will the Chief Minister be pleased to state the total number of persons registered as habitual offenders in the State, district-wise and caste-wise, since the enforcement of the Punjab Habitual Offenders (Control and Reform) Act, 1952, up to the 31st July, 1956 ?

Sardar Partap Singh Kairon : A statement is laid on the Table.

Statement showing the number of persons registered as habitual offenders in this State, district-wise and caste-wise, since the enforcement of the Punjab Habitual Offenders (Control and Reform) Act 1952, up to 31st July, 1956.

Seri- al No.	Name of district	Total number of persons registered as habitual offenders	Details of Classes involved
1	Hissar	.. 4	Arora 1 Brahman 1 Dhanak 1 Rajput 1
2	Rohtak	.. 15	Arora 1 Brahman 2 Jat 5 Harijan 4 Bawaria 1 Jhiwar 1 Lohar 1

[Chief Minister]

Serial No.	Name of district	Total number of persons registered as habitual offenders	Details of classes involved
3	Gurgaon	28	Khatri 1 Arora 1 Muslim 3 Brahman 2 Jat 1 Gujjar 3 Barber 2 Gumhar 2 Rajput 2 Harijan 4 Aggarwal 1 Mali 1 Arora Sikh 1 Beragi 1 Bawaria 1 Ahir 1 Dhinwar 1
4	Karnal	6	Muslim 1 Jat Sikh 1 Carpenter 1 Sansi 1 Mahajan 1 Kabirpanthi 1
5	Ambala	17	Khatri 2 Brahman 1 Jat Sikh 2 Barber 1 Harijan 2 Rajput 3 Jhiwar 1 Saini 1 Banias 2 Dhey 1 Ramgarhia 1
6	Simla	..	..
7	Kangra	3	Brahman 1 Gurkha 1 Jogi 1

Serial No.	Name of district		Total number of persons registered as habitual offenders	Details of classes involved	
8	Hoshiarpur	..	12	Brahman	1
				Jat Sikh	1
				Harijan	2
				Rajput	
				Jhiwar	
				Saini	5
				Chhimba	1
				Labana Sikh	
9	Jullundur	..	*13	Jat	4
				Harijan	2
				Sansi	1
				Jhiwar	3
				Christian	1
				Weaver	1
				Sadh-Udasi	1
10	Ludhiana	..	31	Khatri	6
				Brahman	2
				Sikh	12
				Rajput	1
				Jhiwar	2
				Mazbhi	1
				Zargar	1
				Ramgarhia	2
				Ramdasia	3
				Bengala	1
11	Ferozepore	..	49	Khatri	2
				Arora	3
				Jat	9
				Gumhar	1
				Harijan	4
				Aggarwal	1
				Bawaria	1

*Besides, challan against 5 persons, viz. 1 Brahman, 1 Bairagi and 3 Ad-Dharmis (Harijans), has been put in court for their registration

[Chief Minister]

Serial No	Name of district	Total number of persons registered as habitual offenders	Details of classes involved
			Ahir 1
			Dhanak 1
			Sansi 2
			Christian 2
			Rai Sikh 8
			Chhimba 1
			Kamboh 1
			Mehra 1
			Mazhbi 9
			Zargar 1
			Rathor 1
12	Amritsar	36	Khatri 5
			Arora 1
			Jat 8
			Mehra 1
			Mazhbi 13
			Zargar 2
			Ramgarhia 3
			Megh 2
			Sindhi 1

13 Gurdaspur

**CONSTRUCTION OF NEW RAILWAY LINES IN THE STATE UNDER
THE SECOND FIVE-YEAR PLAN**

*7012. Shri Benarsi Dass Gupta : Will the Chief Minister be pleased to state whether the Government has submitted any proposal to the Union Government for the construction of the new Railway lines in the State under the Second Five-Year Plan; if so, the details and the result thereof ?

Sardar Partap Singh Kairon : Yes. The following new Railway lines were recommended to the Government of India for inclusion in the Second Five-Year Plan :—

1. Chandigarh-Morinda-Khanna-Ludhiana.
2. Chandigarh-Naraingarh-Sadhaura-Jagadhri.
3. Extension of the existing Batala-Qadian Line to Butari via Siri Gobindpur.

4. Bawani Khera-Tosham.
5. Narwana-Barwala.
6. Nangal-Una.
7. Sirsa-Bhadra-Bhattu-Fatehabad-Rattia-Jakhal .
8. Jind-Patiala via Kaithal and Guhla.
9. Sirsa-Ottu-Rania-Chichal-Ellanabad.
10. Sirsa-Barwala-Sangara-Abohar.
11. Restoration of Panipat-Gohana-Rohtak line.

Final decision for the inclusion of any new Railway lines has not so far been made by the Ministry of Railways, Government of India. However, they intimate to have taken up the survey of the Railway line Jagadhri-Chandigarh-Ludhiana via Rupar and restoration of the Rohtak-Gohana portion of Rohtak-Gohana-Panipat dismantled line during 1956-57.

RECOMMENDATION MADE BY PUNJAB PUBLIC SERVICE
COMMISSION

*6936. Pandit Shri Ram Sharma : Will the Minister for Irrigation and Power be pleased to state—

- (a) whether it is a fact that the Punjab Public Service Commission had recommended a slightly higher start for certain candidates selected by them for recruitment in the Irrigation Department owing to their exceptional qualifications;
- (b) whether it is also a fact that the Government has now informed the candidates referred to in part (a) above that they would not be given a higher start; if so, the reasons therefor?

Professor Sher Singh : (a) Yes.

(b) No.

पंडित श्री राम शर्मा : क्या यह बतलाया जा सकता है कि क्या Public Service Commission ने उन लोगों को यकीन दिलाया था कि आप लोगों में से जो foreign qualifications रखते होंगे उन को गवर्नमेंट ग्रेड में रियायत देगी ?

मंत्री : क्या कहा ?

पंडित श्री राम शर्मा : मेरा सवाल यह था कि “whether it is a fact that the Punjab Public Service Commission had recommended a slightly higher start for certain candidates. . . . .” and your reply is ‘yes’. तो मैं यह पूछना चाहता हूँ कि इस recommendation के करने के अलावा क्या गवर्नमेंट के इल्म में है कि Commission ने candidates को यकीन दिलाया था कि आप में से जो foreign qualifications रखेंगे उन को इस तरह का start मिल जाएगा ?

मंत्री : जिन के बारे में recommend किया है उन को higher start दे दिया गया है ।

पंडित श्री राम शर्मा : क्या मैं पूछ सकता हूं कि किन किन को higher start गवर्नमेंट ने दिया है ?

मंत्री : दो temporary engineers के बारे में उन्होंने recommend किया था और उन दोनों को ही दे दिया था । एक Physicist के बारे में भी उन्होंने recommend किया था और उस को भी हम ने मान लिया था और वह start देना मंजूर कर लिया था । लेकिन उस ने आना मंजूर न किया और आने से इन्कार कर दिया ।

पंडित श्री राम शर्मा : क्या यह वही cases हैं जिन में exceptional qualifications और foreign qualifications थीं ?

मंत्री : एक exceptional qualifications का case है Physicist का । उस ने 700 रुपए की मांग की थी । हम ने 525 रुपए offer किये मगर उस ने इस को decline कर दिया, यानी मंजूर न किया । फिर हम ने उसे 685 रुपए की offer दी क्योंकि जो ग्रेड बनता था वह सात सौ रुपए का बनता नहीं था । मगर उस ने यह 685 रुपए की offer भी accept नहीं की ।

पंडित श्री राम शर्मा : जिन के लिए यह recommendations की गईं क्या वह foreign qualifications के आदमी थे या नहीं थे ?

मंत्री : दो temporary engineers के सिलसिले में तो यह था कि गो वह foreign qualifications के आदमी नहीं थे मगर उन को काम का तज्जुआ मंजूर था । इस लिए उन के लिये higher start recommend किया गया और दिया गया । Physicist जो था वह foreign qualifications का हो था ।

पंडित श्री राम शर्मा : क्या मैं दरियाफ्त कर सकता हूं कि क्या यह fact है कि Assistant Engineers of the Electricity Department जो Public Service Commission के सामने पेश हुए उन को कहा गया था कि अगर आप की foreign qualifications होंगी या हासिल कर लोगे तो आप को start वगैरा ज्यादा दिया जाएगा उस से जो नार्मल हालात और qualifications होने की वजह से आम तौर पर दिया जाता है ?

मंत्री : हमारे इल्म में नहीं है । अगर नोटिस देंगे तो मालूम कर लेंगे ।

पंडित श्री राम शर्मा : नोटिस तो already यह दिया हुआ है और कैसा नोटिस ?

मंत्री : इतनी details कैसे इस तरह बता सकते हैं ।

पंडित श्री राम शर्मा : क्या Public Service Commission ने recommend किया था कि कुछ लोगों को higher grades दिए जाएं और अगर किया था तो वह कौन थे और किस category के थे ?

मंत्री : मैंने अर्ज किया है कि जिन के बारे में recommend किया था उन को दे दिया है। दो temporary engineers के सिलसिले में higher start recommend किया था और गवर्नमेंट ने उसे मंजूर कर लिया था।

पंडित श्री राम शर्मा : क्या Commission ने ऐसी recommendation नहीं की कि जो Assistant Engineers foreign qualifications के होंगे उनको ज्यादा start दिया जाए ?

मंत्री : उन्होंने particular cases को ही recommend किया था और उन को मंजूर कर लिया था। उन्होंने general recommendation नहीं की थी।

CONSTRUCTION OF BRIDGE AT KANJAN IN RADAUR AREA

*7013. Shri Benarsi Dass Gupta, : Will the Minister for Irrigation and Power be pleased to state—

- (a) whether it is a fact that the water of the Western Jumna Canal enters Radaur area during the rainy season and a major part of this area remains submerged under water;
- (b) if the reply to part (a) above be in the affirmative, the steps taken or proposed to be taken by the Government to check this;
- (c) whether the Canal Department had agreed to the construction of a bridge at Kanjan in Radaur area ; if so, the date by which the same is expected to be constructed ?

Professor Sher Singh : (a) Yes. A small area near the drain inlet gets back water effect from the Western Jumna Canal during high supplies, which is drained back into the canal when the water level in the canal falls down.

(b) It is proposed to construct a syphon at R.D. 1,11,00 for drainage of Radaur area and another at R.D. 1,57,000 of Main Line Lower. These works would be constructed as soon as funds are available. Some amount has already been provided in the Budget for 1956-57.

(c) The Canal Department has prepared a Project Estimate for remodeling and canalising Main Line Lower from Dadupur to Indri. This includes construction of four bridges and falls, including the one near Kanjan in Radaur area. It is expected that the work would be carried out during the Second Five-Year Plan period.

REPRESENTATION FROM CANAL PATWARIS

*7017. Shri Wadhawa Ram : Will the Minister for Irrigation and Power be pleased to state whether the Patwaris of Canal Department have sent repeated representations to Government for the fulfilment of their demands during the last five years; if so, the action Government has taken or proposes to take on those representations ?

Professor Sher Singh : Yes. The representations were received from the Canal Patwaris on different points and action has been taken as below :—

1. *Increase in pay-scales.*—This demand of the Association is under the consideration of the Pay Committee (recently appointed by the Government) who gave hearing to the Association also.
2. *House-rent.*—The matter is receiving sympathetic consideration of the Government.
3. *Change of Designation.*—The change in designation should be both in respect of the Revenue and Irrigation Patwaris. The question was referred to the Financial Commissioner, who did not agree, because that involved some financial implications.
4. *Increase in conveyance allowance from Rs 6 to Rs 12-8-0 per mensem.*—This cannot be accepted straightaway as this involves financial implications. The matter is under the consideration of the Government.
5. *Payment of arrears regarding pay, etc.*—Orders have been issued to all Superintending Engineers asking them that each Executive Engineer should send for the President and Secretary of the Local Patwaris Association and ask them to put up the cases of delay in settlement of accounts and completion of service books of the Patwaris.

Accountant-General, Punjab, has also been asked to expedite these cases.

6. *Abolition of the present Bonus system and inclusion of the same in their pay.*—It was explained to them (Patwaris) that this system is being retained as an incentive for the Patwaris to do good work.
7. *Special Allowance.*—(1) Bonus should be given to Patwaris on Special jobs.
- (2) Fixed Travelling Allowance.
The matter is under the consideration of Finance Department and Bhakra Control Board.
8. *Extension or re-employment.*—This has already been agreed to. Superintending Engineer's attention has again been drawn to these orders.
9. *Transfer of Patwaris out of Circles.*—Orders are there that Patwaris should be transferred within the Division but not in the same Sub-Division where their houses lie. Attention of local officers has been drawn to it again.

ਸਰਦਾਰ ਚੰਨਣ ਸਿੰਘ ਧੂਤ : Demands ਦੇ ਮੁਤਾਲਾ ਦਸਿਆ ਗਿਆ ਹੈ ਕਿ ਕੁਝ under consideration ਹਨ। ਜਿਹੜੀ Pay Committee ਬਣੀ ਹੈ ਉਹ ਇਸ ਮੰਬੰਧ ਵਿਚ ਕਦੇ ਤਕ ਫੈਸਲਾ ਕਰ ਦੇਵੇਗੀ ?

ਸੰਤੀ : Pay Committee ਨੇ ਬਹੁਤ ਸੇ ਮਹਕਮਾਂ ਦੇ ਅਫਸਰਾਂ ਦੀ suggestions ਸੁਨ ਲੀ ਹੈਂ ਆਰ ਇਸ ਮਹੀਨੇ ਦੇ ਅੰਦਰ ਅਪਨੀ ਰਿਪੋਰਟ ਦੇ ਦੇਵੀ ।

श्री देव राज सेठी : पटवारियों के house-rent और conveyance allowance की जो मांगें 3, 4 साल से चल रही थीं क्या उन का फैसला अभी तक नहीं हुआ ?

मुख्य मंत्री : यह फैसला अभी नहीं हुआ। तब होगा जब कमेटी की रिपोर्ट आएगी।

श्री देव राज सेठी : उन की पैनशन के बारे में क्या फैसला हुआ है ?

सिंचाई तथा विद्युत मंत्री : उन की यह डिमांड नहीं है।

पंडित श्री राम शर्मा : क्या यह बतलाया जा सकता है कि नहर के पटवारियों को Revenue के पटवारियों के मुकाबले में क्या disabilities हैं ?

मंत्री : उन्हें bonus ज्यादा मिलता है और यह रकम 45, 50 रुपये के करीब साल में पड़ जाती है। इन्हें house-rent नहीं मिलता जो Revenue Patwaris को मिलता है। यह मामला Pay Committee के सामने पेश हो चुका है, उन की recommendation के बाद गवर्नमैण्ट मान लेगी।

ਸਰਦਾਰ ਹਰਕਿਸ਼ਨ ਸਿੰਘ ਸੁਰਜੀਤ : ਜਿਹੜੀਆਂ ਮੰਗਾਂ financial consideration ਦੀ ਵਜ੍ਹਾ ਨਾਲ reject ਹੋਈਆਂ ਹਨ ਵੀ ਗਵਰਨਮੈਂਟ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ justification ਨੂੰ ਮੰਨਦੀ ਹੈ ?

मंत्री : Designation की मांग reject की गई थी। उन्होंने मुतालबा किया था कि उन का designation Irrigation Checking Clerk रख दिया जाये। अगर उन्हें clerk का designation दिया जाये तो उन्हें 60 रुपये से कम तनखाह नहीं दी जा सकती और ऐसा करने से financial implications involve हो जाती हैं। इस लिये हम ने कहा कि अपना designation बदलने की कोशिश न करें बल्कि अपनी pay की बात करें।

पंडित श्री राम शर्मा : क्या गवर्नमैण्ट इस से ज्यादा खूबसूरत designation यानी "नहर का गवर्नर" देने के लिये तैय्यार है ?

मुख्य मंत्री : ज्यादा तनखाह की मांग न करें और खूबसूरत designation लेने का बेशक मुतालबा करें।

श्री धर्म वीर वासिष्ठ : क्या मन्त्री महोदय यह बताने की कृपा करेंगे कि Pay Committee के फैसले पर पहली नवम्बर से अमलदरामद हो जायेगा या उस के बाद ?

मुख्य मंत्री : यह देखा जायेगा।

श्री धर्म वीर वासिष्ठ : क्या सिंचाई मन्त्री बताने की कृपा करेंगे कि गवर्नमैण्ट ने Pay Committee की रिपोर्ट कब तक मांगी है ?

मुख्य मंत्री : मांगने की बात नहीं देने की बात है।

श्री धर्म वीर वासिष्ठ : अगर गवर्नमैण्ट ने मांगने की तारीख नहीं रखी तो कमेटी अपनी तरफ से काफी देर लगा देगी।

सिंचाई तथा विद्युत मंत्री : उन्होंने महकमों के सेक्रेटारियों की बात सुनी है। उन्हें कहा गया है कि अपनी रिपोर्ट जल्दी submit करें।

श्री धर्म वीर वासिष्ठ : एक क्लर्क को तनखाह 60 रुपये माहवार होती है तो इस लिहाज से पटवारियों को तनखाहें 60 रुपये से कम नहीं होनी चाहियें।

मुख्य मंत्री : इस हद तक तनखाह नहीं दी जा सकती जब तक सूबे की माली हालत अच्छी न हो।

श्री धर्म वीर वासिष्ठ : क्या 60 रुपये माहवार से कम तनखाह से किसी आदमी का गुजारा चल सकता है ?

मुख्य मंत्री : मेरे ख्याल में 100 रुपये माहवार से भी गुजारा नहीं हो सकता। अगर सूबे की माली हालत अच्छी न हो तो क्या किया जा सकता है।

CO-OPERATIVE CONSUMERS' STORES

*6817. **Shri Rala Ram** : Will the Minister for Irrigation and Power be pleased to state the total number of Co-operative Consumers' Stores started, district-wise, in Jullundur and Ambala Divisions, separately, since April, 1956 ?

Professor Sher Singh :—

<i>Division</i>	<i>District</i>	<i>Number of Stores registered</i>
Ambala	.. Hissar	1
	Rohtak	2
	Karnal	1
	Total	4
Jullundur	.. Hoshiarpur	3

TRANSFERS OF LANDS SINCE 15TH AUGUST, 1947

*6975. **Shri Wadhawa Ram** : Will the Minister for Revenue, Education and Rehabilitation be pleased to state—

(a) the area of land in the state sold, gifted, etc., by landowners owning more than one hundred acres during the period from 15th August, 1947 to 15th August, 1956, tehsil-wise and year-wise;

(b) the number of landowners effecting the transfers referred to in part (a) above, tehsil-wise ?

Sardar Gurbachan Singh Bajwa : A statement is laid on the Table.

STATEMENT

(b)

Area of land in the State sold, gifted, etc., by landowners owning more than one hundred acres during the year

District	Tahsil	1947 (from 15th August, 1947 to 31st December, 1947)	(a)										No. of 1956 landowners (Up-to effecting the 15th August, transfers 1956)
			Acres	Acres	Acres	Acres	Acres	Acres	Acres	Acres	Acres	Acres	
1 Ambala	Ambala	..	..	..	..	136	113	109	120	62	..	..	65
	Jagadhri	..	..	..	750	150	..	..	..	..	..	..	2
	Naraingarh	..	..	181	1,073	493	160	383	314	360	140	..	4
	Kharar	..	..	..	..	..	..	40	132	192	75	..	8
	Rupar	..	..	..	..	17	97	..	54	..	1	..	6
2 Simla	Simla	..	..	..	..	..	..	..	..	..	..	..	..
3 Hoshiarpur	Garhshankar	..	158	..	..	..	17	3	19	170	243	..	9
	Dasuya	..	..	..	121	1,123	..	..	..	..	..	..	7
	Una	..	..	..	266	84	9	57	..	..	..	..	10
	Hoshiarpur	..	..	..	..	..	..	..	..	..	..	..	..
4 Ludhiana	Jagraon	..	..	2	2	..	5	4	4	5	56	..	6
	Ludhiana	..	1	4	96	100	103	138	195	18	149	..	3
	Samrala	..	..	..	..	..	..	33	74	73	..	..	8

Note.—Information in respect of other districts is being collected and will be furnished as soon as it becomes available.

PRINTING OF ELECTORAL ROLLS

*6947. Shri Dharam Vir Vashisht : Will the Minister for Public Works be pleased to state with reference to reply to Started Question No. 6485 given on the floor of the House on the 3rd April, 1956, the action so far taken against the officials, if any, found at fault ?

Shri Balwant Rai Tayal (Deputy Minister) : Enquiries are still proceeding into the matter. No action has, therefore, been taken against any official so far.

श्री धर्मवीर वासिष्ठ : क्या मन्त्री महोदय बताने की कृपा करेंगे कि आया कोई सरकारी मुलाजिम guilty पाया गया है या नहीं ?

उप मंत्री : (श्री बलवन्त राय तायल) : यह enquiry के बाद पता लगेगा ।

श्री धर्मवीर वासिष्ठ : क्या मिनिस्टर साहिब यह बताने की कृपा करेंगे कि यह enquiry कब होगी ?

उप मंत्री : 25-1-56 को शुरू हुई थी ।

WATER-SUPPLY SCHEME FOR REWARI TOWN, DISTRICT
GURGAON

*7006. Shri Chuni Lal : Will the Minister for Public Works be pleased to state with reference to the reply given to the Starred Assembly Question No. 6482—

(a) the time by which the work in connection with the water-supply scheme for the Rewari Town, District Gurgaon, the estimates of which have been duly sanctioned, is likely to start;

(b) whether the loans and grant-in-aid applied for by the Municipal Committee, Rewari, for the scheme referred to in part (a) above have been sanctioned and advanced to the said Committee; if not, the time by which these are likely to be advanced ?

Sardar Gurbachan Singh Bajwa : (a) With a view to secure a more dependable and copious source of water-supply from Canal for Rewari Town, instead of the scheme based on new percolation wells to be sunk on the right bank of the Sabi Nadi, the matter is still being examined in consultation with the P.W.D., Irrigation Branch, and it will take a few months more to decide as to what shape this scheme will finally take.

(b) The estimated cost of the original scheme is Rs. 9,25,740 and for financing it Government have sanctioned —

(i) the 1st instalment of the loan amounting to Rs. one lakh, which has been paid to the Committee and credited by it to the account of Executive Engineer, Rohtak Public Health Division.

(ii) a grant-in-aid amounting to Rs 18,514 representing 2 per cent of the estimated cost, which also has been accounted for as above.

Note. †The reply to Starred Question No. 6482 appears in the Debate of 21 March, 1956, Vol. I No. 15.

ਮੰਤਰੀ : ਗਵਰਨਮੈਂਟ postpone ਨਹੀਂ ਕਰਨਾ ਚਾਹੁੰਦੀ । ਗਵਰਨਮੈਂਟ ਨੇ ਵੇਖਣਾ ਹੈ ਕਿ ਪਾਣੀ ਦੀ supply dependable ਹੋ ਸਕੇ । ਇਸ ਚੀਜ਼ ਨੂੰ examine ਕੀਤਾ ਜਾ ਰਿਹਾ ਹੈ ।

ਮੰਤ੍ਰੀ : ਗਵਰਨਮੈਂਟ ਇਹ examine ਕਰ ਰਹੀ ਹੈ ਕਿ ਅੱਗੇ ਕਿੱਥੋਂ ਤੱਕ ਨਹਿਰ ਦਾ ਪਾਣੀ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ ਜਿਸ ਵਿੱਚੋਂ ਰਿਵਾੜੀ ਨੂੰ ਪਾਣੀ ਦਿੱਤਾ ਜਾ ਸਕੇ। ਬੱਸਰ ਤੋਂ ਨਹਿਰ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਉਹ ਰਿਵਾੜੀ ਤੋਂ 18 ਮੀਲ ਰਹਿ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਇਹ ਵੇਖਿਆ ਜਾ ਰਿਹਾ ਹੈ ਕਿ ਹੋਰ ਅੱਗੇ ਕਿੱਥੋਂ ਤੱਕ ਨਹਿਰ ਜਾ ਸਕਦੀ ਹੈ ਜਾਂ ਪਾਣੀ lift ਕਰਕੇ ਲੈ ਜਾਇਆ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ।

ਮੰਤ੍ਰੀ : ਗਵਰਨਮੈਂਟ ਇਹ examine ਕਰ ਰਹੀ ਹੈ ਕਿ ਕਿੰਨੀ ਦੂਰ ਤਕ ਨਹਿਰ ਲੈ ਜਾ ਕੇ ਰਿਵਾੜੀ ਨੂੰ ਪਾਣੀ ਦਿੱਤਾ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ ।

ਮੰਤ੍ਰੀ : ਉਹ ਸਕੀਮ ਸਾਬੀ ਨਦੀ ਵਿਚ ਖੂਹ ਲਾਉਣ ਬਾਰੇ ਸੀ । ਫੇਰ ਵੇਖਿਆ ਗਿਆ ਕਿ ਜੇ ਨਹਿਰ ਦਾ ਪਾਣੀ ਲਿਆ ਜਾਵੇ ਤਾਂ ਉਹ ਸਸਤੇ ਦਾਮਾਂ ਤੇ ਮਿਲ ਸਕਦਾ ਹੈ । ਹੁਣ ਇਸ ਸਕੀਮ ਨੂੰ examine ਕੀਤਾ ਜਾ ਰਿਹਾ ਹੈ ।

ਮੰਤ੍ਰੀ : ਇਹ ਕੰਮ experts ਦਾ ਹੈ ।

ਮੰਤ੍ਰੀ : ਖੁਹਾਂ ਨਾਲ ਪਾਣੀ ਦੀ ਸਪਲਾਈ dependable ਨਹੀਂ ਸਮਝੀ ਗਈ ਸੀ । ਇਸ ਲਈ ਦੁਜੀ ਸਕੀਮ examine ਕੀਤੀ ਜਾ ਰਹੀ ਹੈ ।

Minister : That is for the experts to tell.

श्री चूनी लाल : क्या मिनिस्टर साहिब को पता नहीं कि रेलवे कूओं से पानी ले रही है ?

भंडी : पता है ।

पंडित श्री राम शर्मा : क्या मिनिस्टर साहिब बतायेंगे कि यह फैसला करने में कि कूओं से पानी लेना है या नहर से, कितना टाइम लगेगा ?

Minister : That scheme is being examined. The examination of that scheme will take a few months more.

अध्यक्ष महोदय : यह आप क्या सवाल पूछ रहे हैं ? कब तक आएगा, क्यों नहीं आया ; यह क्या है ? (What sort of questions are the hon. Members asking ? When will it be made available ? Why it has not been supplied ? What is all this ?)

एक सदस्य : यह बड़ा जरूरी मामला है। एक बड़े कसबे को पानी नहीं मिल रहा ।
(Noise)

अध्यक्ष महोदय : मामला तो जरूरी है मगर कोई सवाल भी तो होना चाहिये ।
(The matter no doubt is important. The questions to be asked should also be substantial.)

APPOINTMENT OF ASSISTANT COTTON EXTENSION OFFICER

*6938. Pandit Shri Ram Sharma : Will the Minister for Agriculture and Panchayats be pleased to state—

- (a) whether the Government has appointed an Assistant Cotton Extension Officer in P.A.S., Class II, under the Second Five-Year Plan; if so, his name and his qualifications;
- (b) whether this appointment has been made by promotion from amongst the Agricultural Inspectors, Cotton Extension Scheme?

Shri Mool Chand Jain : No new post of Assistant Cotton Extension Officer in P.A.S., Class II, has yet been created under the Second Five-Year Plan. As such, reply to the questions at (a) and (b) above is in the negative.

REALISATION OF TAXES FROM VILLAGERS SINCE 1952

*6895. Shri Ram Parkash : Will the Minister for Agriculture and Panchayats be pleased to state—

- (a) the total amount realised by way of taxes from the villagers in the State since the enforcement of the Punjab Gram Panchayat Act, 1952;

- (b) the amount out of that mentioned in part (a) above which was realised from members of the Scheduled Castes and the amount spent on the construction of Pacca lanes and wells for them, separately ?

Shri Mool Chand Jain : (a) The total amount realised by Panchayats upto 31st March, 1955 is Rs. 25,36,547-13-0. Up-to-date figures are not readily available.

(b) (i) Information cannot be supplied because the Panchayats are not required to mention the caste against the names of the assessee while preparing assessment lists.

(ii) Information cannot be supplied as no separate accounts in respect of the amounts spent on the construction of lanes and wells for Harijans are maintained by Panchayats.

श्री राम प्रकाश : मैंने पूछा था कि देहात के लोगों से कितना टैक्स इकट्ठा किया गया था और कितना हरिजनों की गलियां पक्की करने पर खर्च हुआ। गवर्नमेंट के नोटिस में आया होगा कि सरपंच आदि हरिजनों को इस बारे में नज़र अंदाज़ कर रहे हैं।

अध्यक्ष महोदय : आप तकरीर कर रहे हैं या supplementary question पूछ रहे हैं ? (Is the hon. Member delivering a speech or asking a supplementary question ?)

श्री राम प्रकाश : क्या मिनिस्टर साहिब के नोटिस में ऐसी चीज़ें आई हैं कि ऐसे टैक्स से सरपंच आदि फायदा उठा जाते हैं और हरिजनों की तरफ़ ध्यान नहीं दिया जाता ?

सिंचाई तथा विद्युत मंत्री : मेरे नोटिस में तो यह आया है कि हरिजनों के मुहल्लों की तरफ़ पहले ध्यान दिया जाता है और उन के कुओं की पहले मुरम्मत की जाती है।

MISAPPROPRIATION OF PANCHAYAT FUNDS IN GURGAON DISTRICT

*6948. Shri Dharam Vir Vasisht : Will the Minister for Agriculture and Panchayats be pleased to state whether any cases of misappropriation of Panchayat Funds in Gurgaon District came to the notice of Government during the last two years; if so, the nature and details of the cases together with the action, if any, taken or proposed to be taken by the Government in each ?

Shri Mool Chand Jain :

Part (i) : Yes.

Part (ii) : A statement is laid on the Table.

[Minister for Agriculture and Panchayat]

Statement regarding misappropriation of Panchayat Funds in Gurgaon District

Name of Panchayat	Brief description of the embezzlement made by the Panchayat	Year in which case falls	Up-to date position of the case
Lokalwas, Tehsil and District Gurgaon	The Sarpanch Shri Mahohar Lal embezzled the amounts of Rs. 8, 10, 16, 100, 20, 15, 12, and 123 on account of various items.	1955-56	The Sarpanch has been suspended and the case is being handed over to the Police.
Kundal, Tehsil Nuh	The Ex-Sarpanch Shri Nathi Singh did not hand over the funds to the new Sarpanch and hence a case under section 409, I.P.C. was registered against him with the Police.	1954-55	The accused has been acquitted by Court and the funds have also been made over to the new Sapanch
Adbar, Tehsil Nuh	The Sarpanch did not credit the provincial share into the Treasury nor accounted for in the Panchayat funds.	1955-56	The case is under investigation with the Police. The Sarpanch has been suspended.
Sondhad, Tehsil Palwal.	Shri Radhe Lal, Ex-Sarpanch left Rs. 850 belonging to Panchayat Funds with Shri Digamber Singh, Naib-Sarpanch, for the purchase of Radio and Loud-speaker who did not make any purchase. At the time of handing over Charge by Shri Radhe Lal Shri Digamber Singh denied having received the said money.	The case pertains prior to year 1954 but it is still going on.	In the case before the Special Judge, Gurgaon against Shri Radhe Lal, Shri Digambar Singh was found to be liable for Rs 850. The Court discharged Shri Radhe Lal, Sarpanch and departmental enquiry was held against Sarvshri Digamber Singh and Radhe Lal. After departmental enquiry, the Assistant Director of Panchayats, Roh-tak passed an order under section 105 of the Punjab Gram Panchayat Act, 1952, Against Shri Digamber Singh, for recovery of the said amount plus interest.
Khanbi, Tehsil Palwal	Shri Balkrishan, Ex-Sarpanch now tPanch did not account for the tax collection and as such misappropriated the Panchayat funds.	1955-56	No charge of any kind has been proved against Shri Balkrishan Panch during the course of enquiry by the Assistant Director of Panchayats, Rohtak.

Name of Panchayat	Brief description of the embezzlement made by the Panchayat	Year in which case falls	Up-to date position of the case
Sarurpur, Tehsil Ballabgarh	The Sarpanch Shri Shiv Singh did not account for the Government grants received from the Community Project into the Panchayat funds, and further he did not hand over the Panchayat records money, etc., to his successor, nominated by the Panchayat Department.	1955-56	He was suspended and a case was registered against him with the Police. He was declared as absconder by the Police. He was consequently removed from the office of Panchship by the Director of Panchayats on 30th June, 1956. The result of the Police investigation is still awaited.
Dharuhiera, Tehsil Rewari	The Sarpanch Shri Kashi Ram embezzled Rs. 481 and as such case was handed over to Police.	1954-55	The Sarpanch has been suspended and case has been handed over to the Police. The result of investigation is still awaited.
Railiawas Tehsil Rewari	The Sarpanch embezzled a sum of Rs. 254 out of Panchayat funds. The matter was enquired into by the Department.	1954-55	The embezzled amount has been recovered from the Sarpanch and credited into Panchayat funds.
Laukri Tehsil Rewari	Shri Tansukh Ram, Sarpanch misappropriated Rs. 142 out of Panchayat funds. The case was enquired into by the Panchayat Officer, Rewari and the Sarpanch was required to refund the amount.	1955-56	The amount has been refunded by the Sarpanch and credited into Panchayat funds.
Dehlawas, Tehsil Rewari	Shri Maman Singh, Sarpanch misappropriated Rs. 136-4-0 and the matter was inquired into by the Panchayat Officer, Rewari.	1955-56	The Sarpanch was suspended. The amount has been refunded by him and accounted for in the Panchayat funds. Final action in the matter is still to be taken after examination of the case.

श्री धर्म वीर वासिष्ठ : जो मुझे जवाब दिया गया है उस में नं० 4 पर जो action propose किया गया है उस के implement होने में क्या देर है ?

मौलवी अब्दुल गनी डार : देर है अंधेर नहीं ।

मन्त्री : Amount recover होने के बारे में है । यह हो जाएगा ।

श्री धर्म वीर वासिष्ठ : देर क्या है ?

मन्त्री : यह तो आप ने पूछा नहीं अगर पूछते तो बता दिया जाता ।

श्री धर्म वीर वासिष्ठ : पूछा तो था कि up-to-date पोजीशन क्या है, खैर कोई बात नहीं है ।

**EXTENSION OF TIME FOR SUBMISSION OF FINAL REPORT BY
THE JOINT SELECT COMMITTEE ON THE PUNJAB HINDU
DHARAM ASTHAN BILL, 1952**

Chief Minister (Sardar Partap Singh Kairon): Sir, I beg to move—

That the motion—

“that in view of the fact that the Joint Select Committee on the Punjab Hindu Dharam Asthan Bill, 1952, has not been able to complete its final report by 30th September 1956, this Bill be recommitted to the same Joint Select Committee with instructions to submit its final report on or before March 30, 1957”.

as passed by the Punjab Legislative Council on the 5th September, 1956, be agreed to.

Mr. Speaker : Motion moved—

That the motion—

“that in view of the fact that the Joint Select Committee on the Punjab Hindu Dharam Asthan Bill, 1952, has not been able to complete its final report by 30th September, 1956, this Bill be recommitted to the same Joint Select Committee with instructions to submit its final report on or before March 30 1957.”

as passed by the Punjab Legislative Council on the 5th September, 1956 be agreed to.

Mr. Speaker : Question is—

That the motion—

“that in view of the fact that the Joint Select Committee on the Punjab Hindu Dharam Asthan Bill, 1952, has not been able to complete its final report by 30th September, 1956, this Bill be recommitted to the same Joint Select Committee with instructions to submit its final report on or before March 30, 1957”

as passed by the Punjab Legislative Council on the 5th September, 1956 be agreed to.

The motion was carried.

**THE PUNJAB LEGISLATIVE ASSEMBLY (ALLOWANCES OF
MEMBERS) (SECOND AMENDMENT) BILL, 1956**

Chief Minister (Sardar Partap Singh Kairon) : Sir, I beg to move—

That the Punjab Legislative Assembly (Allowances of Members) (Second Amendment) Bill be taken into consideration at once.

ਸਪੀਕਰ ਸਾਹਿਬ, ਮੈਂ ਮੈਂਬਰਾਂ ਦੀ ਗਿਆਤ ਲਈ ਇਹ ਬੇਨਤੀ ਕਰਨੀ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਅਸੀਂ ਜਿਹੜੀ ਜਗ੍ਹਾ Assembly ਦੇ ਮੈਂਬਰਾਂ ਦੇ ਰਹਿਣ ਲਈ ਦਿੰਦੇ ਹਾਂ ਅਤੇ ਦੂਸਰੀਆਂ ਸਹੂਲਤਾਂ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਕਿ amenities ਕਿਹਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਦਿੰਦੇ ਹਾਂ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਮਨਜ਼ੂਰੀ Legislative Assembly ਨੇ ਹੀ ਦੇਣੀ ਹੁੰਦੀ ਹੈ। ਇਸ ਲਈ ਮੈਂ ਬੇਨਤੀ ਕਰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਜਦੋਂ ਮੈਂ ਇਹ ਬਿਲ ਹਾਊਸ ਦੀ ਮਨਜ਼ੂਰੀ ਲਈ ਪੇਸ਼ ਕਰਦਾ ਹਾਂ ਤਾਂ ਇਸ ਵਿਚ ਕੋਈ ਖਾਸ ਗੱਲ ਨਹੀਂ ਹੈ ਕਿਉਂ ਜੋ ਹਰ ਇਕ ਜਗ੍ਹਾ Assembly ਦੇ ਮੈਂਬਰਾਂ ਨੂੰ ਅਜਿਹੀਆਂ ਸਹੂਲਤਾਂ ਦਿੱਤੀਆਂ ਜਾਂਦੀਆਂ ਹਨ। ਅੰਤ ਵਿਚ ਮੈਂ ਬੇਨਤੀ ਕਰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਇਸ ਬਿਲ ਨੂੰ consider ਕੀਤਾ ਜਾਏ।

THE PUNJAB LEGISLATIVE ASSEMBLY (ALLOWANCES OF MEMBERS) (12) 25
(SECOND AMENDMENT) BILL

Mr. Speaker : Motion moved—

That the Punjab Legislative Assembly (Allowances of Members) (Second Amendment) Bill be taken into consideration at once.

Mr. Speaker : Question is—

That the Punjab Legislative Assembly (Allowances of Members) (Second Amendment) Bill be taken into consideration at once.

The motion was carried.

Mr. Speaker : Now the House will proceed to consider the Bill clause by clause.

SUB-CLAUSE (2) OF CLAUSE 1

Chief Minister (Sardar Partap Singh Kairon) : Sir, with your permission, I want to move a small amendment to this sub-clause.

I beg to move—

In sub-clause (2) of Clause 1, line 1, between the words "shall" and "come" insert the words "be deemed to have".

Mr. Speaker : Motion moved—

In sub-clause (2) of Clause 1, line 1, between the words "shall" and "come" insert the words "be deemed to have".

Mr. Speaker : Question is—

In sub-clause (2) of Clause 1, line 1, between the words "shall" and "come" insert the words "be deemed to have".

The motion was carried.

Mr. Speaker : Question is—

That sub-clause (2) of Clause 1, as amended, stand part of the Bill.

The motion was carried.

CAUSE 2

Mr. Speaker : Question is—

That Clause 2 stand part of the Bill.

The motion was carried.

CAUSE 3

Chief Minister (Sardar Partap Singh Kairon) : Sir, I want to move a small amendment to this clause.

I beg to move—

In Clause 3, line 1, between the figure "5" and the sign "," insert the words "of the Principal Act".

Mr. Speaker : Motion moved—

In Clause 3, line 1, between the figure "5" and sign ",", insert the words "of the Principal Act".

Mr. Speaker : Question is—

In Clause 3, line 1, between the figure "5" and the sign ",", insert the words "of the Principal Act".

The motion was carried.

Mr. Speaker : Question is—

That Clause 3, as amended, stand part of the Bill.

The motion was carried.

SUB-CLAUSE (1) OF CLAUSE 1 AND TITLE

Mr. Speaker : Question is—

That sub-clause (1) of Clause 1 and Title stand part of the Bill.

The motion was carried.

Chief Minister (Sardar Partap Singh Kairon) : Sir, I beg to move—

That the Punjab Legislative Assembly (Allowances of Members) (Second Amendment) Bill be passed.

Mr. Speaker : Motion moved—

That the Punjab Legislative Assembly (Allowances of Members) (Second Amendment) Bill be passed.

Mr. Speaker : Question is—

That the Punjab Legislative Assembly (Allowances of Members) (Second Amendment) Bill be passed.

The motion was carried.

THE PUNJAB LEGISLATIVE COUNCIL (ALLOWANCES OF MEMBERS) (SECOND AMENDMENT) BILL, 1956

Chief Minister (Sardar Partap Singh Kairon) : Sir, I beg to move—

That the Punjab Legislative Council (Allowances of Members) (Second Amendment) Bill be taken into consideration at once.

ਸਪੀਕਰ ਸਾਹਿਬ, ਮੇਰੀ ਬੇਨਤੀ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਪਹਿਲੇ ਇਸ ਗੱਲ ਦੀ ਮਨਜ਼ੂਰੀ ਇਸ ਹਾਊਸ ਦੇ ਮੈਂਬਰਾਂ ਵਾਸਤੇ ਲਈ ਗਈ ਹੈ ਅਤੇ ਹੁਣ Upper House ਦੇ ਮੈਂਬਰਾਂ ਲਈ ਉਹੋ ਮਨਜ਼ੂਰੀ ਲੈਣੀ ਹੈ। ਇਸ ਕਰ ਕੇ ਇਸ ਬਿਲ ਨੂੰ ਵੀ consider ਕੀਤਾ ਜਾਵੇ।

Mr. Speaker : Motion moved—

That the Punjab Legislative Council (Allowances of Members) (Second Amendment) Bill be taken into consideration at once.

ਸਰਦਾਰ ਸਰੂਪ ਸਿੰਘ (ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ ਸ਼ਹਿਰ, ਪੂਰਬ) : ਸਪੀਕਰ ਸਾਹਿਬ, ਮੈਂ ਅਰਜ਼ ਇਹ ਕਰਨੀ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਸਾਡੇ ਮੈਂਬਰਾਂ ਲਈ ਜੋ ਰਿਹਾਇਸ਼ ਦਾ ਇੰਤਜ਼ਾਮ ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਜਿਹੜੇ concessional rates ਦਿੱਤੇ ਜਾਂਦੇ ਹਨ ਅਤੇ ਜਿਹੜੀਆਂ ਦੁਸਰੀਆਂ ਸਹੂਲਤਾਂ ਅਤੇ ਰਿਆਇਤਾਂ ਦਿੱਤੀਆਂ ਜਾਂਦੀਆਂ ਹਨ, ਮੈਂ ਸਮਝਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਉਹ ਕਾਫੀ ਨਹੀਂ ਹਨ। ਜਿਹੜੀਆਂ ਸਹੂਲਤਾਂ ਅਤੇ amenities Parliament ਦੇ ਮੈਂਬਰਾਂ ਨੂੰ ਦਿੱਤੀਆਂ ਜਾਂਦੀਆਂ ਹਨ ਉਹ ਇਸ ਹਾਉਸ ਦੇ ਮੈਂਬਰਾਂ ਨੂੰ ਨਹੀਂ ਮਿਲ ਰਹੀਆਂ।

ਸਾਡੀ Ministry ਨੇ ਕਦੀ ਇਸ ਗੱਲ ਵੱਲ ਧਿਆਨ ਹੀ ਨਹੀਂ ਦਿੱਤਾ। ਮੈਂ ਇਕ ਮੋਟੀ ਜਿਹੀ ਮਿਸਾਲ ਆਪ ਦੇ ਸਾਹਮਣੇ ਰਖਣਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਜਿਹੜਾ catering arrangement ਸਾਡੇ ਮੈਂਬਰ ਸਾਹਿਬਾਨ ਵਾਸਤੇ ਹੈ ਉਸ ਦਾ ਜੇਕਰ ਤੁਸੀਂ ਖੁਦ ਜਾਂ ਚੀਫ ਮਨਿਸਟਰ ਸਾਹਿਬ ਜਾਂ ਕੋ ਮੁਆਇਨਾ ਕਰਨ ਤਾਂ ਮੈਂਨੂੰ ਵਿਸ਼ਵਾਸ ਹੈ ਉਸ ਨੂੰ ਕਦੀ ਵੀ approve ਨਹੀਂ ਕਰੋਗੇ। ਜਿਹੜੀ quality ਉਥੇ ਚੀਜ਼ਾਂ ਦੀ ਹੈ.....

Mr. Speaker : How do the catering arrangements come in the discussion of the Bill ?

ਸਰਦਾਰ ਸਰੂਪ ਸਿੰਘ : Accommodation ਦਾ arrangement, radios ਦੀ installation ਅਤੇ catering arrangements ਵੀ ਵਿਚ ਹੀ ਆਉਂਦੇ ਹਨ। ਉਹ ਇੰਤਜ਼ਾਮਾਤ ਜਿੰਨੇ ਘੱਟ ਦੱਸੇ ਜਾਣ ਜਾਂ ਜਿੰਨੀ ਘੱਟ ਤੁਸੀਂ ਦਸੋਣ ਦੀ ਇਜਾਜ਼ਤ ਦਿਉ ਉੱਨਾ ਹੀ ਚੰਗਾ ਹੈ। ਇਸ ਕਰ ਕੇ ਮੈਂ ਅਰਜ਼ ਕਰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਜੇ ਕਰ ਇਸ ਗੱਲ ਵੱਲ ਤਵੱਜੋ ਦਿੱਤੀ ਜਾਵੇ ਤਾਂ ਹਾਉਸ ਉਨ੍ਹਾਂ ਸਜੱਣਾਂ ਦਾ ਮਸ਼ਕੂਰ ਹੋਵੇਗਾ ਜੋ ਕਿ ਕੁਝ improvement ਕਰ ਸਕਣਗੇ।

ਅਧਕਸ਼ ਜਹੀਦਯ : ਆਗਰ ਆਪ ਸੁਝੇ assurance ਦੇਂ ਕਿ caterer ਏਕ ਹਫ਼ਤੇ ਕੇ ਬਾਦ ਫੀਡ ਨਹੀਂ ਜਾਵੇਗਾ ਤਾਂ ਇੰਤਜ਼ਾਮ ਆਖੜਾ ਹੀ ਸਕਦਾ ਹੈ। (If the hon. Member assures me that the caterer would not run away after a week, then better catering arrangements can be made.)

ਸਰਦਾਰ ਚੰਨਣ ਸਿੰਘ ਧੂਤ (ਵਾਂਡਾ) : ਸਪੀਕਰ ਸਾਹਿਬ, ਜਿਹੜਾ ਬਿਲ ਐਸ ਵੇਲੇ ਹਾਉਸ ਦੇ ਸਾਹਮਣੇ ਪੇਸ਼ ਹੈ ਇਸ ਦੇ ਵਿਚ ਕਿਹਾ ਗਿਆ ਹੈ ਕਿ ਐਨਾ ਰੁਪਿਆ ਜ਼ਿਆਦਾ ਵਸੂਲ ਹੋ ਗਿਆ ਸੀ ਪਰ ਪਹਿਲੇ ਕੰਨੂੰ ਨਹੀਂ ਸੀ ਅਤੇ ਹੁਣ ਕੰਨੂੰ ਬਣਾਉਣ ਲਗੇ ਹਾਂ ਕਿ ਉਹ ਰੁਪਿਆ ਵਾਪਸ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇ। ਉਸ ਵਿੱਚ ਉਨ੍ਹਾਂ ਸਹੂਲਤਾਂ ਦਾ ਵੀ ਜ਼ਿਕਰ ਹੈ ਜਿਹੜੀਆਂ ਕਿ ਮੈਂਬਰਾਂ ਨੂੰ ਦਿੱਤੀਆਂ ਜਾਂਦੀਆਂ ਹਨ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚ radio ਦਾ ਵੀ ਜ਼ਿਕਰ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ। ਅਸਾਂ ਤਾਂ ਨਹੀਂ ਵੇਖਿਆ ਕਿ radio ਕਿਥੇ ਲੱਗਾ ਹੋਇਆ ਹੈ। (Interruptions) ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਰੋਟੀ ਦਾ ਇੰਤਜ਼ਾਮ ਕੀਤਾ ਹੋਇਆ ਹੈ ਇਹ ਠੀਕ ਹੈ।

ਸਾਲ 1953-54 ਤੋਂ ਜਿਹੜਾ ਫਾਲਤੂ ਖਰਚਾ ਹੋਇਆ ਹੈ ਉਸ ਲਈ ਮੈਂਬਰਾਂ ਨੂੰ ਰਿਆਇਤਾਂ ਦੇਣ ਲਈ ਇਹ ਬਿਲ ਪਾਸ ਹੋਣਾ ਹੈ। ਮੈਂ ਸਮਝਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਜਿਥੋਂ ਤੀਕਰ ਇਥੇ ਆ ਕੇ ਰਹਿਣ ਦਾ ਤਅੱਲੁਕ ਹੈ ਅਤੇ ਖਰਚੇ ਦਾ ਤਅੱਲੁਕ ਹੈ ਉਹ ਸਾਰਿਆਂ ਮੈਂਬਰਾਂ ਤੋਂ

[ਸਰਦਾਰ ਚੰਨਣ ਸਿੰਘ ਧੂਤ]

ਜ਼ਿਆਦਾ ਸਾਡਾ ਖਰਚਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਕਿਉਂ ਜੋ ਅਸੀਂ ਕਵਾਟਰਾਂ ਵਿਚ ਰਹਿੰਦੇ ਹਾਂ। ਸਾਨੂੰ ਵਜ਼ੀਰਾਂ ਦੀਆਂ ਕੋਠੀਆਂ ਵਿਚ ਰਹਿਣਾ ਨਹੀਂ ਮਿਲਦਾ। ਪਰ ਇਸ ਦੇ ਬਾਵਜੂਦ ਮੈਂ ਕਹਿੰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਚੀਫ ਮਿਨਿਸਟਰ ਸਾਹਿਬ ਨੂੰ ਸਾਡਾ ਮੈਂਬਰਾਂ ਦਾ ਤਾਂ ਖਿਆਲ ਆ ਗਿਆ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਤਿੰਨ ਤਿੰਨ ਸੌ ਰੁਪਿਆ ਅਲਾਊਂਸ ਅਤੇ ਫਸਟ ਕਲਾਸ ਦਾ ਰੇਲ ਦਾ ਕਿਰਾਇਆ ਮਿਲਦਾ ਹੈ ਪਰ ਕੀ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਖਿਆਲ ਉਨ੍ਹਾਂ ਪਟਵਾਰੀਆਂ ਵਲ ਵੀ ਗਿਆ ਹੈ ਜਿਹੜੇ ਕਿ ਇਹ ਮੰਗ ਕਰ ਰਹੇ ਹਨ ਕਿ ਸਾਡੀਆਂ ਤਨਖਾਹਾਂ ਵਧਾਓ, ਸੱਠ ਰੁਪਏ ਵਿਚ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਗੁਜ਼ਾਰਾ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦਾ, ਜਿਹੜੇ allowance ਦੀ ਮੰਗ ਕਰ ਰਹੇ ਹਨ? ਕੀ teachers ਦੀ ਹਾਲਤ ਵਲ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਧਿਆਨ ਗਿਆ ਜਿਹੜੇ ਕਿ ਇਥੇ ਆਪਣੀਆਂ ਤਨਖਾਹਾਂ ਅਤੇ ਹੋਰ ਮੰਗਾਂ ਲਈ ਭੁਖ ਹੜਤਾਲ ਕਰੀਂ ਬੈਠੇ ਹਨ? ਇਹੀ ਹਾਲ Co-operative Societies ਦੇ Inspectors ਦਾ ਹੈ।

Mr. Speaker : This should not be made an occasion for ventilating the grievances of the teachers.

ਸਰਦਾਰ ਚੰਨਣ ਸਿੰਘ ਧੂਤ : ਮੈਂ ਤਾਂ ਮੈਂਬਰਾਂ ਬਾਰੇ ਇਹ ਕਹਿਣਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਤਨਖਾਹ ਕਾਫੀ ਹੈ ਸਿਰਫ ਉਨ੍ਹਾਂ ਲਈ ਦੂਜੇ ਖਰਚਾਂ ਨੂੰ ਘਟ ਕਰਨ ਲਈ ਇਹ ਬਿਲ ਲਿਆਂਦਾ ਜਾਏ ਤੇ ਬਾਕੀ categories ਲਈ ਕੁਝ ਨ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇ। ਫਿਰ ਇਸ ਸਰਕਾਰ ਕੋਲੋਂ ਹੋਰ ਕੀ ਉਮੀਦ ਕੀਤੀ ਜਾ ਸਕਦੀ ਹੈ?

Mr. Speaker : Most of the Members have approached me with the request that they should not be made to pay this. I have got many representations to that effect with me.

ਸਰਦਾਰ ਚੰਨਣ ਸਿੰਘ ਧੂਤ : ਤੁਸੀਂ, ਸਪੀਕਰ ਸਾਹਿਬ, ਚੰਗਾ ਕੀਤਾ ਹੈ ਜਿਹੜੀ ਇਹ ਇਤਲਾਹ ਦੇ ਦਿੱਤੀ ਹੈ। ਕੁਝ ਮੈਂਬਰਾਂ ਨੇ ਗਵਰਨਮੈਂਟ ਨੂੰ approach ਕੀਤਾ ਕਿ ਸਾਡੇ ਤੇ ਜ਼ਿਆਦਾ ਬੋਝ ਪੈਂਦਾ ਹੈ। ਪਰ ਕੀ ਮੈਂ ਪੁਛ ਸਕਦਾ ਹਾਂ ਕਿ Teachers, Co-operative Societies ਵਿਚ ਕੰਮ ਕਰਨ ਵਾਲਿਆਂ, ਭਾਖੜਾ ਡੈਮ ਦੇ ਮੁਲਾਜ਼ਮਾਂ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਹਫਤੇ ਵਿਚ ਕੋਈ ਛੁੱਟੀ ਵੀ ਨਹੀਂ ਮਿਲਦੀ, ਅਤੇ ਦੂਜੇ ਬੋਝੀਆਂ ਤਨਖਾਹਾਂ ਲੈਣ ਵਾਲਿਆਂ ਨੇ ਵੀ ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ approach ਕੀਤੀ ਹੈ ਜਾਂ ਨਹੀਂ? ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ approach ਦੀ ਅਹਿਮੀਅਤ ਵੀ ਹੋਣੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ ਨ ਸਿਰਫ ਇਥੇ ਬੈਠੇ ਮੈਂਬਰਾਂ ਦੀ approach ਨੂੰ ਹੀ importance ਦਿੱਤੀ ਜਾਣੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚਾਰਿਆਂ ਤੇ ਵੀ ਫਾਲਤੂ ਬੋਝ ਪੈ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਮੈਂਬਰਾਂ ਨੂੰ ਤਾਂ ਤਨਖਾਹ ਵੀ ਕਾਫੀ ਮਿਲਦੀ ਹੈ, ਅਲਾਊਂਸ ਵੀ ਹੈ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਹੋਰ ਵੀ ਜ਼ਰੀਏ ਹਨ ਜਿਥੋਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਆਮਦਨ ਹੋ ਸਕਦੀ ਹੈ ਪਰ ਜਿਹੜੀਆਂ low-paid services ਹਨ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਸਿਰ ਤੇ ਸਾਡੀ ਗਵਰਨਮੈਂਟ ਚਲਦੀ ਹੈ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਸਿਰ ਤੇ ਅਸੀਂ ਆਪਣੀ Five-Year Plan ਨੂੰ ਕਾਮਯਾਬ ਕਰਨਾ ਹੈ, ਉਹ teachers ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਸਿਰ ਤੇ ਨਵੀਂ nation ਨੂੰ ਬਣਾਉਣ ਦੀ ਜ਼ਿੰਮੇਵਾਰੀ ਹੈ ਅਤੇ Co-operative Societies ਦੇ ਵਰਕਰ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਬਾਰੇ ਕਿਹਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ Five-Year Plan ਵਿਚ ਪਿੰਡਾਂ ਦੀ ਹਾਲਤ ਨੂੰ ਉੱਚਾ ਚੁਕਣਾ ਹੈ ਅਤੇ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ 50 ਰੁਪਏ ਤੋਂ ਜ਼ਿਆਦਾ ਤਨਖਾਹ ਨਹੀਂ ਦਿੱਤੀ ਜਾਂਦੀ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ provincialise ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਫਿਕਰ ਵੀ

ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਹੋਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ। ਮੈਂਬਰਾਂ ਦੇ ਹਕੂਕ ਨੂੰ ਤਾਂ ਵੇਖਿਆ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਕਿਉਂ ਜੋ ਇਹ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਘਰ ਦਾ ਮਾਮਲਾ ਹੈ। ਇਹ ਤਾਂ ਸ਼ਾਇਦ ਮੈਂਬਰਾਂ ਨੂੰ ਖੁਸ਼ ਕਰਨ ਲਈ ਕੀਤਾ ਜਾ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਤਾਂ ਕਿਹਾ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ ਕਿ ਕਿਰਾਇਆ ਜ਼ਿਆਦਾ ਆਉਂਦਾ ਹੈ, ਵਾਪਿਸ ਦਿੱਤਾ ਜਾਵੇ ਜਾਂ ਘਟ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇ। ਇਸ ਬਾਰੇ ਅਸਾਨੀ ਨਾਲ ਕਾਨੂੰਨ ਲਿਆਂਦਾ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਪਰ ਛੋਟੇ ਮੁਲਾਜ਼ਮਾਂ ਲਈ ਕੀ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਵਾਕਈ ਗੁਜ਼ਾਰਾ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦਾ। ਜਦ ਵੀ ਇਹ ਸਵਾਲ ਆਉਂਦਾ ਹੈ ਤਾਂ ਕਿਹਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਕਿ financial difficulties ਹਨ, ਜ਼ਿਆਦਾ ਰੁਪਿਆ ਨਹੀਂ, ਇਹ ਨਹੀਂ, ਉਹ ਨਹੀਂ। ਮੈਂ ਸਮਝਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਅਸੀਂ ਜਿਹੜੇ ਲੋਕਾਂ ਦੇ ਨੁਮਾਇੰਦੇ ਹਾਂ, ਸਾਨੂੰ ਆਪਣੇ ਉਪਰ ਬਹੁਤ ਘਟ ਖਰਚ ਕਰਨਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ਤੇ ਇਹ ਰੁਪਿਆ ਬਚਾਕੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਖੁਸ਼ ਕੀਤਾ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ ਜਿਹੜੇ ਆਪਣਾ ਸਾਰਾ ਵਕਤ ਆਪਣੀ State ਦੀ ਖਿਦਮਤ ਵਿਚ ਲਗਾਉਂਦੇ ਹਨ ਪਰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਐਨੀ ਥੋੜੀ ਤਨਖਾਹ ਵਿਚ ਗੁਜ਼ਾਰਾ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦਾ ਜਿਹੜੀ ਕਿ ਹੁਣ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਮਿਲਦੀ ਹੈ। ਇਸ ਲਈ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਹਾਲਾਤ ਵਿਚ ਇਹ ਬਿਲ ਲਿਆਂਦਾ ਗਿਆ ਹੈ ਉਹ ਸਾਡੇ ਲਈ ਚੰਗਾ ਨਹੀਂ ਖਾਸ ਕਰਕੇ ਇਸ ਸੈਸ਼ਨ ਵਿਚ ਜਦੋਂ ਕਿ Teachers ਅਤੇ Co-operative Societies ਵਾਲੇ ਭੁਖ ਹੜਤਾਲ ਕਰ ਰਹੇ ਹਨ, Subordinate Services ਵਾਲੇ ਜਲੂਸ ਕੱਢ ਰਹੇ ਹਨ ਅਤੇ ਭਾਖੜੇ ਵਾਲੇ ਵਰਕਰ ਵੀ ਆਪਣੀਆਂ ਮੰਗਾਂ ਦੇ ਸਿਲਸਿਲੇ ਵਿਚ ਇਥੇ ਆਏ ਹੋਏ ਹਨ। ਅਜ ਜਾਂ ਕਲ ਹੀ ਨਹੀਂ ਬਲਕਿ ਦੋ ਤਿੰਨ ਦਿਨਾਂ ਤੋਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਇਥੇ ਕਾਫੀ ਗਹਿਮਾ ਗਹਿਮੀ ਹੈ। ਮੈਂ ਸਮਝਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਇਹ ਚੀਜ਼ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੁਮਾਇੰਦਿਆਂ ਲਈ ਜਿਹੜੇ ਕਿ ਲੋਕਾਂ ਦੇ ਆਪਣੇ ਚੁਣੇ ਹੋਏ ਹਨ, ਚੰਗੀ ਨਹੀਂ ਲਗਦੀ। ਚੀਫ ਮਨਿਸਟਰ ਸਾਹਿਬ ਨੂੰ ਕੇਵਲ ਮੈਂਬਰਾਂ ਦਾ ਹੀ ਨਹੀਂ ਬਲਕਿ services ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਛੋਟੀਆਂ ਤਨਖਾਹਾਂ ਵਾਲਿਆਂ ਦਾ ਵੀ ਖਿਆਲ ਹੋਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ਜਿਹੜੇ ਕਿ ਕਾਫੀ ਚਿਰ ਤੋਂ ਆਪਣਾ ਦੁਖੜਾ ਰੋ ਰਹੇ ਹਨ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਫਰਜ਼ ਹੈ ਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ approach ਨੂੰ ਵੀ ਵੇਖਣ ਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਵੀ ਥੋੜੀ ਬਹੁਤ ਤੱਸਲੀ ਦੇਣ। ਮੈਨੂੰ ਤਾਂ ਇੰਜ ਮਾਲੂਮ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਜਿਵੇਂ ਚੀਫ ਮਨਿਸਟਰ ਸਾਹਿਬ ਅਤੇ ਐਜੂਕੇਸ਼ਨ ਮਨਿਸਟਰ ਸਾਹਿਬ ਇਹ ਮੁਨਾਸਬ ਨਹੀਂ ਸਮਝਦੇ ਕਿ ਬਾਵਜੂਦ ਉਨ੍ਹਾਂ ਵੱਲੋਂ approach ਕਰਨ ਦੇ ਵੀ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਖਿਆਲ ਕਰਨ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਤੱਸਲੀ ਦੇਣ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਤਾਂ ਕੋਈ ਗਲ ਨਹੀਂ ਸੁਣੀ ਪਰ ਮੈਂਬਰਾਂ ਲਈ ਮਕਾਨਾਂ ਦਾ ਕਿਰਾਇਆ ਘਟਾ ਦਿੱਤਾ, ਕਿਉਂ ਜੋ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ approach ਕੀਤੀ ਕਿ ਇਹ ਬਹੁਤ ਜ਼ਿਆਦਾ ਹੈ। ਮੈਂ ਸਮਝਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਤਿੰਨ ਸੌ ਰੁਪਿਆ ਤਨਖਾਹ ਲੈਣ ਵਾਲੇ ਮੈਂਬਰਾਂ ਕੋਲੋਂ ਬੇਸ਼ਕ ਹੋਰ ਵੀ ਜ਼ਿਆਦਾ ਕਿਰਾਇਆ ਲਿਆ ਜਾਵੇ ਪਰ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਮੁਲਾਜ਼ਮਾਂ ਦੀ ਰੋਟੀ ਦਾ ਵੀ ਗੁਜ਼ਾਰਾ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦਾ ਕਿਉਂ ਜੋ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀਆਂ ਬਹੁਤ ਥੋੜੀਆਂ ਤਨਖਾਹਾਂ ਹਨ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਕੋਈ ਨ ਕੋਈ ਸਹੂਲਤਾਂ ਦਿੱਤੀਆਂ ਜਾਣ।

ਪ੍ਰਧਾਨ ਜੀ, ਮੈਨੂੰ ਪਤਾ ਹੈ ਕਿ District Boards ਦੇ Teachers ਨੂੰ ਤਿੰਨ ਤਿੰਨ ਮਹੀਨੇ ਦੇ ਗਏ ਹਨ ਤਨਖਾਹਾਂ ਨਹੀਂ ਮਿਲੀਆਂ।

ਅਧ୍ୟਕਸ਼ ਸ਼ਹੋਦਯ : ਆਪ ਕਾ ਏਤਰਾਜ਼ meet ਕਿਆ ਜਾ ਸਕਤਾ ਹੈ। ਅਗਰ ਮੈਂਬਰ ਸਾਹਿਬ ਕਲਾਜ਼ 4-A ਮੈਂ ਕੋਈ ਏਸੀ amendment ਦੇਂ ਕਿ ਜੋ ਮੈਂਬਰ ਸਾਹਿਬ ਧਰ concession ਸਾਂਗੇ ਸਿਫ਼ਾਂ ਤਨ੍ਹੀਂ ਕੋ ਸਿਲੇ ਐਰ ਜੋ ਨ ਸਾਂਗੇ ਤਸ ਕੋ ਨ ਦਿਆ ਜਾਏ ਤੋ ਸੈ ਆਪ ਕੋ ਧਕੀਨ ਦਿਲਾਤਾ ਹੂੰ ਕਿ ਸੈਂ ਚੀਫ ਮਿਨਿਸਟਰ ਸਾਹਿਬ ਸੇ ਸਿਫ਼ਾਰਿਸ਼ ਕਰ ਦੁੰਗਾ ਕਿ ਕਹ ਫ਼ਸੇ accept

[अध्यक्ष महोदय]

कर लें क्या आप तैयार हैं ? (The objection raised by the hon. Member can be met. If he gives notice of an amendment to clause 4-A that this concession be allowed to that member only who wants it and not to the one who does not want it, then I can assure him that I will recommend to the Chief Minister to accept it. Is he prepared for that ?)

Chief Minister : I assure you Sir, that I will accept such an amendment.

ਸਰਦਾਰ ਚੰਨਣ ਸਿੰਘ ਧੂਤ : ਅਸੀਂ ਤਾਂ accept ਕਰਨ ਲਈ ਤਿਆਰ ਹਾਂ ਬਸ਼ਰਤਕੇ ਇਹ ਇਸ ਰੁਪਏ ਨੂੰ ਮੁਲਾਜ਼ਮਾਂ ਦੀਆਂ demands ਪੂਰੀਆਂ ਕਰਨ ਲਈ ਖਰਚ ਕਰਨ।

ਸਰਦਾਰ ਅੱਛਰ ਸਿੰਘ ਛੀਨਾ : ਸਾਨੂੰ ਨ ਦਿਓ ਕਾਂਗਰਸੀ ਮੈਂਬਰਾਂ ਨੂੰ ਦੇ ਦਿਓ।

ਸਿੱਧਾਂਤ ਤਥਾ ਵਿਭੂਤ ਸਕੱਤਰੀ : ਕਿਸ ਮੁਲਾਜ਼ਮਾਂ ਦੀ ਦੇਨਾ ਚਾਹੁੰਦੇ ਹੋ ?

ਸਰਦਾਰ ਚੰਨਣ ਸਿੰਘ ਧੂਤ : ਜਿਹੜੇ demands ਪੇਸ਼ ਕਰ ਰਹੇ ਹਨ।

ਸਿੱਧਾਂਤ ਤਥਾ ਵਿਭੂਤ ਸਕੱਤਰੀ : ਇਸਦੇ ਤਨਕੇ ਹਿੱਸੇ ਸੋਂ ਕਥਾ ਆਯਾ ?

ਸਰਦਾਰ ਚੰਨਣ ਸਿੰਘ ਧੂਤ : ਖੈਰ ਇਹ ਮੈਂ ਨਹੀਂ ਕਹਿ ਸਕਦਾ ਪਰ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਹਾਲਾਤ ਵਿਚ ਇਹ ਬਿਲ ਲਿਆਂਦਾ ਗਿਆ ਹੈ ਮੈਂ ਚੀਫ ਮਨਿਸਟਰ ਸਾਹਿਬ ਅੱਗੇ request ਕਰਾਂਗਾ ਕਿ ਜਿਥੇ ਉਹ ਅਸੈਂਬਲੀ ਦੇ ਮੈਂਬਰਾਂ ਦਾ ਖਿਆਲ ਰਖਦੇ ਹਨ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਤੇ ਵਧੇਰੇ ਬੋਝ ਨਹੀਂ ਪੈਣ ਦੇਣਾ ਚਾਹੁੰਦੇ ਉਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਮੁਲਾਜ਼ਮਾਂ ਦਾ ਵੀ ਖਿਆਲ ਰਖਨ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਸਿਰ ਤੇ ਸਾਡੀ ਇਹ ਗਵਰਨਮੈਂਟ ਚਲ ਰਹੀ ਹੈ ਖਾਸ ਕਰਕੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਜ਼ਿਆਦਾ ਖਿਆਲ ਰਖਿਆ ਜਾਵੇ ਜਿਹੜੇ ਬਹੁਤ ਗਰੀਬ ਹਨ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਸਹੂਲਤਾਂ ਦਿੱਤੀਆਂ ਜਾਣ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀਆਂ ਤਨਖਾਹਾਂ ਵਧਾਈਆਂ ਜਾਣ।

Professor Mota Singh Anandpuri (Adampur) : Sir, this Bill provides for the grant of residential accommodation to the Members of the Punjab Legislature on concessional rates. My point is that there is no concession because in the second sentence of the Statement of Objects and Reasons it is clearly laid down that it should be economic rent and not standard rent. So there is no concession even in the dream. I believe that there can be no hair-splitting over any provision or clause of this Bill. It should be accepted as it stands, because in the Statement of Objects and Reasons everything has been clearly stated. As regards the salaries of the low-paid servants, I think we need not discuss this matter now simply with a view to showing sympathy towards them because by doing so we would be going outside the points laid down in the Bill. So, I strongly support this Bill.

An Hon. Member : Professor Sahib has not understood the Bill properly.

मौलवी अब्दुल गनी डार : (नूह) : स्पीकर साहिब, मुझे खुशी होती अगर मेरे भाई सरदार चन्नन सिंह धूत कोई ऐसी बात कहते जो कम से कम किसी के लिये तो कनविन-सिग होती। उन्होंने फरमाया कि कोआपरेटिव वाले इन्स्पेक्टर यह कहते हैं, फलां यह कहते हैं और फलां यह कहते हैं। शायद उन्हें इस बात पर यकीन हो कि न हो कि आज सारे ही मुलाजिम इस बात को कबूल करते हैं कि मौजूदा चीफ मिनिस्टर सरदार प्रताप सिंह कैरों ने हमारी हर बात को हमदर्दी से सुना है और जब से यानी जिस थोड़े से अरसे में उन्हें वज्जारत उलमा का अधिकार मिला है, उन्होंने हमारे मामलों पर काफी सोच विचार की है और हमारे भले की बातें की हैं। मैं समझता हूं कि अगर सरदार प्रताप सिंह कैरों जैसे वरकर को जो कि सूबा की जान है, उन्हें भी इन लोगों का, चाहे वह पटवारी हों और चाहे दूसरे लोग, इन का फिक्र नहीं तो सरदार चन्नन सिंह धूत को क्या हो सकता है। मेरा मतलब यह है कि सरदार प्रताप सिंह को उन लोगों का हर वक्त फिक्र है।

सरदार धूत साहिब ने बहुत बड़ी बात की जो इन्होंने हातम ताई की कन्न पर लात मार दी कि यह कहा कि कांग्रेस वालों को तो दे दो और जो हमारा हिस्सा है वह इन गरीब लोगों को दे दो। क्या उन्होंने हिसाब लगाया भी है कि इस से उन लोगों को मिलता क्या है। एक एक कोड़ी भी इस से उन के हिस्सा में नहीं आती। रही स्पिरिट की बात। वह तो ठीक है कि यह कहते फिरेंगे कि कुछ किया या न किया मगर स्पिरिट तो दिखा दी। सच बात तो यह है कि अगर धूत साहिब भी चीफ मिनिस्टर की गद्दी पर बैठ जावें तो भी वह यह काम नहीं कर सकेंगे जो कि सरदार प्रताप सिंह ने कर दिखाए हैं।

जिन का यह नाम लेते हैं कि इन को तीन तीन सौ रुपया तनखाह मिलती है, क्या यह नहीं जानते कि जो मैम्बर अपने हलकों में काम करते हैं, जिन को अपने लोगों का फिक्र है, जो अपने प्रान्त का फिक्र करते हैं, उन के तो तीन सौ रुपए माहवार से ज्यादा तो रेल के किराए पर खर्च हो जाते हैं। शायद यह घरों में बैठने वाले हों, पर नहीं। धूत साहिब तो घर की चारदीवारी में बैठने वाले नहीं। यह अपनी पार्टी के सरकरदा रुकन हैं। इन की बड़ी भारी ज़िम्मेदारी है। इन को तजरूबा होगा कि मैम्बरों के साथ क्या क्या बीतती है।

3. 00 p.m. लेकिन इस के बावजूद क्यों कि हम ने सरदार प्रताप सिंह पर जोर डाला था और उन्होंने हमदर्दी कर के यह चीज़ लाई है क्योंकि वह चाहते हैं कि इस तरह से अगर मैम्बरों का कुछ बन सकता है तो जरूर बनाया जाये।

यह चीज़ सरदार प्रताप सिंह ही कर सकते हैं क्योंकि वह majority party के लीडर हैं बल्कि सारे हाऊस के लीडर हैं। अगर उन के बारे में यहां वोट लिये जायें तो शायद ही दो चार की आवाज़ इन के हक में न हो बाकी सब इन से इत्फाक रखते हैं। मैं ने यहां एक बार नहीं तकरीबन सौ बार कहा होगा कि मैम्बर साहिबान की इज्जत बननी चाहिये और उन का बकार बनना चाहिये क्योंकि हरेक मैम्बर तकरीबन एक लाख आदमियों को represent करता है। मैं ने पहले भी इसी सिलसिले में कहा था कि मैम्बरों को रेलवे का पास मिलना चाहिये जैसा कि पार्लियामेंट के मैम्बरों को मिलते हैं जिस से कि वह बाइज्जत सफ़र कर सकते हैं। अगर ऐसा हो जाये तो यह सवाल

[मौलवी अब्दुल गनी डार]

भी पैदा नहीं होगा कि किस ने किस class में travel किया और किस ने किसी खास class में travel नहीं किया। मेरे दोस्त सरदार चन्नन सिंह धूत ने मੈम्बर साहिबान की dignity को जबर्दस्ती इस में घसीटा है और उन का मुकाबला पटवारियों के साथ किया है हालांकि सरदार प्रताप सिंह ने जगह जगह पर उन की तरक्की की बातें की हैं। धूत साहिब पढ़े लिखे आदमी हैं और इस बात को अच्छी तरह देखते हैं कि इस थोड़ी सी रकम से उन का क्या बन सकता है। मैं कहता हूं कि अगर सरदार प्रताप सिंह के हाथ में खुले पैसे होते तो जो पटवारी भाई हैं, Co-operative Department के जो inspectors हैं या जो teachers हैं उन की मदद करने में उन को कभी गुरेज न होता और अगर सरदार प्रताप सिंह को इस में गुरेज है जैसा कि धूत साहिब कहते हैं तब तो धूत साहिब उन लोगों की कभी कोई मदद नहीं कर सकते। मेरे भाई धूत साहिब ने उन को इस बहस में जबर्दस्ती घसीटा है। मैं ने उन के साथ अपनी जिन्दगी का काफी हिस्सा गुजारा है। मैं उन्हें बखूबी जानता हूं। इस लिये मैं तमाम पटवारियों, Co-operation महकमा के inspectors और teachers को यकीन दिलाता हूं कि जहां तक इस सरकार का, इस सरकारी पार्टी का ताल्लुक है जहां तक उन का बस चलेगा वह उन की मदद करेंगे और मैं आप के द्वारा अपने हाऊस की तरफ से कुछ उन के सामने इन की जो मजबूरियां हैं रखता हूं। आखिर सरकार की अपनी कुछ मुश्किलात होती हैं। उन्हें उन को सामने रखना चाहिये। फिर आखिर सरकार ने कुछ न कुछ तो उन के लिये किया ही है। पिछले पांच वर्षों में subordinate मुलाजम जो हैं या जो टीचरज भाई हैं उन को तरक्की देने के लिये हमारी सरकार ने कुछ न कुछ किया ही है। अगर मेरे भाई सरदार चन्नन सिंह धूत election का propaganda करने के लिये यह कहें कि यह थोड़ी सी रकम उन मुलाजमों को दे दी जाये तो यह ठीक बात नहीं। यह उन्होंने उन के साथ हमदरदी जाहिर करते हुए कहा है। मैं उन से पूछता हूं कि क्या इस पांच सौ या एक हजार रुपये की रकम से जो यह उन के लिये sacrifice करते हैं उन का कुछ बन सकेगा। प्रोफैसर शेर सिंह साहिब ने ठीक कहा है कि इस से उन का कुछ नहीं बनेगा। मैं धूत साहिब को यकीन दिलाता हूं कि इन खाली बातों से उन्हें वोट मिलने वाले नहीं।

मुख्य मंत्री (सरदार प्रताप सिंह कैरों) : जनाब स्पीकर साहिब ! मेरा दिल तो नहीं चाहता था कि मैं सरदार चन्नन सिंह धूत की बातों का जवाब दूं लेकिन सिर्फ इस लिये देना चाहता हूं कि इन की बातों का जवाब देने के लिये मेरे दो साथियों को हाऊस का वक्त लेना पड़ा है, यानी प्रोफैसर मोता सिंह जी को और मौलवी अब्दुल गनी को। मेरा उन से यह कहना है कि मेरे भाई आप को इन की बातों का जवाब देने की जरूरत नहीं है क्योंकि अब यह कोई माकूल बात नहीं कर सकते। इस के अलावा क्योंकि इन्होंने बाहर जाकर वोट मांगने हैं तो वह इन्होंने इस तरह की झूठी सच्ची बातें कह कर ही लोगों से मांगने हैं। अब इन की बातों में बिल्कुल कोई माकूलियत नहीं होगी। इस लिये मैं इन से कहता हूं कि इन की बातों को सुन छोड़ें और भूल जायें और इन की इन बातों का

THE PUNJAB LEGISLATIVE COUNCIL (ALLOWANCES OF MEMBERS) (12) 33
(SECOND AMENDMENT) BILL

जवाब देने की कोशिश न किया करें। यह साफ ज़ाहिर है कि यह इस बिल में कोई तबदीली नहीं लाना चाहते थे अगर यह चाहते होते तो यह ज़रूर इस के लिये कोई amendment लाते। यह यहां चाह मचाह teachers, Co-operative Department के inspectors और sub-inspectors की शिकायतें ले आये हैं। इस के जवाब देने की कोई ज़रूरत नहीं है। हाऊस का वक्त इस बातों में न लें और इस का काम चलने दें क्योंकि काम बहुत है।

Mr. Speaker : Question is—

That the Punjab Legislative Council (Allowances of Members) (Second Amendment) Bill be taken into consideration at once.

The motion was carried.

Mr. Speaker : Now the House will proceed to consider the Bill clause by clause.

SUB-CLAUSE (2) OF CLAUSE 1

Chief Minister (Sardar Partap Singh Kairon) : Sir, with your permission, I want to move a minor amendment to this sub-clause.

Mr. Speaker : Yes, you may move it.

Chief Minister : Sir, I beg to move—

In sub-clause (2) of Clause 1, line 1, between the words "shall" and "come" insert the words "be deemed to have".

Mr. Speaker : Motion moved—

In sub-clause (2) of Clause 1, line 1, between the words "shall" and "come" insert the words "be deemed to have".

Mr. Speaker : Question is—

In sub-clause (2) of Clause 1, line 1, between the words "shall" and "come" insert the words "be deemed to have".

The motion was carried.

Mr. Speaker : Question is—

That sub-clause 2 of Clause 1, as amended, stand part of the Bill.

The motion was carried.

CLAUSE 2

Mr. Speaker : Question is—

That Clause 2 stand part of the Bill.

The motion was carried.

CLAUSE 3

Chief Minister (Sardar Partap Singh Kairon) : Sir, have I your permission to move an amendment to this clause.

Mr. Speaker : Yes, you may move it.

Chief Minister : I beg to move—

In clause 3, line 1, between the figure “5” and sign “,”, insert the words “of the principal Act”.

Mr. Speaker : Motion moved—

In clause 3, line 1, between the figure “5” and the sign “,”, insert the words “of the principal Act”.

Mr. Speaker : Question is—

In clause 3, between the figure “5” and the sign “,”, insert the words “of the Principal Act.”

The motion was carried.

Mr. Speaker : Question is—

That Clause 3, as amended, stand part of the Bill.

The motion was carried.

SUB-CLAUSE (1) OF CLAUSE 1 AND TITLE

Mr. Speaker : Question is—

That sub-clause (1) of Clause 1 and Title stand part of the Bill.

The motion was carried.

Chief Minister (Sardar Partap Singh Kairon) : Sir, I beg to move—

That the Punjab Legislative Council (Allowances of Members) (Second Amendment) Bill be passed.

Mr. Speaker : Motion moved—

That the Punjab Legislative Council (Allowances of Members) (Second Amendment) Bill be passed.

ਸਰਦਾਰ ਅੱਛਰ ਸਿੰਘ ਛੀਨਾ (ਅਜਨਾਲਾ) : ਪ੍ਰਧਾਨ ਜੀ । ਇਸ ਬਿਲ ਵਿਚ provide ਕੀਤੀ ਗਈ ਤਿੰਨ ਸਾਲਾਂ ਵਿਚ 126 ਮੈਂਬਰਾਂ ਦੀ ਰਕਮ ਬਹੁਤ ਥੋੜੀ ਜਹੀ ਬਣਨੀ ਹੈ । ਜੇਕਰ ਪਿਛਲੀ ਅਸੈਂਬਲੀ ਨੂੰ ਵੀ ਲਿਆ ਜਾਏ ਅਤੇ ਇਹ ਵੀ ਲਈ ਜਾਏ ਤਾਂ ਵੀ ਇਹ ਰਕਮ ਬਹੁਤ ਥੋੜੀ ਬਣਦੀ ਹੈ । ਇਹ ਬੜੀ ਹੈਰਾਨੀ ਦੀ ਗਲ ਹੈ । ਪਰ ਇਸ ਗਲ ਮਗਰ spirit ਦਾ ਸਵਾਲ ਹੈ । ਮੈਂ ਮੌਲਵੀ ਅਬਦੁਲ ਗ਼ਨੀ ਸਾਹਿਬ ਦੀ ਇਹ ਗਲ ਸਮਝ ਨਹੀਂ ਸਕਿਆ ਕਿ ਇੰਨੇ ਥੋੜੇ ਜਿਹੇ ਪੈਸਿਆਂ ਨਾਲ ਅਸਾਂ ਆਪਣੀ Constituencies ਵਿਚ elections fight ਕਰਨੀਆਂ ਹਨ । ਮੈਂ ਸਮਝਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਇਥੇ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੀ

discussion ਦੀ ਕੋਈ ਲੋੜ ਨਹੀਂ। ਮੈਨੂੰ ਪਤਾ ਨਹੀਂ ਹੈ ਕਿ ਨਵੇਂ ਮੁਸਲਮਾਨ ਬੜੀਆਂ ਨਿਮਾਜ਼ਾਂ ਪੜ੍ਹਦੇ ਹਨ। ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਮੌਲਵੀ ਸਾਹਿਬ ਹੁਣ ਕਾਂਗਰਸ ਵਿਚ ਮੁੜ ਕੇ ਆ ਗਏ ਹਨ ਇਸ ਲਈ ਇਹ ਹੁਣ ਬੜੀ ਝੋਲੀ ਚੁਕੀ ਕਰ ਰਹੇ ਹਨ ਅਤੇ election ਦੀ ticket ਲਈ ਆਪਣੀ ਥਾਂ ਬਣਾਉਣ ਲਈ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਕਰ ਰਹੇ ਹਨ। ਪਹਿਲੇ ਜਦੋਂ ਇਹ ਕਾਂਗਰਸ ਤੋਂ ਬਾਹਰ ਸਨ ਤਾਂ ਇਹ ਰੋਜ਼ ਉਸ ਪਾਰਟੀ ਦੇ ਖਿਲਾਫ਼ ਵਧ ਵਧ ਕੇ ਬੋਲਦੇ ਸਨ ਪਰ ਹੁਣ ਤਾਂ ਇਹ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਉੱਨੀ ਹੀ ਝੋਲੀ ਚੁਕੀ ਕਰ ਰਹੇ ਹਨ। ਸਪੀਕਰ ਸਾਹਿਬ, ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਤਾਂ discussion ਨਹੀਂ ਕੀਤੀ ਜਾ ਸਕਦੀ ਜਾਂ ਤਾਂ ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਸਾਥੋਂ ਦੂਰ ਬਿਠਾਵੋ..... (ਇਸ ਤੇ ਸਪੀਕਰ ਸਾਹਿਬ ਨੇ ਘੰਟੀ ਵਜਾਈ।) ਮੈਂ ਅਰਜ਼ ਕਰ ਰਿਹਾ ਹਾਂ ਕਿ ਕੀ ਇਸ spirit ਨਾਲ ਇੱਥੇ discussion ਕੀਤੀ ਜਾ ਸਕਦੀ ਹੈ? ਹੁਣ ਤਨਖਾਹਵਾਂ ਦੀ example ਦੇਣ ਦੀ ਕੀ ਲੋੜ ਹੈ? ਇਹ ਤਾਂ ਆਪਣੇ ਮੂੰਹੋਂ ਮੀਆਂ ਮਿਠੂ ਵਾਲੀ ਗਲ ਹੈ। ਇਹ ਆਪ ਹੀ ਤਾਂ ਤਨਖਾਹਾਂ ਵਧਾਣ ਵਾਲੇ ਹਨ ਅਤੇ ਆਪ ਹੀ ਮਨਜ਼ੂਰ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਹਨ। ਜਦੋਂ ਸ਼ਿਮਲੇ ਵਿਚ ਸਾਂ ਤਾਂ ਇਹ ਇਕ ਬਿਲ ਲੈ ਆਏ ਸਨ ਕਿ ਸਾਨੂੰ ਦਸ ਰੁਪਏ ਰੋਜ਼ ਮਿਲਨੇ ਚਾਹੀਦੇ ਹਨ।

ਇਥੇ ਕਈ ਮੈਂਬਰ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ ਕਿ 300/- ਰੁਪਏ ਤਨਖਾਹ ਦੇ ਨਾਲ 7½ ਰੁਪਏ ਭੱਤਾ ਵੀ ਦੇਵੋ। ਚੰਗਾ ਹੈ ਕਿ ਇਹ ਗੱਲ ਨਹੀਂ ਹੋਈ, ਮੁੜ ਨਹੀਂ ਲਿਆਏ। ਮਗਰ ਇਹ ਹੈ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੀ spirit ਜਦ ਦੂਸਰੇ ਮੰਗ ਕਰਦੇ ਹਨ ਤਾਂ ਮੰਜ਼ੂਰੀ ਨਹੀਂ ਦਿੰਦੇ। ਬਾਕੀ ਅਸੀਂ ਪਟਵਾਰੀਆਂ ਜਾਂ Co-operative Societies ਵਾਲਿਆਂ ਦੀਆਂ ਵੋਟਾਂ ਨਾਲ ਨਹੀਂ ਜਿੱਤਣਾ। ਸਵਾਲ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਜਦ ਬੋੜੀਆਂ ਬੋੜੀਆਂ ਤਨਖਾਹਾਂ ਵਾਲੇ ਮੰਗ ਕਰਦੇ ਹਨ ਤਾਂ ਅਸੀਂ ਇੱਥੇ ਬੈਠੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀਆਂ ਮੰਗਾਂ ਵਿਚ ਰੁਕਾਵਟ ਪਾਉਂਦੇ ਹਾਂ। ਹਰ ਚੀਜ਼ ਇਸ House ਰਾਹੀਂ ਪਾਸ ਹੋਣੀ ਹੈ ਮਗਰ Minister ਸਾਹਿਬ ਜਾਂ Cabinet ਮਨਜ਼ੂਰ ਨਹੀਂ ਕਰਦੀ। ਆਪ ਇਹ ਇੱਥੇ ਬੈਠੇ ਮੰਗੇ ਨਾਲ ਦਬਾ ਦਬ ਪੈਸੇ ਵਸੂਲ ਕਰਦੇ ਰਹਿੰਦੇ ਹਨ ਮਗਰ ਦੂਸਰਿਆਂ ਲਈ, ਛੋਟੀਆਂ ਤਨਖਾਹਾਂ ਵਾਲਿਆਂ ਲਈ ਕੁਝ ਨਹੀਂ। ਇਹ spirit ਚੰਗੀ ਨਹੀਂ। ਸ਼ਾਇਦ ਇਸ ਪੈਸੇ ਨਾਲ ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਆਪਣੀ constituency ਵਿਚ ਘੁੰਮਣਾ ਹੈ। ਅਸੀਂ ਤਾਂ ਮੰਗ ਕੀਤੀ ਸੀ ਕਿ ਬੱਸਾਂ ਦੇ ਕਿਰਾਏ ਥੋੜੇ ਕਰ ਦਿਓ, Railway ਦੇ ਕਰਾਏ ਥੋੜੇ ਕਰ ਦਿਓ, ਪਾਸ ਦੇ ਦਿਓ ਤਾਂ ਜੋ ਇਹ ਸਾਰੇ ਜਿਥੇ ਜੀ ਚਾਹੁਣ ਜਾਣ ਮਗਰ ਇਹ ਗਲ ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਮਨਜ਼ੂਰ ਨਹੀਂ ਕੀਤੀ ਕਿਉਂਕਿ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਤਾਂ ਘੁੰਮਣਾ ਪਵੇਗਾ। ਚਾਹੁੰਦੇ ਇਹ ਹਨ ਕਿ ਘੁੰਮਣਾ ਵੀ ਨਾ ਪਵੇ ਅਤੇ ਪੈਸੇ ਵੀ ਮਿਲਦੇ ਜਾਣ। ਅਸੀਂ ਤਾਂ ਕਿਹਾ ਸੀ ਕਿ ਜਿਵੇਂ ਪਾਰਲੀ-ਮੈਂਟ ਵਿਚ ਹੈ ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਇਥੇ ਵੀ ਹੋ ਜਾਵੇ। ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੀ ਹੈ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੀ spirit ਕਿ ਜਦ ਸੱਭ ਪਾਸਿਉਂ ਮੰਗ ਆ ਰਹੀ ਹੈ ਤਾਂ ਇਹ refuse ਕਰ ਰਹੇ ਹਨ, services ਕੁਝ ਮੰਗਦੀਆਂ ਹਨ ਤਾਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਲਈ ਕੁਝ ਨਹੀਂ ਮਨਜ਼ੂਰੀ ਦਿੰਦੇ। ਅਸੀਂ ਤਾਂ ਆਪਣੀ Party ਵੱਲੋਂ ਕਿਹਾ ਸੀ ਕਿ 50 ਜਾਂ 100 ਰੁਪਏ ਅਸੀਂ ਵਾਪਸ ਕਰ ਦਿੰਦੇ ਹਾਂ ਮਗਰ ਇਹ ਨਹੀਂ ਮੰਨਦੇ (Interruptions.)

(Some Members from the Opposition and the Treasury Benches shouted at each other.)

अध्यक्ष महोदय : Order order. देखिए आप को कुछ तो House को dignity का ख्याल रखना चाहिए। (Order, order. Please listen. The hon. Members should have some regard for the dignity of the House.)

सरदार अहतर सिंघ ढीन्ना : ਅਸੀਂ ਤਾਂ ਕਹਿੰਦੇ ਹਾਂ ਕਿ ਸਾਡੀਆਂ ਸੀਟਾਂ ਇਕ ਪਾਸੇ ਕਰ ਦਿਉ।

ਮੁੱਖ ਮੰਤ୍ରੀ : ਛਿੱਤੇ ਕਿਉਂ ਪੈਂਦੇ ਹੋ, ਤੁਹਾਨੂੰ ਇੱਥੇ ਜਗਾਹ ਹੀ ਨਹੀਂ ਲੱਭਣੀ।

अध्यक्ष महोदय : अगर House इजाजत दे तो आप के और इन के दरमियान partition करवा दूं। (हसा) (If the House permits, I could get erected a partition wall between the Opposition and the Treasury Benches). (Laughter.)

मोलवी अब्दुल ग़नी डार (नूह) : स्पीकर साहिब, यह मिसल बड़ी पक्की है कि सोते को तो जगाए मगर जागते को कौन जगाए। यह इन को पता है कि सरदार प्रताप सिंह ने एक पे कमेटी बैठाई है और यह उस कमेटी के इस्तियार में है कि किसी को तन्खाह कितनी बढ़ानी है या नहीं बढ़ानी। मगर छोना साहिब के दिल में आई कि जब तक गाली न दें बात नहीं बनेगी मगर गाली देने से तो कोई बात बना नहीं करती। बैसे तो यह इन को भी पता है कि हम मुसलम कितने पुराने हैं और सरदार प्रताप सिंह भी कितने पुराने मुस्लिम हैं और यह आप भी थे। मगर जब वोट करें तो ऐसी करें कि कोई माने कि चोट की, कोई सुझाव दिया कि हम भूल गये थे भटक गए थे और आप ने रास्ता बताया। मगर ऐसा बात तो करते नहीं। इन्होंने पे कमेटी बैठाई है और ईमानदारों से चाहते हैं कि उन की मदद की जाए तो फिर यह कहना कि वज्जहत इनकार करती है पटवारियों का तन्खाह बढ़ाने से या फजां को तन्खाह बढ़ाने से तो यह सिवाए इस बात के कि यहां खड़े हो कर ऐसी बातें करें कि जिन पर लोग फबतियां उड़ाएं और कुछ नहीं है। (तालियां)। फिर, स्पीकर साहिब, यह कहते हैं कि हम यह बातें सरदार प्रताप सिंह से टिकट लेने के लिए करते हैं। भाई हम ने तो सभी मैम्बरों के लिये टिकट मांगा था कि सब को खुली छुट्टी हो, सब जगह घूमें, सटेट का भला हो और सरकार को मदद कर सकें तो उस में आप भी आ जाते थे। मगर आप कहते हैं कि . . . (कम्यूनिस्ट पार्टी के मैम्बरों की ओर से विघ्न) भाई यह बात ठीक है कि आपको एक आर्गेनाइजेशन है उस के कुछ सिद्धांत हैं और आप को कुछ सहूलियात हैं काम करने को जो कि शायद उन लोगों को हासिल नहीं हैं जिन को कि आप चैलेंज करते हैं कि हम 50 रुपए छोड़ते हैं और यह करते हैं बगैरा। तो मैं कह रहा था कि इन बातों से कभी सटेट का भला नहीं होता। अपोजीशन हैल्दी होनी चाहिये। जो यह कहते हैं कि आप अपोजीशन करते थे, ठीक है करते थे, हैल्दी अपोजीशन करते थे, गालियां कभी नहीं देते थे और पांच बरस से जो हमारी सरदार प्रताप सिंह के मुताल्लिक राए थी, उन पर हम ने ही अटैक नहीं किया आप ने भी नहीं किया। यह आप भी जानते हैं कि वह ऐसे शख्स हैं जिन पर आपने भी भरोसा किया। मगर अब अब

**THE PUNJAB STATE LEGISLATURE (PREVENTION) OF DISQUALIFICATION (12) 37
(SECOND AMENDMENT) BILL,**

कि इलैक्शन नजदीक आ रहे हैं तो ठीक है आप अपना प्रापेगन्डा करें मगर यहां आकर यह कहना कि हम यह छोड़ते हैं और यह मांगते हैं कुछ ठीक नहीं लगता। जब आपको भी दस रुपये मिला करते थे तब तो खुशी से ले लिया करते थे और अब नहीं मिलते तो कहते हैं कि अनुर खट्टे हैं और अगर मिल जाते तो जेब में डाल लेते। इस का हमें पहला तजरुबा है। (विघ्न)। यह साधारण सा बिल है, इसे अच्छी स्पिरिट में पास करना चाहिए।

Mr. Speaker : Question is—

That the Punjab Legislative Council (Allowances of Members) (Second Amendment) Bill be passed.

The motion was carried.

**THE PUNJAB STATE LEGISLATURE (PREVENTION OF
DISQUALIFICATION) (SECOND AMENDMENT) BILL, 1956.**

Chief Minister (Sardar Partap Singh Kairon) : Sir, I beg to move—

That the Punjab State Legislature (Prevention of Disqualification) (Second Amendment) Bill be taken into consideration at once.

ਸਪੀਕਰ ਸਾਹਿਬ, ਮੈਂ ਜਾਰੇ ਮੈਂਬਰਾਂ ਦੀ ਗਿਆਤ ਲਈ ਦਸ ਦੇਵਾਂ ਕਿ ਇਹ ਬਿਲ ਇਸ ਲਈ ਹੈ ਕਿ ਜੇਕਰ ਕਿਸੇ ਮੈਂਬਰ ਨੇ Air Force ਵਿਚ ਭਰਤੀ ਹੋਣਾ ਹੋਵੇ ਤਾਂ ਇਹ ਚੀਜ਼ ਮੈਂਬਰ ਬਣਨ ਵਿਚ ਰੁਕਾਵਟ ਨਾ ਪਵੇ। ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦਾ ਬਿਲ Centre ਵਿਚ ਵੀ ਹੈ।

Mr. Speaker : Motion moved—

That the Punjab State Legislature (Prevention of Disqualification) (Second Amendment) Bill be taken into consideration at once.

Mr. Speaker : Question is—

That the Punjab State Legislature (Prevention of Disqualification) (Second Amendment) Bill be taken into consideration at once.

The motion was carried.

Mr. Speaker : It seems that no hon. Member is anxious to speak on any of the clauses of the Bill. I will, therefore, put them together to the vote of the House.

CLAUSE 2, 1 AND TITLE

Mr. Speaker : Question is—

That Clauses 2, 1 and Title stand part of of the Bill.

The motion was carried.

Chief Minister : Sir, I beg to move—

That the Punjab State Legislature (Prevention of Disqualification) (Second Amendment) Bill be passed.

Mr. Speaker : Motion moved—

That the Punjab State Legislature (Prevention of Disqualification) (Second Amendment) Bill be passed.

Mr. Speaker : Question is—

That the Punjab State Legislature (Prevention of Disqualification) (Second Amendment) Bill be passed.

The motion was carried.

THE PUNJAB LAND REVENUE (SURCHARGE) (AMENDMENT) BILL, 1956.

Minister for Revenue, Education and Rehabilitation (Sardar Gurbachan Singh Bajwa) : Sir, I beg to move—

That the Punjab Land Revenue (Surcharge) (Amendment) Bill be taken into consideration at once.

ਸਪੀਕਰ ਸਾਹਿਬ, ਦੋ ਸਾਲ ਹੋਏ ਅਸਾਂ Land Revenue Surcharge Bill ਪਾਸ ਕੀਤਾ ਸੀ। ਉਸ ਵਿਚੋਂ ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ ਜ਼ਿਲੇ ਨੂੰ ਛੱਡ ਦਿਤਾ ਸੀ ਇਸ ਖਿਆਲ ਤੇ ਕਿ ਉਥੇ ਬੰਦੋਬਸਤ ਹੋਏ ਨੂੰ ਵੇਰ ਨਹੀਂ ਹੋਈ। ਮਗਰ ਪੜਤਾਲ ਤੇ ਪਤਾ ਲਗਾ ਕਿ ਤਿੰਨ ਥਾਂ ਤਰਨ ਤਾਰਨ ਅਰਬਨ, ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ ਅਰਬਨ ਅਤੇ ਸਬਰਬਨ ਵਿਚ ਬੰਦੋਬਸਤ 1939 ਵਿਚ ਨਹੀਂ ਹੋਇਆ ਸੀ ਸਗੋਂ 1911-12 ਵਾਲੇ rates ਹੀ ਚਲੇ ਆਉਂਦੇ ਸਨ। ਇਸ ਲਈ ਕੋਈ ਵਜ੍ਹਾ ਨਜ਼ਰ ਨਹੀਂ ਆਉਂਦੀ ਕਿ ਜਦ ਬਾਕੀ ਦੀ State ਵਿਚ Land Revenue ਤੇ surcharge ਲਾਇਆ ਗਿਆ ਕਿਉਂਕਿ ਉਥੇ ਵੀ 1911-12 ਦੇ rates ਲਾਗੂ ਸਨ ਤਾਂ ਕਿਉਂ ਨਾ ਇੱਥੇ ਵੀ ਇਹ surcharge ਲਗਾਇਆ ਜਾਵੇ। ਇਸ ਚੀਜ਼ ਨੂੰ ਕਰਨ ਲਈ ਇਹ amendment ਪੇਸ਼ ਕੀਤੀ ਹੈ। ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਸਭ ਥਾਂ ਇਕੋ ਜਿਹੀ ਸ਼ਰਾ ਹੋ ਜਾਵੇਗੀ।

Mr. Speaker : Motion moved—

That the Punjab Land Revenue (Surcharge) (Amendment) Bill be taken into consideration at once.

ਸਰਦਾਰ ਸਰੂਪ ਸਿੰਘ (ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ ਸ਼ਹਿਰ ਪੂਰਬ) : ਸਪੀਕਰ ਸਾਹਿਬ, ਇਹ ਬਿਲ ਜੋ ਅਸਾਡੇ ਸਾਹਮਣੇ ਅਜ ਪੇਸ਼ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ ਇਸ ਤੋਂ ਇਕ ਗੱਲ ਦਾ ਤਾਂ ਘੱਟੋ ਘੱਟ ਢੁਰ ਪਤਾ ਲਗਦਾ ਹੈ ਕਿ ਗੌਰਮੈਂਟ ਜਦੋਂ ਵੀ ਕੋਈ ਕਾਨੂੰਨ ਬਣਾਂਦੀ ਹੈ ਜਾਂ legislation ਲਿਆਂਦੀ ਹੈ ਤਾਂ ਪੂਰੀ ਤਵਜੋ ਨਹੀਂ ਦਿੰਦੀ। ਅਜ ਤੋਂ ਦੋ ਸਾਲ ਪਹਿਲਾਂ ਜਦੋਂ ਇਹ ਐਕਟ ਪਾਸ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਤਾਂ ਇਹ ਕਿਹਾ ਗਿਆ ਸੀ ਕਿ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਖਿਆਲ ਹੈ ਕਿ ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ ਦੀ assessment ਹੋਈ ਹੋਈ ਹੈ ਅਤੇ ਤਿੰਨ ਸਰਕਲਾਂ ਨੂੰ surcharge ਤੋਂ exempt ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਸੀ।। ਇਹ ਹੈ ਸਪੀਕਰ ਸਾਹਿਬ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਵਾਕਫੀਅਤ। ਇਸੇ ਗੱਲ ਤੋਂ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਗਿਆਨ ਬਾਰੇ ਅੰਦਾਜ਼ਾ ਲਾਇਆ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ।

ਮਾਲ, ਵਿਦਿਆ ਅਤੇ ਮੁੜ ਵਸਾਉ ਮੰਤਰੀ : ਜੀ ਪਹਿਲੋਂ ਪਤਾ ਨਹੀਂ ਸੀ।

ਸਰਦਾਰ ਸਰੂਪ ਸਿੰਘ : ਮੈਂ ਵੀ ਤਾਂ ਇਹੋ ਕਹਿ ਰਿਹਾ ਸਾਂ ਕਿ ਆਪ ਦੀ ਵਾਕਫੀਅਤ ਦਾ ਮਿਆਰ ਕੀ ਹੈ। ਦੂਸਰੀ ਗੱਲ, ਸਪੀਕਰ ਸਾਹਿਬ, ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਇਸ ਹਾਊਸ ਨੇ Land Revenue Special Assessment ਬਿਲ ਪਾਸ ਕੀਤਾ ਹੋਇਆ ਹੈ। ਇਸ ਰਾਹੀਂ ਜਿਥੇ urban areas ਵਿਚ ਪਹਿਲਾਂ ਹੀ Special Revenue assess ਕੀਤਾ ਹੋਇਆ ਹੈ ਉੱਥੇ ਹੀ surcharge ਲਗਾਇਆ ਜਾ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਇਹ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਅਨਗਹਿਲੀ ਵਿਚ ਇਕ ਹੋਰ ਵਾਧਾ ਹੈ। ਇਕ ਪਾਸੇ surcharge ਤੇ ਦੂਜੇ ਪਾਸੇ ਉਸੇ property ਤੇ Special assessment ਲਗਾਇਆ ਹੋਇਆ ਹੈ। ਮੈਂ ਤਾਂ ਸਮਝਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦਾ ਭਾਰ ਇਕੋ ਜਾਇਦਾਦ ਤੇ ਠੀਕ ਨਹੀਂ ਅਤੇ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਸਰਕਾਰ ਅੰਡੇ ਦੇਣ ਵਾਲੀ ਕੁਕੜੀ ਨੂੰ ਮਾਰਨਾ ਚਾਹੁੰਦੀ ਹੈ। ਪਹਿਲਾਂ ਹੀ ਕਾਫ਼ੀ special assessment ਲਗੀ ਹੋਈ ਹੈ ਇਸੇ ਤੇ, ਮੈਂ ਤਾਂ ਕਹਾਂਗਾ ਇਕਤਫਾ ਕਰੋ ਜਾਂ ਨਵੇਂ ਸਰਚਾਰਜ ਨੂੰ ਉਡੀਕੋ ਪਰ ਇਕੋ ਹੀ ਟੈਕਸ ਲਗਾਇਆ ਜਾਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ। ਮੈਂ ਤਾਂ ਸਮਝਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਕਿਸੇ ਗੱਲ ਦਾ ਸਹੀ perspective ਨਾ ਸੋਚਣਾ ਅਨਗਹਿਲੀ ਹੈ ਅਤੇ ਸਰਕਾਰ ਲਈ ਜ਼ੋਭਾ ਨਹੀਂ ਦਿੰਦਾ।

ਸਰਦਾਰ ਚੰਨਣ ਸਿੰਘ ਧੂਤ (ਟਾਂਡਾ) : ਸਪੀਕਰ ਸਾਹਿਬ, ਇਸ ਬਿਲ ਸਬੰਧੀ ਇਕ ਗੱਲ ਵਿਚ ਤਾਂ ਮੈਂ ਸਰਦਾਰ ਸਰੂਪ ਸਿੰਘ ਹੋਰਾਂ ਨਾਲ ਸਹਿਮਤ ਹਾਂ ਕਿ ਟੈਕਸ ਇਕੋ ਥਾਂ ਤੇ ਲਗਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ। ਜਿੱਥੇ special assessment ਹੈ ਉੱਥੇ Land Revenue ਹੈ ਅਤੇ ਫਿਰ ਜਾਇਦਾਦ ਦੇ ਮਿਉਨਿਸਪੈਲਟੀਆਂ ਦੇ ਹਲਕਿਆਂ ਵਿਚ ਹੋਣ ਕਾਰਨ ਹੋਰ ਵੀ ਕਈ ਟੈਕਸ ਇਕੋ ਹੀ ਜਾਇਦਾਦ ਤੇ ਲਗੇ ਹੋਏ ਹਨ। Property Tax ਵੀ ਹੈ, ਨਵੇਂ ਤੋਂ ਨਵੇਂ ਟੈਕਸ ਲਗਾਏ ਜਾ ਰਹੇ ਹਨ ਤੇ ਜੇ ਜਾਇਦਾਦ ਨਹਿਰਾਂ ਲਾਗੇ ਹੋਵੇ ਤਾਂ ਖੁਸ਼ ਹੈਸੀਅਤੀ ਵੀ ਸਰਕਾਰ ਨੇ ਲਾਈ ਹੋਈ ਹੈ। ਮੈਂ ਤਾਂ ਇਹ ਕਹਾਂਗਾ ਕਿ ਸਰਕਾਰ ਨੂੰ ਅੰਦਾਜ਼ਾ ਹੋਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ਕਿ ਕਿਤਨੀ ਆਮਦਨੀ ਦੀ ਲੋੜ ਹੈ ਅਤੇ ਉਸ ਅਨੁਸਾਰ ਇਕੋ ਵੇਰ ਟੈਕਸ ਲਾ ਦੇਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ। ਇਹ ਨਹੀਂ ਕਿ ਵੱਖ ਵੱਖ ਨਾਵਾਂ ਹੇਠ ਕਈ ਪਰਕਾਰ ਦੇ ਟੈਕਸ ਲਾਏ ਜਾਣ। ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਹਰ ਵੇਰ ਕੋਈ ਨਾ ਕੋਈ ਨਵਾਂ ਟੈਕਸ ਵਸੂਲ ਕਰਨ ਦਾ ਤਰੀਕਾ ਬਹੁਤ ਪੁਰਾਣਾ ਹੈ। ਫਿਰ ਟੈਕਸ ਐਸੀ ਪਰਕਾਰ ਦੇ ਲਾਏ ਜਾ ਰਹੇ ਹਨ ਕਿ ਟੈਕਸ ਦੇਣ ਵਾਲੇ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਪਤਾ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦਾ ਪਰ ਪਟਵਾਰੀਆਂ ਨੂੰ ਸਭ ਪਤਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਪਟਵਾਰੀ ਜੋ ਢਾਲ ਤਿਆਰ ਕਰਦੇ ਹਨ ਟੈਕਸ ਵਸੂਲ ਕਰਨ ਦੀ ਉਸ ਤੋਂ ਨਾਂ ਤਾਂ ਇਹ ਪਤਾ ਲਗਦਾ ਹੈ ਕਿ ਇਹ ਮਾਲੀਆ ਹੈ ਜਾਂ ਲੋਕਲ ਰੇਟ ਹੈ ਜਾਂ ਸਰਚਾਰਜ ਅਤੇ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਗਰੀਬ ਜ਼ਿਮੀਂਦਾਰ ਤਾਂ ਉਸ ਨੂੰ ਟੈਕਸ ਹੀ ਸਮਝਦੇ ਹਨ ਪਰ ਬਹੁਤ ਸਾਰੇ ਪਟਵਾਰੀ ਜਦੋਂ ਢਾਲ ਤਿਆਰ ਕਰਦੇ ਹਨ ਤਾਂ ਪੌਨੇ ਨੌਂ ਆਨੇ ਦੇ ਰੇਟ ਤੇ ਤਿਆਰ ਕੀਤੀ ਗਈ ਢਾਲ ਰਾਹੀਂ ਸੈਂਕੜੇ ਰੁਪਏ ਦਾ ਹੋਰ ਫੇਰ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਪਰ ਜ਼ਿਮੀਂਦਾਰਾਂ ਨੂੰ ਨਹੀਂ ਪਤਾ ਹੁੰਦਾ। ਇਸ ਦੇ ਨਾਲ ਹੀ ਮੈਂ ਇਹ ਵੀ ਦਸ ਦੇਵਾਂ ਕਿ ਇਸ ਦਾ ਫਾਇਦਾ ਗੌਰਮਿੰਟ ਨੂੰ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦਾ ਅਤੇ ਪਟਵਾਰੀ ਹੀ ਮਿਲ ਮਿਲਾ ਕੇ ਗੜਬੜ ਪੈਦਾ ਕਰ ਦਿੰਦੇ ਹਨ। ਫਰਜ਼ ਕੀਤਾ ਇਕ ਥਾਂ ਤੇ ਇਕ ਹਜ਼ਾਰ ਜਾਂ ਗਿਆਰਾਂ ਸੌ ਤੇ surcharge ਲਗਣਾ ਹੈ ਤਾਂ ਪਟਵਾਰੀ ਹਜ਼ਾਰ ਦੇ ਗਿਆਰਾਂ ਸੌ ਕਰ ਕੇ ਜਿਸ ਦਾ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਬਿਲਕੁਲ ਪਤਾ ਨਹੀਂ ਲਗਦਾ, ਰੇਟ ਹੀ ਵਧ ਲੈ ਲੈਂਦੇ ਹਨ ਅਤੇ ਪਟਵਾਰੀ ਤੇ ਨੰਬਰਦਾਰ ਮਿਲ ਕੇ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਖਾਂਦੇ ਹਨ। ਮੈਨੂੰ ਇਸ ਹੋਰ ਫੇਰ ਦਾ ਵੰਗੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਪਤਾ ਹੈ ਅਤੇ ਮੈਂ ਆਪ ਕਈ ਥਾਵੀਂ ਜਾ ਕੇ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਵਾਧੂ ਵਸੂਲੀ ਗਈ ਰਕਮ ਪਟਵਾਰੀਆਂ ਪਾਸੋਂ ਵਿਚਾਰੇ

[ਸਰਦਾਰ ਚੰਨਣ ਸਿੰਘ ਧੂਤ]

ਜ਼ਿੰਮੀ ਆਂ ਨੂੰ ਦਿਵਾਈ । ਸਰਕਾਰ ਨੂੰ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ਕਿ ਇਸ ਗਤਬਤ ਨੂੰ ਦੂਰ ਕਰੇ । ਗੌਰਮਿ.ਟ ਜਦੋਂ ਟੈਕਸ ਲਗਾਂਦੀ ਹੈ ਤਾਂ ਉਸਦੀ ਵਸੂਲੀ ਵੇਲੇ ਕੁਰੱਪਸ਼ਨ ਵੀ ਸ਼ੁਰੂ ਹੋ ਜਾਂਦੀ ਹੈ । ਇਸ ਕੁਰੱਪਸ਼ਨ ਦਾ ਵੱਡਾ ਕਾਰਨ ਹੀ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਹਰ ਨਵੇਂ ਲਗਾਏ ਗਏ ਟੈਕਸ ਬਾਰੇ ਕੁਝ ਪਤਾ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦਾ ਅਤੇ ਨਾ ਹੀ ਇਥੇ ਪਾਸ ਕੀਤੇ ਗਏ ਹਰ ਕਾਨੂੰਨ ਦਾ ਸਹੀ ਤੌਰ ਤੇ ਪਰਚਾਰ ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ । ਇਸ ਲਈ ਮੈਂ ਸਰਕਾਰ ਨੂੰ ਕਹਾਂਗਾ ਕਿ ਉਹ ਆਪਣੇ ਹਰ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੇ ਪਾਸ ਕੀਤੇ ਕਾਨੂੰਨ ਬਾਰੇ ਸਾਰੀਆਂ ਅਤੇ ਸਾਫ਼ ਸਾਫ਼ ਹਦਾਇਤਾਂ ਨੂੰ ਲੋਕਾਂ ਪਾਸ ਪਹੁੰਚਾਣ ਦਾ ਪ੍ਰਬੰਧ ਕਰੇ ਤਾਂ ਜੋ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਟੈਕਸ ਦੀ ਵਸੂਲੀ ਸਮੇਂ ਸਰਕਾਰੀ ਕਰਮਚਾਰੀ ਤੰਗ ਨਾ ਕਰ ਸਕਣ ਅਤੇ ਹੋਰ ਫੇਰ ਨਾ ਕਰ ਸਕਣ । ਹਦਾਇਤਾਂ ਦੇ ਨਾ ਹੋਣ ਕਾਰਨ ਕੋਈ ਪੁਣ ਪ੍ਰਤੀਤ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦੀ ਅਤੇ ਪਟਵਾਰੀ ਤੇ ਨੰਬਰਦਾਰ ਅਤੇ ਹੋਰ ਕਰਮਚਾਰੀ ਲੋਕਾਂ ਦੀ ਇਸ ਨਾਵਾਕਫੀ ਤੋਂ ਲਾਭ ਉਠਾਂਦੇ ਹਨ ਅਤੇ ਕੁਰੱਪਸ਼ਨ ਕਰਦੇ ਹਨ । ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਜਿਸ ਢੰਗ ਨਾਲ ਟੈਕਸ ਵਸੂਲ ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ ਇਹ ਹੈ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਪਰੇਸ਼ਾਨ ਕਰਦਾ ਹੈ । ਮੈਂ ਹੁਸ਼ਿਆਰਪੁਰ ਦੀਆਂ ਕਈ ਮਿਸਾਲਾਂ ਆਪ ਸਾਹਮਣੇ ਪੇਸ਼ ਕਰ ਸਕਦਾ ਹਾਂ । ਉਥੇ ਕਈ ਸਬੂਤ ਹਨ ਜਿਥੇ ਕਿ ਪਟਵਾਰੀਆਂ ਨੇ ਮਿਲ ਮਿਲਾ ਕੇ ਢਾਲ ਬਣਾਏ ਅਤੇ ਦਸ ਰੁਪਏ ਦੀ ਥਾਂ ਪੰਦਰਾਂ ਲਿਖ ਕੇ ਸਰਚਾਰਜ ਦੀ ਸ਼ਰੂ ਵੱਧਾ ਲਈ । ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਲੋਕਾਂ ਤੇ ਟੈਕਸ ਨਹੀਂ ਲਗਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਉਨ੍ਹਾਂ ਤੇ ਵੀ ਲੱਗ ਜਾਂਦਾ ਹੈ । ਜੇਕਰ 75 ਤੇ ਚਾਰ ਆਨੇ ਹੈ ਤਾਂ 80 ਤੇ ਛੇ ਆਨੇ ਸ਼ਰੂ ਹੋ ਜਾਂਦੀ ਹੈ ਅਤੇ ਮੁਸ਼ਕਿਲ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਪਿੰਡਾਂ ਵਿਚ ਕੋਈ ਹਦਾਇਤਾਂ ਜਾਂ rules ਦੀ ਸ਼ਕਲ ਵਿਚ ਕੋਈ ਚੀਜ਼ ਨਹੀਂ ਪਹੁੰਚੀ ਹੁੰਦੀ । ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੀਆਂ ਸਾਰੀਆਂ ਹਦਾਇਤਾਂ ਪਿੰਡਾਂ ਵਿਚ ਪਹੁੰਚਣੀਆਂ ਚਾਹੀਦੀਆਂ ਹਨ । ਪਟਵਾਰੀ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਚਾਰ ਆਨੇ ਦੀ ਥਾਂ ਛੇ ਆਨੇ ਸ਼ਰੂ ਲਗਾ ਕੇ ਗਤਬਤ ਪੈਦਾ ਕਰਦੇ ਹਨ । ਇਸ ਗੱਲ ਨਾਲ ਸਰਚਾਰਜ ਦੀ ਵਸੂਲੀ ਤੇ ਵੀ ਅਸਰ ਪੈਂਦਾ ਹੈ । ਫਿਰ ਨਾਮ ਕਈ ਰਖੇ ਹੋਏ ਹਨ ਪਰ ਕਿਹਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਕਿ Land Revenue ਤੇ ਕਰ ਦੇਵੇ ਭਾਵੇਂ ਜ਼ਿਮੀਂਦਾਰ ਨੂੰ ਪਤਾ ਹੀ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦਾ ਕਿ ਕੀ ਟੈਕਸ ਦਿੱਤਾ ਜਾ ਰਿਹਾ ਹੈ । ਉਹ ਤਾਂ ਸਮਝਦਾ ਹੈ ਕਿ ਉਸ ਮਾਲੀਆ ਅਦਾ ਕਰਨਾ ਹੈ ਤੇ ਇਧਰ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਟੈਕਸ ਜੋ ਵਸੂਲ ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਕਈ ਨਾਵਾਂ ਬਲੇ ਇਹ ਸਰਕਾਰੀ ਖਜ਼ਾਨੇ ਵਿਚ ਨਹੀਂ ਜਾਂਦਾ । ਇਸ ਲਈ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੇ ਕਾਨੂੰਨ ਬਣਾ ਕੇ ਅਤੇ ਕਈ ਨਾਮ ਰੱਖ ਕੇ ਕਿ ਚਾਹੀ, ਆਬਿਆਨਾ, Land Revenue ਆਦਿਕ, ਜ਼ਿਮੀਂਦਾਰਾਂ ਨੂੰ ਭੁਲੇਖੇ ਵਿਚ ਪਾ ਦਿਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ।

ਫਿਰ, ਸਪੀਕਰ ਸਾਹਿਬ, ਪਟਵਾਰੀ ਦੇ ਕਾਗਜ਼ਾਤ ਤੇ ਪਤਾ ਨਹੀਂ ਕਿੰਨੇ ਪੁਰਾਣੇ ਹਿੰਦਸੇ ਵਰਤੇ ਜਾਂਦੇ ਹਨ । ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਤਾਂ ਸਾਧਾਰਣ ਜ਼ਿਮੀਂਦਾਰ ਪੜ੍ਹ ਵੀ ਨਹੀਂ ਸਕਦਾ । ਇਹ ਪੱਕੇ ਹਿੰਦਸੇ ਤਾਂ ਇਕ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੀਆਂ ਭੁਲ ਭੁਲਾਈਆਂ ਹੀ ਹਨ । ਅਤੇ ਇਹ ਪੱਕੇ ਹਿੰਦਸੇ ਹੀ ਪਟਵਾਰੀਆਂ ਨੂੰ ਬਚਾ ਜਾਂਦੇ ਹਨ ਕਿਉਂ ਜੋ ਕੋਈ ਪੜ੍ਹ ਤਾਂ ਸਕਦਾ ਨਹੀਂ । ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੇ ਟੈਕਸ ਲਾ ਕੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਪੱਕੇ ਹਿੰਦਸਿਆਂ ਦੀ ਹੋਰ ਫੇਰ ਨਾਲ ਲੋਕਾਂ ਲਈ ਮੁਸ਼ਕਲ ਪੈਦਾ ਕੀਤੀ ਜਾ ਰਹੀ ਹੈ ਅਤੇ ਕਾਫੀ ਦਿਕੱਤ ਹੈ । ਇਸ ਲਈ ਅੰਤ ਵਿਚ ਮੈਂ ਇਸ ਬਿਲ ਦੀ ਨਿਰੋਧਤਾ ਕਰਦਾ ਹਾਂ ਅਤੇ ਸਮਝਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਇਸ ਨਾਲ ਗਰੀਬਾਂ ਤੇ ਹੋਰ ਭਾਰ ਪਵੇਗਾ । ਟੈਕਸ ਤਾਂ ਸਾਫ਼ ਅਤੇ ਸਪਸ਼ਟ ਹੋਣੇ ਚਾਹੀਦੇ ਹਨ ਅਤੇ ਇਕੋ ਵੇਰ ਹੀ ਲਗਣੇ ਚਾਹੀਦੇ ਹਨ ।

मौलवी अब्दुल गनी डार (नूह) : स्पीकर साहिब, आप को याद होगा कि इस से पहले Session में जिस वक्त यह बिल पेश किया गया इन तीन Circles को छोड़ दिया गया था। इस पर तरह-तरह की बातें करना मैं समझता हूँ मौजूद नहीं। अमृतसर के ज़िले को इस लिये छोड़ दिया गया था कि सरकार का ख्याल था कि इस ज़िला में चन्द साल पहले ही assessment हुई थी।

महाराज चंनू मिश्र पुत्र : मैं फिर नहीं बिगड़ूँ ।

मौलवी अब्दुल गनी डार : असल में यह तीन Circles 1939 में assess नहीं हुए थे इस लिये यह बिल अब पेश किया गया है, इस लिये मुझे हैरानी है अपने मोर्चाक्रम दोस्त सरदार चन्नू सिंह धूत पर कि वह इधर उधर से मुखालिफत करने की कोशिश क्यों करते हैं। हाँ अगर किसी ने किसी खास केस में या किसी खास बात में बुरा किया है और इस में तंगी है तो ठीक है सरकार के नोटिस में ऐसी बेकायदगी ज़रूर लाना चाहिए और जैसा कि धूत साहिब ने फरमाया है कि पटवारी मिल कर रुपये का हेर फेर करते हैं तो यह एक नेक मशवरा है। सरकार इस तरह के मशवरे और वाकियत से फायदा उठाएगी लेकिन यह कहना कि जो मुस्तलिफ़ किसम के टैक्स हैं इस लिये सरकार को यह बिल पेश नहीं करना चाहिए था यह मुनासिब मालूम नहीं देता। इस के साथ ही यह भी देखना चाहिए कि अगर सरकार नए नए टैक्स लगाती है तो लोगों की इमदाद भी करती है। एक तरफ टैक्स वसूल करती है तो दूसरी तरफ ज़मींदारों को हर तरह की मदद देने से भी गुरेज़ नहीं करती। आप देखें, स्पीकर साहिब, कि सरकार तकाबो देती है और कई किसम की, बीज की शकल में, बैलों के लिये चारा के लिये, Tube-well के लिए और इस तरह सरकार 14 किसम से इमदाद भी देती है। जहाँ वह इमदाद देती है अवाम से अगर किसी टैक्स की शकल में रुपया वसूल करती है तो इस में एतराज़ की कौन सी बात है। सरकार अवाम से रुपया लेकर अवाम पर ही खर्च करती है। हमारी duty भी यही है कि हर किसम के टैक्स का अदा किया जाए और हम इस के खर्च करने के लिये सुझाव दे सकते हैं।

फिर आपने टीचरों का ज़िक्र कर दिया कि इन के लिए कुछ नहीं किया गया हालांकि इस बात का इस बिल से कोई ताल्लुक न था। इस के लिए भी सरकार ने एक Pay Commission बना दिया है जो सिफ़ारिश करेगा। मैं हैरान हूँ कि इस बात का ज़िक्र तो किया जाता है कि लोगों से रुपया लिया गया मगर इस बात का ज़िक्र नहीं किया जाता कि लोगों की भलाई के लिये सरकार ने क्या कुछ किया, पटवारियों, इन्स्पेक्टरों और टीचरों को क्या कुछ अदा किया गया। हाँ एक बात सरदार सरूप सिंह जी ने ठीक कही है कि सरकार भूल गई थी तो इस भूल को वज़ीर साहिब भी मानते हैं और इस बिल में भी दर्ज है कि भूल से यह Circles रह गये थे। तो फिर मुखालिफत कैसी? अगर इस लिए कि सरदार चन्नू सिंह धूत ने कसम खा ली है कि मुखालिफत ही करनी है तो उन का हक है जो चाहें कहें।

ਮਾਲ, ਵਿਦਿਆ ਅਤੇ ਮੁੜ-ਵਸਾਉ ਮੰਤਰੀ (ਸਰਦਾਰ ਗੁਰਬਚਨ ਸਿੰਘ ਬਾਜਵਾ): ਸਪੀਕਰ ਸਾਹਿਬ, ਇਥੇ ਬਹੁਤ ਕੁਝ ਕਿਹਾ ਜਾ ਚੁਕਿਆ ਹੈ ਅਤੇ ਕੁਝ ਦੋਸਤਾਂ ਨੇ ਬੜੇ ਜ਼ੋਰ ਨਾਲ ਕਿਹਾ ਹੈ ਕਿ ਜਦੋਂ ਅਸੀਂ ਕੁਝ ਸਮਾਂ ਹੋਇਆ special assessment ਬਿਲ ਪਾਸ ਕਰ ਦੁਕੇ ਹਾਂ ਤਾਂ ਫਿਰ ਇਸ ਬਿਲ ਦੇ ਲਿਆਣ ਦੀ ਕੀ ਲੋੜ ਪੈ ਗਈ ਹੈ ? ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਕਰਨ ਨਾਲ ਸਰਕਾਰ ਲੋਕਾਂ ਨਾਲ ਧੱਕਾ ਕਰ ਰਹੀ ਹੈ ਅਤੇ ਗਰੀਬਾਂ ਨਾਲ ਜ਼ੁਲਮ ਹੋ ਰਿਹਾ ਹੈ । ਇਕ ਮੇਰੇ ਦੋਸਤ ਜਿਹੜੇ ਚੰਗੇ ਵਕੀਲਾਂ ਵਿਚੋਂ ਹਨ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਵੀ ਅਜਿਹੀਆਂ ਗੱਲਾਂ ਕੀਤੀਆਂ ਹਨ । ਇਸ ਤੋਂ ਸਾਬਤ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਉਸ ਮੇਰੇ ਮਿਤਰ ਨੇ ਇਸ ਬਿਲ ਨੂੰ ਪੜ੍ਹਨ ਦੀ ਕੋਈ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਨਹੀਂ ਕੀਤੀ ਅਤੇ ਐਵੇਂ ਹੀ ਉਨ੍ਹਾਂ ਕੇ ਨੁਕਤਾ ਚੀਨੀ ਕਰਨੀ ਸ਼ੁਰੂ ਕਰ ਦਿੱਤਾ । ਜੇਕਰ ਉਹ ਪੜ੍ਹਦੇ ਤਾਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਪਤਾ ਲਗਦਾ ਕਿ special assessment ਬਿਲ ਵਾਲੀ ਚੀਜ਼ ਤਾਂ ਇਥੇ ਲਾਗੂ ਨਹੀਂ ਹਦੀ । ਉਹ ਕੁਝ ਹੋਰ ਸੀ ਅਤੇ ਇਹ ਇਕ ਹੋਰ ਚੀਜ਼ ਹੈ । ਦਰਅਸਲ ਚੀਜ਼ ਇਹ ਹੈ ਜਿਸ ਵੇਲੇ ਲੋਕਾਂ ਤੇ surcharge ਲਗਾ ਉਸ ਵੇਲੇ ਇਹ Circles ਜਿਹੜੇ ਇਥੇ ਬਿਲ ਵਿਚ ਦੱਸੇ ਗਏ ਹਨ ਭੁਲੇਖੇ ਨਾਲ ਬਚ ਗਏ ਸਨ ਅਤੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਤੇ surcharge ਇਕ ਗਲਤੀ ਦੀ ਵਜ੍ਹਾ ਨਾਲ ਨਹੀਂ ਲਗ ਸਕਿਆ । ਇਹ ਗਲ ਤਾਂ ਕਹੀ ਜਾ ਸਕਦੀ ਹੈ ਕਿ ਸਰਕਾਰ ਤੋਂ ਉਸ ਵੇਲੇ ਗਲਤੀ ਹੋ ਗਈ ਅਤੇ ਇਹ ਨੋਟਸ ਵਿਚ ਗਲ ਨਹੀਂ ਆਈ ਪਰ ਇਹ ਕਹਿਣਾ ਕਿ ਇਹ ਧੱਕੇ ਵਾਲੀ ਗਲ ਕੀਤਾ ਜਾ ਰਹੀ ਹੈ ਬਿਲਕੁਲ ਗਲਤ ਹੈ । ਗਲ ਇਹ ਹੋਈ ਕਿ ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ ਦੇ ਸਾਰੇ ਜ਼ਿਲ੍ਹੇ ਵਿਚ ਹੀ ਥੋੜ੍ਹਾ ਚਿਰ ਪਹਿਲਾਂ ਬੰਦੋਬਸਤ ਹੋਇਆ ਸੀ ਪਰ ਬਾਅਦ ਵਿਚ ਪੜਤਾਲ ਕਰਨ ਤੇ ਪਤਾ ਲਗਾ ਕਿ ਇਸ ਜ਼ਿਲ੍ਹੇ ਦੇ ਦੋ ਤਿਨ ਸਰਕਲ ਜਿੰਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਕਿ ਜ਼ਿਕਰ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ ਰਹ ਗਏ ਸਨ । ਇਸ ਲਈ ਹੁਣ ਇਸ ਬਿਲ ਰਾਹੀਂ ਜਿਹੜੀ ਚੀਜ਼ ਬਾਕੀ ਪੰਜਾਬ ਤੇ ਲਾਗੂ ਕੀਤੀ ਗਈ ਹੈ ਉਹੀ ਇਨ੍ਹਾਂ ਤੇ ਵੀ ਲਾਗੂ ਕੀਤਾ ਜਾ ਰਹੀ ਹੈ । ਇਨ੍ਹਾਂ ਤੇ ਕੋਈ ਨਵਾਂ ਅਤੇ ਕੋਈ ਵਾਧੂ ਸਰਚਾਰਜ ਨਹੀਂ ਲਗਾਇਆ ਜਾ ਰਿਹਾ ਹੈ ਬਲਕਿ ਜਿਹੜਾ surcharge ਬਾਕੀਆਂ ਤੇ ਲਗ ਚੁਕਿਆ ਹੈ ਅਤੇ ਭੁਲੇਖੇ ਨਾਲ ਇਹ ਰਹਿ ਗਏ ਇਨ੍ਹਾਂ ਤੇ ਵੀ ਉਹੀ ਲਗ ਰਿਹਾ ਹੈ । ਕੋਈ ਕਿਸੇ ਨਾਲ ਧੱਕਾ ਅਤੇ ਜ਼ੁਲਮ ਨਹੀਂ ਹੋ ਰਿਹਾ ਹੈ । ਇਹ ਕਾਹਣਾ ਠੀਕ ਨਹੀਂ ਕਿ ਗਰੀਬਾਂ ਨਾਲ ਜ਼ੁਲਮ ਹੋ ਰਿਹਾ ਹੈ । ਅਸੀਂ ਬਲਕਿ ਸਭ ਨਾਲ ਇਕੋ ਜਿਹਾ ਸਲੂਕ ਕਰ ਰਹੇ ਹਾਂ ।

ਫਿਰ ਮੇਰੇ ਦੋਸਤ ਚੰਨਣ ਸਿੰਘ ਨੇ ਕਈ ਗੱਲਾਂ ਕਹੀਆਂ ਹਨ । ਜੇਕਰ ਸਚ ਪੁਛੋ ਤਾਂ ਬਹੁਤ ਸਾਰੀਆਂ ਗੱਲਾਂ ਤਾਂ ਮੈਂਨੂੰ ਸਮਝ ਹੀ ਨਹੀਂ ਆਈਆਂ ਕਿ ਉਹ ਕਹਿ ਕੀ ਰਹੇ ਸਨ ਅਤੇ ਉਹ ਕਿਹੜੀ ਗਲ ਦੀ ਨੁਕਤਾਚੀਨੀ ਕਰ ਰਹੇ ਸਨ । ਪਹਿਲਾਂ ਤੋਂ ਹੀ ਪਟਵਾਰੀ ਢਾਲ ਬਣਾਏ ਰਹੇ ਹਨ ਅਤੇ ਇਹ Secretariat ਤੋਂ ਬਣਕੇ ਨਹੀਂ ਜਾਂਦੀ ਹੈ । ਅਸੀਂ ਤਾਂ ਸਿਰਫ ਇਹ ਫੈਸਲਾ ਕਰਨਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਕਿਸ ਸ਼੍ਰੇਣੀ ਤੇ ਮਾਲੀਆ ਲਗਾਉਣਾ ਹੈ । ਇਸ ਦੀ ਸ਼ੁਰੂ ਚਾਹੀ ਜ਼ਮੀਨ ਤੇ ਹੋਰ ਹੈ, ਨਹਿਰੀ ਤੇ ਹੋਰ ਹੈ ਅਤੇ ਬਰਾਨੀ ਤੇ ਹੋਰ ਹੈ । ਉਸ ਦੇ ਮੁਤਾਬਿਕ ਹੀ ਪਟਵਾਰੀ ਢਾਲ ਬਾਸ਼ ਬਣਾਉਂਦੇ ਹਨ । ਡੀ. ਸੀ. ਵਗੈਰਾ ਵੀ ਉਸ ਨੂੰ ਨਹੀਂ ਬਣਾਉਂਦੇ ਹਨ । ਇਹ ਕਹਿਣਾ ਕਿ ਇਹ ਕਿਉਂ ਨਹੀਂ ਬਣਾ ਕੇ ਛੇਜ ਦਿੰਦੇ .....

ਸਰਦਾਰ ਚੰਨਣ ਸਿੰਘ ਧੂਤ : ਮੈਂ ਇਹ ਬਿਲਕੁਲ ਨਹੀਂ ਕਿਹਾ । ਮੈਂ ਤਾਂ ਸਿਰਫ ਇਹ ਦੱਸਿਆ ਸੀ ਕਿ ਉਹ ਗਲਤ ਬਣਾਉਂਦੇ ਹਨ ।

ਮਾਲ, ਵਿਦਿਆ ਤੇ ਮੁੜ ਵਸਾਉ ਮੰਤਰੀ : ਜੇਕਰ ਉਹ ਗਲਤ ਬਣਾਉਂਦੇ ਹਨ ਤਾਂ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਇਹ ਚੀਜ਼ ਸਰਕਾਰ ਦੇ ਨੋਟਸ ਵਿਚ ਲਿਆਣੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ ਅਤੇ ਉਹ ਲੋਕ ਦਰਖਾਸਤ ਕਰ ਸਕਦੇ ਹਨ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਖਿਲਾਫ਼ ਜਿਹੜੇ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਕਰਦੇ ਹਨ ਖਿਆਨਤ ਦੇ ਮੁਕੱਦਮੇ ਬਣ ਸਕਦੇ ਹਨ ਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਜ਼ਿਆਦਾ ਵਸੂਲੀ ਕੀਤੀ ਹੈ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਇਹ ਵੀ ਕਿਹਾ ਕਿ ਅਸੀਂ ਬਹੁਤ ਸਾਰੇ ਪਿੰਡਾਂ ਵਿਚ ਪੈਸੇ ਵਾਪਸ ਕਰਾਏ ਹਨ ਪਰ ਮੈਂ ਇਹ ਕਹਾਂਗਾ ਕਿ ਸਿਰਫ਼ ਉਸ ਵਾਧੂ ਵਸੂਲੀ ਦੀ ਵਾਪਸੀ ਨਾਲ ਹੀ ਕੰਮ ਨਹੀਂ ਸਰਦਾ ਬਲਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਉਤੇ ਮੁਕੱਦਮੇ ਬਣਾਏ ਜਾ ਸਕਦੇ ਹਨ ਅਤੇ ਉਸ ਦੀ ਸਜ਼ਾ ਦਿਤੀ ਜਾ ਸਕਦੀ ਹੈ। ਜੇਕਰ ਕਿਸੇ ਦੇ ਨੋਟਿਸ ਵਿਚ ਇਹ ਚੀਜ਼ ਹੈ ਤਾਂ ਉਹ ਉਸ ਨੂੰ ਸਾਬਤ ਕਰੇ, ਸਰਕਾਰ ਦੇ ਨੋਟਿਸ ਵਿਚ ਲਿਆਵੇ ਅਤੇ ਉਸ ਨੂੰ ਦਰੁਸਤ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇਗਾ। ਲੋਕਲ ਰੇਟ ਦੇ ਮੁਤਾਲਿਕ ਜਿਥੇ ਤਕ ਮੈਨੂੰ ਪਤਾ ਹੈ ਇਹ ਮਾਲੀਏ ਉਤੇ ਅਠ ਜਾਂ ਪੌਣੇ ਨੌ ਆਨੇ ਰੁਪਏ ਪਰਤੀ ਲਗਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਇਸੇ ਦੇ ਮੁਤਾਬਿਕ ਹੀ ਲਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਢਾਲ ਜੋ ਹੈ ਉਹ ਦਸ ਰੁਪਏ ਤੋਂ ਉਪਰ ਚਾਰ ਜਾਂ ਛੇ ਆਨੇ ਰੁਪਏ ਪਰਤੀ ਲਗਾਈ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਇਹ ਕਿਹਾ ਗਿਆ ਕਿ local rate ਨੂੰ ਮਾਲੀਏ ਵਿਚ ਸ਼ਾਮਲ ਕਰਕੇ ਗਿਣਦੇ ਹਨ ਇਸ ਦਾ ਮੈਨੂੰ ਕੋਈ ਇਲਮ ਨਹੀਂ ਹੈ ਪਰ local rate ਦਾ ਜ਼ਿਕਰ ਤਕ ਤਅੱਲਕ ਹੈ ਜੇਕਰ ਮਾਲੀਆ ਦਫ਼ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਤਾਂ local rate ਵੀ ਨਾਲ ਹੀ ਵਧ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਮੈਨੂੰ ਤਾਂ ਇਸ ਵਿਚ ਗਲਤੀ ਹੋਣ ਦੀ ਕੋਈ ਗੁੰਜਾਇਸ਼ ਨਜ਼ਰ ਨਹੀਂ ਆਉਂਦੀ ਹੈ। ਬਾਕੀ ਵੀ ਇਹ ਗਲ ਕਿ ਇਹ ਨਾਲ ਲੋਕਾਂ ਉਤੇ ਜ਼ੁਲਮ ਕੀਤਾ ਜਾ ਰਿਹਾ ਹੈ ਇਹ ਇਲਕੁਲ ਗਲਤ ਹੈ। ਗਲ ਸਿਰਫ਼ ਇੰਨੀ ਹੀ ਹੈ ਕਿ ਜਿਹੜੇ Circles ਭੁਲੇਖੇ ਨਾਲ ਰਹਿ ਗਏ ਸਨ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਉਹੀ surcharge ਲਗਾ ਰਹੇ ਹਾਂ ਜਿਹੜਾ ਕਿ ਬਾਕੀਆਂ ਤੇ ਪਹਿਲਾਂ ਲਗ ਚੁਕਿਆ ਹੈ ਅਤੇ ਇਹ ਕੋਈ ਨਵੀਂ ਅਤੇ ਧੱਕੇ ਵਾਲੀ ਗਲ ਨਹੀਂ ਹੋ ਰਹੀ।

Mr. Speaker : Question is—

That the Punjab Land Revenue (Surcharge) (Amendment) Bill be taken into consideration at once.

The motion was carried.

Mr. Speaker : Now the House will proceed to consider the Bill clause by clause.

(No Member rose to speak.)

Mr. Speaker : It seems that no hon. Member is anxious to speak on any of the Clauses or the Title of the Bill. I will, therefore, put them together to the vote of the House.

CLAUSES 2, 1 AND TITLE

Question is—

That Clauses 2, 1 and Title stand part of the Bill.

The motion was carried.

Minister for Revenue Education, and Rehabilitation : (Sardar Gurbachan Singh Bajwa) : Sir, I beg to move—

That the Punjab Land Revenue (Surcharge) (Amendment) Bill be passed.

Mr. Speaker : Motion moved—

That the Punjab Land Revenue (Surcharge) (Amendment) Bill be passed.

Mr. Speaker : Question is—

That the Punjab Land Revenue (Surcharge) (Amendment) Bill be passed.

The motion was carried.

THE PUNJAB VILLAGE COMMON LANDS (REGULATION) (AMENDMENT) BILL, 1956.

Minister for Revenue , Education and Rehabilitation (Sardar Gurbachan Singh Bajwa) : Sir, I beg to move—

That the Punjab Village Common Lands (Regulation) (Amendment) Bill be taken into consideration at once.

ਸਪੀਕਰ ਸਾਹਿਬ, ਪਹਿਲਾਂ ਜਿਹੜਾ Village Common Land Regulation Act ਅਸੀਂ ਪਾਸ ਕੀਤਾ ਸੀ ਉਸ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਨਾਲ ਕੁਝ ਤਕਲੀਫਾਂ ਅਤੇ ਮੁਸ਼ਕਲਾਂ ਸਾਡੇ ਸਾਹਮਣੇ ਆਈਆਂ ਹਨ ਅਤੇ ਸਾਡੇ ਨੋਟਿਸ ਵਿਚ ਲਿਆਂਦੀਆਂ ਗਈਆਂ; ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਦੂਰ ਕਰਨਾ ਬਹੁਤ ਜ਼ਰੂਰੀ ਸੀ। ਪਹਿਲੀ ਗਲ ਤਾਂ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਸਾਡਾ ਜਿਹੜਾ ਪਹਿਲਾ Act ਹੈ ਉਸ ਵਿਚ ਸ਼ਾਮਲਾਤ ਦੀ ਦੰਗੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਤਾਰੀਫ ਨਹੀਂ ਕੀਤੀ ਗਈ ਸੀ ਅਤੇ ਉਸ ਦੇ ਨਤੀਜੇ ਦੇ ਤੌਰ ਤੇ ਬਹੁਤ ਸਾਰੀਆਂ ਚੀਜ਼ਾਂ ਸਾਡੇ ਸਾਹਮਣੇ ਆਈਆਂ ਹਨ। ਪਹਿਲੀ ਚੀਜ਼ ਤਾਂ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਕੀ ਆਬਾਦੀ ਦੇਹ, ਗੋਰਾ ਦੇਹ, ਪੱਤੀ, ਪੱਨਾ, ਠੋਲਾ ਵਗੈਰਾ ਦੀ ਸ਼ਾਮਲਾਤ ਦੇਹ ਵਿਚ ਗਿਣੀਆਂ ਜਾਣ ਜਾਂ ਨਹੀਂ? ਇਹ ਜ਼ਰੂਰੀ ਸੀ ਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਮੁਤਾਲਿਕ ਵੀ ਦਸਿਆ ਜਾਂਦਾ ਕਿ ਉਹ ਸ਼ਾਮਲਾਤ ਦੀ ਤਾਰੀਫ ਵਿਚ ਆਉਂਦੀਆਂ ਹਨ ਜਾਂ ਨਹੀਂ। ਇਸ ਲਈ ਸ਼ਾਮਲਾਤ ਦੀ ਪੂਰੀ ਤਾਰੀਫ ਕਰਨੀ ਜ਼ਰੂਰੀ ਸੀ। ਫੇਰ ਸਾਡੇ ਸਾਹਮਣੇ ਇਹ ਚੀਜ਼ ਵੀ ਆਈ ਹੈ ਕਿ ਕੁਝ ਲੋਕ ਖਾਸੇ ਚਿਰ ਤੋਂ ਸ਼ਾਮਲਾਤ ਜ਼ਮੀਨ ਦੀ ਵਾਹੀ ਅਤੇ ਕਾਸ਼ਤ ਕਰਦੇ ਆ ਰਹੇ ਹਨ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਉਸ ਦੇ ਹਕੂਕ ਵੀ ਹਾਸਿਲ ਹੋ ਚੁਕੇ ਹਨ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਕਿ ਪੋਲੀਦਾਰ, ਬੁੱਟੀਅਰ ਵਗੈਰਾ ਕਿਹਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਚੀਜ਼ ਦੇ ਪੇਸ਼ੇ ਨਜ਼ਰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਹਕੂਕ ਨੂੰ ਮਹਿਫੂਜ਼ ਕਰਨਾ ਵੀ ਜ਼ਰੂਰੀ ਸੀ। ਪਰ ਪਹਿਲੇ ਕਾਨੂੰਨ ਦੇ ਮੁਤਾਬਿਕ ਇਹ ਚੀਜ਼ ਸਾਡੇ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦੀ ਸੀ। ਇਸ ਤੋਂ ਅਲਾਵਾ ਕੁਝ ਲੋਕਾਂ ਨੇ ਸ਼ਾਮਲਾਤ ਨੂੰ ਤਕਸੀਮ ਕਰਕੇ ਕਾਸ਼ਤ ਹੇਠ ਲਿਆਂਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਮਲਕੀਅਤ ਦੇ ਤੌਰ ਤੇ ਉਸ ਤੇ ਕਬਜ਼ਾ ਕਰ ਲਿਆ ਹੋਇਆ ਹੈ। ਜੇਕਰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਇਸ ਹਕ ਤੋਂ ਵਾਂਝੇ ਕਰ ਦਿਤਾ ਜਾਵੇ ਤਾਂ ਇਹ ਬੜੇ ਧੌਕੇ ਵਾਲੀ ਗਲ ਹੈ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਚੀਜ਼ਾਂ ਨੂੰ ਵੇਖਦੇ ਹੋਇਆਂ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਤਕਲੀਫਾਂ ਨੂੰ ਦੂਰ ਕਰਨ ਲਈ ਇਹ ਬਿਲ ਲਿਆਂਦਾ ਗਿਆ ਹੈ। ਅਤੇ ਇਸ amendment ਰਾਹੀਂ ਸ਼ਾਮਲਾਤ ਦੀ ਤਾਰੀਫ ਕੀਤੀ ਜਾ ਰਹੀ ਹੈ। ਪਿਛਲੇ ਐਕਟ ਨਾਲੋਂ ਵਾਧੂ ਇਕ ਹੋਰ ਗਲ ਅਸੀਂ

बीजी है। ਉਹ ਇਹ ਕਿ ਜੇਕਰ ਕਿਸੇ ਨੂੰ ਸ਼ਕ ਹੋਵੇ ਕਿ ਉਸ ਨਾਲ ਪੰਚਾਇਤ ਨੇ ਇਸ ਬਾਰੇ ਧੱਕਾ ਕੀਤਾ ਹੈ ਤਾਂ ਉਸ ਨੂੰ ਅਪੀਲ ਦਾ ਹੱਕ ਵੀ ਦਿੱਤਾ ਜਾ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਇਹ ਇਕ ਬੜਾ ਸੁਚੱਜਾ ਬਿਲ ਹੈ ਅਤੇ ਮੈਂ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਇਸ ਨੂੰ ਛੇਤੀ ਹੀ ਪਾਸ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਜਾਵੇ।

Mr. Speaker : Motion moved—

That the Punjab Village Common Lands (Regulation) (Amendment) Bill be taken into consideration at once.

श्री मोहन लाल दत्त (आनन्द पुर) : स्पीकर साहिब, हमारी पंजाब सरकार ने भूमि की समस्या का कोई खातर खाह हल नहीं किया है और अगर कोई काबिले कदर कानून इस बारे में बनाया था तो वह शामिलों के बारे में ही था जिस को कि Punjab Village Common Land Regulation Act, 1953, कहते हैं। उस कानून की रू से शामिलों अराजियात को पंचायतों के हवाले किया गया था। मगर अब जो तरमीमी बिल इस सिलसिले में पेश किया गया है और पास करने की कोशिश की जा रही है मुझे बड़े अफसोस से कहना पड़ता है कि जो कुछ पहले Act की रू से लोगों को दिया गया था वह इस बिल के ज़रिए छीना जा रहा है। पहले ऐक्ट के objects and reasons का अगर आप मुलाहिजा फरमाएं तो उस में सरकार ने साफ और बखूबी माना है कि यह जो शामिलों अराजि है दरअसल सारे बाशिन्दगान देह की है और सब के लिए है। शामिलों अराजि का इतिहास बताता है कि हर गांव में तमाम लोगों के मुफ़ाद के लिए कुछ अराजि रखी गई थी जिसे कि लोग बिला लिहाज मालिक और गैर मालिक के मुशतर्का मुफ़ाद के लिए इस्तेमाल किया करते थे। यह बात revenue records में बिलकुल वाज़ह है कि हर गांव में कुछ अराजि या बंजर अराजि मुशतर्का इस्तेमाल के लिए रखी गई थी और उस के इस्तेमाल करने में मालिक और गैर मालिक में कोई फर्क नहीं था। लोग वहां से लकड़ी काटते थे, घास काटते थे, पशू चराते थे। मगर अंग्रेज़ी हुकूमत के वक्त में कुछ लोगों को शामिलों अराजि का वाहिद मालिक बना दिया गया with the exclusion of non-proprietors। दूसरे जो गैर मालिक थे उन को उस हक से महरूम कर दिया गया। जो landlords थे उन को ही उस के इस्तेमाल का exclusive हक दे दिया गया। यह चीज़ हुई थी अंग्रेज़ों के दिनों में।

अब देश आज़ाद होने पर हमारी कांग्रेस सरकार ने इस अन्याय का एहसास किया और Punjab Village Common Lands Act, 1953 पास किया। स्पीकर साहिब ! मैं आप की आज्ञा से इस के जो objects हैं वह पढ़ कर सुना देता हूं। इस में लिखा है कि—

“When the villages were originally founded it is believed that the shamilat was really meant for the use of all the inhabitants of the village. At present the position is that all the shamilat is the property of the proprietary body of a village and the rights of non-proprietors are in the shape of grants for certain purposes. Though the non-proprietary classes also presumably settled in villages with the founders thereof and have been rendering essential services to the proprietary body in matters relating to farm operations they do not enjoy equal rights on the shamilat lands and they are not the proprietors of the sites under their houses even in the abadis.

It seems that in the course of time conditions to the detriment of Harijans and other similar non-proprietary classes have come into vogue.”

[श्री मोहन लाल दत्त]

यह Principal Act का तरमीमी बिल पेश किया जा रहा है। उस ऐक्ट को Village Common Lands Act No. 1 of 1954 कहते हैं। मैं अर्ज करना चाहता हूँ कि एक सिद्धांत हमारी सरकार ने माना है कि जो शामलात अराजी है यह दर हकीकत हर गांव में मुशतरका अराजी थी जिन पर मालिकान और गैर-मालिकान का मुसावी तौर पर हक था और कुछ लोग इस हक से महरूम किये गये थे और यह अन्याय दूर करने के लिये शामलात अराजी पंचायतों में vest कर दी गई। कांग्रेस सरकार के अहद में यह एक अच्छा कारनामा था जिस की मैं बहुत प्रशंसा करना चाहता हूँ। लेकिन इस सिद्धांत को इस तरमीमी बिल में नज़रअंदाज़ किया जा रहा है। यह कहा जा रहा है कि शामलात की तारीफ़ नहीं की गई थी। लेकिन अब जो तारीफ़ की जा रही है, उस से मकसद को फ़ौत किया जा रहा है जिस मकसद को देख कर पहले Principal Act बनाया गया था। अब होना तो यह चाहिये था कि शामलात की ऐसी तारीफ़ होती जिस में वह अराजियात जो नाजायज़ तौर पर तकसीम कर ली गई थीं शामलात में include की जातीं। Principal Act के पेशे नज़र चाहिये तो यह था कि जहां मालिकान ने सीना जोरी से अराजियात तकसीम कर ली हैं वह पंचायतों में vest की जाएं, फिर तो इतनाफ़ था गैर मालिकान के साथ। अब 26 जनवरी 1950 की तारीख़ मुकरर कर दी गई है। इस तारीख़ के बाद जो शामलात तकसीम हुई वह नज़रअंदाज़ कर दी गई है और पंचायतों को vest की जा रही हैं। जो अराजियात इस से पहले तकसीम हुई वह पंचायतों में vest नहीं की जा रहीं। मुझे यह समझ नहीं आती कि यह distinction क्यों की गई है। 26 जनवरी 1950 की तारीख़ इस लिए मुकरर की गई क्योंकि उस तारीख़ को हिन्दुस्तान का विधान बना था। विधान बनने से पहले जो बेइन्साफी हुई है उस को दूर क्यों नहीं किया जा रहा। क्लार्जों के मुतअल्लिक फिर अर्ज करूंगा जब इस बिल पर क्लार्ज-वार discussion होगी।

स्पीकर साहिब, दूसरी बात मैं यह अर्ज करना चाहता हूँ कि clause 3 (1)(b) में दो provision ऐसे रखे गये हैं जिन से यह साफ़ ज़ाहिर है कि जो चीज़ पहले एक हाथ से दी गई थी वह दूसरे हाथ से बिल्कुल छीन ली गई है। इस क्लार्ज 3 (1) (b) में शामलात Panna, Shamilat Thola और Shamilat Tikka वगैरा शामिल हैं। इन को Shamilat Deh में शामिल नहीं किया गया है। अब समझने की बात है कि शामलात Patti, Panna, Tikka, Thola जो मुस्तलिफ़ नामों से पुकारी जाती हैं यह क्या हैं? Shamilat is the common property of entire village. यहां पंजाब में मुस्तलिक़ land tenure है। कुछ तो Zamindara Tenure है और इन में भी दो किस्में हैं—एक खालिस Zamindara Tenure यानी मुकम्मल और दूसरी गैर-मुकम्मल। ऐसे villages में जहां मालिकान जमीन Land Revenue के लिए responsible होते हैं उस को कहते हैं Zamindara Tenure। जहां एक गांव के मुस्तलिक़ ग्रोहों के लोग मालिक हों वहां पत्तियां बन गई हैं वहां जो अराजी है उसे एक नाम दे दिया गया है। जहां दूसरी पत्ती के मालिकान हैं वहां दूसरा नाम दे दिया है। यानी पत्ती-वार villages

स्थापित हुए हैं। शामलात हर गांव में हैं जिन पर मालिकान और गैर-मालिकान के मुसावो हकूक हैं। मालिकों की जमायतें हैं उन की वजह से यह मुस्तलिफ नाम दिये गये हैं। Shamilat Tikka जिला कांगड़ा और तहसील ऊना में भी है। Tikka बड़ा परगना होता है। इस में कई villages होते हैं। मैं कहता हूं कि Shamilat Tikkas को इस की definition से क्यों नहीं निकाला गया।

दूसरे clause 4 के proviso के बारे में समझ नहीं आती कि इस provision को इस बिल में क्यों शामिल किया गया है। यह बिल पिछले इजलास में भी पास हुआ था। इस में यह proviso नहीं था। जिन शामलात पर लोगों का 12 साल से जायद कब्जा है उन शामलात को पंचायतों में vest न करना एक बड़ा खतरनाक provision है। कांग्रेस सरकार ने जो यश और शोभा शामलात बनाने में प्राप्त की है वह इस तरफीमी बिल के पास करने से नष्ट हो जायेगा अगर यह provision इस बिल में कायम रहा। पिछले ऐक्ट के मुताबिक कुछ rules बने। इस में एक rule यह है कि जो मालिक cultivating possession में होगा यानी किसी शामलात के टुकड़े को cultivate करता हो बशर्ते कि वह छोटा मालिक हो यानी 10 एकड़ से ज्यादा का मालिक न हो और 20 साल तक वह शामलात के टुकड़े पर काबज रहा हो वह शामलात पंचायत के पास नहीं जायेगा। यह एक वाजब बात थी कि जो जमीन इस तरह को शामलात को छोटे मालिकों के पास बड़ा मुद्दत से चली आती थी वह उन के पास ही रहने दो जाती। मगर अब यह किया गया है कि अगर कोई बंजर किसी ऐसे मालिक के पास हो जो दो हजार एकड़ का मालिक हो तो वह उस के पास ही रहेगा और वह शामलात पंचायत में vest नहीं करेगा। जो Principal Common Lands Act है उस के अधीन एक रूल बना था जिस के अनुसार वह शामलात जो 20 साल से किसी ऐसे मालिक के पास रही हो जो 10 एकड़ से कम जमीन का मालिक हो, उस से नहीं ली जाएगी। अब इस बिल में यह प्रबंध नहीं रहा है। यह बहुत बेजा और मुतजाद चीज है। इस से भूमि की समस्या और खास तौर पर हरिजनों की समस्या हल नहीं होगी। हरिजनों का मसला भूमि का मसला है क्योंकि भूमिहीन लोग हरिजन हैं। उन के लिये पहला कानून बहुत अच्छा था। उस के अधीन वे आबादियां extend कर सकते थे। उन के लिये चरागाहें भी मिल सकती थीं और उन को cultivation के लिये भी शामलात जमीन मिल सकती थी। 12 साल से तो हरेक ऐसी जमीनों पर काबज है। पहले आप ने cultivation वाली जमीन को save किया था अब बंजर को भी नहीं किया गया। अब अगर बंजर शामलात पर एक ही मालिक काबिज हो तो वह बंजर पंचायत के पास नहीं जा सकती।

मेरे ख्याल में जब पिछला अजलास हुआ तो पंजाब के बड़े बड़े जागीरदार यहां इकट्ठे हुए। उन्होंने मिनिस्टर साहिब पर दबाओ डाला है कि ऐसा कानून पास कर दो। पिछले अजलास में जो बिल हमें दिया गया था उस में यह provision नहीं था। यह शोक की बात है कि अब इस बिल में यह provision भी कर दिया गया है। इस बिल से हरिजनों की भूमिहीन लोगों को कोई राहत, फायदा या सहायता नहीं मिलेगी।

[श्री मोहन लाल दत्त]

यह भूमि का मसला बहुत अहम मसला है। यह मसला देश में बहुत अहमियत रखता है। इस की अहमियत के पेशेनज़र मैं आप के द्वारा मंत्री मुतल्लका से निवेदन करूंगा कि वे इस बिल को वापस ले लें या मेरी amendment कबूल कर लें।

श्री चांद राम अहलावत (झज्जर) : स्पीकर महोदय, यह जो बिल हमारे सामने आया है इस को तरमीमी बिल नहीं बल्कि बजा तौर पर Shamilat Exclusion Bill कहा जा सकता है। भूमिहीन लोगों को जो अधिकार शामिलता में एक हाथ से दिये गए थे वे दूसरे से अब इस तरमीमी बिल के द्वारा वापिस ले लिये गए हैं। उन लोगों को शामिलता से निकालने के लिये यह बिल लाया गया है। आज अगर यह बिल पास हो गया तो देहात में जो अच्छा वातावरण बना था फिर बिगड़ जाने का अंदेश होगा और फिर उस का इलाज न होगा। आप देहात के लोगों के नुमाइन्दे हैं। इसलिये अगर आप देहातियों की बातों को न समझें या समझते हुए आंखें मीच लें तो यह democracy के असूलों के खिलाफ होगा। यह ठीक नहीं है कि आप उन लोगों के हकूक की हिफाज़त न करें जिन्होंने आप को return किया है बल्कि उन की हिफाज़त करें जो सरासर खिलाफ रहे हों, अब भी खिलाफ हैं और जिन्होंने सीना जोरी करके 12 सालों से शामिलता की ज़मीन पर कब्ज़ा किया हुआ है। वैसे तो हम अपने आप को अग्रगामी कहते हैं। हमारे साथ वाले सूबे पैम्बु में तो 30 एकड़ ज़मीन की मलिकियत की हद नियुक्त की जा रही है मगर यहां पर यह कानून पास करके एक प्रतिगामी काम किया जा रहा है। यह आगे किसी सूबे में नहीं हुआ। आप को याद होगा कि यहां पहले एक बिल इस हाऊस में पास हुआ था। उस में बड़ी मुशकिल से बड़ी जद्दोजिहद से शामिलता पन्ना, शामिलता गोरा, शामिलता टीका आदि शामिल को गई थीं और उस में कुछ और तरमीम की गई थी। मगर जब वह बिल प्रैजिडेंट के पास गया तो वहां से कुछ ज़मींदारों ने इसे वापस करवा दिया। फिर यहां गवर्नमेंट ने उस में तरमीम की और हाऊस में वह बिल पास हुआ। उस से शामिलता को थोड़ी बहुत ज़मीन रंचायतों के पास चली जाती है। उस वक़्त यह कहा गया था कि बंजर ज़मीन के लिये हम Land Utilization Act ला रहे हैं जिस के जरिये बंजर ज़मीन हरिजनों को काश्त के लिये मिल जाएगी। यह भी यकीन दिलाया गया था कि बाकी की ज़मीन के लिये हम और कानून लाएंगे। उस यकीन को पूरा करने की बजाए, यह बिल ज़मीन निकालने के लिये लाया गया है। इस बिल के Objects and Reasons में भी लिखा है कि यह बिल उन rights को जो कुछ लोगों ने generations से acquire किये हुए थे, regularise करने के लिये लाया गया है। यह असल में rights नहीं थे, यह सीना जोरी थी। यह rights उन को किसी revenue courts या civil courts से नहीं मिले थे। वे जोर से उस शामिलता पर काबज़ हो गए और मालिक बन बैठे। और जो शांत थे; जो ज़मीन हाश्त करते थे, वे उस ज़मीन से महकूम हो गए। जो लोग गवर्नमेंट का साथ देते रहे हैं; जो कानून का साथ दे रहे हैं, उन को अब कहा गया है कि तुमहारी रक्षा नहीं होगी। पहले तो उस ज़मीन को इस ऐक्ट के क्षेत्र से निकाला है जो दरया बंद होने

की वजह से शामिल हो गई है। फिर वह ज़मीन भी अब निकाल दी गई है जो 26 जनवरी 1950 से तोड़ दी गई हो।

4.00 p.m. | **स्पीकर साहिब, 26 जनवरी 1950 के पहले जो ज़मीन Land Revenue Act और civil courts के मातहत तकसीम की गई, वह ज्यादातर 15 August 1947 के बाद तकसीम की गई है क्योंकि पंजाब में सन् 1948 के अन्दर Land Utilization Act पास किया गया था जिस के अनुसार यह डंडोरा पीटा गया कि अगर कोई जमींदार इस बंजर ज़मीन को नहीं तोड़ेगा तो वह ज़मीन हरिजनों और दूसरे भूमिहीन लोगों को दे दी जाएगी। इस डर से जो लोग पहले ही Political विचार में अलग अलग थे उन्होंने धड़ाधड़ इन ज़मीनों को तोड़ना शुरू कर दिया और private partitions भी थीं। अब उन unauthorized partitions को भी legalize किया जा रहा है। चाहिये तो यह था कि जिन हरिजनों और भूमिहीनों ने अंग्रेजों को निकाला और फिर आज़ादी के बाद भी कांग्रेस गवर्नमेंट को दो बार पाएदार हुकूमत कायम करने का अवसर दिया, उन को इन सांझी ज़मीनों में कम से कम हिस्सा जरूर दिया जाता। कुछ तो यह ज़मीन Land Utilization Act के मातहत तकसीम की गई और कुछ इस डर से तकसीम की गई कि कहीं किसी हरिजन को न चली जाए Land Revenue Act के मातहत। इसी तरह से कुछ शामिल ज़मीनें चकबन्दी के मातहत कीला वगैरा को पूरा करने के लिये बट गईं। कुछ शामिल ज़मीनों की 2 आने कीमत लगा कर ज़मींदार की जेरे काश्त सोलह आना ज़मीन बदला में रख कर वह तोड़ दी गई। और कुछ अब शामिल पट्टी, पन्ना और तरफ़ वगैरा के बहाने से शामिल ज़मीनों को काढ़ा जा रहा है। जो कुछ ज़मीन पंचायतों को दी गई थी उस के लिये Director of Panchayats ने पंचायतों को यह order भेज दिया कि उस को पट्टे पर नीलाम कर के दिया जाए। चुनांचि यह कुदरती बात है कि वह ज़मीन उन्हीं लोगों को दी जाती है जो highest bid देते हैं और इस के फलस्वरूप गरीब हरिजन उस से महरूम रह जाते हैं। तो जिस Act का मतलब यह था कि उन गरीब लोगों को फायदा पहुंचाया जाता, दरहकीकत फायदे की बजाए उन को उल्टा नुकसान होता जा रहा है। और इस तरह से गांव में उन की हालत बद से बदतर होती जा रही है। गुड़गांवां, करनाल, हिसार और रोहतक आदि का इलाका cattle breeding occupation खेती-बाड़ी से भी ज्यादा आमदनी कर रहा है। मुझे जालन्धर डिवीजन के जिलों के हालात की पूरी वाकफ़ीयत नहीं है, मगर मैं यह जानता हूं कि हरियाणा में हरिजन, दूसरे भूमिहीन और छोटे 2 किसान पशुओं के धन पर ही ज्यादातर गुज़ारा करते रहे हैं जैसा कि District Boards द्वारा मेलों की आमदनी से जाहिर होता है। लेकिन अब इस शामिल के समाप्त होने से उन का पशु धन भी समाप्त हो जाएगा। स्पीकर साहिब, मैं यह बताने के लिये कि गांव में भूमिहीन हरिजनों की कैसी दुर्दशा हो रही है, आप के सामने एक दो मिसालें रखना चाहता हूं। चुडाना और गड़ो चुडाना गांव में हरिजनों और दूसरे गैर-बिस्वेदारों का इस**

[श्री चांद राम अहलावत]

बिना पर social और economic बाईकाट किया गया है कि उन्होंने बेगार में मुफ्त दहाने नहीं खोदे। ज़मींदार लोग यह चाहते थे कि हरिजन लोग उन के दहाने बेगार में खोदें जो कि उन को करीब बीस दिन में बगैर मज़दूरी लिये खोदने पड़ते थे। अब आप सोचिए कि जो मज़दूर बीस दिन तक बगैर मज़दूरी लिये काम करता जाएगा, तो वह खुद रोटी कहां से खाएगा और बच्चों को कहां से खिलाएगा। इन गरीब लोगों की गांवों में तकरोबन 50 फीसदी आबादी है और कई स्थानों पर तो 50 फीसदी से भी ज्यादा है। लेकिन इस प्रकार उन लोगों को गांव से निकालने का तरीका अपनाया जा रहा है। इन लोगों का इसी प्रकार से बाईकाट किया जा रहा है जिस प्रकार से सरमायादार मुल्क America और Britain स्वेज़ नहर के मामले में मिस्र के खिलाफ economic sanction लगाने की बातें कर रहे हैं। अगर यही हालात चलने दिये गए तो एक तरह से इन गांवों को ghetto बना दिया जाएगा। वे गरीब लोग हैं, उन का भी तो दिल करता है कि वे गाए भैंस रखें और उन के बच्चों को भी दूध घी मिले और उन को भी दूध मिले। मगर इन शामलातों के खत्म हो जाने के बाद और बाईकाट जैसे मामलों के बाद, आप अन्दाज़ा लगाइए कि वे अपने डंगरों और ढोरों का कहां ले जाएंगे। मैं यह नहीं चाहता कि छोटे छोटे किसानों की व्यक्तिगत ज़मीनें छीन कर इन हरिजनों और दूसरे भूमिहीन लोगों को दी जाएं। परन्तु मैं उन छोटे किसानों और भूमिहीनों के लिये यह ज़रूर चाहता हूं कि शामलात ज़मीनें रखी जाएं जिस से agriculture के अलावा उन का subsidy occupation बन सके और उन के द्वारा कुछ और आमदनी हासिल हो सके। मैं तो यह चाहता हूं कि इन ज़मीनों की हर गांव में co-operative farming बना कर हरिजनों और दूसरे गरीब लोगों के लिये इस्तेमाल किया जाए। लेकिन इस की बजाय किया यह जाता है कि वह ज़मीनें पट्टे पर, नीलामी में हाईएस्ट बिड (highest bid) देने वाले को दी जाती हैं और गरीब लोग उन का मुकाबला नहीं कर सकते। Land Utilization Act के मातहत चौकीदारों के द्वारा मुनादी करवाई गई। और कई बार तो फर्जी मुनादी भी दर्ज करवा ली गई कि चलो किसी को क्या पता चलता है और कहा गया कि अगर तुम फलानी तारीख तक इन ज़मीनों को नहीं तोड़ोगे तो यह हरिजनों को दे दी जाएंगी। मैं यह कहना चाहता हूं कि जो लोग कमज़ोर हैं, जो आवाज़ तक नहीं निकालते और जो लोग अभी तक एक मामूली से अफसर से भी डरते हैं और जो अपनी तकलीफ भी किसी से नहीं कहते और जिन में lead करने के लिये educated आदमी भी कम हैं उन की सुनवाई अभी तक नहीं हुई। परन्तु मुझे निश्चय है कि एक वक्त ज़रूर ऐसा आएगा जब कि इन लोगों में unrest और discontentment बहुत बढ़ जाएगा, जिस का नतीजा निहायत खतरनाक होगा। स्पीकर साहिब, इस लिये मैं आप के द्वारा अपनी गवर्नमेंट से यह प्रार्थना करना चाहता हूं कि वह देहात के हालात से वाकिफ होते हुए भी देहातियों की ज़रूरतों और तकलीफों से आंखें न मीचें। कहा तो यह जाता है कि हम दो चार बीघा ज़मीन के मालिकों से हमदर्दी करते हैं। लेकिन

हकीकत यह है कि शामिलत जमीन बड़े बड़े आदमियों के हिस्से में ज्यादा आती है। इसी लिये मैं इन छोटे छोटे आदमियों की खातिर ही यह बात कह रहा हूं। गवर्नमेंट को उन के भले के लिये जरूर कुछ न कुछ अमली तौर पर करना चाहिये। यह नहीं होना चाहिये कि नाम तो होता रहे गरीब हरिजनों और दूसरे भूमिहीनों का और फायदा उठाते रहें चन्द अमीर लैंडलार्ड्स। दावा तो यह किया जाता है कि हम गोधन की रक्षा के लिये legislation पास कर रहे हैं। मगर मैं तो कहता हूं कि आप तो शामिलत जमीनों को खत्म करके गोधन को भी साथ साथ खत्म कर रहे हैं। उन के चरने के लिये जगह नहीं रहेगी तो वे भूखी मरेंगी। आज कल गांव में कहीं पर दस बीघा जमीन है, कहीं पर बीस बीघा जमीन है, कहीं पर सौ बीघा जमीन है और कहीं पर चार सौ बीघा जमीन है। इस disparity को कायम रख कर देहात वालों को लड़ाते रहना ठीक बात नहीं है। देहात के मेहनती लोगों में किसी प्रकार का भेदभाव कायम रखना अकलमन्दी की बात नहीं है। हमारी कांग्रेस सरकार को उन के बुरे ताल्लुकात को perpetuate नहीं करना चाहिये, गरीब भूमिहीन और थोड़ी थोड़ी जमीन के मालिकों को आपस में लड़ाते रहना देहात के नुमाइंदों को शोभा नहीं देता। आखिर हम सब देहात के नुमाइंदे हैं, हमें यह बातें शोभा नहीं देतीं। हमें उन की बेहतरी के लिये यत्न करना चाहिये।

आज कल गांव में शामिलत देह तो नहीं है, केवल शामिलत पत्ती, पन्ना और टीका ही है। वहां पर हरिजनों को grazing rights थे। लेकिन अब इस कानून के पास होने से उन्हें यह rights भी नहीं रहेंगे। स्पीकर साहिब, गवर्नमेंट गरीब हरिजनों और भूमिहीनों को चाहे कितनी ही रियाइतें दे ले, चाहे कितनी ही नौकरियां दे ले, उन की हालत कभी बेहतर नहीं हो सकती जब तक उन को देहात में कुछ न कुछ जमीन के सांझी नहीं बना दिया जाता। हरिजनों का मसला भूमि का मसला है। जब तक सरकार उन को जमीन नहीं देगी उन लोगों का सिर देहात में ऊंचा नहीं हो सकता। इस लिये सरकार को उन्हें जमीन देनी चाहिये। अगर इसी तरह के हालात रहे तो मैं समझता हूं कि एक वक्त आ जाएगा जब देहात के लोग—artisans और भूमिहीन मुजारे और हरिजन भाई मजदूर हो जाएंगे कि वह अपने घरों को छोड़ कर शहरों में चले जाएं। लेकिन शहरों में भी उन के लिये क्या रखा है? जो factories हैं वहां पर पहले ही मजदूर बेकार हैं। उन्हें काम नहीं मिलता। बेचारे मारे मारे फिरते हैं। जरूरी है कि जब लोगों को तसल्ली नहीं मिलेगी, शान्ति नहीं मिलेगी तो unrest होगा। Unrest तो अब भी कम नहीं। हमें अधिकार नहीं, न कोई हमारा लीडर है, हमारी कोई बात नहीं बनती। ठीक है कि एक दो रोटी मांग कर गुजारा कर लेते हैं। लेकिन मैं कहता हूं कि आप केवल आज की ही न सोचें। आप एक दो साल आगे की सोचें कि क्या बनेगा अगर उन की हालत को इसी तरह उपेक्षित रखा गया। अगर आज आप हरिजनों और भूमिहीन किसानों की हालत को अच्छा नहीं बनाएंगे, उसे बेहतर बनाने का यत्न नहीं करेंगे, जो उन के economic relations हैं दूसरे तबकों के

[श्री चांद राम अहलावत]

साथ, उन्हें ठीक नहीं करेंगे तो लाजमी तौर पर उन में बेचैनी फैलेगी। ठीक है कि ज़मींदार लोग या अकाजी पार्टी के लोगों ने कांग्रेस में आना स्वीकार कर लिया है लेकिन हम नहीं चाहते कि जो कुछ हमारे पास है उस को भी तकसीम कर दिया जाए। मैं चाहूंगा कि उन की ज़मीनों को intact रहने दिया जाए बल्कि जो इस कानून को तोड़ता है उस के लिये सख्त से सख्त सज़ा रखी जाए, इसे non-bailable offence बना दिया जाए।

पहले ऐक्ट के मुताबिक भी क्या हुआ? शामलातें पंचायतों को दे दी गईं और उस के बाद हुकम कर दिया कि इन्हें लीज़ कर दो। क्या यह इतनाफ है? खैर, अब मैं ज्यादा बक्त न लेता हुआ मिनिस्टर साहिब से अपील करता हूं, गरीबों के नाम पर अपील करता हूं, देहातों के नाम पर अपील करता हूं, हरिजनों के नाम पर अपील करता हूं, पंजाब में अच्छी फ़िज़ा बनाने के लिये अपील करता हूं कि वह इस बिल को वापस ले लें और ऐसी तरसीम करें जो वाकई किसी तबके को हो रहे नुकसान को दूर करने वाली हो। लेकिन यह न हो कि वह काम किया जाए जिस से थोड़े बहुत interested आदमियों को ही फायदा पहुंचता हो। बीस और तीस आदमियों को खुश कर के उन्हें सत्तर या अस्सी आदमियों की नाराज़गी झेल नहीं लेनी चाहिए। यह गलत तरीका है। मुझे उम्मीद है कि वह इस चीज़ पर पूरी हमदर्दी से गौर करेंगे कि इस बिल को वापस लिया जाए या नहीं। मैं समझता हूं कि वह इस बिल को ज़रूर वापस ले लेंगे और फिर शान्ति से बैठ कर सोचेंगे कि इस सम्बन्ध में क्या कुछ करने की ज़रूरत है।

ਸਰਦਾਰ ਦਰਸ਼ਨ ਸਿੰਘ (ਤਰਨ ਤਾਰਨ) : ਸਪੀਕਰ ਸਾਹਿਬ, ਮੈਂ ਇਸ ਤਰਮੀਮੀ ਬਿਲ ਦੀ ਵਿਰੋਧਤਾ ਕਰਨ ਲਈ ਖੜਾ ਹੋਇਆ ਹਾਂ। ਇਹ ਬਿਲ ਜਦੋਂ ਅਸਲ ਰੂਪ ਵਿਚ ਪਹਿਲੇ ਪੇਸ਼ ਹੋਇਆ ਸੀ ਤਾਂ ਮੈਂ ਨ ਸਿਰਫ਼ ਇਸ ਦੀ ਤਾਈਦ ਕੀਤੀ ਸੀ ਸਗੋਂ ਸਰਦਾਰ ਪਰਤਾਪ ਸਿੰਘ ਕੈਰੋਂ ਨੂੰ ਵਧਾਈ ਵੀ ਦਿਤੀ ਸੀ ਕਿ ਤੁਸੀਂ ਇਹ ਬਿਲ ਲਿਆ ਕੇ ਗਰੀਬ ਲੋਕਾਂ ਲਈ ਸ਼ਚਮੁਚ ਇਕ ਦੰਗਾ ਕਦਮ ਚੁਕਿਆ ਹੈ। ਅਸਲ ਵਿਚ ਜੇ ਵੇਖਿਆ ਜਾਵੇ ਤਾਂ ਇਨ੍ਹਾਂ ਪੰਜਾਂ ਸਾਲਾਂ ਵਿਚ ਸਿਰਫ਼ ਇਹ ਹੀ ਇਕ ਅਜਿਹਾ ਕਦਮ ਸੀ ਜਿਹੜਾ ਸਾਡੀ ਇਸ ਸਰਕਾਰ ਨੇ ਗਰੀਬਾਂ ਦੀ ਮਦਦ ਲਈ ਚੁਕਿਆ। ਪਰ ਬੜੇ ਅਫਸੋਸ ਦੀ ਗਲ ਹੈ ਕਿ ਉਹ ਜਿਹੜੀਆਂ ਰਿਆਇਤਾਂ ਇਸ ਪਹਿਲੇ ਕਾਨੂੰਨ ਰਾਹੀਂ ਗਰੀਬ ਹਰੀਜਨਾਂ ਨੂੰ ਤੇ ਦੂਜੇ ਗਰੀਬ ਤਬਕਿਆਂ ਨੂੰ ਦਿਤੀਆਂ ਗਈਆਂ ਸਨ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਅਜ ਇਸ ਬਿਲ ਨਾਲ ਵਾਪਿਸ ਲਿਆ ਜਾ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਇਹ ਕਾਨੂੰਨ ਪਹਿਲੋਂ ਕਿਉਂ ਲਿਆਂਦਾ ਗਿਆ ਸੀ? ਸਭ ਜਾਣਦੇ ਹਨ ਕਿ ਜਿਥੇ ਜਿਥੇ ਮੁਰਬਾਬੰਦੀਆਂ ਹੋ ਰਹੀਆਂ ਸਨ ਉਥੇ ਉਥੇ ਬੜੀਆਂ ਪੀੜਦਾਰੀਆਂ ਪੈਦਾ ਹੋ ਰਹੀਆਂ ਸਨ, ਇਸੇ ਲਈ ਗਰੀਬ ਲੋਕਾਂ ਅਤੇ ਖਾਸ ਤੌਰ ਤੇ ਹਰੀਜਨਾਂ ਨੂੰ ਸ਼ਾਮਲਾਤਾਂ ਵਿਚ ਬਰਾਬਰ ਦਾ ਹਕ ਦੇਣ ਖਾਤਰ ਇਹ ਪਹਿਲਾ ਕਾਨੂੰਨ ਬਣਾਇਆ ਗਿਆ ਸੀ। ਇਹ ਵਾਕਈ ਕੁਝ ਸਾਂਝੀ ਵਰਤੋਂ ਵਾਲਾ ਕਦਮ ਸੀ। ਪਰ ਉਸ ਕਾਨੂੰਨ ਦਾ ਵੀ ਕੀ ਹਸਰ ਹੋ ਰਿਹਾ ਹੈ ਇਹ ਇਸ ਬਿਲ ਤੋਂ ਸਾਫ਼ ਹੋ ਗਿਆ ਹੈ। ਅੱਵਲ ਤੇ ਪਹਿਲਾਂ ਹੀ ਸ਼ਾਮਲਾਤਾਂ ਨੂੰ ਲੋਕਾਂ ਨੇ ਆਪੋ ਵਿਚ ਤਕਸੀਮ ਕਰ ਲਿਆ ਹੋਇਆ ਸੀ ਤੇ ਬਾਕੀ ਦੀਆਂ ਮੁਰਬਾਬੰਦੀ ਵੇਲੇ ਵਡੇ ਵਡੇ ਲੋਕਾਂ ਨੇ ਲੈ ਲਈਆਂ। ਫਿਰ ਵੀ ਪਿਛਲੇ ਕਾਨੂੰਨ ਰਾਹੀਂ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਕਿਹਾ ਗਿਆ ਕਿ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਐਵੇਂ ਹੀ ਇਨ੍ਹਾਂ ਤੇ ਕਬਜ਼ਾ ਕਰਨ ਦੀ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਕੀਤੀ

ਸੀ ਉਨ੍ਹਾਂ ਤੋਂ ਉਹ ਜ਼ਮੀਨਾਂ ਕਾਨੂੰਨੀ ਤੌਰ ਤੇ ਲੈ ਕੇ ਗਰੀਬ ਹਰੀਜਨਾਂ ਨੂੰ ਦੇਣ ਦਾ ਪ੍ਰਬੰਧ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਸੀ। ਇਹ ਇਕ ਅਜਿਹਾ ਕਾਨੂੰਨ ਸੀ ਜਿਸ ਤੇ ਕਿ ਕਾਂਗ੍ਰਸੀ ਲੀਡਰ ਅਤੇ ਗੋਰਮਿੰਟ ਇਹ ਦਾਅਵਾ ਕਰ ਸਕਦੇ ਸਨ ਕਿ ਅਸਾਂ ਕੋਈ ਵੰਗਾ ਕੰਮ ਕੀਤਾ।

ਪਰ ਹੁਣ ਜੇ ਅਸੀਂ ਇਸ ਬਿਲ ਨੂੰ ਚੰਗੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਨਾਲ ਵੇਖੀਏ ਤਾਂ ਕੀ ਦਿਸਦਾ ਹੈ? ਇਸ ਵਿਚ ਲਿਖਿਆ ਗਿਆ ਹੈ ਅਤੇ ਖਾਸ ਤੌਰ ਤੇ ਕਲਾਜ਼ 2 ਵਿਚ ਇਹ ਪ੍ਰਬੰਧ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ ਕਿ 26 ਜਨਵਰੀ ਸਨ 1950 ਤੋਂ ਪਹਿਲੋਂ ਜਿੰਨੀ ਵੀ ਜ਼ਮੀਨ ਤਕਸੀਮ ਕੀਤੀ ਗਈ ਸੀ ਉਹ ਜ਼ਮੀਦਾਰਾਂ ਨੂੰ ਦਿਤੀ ਜਾਵੇਗੀ। ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਬਾਕੀ ਕਲਾਜ਼ਾਂ ਵਿਚ ਵੀ ਹੈ। ਇਸ ਤੋਂ ਇੰਜ ਮਲੂਮ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਜਿਵੇਂ ਗੋਰਮਿੰਟ ਦਾ ਇਹ ਪੱਕਾ ਖਿਆਲ ਹੋ ਚੁਕਿਆ ਹੈ ਕਿ ਪਿਛਲੇ ਕਾਨੂੰਨ ਰਾਹੀਂ ਜਿਹੜੀਆਂ ਰਿਆਇਤਾਂ ਗਰੀਬ ਹਰੀਜਨਾਂ ਨੂੰ ਦਿਤੀਆਂ ਗਈਆਂ ਸਨ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਕੋਈ ਲੋੜ ਨਹੀਂ ਸੀ, ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਵਾਪਸ ਲੈ ਲਿਆ ਜਾਵੇ। ਮੈਂ ਸਮਝਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਸਾਡੀ ਸਰਕਾਰ ਦਾ ਇਹ ਕਦਮ ਬਹੁਤ ਹੀ ਬੁਰਾ ਕਦਮ ਹੈ। ਜਿਵੇਂ ਮੇਰੇ ਦੋਸਤ ਸਰਵ ਸ਼੍ਰੀ ਮੋਹਨ ਲਾਲ ਅਤੇ ਚਾਂਦ ਰਾਮ ਜੀ ਨੇ ਦਸਿਆ ਹੈ ਸਰਕਾਰ ਲਈ ਇਹ ਕਦਮ ਚੁਕਣਾ ਸ਼ੋਭਾ ਨਹੀਂ ਦਿੰਦਾ। ਮਾਲੂਮ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਇਹ ਚੀਜ਼ ਪੈਪਸੂ ਦੀ ਨਕਲ ਕਰ ਕੇ ਕੀਤੀ ਗਈ ਹੈ। ਉਥੇ ਵੀ ਜਾਗੀਰਦਾਰਾਂ ਨੇ ਬੜਾ ਰੌਲਾ ਪਾਇਆ ਅਤੇ ਸ਼ਾਮਲਾਤ ਪੱਤੀ ਨੂੰ ਇਸ ਵਿਚੋਂ ਕਢਾ ਲਿਆ। ਹੁਣ ਚੁੰਕਿ ਪੈਪਸੂ ਵੀ ਪੰਜਾਬ ਵਿਚ ਮਿਲ ਰਿਹਾ ਹੈ ਇਸੇ ਲਈ ਜਾਗੀਰਦਾਰਾਂ ਦੀ ਨਕਲ ਕਰ ਕੇ ਇਥੋਂ ਦੇ ਗਰੀਬ ਹਰੀਜਨਾਂ ਨਾਲ ਧੱਕਾ ਕੀਤਾ ਜਾ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਭਾਵੇਂ ਵਜ਼ੀਰ ਸਾਹਿਬ ਨੇ ਇਹ ਦਸਿਆ ਹੈ ਕਿ ਇਸ ਕਾਨੂੰਨ ਦੀ working ਵਿਚ ਪੇਚੀਦਗੀਆਂ ਨਜ਼ਰ ਆਈਆਂ ਹਨ ਪਰ ਮੈਂ ਸਮਝਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਇਹ ਪੇਚੀਦਗੀਆਂ ਸਿਵਾਏ ਜਾਗੀਰਦਾਰਾਂ ਨੂੰ ਖੁਸ਼ ਕਰਨ ਦੇ ਹੋਰ ਕੋਈ ਨਹੀਂ ਸਨ। ਮੈਨੂੰ ਪਤਾ ਹੈ ਕਿ ਇਸ ਤੋਂ ਛੁਟ ਹੋਰ ਕੋਈ ਝਗੜਾ ਨਹੀਂ ਪਿਆ। ਪਹਿਲੇ ਐਕਟ ਦੇ ਮੁਤਾਬਿਕ ਜਿਹੜੇ ਰੂਲਜ਼ ਬਣੇ ਉਹ ਇਹੋ ਸਨ ਕਿ ਸ਼ਾਮਲਾਤਾਂ ਦੇ ਅਧਿਕਾਰ ਪੰਚਾਇਤਾਂ ਨੂੰ ਦਿਤੇ ਗਏ ਤਾਂਜੋ ਉਹ ਹਰੀਜਨਾਂ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਘਰ ਬਣਾਉਣ ਲਈ ਥਾਂ ਦੇ ਸਕਣ ਅਤੇ ਪੰਚਾਇਤਾਂ ਦੇ funds ਵੀ ਵਧਣ। ਇਸ ਲਈ ਮੈਂ ਅਰਜ਼ ਕਰਾਂਗਾ ਕਿ ਇਹ ਬਿਲ ਨਿਹਾਇਤ ਗ਼ੈਰ ਜ਼ਰੂਰੀ ਹੈ। ਵਜ਼ੀਰ ਸਾਹਿਬ ਨੂੰ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ਕਿ ਇਸ ਨੂੰ ਵਾਪਸ ਲੈ ਲੈਣ ਅਤੇ ਉਹ ਬਿਲ ਰਹਿਣ ਦੇਣ ਜਿਸ ਵਿਚ ਕਿ ਪਹਿਲੋਂ ਗਰੀਬ ਹਰੀਜਨਾਂ ਨੂੰ ਕੁਝ ਸਹੂਲਤਾਂ ਦਿਤੀਆਂ ਗਈਆਂ ਸਨ। ਜਿਵੇਂ ਮੇਰੇ ਦੋਸਤਾਂ ਨੇ ਵੀ ਕਿਹਾ ਹੈ ਉਹ ਇਸ ਮੁਖਾਲਿਫਤ ਨੂੰ ਪਰਵਾਨ ਕਰਨ ਅਤੇ ਇਸ ਬਿਲ ਨੂੰ ਵਾਪਸ ਲੈ ਲੈਣ।

ਸਰਦਾਰ ਮੋਹਨ ਸਿੰਘ (ਤਰਨ ਤਾਰਨ) : ਸਪੀਕਰ ਸਾਹਿਬ, ਮੈਂ ਇਸ ਬਿਲ ਦੀ ਹਮਾਇਤ ਕਰਨ ਲਈ ਖੜਾ ਹੋਇਆ ਹਾਂ। ਮੈਂ ਸਮਝਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਜਿੰਨੇ ਭਰਾਵਾਂ ਨੇ ਇਸ ਦੇ ਖਿਲਾਫ ਆਪਣੇ ਖਿਆਲ ਪਰਗਟ ਕੀਤੇ ਹਨ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਸ਼ਾਇਦ ਅਸਲ ਬਿਲ ਨੂੰ ਪੜ੍ਹਿਆ ਹੀ ਨਹੀਂ। ਇਸ ਬਿਲ ਦੇ ਲਿਆਉਣ ਦੀ ਇਸ ਲਈ ਲੋੜ ਪਈ ਕਿ ਜਿਹੜਾ ਪੁਰਾਣਾ ਐਕਟ ਇਸ ਵੇਲੇ ਲਾਗੂ ਹੈ ਉਸ ਦੇ ਅਨੁਸਾਰ ਪਿੰਡਾਂ ਵਿਚ ਵਸਣ ਵਾਲੇ ਜਿਹੜੇ ਆਦਮੀ ਜ਼ਮੀਨਾਂ ਦੇ ਮਾਲਿਕ ਨਹੀਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਤਾਂ ਸ਼ਾਮਲਾਤ ਦੇਹ ਵਿਚ ਵਸਣ ਤੇ ਵਰਤਣ ਵਾਲੇ ਥਾਵਾਂ ਦੇ ਮਾਲਿਕ ਕਰਾਰ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਹੈ ਪਰ ਜਿਹੜੇ ਜ਼ਮੀਨਾਂ ਦੇ ਮਾਲਿਕ ਪਿੰਡਾਂ ਵਿਚ ਰਹਿੰਦੇ ਹਨ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਕੋਲ ਡੰਗਰ ਵੀ ਹਨ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਰੁੜੀ ਰਖਣ ਲਈ ਥਾਵਾਂ ਦੀ ਲੋੜ ਹੈ

[ਸਰਦਾਰ ਮੋਹਨ ਸਿੰਘ]

ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਵਸਣ ਤੇ ਵਰਤਣ ਵਾਲੇ ਸ਼ਾਮਲਾਤ ਵਿਚਲੇ ਥਾਵਾਂ ਦੀ ਪੰਚੈਤ ਮਾਲਕ ਕਰ ਦਿਤੀ ਗਈ ਹੈ। ਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਇਨ੍ਹਾਂ ਸ਼ਾਮਲਾਤ ਜ਼ਮੀਨਾਂ ਵਿਚ ਕੋਈ ਹਕ ਨਹੀਂ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ। ਇਸੇ ਲਈ ਉਸ ਚੀਜ਼ ਨੂੰ ਬਦਲਣ ਦੀ ਹੁਣ ਲੋੜ ਪਈ ਹੈ। ਇਸ ਬਿਲ ਵਿਚ ਸ਼ਾਮਲਾਤ ਦੇਹ ਦੀ ਪੂਰੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਨਾਲ ਤਾਰੀਫ਼ ਕਰ ਦਿੱਤੀ ਗਈ ਹੈ ਕਿ ਜਿਹੜੇ ਸੜਕ, ਰਸਤੇ, ਬਾਜ਼ਾਰ, ਗਲੀਆਂ, ਖਾਲ ਵਗੈਰਾ ਹੋਣਗੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਹੀ ਇਸ ਵਿਚ ਰਖਿਆ ਗਿਆ ਹੈ।

ਇਸ ਤੋਂ ਅਲਾਵਾ, ਸਪੀਕਰ ਸਾਹਿਬ, ਕਈ ਆਦਮੀ ਅਜਿਹੇ ਹਨ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਜ਼ਮੀਨ ਸੋ ਸੋ ਸਾਲਾਂ ਤੋਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਕਬਜ਼ੇ ਵਿਚ ਵਗਦੀ ਹੈ ਪਰ ਕਾਗਜ਼ਾਤ ਮਾਲ ਵਿਚ ਸ਼ਾਮਲਾਤ ਲਿਖੀ ਹੋਈ ਹੈ। ਉਥੇ ਪੈਲੀਆਂ ਬੀਜੀਆਂ ਜਾਂਦੀਆਂ ਹਨ। ਪਰ ਪੰਚੈਤ ਨੇ ਪਿਛਲੇ ਐਕਟ ਦੇ ਮੁਤਾਬਿਕ ਬਾਵਜੂਦ ਇਸ ਗਲ ਦੇ ਕਿ ਉਥੇ ਪੈਲੀ ਵਗਦੀ ਹੈ ਪੰਜਾਹ ਪੰਜਾਹ ਤੇ ਸੋ ਸੋ ਸਾਲ ਤੋਂ ਇਹ ਜ਼ਮੀਨ ਬੈ ਰਹਿਨ ਵੀ ਹੁੰਦੀ ਹੈ ਤੇ ਕਾਗਜ਼ਾਤ ਵਿਚ ਰਜਿਸਟਰੀਆਂ ਵੀ ਹੋਈਆਂ ਹੋਈਆਂ ਹਨ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਬੇਦਖਲ ਕਰ ਕੇ ਰਖ ਦਿੱਤਾ। ਜਿਹੜੇ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਭੁਲੇਖੇ ਵਿਚ ਹੀ ਬੇਦਖਲ ਕਰ ਦਿਤੇ ਗਏ ਹਨ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਸਹੂਲਤ ਲਈ ਇਹ ਜ਼ਰੂਰੀ ਸੀ ਕਿ ਇਹ ਬਿਲ ਲਿਆਇਆ ਜਾਂਦਾ। ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਗਊਆਂ ਚਰਾਉਣ ਲਈ ਥਾਵਾਂ ਛੱਡੀਆਂ ਹੋਈਆਂ ਹਨ, ਉਹ ਬੇਸ਼ਕ ਉਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਰਹਿਣ ਪਰ ਜਿਹੜੀਆਂ ਜ਼ਮੀਨਾਂ ਕਿ ਸ਼ਾਮਲਾਤ ਦੇਹ ਵਿਚ ਹਨ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਜਿਹੜੇ ਆਦਮੀ ਸਰਕਾਰੀ ਮੁਆਮਲਾ ਦਿੰਦੇ ਹਨ ਤੇ ਕਾਸ਼ਤ ਕਰਦੇ ਹਨ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਸਬੰਧ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨਾਲ ਬਾਰਾਂ ਸਾਲਾਂ ਤੋਂ ਜ਼ਿਆਦਾ ਹੈ; ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਹਕ disturb ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇਗਾ। ਇਸ ਲਈ ਅਸਲ ਗਲ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਪੁਰਾਣੀ ਗਲਤੀ ਨੂੰ ਦਰੁਸਤ ਕਰਨ ਲਈ ਇਹ ਬਿਲ ਲਿਆਂਦਾ ਗਿਆ ਹੈ। ਮੁਜ਼ਾਰਾ ਐਕਟ ਪਾਸ ਕੀਤਾ ਗਿਆ। ਉਸ ਵਿਚ ਇਹ ਰਖਿਆ ਕਿ ਜੇ ਕੋਈ ਆਦਮੀ ਛੇ ਸਾਲ ਲਗਾਤਾਰ ਪੈਲੀ ਵਾਹੁੰਦਾ ਹੈ ਉਸ ਨੂੰ ਬੇਦਖਲ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇਗਾ ਪਰ ਹੈਰਾਨਗੀ ਦੀ ਗਲ ਹੈ ਕਿ ਜਿਹੜੇ ਆਦਮੀ ਪੰਜਾਹ ਜਾਂ ਸੋ ਸੋ ਸਾਲਾਂ ਤੋਂ ਇਨ੍ਹਾਂ ਜ਼ਮੀਨਾਂ ਦੇ ਮਾਲਕ ਚਲਦੇ ਆ ਰਹੇ ਹਨ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਕਿਉਂ ਇਨ੍ਹਾਂ ਤੋਂ ਬੇਦਖਲ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇ। ਮੈਨੂੰ ਪਤਾ ਹੈ ਕਿ ਇਕ ਸਠਿਆਲਾ ਪਿੰਡ ਹੈ, ਜਿਸ ਵਿਚ ਕਈ ਘਰ ਅਜਿਹੇ ਹਨ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੇ 60 ਸਾਲਾਂ ਤੋਂ ਸ਼ਾਮਲਾਤ ਦੇਹ ਵਾਲੀਆਂ ਜ਼ਮੀਨਾਂ ਖਰੀਦੀਆਂ ਤੇ ਵੇਚੀਆਂ ਹਨ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਅੰਦਰਾਜ ਰਜਿਸਟਰਡ ਹੁੰਦਾ ਹੈ, ਪਰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਵੀ ਬੇਦਖਲ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਹੈ। ਸੋ ਮੇਰੇ ਕਹਿਣ ਦਾ ਮਤਲਬ ਹੈ ਕਿ ਇਸ ਚੀਜ਼ ਨੂੰ ਠੀਕ ਕਰਨ ਲਈ ਬਿਲ ਦੀ ਦੁਬਾਰਾ ਸੋਧ ਕਰਨੀ ਨਿਹਾਇਤ ਜ਼ਰੂਰੀ ਸੀ। ਬੜਾ ਸੋਚ ਸਮਝ ਕੇ ਸਲਾਹ ਕਰ ਕੇ ਇਹ ਬਿਲ ਲਿਆਂਦਾ ਗਿਆ ਹੈ। ਚੌਧਰੀ ਚਾਂਦ ਰਾਮ ਜੀ ਵੀ ਉਥੇ ਸਨ; ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਵੀ ਸਲਾਹ ਲੈ ਲਈ ਗਈ ਸੀ ਜਦੋਂ ਕਿ ਇਹ ਬਿਲ draft ਹੋਇਆ। ਇਸ ਲਈ ਮੈਂ ਅਰਜ਼ ਕਰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਇਹ ਬਿਲ ਜਿਵੇਂ ਲਿਖਿਆ ਗਿਆ ਹੈ, ਉਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਪਾਸ ਹੋਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ। ਅਸੀਂ ਹਰੀਜਨਾਂ ਜਾਂ ਗਰੀਬ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਹਕੂਕ ਦੇਣ ਦੇ ਖਿਲਾਫ਼ ਨਹੀਂ। ਪਰ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਕੋਲ ਚੰਗੀ ਜ਼ਮੀਨ ਹੈ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਜਾਗੀਰਦਾਰ ਕਹਿ ਕੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਜ਼ਮੀਨ ਖੋਹ ਲੈਣਾ ਅਤੇ ਹਰੀਜਨਾਂ ਦੇ ਨਾਂ ਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਜਾਗੀਰਦਾਰ ਕਹਿ ਕੇ ਮਾਰਨਾ ਕਿਸੇ ਵੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਜਾਇਜ਼ ਨਹੀਂ। ਕੋਈ ਵੀ ਇਹ ਨਹੀਂ ਕਹਿੰਦਾ ਕਿ ਉਹ ਗਰੀਬ ਦਾ ਹਾਮੀ ਨਹੀਂ। ਪਰ ਇਹ ਚੀਜ਼ ਦਰੁਸਤ ਨਹੀਂ ਸੀ ਹੋਈ ਅਤੇ ਇਸ ਨੂੰ ਦਰੁਸਤ ਕਰਨ ਲਈ ਜਿਹੜਾ ਇਹ ਬਿਲ ਲਿਆਂਦਾ ਗਿਆ ਹੈ ਇਹ ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਪਾਸ ਹੋਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ। ਮੈਂ ਇਸ ਦੀ ਤਾਈਦ ਕਰਦਾ ਹਾਂ।

ਸਰਦਾਰ ਚੰਨਣ ਸਿੰਘ ਧੂਤ (ਟਾਂਡਾ) : ਸਪੀਕਰ ਸਾਹਿਬ, ਜਥੇਦਾਰ ਸਾਹਿਬ ਨੇ ਕੁਝ ਚੀਜ਼ਾਂ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਖਿਆਲ ਮੁਤਾਬਕ ਸਾਫ਼ ਕਰਨ ਦੀ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਕੀਤੀ ਹੈ ਅਤੇ ਇਸ ਬਿਲ ਨੂੰ support ਕੀਤਾ ਹੈ ਲੇਕਿਨ ਜਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਕਿ ਮੇਰੇ ਦੋਸਤਾਂ ਨੂੰ ਪਹਿਲੇ ਹੀ ਪਤਾ ਹੈ ਕਿ ਜਿਹੜਾ Parent Act ਹੈ ਉਸ ਦਾ ਕੀ ਮਕਸਦ ਹੈ ਅਤੇ ਜਿਸ ਵੇਲੇ ਇਹ ਤਰਮੀਮੀ ਬਿਲ ਉਸ ਵਿਚ ਸ਼ਾਮਲ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਤਾਂ ਉਸ Parent Act ਦਾ ਅਸਲੀ object ਜੋ ਹੈ ਉਹ ਵੀ ਇਸ ਨਾਲ ਖਤਮ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ । ਸ਼ਾਮਲਾਤਾਂ ਦਾ ਇਸ ਵਿਚ ਜ਼ਿਕਰ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ । ਪਿੰਡਾਂ ਵਿਚ ਜਿਹੜੀਆਂ ਸ਼ਾਮਲਾਤਾਂ ਹੁੰਦੀਆਂ ਸਨ ਉਹ ਉਹ ਜ਼ਮੀਨਾਂ ਹੁੰਦੀਆਂ ਸਨ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਮਾਲਕਾਂ ਅਤੇ ਗ਼ੈਰ-ਮਾਲਕਾਂ ਦੇ ਸਾਂਝੇ ਇਸਤੇਮਾਲ ਵਿਚ ਲਿਆਉਣ ਲਈ ਰਖਿਆ ਜਾਂਦਾ ਸੀ । ਲੇਕਿਨ ਹਾਲਾਤ ਬਦਲ ਗਏ ਅਤੇ ਜਿਹੜੇ ਗ਼ੈਰ-ਮਾਲਕ ਹੁੰਦੇ ਸੀ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਮਕਾਨਾਂ ਦੀ ਤਹਿ ਜ਼ਮੀਨ ਵੀ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਨਹੀਂ ਸਮਝੀ ਜਾਣ ਲਗੀ ਸੀ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਮਾਲਕ ਉਸ ਤਹਿ ਜ਼ਮੀਨ ਤੋਂ ਵੀ ਕਢ ਦੇਣ ਲਗ ਪਏ ਸੀ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਜ਼ਮੀਨਾਂ ਦੇ ਮਾਲਕ ਵੀ ਉਹ ਹੀ ਸਮਝੇ ਜਾਣ ਲਗ ਗਏ ਸੀ । ਇਸ ਚੀਜ਼ ਨੂੰ ਰੋਕਣ ਲਈ ਗੌਰਮਿੰਟ ਨੂੰ ਉਹ ਬਿਲ ਲਿਆਣਾ ਪਿਆ ਸੀ ਜਿਸ ਦਾ ਮਤਲਬ ਇਹ ਸੀ ਕਿ ਜਿਹੜੇ ਮਾਲਕ ਹਨ ਜਾਂ ਜਿਹੜੇ ਗ਼ੈਰ-ਮਾਲਕ ਹਨ, ਸ਼ਾਮਲਾਤ ਜ਼ਮੀਨਾਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਸਭ ਦੀਆਂ ਸਾਂਝੀਆਂ ਸਮਝੀਆਂ ਜਾਣ । ਲੇਕਿਨ ਅਜ ਜਿਸ ਢੰਗ ਨਾਲ ਇਸ ਤਰਮੀਮੀ ਬਿਲ ਨੂੰ ਪੇਸ਼ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ ਉਸ ਨਾਲ ਉਸ ਪਹਿਲੇ ਐਕਟ ਦਾ ਸਾਰਾ ਮਕਸਦ ਹੀ ਖਤਮ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ । ਇਸ ਤਰਮੀਮੀ ਬਿਲ ਵਿਚ ਜਿਹੜਾ ਸ਼ਾਮਲਾਤ ਦੇਹੁ ਕਹਿ ਕੇ ਇਹ ਦਸਿਆ ਗਿਆ ਹੈ ਕਿ ਉਸ ਵਿਚ ਸ਼ਾਮਲਾਤ ਪੱਤੀ, ਸ਼ਾਮਲਾਤ ਟੀਕਾ ਅਤੇ ਠੋਲਾ ਵਗ਼ੈਰਾ ਨਹੀਂ ਆਣਗੀਆਂ ਇਸ ਨਾਲ ਪਹਿਲੇ ਐਕਟ ਦਾ ਮਕਸਦ ਹੀ ਖਤਮ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ । ਮੇਰਾ ਖਿਆਲ ਹੈ ਕਿ ਮੇਰੇ ਦੋਸਤਾਂ ਨੂੰ ਇਸ ਗਲ ਦਾ ਵੀ ਪਤਾ ਨਹੀਂ ਕਿ ਸ਼ਾਮਲਾਤ ਟਿਕਾ ਕੀ ਹੁੰਦੀ ਹੈ । ਕਾਂਗੜੇ ਜ਼ਿਲ੍ਹੇ ਵਿਚ ਇਹ ਉਸ ਜ਼ਮੀਨ ਨੂੰ ਕਿਹਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਜਿਸ ਵਿਚੋਂ ਪਿੰਡ ਦੇ ਸਾਰੇ ਲੋਕ ਲਕੜੀਆਂ ਇਸਤੇਮਾਲ ਕਰਦੇ ਹਨ । ਹੁਣ ਇਸ ਬਿਲ ਰਾਹੀਂ ਉਸ ਜ਼ਮੀਨ ਨੂੰ ਵੀ ਆਮ ਲੋਕਾਂ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਵਿਚੋਂ ਕਢਿਆ ਜਾ ਰਿਹਾ ਹੈ । ਫੇਰ ਇਸ ਬਿਲ ਵਿਚ ਇਹ ਕਿਹਾ ਗਿਆ ਹੈ ਕਿ ਉਹ ਜ਼ਮੀਨਾਂ ਵੀ ਸ਼ਾਮਲਾਤ ਦੇਹੁ ਵਿਚੋਂ ਕਢੀਆਂ ਜਾਣ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਉਤੇ ਕਿਸੇ ਆਦਮੀ ਦਾ 12 ਸਾਲ ਜਾਂ ਇਸ ਤੋਂ ਵਧ ਦੇਰ ਤੋਂ ਕਬਜ਼ਾ ਹੋਵੇ ਜਾਂ ਜਿਹੜੀਆਂ ਕਿ ਲੋਕਾਂ ਨੇ ਤਕਸੀਮ ਕਰ ਲਈਆਂ ਹੋਣ । ਅਸੀਂ ਇਸ ਗਲ ਨੂੰ ਮੰਨਦੇ ਹਾਂ, ਜਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਕਿ ਜਥੇਦਾਰ ਮੋਹਨ ਸਿੰਘ ਨੇ ਕਿਹਾ ਹੈ, ਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਮਾਲਕਾਂ ਤੋਂ ਇਹ ਜ਼ਮੀਨਾਂ ਨਾ ਖੋਹੀਆਂ ਜਾਣ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਜ਼ਮੀਨ 10 ਜਾਂ 20 ਘੁਮਾਂ ਤੋਂ ਵਧ ਨਹੀਂ । ਮਤਲਬ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਜਿਹੜੀ ceiling ਸਰਕਾਰ ਨੇ ਮੁੱਕਰਰ ਕੀਤੀ ਹੋਈ ਹੈ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਦੂਜੀ ਜ਼ਮੀਨ ਸ਼ਾਮਲਾਤ ਵਿਚ ਮਿਲਾ ਕੇ ਉਸ ceiling ਤੋਂ ਵਧ ਨਾ ਹੋ ਜਾਏ । ਪਰ ਮੈਂ ਜਾਣਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਇਸ ਬਿਲ ਨਾਲ ਉਨ੍ਹਾਂ ਛੋਟੇ ਮਾਲਕਾਂ ਨੂੰ ਕੋਈ ਫਾਇਦਾ ਨਹੀਂ ਹੋਣਾ । ਇਸ ਦਾ ਫਾਇਦਾ ਤਾਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਮਾਲਕਾਂ ਨੂੰ ਹੋਣਾ ਹੈ ਜਿਹੜੇ ਸੈਂਕੜੇ ਨਹੀਂ ਹਜ਼ਾਰਾਂ ਘੁਮਾਵਾਂ ਦੇ ਮਾਲਕ ਹਨ । ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਹੀ ਇਨ੍ਹਾਂ ਸਾਰੀਆਂ ਸ਼ਾਮਲਾਤਾਂ ਦਾ ਫਾਇਦਾ ਪਹੁੰਚਣਾ ਹੈ । ਮੇਰੇ ਇਕ ਦੋਸਤ ਨੇ ਕਿਹਾ ਹੈ ਅਤੇ ਇਸੇ ਮਤਲਬ ਲਈ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਇਕ amendment ਵੀ ਦਿਤੀ ਹੈ ਕਿ ਉਹ ਸ਼ਾਮਲਾਤ ਜ਼ਮੀਨਾਂ ਜਿਹੜੀਆਂ ਕਾਂਗੜਾਤ ਵਿਚ ਸ਼ਾਮਲਾਤ ਤਰਫ਼, ਪੱਤੀ, ਪਾਨਾ, ਠੋਲਾ ਅਤੇ ਟਿਕਾ ਦਰਜ ਹਨ ਉਹ ਸ਼ਾਮਲਾਤ

[ਸਰਦਾਰ ਚੰਨਣ ਸਿੰਘ ਧੂਤ]

ਦੇਹ ਨਹੀਂ ਗਿਣੀਆਂ ਜਾਣੀਆਂ ਚਾਹੀਦੀਆਂ ਬਾਕੀ ਜਿਹੜੀਆਂ ਕਾਗਜ਼ਤ ਵਿਚ ਦਰਜ ਨਹੀਂ ਉਹ ਗਿਣੀਆਂ ਜਾਣ। ਲੇਕਿਨ ਮੈਂ ਅਰਜ਼ ਕਰਦਾ ਹਾਂ ਮਿਫਲੇ ਐਕਟ ਵਿਚ ਇਹ ਸ਼ਾਮਲਾਤ ਜ਼ਮੀਨਾਂ ਸਿਰਫ ਇਸ ਲਈ ਪੰਚਾਇਤਾਂ ਦੇ ਹਵਾਲੇ ਕੀਤੀਆਂ ਗਈਆਂ ਸਨ ਤਾਂ ਜੋ ਪੰਚਾਇਤਾਂ ਦੀ ਆਮਦਨੀ ਵਧਾ ਕੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਉਤੇ ਚੁਕਿਆ ਜਾਏ ਅਤੇ ਪੰਚਾਇਤਾਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਜ਼ਮੀਨਾਂ ਦੀ ਆਮਦਨੀ ਨੂੰ ਵਰਤ ਸਕਣ। ਪਰ ਇਸ ਬਿਲ ਨਾਲ ਤਾਂ ਉਹ ਖਤਮ ਹੋ ਜਾਣਗੀਆਂ। ਹੁਣ ਤਾਂ ਇਸ ਵਿਚ ਕੇਵਲ ਖੂਹ, ਗਲੀਆਂ, ਸਕੂਲ ਜਾਂ ਖੇਡਣ ਦੇ ਮੈਦਾਨ ਆਦਿ ਵਾਲੀਆਂ ਸ਼ਾਮਲਾਤਾਂ ਹੀ ਦਰਜ ਕੀਤੀਆਂ ਗਈਆਂ ਹਨ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਤਾਂ ਕਿਸੇ ਨਹੀਂ ਵੰਡਣਾ ਅਤੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਤੋਂ ਨਾ ਹੀ ਪੰਚਾਇਤ ਨੂੰ ਕੋਈ ਆਮਦਨੀ ਹੋਣੀ ਹੈ।

ਮਾਲ, ਵਿਦਿਆ ਅਤੇ ਮੁੜ ਵਸਾਊ ਮੰਤ੍ਰੀ : ਇਹੋ ਚੀਜ਼ ਤਾਂ ਇਸ Amending Bill ਵਿਚ ਲਿਆਂਦੀ ਗਈ ਹੈ।

ਸਰਦਾਰ ਚੰਨਣ ਸਿੰਘ ਧੂਤ : ਲੇਕਿਨ ਮੈਂ ਇਹ ਕਹਿਣਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਜਿਸ ਵੰਗ ਨਾਲ ਇਹ ਚੀਜ਼ ਇਸ ਐਕਟ ਵਿਚ ਲਿਆਂਦੀ ਜਾ ਰਹੀ ਹੈ ਉਸ ਦਾ ਨਤੀਜਾ ਇਹ ਹੋਵੇਗਾ ਕਿ ਪੰਚਾਇਤਾਂ ਦੀ ਆਮਦਨੀ ਘਟ ਜਾਵੇਗੀ। ਜਿਸ ਵੇਲੇ ਪੰਚਾਇਤ ਐਕਟ ਪਾਸ ਹੋਇਆ ਸੀ ਉਸ ਵੇਲੇ ਇਹ ਸੋਚਿਆ ਗਿਆ ਸੀ ਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਖੜਾ ਕਰਨ ਲਈ ਕੋਈ ਆਮਦਨੀ ਦਾ ਜ਼ਰੀਆ ਹੋਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਇਹ ਸੋਚ ਕੇ ਹੀ Village Common Lands ਬਿਲ ਪਾਸ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਸੀ ਅਤੇ ਉਸ ਰਾਹੀਂ ਪੰਚਾਇਤਾਂ ਦੇ ਹਵਾਲੇ ਸ਼ਾਮਲਾਤ ਜ਼ਮੀਨਾਂ ਕੀਤੀਆਂ ਗਈਆਂ ਸਨ ਜਿਹੜੀਆਂ ਕਿ ਹੁਣ ਇਸ ਬਿਲ ਰਾਹੀਂ ਖੋਹੀਆਂ ਜਾ ਰਹੀਆਂ ਹਨ। ਅਸੀਂ ਇਹ ਨਹੀਂ ਕਹਿੰਦੇ ਕਿ ਹਰੀਜਨਾਂ ਨੂੰ ਉਹ ਜ਼ਮੀਨਾਂ ਨਾ ਦੇਵੇ। ਜੇਕਰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਉਹ ਜ਼ਮੀਨ ਦੇਣੀਆਂ ਹਨ ਤਾਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਲਈ ਕੋਈ ਵਖਰਾ ਕਾਨੂੰਨ ਪਾਸ ਕਰੋ ਲੇਕਿਨ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਪੰਚਾਇਤਾਂ, ਜਿਹੜੀਆਂ ਕਿ ਇਕ ਬੁਨਿਆਦੀ units ਹਨ, ਨੂੰ ਖੜਾ ਕਰਨ ਲਈ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਆਮਦਨੀ ਦਾ ਇਹ ਜਿਹੜਾ ਜ਼ਰੀਆ ਸੀ ਉਹ ਤੁਸੀਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਕੋਲੋਂ ਇਸ ਵੰਗ ਨਾਲ ਨਾ ਖੋਹ ਲਵੋ। ਪੰਚਾਇਤਾਂ ਨੂੰ ਖੜਾ ਕਰਨ ਲਈ ਹੀ land revenue ਦਾ ਦਸ ਫੀ ਸਦੀ ਹਿੱਸਾ ਸਰਕਾਰ ਨੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਦੇਣਾ ਮੰਨਿਆ ਸੀ ਪਰ ਹੁਣ ਇਹ ਉਨ੍ਹਾਂ ਕੋਲੋਂ ਇਹ ਆਮਦਨੀ ਦਾ ਜ਼ਰੀਆ ਖੋਹ ਕੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਲੋਕਾਂ ਦੇ ਹਵਾਲੇ ਕਰਨ ਲਗੇ ਹਨ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਗਿਣਤੀ ਪਿੰਡਾਂ ਵਿਚ ਬਹੁਤ ਥੋੜੀ ਹੈ। ਸ਼ਾਮਲਾਤ ਦੇਹ ਜ਼ਮੀਨਾਂ ਨੂੰ ਤਕਸੀਮ ਕਰਨ ਨਾਲ ਸਿਰਫ ਵਡਿਆਂ ਜ਼ਮੀਨਦਾਰਾਂ ਨੂੰ ਹੀ ਲਾਭ ਹੋਣਾ ਹੈ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਫਾਇਦਾ ਪਹੁੰਚਾਣ ਲਈ ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਛੋਟਿਆਂ ਮਾਲਕਾਂ ਨੂੰ ਫਾਇਦਾ ਪਹੁੰਚਾਣ ਦਾ ਬਹਾਨਾ ਲਭ ਲਿਆ ਹੈ। ਅਸਲ ਵਿਚ ਇਹ ਜਾਗੀਰਦਾਰਾਂ ਨੂੰ ਫਾਇਦਾ ਪਹੁੰਚਾਣਾ ਚਾਹੁੰਦੇ ਹਨ। ਫੇਰ ਸ਼ਾਮਲਾਤ ਪੰਨਾ, ਟੀਕਾ ਅਤੇ ਠੋਲਾ ਵਗੈਰਾ ਨੂੰ ਇਹ ਸ਼ਾਮਲਾਤ ਦੇਹ ਵਿਚੋਂ ਇਨ੍ਹਾਂ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਹੀ ਫਾਇਦਾ ਪਹੁੰਚਾਣ ਲਈ ਕਢ ਰਹੇ ਹਨ ਕਿਉਂਕਿ ਅਸੀਂ ਜਾਣਦੇ ਹਾਂ ਕਿ revenue records ਵਿਚ ਇਹ ਸ਼ਾਮਲਾਤਾਂ ਕਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦਰਜ ਹੋਈਆਂ ਸਨ। ਅਗ਼ਰੇਜ਼ ਦੇ ਜ਼ਮਾਨੇ ਵਿਚ ਇਨ੍ਹਾਂ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਇਨ੍ਹਾਂ ਸ਼ਾਮਲਾਤਾਂ ਦਾ ਹਕ ਕਿਸੇ ਨ ਕਿਸੇ ਕੰਮ ਦੇ ਸਿਲੇ ਵਿਚ ਮਿਲਿਆ ਸੀ ਅਤੇ ਉਸ ਵੇਲੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਲੋਕਾਂ ਨੇ ਪਟਵਾਰੀਆਂ ਨਾਲ ਮਿਲ ਕੇ ਸ਼ਾਮਲਾਤ ਪੱਤੀ, ਠੋਲਾ, ਪੰਨਾ ਵਗੈਰਾ ਕਰਾ ਲਈਆਂ ਸਨ; ਦਰਅਸਲ ਇਹ ਸ਼ਾਮਲਾਤ ਦੇਹ ਹੀ ਸਨ। ਇਹ ਬਿਲ ਉਨ੍ਹਾਂ

ਜਾਗੀਰਦਾਰਾਂ ਨੂੰ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਮਿਲੇ ਹਕੂਕ ਦੀ ਹਿਫਾਜ਼ਤ ਲਈ ਲਿਆਇਆ ਗਿਆ ਹੈ। ਜੇਕਰ ਅਸੀਂ ਇਹ ਗਲ ਕਹਿੰਦੇ ਹਾਂ ਤਾਂ ਇਹ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਅਸੀਂ ਤਾਂ ਮੁਜ਼ਾਰਿਆਂ ਦੀਆਂ ਵੋਟਾਂ ਲੈਣ ਲਈ ਹੀ ਇਹ ਗਲਾਂ ਕਰਦੇ ਹਾਂ। ਸਪੀਕਰ ਸਾਹਿਬ, ਅਜੀਬ ਗਲ ਹੈ ਕਿ ਪਹਿਲੇ ਚਾਰ ਸਾਲ ਇਸ ਕਾਨੂੰਨ ਨੂੰ ਬਣਾ ਕੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਮੁਕਦਮੇਬਾਜ਼ੀ ਵਿਚ ਲਾਈ ਰਖਿਆ ਹੈ ਪਰ ਹੁਣ ਜਦੋਂ elections ਨੇੜੇ ਆ ਗਈਆਂ ਹਨ ਇਹ ਹੁਣ ਇਹ ਹਕ ਜਾਗੀਰਦਾਰਾਂ ਨੂੰ ਦੇ ਰਹੇ ਹਨ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਹਕ ਵਿਚ ਇਹ ਕਾਨੂੰਨ ਬਣਾਇਆ ਜਾ ਰਿਹਾ ਹੈ ਜਿਸ ਨਾਲ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ interests ਦੀ ਹਿਫਾਜ਼ਤ ਹੋ ਸਕੇ। ਇਸ ਨਾਲ common lands ਤੋਂ ਨਾ ਤਾਂ ਹਰੀਜਨਾਂ ਨੂੰ ਕੋਈ ਫਾਇਦਾ ਰਹੇਗਾ ਅਤੇ ਨਾ ਹੀ ਛੋਟੇ ਮਾਲਕਾਂ ਨੂੰ ਜਾਂ ਆਮ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਇਨ੍ਹਾਂ ਤੋਂ ਕੋਈ ਫਾਇਦਾ ਹੋਵੇਗਾ। ਇਸ ਬਿਲ ਨਾਲ ਉਨ੍ਹਾਂ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਫਾਇਦਾ ਪਹੁੰਚੇਗਾ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੇ January 1956 ਤਕ ਸ਼ਾਮਲਾਤ ਜ਼ਮੀਨਾਂ ਨੂੰ ਵੇਚ ਦਿਤਾ ਹੋਵੇਗਾ ਹਾਲਾਂ ਕਿ ਸ਼ਾਮਲਾਤ ਜ਼ਮੀਨਾਂ ਨੂੰ ਕੋਈ ਵੇਚ ਨਹੀਂ ਸਕਦਾ ਸੀ। ਇਸ ਬਿਲ ਨਾਲ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ sale ਨੂੰ ਜਾਇਜ਼ ਕਰਾਰ ਦਿਤਾ ਜਾ ਰਿਹਾ ਹੈ ਜਿਹੜੀ ਕਿ ਇਕ ਗ਼ਲਤ ਚੀਜ਼ ਹੈ। ਇਹ ਗਲ ਤਾਂ ਮੰਨੀ ਜਾ ਸਕਦੀ ਹੈ ਜੇਕਰ ਕਿਸੇ ਨੇ ਸ਼ਾਮਲਾਤ ਜ਼ਮੀਨ ਨੂੰ ਬੜੀ ਮੁੱਦਤ ਤੋਂ ਵੇਚ ਦਿਤਾ ਹੋਵੇ ਅਤੇ ਉਸ ਦੀ ਰਜਿਸਟਰੀ ਕਰਾ ਲਈ ਹੋਏ ਉਹ ਜਾਇਜ਼ ਮੰਨ ਲਈ ਜਾ ਸਕਦੀ ਹੈ ਪਰ ਇਹ ਗਲ ਸਮਝ ਵਿਚ ਨਹੀਂ ਆ ਸਕਦੀ ਕਿ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੇ January, 1956 ਤਕ ਸ਼ਾਮਲਾਤ ਜ਼ਮੀਨਾਂ ਵੇਚੀਆਂ ਹਨ ਉਹ ਵੀ ਜਾਇਜ਼ ਕਰਾਰ ਦਿਤੀਆਂ ਜਾਣ। ਫੇਰ ਰਜਿਸਟਰੀ ਕਿਸ ਢੰਗ ਨਾਲ ਹੁੰਦੀ ਹੈ? ਜੇਕਰ ਕੋਈ ਮਾਲਕ ਆਪਣੀ ਜ਼ਮੀਨ ਵੇਚਦਾ ਹੈ ਤਾਂ ਉਸ ਦਾ ਜਿਹੜਾ ਹਿੱਸਾ ਸ਼ਾਮਲਾਤ ਵਿਚ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਉਹ ਵੀ ਨਾਲ ਹੀ ਵਿਕ ਗਿਆ ਸਮਝਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਪਰ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਸ਼ਾਮਲਾਤ ਵਖਰੀ ਨਹੀਂ ਵਿਕਦੀ। ਪਿਛਲੇ ਸੈਸ਼ਨ ਵਿਚ ਸ਼੍ਰੀ ਮੋਹਨ ਲਾਲ ਦੱਤ ਨੇ ਬਿਲਕੁਲ ਠੀਕ ਗਲ ਕਹੀ ਸੀ ਕਿ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਲੋਕਾਂ ਦੀ ਇਹ ਮਦਦ ਕਰਨਾ ਚਾਹੁੰਦੇ ਹਨ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਟੋਲਿਆਂ ਦੇ ਟੋਲੇ ਇਥੇ ਬਾਹਰ ਫਿਰਦੇ ਹਨ। ਮੇਰੇ ਸਾਥੀ ਜਥੇਦਾਰ ਮੋਹਨ ਸਿੰਘ ਵਰਗਿਆਂ ਨੂੰ ਇਨ੍ਹਾਂ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਖੁਸ਼ ਕਰਨ ਦਾ ਮੌਕਾ ਇਹੋ ਜਿਹੀ legislation ਦੇ ਆਣ ਨਾਲ ਮਿਲਦਾ ਹੈ। January 1956 ਤੋਂ ਪੰਚਾਇਤਾਂ ਦਾ ਉਹ ਹਕ ਜਿਹੜਾ ਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਖੜਾ ਕਰਨ ਲਈ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਸੀ, ਇਸ ਬਿਲ ਨਾਲ ਖੋਹਿਆ ਜਾ ਰਿਹਾ ਹੈ, ਇਹ ਚੀਜ਼ ਪਿੰਡਾਂ ਦੇ ਆਮ ਲੋਕਾਂ ਦੇ ਭਲੇ ਲਈ ਨਹੀਂ ਕੀਤੀ ਜਾ ਰਹੀ ਬਲਕਿ ਜਾਗੀਰਦਾਰਾਂ ਦੇ ਭਲੇ ਲਈ ਕੀਤੀ ਜਾ ਰਹੀ ਹੈ। ਹੁਣ ਤਾਂ ਅਕਾਲੀ ਦੋਸਤ ਵੀ ਗੌਰਮਿੰਟ ਪਾਰਟੀ ਵਿਚ ਆ ਗਏ ਹਨ, ਇਹ ਉਨ੍ਹਾਂ ਲਈ ਕੀਤੀ ਜਾ ਰਹੀ ਹੈ। ਇਸ ਚੀਜ਼ ਨਾਲ ਸਰਕਾਰ ਦੀ policy ਵਾਜ਼ਿਹ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦੀ। ਇਸ ਨਾਲ ਸਾਡੀ ਪੰਜ-ਸਾਲਾ ਪਲਾਨ ਵਿਚ ਜ਼ਮੀਨਾਂ ਦੀ ਜਿਹੜੀ ceiling ਮੁਕੱਰਰ ਕੀਤੀ ਗਈ ਹੈ ਅਤੇ ਜਿਹੜੀ ਸਾਡੀ ਸਰਕਾਰ ਨੇ ceiling ਮੁਕੱਰਰ ਕੀਤੀ ਸੀ, ਇਸ ਨਾਲ ਉਸ ਨੂੰ ਵੀ ਖਤਮ ਕੀਤਾ ਜਾ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਇਹ ਬਿਲ ਉਸ ਦੇ ਖਿਲਾਫ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਇਹ ਹੁਣ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੇ ਕਾਨੂੰਨ ਬਣਾ ਰਹੇ ਹਨ ਤਾਂ ਜੋ Planning Commission ਦੀ ceiling ਮੁਕੱਰਰ ਕਰਨ ਦੀ ਜਿਹੜੀ ਰਾਇ ਹੈ ਉਸ ਦੇ ਅਸਰ ਨੂੰ ਪਹਿਲੇ ਤੋਂ ਹੀ ਖਤਮ ਕਰ ਦਿਤਾ ਜਾਏ ਤਾਂ ਜੋ ਉਹ ਚੀਜ਼ਾਂ ਪੂਰੀਆਂ ਨਾ ਕੀਤੀਆਂ ਜਾ ਸਕਣ।

[ਸਤਦਾਰ ਚੰਨ ਸਿੰਘ ਧੂਤ]

ਸਪੀਕਰ ਜਾਹਿਬ, ਜੋ 30 ਏਕੜ ਜ਼ਮੀਨ ਦੀ ceiling ਮੁਕੱਰਰ ਕੀਤੀ ਗਈ ਹੈ ਉਸ ਦਾ ਕੀ ਬਣੇਗਾ ਜਦ ਕਿ 500, ਹਜ਼ਾਰ ਜਾਂ ਦੋ, ਦੋ ਹਜ਼ਾਰ ਏਕੜ ਸ਼ਾਮਲਾਤ ਜਗੀਰਦਾਰਾਂ ਪਾਸ ਰਹਿ ਜਾਵੇਗੀ? ਜਗੀਰਦਾਰ ਜਾਣਦਾ ਹੈ ਕਿ ਉਹ ਕਿੰਨੀ ਕੁ ਜ਼ਮੀਨ ਰਖ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਜੋ ਉਸ ਨੂੰ ਉਹ ਵੇਚਣਾ ਸ਼ੁਰੂ ਕਰੇਗਾ। ਉਸ ਨੇ ਵੇਚ ਕੇ ਪੈਸਾ ਇਕੱਠਾ ਕਰ ਲੈਣਾ ਹੈ। ਪੰਜਾਬ ਵਿਚ ਇਹ ਇਕ ਨਵੀਂ ਦੌੜ ਸ਼ੁਰੂ ਹੋ ਜਾਵੇਗੀ। ਇਹ ਜੋ ਸ਼ਾਮਲਾਤ ਆਪ ਹਜ਼ਾਰਾਂ ਏਕੜ ਦੇ ਰਹੇ ਹੋ ਇਹ ਸਿਰਫ ਚੰਦ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਹੀ ਦੇ ਰਹੇ ਹੋ; ਮਸਾਂ 100 ਜਾਂ 200 ਆਦਮੀਆਂ ਨੂੰ ਮਿਲੇਗੀ। ਮੈਨੂੰ ਆਪਣੇ ਜ਼ਿਲੇ ਦਾ ਪਤਾ ਹੈ ਕਿ ਇਹ ਜ਼ਮੀਨਾਂ ਬੜੇ ਬੜੇ ਜਿਹੇ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਮਿਲਣੀਆਂ ਹਨ। ਨਤੀਜਾ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਪੰਚਾਇਤਾਂ ਨੂੰ ਮਿਲੇ ਹਕ ਖਤਮ ਹੋ ਕੇ ਰਹਿ ਜਾਂਦੇ ਹਨ। ਅਜ ਪੰਚਾਇਤਾਂ ਤੋਂ ਜ਼ਮੀਨ ਖੋਹੀ ਜਾ ਰਹੀ ਹੈ। ਦੂਸਰੇ ਪਾਸੇ Planning Commission ਨੇ ਪੰਜਾਬ ਸਰਕਾਰ ਨੂੰ ਕਿਹਾ ਕਿ ਤੁਸੀਂ ਜੋ ਬਜਟ ਬਣਾਇਆ ਹੈ ਇਸ ਨੂੰ ਘਟ ਕਰੋ। ਸਾਡੀ ਤਜਵੀਜ਼ ਸੀ ਕਿ 30 ਫੀ ਸਦੀ Land Revenue ਪੰਚਾਇਤਾਂ ਨੂੰ ਦਈਏ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਕਿਹਾ ਘਟ ਕਰੋ। ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ education ਦਾ ਵੀ ਸਾਡਾ ਬਜਟ ਘਟ ਕਰਵਾਇਆ। ਅਜ ਪੰਚਾਇਤਾਂ ਪਾਸ Primary Education ਦਿਤੀ ਹੋਈ ਹੈ। ਸਕੂਲ ਬਣਾਉਣ, ਤਪੜ, ਸਾਮਾਨ, ਕਮਰੇ ਆਦਿ ਦਾ ਸਾਰਾ ਪ੍ਰਬੰਧ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਕਰਨਾ ਪੈਂਦਾ ਹੈ; ਪਰ ਪੰਚਾਇਤਾਂ ਦੀ ਆਮਦਨ ਥੋੜੀ ਹੈ, ਇਸ ਦੇ ਜ਼ਰੀਏ ਉਨ੍ਹਾਂ ਤੋਂ ਖੋਹੇ ਜਾ ਰਹੇ ਹਨ। ਕਾਨੂੰਨ ਵਿਚ ਸ਼ਾਮਲਾਤ ਦੇਹ ਦੀਆਂ ਮੱਦਾਂ ਨੂੰ ਮਹਿਵਦ ਕੀਤਾ ਜਾ ਰਿਹਾ ਹੈ, ਉਸ ਵਿਚ ਸਿਰਫ ਗਲੀਆਂ ਤੇ ਖੂਹ ਰਖੇ ਜਾ ਰਹੇ ਹਨ। ਮੈਂ ਸਮਝਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਹੁਣ ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਇਹ ਕਰਨਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ਕਿ ਕਿਸੇ ਕਾਨੂੰਨ ਨੂੰ ਵੀ ਪਾਸ ਕਰਨ ਦੀ ਲੋੜ ਨਹੀਂ ਜਗੋਂ ਬੇਸ਼ਕ ਪਹਿਲਿਆਂ ਨੂੰ ਡੀ repeal ਕਰ ਦੇਣ ਤਾਂ ਜੋ ਇਹ ਮਾਮਲਾ ਹੀ ਖਤਮ ਹੋ ਜਾਵੇ। ਸਾਨੂੰ ਪਤਾ ਹੈ ਕਿ Minister Incharge ਇਸ ਮਹਿਕਮੇ ਵਿਚ ਨਵੇਂ ਹਨ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਤੇ ਕਈ ਕਿਸਮ ਦੇ ਦਬਾਵ ਹਨ ਅਤੇ ਸਭ ਕੁਝ ਇਸ ਦਬਾਵ ਥੱਲੇ ਹੀ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਕੀਤਾ ਹੈ। ਮੈਨੂੰ ਇਹ ਵੀ ਪਤਾ ਹੈ ਕਿ ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਕਿੰਨੀ ਘਟ ਵਾਕਫ਼ੀ ਹੈ। ਜਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ local rate ਅਤੇ ਮਾਲੀਆ ਜਮ੍ਹਾਂ ਕਰ ਕੇ ਉਸ ਤੇ surcharge ਵਸੂਲ ਕਰਦੇ ਹਨ ਜੋ ਕਿ ਰੁਪਏ ਚੋਂ 9 ਆਨੇ ਬਣ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। (*Interruption by Revenue Minister*) ਆਪ ਸਮਝਣ ਦੀ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਕਰੋ। ਹੋ ਸਕਦਾ ਹੈ ਕਿ ਤੁਹਾਨੂੰ ਜਥੇਦਾਰ ਮੋਹਨ ਸਿੰਘ ਜਾਂ ਹੋਰ ਕੋਈ ਗ਼ਲਤ ਫ਼ਹਿਮੀ ਪਾਉਂਦੇ ਹੋਣ। ਇਹ Common Land ਦੇ Bill ਦੇ ਖਿਲਾਫ਼ ਹੈ। ਮੈਂ ਇਹ ਨਹੀਂ ਕਹਿੰਦਾ ਕਿ ਇਸ ਵਿਚ ਕੁਝ ਚੰਗਿਆਈ ਨਹੀਂ, ਕੁਝ ਤਰਮੀਮਾਂ ਦਰੁਸਤ ਹਨ (ਇਕ ਆਵਾਜ਼ : ਸ਼ੁਕਰ ਹੈ।) ਪਰ ਜੋ basic ਚੀਜ਼ ਹੈ common land ਦਾ ਪੁਰਾਣਾ ਐਕਟ—ਉਹ ਖਤਮ ਕੀਤੀ ਜਾ ਰਹੀ ਹੈ। ਇਸ ਲਈ ਮੈਂ ਸਮਝਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਇਸ ਨੂੰ ਹੁਣ ਵਾਪਸ ਲੈ ਲਿਆ ਜਾਵੇ ਅਤੇ ਸੁਧਾਰ ਕਰ ਕੇ ਪੇਸ਼ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇ।

ਸ਼੍ਰੀ ਸ਼੍ਰੀ ਚੰਨ (ਬਹਾਦੁਰਗੜ੍ਹ) : ਸਾਹਿਬੇ ਸਦਰ, ਮੇਰੇ ਲਾਯਕ ਫ਼ੀਸਤ, ਅਮੀ ਜੋ ਮੇਰੇ ਸੇ ਪਹਲੇ ਬੋਲੇ ਹੁੰ, ਨੇ ਕਧਾ ਕਹਿਸ ਕੀ ਹੈ ਧਹੁ ਤੋ ਕੁਝ ਸਮਝ ਮੈਂ ਆਧਾ ਨਹੀਂ। ਕਹੁ ਕਮੀ ਕਾਂਗਡੇ ਕੀ ਕਹੁਤੇ ਥੇ ਤੋ ਕਮੀ ਕਹੁਤੇ ਥੇ ਕਿ ਜਾਗੀਰਦਾਰੋਂ ਕੋ ਫਾਧਦਾ ਹੋਗਾ, ਫਲਾਂ ਕੋ ਹੋਗਾ (*Interruption by Sardar Chanan Singh Dhut.*)

अध्यक्ष महोदय : आप इस तरह बीच में न बोला करें। (The hon. Member should not interrupt like that.)

श्री श्री चन्द : एक बड़ी simple सी amendment है। इन्होंने बार २ कहा कि जागीरदार बढ़ जाएंगे, वह फायदा उठा जायेंगे। ऐसा मालूम होता है कि तीन चार लफ्ज याद कर रखे हैं और वही कह देते हैं। भला उस में क्या है जागीरदारों के लिये। इतनी simple सी बात है कि Common Lands Act पास किया था; उस को अमल में लाने में कुछ दिक्कत आती थी जिस को रफ़ा करने के लिये यह बिल लाए हैं। अब यही बताएं कि कौन सी शामिलालत है जो वापिस ली जा रही है। Definition जो दी है उस में दिया है कि शामिलालत देह जो होगी वह पंचायतों के पास रहेगी। बाकी जो पत्ती, ठोला या पन्ना शामिलालत हैं तो लोग यह करते हैं कि दोपहर को मवैशियों के लिए पानी वगैरा का प्रबन्ध वहां कर लेते हैं। तीन २ मील पर खेत होता है, सुबह काम पर गए तो दोपहर को वहीं आराम वगैरा किया, वहीं मवैशियों के जौहड़ का इन्तज़ाम कर लेते हैं। अब यह कहते हैं कि यह पंचायतों को दे दो। तो जब ऐसा होगा लोगों को चार दफ़ा मवैशियों को पानी पिलाने के लिये वापिस लाना पड़ेगा जिस से 12 मील तो बैलों को इसी में सफ़र करना पड़ेगा। अब यह कहते हैं कि ले लो इन से। होता यह है कि एक आदमी तो कूआं नहीं बनवा सकता तो उन्होंने मिल कर ज़मीन पत्ती या ठोला रखी हुई है। इन के मुताबिक तो ज़मींदार का घर भी पंचायत को दे दो। Non-proprietors को proprietors बना दिया गया, शामिलालत में हिस्सा मिल गया अब यह खड़े हो कर कहते हैं कि जनाब यह जागीरदार हैं इन की पत्ती, पन्ना, गिलवाड़े वगैरा भी पंचायतों को दे दो। आज ऐसे केस नोटिस में आ रहे हैं जहां कि सारे के सारे गांव ही शामिलालत काग़ज़ों में दर्ज हैं तो यह कहते हैं कि इस तरह दस दस हजार बीघे ज़मीन पंचायतों को दे दो। काग़ज़ों में तो ग़लती से लिखा गया तो कौन सी ज़मीन है जो यह कहते हैं कि पंचायतों को दे दो। कहते हैं 30 एकड़ की ceiling लगाई गई है बाकी छीन लो, मगर कौन सी ज़मीन है जो ज़मींदारों को गई है। अगर किसी ने थोड़ी बहुत ज़मीन मवैशियों के लिए छोड़ी है तो यह चाहते हैं कि वह ले लें मगर वह तो शामिलालत देह नहीं है। आप ने कानून तो शामिलालत देह के बारे में पास किया है। वह तो सैंकड़ों सालों से बटवारा कर के अलग २ ज़मीन बोलते हैं, वह उन से कैसे छीन सकते हैं। शामिलालत देह की जो definition है उस में जो ज़मीन आए ले लें, यह नहीं कि किसी ज़मींदार के घर को भी इसी definition में लाया जाए। आखिर यह क्या तरीका है कि एक class को single out कर के कि यह ज़मींदार है इस को मार दो, यह proprietor है इस को मार दो, यह भी कर दो और वह भी कर दो। आखिर कब तक ऐसा होगा? हां यह बात ठीक है कि जो आदमी deserve करता है उस की मदद करो, मगर इस तरह single out करना कि वह जागीरदार है और उसे तंग करना यह ठीक नहीं है। बाकी मेरे दोस्तों के मुताबिक तो दो बीघे वाला मालिक भी ज़मींदार है और 5 वाला जागीरदार। इस तरह यह चाहते हैं कि अगर किसी

[श्री श्री चन्द]

ने मवैशियों के लिये जगह छोड़ी है, बच्चों के खेलने के लिये जगह छोड़ी है, पानी के लिए या मवैशी चराने के लिए जगह छोड़ी है, यह चाहते हैं कि वह सब इसी definition में आ जाए । लेकिन यह definition कर दी शामिलता देह की इन्होंने जो आज तक शामिलता देह की definition नहीं है, इस में इस वक्त जो additions की जा रही हैं इसके reasons कौन से हैं? कौन सी वजह है कि जिस से दूसरी चीजों को इस में मिल मिला कर लाया जा रहा है? आज जो definition है उस के मुताबिक पंचायतों ने शामिलता देह और गीदवाड़ों को नोटिस दे रखे हैं कि साहिब यह हमारे अधिकार में है। पहले एक्ट में यह नुक्स था कि "शामिलता" की definition नहीं थी जिस से लोगों को तंग और परेशान किया जाता था । और इस defect की आड़ में गीदवाड़ और आवादी देह से बाहिर के इलाके को पंचायत वालों ने परेशान करना शुरू कर दिया और नोटिस दे दिए कि साहिब यह हमारी है। इस लिये इस definition में जो defect था इस को इस बिल से दूर करने की कोशिश की है। यह तो बहुत मामूली सा नुक्स था, और भी कई नुक्स Original Act में हैं और कई तरह से एक एक्ट के अधीन बेइन्साफियां की जाती हैं। यह तो इन्होंने एक तरह से बेइन्साफी का सौवां हिस्सा remove किया है। मगर हैरानी है कि इस पर इतना criticism क्यों हो रहा है। हमारे चन्द भाइयों के पास बस एक लफ्ज़ रह गया है जागीरदारी का। हर जगह इस लफ्ज़ के हेर फेर से लोगों को गुमराह किया जाता है। इस लिए मैं तो यह अर्ज करूंगा कि इस तरह जागीरदारी का नाम ले कर masses को exploit करना मुनासिब नहीं ।

जहां तक इस Amending Bill का ताल्लुक है मैं अर्ज करूंगा कि जो कुछ भी अब किया है इसमें और amendments चाहिए थीं। इस का working बड़ा defective है। इस से बेइन्साफी बहुत होती है। इस को दूर करना चाहिए ताकि किसी के साथ बेइन्साफी न हो। यह तो एक simple सा बिल है जिस से कुछ defect दूर किया गया है। यहां पर मैं यह भी बता दूं कि जागीरदारी और जमींदारी का नाम ले कर लोगों को गुमराह करना मुनासिब नहीं। इस बिल से किसी जमींदार को भी फायदा नहीं होगा जैसा कि मेरे कुछ दोस्तों ने जिक्र किया है। इस लिये मैं अर्ज करूंगा कि इस Amending Bill को उसी हालत में जिस में कि इसे पेश किया गया है पास कर देना चाहिए और इस में किसी भी amendment की ज़रूरत नहीं ।

लोक कार्य मंत्री (श्री मूल चन्द जैन) : स्पीकर साहिब, इस स्टेज पर मुझे intervene करने की इस लिये ज़रूरत महसूस हुई कि जब यह Original Act इस हाउस में बिल के रूप में पेश किया गया था तो मैं ने इस में काफी दिलचस्पी ली थी। आज मैं ने इस हाउस में इस बिल के बारे में मुख्तलिफ़ किस्म के विचार चन्द मेम्बरों के सुने। ऐसा मालूम होता है कि उन्हें कुछ गलतफहमी है इस तरमीमी बिल के बारे में । और इस के साथ ही मुझे यह भी जाहिर होता है कि जो मेम्बर साहिबान बोले हैं उन्होंने Original

Act और इस Amending बिल को साथ-साथ रख कर नहीं पढ़ा। अगर आप Original Act, जिस की कितनीमी की जा रही है, का मुकाबला इस Amending बिल से करें तो अच्छी तरह से पता चल जाता है कि हम पहले दिए गए provisions को खतम नहीं कर रहे। कुछ मैम्बरों ने कहा है कि जो Original Act था उस के provisions को खतम कर के गरीब हरिजनों और दूसरे गरीब लोगों को नुकसान पहुंचाया जा रहा है। इस तरह की बातें कई मैम्बर साहिबान ने कीं। खास कर मेरे साथी श्री चांद राम जी की स्पीच सुन कर तो मुझे हैरानी इस वजह से भी हुई कि वह भी उस बात को जानते हैं जिसे हम जानते हैं कि इस Amending Bill को पेश करके हमने Original Act के provisions को खतम नहीं किया। कई मैम्बर बोलते समय अपने जज्बात से मुतहरिक होते हैं और बार बार एक ही चीज को उठाते हैं कि हमारी हकूमत इस की कोशिश नहीं करती, हमारी हकूमत गरीबों का ख्याल नहीं रखती। तो मैं अब इस लिए खड़ा हुआ हूं कि अपने मुअज्जिज दोस्तों को कह सकूं और उनकी सेवा में यह निवेदन कर सकूं कि इस तरमीमी बिल और Original Act में कोई फर्क नहीं और जो फर्क है वह यह कि कुछ defects थे जिन्हें दूर किया गया है। मिसाल के तौर पर रोहतक का जिला लें। इस बिल से उस इलाके को क्या लाभ होगा? मेरे मित्र जो रोहतक से आए हैं श्री चांद राम जी, उन्होंने कहा है कि सात तरीकों से पंचायत को शामिलाल से निकाला जा रहा है और जमींदारों के हकूक छीने जा रहे हैं लेकिन मैं अर्ज करूं कि हम निकाल नहीं रहे बल्कि और उस में शामिल कर रहे हैं। स्पीकर साहिब, मैं आप की माफ़त वह चन्द additions सभा के सामने लाना चाहता हूं जिन का provision इस amending बिल में किया गया है। पहली तो यह कि दरिया बुर्द जमीन को इन्होंने कहा है कि शामिलाल से निकाल लिया गया है। मैं उनकी सेवा में यह बताना चाहता हूं कि यह तो पहले Original Act में भी निकला हुआ था। वहां पर यह लिखा हुआ है—

“It shall extend to the whole State of Punjab provided that nothing contained in this Act shall apply to any land which becomes shamilat due to river action...”

और इस बिल में भी वही चीज रखी हुई है। इस में लिखा है—

“(i) becomes or has become shamilat due to river action or has been reserved as shamilat in expectation of river action;”

जो दरिया बुर्द जमीन हो जाती है या दरिया से निकलती है वह पहले से ही इस की ज़द से निकली हुई है। मेरे ख्याल में किसी के नोटिस में यह बात नहीं आई बल्कि यहां तो एक रियायत दी हुई है जो शायद श्री चांद राम जी के नोटिस में नहीं आई। वह रियायत यह है जो clause 2 की explanation में लिखी हुई है—

“Shamilat deh recorded as pasture or pond or playground would not be excluded from the operation of this Act even though such land has become shamilat due to or in expectation of river action”.

[लोक कार्य मंत्री]

पहले जो Original . Act था उस में दरिया बुंद तमाम जमीन exclude समझी जाती थी और उस पर common land का असर नहीं था। हम ने इस नए amending Bill में यह रियायत दी है कि अगर वह pasture land or pond or play-ground भी लिखी हुई हो तो उसे इस एक्ट की ज़द से exclude नहीं किया जाएगा। तो क्या मैं अपने भाई श्री चांद राम जी से पूछ सकता हूं कि क्या यह add किया है या निकाला है। यह area निकाला नहीं बल्कि पंचायतों को दिया है।

दूसरी चीज़ इस में 26 January 1956 से पहले तक्सीम शुदा और ज़ेर काश्त ज़मीन के बारे में थी उसे निकाल दिया गया है। इस पर भी कई मैम्बरों ने एतराज़ किया है। मैं कहता हूं यह ठीक किया गया है। यह इन्साफ की चीज़ है। स्पीकर साहिब, बहुत से गांव हमारे नोटिस में आए हैं जहां छोटे छोटे बिस्वेदार हैं और 50 बर्स से काश्त करते चले आ रहे हैं और जो किसी गांव की शामिलत है तो व्यक्तिगत तौर पर यह ज़रूरी है कि वह ज़मीन उनके पास ही रहे। इसको व्यक्तिगत से निकाल कर पंचायत को मालिक बनाना उचित नहीं। मेरा ख्याल है श्री चांद राम जी खुद भी जब उनके सामने ऐसा केस आएगा कि एक छोटा ज़मींदार है और उसके बाप दादा एक ज़मीन को काश्त करते आए हैं तो उस ज़मीन को पंचायत के हवाले कर दें ऐसा नहीं होने देंगे।

तीसरी चीज़ clause 2 की Sub-clause (b) (iv) के बारे में कही गई है कि जो 26th January 1956 से पहले acquire की गई हो इस पर एतराज़ किया गया है। यह ग़लत चीज़ लिखी हुई है। मैं ने इस के बारे में अपने दोस्तों को consult किया है, उन्होंने भी माना है कि 26th January, 1956 में सन् ग़लत है यह 50 चाहिए और मेरा ख्याल है misprint है। इस पर किसी की तरफ से तरमीम आएगी तो इसे amend कर दिया जाएगा। इस सन् को 26th January, 1950 मान लेने के बाद मेरा ख्याल है किसी को शिकायत नहीं होगी। फिर इसके साथ यह भी लिखा है कि तबादला रजिस्टरी से हो तो यह भी इन्साफ का तकाज़ा है और मैं समझता हूं कि इस provision से पंचायतों को उन झगड़ों से मुक्त किया है जो इस सम्बन्ध में बाद में पैदा होते। यह तो इन्साफ की बात है और यह भी एक रियायत है।

फिर यह एतराज़ किया गया है कि पन्ना पत्ती, ठोला, टीका आदि क्यों निकाला गया है। इस के बारे में मैं अर्ज़ करूं कि कोई भी बताए कि January 1955 से या जब से यह कानून पास हुआ है किसी पाना या पत्ती की ज़मीन को अब तक शामिलत देह में दिया गया है।

ਮਰਦਾਨ ਚੰਨਣ ਸਿੰਘ ਪੁਤ : ਫਿਰ ਇਹ ਬਿਲ ਲਿਆਏ ਕਿਉਂ ਹੋ ?

ਲੋਕ ਕਾਰਜ ਮੰਤਰੀ : ਮੇਰੇ ਸਾਥੀ ਪੁੱਛਦੇ ਹਨ ਕਿ ਪਹਿਲੇ ਤੋਂ ਤਾਂ ਇਸ ਨੂੰ ਲਾਨੇ ਦੀ ਕੀ ਜ਼ਰੂਰਤ ਸੀ। ਇਸ ਬਿਲ ਨੂੰ ਇਸ ਵਜ੍ਹਾ ਤੋਂ ਪੇਸ਼ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਕਿ ਕਈ ਜਗ੍ਹਾ ਗਲਤਫਹਿਮੀ ਪੈਦਾ ਹੋ ਗਈ। ਕੁਝ ਜ਼ਮੀਨਾਂ ਜੋ ਲਾਲ ਡੋਰਾ ਦੇ ਅੰਦਰ ਸਨ ਜਿਸਨੂੰ ਲੋਕ ਗੋਰਾ ਦੇਹ ਕਹਿੰਦੇ ਸਨ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਪੰਚਾਇਤ ਅਫਸਰ ਮੌਜੂਦ ਨ ਸਨ ਤਾਂ Revenue Officers ਨੇ ਅਲਗ ਅਲਗ interpretations ਸ਼ੁਰੂ ਕਰ ਦਿੱਤੇ ਕਿ ਇਹ ਜ਼ਮੀਨ ਸ਼ਾਮਲਾਤ ਦੇਹ ਵਿੱਚ ਸ਼ਾਮਿਲ ਹੈ ਜਾਂ ਨਹੀਂ, ਕੁਝ ਕਹਿੰਦੇ ਸਨ ਕਿ ਅਸੀਂ ਦਰਾਜ਼ਾ ਵਿੱਚ ਹਾਂ ਜਾਂ ਨਹੀਂ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਸ਼ਾਮਲਾਤ ਠੋਲਾ, ਪੱਤੀ, ਪੰਨਾ ਨ ਪਹਿਲੇ ਸ਼ਾਮਿਲ ਸਨ ਅਤੇ ਨਾ ਹੀ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਸ਼ਾਮਲਾਤ ਨੂੰ ਪਹਿਲੇ ਨਿਕਾਲਾ ਹੋਇਆ ਸੀ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਵੀ ਅਬ ਹੀ ਹੈ। ਇਸ ਲਈ ਪੰਚਾਇਤਾਂ ਦੀ ਤਰਫ ਤੋਂ ਇਹ ਇਲਜ਼ਾਮ ਲਗਾਇਆ ਕਿ ਅਸੀਂ ਤਰਫ, ਪੱਤੀ ਪੰਨਾ, ਠੋਲਾ ਨੂੰ ਨਿਕਾਲ ਕਰ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ areas ਨੂੰ ਕਮ ਕਰ ਰਹੇ ਹਾਂ, ਜ਼ਿਆਦਾਤਰ ਹੈ। ਬਲਕਿ ਇਸ ਲਿਹਾਜ਼ ਤੋਂ ਵੀ ਇੱਕ ਰਿਪੋਰਟ ਹੈ ਜੋ ਮੈਂ ਸ਼੍ਰੀ ਚਾਂਦ ਰਾਮ ਅਤੇ ਸਰਦਾਰ ਚੰਨਣ ਸਿੰਘ ਧੂਤ ਦੀ ਸੇਵਾ ਵਿੱਚ ਦਿੱਤੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ ਕਿ Director, ਪੰਚਾਇਤ, ਦੀ ਤਰਫ ਤੋਂ ਹੁਕਮ ਜਾਰੀ ਹੋਇਆ ਹੈ ਕਿ consolidation ਦੀ ਵਜ੍ਹਾ ਤੋਂ ਕਿਸੇ ਦੀ ਸ਼ਾਮਲਾਤ ਕਈ ਅਤੇ ਕਿਸੇ ਦੀ ਕਈ ਨਹੀਂ ਸੀ, ਤਾਂ ਪਤਾ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਕਿ ਸ਼ਾਮਲਾਤ ਕੀਤੀ ਸੀ। ਅਤੇ ਹਰ ਪੰਚਾਇਤ ਨੂੰ ਹੁਕਮ ਜਾਰੀ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ ਕਿ ਜੋ ਜ਼ਮੀਨ ਕਾਗਜ਼ਾਤ ਵਿੱਚ ਜ਼ੋਰ ਕਾਸ਼ਤ ਹੈ ਅਤੇ ਦਰਅਸਲ ਉਹ ਕਾਸ਼ਤ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦੀ ਤਾਂ ਉਸ ਉੱਪਰ ਵੀ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ ਕਿ ਇਸ ਲਈ ਪੰਜਾਬ ਸਰਕਾਰ ਦੀ ਤਾਰੀਫ ਕੀਤੀ ਜਾ ਰਹੀ ਹੈ। ਇਸ ਵਿੱਚ ਉਹ ਜ਼ਮੀਨਾਂ ਵੀ ਸ਼ਾਮਿਲ ਕੀਤੀਆਂ ਜਾ ਰਹੀਆਂ ਹਨ, ਜੋ ਲਾਲ ਡੋਰੇ ਦੇ ਅੰਦਰ ਹਨ। ਅਤੇ ਜ਼ਿਲ੍ਹਾ ਰੋਹਤਕ, ਹਿਸਾਰ ਅਤੇ ਗੁੜਗਾਂਵ ਵਿੱਚ ਖਾਸ ਤੌਰ ਉੱਪਰ ਮੌਜੂਦ ਹਨ ਜੋ ਆਬਾਦੀ ਦੇ ਲਈ ਮਿਲਦੀ ਸਨ। ਕਈ ਵੇਰ ਗੋਰਾ ਦੇਹ ਵੀ ਕਹਿੰਦੇ ਸਨ ਅਤੇ ਸ਼ਾਮਿਲ ਨਹੀਂ ਸੀ। ਅਤੇ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੀ ਕਾਨੂੰਨ ਤੋਂ ਉਹ ਵੀ ਸ਼ਾਮਲਾਤ ਵਿੱਚ ਸ਼ਾਮਿਲ ਕਰ ਰਹੇ ਹਨ। ਮੈਂ ਸਮਝਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਇਸ ਹਾਊਸ ਦੇ ਮੁਅਜ਼ਿਜ਼ ਮੈਂਬਰਾਂ ਨੂੰ ਇਤਫਾਕ ਕਰਨਾ ਕਿ ਪਹਿਲੇ ਪੰਚਾਇਤਾਂ ਅਤੇ ਲੋਕਾਂ ਦੇ ਅੰਗੇਜ਼ ਹੋਣੇ ਸਨ ਅਤੇ ਲੋਕ ਲਾਲ ਡੋਰੇ ਦੇ ਅੰਦਰ ਵੀ ਕੰਝਾ ਕਰ ਲੈਂਦੇ ਸਨ ਅਤੇ ਪੰਚਾਇਤਾਂ ਦੀ powers ਨਹੀਂ ਸੀ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਰੋਕਣ ਦੇ ਲਈ।

ਅਤੇ ਇਸੇ ਵਜ੍ਹਾ ਤੋਂ ਅਸੀਂ ਪੰਚਾਇਤਾਂ ਦੀ ਅਥਰਿਟੀ ਦੇ ਰਹੇ ਹਾਂ ਅਤੇ ਪੰਚਾਇਤਾਂ ਨੂੰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਮਾਲਿਕ ਬਣਾ ਰਹੇ ਹਾਂ। ਫਿਰ ਇਹ ਕਹਿਣਾ ਕਿ ਅਸੀਂ Parent Act ਨੂੰ ਇਸ amending ਬਿਲ ਦੇ ਲਾਨੇ ਤੋਂ ਖਤਮ ਕਰ ਰਹੇ ਹਾਂ ਬਿਲਕੁਲ ਗਲਤ ਗੱਲ ਹੈ। ਸਪੀਕਰ ਸਾਹਿਬ, ਇੱਕ ਗੱਲ ਤਾਂ ਮੇਰੇ ਦੋਸਤ ਭੁੱਲ ਗਏ ਹਨ ਕਿ ਇਸ ਬਿਲ ਵਿੱਚ ਅਸੀਂ ਇੱਕ ਅਤੇ ਚੀਜ਼ ਸ਼ਾਮਿਲ ਕੀਤੀ ਜਾ ਰਹੀ ਹੈ ਜੋ ਕਿ ਪਹਿਲੇ ਕਾਨੂੰਨ ਵਿੱਚ ਨਹੀਂ ਸੀ। ਮੁੱਖ ਦੁਖ ਹੁੰਦਾ ਸੀ ਕਿ ਜਦੋਂ ਪਹਿਲੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਤਰਫ ਮੇਰੀ ਤਵਜ਼ੁਹ ਜਾਂਦੀ ਸੀ ਅਤੇ ਬਹੁਤ ਸਾਰੇ cases ਵਿੱਚ ਦਿਲਾਈ ਜਾਂਦੀ ਸੀ। ਜਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਬਾਜ਼ ਜਗ੍ਹਾ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ਦਾਰਾਂ ਦੀ ਸ਼ਾਮਲਾਤ ਦੇਹ ਉੱਪਰ ਕੰਝਾ ਸੀ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਉਹ ਮੁਦਤ ਦੇ ਚਲਾਉਣੇ ਸਨ ਉਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਬਹੁਤ ਸਾਰੇ ਗਾਂਵਾਂ ਵਿੱਚ ਸ਼ਾਮਲਾਤ ਦੇਹ ਉੱਪਰ ਮੁਜ਼ਾਰਾਂ ਦੀ ਕੰਝਾ ਸੀ। ਧੌਲੀਦਾਰਾਂ, ਬੁਟੀਮਾਰਾਂ ਵਗੈਰਾ

[लोक कार्य मंत्री]

वगैरा, जो यहां बताए गए हैं, का कब्ज़ा था। क्लॉज़ 4 के अन्दर जो लोग आए हैं यह सब ग़रीब हैं। ग़ैर-बिस्वेदार हैं जिन के साथ कि आप साहिबान सब के सब हमदर्दी करते हैं और हमदर्दी करनी भी चाहिए। यह सब के सब लोग पिछले कानून की रू से अपनी ज़मीनों से महरूम कर दिए गए थे हालांकि उनका उन ज़मीनों पर बहुत देरीना कब्ज़ा था और बाज़ cases तो ऐसे नोटिस में आए जिनका कि कई generations से कब्ज़ा था और उन्हें वह चलाते आ रहे थे। वह ग़रीब लोग रोते चिल्लाते थे कि यह अजीब आज़ादी आई कि जिन ज़मीनों पर हमारा पचास पचास और साठ साठ सालों से कब्ज़ा था और बाप दादा से उनकी काश्त करते आ रहे थे उन से हमें इस सरकार ने एक कलम महरूम कर दिया और पंचायतें उनकी मालिक बना दीं। यह वाकई बेइन्साफी वाली ही बात थी। तो, स्पीकर साहिब, हम उन लोगों को भी उनका हक ही दे रहे हैं और कह रहे हैं कि पिछले कानून की वजह से जो ऐसे cases हुए हैं और जिन ऐसे ग़रीब लोगों को उनकी उस शामिलत ज़मीन से महरूम कर दिया गया था उनकी ज़मीनों की पंचायतें मालिक नहीं होंगी। पिछले कानून से जो बे-इन्साफी हो रही थी उसको हम दूर कर रहे हैं और ग़रीबों को ही जिन की हम सब नुमाइंदगी करते हैं relief दे रहे हैं। इस लिए यह कहना कि हम Principal Act को खत्म करते जा रहे हैं दुरुस्त बात नहीं है। फिर और भी चीज़ें थीं जो पिछले कानून में दर्ज होने से रह गई थीं। वह यह थीं कि पंचायतें जो हुक्म देती थीं वह आख़री हुक्म होता था। उस हुक्म के खिलाफ कोई अपील करने का हक लोगों को नहीं दिया गया था। आप जानते हैं और यहां ज़िक्र होता रहा है कि कितनी सारी पंचायतें ऐसी थीं जो ग़रीबों को ज़मीन काश्त के लिए नहीं देती थीं हालांकि उस ऐक्ट में कहा गया था कि ऐसी ज़मीनें landless लोगों को, tenants को काश्त के लिए दी जाएं मगर वह उनको न दे कर जिस को मर्जी में आया दे देते थे। लोग रोते थे और शिकायतें करते थे कि हमें ज़मीन नहीं मिली, जिन के पास पहले ही काफी है उनको दे दी गई। चूँकि अपील करने का कोई provision उस में नहीं था इस लिए पंचायतें मन मानी कर लेती थीं। इस लिए अब हम ने यह कर दिया है कि अगर कहीं ऐसा होगा तो collector को अख्तियार दिया गया है कि वह पंचायत के ऐसे हुक्म को रद्द करके ग़रीबों को काश्त का हक दे। अंत में मैं यही कहूंगा कि इस तरमीमी बिल के बारे में कुछ दोस्तों को ग़लत फहमियां हो गई थीं और शायद इन की बड़ी वजह यह भी थी कि जहां 26 जनवरी 1956 लिखा गया था वह एक printing की ग़लती थी और इस बारे में मैं ने बात पहले ही काफी साफ कर दी है। इस लिए मैं उम्मीद करता हूं कि यह हाउस और वे मੈम्बरान जो यह समझते थे कि यह Parent Act को खत्म किया जा रहा है और.....

श्री चांद राम अहलावत : वह भी बताएंगे।

लोक कार्य मंत्री : उसका भी जवाब दे दूँगे ।

Sardar Mohan Singh : Sir, I beg to move—

That the question be now put.

Mr. Speaker : Question is—

That the question be now put.

The motion was carried.

ਮਾਲ, ਵਿਦਿਆ ਅਤੇ ਮੁੜ-ਵਸਾਊ ਮੰਤਰੀ (ਸਰਦਾਰ ਗੁਰਬਚਨ ਸਿੰਘ ਬਾਜਵਾ) : ਸਪੀਕਰ ਸਾਹਿਬ, ਜਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਮੇਰੇ ਦੋਸਤ ਮੂਲ ਚੰਦ ਜੀ ਨੇ ਕਿਹਾ ਹੈ ਮੈਂ ਵੀ ਸਮਝਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਇਸ ਬਿਲ ਦੀਆਂ ਸਾਰੀਆਂ ਗੱਲਾਂ ਸਮਝਣ ਵਿਚ ਕੁਝ ਦੋਸਤਾਂ ਨੂੰ ਗਲਤ ਫਹਿਮੀ ਹੋਈ ਹੈ, ਕਿਉਂਕਿ ਮੈਂ ਸਮਝਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਜੇਕਰ ਉਹ ਇਸ ਬਿਲ ਨੂੰ ਚੰਗੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਨਾਲ ਪੜ੍ਹਦੇ ਅਤੇ ਸਮਝਦੇ ਤਾਂ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦਾ criticism ਨਾ ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ ਜਿਸ ਦਾ ਕਿ ਕੋਈ ਸਿਰ ਪੈਰ ਨਹੀਂ ਸੀ ਅਤੇ ਜੋ ਇਸ ਬਿਲ ਨਾਲ ਤਾਲਮੁਲ ਨਹੀਂ ਰਖਦਾ ਸੀ। ਮੇਰੇ ਇਕ ਦੋਸਤ ਨੇ ਬੜੇ ਜ਼ੋਰ ਨਾਲ ਕਿਹਾ ਕਿ ਸ਼ਾਮਲਾਤ ਜੋ ਸੀ ਉਹ ਸਭ ਦੀ—ਮਾਲਕਾਂ ਅਤੇ ਗੈਰ-ਮਾਲਕਾਂ ਦੀ—ਸਾਂਝੀ ਸੀ ਅਤੇ ਸਾਂਝੇ ਕੰਮਾਂ ਲਈ ਸੀ ਪਰ ਹੁਣ ਇਸ amending ਬਿਲ ਰਾਹੀਂ ਗ਼ਰੀਬਾਂ ਨੂੰ ਇਸ ਹੱਕ ਤੋਂ ਵਾਂਞੇ ਕੀਤਾ ਜਾ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਮੈਨੂੰ ਇਹ ਗੱਲ ਸੁਣ ਕੇ ਬੜੀ ਹੈਰਾਨੀ ਹੋਈ ਹੈ। ਇਹ ਗੱਲ ਬਿਲਕੁਲ ਗਲਤ ਹੈ। ਅਸੀਂ ਤਾਂ ਇਹ ਕਰ ਰਹੇ ਹਾਂ ਕਿ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਪਹਿਲਾਂ ਹੱਕ ਨਹੀਂ ਵੀ ਸੀ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਵੀ ਦਿਤਾ ਜਾ ਰਿਹਾ ਹੈ ਅਤੇ ਸਭ ਨੂੰ ਇਕੋ ਜਿਹਾ ਹੱਕ ਦੇਣ ਲਈ ਹੀ ਇਹ ਕਾਨੂੰਨ ਬਣਾਇਆ ਜਾ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਇਸ ਐਕਟ ਦੇ ਬਣਨ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਇਹ ਜ਼ਰੂਰ ਹੁੰਦਾ ਸੀ ਕਿ ਕਈ ਥਾਵਾਂ ਤੇ—ਸ਼ਾਇਦ ਸਾਰੀਆਂ ਥਾਵਾਂ ਤੇ ਮਾਲਕਾਂ ਨੂੰ ਹੀ ਸ਼ਾਮਲਾਤ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਦਾ ਹੱਕ ਹੁੰਦਾ ਸੀ ਅਤੇ ਗੈਰ-ਮਾਲਕਾਂ ਨੂੰ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦਾ ਸੀ। ਪਰ ਹੁਣ ਅਸੀਂ ਇਹ ਹੱਕ ਸਭ ਨੂੰ ਹੀ ਬਿਨਾਂ ਕਿਸੇ ਭੇਦ ਭਾਵ ਦੇ ਦਿਤਾ ਹੈ। ਉਹ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਕਿ ਪੰਚਾਇਤਾਂ ਨੂੰ ਜਿਹੜੀਆਂ ਕਿ ਸਾਰੇ ਪਿੰਡ ਦੀਆਂ ਹੁੰਦੀਆਂ ਹਨ ਅਤੇ ਸਾਂਝੀਆਂ ਹੁੰਦੀਆਂ ਹਨ ਇਨ੍ਹਾਂ ਸ਼ਾਮਲਾਤ ਜ਼ਮੀਨਾਂ ਦਾ ਮਾਲਕ ਬਣਾ ਦਿਤਾ ਗਿਆ ਤਾਂ ਜੋ ਉਸ ਜ਼ਮੀਨ ਦੀ ਜਿਹੜੀ ਆਮਦਨ ਹੋਵੇ, ਭਾਵੇਂ ਉਸ ਵਿਚ ਮਾਲਕ ਦਾ ਹਿੱਸਾ ਹੋਵੇ ਭਾਵੇਂ ਗੈਰ-ਮਾਲਕ ਦਾ ਹੋਵੇ ਜਾਂ ਨਾ ਹੋਵੇ, ਬਿਨਾਂ ਕਿਸੇ ਭੇਦ ਭਾਵ ਦੇ ਸਭ ਉਤੇ ਅਤੇ ਪਿੰਡ ਦੇ ਸਾਂਝਿਆਂ ਕੰਮਾਂ ਲਈ ਖਰਚ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇ। ਫੇਰ ਮੈਨੂੰ ਦੱਸੋ ਇਸ ਵਿਚ ਕਿਥੇ ਮਾਲਕ ਅਤੇ ਗੈਰ-ਮਾਲਕ ਦਾ ਸਵਾਲ ਰਿਹਾ। ਕਾਨੂੰਨ ਜੋ ਬਣਾਇਆ ਗਿਆ ਹੈ ਇਸ ਵਿਚ ਇਹ ਕਿਤੇ ਨਹੀਂ ਲਿਖਿਆ ਗਿਆ ਕਿ ਇਹ ਜ਼ਮੀਨ ਇਕੱਲੇ ਹਰੀਸ਼ਨਾਂ ਨੂੰ ਹੀ ਦੇ ਦਿਤੀ ਜਾਵੇਗੀ ਜਾਂ ਇਕੱਲੇ ਮਾਲਕਾਂ ਨੂੰ ਹੀ ਦੇ ਦਿਤੀ ਜਾਵੇਗੀ। ਬਲਕਿ ਉਹ ਤਾਂ ਸਭ ਲਈ ਹੈ ਅਤੇ ਉਸ ਦਾ ਫਾਇਦਾ ਸਾਰਾ ਪਿੰਡ ਹੀ ਉਠਾਵੇਗਾ। ਉਹ ਕਾਨੂੰਨ ਬਣਾਉਣ ਦੀ ਲੋੜ ਇਸ ਲਈ ਪਈ ਸੀ ਕਿ ਪਹਿਲਾਂ ਸ਼ਾਮਲਾਤ ਜ਼ਮੀਨਾਂ ਦੀ ਕੋਈ ਪਰਵਾਹ ਨਹੀਂ ਕਰਦਾ ਸੀ। ਸਭ ਸਮਝਦੇ ਸੀ ਕਿ ਇਹ ਸਭ ਦੀ ਸਾਂਝੀ ਹੈ ਅਤੇ ਜਿਸ ਦੇ ਹਥ ਲਗਦੀ ਸੀ ਉਹੀ ਉਸ ਨੂੰ ਸਾਂਝ ਲੈਂਦਾ ਸੀ। ਸਭ ਸਮਝਦੇ ਸੀ ਕਿ ਇਹ ਸਭ ਦੀ ਮਲਕੀਅਤ ਹੈ, ਇਸ ਲਈ ਇਸ ਦਾ ਕੋਈ ਚੰਗਾ ਇੰਤਜ਼ਾਮ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦਾ ਸੀ। ਇਸ ਕਾਰਨ ਇਹ ਪੰਚਾਇਤਾਂ ਦੇ ਹਵਾਲੇ ਕਰ ਦਿਤੀ ਗਈ ਤਾਂ ਜੋ ਉਹ ਇਸ

[ਮਾਲ, ਵਿਦਿਆ ਅਤੇ ਮੁੜ ਵਸਾਉ ਸੰਤੀ]

ਦਾ ਸਹੀ ਇੰਤਜ਼ਾਮ ਕਰਨ ਅਤੇ ਇਸ ਤੋਂ ਇਕੱਠੀ ਹੋਈ ਆਮਦਨ ਨੂੰ ਸਾਂਝੇ ਕੰਮਾਂ ਲਈ ਖਰਚ ਕਰਨ। ਫਿਰ ਇਹ ਕਹਿਣਾ ਕਿ ਗਰੀਬਾਂ ਨੂੰ ਅਤੇ ਹਰੀਜਨਾਂ ਨੂੰ ਜੋ ਪਹਿਲਾਂ ਹੱਕ ਮਿਲਿਆ ਸੀ ਉਹ ਹੁਣ ਵਾਪਿਸ ਲਿਆ ਜਾ ਰਿਹਾ ਹੈ, ਗਲਤ ਗਲ ਹੈ। ਸ਼ਾਮਲਾਤ ਜ਼ਮੀਨ ਨੂੰ ਅਸੀਂ ਹੁਣ ਕਿਸੇ ਨੂੰ ਤਕਸੀਮ ਕਰ ਕੇ ਦੇ ਨਹੀਂ ਰਹੇ ਹਾਂ। ਜਿਹੜੇ ਹਕੂਕ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਪਹਿਲਾਂ ਹਾਸਿਲ ਸਨ—ਰਸਮਨ ਜਾਂ ਰਵਾਜਨ—ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਅਸੀਂ ਕਾਨੂੰਨ ਰਾਹੀਂ ਤਸਲੀਮ ਕਰ ਰਹੇ ਹਾਂ ਅਤੇ recognise ਕਰ ਰਹੇ ਹਾਂ। ਫਿਰ ਪਿਛਲਾ ਕਾਨੂੰਨ ਜੋ ਬਣਿਆ ਸੀ ਉਸ ਵਿਚ ਇਹ ਖਾਮੀ ਰਹਿ ਗਈ ਸੀ ਕਿ ਇਹ ਨਹੀਂ ਦਸਿਆ ਗਿਆ ਸੀ ਕਿ ਸ਼ਾਮਲਾਤ ਜ਼ਮੀਨ ਵਿਚ ਕਿਹੜੀ ਕਿਹੜੀ ਜ਼ਮੀਨ ਆਉਂਦੀ ਹੈ। ਸਭ ਆਪਣੀ ਆਪਣੀ interpretation ਹੀ ਦਿੰਦੇ ਸਨ ਜਿਸ ਕਰਕੇ ਬਹੁਤ ਸਾਰੇ ਪਿੰਡਾਂ ਵਿਚ ਝਗੜੇ ਖੜੇ ਹੋ ਗਏ। ਪੰਚਾਇਤਾਂ ਕਹਿੰਦੀਆਂ ਸਨ ਕਿ ਸਾਡੀ ਹੈ ਅਤੇ ਕੁਝ ਲੋਕ ਕਹਿੰਦੇ ਸਨ ਕਿ ਸਾਡੀ ਹੈ। ਕੁਝ ਲੋਕ ਤਾਂ ਪੰਚਾਇਤਾਂ ਨਾਲ ਮਿਲ ਮਿਲਾ ਕੇ ਕਬਜ਼ਾ ਜਮਾਈ ਰਖਦੇ ਸਨ, ਕੁਝ ਦਾਵੇ ਕਰ ਕੇ ਇਧਰੋਂ ਉਧਰੋਂ ਸ਼ਹਾਦਤਾਂ ਦੇ ਦਿਵਾ ਕੇ ਸਾਬਤ ਕਰ ਦਿੰਦੇ ਸਨ ਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਹੈ ਪਰ ਗਰੀਬ, ਜਿਹੜੇ ਦੌੜ ਧੁਪ ਨਹੀਂ ਕਰ ਸਕਦੇ, ਮਾਰੇ ਜਾਂਦੇ ਸਨ। ਇਹ ਇਕ ਬੜਾ ਭਾਰੀ ਨੁਕਸਾਨ ਸੀ ਅਤੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਖਾਮੀਆਂ ਅਤੇ ਖਰਾਬੀਆਂ ਨੂੰ ਦੂਰ ਕਰਨ ਦੀ ਜ਼ਰੂਰਤ ਸੀ ਤਾਕਿ ਜਿਹੜੇ ਪੰਚਾਇਤਾਂ ਨਾਲ ਨਿਤ ਝਗੜੇ ਪੈਂਦੇ ਸਨ ਉਹ ਵੀ ਖਤਮ ਕੀਤੇ ਜਾਣ। ਫੇਰ ਕਈਆਂ ਪਿੰਡਾਂ ਵਿਚ ਲੋਕਾਂ ਨੇ ਬੜੀ ਦੇਰ ਤੋਂ ਸ਼ਾਮਲਾਤ ਜ਼ਮੀਨਾਂ ਤਕਸੀਮ ਕਰ ਲਈਆਂ ਹੋਈਆਂ ਹਨ ਅਤੇ ਬੜੀ ਮੁੱਦਤ ਤੋਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਕਾਸ਼ਤ ਕਰਦੇ ਆ ਰਹੇ ਹਨ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਇਸ ਹੱਕ ਨੂੰ ਤਸਲੀਮ ਨਾ ਕਰਨਾ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨਾਲ ਇਹ ਬੜੀ ਧੱਕੇ ਵਾਲੀ ਗੱਲ ਸੀ। ਪਰ ਪਹਿਲੇ Act ਵਿਚ ਇਸ ਬਾਰੇ ਕੋਈ ਅਜਿਹੀ ਗੱਲ ਸਾਫ਼ ਨਹੀਂ ਸੀ ਅਤੇ ਇਸ ਕਰਕੇ ਪੰਚਾਇਤਾਂ ਅਤੇ ਲੋਕਾਂ ਵਿਚ ਝਗੜੇ ਖੜੇ ਹੋ ਗਏ। ਪੰਚਾਇਤਾਂ ਜੁਦਾ ਹੈਰਾਨ ਸਨ ਅਤੇ ਲੋਕ ਜੁਦਾ। ਮੁਕਦਮਿਆਂ ਤੇ ਪੈਸੇ ਖਰਚ ਹੋਣ ਲਗੇ। ਜੇਕਰ ਇਹ ਝਗੜੇ ਉਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਕਾਇਮ ਰਹਿੰਦੇ ਤਾਂ ਤੇ ਉਹ ਇਹ ਗੱਲ ਸੀ ਕਿ ਮੰਗੀ ਸੀ ਥੱਲੇ ਨੂੰ, ਮਿਲੀ ਉਪਰ ਨੂੰ। ਪੰਚਾਇਤਾਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਇੰਤਜ਼ਾਮ ਕਰਨ ਦੀ ਬਜਾਏ ਝਗੜਿਆਂ ਮੁਕੱਦਮਿਆਂ ਵਿਚ ਉਲਝ ਗਈਆਂ। ਇਸ ਲਈ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਲੋਕਾਂ ਨੇ 26 ਜਨਵਰੀ, 1956 ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਸ਼ਾਮਲਾਤ ਜ਼ਮੀਨਾਂ ਤਕਸੀਮ ਕਰ ਲਈਆਂ ਹਨ ਜਾਂ ਖਰੀਦ ਅਤੇ exchange ਕਰ ਲਈਆਂ ਹਨ, ਉਹ ਚੀਜ਼ by registered deed ਹੋਈ ਹੈ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ 10—15 ਸਾਲ ਤੋਂ ਕਬਜ਼ਾ ਹੈ ਤਾਂ ਉਸ ਹੱਕ ਨੂੰ ਮੰਨਣਾ ਵੀ ਜ਼ਰੂਰੀ ਸੀ। ਫੇਰ ਕਈਆਂ ਪਿੰਡਾਂ ਵਿਚ ਇਹ ਗੱਲ ਸੀ ਕਿ ਉਥੇ ਦਰਿਆ ਦੇ ਨਾਲ ਜ਼ਮੀਨ ਬੁਰਦ ਹੋ ਜਾਂਦੀ ਸੀ। ਰਵਾਜ ਇਹ ਸੀ ਕਿ ਜੋ ਜ਼ਮੀਨ river action ਨਾਲ ਬੁਰਦ ਹੋ ਜਾਂਦੀ ਸੀ ਉਹ ਸ਼ਾਮਲਾਤ ਵਿਚ ਲਿਖ ਲਈ ਜਾਂਦੀ ਸੀ। ਕਈਆਂ ਪਿੰਡਾਂ ਵਿਚ ਤਾਂ ਇਹ ਵੀ ਹੁੰਦਾ ਸੀ ਕਿ ਸਾਰੇ ਦਾ ਸਾਰਾ ਪਿੰਡ ਹੀ ਬੁਰਦ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਸੀ ਅਤੇ ਉਸ ਦੀ ਸਾਰੀ ਜ਼ਮੀਨ ਹੀ ਸ਼ਾਮਲਾਤ ਵਿਚ ਸ਼ਾਮਿਲ ਹੋ ਗਈ ਹੋਈ ਸੀ। ਪਰ ਬਾਅਦ ਵਿਚ ਲੋਕਾਂ ਨੇ ਉਸ ਨੂੰ ਕਾਸ਼ਤ ਹੋਣ ਲੈ ਆਂਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਉਸ ਨੂੰ ਕਾਸ਼ਤ ਕਰਦੇ ਆ ਰਹੇ ਹਨ। ਇਸ ਲਈ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਵੀ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਹਕੂਕ ਦਿਤੇ ਜਾ ਰਹੇ ਹਨ। ਅਸੀਂ ਇਹ ਕੀਤਾ ਹੈ ਕਿ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਲੋਕਾਂ ਦੇ ਹਕੂਕ establish ਹੋ ਚੁਕੇ ਹਨ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਤਸਲੀਮ ਕਰ ਰਹੇ ਹਾਂ। ਕਿਸੇ ਦਾ ਹੱਕ ਅਸੀਂ ਮਾਰ ਨਹੀਂ ਰਹੇ ਬਲਕਿ ਇਨਸਾਫ਼ ਨਾਲ ਹਰ ਕਿਸੇ ਨੂੰ ਉਸਦਾ ਹੱਕ ਦੇ ਰਹੇ ਹਾਂ ਤਾਂ ਜੋ ਕਿਸੇ ਨਾਲ ਦੱਕਾ ਨਾ ਹੋਵੇ। ਫੇਰ ਮੈਨੂੰ

ਇਹ ਗੱਲ ਸਮਝ ਨਹੀਂ ਆਉਂਦੀ ਕਿ ਇਹ ਕਿਉਂ ਕਿਹਾ ਜਾ ਰਿਹਾ ਹੈ ਕਿ ਇਸ ਬਿਲ ਰਾਹੀਂ ਲੋਕਾਂ ਨਾਲ ਧੱਕਾ ਕੀਤਾ ਜਾ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਮੇਰੇ ਕੁਝ ਸਿਆਣੇ ਦੋਸਤਾਂ ਨੇ ਕਿਹਾ ਕਿ ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਤਾਂ ਪਤਾ ਹੀ ਨਹੀਂ ਕਿ ਪੱਨਾ ਕੀ ਹੁੰਦਾ ਹੈ, ਠੋਲਾ ਕੀ ਹੁੰਦਾ ਹੈ, ਪੱਤੀ ਅਤੇ ਤਰਫ ਵਗ਼ੈਰਾ ਕੀ ਹੁੰਦੀ ਹੈ। ਮੇਰੇ ਦੋਸਤ ਸਰਦਾਰ ਚੰਨਣ ਸਿੰਘ ਹੋਰਾਂ ਕਿਹਾ ਕਿ ਟੀਕਾ ਜ਼ਮੀਨ ਉਹ ਹੁੰਦੀ ਹੈ ਜਿਸ ਤੇ ਤਿੰਨ ਚਾਰ ਪਿੰਡਾਂ ਦਾ ਕਬਜ਼ਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਜੇਕਰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਇਸ interpretation ਨੂੰ ਹੀ ਮੰਨ ਲਿਆ ਜਾਵੇ ਕਿ ਉਹ ਤਿੰਨ ਚਾਰ ਪਿੰਡਾਂ ਦੀ ਸਾਂਝੀ ਹੁੰਦੀ ਹੈ ਤਾਂ ਫੇਰ ਉਹ ਮੈਨੂੰ ਇਹ ਗੱਲ ਦਸਣ ਕਿ ਉਹ ਜ਼ਮੀਨ ਕਿਸ ਨੂੰ ਦਿਤੀ ਜਾਵੇ? ਕਿਹੜੇ ਨੂੰ ਦਿਤੀ ਜਾਵੇ ਅਤੇ ਕਿਹੜੇ ਨੂੰ ਨਾ ਦਿਤੀ ਜਾਵੇ?

ਆਖਿਰ ਇਹ ਵੇਖਣ ਦੀ ਲੋੜ ਹੈ ਕਿ ਪਿੰਡਾਂ ਦੀ ਮਲਕੀਅਤ ਪੰਚਾਇਤ ਦੇ ਹਵਾਲੇ ਨਹੀਂ ਹੋਣੀ ਚਾਹੀਦੀ 5.00. p.m. ਤੇ ਉਹ ਸ਼ਾਮਲਾਤ ਦੀ definition ਵਿੱਚ ਨਹੀਂ ਆਉਣੀ ਚਾਹੀਦੀ। ਬਾਕੀ ਲੋਕਾਂ ਦੇ ਹੱਕ ਅਸੀਂ ਕਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਜ਼ਾਇਲ ਕਰ ਦਈਏ। ਜੇ ਇਕ ਪੱਤੀ ਦੀ ਮਲਕੀਅਤ ਨੂੰ ਜਾਂ ਥੋੜ੍ਹੇ ਆਦਮੀਆਂ ਦੀ ਮਲਕੀਅਤ ਨੂੰ ਸਾਰੇ ਪਿੰਡ ਦੀ ਮਲਕੀਅਤ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਜਾਏ ਤਾਂ ਫਿਰ ਇਸ ਨੂੰ ਆਪ justify ਨਹੀਂ ਕਰ ਸਕਦੇ। ਆਪਣੀ ਪੱਤੀ ਵਾਸਤੇ ਜਾਂ ਮਹੱਲੇ ਵਾਸਤੇ ਜਾਂ ਟੱਬਰ ਵਾਸਤੇ ਕੋਈ ਸ਼ਾਮਲਾਤ ਹੈ, ਜੇ ਉਹਨੂੰ ਸਾਰੇ ਪਿੰਡ ਦੀ ਮਲਕੀਅਤ ਬਣਾ ਕੇ ਪੰਚਾਇਤ ਦੇ ਕਬਜ਼ੇ ਵਿਚ ਦਿੱਤਾ ਜਾਏ ਤਾਂ ਇਸ ਦੀ ਕੋਈ justification ਨਜ਼ਰ ਨਹੀਂ ਆਉਂਦੀ। ਮੈਂ ਨਹੀਂ ਸਮਝਦਾ ਕਿ ਥੋੜ੍ਹੇ ਲੋਕਾਂ ਦੀ ਮਲਕੀਅਤ ਨੂੰ ਸਾਰੇ ਪਿੰਡ ਦੀ ਮਲਕੀਅਤ ਕਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਕਰਾਰ ਦਿੱਤਾ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਅਸੀਂ ਨਹੀਂ ਚਾਹੁੰਦੇ ਕਿ ਥੋੜ੍ਹੇ ਆਦਮੀਆਂ ਦੇ ਹਕੂਕ ਨੂੰ ਗਵਾ ਦਈਏ ਤੇ ਜਿਹੜੇ ਹਕੂਕ ਦਿੱਤੇ ਗਏ ਹਨ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਵਾਪਸ ਲੈ ਲਈਏ। ਵੈਸੇ ਅਸੀਂ ਇਸ ਸਬੰਧੀ ਝਗੜਿਆਂ ਨੂੰ ਖਤਮ ਕਰਨਾ ਚਾਹੁੰਦੇ ਹਾਂ ਤੇ ਇਸ ਗਰਜ਼ ਲਈ ਹੀ ਇਹ ਤਰਮੀਮੀ ਬਿਲ ਪੇਸ਼ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ। ਮੈਂ ਮਾਨਯੋਗ ਮੈਂਬਰਾਂ ਨੂੰ ਵਿਸ਼ਵਾਸ ਦਿਵਾਉਣਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਇਹੋ ਜਿਹੀ ਕੋਈ ਗੱਲ ਨਹੀਂ ਜਿਸ ਨਾਲ ਕਿਸੇ ਨੂੰ ਨੁਕਸਾਨ ਪਹੁੰਚੇ। ਜੇ ਕਿਸੇ ਆਦਮੀ ਦਾ ਕਿਸੇ ਜ਼ਮੀਨ ਤੇ ਜਾਂ immovable property ਤੇ 12 ਸਾਲ ਤੋਂ ਜ਼ਿਆਦਾ ਸਮੇਂ ਲਈ ਕਬਜ਼ਾ ਹੋਵੇ ਤਾਂ ਉਸ ਦੀ ਮਲਕੀਅਤ ਤਸੱਵਰ ਹੋ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਇਸ ਲਈ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਨਾਲ ਜਿਹੜੇ ਆਦਮੀ ਮਾਲਕ ਬਣ ਗਏ ਹਨ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਮਲਕੀਅਤ ਨੂੰ ਅਸੀਂ ਕਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਜ਼ਾਇਲ ਕਰ ਸਕਦੇ ਹਾਂ। ਇਹ ਲੋਕ Sub-Judge ਦੀ ਕੋਰਟ ਜਾਂ High Court ਜਾਂ Supreme Court ਤਕ ਜਾ ਸਕਦੇ ਹਨ। ਨਾ ਇਨ੍ਹਾਂ ਜ਼ਮੀਨਾਂ ਨੂੰ ਕੋਈ ਹਰੀਜਨ ਇਸਤੇਮਾਲ ਕਰ ਸਕਦਾ ਹੈ ਤੇ ਨਾ ਕੋਈ ਮਾਲਕ। ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਲੋਕਾਂ ਦੀ ownership ripe ਹੋ ਚੁਕੀ ਹੈ ਉਹ ਕਿਸੇ ਨੂੰ ਲਾਗੇ ਨਹੀਂ ਆਉਣ ਦੇਣਗੇ। ਅਸੀਂ ਨਹੀਂ ਚਾਹੁੰਦੇ ਕਿ ਰੋਜ਼ ਰੋਜ਼ ਇਕ ਦੂਜੇ ਦੀ ਲੜਾਈ ਕਰਾਈਏ। ਅਸਾਂ ਸਾਫ਼ ਤੌਰ ਤੇ ਵਾਜ਼ੋਹ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਹੈ ਕਿ ਇਹ ਜ਼ਮੀਨਾਂ ਸ਼ਾਮਲਾਤ ਗਿਣੀਆਂ ਜਾਣਗੀਆਂ ਜਿਹੜੀਆਂ ਜ਼ਮੀਨਾਂ ਸ਼ਾਮਲਾਤ ਨਹੀਂ ਰਹੀਆਂ ਤੇ ਤਕਸੀਮ ਹੋ ਚੁਕੀਆਂ ਹਨ ਤੇ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਤੇ ਲੋਕਾਂ ਦਾ 12 ਸਾਲ ਤੋਂ ਜ਼ਿਆਦਾ ਦੇਰ ਤੋਂ ਕਬਜ਼ਾ ਹੈ। ਉਹ ਕੋਈ ਲਗਾਨ ਨਹੀਂ ਦੇਂਦੇ ਤੇ ਬਤੌਰ ਮਾਲਕ ਕਾਬਜ਼ ਹਨ। ਇਸ ਬਿਲ ਵਿਚ ਕੋਈ ਇਹੋ ਜਿਹੀ ਚੀਜ਼ ਨਹੀਂ ਜਿਸ ਨਾਲ ਕੋਈ ਕਹਿ ਸਕੇ ਕਿ ਕਿਸੇ ਦੇ ਹੱਕ ਲਏ ਗਏ ਹਨ। ਅਲਬੱਤਾ ਕਈ ਇਹੋ ਜਿਹੀਆਂ ਚੀਜ਼ਾਂ ਵੀ ਸਨ ਜਿਹੜੀਆਂ ਪਹਿਲੇ define ਨਹੀਂ ਸਨ ਤੇ ਇਸ ਐਕਟ ਦੇ ਮੁਤਾਬਿਕ ਪੰਚਾਇਤ ਦੇ ਹਵਾਲੇ ਨਹੀਂ ਕੀਤੀਆਂ ਜਾ ਸਕਦੀਆਂ ਸਨ। ਇਸ ਲਈ ਸਾਨੂੰ ਉਹ ਜ਼ਮੀਨਾਂ

[ਮਾਲ, ਵਿਦਿਆ ਅਤੇ ਮੁੜ ਵਸਾਉ ਮੰਤਰੀ]
ਲੈਣੀਆਂ ਪਈਆਂ ਹਨ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਕੋਈ ਵੇਖ ਭਾਲ ਨਹੀਂ ਕਰਦਾ। ਪਹਿਲੇ ਪਹਿਲ ਇਸ ਐਕਟ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਵਿਚ ਖਾਸੀਆਂ, ਦਿਕਤਾਂ ਤੇ ਮੁਸ਼ਕਲਾਂ ਪੇਸ਼ ਆਈਆਂ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਦਿਕਤਾਂ ਨੂੰ ਦੂਰ ਕਰਨ ਲਈ ਇਹ ਬਿਲ ਲਿਆਂਦਾ ਗਿਆ ਹੈ। ਇਹ ਗ਼ਲਤ ਗੱਲ ਹੈ ਕਿ ਜਿਹੜੇ ਹੱਕ ਦਿਤੇ ਹਨ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਅਸੀਂ ਵਾਪਸ ਲੈਣਾ ਚਾਹੁੰਦੇ ਹਾਂ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਹੱਕਾਂ ਨੂੰ ਸਾਫ਼ ਕਰਨ ਲਈ ਅਸੀਂ ਇਹ ਬਿਲ ਲਿਆਂਦਾ ਹੈ।

Mr. Speaker : Question is—

That the Punjab Village Common Lands (Regulation) (Amendment) Bill be taken into consideration at once.

The motion was carried.

Mr. Speaker : Now the House will proceed to consider the Bill clause by clause. Clause 2 is before the House.

CLAUSE 2

Sardar Chanan Singh Dhut (Tanda) : Sir, I beg to move—

In the proposed sub-clause (b) (iii), line 2—

after "land-holders" insert "owning less than twenty standard acres".

In the proposed sub-clause (b) (iv), line 2—
for "1956" substitute "1950".

ਇਹ ਜਿਹੜੀ ਮੇਰੀ ਪਹਿਲੀ ਤਰਮੀਮ ਹੈ ਇਸ ਦਾ ਮਤਲਬ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਜੇ ਕਿਸੇ individual ਨੇ ਕੋਈ ਸ਼ਾਮਲਾਤ ਖੇਤੀ-ਬਾੜੀ ਕਰਨ ਲਈ 1950 ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਵਾਹ ਲਈ ਹੈ ਤਾਂ ਉਹ ਉਸ ਸ਼ਾਮਲਾਤ ਦਾ ਮਾਲਕ ਕਰਾਰ ਦਿਤਾ ਜਾਏ। ਲੇਕਿਨ ਮੈਂ ਸਮਝਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਕਈ ਵਡੇ ਵਡੇ ਜ਼ਮੀਂਦਾਰ ਹਨ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਜ਼ਮੀਨ ਵਾਹੀ ਨਹੀਂ ਪਰ ਪਟਵਾਰੀ ਨਾਲ ਮਿਲ ਕੇ record ਵਿਚ ਜ਼ਮੀਨ ਵਾਹੀ ਹੋਈ ਲਿਖਾ ਦਿਤੀ ਹੈ। ਪਰ ਮੈਂ ਕਹਾਂਗਾ ਕਿ ਜਿਹੜੇ ਜ਼ਮੀਂਦਾਰ ਜ਼ਮੀਨਾਂ ਵਾਹੁੰਦੇ ਹਨ ਉਨ੍ਹਾਂ ਕੋਲ ਇਹ ਜ਼ਮੀਨਾਂ ਰਹਿਣੀਆਂ ਚਾਹੀਦੀਆਂ ਹਨ। ਇਹ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਜਾਇਜ਼ ਹੱਕ ਹੈ। ਜਿਹੜੇ ਲੋਕ ਸਹੀ ਮਾਅਨਿਆਂ ਵਿਚ ਜ਼ਮੀਨ ਦੀ ਕਾਸ਼ਤ ਨਹੀਂ ਕਰਦੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਹੱਕ ਦੇਣਾ ਵਾਕਈ ਬੇਇਨਸਾਫੀ ਹੈ। ਮੇਰੇ ਮਾਨਯੋਗ ਮਿਤਰ ਸ੍ਰੀ ਚੰਦ ਤੇ ਮੂਲ ਚੰਦ ਜੀ ਨੇ ਕਿਹਾ ਕਿ ਛੋਟੇ ਮਾਲਕਾਂ ਨੂੰ ਕਿਉਂ ਨਾ ਹੱਕ ਦਿਤਾ ਜਾਏ। ਮੈਂ ਕਹਾਂਗਾ ਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਹੋਂਦ ਮੁਕੱਰਰ ਹੋਣੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ। ਜਿਹੜੇ ਜ਼ਮੀਂਦਾਰ ਚਾਲਾਕੀ ਨਾਲ record ਵਿਚ ਇੰਦਰਾਜ਼ ਕਰਾ ਰਹੇ ਹਨ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਖੁਲੀ ਛੁਟੀ ਨਹੀਂ ਹੋਣੀ ਚਾਹੀਦੀ।

Mr. Speaker : Motion moved—

In the proposed sub-clause (b) (iii), line 2—

after "land-holders" insert "owning less than twenty standard acres".

In the proposed sub-clause (b) (iv), line 2—

for "1956" substitute "1950".

Rao Gajraj Singh (Gurgaon) : Sir, I beg to move—

After clause (b) (iii), add—

“Explanation.—For this section “Partitioned” means—

(a) partitioned by Revenue authorities or ratified by them, or

(b) acted upon for last 6 years before 1950”.

स्पीकर साहिब, मेरी amendment सिर्फ वज्राहत के लिए है। Partition लपज की तारीफ हो जानी चाहिये वरना बिला वजह इस छोटी सी चीज के लिये पंचायतों और बिस्वेदारों के दरम्यान मुकदमाबाजी होगी। ऐसी मुकदमेबाजी पहले होती रही है। दरखास्तें दी जाती हैं; दावे होते हैं और फिर Partition होती है। Partition का तरीका दर्ज है। एक तो Land Revenue Act के मातहत Partition होती है। वह मानी जाए। दूसरी Partition वह है जो जबानी हुई है और Revenue authorities से मंजूर हो गई है और दर्ज हो गई है। तीसरी वह है जो दर्ज न हुई हो। ऐसी Partition के बारे में झगड़े होते हैं। एक कहता है हुई है दूसरा कहता है नहीं हुई है। इसी लिये मैं ने यह amendment पेश की है कि explanation add कर दिया जाए।

“Partition means—

(a) Partitioned by Revenue authorities or ratified by them, or

(b) acted upon for last six years before 1950.”

तीसरा तरीका यह है कि अमलदरामद कागजों में दिखाया गया है। उस को भी partition मान लिया जाए वरना बिला वजह मुकदमेबाजी का दरवाजा खोलना होगा। न यह चीज बिस्वेदारों के हक में होगी और न पंचायतों के हक में होगी। मुझे amendment पेश करने का शौक नहीं है। अगर मिनिस्टर साहिब यह assure करा दें कि partition का मतलब partitioned according to Revenue Rules and Law होगा तो मैं मुत्मईन हो जाऊंगा और यह amendment वापस ले लूंगा।

इस वक्त मैं ने कुछ cases में देखा है कि नाजाइज तौर पर litigation हो रही है। खर्च हो रहा है। एक कहता है partition हुई है दूसरा कहता है नहीं हुई और इस तरह litigation होती है। इस लिये मैं वजीर साहिब से गुजारिश करूंगा कि वह इस innocent सी amendment को मान लें। Partition के तीन तरीके इस amendment में दिये हैं। पहला तरीका वह जो Revenue authorities ने partition की हो। दूसरे वह जो मालिकों ने खुद partition की हो और Revenue authorities ने उसे ratify किया हो। तीसरे वह partition मानी जाए जो 1950 से छः साल पहले

[राओ गजराज सिंह]

खसरा गिरदावरी में दर्ज चली आई हो। यह amendment बिल्कुल innocent है। इसलिये मिनिस्टर साहिब को इसे स्वीकार कर लेना चाहिये।

Mr. Speaker : Motion moved—

After clause (b) (iii), add—

“Explanation—For this section “Partitioned” means—

(a) partitioned by Revenue authorities or ratified by them, or

(b) acted upon for last six years before 1950”.

Shri Mohan Lal Datta (Anandpur) : Sir, I beg to move—

Delete sub-clause (b).

अध्यक्ष महोदय, मेरी तरमीम यह है कि क्लॉज 2 की sub-clause (b) को delete किया जाए। जो शामिल 26 जनवरी 1950 से पहले तकसीम हो गई हैं वे इस कानून की रू से पंचायतों के पास नहीं आएंगी। मेरी तरमीम यह है कि वह शामिल 26 जनवरी 1950 से पहले तकसीम हुई हैं वह भी पंचायतों के हवाले हो जाएं। इस के साथ शामिल 2 की definition जो clause 3 में दर्ज है वह भी बदली जाए और वहां यह लिखा जाए कि जो भी जमीन Revenue records में किसी वक्त शामिल दिखाई गई हो वह शामिल समझी जाए।

Mr. Speaker : Motion moved—

Delete sub-clause (b).

श्री बालू : On a point of order, Sir. यह मैम्बर दो-दो दफा क्यों बोल रहे हैं ? (हंसी)

अध्यक्ष महोदय : वह तो amendments move कर रहे हैं। (They are moving their amendments.)

Shri Lajpat Rai (Hansi) : Sir, I beg to move—

In the proposed sub-clause (b) (iii), line 3,—

for “January, the 26th, 1950” substitute “August 15, 1947”.

श्रीमान जी, मेरी amendment यह है कि जनवरी 26, 1950, की जगह 15 अगस्त, 1947, रखा जाए। इस की वजह यह है कि जब 15 अगस्त, 1947, को देश आज़ाद हुआ तो उन लोगों ने जो आज़ादी से डरते थे या आज़ादी के बाद के हालात से डरते थे और उन के पास जमीनें ज्यादा थीं, 1950 से पहले ही इस बिल के आशय को खत्म कर दिया था। इसलिये मैं ने यह amendment पेश की है कि 26 जनवरी, 1950 की जगह 15 अगस्त, 1947, रखा जाए। अगर यह तरमीम मान ली जाए तो बहुत से लोगों का भला

हो जाएगा क्योंकि 1950 से पहले बहुत ज़्यादा ज़मीनें तोड़ ली गई थीं और काश्त कर ली गई थीं; या फ़रोख़्त कर ली गई थीं। मगर 15 अगस्त, 1947, से पहले यह हालात नहीं थे। इसलिये इस ख़याल से कि जिन के पास ज़मीनें नहीं हैं उन्हें फ़ायदा पहुंचे, मैंने यह amendment move की है।

अध्यक्ष महोदय : आपने एक amendment move की है। दूसरी amendment के ज़रिये आप sub-clause (iv) में 1956 के लिये 1950 substitute करना चाहते हैं। यह contradictory है। इसलिये यह out of order है।
(The hon. Member has moved his first amendment. But through his second amendment, he wants to substitute 1950 for 1956 in sub-clause (iv). This is contradictory to his first amendment. It is, therefore, out of order.)

Mr. Speaker : Motion moved.

In the proposed sub-clause (b) (iii), line 3,—

for “January, the 26th, 1950” substitute “August 15, 1947”.

Shri Prabodh Chandra (Gurdaspur) : Sir, I beg to move—

At the end of the proposed sub-clause (b) (iv), add the following new sub-clause—

“(v) was leased before January 26, 1950, by registered deed and used for the purpose of quarrying”.

जनाबे वाला, मेरी अर्ज़ यह है कि गुरदासपुर और कांगड़ा के पहाड़ी इलाकों में कुछ शामिलित ज़मीनें ऐसी हैं जिन को कुछ आदमियों ने long lease पर ले कर वहां quarries बनाई हुई हैं। उन quarries में से कई एक को develop करने के लिये उन्होंने लाखों रुपये खर्च किये हुए हैं। उन लोगों को उन quarries का legal right भी मिला हुआ है। अब अगर इस ऐक्ट के मातहत वह ज़मीनें भी पंचायतों के अधिकार में चली जाएंगी तो उन का लाखों रुपया ज़ाया जायेगा। इस लिये मेरी अर्ज़ यह है कि जो शामिलित ज़मीनें 26 January 1950 से पहले लोगों को registered deed के मातहत lease out की हुई हैं और उन्होंने वहां quarries बनाई हुई हैं उन को इस Act की provisions से exempt कर दिया जाए। यह amendment country के interests में है इस लिये इस को स्वीकार किया जाना चाहिए।

Mr. Speaker : Motion moved—

At the end of the proposed sub-clause (b) (iv), add the following new sub-clause—

“(v) was leased before January 26, 1950, by registered deed and used for the purpose of quarrying.”

Shri Hari Ram (Dharamsala) : Sir, I beg to move—

In the Explanation to sub-clause (a), line 2,—

delete “not”.

[श्री हरि राम]

स्पीकर साहिब, clause No. 2 की sub-clause (a) के नम्बर (1) की explanation में लिखा हुआ है कि “shamilat deh recorded as pasture or pond or play-ground would not be excluded from the operation of this Act....” इस सम्बन्ध में मैं यह निवेदन करना चाहता हूँ कि इस में जो “shamilat deh recorded as pasture” legal term में कहा जाता है उस को technically grazing ground कहते हैं। उस को हम अपनी भाषा में चरांद कहते हैं। चूंकि इस में तमाम गांव के मवेशी बिला तमीज़ मालिक व ग़ैर-मालिक चरते हैं इस लिये यह शामिलात देह काबिले तक्सीम नहीं है और न ही यह तक्सीम हो सकती है। इस शामिलात पर न तो कोई गांव वाला कब्ज़ा कर सकता है और न ही encroach कर सकता है। चूंकि यह रफ़ाए ग्राम के लिये ज़मीन रखी हुई होती है इस लिये इस के मुतअल्लिक पंचायतों को Panchayat Act के ज़रिए यह अधिकार दिया हुआ है कि अगर कोई इस रफ़ाए ग्राम पर encroach करता है तो पंचायत को अधिकार है कि ऐसे नाजायज़ कब्ज़े को उठा दें। मैं आप के द्वारा यह बात हाउस के सामने रखना चाहता हूँ कि मुझ को दो-तीन ऐसे केसिज़ का इल्म है जिनमें कि पंचायतों ने इस ज़मीन चरागाह को लोगों को lease पर दिया हुआ है। उन्होंने 2, 2 और 3, 3 कनाल के अलग २ टुकड़ों को बना कर लोगों को लगान पर दे रखा है ताकि किराये पर लेने वाला आदमी चाहे उस ज़मीन पर आबादी बना ले, दुकान बना ले और चाहे तो कोई factory बना ले। मेरा कहने का मतलब यह है कि ऐसा रकबा जोकि कानूनन नाकाबिले तक्सीम है और उस पर न कोई कब्ज़ा कर सकता है पंचायतें उस को इस तरह तक्सीम कर रही हैं। नतीजा यह हो रहा है कि pasture land खत्म होती जा रही है। इस लिये मैं यह अर्ज़ करना चाहता हूँ कि इस pasture land को पंचायतों के jurisdiction से बाहर रखा जाना चाहिये। अगर यह land इस Act के operation में आ गई तो जितनी चरागाहें हैं वह खत्म हो जाएंगी। पंचायतें इसी तरह थोड़ा बहुत रुपया कमाने की खातिर इन ज़मीनों को lease पर देती जाएंगी। पहले भी, जैसे मैं ने अर्ज़ किया, तीन चार ऐसी मिसालें हैं। बहुत से झगड़े पड़ रहे हैं, इस लिये मैं यही अर्ज़ करना चाहता हूँ कि pasture land को इस Act के operation से बाहर रखा जाए ताकि village cattle wealth कायम रह सके। पंचायत Act की दफा 21 है, उस में यह provision रखी गई है कि जो कोई आदमी इस शामिलात pasture land पर कब्ज़ा करता है, उस को पंचायतें कानूनन उठा सकती हैं, जुर्माना कर सकती हैं। इ लिये इस amendment को मान लिया जाना चाहिये।

स्पीकर साहिब, दूसरी amendment मेरी यह है कि “In sub-clause (b) (iv), line 6, delete the word “registered”.

इस सम्बन्ध में मैं आप के द्वारा यह निवेदन करना चाहता हूँ कि, जैसे कि मेरे एक दोस्त ने कहा है, बहुत सारे leases ऐसे हैं जो कि उस वक्त अमल में आए जब कि अभी Registration Act नहीं बना था। वह leases Registration Act के पास होने से बहुत पहले के हैं यानि वह दस्तावेज सन् 1868 और सन् 1887 के भी पहले के हैं। चूँकि जब यह पट्टे बने थे उस वक्त Registration Act नहीं था इस लिये उन को register नहीं किया जा सकता था। उन पट्टों को बिना पर बहुत सारे पट्टेदारों ने कई factories, मशीनों और कई और काम शुरू कर रखे हैं। अगर 'registered' का लफ्ज़ न delete किया गया तो वह सौ सौ साल पुराने पट्टे null and void हो जाएंगे और वे पट्टेदार बेदखल हो जाएंगे और बरबाद हो जाएंगे। 'Registered' का लफ्ज़ नहीं होना चाहिए बल्कि वह पट्टा और वह तहसील ही काफी तसब्बर होनी चाहिये और वह deed जो execute पहले की जा चुकी है वही sufficient है। जब कि कागजात माल में उस का अंदराज ही चुका है, ऐसे दस्तावेज को registration लाजमी नहीं।

माल, विचित्रा अडे मुन्न वसाधु मंडी : उमीं पहिली लाईन पढ़े।
यिह गल पहिली लाईन विच माह्र हे मंडी है।

श्री हरि राम : वहां लिखा हुआ है कि—

"having been acquired before January 26, 1956, by a person by purchase or in exchange for proprietary land from co-sharer in the Jamiat Doh is so recorded in the Jamabandi or is supported by a registered deed."

Minister for Revenue, Education and Rehabilitation : If it is not recorded it should be supported by a registered deed.

श्री हरि राम : स्पेकर साहिब, मेरी यही अंज थी।

Mr. Speaker : Motion moved—

In the Explanation to sub-clause (a), line 2,—

delete "not".

श्री चांद राम अहलावत (झज्जर) : स्पीकर साहिब, यह amendment मेरी है। मेरा ख्याल है कि इस को दोबारा move करने की जरूरत नहीं है। मैं सिर्फ इस को व्याख्या करना चाहता हूँ।

माल, शिक्षा तथा पुनर्वासि मंत्री : आप पहले अपनी second amendment move कर लें।

Shri Chand Ram Ahlawat : Sir, I beg to move—

In the proposed sub-clause (b) (iv), line 2,—

For "1956" substitute "1950",

क्या मैं थोड़ा सा बोल भी सकता हूँ ?

अध्यक्ष महोदय : हां, आप सारी क्लॉज पर बोल सकते हैं, मुझे कोई एतराज नहीं। (Yes, the hon. Member can speak on the clause as a whole. I have no objection.)

श्री चांद राम अहलावत : अध्यक्ष महोदय, मन्त्री महोदय ने बिल की general discussion के दौरान फरमाया कि हम कोई जमीन नहीं निकाल रहे, यह नहीं कर रहे, वह नहीं कर रहे और Original Act में से कुछ नहीं छीन रहे। मेरे ख्याल में अकेली क्लॉज 2 और खास तौर से इसकी sub-clause (b) ऐसी है जिसके अनुसार शामिलता ठोला और पत्तो वगैरा की तो बात ही क्या, शामिलता देह से भी हरिजनों और भूमिहीन किसानों के अधिकारों को छीना जा रहा है। मैं उन्हें बताऊंगा कि किस तरह से उन से यह जमीन हासिल की जाएगी।

जैसा कि मैं ने पहले बताया, इसमें लिखा है कि "partitioned and brought under cultivation." यह जो 'partition' का शब्द है यह बड़ा vague सा है। जैसा कि मेरे साथी रात्रो गजराज सिंह जो ने move किया है, अगर 'partition' के लक्षण का clear definition लिख दी जातो तो अच्छा था। मुझे यकीन है कि यदि ऐसा किया जाता तो न केवल किसी प्रकार का मुकदमाबाजी की सम्भावना ही न रहती बल्कि इस तरह के जमीन के कोई झगड़े ही न होते। अब क्या स्थिति है? जो जा-रसूख जमदार होते हैं वे, जिस किसी तरह भी हो, अधिकारियों से, पटवारियों और गिरदावरों वगैरा से मिल मिलाकर इसे तक्सीम कर लिया करते हैं और उसको entry कागजात में चढ़ा लेते हैं। इस प्रकार की जो तबदीलियां उन लोगों ने कीं; उन्हीं को कानूनी शकल देने के लिए यह बिल लाया गया है। मुझे ऐसा मालूम होता है कि जो Land Revenue Act है और इसके अलावा जो private partition है उसका भी इसी में cover कर लिया जाएगा। इन हालात में मैं मिनिस्टर साहिब से पूछता हूं कि क्या यह तक्सीम नहीं तो और क्या है?

दूसरे इस क्लॉज में यह provide किया गया है कि जो 26 जनवरी, 1950, स बाद की तक्सीमें होंगी वही इसमें शामिल होंगी; इससे पहले की 'partitions' को इसमें include नहीं किया गया। मेरी तरह मेरे दोस्त श्री लाजपत राय जी ने भी यह amendment पेश की है कि यह limit बजाए 26 जनवरी, 1950 के 15 अगस्त, 1947 होनी चाहिए। मैं इस अवधि के बदलने पर इस लिए भी जोर देना चाहता हूं कि इस चीज का बहुत ज्यादा शोर सन् 1947 के बाद ही हुआ। बड़े २ लोगों ने जो जमीनों के मालिक हैं, उन्होंने यह सोचा कि अब तो ऐसी forces release होने जा रही हैं जो have-nots थीं। जिन लोगों की कोई मलकियत नहीं थी, जिन को भूमि पर कोई अधिकार नहीं था उस शोषित वर्ग को अधिकार मिल जाएंगे, ऐसी आशंकाएं जब उनके मन में उत्पन्न हुईं तो उन्होंने इन शामिलताओं

को पहले से ही पार्टीशन करना शुरू कर दिया। जाग्रति आ जाने की वजह से जो अधिकार हरिजनों और भूमिहीन किसानों को मिलने थे, उन जमीनों को ही उन्होंने अपने कब्जे में कर लिया। फिर भी पहले ऐक्ट में यह मान लिया गया था कि non-proprietors के भी इन common lands पर अधिकार होंगे।

अध्यक्ष महोदय ! अपने point को deve'op करने के लिए मैं आपको इन common lands के इतिहास में ले जाना चाहता हूँ। वास्तव में इस बात से इनकार नहीं किया जा सकता कि जब से non-proprietors गांव में आबाद हुए तब से ही शामिल जमीनों पर उन के अधिकार चले आ रहे थे। लेकिन बदकिस्मती से इस मुल्क में अंग्रेज आए। उन का तो motive ही यहां के लोगों में factions पैदा करना था। उन को देश के customs का कोई पता नहीं था। उन्होंने revenues collect करने के मकसद से लोगों के नाम जमीनें कर दीं—जबर्दस्ती उन के नाम जमीनें करके उन्हें जमीनों का मालिक बना दिया। इस प्रकार जिन को ऐसी जगह जमीनें मिलीं जहां नहरें नहीं थीं, पानी नहीं मिलता था, पैदावार इतनी नहीं होती थी कि वह revenue भी दे सकते थे; उन्होंने जमीनें लेने से इनकार भी कर दिया। उन्होंने कहा कि जब हम उगाई ही नहीं दे सकते तो हम ऐसी जमीनों को क्या करें। इस तरह सन् 1887 और आगे के बन्दोबस्त के अनुसार सारी की सारी proprietary bodies को जमीनों का हक मिल गया। Non-proprietors ने केवल इसलिए जमीनें न लीं क्योंकि वह उगाई नहीं दे सकते थे। इसलिए जरूरी है कि इन हालात को, इस background को और जो original Act था उस की Statement of Objects and Reasons को सामने रखते हुए हमें चाहिए था कि इस चीज के लिए कोई normal सा time fix कर देते। हरिजनों और भूमिहीन गरीब लोगों के साथ अन्याय करना कहां तक उचित है? और तो और कम से कम common lands पर तो हमें आजादी के बाद हकूक मिलने चाहिए थे।

मेरे बुजुर्ग भाई चौधरी श्री चन्द और जत्थेदार साहिब ने फरमाया है कि जिन लोगों का पच्चास साठ सालों से इन जमीनों पर कब्जा रहा है यह बिल केवल उन्हीं की बेदखलियों को रोकने के लिए लाया जा रहा है। मैं समझता हूँ कि उन का यह argument बिल्कुल एक लोरी और दिलासे के समान है। यह तो बिल्कुल ऐसे ही है जैसे एक छोटा लाचार बच्चा हो। वह रोता हो, दूध मांगता हो। मां भी जानती हो कि उसे भूख लगे हुई है लेकिन फिर भी उसे दूध पिलाने में टालमटोल करे। वह जानबूझ कर भी लोरियां गा गा बच्चे को सुलाने की चेष्टा करे तो क्या यह उसकी भूल नहीं? क्या उसकी चाल नहीं? बिल्कुल यही चीज यहां पर हो रही है। हमारे मन्त्री लाला मूल चन्द जी भी उठे और खूब लेक्चर किया। जो भी इस बिल के हक में बोलता है खूब जोर-

[श्री चांद राम अहलावट]

दार शब्दों में मीठी 2 बातें कहता है कि यह कुछ नहीं, इसमें कोई चीज़ छिपी नहीं जा रही—हरिजनों के लिए पूरी हमदर्दी जाहिर की जा रही है। लेकिन मैं जानता हूँ कि यह सब मीठी मीठी बातें उसी तरह की लोरियाँ हैं। मैं हैरान हूँ कि जब 26 जनवरी, 1950, कर सकते हैं तो 15 अगस्त, 1947 करने में यह क्यों घबराते हैं।

सन् 1948 में इस गवर्नमेंट ने विधान पास होने से पहले Land Utilization Act पास किया। इसका मुद्दा यह था कि proprietary body या तो as a whole या individually काश्त करे नहीं तो इस ज़मीन को हरिजनों में तकसीम कर दिया जाएगा। लेकिन जहाँ politics चलता हो वहाँ बहुत कुछ हो जाता है। Security भी लोगों ने जमा करवा दी। फिर भी जो ज़मीनें वंजर पड़ी थीं, बिना काश्त के थीं; वह भी इन ज़मींदारों ने मिल मिला कर कागज़ात में गिरदावरियों दिखा दीं और यह कह दिया कि वह ज़ेरे काश्त हैं। यह चीज़ें उन्होंने पटवारियों को पैसे देकर इसलिए करवा ली ताकि वह इन ज़मीनों को हरिजनों और भूमिहीन किसानों के हवाले करने से इनकार कर सकें। कितने अफसोस की बात है कि ज़मींदारों द्वारा की गई इन हेराफेरियों को अब legalise किया जा रहा है। इसलिए मैं मिनिस्टर साहिब से अर्ज करूँगा कि वह कुछ liberal हों और मीठी बातें करने की बजाय इसमें कोई ऐसी तरसीम करें, जैसा कि मैं ने पेश की है, जिससे देहात के हरिजनों को, गरीबों को फायदा हो चाहे वह तरसीम कुछ थोड़े से आदमियों को कड़वी ही लगे।

यह Act सन् 1953 में पास किया गया था। उसके बाद काफ़ी ज़मीनें तकसीम हुई हैं। इसलिए मैं समझता हूँ कि यही उचित है कि इसके लिए normal time रखा जाए और वह 15 अगस्त, 1947, से ज्यादा अच्छा और नहीं हो सकता। जब कि हमारा देश आज़ाद हुआ। मुज़ारा ऐक्ट में भी इसी तरह की व्यवस्था की गई थी। जब वहाँ पर ऐसा किया गया था तो इस बिल में भी इस amendment को स्वीकार करने में कोई एतराज़ वाली बात नहीं होनी चाहिए। मेरे दोस्तों को यह महसूस करना चाहिए कि जो जिस का हक है उसे उस से वंचित न किया जाए।

चौधरी श्री चन्द जी को मैं बताना चाहता हूँ कि यह उन ज़मींदारों के फायदे की बात है जो ज़मीन पर बसते हैं—दो, चार, पांच दस बीघे जिन की ज़मीन है उन को इससे फायदा होगा। उन की बातों से जाहिर होता है कि बात तो करते हैं छोटे ज़मींदारों की लेकिन उन के मन में हैं बड़े ज़मींदार। मैं उन्हें बता देना चाहता हूँ कि उन की बरादरी के लिए ऐसी बातें अब तक तो चलती रही हैं लेकिन अब नहीं चलेंगी। अब यह नहीं होना चाहिए कि बस कपड़े बदल लिए—दिल साफ़ चाहिए कि हम अग्रगामी forces के साथ काम करेंगे।

मैं तो कहता हूँ कि मैं तो इन शामिलों को पंचायतों के अधिकार में देने के भी हक में नहीं था। मैं तो इसके भी खिलाफ था। वह तो इन को lease कर रही हैं। इन हालात के अनुसार मैं अनुरोध करता हूँ कि जो श्री लाजपतराए जी की तरमीम है उसे मान लिया जाए।

दूसरी तरमीम जो मैं move कर रहा हूँ वह यह है कि sub-clause (b) (iv), line 2 में सन् 1956 की बजाय 1950 कर दिया जाए। इस पर सवाल किया गया है कि इसमें भी मैं 1947 क्यों नहीं रखना चाहता? मैं बताना चाहता हूँ कि यह मैं इसलिए कर रहा हूँ कि यहां पर लफ्ज आया है..... "acquired before January, the 26th, 1956, by a person by purchase or in exchange." यह ऐसे rights हैं जो कि individual के लिए हैं। इस sub-clause के अन्तर्गत तो केवल individual partitions आती हैं जो गांव में सिर्फ एक दो या तीन होंगी। इसी लिए इस में यह सिफारिश की गई है कि विधान लागू होने के बाद यानी सन् 1950 किया जाए। इन individual injustices को ठीक करने के लिए 1950 किया जाने की amendment है। लेकिन sub-clause (iii) में 1947 इसलिए रखने की मांग की गई है कि वहां तो गांव के गांव ही तकसीम किए गए। इसलिए अगर ऐसा किया जाए तो अच्छी बात है।

इस्तेमाल में हम क्या कर रहे हैं? बन्दोबस्त में हम क्या कर रहे हैं? हर गांव में कुछ जमीन पंचायतों के अधिकार में दी जा रही है। यह जमीन किस की होती है? यह कैसे calculate की जाती है? यह खेवटवार होती है। यानी अगर एक आदमी की बहुत ज्यादा जमीन है तो उसका ज्यादा हिस्सा पंचायतों को मिलेगा जिस के पास थोड़ी है उसका उसी हिसाब से थोड़ा हिस्सा partition होगा। इसलिए मैं अर्ज करता हूँ और खासकर चौधरी श्री चन्द और जयदेव साहिब को बताना चाहता हूँ कि छोटे जमींदारों को इन शामिलों से फायदा होगा।

इसलिए अगर इन को छोटे जमींदारों से हमदर्दी है, small tenants से सहानुभूति है तो मैं समझता हूँ कि सन् 1947 वाली तरमीम को मान लिया जाए और इसके अलावा 'पार्टीशन' शब्द की जो definition राम्रो गजराज सिंह जी ने दी है उसे भी स्वीकार कर लिया जाए।

Mr. Speaker : Motion moved—

In the proposed sub-clause (b) (iv), line 2,—
for "1956" substitute "1950".

Shri Rizaq Ram (Rai) : Sir, I beg to move—

In Explanation to sub-clause (a), line 2,—
for "would" substitute "shall".

In sub-clause (b) (iv), line 2,—
for "1956" substitute "1950".

Mr. Speaker : Motion moved—

In Explanation to sub-clause (a), line 2,—

for "would" substitute "shall".

In sub-clause (b) (iv), line 2,—

for "1956" substitute "1950".

ਮਾਲ, ਵਿਦਿਆ ਅਤੇ ਮੁੜ ਵਸਾਊ ਮੰਤ੍ਰੀ (ਸਰਦਾਰ ਗੁਰਬਚਨ ਸਿੰਘ ਬਾਜਵਾ) : ਸਪੀਕਰ ਸਾਹਿਬ, ਇਹ ਜਿਹੜੀਆਂ ਦੇ amendments ਇਸ clause ਲਈ ਸ਼੍ਰੀ ਰਿਜ਼ਕ ਰਾਮ ਨੇ ਪੇਸ਼ ਕੀਤੀਆਂ ਹਨ ਜਾਂ ਇਕ ਜਿਹੜੀ ਸ਼੍ਰੀ ਚਾਂਦ ਰਾਮ ਨੇ ਪੇਸ਼ ਕੀਤੀ ਹੈ, ਅਤੇ ਉਹ ammendment ਜਿਹੜੀ ਸ਼੍ਰੀ ਪਰਬੋਧ ਚੰਦਰ ਨੇ ਪੇਸ਼ ਕੀਤੀ ਹੈ ਮੈਂ ਇਨ੍ਹਾਂ ਸਾਰੀਆਂ ਨੂੰ accept ਕਰਦਾ ਹਾਂ ।

ਅਧਯਕਸ ਸਹੋਦਯ : ਸ਼੍ਰੀ ਰਿਜ਼ਕ ਰਾਮ ਕਾਲੀ ਏਕ amendment, ਐਰ ਸ਼੍ਰੀ ਚਾਂਦ ਰਾਮ ਕਾਲੀ amendment ਏਕ ਦੀ ਹੈਂ । (The amendments moved by Shri Rizaq Ram and Shri Chand Ram Ahlawat are identical.)

ਮਾਲ, ਵਿਦਿਆ ਅਤੇ ਮੁੜ ਵਸਾਊ ਮੰਤ੍ਰੀ : ਜੀ ਹਾਂ । ਇਹ ਮੈਂ accept ਕਰਦਾ ਹਾਂ ਸ਼੍ਰੀ ਰਿਜ਼ਕ ਰਾਮ ਦੀ ਪਹਿਲੀ amendment ਮੈਂ ਇਸ ਲਈ accept ਕਰਦਾ ਹਾਂ ਕਿਉਂਕਿ ਇਸ clause ਦੀ explanation ਦੀ ਲਾਈਨ ਦੇ ਵਿਚ ਜਿਹੜਾ ਲਫਜ਼ 'would' ਹੈ ਉਸ ਨਾਲ ਉਸ ਦੀ legal sense ਨਹੀਂ ਬਣਦੀ । ਇਸ ਲਈ ਉਸ ਦੀ ਥਾਂ 'shall' ਦਾ ਲਫਜ਼ substitute ਕੀਤਾ ਜਾਏਗਾ । ਦੂਜੀ amendment ਨੂੰ ਇਸ ਨਾਲ ਇਸ clause ਦੀ sub-clause (b) (iv), line 2 ਵਿਚ '1956' ਦੀ ਥਾਂ '1950' ਕਰਨ ਵਾਸਤੇ ਕਿਹਾ ਗਿਆ ਹੈ, ਮੈਂ ਇਸ ਲਈ accept ਕੀਤੀ ਹੈ ਕਿ '1950' ਦੀ ਥਾਂ '1956' ਗਲਤੀ ਨਾਲ ਛਪ ਗਿਆ ਸੀ । ਸਾਡਾ ਮਕਸਦ ਇਥੇ '1950' ਦਾ ਹੀ ਸੀ । ਤੀਜੀ amendment ਜਿਹੜੀ ਕਿ ਸ਼੍ਰੀ ਪਰਬੋਧ ਚੰਦਰ ਨੇ ਪੇਸ਼ ਕੀਤੀ ਹੈ ਅਤੇ ਜਿਹੜੀ ਕਿ ਕਈ ਥਾਵਾਂ ਤੇ ਚਲ ਰਹੇ quarries works ਨਾਲ ਸੰਬੰਧ ਰਖਦੀ ਹੈ ਨੂੰ ਵੀ ਮੈਂ ਤਸਲੀਮ ਕਰਦਾ ਹਾਂ ਕਿਉਂਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਬੜੀ ਲੋੜ ਹੈ ਅਤੇ ਮੈਂ ਸਮਝਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਜਿਹੜੇ deeds ਪਹਿਲਾਂ ਦੇ register ਹੋਏ ਹੋਏ ਹਨ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ continue ਕਰਨ ਦੀ ਲੋੜ ਹੈ । ਬਾਕੀ ਦੀ amendments ਨੂੰ ਮੈਂ ਮਨਜ਼ੂਰ ਨਹੀਂ ਕਰ ਸਕਦਾ । ਇਕ amendment ਜਿਹੜੀ ਮੇਰੇ communist ਭਰਾਵਾਂ ਵਲੋਂ ਪੇਸ਼ ਕੀਤੀ ਗਈ ਹੈ ਜਿਸ ਨਾਲ ਕਿਹਾ ਗਿਆ ਹੈ ਕਿ 20 ਏਕੜ ਦੀ ਹਦ ਰਖੀ ਜਾਏ ਉਹਨੂੰ ਮੈਂ ਇਸ ਲਈ ਨਹੀਂ ਮੰਨ ਸਕਦਾ ਕਿ ਉਸ ਦੇ ਪਰਵਾਨ ਕਰ ਲੈਣ ਨਾਲ discrimination ਹੋ ਜਾਏਗੀ ਜਿਹੜੀ ਚੀਜ਼ constitution ਦੇ ਵੀ ਖਿਲਾਫ ਹੋਏਗੀ ਅਤੇ ਬਾਕੀ 20 ਏਕੜ ਦੀ limit ਜਾਂ ceiling ਨੂੰ control ਕਰਨ ਲਈ ਸਾਡੇ ਪਾਸ ਪਹਿਲੇ ਹੀ ਹੋਰ ਐਕਟ ਮੌਜੂਦ ਹੈ । ਇਕ ਤਾਂ ਇਸ amendment ਦੇ ਮੰਨ ਲੈਣ ਨਾਲ discrimination ਹੁੰਦੀ ਹੈ ਅਤੇ ਦੂਜੀ ਇਹ ਚੀਜ਼ ਖੁਫ਼ਦਾ ਹੀ ਨਹੀਂ ਇਸ ਲਈ ਮੈਂ ਇਸ ਦੇ accept ਕਰਨ ਦੀ ਲੋੜ ਨਹੀਂ ਸਮਝਦਾ ।

ਫੇਰ ਰਾਉ ਗਜਰਾਜ ਸਿੰਘ ਨੇ ਇਹ ਜਿਹੜੀ amendment ਦਿੱਤੀ ਹੈ ਕਿ ਜਿਹੜੀ 'partitioned' ਦਾ ਮਤਲਬ ਹੋਵੇਗਾ ਕਿ ਉਹ revenue authorities ਰਾਹੀਂ ਹੋਈ ਹੋਈ ਹੋਵੇ ਜਾਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਉਸ ਨੂੰ ratify ਕੀਤਾ ਹੋਵੇ, ਇਸ ਸਿਲਸਿਲੇ ਵਿਚ ਸੈਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਦਸਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਜਿੰਨੀਆਂ ਵੀ ਜ਼ਮੀਨਾਂ partitioned ਹੁੰਦੀਆਂ ਹਨ ਉਹ ਸਾਰੀਆਂ according to Revenue Law ਹੁੰਦੀਆਂ ਹਨ ਅਤੇ ਜਿਹੜੀਆਂ according to Revenue Law ਨਾ ਹੋਣ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਉਹ partition recognise ਨਹੀਂ ਕੀਤੀ ਜਾਂਦੀ। ਇਸ ਲਈ, ਮੈਂ ਇਸ amendment ਦੀ ਲੋੜ ਨਹੀਂ ਸਮਝਦਾ।

ਫੇਰ, ਸ਼੍ਰੀ ਮੋਹਨ ਲਾਲ ਦੱਤ ਜੀ ਨੇ ਕਿਹਾ ਹੈ ਕਿ ਇਸ ਕਲਾਜ਼ ਨੂੰ delete ਕਰ ਦੇਵੋ। ਜੇਕਰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਇਸ amendment ਨੂੰ ਮੰਨ ਲਿਆ ਜਾਵੇ ਤਾਂ ਇਸ ਦਾ ਮਤਲਬ ਇਹ ਹੋਵੇਗਾ ਕਿ ਇਸ ਜ਼ਮੀਨ ਵਿਚ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਲੋਕਾਂ ਦਾ right ਹੋਵੇਗਾ ਉਸ ਤੋਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਮਹਿਰੂਮ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਜਾਵੇਗਾ। ਇਸ ਦਾ ਨਤੀਜਾ ਇਹ ਹੋਵੇਗਾ ਕਿ ਪੰਚਾਇਤਾਂ ਨਾਲ ਉਨ੍ਹਾਂ ਲੋਕਾਂ ਦੀ ਮੁਕਦਮੇਬਾਜ਼ੀ ਚਲਦੀ ਰਹੇਗੀ ਅਤੇ ਬਜਾਏ ਫਾਇਦੇ ਦੇ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਤਾਂ ਨੁਕਸਾਨ ਹੀ ਹੋਵੇਗਾ। ਮੇਰਾ ਖਿਆਲ ਹੈ ਕਿ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਇਸ ਤਰਮੀਮ ਨਾਲ ਕੋਈ ਵੀ ਸਹਿਮਤ ਨਹੀਂ ਹੋ ਸਕੇਗਾ।

ਸ਼੍ਰੀ ਚਾਂਦ ਰਾਮ ਅਤੇ ਸ਼੍ਰੀ ਲਾਜਪਤ ਰਾਏ ਨੇ ਆਪਣੀ amendment ਵਿਚ ਇਹ ਕਿਹਾ ਹੈ ਕਿ ਇਸ ਵਿਚ 1950 ਦੀ ਬਜਾਏ 1947 ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਜਾਵੇ ਕਿਉਂਕਿ ਜਿਹੜੇ ਛੋਟੇ ਮਾਲਕ ਹਨ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਹਕੂਕ ਮਲਕੀਅਤੀ ਉਨ੍ਹਾਂ ਸ਼ਾਮਲਾਤ ਜ਼ਮੀਨਾਂ ਵਿਚ ਹਨ। ਮੈਂ ਸਮਝਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਇਸ amendment ਨਾਲ ਇਹ clause ਹੇਤਰ ਨਹੀਂ ਹੋਵੇਗੀ ਕਿਉਂਕਿ ਇਸ ਪਾਸੇ ਨਹਿਰਾਂ ਨਾ ਹੋਣ ਕਰਕੇ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਲੋਕਾਂ ਦੀਆਂ ਜ਼ਮੀਨਾਂ ਥੋੜੀਆਂ ਹੋਣ ਦੇ ਕਾਰਨ ਉਹ ਲੋਕ ਆਮ ਤੌਰ ਤੇ ਪਾਕਿਸਤਾਨ ਦੇ ਬਾਰ ਦੇ ਇਲਾਕੇ ਵਿਚ ਚਲੇ ਗਏ ਸੀ ਅਤੇ ਉਥੇ ਉਹ ਮਾਲਕ ਜ਼ਮੀਨ ਨਹੀਂ ਸਨ ਬਲਕਿ ਉਹ ਉਥੇ ਬਤੌਰ tenants ਹੀ ਕੰਮ ਕਰਦੇ ਰਹੇ ਸੀ। Partition ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਉਨ੍ਹਾਂ ਇਸ ਪਾਸੇ ਆ ਕੇ 1947 ਤੋਂ ਲੈਕੇ 1950 ਤਕ ਜੇਕਰ ਸ਼ਾਮਲਾਤ ਜ਼ਮੀਨਾਂ ਦੀ ਤਕਸੀਮ ਕਰਕੇ ਆਪਣੀ ਰੋਜ਼ੀ ਦਾ ਗੁਜ਼ਾਰਾ ਕਰਨਾ ਸ਼ੁਰੂ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਤਾਂ ਉਸ ਹਾਲਤ ਵਿਚ ਉਨ੍ਹਾਂ ਕੋਲੋਂ ਉਹ ਜ਼ਮੀਨ ਖੋਹ ਲੈਣੀ ਮੈਂ ਠੀਕ ਨਹੀਂ ਸਮਝਦਾ। ਇਸੇ ਮਤਲਬ ਲਈ ਅਸਾਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ 1947 ਤੋਂ 1950 ਤਕ ਦੇ ਤਿੰਨ ਸਾਲਾਂ ਦੇ ਅਰਸੇ ਵਿਚ partition ਕੀਤੀਆਂ ਜ਼ਮੀਨਾਂ ਦਾ benefit ਦੇਣਾ ਮੁਨਾਸਿਬ ਸਮਝਿਆ ਹੈ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਲੋਕਾਂ ਦੇ ਨਾ ਤਾਂ ਕੋਈ claim ਹੀ ਸਨ ਇਸ ਲਈ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਕੋਲੋਂ ਉਹ ਜ਼ਮੀਨਾਂ ਖੋਹ ਲੈਣੀਆਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨਾਲ ਇਕ ਵਡਾ ਧੱਕਾ ਕਰਨਾ ਹੋਵੇਗਾ। ਜੇਕਰ 1947 ਤੇ 1950 ਦੇ ਵਿਚਲੇ ਸਮੇਂ ਵਿਚ ਉਨ੍ਹਾਂ ਸ਼ਾਮਲਾਤ ਜ਼ਮੀਨਾਂ partitioned ਕਰਾ ਲਈਆਂ ਹਨ ਤਾਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਹਕ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਜ਼ਰੂਰ ਮਿਲਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ। ਇਹ ਉਨ੍ਹਾਂ ਲੋਕਾਂ ਦੇ ਫਾਇਦੇ ਦੀ ਗੱਲ ਹੈ। ਇਸ ਤਾਰੀਖ ਨਾਲ ਕੋਈ ਫਰਕ ਨਹੀਂ ਪੈਣਾ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਤੇ 20 ਜਾਂ 30 ਏਕੜ ਦੀ ceiling ਲਾਣ ਨਾਲ discrimination ਹੋਵੇਗੀ।

ਸ਼੍ਰੀ ਚਾਂਦ ਰਾਮ : ਪਹਿਲੇ ਮੀਂ ਤੋਂ ਆਪ ਨੇ 30 ਏਕੜ ਆਰ 50 ਏਕੜ ਦੀ ceilings
ਰੱਖੀ ਹੁੰਦੀ ਹੈ । ਕਹਿ ਕਰ discrimination ਨਹੀਂ ਹੈ ।

ਅਧ്യਕਸ਼ ਸਹਾਇਕ : ਆਪ ਏਸੇ ਹੀ ਕਥੇ ਖੜੇ ਹੋ ਜਾਓ ? ਆਪ ਕਿਸ point of order
ਪਰ ਬੋਲਾ ਕਰੋ । (Why does the hon. Member rise and interrupt
like this ? He should speak on some point of order.)

ਮਾਲ, ਵਿਦਿਆ ਅਤੇ ਮੁੜ ਵਸਾਉ ਮੰਤਰੀ : ਫੇਰ ਸ਼੍ਰੀ ਹਰੀ ਰਾਮ ਜੀ ਨੇ
ਆਪਣੀ amendment ਵਿਚ ਕਿਹਾ ਹੈ ਕਿ ਇਸ clause ਦੀ sub-clause (a)
ਦੀ explanation ਦੀ line 2 ਵਿਚੋਂ ਲਫਜ਼ 'not' ਨੂੰ ਹਟਾ ਦਿੱਤਾ ਜਾਵੇ । ਅਸੀਂ
ਵੇਖਿਆ ਹੈ ਕਿ ਕਈ ਸ਼ਾਮਲਾਤ ਜ਼ਮੀਨਾਂ ਜਿਹੜੀਆਂ river ਦੇ action ਕਰਕੇ ਬਣੀਆਂ
ਹੋਈਆਂ ਹਨ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚ ਯਾ ਤਾਂ ਚਰਾਗਾਹਾਂ ਹਨ ਜਾਂ village pond ਯਾਨੀ ਛੱਪੜ
ਹਨ ਜਿਥੇ ਕਿ ਜਾਨਵਰ ਪਾਣੀ ਪੀਂਦੇ ਹਨ ਅਤੇ ਜਾਂ ਉਥੇ playgrounds ਹਨ ।
ਮੈਂ ਸਮਝਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਉਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਰਹਿਣ ਦਿੱਤਾ ਜਾਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ । ਇਸ ਲਈ
ਇਹ 'not' ਦਾ ਲਫਜ਼ ਗ਼ਲਤੀ ਨਾਲ ਨਹੀਂ ਇਥੇ ਪੈ ਗਿਆ ਇਹ ਤਾਂ ਅਸੀਂ ਜਾਣਬੁਝ
ਕੇ ਪਾਇਆ ਹੈ । ਇਸ ਲਈ ਇਸ ਨੂੰ ਇਥੋਂ delete ਨਹੀਂ ਕਰਨਾ ਚਾਹੀਦਾ ਕਿਉਂਜੋ
ਉਹ ਪਿੰਡ ਦੇ ਭਲੇ ਲਈ ਹੁੰਦੇ ਹਨ । ਜੇਕਰ ਇਸ amendment ਨੂੰ accept ਕੀਤਾ
ਜਾਵੇ ਤਾਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਲੋਕਾਂ ਦਾ ਨੁਕਸਾਨ ਹੁੰਦਾ ਹੈ । ਮੇਰੇ ਇਕ ਸਾਥੀ ਨੇ ਕਿਹਾ ਹੈ ਕਿ ਕਈ
ਪੰਚਾਇਤਾਂ ਨੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਸ਼ਾਮਲਾਤ ਜ਼ਮੀਨਾਂ ਨੂੰ lease ਤੇ ਦੇਣਾ ਸ਼ੁਰੂ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਹੈ । ਮੈਂ
ਸਮਝਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਇਹ ਠੀਕ ਨਹੀਂ । ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਕਰਨ ਨਾਲ ਉਨ੍ਹਾਂ ਪਿੰਡਾਂ ਵਾਲਿਆਂ ਦੇ
ਜਿਹੜੇ civil rights ਹਨ ਉਹ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਨਹੀਂ ਮਿਲ ਸਕਦੇ । ਜੇਕਰ ਪੰਚਾਇਤਾਂ ਇਸ
ਤਰ੍ਹਾਂ ਗ਼ਲਤ ਅਖਤਿਆਰ ਵਰਤਣਗੀਆਂ ਤਾਂ ਇਹ ਉਨ੍ਹਾਂ ਕੋਲੋਂ ਲੈ ਲਈਆਂ ਜਾਣਗੀਆਂ ।
ਇਸੇ ਮਤਲਬ ਲਈ ਇਨ੍ਹਾਂ ਜ਼ਮੀਨਾਂ ਨੂੰ ਅਸੀਂ ਇਸ ਢੰਗ ਤੋਂ ਮੁਸਤਸਨਾ ਕੀਤਾ ਹੈ ਤਾਂ ਜੋ
village ponds, play grounds ਅਤੇ pasture lands ਨੂੰ ਸਹੀ ਤੌਰ ਤੇ
ਵਰਤਿਆ ਜਾਏ । ਇਸ ਲਈ ਮੈਨੂੰ ਅਫਸੋਸ ਹੈ ਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਇਹ amendment
ਮੰਨੀ ਨਹੀਂ ਜਾ ਸਕਦੀ ।

ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਨਾਲ ਮੈਂ ਦੋ amendments ਸ਼੍ਰੀ ਰਿਜ਼ਕ ਰਾਮ ਦੀਆਂ ਅਤੇ ਇਕ ਸ਼੍ਰੀ
ਪ੍ਰਬੋਧ ਚੰਦ ਦੀ accept ਕੀਤੀਆਂ ਹਨ । (ਸ਼੍ਰੀ ਚਾਂਦ ਰਾਮ : ਕਹਿ ਜਾਂ ਸੇਰੀ ਕੀ ਕਹਿ
ਮੀ ਸਾਨ ਕੀ ਜਾਏ ।) ਉਹ ਤਾਂ ਸ਼੍ਰੀ ਰਿਜ਼ਕ ਰਾਮ ਦੀ amendment ਦੇ ਨਾਲ ਦੀ
ਹੈ । ਸਪੀਕਰ ਸਾਹਿਬ, ਉਹ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਨਾਂ ਮੰਨ ਲਈ ਜਾਏ ।

Mr. Speaker : Question is—

Delete sub-clause (b).

The motion was lost.

Mr. Speaker : Question is—

In the proposed sub-clause (b) (iii), line 2,—

after "land-holders" insert "owning less than twenty standard acres".

The motion was lost.

Mr. Speaker : The amendments Nos. 18, 7, 34 and 44 standing in the names of S. Chanan Singh Dhut, Shri Lajpat Rai, Shri Chand Ram Ahlawat and Shri Rizaq Ram are identical. Since the amendments will be put to vote in the order in which they were moved, Sardar Chanan Singh's amendment comes first.

Question is—

In the proposed sub-clause (b) (iv), line 2,—

for "1956" substitute "1950".

The motion was carried.

Mr. Speaker : Now I come to amendment No. 29 moved by Rao Gajraj Singh. Does he withdraw or should it be put to the vote of the House?

Rao Gajraj Singh : Sir, in view of the assurance given by the hon. Minister regarding my amendment, I withdraw it?

Mr. Speaker : Is it the pleasure of the House that the amendment be withdrawn?

(The House agreed.)

The motion was by leave withdrawn.

Mr. Speaker : Now amendment No. 6 ; does the hon. Member, Shri Lajpat Rai, withdraw it ?

Shri Lajpat Rai : Yes, Sir, I withdraw it.

Mr. Speaker : Is it the pleasure of the House that the amendment be withdrawn?

(The House agreed.)

The motion was by leave withdrawn.

Mr. Speaker : Question is—

At the end of the proposed sub-clause (b) (iv) add the following new subclause,—

"(v) was leased before January 26, 1950, by registered deed and used for the purpose of quarrying".

The motion was carried.

Mr. Speaker : Does Shri Hari Ram withdraw his amendment ?

Shri Hari Ram : Sir, I withdraw it.

Mr. Speaker : Is it the pleasure of the House that the amendment be withdrawn ?

(The House agreed.)

The amendment was by leave withdrawn.

Mr. Speaker : Question is—

In Explanation to sub-clause (a), line 2,—

for “would” substitute “shall”.

The motion was carried.

Mr. Speaker : Question is—

That clause 2, as amended, stand part of the Bill.

The motion was carried.

CLAUSE 3

Sardar Chanan Singh Dhut (Tanda) : Sir, I beg to move—

In the proposed sub-clause (i) (b), lines 2—5,—

delete “such as.....Gorah deh”.

Delete Exception (I).

ਸਪੀਕਰ ਸਾਹਿਬ, ਮੇਰੀ ਜੋ ਪਹਿਲੀ ਤਰਮੀਮ ਹੈ ਉਹ ਇਸ ਲਈ ਹੈ ਕਿ ਜੋ ਲਿਖਿਆ ਹੋਇਆ ਹੈ ‘such as streets.....gorah deh’ ਇਹ ਚੀਜ਼ ਸ਼ਾਮਲਾਤ ਦੇਹ ਨੂੰ restrict ਕਰਦੀ ਹੈ, ਸ਼ਕ ਵਿਚ ਪਾਉਂਦੀ ਹੈ, ਮਹਿਦੂਦ ਕਰਦੀ ਹੈ। ਇਹ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਇਹ ਲਫਜ਼ ਇਸ ਚੀਜ਼ ਨੂੰ clear ਕਰਨ ਲਈ ਰਖੇ ਗਏ ਹਨ, ਮਗਰ ਮੈਂ ਕਹਿੰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਇਹ ਇਕ ਪਾਬੰਦੀ ਹੈ ਜੋ ਹਟਣੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ ਅਤੇ ਇਸ ਵਿਚ ਬਾਕੀ ਚੀਜ਼ਾਂ ਵੀ ਸ਼ਾਮਲ ਹੋਣੀਆਂ ਚਾਹੀਦੀਆਂ ਹਨ ਇਸ ਲਈ ਇਹ ਲਫਜ਼ ਕੱਢ ਦਿੱਤੇ ਜਾਣ।

ਮੇਰੀ ਦੂਸਰੀ ਤਰਮੀਮ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਜੋ ਪਹਿਲੀ exception ਹੈ ਉਸ ਨੂੰ ਹਟਾਇਆ ਜਾਵੇ। ਸਪੀਕਰ ਸਾਹਿਬ, bills ਵਿਚ ਪਹਿਲਾਂ explanations ਤਾਂ ਹੁੰਦੇ ਸਨ ਮਗਰ exception ਇਕ ਨਵੀਂ ਹੀ ਗੱਲ ਹੈ। ਇਸ ਵਿਚ ਕਿਹਾ ਹੈ ਕਿ ਜੋ ਤਰਫ, ਪੱਟੀ, ਪੰਨਾ, ਠੋਲਾ ਜਾਂ ਟੀਕਾ ਸ਼ਾਮਲਾਤਾਂ ਹਨ, ਇਹ ਸ਼ਾਮਲਾਤ ਵਿਚ ਸ਼ਾਮਲ ਨਹੀਂ। ਸਪੀਕਰ ਸਾਹਿਬ, Minister ਸਾਹਿਬ ਨੇ ਵਜ਼ਾਹਤ ਕਰਦੇ ਹੋਏ ਕਿਹਾ ਕਿ ਇਹ ਹਨ ਤਾਂ ਸ਼ਾਮਲਾਤਾਂ ਹੀ ਪਰ ਹਨ ਥੋੜ੍ਹੀਆਂ ਜਾਂ ਬਹੁਤੇ ਲੋਕਾਂ ਦੀਆਂ ਇਸ ਲਈ ਇਸ ਵਿਚ ਸ਼ਾਮਲ ਨਹੀਂ ਹੋਣੀਆਂ ਚਾਹੀਦੀਆਂ; ਉਹੀ ਸ਼ਾਮਲ ਕਰਨਾ ਚਾਹੁੰਦੇ ਹਨ ਜੋ ਸਾਰਿਆਂ ਦੀ ਹੋਵੇ। ਅਜ ਸਦ ਕਿ ਮੁਰੱਬਾਬੰਦੀ ਹੋ ਰਹੀ ਹੈ ਤਾਂ ਇਹ ਭੂਮੀਦਾਨ ਤੇ ਚੜ੍ਹੇ ਹੋਏ ਹਨ ਅਤੇ ਨਵੀਆਂ ਸ਼ਾਮਲਾਤਾਂ ਪੈਦਾ ਕਰ ਰਹੇ ਹਨ। ਥੋੜ੍ਹੀ ਥੋੜ੍ਹੀ ਜ਼ਮੀਨ ਲੋਕਾਂ ਤੋਂ ਲੈਕੇ ਪੰਚਾਇਤਾਂ ਦੀ ਮਲਕੀਅਤ ਬਣਾ ਰਹੇ ਹਨ। ਭੂਮੀਦਾਨ ਕਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਮੰਗਦੇ ਹਨ ? ਪਟਵਾਰੀ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਤੰਗ ਕਰਦੇ ਹਨ ਅਤੇ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਲੋਕਾਂ ਤੋਂ ਜ਼ਮੀਨ ਲੈਕੇ ਨਵੀਂ ਸ਼ਾਮਲਾਤ ਪੈਦਾ ਕਰ ਰਹੇ ਹਨ ਅਤੇ ਜੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਪਾਸ ਕਾਗਜ਼ਾਂ ਵਿਚ ਪੱਟੀ ਆਦਿ ਸ਼ਾਮਲਾਤਾਂ ਦਰਜ ਹਨ ਅਤੇ ਜ਼ਿਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਵੀ ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਹੁੰਦੀ ਹੈ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਛੱਡ ਰਹੇ ਹਨ। ਟੀਕੇ ਬਾਰੇ ਕਿਹਾ ਕਿ ਇਹ ਤਾਂ ਪੰਜ ਸਤ ਪਿੰਡਾਂ ਵਿਚ ਹੀ ਜ਼ਿਆਦਾ ਹੈ। ਠੀਕ ਹੈ ਪਰ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਨਾਮੇ ਉਹ ਹਨ ਅਤੇ ਜੋ ਇਸ ਕਾਨੂੰਨ ਦੀ ਰੂ ਨਾਲ ਉਨ੍ਹਾਂ ਤੋਂ ਫਾਇਦਾ ਉਠਾ ਰਹੇ ਹਨ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਜੰਗਲ ਲਗਾ ਲਏ ਹਨ। ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਟੀਕਾ ਵਗੈਰਾ ਸ਼ਾਮਲਾਤਾਂ ਇਸ ਵਿਚੋਂ ਕੱਢ ਕੇ ਵੱਡੇ ਵੱਡੇ

landlords ਦੇ ਹਵਾਲੇ ਹੋ ਰਹੀਆਂ ਹਨ । ਜੇਕਰ ਇਹ ਪੰਚਾਇਤਾਂ ਦੇ ਕਬਜ਼ੇ ਵਿਚ ਰਹਿੰਦੀਆਂ ਤਾਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚ ਸਭ ਦਾ ਹਕ ਰਹਿੰਦਾ ਅਤੇ ਪੰਚਾਇਤਾਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਹੱਕਾਂ ਨੂੰ ਮਹਿਫੂਜ਼ ਰਖਦੀਆਂ ਅਤੇ ਪੰਚਾਇਤਾਂ ਦੀ ਆਮਦਨ ਵਧ ਜਾਂਦੀ । ਹੁਣ ਇਹ ਸ਼ਾਮਲਾਤਾਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਬੋੜੇ ਜਿਹੇ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਦੇਣ ਨਾਲ ਮੁਰੱਬਾਬੰਦੀ ਵਿਚ ਬਗੜੇ ਪੈਂਦੇ ਹਨ । ਫਿਰ ਭਾਵੇਂ ਛੋਟੇ ਜ਼ਮੀਂਦਾਰ ਹੋਣ ਜਾਂ ਵਡੇ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਤੋਂ ਜ਼ਮੀਨ ਮੰਗਦੇ ਹਨ । ਕਾਨੂੰਨ ਤਾਂ ਇਸ ਲਈ ਹੈ ਨਹੀਂ.....(ਮਾਲ ਮੰਤ੍ਰੀ : ਜਿਸ ਦਾ ਸਾਰਿਆਂ ਤੇ effect ਹੋਵੇ ।) ਇਸ ਦਾ ਵੀ ਸਾਰਿਆਂ ਤੇ ਹੀ effect ਹੁੰਦਾ ਹੈ । ਇਨ੍ਹਾਂ ਸ਼ਾਮਲਾਤਾਂ ਵਿਚ ਦਰਅਸਲ ਸਭ ਦਾ ਹੀ ਹਕ ਹੈ, ਮਗਰ ਕਾਗਜ਼ਾਂ ਵਿਚ ਕਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਗੜਬੜ ਹੁੰਦੀ ਹੈ ਉਸ ਨਾਲ ਸਿਰਫ ਚੰਦ ਆਦਮੀਆਂ ਨੂੰ ਹੀ ਫਾਇਦਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਇਸ ਲਈ ਬਜਾਏ ਇਸ ਦੇ ਲੋਕਾਂ ਦੀਆਂ ਜ਼ਮੀਨਾਂ ਚੋਂ ਬੋੜੀ ਬੋੜੀ ਜ਼ਮੀਨ ਕਢੀ ਜਾਵੇ ਇਹ ਸ਼ਾਮਲਾਤਾਂ ਹੀ ਪੰਚਾਇਤਾਂ ਦੇ ਹਵਾਲੇ ਕਰ ਦੇਣੀਆਂ ਚਾਹੀਦੀਆਂ ਹਨ । ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਨਾ ਕਰਦੇ ਅਤੇ ਬੋੜੀ ਬੋੜੀ ਜ਼ਮੀਨ ਲੈਕੇ ਤੁਸੀਂ ਬਹੁਤੇ ਲੋਕਾਂ ਦੀ ਖਿਦਮਤ ਨਹੀਂ ਕਰਦੇ ਸਗੋਂ ਚੰਦ ਹੀ ਦੀ ਕਰਦੇ ਹੋ ਜੋ ਸ਼ਾਇਦ ਆਪ ਨੂੰ ਵੀ ਫਾਇਦਾ ਦਿੰਦੇ ਹੋਣ । ਇਸ ਲਈ ਜੇਕਰ ਲੋਕਾਂ ਦੀ ਖਿਦਮਤ ਦੇ ਖਿਆਲ ਨਾਲ ਇਹ ਤਰਮੀਮ ਲਿਆਂਦੀ ਹੈ ਤਾਂ ਇਹ ਪਹਿਲੀ exception ਕੱਢ ਦੇਣੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ ।

Mr. Speaker : Motion moved—

In the proposed sub-clause (i) (b), lines 2—5,—

delete such as.....Gorah deh”.

delete Exception (I).

ਸ਼੍ਰੀ ਸੋਹਨ ਲਾਲ ਦੱਤ (ਆਨੰਦਪੁਰ) ਅਧ്യਕਸ਼ ਸਹੋਦਯ, ਕਲਾਜ਼ ਤੀਨ ਪਰ ਸੇਰੀ ਤੀਨ amendments ਹੈਂ । ਪਹਲੀ amendment proposed ਕਲਾਜ਼ (i) (a) ਕੇ ਬਾਰ ਸੋਂ ਹੈਂ ਕਹ ਧੂੰ ਹੈਂ :—

I beg to move:—

In the proposed clause (i) (a) between the words “deh” and “and” insert.
“at any time”

ਸੇਰੀ ਦੂਸਰੀ amendment ਕਲਾਜ਼ (i) (b) ਕੇ ਬਾਰੇ ਸੋਂ ਹੈਂ ਕਿ—

In the proposed clause (i) (b) line 2 delete.....

ਅਧਕਸ਼ ਸਹੋਦਯ : ਆਪ ਇਸ amendment ਕੋ move ਨ ਕਰ । ਇਸਕੋ ਸਰਦਾਰ ਚਨਨ ਸਿੰਘ ਧੂਤ ਪਹਲੇ ਹੀ move ਕਰ ਚੁਕੇ ਹੈਂ । ਕਯੋਂਕਿ ਧੂਤ ਉਸ amendment ਕੇ ਸਾਥ ਮਿਲਤੀ ਹੈਂ । ਆਪ ਇਸ ਪਰ ਬੋਲ ਸਕਦੇ ਹੈਂ ਲੇਕਿਨ ਇਸੇ move ਨਹੀਂ ਕਰ ਸਕਦੇ । (The hon. Member need not move this amendment. This is identical with the amendment of Sardar Chanan Singh Dhut, which has already been moved. He can speak on it but not move it.)

ਸ਼੍ਰੀ ਸੋਹਨ ਲਾਲ ਦੱਤ : ਸ਼੍ਰੀ ਮਾਨ ਜੀ ਇਸ ਕਲਾਜ਼ ਪਰ ਮੈਂ ਨੇ ਇਸ amendment ਕਾ notice ਦਿਯਾ ਥਾ ਕਿ clause (i) (b) ਕੋ ਸਤਰ 2 ਸੋਂ ਸੇ ‘such as’ ਸੇ ਲੇਕਰ “Gorah Deh” ਤਕ ਜੀ ਲਫਜ਼ ਫੜੇ ਹੈਂ ਤਨ੍ਹੇਂ ਹਟਾ ਦਿਯਾ ਜਾਏ ।

अध्यक्ष महोदय : आप कौन सी amendment पर बोल रहे हैं ? (On which amendment is the hon. Member speaking?)

श्री मोहन लाल दत्त : जनाब मेरी amendment agenda पर नं० 3 पर दर्ज है।

क्लाज 3 की (sub clause (i)(a) की तरमीम जो मैं ने दी थी वह तभी take up हो सकती थी अगर मेरी clause 2 (b) के बार में जो amendment थी वह मान ली जाती। वह मानी नहीं गई। वह तरमीम यह थी कि clause 2 (b) को delete कर दिया जाए। क्लोज 3 की sub-clause (i) (a) की जो amendment है वह इस लिए अब redundant हो जाती है इस लिए मैं इसकी जरूरत अब नहीं समझता। मेरी पहली तरमीम का मकसद यह था कि जो जमीन किसी वक्त भी land records में शामिल हो के तौर पर दर्ज हो और बाद में न भी रही हो तो उसे पंचायतों के हवाले कर दिया जाए चाहे वह बाद में तकसीम भी हो गई हो और चाहे वह गवर्नमेंट प्रापर्टी थी। क्योंकि मुझे पता है कि ऐसी जमीनों को नाजाइज तौर पर और सीना ज़ोरी से मालकान ने तकसीम कर लिया हुआ है और मालकान के इस तरह के नाजाइज फेल से गैर मालकान को महसूस नहीं रह जाना चाहिए क्योंकि वह जमीन at any time शामिल थी। खैर इसकी अब जरूरत नहीं रह जाती।

तो अब मैं sub-clause (i)(b) के बारे में अर्ज करूंगा।

अध्यक्ष महोदय : आप ने जितनी amendments की हुई हैं वह एक बार move कर लें और फिर बोलें। (The hon. Member should first move all the amendments standing in his name and then speak on them.)

श्री मोहन लाल दत्त : Clause 3 की sub-clause (i) (b) है--

“Areas used for the benefit of the Village Community.”

मेरी amendment इस sub-clause (i) (b) पर है और वह यह कि delete such as.....Gorah Deh.

अध्यक्ष महोदय : मैं ने पहले भी अर्ज किया कि यह amendment पहले move हो चुकी है। (I have stated earlier that this amendment has already been moved.)

श्री मोहन लाल दत्त : इस सम्बन्ध में मेरा निवेदन यह है कि कुछ देहात ऐसे हैं.....

अध्यक्ष महोदय : यह amendment move नहीं हो सकती। (This amendment cannot be moved.)

श्री मोहन लाल दत्त : अध्यक्ष महोदय इस को explain करने की तो आप आज्ञा ।

अध्यक्ष महोदय : मैं पहले भी दो तीन बार कह चुका हूँ कि इस amendment को आप से पहले धूत साहिब move कर चुके हैं। आप इस लिए इसे पेश नहीं कर सकते यह पहले हाऊस में आ चुकी है। (I have told the hon. Member twice or thrice that this amendment has already been moved by Shri Dhut. It cannot be moved again. It has already been brought before the House.)

श्री मोहन लाल दत्त : अध्यक्ष महोदय, मेरी तीसरी amendment यह है कि शामिलत देह में पत्ती आदि include की जाए। Amendment यह है और मैं move करता हूँ कि—

That in clause 3 delete exception No. 1.

इस से पहले भी मैं यह कह चुका हूँ कि Patti आदि को Shamilat Deh में शामिल किया जाए और अब इस अवसर पर भी कहना चाहता हूँ कि इसके बारे में Punjab High Court में शामिलत देह के बारे में फैसला भी हो चुका है कि शामिलत देह में पत्ती आदि शामिल होती है। हाल ही में Mr. Justice Khosla ने तहसील ऊना के एक जमींदार और पंचायत के दरमियान पत्ती के बारे में जो झगड़ा चल रहा था उसके बारे में फाज़ल जज ने करार दिया है कि यह जो शामिलत पत्ती है “it is included in Shamilat Deh” इस लिए मैं अर्ज कर दूँ कि वज़ीर साहिब इस बात को अच्छी तरह समझें और इस फैसला को देखें। मेरा ख्याल है कि वह मेरी बातों की तरफ ध्यान नहीं दे रहे और अपने दोस्तों से बातें कर रहे हैं।

ਮਾਲ ਵਿਦਿਆ ਅਤੇ ਮੁੜ ਵਸਾਉ ਮੰਤਰੀ : ਇਹ ਵੀ ਤੁਹਾਡੇ ਹੀ ਦੋਸਤ ਹਨ ।

श्री मोहन लाल दत्त : यदि मन्त्री महोदय इस बात को अच्छी तरह समझने की कोशिश करें तो उन्हें मालूम हो जाएगा कि यह शामिलत पत्ती ही शामिलत देह है। मुस्तलिफ हालात में और customs की वजह से वे terms coin हो गई हैं। उन्हें पता चलेगा कि किस तरीके से किसी गांव में कैसा नाम शामिलत देह में रखा हुआ है। किसी गांव में इस को पत्ती, किसी में ठोला, पन्ना और टीका आदि कहा जाता है परन्तु इन सब की description एक है। इस लिए जितनी भी शामिलत है चाहे वह किसी नाम से पुकारी जाती है पंचायतों के हवाला होनी चाहिए।

[श्री मोहन लाल दत्त]

जैसा कि मैं पहले बता चुका हूँ कि हाई कोर्ट पंजाब के फाजल जज के फैसले की रौबानी में भी इस Exception No. 1 को हटा देना चाहिए और collectors की तरफ हृदायतें जारी होनी चाहिए कि सब शामिलता देह ही हैं। और यदि इस amendment को न माना गया तो इस का असर पड़ेगा और मुकदमेबाजी शुरू हो जाएगी। इस सम्बन्ध में श्री मूल चन्द जी ने फरमाया कि शामिलता पत्ती का कोई झगड़ा नहीं है। परन्तु झगड़ा अब नहीं; वह तो बाद में शुरू होगा जब जमीनें पंचायतें ले लेंगी और मालिकान मुकदमेबाजी पर उतर आएंगे क्योंकि कई जगह हकूक की mutation हुई है वहां पर भी इस Exception को retain करने से और हाई कोर्ट के फैसले से मुश्किल सूतेंहालात पैदा हो जाएगी। इस लिए मेरा निवेदन है कि Exception No.1 को delete कर दिया जाए।

अध्यक्ष महोदय अगर आप आज्ञा दें तो clause 3 की sub-clause (i) (b) के बारे में कुछ साथ ही साथ explain कर दूँ।

अध्यक्ष महोदय : इस क्लॉज पर इस वक्त आप बोल सकते हैं। (The hon. Member can speak on this clause at this stage.)

श्री मोहन लाल दत्त : मेरी इस amendment का मकसद यह है कि कुछ देहात में शामिलता देह नहीं हैं। और कुछ देहात ऐसे हैं जहां एक ही बाहिद मालिक है बंजर का भी और cultivable land का भी या एक आदमी की family शुरू से उस के मालिक चले आते हैं और जिस के बारे में village administration papers में जहां कि गांव की अराजियात अलग २ दर्ज होती हैं और फ़र्द वाजिब-उल-अर्ज में भी यह दर्ज है कि एक आदमी या उसकी family मालिक है। हमारे यहां इस तरह के काफ़ी बड़े बड़े जागीरदार हैं और कांगड़ा और ऊना में कई कई गांव के वह मालिक हैं तो उनकी जमीन में जो बंजर पड़ी है और जिस पर गैर-मालिक अपने मवेशी चराते हैं और जहां से लकड़ी काट कर लाते हैं और जो कागजात में मालिक के नाम पर है लेकिन in fact उसे गांव के बाशिन्दगान इस्तेमाल करते हैं एक देह के तौर पर और which are used as deh यह भी पंचायतों के हवाले कर देनी चाहिए। कई ऐसी जमीनें हैं, स्पीकर साहिब, जिन के खाना काश्त में अन्दार्ज है "शाराहेआम" और जिन के मालिक फ़लां फ़लां हैं। इस सूबे में ऐसे areas को भी शामिलता देह की तरह पंचायतों के हवाले किया जाना चाहिए। शामिलता देह के area को महदूद नहीं करना चाहिए। श्रीमान जी, मन्त्री महोदय तबज्जो नहीं दे रहे। वह इस बात को समझने की कोशिश करें कि शामिलता देह को गांव में कौन इस्तेमाल करता है।

अगर आप ने इसे इस तरह महदूद कर दिया और यह भी लिख दिया "Areas used for the benefit of the village community such as streets, lanes, play-grounds, schools, drinking wells, ponds included in the abadi deh or Gorah deh" तो शामलात देह के scope को limited कर देंगे और यह चीज़ बिल्कुल महदूद हो कर रह जाएगी। मेरा ख्याल है कि इस चीज़ की तरफ आपका बिल्कुल ध्यान नहीं गया है और फिर या आपको इस चीज़ का इल्म नहीं था। बहुत से गांव में ऐसे areas भी हैं जो शामलात देह से बाहर हैं मगर वहां हकूक जो गैर-मालकान को हैं वह village Administration paper यानी शर्त वाजिब-उल-अर्ज की रू से हैं। इस लिए वह areas भी जो हैं शामलात देह में ही आने चाहिए। मैं समझता हूं कि हमारी सरकार को इन बातों को जरूर मानना चाहिए। इस में कोई झगड़े वाली बात नहीं है। बिल्कुल साफ़ और वाज़ेह चीज़ है कि क्यों न वह areas जो शर्त वाजिब-उल-अर्ज की रू से सारे गांव के लोगों के लिए बतौर मुफ़ादे आमा और शाहरे-आम के इस्तेमाल होते हैं शामलात देह में शामिल किए जाएं? क्यों न वह areas भी पंचायतों को दिए जाएं? यह बिल्कुल मुनासिब बात है इस लिए मैं समझता हूं कि सरकार इस चीज़ को मान लेगी।

Mr. Speaker : Motions moved—

In the proposed clause (1) (a), between the words "deh" and "and", insert "at any time".

delete Exception No. (1).

श्री साधू राम (नारायण गढ़) : स्पीकर साहिब, मेरी amendment जो है वह बलाज तीन पर है और मैं यह move करता हूं—

To exception, add—

"(3) Shamilat of villages included in fourteen revenue estates called 'Bhojes' of Naraingarh Tehsil of Ambala District."

स्पीकर साहिब, मेरी amendment का भाव यह है कि revenue records में जो गलतियां इन गांव के बारे में रह गई हैं इनको दूर किया जावे और.....

Mr. Speaker : What is the number of the hon. Member's amendment ?

Shri Sadhu Ram : No. 30 Sir. तो स्पीकर साहिब, मेरी अर्ज यह है कि हम ने इस बिल के द्वारा पत्ती, पाना, टीका, ठोला वगैरा की जो ज़मीनें हैं उनको इस Act के scope से exclude किया है लेकिन तहसील नारायण-गढ़ में जो कि एक पहाड़ी इलाका है इन गांवों की जमाबन्दी के अन्दर मौज़ा की हदबस्त जो है नहीं लिखी हुई है। इस लिए Revenue authorities काफ़ी शर्शो पंज में रहती हैं कि क्या किया जाए। आज तक कोई वह इसका फैसला नहीं कर सके। जहां दूसरे गांवों के अन्दर पत्ती, टीका, ठोला

[श्री साधू राम]

वगैरा २ चीजें दर्ज की गई हैं वहां इन गांवों के अन्दर शामिलता की हद बस्त नहीं है। दरअसल अगर देखा जाए तो वह पत्तियां ही हैं। स्पीकर साहिब, इस इलाका को जो हालत है वह दूसरे इलाकों से बिल्कुल मुस्तिफल है। जिस किसी ने वहां की हालत को देखा है वही इन चीजों को समझ सकते हैं दूसरे इन चीजों को नहीं समझ सकते हैं। वहां की हालत यह है कि सारा इलाका एक जागीरदार का है। यह इलाका जंगलात से covered है और उसका मालिक जागीरदार ही है। वहां जो पहाड़ी लोग रहते हैं वह उस शामिलता जमीन का शर्त वाजिब-उल-अर्ज की रू से इस्तेमाल करते हैं। कई के पास दो-चार बीघे जमीन इस तरह की है और उसे इस की रू से काश्त वगैरा करते हैं। मगर वह पत्ती में दर्ज न होने की वजह से उनके सारे हकूक मारे जाते हैं। मैं यह सारी बात मिनिस्टर साहिब और Revenue के Under Secretary साहिब को record दिखा कर साफ कर चुका हूं और मैं उम्मीद करता हूं कि वह मेरी इस तरफीय को मान लेंगे और लोगों से इन्साफ करेंगे। स्पीकर साहिब, एक दिहाती बाशिन्दा होने की वजह से मेरी यह बड़ी ख्वाहिश थी कि आप मुझे इस बिल की 1st reading पर बोलने का मौका देते ताकि मैं उस वक्त अपने ख्यालात का इजहार कर सकता कि Principal Act की रू से या इस बिल के जरिए किस तरह वहां के हालात को सुधारा जा सकता है। खैर अब वह stage तो नहीं रही और 3rd reading पर अगर आप इजाजत देंगे तो मैं इस बारे में जरूर कुछ अर्ज करूंगा। अब मैं इसी क्लॉज पर महदूद रहते हुए यही कहूंगा कि बाकी पंजाब में जो टीका, पाना, पत्ती, ठोला वगैरा २ को exclude करके रियायत दी गई है इस इलाका में भी Revenue record को वजह से जो लोगों को तकलीफ हो रही है और यह hardship हो रही है उसको भी दूर किया जावे। इन गांवों के लोगों को भी रियायत दी जानी चाहिए ताकि वह भी इस का फायदा उठा सकें।

Mr. Speaker : Motion moved—

To exceptions add—

“(3) shamilat of villages included in fourteen revenue estates called ‘Bhojes’ of Naraingarh Tehsil of Ambala District”.

Shri Chand Ram Ahlawat (Jhajjar) : Sir, I beg to move—

In the proposed sub-clause (i) (b), line 3,—

delete “drinking wells,”.

For the existing “Exceptions” substitute

“Provided that—

- (1) Shamilat deh shall include areas described in the revenue records as Shamilat taraf, Pattis, Pannas, Tholas and Tikkas.
- (2) The areas lying outside the abadi deh and used as gitwars, manurepits and houses by the inhabitants of the village at the commencement of the Principal Act shall be excluded from the operation of this Act and shall vest in the said inhabitants of the Village”.

Minister for Education, Revenue and Rehabilitation : Sir, this is already included under Exception 2 of clause 3 of this Bill.

Shri Chand Ram Ahlawat : Which is that ?

Minister for Education, Revenue and Rehabilitation : Exception 2 reads—

“lying outside the *abadi deh* and used as *gitwars*, manurepits and houses at the commencement of this Act.”

Shri Chand Ram Ahlawat : This is quite different from what I have suggested.

Minister : In the original Act it is already included.

श्री चांद राम अहलावत : यह तो बिलकुल अलग है ।

Mr. Speaker : I think there is a slight difference between what is already provided and what he is suggesting. He says, “areas lying outsid^ed the *abadi deh* and used as *gitwars*, manure pits and houses by the inhabitants of the village at the commencement of the Principal Act”, while in the proposed Exception 2 the wording is “at the commencement of this Act”.

Minister for Education, Revenue and Rehabilitation : This is already provided, Sir. This Act means the Principal Act because this enactment will become a part of that Act.

Mr. Speaker : Yes, this amending Bill will become a part of the original Act.

Minister for Education, Revenue and Rehabilitation : This means that what the hon. Member wants to provide is already there.

Shri Chand Ram Ahlawat : Please let me explain my point of view.

Mr. Speaker : All right , please proceed.

श्री चांद राम अहलावत : स्पीकर साहिब, मैं अपनी तकरीर करने से पहले आप स यह प्रार्थना करनी चाहता हूं कि मेरी speeches जो हैं वह ठीक record नहीं होती हैं। मैं ऐसी ज़बान तो बोलता नहीं जो किसी की समझ में न आ सके। हां यह बात तो होगी कि मैं शहरी ज़बान तो बोलता नहीं हूं बोलता तो देहाती ज़बान ही हूं। इस लिए मैं चाहता हूं कि हरियाना वालों के लिए अगर आप वहां का ही रिपोर्टर लगा दें तो ठीक होगा।

अध्यक्ष महोदय : आपको इस तरह की बातें हाऊस में नहीं करनी चाहियें ।
(The hon. Member should not say such things in this House.)

श्री चांद राम अहलावत : मुझे अपनी speeches recast करनी पड़ती हैं ।

Mr. Speaker : But this is not the proper place to say such things.

माल, शिक्षा तथा पुनर्वास मंत्री : आप तो बड़े कट्टर मालूम होते हैं ।

श्री चांद राम अहलावत : यह जो amendment मैं ने move की है इस का मतलब इस प्रकार है कि *shamilat panna*, *pattis* वगैरा जो *shamilat deh* से निकाली गई हैं, और जैसे मैं पहले भी कह चुका हूं और

[श्री चांदराम अहलावत]

बहुत से मैम्बर साहिबान ने कहा है कि यह जो pattis और panna shamilats वगैरा हैं यह असल में उस वक्त आनी चाहियें थीं जब सारे पंजाब में इन का survey हो जाता और गवर्नमेंट के पास पूरी information होती।

अध्यक्ष महोदय : माननीय मैम्बर की amendments contradictory मालूम होती हैं और वह बिल में fit in नहीं होतीं। (The hon. member's amendments appear to be contradictory and do not fit in the context of the Bill.)

श्री चांद राम अहलावत : यह जो Principal Act की commencement कही गई है इस में लिखा है कि—

The areas lying outside the abadi deh and used as Gitwars, manure pits and houses by the inhabitants of the village at the commencement of the Principal Act.

Minister for Education, Revenue and Rehabilitation : On a point of information, Sir. Will these provisos be put to vote of the House separately or together ?

Mr Speaker : These will be put together.

श्री रिजक राम : On a point of order, Sir. यह जो amendment में proviso है—that Shamilat Deh shall include areas described in the Revenue records as Shamilat Taraf, pattis, pannas, tholas and tikkas. मेरी गुजारिश है कि Shamilat Deh से exclude करने से यह proviso fit in नहीं हो सकता। Shamilat Deh की definition से जो pannas और pattis की शामिलता है उसे exclude करना चाहते हैं वह clause (c) होनी चाहिए। It is not an exception. He wants that certain other areas should also be included in the Shamilat Deh. That should form part (c) and not the exception. स्पीकर साहिब, मैं अर्ज करना चाहता हूं कि Shamilat Deh को define किया है clause 3 में। Shamilat Deh shall include the areas और (b) में है areas used for community purposes, etc., मैं कहूंगा कि यह exception नहीं है। यहां क्लॉज (c) आनी चाहिये थी। यह technical सी बात है।

श्री चांद राम अहलावत : स्पीकर साहिब, तो मैं अर्ज कर रहा था कि जैसे मेरे माननीय मित्र श्री मोहन लाल ने जिक्र किया Gora Deh Shamilat का फैसला भी हुआ है। इसलिए अगर Shamilat pattis, thola की history में जायें, तो मैं उन तमाम चीजों को repeat न करता हुआ सिर्फ यही कहूंगा कि यह Shamilat की categories हैं। क्लॉज में लिखा है कि चरागाहें तकसीम नहीं होंगी। जो Principal Act है वहां यह लिखा है कि non-proprietors के benefit के लिए पास हो रहा है। Non-proprietors की जमीनें Panna Shamilat के proprietors के साथ २ थीं। जैसे पन्ने-वार Proprietors बैठे हुए थे उसी प्रकार जो non-proprietors हैं यानी हरिजन, artisan classes वे भी पन्नेवार बैठे हुए हैं।

उनके कुछ customary rights शामिल करने हैं। स्पीकर साहिब, अगर आप सारा record मंगाएं तो आप को पता लगेगा कि बहुत से गांव में Shamilat Panna हैं। Shamilat Deh की इन लोगों ने private partition कर ली। इस का मतलब यह कभी नहीं था कि हम इस को आम इस्तेमाल में नहीं रखेंगे। कुछ भाईयों ने कहा है कि यह जो जमीनें common purpose के लिए रखी जानी हैं अगर इन पत्तों को मिलाएं तो सारी की सारी शामिल देह reform करनी चाहिए जहां शामिल नहीं है वहां लोगों ने common purpose के लिए जमीनें छोड़ दी हैं। वह इन जमीनों के rights नहीं छीनेंगे। अगर सरकार थोड़ी जमीनें मिला के शामिल देह में तबदील कर दे और इस कानून के मातहत ले आये तो मैं समझता हूं कि कोई आसमान नहीं गिर जायेगा। यह एक मामूली सी बात है। ऐसा करने से बहुत से गांव की हालत ठीक की जा सकती है। जिला हिसार में ऐसे गांव की तादाद बहुत सी है इस कानून के बनने से पहले भी Patti Shamilat और Panna Shamilat बहुत से गांव में हैं। अगर आप को उन गांव में जाने का इत्तफाक हो तो पता चल सकता है। ऐसा न हो तो exception नहीं लानी चाहिए।

दूसरी चीज है Shamilat Deh की definition। ऐसे मामलों में Rattigans Digest पर rely किया जाता है और अदालतों में authority के तौर पर इसे quote किया जाता है। इस किताब में लिखा है कि—

Shamilat includes Shamilat Deh plus Gora Deh plus abadi.

वह शामिल जमीनें जो बच्चों के खेलने के लिए और पशु खड़े करने के लिए मखसूस हैं अब पंचायतों के हवाले की जा रही हैं। इसलिए मैं समझता हूं कि किसी नजरिए से इस को मंजूर नहीं करना चाहिये। अब एक बात और कह कर खत्म करता हूं। यह जो कहा गया है कि area lying outside the abadi deh, etc., मैं कहूंगा कि उन को manure pits वगैरा का मालिक जरूर बना दिया जाये। Non-proprietors को एहसास है कि उन्हें इन का मालिक नहीं बनाया जा रहा और proprietors को एहसास है कि आबादी देह शामिल देह में.....

Minister for Education, Revenue and Rehabilitation : On a point of order, Sir, I feel. Sir, that it is redundant because section 3 reads as follows:—

“After clause (h) of section 2 of the Principal Act, the following shall be and shall be deemed always to have been added.....”

श्री चांद राम अहलावत : इस तरह की चीज अगर हम आज मान लेते हैं तो इस का मतलब यह है कि उस वक्त जब यह ऐक्ट enforce होगा तो वे उन pits के मालिक बन जायेंगे और शामिल से चले जाएंगे।

6-30 p.m.

The House then adjourned till 2 p.m., on Friday, the 5th October, 1956.

1864 PVS—291—20-5-59—CP and S., Pb., Chandigarh

Punjab Vidhan Sabha Debates

5th October, 1956

Volume II—No. 13

OFFICIAL REPORT

CONTENTS

Friday, 5th October, 1956

	PAGE
Starred Questions and Answers ..	1—22
Papers laid on the Table ..	22
Adjournment of the Sabha (<i>sine die</i>) ..	22-23
Amendment made by the Governor in the Punjab Public Service Commission (Limitation of Functions) Regulations, 1955 Laid on the Table. ..	23
Bill(s)—	
Resumption of consideration of the Punjab Village Common Lands (Regulation) (Amendment)—1956 ..	23—77
Announcement by Secretary ..	78
Bill(s)—	
The Punjab Abolition of Whipping—1956. ..	78—80
The Punjab Medical Registration (Amendment)—1956 ..	80-81
The Prisons (Punjab Amendment)—1956 ..	82—87
The Punjab Public Service Commission (Additional Functions) (Amendment)—1956 (Not moved) ..	87
The Punjab State Legislature (Prevention of Disqualifications) (Second Amendment)—1956 ..	87-88
Farewell speech by the Chief Minister ..	88—90
Farewell speech by the Speaker ..	90—96

CHANDIGARH:

Printed by the Controller of Printing and Stationery, Punjab

1956

co
bo
Pu
बी
घर
Sp.
हं
कर
एन
पर
ए
क
84
pi

ERRATA

PUNJAB VIDHAN SABHA DEBATE VOL. II No. 13

DATED THE 5TH OCTOBER, 1956.

<i>Read</i>	<i>for</i>	<i>on Page</i>	<i>line</i>
उं	उं	(13)11	7th from below
स्पीकर	स्पीक	(13)15	9
consideration of	considera-of tion	(13)15	16-17
botheration	botherat on	(13)18	3rd from below
Punjab	Pu jab	(13)22	9th from below
बीजों	चजों	(13)24	5
घर	धर	(13)25	16
Spaker	Spea er	(13)26	20
पानेवार	पानेवा	(13)28	28
निराशा	निाशा	(13)30	4
करने	क ने	(13)31	17
पन्चों	पन्वां	(13)35	21
परपन्चों	सरपन्चां	(13)35	21
हरिजनों	हरिजनां	(13)36	12
मकानों	मकाना	(13)36	12
भीठ	भीठ	(13)37	8
जमींदार	जमींदारा	(13)42	Last
मवशी	मवशी	(13)49	8th from below
stronger	stro ger	(13)50	13
great	g eat	(13)51	1
protected	pro ^o ected	(13)51	3
Opposition	Oposition	(13)51	14

AT 1000

THE PUNJAB LEGISLATIVE ASSEMBLY

1950

1	1	1	1
2	2	2	2
3	3	3	3
4	4	4	4
5	5	5	5
6	6	6	6
7	7	7	7
8	8	8	8
9	9	9	9
10	10	10	10
11	11	11	11
12	12	12	12
13	13	13	13
14	14	14	14
15	15	15	15
16	16	16	16
17	17	17	17
18	18	18	18
19	19	19	19
20	20	20	20
21	21	21	21
22	22	22	22
23	23	23	23
24	24	24	24
25	25	25	25
26	26	26	26
27	27	27	27
28	28	28	28
29	29	29	29
30	30	30	30
31	31	31	31
32	32	32	32
33	33	33	33
34	34	34	34
35	35	35	35
36	36	36	36
37	37	37	37
38	38	38	38
39	39	39	39
40	40	40	40
41	41	41	41
42	42	42	42
43	43	43	43
44	44	44	44
45	45	45	45
46	46	46	46
47	47	47	47
48	48	48	48
49	49	49	49
50	50	50	50
51	51	51	51
52	52	52	52
53	53	53	53
54	54	54	54
55	55	55	55
56	56	56	56
57	57	57	57
58	58	58	58
59	59	59	59
60	60	60	60
61	61	61	61
62	62	62	62
63	63	63	63
64	64	64	64
65	65	65	65
66	66	66	66
67	67	67	67
68	68	68	68
69	69	69	69
70	70	70	70
71	71	71	71
72	72	72	72
73	73	73	73
74	74	74	74
75	75	75	75
76	76	76	76
77	77	77	77
78	78	78	78
79	79	79	79
80	80	80	80
81	81	81	81
82	82	82	82
83	83	83	83
84	84	84	84
85	85	85	85
86	86	86	86
87	87	87	87
88	88	88	88
89	89	89	89
90	90	90	90
91	91	91	91
92	92	92	92
93	93	93	93
94	94	94	94
95	95	95	95
96	96	96	96
97	97	97	97
98	98	98	98
99	99	99	99
100	100	100	100

PUNJAB VIDHAN SABHA

Friday, 5th October, 1956.

The Vidhan Sabha met in the Assembly Hall, Sector 10, Chandigarh Capital at 2 P. M. of the Clock. Mr. Speaker (Sardar Gurdial Singh Dhillon) in the Chair.

STARRED QUESTIONS AND ANSWERS.

MEMORANDUM FROM THE PUNJAB SUBORDINATE SERVICES FEDERATION.

*7016. **Shri Dharam Vir Vasisht.** Will the Chief Minister be pleased to state—

(a) whether he recently received any memorandum containing demands from the Punjab Subordinate Services Federation; if so, the details thereof together with the action, if any, taken by the Government thereon;

(b) whether any demonstration was staged by the said Federation in the Capital on 27-8-56, in connection with the demands referred to in part (a) above ?

Sardar Partap Singh Kairon:

(a) Yes; a memorandum containing the demands from the Punjab Subordinate Services Federation was received which related to the recognition of the Federation and changes in the conditions of service, including revision in the scales of pay, confirmations, increments, dearness allowance, holidays, over-time allowance, accommodation, changes in retirement rules, compulsory leave etc. The demands of the Federation, wherever possible, have been met, whereas some demands relating to the revision of pay scales and confirmations etc. are still under consideration.

(b) Yes.

श्री धर्म वीर वासिष्ठ: मुख्य मंत्री जी ने इस सवाल के पार्ट बी के जवाब में फरमाया है कि चंडीगढ़ में फेडरेशन की तरफ से demonstration हुई थी।

ਕਯਾ ਕਹਿ ਯਹ ਬਤਾਨੇ ਦੀ ਕ੍ਰਪਾ ਕਰੋਗੇ ਕਿ ਉਸ ਵਕਤ ਉਨ੍ਹोंने ਕੋਈ ਨਵੇਂ demands ਮੀ ਪੇਸ਼ ਕੀ ਥੀ ?

Chief Minister: You did not ask for that information. Therefore I cannot give it.

ਸਰਦਾਰ ਚੰਨਣ ਸਿੰਘ ਧੂਤ: ਚੀਫ ਮਿਨਿਸਟਰ ਸਾਹਿਬ ਨੇ ਦਸਿਆ ਹੈ ਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚੋਂ ਕੁਝ ਮੰਗਾਂ ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਮੰਨ ਲਈਆਂ ਹਨ। ਕੀ ਉਹ ਦਸਣਗੇ ਕਿ ਉਹ ਕੋਹੜੀਆਂ ਮੰਗਾਂ ਹਨ ਜਿਹੜੀਆਂ ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਮੰਨ ਲਈਆਂ ਹਨ ?

Chief Minister: About which demand do you want information ?

ਸ਼੍ਰੀ ਧਰਮ ਕੀਰ ਵਾਸਿਸਥ: ਮੁਖ ਮੰਤਰੀ ਜੀ ਨੇ ਕਹਾ ਹੈ ਕਿ revision of pay scales ਐਂਡ confirmation ਦੀ demands ਕਾ ਫੈਸਲਾ ਅਜੇ ਤਕ ਨਹੀਂ ਕਰ ਪਾਏ ਹਨ। ਤੇ ਕਯਾ ਆਪ ਯਹ ਬਤਾਨੇ ਦੀ ਕ੍ਰਪਾ ਕਰੋਗੇ ਕਿ ਕਹ ਮੀ under consideration ਹੈ ?

ਮੁਖ ਮੰਤਰੀ: ਇਸ ਦਾ ਜਵਾਬ ਪਹਿਲਾਂ ਹੀ ਦੇ ਦਿਤਾ ਗਿਆ ਹੈ। ਤੁਸੀਂ ਜਵਾਬ ਚੰਗੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਨਹੀਂ ਸੁਣਿਆ।

COMPLAINT AGAINST MUNICIPAL ADMINISTRATION OF HODAL, DISTRICT GURGAON

*6950. **Shri Dharam Vir Vasisht:** Will the Chief Minister be pleased to state —

(a) whether it is a fact that the Deputy Minister, Local Government recently visited Hodal in District Gurgaon;

(b) whether it is also a fact that the said Deputy Minister listened to some complaints against the Local Municipal Administration from the Pursharthi Sabha, and also received representations in this connection; if so, the nature of the complaints and the action, if any, taken in the matter?

Shri Ram Kishan (Deputy Minister):

(a) Yes.

(b) Yes, some complaints against the appointment of Shri Mohinder Singh, as Secretary Municipal Committee,

Hodal, were heard. A report has been called for from the Deputy Commissioner, Gurgaon in the matter.

श्री धर्म वीर वासिष्ठ: क्या उपमंत्री महोदय बताने की कृपा करेंगे कि Secretary Municipal Committee की जो शिकायतें की गई थीं, उनके अलावा और भी कोई बात उनके नोटिस में आई है ?

उपमंत्री : मैं समझा नहीं आप ने क्या कहा ?

श्री धर्म वीर वासिष्ठ: मैं पूछता हूं कि पुरुषार्थी सभा ने इन के अलावा भी कोई और बातें उनके सामने रखी थीं ?

उपमंत्री : जी हां ।

ABIANA RATES IN SHAH NAHAR AREA.

*6818. Shri Rala Ram: Will the Minister for Irrigation and Power be pleased to state whether he has received any representations to the effect that the Abiana rates in the Shah Nahar Canal Area are arbitrary and excessive and that they be reduced; if so, the action taken or proposed to be taken thereon ?

Professor Sher Singh: Yes. Government do not propose to reduce these water rates, because the present schedule follows the schedule for Kharif canals on the U.B.D. Canal in spite of the fact that water allowance on Shah Nahar Canal is 17 cusecs per 1,000 acres against 3.5 to 5.5 cusecs per 1,000 acres on the kharif channels of the U. B. D. Canal. After the canal was taken over from the District authorities by the I. B., the supplies in the canal have considerably improved as a result of heavy expenditure incurred on remodelling of channels and improving the head of the canal in the river. The increase of water rates over the rates charged by district authorities is, therefore, justified.

ਸਰਦਾਰ ਚੰਨਣ ਸਿੰਘ ਧੂਤ: ਕੀ ਵਜ਼ੀਰ ਸਾਹਿਬ ਦਸਣਗੇ ਕਿ ਜਿਹੜੀ ਉਨ੍ਹਾਂ ਲੋਕਾਂ ਵਲੋਂ representation ਕੀਤੀ ਗਈ ਹੈ ਉਸ ਵਿਚ ਉਨ੍ਹਾਂ ਜ਼ਮੀਦਾਰਾਂ ਨੇ ਇਹ ਵੀ ਕਿਹਾ ਹੈ ਕਿ ਉਹ ਜ਼ਮੀਨ ਪਥਰੀਲੀ ਹੈ ਪਰ ਜਿਥੇ Upper Bari Doab ਦਾ ਪਾਣੀ ਲਗਦਾ ਹੈ ਉਹ ਜਿਹੜੀ ਜ਼ਮੀਨ ਹੈ.....

Mr. Spekear: This is not a supplementary question.

ਸਰਦਾਰ ਚੰਨਣ ਸਿੰਘ ਧੂਤ: ਪਹਿਲਾਂ ਤੁਸੀਂ ਮੇਰੀ ਪੂਰੀ ਗੱਲ ਤਾਂ ਸੁਣ ਲਵੋ ਕਿ ਮੇਰਾ ਸਵਾਲ ਕੀ ਹੈ ਫਿਰ ਕਹਿ ਦੇਣਾ ਕਿ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਮੇਰੀ ਅਰਜ਼ ਇਹ ਹੈ ਕੀ ਉਨ੍ਹਾਂ ਜ਼ਮੀਦਾਰਾਂ ਨੇ ਉਸ representation ਵਿਚ ਇਹ ਵੀ ਕਿਹਾ ਹੈ ਕਿ ਉਥੇ ਦੀ ਜ਼ਮੀਨ ਪਥਰੀਲੀ ਹੈ ਉਸ ਦੇ ਮੁਕਾਬਲੇ ਵਿਚ ਜਿਥੇ ਕਿ ਅਪਰ ਬਾਰੀ ਦੁਆਬ ਦਾ ਪਾਣੀ ਲਗਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਆਬਿਆਨਾ ਘਟ ਕਰਨਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ?

ਮੰਤਰੀ: ਮੈਂ ਪਹਲੇ ਹੀ ਅਰਜ਼ ਕਰ ਚੁਕਾ ਹੂੰ ਕਿ ਹਮ ਉਨ ਕੋ ਪਹਲੇ ਹੀ ਪਾਨੀ ਦੇਨੇ ਕੇ ਮਾਮਲੇ ਮੇਂ ਰਿਆਯਤ ਦੇ ਰਹੇ ਹੈਂ। ਅਪਰ ਬਾਰੀ ਦੋਆਬ ਮੇਂ ਹਮ $3\frac{1}{4}$ ਐਂਡ $3\frac{1}{2}$ cusecs ਫੀ ਹਜ਼ਾਰ ਏਕੜ ਪਰ water allowance ਦੇਂਦੇ ਹੈਂ ਸਗਰ ਵਹਾਂ ਪਰ ਪਹਾੜੀ ਜ਼ਮੀਨ ਹੋਨੇ ਕੇ ਕਾਰਣ ਹਮ 17 cusecs ਫੀ ਹਜ਼ਾਰ ਏਕੜ ਕੇ ਹਿਸਾਬ ਸੇ ਦੇ ਰਹੇ ਹੈਂ। ਯਹ ਨਹਰ ਅਪ੍ਰੈਲ ਸੇ ਸਿਤੰਬਰ ਤਕ ਚਲਤੀ ਹੈ ਜਬ ਕਿ ਖਰੀਫ਼ ਕੀ ਫਸਲ ਹੋਤੀ ਹੈ। ਇਸ ਲਿਏ ਹਮ ਖਰੀਫ਼ ਚੈਨਲ ਕੇ ਹਿਸਾਬ ਸੇ ਹੀ ਆਬਿਆਨਾ ਲਗਾਤੇ ਹੈਂ। ਜਬ ਹਮ ਪਾਨੀ ਭੀ ਜ਼ਯਾਦਾ ਦੇਂਦੇ ਹੈਂ ਐਂਡ ਆਬਿਆਨਾ ਉਤਨਾ ਹੀ ਲਗਾਤੇ ਹੈਂ ਤੋ ਫਿਰ ਅਬ ਇਸ ਮੇਂ ਇਸ ਕੋ ਐਂਡ ਕਮ ਕਰਨੇ ਕੀ ਬਾਤ ਕਹਾਂ ਰਹ ਜਾਤੀ ਹੈ ?

CONSTRUCTION OF BRIDGE OVER THE DRAIN IN TEHSIL JHAJJAR DISTRICT ROHTAK.

*6942. **Pandit Shri Ram Sharma:** Will the Minister for Irrigation and Power be pleased to state whether it is a fact that the construction of a bridge over the drain by the side of village Bakra in Tehsil Jhajjar, District Rohtak, has been included in the Development Scheme under the Second Five Year Plan; if so, the time by which this work is likely to be undertaken?

Professor Sher Singh: No, the work is likely to be taken up as soon as funds become available.

ਪੰਡਿਤ ਸ਼੍ਰੀ ਰਾਮ ਸ਼ਰਮਾ: ਤੋ ਇਸ ਮਾਮਲੇ ਮੇਂ ਸਾਰੇ funds Government of India ਸੇ ਹੀ ਆਨੇ ਹੈਂ ਯਾ ਉਨਮੇਂ ਪੰਜਾਬ ਗਵਰਨਮੈਂਟ ਕਾ ਭੀ ਕੁਝ ਹਿੱਸਾ ਹੋਗਾ ?

ਮੰਤਰੀ: ਯਹ ਤੋ drains ਪਰ ਪੁਲ ਬਨਾਨੇ ਕੀ ਬਾਤ ਹੈ ਇਸ ਕੇ ਲਿਏ Government of India ਸੇ ਪੈਸੇ ਮਿਲ ਰਹੇ ਹੈਂ। Drainage schemes ਕੇ ਲਿਏ ਵਹਾਂ ਸੇ ਪੈਸੇ ਮਿਲਤੇ ਹੈਂ।

पंडित श्री राम शर्मा: तो क्या यह भी उस स्कीम में शामिल है ? अगर यह स्कीम के अन्दर शामिल है तो क्या गवर्नमेंट को इस बात का अंदाजा नहीं है कि कब तक पैसे मिल जाएंगे और कब तक यह पुल बनने लग जाएगा ?

मंत्री : अर्ज यह है कि अभी हमने drainage का सहकमा खोला है और drains की स्कीमें बन रही हैं। जो २ तैयार होती जाएंगी भेजते जाएंगे। पैसे मिलते जाएंगे और हम काम भी करते जाएंगे। यह भी उसमें शामिल है।

पंडित श्री राम शर्मा: क्या इसको Government of India को भेजा गया है कि रुपए भेजे जायें क्योंकि यह स्कीम हमने मंजूर कर ली है ?

मंत्री : Drain No. 8 जो कि उसी पुल को pertain करती है, की स्कीम भेज दी गई है।

SENIORITY LIST OF LINE SUPERINTENDENTS,
ELECTRICITY BRANCH.

*6959. Shri Rala Ram: Will the Minister for Irrigation and Power be pleased to state whether the Electricity Department maintain and publish a seniority list of Line Superintendents working in the Department; if so, a list of first fifteen Line Superintendents in their order of seniority be laid on the Table?

Professor Sher Singh: A branchwise seniority list of Line Superintendents is duly maintained but has not been published. Lists of first fifteen Line Superintendents Grade I and Grade II respectively in the order of their seniority are laid on the Table.

(Minister for Irrigation and Power.)

Seniority list branch-wise of Line Superintendents Grade I in the scale of Rs. 140/300.

S. No.	Name of incumbent.	Date of birth where available	Date of joining the Branch.	Date of a pointment in the present post.	Capacity in which employed-Officiating or Permanent	Station	Remarks.
1	Shri Ujagar Singh		6-3-1933	15-8-1944	Permanent.		Officiating as Assistant Engineer Class II.
2	Shri Sansar Chand Rampal		13-10-1933	15-8-1944	—do—		—do—
3	Shri A.N. Jui		17-7-1934	15-8-1944	—do—		—do—
4	Shri N.K. Nambier		21-9-1934	15-8-1944	—do—		—do—
5	Shri B.R. Sharma		30-1-1936	15-8-1944	—do—		—do—
6	Shri K.N. Nanda		1-2-1936	15-8-1944	—do—		—do—
7	Shri Joginder Singh		1-2-1936	15-8-1944	—do—		—do—
8	Shri A. N. Nayar		7-11-1934	21-12-1945	—do—		—do—
9	Shri D.S. Bedi		20-11-1934	22-12-1945	—do—		—do—
10	Shri Y.P. Sehgal		22-8-1936	22-12-1945	—do—		—do—
11	Shri A. N. Khanna		29-4-1938	17-9-1946	—do—		—do—
12	Shri Janardhan Parshad		15-8-1934	12-12-1946	—do—		—do—
13	Shri J.C. Gupta		24-8-1938	27-3-1947	—do—		—do—
14	Shri J.R. Woodwall		2-8-1933	7-6-1947	—do—		—do—
15	Shri F.C. Bhandari		3-10-1938	21-3-1949	—do—		—do—

Seniority list branch-wise of Line Superintendents Grade II in the scale of Rs. 90-6-150/7-185.

No.	Name of incumbent.	Date of birth where available	Date of joining the Branch.	Date of appointment in the present post.	Capacity in which employed— Officiating or Permanent	Station	Remarks.
1	2	3	4	5	6	7	8
1.	Shri K. L. Kapur			8-3-44 (S.S.O.)	Permanent		Officiating as line Superintendent Grade I
2.	Shri Bisramber Nath		13-8-1933	8-4-44 A. N.	Officiating		—do—
3.	Shri Ishar Dass		15-12-1927	22-4-44 (S.S.O)	Officiating		Officiating as Operator Grade I
4.	Shri Ram Rakha	10-4-1915	1-7-1944	1-7-1944	Permanent		Officiating as Line Superintendent Grade I.
5.	Shri Harbhajan Singh	23-10-1910	15-12-1934	15-12-1945	Officiating		—do—
6.	Shri Rajinder Singh	5-2-1925	21-5-45 A. N	21-5-45 A. N.	Permanent		—do—
7.	Shri Sadhu Singh		20-11-1943	6-8-1945	Permanent		—do—
8.	Shri Om Parkash Bhalla		6-8-1945	6-8-45 (LESCO)	Permanent		—do—
9.	Shri Rajinder Paul Chopra		9-8-1945	9-8-1945	1-6-1948		—do—
10.	Shri Chanan Singh			9-8-1945	Officiating		—do—
11.	Shri Gurbachan Singh	28-3-1909	18-3-1933	1-9-1945	Officiating		—do—
12.	Shri Sansar Chand Bassi	1-11-1920	4-12-45 A. N.	4-12-45 A. N.	Permanent		Officiating as Line Constructor Foreman.
13.	Shri Keshav Chander Chawla		19-1-1946	19-1-1946	Officiating		Officiating as Line Superintendent Grade I.
14.	Shri Sohan Singh		5-5-1940	28-1-1946	Officiating		—do—
15.	Shri Ram Nath Garg	20-11-1911	30-1-1946	30-1-1946	Permanent		—do—
					1-12-1948		

STARRED QUESTIONS AND ANSWERS

GRANT OF LOANS TO PERSONS UNDER THE LOW
INCOME GROUP HOUSING SCHEME.

*7032. **Shri Teg Ram :** Will the Minister for Irrigation and Power be pleased to state—

(a) the date from which the advancing of loans to persons in the State for the construction of Houses was started under the Low Income Group Housing Scheme;

(b) the number of persons, tehsilwise, who have so far been granted loans under the said Scheme together with the amount of loan so granted?

Professor Sher Singh :

(a) First allotment of money for disbursement to the loans was made to the Deputy Commissioners on the 17th March, 1956.

(b) Tehsilwise information is being collected from the Districts and will be supplied to the member when received. District-wise information is, however, given in the Statement laid on the table.

STATEMENT

The Low Income Group Housing Scheme was introduced by the Government of India, Ministry of Works, Housing & Supply vide their letter dated 20th November, 1954. In this letter they intimated the broad outlines and main conditions of the Scheme and asked the State Governments to give wide publicity to the Scheme and also to chalk out details. The detailed instructions (procedure) regarding the disbursement and recovery of the loans were issued by this State to the Deputy Commissioners on the 18th January, 1955. It was specified that the applications be invited by 20th February, 1955 and loans issued to those who fulfil our conditions and furnish necessary bonds. (Adequate number of applications having not been received by 20—2—55, this date was extended from time to time). However, first allocation of money was made to the Deputy Commissioners on the 17th March, 1955 and the Deputy Commissioners started

disbursement in the same month. Out of the allotment of Rs. 13 lacs made, a sum of Rs. 1051,010 was disbursed during March, 1955.

Tehsilwise information regarding number of persons given loans under this scheme and the amount given to them is not readily available. This has been called for from the Deputy Commissioners and will be supplied to the member when received. District-wise information is however available and is given below:—

District	No of persons granted loan upto August, 1956	Amount of loan granted to them upto August, 1956.
Amritsar	1006	24,33,350
Ambala	550	20,19,932
Ferozepore	930	26,14,455
Gurgaon	356	11,48,660
Gurdaspur	970	39,91,120
Hoshiarpur	284	7,64,390
Hissar	133	4,84,610
Jullundur	854	44,58,160
Karnal	464	16,33,330
Kangra	463	10,33,820
Ludhiana	716	33,34,530
Rohtak	1149	29,84,610
Simla	2	8,000
Capital Project	579	43,70,250
	<u>8456</u>	<u>3,22,79,217</u>

श्री बाबू दयाल: क्या मैं पूछ सकता हूँ कि जिला गुड़गांव में कब से और कौनसी तारीख से यह लोन देना शुरू होगा ?

मन्त्री: जिला गुड़गांव में 356 आदमियों को लोन दिया गया है और इस लोन की रकम Rs. 11,48,660 बनती है।

श्री बाबू दयाल: क्या यह बात गवर्नमेंट के इल्म में है कि जो लोन दिए गए हैं वह काफी नहीं हैं ? बहुत सारे मकानों के लिए .....

Mr. Speaker: This is not a supplementary question.

श्री बाबू दयाल: स्पीकर साहिब, यह बिल्कुल Supplementary question है। मैं इन से पूछ रहा हूँ कि क्या ....

अध्यक्ष महोदय: मगर यह तो आप suggestion दे रहे हैं ? (But the hon. Member is giving a suggestion.)

श्री बाबू दयाल: जनाब मैं यह suggestion नहीं दे रहा, सवाल पूछ रहा हूँ कि क्या मैं पूछ सकता हूँ कि जिला गुड़गांव में मकान बनाने के लिए जो रुपया दिया गया है क्या वह नाकाफी नहीं था ? किसी का एक चौथाई मकान बना किसी का आधा बना और किसी का बना ही नहीं। किसी का मकान complete नहीं बना है।

Government Waste Land

*6897. **Shri Ram Parkash:** Will the Minister for Revenue, Education and Rehabilitation be pleased to state—

(a) the total area of Government Waste Land in the State at present together with the area of such land given to members of the Scheduled Castes and others separately for cultivation purposes and the periods for which it is given;

(b) the date when the land mentioned in part (a) above was auctioned in Ambala District and the number of cases in which possession has so far been delivered to the purchasers?

Sardar Gurbachan Singh Bajwa:

	Acres
(a) Total area.	22443.82
(i) Leased to members of Scheduled Castes and backward classes.	1557
(ii) Leased to others	5578

Out of the above area the following has been leased for the period given below:—

(1)	Area leased for 10 years.	497
(2)	Area leased for 5 years.	1084
(3)	Area leased for 3 years.	34
(4)	Area leased for 1 year.	4794
(5)	Area leased in respect of which information about period not available.	726
- (b) (i) 228 acres were auctioned in 1951
 (ii) 17 acres were auctioned in 1955.
 (iii) 565 acres were auctioned in 1956-57.

The above information does not include figures for such land in Kangra District.

Information about delivery of possession is not available and will be supplied as soon as collected.

श्री राम प्रकाश: क्या मिनिस्टर साहिब बताएंगे कि नीलासी के कितने दिन बाद कब्ज़ा दिया जाता है ?

मंत्रि: इस लਈ नोटिस चाहीदा है ।

श्री राम प्रकाश: क्या मिनिस्टर साहिब बताएंगे कि क्या कोई Waste land सहकमा जंगलात के हवाले कर दी गई है ?

मंत्रि: हां बहुत सारी ज़मीन है जिहड़ी जंगलात के अधिकारी के हवाले कीती गਈ है ।

सरदार चंनू सिंघ पुर: की ज़मीन एक बार निलास हो जात के बाद दुसरी बार वी निलास कीती जांदी है ?

मंत्रि: जे lease खतम हो जावे तां दो तिन बार वी निलास हो जांदी है ।

सरदार चंनू सिंघ पुर: की मिनिस्टर साहिब दसलगे कि जे ज़मीन एक तां ज़िआदा बार निलास हुंदी है तां गौरमैट दी हदायित नाल हुंदी है जे local officers करदे हन ?

मंत्रि: जे पहिली निलासी किसे वजुा नाल cancel हो जावे तां दुसरी बार वी हो सकदी है ।

सरदार चंनू सिंघ पुर: सिधे तब मै समझदा हां एक गौरमैट दी पालिसी नही, बलकि local officers दी पालिसी हुंदी है ।

ਮੰਤਰੀ: ਜੇ ਕੋਈ case ਆਪਦੇ ਨੋਟਿਸ ਵਿਚ ਹੈ ਤਾਂ ਦੱਸੋ ਮੈਂ ਉਸ ਦੀ ਤਹਕੀਕਾਤ ਕਰਾਂਗਾ।

ਪੰਡਿਤ ਸ਼੍ਰੀ ਰਾਮ ਸ਼ਰਮਾ: ਜਾਂ ਰੁਪਯਾ ਜਮਾ ਕਰਾਯਾ ਜਾਤਾ ਹੈ . . . . .

ਅਧਯਕ ਮਹੋਦਯ: ਆਪ ਦੀ ਆਵਾਜ਼ ਸੁਣਾਈ ਨਹੀਂ ਦੇ ਰਹੀ। (The hon. Member is not audible.)

ਪੰਡਿਤ ਸ਼੍ਰੀ ਰਾਮ ਸ਼ਰਮਾ: ਕਯਾ ਯਹ ਬਤਲਾਯਾ ਜਾ ਸਕਤਾ ਹੈ ਕਿ ਗਵਰਨਮੈਂਟ ਨੀਲਾਮੀ ਮੈਂ ਰੁਪਯਾ ਤਸ ਵਕਤ ਜਮਾ ਕਰਤੀ ਹੈ ਜਬ ਨੀਲਾਮੀ ਸੰਜ਼ੂਰ ਹੋ ਗਏ ਹੋ? ਕਯਾ ਕੋਈ ਏਸੇ cases ਮੀ ਹੈਂ ਜਹਾਂ ਨੀਲਾਮੀ cancel ਹੋਨੇ ਕੇ ਬਾਦ ਮੀ ਰੁਪਯਾ ਜਮਾ ਕਿਆ ਗਯਾ ਹੋ?

ਮੰਤਰੀ: ਕਵਾਇਦ ਵਿਚ ਸ਼ਰਤ ਦਿੰਦੀ ਹੈ ਕਿ ਨਿਲਾਮੀ ਦੇ ਬਾਦ ਕੁਝ ਰੁਪਿਆ ਦਾਖਲ ਕਰਨਾ ਪੈਂਦਾ ਹੈ। ਜੇ ਨਿਲਾਮੀ ਦਰੁਸਤ ਤਰੀਕੇ ਨਾਲ ਨਹੀਂ ਹੋਈ ਤਾਂ ਦੁਬਾਰਾ auction ਕਰਾਈ ਜਾਂਦੀ ਹੈ।

ਪੰਡਿਤ ਸ਼੍ਰੀ ਰਾਮ ਸ਼ਰਮਾ: ਕਯਾ ਗਵਰਨਮੈਂਟ ਕੇ ਕਾਏ ਕੇ ਅਨੁਸਾਰ ਨੀਲਾਮ ਦੀ finality ਨਹੀਂ ਹੈ?

ਮੰਤਰੀ: ਕਵਾਇਦ ਵਿਚ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਜੇ ਕੋਈ ਸ਼ਖਸ ਅੰਨੇ ਦਿਨਾਂ ਦੇ ਅੰਦਰ ੨ ਆਕੇ ਇਹ ਕਹੇ ਕਿ ਨਿਲਾਮੀ ਵਿਚ ਗਲਤੀ ਹੋਈ ਹੈ ਤਾਂ ਨਿਲਾਮੀ ਫੇਰ ਕਰਾਈ ਜਾਂਦੀ ਹੈ।

ਪੰਡਿਤ ਸ਼੍ਰੀ ਰਾਮ ਸ਼ਰਮਾ: ਗਲਤੀ ਹੋ ਯਾ ਬਗੈਰ ਗਲਤੀ ਕੇ ਹੋ ਦੁਬਾਰਾ ਨੀਲਾਮੀ ਕਰਾਈ ਜਾਤੀ ਹੈ?

ਮੰਤਰੀ: ਜੇ ਕੋਈ ਗਲਤੀ ਬਿਆਨ ਕਰੇ ਤਾਂ ਹੀ ਦੁਬਾਰਾ ਨਿਲਾਮੀ ਹੋ ਸਕਦੀ ਹੈ, ਵਰਨਾ ਨਹੀਂ।

ਪੰਡਿਤ ਸ਼੍ਰੀ ਰਾਮ ਸ਼ਰਮਾ: ਕਿਸ ਕਿਸਮ ਦੀ ਗਲਤੀ ਕਰੇ ਤੇ ਨੀਲਾਮੀ ਟੁਟ ਸਕਦੀ ਹੈ?

Minister For Finance: Please consult the rules.

ਮੁਖ ਮੰਤਰੀ: ਜਦੋਂ ਨਿਲਾਮੀ ਹੁੰਦੀ ਹੈ ਤਾਂ ਬਾਦ ਵਿਚ ਜੇ ਕੋਈ ਆਦਮੀ ਕਹਿੰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਮੈਂ ਉਸ ਬੋਲੀ ਤੋਂ ਜ਼ਿਆਦਾ ਪੈਸੇ ਦੇਣ ਨੂੰ ਤਿਆਰ ਹਾਂ ਤਾਂ ਅਸੀਂ ਉਸਨੂੰ ਨਹੀਂ ਦੇਂਦੇ।

ਸਰਦਾਰ ਚੰਨਣ ਸਿੰਘ ਧੂਤ: ਜੇ ਕੋਈ ਅਫਸਰ auction ਕਰਦਾ ਹੈ ਤੇ ਉਸ ਵਿਚ ਕੋਈ ਗਲਤੀ ਰਹਿ ਜਾਂਦੀ ਹੈ ਤਾਂ ਕੀ ਉਸ ਅਫਸਰ ਨੂੰ ਹਕ ਹੈ ਕਿ ਦੁਬਾਰਾ ਨਿਲਾਮੀ ਕਰਾਏ?

ਮੰਤਰੀ: ਵਾਕਿਆਤ ਦੇ ਮੁਤਾਬਿਕ ਕਰਦੇ ਹਾਂ।

ਸ਼੍ਰੀ ਵਧਾਵਾ ਰਾਮ: ਕੀ ਵਜ਼ੀਰ ਸਾਹਿਬ ਦਸਣਗੇ ਕਿ ਜਦੋਂ ਬੋਲੀ ਖਤਮ ਹੁੰਦੀ ਹੈ ਤਾਂ ਉਸ ਰੁਪਏ ਦੀ ਰਸੀਦ ਕੌਣ ਦਿੰਦਾ ਹੈ ?

ਮੰਤਰੀ: ਜਿਹੜਾ ਅਫਸਰ ਪੈਸੇ ਲੈਂਦਾ ਹੈ ।

Shri Wadhawa Ram : Supplementary, Sir.

Mr. Speaker: No supplementary, please. Next question.

EJECTION OF TENANTS

*6898. **Shri Ram Parkash:** Will the Minister for Revenue, Education and Rehabilitation be pleased to state—

(a) the total number of land owners in the State possessing land over 30 acres and over 50 acres, separately, after the enforcement of the Punjab Security of Land Tenures Act, 1953, together with the surplus area of land owned by them;

(b) the total number of tenants ejected since 1947 up-to-date together with the number of those who were given land out of the surplus land referred to in part (a) above?

Sardar Gurbachan Singh Bajwa:

(a)	(i)	Land owners possessing land over 30 acres	...	...	13816
	(ii)	Land owners possessing land over 50 acres	...	...	4793
	(iii)	Surplus area owned by the landowners	...	...	1,77,855 acres.
(b)	First part	...	...	7633 tenants	
	Second Part	...	...	171 tenants	

Note:—The above information relates to Gurgaon, Ambala, Jullundur, Amritsar & Ludhiana districts only. The information in respect of other districts is being collected and will be supplied as soon as it becomes available.

श्री राम प्रकाश: क्या मिनिस्टर साहिब बता सकते हैं कि जो surplus area बताया गया है उस में कोई ejected tenants बसाए गए हैं ?

मंत्रि: इससे मुतलक तं पुढिआ नहीं सी गिआ । नेकर मानयेग मैंगर पुढेगी तं दस दिंता जावेगा ।

सरदार चंनट सिंघ पुत: मनिस्टर साहिब न दसिआ है कि 7633 मुजारे बेदखल होये अते 171 वसाये गये । बाकी मुजारीआं दे मुतलक की कीता गिआ है ?

मंत्रि: मुजारे दरखासतं दिंदे हन । उसतं बागद नकसे भरवाये जांदे हन । डेर जिउं जिउं फैसला हुंदा है उनुं नूं वसाइआ जावेगा ।

RELIEF TO FLOOD AFFECTED VILLAGES IN SUB
TEHSIL PATAUDI, DISTRICT GURGAON

*7035. **Shri Babu Dayal:** Will the Minister for Revenue, Education and Rehabilitation be pleased to state whether there is any proposal under the consideration of Government to provide relief to the flood affected villages in Sub Tehsil Pataudi, District Gurgaon; if so, the details thereof?

Sardar Gurbachan Singh Bajwa:

First part.

Yes.

Second part.

Loans amounting to Rs. 1,30,000/- have been advanced in 70 villages of Rewari Tehsil including Pataudi Sub-Tehsil for the purchase of seed and bullocks. The question of advancing more loans in the Pataudi Sub-Tehsil is under consideration.

Gratuitous relief amounting to Rs. 1,000/- has since been afforded in these villages and a further sum of Rs. 25,000/- is being disbursed.

श्री बाबू दयाल: क्या मिनिस्टर साहिब बताएंगे कि यह जिन गांव को दिये गए हैं उन में क्या कोई पटौदी सब-तहसील के गांव भी हैं ?

ਮੰਤਰੀ: ਇਹ ਪਿੰਡ ਜਿਨ੍ਹਾਂ loan ਦਿੱਤੇ ਗਏ ਹਨ ਰਿਵਾੜੀ ਤਹਿਸੀਲ ਦੇ ਹਨ ਅਤੇ ਪਟੌਦੀ ਦੇ ਪਿੰਡ ਵੀ ਰਿਵਾੜੀ ਤਹਿਸੀਲ ਵਿਚ ਸ਼ਾਮਲ ਹਨ।

ਸ਼੍ਰੀ ਬਾਬੂ ਦਯਾਲ: ਕੀ ਪਟੌਦੀ ਸਬ-ਤਹਿਸੀਲ ਦੇ ਗਾਂਵਾਂ ਵਿਚ ਆਉਂਦੀ ਹੈ ਅਤੇ ਰਿਵਾੜੀ ਦੇ ਦੂਸਰੇ ਗਾਂਵਾਂ ਵਿਚ ਕੋਈ distinction ਨਹੀਂ ਹੈ ?

ਮੰਤਰੀ: ਰਿਵਾੜੀ ਤਹਿਸੀਲ ਦੇ ਪਿੰਡਾਂ ਨੂੰ ਇਹ loan ਦਿੱਤੇ ਗਏ ਹਨ ?

ਸ਼੍ਰੀ ਬਾਬੂ ਦਯਾਲ: ਮੈਂ ਤਾਂ ਪਟੌਦੀ ਦੇ ਗਾਂਵਾਂ ਦੇ ਸੁਤਅਲਿਕ ਪੁੱਛਾ ਥਾ; ਰਿਵਾੜੀ ਦੇ ਸੁਤਅਲਿਕ ਨਹੀਂ ਪੁੱਛਾ ਥਾ।

ਮੰਤਰੀ: ਤੁਸੀਂ ਆਪਣਾ ਸਵਾਲ ਪੜ੍ਹ ਲਵੋ। ਜੇ ਕੁਝ ਪੁੱਛਿਆ ਹੈ ਉਸ ਦਾ ਜਵਾਬ ਦੇ ਦਿੱਤਾ ਹੈ।

ਪੰਡਿਤ ਸ਼੍ਰੀ ਰਾਮ ਸ਼ਰਮਾ: ਸਪੀਕਰ ਸਾਹਿਬ ਪੁੱਛਾ ਤਾਂ ਸਵਾਲ ਵਿਚ ਪਟੌਦੀ ਸਬ-ਤਹਿਸੀਲ ਦੇ ਕਿਸੇ ਗਾਂਵਾਂ ਨੂੰ flood relief ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਹੈ; ਮਗਰ ਜਵਾਬ ਦੇਂਦੇ ਹੋ ਕਿ ਰਿਵਾੜੀ ਦੇ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਗਾਂਵਾਂ ਨੂੰ relief ਮਿਲਾ ਉਸ ਵਿਚ ਪਟੌਦੀ ਦੇ ਗਾਂਵਾਂ ਵੀ ਹੋਣਗੇ। ਇਹ ਕੀ ਗੱਲ ਹੈ ?

ਮੰਤਰੀ: ਮੈਂ ਸਵਾਲ ਪੜ੍ਹ ਕੇ ਦੱਸਦਾ ਹਾਂ।

Sir the first part of the question is:—

“will the Minister for Revenue, Education and Rehabilitation be pleased to state whether there is any proposal under the consideration of Government to provide relief to the flood affected villages in Sub-Tehsil Patauti.”

In reply to it, I have stated “Yes.” It means the proposal is under consideration.

Then the details of this proposal have been asked for in the second part of the question. These are given in the second part of the reply which I have just now read.

ਪੰਡਿਤ ਸ਼੍ਰੀ ਰਾਮ ਸ਼ਰਮਾ: ਪਟੌਦੀ ਦੇ ਸੁਤਅਲਿਕ ਕੀ detail ਦਿੱਤੀ ਹੈ ?

ਮੰਤਰੀ: ਜਵਾਬ ਦੇ second part ਵਿਚ ਦਿੱਤੀ ਹੈ।

ਪੰਡਿਤ ਸ਼੍ਰੀ ਰਾਮ ਸ਼ਰਮਾ : ਸਪੀਕਰ ਸਾਹਿਬ ਮੈਂ ਆਪ ਦੀ ਕੋਈ ਵੀ ਗੱਲ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦਿਲਾਉਣਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ .....

अध्यक्ष महोदय: मेरी तबज्जुह पहले ही है। रिवाड़ी का नाम लेकर पटौदी को भी उस में शामिल कर लिया गया है। ऐसा नहीं होना चाहिये था। मगर इस जवाब से जो दिया गया है, अब यह सवाल नहीं उठते हैं।

(I am already giving attention to this point. Information about Rewari Tehsil which includes Pataudi has been given. This should not have been done. However, supplementaries do not arise from the answer given.)

श्री बाबू दयाल: क्या यह अमरे वाक्या है कि आज तक पटौदी सब-तहसील के किसी भी गांव को flood relief नहीं दिया गया है ?

Mr. Speaker: It is not a supplementary question. The hon. Member is giving information.

श्री बाबू दयाल: क्या मिनिस्टर साहिब बताएंगे कि सब-तहसील पटौदी के किसी गांव को flood relief दिया गया है ?

ਮੰਤਰੀ: ਇਹ ਤਾਂ ਪੁਛਿਆ ਨਹੀਂ ਸੀ।

श्री अभय सिंह: क्या मिनिस्टर साहिब बताएंगे कि उन के पास कोई ऐसी representation आई है कि रिवाड़ी तहसील को जो relief दिया गया है वह बहुत कम है ?

अध्यक्ष महोदय: यह बात तो आप को पहले ही बता दी गई है। (This information has already been given.)

श्री बाबू दयाल: मैं यह जानना चाहता हूँ कि पटौदी सब-तहसील के कितने गांव को relief दिया गया है ?

NEWSPAPERS BANNED FOR SCHOOLS, COLLEGES READING ROOMS ETC.

*6819. **Shri Rala Ram:** Will the Minister for Revenue, Education and Rehabilitation be pleased to state the names of newspapers in the State which have been banned for schools and colleges and the Reading Rooms of Local Boards and for such other Public Reading Rooms as are aided by the Government together with the reasons therefor?

Sardar Gurbachan Singh Bajwa: The reply is in the negative.

REVISION IN PAY SCALE OF TREASURIES STAFF
EMPLOYED ON A CONTRACT BASIS

*6940. **Pandit Shri Ram Sharma:** Will the Minister for Finance be pleased to state—

(a) whether Government has taken any steps in connection with the revision of grade of the Treasuries Staff employed on a contract basis;

(b) the date since when the matter referred to in part (a) above has been under the consideration of the Government;

(c) the reasons for not taking this staff in permanent service of the Government?

Shri Mohan Lal: (a) Yes. The matter has been referred to Pay Committee appointed by Government, to consider revision of grades of pay.

(b) The matter has been under consideration of Finance Department since 15-12-55, the date from which administrative control of treasuries was transferred to them and has been under consideration of the Pay Committee since 6th June, 1956.

(c) The reasons for not taking this staff in permanent service of Government apparently are that there are big risks of losses and embezzlements involved and the contract system exists even in Banking Institutions.

पंडित श्री राम शर्मा: जवाब के आखरी पार्ट में कहा गया है कि गवर्नमेंट ने उस स्टाफ को जो contract basis पर रखा हुआ है permanent service में नहीं लेना है। क्या इस वजह से उन को नहीं लेना है कि उन को गवर्नमेंट सर्विस में लेने से embezzlement बढ़ जाएगी या इस लिये कि उन के आने से कम होगी?

मन्त्री: सवाल embezzlement बढ़ जाने का या कम हो जाने का नहीं। असल चीज़ यह है कि इस वक्त contracting treasuries का system लागू है बैंको में भी और हमारी Treasuries में भी चला आ रहा है इस में banking का risk कम हो जाता है। बढ़ने का नहीं कम होने का सवाल है।

ਪੰਡਿਤ ਸ਼੍ਰੀ ਰਾਮ ਸ਼ਰਮਾ : ਕੀ ਮਿਨਿਸਟਰ ਸਾਹਿਬ ਕੋ ਇਸ ਹੈ ਕਿ ਇਸ ਸਿਸਟਮ ਦੇ ਸਮੇਤ ਜਹਾਂ ਮੁਲਾਜ਼ਮਾਂ ਕੋ ਥੋੜੀ ਤਨਖਾਹ ਮਿਲਤੀ ਹੈ ਉਸ ਕੋ ਪੂਰਾ ਕਰਨੇ ਕੇ ਲਿਏ ਉਨ੍ਹੇਂ corruption ਕਰਨੀ ਪੜਤੀ ਹੈ ?

ਮੰਤਰੀ : ਜਹਾਂ ਤਕ ਉਨ ਕੀ pay ਕਾ ਤਾਲਲੁਕ ਹੈ, ਮੈਂਨੇ ਅਰਜ਼ ਕਰ ਦਿਯਾ ਕਿ ਗਵਰਨਮੈਂਟ ਕੀ ਕੁਲ responsibility ਹੈ। ਵਹ ਗਵਰਨਮੈਂਟ ਨੇ ਲੀ ਹੁੰਦੀ ਹੈ। ਦੂਸਰੇ ਮੁਲਾਜ਼ਮਾਂ ਕੇ ਬਾਰੇ ਮੈਂ Pay Committee ਬਨੀ ਹੁੰਦੀ ਹੈ। ਵਹ question ਮੀ ਅਬ Pay Committee ਮੈਂ ਆਯਾ ਹੈ। ਵਹ ਕਮੇਟੀ ਹਾਲ ਹੀ ਮੈਂ ਅਪਨੀ ਰਿਪੋਰਟ ਗਵਰਨਮੈਂਟ ਕੋ ਦੇਗੀ। ਉਸ ਰਿਪੋਰਟ ਕੇ ਆਨੇ ਕੇ ਬਾਦ ਗਵਰਨਮੈਂਟ ਫੈਸਲਾ ਕਰੇਗੀ।

ਪੰਡਿਤ ਸ਼੍ਰੀ ਰਾਮ ਸ਼ਰਮਾ : ਕੀ ਵਜ਼ੀਰ ਸਾਹਿਬ ਬਤਾਨੇ ਕੀ ਕੁਪਾ ਕਰੋਗੇ ਕਿ Pay Committee ਕਾ ਇਸ ਬਾਤ ਸੇ ਮੀ ਤਾਲਲੁਕ ਹੈ ਕਿ ਜੋ Treasuries Staff contract basis ਪਰ employed ਹੈ ਉਸ ਕੋ ਗਵਰਨਮੈਂਟ ਲੇ ਲੇ ਯਾ ਨ ਲੇ ? ਕੀ ਇਸ ਬਾਤ ਕਾ ਫੈਸਲਾ ਮੀ ਉਸੀ ਕਮੇਟੀ ਨੇ ਹੀ ਕਰਨਾ ਹੈ ?

ਮੁਖ ਮੰਤਰੀ : ਆਪ ਦੇ ਸਵਾਲ ਦਾ ਜਵਾਬ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਅਸਾਂ ਤਾਂ ਇਹ ਵੇਖਣਾ ਹੈ ਕਿ ਸਰਕਾਰ ਦਾ ਪੈਸਾ ਮਹਿਫੂਜ਼ ਹੈ। ਜੇ ਕਰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚੋਂ ਥੋੜੀ ਤਨਖਾਹ ਲੈਣ ਵਾਲੇ ਚੋਰੀ ਕਰਨਗੇ ਜਾਂ corruption ਕਰਨਗੇ ਤਾਂ ਸਰਕਾਰ ਨੇ ਤਾਂ ਉਹ ਪੈਸਾ ਠੇਕੇਦਾਰ ਕੋਲੋਂ ਪੁਰਾ ਕਰ ਲੈਣਾ ਹੈ। ਉਹ ਜਿਹੜਾ ਨੁਕਸਾਨ ਹੋਵੇਗਾ ਉਹ ਤਾਂ ਮਾਲਕ ਦਾ ਹੋਣਾ ਹੈ ਨਾ ਕਿ ਸਰਕਾਰ ਦਾ। ਜੇਕਰ ਠੇਕੇਦਾਰ ਦਾ ਕੋਈ ਆਦਮੀ ਚੋਰੀ ਕਰਕੇ ਨਸਦਾ ਹੈ ਤਾਂ ਸਰਕਾਰ ਠੇਕੇਦਾਰ ਨੂੰ ਗਲੋਂ ਪਕੜ ਲੈਂਦੀ ਹੈ। ਜੇ ਕਰ ਸਰਕਾਰ ਦਾ ਕੋਈ ਆਦਮੀ ਚੋਰੀ ਕਰਕੇ ਨਸਦਾ ਹੈ ਤਾਂ ਉਸ ਆਦਮੀ ਉਪਰ ਮੁਕਦਮਾ ਚਲਦਾ ਹੈ।

ਪੰਡਿਤ ਸ਼੍ਰੀ ਰਾਮ ਸ਼ਰਮਾ : ਕੀ ਚੀਫ ਮਿਨਿਸਟਰ ਸਾਹਿਬ ਕੁਪਾ ਕਰਕੇ ਬਤਾਏਗੇ ਕਿ ਅਬ ਜ਼ਬਕਿ ਪੈਸੂ ਆਰ ਪੰਜਾਬ ਦੋਨੋਂ ਆਪਸ ਮੇਂ ਮਿਲ ਰਹੇ ਹਨ ਤੋ ਉਨ ਕੇ ਮਿਲਨੇ ਕੇ ਬਾਦ ਜੋ system ਯਹਾਂ ਪੰਜਾਬ ਮੇਂ ਚਲ ਰਹਾ ਹੈ ਵਹੀ ਚਲੇਗਾ ਯਾ ਦੋਨੋਂ ਮਿਲਕਰ ਇਕੱਠੇ ਹੀ ਚਲਦੇ ਰਹਿਣਗੇ ?

ਮੁਖ ਮੰਤਰੀ : ਸਾਡੇ ਸੂਬੇ ਵਿਚ ਦੋਵੇਂ system ਜਾਰੀ ਹਨ—contract system ਵੀ ਅਤੇ ਦੁਸਰਾ ਵੀ। ਜਿਥੇ ਤੁਸੀਂ ਰਹਿੰਦੇ ਹੋ ਉਥੇ contract system ਹੋਵੇਗਾ। ਸਾਡੀ ਤਹਸੀਲ ਵਿਚ contract system ਨਹੀਂ ਹੈ। ਅਸੀਂ ਮੁਕਾਬਲਾ ਵੀ ਕਰਦੇ ਹਾਂ ਦੋਹਾਂ systems ਦਾ। ਮੇਰਾ ਖਿਆਲ ਹੈ ਕਿ ਜਿਥੇ contract system ਹੋਵੇ ਉਥੇ ਸਰਕਾਰ ਨੂੰ ਸਹੂਲਤ ਰਹਿੰਦੀ ਹੈ, botheration ਨਹੀਂ ਕਰਨੀ ਪੈਂਦੀ, ਕੋਈ checking ਨਹੀਂ ਕਰਨੀ ਪੈਂਦੀ। ਪੈਪਸੂ ਵਿਚ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੋਵਾਂ systems ਵਿਚੋਂ ਇਕ ਹੋਵੇਗਾ। ਅਜੇ ਮੈਨੂੰ ਪਤਾ ਨਹੀਂ ਹੈ ਕਿ ਕਿਹੜਾ system ਉਥੇ ਚਾਲੂ ਹੈ।

संजित श्री राम शर्मा: क्या चीफ मिनिस्टर कृपया बताएंगे कि कौन कौन से इजला हैं जहां पर contract system है और कहां २ पर नहीं है ?

मुख्य मन्त्री: चाहिए तो इस का उत्तर देने के लिए नोटिस । लेकिन मैं इतना बता देता हूं कि गुड़गांव में, हिसार में और कुछ और जिलों और तहसीलों में भी यह system जारी है । पूरा जवाब जवानी नहीं दिया जा सकता ।

SCARCITY OF FODDER IN DISTRICT GURGAON.

*7033. Shri Babu Dayal: Will the Minister for Agriculture and Panchayats be pleased to state whether he is aware of the fact that there is a great scarcity of fodder in District Gurgaon in general and in Pataudi Sub Tehsil, District Gurgaon in particular; if so, the measures proposed to be taken by Government to remove this scarcity?

Sardar Gurbachan Singh Bajwa: I am sorry the information is not ready. It is being collected and will be supplied to the member concerned.

RE-OPENING OF THE SIDING OF KHALILPUR STATION DISTRICT GURGAON.

*7034. Shri Babu Dayal: Will the Minister for Agriculture and Panchayats be pleased to state whether Government has approached the Central Government with the request to re-open the siding of Khalilpur Station, Tehsil Rewari, District Gurgaon, and to give top priority in Railway traffic to the importing of fodder to the flood affected areas in Gurgaon District at reduced railway freight; if so, with what result?

Sardar Gurbachan Singh Bajwa: First part No.
Second part. Question does not arise.

SARPANCHES AND PANCHES

*6896. Shri Ram Parkash: Will the Minister for Agriculture and Panchayats be pleased to state the total number of Sarpanches and Panches in the State at present and the number of members of the Scheduled Castes amongst them?

Sardar Amar Singh (Deputy Minister): The total number of Sarpanches and Panches is 7623 and 49703 respectively out of whom 9686 are members of the Scheduled Castes.

NO CONFIDENCE MOTION AGAINST SARPANCH,
GRAM PANCHAYAT JASRANA, DISTRICT
ROHTAK.

*6943. Pandit Shri Ram Sharma: Will the Minister for Agriculture and Panchayats be pleased to state:—

- (a) whether it is a fact that want of confidence in the Sarpanch of Gram Panchayat, Jasrana, Tehsil Gohana District Rohtak by a two-third majority of the Panches has been expressed;
- (b) if the answer to part (a) be in the affirmative the date when the said want of confidence was expressed and the reason, if any for the delay in removing the Sarpanch?

Sardar Amar Singh (Deputy Minister):

- (a) Yes.
- (b) (i) 7th May, 1956.
- (ii) Under section 1-I of the Gram Panchayat Act, 1952, permission has been accorded for the motion of no confidence against Sarpanch, Gram Panchayat Jasrana, District Rohtak. Further action will depend on the decision of the Panchayat on the said motion.

पंडित श्री राम शर्मा: क्या यह अमर वाक्या नहीं है कि इन orders को issue करने के बाद Director of Panchayats ने यह instructions भेज दी हैं कि इन पर अमल न किया जाए ?

ਵਿਦਿਆ ਮੰਤਰੀ: ਇਹ ਗਲ ਮੇਰੇ ਨੋਟਿਸ ਵਿਚ ਨਹੀਂ ਹੈ। Thank you for the information.

ਪੰਡਿਤ ਸ਼੍ਰੀ ਰਾਮ ਸ਼ਰਮਾ: ਅਗਰ ਸਨ੍ਰੀ ਜੀ ਮੇਰੇ ਇਸ information ਦੇਨੇ ਪਰ ਸ਼ੁਕਰਗੁਜ਼ਾਰ ਹੋਣ ਤੋਂ ਕੀ ਉਸ ਦੇ ਸੁਤਾਬਿਕ ਅਮਲ ਹੋ ਜਾਵੇਗਾ ? ਐਸੇ ਜੋ orders ਅਬ ਤਕ abeyance ਮੇਂ ਹੋਣ ਕੀ ਉਸ ਪਰ ਜਲਦੀ ਅਮਲ ਹੋ ਜਾਵੇਗਾ ?

ਮੁੱਖ ਮੰਤਰੀ: ਸਾਨੂੰ ਪਤਾ ਕਰ ਲੈਣ ਦਿਉ ਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ abeyance ਵਿਚ ਰਖਣ ਦੀ ਵਜਾ ਕੀ ਹੈ।

ਪੰਡਿਤ ਸ਼੍ਰੀ ਰਾਮ ਸ਼ਰਮਾ: ਇਸ ਹਾਝਸ ਮੇਂ ਜੋ ਜਵਾਬ ਦਿੱਤਾ ਜਾਤਾ ਹੈ ਕਹਿ ਜਾਤਾ ਹੈ ਗਲਤ ਦਿੱਤਾ ਜਾਤਾ ਹੈ। ਇਸ ਲਿਯੇ ਮੈਂ ਪੁੱਛਤਾ ਹਾਂ ਕਿ ਏਸਾ ਕੀ ਹੋਤਾ ਹੈ ਕਿ ਹੁਕਮ ਦਿੱਤਾ ਜਾਤਾ ਹੈ ਐਸੇ ਪਿਰ ਉਸ ਕੋ ਕਾਟ ਮੀ ਦਿੱਤਾ ਜਾਤਾ ਹੈ ?

ਮੁੱਖ ਮੰਤਰੀ: ਮੈਂ ਅਰਜ਼ ਕੀਤੀ ਹੈ ਕਿ ਸਾਨੂੰ ਪਤਾ ਤਾਂ ਕਰ ਲੈਣ ਦਿਉ ਕਿ ਪਹਿਲਾਂ ਹੁਕਮ ਦੇ ਕੇ ਫਿਰ ਕਿਤੇ ਉਸ ਨੂੰ ਕਟਿਆ ਗਿਆ ਹੈ। ਇਸ ਦੀ ਕੀ ਵਜਾ ਹੈ ?

KALKA FIRING ENQUIRY REPORT.

*6985. **Comrade Ram Chandra:** Will the Chief Minister be pleased to state—

- (a) whether he has received the report of the Enquiry Officer appointed to enquire into the Kalka Firing; if so, the details thereof;
- (b) the action, if any, proposed to be taken on the said report?

Sardar Partap Singh Kairon: (a) Yes. It has since been published in the Press. (b) Government propose to take action. The action proposed to be taken is under consideration.

ਸਰਦਾਰ ਹਰਕਿਸ਼ਨ ਸਿੰਘ ਸੁਰਜੀਤ: ਮੈਂ ਪੁੱਛਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਕੀ ਸਰਕਾਰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਮਜ਼ਦੂਰਾਂ ਨੂੰ compensation ਦੇਣ ਲਈ ਵਿਚਾਰ ਕਰ ਰਹੀ ਹੈ ਜਿਹੜੇ ਕਿ ਮਾਰੇ ਗਏ ਹਨ ?

ਮੁੱਖ ਮੰਤਰੀ: ਇਹ ਗਲ ਅਜੇ under consideration ਹੈ ਇਸ ਕਰ ਕੇ ਮੈਂ ਇਸਦੇ ਬਾਰੇ ਵਿਚ ਕੋਈ ਜਵਾਬ ਨਹੀਂ ਦੇ ਸਕਦਾ।

ਸਰਦਾਰ ਚੰਨਣ ਸਿੰਘ: ਕੀ ਮੁੱਖ ਮੰਤਰੀ ਸਾਹਿਬ ਇਸ ਗਲ ਨੂੰ ਸਾਫ ਕਰਨਗੇ ਕਿ ਜੇ action ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਲੈਣਾ ਹੈ ਉਹ compensation ਦੇਣ ਦੀ ਸ਼ਕਲ ਵਿਚ ਹੋਵੇਗਾ ਜਾਂ ਕਿ ਸਜ਼ਾਵਾਂ ਦੇਣ ਦੀ ਸ਼ਕਲ ਵਿਚ ?

ਮੁੱਖ ਮੰਤਰੀ: ਆਪ ਦੇ ਅਤੇ ਮੇਰੇ ਲਫਜ਼ਾਂ ਵਿਚ ਫਰਕ ਹੋਵੇਗਾ ਇਸ ਕਰ ਕੇ ਮੈਂ ਅਜੇ ਕੁਝ ਨਹੀਂ ਕਹਿਣਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ।

ਸਰਦਾਰ ਹਰਕਿਸ਼ਨ ਸਿੰਘ ਸੁਰਜੀਤ: ਜਿਹੜੇ ਮਜ਼ਦੂਰ ਬੇਗੁਨਾਹੇ ਮਾਰੇ ਗਏ ਹਨ ਕੀ ਸਰਕਾਰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਕੁਝ compensation ਦੇਵੇਗੀ ?

ਮੁੱਖ ਮੰਤਰੀ: ਕਈ ਵਾਰ Labour Leaders ਦੀ ਵਧੀਕੀ ਵੀ ਹੁੰਦੀ ਹੈ, ਇਸ ਕਰਕੇ ਅਸੀਂ ਸਾਰੀ ਗੱਲ ਉਪਰ ਵਿਚਾਰ ਕਰ ਰਹੇ ਹਾਂ ।

PAPERS LAID ON THE TABLE

Secretary : Sir, I beg to lay on the Table a statement showing the Bills which were passed by the Punjab State Legislature during the current Session and assented to by the Governor/President.

STATEMENT.

1. The Punjab Instruments (Control of Noises) Bill, 1956.
2. The Punjab Excise (Amendment) Bill, 1956.

ADJOURNMENT OF THE ASSEMBLY

Chief Minister (Sardar Partap Singh Kairon): Sir I beg to move—

That the Assembly at its rising this day shall stand adjourned *sine die*.

Mr. Speaker: Motion moved—

That the Assembly at its rising this day shall stand adjourned *sine die*.

Mr. Speaker: Question is-

That the Assembly at its rising this day shall stand adjourned sine die.

The motion was carried.

PAPERS LAID ON THE TABLE

Chief Minister (Sardar Partap Singh Kairon): Sir, I beg to lay on the Table the amendment made by the Governor in the Punjab Public Service Commission (Limitation of Functions) Regulations, 1955, as required by clause (5) of Article 320 of the Constitution.

RESUMPTION OF CONSIDERATION OF THE PUNJAB VILLAGE COMMON LANDS (REGULATION) (AMENDMENT) BILL, 1956.

Mr. Speaker: Now the House will resume consideration of the Punjab Village Common Lands (Regulation) (Amendment) Bill, 1956.

श्री चान्द राम अहलावत(भुज्जर): स्पीकर साहिब, clause 3 की sub-clause (i) (b) में drinking wells को भी पंचायतों के मातहत कर दिया है। अगर देहात में पानी पीने के कूपें भी पंचायतों के मातहत कर दिए गए तो इस का नतीजा अच्छा नहीं होगा। अब तो १०, २० और ३० families मिल कर गांव में अपना अलग कुआं बना लेती हैं। और जब जरूरत होती है उस की मुरम्मत बगैरह करवा ली जाती है। और अगर कुआं नाकारा हो जाता है तो दूसरा नया कुआं बनवा लिया जाता है। अब अगर ये कूपें पंचायतों के मातहत चले गए तो न पंचायतों के पास इतने Funds होंगे कि वह इन की मुरम्मत या re-construction करवा सकें और न ही यह इन पर पैदा होने वाले भगड़ों को निपटा सकेंगीं। गो छुआछूत निवारण कानून के अनुसार मुस्लिम communities के भगड़े खत्म हो जाने चाहिए लेकिन फिर भी इससे जो थोड़ा बहुत भगड़ा बढ़ जाने की शंका है वह हमें नहीं बढ़ानी चाहिए और अच्छा हो कि हम कुओं को इसी तरह से रहने दें। इस संशोधन पर मैं इतना ही कहना चाहता हूं। .....

(श्री चान्द राम अहलावत)

दूसरी चीज़ जो मैं अर्ज कर रहा था वह है शामिलता पत्ती, पाना, तरफ, वगैरह की। जैसा कि मैं अर्ज कर रहा था, हमने एक बिल यहां पास करके राष्ट्रपति को भेजा। वह बिल वापिस आया। उसमें यह यकीन दिलाया गया था कि इस ऐक्ट में अगर यह नहीं ला सके तो अगली amendment में जरूर लायेंगे। इस बिल में इन चीज़ों को शामिल करके यह लाया जाता फिर तो मैं मानता कि यह आगे की तरफ कोई कदम है। लेकिन बजाए इसके कि इन categories को शामिलता देह में शामिल किया जाता, उन्हें exceptionally निकाल दिया गया है। मैं आप के द्वारा, स्पीकर महोदय, मिनिस्टर साहिब को बताना चाहता हूं कि वह खुद गांव में से statistics मंगवा लें, figures एकट्टे कर लें और देख लें गांवों के अन्दर शामिलता पत्ती, पाना, ठोला, तरफ टिका की तादाद कितनी है और शामिलता देह की कितनी। अगर उन categories की तादाद ज्यादा है तो लाज़मी है कि village economy के लिए और different sections of the people जो गांव में रहते हैं उन के आपसी ताल्लुकात को अच्छा रखने के लिए शामिलता पत्ती, पाना वगैरह को भी शामिलता देह की definition में लाकर इनका इन्तज़ाम पंचायतों को दे दिया जाए। इसका जैसे मैंने पहले अर्ज किया हमारे cattle breeding occupation पर पहले ही काफी असर पड़ चुका है। इसको अगर इसी तरह vague रहने दिया गया तो इसका और भी ज्यादा बुरा असर पड़ने की सम्भावना है। इस बिल में जो यह exception रखी गई है इसको एक खास क्लास को single out किया गया है। मैं चौधरी श्री चन्द जी को यकीन दिलाता हूं कि अगर पत्ती, पाना वगैरह को इसमें रखा गया तो वह किसी एक section को नहीं दी जायगी। वह सभी sections को दी जाएंगी। इस लिए यह कहना कि यह केवल हरिजनों के ही फायदे की बात है; ऐसी कोई चीज़ नहीं। यह चीज़ तो गांव के common benefit के लिए आनी है। गांव में जो लोग हैं—खेत मज़दूर हैं, landless labourers हैं या दूसरे तबकों के भूमिहीन किसान हैं और जो छोटे २ यानी दो, चार पांच दस बीघे ज़मीन के मालिक हैं उनके लिए पशु पालन का व्यवसाय बड़ी paying proposition है। इस लिए उन सब के फायदे की बात है यदि पत्ती, पाना वगैरह को भी शामिलता देह में सम्मिलित कर लिया जाय। इस लिए मैं हाऊस से अपील करता हूं, मन्त्री महोदय से अपील करता हूं—आप यह न समझ लें कि हरिजनों के लिए ही बार बार कह रहा हूं मुझे तो केवल एक तबके के लिए बोलना अच्छा भी नहीं लगता। मैं गांव में बसने वाले सभी छोटे तबके के लोगों के लिए कह रहा हूं जो मज़दूर हैं खाह वे हरिजन हों या दूसरे तबके के non- proprietors या कोई और—मैं अपील करता हूं कि उनका ध्यान रखना और उनके हितों को सुरक्षित करने के लिए मेरी amendment को मानना भी उन का फर्ज है।

चौधरी श्री चन्द जी ने कहा कि यह पशुपालन के लिए, डंगर बांधने के लिए या खाल वगैरह के लिए हैं। हम भी क्या चाहते हैं ? हम भी तो यही चाहते हैं कि इन्हें तकसीम न किया जाय और यह उसी तरह रहें। और अगर किसी और तरीके से इन्हें ज्यों का त्यों कायम रखा जा सकता है जिस से वह सब के इस्तेमाल में आ सकें तो आप उस तरीके से कर लें। मैं यह तो नहीं कहता कि इस बिल के द्वारा ही ऐसा किया जाए। आपके पास अगर कोई और रास्ता है तो आप उस तरह कर लें। मेरी इस बात पर ज़िद नहीं कि इसी Act के मातहत यह चीज़ की जाए।

तीसरी चीज़ गिटवार रूढ़ी वगैरह के मुतअल्लिक है। मेरा मतलब यह है कि जो principal Act पास किया गया था तो आवादी के बाहर जो गिटवार रूढ़ी वगैरह की ज़मीन थी चाहे वह proprietors की थी या non-proprietors की वह उसकी ज़द में नहीं आती थीं। मैं यह कहना चाहता हूँ कि ऐसी ज़मीन को जो रूढ़ी गिटवार खाद के तौर पर इस्तेमाल की जाती थी और जिस किसी के कब्ज़े में वह थी उसी को मालिक करार दिया जाना चाहिए। इसे शामिलता की definition से बाहर निकाल देना चाहिए। यह बिल जो सरकार की तरफ से आया है उसमें लिखा है कि “at the commencement of this Act” जो गिटवार, गढ़े, रूढ़ी, या घर वगैरह होंगे सिर्फ़ उन्हें ही शामिलता देह में include नहीं किया जाएगा। इसका मतलब यह होगा कि सन् 53-54 में जो कानून पास किया गया था उसके बाद भी जिसने शामिलता देह में से घर के बाहर कोई रूढ़ी वगैरह का ढेर कर लिया तो उसका क्या होगा ? इसलिए मेरी यह खाहिश थी कि बजाए इस बिल के लागू होने के बाद, जो principal Act है उसे लागू होने के बाद, से ही यह अधिकार दिया जाए कि वह आदमी उसकी मलकियत रखे। इस लिए अगर इस चीज़ को इसमें cover न किया गया तो क्या असर होगा ? कहते हैं कि कोई और amending Bill आजाएगा। मैं चाहता हूँ कि एक rational सा तरीका अपनाया जाए। यह नहीं कि जैसे कहा गया है कि जिस किसी को घर या गिटवार की ज़रूरत होगी उसी हिसाब से देख लिया जाए। जो ज़मींदार तगड़ा हो वह सारे गांव का मालिक हो और अगर वह आज कमियों की ज़मीनों पर कब्ज़ा करले तो यह नहीं कि उसको बाद में देखा जाएगा। अभी इसी में इस चीज़ की भी व्यवस्था होनी चाहिए। इस लिए कल जो यह ख्याल ज़ाहिर कर रहे थे कि यह शामिलता तो गरीबों के लिए हैं उसके मुताबिक यह चीज़ नहीं हो रही।

इसलिए मैं अपील करता हूँ — हरिजनों के नाम पर नहीं, क्योंकि कई लोगों के दिल और दिमाग़ में यह एक detestation सी आ गई है, repulsion सी आ

(श्री चान्द राम अडलावन)

गई है कि यह बार बार हरिजनों का नाम लेता है मैं कहता हूँ कि हरिजन ही नहीं बल्कि गांव के सभी लोगों को शामिलता ठोला पत्ती पाना वगैरह से फायदा होता है। इसलिए मैं अपील करता हूँ कि मेरी जो amendment है उसे मन्त्री महोदय मान लें। मैं यह नहीं कहता कि इन्हें शामिलता में शुमार करके हरिजनों को दे दिया जाए या कि किसी एक क्लास से छीन कर किसी दूसरी क्लास को दे दी जाए। लेकिन हकीकत यह है कि गांव के गांव ऐसे हैं जहां शामिलता पत्ती और पाना वगैरह की बहुत सी जमीन को partition कर लिया गया हुआ है। इस लिए हिस्ट्री और background को देखकर, गांव की conventions और customs को देखकर और non-proprietor की sentiments को देखकर जो कि उनकी as proprietors हैं, यह जरूरी है कि मेरी amendment को मान लिया जाए। मैं समझता हूँ कि हमारे हरियाने में जो बहुत ज्यादा problems हैं वह उन शामिलता से ताल्लुक रखती हैं जो चकवन्दी के दौरान छोड़ी गई हैं। इस amendment को मान लेने से वह भी काफी हद तक हल हो जाएगी। जरूरी है कि मौजूदा हालात में देहातों के अन्दर जो friction है बड़े तन्के और working classes और artisans वगैरह के दरम्यान, उसे मिटाने का प्रयत्न किया जाए। आप को कोई ऐसी बात नहीं करनी चाहिए जिस से उन में dissatisfaction, discontentment और unrest पैदा हो। इन शब्दों के साथ मैं मन्त्री महोदय से अपील करूंगा कि वह मेरे संशोधन को मान लें। इसके बाद यह सारी चीजें कुछ न कुछ अच्छी हो जायगी।

Mr. Speaker : Motion moved.

In the proposed sub-clause (1)(b), line 3, *delete* "drinking wells"

For the existing "Exceptions" *substitute* "Provided that—

- (1) Shamilat deh shall include areas described in the revenue records as Shamilat taraf, Pattis, Pannas, Tholas and Tikkas.
- (2) The areas lying outside the abadi deh and used as gitwars, manure-pits and houses by the inhabitants of the village at the commencement of the Principal Act shall be excluded from the operation of this Act and shall vest in the said inhabitants of the Village".

श्री बालू (फतेहआबाद) : स्पीकर साहिब, मुझे मालूम नहीं कि क्यों मुझे बोलने का मौका नहीं दिया जा रहा है। मैं कल से बोलने के लिए कई दफा खड़ा हुआ हूँ।

आप मुझे बोलने के लिए time ही नहीं देते हालांकि कल आप ने मुझे आज वक्त देने के लिए कहा भी था।

अध्यक्ष महोदय : Order, order, आप बात सुनिए..... (Please listen).

श्री बालू : आप पहले मेरी बात सुनिए। मैं अब एक घण्टा बोलूंगा और एक घण्टा बोले बगैर नहीं बैठूंगा, आप चाहे जो मर्ज़ी कर लें।

अध्यक्ष महोदय : मुझे इस में कोई एतराज नहीं आप चाहे दो घण्टे बोलें लेकिन पहले amendments move हो लेने दें क्योंकि आज असेम्बली खत्म हो रही है। दूसरे आप की तो कोई amendment है नहीं। (I will have no objection even if the hon. Member speaks for two hours. Let all the amendments be moved first as today the House is going to be adjourned sine die. Besides he has not given any notice of an amendment.)

श्री बालू : कल आप ने फरमाया था कि आज आप मुझे बोलने के लिए time देंगे लेकिन आज मुझे time नहीं दिया जा रहा।

अध्यक्ष महोदय : Order please. आप बंठिए। श्री चान्दराम की last amendment थी वह move हो चुकी है, अब श्री रिजक राम को बोल लेने दीजिए। आप को भी बोलने के लिए time दिया जाएगा। आप बैठिए, वायदा कायम रहेगा। (The hon. Member should please resume his seat. The last amendment stood in the name of Shri Chand Ram and that has been moved. Now let Shri Rizaq Ram speak. He will also get an opportunity to speak. Now, he should take his seat. My promise will stand.)

श्री रिजक राम (राए) : “श्री चान्द राम जी ने जो amendment इस clause के लिए दी है मैं उस के मुताल्लिक कुछ अर्ज करना चाहता हूँ। आज जहां तक इस बात का सवाल है कि कुछ गांव ऐसे हैं जहां पानेवार शामिलता हैं। यह सही बात है कि कुछ देहात ऐसे हैं जिन में शामिलता ज़मीनों की ऐसे तरीके से तकसीम की गई है कि वह शामिलता देह नहीं हैं बल्कि तमाम शामिलता पानेवार हैं। वैसे तो Land Revenue Act के तहत गांव में जो चरान्द होती हैं उन पर कोई भी आदमी अकेला कानूनी तौर पर कब्ज़ा नहीं कर सकता। और अगर किसी

(श्री रिज़क राम)

गांव में किसी चरान्द पर कोई आदमी कब्ज़ा कर लेता है और उसे केवल अपने इस्तेमाल में ले आता है तो उस के खिलाफ Land Revenue Act की दफा 150 के तहत कार्यवाही हो सकती है लेकिन जहां तक चरान्द और शामिलाल का सवाल है उस में बड़ी मुश्किलत पेश आई हैं। Customary Law होने के बावजूद बड़ी दिक्कतें पेश आई हैं। पिछले elections के बाद कुछ लोगों को नाराज़गी इस बात की हुई कि कई गैर बिसवेदारों ने बिसवेदारों की मर्ज़ों के खिलाफ वोट दिये थे, और इस का नतीजा यह हुआ कि उन्होंने उन के भवैशियों को शामिलाल चरान्दों में दाखिल होने से रोका और उन्हें वह इस्तेमाल न करने दीं। चुनावि ज़रूरत इस बात की पेश आई और गवर्नमेंट को कानून बनाना पड़ा कि किसी बिसवेदार को महज़ बिसवेदार होने की वजह से कोई हक न हो कि वह चरान्द या शामिलाल जो उस गांव में रखी गई हों के इस्तेमाल में मदाखलत कर सके। लेकिन जहां तक इस बिल का ताल्लुक है और शामिलाल और पानों के अग़राज़ का सवाल है हम ने यह देखना है कि जिन शामिलाल की ज़मीन पानों के नाम है और गांव की शामिलाल की तकसीम पानेवा/ हुई हुई है तो उन को किस तरह से इस बिल से बचाया जा सकता है। हो सकता है कि वह चरान्द जो आज तक पानेवार होने के बावजूद बदस्तूर सारे गांव के चरान्द चले आते थे और जिस मनशा के लिये वह रखे गये थे उसी के लिए इस्तेमाल होते रहे हों लेकिन वह पानों के चरान्द होने की वजह के लिए आज पानों ने तकसीम करके अपने ही इस्तेमाल के लिये रख लिये हों। मेरी अपनी तहसील में कुछ गांव ऐसे हैं जैसा कि भदानी है। वहां शामिलाल देह का कोई चरान्द नहीं है और पानों के अलग अलग चरान्द हैं और वह इस ऐक्ट की operation से पहले भी मुस्तसना थे और अब भी मुस्तसना हैं और उस गांव के सारे चरान्दों पर लोगों ने कब्ज़ा कर लिया हुआ है। इस से दूसरे लोगों के लिए problems पैदा हो गई हैं। उन लोगों को अपने भवैशी बाहर ले जाने के लिए भी कोई जगह नहीं रही। Land Revenue Act के मातहत तो उन को कुछ मदद मिल नहीं सकती, हां दीवानी अदालतों में वह जा सकते हैं। वहां एक इंच भी ज़मीन ऐसी नहीं बची जिस पर कि गांव के लोगों ने कब्ज़ा नहीं कर लिया। जहां तक चौधरी चान्द राम जी की तरमीम का ताल्लुक है उन का मुद्दा यह है कि शामिलाल जिन अग़राज़ के लिए मखसूस की गई हुई हैं उन को उन्हीं अग़राज़ के लिये इस्तेमाल में लाने के लिये किसी ऐक्ट के तहत लाना चाहिए। इस मतलब के लिए जो उन की तरमीम पेश की गई है उस के मुताल्लिक मैं अर्ज़ करना चाहता हूँ कि वह बिल्कुल सही ढंग से पेश नहीं की गई बल्कि उसे थोड़ा बहुत amend कर के ठीक बनाया जा सकता है। एक तरमीम तो

उन्होंने ने यह पेश की है कि इस clause में जो exception रखी गई है उस में यह कर दिया जाये कि जो शामिलालत पाना, तरफ पट्टी, ठोला और टिका की जो जमीने हैं वह शामिलालत देह करार दे दी जायें। उन का मतलब है कि जो शामिलालत पाना, तरफ पट्टी, ठोला और टिका revenue records में दर्ज की गई हुई हैं वह सब शामिलालत देह में शामिल की जायें। लेकिन मेरा यह कहना है कि इस से उन का मतलब हल नहीं होता। अगर इस के लिये वह यह करते कि बजाये यह चीज़ exception में लाने के इस की sub-clauses (a) और (b) जो पहले मौजूद हैं, के साथ यह sub-clause (c) की शकल में रखते क्योंकि वह तो पहले ही एक exceptional clause है तब तो यह ठीक होती और तब यह मुमकिन भी हो सकता था कि मंत्री महोदय उस पर गौर करते और उसको मन्जूर करते या न करते लेकिन इस शकल में जिसमें कि यह amendment आई है, का कोई फायदा नहीं हो सकता। दूसरी जो amendment उनकी तरफ से पेश की गई है उसके मुताबिक गांव की आबादी के बाहर जो areas पड़े हों जहां कि गितवाड़ या manure pits बने हुए हों कई मकान बने हुए हों और जोकि Principal Act की commencement से इस्तेमाल में लाये गये हों वह भी शामिलालत देह में शामिल किये जायें जहां तक मेरी समझ में यह बात आती है वह यह है कि clause 3 के शुरू में यह चीज़ दी हुई है।

After clause (h) of section 2 of the Principal Act, the following clause shall be and shall be deemed always to have been added.....

तो यह जो amending Bill है इस की clause 3 की sub-clauses (a) और (b) का भी यही मकसद है कि Principal Act की commencement के बाद के जो कब्जे किये गये हैं। इसलिये यह जो तरमीम पेश हुई है वह defective है। स्पीकर साहिब, अगर इनमाफ की निगाह से देखा जाये तो पता चलता है कि शामिलालत का जो मुद्दा हमेशा के लिये रहा है वह यही है कि वह गांव के इस्तेमाल के लिये मखसूस थीं और हमेशा इसी गर्ज के लिये छोड़ रखीं थीं कि सारे आदमी उन्हें इस्तेमाल करते रहें। इस लिये उन सब को इस्तेमाल करने का हक होना चाहिए।

श्री राम चन्द्र कामरेड (नूरपुर): स्पीकर साहिब, देहात में ज़मीन का मसला एक अहम मसला है। हरिजनों, बेज़मीन मजदूरों या दूसरे बेज़मीन लोगों के लिये ज़मीन एक बड़ी अहम चीज़ है। रफाहाजत, मवेशियों के चराने या दूसरे कई कामों के लिये ज़मीन की ज़रूरत पड़ती है। गांव में बहुत सी ज़मीन शामिलालत थी और इस पर पहले कई लोगों ने कब्ज़ा कर रखा था। इस लिये जब आप ने

(श्री राम चन्द्र कामरेड)

Common Lands का Bill पास किया तो लोगों को बड़ी तसकीन हुई, उन्हें आशाएं हो गईं। मगर जब यह दूसरा बिल पेश कर के उन बहुत सी शामिलालत को जो शामिलालत के बड़े नाम में आती थीं इस तरह अलग कर रहे हैं तो लोगों को निःआशा होगी और तकलीफ भी होगी। मैं Punjab Settlement Manual के section 128 को पढ़ देना चाहता हूँ जिस में यह बताया गया है कि यह जो ज़मीन है इस के कई तरह के हिस्से किये गये हैं।

“ Villages often consist of several main divisions known by various names such as taraf, patti or panna and these again are sometimes divided into smaller sections (thokas, tholas etc.) The lands of two pattis may be separated (chakbat) or intermixed (khetbat) and the proprietors of a patti may have common lands of their own and also a share in the general village common.”

तो मैं यह कहना चाहता हूँ कि किसी को तरफ का नाम, किसी को पाना का नाम दे दिया जाए या Tika कह लीजिये, कुछ भी नाम हो मगर शामिलालत की nature एक ही है और उस की लोगों को ज़रूरत है और इस Bill के section 3 की जो clause (b) में exception (i) दी हुई है, पास कर दी गई तो वह लोग टिका शामिलालत से फायदा उठाने से महरूम हो जाएंगे। मुझे कांगड़ा का इल्म है और मेरी तहसील कांग्रेस मण्डल ने यह resolution पास किया था कि टिका शामिलालत को मज़ारों या गांव के लोगों को सांझी शामिलालत की तरह इस्तेमाल करने की इजाज़त मिलनी चाहिये अगर यह शामिलालत लोगों को open न होगी तो उन्हें चरान्द की मुश्किल पड़ेगी और जो हम ने अच्छा काम किया था उस को थोड़ा सा खराब करेंगे। क्योंकि बहुत से भाई बोलना चाहते हैं, अपनी तकरीर को लम्बा न कर के यही कहना चाहता हूँ कि इस clause को इन exceptions के साथ पास न किया जाये।

प्रोफ़ेसर मोता सिंह आनन्दपुरी (आदमपुर): स्पीकर साहिब, Village Common Lands का Bill हमारे सामने amended form में आया है। पहले तो यह ख्याल था कि जो यह Bill है इस में land को socialised land बनाया होगा मगर बादअज़ां पता लगा कि common land को un-common किया जा रहा है। मेरे साथियों ने कुछ बातें कहीं हैं, मैं कुछ मज़ीद बातें कहना चाहता हूँ और वह यह हैं।

जो पुरानी शामिलालत थीं जिनको पत्ती, ठोला, टीका या तरफ वगैरह कहते थे, वह भी शामिलालत ही थीं मगर अब वह गैर-शामिलालत बना दी गई हैं। Landless

classes के लोगों को जो उम्मीदें Common Lands Bill से हुई थीं उन पर पानी फिर गया कि जिस ज़मीन से हम बतौर शामिलित के फायदा उठाते रहे वह अब फायदा नहीं होगा। फिर हम ने गांव में ढिंढोरा पीटा कि अब Socialistic Pattern of Society का दौर आया है, इस से आप लोगों को बहुत फायदा होगा, ज़मीन मिलेगी। मगर बजाए इस के कि पंचायतों के हकूक बढ़ाए जाते और यह ज़मीन common बना दी जाती. उलटी ही बात की जा रही है। मेरे ख्याल में तो इस बिल की सुखी ही इस का मद्दों से मतजाद है। मैं बताना चाहता हूँ कि इस से अगला जो बिल आ रहा है उसमें manure pits का ज़िक्र आता है। अगर देहात के landless लोगों को manure pits ही नहीं मिलेंगे तो वह कहाँ जाएंगे। (एक आवाज़: दे रहे हैं) नहीं हैं। आप ने उन के साथ ही उन को इन शामिलितों के हकूक से महरूम कर दिया है, यह साफ तौर पर इसमें लिखा है। यह चीज़ें अब सचमुच उन लोगों को मजबूरियों में इजाफा करती हैं। पता नहीं आप ने यह चीज़ इस बिल के अन्दर लाने की कोशिश क्यों की है जबकि पहले बिल से कुछ लोगों को उम्मीदें बंधी थी कि अब landless classes को ज़मीनें मिलेंगी। यह चीज़ हकूमत के खिलाफ होगी और इसकी पालिसी के उलट होगी और हमने जो लोगों को बार बार यकीन दिलाया कि हम Socialistic Society introduce करने वाले हैं यह चीज़ उस के उलट होगी—गंगा उलटी पिहोवे को जा रही है। बाजवा साहिब मुझे मुआफ करें। मुझे पता है उन के दिल में हमदर्दी है, उन के motives ऊँचे हैं, मगर पता नहीं आज का बिल कहाँ खड़े हो कर और किस जगह बैठ कर तैयार किया है। मुझे आप से इस की उम्मीद नहीं थी।

(At this stage Shri Baloo, Shri Mani Ram and some other hon. Members rose to catch the eye of the Speaker.)

Sardar Mohan Singh : Sir, I beg to move that the question be now put

अध्यक्ष महोदय : पहले इन्हें बोल लेने दें। यह आज सारा दिन बोलेंगे। (First let him speak please. Today he will be on his legs the whole day long.)

श्री बालू : स्पीकर साहिब, ...

अध्यक्ष महोदय - पहले आप यह बताएं कि आप कौन सी clause पर बोलेंगे। (Please first let me know on which clause the hon. Member would speak.)

श्री बालू : जनाब मैं सालम बिल पर बोलूंगा।
(हंसी)

अध्यक्ष महोदय : अभी आप तशरीफ रखिये .....

(The hon. Member may please resume his seat for the present ....)

श्री बालू : जनाब इसमें यह जो लिखा है, Punjab Village Common Lands Regulation (Amendment) Bill मैं इस के बारे में बोलना चाहता हूं। इस के लिए आप जब चाहें

अध्यक्ष महोदय : आप अपने किसी साथी से सलाह कर लें कि आया इस stage पर Speaker इस की इजाजत दे सकता है। (The hon. Member may consult some friend of his whether the Speaker can permit such a discussion at this stage.)

श्री बालू : जो आप मुनासिब समझें। जब आप का हुक्म होगा तभी बोलूंगा।

अध्यक्ष महोदय : हुक्म मेरा नहीं House का चलेगा। इस वक्त तीसरी clause और उस की amendments पर बहस हो रही है। इस लिये आप clause 3 पर बोल सकते हैं। (It is not my order but it is the order of the House that will be carried out. Now clause 3 and amendments thereto are under discussion, so he can speak on Clause 3.)

श्री बालू : तो मैं अभी नहीं बोलूंगा।

श्री मनीराम (फतेहआबाद) : स्पीकर साहिब, आज जो Village Common Lands (Amendment) Bill आया है इस में जो amendments मैम्बर साहिबान की तरफ से आई हैं उन्हें देखने से पता चलता है कि इस House के मैम्बरान की majority इसे पसन्द नहीं करती। कोई किसी तरीके से, कोई किसी क्लोज़ पर और कोई किसी दूसरी क्लोज़ पर बहस कर रहा है। मैं समझता हूं कि बहुत कम मैम्बरों को पता है कि सही position क्या है। अब क्लोज़ 3 पर बहस हो रही है। इस क्लोज़ पर चौधरी लाजपत राय और श्री चांद राम जी ने जो amendments दी हैं वह आपस में identical हैं, मैं उनकी amendments को support करता हूं। यह amendments उन्होंने ने मौजूदा क्लोज़ के बारे में दी

हैं। मौजूदा बिल में जो सभा के सामने पेश किया गया है, clause 3 की sub-clause (i) (b) में जो drinking wells को शामिल लात देह में शामिल करने की तजवीज़ है इस को शामिल लात से हटाए जाने के बारे में एक तरमीम इन्हों ने दी है और दूसरी तरमीम इस कलाज़ की exception के बारे में है कि for the existing exception substitute—.

यह जो बिल सरकार ने पेश किया है इसमें शामिल लात देह से शामिल लात पत्ती शामिल लात पाना, शामिल लात तरफ, ठोला आदि को निकाल दिया गया है हालांकि यह सब शामिल लात देह में शामिल होने चाहिए थे। इस से तो Principal Act में जो Common Land थी वह बिल्कुल खत्म हो गई है। और शामिल लात देह जो कागज़ात में लिखी गई है वह नाम की ही रह जायगी जबकि उस में से शामिल लात पाना, ठोला, टिका आदि की ज़मीन निकल ही जाये। मैं जानता हूं और, स्पीकर साहिब, यह बात दावे से कह सकता हूं कि गांवों में शामिल लात देह के नाम से कोई भी ज़मीन नहीं रह जाएगी। मैं इस बात को मानता हूं और यह ठीक है कि इस बिल में यह प्रबन्ध है कि लाल डोरे के अन्दर की सब ज़मीन शामिल लात देह के लिए ले ली जायेगी। मैं कहता हूं ले लो क्योंकि इस से गांव के आगे बढ़ने और पीछे हटने का भगड़ा खत्म हो जायेगा लेकिन शामिल लात देह वहां पर खत्म हो जाती है और शामिल लात देह में यह होना चाहिए था। गांव के लोग आज इस अपनी सरकार से क्या आशा करते थे, क्या उम्मीद करते थे? शामिल लात पाना, शामिल लात ठोला, टिका तरफ आदि में जो ज़मीन थी वह उनकी थी। क्योंकि यह ऐसी ज़मीन थी जिस पर सारे गांव वाले चाहे वह किसी भी ठोले पाने या टिके के थे अपना माल डंगर चराते थे, अपने जानवरों को ले जाते थे और गाय भैंसें चराते थे। इस बात का वहां ख्याल नहीं रखा जाता था कि जिस पाने की जो ज़मीन है वह वहां पर जाये या जिस ठोला की ज़मीन है वही वहां पर जाये। वह शामिल लात की तरह से अपनी गाय आदि चराते थे और वह ज़मीनें शामिल लात ही बनी हुई थीं। वहां इस बात की भी तमीज़ नहीं थी कि चाहे कोई हरिजन हो या स्वर्ण, गरीब हो या अमीर। सब लोग एक जैसे अपने जानवरों को वहां चरा सकते थे।

स्पीकर साहिब, 1947 से पहले, देश को आज़ादी मिलने से पहले जब वहां आज़ीं बिस्वेदार रहते थे तो लोग इस बात की ज़रूरत महसूस करते थे कि कोई जगह हो जिस पर हम शामिल लात की तरह से अपनी ज़रूरियात पूरी कर सकें, अपने जानवरों को पानी पिला सकें और चरा सकें। लेकिन वहां होता क्या था? बिस्वेदार मनसानी बातें करते थे और किसी की न सुनते थे। गांव के मालिक शामिल लात पत्ती, ठोला, या पाना पर जो उनके कब्ज़ा में थीं, किसी को नहीं जाने देते थे।

(श्री मनी राम)

स्पीकर साहिब, आप यह सुन कर हैरान होंगे कि इन्होंने ने गरीब हरिजनों के साथ बहुत बुरा सलूक किया। पिछले elections के अन्दर मैं ने सुना ही नहीं बल्कि देखा भी है कि गांव के अन्दर बिस्वेदार क्या कहते थे। वह कहा करते थे “कि बच्चू कांग्रेस को वोट नहीं दोगे तो हम अपनी शामिलता में तुम्हें टट्टी नहीं जाने देंगे।” एक या दो नहीं इस तरह की कई मिसालें हैं जहां गांव के अन्दर गरीब लोगों को और हरिजनों को जिन का शामिलता, पाने, पत्ती या ठोले में हक था, उन्हें उससे महरूम किया गया। वह गांव में होने की वजह से डरते थे कि किसी तरह भी बिस्वेदार नाराज न किया जाये। उन्हें यह उम्मीद थी कि जब देश आजाद होगा तो उन्हें ज़मीन मिले या न मिले, ज़मीन की मलकियत मिले या न मिले, मालिक बने या न बने उन्हें टट्टी जाने से तो कोई न रोक सकेगा, उन्हें इस शामिलता में भेड़ बकरी चराते तो कोई न रोकेगा, उन्हें वहां पर रहने के लिये मौंपड़ी बनाते वक्त कोई नहीं रोकेगा। इस तरह की बीसियों उम्मीदों हरिजन बांधे बंधे थे कि आज़ादी के मिलने के बाद उन्हें क्या कुछ मिलेगा। लेकिन आज वह क्या देख रहे हैं? उनकी शामिलता पाना को शामिलता देह से निकाला जा रहा है। स्पीकर साहिब, सन् 1953 में जब Punjab Village Common Lands Act पास किया गया तो सारे पंजाब में एक खुशी की लहर दौड़ गई थी। खास कर हरिजनों में तो इस खुशी का ठिकाना ही न था, वह समझने लगे थे कि अब वह मालिकों के रहम पर नहीं रहेंगे, उनकी ज़मीन पर अपने जानवर चराने और दूसरी सहूलियात लेने के लिये उन्हें अब मालिकान को कुछ अदा न करना पड़ेगा। उन्हें इस बात की खुशी हुई कि सरकार ने खास तौर पर हरिजनों के सिर से मालिक के दबाव को कम कर दिया है, लेकिन मुझे अफसोस है कि सरकार ने जो चीज एक हाथ से दी थी वह दूसरे हाथ से ले ली। इस क़लाज़ तीन में, स्पीकर साहिब, जहां शामिलता देह से शामिलता पाना, शामिलता पत्ती, शामिलता ठोला और शामिलता तरफ आदि निकाल लिये हैं वहां इस में से और भी क्या कुछ निकाल दिया है। इस में से निकाल दिया है गीतवाड़ और manure pits। स्पीकर साहिब, आप जानते ही हैं कि इस का गरीब लोगों को क्या फायदा होगा। मैं आप की मारफत यह बताना चाहता हूं कि यह गीतवाड़ और manure pits कैसे शामिलता में आये। जिस वक्त पंचायतें बनीं और Common Lands Bill पहली बार पेश हुआ तो बड़े बड़े ज़मींदारों का ख्याल आया कि गांव की इस तरह की सभी ज़मीन सब में बांट दी जायेगी तो उन ज़मींदारों ने बड़े बड़े घेरे डाल लिये ताकि इस हिस्से को बचाया जा सके और आज इस बिल की क़लाज़ तीन को सब क़लाज़ (b) exception No. 2 में भी यह ज़िक्र है कि इस ऐक्ट के लागू होने पर गीतवाड़ और manure pits भी शामिलता में शामिल नहीं होंगे। इस पर श्री चांद राम और

श्री लाजपत राय जी ने amendment दी है कि आबादी देह के बाहर के इलाके जो गीतवाड़ और manurepits हैं या जहां मकान बने हुये हैं और जो principal Act के शुरू होने से पहले बने हुये थे उन पर यह ऐक्ट लागू न किया जाये और इसके हकूक गांव निवासियों को दिये जायें। इसके बारे में मेरी राय है कि इनको शामिलता देह में शामिल नहीं करना चाहिये। आप सब जानते ही हैं कि इन्हें क्यों शामिलता देह में न शामिल किया जाये। लेकिन मैं यह समझता हूं कि manurepits और गीतवाड़ जो principal Act के लागू होने के बाद गांव में बने हैं उन्हें शामिलता देह में शामिल करना चाहिये क्योंकि मेरी राय है—राय ही नहीं दावा है कि अगर इनको शामिलता देह के अन्दर शुमार न किया जायेगा तो शामिलता नाम की रह जाएगी और वहां नाम ही रह जायेगा शामिलता देह का। स्पीकर साहिब, आप जानते हैं कि जिस वक्त principal Act बना तो जमीन पर कब्जा किस तरीके से किया गया। गांव की पंचायतों के मेम्बर जो थे वह बड़े 2 landlords और बिस्वेदार थे। उन्होंने ने जमीन कब्जा में करने के लिये एक चाल चली कि अपने पर ही या अपनी wife पर ही दावा दायर कर दिया कि फलां शास ने गांव की शामिलता देह पर कब्जा कर लिया है। दावा दीवानी था पहले कुछ देर तो दीवानी मुकदमा की सुनवाई में लगी। जिस वक्त अदालत में दोनों पार्टियों को पेश होने को कहा तो पञ्चों और सरपञ्चों ने जो कि खुद बड़े बड़े landlords और बिस्वेदार थे, या तो ऐसे मुकदमे की पैरवी करनी छोड़ दी और मुकदमा दाखिल दफतर करवा दिया या मिल मिला कर केस को हमेशा के लिये ठप करवा दिया ताकि कोई आदमी challenge न कर सके। इस तरह वह शामिलता के मालिक बन गए हैं। इस तरह पञ्चा और सरपञ्चा ने गीतवाड़े बनाए। यह गांव के मुखियों की जबरदस्ती थी और ज्यादाती थी। और आज हम क्या देखते हैं कि इन गीतवाड़ों और manurepits को शामिलता देह से निकाला जा रहा है। इससे हरिजनों को बहुत नुकसान होगा और उनके सब स्वप्न अधूरे रह जाएंगे। उन्हें अपनी ज़रूरियात हासिल करने में बहुत मुश्किल पेश आयेगी।

फिर मैं गीतवाड़ों के बारे में आपकी सेवा में अर्ज करूं कि जिस वक्त principal Act बना तो गांव के बिस्वेदारों ने ठोलेदारों और बूटीमारों की जायदाद पर भी कब्जा कर लिया और बाद में पंचायतों के अन्दर बड़े बड़े गीतवाड़े बना दिये। आज यह हालत है कि यह गीतवाड़े गांव के जौहड़ तक ले गये हैं। फिर इन गीतवाड़ों में कुएं भी शामिल कर लिए गए हैं जहां से लोग पानी भरते थे। और फिर हरिजनों के मकानों के आगे बाड़ लगा दी है ताकि वह गीतवाड़े

[श्री मनी राम]

में जाकर पानी न ले सके। इस तरह गीतवाड़ों का बिस्वेदार के कब्जे में रहना हरिजनों के लिये परेशानी का बायस बना हुआ है। गीतवाड़े की वजह से natural gifts से भी हरिजनों को महसूस किया जा रहा है। वह बेचारे दुखी होकर Deputy Commissioner की सेवा में फरियाद करते हैं Supdt. Police के दफ्तर का चक्कर काटते हैं लेकिन अभी तक गीतवाड़ों से पानी लेना मुश्किल है। जिन खेतों में कुएं थे और हरिजन और दूसरी इस तरह की जातियां पानी लेती थीं वह सब principal Act के बनने के बाद गीतवाड़े बना दिये गए और कुओं को इन में शामिल कर लिया गया और जहां गांव के बड़े बड़े manurepits थे उन्हें भी बिस्वेदारों ने अपने कब्ज़ा में कर लिया। अगर अब इस Amending Bill की रू से गीतवाड़ों और manurepits के इलाके को शामिलता देह से निकाल दिया गया तो शामिलता देह कहाँ रह जाती है? तरकली की जगह कहाँ रह जाती है? हरिजनों के मकानों के बनाने के लिये जगह कहाँ रह जाती है?

इस लिए, स्पीकर साहिब, मैं आपकी मारफत वज़ीर साहिब से अर्ज़ करूंगा कि शामिलता देह में शामिलता पट्टी, शामिलता पाना, शामिलता ठोला, शामिलता टीका और शामिलता तरक ज़रूर शामिल होनी चाहिये और इसके साथ साथ principal Act के बाद जो गीतवाड़ और manurepits बनाये गये वह भी इसमें शामिल कर देने चाहिये और जो principal Act के लागू होने से पहले बने थे उन्हें छोड़ दिया जाये ताकि सही मायनों में शामिलता देह बन सके और गरीब हरिजनों और दूसरी जातियों का भला हो सके। इन शब्दों के साथ मैं श्री चांद राम और श्री लाजपत राय की amendments को support करता हूँ।

ਸ. ਗੁਰਬਚਨ ਸਿੰਘ ਬਾਜਵਾ (ਮਾਲ ਵਿਦਿਅ ਅਤੇ ਮੁੜ ਵਸਾਉ ਮੰਤਰੀ):

ਸਪੀਕਰ ਸਾਹਿਬ, ਮੈਂ ਇਸ ਕਲਾਜ਼ 3 ਵਿਚ ਇਕ ਤਰਮੀਮ ਕਰਨਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹਾਂ। ਇਸ ਦਾ ਛਾਵ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਜਦੋਂ ਆਬਾਦੀ ਦੇਹ ਵਿਚ ਗੈਰ ਮਾਲਿਕ ਸਨ ਤਾਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਇਹ ਹਕ ਦਿੱਤੇ ਗਏ ਸਨ ਕਿ ਮਕਾਨਾਂ ਦੇ ਹੇਠ ਜੋ ਜਗ੍ਹਾ ਸੀ ਉਸ ਦੇ ਵੀ ਉਹ ਮਾਲਕ ਹਨ। ਇਹ ਇਕ omission ਹੈ ਗਈ ਸੀ ਜਿਸ ਨੂੰ ਦੂਰ ਕਰਨਾ ਹੈ ਅਤੇ ਨਾਲ ਹੀ ਜੋ ਇਸ ਕਲਾਜ਼ 3 ਵਿਚ exceptions ਹਨ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਰਾਹੀਂ ਅਸੀਂ ਆਬਾਦੀ ਦੇਹ ਤੋਂ ਬਾਹਰ ਅਤੇ ਗੀਤਵਾੜ ਤੇ manurepits ਵਜੋਂ ਵਰਤੇ ਜਾ ਰਹੇ ਥਾਵਾਂ ਅਤੇ ਮਕਾਨਾਂ ਨੂੰ ਇਸ ਵਿਚੋਂ ਕਢ ਰੱਖੇ ਹਾਂ ਉਸ ਦੇ ਸਾਹਮਣੇ ਵੀ ਇਸ ਤਰਮੀਮ ਦੀ ਲੋੜ ਹੈ ਕਿ ਕਲਾਜ਼ 3 (i) a ਵਿਚ ਸ਼ਬਦ ਸ਼ਾਮਲਿਤ ਦੇਹ ਤੋਂ ਬਾਦ “excluding Abadi Deh” ਸ਼ਾਮਲ ਕਰ ਦਿੱਤੇ ਜਾਣ। ਜੇ ਤੁਸੀਂ ਇਜਾਜ਼ਤ ਦਿਉ ਤਾਂ ਮੈਂ ਇਹ amendment move ਕਰ ਦਿਆਂ।

Mr. Speaker: Yes you may move it.

Minister for Revenue: Sir, I beg to move-

In clause 3 (i) (a),

between "Shamilat Deh" and the word "and", the words "excluding Abadi Deh" be inserted.

ਜੇਕਰ ਇਹ amendment ਨਾ ਆਵੇ ਤਾਂ ਇਸ ਦਾ ਮਤਲਬ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਜਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਅਸੀਂ ਬਾਕੀ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਜਿਹੜੇ non-proprietors ਹਨ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਆਬਾਦੀ ਦੇਹ ਦੇ ਹਕੂਕ ਦਿੰਦੇ ਹਾਂ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਉਸ ਮੀਨ ਦਾ ਮਾਲਿਕ ਬਣਾਉਂਦੇ ਹਾਂ ਉਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਅਸੀਂ ਦੂਜੇ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਜਿਹੜੇ ਖੁਦ ਮਾਲਿਕ ਹਨ, proprietors ਹਨ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਅਸੀਂ ਇਹ ਹਕ ਨਹੀਂ ਦਿੰਦੇ। ਜਿਹੜੇ ਅਸਲ ਵਿਚ ਮਾਲਿਕ ਨਹੀਂ ਸਨ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਅਸੀਂ ਕਾਨੂੰਨ ਦੀ ਰਾਹੀਂ ਉਸਦਾ ਮਾਲਿਕ ਬਣਾ ਦਿੱਤਾ ਪਰ ਜਿਹੜੇ ਖੁਦ ਮਾਲਿਕ ਵੀ ਹਨ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਅਸੀਂ recognise ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ। ਇਹ ਇਕ ਗ਼ਲਤੀ ਸੀ ਜਿਹੜੀ ਕਿ ਰਹਿ ਗਈ ਸੀ ਅਤੇ ਉਸ ਗ਼ਲਤੀ ਨੂੰ ਇਸ amendment ਦੀ ਰਾਹੀਂ ਦੂਰ ਕੀਤਾ ਜਾ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਜੇਕਰ ਅਸੀਂ non-proprietors ਨੂੰ ਕਾਨੂੰਨ ਬਣਾ ਕੇ ਆਬਾਦੀ ਦੇਹ ਦੇ ਹਕੂਕ ਦੇ ਦਿੱਤੇ ਹਨ ਤਾਂ ਇਹ ਵੀ ਜ਼ਰੂਰੀ ਹੈ ਕਿ ਉਸੇ ਕਾਨੂੰਨ ਵਿਚ proprietors ਦੇ ਹਕੂਕ ਨੂੰ ਵੀ recognise ਕੀਤਾ ਜਾਵੇ। ਜੇਕਰ ਅਸੀਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਵੀ ਇਹ ਹਕ ਨਹੀਂ ਦਿੰਦੇ ਤਾਂ ਇਹ ਇਕ ਬਹੁਤ ਬੁਰੀ ਗੱਲ ਹੈ। ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਨਾ ਕਰਨ ਦੇ ਨਾਲ ਇਹ ਚੀਜ਼ indefinite ਰਹਿ ਜਾਂਦੀ ਅਤੇ ਇਹ courts ਨੇ ਵੀ hold ਕੀਤਾ ਹੈ। ਇਸ ਲਈ ਮੈਂ ਅਰਜ਼ ਕਰਾਂਗਾ ਕਿ ਜਿਹੜੀ ਇਹ amendment ਮੈਂ ਪੇਸ਼ ਕੀਤੀ ਹੈ ਇਹ ਬਹੁਤ ਜ਼ਰੂਰੀ ਹੈ ਅਤੇ ਇਹ ਪਾਸ ਹੋਣੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ।

Mr. Speaker: Motion moved-

In clause 3 (i) (a),

between "Shamilat Deh" and the word "and", the words "excluding Abadi Deh" be inserted.

श्री चांद राम अहलावत (भुज्जर) : स्पीकर साहिब , मैं इस amendment की सुखालिफत में कुछ अर्ज़ करना चाहता हूं और मैं इसकी पुर ज़ोर.....

अध्यक्ष महोदय : आप पहले इस क्लॉज़ पर बोल चुके हैं। दुबारा नहीं बोल सकते।

(The hon. Member has already spoken on this clause and, therefore, he cannot speak again.)

श्री चांद राम अहलावत : मगर मैं इस amendment की मुखालिफत तो कर सकता हूं.....(interruptions)

अध्यक्ष महोदय : यह amendment बहुत late stage पर आई है। मैं आप को खास हालात में बोलने की इजाज़त दे रहा हूं। (This amendment has come at a very late stage. I am permitting the hon. Member to speak under special circumstances.)

श्री चांद राम अहलावत : मैं स्पीकर साहिब, इस amendment की जो अभी मिनिस्टर साहिब की तरफ से पेश की गई है, पुरज़ोर मुखालिफत करता हूं। मैं इसकी मुखालिफत इस लिये करता हूं कि उन्होंने ने कमज़ोर और गरीब लोगों के साथ ज़बरदस्ती करने के लिये एक बड़ा अजीब तरीका निकाला है। इस amendment का मकसद सिवाए इस बात के और कुछ नहीं हो सकता कि लोगों में भगड़े डाले जाएं। और यह भगड़े किन से पड़ेंगे ? उन लोगों से जिन को यह कहते हैं कि वह घरों के मालिक नहीं बने। हमें इस बात पर कोई इतराज़ नहीं है। आप उनको उनके छप्परों का मालिक बना दें। मगर आप मुझे किसी ऐसे गांव की मिसाल बता दें जहां कि पंचायत ने किसी मालिक मकान को, किसी proprietor को उसके घरसे बेदखल कर दिया हो। ऐसी कहीं भी कोई बात नहीं हुई है। इस चीज़ का कोई भगड़ा नहीं है। भगड़ा तो यह है कि आबादी देह के अन्दर जो vacant spaces हैं जिन पर हरिजनों और दूसरे गरीब आदमियों का कब्ज़ा है उन पर ज़बरदस्त लोग कब्ज़ा न कर लें। यह जो खाली ज़मीनें हैं आबादी देह के अन्दर, वहां हरिजन लोग ढंगर ढोर बांधते हैं और common purposes के लिये इस्तेमाल करते हैं। इस amendment के लाने का उसके सिवा और कोई मतलब नहीं हो सकता कि ज़बरदस्त लोगों को इन पर कब्ज़ा जमाने का मौका दिया जाए। इसका कोई record तो है नहीं, कोई survey record नहीं जैसा कि municipal committees में होता है इस लिए उन ज़मीनों पर, उन vacant spaces पर जो अब हरिजनों के use में हैं कई ज़बरदस्त आदमी कब्ज़ा कर लेंगे। मैं कहूंगा कि इस amendment से मुकदमे और भगड़े करवाने वाली बात होगी। ऐसी मिसालें मौजूद हैं जहां पर कि पहले गरीब लोग, हरिजन लोग ढंगर बांधते थे, चौकियां पड़ी हुई थीं और उनको common purposes के लिये हरिजन इस्तेमाल करते थे मगर वहां पर ज़बरदस्ती कब्ज़ा कर लिया गया ज़मी-

दारों के खिलाफ कोई गवाही देता नहीं इस लिए वह जबरदस्ती कब्ज़ा कर लेते हैं और कर लेंगे इस amendment के पास हो जाने के बाद । मैं समझता हूँ कि आप एक २ मामला पर उन गरीब लोगों को तंग कर रहे हैं । मैं पूछता हूँ कि आप आए कहां से हैं ? क्या आप शहरों से आ रहे हैं या गांवों से ? कहते तो हैं कि हम गांव में रहते हैं मगर मैं कहता हूँ कि यह अगर गांव में रहते होते तो ऐसी amendment न लाते । कहते हैं कि हम उनको मकानों और घरों के मालिक बना रहे हैं । मैं कहता हूँ कि मालिक तो वह पहले ही हैं । मेरे ख्याल में ऐसा कोई law भी है । Proprietary body जो है उसके लिए ऐसा करने की ज़रूरत नहीं है । हां जिन के अधिकार law recognise नहीं करता था उनके लिए करना चाहिए था । Proprietary body को पहले ही lawfully अधिकार हैं । कहीं ऐसी problem नहीं आई है जहां किसी बने बनाए घर से किसी proprietor को निकाल दिया गया हो । इस लिए मैं इस amendment की मुखालिफत करता हूँ ।

श्री माड़ू सिंह मलिक (साम्पला): स्पीकर साहिब , यह जो Punjab Village Common Land (Regulation) Act है शिमला में मार्च 1953 में पहले पास हुआ था । यह जो तरमीम अब श्री चांद राम की तरफ से आई है और एक जो यह मिनिस्टर साहिब ने पेश की है, उस वक्त भी आई थी । मगर उस वक्त श्री चांद राम वाली amendment ही मंज़ूर हुई थी । इस amendment के साथ यह बिल पास हो कर President साहिब के पास मंजूरी के लिए गया मगर उन्होंने ने उसको मंजूरी न देकर यह लिख कर वापिस कर दिया कि शामिलत देह में पत्ती, टीका, पाना वगैरह २ जो हैं शामिल नहीं करनी चाहिए । फिर दोबारा अक्टूबर session में वह Act original form में जैसा कि मार्च में पहले पेश हुआ था लाया गया और उसी शकल में पास हुआ । मेरे कहने का मतलब यह है कि यह amendment जो अब फिर चांद राम जी लाए हैं पहले भी एक दफा पास हो चुकी है । मगर जब वह Act, President साहिब से पास हो कर वापिस आया तो इस amendment को drop कर दिया गया । तो मैं समझता हूँ कि फिर उसी चीज़ को पाना, पत्ती, ठोला, वगैरह को बीच में ले आना इस बिल को nullify करने के बराबर है । यह चाहते हैं कि "Shamilat Deh shall include areas described in the revenue records as shamilat Taraf, Pattis, Pannas, Tholas, and Tikkas." यह बिल्कुल गलत

[श्री माडू सिंह मलिक]

definition है शामिलत देह की। मैं उनको बताना चाहता हूँ कि शामिलत देह और चीज़ है, तरफ और पत्ती अलग है, ठोला अलग है और टीका अलहदा है। एक २ गांव में ऐसी ज़मीनें पड़ती हैं। फर्ज़ करो कि अगर कोई आदमी लावलद चला जाए तो उसके हकूक मलकियत उसके ठोला को मिलेंगे। क्या आप उसको सारे गांव की मलकियत करार देंगे ? क्या.....

श्री चांद राम अहलावत : वह जो boon for the poor होगा।

श्री माडू सिंह मलिक : यह कोई boon नहीं है कि एक का हक दूसरे को दे दिया जावे। आप सारे गांव की जो सांझी ज़मीन है वह सारी की सारी पंचायतों को दे दें इस पर कोई इतराज़ नहीं और यह जो original Act है उस का मनशा भी यही है। इसलिए उनकी amendment को मंज़ूर नहीं करना चाहिए। मिनिस्टर साहिब ने जो तरमीम पेश की उसको मान लेना चाहिए। मेरे लायक दोस्त श्री चांद राम जी ने कहा कि आज तक कोई ऐसा केस नहीं हुआ है कि किसी ज़मींदार को उसके मकान से बेदखल कर दिया गया हो। अरे भाई अगर हुआ नहीं है तो हो तो सकता है। पंचायतों को अख्तियार है कि किसी को भी बेदखल कर दें या फिर किराया या कोई टैक्स वगैरह लगा दें। आबादी देह का आपने Principal Act के अन्दर non-proprietors को तो मालिक बना दिया मगर जो मालिक थे उनको non-proprietors बना दिया। यह कभी नहीं हो सकता कि आप गैर मालिक को मालिक बना दें और मालिक को गैर मालिक। यह चीज़ Constitution के खिलाफ है। यह जो तरमीम अब मिनिस्टर साहिब ने पेश की है यह चीज़ पहले Act में भी साफ नहीं थी और न ही इस बिल में साफ थी। यह तरमीम लाकर उन्होंने ने अच्छा किया कि इस चीज़ को साफ कर दिया है। बहुत से ऐसे cases हो चुके हैं जहां पंचायतों ने इस तरह की ज़मीन पर कब्ज़ा कर लिया। मेरे खयाल में इस तरह की 10 अपीलें तो मेरे अपने ज़िला रोहतक की हाई कोर्ट में होंगी कि आया आबादी देह की ज़मीनें जो हैं शामिलत का हिस्सा बनती हैं या नहीं ? क्या वह पंचायतों के अख्तियार में आती हैं या नहीं ?

श्री राम प्रकाश : हाई कोर्ट में कोई कैसला हुआ है या नहीं ?

श्री माडू सिंह मलिक : नहीं हुआ है ?

ਮਾਲ, ਵਿਦਿਆ ਅਤੇ ਮੁੜਵਸਾਉ ਮੰਤਰੀ (ਸਰਦਾਰ ਗੁਰਬਚਨ ਸਿੰਘ ਬਾਜਵਾ):

ਸਪੀਕਰ ਸਾਹਿਬ, ਮੈਨੂੰ ਕੁਝ ਤਕਰੀਰਾਂ ਸੁਣ ਕੇ ਇਹ ਮਲੂਮ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਕੁਝ ਦੋਸਤਾਂ ਨੂੰ ਇਸ ਬਿਲ ਦੇ ਬਾਰੇ ਗ਼ਲਤ ਫਹਿਮੀ ਹੋ ਗਈ ਹੈ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੀਆਂ ਗ਼ਲਤੀਆਂ ਤੋਂ ਤਾਂ ਇਹ ਮਲੂਮ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਇਹ ਸਮਝੇ ਹੀ ਨਹੀਂ ਕਿ ਇਸ ਬਿਲ ਵਿਚ ਜਿਹੜੇ provision ਕੀਤੇ ਹਨ ਉਹ ਕੀ ਹਨ। ਕੁਝ ਦੋਸਤਾਂ ਦਾ ਖਿਆਲ ਹੈ ਕਿ ਇਸ ਬਿਲ ਦੇ ਲਿਆਉਣ ਨਾਲ ਅਸੀਂ ਲੋਕਾਂ ਦੇ ਸ਼ਾਮਲਾਤ ਦੇ ਹਕੂਕ ਵਿਚ ਦਖਲ ਦੇਣਾ ਚਾਹੁੰਦੇ ਹਾਂ। ਇਹ ਚੀਜ਼ ਬਿਲਕੁਲ ਗ਼ਲਤ ਹੈ। ਸ਼ਾਮਲਾਤ ਦੇ ਜਿਹੜੇ ਹਕੂਕ ਹਨ ਉਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਕਾਇਮ ਹਨ ਅਤੇ ਉਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਕਾਇਮ ਰਹਿਣਗੇ। ਫਿਰ ਜਿਹੜੀ ਇਹ amendment ਹੈ ਇਸ ਵਿਚ ਕੋਈ ਨਵੀਂ ਗਲ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਜਿਹੜੀ ਚੀਜ਼ ਪਹਿਲਾਂ ਹੀ ਮੌਜੂਦ ਹੈ ਉਸ ਨੂੰ ਅਸੀਂ ਜ਼ਰਾ ਹੋਰ ਸਾਫ਼ ਕਰ ਰਹੇ ਹਾਂ। ਪਿਛਲੇ Act ਵਿਚ ਵੀ ਇਹ ਚੀਜ਼ ਸਾਫ਼ ਨਹੀਂ ਸੀ ਕਿ ਆਇਆ ਆਬਾਦੀ ਦੇਹ ਜਿਹੜੀ ਹੈ ਉਸ ਸ਼ਾਮਲਾਤ ਦੇਹ ਵਿਚ ਆਉਂਦੀ ਹੈ ਜਾਂ ਨਹੀਂ। ਅਸੀਂ ਸ਼ਾਮਲਾਤ ਦੀ ਸਾਫ਼ definition ਨਹੀਂ ਦੇ ਸਕੇ ਸਾਂ। ਸਾਡੇ ਨੋਟਿਸ ਵਿਚ ਇਹ ਚੀਜ਼ਾਂ ਆਈਆਂ ਹਨ ਕਿ ਇਸ ਚੀਜ਼ ਨੇ ਕਾਫੀ ਝਗੜੇ ਪੈਦਾ ਕੀਤੇ ਹਨ ਅਤੇ ਲੋਕ courts ਤਕ ਪੁੱਜੇ ਹਨ। Courts ਨੇ ਵੀ ਕਿਹਾ ਹੈ ਕਿ ਇਸ ਚੀਜ਼ ਦੀ ਕੋਈ ਸਾਫ਼ definition ਨਹੀਂ ਹੈ। ਜੇਕਰ ਆਬਾਦੀ ਦੇਹ ਨੂੰ ਸ਼ਾਮਲਾਤ ਦੇਹ ਵਿਚੋਂ exclude ਨ ਕੀਤਾ ਤਾਂ ਫੇਰ ਜੋ ਘਰ ਲੋਕਾਂ ਨੇ ਬਣਾਏ ਹਨ ਉਹ ਸਭ ਸ਼ਾਮਲਾਤ ਵਿਚ include ਹੁੰਦੇ ਹਨ। ਸ਼ਾਮਲਾਤ ਦੇਹ ਨੂੰ dispose of ਕਰਨ ਦੇ ਅਖਤਿਆਰਾਤ ਤੁਸੀਂ ਪੰਚਾਇਤਾਂ ਨੂੰ ਦਿੱਤੇ ਹਨ। ਇਸਲਈ ਜਦੋਂ ਤਕ ਤੁਸੀਂ ਉਸਦੀ ਕੋਈ ਸਾਫ਼ ਅਤੇ comprehensive definition ਨਾ ਕਰੋਗੇ ਕੰਮ ਨਹੀਂ ਚਲੇਗਾ ਅਤੇ ਝਗੜੇ ਖੜੇ ਹੋਣਗੇ। Principal Act ਜੋ ਬਣਿਆ ਸੀ ਉਸ ਵਿਚ ਗ਼ੈਰ ਮਾਲਕਾਂ ਨੂੰ ਤਾਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਘਰਾਂ ਦਾ ਮਾਲਿਕ ਬਣਾ ਦਿੱਤਾ ਸੀ ਪਰ ਮਾਲਿਕਾਂ ਦੇ ਘਰਾਂ ਦੇ.....

(At this stage members of the Panthic Group walked into the House en-bloc. They were welcomed by the Treasury Benches with loud thumping of tables and cheers.)

ਸਰਦਾਰ ਚੰਨਣ ਸਿੰਘ ਧੂਤ : ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੀਆਂ ਤੁਸੀਂ ਹੁਣ ਸੀਟਾਂ ਬਦਲ ਦਿਉ।

ਅਧਯਕਸ਼ ਸਹੋਦਯ : ਆਪ ਫਿਕਰ ਨ ਕਰੋਂ। ਆਪਕੀ sandwich ਨਹੀਂ ਹੋਨੇ ਦੱਸੇ।
(ਵੱਸੀ)

(Please don't worry. You will not be sandwiched.)
(laughter.)

ਮਾਲ, ਵਿਦਿਆ ਤੇ ਮੁੜਵਸਾਉ ਮੰਤਰੀ: ਮੈਂ ਅਰਜ਼ ਕਰ ਰਿਹਾ ਸੀ ਕਿ ਇਹ ਚੀਜ਼ ਸਾਫ਼ ਨਹੀਂ ਸੀ। ਇਸ ਚੀਜ਼ ਨੂੰ ਸਾਫ਼ ਕਰਨ ਲਈ ਅਸੀਂ ਇਹ amendment ਲਿਆਂਦੀ ਹੈ।

[ਮਾਲ, ਵਿਦਿਆ ਤੇ ਮੁੜਵਸਾਉ ਮੰਤਰੀ]

ਅਸੀਂ ਜਿਹੜੀ ਸ਼ਾਮਲਾਤ ਦੇਹ ਪੰਚਾਇਤਾਂ ਦੇ ਹਵਾਲੇ ਕਰ ਰਹੇ ਹਾਂ ਉਸਨੂੰ ਸਾਫ ਕਰ ਰਹੇ ਹਾਂ ਤਾਕਿ ਕੋਈ ਝਗੜੇ ਦੀ ਗੁੰਜਾਇਸ਼ ਨ ਰਹੇ। ਜਿਹੜੀ ਇਹ ਗਲ ਕਹੀ ਗਈ ਹੈ ਕਿ ਅਸੀਂ ਹਕੂਕ ਨੂੰ ਖਤਮ ਕਰ ਰਹੇ ਹਾਂ, ਗਲਤ ਹੈ।

ਸਪੀਕਰ ਸਾਹਿਬ, ਕੁਝ ਦੋਸਤਾਂ ਨੇ amendments ਪੇਸ਼ ਕੀਤੀਆਂ ਹਨ। ਮੇਰੇ ਮਾਨਯੋਗ ਮਿੱਤਰ ਧੂਤ ਸਾਹਿਬ ਨੇ ਤੇ ਸ਼੍ਰੀ ਮੋਹਨ ਲਾਲ ਜੀ ਨੇ ਕਿਹਾ ਹੈ ਕਿ ਇਸ ਵਿਚੋਂ ਸ਼ਬਦ “such as streets” ਕਢ ਦਿਉ। ਜਿਹੜੀਆਂ ਚੀਜ਼ਾਂ ਅਸੀਂ ਸਾਫ ਕਰਨਾ ਚਾਹੁੰਦੇ ਸੀ ਉਹ ਸਾਫ ਨਹੀਂ ਹੋਣ ਦਿਤੀਆਂ ਗਈਆਂ। ਜਿਹੜੀਆਂ ਗਲੀਆਂ, ਖੂਹ ਜਾਂ ਸਕੂਲ common purpose ਲਈ ਹਨ ਉਹ ਲਾਜ਼ਮੀ ਤੌਰ ਤੇ ਸਾਫ ਕਰਨ ਦੀ ਲੋੜ ਸੀ। ਪੰਡਿਤ ਜੀ ਨੇ ਕਿਹਾ ਹੈ ਕਿ ਭਾਵੇਂ ਕੋਈ ਸ਼ਾਮਲਾਤ 100 ਸਾਲ ਤੋਂ ਸ਼ਾਮਲਾਤ ਦੇਹ ਚਲੀ ਆ ਰਹੀ ਹੈ ਉਹਨੂੰ ਵੀ ਸ਼ਾਮਲਾਤ ਦੇਹ ਕਰਾਰ ਦੇਕੇ ਇਸ ਦੇ ਹਵਾਲੇ ਕਰ ਦਿਓ। ਜੇ ਕਿਸੇ ਸ਼ਾਮਲਾਤ ਨੂੰ ਜਿਹੜੀ ਅੱਜ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ 50 ਸਾਲ ਤੋਂ ਵੀ ਸ਼ਾਮਲਾਤ ਨਹੀਂ ਰਹੀ include ਕਰ ਲਿਆ ਜਾਏ ਤਾਂ ਫਿਰ ਠੀਕ ਮਾਲੂਮ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦਾ। ਸ਼੍ਰੀ ਸਾਧੂ ਰਾਮ ਜੀ ਨੇ ਜਿਹੜੀ ਤਰਮੀਮ ਦਿਤੀ ਹੈ ਮੈਂ ਉਸਨੂੰ ਮਨਜ਼ੂਰ ਕਰਦਾ ਹਾਂ। ਸ਼੍ਰੀ ਚਾਂਦ ਰਾਮ ਨੇ ਕਿਹਾ ਹੈ ਕਿ ਇਨ੍ਹਾਂ ਸ਼ਾਮਲਾਤਾਂ ਨੂੰ exception ਵਿਚ ਨਾ ਲਿਆਂਦਾ ਜਾਏ। ਮੈਂ ਸਮਝਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਇਹ ਤਰਮੀਮ out of order ਹੈ। ਜੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ include ਕਰ ਦਈਏ ਤਾਂ exception ਵਿਚ ਨਹੀਂ ਆ ਸਕਦੀਆਂ। ਉਹ ਖੁਦ ਮੰਨਦੇ ਹਨ ਕਿ ਪੱਟੀ, ਪੰਨਾ ਸ਼ਾਮਲਾਤਾਂ ਸਾਰੇ ਪਿੰਡ ਦੀ ਮਲਕੀਅਤ ਨਹੀਂ। ਜਦੋਂ ਉਹ ਇਕ ਪੱਟੀ ਦੀ ਮਲਕੀਅਤ ਹਨ, ਜਾਂ ਇਕ ਟੱਬਰ ਦੀ ਮਲਕੀਅਤ ਹਨ ਤਾਂ ਕੋਈ ਵਜ੍ਹਾ ਮਾਲੂਮ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦੀ ਕਿ ਪੰਚਾਇਤ ਨੂੰ ਸਾਰਾ ਅਧਿਕਾਰ ਕਿਉਂ ਦਿੱਤਾ ਜਾਏ। ਪੱਟੀ ਨੂੰ ਇਕ ਛੋਟੀ ਕਮੇਟੀ ਬਣਾ ਕੇ ਉਸ ਦੇ ਹਵਾਲੇ ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਪਰ ਇਸ ਸੂਰਤ ਵਿਚ ਕਿ ਇਹ ਬੋੜੇ ਆਦਮੀਆਂ ਦੀ ਮਲਕੀਅਤ ਹੈ। ਜੇ ਇਕ ਪਿੰਡ ਜਾਂ ਦੋ ਚਾਰ ਪਿੰਡਾਂ ਦੀ ਮਲਕੀਅਤ ਨੂੰ ਪੰਚਾਇਤ ਦੇ ਹਵਾਲੇ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਜਾਏ ਤਾਂ ਪੱਟੀ ਵਾਲੇ ਨਾਲ ਧੱਕਾ ਹੈ, ਟੱਬਰ ਵਾਲੇ ਨਾਲ ਧੱਕਾ ਹੈ ਜਿਹੜਾ ਮੈਂ ਜਾਇਜ਼ ਨਹੀਂ ਸਮਝਦਾ। ਜਿਹੜੇ ਹਕੂਕ ਸ਼ਾਮਲਾਤ ਵਿਚ ਹਾਸਲ ਹਨ ਭਾਵੇਂ ਚਰਾਉਣ ਦਾ ਟੱਕ ਹਾਸਲ ਹੈ ਉਹ ਅਸੀਂ ਇਸ ਬਿਲ ਰਾਹੀਂ ਮਨਸੂਖ ਨਹੀਂ ਕਰ ਰਹੇ। ਉਹ ਇਹੋ ਜਿਹੇ ਸਾਫ rights ਹਨ ਜਿਹੜੇ mature ਹੋ ਚੁਕੇ ਹਨ। Mature ਹੋਏ ਹੋਏ rights ਹਰ ਤਰੀਕੇ ਨਾਲ court ਵਿਚ ਮਨਵਾਏ ਜਾ ਸਕਦੇ ਹਨ। ਜਿਹੜੇ Shamilat Deh ਦੇ ਸ਼ਬਦ ਹਨ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਵਾਜ਼ੇਹ ਤੌਰ ਤੇ definition ਕਰ ਦਿੱਤੀ ਜਾਣੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ ਤਾਂ ਜੋ ਝਗੜੇ ਪੈਣ ਦੀ ਗੁੰਜਾਇਸ਼ ਨਾ ਹੋਵੇ। ਇਸ ਵਿਚ High Court ਜਾਂ Supreme Court ਨੂੰ ਨਾ ਖਿਚਿਆ ਜਾਏ। ਜਿਹੜਾ ਖਰਚ ਮੁਕਦਮਿਆਂ ਤੇ ਕਰਨਾ ਹੈ ਉਹ ਲੋਕਾਂ ਦੇ ਕੰਮ ਆਏਗਾ। ਇਸ ਤਰਮੀਮ ਨਾਲ ਪੰਚਾਇਤ ਨੂੰ ਫਾਇਦਾ ਹੋਵੇਗਾ ਨੁਕਸਾਨ ਨਹੀਂ ਹੋਣ ਲਗਾ।

ਚੌਧਰੀ ਲੁਹਰੀ ਸਿੰਘ: ਆਬਾਦੀ ਦੇਹ ਨੂੰ exclude ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਹੈ ਲੇਕਿਨ ਆਬਾਦੀ ਦੇਹ ਜਿਸ ਗਾਂਥ ਮੇਂ ਹੈ ਕਹਾਂ ਜ਼ਮੀਂਦਾਰਾ ਤਕਸੀਮ ਕਰ ਰਹੇ ਹੈ। ਰਿਹਾਇਸ਼ੀ ਸਕਾਨ ਜ਼ਰੂਰ

exclude ਹੋ ਜਾਨੇ ਚਾਹੀਏ। Proprietary bodies ਨੇ vacant sites ਤਕਸੀਸ ਕਰਕੇ ਦੇੀ ਹੈ। Revenue Courts ਕੋ non-proprietors ਕੋ protection ਦੇਨੀ ਚਾਹੀਏ ਜਿਨ੍ਹੇਂ ਕੁਲ ਹਿੱਸਾ ਨਹੀਂ ਮਿਲੇਗਾ।

ਮਾਲ, ਵਿਦਿਆ ਤੇ ਮੁੜਵਸਾਉ ਮੰਤਰੀ: ਆਪ ਸ਼ਾਇਦ Gora Deh ਦਾ ਜ਼ਿਕਰ ਕਰਦੇ ਹੋ। Gora Deh ਨੂੰ exclude ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ। ਉਹ ਪੰਚਾਇਤਾਂ ਦੇ ਅਧਿਕਾਰ ਵਿਚ ਹੀ ਰਹੇਗੀ। ਸ਼੍ਰੀ ਚਾਂਦ ਰਾਮ ਨੇ ਕਿਹਾ ਹੈ ਕਿ ਖੂਆਂ ਨੂੰ ਕਿਸੇ ਜ਼ਿਮੇਦਾਰ body ਦੇ ਹਵਾਲੇ ਕਰ ਦਿਤਾ ਜਾਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ਜਿਹੜੀ health point of view ਨਾਲ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਚੰਗੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਰਖੇ। ਇਸ ਲਈ ਖੂਆਂ ਨੂੰ ਅਸੀਂ ਸ਼ੁਰੂਰੀ ਤੌਰ ਤੇ ਪੰਚਾਇਤਾਂ ਦੇ ਹਵਾਲੇ ਕਰਨਾ ਚਾਹੁੰਦੇ ਹਾਂ।

ਚੌਧਰੀ ਲਹਰੀ ਸਿੰਹ : ਕੜੇ ਜ਼ਮੀਨੇਂ Gora Deh ਕੇ ਅੰਦਰ ਹੈਂ ਜੋ ਤਕਸੀਸ ਹੋ ਰਹੀ ਹੈਂ।

ਮਾਲ, ਵਿਦਿਆ ਤੇ ਮੁੜਵਸਾਉ ਮੰਤਰੀ: ਅਸੀਂ Gora Deh ਨੂੰ exclude ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ। ਇਸ ਕਰ ਕੇ ਜਿਹੜੇ ਸ਼ਖ਼ ਕਿਸੇ ਮਾਨਯੋਗ ਮੈਂਬਰ ਨੂੰ ਹੋਣ ਉਹ ਰਫਾ ਹੋ ਜਾਣੇ ਚਾਹੀਦੇ ਹਨ।

ਚੌਧਰੀ ਲਹਰੀ ਸਿੰਹ : ਜਨਾਬੇ ਵਾਲਾ .....

ਅਧਯਕ ਮਹੋਦਯ : ਸ਼ਾਨਨੀਯ ਮੈਂਬਰ ਮੇਰੀ ਇਜਾਜ਼ਤ ਕੇ ਬਗੈਰ ਨ ਬੋਲੋ। (The hon. Member should not speak without my permission.)

ਚੌਧਰੀ ਲਹਰੀ ਸਿੰਹ: ਜਨਾਬੇ ਵਾਲਾ, ਮੈਂ ਇਸ point ਕੋ ਸਾਫ਼ ਕਰਨਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹੂੰ।

ਮਾਲ, ਵਿਦਿਆ ਤੇ ਮੁੜਵਸਾਉ ਮੰਤਰੀ: ਮੈਂ ਫਿਰ ਹਾਊਸ ਨੂੰ ਯਕੀਨ ਦਵਾਉਂਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਸਾਡਾ ਮਕਸਦ Gora Deh ਵਿਚ ਜਿਹੜੀਆਂ ਚੀਜ਼ਾਂ ਆਉਂਦੀਆਂ ਹਨ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ exclude ਕਰਨ ਦਾ ਨਹੀਂ।

ਚੌਧਰੀ ਲਹਰੀ ਸਿੰਹ : ਜਨਾਬ ਮੈਂ ਕੁਲ ਕਹਨਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹੂੰ।

ਅਧਯਕ ਮਹੋਦਯ: ਜਬ ਮਿਨਿਸਟਰ ਸਾਹਿਬ ਨੇ ਜਵਾਬ ਦੇ ਦਿਯਾ ਹੈ ਤੋ ਆਪਕੋ ਬਤਾਨੇ ਕੀ ਕਯਾ ਜ਼ਰੂਰਤ ਹੈ? ਆਪ ਨੇ ਜੋ ਕੁਲ ਕਹਨਾ ਹੈ ਆਪ third reading ਪਰ ਕਹ ਲੋ। (When the Minister has already given his reply then

[Mr. Speaker]

where is the necessity of the hon. Member saying anything ?
If, however, he has anything to say, he can do so at the third
reading of the Bill.)

Mr. Speaker: Question is-

In the proposed sub-clause (i) (b), lines 2-5, delete "such as.....
Gorah deh".

The motion was lost.

Mr. Speaker: Question is-

Delete Exception (1).

The motion was lost.

Mr. Speaker: Question is-

In the proposed clause (i) (a), between the words "deh", and
"and", insert "at any time".

The motion was lost.

Mr. Speaker: Question is-

Delete Exception (1).

The motion was lost.

Mr. Speaker: Question is-

To Exceptions add-

"(3) shamilat of villages included in fourteen revenue estates called
'BHOJES' of Naraingarh Tehsil of Ambala District.."

The motion was carried.

Mr. Speaker: Question is-

In the proposed sub-clause (i) (b), line 3, - delete "drinking
wells".

The motion was lost.

Mr. Speaker: Question is-

For the existing "Exceptions", substitute- "Provided that-

- (1) Shamilat deh shall include areas described in the revenue records and Shamilat taraf, Pattis, Pannas, Tholas and Tikkas.
- (2) The areas lying outside the abadi deh and used as gitwars, manurepits and houses by the inhabitants of the village at the commencement of the Principal Act shall be excluded from the operation of this Act and shall vest in the said inhabitants of the village".

After ascertaining the votes of the House by voices, Mr. Speaker said, "I think the Noes have it". This opinion was challenged and division was claimed. Mr. Speaker, after calling upon those Members who challenged the decision and supported the claim for a division, to rise in their places, declared that the division was unnecessarily claimed.

The motion was declared lost.

Mr. Speaker: Question is-

In clause 3 (i) (a):
between "shamilat deh" and the word "and" the words "excluding Abadi Deh" be inserted.

The motion was carried.

Mr. Speaker: Question is-

That Clause 3, as amended, stand part of the Bill.

The motion was carried.

Clause 4.

श्री मोहन लाल दत्त (आनन्दपुर): स्पीकर साहिब, clause 4 की proviso (1) के मुताल्लिक मेरी amendment यह है :

In the proposed first proviso, line 6, after "Saunjidars", add "Muqarraridars".

दूसरी amendment यह है ।

"Delete the proposed second proviso".

पहली proviso clause 4 की यह है—

[श्री मोहन लाल दत्त]

Provided that the existing rights, title, or interest of persons who though not entered as occupancy tenants in the revenue records, but accorded a similar status by custom or otherwise such as Dholidars, Bhondedars, Butimars, Basikhuopahus, Saunjidars, shall not be affected by such vesting.

ये classes जिन का जिक्र यहां पर किया गया है इन के इलावा एक और class है जिन को मुकररीदार कहते हैं। मुकररीदार भी दूसरे 'dars' की तरह शामिलता देह में हकूक रखते हैं। उनका status occupancy tenants से ऊपर और full proprietorship से ज़रा नीचे है। यह लोग आम तौर पर ज़िला अटक के रहने वाले हैं। (हंसी)। Partition के बाद हमारे पंजाब में भी ऐसे देहात हैं जिन के कागज़ात में मुकररीदार दर्ज हैं। इन लोगों को भी दूसरे 'दारों' के साथ रखना चाहिए था। मैं समझता हूं मन्त्रिमण्डल को ऐसा करने में कोई एतराज़ नहीं होना चाहिए।

I just refer you to Section 4 sub-section (20) of the Punjab Tenancy Act. It reads-

"Muqarraridar" means any person who holds land in the Attock district and who, on the date of the commencement of the Punjab Tenancy (Amendment) Act, 1925, was recorded in the revenue records as muqarraridar in respect of such land or who, after the said date, was so recorded with his consent and the consent of the proprietor of such land and includes the successors-in-interest of a muqarraridar."

अध्यक्ष महोदय : यह कौन से डिस्ट्रिक्ट में हैं ? (In which district do these people live ?)

श्री मोहन लाल दत्त : आगे लिखा है :

जनाब मैं आप का ध्यान इन शब्दों की तरफ़ दिलाता हूं। इस में लिखा है :

who, after the said date, was so recorded with his consent and the consent of the proprietor of such land and includes the successors-in-interest of a Muqarraridar.

अध्यक्ष महोदय : यह कौन से ज़िले में है ? (In which district do these people live ?)

श्री मोहन लाल दत्त : मेरी तहसील ऊना में है। मौज्या घनारी और मौज्या बसाल में ये लोग हैं।

As I have already stated you will kindly just keep in view these words of this Section. They are...

or who, after the said date, was so recorded with his consent and the consent of proprietor of such land and includes the successors-in-interest of a Muqarraridar.

Mr. Speaker: This is a repetition.

श्री मोहन लाल दत्त : यानी वे लोग ज्यादातर अटक जिले में हैं। उन के लिये special Act बनाया गया .....

अध्यक्ष महोदय : इस से तो साफ जाहिर है कि ये अलफाज़ अटक जिले से ताल्लुक रखते हैं। (It is quite clear from it that these words pertain to Attock district.)

श्री मोहन लाल दत्त : इस में आगे जाकर लिखा है कि और जगह पर भी जो लोग recorded हैं वे मुकररीदार समझे जाएंगे। इस के मुताल्लिक मैं ने पढ़ कर सुनाया है कि ये लोग कौन होते हैं। यह बिल्कुल सही बात है कि हमारे पंजाब में भी ऐसे लोग हैं जिन को मुकररीदार लिखा गया है। अगर शामिलत देह पंचायतों से ले ली जाएगी तो उन लोगों का हक मारा जाएगा।

अध्यक्ष महोदय : यह तो Attock जिले के मुताल्लिक है। (This is in regard to the Attock district.)

श्री मोहन लाल दत्त : मैंने आपकी वाकफियत के लिये कि ये मुकररीदार कौन होते हैं, कौन नहीं हैं definition पढ़कर सुना दी है आगे मैं यह अर्ज करता हूँ कि:—

There is note under Section 4 sub-section 20, which says—

There Muqarraridar is the dark place of District Revenue Law. No one quite knows what a Muqarraridar is.

मैं वसूक के साथ कह सकता हूँ कि पंजाब में भी मुकररीदार हैं। तहसील ऊना में दो गांव हैं बसाल और घनारी, वहां मुकररीदार हैं। उन को मुकररीदार इस लिये कहते हैं कि उनका rent fixed होता है।

[श्री मोहन लाल दत्त]

Mugarraridar was called as such because his rent was fixed.....

यानी उन की हैसियत occupancy tenants की है। They are glorified tenants. इस लिये स्पीकर साहिब, मैं अर्ज करता हूँ कि इस Act के पास होने से उन पर बड़ी सख्ती होगी। उन के rights मारे जाएंगे। इस लिये मेरी amendment को मान लिया जाना चाहिये।

दूसरी amendment मेरी यह है कि clause 4 की second proviso को delete किया जाना चाहिये। यह बड़ी अफसोसनाक provision लाई जा रही है। इस provision के पास होने से जो Act आप ने पहले शामिलित के मुताल्लिक पास किया था वह नाम मात्र का ही रह जाएगा। और कोई ज़मीन, खास तौर पर ज़िला होशियारपुर और कांगड़ा के mountainous area में शामिलित नहीं रह जाएगी जो कि पंचायतों के कब्ज़े में रह सके। जैसा कि मैंने पहले भी बहस करते हुए अर्ज की थी कि यह शामिलित ज़मीन इन लोगों की मलकियत बनाई गई थी जो कि गांव के मालिकान थे और गैर मालिकान को बिल्कुल इस common land से महरूम रखा गया था। इस injustice को हमारी सरकार ने अनुभव किया और उस ने इसी लिये गैर मालिकान को भी शामिलित में अधिकार दिया। अब वे लोग भी शामिलित को इस्तेमाल कर सकते थे। इसी मकसद के लिये शामिलित को पंचायतों के अधिकार में लाया गया था। लेकिन अब इस Proviso के पास हो जाने से क्या होगा? यह होगा कि जो पुराने मालिकान शामिलित पर काबिज़ थे अब फिर उन लोगों की ही मलकियत उस पर रहेगी। कागज़ात में भी उन लोगों का ही कबज़ा दर्ज है। उस वक्त यह कानून था कि जो गांव के मालिकान होंगे वही लोग शामिलित पर भी कबज़ा कर सकेंगे। उन लोगों का ही कबज़ा शामिलित पर होता था गैर मालिकान का नहीं। अब इस कानून में लिखा हुआ है कि:—

“..... Any person in occupation of Shamilat for more than 12 years without payment of rent.....”

स्पीकर साहिब, हाउस में कुछ मालिकान ने कहा है और मन्त्री महोदय ने भी यह बात कही है कि गैर मालिकान को safe किया गया है। परन्तु मैं तो यह कहता हूँ कि इस Proviso से तो मालिकान को ही safe किया गया है, ... without paying any rent दूसरों को नहीं। सिर्फ वह लोग, जो revenue देते हैं safe होंगे। गैर मालिकान तो tenants होते हैं। इस Proviso के यह मायने

होंगे कि जो लोग शामिलित के वाहद मालिकान बने हुए थे और बारह साल से काबिज़ थे सिर्फ वही लोग उस पर काबिज़ रहेंगे। उन के कबज़े को और ज्यादा safe किया गया है। मैं पूछता हूँ कि कौनसी शामिलित ज़मीन ऐसी रह जाएगी जो कि इस Proviso की मौजूदगी में पंचायत के मातहत रह जाएगी? मैं आप के द्वारा मन्त्री महोदय का ध्यान इस ओर दिलाना चाहता हूँ कि बंजर अराज़ियात पर चाहे किसी का कबज़ा हो लेकिन register में कबज़े के खाने में यह लिखा होता है "मकबूज़ा मालिकान देह"। मैं यह अर्ज़ करना चाहता हूँ कि पिछले Settlement में बंजर अराज़ियात का कोई रिकार्ड नहीं रखा गया कि कौन मालिक नहीं है बल्कि इस ज़मीन की पैमायश भी नहीं हुई। जो लोग पहले शामिलित देह के मालिक थे उन्हीं का कबज़ा दर्ज चला आया है। इस Proviso का मतलब तो मैं यह समझता हूँ कि पुराने मालिकान ही जो शामिलित पर काबिज़ थे उन्हीं का कबज़ा सरकार ने महफूज़ किया है। इसकी मौजूदगी में किसी किसम की शामिलित पंचायतों के कबज़े में नहीं रहेगी। आप ने इस Proviso की implication को नहीं समझा कि आप क्या कर रहे हैं। मैं अर्ज़ करूँ कि होशियारपुर और कांगड़ा और दूसरे mountainous areas की शामिलित मामूली शामिलित नहीं है। वहां पर कई जगहों में एक एक गांव में चार चार हजार घुमाओं ज़मीन बंजर पड़ी हुई है। शिवालिक हिल्ज़ में गांव की ज़मीन का 3/4 हिस्सा बंजर पड़ा हुआ है। वहां जंगलात भरे पड़े हैं। मैं इस शामिलित की हिस्ट्री आप को बताता हूँ। आज कल जो लोग इस ज़मीन के मालिकान बनाए गए हैं दरहकीकत ये मालिकान नहीं थे। अंग्रेज़ों के अहद में इनको फर्ज़ी मालिक बना दिया गया था। वास्तविकता यह है कि यह बंजर अराज़ियात शिवालिक हिल्ज़ के हर एक गांव में नेटिव राजाओं की मलकीयत होती थी। They were owned by the native Rajas. जो वहां का राजा होता था वही इस बंजर ज़मीन का मालिक होता था और इसमें गांवों के बाशिंदगान को मक्का चराने घास काटने और लकड़ी काटने का हक होता था। लेकिन मलकियत native Rajas की होती थी। और उसके

4 p. m.

बाद महाराजा रणजीत सिंह के अहद में भी यही बात थी। जब अंग्रेज़ आए तो जो चालाक और होशियार लोग थे, जो थोड़ा बहुत पढ़े लिखे थे उन्होंने उस ज़मीन पर जो पहाड़ी थी, जो बंजर थी, जिसे सब लोग एकसां तौर पर इस्तेमाल करते थे, जिस पर सब की मुशतरका मलकियत थी, अपने हाथों में ले लिया। वह कुछ आदमियों की ही मलकियत हो गई। यही लोग बाद में छोटे मोटे राजा कहलाने लगे। इस सम्बन्ध में, अध्यक्ष

[श्री मोहन लाल दत्त]

महोदय, मैं आप का ध्यान Settlement Manual के एक पैराग्राफ की तरफ दिलाना चाहता हूँ। यह चीज़ कांगड़ा और हुशियारपुर के ज़िलों की बाबत है। जिसने यह किताब यानी Punjab Settlement Manual लिखी है, जो इसका author है, वह एक अंग्रेज़ आदमी है। कांगड़ा ज़िला के बारे में उसमें लिखा है:

When we pass from the plains to the hill country which bounds them on the north a very marked change of tenures is apparent. The best account of the hill tenures is to be found in Sir James Lyall's Kangra Settlement Report, of which very free use has been made in the following paragraphs.

In the hills no village committee in the proper sense exists .....

Each Raja was the landlord of the whole of his raj or principality, not merely in the degree in which everywhere in India the State is in one sense the landlord, but in a clearer and stronger degree.

Then, Sir, further on it is stated.....

"The waste lands, great and small, were the Raja's waste, the arable lands were made up of the separate holdings of his tenants"

As regards the waste the landholders had merely rights of user which were not measured by the amount of land in their possession and were in fact shared by residents in the same tappa who had no land at all.

चाहे किसी की ज़मीन हो या न भी हो, इन waste lands में उनके मसावी हक़ के थे - मलकियत के हक़ नहीं, सिर्फ़ इस्तेमाल करने के हक़ के थे।

इसी तरह शिवालिक हिल्ज़ के बारे में भी मैं इसी Manual में से आप के सामने कुछ शब्द पेश करना चाहता हूँ। वहाँ भी यही बात चलती थी। वह भी किसी की मलकियत नहीं थी, सिर्फ़ इस्तेमाल करने का हक़ मात्र था इसी Manual के सफ़ा 233 पर लिखा है:

"The lower Siwalik is a long low range of sandy hills which stretch across the whole of the Jalandhar Doab, forming the northern boundary of that fertile and productive tract. In the days of the Rajas, when the village common was the property of the Raja or lord of the manor, and not made over to the peasantry, these hill slopes were covered with a low stunted brush wood with a few trees here and there. This manor forest growth was not of

great value to the Rajas or to their successors, the Sikh khardars, but it yielded a sort of cover for game, and was consequently generally protected.

वह जगह तो केवल शिकार के तौर पर इस्तेमाल होती थी। राजाओं के वक्त में भी यही सिलसिला चल रहा था। जो किसान होते थे, जो वहां रहने वाले होते थे, उन्हें केवल users का सा ही हक था।

इस के मुताल्लिक एक बड़ी अहम बात यह है कि जो Occupancy Tenants (Vesting of Proprietary Rights) Act यहां पास हुआ उसके अनुसार मौरूसी मुज़ारयान को ज़मीनों का मालिक करार दिया गया था। अब इस Proviso की रू से क्या होगा? जो पुराने मालिक इन ज़मीनों पर काबिज़ हैं उनकी position safe हो गई है और उन्हें बेदखल नहीं किया जा सकेगा। वह उसी तरह काबिज़ रहेंगे जैसा कि पहले थे। जो मौरूसी मुज़ारयान मालिक भी बनना चाहते हों-गो उन के लिए compensation जो आयद किया गया वह बहुत ज्यादा है पता नहीं वह दे भी सकें या नहीं - उन्हें इन शामिलानों के मालिक बनने का कोई हक नहीं होगा। और जो पहले मालिक बैठे हैं उन्हें oust नहीं कर सकेंगे क्योंकि इस proviso के ज़रिए उन पर उनका कबज़ा महपूज़ कर दिया गया है। इसलिए मैं आप के द्वारा मन्त्री महोदय की तबज़ुह इस बात की तरफ दिलाना चाहता हूं कि जो छोटे मालिक हैं उन के लिए यह व्यवस्था ज़रूर होनी चाहिए कि अगर वह पहले से काबिज़ हैं तो उन्हें गैर महपूज़ न किया जाए। उनको तो काफी safeguards आपने पहले ऐक्ट में भी दे रखे हैं। छोटे मालिकान के कबज़े के rights की रक्षा के लिए आपने पहले ही एक statutory rule बनाया कि जो 10 एकड़ तक का मालिक है और वह बीस साल से किसी ज़मीन पर काश्त कर रहा है तो उसका कबज़ा नहीं छीना जाएगा।

जहां तक मयाद का ताल्लुक है वह तो ठीक है। लेकिन इससे भी tenants को फायदा नहीं पहुंचने वाला। जो tenant होता है वह तो rent पर रहता है। लेकिन यहां पर लिखा है कि उसी का कबज़ा बहाल किया जाएगा जो rent नहीं Land Revenue या cesses देता हो। Land Revenue तो मालिक देते हैं इसलिए इस proviso की मौजूदगी में जागोरदार मालिकान और vested interests का मुफाद ही निकलेगा। मैं दावे से कह सकता हूं कि मंत्रीमंडल और सरकार पर इन मालिकान ने ही आकर pressure डाला और मजबूर किया कि हमारे हकूक की रक्षा करने के लिए ऐसा proviso लिखो।

[श्री मोहन लाल दत्त]

जब यह बिल पिछले सेशन में पेश किया गया तो इसमें यह proviso कतई नहीं था। यह यकीनन बाद में दाखिल किया गया। यह गरीब मुज्दरों पर सरासर ज्यादाती है, उनके साथ नाइन्साफी है। मैं यकीन के साथ कह सकता हूँ कि इससे हमारी सरकार की, जनता की अपनी सरकार की बड़ी निन्दा होगी, लोग agitation करेंगे जिससे सरकार की बदनामी होगी, इसे discredit मिलेगा। मैं सरकार से अनुरोध करता हूँ कि हमें सदा अपने बुनियादी लक्ष्यों को मर्द नज़र रखना चाहिए, उनके अनुसार और उनको दृष्टि में रखते हुए ही कानून बनाने चाहिए। हमारा मूल लक्ष्य तो समाजवाद की स्थापना है। हमारे विश्वास के समाजवाद का अर्थ यह है कि तमान village lands को common रखा जाए जब तक gifts of the nature यानी धन और धरती पर सब का समान अधिकार नहीं होता तब तक हमारे आदर्श समाजवाद की स्थापना नहीं हो सकती। लेकिन मुझे यह कहते हुए अफसोस होता है कि यह जो proviso हम बिल में ला रहे हैं, इससे उलटे हमारे लक्ष्य-समाजवाद-की मिट्टी पलीद होगी, इसका सत्यानाश होगा और लोग हमारा हंसी मज़ाक करेंगे। Landless tenants और भूमिहीन किसानों का जो मसला है इसे यदि हमने इस कानून के ज़रिए पुर अमन तरीके से हल न किया तो वह लोग जो मज़लूम हैं, जो अरसा से पिसे चले आ रहे हैं, जिन्हें वर्षों से ज़मीन की मलकियत से महरूम किया गया है वह अपने जायज़ हक़ को हासिल करने के लिए और भी ज्यादा उत्साह के साथ लड़ेंगे। फिर आप कहेंगे कि यह कम्युनिस्टों की पैदा की हुई agitation है (कम्युनिस्ट मेम्बरों की तरफ से करतल ध्वनि) लेकिन मैं आप को बता देना चाहता हूँ कि वह agitation जायज़ होगी और सत्य पर मबनी होगी। आप उन के सामने खड़े नहीं रह सकेंगे, वह अपने हक़ को अवश्य हासिल करेंगे, उनकी अवश्य जय होगी। यह धन और धरती बंट के रहेगी। यह जो ज़मीन का नाजायज़ बटवारा अंग्रेज़ों के अहद में हुआ था इसको अगर आप ठीक नहीं करेंगे तो यह लोग आप को क्या कहेंगे? यह आप खुद समझ लीजिए कि आप का क्या हाल होगा। इन शब्दों के साथ मैं अपने संशोधनों को पेश करता हूँ।

Mr. Speaker: Motion moved-

In the proposed first proviso, line 6,

after "Saunjidars", *add* "Muqarraridars".

"Delete the proposed second proviso".

Shri Lajpat Rai (Hansi): Sir, I beg to move—

In the second proviso, line 3,—

between “twelve years” and “without” insert “on January 26 1947”.

स्पीकर साहिब, यह amendment move करते हुए आप के द्वारा यह अर्ज करना चाहता हूँ कि यह Principal Act जो 1953 में बना उस वक्त हमें खुशी हुई थी कि उन आदमियों के लिये और उन वोटरों के लिये जिन के वोट लेकर हम यहां आये हैं हम ने कुछ किया है। लेकिन जो amending बिल अब हाउस के सामने पेश है। हम ने इस के देखने से यह नज़र आता है कि जो कुछ हम ने किया था वह गलती की थी इस लिये उस को वापस ले लिया जाये। यह amending बिल जिस शक्ल में हाउस के सामने पेश है इस को देखने से साफ़ ज़ाहिर है कि जिन के पास कुछ है, हमारी गवर्नमेंट चाहती है कि उन्हें और दिया जाये और जिन के पास कुछ नहीं है उन्हें देने की ज़रूरत नहीं है। स्पीकर साहिब, हम गांव के अन्दर देखते हैं और अगर आप भी वहां जा कर देखें तो आप को वहां 80 फीसदी आबादी ऐसी मिलेगी जिस के पास रहने के लिये जगह नहीं है और उन लोगों को इसी वजह से बड़ी तकलीफ़ हो रही है। उन की हालत यहां तक खराब हो चुकी है कि उन के लिये बैठने और खड़ा होने के लिये भी जगह न होने की वजह से उन्हें बड़ा दुख हो रहा है और जंगल में जाने के लिये भी बड़ी तकलीफ़ों का सामना करना पड़ रहा है। गांव के अन्दर जो ठोला की शामिलत ज़मीनें थीं, पत्ती की थीं या पाना की थीं या और कुछ शामिलतें थीं वह भी इस बिल को पेश कर के वापस ली जा रही हैं। स्पीकर साहिब, जिस वक्त हम गांवों में जाते हैं तो हम गरीबों का बड़ा हौसला बढ़ाते हैं और उनको कहते हैं कि हमने आप के भले के लिये यह बिल पास कराया है। लेकिन स्पीकर साहिब, यह बिल जो अब हम पास कर रहे हैं यह वहां की 80 फीसदी आबादी को नुकसान देने वाला है। आप देखें कि इन 80 फीसदी वोटरों को यह नुकसान पहुंचाने वाला है। उसी कांग्रेस गवर्नमेन्ट की तरफ से किया जा रहा है जो गरीबों की हिमायती हमदर्द है और जो गरीबों की मदद करने का दावा करती है। इस के राज्य में यह किस तरह का चीज़ें सोची जा रही हैं? स्पीकर साहिब, इस बिल में सम्मति नहीं आती कि ऐसे बिल को ज़मींदार भी किस तरह से support करते हैं जब कि मैं देखता हूँ अपने ज़िला हिसार के अन्दर सैकड़ों गांव सालम ऐसे हैं जहां एक एक landlord

[श्री लाजपत राय]

के खानदान का शामिलता ज़मीनों में नाम तक नहीं होता. उन के लिये बैठने तक के लिये जगह नहीं है। उन के न गोरे हैं न ही उन के रास्ते हैं। वह सब के सब बेच देते हैं। लेकिन स्पीकर साहिब, अफसोस होता है यह देख कर कि ऐसे २ बिल उन लोगों के लिये हमारी सरकार बनाकर हमारे सामने ले आती है। सूबे की 80 फीसदी आबादी के लिये ऐसे २ कानून बनाये जाते हैं। इस का क्या यह मतलब है कि इन वोटर्स की कांग्रेस को ज़रूरत नहीं है ? गांव में जिन लोगों के पास ज़मीनें नहीं है उनकी आशा इन्हीं शामिलता ज़मीनों पर बन्धी हुई थी। वह इन्हीं के जरिये मेहनत कर के तरक्की कर सकते थे लेकिन अब इस बिल से यह भी इन से ले ली जायेंगी। हरिजन सूबा में 20 फीसदी हैं लेकिन उन की आबादी के एक फीसदी के पास रहने के लिये जगह नहीं है, उन के बच्चों के लिये भी रहने की जगह नहीं है। फिर उन के पास भेड़ बकरी होती हैं और पशु होते हैं उन के लिये जगह तो क्या उन के अपने बैठने के लिये जगह नहीं है। उन के पास सिर छुपाने के लिये जगह नहीं होती। तो इन अलफाज़ के साथ मैं आप के द्वारा अपनी सरकार तक यह चीज़ पहुँचाना चाहता हूँ कि हमारी सरकार की और कांग्रेस की इज्जत इसी में है कि वह ऐसे बिल को वापस ले लें और बैठ कर सोचें कि हम किस तरह से इन 80 फीसदी ग़रीबों के लिये हरेक गांव के अन्दर बाइज्जत रहने के लिये कोई ज़राये मुहैया कर सकते हैं या जगह दे सकते हैं। इन शब्दों के साथ मैं अपनी amendment move करता हूँ और उम्मीद करता हूँ कि यह हाउस इस की तार्ईद करेगा।

Mr. Speaker: Motion moved-

In the second proviso, line 3,—

between “twelve years” and “without” insert “on January 26, 1947”.

Shri Khushi Ram Gupta (Amb.): Sir I beg to move-

In the second proviso, line 2,

for “occupation”, substitute “cultivating possession”.

स्पीकर साहिब, जब अंग्रेज़ को हिन्दुस्तान में आये हुए कुछ अर्सा हुआ था तो उस ने ज़मीन का सरसरी बन्दोबस्त चन्द सालों के बाद हिन्दुस्तान में किया। इस सरसरी बन्दोबस्त के अन्दर, जैसा कि अंग्रेज़ राज से पहले जो ज़मीन का इन्तज़ाम हिन्दुस्तान के अन्दर कायम था उस की बहुत सी बातें इस सरकारी बन्दोबस्त के

रिकार्ड (record) में आ गई थीं। चुनांचि जब हम पुरानी फर्दों की नक्लें हासिल करते हैं तो उन के कागजात माल के अन्दर खाना मलकियत खाली पाते हैं बल्कि उस के अन्दर सिर्फ यह लफ्ज लिखे हुए होते हैं यानी उस खाना में उस काश्तकार का जो उस जमीन को काश्त किया करता था, नाम दर्ज होता है। मगर जब अंग्रेज के वक्त में आखरी बन्दोबस्त 1911-12 में किया गया था तब मालिकान के मुंह में शामिलता और बंजर जमीनें बिला नाम देख कर पानी भर आया था और उन्होंने सोचा कि अगर किसी तरह से हम इन जमीनों को काबू कर लें तो बेहतर होगा। उन्होंने ने कहा कि मालिकान ने महकमा माल के अफसरान से मिल कर शामिलता के बड़े ही मामूली मालिये तशखीस करवाए। क्या मामला तशखीस करवाया? बहुत से देहात में दो पैसे फी बीघा और एक आना फी एकड़। वे लोग इस तरह कबज़ा जमा कर बैठ गए और देहात में तमाम शामिलता पर कबज़ा करने की कोशिश की। मैं इस एवान में कई मरतबा आवाज़ उठा चुका हूं कि हमारे पंजाब के अन्दर पटवारियों के लिए सरकारी पटवार खाने नहीं हैं और पटवारी जमींदार लोगों की हवेलियों और चौबारों व बैठकों में रहते हैं। वहीं से दूध, रोटी और कपड़ा व चारपाई वगैरह उन्हें मिलता है। इस तरह वे लोग समझते हैं कि पटवारी उनकी जेबों में हैं। होता क्या है कि गिरदावरियां मालिकान के नाम बनी हुई हैं, काश्त तो मुज़ारे कर रहे हैं लेकिन उस की काश्त दर्ज हो रही है मालिक के नाम। इस तरह इन्होंने तमाम जमीन पर कबज़ा कर लिया और इन मकबूज़ा मालिकान ने इस तरीके से नाजायज़ फायदा उठाया। शामिलता भी अपने नाम करवा ली। यही नहीं बल्कि जब कोई जमीन दरिया बुर्द हो जाती है चाहे वह किसी मौरूसी मुज़ारे के पास ही हो, वापिस निकलने पर मालिक के खाते में चली जाती है। मेरी तहसील में ऐसा हुआ है कि शर्त वाजबुल अर्ज के अनुसार लावलद मुज़ारे की मृत्यु पर उसकी सारी जमीन मालिक के खाते में चली जाती है यानी कई किस्म की हेराफेरी होती है। मुझे बहुत से ऐसे केस याद आते हैं कि जिन में अगर किसी ला औलाद मुज़ारे की स्त्री मर गई तो मालिकों की तरफ से उसकी सगाई में रुकावटें डाली जाती हैं ताकि वह लावलद मर जाए और उसकी जमीन उन के खाते में आ जाए। फिर मेरे हल्के में ऐसे cases हुए हैं कि मालिक मुज़ारों को रसीदात नहीं देते। कानून तो है कि अगर कोई रसीद न दे तो पचास रुपए तक जुर्माना होगा मगर कोई परवाह नहीं करता। मुज़ारे पैदावार का हिस्सा तो देते हैं मगर कई मालिकान इतने सीना जोर होते हैं कि रसीद अब भी नहीं देते। अब पैदावार को हिस्सा न देना एक भारी जुर्म है क्योंकि अगर मालिक को हिस्सा नहीं मिलेगा तो वह सरकार को मामला कहां से देगा और इस तरह से

[श्री खुशी राम गुप्ता]

सरकारी खजाने पर असर पड़ेगा। तो जब इस तरह तीन साल हो गए और मुज़ारे के पास कोई रसीद न हुई तो मालिकान उन मुज़ारों को अदम अदायगी लगान के जुर्म में वेदखल करवा देते हैं और ज़मीनें अपने कब्ज़े में कर लेते हैं। यानी इस तरह के तरीके इस्तेमाल करके उन्होंने तमाम अराजियात पर कब्ज़ा कर लिया।

तो स्पीकर साहिब, यह जो अमेंडमेंट मैंने दी है उस का मतलब यह है कि जो ज़मीन इस तरह नाजायज़ तरीकों से, जो मैं ऊपर के शब्दों में ज़ाहिर कर चुका हूँ, मालिकों के कब्ज़े में चली गई हैं, अब बाकी शामिलाल भी मालिकान के पास न चली जाए। इस बिल में प्रोविज़न है कि जिस मालिक का उस शामिलाल ज़मीन पर कब्ज़ा होगा, वह अगर land revenue या उस के बराबर रकम अदा करता हो तो वह ज़मीन शामिलाल में नहीं आएगी। इस का मतलब यह होगा कि साबका खामियों को जो 1911-12 के बन्दोबस्त में थीं अब पक्का कर दिया जाएगा और मालिकों को एक नाजायज़ रियायत दे दी जाएगी और उन गरीब मुज़ारों को जो सुबह से शाम तक ज़मीन की काश्त कर के अपनी रोज़ी कमाते और सैकड़ों सालों से इसी तरह भूमि में श्रम करके अपने परिवारों को पालते आए हैं, उस ज़मीन से निकाल दिया जाएगा। फिर हमारा बड़ा नियम प्लानिंग कमिशन (Planning Commission) ने कायम किया abolition of the intermediary system of land cultivation, कि काश्तकार व सरकार के दरमियान का वर्ग न रहे। हम चाहते हैं कि ज़मीन काश्तकार के पास रहे और जो intermediaries नाजायज़ फायदा उठाते हैं वह न उठा सकें। हम गरीब मुज़ारे की exploitation (लूट खसूट) बन्द करना चाहते हैं। मगर इस बिल से तो जो रही सही शामिलाल है वह भी मालिकान के कब्ज़े में चली जायगी।

(At this stage Mr. Deputy Speaker occupied the Chair).
इस तरह वह (landlord) गरीबों को exploit करते हैं और उन का खून चूसते हैं। देखिए, डिप्टी स्पीकर साहिब, यह कितनी मज़हकाखेज़ बात है, तीसरी clause के मुताबिक शामिलाल में कौन सी चीज़ें हैं। बुएँ, तालाब रास्ते व गलियां उन में रह जाएंगे जिन से कोई आमदनी नहीं होती है।

उपाध्यक्ष महोदय : माननीय सदस्य सारे बिल पर बहस कर रहे हैं उन्हें मालूम होना चाहिए कि अब clause 4 की amendment पर बहस हो रही है।
(The hon. Member is discussing the whole Bill. He should know that now amendment to clause 4 is under discussion.)

**THE PUNJAB VILLAGE COMMON LANDS (REGULATION) (13)57
(AMENDMENT) BILL**

श्री खुशी राम गुप्ता : यह उसी में cover होती है। मेरा मतलब यह है कि जो आमदनी की मद्धे है वह पंचायत वालों को नहीं दी गई जैसा शामिलता टीका, पत्ती, शामिलता तरफ व थोला आदि मगर पंचायतों को खर्च करने के लिये कहा जाता है। मेरे गांव का D.B. Primary School अक्टूबर 1955 की बारिशों में गिर गया। मास्टरों और हैडमास्टर ने District Board से दरखास्त की कि इस की मुरम्मत करा दें। उन को जवाब मिला कि 'पंचायत वालों से कहो'। इसी तरह library बनानी हो, हस्पताल बनाना हो या कोई और मुरम्मत वगैरा का काम हो तो खर्च करें पंचायत वाले, मगर यदि कोई आमदन का जरिया है तो वह उन से छीना जा रहा है और फरायज का बोझ गवर्नमेंट उन पर डाल रही है। यह कितनी बुरी बात है। आज अगर यह clause पास हो गई तो इस का बड़ा भारी adverse effect पड़ेगा। किन पर ? उन मौरूसी मुजारों पर जिन्हें 1952 में मालकीयत मौरूसीयत के हकूक मिले हैं और अब गवर्नमेंट उन से मुआवजा तलब कर रही है। अभी तहसीलदार साहिब मुआवजे के मुतालिक पूछने ग्रामों में गये कि मुजारों की क्या राय है। उन्होंने बयान दिए कि अंग्रेज ने यहां डेढ़ सौ साल हकूमत की, उन को हमारी सरकार ने क्या मुआवजा दिया। जमीन तो कुदरती चीज है और हम ने तो विनोबा जी का हुक्म मानना है कि यह पानी, आग, हवा, जमीन सब कुदरती चीजें हैं, खुदा की बख्शिश हैं। तो, उन्होंने कहा हम आप को क्यों मुआवजा दें। फिर उन्होंने कहा कि अगर हम से मुआवजा लेना ही है तो हमें शामिलता दें। Principal Act से उन को आशाएं हो गई थीं कि यदि प्रत्येक व्यक्ति भूमिहीन को जमीन नहीं मिलेगी तो पंचायत में दे कर मुशतरका तौर पर तो उन्हें मिलेगी। इस से उन को तसल्ली हुई लेकिन वह हक भी अब इस बिल के द्वारा छीना जा रहा है। अगर यह clause पास हो गई तो फायदा की बजाए नुकसान पहुंचेगा। लोग इस सरकार से बदजन हो जायेंगे। यह जो बिल असल शकल में Amending Bill पेश किया गया है इस से बजाए सुधार के गरीब लोगों और हरिजनों के लिए और ज्यादा परेशानी पैदा की जा रही है। फिर इस के साथ ही शामिलता में कोई हकूक नहीं दिए जा रहे हैं। तो मैं अर्ज कर रहा हूं कि बहुत से देहातों में मालकान ने शामिलता देह पर कब्जा करते करते चरांद पर भी कब्जा कर लिया हुआ है। मेरे अपने हलका के अन्दर, डिप्टी स्पीकर साहिब, ऐसी मिसालें हैं कि जहां पर चरांद को भी मकबूजा मालकान कर दिया है। एक मर्ला भी चरांद का नहीं रहा और न ही शामिलता देह। फिर जो बन बंजर आदि थे वहां पर भी विस्वेदारों का कब्जा है और ऐसी बुरी हालत हो गई है कि मवेशियों को खुलियों से भी छोड़ा नहीं जा सकता। चौबीस घंटे मवेशी घरों में बंधे रहते हैं और खुलियों पर बंधे रहते हैं। क्योंकि कोई ऐसी जगह नहीं जहां उन्हें चराया जा सके।

डिप्टी स्पीकर साहिब, मैं इस हाऊस के द्वारा आप के नोटिस में एक बात और लाना चाहता हूं कि गरीब बेजमीन किसानों के लिए बड़ी मुश्किल है। इन के पास न तो पैसा है और न ही अन्य साधन। शहरों में तो मजदूरों को भी आराम है ऐतबार को आराम से बैठते हैं, छुट्टी के दिन अखबार, धार्मिक पुस्तक पढ़ सकते हैं। अपनी मांगें पूरी करने के लिये जलसे कर सकते हैं। मजदूर शहरों में रह कर अपनी सन्तान को विद्या पढ़ा सकते हैं। परन्तु

[श्री खुशी राम गुप्ता]

गरीब किसान के लिये उन को यह सुविधाएं नहीं हैं। उन की पेट के धंदे की परेशानी ही दूर नहीं होती।

Mr. Deputy Speaker : Order please. आप relevant नहीं (The hon. Member is irrelevant.)

श्री खुशी राम गुप्ता : मैं यह कहना चाहता हूं कि जब यह मसौदा आया, 30 standard acre को घटाने का, मसौदा इस हाऊस में आना था तो मालकान के जत्थों के जत्थों ने वज्जीरों की कोठियों पर आ कर उन को घेर लिया, 10 एकड़ की हद पेश ही न होने दी। इसी तरह Land Utilisation Act जो 1948 को पास हुआ था यह मालिक पूरे तौर पर लागू नहीं होने देते। क्योंकि मेरे एक Assembly question के उत्तर में तहसील ऊना के चार थानों में से एक थाना अम्ब में 1948 से आज तक केवल 8 एकड़ जमीन इस Act के द्वारा बेजमीन किसानों को दी है। बाकी तीन थाने बिल्कुल खाली हैं।

Mr. Deputy Speaker : Order please. He is irrelevant. Please speak on the clause under discussion.

श्री खुशी राम गुप्ता : मालकान की approach ऊपर तक हो जाती है मगर जब 1955 में इस हाऊस में तजवीज़ पास हो गई। कि 5 रुपए से कम का मालिया माफ कर दो तो कोई सुनवाई नहीं हुई। बड़े बड़े जमींदारों की approach ऊपर हो गई तो उन का काम बन जाता है। आप इस क्लॉज़ में और बिल में ही देख लें कि जमींदारों ने जिन चरांदों पर और शामिलत पर कब्ज़ा कर रखा है उन्हें इस बिल की ज़द से हटा लिया गया है और गरीब की और मज़दूर की कोई सुनवाई नहीं। यह बड़े जमींदार इस आज़ादी के समय में भी गरीब के हक की कोई धारा पास नहीं होने देते। इस लिये मेरी अर्ज़ है कि जो बेजमीन या कम जमीन काश्तकार हैं उस के कब्ज़े में जो शामिलत हो और उस पर इस का कोई असर न पड़े। इन शब्दों के साथ मैं अपनी amendment को पेश करता हूं और चाहता हूं कि इसे मंज़ूर किया जाए।

Mr. Deputy Speaker : Motion moved—

In the second proviso, line 2,—

for "occupation," substitute "cultivating possession".

श्री चान्द राम अहलावत (झज्जर) : प्रधान जी, जो दो amendments इस क्लॉज़ पर पेश की गई हैं, मैं उन की तार्दद करने के लिये खड़ा हुआ हूं। मेरी भी इस

THE PUNJAB VILLAGE COMMON LANDS (REGULATION) (13)59
(AMENDMENT) BILL

क्लाज़ पर चौधरी लाजपत राए जी की amendment जैसी amendments हैं। इस हाऊस में इस बिल पर कल से जो बहस होती रही है मैं इसे सुन रहा हूँ। जो इस बिल के हिमायती हैं वह कसर नहीं छोड़ते इस बात को कहने में कि यह बिल ग़रीबों की भलाई के लिये है। वह कहते हैं कि हम तो किसी भी common land को छीन नहीं रहे और न ही कम कर रहे हैं बल्कि शामिलता देह में जो लोगों के rights हैं, उसे इस्तेमाल करने और अपनी सहूलियातें ज़िन्दगी का प्रबन्ध करने का जो हक है उन्हें इस बिल द्वारा तहस नहस कर रहे हैं। डिप्टी स्पीकर साहिब, यह एक अजीब सी बात है और मैं समझता हूँ कि पंजाब की history में शायद ही कोई ऐसी मिसाल मिलती हो कि जहाँ सीना जोरों, गास्नों चोरों और डाकुओं ने ज़बरदस्ती शामिलता पर कब्ज़ा कर लिया हो और ग़रीब लोगों को इस ज़मीन से महरूम रखा हो, उन के लिये हम इस क्लॉज़ 4 में provision करें। जिन लोगों ने हरिजनों और ग़रीब जातियों को शामिलता के हक से महरूम रखा हो और उस शामिलता पर जिसे गांव की सांझी जायदाद कहते हैं कब्ज़ा कर लिया हो उन के बारे में हम जो ग़रीब जनता के प्रतिनिधि हैं जब legislature में जाएं, विधान सभा में जाएं और यह पास कर दें कि इन पर, ऐसे लोगों पर इस बिल का असर न होगा। क्या यही है जनता की भलाई? क्या इसी लिए हम प्रतिनिधि बन कर यहां भेजे गए हैं कि जिन लोगों ने ज़बरदस्ती शामिलता पर कब्ज़ा कर लिया हो उन के actions पर उस पर मोहर सबत कर दें, और approve कर दें? और इस का जवाब यह दिया जाता है कि जी इन का शामिलता पर 50—60 साल से कब्ज़ा है। यह है, वह है। क्या यही हम करना चाहते थे? कांग्रेस की क्या यही spirit थी? नहीं। यह तो कांग्रेस की spirit और मनशा के खिलाफ़ है।

डिप्टी स्पीकर साहिब, जब Principal Act पास हुआ तो एक तरह की खुशी महसूस की गई कि हरिजनों और गरीब लोगों के लिये शामिलता का प्रबन्ध हो जाएगा लेकिन आज वह सारी चीज़ क्या नज़र आती है? एक धोखा और फरेब। सरकार—कांग्रेस सरकार—जो सक्ज़ बाग़ लोगों को दिखाती रही वह क्या था? दिखावा और फरेब था। यह बिल और इस की यह क्लॉज़ शामिलता में ग़ैर मालिकों के हक़ पर छापा है।

डिप्टी स्पीकर साहिब ! जिन लोगों ने हमें अपनी राए देकर भेजा हो उन्हीं के साथ इस तरह का अन्याय कैसे शोभा देता है? मैं पूछता हूँ कि इस क्लॉज़ के पास कर देने से जब हम देहात में जाएंगे तो क्या कहेंगे कि हम गांव वालों के हितैषी और हमदर्द हैं? हमें ग़रीब ज़मींदारों से हमदर्दी है। इसी लिए हम कांग्रेस पार्टी में आए हैं कि हम ग़रीबों का गला घोट दें। क्या यह कांग्रेस programme के अनुसार है? मैं तो हैरान हूँ कि इस बिल को तैयार करते वक़्त न तो इसे कांग्रेस असेम्बली पार्टी में पेश किया गया न कांग्रेस गवर्नमेंट के किसी अफसर ने, या Government की administrative machinery ने इसे सोचा। न ही यह बात हमारे मिनिस्टर महोदय के नोटिस में आई और न ही इस पर Cabinet ने ध्यान ही दिया कि वह बिल किन लोगों

[श्री चाँद राम अहलावत]

को फायदा पहुंचा और किन गरीब लोगों और non-proprietors को नुकसान होगा। पहले principal Act लागू किया गया और बाद में landlords ने कह दिया कि यह ठीक यह नहीं इस से उन्हें कोई फायदा नहीं नुकसान है। तो यह सरकार झट से तरमोम ले आई। इस तरह के provision बिल में रख कर landlord के पास जो मकबूजा शामिल है उसे हाथ तक नहीं लगाया गया और बगैर पूरा ध्यान दिये यह बिल एक hotch potch शक्ल में हमारे सामने आ गया।

अब, डिप्टी स्पीकर साहिब, यह देखना जरूरी है कि इस बिल का असल मुद्दा क्या है। यह बिल अवाम को और सूबे की environments को बदलने के लिए है। पंजाब की जो फिजा है उस पर असर डालने के लिए यह बिल लाया जा रहा है। पिछले तीन सालों से जब से principal Act पास किया गया है पंजाब की फिजा में जो तबदीली देखने में आई उसे.....

Mr. Deputy Speaker : Order please.

श्री चाँद राम अहलावत : डिप्टी स्पीकर साहिब, यही कह रहा हूँ। मैं इस क्लोज़ पर और अपनी amendment पर ही बोल रहा हूँ और इस पर कोई general discussion नहीं कर रहा। मैं तो यह बता रहा था कि फिजा को बदलने के लिये यह क्लोज़ रखी गई है। कांग्रेस जो आगे बढ़ने का दम भरती है इस बिल को पेश करके, मैं कहूँगा, आगे की बजाए पीछे की तरफ जा रही है। मैं कहता हूँ कि दिहात में और शहर में बसने वालों में फ़र्क है। लेकिन यह बिल तो बड़े बड़े landlords को खुश करने के लिये पेश किया गया है, यह progressive नहीं। यह retrograde measure है। यह तो सब जानते हैं कि दिहात में कौन बसते हैं? दिहातों में वह लोग बसते हैं जो यहां इस हाऊस में और legislatures में मेम्बर भेजते हैं। यह वही मेम्बर हैं जो आज इस तरह के कानून, जो उन के मुफ़ाद के मुनाफ़ी हों, पास कर रहे हैं। यह इन बेचारों की ज़मीन तोड़ने में पूरा हिस्सा ले रहे हैं। मुझे तो हैरानी है यह देहात में जा कर उन लोगों के सामने क्या पेश करेंगे? फिर यह कहा जाता है कि हम non-proprietors की मदद कर रहे हैं। लेकिन असल में इन की मदद नहीं की जा रही बल्कि इन के हक़ को कुचला जा रहा है और इन के हक़ पर छापा मारा जा रहा है। इन proprietors ने, और मैं तो कहूँगा so-called proprietors ने, इन की ज़मीनों को ले लिया है और इस क्लोज़ से इन की ज़मीनों को वापिस शामिल करने में नहीं लिया जा सकता। अगर पच्चास साठ साल से non-proprietors को हक़ नहीं मिला तो आज भी मिलने से रहा। इस क्लोज़ से दिहात में बसने वाले लोग आराम से नहीं रह सकेंगे। यहां पर 12 साल का ज़िक्र किया गया है। वैसे ही जो मौजूदा कानून हैं उन की रू से 12 साल तक का कब्ज़ा होने पर ज़मीन छुड़ाई नहीं जा सकती। इस में यह शर्त लगाने की ज़रूरत क्या थी? इस में 20 साल से जो मुज़ारा हो इस के हक़ की हिफ़ाज़त करना सरकार का काम है। कोई शख्स जो पंचायत को, गांव के सरपंच को या किसी proprietary body

को उगाई बंटाई, आदि दे तो उस का क्या होगा। अब आप कह देंगे कि बारह साल का मुजारा हो तो उन्हें मालिक बना दिया जाएगा। बना तो दिया जाएगा सिर्फ कहने में। यह तो सिर्फ कहने की बातें हैं असल बात यह है कि यह कहेंगे देहात में अपने लोगों के सामने कि देखें कैसे **table turn** हुआ है, कैसे हालात पैदा कर दिये हैं हमने कि जो लोग 12 साल से कब्जा पर हैं, उन्हें मालिक बना दिया है। हालात और वाक्यात में फर्क है। लेकिन बड़े बड़े जमींदार कहा करते हैं। जब कोई 12 साल बाद कब्जा मांगता है तो उन्हें झूठ सच बता कर मालिक अपने हक में अंदराज आदि करवा लेते हैं। सन 1957 में ऐसे ही हुआ। कोई जमीन बंजर है तो कहा गया कि चलो यह तुम्हारे लिए ही है। फिर कई जगहों पर नहरें नहीं पहुंची, पानी किसी तरह **physically** भी नहीं पहुंच सकता। इधर गिरदावरियों की यह हालत है कि जमीन बंजर है, जमीन बंजर लिखी हुई है लेकिन गैर काश्त नहीं। देहाती लोगों को इस तरह उम्मीद बन्धाई जाती है कि उन्हें शामलात में हकूक मिलेगा। सांझे तौर पर **right of easement** मिलेगा। यह सब झूठी तसल्ली है। मुसीबत तो इस बात की भी है कि किसी जगह गरीब हरिजन आसानी से टट्टी नहीं बैठ सकता और आराम से बिना किसी झिझक से रफाहाजत पूरी नहीं कर सकता। डिण्टी स्पीकर साहिब ! आप अंदाजा लगाएं उस गरीब आदमी का जिस के घर के सामने तरफ है, ठोला है तो उस की औरत जाती है तो उस के साथ क्या बीतेगी अगर इस औरत का मालिक **landless** है ? कितनी इज्जत रह जाती है ऐसी हालत में ? मैं तो कहूंगा कि गांव में **landless** के **status** की तो मिट्टी पलीद होती है जिसे कोई **imagine** नहीं कर सकता। इसलिए मैं कहूंगा कि यह बिल पास करना तो अपने **death warrants** पर दस्तखत करने के बराबर है। यह कोई एक रोज का मामला नहीं जिस का इलाज हो। आज हरिजन चिल्ला रहे हैं लेकिन कोई मानता नहीं। और वह आराम का जीवन नहीं गुजार सकते। इस लिए मैं कांग्रेस पार्टी वालों से खास तौर पर यह कहूंगा कि आज कल के बदले हुए हालात को देखें। पीछे की तरफ न जाएं, आगे की तरफ जाएं और देखें कि देहात वालों को किस चीज की जरूरत है और सोचें कि हम उन के लिए क्या कर रहे हैं। जनाब डिण्टी स्पीकर साहिब ! कहते तो यह हैं कि **Right is might** मगर यहां पर क्या हो रहा है **might is right**. जो जबरदस्त लोग हैं, सीना जोर है, साहिबे जायदाद है उन को कहते हैं कि शामलात का मालिक बना दो। वह जमीनें जो गरीबों को, **landless** लोगों को मिलनी चाहिए उन के लिए भी कहते हैं कि जबरदस्त लोगों को ही उस का मालिक बना दो। यह अजोब तमाशा है। डेमोक्रेसी के अन्दर ऐसी चीज होती कभी नहीं सुनी गई। **Parliamentary democracy** में **might is right** होते न कभी देखा गया है और न सुना गया है। यह चीज यहां ही होती हम देख रहे हैं कि ताकतवर लोगों और सीना जोर लोगों को ज्यादा से ज्यादा ताकतवर और सीना जोर बनाने जा रहे हैं। मैं कहता हूं वह लोग चोर है डाकू हैं। मैं चोर और डाकू इस लिये कहता हूं कि जमीन पर उन कुछ लोगों का ही सदियों से कब्जा है जब कि लोगों की, गरीबों की भारी तादाद **landless** है। मगर अब यह फिर उन लोगों को ही शामलात देह से ज्यादा से ज्यादा जमीन निकाल कर दे रहे हैं। जिन का शामलात पर बारह

[श्री चांद राम ग्रहलावत]

साल पहले का कब्ज़ा है उन को उस का मालिक बना रहे हैं। अगर यह चीज़ है तो फिर शायदलात बाकी रह कहां जाती है? Landlords कब्ज़ा दिखा दिखा कर हेरा फेरी करके कब्ज़ा जमा लेंगे। मैं कहता हूं कि यह चीज़ गलत है और सीना जोरी है। अगर आप चाहते हैं कि पंजाब की फिज़ा अच्छी बनी रहे तो आप इस बिल को वापस लें। आप यह न करें कि जो ज़ादा चिल्ला सकते हैं, शोर मचा सकते हैं उन को तो जो मांगें देंते जाएं मगर जो लोग पुर अमन तरीकों से काम करना चाहते हैं, महात्मा गांधी जी की teachings में यकीन रखते हैं और ज़ादा चिल्लाना नहीं चाहते उन को नुकसान पहुंचाएं। यह लोग वह हैं जिन को गांधी जी "हरिके जन" कहते थे। इस age में जबकि भूदान होता हो, इस age में जहां यह कहा जाता है कि भूमि दान में दो....(interruptions)

उपाध्यक्ष महोदय : Order, order. आप इस क्लॉज़ पर ही बोलें। (Order, order. The hon. Member may speak on this clause alone.)

श्री चांद राम ग्रहलावत : मैं इस क्लॉज़ पर बोल रहा हूं। मैं तो यही कह रहा हूं कि यह भूमिदान की age है। Land को gifts में देने वाली age है। भूस्वामियों को कहा जा रहा है कि भूमि दान में दो भूमिहीन लोगों के लिए मगर आप यह उलटा काम करने जा रहे हैं। तो मैं कहता हूं कि इस age में आप इन लोगों को ज़मीन दें और भूमिहीन लोगों को ज़रूर ज़मीन मिलना चाहिए। यह उन का हक है, कोई ऐहसान नहीं है। यह इन का right था जो कि गसब कर रखा था कुछ लोगों ने। इसलिए मैं यह कह रहा हूं कि इस भूदान की age में आप इस भावना से ही काम करें कि हमने इन लोगों को वह right देना है जो कि आज तक ज़बरदस्ती गसब कर रखा हुआ था। आप जिस शक्ल में यह बिल पास करने जा रहे हैं बेशक कर लें मगर यह धक्केशाही होगी। यह अवाम को, प्रजा को जो कि voters हैं, जो हमेशा इस बात में यकीन रखते हैं कि शान्ति से सब कुछ लेना है उन को तंग करने वाली बात है। और उन की patience को tax करने वाली बात है। इन शब्दों के साथ मैं कहूंगा कि यह सारा proviso जो है उस को निकाल दिया जाए। मैं तो यह भी कहूंगा कि यह सारा बिल ही ill-drafted है। यह बिल्कुल नाकारा है और इसे आप वापस ले लें।

Sardar Mohan Singh (Tarn Taran) : Sir, I beg to move—

In the second proviso to clause 4, line 2, *substitute* the words "cultivating possession" for the word "occupation".

डिपटी सपीकर सगिब, मेरी amendment ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਇਸ ਕਲਾਜ਼ ਦਾ ਜਿਹੜਾ ਦੂਜਾ proviso ਹੈ ਉਸ ਵਿਚ ਜਿਥੇ occupation ਦਾ ਲਫਜ਼ ਹੈ ਉਸ ਦੀ ਥਾਂ ਤੇ cultivating possession ਦਰਜ ਕੀਤੀ ਜਾਏ। ਮੈਂ ਅਰਜ਼ ਕਰਨੀ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਮੇਰੇ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਕੁਝ ਦੇਸਤਾਂ ਨੇ ਜੋ ਇਸੇ ਦੇ ਬਾਰੇ ਬਹੁਤ ਵਾਢੇਲਾ ਕੀਤਾ ਹੈ ਮੈਂ ਸਮਝਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਕੁਝ

ਗਲਤ ਫਹਿਮੀ ਹੋ ਗਈ ਹੈ। ਮੈਂ ਕਹਾਂਗਾ ਕਿ ਕਾਂਗਰਸ ਸਰਕਾਰ ਜਾਂ ਇਹ ਹਾਊਸ ਕਦੇ ਵੀ ਅਤੇ ਕਿਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਵੀ ਗਰੀਬਾਂ ਦੇ ਹੱਕਾਂ ਦੀ ਮੁਖਾਲਫਤ ਕਰਲ ਲਈ ਤਿਆਰ ਨਹੀਂ ਕਾਂਗਰਸ ਦੇ ਦਿਲ ਵਿਚ ਅਤੇ ਸਾਡੇ ਸੱਭ ਦੇ ਦਿਲ ਵਿਚ ਗਰੀਬਾਂ ਲਈ ਹਰ ਵੇਲੇ ਹਮਦਰਦੀ ਹੈ ਅਤੇ ਇਹ ਬਿਲ ਵੀ ਗਰੀਬਾਂ ਦੀ ਹਮਦਰਦੀ ਲਈ ਹੀ ਲਿਆਂਦਾ ਗਿਆ ਹੈ। ਇਸ ਬਿਲ ਦੇ ਲਿਆਣ ਦੀ ਇਸ ਲਈ ਲੋੜ ਪਈ ਹੈ ਕਿ ਸ਼ਾਮਲਾਤ ਦੇਹ ਦੀ definition ਸਾਫ ਨਾ ਹੋਣ ਕਰਕੇ ਕਈ ਗਰੀਬਾਂ ਦੇ ਨਾਲ ਧੱਕਾ ਹੋਇਆ ਹੈ ਅਤੇ ਹੁੰਦਾ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਮਿਸਾਲ ਦੇ ਤੌਰ ਮੈਂ ਤੁਹਾਨੂੰ ਦਸਣਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਪਾਕਿਸਤਾਨ ਤੋਂ ਜਿਹੜੇ ਲੋਕ ਆਏ ਹਨ ਖਾਸ ਤੌਰ ਤੇ ਸਿਹੜੇ ਬਾਰ ਦੇ ਰਹਿਣ ਵਾਲੇ ਨਹੀਂ ਸਨ, ਪਰ ਲਾਹੌਰ ਅਤੇ ਰਾਵਲਪਿੰਡੀ ਡਵੀਜ਼ਨ ਦੇ ਸਨ ਅਤੇ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਪਿੰਡਾਂ ਵਿਚ ਖਾਨਾ ਮਲਕੀਅਤ ਵਿਚ ਸ਼ਾਮਲਾਤ ਲਿਖੀ ਹੋਈ ਸੀ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਇਸ ਜ਼ਮੀਨ ਦੇ ਇਵਜ਼ ਵਿਚ ਇਧਰ ਆਕੇ ਇਕ ਮਰਲਾ ਵੀ ਜ਼ਮੀਨ ਨਹੀਂ ਮਿਲੀ ਹਾਲਾਂਕਿ ਉਹ ਲੋਕ ਉਸ ਦਾ ਬੜੇ ਚਿਰ ਤੋਂ ਮੁਫਾਦ ਉਠਾਉਂਦੇ ਸਨ, ਬੜੇ ਚਿਰ ਤੋਂ ਉਸ ਦੀ ਵਾਹੀ ਕਰਦੇ ਆ ਰਹੇ ਸਨ। ਇਸ ਚੀਜ਼ ਦੇ ਹੋਣ ਕਰਕੇ ਉਹ ਮਾਰੇ ਗਏ। ਇਸੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਇਸ ਇਲਾਕੇ ਵਿਚ ਵੀ ਅਜਿਹੀਆਂ ਜ਼ਮੀਨਾਂ ਹਨ। ਮੈਂ ਇਕ ਮਿਸਾਲ ਦਿੰਦਾ ਹਾਂ। ਸਰਦਾਰ ਸੋਹਣ ਸਿੰਘ ਜਲਾਲ ਉਸਮਾਨ ਹੋਰਾਂ ਦੇ ਇਲਾਕੇ ਵਿਚ ਇਕ ਸਠਿਆਲਾ ਪਿੰਡ ਹੈ। ਉਥੇ ਇਕ ਜ਼ਮੀਂਦਾਰ ਹੀ ਨਹੀਂ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਕਿ ਅਜਿਹੀ ਜ਼ਮੀਨ ਤੇ ਕਬਜ਼ਾ ਹੈ। ਉਥੇ ਕੋਈ 100 ਖਾਨਦਾਨ ਹੋਵੇਗਾ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਕਬਜ਼ੇ ਵਿਚ ਕੋਈ 500 ਬਿਘੇ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੀ ਜ਼ਮੀਨ ਹੈ ਪਰ ਉਹ ਜ਼ਮੀਨ ਕਾਗਜ਼ਾਤ ਵਿਚ ਖਾਨਾ ਮਲਕੀਅਤ ਵਿਚ ਸ਼ਾਮਲਾਤ ਦੇਹ ਲਿਖੀ ਹੋਈ ਹੈ ਹਾਲਾਂਕਿ ਉਸ ਜ਼ਮੀਨ ਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਘਟੋ ਘਟ 100 ਸਾਲ ਦਾ ਕਬਜ਼ਾ ਹੋਵੇਗਾ। ਉਹ ਲੋਕ ਉਸ ਜ਼ਮੀਨ ਨੂੰ ਰਹਿਨ ਬੈ ਵੀ ਕਰਦੇ ਰਹੇ ਹਨ। ਪਰ ਪੰਚਾਇਤਾਂ ਨੇ ਉਸ ਜ਼ਮੀਨ ਤੇ ਬਗ਼ਤਾ ਖੜਾ ਕਰ ਦਿਤਾ ਤੇ ਇਹ ਜ਼ਮੀਨ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਨਾਮ ਤੇ ਕੱਟ ਕੇ ਪੰਚੈਤ ਦੇ ਨਾਮ ਤੇ ਇੰਤਕਾਲ ਹੋ ਗਈ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਲੋਕਾਂ ਨੇ ਸ਼ੌਰ ਪਾਇਆ ਕਿ ਇਹ ਜ਼ਮੀਨ ਸਾਡੀ ਹੈ ਅਤੇ ਅਸੀਂ ਤਾਂ ਇਸ ਨੂੰ ਰਹਿਨ ਬੈ ਵੀ ਕਰਦੇ ਰਹੇ ਹਾਂ। ਇਸ ਲਈ ਮੈਂ ਬੇਨਤੀ ਕਰਾਂਗਾ ਕਿ ਇਹ ਕਲਾਜ਼ ਜੋ ਇਸ ਬਿਲ ਵਿਚ ਲਿਆਂਦੀ ਗਈ ਉਹ ਇਸ ਲਈ ਹੈ ਕਿ ਜੋ ਆਦਮੀ ਖਾਨਾ ਮਲਕੀਅਤ ਵਿਚ ਸ਼ਾਮਲਾਤ ਦੇਹ ਲਿਖੀ ਹੋਣ ਦੇ ਬਾਵਜੂਦ ਉਸ ਜ਼ਮੀਨ ਨੂੰ ਕਈ ਸਾਲਾਂ ਤੋਂ ਅਤੇ ਘਟੋ ਘਟ 12 ਸਾਲ ਤੋਂ ਵਾਹੁੰਦੇ ਅਤੇ ਕਾਸਤ ਕਰਦੇ ਆ ਰਹੇ ਹਨ ਭਾਵੇਂ ਉਹ ਮਾਲਕ ਹਨ ਜਾਂ ਮੁਜ਼ਾਰੇ ਮੌਰੂਸੀ ਹਨ ਜਾਂ ਹੋਰ ਕੁਝ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ disturb ਨਾ ਕੀਤਾ ਜਾਏ। ਇਹ ਜੋ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਇਹ ਇਸ ਨਾਲ ਜ਼ਮੀਂਦਾਰਾਂ ਅਤੇ ਜਗੀਰਦਾਰਾਂ ਨੂੰ ਫਾਇਦਾ ਪਹੁੰਚਾਇਆ ਜਾ ਰਿਹਾ ਹੈ ਉਸ ਗੱਲ ਦੀ ਮੈਨੂੰ ਕੋਈ ਸਮਝ ਨਹੀਂ ਲੱਗੀ। ਇਹ ਚੀਜ਼ ਤਾਂ ਸੱਭ ਲਈ ਹੈ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਖਾਨਾ ਮਲਕੀਅਤ ਵਿਚ ਸ਼ਾਮਲਾਤ ਦੇਹ ਲਿਖੀ ਹੋਈ ਹੈ ਪਰ ਉਹ ਉਸ ਨੂੰ ਬਹੁਤ ਚਿਰ ਤੋਂ ਕਾਸਤ ਕਰ ਰਹੇ ਹਨ। ਪਹਿਲਾਂ ਇਸ ਦੇ ਬਾਰੇ ਕੋਈ provision ਨਹੀਂ ਸੀ ਅਤੇ ਜਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਮੈਂ ਤੁਹਾਨੂੰ ਮਿਸਾਲਾਂ ਦਿਤੀਆਂ ਹਨ ਬਹੁਤ ਬਗ਼ਤਾ ਅਤੇ ਬੇਇਨਸਾਫੀ ਹੋਈ ਹੈ। ਫਿਰ ਇਥੇ ਕਿਹਾ ਗਿਆ ਕਿ ਸ਼ਾਮਲਾਤ ਲਈ ਕੋਈ ਜ਼ਮੀਨ ਹੀ ਨਹੀਂ ਰਹੇਗੀ। ਇਹ ਠੀਕ ਹੈ ਕਿ ਅੰਗਰੇਜ਼ਾਂ ਦੇ ਦਿਨਾਂ ਵਿਚ ਲੋਕਾਂ ਨੇ ਸ਼ਾਮਲਾਤ ਵਾਹ ਲਈ ਲੇਕਿਨ ਮੌਜੂਦਾ ਸਰਕਾਰ ਨੇ ਇਸ਼ਤਮਾਲ ਦੇ ਕਾਨੂੰਨ ਦੀ ਰਾਹੀਂ ਹਰ ਪਿੰਡ ਵਿਚ ਜ਼ਬਰਦਸਤੀ ਜ਼ਮੀਨ ਸ਼ਾਮਲਾਤ ਲਈ ਰੱਖੀ ਹੈ ਅਤੇ ਕਈਆਂ ਪਿੰਡਾਂ ਵਿਚ 50 ਏਕੜ ਤਕ ਰੱਖੀ ਹੈ। ਫਿਰ ਡਿਪਟੀ ਸਪੀਕਰ

[ਸਰਦਾਰ ਮੋਹਣ ਸਿੰਘ]

ਸਾਹਿਬ, ਇਥੇ ਕਿਹਾ ਗਿਆ ਹੈ ਕਿ non-proprietors ਅਤੇ ਹਰੀਜਨਾਂ ਨੂੰ ਵਸਣ ਲਈ ਵੀ ਜਗਹ ਨਹੀਂ ਰਹੇਗੀ। ਇਸ ਬਾਰੇ ਮੇਰੀ ਅਰਜ਼ ਹੈ ਕਿ non-proprietors ਅਤੇ ਹਰੀਜਨ ਕਲਾਸ ਲਈ ਹਰ ਘਰ ਲਈ consolidation ਦੇ ਮਹਿਕਮੇ ਨੂੰ ਹਦਾਇਤ ਜਾਰੀ ਕਰਕੇ ਬਿਲਾ ਮੁਆਵਜ਼ਾ 5 ਮਰਲੇ ਜ਼ਮੀਨ reserve ਕੀਤੀ ਹੈ ਅਤੇ ਫਿਰ.....

ਸ਼੍ਰੀ ਚਾਂਦ ਰਾਮ ਅਹੁਲਾਕਤ : ਭਾਈ ਕਾਲੀ ਜ਼ਮੀਨ ਹੀ ਰੱਖੀ ਹੈ ।

ਸਰਦਾਰ ਮੋਹਣ ਸਿੰਘ ਜਥੇਦਾਰ ਇਹ ਗੱਲਤ ਗੱਲ ਹੈ। ਚੰਗੀ ਵਸਣ ਲਈ ਰੱਖੀ ਹੈ। ਡਿਪਟੀ ਸਪੀਕਰ, ਸਾਹਿਬ ਇਹ ਇਲਜ਼ਾਮ ਸਰਕਾਰ ਤੇ ਲਗਾਣਾ ਕਿ ਉਹ ਪਿਛੇ ਵੱਲ ਭੱਜੀ ਜਾ ਰਹੀ ਹੈ ਅੱਗੇ ਨਹੀਂ ਜਾ ਰਹੀ ਠੀਕ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਇਹ ਸਰਕਾਰ ਅੱਗੇ ਹੀ ਵਧ ਰਹੀ ਹੈ ਅਤੇ ਹਰ ਗੱਲ ਗ਼ਰੀਬਾਂ ਦੀ ਭਲਾਈ ਦੀ ਹੀ ਕਰ ਰਹੀ ਹੈ। ਬਾਕੀ ਇਹ ਗੱਲ ਜਿਹੜੀ ਕਹੀ ਗਈ ਹੈ ਕਿ ਸਾਰੀ ਜ਼ਮੀਨ ਸੱਭ ਦੀ ਸਾਂਝੀ ਹੋਣੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ ਇਹ ਬੜੀ ਚੰਗੀ ਹੈ। ਸਾਨੂੰ ਕੋਈ ਇਤਰਾਜ਼ ਨਹੀਂ ਅਤੇ ਅਸੀਂ ਵੀ ਇਸ ਚੀਜ਼ ਦੇ ਪੂਰੇ ਹਾਮੀ ਹਾਂ ਕਿ ਸੱਭ ਕੁਝ ਹੀ ਸਾਂਝਾ ਕਰ ਲਵੇ। ਜਦੋਂ ਤੁਸੀਂ ਸ਼ਹਿਰਾਂ ਦੀ ਜਾਇਦਾਦ ਨੂੰ ਸਾਂਝਾ ਕਰ ਲਵੋਗੇ, ਬੈਂਕਾਂ ਨੂੰ ਸਾਂਝੇ ਕਰ ਲਵੋਗੇ, ਮਿਲਾਂ ਕਾਰਖਾਨਿਆਂ ਨੂੰ ਸਾਂਝਾ ਕਰ ਲਵੋਗੇ ਤਾਂ ਫਿਰ ਸਾਨੂੰ ਵੀ ਕੋਈ ਇਤਰਾਜ਼ ਨਹੀਂ। ਅਸੀਂ ਵੀ ਕਹਿੰਦੇ ਹਾਂ ਕਿ ਤੁਸੀਂ ਸੱਭ ਕੁਝ ਹੀ ਸਾਂਝਾ ਕਰ ਲਵੋ। ਸਾਨੂੰ ਇਸ ਗੱਲ ਵਿਚ ਕੋਈ ਇਤਰਾਜ਼ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਜਿਥੋਂ ਤੱਕ ਇਸ ਕਲਾਜ਼ ਦਾ ਅਤੇ amendment ਦਾ ਤਲੁਕ ਹੈ ਮੈਂ ਅਰਜ਼ ਕਰਾਂਗਾ ਕਿ ਜਿਹੜੇ ਲੋਕ ੧੦੦ ਸਾਲਾਂ ਤੋਂ ਉਸ ਜ਼ਮੀਨ ਤੇ ਕਾਬਿਜ਼ ਹਨ ਅਤੇ ਕਾਬਿਜ਼ ਕਰਦੇ ਆ ਰਹੇ ਹਨ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਮਾਰਨਾ ਨਹੀਂ ਚਾਹੀਦਾ ਅਤੇ ਬਚਾਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ। ਇਕ ਗ਼ਰੀਬ ਦੇ ਨਾਮ ਤੇ ਬਚਾਓਣ ਲਈ ਦੂਜੇ ਗ਼ਰੀਬ ਨੂੰ ਨਹੀਂ ਮਾਰਨਾ ਚਾਹੀਦਾ ਅਤੇ ਜ਼ੁਲਮ ਨਹੀਂ ਕਰਨਾ ਚਾਹੀਦਾ। ਇਸ ਲਈ ਮੈਂ ਸਮਝਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਇਹ ਕਲਾਜ਼ ਅਤੇ ਜਿਹੜੀ ਇਸ ਤੇ ਇਹ ਮੇਰੀ amendment ਹੈ ਇਸ ਨੂੰ ਪਾਸ ਕਰਨਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ।

Mr. Deputy Speaker : Motion moved—

In the second proviso to clause 4, line 2, *substitute* the words “cultivating possession” for the word “occupation”.

ਮਾਲ, ਵਿਦਿਆ ਅਤੇ ਮੁੜ ਵਸਾਊ ਮੰਤ੍ਰੀ (ਸਰਦਾਰ ਗੁਰਬਚਨ ਸਿੰਘ ਬਾਜਵਾ) : ਡਿਪਟੀ ਸਪੀਕਰ ਸਾਹਿਬ, ਮੈਨੂੰ ਅਫਸੋਸ ਨਾਲ ਕਹਿਣਾ ਪੈਂਦਾ ਹੈ ਕਿ ਇਸ ਬਿਲ ਨੂੰ ਜਿਸ ਨੀਯਤ ਨਾਲ ਪੇਸ਼ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ ਉਸ ਨੂੰ ਚੰਗੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਸਮਝਣ ਦੀ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਨਹੀਂ ਕੀਤੀ ਗਈ। ਮੇਰੇ ਮਾਨਯੋਗ ਮਿਤ੍ਰ ਪੰਡਤ ਮੋਹਣ ਲਾਲ ਜੀ ਨੇ ਸੁਝਾਵ ਪੇਸ਼ ਕੀਤਾ ਹੈ ਕਿ ਪਹਿਲੇ proviso ਵਿਚ ਸ਼ਬਦ ‘ਮਕੱਰਰਦਾਰ’ ਸ਼ਾਮਿਲ ਕਰ ਲਿਆ ਜਾਏ। ਜੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਖਿਆਲ ਵਿਚ ਇਹੋ ਜਹਿਆਂ ਆਦਮੀਆਂ ਨੂੰ statutory rights ਜਾਂ occupancy rights ਹਾਸਲ ਹਨ ਤਾਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਸ਼ਾਮਲ ਕਰਨ ਦੀ ਲੋੜ ਨਹੀਂ। ਲੇਕਿਨ ਇਹੋ ਜਿਹੇ ਆਦਮੀ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ statutory right ਹਾਸਲ ਨਹੀਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਕਿਹਾ ਜਾ ਰਿਹਾ ਹੈ ਕਿ save ਕਰੋ। ‘ਮਕੱਰਰਦਾਰ’ ਇਹੋ ਜਿਹੇ ਹਨ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ statutory right ਨਹੀਂ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਸ਼ਾਮਲ ਕਰਨ ਵਿਚ ਮੈਨੂੰ ਕੋਈ ਇਤਰਾਜ਼ ਨਹੀਂ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਚੀਜ਼ਾਂ ਦੀ list exhaustive ਨਹੀਂ

ਦੂਜੇ proviso ਵਿਚ ਬੜੀ ਸਖਤ ਮੁਕਸ਼ਲ ਪੈਦਾ ਹੁੰਦੀ ਹੈ ਕਿ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਪੂਰੇ ਮੁਕੱਮਲ ਹਕੂਕ ਹਾਸਲ ਨਹੀਂ ਜਾਂ statutory rights ਹਾਸਲ ਨਹੀਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਤਾਂ include ਕਰ ਲਿਆ ਜਾਏ ਲੇਕਿਨ ਉਹ ਲੋਕ ਜਿਹੜੇ ੧੨ ਸਾਲ ਤੋਂ ਜ਼ਿਆਦਾ ਤੋਂ ਜ਼ਮੀਨ ਦੀ ਕਾਸ਼ਤ ਕਰਦੇ ਆਉਂਦੇ ਹਨ ਤੇ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਕਾਨੂੰਨ ਦੇ ਮੁਤਾਬਕ ਮਲਕੀਅਤ ਦੇ ਪੱਕੇ ਹਕ ਹਾਸਲ ਨੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਸਾਮਲਾਤ ਵਿਚ ਹੱਕ ਕਿਉਂ ਨ ਦੇਈਏ। ਜਿਹੜੇ ਲੋਕ cultivating possession ਰੱਖਦੇ ਹਨ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਮੁਤਲਕ amendment ਮੰਨਣ ਵਿਚ ਮੈਨੂੰ ਕੋਈ ਇਤਰਾਜ਼ ਨਹੀਂ। ਮੈਂ ਸਰਦਾਰ ਮੋਹਣ ਸਿੰਘ ਜਥੇਦਾਰ ਵਲੋਂ ਪੇਸ਼ ਕੀਤੀ ਗਈ amendment ਨੂੰ ਮੰਨਣ ਲਈ ਤਿਆਰ ਹਾਂ।

Mr. Deputy Speaker : Question is—

In the proposed first proviso line, 6, after "Saunjidars" add "Mugarari-dars".

The motion was carried.

Mr. Deputy Speaker : Question is—

Delete the proposed second proviso.

The motion was lost.

Mr. Deputy Speaker : Question is—

In the second proviso, line 3,—
between "twelve years" and "without" insert "on January 26, 1947".

The motion was lost.

Mr. Deputy Speaker : Question is—

In the second proviso, line 2,—
for "occupation" substitute "cultivating possession".

The motion was carried

Mr. Deputy Speaker : Since the next motion is identical with the one just passed by the House, I will not put it to the vote of the House.

Mr. Deputy Speaker : Question is—

Clause 4, as amended, stand part of the Bill.

The motion was carried.

CLAUSE 5

Mr. Deputy Speaker : Question is—

That Clause 5 stand part of the Bill.

The motion was carried.

CLAUSE 6

Mr. Deputy Speaker : Now the House will consider clause 6.

Rao Gajraj Singh : Sir, I have given notice of an amendment to this Clause.

Mr. Deputy Speaker : Yes, you may move it.

राओ गजराज सिंह (गुड़गांव) : डिप्टी स्पीकर साहिब, मेरी अंज यह है कि land की तारीफ Tenancy Act में और Punjab Land Revenue Act में भी है ।

Mr. Deputy Speaker : First move your amendment please.

राओ गजराज सिंह : मेरी दो amendments हैं मैं एक move नहीं करूंगा । दूसरी के मुतालिक

I beg to move—

In the proposed section 4-B(1), line 6,—

between "land" and "vesting" insert "or other immovable property".

Mr. Deputy Speaker : Motion moved—

In the proposed section 4-B(1), line 6,—

between "land" and "vesting" insert "or other immovable property".

ਮਾਲ, ਵਿਦਿਆ ਤੇ ਮੁੜ ਵਸਾਉ ਮੰਤ੍ਰੀ : ਮੈਂ ਆਪਣੀ amendment ਪੇਸ਼ ਕਰਦਾ ਹਾਂ ।

Mr. Deputy Speaker : Question is—

In the proposed section 4-B(1), line 6,—

between "land" and "vesting" insert "or other immovable property".

The motion was carried

Mr. Deputy Speaker : Question is—

That Clause 6, as amended, stand part of the Bill.

The motion was carried.

CLAUSE 7

Mr. Deputy Speaker : Question is—

That Clause 7 stand part of Bill.

The motion was carried.

CLAUSE 1

Mr. Deputy Speaker : Question is—

That Clause 1 stand part of the Bill.

The motion was carried

THE PUNJAB VILLAGE COMMON LANDS (REGULATION) (13)67
(AMENDMENT) BILL

TITLE

Mr. Deputy Speaker : Question is—

That Title be the Title of the Bill.

The motion was carried

Minister for Revenue, Education and Rehabilitation (Sardar Gurbachan Singh Bajwa) : Sir, I beg to move—

That the Punjab Village Common Lands (Regulation) (Amendment) Bill, as amended, be passed.

Mr. Deputy Speaker : Motion moved—

That the Punjab Village Common Lands (Regulation) (Amendment) Bill, as amended, be passed.

श्री बालू (फतेहाबाद) : डिप्टी स्पीकर साहिब, मैं इस बिल की मुखालफत करने

5-00 p.m.

के लिये खड़ा हुआ हूँ। मैं हाऊस की सेवा में यह अर्ज करना चाहता हूँ कि इस बिल का एक बड़े मसला से सम्बन्ध है। इस बिल के द्वारा पंजाब के हरिजनों का खून किया जा रहा है। 1947 में हिन्दुस्तान के आजाद होने से पहले पंजाब या हिन्दुस्तान के हरिजन गरीब लोगों को गांव से बाहर निकालने का कोई हक नहीं था। उन की कोई property नहीं होती थी। इस लिये उन्हें मजबूर हो कर मालिकों के पीछे जाना पड़ता था। लेकिन जब हिन्दुस्तान की अपनी सरकार बनी तो उस ने इन लोगों को कुछ सहुलतें दीं और हमारी पंजाब गवर्नमेंट ने इन को शामिलता जमीन में हक देने का फ़ैसला किया। इस हक के मिलने से वे अपने काम अपनी मर्जी से कर सकते थे। वे कह सकते थे कि village common land में हमारा भी हक है। लेकिन यह बिल जो आज पेश किया गया है महज़ उन गरीब हरिजनों को कत्ल करने के लिये लाया गया है क्योंकि इस में लिखा है कि जो कोई भी 12 साल से ज्यादा अरसे से शामिलता जमीन पर काबिज़ होगा उस पर यह बिल लागू नहीं होगा।

(At this stage, Mr. Speaker resumed the Chair.)

इस तरह से गरीब हरिजनों के साथ बेइन्साफी की जाती है। कल मेरे दोस्त सरदार मोहन सिंह जत्थेदार ने कहा था कि इन लोगों ने जो इस बिल की मुखालफत करते हैं, इस को पढ़ा भी नहीं है और इस लिये इन को पता नहीं कि इस में क्या है। उन्होंने बताया कि अगर यह बिल न पास किया गया तो उन हरिजनों को जिन्होंने शामिलता जमीन पर मकान बनाए हुए हैं, उस जमीन से उखाड़ दिया जाएगा। मैं अपने मुहतरिम दोस्त से कहना चाहता हूँ कि अगर देहात में जाकर ध्यान से देखा जाए तो पता लगेगा कि जिन्होंने common lands पर मकान बनाए हुए हैं वे बड़े जमींदार हैं। किसी हरिजन ने वहां मकान नहीं बनाया है। असल बात यह है कि हरिजनों के साथ भारी बेइन्साफी की जा रही है। यह बिल महज़ गांव के सरमाएदारों और landlords की भलाई के लिये लाया गया है और इस तरह, छोटे तबके के लोगों को कत्ल करने की कोशिश की गई है। एक तरफ़ तो यह गवर्नमेंट उन को ऊपर उठाना चाहती है दूसरी तरफ़ उस बिल के जरिये उन की गरदनो पर छुरी ले

[श्री बालू]

कर खड़ी हो रही है। मैं उन गरीबों के दिलों की धड़कन का इज़हार कर रहा हूँ। उन के दर्द को देख कर मेरे दिल में दर्द होता है। मैं उन की दर्द को महसूस कर सकता हूँ क्योंकि मैं उस तबके का आदमी हूँ जो सारा सारा दिन जूतियां गांठ कर शाम को दो आने कमाते हैं। आज मैं जानता हूँ कि उन की हालत कैसी है। उन की हालत को शहर के पढ़े लिखे सरमाएदार जो यहां पर तकरीरें करते हैं, नहीं समझ सकते। मैं गरीब हरिजनों के दुःख दर्द को जानता हूँ।

यह तरमीमी बिल गलत है। आज उन लोगों का जिन के कंधों पर पंजाब की सरकार चल रही है खून किया जा रहा है। आज यह सरकार उन लोगों को ज़िंदा नहीं रहने देना चाहती। मगर मैं इन्हें बता देना चाहता हूँ कि अगर वे गरीब लोग बरबाद हो गए तो ये हकूमत किन लोगों के सिरों पर करेंगे। यह बिल ला कर यह सरकार उन लोगों को मार रही है जो कांग्रेस के हकदार रहे हैं। मैं by God कहता हूँ कि मेरी election में मेरे रिश्तेदारों ने जिन के मैं ब्याहा हुआ था मुझे वोट नहीं दिये क्योंकि वे कहते थे कि परची कांग्रेस को डालेंगे। लेकिन अब इस कानून के पास होने के बाद मैं कैसे यकीन कर सकता हूँ कि वे लोग कांग्रेस के हमदर्द रहेंगे। उन लोगों का तो आज हमारी सरकार खून कर रही है। मैं जानता हूँ कि मिनिस्टर साहिब एक बड़े landlord हैं।

भाल, विदिआ अउ मूझ-दसाउ मंडी : मैं डे ऐक्क द भालव हं।

अध्यक्ष महोदय : आप किस बात पर बोल रहे हैं ? छोड़िये इन बातों को।
(What is the hon. Member speaking on ? He should leave these things.)

श्री बालू : मैं ने जनाब एक घंटे का टाइम मांगा था। अगर मेरी ज़बान से एक लफ़्ज़ भी ग़लत निकले तो आप मुझे हाऊस से बाहर निकाल दें।

अध्यक्ष महोदय : आप कभी एक तरफ़ जाते हैं, कभी दूसरी तरफ़ और फिर पहले की तरह कहने लगते हैं। इसी को repetition कहते हैं। इस को बंद करना पड़ेगा।
(Sometime the hon. Member says one thing, then another and then again adverts to the same thing. This is repetition. This shall have to be stopped.)

श्री बालू : मैं जानता हूँ कि यह सरकार ऊपर से नीचे को चलती है। इस लिये मैं इसे पसंद नहीं करता। 1947 से पहले सरकार ऊपर से काम करती थी और आज़ादी मिलने के बाद सरकार नीचे से बनी। मैं न ऊपर से और न नीचे से देखता हूँ। मैं तो जनता को चारों तरफ़ से घूम कर देखना चाहता हूँ। जो 1947 में शामलात के बारे में ऐक्ट पास किया गया था.....

अध्यक्ष महोदय : कौन सा ऐक्ट 1947 में पास हुआ था ? (Which Act was passed in 1947 ?)

श्री बालू : 1953 में एक ऐक्ट पास हुआ था। उस के ज़रिये हरिजनों को शामलात ज़मीन में हक़ मिले थे मगर आज इस बिल के ज़रिये उन लोगों को शामलात से निकाला जा रहा है। तहसील फतेहाबाद के एक गांव में हरिजनों पर बहुत जुल्म किया गया है। वहां

THE PUNJAB VILLAGE COMMON LANDS (REGULATION) (13)69
(AMENDMENT) BILL

पर नये अलाटियों ने हरिजनों को तंग किया है; उन के मकान गिर चुके हैं। यह ज्यादाती है। अगर यह बिल पास किया गया तो इन गरीब लोगों के बसने के लिये कोई जगह नहीं रहेगी।

स्पीकर साहिब, मैं यह अर्ज करना चाहता हूँ कि.....

अध्यक्ष महोदय : यह एक खास बिल है। इस में दिया हुआ है पन्ना, पत्ती, टीका और ठोला शामलात। आप किस चीज पर बोल रहे हैं ? (This is a Bill which deals with a special subject. It covers Panna, Patti, Tikka and Thola Shamilats. What item is the hon. Member discussing ?)

श्री बालू : मैं मानता हूँ कि यह एक खास बिल है। लेकिन जब तक मैं अपनी बातें नहीं कह लूंगा.....

अध्यक्ष महोदय : आप को अपनी बहस सिर्फ इन्हीं बातों तक महदूद करनी पड़ेगी। (The hon. Member will have to confine his discussion to these points only.)

श्री बालू : जनाब मैं अर्ज करना चाहता हूँ कि यह सब शामलातें उन लोगों को किस तरीके से दी जाती हैं.....

अध्यक्ष महोदय : आप की बहस में सिर्फ यह चीजें आनी चाहिए। (The hon. Member's discussion should include these things only.)

श्री बालू : मैं यह कहना चाहता हूँ कि आज जो शामलात पत्ती, पन्ना और टीका हैं उन जमीनों से हरिजनों को उखेड़ा जा रहा है। इस कानून का महज यही मकसद है। जब मैं बाई इलैक्शन में कामयाब हो कर आया था तो उस वक्त हमारे स्पीकर साहिब डाक्टर सत्य पाल थे। उस वक्त जब टैनेट्स के बारे में कानून पास हुआ तो पच्चास साठ लैंड-लार्ड्स आ कर चीफ मिनिस्टर साहिब की कोठी में बैठ गए (*interruptions*)। मैं एक मिसाल देना चाहता हूँ। मैं यह अर्ज करना चाहता हूँ कि उस वक्त पंजाब की सरकार ने यह दावा किया था कि कोई मुजारा बेदखल नहीं किया जाएगा। लेकिन उस वक्त बड़े-बड़े लैंडलार्ड्स जो हुकूमत के साथ थे, उन्होंने आ कर कहा.....

अध्यक्ष महोदय : आर्डर प्लीज। अगर आप इसी तरह इरैलैवेंट बोलेंगे तो मुझे आप को बिठाना पड़ेगा। (Order please. If the hon. Member continues to be irrelevant, I will have to ask him to resume his seat.)

श्री बालू : स्पीकर साहिब, अगर आप इजाजत देंगे तो मैं बोलूंगा। अगर आप कह दें कि कोई इजाजत नहीं तो मैं बैठ जाऊंगा।

Minister for Finance : We will welcome it (*interruptions*)

अध्यक्ष महोदय : मैं श्री वधावा राम जी से दरखास्त करूंगा कि वह माननीय सदस्य को समझाएं। (I will request Shri Wadhawa Ram to please advise the hon. Member.)

ਸ੍ਰੀ ਵਧਾਵਾ ਰਾਮ : ਜਨਾਬ ਮੈਂ ਤਾਂ ਸਮਝਿਆ ਹੈ . . . . .

ਸ਼੍ਰੀ ਬਾਲੂ : ਜਨਾਬ ਮੈਂ अपनी पार्टी का अकेला ही आदमी हूँ। चाहे आप मुझे एम. एल. ए. समझ लें या लीडर समझ लें। (*Interruptions*)

Mr. Speaker : Order please.

ਸ਼੍ਰੀ ਬਾਲੂ : मैं यह अर्ज करना चाहता हूँ कि आया यह दुरुस्त है कि नहीं। उस वक्त पंजाब सरकार ने यह आर्डर कर दिया था कि पंजाब के अन्दर बेदखलियां बन्द हैं। लेकिन बड़े-बड़े सरमायादार . . . . .

Minister for Education : Is he relevant in any way, Sir ? I do not think that the time of the House is such that should be wasted like this.

ਸ਼੍ਰੀ ਅਧ്യਕਸ਼ ਮਹੋਦਯ : मैं इन्हें बोलने के लिये पांच मिन्ट और दूंगा। अगर यह इर्रिलेवੈਂट ही रहे तो मैं इन्हें बिठा दूंगा। (I will permit him to speak for another five minutes. If he still persists in irrelevancy, I will have to ask him to resume his seat.)

(*Interruptions by Captain Ranjit Singh*)

ਸ਼੍ਰੀ ਬਾਲੂ : आप को हक नहीं है बोलने का। . . . . Don't speak.

ਅਧ੍ਯਕਸ਼ ਮਹੋਦਯ : कैप्टन साहिब ! आप उन्हें डिस्टर्ब न करें (Captain Sahib, please do not disturb him. Let him proceed with his speech.)

ਸ਼੍ਰੀ ਬਾਲੂ : आप ने पंजाब असੈम्बली का मज़ाक बना रखा है ? आप डिਕਟੇटरशिप से दबाना चाहते हैं ?

ਅਧ੍ਯਕਸ਼ ਮਹੋਦਯ : आप चिन्ता न करें। कैप्टन साहिब आप को किसी और मैम्बर की सीट पर बैठ कर नहीं दबा सकते (हंसी) (The hon. Member need not worry. Captain Sahib cannot intimidate him from another Member's seat) (*Laughter*)

ਸ਼੍ਰੀ ਬਾਲੂ : अपनी सीट से हो या किसी गैर की सीट से हो इन को बोलने का कोई हक नहीं है ..... मैं यह बताना चाहता हूँ कि उस वक्त पंजाब के अन्दर बेदखलियां बन्द थीं। मैं आप के सामने एक मिसाल देना चाहता हूँ। लेकिन उस वक्त पंजाब सरकार के बड़े बड़े नुमाइंदे और उन के रिश्तेदारों को पता लगा तो वे लोग चीफ मिनिस्टर की कोठी पर आ कर बैठ गए। चीफ मिनिस्टर ने कहा कि यह महकमा मेरे बस का नहीं है। आप सरदार प्रताप सिंह के पास जाएं। चुनांचि वे लोग सरदार प्रताप सिंह की कोठी पर जा कर कहने लगे कि हमतबाह हो गए, हम बरबाद हो गए.....

Mr. Speaker : Order please, order.

ਸ਼੍ਰੀ ਬਾਲੂ : सरदार साहिब ने कहा कि आप लोग जाओ। हम ने इस किस्म का कानून बना दिया है कि आप तीन दिन के अन्दर मुज़ारों को ज़मीनों से बेदखल करवा दोगे (*interrup-*

tions) जिन लोगों की वाकफीयत थी, उन सरमायादारों ने, उन मालगुजारों ने जा कर तीन दिन के अन्दर-अन्दर मुजारों को ज़मीन से बाहर निकाल दिया। जिन मुजारों को बीस बीस साल ज़मीनों पर बैठे हुए हो गए थे.....(interruptions)

अध्यक्ष महोदय : आप देखिए इस मौजूदा असैम्बली का आज आखिरी दिन है और यह इस बिल पर आखिरी स्पीच है, यह इस तरह की नहीं होनी चाहिए। लोग क्या ख्याल करेंगे कि आखिरी दिन मैम्बर साहिब कैसे बोले, इन का क्या तजर्बुा है। आप कैसे बोल रहे हैं? आप बैठ जाएं। अगर आप नहीं बैठेंगे तो मुझे ऐक्शन लेना पड़ेगा। (The hon. Member should know that today is the last sitting of the present Assembly and also the last speech on this Bill. It should not be of this nature. What impression would people carry about the manner in which the hon. Member spoke and the experience he possessed? What is he talking about? He should resume his seat. If he does not obey, then I will have to take action against him.)

(परन्तु माननीय सदस्य फिर भी अपना भाषण देते ही गए।)

श्री बालू : यह जो लैंड लार्डज़ की सरकार है, यह जो सरमायादारों की सरकार है.....
(interruptions) (Voices : Order, order)

Mr. Speaker : Order please.
(Voices : Order, order.)

श्री बालू : मैं कहता हूं कि यह हमारी सरकार जो इस किस्म की है, इस को ऐसा कानून पास करने का कोई हक नहीं है.....

(इस समय सदन में इतना शोर गुल हुआ कि माननीय सदस्य की आवाज़ बिल्कुल सुनाई नहीं देती थी।)

अध्यक्ष महोदय : मैं हाऊस की तवज्जुह माननीय सदस्य के रवैइये की तरफ़ दिलाता हूं। (I draw the attention of the House towards the behaviour of the hon. Member.) (At this stage the hon. Speaker directed the Serjeant-at-Arms to deal with the hon. Member courteously and take him out of the Chamber. The Serjeant-at-Arms approached the hon. Member with the request that he should accompany him and leave the Chamber in compliance with the orders of the hon. Speaker. But the hon. Member refused to do so and tried to continue his speech.)

श्री बालू : स्पीकर साहिब, मैं एक घंटा तक बोलंगा। यह जो पंजाब की सरकार है.....
(At this stage the Serjeant-at-Arms tried to take him out of the House. But the hon. Member resisted.)

मैं नहीं जाऊंगा, मैं नहीं जाऊंगा.....
(At this Shri Mani Ram prevailed upon him to resume his seat. Then the hon. peaker directed the Serjeant-at-Arms to return to his seat.)

अध्यक्ष महोदय (श्री बालू से) आप को क्या हो गया है ? आज आखिरी दिन है । आप क्या कर रहे हैं ? (What has happened to the hon. Member ? Today is the last sitting. How is he behaving ?)

I think that he is mentally unbalanced. My Serjeant at Arms tells me that the hon. Member is dead drunk. I regret to announce on the last day of the last Session of the Assembly that this is a very bad thing on the part of the hon. Member to have come in this House in this condition.

Sardar Rajinder Singh Giani : On a point of Order, Sir. He should be removed from the House.

ਸ਼੍ਰੀ ਵਧਾਵਾ ਰਾਮ (ਫਾਜ਼ਿਲਕਾ) : ਪ੍ਰਧਾਨ ਜੀ ! ਸਾਡੇ ਵਜ਼ੀਰ ਸਾਹਿਬ ਨੇ ਸ਼ਾਮਲਾਤਾਂ ਬਾਰੇ ਇਹ ਤਰਮੀਮ ਬਿਲ ਲਿਆਂਦਾ ਹੈ । ਚੰਗੀ ਗਲ ਹੁੰਦੀ ਜੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਮਹਿਕਮਾ ਮਾਲ ਦੀ ਕੁਝ ਵਾਕਫੀਅਤ ਹੁੰਦੀ । ਬਿਲ ਭਾਵੇਂ ਜਾਗੀਰਦਾਰਾਂ ਵਲੋਂ ਆਇਆ ਹੋਵੇ ਭਾਵੇਂ ਕਿਸੇ ਹੋਰ ਵਲੋਂ . . . . .

ਇਕ ਆਵਾਜ਼ : ਭਾਵੇਂ ਪਟਵਾਰੀਆਂ ਵਲੋਂ ਆਇਆ ਹੋਵੇ)

ਸ਼੍ਰੀ ਵਧਾਵਾ ਰਾਮ : ਹਾਂ, ਭਾਵੇਂ ਪਟਵਾਰੀਆਂ ਵਲੋਂ ਹੀ ਆਇਆ ਹੋਵੇ, ਪਰ ਜਿਸ ਵਜ਼ੀਰ ਸਾਹਿਬ ਨੇ ਇਹ ਬਿਲ ਪੇਸ਼ ਕੀਤਾ ਹੈ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਪਤਾ ਹੋਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਸੀ ਕਿ ਅਸਲੀ ਗਲ ਕੀ ਹੈ ਅਤੇ ਕੀ ਹੋ ਰਿਹਾ ਹੈ । ਇਸ ਬਿਲ ਦੀ ਰਾਹੀਂ, ਪ੍ਰਧਾਨ ਜੀ, ਇਹ ਜਿਹੜੀ ਸ਼ਾਮਲਾਤ ਦੇਹ ਹੈ — ਸ਼ਾਮਲਾਤ ਆਬਾਦੀ ਦੇਹ — ਇਸ ਦੇ ਦੋ ਹਿੱਸੇ ਕੀਤੇ ਜਾ ਰਿਹੇ ਹਨ । ਇਕ ਹਿੱਸਾ ਉਹ ਹੈ ਜਿਸ ਨੂੰ ਗੈਰ ਮਾਲਿਕ ਕਿਹਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਬਾਰੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਵਲੋਂ ਬੜੇ ਉਚੇ ਉਚੇ ਦਮਗਜ਼ੇ ਛੱਡੇ ਜਾਂਦੇ ਹਨ ਕਿ ਪੰਜ ਮਰਲੇ ਜ਼ਮੀਨ ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਦੇ ਦਿਤੀ ਹੈ ਿਹ ਕਰ ਦਿਤਾ ਹੈ, ਉਹ ਕਰ ਦਿਤਾ ਹੈ । ਇਕ ਮੋਏ ਹੋਏ ਬੰਦੇ ਦੀ ਕਬਰ ਲਈ ਵੀ ਤਿੰਨ ਮਰਲੇ ਜ਼ਮੀਨ ਘਟ ਤੋਂ ਘਟ ਚਾਹੀਦੀ ਹੁੰਦੀ ਹੈ ਪਰ ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਸਾਰੇ ਦੇ ਸਾਰੇ ਟੱਬਰ ਨੂੰ ਪੰਜ ਮਰਲੇ ਜ਼ਮੀਨ ਦੇ ਕੇ ਬੜੀ ਮੱਲ ਮਾਰ ਲਈ ਹੈ ਭਾਵੇਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਬੈਠਣ ਲਈ ਵੀ ਜਗਾਹ ਨਾ ਮਿਲੇ । ਦੂਜੇ ਪਾਸੇ ਇਹ ਹਾਲ ਹੈ ਕਿ ਇਕ ਆਦਮੀ ਦੀਆਂ ਪਿੰਡ ਵਿਚ ਹਵੇਲੀਆਂ ਦੀਆਂ ਹਵੇਲੀਆਂ ਬਣੀਆਂ ਹੋਈਆਂ ਹਨ ਪਰ ਇਸ ਕਾਨੂੰਨ ਦੇ ਆਉਣ ਦਾ ਜਦੋਂ ਉਸ ਨੂੰ ਪਤਾ ਲਗਾ ਤੇ ਉਸ ਨੇ ਸਮਝਿਆ ਕਿ ਮੇਰਾ ਕੋਈ ਹਕ ਜਾ ਰਿਹਾ ਹੈ ਤਾਂ ਉਸ ਨੇ ਇਸ ਜ਼ਮੀਨ ਦੀ ਵੀ ਵੰਡ ਕਰ ਲਈ । ਪਰ ਇਨ੍ਹਾਂ ਚੀਜ਼ਾਂ ਦੀ ਰੋਕ ਲਈ ਸਰਕਾਰ ਵਲੋਂ ਕੋਈ ਕਦਮ ਨਹੀਂ ਚੁਕਿਆ ਗਿਆ । ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਇਹ ਪੁਛਣ ਦੀ ਜ਼ੋਰਅਤ ਇਸ ਸਰਕਾਰ ਨੇ ਨਹੀਂ ਕੀਤੀ ਕਿ ਤੁਸੀਂ ਸਾਰੇ ਪਿੰਡ ਦੇ ਹਕੂਕ ਨੂੰ ਕਿਉਂ ਖੋਹ ਰਹੇ ਹੋ, ਪਿੰਡਾਂ ਵਿਚ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ — ਜੱਟਾਂ ਅਤੇ ਕਿਸਾਨਾਂ ਨੂੰ ਆਪੋ ਵਿਚ ਕਿਉਂ ਲੜਾਂਦੇ ਹੋ ? ਇਨ੍ਹਾਂ ਮੋਏ ਛਿੱਡਾਂ ਵਾਲਿਆਂ ਅਗੇ ਪੰਚਾਇਤਾਂ ਵੀ ਕੁਝ ਨਹੀਂ ਕਰ ਸਕਦੀਆਂ । ਕਿਹਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਕਿ ਅਸੀਂ socialism ਲਿਆ ਰਹੇ ਹਾਂ । ਕੀ ਇਹ socialism ਹੈ ਕਿ ਇਕ ਹੀ ਪਿੰਡ ਵਿਚ ਇਕ ਬੰਦੇ ਕੋਲ ਤੇ ਅਜਿਹੇ ਮਕਾਨ ਹੋਣ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਸੌਣ ਵਾਲੇ ਕਮਰੇ ਵਖਰੇ, ਪੜ੍ਹਨ ਵਾਲੇ ਵਖਰੇ, ਕਿਚਨ ਵਖਰੀ, ਮਾਲ ਪੱਠਾ ਤੇ ਤੂੜੀ ਵਾਲੇ ਕਮਰੇ ਵਖਰੇ ਹੋਣ ਤੇ ਉਸੇ ਪਿੰਡ ਵਿਚ ਦੂਜੇ ਪਾਸੇ ਕਿਸੇ ਕਿਸਮਤ ਵਾਲੇ ਨੂੰ ਹੀ ਪੰਜ ਮਰਲੇ ਜ਼ਮੀਨ ਅਪਣੇ ਅਤੇ ਅਪਣੇ ਟੱਬਰ ਦਾ ਸਿਰ ਫੁਪਾਉਣ ਲਈ ਮਿਲੇ ? ਖੈਰ, ਪ੍ਰਧਾਨ ਜੀ, ਮੈਂ ਦੱਸ ਰਿਹਾ ਸੀ ਕਿ ਇਸ

ਬਿਲ ਦੀ ਰਾਹੀਂ ਆਬਾਦੀ ਦੇਹ ਦੇ ਦੋ ਹਿੱਸੇ ਕੀਤੇ ਜਾ ਰਹੇ ਹਨ — ਇਕ ਉਹ ਜਿਥੇ ਗੈਰ ਮਾਲਕ ਲੋਕੀ ਰਹਿੰਦੇ ਹਨ ਤੇ ਦੂਜਾ ਉਹ ਜਿਥੇ ਮਾਲਕ ਹਨ । ਇਸ ਬਿਲ ਦੇ ਪੱਖ ਵਿਚ ਇਹ ਜ਼ੋਰ ਦਿੱਤਾ ਜਾ ਰਿਹਾ ਹੈ ਕਿ ਜਿਹੜਾ ਸਨ 53 ਵਿਚ ਬਿਲ ਪਾਸ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਸੀ ਉਸ ਵਿਚ ਗੈਰ ਮਾਲਕਾਂ ਨੂੰ ਹੀ ਸ਼ਾਮਲਾਤਾਂ ਦਾ ਹੱਕ ਦਿਤਾ ਗਿਆ ਸੀ, ਮਾਲਕਾਂ ਨੂੰ ਨਹੀਂ । ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਹੱਕ ਦੇਣ ਲਈ ਹੀ ਇਹ ਬਿਲ ਲਿਆਂਦਾ ਗਿਆ ਹੈ । ਮੈਂ ਪੁਛਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਕੀ ਲੋੜ ਸੀ ? ਕੋਈ ਲੋੜ ਨਹੀਂ ਸੀ । ਜੇ ਕੋਈ ਲੋੜ ਹੁੰਦੀ ਤਾਂ ਉਸੇ ਵੇਲੇ ਹੀ ਹੋ ਜਾਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਸੀ । ਉਹ ਲੋਕ, ਕੀ ਤੁਸੀਂ ਇਹ ਸਮਝਦੇ ਹੋ ਕਿ ਸੁੱਤੇ ਹੋਏ ਸਨ ? ਨਹੀਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਸਭ ਕੁਝ ਪਤਾ ਹੈ — ਉਹ ਬੜੇ ਖਰਾਂਟ ਹਨ । ਅਸੀਂ ਵੀ ਪਿੰਡਾਂ ਵਿਚ ਰਹਿੰਦੇ ਹਾਂ, ਸਾਨੂੰ ਵੀ ਉਥੋਂ ਦੀ ਥੋੜੀ ਬਹੁਤ ਵਾਕਫੀਅਤ ਹੈ ; ਤੁਹਾਡੇ ਕਾਨੂੰਨੀ ਮਸ਼ੀਰ ਸਾਡੇ ਕੋਲੋਂ ਜ਼ਿਆਦਾ ਨਹੀਂ ਜਾਣਦੇ, ਸਾਡੀ ਵੀ ਸਲਾਹ ਲੈ ਲੈਂਦੇ । ਸਾਨੂੰ ਤਾਂ ਪਤਾ ਹੈ ਕਿ ਅਸਲ ਵਿਚ ਪਿੰਡਾਂ ਵਿਚ ਕਿਵੇਂ ਹੋਰਾਫੇਰੀਆਂ ਕੀਤੀਆਂ ਜਾਂਦੀਆਂ ਹਨ । ਇਸ ਲਈ ਇਸ ਬਿਲ ਤੋਂ ਪਹਿਲੀ ਗਲ ਤਾਂ ਇਹ ਸਾਫ਼ ਨਜ਼ਰ ਆਉਂਦੀ ਹੈ ਕਿ ਪਿੰਡਾਂ ਵਿਚ ਸ਼ਾਮਲਾਤਾਂ ਦੇ ਦੋ ਹਿੱਸੇ ਕੀਤੇ ਜਾ ਰਹੇ ਹਨ — ਇਕ ਗੈਰ ਮਾਲਕ ਤੇ ਦੂਜਾ ਮਾਲਕ । ਇਹ ਇਕ ਬੜਾ ਭਾਰੀ ਨੁਕਸ ਹੈ ।

ਦੂਜੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਪਤਾ ਨਹੀਂ ਕਿ ਕੀ ਹੋ ਰਿਹਾ ਹੈ । ਪਿੰਡਾਂ ਵਿਚ ਸ਼ਾਮਲਾਤ ਆਬਾਦੀ ਨੂੰ ਜ਼ਾਹਿਰ ਕਰਨ ਲਈ ਇਕ ਲਾਲ ਲਕੀਰ ਮਾਰੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ । ਪਟਵਾਰੀ ਆਬਾਦੀ ਦਾ ਕੁਝ ਹਿੱਸਾ ਕਿਧਰੇ ਕਿਧਰੇ ਲਾਲ ਲਕੀਰ ਮਾਰ ਕੇ ਵੱਖਰਾ ਕਰ ਦਿੰਦਾ ਹੈ । ਤੁਸੀਂ ਕੀ ਕਰਦੇ ਹੋ ? ਅਖਾਂ ਬੰਦ ਕਰ ਕੇ ਜ਼ਮੀਨ ਕਿਸੇ ਨੂੰ ਅਲਾਟ ਕਰ ਦਿੰਦੇ ਹੋ । ਅਲਾਟੀ ਉਸ ਦਾ ਕਬਜ਼ਾ ਲੈਣ ਲਈ ਜਾਂਦਾ ਹੈ । ਉਹ ਕਹਿੰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਪਟਵਾਰੀ ਕੋਲੋਂ ਕਰਮ ਮਰਵਾ ਲਿਆਓ । ਪਟਵਾਰੀ ਨੇ ਉਥੇ ਲਾਲ ਲਕੀਰ ਮਾਰੀ ਹੋਈ ਹੁੰਦੀ ਹੈ । ਤੁਹਾਨੂੰ ਪਤਾ ਹੀ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦਾ ਕਿ ਕੀ ਹੋ ਰਿਹਾ ਹੈ ਤੇ ਕੀ ਨਹੀਂ । ਤੁਸੀਂ ਇਥੇ ਬੈਠੇ ਬੈਠੇ ਹੁਕਮ ਕਰ ਦਿੰਦੇ ਹੋ । ਨਤੀਜਾ ਇਹ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਘਰੋਂ ਬੇਘਰ ਅਤੇ ਖੱਜਲ ਖਵਾਰ ਹੋਣਾ ਪੈਂਦਾ ਹੈ । ਸਾਫ਼ ਜ਼ਾਹਿਰ ਹੈ ਕਿ ਇਹ ਜਿਹੜਾ ਬਿਲ ਹੈ ਇਸ ਨਾਲ ਤੁਸੀਂ ਜਾਗੀਰਦਾਰਾਂ ਦੀ ਮਦਦ ਕਰਨੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੋ ।

ਜੇ ਤੁਸੀਂ ਸਚਮੁਚ ਛੋਟੇ ਜ਼ਮੀਂਦਾਰਾਂ ਦੀ ਮਦਦ ਕਰਨੀ ਹੁੰਦੀ ਤਾਂ ਤੁਸੀਂ ਸਾਡੀ amendment ਨੂੰ ਮੰਨ ਲੈਂਦੇ ਕਿ ਜਿਹੜੇ ਥੋੜੀਆਂ ਥੋੜੀਆਂ ਜ਼ਮੀਨਾਂ ਵਾਲੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਤੇ ਕਾਬਜ਼ ਹਨ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਕਿਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਰਹਿਣ ਦਿੱਤਾ ਜਾਂਦਾ । ਪਰ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਦਿਲ ਤੇ ਦਿਮਾਗ ਵਡੇ ਵਡੇ ਜਾਗੀਰਦਾਰਾਂ ਨਾਲ ਹੈ । ਇਹ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਨਾਰਾਜ਼ ਨਹੀਂ ਕਰਨਾ ਚਾਹੁੰਦੇ । ਮੈਨੂੰ ਪਤਾ ਹੈ ਕਿ ਫ਼ਿਰੋਜ਼ਪੁਰ ਵਿਚ ਇਕ ਰਣੀਆਂ ਪਿੰਡ ਹੈ । ਉਥੇ ਇਕ ਬੜਾ ਵਡਾ ਜਾਗੀਰਦਾਰ ਹੈ । ਉਸ ਦੀ ਹਜ਼ਾਰਾਂ ਏਕੜ ਜ਼ਮੀਨ ਸ਼ਾਮਲਾਤ ਦੇ ਨਾਂ ਤੇ ਹੈ । ਉਸ ਨੂੰ ਇਹ ਬਚਾਉਣਾ ਚਾਹੁੰਦੇ ਹਨ । ਜੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਇਹ ਮਨਸ਼ਾ ਹੁੰਦਾ ਕਿ ਇਸ ਤਰਮੀਮ ਨਾਲ ਛੋਟੇ ਮਾਲਕਾਂ ਅਤੇ ਗੈਰ ਮਾਲਕ ਕਿਸਾਨਾਂ ਨੂੰ ਫਾਇਦਾ ਪਹੁੰਚਾਣਾ ਚਾਹੁੰਦੇ ਤਾਂ ਸਾਡਾ ਇਨ੍ਹਾਂ ਨਾਲ ਕੋਈ ਇਖਤਲਾਫ਼ ਨਹੀਂ ਸੀ ਜੇ ਤੁਸੀਂ ਸਾਡੀ ਤਰਮੀਮ ਮੰਨ ਲੈਂਦੇ ਤਾਂ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਛੋਟੇ ਮਾਲਕਾਂ ਦੀ 10, 15, 20

[ਸ਼੍ਰੀ ਵਧਾਵਾ ਰਾਮ]

ਕਿੱਲੇ ਜ਼ਮੀਨ ਹੈ ਅਤੇ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਬੰਸਰ ਜ਼ਮੀਨ ਨੂੰ ਵੰਡ ਕੇ ਕਾਸ਼ਤ ਕੀਤਾ ਹੈ ; ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਇਸ ਤੋਂ ਛੋਟ ਹੋ ਜਾਂਦੀ ਪਰ ਇਸ ਬਿਲ ਨਾਲ ਕੀ ਹੋਣਾ ਹੈ ? ਇਸ ਨਾਲ ਸਿਰਫ ਵਡੇ ਵਡੇ ਜਾਗੀਰਦਾਰਾਂ ਨੂੰ ਹੀ ਫਾਇਦਾ ਹੋਣਾ ਹੈ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਹਿੱਤਾਂ ਨੂੰ ਬਚਾਉਣ ਲਈ ਸਾਡੀ ਸਰਕਾਰ ਹਰ ਵੇਲੇ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਕਰਦੀ ਰਹਿੰਦੀ ਹੈ । ਇਹ ਵੀ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਬਚਾਉਣ ਲਈ ਇਸ ਸਰਕਾਰ ਦੀ ਬੜੀ ਕੋਝੀ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਹੈ । ਇਹ ਬਿਲ ਜਿਸ ਵੇਲੇ ਅਮਲ ਵਿਚ ਆਏਗਾ ਤਾਂ ਇਸ ਰਾਹੀਂ ਵੀ ਉਹੀ ਹਾਲ ਹੋਣਾ ਹੈ ਜਿਹੜਾ ਦੂਜਿਆਂ ਬਿਲਾਂ ਰਾਹੀਂ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ।

ਸਾਡੀ ਸਰਕਾਰ ਦੇ ਕਾਨੂੰਨ ਜੋ ਪਰੋਗਰੈਸਿਵ ਹੁੰਦੇ ਤਾਂ ਇਸ ਨੂੰ ਇਸ ਵੇਲੇ ਘਬਰਾਉਣ ਦੀ ਕੋਈ ਲੋੜ ਨਹੀਂ ਸੀ । ਇਹ ਅਜਿਹੀਆਂ ਗੱਲਾਂ ਨ ਕਰਦੇ ਜਿਹੜੀਆਂ ਕਿ ਹੁਣ ਕੀਤੀਆਂ ਜਾ ਰਹੀਆਂ ਹਨ । ਇਹ ਚੀਜ਼ ਸਾਰੀ ਕਿਸੇ ਖਾਸ ਮਕਸਦ ਲਈ ਕੀਤੀ ਜਾ ਰਹੀ ਹੈ ਤਾਂ ਜੋ ਅਗੇ ਜਾ ਕੇ ਮੁਕਾਬਲਾ ਕਰ ਸਕਨ । ਇਹ ਸਭ ਕੁਝ ਸਰਕਾਰ ਦੀ ਗਲਤ ਪਾਲੀਸੀ ਦਾ ਨਤੀਜਾ ਹੈ ਜਿਹੜਾ ਕਿ ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਮਜਬੂਰ ਕਰ ਰਿਹਾ ਹੈ ਕਿ ਆਪਣੇ ਅਸਲੀ ਅਸੂਲਾਂ ਨੂੰ ਛੱਡਣ । ਜਿਹੜਾ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਕਲਮਾ ਪੜ੍ਹਦਾ ਹੈ, ਭਾਵੇਂ ਉਹ ਸੱਚਾ ਹੋਵੇ ਭਾਵੇਂ ਝੂਠਾ, ਉਸ ਦੀ ਗੱਲ ਮੰਨ ਲੈਂਦੇ ਹਨ । ਜਾਗੀਰਦਾਰਾਂ ਦੇ ਆਖੇ ਲੱਗ ਕੇ ਇਸ ਬਿਲ ਦੀ ਰਾਹੀਂ ਵੀ ਸਰਕਾਰ ਨੇ ਗੈਰ ਮਾਲਕਾਂ ਅਤੇ ਗਰੀਬ ਕਿਸਾਨਾਂ ਨਾਲ ਬੜਾ ਭਾਰੀ ਧੋਖਾ ਕੀਤਾ ਹੈ । ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਭੁਲੇਖੇ ਵਿਚ ਪਾਇਆ ਹੈ । ਜੇ ਸਾਡੀ ਤਰਮੀਮ ਮੰਨ ਲੈਂਦੇ ਤਾਂ ਲਾਜ਼ਮੀ ਤੌਰ ਤੇ ਇਹ ਗਲ ਸਾਫ਼ ਹੋ ਜਾਂਦੀ ।

ਜਥੇਦਾਰ ਸਾਹਿਬ ਨੇ single out ਕਰਨ ਦੀ ਗੱਲ ਕੀਤੀ ਹੈ । ਜੇ ਜਿਹੜੇ ਛੋਟੇ ਮਾਲਿਕ ਹਨ — ਦੋ, ਚਾਰ, ਦਸ ਪੰਦਰਾਂ ਘੁਮਾਂ ਵਾਲੇ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਨਾਂ ਜੇਕਰ ਸ਼ਾਮਲਾਤ ਪੱਤੀ ਪਾਨਾ ਵਜ਼ੀਰਾ ਹਨ ; ਉਨ੍ਹਾਂ ਤੇ ਇਹ ਚੀਜ਼ ਲਾਗੂ ਨਾ ਹੁੰਦੀ ਫੇਰ ਆਪਣੇ ਆਪ ਉਹ single out ਹੋ ਜਾਂਦੇ ; ਪਰ ਹੁਣ ਕੀ ਕੀਤਾ ਜਾ ਰਿਹਾ ਹੈ ? ਇਹ ਤਾਂ ਜਿੰਨੇ ਵੀ ਵਡੇ ਵਡੇ ਜਾਗੀਰਦਾਰ ਅਤੇ ਕਾਂਗੜੇ ਵਿਚ ਬੈਠੇ ਹੋਏ ਰਾਜੇ ਹਨ — ਹੁਣ ਰਾਜੇ ਤਾਂ ਭਾਵੇਂ ਖਤਮ ਹੋ ਗਏ ਹਨ ; ਉਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚੋਂ ਹੀ ਇਕ ਰਾਜਾ ਸਾਹਿਬ ਸਾਡੇ ਹਾਊਸ ਵਿਚ ਵੀ ਬੈਠੇ ਹਨ ਅਤੇ ਫ਼ੀਰੋਜ਼ਪੁਰ ਦੇ ਵਡੇ ਵਡੇ ਜਾਗੀਰਦਾਰ ਹਨ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਭਲਾਈ ਦਾ ਹੀ ਕੰਮ ਕੀਤਾ ਜਾ ਰਿਹਾ ਹੈ । ਜਾਗੀਰਦਾਰਾਂ ਨੂੰ ਪਤਾ ਲਗ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਕਿ ਸਰਕਾਰ ਕਿਹੜੇ ਰੁਖ ਵਲ ਜਾ ਰਹੀ ਹੈ । ਤੁਸੀਂ ਖੁਦ ਹੀ ਵੇਖ ਲਓ, ਪ੍ਰਧਾਨ ਜੀ, ਕਿ ਸਨ 1947 ਤੋਂ ਬਾਦ ਕਿੰਨੇ ਕਾਨੂੰਨ ਬਣੇ । ਪਰ ਇਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚ ਜਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੀ ਚੀਜ਼ ਰਖੀ ਗਈ ; ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਉਸ ਕਾਨੂੰਨ ਤੋਂ ਪਾਸ ਹੋਣ ਤੋਂ ਪਹਿਲੋਂ ਹੀ ਅਜਿਹੀਆਂ ਹੇਰਾਫੇਰੀਆਂ ਕਰ ਲਈਆਂ ਤਾਂ ਜੋ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਵੀ ਨੁਕਸਾਨ ਨ ਹੋਵੇ ਤੇ ਕਾਨੂੰਨ ਦਾ ਘਰ ਵੀ ਪੂਰਾ ਹੋ ਜਾਵੇ । ਪਹਿਲੇ ਸੋ, ਫੇਰ ਪੰਜਾਹ ਅਤੇ ਪੰਜਾਹ ਤੋਂ ਤੀਹ ; ਪਰ ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਉਸੇ ਮੁਤਾਬਿਕ ਆਪਣੀਆਂ ਵੰਡੀਆਂ ਪਾ ਲਈਆਂ ਤਾਂ ਜੋ ਸੱਪ ਵੀ ਮਰ ਜਾਏ ਤੇ ਲਾਠੀ ਵੀ ਨਾ ਟੁਟੇ । ਕਾਨੂੰਨ ਦਾ ਘਰ ਵੀ ਪੂਰਾ ਕਰ ਲਿਆ ਤੇ ਆਪਣਾ ਵੀ ਕੋਈ ਨੁਕਸਾਨ ਨ ਹੋਇਆ । ਮਤਲਬ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਇਹ ਸਰਕਾਰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਹਰ ਪਾਸਿਓਂ ਫਾਇਦਾ ਪਹੁੰਚਾਣ ਲਈ ਬੈਠੀ ਹੋਈ ਹੈ ਤੇ ਗਰੀਬ ਦਾ ਕਚੂਮਰ ਕਢਿਆ

THE PUNJAB VILLAGE COMMON LANDS (REGULATION) (13)75
(AMENDMENT) BILL

ਜਾ ਰਿਹਾ ਹੈ । ਮੈਨੂੰ ਅਫਸੋਸ ਸਿਰਫ਼ ਐਨਾ ਹੈ ਕਿ ਘਟ ਤੋਂ ਘਟ ਗਰੀਬਾਂ ਨੂੰ ਮੌਕਾ ਤਾਂ ਦਿਓ ਕਿ ਉਹ ਵੀ ਆਪਣਾ ਆਪ ਸੰਭਾਲ ਲੈਣ । ਜੇ ਸਚਮੁਚ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਮਾਰਨਾ ਹੀ ਹੈ ਤਾਂ ਜਗਾ ਕੇ ਕਤਲ ਕਰੋ ; ਸੁੱਤਿਆਂ ਪਿਆਂ ਨੂੰ ਕਿਉਂ ਰਗੜਦੇ ਹੋ ? ਇਕ ਪਾਸੇ ਤਾਂ ਗਰੀਬਾਂ ਦਾ ਨਾਅਰਾ ਲਗਾਇਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਕਿ ਅਸੀਂ ਜੋ ਕੁਝ ਕਰ ਰਹੇ ਹਾਂ ਗਰੀਬਾਂ ਦੀ ਮਦਦ ਲਈ ਕਰ ਰਹੇ ਹਾਂ ਪਰ ਜਦੋਂ ਦੂਜੇ ਪਾਸੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਜਾਗੀਰਦਾਰਾਂ ਦਾ ਸਾਇਆ ਇਨ੍ਹਾਂ ਤੇ ਪੈਂਦਾ ਹੈ ਤਾਂ ਉਹ ਸਾਰੀਆਂ ਗੱਲਾਂ ਭੁੱਲ ਜਾਂਦੇ ਹਨ ; ਸਾਰੇ ਵਾਅਦੇ ਗਾਇਬ ਹੋ ਜਾਂਦੇ ਹਨ ਜਿਹੜੇ ਗਰੀਬਾਂ ਨਾਲ ਕੀਤੇ ਹੁੰਦੇ ਹਨ । ਜਾਗੀਰਦਾਰਾਂ ਦੇ ਸਿਰ ਚੜ੍ਹਕੇ ਹੀ ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਗਰੀਬ ਮੁਜ਼ਾਰਿਆਂ ਨੂੰ ਬੇਦਖਲ ਕਰਾਇਆ । ਇਹ ਬਿਲ ਵੀ ਉਚੇ ਲੋਕਾਂ ਲਈ ਹੈ । ਸਾਫ਼ ਜ਼ਾਹਿਰ ਹੈ ਕਿ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦਾ socialism ਦਾ ਨਾਅਰਾ ਬਿਲਕੁਲ ਝੂਠਾ ਹੈ । ਅਸਲ ਵਿਚ ਇਹ capitalist system ਨੂੰ ਮਜ਼ਬੂਤ ਕਰਨ ਲਈ ਹੀ ਸਾਰੀਆਂ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ਾਂ ਕਰ ਰਹੇ ਹਨ । ਗਰੀਬਾਂ ਨੂੰ ਸਿਰਫ਼ ਦਲਾਸੇ ਦੇ ਕੇ ਸਵਾਇਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਸੁੱਤਿਆਂ ਸੁੱਤਿਆਂ ਹੀ ਮਾਰਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ । ਜਗਾ ਕੇ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਇਹ ਮੌਕਾ ਵੀ ਨਹੀਂ ਦਿੱਤਾ ਜਾਂਦਾ ਕਿ ਤੁਸੀਂ ਭੱਜ ਜਾਓ , ਅਸੀਂ ਗੋਲੀ ਮਾਰਨ ਲੱਗੇ ਜੇ । ਇਸ ਲਈ ਮੈਂ ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਕਹਿੰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਓਨੀਆਂ ਗੱਲਾਂ ਕਰੋ ਜਿੰਨਿਆਂ ਜੋਗੇ ਤੁਸੀਂ ਹੋ । ਕਿਸਾਨਾਂ ਨੂੰ ਤੁਸੀਂ ਜ਼ਮੀਨ ਨਹੀਂ ਦੇ ਸਕਦੇ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਤੁਸੀਂ ਉੱਚਾ ਨਹੀਂ ਚੁੱਕ ਸਕਦੇ ਤੇ ਕਿਵੇਂ ਕਹਿੰਦੇ ਹੋ ਕਿ ਅਸੀਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਲਈ ਹੀ ਹਾਂ ?

ਕੀ ਪਹਿਲੇ ਜਦੋਂ ਕਾਨੂੰਨ ਬਣਿਆ ਉਦੋਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਇਸ ਗਲ ਦਾ ਪਤਾ ਨਹੀਂ ਸੀ ? ਪਤਾ ਸੀ ; ਪਰ ਉਦੋਂ ਲੋੜ ਨਹੀਂ ਸੀ । ਇਹ ਚੀਜ਼ਾਂ ਸਾਰੀਆਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਕਾਨੂੰਨ ਤੋਂ ਪਿਛੋਂ ਕੀਤੀਆਂ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਹੁਣ ਤੁਸੀਂ ਕਾਨੂੰਨੀ ਸ਼ਕਲ ਦੇਣਾ ਚਾਹੁੰਦੇ ਹੋ । ਤੁਹਾਡੇ ਕਾਨੂੰਨਾਂ ਨੂੰ ਦੁਨੀਆਂ ਜਾਣਦੀ ਹੈ ; ਸਭਨਾ ਨੂੰ ਪਤਾ ਹੈ ਕਿ ਤੁਹਾਡੇ ਮਨ ਵਿਚ ਕੀ ਹੈ । ਪਰ ਤੁਸੀਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਸੁਣਦੇ ਨਹੀਂ । ਸੁਣਦੇ ਸਿਰਫ਼ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਹੋ ਜਿਹੜੇ ਤੁਹਾਡੇ ਅਗੇ ਪਿਛੇ ਫਿਰਦੇ ਰਹਿੰਦੇ ਹਨ । ਇਸ ਕਾਨੂੰਨ ਨਾਲ ਉਹੀ ਜਾਗੀਰਦਾਰ ਫਾਇਦਾ ਉਠਾਉਣਗੇ ਜਿਹੜੇ ਪਹਿਲਾਂ ਇਸ ਸਰਕਾਰ ਕੋਲੋਂ ਫਾਇਦਾ ਉਠਾਂਦੇ ਰਹੇ ਹਨ । ਗਰੀਬਾਂ ਨੂੰ ਕੋਈ ਫਾਇਦਾ ਇਸ ਕਾਨੂੰਨ ਨਾਲ ਵੀ ਨਹੀਂ ਹੋਣਾ । ਐਨਾ ਹੀ ਕਹਿ ਕੇ ਮੈਂ ਬੈਠ ਜਾਂਦਾ ਹਾਂ ਤੇ ਹਾਊਸ ਦਾ ਵਧੇਰਾ ਸਮਾਂ ਨਹੀਂ ਲੈਂਦਾ ।

ਮਾਲ, ਵਿਦਿਆ ਅਤੇ ਮੁੜਵਸਾਊ ਮੰਤ੍ਰੀ (ਸਰਦਾਰ ਗੁਰਬਚਨ ਸਿੰਘ ਬਾਜਵਾ) :
ਸਪੀਕਰ ਸਾਹਿਬ ! ਸ਼੍ਰੀ ਵਧਾਵਾ ਰਾਮ ਹੋਰੀਂ ਅਜ ਬੜੇ ਭਰੇ ਪੀਤੇ ਸਨ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਗੁਸਾ ਇਸ ਗਲ ਦਾ ਕੱਢਿਆ ਹੈ ਕਿ ਜਿਹੜੀਆਂ ਤਰਮੀਮਾਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਪੇਸ਼ ਕੀਤੀਆਂ ਸਨ ਉਹ ਮੰਨੀਆਂ ਨਹੀਂ ਗਈਆਂ । ਮੈਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਕਹਿੰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਜੇਕਰ ਉਹ ਆਪਣੀਆਂ ਤਰਮੀਮਾਂ ਗੌਰ ਨਾਲ ਦੇਖਣ ਤਾਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਪਤਾ ਲਗੇਗਾ ਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚੋਂ ਕੋਈ ਮੰਨਣ ਵਾਲੀ ਹੈ ਹੀ ਨਹੀਂ । ਉਨ੍ਹਾਂ ਜਿਹੜੀਆਂ ਤਰਮੀਮਾਂ ਪੇਸ਼ ਕੀਤੀਆਂ ਹਨ ਭਲਾ ਉਹ ਕਦੇ ਮੰਨੀਆਂ ਜਾ ਸਕਦੀਆਂ ਹਨ । ਮੈਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਦਸਣਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਇਸ ਬਿਲ ਵਿਚ ਨਾ ਤਾਂ ਮੁਜ਼ਾਰਿਆਂ ਨੂੰ ਕੁਝ ਦੇਣ ਵਾਲੀ ਗਲ ਹੈ ਨਾ ਮਾਲਕਾਂ ਨੂੰ ਕੁਝ ਦੇਣ ਵਾਲੀ ਗਲ ਹੈ ਅਤੇ ਨਾ ਹੀ ਮੁਜ਼ਾਰਿਆਂ ਕੋਲੋਂ ਇਸ ਨਾਲ ਕੁਝ ਖੋਹਿਆ ਜਾ ਰਿਹਾ ਹੈ, ਨਾ ਜ਼ਮੀਦਾਰਾਂ ਕੋਲੋਂ ਕੁਝ

[ਮਾਲ, ਵਿਦਿਆ ਅਤੇ ਮੁੜਵਸਾਉ ਮੰਤਰੀ]

ਖੋਹਿਆ ਜਾ ਰਿਹਾ ਹੈ । ਪਿੰਡਾਂ ਦੀਆਂ ਸ਼ਾਮਲਾਤਾਂ ਜਿਹੜੀਆਂ ਕਿ ਪੰਚਾਇਤਾਂ ਨੂੰ ਦਿਤੀਆਂ ਗਈਆਂ ਸਨ, ਪਰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਤੇ ਜੇ ਕਰ ਕਿਸੇ ਨੇ ਜ਼ਬਰਦਸਤੀ ਕਬਜ਼ਾ ਕਰ ਲਿਆ ਹੋਇਆ ਸੀ ਤਾਂ ਪੰਚਾਇਤ ਉਸ ਨੂੰ ਕੱਢ ਨਹੀਂ ਸਕਦੀ ਸੀ । ਹੁਣ ਉਸ ਚੀਜ਼ ਨੂੰ ਰੋਕਣ ਲਈ ਇਸ ਵਿਚ ਇੰਤਜ਼ਾਮ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ । ਗਵਰਨਮੈਂਟ ਨੇ ਇਸ ਚੀਜ਼ ਦਾ ਫੈਸਲਾ ਕੀਤਾ ਹੈ ਕਿ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਸ਼ਾਮਲਾਤਾਂ ਦਾ ਪਹਿਲੇ ਇੰਤਜ਼ਾਮ ਨਹੀਂ ਸੀ ਹੋ ਰਿਹਾ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਹੁਣ ਇੰਤਜ਼ਾਮ ਕੀਤਾ ਜਾਏ ਕਿਉਂਕਿ ਮੇਰੇ ਸਾਥੀਆਂ ਸ਼੍ਰੀ ਵਧਾਵਾ ਰਾਮ ਹੋਰਾਂ ਨੇ ਉਹ ਇੰਤਜ਼ਾਮ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ ਸੀ । ਇਹ ਬਿਲ ਉਨ੍ਹਾਂ ਜ਼ਮੀਨਾਂ ਨੂੰ ਪੰਚਾਇਤਾਂ ਦੇ ਹਵਾਲੇ ਕਰਨ ਲਈ ਪੇਸ਼ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ । ਫੇਰ ਇਸ ਵਿਚ ਕੁਝ ਇਹੋ ਜਿਹੀਆਂ ਤਰੁਟੀਆਂ ਆ ਗਈਆਂ ਸਨ ਅਤੇ ਅਸਲੀ ਐਕਟ ਨੂੰ ਅਮਲ ਵਿਚ ਲਿਆਣ ਦੇ ਕੰਮ ਵਿਚ ਕੁਝ ਔਕੜਾਂ ਆ ਗਈਆਂ ਸਨ । ਇਨ੍ਹਾਂ ਸ਼ਾਮਲਾਤਾਂ ਦੀਆਂ ਵੱਖਰੀਆਂ ਵੱਖਰੀਆਂ inter-pretations ਹੋਣੀਆਂ ਸ਼ੁਰੂ ਹੋ ਗਈਆਂ ਸਨ ਜਿਸ ਕਰ ਕੇ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਪੰਚਾਇਤਾਂ ਨਾਲ ਮੁਕਦਮੇ ਬਾਜ਼ੀ ਵਿਚ ਜਾਣਾ ਪੈ ਗਿਆ ਸੀ ਜਾਂ ਕਈ ਥਾਵਾਂ ਤੇ ਪੰਚਾਇਤਾਂ ਨੂੰ ਮੁਕਦਮੇ ਬਾਜ਼ੀ ਵਿਚ ਪੈਣਾ ਪੈ ਗਿਆ ਸੀ । ਉਨ੍ਹਾਂ ਚੀਜ਼ਾਂ ਨੂੰ ਸਾਫ ਕਰਨ ਲਈ ਇਹ ਚੀਜ਼ ਲਿਆਂਦੀ ਗਈ ਹੈ ।

ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੀ 20 ਏਕੜ ਦੀ ਹਦ ਮੁਕਰਰ ਕਰਨ ਵਾਲੀ ਗਲ ਨਹੀਂ ਮੰਨੀ ਗਈ । ਇਸ ਦੀ ਵਜਾਹ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਜਿਹੜਾ ਸਾਡਾ ਮੌਜੂਦਾ ਵਿਧਾਨ ਹੈ ਉਸ ਦੇ ਮੁਤਾਬਕ discriminatory legislation ਪਾਸ ਨਹੀਂ ਕੀਤੀ ਜਾ ਸਕਦੀ । ਇਹ ਚੀਜ਼ ਉਸ ਵੇਲੇ ਤਕ ਨਹੀਂ ਮੰਨੀ ਜਾ ਸਕਦੀ ਜਦੋਂ ਤਕ ਪਹਿਲੇ ਵਿਧਾਨ ਵਿਚ ਇਸ ਬਾਰੇ ਤਰਮੀਮ ਨਹੀਂ ਲਿਆਈ ਜਾਂਦੀ । ਮੇਰੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਮਾਨਯੋਗ ਸਾਥੀਆਂ ਦੀ ਤਾਂ ਗਲ ਹੀ ਕੀ ਹੈ ਇਹ ਤਾਂ ਚਾਹੁੰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਗਲ ਇਕ ਵਾਰੀ ਤਾਂ ਮੰਨ ਲਈ ਜਾਏ ਚਾਹੇ ਉਹ ਮੁੜਕੇ ਪਿਛੇ ਆ ਜਾਏ ਅਤੇ ਫੇਰ ਉਸ ਦਾ ਹਸ਼ਰ ਭਾਵੇਂ ਚੰਗਾ ਹੀ ਨਾ ਹੋਵੇ ।

ਫੇਰ, ਸਪੀਕਰ ਸਾਹਿਬ, ਇਨ੍ਹਾਂ ਕਿਹਾ ਹੈ ਕਿ ਅਸੀਂ ਇਸ ਬਿਲ ਨਾਲ ਪਿੰਡਾਂ ਦੇ ਲੋਕਾਂ ਦੇ ਦੋ ਹਿਸੇ ਕਰ ਦਿਤੇ ਹਨ ਯਾਨੀ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਮਾਲਕਾਂ ਅਤੇ ਗੈਰ ਮਾਲਕਾਂ ਵਿਚ ਵੰਡ ਦਿਤਾ ਹੈ । ਮੈਨੂੰ ਤਾਂ ਇਸ ਵਿਚ ਕੋਈ ਇਹੋ ਜਿਹਾ section ਨਜ਼ਰ ਨਹੀਂ ਆਇਆ ਜਿਸ ਨਾਲ ਪਿੰਡਾਂ ਦੇ ਲੋਕਾਂ ਦੇ ਦੋ ਹਿਸੇ ਕਰ ਦਿਤੇ ਗਏ ਹੋਣ । ਇਸ ਨਾਲ ਗੈਰ ਮਾਲਕਾਂ ਨੂੰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਥਾਵਾਂ ਦੇ ਮਾਲਕੀ ਹਕੂਕ ਦੇ ਦਿਤੇ ਗਏ ਹਨ ਜਿਹੜੇ ਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਮਕਾਨਾਂ ਦੇ ਥਲੇ ਸਨ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਥਾਵਾਂ ਦੇ ਬਾਰੇ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਤੇ ਕਿਸੇ ਦੇ ਮਕਾਨ ਨਹੀਂ ਬਣ ਹੋਏ ਹਨ, ਪਰ ਉਹ ਸ਼ਾਮਲਾਤ ਜ਼ਮੀਨਾਂ ਹਨ ਭਾਵੇਂ ਉਹ ਮਾਲਕਾਂ ਦੀ ਮਲਕੀਅਤ ਹਨ ਭਾਵੇਂ ਉਹ ਪੰਚਾਇਤਾਂ ਦੇ ਅਧਿਕਾਰ ਵਿਚ ਦਿਤੀਆਂ ਗਈਆਂ ਹੋਈਆਂ ਹਨ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਬਾਰੇ ਹੁਣ ਵਿਸਥਾਰ ਵਿਚ ਦਸ ਦਿਤਾ ਗਿਆ ਹੈ ਇਸ ਦੇ ਸਿਵਾ ਇਸ ਵਿਚ ਹੋਰ ਕੁਝ ਨਹੀਂ ਹੈ । ਇਹ ਕਿਸੇ ਨੂੰ ਨੁਕਸਾਨ ਪਹੁੰਚਾਣ ਲਈ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ ਗਿਆ । ਇਹ ਤਾਂ ਇਸ ਲਈ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ ਤਾਂ ਜੋ ਪੰਚਾਇਤਾਂ ਨੂੰ ਝਗੜਿਆਂ ਵਿਚ ਪੈ ਕੇ ਖਰਚਾ ਬਰਦਾਸ਼ਤ ਨਾ ਕਰਨਾ ਪਏ ਕਿਉਂ ਜੋ ਉਨ੍ਹਾਂ ਝਗੜਿਆਂ ਦਾ ਖਰਚਾ ਸਾਰੇ ਪਿੰਡ ਤੇ ਪੈਂਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਜਿਸ ਮਕਸਦ ਲਈ ਇਹ ਸ਼ਾਮਲਾਤਾਂ ਪੰਚਾਇਤਾਂ ਨੂੰ ਦਿਤੀਆਂ ਗਈਆਂ ਸਨ ਯਾਨੀ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਆਮਦਨੀ ਵਧਾਉਣ ਲਈ, ਉਹ ਮਕਸਦ ਹੀ ਜ਼ਾਇਆ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ । ਇਸ ਲਈ ਇਸ ਬਿਲ ਦਾ ਮਕਸਦ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਉਸ ਖਰਚ ਤੋਂ ਪਿੰਡਾਂ ਨੂੰ ਬਚਾਇਆ ਜਾ ਸਕੇ । ਇਹ ਨਾ ਤਾਂ ਵਡੇ ਜ਼ਿਮੀਦਾਰਾਂ ਨੂੰ ਬਨਾਣ ਲਈ

THE PUNJAB VILLAGE COMMON LANDS (REGULATION) (13)77
(AMENDMENT) BILL

ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ ਨਾ ਹੀ ਕਿਸੇ ਦਾ ਹੱਕ ਖੋਹਣ ਲਈ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ। ਸ਼ਾਮਲਾਤਾਂ ਤਾਂ ਪਹਿਲੇ ਹੀ ਲੋਕਾਂ ਦੀਆਂ ਸਨ। ਇਹ ਹੁਣ ਪੰਚਾਇਤਾਂ ਨੂੰ ਦਿੱਤੀਆਂ ਗਈਆਂ ਹਨ। ਇਸ ਲਈ ਇਸ ਵਿਚ ਕਿਸੇ ਕੋਲੋਂ ਖੋਹਣ ਦਾ ਸਵਾਲ ਹੀ ਪੈਦਾ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦਾ। ਕਈ ਸ਼ਾਮਲਾਤਾਂ ਜਿਹੜੀਆਂ ਮਾਲਕਾਂ ਦੀਆਂ ਸਨ ਪਰ ਉਹ ਸਾਰੇ ਪਿੰਡ ਦੀਆਂ ਕਰ ਦਿੱਤੀਆਂ ਗਈਆਂ ਸਨ ਉਹ ਹੁਣ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਵਾਪਸ ਕੀਤੀਆਂ ਗਈਆਂ ਹਨ। ਇਸ ਨਾਲ ਕਿਸੇ ਨੂੰ ਨੁਕਸਾਨ ਪਹੁੰਚਣ ਵਾਲੀ ਗਲ ਤਾਂ ਹੈ ਨਹੀਂ ਅਤੇ ਇਸ ਵਿਚ ਨਾ ਹੀ ਕਿਸੇ ਨੂੰ ਕਵਨ ਵਾਲੀ ਗਲ ਹੈ ਬਲਕਿ ਇਸ ਨਾਲ ਤਾਂ ਕਈਆਂ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਮਾਲਕੀ ਦੇ ਹਕੂਕ ਦਿੱਤੇ ਗਏ ਹਨ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਲੋਕਾਂ ਕੋਲੋਂ ਪਹਿਲੇ ਉਹ ਸ਼ਾਮਲਾਤ ਜ਼ਮੀਨਾਂ ਖੋਹ ਲਈਆਂ ਗਈਆਂ ਸਨ। ਮਿਸਾਲ ਦੇ ਤੌਰ ਤੇ ਬੂਟੀ ਮਾਰ ਹਨ ਜਾਂ ਢੋਲੀ ਦਾਰ ਹਨ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਜੰਗਲਾਂ ਨੂੰ ਪਹਿਲੇ ਪੁਟਿਆ ਸੀ ਅਤੇ 20 ਸਾਲਾਂ ਜਾਂ 30 ਸਾਲਾਂ ਤੋਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਵਾਹੁੰਦੇ ਰਹੇ ਸਨ। ਅਸਲ ਵਿਚ ਉਹ ਉਨ੍ਹਾਂ ਜ਼ਮੀਨਾਂ ਨੂੰ ਵਾਹੁਣ ਵਾਲੇ ਸਨ। ਇਹ ਬਿਲ ਉਨ੍ਹਾਂ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਬਚਾਉਣ ਲਈ ਲਿਆਇਆ ਗਿਆ ਹੈ। ਫੇਰ ਇਹ ਉਨ੍ਹਾਂ ਲੋਕਾਂ ਦੀ ਮਦਦ ਕਰਨ ਲਈ ਲਿਆਇਆ ਗਿਆ ਹੈ ਜਿਹੜੇ ਕਿ ਪਾਕਿਸਤਾਨ ਬਣ ਜਾਣ ਨਾਲ ਉਸ ਪਾਸੇ ਤੋਂ ਇਧਰ ਆਏ ਸਨ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਆਪਣੀ ਸ਼ਾਮਲਾਤ ਜ਼ਮੀਨਾਂ ਵੰਡ ਕੇ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਵਾਹ ਕੇ ਆਪਣਾ ਗੁਜ਼ਾਰਾ ਕਰਨਾ ਸ਼ੁਰੂ ਕਰ ਦਿਤਾ ਸੀ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਇਹ ਚੀਜ਼ ਸਾਡੇ ਇਸ ਐਕਟ ਦੇ ਬਨਾਉਣ ਤੋਂ ਪਹਿਲੇ ਕਰ ਲਈ ਸੀ। ਅਸਾਂ ਸਮਝਦੇ ਹਾਂ ਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਕੋਲੋਂ ਉਹ ਜ਼ਮੀਨਾਂ ਹੁਣ ਖੋਹਣੀਆਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨਾਲ ਧੱਕਾ ਕਰਨਾ ਹੋਵੇਗਾ। ਇਸ ਲਈ ਅਸਾਂ ਕੋਈ ਨੁਕਸਾਨ ਵਾਲੀ ਗਲ ਨਹੀਂ ਕੀਤੀ। ਅਸਾਂ ਇਹ ਚੀਜ਼ਾਂ ਇਸ ਲਈ ਕੀਤੀਆਂ ਹਨ ਤਾਂ ਜੋ ਮੁਕਦਮੇ ਬਾਜ਼ੀ ਦਾ ਖਰਚਾ ਪੰਚਾਇਤਾਂ ਨੂੰ ਬਰਦਾਸ਼ਤ ਨਾ ਕਰਨਾ ਪਵੇ।

Mr. Speaker : Before the Bill is passed, I would like to refer the hon. Members to proviso to Clause 5 which reads like this:—

“Provided that where 2 or more villages have a common Panchayat....”.

Now it is desired that the word “two” be substituted for the figure “2”. I presume that the House accepted this minor change.

(Voices : Yes please).

अध्यक्ष महोदय : एक बात मैं और कह देना चाहता हूँ कि आज सवा छः बजे तक यह सारा काम करना है। उस के बाद पांच मिनट के लिये Chief Minister साहिब बोलेंगे; फिर पांच मिनट के लिये मैं बोलूंगा। (I may also point out that we have to finish this business by 6-15 p.m. After that the Chief Minister will speak for five minutes and then I will make a few observations for another five minutes.)

Mr. Speaker : Question is—

That the Punjab Village Common Lands (Regulation) (Amendment) Bill, as amended, be passed.

The motion was carried

Mr. Speaker : Now the Secretary will make some announcement.

ANNOUNCEMENT BY SECRETARY REGARDING CERTAIN BILLS

Secretary : Under Rule 2 of the Punjab State Legislature (Communications) Rules, 1952, I have to inform the House that the Punjab Land Revenue (Surcharge) (Amendment) Bill, 1956, the Punjab Legislative Assembly (Allowances of Members) (Second Amendment) Bill, 1956 and the Punjab Legislative Council (Allowances of Members) (Second Amendment) Bill, 1956 passed by the Punjab Vidhan Sabha on the 4th October, 1956, and transmitted to the Punjab Legislative Council the same day have been agreed to by the said Council without any recommendation on the 5th October, 1956.

Further I beg to lay on the Table of the House a copy of the Punjab State Legislature (Prevention of Disqualification) Second Amendment) (Bill, 1956, which was passed by the Sabha on the 4th October, 1956 and returned by the Punjab Legislative Council with amendment on 5th the October, 1956,

THE PUNJAB ABOLITION OF WHIPPING BILL, 1956

Minister for Finance (Shri Mohan Lal) : Sir, I beg to introduce the Punjab Abolition of Whipping Bill.

Minister for Finance : Sir, I beg to move—

That the Punjab Abolition of Whipping Bill, be taken into consideration at once.

बंद जनी यानी जिसमानी तौर पर किसी जुर्म की सजा साल 1909 के whipping Act के जेर हिन्दुस्तान में बरतानिया गवर्नमेंट ने रायज की और तब से यह जारी रही है लेकिन आज इस के मुताल्लिक मैं कुछ अर्ज करने की जरूरत महसूस नहीं करता कि किसी जुर्म की सजा देने का आज नजरिया बदल गया है। आज जिसमानी तौर पर किसी को सजा देने के लिये whipping की सजा देना किसी गवर्नमेंट की अच्छी पालिसी नहीं है। आज यह पालिसी ही मुनासिब है कि जुर्म करने वाले का सुधार किया जाये, उस की reformation की जाये और deterrent punishment खास खास हालतों में ही हो। इसी लिये इस बदले हुए नजरिया की वजह से आज हमारी जेलों में जो पालिसी लागू है वह reform की पालिसी है। तो जहां तक whipping Act का ताल्लुक है मैं अर्ज करता हूं कि आज की दुनिया whipping की पालिसी को पसन्द नहीं कर सकती और Democracy में whipping किसी जुर्म की सजा का एक अच्छा तरीका तसव्वर नहीं हो सकता। इसी लिये हमारी सेंट्रल गवर्नमेंट ने Parliament द्वारा उन तमाम offences के लिए जिन को Central Government Acts govern करते हैं उनके मुताल्लिक Whipping Act को abolish कर दिया था और वह Central Act 19th December, 1955 से लागू भी हो चुका है। लेकिन चन्द एक offences ऐसी हैं जो States Acts के तहत offences हैं या कुछ जेल रूलज के मातहत ऐसी offences हैं जिन में कि whipping की सजा दी जा सकती है। चुनांचि वह ऐसे subjects हैं

ਕਿ ਜਿਨ ਸੇ State Government ਕਾ ਹੀ concern ਹੈ। ਇਸ ਲਿਏ State Government ਕੋ ਹੀ ਯਹ Act abolish ਕਰ ਕੇ whipping ਕੋ ਬੰਦ ਕਰਨਾ ਜ਼ਰੂਰੀ ਹੈ। ਤੋ ਜਹਾਂ ਤਕ ਏਸੇ offences ਕਾ ਤਾਲੁਕ ਹੈ ਜਿਨ ਮੇਂ whipping ਕਾ provision ਹੈ, ਯਹ ਬਿਲ ਇਸ ਲਿਏ ਹੈ ਕਿ ਉਨ ਸਬ ਮੇਂ whipping ਕੀ ਸਜ਼ਾ ਕੋ abolish ਕਰ ਦਿਯਾ ਜਾਏ। ਮੈਂ ਸਮਝਤਾ ਹੂੰ ਕਿ ਇਸ ਮੇਂ ਕਿਸੀ ਕੋ ਕੋਈ ਉਝਰ ਨਹੀਂ ਹੋ ਸਕਤਾ ਹੈ ਐਰਿ ਮੇਰੇ ਭਾਈ ਜੋ ਉਸ ਤਰਫ ਬੈਠੇ ਹੈਂ ਸ਼ਾਯਦ ਕਹਿ ਭੀ ਇਸੇ support ਹੀ ਕਰੇਂਗੇ ਚੂੰਕਿ ਇਸ ਸੇ ਉਨ ਕੀ ਭਲਾਈ ਹੀ ਹੋਗੀ।

Mr. Speaker : Motion moved—

That the Punjab Abolition of Whipping Bill, be taken into consideration at once.

ਸਰਦਾਰ ਚੰਨਣ ਸਿੰਘ ਧੂਤ (ਟਾਂਡਾ) : ਸਪੀਕਰ ਸਾਹਿਬ, ਇਹ ਜੋ ਬਿਲ ਸਾਡੇ ਨਵੇਂ Minister Finance Minister ਲਿਆਏ ਹਨ .....

ਅਧਯਕਸ਼ ਸਹੋਦਯ : ਨਵੇਂ ਨਹੀਂ, ਅਕ ਤੋ ਪੁਰਾਨੇ ਹੋ ਗਏ। ਥੋੜੀ ਦੇਰ ਬਾਦ ਸਬ ਨਵੇਂ ਹੋ ਜਾਏਗੇ। (ਹੰਸੀ) (He is no longer new; he is now old. After some time all the hon. Members will be new here.) (Laughter)

ਸਰਦਾਰ ਚੰਨਣ ਸਿੰਘ ਧੂਤ : ਸਪੀਕਰ ਸਾਹਿਬ, ਮੈਂ ਇਸ Bill ਨੂੰ welcome ਕਰਦਾ ਹਾਂ ਕਿਉਂਕਿ ਅਜ ਤਕ ਇਹ ਜਿੰਨੇ Bill ਲਿਆਏ ਹਨ ਟੈਕਸ ਹੀ ਲਾਉਂਦੇ ਰਹੇ ਹਨ। ਇਹ ਇਕ ਚੰਗਾ Bill ਹੈ। ਜੋ ਸਜ਼ਾਵਾਂ ਪੁਰਾਣੀਆਂ ਬਾਦਸ਼ਾਹੀਆਂ ਦੀਆਂ ਸਨ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਖਤਮ ਕਰ ਰਹੇ ਹਨ। ਅੱਜ ਤਾਂ ਸਰਮਾਏਦਾਰੀ ਨਜ਼ਾਮ ਤੋਂ ਵੀ ਅਗੇ ਲੰਘ ਕੇ Socialist ਨਜ਼ਾਮ ਆ ਰਿਹਾ ਹੈ ਅਜ ਤਾਂ ਬੱਚਿਆਂ ਨੂੰ ਮਾਰਨਾ ਵੀ ਠੀਕ ਨਹੀਂ ਸਮਝਿਆ ਜਾਂਦਾ ਕਿਉਂਕਿ ਇਸ ਨਾਲ ਸੁਧਾਰ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦਾ। ਇਸ Bill ਨਾਲ ਜੇਲ੍ਹਾਂ ਵਿਚ ਜੋ ਗੈਰ ਇਨਸਾਨੀ ਸਜ਼ਾਵਾਂ ਦਿੱਤੀਆਂ ਜਾਂਦੀਆਂ ਸਨ, ਉਹ ਹਟ ਜਾਣਗੀਆਂ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਲੋਕਾਂ ਵਿਚ ਕਾਫੀ ਫਰਕ ਪਵੇਗਾ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਸੁਧਾਰਨ ਲਈ ਡੰਡਾ ਇਸਤੇਮਾਲ ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ ਸੀ। ਮੈਂ ਇਹ ਵੀ ਇਥੇ ਕਹਿਣਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਅਗੇ ਨੂੰ ਇਕ Bill ਆਵੇਗਾ ਜੋ ਇਸ ਦੇ ਨਾਲ ਤਅਲੁਕ ਰਖਦਾ ਹੈ (ਇਕ ਆਵਾਜ਼: ਉਸ ਤੇ ਉਸ ਵੇਲੇ ਬੋਲ ਲੈਣਾ।) ਮੈਂ ਸਮਝਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਉਸ ਵਿਚ ਵੀ ਹੁਣੇ ਹੀ ਤਰਮੀਮ ਲੈ ਆਉਂਦੇ ਤਾਂ ਗਲ ਸਾਫ ਹੋ ਜਾਂਦੀ। ਮੈਂ ਸਮਝਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਇਹ Bill ਚੰਗਾ ਹੈ ਅਤੇ ਇਸ ਲਈ ਆਪ ਨੂੰ ਵਧਾਈ ਦਿੰਦਾ ਹਾਂ।

ਸ਼੍ਰੀ ਵਧਾਵਾ ਰਾਮ (ਫਾਜ਼ਲਕਾ) : ਸਪੀਕਰ ਸਾਹਿਬ, ਗਲ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਇਹ ਇਕ ਚੰਗਾ ਬਿਲ ਲਿਆਏ ਹਨ ਪਰ ਪਤਾ ਨਹੀਂ ਆਪ ਨੂੰ ਇਸ ਗਲ ਦਾ ਪਤਾ ਹੈ ਜਾਂ ਨਹੀਂ ਪਰ ਮੈਂ ਪਤਾ ਹੈ ਕਿ ਜਿਹੜੀ ਕੋਝਿਆਂ ਦੀ ਸਜ਼ਾ ਹੁੰਦੀ ਸੀ ਉਹ ਤਾਂ ਲੋਕ ਕਿਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਕਟ ਲੈਂਦੇ ਸਨ ਪਰ ਜੇਲ੍ਹਾਂ ਵਿਚ ਤਾਂ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਮਾਰ ਵੀ ਦਿਤਾ ਜਾਂਦਾ ਸੀ ਪਰ ਉਹ ਗਿਣਤੀ ਵਿਚ ਨਹੀਂ ਸਨ ਹੁੰਦੇ। ਇਹ ਚੰਗਾ ਹੋਇਆ ਕਿ ਘੱਟੋ ਘੱਟ ਬੈਤਜਨੀ ਦੀ ਸਜ਼ਾ ਤਾਂ ਹਟ ਗਈ ਪਰ ਜਿਹੜੀ ਬਾਨਿਆਂ ਅੰਦਰ ਗਤਕਾਬਾਜ਼ੀ ਹੁੰਦੀ ਹੈ ਉਸ ਨੂੰ ਵੀ ਹਟਾਉ, ਉਸ ਵਿਚ ਵੀ ਸੁਧਾਰ ਕਰੋ। ਇਹ ਤਾਂ ਕਹਿ ਦਿਆ ਕਰੋਗੇ ਕਿ ਅਸੀਂ ਇਹ ਬਿਲ ਪਾਸ ਕੀਤਾ

ਸ਼੍ਰੀ ਵਧਾਵਾ ਰਾਮ (ਫ਼ਾਜ਼ਲਕਾ)

ਹੋਇਆ ਹੈ ਪਰ ਇਹ ਨਹੀਂ ਕਿਹਾ ਕਿ ਮੁੱਕਤੀ ਦੱਕੀ ਜਾਂ ਹੋਰ ਇਹੋ ਜਿਹੀਆਂ ਚੀਜ਼ਾਂ ਹਟਾ ਦਿੱਤੀਆਂ ਹਨ। ਕਸੂਰੀ ਚੱਕੀ ਇਕ ਪੇਦੂਰੀ ਲਈ ਦਿੱਤੀ ਤੇ ਉਹ ਅੱਠ ਅੱਠ ਮਹੀਨੇ ਮਗਰੋਂ ਨਹੀਂ ਲਹਿੰਦੀ ਪੰਦਰਾਂ ਦਿਨਾਂ ਮਗਰੋਂ ਹੋਰ ਕਸੂਰ ਲਾ ਕੇ ਫਿਰ ਗਲੇ ਮੜ੍ਹ ਦਿੱਤੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਮੈਂ ਅਰਜ਼ ਕਰਨੀ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੀਆਂ ਚੀਜ਼ਾਂ ਵੀ ਨਹੀਂ ਹੋਣੀਆਂ ਚਾਹੀਦੀਆਂ। (Interruptions)
ਐਵੇਂ ਓਪਰੀਆਂ ਓਪਰੀਆਂ ਗੱਲਾਂ ਹੀ ਨਹੀਂ ਕਰਨੀਆਂ ਚਾਹੀਦੀਆਂ।

Mr. Speaker : Question is—

That the Punjab Abolition of Whipping Bill, be taken into consideration at once.

The motion was carried.

Mr. Speaker : I don't think any hon. Member is anxious to speak on any of the clauses or the Title of the Bill. I will, therefore, put all the clauses and the Title together to the vote of the House.

Question is—

That Clauses 2 and 1 and Title stand part of the Bill.

The motion was carried.

Minister for Finance : I beg to move—

That the Punjab Abolition of Whipping Bill be passed.

Mr. Speaker : Motion moved—

That the Punjab Abolition of Whipping Bill be passed.

Mr. Speaker : Question is—

That the Punjab Abolition of Whipping Bill be passed.

The motion was carried

THE PUNJAB MEDICAL REGISTRATION (AMENDMENT) BILL, 1956

Minister for Revenue, Education and Rehabilitation (Sardar Gurbachan Singh Bajwa) : Sir, I beg to move—

That the Punjab Medical Registration (Amendment) Bill, be taken into consideration at once.

ਸਪੀਕਰ ਸਾਹਿਬ, ਸਾਡਾ Medical Registration Bill ਹੈ, ਉਸ ਮੁਤਾਬਕ ਜੋ qualified doctors ਹਨ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ registration ਹੁੰਦੀ ਹੈ ਅਤੇ ਇਸ ਚੀਜ਼ ਨੂੰ ਇਕ Council control ਕਰਦੀ ਹੈ। ਜੇ ਉਸ ਦਾ ਵਿਧਾਨ ਹੈ ਉਹ ਕੁਝ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦਾ ਹੈ ਜੋ ਮੌਜੂਦਾ ਹਾਲਾਤ ਦੇ ਮੁਤਾਬਕ ਨਹੀਂ ਸੀ। ਉਸ ਵਿਚ ਬਹੁਤ ਸਾਰੀਆਂ nominations ਕਰਨੀਆਂ ਪੈਂਦੀਆਂ ਸਨ। ਉਸ ਨੂੰ ਮੌਜੂਦਾ ਹਾਲਾਤ ਦੇ ਅਨੁਸਾਰ

THE PUNJAB MEDICAL REGISTRATION (AMENDMENT) (13)81
BILL, 1956

ਬਨਾਉਣ ਲਈ ਇਹ ਬਿਲ ਪੇਸ਼ ਕਰ ਰਹੇ ਹਾਂ। ਇਸ ਨਾਲ ਜੋ Council ਦਾ Chairman ਹੈ ਉਹ ਵੀ nomination ਦੀ ਬਜਾਏ election ਰਾਹੀਂ elect ਹੋਵੇਗਾ।

ਫਿਰ ਜੋ registration ਹੁੰਦੀ ਹੈ ਉਸ ਵਿਚ ਬਾਹਰਲੇ qualified doctors ਨੂੰ temporarily ਸ਼ਾਮਿਲ ਕਰ ਸਕਾਂਗੇ ਤਾਂ ਜੋ ਉਹ ਵੀ ਕੰਮ ਚਲਾ ਸਕਨ।
ਨਾਲ ਹੀ ਡਾਕਟਰਾਂ ਤੇ ਸਾਲਾਨਾ renewal fees ਲਗਾ ਰਹੇ ਹਾਂ ਤਾਂ ਜੋ Council ਦਾ ਕੰਮ ਚਲਦਾ ਰਹੇ ਅਤੇ ਕੰਮ ਰੁਕ ਨਾ ਜਾਵੇ।

ਇਨ੍ਹਾਂ ਸਾਰੀਆਂ ਗੱਲਾਂ ਲਈ ਇਹ Bill ਲਿਆਂਦਾ ਗਿਆ ਹੈ।

Mr. Speaker : Motion moved—

That the Punjab Medical Registration (Amendment) Bill, be taken into consideration at once.

Mr. Speaker : Question is—

That the Punjab Medical Registration (Amendment) Bill, be taken into consideration at once.

The Motion was carried

Mr. Speaker : I don't think any hon. Member is anxious to speak on any of the clauses or the Title of the Bill. I will, therefore, put all the clauses and the Title together to the vote of the House.

CLAUSES 2 TO 15, CLAUSE 1 AND TITLE

Question is—

That Clauses 2 to 15, Clause 1 and Title stand part of the Bill.

The Motion was carried.

Minister for Revenue, Education and Rehabilitation : Sir, I beg to move—

That the Punjab Medical Registration (Amendment) Bill, be passed.

Mr. Speaker : Motion moved—

That the Punjab Medical Registration (Amendment) Bill, be passed.

Mr. Speaker : Question is—

That the Punjab Medical Registration (Amendment) Bill, be passed.

The Motion was carried.

THE PRISONS (PUNJAB AMENDMENT) BILL, 1956

Minister for Finance (Shri Mohan Lal) : Sir, I beg to move—

That the Prisons (Punjab Amendment) Bill, be taken into consideration at once.

ਸਪੀਕਰ ਸਾਹਿਬ, ਜੇਲ੍ਹਾਂ में discipline कायम रखने के लिए और prisoners की reform करने के लिये चन्द ऐसे अख्तियारात Jail Manual में Superintendent Jails को दिए गए हैं कि जब किसी prisoner की तरफ से कोई अहम indiscipline की कार्रवाई हो या तशद्द वाली बात हो तो वह उसे खास किस्म की सज़ा दे सकते हैं। यह सज़ा जिसमानी किस्म की नहीं है बल्कि ऐसी है कि जिस से उस की reform करने में मदद मिलती है। मिसाल के तौर पर अगर किसी prisoner को high class दी गई हो तो सज़ा के तौर पर उस की class lower कर दी जाए या आरज़ी तौर पर छीन ली जाए या जहाँ remission rules apply करने हों तो आरज़ी तौर पर उस prisoner के case में suspend कर दिए जाएं। तो मैं अर्ज़ करूँ कि इस में कोई नई बात नहीं है। यह सारे इख्तियारात Jail Superintendent को पहले ही Jail Manual की 613 दफा के मातहत हासल हैं और यही अब इस बिल की शकल में आप के सामने पेश किए जा रहे हैं। चूँकि अब कुछ ऐसा शक पैदा हुआ है कि केवल Jail Manual में ही ऐसे अख्तियारात रखने से वह कानूनन इस्तेमाल किए जा सकते हैं या नहीं, इस लिए इन्हें कानूनी शकल दी जा रही है और यह बिल legislature के सामने लाए हैं। तो मैं समझता हूँ कि चूँकि इख्तियारात पहले ही हैं, इस लिये House को इस Bill को पास करने में कोई झिजक नहीं होगी।

Mr. Speaker : Motion moved—

That the Prisons (Punjab Amendment) Bill, be taken into consideration at once.

ਸਰਦਾਰ ਚਨਣ ਸਿੰਘ ਧੂਤ (ਟਾਂਡਾ) : ਸਪੀਕਰ ਸਾਹਿਬ, ਜ਼ਿੰਨਾ ਚੰਗਾ ਬਿਲ ਇਹ ਪਹਿਲਾਂ ਪਾਸ ਕਰ ਚੁਕੇ ਹਨ whipping ਦੇ ਸੰਬੰਧ ਵਿਚ ਉਨਾ ਹੀ ਮਾਤਾ ਬਿਲ ਹੁਣ ਪੇਸ਼ ਕਰ ਦਿਤਾ ਗਿਆ ਹੈ। ਮੈਂ ਇਹ ਸਮਝਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਜੇਲ ਦਾ ਕੋਈ ਤਜਰਬਾ ਨਹੀਂ ਅਤੇ ਜੇਕਰ ਇਹ ਆਪ ਇਕ ਪੁਰਾਣੇ ਕਾਂਗਰਸ ਵਰਕਰ ਹੁੰਦੇ ਅਤੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਜੇਲਾਂ ਵੇਖੀਆਂ ਹੁੰਦੀਆਂ ਤਾਂ ਇਹ ਚੰਗੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਅਨੁਭਵ ਕਰ ਸਕਦੇ ਸਨ ਕਿ ਇਹ ਬਿਲ ਕੀ ਕੁਝ ਆਪਣੀ ਲਪੇਟ ਵਿਚ ਲਿਆਉਂਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਇਸ ਬਿਲ ਦੀ ਕਿਨੀ ਕੁ ਸਾਧਾਰਣ ਅਤੇ ਮਾਮੂਲੀ ਸ਼ਕਲ ਹੈ।

ਸ਼੍ਰੀ ਸਪੀਕਰ : ਪਰ ਇਹ ਕਲਾਸ 'C' ਨੂੰ ਤਾਂ ਅਪਲਾਈ ਨਹੀਂ ਕਰਦਾ। ਇਹ ਤਾਂ ਇਖਲਾਕੀ ਕੈਦੀਆਂ ਤੇ ਲਾਗੂ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। (But the provisions of this Bill do not apply to class 'c' prisoners. It applies only to prisoners guilty of moral turpitude.)

ਸਰਦਾਰ ਚੰਨਣ ਸਿੰਘ ਧੂਤ : ਜਨਾਬ, ਇਹ ਕਲਾਸ C ਦੇ ਕੈਦੀਆਂ ਤੇ ਲਾਗੂ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਇਖਲਾਕੀ ਕੈਦੀਆਂ ਤੇ ਵੀ। ਇਹ ਠੀਕ ਹੈ ਪਰ ਇਸ ਦੀ ਆੜ ਵਿਚ ਕੀ ਕੁਝ ਕੀਤਾ ਜਾ ਰਿਹਾ ਹੈ ਇਸ ਦਾ ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਪਤਾ ਨਹੀਂ।

ਸ਼੍ਰੀ ਸਪੀਕਰ : ਪਰ ਮੈਂ ਅਤੇ ਛੀਨਾ ਸਾਹਿਬ ਅੰਦਰ ਰਹਿ ਆਏ ਹਾਂ। ਉਥੇ ਸਿਆਸੀ ਕੈਦੀਆਂ ਨੂੰ ਤੇ ਤੰਗ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ। (Shri Chhina and myself remained in prison together for some time, but the political prisoners are not harassed there.)

ਸਰਦਾਰ ਚੰਨਣ ਸਿੰਘ ਧੂਤ : ਸਪੀਕਰ ਸਾਹਿਬ, ਇਹ ਬਿਲ ਜਿਸ ਮੂਲ ਐਕਟ ਵਿਚ ਤਰਮੀਮ ਲਿਆ ਰਿਹਾ ਹੈ ਉਸ ਵਿਚ ਪਹਿਲਾਂ ਹੀ ਬਹੁਤ ਸਜ਼ਾਵਾਂ ਹਨ। ਮੇਰੇ ਪਾਸ ਮੂਲ ਐਕਟ ਮੌਜੂਦ ਹੈ। ਮੈਂ ਆਪ ਦੀ ਸੇਵਾ ਵਿਚ ਪੜ੍ਹ ਕੇ ਦੱਸਣਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਕਿੰਨੀਆਂ ਕੁ ਸਜ਼ਾਵਾਂ ਪਹਿਲਾਂ ਹੀ ਉਸ ਵਿਚ ਮੌਜੂਦ ਹਨ। ਪ੍ਰਿਜ਼ਨਜ਼ ਐਕਟ, 1894 ਦੀ ਸੈਕਸ਼ਨ 46 ਦੀ ਸਬ ਸੈਕਸ਼ਨ (4) ਵਿਚ ਇਹ ਢਰਜ ਹੈ

“such loss of privileges admissible under the remission system for the time being in force as may be prescribed by rules made by the State Government.”

ਇਹ ਹੈ ਮੂਲ ਕਲਾਜ਼ ਜਿਸ ਵਿਚ ਹੁਣ ਤਿੰਨ ਸਜ਼ਾਵਾਂ ਹੋਰ ਸ਼ਾਮਿਲ ਕਰ ਲਈਆਂ ਗਈਆਂ ਹਨ। ਹਾਰਡ ਲੇਬਰ ਅਤੇ ਬੈਂਤ ਆਦਿ ਦੀਆਂ ਸਜ਼ਾਵਾਂ ਤਾਂ ਪਹਿਲਾਂ ਹੀ ਮੂਲ ਐਕਟ ਵਿਚ ਮੌਜੂਦ ਹਨ ਅਤੇ ਕੋਈ ਦੁਨੀਆਂ ਭਰ ਦੀ ਸਜ਼ਾ ਅਜਿਹੀ ਨਹੀਂ ਜੋ ਰਹਿ ਗਈ ਹੋਵੇ; ਮੈਂ ਸਾਰੀਆਂ ਸਜ਼ਾਵਾਂ ਨੂੰ ਪੜ੍ਹ ਕੇ ਸੁਨਾਣ ਵਿਚ ਹਾਊਸ ਦਾ ਵਕਤ ਜ਼ਾਇਆ ਨਹੀਂ ਕਰਨਾ ਚਾਹੁੰਦਾ। ਇਸ ਬਿਲ ਦੇ ਸੰਬੰਧ ਵਿਚ, ਸਪੀਕਰ ਸਾਹਿਬ, ਮੈਂ ਇਹ ਕਹਿਣਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਇਹ ਬਿਲ ਇਨਾ ਸਾਧਾ ਅਤੇ ਸਾਧਾਰਣ ਨਹੀਂ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਕਿ ਇਸ ਦੇ ਰੂਪ ਰੇਖਾ ਤੋਂ ਪਤਾ ਲਗਦਾ ਹੈ। ਜੇਲ ਦਾ ਜੋ ਸਿਸਟਮ ਹੈ ਇਸ ਬਾਰੇ ਅਸਾਨੂੰ ਸ਼ਾਇਦ ਸੰਬੰਧਿਤ ਵਜ਼ੀਰ ਸਾਹਿਬ ਤੋਂ ਕੁਝ ਵਧੇਰੇ ਹੀ ਪਤਾ ਹੈ। ਇਹ ਜੋ ਜੇਲ ਐਕਟ ਹੈ ਇਹ ਅੰਗ੍ਰੇਜ਼ਾਂ ਨੇ ਬਣਾਇਆ ਸੀ ਅਤੇ ਇਹ ਕਾਹਦੇ ਲਈ ਬਣਾਇਆ ਸੀ? ਇਸ ਲਈ ਨਹੀਂ ਕਿ ਕੈਦੀਆਂ ਨੂੰ ਸੁਧਾਰਿਆ ਜਾਵੇ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਮਕਸਦ ਇਹ ਕਦੀ ਵੀ ਨਹੀਂ ਸੀ ਕਿ ਜੇਲ ਵਿਚ ਜਾਣ ਵਾਲਿਆਂ ਨੂੰ ਇਨਸਾਨ ਬਣਾਇਆ ਜਾਵੇ। ਇਹ ਜੋ ਪ੍ਰਿਜ਼ਨ ਐਕਟ ਹੈ ਇਹ ਤਾਂ ਕੇਵਲ ਕੈਦੀ ਜਾਂ ਦੋਸ਼ੀ ਤੋਂ ਬਦਲਾ ਲੈਣ ਦੀ ਭਾਵਨਾ ਨਾਲ ਬਣਾਇਆ ਗਿਆ ਸੀ ਅਤੇ ਇਹ ਮੂਲ ਐਕਟ ਇਸ ਭਾਲ ਵਿਚ ਲੱਗਾ ਰਹਿੰਦਾ ਸੀ ਕਿ ਕਿਸੇ ਨੇ ਕੀ ਸੁਰਮ ਕੀਤਾ ਹੈ ਅਤੇ ਉਸ ਦੇ ਬਦਲੇ ਉਸ ਤੋਂ ਕਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਵੱਧ ਤੋਂ ਵੱਧ ਬਦਲਾ ਲਿਆ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਇਸੇ ਮਕਸਦ ਨੂੰ ਸਾਵੇਂ ਰੱਖ ਕੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦਾ ਕਾਨੂੰਨ ਬਣਾਇਆ ਸੀ ਅਤੇ ਐਨੀ ਸਜ਼ਾ ਮਿਲਣ ਤੋਂ ਬਾਦ ਕੈਦੀ ਠੀਕ ਹਾਲਤ ਵਿਚ ਵੀ ਨਹੀਂ ਸੀ ਰਹਿ ਸਕਦਾ, ਉਸ ਨੇ ਚੰਗਾ ਇਨਸਾਨ ਤਾਂ ਕੀ ਬਣਨਾ ਸੀ। ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੇ ਬਾਕੀ ਵੀ ਕਨੂੰਨ ਸਰਕਾਰ ਅੰਗ੍ਰੇਜ਼ੀ ਨੇ ਪਾਸ ਕੀਤੇ ਹੋਏ ਸਨ। ਪਰ ਮੈਂ ਇਹ ਸਸਬਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਕੈਦੀ ਨੂੰ ਇਕ ਚੰਗਾ ਇਨਸਾਨ ਬਣਾਣ ਲਈ ਹਰ ਯਤਨ ਕਰਨੇ ਚਾਹੀਦੇ ਹਨ। ਅਤੇ ਹਰ ਹਕੂਮਤ ਦਾ ਇਹ ਫਰਜ਼ ਹੋਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ਕਿ ਉਹ ਇਹ ਵੇਖੇ ਕਿ ਕਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਇਕ ਕੈਦੀ ਆਪਣੇ ਜੀਵਨ ਵਿਚ

[ਸਰਦਾਰ ਚੰਨਣ ਸਿੰਘ ਧੂਤ]

ਤਬਦੀਲੀ ਲਿਆ ਸਕਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਕਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਉਹ ਆਪਣੇ ਆਪ ਨੂੰ ਇਕ ਚੰਗਾ ਸ਼ਹਿਰੀ ਬਣਾ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਕਾਨੂੰਨ ਅਤੇ ਸਜ਼ਾਵਾਂ ਇਸ ਚੰਗੇ ਦੀਆਂ ਹੋਣੀਆਂ ਚਾਹੀਦੀਆਂ ਹਨ ਕਿ ਉਹ ਕੋਈ ਨੂੰ ਸੁਧਾਰ ਕੇ ਚੰਗਾ ਬਣਾ ਸਕਣ।

ਮੁਖ ਮੰਤਰੀ : ਸਪੀਕਰ ਸਾਹਿਬ ਦਾ ਧਨਵਾਦ ਕਰਨ ਲਈ ਵੀ ਸਮਾਂ ਰਖਣਾ ਹੈ।

ਸਰਦਾਰ ਚੰਨਣ ਸਿੰਘ ਧੂਤ : ਮੈਂ ਉਸ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਹੀ ਮੁਕਾ ਲਵਾਂਗਾ। ਮੈਂ ਇਕ ਦੋ ਮਿੰਟ ਵਿਚ ਹੀ ਇਸ ਬਿਲ ਬਾਰੇ ਆਪਣੇ ਵਿਚਾਰ ਖਤਮ ਕਰ ਦੇਵਾਂਗਾ। ਸਪੀਕਰ ਸਾਹਿਬ, ਮੈਂ ਇਹ ਕਹਿਣਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਸਾਂ ਕਿ ਜੇਲ ਦੇ ਕੈਦੀਆਂ ਦੀ ਬੁਰੀ ਹਾਲਤ ਹੁੰਦੀ ਹੈ। ਸਿਆਲ ਵਿਚ ਭੁੱਜੇ ਸੌਂਦੇ ਹਨ ਅਤੇ ਕੰਬਲ ਵੀ ਅਜਿਹੇ ਮਿਲਦੇ ਹਨ ਕਿ ਕਈ ਥਾਵਾਂ ਤੋਂ ਪਾਏ ਹੋਏ ਅਤੇ ਪਾਟੀਆਂ ਹੋਈਆਂ ਤਪੜੀਆਂ ਮਿਲਦੀਆਂ ਹਨ ਤਾਂ ਇਸ ਹਾਲਤ ਵਿਚ ਮੈਨੂੰ ਸਮਝ ਨਹੀਂ ਆਉਂਦੀ ਕਿ ਇਸ ਬਿਲ ਰਾਹੀਂ ਇਹ ਉਸ ਪਾਸੋਂ ਕੀ privilege ਖੋਹ ਲੈਣਗੇ। ਕੀ ਜੇ ਇਹ ਮੁਠ ਛੋਲੇ ਦਿੰਦੇ ਹਨ ਜੋ ਖਾ ਹੀ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦੇ ਉਹ ਖੋਹ ਲੈਣਗੇ ਜਾਂ ਪਾਟੀਆਂ ਹੋਈਆਂ ਤਪੜੀਆਂ ਨੂੰ ਵਾਪਸ ਲੈ ਲੈਣਗੇ? ਫਿਰ ਮੈਂ ਸਮਝਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਇਸ ਬਿਲ ਦੀ ਲੋੜ ਹੀ ਨਹੀਂ ਸੀ ਕਿਉਂਕਿ ਮੂਲ ਐਕਟ ਵਿਚ ਹਰ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੀਆਂ ਸਜ਼ਾਵਾਂ ਸ਼ਾਮਲ ਹਨ। ਇਸ ਐਕਟ ਵਿਚ ਕੋਈ ਪੰਦਰਾਂ ਸਜ਼ਾਵਾਂ ਦੇ ਨਾਮ ਦਿਤੇ ਹੋਏ ਹਨ ਅਤੇ ਫਿਰ ਹਰ ਸਜ਼ਾ ਹੇਠ ਹੋਰ ਦਸ ਦਸ ਸਜ਼ਾਵਾਂ ਸ਼ਾਮਲ ਕੀਤੀਆਂ ਹੋਈਆਂ ਹਨ ਇਸ ਲਈ ਮੈਂ ਇਹ ਸਮਝਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਇਹ ਬਿਲ ਲਿਆਣ ਦੀ ਲੋੜ ਨਹੀਂ।

ਫਿਰ, ਸਪੀਕਰ ਸਾਹਿਬ, ਪੰਜਾਬ ਜੇਲ ਮੈਨੂਅਲ ਦਾ ਜ਼ਿਕਰ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ। ਇਸ ਬਾਰੇ ਮੈਂ ਇਹ ਦਸਣਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਸੁਪਰਡੈਂਟ ਜੇਲ੍ਹ ਜਾਂ ਦਰੋਗਾ ਜੇਲ ਪਹਿਲਾਂ ਹੀ ਕਈ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੀਆਂ ਜ਼ਿਆਦਤੀਆਂ ਕੈਦੀਆਂ ਤੇ ਕਰਦੇ ਹਨ। ਉਹ ਆਪਣੀ ਮਰਜ਼ੀ ਅਨੁਸਾਰ ਕੈਦੀਆਂ ਨਾਲ ਸਲੂਕ ਕਰਦੇ ਹਨ। ਹੁਣ ਇਸ ਬਿਲ ਰਾਹੀਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀਆਂ ਕੀਤੀਆਂ ਜ਼ਿਆਦਤੀਆਂ ਨੂੰ ਕਾਨੂੰਨੀ ਸ਼ਕਲ ਦੇਣ ਲਈ ਇਹ ਬਿਲ ਪੇਸ਼ ਕੀਤਾ ਜਾ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਜੇਲ ਮੈਨੂਅਲ ਮੈਂ ਪੜ੍ਹਿਆ ਹੋਇਆ ਹੈ ਉਸ ਵਿਚ ਪਹਿਲਾਂ ਹੀ ਕਾਫੀ ਸਜ਼ਾਵਾਂ ਹਨ।

ਜੇਲ੍ਹ ਦੇ ਡਿਸਿਪਲਨ ਦਾ ਵੀ ਜ਼ਿਕਰ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ। ਇਸ ਬਾਰੇ ਮੈਂ ਇਹ ਦਸ ਦੇਵਾਂ ਕਿ ਭਾਰੀ ਸਜ਼ਾਵਾਂ ਰੱਖ ਦੇਣ ਨਾਲ ਜੇਲ੍ਹ ਦਾ ਡਿਸਿਪਲਨ ਕਾਇਮ ਨਹੀਂ ਰਹਿ ਸਕਦਾ। ਉਸ ਨੂੰ ਕਾਇਮ ਕਰਨ ਲਈ ਕੇਵਲ ਇਸ ਗਲ ਦੀ ਲੋੜ ਹੈ ਕਿ ਜੇਲ੍ਹ ਦੇ ਅਫਸਰ ਅਤੇ ਬਾਕੀ ਕਰਮਚਾਰੀ ਕੈਦੀਆਂ ਨਾਲ ਮਨੁੱਖਾਂ ਵਾਲਾ ਸਲੂਕ ਕਰਨ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀਆਂ ਸਹੂਲਤਾਂ ਦਾ ਪੂਰਾ ਖਿਆਲ ਰਖਣ। ਇਹ ਨਹੀਂ ਕਿ ਰਿਸ਼ਵਤ ਲੈਕੇ ਕਿਸੇ ਕੈਦੀ ਨੂੰ ਆਰਾਮ ਦੀ ਕਾਰ ਤੇ ਲਾ ਦਿਤਾ ਤੇ ਕਿਸੇ ਨੂੰ ਹਾਰਡ ਲੇਬਰ ਤੇ। ਇਸ ਦੇ ਨਾਲ ਹੀ ਮੈਂ ਇਹ ਵੀ ਕਹਿਣਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਜੇਕਰ ਕੋਈ ਡਿਸਿਪਲਨ ਤੋਂ ਬਾਹਰ ਗਲ ਹੋ ਜਾਵੇ ਤਾਂ ਜੇਲ੍ਹ ਮੈਨੂਅਲ ਵਿਚ ਹਰ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦਾ ਪ੍ਰਬੰਧ ਉਨ੍ਹਾਂ ਕੈਦੀਆਂ ਦਾ ਚਲਾਨ ਕੀਤਾ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਪਹਿਲਾਂ ਹੀ ਕੋਈ ਖਾਸ ਰਿਮਿਸ਼ਨ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦੀ ਫਿਰ ਇਸ ਬਿਲ ਰਾਹੀਂ ਕਿਹੜੀ ਨਵੀਂ ਚੀਜ਼ ਲਿਆਂਦੀ ਜਾ ਰਹੀ ਹੈ? ਮੈਂ ਨਹੀਂ ਸਮਝਦਾ ਕਿ ਜੇ ਪਰਪੱਜ਼ ਸਰਕਾਰ ਨੇ ਇਸ ਬਿਲ ਦੇ ਪੇਸ਼ ਕਰਨ ਲਈ ਦਿੱਤਾ ਹੈ ਉਹ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਸਰਵ ਹੋ ਸਕੇਗਾ ਕਿਉਂਕਿ ਇਹ ਸਾਰੇ ਪ੍ਰਬੰਧ ਤਾਂ ਪਹਿਲਾਂ ਹੀ ਮੌਜੂਦ ਹਨ। ਜੇਕਰ ਜੇਲ੍ਹ ਵਿਚ ਕੋਈ ਲੜਾਈ ਬਗੜਾ ਹੋ ਜਾਵੇ ਤਾਂ ਅਸਾਨੂੰ ਪਤਾ ਹੈ, ਪਤਾ ਹੀ ਨਹੀਂ

ਤਜਰਬਾ ਵੀ ਹੈ ਕਿ ਜੇਲ ਮੈਨੂਅਲ ਅਨੁਸਾਰ ਰੋਟੀ ਪੂਰੀ ਨਹੀਂ ਮਿਲਦੀ, ਚਲਾਨ ਹੁੰਦੇ ਹਨ ਅਤੇ ਹੋਰ ਕਈ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੀਆਂ ਸਜ਼ਾਵਾਂ ਹਨ। ਜਦੋਂ ਇਹ ਚੀਜ਼ਾਂ ਪਹਿਲਾਂ ਹੀ ਹਨ ਅਤੇ ਮੈਂ ਇਸ ਪਾਸੇ ਇਸ ਬਿਲ ਨੂੰ ਵੇਖਦਾ ਹਾਂ ਤਾਂ ਇਸੇ ਹੀ ਸਿਧੇ ਤੇ ਪੁੱਜਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਅਫਸਰਾਂ ਵਲੋਂ ਕੀਤੀਆਂ ਜਾ ਰਹੀਆਂ ਜ਼ਿਆਦਤੀਆਂ ਜੋ ਜੇਲਾਂ ਵਿਚ ਕੈਦੀਆਂ ਨਾਲ ਕੀਤੀਆਂ ਜਾਂਦੀਆਂ ਹਨ, ਨੂੰ ਕਾਨੂੰਨੀ ਸ਼ਕਲ ਦੇਣ ਲਈ ਇਹ ਬਿਲ ਪੇਸ਼ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ। ਮੈਨੂੰ ਅਫਸੋਸ ਤਾਂ ਇਸ ਗਲ ਦਾ ਹੈ ਕਿ ਜੇਕਰ ਅਸਾਡੇ ਫਾਈਨੈਂਸ ਮਨਿਸਟਰ ਸਾਹਿਬ ਕਦੀ ਇਕ ਅੱਧ ਸਾਲ ਜੇਲ੍ਹ ਵਿਚ ਰਹੇ ਹੁੰਦੇ ਤਾਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਪਤਾ ਹੁੰਦਾ ਅਤੇ ਪੂਰੀ ਵਾਕਫੀਅਤ ਹੁੰਦੀ ਕਿ ਪਹਿਲਾਂ ਜੋ ਮੈਨੂ ਅਲ ਹੈ ਉਹ ਕੀ ਹੈ ਅਤੇ ਕੀ ਇਸ ਬਿਲ ਦੀ ਲੋੜ ਵੀ ਹੈ ਜਾਂ ਨਹੀਂ। ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਪਤਾ ਹੁੰਦਾ ਕਿ ਕਿਸ ਢੰਗ ਨਾਲ ਲੋਕ ਇਸ ਹਾਲਤ ਵਿਚੋਂ ਨਿਕਲਦੇ ਹਨ। ਆਜ਼ਾਦੀ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰਨ ਤੋਂ ਬਾਦ ਇਸ ਸਰਕਾਰ ਨੂੰ ਜੇਲਾਂ ਦੇ ਸੰਬੰਧ ਵਿਚ ਅਜਿਹੇ ਕਾਨੂੰਨ ਲਿਆਏ ਚਾਹੀਦੇ ਹਨ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨਾਲ ਕੈਦੀ ਆਪਣੇ ਆਪ ਨੂੰ ਸੁਧਾਰ ਕੇ ਚੰਗੇ ਸ਼ਹਿਰੀ ਅਤੇ ਇਨਸਾਨ ਬਣ ਸਕਣ। ਕਿਸੇ ਵੀ ਕੈਦੀ ਨੂੰ ਸੁਧਾਰਨ ਲਈ ਸਜ਼ਾ ਦਾ ਡੰਡਾ ਹਰ ਵਕਤ ਰਾਸ ਨਹੀਂ ਆਉਂਦਾ। ਕਈ ਹੋਰ ਤਰੀਕਿਆਂ ਨਾਲ ਵੀ ਉਸ ਵਿਚ ਭਿਸਿਪਲਨ ਦੀ ਭਾਵਨਾ ਪੈਦਾ ਕੀਤੀ ਜਾ ਸਕਦੀ ਹੈ ਅਤੇ ਉਸ ਦੇ ਜੀਵਨ ਨੂੰ ਸੁਧਾਰਿਆ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਅਤੇ ਮੈਨੂੰ ਡਰ ਹੈ ਕਿ ਇਸ ਬਿਲ ਦੇ ਪਾਸ ਕਰਨ ਨਾਲ ਜੇਲ ਐਡਮਿਨਿਸਟ੍ਰੇਸ਼ਨ ਵਿਚ ਸੁਧਾਰ ਨਹੀਂ ਹੋ ਸਕੇਗਾ ਅਤੇ ਨਾ ਹੀ ਕੈਦੀਆਂ ਦਾ। ਅਤੇ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਜੇਲ ਦਾ ਭਿਸਿਪਲਨ ਸੁਧਰਨ ਦੀ ਥਾਂ ਵਿਗੜਨ ਦੀ ਸੰਭਾਵਨਾ ਜ਼ਿਆਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਲਈ ਮੈਂ ਵਜ਼ੀਰ ਸਾਹਿਬ ਨੂੰ ਕਹਾਂਗਾ ਕਿ ਇਸ ਬਿਲ ਨੂੰ ਵਾਪਸ ਲੈ ਲਿਆ ਜਾਵੇ ਕਿਉਂਕਿ ਸਜ਼ਾਵਾਂ ਪਹਿਲਾਂ ਹੀ ਮੈਨੂਅਲ ਵਿਚ ਅਤੇ ਮੂਲ ਐਕਟ ਵਿਚ ਬਹੁਤ ਰੱਖੀਆਂ ਹੋਈਆਂ ਹਨ ਅਤੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਹੋਰ ਸਜ਼ਾਵਾਂ ਨਾਲ ਜੇਲ ਦਾ ਭਿਸਿਪਲਨ ਚੰਗਾ ਬਣਨ ਦੀ ਥਾਂ ਖਰਾਬ ਹੋ ਜਾਣ ਦਾ ਡਰ ਹੈ।

ਵਿਜੇ ਸੰਤੀ (ਸ਼੍ਰੀ ਮੋਹਨ ਲਾਲ) : ਸਪੀਕਰ ਸਾਹਿਬ ! ਮੈਂ ਕੇਵਲ ਦੋ ਮਿਨਟ ਕੇ ਲਿਏ ਹੀ ਅੱਜ ਕਰਨਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਸੁਝੇ ਅਫਸਰਾਂ ਇਸ ਬਾਤ ਕਾ ਹੈ ਕਿ ਸਰਦਾਰ ਚਨਨ ਸਿੰਘ ਖ਼ੂਨ ਨੇ ਇਸ ਦੀ ਤਰਫ ਧਿਆਨ ਦੇਨੇ ਦੀ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਨਹੀਂ ਕੀ ਕਿ ਜੋ provisions ਇਸ Amending Bill ਮੇਂ ਰਖੇ ਗਏ ਹੈਂ ਤਨ ਕਾ ਮਕਸਦ ਹੀ reformatory ਹੈ। ਵਹ ਇਸ ਤਰਹ ਕਿ ਜੋ Prisons Act, 1894 ਦੀ ਫਸਾ 46 ਮੇਂ ਜੋ ਸਜਾਏਂ ਰਖੀ ਹੁਏਂ ਹੈਂ ਵਹ ਬਹੁਤ ਸਲਤ ਹੈ ਐਰ ਸਰਕਾਰ ਧਹ ਸਮਝਤੀ ਹੈ ਕਿ ਇਨ ਸਲਤ ਸਜਾਓਂ ਕਾ ਅਧਿਕ ਇਸਤੇਮਾਲ ਨਹੀਂ ਕਰਨਾ ਚਾਹਿਏ। ਧਹਾਂ ਇਸ ਬਿਲ ਮੇਂ ਤੋ ਬਿਲਕੁਲ ਮਾਮੂਲੀ ਸਜਾਏਂ ਰਖੀ ਗਏਂ ਹੈਂ ਕਿ class ਕਾ lower ਕਰ ਦੇਨਾ ਧਾ remissions ਦਿਏ ਜਾਨੇ ਕੋ ਖਤਮ ਕਰ ਦੇਨਾ ਧਹ ਸਬ ਏਸੀ ਬਾਤੋਂ ਹੈਂ ਜਿਨ ਕਾ mental effect ਪੜਤਾ ਹੈ ਐਰ ਇਸ ਸੇ ਕੰਦੀ ਕੋ reform ਕਿਆ ਜਾ ਸਕਤਾ ਹੈ। ਅਗਰ ਸਰਕਾਰ ਕਾ ਮਨਸ਼ਾ ਸਲਤੀ ਕਰਨੇ ਕਾ ਹੋਤਾ ਤੋ ਐਰ ਕਾਨੂਨ ਭੀ ਥੇ। ਸਜਾਏਂ Prisons Act ਮੇਂ ਭੀ ਬਹੁਤ ਰਖੀ ਹੁਏਂ ਹੈਂ ਵਹ ਬਰਤੀ ਜਾ ਸਕਤੀ। ਆਪ ਅਗਰ Prisons Act ਕੇ Section 47 ਕੋ ਦੇਖੋਂ ਤੋ ਪਤਾ ਚਲੇਗਾ ਕਿ ਕਿਨ ਕਿਨ ਜੁਮੇਂ ਕੇ ਲਿਏ ਏਸੀ ਸਜਾਏਂ ਰਖੀ ਹੁਏਂ ਹੈਂ। ਮੈਂ ਸਾਰਾ ਤੋ ਨਹੀਂ ਪੜਤਾ ਸਿਫ ਮਿਸਾਲ ਕੇ ਤੌਰ ਪਰ ਦੋ ਤੀਨ ਸਤਰੇਂ ਪੜਤਾ ਹੂੰ। ਇਸ ਮੇਂ ਲਿਖਾ ਹੈ—

“Any assault or use of criminal force ; immoral or indecent or disorderly behaviour the use of insulting or threatening language, wilful damages to prison property, tampering with or defacing history tickets, records or documents.....”.

[वित्त मंत्री]

यहां इस तरमीमी बिल का मकसद यही है कि इन जुर्मों के लिए भी इतनी सख्त सजाएं जो इस क्लाज़ में मौजूद हैं न दी जाएं बल्कि आज़ी तौर पर इस किसम की हलकी सज़ा हो यानी temporary forfeiture of class or grade वगैरह कि जिन का reformatory असर हो। हम नहीं चाहते कि कैदियों को सज़ा सख्त दी जाए जिन से असर बुरा हो। हम तो कैदियों को सहूलियत दे रहे हैं इस तरह की सज़ा रख कर। सरकार यह कभी नहीं चाहती कि Prison Act में दी हुई भारी सज़ाएं कैदियों को दी जाएं। उन सज़ाओं को कम करने के लिए यह बिल लाया गया है। इस लिए मेरी दरखास्त है कि इसे इसी नज़रिये से consider किया जाए।

Mr. Speaker : Question is—

That the Prisons (Punjab Amendment) Bill, be taken into consideration at once.

The motion was carried.

Mr. Speaker : Now the House will proceed to consider the Bill clause by clause.

(No member rose to speak)

Mr. Speaker : Since no hon. Member is anxious to speak on any of the clauses or the Title of the Bill, I will put them together to the vote of the House.

CLAUSES 2, 1 AND TITLE

Question is—

That Clauses 2, 1 and Title stand part of the Bill.

The motion was carried.

Minister for Finance : Sir, I beg to move—

That the Prisons (Punjab Amendment) Bill, be passed.

Mr. Speaker : Motion moved—

That the Prisons (Punjab Amendment) Bill, be passed.

ਸ਼੍ਰੀ ਵਧਾਵਾ ਰਾਮ (ਫਾਜ਼ਿਲਕਾ) : ਸਪੀਕਰ ਸਾਹਿਬ, ਮੈਂ ਸਿਰਫ਼ ਇਕੋ ਹੀ ਅਰਜ਼

6 00 p. m.

ਕਰਨੀ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਜੇਲਾਂ ਵਿਚ discipline ਪਹਿਲਾਂ ਹੀ ਕਾਫੀ ਹੈ। ਜੇਲ ਤੋਂ ਲੈ ਕੇ ਜੇਲ ਦੇ ਬਗੀਚੇ ਤਕ ਉਨ੍ਹਾਂ ਸੁਪਰਡੈਂਟਾਂ ਦਾ ਆਪਣਾ ਹੀ ਰਾਜ ਹੈ ਅਤੇ ਜੋ ਮਰਜ਼ੀ ਆਵੇ ਕਰਨ, ਕਿਸੀ ਸਰਕਾਰ ਕੋਲ ਜਾਣ ਦੀ ਲੋੜ ਨਹੀਂ। ਜੇਲ੍ਹੀ ਅਗੇ ਹੀ ਵਧੇਰੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀਆਂ ਗਾਈਆਂ ਮੱਝਾਂ ਨੂੰ ਪੱਠੇ ਪਾਉਂਦੇ ਹਨ ਅਤੇ ਚਾਰਦੇ ਹਨ। ਹੁਣ ਜਿਹੜੇ ਤੁਸੀਂ ਹੋਰ ਅਖਤਿਆਰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਦੇ ਰਹੇ ਹੋ ..

वित्त मंत्री : दे कहां रहे हैं ?

THE PRISONS (PUNJAB AMENDMENT) BILL

(13)87

ਸ਼੍ਰੀ ਵਧਾਵਾ ਰਾਮ : ਅਤੇ ਹੋਰ ਇਹ ਕੀ ਕਰ ਰਹੇ ਹੋ ? ਜੇਕਰ ਕੋਈ ਜੇਲ੍ਹੀ ਕਹੇਗਾ ਕਿ ਇਹ ਚੀਜ਼ ਚੰਗੀ ਨਹੀਂ, ਅਜ ਦਾਲ ਖਰਾਬ ਹੈ ਅਤੇ ਇਸ ਵਿਚ ਲੂਣ ਹੈ ਹੀ ਨਹੀਂ, ਢੋਢਿਆਂ ਵਿਚ ਰੇਤਾ ਹੈ ਤਾਂ ਉਸਨੂੰ ਕਹਿਣਗੇ ਚਲੋ ਇਸ ਦੀ ਇਹ ਚੀਜ਼ ਬੰਦ ਕਰ ਦਿਉ ਅਤੇ ਇਹ ਚੀਜ਼ ਖੋਹ ਲਵੋ। ਮੈਂ ਤੁਹਾਨੂੰ ਕਹਿੰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਕਿਤੇ ਤੁਹਾਨੂੰ ਉਹ ਦਿਨ ਖੁਦ ਨਾ ਵੇਖਣੇ ਪੈ ਜਾਣ ਜਿਹੜੇ ਮੈਂ ਅਤੇ ਮੇਰੇ ਸਾਥੀਆਂ ਨੇ ਜੇਲ੍ਹ ਵਿਚ ਵੇਖੇ ਹੋਏ ਹਨ।

ਵਿੱਤ ਮੰਤਰ : ਅਜੀਂ ਕੋਈ ਡਾਕੇ ਤਾਂ ਨਹੀਂ ਮਾਰਨੇ ਹਨ। (ਹਾਸਾ)

ਸਰਦਾਰ ਚੰਨਣ ਸਿੰਘ ਧੂਤ : ਪਹਿਲਾਂ ਕੀ ਤੁਸੀਂ ਡਾਕੇ ਮਾਰਦੇ ਰਹੇ ਹੋ ਜਦੋਂ ਜਾਂਦੇ ਹੁੰਦੇ ਸੀ ?

Mr. Speaker : Question is—

That the Prisons (Punjab Amendment) Bill, be passed.

The motion was carried.

THE PUNJAB PUBLIC SERVICE COMMISSION (ADDITIONAL FUNCTIONS) (AMENDMENT) BILL, 1956—MOTION FOR ITS CONSIDERATION NOT MOVED

Chief Minister : Sir, I do not intend to move the motion for the consideration of the Punjab Public Service Commission (Additional Functions) (Amendment) Bill.

Mr. Speaker : I have no objection.

THE PUNJAB STATE LEGISLATURE (PREVENTION OF DISQUALIFICATION) (SECOND AMENDMENT) BILL, 1956

Minister for Finance (Shri Mohan Lal) : Sir, I beg to move—

That the amendment made by the Punjab Legislative Council in the Punjab State Legislature (Prevention of Disqualification) (Second Amendment) Bill, which was passed by the Punjab Vidhan Sabha on the 4th October, 1956 be taken into consideration.

Mr. Speaker : Motion moved—

That the amendment made by the Punjab Legislative Council in the Punjab State Legislature (Prevention of Disqualification) (Second Amendment) Bill, which was passed by the Punjab Vidhan Sabha on the 4th October, 1956, to be taken into consideration.

Mr. Speaker : Question is—

That the amendment made by the Punjab Legislative Council in the Punjab State Legislature (Prevention of Disqualification) (Second Amendment) Bill, which was passed by the Punjab Vidhan Sabha on the 4th October, 1956, be taken into consideration.

The motion was carried.

Mr. Speaker : Now the House will consider the amendment made by the Council in Clause 2.

CLAUSE 2

ਸਰਦਾਰ ਚੰਨਣ ਸਿੰਘ ਧੂਤ : On a point of order, Sir. ਜਿਹੜੀ ਚੀਜ਼ agenda ਵਿਚ ਨਹੀਂ ਹੈ ਉਹ ਇਥੇ ਕਿਵੇਂ ਪੇਸ਼ ਹੋਸਕਦੀ ਹੈ ?

ਅਧ്യਕਸ਼ ਸਹੋਦਯ : यह agenda में है (it is included in the agenda)

ਸਰਦਾਰ ਚੰਨਣ ਸਿੰਘ ਧੂਤ : ਇਹ ਤਾਂ ਹੁਣ ਹੀ ਆਇਆ ਹੈ ਪਹਿਲਾਂ ਤਾਂ ਨਹੀਂ ਸੀ।

ਅਧਿਕਾਰੀ ਸਹੋਦਯ : नहीं। यह पहले circulate हो चुका है। (No. It has already been circulated. This is a technical thing.)

Mr. Speaker : Question is—

That in part (ii), for the word "Central", the word "Union" be substituted.

The motion was carried.

Minister for Finance : Sir, I beg to move—

That the Punjab State Legislature (Prevention of Disqualification) (Second Amendment) Bill, as amended by the Council, be passed.

Mr. Speaker : Motion moved—

That the Punjab State Legislature (Prevention of Disqualification) (Second Amendment) Bill, as amended by the Council be passed.

Mr. Speaker : Question is—

That the Punjab State Legislature (Prevention of Disqualification) (Second Amendment) Bill, as amended by the Council be passed.

The motion was carried

FAREWELL SPEECH BY THE CHIEF MINISTER.

ਮੁਖ ਮੰਤਰੀ (ਸਰਦਾਰ ਪਰਤਾਪ ਸਿੰਘ ਕੈਰੋਂ) : ਸਪੀਕਰ ਸਾਹਿਬ, ਇਸ ਏਵਾਨ ਦੇ ਪਰਤਿਸ਼ਠਤ ਮੈਂਬਰ ਸਾਹਿਬਾਨ ਨੂੰ ਇਹ ਜਿਹੜੀ ਮੈਂ ਗਲ ਕਹਿਣ ਲੱਗਾ ਹਾਂ ਕਹਿੰਦੇ ਹੋਇਆਂ ਕੁਝ ਖੁਸ਼ੀ ਵੀ ਹੁੰਦੀ ਹੈ ਅਤੇ ਨਾਲ ਹੀ ਕੁਝ ਦਿਲ ਵਿਚ ਚੁਭਕ ਜਿਹੀ ਵੀ ਹੁੰਦੀ ਹੈ। ਖੁਸ਼ੀ, ਸਪੀਕਰ ਸਾਹਿਬ, ਇਸ ਗਲ ਦੀ ਹੁੰਦੀ ਹੈ ਕਿ ਅਸੀਂ ਇਕ ਵੱਡਾ ਅਤੇ ਵਿਸ਼ਾਲ ਪੰਜਾਬ ਬਣਾਉਣ ਜਾ ਰਹੇ ਹਾਂ। ਸਾਡੀ ਪੰਜਾਬ ਅਸੈਂਬਲੀ merger ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਬਹੁਤ ਵੱਡੀ ਬਣ ਰਹੀ ਹੈ। ਅਸੀਂ ਜਿਸ ਚੀਜ਼ ਦੇ ਸੁਫਨੇ ਕਦੇ ਲੈਂਦੇ ਹੁੰਦੇ ਸੀ ਉਸ ਨੂੰ ਪਰਤਕਸ਼ ਰੂਪ ਨਾਲ ਸਾਹਮਣੇ ਵੇਖ ਰਹੇ ਹਾਂ। ਪਰ ਥੋੜਾ ਜਿਹਾ ਦਰਦ ਵੀ ਬੜਾ ਬੇਮਲੂਮ ਅਤੇ ਮਾੜਾ ਜਿਹਾ ਦਿਲ ਵਿਚ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਉਹ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਹੈ ਕਿ ਅਸੀਂ, ਇਹ ਮਿੱਤਰ ਸਾਡੇ ਅਤੇ ਇਹ ਹਾਊਸ ਆਪਣੀ ਇਸ ਮੌਜੂਦਾ ਸ਼ਕਲ ਵਿਚ ਖਤਮ ਹੋ ਜਾਵੇਗਾ। ਅਸੀਂ ਹੁਣ ਅੱਜ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਕਿਸੀ ਹੋਰ ਸ਼ਕਲ ਵਿਚ ਹੀ ਮਿਲਾਂਗੇ ਅਤੇ ਇਸ ਮੌਜੂਦਾ ਸ਼ਕਲ ਵਿਚ ਨਹੀਂ। ਥੋੜਾ ਜਿਹਾ ਚੁਭਕਾ ਜਰੂਰ ਦਿਲ ਨੂੰ ਇਸ ਗਲ ਦਾ ਲਗਦਾ ਹੈ ਭਾਵੇਂ ਅਸੀਂ ਸਾਰੇ ਇਕ

ਵੱਡਾ ਕੰਮ ਕਰਨ ਲਈ ਜਾ ਰਹੇ ਹਾਂ। ਖੈਰ ਲੈ ਦੇ ਕੇ ਗੱਲ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਮੈਨੂੰ ਅੱਜ ਬੇਹਦ ਖੁਸ਼ੀ ਹੈ ਅਤੇ ਇਹ ਖੁਸ਼ੀ ਤੁਹਾਨੂੰ ਵੀ ਸਭ ਨੂੰ ਹੈ। ਇਹ ਖੁਸ਼ੀ ਜਿਹੜੀ ਸਾਡੇ ਦਿਲਾਂ ਵਿਚ ਹੈ, ਸਪੀਕਰ ਸਾਹਿਬ, ਮੈਂ ਉਹ ਆਪ ਦੀ ਰਾਹੀਂ ਪੰਜਾਬ ਨੂੰ ਵੀ ਦਸਣੀ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹਾਂ। ਇਸ ਗੱਲ ਦਾ ਤੁਹਾਨੂੰ ਸਭ ਨੂੰ, ਅਤੇ ਜਿਸ ਕਿਸੇ ਦਾ ਵੀ ਇਸ ਹਾਊਸ ਨਾਲ ਸੰਬੰਧ ਹੈ, ਪਤਾ ਹੈ ਕਿ ਇਸ ਹਾਊਸ ਨੇ ਆਪਣੀ ਪਿਛਲੀ ਚਾਰ ਸਾਲ ਜਾਂ ਲੱਗ ਭੱਗ ਸਾਡੇ ਚਾਰ ਸਾਲ ਦੀ ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਵਿਚ ਕੀ ਕੁਝ ਕੰਮ ਕੀਤੇ ਹਨ। ਆਪਣੇ ਪੰਜਾਬ ਲਈ ਤੁਸੀਂ ਸਭ ਨੇ ਮਿਲ ਕੇ ਬਹੁਤ ਬੜੇ ਬੜੇ ਕੰਮ ਕੀਤੇ ਹਨ। ਪੰਜਾਬ ਦੀ ਤਰੱਕੀ ਲਈ, ਪੰਜਾਬ ਦੀ ਖੁਸ਼ਹਾਲੀ ਲਈ ਤੁਸੀਂ ਵਧੇਰੇ ਕੰਮ ਕੀਤੇ ਹਨ। ਤੁਸੀਂ ਪੰਚਾਇਤ ਐਕਟ ਬਣਾਇਆ, ਮੁਜ਼ਾਰਾ Acts ਬਣਾਏ, Consolidation Act ਨੂੰ ਚੰਗਾ ਕੀਤਾ ਹੈ। ਫਿਰ ਬਿਜਲੀ ਦੀਆਂ ਸਕੀਮਾਂ ਪਿੰਡਾਂ ਦੇ ਵਿਚ ਭੇਜੀਆਂ, ਰੇਲਾਂ ਅਤੇ ਸੜਕਾਂ ਬਣਾਈਆਂ ਹਨ। ਤੁਸੀਂ ਪੁਲਾਂ ਨੂੰ ਬਨਾਉਣ ਦੇ ਜਤਨ ਕੀਤੇ। ਤੁਸੀਂ ਬਿਜਲੀ ਹੋਰ ਜ਼ਿਆਦਾ ਪੈਦਾ ਕਰਨ ਦੇ ਕੰਮ ਕੀਤੇ। ਹਸਪਤਾਲ, ਸਕੂਲ, ਡੰਗਰਾਂ ਦੇ ਹਸਪਤਾਲ, ਕਾਲਿਜ ਵੱਧ ਤੋਂ ਵੱਧ ਖੋਲ੍ਹੇ। ਜੰਗਲਾਤ ਦੇ ਕੰਮ ਨੂੰ ਚੰਗਾ ਕੀਤਾ ਹੈ। ਹੋਰ ਵਧੇਰਾ ਕੁਝ ਕੀਤਾ ਹੈ ਜਿਹੜਾ ਮੈਂ ਹੁਣ ਦਸ ਨਹੀਂ ਸਕਦਾ ਪਰ ਸਭ ਨੂੰ ਉਸਦਾ ਚੰਗੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਪਤਾ ਹੈ। ਫਿਰ ਪਿੰਡਾਂ ਵਿਚ ਵਸਣ ਵਾਲਿਆਂ ਲਈ ਪਿਛੇ floods ਦੇ ਦਿਨਾਂ ਵਿਚ ਤੁਸੀਂ ਕਾਫੀ ਕੁਝ ਕੀਤਾ ਹੈ ਜਿਹੜੀ ਤੁਸੀਂ ਵੱਧ ਤੋਂ ਵੱਧ ਮੱਦਦ ਦੇ ਸਕਦੇ ਸੀ ਉਹ ਦਿਤੀ ਹੈ ਅਤੇ ਸਭ ਕੁਝ ਕੀਤਾ ਹੈ। ਤੁਸੀਂ ਜਿਹੜੇ ਕੰਮ ਕੀਤੇ ਹਨ ਉਨ੍ਹਾਂ ਕਰਕੇ ਤੁਸੀਂ ਅਜ ਛਾਤੀ ਚੌੜੀ ਕਰਕੇ ਚਲ ਸਕਦੇ ਹੋ ਅਤੇ ਤੁਹਾਨੂੰ ਕੋਈ ਟੋਕ ਨਹੀਂ ਸਕਦਾ। ਇਹ ਹਾਊਸ ਆਪਣੇ functions ਵਧ ਤੋਂ ਵਧ ਪੂਰੇ ਕਰਕੇ ਛੇ ਮਹੀਨੇ ਅਪਣੀ ਉਮਰ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਹੀ ਅੱਜ ਆਪਣੀ ਇਸ ਮੌਜੂਦਾ ਸ਼ਕਲ ਵਿਚ ਅਖੀਰੀ ਵਾਰ ਮਿਲ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਪੰਜਾਬ ਅਤੇ ਪੈਪਸੂ ਦੇ merger ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਜਿਹੜੀ ਇਹ ਵਿਧਾਨ ਸਭਾ ਹੋਵੇਗੀ ਉਸ ਵਿਚ ਹੋਰ ਸੱਠ ਉਧਰ ਦੇ ਸਾਡੇ ਮਿਤਰ ਹੋਣਗੇ। ਉਹ ਵੀ ਸਾਡੇ ਹੀ ਹਨ ਅਤੇ ਸਾਡੇ ਵਿਚ ਹੀ ਮਿਲ ਰਹੇ ਹਨ।

ਸਪੀਕਰ ਸਾਹਿਬ, ਮੈਂ ਆਪ ਦਾ ਵੀ ਧਨਵਾਦ ਕਰਦਾ ਹਾਂ। ਆਪ ਨੇ ਜਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਸਾਡੇ ਨਾਲ ਅਤੇ ਸਭ ਨਾਲ ਸਲੂਕ ਕੀਤਾ ਹੈ ਉਸ ਲਈ ਮੈਂ ਸਭ ਵਲੋਂ ਤੁਹਾਡਾ ਧਨਵਾਦ ਕਰਦਾ ਹਾਂ। ਸਪੀਕਰ ਸਾਹਿਬ, ਜਦੋਂ ਮੈਂ ਇਹ ਗੱਲ ਕਹਿੰਦਾ ਹਾਂ, ਤਾਂ ਮੈਨੂੰ ਇਸ ਵੇਲੇ ਭਾਕਟਰ ਸਤਪਾਲ ਜੀ ਦੀ ਵੀ ਯਾਦ ਆਉਂਦੀ ਹੈ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਕਿ ਸਭ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਸਪੀਕਰ ਬਣ ਕੇ ਇਸ ਸਾਰੇ ਕੰਮ ਨੂੰ ਸ਼ੁਰੂ ਕੀਤਾ ਅਤੇ ਬੜੇ ਸੁਚੱਜੇ ਤਰੀਕੇ ਨਾਲ ਕੀਤਾ। ਮੈਂ ਤਾਂ ਇਸ ਵੇਲੇ ਆਪਣੇ ਸਾਥੀ ਸ਼੍ਰੀ ਭੀਮ ਸੈਨ ਸੱਚਰ ਨੂੰ ਵੀ ਯਾਦ ਕਰਦਾ ਹਾਂ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਇਕ ਚੰਗੇ ਸਾਥੀ ਦੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਸਾਡਾ ਸਾਥ ਦਿਤਾ ਹੈ ਅਤੇ ਉਸ ਸਾਥ ਨੂੰ ਨਭਾਇਆ ਹੈ। ਜੋ ਸਾਡੇ ਸੱਜਣ Opposition ਵਿਚ ਸਨ ਅਤੇ ਜਿਹੜੇ ਹੁਣ ਰਹਿ ਗਏ ਹਨ ਉਹ ਕੁਝ ਕੌੜੀਆਂ ਗਲਾਂ ਜ਼ਰੂਰ ਕਹਿ ਦਿੰਦੇ ਸਨ ਪਰ ਮੈਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਸਭ ਨੂੰ ਹੀ ਹਾਸੇ ਵਿਚ ਟਾਲ ਦਿਤਾ ਹੈ। ਮੈਂ ਸਮਝਦਾ ਸੀ ਕਿ ਉਹ ਕਹਿੰਦੇ ਜ਼ਰੂਰ ਹਨ ਪਰ ਬਾਹਰੋਂ ਹੀ ਅਤੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਦਿਲ ਵਿਚ ਕੋਈ ਕੁੜੱਤਣ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਜਿਹੜੀਆਂ ਗੱਲਾਂ ਇਹ ਕਰਦੇ ਹਨ ਉਸ ਲਈ ਇਹ ਆਪਣੀ ਆਦਤ ਤੋਂ ਮਜਬੂਰ ਹਨ ਅਤੇ ਇਹ ਚੀਜ਼ ਇਨ੍ਹਾਂ ਲਈ ਸੁਭਾਵਿਕ ਹੀ ਹੈ। ਇਹ ਗੱਲਾਂ ਸਭ ਇਥੇ ਹੀ ਸਨ ਬਾਹਰ ਨਹੀਂ ਸਨ। ਬਾਹਰ ਤਾਂ ਅਸੀਂ ਘੁਟ ਘੁਟ ਕੇ ਮਿਲਦੇ ਸੀ ਅਤੇ ਇਕ ਦੂਜੇ ਨਾਲ ਖੁਲ੍ਹੇ ਦਿਲ ਨਾਲ ਗੱਲਾਂ ਕਰਦੇ ਸਨ। ਮੈਂ, ਸਪੀਕਰ ਸਾਹਿਬ,

[ਮੁਖ ਮੰਤ੍ਰੀ]

ਇਸ ਹਾਉਸ ਦੇ ਹਰ ਇਕ ਮੈਂਬਰ ਨੂੰ ਆਪ ਦੇ ਜ਼ਰੀਏ ਵਧਾਈ ਦਿੰਦਾ ਹਾਂ ਅਤੇ ਪੰਜਾਬ ਦੀ ਜਨਤਾ ਨੂੰ ਦਸਣਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਤੁਹਾਡੇ ਭੇਜੇ ਹੋਏ ਮੈਂਬਰਾਂ ਨੇ, ਭਾਵੇਂ ਅਖਬਾਰਾਂ ਵਿਚ ਉਨ੍ਹਾਂ ਬਾਰੇ ਲੜਾਈ ਝਗੜੇ ਅਤੇ ਤੱੜ ਫੋੜ ਅਤੇ ਗੱਠ ਜੋੜ ਦੇ ਮਨ ਘੜਤ ਸਿਲਸਿਲੇ ਵੀ ਚਲਦੇ ਰਹੇ ਹਨ, ਪਰ ਜੋ ਜੋ ਬਿਲ ਐਕਟ ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਬਣਾਏ, ਰੇਜ਼ੋਲਿਊਸ਼ਨਜ਼ ਪਾਸ ਕੀਤੇ ਜੋ ਜੋ ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਪੰਜਾਬ ਦੀ ਤਰੱਕੀ ਦੀਆਂ ਸਕੀਮਾਂ ਬਣਾਈਆਂ ਅਤੇ ਜਿਹੜੀ ਵੀ ਪੰਜਾਬ ਦੀ ਸੇਵਾ ਕਰਨ ਦੇ ਮਾਮਲੇ ਵਿਚ ਤਜਵੀਜ਼ ਅਤੇ ਗੱਲ ਸੁਣੀ ਹੈ ਉਸ ਨੂੰ ਸਭ ਨੇ ਰਲ ਕੇ ਇਕੱਠੇ ਮਿਲ ਕੇ ਕੀਤਾ ਹੈ। ਇਸ ਹਾਉਸ ਨੇ ਆਪਣੀ ਇਸ ਚਾਰ ਜਾਂ ਸਾਢੇ ਚਾਰ ਸਾਲ ਦੀ ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਵਿਚ ਵਧੇਰੇ ਕੰਮ ਕੀਤੇ ਹਨ ਅਤੇ ਵਧੇਰੇ ਅਗੇ ਲਈ ਹੋਣਗੇ ਜਦੋਂ ਕਿ ਫੇਰ ਤੁਸੀਂ ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਭੇਜੋਗੇ। ਮੈਂ ਕਹਾਗਾ ਕਿ ਕਿਸੇ ਮੈਂਬਰ ਦੇ ਦਿਲ ਵਿਚ ਕਿਸੇ ਵੇਲੇ ਮੇਰੇ ਵਲੋਂ ਜਾਂ ਮੇਰੇ ਕਿਸੇ ਸਾਥੀ ਮਿਨਿਸਟਰ ਜਾਂ ਹੋਰ ਕਿਸੇ office holder ਵਲੋਂ ਕਹੀ ਗਈ ਗੱਲ ਦੀ ਕੁੜਤਨ ਗੱਠ ਗਈ ਹੋਵੇ ਤਾਂ ਉਸਨੂੰ ਭੁਲਣ ਦਾ ਜਤਨ ਕਰਨਾ ਅਤੇ ਮਿੱਠੀ ਅਤੇ ਚੰਗੀ ਗਲ ਹੀ ਯਾਦ ਰੱਖਣੀ। ਮੈਂ, ਸਪੀਕਰ ਸਾਹਿਬ, ਇਕ ਵੇਰੀ ਫਿਰ ਤੁਹਾਡਾ ਅਤੇ ਡਿਪਟੀ ਸਪੀਕਰ ਸਾਹਿਬ ਦਾ ਧਨਵਾਦ ਕਰਦਾ ਹਾਂ। ਤੁਸੀਂ ਇਸ ਹਾਉਸ ਨੂੰ ਬੜੇ ਸੁਚੱਜੇ ਤਰੀਕੇ ਨਾਲ ਚਲਾਇਆ ਹੈ ਅਤੇ ਇਸ ਹਾਉਸ ਦੀ ਪਰਤਿਸ਼ਠਾ ਅਤੇ ਮਾਨ ਨੂੰ ਵਧਾਇਆ ਹੈ। ਅਸੀਂ ਸਭ ਤੁਹਾਡੇ ਧਨਵਾਦੀ ਹਾਂ ਉਸ ਸਲੂਕ ਲਈ ਜਿਹੜਾ ਕਿ ਤੁਸੀਂ ਸਭ ਨਾਲ ਕੀਤਾ ਹੈ। ਮੈਂ, ਸਪੀਕਰ ਸਾਹਿਬ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਸਾਥੀਆਂ ਦਾ ਵੀ ਧਨਵਾਦ ਕਰਦਾ ਹਾਂ ਜਿਹੜੇ ਕਿ ਪਹਿਲਾਂ ਵੀ ਸਾਡੇ ਨਾਲ ਹੀ ਸਨ ਅਤੇ ਉਹ ਮਿੱਤਰ ਸਾਡੇ ਦੇਹ ਪਰਾਣੇ ਸਨ ਪਰ ਕੁਝ ਪਾਰਟੀ ਮਤ ਭੇਦ ਹੋਣ ਕਰਕੇ ਸਾਡੇ ਤੋਂ ਵਿੱਟਰ ਗਏ ਸਨ ਅਤੇ ਜਿਹੜੇ ਹੁਣ ਫਿਰ ਸਾਡੇ ਵਿਚ ਹੀ ਆ ਗਏ ਹਨ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੋਸਤਾਂ ਦਾ, ਅਕਾਲੀ ਪਾਰਟੀ ਦਿਆਂ ਦਾ, ਜਿਹੜੇ ਅਜ ਦੇ ਬਦਲੇ ਹੋਏ ਹਾਲਾਤ ਦੇ ਮੁਤਾਬਿਕ ਬਦਲੇ ਅਤੇ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਸਿਆਸਤ ਨੂੰ ਛੱਡ ਕੇ ਨਿਰੋਲ ਅਕਾਲੀ ਦਲ ਨੂੰ cultural ਅਤੇ religious body ਬਣਾਉਣ ਦਾ ਜਤਨ ਕੀਤਾ ਹੈ ਅਤੇ ਇਸ ਪਾਸੇ ਸਾਡੇ ਨਾਲ ਸ਼ਾਮਿਲ ਹੋ ਗਏ ਹਨ, ਪੰਜਾਬ ਨੂੰ ਉਸਾਰਨ ਲਈ, ਮੈਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਵੀ ਵਧਾਈ ਦਿੰਦਾ ਹਾਂ ਅਤੇ ਧਨਵਾਦ ਕਰਦਾ ਹਾਂ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਸਭ ਗਲਾਂ ਦਾ ਵਰਨਣ ਕਰਦੇ ਹੋਏ ਅਤੇ ਯਾਦ ਕਰਦੇ ਹੋਏ ਮੈਂ ਇਕ ਵਾਰ ਫੇਰ ਇਸ ਸਾਰੇ ਹਾਉਸ ਨੂੰ ਵਧਾਈ ਦਿੰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਤੁਸੀਂ ਆਪਣੇ ਪੰਜਾਬ ਦੀ ਬੜੀ ਸੇਵਾ ਕੀਤੀ ਹੈ, ਤੁਸੀਂ ਲੋਕਾਂ ਦੀ ਬਹੁਤ ਸੇਵਾ ਕੀਤੀ ਹੈ ਅਤੇ ਤੁਸੀਂ ਇਸ ਕਰਕੇ ਸਿਰ ਉਚਾ ਕਰਕੇ ਚਲ ਸਕਦੇ ਹੋ ਅਤੇ ਬੜੀ ਸ਼ਾਨ ਨਾਲ ਬਾਂਹ ਕੱਢ ਕੇ ਗਲ ਕਰ ਸਕਦੇ ਹੋ।

ਮੈਂ ਨਹੀਂ ਸਮਝਦਾ ਕਿ ਦੇਸ਼ ਦੇ ਕਿਸੇ ਸੂਬੇ ਨੇ ਐਨੀ ਤਰੱਕੀ ਕੀਤੀ ਹੋਵੇਗੀ ਜਿੰਨੀ ਇਸ ਸੂਬੇ ਨੇ ਕੀਤੀ ਹੈ। ਅਸੈਂਬਲੀ ਦੇ ਕੰਮ ਨੂੰ ਸੁਹਣੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਨਭਾਉਣ ਦਾ ਸਿਹਰਾ ਡਾਕਟਰ ਸਤਪਾਲ ਦੇ ਬਾਅਦ ਤੁਹਾਡੇ ਤੇ ਹੈ। ਤੁਸੀਂ ਆਪਣਾ ਫਰਜ਼ ਹਸ ਹਸ ਕੇ ਨਿਭਾਇਆ ਹੈ। ਆਪ ਦਾ ਸੁਭਾਵ ਚੋਭ ਵਾਲਾ ਨਹੀਂ, ਮਿਠਾਸ ਭਰਿਆ ਹੈ। ਮੈਂ ਇਹ ਸ਼ਬਦ ਕਹਿ ਕੇ ਹਾਉਸ ਦੇ ਮੈਂਬਰਾਂ ਦਾ ਸ਼ੁਕਰਿਆ ਅਦਾ ਕਰਦਾ ਹਾਂ। ਜੈ ਹਿੰਦ !

FAREWELL SPEECH BY THE SPEAKER

अध्यक्ष महोदय सैम्बर साहिबान ! जिन ख्यालात का इज़हार हमारे चीफ मिनिस्टर साहिब ने किया है और जिस तरह उन्होंने आने वाले पंजाब के मुतअल्लिक, विशाल पंजाब

के मुतअल्लिक ख्यालात का इजहार किया है मैं भी उस में पूरी तरह शामिल हूं। आज जब कि इस हाऊस की आखरी बैठक है मैंने मुनासिब समझा कि चीफ मिनिस्टर साहिब और मैं आप का शुक्रिया अदा करूं। पांच साल का अरसा कोई थोड़ा अरसा नहीं होता और इस अरसे में इस सूबे की democratic जिन्दगी में कई बार उतार चढ़ाव आये। मैं इस हाऊस में फ़रख के साथ कह सकता हूं कि Treasury Benches की तरफ से और Opposition Benches की तरफ से जो तुआवन, मुहब्बत और प्रेम Chair के लिए दिखाया गया है—मेरे predecessor स्वर्गीय डाक्टर सत्यपाल के लिए और मेरे लिए, मैं उस के लिए आप का हार्दिक धन्यवाद करता हूं। सब से ज्यादा खुशी की बात तो यह है कि इस हाऊस में बहुत कम मौके ऐसे आये जिन पर हम अफसोस का इजहार कर सकें। हो सकता है कि जाती तौर पर कई दफा ऐसी बातें हुई हों जो बहुत पसंदीदा न हों लेकिन मजमूई तौर पर इस हाऊस ने Democratic ideals, अपने privileges और decorum का जो ऊंचा मियार कायम किया है वह मेरे ख्याल में किसी दूसरी State से कम नहीं है [Cheers]। इस का सेहरा खाह Treasury Benches, खाह Oposition, Independent या और किसी पार्टी को हो, सभी के तुआवन से प्राप्त हुआ है। मैं इस मौके पर यह कह देना चाहता हूं कि जहां तक इस legislature के secretariat का ताल्लुक है और जहां तक इस प्रदेश की हकूमत का ताल्लुक है सच्चर साहिब और मौजूदा चीफ मिनिस्टर साहिब ने पूरी कोशिश की है कि इस हाऊस की dignity को और हाऊस के मैम्बरान के Status को ऊंचा किया जाये। मौजूदा चीफ मिनिस्टर तो इस के लिए इतने खाहां हैं कि उन्होंने मेरे साथ हर वक्त इस हाऊस की dignity को और इस Secretariat के independence को कायम रखने की पूरी कोशिश की है। इस में कोई मुबालगा नहीं कि यह उन की अपनी ही जिम्मेदारी थी और उन्होंने इस जिम्मेदारी को निहायत अच्छी तरह से निभाया है। इस हाऊस के कुछ मसले pending चले आते थे यानी मैम्बरों के अलाऊंस, मैम्बरों की dignity, privileges, उन के बारे में उन्होंने Cabinet meeting में चंद घंटों में फैसले कर दिये। यह है उन की spirit जो House की dignity को बुलंद करने की जिम्मेदार है।

ज्यादातर इस हाऊस की कारवाई को दो तरीकों से देखना होता है। एक तो यह कि इस ने कहां तक democratic ideals और traditions को कायम किया है। दूसरा इस ने जनता की सेवा कहां तक की है। आज जमहूरी निज़ाम का आईन हमारे लिये मुफीद साबित हुआ है। इस का जिक्र चीफ मिनिस्टर साहिब ने आप के सामने किया है। मैं आप के सामने जो काम 5 सालों में इस असेम्बली में हुआ है उस को रखना चाहता हूं, जिस की तफसील इस प्रकार है :—

Number of Addresses delivered by the Governor ..	5
Number of Sittings of Assembly ..	201

[अध्यक्ष महोदय]

Number of Legislative Measures passed	..	212
Number of Budgets presented	..	5
Number of Supplementary Budgets	..	12
Number of questions of which notices were received		10,998
Number of questions which were admitted	..	8,0180
Number of resolutions received	..	1,740
Number of resolutions discussed	..	23
Notices of Adjournment Motions received	..	88
Total number of meetings of the Committees	..	257

तो इस असैम्बली का इतना शानदार रिकार्ड है। इस के अलावा इस लैजिस्लेटिव असैम्बली के सैक्रेटेरियेट की इज्जत और इस के status को ऊंचा करने के लिये गवर्नमेंट और इस सैक्रेटेरियेट के दरमियान एक अच्छी रवायत कायम की गई है। इस का status बढ़ा कर class I कर दिया गया है और इस का जितना अंदरूनी इन्तजाम है उसमें स्पीकर को independence होगी। अगर इस बारे में स्पीकर को बार बार गवर्नमेंट के पास जाना पड़े और उस पर depend करना पड़े तो Legislature के सैक्रेटेरियेट की independence नहीं रह सकती। गवर्नमेंट ने असूलन इस सैक्रेटेरियेट की आजादी को मान लिया है। (प्रशंसा) यह एक अच्छी tradition है। जहां तक सैक्रेटरी का ताल्लुक है, उसे भी सरकार के सैक्रेटरी के बराबर का status दिया गया है। Legislature की कमेटियां पहले से तीन गुना ज्यादा हो गई हैं। इस के साथ सैक्रेटेरियेट का काम भी बढ़ा है। तीन चार ब्रांचें और कायम की गई हैं। मुझे यह कहने में फ़ख्र है कि जब भी मैं इस Legislature के सैक्रेटेरियेट के किसी इन्तजामी मामले में या मैम्बरज़ के बारे में चीफ़ मिनिस्टर साहिब या फाइनेंस मिनिस्टर साहिब के पास गया हूं, उन्होंने बग़ैर किसी देर के, बग़ैर किसी हील हुज्जत के हमारे साथ तुआवन किया। मैं उन का दोबारा शुक्रिया अदा करता हूं।

स्पीकर का काम एक बड़ा thankless job होता है। और कभी कभी उस को अपने स्वभाव के खिलाफ़ रवैया अस्तियार करना पड़ता है। मुझे एक लैक्चर में पूछा गया कि स्पीकर और मिनिस्टर में क्या फ़र्क है। तो मैं ने कहा कि Speaker with in the House is Speaker while a Minister within the House is an M. L. A. Outside the House, the Speaker is an M. L. A. and the Minister a Minister. (Laughter) स्पीकर की बिल्कुल यही पोजीशन है। जहां तक इस job का ताल्लुक

है, बाहर तो स्पीकर किसी को खुश नहीं कर सकता और अंदर उसे सख्त होना पड़ता है। असैम्बली का procedure खास और set है। उसे देखना पड़ता है कि मैम्बर उस के framework में रहें। अगर किसी मैम्बर ने तैयारी न की हो और Procedure के खिलाफ़ जाता है उस को अगर बंद किया जाये तो कुदरती तौर पर उस को नागवार गुज़रता है। स्पीकर का काम इस किसम का है। मुझे उम्मीद है कि आप ने इस को इसी स्पिरिट में लिया है। बावजूद इस के मैम्बर साहिबान के साथ मेरे जाती ताल्लुकात अच्छी सतह पर हैं और प्यार भाव से भरे हुए हैं। इस का सारा फ़ायदा और खुशी अपोज़ीशन के लीडर सरदार गोपाल सिंह खालसा, मेरे बजुर्ग सहगल साहिब, मेरे मित्र अच्छर सिंह छीना, सरदार चन्नण सिंह धूत और सुरजीत जी को हासिल है। Treasury Benches की तरफ़ से भी जिन पर बड़े बड़े बजुर्ग और senior Members हैं, Chair को पूरा तुआवन मिलता रहा है। इस लिये मैं दिली तौर पर आप सब का धन्यवाद करता हूँ।

हम इस के बाद एक नये दौर में दाखिल हो रहे हैं। आने वाली असैम्बली में 186 मैम्बर होंगे। मुझे कल पैप्सू के एक M.L.A. जो फ़ौज़ी थे मिले। वह फ़ौज़ी ज़बान में मुझ से पूछने लगे कि हमारे शामिल होने से आप की नफ़री कितनी बढ़ जाएगी। (हंसी)। मैं ने उन्हें बताया कि हमारी नफ़री 186 हो जाएगी। मेरा कहने का मतलब यह है कि जहां हमारी नफ़री बढ़ रही है, वहां हमारी ज़िम्मेदारियां भी बढ़ रही हैं। देश की एकता के लिये हम feudalism से एक नयी स्टेज में दाखिल हो रहे हैं। आप के साथ ऐसे भाई आएंगे जो आप के बाद democratic set-up में आए हैं। मुमकिन है, उन के और आप के नज़रिये में फ़र्क हो। लेकिन उन के आने पर हमें ज़िम्मेदारी का सबूत देना चाहिये ताकि वे आते ही यह महसूस करें कि वे एक अच्छे माहौल में, विशालता में आ गए हैं और उन के साथ हमारा राबता आने वाले प्रोग्राम के मुताबिक़ अच्छा होगा। हमारी तरफ़ से और उन की तरफ़ से यह कभी महसूस नहीं होना चाहिये कि हम दोनों में कोई फ़र्क है या वे एक तरफ़ से आए हैं और हम दूसरी तरफ़ से आए हैं।

इस के साथ मैं अपने colleague, डिप्टी स्पीकर साहिब, का भी शुक्रिया अदा करता हूँ। उन्होंने इस हाऊस में और हमारे हाऊस की कमेटियों में जैसा कि हाऊस कमेट्री आदि में निहायत ज़िम्मेवारी और तनदेही से काम किया है और मैं उस की दाद देता हूँ। मैं उन का मशकूर हूँ। वे अपनी ज़िम्मेदारी को मेरी उम्मीद से कहीं ज्यादा अच्छी तरह निभाते रहे हैं। उन्होंने इस हाऊस की dignity को कायम रखा है। मैं दोबारा आप सब का धन्यवाद करता हूँ और उम्मीद करता हूँ कि आप Joint Punjab में भी इन अच्छी रवायत को कायम रखेंगे।

(Hon. Members, I fully associate myself with the views expressed by our Chief Minister. I also associate myself with what he has said in regard to the greater Punjab that will come into being. To-day which is the last meeting of the Session, I felt that the hon. Chief Minister and I should express our thanks to you. The period of five years is by no means a short period and during these years many a time ups and downs came in the democratic life of this State. I can say with pride that the co-operation, consideration and affection evinced by the Treasury as well as the

[Mr. Speaker]

Opposition Benches, for the Chair--for my predecessor the late Dr. Satyapal and myself—is commendable and for that I express to all my heartiest thanks. But above all, it is most gratifying to note that there have been very few occasions for which we can have any regrets. It is possible that at times certain undesirable things might have happened in individual cases but on the whole, I think, that this House has been second to none in upholding the democratic ideals and its privileges and maintaining a high standard of decorum of the Legislature. (*Cheers*). The credit for all this may go to whatever party, whether the Treasury Benches, the Opposition, the Independents or any other party in this House, the fact remains that it has been due to the co-operation of all. I take this opportunity to state that so far as the Secretariat of this Legislature and the Government of this State are concerned, Shri Sachar and the present Chief Minister made the fullest endeavour to raise the status of the Members and the dignity of the House. The present Chief Minister has been so keen for this that he always fully co-operated with me in maintaining the dignity of this House and establishing the Independence of my Secretariat. It will be no exaggeration to say that this was his own responsibility which he has discharged in a most commensurable manner. Some matters, for instance, matters relating to the Allowances of the Members, their dignity and their privileges had been pending for some time but these were settled by the Chief Minister in the meeting of the Cabinet in a few hours. This is the spirit evinced by him that has been responsible for raising the dignity of the House.

Then the business of the House is to be judged mainly from two aspects. Firstly, how far it has been able to uphold and establish democratic ideals and traditions. Secondly, how far it has served the people of the State. The Constitution based on a democratic form of Government has been of great use to us. The Chief Minister has also made a mention about it before you. I would like to place before you the detail of business transacted by this House during the last 5 years, which is as follows :—

Number of Addresses delivered by the Governor	..	5
Number of sittings of Assembly	..	201
Number of Legislative measures passed	..	212
Number of Budgets presented	..	5
Number of Supplementary Budgets	..	12
Number of questions of which notices were received		10,998
Number of questions which were admitted	..	8,018
Number of resolutions received	..	1,740
Number of resolutions discussed	..	23
Notices of Adjournment Motions received	..	88
Total number of meetings of the Committees	..	257

This shows how glorious the record of this Assembly is. Besides this, in order to raise the prestige and the status of the Secretariat of this Legislative Assembly, a good tradition has been established concerning the relationship of the Government with this Secretariat. Its status has been raised to class I and the Speaker will have complete independence in carrying on its internal administration. If the Speaker has to approach the Government again and again in connection with administrative matters and depend upon it then the Legislature Secretariat cannot function independently. The Government has accepted in principle the independence of this Secretariat. (*Cheers*). This is a good tradition. So far as the Secretary is concerned, he has also been given the status of a Secretary to Government. The number of committees of the Legislature has gone up three times. There has been a consequent increase in the work of the Secretariat also. Three or four more branches have been set up. I feel proud to say that whenever I approached the hon. Chief Minister or the Finance Minister in connection with any administrative matter pertaining to my Secretariat or the hon. Members, they gave me full co-operation without any hesitation or delay for which, I once again, thank them.

Then Speaker's job is a thankless job. Sometimes he has to adopt an attitude much against his own temperament. During the course of a speech, I was asked to differentiate between the Speaker and a Minister. I said, "Speaker within the House is the Speaker while a Minister within the House is an M.L.A. Outside the House, the Speaker is an M.L.A. but the Minister remains a Minister" (*laughter*). This is exactly the position of the Speaker. So far as this job goes, outside the House the Speaker is not in a position to please anybody and inside the House he has to be strict. There is a definite and a set procedure for the conduct of business in the Assembly and he has to see that the Members remain within its framework. If an hon. Member speaks without preparation and violates the Procedure, and is consequently pulled up, he naturally takes it ill. But such is the nature of the Speaker's job. I hope you have taken it in that spirit. Despite all this, my personal relations with the hon. Members are at a high level of cordiality and are full of affectionate feelings. The whole credit and satisfaction for all this goes to the Leader of the Opposition groups, Sardar Gopal Singh Khalsa, my revered friend Sehgal Sahib, my hon. friends Sardar Achhar Singh Chhina, Sardar Chanan Singh Dhut and Surjit Sahib. From the Treasury Benches also which are occupied by, among others, very respected and senior Members, the Chair has always been getting full co-operation. I, therefore, sincerely thank you all.

We are now entering a new era. The new Assembly will consist of 186 Members. Yesterday I met a Pepsu M.L.A. who was a military man. He asked me in the military parlance, how much our strength "Nafri" would go up after they had joined us (*laughter*). I told him that our strength would be raised to 186. What I want to point out is that whereas our strength is increasing, our responsibilities are also becoming heavier. We are leaving behind the era of feudalism and are entering a new stage towards the unity of the country. You will now have among you brethren who entered the democratic set-up long after you. It is, therefore, possible, that there may be some difference in your out-look and their's. But we should give proof of our responsibility when they join us, so that, on their very first contact with us they may feel that they have entered a better and a wider atmosphere and that our relations with them, under the new set-up, will

[Mr. Speaker]

be warm. Neither we nor they should ever have any such feeling that we are alien to each other or that they belong to one side and we to the other.

Alongwith this I would like to thank my colleague, the Deputy Speaker. He has worked most conscientiously and diligently in this House as also in the Committees of the House such as the House Committee etc. I apporeciate his work. I am grateful to him. He has been discharging his responsibilities much beyond my expectations. He has always maintained the dignity of the House. I, once again, thank you all and hope that you will maintain these good traditions in the new Punjab also.)

(The Sabha then adjourned sine die.)

1956

We

er.

also

I

this

med

you

Chief Reporter
Punjab Vidhan Sabha
Chandigarh

Chief Reporter
Punjab Vidhan Sabha
Chandigarh

